

78993

anale de istorie

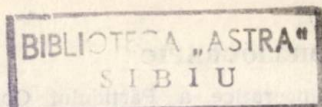
anul XXVI 1 1980

1990

0 JUL. 2005

78993

-- ULU 2014

Proletari din toate țările, uniți-vă !

INSTITUTUL DE STUDII ISTORICE ȘI SOCIAL-POLITICE DE PE LÎNGĂ C.C. AL P.C.R.

anale de istorie

Anul XXVI
1
1980

S U M A R

Tovarășul NICOLAE CEAUȘESCU simbol al istoricelor înfăptuiri și aspirații ale poporului român în lumea contemporană	3
PARASCHIVA NICHITA : 6 Martie 1945 — înfăptuire a maselor populare sub conducerea comuniștilor	17
CONSTANTIN RĂDUCU : Dimensiunea istorică a patriotismului revoluționar, socialist	50
2050 DE ANI DE LA CREAREA STATULUI DAC CENTRALIZAT ȘI INDEPENDENT DE SUB CONDUCEREA LUI BUREBISTA	
Probleme fundamentale ale istoriei poporului român în scrierile lui Ioan Nădejde	66
AL XV-LEA CONGRES INTERNAȚIONAL DE ȘTIINȚE ISTORICE	
ION POPESCU-PUȚURI : Propaganda în anii celui de-al doilea război mon- dial — metode, obiective, rezultate	84
DOCUMENTAR	
Din lupta poporului român, sub conducerea Partidului Comunist, împotriva pericolului fascist extern și intern, pentru apărarea independenței, suve- ranității și integrității teritoriale a țării (1933—1939) : Horia Brestoiu, Vasile Bobocescu	99
ISTORIA MIȘCĂRII REVOLUȚIONARE A TINERETULUI DIN ROMÂNIA	
Apariția și dezvoltarea mișcării revoluționare de tineret din România	120

30034

FIȘIER BIBLIOGRAFIC

Istoria mișcării revoluționare și democratice, a Partidului Comunist Român în opera tovarășului Nicolae Ceaușescu	142
---	-----

VIATA ȘTIINȚIFICĂ

Dezbateri științifice cu temele : „Ingenieria istorică încearcă să răspundă la întrebările Sfinxului pentru istoria poporului român“ și „Aplicațiile matematice în istorie și arheologie“	161
Cea de a IV-a reuniune a comisiei mixte de istorie româno-polone	171
Sesiune comună a comisiei mixte româno-germane	172
Al IV-lea Congres de studii Sud-Est Europene	173
Simpozion româno-sovietic	176
Simpozion româno-german	179

CRITICA ȘI BIBLIOGRAFIE

SUMARUL NUMERELOR 1—6/1979

COLEGIUL DE REDACȚIE

ION ARDELEANU, AUGUSTIN DEAC, GHEORGHE I. IONIȚA, N. G. MUNTEANU,
MIRCEA T. MUȘAT, PARASCHIVA NICHITA, NICOLAE PETREANU, ARON PETRIC,
VASILE PETRIȘOR, VALTER ROMAN, VIRGIL SMARCEA — secretar responsabil de
redacție, GHEORGHE SURPAT, ȘTEFAN VOICU, VLADIMIR ZAHARESCU, GHEORGHE
ZAHARIA

Tovarășul NICOLAE CEAUȘESCU, simbol al istoricelor înfăptuiri și aspirații ale poporului român în lumea contemporană

S-a întipărit pe frontispiciul istoriei noastre multimilenare o virtute de relief, veritabilă chintesență a spiritualității poporului român, a țelurilor sale prin vremuri — grija pentru ființa și soarta pământului strămoșesc, odinioară vatra vechii Dacii, moștenit și lăsat legământ din tată în fiu. Românii au iubit cu patimă acest pământ, l-au cunoscut palmă cu palmă și i-au știut fructifica rodnicile prin iscusința hărniciei lor, s-au contopit cu el, l-au dezvoltat organic și unitar, au năzuit să-l propășească și să-l păstreze de-sine-stătător. Felul de a fi al poporului nostru a însemnat voința necurmăată de libertate națională și socială, demnitate și vitejie, care au zădărnicit încercările vrăjmașe de a-l abate din rosturile sale constructive.

În cel mai înalt grad cunoscut de existența noastră națională se împlinește această virtute a istoriei românești prin acțiunea militantului revoluționar și patriot, a gînditorului de impresionantă profunzime și creație novatoare, a bărbatului de stat vajnic ctitor de istorie dreaptă și demnă — tovarășul Nicolae Ceaușescu —, în care glasul acestui pământ se întruchipează în mod suprem. Crescut la înțelepciunea, vrerea și tăria neamului, împlinindu-și destinul de viață în rindul dintii al luptei revoluționare innoitoare, tovarășul Nicolae Ceaușescu, marele fiu al națiunii noastre socialiste, eminentă personalitate a mișcării comuniste și muncitorești internaționale, a vieții politice și științifice internaționale, simbolizează cele mai nobile trăsături ale poporului român, exprimate la altitudinile evului nou al patriei, mîndria noastră de a fi pe deplin liberi și stăpîni în propriul edificiu național și de a ne făuri noi înșine viitorul luminos.

Țara își inconjoară cu nețărmurită dragoste, prețuire și recunoștință înțeleptul conducător. Pe meridianele globului, numele său înseamnă prestigiu și admiratie. Sub îndrumarea clarvăzătoare a tovarășului Nicolae Ceaușescu, prin avîntul pe care-l imprimă în realizarea politicii partidului de dezvoltare rapidă și multilaterală a societății românești, în marea ascendență a istoriei noastre, oamenii acestei țări cunosc satisfacția împlinirii umane, mîndria pentru ceea ce înseamnă astăzi România.

Alegerea, cu 15 ani în urmă, a tovarășului Nicolae Ceaușescu în fruntea partidului și statului a constituit un moment crucial în desfășurarea operei de construcție socialistă în România, a inaugurat o etapă nouă, caracterizată printr-un profund spirit științific, rațional și innoitor în conducerea societății, prin întărirea puternică a legăturilor cu masele largi populare, stimularea și mobilizarea

energiilor lor creatoare, participarea entuziastă a întregului popor la făurirea conștientă a propriei sale istorii. Congresul al IX-lea a deschis o vastă perspectivă de muncă și creație, de progres și prosperitate patriei noastre, constituind o adevărată piatră de hotar în amplul proces revoluționar de edificare a socialismului și comunismului în România. Obiectivele cutezătoare și profund realiste, izvorite din cerințele și realitățile obiective ale țării — dezvoltate și completate apoi la Congresele al X-lea, al XI-lea și al XII-lea, precum și la Conferințele Naționale ale partidului — au determinat un avânt cu adevărat clocotitor vieții și muncii întregii națiuni, un dinamism fără precedent dezvoltării tuturor sectoarelor economice-sociale, întregii noastre societăți socialiste.

În fruntea Partidului Comunist Român, tovarășul Nicolae Ceaușescu a imprimat în activitatea Comitetului Central, a organelor și organizațiilor de partid o concepție superioară cu privire la întărirea și perfecționarea continuă a rolului conducător al partidului în societate, pornind de la principiile de bază ale socialismului științific, de la legitățile obiective ale noii orânduiri sociale, de la condițiile și necesitățile țării noastre. Acționînd cu nestrămutată încredere în forța și capacitatea clasei muncitoare și a partidului ei revoluționar, tovarășul Nicolae Ceaușescu a impulsanat dezvoltarea largă a democrației interne de partid, promovînd un stil de muncă bazat pe consultarea și atragerea efectivă a comuniștilor, a întregului partid la elaborarea hotărîrilor, la întărirea muncii și conducerii colective, începînd cu Comitetul Central și pînă jos, în organizațiile de bază.

Partidul Comunist Român, în frunte cu secretarul său general, a desfășurat o bogată activitate de fundamentare a liniei sale politice generale, a tacticii și strategiei în etapa edificării societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintării treptate a patriei spre comunism, de elaborare teoretică, creativă, în lumina concepției materialist-dialectice și istorice, pe baza studierii profunde a realităților naționale și internaționale, a unor probleme principiale, de cardinală însemnătate, cum sînt : conținutul și trăsăturile societății socialiste multilateral dezvoltate și căile înfăptuirii ei ; principiile fundamentale ale trecerii în viitor spre societatea comunistă ; procesul dialectic al creșterii rolului clasei muncitoare și al partidului ; lărgirea și perfecționarea democrației socialiste în perioada edificării societății socialiste multilateral dezvoltate și în perspectiva înaintării spre comunism ; căile de soluționare a contradicțiilor în socialism ; rolul națiunii și evoluția funcțiilor statului în socialism ; dialectica raportului național-internațional în construirea noii societăți ; principiile relațiilor dintre state, dintre partidele comuniste și muncitorești ; democratizarea relațiilor internaționale ș.a.

Desfășurarea unei ample activități teoretice, stimularea climatului ideologic fecund, de dezbateră temeinică a problemelor edificării societății socialiste în țara noastră, a celor privind evoluția lumii contemporane, îmbinarea spiritului științific cutezător cu investigarea aprofundată a realității, a cerințelor obiective, a noilor fenomene sociale, contactul permanent cu problemele ridicate de viață, cu oamenii, confruntarea continuă a teoriei cu practica sînt laturi indisolubil legate de personalitatea secretarului general al P.C.R., tovarășul Nicolae Ceaușescu, care contribuie în mod hotărîtor, exemplar la elaborarea politicii interne și internaționale a partidului și statului nostru. Gîndirea sa social-politică, întreaga sa operă revoluționară sînt un exemplu de spirit creator, un remarcabil aport la îmbogățirea de către partidul nostru a tezaurului teoretic al socialismului științific cu experiența revoluției și construcției socialiste din România. Prin întreaga sa viață, secretarul general al partidului, președintele Republicii Socialiste România reprezintă expresia dragostei nețărmurite și a devotamentului înălțător față de popor, slujind cu credință aspirațiile sale de progres și prosperitate, idealurile socialismului, ale păcii și înțelegerii între popoare.

Preocuparea neobosită a Partidului Comunist Român de a cunoaște realitățile în esența lor, de a studia procesul revoluționar contemporan în continuă devenire, de a asigura permanent concordanța dintre linia politică generală și

cerințele dezvoltării sociale izvorăsc din considerentul că viabilitatea și justetea liniei politice constau în realismul inițiativelor și al măsurilor adoptate, în capacitatea de a acționa creator, de a răspunde nemijlocit cerințelor concrete. Partidul nostru pornește, în aceasta, de la constatarea că socialismul științific nu reprezintă o însumare rigidă de teze imuabile, ci o știință revoluționară mereu vie, în neconținută îmbogățire prin raportarea la realitate, la tot ceea ce apare nou în știință. O asemenea concepție și orientare practică dobândește o importanță excepțională în zilele noastre, când imensa varietate a condițiilor specifice în care activează partidele comuniste, diversitatea căilor trecerii spre socialism, schimbările profunde și rapide pe care le cunoaște lumea contemporană impun cu acuitate abordarea în spirit creator a teoriei revoluționare; aceste schimbări ridică acut în fața partidelor comuniste și muncitorești noi probleme și sarcini complexe, care nu pot fi soluționate prin aplicarea uniformă a unor principii generale, ci necesită imperios cercetarea de fundament a noilor realități.

Pentru dezvoltarea gândirii creatoare, a spiritului novator, Partidul Comunist Român intensifică și extinde dezbaterile ideologice, confruntarea de opinii, schimbul de idei. Larga deschidere și receptivitate față de noile aspecte sociale stimularea dialogului și confruntării fertile de păreri sînt însoțite de cultivarea intransigenței și spiritului ofensiv împotriva oricăror concepții retrograde, neștiințifice.

În noile condiții determinate de victoria socialismului, Congresul al IX-lea al partidului a abordat profund creator multiplele probleme de natură economică, socială, politică, ideologică și culturală pe care le implică vasta operă de consolidare și dezvoltare multilaterală a socialismului, de înfăptuire plenară a principiilor socialiste. Prin orientările programatice și generalizările teoretice aduse, prin spiritul novator imprimat întregii evoluții a societății, Congresul a inaugurat începutul unei noi perioade în viața partidului și a poporului, perioada cea mai prodigioasă în realizări calitativ superioare. Suflul nou deschis de acest Congres și amplificat mereu de Congresele al X-lea și al XI-lea, de Conferințele Naționale ale partidului a determinat un dinamism fără precedent în toate domeniile vieții economice, politice și sociale, progrese grandioase în dezvoltarea României pe calea socialismului. Partidul Comunist Român a desfășurat o amplă activitate teoretică de fundamentare a liniei sale tactice și strategice, de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare treptată a României spre comunism, de reevaluare și aprofundare a conceptelor privitoare la conținutul și sarcinile etapelor construcției noi orînduirii sociale în condițiile concrete ale României. „Meritul istoric al Congreselor al IX-lea, al X-lea, și îndeosebi al XI-lea – arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu – constă în faptul că au rupt ferm cu manifestările de neîncredere în forța maselor populare, cu concepțiile dogmatice, rigide, elaborînd Programul de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate, în conformitate cu realitățile, cu condițiile concrete din țara noastră și năzuințele poporului nostru”. Perioada marcată de aceste congrese ilustrează forța și superioritatea socialismului în dezvoltarea economică susținută a patriei, ridicarea nivelului material și cultural al poporului român, adîncirea procesului de omogenizare socială, politică, morală a societății, înflorirea plenară a națiunii române și afirmarea amplă, fără precedent, a României socialiste pe plan mondial. Ea pune în lumină valoarea determinantă a aportului personal al tovarășului Nicolae Ceaușescu la elaborarea și aplicarea strategiei și tacticii partidului, la orientarea de principiu a politicii sale interne și externe, purtînd amprenta personalității secretarului general, care, cu impresionanta cutezanță și profunzime științifică creatoare ce îl caracterizează, a dat un puternic impuls gândirii teoretice, elaborării soluțiilor practice ale înaintării și dezvoltării multilaterale a construcției socialiste. Înăfptuirea societății socialiste multilateral dezvoltate presupune mutații calitative în toate procesele și laturile caracteristice acestei societăți: creșterea puternică a forțelor de producție pe baza cuceririlor revoluției tehnice-științifice și amplasarea lor rațională pe întreg teritoriul țării; îmbună-

tăţirea continuă a structurii economiei naţionale, în pas cu exigenţele revoluţiei tehnice-ştiinţifice şi corespunzător cerinţelor diviziunii internaţionale a muncii ; valorificarea la un nivel superior a resurselor materiale şi umane ale ţării, în vederea creşterii venitului naţional şi a bunăstării poporului ; egalizarea nivelului de dezvoltare a României cu ţările socialiste avansate din punctul de vedere economic, apropierea ţării noastre de statele industriale dezvoltate ale lumii, perfecţionarea continuă a relaţiilor de producţie, a conducerii şi organizării activităţii economice şi sociale, dezvoltarea acţiunii conştiente pentru soluţionarea contradicţiilor, înlăturarea vechiului şi promovarea noului în toate sectoarele de activitate ; dezvoltarea învăţămîntului, în strînsă legătură cu cerinţele producţiei de bunuri materiale şi ale activităţii spirituale, a ştiinţei şi culturii, corespunzător cu necesităţile generale ale progresului material şi spiritual ; intensificarea şi perfecţionarea activităţii politice, ideologice şi educative de formare a omului nou, de afirmare în viaţă a principiilor eticii şi echităţii socialiste, de înarmare a oamenilor muncii cu concepţia materialist-dialectică, de formare şi dezvoltare a conştiinţei socialiste a întregului popor, promovarea şi mai puternică a principiilor socialiste de muncă şi repartitie, ridicarea continuă a nivelului de trai material şi spiritual al întregului popor ; adîncirea democraţiei socialiste, prin lărgirea şi perfecţionarea cadrului organizatoric de participare activă şi efectivă a clasei muncitoare, a tuturor oamenilor muncii la conducerea societăţii, la elaborarea şi la înlăptuirea politicii interne şi externe a partidului ; creşterea şi mai accentuată a rolului clasei muncitoare şi al partidului ei de avangardă în întreaga viaţă socială, o şi mai mare apropiere între clasele şi categoriile sociale, întărirea continuă a unităţii socialiste a întregului popor ; lărgirea permanentă şi diversificarea cooperării economice cu toate ţările socialiste, cu ţările în curs de dezvoltare, cu toate statele lumii.

Obiectivele stabilite relevă caracterul unitar, armonios al concepţiei P.C.R. despre societatea socialistă multilateral dezvoltată şi crearea premiselor înaintării treptate a României spre comunism, concepţie care înmănuşchează într-un tot indestructibil toate laturile vieţii sociale şi stabileşte direcţiile şi sarcinile concrete pentru dezvoltarea lor.

Această viziune atotcuprinzătoare asupra obiectivelor edificării societăţii socialiste multilateral dezvoltate concepute în sensul satisfacerii cît mai depline a trebuinţelor materiale şi spirituale ale oamenilor muncii constituie o contribuţie originală a partidului nostru la îmbogăţirea tezaurului universal al gîndirii marxiste contemporane în domeniul social-politic.

Pornind de la concepţia că forţa şi superioritatea noii orînduirii se afirmă nu numai prin ritmul rapid al dezvoltării economice, ci şi prin adîncirea continuă a democraţiei socialiste, Congresele al IX-lea, al X-lea şi al XI-lea, Conferinţele Naţionale ale partidului au acordat o mare atenţie îmbunătăţirii continue a organizării societăţii noastre, perfecţionării conducerii economiei, a tuturor sectoarelor vieţii sociale, în concordanţă cu cerinţele etapei actuale de dezvoltare a ţării. Ca urmare a îndeplinirii ferme a acestei orientări, ultimii ani au fost deosebit de rodnici pe linia modernizării şi primenirii structurale organizatorice – esenţa acestei laborioase activităţi constînd în îmbunătăţirea mecanismului conducerii centralizate şi coordonării unitare a diferitelor sectoare ale vieţii economice-sociale, concomitent cu adîncirea democraţiei socialiste.

Contribuţia tovarăşului Nicolae Ceauşescu la rezolvarea problemelor teoretice şi de construcţie practică a socialismului în ţara noastră se materializează şi în fundamentarea tezei privind caracterul logic al întăririi continue a rolului conducător al partidului. Perfecţionarea activităţii organizaţiilor de partid, creşterea combativităţii lor faţă de lipsuri şi neajunsuri, amplificarea muncii organizatorice şi politice-educative a acestora reprezintă o cheazăşie a succeselor în făurirea societăţii socialiste multilateral dezvoltate.

Partidul Comunist Român, preocupându-se de asigurarea conducerii societății la un nivel calitativ superior, a acordat o atenție deosebită întăririi rîndurilor sale cu cei mai buni oameni ai muncii din toate domeniile de activitate, perfecționării activității sale politice, organizatorice, ideologice și teoretice, dezvoltării democrației interne de partid, întăririi legăturilor sale cu masele. În acest sens, o semnificație deosebită au avut măsurile adoptate de Congresul al IX-lea al partidului pentru întărirea și traducerea în viață a principiului conducerii și al muncii colective în toate verigile de partid – de la organizațiile de bază pînă la organele Comitetului Central – cit și în activitatea organizațiilor obștești și în aparatul de stat. Generalizarea principiului muncii și conducerii colective, care a devenit o metodă a acțiunii practice la toate eșaloanele, de sus și pînă jos, a avut un efect fundamental asupra coeziunii de luptă, voință și acțiune a tuturor organelor și organizațiilor de partid, a partidului în ansamblu.

Un izvor nesecat al întăririi unității partidului îl reprezintă existența unei largi democrații interne, în permanentă dezvoltare. Democrația internă de partid – așa cum arată experiența partidului nostru – atestă că punerea în dezbateră membrilor de partid a politicii partidului reprezintă calea de bază prin care se pot asigura nu numai clarificarea problemelor fundamentale, ci și însușirea lor unitară în întregul partid, pentru ca pe acest temei să se organizeze lupta unită în vederea transpunerii în viață a hotărîrilor, a liniei generale. Viața arată că dezvoltarea continuă a democrației de partid, dezbateră principială a tuturor problemelor, promovarea spiritului critic și autocritic, a unei discipline ferme de partid, liber consimțite asigură unitatea organizatorică și de luptă a partidului, elaborarea unei linii politice juste și întărirea continuă a unității indestructibile dintre partid și popor.

Rolul partidului de forță politică conducătoare în societatea socialistă, de dinamizator al energiilor întregului popor fac ca funcționarea lui democratică să constituie o problemă fundamentală pentru întreaga dezvoltare a societății socialiste. Asigurînd participarea activă a comuniștilor la dezbateră și rezolvarea tuturor problemelor de partid, creșterea contribuției lor la soluționarea sarcinilor construcției socialiste, democrația internă de partid se înscrie ca un important factor de amplificare a democrației socialiste în viața economică, politică, culturală și socială, de întărire a răspunderii în muncă, de sporire a angajării conștiente în procesul activității sociale.

Climatul social-politic și ideologic, cadrul instituțional democratic larg creat oferă condiții autentice de dezbateră liberă, de participare la dialogul democratic multilateral, politic și ideologic, ce se desfășoară în țara noastră, în adunările oamenilor muncii din întreprinderi, cooperative agricole și instituții, în adunările de partid și învățămîntul politic-ideologic, în paginile presei, la radio și televiziune, în sesiuni și manifestări științifice etc. Dialogul politic și ideologic larg, care, în perioadele de intensă activitate politică, capătă în România o maximă extindere, ca, de exemplu, în perioadele premergătoare congreselor, conferințelor naționale ale partidului, altor congrese, cum au fost Congresul deputaților consiliilor populare județene și al președinților consiliilor populare municipale, orașenești și comunale, Congresul educației politice și al culturii socialiste, Congresul consiliilor oamenilor muncii din industrie, construcții și transporturi, precedate de o largă dezbateră în partid și cu întreg poporul a problemelor supuse atenției, dialogul direct dintre conducerea de partid și popor ilustrează elocvent că P.C.R. realizează o conducere a societății bazată pe contactul viu, direct cu masele largi ale oamenilor muncii. Tocmai datorită faptului că partidul își exercită rolul conducător în societate pe calea dezvoltării dialogului nemijlocit cu poporul în elaborarea politicii sale, prin consultarea largă a maselor de oameni ai muncii în conducerea țării, el este înconjurat de stima, dragostea și încrederea neîmămurită a tuturor celor ce muncesc. Politica sa este urmată de întreaga națiune cu convingerea că ea exprimă interesele supreme ale țării, ale cauzei victoriei socialismului.

Capacitatea organizatorică și politică a partidului, măiestria lui de a ști să unească elanul transformator, energia și virtuțile de luptă și de muncă ale clasei muncitoare, țărânimii și intelectualității, ale tuturor celor ce muncesc, în grandioasa operă socialistă, este elocvent ilustrată de realizările remarcabile ale României dobândite pe calea progresului social.

În perioada marcată de Congresele al IX-lea (1965), al X-lea (1969), al XI-lea (1974) și al XII-lea (1979) Partidul Comunist Român, desfășurând o intensă activitate ideologică și politică-educativă, a pus pe primul plan educarea oamenilor muncii, a întregului popor în spiritul concepției revoluționare, materialist-dialectice și istorice, despre lume și viață, promovarea normelor și principiilor comuniste de etică și echitate, mobilizarea și unirea eforturilor comunistilor, ale întregului popor pentru realizarea programului dezvoltării multilaterale a socialismului în România.

În lumina acestei concepții, desfășurarea unei permanente activități politice-ideologice și de educație socialistă reprezintă un atribut esențial al exercitării rolului conducător al partidului, o necesitate obiectivă în întreaga perioadă de edificare a socialismului și comunismului.

Pornind de la datele realității sociale, de la spiritul creator al teoriei socialismului științific, secretarul general al P.C.R., tovarășul Nicolae Ceaușescu, a formulat ideea de mare semnificație teoretică și practică potrivit căreia în condițiile societății socialiste rămânerea în urmă a conștiinței sociale față de existența socială nu are un caracter fatal, că partidul dispune de toate condițiile pentru ca, pe baza unei vaste activități politice-educative, să ridice conștiința socială a oamenilor la nivelul noii lor existențe obiective. Subliniind necesitatea combaterii concepției de natură să conducă la pasivitate, la atitudini de toleranță față de deprinderi și manifestări retrograde, tovarășul Nicolae Ceaușescu relevă că „este necesar să nu ne mai închinăm în mod fatalist în fața tezei că conștiința rămâne în urma dezvoltării bazei materiale, ci să înțelegem că, dezvoltând baza materială, avem posibilitatea – și trebuie să facem – ca conștiința să se ridice la nivelul bazei materiale și chiar să devină ea însăși o forță materială mobilizatoare, în stare să călăuzească întreaga noastră activitate, să lumineze calea poporului nostru spre societatea socialistă multilateral dezvoltată, spre comunism”. Această teză constituie, de asemenea, o contribuție a partidului nostru la dezvoltarea creatoare a socialismului științific.

Rezultatele activității ideologice și de educație socialistă își găsesc expresia în participarea entuziastă a întregului popor la transpunerea în viață a programului partidului, în atitudinea înaintată manifestată în munca pentru slujirea intereselor generale ale societății, în spiritul și atitudinea hotărâtă cu care oamenii muncii acționează pentru edificarea societății socialiste multilateral dezvoltate.

Cutezanța gândirii revoluționare a tovarășului Nicolae Ceaușescu, spiritul său creator în pătrunderea celor mai complexe probleme, plecând de la legitățile generale, aplicate la realitățile României, au dat noi și reputeate contribuții la îmbogățirea patrimoniului politic și spiritual național și universal. Conceperea istoriei în spiritul profund creator conferă, de aceea, sensul cel mai deplin și mai rodnic direcționării științifice a prezentului și a viitorului, ținând seama de antecedente istorice, de tradiție ca forță menită a sluji contemporaneității. „Nimic nu se poate construi ignorând trecutul – arată tovarășul Nicolae Ceaușescu. – Esențial este să se ia ce este bun și să se asigure o dezvoltare pe baze noi, în raport cu nivelul de cunoaștere la care a ajuns societatea într-un moment sau altul”.

În această lumină, gândirea istorică a tovarășului Nicolae Ceaușescu se pătrunde în întreaga sa substanță de principiul interpretării și evaluării procesului istoric ca rezultată complexă, firească a evoluției societății românești în ansamblul său, în care se înglobează toate forțele sociale și politice în raport

cu problemele vitale aflate în fața poporului. Este un principiu de inestimabilă valoare teoretică și metodologică pentru cunoașterea devenirii noastre, de la care se deslușesc cu limpezime impunătoare trăsături și momente ale istoriei românești și prin care această istorie își dezvăluie culmile de măreție, iar știința istorică se așază pe fundamentul adevărului.

De la spiritul gândirii de amplă cuprindere a tovarășului Nicolae Ceaușescu, de la excepționalele sale analize asupra trecutului nostru, care ne-au călăuzit să ne căutăm istoria la noi acasă, pornind de la condițiile de fapt ale fiecărei epoci de evoluție a meleagurilor strămoșești, avem măsura clară și reprezentativă a vechimii acestei istorii. Este o istorie care își are începuturile cu mii de ani în urmă în istoria traco-geto-dacilor și care, de atunci și pînă astăzi, aparține unuia și aceluiași popor, ce a trăit în unul și același spațiu geografic carpato-danubiano-pontic, a unui popor cu ilustru prestigiu în lumea antichității, a cărei civilizație s-a aflat în raporturi de influențare reciprocă cu marile civilizații ale acelor vremuri — persană, greacă, romană și altele. În această viziune, ne aparține Dromichaïtes, expresia autentică a geto-dacului — așa cum îl înfățișau autorii antici —, în care omenia se împletea cu rațiunea și înțelepciunea, iar iscusința se îmbina cu istețimea în luptă. În frunte cu Dromichaïtes, vitejii daci au înfruntat cu succes trupele lui Lisimah, urmașul lui Alexandru cel Mare, care căuta să-și întindă imperiul și asupra malului stîng al Dunării. Ne aparține Burebista, sub conducerea căruia s-a creat, în urmă cu aproape 2050 de ani, statul dac centralizat și independent. Mărturiile timpului îl apreciază ca „cel dintii și cel mai mare dintre toți regii care au domnit vreodată asupra Traciei”, ridicîndu-și atît de mult neamul său, „încît în cîțiva ani a creat o mare împărăție..., și chiar de romani era temut”.

Statornicia de viață, de luptă și creație pe pămîntul strămoșesc, continuitatea și ascendența operei făptuite de înaintașii noștri, primesc prin gîndirea istorică a tovarășului Nicolae Ceaușescu sensurile ei reale, corespunzătoare datelor istoriei. Cucerirea unei părți din Dacia de către armatele cotropitoare ale Romei nu a însemnat dispariția poporului dac, nici chiar pe teritoriul ocupat, care reprezenta doar o treime din vechea Dacie. Dealtfel, în perspectivă istorică, ocupația romană a fost efemeră și a constituit ținta unei continue împotriviri a strămoșilor față de aspirarea străină. Odată cu evacuarea provinciei de la nord de Dunăre de către administrația imperială, retrasă în Dacia aureliană de la sudul fluviului, dacii pînă atunci cotropiți, împreună cu numeroși daci care rămăseseră liberi și-au reunit forțele, făcînd față singuri vitregiilor pe care furtunile timpului le-au interpus în cale.

Statornicia neabătută a poporului nostru își afirmă funcția activă, rolul istoric progresist, căci ele înseamnă triumf de viață și făptuiri, dobîndite în înțelestarea cu valuri năvălitoare atrase de centre ale globului cu un nivel de viață materială și spirituală mai dezvoltat, cu forme de viață socială mai bine organizate. Un triumf care s-a fundat pe tăria și setea de libertate a unui popor de aceeași origine, de aceeași limbă și spiritualitate, de aceeași năzuințe.

Cu o deosebită forță este reflectată în scrierile tovarășului Nicolae Ceaușescu ideea privind admirabila capacitate a poporului nostru de a se opune ferm și eficace năvălitorilor prădalnici și cotropitorilor, de a depăși momentele de vitregie și de cumpănă pe care istoria le-a iscat în această parte a Europei.

În acest cadru își reliefează distincția uriașul cîștig științific, cu multiple resorturi lămuritoare, pe care îl reprezintă pentru istoriografia noastră ideea subliniată de tovarășul Nicolae Ceaușescu, potrivit căreia țările românești, nu au putut fi supuse prin forță, că ele și-au păstrat autonomia statală. Tratatelor de alianțe politice, legăturile economice și culturale stabilite cu statele vecine sau mai îndepărtate, cu imperiile otoman, habsburgic și țarist au reconfirmat de-a lungul vremurilor puterea suverană a domnitorilor români, dreptul țărilor române de a se cîrmui după propriile legi și întocmiri. O expresie deosebit de elocventă

a acestei realități o constituie și vechile tratate, denumite și Capitulații, încheiate cu Poarta, în al căror conținut glăsuiește tăria de acțiune a poporului român, luciditatea sa politică, evaluarea înțeleaptă a situației internaționale. Este un înalt model de analiză pentru istorici detașarea de către secretarul general al partidului a semnificației vechilor tratate, a statului de autonomie al țărilor românești. Acest statut a asigurat condiții pentru un progres mai intens al forțelor de producție, pentru apariția noilor relații capitaliste, precum și pentru întărirea conștiinței unității naționale și desfășurarea luptei în vederea făuririi statului unitar deplin suveran.

Puternice lumini se proiectează asupra cronicii istorice neștirbite a poporului român și a fondului sănătos, popular al istoriei noastre de la ideea de excepțională însemnătate reliefată de tovarășul Nicolae Ceaușescu privind rolul țărănimii în evoluția noastră pe treptele timpului. Într-o anume perioadă, după cum se cunoaște, masele țărănești erau etichetate, și nu întimplător, drept un element fără forță istorică, chiar retrograd. Se țintea, prin aceasta, să se pună în cauză însăși ființa poporului român, continuitatea sa de viață pe pământul străbun, conținutul și sensul istoriei românești pe parcursul multor veacuri, să se rupă istoria noastră modernă și contemporană de întreg contextul ei anterior, de rădăcinile sale adânci și perene.

Crezul de viață al poporului român s-a exprimat în munca creatoare, gândire originală și luptă eroică pentru propășirea sa, în împotrivirea cu toate forțele la asuprirea de orice fel. Desigur, în diverse momente de luptă revoluționară a prevalat manifestarea țelurilor sociale, în altele primordiale au fost aspirațiile naționale, dar totdeauna un obiectiv l-a angrenat nemijlocit pe celălalt.

Această idee-forță exprimată de tovarășul Nicolae Ceaușescu pune la dispoziția istoricilor calea înțelegerii profunde, la adevăratele dimensiuni, a marilor momente ale luptei revoluționare a poporului român – de la răscoalele țărănești din evul mediu, revoluțiile de la 1821 și 1848, Unirea de la 1859 și făurirea statului național modern român, cucerirea independenței de stat depline a României, în 1877, și pînă la insurecția victorioasă din august 1944 –, oferă înțelegerea adîncă a măreției idealurilor sociale și naționale ale mișcării muncitorești, ale Partidului Comunist Român, promovate și încununate de neperitoare izbîndă. Principiile dreptății sociale și libertății naționale glăsuiesc astfel în fundamentele istoricelor făuriri ale României socialiste, materializate în nivelul de viață și civilizație mereu mai ridicat al celor ce muncesc, în prestigiul țării libere și deplin independente.

În scrierile tovarășului Nicolae Ceaușescu sînt abordate și relevate într-o lumină vie, cu claritate și forță de convingere, trăsăturile de bază și învățămintele istoriei glorioase a partidului clasei muncitoare din România, continuitatea procesului de afirmare și modelare, prin eforturi și luptă perseverentă, a ceea ce constituie astăzi tezaurul de gândire și experiență al Partidului Comunist Român, rod al mișcării noastre muncitorești înscrisă neconținut pe direcția dezvoltării ascendente, al confruntării acesteia cu problemele vitale care au stat în fața națiunii și căroră le-a dat răspuns în consens cu interesele fundamentale ale poporului. Întreaga existență a partidului politic al clasei muncitoare, însăși ființa sa își au obîrșia în realitățile generate de ansamblul contextului economic-social și politic al țării, sînt indestructibil legate de problemele fundamentale, de năzuințele și idealurile maselor.

Indemnurile tovarășului Nicolae Ceaușescu, exemplul strălucit pe care-l oferă opera sa, de a concepe procesul istoric ca o rezultantă complexă, firească a evoluției societății românești în ansamblul său, conferă adevăratele fundamente înțelegerii apariției clasei muncitoare, a partidului său, ca o expresie obiectivă a realităților și cerințelor evoluției ascendente a poporului nostru.

Vechea istoriografie a exclus aproape total mișcarea muncitorească din istoria patriei, iar într-o anumită perioadă, din fericire depășită, cercetările noastre istorice au privit unilateral cadrul de manifestare și contribuția celorlalte forțe sociale și politice care s-au înscris pe linia progresului țării, înfățișându-se și interpretându-se faptele din istoria națională în afara contextului real, complex, al proceselor și fenomenelor care le-a generat. Analiza multilaterală de către tovarășul Nicolae Ceaușescu a ceea ce partidul clasei muncitoare a adus ca trăsături proprii, distincte în peisajul societății românești – gândirea teoretică înaintemergătoare și activitatea revoluționară consecventă în slujba intereselor vitale ale poporului – a condus la o înțelegere cuprinzătoare a datelor mișcării muncitorești, ca și a totalității procesului istoric al societății românești.

Dezvoltarea și afirmarea clasei muncitoare în viața politică a țării au reprezentat unul dintre evenimentele cele mai importante, cu profunde rezonanțe pentru destinele României.

Oprindu-se asupra marilor înfăptuiri ale veacului trecut, ce vizau atât emanciparea socială, cât și independența și unitatea națională, tovarășul Nicolae Ceaușescu a evidențiat cu pregnanță faptul că ele încorporează în sine și contribuția clasei muncitoare. În timpul revoluției din 1821, care a marcat intrarea țării noastre în epoca modernă a dezvoltării sale istorice, lucrătorii, calfele, meseriașii au susținut programul social și național formulat de Tudor Vladimirescu; revoluția română de la 1848, momentele eroice care au condus la făurirea statului național modern român, în 1859, au avut în muncitorime un sprijin de nădejde. În 1877, atunci când întreaga viață politică se concentra în jurul marelui eveniment pe care-l reprezenta proclamarea independenței de stat depline a României, mișcarea muncitorească și socialistă s-a manifestat ca susținătoare activă a luptei pentru cucerirea neamănării țării, ca purtătoare a idealurilor patriotice ale întregului popor.

Scrierile secretarului general al partidului consacră o mare parte analizei condițiilor economice, sociale și politice ale evoluției țării în epoca modernă și contemporană, reliefând o direcție esențială a acțiunii întregului popor român – înfăptuirea statului național unitar, și apoi apărarea integrității teritoriale și a suveranității României. În aceste împrejurări, partidul clasei muncitoare a înscris ca unul din țelurile importante ale programului său revoluționar înfăptuirea unității de stat a poporului nostru. Ca urmare, s-a imprimat luptei proletariatului român un pregnant caracter patriotic, ceea ce a favorizat afirmarea partidului muncitoresc pe scena politică și socială, a contribuit la crearea climatului politic și spiritual propice unirii eforturilor maselor muncitoare, ale forțelor avansate ale societății pentru promovarea intereselor sociale și naționale. Tocmai de aceea vom găsi muncitorimea în primele rânduri ale luptătorilor pentru făurirea statului național unitar român în memoriul din 1918.

Afirmarea și adâncirea, de-a lungul deceniilor, a coordonatelor de evoluție a mișcării muncitorești și-au aflat o elocventă ilustrare în anii de luptă grea dusă de Partidul Comunist Român pentru dreptate socială și libertate națională, în bătălia pentru victoria revoluției, pentru construirea socialismului în patria noastră. Manifestându-se ca exponentul cel mai fidel al intereselor naționale supreme, Partidul Comunist Român, acționând în strânsă unire cu celelalte forțe muncitorești organizate, a reușit să concentreze în jurul clasei muncitoare un larg evantai de forțe sociale și politice care, prin lupta lor, au orientat pe un nou făgaș dezvoltarea țării, au deschis calea înfăptuirii socialismului.

Rolul Partidului Comunist Român, de conducător politic al națiunii noastre, abnegația și capacitatea cu care slujește interesele întregului popor reprezintă dezvoltarea și ridicarea pe un plan superior a tradițiilor revoluționare și patriotice ale trecutului, o componentă verificată istoricește a legăturii sale cu masele. În politica promovată de partidul nostru, de secretarul său general, este concentrată o îndelungată experiență istorică de căutare a unor răspunsuri adecvate la

realitățile și problemele țării, acumulată și verificată într-un proces laborios, nelinear, prin învingerea multor dificultăți și chiar erori sau confuzii.

Potențind filonul prețios al raportării politicii sale la cerințele și realitățile naționale, mișcarea muncitorească din România a manifestat, totodată, receptivitate față de ideile și experiența socială avansată din lumea contemporană, s-a afirmat ca un detașament activ al mișcării comuniste și muncitorești internaționale, a dezvoltat ample și rodnice legături de solidaritate revoluționară internațională.

Studierea acestor aspecte importante ale istoriei mișcării muncitorești impune considerarea raportului dialectic dintre național și internațional, dintre general și particular, dintre factorii interni și externi în procesul dezvoltării social-istorice. În acest sens, o înaltă valoare metodologică are aprecierea potrivit căreia reflectarea justă a acestui raport este de natură să asigure evitarea oricărei unilateralități, recunoașterea locului real al fiecăruia, înțelegerea faptului că izvorul transformărilor din societate se află în interiorul acesteia, în primul rând.

Concepția partidului, a tovarășului Nicolae Ceaușescu asupra conținutului și imperativelor solidarității revoluționare internaționale se exprimă, de asemenea, în considerarea unitară a legăturilor care trebuie să adune laolaltă și să cimenteze toate forțele progresului social contemporan. În această viziune se înscrie politica activă a partidului și statului nostru de dezvoltare și adâncire a raporturilor de cooperare cu partidele și mișcările socialiste, cu forțele progresiste și democratice de pretutindeni, sprijinul acordat tinerelor state naționale, luptei de eliberare națională și socială.

Prin gândirea social-politică și prin întreaga sa operă revoluționară, tovarășul Nicolae Ceaușescu a adus o magistrală contribuție la îmbogățirea de către partidul nostru a tezaurului teoretic al socialismului științific cu experiența revoluției și construcției socialiste din România, la configurarea unei înalte viziuni istorice despre timpul nostru. Ideea de continuitate istorică ascendentă, de ancorare a contemporaneității românești într-o întreagă evoluție anterioară a acestei țări, de abordare a viitorului pe temeiul și în lumina datelor și cerințelor proprii solului național, idealurilor poporului nostru își capătă multiplele ei valori, dimensionând istoria de la adevăratele ei izvoare. În acest fel, ne apare în întreaga sa întemeiere ideea că anii biruștelor noastre socialiste sînt istorie pe culmile ei cele mai ridicate, anii celui mai înalt dinamism al devenirii istorice, pe care i-am statornicit valoare de cunună a întregii existențe românești.

O pagină teoretică remarcabilă o reprezintă în opera tovarășului Nicolae Ceaușescu caracterizarea rolului națiunilor în epoca noastră, pornind de la rolul lor în trecutul istoric, ceea ce a permis relevarea adevărului, așa cum istoria noastră întreagă îl arată, că întărirea națiunii reprezintă un factor primordial al făuririi cu succes a socialismului și comunismului.

O semnificație politică majoră are demersul politic întreprins de tovarășul Nicolae Ceaușescu în vederea definirii caracteristicilor de bază ale dezvoltării mondiale contemporane, a principalelor tendințe ale vieții internaționale, a concluziilor ce se desprind pentru lupta forțelor înaintate. Analiza magistrală consacrată de secretarul general al partidului evoluției istorice contemporane, făcută într-o viziune de excepțională luciditate, străină oricăror judecăți simplificatoare sau apriorice, se constituie într-un model de înaltă ținută științifică pentru întregul front istoric, care are la îndemînă indicații ideatice și metodologice de o excepțională valoare.

Pentru știința noastră istorică reprezintă un model strălucit concluziile desprinse de tovarășul Nicolae Ceaușescu în ceea ce privește judecata critică și pătrunderea adevăratelor dimensiuni ale istoriei mișcării muncitorești revoluționare, democratice și a Partidului Comunist Român, ale istoriei patriei. N-au fost omise umbrele, eșecurile, limitele, dar, în același timp, au fost înălțate la altitudinea lor reală trăsăturile caracteristice, momentele de culme, împlinirile care au dat substanță și temeinicie istoriei naționale, începînd cu vechimea poporului

român, continuînd cu luptele înaintașilor pentru libertate, independență și unitate națională, cu bătăliile de clasă conduse de partidul comuniștilor pentru înfăptuirea revoluției și construcției socialiste și culminînd cu opera de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism. Întreaga analiză și interpretare a istoriei are la bază concepția materialismului dialectic și istoric, care înregistrează prin gîndirea tovarășului Nicolae Ceaușescu o contribuție de înalt prestigiu în direcția abordărilor științifice creatoare, novatoare.

Cerința obiectivității istorice – așa cum în chip magistral o ilustrează gîndirea istorică a tovarășului Nicolae Ceaușescu – o presupune pe cea a partinității, care constituie seva istoriografiei, cheazășia studierii profund științifice a trecutului. Fără partinitate obiectivitatea se transformă în obiectivism, într-o tratare de suprafață și neconcludentă a faptelor, fenomenelor și proceselor istorice, iar fără obiectivitate principiul partinității își pierde valabilitatea. Din observarea corelației strînse dintre obiectivitate și partinitate decurge pentru noi sarcina esențială de a înfățișa, potrivit realității istorice, rolul forțelor revoluționare, progresiste și patriotice ale societății românești, de a evidenția rolul clasei muncitoare și al partidului ei de avangardă în făurirea conștienței a istoriei, în transformarea revoluționară a societății românești.

Întreaga operă teoretică și practică a tovarășului Nicolae Ceaușescu dă expresie imperativului de a situa cercetarea și promovarea istoriei la nivelul măreției faptelor și adevărurilor trecutului nostru de glorie, de a milita cu toată energia și forța împotriva curentelor reacționare, a tendințelor de falsificare și denaturare a adevărului obiectiv al realității vieții, de a nu tolera stagnarea, rutina, dogmatismul, de a renunța la ceea ce se dovedește perimat, pentru a face loc noului autentic, izvorît din cercetări aprofundate și din interpretări întemeiate științifice.

Pornind de la strînsa interdependență și unitate dialectică dintre politica internă și externă, dintre evenimentele internaționale și realitățile interne, tovarășul Nicolae Ceaușescu, relevă că cercetarea istorică trebuie să contribuie la înțelegerea profundă a intensei activități desfășurate pe plan extern de Partidul Comunist Român, de Republica Socialistă România. În acest sens, o importanță deosebită are relevarea politicii de întărire a prieteniei și colaborării României cu toate țările socialiste, de dezvoltare a relațiilor pe tărîm politic, economic, tehnic-științific și cultural, în scopul propășirii fiecărei țări în parte, al sporirii forței și prestigiului socialismului în lume.

Este meritul istoric al partidului nostru, personal al tovarășului Nicolae Ceaușescu, că, în condițiile realităților lumii contemporane, cînd consolidarea irdependenței constituie o cerință legică, progresistă, revoluționară, aflată la ordinea zilei, și cînd se cere o aplicare strictă a principiilor autonomiei și egalității în drepturi a tuturor partidelor, neamestecului în treburile interne, stimei, respectului și sprijinului reciproc, conținutul internaționalismului proletar să fie definit tocmai ținînd seama de aceste cerințe. „Nu trebuie uitat nici un moment – subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu – că apărarea libertății și independenței este o condiție esențială a înfăptuirii idealurilor socialismului și comunismului în lume, că aceasta constituie adevărata piatră de încercare a adevăratului internaționalism proletar revoluționar”.

Victoria revoluțiilor proletare, socialiste într-o serie de țări, apariția pe scena istoriei a statelor socialiste, opțiunea tot mai largă a unor popoare care pășesc pe calea dezvoltării independente pentru calea socialistă pun în evidență realitățile noi ale lumii contemporane. Partidul nostru apreciază că, în contextul acestor realități, crește tot mai mult rolul partidelor comuniste și muncitorești în organizarea și conducerea luptelor revoluționare de transformare a societății omenești, pentru instaurarea unei noi ordini internaționale, bazată pe dreptate și echitate.

În condițiile creșterii și diversificării activității partidelor comuniste și muncitorești în epoca contemporană nu mai este posibilă existența vreunui centru care

să-și propună coordonarea activității partidelor comuniste și muncitorești. Trebuie realizată o colaborare bazată pe deplină egalitate, care să excludă orice amestec în treburile interne ale altor partide.

Ceea ce trebuie să definească relațiile dintre partidele comuniste în epoca contemporană potrivit concepției P.C.R., a secretarului său general sînt consultările frățești, care nu iau decizii și nu fixează linii de conduită obligatorii care să ducă la încordarea și alterarea relațiilor dintre partide, la imixțiuni în treburile lor interne, la etichetări și blamări, sau care să se termine chiar cu excomunicarea unor partide.

Partidul nostru consideră aceste consfătuiri, fie ele bilaterale, regionale sau mondiale, ca important mijloc de schimb de experiență, în care fiecare partid reține ceea ce e necesar și se adecvează la activitatea lui și renunță la ceea ce nu-i corespunde.

Pornind de la importanța deosebită pe care o prezintă unitatea de acțiune a partidelor comuniste și muncitorești, partidul nostru își întărește tot mai mult legăturile de prietenie, colaborare și solidaritate cu toate țările socialiste, cu toate partidele comuniste și muncitorești. În această perioadă, datorită activității susținute a tovarășului Nicolae Ceaușescu, cunoscător al marilor mutații politice din lumea contemporană, s-au intensificat relațiile de colaborare cu partidele socialiste și social-democrate, cu mișcările de eliberare națională, cu partidele de guvernămint din țările în curs de dezvoltare, cu alte partide și organizații revoluționare, progresiste și democrate. În același timp, în spiritul principiilor coexistenței pașnice, România militează pentru extinderea și amplificarea raporturilor reciproce avantajoase cu toate țările lumii, pentru instaurarea unei noi ordini economice și politice internaționale – imperativ vital pentru progresul omenirii.

Legat de aceasta, o contribuție creatoare au adus partidul nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu la definirea conceptului noii ordini economice și politice internaționale. Încă de la Congresul al IX-lea al P.C.R. statuarea necesității unor relații noi între state și a principiilor pe care acestea trebuie să se întemeieze a prefigurat elaborarea în timp, într-o viziune teoretică creatoare, a conceptului românesc asupra unei noi ordini economice și politice internaționale înfățișat în Raportul tovarășului Nicolae Ceaușescu la cel de-al XI-lea Congres al partidului. Mai mult decît atît, întreaga activitate practică a României socialiste pe tărîmul vieții internaționale ilustrează orientarea fermă spre întărirea solidarității și dezvoltarea colaborării cu țările în curs de dezvoltare.

Este vorba de un ansamblu de măsuri vizînd așezarea pe baze cu adevărat echitabile a raporturilor economice și a schimburilor comerciale, însănătoșirea sistemului valutar-financiar, dezvoltarea largă a colaborării reciproc avantajoase și sprijinirea de către întreaga comunitate internațională a eforturilor depuse de popoarele din țările în curs de dezvoltare. În același timp, depășirea decalajelor și eliminarea fenomenului de subdezvoltare reprezintă astăzi o cauză comună a omenirii în ansamblu, o expresie superioară a solidarității umane la nivelul planetei. Instaurarea unei noi ordini nu se reduce la o simplă redistribuire a avuției mondiale, ci este chemată să dea un impuls dinamic dezvoltării tuturor țărilor, a tuturor popoarelor.

Clădirea unei astfel de structuri noi a raporturilor interstatale reprezintă o amplă operă constructivă de proporții planetare, dar, în același timp, este o luptă în care sînt angajate de pe acum imense forțe sociale și politice ale contemporaneității. Stă astăzi în puterea popoarelor să împiedice alunecarea acestei confruntări istorice pe făgașul războiului și distrugerii, să asigure triumful rațiunii, să ofere generațiilor viitoare posibilitatea de a trăi într-o lume a păcii și a colaborării. Analizînd cu sobrietate și realism cursul evenimentelor internaționale, relevînd cu răspundere pericolele ce amenință încă pacea și securitatea mondială, partidul nostru înfățișează o viziune optimistă asupra viitorului omenirii, viziune izvorîtă din încrederea nestrămutată pe care o are în înțelepciunea popoarelor, în capacitatea lor dovedită de a determina, prin acțiune conștientă și organizată,

soluții conforme imperativelor istoriei. În munca și lupta pentru o ordine mondială superioară este necesară participarea activă și contribuția tuturor statelor, a tuturor forțelor care doresc să înalțe și să ducă mai departe în timp civilizația umană.

Dezvoltarea socială contemporană, evenimentele internaționale impun mai mult ca oricând întărirea pe baze noi a unității clasei muncitoare, a tuturor forțelor revoluționare, progresiste. O importanță primordială au, în această direcție, colaborarea și unitatea dintre comuniști și socialiști. Și în acest domeniu este meritul istoric al P.C.R., al tovarășului Nicolae Ceaușescu, care, ținând seama de experiența istorică, a proclamat ca principiu necesitatea reconcilierii istorice între partidele comuniste și socialiste, ca bază pentru întărirea colaborării lor, a frontului antimonopolist și antiimperialist, pentru creșterea unității forțelor păcii și colaborării internaționale.

Abordarea realistă a tuturor proceselor vieții contemporane, soluțiile originale și îndrăznețe în rezolvarea unor probleme complexe ale dezvoltării României socialiste, participarea activă a țării la viața internațională reprezintă contribuții concrete și de valoare aduse de Partidul Comunist Român la îmbogățirea teoretică și practică a experienței revoluționare, internaționale, a tezaurului comun al gândirii social-politice universale. La aceasta, un merit remarcabil a revenit și revine secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, promotor îndrăzneț al nobilelor idealuri ale comunismului, ale păcii și înțelegerii între popoare, aportului său activ, original la studierea, interpretarea și soluționarea științifică a problemelor pe care le ridică edificarea societății multilateral dezvoltate în România, definirea țelurilor de luptă ale forțelor înaintate de pretutindeni, precum și a relațiilor dintre acestea.

La împlinirea unui deceniu și jumătate de la alegerea în fruntea partidului și statului a tovarășului Nicolae Ceaușescu întreaga societate socialistă românească trăiește ambianța de vibrantă efervescență politică și avînt creator generate de marele forum al partidului și al țării – Congresul al XII-lea al P.C.R., Congres de o uriașă încărcătură istorică, de o importanță crucială pentru prezentul și viitorul patriei, el jalonînd în istoria noastră o treaptă nouă spre viitorul comunist al țării.

Congresul a arătat – de la altitudinile perioadei pe care o parcurgem, de la dimensiunile și împlinirile unei opere constructive de mare anvergură – că partidul comuniștilor români este, pe drept cuvînt, arhitectul României socialiste, așa cum, în alte vremuri, a fost purtătorul de viitor, înaintemergătorul acestui popor spre orizonturile libertății sociale și naționale, spre socialism.

De pe acest temel al certitudinii împlinirii țelurilor proiectate, Congresul al XII-lea – unul din acele momente ale istoriei, hotărîtoare pentru destinele unui popor, pentru rolul și opera lui în timp – a reprezentat tribuna de exprimare a celor mai cutezătoare idealuri ale poporului nostru, a neclintitei sale hotărîri de a ridica România pe cele mai înalte culmi ale civilizației socialiste.

Congresul, în ansamblul său, poartă pecetea gândirii cutezante și novatoare – o gândire a valorilor de adevăr și creație perenă, – proprie secretarului general al partidului nostru. Sînt marii pivoți ai celui mai îndrăzneț edificiu clădit pe pămîntul României – socialismul –, sînt marile clarificări și legitimări istorice ale drumului nostru de viabilitate și eficiență prin vremuri.

De aceea, încununarea acestui Congres a reprezentat-o actul măreț, de crucială valoare pentru destinele de azi și de mîine ale pămîntului nostru strămoșesc, pentru ascensiunea noastră vajnică și demnă în lumea contemporană, al realegerii în înalta funcție de secretar general al partidului a celui care simbolizează în chip suprem acest curs generos și strălucit – tovarășul Nicolae Ceaușescu. A fost o alegere unanimă, care a materializat consensul de voință al

tuturor comuniștilor, exprimind vrerea întregii națiuni. A fost reales cel mai eminent conducător și revoluționar, simbolul idealurilor de libertate, pace și progres ale poporului român, simbolul destinului nou al României, militantul de seamă al mișcării comuniste și muncitorești internaționale, al luptei pentru pace și colaborare între popoare, personalitate de înalt prestigiu și autoritate a vieții politice contemporane.

În personalitatea de revoluționar și patriot a tovarășului Nicolae Ceaușescu se proiectează valorile unei tumultuoase istorii militante a acestui popor. Biografia sa este o vie lumină a unei îndelungate și neobosite activități desfășurate încă din tinerețe în rîndurile mișcării muncitorești din țara noastră, pentru apărarea intereselor vitale ale clasei muncitoare, pentru realizarea aspirațiilor întregului nostru popor de libertate națională și socială, de progres și o viață mai bună. O activitate strălucită în decursul căreia s-au afirmat și s-au dezvoltat acele excepționale însușiri de militant și conducător revoluționar, care i-au atras dragostea și respectul întregii noastre națiuni și au stat la baza investițiilor sale cu cele mai înalte răspunderi în conducerea partidului și statului. De gîndirea sa îndrăzneată și de activitatea sa clocotitoare se leagă toate marile victorii, înnoirile fundamentale care au făcut din anii de la Congresul al IX-lea al partidului perioada cea mai fructuoasă din toată istoria țării, prestigiul fără precedent dobîndit de România pe meridianele globului. Către el se îndreaptă sentimentele de dragoste, recunoștință și mîndrie pentru ceea ce am îndeplinit ; de prezența sa în fruntea partidului și a statului este legată certitudinea în minunatul viitor pe care îl dorește din adîncul inimii și pe care îl făurește prin munca sa harnică poporul nostru, înaintînd pe calea socialismului, spre comunism.

Împlinirea unui deceniu și jumătate de la alegerea tovarășului Nicolae Ceaușescu în fruntea partidului și statului nostru redau dimensiunile unei adevărate sărbători populare, reflectă sentimentele de încredere, prețuire și dragoste ale întregului nostru popor față de partid, față de încercata sa conducere. Această reprezintă o densă cronică de istorie contemporană. Pentru că, dincolo de evocarea emoțională a sentimentelor de dragoste și grațitudine ale unui întreg popor față de omul care a contribuit, într-o măsură hotărîtoare, la atingerea de către poporul român a înaltelor cote de progres material și spiritual la care se află astăzi, a prestigiului de care se bucură patria noastră în lumea contemporană, aniversarea a pus în evidență trăsăturile definitorii ale etapei istorice pe care o traversează astăzi România socialistă; unitatea de nezdruccinat a națiunii în jurul partidului și a secretarului său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, voința fermă a întregului popor de a îndeplini, sub conducerea partidului și a secretarului său general, programul de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism. S-a evidențiat faptul că aceste două trăsături nu pot fi înțelese la reala lor valoare decît în conexiune directă cu personalitatea secretarului general al partidului, cu rolul său determinant în elaborarea politicii partidului, cu contribuția sa decisivă la aplicarea în viață a acestei politici.

6 Martie 1945 —

înfăptuire a maselor populare

sub conducerea comuniștilor

PARASCHIVA NICHITA

În acest an poporul nostru aniversează împlinirea a trei decenii și jumătate de la formarea primului guvern cu ade-vărat democratic din istoria României, a guvernului revo-luționar-democratic cu pronunțat caracter muncitoresc-țărănesc de la 6 martie 1945. Acest eveniment a constituit un moment decisiv în evoluția postbelică a țării noastre. Până atunci, treburile de stat ale României au fost dirijate, în totalitate sau în mare parte, de reprezentanții burgheziei și moșierimii. La acea dată, ca rezultat al desfășurării cu succes a revolu-ției de eliberare națională și socială începută la 23 August 1944, clasa muncitoare și țăranimea au cucerit poziții preponderente în conducerea țării. Noul guvern era expresia colaborării largi a forțelor sociale și poli-tice hotărâte să asigure înaintarea fermă a țării pe calea democrației și progresului.

Așa cum sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretarul general al partidului, „constituirea guvernului Groza nu a reprezentat o simplă schim-bare de guvern, ci o schimbare a însuși regimului politic din țara noastră : instaurarea puterii revoluționar-democratice a muncitorilor și țăranilor“¹. Prin victoria obținută la 6 martie 1945, masele populare și forțele demo-cratice, revoluționare, coalizate în jurul partidului comunist, au hotărât în mod irevocabil direcția de dezvoltare a României.

Desfășurarea vieții politice în perioada 23 August 1944 și 6 Martie 1945, perioadă scurtă dar densă în transformări revoluționare, a pus cu putere în evidență rolul maselor largi populare în accelerarea evoluției țării pe calea democrației și progresului. Ele au constituit factorul hotărî-tor care a asigurat realizarea principalelor mutații în viața politică a țării,

¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multi-lateral dezvoltate*, vol. 4, Editura politică, București, 1970, p. 623—624.

au influențat în mod esențial activitatea guvernelor cu majoritate burgheză, au dejucat numeroase manevre ale reacțiunii și au acționat direct pentru rezolvarea marilor probleme ce s-au pus atunci în fața poporului. Partidul comunist a fost forța politică care s-a preocupat permanent de a extinde participarea maselor la revoluție și a promovat în rândurile lor o tot mai strînsă unitate de acțiune. La aceasta a contribuit faptul că partidul comunist, ținînd seama de stadiul atins în desfășurarea revoluției și de nivelul conștiinței revoluționare a maselor a pus noi obiective, superioare, înțelese și susținute de acestea.

Victoria insurecției naționale armate antifasciste și antiimperialiste din August 1944, care a dus la doborîrea dictaturii militaro-fasciste și întoarcerea armelor împotriva Germaniei hitleriste, a însemnat o grea lovitură dată celor mai reacționare grupări ale claselor exploatoare, a agravat criza regimului burghez în ansamblul său și a propulsat în viața politică a țării forțele patriotice, democratice, revoluționare în frunte cu Partidul Comunist Român. Perioada ce a urmat a fost una dintre cele mai bogate în lupte politice și bătălii sociale de mare intensitate duse de masele largi populare în frunte cu clasa muncitoare împotriva rămășițelor fasciste și grupărilor reacționare ale claselor exploatoare. În acea uriașă înclăstare de forțe social-politice se înfruntau, de fapt, două concepții diametral opuse asupra drumului pe care urma să se angajeze România. Masele populare, însetate de libertate și dreptate socială erau animate de voința de a păși mai departe pe drumul deschis la 23 August 1944, de a instaura un regim de reală democrație, în măsură să asigure un curs progresist mai rapid societății românești și satisfacerea dezideratelor vitale ale oamenilor muncii, în timp ce clasele exploatoare, partidele lor tradiționale urmăreau menținerea și consolidarea pozițiilor lor, perpetuarea vechilor rinduieli capitaliste.

Hotărîtor pentru evoluția vieții politice din acea perioadă a fost faptul că în fruntea forțelor antifasciste, democratice s-a aflat Partidul Comunist Român, deținătorul unei bogate experiențe revoluționare, cucerite în luptele anterioare, în mod deosebit în mișcarea antifascistă, și totodată, forța politică cu un prestigiu crescînd în rândurile maselor muncitoare. În momentul ieșirii din ilegalitate, la 23 August 1944, Partidul comunist colabora cu Partidul social-democrat, cu Frontul plugarilor, cu Uniunea oamenilor muncii maghiari din România (MADOSZ) și cu Partidul socialist-țărănesc; sub conducerea politică a comuniștilor își desfășura activitatea Uniunea patrioților, organizație de masă antifascistă care avea aderenți în rândurile intelectualilor și ale păturilor mijlocii. Curînd după eliberare și-au reorganizat și întărit rîndurile Uniunea Tineretului Comunist și Uniunea Tineretului Socialist. Pe baza înțelegerii și acțiunii comune a P.C.R. și P.S.D. a fost reconstituită pe baze unice revoluționare mișcarea sindicală, care în timp de numai cîteva luni a reușit să cuprindă majoritatea clasei muncitoare. Pe lîngă colaborarea strînsă cu partidele și organizațiile democratice ale oamenilor muncii de la orașe și sate, Partidul comunist și Partidul social-democrat conlucrau cu principalele organizații politice burgheze — Partidul Național-Țărănesc și Partidul Național-Liberal — în cadrul Blocului Național Democrat, creat la 20 iunie 1944.

În acest sistem de alianțe și acorduri politice, Partidul comunist s-a manifestat drept forța politică cea mai activă, ca exponent fidel al intereselor vitale ale maselor largi populare și, în același timp, ca militant consecvent pentru rezolvarea în spirit democratic a problemelor general-naționale, cu caracter antifascist și antiimperialist, cu care era confruntat

poporul român în acel timp. Inițiativa politică a P.C.R., manifestată cu succes în pregătirea insurecției, a fost continuu dezvoltată în noile condiții, găsindu-și concretizarea în organizarea și mobilizarea maselor la lupta revoluționară, în înfăptuirea unor transformări democratice în viața politică și socială, care au pregătit instaurarea puterii revoluționar-democratice.

La 23 August 1944, puterea de stat a fost preluată de forțe politice și militare antihitleriste, reprezentând partidele clasei muncitoare, cercurile Palatului regal, armata și principalele partide nefasciste ale burgheziei. Guvernul prezidat de generalul Constantin Sănătescu, format în majoritate din militari și din cîte un reprezentant al celor patru partide politice din Blocul Național Democrat, era expresia coaliției largi de forțe antihitleriste, realizată din inițiativa Partidului comunist, coaliție care cuprindea partide, grupări politice și militare reprezentînd toate clasele și păturile sociale din țară. Toți membrii guvernului făceau parte din grupările politice sau militare nemulțumite de aservirea României de către Germania hitleristă și de diferite acțiuni ale guvernului antonescian². Cei mai mulți miniștri se aflau sub influența cercurilor Palatului și a vechilor partide burgheze — P.N.Ț. și P.N.L. — și reprezentau, prin poziția lor, interesele acelei părți a burgheziei care era legată din punct de vedere economic și politic de Anglia, Franța și Statele Unite ale Americii.

După cum se știe, în acest guvern, partidele comunist și social-democrat au participat prin cîte un ministru secretar de stat fără portofoliu; Lucrețiu Pătrășcanu, reprezentantul P.C.R., a deținut în perioada 23 august—7 septembrie 1944 și interimatul Ministerului Justiției. Activitatea în guvern a reprezentanților P.C.R. și P.S.D. a constituit o breșă serioasă în sistemul politic burghez de guvernare, începutul de fapt al ascensiunii clasei muncitoare spre cucerirea puterii de stat.

Avînd sprijinul principalelor forțe sociale și politice din țară, guvernul de uniune națională antihitleristă constituit la 23 august 1944 a realizat în prima fază a activității sale importante obiective cu caracter democratic, patriotic și antihitlerist. El a repus în vigoare prevederi constituționale prin care se acordau tuturor cetățenilor largi drepturi și libertăți democratice³, a început lichidarea vechii legislații antonesciene⁴ și a rămășițelor hitleriste din România⁵, a asigurat participarea armatei române la războiul antihitlerist, mobilizînd toate forțele umane și materiale ale țării în slujba frontului. Prin lupte grele și cu numeroase jertfe, armata română împreună cu armata sovietică, sprijinite de întreaga populație, au alungat trupele hitleriste-horthyste din partea de nord a Transilvaniei, desăvîrșind prin aceasta, la 25 octombrie 1944, eliberarea între-

² A se vedea, 30 Decembrie '47. *Premise și semnificații*, București, 1972, p. 12—25.

³ Decretul regal nr. 1626 din 31 august 1944, în „Monitorul oficial”, nr. 202 din 2 septembrie 1944.

⁴ Decretele regale nr. 442 și 443 din 23 august 1944, în *Colecțiunea de legi și regulamente*, tom. XXII, 1—31 august 1944.

⁵ Au fost internați în lagăre majoritatea agenților Gestapoului și persoanele care au lucrat cu ei (*Darea de seamă a Comisiei române pentru aplicarea Convenției de armistițiu pe perioada 12 septembrie 1944 — 12 iunie 1945*, p. 444, în Arh. I.S.I.S.P., fond XIV/K 1, dosar 1213; Legea nr. 478 pentru administrarea provizorie a unor societăți pe acțiuni, în „Monitorul oficial”, nr. 231 din 6 octombrie 1944). Grupul etnic german a fost desființat (Legea nr. 485 pentru abrogarea legii nr. 830 din 21 noiembrie 1940 de constituire a Grupului etnic german în România, în „Monitorul oficial”, nr. 733 din 8 octombrie 1944).

gului teritoriu național de sub jugul fascist. La 12 septembrie 1944, o delegație a guvernului a semnat, la Moscova, Convenția de armistițiu dintre România și Națiunile Unite. Prin aceste acțiuni, guvernul și-a îndeplinit angajamentele luate în fața țării cu prilejul constituirii sale⁶.

Transformările îndeplinite de guvern în primele zile după instaurare au avut o deosebită importanță. Prin ele s-a schimbat radical orientarea politicii interne și externe a țării. Datorită avântului cu care Partidul comunist și celelalte partide și organizații democratice ale oamenilor muncii au trecut la acțiuni politice deschise odată cu doborârea dictaturii militarofasciste, a fost statornicit un regim democratic-constituțional, în care toate partidele și organizațiile politice democratice, antifasciste, inclusiv Partidul comunist ce fusese ținut timp de peste două decenii în ilegalitate, și-au putut desfășura nestingherit activitatea.

Dar pentru ca forțele sociale și politice care au realizat cotelitura de la 23 August 1944 să poată beneficia din plin de roadele ei, se impunea îndeplinirea, concomitent cu participarea la războiul împotriva Germaniei hitleriste și îndeplinirea obligațiilor externe asumate, a unor măsuri care să asigure lichidarea grabnică a rămășițelor fasciste — antonesciene, legionare, hitleriste — din viața politică și economică a țării. Asemenea cerințe au fost puse cu tărie în fața poporului de partidele muncitorești. Comitetul Central al P.C.R., atrăgând atenția că rămășițele Gărzii de fier reprezentau atunci principalul pericol intern⁷, a chemat toți cetățenii să treacă imediat la acțiune împotriva lor. „Români, Comitetul Central al Partidului Comunist din România — se spunea în apelul de la 28 august 1944 — vă cere să loviți fără cruțare dușmanul intern — legionarii — oriunde îi întâlniți, oriunde provoacă și atacă”⁸. După două zile, Gheorghe Gheorghiu-Dej, vorbind în numele P.C.R. la întrunirea din fața sediului central al partidului, a spus : „Răsturnarea regimului hitlerist al lui Antonescu a însemnat o mare victorie în drumul spre libertatea deplină. Dar nu trebuie să vă lăsați îmbătați de succes. Lupta nu a încetat. Trebuie să loviți mai departe rămășițele bandelor legionare, actualul pericol intern și pe sprijinitorii lor, să luptați pentru curățirea întregii vieți publice, a aparatului de stat, a instituțiilor, de ultima rămășiță fascistă”⁹.

⁶ În *Declarația* dată publicității în dimineața zilei de 24 august 1944, guvernul s-a angajat să asigure încheierea armistițiului cu Națiunile Unite, participarea armatei române, alături de armata sovietică, la lupta pentru curățirea întregului teritoriu al țării de sub ocupația hitleristă și horthystă și îndeplinirea unui regim democratic în care libertățile publice și drepturile cetățenești să fie garantate și respectate. Comitetul Central al P.C.R., în declarația dată în aceeași zi, a explicat participarea sa la guvern prin obiectivele înscrise în programul acestuia : „încheierea imediată a armistițiului, scoaterea României din Axă și curățirea teritoriului românesc de ocupația hitleristă, instaurarea unui regim de drepturi și libertăți publice”, care erau „unele din obiectivele pe care Comitetul Central al Partidului Comunist din România le-a fixat încă din septembrie 1941” („România liberă” din 24 august 1944).

⁷ Elementele antonesciene răsturnate de la putere și resturile mișcării legionare au încercat prin zvonuri, diversiuni și acte provocatoare să deruteze populația și să producă dezordini. La 25 august a fost răspândită „Proclamația Gărzii de fier către poporul român”, semnată de Horia Sima, aflat în Germania, care anunța că mișcarea legionară intră din nou în luptă și indica formele de acțiune și scopurile. Proclamația preciza că pentru mișcarea legionară „lozinca ceasului de față este front comun împotriva bolșevismului și a tuturor care s-au aliat cu el” (Arh. I.S.I.S.P., fond Casa regală, mapa 40).

⁸ „România liberă” din 30 august 1944.

⁹ „România liberă” din 31 august 1944.

În acele zile, C.C. al P.C.R. a cerut guvernului „să treacă imediat la suprimarea presei hitleriste, curățirea aparatului de stat, instituțiilor publice și întreprinderilor de toate instrumentele nemților”¹⁰. La rîndul său, Comitetul Executiv al Partidului Social-Democrat a declarat : „Regimul de teroare care a fost instaurat în fabrici prin militarizare și alte măsuri de excepție, trebuie să înceteze imediat... Odată cu anularea întregii legislații fasciste și hitleriste din ultimii ani va trebui să se procedeze la tragerea la răspundere a tuturor criminalilor de război, a tuturor acelor care au oprit și jefuit această țară, a tuturor acelor care s-au îmbogățit pe spinarea poporului prin speculă și corupție”¹¹. În acest spirit, presa partidelor muncitorești a declanșat o vastă campanie propagandistică. „Afară cu legionarii și hitleriștii”, „Afară cu trădătorii naziști din fabrici, ateliere, birouri”, „Cerem curățirea aparatului de stat de toate elementele gardiste și prohitleriste”, „Purificarea presei” și altele erau titluri de articole și chemări des întîlnite în paginile ziarelor muncitorești. Pentru măsuri hotărîte împotriva rămășițelor fasciste s-au pronunțat numeroase colective de muncitori. Astfel, comitetele de fabrică din industria metalurgică și chimică întrunite la București la 17 septembrie 1944 menționau, în moțiunea adoptată : „Muncitorimea metalurgică protestează cu toată energia, cerînd din partea guvernului Blocului Democratic luarea de măsuri energice imediate pentru înlăturarea din aparatul de stat și întreprinderi a tuturor rămășițelor vechiului regim de teroare din România, care constituie o rușine pentru un regim democratic”¹². Adunarea comitetelor de fabrică și a delegaților din industria alimentară din Capitală, din aceeași zi, cerea guvernului : „Să dispună imediată înlăturare din aparatul de stat și întreprinderi a tuturor rămășițelor vechiului regim”¹³.

În urma avertismentelor repetate ale Partidului comunist și sub presiunea adunărilor muncitorești, Consiliul de Miniștri a adoptat la 17 septembrie decretul-lege privitor la purificarea administrației publice, iar la 6 octombrie legea care împuternicea guvernul să ia măsuri pentru sancționarea celor vinovați de instaurarea dictaturii militaro-fasciste și de participarea României la război alături de Germania nazistă. Faptul că aceste măsuri au fost luate sub presiunea forțelor revoluționare l-au recunoscut chiar unii reprezentanți ai burgheziei din guvern. Ministrul afacerilor externe, Grigore Niculescu-Buzești, în ședința Consiliului de Miniștri din 16 septembrie, propunea să se treacă de urgență la epurarea aparatului de stat și a presei, pentru că o cere opinia publică și Națiunile Unite¹⁴, iar C.I.C. Brătianu, președintele Partidului Național-Liberal, mărturisea în ședința Consiliului de Miniștri din 28 septembrie 1944 : „Toată lumea cere purificarea aparatului de stat. Aceasta este o chestiune acută, care trebuie rezolvată. Eu nu am fost de la început pentru accelerarea acestei chestiuni, însă cînd văd atmosfera creată în jurul acestei chestiuni, cer să se treacă la punerea în aplicare a legii”¹⁵.

În legătură cu ritmul și amplexarea rezolvării acestor cerințe de care depindea democratizarea reală a țării s-au manifestat din ce în ce mai evident contradicții și puncte de vedere divergente între partidele muncitorești și partidele burgheze participante la guvern. Originea acestora

¹⁰ „România liberă” din 30 august 1944.

¹¹ „Libertatea” din 25 august 1944.

¹² „România liberă” din 19 septembrie 1944.

¹³ *Ibid.*

¹⁴ Arh. C.C. al P.C.R., fond 103, dosar 8464, fila 61.

¹⁵ *Ibidem*, dosar 8948, fila 47.

consta în faptul că fiecare din cele două grupări urmărea, în mod firesc, de pe poziția clasei sau grupării sociale pe care o reprezenta, să folosească conjunctura favorabilă creată pentru a apăra interesele respective de clasă. Reprezentanții muncitorimii militau pentru lichidarea radicală și rapidă a rămășițelor fasciste, în timp ce partidele burgheze tradiționale doreau să întârzie această acțiune și să salveze o parte din elementele legionare și antonesciene. Îndepărtarea elementelor ce slujiseră dictatura antonesciană și politica hitleristă din verigile principale ale aparatului de stat și economic a determinat o ascutită luptă între cele două grupări din guvern, deopotrivă interesate de a impune în locurile vacante reprezentanți proprii.

Devenea tot mai clară intenția majorității burgheze a guvernului de a tergiversa acțiunea de democratizare profundă a structurilor politice, incapacitatea sa de a rezolva noile probleme care se puneau cu acuitate. Partidul comunist, apreciind că existau condiții prielnice pentru extinderea cuceririlor democratice și ridicarea luptei maselor la un nivel superior a pus în fața poporului noi obiective și l-a chemat să participe la înfăptuirea lor. Se poate aprecia că, din acest moment, caracterul activității guvernului Sănătescu începe să se schimbe. Inaugurată prin importante măsuri democratice, antihitleriste și antifasciste, activitatea sa rămâne doar parțial pe această linie și anume : prin acțiunile întreprinse de el în vederea participării în continuare a României la războiul antihitlerist și îndeplinirii condițiilor de armistițiu ; în domeniul politicii interne, însă, prin încercările de a-și limita realizările la ceea ce deja fusese înfăptuit și prin refuzul de a da curs voinței forțelor democratice, revoluționare de a consolida și dezvolta cuceririle obținute, el se manifestă tot mai mult ca o frână.

Partidul comunist a pus, în aceste condiții, în fața poporului un program realist, izvorit din necesitățile stringente ale momentului istoric și a desfășurat o vastă și multilaterală activitate politică și organizatorică pentru înfăptuirea acestuia.

La 26 septembrie 1944, Comitetul Central al P.C.R. a propus tuturor partidelor, grupărilor, organizațiilor democratice un program de acțiune imediată — *Proiectul de platformă a Frontului Național Democratic*¹⁶ —, invitându-le să colaboreze la realizarea acestui front de luptă pentru victoria democrației în România. Acest document preconiza înfăptuirea pînă la capăt a sarcinilor naționale, antifasciste la care se angajase poporul român începînd de la 23 August 1944 și anume : participarea în continuare, cu toate forțele umane și materiale, la războiul antihitlerist ; arestarea rămășițelor hitleriste din țară și a vinovaților de războiul dus de România alături de Germania nazistă, confiscarea întregii lor averi, mobile și imobile, precum și a averii îmbogățitorilor de război ; lichidarea deplină a rămășițelor fasciste din aparatul de stat și din viața politică și democratizarea țării ; îndeplinirea loială a armistițiului încheiat cu Națiunile Unite. În concepția P.C.R., democratizarea țării presupunea, în prima urgență, anularea tuturor legilor, decretelor și dispozițiilor reacționare și anti-populare și a tuturor măsurilor excepționale ale guvernelor dictatoriale, curățirea aparatului de stat de elementele fasciste și profasciste și democratizarea lui, realizarea egalității complete a tuturor cetățenilor țării, fără deosebire de naționalitate, religie, sex, exercitarea în fapt a libertăților democratice (libertatea cuvîntului, a presei, a întrunirilor și dreptul de

organizare) de către toți cetățenii, cu excepția dușmanilor democrației, lichidarea organizațiilor fasciste și profasciste și pedepsirea severă a tuturor celor ce ar desfășura activitate fascistă; democratizarea învățămîntului.

În privința regimului politic, Proiectul de platformă preconiza stabilirea unei reale democrații parlamentare, în conformitate cu voința și interesele poporului, elaborarea în acest sens a unei noi Constituții. Prin aceasta se exprima clar hotărîrea P.C.R. de a lupta pentru un regim democratic superior democrației burgheze; el nu considera suficientă revenirea la vechea democrație parlamentară din România interbelică, ci dorea mai mult, și anume o democrație autentică, în favoarea maselor largi populare.

Capitole speciale ale documentului cuprindeau revendicări specifice oamenilor muncii de la orașe și sate: condiții omenești de muncă, salariu minimal în raport cu scumpetea, recunoașterea organizațiilor sindicale, ocrotirea muncii femeilor și a tineretului, autonomia asigurărilor sociale pentru toate categoriile de salariați.

Pentru sprijinirea cetățenilor loviți de război se prevedeau acordarea de pensii și ajutoare invalizilor, văduvelor, orfanilor și credite ieftine, pe termen lung sinistraților nevoiași, pentru refacerea gospodăriilor lor.

Pe lângă prevederile patriotice, antifasciste și general-democratice menționate, Proiectul de platformă a F.N.D. preconiza numeroase și importante reforme social-economice. Principala transformare de acest fel, care a avut un mare ecou în epocă, privea țărănimea. „Pentru o cît mai grabnică refacere și dezvoltare a țării — se arată în Proiectul de platformă — se impune satisfacerea celei mai arzătoare și îndreptățite cerințe a țărănimii române și anume: înfăptuirea unei largi reforme agrare prin exproprierea mării proprietăți agrare de la 50 ha în sus și împrumietărirea cu acest pămînt a țăranilor fără pămînt sau cu pămînt puțin. Acei care luptă pe front împotriva fascismului german, să fie avantajați la împrumietărirea”. Țăranii împrumietăriți urmau să fie sprijiniți cu inventar agricol provenit de la stat și de la marea proprietate, iar datoriile rezultate din vechea împrumietărirea pe care le mai aveau de plătit către bănci și stat unii țărani să fie anulate.

Fixînd în centrul programului său de acțiune înfăptuirea reformei agrare, P.C.R. a pus în lumină un obiectiv esențial al desăvîrșirii revoluției burghezo-democrate, ca treaptă necesară pentru trecerea la făurirea socialismului. Partidul comunist a avut astfel în vedere structura de clasă complexă a țării, în care o pondere foarte mare din totalul populației revenea țărănimii, categorie socială, care, datorită potențialului său revoluționar, avea de spus, alături de clasa muncitoare, un cuvînt hotărîtor în revoluție.

Proiectul de platformă preconiza, de asemenea, naționalizarea Băncii Naționale și a altor 18 mari bănci, controlul tuturor cartelurilor și naționalizarea celor din industria de bază, naționalizarea întreprinderilor naziștilor și ale complicilor lor.

În privința politicii externe a României se prevedea statornicirea unor relații de prietenie și strînsă colaborare cu Uniunea Sovietică și cu țările vecine democratice.

Prin conținutul său, noua platformă-program elaborată de P.C.R. exprima interesele fundamentale din acea perioadă ale majorității poporu-

lui și era îndreptată împotriva rămășițelor dictaturii militaro-fasciste, a moșierimii ca clasă și a marii burghezii bancare și industriale.

Imediat au aderat la platforma-program propusă de P.C.R. principalele partide, grupări și organizații democratice : Partidul social-democrat, mișcarea sindicală, Frontul plugarilor, Uniunea oamenilor muncii maghiari din România (MADOSZ), Uniunea patrioților ș.a. La 29 septembrie 1944, Comitetul Central al Partidului social-democrat, comunicînd acordul său, menționa : „Asigurarea și desăvîrșirea regimului democratic, ca și reformele sociale și economice, urgent necesare, sînt cu neputință fără impulsul dătător de energie și deschizător de drumuri noi al partidelor proletare unite. De aceea sîntem bucuroși să constatăm din Proiectul de platformă pe care ni l-ați trimis că punctul nostru de vedere principal este același”¹⁷. Organizația democratică a țărănimii sublinia în adeviziunea sa : „O adîncă și largă reformă agrară — iată unul din punctele esențiale pentru care Frontul plugarilor primește și strînge mîna care se întinde frățește de către Partidul Comunist al clasei muncitoare din România”¹⁸. „Noi maghiarii din România — se arăta în declarația MADOSZ-ului din 6 octombrie 1944 — nu putem despărți nici un moment soarta noastră, de soarta fraților noștri români... Prelucrînd întreg conținutul Proiectului de platformă, avînd în vedere toate problemele noastre speciale naționale, conștiința de răspunderea noastră, acceptăm în întregime Proiectul de platformă și aderăm la Frontul Național-Democratic”¹⁹.

S-a constituit astfel o nouă coaliție de forțe politice și sociale — Frontul Național Democrat — forțe hotărîte să acționeze în comun pentru îndeplinirea programului propus de P.C.R. În faza de început, această coaliție cuprindea partide și organizații reprezentînd clasa muncitoare, țărănimea, intelectualii patrioți și alte elemente mic-burgheze aflate sub influența partidelor muncitorești. Din punct de vedere politic, noua coaliție era mai largă decît Frontul Patriotic Antihitlerist creat în 1943, în sensul că pe lîngă P.C.R., Frontul plugarilor, Uniunea patrioților și MADOSZ, ea cuprindea și Partidul social-democrat și mișcarea sindicală. În comparație cu Blocul Național Democrat constituit la 20 iunie 1944, Frontul Național Democrat era mai îngust din punct de vedere politic, în sensul că din el lipseau partidele burgheze tradiționale, care au răspuns negativ la propunerea de colaborare a partidelor muncitorești.

Avînd meritul istoric de a fi elaborat un program realist de transformări democratice profunde în viața politică și socială a țării, Partidul Comunist Român a știut, în același timp, să folosească cele mai potrivite căi și metode pentru îndeplinirea obiectivelor preconizate. El a îmbinat activitatea reprezentanților forțelor democratice muncitorești-țărănești în cadrul guvernelor din perioada 23 august 1944—28 februarie 1945, cu intensă mobilizare a maselor populare la luptele politice desfășurate pe plan central și local.

Programul de acțiune imediată a P.C.R. corespundea voinței maselor largi populare. El a devenit busola oamenilor muncii de la orașe și sate, a principalelor forțe democratice, care au participat tot mai activ și în măsură crescîndă la îndeplinirea obiectivelor sale. Datorită acestui program și tacticii sale principiale și suple, Partidul comunist a cîștigat încrederea, stima și adeviziunea tuturor acelorora pentru care primau intere-

¹⁷ „Scînteia”, din 2 octombrie 1944.

¹⁸ *Frontul plugarilor și clasa muncitoare*, Editura Frontul plugarilor, 1945, p. 5.

¹⁹ „Scînteia”, din 8 și 9 octombrie 1944.

sele poporului, cauza nobilă a libertății și înfloririi patriei. El a reușit să înmănunchieze într-un singur șuvoi lupta muncitorimii, țărănimii și intelectualității progresiste pentru revendicări proprii, cu lupta tuturor forțelor patriotice, democratice și revoluționare pentru înfăptuirea dezideratelor naționale, antifasciste și general-democratice aflate la ordinea zilei.

Conținutul Proiectului de platformă și crearea F.N.D. au impulsionat puternic dezvoltarea pe noi trepte a luptei forțelor patriotice, democratice, trecerea de la lupta de eliberare națională la lupta de eliberare socială și regruparea forțelor politice în funcție de noile obiective.

Și după ce partidele „istorice” au refuzat să adere la F.N.D., acesta le-a propus să accepte colaborarea. În apelul Consiliului Național al F.N.D. publicat la 22 octombrie 1944 se spunea : „Ne adresăm tuturor românilor patrioți, ne adresăm partidelor național-țărănesc și național-liberal, chemându-i să se încadreze în Frontul Național Democrat. Pentru o cât mai folositoare și mai rodnică activitate pe tot cuprinsul țării, este necesară o strînsă colaborare a tuturor forțelor democratice în fiecare sat, oraș și județ”²⁰. Deși în manifestul-program publicat la 16 octombrie, Partidul Național-Țărănesc (I. Maniu) avea o serie de obiective identice sau apropiate cu cele din Platforma F.N.D., cum erau : participarea României la războiul antihitlerist, executarea condițiilor armistițiului, sancționarea celor vinovați de instaurarea regimurilor dictatoriale, abrogarea legislației regimurilor de dictatură regală și a celui antonescian, înfăptuirea unei reforme agrare, acest partid, ca de altfel și Partidul Național-Liberal, a refuzat să colaboreze cu partidele muncitorești pe baza Platformei F.N.D. Cercurile conducătoare ale celor două partide burgheze, interesate în colaborarea cu partidele de stînga deoarece înțelegeau că, în condițiile respective, fără aceasta nu puteau supraviețui, ar fi dorit-o realizată sub conducerea lor și nici într-un caz sub egida P.C.R.

Consiliul Național al F.N.D. a continuat să conlucreze cu cele două partide burgheze în înfăptuirea unor obiective cu caracter patriotic, antihitlerist, avînd în vedere că revoluția se desfășura în condițiile participării României la războiul împotriva Germaniei naziste, care impunea mobilizarea tuturor forțelor umane și resurselor materiale ale țării și ținînd seama de faptul că P.N.Ț. și P.N.L. se bucurau încă de anumită influență în rîndurile populației țării. Existența coaliției antihitleriste pe plan internațional, în cadrul căreia colaborau Uniunea Sovietică și principalele puteri capitaliste — Statele Unite ale Americii și Marea Britanie — a fost un alt factor care a determinat conlucrarea partidelor muncitorești cu partidele burgheze în înfăptuirea anumitor obiective ale luptei antifasciste. În același timp, această conlucrare a înlesnit, în prima perioadă, și relațiile forțelor politice din F.N.D. cu cercurile Palatului regal și cu generalii și ofițerii din anturajul acestora.

După constituirea Frontului Național Democrat au început să se contureze două tabere distincte : de o parte, forțele democate, revoluționare, unite în jurul Partidului comunist, care îmbinau lupta pentru lichidarea deplină a fascismului cu lupta pentru transformări sociale și politice în interesul oamenilor muncii ; de altă parte, partidele național-țărănesc și național-liberal, exponenți ale cercurilor conservatoare ale burgheziei, interesate să-și mențină și să-și consolideze pozițiile politice și eco-

²⁰ „Scînteia” din 22 octombrie 1944.

nomice, să stăvilească lupta revoluționară a maselor. În politica lor, partidele „istorice“ mizau, în primul rînd, pe folosirea monarhiei, a pozițiilor ce le dețineau în guvern și în aparatul de stat ; ele își puneau mari speranțe în sprijinul cercurilor imperialiste străine.

Înfăptuirea obiectivelor cuprinse în Platforma F.N.D. a devenit obiectivul central al tuturor partidelor politice și organizațiilor din F.N.D. și al claselor și păturilor sociale aflate sub influența lor. Ele au urmărit să determine guvernul să acționeze în aceeași direcție și, în măsura în care aceasta nu s-a putut realiza, au rezolvat o serie de probleme prin forțe proprii, peste capul majorității burgheze a guvernului și împotriva voinței sale. Este necesar să menționăm că guvernele României din perioada de după 23 August au avut în programele lor obiective care figurau și în Platforma F.N.D.

Desfășurînd o intensă muncă organizatorică și de propagandă în rîndurile maselor populare și folosind cu multă pricepere pozițiile deținute în guvern, partidele și organizațiile unite în jurul P.C.R. au militat cu consecvență pentru realizarea integrală, în interesul oamenilor muncii, a sarcinilor asumate de guvernele respective, demascînd totodată, pozițiile conservatoare, retrograde ale liderilor partidelor burgheze sau ale miniștrilor aflați sub influența lor. Forțele democratice revoluționare au îmbinat activitatea reprezentanților din guvern cu o intensă luptă politică desfășurată pe plan central și local, cu acțiunea maselor, ținute permanent în stare de mobilizare. Din inițiativa Partidului comunist, oamenii muncii au început să exercite o tot mai puternică presiune asupra reprezentanților burgheziei din guvern, pentru a-i determina să acționeze operativ și eficace pe linia democratizării țării sau să părăsească scena politică. Luptele revoluționare au crescut continuu în intensitate, îmbrăcînd formele cele mai diferite — de la demonstrații de stradă, mitinguri și adunări populare, pînă la cucerirea prin forță a primăriilor, prefecturilor și a pămîntului stăpînit pînă atunci de moșieri.

În cele șase luni premergătoare evenimentului de la 6 martie 1945 au fost organizate în întreaga țară mii de adunări muncitorești în fabrici și uzine, adunări țărănești în sate și comune, adunări ale salariaților din diverse instituții, precum și mari întruniri publice pe orașe sau județe. Conținutul și scopul lor au fost diferite. Unele au fost adunări în care colective de muncitori sau alți salariați se organizau în sindicate și-și formulau revendicările ; în care țaranii își alegeau organele lor de luptă — comitetele satești — sau se constituiau în organizații ale Frontului plugarilor. La cele mai multe manifestații, participanții și-au exprimat adeziunea la politica partidelor muncitorești, a Frontului Național Democrat și hotărîrea de a o transpune în viață. Lozincile F.N.D. — „Regim democratic“, „Pămînt țăranilor !“, „Totul pentru front, totul pentru victorie“, „Salarii și condiții omenești de muncă și de viață“ au devenit lozincile de luptă ale maselor largi. Au fost, în perioada respectivă, și numeroase adunări și mitinguri în semn de protest împotriva unor măsuri antipopulare luate sau ordonate de elemente reacționare din organele administrației de stat centrale sau locale.

Una dintre caracteristicile marilor întruniri populare de atunci a constat în faptul că, de cele mai multe ori, au fost urmate de impunătoare demonstrații de stradă, formă elocventă prin care masele își relevau forța și hotărîrea în luptă. Mișcările sau rezoluțiile cu care se încheiau, de regulă, asemenea întruniri publice și adunări populare exprimau aceleași lucruri. Ele obligau să se treacă de la vorbe la fapte. Sălile de festivități

ale întreprinderilor și instituțiilor deveniseră insuficiente față de avalanșa de adunări și întruniri. Au fost folosite din plin sălile de cinematograf, de teatru, halele unor mari uzine și auditoriile unor institute de învățământ superior, piețele marilor orașe și „centrul” satelor, precum și marile staioane sportive.

Adunările populare, mitingurile și demonstrațiile de stradă au fost mijloace de conștientizare politică a maselor, de ridicare a spiritului lor revoluționar, de presiune asupra forțelor reacționare²¹. În organizarea și desfășurarea acestor acțiuni politice, muncitorii au avut rolul principal. Ei s-au aflat în primele rînduri ale tuturor întrunirilor publice și demonstrațiilor de stradă și au fost cei mai activi susținători ai lozincilor F.N.D. La toate acestea o contribuție de seamă au avut-o syndicatele muncitorești și colaborarea strînsă dintre partidele comunist și social-democrat. Recunoscînd această contribuție, „Dreptatea” — organ al P.N.Ț. — din 22 octombrie 1944 remarcă : „Partidele de extremă stîngă au, datorită apelului la syndicate, o capacitate superioară în ceea ce privește mobilizarea străzii. Este un avantaj în stilul lor de luptă... de a dispune la un loc și la un moment dat de mase combative”.

Lupta muncitorilor prin intermediul syndicatelor a avut o mare eficiență : au fost desființate carcerile rămase în întreprinderi din timpul dictaturii antonesciene ; au fost înlăturate elementele legionare și antonesciene din principalele uzine și fabrici ; colectivele muncitorești din numeroase întreprinderi au început să exercite controlul asupra producției ; sistemul de salarizare a muncitorilor și funcționarilor s-a îmbunătățit. Aceste realizări au însemnat pași importanți în procesul democratizării vieții politice și în afirmarea clasei muncitoare ca forță socială fundamentală în lupta revoluționară.

Datorită spiritului ei de luptă și de organizare, clasa muncitoare a impulsionat antrenarea la revoluție a celorlalte categorii sociale de oameni ai muncii. Cel mai direct s-a făcut simțită această influență asupra țărănimii. Muncitorii, membri ai P.C.R. și fără de partid, au sprijinit țărănimea să se organizeze și să treacă la înfăptuirea reformei agrare. Începînd din toamna anului 1944 și pînă în primăvara anului 1945 din centrele muncitorești plecau spre sate, de regulă, la sfîrșit de săptămînă, brigăzi muncitorești care duceau în rîndurile țărănimii cuvîntul comuniștilor și îndemnuri la luptă. Ca și clasa muncitoare, țărănimea a fost antrenată la viața politică ca o forță organizată — în comitetele satești și organizațiile Frontului plugarilor.

Adunările, întrunirile publice și demonstrațiile de stradă, la care au participat muncitori, țărani, funcționari și intelectuali cu orientare democratică, au fost principalele căi folosite de forțele politice din F.N.D. pentru a-și impune punctul de vedere în activitatea guvernelor în care reprezentanții P.N.Ț. și P.N.L. dețineau majoritatea pozițiilor, mai ales în momentele de criză ale acestor guverne.

Încă de la sfîrșitul lunii septembrie 1944, Partidul comunist, aprehind că guvernul format la 23 august și-a îndeplinit misiunea, a pus problema constituirii unui nou guvern, „care să reprezinte cele mai largi păături muncitoare de la orașe și sate, toate forțele democratice ale țării”²².

²¹ P. Bunta, *Întrunirile, mitingurile și demonstrațiile — forme importante ale luptei maselor pentru instaurarea guvernului revoluționar-democratic*, în „Acta Musei Napocensis”, VII, 1970, p. 425—447.

²² „Scînteia” din 28 septembrie 1944.

La 15 octombrie, Consiliul Național al F.N.D. a formulat propuneri concrete privind repartizarea locurilor în viitorul guvern, pe care le-a dat publicității ²³. Prim ministru a fost propus dr. Petru Groza, președintele organizației Frontul plugarilor. Din totalul de 13 ministere, șapte urmau să revină partidelor și organizațiilor din F.N.D. și patru partidelor „istorice”; Ministerul de Externe era rezervat unui diplomat iar Ministerul de Război unui general. În ce privește subsecretariatele de stat patru reveneau F.N.D. și două partidelor „istorice”.

Conducerile P.N.Ț. și P.N.L. au încercat să prelungească existența guvernului, dar sub presiunea maselor au fost nevoite să accepte ideea constituirii unui nou guvern, la care să participe împreună cu F.N.D. Pentru a forța plecarea guvernului, la 16 octombrie reprezentanții partidelor comunist (Lucrețiu Pătrășcanu) și social-democrat (C. Titel Petrescu) și-au prezentat demisia. Prin aceasta, clasa muncitoare și-a retras încrederea în guvern. Partidele și organizațiile din F.N.D. au mobilizat masele populare în vederea doborârii imediate a guvernului. În ziua de 19 octombrie, în București a avut loc o mare manifestație de protest. Ziarele vremii au apreciat că au participat circa 60.000 de bucureșteni. Timp de câteva ore, coloane compacte de oameni ai muncii au parcurs principalele bulevarde ale Capitalei și s-au îndreptat spre Piața Universității unde au vorbit conducătorii F.N.D. Demonstrații purtau cu ei drapelul țării, steagurile U.R.S.S., S.U.A. și Angliei și pancarte pe care erau înscrise obiectivele lor de luptă: „Vrem guvern F.N.D. !”, „La muncă egală, drepturi egale !”, „Afară cu fasciștii din întreprinderi și instituții !”. La sfârșitul demonstrației, participanții nu voiau să se întoarcă acasă pînă cînd nu li se va comunica demisia guvernului ²⁴. În aceeași zi, Consiliul Național al F.N.D. a lansat un apel către masele populare din întreaga țară, în care se spunea, printre altele: „Interesele vitale ale poporului român cer înlăturarea imediată a guvernului falimentar, cer înlăturarea din aparatul de stat a elementelor fasciste, profasciste, reacționare” ²⁵.

În zilele de 20, 22 și 23 octombrie, zeci de mii de oameni ai muncii — muncitori, țărani, intelectuali — au luat parte la întrunirile și demonstrațiile de stradă organizate de F.N.D. la Craiova, Brașov, Lupeni, Brăila, Petroșani, Timișoara, Arad, Constanța, Ploiești, Sibiu și în alte localități. La 24 și 28 octombrie în București au avut loc noi demonstrații de stradă. „Noi cetățeni ai capitalei — se spunea în moțiunea adoptată la 28 octombrie 1944 — cerem neîntîrziat formarea a unui guvern F.N.D., un guvern care să meargă cu poporul și în fruntea poporului pentru realizarea platformei F.N.D. ...Nimic nu ne va putea sta în cale în lupta noastră de a impune un guvern F.N.D.” ²⁶. Încercările partidelor național-țărănesc și național-liberal de a organiza contramanifestații au eșuat datorită numărului redus de participanți.

O altă formă de luptă au constituit-o acțiunile muncitorilor și țăranilor de îndepărtare prin forțe proprii a elementelor antonesciene din conducerea întreprinderilor și a unor comune. Începute la sfârșitul lunii septembrie, asemenea acțiuni au cunoscut o intensitate deosebită în lunile octombrie și noiembrie. La mai multe întreprinderi, comitetele de fabrică și organizațiile sindicale, sprijinite de masa muncitorilor, au determinat

²³ „Scînteia” din 16 octombrie 1944.

²⁴ „Scînteia” din 21 octombrie 1944.

²⁵ „Scînteia” din 22 octombrie 1944.

²⁶ „Scînteia” din 31 octombrie 1944.

conducerile administrative să îndepărteze elementele antidemocratice, iar acolo unde au întâmpinat opoziție, au constituit gărzi care au interzis accesul elementelor dușmănoase în incinta fabricilor. Administrația numeroaselor întreprinderi a fost nevoită să recunoască comitetele de fabrică și să ducă tratative cu ele în vederea îmbunătățirii salarizării și condițiilor de muncă ale lucrătorilor.

În numeroase sate din județele Ilfov, Dimbovița, Ialomița, Dolj, Constanța ș.a., țăranii, ajutați de muncitorii de la orașe, au izgonit pe vechii primari antonescieni și au instalat noi consilii comunale și noi primari, aleși din rândurile lor²⁷. La 28 octombrie, printr-o mare demonstrație populară, forțele democratice au instalat un nou prefect în fostul județ Covurlui, în persoana dr. Ion Ursu, președintele organizației locale a Uniunii patrioților. La Constanța, în urma demonstrațiilor din zilele de 2 și 4 noiembrie a fost impus un prefect comunist — Victor Dușa²⁸.

După lunga criză care a durat aproape o lună de zile, sub presiunea manifestațiilor populare, guvernul a demisionat. La 4 noiembrie s-a constituit, sub președinția vechiului premier, generalul Constantin Sănătescu, un guvern de coaliție a forțelor politice muncitorești-țăărănești cuprinse în F.N.D. cu principalele partide burgheze nefasciste — P.N.Ț. și P.N.L. În acest guvern, F.N.D. deținea vice-președinția Consiliului, prin dr. Petru Groza, șase ministere și trei subsecretariate de stat iar partidele „istorice” nouă ministere și șase subsecretariate de stat*; la Ministerul de Război (rămas fără titular) era generalul Constantin Sănătescu în calitate de ministru ad-interim iar ca ministru de externe a fost numit un diplomat de carieră Constantin Vișoianu, aflat sub influența P.N.Ț. Repartizarea subsecretariatelor de stat între partidele politice s-a făcut în așa fel încât a asigurat ca la ministerele având titulari de o anumită orientare politică subsecretarii să fie de alta**. Programul noului guvern cuprindea ca obiectiv susținerea războiului antihitlerist, aplicarea, în continuare, a armistițiului, normalizarea vieții administrative, purificarea apa-

²⁷ *România în anii revoluției democrat-populare. 1944—1947* (coordonator Gheorghe Zaharia), Editura politică, București, 1971, p. 96.

²⁸ „România liberă” din 30 octombrie și 4 noiembrie 1944.

* Repartizația pe partide și organizații a locurilor în guvern era următoarea: Partidul comunist deținea ministerele Comunicații (Gheorghe Gheorghiu-Dej) și Justiția (Lucrețiu Pătrășcanu); Partidul social-democrat — Educația națională (Ștefan Voitec) și Muncii (Lotar Rădăceanu), sindicatele — Ministerul Asigurărilor sociale (prof. ing. Gheorghe Nicolau) iar Uniunea patrioților — Ministerul Minorităților (prof. Gheorghe Vlădescu-Răcoasa); Partidul Național-Țărănesc — ministerele Afacerilor Interne (Nicolae Penescu), Culte și Arte (Gheorghe Pop), Agricultură și Domenii (Ion Hudiță), Lucrări Publice (Virgil Solomon) și Economiei Naționale (Aurel Leucuția), iar Partidul Național-Liberal — ministerele Cooperatie (prof. George Fotino), Finanțe (Mihail Romniceanu), Producție de Război (Constantin Brătianu) și Sănătate (prof. Daniel Danielopol).

** Din partea F.N.D. erau subsecretari de stat la Interne (Teohari Georgescu — P.C.R.), la Ministerul Economiei Naționale (ing. Tudor Ionescu) și la Ministerul Agriculturii și Domeniilor (Romulus Zăroni — Frontul plugarilor); P.N.Ț. avea subsecretari de stat la ministerele de Finanțe (Emil Ghilezan), Educației Naționale (Dimitrie Căpățineanu) și la Producția de Război (Constantin Zamfirescu), iar P.N.L. la ministerele Educației Naționale (prof. Victor Papacostea), Interne (Dimitrie Nistor) și Comunicații (Mihail Răutu). Subsecretariatele de stat de la Președinția Consiliului de Miniștri aveau în frunte pe generalul Dumitru Dămăceanu, Sabin Mănuilă și Lucian Burchi, iar cele de la Ministerul de Război pe generalul Ilie Crețulescu, contraamiral August Roman și general Gheorghe Vasiliu. La Ministerul Afacerilor Interne, care era deținut de un reprezentant al P.N.Ț., pe lângă cei doi subsecretari de stat aparținând Partidului comunist și P.N.L. era și general Virgil Stănescu.

ratului de stat de elementele reacționare, îmbunătățirea situației materiale a populației. Acestea erau obiective comune în acel timp ale F.N.D., P.N.Ț. și P.N.L.

Prin constituirea acestui guvern, masele populare și forțele democratice revoluționare coalizate în F.N.D. au raportat o importantă victorie. În comparație cu guvernul precedent, în care P.C.R. și P.S.D. au avut numai câte un reprezentant, în noul guvern ele dețineau patru departamente și două subsecretariate de stat. Pentru prima dată participau la guvernarea țării mișcarea sindicală și organizații conduse de P.C.R. sau aflate sub influența sa, cum erau Uniunea Patrioților și Frontul plugarilor. Obiectivele din programul guvernului erau unele din prevederile esențiale ale platformei F.N.D.

După cum se vede, la 4 noiembrie 1944 s-a realizat doar parțial formula de guvern preconizată de P.C.R. și F.N.D. În locul unui cabinet în care, potrivit propunerilor F.N.D., majoritatea urma să o constituie reprezentanții săi, s-a format un guvern cu majoritate burgheză. De asemenea, deși F.N.D. dorea ca noul guvern să adopte ca program platforma sa de acțiune, a acceptat în cele din urmă un program limitat la unele din prevederile programului său. Referindu-se la aceste concesii făcute partidelor „istorice”, Consiliul Național al F.N.D. arăta că, deși P.N.Ț. și P.N.L. au refuzat să adere la platforma propusă de Partidul comunist, „F.N.D., în interesul general al țării și al poporului, n-a renunțat la colaborarea cu cele două partide în guvernul de coaliție, pentru a crea condițiuni de muncă constructivă în spatele frontului și a realiza tot ce este posibil în condițiunile lipsei de unitate de vederi în problemele mari și vitale care frământă țara și poporul”²⁹. Prin aceasta însă, F.N.D. nu a abandonat ideea formării unui guvern al forțelor democratice pe baza unui program unic de guvernare ci, doar, apreciind realist situația, a amânat realizarea ei.

Componența guvernului exprima raportul de forțe din acel moment dintre principalele partide politice din țară. Masele de muncitori, țărani și intelectuali progresiști se pronunțaseră, prin reprezentanții lor, pentru programul de acțiune al F.N.D., dar ele nu acționau încă, în totalitatea lor, de partea acestei coaliții; procesul de înrolare a cetățenilor aparținând acestor categorii sociale în partidele muncitorești și în organizațiile de sub influența acestora, deși se desfășura într-un ritm extrem de rapid, era încă în faza de început. Nu trebuie uitat că trecuseră abia două luni de când P.C.R. și P.S.D. cuceriseră posibilitatea de a se adresa deschis, în libertate, poporului, de a populariza larg programul lor de luptă și poziția față de problemele fundamentale ale țării. Toate acestea, precum și participarea la scoaterea țării din războiul hitlerist au permis partidelor burgheze tradiționale — P.N.Ț. și P.N.L. — să-și mențină încă influența în viața politică, ceea ce s-a reflectat și în obținerea majorității în noul guvern. Dar această majoritate nu compensa înfrângerea ce o suferiseră cele două partide prin faptul că fuseseră obligate să participe la un guvern nedorit. După cum am amintit, cercurile conducătoare ale P.N.Ț. și P.N.L. au încercat să determine menținerea vechiului guvern format în majoritate din militari și s-au opus pînă în ultimul moment unei conlucrări cu F.N.D., nefiind de acord cu participarea la guvern a sindicatelor, Frontului pluga-

rilor și Uniunii patrioților. Sub presiunea partidelor muncitorești și a maselor de oameni ai muncii, cele două partide burgheze au fost silit să cedeze. Referindu-se la aceasta, unul din liderii P.N.Ț., Zaharia Boilă, nota în însemnările sale că, la 4 noiembrie 1944, numai „vrînd-nevrînd, cu sufletul îndoit, Maniu și-a dat asentimentul să se formeze un guvern de coaliție”³⁰; Nicolae Pascu, alt lider al P.N.Ț., exprimînd aceași idee, menționa că „țărăniștii erau ferm decisi să folosească cel dintîi prilej pentru a «trînti» guvernul”³¹. Avînd această orientare, miniștrii țărăniști și liberali au trăgănat aplicarea punctelor din programul de guvernare care vizau democratizarea internă. Cu toate eforturile depuse de reprezentanții F.N.D. nu a fost posibil să se adopte nici o lege mai importantă în acest sens, nici legea sindicatelor, nici cea privitoare la sancționarea criminalilor de război și a vinovaților de dezastrul țării.

Masele populare și forțele politice ale F.N.D. au desfășurat, însă, o activitate susținută pentru îndeplinirea obiectivelor înscrise în programul guvernului. Democratizarea de jos, de către mase, a conducerilor de întreprinderi și organelor locale ale administrației de stat s-a intensificat. În numeroase întreprinderi și instituții, muncitorii și funcționarii au ales comisii de epurare și prin intermediul lor au descoperit și demascat elementele ce avuseseră un rol activ în timpul dictaturii antonesciene. Prin acțiuni ale maselor au fost instalați noi primari în comunele suburbane ale capitalei, în orașele Lupeni, Petroșani, Brăila, Bușteni, Tîrgoviște, Arad, Ploiești și prefeți democrați în județele Brăila, Dîmbovița, Ialomița, Brașov, Arad, Hunedoara și în numeroase județe din partea de nord a Transilvaniei³². Organele locale ale administrației de stat, județene și comunale, conduse de elemente democate își desfășurau activitatea pe baza platformei F.N.D., se transformau treptat din instrumente de exercitare a dominației claselor exploatare, în apărătoare ale intereselor maselor populare. Concomitent a luat amploare democratizarea conducerilor unor asociații profesionale ale diferitelor categorii de funcționari și intelectuali. Aceste fenomene indicau creșterea evidentă a influenței forțelor democratice, revoluționare.

Speriați de avîntul cu care masele muncitorești și țărănești îndepărtau elementele reacționare din fruntea organelor locale de stat și din conducerea unor întreprinderi și nemulțumiți de incapacitatea guvernului de a stăvil creșterea luptei revoluționare, miniștrii național-țărăniști și național-liberali și-au dat demisia, provocînd astfel căderea guvernului. Cercurile conducătoare ale celor două partide burgheze intenționau să instituie, cu sprijinul regelui, un cabinet de „tehnicieni”, formulă potrivită după concepția lor pentru a elimina pe comuniști de la guvernare. Misiunea unui asemenea guvern trebuia să fie „ocuparea militară a fabricilor și oprirea oricăror manifestații muncitorești... Urma să se instaureze starea de asediu”³³.

Planurile reacțiunii au fost zădărnicate prin acțiunea hotărîtă, bazată pe înțelepciune și realism, a cadrelor de conducere ale P.C.R. și ale celorlalte partide și organizații din F.N.D. La 6 decembrie 1944 a preluat conducerea țării guvernul prezidat de generalul Nicolae Rădescu, care, în afară

³⁰ Arh. I.S.I.S.P. fondul 6, dosar 113, fila 8.

³¹ Arh. C.C. al P.C.R., fond 104, dosar 9158, partea I, fila 14.

³² *România în anii revoluției democrat-populare. 1944—1947*, p. 100—103.

³³ Însemnările lui N. Pascu, lider P.N.Ț., în Arh. C.C. al P.C.R., fond 104, dosar 9158, fila 68.

de înlocuirea premierului și a altor două schimbări, avea aceeași componență și repartizare a portofoliilor ca cel anterior. F.N.D. și-a menținut toate pozițiile. Fostul titular al Ministerului de Interne, Nicolae Penescu, național-țărănist, care în a doua jumătate a lunii noiembrie a fost supus unor critici ascutite din partea forțelor democratice muncitorești-țărănești pentru refuzul de a confirma prefectii instalați de mase și pentru tăgădarea arestării criminalilor de război, nu a mai fost inclus pe lista guvernului. Nicolae Rădescu a preluat și conducerea Ministerului de Interne. Ministerul de Război, care fusese vacant în cabinetul precedent, a fost încredințat generalului Ion Negulescu, militar de carieră. Programul guvernului era cel al vechiului cabinet, căruia i s-a adăugat, în urma insistențelor F.N.D., un nou obiectiv important, și anume: pregătirea reformei agrare.

Faptul că nu a fost atins scopul pentru care partidele burgheze au provocat criza de guvern și că, în plus, P.N.Ț. a pierdut o poziție importantă au reprezentat un nou eșec pentru cele două partide. Recunoscând aceasta, unul din liderii P.N.Ț., Nicolae Pascu, scrie în însemnările sale : „Fapt cert este că formarea guvernului Rădescu a fost o nouă înfrângere pentru Maniu, o nouă izbîndă a comunistilor și o nouă mare greșală din partea centrului politic * din Calea Victoriei“³⁴.

Deoarece programul și componența acestui guvern erau aproape identice cu cele ale cabinetului precedent se poate aprecia că la 6 decembrie 1944 a avut loc o remaniere de guvern și nu constituirea unui nou guvern. Formulări în acest sens au fost făcute și în epocă. Astfel, Miron Constantinescu, în articolul *Dezvoltarea politicii interne a României în anul 1944*, scria că „după o scurtă criză de guvern, nedorită de F.N.D., se realcătuiește același guvern, cu domnul general Nicolae Rădescu la Președinție și Interne“³⁵. De altfel, primul ministru a și făcut o declarație presei în acest spirit : „În ce privește programul de lucru al guvernului, mi-am însușit programul pe care cele patru partide din guvernarea trecută l-au stabilit de comun acord. De altfel guvernarea mea nu este decît o continuare a celeilalte guvernări, în sensul că în afară de cele două schimbări, întreg guvernul trecut face parte din actualul cabinet“³⁶.

Partidul comunist și celelalte partide și organizații din cadrul Frontului Național Democrat au acționat pe diverse căi în direcția îndeplinirii programului asumat de guvern. Forțele democratice, revoluționare doreau să determine partenerii lor de coaliție guvernamentală să procedeze la fel. Miniștrii F.N.D. au inițiat imediat unele din cele mai importante proiecte de legi și au militat pentru adoptarea și aplicarea lor. Dar măsurile cu caracter politic și social inițiate de F.N.D. au întâmpinat numeroase obiecții din partea reprezentanților partidelor „istorice“. Așa s-a întîmplat cu legea sindicatelor muncitorești și cu cea privind sancționarea criminalilor de război, legi care s-au aflat pe ordinea de zi a Consiliului de Miniștri timp de peste o lună de zile. Concomitent, colective de muncitori, țărani și intelectuali au trimis președintelui Consiliului de Miniștri și unor miniștri mii de telegrame și zeci de delegații, cerînd adoptarea grabnică a legilor respective. „Legea sindicatelor și legea criminalilor de război trebuiesc făcute, ele nu mai pot suporta amînări — a declarat primul ministru în ședința Consiliului de Miniștri din 12 ianuarie 1945. Primesc în fiecare zi

* Prin centrul politic din Calea Victoriei se înțelegeau cercurile Palatului regal.

³⁴ Arh. C.C. al P.C.R., fond 104, dosar 9158, filele 72—73.

³⁵ „Scînteia“ din 1 ianuarie 1945.

³⁶ „Libertatea“ din 6 decembrie 1944.

telegrame de la sindicatele din țară prin care mă roagă să trecem cât mai curînd legea sindicatelor”³⁷. În ședința Consiliului de Miniștri din 16 ianuarie 1945, Aurel Leucuția, reprezentant al P.N.Ț., ministrul Economiei Naționale, informa că, la el, au fost în același scop șase delegații formate fiecare din cîte 10—15 muncitori³⁸.

Sub presiunea F.N.D. și a maselor de muncitori și funcționari, la 21 ianuarie 1945 guvernul a adoptat legea sindicatelor profesionale³⁹ în formularea dată de Ministerul Muncii și de Comisia de organizare a mișcării sindicale, acceptată de Frontul Unic Muncitoresc și de F.N.D. În declarațiile făcute presei, după adoptare, Lotar Rădăceanu, secretar general al P.S.D. și ministrul muncii, aprecia că „elaborarea acestei legi nu a fost ușoară, deoarece multe probleme au fost aprig discutate în sinul guvernului și este de înțeles că rezolvarea lor nu s-a putut face fără greutate. Aceasta este de altfel cauza pentru care votarea legii a întârziat atîta. Sînt însă mulțumit de rezultat”⁴⁰. De fapt, la acea dată prevederile legii erau deja îndeplinite. Mișcarea sindicală organizată pe principii revoluționare era într-un stadiu avansat. În întreaga țară erau organizate 12 uniuni sindicale, cuprinzînd 513 sindicate cu peste 500 000 de membri⁴¹.

Dacă prin adoptarea legii de organizare a sindicatelor a fost consfințit punctul de vedere al F.U.M. și F.N.D., legile privitoare la sancționarea criminalilor de război și a celor vinovați de dezastrul țării fuseseră adoptate numai în urma unor concesi reciproc făcute de F.N.D. și de cele două partide burgheze. Deși F.N.D. propusese o singură lege, la insistențele miniștrilor P.N.Ț. și P.N.L. a acceptat să fie întocmite două legi distincte : una care să se refere la criminalii de război și alta la cei vinovați de dezastrul țării ; totodată, F.N.D. a fost de acord ca instanța de judecată a acestora să poarte numele de curte specială și nu tribunal popular cum preconizase. Structura completelor de judecată urma să fie însă cea propusă de F.N.D. : judecatori de carieră desemnați de ministrul justiției și reprezentanți ai partidelor politice. Noutatea acestei formule consta în aceea că se asigura participarea reprezentanților populației, ai cetățenilor aparținînd tuturor categoriilor sociale, alături de cei ai justiției oficiale, la aplicarea sancțiunilor ce se cuveneau unora din cei ce purtau o mare răspundere pentru situația în care ajunsese România.

Cercurile conducătoare ale vechilor partide burgheze încercau să protejeze elementele fasciste și se opuneau îndeplinirii imediate a unor reforme social-economice cerute de masele populare. Acțiunea de îndepărtare a elementelor fasciste și profasciste din aparatul de stat se afla încă într-o fază incipientă. În cele mai multe departamente se întocmiseră abia listele cu funcționarii propuși a fi licențiați din serviciu pe baza legii de purificare a administrațiilor publice. Protejate de cercurile conducătoare ale partidelor „istorice”, elementele reacționare s-au dedat la atacarea unor reprezentanți ai forțelor democratice și chiar la asasinare. În seara zilei de 19 decembrie, în holul hotelului „Athénée Palace” din București, doi moșieri au brusc pe dr. Petru Groza care era atunci vicepreședinte al Con-

³⁷ Stenograma ședinței Consiliului de Miniștri din 12 ianuarie 1945, în Arh. C.C. al P.C.R., fond 103, dosar 8491, fila 6.

³⁸ Stenograma ședinței Consiliului de Miniștri din 16 ianuarie 1945, în *Loc. cit.*, dosar 8492, fila 18.

³⁹ Legea nr. 50, în „Monitorul oficial” nr. 17 din 21 ianuarie 1945.

⁴⁰ „Scînteia” din 22 ianuarie 1945.

⁴¹ *Dezbaterile primului Congres general liber al Sindicatelor Unite din România*. 26—30 ianuarie 1945, Editura C.G.M., 1945, p. 57.

siliului de Miniștri, La Alba Iulia s-a încercat un atentat împotriva lucrătorilor de la ziarul democrat „Ardealul luptător”. La începutul lunii februarie 1945, elemente legionare au atacat pe muncitorii de la uzina „Metrom” și au tras focuri de armă asupra redactorului-șef al ziarului „Scînteia”.

Conlucrarea în guvern a reprezentanților F.N.D. cu cei ai partidelor național-tărănist și național-liberal, în aceste împrejurări, devenea imposibilă. Contradicțiile dintre forțele politice muncitorești-tărănești și cele burgheze erau din ce în ce mai numeroase și se manifestau cu tot mai multă putere. Guvernul nu mai acționa ca un organism unitar și era incapabil de a face față cerințelor puse de mase.

În asemenea condiții, Frontul Național Democrat, din inițiativa comunistilor, a înfățișat poporului, la 29 ianuarie 1945, *Programul său de guvernare*⁴², care sub multe aspecte reprezenta un mare pas înainte față de platforma F.N.D. din septembrie 1944. În primul rînd, documentul exprima o nouă strategie politică a F.N.D. în desfășurarea revoluției, preconizîndu-se îndepărtarea de la putere a principalelor partide burgheze și instaurarea unui guvern omogen democrat, întrucît „experiența făcută cu guvernele de coaliție de pînă acum arată clar că, țara și poporul român au nevoie de un guvern adevărat democrat, ieșit din concentrarea într-un singur front — F.N.D. — a tuturor forțelor democratice, legate temeinic pe baza unui program unitar de guvernare a țării, ale cărei probleme vitale să fie imediat soluționate”.

Programul de guvernare relua prevederile cu caracter democratic, antifascist și antimosieresc cuprinse în platforma F.N.D. din 26 septembrie 1944 ce-și păstrau actualitatea * și se aflau în curs de înfăptuire : participarea în continuare a țării cu maximum de efort la război alături de Națiunile Unite împotriva Germaniei hitleriste, îndeplinirea condițiilor convenției de armistițiu, înlăturarea elementelor antonesciene, hitleriste și sabotoare din aparatul de stat, din armată și din fruntea întreprinderilor publice și particulare, arestarea și judecarea criminalilor de război, înfăptuirea unei politici democratice și de înfrățire între naționalitățile conlocuitoare.

Angajîndu-se să realizeze imediat reforma agrară, F.N.D. aducea în acest document importante precizări în privința modalității înfăptuirii ei. Se preconiza confiscarea și nu exproprierea pămînturilor marilor proprietari, ceea ce însemna deposedaarea acestora de pămînt pe cale revoluționară, fără nici o despăgubire **. Pe lîngă pămîntul mosieresc ce depășea 50 ha se mai indicau a fi confiscate pămînturile criminalilor de război, ale mosierilor plecați cu hitleriștii și ale celor ce sabotau lucrările cîmpului pe moșiile lor. Pămînturile aparținînd ultimelor trei categorii

⁴² „Scînteia” din 29 ianuarie 1945.

* În perioada septembrie 1944 — ianuarie 1945 fuseseră realizate multe din prevederile Proiectului de platformă a F.N.D. și anume : au fost abrogate legislația anti-populară și măsurile excepționale rămase din timpul regimului antonescian ; recunoscute drepturi și libertăți democratice pentru toți cetățenii țării fără deosebire de naționalitate, religie, sex ; desființate organizațiile fasciste și profasciste ; lichidate îngrădirile impuse de regimul antonescian comerțului și meseriașilor ; acordate credite din partea statului sinistratilor și altor oameni lipsiți de mijloace pentru refacerea gospodăriilor lor ; inaugurată o politică externă de prietenie cu Uniunea Sovietică.

** Țăranii impropietăriți urmau să plătească statului pentru pămîntul primit o sumă egală cu valoarea recoltei unui an, plătitibilă în zece rate anuale. Acesta era un preț simbolic menit să dea țaranului garanția că pămîntul respectiv îi aparține.

urmau să fie confiscate în întregime. Spre deosebire de programul agrar al P.C.R. din perioada interbelică, de această dată, Partidul comunist și celelalte partide și organizații din F.N.D. preconizau exceptarea de la confiscare a pământurilor mănăstirești și bisericești și a celor aparținând monarhului. Se avea în vedere poziția constructivă a acestor instituții față de transformările democratice înfăptuite în țară după doborîrea dictaturii antonesciene și influența lor în rîndurile unor categorii ale populației, în primul rînd ale țărănimii și micii burghezii din orașe. Această precizare făcută în Programul de guvernare al F.N.D. a lipsit forțele reacționare de posibilitatea de a folosi asemenea categorii sociale, precum și o parte a clerului și cercurile monarhice, împotriva revoluției. Pentru a veni în sprijinul gospodăriilor țărănești, F.N.D. se angaja să creeze centre de mașini agricole prevăzute cu tractoare, pluguri, semănători, treierători ș.a., care să fie închiriate la un preț minim.

Programul de guvernare exprima clar concepția F.N.D. în privința mijloacelor de refacere și dezvoltare a economiei naționale și noua sa tactică față de capitaliști. „Guvernul F.N.D. — se spunea în document — va înlătura elementele fasciste, antonesciene și sabotoare din fruntea întreprinderilor publice și particulare, va lua măsuri severe împotriva sabotajelor și speculanților, va sprijini toți factorii economici (industriasi, comercianți, meseriași etc.) care vor să colaboreze cinstit la refacerea întreprinderilor, reorganizarea și ridicarea producției, pentru dezvoltarea economiei țării“. De asemenea se prevedea stabilirea de schimburi comerciale regulate cu toate țările democrate și în special cu U.R.S.S. și cu țările vecine, în vederea aprovizionării cu materii prime și mașini industriale și agricole, pentru intensificarea producției și prevenirea șomajului. Era necesar, posibil și drept ca în acțiunea mare în care se angajaseră masele muncitoare de a lichida urmările economice ale războiului să participe și burghezia cu capitalul și forțele ei. Singura condiție ce i se punea era aceea de a colabora cinstit la refacerea întreprinderilor, reorganizarea și ridicarea producției. Elaborînd noua tactică în domeniul economic, partidele muncitorești și celelalte organizații democrate au renunțat, pentru acea perioadă, la naționalizările prevăzute în proiectul de platformă din septembrie 1944.

Includerea printre prevederile platformei F.N.D. a naționalizării Băncii Naționale, a celor 18 mari bănci și a întreprinderilor din industria de bază s-a dovedit a fi necorespunzătoare în condițiile respective. Sarcinile principale ale poporului român în acea perioadă — sprijinirea războiului antihitlerist, îndeplinirea obligațiilor armistițiului și refacerea economiei naționale — făceau necesară antrenarea, la îndeplinirea lor, a tuturor claselor și păturilor sociale, inclusiv burghezia bancară, financiară și industrială. O parte a burgheziei, cea care fusese lovită de politica economică a dictaturii antonesciene și de relațiile acesteia cu imperialismul german, era interesată în democratizarea și refacerea economică a țării. Lozinca naționalizării principalelor bănci și întreprinderi industriale a făcut ca unele grupări aparținînd acestei părți a burgheziei să se orienteze spre forțele reacționare sau să stea în expectativă. Ideea naționalizării a avut și alte consecințe nefavorabile pentru forțele revoluționare și pentru situația economică. Frica de naționalizare a determinat numeroși patroni să nu se ocupe de refacerea propriilor întreprinderi și de repunerea în funcțiune a potențialului lor productiv, a împins la evaziune de capitaluri peste graniță într-o perioadă în care se impunea folosirea tuturor mijloacelor financiare în vederea refacerii economice. Trecerea în proprietatea statului a

marilor întreprinderi nu era oportună atunci și pentru că multe dintre ele erau dezorganizate sau parțial distruse, ceea ce ar fi însemnat că pentru readucerea lor la capacitatea de producție antebelică erau necesare mari investiții din partea statului în condițiile în care bugetul acestuia era secătuit.

În același timp, lozinca naționalizării a produs o anumită dezorientare în rândurile unor organizații ale celor două partide muncitorești, care au inițiat preluarea de către colective de muncitori a conducerii administrative a unor întreprinderi. Această manifestare stângistă în politica P.C.R. a fost apreciată ulterior de conducerea sa centrală, ca fiind „lipsă de abilitate politică, de suplețe necesară momentului politic respectiv”⁴³. Schimbarea tacticii F.N.D. față de marea burghezie bancară și industrială a înlesnit atragerea de partea forțelor revoluționare muncitorești-țăărănești a unor grupări politice dizidente din partidele „istorice”.

O orientare mai largă, mai realistă a fost exprimată în Programul de guvernare al F.N.D. și în privința politicii externe a României. Subliniindu-se importanța relațiilor externe cu Uniunea Sovietică și țările vecine democratice, în noul document se preconiza stabilirea unor relații politice și economice durabile cu toate țările democratice. O asemenea viziune era determinată de situația politică internă și de existența coaliției antihitleriste pe plan internațional, în cadrul căreia numeroase state ale lumii depuneau eforturi militare, umane și materiale pentru a grăbi terminarea victorioasă a celui de al doilea război mondial.

Programul de guvernare era rezultatul analizei multilaterale a evenimentelor în curs de desfășurare, o sinteză a experienței acumulate de forțele democratice în confruntările politice. Prin conținutul său cuprinzător și realist, Programul de guvernare al F.N.D. a reprezentat platforma pe baza căreia forțele revoluționare muncitorești-țăărănești își puteau asigura sprijinul larg al celor mai diverse păături ale populației — muncitori, țărani, funcționari, liber profesioniști, grupări politice și personalități burgheze cu orientare democratică.

La sfârșitul lunii ianuarie 1945, partidele și organizațiile din F.N.D. și-au intensificat cu putere acțiunile comune, coordonate, pentru a mobiliza toate forțele interesate în lupta pentru democrație și progres social. Partidul comunist a desfășurat o activitate deosebită în acele zile. El a mobilizat toate organele și organizațiile sale în vederea antrenării maselor largi ale populației la îndeplinirea imediată a principalelor obiective preconizate de F.N.D. : Un număr mare de activiști centrali ai Partidului comunist au sprijinit comitetele regionale și județene în activitatea lor. Programul de guvernare al F.N.D. a fost dezbătut în cadrul comitetelor regionale P.C.R., în ședințe plenare sau plenare lărgite ale acestora. Cu aceste prilejuri au fost întocmite și planuri de acțiune pentru îndeplinirea prevederilor sale. Unele comitete regionale P.C.R. au dezbătut aceste probleme și în ședințe cu activul de partid, al Frontului plugarilor și al altor organizații de masă⁴⁴. La rândul lor, comitetele regionale și județene P.C.R. și-au intensificat activitatea în întreprinderi, instituții și la sate.

Masele populare au primit cu mult entuziasm programul de guvernare al F.N.D. În întreaga țară, în întreprinderi și instituții, în sate și în cartiere ale orașelor au avut loc la sfârșitul lunii ianuarie și începutul lunii

⁴³ Arh. C.C. al P.C.R., fond 1, dosar 3, fila 66.

⁴⁴ Arh. C.C. al P.C.R., fondul 1, dosar 12, filele 3—6.

februarie numeroase mitinguri și adunări populare în care cetățeni aparținând diferitelor categorii sociale și-au exprimat adeziunea la prevederile cuprinse în program și angajamentul de a participa la realizarea lor. Comitetele sindicale și comitetele Frontului plugarilor au adoptat mii de telegrame și moțiuni prin care aprobau poziția F.N.D. în problemele fundamentale ale țării. Dintr-un raport de activitate al Consiliului Național al F.N.D. rezultă că, în perioada 29 ianuarie — 14 februarie 1945, au fost organizate 164 de adunări și întruniri în orașe și sate, în întreprinderi, instituții și cartiere urbane. Numai în Capitală au avut loc peste cincizeci de adunări populare, întruniri și mitinguri în care s-a cerut demisia guvernului prezidat de generalul Nicolae Rădescu. Unele dintre ele s-au desfășurat sub egida organizațiilor sindicale, ale Frontului plugarilor, organizațiilor de femei sau ale Uniunii patrioților și Apărării patriotice. Au fost cazuri când într-o zi au avut loc într-un singur oraș mai multe asemenea adunări sau întruniri.

La aceste manifestații publice au participat muncitori, țărani, intelectuali, meseriași, liber-profesioniști. Unele categorii sociale care înainte au stat în expectativă, cum erau inginerii, agronomii, meseriașii, contabilii și medicii s-au pronunțat în adunări pentru un guvern F.N.D. În ziua de 30 ianuarie, în București s-a desfășurat un miting la care au participat circa 30 000 de oameni ai muncii. În zilele de 3 și 4 februarie au demonstrat la Ploiești și Constanța câte 30 000 de oameni, la Tirgoviște 10 000, la Brăila 8 000, la Craiova și Moreni câte 6 000, la Cîmpina 5 000, la Roman și Botoșani câte 3 000. În același sens au manifestat numeroși oameni ai muncii din Cluj, Iași, Ploiești, Tîrgu Jiu și alte localități⁴⁵. Totodată, în primele zile ale lunii februarie, în București au avut loc conferințe pe țară ale țăranilor, învățătorilor și profesorilor, precum și a femeilor muncitoare⁴⁶, în care categoriile sociale respective au aderat cu entuziasm la programul de guvernare al F.N.D. La 14 februarie, un grup de circa 60 de profesori universitari au publicat un apel prin care cereau aducerea la cîrma țării a unui guvern democrat⁴⁷. Toate aceste manifestații politice puneau în lumină adeziunea de masă pe care o cîștigase F.N.D.

Apreciind că soarta bătăliei pentru putere putea fi decisă numai prin lupta maselor, prin mobilizarea întregului popor împotriva majorității burgheze a guvernului, Partidul comunist și-a orientat întreaga sa activitate în această direcție. Din inițiativa sa, Consiliul Național al F.N.D. a debătut în ședințele din lunile ianuarie și februarie probleme legate de organizarea acțiunii maselor, tactica miniștrilor democrați, măsurile necesare pentru a împiedica forțele reacționare să treacă la acțiuni contrarevoluționare, încheierea unor acorduri de colaborare cu diferite grupări burgheze.

Partidul comunist a extins și adîncit colaborarea cu Partidul social-democrat, pe multiple planuri : în cadrul Frontului Unic Muncitoresc, în sindicate, precum și în guvern, în verigile locale ale aparatului de stat. Astfel partidele muncitorești s-au situat pe o poziție comună în problemele principale ale țării și au acționat unitar. Organizarea mișcării sindicale unite, încununată în ianuarie 1945 prin Congresul de constituire a Con-

⁴⁵ „Scînteia“ din 1, 5, 6 și 7 februarie 1945 ; „Înainte“ (Craiova) din 5 februarie 1945 ; Arh. C.C. al P.C.R., fond 49, dosar 8844, fila 12.

⁴⁶ „Frontul plugarilor“ din 3 și 5 februarie 1945 ; „Scînteia“ din 3 februarie 1945.

⁴⁷ „Scînteia“ din 16 februarie 1945.

federației Generale a Muncii, a însemnat o deosebit de importantă contribuție la consolidarea unității de luptă a clasei muncitoare. Avînd la bază năzuința spre unitate a clasei muncitoare și punînd, de fiecare dată, pe primul plan elementele comune sau apropiate, partidele muncitorești și-au dezvoltat și întărit colaborarea în lupta pentru democratizarea țării, pentru lichidarea rămășițelor semifeudale din agricultură și pentru instaurarea puterii populare.

Ținînd seama de potențialul revoluționar de care dispunea țărăniimea, care reprezenta marea majoritate a populației și de faptul că, în acea etapă, interesele sale vitale coincideau cu cele ale clasei muncitoare, Partidul comunist a acordat o atenție excepțională închegării alianței clasei muncitoare cu masele largi ale țărănimii. În acest scop, el a dezvoltat colaborarea cu Frontul plugarilor, a pus pe primul plan cerința de a se înfăptui reforma agrară democratică, a chemat și sprijinit masele țărănești să treacă la înfăptuirea pe cale revoluționară a reformei agrare. Acționînd în strînsă alianță cu P.C.R., Frontul plugarilor a îndeplinit în această perioadă un rol important în organizarea țărănimii și mobilizarea ei la luptă. În focul acțiunilor revoluționare pentru înfăptuirea reformei agrare și pentru instaurarea puterii populare s-a făurit alianța muncitorească-țărănească — principala forță social-politică care a decis soarta bătăliei pentru putere.

Partidul comunist și-a întărit puternic legăturile cu masele de intelectuali. În acele momente de cumpănă pentru soarta țării, el a chemat intelectualitatea să ducă mai departe tradițiile sale progresiste, să fie alături de poporul muncitor. Și este semnificativ pentru poziția înaintată a intelectualității române faptul că, cele mai prestigioase personalități științifice și culturale s-au înrolat activ în lupta revoluționară, au pășit în rînd cu masele muncitorești-țărănești în marile manifestații și demonstrații de stradă, și-au exprimat opiniile în presa vremii, înflăcărînd masele prin cuvîntul lor.

În condițiile luptei ascuțite a forțelor revoluționare împotriva principalelor grupări ale burgheziei, spre Partidul comunist s-au îndreptat numeroase elemente dintre cele mai înaintate — muncitori, țărani și intelectuali. În perioada luptei pentru înfăptuirea practică a reformei agrare și pentru instaurarea puterii populare, într-o singură lună numărul membrilor Partidului comunist s-a dublat ⁴⁸. În primăvara anului 1945, P.C.R. avea un efectiv de 35.800 membri, syndicatele muncitorești cuprindeau peste 710.000 de salariați, Uniunea Tineretului Comunist avea aproape 63.000 de membri, Frontul plugarilor — aproape un milion, MADOSZ-ul peste 255.000, Apărarea patriotică — aproape 73.000, organizațiile profesionale ale micilor meseriași — peste 142.000 de membri ⁴⁹. Aceste sute de mii de oameni ai muncii și organizațiile din care făceau parte au acționat în strînsă colaborare cu Partidul Comunist Român și au adus o contribuție importantă la activizarea politică a maselor largi și la mobilizarea lor spre un țel comun: instaurarea puterii populare.

Sub influența nemijlocită a avîntului revoluționar, în lunile februarie—martie 1945, Frontului Național Democrat i s-au alăturat noi păături sociale și grupări politice sau profesionale, care, în lunile precedente, stătu-

⁴⁸ Procesul-verbal al consfăturii organizate de C.C. al P.C.R. cu secretarii comitetelor regionale și raionale ale P.C.R. din aprilie 1945, în Arh. C.C. al P.C.R., fond 1, dosar 3, fila 103.

⁴⁹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 4, p. 628.

seră la o parte sau se aflaseră sub influența P.N.Ț. și P.N.L. O serie de organizații de meseriași, ingineri, agronomi, medici, cadre didactice, artiști, scriitori, oameni de știință, preoți, funcționari particulari, comercianți și mici industriași au aderat la programul de guvernare al F.N.D. și s-au pronunțat în favoarea instalării unui nou guvern. Grupări ale micilor industriași și comercianți și o parte a marii burghezii, care fuseseră lovite prin politica dictaturii antonesciene de subordonare a României Germaniei hitleriste și care doreau să-și continue activitatea în condiții normale erau interesate în înfăptuirea transformărilor democratice, antifasciste și în refacerea economică a țării preconizate de F.N.D.

Ofensiva revoluționară a maselor populare, schimbarea raportului de forțe în favoarea partidelor și grupărilor din F.N.D., precum și manifestarea din ce în ce mai evidentă a pozițiilor reacționare ale cercurilor conducătoare ale partidelor burgheze față de cerințele legitime ale maselor au accentuat disensiunile și contradicțiile în interiorul vechilor partide burgheze * și au determinat desprinderea din rindurile lor a unor elemente și fracțiuni care erau dispuse să colaboreze cu forțele democratice. Ținând seama de aceasta, P.C.R. a acționat în vederea atragerii lor de partea Frontului Național Democrat. Până la sfârșitul lunii februarie 1945 aderaseră la F.N.D. o treime din organizațiile locale ale Partidului Național-Țărănesc și unele organizații județene ale Partidului Național-Liberal (Iași, Neamț, Dimbovița, Satu-Mare, Bistrița ș.a.)⁵⁰.

În ziua de 23 februarie 1945, un grup de intelectuali și liber-profesioniști, cadre de conducere ale organizațiilor național-țărăniști din București și județul Ilfov, în frunte cu Anton Alexandrescu, secretarul general al tineretului P.N.Ț., s-a desolidarizat de politica și activitatea reacționară a conducerii acestui partid și a aderat la F.N.D.⁵¹. Reprezentanții acestei grupări au intrat în Consiliul Frontului Național Democrat și au conlucrat loial cu partidele muncitorești în înfăptuirea sarcinilor revoluției democrat-populare. Sub influența acestor deplasări, noi pături ale țărănimii și micii burghezii de la orașe, care până atunci se aflaseră sub influența P.N.Ț. — Maniu, s-au înrolat în lupta revoluționară. Toate acestea au constituit un moment important în destrămarea P.N.Ț., în izolarea sa de mase.

Intensificarea confruntărilor politice, schimbarea tot mai vizibilă a raportului de forțe în favoarea F.N.D. au adâncit disensiunile și în Partidul liberal, exponent al intereselor marii burghezii industriale și financiare.

* Disensiunile în cadrul Partidului Național-Țărănist au început să se manifeste încă în toamna anului 1944. Numeroși membri și unele organizații locale ale acestui partid au cerut conducerii lor să renunțe la poziția ostilă față de dezideratele maselor și să sprijine activitatea forțelor democratice. Astfel, în ziua de 4 septembrie 1944, organizația P.N.Ț. din Rîmnicu-Vâlcea a adoptat o moțiune pe care a trimis-o conducerii partidului, cerîndu-i să colaboreze cu partidele muncitorești în vederea democratizării țării și exproprierii marii proprietăți („Dreptatea nouă” din 23 iunie 1945). La sfârșitul lunii octombrie 1944 au aderat la F.N.D. organizațiile național-țărăniști din județele Rîmnicu-Vâlcea și Argeș („Scînteia” nr. 43 din 2 noiembrie 1944). În preajma formării guvernului Sănătescu din 4 noiembrie 1944, o delegație formată din membri ai P.N.Ț., printre care șeful organizației din Tecuci, i-a cerut lui Ion Mihalache să accepte formarea unui guvern politic în locul guvernului de militari și tehnicieni reacționari („Dreptatea nouă” din 15 iulie 1945).

⁵⁰ Arh. C.C. al P.C.R., fond 1, dosar 12, fila 4; fond 49, dosar 8.844, fila 12; „Scînteia” din 4, 5, 7, 14, 21 și 23 februarie 1945; „Frontul plugarilor” din 4 martie 1945.

⁵¹ „Scînteia” din 25 februarie 1945.

La vechile cauze ale fricțiunilor *, s-au adăugat altele noi, căci conducerea P.N.L., dominată de elemente conservatoare, închistate, era incapabilă de a se adapta noilor condiții create și noilor cerințe. Explicînd izvorul disensiunilor dintre gruparea sa și conducerea P.N.L., Gh. Tătărescu arăta că : „Vechea conducere a partidului a crezut că cea mai demnă și mai potrivită politică este să se constituie în remorcă legată de acțiunea atît de nehotărîtă și atît de primejdioasă a d-lui Maniu... Vechea conducere a Partidului Național Liberal s-a arătat în tot acest timp partizană a imobilității și a inactivității”⁵².

După o încercare nereușită de a reface unitatea vechii mișcări liberale, gruparea Tătărescu a trecut la constituirea unui nou partid liberal, prin atragerea de partea sa a unor membri nemulțumiți de politica reacționară a conducerii. Gh. Tătărescu a apreciat în mod realist situația internă și externă a României, sporirea prestigiului partidelor muncitorești în țară și a U.R.S.S. pe plan mondial, înțelegînd că partidele burgheze tradiționale vor putea supraviețui politicește numai în măsura în care își vor adapta programul și tactica la aceste condiții. La 6 decembrie 1944 a înființat ziarul „Drapelul” și după cîteva zile a publicat un manifest-program⁵³, care concretiza concepția dizidenței liberale privind evoluția postbelică a României și principiile pentru a căror realizare și respectare urma să acționeze : libertate, dreptate socială și proprietate individuală. În manifestul-program erau înscrise ca obiective imediate reorganizarea vieții de stat în cadrul democrației parlamentare, o reformă agrară care să reducă marea proprietate și să asigure maselor țărănești pămîntul de muncă și mijloacele materiale necesare, înfăptuirea unor măsuri care să ducă la prosperitatea comerțului și industriei, satisfacerea revendicărilor juste ale muncitorilor. În politica externă, noua grupare liberală se pronunța pentru relații de prietenie cu Uniunea Sovietică și întărirea legăturilor cu marile puteri capitaliste din coaliția antihitleristă. În ianuarie 1945, Gh. Tătărescu a ajuns la concluzia că în acea perioadă, era în folosul grupării pe care o reprezenta să colaboreze cu F.N.D.

Partidul comunist, avînd în vedere opoziția dintre această grupare și vechile partide burgheze, care reprezentau atunci adversarul principal al revoluției, precum și poziția ei față de obiectivele imediate preconizate de F.N.D., a acționat pentru a o atrage de partea forțelor democratice. Consiliul F.N.D. a discutat multilateral această problemă în ședințele sale din zilele de 13 și 31 ianuarie și 26 februarie 1945 și s-a pronunțat pentru acceptarea colaborării.

Tratatul dintre reprezentanții F.N.D. și Gh. Tătărescu s-au dus, în principal, pe probleme privind atitudinea față de cercurile conducătoare național-țărăniste și liberale, instaurarea unui guvern în care majoritatea posturilor să le dețină reprezentanții maselor muncitoare și înfăp-

* După cum se știe, în rîndurile acestui partid se formase încă din 1938 o dizidență avînd în frunte pe Gh. Tătărescu — fost secretar general al partidului, care intrase în conflict cu cercurile conducătoare liberale din jurul președintelui — C.I.C. Brătianu — pe problema poziției față de dictatura regelui Carol al II-lea. Fricțiunile existente nu s-au atenuat nici în perioada dictaturii militar-fasciste, deși, la un moment dat, atît cercurile conducătoare ale P.N.L. cit și gruparea liberală în frunte cu Gh. Tătărescu căutau soluții pentru a determina scoaterea României din alianța cu Germania hitleristă și din războiul hitlerist. În mai 1944, în perioada de pregătire a insurecției antifasciste, Partidul comunist a încheiat un acord de colaborare cu gruparea lui Gh. Tătărescu.

⁵² „Drapelul” din 3 iulie 1945.

⁵³ „Drapelul” din 21 decembrie 1944.

tuirea reformei agrare. Conținutul programului de guvernare al F.N.D. și manifestările publice ale grupării liberale (manifestul-program din decembrie 1944 și unele materiale publicate în ziarul „Drapelul“ în care se lua poziție împotriva lui Maniu și Brătianu) au înlesnit precizarea problemelor în care era posibilă colaborarea, precum și cele în care erau inevitabile divergențele.

Gruparea liberală dizidentă se declarase de acord cu principalele obiective imediate ale forțelor muncitorești-țărănești : înfăptuirea imediată a reformei agrare, instaurarea unui guvern democrat cu un program unitar, refacerea economiei naționale, întărirea relațiilor cu toate statele din coaliția antihitleristă, inclusiv cu Uniunea Sovietică ⁵⁴.

În privința scopului și principiilor de realizare a reformei agrare existau deosebiri între reprezentanții acestei grupări burgheze și cei ai partidelor muncitorești și ai Frontului plugarilor. Forțele democratice constituite în F.N.D. militau pentru desființarea moșierimii ca clasă, prin confiscarea marilor proprietăți agricole și împărțirea pământurilor la țăranii fără pământ și cu pământ puțin. Liberalii conduși de Tătărescu erau pentru reducerea marii proprietăți prin intermediul „Casei naționale de improprietărire“ — organism de stat cu funcțiune permanentă —, în locul expropriării și improprietăririi prin comitetele țărănești de reformă agrară cum preconiza F.N.D. ; totodată, ei cereau să se aplice principiul despăgubirii proprietarilor expropriați. Partidul comunist considera înfăptuirea reformei agrare ca sarcină majoră, imediată, menită să elibereze țărănimea muncitoare de exploatarea moșierimii, în timp ce gruparea dizidentă liberală vedea în improprietărirea țăranilor o cale de consolidare a pozițiilor burgheziei. În plus, această grupare spera că odată cu înfăptuirea reformei agrare masele populare vor înceta lupta lor revoluționară. Dar contradicțiile de clasă existente între reprezentanții burgheziei și cei ai proletariatului și țăranimii în privința scopului înfăptuirii reformei agrare nu erau pe primul plan în acea perioadă. Faptul că masele muncitorești-țărănești trecuseră la înfăptuirea reformei agrare, pe baza principiilor cuprinse în programul F.N.D., a constituit factorul esențial care a determinat gruparea liberală să accepte colaborarea cu forțele democratice, deși în problema agrară nu împărtășea în întregime punctul lor de vedere.

Colaborarea F.N.D. cu gruparea liberală burgheză în frunte cu Gh. Tătărescu a înlesnit forțelor democratice să-și concentreze atacul lor împotriva principalelor partide ale burgheziei : P.N.Ț. — Maniu și P.N.L. — Brătianu. Prin aceasta s-a slăbit puterea de rezistență a reacțiunii în fața forțelor revoluționare, împiedicându-se și realizarea unui front comun al întregii burghezii și moșierimi împotriva revoluției. Deși acțiunile acestei grupări îndreptate împotriva cercurilor conducătoare ale vechilor partide burgheze erau determinate de cu totul alte motive decât cele ale forțelor democratice și se deosebeau ca intensitate, consecvență și metode, ele au creat condiții mai favorabile luptei maselor pentru cucerirea puterii.

În acea perioadă, politica și activitatea F.N.D. menite să asigure instaurarea puterii populare erau sprijinite și de majoritatea clerului. Numeroși reprezentanți ai bisericii au făcut declarații publice în acest sens și mulți dintre ei au participat efectiv la acțiuni politice întreprinse de forțele democratice. La aceasta a contribuit, fără îndoială, și precizarea din programul F.N.D. că pământurile mănăstirești și bisericesti nu se vor con-

⁵⁴ Arh. C.C. al P.C.R., fond 80, dosar 16, filele 152—154 ; „Drapelul“ din 27 februarie 1945.

fisca. Exceptarea de la expropriere a acestor terenuri a ușurat atragerea de partea forțelor democratice a acelor părți ale populației, cum erau majoritatea țărănimii și micii burghezii, unele grupări din rîndurile burgheziei și ale armatei, interesate în democratizarea și refacerea economică a țării, dar care nutreau sentimente religioase.

Astfel, pînă în martie 1945, se realizase pe baza programului de guvernare propus de P.C.R., o largă coaliție democratică care reunea partidele și grupările politice reprezentînd forțele de bază ale națiunii — muncitori, țărani, intelectuali, păturile mijlocii de la orașe, mase de femei și tineret, oamenii muncii aparținînd naționalităților conlocuitoare, precum și o parte a burgheziei. Practic toate categoriile sociale interesate în dezvoltarea progresistă a țării acționau în acea perioadă în viața politică în strînsă colaborare cu Partidul comunist.

Faptul că obiectivele clasei muncitoare se identificau cu năzuințele vitale ale celor mai largi mase, situarea ei în fruntea luptei pentru îndeplinirea dezideratelor naționale majore ale etapei, ca și pentru satisfacerea unor revendicări specifice țărănimii și micii burghezii orășenești — toate acestea au facilitat și grăbit procesul de concentrare a majorității poporului în jurul și sub conducerea muncitorimii. Condițiile esențiale care au asigurat succesul liniei tactice a Partidului comunist au fost întărirea sa organizatorică și sporirea continuă a prestigiului său în rîndurile oamenilor muncii, caracterul realist și profund patriotic al programului său, precum și poziția sa principială și suplă față de celelalte partide politice, care, reprezentînd interesele diferitelor clase și pături sociale, se pronunțau pentru rezolvarea democratică a problemelor fundamentale aflate în fața țării.

Realizînd un sistem amplu de alianțe ale clasei muncitoare cu cele mai diverse pături și categorii sociale, interesate integral sau parțial în îndeplinirea obiectivelor etapei respective a revoluției, Partidul comunist a stimulat activizarea politică a maselor largi populare, a organizat participarea lor efectivă la lupta revoluționară pentru îndeplinirea programului său. Receptivitatea față de părerile și propunerile constructive ale partenerilor de coaliție, stimularea creșterii contribuției lor la rezolvarea problemelor aflate la ordinea zilei și combaterea sau clarificarea la timp a unor tendințe sau manifestări centrifuge au mărit prestigiul Partidului comunist în cadrul coaliției forțelor democratice, au făcut și mai eficiente acțiunile comune.

După publicarea programului de guvernare al F.N.D., masele muncitorești-țăărănești mobilizate și sprijinite de partidele muncitorești și organizațiile lor democratice au acționat pentru îndeplinirea concomitentă a trei obiective centrale : instaurarea unui guvern în care reprezentanții clasei muncitoare și țărănimii să dețină majoritatea pozițiilor, reforma agrară și alungarea din fruntea comunelor și județelor a elementelor reacționare.

Amploarea luptei revoluționare în această fază a sporit în măsură considerabilă prin intrarea masivă în acțiune a țărănimii. În ziua de 10 februarie, Comitetul Central al Frontului plugarilor a lansat un apel, în care se spunea : „Frați plugari ! A sunat ceasul ca ogorul pe care îl munciți să fie al vostru, nu al moșierilor... Așa gîndim noi toți din Frontul plugarilor. La fel ca noi gîndesc și toți patrioții uniți cu noi în Frontul Național Democratic... Sutele și sutele de mii de patrioți — muncitori, țărani, ingineri, agronomi, profesori, preoți, medici, meseriași, funcționari — care alcătuiesc Frontul Național Democratic, au hotărît : Reforma agrară trebuie

imediat înfăptuită ! Înăptuitorii ei trebuie să fiți voi, plugarii, ajutați și sprijiniți de toți acei care vor binele țării... Nu avem timp de pierdut. Treceți imediat la lucru. Soarta voastră este în mîinile voastre. Stringeți-vă rîndurile, adunați-vă puterile și înăptuiți imediat reforma agrară⁵⁵.

Activitatea politică și organizatorică intensă desfășurată de Partidul comunist în rîndurile țărănimii a avut o importanță covârșitoare în realizarea pe cale revoluționară a reformei agrare. Înfruntînd rezistența forțelor reacționare, adeseori chiar gloanțele jandarmilor trimiși în apărarea moșierilor, masele țărănești, în frunte cu muncitorii, au intrat pe pămînturile moșierești fără să mai aștepte legea agrară pe care miniștrii burghezi o amîneau la nesfîrșit. În decurs de numai două-trei săptămîni, împărțirea pămînturilor moșierești a devenit un fenomen de masă, cuprinzînd întreaga țară. În fața hotărîrii de luptă a maselor țărănești, în multe comune autoritățile reacționare, sosite la fața locului pentru a împiedica împărțirea moșiilor, au trebuit să se retragă. Participarea muncitorilor la înăptuirea reformei agrare a accentuat caracterul revoluționar al acestei acțiuni, a contribuit considerabil la creșterea conștiinței maselor țărănești, a încrederei acestora în forțele proprii și în clasa muncitoare.

Concomitent, masele muncitorești-țărănești mobilizate de Partidul comunist în colaborare cu toate partidele și organizațiile coalizate în F.N.D. au desfășurat noi acțiuni pentru preluarea prefecturilor și primăriilor deținute de elemente necorespunzătoare. Este vorba înainte de toate de acei prefecți și primari care susțineau cu fidelitate politica grupărilor conservatoare din guvern și se opuneau înăptuirii reformei agrare și democratizării vieții publice. Prin acțiuni ale maselor au fost instalați prefecți democrați în județele Teleorman, Dolj, Romanați, Mehedinți, Baia și Botoșani.

În această nouă fază, lupta pentru democratizarea de jos a administrației locale de stat a avut unele trăsături distincte față de acțiunile similare din toamna anului 1944. Desfășurîndu-se în condițiile în care lupta forțelor revoluționare muncitorești-țărănești pentru putere intrase în faza hotărîtoare, noul asalt asupra prefecturilor a luat forma unor confruntări deosebit de ascuțite între masele populare și reprezentanții vechilor autorități de stat. În multe locuri s-a ajuns la ciocniri violente cu elemente din poliție și din jandarmerie, soldate cu jertfe umane. Prin modul în care au fost pregătite și s-au desfășurat și, mai ales, prin nivelul înalt de combativitate și fermitate revoluționară de care au dat dovadă participanții, acțiunile de înlocuire a primarilor și prefecților reacționari cu elemente democrate au constituit o puternică manifestare a forței maselor populare, a superiorității lor față de grupările reacționare ale claselor exploatare. Asaltul asupra prefecturilor și primăriilor a reprezentat „unul din capitolele cele mai impresionante ale marilor bătălii politice duse în acea perioadă⁵⁶”. În județele conduse de prefecți democrați au fost accelerate acțiunile de înlăturare a elementelor fasciste din conducerea întreprinderilor și instituțiilor publice și de preluare de către țărani a pămînturilor moșierești. Prefecții și primarii democrați reprezentau pîrghii importante pe care se sprijinea lupta revoluționară a maselor, erau embrioane ale noii puteri populare ce se năștea. Organele vechi ale aparatului de stat se transformau treptat în instrumente de apărare a intereselor oamenilor muncii împotriva încer-

⁵⁵ „Frontul plugarilor” din 10 februarie 1945.

⁵⁶ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilaterale dezvoltate*, vol. 4, p. 634.

cărilor grupărilor burgheze conservatoare de a împiedica transformarea revoluționară a României. Instalarea prin forța revoluționară a maselor a unor noi prefecți și primari, a îngustat continuu pozițiile politice ale burgheziei, a mărit spaima și deruta în rândurile reacțiunii.

Față de ridicarea la luptă a majorității poporului, de trecerea la înfăptuirea pe cale revoluționară a reformei agrare și de noile acțiuni de înlocuire de către mase a unor prefecți, reacțiunea în frunte cu generalul N. Rădescu, a încercat să se mențină la putere prin folosirea unor forțe militare împotriva maselor, prin amenințarea că va împinge țara pe panta unui război civil. Acestea ar fi permis, potrivit calculelor ei, să se producă o intervenție politică și militară a puterilor imperialiste. La 11 februarie, în discursul rostit la o întrunire în sala „Aro“ (azi „Patria“) din București, la care majoritatea participanților erau elemente reacționare, primul ministru s-a ridicat deschis împotriva acțiunilor revoluționare ale muncitorilor și țăranilor. La 15 februarie, Ministerul de Interne a transmis tuturor unităților din subordinea sa un ordin în care se spunea : „Întrucât pe teritoriul țării încă se ivesc cazuri când se schimbă autorități, prefecți, primari etc. cu forța, ordinul domnului prim-ministru este ca de la primirea prezentului ordin întotdeauna la acțiunile de forță să se răspundă cu forță“⁵⁷. A doua zi, în ședința Consiliului de Miniștri, generalul N. Rădescu a declarat că se va opune din toate puterile acțiunilor revoluționare ale maselor și a amenințat că de va fi nevoie va dezlănțui războiul civil. El relata alarmat : „De câteva zile în special, mișcarea în capitalele de județ împotriva prefecților s-a accentuat. În privința primarilor, același lucru. Iar în ce privește agitația la țară pe tema reformei agrare, lucrurile au devenit de o gravitate excepțională“. Ridicându-se din nou împotriva unor asemenea acțiuni revoluționare, el a formulat amenințarea : „În situația pe care o am, mă voi opune din toate puterile ; dacă este nevoie să ajungem la război civil, îl voi face, domnilor, oricare ar fi rezultatul“⁵⁸.

Pentru a elimina din cadrul Ministerului Afacerilor Interne pe reprezentantul comunist, care îndeplinea funcția de subsecretar de stat, la 19 februarie N. Rădescu, în înțelegere cu regele Mihai, a desființat în mod arbitrar, toate trei subsecretariatele de stat de la acest minister⁵⁹. Frontul Național Democrat a demască imediat această manevră, calificând-o drept „o provocare în plus și o gravă încălcare a acordului politic care a stat la baza formării actualului guvern“⁶⁰ și a atras atenția asupra răspunderii ce le revenea pentru ea regelui și lui Rădescu. Reprezentantul P.C.R. — Teohari Georgescu — a refuzat să părăsească postul. În telegrama trimisă către prefecți, el preciza : „Conform hotărârii Consiliului Frontului Național Democrat sînt și rămîn la postul ce mi s-a încredințat... Nu luați în considerare amenințările venite din partea generalului Rădescu, ci continuați a lucra în interesul poporului“⁶¹. Sprijinit de mase, reprezentantul P.C.R. a continuat să-și exercite funcția de subsecretar de stat, dispozițiile și ordinele sale fiind executate de majoritatea prefecților și primarilor.

Încurajate de declarațiile primului ministru și ocrotite de poliție, bande legionare și maniste au trecut la provocări și acte de huliganism îm-

⁵⁷ Arh. C.C. al P.C.R., fond 49, dosar 9286, fila 40.

⁵⁸ *Ibidem*, fond 103, dosar 8495, filele 6—7.

⁵⁹ Legea nr. 10 din 19 februarie 1945, în „Monitorul oficial“, partea I, nr. 41 din 20 februarie 1945, p. 1204.

⁶⁰ „Scinteia“ din 24 februarie 1945.

⁶¹ *Ibid.*

potriva unor manifestanți, la atacarea sediului ziarului „Scînteia” și devastarea sediilor unor organizații democratice. În ziua de 20 februarie, elemente reacționare înarmate, sprijinite de două plutoane de jandarmi au sechestrat pe membrii comitetului de fabrică din întreprinderea „Malaxa” din București, încercînd să determine realegerea unui nou comitet de fabrică format din membri ai P.N.Ț. Ei au întâmpinat cu focuri de armă pe reprezentanții C.G.M. sosiți la fața locului. Mai mulți muncitori au fost răniți iar unul din ei, Dragu Ștefan, a încetat ulterior din viață⁶². Muncitorii de la „Malaxa” și cei veniți din alte întreprinderi ale Capitalei (C.F.R., S.T.B., „Vulcan” ș.a.) au dezarmat elementele reacționare, care deschisese focul împotriva lor. La Petroșani, în timpul adunării populare din 25 februarie, elemente reacționare au aruncat cu grenade pe platforma de pe care vorbeau reprezentanții democrați⁶³. Reacțiunea a pășit astfel pe calea unor acțiuni violente, teroriste, care au primit o ripostă viguroasă din partea forțelor democratice.

În ședința Consiliului de Miniștri din 21 februarie, conform înțelegerii anterioare, miniștrii F.N.D. au cerut primului ministru să-și prezinte demisia. „Noi denunțăm acordul — a spus dr. Petru Groza, luînd primul cuvîntul — și cerem d-lui prim-ministru care a constituit acest guvern în baza unui acord cu partidele liberal, național-țărănesc și F.N.D., să prezinte demisia Cabinetului”⁶⁴. Primul-ministru a refuzat.

Pentru a grăbi răsturnarea guvernului, forțele de stînga au intensificat acțiunile de masă. Demascarea reacțiunii prin presă și adunări publice a luat o mare amploare. „Nu depunem armele pînă cînd nu pleacă Rădescu” — era cuvîntul de ordine al forțelor democratice. La 24 februarie, în principalele orașe ale țării (București, Craiova, Timișoara, Iași, Bacău, Brașov, Tîrgu Mureș, Sf. Gheorghe, Caracal etc.), au avut loc impunătoare adunări populare și demonstrații de stradă, la care s-a cerut cu insistență demisia generalului Nicolae Rădescu și instaurarea unui guvern F.N.D. În București, peste 600 000 de cetățeni din Capitală și din județele apropiate s-au adunat în Piața Națiunii (azi Piața Unirii) și de aici au demonstrat pe străzile orașului pînă în Piața palatului, unde a avut loc o mare manifestație, la care au vorbit conducători ai P.C.R., P.S.D. și ai celorlalte organizații din F.N.D. Din clădirile Prefecturii poliției și Ministerului de Interne s-au tras focuri de arme împotriva demonstranților. Au fost uciși Nicolae Pușcasu (zidar), Gheorghe Dogaru (șofer), Mircea Miu (cizmar), Voicu Ștefănescu (muncitor necalificat), Gheorghe Banu (cioplitor în piatră), Maria Stoica (femeie de serviciu), Ștefan Pal (muncitor de calorifere) și Iulius Halpen (funcționar particular).

Atacul reacțiunii a dus la creșterea revoltei maselor, la ridicarea pe o treaptă superioară a luptei pentru înlăturarea guvernului condus de generalul N. Rădescu. În zilele ce au urmat s-au desfășurat noi manifestații populare — mitinguri și demonstrații de stradă — la Ploiești, Galați, Brașov, Sibiu, Iași, Tg. Mureș, Brăila, Bîrlad, Sinaia, Roman, Constanța, Petroșani. Numărul participanților era într-o continuă creștere. Masele largi populare și-au exprimat voința de a avea în fruntea țării un guvern real democratic și prin numeroase telegrame sau moțiuni trimise regelui sau primului ministru. Membri ai Academiei Române și profesori universitari, printre care Mihail Sadoveanu, dr. C.I. Parhon, Mitiță Constantinescu,

⁶² „Scînteia” din 22 februarie 1945.

⁶³ „Zori noi” din 26 februarie 1945.

⁶⁴ Arh. C.C. al P.C.R., fond 103, dosar 8496, fila 9.

Traian Săvulescu, Simion Stoilov, dr. N. Gh. Lupu, prof. dr. N. Hortolomei și alți intelectuali de frunte, scriau într-o telegramă trimisă regelui după acțiunile represive organizate de Rădescu la 24 februarie 1945 : „Consi-derăm că atare acțiuni de reprimare a liberei exprimări a voinței naționale, determinarea conflictelor interne de natură a duce la război civil, precum și îndrumarea ostirii la acte contrare sufletului și menirii sale, sînt incompatibile cu interesele naționale și cu un regim de adevărată democrație”⁶⁵. Miniștrii F.N.D., printr-un memoriu comun adresat regelui, au protestat cu fermitate împotriva acțiunilor represive de la 24 februarie⁶⁶.

Întrucît și după asemenea numeroase și impunătoare manifestații regele Mihai și cercurile din jurul său încercau să mențină reacțiunea la putere, Consiliul Național al F.N.D. a hotărît în ziua de 26 februarie să exercite presiuni mai ales asupra regelui. În această ședință au fost dezbătute componența viitorului guvern și căile de a-l impune. S-a stabilit să se propună formarea noului guvern din reprezentanți ai Frontului Național Democrat și ai grupărilor dizidente național-tărănistă, condusă de Anton Alexandrescu și liberală, avînd în frunte pe Gheorghe Tătărescu. S-a apreciat că exista posibilitatea rezolvării crizei politice pe cale constituțională și că aceasta era cea mai avantajoasă soluție. Consiliul F.N.D. a hotărît să se continue organizarea, în București și în orașele reședință de județ, de întruniri și demonstrații de stradă în care să se ceară demisia guvernului Rădescu și constituirea guvernului propus de F.N.D. ; concomitent, prin delegații ale Frontului Național Democrat și ale organizațiilor componente, prin delegații de muncitori, țărani și intelectuali, prin memorii și moțiuni adoptate în întruniri publice să se acționeze în același sens asupra regelui. S-a stabilit în mod detaliat linia de conduită a miniștrilor democrați în audiențele de a doua zi la Palat, precizîndu-se că acestea nu vor avea scopul de a solicita ci de a protesta împotriva tărăgănării rezolvării crizei. Cu acest prilej, Gh. Gheorghiu-Dej indica să se explice regelui că „provocările înfășurate în mantia monarhiei, pot să submineze însăși poziția M.S. Regelui. Poporul încă nu și-a pus problema dacă vrea republică, sau dacă vrea o monarhie constituțională democratică... Să-i punem această perspectivă, să simtă și dînsul că-l trec fiorii, căci noi nu ne vom da înapoi, dacă vedem că monarhia e luată ca instrument, să doborîm acest instrument în praf și noroi, așa cum merită, renunțînd să vorbim limbajul de pînă acum”. „Noi să ajutăm pe rege în a lua o hotărîre, — spunea dr. Petru Groza în aceeași ședință — dar în același timp să strîngem legătura cu masele”⁶⁷.

Tactica partidului comunist față de monarhie a făcut parte integrantă din politica sa generală de folosire în interesul revoluției a tuturor factorilor care puteau ușura îndeplinirea unor sarcini ale ei, de a îndrepta în fiecare moment ascuțișul luptei împotriva forțelor celor mai reacționare ale claselor exploatatoare și de a le zdrobi în mod succesiv, împiedicînd realizarea unui front comun al tuturor adversarilor revoluției. Forțele democratice muncitorești-țărănești în frunte cu Partidul comunist, deși știau că regele va încerca, cît timp va fi în fruntea statului, să apere și să consolideze propriile poziții și pe cele ale burgheziei, au apreciat în

⁶⁵ „Scînteia” din 26 februarie 1945.

⁶⁶ Arh. C.C. al P.C.R., fond 49, dosar 9271, fila 443.

⁶⁷ Stenograma ședinței Consiliului F.N.D. din 26 februarie 1945, în Arh. C.C. al P.C.R., fond 49, dosar 9 269, filele 230—235.

mod realist că exista posibilitatea de a fi folosite prerogativele regale și unele prevederi constituționale în vederea rezolvării unor probleme majore ce se aflau în fața țării. Conducând lupta pentru întărirea continuă a pozițiilor clasei muncitoare și ale celorlalte categorii de oameni ai muncii în guvern, P.C.R. a fost preocupat în mod deosebit de a determina pe rege să semneze decretul de numire a miniștrilor conform prevederilor constituționale. Ținând seama de împrejurările interne și internaționale, Partidul comunist a apreciat că atunci nu era oportună răsturnarea monarhiei și de aceea era hotărât să facă tot ce depindea de el și de celelalte partide și organizații cu care colabora, pentru a determina pe rege să accepte lista guvernului propus de F.N.D. Totuși, în ședințele Consiliului F.N.D. din 26 februarie și 5 martie 1945 s-a prevăzut și varianta instaurării noului guvern peste capul regelui și împotriva voinței lui în cazul că ar fi continuat să-i refuze numirea.

Tactica F.N.D. de a supune pe rege unei duble presiuni, de jos, din partea maselor, și de sus, din partea reprezentanților săi în guvern, și de a-i pune în față și perspectiva doborârii monarhiei, a dat rezultate. În cursul zilei de 28 februarie, reprezentanți ai Palatului au avut două întrevederi cu membri ai misiunii diplomatice americane din București pentru a le cere sfaturi și sprijin. Dar o intervenție străină în favoarea reacțiunii era imposibilă. În aceeași zi, sub presiunea luptei revoluționare a maselor, generalul Rădescu și-a prezentat demisia iar monarhul a fost silit s-o accepte.

Cu aceasta reacțiunea nu depusese armele. Regele și partidele „istorice” au încercat să formeze un guvern convenabil lor, însărcinând pe prințul Barbu Știrbei cu formarea unui nou cabinet. Dar numai după 24 de ore, acesta a remis mandatul, deoarece nu reușise să se pună de acord cu reprezentanții partidelor de stînga. Monarhul mai spera încă într-un sprijin din partea misiunilor diplomatice ale S.U.A. și Angliei. Acestea, înțelegînd că regele nu va putea rezista la infinit, îi sugerară în cursul dimineții de 2 martie 1945 — după cum relatează biograful autorizat al regelui, Arthur Gould Lee — „că dacă nu va primi nici un mesaj pînă în faptul serii, va trebui să-l numească pe Groza, dar va trebui să controleze ca acesta să alcătuiască o listă echilibrată a guvernului. Regele așteaptă ore în șir, dar nu sosi nici o veste. La ora 6 deveni limpede pentru consilierii săi intimi că trebuie să se supună”⁶⁸.

Neprimind din exterior sprijinul așteptat și simțind că, în interior, majoritatea poporului acționa de partea F.N.D., regele a dat, la 2 martie 1945, dr. Petru Groza mandatul să constituie noul guvern. Dar și după aceasta, timp de patru zile, el a continuat să refuze acceptarea listei propuse, încercînd să impună includerea în ea a reprezentanților P.N.Ț. — Maniu și P.N.L. — Brătianu. Frontul Național Democrat s-a adresat din nou maselor, organizînd în toată țara un puternic val de mitinguri și demonstrații de stradă. Un mare număr de moși au fost ocupați și împărțiți de către țărani. Fără a întâmpina vreo rezistență, masele au instalat noi prefecți: la 1 martie, în județul Sibiu, la 3 martie în județele Mehedinți, Gorj și Vlasca, iar la 4 martie în județul Muscel.

Militînd pentru a asigura forțelor revoluționare victoria fără război civil, Partidul Comunist Român a făcut pregătiri și pentru eventualitatea că reacțiunea ar fi impus lupta armată. În acest sens, el s-a preocupat nu numai de a atrage armata de partea forțelor revoluționare, ci a continuat

⁶⁸ Arthur Gould Lee, *Crown Against Siek*, London, 1950, p. 110.

să întărească și instruiască formațiunile de luptă patriotice, organizate în condițiile înfăptuirii insurecției din August 1944. La începutul lunii martie 1945, formațiunile de luptă patriotică cuprindeau în întreaga țară peste 70 000 de oameni ai muncii înarmați, gata de a intra în acțiune la nevoie.

Tactica justă a Partidului comunist, intensă sa activitate politică și organizatorică și larga mobilizare a maselor, realizate în condițiile în care raportul de forțe pe plan intern era covârșitor în favoarea maselor populare, iar o intervenție imperialistă directă în sprijinul vechilor clase dominante era practic imposibilă, au împiedicat transformarea țării în teatrul unui război civil.

Înfruntările politice din luna februarie 1945 de pe întreg cuprinsul țării, dintre masele populare și reacțiune, au fost hotărâtoare. Conflictul dintre masele muncitorești-țărănești, de o parte, moșierimea și forțele burgheziei conservatoare și reacționare, pe de altă parte, devenise deosebit de ascuțit. Există o contradicție flagrantă între conținutul organelor locale ale administrației de stat, preluate aproape în totalitate de către forțele revoluționare și puterea centrală, aflată în majoritate în miinile reacțiunii. La începutul lunii martie 1945, cele mai multe prefecturi și primării se aflau în mîinile reprezentanților maselor, care acționau pe baza programului F.N.D. Forța de neînvins a maselor populare conjugată cu presiunea exercitată de reprezentanții F.N.D. și ai celorlalte organizații de sub influența lui asupra miniștrilor burghezi și a regelui au determinat demisia guvernului Rădescu și rezolvarea problemei puterii politice în favoarea maselor.

La 6 martie 1945 s-a format guvernul revoluționar-democratic, cu pronunțat caracter muncitoresc-țărănesc, instrument al puterii populare. Pentru prima dată în istoria României, clasa muncitoare și țărănimea dobîndiseră poziții preponderente în guvernul țării. Alături de aceste forțe sociale de bază ale societății românești, în guvern au intrat reprezentanți ai intelectualității și ai altor pătri sociale mijlocii, precum și reprezentanți ai unei grupări politice burgheze care acceptase să colaboreze la realizarea programului propus de forțele revoluționare. Astfel, așa cum se menționează în Programul Partidului Comunist Român, guvernul de la 6 martie 1945 a fost expresia „colaborării largi a forțelor ce se pronunțau pentru adînci transformări revoluționare, sociale și politice”⁶⁹ în România.

În fruntea guvernului s-a aflat dr. Petru Groza, vechi militant democrat și patriot înflăcărat, care se situase încă din perioada antebelică de partea mișcării antifasciste, a forțelor politice care luptau pentru apărarea libertăților democratice și a independenței naționale.

Vechile partide burgheze care colaboraseră cu partidele muncitorești la scoaterea României din războiul împotriva Națiunilor Unite și apoi în sprijinirea războiului antihitlerist și în lichidarea legislației fasciste, dar care, pe măsura adîncirii procesului revoluționar, s-au manifestat tot mai mult ca forțe conservatoare, au fost eliminate total și definitiv de la opera de guvernare.

La baza activității guvernului a fost pus programul forțelor democratice, revoluționare, al Frontului Național Democrat — coaliție a partidelor și grupărilor politice democratice, antifasciste ce colaborau cu P.C.R. Potrivit acestui program, guvernul a asigurat înfăptuirea pînă la

48 ⁶⁹ Programul P.C.R. de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, Editura politică, București, XX, 1975, p. 53.

capăt a obiectivelor democratice, antifasciste și antimoșierești, a căror realizare începuse pe cale revoluționară în perioada anterioară și, totodată, a luat importante măsuri în vederea refacerii economiei naționale și dezvoltării în continuare a regimului democrat.

Instaurarea guvernului revoluționar-democrat de la 6 martie 1945 a fost rodul luptei eroice a clasei muncitoare aliată cu țărănimea, cu intelectualitatea și cu celelalte categorii de oameni ai muncii români, maghiari și de altă naționalitate, al creșterii neconținute a rolului și influenței lor în viața politică a țării. Această victorie nu a venit de la sine, ci a fost cîștigată prin lupte și jertfe grele date de forțele revoluționare și democratice din România. Victoria obținută de aceste forțe a confirmat în mod strălucit justetea liniei strategice și tactice a P.C.R., realismul politicii sale de aplicare creatoare a principiilor socialismului științific la condițiile concrete românești. Politica justă promovată de Partidul comunist, modul în care el a reușit să soluționeze problemele fundamentale ale perioadei respective, vasta sa activitate organizatorică și ideologică, precum și poziția sa principală și suplă față de celelalte partide politice cu caracter democratic, antifascist au fost factorul fundamental care a asigurat unirea tuturor forțelor revoluționare și democratice ale țării într-un singur șuvoi, mobilizarea maselor largi populare la revoluție. Oamenii muncii de la orașe și sate s-au convins prin propria lor experiență că Partidul comunist este exponentul fidel al intereselor lor vitale, că în activitatea sa există concordanță deplină între vorbă și faptă, între declarații și acțiuni.

Instaurarea puterii revoluționar-democratice a muncitorilor și țăranilor la 6 martie 1945 a constituit un moment decisiv în dezvoltarea neîntreruptă a revoluției de eliberare națională și socială începută odată cu insurecția armată antifascistă și antiimperialistă din August 1944, deschizînd calea cuceririi depline a puterii de stat de către clasa muncitoare și ceilalți oameni ai muncii, calea trecerii la înfăptuirea revoluției socialiste.

Dimensiunea istorică a patriotismului revoluționar, socialist

CONSTANTIN RĂDUCU

O constantă a întregii activități ideologice, politico-educative fundamentată în documentele partidului nostru, în opera secretarului său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, o reprezintă necesitatea formării conștiinței socialiste, patriotice a tuturor cetățenilor, în vederea apărării, a dezvoltării pe culmi tot mai înalte a cuceririlor revoluționare, a independenței și suveranității patriei. Reflec-tind această latură esențială a educației, Programul partidului reliefează că „îndatorirea supremă a fiecărui membru al societății este aceea de a apăra, chiar cu sacrificiul suprem, integritatea patriei, cuceririle revoluționare ale poporului, independența și suveranitatea României. Toți cetățenii tre-buie să dea dovadă de vigilență și combativitate revoluționară față de orice acțiuni sau manifestări ostile orînduirii noastre socialiste, intereselor vitale ale poporului“¹.

Edificat pe o bază economico-socială și politico-ideologică nouă, patriotismul socialist, revoluționar conține valențe educative majore, repre-zintă o forță motrice a dezvoltării societății noastre. Toate marile înfăptuiri obținute în anii socialismului se datoresc eroismului, hărniciei, însuflețirii și avîntului patriotic al clasei muncitoare, al țărănimii și intelectualității, al întregului popor, care muncește în mod liber pentru progresul necon-tenit al României pe calea civilizației comuniste.

Activitatea desfășurată de partidul nostru, personal de secretarul său general pentru înfăptuirea neabătută a obiectivelor Programului P.C.R., a hotărîrilor Congresului al XII-lea, reprezintă cea mai înaltă pildă de patrio-tism, de dragoste și devotament nemărginit față de cauza socialismului și comunismului, a păcii și colaborării între popoare. Conștiința înaltei răs-punderi pentru viitorul patriei, pentru progresul său, a dat și dă comuniș-tilor tărie și fermitate revoluționară, spirit de sacrificiu în conducerea

¹ Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multi-lateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, Editura politică, București, 1975, p. 63.

revoluției și construcției socialiste, în înfăptuirea idealurilor comunismului. Ei nu au și nu pot avea țel mai înalt decât aplicarea în viață a politicii Partidului Comunist Român, servirea devotată a intereselor poporului nostru.

Avînd un caracter conștient, patriotismul socialist se bazează pe cunoașterea adevărului istoric, pe opțiune și motivație, exprimîndu-se în adeziunea deplină a oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, la patria comună, socialistă, la politica internă și externă a partidului și statului, prin hotărîrea nestrămutată de apărare și dezvoltare a cuceririlor obținute în anii socialismului, spre progresul civilizației românești.

Desigur, convingerile patriotice, sentimentul patriotismului nu reprezintă valori înnăscute, ele se formează treptat în procesul educațional, sînt însușite printr-o suită de forme și de mijloace politico-ideologice și cultural-educative desfășurate cu perseverență de toți factorii responsabili. În acest sens partidul nostru acordă o atenție permanentă cultivării dragostei și devotamentului față de patrie, față de cauza socialismului și comunismului.

„Educarea tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, și în primul rînd a tineretului, în spiritul dragostei față de țară și al patriotismului revoluționar, socialist — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — constituie o îndatorire permanentă care trebuie să ocupe un loc central în întreaga activitate politică și culturală. Dezvoltînd recunoștința și prețuirea față de strămoșii care, cu sacrificii și jertfe uriașe, au apărut ființa națională a poporului, au purtat steagul luptei pentru libertate și neatințare, pentru dreptate națională și socială, trebuie să sădim în conștiința oamenilor sentimentul răspunderii față de moștenirea înaintașilor, a hotărîrii de a duce mai departe, în noile condiții istorice, făclia progresului și civilizației pe pămîntul României“².

Avînd interese economico-sociale, politice, ideologice, spirituale comune, fiecare clasă și categorie socială, în ultimă instanță fiecare membru al națiunii noastre se manifestă ca apărător al cuceririlor revoluționare, pentru înfăptuirea obiectivelor strategice stabilite de Programul partidului.

Patriotismul, ca fapt de conștiință, este unul dintre cele mai profunde și trainice sentimente, care și-a probat forța în existența seculară și milenară a patriilor, adevăr istoric confirmat pe deplin de experiență, de drumul glorios al poporului român de-a lungul istoriei sale. Evocînd eroismul legendar cu care poporul român a luptat în toată existența sa pentru libertate și independență, pentru progresul continuu al patriei, tovarășul Nicolae Ceaușescu relevă că : „Focul luptei naționale și sociale a ars neconținut, cînd cu vilvătăi care făceau pe asupritori să se cutremure, cînd mai potolit, ca apoi să se întetească mai puternic. Multe pagini glorioase a înscris poporul român în lupta pentru libertate și socialism. Graiul nu poate reda măreția acestor lupte, ele adevăresc și vor adevăra peste veacuri viabilitatea și înțelepciunea poporului român, care, trecînd prin grele încercări, a rămas neclintit și a prins de fiecare dată noi puteri, ridicîndu-se, asemenea stejarului după furtună, și mai mîndru către soare“³.

² Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multi-lateral dezvoltate*, vol. 13, București, 1977, p. 67.

³ Nicolae Ceaușescu, *Raport cu privire la proiectul de Constituție a Republicii Socialiste România*, Editura politică, București, 1965, p. 9—10.

În cartea de aur a istoriei poporului nostru sînt scrise cu litere de foc marile jertfe făcute de comuniști, de ceilalți oameni ai muncii sub conducerea partidului în lupta împotriva fascismului, pentru eliberarea patriei. Și în acele împrejurări partidul nostru s-a dovedit continuator demn și consecvent al tradițiilor de luptă ale înaintașilor pentru libertate și neatințare, pentru progresul și fericirea poporului nostru. Exemple de suprem și înălțător patriotism și eroism au dovedit comuniștii, antifasciștii, militarii, întregul popor român în lupta împotriva fascismului, pentru lichidarea exploatării, pentru eliberarea patriei și cucerirea puterii, pentru socialism. Referindu-se la aceste realități, tovarășul Nicolae Ceaușescu evidențiază: „Astăzi, cînd sărbătorim cea de-a 35-a aniversare a victoriei revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, aducem un cald omagiu comuniștilor și antifasciștilor, tuturor luptătorilor patrioți, care, dovedind un înalt spirit de eroism, abnegație și devotament pentru cauza libertății și independenței patriei, înfruntînd regimul antonescian și mașina de război a Germaniei hitleriste, au asigurat desfășurarea victorioasă a insurecției din august 1944.

Cinstim cu profundă venerație memoria zecilor de mii de ostași care și-au vărsat sîngele și au căzut la datorie pentru eliberarea țării, pentru înfrîngerea fascismului. Dăm o înaltă prețuire tuturor militarilor forțelor noastre armate care s-au acoperit de glorie în marile bătălii pentru zdrobirea Germaniei naziste.

Omagem, totodată, pe cei care, de-a lungul acestor trei decenii și jumătate, și-au adus contribuția în lupta pentru înfăptuirea mărețelor țeluri ale revoluției în patria noastră, pentru transformarea democratică, socialistă a țării, pe cei care nu și-au precupețit forțele, energia și elanul revoluționar pentru zidirea României noi, prospere, libere, independente și suverane, a României socialiste.

Toți cei care au participat la această măreață luptă au înscris o pagină nepieritoare în grandioasa bătălie seculară purtată de poporul nostru pentru libertate și neatințare, pentru dreptul de a fi stăpîn în propria sa țară, pentru o viață mai bună și mai dreaptă⁴.

Partidul nostru, întreaga națiune cinstește memoria tuturor acelor care prin luptă și sîngele lor au pus bazele trainice ale noii noastre societăți, cultivă la toți oamenii muncii, formează și educă în sufletul tinerei generații dimensiunea grandioasei epopei de transformări radicale înscrisă cu litere de foc în hronicul de aur al istoriei românești, dorința fierbinte de a nu precupeți nici un efort, nici viața, pentru apărarea și dezvoltarea cuceririlor revoluționare, de a duce pe noi piscuri pildele de patriotism ale înaintașilor. „Generația care a săvîrșit marea revoluție de eliberare socială și națională a țării, care a înfruntat cu arma în mînă dictatura fascistă și armatele cotropitoare ale Germaniei naziste, care a răsturnat de la putere clasele exploatoare și a înălțat în România edificiul luminos al socialismului — reliefează secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu — poate privi, în mod retrospectiv, viața, lupta și munca ei, cu sentimentul datoriei împlinite față de partid, față de socialism, față de patrie. În pofida jertfelor și sacrificiilor pe care a trebuit să le facă, ea poate fi mîndră că a avut fericirea să fie pârtașă la această măreață operă, că i-a revenit misiunea de a înscrie în milenara carte de aur a patriei, cea mai grandioasă pagină de înfăptuiri și transformări revoluțio-

⁴ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilaterale dezvoltate*, vol. 12, Editura politică, București, 1979, p. 579—580.

mare, că prin eforturile ei neobosite, prin spiritul patriotic arzător și elanul ei nestins a făcut ca scumpa noastră patrie să se ridice mereu mai sus, liberă, demnă, înfloritoare, spre piscurile socialismului și comunismului, ocupînd un loc de cinste în rîndul tuturor națiunilor lumii“⁵. În acest sens, școala de toate gradele, acțiunile educative desfășurate în cadrul Festivalului național „Cîntarea României“ acordă o atenție de prim ordin înțelegerii istoriei naționale, a revoluției de eliberare socială și națională antifascistă și antiimperialistă, eveniment epocal pentru destinele României, combat cu fermitate concepțiile, teoriile care desconsideră, minimalizează sau prezintă în mod voit eronat lupta poporului român pentru eliberare națională și dreptate socială.

În întreaga sa activitate ideologică, politico-educativă, Partidul Comunist Român a acordat și acordă o mare însemnătate adîncirii unității și frăției tuturor oamenilor muncii, români, maghiari, germani și de alte naționalități, educării sentimentelor de solidaritate în procesul muncii de construire a societății socialiste multilateral dezvoltate. *Patriotismul socialist acționează ca un puternic liant al unității tuturor oamenilor muncii, ca factor esențial al omogenizării sociale, al întăririi frăției, în limbajul comun al muncii, al creației, tuturor oamenilor muncii fără deosebire de naționalitate.*

În desfășurarea activității ideologice, politico-educative, partidul nostru pornește de la adevărul că pe teritoriul patriei noastre, în decursul istoriei poporului român, în strînsă unitate cu lupta sa au acționat și s-au afirmat și naționalitățile conlocuitoare. Politica științifică a partidului nostru în rezolvarea problemei naționale a dus și duce la consolidarea legăturilor indestructibile de prietenie și frăție dintre toți locuitorii patriei de la Carpați, Dunăre și Marea Neagră. Avînd în vedere marea sa însemnătate, Partidul Comunist Român soluționează problema naționalităților conlocuitoare — care, pe plan mondial, nu în puține situații a creat serioase dezechilibre — „ținînd seama că existența acestora pe teritoriul țării noastre este o realitate istorică, că de-a lungul veacurilor aceste populații au trăit, muncit și luptat împreună cu poporul român pentru libertate socială și națională, pentru progres și civilizație. Tot ceea ce s-a realizat de-a lungul secolelor este rodul muncii comune. Avem răspunderea să facem totul pentru întărirea acestei colaborări în vederea dezvoltării continue a patriei comune pe calea socialismului și comunismului“⁶.

În lumina politicii partidului nostru, propaganda are menirea să explice pe larg modul în care s-a acționat și se acționează în anii socialismului pentru asigurarea deplinei egalități între oamenii muncii români cu cei aparținînd naționalităților conlocuitoare, pentru consolidarea unității întregului popor în jurul și sub conducerea partidului. „În acest sens — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu —, acțiunile educative trebuie să promoveze cu consecvență dezvoltarea frăției dintre români, maghiari, germani și de alte naționalități, întărirea solidarității în lupta pentru împlinirea Programului partidului, pentru înflorirea patriei lor comune, pentru viitorul comunist al României“⁷.

⁵ *Ibidem*, p. 592—593.

⁶ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 13, Editura politică, București, 1976, p. 70.

⁷ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 12, p. 782.

Ca fenomen social-istoric complex, patriotismul are un profund caracter de clasă, se manifestă diferit de la epocă la epocă, în funcție de o seamă de interese economice, politice, sociale. În socialism, patriotismul se bazează pe interese economico-sociale, politice, ideologice noi, pe unitatea și coeziunea întregului popor, este opus naționalismului burghez, șovinismului. Sinteză de excepțională valoare științifică și practică, definirea caracteristicilor patriotismului socialist relevă personalitatea proeminentă a secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, capacitatea sa de a surprinde și generaliza probleme de extremă însemnătate pentru devenirea comunistă a patriei. „A fi patriot, a-ți iubi țara înseamnă a face totul pentru a spori avuția națională, proprietatea socialistă, a nu precepupeți nimic pentru înfăptuirea politicii partidului comunist, ce corespunde pe deplin intereselor vitale ale întregii națiuni.

A fi patriot înseamnă a fi oricând gata să faci totul, mergînd pînă la supremul sacrificiu, pentru a apăra libertatea, independența și integritatea țării, pentru a salvagarda mărețele cuceriri revoluționare ale poporului“⁸.

Forța reală a patriotismului rezidă în dragostea profundă a comunistilor, a celorlalți oameni ai muncii, față de patria socialistă, în adeziunea și devotamentul lor nemărginit față de patrie, partid și popor, în combaterea intransigentă a oricăror manifestări care produc atingerea intereselor patriei. Subliniind saltul calitativ, mutațiile fundamentale produse în modul de gîndire și acțiune, dragostea față de patrie a tuturor oamenilor muncii, tovarășul Nicolae Ceaușescu evidențiază : „Patriotismul, dragostea și devotamentul față de țară sînt o expresie a conștiinței revoluționare, comuniste, expresia îndatoririi de onoare a fiecărui comunist, a fiecărui om al muncii față de glia strămoșească și față de noua societate.

A fi patriot înseamnă a milita permanent împotriva oricăror discriminări naționale, împotriva șovinismului, a concepțiilor și manifestărilor rasiste, pentru deplina egalitate în drepturi a tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, pentru frăție în munca și lupta comună“⁹.

Subliniind concordanța dintre patriotism și solidaritatea internațională, dintre dragostea de patrie și sprijinul acordat luptei revoluționare a altor popoare, tovarășul Nicolae Ceaușescu subliniază : „A fi patriot înseamnă a milita activ pentru prietenie cu toate țările socialiste, cu popoarele statelor în curs de dezvoltare, cu toate popoarele lumii pentru cauza păcii și colaborării.

A fi patriot înseamnă a respecta sentimentele naționale ale altor popoare, libertatea și independența lor. În acest înțeles patriotismul nu poate fi în nici un fel caracterizat drept naționalism îngust, nu poate fi opus solidarității și prieteniei între popoare“¹⁰.

O trăsătură fundamentală a patriotismului socialist o reprezintă *caracterul său conștient*, înțelegerea lui de către oamenii muncii ca o necesitate imperioasă, lăuntrică. El se bazează pe o cunoaștere riguros științifică a legităților dezvoltării istorico-sociale, a evoluției evenimentelor ce se succed într-un ritm tot mai alert pe plan intern și internațional, a realității obiective. Acest adevăr se explică prin uriașa activitate ideologică, politico-educativă desfășurată de partid, de organele și organizațiile sale, de întregul front educațional pentru formarea și dezvoltarea conștiinței

⁸ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 13, p. 68.

⁹ *Ibid.*

¹⁰ *Ibid.*

sociale a omului nou, implică perfecționarea tuturor formelor și mijloacelor prin care se realizează informația, cunoașterea. Așa cum în natură nu poate exista repaus absolut, tot așa în viață nu poate exista pauză absolută cu atât mai mult în procesul dezvoltării, al cunoașterii. Caracteristic pentru omul societății socialiste și comuniste tot mai prezent în toate domeniile vieții noastre economico-sociale, este necesitatea de a tinde permanent la perfecționarea politico-ideologică, morală, profesională, la saturarea informației, a cunoașterii științifice. Numai un astfel de om poate cu adevărat să-și zidească cu vigoare destinul, istoria, fericirea. Esențial pentru *patriotismul socialist este natura sa de a fi mereu prezent în modul de gândire și acțiune transformatoare revoluționară a fiecărui membru al societății.*

Pregătirea profesională la nivelul cerințelor revoluției tehnico-științifice contemporane constituie, de asemenea, o trăsătură de seamă a conștiinței politice, morale, patriotice a membrilor societății noastre socialiste. Cultivarea sistematică a respectului profund față de muncă, mobilizarea și participarea tuturor oamenilor muncii la realizarea în condiții de înaltă eficiență a sarcinilor economico-sociale fac parte integrantă din dragostea pentru patrie, pentru progresul său multilateral, pentru sporirea continuă a patrimoniului național. Tovarășul Nicolae Ceaușescu arată că activitatea de educație trebuie „să fie pătrunsă de nobilele idei ale patriotismului socialist, să cultive dragostea nețărmurită pentru patria în care ne-am născut și față de care avem obligația de a-i asigura dezvoltarea economico-socială neîntreruptă, progresul multilateral, creșterea avuției materiale și a patrimoniului cultural-științific, făurind orînduirea nouă, bazată pe principiile democratismului socialist, în care omul este figura centrală”¹¹.

Înfăptuirea obiectivelor economico-sociale stabilite de Programul partidului, a hotărîrilor istorice adoptate de Congresul al XII-lea, implică în mod necesar afirmarea patriotismului socialist în primul rînd prin muncă, prin eforturi de realizare a sarcinilor la scara posibilităților maxime. De fapt în practica construcției socialiste se verifică nivelul conștiinței cetățenești, patriotice. Societatea noastră conferă muncii blazonul de noblețe, rolul de matrice a valorilor nou create. În procesul educativ privind „formarea omului nou trebuie să se pornească de la adevărul după care munca, activitatea socială utilă, constituie factorul determinant în formarea conștiinței socialiste, în educarea morală a maselor, să se pună pe prim plan **educarea oamenilor, îndeosebi a tineretului, prin muncă și pentru muncă**”¹². Avînd în vedere faptul că adevărata valoare a gândirii și practicii umane, a prestigiului se măsoară prin rezultatele obținute în producția materială, în viața spirituală, putem afirma că numai în focul muncii se formează și se călesc caracterele, se evidențiază și se amplifică talentele, însușirile pozitive ale oamenilor. Aceasta explică motivul pentru care întregul partid, întreaga societate acționează pentru educarea cetățenilor patriei în spiritul înaltelor valențe educative și formative ale muncii, pentru determinarea fiecărui membru al societății să desfășoare activități utile, care să contribuie la progresul general al țării.

Ca îndatorire patriotică fundamentală, munca implică a fi înțeleasă și realizată în mod conștient, responsabil. Aceasta presupune o înaltă pregătire politică, profesională și de specialitate, însușirea temeinică a tot ce

¹¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 12, Editura politică, București, 1976, p. 562.

¹² Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 13, p. 64.

este nou pe plan național și universal în domeniul profesiei, lupta pentru introducerea noului, combaterea fermă a oricăror manifestări de parazitism. Sentimentul de mândrie patriotică, de eroism în muncă nu poate fi dat decât în condițiile realizării la cele mai înalte cote a îndatoririlor profesionale, a afirmării spiritului creativității, a unui comportament exemplar, a ordinii și disciplinei. Așa cum se subliniază în documentele de partid, comuniștii, toți oamenii muncii au răspunderea politică, patriotică de a transpune în practică, în condiții de înaltă eficiență cerințele noului mecanism economico-financiar, ale adâncirii autoconducerii muncitorești, autogestiunii financiare, asigurării îndeplinirii sarcinilor la indicatorii producției nete și fizice la toate sortimentele, realizarea unui sever regim de economii la materii prime și materiale, energie și combustibili.

Manifestându-se și acționând ca forță motrice, propulsoare a devenirii comuniste a patriei, patriotismul socialist conferă maselor largi populare cutezanță în gândire și în acțiunea de transformare revoluționară a societății, statornicie și optimism viguros, încrezător în viitorul luminos al țării, sentimentul devotamentului față de patrie, partid și popor. Patriotismul socialist se manifestă în mod firesc, cotidian, în eforturile permanente ale colectivelor de oameni ai muncii pentru îndeplinirea sarcinilor ce le revin din hotărârile partidului și legile țării. În condiții de excepție, întregul nostru popor sub conducerea partidului, personal a tovarășului Nicolae Ceaușescu, a acționat pentru lichidarea urmărilor inundațiilor, în 1970 și 1975, și, în mod cu totul deosebit, pentru înlăturarea urmărilor catastrofale ale cutremurului din martie 1977. Această luptă tenace, de maximă încheștare cu forțele stihinice ale naturii a demonstrat cu tărie dragostea nețărmurită și răspunderea tuturor oamenilor muncii fără deosebire de naționalitate, de apartenență politică, profesie, sex, vîrstă față de patrie, față de avuția națională, dorința lor fierbinte pentru înlăturarea grabnică a efectelor acestor fenomene, pentru dezvoltarea economico-socială a patriei socialiste.

Conștiința marilor izbînzi îndeplinite în anii socialismului, a noii situații și poziții a oamenilor muncii față de producție, de avuția națională, îmbogățesc în mod firesc sentimentul patriotic al oamenilor muncii. Patria socialistă, care a ridicat și ridică pe trepte tot mai înalte valorile materiale și spirituale ale poporului făurite prin truda tuturor generațiilor, este cu atât mai prețuită cu cit poporul este deținătorul puterii politice și economice, beneficiarul unic al rezultatelor muncii sale, forța care transpune în practică strategia partidului, idealul comunismului. În condițiile de astăzi, patriotismul, ca mod de gândire și acțiune, poartă însemnele epocii pe care o trăim, ale participării entuziaste, generoase a comuniștilor, a tuturor oamenilor muncii la îndeplinirea neabătută a hotărîrilor partidului, a planului unic de dezvoltare economico-socială a țării. Patriotismul se găsește într-o relație de interdependență și conexiune directă cu starea de curaj, cu abordarea și soluționarea problemelor cheie, cu capacitatea de a ne raporta în modul cel mai exigent la interesele generale, de a fi prezent acolo unde este mai greu, unde curge mai multă sudoare, unde răspunderea este decisivă, în zonele fierbinți ale dezvoltării, acolo unde se hotărăște și se accelerează progresul țării, întocmai modelului oferit de secretarul general al partidului, președintele republicii, tovarășul Nicolae Ceaușescu.

Sentimentul plin de noblețe al curajului, al eroismului, al combativității presupune bucuria infinită a creației pe frontul producției materiale și spirituale, lupta pentru descoperirea și aplicarea noului în toate domeniile, indiferent de piedicile și obstacolele întîmpinate. În același timp,

acest sentiment curat, izvorit și hrănit din seva convingerilor politice, filozofice, morale, trebuie să se caracterizeze prin altruism, prin subordonarea conștiinței, deliberată a intereselor personale celor generale, prin combaterea fermă a comodității, conservatorismului, rutinei, inerției, suficienței. Totodată, partidul ne cere să promovăm cu mai multă consecvență spiritul exigenței și autoexigenței, necesitatea întăririi opiniei publice împotriva tuturor acelor care îngreunează procesul obiectiv al dezvoltării, a celor care îmbrățișează în mod sacrosanct principiul „nu mă bag, nu mă amestec” — de proveniență morală specifică societății capitaliste — pentru recuperarea și redarea societății a acelor membri care, pentru abaterile și infracțiunile săvârșite, au de executat unele sancțiuni penale. Starea de indiferență facilitează fenomene de indisciplină, dezordine, anarhism, de recidivă ; tocmai de aceea, întreaga activitate politico-educativă militează cu toată fermitatea pentru întărirea spiritului de colaborare și întrajutorare, de solidaritate muncitorească în îndeplinirea sarcinilor, pentru adâncirea ordinii și disciplinei, pentru întărirea atitudinii intransigente față de lipsuri și greșeli. A concepe altfel patriotismul înseamnă a-l vulgariza, a rupe forma de conținut, a cultiva principii abstracte, declarative, fără acoperire în faptele nemiljocite. Adevăratul patriotism se găsește și se manifestă în acțiunea revoluționară nemișlocită pentru apărarea și dezvoltarea patrimoniului național, material și spiritual, în participarea activă, responsabilă, la îndeplinirea Programului partidului în raport cu gradul de pregătire, de experiență.

Patriotismul nu se impune prin corecțiune, nu se învață din cărți, nu se probează doar în momentele grele — războaie, incendii, inundații, catastrofe — unde, desigur, are un cîmp de manifestare mai puțin obișnuit, mergînd pînă la sacrificii supreme de viați omenești. Manifestările patriotismului adevărat, autentic, original, profund, sînt prezente în toate ipostazele vieții și muncii oamenilor, devin convingeri de nestrămutat care nu pot fi supuse nici unui fel de eroziune indiferent de genul factorilor perturbatori. Aceasta înseamnă că în tot ce facem, în tot ce sîntem și ne manifestăm trebuie să acționăm liber, conștient, plenar, pentru binele țării, pentru ridicarea bunăstării materiale și spirituale, a progresului și civilizației, pentru creșterea prestigiului patriei noastre pe plan internațional.

Patriotismul se găsește într-o relație de interdependență cu o seamă de trăsături caracteristice omului înaintat : atașament și spirit de sacrificiu pentru cauza socialismului și comunismului, simplitatea, modestia, cinstea, corectitudinea, autodepășirea, dragostea față de oameni. Astfel de calități se îmbogățesc, devin tot mai trainice ; ele sînt promovate, cultivate de toate forțele noastre educaționale, de întregul nostru partid și se reflectă în ritmul înnoirilor, al schimbărilor în patria noastră, care este cu adevărat amețitor. Ceea ce construim reprezintă o operă gandoasă, zămislită de munca nobilă, generoasă a întregului nostru popor, de geniul partidului în fruntea căruia stă ctitorul de istorie nouă, tovarășul Nicolae Ceaușescu. Aceste piscuri ale socialismului, comparate cu tarele trecutului, cu vicisitudinile istoriei, dau adevărata dimensiune a eforturilor, a muncii eroice, continue, plină de răspundere comunistă, fără nici un răgaz a fiecărui membru al societății.

În documentele partidului, în opera tovarășului Nicolae Ceaușescu se jalonează sarcinile și căile transformării cantității într-o calitate nouă, superioară în toate sferele vieții economico-sociale. Acest imperativ cuprinde în mod armonios toate domeniile, deci și activitatea ideologică, politico-

educativă, munca de propagandă. „Întreaga activitate politico-educativă — relevă secretarul general al Partidului Comunist Român — trebuie să fie pătrunsă de un puternic suflu revoluționar, combătînd manifestările retrograde, mentalitățile înapoiate, cultivînd înaltele idealuri ale socialismului și comunismului, teoria științifică a materialismului dialectic și istoric“¹³.

Noi toți știm cine am fost și cine sîntem, cum am trăit și cum trăim, de unde am plecat și unde am ajuns. Mai mult, grație politicii științifice a partidului știm și unde vom ajunge în 1990, la sfîrșitul acestui secol. Tocmai de aceea, în procesul de dezvoltare a conștiinței socialiste, de fortificare a sentimentului de patriotism, de mîndrie legitimă pentru marele salt calitativ făcut în anii revoluției și construcției socialiste, este necesar să facem legătura triadei : trecut — prezent — viitor, să demonstrăm cu argumentele pe care ni le oferă viața, superioritatea societății noastre față de capitalism, capacitatea ei de a depăși greutățile, situarea patriei noastre în rîndul celor mai dinamice țări, cu un ritm ridicat al dezvoltării.

În prezent, România reprezintă 0,18% din suprafața planetei noastre, 0,53% din populația lumii și 1,1% din producția mondială industrială. Dar, în raport cu anii interbelici, de exemplu, ponderea producției țării noastre în industria lumii a crescut de peste 3 ori, și această creștere are loc în condițiile dezvoltării furtunoase a industriei pe plan mondial, ale încadrării a noi și noi popoare în procesul de industrializare. Aceste mutații cantitative și calitative în toată complexitatea și importanța lor trebuie să fie mai mult descifrate, explicate, transformate în convingeri și sentimente de înaltă mîndrie patriotică. La baza tuturor transformărilor revoluționare stă politica clarvăzătoare, științifică, deschizătoare de noi drumuri și orizonturi a partidului nostru, munca eroică a clasei muncitoare — clasă conducătoare în societate — a țărănimii, a intelectualității, a întregului nostru popor, cooperarea și colaborarea pe multiple planuri cu toate țările lumii fără deosebire de orînduire social-politică. Dacă înainte vreme România era considerată „eminamente agrară“, astăzi patria noastră este o țară industrial-agrară în plină ascensiune în concertul general al popoarelor, este stimată și apreciată, iar în prestigiul incontestabil al României socialiste pe arena internațională se regăsește munca și creația tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate. Dar, în evoluția și dinamica dezvoltării noastre apar și unele greutăți, contradicții, inadvertențe generate nu de natura și conținutul ideologiei revoluționare a partidului, de principiile socialismului științific, ci de nuanță subiectivă, născute din căutările și greutățile dezvoltării.

În acest sens, tovarășul Nicolae Ceaușescu sublinia : „Față de România, o serie de cercuri reacționare recurg la tot felul de denaturări, la prezentarea negativă a muncii și realizărilor poporului nostru, apelînd la tot felul de elemente declasate, la elemente fasciste, legionare din trecut, la cei care și-au trădat țara și sînt gata, pentru un argint, să se pună în slujba oricui pentru a-și ponegri poporul și patria, pentru a ponegri socialismul“¹⁴. Atitudinea fermă față de asemenea manifestări implică în mod stringent sporirea combativității propagandei noastre împotriva oricăror teorii, concepții și practici anticomuniste, care vizează denigrarea

¹³ Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la Congresul al II-lea al Frontului Democrației și Unității Socialiste*, Editura politică, București, 1980, p. 24.

¹⁴ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 18, Editura politică, București, 1979, p. 690.

realizărilor noastre cu adevărat istorice, epocale, care speculează ostentativ unele neîmpliniri ale societății socialiste românești. „Este necesar ca propaganda noastră să fie mai activă în acest domeniu, dînd ripostă atît în ce privește ponegrirea României, reliefa secretarul general al P.C.R., dar și în ce privește problemele generale ale socialismului, lupta împotriva forțelor reacțiunii și fascismului pe plan internațional. Să ne angajăm cu toată hotărîrea pentru a demasca asemenea încercări și acțiuni, cu ajutorul faptelor, cu întreaga forță a convingerilor și concepției noastre revoluționare, socialiste ! Dispunem de suficiente fapte pentru a releva adevărata față a realității. Să nu admitem nici un moment ca, profitînd de o greșeală sau alta, cercurile reacționare să pună în discuție și să nege uriașele succese și realizări obținute în construcția socialistă, cu toate lipsurile și greșelile comise“¹⁵. Se impune, de aceea, îmbunătățirea formelor și a mijloacelor muncii de propagandă, de persuasiune, adaptarea lor la cerințele prezentului, apelul la argumentele dure ale istoriei. Relicvele tenebroase ale fascismului, care încearcă să-și ridice din nou capul în unele țări din Occident, ura împotriva forțelor păcii și progresului, ale socialismului, trebuie combătute cu tărie ; trebuie explicată, mai ales tinerei generații, natura inumană, reacționară a tendințelor de reînnoire a unei situații împotriva căreia au luptat și s-au jertfit milioane de oameni, să creăm convingeri de luptă împotriva oricărei încercări de lovire în cuceririle noastre revoluționare.

Socialismul a lichidat exploatarea omului de către om, proprietatea privată asupra mijloacelor de producție, a întronat egalitatea socială, democrația adevărată, o cultură înfloritoare, a soluționat probleme economice, politice și sociale de o excepțională însemnătate, care asigură o deplină și puternică afirmare și împlinire a omului. Referindu-se la marile transformări revoluționare, într-un spirit profund științific, tovarășul Nicolae Ceaușescu aprecia : „Este evident că socialismul a obținut succese remarcabile pe plan internațional, demonstrînd că este singura orînduire în stare să soluționeze problemele complexe ale omenirii, să asigure lichidarea vechilor orînduiri sociale, realizarea unei lumi în care să dispară pentru totdeauna asuprirea de orice fel — socială și națională — să realizeze o societate a dreptății și egalității sociale și naționale, o societate a oamenilor muncii egali, care își făuresc în condiții de deplină libertate, propriile destine, dezvoltînd în ritm înalt economia, știința, cultura, demonstrînd că pot face aceasta mai bine ca orice societate din trecut“¹⁶. Aceste idei de o mare forță, pline de adevăr incontestabil sînt și trebuie să fie și mai mult folosite în totalitatea activităților ideologice, politico-educative, interpretate, dezvoltate, folosite ca argumente în explicarea tarelor existente și manifestate dureros în țările capitaliste. Astfel de aspecte nu pot, nu au dreptul să lipsească din informarea politică lunară ținută în adunarea generală de partid, U.T.C., în grupa sindicală, la așezămintele de cultură, din dezbaterile din cadrul învățămîntului politico-ideologic, din expuneri, consultații, din orele de științe sociale etc.

Sînt situații cînd oameni cu un limitat orizont de gîndire, de convingeri filozofice, politice, sociale, lipsiți de simțul omeniei și dragostei față de pămîntul pe care s-au născut și i-a hrănit, față de patria în care trăiesc și au crescut, ascultă, citesc informații despre lumea occidentală, copiază modul de viață și cultura burgheză. Obligația fundamentală, comunistă pe

¹⁵ *Ibidem*, p. 690—691.

¹⁶ *Ibidem*, p. 691.

care trebuie să ne-o impunem cu maximă acuitate și responsabilitate, așa cum ne-o cere dragostea de patrie, partidul, secretarul său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, este ca fiecare dintre noi, indiferent de statutul social pe care îl avem, să ne formăm capacitatea de a preveni și înlătura asemenea concepții și practici. Practic, în acest domeniu nu putem să fim indiferenți, să greșim, să acceptăm inerția, mersul lucrurilor de la sine, de genul lui „om trăi și om vedea“, trebuie să ne mobilizăm, să facem totul pentru desfășurarea unei ample și susținute munci politice, să pătrundem mai mult, mai adinc în psihologia tuturor categoriilor de oameni, să-i ajutăm prin logica severă a realităților, a vieții, să-și clarifice cu tact și pricepere gândirea.

Un aspect de importanță majoră pentru frontul nostru ideologic îl reprezintă explicarea detaliată a substratului campaniei, la modă în unele cercuri din lumea capitalistă, cu privire la drepturile omului; tendința deplasării pe laturi mărginașe, formale a problemei drepturilor omului avînd ca scop fățiș sau voalat estomparea gravelor anomalii și malformații, care se repercutează negativ asupra personalității umane în capitalism. „Trebuie să spunem clar că teoria revoluționară despre democrația socială și libertățile omului este incompatibilă cu libertatea pentru fascism, pentru terorism, pentru elementele reacționare, declasate, care pun în pericol viața oamenilor, dezvoltarea progresistă a societății“¹⁷, subliniază președintele republicii, tovarășul Nicolae Ceaușescu. În spiritul acestor adevăruri, frontul nostru ideologic are datoria de a fi în ofensivă, de a demonstra netemeinicia teoriilor conservatoare, nihiliste, elitiste — în esență opuse progresului — de a combate cu toată forța recrudescența rămașitelor organizațiilor de esență fascistă, teroristă, care reprezintă un grav pericol pentru cauza păcii și progresului, pentru libertatea popoarelor. Oricîte teorii apologetice s-ar fabrica, situația din occident rămîne tot reală, nu poate fi eludată. În prezent, în țările capitaliste dezvoltate lucrează multe milioane de imigranți din țări mai sărace, subdezvoltate. Necunoscînd, în general, limba, obiceiurile, tradițiile țărilor respective, fiind considerați intruși, primind cele mai grele și necalificate munci, aceste milioane de oameni trăiesc drame cumplite, sînt sortite năpăstuirii, jocului liber al șomajului și inflației, umilinței, lipsei de drepturi omenești elementare, discriminărilor în domeniul salariilor. În multe locuri suprapopularea, bussinesul practicat de afaceriști cu locuințele în care sînt îngrămădiți imigranții și pentru care se plătesc chirii mari, chiar dacă sînt inconfortabile, insalubre, seamănă mai mult a ghetouri, au devenit un peisaj obișnuit, ca și accesul la școală, la cultură care este practic inexistent.

Actuala criză, prin caracteristicile sale definitorii — caracter global, multidimensional, adîncirea decalajelor și asimetriilor economiilor și scăderea nivelurilor de trai al popoarelor și altele — evidențiază pregnant faptul că ea nu constituie o distorsiune temporară sau întâmplătoare, ci este rezultatul structurilor și relațiilor capitaliste, o criză a vechii ordini economice mondiale, a vechilor relații inechitabile create pe plan internațional. Referindu-se la adîncirea crizei mondiale, la imperativul noii ordini economice internaționale, tovarășul Nicolae Ceaușescu subliniază că „economia mondială este profund perturbată de criza monetară și financiară, de gravele fenomene inflaționiste manifestate cu putere în țările capitaliste dezvoltate și care au afectat destul de serios țările în curs de dezvoltare“.

60 ¹⁷ Nicolae Ceaușescu, *Raport la cel de-al XII-lea Congres al Partidului Comunist Român*, Editura politică, București, p. 90.

tare, avînd, dealtfel, repercusiuni negative asupra tuturor statelor, a ansamblului schimburilor și relațiilor de colaborare internațională. Acestea sînt fenomene care au cauze adînci în economia capitalistă, dar care pot fi atenuate prin reglementări internaționale echitabile, ce trebuie să facă obiectul unor dezbateri și reuniuni, cu participarea tuturor statelor în cadrul organelor internaționale de specialitate, precum și în cadrul Organizației Națiunilor Unite”¹⁸.

Asemenea aspecte, prezentate în antiteză cu realizările socialismului, cu perspectivele imediate sau îndepărtate ale dezvoltării patriei noastre, constituie mijloace puternice de convingere, de dezvoltare a conștiinței socialiste a maselor de oameni ai muncii, îi ajută, îndeosebi pe cei care se uită mai mult spre apus, să cunoască și să înțeleagă discrepanțele, cauzele care stau la baza inegalității economico-sociale, implicațiile politice și filozofice ale unor teorii și practici capitaliste, să decanteze adevărul.

Conștiința patriotică reprezintă o rezultantă firească a actului educativ, ceea ce înseamnă că între valoarea sentimentului patriotic și calitatea muncii de educație există un raport direct proporțional, de condiționare reciprocă. Activitatea ideologică, politico-educativă, familia, școala de toate gradele, au menirea de a cultiva cu perseverență și tact pedagogic valențele educative deosebite ale istoriei, această „cea dintii carte a unei nații”, cum o definea Bălcescu, de a menține mereu aprinsă flacăra iubirii de patrie, de a forma sentimentul patriotic, de a crește oameni dăruți cu trup și suflet intereselor patriei. În acest sens, acțiunile ideologice, politico-educative, cultural-artistice, concepute și desfășurate în cadrul Festivalului național „Cîntarea României”, sînt destinate să contribuie, prin însăși substanța lor, la promovarea consecventă a valorilor istoriei noastre naționale, a cîntecului patriotic, revoluționar, a poeziei militante, dansului tematic, a filmului și teatrului politic.

Adîncirea dragostei față de interesele patriei înseamnă cunoașterea și prețuirea dimensiunilor realiste, obiective ale trecutului, a valorilor și tradițiilor progresiste ale înaintașilor, legarea acestora cu realitatea nemijlocită pe care o trăim, cu realizările istorice obținute în anii socialismului, cu grija și răspunderea pentru viitorul comunist al patriei. „Este necesar să fie cunoscute în mod aprofundat — relevă tovarășul Nicolae Ceaușescu — trecutul îndepărtat, de milenii, al poporului nostru, eroismul cu care el a știut să înfrunte vicisitudinile istoriei, greutățile și adversitățile de tot felul și să-și păstreze ființa națională, să-și apere dreptul la libertate și neatințare. Marile jertfe date de înaintași în această bătălie necurmată pentru a trăi în lume în mod demn, pentru a-și făuri o viață mai bună, pentru a fi stăpîn în propria sa țară constituie un element de profundă mîndrie națională, o înaltă obligație de conștiință pentru toți cetățenii patriei noastre socialiste”¹⁹.

Astfel de aspecte care mustesc de seva unui eroism legendar, a unor fapte de supremă vitejie — din timpul luptelor dintre daci și romani, din vremurile lui Mircea cel Bătrîn, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, din războiul pentru cucerirea independenței de stat depline, din lupta ilegală a comuniștilor, din războiul împotriva fascismului, din acțiunile de înalt și profund eroism pentru înlăturarea efectelor cutremurului din 1977, sau ale înfăptuirii planurilor de dezvoltare a țării în anii socialismului —

¹⁸ Ibidem, p. 80—81.

¹⁹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 12, Editura politică, București, 1976, p. 156—157.

creează o profundă dragoste de glie, trezesc convingeri și credințe puternice în forța de granit a poporului, a partidului, în viitorul patriei.

Cunoscînd adevărul obiectiv al istoriei, al luptelor și jertfelor uriașe ale poporului român, ale generațiilor trecute, oamenii muncii își formează capacitatea de a înțelege mai profund poziția fermă, revoluționară a partidului nostru, de apărare și consolidare a cuceririlor revoluționare, a independenței și suveranității naționale, de a duce mai departe, în noile condiții istorice, făclia progresului și civilizației pe pămîntul României.

În realizarea nemijlocită a programului ideologic al partidului de formare și dezvoltare a conștiinței socialiste, de educare a sentimentului patriotic, cunoașterea istoriei poporului, a patriei, a partidului reprezintă o componentă fundamentală. „În educarea socialistă a maselor — spunea tovarășul Nicolae Ceaușescu — cunoașterea istoriei proprii constituie un factor important al dezvoltării conștiinței de sine a poporului, al cunoașterii a ceea ce a fost înaintat, cu adevărat revoluționar în trecutul său, precum și a ceea ce a fost retrograd și trebuie combătut. Totodată, studierea istoriei permite cunoașterea legăturilor tradiționale care au existat de-a lungul secolelor între popoare, în special între popoarele vecine, a relațiilor lor de solidaritate și întrajutorare în lupta pentru cauza libertății și independenței precum și a aspectelor legate de vechea politică de dominație și asuprire promovată de marile imperii din trecut, de învrăjbire între popoare cultivată de clasele exploatoare. Iată de ce înfățișarea profund obiectivă și interpretarea justă, corectă, principială a datelor și faptelor istorice au o importanță esențială pentru lichidarea surselor de neîncredere și animozitate create de-a lungul timpului între popoare. Tendințele de denaturare a datelor istorice, interpretarea lor subiectivă, eronată, în funcție de anumite conjuncturi sau potrivit unor interese unilaterale, nu slujesc cauzei prieteniei între popoare. Asemenea practici sînt străine principiilor materialismului dialectic și istoric — concepția științifică despre lume a proletariatului —, spiritului de dreptate și adevăr al clasei muncitoare, poziției ei critice juste în valorificarea moștenirii trecutului”²⁰.

Din prezentarea acestor idei de o mare forță științifică, se desprinde clar concluzia că frontului nostru ideologic, educațional îi revine obligația redării în mod obiectiv a trecutului nostru istoric, să inoculeze tuturor oamenilor muncii convingeri ferme, dragoste nețărmurită față de acest trecut glorios. Urmărind o finalitate precisă a actului educațional, patriotic, partidul nostru cere permanent organelor și organizațiilor sale, întregului front ideologic să militeze cu consecvență pentru conștientizarea tuturor oamenilor muncii — români, maghiari, germani și de alte naționalități — să acționeze energic pentru valorificarea superioară a resurselor materiale și umane, a potențialului de gîndire și creație. În actuala etapă, stimularea creației tehnico-științifice, — dat fiind complexitatea problemelor economico-sociale ale dezvoltării — se impune ca o problemă majoră, hotărîtoare, în afara căreia nu se poate vorbi de progres, de prosperitate. Materializarea acestui deziderat impune un mare efort politico-organizatoric, tehnico-științific pentru activizarea formelor și mijloacelor existente în vederea atragerii și participării unui număr mereu sporit de oameni ai muncii la creația tehnico-științifică, în strînsă legătură cu cerințele producției, înlăturării stărilor și manifestărilor de automulțumire și suficiență, de rutină, de conservatorism. Înțelegerea necesității participării active, res-

²⁰ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 13, p. 71—72.

ponsabile la creație a tuturor oamenilor muncii, în funcție de gradul de pregătire profesională, de aptitudini, reprezintă o problemă de conștiință politică, de înalt patriotism, de suprem omagiu adus patriei, de identificare cu politica partidului și statului nostru.

Reflectînd în mod veridic marile schimbări petrecute în anii socialismului, cu deosebire după Congresul al IX-lea al partidului, patriotismul socialist, ca trăsătură fundamentală a conștiinței socialiste, respinge cu hotărîre orice manifestare retrogradă, înapoiată, implică promovarea spiritului de intoleranță față de orice tendință și manifestare ce poate aduce prejudicii proprietății socialiste, vieții economico-sociale, suveranității și integrității naționale, de exigență și autoexigență comunistă față de înfăptuirea optimă și eficientă a sarcinilor. În această privință acționează toți factorii educaționali în vederea dezvoltării spiritului de luptă, a hotărîrii nestrămutate în atingerea scopului generos, umanist cuprins în Programul partidului de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate și de înaintare a României spre comunism. Educația patriotică a maselor presupune cu necesitate desfășurarea unei ample activități pentru afirmarea puternică a concepției partidului nostru despre lume și viață — materialismul dialectic și istoric — a umanismului socialist, revoluționar.

Cultura noastră națională a promovat în mod consecvent, prin formele sale specifice, patriotismul, dragostea neîntinată față de interesele fundamentale ale patriei, față de lupta plină de abnegație pentru apărarea cuceririlor revoluționare, independenței și suveranității naționale. Arta, sub multiplele ei aspecte, mijloacele de comunicare în masă, prin mijloacele proprii de reflectare a realității, și-au adus și au datoriat nobilă de a-și spori contribuția la dezvoltarea patriotismului socialist, la iubirea adîncă, intimă, totală a patriei, a pămîntului pe care au trăit, muncit și creat înaintașii, pe care noi și cei care vor veni după noi avem datoriată sfîntă de a duce mai departe făclia progresului.

Referindu-se la sentimentul dragostei de patrie, Delavrancea scria : „Patria nu e pămîntul pe care trăim din întîmplare ci e pămîntul plămădit cu sîngele și întărit cu oasele înaintașilor noștri. Patria nu vine de la pămînt, nici de la vreo lucrare a cîmpului, nici din vreo abstracțiune, ci dintr-o noțiune concretă, de la pater, de la paters, din părinți, moși, strămoși. Părinții, moșii și strămoșii ne sînt patria, ei care au vorbit aceeași limbă, care au avut același dor, aceleași suferințe și aceleași aspirațiuni“²¹.

Izvoarele culturii naționale românești atestă faptul că poporul nostru a înfierat cu necruțare, în toate timpurile și cazurile, trădarea de țară, a condamnat practicile acelor care, pentru satisfacerea unor interese egoiste, au trecut de partea dușmanilor patriei. Cu atît mai mult astăzi, în condițiile edificării noii societăți, ale adîncirii procesului de unitate națională și omogenizare socială, comuniștii, toți oamenii muncii din patria noastră combat cu vehemență orice manifestare de trădare, practicile cercurilor reacționare din lumea capitalistă care desfășoară o propagandă ostilă socialismului, denaturează flagrant realizările lui. „Este greu însă — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu — să considerăm drept politică umanitară acordarea de către unele țări de azil infractorilor, spionilor și trădătorilor, celor care își reneagă patria. Spiritul adevăratului umanism impune ca asemenea oameni să nu găsească sprijin în nici o țară, pentru că cel care a trădat o dată, va trăda totdeauna, va rămîne un trădător“ (subl. ns.). Aceasta înseamnă că activitatea ideologică, politico-educativă

²¹ Ibidem, p. 109.

trebuie să abordeze într-o măsură mai profundă problemele umanismului revoluționar, ale democrației, ale realităților și contradicțiilor din lumea contemporană. Un accent principal trebuie pus pe explicarea și înțelegerea clară de fiecare om al muncii, îndeosebi de tineri, a necesității desfășurării unei rodnice activități de către fiecare membru al societății în sfera producției materiale și spirituale, în patria, în locurile unde s-au născut, unde au trăit, creat și luptat înaintașii pentru libertate și demnitate, pentru socialism.

Sentimentele, convingerile și trăirile patriotice se statornicesc și se amplifică numai în măsura în care factorii educaționali reușesc să îmbine organic problemele de natură teoretică cu cele practice. În lumina ideologiei revoluționare a clasei muncitoare, socialismul științific, partidul nostru, personal tovarășul Nicolae Ceaușescu acordă o excepțională însemnătate cunoașterii aprofundate a trecutului, de luptă și a tradițiilor istorice progresiste, revoluționare ale poporului nostru, dorinței sale permanente de conviețuire pașnică cu toate popoarele, de colaborare și cooperare economică, tehnico-științifică, culturală cu statele lumii, indiferent de orînduire social-politică. În acest sens formele și mijloacele muncii politico-educative sînt chemate să asigure un înalt conținut de idei, cu substanță patriotică tuturor acțiunilor, să promoveze larg valorile autentice, de mare originalitate și sensibilitate ale trecutului glorios, legendar de luptă al poporului român, voința sa nestrămutată de a dura pe aceste pămînturi o civilizație și o cultură pe măsura aspirațiilor și puterilor sale, de a trăi în adîncă pace și colaborare cu toate națiunile.

Pornind de la considerentul că activitățile ideologice, politico-educative, consacrate dezvoltării conștiinței socialiste, a patriotismului, urmăresc modelarea caracterelor oamenilor, lărgirea orizontului lor de cunoaștere, valorificarea superioară a patrimoniului spiritual, se impune ca toate acestea să aibă o puternică încărcătură de adevăr, capacitatea persuasivă de a se adresa gîndirii și sufletului oamenilor, de a ridica pe trepte tot mai înalte flacăra vie a patriotismului și internaționalismului.

Sentimentul de patriotism nu are și nici nu poate avea un caracter abstract, nu poate fi redus sub nici o formă la formule grandilocvente, la declarații de paradă. El este concret, angajant, se traduce în toate cazurile în fapte de muncă și de viață, în realizări comensurabile, în lupta pentru propășirea patriei, pentru fericirea poporului. În acest sens, considerăm necesar să redăm gîndirea plină de profunzime a lui Al. Vlahuță, care arăta că „podoaba cea mai aleasă și mai mîndră între podoabele țării — este poporul român. În sufletu-i larg nespus de duios, lămurit în focul atîtor suferințe, am găsit izvorul curat al frumoaselor lui cîntece și tot înțelesul istoric al trăinicieii și străduinței noastre pe acest pămînt. În marea lui putere de muncă, de luptă și de răbdare, în mintea lui trează și-n inima lui caldă, am găsit sprijinul speranțelor noastre și dezlegarea înaltei chemări a neamului nostru. Îl urmăresc cu gîndul de-a lungul veacurilor, îl văd cu pieptul dezvelit în zloată și-n bătălii, muncind, lup-tînd ca să-și apere pămîntul, căzînd, și ridicîndu-se iar, murind în șes și renăscînd în munți, pururea tînăr, pururea mîndru“.

În concepția și practica partidului nostru, patriotismul socialist se găsește într-o legătură inextricabilă cu respectul și prietenia față de celelalte țări socialiste, cu unitatea și frăția între oamenii muncii de pretutindeni. În condițiile contemporaneității, solidaritatea internațională are o sferă tot mai largă de acțiune: solidaritatea și întrajutorarea cu țările socialiste, cu mișcările de eliberare națională, cu țările în curs de dezvoltare.

tare, cu toate forțele progresiste și democratice. Așa cum subliniază în toate împrejurările secretarul general al partidului, președintele republicii, tovarășul Nicolae Ceaușescu, „partidul și statul nostru pun la baza solidarității internaționale necesitatea respectării independenței și suveranității, a deplinei egalități în drepturi, neamestecului în treburile interne, avantajului reciproc și întrajutorării tovarășești, nerecurgerii la forță sau la amenințarea cu forța în raporturile internaționale, stima și respectul reciproc“.

O problemă de extremă importanță o constituie modul în care partidul nostru rezolvă raportul dintre național și internațional. Construirea socialismului în fiecare țară corespunde atât intereselor naționale cât și intereselor generale ale socialismului.

Sîntem un popor demn și mîndru pentru marile izbînzii pe frontul construcției noii societăți, un popor ce se vrea respectat pentru că respectă munca și creația celorlalte popoare ale terrei. Această mîndrie — ca mod de gîndire și de comportare a comuniștilor, a tuturor oamenilor muncii —, nu are însă nimic arogant, disprețuitor față de cultura celorlalte popoare, nu subapreciază decalajele care ne mai despart de țările avansate, ci, dimpotrivă, sîntem conștienți de dificultățile și greutățile pe care le avem de învins, de necesitatea imperioasă de a face eforturi foarte mari pentru înfăptuirea idealurilor socialismului și comunismului.

În legătură cu relația dialectică dintre patriotismul și internaționalismul socialist, tovarășul Nicolae Ceaușescu arată că „Nu poți fi internaționalist dacă nu îți iubești propria națiune, dacă nu lupți pentru eliberarea ei, pentru făurirea națiunii noi, socialiste și comuniste. Tot astfel, nu poți fi un bun luptător pentru interesele națiunii tale dacă nu acționezi cu fermitate pentru dezvoltarea colaborării cu celelalte națiuni, pe baza deplinei egalități în drepturi și respectului reciproc. Între interesele naționale și internaționale nu numai că nu există nici o contradicție, ci, dimpotrivă, există o deplină unitate dialectică“.

Un alt aspect al activității politico-educative îl reprezintă afirmarea contribuției creației tehnico-științifice, spirituale românești pe plan internațional, creșterea prestigiului — pe baza succeselor remarcabile, economico-sociale obținute, a politicii externe — României socialiste în lume, participării sale active la circuitul mondial de valori. În acest sens, conducerea partidului, personal tovarășul Nicolae Ceaușescu, cere frontului ideologic, oamenilor de știință și cultură, cadrelor care lucrează în afara țării, să militeze mai eficient pentru a face cunoscute în mod obiectiv toate aceste mari realizări ale poporului nostru în toate domeniile.

Partidul nostru pune un accent principal pe extinderea colaborării cu partidele socialiste și social-democrate, pe întărirea solidarității cu mișcările de eliberare națională, cu țările nealiniat și țările în curs de dezvoltare, cu toate forțele progresiste și democratice din întreaga lume. O asemenea politică contribuie în mod deosebit la apropierea între popoare, la adîncirea independenței și suveranității naționale, la consolidarea păcii pe plan mondial. Putem afirma cu toată forța că ideea : „sîntem o națiune de sine stătătoare“, cu o înălțătoare încărcătură patriotică, rostită cu un veac în urmă de Mihail Kogălniceanu, simbolizează în prezent o nouă dimensiune în conștiința comuniștilor, a tuturor oamenilor muncii, probează fermitatea lor revoluționară pentru apărarea și consolidarea independenței și suveranității patriei, lupta pentru înfăptuirea neobosită a Programului partidului, a hotărîrilor Congresului al XII-lea.

Probleme fundamentale ale istoriei poporului român în scrierile lui Ioan Nădejde

Ioan Nădejde face parte din categoria acelor personalități plurivalente ale poporului român, a căror viață și activitate au fost consacrate propășirii țării și poporului, înaintării României pe drumul progresului și civilizației. Militant cu îndelungată activitate în rindurile mișcării muncitorești, om de știință cu preocupări multiple, cărturar cu contribuții majore în domenii diverse ale culturii românești, om politic, publicist de înaltă ținută, Ioan Nădejde a întrunit calitățile ce definesc o veritabilă personalitate enciclopedică ¹.

Nu împlinise încă 20 de ani, în 1874 (se născuse la 18 decembrie 1854, la Tecuci în familia lui Gheorghe Nădejde, descendent al unor răzeși din ținutul Neamțului și a Elenei Nădejde, născută Ghica, strănepoată a domnitorului Grigore al III-lea Ghica, asasinat de turci în 1777, ca urmare a poziției sale patriotice față de răpirea, de către habsburgi, a Bucovinei), atunci cînd i se încredințase, după studii secundare strălucite la Botoșani, suplinirea catedrei de limba greacă la Gimnaziul din Iași. Doi ani mai târziu, în 1876, tînărul acum profesor de limba română la Liceul național din Iași, ia primele contacte cu Cercul socialist ieșean, condus de Eugen Lupu și devine membru, apoi președinte al Clubului studenților de la Universitatea din Iași, aflat sub influența socialiștilor. Rapida sa apropiere de aceste idei și integrarea în mișcarea socialistă se explică prin formația sa intelectuală, profund înrîurită de concepția filozofică materialistă promovată de Vasile Conta — pe care-l considera „unul din cei mai adînci cugetători ai veacului nostru” ² — ca și prin permanenta dorință de cunoaștere a tot ce era nou, progresist, înaintat în dezbaterile de idei din țară și de peste hotare.

În această direcție, I. Nădejde s-a ilustrat ca un remarcabil cunoscător al ideilor socialismului științific, ca un răspinditor al acestor idei, ca un căutător

¹ Vezi, pe larg : Vasile Niculae, *Ioan Nădejde — 125 de ani le la naștere. Ubi patria ibi bene*, în „Magazin istoric”, anul XIII, nr. 12/1979, p. 10—16.

² „Contemporanul”, anul I, nr. 21/1881, p. 813.

pentru aplicarea lor creatoare la realitățile românești. A folosit, în acest scop, o gamă largă de mijloace — publicistica (a editat, împreună cu alți militanți de frunte ai mișcării noastre muncitorești, importante organe de presă socialiste, precum : „Besarabia“, „Contemporanul“, „Revista socială“, „Drepturile omului“, „Muncitorul“, „Munca“, „Critica socială“, „Lumea nouă“, a colaborat la alte publicații muncitorești și la organe de presă democratice), a conferențiat la cercurile de studii sociale, a participat la întruniri și demonstrații muncitorești. Ca publicist socialist, I. Nădejde a scris un mare număr de articole de analiză a realităților patriei prin prisma materialismului dialectic și istoric, articole polemice cu adversarii ideilor socialiste, contribuind la combaterea concepției potrivit căreia socialismul nu are teren de dezvoltare în România.

Pe Ioan Nădejde îl aflăm prezent la toate marile manifestări ce jalonează drumul parcurs de mișcarea noastră revoluționară spre momentul făuririi partidului clasei muncitoare — la Congresul socialist din octombrie 1879 de la Iași (unde s-au stabilit principiile programatice ale viitorului partid socialist român : „Mintuirea poporului prin el însuși. Emanciparea lui economică... Solidaritatea poporului muncitor din toată lumea, fără deosebire de naționalitate“³) ; la crearea, în 1887, a cercurilor muncitorești, ca organizații politice locale ale partidului muncitorilor, încă neconstituit statutar, dar care exprima acțiunea unitară a acestor organizații, în baza programului marxist din 1886 ; la transformarea acestor cercuri, începînd cu 1890, în cluburi ale muncitorilor ; la pregătirea și desfășurarea Congresului de constituire a Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România (1893), fiind ales în Consiliul general al partidului (reales apoi la congresele II, III, IV și V). Între anii 1888 — 1891 el a reprezentat muncitorii și țărani în Parlamentul României, în care calitate s-a pronunțat, în confruntări deschise cu reprezentanții partidelor politice de guvernămint, pentru rezolvarea problemelor fundamentale ale țării și a chestiunilor specifice ale maselor muncitoare. În întreaga sa activitate idealul socialist s-a împletit organic cu patriotismul fierbinte. Luptînd pentru transformarea socialistă a societății românești, arăta el, încă în 1881, „noi vom dovedi prin fapte că sîntem buni patrioți și că maxima Ubi bene, ibi patria nu poate deriva din propaganda noastră. Noi vom căuta să facem să fie acolo bine, unde e patria“⁴.

Din februarie 1899, I. Nădejde n-a mai făcut parte din cadrele organizate ale partidului muncitoresc. S-a retras, considerînd că nu mai putea face față sarcinilor de conducător într-o vreme cînd represiunile antimuncitorești se întetiseră, iar mișcarea își croia noi făgașuri ale dezvoltării, ce depășeau cadrul, devenit prea strîmt, al luptei pentru vot universal, promovat de o parte a conducerii partidului. Militase, pînă atunci, vreme îndelungată în mișcare și meritele sale au fost recunoscute. Ioan Nădejde, remarcă N. Deleanu, „a fost o personalitate extraordinară în viața publică a acestei țări“ și, mai ales, a fost „șeful necontestat al mișcării socialiste dintre anii 1881—1900“⁵.

Cultura enciclopedică i-a permis lui Nădejde să abordeze un evantai larg de domenii ale științei și culturii, îndeosebi în cei zece ani de apariție a „Contemporanului“ (1881—1891), în paginile căruia el a publicat, alături de articole cu conținut politico-ideologic, studii științifice de istorie, istoria limbii și litera-

³ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1879—1892*, Editura politică, București, 1973, p. 33—34.

⁴ *Ibidem*, p. 115—116.

⁵ „Socialismul“, anul XXIII, nr. 3 din 13 ianuarie 1929.

turii române, critică literară, drept, economie politică, geografie, botanică, geologie, genetică, zoologie, mineralogie. Era la curent cu cele mai noi cuceriri ale științei contemporane lui, din țară și de peste hotare, ceea ce i-a oferit posibilitatea să ia poziție critică față de falsurile și imposturile manifestate în aceste domenii, inclusiv în manuale didactice și cursuri universitare. Totodată, a elaborat numeroase manuale, bine primite în mediul școlar, dovadă numeroasele lor reeditări. Cităm câteva titluri: Gramatica limbii române (1884), Geografia județului Iași (1885), Elemente din botanică (1886), Elemente de zoologie (1886 — în colaborare cu fratele său, profesorul Gh. Nădejde), Istoria limbii și literaturii române (1887), Elemente de geologie (1890), Dicționar latin-român (1894 — care a cunoscut 20 de ediții, unele în colaborare cu fiica sa, Amelia Nădejde-Gesticone). Dintre toate aceste contribuții, cele mai importante și care și-au păstrat, în bună măsură, valoarea peste timp au fost scrierile sale din domeniul istoriei, istoriei dreptului vechi românesc și istoriei limbii române.

Este o operă uriașă, ca diversitate și arie de cuprindere, operă ce l-a impus pe Nădejde în ochii celor care l-au cunoscut ca pe o mare și puternică personalitate. La înțetarea sa din viață — 29 decembrie 1928 — Ioan Nădejde a fost omagiat în Parlamentul țării, evidențiindu-i-se meritele în dezvoltarea spiritua-lității românești. El a promovat — remarcă N. Iorga — „o mare mișcare de onestitate în știința și cultura românească”. Nădejde a fost — sublinia la rindul său, I. Gh. Duca — „unul dintre cei mai vechi și dintre cei mai hotărâți apărători ai chestiunii țărănești. Afară de aceasta, el și-a consacrat toată viața cercetărilor istorice cu un devotament, cu o dezinteresare de adevărat apostol”⁶. Tot atunci, B. Brănișteanu scria în „Adevărul” că, I. Nădejde a fost o „personalitate care a jucat un rol foarte însemnat în dezvoltarea intelectuală a României moderne”⁷, iar Jean Bart îl înfățișa ca pe un „mare cărturar, dascăl și îndrumător, c-o putere de muncă uimitoare, sobru, de un autentic stoicism”, care „întrupează o epocă în evoluția culturii și spiritului românesc”, remarcând că istoria „trebuie să-l așeze la locul cuvenit pe acest nedreptățit, care poate fi considerat ca ultimul enciclopedist român”⁸.

VASILE NICULAE

În cele ce urmează vom supune analizei preocupările lui Ioan Nădejde pentru studierea trecutului poporului român, contribuția sa la cunoașterea unor probleme și epoci de mare însemnătate ale istoriei naționale, preocupări ce nu s-au aflat, pînă în prezent, în atenția istoriografiei românești. Și aceasta pentru că, alături de Nicolae Codreanu, C. Dobrogeanu-Gherea, Raicu Ionescu-Rion și de alți militanți ai mișcării noastre muncitorești din veacul trecut, și mai mult decît oricare dintre aceștia, I. Nădejde s-a ilustrat ca un devotat și statornic cercetător al istoriei poporului român, contribuind la îmbogățirea tezaurului gândirii social-politice românești cu lucrări bazate pe ideile socialismului științific, ca un istoric militant care a căutat și a aflat, în experiența trecutului, răspunsuri la chestiunile arzătoare ale dezvoltării României și ale luptei revoluționare a partidului clasei muncitoare.

În lucrările acestor militanți, ale lui I. Nădejde în primul rînd, în publicistica socialistă întemeiată cu mai bine de un veac în urmă, în pro-

⁶ D.A.D., ses. ord. 1928—1929, șed. 29 decembrie 1928, în „Monitorul oficial”, nr. 5 din 13 ianuarie 1929, p. 159.

⁷ „Adevărul”, anul 42, nr. 13.825 din 15 ianuarie 1929.

⁸ „Adevărul literar și artistic”, anul IX, nr. 424, din 20 ianuarie 1929.

grame ale organizațiilor muncitorești, ale partidului politic proletar, s-au realizat profunde analize ale istoriei poporului român, prin care s-au fundamentat temeiurile obiective ale mișcării muncitorești, ca rezultată a realităților din societatea românească. Lecția istoriei se justifică, astfel, în dubla sa funcție : de educație politică și patriotică a muncitorimii în momentul istoric respectiv și de îndemn la luptă pentru transformarea revoluționară a societății.

Opera istorică a lui I. Nădejde s-a materializat în mai multe lucrări⁹, în studii științifice, recenzii și comentarii apărute în „Contemporanul“, în „Literatură și știință“ (1893—1894), ca și în numeroase articole omagiale și de popularizare a istoriei poporului român, tipărite în „Lumea nouă“ (1894—1900), în alte ziare și reviste muncitorești și socialiste și în publicații democratice, precum „Adevărul“ și „Gazeta săteanului“. De asemenea, lucrările sale de istorie a dreptului românesc¹⁰, ce urmau să stea la baza unei ample monografii (pe care n-a mai reușit să o realizeze), intitulată *Originile dreptului român. Despre forma și alcătuirea lui* au, în principal, tot conținut istoric, fiind veritabile tablouri ale evoluției vieții economice, sociale și politice românești din cele mai vechi timpuri. Ele au fost, după cum rememora I. C. Atanasiu, „foarte apreciate în lumea juridică“, îndeosebi „prin noutatea subiectului, cunoștințele și metoda autorului“¹¹.

Ioan Nădejde a analizat fenomenele trecutului în lumina materialismului istoric, fapt ce i-a permis atât așezarea sa în rîndurile marilor istorici ai neamului, cât și ascendența față de istoricii contemporani lui, tributari în bună măsură pozitivismului istoric. Sintetizînd cuceririle istoriografiei românești sau străine, mai vechi sau din vremea sa, I. Nădejde a adus și contribuții documentare proprii dar, ceea ce este și mai important, a propus și argumentat noi viziuni asupra fenomenului istoric, lucrările sale constituindu-se ca un tot unitar, ca operă de analiză și sinteză a celui dintîi mare istoric marxist român. El n-a elaborat o istorie în sine, ci în strînsă conexiune cu comandaștele majore ale epocii sale, adăugîndu-i, totodată, suflul înnoitor al concepției revoluționare a proletariatului, de pe pozițiile căreia și-a elaborat opera, după cum se angaja el însuși în studiul *Concepția materialistă dialectică a istoriei sau materialismul economic*¹².

Care erau obiectivele fundamentale ale perioadei respective, în rezolvarea cărora era chemată și istoria să-și aducă partea de contribuție ? Ele erau : făurirea statului național unitar român și deplina emancipare socială a poporului. Acestei problematici majore i-a subsumat Nădejde aria tematică a cercetărilor sale istorice. El a abordat, de multe ori într-o

⁹ *Viața lui Ștefan cel Mare și cel Bun, domnul Moldovei. 1457—1504. Cu un apendice despre starea socială a Moldovei în acel timp*, Iași, 1883 ; *Schiță despre Miron Costin și vremea lui*, Iași, 1888 ; *Primejdia națională*, București, 1897 ; V. G. Morțun. *Biografia lui, genealogia și albumul familiei Morțun*, București, 1924.

¹⁰ *Din dreptul vechi român*, București, 1898 ; *Originea dreptului consuetudinar român*, în „Noua revistă română“, vol. 1, nr. 3 din 1 februarie 1900, p. 111—130 ; *Trac să fie dreptul nostru consuetudinar ?*, în „Noua revistă română“, vol. 2, nr. 16 din 15 august 1900, p. 145—155 și nr. 17 din 1 septembrie 1900, p. 192—198 ; *Dreptul de ctitorie al femeilor coboritoare din ctitori*, București, 1910 ; *Istoria comparată a dreptului românesc*, în „Pandectele române“, anul VII, partea a VI-a, caietul 9 din 1928, p. 81—95.

¹¹ I. C. Atanasiu, *Pagini din istoria contemporană a României. 1881—1916*, vol. 1, *Mișcarea socialistă. 1881—1900*, Editura „Adevărul“, București, 1932, p. 364—366.

¹² „Critica socială“, anul I, nr. 5, aprilie 1892, p. 188—219.

manieră polemică cu istorici contemporani ori anteriori epocii lui, mai ales străini, care ne denaturau în chip interesat trecutul, chestiuni privind : *originea poporului român și dezvoltarea sa continuă în spațiul carpato-danubian-pontic, procesul complex al întemeierii statelor feudale românești, viața economico-socială a românilor în evul mediu și lupta lor pentru apărarea pământului străbun*. Interesul său s-a îndreptat și către descifrarea unor aspecte ale istoriei veacului în care trăia, îndeosebi asupra semnificațiilor majore, naționale și sociale, ale revoluției române din 1848, ale cărei obiective fuseseră rezolvate, în parte, la 1859, 1864, 1877, și se cereau desăvârșite, prin eforturile poporului, în frunte cu clasa muncitoare și partidul său politic.

Din întreaga analiză întreprinsă de istoricul și militantul socialist transpar cu claritate câteva coordonate esențiale : reliefaarea cu putere a rolului factorilor interni, al poporului în primul rînd, în dezvoltarea societății noastre din cele mai vechi timpuri ; tratarea unitară a evenimentelor istorice pe întreg teritoriul românesc ; înțelegerea judicioasă a locului și ponderii diverselor influențe pe care le-a primit poporul român prin contactele cu alte popoare și civilizații și care n-au reușit să-i modifice structural fizionomia ca popor cu milenare rădăcini în aceste locuri. În abordarea unei atît de vaste problematici, I. Nădejde, adept al ideii că istoria este o știință, întemeiată pe o solidă informație și pe respectul deplin al adevărului, a fost călăuzit de o concepție clară, formulată în paginile „Contemporanului“ : „Ne-am hotărît a aduce la cunoștința publicului doritor de a ști, adevărul asupra trecutului nației noastre“¹³, și urmată cu consecvență, fapt care i-a permis elaborarea unei opere istorice de valoare și foarte cuprinzătoare, cu puternice reverberații pînă azi.

Desigur, în dezvoltarea sa continuă, pe măsura integrării în circuitul științific a noi și noi izvoare documentare, istoriografia noastră a îmbogățit și îmbogățește în permanență cunoașterea trecutului cu noi interpretări, depășind, firesc, pe cele ale înaintașilor. Este și cazul operei istorice a lui I. Nădejde, dar concluzia este valabilă pentru realizările tuturor marilor noștri istorici. Ceea ce rămîne, ceea ce conferă caracter de perechitate înfăptuirilor istoricilor antecesorii, sînt marile eforturi pentru ridicarea unui edificiu istoriografic solid, ancorat realităților și aspirațiilor patriei și poporului. Din acest punct de vedere, contribuția lui Ioan Nădejde este cu totul remarcabilă, după cum la fel de remarcabile au fost stăruințele sale de difuzare largă a scrierilor sale în popor, destinatarul direct al rezultatelor travaliului său istoriografic.

Cronologic, aria tematică a scrisului său istoric pornește din cele mai vechi timpuri, și anume de la începuturile îndepărtate ale istoriei poporului român. Dificultățile întîmpinate au fost mari și aceasta pentru că, atunci cînd Nădejde și-a elaborat primele studii, în anii 1881—1882, izvoarele scrise cunoscute erau puține, iar cercetările arheologice se aflau abia în faza de început. Cu toate acestea, el a reușit să contureze o imagine destul de clară și de exactă asupra epocilor de început ale poporului român, extrăgînd valoroase concluzii, ce-și păstrează și astăzi însemnătatea.

Trebuie spus că însuși Nădejde era conștient de valoarea deosebită a mărturiilor pe care le-ar fi pus la dispoziția cercetării descoperirile arheologice. De aceea, el a manifestat un mare interes pentru săpăturile începute, în 1885, la Cucuteni de N. Beldiceanu, D. Butculescu, Gh. Buțureanu și

G. Diamandi, care au dat la iveală vestigii de cultură și civilizație neolitică, ce vor fi valorificate abia peste câteva decenii. Într-un ciclu de articole, publicat în 1885 în „Contemporanul“, sub titlul *Antichitățile de la Cucuteni*¹⁴, el descrie așezarea de pe dealul Cetățuia, face un istoric al descoperirilor și un inventar al obiectelor găsite pînă atunci — obiecte din piatră („securi de piatră minunat lustruite, în formă de migdală, cu tășul la partea opusă vârfului ascuțit“, ciocane, cuțite, vîrfuri de săgeți), obiecte din os și, îndeosebi, cele din lut, vestita ceramică de Cucuteni, la care îl impresionează atît meșteșugul lucrăturii, cît și coloritul și desenele cu care este împodobită. Nu s-a putut pronunța, cu certitudine, asupra dă-tării respectivei așezări, dar a intuit că resturile materiale descoperite acolo aparțin mai multor straturi arheologice, concluzie confirmată de cercetările ulterioare.

O constantă a preocupărilor istorice ale lui I. Nădejde a reprezentat-o studierea și dezbaterrea vastei problematice a *originii poporului român și viețuirii sale statornice în vatra strămoșească*. Analiza concepției sale și a contribuțiilor aduse de el la cunoașterea veridică a acestei probleme de maximă importanță a istoriei noastre reprezintă astăzi o chestiune de stringentă actualitate, în condițiile aniversării împlinirii a 2050 de ani de la constituirea, sub conducerea lui Burebista, a primului stat dac centralizat și independent. Este un prilej pentru istoriografia noastră atît de a aduce noi contribuții la studierea aspectelor fundamentale ale trecutului nostru istoric, cît și de a repune în lumină cercetări mai vechi, menite, cu toate, a demonstra că românii, ca popor unitar și compact, urmaș direct al geto-dacilor, care făceau parte din marele arbore tracic, cu adînci rădăcini în întreg spațiul carpato-danubian-pontic, viețuiesc de milenii pe aceste meleaguri, pe care le-au apărat și păstrat, prin vremuri de restriște, făurind o civilizație materială și spirituală profund originală. „Formarea și dezvoltarea poporului român — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — sînt rezultatul unui îndelungat proces istoric, social, care a început cu mii de ani în urmă și care a parcurs diferite etape — sociale și istorice — pînă la constituirea sa ca entitate proprie și apoi ca națiune de sine stătătoare“¹⁵.

Întreaga noastră devenire istorică stă mărturie adevărului fundamental că poporul român a reușit, în pofida a nenumărate greutăți, determinate de politica agresivă, cotropitoare a marilor imperii care s-au succedat, începînd din cele mai vechi timpuri, pe continentul european, să-și păstreze ființa politică și statală, să apere fruntariile și neatîrnarea, să năzuiască spre unitate și progres. De-a lungul acestui proces istoric, s-a relevat plenar rolul maselor populare, de luptătoare consecvente pentru afirmarea ființei naționale a poporului român, ca o trăsătură caracteristică a întregii noastre istorii¹⁶.

Ioan Nădejde s-a situat printre acei slujitori ai scrisului istoric care s-au interesat îndeaproape de cei mai îndepărtați și direcți strămoși ai românilor — tracii și, bineînțeles, de geto-daci, ca ramură nordică a marelui arbore tracic, ca și de procesul complex care a marcat evoluția neîn-

¹⁴ *Ibidem*, anul IV, nr. 15 și 17/1885, p. 587—599 și 671—674.

¹⁵ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 16, Editura politică, București, 1979, p. 140.

¹⁶ Ion Popescu-Puțuri, *Lupta poporului român pentru unitate, independență și suveranitate în opera tovarășului Nicolae Ceaușescu*, în „Anale de istorie“, anul XXIV, nr. 5/1978, p. 3—8 ; *Rolul maselor populare în făurirea Unirii Principatelor Române* (1859), Editura politică, București, 1979, p. 7—8.

treruptă a poporului român în vatra strămoșească. El n-a negat semnificația diverselor influențe pe care poporul nostru le-a primit de-a lungul devenirii sale, și în primul rînd împletirea strînsă de civilizații, dar a susținut, cu tărie, în spiritul adevărului istoric, necesitatea demonstrării vechimii și continuității noastre (ca obiectiv fundamental al istoriografiei, dar și ca răspuns la teoriile vehiculate în străinătate care negau această realitate), pornindu-se din vremea cînd cei mai vechi strămoși ai noștri populau meleagurile românești, dezvoltînd o viață materială și o civilizație profund originale.

El a cunoscut, în profunzime, scrierile istoricilor antici referitoare la traco-geto-daci, pe cele ale lui Herodot în primul rînd, dar și-a bazat cercetarea și pe realizările istoriografiei din epocile mai noi — cronicarii, opera lui A. D. Xenopol, B. P. Hasdeu, D. Onciul etc. A adus, totodată, în discuție, argumente ale unor istorici străini — H. d'Arbois de Jubainville (*Les premières habitants de l'Europe*, Paris, 1877) și C. de la Bérge (*Essai sur le règne de Trajan*, Paris, 1877), cu atît mai importante, cu cît ele nu puteau fi considerate, în străinătate, ca pătrunse de subiectivism, așa cum era tratată istoriografia românească. Bazat, deci, pe o largă paletă de izvoare, I. Nădejde a putut extrage concluzii de mare însemnătate, demonstrînd vechimea tracilor, aria geografică de răspîndire a acestora, întemeierea primelor state ale geto-dacilor, caracterul războaielor dintre daci și Imperiul roman și al stăpînirii temporare romane în o parte a Daciei.

Tracii, scria I. Nădejde, făceau parte din marea familie a populațiilor indoeuropene, care s-au așezat la începutul mileniului II î.e.n. pe un teritoriu întins ce depășea, la sud, Peninsula Balcanică, ajungînd pînă la Marea Egee și în Asia Mică, la vest pînă dincolo de Panonia, la răsărit pînă în Rusia sudică, iar la nord, cît țineau lanțul Carpaților. Erau socotiți cei mai numeroși, după indieni, și vorbeau, cu aproximație, aceeași limbă (descinsă, ca și limba latină „dintr-o mai veche limbă comună”¹⁷, cea indoeuropeană), cu toate că triburile tracice purtau nume deosebite¹⁸. Istoria lor, spune I. Nădejde, ne interesează în cel mai înalt grad, întrucît geto-dacii constituiau o ramură a tracilor, ei populînd, în mare, toate teritoriile românești de mai tîrziu, plus întinse zone limitrofe. „Fără a ne întinde pe larg în privința istoriei tracilor — scria el în 1881 — vom spune că, pentru noi românii, chestiunea aceasta are o mare însemnătate, căci *dacii*... erau un trib trac. Tot traci erau și geții care de asemenea locuiau în țările noastre”¹⁹. Cele două denumiri sub care apar înaintașii noștri din ramura nord-tracică, sînt preluate din izvoarele antice (romane sau grecești), care, ele însele, recunosc unitatea etnică și lingvistică a geto-dacilor, așa cum face Strabon cînd scrie că „geții vorbeau aceeași limbă cu tracii”, iar „dicii au aceeași limbă cu geții”.

Istoria, confirmată prin documente scrise, a geto-dacilor, la I. Nădejde, începe, firește, cu prima mențiune documentară a acestora, datorată lui Herodot, care aprecia că ei sînt „cei mai viteji și mai dreپți dintre traci”, și se ocupă îndeosebi de epoca lui Decebal și de luptele de apărare împotriva armatelor cötropitoare ale Imperiului roman. Avea cunoștință și de epoca lui Burebista și despre unii dintre urmașii săi. În legătură cu Burebista I. Nădejde subliniază că a fost primul care a unit la un loc toate

¹⁷ I. Nădejde, *Prefață la Dicționar latin-român*, Iași, 1894.

¹⁸ „Contemporanul” anul I, nr. 12/1881, p. 469—472; nr. 14/1881, p. 533—538; nr. 15/1881, p. 560—564; nr. 18/1881, p. 674—678.

¹⁹ *Ibidem*, nr. 15/1881, p. 564.

triburile geto-dacice și „a căpătat de la nație o încredere fără de margini“²⁰, reușind să formeze o oaste de circa 200.000 de oameni. Dintre regii daci cunoscuți între epocile lui Burebista și Decebal, I. Nădejde îl amintește pe Cotiso.

Descrierea războaielor daco-romane din 101—102 și 105—106 îi prilejuiește lui I. Nădejde să pună în lumină eroismul cu care geto-dacii și-au apărat pământurile: „Războaiele dacice ni se înfățișează pline de măreție. Din partea dacilor admirăm deznădăjduirea vitejească care înmulțește piedicile înaintea dușmanilor și apără pas cu pas, fiecare sat, fiecare pădure, fiecare râu. Pentru a-i învinge, a trebuit o știință militară perfecționată neîncetat timp de opt veacuri. Prin activitate, prin ghibăcie, prin împotrivirea cea mai îndărătnică, prin frica ce insufla, Decebal se pune între dușmanii cei mai vestiți ai Romei, alături de Mitridate și de Hanibal“²¹. Nădejde a subliniat caracterul drept, de apărare al bătăliei geto-dacilor, reliefind atât eroismul poporului și al ostașilor lui Decebal (chiar femeile luând parte la luptă), cât și personalitatea marelui conducător, care a preferat să se sinucidă decât să cadă în mâinile dușmanului. „Cîtă muncă n-ar trebui — scria el — pentru a ni se da tablouri din viața dacilor și pentru a ne arăta acești vechi locuitori ai țărilor noastre așa cum erau“²². De aceea, el a combătut scrierile care denaturau adevărul în privința veritabilei „drame a luptei romanilor cu dacia“²³. Recenzînd nuvela istorică *Decebal*, publicată de I. Pop Florentin, în care autorul aproba războaiele cuceritoare romane („pe toate neamurile le învățară — romanii — *n.n.* — să fie oameni de treabă și popoarele nu se învățau minte ; romanii, dară, le-au bătut pe toate“), I. Nădejde releva adevăratele scopuri ale acestor războaie, ca ale tuturor războaielor de cucerire, inclusiv ale celor din vremea sa. Deci, conchidea, cu îndreptățire, Nădejde, dacă „romanii învățau minte pe daci cu vorbe de oțel întipărite în frunte și în coaste... de ce nu ne-ar învăța minte și pe noi, românii, alte popoare. Ce, am putea să ne supărăm pentru binele ce ne-ar face ?“²⁴. Această concluzie era cu atât mai importantă cu cît, la sfîrșitul veacului trecut, mari imperii absolutiste atentau la suveranitatea României, fapt pentru care mișcarea muncitorească, în spiritul glorioaselor noastre tradiții, s-a pronunțat cu tărie împotriva politicii agresive, imperialiste, pentru apărarea și consolidarea independenței patriei.

Referindu-se la situația Daciei sub stăpînire romană, I. Nădejde subliniază cu mai multă claritate decît unii istorici din vremea lui sau de mai tîrziu, că această stăpînire s-a exercitat doar asupra unei părți din Dacia (Transilvania, Banatul și Oltenia), parțial și sporadic în Muntenia, în timp ce Moldova „n-a fost locuită de romani“²⁵, ca și Maramureșul și Crișana ; partea cucerită a Daciei a fost împărțită în două, apoi în trei provincii, și guvernată în condițiile ocupației unor legiuni militare²⁶, în scopul exploatării bogățiilor sale, spre beneficiul Imperiului roman.

În condițiile grele ale ocupației romane, poporul geto-dac a continuat să viețuiască atît în partea cucerită a Daciei, cît și în ținuturile geto-dacice libere, legăturile permanente ale locuitorilor de pe cuprinsul

²⁰ *Ibidem*, anul II, nr. 7/1881, p. 277.

²¹ *Ibidem*, nr. 8/1881, p. 296.

²² *Ibidem*, nr. 4/1882, p. 155—156.

²³ *Ibidem*, p. 158.

²⁴ *Ibidem*, p. 159.

²⁵ *Ibidem*, nr. 15/1884, p. 576.

²⁶ *Ibidem*, anul VI, nr. 10/1888, p. 325.

vechii Dacii rămînînd statornice. În Dacia ocupată de romani, scria Nădejde, „se lucrau minele de sare, de aur, de aramă, de piatră și se scotea lemn din munți“²⁷, prin exploatare prădalnică, în folosul cuceritorului, iar agricultura rămîne principala ocupație a locuitorilor țării, care, după cum demonstrează arheologia și izvoarele scrise, subliniază Nădejde, în studiul intitulat *Schiță istorică asupra dezvoltării agriculturii în România*²⁸, aveau cunoștința agriculturii chiar de la leagănul naționalității lor“²⁹.

Problema permanenței poporului nostru între granițele vechii Dacii, după retragerea romană a reprezentat și ea o preocupare statornică pentru I. Nădejde. El a arătat că, în împrejurările trecerii prin teritoriul țării noastre a numeroase populații migratoare, aflate într-un stadiu inferior al dezvoltării economico-sociale, poporul român, organizat în sistemul obștilor satești de veche tradiție, a dus o luptă continuă pentru păstrarea ființei etnice, a culturii și civilizației sale, a vetrei strămoșești.

Mergînd pe aceeași linie cu A. D. Xenopol, B. P. Hasdeu și, în bună parte, cu D. Onciul și alți istorici români ai timpului său, I. Nădejde s-a angajat în dispută cu adversarii continuității românești în veacurile III—IX și în special cu adepții teoriei roesleriene. De la bun început, el a considerat teoria formulată de Robert Roesler, în lucrarea *Romänische Studien* (1871), potrivit căreia Dacia a fost golită de populația autohtonă, transmutată la sud de Dunăre de romani în timpul retragerii, unde s-ar fi format poporul român, emigrînd apoi la nordul fluviului abia după secolul al IX-lea, ca „dictată de interese naționale și politice“³⁰ ostile poporului român. Era convins că cercetările ulterioare, îndeosebi cele arheologice, vor aduce noi dovezi ale continuității noastre, dar pînă atunci el găsește suficiente argumente în favoarea acestei idei în materialul istoric cunoscut.

Concluziile sale sînt formulate în mai multe articole publicate în „Contemporanul“, în recenzii la lucrări ale lui A. D. Xenopol (*Istoria românilor*, vol. I și *Teoria lui Roesler*), în însemnări (de asemenea, publicate) pe marginea unor conferințe ale lui A. D. Xenopol, B. P. Hasdeu, D. Onciul, ținute la Universitatea din Iași, precum și în studiile sale de istorie a dreptului vechi românesc. Despre lucrările lui Xenopol, care apărau, cu argumente convingătoare, ideea continuității, I. Nădejde afirmă că sînt „bune și în curent cu știința“³¹. Fie și studiînd, cu atenție, izvoarele scrise, începînd cu Cronica notarului anonim al regelui Bela și Cronica lui Nestor, ce descriu episodul primelor contacte ale ungarilor cu românii din Transilvania la sfîrșitul veacului al IX-lea, el observă că, atunci „nu erau priviți românii ca venetici, ci ca un popor vechi“³², care, rămas în Dacia după retragerea armatei și administrației romane, „n-a părăsit-o nici cînd au început năvălirile barbarilor, ci s-a retras în munți“³³ și în alte locuri mai ferite, deprinzîndu-se „încet-încet cu viața muntenească“³⁴. El citează, în sprijinul acestei afirmații, un document din 1366, aflat în arhivele din Bistrița și reprodus în lucrarea lui I. Slavici, *Die Rumänen in Ungarn, Siebenbürgen und der Bukovina* (1881), în care este înfățișată disputa

²⁷ *Ibidem*, nr. 10/1888, p. 325.

²⁸ „Adevărul“, anul VI, nr. 1142, 1143, 1144 din 19, 20 și 21 februarie 1893.

²⁹ *Ibidem*, nr. 1142, din 19 februarie 1893.

³⁰ „Contemporanul“, anul VI, nr. 10/1888, p. 335.

³¹ *Ibidem*, anul IV, nr. 3/1884, p. 108.

³² *Ibidem*, anul V, nr. 4/1886, p. 320.

³³ *Ibidem*, anul VI, nr. 10/1888, p. 317.

³⁴ *Ibidem*, anul IV, nr. 3/1884, p. 113.

dintre români și sași pentru proprietatea asupra unei păduri. Românii, arată documentul, pretindeau că ei stăpînesc pădurea „de peste o mie de ani (territorium suum ultra mille annos possessium)“, iar jurații din Bistrița „află pretențiunea românilor dreaptă (aequum esse invenimus) și lasă pădurea tot a românilor să fie“³⁵.

Fără a exclude posibilitatea unor transhumante succesive de-o parte și de alta a Dunării, în împrejurările nefavorabile ale năvălirilor populațiilor migratoare de-a lungul răstimpului dintre veacurile III—IX (Dunărea fiind mai degrabă vad, decît hotar), I. Nădejde susține continuitatea dezvoltării poporului român în vatra strămoșească și drepturile sale istorice asupra pămîntului străbun. Românii, scria el, „lucreează pămîntul și l-au lucrat, l-au apărut cu puterea lor cînd a fost trebuință și-l vor apăra. Poporul muncitor român nu despoaie pe nimeni, ci trăiește din munca sa și, prin urmare, nimeni nu-i poate zice : du-te de aici, că n-ai drept... Noi sîntem aici și vom sta pe loc“³⁶. Dar, arată militantul socialist, dreptul istoric trebuie apărut, și aceasta nu numai cu argumente științifice, ci prin acțiunea unită a întregului popor, căci „cu tot dreptul istoric, pierе un popor dacă n-are tărie, și reușește dacă se luptă, nu pentru a robi alte popoare, ci pentru a nu fi călcat în picioare de străini. După cum nu trebuie să fie un om despoiat de altul, tot așa și un popor“³⁷.

Toată această demonstrație justifică aprecierea lui I. Nădejde că, locuind de milenii aceste meleaguri, făurind aici, fără întrerupere, o civilizație materială și spirituală proprie, românii sînt „un popor oșebit, nici slavi, nici germani, ci traci“³⁸, deoarece „elementul trac a jucat rolul principal în formarea naționalității noastre“³⁹, și, prin urmare, „românii de azi sînt tot traci, neîntrerupt legați de strămoșii lor“⁴⁰. Tot astfel, studiind dreptul consuetudinar român (dreptul obișnuit, obiceiul pămîntului, anterior dreptului scris), pornind de la factorul economic — forma de proprietate asupra pămîntului, I. Nădejde arăta că acesta nu putea fi la originea lui, roman (deoarece la romani, în veacurile I—II e.n., proprietatea era de mult individuală, în timp ce geto-dacii păstrau și vor conserva multă vreme, proprietatea sub formă de obști), ci trac („dreptul trac e baza dreptului nostru consuetudinar“⁴¹). Combătînd pe adversarii acestei idei, care „fermeați de ipoteza că totul la noi e roman, n-au studiat acest drept“, el afirma că strămoșii noștri au păstrat, „sub spoiala romană, instituții care erau deosebite de cele romane“⁴².

Element component, de maximă însemnătate, al procesului continuității românilor în Dacia, existența și dezvoltarea formațiunilor statale feudale românești au făcut, de asemenea, obiectul studiilor lui I. Nădejde. Cercetarea izvoarelor scrise, i-a permis să surprindă fenomenul prezenței, pe întregul teritoriu românesc, a unor unități statale, numite „țări“, a căror atestare, începînd cu veacul al IX-lea, nu înseamnă că atunci s-au și format, ci doar că de atunci datează primele mărturii documentare, aceste voievodate fiind mai vechi, cum recunosc înseși documentele citate, alcă-

³⁵ *Ibidem*, nr. 5/1884, p. 200.

³⁶ *Ibidem*, anul II, nr. 18/1882, p. 700.

³⁷ *Ibidem*, nr. 19/1882, p. 731.

³⁸ I. Nădejde, *Originea dreptului consuetudinar român*, în „Noua revistă română“, vol. 1, nr. 3 din 1 februarie 1900, p. 130.

³⁹ *Ibidem*, p. 115.

⁴⁰ „Noua revistă română“, vol. 2, nr. 16 din 15 august 1900, p. 147.

⁴¹ *Ibidem*, vol. I, nr. 3 din 1 februarie 1900, p. 115.

⁴² *Ibidem*, p. 114.

tuirea lor datorându-se procesului de unificare a obștilor și a uniunilor de obști sătești, îndeosebi pentru necesități de apărare.

Citind Cronica notarului anonim al regelui Bela, I. Nădejde relevă existența în Transilvania și Banat, încă de la sfârșitul veacului al IX-lea, a formațiunilor statale conduse de Gelu, Menumorut și Glad, în calitate de „duces” ai românilor ⁴³, „dar e de admis că ei înșiși și ai lor îi vor fi numit voievozi” ⁴⁴; titulatură comună conducătorilor de formațiuni statale de pe tot cuprinsul țării. Alte scrieri, cunoscute de I. Nădejde, cum erau cronica ungară *De factu Hungarie magnae inventu*, ori cronica lui Simon de Keza (scrise în veacul al XIII-lea), amintesc și ele despre prezența continuă a românilor în aceste teritorii, iar înaintea acestor izvoare, cronologic vorbind, se situează ultima variantă din *Legenda Nibelungilor* (sfârșitul secolului al XII-lea), în care se pomeneste despre vlahi și ducele lor Ramung ⁴⁵.

În ceea ce privește Moldova, I. Nădejde remarcă existența aici, în veacurile XII—XIII, a vlahilor brodnici și bolohoveni. Cei dintii, după cum atestă bulele papale din 1228 și 1234, locuiau în sud, iar ceilalți în nord-estul Moldovei, având centrul la Bolohovo (Villa Valachorum) ⁴⁶.

Datele despre primele formațiuni statale atestate pe teritoriul Țării Românești sînt extrase de I. Nădejde din izvoare diverse. Oprindu-se asupra evoluției, mai ales în veacurile XII—XIII, a statului româno-bulgar, situat pe ambele maluri ale Dunării, și a conflictelor sale cu Imperiul bizantin, în timpul dinastiei române a fraților Asănești, el arată că, la stînga Dunării, „românii vor fi fost încă de pe atunci elementul diminuatoriu” ⁴⁷. Mai numeroase informații oferă privilegiul acordat, în 1247, de regele ungar Bela al IV-lea cavalerilor ioaniți; I. Nădejde încearcă și o destul de exactă localizare a voievodatelor românești amintite în document: cel condus de Seneslau, la stînga Oltului, aproximativ în viitoarele județe Argeș, Dîmbovița și Muscel, iar în dreapta Oltului, voievodatul lui Litovoi, pe valea Jiului și în regiunea muntoasă, spre Hațeg, și cele ale lui Ioan și Farcaș spre sud, între Olt și Dunăre ⁴⁸. Reține de asemenea, din document, acele informații referitoare la viața economică a acestor voievodate, dominată de ocupațiile agricole (cultivarea plantelor, creșterea vitelor, piscicultura), dar și meșteșugărești, precum și existența unei diferențieri sociale (nobilimea — majores terrae și țărănimea — rustici) ⁴⁹.

Ocupîndu-se de procesul unirii acestor formațiuni politice și de făurirea statelor feudale Țara Românească și Moldova, I. Nădejde subliniază faptul că acest proces de însemnătate istorică a avut loc în condițiile luptei cu regalitatea din Ungaria, care se considera suzerană asupra teritoriilor românești de la sud și est de Carpați. Episodul încercării lui Litovoi din 1277, de unificare parțială a ținuturilor românești de pe malurile Oltului și de ieșire de sub această suzeranitate, reprimată de armatele regatului ungar, este privită ca o primă etapă a luptei pentru unificare în Țara Românească, importantă prin faptul de a fi pregătit epopeea făuririi statului feudal Țara Românească, devenit independent după izbînda de la

⁴³ „Contemporanul”, anul VII, nr. 8/1890, p. 183.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 182.

⁴⁵ *Ibidem*, anul IV, nr. 4/1884, p. 151—152.

⁴⁶ I. Nădejde, *Din dreptul vechi român*, București, 1898, p. 97—98.

⁴⁷ „Contemporanul”, anul IV, nr. 19/1885, p. 763.

⁴⁸ I. Nădejde, *Din dreptul vechi român*, p. 99—100.

⁴⁹ „Adevărul”, anul VI, nr. 1142 din 19 februarie 1893.

Posada, din noiembrie 1330, a românilor conduși de Basarab I Întemeietorul⁵⁰.

I. Nădejde a analizat și evenimentele care au condus la întemeierea Moldovei ca stat feudal independent, în luptă cu același pericol extern, reliefînd cele două faze ale acestui fenomen politic — epoca lui Dragoș și a urmașilor săi, Sas și Balș, și epoca lui Bogdan, cel care a făurit, în 1359, în Moldova „un principat neatîrnat de Ungaria”⁵¹.

Din bogata tematică a evoluției țărilor române I. Nădejde își fixează, ca obiect prioritar de studiu, *lupta poporului român pentru apărarea independenței și ființei naționale, împotriva politicii cotropitoare a marilor imperii, pentru făurirea unității național-statale*.

A fost o realitate istorică incontestabilă faptul că, de la formarea lor, ca state independente, țările române au fost nevoite să ducă o luptă continuă pentru apărarea neatîrnării. Sub conducerea unor mari voievozi patrioți, poporul român, masele de truditori ai pămînturilor acestor meleaguri, au alcătuit, în vreme de restriște, „oastea cea mare”, care semnifica ridicarea generală în apărarea țării, ea ducînd greul bătăliei pentru independență și unitate.

Epopeea populară armată a fost însoțită de o constantă și rodnică activitate diplomatică, al cărui obiectiv esențial a fost păstrarea ființei statale amenințată de marile puteri vecine. Ca rezultat al împlinirii luptei armate cu această iscusită acțiune diplomatică, domnitorii români, începînd cu Mircea cel Bătrîn, în 1393, au încheiat cu Poarta otomană înțelegeri, denumite mai târziu capitulații, prin care erau statornicite atribuțiile fundamentale de state suverane ale țărilor române, în schimbul plății unui tribut, ce nu știrbea cu nimic aceste attribute⁵². Ca urmare a acestor înțelegeri, țările române și-au păstrat viața statală autonomă, organizarea internă și viața economică, socială și politică proprii, fapt care a conturat o situație specifică a Țării Românești, Moldovei și Transilvaniei, mult superioară celor în care se aflau vecinii noștri de la sud de Dunăre, și, o vreme, chiar regatul ungar. Aceasta n-a însemnat încetarea luptei românilor pentru obținerea independenței de stat depline, lungul șir de războaie cu Imperiul otoman fiind o mărturie elocventă în acest sens.

Printre cei dintii istorici români care a înțeles foarte bine atît dinamica luptei pentru independență a țărilor române, cît și conținutul regimului politic și juridic al acestora în raporturile cu Poarta, s-a aflat I. Nădejde.

Pentru a demonstra permanența luptei pentru independență, ca ideal suprem al românilor, el s-a oprit asupra unei epoci și a unei personalități definitorii a istoriei românilor, Ștefan cel Mare, căruia i-a închinat o lucrare de sinteză intitulată *Viața lui Ștefan cel Mare și cel Bun, domnul Moldovei. 1457—1504. Cu un apendice despre starea socială a Moldovei în acel timp*. „M-am străduit să dau o schițare despre istoria lui Ștefan cel Mare și despre starea socială a poporului român în timpul lui Ștefan cel Mare” — sublinia el — înfățișînd-o cititorului ca pe o pildă de „încredere

⁵⁰ I. Nădejde, *Întemeierea Principatului Munteniei*, în „Contemporanul”, anul III, nr. 1 și 2/1883, p. 17—22 și 51—54.

⁵¹ I. Nădejde, *Întemeierea Principatului Moldovei*, în „Contemporanul”, anul II, nr. 23 și 24/1883, p. 904—910 și 947—949.

⁵² N. Copoiu, „Capitulațiile” — *tratate fundamentale privind istoria suveranității de stat a țărilor române*, în „Magazin istoric”, anul IX, nr. 3/1975, p. 33—36.

în puterea de viață a poporului român“⁵³. Folosind *Letopisețul Țării Moldovei*, scris de Grigore Ureche, *Hronica* lui Șincai și documente publicate Eudoxiu Hurmuzaki, B. P. Hasdeu, Nădejde redă un verdict tablou al domniei marelui voievod. După ce, în 1457, în urma victoriei împotriva lui Petru Aron, Ștefan „se duse la Suceava și acolo, cu voia tuturor, se alese domn, la locul ce se numea Dreptate“⁵⁴, el și-a început glorioasa domnie prin măsuri de întărire a țării, de consolidare a oștirii, spre a face față tuturor primejdiilor. Ne sînt înfățișate principalele sale bătălii de apărare a țării, împotriva cötropitorilor, cele mai multe victorioase, datorită vitejiei oastei celei mari a țării și înțeleptei conduceri a domnitorului.

De asemenea, pornind de la legăturile lui Ștefan cel Mare cu polonii și de la hotărîrea sa, în ultimii ani ai vieții, de a recomanda urmașului său să se înțeleagă cu Poarta otomană, așa cum procedase, în 1393, Mircea cel Bătrîn, și, în 1460, Vlad Țepeș („Ștefan a sfătuit pe Bogdan, feciorul și următorul lui la tron, să se puie bine cu turcii, și lucrul este de crezut de vreme ce, pe la sfîrșitul domniei, stătuse chiar el în legătură cu dînșii“⁵⁵, ceea ce Bogdan a și făcut, încheind, în 1511, prima capitulație a Moldovei cu Poarta, reînnoită, în 1529, de Petru Rareș), I. Nădejde concluzionează : „Acei care cred că era lucru rușinos a fi vasal, n-au decît să-și amintească că alte țări, acumă puternice, au fost vasale Poloniei și că nu se rușinează istoricii lor a mărturisi adevărul. De multe ori, vasalii erau mai tari decît regele (suzeranul — *n.n.*) și iar nu trebuie de uitat că legăturile de vasalitate, care se călcau cu cea mai mare ușurință, n-au împiedicat pe domnii Moldovei și pe ai Munteniei de a bate de atîtea ori pe suzerani“⁵⁶.

Opera lui Ioan Nădejde cuprinde și pertinente analize consacrate *luptelor sociale ale poporului muncitor — motorul progresului material și spiritual al țării*, cel care a înfăptuit toate marile transformări revoluționare, a asigurat mersul înainte al societății românești. În acest sens, el a reliefat rolul deosebit jucat de țărănime în istoria patriei, capacitatea sa de acțiune revoluționară, împotriva oprîmării sociale și asupririi străine. Pentru a demonstra justetea drepturilor legitime ale țărănimii, care și în vremea lui s-a ridicat cu putere la luptă pentru dreptate socială — cum a făcut-o în 1888 — Nădejde a scris autentice studii sociologice în care a arătat că, pe plan social, începînd din veacurile XIV—XV, se înregistrează începutul procesului de deposedare a țăranilor de pămînturile lor și de formare a unor mari latifundii⁵⁷. Acest proces a fost mai rapid în Transilvania, unde nemeșimea, cu acordul regilor unguri, profitînd de situația sa privilegiată, a intrat, treptat, în posesia pămînturilor obștilor satești ale românilor. Pe măsura deposedării de pămînt și de drepturi politice a țărănimii române, relațiile sociale și naționale devin în Transilvania tot mai încordate, generînd frămîntări și mari răscoale, țăranii cerînd „desființarea obiceiurilor nouă și restatornicirea privilegiilor vechi“⁵⁸, răscoale care au angrenat și țărănimea maghiară și a celorlalte naționalități. În 1437—1438, scria I. Nădejde, „țăranii români și cei unguri se scoală pentru

⁵³ I. Nădejde, *Viața lui Ștefan cel Mare și cel Bun, domnul Moldovei*, Iași, 1883, p. 15.

⁵⁴ *Ibidem*, p. 1.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 10.

⁵⁶ *Ibidem*, p. 12.

⁵⁷ I. Nădejde, *Formarea marelui proprietăți la noi*, în „Literatură și știință“, București, 1893, p. 149—178 ; I. Nădejde, *Iarăși formarea marelui proprietăți la noi*, în „Literatură și știință“, București, 1894, p. 29—58.

⁵⁸ „Literatură și știință“, București, 1893, p. 157.

a-și căpăta iarăși libertățile vechi (pro reacquirensis et reoptinendis pristins libertatibus). Ei arătară că nobilii i-au adus în robie, ca și cum i-ar fi cumpărat, că nu le dau voie să se strămute de pe moșii, nici dacă ar lăsa toată averea acolo, și că le-au pus sarcini așa de grele, încît nu le mai pot purta... Dar atît răscoala din 1437, cît și cele următoare, au fost învinse și jugul a căzut greu pe grumajii țăranilor“⁵⁹, așa cum avea să se întîmple îndeosebi după războiul țărănesc din 1514.

În Țara Românească și Moldova, țărănimea liberă, posesoare de pămînt, s-a menținut multă vreme (unii moșneni și răzeși ajungînd chiar în ranguri boierești, mai ales datorită calităților lor militare), fapt ce a determinat și marile izbînzii în luptele purtate pentru apărarea țării. În unele ținuturi (Vrancea, Cîmpulung Muscel, Cîmpulung Moldovenesc, Tigheci), organizarea în mari obști sătești, „mai vechi decît întemeierea țărilor și care au căpătat întărirea stăpînirii lor vechi asupra pămîntului“⁶⁰ (obști îndatorate doar în fața domnitorului, cu dări și servicii de oaste), s-a păstrat, aproape nealterată, pînă în veacul al XVIII-lea (D. Canțemir le considera veritabile „republici“).

Totuși, pe măsura creșterii dărilor, a înglodării țăranilor în datorii, a jafurilor din timpul războaielor, a diminuării loturilor prin moșteniri, proprietatea moșnenească și răzeșească scade în întindere și din punctul de vedere al numărului familiilor libere (concomitent cu sporirea ponderii marii proprietăți boierești și mănăstirești), țăranii ajungînd în stare de rumânie și vecinie⁶¹. Preocupat de situația țărănimii, care permanent și-a manifestat voința de a duce o viață mai bună, de rezolvarea problemei agrare în interesul maselor de truditori ai ogoarelor, I. Nădejde caută și găsește în istorie mărturii trainice ale drepturilor din vechime ale sătenilor asupra pămîntului, descifrează împrejurările în care s-a produs transferul unei importante părți a fondului funciar în mîinile marii proprietăți și se pronunță, ca, de altfel, întreaga noastră mișcare muncitorească și socialistă, pentru o largă și democratică împroprietărire a țărănimii.

Ca istoric marxist, cu viziune largă asupra fenomenului istoric, I. Nădejde a sesizat, în mod just, *caracterul de unitate și continuitate a luptei naționale a poporului român*, înglobînd în cadrul acestui proces și marile evenimente revoluționare din 1784, 1821, 1848, care au pus plinar în evidență, în noua etapă istorică, rolul determinant al maselor populare. Privindu-le în acest fel, el n-a negat conținutul social al acestora, dar l-a implicat direct în cel național, ca parte componentă a acestuia. De altfel, împletirea laturii naționale cu cea socială în aceste mari evenimente corespundea pe deplin adevărului istoric, unitatea celor două elemente fiind o trăsătură esențială a dezvoltării noastre istorice.

Analizînd marea răscoală din 1784, I. Nădejde, în articolul *Revoluția țărănească de la 1784 în Transilvania*⁶², a subliniat îndeosebi caracterul său național, determinat de faptul că „în Transilvania, țărănimea fiind mai toată română, firește că lupta împotriva nobilimii maghiare avea să îmbrace forma de luptă națională“. Relevînd conținutul revoluționar al programului formulat în Ultimatumul de la Deva din noiembrie 1784 („poporul să fie liber de iobăgie, nobilime să nu mai fie, românii să capete arme și să fie militari, pămînturile nobilimii să se împartă la țărani“),

⁵⁹ I. Nădejde, *Din dreptul vechi român*, p. 49.

⁶⁰ „Literatură și știință“, București, 1893, p. 157.

⁶¹ I. Nădejde, *Schiță despre Miron Costin și vremea lui*, Iași, 1888, p. 9—10.

⁶² „Lumea nouă“, anul I, nr. 97 din 16 februarie 1895.

Nădejde remarcă și înaltele capacități organizatorice ale lui Horea, devenit conducător al unei însemnate părți a Transilvaniei, recunoscut ca atare de popor : „Horea își organizase oastea cât putea mai bine, cu căpitani și căprari, totodată organizează și comunele, cu primari și jurați noi“. Sub conducerea lui Horea, țăranii au desfășurat „lupte eroice“, dar pînă la urmă nobilimea, sprijinită de împăratul habsburgic, reușește să înfrîngă pe răsculați, după care „răzbunarea nobililor a fost cruntă, mulți țărani au fost osîndiți la moarte, mulți au fost alungați din țară“.

Evenimentele revoluționare din 1784 au pus în evidență figurile luminoase ale lui Horea, Cloșca și Crișan, eroismul și abnegația lor, atașamentul profund al țăranilor răsculați față de cauza dreaptă a luptei pe care a desfășurat-o, în frunte cu acești trei mari conducători. Ne-o spune și I. Nădejde, în articolul intitulat *Căpitani revoluției*⁶³. Horea, scria el, „era un om foarte deștept, foarte îndrăzneț și pururea gata să apere drepturile țăranilor și era privit (de către nemeșime și imperiali — *n.n.*) ca primejdios seducător al mulțimii“ ; Cloșca „era foarte iubit de țăranii din Cărpiniș, Abrud și Bucium... A rămas pînă la sfîrșit credincios, nedînd pe față nimic“ ; Crișan „a fost un om înfocat, hotărît, aspru și mîndru... Era foarte iubit de țărani“.

Supunînd analizei istorice cele două mari momente care au jalonat începutul epocii moderne a istoriei patriei — revoluțiile din 1821 și 1848, I. Nădejde a reliefat conținutul obiectivelor urmărite (independența și unitatea națională și emanciparea socială a poporului), obiective formulate mai întîi în 1821, dezvoltate în perioada următoare și afirmate cu tărie la 1848. „Generația de la 1821 — sublinia el — avea de scop regenerarea națională a țării și ea a reușit prin aducerea lui 1848“⁶⁴. De asemenea, „pentru a aduce o îmbunătățire a vieții sale, pentru a scăpa de robia lui de veacuri, s-a sculat poporul și a proclamat de domn pe Tudor al lui, pe acel care îi făgăduia încetarea tuturor samavolnicilor“⁶⁵.

În opera lui I. Nădejde, revoluția română de la 1848, eveniment de răscruce în istoria poporului nostru, este analizată într-o dublă ipostază — ca o sinteză a unor acumulări de veacuri, care a pus în lumină hotărîrea tuturor românilor de a-și făuri o patrie unită și neatîrnată, în care poporul să beneficieze de drepturi și libertăți economice, sociale și politice, și ca testament politic pentru generațiile ce au urmat, spre a aduce la îndeplinire marile deziderate formulate la 1848, îndeplinite parțial în 1859, 1864, 1877 și care trebuiau desăvîrșite, spre a asigura națiunii române deplina unitate național-statală și completa emancipare socială⁶⁶.

Aprecieri ale lui I. Nădejde cu privire la semnificația revoluției române de la 1848 apar în mai multe scrieri ale sale, dar materiale consacrate exclusiv acestui eveniment istoric a publicat în 1898, cu prilejul semicentenarului revoluției. De altfel, în acel an, „Lumea nouă“, organul central de presă al partidului clasei muncitoare condus de I. Nădejde, a inserat un mare număr de articole închinare revoluției (scrise, în afara lui I. Nădejde, de Ștefan Petică, Th. V. Ficșinescu și de alți militanți socia-

⁶³ *Ibid.*

⁶⁴ „Drepturile omului“, anul I, seria a II-a, nr. 130 din 12 februarie 1889.

⁶⁵ „Contemporanul“, anul I, nr. 7/1881, p. 258.

⁶⁶ Vezi, pe larg : V. Niculae, M. Florescu, *1848 în tradițiile mișcării socialiste din România*, în „Analele Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.“, anul XIV, nr. 2—3/1968, p. 111—121 ; C. Căzănișteanu, I. Mamina, *Programul pașoptist, prezență vie în tradițiile și acțiunea revoluționară a mișcării muncitorești din România*, în „Anale de istorie“, anul XIX, nr. 3/1973, p. 39—58.

liști) și a reprodus pagini din opera lui A. D. Xenopol, referitoare la desfășurarea evenimentelor revoluționare, începînd cu Moldova („deoarece în Iași a izbucnit pentru întâia oară flacăra deșteptării naționale și sociale, pe orizontul întunecos al ordinii de pînă atunci“) ⁶⁷ și continuînd cu Transilvania și Țara Românească, conturîndu-se astfel tabloul unitar al „mărețelor zile de la 1848“ ⁶⁸.

Revoluția din 1848, scria „Lumea nouă“, a reprezentat „pentru noi românii, începutul activității de emancipare națională și libertate politică“. Ea a fost o revoluție făcută de întregul popor, avînd în frunte eminente luptători ce se identificaseră cu aspirațiile fundamentale ale maselor. Ideile care-i însuflețeau pe fruntașii de la 1848, „aveau darul să pasioneze pe tot ce fusese rob și împilat“ ⁶⁹. Aniversînd semicentenarul revoluției, militanții partidului politic al clasei muncitoare au reliefat tocmai aceste mărețe idei, înscrise în programul revoluționar: „Noi serbăm revoluția democratică și socială, aceea care a vrut desființarea clăcii, desființarea nedreptelor deosebiri de drepturi, după naștere și după religie, deci răsturnarea nobilimii. Serbăm acea revoluție care a voit votul universal și, deci, prefacerea milioanelor de muncitori obijduiți în cetățeni care să conducă treburile țării... Și cum n-am serba amintirea zilelor cînd s-au ars Arhondologia și Regulamentul organic, adică s-a ars condica nobilimii și cel mai crîncen instrument de despoiere a țăranilor. Acest monument de robie a țăranilor a fost ars de poporul din București, ca semn că sosisse vremea să fie sfîrșită domnia boierilor și protectoratul rusesc“ ⁷⁰.

Cu același prilej, „Lumea nouă“ a reprodus, sub genericul *Oamenii și faptele de la anul 1848*, portrete ale unora dintre conducătorii revoluției, însoțite de aprecieri asupra personalității lor, aprecieri aparținînd lui I. Nădejde. Nicolae Bălcescu este prezentat drept „cea mai clară figură de la 1848“, el punînd în revoluție „tot focul vîrstei sale, toate visurile sale de înălțare a țării, tot idealul vieții lui“; C. A. Rosetti este apreciat ca „un mare cetățean, plin de adîncă dragoste pentru popor și de mare grijă pentru țară“; Ion C. Brătianu „a luat parte activă la revoluție“, fiind „unul dintre capii revoluționarilor din Capitală, care a îndemnat poporul să proclame guvernul provizoriu“; lui Ion Heliade Rădulescu „mișcarea de la 48 îi datorește mult“, deoarece, mai ales prin intermediul „Curierului românesc“, „a dus o campanie energetică în vederea revoluției“; Ion Ghica „a trecut chiar de la început în rîndurile revoluționarilor, al căror sfătuitor și conducător a fost“; Cezar Bolliac „a jucat un rol însemnat în revoluția de la 1848“ în calitate de redactor la „Poporul suveran“, una dintre publicațiile editate la București în timpul guvernării revoluționare, și prin hotărîrea cu care a susținut apărarea revoluției în fața intervenției străine; preotul Radu Șapcă s-a remarcat îndeosebi în timpul adunării de la Islaz, „unde a zugrăvit în culori foarte vii suferințele țăranilor. În numele sătenilor, el a cerut să se dea muncitorilor de pămînt o pîrtică de loc de arat, ca nu tocmai ei, care duc toate greutățile țării, să fie străini și nemernici pe propria lor moșie“; Ștefan Golescu era „un om cu foarte mare vază în țară și însuflețit de adîncă dragoste pentru revoluție“; Dimitrie Brătianu s-a distins ca „unul dintre propagandiștii cei mai aprigi în popor“; Ion

⁶⁷ „Lumea nouă“, anul IV, nr. 1116 din 5 aprilie 1898.

⁶⁸ *Ibidem*, nr. 1166 din 9 iunie 1898.

⁶⁹ *Ibidem*, nr. 1156 din 27 mai 1898.

⁷⁰ *Ibidem*, nr. 1169 din 12 iunie 1898.

Maiorescu, în calitate de emisar al guvernului provizoriu pe lângă Dieta din Frankfurt, „ajută foarte mult mișcarea din țară“ ⁷¹.

La fel de importantă ca descifrarea adevăratelor țeluri ale revoluției române de la 1848, era înțelegerea, de către militanții noștri socialiști, între care și I. Nădejde, a necesității desăvârșirii operei începute de glorioșii înaintași în timpul desfășurărilor revoluționare, proces în care un rol important revenea clasei muncitoare, continuatoarea, într-o nouă etapă istorică, a tradițiilor pașoptiste. Preluarea ideilor înaintate ale generației de la 1848 și continuarea lor pe o treaptă superioară au constituit, totodată, pentru mișcarea noastră muncitorească și socialistă, unul dintre argumentele prin care își fundamenta legitimitatea luptei sale, girul prețios al obiectivelor pe care și le propunea. Și din acest punct de vedere lecția istoriei își demonstra valențele mobilizatoare în lupta pentru desăvârșirea operei înaintașilor. „Fericită e acea națiune — scria I. Nădejde în 1879 — a căreia generațiune nouă, inteligentă, în asemenea momente de trecere, se arată demnă a-și lua sarcina de la părinți, a căreia tinerime a păstrat curată inima sa pentru a putea înțelege faza nouă a dezvoltării idealului secular al poporului și care se simte destul de puternică pentru a sta în fruntea lui, a reprezenta și apăra interesele acestuia“ ⁷².

Din analiza devenirii noastre istorice de după 1821 și 1848, militanții socialiști au extras prețioase concluzii cu privire la dinamica luptei clasei muncitoare, a poporului atît pentru făurirea statului național unitar, cît și pentru emanciparea lui economică. Pentru că, demonstra istoria, „poporul e puterea“ ⁷³ și din rîndurile sale s-au ivit și se vor ivi totdeauna „capi demni de el, spre a-l conduce acolo unde voiește ; în sînul lui își va găsi mai mulți Tudor Vladimirescu“ ⁷⁴. De asemenea, completa I. Nădejde, „votul universal, proclamat la '48, desființarea privilegiilor, egalitatea în drepturi a tuturor supușilor români etc., sînt reforme care nu mai pot suferi întîrziere“ ⁷⁵.

Pentru I. Nădejde, pentru ceilalți militanți socialiști, pentru întregul proletariat român și partidul său revoluționar, cunoașterea și cinstirea istoriei devine, încă din ultimele decenii ale veacului trecut, implicare fermă și conștientă în făurirea istoriei. De altfel, aceasta nu reprezenta altceva decît un firesc proces de continuitate și ascendență, deoarece muncitorimea, aflată la începuturile dezvoltării, reprezentase deja, pe măsura ponderii sale, o forță activă în evenimentele istorice anterioare — luptele revoluționare din 1784, 1821, 1848, ca și în făurirea Unirii Principatelor Române în 1859 și în cucerirea independenței de stat depline în 1877—1878. Acest din urmă eveniment scosese în evidență atitudinea patriotică a proletariatului și a cercurilor socialiste, contribuția lor, pe front și în acțiunea de susținere morală și materială a războiului drept al României, la izbînda idealului neatîrnării. Viitoarele evenimente istorice vor sta măr-turie angajării totale a clasei muncitoare în marea operă de făurire a statului național unitar român ⁷⁶, de consolidare a independenței și unității

⁷¹ *Ibid.*

⁷² „Besarabia“, anul I, nr. 9 din 28 octombrie 1879.

⁷³ *Ibidem*, nr. 8 din 21 octombrie 1879.

⁷⁴ *Ibidem*, nr. 9 din 28 octombrie 1879.

⁷⁵ „Lumea nouă“, anul IV, nr. 1169 din 12 iunie 1898.

⁷⁶ Vezi, pe larg : 1918. *Unirea Transilvaniei cu România* (sub redacția Ion Popescu-Puțuri, Augustin Deac), ediția a III-a, revizuită și adăugită, Editura politică, București, 1978, p. 184—188 ; 221—226 ; 289—301 ; 687—694. Ion Mamina, Vasile Niculae, *Independența patriei, ideal și acțiune ale muncitorimii române (1877—1918)*, Editura politică, București, 1977.

sale și apoi, după izbînda revoluției de eliberare națională și socială din august 1944, de edificare, sub conducerea Partidului Comunist Român, continuatorul glorioaselor tradiții ale poporului, ale mișcării noastre muncitorești, a orînduirii socialiste pe pămîntul României.

Analiza operei istorice a lui I. Nădejde, menită a releva această fațetă necercetată a vastelor sale preocupări culturale și științifice, care îl situează între istoricii de notorietate ai poporului român, reprezintă doar un început. Ar fi de dorit, credem, să se procedeze în continuare la intensificarea eforturilor spre restituirea plenară către contemporani a valorilor perene ale activității acestei figuri marcante ale vieții noastre politice, ale militantului și cărturarului care a fost I. Nădejde, așa cum de altfel s-a început prin valorificarea scrierilor lui C. Dobrogeanu-Gherea, Sofia Nădejde, dr. C. Racovski, M. Gh. Bujor, Petre Constantinescu-Iași. Prin aceasta s-ar putea contura un tablou mai cuprinzător al contribuției de prim ordin aduse de militanții mișcării noastre revoluționare la dezvoltarea, pe multiple planuri, a vieții spirituale românești, și, în general, la demonstrarea adevărului că proletariatul și partidul său politic au ridicat din rîndurile lor personalități care aparțin țării și poporului, care au adus contribuții inestimabile la tezaurul de gîndire al națiunii noastre.

Propaganda în anii celui de-al doilea război mondial — metode, obiective, rezultate

ION POPESCU-PUȚURI

Propaganda — înțelegă ca activitate desfășurată în mod sistematic și perseverent pentru răspîndirea în mase, folosind mijloacele cele mai diverse, a unor informații, idei și doctrine social-politice, precum și a unui mod de interpretare a faptelor și evenimentelor sociale din punctul de vedere al unei anumite ideologii, al intereselor și aspirațiilor anumitor clase sociale, partide, națiuni, al unei anumite politici, în scopul formării unor anumite atitudini, opinii și comportări sociale la indivizi sau largi colective umane — reprezintă unul dintre fenomenele dominante ale secolului al XX-lea. Aceasta explică și alegerea făcută în 1975, la cel de al XIV-lea Congres mondial de istorie de la San Francisco, de către Comitetul internațional de istorie a celui de al doilea război mondial, ca la Congresul mondial de istorie de la București (11—18 august 1980) să se dezbată tema „Propaganda în anii celui de al doilea război mondial — metode, obiective, rezultate“.

De la folosirea cu precădere la început în cadrul vieții politice interne a statelor, în epoca modernă, în special în stadiul de dezvoltare imperialist, propaganda a început să fie tot mai mult prezentă pe scena vieții politice internaționale ca instrument al politicii externe a statelor, în primul rînd al marilor puteri imperialiste, pentru promovarea intereselor lor atît în timp de pace, cît și — într-o măsură din ce în ce mai mare — în timp de război. Utilizată cu bune rezultate de către părțile beligerante în ajunul și în anii primului război mondial, în perioada următoare, datorită dezvoltării spectaculoase pe care au cunoscut-o mijloacele tehnice ce o deserveau, în special cele din domeniul radioului, al cinematografului, al presei și tipăriturilor, al imprimării pe bandă și disc etc., propaganda a fost tot mai des folosită în conflictele militare în scopul obținerii unor avantaje politico-militare asupra dușmanului și, în final, a victoriei. În anii celui de al doilea război mondial, într-o măsură și cu o intensitate nemaiîntîlnite încă pînă atunci în nici un conflict, ambele tabere beligerante au folosit propaganda ca o veritabilă armă de război împotriva adversarului. Mulți oameni politici, militari, istorici, sociologi etc., avînd în

vedere tocmai gradul înalt de angajare al propagandei în ducerea războiului, rezultatele remarcabile obținute pe această cale în ridicarea moralului forțelor proprii, ca și contribuția ei la diminuarea capacității de luptă a inamicului sau la intensificarea mișcării de rezistență a populației din teritoriile ocupate de acesta, vorbesc despre existența unui adevărat „război spiritual“ (*geistige Kriegführung*)¹, „război psihologic“ (*psychologische Kriegführung* sau *psychological Warfare*)², sau „război politic“ (*political Warfare*), ca parte componentă a războiului total ce se ducea între Germania nazistă și coaliția antihitleristă. Într-o încercare de definire a conceptului de „război politic“, Reginald Leeper, înalt funcționar la Foreign Office, însărcinat cu conducerea departamentului ce răspundea de organizarea propagandei împotriva inamicului și în teritoriile ocupate de acesta, scria în mai 1941 : „Războiul total este o combinație a forțelor armate și a moralului civil. Cele două elemente sînt atît de strîns legate, încît forțele armate singure nu pot cîștiga războiul pentru noi. Noi trebuie să influențăm moralul civil în Europa în sensul ca populația să facă ceea ce noi vrem ca ea să facă. Acesta este războiul politic, parte integrantă a războiului total“³.

În arsenalul mijloacelor folosite de regimul național-socialist — varianta cea mai reacționară, mai antiumană, mai agresivă și, prin aceasta, cea mai periculoasă a fascismului internațional — pentru instaurarea supremației celui de al treilea Reich în Europa și în lume, propaganda a jucat un rol de prim ordin, stînd alături de măsurile de ordin militar, economic sau politic, pe care ea le-a pregătit, le-a însoțit sau le-a încurajat. Relevante în ceea ce privește rolul imens acordat propagandei de regimul național-socialist sînt cuvintele lui Hitler, care declara : „Propaganda ne-a permis să cucerim și să păstrăm puterea ; ea ne va da posibilitatea de a cucerii lumea“⁴.

O importanță specială au acordat naziștii propagandei în timp de război. Încă din 1925 Hitler își expunea „teoria“ sa proprie în legătură cu această problemă într-un capitol special din „Mein Kampf“, intitulat chiar „Kriegspropaganda“. În timp de război — arăta dictatorul german — propaganda trebuie să fie subordonată scopului propus, ea trebuie să contribuie la obținerea victoriei, indiferent de mijloacele folosite și fără să țină cont de principii umanitariste⁵. Multe din așa-zisele „idei“ amintite de Hitler în această lucrare, expuse sub forma unor considerații istorice privind folosirea propagandei în timpul primului război mondial, au fost puse

¹ Noțiunea este folosită, de exemplu, de Goebbels, ministrul propagandei în cel de al treilea Reich, în articolul *Über die geistige Kriegführung*, apărut în nr. 9 din 2 martie 1941 al publicației oficiale „Das Reich“.

² O astfel de terminologie este folosită de Paul M. A. Linebarger în lucrarea *Schlachten ohne Tote. Psychological Warfare*, Berlin und Frankfurt am Main, 1962 ; Gerhard Zazworka, *Psychologische Kriegführung. Eine Darlegung ihrer Organisation, ihrer Mittel und Methoden*, Berlin, 1962 (ediția a II-a) etc.

³ Elisabeth Barker, *British Anti-Axis Propaganda to South-East Europe in the Second World War*, referat ținut la Colocviul internațional cu tema *Propaganda de război și presa ilegală în Sud-Estul Europei în timpul celui de al doilea război mondial (1941—1945)*, Budapesta, 2—4 noiembrie 1978.

⁴ După Charles Robert Ageron, *Les populations du Maghreb face à la propagande allemande*, în „Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale“, 29-e année (1979), nr. 114 (avril), p. 39.

⁵ Adolf Hitler, *Mein Kampf*, München, 1934, p. 194.

în practică, la o scară mai mare, în anii 1939—1945, prin falsificarea și folosirea abuzivă a tradițiilor umaniste ale științei și culturii, prin influențarea tuturor domeniilor vieții sociale și exercitarea unei adevărate terori asupra spiritului uman ⁶.

O analiză a raportului în care cele două laturi ale propagandei s-au bucurat de credit din partea autorităților regimului nazist în anii celui de al doilea război mondial duce la constatarea că în ajunul și chiar la începutul războiului propagandei interne i s-a rezervat un rol mult mai important, necesitatea ei a fost mai bine înțeleasă, încrederea în eficacitatea ei a fost unanimă la cercurile conducătoare ale celui de al treilea Reich. O astfel de situație își are explicația în concepția strategică a „războiului fulger” a Marelui Stat Major german, care neglija rolul și importanța propagandei în exterior ⁷, dar și în ideologia național-șovinistă privind superioritatea rasei germane, în convingerea că poporul și soldatul german puteau forța și decide soarta războiului, indiferent de efectul propagandei asupra inamicului. De aceea, propaganda nazistă a fost îndreptată în această perioadă în special asupra poporului german, pentru a-i insufla „încrederea” în victorie ⁸.

Din aceasta nu trebuie însă trasă concluzia unui total dezinteres și a lipsei oricăror preocupări de propagandă în străinătate a regimului național-socialist, chiar în ajunul și la începutul celui de al doilea război mondial. Acordînd atenția principală propagandei interne, cel de al treilea Reich a desfășurat concomitent și o puternică propagandă în exterior, în Europa ca și pe alte continente, în țările inamice, ca și în cele aliate, în teritoriile ocupate, ca și în statele neutre, a cărei importanță în ochii autorităților naziste a crescut mereu în anii războiului, pe măsură ce teoria „războiului fulger” se dovedea falimentară, mitul invincibilității armatei germane se destrăma și semnele înfrîngerii deveneau tot mai clare.

În realizarea propagandei naziste în exterior rolul principal l-a avut Ministerul de externe german — care a primit sarcini precise în acest

⁶ Klaus Schell, *Die deutsche Kriegspropaganda in den besetzten Ländern Südosteuropas. Grundlagen und Ziele*, referat ținut la Colocviul internațional de la Budapesta, din 2—4 noiembrie 1978.

⁷ V. R. Berghahn, *Tendances de la „Wehrmacht-propaganda”*, în „Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale”, 21-é année (1971), nr. 84 (octobre), p. 55.

⁸ Asupra propagandei național-socialiste în anii războiului a apărut o bogată bibliografie. Lucrările publicate analizează modul în care propaganda nazistă a pregătit psihologic poporul german pentru războiul total (vezi, de exemplu, Jutta Sywotek, *Mobilmachung für den totalen Krieg. Die propagandistische Vorbereitung der deutschen Bevölkerung auf den zweiten Weltkrieg*, Hamburg, Westdeutscher Verlag, 398 p.), au fost publicate instrucțiunile zilnice date presei naziste (Helmut Sunderman, *Tagesparolen, deutsche Presseweisungen 1939—1945. Hitlers Propaganda und Kriegsführung*, Leoni am Starnberger See, Druffel, 1973, 320 p.), au apărut studii privind rolul jucat de Goebbels în conducerea propagandei celui de al treilea Reich (dr. Ernest K. Bramstead, *Goebbels and National Socialist Propaganda, 1925—1945*, East Lansing, Michigan University Press, 1965, 488 p.), s-au publicat numeroase lucrări de sinteză asupra propagandei naziste (Z. A. Zeman, *Nazi Propaganda*, ediția a II-a, London, Oxford University Press, 1973, 260 p.) etc.

sens de la Hitler⁹ și ale cărui competențe în acest domeniu au fost întărite la începutul războiului¹⁰ — ajutat de Ministerul propagandei¹¹ și de Marele Stat Major al Armatei (O.K.W.). Mijloacele folosite au fost dintre cele mai diverse : de la radio, presă, film, cărți, expoziții pe diverse teme, conferințe, spectacole, activitatea unor instituții de cultură (ca Institutul Goethe sau Societatea pentru Europa de Sud-Est), a unor institute și asociații științifice, activitatea concernelor industriale și sfîrșind cu unitățile de propagandă ale Wehrmachtului și misiunile diplomatice în străinătate. Diverse au fost și temele propagandei germane, utilizate în funcție de țările cărora li se adresau, de prioritățile politice ale momentului respectiv, de evoluția operațiunilor militare etc. Unele erau teme de uz general (ca, de exemplu, cele referitoare la „noua ordine nazistă” sau la „invincibilitatea armatei germane”), altele erau specifice unor țări sau grupuri de țări (ca, de exemplu, tema „frăției de arme” dintre poporul german și unele popoare aliate — bulgar, ungar — sau cea privitoare la „pericolul rusesc” pentru popoarele vecine cu U.R.S.S.), unele au fost permanente sau au avut o viață foarte lungă (de exemplu, tema anticomunismului etc.), altele au fost folosite numai în anumite perioade sau au fost puse în circulație între o anumită etapă (după semnarea acordului sovieto-german din august 1939, s-a renunțat, de exemplu, la tema „antibolșevismului”, care a reapărut apoi sub forma lozincii „salvării Europei de bolșevism”, pusă pe tapet după bătălia de la Stalingrad etc.).

Indiferent însă de temele folosite, de domeniile la care se refereau (politic, economic, militar, cultural, științific, sportiv etc.) și de mijloacele prin care ele erau difuzate în exterior, propaganda germană urmărea un singur scop : obținerea de avantaje în folosul celui de al treilea Reich. Grăitor în acest sens este un document al Ministerului de Externe german din 30 noiembrie 1940, care referindu-se la sarcinile propagandei culturale germane în străinătate arăta că aceasta trebuie să urmărească în fiecare țară crearea unor condiții favorabile pentru o acțiune politică germană eficientă. „Politica culturală — se sublinia în acest document — trebuie să fie permanent conștientă de faptul că ea nu urmărește un scop propriu, ci trebuie să acționeze după criterii pur politice. Nu este vorba, de exemplu, de a mijloci străinătății cunoașterea unor noțiuni și semnificații ale artei germane, pentru a stimula și inspira astfel cercurile artistice din străinătate, ci de a trezi prin aceasta astfel de opinii despre Germania care să asigure politicii externe germane cele mai bune condiții de acțiune în străinătate”¹².

Cu toate eforturile propagandiștilor naștiți și în ciuda mijloacelor impresionante pe care le avea la dispoziție și a metodelor rafinate pe care le folosea, propaganda germană în străinătate a avut rezultate foarte slabe. Popoarele și-au dat seama de esența ultrareacționară a nazismului, ce nu

⁹ *Akten zur deutschen auswärtigen Politik, 1918—1945, Serie D (1937—1941)*, vol. VI, nota la doc. nr. 707, p. 812.

¹⁰ *Ibidem*, vol. VIII, doc. nr. 31, p. 24.

¹¹ Între cele două ministere s-a încheiat la 22 octombrie 1941 o convenție prin care își delimitau competențele în cadrul propagandei în exterior.

¹² Klaus Scheel, *referatul citat*.

numai că nu concorda cu sistemul lor de valori, ci i se opunea în mod brutal și au repudiat o ideologie profund antidemocratică și șovină, ce propaga rasismul și antisemitismul, iraționalismul și voluntarismul, cultul forței și asasinatului, au refuzat modelul de organizare socială pe care îl oferea statul militarist agresiv, au respins un mod de viață și de gândire ce le era străin, ridicându-se cu hotărîre în apărarea valorilor culturale umane și democratice, naționale, împotriva barbariei hitleriste. „În fapt — constata în fața Tribunalului de la Nürnberg unul dintre acuzatorii în procesul principalilor criminali de război nașiști, referindu-se la efectele propagandei celui de al treilea Reich asupra popoarelor — rezultatele acesteia sînt foarte neînsemnate, în special dacă avem în vedere bogăția mijloacelor ce îi stăteau la dispoziție. Popoarele asuprite n-au ascultat avertismentele și îndemnul germane și s-au alăturat mișcării de rezistență”¹³.

În înclătarea dură din anii celui de al doilea război mondial, care a solicitat mobilizarea la maximum a tuturor resurselor materiale și morale ale popoarelor în lupta împotriva nazismului, țările membre ale coaliției antihitleriste — grupare de state formată încă în septembrie 1939, odată cu intrarea Angliei și Franței în război, în sprijinul Poloniei — au folosit la rîndul lor propaganda ca o armă de luptă redutabilă. Deși țările coaliției antihitleriste s-au angajat în războiul psihologic cu o oarecare întîrziere față de cel de-al treilea Reich, succesul lor în acest domeniu a fost incomparabil mai mare decît al adversarului iar contribuția propagandei la obținerea victoriei finale a fost unanim apreciată. O recunoaștere expresă în acest sens o constituie faptul că ea a fost considerată de către specialiști ca „a patra armă” în lupta împotriva celui de al treilea Reich (celelalte trei fiind flota, armata de uscat și aviația)¹⁴. Pornind tocmai de la recunoașterea rolului major al propagandei în anii celui de al doilea război mondial, generalul Dwight D. Eisenhower, comandantul suprem al forțelor armate aliate din Occident, declara : „Fără nici o îndoială războiul psihologic și-a dovedit dreptul de a ocupa un loc de prim ordin în arsenalul nostru militar”¹⁵.

Propaganda țărilor membre ale coaliției antihitleriste a avut în anii războiului trei destinatari principali — popoarele proprii ; popoarele din regiunile ocupate de Germania și din țările satelite ; cel de al treilea Reich. În funcție de destinatar, de scopurile urmărite în fiecare țară în parte și de cerințele războiului într-o etapă sau alta, temele și mijloacele de propagandă folosite au fost extrem de diverse.

Propaganda destinată propriilor popoare a avut drept scop esențial mobilizarea tuturor rezervelor interne pentru războiul împotriva celui de al treilea Reich și a aliaților săi. Paleta tematică folosită în acest scop a

¹³ *Der Prozes gegen die Hauptkriegsverbrecher vor dem Internationalen Militärgerichtshof*, vol. 6, Nürnberg, 1947, p. 619, rechizitoriul pronunțat de Edgar Faure, loctiitorul acuzatorului principal al Franței, la 4 februarie 1946.

¹⁴ Charles Cruickshank, *The Fourth Arm, Psychological Warfare, 1938—1945*, London, Davies-Paynter, 1977, 200 p.

¹⁵ Daniel Lerner, *Sykewar : Psychological Warfare Against Germany, D-day to VE Day*, New York, 1949, p. 286.

fost foarte variată : de la relevarea necesității luptei împotriva fascismului, lămurirea populației asupra scopurilor proprii urmărite în război, demascarea planurilor naziste de cucerire și a atrocităților săvârșite în teritoriile ocupate, popularizarea victoriilor obținute de aliați pe fronturile de luptă etc. pînă la îndemnul ca fiecare cetățean să contribuie prin munca sa la încheierea cît mai grabnică și cu succes a războiului.

Extrem de diverse au fost și mijloacele folosite. Practic toate mijloacele de propagandă de care guvernele puteau dispune au fost folosite în acest scop : de la presă, radio, film, afișe, expoziții, conferințe, opere literare, teatru, muzică etc. și pînă la emisiunile filatelice nimic nu a fost uitat, contribuția nici unui mijloc de propagandă nu a fost subestimată.

Un uriaș efort material și uman a fost întreprins în acest sens în Uniunea Sovietică. Încă din perioada anterioară declanșării atacului Germaniei hitleriste împotriva U.R.S.S., partidul comunist și guvernul sovietic au întreprins unele acțiuni și au luat o serie de măsuri pentru pregătirea și educarea populației în vederea unui eventual război. Astfel, în presă și la radio, la teatru și la film, în adunări, la conferințe publice, în școli și facultăți, pretutindeni unde se forma și se educa opinia publică, se cultiva cu grijă patriotismul sovietic, se elogia spiritul de sacrificiu și curajul militar, apelîndu-se în acest scop la vechi tradiții istorice rusești sau la fapte glorioase de arme din timpul războiului civil. Totodată a fost adoptat un nou text pentru jurămîntul militar, s-a reintrodus salutul militar, s-au reînființat gradele de general și de amiral pentru comandanții superiori din armată și flotă etc.

Începutul Războiului pentru Apărarea Patriei a impus conducerii de partid și de stat a U.R.S.S. reorganizarea întregului aparat și a muncii de propagandă și agitație în conformitate cu sarcinile noi, deosebit de importante, ridicate de război. Era necesar să se renunțe la starea de spirit din timp de pace și să se mobilizeze toate forțele pentru respingerea dușmanului și, în final, pentru zdrobirea lui. În acest scop, conform indicațiilor din scrisoarea-directivă din 29 iunie 1941 a Consiliului Comisarilor Poporului al U.R.S.S. și Comitetului Central al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice și al cuvîntării radiodifuzate din 3 iulie 1941 a șefului guvernului sovietic, I. V. Stalin, întreaga activitate ideologică și politică dusă în rîndurile oamenilor sovietici trebuia axată pe educarea lor în spiritul devotamentului nemărginit față de patria sovietică, al credinței profunde în victoria asupra dușmanului și al conștiinței că trebuie să desfășoare o luptă plină de abnegație pe front și în spatele frontului.

Pentru transpunerea în practică a acestui program a fost depus un mare efort, s-a desfășurat o intensă activitate politico-organizatorică. A fost creat, în acest scop, un corp valoros de propagandiști și agitatori, recrutați dintre cei mai buni activiști de partid și de stat, militari de toate gradele, oameni de artă și cultură, comsomoliști care în anii războiului au mers prin fabrici și uzine, pe ogoare, în orașe și sate, în unități militare, pe front și în spatele frontului, explicînd populației caracterul și scopul războiului de eliberare împotriva fascismului, sarcinile ce stăteau în fața poporului sovietic în condițiile războiului și îi ajutau pe muncitori și colhoznici să înțeleagă semnificația evenimentelor. Lozinci ca : „Totul pentru front, totul pentru victorie“, „Nici un pas înapoi“, „În muncă la fel ca în luptă“, numeroasele chemări la întrecere ale colectivelor

de muncitori și colhoznici, vizitele oamenilor muncii pe front, ca și scrisorile soldaților sau darurile trimise acestora de sărbători de întreaga țară au mobilizat toate eforturile popoarelor sovietice în confruntarea cu dușmanul, au făcut de neînfrânt rezistența ostașilor sovietici la Leningrad, Moscova și Stalingrad, au întărit unitatea popoarelor sovietice în jurul Partidului Comunist, au contribuit la crearea condițiilor materiale și spirituale indispensabile victoriei asupra dușmanului. Pentru vitejia de care au dat dovadă în cursul Războiului pentru Apărarea Patriei au fost distinși cu ordine și medalii ale U.R.S.S., unele dintre acestea înființate chiar în cursul războiului și purtând numele unor celebri comandanți de armată ruși ca Alexander Nevski, Suvorov, Kutuzov, Bogdan Hmelnițki, peste 7 000 000 de soldați, matrozi, ofițeri, generali și amirali iar aproape 11 000 de ostași au fost distinși cu titlul de Erou al Uniunii Sovietice ¹⁶.

La războiul purtat de popoarele sovietice o contribuție majoră au avut oamenii de cultură. Prin creațiile lor I. Ehrenburg, M. Șolohov, A. Fadeev, B. Polevoi, A. Tolstoi, A. Tvardovski, K. Simonov, L. Leonov, A. Alexandrov, V. Soloviov-Sedoi, A. Hacıaturian, D. Șostacovici, Krukinikși, V. Muhina, P. Sokolov-Skalia, I. Astapov, M. B. Grekov și mulți alți scriitori, poeți, pictori, sculptori, artiști de teatru și film, compozitori au educat oamenii sovietici în spiritul dragostei de patrie, al urei față de dușman, le-au insuflat dorința de a învinge, le-au întărit credința în victorie ¹⁷.

Un rol deosebit de important în cadrul mijloacelor de propagandă a revenit presei, cu ajutorul căreia forurile conducătoare ale Uniunii Sovietice au menținut un contact strâns cu masele de milioane de oameni ai muncii, mobilizându-le la fapte eroice în muncă și pe câmpul de luptă. Deși numărul publicațiilor a scăzut ca urmare a războiului (în 1940, de exemplu, apăreau 8 806 titluri de ziare și reviste în 38 milioane exemplare iar în 1942 numai 4 561 titluri într-un tiraj de 18 milioane exemplare), s-a asigurat o largă cunoaștere a conținutului lor de către populație prin organizarea unor centre de afișare a presei în locuri publice și în instituții ¹⁸. De asemenea, presa centrală a fost difuzată în milioane de exemplare pe teritoriul vremelnice ocupat al Uniunii Sovietice. Numai în prima jumătate a anului 1943, de exemplu, au fost trimise în Ucraina 900 000 exemplare de ziare și reviste centrale și circa 6,5 milioane foi volante iar în Bielorusia numai în perioada mai—august 1943 au fost difuzate 930 000 exemplare din publicațiile centrale și 2,3 milioane foi volante. Concomitent, organele și organizațiile de partid aflate în spatele inamicului au editat propriile lor ziare, dintre care unele au atins tiraje de zeci de mii de exemplare ¹⁹.

O largă dezvoltare a cunoscut în anii războiului presa militară, care a popularizat în paginile sale faptele de arme ale ostașilor Armatei Roșii, a contribuit la educarea lor patriotică, la creșterea combativității în rîndul militarilor sovietici, i-a ajutat la însușirea tehnicii de luptă celei mai noi.

¹⁶ *Istoria U.R.S.S. Epoca socialismului (1917—1957)*, Editura politică, București, 1958, p. 552.

¹⁷ Lidia V. Maksokova, *Roli sovetsoi kulturi v pobeade nad fașizmom*, în *Inter arma non silent Musae. The War and the Culture, 1933—1945*, Panstwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa, 1979, p. 149—169.

¹⁸ *Istoria velikoi otecestvennoi voini Sovetskogo Soiuzu 1941—1945*, vol. 2, Moskva, 1961, p. 569.

¹⁹ *Ibidem*, vol. 3, p. 454—457.

Un rol deosebit de important a jucat propaganda în anii celui de al doilea război mondial și în Statele Unite ale Americii. După cum se știe, în S.U.A. s-a dezvoltat în perioada care a urmat primului război mondial un puternic curent izolaționist, care s-a transformat după 1 septembrie 1939 într-un larg curent în favoarea unei politici de neutralitate față de părțile beligerante. De subliniat însă că simpatia poporului american era cvasiunanimă în favoarea țărilor coaliției antihitleriste iar opinia publică se pronunța în favoarea politicii administrației Roosevelt de ajutorare a lor cu armament și alimente. Chiar și după atacul de la Pearl Harbour, din decembrie 1941, care a atras după sine intrarea Statelor Unite în război, o parte importantă a poporului american a arătat că nu era pregătită psihologic pentru război, nu știa pentru ce și de ce trebuie să lupte și de aceea, deși a acceptat intrarea în război, nu a făcut-o ca urmare a unei atitudini logice, critice, acceptarea n-a fost rezultatul înțelegerii necesității războiului, ci pur și simplu a legat-o de atacul japonez. Ilustrativ în acest sens este un sondaj de opinie din aprilie 1942, care arăta că la patru luni după ce Statele Unite deveniseră deja țară beligerantă, 53% dintre americani nu aveau încă o idee clară și corectă asupra obiectivelor majore urmărite de S.U.A. în război²⁰.

În aceste condiții era absolut necesară o intensă activitate propagandistică pentru a explica poporului american cauzele și scopul intrării Statelor Unite în război. O atenție deosebită a fost acordată tinerilor americani, în număr de aproape 8 milioane, chemați să înfrunte dușmanul pe cimpurile de luptă și care formau aproximativ 98% din totalul forțelor armate ale S.U.A. Acești tineri — arăta generalul Marshall — obișnuți să gândească și să acționeze conform propriilor lor convingeri, puteau deveni soldați mai buni decât ai puterilor totalitare numai dacă „li se explica pentru ce sînt în uniforme militare și dacă erau convinși că obiectivele care li se indicau meritau să se bată și să moară pentru ele”²¹. În acest scop, în rîndul tinerilor recruți a început o acțiune intensă și sistematică, care s-a prelungit practic în toată perioada războiului, pentru explicarea cauzelor conflictului și pentru clarificarea obiectivelor urmărite de Statele Unite și aliații săi în război. Printre mijloacele folosite un loc deosebit de important l-a avut cinematograful. Cu ajutorul unei echipe de regizori și scenariști, bine cunoscuți în lumea filmului, printre care Frank Capra, Anthony Litvak, Anthony Veiller, Oficiul de informații de război al Statelor Unite (U. S. Office of War Information — O.W.I.) a produs o suită de filme pentru „orientarea” recruților, reunite în seria „Pentru ce luptăm” („Why We Fight”). Cele șapte filme ale seriei — dintre care patru turnate în 1942 („Preludiul războiului”, „Naziștii atacă”, „A diviza pentru a domina” și „Bătălia Angliei”), două în 1944 („Bătălia Rusiei” și „Bătălia Chinei”) și ultimul în 1945 („Războiul atinge America”) — căutau să explice tinerilor recruți — și nu numai lor, deoarece filmele au fost proiectate și pentru marele public — scopul războiului dus de S.U.A. și aliați, să le arate justetea cauzei pentru care ei luptau. La întrebarea „Pentru ce luptăm?” cu care începea primul film al seriei, comentariul, după ce enumera toate victimele cauzate de atacurile puterilor Axei, răspundea: „Pentru libertate, pentru care oamenii luptă din cele mai vechi timpuri, pentru a fi liberi”. Și comentariul se încheia cu cuvintele: „Iată pentru ce purtăm războiul.

²⁰ Hadley Cantril, *Opinion Trends in World War II: Some Guides to Interpretation*, în „Public Opinion Quarterly”, an 12 (1948), Spring, p. 38.

²¹ Frank Capra, *The Name Above the Title*, New York, 1971, p. 326—327.

Noi luptăm împotriva celui mai vechi dușman al libertății, contra nebuliei ca majoritatea să fie dominată de către o minoritate. Acesta nu este un război obișnuit. Este lupta pînă la moarte a oamenilor liberi împotriva celor care ar vrea să-i readucă la starea de sclavie. Dacă pierdem războiul, pierdem totul : căminele noastre, slujbele pe care sperăm să le reluăm, cărțile pe care le citim, pînă la alimentele pe care le mîncăm, speranțele pe care le punem în copiii noștri, copiii noștri chiar. Ei nu vor mai fi ai noștri. Iată miza pentru care luptăm. Ea va fi a lor sau a noastră²².

În anii celui de al doilea război mondial țările coaliției antihitleriste, în special marile puteri, pe măsura atragerii lor în conflictul împotriva Puterilor Axei (Anglia și Franța de la început, apoi Uniunea Sovietică, din iunie 1941 și, din decembrie 1941, Statele Unite ale Americii) au desfășurat o intensă propagandă externă, care s-a înscris ca o componentă fundamentală a războiului purtat de ele. Destinată, în special, popoarelor din țările și regiunile ocupate de inamic, țărilor satelite și poporului german, propaganda țărilor coaliției antihitleriste a urmărit în fiecare țară sau grup de țări obiective specifice, care, însă, se înscriseră și se subordonau scopului final al războiului pe care îl duceau împotriva Axei. Astfel, propaganda către țările și regiunile ocupate de inamic urmărea să mențină trează în rîndul populației umilite și brutalizate credința în victoria finală, îndemna popoarele asuprite să se ridice la luptă, să organizeze o largă mișcare de rezistență împotriva dușmanului etc. În țările satelite, propaganda a căutat în primul rînd să determine cercurile guvernamentale să reducă sprijinul militar și economic acordat Germaniei, precum și să încurajeze mișcările de rezistență, manifestările de nemulțumire ale grupărilor politice opoziționiste, să întretină o atmosferă de tensiune între statele satelite rivale, care să creeze o stare de nesiguranță pentru spatele armatei germane, să provoace o lovitură de stat antigermană în aceste state etc. Propaganda pentru cel de-al treilea Reich, urmărind să determine o ruptură între poporul german și conducerea nazistă, să zdruncine convingeri pe care o propagandă abilă și mincinoasă le împlîntase în sufletul unei națiuni întregi, a căutat să deschidă ochii poporului german asupra aventurii periculoase în care se lăsase tîrît, să-i arate tragedia pe care o trăia și inevitabila înfrîngere a nazismului.

Mijloacele avute la dispoziție de țările coaliției antihitleriste pentru propaganda lor externă, deși sensibil inferioare ca număr celor folosite în propaganda internă, au fost totuși în măsură să realizeze cu succes sarcinile și scopurile urmărite. În cadrul acestor mijloace un loc important l-au ocupat manifestele, pe care aviația aliată — în special în ultima parte a războiului — le împrăstia practic peste toate zonele Europei aflate sub stăpînirea Germaniei naziste. Avînd cele mai diverse teme, în funcție de țara de destinație și de scopurile urmărite de aliați — de la informații privind victoriile obținute pe fronturile de luptă împotriva celui de-al treilea Reich și aliaților lui, de la fotografii ale unor personalități politice antifasciste populare într-o anumită țară sau fotografii ce înfățișau efectele bombardamentelor aliate asupra Germaniei pînă la îndemnuri adresate popoarelor de a se ridica cu toate forțele la luptă împotriva naziștilor și a celor vînduți lor — manifestele au constituit un mijloc deosebit de eficace al propagandei țărilor coaliției antihitleriste în anii celui de-al

²² După E. Mac Creary, *La propagande cinématographique et l'opinion américaine. Les films „Pourquoi nous combattons“*, în „Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale“, 26-e année (1976), nr. 101 (janvier), p. 71.

doilea război mondial. Pe lângă întrebuințarea lor în scop strategic, prin împrăștierea în adâncimea teritoriului inamic, ele au găsit o largă întrebuințare, în special spre finalul războiului, pe cîmpul tactic, prin difuzarea aeriană deasupra liniilor de apărare inamice a unor manifeste ce conțineau îndemnuri adresate militarilor germani de a dezerta și a se preda trupelor aliate. Dînd curs acestor sfaturi și folosindu-se de manifeste ca de veritabile pașapoarte, mulți soldați au trecut linia frontului și s-au predat.

În unele cazuri, propaganda aliată a reușit chiar să realizeze publicații în limbile unor popoare aflate sub jugul dominației naziste, care, apoi au fost răspîndite pe calea aerului în țările respective. În Grecia, de exemplu, în prima jumătate a anului 1942 au fost răspîndite de către propaganda engleză publicațiile „Elefteros Logos” și „Eleftheria”. Tot propaganda engleză a scos în anii 1944—1945 trei ziare în limba sîrbo-croată — „Londonsko pismo”, „Glas pobede” și „Pobeda” (ultimul subintitulat „Britisch Journal for Yugoslavia”), în care au fost difuzate informații privind mersul războiului în diverse regiuni ale lumii, succesele partizanilor iugoslavi conduși de mareșalul Tito, precum și diverse declarații și hotărîri ale marilor puteri membre ale coaliției antihitleriste ce interesau popoarele iugoslave²³. Metoda a fost folosită cu succes de propaganda aliată și pentru alte țări din Europa (Franța, Belgia etc.).

Fără îndoială însă că cel mai puternic mijloc de propagandă pentru străinătate pe care țările coaliției antihitleriste l-au avut la dispoziție în anii războiului a fost radioul. Dezvoltarea tehnicii în acest domeniu, ca, de exemplu, în cel al imprimării, realizarea unor posturi de emisie puternice, cu o rază mare de acțiune, ca și existența în Europa a unui număr relativ însemnat de aparate de recepție au reprezentat baza materială ce a permis ca radioul să devină o adevărată armă de luptă împotriva dușmanului. Al doilea război mondial a fost primul conflict în care radioul a jucat un rol major. Posturile de radio Moscova, „Vocea Americii” și B.B.C. au declanșat un adevărat „război al undelor” împotriva celui de-al treilea Reich și a aliaților săi.

Ilustrativ pentru importanța deosebită acordată acestui mijloc de propagandă de către țările membre ale coaliției antihitleriste este uriașul efort întreprins de B.B.C. în anii războiului pe linia lărgirii activității sale. Cîteva cifre sînt concludente în acest sens. Astfel, dacă în 1939 numărul total al inginerilor de la B.B.C. era de 1 635, el a ajuns la sfîrșitul războiului la 4 317. O creștere spectaculoasă a înregistrat și numărul emisiunilor în limbi străine, care a ajuns în 1945 la 32, printre care un loc important îl ocupau emisiunile în limba germană, în limbile țărilor sate-lite precum și ale popoarelor din Europa ocupate de naziști. Cu ajutorul posturilor de emisie instalate în dominioane, practic radioul englez a acoperit cu emisiuni toate zonele globului, devenind în anii războiului cel mai important post de radio aliat²⁴.

Pe lângă propaganda pentru străinătate a B.B.C., care putea fi identificată cu propaganda oficială a guvernului englez — și care a constituit fără îndoială baza propagandei radiofonice britanice pentru străinătate — Departamentul pentru războiul politic (Political Warfare Executive

²³ Elisabeth Barker, *referatul citat*.

²⁴ Pentru o înfățișare detaliată a activității B.B.C. în anii celui de-al doilea război mondial, vezi: Asa Briggs, *The History of Broadcasting in the United Kingdom*, vol. III — *The War of Words*, London, Oxford University Press, 1970, 766 p.

— P.W.E.), organism însărcinat de guvern cu conducerea propagandei în străinătate, a organizat în anii războiului câteva zeci de posturi de emisie clandestine — așa numitele „stații libere” sau „stații negre” (*black radio*) —, avînd grijă să ascundă orice urmă privind originea lor britanică. Aceste posturi de radio vorbeau în numele unor grupări politice antinaziste sau organizații de rezistență fictive din țările satelite sau din regiunile ocupate de cel de-al treilea Reich, dar și al autorităților locale pronaziste, afișînd un asemenea servilism față de germani care să-i compromită atît pe aceștia, cît și pe sprijinitorii lor locali. Pînă la sfîrșitul anului 1940 funcționau deja patru astfel de stații în limbile germană, italiană, franceză și română. Stația de radio în limba română, care și-a început activitatea la 12 octombrie 1940, la cîteva zile după intrarea trupelor germane în România, era deservită de unii dintre foștii diplomați de la legația română din Londra care nu recunoșteau regimul militar-fascist din România și care colaborau strîns cu profesorul englez R. W. Seton-Watson, specialist de renume mondial în problemele sud-estului european. Emisiunile stației de radio, a cărui lozincă era „Sus inimile, frați români”, aveau o linie politică puternic antinazistă și antiantonesciană și afișau o atitudine clară pronazional-tărănistă²⁵.

În anii celui de-al doilea război mondial, cu consimțămîntul și sprijinul guvernelor sovietic și britanic, la Moscova și Londra au funcționat posturi de radio ale unor grupări din străinătate ale emigrației și rezistenței popoarelor europene, care au adus o contribuție importantă la propaganda aliaților împotriva naziștilor și sprijinitorilor lor din țările și regiunile ocupate. Astfel, la Moscova au funcționat posturi de radio ale rezistenței germane (postul de radio „Germania liberă”), române („România liberă”), bulgare („Hristo Botev”), poloneze („Tadeus Kosciuszko”), ungare („Lajos Kossuth”), iugoslave („Slobodna Jugoslavia”) etc.²⁶. La Londra, prin activitatea desfășurată s-a distins în mod deosebit postul de radio al „Franței Libere”, ale cărui emisiuni au început încă în iunie 1940 și au continuat fără întrerupere pînă în octombrie 1944²⁷.

Sfaturile și îndemnurile la rezistență, cuvintele de îmbărbătare, știrile privind mersul operațiunilor militare pe fronturile de luptă, tot mai nefavorabile celui de-al treilea Reich, difuzate de radioul aliat au contribuit la întărirea moralului popoarelor subjugate de naziști, le-au redat încrederea în ele și speranța eliberării. În același timp avertismentele date naziștilor și slujitorilor lor, în condițiile înfrîngerilor militare suferite de cel de-al treilea Reich și sateliții săi, al bombardamentelor aliate au zdruncinat moralul dușmanului, slăbindu-i puterea de luptă și capacitatea de rezistență.

Dintre toate mijloacele de propagandă folosite de aliați în timpul celui de-al doilea război mondial, radioul s-a dovedit a fi arma cea mai eficientă. Larga audiență pe care emisiunile de radio aliate le-au avut în rîndul popoarelor subjugate de Germania nazistă este foarte bine ilustrată de succesul pe care l-a avut campania „V”-ului, care a devenit o

²⁵ Elisabeth Barker, *referatul citat*.

²⁶ Emisiunile unor posturi de radio au fost publicate după război, ceea ce a permis o cunoaștere aprofundată a conținutului lor.

²⁷ Sub conducerea fostului șef al serviciului de difuzare clandestină din cadrul Comisariatului național pentru afacerile interne și secretar al Comitetului Executiv al Propagandei de la Londra, J.-L. Crémieux-Brilhac, în Franța au fost publicate cinci volume de documente, *Les voix de la Liberté. Ici Londres (1940—1944)*, ce conțin o selecție a emisiunilor în limba franceză de la radio Londra.

adevărată formă de manifestare a sentimentelor patriotice și antinaziste ale popoarelor, a credinței lor în victoria țărilor coaliției antihitleriste²⁸. Chiar autoritățile naziste și colaboraționiste au trebuit să recunoască, odată cu ineficacitatea propriei lor propagande, succesul imens al propagandei radiofonice aliate atît asupra popoarelor subjugate din Europa, cît și a poporului german, în pofida măsurilor oficialităților privind interdicția pentru populație de a asculta posturi de radio inamice. Astfel, într-un raport al autorităților din departamentul francez l'Herault privind propaganda guvernului de la Vichy se arăta: „Puține persoane au încredere în presa actuală (guvernamentală — n.n.), însă, dimpotrivă, radioul englez continuă să se bucure de toată cinstea în casele particulare. De asemenea, radioul englez contribuie puternic la împiedicarea acțiunii legionare și la recrutarea de adepți”²⁹. O anchetă făcută în Franța în 1973—1974 în rîndul a 1 620 cetățeni ce trăiseră în perioada războiului, a arătat că aproximativ 73% dintre ei ascultau B.B.C., iar 10,5% emisiunile în limba franceză de la Moscova și aproximativ același procent emisiunile postului de radio „Vocea Americii”, în timp ce emisiunile de radio ale guvernului de la Vichy nu captau atenția și nici nu se bucurau de încrederea auditorilor³⁰.

Aceeași largă audiență găsea radioul aliat în țările satelite și chiar în Germania. Un raport de la sfîrșitul anului 1943 al unui funcționar nazist privind situația din România, de exemplu, evidenția faptul că „propaganda radiofonică dușmană s-a intensificat considerabil în ultimele săptămîni, ca și numărul ascultătorilor acesteia”, că sentimentul antinazist în rîndul poporului român era în permanentă creștere³¹. De asemenea, pe măsură ce războiul se apropia de frontierele Germaniei iar bombardamentele aliate deveneau tot mai dese și mai necruțătoare creștea numărul ascultătorilor emisiunilor de la B.B.C., radio Moscova sau de la „Vocea Americii” și în rîndurile poporului german, în ciuda interdicțiilor oficiale și a pedepselor grele la care se expuneau cei ce ascultau.

Tabloul de ansamblu al propagandei în anii celui de-al doilea război mondial și îndeosebi al propagandei forțelor antifasciste ar fi incomplet fără relevarea uneia din componentele sale fundamentale și anume propaganda desfășurată de mișcarea de rezistență a popoarelor împotriva hitleriștilor și a slujitorilor lor. În condiții deosebit de grele, înfruntînd un dușman sîngeros și un aparat de represiune numeros, participanții la mișcarea de rezistență au organizat în toată perioada războiului o puternică propagandă, care se înscrie ca o componentă organică a mișcării de

²⁸ La 14 ianuarie 1941, în timpul unei emisiuni a B.B.C.-ului destinată Belgiei, crainicul Victor de Laveleye a lansat semnul „V” ca simbol al victoriei împotriva hitleriștilor. Cu această literă începe cuvîntul „victorie” în franceză (victoire), engleză (victory) și cuvîntul „libertate” în neerlandeză (vrijheid).

²⁹ Claude Lévy, *Note bibliographique sur la propagande en France (1939—1944)*, în „Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale”, seizième année (1966), nr. 64 (octobre), p. 114.

³⁰ Vezi J.-L. Crémieux-Brilhac și G. Bensimhon, *Les propagandes radiofoniques et l'opinion publique en France de 1940 a 1944*, în „Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale”, vinght-sixième année (1976), nr. 101 (janvier), p. 3—18.

³¹ Klaus Scheel, *referatul citat*.

rezistență, a luptei popoarelor împotriva fascismului, în general. Prin manifeste, afișe, inscripții pe zidul clădirilor, prin radio și presă, prin tot felul de alte mijloace pe care creativitatea umană pusă în slujba unei cauze generoase și eroice le putea inventa, mișcarea de rezistență a căutat să mențină trează în rîndul popoarelor speranța eliberării, să transforme ura față de naziști în acțiune hotărîtă împotriva acestora, să mobilizeze cele mai largi forțe naționale în mișcarea de rezistență antifascistă.

Un rol deosebit în acest sens a revenit presei mișcării de rezistență. Editată ilegal în țările Axei, în țările și regiunile aflate sub ocupație fascistă sau în care se aflau regimuri colaboraționiste sau dictatoriale sate-lite, publicată liber în zonele eliberate de forțele insurecționale sau de către detașamentele de partizani pentru necesitățile lor proprii sau ale populației din teritoriile eliberate, scoasă în cele mai grele condiții de către deținuții din lagărele de concentrare și din lagărele de muncă forțată, tipărită liber în afara teritoriului ocupat de dușmani și difuzată în teritoriul ocupat, presa mișcării de rezistență se caracterizează printr-o mare diversitate și bogăție. A existat o mare varietate tematică a publicațiilor : de la cele cu caracter informativ-politic pînă la publicații de specialitate tehnice, culturale, muzicale, literare etc. ; au existat publicații pe categorii de vîrstă, pentru tineri, bătrîni, copii, publicații pentru femei ; din punct de vedere al periodicității au apărut ziare și reviste cotidiene, săptămînale, bimensuale, lunare, trimestriale, anuale, precum și publicații fără o apariție periodică sau ocazionale ; ele erau tipărite, multiplicare, bătute la mașina de scris sau pur și simplu scrise cu mîna ; tirajul lor a variat de la cîteva exemplare pînă la tiraje de cîteva sute de mii. Practic, presa mișcării de rezistență a căutat să se adreseze unor categorii sociale cît mai largi, să răspundă unor interese imediate de informare, dar și de orientare în perspectivă, să găsească cuvinte de îmbărbătare pentru toate categoriile de cititori. Nimeni, sau aproape nimeni, nu a fost uitat. Grăitor în acest sens este faptul că în Iugoslavia numărul publicațiilor și imprimatelor s-a ridicat în anii războiului (1941—1945) la peste 20 000, scrise în toate limbile popoarelor iugoslave, iar în regiunile de graniță și în italiană și germană ³², că în Olanda a apărut chiar o publicație în alfabetul Braille pentru orbi („Mijn Schild Ende Betrouwen“), că în Polonia, pe lîngă publicațiile în limba polonă (1 354 în total), au apărut și publicații în limba ebraică și idiș (45), în limba germană (14), în limba franceză și engleză pentru prizonierii din lagăre ³³, că în Danemarca în timpul celor cinci ani de ocupație au apărut publicații ale mișcării de rezistență într-un tiraj de 26 milioane de exemplare ³⁴, că în Franța numărul total al titlurilor de publicații a fost de 1 035 ³⁵, în Belgia

³² Milan Matic, *La presse du mouvement populaire de liberation et de la revolution en Yougoslavie 1941—1945*, referat ținut la conferința internațională de la Budapesta din 2—4 noiembrie 1978.

³³ Stanisława Lewandowska, *Konspirationspresse im okupierten Polen 1939—1945*, referat ținut la Conferința internațională de la Budapesta din 2—4 noiembrie 1978 (text șapirografiat).

³⁴ Pentru amănunte, vezi Daniel Lampe, *The Savage Canary. The story of Resistance in Denmark*, London, Cassel et Company, 1961, 236 p.

³⁵ Stanisława Lewandowska, *referatul citat*.

au apărut peste 600 de publicații clandestine ³⁶, în Norvegia aproximativ 325 ³⁷, în Bulgaria aproape 150 de ziare și buletine ³⁸, în Austria 71 ³⁹ etc.

Și în România a existat în anii războiului o bogată presă clandestină, a cărei apariție a fost asigurată în cea mai mare parte de aparatul P.C.R., singurul care avea experiența și capacitatea organizatorică pentru aceasta, precum și aparatura tehnică necesară. De remarcat însă că prin conținutul său și prin aria de răspândire presa clandestină publicată de P.C.R. a îndeplinit funcția de purtător de cuvânt al rezistenței naționale antihitleriste, în general ⁴⁰. Ea a reflectat în paginile sale nu numai poziția comuniștilor români — primii care, înaintea tuturor celorlalte forțe politice, au exprimat în forma cea mai clară și mai profundă marile comandamente naționale —, ci și a altor forțe social-politice antihitleriste. Este elocventă în acest sens declarația-program apărută în primul număr al ziarului patriotic central „România liberă”, în care se arăta : „Ziarul nostru... își deschide larg porțile pentru toate partidele patriotice, pentru oricine vrea să-și spună liber cuvântul. El nu-și poate împlini menirea decât devenind cu adevărat ziarul marelui front patriotic de luptă, ce trebuie gravnic încheat trecind peste orice divergențe de partid” ⁴¹.

În problematica vastă abordată de publicațiile clandestine ale P.C.R. în anii 1940—1944 un loc principal l-a ocupat evidențierea căii ce trebuia urmată de forțele naționale patriotice și antihitleriste pentru îndeplinirea obiectivului central al rezistenței românești — redobândirea deplină a independenței naționale, eliberarea de sub dominația Germaniei hitleriste, scoaterea țării din războiul alături de aceasta, lichidarea urmărilor dictatului nedrept de la Viena impus de puterile Axei, instaurarea unui regim democratic și intrarea României în război împotriva Germaniei hitleriste, în cadrul coaliției Națiunilor Unite. Un rol deosebit a revenit în această direcție ziarului „România liberă”, care încă de la începutul apariției sale s-a făcut exponentul politicii de largi alianțe antihitleriste, preconizată de Partidul Comunist Român, adresându-se celor mai diferite categorii sociale ale populației țării cu chemarea de a trece peste divergențele de clasă sau politice și de a se încadra în marele front național de luptă împotriva hitlerismului. Unul dintre numeroasele articole consacrate de ziar acestei probleme lansa următorul apel mobilizator : „Intelectuali și muncitori, săteni și orășeni, oameni politici și gospodari, militari și civili, industriași și negustori, ardeleni, regăteni, bănățeni, să ne unim cu toții într-o sfortare supremă pentru a scăpa țara de cotropirea nemțească și a o așeza alături de aliații ei firești” ⁴².

³⁶ G. K. Tanham, *Contribution à l'histoire de la Résistance belge 1940—1944*, Bruxelles, 1971, p. 156. Vezi și Constantin Botoran, *Belgia, în Rezistența europeană (1938—1945)*, vol. II — *Țările din Europa occidentală și nordică*, București, Editura militară, 1976, p. 164.

³⁷ H. Luihn, *De illegale avisene*, Oslo-Bergen, 1960, p. 230. Vezi și Ladislau Gergely, *Norvegia, în Rezistența europeană (1938—1945)*, vol. II, p. 114.

³⁸ Velcio Kovacev, *Nelegalinaia paciati v Bolgarii vo vremi vtoroi mirovoi voini (1941—1944)*, referat ținut la Conferința internațională de la Budapesta din 2—4 noiembrie 1978.

³⁹ Herbert Exenberger, *Die illegale Presse in Osterreich, 1938—1945*, referat ținut la Conferința internațională de la Budapesta din 2—4 noiembrie 1978.

⁴⁰ Nicolae Popescu, *Presa clandestină din România în timpul celui de-al doilea război mondial*, referat prezentat la Conferința internațională de la Budapesta din 2—4 noiembrie 1978.

⁴¹ „România liberă”, anul I, nr. 1 din 28 ianuarie 1943.

⁴² „România liberă”, anul I, din 28 ianuarie 1943.

În felul acesta presa clandestină a constituit un element de primă importanță în activitatea desfășurată de P.C.R., ca nucleu principal al rezistenței, în scopul mobilizării unor forțe social-politice foarte largi, de la masele populare pînă la cercurile burgheze interesate în doborîrea dictaturii, la participarea monarhiei, a armatei și chiar a unor exponenți ai aparatului de stat antonescian la lupta antihitleristă. Soluția preconizată de Partidul Comunist Român era izvorîtă din cunoașterea trecutului de luptă al poporului nostru pentru libertate socială și națională, din experiența bogată a mișcării muncitorești din țara noastră, a propriei sale experiențe, ca și din succesele și erorile mișcării comuniste internaționale, era rodul analizei atente, în spiritul socialismului științific, a situației concrete din țară și a evenimentelor internaționale. Însușită de celelalte forțe patriotice și antifasciste, ea s-a materializat în mărețul act de la 23 August 1944, ce marchează începutul revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din țara noastră.

Toate acestea ilustrează rolul deosebit de important pe care propaganda l-a jucat în anii celui de-al doilea război mondial, evidențiază contribuția pe care ea a avut-o la mobilizarea tuturor energiilor popoarelor în lupta împotriva fascismului, la obținerea victoriei finale asupra Germaniei naziste. Multe din sarcinile propagandei antifasciste sînt încă și astăzi în vigoare la 35 de ani de la încheierea războiului. Nu trebuie să uităm că, în unele țări, elemente fasciste încearcă să se regroupeze din nou, că apar curențe neofasciste ce propagă rasismul, șovinismul, ura între popoare, războaiele de cucerire.

În Constituția Republicii Socialiste România se prevede că „orice asociație cu caracter fascist sau antidemocratic este interzisă” iar „participarea la astfel de asociații și propaganda cu caracter fascist sau antidemocratic sînt pedepsite prin lege” (art. 29).

În lupta ce trebuie dusă împotriva acestor manifestări, cercetării istorice îi revine un rol deosebit. Ea trebuie să releve lecția drastică a istoriei, care a pus în evidență consecințele catastrofale pe care le-a avut atitudinea conciliatoare față de fascism, lipsa de vigilență și fermitate împotriva politici de agresiune și de încălcare a drepturilor suverane ale altor popoare și state.

Din lupta poporului român,
sub conducerea Partidului Comunist,
împotriva pericolului fascist extern și intern,
pentru apărarea independenței, suveranității
și integrității teritoriale (1933 — 1939)

HORIA BRESTOIU,
VASILE BOBOCESCU

I. P.C.R. în fruntea poporului român pentru apărarea independenței, suveranității și integrității teritoriale a țării în anii 1933—1937.

Evoluția situației interne și externe a României în deceniul al 4-lea a fost marcată de evenimente importante care-i vor modifica sensibil cursul istoric tradițional, determinând o seamă de perturbări de ordin economic și social-politic cu consecințe dureroase asupra poporului român.

Creșterea pericolului fascist, îndeosebi după instaurarea dictaturii hitleriste în Germania, accentuarea progresivă a politicii revizioniste, revanșarde a statelor fasciste, au constituit grave amenințări la pacea lumii, la independența, suveranitatea și integritatea teritorială a multor țări. Vizată direct de către statele fasciste, România și-a apărât demnă și singură dreptul la liberă existență, dar, în condițiile izolării sale crescînde, către finele deceniului al 4-lea, a fost nevoită să adopte o politică concesivă față de pretențiile acestora, a suferit grave amputări teritoriale și, apoi, a fost împinsă în războiul declanșat de al III-lea Reich.

Evoluția raporturilor internaționale au influențat vizibil situația și dispoziția forțelor social-politice din cadrul societății românești. Sprijinită subteran sau fățiș de hitleristi, Garda de fier a devenit tot mai insolentă în acțiunile sale, amenințînd ordinea democratică a statului, constituind un real pericol pentru însăși poporul român, pentru viitorul său. În aceste condiții, Partidul Comunist Român, avangarda revoluționară a proletariatului, a întregii națiuni, a cărei viziune s-a apropiat tot mai mult de cerințele cele mai stringente ale dezvoltării țării, s-a pronunțat și a acționat ferm pentru bararea pericolelor care amenințau țara. Comuniștii, avînd la bază un program clar, realist, au desfășurat o asiduă muncă pentru refacerea frontului unic muncitoresc și, pe această bază, pentru crearea unei largi concentrări de forțe la nivel național, pentru apărarea independenței, suveranității și integrității teritoriale a țării.

P.C.R., prin întreaga sa activitate desfășurată în această perioadă, fructuoasă în realizări și importantă în urmări, a obiectivat plenar caracterul său de cea mai înaintată forță social-politică a societății românești, care a constituit fermentul și catalizatorul energiilor revoluționare ale unui întreg popor. Pentru împlinirea dezeratelor majore ale acestuia s-au pronunțat și au acționat largi forțe social-politice, evident, de pe poziții și cu mijloace specifice — de la muncitorime și țărănime la marea burghezie și cercurile Palatului regal. Este demn de subliniat faptul că în toată această perioadă cercurile conducătoare românești s-au plasat pe poziția respingerii ferme a oricăror încercări care amenințau unitatea, integritatea și independența patriei.

Toate guvernele, fără excepție, care s-au aflat la cîrma țării între cele două războaie mondiale și-au propus și au avut drept obiectiv principal al activității lor apărarea independenței, suveranității și integrității teritoriale a României, întărirea capacității sale de luptă pentru respingerea acțiunilor agresive ale statelor revizioniste.

La nivelul maselor, în mod obiectiv purtătoare ale marilor idealuri naționale ale poporului român, ostilitatea față de grupările extremiste de dreapta din interior ca și revolta față de politica de forță promovată de statele fasciste, au creat un teren favorabil realizării unei cuprinzătoare coaliții de forțe social-politice la nivelul întregii țări. Factorul cel mai activ, combativ, hotărît și organizat al luptei pentru apărarea independenței, suveranității și integrității patriei, pentru bararea pericolului fascist extern și intern a fost Partidul Comunist Român, purtătorul celor mai înaintate tradiții revoluționare și democratice ale poporului român. În vederea apărării țării, el a mobilizat la acțiuni energice mase largi de oameni ai muncii, în frunte cu proletariatul. „Națiunea este în pericol să-și piardă independența și libertatea“, avertiza un apel al C.C. al P.C.R. din acea vreme. Pentru aceasta, același document chema: „Ea (națiunea — n.a.) trebuie să ridice steagul luptei pentru propria sa ființă“ P.C.R., făcînd dovada atașamentului său profund la cauza națiunii române și deopotrivă patriotismului său ardent, releva în acele împrejurări grave: „Noi comuniștii sintem gata să apărăm cu arma în mînă independența României, dacă țara noastră va fi silită să ducă un război național de apărare contra imperialismului fascist“¹.

În concepția partidului comuniștilor, patria putea fi salvată numai prin realizarea consensului de acțiune și voință al întregului popor român. Urmărind evoluția tacticii P.C.R., îndeosebi după marile lupte sociale din ianuarie-februarie 1933, a căror bogată experiență a influențat pozitiv întreaga orientare a militanților comuniști, constatăm legarea sa tot mai strînsă de necesitățile stringente ale timpului, de obiectivele fundamentale imediate ale națiunii noastre. Se dovedea prin aceasta realismul, obiectivitatea, luciditatea cu care Partidul comunist analiza evoluția de ansamblu a României de la o etapă istorică la alta, în contextul contorsionării raporturilor internaționale, a creșterii pericolului izbucnirii unui nou război mondial.

Pornind de la realitățile societății românești, P.C.R. a ajuns la concluzia că înfăptuirea unui front național unic antifascist și antihitlerist nu numai că era posibil de realizat, dar însăși condiții obiective de atunci îl justificau, îl reclamau și, totodată, îi creau teren pentru realizare. Devine explicabil, astfel, efortul stăruitor și permanent al comuniștilor de a se adresa cu propuneri concrete organizațiilor politice muncitorești (Partidul social-democrat, Partidul socialist-unitar, Partidul socialist) sau burghezo-democratice (Partidul național-țărănesc, Partidul național-liberal, Partidul radical-țărănesc, Partidul național-democrat, Partidul conservator etc.).

În apelurile adresate de către P.C.R. Partidului național-țărănesc, Partidului radical-țărănesc, Partidului național-liberal și altor forțe politice burgheze, în anii 1936—1937, în vederea realizării unei largi concentrări de forțe capabile să se opună ascensiunii pericolului fascist, au fost înscrise o serie de măsuri concrete, menite a stăvili ascensiunea spre putere a Gărzii de fier și a celorlalte organizații de extremă dreaptă, cit și a apărării independenței naționale și integrității teritoriale a țării².

Platformele comune pe baza cărora s-au raliat într-un front comun democratic forțele patriotice și antifasciste sub conducerea P.C.R. cu prilejul alegerilor parlamentare parțiale din 18 februarie 1936 din județele Mehedinți și Hunedoara și a alegerilor pentru consiliile județene, municipale și comunale din următorul an, au avut ca obiectiv principal, alături de lupta împotriva pericolului fascist intern, și lupta pentru apărarea independenței naționale și a integrității României amenințate de politica expansionistă a statelor fasciste. Militanții comuniști participă, astfel, la numeroase manifestații organizate, îndeosebi de P.N.T., avînd drept țel principal dinamizarea activității acestuia. Referindu-se la acest aspect, tovarășul Nicolae Ceaușescu arată că „Comuniștii iau parte la întrunirile și demonstrațiile organizate în anii 1936—1937 de partidele național-țărănesc și radical-țărănesc, imprimîndu-le combativitate, influențînd transformarea lor în manifestații antifasciste sub lozincă frontului popular“³.

¹ Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R. (în continuare Arhiva I.S.I.S.P.), cota Ab XXII—9, inventar 101.

² Arhiva Ministerului de interne, fond documentar, dosar nr. 2, vol. 285, filele 292—293, în original.

³ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 1, Editura politică, București, 1968, p. 370.

În manifestul lansat cu prilejul demonstrației din 31 mai 1936 în Capitală de către Comitetul organizației din București a P.C.R., intitulat „Către muncitori, țărani, meseriași și funcționari! Către studenți și liber profesioniști! Către întreaga populație nevoiașă a Capitalei“, se arată că „fasciștii români pregătesc o nouă năvălire în țară a trupelor fascismului german, o nouă jefuire a bogățiilor țării...“⁴. Manifestind sub lozinci antifasciste cei peste 100 000 de cetățeni ai Capitalei, în majoritate muncitori, participanți la demonstrația din 31 mai 1936, și-au exprimat hotărârea de a apăra hotarele țării, condamnd totodată politica agresivă a statelor fasciste.

Masele muncitoare ale naționalităților conlocuitoare, mobilizate și conduse de către P.C.R., s-au ridicat alături de poporul român, atît împotriva pericolului fascismului intern cît mai ales pentru apărarea independenței naționale a țării, amenințată de politica expansionistă a statelor fascist-revizioniste și de acțiunile elementelor iredentiste din interior. O contribuție de seamă în ridicarea populației maghiare din România la acțiuni hotărîte împotriva fascismului, iredentismului și revizionismului, a adus-o organizația democratică antifascistă Madosz, care a răspuns favorabil tuturor propunerilor P.C.R. pentru realizarea unui larg front antifascist, participînd la toate alianțele antifasciste încheiate de comuniști.

În apelul „Muncitorii maghiari împotriva revizionismului“, apărut în ziarul „Dimineața“ din 18 decembrie 1936, se arată că „revizionismul urmărește readucerea maghiarilor din România sub regimul de teroare feudală a maghiarilor din Ungaria. De aceea, populația maghiară din România are datoria să apere alături de frații români libertatea și hotarele“.

Populația maghiară din țara noastră și-a exprimat, totodată, adeviziunea la politica externă a statului român, la acțiunile diplomatice întreprinse pentru apărarea păcii și contracararea acțiunilor revizioniste ale statelor fasciste. Cu prilejul adunării populare de la Cluj, din 9 august 1936, organizația locală a Madosz-ului s-a pronunțat „în favoarea formării unui front popular al păcii preconizat de d. Titulescu și împotriva violării tratatelor existente care ar conduce la un nou măcel“ și s-a declarat pe deplin solidară cu lupta poporului român pentru apărarea independenței și libertății sale în contra amenințărilor fasciste din afară⁵.

Sub conducerea sau îndrumarea P.C.R., organizațiile democratice și antifasciste (Comitetul național antifascist, Frontul studențesc democrat, Blocul democratic, Comitetul român al reuniunii universale pentru pace, Uniunea democratică și altele) au mobilizat masele populare la acțiuni ferme împotriva pericolului fascist, pentru apărarea independenței naționale în fața acțiunilor agresive ale statelor fasciste și revizioniste. Spre exemplu, în Programul Comitetului român al reuniunii universale pentru pace, organizație democratică și antifascistă creată în octombrie 1936, aflată sub președenția de onoare a lui Nicolae Titulescu și cea activă a doctorului Nicolae Lupu, se cerea dizolvarea partidelor, organizațiilor și grupărilor fasciste, încheierea imediată a pactului de asistență mutuală cu Uniunea Sovietică și „formarea unui guvern de elemente hotărîte să apere țara de atacul Germaniei hitleriste și aliaților ei și hotărîte să apere pacea alături de Franța, Anglia, U.R.S.S. și de toate popoarele“⁶.

P.C.R. a participat activ la acțiunile patriotice întreprinse de „Liga antirevizionistă“ pentru apărarea hotarelor țării și contracararea propagandei revizioniste a statelor fasciste și a acțiunilor iredentiste ale elementelor naționalist-șovine din rindurile claselor înstărite ale naționalităților conlocuitoare.

În colaborare cu Partidul social-democrat și cu organizații democratice, P.C.R., în septembrie 1936, a organizat întruniri și adunări ale maselor împotriva acțiunilor agresive ale statelor fasciste, pentru apărarea independenței țării. O astfel de acțiune a avut loc la 4 septembrie în sala „Marna“ din Capitală, la care muncitorii au cerut ca „Politica externă a României să-și urmeze cursul neclintit pe linia politicii de securitate colectivă și în cadrul Societății națiunilor...“⁶ și au declarat că „sînt gata să apere țara împotriva oricărei agresiuni...“⁷.

Creșterea pericolului fascist extern, ca și unele evenimente care au avut loc pe plan intern, cum au fost încheierea pactului de „neagresiune“ între P.N.Ț. și partidul „Totul pentru țară“ (Garda de fier) la sfîrșitul anului 1937, cît și atacurile repetate ale lui C. Codreanu-Zilinski (Zelea) împotriva politicii externe românești, sistemului de alianțe care garanta statu-quo-ul teritorial al țărilor din centrul și

⁴ Arhiva Ministerului de interne, fond documentar, dosar nr. 2, vol. 295, fila 94.

⁵ „Dimineața“ din 12 aprilie 1936.

⁶ Arhiva C.C. al P.C.R., fond nr. 25, dosar nr. 4162, filele 188—190.

⁷ Loc. cit., fond nr. 25, dosar nr. 4162, filele 197—198.

⁸ Loc. cit.

sud-estul Europei, Societății națiunilor și statelor democratice occidentale, au determinat Partidul Comunist Român să adreseze o scrisoare deschisă șefului național-tărăniștilor. Situiindu-se pe o poziție patriotică, în acele grele împrejurări prin care trecea țara, Lucrețiu Pătrășcanu, semnatarul scrisorii în numele conducerii P.C.R., cerea lui Iuliu Maniu denunțarea colaborării cu organizația legionară, angajarea P.N.Ț. în lupta pentru coalizarea partidelor și forțelor democratice într-un larg front național antifascist, care să se prezinte cu liste unice în alegerile generale parlamentare, și inițierea unor măsuri ferme pentru apărarea integrității teritoriale a țării. În acest sens, el arăta că este necesar ca P.N.Ț. să lupte în comun cu muncitorimea atît „pentru apărarea libertăților constituționale și împotriva dictaturii” cît și „pentru apărarea integrității țării, în cadrul Ligii națiunilor și alături de marile puteri pacifiste, împotriva planurilor războinice ale revizionismului fascisto-hitlerist”⁸.

În încheierea acestei scrisori, Lucrețiu Pătrășcanu sublinia că muncitorimea română, forța cea mai activă și combativă a luptei împotriva fascismului, va milita pentru a menține trează vigilența maselor, inclusiv a celor din P.N.Ț., pentru a împiedica un act de trădare din partea conducătorilor organizației legionare care afirmă că „locul României este pe axa Roma-Berlin, adică la discreția celor mai hotărâți dușmani ai hotarelor noastre”⁹.

Acțiunile de propagandă ale forțelor democratice în timpul campaniei electorale pentru alegerile parlamentare din decembrie 1937 s-au desfășurat în spiritul lozincii ce milita pentru „Propășirea țării și conservarea cu orice preț a integrității noastre naționale”¹⁰.

Luind poziție fermă contra declarațiilor antinaționale ale lui Codreanu-Zilinski, de la 30 noiembrie 1937 P.C.R. a desfășurat o largă campanie prin presa sa legală precum și prin intermediul celei democratice pentru demascarea în fața opiniei publice a gravității acestui pericol pentru independența țării. În acest sens, în „Reporter” din 5 decembrie 1937 se consemna: „Cine nu știe că Roma și Berlinul se află în fruntea revizionistilor de hotare, în fruntea celor ce vor să rupă tratatele de pace care asigură existența României Mari?... Momentul e grav. Pericolul e iminent. Și astăzi persistă în urechile tuturor românilor strigătul amenințător al d-lui Mussolini... rostit la Milano la 1 noiembrie 1936. «Alianța cu Roma și Berlinul» în care ne-am pomeni înglodăți în «48 ore după biruința legionară» ar însemna subjugarea economică și politică a României de către «aliații» noștri, dezmembrarea țării, moartea României ca stat național independent. Existența României ca stat național amenințat de expansiunea militaristă și războinică a Romei și Berlinului este condiționată de stabilirea și întărirea unui sistem de alianțe cu statele la fel de amenințate de puterile războinice și revizioniste”.

II. Lupta P.C.R. pentru mobilizarea maselor muncitoare împotriva creșterii pericolului fascist intern (1938—1939)

Încurajată de succesul nescontat în alegerile parlamentare din decembrie 1937 și favorizată de încheierea pactului de „neagresiune” cu P.N.Ț., Garda de fier și-a intensificat acțiunile în vederea acaparării puterii politice. În acest scop, au fost menținute raporturile de conlucrare cu Iuliu Maniu și s-a realizat un acord secret cu gruparea condusă de Octavian Goga în vederea participării în comun la alegerile parlamentare fixate a se desfășura la 2 martie 1938. Pe de altă parte, gardiștii pregăteau să organizeze o lovitură de stat pentru a prelua puterea. Calculînd însă greșit situația politică din țară, Codreanu-Zilinski declara, cu prilejul consfătuirii cu inspectorii legionari județeni, din 27 ianuarie 1938, că „victoria legionară este aproape, nu vor trece nici șase luni și toată țara va fi legionară”¹¹.

Pentru pregătirea unei lovituri de stat, s-a înființat un corp „select” de legionari cu denumirea „Moța-Marin” și s-a constituit grupul militarilor legionari¹². Totodată, s-au procurat armele și munițiile necesare. Edificator în acest sens este și faptul că Codreanu-Zilinski a luat hotărîrea, prin circulara din 10 ianuarie 1938, de a înființa în fiecare reședință de județ o școală de primari legionari, iar la București o școală de prefecți legionari, „necesari” conducerii viitorului stat legionar¹³.

⁸ Arhiva Ministerului de interne, fond documentar, bibliotecă, cota I/2—310 (Lucrețiu Pătrășcanu, O scrisoare deschisă domnului Iuliu Maniu, Decembrie 1937), p. 5—6.

⁹ *Ibidem*, p. 7.

¹⁰ „Reporter” din 28 noiembrie 1937.

¹¹ Arhiva Ministerului de interne, dosar nr. 110 237, vol. 12, fila 109.

¹² *Loc. cit.*, fila 118.

¹³ *Loc. cit.*, filele 118, 149.

Tot cu acest obiectiv, la mijlocul lunii ianuarie 1938, din sinul Gărzii de fier s-au constituit comisii care să se informeze asupra activității tuturor ministerelor și serviciilor ce le compuneau și să facă propuneri asupra organizării lor. Pentru Ministerul de interne s-au constituit mai multe comisii care să cerceteze amănunțit structura tuturor organelor de poliție și informații, acordându-se o atenție deosebită Direcției generale a poliției, îndeosebi Direcției siguranței generale. Aceste comisii aveau și sarcina de a face selecția cadrelor necesare și a face propunerile cuvenite, în vederea reorganizării activității acestor organe de ordine și informații, astfel încât totul să fie pregătit pentru situația cînd legionarii ar fi venit la putere¹⁴. Pe de altă parte, Garda de fier și-a intensificat acțiunile pentru a intra în posesia unor informații privind planurile de activitate ale M.St.M. al Armatei și ale organelor polițienești și informative. Aceste hotărâri ale lui Codreanu au produs satisfacție în rîndurile legionarilor care socoteau că „acum au speranța că venirea la putere (a partidului „Totul pentru țară” — n.a.) nu este îndepărtată”¹⁵.

Referitor la aceste pregătiri pentru o lovitură de stat legionară, Constantin Argetoianu consemna, la 5 februarie 1938, în memoriile sale: „Garda de fier se organizează ca un stat în stat. După corpul Moța și Marin, un fel de S.S., după atîtea alte formațiuni politice, sociale și gospodărești, căpitanul (Codreanu-Zilinski — n.a.) a mai înființat în ziua de ieri Corpul foștilor militari compus dintre foști ofițeri, plutonieri înscrîși în mișcarea legionară”¹⁶.

În cea ce privește conlucrarea organizației legionare cu Iuliu Maniu, cu toate că liderul P.N.Ț. se angajase, sub presiunea opiniei publice din țară de a nu mai reînnoi pactul de „neagresiune” cu Garda de fier și a acceptat încheierea unui cartel electoral cu P.S.D. pentru noile alegeri, luînd totodată atitudine împotriva politicii expansioniste a Germaniei hitleriste*, a continuat în mod tainic și la începutul anului 1938. Aceasta reliefa poziția nesîcîră a lui Iuliu Maniu față de forțele democratice și chiar față de propriul său partid. La întrevvedere cu ziaristul francez Georges Quadrat, el a recunoscut că „avea întîlniri secrete cu Corneliu Codreanu în casa unui prieten comun”¹⁷. Referindu-se la relațiile stabilite între conducătorii organizației legionare și președintele P.N.Ț., un fruntaș legionar preciza: „S-a calculat greșit, legătura dintre domnul Maniu și mișcarea legionară este deja cimentată, astfel încît oricîte lovituri s-ar mai încerca, se vor sfărîma de zidul de granit Maniu-Corneliu Codreanu”¹⁸.

Instaurarea guvernului Goga-Cuza și creșterea pericolului acaparării puterii politice de către Garda de fier, au produs o puternică îngrijorare în rîndurile forțelor politice democratice și antifasciste. În acest context, P.C.R., prin intermediul organizației sale legale de masă Uniunea democratică, a desfășurat o bogată activitate pentru unirea tuturor partidelor și organizațiilor democratice împotriva pericolului fascismului și expansiunii Germaniei hitleriste. Pentru alegerile generale din martie 1938, P.C.R. a dat cuvînt de ordine membrilor și simpatizanților săi, că acolo unde nu figurează candidații ai forțelor democratice și antifasciste conduse de comuniști, să fie votați candidații P.S.D., P.R.Ț., P.N.Ț. sau P.N.L., care au sorți de izbîndă și să înfrîngă lista forțelor de dreapta și fasciste¹⁹.

Sub presiunea atitudinii antifasciste a maselor populare, conducerile P.N.Ț., P.N.L., P.R.Ț. și P.N.D. au luat atitudine atît împotriva organizației legionare cît și a guvernului Goga-Cuza. Astfel, N. Iorga a adresat un protest vehement împotriva încălcării drepturilor democratice, în care preciza: „Nu pot admite o situație care odată stabilită ar putea să aducă și alte interziceri ale drepturilor constituționale”²⁰.

Constantin I. C. Brătianu, președintele P.N.L., în interviul acordat ziarului „Viitorul” a luat poziție împotriva Gărzii de fier, arătînd „pericolul ce-l prezintă pentru siguranța și consolidarea statului”²¹. Organizația legionară, arăta liderul

¹⁴ Loc. cit., filele 151—152.

¹⁵ Loc. cit. fila 192.

¹⁶ Arhiva C.C. al P.C.R., fond nr. 104, dosar nr. 8 626/Constantin Argetoianu, *Insemnări zilnice*, 1 ianuarie 1938-febr. 1938), fila 3 357.

* În cuvîntarea rostită la 5 februarie 1938, la o întrunire a tineretului național-țărănesc, Iuliu Maniu declara: „Sîntem înverșunați dușmani ai idelilor de dictatură, fie că ele se numesc hitleriste sau fasciste”. Referitor la principiile și politica externă ale Gărzii de fier, el arăta că acestea sînt „Principii cu totul catastrofale... și contra intereselor României”, deoarece Germania revizionistă „marele pericol pentru noi”, caută expansiunea spre orient, practicînd ca toate statele totalitare o politică șovinistă și imperialistă” („România nouă” din 23 februarie 1938).

¹⁷ Arhiva I.S.I.S.P., fond nr. 3, dosar nr. 451, vol. 2, fila 8.

¹⁸ „Scînteia” din ianuarie 1938.

¹⁹ Arhiva Ministerului de interne, dosar nr. 110 237, vol. 12, fila 214.

²⁰ Nicolae Iorga, *Memorii*, vol. VIII, București, 1939, p. 446.

²¹ „Viitorul” din 8 februarie 1938.

P.N.L. în acest interviu, constituia o mare primejdie pentru țară, democrație, acuzînd-o totodată că politica pe care o promova incita la război. Referitor la compoziția socială a acesteia, I. C. Brătianu afirma că a „strîns în rîndurile ei toată pleava țării”, care „semăna anarhia”²².

Exprimîndu-și îngrijorarea față de creșterea agresivității Gărzii de fier, Armand Călinescu, ministru de interne în guvernul Goga-Cuza, nota în memoriile sale că „...triumful ei (al Gărzii de fier — n.a.) ar fi sigur o catastrofă pentru stat”²³. În funcția ce o deținea în guvern, el a militat pentru a imprima organelor de poliție, siguranței și jandarmeriei o orientare antigardistă și antihitleristă. Din ordinul lui s-au întreprins unele măsuri de către aceste organe pentru reprimarea acțiunilor agresive ale organizațiilor și grupărilor fasciste, îndeosebi ale Gărzii de fier²⁴. Unele din aceste măsuri au fost îndreptate chiar împotriva Partidului național creștin, precunizîndu-se desființarea corpului lăncierilor²⁵.

Mișcarea antifascistă și antirăzboinică, cu prilejul aniversării unor momente de seamă din istoria națională a demonstrat în fața maselor populare cît de mare e primejdia fascismului și a revizionismului, pentru a le mobiliza în vederea apărării hotarelor țării. Astfel, la întrunirile organizate cu prilejul aniversării unirii Moldovei și Țării Românești, desfășurate în ziua de 24 ianuarie 1938, s-a relevat necesitatea unirii tuturor forțelor social-politice într-un front unic de luptă, capabil să apere libertatea, neafirmarea și integritatea țării. În articolul de omagiere a acestui eveniment istoric, apărut în ziarul „Reporter” din 23 ianuarie 1938, sub titlul „Muncitorimea trebuie să apere hotarele țării”, semnat de militantul comunist Ion Popescu-Puțuri, se sublinia necesitatea luptei „Contra partidului <Totul pentru țară>”, pentru scoaterea lui din viața politică”, în vederea apărării regimului democratic și a independenței naționale.

În acest context, evidențiind tradițiile glorioase de luptă ale poporului român pentru apărarea patriei de-a lungul veacurilor, P.C.R. sublinia necesitatea ca muncitorii să se situeze în fruntea acestei acțiuni. „Ne cheamă la luptă singele lui Doja, Horia și Tudor Vladimirescu — se arăta într-un manifest al C.C. al P.C.R. din ianuarie 1938. Ne cheamă la luptă dragostea de țară, pe care nu vrem s-o vedem sfîșiată și cotropită, dragostea de acest popor, pe care nu-l vrem îngenunchiat și rob”²⁶. Clasa muncitoare din România, releva acelaș manifest, își exprimă atașamentul la lupta pentru apărarea armată a patriei deoarece „rezistența înarmată a poporului în caz de agresiune e legitimă și ea (muncitorimea — n.a.) va merge în primele rînduri ale bătăliei”²⁷.

Alarmate de avîntul luptei antifasciste și democratice și îngrijorate de starea de spirit încordată care se crease în țară prin politica guvernului Goga-Cuza, cercurile monopoliste din jurul regelui Carol al II-lea, au trecut la acțiuni mai hotărîte pentru salvarea intereselor fundamentale ale regimului burghez, instaurînd, la 10 februarie 1938, dictatura regală.

Instaurarea dictaturii regale a fost posibilă datorită lipsei de unitate a forțelor potrivnice planurilor dictatoriale ale regelui Carol al II-lea și care se situau pe linia menținerii sistemului parlamentar-constituțional. În momentele decisive premergătoare actului de la 10 februarie 1938, conducătorii P.N.Ț. și P.N.L. nu numai că au adoptat o poziție obstrucționistă creării unui larg front național antifascist propus de P.C.R., dar n-au putut ajunge nici măcar la o înțelegere între cele două partide, pentru a realiza o formulă de guvern de coaliție.

Apreciînd just și obiectiv conținutul dictaturii regale, P.C.R. ținea seama de faptul, că, totuși pericolul principal pentru independența națională îl reprezenta nu acest regim, care pe plan extern se pronunța pentru menținerea relațiilor cu Anglia, Franța, statele din Mica Înțelegere și Înțelegerea Balcanică, ci Garda de fier. „Ar fi o mare greșeală — scria «Scinteia» — să confundăm regimul actual, reacționar și anti-popular, cu fascismul și Frontul renașterii naționale ca o unealtă directă a acestuia... dușmanul principal este și rămîne Garda de fier. Împotriva Gărzii de fier — acestei agenturi teroriste de spionaj hitlerist — trebuie în primul rînd îndreptat focul principal”²⁸.

Așa cum sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu în Expunerea prezentată la Congresul educației politice și culturii socialiste din 2 iunie 1976, „instaurarea dicta-

²² Arhiva C.C. al P.C.R., fond nr. 104, dosar nr. 8 626, fila 3 397.

²³ Arhiva I.S.I.S.P., fond nr. 2, dosar nr. 65, filele 473—474.

²⁴ Loc. cit., fila 462.

²⁵ Loc. cit., filele 471—472.

²⁶ Arhiva C.C. al P.C.R., fond nr. 6, dosar nr. 1201, fila 122.

²⁷ Loc. cit.

²⁸ „Scinteia” din 24 ianuarie 1939.

turii regale duce însă la accentuarea procesului de fascizare a țării, deschide calea trădării intereselor naționale și pactizării cu Germania hitleristă, calea venirii la putere în România, în 1940, a dictaturii militaro-fasciste”²⁹.

Imediat după destituirea guvernului Goga-Cuza și instituirea regimului de dictatură regală, Codreanu-Zilinski a reluat contactele cu Iuliu Maniu, cu conducătorii Partidului liberal-georgist și Partidului poporului. Chiar în noaptea de 10 februarie 1938, I. Maniu a avut o întâlnire secretă cu Codreanu-Zilinski, cu care ocazie s-a discutat noua situație politică, care punea în pericol interesele celor două partide. Pentru a da o forță mai mare acțiunilor de luptă contra regimului carlist, Maniu și Codreanu au hotărât ca cele două partide (P.N.Ț. și partidul „Totul pentru țară”), să se „carteleze”. În caz de suprimare a unuia dintre cei doi șefi, „partizanii celui dispărut — au stabilit ei — să urmeze necondiționat pe șeful rămas, pentru a se păstra unitatea și tăria blocului”³⁰.

Tot cu această ocazie, Codreanu a sugerat lui Maniu ideea organizării unei lovituri de stat, demonstrându-i că „cele două partide (P.N.Ț. și partidul „Totul pentru țară” — n.a.) pot lua puterea prin forță”³¹. În acest sens, el a argumentat că „în alegerile din decembrie trecut (1937 — n.a.) s-a făcut experiența ocupării prin forță de către legionarii locali a 71 de primării din țară, ceea ce a reușit foarte bine și este o dovadă că operațiunea se poate face și în stil mare”³².

La întrevăderea din 12 februarie 1938 dintre dr. D. Gerota, membru în conducerea Partidului poporului, și C. Z. Codreanu, însoțit de generalul Dona și colonelul Zăvoianu, a participat și Zaharia Boilă, purtătorul de cuvânt al lui I. Maniu³³.

După desființarea partidelor politice, Codreanu-Zilinski, urmînd sfatul lui I. Maniu și al doctorului D. Gerota ce i-a fost dat la întâlnirea secretă din 21 februarie 1938, a dizolvat formal organizațiunile partidului pe care-l conducea și a renunțat la comerțul legionar. Pe de altă parte, Codreanu a lăsat să se înțeleagă că această decizie nu însemna lichidarea mișcării legionare și a făcut apel la colaboratorii săi să continue activitatea fascistă³⁴.

Pentru salvarea șefului Gărzii de fier de la reperiunea ce se întrevădea din partea regimului carlist, I. Maniu și dr. D. Gerota l-au sfătuit să plece în străinătate, în Italia fascistă și apoi în Germania hitleristă, de unde să intensifice acțiunea împotriva regelui Carol al II-lea. Autoritățile, aflînd de aceste intenții, i-au retras pașaportul.

Organizația legionară a întreținut raporturi de conlucrare și cu Gh. Brătianu, care s-a pronunțat în anii 1938—1939 pentru instaurarea în România a unui regim de dreapta, fascist, „în genul regimului Salazar din Portugalia”³⁵, și pentru alinierea țării Germaniei hitleriste.

După instaurarea dictaturii regale, Garda de fier s-a bucurat și de sprijinul unor politicieni reacționari, susținători ai regimului carlist, precum și de cercurile monopoliste progermane. Unul dintre aceștia, Al. Vaida-Voevod, „nașul” Gărzii de fier, a propus regelui întreprinderea unor măsuri antidemocratice printre care chemarea „cît mai neîntîrziată în guvern a lui Corneliu Codreanu” și introducerea legionarilor în parlament³⁶. La rîndul lor, C. Argetoianu, G. G. Mironescu, Arthur Văitoianu, A. Bentoiu, Valer Pop, I. Gigurtu, M. Manoilescu, Ernest Urdăreanu și alți demnitari ai regimului carlist care au susținut pe legionari, au preconizat o strînsă „colaborare” economică și politică a României cu Germania hitleristă. Prin intermediul unora dintre acești politicieni, partidul „Totul pentru țară” era informat asupra măsurilor represive antigardiste ce urmau a fi întreprinse de către regimul carlist.

Măsurile inițiate de Armand Călinescu împotriva căpeteniilor legionare au fost contracarate de către Mihai Moruzov, șeful Serviciului secret de informații. Atunci, cînd Armand Călinescu ca ministru de interne, a emis ordin de arestare a lui Horia Sima, Mihai Moruzov l-a informat despre măsurile represive inițiate împotriva sa și a sprijinit plecarea căpeteniei legionare în străinătate, punîndu-i la dispoziție un pașaport și suma de 400 000 lei. Ajuns în Germania, Horia Sima va regiza complotul pentru asasinarea lui Armand Călinescu, care se remarcase ca un adversar al Gărzii de fier pînă la lichidarea ei.

²⁹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 13, Editura politică, București, 1977, p. 45.

³⁰ Arhiva I.S.I.S.P., fond nr. 3, dosar nr. 451, fila 15.

³¹ Loc. cit., fila 8.

³² Loc. cit., fila 15.

³³ Arhiva Ministerului de interne, dosar nr. 110 237, vol. 12, filele 46, 57, 63.

³⁴ Loc. cit., vol. 7, fila 87.

³⁵ Arhiva Ministerului de interne, dosar nr. 10 176, vol. 4, fila 69.

³⁶ Loc. cit., dosar nr. 166 942 fila 158.

Toate acestea dovedesc, într-o formă sau alta, într-o proporție sau alta, culpa unor personalități politice și unor demnitari de stat burghezi care au acordat sprijinul lor celui mai înverdat dușman al poporului român.

Singura forță politică care, cu hotărîre, luciditate și consecvență, a luptat împotriva Gărzii de fier, agentura Germaniei hitleriste în România, a fost Partidul Comunist Român. Acesta și-a justificat pe deplin rolul său de dinamizator și mobilizator al energiilor revoluționare ale maselor, energii care, treptat, treptat vor fi canalizate într-un șuvoi unic, puternic și atotcuprinzător.

III. Condamnarea fermă de către poporul român a actelor agresive ale Germaniei hitleriste; sprijinul deplin față de măsurile antigardiste, pentru apărarea independenței și integrității patriei.

Anexarea, în martie 1938, a Austriei de către Germania hitleristă arată că expansiunea celui de-al treilea Reich în acea fază urma să se îndrepte înspre centrul și sud-estul Europei, fapt ce crea un grav pericol pentru independența și integritatea teritorială a statelor din această zonă, inclusiv pentru România.

Exprimînd indignarea și revolta maselor populare din țara noastră față de acțiunile revanșarde, revizioniste ale statelor fasciste, C.C. al P.C.R., într-un manifest din aprilie 1938, arată: „După cotoirea Austriei de către armatele lui Hitler, independența țării noastre este grav amenințată împreună cu existența țărilor mici vecine”³⁷.

Mobilizate și îndrumate de către comuniști și militanții antifasciști, masele muncitoare și-au exprimat, cu prilejul întrunirilor prilejuite de sărbătorirea zilei de 1 mai 1938, hotărîrea de a apăra independența națională și integritatea teritorială a României. Demn de remarcat este faptul, că cei 600 de participanți la întrunirea publică de la Cluj au aplaudat cu entuziasm și îndelung acele părți ale cuvîntărilor care se refereau la lupta „împotriva revizionismului, contra Germaniei și Italiei și a Gărzii de fier”³⁸.

Numeroase cercuri politice din partidele național-liberal, național-țărănesc, radical-țărănesc și național-democrat au condamnat agresiunea hitleristă în Austria, precum și gestul lui Codreanu de a trimite o telegramă de felicitare lui Hitler³⁹.

Unindu-și glasul său cu al tuturor celor, care, în acel timp, se pronunțau pentru organizarea unei rezistențe naționale pentru apărarea independenței țării împotriva Germaniei hitleriste și a aliaților săi, Nicolae Iorga avertiza: „Să fim cu luare aminte la ce mișcă acolo, la hotarul nostru apusean”⁴⁰. De asemenea, în articolul „Noua Poartă către orient a Austriei”, el arăta: „...îmi fac datoria cunoscătorului de trecut și înțeleghătorului psihologilor naționale pentru a spune încă o dată: „Ferește-te, popor al meu, căci mari primejdii îți se pregătesc”⁴¹. În numeroase alte lucrări, marele istoric patriot a demascat pericolul reprezentat de militarismul german pentru statele Europei și îndeosebi pentru România.

Înțelegînd pericolul iminent al unui atac la granița de vest a țării, din partea statelor fascist-revizioniste, Consiliul superior al armatei, în ședința sa din 19 aprilie 1938, a adoptat o serie de măsuri pentru apărarea hotarelor țării. Mobilizarea armatei și concentrarea unor unități militare la granița de vest a țării s-a desfășurat pe fondul unei puternice hotărîri populare pentru apărarea independenței naționale și a fruntărilor amenințate.

Deosebit de semnificative, în legătură cu îngrijorarea ce cuprinsese cercurile politice din România în urma cotoirii Austriei de către Germania, sînt constatările lui Armand Călinescu, referitoare la consecințele acestui act agresiv, ce urmau a fi expuse, în ziua de 13 martie 1938 în audiența la rege: „Evenimentele din Austria nu sînt întimplătoare. Ele sînt o etapă în planul de expansiune germană care cuprinde: stat național integral și cucerirea de debușuri și materii prime în răsărit. Dunărea — bulevard comercial și strategic între est și vest. Toate statele care au fost așezate aici au suferit mari presiuni. Austria, apoi Cehoslovacia, ar urma România, care are baza aeriană pentru petrol”⁴².

Pericolul fascismului intern reprezentat de Garda de fier cît și politica expansionistă și agresivă a Germaniei hitleriste, inaugurată prin cotoirea Austriei, con-

³⁷ Arhiva I.S.I.S.P., cota A XXII—5, inventar nr. 990.

³⁸ Arhiva C.C. al P.C.R., fond nr. 5, dosar nr. 1152, filele 397—398.

³⁹ Loc. cit., fond nr. 3, dosar nr. 451, vol. nr. 2, fila 32.

⁴⁰ „Timpul” din 19 aprilie 1938.

⁴¹ „Timpul” din 8 iulie 1938.

⁴² Arhiva I.S.I.S.P., fond nr. 2, dosar nr. 65, filele 489—492.

stituiu grave primejdii naționale. „Mișcarea legionară — se arăta în raportul de activitate al Prefecturii poliției Capitalei pe anul 1938 — reprezintă cel mai mare pericol pentru siguranța statului”⁴³.

Pentru a preîntîmpina cîmpirea țării de către Germania hitleristă și instaurarea dictaturii fasciste, A. Călinescu considera că e „momentul unei acțiuni decisive”⁴⁴, pentru lichidarea Gărzii de fier, agentura hitlerismului în România. Cu prilejul audienței din 13 martie 1938, la regele Carol al II-lea, el a propus suveranului un plan de măsuri pentru „lichidarea imediată a gardismului prin arestarea lui C. Codreanu și a tuturor fruntașilor legionari”⁴⁵. Într-o nouă audiență, din 28 martie 1938, A. Călinescu a propus regelui Carol al II-lea, urmărirea și darea în judecată a lui Codreanu-Zilinski pe tema ultragierii lui Nicolae Iorga, precum și arestarea celorlalți conducători legionari care s-ar solidariza cu el.

Folosind ca pretext scrisoarea trimisă lui Nicolae Iorga, la 26 martie 1938, C. Z. Codreanu a fost trimis în judecată „pentru insultă adusă unui înalt demnitar al statului” și condamnat la 6 luni închisoare.

Extinzînd seria măsurilor represive împotriva Gărzii de fier, organele poliției, siguranței și jandarmeriei au operat, la 16 aprilie 1938, masive descinderi și au arestat conducătorii legionari din București și din centrele mai importante din țară⁴⁶.

Cu ocazia descinderii la domiciliul lui C. Z. Codreanu și la Casa Verde a legionarilor, organele Ministerului de interne au descoperit numeroase documente care atestau că Garda de fier era o organizație complotistă care urmărea răsturnarea ordinii social-politice și devenise o primejdie pentru siguranța statului. De asemenea, aceste documente ilustrau activitatea antinațională, trădătoare, a lui C. Z. Codreanu, pusă în slujba intereselor Germaniei hitleriste. Pe baza acestor probe, el este adus pentru a doua oară în fața justiției militare și, între 23—26 mai 1938, la Tribunalul Militar din București, are loc judecarea sa.

Un rol important în demascarea complotiste și antinaționale a șefului Gărzii de fier și în crearea atmosferei favorabile condamnării lui, l-a avut presa antifascistă și democratică a vremii, precum și ziarele partidelor burgheze nefasciste.

Procesul lui Codreanu a provocat neliniște și nemulțumire în Germania hitleristă față de regimul carlist. „Procesul lui Codreanu, care fără îndoială va fi urmat de alte procese similare ale conducătorilor Gărzii de fier — raporta Fabricius la Berlin — ne pune în incurcătură”⁴⁷.

În pofida încercărilor cercurilor politice din jurul lui Iuliu Maniu, Sever Dan și C. Hentziescu de a-l salva pe Codreanu în 1938 de la pedeapsa ce i se cuvenea, Justiția militară, pe baza documentelor care arătau că acesta lucrase din răsuputeri, alimentat cu fonduri masive din Germania hitleristă, pentru o răsturnare violentă a ordinii de stat și instaurarea unui guvern legionar, precum și pentru schimbarea politicii externe a României și alăturarea ei statelor fasciste, l-a condamnat la 10 ani muncă silnică și 6 ani degradare civică⁴⁸.

Condamnarea lui Codreanu și arestarea principalilor fruntași legionari au fost primite cu satisfacție de masele populare, de întreaga opinie publică democratică și antifascistă. „Întreaga conștiință românească — scria ziarul de orientare democratică „Lumea românească” din 29 mai 1938 — a primit cu vie satisfacție sentința dată ieri de către Tribunalul militar din București în procesul lui Corneliu Zelea Codreanu. Acest prim act hotărîtor al autorității de stat, menit să pună capăt anarhiei pe care fosta Gardă de fier o introdusese în viața publică și să curme acțiunea de dezagregare națională a mișcării legionare a redat cetățenilor țării și încrederea în autoritatea statului și credința în instituțiile constituite ale națiunii, pe care cei conduși de fostul «căpitan» au căutat să le submineze și să le distrugă”. „...Opinia publică și poporul român — arăta un ziar străin din 31 mai 1938 — au răsuflet, fiind eliberați de frica permanentă pe care o inspira teama de represalii și terorismul amintitei organizații”⁴⁹. „Sentința în procesul lui C. Z. Codreanu — se arăta într-o notă a Inspectoratului Regional de poliție Craiova — a fost primită cu satisfacție de populația din această regiune”⁵⁰.

Numeroși fruntași și membri ai fostelor partide politice, adversari ai mișcării legionare, precum și muncitorimea ceferistă și-au exprimat părerea că „condamnarea

⁴³ Prefectura Poliției Capitalei, *Activitatea pe anul 1938*, p. 11.

⁴⁴ Arhiva I.S.I.S.P., fond nr. 2, dosar nr. 65, fila 489.

⁴⁵ *Loc. cit.*, fila 491.

⁴⁶ Prefectura Poliției Capitalei, *Activitatea pe anul 1938*, p. 12—13.

⁴⁷ *Les Archives secrètes de la Wilhelmstrasse*, tom. V, livre 1, documentul nr. 187.

⁴⁸ Arhiva Ministerului de interne, dosar nr. 110 237, vol. 4, filele 13 (14), 29, 31, 97, 105 ; vol. 6, filele 3—6, 291—295, 298—299.

⁴⁹ Arhiva I.S.I.S.P., fond nr. 3, dosar nr. 451, vol. 1, fila 10.

⁵⁰ Arhiva Ministerului de interne, dosar nr. 110 237, vol. 4, fila 57.

lui Codreanu ar fi trebuit realizată cu mulți ani înainte, iar pedeapsa aplicată a fost prea mică față de actele de care s-a făcut vinovat”⁵¹.

Condamnarea lui Codreanu a dezorientat temporar pe legionari care nu se așteptau ca justiția militară să dea un asemenea verdict și sperau într-o intervenție pentru salvarea lui din partea Germaniei hitleriste.

După un scurt răgaz, legionarii, îndrumați de serviciile de spionaj hitleriste, au trecut la noi acte ostile regimului carlist, ceea ce determină pe ministrul de interne, A. Călinescu, să adopte noi măsuri represive.

La două luni după procesul lui Zilinski, la 25 iulie 1938 s-a judecat la Tribunalul militar al Corpului II Armată al doilea proces intentat unui grup de fruntași legionari, în frunte cu ing. Gh. Clime — președintele partidului „Totul pentru țară” — care au fost condamnați la pedepse între 4 și 10 ani închisoare⁵². Până la sfârșitul anului 1938 au continuat arestările de legionari, vinovați de propagandă și participare la acțiunile complotiste îndreptate împotriva regelui Carol al II-lea și a primului-ministru A. Călinescu. Numai la 10 septembrie 1938, organele de poliție, siguranță și jandarmerie au arestat 238 de legionari care au fost întemnițați în închisoarea de la Vaslui⁵³.

În timp ce Codreanu se afla la închisoare, serviciile de spionaj hitleriste, pentru a avea garanția că mișcarea legionară va sluji, în continuare, cu același devotament interesele Reichului nazist, au sprijinit acapărarea conducerii Gărzii de fier de către Horia Sima. Încrederea hitleriștilor în el nu se va dezminți. Astfel, el va pune la cale, în timpul crizei müncheneze, o serie de acte teroriste (incendii și sabotaje în Transilvania și Banat), pentru a anihila o intervenție militară a României în sprijinul Cehoslovaciei și a crea o situație care să fie folosită ca pretext pentru amestec în treburile interne ale țării din partea statelor fasciste și revizioniste.

IV. Sprijinul acordat de către poporul român, în frunte cu comuniștii, luptei poporului cehoslovac pentru apărarea independenței și integrității teritoriale a patriei sale.

Acordul de la München a deschis drum larg Germaniei naziste spre țările din estul și sud-estul Europei, amenințând grav independența și integritatea teritorială a României. Referindu-se la consecințele acestui acord, Winston Churchill declara, la 5 octombrie 1938 : „Ne găsim în prezența unui dezastru de cea mai mare gravitate suferit de Marea Britanie și Franța. Să nu căutăm să ne facem iluzii asupra acestui punct... Sistemul de alianțe cu țările Europei Centrale pe care se bazuia Franța până în prezent pentru a-și garanta securitatea ei, a fost înlăturat și nu văd nici un mijloc ca el să fie reconstituit. Drumul pe Valea Dunării până la Marea Neagră, drumul care duce până în Turcia, a fost deschis”⁵⁴.

România a militat cu consecvență pentru respectarea integrității teritoriale a statului cehoslovac, pentru anihilarea acțiunilor statelor fasciste de izolare diplomatică a acestei țări pe plan internațional și pentru dezvoltarea relațiilor de prietenie și colaborare cu Cehoslovacia. Istoria lor zbuciumată învățase pe români că cel mai eficient sprijin este acela pe care îl primești în momente de cumpănă. Cehoslovacia, stat național unitar constituit în 1918, în condițiile reîntregirii naționale a României, se afla din nou în situația de a fi dezmembrat ca urmare a voinței marilor puteri. În fața acestei primejdii, diplomația românească n-a ezitat, s-a pronunțat și a acționat ferm pentru integritatea statului vecin și prieten, respingând totodată orice tranzacție pe seama acestuia, fie ele izvorite și din teama unor țări față de o virtuală invazie hitleristă.

În perioada crizei postmüncheneze diplomația poloneză a pledat în favoarea adoptării de către guvernul român a unei linii conciliante față de Ungaria în ceea ce privea revendicările ei teritoriale față de Cehoslovacia. Prin aceasta, diplomația poloneză urmărea să evite alăturarea Ungariei horthyste Germaniei hitleriste și formarea unui bloc de state satelite acestora. În acest scop, ministrul de externe al Poloniei, colonelul Beck, s-a întâlnit la Galați, pe iahtul „Luceafărul”, în ziua de 18 octombrie 1938, cu regele Carol al II-lea și cu omologul său român, N. Petrescu-Comnen. De la începutul tratativelor, colonelul Beck a propus conducătorilor statului

⁵¹ Loc. cit., fila 105.

⁵² Prefectura Poliției Capitalei, *Activitatea pe anul 1938*, p. 12.

⁵³ *Ibidem*.

⁵⁴ Churchill Winston, *Blood, Sweat and Tears*, G. P. Putnam's Sons, New-York, 1941,

român să fie de acord ca Ucraina subcarpatică să fie atribuită Ungariei, care, „satisfăcută prin realizarea aspirațiilor sale în acest sector“, se credea „că va fi dispusă să pună, pentru multă vreme, surdina revendicărilor sale pe celelalte frontiere“⁵⁵.

Răspunzind că țara sa „a fost întotdeauna dispusă să realizeze o destindere între România și Ungaria“ și că „toate încercările sale de până acum, din nefericire, nu au dat rezultatele așteptate“, regele Carol al II-lea a opinat față de Beck că „nu crede prin urmare că noi sacrificii făcute în această direcție ar putea da satisfacție revendicărilor ungurești și să pună un termen acțiunii revizioniste a Ungariei“⁵⁶.

La rindul său, ministrul de externe român, N. Petrescu-Comnen, în cuvîntul său, pornind de la importanța rolului de baraj în fața expansiunii Germaniei hitleriste pe care Cehoslovacia îl avea în centrul Europei și ca factor activ în politica de contracarare a revizionismului, precum și de la relațiile multiple ce s-au dezvoltat între cele două țări prietene, a arătat că „România are un interes vital să conserve o graniță comună cu Cehoslovacia“⁵⁷.

Poziția statului român în această problemă, era determinată și de faptul că Cehoslovacia constituia, în acea vreme, unul dintre principalii furnizori de mijloace de apărare a României și că produsele ei industriale către Peninsula Balcanică și Orientul Apropiat se exportau prin țara noastră, iar pe de altă parte acest stat se aproviziona cu cereale românești. „Țînd Cehoslovaciei posibilitatea unei vieți economice normale, în mod fatal — remarcă N. Petrescu-Comnen, ea va fi absorbită de Germania, părăsindu-și cu vremea nu numai independența sa economică dar și pe cea politică“⁵⁸. (Subl. ns.) Pe de altă parte, N. Petrescu-Comnen a menționat că anexarea Ucrainei subcarpatice la Ungaria ar avea ca efect imediat anularea sistemului de fortificații ridicat de România la frontiera sa de vest pentru respingerea unei eventuale agresiuni horthyste și va prelungi frontiera româno-ungară cu încă 200 de km, fapt ce „ar fi pus în joc întreg sistemul de apărare al României“⁵⁹.

Reafirmînd din nou că România este dispusă să se înțeleagă cu Ungaria, ministrul de externe român arăta că o asemenea acțiune a fost obstrucționată de către însuși guvernul horthyst. În acest sens, el argumenta că „cerneala nu s-a uscat pe acordul de la Bled, prin care România a consimțit la reinarmarea Ungariei și de la Budapesta s-a reînceput o campanie de revendicări împotriva României, tînzînd nu mai puțin decît la reconstituirea integrală a Regatului Sfîntului Ștefan“⁶⁰. De asemenea, nici extinderea drepturilor și libertăților economice și politice ale minorităților naționale, printre care și cea maghiară, de către guvernul român, în cursul anului 1938, nu a fost primită favorabil de către Ungaria horthystă, care, imediat după acordul de la Mînchen, și-a intensificat acțiunile revizioniste împotriva României. În acest sens, N. Petrescu-Comnen argumenta că avioane ungare au lansat în Transilvania manifeste cu caracter revizionist.

Opunîndu-se cu fermitate satisfacerii revendicărilor teritoriale horthyste pe seama aliatului său, conducătorii statului român au insistat, în cadrul discuțiilor cu colonelul Beck, asupra „necesității unei frontiere comune între România și Cehoslovacia, care dacă ar dispărea ar pune această țară în imposibilitatea de a mai trăi ca țară independentă. Ori independența Cehoslovaciei apare ca o necesitate a echilibrului în Europa Centrală de care Polonia ca și România ar fi printre cele dintîi care ar profita“⁶¹ (subl. ns.). În încheierea tratatelor, N. Petrescu-Comnen a accentuat asupra acestei probleme, arătînd că populația Transilvaniei „consideră chestiunea unei frontiere comune cu Cehoslovacia în afară de orice posibilitate de tranzacțiune“⁶².

Estimînd că va obține mai ușor acceptarea unor concesiuni ale guvernului român față de Ungaria, ministrul de externe polonez a avansat, în cursul tratatelor, propunerea participării României la împărțirea Ucrainei subcarpatice, în care trăiau cîteva zeci de mii de români. Respingînd cu hotărîre anexarea unor teritorii din Cehoslovacia, N. Petrescu-Comnen arăta că toți românii din Rusia subcarpatică (Ucraina subcarpatică — n.a.) „au fost pe deplin satisfăcuți de existența lor sub guvernarea Cehoslovaciei și nu numai că și-au exprimat dorința de a rămîne sub această guvernare, dar mai ales au declarat în mod solemn să sub nici un cuvînt nu vor admite reîntoarcerea lor sub stăpînirea ungurească despre care au păstrat o amintire detestabilă“⁶³.

⁵⁵ Arhiva Ministerului de interne, fond documentar, dosar cu stenograma Conferinței de la Galați din 18 octombrie 1938, fila 2.

⁵⁶ Loc. cit., fila 3.

⁵⁷ Loc. cit., fila 5.

⁵⁸ Loc. cit., fila 5.

⁵⁹ Loc. cit., fila 5.

⁶⁰ Loc. cit., fila 6.

⁶¹ Loc. cit.

⁶² Loc. cit.

⁶³ Loc. cit., filele 3—4.

La întrebarea lui Petrescu-Comnen dacă guvernul polonez este dispus a se declara neutru într-un conflict armat între Cehoslovacia și Ungaria, colonelul Beck a refuzat să răspundă afirmativ, declarând că „face rezerve formale relative la atitudinea ce ar urma s-o adopte în această ipoteză”⁶⁴.

Acțiunile diplomatice întreprinse de România pe lângă Polonia în direcția abandonării activității de sprijinire a Ungariei horthyste împotriva Cehoslovaciei sau măcar a adoptării neutralității față de desfășurarea crizei nu au dus la rezultatul scontat. În contextul internațional al politicii müncheneze a marilor puteri europene, cercurile conducătoare poloneze „se orientau tot mai mult către constituirea unui sistem de alianță cu Ungaria, Iugoslavia și Italia căruia i se atribuia rolul de contracarare a influenței și hegemoniei germane în centrul și sud-estul Europei”⁶⁵. De altfel, cele două țări — Ungaria și Polonia — vor participa, în martie 1939, alături de Germania hitleristă, la desființarea ca stat a Cehoslovaciei.

Activitatea diplomatică a României pentru a contracara politica agresivă și revizionistă a statelor fasciste împotriva Cehoslovaciei a fost privită cu multă simpatie de opinia publică internațională, de guvernele Cehoslovaciei și Uniunii Sovietice, de liderii opoziției britanice și franceze, care au exprimat reprezentanților români de la Paris și Londra satisfacția pentru atitudinea demnă și „credința” României „față de un vechi aliat”⁶⁶.

Apreciind în mod deosebit poziția României în contracararea acțiunilor revizioniste ale statelor fasciste împotriva Cehoslovaciei, guvernul acestei țări a trimis un mesaj conducătorilor români, la 31 octombrie 1938, în care se exprima „recunoștința Cehoslovaciei pentru atitudinea cavalerască a României și vii mulțumiri pentru sprijinul dat”⁶⁷.

Solidarizându-se cu poziția marelui patriot și savant de reputație mondială Nicolae Iorga față de lupta dreaptă a poporului cehoslovac împotriva acțiunilor expansioniste ale statelor fasciste, studențimea democratică și antifascistă română din Capitală i-a adresat, la 17 noiembrie 1938, următoarea scrisoare :

„Domnule Profesor,

În momentele de grea cumpănă prin care am trecut și mai trecem, glasul dvs., a arătat cu o emoționantă claritate și fermitate simpatia (indurerată astăzi), pe care poporul român o poartă poporului prieten cehoslovac și curajul cu care trebuie să privim în față propriul nostru destin.

Agitației revizioniste a anumitor guverne și lăcomiei pe care o dovedesc în grabă de a sfirteca trupul crucifiant al Cehoslovaciei, dvs., le-ați răspuns «măcar să aprobăm, dacă nu am putea ajuta». Trecutul poporului românesc, pe care dvs., ni-l luminați în Universitate, arată strînsele legături ce au existat între luptele pentru independență și libertatea socială ale românilor din Ardeal și ale cehilor și slovacilor.

Iobagii cehi s-au sculat sub Anton Nywen în 1775 iar iobagii români sub Horia în 1784 pentru aceleași idealuri : independență națională ; dreptate socială ; pământ. Boemia și Transilvania au fost mereu în fruntea luptelor împotriva aceluiași feudalism austro-ungar, care și azi își rostește poftele nesățioase asupra lor. Noii «șacali» sînt tot atît de hrăpăreți ca și cei vechi. Robia în care-și țin proprii lor țărani, vor s-o întindă și asupra țăranilor ardeleni și slovaci.

Nici un popor nu a suferit mai mult de-a lungul veacurilor nevoia de dreptate, care i-a fost așa de mult refuzată, ca poporul românesc, spuneți dvs., și prin aceasta lămuriți în același timp de ce simțim așa de adine nedreptatea făcută poporului cehoslovac și de ce considerăm aceasta ca un grav avertisment.

Tineretul universitar român este conștient față de strămoșii care i-au creat patria unitară și independentă. Și glasul nostru studențesc, răspunde glasului profesorului său, mulțumindu-i pentru cele spuse pînă acum în momentele grele, prin care am trecut, rugîndu-l să continue cu aceeași claritate și hotărîre și asigurîndu-l de entuziasmul și solidaritatea studențimii române pentru a pregăti o opinie publică românească, a face să treacă peste toate ignoranțele ca și peste toate aroganțele, care este «una din sarcinile cele mai mari care ne stau astăzi înainte»⁶⁸.

Scrisoarea a fost semnată de peste 100 de studenți de la toate facultățile din centrul universitar București. Din comitetul de inițiativă pentru întocmirea acestei scrisori au făcut parte studenții : Djama Nicolae, Gheorghiu Mihai, Ispas Marin, Florescu Vasile — de la Litere ; Carașca Andrei, Radu N. Badea, Păun — de la Medi-

⁶⁴ Loc. cit., fila 11.

⁶⁵ Viorica Moisuc, Gh. Matei, *Politica externă în perioada Munchenului*, în *Probleme de politică externă a României*, vol. 1. Editura militară, București, 1971, p. 336—337.

⁶⁶ „Universul” din 22 octombrie 1938.

⁶⁷ Arhiva M.A.E., fond nr. 71/1938, 7b, vol. 311, telegrama nr. 3.827, Praga, 31 octombrie 1938.

⁶⁸ Arhiva Ministerului de interne, fond documentar, dosar nr. 546, vol. 102, filele 81—82.

cină : Zambeti Cristea, T. Atanasiu, C. Mănescu — de la Drept ; N. Davidescu, C. Ionescu — Român, I. Tințu — de la Agronomie ; Marin Vasile și Marin Alexandru — de la Academia Comercială⁶⁹.

După criza müncheneză, Ungaria horthystă și-a intensificat presiunile asupra Cehoslovaciei în vederea satisfacerii revendicărilor sale teritoriale. În timpul tratativelor ungaro-cehoslovace de la Viena din toamna anului 1938 unități militare au fost concentrate la granița cu Cehoslovacia, iar grupuri de 15 000 teroriști, recrutați din rindurile organizației paramilitare „Garda zdrențăroșilor” și ai partidului fascist de orientare nazistă „Crucile cu săgeți” („Mișcarea hugaristă”) au pătruns în mod ilegal pe teritoriul acestei țări, punind la cale acte teroriste și diversioniste, provocând agitații iredentiste în rindurile populației de naționalitate maghiară și lansind diverse zvonuri în vederea dezorientării populației slovace și rutene, trecind, totodată, la acțiuni de guerilă împotriva autorităților militare cehoslovace⁷⁰.

Prin dictatul de la Viena, din 2 noiembrie 1938, Ungaria horthystă a anexat, cu sprijinul Germaniei hitleriste și al Italiei fasciste, din trupul Cehoslovaciei un teritoriu avind o suprafață de 12 000 km².

Incurajată de către Germania hitleristă, Ungaria horthystă a organizat pe teritoriul Transilvaniei, în cursul anului 1938, prin serviciile sale de spionaj și organizațiile paramilitare, un șir de acțiuni complotist-teroriste, pentru destrămarea unității statale a României și ridicarea virfurilor înstărite ale claselor exploatare ale naționalității maghiare la acțiuni iredentiste. Aceste acte, descoperite și lichidate de către organele informative și contrainformative românești, au trezit îngrijorare și o puternică mișcare pentru apărarea hotarelor țării atât din partea poporului român cit și a naționalităților conlocuitoare. Ca o expresie a sentimentelor antirevizioniste a marii majorități a populației de naționalitate maghiară din România, în cursul zilei de 12 noiembrie 1938, o delegație a acestei populații din Transilvania, compusă din intelectuali, meseriași, muncitori și țărani, s-a prezentat la Președenția Consiliului de miniștri și la Comisariatul minorităților pentru a înainta un memoriu, semnat de reprezentanții a 14 județe și ai tuturor categoriilor sociale ale maselor muncitoare⁷¹. Memoriul releva că față de amenințările războinice ale statelor fasciste alt răspuns nu putea fi dat decât prin încheierea solidarității întregului popor român și al naționalităților conlocuitoare în baza prevederilor Declarației de unire de la Alba Iulia, ridicind în fața dreptului pumnului voința maselor populare⁷².

După acordul de la München, situația României s-a agravat și mai mult, accentuându-se presiunile hitleriste asupra sa. „România dacă vrea să supraviețuiască în forma sa actuală — sublinia cu aroganță ambasadorul Germaniei hitleriste la București, W. Fabricius — trebuie să întrețină relații cel puțin atât de bune ca și cele pe care le întreține Germania cu Ungaria”⁷³.

Cercurile politice și financiare ale burgheziei liberale, în frunte cu Mitiță Constantinescu, ministrul economiei și guvernatorul Băncii naționale, au opus o rezistență energică acaparării economiei naționale de către Germania hitleristă. „Constantinescu, care exercită un fel de dictatură economică — preciza Clodius, ministrul Germaniei hitleriste la București pentru problemele economice, într-o notă către Berlin, din 13 decembrie 1938 — s-a arătat... refractar unei extinderi a schimburilor economice cu Germania, deoarece simpatiile sale politice se îndreaptă în altă direcție și deoarece el vrea să orienteze comerțul exterior al României spre țările cu devise libere”⁷⁴.

Mari speranțe pentru evitarea agresiunii hitleriste și-au pus cercurile politice nefasciste din România în vizita regelui Carol al II-lea în Anglia, Franța și Belgia, vizită ce a avut loc în cea de-a doua jumătate a lunii noiembrie 1938. Incurajați de mentorii lor naziști, legionarii au amplificat în acele zile acțiunile teroriste și criminale, care au culminat cu atentatele asupra rectorului Universității din Cluj — Fl. Ștefănescu-Goangă și colonelului magistrat Cristescu⁷⁵. Evident, prin aceste acte, Hitler urmărea să exercite presiuni asupra regelui Carol al II-lea pentru a-i dovedi că situația din țară era nesigură și a-l obliga, astfel, la serioase concesii, printre care și eliberarea conducătorilor legionari.

Riposta guvernului dictaturii regale la actele teroriste ale Gărzii de fier, în spatele căreia se afla Germania hitleristă, a constat în inițierea unor energice măsuri represive împotriva acesteia, inclusiv executarea conducătorilor legionari. În

⁶⁹ Loc. cit.

⁷⁰ Loc. cit., vol. 461, filele 36—136.

⁷¹ Loc. cit.

⁷² Loc. cit., vol. 54, fila 36.

⁷³ Les archives secrètes de la Wilhelmstrasse, vol. V, livre 1, documentul nr. 209.

⁷⁴ Akten zur Deutschen Auswärtigen Politik, vol. V, documentul nr. 264.

⁷⁵ „Timpul” din 30 noiembrie 1938.

noaptea de 29 spre 30 noiembrie 1938, au fost executați de organele de siguranță și ale jandarmeriei Codreanu-Zilinski și alți 13 legionari („nicadorii” — asasinii lui I. Gh. Duca și „decemvirii” — asasinii lui M. Stelescu)⁷⁶.

Cercurile politice nefasciste din fostele partide burgheze, precum și opinia publică democratică și antifascistă au primit cu satisfacție măsurile împotriva legionarilor. Într-un memoriu adresat ministrului de interne, A. Călinescu, la mijlocul lunii decembrie 1938, reprezentanții ai Uniunii democratice și ai Mădălesului arătau, că „lichidarea bandei de asasini și de spioni în frunte cu Codreanu o considerăm ca o măsură curajoasă de salvare a independenței țării”⁷⁷.

În memoriu se mai menționa: „Conștiința de îndatoririle noastre de cetățeni și români, am combătut întotdeauna cu energie, uneltirile străine neîngăduite, introduse în țara noastră prin mijlocirea fostei Gărzi de fier.

De ani de zile, am denunțat opiniei publice românești rolul de trădătoare de țară al Gărzii de fier, rolul ei de spionaj și agentură a statelor revizioniste și agresoare.

În aceste condiții am fost adinec îngrijorați când, prin dezmembrarea Cehoslovaciei, am văzut renăscând, sub impulsul și conducerea acelorași state revizioniste, activitatea teroristă și destrăpătoare de țară a Gărzii de fier.

Nu dăm seama că lanțul de atentate, făptuite tocmai în regiunile care sînt obiectul poftelor de pradă al statelor agresoare, avea rostul să creeze o stare prielnică numai intereselor revizioniste”⁷⁸.

Printre măsurile propuse ministrului de interne pentru lichidarea fascismului reprezentat de Garda de fier, se numărau participarea maselor populare și a opiniei publice din țară la demascarea rolului de agentură a hitlerismului și organizației legionare și a caracterului ei terorist și antinațional. Se aprecia că prin această acțiune s-ar fi dat o mai mare eficacitate măsurilor antigardiste ale guvernului român.

Lupta poporului român pentru apărarea independenței naționale în fața acțiunilor agresive ale statelor fasciste a fost urmărită cu viu interes și susținută cu căldură de opinia publică internațională. Spre exemplu, scriitorul englez Bruce Lockhart, în emisiunea postului de televiziune din Londra, din ziua de 21 noiembrie 1938, a prezentat în fața telespectatorilor britanici o conferință asupra României, însoțită de demonstrații grafice făcute de către geograful Horiabin.

Criticînd pe cei ce susțineau pretenții teritoriale asupra României, Bruce Lockhart a declarat, cu acest prilej, că hotarele României nu puteau constitui „obiectul unor modificări, pentru că granițele românești și regiunile învecinate sînt locuite de o populație compactă și uniformă românească”⁷⁹. De asemenea, el a precizat că „minoritățile din România sînt răspindite în grupuri mici pe întreg teritoriul țării, cu excepția unei părți din minoritatea ungară (e vorba de secui — n.a.) concentrată în centrul populației românești și departe de hotare”⁸⁰. Pentru susținerea celor expuse, omul de știință britanic a ilustrat conferința sa de prezentarea unei hărți fizice a României, pe care erau expuse păpuși îmbrăcate în costume naționale românești și ale naționalităților conlocuitoare.

La rîndul său, geograful Horiabin a combătut „teza spațiilor albe” din hărțile etnografice ale contelui Teleki, care „a utilizat în chip tendențios «spațiile albe» din regiunea munților Carpați, pentru a da iluzia vizuală că românii nu ar constitui o masă compactă în Transilvania”⁸¹.

Ziarul englez „Daily Mail”, într-un număr de la sfîrșitul lunii decembrie 1938, a publicat declarațiile ministrului de externe român, N. Petrescu-Comnen, făcute ziaristului Ward Price în care se exprima cu hotărîre că „nu se poate închipui posibilitatea unei modificări a frontierei româno-ungare”⁸².

V. Adeziunea largă și hotărîtă a maselor muncitoare, sub conducerea P.C.R., la măsurile adoptate de România pentru apărarea independenței și integrității teritoriale.

La începutul anului 1939, cînd agresiunea Germaniei hitleriste spre sud-estul Europei devenea tot mai evidentă, forțele patriotice și-au intensificat acțiunile în vederea apărării independenței naționale. În acest sens, o semnificație deosebită a

⁷⁶ „Timpul” din 2 decembrie 1938.

⁷⁷ Arhiva C.C. al P.C.R., fond nr. 6, dosar nr. 1159, filele 117—118.

⁷⁸ Arhiva Ministerului de interne, fond documentar, dosar nr. 546, vol. 103, filele 47—48.

⁷⁹ Loc. cit., vol. 102, fila 85.

⁸⁰ Loc. cit.

⁸¹ Loc. cit.

⁸² Arhiva Ministerului de interne, fond documentar, dosar nr. 546, vol. 102, filele 92—93.

avut-o aniversarea, la 24 ianuarie 1939, a 80 de ani de la unirea Moldovei și Țării Românești. Ziarul „Scinteia“, organul central de presă al C.C. al P.C.R., care apărea ilegal, a publicat articolul „24 ianuarie 1859—1939“ în care între altele se afirma : „Astăzi, cînd independența națională a poporului român și unitatea României sînt din nou primejduite, amintirea luptelor duse pentru unire trebuie să îndemne la o luptă dirză și hotărîtă contra dușmanilor din afară și a agenților lor dinăuntru“⁸³.

În împrejurările cînd se contura tot mai clar iminența unei agresiuni a statelor fasciste împotriva României, guvernele aflate la conducerea țării au elaborat o serie de măsuri menite a spori capacitatea de apărare și rezistență a poporului în eventualitatea unui atac din afară. Astfel, Marele stat major al Armatei române a elaborat, în ianuarie 1939, studiul intitulat „expansiunea germană către estul și sud-estul Europei“.

Pe baza unei documentații secrete privind planurile expansioniste ale Germaniei hitleriste în această parte a Europei, Serviciul de informații și contrainformații al Armatei române stabilea ca printre statele vizate a fi cîmpite de către cel de al treilea Reich se număra și țara noastră, care cu „bogatele sale resurse în produse agricole, petrol și vite, va constitui cea mai bună, sigură și imediată bază de aprovizionare pentru continuarea expansiunii germane spre est sau spre sud“⁸⁴.

Pentru realizarea expansiunii sale asupra țării noastre, se arăta în acest studiu, Germania hitleristă va colabora cu Ungaria horthystă, susținîndu-i pretențiile teritoriale. Germania avea deja la acea dată stabilite strînse legături cu grupările de extrema dreaptă, favorabile unei apropieri și chiar unei alianțe cu cel de al treilea Reich, și cu elementele fasciste din rîndurile minorității germane. Din informațiile deținute de acest organ rezulta că : „Germania a trimis în ultimul an (1938 — n.a.) pentru organizațiile de mai sus (Garda de fier și Partidul național creștin — n.a.) și pentru Partidul german din România, o subvenție de 20 milioane mărci (circa 800 000 000 de lei)“⁸⁵.

Pe de altă parte, Secția a II-a de pe lângă M. St. M., constata o intensificare a activității informative a serviciilor secrete germane pe teritoriul țării noastre, în vederea pregătirii agresiunii militare. În acest sens, se consemna : „Cu ajutorul minorității germane din România și a numeroșilor agenți speciali formați și trimiși în țara noastră ca turiști, oameni de afaceri, specialiști etc., Germania adună informațiuni foarte detaliate asupra resurselor din România, întreprinderilor industriale, comerțului și activității statului nostru pe orice teren, întocmind statistici, hărți și dări de seamă“⁸⁶.

Insistînd asupra pericolului iminent al cîmpirii țării de către imperialismul german, autorii studiului menționat arătau că prin atingerea acestui obiectiv al politicii sale expansioniste, Germania ar pune stăpînire pe gurile Dunării și ar crea o puternică bază militară la Marea Neagră. Ocuparea României de către hitleriști, se preciza în acest studiu, ar marca încheierea primei etape a planului de expansiune hitleristă în sud-estul Europei și ar transforma teritoriul ei și al altor state vecine într-o puternică „bază de operații (strategică și economică), pentru ca să poată trece apoi la ultima și cea mai grea etapă în expansiunea sa spre est și spre sud“⁸⁷. Așa cum evenimentele istorice au confirmat, această nouă etapă în politica expansionistă hitleristă în estul și sud-estul Europei însemna declanșarea agresiunii militare împotriva Uniunii Sovietice.

Conștienți de gravitatea pericolului ocupării țării de către Germania hitleristă, a pierderii independenței naționale, autorii studiului menționat sugerau cercurilor politice conducătoare ale României întreprinderea unor măsuri pentru salvarea independenței și integrității teritoriale a statului român. Printre acestea figurau :

„1. România, continuînd să-și păstreze aceeași atitudine corectă față de toate statele în contra cărora niciodată nu a conspirat și nu a rîvnit nimic, să provoace în atitudinea lor aceeași lealitate, aceeași sinceritate și același răsunset al sîmțămîntelor sale de pace și de bună înțelegere.

2. Îndeosebi față de Germania, așa cum a procedat și în trecut, tot astfel și astăzi să i se deschidă posibilități de cea mai largă și mai sigură colaborare pe teren economic, fapt care să satisfacă, pe de o parte, necesitățile Germaniei și, pe de altă parte, să ducă la o înflorire a statului nostru.

3. Dacă însă Germania, așa după cum istoria a înregistrat evoluția sistemelor de expansiune a diferitelor state, va înțelege că expansiunea economică înseamnă

⁸³ „Scinteia“ din 8 februarie 1939.

⁸⁴ Arhiva Ministerului de interne, fond documentar, bibliotecă, cota III/1—926, fila 35.

⁸⁵ Loc. cit., fila 37.

⁸⁶ Loc. cit.

⁸⁷ Loc. cit., fila 43.

hegemonia politică și deci stăpînirea noastră, România să pregătească din vreme barajul care să se opună forței brutale a cotropitorului.

Dacă expansiunea germană are nevoie neapărată de bogățiile imense ale României, trebuie să facem să înțeleagă lumea întreagă și în special statele amenințate că, cotropirea astăzi a României și așezarea Germaniei la gurile Dunării, înseamnă miine așezarea ei la Triest și imediat apoi stăpînirea Peninsulei Balcanice și calea deschisă spre Asia.

Această eventualitate trebuie privită cu cea mai mare vigilență și urgență...

4. Față de această nouă conjunctură politică favorabilă, România trebuie să caute să manevreze pentru realizarea barajului de care am vorbit mai sus.

5. În acest scop și dacă pericolul nu va putea fi înlăturat prin mijloace obișnuite, ar fi cazul poate ca un număr important de personaje de o mare suprafață din România, să fie trimise în străinătate în Franța, Anglia, Italia, Iugoslavia, Turcia și eventual Polonia, care să dea alarma asupra pericolului german, așa fel ca să trezească conștiința tuturor națiunilor, pentru a se ajunge la un front comun⁸⁸.

Paralel cu aceste acțiuni, Secția a II-a de pe lângă M. St. M., propunea o serie de alte măsuri pe plan intern pentru pregătirea populației în vederea apărării integrității teritoriale a țării în fața pericolului agresiunii hitleriste. În acest sens, se preciza: „Este neapărată nevoie ca în țară să înceapă imediat o acțiune puternică de trezire a națiunii...”

O acțiune de oțelire a sufletelor, a dorinței de a lupta și de a învinge, o exaltare a datoriei ce avem de a păstra prin sacrificii și jertfe, patrimoniul național etern și existența noastră ca stat întreg liber⁸⁹.

VI. Ridicarea poporului român, în frunte cu comuniștii, la lupta cu arma în mînă pentru apărarea independenței naționale și integrității teritoriale a patriei în primăvara anului 1939.

Pericolul agresiunii statelor fasciste asupra țării noastre și al acaparării puterii prin forță de către Garda de fier s-a amplificat în timpul cotropirii Cehoslovaciei, în martie 1939, de către cel de al treilea Reich și Ungaria horthystă.

Pentru a împiedica o intervenție a României în sprijinul Cehoslovaciei, trupele hitleriste și horthyste au fost masate la granița de nord-vest a României, fiind pregătite pentru o acțiune militară. În timpul invaziei asupra Cehoslovaciei, avioane germane și ungare au aruncat din greșeală manifeste în limba română asupra teritoriului acestei țări, ceea ce arăta că cercurile conducătoare din cele două țări revizioniste erau pregătite să pornească agresiunea militară și împotriva României. Totodată, Germania hitleristă a adresat un ultimatum României pentru încheierea unui tratat economic ce dezavantaja interesele națiunii române.

În dorința de a evita ocupația horthystă, guvernul Ucrainei subcarpatice a cerut, la 14 martie 1939, realizarea „fuziunii” cu România, acțiune care a fost respinsă de guvernul român pentru a nu atrage pe teritoriul său invazia trupelor hitleriste și horthyste⁹⁰.

În timpul agresiunii hitleriste asupra Cehoslovaciei, arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu, „poporul român a fost gata să dea ajutorul său poporului cehoslovac și să se opună cu forța armelor expansiunii agresorilor naziști”⁹¹.

Situându-se pe linia rezistenței armate pentru respingerea agresiunii hitleriste și horthyste, primul ministru român Armand Călinescu, în interviul acordat ziarului „Paris soir”, declara: „În ziua cînd România va fi atacată, ea se va apăra împotriva oricui și va apăra pînă la limitele puterilor sale integritatea teritoriului său. România se va bate fără a lua în considerare rezultatele actuale ale războiului”⁹².

Factorii de răspundere din fruntea statului român acceptaseră trecerea prin nordul țării a trupelor sovietice pentru a veni în sprijinul Republicii Cehoslovace, iar armata română fusese mobilizată pe frontiera de nord-vest a țării în vederea respingerii trupelor horthyste și hitleriste.

Măsurile luate de guvernul prezidat de Armand Călinescu pentru respingerea agresiunii fasciste și ajutorarea poporului cehoslovac au fost sprijinite de toate forțele politice patriotice, de la comuniști pînă la membrii partidelor „istorice” și sus-

⁸⁸ Loc. cit., filele 48—50.

⁸⁹ Loc. cit., filele 50—51.

⁹⁰ Viorica Moisuc, *Diplomația României în apărarea suveranității și independenței naționale în perioada martie 1938 — mai 1940*, Editura Academiei R.S.R., București, 1971, p. 100.

⁹¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 1, Editura politică, București, 1968, p. 372.

⁹² „Timpul” din 28 martie 1939.

ținătorii regimului carlist. Masele populare au răspuns într-un entuziasm patriotic la concentrări și la manevrele din primăvara anului 1939, cei chemați sub arme prezentându-se la unități într-un timp extrem de scurt și executând cu promptitudine ordinele⁹³.

Pretura plășii Săcele făcea cunoscut că populația din această zonă a țării „...se manifesta că va răspunde oricărui atac, mai mult ca oricând, pentru apărarea gliei strămoșești. Toți românii care fac parte din elementul armatei s-au prezentat la postul de jandarmi și au cerut informații dacă și ei trebuie să plece la unități, fiind gata în orice moment“⁹⁴.

Referindu-se la patriotismul și hotărîrea de luptă a maselor populare pentru respingerea agresiunii hitleriste, Nicolae Iorga în articolul „Înrădăcinarea neamului“, apărut în ziarul „Neamul românesc“ din 6 aprilie 1939, arăta : „De ce au alergat, într-un astfel de avînt, și din ultima colibă, aceste cîteva sufe de mii de oameni ? De ce dorința lor cea mai călduroasă este să dea piept cu dușmanul care li-ar sta înaintea ? De ce la un popor așa de pașnic furia aceasta războinică de care se cutremură ? Ai noștri nu sînt chinuși de patima ingenuncherii altora ; un puternic instinct de drept, care e al tuturor, îl stăpînește. Teorii ca aceea a «spațiului vital», care dă dreptul oricărui a face orice, judecînd după un interes pe care și-l poate inventa, nu se predau la școala primară obligatorie. Ambiție, glorie, nu sînt în vechiul lor vocabulariu. Rămîne atunci pămîntul, iubitul, sacral lor pămînt, moșia lor, cu care li se confundă sufletul însuși. În timp de pace pentru dînsul iau parul, în timp de război trag cu pușca pentru dînsul“.

În fruntea acestor acțiuni patriotice pentru apărarea independenței naționale, s-a situat clasa muncitoare ; muncitorii din industria metalurgică și de apărare s-au oferit să lucreze zilnic în plus două ore peste program pentru a satisface nevoile de arme și muniții ale armatei române. Pe adresa primului-ministru român au sosit mii de telegrame și scrisori din partea unor asociații și societăți patriotice, de solidarizare cu măsurile ferme de apărare a independenței țării în fața pericolului unei agresiuni hitlerist-horthyste, iar alte mii de cetățeni au depus sume de bani și obiecte de valoare în vederea înzestrării armatei. Deosebit de activi în aceste momente, s-au dovedit veteranii primului război mondial, participanții la luptele de la Mărăști, Mărășești și Oituz din vara anului 1917. Organele informative raportau cercurilor conducătoare despre entuziasmul care a domnit în aceste zile în rîndul maselor populare și despre hotărîrea Armatei de a da o ripostă energică și demnă agresorului fascist. Într-o notă a Corpului detectivilor din Direcțiunea generală a poliției, din 22 martie 1939, se preciza că în public este un curent general ce denotă adversitate față de Germania și hotărîrea de a nu cădea la nici un compromis, ci să aleagă calea armelor, dacă Germania în politica sa de expansiune către sud-estul european ar atinge interesele României de orice ordin“.

În aceste clipe grele pentru soarta națiunii române, Partidul Comunist Român a dat cuvînt de ordine membrilor și simpatizanților săi să se prezinte la unitățile militare și să acționeze „pentru întărirea forței politice și morale a armatei contra Germaniei hitleriste și a statelor revizioniste“, subliniind că „războiul poporului român pentru apărarea independenței și granițelor țării, contra agresiunii fasciste este un război drept“⁹⁵.

Adresîndu-se întregului popor, Partidul Comunist Român îl chema la luptă hotărîtă pentru apărarea țării. Prin manifestul din 17 martie 1939, el da alarma : „Să fie pregătit la luptă întregul popor român... pentru apărarea țării, împotriva cotorpitorilor fasciști ! Hitler vrea să ne răpească griul, petrolul și teritoriul. El vrea să ne arunce în serbie... Ridicați-vă la lupta de a împiedica orice capitulare... Partidul Comunist din România declară : «comuniștii vor lupta cu arma în mînă în primele rînduri»“⁹⁶. În încheierea acestui manifest se făcea un viguros apel la unirea tuturor forțelor patriotice : „Uniți-vă cu toții într-un singur front contra lui Hitler și a aliaților lui revizionști“⁹⁷.

P.C.R. a lansat chemări la luptă unită cu poporul român și naționalităților conlocuitoare. Într-un manifest adresat naționalității maghiare, Comitetul teritorial pentru Transilvania și Banat al P.C.R., arăta : „Cu acest popor românesc merită și trebuie să vă luptați cot la cot în contra pericolului hitlerist, căci regimul lui Hitler e cimitirul comun al României și Ungariei. Nu vă încredeți în revizionismul răz-

⁹³ Armand Călinescu, *Noul regim (Cuvîntări). 1938—1939*, București, 1939, p. 179.

⁹⁴ Arhiva C.C. al P.C.R., fond nr. 16, dosar nr. 2.921, fila 9.

⁹⁵ „Lupta de clasă“, nr. 6 din 1939.

⁹⁶ Arhiva I.S.I.S.P., cota A XXIII—1, inventar nr 1030.

⁹⁷ Loc. cit.

boinic, ci aveți încredere în lupta comună și în înțelegerea acestor două popoare, menite să-și croiască un viitor mai fericit în bazinul dunărean”⁹⁸.

Chemările înflăcărâte ale P.C.R. din primăvara anului 1939, către naționalitățile conlocuitoare pentru respingerea agresiunii trupelor hitleriste-horthyste au avut un puternic ecou în rindurile maselor populare maghiare din întreaga țară, care s-au solidarizat cu lupta poporului român pentru apărarea independenței naționale a României. O activitate intensă pentru mobilizarea maselor maghiare în această acțiune patriotică au desfășurat militanții organizației de masă Madosz.

În aceste clipe grele prin care trecea țara noastră, în primăvara anului 1939 grupuri importante de maghiari din Cluj, Brașov, Oradea, București și din alte centre ale țării, de diferite profesii și convingeri politice, au adresat memorii și telegrame primului ministru al României, Armand Călinescu, prin care declarau categoric că „Maghiarimea din Ardeal se solidarizează cu poporul român pentru apărarea frontierelor României”⁹⁹ (subl. în original).

„Subsemnații, mici meseriași, muncitori, agricultori și intelectuali din Cluj, înscrși în secțiunea maghiară a Frontului renașterii naționale, urmărind cu justificată îngrijorare desfășurarea ultimelor evenimente, cu onoare ne permitem — se arăta în memoriul adresat de maghiarii din Cluj — a ne solidariza cu hotărâta Domniei Voastre atitudine, exprimată fără echivoc în discursul rostit la ședința Consiliului superior al F.R.N., pentru apărarea independenței și integrității țării față de orice agresiune din afară. Considerăm că în momentele actuale apărarea hotarelor României pe baza fraternității dintre poporul român și maghiar * din țară pe baza principiilor de libertate, a egalității de drepturi și a păcii interne, formează... singura cale de urmat...” și constituie „aportul cel mai mare pe care l-am putea aduce independenței și libertății tuturor popoarelor din bazinul Dunărean și confrăților noștri din Ungaria. Extinderea cât mai largă a drepturilor și libertăților maselor maghiare din țară, doritoare de frăție și de pace este nu numai principiul constituțional, ci formează arma cea mai puternică contra acelor care încearcă prin șovinisme străine de interesele noastre să otrăvească sufletul maghiarimii din Ardeal, cu scopul de a slăbi rezistența țării. Convingerea noastră fermă este că față de pericolul comun, maghiarimea din țară trebuie să-și spuie cuvântul răspicat, clar și fără șovăire, în interesul solidarității comune”¹⁰⁰.

La rindul lor, maghiarii din Capitală s-au declarat ostili amestecului statelor fasciste, revizioniste în treburile interne ale României, arătând că problema naționalității maghiare nu va fi rezolvată decât prin „solidaritatea noastră (cu poporul român — n.a.) pentru apărarea libertății și independenței noastre naționale față de orice forță străină ce ar încerca să exploateze micile noastre neînțelegeri în scopurile lor.

De aceea, protestăm în contra încercărilor de a învenina sufletul conaționalilor noștri din Ardeal și cerem ca conducătorii oficiali ai maghiarimii să ia atitudine pe față contra oricărei propagande demagogice îndreptate contra statului român, ce nu poate avea decât un efect catastrofal pentru soarta populației maghiare”¹⁰¹.

Solidarizându-se cu scrisoarea maghiarilor din Cluj, cetățenii români de origine maghiară stabiliți în București și-au exprimat „hotărîrea lor de a apăra cu tot efortul independența și integritatea țării, cu conștiința că prin aceasta servesc cauza națională comună a poporului român și maghiar” și de a contribui cu tot ce le stă în putință „la apărarea pământului și tradițiilor noastre strămoșești față de orice atac străin”¹⁰².

Cetățenii români de naționalitate maghiară, se arăta în documentul menționat, „vor fi alături de toată suflarea românească pentru apărarea independenței și integrității statului român, care — contrar oricăror propagande demagogice, de oriunde s-ar produce — formează azi o garanție serioasă a păcii și independenței tuturor statelor mici din bazinul dunărean”¹⁰³.

⁹⁸ G. I. Ioniță, V. Smârcea, *Acțiuni de masă desfășurate în România în anii 1933—1940 pentru apărarea independenței și suveranității patriei împotriva fascismului, în Din lupta antifascistă pentru independența și suveranitatea României*, Editura militară, București, 1971, p. 90.

⁹⁹ Arhiva Ministerului de interne, fond documentar, dosar nr. 546, vol. 68, filele 356—358 ; „Timpul” din 14 aprilie 1939.

* A se citi : naționalitatea maghiară.

¹⁰⁰ „Timpul” din 14 aprilie 1939.

¹⁰¹ Arhiva Ministerului de interne, fond documentar, dosar nr. 546, vol. 68, fila 357.

¹⁰² Loc. cit., fila 356.

¹⁰³ Loc. cit., fila 357.

Printr-o telegramă adresată, la 8 mai 1939, lui Armand Călinescu, 420 de meseriași, muncitori și agricultori din Oradea, întruniți în sala Camerei de muncă, s-au declarat solidari cu „acțiunea pentru apărarea independenței și integrității țării”¹⁰⁴.

Pentru mobilizarea maselor muncitoare maghiare la lupta pentru apărarea independenței naționale, din însărcinarea P.C.R., militantul comunist Alexandru Sencovici a publicat la Oradea, în martie 1939, în 10 000 de exemplare, broșura „Să nu capitulăm ! Să ne împotrivim !” („Nem Kapituláni ! Ellenállni !”). Scrisă în limba maghiară, broșura însera, între altele : „Problema la ordinea zilei este următoarea : să capitulăm sau să ne împotrivim fascismului cotropitor ?

Convingerile noastre de muncitori cinstiți, patriotismul nostru nu pot da decît un singur răspuns : să ne împotrivim și să ne alăturăm forțelor rezistenței. Să întărim aceste forțe în credință și tenacitatea lor, dar să ne și ridicăm împotriva lor în momentul cînd în acțiunile lor ar apare spiritul sau tendința capitulării... Granițele actuale, independența României sînt grav periclitate de puterile «axei». Noi spunem deschis că libertatea, bunăstarea, dezvoltarea națională, economică și culturală a națiunii (naționalității — n.a.) maghiare din Ardeal sînt, de asemenea, periclitate în urma aspirațiilor de cotropire ale «Axei». Sintem de aceea în mod categoric împotriva revizionismului... Înțelegem să tragem toate consecințele acestei atitudini și sintem gata de a lupta cu arma în mînă, dacă va fi nevoie, disciplinat, curajos și organizat, împotriva aspirațiilor de cotropire ale «Axei» și sateliților ei. Vom apăra dacă va fi nevoie cu prețul vieții noastre frontierele actuale ale României și vom demasca cu toată puterea și capacitatea noastră pe agenții interni ai «Axei» și-i vom combate...”¹⁰⁵

Sub presiunea Germaniei hitleriste, după cotropirea Cehoslovaciei, cercurile politice conducătoare din România au încheiat la 28 martie 1939, Tratatul economic româno-german. Acest Tratat, urmat de altele la fel de oneroase, a subordonat economia țării intereselor politicii agresive a Germaniei, au pus sub control acesteia viața economică și politică a României, a încălecat grav suveranitatea poporului român.

Pe o poziție potrivnică Tratatului s-au situat importante grupări ale partidelor politice burgheze și miniștrii din guvernul dictaturii regale. Cercurile P.N.L., în frunte cu C.I.C. Brătianu, au primit acordul româno-german „cu o vădită nemulțumire” și i-au apreciat ca „un dictat...”, o rușine națională care ne-a distrus independența economică” și dacă nu se vor lua măsurile necesare va fi urmat „de o robie politică”¹⁰⁶. M. Constantinescu și C. Băicoianu, reprezentînd cercurile politice și financiare din jurul Băncii naționale, dîndu-și seama de dezastrul care pîdea România, au luat poziții împotriva clauzelor înrobitoare ale acordurilor economice cu Germania.¹⁰⁷

În același timp, guvernul A. Călinescu a încercat să tîrăgăneze punerea în aplicare a prevederilor acordului din martie 1939 și a întreprins o serie de măsuri pe lîngă guvernele englez și francez, reușind să obțină încheierea unor protocoale privind schimburile comerciale între țările respective. După sancționarea lor de către rege, aceste protocoale au fost date în mod demonstrativ publicității la București, concomitent cu textul Tratatului economic româno-german din martie 1939.¹⁰⁸

Încheierea Tratatului economic româno-german a fost primită cu satisfacție de cercurile politice profasciste și de dreapta. Gheorghe Brătianu cerea părăsirea alianței cu Anglia și Franța și încheierea unui tratat de asistență mutuală cu Germania hitleristă, adică se plasa pe o poziție similară cu cea a lui Codreanu afirmată la sfîrșitul anului 1937¹⁰⁹. De altfel, Gh. Brătianu și Alex. Vaida-Voevod au participat, în aprilie 1939, la sărbătorirea în Germania a 50 de ani de la nașterea lui Adolf Hitler. Cu această ocazie, ei s-au întîlnit cordial cu Hitler, iar Gh. Brătianu a avut întrevîderi cu Herman Göring și Rudolf Hess, locțiitorul lui Hitler la conducerea Partidului național socialist, pe care i-au asigurat de concursul cercurilor politice de dreapta din fostele partide burgheze, în susținerea intereselor economice și politice ale Germaniei hitleriste în România.¹¹⁰

După criza cehoslovacă, cercurile politice profranco-engleze, în frunte cu A. Călinescu, au întreprins unele acțiuni pe plan extern menite să conserve sistemul de alianțe și să caute puncte de sprijin pentru a împiedica încercuirea economică, politică și militară a țării de către Germania hitleristă. În acest scop, România a

¹⁰⁴ Loc. cit., fila 364.

¹⁰⁵ Arhiva Ministerului de interne, fond documentar, dosar nr. 546, vol. 68, filele 369—378.

¹⁰⁶ Arhiva Ministerului de interne, fond documentar, dosar nr. 167, 415, vol. 6, fila 26.

¹⁰⁷ C. Hamangiu, *Codul general al României*, vol. 28, partea a VI-a, 1939, p. 1686—1690.

¹⁰⁸ C. Hamangiu, *Codul general al României*, vol. 28, partea a VI-a, 1939, p. 1686—1690.

¹⁰⁹ Arhiva Ministerului de interne, dosar nr. 10 176, vol. 4, fila 126.

¹¹⁰ Loc. cit., vol. 2, fila 144 ; dosar nr. 166 942, fila 147.

primit, la 7 aprilie 1939, odată cu Polonia și Grecia, garanțiile Marii Britanii și ale Franței. Totodată, eforturile României s-au concentrat spre întărirea înțelegerii Balcanice, mai ales că Turcia și Grecia erau hotărâte să opună rezistență în fața primejdiei agresiunii fasciste în Balcani, constituind o punte de legătură cu aliații occidentali.

Cercurile politice burgheze, în frunte cu A. Călinescu, înțelegând că eficiența sistemului de garanție al puterilor occidentale depindea de realizarea unui pact de neagresiune cu Uniunea Sovietică, s-au pronunțat, în primăvara și vara anului 1939, pentru stabilirea de contacte mai strânse decât până atunci cu reprezentanții Uniunii Sovietice, pentru a se încheia un pact de asistență mutuală româno-sovietică¹¹¹.

După încheierea Tratatului economic cu Germania din martie 1939, au crescut și mai mult efervescența maselor, hotărârea lor de luptă împotriva subjugării României, pentru libertatea, independența și integritatea ei teritorială. Poziția patriotică a maselor populare s-a manifestat cu putere, deschis și hotărât, în timpul marilor demonstrații antifasciste de la 1 Mai 1939, cind mulțimea de muncitori și meseriași au manifestat în Capitală, în Piața Romană și pe Calea Victoriei, cu lozincile: „Vrem România liberă și independentă !”, „Jos fascismul !”, „Cerem abrogarea pactului economic româno-german” și „Jos agresorul hitlerist !”.

Cei peste 20 000 de muncitori din Capitală au manifestat împotriva Germaniei hitleriste și, ca un simbol al hotărârii de luptă pentru apărarea patriei, au depus coroane de flori la mormintul Eroului necunoscut. Demonstrații cu un conținut asemănător au avut loc la Cluj, Ploiești, Timișoara, Alba Iulia, Valea Jiului și la Iași. Referindu-se la aceste evenimente, tovarășul Nicolae Ceaușescu releva: „Creșterea avântului mișcării antifasciste din România se oglindește în valul acțiunilor de luptă care au loc în această perioadă, în marile demonstrații antifasciste organizate la 1 Mai 1939 sub semnul împotrivirii poporului nostru Germaniei fasciste, pentru libertăți democratice, pentru apărarea independenței țării”.

„Marea demonstrație de la 1 Mai 1939, desfășurată sub semnul unității, al Frontului Unic dintre comuniști și socialiști a evidențiat cu putere — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — hotărârea eroică a noastre clase muncitoare de a se opune fascismului și politiciii de război, de a apăra interesele naționale supreme ale României”¹¹².

Marile demonstrații antifasciste de la 1 Mai 1939 au avut un puternic ecou internațional fiind apreciate în presa străină a vremii ca unele din cele mai mari manifestații muncitorești antifasciste pe plan mondial, în condițiile în care Germania hitleristă trecuse la aplicarea planurilor de înrobire a popoarelor. Forțele democratice și antifasciste de peste hotare au acordat o deosebită prețuire hotărârii poporului român de a rezista agresiunii și de a imprima o orientare adecvată politiciii externe oficiale a României. Conferința internațională pentru apărarea păcii și democrației, care s-a întrunit la Paris în zilele de 13—14 iunie 1939, „a omagiat voința hotărâtă a poporului român de a apăra cu ultimă energie... independența și integritatea teritorială a României”. Cu acest prilej, Conferința a subliniat că demonstrația de la 1 Mai 1939 era „o dovadă că poporul se rallyază la mișcarea antifascistă și că voința sa este de a lupta, în mod real, împotriva agresorului și fascismului”¹¹³.

Alăturându-se cu sinceritate luptei antirevizioniste și pentru apărarea independenței naționale a țării în fața acțiunilor statelor fasciste, peste 500 de țărani maghiari au defilat, la 10 mai 1939, pe străzile orașului Cluj sub lozincile: „Pace și egalitate — nu revizuire !”¹¹⁴. Această acțiune, organizată de către comuniștii maghiari și militanții Madosz-ului, a avut un puternic ecou în rindurile maselor muncitoare din Transilvania, dornice să trăiască în relații de prietenie cu poporul român și să-și aducă aportul la apărarea independenței țării.

În dorința unirii tuturor forțelor politice patriotice pentru apărarea țării, P.C.R. a trimis, la 16 mai 1939, P.N.L., P.N.Ț., P.S.D. și altor partide, o scrisoare, în care se arată: „În fața primejdiilor din afară și a atacului pe care statele agresoare, sub conducerea Germaniei hitleriste, îl pregătesc împotriva granițelor țării și a independenței ei, credem că se cere o unitară acțiune a tuturor partidelor hotărâte să apere această independență, indiferent de ideologia căreia fiecare grupare în

¹¹¹ Arhiva I.S.I.S.P., fond nr. 3, dosar nr. 65 (Memoriile lui A. Călinescu), fila 642.

¹¹² Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvârșirii construcției socialiste*, vol. 1, Editura politică, București, 1968, p. 372.

¹¹³ Arhiva C.C. al P.C.R., fond nr. 1, dosar nr. 211, fila 169.

¹¹⁴ Arhiva Ministerului de interne, fond documentar, dosar nr. 387, vol. 1, fila 32.

parte îi rămâne credincioasă”¹¹⁵. Platforma de revendicări pe baza căreia trebuia realizată unirea, cuprindea între altele :

„1. Apărarea hotarelor României și a independenței ei.

2. Incadrarea României în sistemul de alianțe intervenite între Franța, Anglia și Uniunea Sovietică, cu respingerea oricărui compromis față de Germania hitleristă, precum și a pactului germano-român încheiat”¹¹⁶.

Poziția Partidului comunist și acțiunile sale hotărâte pentru concentrarea tuturor forțelor democratice, patriotice și antifasciste într-un front unic de luptă împotriva fascismului, împotriva pericolului coterpirii României s-au aflat în consens cu voința națiunii noastre, care, mobilizată de programul lucid, realist al comuniștilor și-a strâns rindurile în momentele de grea cumpănă care au urmat, rezistând tuturor loviturilor.

În anii 1938—1939, cînd asupra țării noastre a planat primejdia agresiunii statelor fasciste, în frunte cu Germania hitleristă, și a crescut pericolul acaparării prin forță a puterii de către Garda de fier, poporul român a desfășurat o puternică mișcare patriotică pentru apărarea țării și a fost gata să lupte cu arma în mînă pentru respingerea agresorului fascist. Lupta pentru apărarea patriei s-a împletit strîns cu mișcarea antifascistă și pentru sprijinirea popoarelor amenințate sau căzute victimă agresiunii statelor fasciste.

P.C.R. s-a dovedit în acești ani forța patriotică și antifascistă cea mai combativă și consecventă, organizatorul acțiunilor de masă împotriva pericolului fascist, pentru apărarea hotarelor țării. El s-a situat în avangarda acțiunilor de sprijinire a guvernelor din acea vreme care adoptaseră măsuri de sporire a capacității de apărare a țării, de mobilizare a forțelor necesare respingerii oricărei agresiuni. Prin întreaga sa activitate, prin pozițiile înaintate exprimate deschis în fața maselor muncitoare, partidul comuniștilor a probat că se situa la înălțimea misiunii încredințată de istorie proletariatului — mesager și purtător al celor mai înaintate aspirații ale poporului nostru.

¹¹⁵ Arhiva C.C. al P.C.R., fond nr. 1, dosar 160, filele 62—63.

¹¹⁶ Loc. cit.

Apariția și dezvoltarea mișcării revoluționare de tineret din România

Parte integrantă a mișcării muncitorești din România, mișcarea revoluționară de tineret este continuatoarea, pe o treaptă superioară, a glorioaselor tradiții de luptă ale poporului român pentru progres economico-social, independență națională și unitate statală.

De-a lungul secolelor, cei mai înaintați reprezentanți ai tinerei generații au preluat și dezvoltat, peste ani, virtuțile și tradițiile înaintate de luptă ale poporului nostru, participând plenar la înfăptuirea marilor acte istorice ale națiunii române.

Cu toate că nu a acționat de la început într-un cadru organizat propriu, tineretul român a reușit, prin poziția sa profund patriotică, prin receptivitatea și aderența la ideile novatoare ale epocii, să se afirme și să se impună în viața social-politică a țării încă din prima jumătate a secolului al XIX-lea, reprezentând unul din factorii de progres ai societății românești. „Tineretul — relevă tovarășul Nicolae Ceaușescu — prin dinamismul și receptivitatea sa la idealurile de libertate și dreptate socială, la schimbările înnoitoare, a reprezentat întotdeauna, de-a lungul istoriei un însemnat factor al progresului societății. Din veac în veac, el a preluat și dezvoltat virtuțile și tradițiile înaintate ale poporului; înfruntând greutăți, dînd nenumărate jertfe, el a jucat un rol de seamă în lupta împotriva asupritorilor, pentru dezrobirea socială, pentru cucerirea și apărarea independenței și suveranității naționale”¹.

Pe măsura dezvoltării procesului luptelor sociale și în strînsă legătură cu crearea celor dintîi organizații profesionale și politice ale proletariatului român, la care a participat nemijlocit și a adus o contribuție efectivă, activitatea tineretului a îmbrăcat forme din ce în ce mai organizate. Apariția primelor forme organizatorice ale tineretului revoluționar

din România sînt nemijlocit legate de afirmarea noilor relații de producție capitaliste, al căror rezultat imediat și direct a constat în apariția pe arena societății românești a unei clase noi — proletariatul — în rîndul căruia tineretul muncitor a constituit unul dintre detașamentele sale importante.

1. Condițiile economico-sociale ale apariției și dezvoltării mișcării revoluționare a tineretului

Unul dintre fenomenele obiective ale evoluției economice a României pe drumul capitalismului, cu deosebire începînd din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, ale apariției, în acest context, a celor dintii forme ale industriei mecanizate, l-a constituit afluența în procesul de producție a unui număr sporit de brațe de muncă. Prin specificul său, folosind instrumente tehnice mai perfecționate, producția capitalistă modernă a favorizat atragerea în fabrici și ateliere a unui număr din ce în ce mai mare de tineri în detrimentul mîinii de lucru calificate.

Folosirea în proporții relativ ridicate a muncii ieftine a copiilor — dat fiind stadiul incipient al dezvoltării capitaliste — a avut loc îndeosebi în întreprinderile aflate în faza cooperăției simple sau în manufacturi, în atelierele mici meșteșugărești (tipografii, tăbăcării, cizmăriei etc.). Fenomenul poate fi surprins încă din ultimul deceniu al secolului al XIX-lea și continuă la cote din ce în ce mai ridicate în perioadele următoare. Astfel, dacă în anul 1860, în stabilimentele industriale din România veche lucrau 1 198 tineri peste 16 ani, reprezentînd 4,24%² din totalul muncitorilor, la începutul secolului al XX-lea (1901—1902) munceau 28 903 ucenici între 12—20 ani, reprezentînd 29,2%³ din totalul lucrătorilor, iar în 1913 erau ocupați în principalele ramuri industriale 30 403 ucenici⁴.

În Transilvania, dubla asuprire — națională și socială — la care românii erau supuși de către virfurile reacționare ale claselor dominante austro-ungare, a determinat o pondere și mai mare a tineretului în fabrici și ateliere. Astfel, numai între 1900 și 1910 numărul copiilor sub 16 ani ocupați în industrie a înregistrat o creștere de 57,2%⁵, adică de la 25 500 la 41 100 ; a sporit, totodată și greutatea lor specifică în efectivul total al clasei muncitoare de la 19,1%⁶ în 1900 la 25,6%⁶ în 1910⁵.

Dacă avem în vedere ucenicii sub 12 ani, frecvent întîlniți în stabilimentele industriale cît și pe tinerii lucrători — pe care anchetele pentru această perioadă îi înglobează la un loc cu lucrătorii vîrstnici — atunci ne putem da seama că numărul tinerilor încadrați în industria românească depășea cu mult cifrele oficiale.

Odată cu înmulțirea și dezvoltarea fabricilor și implicit a proletariatului industrial modern, numărul tinerilor atrași în producție va înre-

² „Analele statistice”, nr. 13—16, 1863, p. 136—137.

³ Calcul făcut pe baza datelor furnizate de *Ancheta industrială din 1901—1902*, vol. I, *Industria mare*, Institutul de arte grafice „Carol Göbl”, București, 1904, p. 27, 109 și 171 ; vol. II, *Industria mică și mijlocie*, Institutul de arte grafice „Carol Göbl”, București, 1903, p. 8—9, 370—371, 393, 994—995.

⁴ *Statistica profesiunilor din România după recensămîntul general al populațiunii din 1 ianuarie 1913 stil nou*, Tipografia „Carol Göbl”, București, 1923, p. 43.

⁵ *Din istoricul formării și dezvoltării clasei muncitoare din România pînă la primul război mondial*, Editura politică, București, 1959, p. 493.

gistra o creștere însemnată. Acest proces va continua cu intensitate sporită pînă la primul război mondial și se va accelera considerabil după formarea statului național unitar român în 1918, cînd, noile condiții istorice, favorizau și impuneau deopotrivă, refacerea și dezvoltarea economiei României întregite.

Necesitatea refacerii potențialului economic al României, grav afectat de distrugerile războiului, de jaful practicat de către trupele de ocupație ale Puterilor centrale, au determinat, în perioada 1918—1920, o afluență a mîinii de lucru ieftine, recrutată în special din rîndul tineretului. Astfel, prima anchetă industrială de după război — incompletă dealtfel — indică prezența în anul 1919 în marea industrie prelucrătoare, a unui număr de 7 736 ucenici (dintre care 6 676 băieți și 1 060 fete) alături de 157 423 lucrători⁶. La aceștia trebuie adăugați ucenicii din industria extractivă, transporturi, construcții etc., precum și tinerii lucrători ocupați pe ansamblul economiei naționale.

Atragerea unui număr din ce în ce mai mare de tineri în producție, concurența dintre patronii întreprinderilor în goana pentru profituri, s-au reflectat în mod negativ atît asupra condițiilor de muncă cît și asupra situației materiale a tinerilor lucrători și ucenici. Deși a existat în această perioadă o întreagă legislație de așa-zisă „proteguire” a muncii tineretului, stipulațiile sale privind limitarea vîrstei de angajare a acestuia în stabilimentele industriale și a timpului de lucru nu s-au aplicat niciodată.

Încălcarea legislației în vigoare se producea în primul rînd și într-o proporție însemnată în întreprinderile aparținînd statului, dar și în cele particulare. În multe fabrici și ateliere puteau fi întîlniți copii, începînd chiar de la vîrsta de 7 ani, lucrînd cîte 14 și 16 ore pe zi, în condiții deosebit de grele. Răsplata unei munci istovitoare, niciodată sub 10 ore pe zi, era un salariu derizoriu — cu mult sub valoarea salariului muncitorilor vîrstnici — pe care de regulă îi înlocuiau —, din care abia își puteau asigura o existență zilnică mizeră. Salarii mici, amenzi și alte vexațiuni la care erau în permanență supuși, vin să completeze tabloul condiției sociale precare a tinerilor lucrători și ucenici din această perioadă. Din cauza lăcomiei patronale tinerii se maturizau în condiții precare, lipsiți de instrucție școlară.

Similară era și situația tinerilor din lumea satelor care trudeau din greu, alături de părinții lor, pe pămînturile moșierilor și arendașilor. Semnificativ pentru exploatarea nemiloasă la care erau supuși fii de țărani este cazul de pe moșia prințului Știrbei din Onești (jud. Iași) unde un număr de 24 băieți și fete între 8 și 14 ani de prin satele vecine lucrau de dimineață și pînă la apusul soarelui în schimbul unei retribuții minime.

Tineretul din școli și universități suferea, la rîndul său, tot felul de privațiuni, consecință a sistemului defectuos de organizare a învățămîntului. Condițiile materiale familiale grele, taxele școlare, prețul ridicat al manualelor, numărul foarte redus al internatelor și burselor ș.a. au constituit factori care au limitat accesul la învățătură a copiilor aparținînd maselor muncitoare. Una dintre puținele statistici efectuate în acest domeniu indica existența, în mediul rural, în anul școlar 1897—1898, a 645 450 de copii de vîrstă școlară; dintre aceștia, au fost înscriși 228 476 (adică 36⁰/₀) și numai 9 118 au reușit să absolve școala primară

completă⁷. Toate acestea erau de natură să întrețină o permanentă agitație și nemulțumire în rîndul tineretului muncitor și studios, să determine o reacție firească a acestuia față de stările de lucruri din acea vreme, antrenîndu-l la lupta revoluționară desfășurată de proletariat în fruntea maselor muncitoare.

2. Evoluția organizatorică a mișcării revoluționare de tineret din România ; acțiuni de luptă împotriva exploatării capitaliste

Premisele conturării celor dintîi forme de organizare ale tineretului muncitor din România sînt nemijlocit legate de condiția sa socială, de constituirea și consolidarea organizațiilor proletarietului, a mișcării noastre muncitorești. Apărută către mijlocul veacului al XIX-lea, mișcarea revoluționară de tineret din România a urmat, în dezvoltarea sa, aceleași etape și forme concrete de organizare și manifestare ca și mișcarea muncitorească — în cadrul și sub înrîurirea căreia a acționat în permanență : de la asociațiile de întraajutorare mutualistă la organizațiile politice și profesionale bazate pe principiul luptei de clasă, fapt ce pune în evidență procesul neconținut de maturizare politico-ideologică și organizatorică a mișcării de tineret din țara noastră.

În perioada de început a organizării sale, tineretul muncitor a făcut parte din asociații cu caracter mutualist, de întraajutorare, create de lucrători începînd din anul 1846. Lucrătorii tineri dețineau o pondere însemnată în aceste asociații, între care amintim : *Asociația de ajutor de boală, înmormîntare și ajutor de călătorie a calfelor și lucrătorilor tipografi din Brașov*, creată în 1846 ; *Obștea calfelor de șepcari*, constituită la București în 1855 ; *Asociația profesională de ajutor reciproc a calfelor din Sibiu*, înființată în 1868 ; *Cercul tinerimii din comerț*, format la Arad în 1868 ; *Asociația de ajutorare și autoeducare a calfelor de croitori* din Oradea — a cărei activitate s-a inaugurat în 1870 ; *Asociația culturală și de ajutor de boală a tinerimii mixte meșteșugărești* din Gheorghieni și împrejurimi, creată în 1876, ș.a.

Activitatea tineretului muncitor în organizațiile profesionale muncitorești de întraajutorare, a constituit o experiență utilă și o etapă importantă în procesul maturizării sale politice și organizatorice.

Pe terenul fertilizat de ideile progresiste, de cursul istoric spre înnoire democratică a structurilor social-politice interne, socialismul a fost receptat în țara noastră încă din faza sa utopică, manifestîndu-se ca un curent larg și cunoscînd o concretizare practică, originală, care o înscriu printre cele mai remarcabile experiențe pe plan european.

În acest sens un rol important a revenit tinerilor români aflați la studii peste hotare, și, în special, lui Teodor Diamant — pe atunci în vîrstă de 20 de ani —, care au manifestat nu numai receptivitate față de ideile socialismului utopic fourierist, dar le-au transpus în forme corespunzătoare, concrete realităților românești. Este vorba de întemeierea, în martie 1835, de către Teodor Diamant a falansterului de la Scăieni (Prahova), a doua încercare pe plan mondial de concretizare a ideilor fourieriste. Semnificativ este faptul că din cei 53 de membri ai falansterului,

⁷ *Statistica învățămîntului primar rural pe anul școlar 1897—1898*, Institutul de arte grafice „Carol Göbl“, București, 1898, p. VI.

majoritatea covârșitoare — 47 — o reprezentau copiii și tinerii între 5 și 30 de ani.

Falansterul de la Scăieni și, deopotrivă, activitatea ideologică și practică a lui Teodor Diamant au reprezentat un moment însemnat în evoluția ideilor socialiste în România, o prețioasă și originală contribuție românească la îmbogățirea socialismului utopic european.

Pătrunderea și răspândirea de timpuriu în România a ideilor socialismului științific s-a realizat, astfel, pe un teren fertil, receptiv și apt de a transpune, în datele esențiale, teoria și practica marxistă la realitățile social-politice interne. Răspândirea ideilor marxiste în România a fost favorizată între alți factori, de legăturile strânse pe care mișcarea noastră socialistă le-a întreținut cu Internaționala I, cu conducătorii săi, K. Marx și Fr. Engels. „Socialismul științific — se arată în Programul Partidului Comunist Român, — găsește, chiar de la întemeierea sa, un ecou profund în mișcarea noastră revoluționară, ideile lui Marx și Engels înregistrând rapid o largă răspândire în România”⁸.

Activitatea teoretică de propagare a ideilor socialismului științific, desfășurată de cercurile socialiste, a găsit un climat și, deopotrivă, un teren favorabil de receptare și manifestare în instituțiile de învățămînt, cuprinzînd partea cea mai înaintată a tineretului studios. Receptivitatea deosebită a tineretului din școli și universități față de aceste idei profund novatoare se datora, pe de o parte, pregătirii sale intelectuale, care îi dădea posibilitatea de a înțelege în profunzime tezele de bază ale ideologiei marxiste, iar pe de altă parte, faptului că el vedea în materialismul dialectic și istoric metoda științifică de cercetare care oferea soluțiile cele mai adecvate pentru rezolvarea problemelor fundamentale cu care se confrunta societatea românească.

Tineretul studios a îmbrățișat, de la început, ideile socialismului științific, desfășurînd, sub cele mai variate forme, o asiduă muncă de propagare a acestora în toate straturile societății românești. Se poate aprecia, astfel, că în perioada de început a afirmării și dezvoltării sale, mișcarea socialistă din țara noastră cuprindea un contingent important de elemente tinere, îndeosebi studenți ai universităților din Iași și București sau absolvenți ai acestora, din elevi ai școlilor secundare — toți entuziaști adepți și propagatori ai ideilor marxiste.

În acest climat, la începutul deceniului al optulea al secolului trecut, la București, Iași, Ploiești și în alte centre ale țării iau ființă, datorită activității unor studenți și tineri intelectuali, cercuri socialiste. În cadrul acestora erau dezbătute lucrările fundamentale ale lui Marx și Engels („Manifestul Partidului Comunist“, „Capitalul“ ș.a.), care au avut o largă circulație în România.

Concomitent cu activitatea de răspândire a socialismului științific, studenții și tinerii intelectuali socialiști aflați în fruntea acestor organizații, au desfășurat o susținută muncă de organizare politică a clasei muncitoare și de înarmare a mișcării socialiste cu un program adaptat la condițiile specifice ale țării noastre. În acest sens, V. G. Manicea, C. Stăucanu, Al. Spiroiu, Eugen Lupu și C. Gorănescu au avut un rol activ în pregătirea și desfășurarea Consfătuirii organizațiilor socialiste din România din 25 și 27 februarie 1879. De asemenea, studenți și tineri intelec-

⁸ Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multi-lateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, Editura politică, București, 1975, p. 35.

tuali socialiști ca Eugen Lupu, C.C. Văleanu, Gheorghe și Ioan Nădejde, Zamfir Arbore-Ralli și Teodor Speranția au participat activ la dezbaterile Congresului socialist de la Iași, din octombrie 1879, care a reprezentat un moment deosebit în definirea scopurilor programatice ale mișcării socialiste din România.

Un rol important în activitatea ideologică, de răspindire a ideilor socialismului științific în țara noastră, l-au avut și organizațiile socialiste studențești, precum și cluburile și societățile burghezo-democratice, cu accentuate preocupări socialiste, create în aceeași perioadă în țară sau în străinătate. *Societatea de cultură și solidaritate între studenți* (1876), *Grupul studenților revoluționari români din Paris* (1883), *Societatea studenților în medicină din București* (1875), *Clubul studenților Universității din Iași* (1875), *Societatea studențească „Unirea”* (1879) ș.a. — organizații în care au activat o pleiadă de studenți și tineri intelectuali socialiști cum au fost Constantin Bacalbașa, Alexandru Bădărău, George Diamandi, C. Dobrogeanu-Gherea, Ștefan Irimescu, Constantin Istrati, Constantin Mille, Gheorghe și Ioan Nădejde, Eugen Lupu, V. G. Manicea, Alexandru Spiroiu, Constantin Stăuceanu, Emil Racoviță, Gheorghe Sabin ș.a. — au reprezentat viguroase tribune de afirmare și de propagare a ideilor marxiste.

Un rol deosebit de important în activitatea ideologică, de răspindire a ideilor socialismului științific l-a avut, de-a lungul întregii sale existențe, *Cercul de studii sociale „Drepturile omului”*, creat la București în decembrie 1884. Conținutul și varietatea tematică a conferințelor și expunerilor din cadrul Cercului, abordarea de pe poziții marxiste a problematicii sociale au atras, în chip firesc, participarea unui mare număr de tineri. Ședințele sale săptămânale erau frecventate de studenți, tineri ofițeri, elevi ai Școlii de poduri și șosele, tineri funcționari publici și particulari, elevi din cursul superior de liceu.

Înfrunțiți de propaganda socialistă, elevii de liceu s-au grupat mai întâi în asociații științifice și culturale sau cenecluri literare, apoi, ca o formă superioară de organizare, în cluburi secrete — adevărate focare de propagare a teoriei marxiste. Un astfel de club secret ființa, încă din vara anului 1880, la Liceul Național din Iași, remarcându-se printr-o susținută propagandă socialistă desfășurată în rîndul elevilor. În aceeași perioadă, la Școala normală „Vasile Lupu” din Iași își desfășura activitatea un grup de elevi socialiști care a organizat o serie de acțiuni revendicative și manifestații de protest ale elevilor împotriva pedepselor nedrepte și a condițiilor grele de viață din internat. Acțiunea revendicativă a acestora a cuprins, treptat, toate școlile ieșene și, în special, Institutele unite, Liceul Național și Liceul Militar, în frunte situîndu-se elevii socialiști Emil Racoviță, Dimitrie Voinov, Ștefan Stîncă, Eugeniu Botez (Jean Bart) ș.a.

Nuclee socialiste ale elevilor au luat ființă și la Liceul „August Treboniu Laurian” și Școala Secundară de fete din Botoșani care au desfășurat o intensă activitate politică și organizatorică, avînd un rol însemnat în constituirea Clubului muncitorilor din localitate.

Printre acțiunile, cu puternic ecou în epocă, inițiate de tinerii socialiști din Botoșani s-a numărat organizarea, în ziua de 1 Mai 1892, a unei manifestații revendicative muncitorești de amploare. În colaborare cu Pannait Mușoiu, elevii socialiști botoșeneni au redactat și răspîndit două manifeste adresate muncitorilor din oraș și celor din împrejurimi prin care-i chemau să participe la manifestatie. Intensa activitate pregătitoare a alertat autoritățile locale. Au fost arestați și întemnițați toți cei socotiți parti-

zani ai mișcării socialiste ; a urmat, la scurt timp, anchetarea și eliminarea a 17 elevi socialiști de la Liceul „August Treboniu Laurian“.

Sub influența și cu sprijinul direct al elevilor socialiști din Botoșani au luat ființă organizații ale elevilor socialiști la Dorohoi și Hîrlău. Astfel, în ianuarie 1893, din inițiativa elevului Petre Elefterescu de la Liceul „August Treboniu Laurian“ din Botoșani, s-a creat *Clubul socialist al elevilor din Dorohoi* ; subiectul frecvent de discuție al ședințelor clubului îl constituia — după cum relevau autoritățile școlare — „nedreptățile ce se aduc clasei muncitoare de către boieri“⁹. Totodată, Clubul a desfășurat o vie activitate pentru îmbunătățirea condițiilor de învățătură și de viață ale elevilor, punând accent pe formarea la elevi a unei culturi științifice marxiste.

Îngrijorate de pătrunderea ideilor revoluționare în instituțiile de învățămînt, de activitatea ideologică intensă desfășurată de către tineretul studios în cadrul organizațiilor politice și profesionale ale clasei muncitoare autoritățile au adoptat unele măsuri împotriva socialiștilor. În primăvara anului 1881, Consiliul profesoral al Universității din Iași a hotărît eliminarea studenților Alexandru Bădărău și Constantin Mille sub învinuirea că „profesează în public idei răzvrătitoare în contra ordinii morale și sociale“¹⁰.

În primăvara aceluiași an, un grup de studenți și profesori socialiști au luat inițiativa aniversării a 10 ani de la proclamarea Comunei din Paris — motiv pentru autoritățile locale de a lua noi măsuri împotriva socialiștilor. Acestea interzic organizarea festivităților, iar tinerii profesori Ioan și Gheorghe Nădejde, au fost judecați de un juriu universitar, între 2—5 iunie 1881. În actul de acuzare al celor doi tineri socialiști „vinovați“ de a fi pregătit festivitățile aniversării Comunei, se considera că „oameni cu asemenea idei care fac din catedre mijloace de propagandă socialistă“ nu mai au dreptul de a predă. Cei doi socialiști considerau însă îndreptățită propaganda socialistă de la catedră, deoarece „acei care sînt în stare de a înțelege probe în contra materialismului, darvinismului, socialismului, pot auzi și pricepe și probele pentru“¹¹. Juriul a hotărît, destituirea din învățămînt a lui Ioan Nădejde și suspendarea din funcțiune pe timp limitat a lui Gheorghe Nădejde¹².

La Botoșani, în 1894, Consiliul profesoral al Liceului „August Treboniu Laurian“ pronunță eliminarea elevului Petre Elefterescu, care înființase Clubul socialist al elevilor din Dorohoi. Doi ani mai târziu, în noiembrie 1896, același Consiliu hotărăște eliminarea temporară a unui elev „pentru amestec în conciliabule socialiste și propagandă socialistă printre camarazii săi“, iar Prefectura poliției din localitate a dispus închiderea Clubului muncitorilor, deoarece se constatare că era frecventat de un însemnat număr de elevi¹³.

Persecuțiile și măsurile adoptate de către forurile universitare nu au abătut tineretul studios socialist de la ideile pe care și le însușise cu în-

⁹ Arhivele Statului București, fondul Ministerul Instrucțiunii publice și cultelor, dosarul nr. 314/1893, p. 14.

¹⁰ Apud Elena Georgescu, *Tezaur din veacul trecut*, f.e., București, 1971, p. 75.

¹¹ *Socialismul înaintea justiției. Procesul fraților Nădejde înaintea juriului universitar, compus din d-nii Miltiades Tzony, Culiany, Stravolca, Quintescu și Urechia în zilele de 2 și 5 iunie*, Tipografia „Buciumul român“, Iași, 1881, p. 12, 16 și 21.

¹² *Sentința comisiei judiciare a Universității din Iași în procesul fraților Nădejde*, Iași, f.e., 1881, p. 33—35.

¹³ „Prutul“ din 5 decembrie 1896.

credere și entuziasm. Concomitent cu activitatea desfășurată în cadrul societăților, cluburilor studențești și cercurilor socialiste, un număr de studenți și tineri intelectuali, talentați minuiitori ai condeiului, s-au afirmat în publicistica socialistă a epocii, unii dintre ei editând ziare sau reviste cu orientare socialistă. Astfel, la sfârșitul anului 1887, la București, vedea lumina tiparului sub redacția doctorului Ștefan Stîncă, pe atunci în vîrstă de 22 de ani, gazeta „Lumina”, publicație care a adus o însemnată contribuție la propagarea ideilor socialiste. Doi ani mai târziu, la Roman, trei absolvenți de liceu, membri activi ai Cercului muncitoresc din localitate — Garabet Ibrăileanu, Panait Mușoiu și Eugen Vaian —, editează revista „Școala nouă”, în jurul căreia a fost atras un cerc larg de tineri colaboratori cu vederi înaintate, socialiste ca Raicu Ionescu-Rion, Ioan Catina ș.a. Reflectînd în coloanele sale influența ideilor marxiste, revista „Școala nouă” a abordat o tematică variată, care interesa îndeaproape tînăra generație, luînd atitudine de pe poziții revoluționare față de problemele fundamentale ale vieții economice, sociale, politice și culturale românești. De asemenea, mulți studenți și tineri intelectuali socialiști sînt o prezență activă în publicistica mișcării socialiste și muncitorești.

Studenții și tinerii intelectuali socialiști au conferit acțiunii de răspîndire și însușire a socialismului științific un caracter creator, raportînd în permanență aceste idei profund novatoare la realitățile românești. Ei au văzut în proletariatul român singura clasă care, temeinic organizată și înarmată cu învățătura revoluționară despre lume și societate, era în măsură să soluționeze, în favoarea maselor populare, marile probleme aflate în fața societății românești. Organizațiile socialiste studențești, întreaga activitate ideologică a studenților și tinerilor intelectuali socialiști au contribuit la dezvoltarea conștiinței de clasă, a spiritului de organizare și de luptă al tineretului muncitor, care va constitui nucleul, forța dominantă a mișcării revoluționare de tineret din țara noastră.

*

Atragerea pe scară tot mai largă a tineretului în procesul producției materiale ca urmare a dezvoltării capitaliste a țării, exploatarea la care era supus au constituit temeiuri obiective care au generat de timpuriu protestul și lupta sa revendicativă.

Anul revoluționar 1848 din Principatele române a impulsionat și lupta proletariatului român în formare împotriva exploatării și nedreptății sociale, pentru drepturi și libertăți democratice. În cadrul acțiunilor întreprinse de lucrătorii vîrstnici, documentele vremii atestă, începînd din deceniul cinci al secolului trecut, proteste și acțiuni revendicative ale ucenicilor, o gamă largă și variată a modalităților de manifestare incipientă a luptei de clasă. Rețin atenția, în mod deosebit, memoriile ucenicilor din Cluj și București înaintate, în primăvara și vara anului 1848, președintelui Camerei deputaților și, respectiv, Guvernului provizoriu al Țării Românești prin care cereau adoptarea, de urgență, a unor măsuri menite să le creeze condiții omenești de muncă și de viață : limitarea zilei de lucru, desființarea bătăii, utilizarea lor numai la operațiunile specifice meseriei și nu la alte ocupații străine de meserie, înființarea de școli duminicale, repaus duminical și respectarea sărbătorilor legale ș.a.¹⁴.

¹⁴ Documente privind începuturile mișcării muncitorești și socialiste din România (1821—1878), Editura politică, București, 1971, p. 204—205, 211—212.

În anii care au urmat, lupta tineretului muncitor împotriva exploataării patronale avea să cunoască — la fel ca mișcarea noastră muncitorească — o evoluție ascendentă, luînd, pe alocuri, caracterul unor acțiuni greviste proprii. Edificatoare, în acest sens, este greva ucenicilor de la Tipografia statului din București, din mai 1862 — prima de acest gen atestată documentar — care a fost urmată, la numai cîteva zile, de intrarea în acțiune a tuturor lucrătorilor din tipografie. Greviștii revendicau mărirea salariilor și plata lor la timp. Solidaritatea proletară de clasă, ce începea să se înfiripe între muncitorii vîrstnici și tineri, a impus conducerii tipografiei satisfacerea integrală a legitimelor revendicări ale greviștilor. Dintre acțiunile revendicative din perioada următoare se detașează greva calfelor de croitori din Cluj, din octombrie 1870, avînd ca obiectiv mărirea salariilor, ca și prezența activă a tineretului muncitor în luptele muncitorilor din principalele centre ale țării : București, Ploiești, Iași, Timișoara, Galați, Cluj, Valea Jiului ș.a.

Tineretul studios, la rîndul său, își manifestă tot mai larg nemulțumirea față de condițiile grele de viață și de studiu. În toamna anului 1880, studenții de la Universitatea din Iași declară grevă, părăsind în masă cursurile, în semn de protest împotriva rectorului Petre Suciuc care, prin comportarea sa leza demnitatea tineretului universitar. Organizată și condusă nemijlocit de Clubul studenților din Universitate — aflat sub influența studenților socialiști —, greva a durat mai bine de o săptămînă, soldîndu-se cu înlocuirea rectorului, fapt ce a constituit o victorie de răsunet a studenților. Cauze similare au generat și greva declanșată în mai 1884 de către studenții mediciști din București împotriva prof. C. Rîmniceanu, care a durat pînă în februarie 1885.

Crearea, în 1893, a Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România, pe baza principiilor socialismului științific, a ridicat pe o treaptă superioară lupta clasei muncitoare, a sporit rolul și importanța ei în întreaga dezvoltare social-economică și politică a țării.

Constituirea partidului politic al proletariatului a marcat o etapă nouă în dezvoltarea organizatorică și maturizarea politică a mișcării revoluționare de tineret din România. Este perioada cînd condiția socială a tinerei generații și unirea tineretului muncitor în organizații revoluționare proprii, devin preocupări constante ale activității programatice și practice a mișcării noastre muncitorești, accentul punîndu-se pe organizarea și antrenarea acestuia la acțiunile revoluționare ale clasei muncitoare.

În ultimul deceniu al secolului al XIX-lea, acțiunile revendicative în rîndul tineretului muncitor devin mai frecvente, cu deosebire în atelierele tipografice care concentrau cel mai mare număr de elevi practicanți și ale căror condiții de muncă erau dintre cele mai grele. Aceste acțiuni se impun atenției prin dîrzenia cu care greviștii și-au apărut cauza, prin spiritul de solidaritate al tuturor elevilor tipografi care, de fiecare dată, a asigurat succesul acțiunilor. Exemple în acest sens sînt : greva elevilor Tipografiei „Cucu“, din iunie 1891, cea de la Tipografia Curții regale, din iunie 1894, sau participarea acestora la greva generală a lucrătorilor tipografi din Capitală, declanșată în decembrie 1898. Toate acestea au pus în evidență creșterea gradului de combativitate revoluționară a tineretului muncitor, necesitatea organizării sale ca o condiție esențială pentru desfășurarea cu succes a luptei împotriva exploataării, pentru îmbunătățirea soartei sale.

La începutul lunii iunie 1894, la scurt timp după aplanarea grevei ucenicilor de la Tipografia Curții regale din Capitală, elevii tipografi au inițiat, în fața intensificării exploatarei patronale, o energică propagandă pentru organizare, concretizată în constituirea *Cercului elevilor tipografi*, organizație revoluționară de clasă a tineretului muncitor din țara noastră. Cercul, al cărui scop — după cum rezultă și din statute — era de a lupta pentru „îmbunătățirea soartei ucenicilor, educarea tineretului și sprijinirea grevelor lucrătorilor și elevilor tipografi”¹⁵, a avut însă o existență de scurtă durată. Aceasta s-a datorat insuficienței dezvoltări și maturizării politice a tineretului muncitor, cât și faptului că P.S.D.M.R. nu s-a putut ocupa îndeaproape de îndrumarea și orientarea activității Cercului în sensul consolidării și transformării lui treptate într-o organizație a tineretului din toate breslele.

„Cercul elevilor tipografi” se înscrie ca un moment de însemnătate aparte în istoria mișcării revoluționare de tineret din România. Noua organizație a reprezentat un salt calitativ în dezvoltarea procesului de organizare a tineretului muncitor pe principiul luptei de clasă, demonstrând nu numai necesitatea dar și posibilitatea unirii acestuia în organizații revoluționare, cu revendicări specifice.

Acțiunea elevilor tipografi a stimulat preocupările spre organizare, pe principii revoluționare, de clasă, ale tineretului muncitor. Cîțiva ani mai târziu, în noiembrie 1899, un grup de ucenici de la atelierele din Capitală lansează un apel prin care tinerii muncitori erau îndemnați să se organizeze ca astfel să poată acționa uniți împotriva ofensivei patronale asupra condițiilor lor de muncă și de viață, pentru respectarea demnității umane și educarea lor în spiritul luptei de clasă. „Cu fruntea sus, nu prin umiliri să ne căpătăm îmbunătățirile de care avem nevoie — se arăta în apel. Singurul mijloc, singura noastră scăpare e : organizarea în societăți a elevilor (ucenicilor — *n.n.*) din toate breslele”¹⁶.

Paralel cu eforturile depuse de tineretul muncitor pentru unirea sa în organizații revoluționare, elemente înaintate din rîndul studențimii au continuat activitatea organizatorică și propagandistică, de popularizare a ideilor socialiste. În acest sens, la 17 noiembrie 1896, un grup de 30 de studenți socialiști ai Universității din București, între care C. I. Parhon, Emil Fagure, C. Z. Buzdugan, Teodor Ficșinescu, Titu Frumușanu ș.a. au creat, pe lângă Clubul muncitorilor din Capitală, *Cercul de propagandă al studenților social-democrați*, avînd menirea „de a lărgi cîmpul de activitate al propagandei socialiste între muncitori și între studenți și de a stabili o strînsă solidaritate între toți studenții socialiști, pe de o parte, și între studenții socialiști și partidul muncitorilor, pe de altă parte”. Deși era constituit din studenți, Cercul nu și-a limitat sfera de activitate numai la tineretul intelectual, militînd totodată „pentru luminarea și organizarea muncitorilor”¹⁷. Cercul s-a transformat astfel într-un puternic nucleu de acțiune pe tărîm ideologic, propagandistic și organizatoric al mișcării muncitorești din țara noastră.

Săptămînal, Cercul de propagandă al studenților social-democrați a organizat conferințe sau expuneri care erau întotdeauna urmate de vii dezbateri asupra unor idei fundamentale ale marxismului, cu referiri con-

¹⁵ „Munca” din 17 și 31 iulie 1894.

¹⁶ „Lumea nouă” din 21 noiembrie 1899.

¹⁷ „Lumea nouă” din 23 și 27 noiembrie 1896.

crete la problemele vieții economice, sociale și politice românești, fapt ce a făcut ca numărul membrilor săi să sporească considerabil.

În primii ani ai secolului al XX-lea o mare parte a tineretului muncitor s-a încadrat în cercurile socialiste „România muncitoare” și în sindicate, participând, alături de muncitorii vîrstnici, la acțiunile îndreptate împotriva exploatării, la demonstrații și întruniri muncitorești, la activitatea propagandistică și educativă a socialiștilor.

Ideea unirii forțelor în lupta împotriva patronatului, a creării unei organizații revoluționare a tineretului muncitor s-a aflat permanent în atenția militanților revoluționari. Ea avea să devină realitate odată cu crearea, în 1907, a Uniunii Socialiste din România — denumire sub care partidul politic al clasei muncitoare a continuat să se manifeste și să se afirme în viața social-politică a țării. Statutul Uniunii, votat la Conferința de la București din ianuarie 1908, sublinia, pentru prima dată în documente programatice ale mișcării noastre muncitorești, necesitatea creării de către Comitetul Central sau comitetele locale ale Uniunii a unor organizații speciale pentru tinerii muncitori ¹⁸.

În spiritul acestor prevederi, la mijlocul lunii ianuarie 1908, un grup de ucenici din București, constituiți într-un comitet de inițiativă, a lansat un apel adresat tinerilor muncitori ai Capitalei, apel în care, între altele, se spunea : „Tovarăși ucenici, voi care suferiți mizeria uceniciei, voi care sînteți bătuiți de patronii voștri... veniți cu toții duminică 18 februarie la sala sindicatelor «România muncitoare» la o consfătuire a noastră, a ucenicilor. Aici ne vom organiza și noi într-un cerc al ucenicilor, spre a ne apăra interesele noastre de ucenici...” ¹⁹.

În ziua de 3 februarie 1908 la București, zeci de tineri muncitori au participat la consfătuirea, care a hotărît crearea organizației lor revoluționare, al cărui prim comitet de conducere a fost alcătuit din : Barbu Davidovici, Ștefan Păunescu, Nicu B. Mihăilescu, Constantin Angelescu, Paul Constantinescu și Constantin Niculescu.

Crearea în februarie 1908 a Cercului ucenicilor se înscrie ca un moment de referință în istoria mișcării revoluționare de tineret din România. Încă de la începutul existenței sale Cercul ucenicilor s-a afirmat drept nucleu de conducere și coordonare a activității politice și organizatorice a tineretului muncitor din Capitală și, în scurt timp, a întregului tineret muncitor din țară în urma constituirii unor organizații similare în principalele localități ale României.

Tineretul din Transilvania și Bucovina, la rîndul său, a manifestat preocupări pentru organizarea sa pe baze revoluționare. Încă din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, el s-a integrat activ în luptele muncitorimii împotriva exploatării capitaliste, în mișcarea generală pentru dreptate socială, libertate, independență și unitate națională. Asupra formei sub care el avea să-și desfășoare activitatea în anii de la începutul secolului nostru și-au pus amprenta condițiile specifice în care mișcarea muncitorească și socialistă din aceste provincii a fost nevoită să se dezvolte. Astfel, în timp ce în Transilvania, în virtutea specificului de organizare al clasei muncitoare din Austro-Ungaria, tineretului muncitor nu

¹⁸ „România muncitoare” din 16—23 decembrie 1907.

¹⁹ „Tînărul luptător” din 15 martie 1929. În acest apel, data la care urma să aibă loc consfătuirea este eronată. În 1908, ziua de 18 februarie nu era duminică ; ziua de 3 februarie (duminică) fiind menționată și în alte documente ulterioare este considerată drept dată reală a constituirii Cercului ucenicilor.

li era permisă crearea unor organizații proprii, el fiind nevoit să activeze în organizațiile social-democratice și sindicale ale vîrstnicilor, în Bucovina, forța revoluționară a mișcării muncitorești a determinat autoritățile austriece să adopte o politică mai moderată, permițînd — între anumite limite — apariția în primii ani ai secolului al XX-lea a primelor forme de organizare ale tineretului muncitor. Grupările tineretului — formate în cea mai mare parte din ucenici — care au luat ființă începînd din 1905 în unele centre mai importante ca Cernăuți și Rădăuți, s-au dezvoltat treptat, transformîndu-se în primăvara anului 1908, în cercuri ale tineretului muncitor. Asemănător organizației de tineret din București, aceste cercuri aveau drept scop educarea tineretului din fabrici și ateliere în spiritul ideilor socialiste.

Cercul ucenicilor sau Cercul cultural al ucenicilor din București — cum se mai intitula această organizație —, avea menirea să desfășoare în rîndul tineretului activitate de educație socialistă, să-l organizeze și să-l mobilizeze la lupta dusă de clasa muncitoare împotriva exploatării capitaliste. Totodată, Cercul își propunea să stimuleze la tinerii ucenici dorința de cunoaștere, pasiunea pentru citit și interesul pentru explicarea științifică, materialist-dialectică, a fenomenelor înconjurătoare, să-i facă „dornici de lumină și adevăr“²⁰.

Privit prin prisma obiectivului său central — educația revoluționară — activitatea Cercului ucenicilor în primii ani de existență a avut un conținut preponderent cultural. Educația socialistă prin cultură a constituit, pentru început, o formă de activitate accesibilă tinerilor muncitori, a căror conștiință oferea, din acest punct de vedere, un teren deosebit de fertil. Treptat, pe măsura dezvoltării și maturizării lor, a legăturilor din ce în ce mai strînse și statornice cu mișcarea muncitorească și socialistă, atît Cercul din București, cît și cercurile ce se vor crea în alte orașe, se vor orienta spre noi forme de activitate, devenind nuclee de acțiune revoluționară.

Adîncirea caracterului revoluționar al Cercului ucenicilor, cuprinderea în componența sa a noi categorii de tineri, cît și necesitatea statuării la baza activității lui a unor principii programatice clare, au impus adoptarea unor măsuri menite să asigure, în continuare, cadrul propice dezvoltării și afirmării mișcării revoluționare de tineret din țara noastră. În acest context, adunarea generală a Cercului ucenicilor din Capitală, din 27 septembrie 1909, a hotărît, în unanimitate, schimbarea denumirii organizației în *Cercul „Tineretul muncitor“* și a adoptat primul său statut²¹, care cuprindea principiile programatice după care urmau să se orienteze, în activitatea lor, organizațiile de tineret din România. *Schimbarea denumirii organizației ca și adoptarea primului său statut au reprezentat un însemnat pas înainte pe linia întăririi activității organizatorice și propagandistice a mișcării revoluționare de tineret, pregătind condițiile pentru generalizarea în întreaga țară a acestei forme de organizare a tineretului.*

Transformarea Uniunii Socialiste din România în Partidul Social-Democrat, la începutul anului 1910, găsea mișcarea revoluționară de tineret în plin proces de organizare. Situîndu-se pe linia preocupărilor constante ale mișcării muncitorești și socialiste față de problema tineretului muncitor, Congresul socialist din 31 ianuarie—2 februarie 1910 a eviden-

²⁰ „România muncitoare“ din 6—13 aprilie 1908.

²¹ „România muncitoare“ din 1 octombrie 1909; *Cercul „Tineretul muncitor“ Statut și Regulament*, Tipografia Cooperativa „Poporul“, București, 1910.

țiat rolul organizațiilor muncitorești în activitatea de educație socialistă a tineretului, în întărirea și dezvoltarea organizatorică a mișcării revoluționare de tineret. În acest sens, rezoluția „Pentru tineret” preciza, „era de datoria P.S.D. și a Uniunii sindicatelor de a se ocupa mai îndeaproape de educația și organizarea tinerilor ucenici, „strângându-i în organizațiuni speciale ale tineretului” și, totodată trasa cluburilor social-democrate din țară sarcina „de a crea asemenea organizații unde ele nu există și de a sprijini prin toate mijloacele pe cele existente”²².

Indicațiile și hotărârile deosebit de prețioase ale Congresului P.S.D. au orientat mișcarea revoluționară de tineret din țara noastră pe un făgaș nou de activitate. Cu sprijinul organizațiilor muncitorești vîrstnice, activitatea politico-educativă și organizatorică perseverentă desfășurată de către Cercul „Tineretul muncitor” din Capitală s-a extins treptat și asupra masei tineretului muncitor din celelalte centre muncitorești din țară, exercitînd o influență determinantă. Drept urmare, în scurt timp, au luat ființă cercuri „Tineretul muncitor” la Galați, Ploiești, Brăila, Tulcea și în alte localități din țară, iar cel din București înregistrează o creștere însemnată a numărului de membri. Acest considerent, ca și necesitatea alcătuirii unor puternice nuclee, a determinat Cercul „Tineretul muncitor” din București să adopte noi forme organizatorice, creînd subsecțiuni în diferite cartiere ale Capitalei, iar mai tîrziu chiar și în unele fabrici.

Un instrument prețios pentru munca organizatorică și politică, de educare a tineretului muncitor exploatat în spiritul ideilor socialiste, l-a constituit gazeta „Foaia tînărului”, apărută în aprilie 1910 sub egida Cercului „Tineretul muncitor” din București. Gazeta, a cărei menire era să „strîngă tot mai mult rîndurile, să lumineze calea și să facă cunoscut întregii lumi „chinurile vieții” tineretului muncitor exploatat, a dezvăluit, în coloanele sale, viața grea și plină de suferință a uceniciei, a sprijinit acțiunea de organizare a tinerilor muncitori printr-o susținută activitate educativă și propagandistică. Ea a avut un rol deosebit de important în menținerea unei permanente legături între cercurile din diferite orașe ale țării, în direcția centralizării și unificării mișcării revoluționare de tineret din vechea Românie. Printre redactorii și colaboratorii gazetei se numărau Teodor Iordăchescu și Ion Pas — militanți socialiști —, precum și tînărul poet tipograf Ștefan D. Păunescu.

Formele variate pe care cercurile „Tineretul muncitor” le-a utilizat în activitatea politică educativă erau adaptate condițiilor concrete ale vieții tinerilor muncitori, corespundeau cerințelor vîrstei și mai ales interesului și pasiunii față de cultură ale acestora. Luate în ansamblu, ele vizau stimularea energiilor morale, călirea și modelarea caracterelor, formarea unor oameni culti și în același timp, luptători hotărîți împotriva exploatării și nedreptății sociale.

În ianuarie 1910, a luat ființă pe lîngă cercul „Tineretul muncitor” din Capitală o *Școală populară*, al cărui principal scop era „de a fi un mijloc pentru trezirea și cultivarea inteligenței fiilor de muncitori și chiar a

²² *Dezbaterile Congresului de constituire a Partidului Social-Democrat și ale Congresului sindical*, Cercul de editură socialistă, București, 1910, p. 149; Vasile Niculae, Natalia Vilcu, *Probleme ale tineretului în documentele programatice ale mișcării muncitorești din România pînă la primul război mondial*, în *Tineretul comunist în acțiune*, Editura științifică, București, 1972, p. 81—82.

muncitorilor vîrstnici în sensul intereselor clasei muncitoare”²³. Aici, o serie de militanți ai mișcării noastre muncitorești între care Ștefan Gheorghiu, I. C. Frimu, Alecu Constantinescu, Gheorghe Cristescu, dr. Ottoi Călin, dr. Ecaterina Arbore au predat cursuri de economie politică, sociologie, drept etc., au ținut în fața tinerilor muncitori și ucenici expuneri și conferințe de popularizare a ideilor socialismului științific. În cadrul „Școlii populare” funcționau și cursuri de alfabetizare, de aritmetică, științele naturii, istorie, geografie, igienă socială ș.a. Activitatea cultural-educativă din cadrul „Școlii populare” se împletea și se completa armonios cu serile literar-artistice, vizite la muzee sau pinacoteci din Capitală, cu excursiile, jocurile și diferitele serbări cîmpenești, oferind tinerilor muncitori posibilitatea de a petrece, în puținul lor timp liber, clipe de neuitat în colectivitate, ale înfrățirii și solidarității muncitorești.

Activitatea politică și organizatorică a cercurilor „Tineretul muncitor” se desfășura sub conducerea organizației din Capitală, care, în conformitate cu prevederile statutului din martie 1910, îndeplinea rolul de centru coordonator al întregii mișcări revoluționare de tineret pînă la constituirea unei Federații a tineretului muncitor din România.

Dezvoltarea mișcării revoluționare de tineret, problemele din ce în ce mai numeroase și mai complexe cu care aceasta se confrunta, evidențiau necesitatea stringentă a unirii organizațiilor locale sub conducerea unui organ central, care să mențină un permanent și nemijlocit contact cu toate cercurile, să coordoneze și să îndrume îndeaproape acțiunile de luptă ale tineretului. În aceste condiții, în a doua jumătate a lunii august 1912, s-a constituit, la București, în conformitate cu rezoluția Congresului al II-lea al P.S.D., primul Comitet Central al Cercurilor „Tineretul muncitor” din care au făcut parte, cu intermitențe, Teodor Iordăchescu, Marcel Blumenfeld, Constantin Angelescu, Paul Frimu, Ioan G. Marin, Nicu B. Mihăilescu și alții. În același timp, a fost elaborat un regulament de activitate a Comitetului Central și s-au adus unele completări vechiului statut al cercurilor.

Crearea Comitetului Central a reprezentat un moment deosebit de important în dezvoltarea mișcării revoluționare de tineret din țara noastră. Din acest moment, cercurile „Tineretul muncitor” au acționat în mod unitar, sub conducerea și îndrumarea unui for central, fapt ce a asigurat condiții propice dezvoltării și afirmării mișcării de tineret. „Pentru cercurile tineretului muncitoresc existente — se spunea în primul document programatic al Comitetului Central elaborat în august 1912 — el (Comitetul Central — *n.n.*) e menit a strînge legătura între dîsele, a le coordona activitatea, a fi în fine brațul care să unească tînăra suflare organizată, în vederea ca Cercurile să se poată astfel sprijini reciproc în atingerea scopului lor”²⁴.

Constituirea, în august 1912, a Comitetului Central a însemnat unificarea, la scara vechiului Regat, a cercurilor „Tineretul muncitor” într-o organizație cuprinzătoare sub denumirea de „Mișcarea Tineretului Muncitoresc din România”. Începînd din acest moment, Comitetul Central, va reprezenta interesele tineretului muncitor din întreaga țară, spunîndu-și cuvîntul, alături de P.S.D. și sindicate, într-o serie de probleme

²³ „România muncitoare” din 3 ianuarie 1910; „Foaia tînărului” din noiembrie 1913.

²⁴ „România muncitoare” din 26 august 1912.

fundamentale care interesau îndeaproape tineretul muncitor, conferind acțiunilor sale revoluționare un caracter unitar.

Perioada care a urmat se caracterizează printr-o activitate energetică și susținută desfășurată de Comitetul Central al Mișcării Tineretului Muncitoresc menită să ridice calitativ nivelul muncii organizatorice și politice, de educare a tineretului în spiritul principiilor revoluționare, în așa fel încât aceasta să reprezinte cu adevărat „O școală a socialismului“.

Una dintre sarcinile principale care au stat în fața Comitetului Central era dezvoltarea și consolidarea continuă a mișcării revoluționare de tineret, asigurarea unor legături trainice între cercuri. În vederea atragerii unui număr cât mai mare de tineri în cadrul cercurilor „Tineretul muncitor“, Comitetul Central a inițiat, în a doua jumătate a anului 1914, o amplă acțiune de strângere a adreselor tinerilor neorganizați, simpatizanți ai mișcării revoluționare, cărora, începînd din luna octombrie, li s-a trimis gratuit gazeta „Foaia tînărului“. Astfel, pe lângă reînființarea unor cercuri vechi ca cele de la Iași și Galați, au fost create altele noi la Craiova, Turcoia (jud. Tulcea), Roman, Bacău, Botoșani, Focșani, Fălticeni, înregistrîndu-se, odată cu aceasta, o simțitoare creștere a numărului de membri. În pofida condițiilor nefavorabile generate, pe de o parte, de izbucnirea primului război mondial iar, pe de altă parte, de unele modificări aduse principiilor statute de organizare a cercurilor *, la sfîrșitul anului 1915, mișcarea revoluționară de tineret cuprindea în rîndurile sale peste 700 de membri grupați în 12 organizații.

Preocupate la început cu munca de educație socialistă a tinerilor muncitori și ucenici, cercurile își vor extinde, cu timpul, aria activității lor, îndreptîndu-și atenția spre organizarea unor acțiuni cu caracter revendicativ, împotriva exploatarei, a abuzurilor și arbitrarului patronatului, spre mobilizarea și antrenarea tineretului la întrunirile și demonstrațiile cu caracter politic inițiate în această perioadă de organizațiile politice și profesionale ale clasei muncitoare. O primă verigă a acestui neîntrerupt lanț de coliziuni sociale, care de la an la an au crescut în amploare și intensitate, a constituit-o greva ucenicilor de la fabrica „Meteor“ din Ploiești, din vara anului 1910, prima acțiune revendicativă de amploare a tineretului muncitor din țara noastră, inițiată, organizată și condusă nemijlocit de către organizația sa de clasă — Cercul „Tineretul muncitor“ din localitate.

Generată de condițiile grele de muncă și de viață, greva din iunie 1910 a antrenat pe toți ucenicii fabricii „Meteor“, care, în pofida presiunilor și intimidărilor exercitate de patron și autoritățile locale, și-au susținut cu fermitate revendicările lor legitime : reprimirea la lucru a unui ucenic care fusese bătut și apoi concediat, mărirea salariilor, respectarea repausului duminical și a demnității umane ²⁵.

Acțiunea ucenicilor de la fabrica „Meteor“ a fost întîmpinată cu simpatie nu numai de către tineret, ci și de către muncitorii vîrstnici ploieșteni, care au acordat ajutor material și moral greviștilor. Astfel, lucrătorii și ucenicii de la fabrica „Orion“ din Ploiești au declarat grevă în

* Congresul al III-lea al P.S.D.R., din aprilie 1914, a adus unele modificări vechiului statut, între altele reducînd limita vîrstei de admitere în partid de la 20 la 18 ani. Această măsură a adus după sine, în martie 1915, modificări și în statutul organizațiilor de tineret, în sensul că tinerii peste 18 ani nu mai puteau face parte din cercurile „Tineretul muncitor“ decît ca membri sprijinitori, ei trebuind să se înscrie în secțiunea locală a P.S.D. sau în sindicatul din localitatea respectivă.

²⁵ „România muncitoare“ din 27 iunie 1910.

semn de solidaritate cu tovarășii lor de muncă și suferință. De asemenea, la București, Cercul „Tineretul muncitor“ a convocat o întrunire în cadrul căreia tinerii muncitori au exprimat în cuvîntul lor, cît și în telegrama trimisă greviștilor simpatia și solidaritatea lor deplină față de lupta dreaptă a ucenicilor ploieșteni.

În fața hotărîrii de luptă a ucenicilor, a spiritului de solidaritate muncitorească pe care ea l-a generat, patronul a fost nevoit, în cele din urmă, să cedeze, acceptînd integral revendicările greviștilor.

Începînd din toamna anului 1910, ucenicii de la fabrica de mobile „Ganea“ din Capitală au declanșat un șir de acțiuni revendicative împotriva exploatării patronale, a tratamentului inuman la care erau supuși. După greva din septembrie 1910, la începutul lunii mai 1912, toți ucenicii au intrat din nou în acțiune cerînd mărirea salariului, încetarea bătăilor, condiții igienice de locuit ș.a. Pentru a-i determina pe greviști să reia lucrul, patronul fabricii apelează la sprijinul autorităților care operează arestări. În urma intervenției unui delegat al Comisiei generale a sindicatelor cei arestați sînt puși în libertate.

La începutul lunii iunie 1912, 40 de ucenici de la fabrica metalurgică „Chiriac“ declară grevă, înaintînd patronului un memoriu prin care revendicau : reducerea zilei de lucru, plata salariului săptămînal, repaos duminical, desființarea bătăii și a reținerilor din salariu ș.a. Cu greviștii se solidarizează lucrătorii vîrstnici care părăsesc a doua zi lucrul și includ, ca principal punct în memoriul lor, rezolvarea favorabilă a revendicărilor ucenicilor aflați în grevă. Solidaritatea proletară și hotărîrea de luptă a muncitorilor au asigurat succesul deplin al celor două greve, patronul fiind nevoit să satisfacă integral revendicările greviștilor.

Mișcări greviste au avut loc, în aceeași perioadă, și în alte fabrici și ateliere cît și la școli profesionale din Capitală precum și în întreprinderi din alte centre din țară. Printre acestea se înscriu greva elevilor de la Școala de silvicultură din Brănești (noiembrie 1910) ; acțiunea de luptă a tinerilor muncitori de la Șantierul naval din Tr. Severin (1 mai 1909) ; grevele ucenicilor de la fabricile „E. Bast“ (iunie-iulie 1910), „Lemaître“ (mai 1913), „Wolf“ (august 1913) și „Vulcan“ (august 1914) precum și alte conflicte de muncă de o amploare mai redusă.

Concomitent cu declanșarea acțiunilor revendicative proprii, tineretul muncitor exploatat s-a remarcat în acești ani printr-o participare activă la marile acțiuni revendicative ale proletariatului atît din Capitală cît și din provincie. Reține în mod deosebit atenția adeziunea deplină a tineretului la grevele generale ale muncitorilor din Brăila (mai 1910), din Transilvania, Banat și Crișana (mai 1912) și, în mod deosebit, la grevele muncitorilor metalurgiști și tăbăcari din București, din vara anului 1912.

Acțiunile revendicative, participarea la diferite întruniri, mitinguri și demonstrații prilejuite de sărbătorirea zilei de 1 Mai sau alte evenimente, împotriva legii meseriilor, a speculei și scumpetei, ilustrează pregnant creșterea potențialului de luptă și a conștiinței de clasă a tineretului, a spiritului și combativității sale revoluționare — trăsături care începeau să-și pună din ce în ce mai evident amprenta asupra activității cercurilor „Tineretul muncitor“.

Odată cu intrarea României în primul război mondial, în august 1916, activitatea organizațiilor de tineret, la fel ca și cea a organizațiilor muncitorești se îngreuează simțitor, ca urmare a măsurilor luate de autorități. În pofida unei severe cenzuri, gazeta „Foaia tînărului“ își continuă totuși apariția pînă în octombrie 1916, rămînînd pe mai

departe o importantă tribună de luptă în locul organului P.S.D., „Lupta zilnică“, interzis de autorități. Tinerii muncitori s-au aflat în fruntea coloanelor de muncitori la marea manifestație din 13 iunie 1916 de la Galați — reprimată sîngeros de către guvern — la demonstrațiile de solidaritate cu acțiunea muncitorilor gălățeni, care au avut loc în întreaga țară, ca și la marile manifestații pentru pace organizate de P.S.D.

Pe teritoriul țării vremelnice cotoplit de armatele Puterilor Centrale, tineretul revoluționar și-a restrîns considerabil activitatea, trecînd la o muncă strict ilegală. În Capitală, tinerii care nu au fost mobilizați continuau să se întîlnească în fiecare duminică, în număr foarte restrîns, la locuințele unora dintre ei, cu care prilej erau abordate probleme legate de participarea tineretului la luptele revoluționare inițiate de socialiștii români în această perioadă. În același timp, Comitetul Central a continuat să mențină anumite legături cu cercurile „Tineretul muncitor“ din Iași, Bacău, Piatra Neamț, Botoșani, Craiova și Turnu-Severin. Această activitate a constituit preludiul marilor acțiuni revoluționare desfășurate de tineretul muncitor după încheierea primei conflagrații mondiale.

3. Mișcarea revoluționară de tineret și problemele fundamentale ale dezvoltării României

O caracteristică definitorie a acțiunii teoretice și practice a mișcării revoluționare de tineret din România a constituit-o preocuparea satornică față de marile și stringentele probleme izvorite din necesitățile obiective ale dezvoltării României pe calea progresului material și social. Asemănător mișcării muncitorești și socialiste, a partidului politic al clasei muncitoare — în cadrele și sub conducerea cărora a acționat — tineretul revoluționar a afirmat, față de problemele fundamentale care frământau societatea românească, o poziție înaintată, patriotică preconizînd soluții potrivit intereselor și aspirațiilor revoluționare ale proletariatului, ale maselor largi populare. Era dovada concludentă a înțelegerii superioare, de pe poziții marxiste, a realităților economice, sociale și politice ale țării și, de aici, a direcțiilor principale de acțiune ale clasei muncitoare care vizau înfăptuirea unor profunde prefaceri revoluționare în societatea românească. „Tinerimea de azi — scria tînărul socialist Ioan Catina — voiește o schimbare totală, cu desăvîrșire nouă, punînd temeliiile unei noi societăți mai drepte și mai puțin haină. Și avîntul tinerimii de azi este așa de puternic încît clădirea veche, cu zidurile șubrede a început să trosnească îndoindu-se în fața suflării generoase ce o bîntuie din toate părțile și nu va întîrzia mult a se prăbuși pentru a da loc luminei celei noi“²⁶.

Una dintre marile probleme de importanță istorică cu care era confruntată societatea românească și care a polarizat și atenția tineretului socialist, se referea la depășirea rămîinerii în urmă a României din punct de vedere economic, la măsurile ce se impuneau pentru progresul continuu al industriei naționale. Încă din timpul revoluției de la 1848, documentele vremii vădesc preocuparea tineretului muncitor față de această problemă fundamentală a societății românești. Astfel, în partea introductivă a unui amplu memoriu înaintat, în primăvara anului 1848, președintelui Corpurilor legiuitoare, ucenicii din industria orașului Cluj relevau nece-

sitatea dezvoltării industriei, stînjenită la acea vreme de sistemul perimat al breslelor feudale. „A sunat ceasul cînd industria trebuie să se desfacă din lanțurile sclaviei — scriau ucenicii clujeni. Regimul breslelor, care cîndva a fost leagănul meseriilor, astăzi el s-a transformat în sicriul lor. Regimul breslelor, care a fost un puternic stimulent pentru industria pe cale de formare, amenință acum cu distrugerea aceleași industrii în plină dezvoltare“ ²⁷.

Relevantă este, de asemenea, participarea și contribuția tinerilor socialiști la amplele dezbateri de idei din epocă asupra necesității promovării dezvoltării industriei naționale ca o condiție a existenței în viitor a statului român. Raliindu-se poziției revoluționare, patriotice a mișcării muncitorești și socialiste, ei au susținut și argumentat, la rîndul lor, necesitatea dezvoltării marii industrii pe baza celor mai noi cuceriri ale științei și tehnicii în care vedeau pîrghia principală a progresului material și social, condiția esențială a apărării și consolidării independenței naționale a României. Evidențiind rolul tineretului intelectual în această operă de așezare a societății românești pe o solidă temelie materială, în scrisoarea adresată participanților la primul Congres studențesc de la Focșani, din septembrie 1880, studentul socialist V. G. Manicea arăta : „Voi care ați învățat a lucra pentru aplicațiunea științei la industrie, propagați cu francheță acestei societăți rezultatele descoperirilor voastre. Faceți ca această societate să întrevadă ce cunoștințe deja acumulate poartă în spatele lor invențiunile noi.

Arătați ce poate fi industria pusă în alte condițiuni de dezvoltare... — releva în continuare V. G. Manicea. — Duceți poporului muncitor concursul vostru, spiritul vostru practic și talentele voastre în loc de a le pune în serviciul exploatatorilor și apăsătorilor“ ²⁸.

Problema dezvoltării unei industrii românești moderne era nemijlocit legată de lupta pentru dezvoltarea învățămîntului profesional și tehnic, pentru îmbunătățirea situației economice a clasei muncitoare, în general, a tineretului muncitor în special. În manifeste și apeluri, în acțiunea practică, cu prilejul grevelor și a altor acțiuni revendicative, mișcarea revoluționară de tineret a militat pentru ziua de lucru de 8 ore, respectarea re-pausului săptămînal, pentru adoptarea unor măsuri de protecție a muncii tinerilor muncitori, dezvoltarea școlilor profesionale de ucenici etc.

O atenție deosebită au acordat tinerii socialiști problemei agrar-țărănești. Preocupările lor, ca de altfel ale întregii noastre mișcări muncitorești, au fost subordonate analizei aprofundate și descifrării esenței sistemului agrar existent precum și a căilor sale de soluționare, desfășurînd, totodată, o susținută activitate propagandistică la sate, pentru antrenarea maselor de țărani la lupta generală a poporului.

Pionierii mișcării socialiste — în majoritatea lor studenți și tineri intelectuali — au sesizat și denunțat în termeni viguroși, nedreptatea și exploatarea care domneau în lumea satelor, adresînd, în repetate rînduri tineretului revoluționar chemarea de a-și pune toată capacitatea și energia în slujba luptei pentru îmbunătățirea situației țărănimii. „Voi poeți români, pictori, muzicanți, jurnaliști, artiști — îndemna, în acest sens, studentul socialist V. G. Manicea, în scrisoarea adresată Congresului studențesc de la Focșani — puneți talentul vostru în serviciul cauzei țăranului român...

²⁷ Documente privind începuturile mișcării muncitorești și socialiste. 1821—1878, p. 204.

²⁸ [V. G. Manicea], *Scrisoarea unui bătrîn pandur către studenții reușiți în Aso-ciațiunea Generală a Studenților Universitari din România*, Tipografia ziarului „Femeia română“, București, 1880, p. 13.

Arătați țăranului și faceți-l să atingă cu degetul toate rănile cele mai repulsive de care e acoperit corpul său ; explicați-i cauzele acestor răni și zugrăviți-i, prin razele cele adevărate, acea viață rațională în care stă mîntuirea lui, acea viață pe care o poate atinge el numai prin ruina inep-tului ordin social actual“²⁹.

Sub influența propagandei socialiste, a acțiunii tinerilor militanți socialiști, începînd din 1888, problemei țărănești i se acordă o atenție deosebită, fiind aproape nelipsită din preocupările și dezbaterile congreselor studențești. În acest sens, problema agrar-țărănească a constituit tema centrală a congreselor studențești de la Roman (septembrie 1892) și Fălticeni (septembrie 1896) — semnificative prin analiza aprofundată a situației deosebit de grele a truditorilor ogoarelor, prin interesul și preocuparea statornică a studențimii pentru rezolvarea în spirit revoluționar a chestiunii sociale.

În deplin consens cu poziția înaintată a mișcării muncitorești, tineretul socialist, mișcarea revoluționară de tineret a privit cu simpatie și a sprijinit activ lupta revoluționară a țăranimii împotriva moșierimii și a statului burghezo-moșieresc — în cadrul căreia se detașează, prin amploarea și semnificația lor, marile răscoale din anii 1888 și, mai ales, din 1907.

Răscoalele țărănești din anul 1888 au concentrat, în mod firesc, și atenția tineretului revoluționar care a demascat și înfierat actele samavolnice săvîrșite de marii proprietari și arendași împotriva țăranilor, și-a afirmat solidaritatea față de lupta dreaptă a acestora. Această poziție este ilustrată, printre altele, și de scrisoarea unui grup de 32 de studenți socialiști români care studiau la Paris — între care Emil Racoviță, C. Mani, I. G. Radovici, D. A. Țăranu, Dimitrie Voinov, Alexandru Seulescu, Mina Minovici — trimisă spre publicare ziarului „Muncitorul“. Împărtășind lupta dreaptă a truditorilor ogoarelor — ajunși în pragul disperării —, studenții socialiști își manifestau indignarea și dezaprobarea față de măsurile represive ale autorităților împotriva răsculaților. „Deși sîntem ieșiți din clasa burgheză — scriau studenții socialiști — nu putem să nu mărturisim tot ce datorăm acestei clase muncitoare și avem toată simpatia pentru dînsa. Firește că nu poate avea simpatie pentru dîșii acel care crede că *cnutul* poate da dezlegări chestiunilor sociale“³⁰.

Manifestări similare de simpatie și de solidaritate față de cauza dreaptă a luptei țăranimii române avea să exprime tineretul revoluționar în timpul mării răscoale din primăvara anului 1907.

La fel ca mișcarea muncitorească și socialistă din țara noastră, tinerii socialiști, înflăcărați de idealul luptei pentru dreptate socială, au privit cu simpatie lupta legitimă a țăranimii pentru pămînt și o viață mai bună, situîndu-se în permanență alături de ea și înfierînd public atrocitățile comise de clasele guvernamentale împotriva răsculaților. Printre numeroasele manifeste lansate de mișcarea muncitorească în sprijinul țăranimii răscolate, reține atenția remarcabilul apel-manifest „Către concediați și rezerviști“, apărut în ziarul „România muncitoare“. Deși nesemnăt, acest apel exprima poziția oficială a mișcării noastre muncitorești față de marea ridicare la luptă a țăranimii, autorul său fiind, — după cum avea să afirme mai tîrziu el însuși — M. Gheorghiu-Bujor, pe atunci student al Facultății de drept din Iași. Manifestul releva necesitatea sprijinirii luptei deschise a țăranilor împotriva oprimatorilor, îndemnînd armata să fraternizeze cu

²⁹ *Ibidem.*³⁰ „Muncitorul“ din 14 aprilie 1888.

răsculații atunci când condițiile ar fi fost prielnice unui asemenea act. „Arătați pretutindeni pe dușmanul vostru adevărat — chema manifestul — și dacă va fi cu puțință dați-vă de partea răsculaților ca să luptați contra acestui dușman. Niciodată gloanțele voastre în pieptul țăranilor asupriți! Trageți în vînt!”³¹. La aceasta se adaugă, acțiunile de sprijinire a luptei țăranilor inițiate de o serie de societăți studențești și, în mod deosebit, de societatea „Studentii fii de țărani”, în rîndul căreia — menționa un raport al Ministerului de Interne — erau grupați „aproape toți studenții fii de țărani, precum și mulți fii de orășeni cu tendințe socialiste și elevi de liceu”³².

Istoria patriei noastre ilustrează, în chip grăitor faptul că potențialul revoluționar al tinerei generații a găsit întotdeauna un teren fertil de manifestare și afirmare în lupta pentru libertate, independență și unitate națională a poporului român. Ca urmare, ideile de independență națională și unitate statală au constituit permanențe vii ale gândirii și acțiunii tinerețului revoluționar. În soluționarea acestor probleme de interes major pentru destinele poporului român, el a exprimat poziția revoluționară, patriotică a mișcării muncitorești și socialiste, a partidului clasei muncitoare, clar afirmată și consecvent promovată încă de la apariția sa pe arena istoriei.

Toate marile înfăptuiri ale veacului trecut care vizau independența și unitatea națională încorporează în sine și contribuția tinerei generații. Revoluția română de la 1848, Unirea principatelor din 1859 dar, mai ales războiul pentru cucerirea independenței depline a României din 1877—1878, au pus în evidență, în cadrul ridicării generale a maselor, avîntul de luptă și contribuția importantă ale calfelor și ucenicilor, elevilor și studenților socialiști — expresie concludentă a înțelegerii imperativelor majore de ordin național care constituiau direcția de acțiune a întregului popor, sensul unic al evoluției societății românești pe drumul progresului și civilizației. Erau dovezi peremptorii că ideea conștiinței naționale, năzuința seculară a românilor spre formarea statului său național unitar și independent a fost îmbrățișată cu căldură și a prins rădăcini adînci în conștiința tinerei generații.

În deceniile care au urmat dobîndirii independenței de stat depline, ideile de libertate, unitate statală și independență națională vor continua să anime acțiunea tineretului socialist de pe întreaga cuprindere a țării, afirmîndu-se concret prin participarea și contribuția sa la lupta maselor populare pentru împlinirea visului lor de secole — desăvîrșirea statului național unitar român.

Situîndu-se cu fermitate pe pozițiile socialismului științific, tineretul socialist a demonstrat o înțelegere superioară a imperativelor epocii, a faptului că reunirea românilor în granițele aceluiași stat, constituia un obiectiv nu numai necesar dar și posibil de realizat. Pornind de aici, ei s-au ridicat împotriva dominației străine și au proclamat solemn dreptul imprescriptibil și inviolabil al națiunii noastre, ca de altfel al tuturor națiunilor, la o viață liberă și independentă. „Noi, ca și toți socialiștii — relevau mai mulți studenți socialiști într-o declarație dată la Iași, la 1 septembrie 1893 — recunoaștem fiecărui popor dreptul de a se stăpîni și de a se cîrmui pe sine însuși, în care drept intră și acel de a dezvolta liber cultura

³¹ „România muncitoare” din 11—18 martie 1907.

³² Apud Titu Georgescu, Ion Ilincioiu, 1907. *Intellectualii și răscoala*, Editura Scrisul românesc, Craiova, 1974, p. 128.

sa națională. Cu atât mai mult nu putem nega acest drept poporului căruia aparținem”³³.

În ultimele decenii ale secolului al XIX-lea, ideea reconstituirii vechii Dacii continua să stăruie cu insistență în conștiința tineretului socialist. În coloanele revistei denumită simbolic „Dacia viitoare”, tinerii socialiști români de la Paris au găsit modalitatea de afirmare a conștiinței naționale, demonstrând năzuința legitimă și istoricește justificată a poporului român de unire a Transilvaniei cu România. În sprijinul acțiunii lor, studenții socialiști au adus tăria argumentelor istorice. „Voim Dacia așa cum ea fu — scria revista într-unul din numerele sale — fiindcă istoria și dreptul, tradițiunea și plebiscitul, trecutul și prezentul, ne dau dreptul a aspira la o Dacie română. Acest pământ, udat cu singele și sudoarea străbunilor noștri, înmulțit cu țărina lor de douăzeci de ori seculară, e al nostru”³⁴.

O Dacie independentă proclama și tinerimea universitară din București în cadrul întrunirii din Sala „Carpați”, convocată în vara anului 1884 în semn de protest împotriva desființării de către autoritățile austro-ungare a Societății „Iulia” a studenților români din Cluj. Protestînd energic împotriva acestui act arbitrar, întrunirea trimitea studențimii clujene o scrisoare de îmbărbătare în care se arăta între altele: „Dar pînă ce ne vom putea da mîna deasupra Carpaților, pînă ce vom putea țese pe stindardul românismului cuvîntul «Dacia independentă», pînă atunci, fraților scumpi inimilor noastre, luptați fără încetare. Nu obosiți, nu vă descurajați, apărați-vă drepturile și pămîntul ce vi s-a luat...”³⁵. Printre semnatarii scrisorii se aflau și studenții socialiști Emil Frunzescu și Constantin Bacalbașa, membri ai Comitetului studenților bucureșteni.

Cu o deosebită forță și vigoare s-a manifestat și afirmat în mișcarea revoluționară de tineret ideea conștiinței și unității naționale a poporului român în timpul amplei mișcări memorandiste din Transilvania, din anii 1891—1892 sau cu prilejul aniversării unor date și fapte memorabile din trecutul eroic de luptă al poporului român. Aceste acțiuni ca și multe altele de acest gen s-au constituit în tot atîtea prilejuri de strîngere a legăturilor dintre tinerii români de pe ambele versante ale Carpaților, în tot atîtea ample manifestări de solidaritate națională care vizau în mod direct prezentul dar, mai ales, viitorul națiunii române.

Tineretul revoluționar avea să facă din nou dovada patriotismului său, a dăruirii pentru cauza poporului și a patriei în anii primului război mondial cînd, dezideratul unirii a polarizat și antrenat în acțiune, într-un nestăvilit elan patriotic întreg poporul român.

Mișcarea revoluționară de tineret s-a raliat poziției principiale a Partidului Social-Democrat care a demascat esența imperialistă, caracterul reacționar, de jaf și cotropire al războiului pe care marile puteri îl declanșaseră.

Alături de secțiunile locale ale P.S.D., de organizațiile sindicale și Cercul feminin, cercurile „Tineretul muncitor” au participat activ la organizarea și desfășurarea puternicelor demonstrații antirăzboinice organizate în această perioadă atît în Capitală, cît și în provincie. Un loc central îl ocupă, prin amploarea și manifestarea lor în toată țara, întrunirile din 15 noiembrie 1915, organizate de Comitetul Central al Mișcării Tineretului

³³ „Munca” din 5 septembrie 1893.

³⁴ „Dacia viitoare” din 16 februarie 1883.

³⁵ Ion Rusu-Abrudeanu, *Păcatele Ardealului față de sufletele vechiului Regat*, Editura „Cartea Românească”, București, 1930, p. 89.

Muncitoresc la apelul Biroului Uniunii Internaționale a Tineretului Socialist.

După o perioadă de doi ani de neutralitate, în august 1916, România a intrat în război de partea puterilor Antantei — hotărîre dictată exclusiv de scopul nobil al eliberării teritoriilor românești aflate sub stăpînire străină și unirii lor cu Țara.

Partidul Social-Democrat din România, mișcarea muncitorească s-a raliat poziției guvernului român dovedind odată în plus, prin eroism și grele jertfe, patriotismul său fierbinte. Tineretul român mobilizat pe front, înțelegînd momentele de grea cumpănă prin care trecea țara, a luptat cu abnegație în rîndurile armatei române pentru alungarea inamicului din teritoriul cîtorpît, pentru desăvîrșirea unității național-statale. La Mărăști, Mărășești și Oituz, armata română, în numele acestor idealuri sfinte, a apărut cu eroism legendar și spirit de sacrificiu pămîntul strămoșesc, acoperindu-se de glorie nepieritoare. În aceste bătălii pentru salvarea patriei, un mare număr de tineri muncitori, membri ai organizațiilor revoluționare de tineret, și-au jertfit viața. Între aceștia amintim pe Nicu B. Mihăilescu — fost membru al Comitetului Central al Mișcării Tineretului Muncitoresc, Stelian Vasilescu, Tache Ene Filipescu, Ion Botea, Dumitru Păunescu —, Iosif Liszt din Piatra Neamț, căzut la Mărășești, Alexandru Bezdedeanu, Gheorghe Lițescu, Nicolae Constantinescu — toți din Pitești, Ulise Vasilescu din Călărași și mulți alții ³⁶.

Prezența la Marele Sfat al națiunii române de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918 — care a marcat încheierea procesului de desăvîrșire a unității statului național român — a celor 16 reprezentanți ai tinerimii universitare ca și a unui mare număr de tineri muncitori, țărani, intelectuali reușiți pe cîmpul lui Horea era o confirmare a angajării plene și a contribuției tinerei generații, a tineretului socialist la lupta pentru împlinirea acestui deziderat de secole al poporului.

Rezultat firesc al luptei revoluționare a maselor populare de pe întreg cuprinsul țării, desăvîrșirea unității național-statale a constituit un moment de mare însemnătate în dezvoltarea României moderne. Ea a consfințit și a ridicat pe o treaptă superioară comunitatea statornicită de-a lungul veacurilor între toate provinciile României, a creat cadrul național și social-economic pentru dezvoltarea mai rapidă a forțelor de producție. Înmănuncherea energiilor și capacităților creatoare ale întregului nostru popor au asigurat condiții mai favorabile intensificării luptei de clasă a proletariatului și țărănimii, activității tuturor forțelor progresiste ale societății, pentru ca poporul român să-și manifeste independent inițiativa și voința lui de propășire pe drumul istoriei.

Desăvîrșirea statului național unitar român a creat în același timp condiții propice dezvoltării și evoluției la un nivel superior a mișcării revoluționare și democratice de tineret din România, cadrul necesar pentru organizarea și afirmarea ei unitară pe scena întregii țări.

³⁶ „Tineretul socialist“ din 1 iulie 1919; Ion Mamina, Vasile Niculae, *Independența politică — ideal și acțiune ale muncitorimii române (1877—1918)*, Editura politică, București, 1977, p. 59.

Istoria mișcării revoluționare și democratice, a Partidului Comunist Român în opera tovarășului NICOLAE CEAUȘESCU

Apariția și dezvoltarea mișcării muncitorești în România. Făurirea partidului politic al clasei muncitoare

- Ceaușescu, Nicolae** — Raportul Comitetului Central al Partidului Comunist Român cu privire la activitatea partidului în perioada dintre Congresul al VIII-lea și Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român. — 19 iulie 1965.
În : România pe drumul construirii societății socialiste multi-lateral dezvoltate. Vol. 1. București, Editura politică, 1968, p. 68—69.
- ” — Cuvîntare la întîlnirea cu activul de partid din regiunea Banat. Cu prilejul vizitei conducătorilor de partid și de stat. — 21 februarie 1966.
În : România... Vol. 1. București, Editura politică, 1968, p. 253.
- ” — Partidul Comunist Român — continuator al luptei revoluționare și democratice a poporului român, al tradițiilor mișcării muncitorești și socialiste din România. Expunere la adunarea festivă organizată cu prilejul aniversării a 45 de ani de la crearea Partidului Comunist Român. — 7 mai 1966.
În : România.... Vol. 1. București, Editura politică, 1968, p. 340—352.
- ” — Cuvîntare la întîlnirea cu activul de partid din regiunea Iași. Cu prilejul vizitei conducătorilor de partid și de stat. — 21 mai 1966.
În : România... Vol. 1. București, Editura politică, 1968, p. 427.
- ” — Cuvîntare la întîlnirea cu activul de partid din regiunea Ploiești. Cu prilejul vizitei conducătorilor de partid și de stat. — 13 mai 1967.
În : România... Vol. 2. București, Editura politică, 1968, p. 308.
- ” — Expunere la ședința jubiliară a Marii Adunări Naționale consacrată semicentenarului unirii Transilvaniei cu România. — 29 noiembrie 1968.
În : România... Vol. 3. București, Editura politică, 1969, p. 711, 718.
- ” — Cuvîntare la adunarea festivă consacrată centenarului nașterii lui Vladimir Ilici Lenin. — 17 aprilie 1970.
În : România... Vol. 4. București, Editura politică, 1970, p. 763.
- ” — Strînsa unitate cu poporul — cheazășia victoriilor politicii partidului. Articolul apărut în revista „Probleme ale păcii și socialismului” nr. 5 din 1971 și în ziarul „Scînteia” din 21 aprilie 1971.
În : România... Vol. 5. București, Editura politică, 1971, p. 798—799.

- Ceașescu, Nicolae** — Semicentenarul glorios al Partidului Comunist Român. Expunere la adunarea solemnă din Capitală. — 7 mai 1971.
În: România... Vol. 5. București, Editura politică, 1971.
p. 861—864.
- „ — Cuvîntare la adunarea populară din Reșița. Cu prilejul aniversării bicentenarului Reșiței industriale. — 17 septembrie 1971.
În: România... Vol. 6. București, Editura politică, 1972.
p. 450, 451.
- „ — Cuvîntare la mitingul de la uzina „Oțelul Roșu“. Cu prilejul vizitei de lucru în județul Caraș-Severin. — 18 septembrie 1971.
În: România... Vol. 6. București, Editura politică, 1972.
p. 461.
- „ — Cuvîntare la plenara extraordinară a Comitetului Central al Partidului Congolez al Muncii. Cu prilejul vizitei în Republica Populară Congo. — 20 martie 1972.
În: România... Vol. 7. București, Editura politică, 1973,
p. 94.
- „ — Cuvîntare la adunarea jubiliară prilejuită de împlinirea a 1850 de ani de existență atestată documentar a orașului Drobeta-Turnu Severin și a 90 de ani de activitate a uzinei de vagoane. — 15 mai 1972.
În: România... Vol. 7. București, Editura politică, 1973.
p. 302.
- „ — Cuvîntare la plenara Comitetului Central al Partidului Comunist Român din 28 februarie — 2 martie 1973.
În: România... Vol. 8. București, Editura politică, 1973.
p. 159—160.
- „ — Cuvîntare la încheierea plenarei Comitetului Central al Partidului Comunist Român din 28 februarie — 2 martie 1973.
În: România... Vol. 8. București, Editura politică, 1973.
p. 221—222.
- „ — Cuvîntare la adunarea festivă consacrată aniversării a 80 de ani de la crearea partidului politic al clasei muncitoare din România. — 30 martie 1973.
În: România... Vol. 8. București, Editura politică, 1973.
p. 254—274, 281.
- „ — Cuvîntare la adunarea populară de pe Cîmpia Libertății de la Blaj, consacrată aniversării revoluției de la 1848. — 17 mai 1973.
În: România... Vol. 8. București, Editura politică, 1973.
p. 465.
- „ — Raportul Comitetului Central cu privire la activitatea Partidului Comunist Român în perioada dintre Congresul al X-lea și Congresul al XI-lea și sarcinile de viitor ale partidului. — 25 noiembrie 1974.
În: România... Vol. 11. București, Editura politică, 1975.
p. 103.
- „ — Cuvîntare la marea adunare populară din municipiul Craiova cu prilejul jubileului municipiului Craiova și al deschiderii noului an de învățămînt. — 15 septembrie 1975.
În: România... Vol. 11. București, Editura politică, 1975.
p. 1112—1113.
- „ — Mesaj adresat Institutului de studii istorice și social-politice cu prilejul împlinirii a 25 de ani de la înființare. — 29 martie 1976.
În: România... Vol. 12. București, Editura politică, 1976.
p. 514.

- Ceașescu, Nicolae** — Cuvîntare la marea manifestare populară din București, consacrată aniversării a 55 de ani de la făurirea Partidului Comunist Român. — 8 mai 1976.
În : România... Vol. 12. București, Editura politică, 1976. p. 623—624.
- „ — Expunere cu privire la activitatea politico-ideologică și cultural-educativă de formare a omului nou, constructor conștient și devotat al societății socialiste multilateral dezvoltate și al comunismului în România. Prezentată la Congresul educației politice și al culturii socialiste. — 2 iunie 1976.
În : România... Vol. 13. București, Editura politică, 1977. p. 41.
- „ — Expunere cu privire la creșterea rolului clasei muncitoare, al consiliilor oamenilor muncii în conducerea activității economice-sociale, în realizarea programului partidului de dezvoltare a industriei socialiste, a întregii economii naționale, de ridicare a bunăstării poporului și perfecționare continuă a democrației socialiste. Prezentată la Congresul consiliilor oamenilor muncii din industrie, construcții și transporturi. — 11 iulie 1977.
În : România... Vol. 14. București, Editura politică, 1977. p. 547.
- „ — Cuvîntare la marea adunare populară din București organizată cu prilejul aniversării a 130 de ani de la revoluția burghezo-democratică din 1848 și a 30 de ani de la naționalizarea principalelor mijloace de producție. — 10 iunie 1978.
În : România... Vol. 16. București, Editura politică, 1979. p. 297.
- „ — Expunere la sesiunea solemnă comună a Comitetului Central al Partidului Comunist Român, Consiliului Național al Frontului Unității Socialiste și Marii Adunări Naționale consacrată sărbătoririi a șase decenii de la făurirea statului național unitar român. — 1 decembrie 1978.
În : România... Vol. 17. București, Editura politică, 1979. p. 277.
- „ — Cuvîntare la marea adunare populară consacrată zilei de 1 Mai. — 30 aprilie 1979.
În : România... Vol. 18. București, Editura politică, 1979. p. 238—239.

Partidul Comunist Român — continuatorul celor mai bune tradiții progresiste ale poporului

- Ceașescu, Nicolae** — Raportul Comitetului Central al Partidului Comunist Român cu privire la activitatea partidului în perioada dintre Congresul al VIII-lea și Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român. — 19 iulie 1965.
În : România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate. Vol. 1. București, Editura politică, 1968. p. 67—68, 69.
- „ — Cuvîntare la întîlnirea cu activul de partid din regiunea Banat. Cu prilejul vizitei conducătorilor de partid și de stat. — 21 februarie 1966.
În : România... Vol. 1. București, Editura politică, 1968. p. 253.

- Ceașescu, Nicolae** — Partidul Comunist Român — continuator al luptei revoluționare și democratice a poporului român, al tradițiilor mișcării muncitorești și socialiste din România. Expunere la adunarea festivă organizată cu prilejul aniversării a 45 de ani de la crearea Partidului Comunist Român. — 7 mai 1966.
În : România... Vol. 1. București, Editura politică, 1968.
p. 335, 352—355.
- „ — Cuvîntare la întîlnirea cu activul de partid din regiunea Argeș. Cu prilejul vizitei conducătorilor de partid și de stat. — 12 iunie 1966.
În : România... Vol. 1. București, Editura politică, 1968.
p. 462—463.
- „ — Cuvîntare la întîlnirea cu activul de partid din regiunea Bacău. Cu prilejul vizitei conducătorilor de partid și de stat. — 10 septembrie 1966.
În : România... Vol. 1. București, Editura politică, 1968.
p. 615.
- „ — Cuvîntare la întîlnirea cu activul de partid din regiunea Hunedoara. Cu prilejul vizitei conducătorilor de partid și de stat. — 9 octombrie 1966.
În : România... Vol. 2. București, Editura politică, 1968.
p. 56.
- „ — Rolul conducător al partidului în etapa desăvîrșirii construcției socialismului. Articol apărut în ziarul „Scînteia” din 8 mai 1967.
În : România... Vol. 2. București, Editura politică, 1968.
p. 248—249.
- „ — Cuvîntare la întîlnirea cu activul de partid din regiunea Ploiești. Cu prilejul vizitei conducătorilor de partid și de stat — 13 mai 1967.
În : România... Vol. 2. București, Editura politică, 1968.
p. 308.
- „ — 120 de ani de la revoluția din 1848. Cuvîntare la adunarea populară din Capitală. — 29 iunie 1968.
În : România... Vol. 3. București, Editura politică, 1969.
p. 296.
- „ — Expunere la ședința jubiliară a Marii Adunări Naționale consacrată sărbătoririi semicentenarului unirii Transilvaniei cu România. — 29 noiembrie 1968.
În : România... Vol. 3. București, Editura politică, 1969.
p. 718—719.
- „ — Strînsa unitate cu poporul — cheazășia victoriilor politicii partidului. Articol apărut în revista „Probleme ale păcii și socialismului” nr. 5 din 1971 și în ziarul „Scînteia” din 21 aprilie 1971.
În : România... Vol. 5. București, Editura politică, 1971.
p. 798—799.
- „ — Cinci decenii de luptă în slujba intereselor poporului muncitor, a cauzei socialismului. Articol apărut în ziarele „Pravda” și „Scînteia” din 7 mai 1971.
În : România... Vol. 5. București, Editura politică, 1971.
p. 846—847.
- „ — Semicentenarul glorios al Partidului Comunist Român. Expunere la adunarea solemnă din Capitală. — 7 mai 1971.
În : România... Vol. 5. București, Editura politică, 1971.
p. 864—865.
- „ — Cuvîntare la plenara extraordinară a Comitetului Central al Partidului Congolez al Muncii. Cu prilejul vizitei în Republica Populară Congo. — 20 martie 1972.
În : România... Vol. 7. București, Editura politică, 1973.
p. 95.

- Ceaușescu, Nicolae** — Cuvîntare la ședința jubiliară a Marii Adunări Naționale consacrată celei de-a XXV-a aniversări a proclamării republicii — 29 decembrie 1972.
În : România... Vol. 7. București, Editura politică, 1973. p. 956.
- „ — Cuvîntare la adunarea festivă consacrată aniversării a 80 de ani de la crearea partidului politic al clasei muncitoare din România — 30 martie 1973.
În : România... Vol. 8. București, Editura politică, 1973. p. 274—275.
- „ — Cuvîntare la adunarea populară de pe Cîmpia Libertății de la Blaj, consacrată aniversării revoluției de la 1848. — 17 mai 1973.
În : România... Vol. 8. București, Editura politică, 1973. p. 465.
- „ — Cuvîntare la plenara comună a Comitetului Central al Partidului Comunist Român și Consiliului Suprem al Dezvoltării Economice și Sociale a României — 29 iulie 1974.
În : România... Vol. 10. București, Editura politică, 1974. p. 525.
- „ — Raportul Comitetului Central cu privire la activitatea Partidului Comunist Român în perioada dintre Congresul al X-lea și Congresul al XI-lea și sarcinile de viitor ale partidului — 25 noiembrie 1974.
În : România... Vol. 11. București, Editura politică, 1975. p. 103.
- „ — Cuvîntare la marea adunare populară din municipiul Craiova cu prilejul jubileului municipiului Craiova și al deschiderii noului an de învățămînt — 15 septembrie 1975.
În : România... Vol. 11. București, Editura politică, 1975. p. 1112—1113.
- „ — Cuvîntare la marea manifestare populară din București consacrată aniversării a 55 de ani de la făurirea Partidului Comunist Român — 8 mai 1976.
În : România... Vol. 12. București, Editura politică, 1976. p. 623—624.
- „ — Expunere cu privire la activitatea politico-ideologică și cultural-educativă de formare a omului nou, constructor conștient și devotat al societății socialiste multilateral dezvoltate și al comunismului în România. Prezentată la Congresul educației politice și al culturii socialiste — 2 iunie 1976.
În : România... Vol. 13. București, Editura politică, 1977. p. 43.
- „ — Expunere prezentată la sesiunea solemnă comună a Comitetului Central al Partidului Comunist Român, Marii Adunări Naționale și activului central de partid și de stat consacrată sărbătoririi centenarului proclamării independenței de stat a României — 9 mai 1977.
În : România... Vol. 14. București, Editura politică, 1977. p. 337.
- „ — Expunere cu privire la creșterea rolului clasei muncitoare, al consiliilor oamenilor muncii în conducerea activității economico-sociale, în realizarea programului partidului de dezvoltare a industriei socialiste, a întregii economii naționale, de ridicare a bunăstării poporului și perfecționare continuă a democrației socialiste. Prezentată la Congresul consiliilor oamenilor muncii din industrie, construcții și transporturi — 11 iulie 1977.
În : România... Vol. 14. București, Editura politică, 1977. p. 547—548.

Ceașescu, Nicolae — Cuvîntare la marea adunare populară din București, organizată cu prilejul aniversării a 130 de ani de la revoluția burghezo-democratică din 1848 și a 30 de ani de la naționalizarea principalelor mijloace de producție — 10 iunie 1978.
În : România... Vol. 16. București, Editura politică, 1979. p. 297.

” — Expunere la sesiunea solemnă comună a Comitetului Central al Partidului Comunist Român, Consiliului Național al Frontului Unității Socialiste și Marii Adunări Naționale consacrată sărbătoririi a șase decenii de la făurirea statului național unitar român — 1 decembrie 1978.
În : România... Vol. 17. București, Editura politică, 1979. p. 280—281.

Activitatea Partidului Comunist Român pentru consolidarea României moderne, pentru apărarea independenței și suveranității țării, împotriva pericolului fascist.

Ceașescu, Nicolae — Partidul Comunist Român — continuator al luptei revoluționare și democratice a poporului român, al tradițiilor mișcării muncitorești și socialiste din România. Expunere la adunarea festivă organizată cu prilejul aniversării a 45 de ani de la crearea Partidului Comunist Român — 7 mai 1966.
În : România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate. Vol. 1. București, Editura politică, 1968. p. 355—374.

” — Cuvîntare la întâlnirea cu activul de partid din regiunea Bacău. Cu prilejul vizitei conducătorilor de partid și de stat — 10 septembrie 1966.
În : România... Vol. 1. București, Editura politică, 1968. p. 615.

” — Cuvîntare la întâlnirea cu activul de partid din regiunea Hunedoara. Cu prilejul vizitei conducătorilor de partid și de stat — 9 octombrie 1966.
În : România... Vol. 2. București, Editura politică, 1968. p. 56—57.

” — Rolul conducător al partidului în etapa desăvîșirii construcției socialismului. Articol apărut în ziarul „Scînteia” din 8 mai 1967.
În : România... Vol. 2. București, Editura politică, 1968. p. 249—250.

” — Cuvîntare la întâlnirea cu activul de partid din regiunea Ploiești. Cu prilejul vizitei conducătorilor de partid și de stat — 13 mai 1967.
În : România... Vol. 2. București, Editura politică, 1968. p. 308—309.

” — 120 de ani de la revoluția din 1848. Cuvîntare la adunarea populară din Capitală — 29 iunie 1968.
În : România... Vol. 3. București, Editura politică, 1969. p. 296.

” — Cuvîntare la sărbătorirea Zilei minerului și a centenarului industriei carbonifere din Valea Jiului — 11 august 1968.
În : România... Vol. 3. București, Editura politică, 1969. p. 339—340.

- Ceașescu, Nicolae** — Expunere la ședința jubiliară a Marii Adunări Naționale consacrată sărbătoririi semicentenarului unirii Transilvaniei cu România — 29 noiembrie 1968.
În : România... Vol. 3. București, Editura politică, 1969.
p. 719—720.
- „ — Cuvîntare la sesiunea jubiliară a Marii Adunări Naționale consacrată celei de-a XXV-a aniversări a eliberării patriei de sub jugul fascist — 22 august 1969.
În : România... Vol. 4. București, Editura politică, 1970.
p. 366—368.
- „ — Cuvîntare la adunarea festivă consacrată centenarului nașterii lui Vladimir Ilici Lenin — 17 aprilie 1970.
În : România... Vol. 4. București, Editura politică, 1970.
p. 764.
- „ — Strînsa unitate cu poporul — chează victoria politică partidului. Articol apărut în revista „Probleme ale păcii și socialismului“ nr. 5 din 1971 și în ziarul „Scînteia“ din 21 aprilie 1971.
În : România... Vol. 5. București, Editura politică, 1971.
p. 799—800.
- „ — Cinci decenii de luptă în slujba intereselor poporului muncitor, a cauzei socialismului. Articol apărut în ziarele „Pravda“ și „Scînteia“ din 7 mai 1971.
În : România... Vol. 5. București, Editura politică, 1971.
p. 847.
- „ — Semicentenarul glorios al Partidului Comunist Român. Expunere la adunarea solemnă din Capitală — 7 mai 1971.
În : România... Vol. 5, București, Editura politică, 1971.
p. 865—866.
- „ — Cuvîntare la adunarea jubiliară prilejuită de împlinirea a 1850 de ani de existență atestată documentar a orașului Drobeta-Turnu Severin și a 90 de ani de activitate a uzinei de vagoane — 15 mai 1972.
În : România... Vol. 7. București, Editura politică, 1973.
p. 302.
- „ — Cuvîntare la ședința jubiliară a Marii Adunări Naționale consacrată celei de-a XXV-a aniversări a proclamării republicii — 29 decembrie 1972.
În : România... Vol. 7. București, Editura politică, 1973.
p. 956.
- „ — Cuvîntare la plenara Comitetului Central al Partidului Comunist Român din 28 februarie—2 martie 1973.
În : România... Vol. 8. București, Editura politică, 1973.
p. 160.
- „ — Cuvîntare la adunarea festivă consacrată aniversării a 80 de ani de la crearea partidului politic al clasei muncitoare din România — 30 martie 1973.
În : România... Vol. 8. București, Editura politică, 1973.
p. 275—277.
- „ — Cuvîntare la solemnitatea sărbătoririi și decorării diviziei „Tudor Vladimirescu-Debrețin“ cu prilejul împlinirii a 30 de ani de la înființare — 1 octombrie 1973.
În : România... Vol. 9. București, Editura politică, 1974.
p. 329.
- „ — Cuvîntare la complexul siderurgic „Somisa“. Cu prilejul vizitei în Republica Argentina — 7 martie 1974.
În : România... Vol. 9. București, Editura politică, 1974.
p. 1043.

- Ceaușescu, Nicolae** — Expunere privind rolul și sarcinile Frontului Unității Socialiste în înlăptuirea programului de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate, a politicii externe a României de colaborare și pace — 23 mai 1974.
În : România... Vol. 10. București, Editura politică, 1974.
p. 240—241.
- ” — Cuvîntare la plenara comună a Comitetului Central al Partidului Comunist Român și Consiliului Suprem al Dezvoltării Economice și Sociale a României — 29 iulie 1974.
În : România... Vol. 10. București, Editura politică, 1974.
p. 525—526.
- ” — Cuvîntare la marea manifestare populară din București consacrată aniversării a 55 de ani de la făurirea Partidului Comunist Român — 8 mai 1976.
În : România... Vol. 12. București, Editura politică, 1976.
p. 624—625.
- ” — Expunere cu privire la activitatea politico-ideologică și cultural-educativă de formare a omului nou, constructor conștient și devotat al societății socialiste multilateral dezvoltate și al comunismului în România. Prezentată la Congresul educației politice și al culturii socialiste — 2 iunie 1976.
În : România... Vol. 13. București, Editura politică, 1977.
p. 43.
- ” — Expunere prezentată la sesiunea solemnă comună a Comitetului Central al Partidului Comunist Român, Marii Adunări Naționale și activului central de partid și de stat consacrată sărbătoririi centenarului proclamării independenței de stat a României — 9 mai 1977.
În : România... Vol. 14. București, Editura politică, 1977.
p. 337.
- ” — Expunere cu privire la creșterea rolului clasei muncitoare, al consiliilor oamenilor muncii în conducerea activității economico-sociale, în realizarea programului partidului de dezvoltare a industriei socialiste, a întregii economii naționale, de ridicare a bunăstării poporului și perfecționare continuă a democrației socialiste. Prezentată la Congresul consiliilor oamenilor muncii din industrie, construcții și transporturi — 11 iulie 1977.
În : România... Vol. 14. București, Editura politică, 1977.
p. 548.
- ” — Cuvîntare la adunarea festivă prilejuită de sărbătorirea împlinirii a 60 de ani și a peste 45 de ani de activitate revoluționară — 25 ianuarie 1978.
În : România... Vol. 15. București, Editura politică, 1978.
p. 438—439.
- ” — Expunere la sesiunea solemnă comună a Comitetului Central al Partidului Comunist Român, Consiliului Național al Frontului Unității Socialiste și Marii Adunări Naționale consacrată sărbătoririi a șase decenii de la făurirea statului național unitar român — 1 decembrie 1978.
În : România... Vol. 17. București, Editura politică, 1979.
p. 281—282.
- ” — Cuvîntare la marea adunare populară consacrată zilei de 1 Mai. — 30 aprilie 1979.
În : România... Vol. 18. București, Editura politică, 1979.
p. 239—240, 243—244.
- ” — Cuvîntare la marea adunare populară de la Lupeni. Cu prilejul vizitei de lucru în Valea Jiului — 10 august 1979.
În : România... Vol. 18. București, Editura politică, 1979.
p. 487—488.

Partidul Comunist Român în fruntea luptei poporului român împotriva războiului hitlerist și scoartea țării din războiul antisovietic (1939—1944)

- Ceașescu, Nicolae** — Raportul Comitetului Central al Partidului Comunist Român cu privire la activitatea partidului în perioada dintre Congresul al VIII-lea și Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român — 19 iulie 1965.
În : România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate. Vol. 1, București, Editura politică, 1968, p. 69.
- „ — Partidul Comunist Român — continuator al luptei revoluționare și democratice a poporului român, al tradițiilor mișcării muncitorești și socialiste din România. Expunere la adunarea festivă organizată cu prilejul aniversării a 45 de ani de la crearea Partidului Comunist Român — 7 mai 1966.
În : România... Vol. 1. București, Editura politică, 1968, p. 371—377.
- „ — Rolul conducător al partidului în etapa desăvârșirii construcției socialismului. Articol apărut în ziarul „Scînteia” din 8 mai 1967.
În : România... Vol. 2. București, Editura politică, 1968, p. 250.
- „ — Cuvîntare la întîlnirea cu activul de partid din regiunea Ploiești. Cu prilejul vizitei conducătorilor de partid și de stat — 13 mai 1967.
În : România... Vol. 2. București, Editura politică, 1968, p. 309.
- „ — 120 de ani de la revoluția din 1848. Cuvîntare la adunarea populară din Capitală — 29 iunie 1968.
În : România... Vol. 3. București, Editura politică, 1969, p. 296.
- „ — Expunere la ședința jubiliară a Marii Adunări Naționale consacrată sărbătoririi semicentenarului unirii Transilvaniei cu România — 29 noiembrie 1968.
În : România... Vol. 3. București, Editura politică, 1969, p. 720—721.
- „ — Cuvîntare la sesiunea jubiliară a Marii Adunări Naționale consacrată celei de-a XXV-a aniversări a eliberării patriei de sub jugul fascist — 22 august 1969.
În : România... Vol. 4. București, Editura politică, 1970, p. 368—372.
- „ — Cuvîntare la adunarea festivă consacrată centenarului nașterii lui Vladimir Ilici Lenin — 17 aprilie 1970.
În : România... Vol. 4. București, Editura politică, 1970, p. 764.
- „ — Strînsa unitate cu poporul — chează victoria politică partidului. Articol apărut în revista „Probleme ale păcii și socialismului” nr. 5 din 1971 și în ziarul „Scînteia” din 21 aprilie 1971.
În : România... Vol. 5. București, Editura politică, 1971, p. 800.
- „ — Cinci decenii de luptă în slujba intereselor poporului muncitor, a cauzei socialismului. Articol apărut în ziarele „Pravda” și „Scînteia” din 7 mai 1971.
În : România... Vol. 5. București, Editura politică, 1971, p. 847—848.

- Ceașescu, Nicolae** — Semicentenarul glorios al Partidului Comunist Român. Expunere la adunarea solemnă din Capitală — 7 mai 1971.
În: România... Vol. 5. București, Editura politică, 1971.
p. 866—867.
- Cuvîntare la plenara Comitetului Central al Partidului Comunist Român din 28 februarie—2 martie 1973.
În: România. Vol. 8. București, Editura politică, 1973.
p. 160—161.
- Cuvîntare la adunarea festivă consacrată aniversării a 80 de ani de la crearea partidului politic al clasei muncitoare din România — 30 martie 1973.
În: România. Vol. 8. București, Editura politică, 1973.
p. 277.
- Cuvîntare la solemnitatea sărbătoririi și decorării diviziei „Tudor Vladimirescu-Debrețin” cu prilejul împlinirii a 30 de ani de la înființare — 1 octombrie 1973.
În: România... Vol. 9. București, Editura politică, 1974.
p. 329—330.
- Cuvîntare la Conferința pe țară a cadrelor de conducere din unitățile agricole de stat și cooperatiste — 27 februarie 1974.
În: România... Vol. 9. București, Editura politică, 1974.
p. 891—892.
- Cuvîntare la complexul siderurgic „Somisa”. Cu prilejul vizitei în Republica Argentina — 7 martie 1974.
În: România... Vol. 9. București, Editura politică, 1974.
p. 1043.
- Cuvîntare la încheierea lucrărilor plenarei Comitetului Central al Partidului Comunist Român din 25—26 martie 1974.
În: România... Vol. 9. București, Editura politică, 1974.
p. 1140.
- Cuvîntare la solemnitatea înmînării unor înalte distincții unui mare număr de muncitori, ingineri, țărani cooperatori, specialiști, cadre de conducere, activiști de partid și de stat pentru rezultatele deosebite obținute în 1973 — 3 mai 1974.
În: România... Vol. 10. București, Editura politică, 1974.
p. 183.
- Expunere privind rolul și sarcinile Frontului Unității Socialiste în înfăptuirea programului de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate, a politicii externe a României de colaborare și pace — 23 mai 1974.
În: România... Vol. 10. București, Editura politică, 1974.
p. 241—243.
- Cuvîntare la plenara comună a Comitetului Central al Partidului Comunist Român și Consiliului Suprem al Dezvoltării Economice și Sociale a României — 29 iulie 1974.
În: România... Vol. 10. București, Editura politică, 1974.
p. 526.
- 30 de ani pe calea dezvoltării libere, socialiste a României. Articol apărut în ziarul „Pravda”, organ al C.C. al P.C.U.S. — 22 august 1974.
În: România... Vol. 10. București, Editura politică, 1974.
p. 600—601.
- Cuvîntare la sesiunea jubiliară a Marii Adunări Naționale consacrată celei de-a XXX-a aniversări a eliberării României de sub dominația fascistă — 22 august 1974.
În: România... Vol. 10. București, Editura politică, 1974.
p. 620—622, 626.

- Ceașescu, Nicolae** — Cuvîntare la sesiunea solemnă consacrată celei de-a XXX-a aniversări a armatei Republicii Socialiste România — 24 octombrie 1974.
În : România... Vol. 10. București, Editura politică, 1974.
p. 898—899.
- „ — Cuvîntare la adunarea festivă din Capitală cu prilejul împlinirii a 30 de ani de la victoria asupra fascismului și a 98 de ani de la cucerirea independenței de stat a României — 9 mai 1975.
În : România... Vol. 11. București, Editura politică, 1975.
p. 568—570.
- „ — Cuvîntare la marea manifestare populară din București consacrată aniversării a 55 de ani de la făurirea Partidului Comunist Român — 8 mai 1976.
În : România... Vol. 12. București, Editura politică, 1976.
p. 625—626.
- „ — Expunere cu privire la activitatea politico-ideologică și cultural-educativă de formare a omului nou, constructor conștient și devotat al societății socialiste multilateral dezvoltate și al comunismului în România. Prezentată la Congresul educației politice și al culturii socialiste — 2 iunie 1976.
În : România... Vol. 13. București, Editura politică, 1977.
p. 46.
- „ — Expunere cu privire la realizarea unei agriculturi intensive, moderne, de mare randament și înaltă productivitate, la creșterea bunăstării întregii țărâni. Prezentată la primul Congres al consiliilor de conducere ale unităților agricole socialiste, al întregii țărâni — 18 aprilie 1977.
În : România... Vol. 14. București, Editura politică, 1977.
p. 237.
- „ — Expunere prezentată la sesiunea solemnă comună a Comitetului Central al Partidului Comunist Român, Marii Adunări Naționale și activului central de partid și de stat consacrată sărbătoririi centenarului proclamării independenței de stat a României — 9 mai 1977.
În : România... Vol. 14. București, Editura politică, 1977.
p. 337.
- „ — Expunere cu privire la creșterea rolului clasei muncitoare, al consiliilor oamenilor muncii în conducerea activității economico-sociale, în realizarea programului partidului de dezvoltare a industriei socialiste, a întregii economii naționale, de ridicare a bunăstării poporului și perfecționare continuă a democrației socialiste. Prezentată la Congresul consiliilor oamenilor muncii din industrie, construcții și transporturi — 11 iulie 1977.
În : România... Vol. 14. București, Editura politică, 1977.
p. 548—549.
- „ — Pe drumul luminos al socialismului și comunismului, al progresului și păcii — 30 octombrie 1977.
În : România... Vol. 15. București, Editura politică, 1978.
p. 172.
- „ — Cuvîntare la adunarea festivă prilejuită de sărbătorirea împlinirii a 60 de ani de viață și a peste 45 de ani de activitate revoluționară — 25 ianuarie 1978.
În : România... Vol. 15. București, Editura politică, 1978.
p. 439—441.
- „ — Cuvîntare la ședința activului de bază de comandă și de partid din armată — 16 septembrie 1978.
În : România... Vol. 17. București, Editura politică, 1979.
p. 79.

- Ceaușescu, Nicolae** — Expunere la sesiunea solemnă comună a Comitetului Central al Partidului Comunist Român, Consiliului Național al Frontului Unității Socialiste și Marii Adunări Naționale consacrată sărbătoririi a șase decenii de la făurirea statului național unitar român — 1 decembrie 1978.
În : România... Vol. 17. București, Editura politică, 1979.
p. 282.
- „ — Cuvîntare la marea adunare populară consacrată zilei de 1 Mai. — 30 aprilie 1979.
În : România... Vol. 18. București, Editura politică, 1979.
p. 240—244.
- „ — Cuvînt la solemnitatea înmînării unor înalte titluri și ordine ale Republicii Socialiste România, conferite prin decrete prezidențiale cu prilejul celei de-a 35-a aniversări a revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă — 21 august 1979.
În : România... Vol. 18. București, Editura politică, 1979.
p. 569.
- „ — Cuvîntare la adunarea festivă din Capitală organizată cu prilejul împlinirii a 35 de ani de la revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă — 22 august 1979.
În : România... Vol. 18. București, Editura politică, 1979.
p. 576—577.

Rolul conducător al Partidului Comunist Român în pregătirea și înfăptuirea revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă

- Ceaușescu, Nicolae** — Raport cu privire la proiectul de Constituție a Republicii Socialiste România — 20 august 1965.
În : România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate. Vol. 1. București, Editura politică, 1968.
p. 111.
- „ — Rolul conducător al partidului în etapa desăvîrșirii construcției socialismului. Articol apărut în ziarul „Scînteia“ din 8 mai 1967.
În : România... Vol. 2. București, Editura politică, 1968.
p. 250.
- „ — Raportul cu privire la măsurile de perfecționare a conducerii și planificării economiei naționale și la îmbunătățirea organizării administrativ teritoriale a României. Prezentat la Conferința Națională a Partidului Comunist Român — 6 decembrie 1967.
În : România... Vol. 2. București, Editura politică, 1968.
p. 507.
- „ — 120 de ani de la revoluția din 1848. Cuvîntare la adunarea populară din Capitală — 29 iunie 1968.
În : România... Vol. 3. București, Editura politică, 1969.
p. 296.
- „ — Expunere la ședința jubiliară a Marii Adunări Naționale consacrată sărbătoririi semicentenarului unirii Transilvaniei cu România — 29 noiembrie 1968.
În : România... Vol. 3. București, Editura politică, 1969.
p. 721.

- Ceaușescu, Nicolae** — Interviu acordat ziaristului italian Giuseppe Boffa, comentator de politică externă al ziarului „L'Unità” — 19 iulie 1969. În : România... Vol. 4. București, Editura politică, 1970. p. 187—188.
- „ — Raportul Comitetului Central al Partidului Comunist Român cu privire la activitatea Partidului Comunist Român în perioada dintre Congresul al IX-lea și Congresul al X-lea și sarcinile de viitor ale partidului — 6 august 1969. În : România... Vol. 4. București, Editura politică, 1970. p. 249—250.
- „ — Cuvîntare la sesiunea jubiliară a Marii Adunări Naționale consacrată celei de-a XXV-a aniversări a eliberării patriei de sub jugul fascist — 22 august 1969. În : România... Vol. 4. București, Editura politică, 1970. p. 366, 372—377.
- „ — Cuvîntare la adunarea festivă din Capitală consacrată celei de-a XXV-a aniversări a Zilei Forțelor Armate ale Republicii Socialiste România — 24 octombrie 1969. În : România... Vol. 4. București, Editura politică, 1970. p. 484—486.
- „ — Cuvîntare la adunarea festivă organizată cu prilejul celei de-a 25-a aniversări a instaurării guvernului democratic de la 6 martie 1945 — 5 martie 1970. În : România... Vol. 4. București, Editura politică, 1970. p. 624.
- „ — Strînsa unitate cu poporul — cheazășia victoriilor politicii partidului. Articol apărut în revista „Probleme ale păcii și socialismului” nr. 5 din 1971 și în ziarul „Scînteia” din 21 aprilie 1971. În : România... Vol. 5. București, Editura politică, 1971. p. 800—801.
- „ — Cinci decenii de luptă în slujba intereselor poporului muncitor, a cauzei socialismului. Articol apărut în ziarele „Pravda” și „Scînteia” din 7 mai 1971. În : România... Vol. 5. București, Editura politică, 1971. p. 848.
- „ — Semicentenarul glorioș al Partidului Comunist Român. Expunere la adunarea solemnă din Capitală — 7 mai 1971. În : România... Vol. 5. București, Editura politică, 1971. p. 867—868.
- „ — Cuvîntare la marea adunare populară din Capitală. 150 de ani de la mișcarea revoluționară condusă de Tudor Vladimirescu și festivitatea acordării gradului de ofițer unei noi promoții de absolvenți ai școlilor militare — 20 august 1971. În : România... Vol. 6. București, Editura politică, 1972. p. 346—348.
- „ — Cuvîntare la adunarea jubiliară prilejuită de împlinirea a 1850 de ani de existență atestată documentar a orașului Drobeta-Turnu Severin și a 90 de ani de activitate a uzinei de vagoane — 15 mai 1972. În : România... Vol. 7. București, Editura politică, 1973. p. 302—303.

- Ceaușescu, Nicolae** — Cuvîntare la ședința jubiliară a Marii Adunări Naționale consacrată celei de-a XXV-a aniversări a proclamării republicii — 29 decembrie 1972.
În : România... Vol. 7. București, Editura politică, 1973.
p. 956.
- „ — Cuvîntare la plenara Comitetului Central al Partidului Comunist Român din 28 februarie—2 martie 1973.
În : România... Vol. 8. București, Editura politică, 1973.
p. 161.
- „ — Cuvîntare la adunarea festivă consacrată aniversării a 80 de ani de la crearea partidului politic al clasei muncitoare din România — 30 martie 1973.
În : România... Vol. 8. București, Editura politică, 1973.
p. 277—278.
- „ — Cuvîntare la solemnitatea sărbătoririi și decorării diviziei „Tudor Vladimirescu-Debrețin“ cu prilejul împlinirii a 30 de ani de la înființare — 1 octombrie 1973.
În : România... Vol. 9. București, Editura politică, 1974.
p. 331—332.
- „ — Cuvîntare la Conferința pe țară a cadrelor de conducere din unități agricole de stat și cooperatiste — 27 februarie 1974.
În : România... Vol. 9. București, Editura politică, 1974.
p. 892.
- „ — Cuvîntare la solemnitatea înmînării unor înalte distincții unui mare număr de muncitori, ingineri, țărani cooperatori, specialiști, cadre de conducere, activiști de partid și de stat pentru rezultatele deosebite obținute în 1973 — 3 mai 1974.
În : România... Vol. 10. București, Editura politică, 1974.
p. 183.
- „ — Expunere privind rolul și sarcinile Frontului Unității Socialiste în înfăptuirea programului de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate, a politicii externe a României de colaborare și pace — 23 mai 1974.
În : România... Vol. 10. București, Editura politică, 1974.
p. 239, 243—244.
- „ — Cuvîntare la plenara comună a Comitetului Central al Partidului Comunist Român și Consiliului Suprem al Dezvoltării Economice și Sociale a României — 29 iulie 1974.
În : România... Vol. 10. București, Editura politică, 1974.
p. 526—528.
- „ — Cuvîntare la marea adunare populară de la monumentul eroilor patriei, organizată cu prilejul înaintării la gradul de general, absolvirii Academiei Militare și acordării gradului promoției de ofițeri activi 23 August 1974 — 20 august 1974.
În : România... Vol. 10. București, Editura politică, 1974.
p. 590.
- „ — 30 de ani pe calea dezvoltării libere, socialiste a României. Articol apărut în ziarul „Pravda“ organ al C.C. al P.C.U.S. — 22 august 1974.
În : România... Vol. 10. București, Editura politică, 1974.
p. 599, 601—604.
- „ — Cuvîntare la sesiunea jubiliară a Marii Adunări Naționale consacrată celei de-a XXX-a aniversări a eliberării României de sub dominația fascistă — 22 august 1974.
În : România... Vol. 10. București, Editura politică, 1974.
p. 622—625.

- Ceaușescu, Nicolae** — Cuvîntare la sesiunea solemnă consacrată celei de-a XXX-a aniversări a armatei Republicii Socialiste România — 24 octombrie 1974.
În : România... Vol. 10. București, Editura politică, 1974. p. 899—900.
- ” — Raportul Comitetului Central cu privire la activitatea Partidului Comunist Român în perioada dintre Congresul al X-lea și Congresul al XI-lea și sarcinile de viitor ale partidului — 25 noiembrie 1974.
În : România... Vol. 11. București, Editura politică, 1975. p. 104.
- ” — Cuvîntare la marea manifestare populară din București consacrată aniversării a 55 de ani de la făurirea Partidului Comunist Român — 8 mai 1976.
În : România... Vol. 12. București, Editura politică, 1976. p. 625—626.
- ” — Expunere cu privire la activitatea politico-ideologică și cultural-educativă de formare a omului nou, constructor conștient și devotat al societății socialiste multilateral dezvoltate și al comunismului în România. Prezentată la Congresul educației politice și al culturii socialiste — 2 iunie 1976.
În : România... Vol. 13. București, Editura politică, 1977. p. 46—47.
- ” — Cuvîntare la mitingul oamenilor muncii din Capitală consacrat prieteniei dintre Partidul Comunist Român și Partidul Comunist al Uniunii Sovietice, dintre Republica Socialistă România și Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste. Cu prilejul vizitei în Republica Socialistă România a secretarului general al Comitetului Central al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, tovarășul Leonid Ilici Brejnev — 24 noiembrie 1976.
În : România... Vol. 13. București, Editura politică, 1977. p. 606—607.
- ” — Cuvînt la ceremonia înmînării cheii orașului Abidjan tovarășului Nicolae Ceaușescu și tovarășei Elena Ceaușescu. Cu prilejul vizitei în Republica Coasta de Fildeș — 28 februarie 1977.
În : România... Vol. 14. București, Editura politică, 1977. p. 98.
- ” — Expunere prezentată la sesiunea solemnă comună a Comitetului Central al Partidului Comunist Român, Marii Adunări Naționale și activului central de partid și de stat consacrată sărbătoririi centenarului proclamării independenței de stat a României — 9 mai 1977.
În : România... Vol. 14. București, Editura politică, 1977. p. 337—338.
- ” — Expunere cu privire la creșterea rolului clasei muncitoare, al consiliilor oamenilor muncii în conducerea activității economico-sociale, în realizarea programului partidului de dezvoltare a industriei socialiste, a întregii economii naționale, de ridicare a bunăstării poporului și perfecționare continuă a democrației socialiste. Prezentată la Congresul consiliilor oamenilor muncii din industrie, construcții și transporturi — 11 iulie 1977.
În : România... Vol. 14. București, Editura politică, 1977. p. 549.
- ” — Pe drumul luminos al socialismului și comunismului, al progresului și păcii — 30 octombrie 1977.
În : România... Vol. 15. București, Editura politică, 1978. p. 172.

- Ceaușescu, Nicolae** — Expunere la sesiunea solemnă comună a Comitetului Central al Partidului Comunist Român, Consiliului Național al Frontului Unității Socialiste și Marii Adunări Naționale consacrată sărbătoririi a șase decenii de la făurirea statului național unitar român — 1 decembrie 1978.
În : România... Vol. 17. București, Editura politică, 1979.
p. 282—283.
- „ — Cuvîntare la marea adunare populară consacrată zilei de 1 Mai. — 30 aprilie 1979.
În : România... Vol. 18. București, Editura politică, 1979.
p. 243.
- „ — Cuvînt la primirea de către tovarășul Nicolae Ceaușescu și tovarășa Elena Ceaușescu a delegației Consiliului Național al Oamenilor Muncii — 20 august 1979.
În : România... Vol. 18. București, Editura politică, 1979.
p. 557—558.
- „ — Cuvînt la primirea de către tovarășul Nicolae Ceaușescu și tovarășa Elena Ceaușescu a delegației Consiliului Național al Agriculturii — 20 august 1979.
În : România... Vol. 18. București, Editura politică, 1979.
p. 561.
- „ — Cuvînt la primirea de către tovarășul Nicolae Ceaușescu și tovarășa Elena Ceaușescu a delegației Consiliului Național pentru Știință și Tehnologie — 20 august 1979.
În : România... Vol. 18. București, Editura politică, 1979.
p. 564—565.
- „ — Cuvînt la solemnitatea înmînării unor înalte titluri și ordine ale Republicii Socialiste România, conferite prin decrete prezidențiale cu prilejul celei de-a 35-a aniversări a revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă — 21 august 1979.
În : România... Vol. 18. București, Editura politică, 1979.
p. 569.
- „ — Cuvînt la solemnitatea înaintării în grad a unor generali și acordării gradului de general unor ofițeri superiori cu prilejul celei de-a 35-a aniversări a revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă — 21 august 1979.
În : România... Vol. 18. București, Editura politică, 1979.
p. 572—573.
- „ — Cuvîntare la adunarea festivă din Capitală organizată cu prilejul împlinirii a 35 de ani de la revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă — 22 august 1979.
În : România... Vol. 18. București, Editura politică, 1979.
p. 577—580.

Activitatea Partidului Comunist Român în anii 1944—1948

- Ceaușescu, Nicolae** — Raportul Comitetului Central al Partidului Comunist Român cu privire la activitatea partidului în perioada dintre Congresul al VIII-lea și Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român — 19 iulie 1965.
În : România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate. Vol. 1. București, Editura politică, 1968.
p. 69.

- Ceașescu, Nicolae** — Raport cu privire la proiectul de Constituție a Republicii Socialiste România — 20 august 1965.
În : România... Vol. 1. București, Editura politică, 1968.
p. 112—113.
- „ — Partidul Comunist Român — continuator al luptei revoluționare și democratice a poporului român, al tradițiilor mișcării muncitorești și socialiste din România. Expunere la adunarea festivă organizată cu prilejul aniversării a 45 de ani de la crearea Partidului Comunist Român — 7 mai 1966.
În : România... Vol. 1. București, Editura politică, 1968.
p. 382—384.
- „ — Rolul conducător al partidului în etapa desăvârșirii construcției socialismului. Articol apărut în ziarul „Scinteia” din 8 mai 1967.
În : România... Vol. 2. București, Editura politică, 1968.
p. 250—251.
- „ — Raport cu privire la măsurile de perfecționare a conducerii și planificării economiei naționale și la îmbunătățirea organizării administrativ-teritoriale a României. Prezentat la Conferința Națională a Partidului Comunist Român — 6 decembrie 1968.
În : România... Vol. 2. București, Editura politică, 1968.
p. 508—509.
- „ — Expunere la ședința jubiliară a Marii Adunări Naționale consacrată sărbătoririi semicentenarului unirii Transilvaniei cu România — 29 noiembrie 1969.
În : România... Vol. 3. București, Editura politică, 1969.
p. 721—722.
- „ — Interviu acordat ziaristului italian Giuseppe Boffa, comentator de politică externă al ziarului „L'Unità” — 19 iulie 1969.
În : România... Vol. 4. București, Editura politică, 1970.
p. 188.
- „ — Cuvîntare la sesiunea jubiliară a Marii Adunări Naționale consacrată celei de-a XXV-a aniversări a eliberării patriei de sub jugul fascist — 22 august 1969.
În : România... Vol. 4. București, Editura politică, 1970.
p. 377—384.
- „ — Cuvîntare la adunarea festivă cu prilejul celei de-a 25-a aniversări a instaurării guvernului democratic de la 6 martie 1945. — 5 martie 1970.
În : România... Vol. 4. București, Editura politică, 1970.
p. 623—645.
- „ — Strînsa unitate cu poporul — cheazășia victoriilor politicii partidului. Articol apărut în revista „Probleme ale păcii și socialismului” nr. 5 din 1971 și în ziarul „Scinteia” din 21 aprilie 1971.
În : România... Vol. 5. București, Editura politică, 1971.
p. 801—802.
- „ — Semicentenarul glorios al Partidului Comunist Român. Expunere la adunarea solemnă din Capitală — 7 mai 1971.
În : România... Vol. 5. București, Editura politică, 1971.
p. 869—872.
- „ — Cuvîntare la Congresul al II-lea al Uniunii Naționale a Cooperativelor Agricole de Producție — 21 februarie 1972.
În : România... Vol. 6. București, Editura politică, 1972.
p. 923.

- Ceaușescu, Nicolae** — Cuvîntare la plenara extraordinară a Comitetului Central al Partidului Congolez al Muncii — 20 martie 1972.
În : România... Vol. 7. București, Editura politică, 1973.
p. 96.
- „ — Cuvîntare la adunarea festivă consacrată aniversării semi-centenarului Uniunii Tineretului Comunist — 14 aprilie 1972.
În : România... Vol. 7. București, Editura politică, 1973.
p. 222.
- „ — Cuvîntare la ședința jubiliară a Marii Adunări Naționale consacrată celei de-a XXX-a aniversări a proclamării republicii — 29 decembrie 1972.
În : România... Vol. 7. București, Editura politică, 1973.
p. 956—959.
- „ — Cuvîntare la plenara Comitetului Central al Partidului Comunist Român din 28 februarie—2 martie 1973.
În : România... Vol. 8. București, Editura politică, 1973.
p. 161—163, 164—165.
- „ — Cuvîntare la adunarea festivă consacrată aniversării a 80 de ani de la crearea partidului politic al clasei muncitoare din România — 30 martie 1973.
În : România... Vol. 8. București, Editura politică, 1973.
p. 278—279.
- „ — Cuvîntare la solemnitatea sărbătoririi și decorării diviziei „Tudor Vladimirescu-Debrețin“ cu prilejul împlinirii a 30 de ani de la înființare — 1 octombrie 1973.
În : România... Vol. 9. București, Editura politică, 1974.
p. 334.
- „ — Cuvîntare la Conferința pe țară a cadrelor de conducere din unitățile agricole de stat și cooperatiste — 27 februarie 1974.
În : România... Vol. 9. București, Editura politică, 1974.
p. 892—893.
- „ — Cuvîntare la complexul siderurgic „Somisa“. Cu prilejul vizitei în Republica Argentina — 7 martie 1974.
În : România... Vol. 9. București, Editura politică, 1974.
p. 1043.
- „ — 30 de ani pe calea dezvoltării libere, socialiste a României. Articol apărut în ziarul „Pravda“ organ al Comitetului Central al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice — 22 august 1974.
În : România... Vol. 10. București, Editura politică, 1974.
p. 604.
- „ — Cuvîntare la sesiunea jubiliară a Marii Adunări Naționale consacrată celei de-a XXX-a aniversări a eliberării României de sub dominația fascistă — 22 august 1974.
În : România... Vol. 10. București, Editura politică, 1974.
p. 628—631.
- „ — Raportul Comitetului Central cu privire la activitatea Partidului Comunist Român în perioada dintre Congresul al X-lea și Congresul al XI-lea și sarcinile de viitor ale partidului — 25 noiembrie 1974.
În : România... Vol. 11. București, Editura politică, 1975.
p. 9, 104—105.
- „ — Cuvîntare la marea adunare populară cetățenească din Capitală — 6 martie 1975.
În : România... Vol. 11. București, Editura politică, 1975.
p. 264—266.

- Ceaușescu, Nicolae** — Cuvîntare la marea manifestare populară din București consacrată aniversării a 55 de ani de la făurirea Partidului Comunist Român — 8 mai 1976.
În : România... Vol. 12. București, Editura politică, 1976. p. 626.
- ” — Expunere cu privire la creșterea rolului clasei muncitoare, al consiliilor oamenilor muncii în conducerea activității economico-sociale, în realizarea programului partidului de dezvoltare a industriei socialiste, a întregii economii naționale, de ridicare a bunăstării poporului și perfecționare continuă a democrației socialiste. Prezentată la Congresul consiliilor oamenilor muncii din industrie, construcții și transporturi — 11 iulie 1977.
În : România... Vol. 14. București, Editura politică, 1977. p. 549—550.
- ” — Cuvîntare la adunarea festivă prilejuită de sărbătorirea împlinirii a 60 de ani de viață și a peste 45 de ani de activitate revoluționară — 25 ianuarie 1978.
În : România... Vol. 15. București, Editura politică, 1978. p. 444—445.
- ” — Cuvîntare la marea adunare populară consacrată zilei de 1 Mai. — 30 aprilie 1979.
În : România... Vol. 18. București, Editura politică, 1979. p. 246—247.
- ” — Cuvîntare la adunarea festivă din Capitală organizată cu prilejul împlinirii a 35 de ani de la revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă — 22 august 1979.
În : România... Vol. 18. București, Editura politică, 1979. p. 582.

**ANAMARIA COMAN
VICTORIA ȚÂNDĂREANU**

Dezbateri științifice cu temele: „Ingineria istorică încearcă să răspundă la întrebările Sfinxului pentru istoria poporului român” și „Aplicațiile matematicii în istorie și arheologie”

În ziua de 16 mai 1979, la Muzeul de istorie a partidului comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România a avut loc dezbaterile științifice cu tema: „Ingineria istorică încearcă să răspundă la întrebările Sfinxului pentru istoria poporului român”, organizată de Societatea de științe matematice (Seminarul de matematici aplicate) împreună cu Institutul de cercetări și modernizări energetice (Cenaclul „ICEMENERG”) din București.

În cadrul acestei manifestări științifice au fost prezentate următoarele comunicări: „Examinarea monumentelor Sarmizegetusei cu sisteme de comunicare” de prof. dr. EMIL POENARU, ing. ȘERBAN BOBANCU și ing. CORNEL SAMOILĂ — de la Universitatea din Brașov; „Ingineria istorică, definiție, operație și domeniu — exemplificare printr-un caz aplicativ («Descălecarea» de la 1211—1215)” de ing. ALEX. FORJE, ing. ION BOGDAN, ing. NICOLAE MIULESCU, ing. IULIA FORJE, dr. ing. FLORIN PRODAN, ing. DRAGOȘ STĂNCULESCU-GHIGHEANU, fiz. VASILE STRATULAT, ing. MANUELA CHINDEA, mat. ȘTEFANA CONSTANTIN, prof. STELA BORZEA, prof. ELENA TEACĂ, prof. MIRELA VLĂDUȚI, ing. ADRIAN TEACĂ.

Sub auspiciile Societății de științe matematice, în colaborare cu Comitetul județean de cultură și educație socialistă Prahova și Casa corpului didactic-Prahova (subfiliala Vălenii de Munte a Societății de științe matematice), la Vălenii de Munte, în zilele de 26 și 27 mai 1979, a fost organizată consfătuirea pe țară cu

tema: „Aplicațiile matematicii în istorie și arheologie”.

Printre comunicările prezentate s-au numărat: „Nicolae Iorga și societățile științifice de la Craiova” de NICOLAE MIU și ALEXANDRU DINU; „Asupra selecționării caracteristicilor în teoria clasificării” de NICOLAE TEODORESCU, LUMINIȚA STATE și SILVIU GUIAȘU; „Elementul aritmetic-geometric, în cele mai vechi inscripții” de P. OLTEANU; „Ierarhizarea și clasificarea în studiul obiectelor depinzând de mai mulți parametri” de GH. PĂUN; „Modele istorico-epistemologice în cercetarea evoluției științelor exacte” de LIVIU SOFONEA; „O caracterizare algebrică a răspîndirii teritoriale a materialului arheologic” de MIHAI DINU; „Metoda filtrației manuscriselor în studiul cronicilor muntene” de SORIN NIȚĂ; „Stadiul actual al cercetărilor privind paternitatea «Cintării României»” de BARBU CHIȚIMIA; „Reconsiderarea dihotomiei lui Xenopol privind fenomenele de repetiție și cele de succesiune” de SOLOMON MARCUS; „Aplicarea metodelor matematice la studierea răscoalelor țărănești din 1907” de V. LIVEANU, IRINA GAVRILĂ și CONSTANȚA MATEI; „Analiza convenției comerciale cu Austro-Ungaria din 1875 cu ajutorul unui model matematic” de EUGENIA METONI; „Aplicații de statistici neparametrice la istoria economiei medievale” de V. LIVEANU și IRINA GAVRILĂ.

La cele două manifestări științifice au participat matematicieni, ingineri, istorici, etnografi, cadre didactice, elevi. Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. a fost

reprezentat de dr. NICOLAE COPOIU, șef de sector, care a prezentat comunicarea : „*Considerații metodologice, privind cercetarea și înțelegerea istoriei*”.

Lucrările ambelor manifestări științifice au fost deschise de acad. prof. Nicolae Teodorescu, președintele Societății de științe matematice din Republica Socialistă România, care a subliniat că Societatea abordează domeniul științelor istorice, pornind atît de la rolul pe care-l ocupă matematica în revoluția tehnico-științifică cît și de la faptul că matematica a fost antrenată cu mijloacele specifice, dar mai ales cu ajutorul calculatorului electronic, să sprijine și cercetările multiple în domeniul științelor sociale și chiar umane.

Vorbitorul a relevat că matematica, sub forma operațională, forma modernă, poate să intervină, luînd asupra ei, în colaborare cu diverși specialiști, sarcina de a încerca să rezolve unele probleme din domeniul istoriei și arheologiei „fără a avea pretenția de a aduce remedii universale, dorim doar să arătăm că așa cum modelarea matematică a reușit și în alte domenii, poate să-și găsească și aici teme foarte importante de aplicabilitate care să fie fructuoase, că matematica se găsește alături de cei care încearcă să ridice un vâl care s-a așezat peste o epocă foarte importantă din istoria patriei noastre”.

Comunicarea : „*Examinarea monumentelor Sarmizegetusei ca sisteme de comunicare*”, prezintă sistemul calendaristic al dacilor raportat la alte sisteme ale lumii antice. A fost relevat faptul că toate marile civilizații ale acelor vremuri — egipteană, asiro-caldeeană, chineză, persană, ebraică, arabă, greacă, indiană, maiușă și geto-dacă au creat și folosit sisteme calendaristice de o precizie uimitoare.

Prezentîndu-se ansamblul structural al sanctuarelor dacice din Munții Orăștiei s-a subliniat necesitatea de a cunoaște mai precis nivelul de dezvoltare științifică al dacilor, unitatea lor spirituală.

În acest sens lector dr. EMIL POENARU și colaboratorii săi, ing. ȘERBAN BOBANCU și ing. CORNEL SAMOILĂ, autorii acestei comunicări, avansează unele concluzii desprinse din studierea acestui ansamblu și al folclorului nostru, în evoluția sa.

Aceste concluzii, după opinia autorilor comunicării, se constituie în următoarele dovezi ale continuității poporului român în vatra sa strămoșească :

A. Piese constructive ale monumentelor — stîlpii, coloanele și lespezile —, înainte de a fi încorporate în formele geometrice ale sanctuarelor, au fost investite cu semnificații mitice încă din

preistorie, semnificații ce uneori folclorul le păstrează pînă astăzi și anume :

a) *Stîlpii*, adică elementele celulare în arhitectura sanctuarelor, au semnificații simbolice, provenite din mitul vegetației, al reînnoirii vieții, al repetabilității primăverii. Ei reprezintă stilizarea arborelui-simbol, cu mulțime de corelații : arborele-simbol al cosmosului („Sus în vârful muntelui / Crește bradul brazilor / De mare și înfoiat / Tot cerul l-a îmbrădat ; / Soarele în cetini, / Luna între ramuri. / Mii și mii de stele, / Între ramurile. /...”), arborele-simbol al vieții, arborele-simbol al omului etc.

În multe obiceiuri străvechi ca și de astăzi dăinuie amintirea arborelui-simbol al vieții, exprimată prin arborele tăiat la moartea unui tînăr și așezat împodobit la poarta cimitirului. Amintirea arborelui-simbol al timpului este păstrată și prin arborii de „lăsatul secului”, arborii de „Armîndeni” (1 mai), arborii de „Sînedru” (26 octombrie), arborii de „plugușor” (Anul Nou). Lîngă un asemenea arbore-simbol este de multe ori înfățișat „Cavalerul trac”.

Se mai aude și astăzi prin unele sate : „Stîlpurile pe cărare / Știu de lună cînd răsare / Și noaptea cînt e de mare”, amintindu-ne de așa-numitele „colonete dacice” de pe una din metopele Columnei lui Traian.

b) Încărcate de înțelesuri simbolice sînt și *coloanele*. În sanctuarul de la Căscioarele, cu vechime de milenii, coloanele sînt ornate cu motivul spiralei continuie. În sanctuarul de la Trușești sînt coloane mitice de tip antropomorf.

Înțelesurile mitice pe care le-a avut coloana-simbol (coloana care sprijină cerul ; coloana care sprijină pămîntul etc.) au parcurs un proces de decantare. În faza construirii monumentelor aceste înțelesuri s-au implicat în simetria aliniamentelor structurilor dreptunghiulare, astfel încît să permită măsurarea unor unități de timp atît de mari încît omul numai cu mintea le putea concepe, să reprezinte aspirația spre ascensiune și transcendență a spiritului uman, cutezătoria lui „privire” spre infinit și eternitate.

c) *Lespezile* au în arhitectura monumentelor înțelesul străvechi de însemne de grînițire (despre care vorbește și Galen în „De simplicis”), cum sînt și astăzi lespezile „de hotar”, — înțeles dublat de funcția de memoratoare ale unor cuante de timp, amintindu-ne de lespezile ce se așază ca simbol de temelie la începutul unei construcții, sau pe morminte, ca simbol al sfîrșitului.

B. „Înțelepciunea” monumentelor s-a păstrat pînă astăzi în producțiile folclo-

rice, care se constituie totodată în indici autentici de permanență.

C. Va fi greu să se desfolieze produsele folclorice de straturile de adaus ulterior, spre a ajunge la simburile autentice, la „stratul” de mare vechime. Există însă posibilitatea aplicării unui criteriu sigur de identificare a vechimii, care să acționeze ca un revelator al „stratului străvechi”. Acest criteriu ni-l oferă monumentele Sarmizegetusei, a căror „amintire” este păstrată în tradiția noastră folclorică sub diverse forme :

a) *Obiceiuri* legate de momente calendaristice sau de cultul morților. Astfel, în evidența „săptămânilor” unui an ce urmează în absida centrală, reluarea pentru un nou an a acestei evidențe presupune revenirea la punctul inițial, deci „un salt”, semnificând sublinierea în orizontul timpului social a importanței cuantei de timp „an”, pentru noi, oamenii. Era cu siguranță un moment celebrat, care a dăinuit până astăzi, păstrându-și esența „calendaristică” prin natura laică a urărilor, cit și prin „ziceri” ca „Miine anul se-nnoiește...”, „Anul pleacă, anul vine” ș.a. Există și astăzi obiceiuri legate de celebrarea momentului echinocțiului de primăvară (când soarele „în cumpănă”, sugerează o tensiune cosmică, corespunzător începutului „perioadei vegetative” în calendarul dacic) sau de cultul morților. Astfel, ciobanii mai prăznuiesc și astăzi în multe părți ale țării „Bunavestire a soarelui nou”, iar „ziua morților” sau „ziua terminării perioadei vegetative”, când începe desfolierea vegetației, este un moment calendaristic, căruia, ulterior, biserica a tins să-i confere un sens mistic. În unele zone ale Transilvaniei există obiceiul de a duce apă la răspintii, adică de a căra „căușu mortului” timp de șase săptămâni sau de 40 de zile, iar în părțile Zarandului există datina de a se așeza pe morminte 13 pietre, sau 13 cărămizi. „Focul morților”, aprins până și astăzi în multe regiuni ale țării, amintind de rugurile funerare ale dacilor, este fixat la un anumit moment calendaristic — echinocțiul de primăvară — având semnificația purificării.

b) *Cîntece*. Sistemul tritoniac al anticului Boetius se regăsește în osatura tipului mai vechi al doinei maramureșene. Îmbinarea a două tritonuri a dus la sistemul pentatonic. Dacă lira preorfeică avea 4 coarde, lira „Cavalerului trac transilvănean” are în mod evident 6 coarde.

În vechi melodii, cum este cântecul funerar din zona Văii Almașului, sau colindele vechi transilvănene laice de tipul „Este-o ceață și-o verdeată...” la măsura a 8-a avem formula finalei repetate. Semnificative, din acest punct de vedere, sînt

și măsurile melodiei dansului fetelor de la Căpîlna.

c) *Dansuri*. În antichitate, o serie de dansuri aveau caracter ritualic, la fel ca unele incantații sau „rostiri” de precepte. Dansul călușerului este „amintirea” unuia dintre aceste dansuri, puternic legat de „imaginea” micului sanctuar circular.

Despre caracterul de rest ritualic al acestui dans au scris numeroși autori, observînd criteriile selecției dansatorilor, separarea (izolarea) cetei, solemnitatea prestării jurămîntului, drepturile de conducător ale vătafului, obligația conservării secretului, utilizarea anumitor simboluri (ca toiagul, „ciocul”), consumarea obligatorie a anumitor plante (usturoi și pelin), cit și timpul calendaristic al executării dansului. Pornind de la cea mai veche descriere a acestui dans, datorată poetului maghiar Dosza Daniil, care relatează despre evoluția grupului de dansatori conduși de vătaful Florea în anul 1599 cu prilejul intrării lui Mihai Viteazu în Alba Iulia observăm că era vorba despre 12 vătafi, împreună cu Florea fiind 13, care conduceau peste 100 dansatori (poate 104 ?). Ei au executat cite 4 salturi fiecare, de două ori ($4 \times 13 = 52$; $52 + 52 = 104$).

În descrierea aceluiași dans făcută de Dimitrie Cantemir ne surprinde costumația (cămăși lungi, albe), puterea absolută a vătafului, dreptul de a pedepsi cu moartea pe cel care dezvăluia tainele sau pe cel care îndepărta vâlul de pe fața dansatorilor, folosirea toiagului ca însemn al puterii, și multe alte amănunte ce întăresc ideea caracterului ritualic al dansului. În descrierea lui Alessandro Parisotti, este vorba din nou de 12+1 vătafi, deci 13. A.I.I. Odobescu ne informează că se juca timp de 40 de zile, „Jocul soarelui la răsărit”. Sofonie Liuba ne informează că în dansul observat de el în anul 1898, se efectuau 12 jocuri+jocul „Soarelui la răsărit”, deci 13, executîndu-se 21 de figuri. Nu întîmplător se poartă 6 căpățîni de usturoi și îngroparea ciocului se face la 6 săptămîni cînd se joacă 6 figuri în tempo moderat și 6 figuri allegro. Multe elemente amintesc astfel, de mecanismul sanctualelor dacice cit și de spusese lui Hesychios din Alexandria despre dansul getic în cinstea marelui zeu Zalmoxe.

Există numeroase alte dansuri care conservă un simbur ritualic străvechi cum sînt dansul de la Dăișoara, hora junilor din Șcheii Brașovului ș.a.

d) *Producțiile folclorice orale* conțin numeroase „semne” de vechime, cum este și urarea ursitoarelor din vechile descîntece. „Să trăiești 104 ani” urează ursitorile la fel ca și vechile oracole.

Există apoi numeroase poezii de genul „Roata morii, roata vieții / Fără tihnă toarce timpul...” Semnificativ este fragmentul de descinde: „Soare, soare / Frăţioare / 40 de răzătoare / Zvirle raze pe pământ / Stilpi de aur să se facă...”, care amintindu-ne de cele 40 de coloane ale marelui sanctuar dreptunghiular ne îndeamnă să ne întrebăm dacă nu cumva aceste coloane au fost odinioară aurite, explicându-se astfel şi îndirjirea cu care cuceritorii romani le-au distrus până la nivelul tamburilor.

Numeroase basme conţin tema călătoriei ca evadare în timp: ideea timpului relativist (în „Tinerete fără bătrîneţe” şi în „Oamenii munţilor”, tema paradoxului timpurilor multiple în „Omul de piatră”, tema accelerării în timp în „Mama zidită de vie”, tema paradoxului timpului inversat în „Lupul cu cap de fier” etc. În frumosul basm „Copacul fără căpăţii”, „copacul timpului” are pe trunchi 12 ramuri, deci trunchiul cu ramurile, fac împreună 13 elemente.

În cele mai vechi variante, transilvănene, ale baladei „Mioriţa” „semnele” de „filiatie” milenară sînt mai abundente. Acolo „Trei păcurărei de munte / Vorovesc de zile sfinte”; acolo nu există complot, ci celui ales i se aplică „legea grea”, sau „legea mare”; acolo el se adresează celor doi cu „fraţii mei”; tot acolo momentul sacrificiului este legat de o anumită configuraţie cosmică: „Soarele şi luna / Mi-au ţinut cununa...” şi bine precizat în timp „La apus de soare...”; acolo ciobănaşul e „pus” în „trei ţăpuşe” (cu toate că pentru omorirea lui ar fi fost suficient una singură şi cu toate că aşa numiţii complotişti erau doar doi...). Monologul ciobanului, cuprinzînd viziunea apartenenţei la eternitate, a morţii ca nuntă cu existenţa universală, are cu siguranţă rădăcini în înţelepciunea înscrisă în monumentele Sarmizegetusei.

Comunicarea: „*Ingineria istorică, definiţie, operaţie şi domeniu. Exemplificare printr-un caz aplicativ*” („Descălecarea” de la 1211—1215), a evidenţiat criteriile de investigare care stau la îndemîna inginerului istoric pentru a-şi desfăşura cercetarea.

Pentru exemplificare, autorii comunicării aplică aceste criterii pe un moment istoric important: întemeierea Ţării Româneşti. Referitor la acest aspect, după enunţarea consideraţiilor unor istorici, comunicarea a relevat următoarele: „Ne punem problema de unde provine afirmaţia categorică în privinţa [negării] descălecătului de la Făgăraş. Trecînd din autor în autor [...] ajungem la istoricul Dimitrie Onciul, lămuritorul originilor Principatelor Române, istoricul care a răspuns la cea mai grea dintre

întrebările Sfinxului pentru istoria poporului român. [...]

Abordarea ipotezei inexistenţei unui descălecăt pentru întemeierea Ţării Româneşti de către D. Onciul în lucrările: „*Radu Negru şi originile Principatului Ţării Româneşti*” publicată prima dată în 1891, şi „*Originile principatului Ţării Româneşti*” publicată în 1899 (cea de-a doua lucrare consumînd în bună măsură pe cea dintîi ca dispunere a structurii de argumentare şi a concepţiei profesate), ţinem să remarcăm în mod expres că s-a făcut cu idei preconceptuate, autorul pornind de la început cu convingerea că nu a existat nici un descălecăt...

Ideea preconceptuată a inexistenţei descălecătului la D. Onciul, datează cel puţin din perioada 1883—1884 cînd îşi întocmea teza de doctorat la Viena.

Cu tot referatul afirmativ acordat tezei de doctorat ambii referenţi critici lucrarea astfel: „Loserth se plînge de faptul că nu se disting ideile proprii ale lui Onciul de ideile altor istorici. Zieglaer arată că argumentele aduse de autor pentru susţinerea stăpînirii Asaneştilor în nordul Dunării, nu l-au satisfăcut şi nu l-au convins iar lucrarea are şi un «defect esenţial» — tratarea incompletă a organizării politice româneşti dinainte de invazia tătarilor”.

D. Onciul în cele două lucrări ale sale, „*Radu Negru şi originile Principatului Ţării Româneşti*” şi „*Originile Principatului Ţării Româneşti*” citează cronicile vechi româneşti, subliniind faptul că „*Cronica anonimă*”, pe care el o denumeşte „*Cronica basarabească*”, nu prezintă caracter de contemporaneitate decît după Neagoe Basarab, pentru perioada anterioară evidenţiindu-se lipsuri şi erori. Astfel relevă pentru perioada de început a istoriei noastre faptul că în cronicile vechi se încurcă şirul domnilor, sînt confundaţi de multe ori unii cu alţii şi li se greşeşte numărul anilor de domnie şi situarea în timp. D. Onciul reţine totuşi că toate cronicile analizate, afirmă că ar fi existat un descălecăt, dar aşezat în timp între anii 1380 şi 1385 cu preferinţă pentru anul 1290. Arată apoi că anul 1290 pentru descălecăt a fost contrazis de Radu Greceanu care plasează descălecătul lui Negru Vodă la 1215 şi aduce în sprijinul acestei date, inscripţia de la minăstirea Cîmpulung, un hrisov al lui Matei Basarab şi un poemelnic de la Cîmpulung. Elementul cel mai criticabil al modului de a-şi organiza demonstraţia la D. Onciul, este interpretarea şi valoarea de argument major pe care o dă unor aserţiuni din „Viaţa preacuviosului părinte Nicodim Săntiul”, tipărită mai întîi la 1783 şi publi-

cată din nou de episcopul Iosif Bobulescu (București, 1883). El însuși spune: „Această tradiție, originară din mănăstirea Tismana, fundația lui Radu Basarab, și reprodusă aici ceva prescurtată, însă cu cuvintele proprii ale originalului, are, cum se vede, fața unei compilații din elemente mitice, literare și documentale, combinate unele cu altele în naivitatea cea mai nevinovată. În orice caz însă, elementul ei istoric, ne băgat pînă acum în seamă, merită cu atît mai multă atenție, cu cît forma sub care se înfățișează se deosebește atît de mult de tradiția cronicelor. Mai în urmă vom reveni la aceasta. Deocamdată ne mărginim a constata faptul că miticul Vladislav (Laslău), craiul unguresc, în al cărui timp ar fi urmat descălecatul lui Radu Negru din Ardeal și puțin mai în urmă cel al lui Dragoș, apare aici ca contemporan al lui Batie (Batuhan) de la 1241, fiind identificat totodată și cu domnul Țării Românești, Vladislav Basarab, de la 1360—1372, fondatorul mănăstirii Voști; iar miticul întemeietor al statului muntenesc, Radu Negru, numit aici ca frate și următor în domnie al craiului unguresc Vladislav, apare ca fondatorul mănăstirii Tismana și tată al lui Dan și Mircea, fiind identificat cu Radu Basarab cel istoric, fratele și următorul lui Vladislav Basarab“.

Din această scriere D. Onciul acordă valoarea de adevăr „elementului istoric“, al faptului confundării lui Negru Vodă cu Radu I Basarab, fără să-l stingherească cît de puțin că aceeași lucrare conține o suită întreagă de confuzii, greșeli de date și erori de reprezentare a diferitelor fapte istorice; cităm doar cîteva: Vladislav (Laslău—1080), craiul unguresc este confundat cu Vladislav Basarab (1360—1372) și amîndoi sînt contemporani cu Batuhan (1241), hanul tătarilor.

Concluzia lui D. Onciul, bazată pe confundarea lui Negru Vodă cu Radu I Basarab în această scriere, în virtutea căreia deduce că Negru Vodă n-ar exista, decît ca o personificare mitică a unui întreg sir de domni, și utilizată drept argument de demonstrație, este evident că nu poate fi luată în considerare, ca premisă definitorie. Din cele două lucrări, privind întemeierea Țării Românești, rezultă evident că D. Onciul a evitat să analizeze, în mod riguros, ipoteza existenței unui personaj istoric, „Negru Vodă“ zis „Radul Negru Voievod“, la anul 1215 și nu a demonstrat în nici un fel inexistența acestuia la acea dată. Am putea trage concluzia că „defectul esențial“, sesizat de profesorul Zieglauer în critica tezei de doctorat a lui D. Onciul, s-a menținut și în această nouă lu-

crare, în care se poate constata o „frică“ de a analiza mai atent și mai în profunzime organizarea politică românească dinainte de invazia tătară de la 1241, ca și cum evenimentul ar fi fost o barieră peste care cercetarea istorică nu poate trece.

Cele afirmate în aliniatul precedent rezultă în mod evident din capitolul II al lucrării citate în care D. Onciul demonstrează că descălecatul lui Negru Vodă, n-a existat în anul 1290, așa cum se scrie în Cronică Anonimă și în celelalte cronici ce s-au luat după ea. Ne vedem obligați să subliniem în demonstrația faptului că, anul 1290 n-a existat Negru Vodă și descălecatul lui (demonstrație corectă și care concordă cu realitatea), nu implică în mod legic inexistența lui Negru Vodă într-un alt moment al istoriei, anume la 1215.

În susținerea acestei idei a inexistenței descălecatului și a lui Negru Vodă, mai sînt demne de citat următoarele argumente pe care le aduce D. Onciul. „Existența unor principate vasale în imperiul Asaneștilor, precum era bănatul Basarabilor, o certifică corespondența lui Ioaniță cu Papa. După uniunea cu biserica romană, făcută în anul 1204, Ioaniță dă asigurarea că el, cum și ceilalți *principi ai imperiului său*, nici cînd nu se vor desface de biserica romană și de scaunul apostolic. De asemenea, și în scrisoarea despre conflictul cu Ungaria pentru confiniile Bulgariei și Vlahiei, Ioaniță numește alături de sine, și pe *principii imperiului său*“.

D. Onciul arată apoi că ceilalți principii aveau unul capitala Prosac pe rîul Vardar, iar alții la nordul Dunării unde existau două voievodate, unul la vest și altul la est de Olt. Cităm din aceeași lucrare; „Cele două părți ale Țării Românești din 1247, cu un voievodat în dreapta și altul în stînga Oltului, sînt deosebite și în cronică lui Rashid de la 1241: partea apuseană *bănatul Basarabilor* al tradiției noastre, este arătată sub conducerea unui *Basarab-ban*, care se opune tătarilor și este învins; partea răsăriteană, țara lui Negru Vodă al tradiției, este arătată ca locuită de *Kara-ulaghi*, adică *negri-români*, și sub alt conducător“.

Din acest citat, rezultă că D. Onciul evită, sau chiar refuză să recunoască pe conducătorul părții de țară de la răsărit de Olt, în atitudinea consecventă și preconcepută împotriva existenței lui Negru Vodă. În interpretarea textului Cronicii lui Rashid sînt două aspecte pe care D. Onciul nu le-a observat...

Primul aspect pe care trebuie să-l remarcăm, constă în faptul că în Cronică lui Rashid se afirmă că Orda l-a bătut pe

Bezeren-ban, Cadan și Buri i-au învins pe sași în trei bătălii și că Budjec, după ce a trecut în țara *Miscelav*, a bătut inamicul care-l aștepta. Despre cele întâmplate în țara lui *Cara-Ulag*, Rashid nu îndrăznește să afirme că Budjec ar fi învins sau bătut pe *Cara-Ulag*, ci numai că a înfruntat popoarele *Ulag* (în limba franceză, *défit* = înfruntat).

Dacă comparăm această informație ce rezultă din textul cronicii persane cu informația din *Cronica* rimată a lui Filip Mousket, rezultă o ipoteză pe care o vom relua ulterior, a victoriei obținute de *Cara-Ulag* = *Cavalerul Negru* (= *Negru Vodă*) împotriva tătarilor, fapt ce corespunde cu tradiția populară românească.

Al doilea aspect care trebuie remarcat din analiza făcută cronicii lui Rashid, constă în faptul că D. Onciul a tradus numele *Cara-Ulag* cu *Vlahii Negri*. Această traducere nu are nici un temei, întrucât cuvântul *Ulag*, în limba mongolă, are o semnificație precisă, putându-se traduce în limba noastră prin: *călăreț cu cal, cavalier de temut*.

În continuare, autorii comunicării, combătând argumentele lui Dimitrie Onciul privitoare la negarea existenței lui *Negru Vodă*, afirmă :

„...se poate observa cum informația din istoria țărilor Bulgariei : «Asean a luat în stăpânirea sa și amîndouă Vlahtiile și le-a făcut supuse», informație care poate fi eventual valabilă, așa cum este exprimată, pentru perioada domniei *Asaneștilor* pînă la *Borilă* (1207—1218), a fost extinsă pentru întreaga perioadă de la 1186 pînă la năvălirea tătarilor în 1241, evident fără nici un temei documentar...

Argumentul cel mai important pe care-l aduce D. Onciul în sprijinul ipotezei sale de negare a existenței lui *Negru Vodă* și a descălecatului, constă în contestarea valabilității inscripției de la actuala mănăstire *Cîmpulung*, cu data zidirii inițiale la anul 6723 = 1215, și a pomelnicului de lemn, de la aceeași mănăstire, datat la 6730 = 1222... în contestarea celor două date : 6723 = 1215 și 6730 = 1222 se pleacă de la o simplă presupunere. Pentru data de 1215, D. Onciul face presupunerea că vechea inscripție s-ar fi deteriorat la 1628, cînd biserica s-a surpat și cel ce a făcut noua inscripție, nu a mai putut-o citi corect. Dar această presupunere implică și o altă presupunere, și anume că tot personalul care deservea atunci biserica, fie că ar fi dispărut total între 1628 și 1636, fie că nu cunoștea ce era scris pe vechea inscripție, și că nici nu ar fi fost vreun document scris la biserica despre aceasta. Este greu să se creadă că așa ceva

ar fi posibil, iar dacă se face un calcul de probabilitate pentru ca varianta ipotetică pusă de D. Onciul să aibă șansa de a fi reală, rezultă o valoare mai mică de 1/1000. Pentru cea de-a doua dată, 1222, aceea a pomelnicului, D. Onciul face o presupunere similară a citirii greșite a două cifre (cifra sutelor și cifra zecilor). Făcînd calculul de probabilitate și al acestei ipoteze, rezultă o cifră apropiată de 1/1000, iar pentru ca ambele evenimente să se producă simultan, adică atît eroarea de transcriere a inscripției, cît și eroarea de citire a pomelnicului să fie adevărate în ipoteza indicată de D. Onciul, valoarea probabilității este de 1/10⁶ (una la un milion) de cazuri. Este o probabilitate mult prea mică, pentru a putea fi luată în considerare, fără o demonstrare categorică pe bază de informații certe...

D. Onciul a încercat să inducă concluzia inexistenței descălecatului la 1215 prin demonstrarea inexistenței descălecatului la 1290, conform scenariului : nu s-a produs la 1290, nu putea să se producă nici la 1215.

Citind cu atenție cele șapte „erori paleografice” enumerate în textul citat, se observă că numai primele două documente se referă la ipoteza descălecatului la 1215, pe cînd celelalte cinci ar putea fi eventual puse în legătură cu descălecatul de la 1290, fără ca totuși aceste ultime cinci documente, în care D. Onciul a descoperit erori paleografice, să aibă vre-o legătură directă și determinată cu ipoteza descălecatului. Analizînd în continuare aceste șapte documente observăm că primele două nu au vreo legătură determinată sau cauzală cu celelalte cinci, aceste grupuri de documente (primele două și următoarele cinci) avînd o existență independentă. Rezultă că eventuala constatare a existenței erorilor paleografice la ultimele cinci documente, nu implică în mod logic existența erorii și la primele documente. De altfel, chiar D. Onciul recunoaște că erorile paleografice la primele două documente sînt *de presupus*.

Este locul aici să arătăm o serie de contradicții pe care le-ar putea naște interpretarea „de presupus” făcută de D. Onciul. Vechea biserică din *Cîmpulung*, cu mormîntul lui *Alexandru I Basarab*, mort la 1364, s-a surpat în anul 1628, din cauza cutremurului din acel an. Biserica a fost restaurată de *Matei Basarab*, între anii 1628—1636. La terminarea restaurării, în anul 1636, biserica a devenit mănăstire, și i s-a pus o nouă inscripție care a rămas pînă în prezent și în care se spune despre *Matei Basarab* și opera sa de restaurare : „Domn creștin în Țara Românească și întru mo-

șia lui, care este din Ungaria descălecată, biserica s-au început și s-au săvârșit de bătrînul și prea milostivul creștin Radul-Negru-Voevod, carele au fost din început descălecător Țării Românești și din început au fost zidit această sfîntă dumnezeiască biserică, cînd au fost cursul anilor 6732". D. Onciul afirmă în baza presupunerii sale, că data reală nu este 6723 = 1215 ci 6893 = 1385, aceasta pentru a fi în concordanță cu cealaltă presupunere a sa, anume că Negru-Vodă a fost confundat cu Radu I Basarab. Deci, după ipoteza lui D. Onciul ar însemna că „biserica s-au început, s-au zidit și s-au săvârșit de Radu I Basarab în anul 1385". Pe baza presupunerii celei de-a doua erori paleografice, aceea a pomelnicului de lemn, acesta ar fi fost scris la 1382 (nu la 1222), pe cînd *mă-năstirea din 1385 (s.n.)* era biserică de mir, aceasta pentru a da aparență că pomelnicul din 1382 n-a fost făcut înaintea întemeierii bisericii în 1385. Din aceste două afirmații ale lui D. Onciul, nu rezultă clar dacă biserica „s-au început, zidit și săvârșit la 1385", sau dacă la 1385 ea a fost numai refăcută. Dar existența mormîntului lui Alexandru I Basarab, care a murit la 1364, confirmă faptul că biserica exista înainte de 1385, și deci concluzia lui D. Onciul, că Radu I Basarab ar fi ctitorul acestei biserici, nu poate fi adevărată pentru că nu se putea înmormînta la 1364, un domnitor, într-o biserică ce s-ar fi ctitorit la 1385.

Știrile istoriografiei noastre mai vechi, enumerate chiar de D. Onciul, au plasat descălecatul în timp, între 1080 și 1385, fiind indicate următoarele șase date deosebite :

«1080 la Costinești, pe temeiul mitului lui Laslău, privit ca Ladislau I (1077—1095) ;

1215 în inscripția de la Cîmpulung și la scriitorii ce s-au bazat pe dînsa ;

1241 la Fotino, cum se pare, pe temeiul mitului lui Laslău în versiunea care numește pe Laslău ca contemporan al lui Batie ;

1274 la Cantemir, pe baza știrilor bizantine ;

1290 în Cronica veche a Țării Românești ;

1372—1385 în viața lui Nicodim, unde Radul Negru al cronicelor e identificat cu Radul Basarab, fondatorul mănăstirii Tismana».

Față de această pluritate de date, pot exista în mod logic două soluții probabile :

A. — Să fi avut loc un descălecat, în care caz numai una din cele șase date este adevărată, iar celelalte cinci sînt false, trebuind să fie precizată care anume este cea adevărată.

B. — Să nu fi avut loc un descălecat, și în această situație era de dovedit că nici una din cele șase date nu este adevărată.

Rezumînd elementele parcurse din lucrările citate ale lui Dimitrie Onciul, rezultă că se neagă, se elimină și se șterge tot ce a clădit tradiția poporului român, tradiție în care includem și relațiile cronicilor vechi românești, întinsă în timp pe un parcurs de peste șapte veacuri. Motivele : că ar fi de presupus citirea eronată a unor date de documente istorice, și fiindcă într-o scriere apocrifă despre prea cuviosul Nicodim Săntitul se găsește drept „element istoric", demn de luat în seamă, confuzia între Negru Vodă și Radu I Basarab.

Această „demonstrație" așa cum s-a arătat, stă la baza unor texte din lucrări științifice de istorie, care se vor docte, erudite și sever serioase. În această situație orice comentarii rămîn de prisos...

În cele ce vor urma, ne propunem să dăm numele nescris al unui mormînt, acela al lui Radu Negru Vodă, de lingă stîlpul din naosul Bisericii Domnești de la Curtea de Argeș, și prin aceasta să ne începem încercarea de a reda numele, locul și vremea unui început de țară, întemeierea Țării Românești, odată cu Radu Negru Vodă, știind bine că și acest început n-a fost nici singurul, nici primul și nici ultimul.

La 31 iulie 1920, arheologul Virgil Drăghiceanu descoperă lingă stîlpul din sud-vest al Bisericii Domnești de la Curtea de Argeș, mormîntul de o bogăție princiară, al unui voievod. Legenda și tradiția spuneau că în acel loc era înmormîntat Radu Negru Vodă, descălecătorul de țară. Istoricii, luîndu-se unul după altul, cum am mai spus, începînd cu Dimitrie Onciul, au contestat tradiția, și mormîntul este atribuit, sub semnul unei probabilități incerte, domnitorului Radu I Basarab, iar ulterior lui Vlaicu.

Putem invoca drept argument, cazuri cînd pornind de la tradiție și legendă s-au stabilit într-un context mai larg de motivare, adevăruri istorice de primă importanță. Putem cita astfel, dintr-un șir lung, descoperirea în secolul trecut a ruinelor cetății legendare Troia, pe care Schliemann a făcut-o săpînd în coastele sterpe ale Isaricului, în Asia Mică, pornind de la datele conținute în cînturile Iliadei.

Pentru istoria poporului român și în special pentru partea ei mai veche, datele din tradiție și legendă, considerăm că au cu atît mai mult, o importanță deosebită.

S-a vorbit mult de lipsa unei scrieri proprii a dacilor, dar descoperirea calendarului astronomic de o uluitoare

precizie din munții Orăștiei, printre vestigiile capitalei dace, denotă totuși un nivel de gândire și cunoaștere profundă a fenomenelor vieții și ale lumii. Concluzia logică pe care o deducem, este aceea că ideologia și cunoașterea în statul dac, și adesea și mai târziu prin forța întîmplării, se practicau, de multe ori, prin inițiere orală și memorizare, ca forme ale unei instruirii intelectuale profunde.

Să ne amintim că în Transilvania pînă în secolul al XVI-lea un întreg cod de legi, ceea ce stăpînirea străină recunoștea drept „Jus Valachicum“, se păstra, se transmitea și se practica avînd în vedere tot inițierea pe cale orală și memorizare.

În esență forța tradiției la poporul român a fost unul din elementele de bază care-i motivează supraviețuirea ca entitate națională.

În sistemul de argumentare pe care îl expunem pentru teza noastră, tradiția, inclusă în criteriul enunțat al istoriabilității sociografice, va fi unul din elementele pe care vom încerca să le integrăm într-un concept de sinteză în demonstrația pe care o facem.

În finalul lucrării sînt prezentate date și argumente de amănunt și ansamblu, multe neluate în seamă pînă în prezent care au fost structurate de autori în patru criterii de examinare: sociografie, tehnologie, de evoluție și constructiv. Cele patru criterii utilizate pentru a deduce două sisteme de ecuații algebrice au dat o probabilitate covîrșitoare pentru existența reală a descălecatului lui Negru Vodă la anul 1215.

Metodologia propusă implicînd elemente moderne de matematică, tehnică și tehnologie, utilizate într-un cadru mai larg, respectiv ecuații de probabilitate logică și teoria măsurii concordanței asociațiilor a acad. prof. O. Onicescu, inclusiv metode moderne de investigare din domeniul tehnicii duc la aprecierea cantitativă în domeniul verosimilității a tezei propuse în cazul aplicativ expus.

În discuțiile purtate pe marginea acestor comunicări, mai mulți specialiști — matematicieni, ingineri și istorici — au subliniat însemnătatea și rolul științelor interdisciplinare în sprijinul cercetării istorice, al fundamentării științifice, cu ajutorul mijloacelor moderne a a fenomenului istoric.

Intervențiile au evidențiat necesitatea eliminării unor confuzii și greșeli ale istoriografiei românești, neconforme cu adevărul istoric și deci păgubitoare frontului ideologic. A fost accentuată, de asemenea, necesitatea cunoașterii mai temeinice a graiului, obiceiurilor și scrierii strămoșilor noștri — lingviștii putînd

să-și aducă contribuția în această direcție.

NICOLAE MIULESCU, în cadrul debaterilor, referindu-se la tendințele, unele mai vechi, ale unor lingviști de a fi formulate ipoteze potrivit cărora limba românilor ar fi de proveniență mai recentă, născută dintr-o „fuziune“ realizată între limba dacilor și limba romană, în urma cuceririi parțiale a Daciei de către romani, a spus :

„Este greșit faptul că unii specialiști au ajuns la concluzia că limba română include numai 170 cuvinte de origine dacică. Acesta este un mare neadevăr și pentru a nu mă rezuma la simpla afirmație încerc — față de spațiul restrîns — o foarte succintă demonstrație. O voi face servindu-mă pentru determinările etimologice de metoda comparativă, schimbînd doar elementul de referință. Mă voi referi la limba dacilor, a daco-geților. Între limba noastră ca urmași ai dacilor și limba vechilor greci, îndelungatul contact pe care l-au avut în decursul istoriei, îndreptățește admiterea unor schimburi, unor reciproc adaptări (mă feresc să vorbesc de «influențe»).

În înșiruirea pe care o fac primul cuvînt va fi cel din limba greacă, cel de al doilea, în franceză, și ultimul, corespundentul său din limba română.

Înțelesurile sînt luate din dicționarul grec-francez al lui C. Alexandre, ed. XXI—1884.

agridion ; franceză — petit champ ; română — grădină.

aggaros ; franceză — courrier, par. ext. Homme de corvée ; în dicționarul lui Suidas, catir de poștă. Românescul purtător de poveri *măgar* sîntem de acord că îi corespunde.

ainos ; franceză — terrible, affreux, q. fois rusé, trompeur ; românește — hain.

amologos ; franceză — temps ou l'on trait, le matin et le soir, d'ou par. ext. ténèbres, obscurité ; românește — amurg.

auuo ; franceză — crier, appeler ; românește a *ăuii* (a hăuii).

bletós ; franceză — qui frappe, qui blesse ; românește *bleteu* (îmbleciu), deci departe de a fi de origine slavă cum pretinde identificatorul celor 170 de cuvinte dacice.

blosyros (se citește Vlosyros) ; franceză — terrible, farouche (spăimîntător) ; românește — numele *codrului Vlăsiei*, termen de mare importanță pentru stabilirea etimologiei [cuvîntului] ILFOV care nu derivă dintr-un bulgăresc elka, ci din yle + fovos adică pădure spăimîntătoare, ceea ce se conjugă perfect cu Codrul Vlăsiei — codru spăimîntător, prin care apa Ilfovului trece.

gherdes; franceză — *tisserand*; românește — *gherghef*.

dedda; franceză — instruire (s'instruire); românește, *a se deda* (vezi expresii precum: s-a dedat la învățătură ș.a.).

diokleoo — franceză — *troubler*, importuner, românește — *a deochia*.

legoo; franceză — *faire coucher*, endormir; românește — *a legăna*; termenul este dintre cele mai interesante deoarece se păstrează și în limba engleză — *leg* = picior — ceea ce ne duce cu gândul la legănatul albioarei în care mamele noastre, pe vremuri, își culcau copiii și îi *legănau cu piciorul* în timp ce cu mâinile torceau din furcă.

ostrakinos; franceză — *fait de terre cuite*; românește — *strachină*.

putna; franceză — *vieux mot d'orien pour — petre*; românește — *putna*. Nu este, deci, de origină slavă. Ca un amănunt de mare curiozitate (ce importanță are vom vedea cu altă ocazie) vă fac cunoscut că muntele IDA din CRETA partea unde se află templul lui Zeus, se numește PUTNA.

stupos; franceză — *souche, tronc, buche, billot*; românește — *stup*. De unde se poate vedea că marele Hasdeu nu avea dreptate să spună că *stup, matcă, ulei* ar fi de origine slavă.

Voi opri aci această enumerare făcându-vă cunoscut că aceste cuvinte nu se găsesc decât în cele două limbi de care m-am ocupat aici adică limba *română populară* și limba *greacă veche cultă*.

Există, însă și un alt element de referință pe care îl vom folosi pentru dovedirea faptului că limba dacilor nu a dispărut, că ea trăiește aproape în totalitatea ei în limba urmașilor, adică în limba populară românească. Acest element de referință îl prezintă limba engleză de azi — limbă în care se păstrează un mare număr de cuvinte *dacice* (duse acolo de acele „cohors” recrutate de stăpînirea romană în Dacia și strămutate în Insulele Britanice) — (Vezi: *Istoria Angliei*, de André Maurois, ed. rom., vol. I, p. 15—50), dintre care un număr de 87 identificate de noi nu se află în nici o altă limbă dintre cele cunoscute. Parte din acestea (conform dict. Schönkron și cel al lui Alfred Elwall, ed. 1919) le redăm în continuare:

abide, a suferi, vezi românește *obida*, a fi obidit;

approach, apropiere;

bag, sac, buzunar, vezi românește, a băga în...

carper, critic, răutăcios, defăimător, vezi românește — *cărpănos*;

clinch, a strînge, vezi „capra calcă-n chingi...”

curl, cîrlionț;

dodge (citește — *dój*), a merge pieziș, a se codi, vezi românește „a vorbi în dodii”;

flutter, fluturatul, filfiitul, vezi românește *fluture*;

hall, grindină [ca verb a bate piatra]. În limba română populară se numește *ală/hală*, o furtună năpraznică cu dezveliri de case, dezhădăcinări de pomi, cu grindină mare.

impede, a împiedica;

luminary, lumină, făclie, vezi românește *luminare*;

lunatic, lunatic;

merrimett, bucurie, petrecere, vezi românește *meremetiseală*;

patrol, patrulă (de ce oare în limbile neolatine se structurează pe românescul *patru* ?);

prop, sprijin, reazăm, vezi românește, *proptea*;

stray, vită rătăcită, fără stăpîn, vezi românește *străină*;

stub, butuc, buștean, vezi românește *stubeu/stubei*, nume ce se dă unui ciot de buștean găușit și care se folosește ori la strîngerea apei la un izvor ori la adăpostirea *stupilor* (vezi mai sus grecește *stupos*).

Ne vom opri aci cu aceste exemple pe care le socotim convingătoare tezei pe care o susținem: anume că în limba română se găsesc nu cîteva, nu 170 de cuvinte dacice, ci că limba românească populară este aproape în întregime moștenitoare a limbii strămoșilor noștri daci, strămoși care vor trebui așezați la locul ce li se cuvine în istorie“.

Referindu-se la aspectele metodologice privind cercetarea și înțelegerea istoriei, NICOLAE COPOIU, în comunicarea sa, a relevat următoarele: „Fiecare fapt istoric este dedus din surse documentare pe baza cărora se emit judecăți asupra lor, concluzii eventuale, desprinse din analiza elementelor cunoscute. Toate faptele istorice oricît de aride ar fi în înfățișarea lor, fiind rezultatul unor acțiuni omenești, comunică inevitabil o sugestie cititorului sau ascultătorului. Această sugestie are două direcții: una de apreciere asupra faptului istoric cuprins în izvorul documentar, atitudine, de regulă automată, care nu solicită un efort special — și alta de raportare la scara de

valori prezentă, realizată mult mai subtil și insesizabil.

Un fapt de istorie, oricât de independent ar fi de noi, îl putem aduce în fața noastră și supune scării de valori cu care sîntem obișnuiți să operăm noi, cei de azi. Este un lucru mai greu de înfăptuit, nu în sensul dificultății de a da sentințe, de a măsura, ci în acela al dificultății de a da sentințe juste, de a măsura bine...

Mai întîi să vedem ce ne oferă istoria, sau — mai exact spus — istoricul care are rolul de prezentator al istoriei. De obicei orice fapt de istorie aparține unui timp, s-a exprimat materialmente pe un loc al pămîntului și a fost interpretat sau jucat de unul sau mai mulți oameni. Istoria este făcută numai de oameni...

Cu excepția istoricului — *martor ocular*, caz rar în istoriografia modernă propriu-zisă (excepțînd textele memorialistice), istoricul reconstituie faptul istoric pe baza unor mărturii. Așa cum se procedează la un proces, unde judecătorul reconstituie faptul în cauză cu ajutorul martorilor și a mărturisirilor acestora, tot astfel istoricul caută să înnoade firul faptelor, folosindu-se de diverși martori. Acești martori în istorie se numesc documente.

Dificultatea scrierii istoriei timpurilor mai îndepărtate, provine atît din raritatea surselor de informație cît și din eroarea metodologică a istoricului. Lă-săm, pentru moment de-o parte prima cauză, — raritatea surselor, pentru că ea este bine cunoscută și acceptată de toată lumea, și vom încerca să explicăm cea de-a doua cauză, problema opției metodologice. Nici un istoric nu se poate sustrage influenței timpului său, așa cum însăși ființa umană este produsul unui anumit loc, al unei ambianțe economice, socio-psiho-culturale.

Deși numeroși istorici s-au ambiționat să scrie „sine ira et studio“ — adică „fără ură și părtinire“ —, nimeni nu a reușit această performanță care în sine contrazice natura umană. Fixarea în timp a faptelor istorice este un element obiectiv, dar acest element, luat izolat, nu comunică nimic cu valoare istorică. Putem spune, de exemplu, că la 1 septembrie 1939 a început al doilea război mondial, dar acest enunț este incomplet dacă nu se adaugă prin ce anume s-a materializat declanșarea războiului... Așa dar trebuie să se știe că istoricii care susțin că pot scrie istoria „sine ira et studio“ se

află în cel mai bun caz, pe un teren iluzoriu.

Istoria este, așadar, *judecată*, nu este un șir de date și fapte rupte de acel care le fixează sau le determină. Oricît ar dori să iasă din comandamentele, mentalitățile și modul de gîndire al epocii sale, istoricul păstrează un unghi de vedere, un punct de plecare în judecata faptelor din trecut, fixat în timpul său...

Știința istorică este încă foarte tributară scrisului, galaxiei Gutenberg, forme de comunicare care a marcat epoca noastră istorică. Dar scrisul este o invenție și ca orice invenție, el a avut forme diferite de aplicare în practică. În mentalitatea curentă, ceea ce nu e format din litere nu e scriere. Or scrierea a fost — și nici nu putea fi altfel — la început — o mare descoperire secretă, pusă și rămasă în slujba celor puternici... În această privință cei care au folosit forma scrisă de comunicare și de delectare spirituală directă dau impresia posterității unei superiorități evidente față de cei care nu și-au imprimat în niciun fel cuvintele, ceea ce este fals... Axioma tuturor că *istoria nu se poate scrie decît pe bază de documente* poate fi citită și astfel: *Ce nu știm n-a existat*. Acesta este un aforism real dar, din păcate, foarte păgubitor pentru reconstituirea adevărului istoric. Tocmai pentru acest motiv istoria nu mai poate fi scrisă numai cu mijloacele tradiționale, ci trebuie să recurgă la ajutorul altor științe: matematică, astronomie, chimie etc. Comunicările prezentate în cadrul simpozionului au scos în evidență caracterul fructuos al acestor colaborări, îndeosebi în problema interpretării astronomice, folclorice și matematice a sanctuarului de la Sarmizegetusa precum și în problema istoriei vieții statale românești din secolul al XIII-lea.

Cuvîntul de închidere a dezbaterilor a fost rostit de acad. prof. NICOLAE TEODORESCU care a relevat ținuta științifică elevată a comunicărilor și intervențiilor, interesul participanților pentru angajarea științelor interdisciplinare în aducerea unei contribuții cît mai mari la descifrarea problemelor de cercetare și investigare cu care se confruntă istoria, mai ales pentru perioadele mai vechi.

Subliniind necesitatea unei colaborări mai apropiate dintre matematici și istorie, dintre inginerie și istorie, antrenînd în aceasta și alte contribuții ale

unor științe cum ar fi chimia, biologia, astronomia, filologia etc., vorbitorul a arătat că se va putea răspunde unor probleme controversate ale istoriografiei românești. Se vor putea astfel traduce în viață îndemnul formulat de secretarul general al Partidului Co-

munist Român, tovarășul NICOLAE CEAUȘESCU de a înfățișa istoria patriei și a poporului român obiectiv, cu interpretări juste, științifice ale faptelor, împrejurărilor și proceselor istorice în toată complexitatea lor.

MIHAI DOGARU

Cea de-a IV-a reuniune a comisiei mixte de istorie româno — polone

În zilele de 27—31 mai 1979 a avut loc la Iași reuniunea Comisiei mixte de istorie româno-polone.

Din partea română au participat profesor dr. ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU, președintele părții române, directorul Institutului de istorie „Nicolae Iorga” București, dr. ȘERBAN PAPACOSTEA, FLORIN CONSTANTINIU, membri permanenți ai părții române a Comisiei, ambii de la Institutul de istorie „N. Iorga”, dr. MILICA MOLDOVEANU, membru permanent al părții române a Comisiei, cercetător principal la Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., dr. LEONID BOICU, membru permanent al părții române, cercetător principal la Institutul de istorie și arheologie „A. D. Xenopol” Iași, dr. ALEXANDRU DUȚU, expert, redactor-șef adjunct la „Revista de studii sud-est europene”, col. dr. DUMITRU TUȚU, expert, de la centrul de cercetare a istoriei și teoriei militare București, dr. TEODOR POMPILIU, expert, cercetător principal la Institutul de istorie și arheologie din Cluj-Napoca, AUREL KAREȚCHI, expert, cercetător principal la I.S.I.S.P., filiala Iași, dr. ALEXANDRU ZUB și dr. VENIAMIN CIOBANU, experți, cercetători principali la Institutul de istorie și arheologie „A. D. Xenopol” din Iași.

Din partea polonă au participat prof. dr. TADEUSZ JEDRUSZCZAK — președintele părții polone, redactor-șef al revistei „Kwartalnik Historyczny” editată de Institutul de istorie al Academiei Polone de Științe din Varșovia, prof. dr. EMANUEL ROSTWOROWSKI, șef de sector la Institutul de istorie al A.P.Ș. din Cracovia, redactor-șef al „Dicționarului biografic polonez”, ROLAND ALEKSANDROWICZ, expert jurist la Tribunalul suprem din Varșovia, col. în rezervă MARIAN DURIASZ, expert, doc. docent JANUSZ MALLEK, expert, de la

Universitatea „Nicolae Copernic” din Toruń, dr. ANDRZEJ ZAKRZEWSKI, expert, secretar general al Societății istoricilor polonezi din Varșovia.

Partea română a prezentat următoarele referate și coreferate: dr. FLORIN CONSTANTINIU, *Însemnătatea istorică a insurecției naționale armate, antifasciste și antiimperialiste din august 1944*; dr. MILICA MOLDOVEANU și AUREL KAREȚCHI, *Relații româno-polone în ajunul celui de-al doilea război mondial (septembrie 1939 în România și Polonia)*; col. dr. DUMITRU TUȚU, *Solidaritatea poporului român cu militarii polonezi aflați pe teritoriul României în timpul celui de-al doilea război mondial*; dr. POMPILIU TEODOR, ALEXANDRU DUȚU, ȘERBAN PAPACOSTEA, *Reformele economice și sociale și dezvoltarea culturii în țările române în secolul al XVIII-lea*; dr. ALEXANDRU ZUB, *Modernitatea istoriografiei românești în secolul al XVIII-lea*; dr. LEONID BOICU, *Noutăți editoriale în domeniul istoriei în perioada mai 1978—mai 1979 în România*.

La rândul ei partea polonă a prezentat următoarele referate și coreferate: Dr. ANDRZEJ ZAKRZEWSKI, *A 35-a aniversare a Poloniei populare, geneză, etape, dezvoltare, probleme de cercetare*; prof. dr. TADEUSZ JEDRUSZCZAK, *Septembrie 1939 — geneză, desfășurare, însemnătate*; prof. dr. EMANUEL ROSTWOROWSKI, *Polonia în Europa epocii luminilor*; col. MARIAN DURIASZ, *Aviatorii polonezi în România în timpul celui de-al doilea război mondial*; dr. docent J. MALLEK și dr. ANDRZEJ ZAKRZEWSKI, *Noutăți editoriale în domeniul istoriei în perioada mai 1979 în Polonia*.

Referatele au fost urmate de discuții în cadrul cărora s-a subliniat importanța celor două mari aniversări în dezvoltarea României și Poloniei și au fost dezbă-

tute probleme fundamentale ale istoriografiei din ambele țări, punându-se accent pe cercetările cele mai noi. Discuțiile au fost sincere și au relevat necesitatea continuării și în viitor a schimburilor de păreri.

Totodată s-a convenit ca cea de-a V-a reuniune a comisiei mixte să aibă loc în perioada 26—31 mai 1980 în R. P. Polonă la Universitatea din Gdańsk cu tema: *Polonia, România și țările Europei Centrale și de sud-est în secolul al XX-lea. Evul mediu în istoriografia polonă și română contemporană. Noutăți editoriale în domeniul istoriei în perioada mai 1979 — mai 1980 în România și Polonia.*

Părțile au propus ca cea de-a VI-a reuniune a Comisiei mixte de istorie po-

lono-române să aibă loc în 1981 în R. S. România cu tema: *Luptele revoluționare și de eliberare națională în secolul al XIX-lea în cele două țări, Mișcarea de rezistență în timpul celui de-al doilea război mondial în România și Polonia. Noutăți editoriale în domeniul istoriei în perioada mai 1980 — mai 1981 în România și Polonia.*

Ambele părți au constatat cu satisfacție că această formă de colaborare și-a dovedit deplina utilitate și a dat rezultate fructuoase. Ținând cont de toate acestea cele două părți și-au propus să continue și pe viitor această formă de colaborare științifică.

MOLDOVEANU MILICĂ

Sesiune comună a comisiei mixte româno — germane

În anul 1979 a avut loc o întrevvedere științifică între delegații comisiei de istorici din R. D. Germană, condusă de prof. dr. FRITZ KLEIN și membrii comisiei din țara noastră condusă de prof. dr. TITU GEORGESCU. Întâlnirea s-a desfășurat, între 11 și 15 iunie 1979 pentru dezbaterile celei de a II-a sesiuni a Comisiei mixte conform hotărârii adoptate la prima sesiune care a avut loc la Erfurt, între 9 și 15 octombrie 1978. Tema, *Mișcarea socialistă și muncitorească din România și Germania pînă la sfîrșitul primului război mondial* a fost pregătită și dezbătută viu și amical în timpul sesiunii care și-a desfășurat lucrările la Constanța. Membrii comisiei din R. D. Germană au sosit în București în ziua de 11 iunie 1979. Întîmpinați de delegații din țara noastră, au făcut o vizită la Institutul de istorie „Nicolae Iorga” unde au fost primiți de directorul institutului prof. dr. ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU. După întîmpinarea oficială și călduroasă în același timp, care a avut loc, s-a făcut o vizită la Muzeul de istorie a Partidului Comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România.

A urmat apoi deplasarea la Constanța unde participanții la lucrările comisiei mixte au fost primiți de conducerea organelor județene de partid și de stat din acest oraș. În linii mari s-au făcut expuneri referitoare la tradițiile vechi, arheologice pînă la cele contemporane,

ale istoriei Dobrogei, ale progresului economic, politic și social care s-a desfășurat pînă în zilele noastre, în perioada socialismului înaintat.

În ziua de 12 iunie a avut loc deschiderea sesiunii științifice prin cuvîntul prof. dr. TITU GEORGESCU care s-a referit la cea de-a 35-a aniversare a insurecției naționale armate, antifasciste din august 1944 din România, subliniind importanța socială și națională a mărețului act înlăptuit de masele largi muncitoare. În cuvîntul său de deschidere, FRITZ KLEIN, președintele comisiei din R. D. Germană, s-a referit, la rîndul său, la cea de-a 30-a aniversare a creării Republicii Democrațe Germane, eveniment de o importanță deosebită în istoria patriei sale.

În cele două zile, a urmat prezentarea unor interesante comunicări științifice atît din partea reprezentanților delegației din țara noastră cît și a delegaților din afară. Prof. dr. TITU GEORGESCU a prezentat comunicarea referitoare la *Programele mișcării socialiste și muncitorești din România pînă la sfîrșitul primului război mondial*; dr. GEORGETA TUDORAN despre *Problemele păcii și războiului în dezbaterile forurilor partidului și ale sindicatelor la începutul secolului al XX-lea*; IOAN CHIPER a prezentat *Contradicțiile interimperialiste în Europa la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX și influența lor*

asupra țărilor mici (care luptau pentru crearea statului național). Tot de aceste probleme ale mișcării socialiste și muncitorești s-au ocupat în comunicările lor, dr. GHEORGHE UNC, *Trăsăturile mișcării socialiste și muncitorești din România pînă la primul război mondial*; dr. ION ARDELEANU, *Partidul clasei muncitoare și problemele fundamentale ale dezvoltării societății românești la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX*; Conf. univ. EUGEN STĂNESCU, CONSTANTIN PARASCHIV, *Contacte ale mișcării socialiste și muncitorești din România cu mișcarea socialistă și muncitorească din Germania* și prof. dr. CAROL GÖLLNER, VALTER CIOBANU, *Mișcarea socialistă și democratică din România în contextul european, 1848—1918*.

Din partea reprezentanților germani au fost expuse comunicări foarte importante, referitoare atît la dezvoltarea organizațiilor socialiste, profesionale și politice ale muncitorilor din Germania, cît și la relațiile acestora cu mișcarea socialistă din țara noastră. Prof. dr. FRITZ KLEIN s-a referit la *Probleme ale evoluției mișcării muncitorești internaționale de la sfîrșitul secolului al XIX-lea pînă la primul război mondial* (ținînd seama în mod deosebit de poziția acesteia față de război și pace); dr. HELMUTH BLEIBER, *Mișcarea muncitorească germană și moștenirea de la 1848/49*; prof. dr. HEINZ HÜMMER, *Cu privire la răspîndirea socialismului în mișcarea muncitorească germană 1869—1891*; dr. DIETRICH EICHHOLTZ, *Probleme ale dezvoltării și structurii sociale a clasei muncitoare pînă la 1914*; dr. MARGOT HEGEMANN, *Cu privire la relațiile*

lui Friedrich Engels cu mișcarea muncitorească din România; prof. dr. KLAUS BOCHMANN, *Contactele dintre mișcarea muncitorească din România și social-democrația germană* și prof. dr. WALTER WIMMER despre *Evoluția de stînga în mișcarea muncitorească germană în timpul primului război mondial*.

Paralel cu prezentarea comunicărilor științifice au avut loc discuții vii, colegiale, pe marginea unor aspecte referitoare la trăsăturile specifice ale dezvoltării mișcării muncitorești și a activității partidelor socialiste din aceste țări, atît pe plan intern cît și în cadrul mișcării socialiste internaționale. Dezbaterile susținute au permis efectuarea unui util schimb de păreri, transmiterea unor sugestii reciproce, destul de prețioase de ambele părți. Aceste concluzii au fost prezentate la ședința de închidere, în care membrii comisiei au stabilit convocarea sesiunii a III-a a comisiei mixte a istoricilor din R. S. România și R. D. Germană. Aceasta va avea loc în anul 1981, în R. D. Germană, cu tema: *Contradicțiile imperialiste între cele două războaie mondiale*.

Menționăm că desfășurarea sesiunii a fost sprijinită activ de Muzeul de istorie și arheologie din Constanța. Prof. dr. ADRIAN RĂDULESCU, directorul acestui muzeu, împreună cu muzeografi și profesori din oraș, au asistat la lucrările active care au avut loc.

Ambele părți participante la această sesiune au constatat cu satisfacție utilitatea unei asemenea forme de colaborare reciprocă pe plan științific și colegial.

GEORGETA TUDORAN

Al IV-lea Congres de studii Sud-Est Europene

În zilele de 13—18 august 1979 a avut loc, la Ankara, al IV-lea Congres internațional de studii sud-est europene, organizat de Asociația Internațională de studii sud-est europene (A.I.E.S.E.E.) — organizație științifică creată în 1963, sub egida UNESCO. Primele trei congrese au avut loc la Sofia (1966), Atena (1970) și București (1974). Asociația își are sediul permanent în Capitala țării noastre.

După cum arată și numele, Asociația cuprinde activități științifice în domenii multiple, astfel încît congresele ei sînt reuniuni internaționale, multidisciplinare, ceea ce le-a conferit și le conferă caracterul unor mari manifestări științifice cu participarea a cel puțin cîteva sute de specialiști.

La Ankara au luat parte circa 400 de specialiști din 23 de țări. În afara țărilor din sud-estul Europei (România, Bulga-

ria, Grecia, Albania, Iugoslavia și Turcia), au venit delegați din alte țări, învecinate cu primele, sau unde există grupuri de specialiști care studiază aspecte ale dezvoltării istorice a popoarelor din această zonă geografică.

Principală ramură științifică aflată în centrul dezbaterilor din cadrul congreselor Asociației de studii sud-est europene a fost *istoria*. În această privință, nu a făcut excepție nici Congresul de la Ankara. Alături de istorie, pe ordinea de zi a ultimului congres s-au mai aflat lingvistica, etnografia, arta și literatura.

Trebuie să spunem din capul locului că istoria sud-estului Europei, a dezvoltării popoarelor din această parte a continentului nostru oferă un imens și pasionant material de cercetare, al cărui rezultat prezintă un interes general incontestabil, cu însemnate concluzii privind legăturile strânse din decursul timpului între aceste popoare.

Congresele Asociației de studii sud-est europene au tocmai acest rol nobil de a încuraja cercetările și a facilita schimbul de experiență între oamenii de știință, a căror activitate în ultimă instanță contribuie la promovarea unui climat de prietenie și colaborare între țările din sud-estul Europei, în spiritul păcii și al bunei vecinătăți. Este tocmai motivul pentru care țara noastră a participat cu delegații numeroase la toate congresele, a găzduit pe unul dintre ele la București și a trimis o delegație reprezentativă la congresul din anul acesta, de la Ankara.

Delegația oamenilor de știință din România, condusă de acad. ȘTEFAN PASCU, a numărat în rândurile sale istorici, lingviști, economiști, politologi, din partea Academiei române, Academiei de științe sociale și politice, Academiei „Ștefan Gheorghiu”, Centrului de studii și cercetări de istorie și teorie militară, Institutului de studii sud-est europene. Institutul de studii istorice și social-politice a fost reprezentat de: dr. GHEORGHE ZAHARIA, director adjunct, dr. NICOLAE COPOIU, șef de sector, dr. VIORICA MOISCU și dr. CRISTIAN POPIȘTEANU, redactor-șef al revistei „Magazin istoric”.

Congresul de la Ankara și-a desfășurat lucrările pe cinci specialități: istorie, lingvistică, etnografie, artă și literatură. Istoria a fost împărțită în secțiuni în raport cu epocile istorice (veche, medie și modernă și contemporană). În cadrul fiecărei secțiuni lucrările s-au desfășurat pe anumite teme și probleme fixate anterior de organizatori. Pentru a ilustra amploarea tematică a congresului în ramura istoriei, menționăm că la istoria veche au fost trei teme: 1. *Balkanii în epoca pre-*

istorică între Asia mică și Mediterana occidentală; 2. *Balkanii și Asia mică în mileniul întâi î.e.n.*; 3. *Balkanii și Asia mică în epoca romană*. La evul mediu au fost patru teme: *Populațiile sud-est europene și triburile în migrație și civilizația bizantină* — sec. XI—XII; 2. *Economia naturală și producția de marfă în sud-estul Europei în secolele XIII—XV*; 3. *Categoriile socio-juridice și raporturile lor cu stăpînii pămîntului și cu statul*; 4. *Continuitate și discontinuitate în structurile de stat în sud-estul Europei în secolele XIV și XVII*“.

La perioada modernă și contemporană au fost fixate 14 teme: 1. *Mișcările naționale și dezvoltarea politică a Europei de sud-est în sec. XIX—XX*; 2. *Partidele politice în țările din sud-estul Europei după cucerirea independenței pînă la al doilea război mondial*; 3. *Structurile agrare în țările din sud-estul Europei — Crize și reforme* — sec. XV—XX; 4. *Teorii și practici privind reformele agrare*; 5. *Capitalismul în Europa de sud-est în epoca modernă și contemporană*; 6. *Orașele și economia urbană*; 7. *Evoluția structurilor sociale*; 8. *Balkanii și Europa de sud-est în viața internațională* — sec. XV—XX; 9. *Chestiunea orientului*; 10. *Ideea Confederației balcanice*; 11. *Problema păcii și a securității în Balcani între cele două războaie mondiale*; 12. *Viața politică în sud-estul european în timpul celui de-al doilea război mondial*; 13. *Dezvoltarea culturală a Europei de sud-est în sec. XV—XX*; 14. *Dezvoltări culturale după al doilea război mondial*.

Se observă că unele teme au avut o amploare întinsă pe cîteva secole, ceea ce a obligat pe organizatori să limiteze, în subteme, cadrul comunicărilor.

Delegația română a avut o participare substanțială la lucrările Congresului. În ședința plenară a fost prezentată de către general-maior dr. ILIE CEAUȘESCU și dr. CRISTIAN POPIȘTEANU comunicarea consacrată marelui eveniment politic românesc al anului — a 35-a aniversare a revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din România, eveniment istoric încadrat în contextul sud-est european, al desfășurării celui de-al doilea război mondial. Ceilalți membri ai delegației române au prezentat următoarele rapoarte, corapoarte și comunicări: *Interrelațiile limbilor sud-est europene* (raport), de acad. AL. GRAUR; *Fluctuațiile demografice și problemele mîinii de lucru în țările din sud-estul Europei în secolele XV—XX* (coraport), de acad. ȘTEFAN PASCU; *Asia Mică și Balcanii în primul mileniu î.e.n.* (coraport), de acad. EM. CONDU-

RACHI și ZOE PETRE; *Luptele poporului român pentru eliberarea națională în secolul al XIX-lea și influența lor asupra evoluției societății* (coraport), de general-maior dr. ILIE CEAUȘESCU; *Populații sud-est europene de triburi în migrație și relațiile lor cu civilizația bizantină (secolele VI—XII)* (coraport), *Bizanțul și contribuția sa la formarea civilizațiilor balcanice (conferință inaugurată)*, de dr. RĂZVAN THEODORESCU; și *Bazele culturale: moștenirea bizantină, aportul otoman, patrimoniul național și legăturile culturale străine ale țărilor române* (coraport), de dr. VIRGIL CÂNDEA; *Continuitatea statală a societății românești în veacurile XIV—XVII — ca necesitate istorică și drept suveran*, (coraport), de conf. univ. EUGEN STĂNESCU; *Problema și reforma agrară în Principatele Unite Române în contextul evoluției agrare din centrul și sud-estul Europei* (coraport), de dr. DAN BERINDEI; *Viața politică în sud-estul european în timpul celui de-al doilea război mondial* (coraport), de dr. GH. ZAHARIA; *Curenți de idei și evoluția societății în sud-estul Europei în epoca modernă. Curentul socialist, curent predominant în societatea românească la sfârșitul secolului al XIX-lea* (coraport), de dr. N. COPOIU; *România, factor de pace și securitate în Balcani (1918—1978)* (coraport), de dr. CRISTIAN POPIȘTEANU; *Teorii și practici ale reformelor agrare în epoca modernă, cu privire specială la România* (coraport), de prof. dr. DAMIAN HUREZEANU; *Impactul luptei pentru unitatea și independența poporului român asupra raporturilor dintre partidele politice (1877—1944)* (coraport), de col. dr. AL. GH. SAVU; *Cronicile otomane ca izvoare ale istoriei României* (coraport), de dr. ION MATEI; *România și problema păcii și securității în Europa în ajunul celui de-al II-lea război mondial* (coraport), de dr. VIORICA MOISUC; *Economia materială și producția comercială în sud-estul Europei* (coraport), de prof. dr. RADU MANOLESCU; *Unele probleme ale turcologiei în studierea istoriei sud-est europene* (comunicare), de prof. MIHAI GUBOGLU; *Problema investițiilor străine și naționale în România* (comunicare), de prof. dr. VICTOR AXENCIUC; *Problemele păcii și securității în sud-estul Europei în secolul XX* (comunicare), de NICOLAE FOTINO.

Pe lângă comunicările proprii, delegații români au participat fructuos cu numeroase intervenții în cadrul dezbaterilor. Cele mai multe din intervenții au adus completări, precizări și informații documentare cu privire la problemele aflate în dezbateri, îndeosebi în legătură cu

istoria poporului român și a relațiilor lui cu popoarele din sud-estul Europei. Ei au adus, în felul acesta, o contribuție reală la clarificarea unor probleme insuficient cunoscute sau prezentate deformat în cărțile de istorie din alte țări.

Având în vedere multitudinea de teme și probleme dezbătute la Congresul de la Ankara, ar fi, desigur, dificil a realiza, fie și numai o trecere în revistă, a celor care au devenit obiect de dezbateri și controverse.

Ca titlu de exemplu vom aminti dezbaterile din secția „Mișcări naționale și dezvoltarea politică a Europei de sud-est în secolele XIX—XX”, unde atît în raportul introductiv prezentat de președintele A.I.E.S.E.E., N. TODOROV (Bulgaria) cît și în coraportul susținut de G. L. ARȘ (U.R.S.S.) s-au făcut referiri la istoria poporului român, îndeosebi la revoluția din 1821, condusă de Tudor Vladimirescu. Tendința generală a fost de a asimila, de a trata în același fel țăările române și lupta pentru unitate națională a românilor cu mișcarea de eliberare națională antiotomană a popoarelor din Balcani. Tratată în asemenea mod, revoluția românilor din 1821 apărea, în comunicarea profesorului ARȘ, cu un aport redus în cadrul general sud-est european și cu limite serioase în lupta antiotomană. „Conducătorul răsculaților români nu a formulat cerința acordării independenței țării sale... Tudor asigură Poarta că poporul s-a răsculat numai împotriva «jefuitoarelor», nu și împotriva puterii «legale» a sultanului” — se sublinia în comunicare. Deși, formal, afirmațiile autorului sovietic nu erau inexacte, absența precizării statutului de *state autonome* ale țărilor române crea echivoci și minimaliza în fond revoluția din 1821.

Pentru acest motiv delegații români prezenți la lucrările acestei secții au făcut intervenții în care au subliniat situația deosebită a Țării Românești și a Moldovei în relațiile cu Poarta otomană și, în același timp, pericolul pe care începuse să-l prezinte noua mare putere — Rusia țaristă. Atît Tudor Vladimirescu cît și conducătorii revoluției române din 1848 — au subliniat în intervențiile lor delegații români — au ținut seama de lupta dintre cele două mari puteri, cerînd cu energie recunoașterea și respectarea autonomiei seculare a țărilor române, înscrisă în tratatele româno-turcești, aceas-tă cerință contracarînd în același timp, pericolul din partea Rusiei țariste. Fapt demn de subliniat, care arată importanța dezbaterilor științifice într-un spirit academic, prietenesc, profesorul N. TODOROV a recunoscut și chiar a dezvoltat în

concluziile la discuții problema autonomiei țărilor române, relevind faptul că acestea nu se aflau sub ocupația turcească și că tocmai datorită acestei situații popoarele balcanice de la sudul Dunării luptau în primul rînd pentru a obține o poziție similară cu a românilor, în raporturile cu turcii. În cadrul discuțiilor din aceeași secție, delegații sovietici, în frunte cu acad. L. I. NAROCINIȚKI, au subliniat ajutorul pe care l-a dat Rusia țaristă popoarelor din Balcani (inclusiv Greciei) în lupta lor anti-otomană. De altfel, însăși comunicarea acad. NAROCINIȚKI, prezentată în subsecția „Mișcări de idei și evoluția societății”, care trata „Societatea rusă și mișcarea de eliberare a grecilor în prima treime a secolului al XIX-lea”, folosind ultimul volum de documente — al XI-lea —, privind politica externă a Rusiei, editat la Moscova, a înfățișat politica țaristă mai nuanțată: guvernul de la Petersburg nu a sprijinit direct mișcările de eliberare din Balcani, deci nici Eteria. În schimb, guvernul țarist protesta de fiecare dată, cînd se produceau represii singeroase din partea turcilor împotriva răsculaților. În comunicarea academicianului sovietic s-a arătat că teza istoricului român Andrei Oțetea, potrivit căreia guvernul țarist ar fi sprijinit Eteria, nu este confirmată de documente.

Cu toate că în bogata listă de teme de istorie modernă și contemporană nici

una nu privea direct mișcarea muncitorească și socialistă — fapt regretabil, după părerea noastră — probleme privind lupta revoluționară a clasei muncitoare din Balcani au apărut totuși în mai multe comunicări, în subsecția „Curentele și ideile la sfîrșitul secolului al XIX-lea”. Prezența unor specialiști din Iugoslavia, U.R.S.S., Bulgaria, România a prilejuit o dezbaterie vie în legătură cu comunicarea delegatului român intitulată „Curentul socialist, curent predominant în societatea românească la sfîrșitul secolului al XIX-lea”. Ceea ce a constituit o noutate a fost concluzia formulată chiar în titlu și argumentată pe larg în cuprinsul comunicării, conform căreia opinia publică românească nu a cunoscut în ultimele decenii ale veacului trecut un alt curent de idei mai puternic decît curentul socialist.

Lucrările Congresului, care — după cum au promis organizatorii — vor fi publicate, vor reflecta mai elocvent, în ansamblu, nivelul ridicat științific al Congresului al IV-lea al Asociației de studii sud-est europene, contribuind la îmbogățirea cunoștințelor privind dezvoltarea istorică a popoarelor din sud-estul Europei, la întărirea climatului de bună vecinătate, de pace și prietenie între ele.

N COPOIU

Simpozion româno-sovietic

Potrivit acordului de colaborare dintre Institutul de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R. (I.S.I.S.P.) și Institutul de marxism-leninism de pe lîngă C.C. al P.C.U.S. (I.M.L.), în zilele de 29 și 30 octombrie 1979, la Moscova, s-au desfășurat lucrările celui de-al patrulea simpozion bilateral româno-sovietic*, avînd tema: *Componența socială a partidului comunist și reglementarea creșterii rîndurilor partidului în condițiile construirii socialismului dezvoltat și a comunismului.*

* Primul simpozion româno-sovietic și-a desfășurat lucrările la București, în aprilie 1972, avînd tema: *Legitimitatea și etapele construcției și dezvoltării socialismului. Generații și particularul în construirea socialismului.* În noiembrie 1975, la Moscova, au avut loc lucrările celui de-al doilea simpozion, consacrat analizării problemelor legate de *Rolul conducător al Partidului comunist în construirea socialismului și comunismului.* Al treilea simpozion bilateral româno-sovietic a avut loc la București, în noiembrie 1976, avînd tema: *Legăturile P.C.R. și P.C.U.S. cu masele*

Delegația română, formată din dr. GHEORGHE ZAHARIA, director adjunct științific la Institutul de studii istorice și social-politice — conducătorul delegației, dr. GHEORGHE SURPAT, șef de sector și GHEORGHE TUDOR, cercetător științific, a prezentat următoarele referate: *Modificări ale structurii sociale de clasă a societății socialiste și unele probleme metodologice ale determinării bazei sociale a P.C.R.; Educarea comunistilor, ridicarea activității lor și a responsabilității față de aplicarea în viață a politicii partidului; Căile și formele promovate de*

în etapa actuală. Delegația Institutului de studii istorice și social-politice a fost compusă din Gheorghe Zaharia, director adjunct științific, Gheorghe Surpat, șef de sector, Gheorghe Tuțul și Gheorghe Tudor, cercetători științifici la I.S.I.S.P., Ion Tiberian, conferențiar universitar la Academia „Ștefan Gheorghiu”. Delegația sovietică a fost formată din P. A. Rodionov, prim-adjunct al directorului Institutului de marxism-leninism, I.N. Kolcenko, șef de sector, R. S. Emțova, cercetător științific la același institut.

P.C.R. pentru ridicarea continuă a calității de membru de partid, întărirea continuă a rîndurilor partidului și a legăturilor sale cu întregul popor.

Delegația sovietică, condusă de P. A. RODIONOV, prim-adjunct al directorului Institutului de marxism-leninism, a susținut referatele: *Legitățile creșterii cantitative și calitative a P.C.U.S.*, de prof. dr. BONDAR, șeful secției Construcție de partid de la același Institut; *Natura de clasă a P.C.U.S. și experiența dezvoltării lui în partid al întregului popor*, de candidat în științe istorice N. I. KOLCENKO, șef de sector la I.M.L.; *Educarea comunistilor, creșterea activității și responsabilității lor față de îndeplinirea politicii partidului*, de candidat în științe istorice A. N. SAMOSUDOV, șef de sector la I.M.L.; *Unele probleme ale dezvoltării partidelor comuniste ca partide de masă și de avangardă*, de G. B. VIŠINSKI, cercetător științific la I.M.L.; *Unele probleme ale creșterii rîndurilor partidului comunist în condițiile revoluției tehnico-științifice*, de R. S. EMTOVA, cercetător științific la I.M.L.; *Experiența reglementării componenței cantitative și calitative a rîndurilor partidului*, de candidat în științe istorice A. LIPILIN, șef de sector la Institutul de istorie a partidului al Comitetului regional Leningrad al P.C.U.S.; *Creșterea rolului organizațiilor de bază în formarea rîndurilor partidului, îmbunătățirea componenței calitative în raioanele naționale*, de K. Z. SURBLIS, șef de sector la Institutul de istorie a partidului de pe lângă C.C. al Partidului Comunist din Lituania; *Formarea componenței rîndurilor partidului în raioanele naționale*, de dr. în științe istorice V. A. BOBKOV, șef sector la Institutul de istorie a partidului de pe lângă C.C. al Partidului Comunist din Belorusia.

Simpozionul s-a desfășurat în cadrul unor sedințe prezidate alternativ de conducătorii celor două delegații.

În referatul prezentat de prof. dr. V. I. BONDAR, au fost analizate pe larg problemele privind calitatea de membru de partid, principiile și metodele formării compoziției partidului în condițiile edificării socialismului dezvoltat în U.R.S.S. Compoziția socială și națională a partidului revoluționar al clasei muncitoare — s-a arătat în referat — se caracterizează prin unitatea laturilor cantitativă și calitativă, de fiecare din acestea depinzînd combativitatea, forța și influența partidului în mase.

Occupîndu-se de creșterea rîndurilor P.C.U.S., referentul a menționat că aceasta este determinată, în principal, de următorii factori: amplexarea obiectivelor con-

strucției socialismului; creșterea nivelului conștiinței politice a maselor; starea și nivelul calitativ al bazei sociale pe care se sprijină partidul în societate.

În etapa actuală, datorită consolidării bazei sociale a societății sovietice, dezvoltării calitative a clasei muncitoare, creșterii nivelului politic și pregătirii profesionale a maselor muncitoare, adîncirii democrației socialiste, spre partid are loc un aflus al celor mai înaintați oameni ai muncii din rîndurile clasei muncitoare, țărănimii colhoznice și intelectualității. În ultimele trei decenii, rîndurile P.C.U.S. au crescut de 3 ori. La începutul anului 1979, acesta numărînd 16 630 000 de membri, ceea ce reprezintă 10% din populația adultă a țării.

Concomitent cu creșterea rîndurilor P.C.U.S. — s-a subliniat în referat — un accent deosebit se pune pe latura calitativă. Acordînd înfietate calității față de cantitate, P.C.U.S. caută prin toate mijloacele să asigure rîndurilor sale o înaltă compoziție calitativă, să crească multilateral influența sa de forță conducătoare asupra tuturor compartimentelor societății sovietice. În acest context, autorul a prezentat pe larg premisele social-obiective care stau la baza îmbunătățirii calitative a rîndurilor P.C.U.S., între care: consolidarea alianței dintre clasa muncitoare, țărănimea colhoznică și intelectualitatea socialistă; creșterea omogenității sociale a societății sovietice; întărirea unității moral-politice a întregului popor. Alături de acestea, s-a relevat că deosebit de importante sînt și trăsăturile care caracterizează personalitatea omului nou sovietic, devotamentul pentru cauza comunismului, patriotismul socialist și internaționalismul, un înalt activism în muncă, intransigența față de exploatare și asuprire, față de prejudecățile naționale și rasiale. P.C.U.S. manifestă o grijă permanentă față de consolidarea continuă a rîndurilor sale, desfășoară o amplă activitate organizatorică și politică pentru educarea comunistă a maselor largi de oameni ai muncii, acordă o atenție deosebită asigurării unui loc de frunte clasei muncitoare în compoziția socială a partidului. După Congresul al XXV-lea al P.C.U.S., din totalul celor primiți în partid, peste 59% erau muncitori. Modificările calitative intervenite în rîndurile partidului, s-a arătat în continuare în referat, rezultă și din creșterea numărului membrilor de partid cu studii medii și superioare. Astfel, ponderea comunistilor cu studii superioare, studii superioare neterminate și studii medii a crescut de la 50,6% în 1967 la 66,7% în 1977; în aceeași perioadă, ponderea comunistilor cu studii elementare a scăzut de la 22,5% la 13,6%. În 1977, P.C.U.S. număra peste

7 900 000 specialiști în diferite ramuri ale economiei naționale, cu 3 253 000 mai mulți decât în 1967.

Problema creșterii rîndurilor P.C.U.S. în condițiile socialismului dezvoltat din **Uniunea Sovietică**, a fost întregită cu unele aspecte particulare cuprinse în referatele întocmite de R. S. EMTOVA, G. B. VIȘINSKI, I. A. LIPILIN, K. Z. SURBLIS, V. A. BOBKOV, care au abordat problema creșterii rîndurilor partidului pe baza experienței unor organizații de partid din regiunile naționale, din marile orașe. Totodată s-a expus pe larg corelația dintre creșterea influenței revoluției tehnico-științifice și creșterea rîndurilor partidului, îmbunătățirea structurii sociale a partidului în regiunile naționale, pe baza respectării stricte a structurii naționale a populației U.R.S.S.

Au fost reliefate, de asemenea, și unele metode pe care le folosesc organizațiile de partid pentru sporirea exigențelor la primirea în partid. În acest sens, trebuie menționate crearea cabinetelor de muncă organizatorică de partid pe lângă comitetele regionale și orașenești, care se ocupă cu popularizarea celor mai bune experiențe dobândite de organizațiile de partid în vederea reglementării rîndurilor P.C.U.S., organizarea periodică de adunări ale organizațiilor de partid, în care se analizează modul cum se desfășoară munca de primire în partid.

Referatul susținut de N. I. KOLCENKO a fost consacrat în cea mai mare parte problemei prezentării raportului dialectic dintre dezvoltarea P.C.U.S., ca partid al întregului popor, și menținerea, în același timp, a caracterului său de partid al clasei muncitoare, care luptă consecvent pentru înfăptuirea idealurilor și scopului final al acesteia — victoria deplină a comunismului. În condițiile socialismului dezvoltat, a arătat referentul, P.C.U.S. a devenit partidul întregului popor, fără a pierde însă caracterul său de clasă. Prin natura sa, P.C.U.S. a fost și rămîne partid al clasei muncitoare. Dezvoltarea partidului clasei muncitoare în partid al întregului popor este un proces legitim, condiționat atît de modificările bazei sociale, de clasă a partidului, obiectiv existente cît și de faptul, că încă de la început P.C.U.S. a exprimat interesul general al tuturor oamenilor muncii. P.C.U.S. își reglementează creșterea numerică, astfel încît aceasta să asigure, pe de o parte, reprezentarea în partid a celor mai înaintate elemente ale clasei muncitoare, iar pe de altă, să mențină partidul în situația de detașament înaintat de avangardă al clasei muncitoare, al poporului sovietic, excluzîndu-se posibilitatea dizolvării sale premature în masă și asigurîndu-se în componența sa atît a nucleului muncito-

resc, cît și a reprezentanților oamenilor muncii din rîndul țărănimii colhoznice și a intelectualității socialiste. Dialectica vieții, legile dezvoltării societății sovietice au determinat ca P.C.U.S., devenit în condițiile socialismului dezvoltat partid al întregului popor, să-și manifeste, în același timp, cu o nouă forță caracterul său de partid al clasei muncitoare, luptînd consecvent pentru idealurile și scopul final al acesteia — victoria deplină a comunismului.

Pornind de la adevărul confirmat de practică că mijlocul cel mai important de întărire a rîndurilor partidului îl constituie educarea comuniștilor în spiritul concepției științifice despre lume, creșterea spiritului lor activ la înfăptuirea politicii partidului, A. SAMOSUDOV, în referatul pe care l-a susținut, a înfățișat principalele direcții, forme și metode prin intermediul cărora organele și organizațiile P.C.U.S. acționează pentru educarea comunistă a membrilor săi. Astfel, după cum se arăta în referat, creșterea spiritului activ al comuniștilor se asigură în primul rînd prin ampla activitate desfășurată zi cu zi de către organizațiile de partid pentru ridicarea nivelului politic și ideologic al membrilor, pentru respectarea principiilor leniniste și a normelor vieții de partid, asigurarea stilului leninist în munca de partid, a democrației interne de partid, pentru ridicarea simțului de răspundere a comuniștilor față de îndatoririle statutare. Concomitent cu aceasta, un mare rol în educarea comuniștilor îl joacă studierea și însușirea politicii P.C.U.S., bazată pe teoria marxist-leninistă. Avînd în vedere acest aspect, organele și organizațiile de partid militează pentru ca pregătirea ideologică superioară a comuniștilor să aibă un caracter activ. De aceea, se subliniază în referat, organizațiile de partid combat pasivitatea, indiferența, atitudinea apolitică, cerînd tuturor comuniștilor să fie luptători conștienți cărora le este proprie vigilența politică superioară, poziția activă în viață, comportarea în spiritul moralei comuniste în muncă, în viața de familie, atitudinea intransigentă față de orice atingere adusă proprietății socialiste.

Delegația română a fost primită de directorul Institutului de marxism-leninism de pe lângă C.C. al P.C.U.S., A. EGOROV, care a apreciat utilitatea celor patru întâlniri bilaterale româno-sovietice desfășurate pînă în prezent, subliniind că ele au constituit un fructuos schimb de păreri în principalele probleme ale edificării noii orînduirii sociale în U.R.S.S. și România, contribuind la cunoașterea experienței pozitive a celor două partide și popoare.

Simpozion româno-german

În cadrul acordului de colaborare dintre Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. și Institutul de marxism-leninism de pe lângă C.C. al P.S.U.G., la București, în zilele de 25—28 septembrie 1979, a avut loc simpozionul româno-german cu tema: *Experiențele Republicii Socialiste România și Republicii Democratice Germane în edificarea societății socialiste multilateral dezvoltate*.

Delegația germană, formată din prof. dr. GÜNTER BENSER, dr. GERHARD NEUMANN și dr. MANFRED TERESIAK, a prezentat următoarele referate: *Desfășurarea procesului revoluționar unitar și etapele acestuia pe teritoriul R.D. Germane; Eforturile depuse de Partidul Socialist Unit din Germania în vederea perfecționării activității sale de conducere în societatea socialistă, în special la începutul anilor '70; Elaborarea și transpunerea în viață a politicii P.S.U.G. în vederea făuririi în R.D. Germană a societății socialiste dezvoltate, pentru pace și securitate în Europa*.

Delegația română, formată din dr. GHEORGHE SURPAT, șef de sector, dr. ION BULEI și PARASCHIVA NICHITA, a expus referatele: *Conținutul și direcțiile făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate în țara noastră; Etapele revoluției și construcției socialiste în România; Participarea clasei muncitoare la conducerea societății românești*.

În referatul său, ca și în timpul discuțiilor, tov. GÜNTER BENSER, a prezentat într-o formă sintetică părțile cele mai importante ale compendiului „Istoria Partidului Socialist Unit din Germania”, apărută la Berlin în 1978. După cum se arată în referat drumul ascendent al construirii noii orânduiri, socialiste în R.D. Germană a fost jalonat de câteva etape importante. *Prima dintre ele*, cuprinsă între 1945—1947, a fost o etapă premergătoare, în care s-au produs unele transformări antifascist-democratice și antiimperialist-democratice. În această etapă s-au creat organele noii puteri de stat, a luat naștere un sector socialist al economiei, care cuprindea industria materiilor prime și industria grea, transporturile și, parțial, industria ușoară. Tot atunci s-a soluționat, într-un spirit cu adevărat democratic, problema agrară, s-a pus temeiul înnoirii vieții spiritual-culturale, în centrul căreia a stat reforma școlară democratică. *În a doua etapă*, cuprinsă între 1949—1961, s-au creat bazele socialismului. În octombrie 1949, s-a încheiat Republica Democrată Germană;

pină la alegerile din octombrie 1950 procesul instaurării puterii proletariatului s-a încheiat, fiind create condițiile trecerii la construirea societății socialiste. Conferința P.S.U.G. din iulie 1952, după cum s-a subliniat în referat, constata: „condițiile politice și economice, precum și conștiința clasei muncitoare și a majorității oamenilor muncii s-au dezvoltat în așa fel încât construirea socialismului a devenit sarcina fundamentală în Republica Democrată Germană”. În această etapă s-a dezvoltat neconținut baza tehnico-materială, s-au îmbunătățit și modernizat structurile de producție, s-a încheiat transformarea socialistă a agriculturii (1960), s-a perfecționat neîncetat mecanismul puterii statului socialist, datorită, mai cu seamă, dezvoltării democrației socialiste; a continuat revoluția în ideologie și cultură, dezvoltându-se sistemul de învățământ și afirmându-se o artă și o literatură socialiste, militante. La începutul deceniului al șaptelea R.D.G. dispunea de o bază metalurgică proprie, de ramuri industriale foarte dezvoltate, de o bază energetică mult extinsă. Structura de clasă se schimbase fundamental: 76,3% din persoanele ocupate în economie erau muncitori și funcționari, 12% țărani cooperatori, 7% intelectuali, 2% meșteșugari particulari, 1,8% meșteșugari în cooperativele de producție, și, în sfârșit, 0,7% negustori și mandatar.

În general, în această etapă se crease sistemul organizării politice a societății socialiste, având în centrul ei P.S.U.G., ca forță conducătoare. Ideologia marxist-leninistă a devenit dominantă. Unitatea social-politică a poporului s-a dezvoltat, fapt care a stat la baza începutului procesului formării unei națiuni germane socialiste.

În deceniul al șaptelea, date fiind noile condiții de dezvoltare a țării, în primul planul preocupărilor P.S.U.G. s-a aflat problema perspectivei dezvoltării R.D.G. S-au fundamentat teoretic conținutul și sarcinile noii etape în construirea socialismului, a cărei denumire a evoluat după cum urmează: societatea socialistă atotcuprinzătoare (1961—1965), ampla construire a socialismului (1965—1970) și societatea socialistă dezvoltată, — concept elaborat la Congresul al VIII-lea al P.S.U.G. din 1971. Pe acest temei, noul program al P.S.U.G., adoptat în 1976, a deschis perspectiva trecerii treptate la crearea bazelor comunismului prin perfecționarea neconținută a societății socialiste dezvoltate.

Procesul de construire a socialismului în R.D.G., a arătat referentul, a avut mari similitudini cu cel din alte țări socialiste, supunându-se acelorași legități general-valabile, dar a îmbrăcat și trăsături specifice. Astfel, în prima etapă, procesul revoluționar nu s-a desfășurat în condițiile unui stat centralizat suveran, iar ulterior, dezvoltarea lui s-a făcut prin imbinarea cu acuitate a problemei sociale cu cea națională, ca urmare a scindării Germaniei. Transformările revoluționare nu au început însă printr-o revoluție populară generală, fapt ce a influențat asupra nivelului factorului subiectiv, asupra conștiinței și organizării oamenilor muncii.

În referatul său, dr. MANFRED TERESIAK a abordat amplu conținutul etapei de făurire a societății socialiste dezvoltate în R.D.G. Această etapă, a arătat el, a început în anii '60, când au învins relațiile de producție socialiste, moment în care s-a putut constata, totodată, că „posibilitățile de dezvoltare a socialismului nu erau încă epuizate”. Congresul al VI-lea al P.S.U.G., care a avut loc în ianuarie 1963, prevedea drept țel strategic al partidului, „construcția amplă a socialismului în R.D.G.”, strategie dezvoltată de Congresul al VII-lea din aprilie 1967. În deceniul al șaptelea, R.D.G. a obținut succese remarcabile în dezvoltarea economiei naționale pe baza unui înalt nivel al științei și tehnicii, în perfecționarea conducerii și planificării economiei, în ridicarea nivelului de trai și al conștiinței socialiste. În perioada 1966—1970, venitul național a sporit anual, în medie, cu 5,2%, producția industrială cu 6,5%, productivitatea muncii cu 6%, veniturile reale pe cap de locuitor cu 22% ș.a. Toate aceste realizări au determinat Congresul al VIII-lea al P.S.U.G. din iunie 1971 să adopte strategia făuririi societății socialiste dezvoltate. Această treaptă, încadrând și dezvoltarea din deceniul al șaptelea, este considerată drept „un proces istoric care implică profunde transformări politice, economice și sociale, spiritual-culturale... În mod legitim ea presupune lupta permanentă între vechi și nou, între nivelul atins și cerințele mereu crescînde”. Potrivit programului P.S.U.G., societatea socialistă dezvoltată are drept caracteristici și criterii: crearea tuturor premiselor materiale, social-economice și politico-ideologice pentru transpunerea în fapt a scopului socialismului — a face totul, pentru binele poporului; crearea unei baze tehnico-materiale eficiente; unitatea indestructibilă dintre politica economică și socială; perfecționarea relațiilor de producție; creșterea rolului clasei muncitoare și al partidului ei ca forță conducă-

toare a societății; consolidarea multilaterală a ordinii socialiste și dezvoltarea plenară a democrației socialiste; ridicarea conștiinței socialiste a maselor largi; apărarea păcii și a cuceririlor socialiste; consolidarea alianței frățesti cu țările socialiste; statuarea tuturor condițiilor pentru dezvoltarea amplă a capacităților fizice și spirituale ale oamenilor. Congresul al XI-lea al P.S.U.G. din 1976 a cerut „multă tenacitate, consecvență și spirit de luptă”, din partea tuturor oamenilor muncii în realizarea acestor importante sarcini pe care le ridică construirea, într-o nouă etapă, a socialismului în R.D.G.

În referat, ca și în discuții s-a remarcat, totodată, că întreaga dezvoltare a socialismului în R.D.G. s-a găsit și se găsește într-o strînsă și permanentă legătură cu afirmarea noii orînduiri în celelalte țări socialiste. Politica externă a R.D.G. așează în centrul ei întărirea relațiilor cu statele din cadrul sistemului socialist. Primirea ei în O.N.U., în septembrie 1973, reprezintă „încununarea luptei îndelungate a comunității statelor socialiste, a tuturor celorlalte forțe progresiste din lume pentru recunoașterea, pe baza dreptului internațional, a R.D. Germane, pentru participarea ei cu drepturi egale la viața internațională”.

În referatul său ca și în discuții, tov. GERHARD NEUMANN s-a oprit asupra unor concluzii ce s-a desprins în cursul elaborării istoriei P.S.U.G., cu privire la creșterea rolului conducător al partidului în toate domeniile, premisă esențială a făuririi societății socialiste dezvoltate. Referentul a prezentat succint condițiile obiective și subiective din care au rezultat, la începutul deceniului al 8-lea, noi sarcini pentru activitatea de conducere a partidului, a arătat locul ocupat în acest context de factorii calitativi și cantitativi, cum s-a răsfrînt rolul conducător al P.S.U.G. în practica construcției socialiste, cum a crescut forța combativă a partidului. Pînă la începutul deceniului nostru, datorită politicii conservatoare a partidului, economia națională a R.D.G. a căpătat noi dimensiuni, înălțurîndu-se disproporțiile existente și accelerîndu-se ritmul de dezvoltare. Partidul a intensificat procesul reproducției largite, a încurajat inițiativele de masă, formele și metodele noi de creștere a producției (în acest context un loc important l-au ocupat planurile de întîmpinare, adică depășirea continuă a planurilor de stat în prevederile lor importante). În anii '70 se creaseră condiții de trecere, pe o nouă treaptă, la realizarea principiului: totul pentru binele poporului. Cerințe calitativ noi pentru activitatea politico-ideologică a partidului au rezultat din maturizarea și îmbogățirea experienței

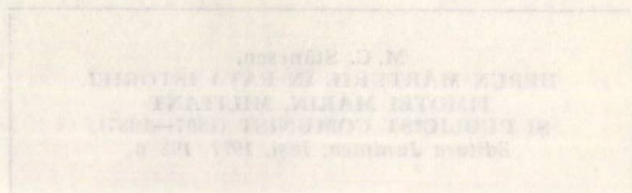
P.S.U.G., din sporirea răspunderii organelor de stat, organizațiilor și instituțiilor obștești în transpunerea în practică a sarcinilor construcției socialiste — ceea ce a îngăduit partidului o orientare mai intensă spre problemele politice principale. Democrația socialistă s-a dezvoltat neîncetat, îmbogățindu-și formele de manifestare (creșterea numărului de muncitori deputați, intensificarea activității Uniunii Liberale a Sindicatelor, a Frontului Național, a Tinerețului Liber German, a organizațiilor de femei, îmbunătățirea controlului muncitoresc-tărănesc).

Forța combativă a P.S.U.G. a sporit îndeosebi prin întronarea unui spirit de muncă principal, legat de viața al organizațiilor sale. „Practica demonstrează — se subliniază în referat — că toate progresele obținute în viața R. D. Germane se datorează politicii fundamentate științific a partidului. Ea face pe oamenii muncii să înțeleagă legitățile și cerințele obiective ale dezvoltării sociale și stimu-

lează organizarea, activitățile și inițiativelor lor.

Referatele cercetătorilor români au pus în lumină experiența partidului nostru în construirea societății socialiste multilaterale dezvoltate, cuceririle istoriografiei românești în acest domeniu.

Referatele celor două delegații au îngăduit angajarea unor fructuoase dezbateri. Ele au evidențiat existența unor importante similitudini în practica celor două partide comuniste — P.S.U.G. și P.C.R. — în opera lor de conducere a procesului de dezvoltare pe o treaptă nouă, superioară, a orînduirii socialiste. Au reliefat, de asemenea, experiența fiecărui partid în condițiile concrete din R. D. Germană, și, respectiv, R. S. România. Simpozionul a contribuit, la o mai bună cunoaștere reciprocă a celei mai noi istorii a celor două țări și popoare, a istoriei zilelor noastre.

M. C. Stănescu,
DEPUN MĂRTURIE ÎN FAȚA ISTORIEI.
TIMOTEI MARIN, MILITANT
ȘI PUBLICIST COMUNIST (1897—1937),
Editura Junimea, Iași, 1977, 192 p.

Prestigiosul serial în care se evocă biografia militanților mișcării noastre muncitorești, ai Partidului Comunist Român s-a îmbogățit cu lucrarea monografică despre Timotei Marin, luptător comunist de seamă și talentat condeier. Autorul, Marin C. Stănescu, cunoscut explorator al tezaurului documentar aflat în arhivele și bibliotecile țării, oferă cititorilor, prin această monografie, informații care, depășind datele în-deobște circumscrise unei evocări, zugrăvesc cu profunzime una dintre cele mai interesante etape din viața politică a României, cu deosebire din glorioasa istorie a Partidului Comunist Român. Să subliniem, de la început, reușita autorului de a integra activitatea P.C.R. în

istoria patriei, a României interbelice. Nu puține titluri ale capitolelor cărții sale exprimă această integrare a luptătorului revoluționar în mediul social-politic din acei ani: *...Societatea comunistă va triumfa ; Prețuire și stimă din partea profesorilor și a unor oameni politici ai vremii ; ...Trebuie să devenim un partid comunist de masă ; Pentru îmbinarea activității ilegale cu cea legală ; Cu arma scrisului în apărarea intereselor majore ale poporului român ; N-am a cere apărare decât muncitorilor, care sînt frații mei de clasă ; Cu gîndul la viitorul poporului român.*

În evocarea sa, M. C. Stănescu reconstituie cu grijă procesul formării ca militant a lui Timotei Marin. Aflăm, din filele cărții, că și-a

început activitatea revoluționară prin participarea la o acțiune de protest împotriva samavolnicilor administratorilor internatului școlii secundare al cărei elev era. Prima scenă pe care s-a format ca intelectual și de pe care se va face cunoscut întregii țări a fost Universitatea din Iași, al cărei strălucit student a fost.

Întîia cuvîntare rostită de la o tribună care se adresa țării a ținut-o în ziua de 8 decembrie 1918, la Iași, cu prilejul adunării festive care a omagiat desăvîrșirea statului național unitar, act de dreptate istorică și făurire de progres istoric. Invitat să vorbească în numele studenților, Timotei Marin a făcut dovada maturității și patriotismului său înflăcărat. Lipsind din antologia cărții pe care o prezentăm, ne permitem să reproducem un pasaj dintre cele mai reprezentative ale acestei cuvîntări: „Unirea tuturor românilor ne-a dat soarta noastră în mîinile noastre. Noi înșine sîntem acum stăpîni pe noi. Fiecare român

adevărat se bucură de acest lucru... Dar, pătrunzând pînă la adîncimea lucrurilor, cunoaştem că unirea politică a românilor de pretutindeni trebuie s-o întărim cu unirea sufletească, iar *temeliile vieţii sociale româneşti* le vom înlocui cu principiile democratismului, ce va aduce poporului român, veşnic răstignit de împrejurări, dreptatea şi dezvoltarea culturală pe care o merită” *.

Se distinge, în această cuvîntare, prin care militantul revoluţionar îşi făcea intrarea pe scena vieţii politice româneşti — declarîndu-se, de la început, *socialist* — atît bucuria împlinirii Marii Uniri, rezultat nemijlocit al luptei maselor populare, cît şi schiţarea căilor pe care trebuia să păşească România întregită. Cuvîntarea sa este organic pătrunsă de ideologia revoluţionară a clasei muncitoare, care, ajunsă la conştiinţa de sine în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, s-a afirmat vertiginos în viaţa politică a ţării. Fără nici o îndoială, Timotei Marin va fi fost impresionat de ampla mişcare revendicativă a muncitorilor ceferişti, tipografi, metalurgişti etc., desfăşurată în cursul anului 1918, la Iaşi. Trebuie subliniat că a rămas devotat declaraţiilor sale din decembrie 1918, în care cerea să consolideăm unirea politică a românilor, să punem la baza acestei uniri interesele sociale ale maselor, principiile democratismului, dreptatea socială şi dezvoltarea culturală.

În furtunoşii ani 1918 — 1921, era student la Universitatea din Iaşi, unde,

* Cuvîntarea lui Timotei Marin la festivitatea de omagiere a Unirii, organizată la Iaşi, la 8 decembrie 1918, în „Neamul românesc”, anul XIII, nr. 329 din 28 noiembrie-11 decembrie 1918.

asemenea întregii ţări, suflul marilor înnoiri avea forţe viguroase. Organizaţia locală a Partidului Socialist şi sindicală se reorganizează rapid, luptele maselor muncitoare cresc neconţinut, capătă o nouă anvergură şi intensitate. În acest climat revoluţionar, Timotei Marin devine, în 1919, membru al partidului, ale cărui idealuri vor fi crezul şi ţelul suprem al acţiunii sale de-a lungul întregii vieţi. Cum era văzut, în acei ani germinatori, eroul cărţii de faţă? Să reamintim declaraţiile — reproduse în lucrare — ale martorilor lui în procesul din Dealul Spirii, în care a fost implicat: „Ar trebui să cunoaştem mai bine sufletul tineretului şi să nu căutăm să zdrobim pe aceşti oameni înainte de a ne da seama de valoarea lor... Să nu căutaţi să distrugeţi cu orice preţ pe tînărul acesta, care mie îmi face impresia unei minţi luminate” (Nicolae Iorga); „Arestarea acestui student, care are atîtea drepturi la recunoştinţa bunilor români, a produs o profundă consternare în rîndul intelectualilor din Iaşi” (profesorul universitar Petru Bodgan); „Din propria mea constatare am văzut că e un patriot, în sensul manifestării unei dragoste deosebite de pămîntul pe care s-a născut..., fapt pe care toată lumea îl apreciază” (profesorul universitar dr. C. I. Parhon); „În cazul acuzatului Timotei Marin, care, cu generozitatea tinereţii, îmbrăţişează o doctrină pe care o crede plină de frumoase promisiuni, nimeni nu are dreptul să înăbuşe brutal o convingere...” (profesorul universitar Paul Bujor). În acest sens au depus mărturie în favoarea comunistului Timotei Marin mulţi alţi intelectuali din Iaşi, ca şi din Bucu-

reşti, cu prilejul lungului proces intentat comunistilor. Densa şi eroica activitate a lui Timotei Marin a confirmat şi a depăşit mărturiile depuse în faţa Tribunalului militar din Dealul Spirii de către personalităţi dintre cele mai remarcabile ale culturii româneşti.

Această activitate ne este evocată de M. C. Stănescu cu pertinenţă. Cititorilor li se oferă elemente reprezentative pentru judecarea spiritului de observare a publicistului Timotei Marin, precum şi pentru justeţea aprecierilor lui la adresa stărilor politice reale din România acelei epoci. Studiul, ca şi antologia publicată în a doua parte a cărţii, prezintă interes pentru un cerc larg de cititori şi, cu deosebire, pentru tineretul studios. Generaţia care l-a cunoscut pe Timotei Marin sau măcar contradictoria publicistică a acelor ani va găsi mărturii vibrante despre perenitatea ideilor şi tezelor revoluţionare şi patriotice în slujba cărora şi-a pus condeila Timotei Marin, ancorat în pulsul gândirii şi luptei partidului comunistilor români. Problema agrar-ţărănească, problema industrializării ţării, viaţa politică a României formau tot atîtea terenuri ale investigaţiilor şi analizelor sale. Cartea de faţă publică pentru înflă oară expunerile lui Timotei Marin la Congresul al V-lea al P.C.R., prin care sînt comunicate idei bazate pe o profundă cunoaştere a realităţilor şi cerinţelor social-economice şi politice româneşti. Scrisul lui Timotei Marin exprima aspiraţia clasei muncitoare, în frunte cu partidul comunist, de a determina cursul ţării în direcţia democraţiei, a prefacerilor revoluţionare, a instaurării orînduirii noi, socialiste.

Timotei Marin nu-și permite, în articolele sale, exerciții de gladiator la adresa personalităților din conducerea diferitelor grupări politice democratice. La baza scrierilor lui se află concepția materialistă a istoriei, concepție pe care a promovat-o, de asemenea, ca profesor la universitățile populare, cum erau și școlile socialiste. „Pasiunea lui nestinsă pentru cunoașterea trecutului de luptă al poporului român — ne comunică M. C. Stănescu —, dar mai ales de cercetare și analiză a proceselor social-economice ale vremii sale, activitatea partidului în special și a mișcării muncitorești în general, l-au determinat să-și aștearnă pe hîrtie propriile gânduri și judecăți și apoi să le publice, afirmîndu-se în anii următori ca un gînditor comunist remarcabil“ (p. 47). Declarîndu-și calitatea de condeier comunist, Timotei Marin milita în interesul progresului social și politic al țării, demonstrînd rolul înaintat, de avangardă, al clasei muncitoare, conduse de partidul comunist, în transformarea structurală a societății românești, în instaurarea pe pămîntul României a orînduirii libere de exploatarea omului de către om. Sînt semnificative, în acest sens, studiile intitulate : *Frontul unic ; Organizarea partidului ; Controlul asupra industriei ; Votul universal adevărat ; Perspectivele noii guvernări în lumina intereselor muncitorești*. Apreciind că locul intelectualilor este alături de clasa muncitoare, Timotei Marin le-a consacrat acestora studii, precum : *Corpul didactic și greva funcționarilor ; Intelectualii și problema muncii ; Științele economice și intelectualii*. În fapt, cele 17 numere ale „Scînteii“ din 1923, redactată de Timotei Marin,

sînt un autentic manifest al unității de interese dintre muncitori și intelectuali. În serialul publicat în „Facla“ din 1925, consacrat alegerilor comunale și județene din acel an, militantul comunist demonstrează necesitatea stringentă a unității de luptă dintre clasa muncitoare și țărănime.

Începînd din vara lui 1922, concomitent cu munca publicistică, Timotei Marin va depune o fructuoasă activitate revoluționară ca fiu credincios al partidului comunist. Evocarea ne înfățișează detaliat rolul important de conducător pe care l-a avut, în anii 1922—1923, în lupta studențimii revoluționare și democrate de la Universitatea ieșană împotriva curentului retrograd cuzistocodrenist, contribuția lui Timotei Marin la consolidarea Secțiunii din Iași a P.C.R., din a cărui conducere a făcut parte.

Monografia consacrată, tot astfel, proeminente pagini activității pe care Timotei Marin a desfășurat-o în anii 1925—1926 în București, ani ai deplinei maturități revoluționare. Acționînd din însărcinarea P.C.R., el a avut un rol de prim-plan în întemeierea, în vara anului 1925, a Uniunii Studenților Independenți, organizație care reunea tineri comuniști, socialiști sau de alte concepții politice. Timotei Marin s-a numărat printre fondatorii Blocului Muncitoresc-Țărănesc, organizație politică legală creată de P.C.R. în octombrie 1925. Dealtfel, la conferința din 18 aprilie 1926 a acestei organizații, a fost ales în Comitetul ei Central, fiind, o vreme, și membru al Comitetului municipal București al Partidului Comunist Român. De asemenea, în vara anului 1926, cîștigînd adeziunea a diferite personalități

politice și de cultură prestigioase, a creat, împreună cu alți comuniști, organizația Liga contra terorismului.

Mai trebuie menționat și faptul — remarcat pe larg în lucrare — că Timotei Marin a adus o contribuție de temelie la tipărirea ziarului legal al P.C.R. „Facla“ (1925—1926), a gazetelor „Viața universitară“, organ al Uniunii Studenților Independenți (1925), „Dezrobirea“, organ al Blocului Muncitoresc-Țărănesc (1926), unde a abordat în spirit creator problemele fundamentale ale vremii. Timotei Marin a militat neabătut pentru acțiuni politice unite ale clasei noastre muncitoare, pentru o colaborare largă a partidului comunist cu toate forțele politice din opoziție interesate în democratizarea vieții social-politice românești. Și în această perioadă el continuă să mențină legături cu marcantii oameni politici și de cultură, între care cele cu C. G. Costa-Foru, dr. N. Lupu ș.a. au servit într-un înalt grad cauzei partidului și luptei proletariatului român.

Toate acestea ilustrează cu forța vie a faptelor că eminentul militant și publicist comunist Timotei Marin a adus o contribuție de mare relief la afirmarea publică a programului și poziției P.C.R. în viața politică a țării, la strîngerea legăturilor acestuia cu masele largi populare, la apărarea intereselor majore ale poporului român.

Monografia de față exprimă calitățile profesionale ale autorului ei și este, în același timp, o confesiune a sentimentelor cu care el își urmărește eroul. Bun cunoscător al istoriei României, mai cu seamă a P.C.R., din anii în care a activat Timotei Marin, autorul evocării ar putea lua în

considerare, cu prilejul unei noi ediții, revederea unor aspecte și momente abordate în evocare, detaliind inițiativele și aprecierile profund științifice, realiste ale militanților P.C.R. din țară care, nu odată, erau estompate de directive neadecvate situației specifice țării noastre, sarcinilor care stăteau în mod obiectiv în fața comuniștilor români.

În primăvara anului 1924, lui Timotei Marin i se încredințează o sarcină de importanță majoră, aceea ca, împreună cu Gheorghe Cristescu, secretarul general al P.C.R. să trateze cu reprezentanții Partidului Socialist problema refacerii unității politice și sindicale a proletariatului român, cit

și a modalităților de realizare a frontului unic muncitoresc. Consfătuirea, ne spune autorul monografiei, „a rămas infructuoasă“ (p. 46). Explicarea, în contextul dat, a cauzelor nereușitei acestei consfătuiri, care este puțin cunoscută cercurilor de cititori, ar fi fost, credem, oportună.

Dincolo de cele câteva scăderi ale ei, cartea de față, scrisă în lumina adevărului istoric și în serviciul idealurilor revoluționare ale clasei noastre muncitoare, ilustrează pașii însemnați făcuți de istoriografia mișcării muncitorești din România, de biografia figurilor acestei mișcări, prin deschiderea largă și fecundă creată istoriografiei românești de către cel de al IX-lea Congres al parti-

dului nostru. Evocînd figura unui autentic erou al clasei muncitoare, activist și condeier al Partidului Comunist Român din cei mai complecși ani ai existenței sale, ani de grele încercări, M.C. Stănescu realizează, totodată, o izbutită frescă a primilor 15 ani de viață social-politică a țării după Marea Unire din 1918.

Biografia eroică a lui Timotei Marin se constituie astfel într-una dintre cele mai distinse și patriotice mărturii depuse în fața istoriei de luptătorii comuniști ai țării noastre, purtătorii și promotorii împlinirii a tot ce înseamnă progres și dezvoltare pe meleagurile României contemporane.

N. G. MUNTEANU

Prof. dr. Elena Bărbulescu, LUPTA MASELOR POPULARE ÎN REVOLUȚIA DE ELIBERARE SOCIALĂ ȘI NAȚIONALĂ, ANTIFASCISTĂ ȘI ANTIIMPERIALISTĂ. JUDEȚELE OLT ȘI ROMANAȚI 1944—1947,

Editura politică, București, 1979, 206 p.

Conducerea partidului nostru, mai ales după Congresul al IX-lea, a recomandat cercetătorilor pe tărîmul științelor sociale să se ocupe în mai mare măsură de studierea istoriei locale. Și, într-adevăr, în anii ce au urmat, au apărut în țara noastră numeroase lucrări cu tematică locală: istoria unor județe, localități, întreprinderi ș. a. Valoarea unor asemenea lucrări este îndeobște cunoscută. În primul rînd, ele pun în circuitul cunoașterii informații impresionante care întregesc și îmbogă-

tesc cu date și fapte noi fenomenul istoric pe plan național. Apoi, lucrările cu caracter local contribuie la cultivarea sentimentelor de mîndrie patriotică față de locurile natale, față de istoria patriei.

Cele menționate mai sus sînt întru totul confirmate de lucrarea semnată de dr. Elena Bărbulescu, apărută recent în Editura Politică sub titlul *Lupta maselor populare în revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă. Județele Olt și Ro-*

manați 1944—1947. Ea oferă cititorului o imagine amplă și convingătoare a participării maselor populare din fostele județe Olt și Romanați la epopeea transformării revoluționare a societății românești, proces inaugurat de declanșarea revoluției sociale și naționale, antifasciste și antiimperialiste din august 1944. Substanța originală a lucrării se degajă din două laturi bine definite. În primul rînd, ea pune în circuitul cunoașterii o suită de date și fapte inedite, depistate din arhive locale și centrale, care atestă participarea activă a locuitorilor din fostele județe Olt și Romanați la marea operă de prefaceri înnoitoare din societatea românească, la desfășurarea revoluției popular-democratice. În al doilea rînd, ea oferă o profundă analiză cu privire la proporțiile, parti-

cularitățile și semnificația procesului revoluționar desfășurat cu vigoare în această parte a țării.

Concretizînd, la limitele a două județe, schimbările revoluționare petrecute în anii 1944—1947, dr. Elena Bărbulescu nu a pierdut nici un moment din vedere procesele generale care, sub conducerea comuniștilor, s-au desfășurat la scara întregii țări. Stăpînind în detaliu cunoștințele de istorie contemporană românească, autoarea integrează în chip fericit problematica lucrării sale în cadrul istoriei generale a patriei. În acest fel, lucrarea oferă un echilibru reușit, autoarea redînd atît imaginea transformărilor care au avut loc în cele două județe, cît și în țară, în general.

O notă personală comportă și structura lucrării, judicioasa compartimentare a problematicii ei în cele șase capitole. Lucrarea mai dispune de încheiere-concluzii, cinci anexe documentare și bibliografie.

Primul capitol al lucrării, intitulat „Consi­deratii generale asupra situației agrare din România în perioada interbelică”, prezintă tabloul general pe care s-a grefat evoluția social-economică din fostele județe Olt și Romanați pînă în anul 1944. În această parte a lucrării cititorul este informat asupra stării economice, demografice, culturale, sanitare și sociale din cele două județe în perioada dintre cele două războaie mondiale. Pornind de la specificul acestor meleaguri românești, autoarea, pe bună dreptate, insistă asupra structurii proprietății în această zonă „eminamente agrară”, concludînd că aici se manifestau „pregnant contradicțiile specifice

agriculturii noastre interbelice” (p. 23). Acest fenomen a determinat de timpuriu atracția țărănimii din această parte a țării față de ideile socialiste. Astfel, la finele secolului trecut, în județul Olt, în 98, din totalul de 102 comune, activau cluburi socialiste, iar în județul Romanați se aflau cluburi socialiste în 32 de comune din cele 116 existente (p. 47).

Capitolul al II-lea al lucrării se referă la „Victoria insurecției armate din august 1944 — început al revoluției de eliberare socială și națională”. După jalonarea sintetică a acestui eveniment de importanță epocală pentru destinele poporului român, dr. Elena Bărbulescu insistă asupra contribuției maselor populare din județele Olt și Romanați la izbînda insurecției. În acest context sînt puse în lumină acțiunile antifasciste și anti-hitleriste din cele două județe, victoriile repurtate de gărzile patriotice și de ceilalți luptători din această parte a țării, alături de armată, sub conducerea comuniștilor, împotriva trupelor naziste, acțiuni conjugate cu eforturi de masă pentru transpunerea în viață a chemării P.C.R. — „Totul pentru front, totul pentru victorie!”

Capitolul al III-lea al lucrării se intitulază: „Partidul Comunist Român, conducătorul luptei pentru transformări democratice. Organizarea activității revoluționare a maselor populare din județele Olt și Romanați”. În paginile acestui capitol, substanțial ca întindere, este analizat un cerc larg de probleme ca: reorganizarea pe baze noi, în condiții legale, a activității P.C.R.; dezvoltarea sindicatelor muncitorești, a organizațiilor de tine-

ret și a celorlalte organizații democratice ale oamenilor muncii; consolidarea unității de acțiune a clasei muncitoare și făurirea alianței muncitorești-țăărănești.

Politica P.C.R. de unire a principalelor forțe ale națiunii în lupta pentru reînnoirea democratică a țării și-a găsit expresie în formarea, la 12 octombrie 1944, a Frontului Național-Democrat, pe baza Platformei-program propusă de Partidul Comunist Român la 25 septembrie 1944 tuturor forțelor democratice și antifasciste din țară. Lucrarea oferă exemple din cele mai convingătoare care atestă cu putere larga adevărată a maselor populare din județele Olt și Romanați la Platforma-program propusă de P.C.R. În spiritul sarcinilor decurgînd din acest document major, autoarea urmărește dinamica procesului revoluționar pe plaiurile celor două județe prin prisma a două coordonate fundamentale ale etapei: a) lupta pentru democratizarea aparatului de stat; b) lupta pentru înfăptuirea reformei agrare.

Pe baza unei bogate informații, autoarea reconstituie dimensiunile revoluționare ale procesului de democratizare ale vieții publice desfășurat în cele două județe, insistînd asupra formelor variate de luptă ale maselor pentru înlăturarea vechilor autorități reacționare și instalarea la conducerea județelor, orașelor, comunelor, întreprinderilor etc., a reprezentanților forțelor democratice.

Pagini pline de eroism evocă lupta țărănimii pentru pămînt, pentru înfăptuirea reformei agrare. În acțiunea de mobilizare a țărănimii la procesul revoluționar, alături de clasa muncitoare și de celelalte categorii ale oame-

nilor muncii, partidul comunistilor a ținut seama de doi factori fundamentali, specifici României: 1. țărâniea reprezenta marea majoritate a populației țării; 2. țărâniea se evidenția ca o puternică forță revoluționară. Date ample și inedite furnizează lucrarea în ceea ce privește formele de organizare și de luptă ale țărânimii din județele Olt și Romanați, începând cu extinderea organizațiilor Frontului Plugarilor în comunele din această parte a țării, cu vigurosul proces de constituire a comitetelor sătești, cu trecerea plugarilor la dijmuirea recoltei moșierești, și pînă la confiscarea pe cale revoluționară a pămînturilor moșierești. Reținem, în acest context, informațiile din **lucrarea** privind sprijinul direct primit de țărânie din partea muncitorilor din întreprinderile celor două județe, ceea ce a facilitat adîncirea continuă a alianței muncitorești-țărânești.

Rod al luptei maselor populare de pe întreg cuprinsul României, la 6 martie 1945 a fost instalat primul guvern revoluționar-democratic, cu un pronunțat caracter muncitoresc-țărănesc din istoria țării, ceea ce a marcat schimbarea regimului. Lucrarea oferă informații bogate și convingătoare în ceea ce privește larga adeziune a maselor din județele Olt și Romanați la politica guvernului revoluționar-democratic, felul în care oamenii muncii de pe aceste meleaguri s-au angajat în lupta pentru reconstrucția țării, modul în care s-a legiferat și definitivat reforma agrară, precum și bilanțul ei în cele două județe (p. 102—103).

La fel de izbutit este și Capitoul al IV-lea al lu-

crării, care înfățișează „Contribuția maselor populare din fostele județe Olt și Romanați la victoria forțelor democratice în alegerile parlamentare din anul 1946”. În acest context se analizează pe larg Platforma-program a formațiunilor coalizate în Blocul Partidelor Democratice, relevîndu-se prin numeroase exemple, adeziunea maselor populare din cele două județe la acest document major. Se evocă, apoi, campania electorală desfășurată pe meleagurile respective, activitate care a stimulat energiile maselor în vederea redresării și sporirii producției industriale și agricole, verigă hotărîtoare în refacerea și dezvoltarea în perspectivă a României. Pagini concludente și convingătoare din lucrare se referă la ampla confruntare pe scară locală dintre forțele democratice și cele reacționare în timpul campaniei electorale, precum și izolarea tot mai accentuată ale acestora din urmă de mase.

Lucrarea pune în lumină date și fapte deosebit de prețioase cu privire la activitatea pe aceste meleaguri a tovarășului Nicolae Ceaușescu, în calitate de candidat al Blocului Partidelor Democratice pentru județul Olt. Conducător de frunte al partidului nostru, cu o bogată și îndelungată experiență în lupta revoluționară, stimat și prețuit de popor pentru aportul său la cauza revoluției, îndrumările tovarășului Nicolae Ceaușescu în timpul campaniei electorale din județul Olt au constituit un sprijin inestimabil în ampla acțiune desfășurată de forțele democratice pentru victoria în alegeri. Deosebit de semnificative în acest sens sînt aprecierile făcute la adresa tovarășului

Nicolae Ceaușescu de către ziarul „Înainte”, organul de presă al Comitetului regional Oltenia al P.C.R. Cităm din acest articol, reprodus în paginile 140—141 ale lucrării: „Înălțat din mijlocul plugarilor olteni, dintr-o familie de plugari săraci din județul Olt, cunoscînd greutățile, durerile și aspirațiile lor, tovarășul Nicolae Ceaușescu și-a dat seama încă din copilărie că îmbunătățirea vieții materiale a plugarilor — ca, de altfel, a întregii clase muncitoare — nu poate fi obținută decît prin unitatea lor”. După ce se trece în revistă activitatea revoluționară îndelungată a tovarășului Nicolae Ceaușescu pentru fericirea poporului, articolul conchide: „Muncitorimea și masele producătoare din Oltenia și din întreaga țară sînt recunoscătoare acestui vrednic, cinstit și curajos fiu al poporului, care nu s-a clintit niciodată de la postul său de luptă pentru cauza fericirii naționale... Masele privesc cu mîndrie spre bravul lor candidat, căruia îi vor acorda încrederea lor în viitoarele alegeri”.

Informațiile ample din lucrare cu privire la întîlnirile tovarășului Nicolae Ceaușescu cu alegătorii, cuvîntările sale la întrunirile organizate în diferite localități ale județului au o valoare cu adevărat istorică. Cuvîntările rostite de către tovarășul Nicolae Ceaușescu în fața maselor se caracterizează prin dragoste față de popor, prin clarviziune revoluționară, prin cunoașterea în profunzime a realităților țării, prin receptivitate la tot ceea ce era nou în etapa revoluționară dată. Pe bună dreptate se concluzionează în lucrare că întîlnirile tovarășului Nicolae Ceaușescu cu ale-

gătorii, în perioada campaniei electorale, s-au transformat „într-o puternică manifestație de simpatie pentru partidul comunist, pentru cadrele sale de conducere, între care un rol de seamă revenea tovarășului Nicolae Ceaușescu, fiu al acestui județ (p. 139).

Bogata activitate desfășurată de forțele democratice în județele Olt și Romanați în timpul campaniei electorale s-a finalizat într-un bilanț strălucit. Datele statistice din lucrare ilustrează că la alegerile parlamentare din noiembrie 1946, candidații B.P.D. din cele două județe — la fel ca în toate județele țării — au obținut o victorie categorică, în paralel cu înfringerea zdrobitoare a partidelor reacționare (p. 153—154).

Acelaș interes prezintă și Capitolul al V-lea din lucrare, intitulat „Lupta maselor populare din județele Olt și Romanați pentru desăvârșirea revoluției burghezo-democratice și trecerea la revoluția socialistă“. Paginile din această secvență a lucrării tratează pe larg două probleme fundamentale ale perioadei de după alegerile parlamentare: 1. contribuția oamenilor muncii din județele Olt și Romanați la înfăptuirea măsurilor cu caracter artcapitalist precum și ale altor hotărâri ale guvernului, în vede-

rea întăririi economice și social-politice a regimului popular-democratic; 2. schimbarea radicală a raportului forțelor de clasă în favoarea clasei muncitoare și a aliaților săi.

În schimbarea raportului de forțe un rol de prim ordin l-a avut procesul de apropiere și consolidare a unității dintre P.C.R. și P.S.D. Acest proces este urmărit pe larg și cu competență în lucrare, autoarea aducând o suită de fapte și date inedite cu privire la consolidarea unității de acțiune a muncitorilor din județele Olt și Romanați, unde, încă la sfârșitul anului 1944 au luat ființă Comitetele județene ale Frontului unic muncitoresc. Se analizează, la scara celor două județe, procesul de consolidare a unității organizatorice și politice a clasei muncitoare, insistându-se asupra dezbaterilor în comun a Platformei partidului unic muncitoresc, elaborată de comitetele centrale ale P.C.R. și P.S.D. în noiembrie 1947. În finalul acestei părți a lucrării se evidențiază ecoul și adeziunea maselor populare din cele două județe la actul revoluționar al proclamării Republicii Populare Române, care a marcat trecerea României într-o nouă etapă de dezvoltare — etapa revoluției socialiste.

Ultimul capitol al lucrării, „Bilanț și perspective în dezvoltarea județului Olt în anii socializmului“ este o sinteză a istoriei prezente și o prefigurare a istoriei viitoare a acestor meleaguri, în pas cu mersul întregii țări pe treptele ascensiunii socialiste și comuniste. În anii noștri, cele două foste județe formează împreună o singură entitate administrativă — județul Olt — ce-și vadește superioritatea atât pe plan economic, cât și pe plan social-cultural. Procesul accele- rat de industrializare, de modernizare a agriculturii, de ridicare continuă a nivelului spiritual al maselor, care se desfășoară în mod armonios în întreaga țară, și-a pus amprenta și asupra dezvoltării județului Olt. Lucrarea furnizează informații concludente privind succesele în toate domeniile de afirmare socială, materială și spirituală, obținute azi de muncitorii, țărani și intelectuali din actualul județ Olt și, totodată, oferă cititorului perspectiva de viitor a acestuia.

În concluzie, lucrarea elaborată de dr. Elena Bărbulescu se înscrie ca o realizare meritorie a istoriografiei românești consacrate tematicii trecutului județelor patriei noastre.

GHEORGHE UNC

**Elena Voiculescu, Marin Voiculescu RENĂȘ-
TEREA ARICANĂ,**

Editura politică, București, 1979, 270 p.

Lucrarea de față reprezintă o încununare a unei munci îndelungate de cercetare, de care cititorii interesați au putut să afle

din articolele publicate de cei doi autori în revistele de specialitate din țară și de peste hotare. Contactul nemijlocit cu realită-

țile africane, cunoașterea temeinică a punctelor de vedere formulate de lideri africani marcanți, cit și studiarea aprofundată a unei imense literaturi de specialitate conferă cărții originalitate și valoare.

Autorii definesc noțiunea de *renaștere africană* ca o reevaluare a valorilor istorice, culturale, artistice, juridice, politice,

și mai ales o îmbogățire a respectivei moșteniri, atît în cîmpul acțiunii și activității practice, cît și în universul spiritual. Renașterea africană presupune, deci, o transformare radicală a vieții și structurilor economice, juridice, politice, prezentul impunîndu-se nu ca rezultat al negării trecutului pur și simplu, ci ca depășire dialectică a lui, căruia i se adaugă o îmbogățire revoluționară (p. 11).

Studierea renașterii africane pornește de la geneza și afirmarea națiunilor africane, în cadrul unui proces revoluționar extrem de complex, constituind o parte inseparabilă a procesului revoluționar mondial, tendință logică a progresului istoric. Autorii atrag atenția asupra faptului că, interpretarea specificului națiunilor africane trebuie debarasată de orice „idoli” și tentații de analogii forțate în optici europocentriste, întrucît națiunile africane apar și se afirmă în contextul contemporan, deosebit de cel existent pe vremea formării națiunilor în Europa, și într-un cadru specific.

Autorii se opresc, în continuare, asupra structurilor și instituțiilor politice africane, subliniind faptul că puterile străine au edificat structuri administrative, sociale, instituții politice, culturale, religioase, care au ignorat specificul național și au dat prioritate politicii și practicii călăuzite de formula „dezbină și stăpînește”. Alături de instituțiile moderne create spre folosul stăpînitorilor străini, s-au menținut rămășițe ale comunismului și feudalismului, subminate de dezvoltarea unei economii de schimb, de apariția muncii salariate ș.a. În acest cadru se impune, relevă autorii, o reconsiderare critică a vechilor instituții africane

sau, după cum scria Julius Nyerere: „Africa trebuie să-și modifice propriile instituții pentru a le pune în concordanță cu noile sale aspirații”; această schimbare trebuie „să fie pozitivă, ea trebuie să fie inițiată și modelată pentru Africa și nu trebuie să fie o simplă reacție față de evenimintele care afectează Africa” (p. 60).

În analiza structurilor politice, lucrarea acordă atenție conceptului african de democrație, o democrație pornind de la tradițiile popoarelor africane vechi de mii de ani și dezvoltată sub conducerea unor partide de masă. După eliberare, numărul partidelor și organizațiilor politice s-a restrîns, constituindu-se în multe țări partide unice de masă, ca partide de guvernămînt. Experiența unor asemenea sisteme este apreciată drept pozitivă, deoarece ele sînt capabile a realiza o convergență a intereselor tuturor categoriilor sociale către interesul național. Pornind de la aceste realități, sînt combătute în lucrare „criticile” pe care unii africanologi sau oameni politici occidentali le aduc sistemului politic monopartid din țările africane, autorii bazîndu-se pe explicațiile furnizate de personalități africane marcante, pe documentele partidului nostru. „Pentru aceste state — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu —, problema pluralității partidelor nu are nici un fel de însemnătate; dimpotrivă, a le îndemna să meargă pe această cale înseamnă a acționa pentru a sparge unitatea forțelor naționale din aceste țări, a deschide calea pătrunderii a tot felul de influențe străine din afară, a împiedica progresul, întărirea independenței și suveranității țărilor respective. Nu de

pluralitate au nevoie acum aceste țări, ci de o forță unică, națională, care să le conducă în lupta pentru eliberarea deplină, pentru independență, pentru bunăstare”¹.

Majoritatea partidelor unice de guvernămînt — arată autorii — au formulat ca scop al activității lor construirea socialismului, într-o varietate de forme cuprinse în noțiunea de „socialism african”. După Sékou Touré, opțiunea pentru socialism nu este „un fenomen spontan sau sentimental”, ci este „urmarea logică a unui proces normal de dezvoltare” pe baza „legilor generale, universale, recunoscute ale socialismului...”, asimilate și modelate în mod corespunzător la condițiile obiective ale țării respective”; J. Nyerere subliniază necesitatea ca fiecare popor să-și elaboreze propriul model socialist determinat concret istoric, căci „a gîndi că există un socialism pur a cărui soluție este deja cunoscută este o insultă adusă inteligenței umane”. Nu există o doctrină socialistă africană unitară, identică pentru toate partidele și statele africane, totuși există unele trăsături comune, pe care autorii le evidențiază: strădania spre o dezvoltare globală, autonomă, dreaptă și echilibrată; lichidarea stării de subdezvoltare; crearea economiei naționale prin naționalizare și cooperativizare; planificarea evoluției sociale; lichidarea exploatarei omului de către om; ridicarea nivelului de trai al poporului; eradicarea analfabetismului, foametei și bolilor; realizarea unei

¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilaterale dezvoltate*, vol. 14, Editura politică, București, 1977, p. 214.

structurări în economie, politică și cultură (p. 96). Autorii descriu diferitele similitudini și particularități ale conceptelor socialiste africane, ajungând la concluzia, științific fundamentată, că opțiunile socialiste africane atestă încă o dată elementul de universalitate al marxismului. Diferite sînt, firește, formele, mijloacele de realizare, cartea prezentînd cititorilor experiența mai multor țări africane, parte care, după părerea noastră, putea fi mai largă.

Se remarcă în lucrare paginile consacrate umanismului african. „Umanismul în cadrul culturii africane are — relevă autorii — o plurivalență de sensuri și se distinge pe de o parte ca atitudine etnică, spirituală, ca experiență trăită, ca mod de raportare la colectivitate, ca existență și ființare a individului într-un sistem de valori, ca agent activ al asimilării, transmiterii și creării acestora“ (p. 121). Cartea analizează aceste sensuri și demonstrează modul perfect logic, rațional al comuniunii popoarelor africane cu natura, combătînd aserțiunea unor africanologi europeni după care rațiunea ar aparține Europei, iar emoția Africii. Virtutile popoarelor africane sînt îndeobște cunoscute, făurite în „laboratorul“ naturii și în creuzetul comunității tribale, dar astăzi umanismul african nu se oprește numai asupra explicării și definirii omului, ci pretinde o transformare a omului de culoare în sensul dobîndirii valorii, recîștigării libertății și egalității cu celelalte popoare. De asemenea, umanismul african este un umanism politic, definindu-se ca antirasism.

Cea de-a doua parte a lucrării dezvăluie tabloul ideologic african, coordonatele de ansamblu ale

istoriografiei, filozofiei și culturii africane. Referitor la principalele orientări ideologice (vezi p. 144—155), autorii subliniază că, în primul rînd, și cu perspective dintre cele mai sigure, se situează *orientarea socialistă*, cu trăsături caracteristice Africii, avînd ca reprezentanți marcantî pe Kwame Nkrumah, Julius Nyerere, Marien N'Guabi, Samora Machel ș.a. Numeroase lucrări și studii apărute în ultimii ani în unele țări socialiste, arată autorii, insistă mai ales pe laturile divergente ale socialismului african, față de socialismul așa cum este el „văzut“ și apreciat în Europa, ocolind ceea ce este comun, asemănător. Doctrinariii africani recunosc și se referă cu toată atenția la învățătura marxistă, la socialism, la experiența socialistă mondială, dar acest act nu se confundă cu o copiere mecanică, el este înainte de toate un act politic real, ce caută să țină seamă de circumstanțele socio-politice, istorice interne și externe concrete. În al doilea rînd, se manifestă *naționalismul*, care, ca ideologie se definește prin lupta de eliberare națională, prin lupta pentru consolidarea independenței, prin solidaritate africană sau panafricanism. În acest sens, el se apropie de ideologia mișcărilor de eliberare europene din secolul al XIX-lea, neavînd nimic comun cu doctrina naționalistă burgheză exclusivistă și asupritoare. O altă orientare ideologică care se detașează este *umanismul*, în sensul deslușit într-un capitol anterior al lucrării.

Ideologia popoarelor africane este un act de cultură ce stă la baza *decolonizării spirituale*, înțeleasă de oamenii politici africani ca o necesitate istorică, o adevărată revoluție spirituală soldată

cu dobîndirea unei identități proprii, a conștiinței istorice naționale. Unii filozofi europeni ca David Hume sau Hegel n-au înțeles spiritul Africii, nu i-au înțeles specificul, marele filozof german afirmînd, total nejustificat, că Africa ar reprezenta „anti-istoricul închis în sine, limitat întru totul la spiritul naturii“. Dacă asemenea afirmații denotă o necunoaștere a Africii, altele, făcute de cîrmuitorii coloniali sau de teoreticieni în slujba lor — potrivit cărora popoarele africane nu ar fi popoare istorice, că alte continente le-au modelat și le-au determinat cursul istoriei — urmăreau să permanentizeze dominația străină și să conteste capacitatea de autoconducere a popoarelor africane.

Tocmai de aceea — subliniază autorii, menționînd texte ale gînditorilor africani — istoria Africii trebuie scrisă de africanii însăși. Această istoriografie trebuie să surprindă existența independentă a Africii înainte de subjugarea colonială, cu structuri sociale și ritmuri deosebite de dezvoltare, care atestă situarea Africii pe o poziție de egalitate cu celelalte popoare ale lumii, implicit cu cele ale Europei. În acest context, un loc important îl ocupă analiza contribuției locului și rolului fiecărei țări, deoarece nimic nu ar fi mai hazardant decît a trata continentul african ca pe un tot omogen. Explicînd afirmația, autorii amintesc că, în trecutul Africii au existat state-imperii: Oyo, Benin, Denkyria, Akwamu — adăugăm noi Ghana, Mali, Etiopia, Zimbabwe, Songhai ș.a. — cu orașe înfloritoare, cu armate puternice, desfășurînd un intens comerț cu vecinii, cu arabii și chiar cu Europa. După părerea unor cunoscuți

africanologi, în faza pre-colonială Africa depășise, în linii mari, stadiul comunei primitive și se afla într-o perioadă numită „feudalism elementar” sau „feudalism tribal”. Conchizînd asupra obiectivelor mari ale istoriografiei africane, autorii scriu: „Misiunea istoriei africane de a reda popoarelor autoîncrederea, mîndria și conștiința propriei lor meniri de transformare socială decurge cu prisosință din condițiile deosebite în care tinerele națiuni luptă nu numai pentru eradicarea acestuia, ci și pentru realizarea decolonizării, a africanizării

vieții lor sociale, a transformării acestora în adevărați subiecți creatori de istorie” (p. 191).

Sînt cuprinse în lucrare și principalele direcții și orientări din filozofia socială africană, relevîndu-se rolul culturii și educației în accelerarea progresului social. Autorii definesc, de asemenea, personalitatea culturală africană, locul culturii africane în cultura universală. Marele merit al lucrării constă în faptul că permite unor cercuri largi de cititori să facă cunoștință cu spiritul Africii contemporane, cu ideile marilor personali-

tăți africane care au adus contribuții de seamă la făurirea noilor state independente. Considerăm că un capitol consacrat rolului armatei nu ar fi fost de prisos în lucrare, o bibliografie selectivă ar fi înlesnit introducerea cititorului în temă, după cum un rezumat într-o limbă de circulație mai mare ar fi contribuit la cunoașterea mai amplă a unei realizări importante a științei politice românești, datorate apreciațiilor cercetători Elena și Marin Voiculescu.

GH. NICOLAE CĂZAN

SUSȚINEREA UNOR TEZE DE DOCTORAT

În perioada decembrie 1976 — noiembrie 1979, la Institutul de studii istorice și social-politice de pe lingă C.C. al P.C.R. a avut loc susținerea publică a următoarelor teze de doctorat, după cum urmează:

la 22 decembrie 1976 — „Procesul de unificare a mișcării muncitorești din Transilvania cu mișcarea muncitorească din vechea Românie (decembrie 1918 — mai 1921)”, elaborată de Vasile Șchiopu, Comisia de doctorat fiind formată din: conf. univ. dr. Gheorghe Zaharia, director adjunct științific la I.S.I.S.P. — președinte, dr. Nicolae Copoiu, șef de sector la același Institut — conducător științific, prof. univ. dr. Iosif Kovács, prorector al Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, prof. univ. dr. Aurel Loghin, de la Universitatea „Alexandru I. Cuza” din Iași, dr. Gheorghe Unc, șef de sector la I.S.I.S.P. — membri;

în ziua de 27 septembrie 1977 — „Trăsăturile istoriografiei materialist-isto-

rice românești privind deceniul patru al României interbelice”, elaborată de Livia Dandara, Comisia de doctorat avînd următoarea componență: conf. univ. dr. Gheorghe Zaharia, director adjunct științific la I.S.I.S.P. — președinte, prof. univ. dr. docent Titu Georgescu, prorector al Universității București — conducător științific, prof. univ. dr. Dumitru Almaș, de la Universitatea București, conf. univ. dr. Gheorghe I. Ioniță, de la Universitatea București, col. dr. Alexandru Gh. Savu, șef de sector la Centrul de studii și cercetări de istorie și teorie militară — membri;

la 4 aprilie 1978 — „Problema agrară în România. 1864—1888”, elaborată de Ion Ilincioiu, Comisia de doctorat fiind alcătuită din: conf. univ. dr. Gheorghe Zaharia, director adjunct științific la I.S.I.S.P. — președinte, prof. univ. dr. Damian Hurezeanu de la Academia „Ștefan Gheorghiu” — conducător

științific, prof. univ. dr. Constantin Corbu, de la Universitatea București, dr. Augustin Deac, cercetător științific principal la I.S.I.S.P., dr. Mircea Iosa, cercetător științific principal la Institutul „Nicolae Iorga” — membri;

la 3 iunie 1978 — „Istoria mișcării muncitorești revoluționare și democratice din Bazinul mijlociu și inferior al Văii Bistriței în perioada 1918—1944”, elaborată de Ionel Marin, Comisia de doctorat avînd componența următoare: conf. univ. dr. Gheorghe Zaharia, director adjunct științific la I.S.I.S.P. — președinte, dr. Nicolae Popescu, cercetător științific principal la I.S.I.S.P. — conducător științific, prof. univ. dr. Aurel Loghin, de la Universitatea „Alexandru I. Cuza” din Iași, prof. univ. dr. Nicolae Petreanu, de la Academia „Ștefan Gheorghiu”, dr. Marin Stănescu, cercetător principal la I.S.I.S.P. — membri;

în ziua de 10 iunie 1978 — „Crearea Uniunii Tineretului Comunist din România”, elaborată de Constantin Petculescu, Comisia de doctorat fiind compusă din: conf. univ.

dr. Gheorghe Zaharia, director adjunct științific la I.S.I.S.P. — președinte, dr. Augustin Deac, cercetător științific principal gradul II la I.S.I.S.P. — conducător științific, prof. univ. dr. Vasile Gh. Ionescu, rector al Institutului de învățămînt superior din Suceava, conf. univ. dr. Gheorghe I. Ioniță, de la Universitatea București, dr. Gheorghe Unc, șef de sector la I.S.I.S.P. — membri ;

la 19 octombrie 1978 — „Viața politică din România între anii 1866—1876“, elaborată de Elena Șova Ostoici, Comisia de doctorat avînd componența următoare : conf. univ. dr.

Gheorghe Zaharia, director adjunct științific la I.S.I.S.P. — președinte, prof. univ. dr. Damian Hurezeanu, de la Academia „Ștefan Gheorghiu“ — conducător științific, prof. univ. dr. Constantin Nuțu, de la Universitatea București, dr. Nicolae Copoiu, șef de sector la I.S.I.S.P., dr. Augustin Deac, cercetător științific principal gradul II la I.S.I.S.P. — membri ;

în ziua de 23 aprilie 1979 — „Triumful rațiunii împotriva violenței“, elaborată de Stelian Neagoe, Comisia de doctorat fiind formată din : conf. univ. dr. Gheorghe Zaharia, director adjunct științific la I.S.I.S.P. — președinte,

prof. univ. dr. docent Titu Georgescu, prorector al Universității București — conducător științific, prof. univ. dr. Nicolae Petreanu, de la Academia „Ștefan Gheorghiu“, conf. univ. dr. Mircea Mușat, conf. univ. dr. Mihai Fătu, cercetător științific principal al I.S.I.S.P. — membri.

În urma discuției publice a acestor lucrări, comisiile de doctorat au hotărît, cu unanimitate de voturi, acordarea titlului de doctor în istorie tovarășilor Vasile Schiopu, Livia Dandara, Ion Ilincioiu, Ionel Marin, Constantin Petculescu, Elena Șova Ostoici și Stelian Neagoe.

TUDOR GHEORGHE

SUMARUL NUMERELOR 1 — 6/1979

Cuvîntarea tovarăşului NICOLAE CEAUŞESCU la adunarea festivă din Capitală organizată cu prilejul împlinirii a 35 de ani de la revoluţia de eliberare socială şi naţională, antifascistă şi antiimperialistă	IV/ 3*
Cuvîntarea tovarăşului NICOLAE CEAUŞESCU la încheierea lucrărilor Congresului al XII-lea al Partidului Comunist Român	VI/ 3

*

„Omagiul Preşedintelui NICOLAE CEAUŞESCU“ [Volumul omagial consacrat aniversării a 60 de ani de viaţă şi a peste 45 de ani de activitate revoluţionară a tovarăşului NICOLAE CEAUŞESCU]	I/ 3
LUIGI LONGO : Prefaţă la volumul al IX-lea al operelor Preşedintelui NICOLAE CEAUŞESCU	IV/ 23

LA ANIVERSAREA TOVARĂŞEI ELENA CEAUŞESCU

Decret Prezidenţial privind conferirea Ordinului „Steaua Republicii Socialiste România“ clasa I tovarăşei ELENA CEAUŞESCU	I/ 13
Scrisoarea Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R. adresată tovarăşei ELENA CEAUŞESCU	I/ 15
Cuvîntul tovarăşei ELENA CEAUŞESCU	I/ 17
Telegrama de felicitare adresată tovarăşei ELENA CEAUŞESCU de către Institutul de studii istorice şi social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.	I/ 19

*

Momente fundamentale ale luptei poporului român pentru independenţă şi suveranitate în opera tovarăşului NICOLAE CEAUŞESCU (Fişier bibliografic) **	IV/152
Contribuţia esenţială a tovarăşului NICOLAE CEAUŞESCU la reorganizarea Uniunii Tineretului Comunist, la unirea tineretului în lupta împotriva fascismului şi asigurarea unei dezvoltări noi, socialiste a patriei (Sesiune ştiinţifică) ***	VI/ 40

35 DE ANI DE LA VICTORIA INSURECŢIEI NAŢIONALE ARMATE, ANTIFASCISTE ŞI ANTIIMPERIALISTE

MIRCEA MUŞAT, VIRGIL SMÂRCEA : Rădăcinile istorice ale revoluţiei de eliberare socială şi naţională, antifascistă şi antiimperialistă, din August 1944	III/ 3
GHEORGHE SURPAT : Unitatea dintre partid şi popor — chezaşa înaintării României pe coordonatele socialismului şi comunismului	III/ 31
ION MITRAN : Partidul Comunist Român — centrul vital al naţiunii noastre socialiste	III/ 45

STUDII — ARTICOLE

GHEORGHE SURPAT : Semnificaţia istorică a Plenarei C.C. al P.C.R. din 3—5 martie 1949 în organizarea şi dezvoltarea pe baze socialiste a agriculturii româneşti	I/ 20
NICOLAE CIOROIU : 1 Mai — simbol al unităţii de luptă a clasei muncitoare din România	I/ 41
ION POPESCU-PUŢURI : România socialistă — expresia continuităţii şi ascensiunii istorice a poporului nostru	II/ 3
N. N. CONSTANTINESCU : Făurirea societăţii socialiste multilateral dezvoltate în România. Perfecţionarea mecanismului economico-financiar	II/ 17
BRÎNDUŞA ŞTEFĂNESCU, PETRU IGNAT : România socialistă — promotoare a principiilor independenţei şi suveranităţii naţionale în relaţiile dintre state	II/ 25

* Cifra romană indică numărul revistei, iar cifra arabă pagina.

** Material realizat de Ana Maria Coman şi Victoria Tândăreanu.

*** Material realizat de Florian Tănăsescu.

ION FLOREA : Concepția P.C.R. privind dezbaterile ideologice din mișcarea muncitorească internațională contemporană	III/ 57
ELENA MUREȘAN, GHEORGHE PRODEA : Probleme ale trecerii la socialism în viziunea unor partide comuniste din țările capitaliste dezvoltate	III/ 68
VIRGIL SMĂRCEA : Direcții și semnificații istorice ale documentelor celui de-al XII-lea Congres al Partidului Comunist Român	IV/ 28
ELENA VOICULESCU, MARIN VOICULESCU : Poziții și acțiuni ferme ale României socialiste în sprijinul dezvoltării libere, independente și suverane a popoarelor	IV/ 45
AUGUSTIN DEAC : Activitatea pe plan internațional a reprezentanților muncitorimii române pentru recunoașterea desăvârșirii statului național unitar român (1919—1920)	IV/ 59
GHEORGHE SURPAT : Tăria partidului — tăria națiunii noastre socialiste	V/ 3
ION MAMINA : Concepția și acțiunea partidului clasei muncitoare în domeniul alianțelor politice la începutul veacului al XX-lea	V/ 23
ION POPESCU-PUȚURI : Semnificația istorică a marelui forum al comuniștilor români	VI/ 10
TAMARA DOBRIN : Consensul național — expresie a democrației socialiste promovate de P.C.R. Creșterea rolului Frontului Democrației și Unității Socialiste în viața social-politică a țării	VI/ 26

2050 DE ANI DE LA CONSTITUIREA STATULUI DAC CENTRALIZAT ȘI INDEPENDENT DE SUB CONDUCEREA LUI BUREBISTA

VIORICA MIHAI : Puncte de vedere privind scrierea dacilor	I/ 95
IOAN NĂDEJDE : Istorie. Originea dreptului consuetudinar român	II/ 75
ILIE CEAUȘESCU : Din cronica luptei poporului român pentru unitate și independență (1878—1918) (II)	II/ 92
ALBERTI ARNALDO (Italia) : Pentru o nouă metodologie în cercetările istorico-lingvistice de românologie	III/ 81
ILIE CEAUȘESCU : Rezistența poporului român împotriva invadatorilor în secolele II—XIV	V/ 68

ÎN AJUTORUL CELOR CARE STUDIAZĂ „PROBLEME FUNDAMENTALE ALE ISTORIEI PATRIEI, A PARTIDULUI COMUNIST ROMÂN” ÎN ÎNVĂȚĂMÎNTUL LICEAL *

Cultura materială și spirituală a ramurii de nord a tracilor : geto-dacii Statul dac centralizat și independent de sub conducerea lui Burebista și Decebal	III/ 90
Dacia în secolele II—III e.n. Cucerirea și stăpânirea unei părți a Daciei de către Imperiul roman (106—275 e.n.)	III/ 93
Poporul român după retragerea administrației Imperiului roman. Populațiile migratoare	III/ 96
	III/ 99

CARACTERUL UNITAR AL DEZVOLTĂRII SOCIETĂȚII ROMÂNEȘTI ÎN EPOCA MEDIEVALĂ

Capitolul I

Statul feudal la români	IV/ 83
Structura vieții economice și sociale în epoca medievală	IV/ 87
Viața politică la români în epoca medievală	IV/ 91
Cultura românească în epoca medievală	IV/ 95

Capitolul al II-lea

Lupta poporului român pentru unitatea și păstrarea neamului în epoca medievală	IV/ 99
--	--------

* Lecțiile publicate sub acest titlu generic au fost elaborate de conf. univ. dr. Mircea Mușat, prof. Iulia Florescu, prof. Livia Musculiu.

Capitolul al III-lea

Țărănimea — forța principală a progresului social, a luptei pentru dreptate socială, unitate și neatințare IV/103

EPOCA MODERNĂ

Capitolul I

1821—1848—1859, momente cruciale în istoria modernă a României, în afirmarea și dezvoltarea națiunii române V/ 89

Capitolul al II-lea

1877—1918. De la independența absolută la Marea Unire V/ 95

Capitolul al III-lea

MIȘCAREA MUNCITOREASCĂ DIN ROMÂNIA ÎN SECOLUL AL XIX-LEA ȘI LA ÎNCEPUTUL SECOLULUI AL XX-LEA

Făurirea partidului politic al clasei muncitoare din țara noastră V/102

Transformarea Partidului Socialist în Partidul Comunist Român (8 mai 1921) V/107

Capitolul al IV-lea

Cultura românească în epoca modernă V/110

ROMÂNIA ÎN PERIOADA INTERBELICĂ (1918—1940)

Viața economică, socială și politică VI/ 77

Mișcarea muncitorească, revoluționară și democratică între anii 1922 și 1933 VI/ 82

Lupta forțelor revoluționar-democratice, patriotice, în frunte cu P.C.R., împotriva pericolului fascist, pentru apărarea independenței, suveranității și integrității României VI/ 85

Politica externă a României în perioada interbelică VI/ 88

Capitolul al II-lea

Lupta forțelor revoluționare și democratice, în frunte cu P.C.R., împotriva dictaturii militaro-fasciste. Insurecția națională armată, antifascistă și antiimperialistă, din August 1944, început al revoluției de eliberare socială și națională a poporului român. Participarea României la războiul antihitlerist VI/ 91

Desfășurarea insurecției naționale din August 1944. Însemnătatea internațională a revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, a poporului român VI/ 95

Capitolul al III-lea

Revoluția democrat-populară în România. Desfășurarea procesului revoluționar în perioada anilor 1944—1948. Trecerea la revoluția socialistă VI/ 97

Capitolul al IV-lea

Edificarea socialismului în România (1948—1965) VI/103

România în etapa făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate VI/107

Capitolul al V-lea

Contribuția poporului român la civilizația și cultura universală VI/113

Capitolul al VI-lea

România pe coordonatele prezentului și viitorului. Congresul al XII-lea al Partidului Comunist Român VI/116 **195**

JUDEȚELE PATRIEI — TRADIȚIE ȘI CONTEMPORANEITATE

PETRE PREOTEASA : <i>Județul Dolj în contextul istoriei României</i> . . .	I/ 64
GHEORGHE TÂNASE : <i>Județul Vaslui în contextul istoriei patriei</i> . . .	II/ 52
ION STOIAN : <i>Județul Constanța în contextul istoriei patriei</i> . . .	V/ 41
GHEORGHE MANTA : <i>Județul Neamț în contextul istoriei României</i>	VI/ 53

STUDII DOCUMENTARE

<i>Mișcarea muncitorească din România, Partidul Comunist Român în perioada interbelică</i>	I/130
--	-------

CAUZELE ȘI CONSECINȚELE NEFASTE ALE INSTAURĂRII REGIMURILOR REACȚIONARE FASCISTE ÎN EUROPA

1923 — Bulgaria : <i>Crișan Iliescu</i>	I/169
1922 — Italia : <i>Maria Covaci</i>	II/166
1939 — Spania : <i>Vladimir Zaharescu</i>	III/122
1926 — Polonia : <i>Milică Moldoveanu</i>	IV/119
1933 — Austria : <i>Nicolae Minei</i> *	V/129
1936 — Grecia : <i>Cristian Popișteanu</i>	V/159
1929 — Iugoslavia : <i>Vladimir Zaharescu</i>	VI/150
1940 — România : <i>Gheorghe Zaharia, Mihai Fătu</i>	VI/164

DOCUMENTE

Din arhiva istoriei universale **	II/116
---	--------

MIȘCAREA MUNCITOREASCĂ INTERNAȚIONALĂ

<i>Inceputurile mișcării muncitorești internaționale (Documente)***</i> [Proiectul crezului comunist adoptat de primul congres al Ligii Comuniștilor. 9 iunie 1847 ; Proiect de statut adoptat la primul congres al Ligii Comuniștilor. 9 iunie 1847 ; Statutul Ligii Comuniștilor, adoptat la cel de-al doilea congres. 8 decembrie 1847]	II/143
ANA BUDURA : <i>Împrejurările istorice ale creării Partidului Comunist Chinez</i>	II/154
<i>Internaționala I (Documente)</i> [Manifestul Constitutiv al Asociației Internaționale a Muncitorilor ; Statutul provizoriu al Asociației ; Documente ale primului congres al Asociației Internaționale a Muncitorilor. Geneva, 3—8 septembrie 1866 ; Documente ale Conferinței delegaților Asociației Internaționale a Muncitorilor de la Philadelphia din 15 iulie 1876 ; Precizări ale lui Fr. Engels cu privire la Internaționala I. Din scrisoarea către Friedrich Adolph Sorge]	III/102
<i>Internaționala a II-a (Documente)</i> [Rezoluțiile Congresului Muncitoresc Internațional ținut la Paris între 14 și 20 iulie 1889 (Primul Congres al Internaționalei a II-a) ; Precizări ale lui V. I. Lenin asupra Internaționalei a II-a]	IV/109
<i>Internaționala a III-a (Documente)</i> [Congresul I al Internaționalei Comuniste ; Congresul al II-lea al Internaționalei Comuniste ; Hotărârea Prezidiului Comitetului Executiv al Internaționalei Comuniste. 15 mai 1943 ; Răspunsul tovarășului I. Stalin la întrebarea corespondentului șef al Agenției Reuter la Moscova]	V/115
<i>Biroul Informativ al partidelor comuniste și muncitorești. 1947—1956 (Documente) ; Conferința partidelor comuniste și muncitorești din Europa (Berlin, 29—30 iunie 1976) ; Cuvântarea tovarășului NICOLAE CEAUȘESCU la Conferința partidelor comuniste și muncitorești din Europa.</i> [Comunicat asupra consfățuirii informative a reprezentanților unor partide comuniste ; Declarația consfățuirii reprezentanților Partidului Comunist din	

* Dintr-o omisiune, numele autorului nu a apărut și în corpul revistei.

** Grupaj de documente, selectate și pregătite pentru tipar de Viorica Moisuc.

*** Documentele publicate la rubrica *Mișcarea muncitorească internațională* au fost selectate și pregătite pentru tipar de Emilia Bălănică.

Iugoslavia, Partidului Muncitoresc (Comunist) Bulgar, Partidului Comunist Român, Partidului Comunist Maghiar, Partidului Muncitoresc Polonez, Partidului Comunist (bolșevic) al U.R.S.S., Partidului Comunist Francez, Partidului Comunist Cehoslovac și Partidului Comunist Italian, asupra situației internaționale; Rezoluție asupra schimbului de experiență și coordonării activității partidelor reprezentate la consfătuire; Comunicat informativ cu privire la încetarea activității Biroului Informativ al partidelor comuniste și muncitorești; Documentul final adoptat de Conferința partidelor comuniste și muncitorești din Europa; Cuvîntarea tovarășului NICOLAE CEAUȘESCU la Conferința partidelor comuniste și muncitorești din Europa — 29 iunie 1976] VI/123

VIATA ȘTIINȚIFICĂ

Sesiune științifică : Unirea din 1859 — moment crucial în afirmarea și dezvoltarea României moderne	I/187
Al III-lea colocviu româno-american de istorie : Constantin Botoran	I/189
Simpozion româno-polon : Milică Moldoveanu	I/191
Sesiune științifică consacrată împlinirii a 40 de ani de la marea demonstrație antifascistă de la 1 Mai 1939, 35 de ani de la realizarea Frontului Unic Muncitoresc și 90 de ani de la declararea zilei de 1 Mai ca sărbătoare a celor ce muncesc	II/ 37
Sesiune de comunicări consacrată împlinirii a 100 de ani de la nașterea lui Ștefan Gheorghiu : Ion Oprea	III/166
Din activitatea științifică a Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. în anul 1978 : Gheorghe Unc, Florian Tănăsescu	III/179
Expoziția : 90 de ani de la declararea zilei de 1 Mai ca zi internațională a oamenilor muncii (1889) ; 40 de ani de la marea demonstrație antifascistă și antirăzboinică din țara noastră (1 Mai 1939) ; 35 de ani de la realizarea Frontului Unic Muncitoresc (1 Mai 1944) ; Gheorghe Pirvulescu	III/187
Colocviul : Geto-dacii din Cimpia Română	III/189
Sesiunea de comunicări consacrată celei de-a 35-a aniversări a revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă	IV/146
Sesiune științifică consacrată celei de-a 35-a aniversări a „Zilei Armatei Republicii Socialiste România“	V/172

CRITICĂ ȘI BIBLIOGRAFIE

Istoria poporului român — o carte excepțional de utilă și valoroasă : Pero Damianovici (Iugoslavia)	IV/ 77
NICOLAE JURCĂ, Mișcarea socialistă și social-democrată din România. 1934—1944, Editura „Litera“, București, 1978, 232 p ; Ion Babici	IV/172
CONSTANTIN CORBU, Răscoala țaranilor de la 1888, Editura științifică și enciclopedică, București, 1978, 236 p. : Vasile Niculae	IV/175
JOHANN FILSTICH, Încercare de istorie românească, Editura științifică și enciclopedică, București, 1979, 302 p. : N. Copoiu	IV/179

REVISTA REVISTELOR

„Revue des Études Sud-Est Européennes“, nr. 1—4/1978 : Cornelia Papacostea-Danielopu	III/190
„Revista arhivelor“, anul LV, nr. 4/1978 : Ion Mamina	III/193

★

Sumarul numerelor 1—6/1978	I/196	197
--------------------------------------	-------	-----

СОДЕРЖАНИЕ

Товарищ Николае Чаушеску — символ исторических успехов и стремлений румынского народа в современном мире.	3
НИКИТА ПАРАСКИВА : 6 Марта 1945 г. — достижение народных масс под руководством коммунистов	17
КОНСТАНТИН РЭДУКУ : Исторический размер революционного, социалистического патриотизма.	50
2050-ЛЕТНИЕ СОЗДАНИЯ ЦЕНТРАЛИЗОВАННОГО И НЕЗАВИСИМОГО ДАКИЙСКОГО ГОСУДАРСТВА, ВОЗГЛАВЛЯЕМОГО БУРЕБИСТОЙ	
История румынского народа в трудах социалистического деятеля Иоана Надежде.	66
XV-ЫЙ МЕЖДУНАРОДНЫЙ СЪЕЗД ИСТОРИЧЕСКИХ НАУК	
ИОН ПОНЕСКУ-ПУЦУРЬ : Пропаганда в годы второй мировой войны — методы, объекты, результаты.	84
ДОКУМЕНТАЛЬНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ	
Из борьбы румынского народа под руководством РКП и против внешней в внутренней фашистской опасности, за защиту независимости, суверенитета и территориальной целостности страны (1933—1939) : <i>Хория Брестю, Василе Бобоческу</i>	99
ИСТОРИЯ РЕВОЛЮЦИОННОГО ДВИЖЕНИЯ МОЛОДЁЖИ РУМЫНИИ	
Появление и развитие революционного движения молодёжи Румынии...	120
БИБЛИОГРАФИЧЕСКИЙ ИНДЕКС	
История революционного и демократического движения Румынской Коммунистической Партии в творчестве товарища Николае Чаушеску.	142

CONTENTS

President Nicolae Ceaușescu — Symbol of Historical Accomplishments and Aspirations of the Romanian People in the Contemporary World . . .	3
PARASCHIVA NICHITA : March 6, 1945 — An Achievement of the Mass of the People under the Communists' Leadership . . .	17
RĂDUCU CONSTANTIN : Historical Dimension of Socialist, Revolutionary Patriotism	50
2050 YEARS SINCE THE CREATION OF THE INDEPENDENT AND CENTRALIZED DACIAN STATE UNDER BUREBISTAT'S RULE	
— Romanian People's History in the Writings of the Socialist Militant Ioan Nădejde	66
THE 15TH INTERNATIONAL CONGRESS OF HISTORICAL SCIENCES	
ION POPESCU-PUȚURI : Propaganda in the Years of World War Two — Methods, Objectives, Results	84
DOCUMENTARY STUDIES	
— Records of the Romanian People's Struggle under the R.C.P. Leadership against the External and Internal Fascist Danger, in Defence of the Territorial Integrity, Independence and Sovereignty of the Country (1933—1939) : <i>Horia Brestoiu, Vasile Bobocescu</i>	99
HISTORY OF THE ROMANIAN YOUNG PEOPLE'S REVOLUTIONARY MOVEMENT	
— The Emergence and the Rise of the Youth Revolutionary Movement in Romania	120
BIBLIOGRAPHIC NOTES	
— History of the Revolutionary and Democratic Movement, of the Romanian Communist Party in Comrade Nicolae Ceaușescu's Works	142

SOMMAIRE

Président Nicolae Ceaușescu — symbol des réalisations et aspirations historiques du peuple roumain dans le monde contemporain	3
NICHITA PARASCHIVA : 6 Mars 1945, réalisation des masses populaires sous la direction des communistes	17
CONSTANTIN RĂDUCU : Dimension historique du patriotisme socialiste, révolutionnaire	50

2050 ANS DEPUIS LA CRÉATION DU PREMIER ÉTAT DACE CENTRALISÉ ET INDÉPENDANT SOUS LA DIRECTION DE BUREBISTA

— L'histoire du peuple roumain dans l'œuvre du militant socialiste Ioan Nădejde	66
---	----

LE XV-ÈME CONGRÈS INTERNATIONAL D'HISTOIRE

ION POPESCU-PUȚURI : La propagande pendant la deuxième guerre mondiale-méthodes, objectifs, résultats	84
---	----

ÉTUDES DOCUMENTAIRES

— Aspects de la lutte du peuple roumain sous la direction du P.C.R. contre le péril fasciste externe et interne, pour la défense de l'indépendance, de la souveraineté et de l'intégrité territoriale du pays (1933—1939) : <i>Horia Brestoiu, Vasile Bobocescu</i>	99
---	----

L'HISTOIRE DU MOUVEMENT RÉVOLUTIONNAIRE DE LA JEUNESSE DE ROUMANIE

— L'apparition et le développement du mouvement révolutionnaire de la jeunesse de Roumanie	120
--	-----

FICHER BIBLIOGRAPHIQUE

— L'histoire du mouvement révolutionnaire et démocratique, du Parti Communiste Roumain dans l'œuvre du camarade Nicolae Ceaușescu	142
---	-----

SUMARIO

Presidente Nicolae Ceaușescu — símbolo de las históricas realizaciones y aspiraciones del pueblo rumano en el mundo contemporáneo	3
NICHITA PARASCHIVA : 6 de Marzo de 1945, realización de las masas populares debajo la dirección de los comunistas	17
CONSTANTIN RĂDUCU : Dimensión histórica del patriotismo socialista, revolucionario	50

2050 AÑOS DESDE LA CREACIÓN DEL ESTADO DACIO CENTRALIZADO E INDEPENDIENTE DEBAJO LA DIRECCIÓN DE BUREBISTA

La historia del pueblo rumano en las escrituras del militante socialista Ioan Nădejde	66
---	----

EL XV-O CONGRESO INTERNACIONAL DE HISTORIA

ION POPESCU-PUȚURI : La propaganda en los años de la segunda guerra mundial — métodos, objetivos, resultados	84
--	----

ESTUDIOS DOCUMENTALES

Aspectos de la lucha pueblo rumano, debajo la dirección de Partido Comunista Rumano, contra el peligro fascista externo y interno, por la defensa de la independencia, soberanía y integridad territorial de país (1933—1939) : <i>Horia Brestoiu, Vasile Bobocescu</i>	99
---	----

HISTORIA DEL MOVIMIENTO REVOLUCIONARIO DE LA JUVENTUD DE RUMANIA

La aparición y el desarrollo del movimiento revolucionario de la juventud de Rumania	120
--	-----

FICHERO BIBLIOGRAFICO

La historia del movimiento revolucionario y democrático, del Partido Comunista Rumano en la obra del camarada Nicolae Ceaușescu	142	199
---	-----	-----

SOMMAIRE

Redactori : Ion Mamina, Ion Oprea, Nicolae Rauș, Florian Tănăsescu

Colaboratorii și cititorii revistei pot să se adreseze redacției în fiecare zi între orele 10—12.

Adresa redacției este : București, strada Ministerului nr. 4, telefon : 17 01 60, interior 722 ; 442.

Revista „Anale de istorie” a Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. apare o dată la două luni. Abonamentele se fac la oficiile poștale, prin factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate.

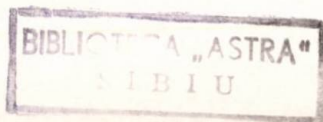
Revista se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei.

Prețul unui număr — 6 lei ; abonamentul pe 6 luni — 18 lei, pe un an — 36 lei.

Cititorii din străinătate pot face abonamente adresându-se întreprinderii „ROMPRESFILATELIA” — Serviciul Import-Export presă — București — Calea Griviței nr. 64—66, P.O.B. — Box 2001.

Tiparul executat la Combinatul Poligrafic „Casa Scintei”

I 8994

anale de istorie

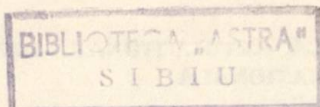
anul XXVI 2 1980

1990

0 JUL. 2005

97

8994

2014
Proletari din toate țările, uniți-vă!

INSTITUTUL DE STUDII ISTORICE ȘI SOCIAL-POLITICE
DE PE LÎNGĂ C.C. AL P.C.R.

anale de
istorie

Anul XXVI
2
1980

S U M A R

CONSTANTIN OLTEANU : Victoria împotriva fascismului în cel de-al doilea război mondial — rezultat al luptei popoarelor pentru libertate, independență și progres social	3
GHEORGHE GHIMEȘ : Activitatea Partidului Comunist Român pentru dezvoltarea autoconducerii muncitorești și perfecționarea mecanismului instituțional al democrației participative	20

2050 DE ANI DE LA CONSTITUIREA PRIMULUI STAT DAC CENTRALIZAT ȘI INDEPENDENT DE SUB CONDUCEREA LUI BUREBISTA

Județul Buzău în întâmpinarea aniversării a 2050 de ani de la crearea primului stat dac centralizat și independent : Vasile Potop	33
Dacia în conștiința lumii moderne (Documente)	45

STUDII DOCUMENTARE

Congresul al XII-lea al P.C.R. — moment remarcabil în viața partidului și a țării.	74
--	----

AL XV-LEA CONGRES INTERNAȚIONAL DE ȘTIINȚE ISTORICE

Propaganda rezistenței și a războiului antihitlerist în România : Gheorghe Zaharia, Nicolae Copoiu	93
Propaganda românească din emigrație în timpul celui de-al doilea război mondial : Gheorghe Unc, Vladimir Zaharescu	108

30038.

MIȘCAREA MUNCITOREASCĂ, REVOLUȚIONARĂ-DEMOCRATICĂ INTERNĂȚIONALĂ

Neocolonialismul, politica de dictat și imixtiune — obstacol în calea dezvoltării și afirmării de sine stătătoare a popoarelor din Africa, Asia și America latină : Marieta Iovanelli	126
---	-----

VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ

Activitatea științifică a Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. în anul 1979	144
<i>Simpozion</i> : Rolul arhivelor în istoria civilizațiilor. Arhivele naționale în sprijinul cercetării istoriei românești	159

CRITICĂ ȘI BIBLIOGRAFIE

COLEGIUL DE REDACȚIE

ION ARDELEANU, AUGUSTIN DEAC, GHEORGHE I. IONITĂ, N. G. MUNTEANU, MIRCEA T. MUȘAT, PARASCHIVA NICHITA, NICOLAE PETREANU, ARON PETRIC, VASILE PETRIȘOR, VALTER ROMAN, VIRGIL SMĂRCEA — secretar responsabil de redacție, GHEORGHE SURPAT, ȘTEFAN VOICU, VLADIMIR ZAHARESCU, GHEORGHE ZAHARIA

Victoria împotriva fascismului în cel de-al doilea război mondial — rezultat al luptei popoarelor pentru libertate, independență și progres social

general maior CONSTANTIN OLTEANU
ministru al apărării naționale

Poporul român, împreună cu toate popoarele lumii, sărbătorește, la 9 Mai, împlinirea a trei decenii și jumătate de la victoria asupra Germaniei hitleriste. O semnificativă coincidență face ca la aceeași dată poporul nostru să aniverseze împlinirea a 103 ani de la proclamarea independenței absolute a României. Această dublă aniversare reliefează cu valoare de simbol continuitatea luptei poporului nostru pentru realizarea idealurilor sale de independență, constituie un minunat prilej de cinstire a bogatelor tradiții înaintate făurite de masele largi populare pentru apărarea pământului strămoșesc, de subliniere a învățămintelor și concluziilor ce se desprind pentru prezent și viitor din zbuciumata istorie a luptei pentru libertate națională, progres social și pace.

Pagină memorabilă în marea carte a istoriei universale, victoria de la 9 Mai 1945 asupra Reich-ului hitlerist a constituit o nouă și elocventă dovadă, la scară mondială, a invincibilității luptei pentru libertate și independență a popoarelor, pentru dreptul lor sacru la existență de-sine-stătoare și, totodată, o grea înfrângere a politicii imperialiste de agresiune, dominație și dictat. Acest eveniment epocal a avut considerabile consecințe asupra evoluției postbelice a societății contemporane, a civilizației umane.

Cea mai catastrofală conflagrație din istoria omenirii — începută la 1 septembrie 1939 prin atacarea Poloniei de către Germania nazistă — a cuprins în orbita sa 72 de state de pe toate continentele, însumând aproximativ 80 la sută din populația globului. Operațiunile militare s-au desfășurat pe teritoriul a 40 de state din Europa, Asia și Africa, cu o suprafață totală de 22 milioane kilometri pătrați. Efectivele armatelor beligerante s-au ridicat la 110 milioane de militari, din care 32 milioane au fost uciși, iar 35 milioane mutilați și răniți sau dispăruți, la care se adaugă multe milioane de oameni omorâți în lagărele naziste sau sub dărîmăturile provocate de bombardamentele executate asupra orașelor și satelor. Peste jumătate din numărul victimelor au constituit-o oamenii din rîndul populației civile.

Pagubele materiale pricinuite de război s-au cifrat la circa 1500 miliarde dolari la cursul vremii respective, războiul lăsând în urma sa multe zone pustiite, mii de orașe și sate transformate în ruine, edificii de cultură și artă — pe care omenirea le-a păstrat mii de ani — distruse. „*Cel de-al doilea război mondial, prin amploarea sa, prin distrugerile uriașe și pierderile de zeci de milioane de vieți omenești, a constituit cea mai neagră, mai grea și distrugătoare perioadă din istoria omenirii*“¹.

Cauzele adânci ale acestui cataclism mondial rezidă în tendințele imperialiste de reîmpărțire a sferelor de influență, în ascutirea contradicțiilor cu care se confrunta atunci lumea capitalistă, în politica de dominație mondială dusă de Germania nazistă. Concesiile și cedarea în fața hitlerismului, care au costat foarte scump popoarele, lipsa de fermitate și unitate a statelor europene și a altor state în fața politicii agresive a imperialismului german au permis celui de-al treilea Reich să încalce tratatele interbelice, să atace și să cotopească, rînd pe rînd, un mare număr de țări din Europa, printre care Cehoslovacia, Polonia, Iugoslavia, Franța, Danemarca, Belgia, Olanda, Luxemburgul, țările nordice. Agresiunea nazistă a fost amplificată prin acțiunile Italiei fasciste și Japoniei militariste. Axa Berlin-Roma-Tokio urmărea înrobirea și chiar exterminarea fizică a unor națiuni, punea în pericol de moarte independența și suveranitatea națională a popoarelor, destinul și ființa lor statală, civilizația lumii.

În fața unei asemenea perspective sumbre, realizarea unității de voință și de acțiune a popoarelor dornice de pace și libertate a devenit o necesitate obiectivă și imperioasă. Numai coalizarea acestor popoare era în măsură să zădărnicească planurile Germaniei naziste, să cheazăuiască victoria deplină asupra puternicei mașini de război hitleriste și să izbăvească omenirea de barbaria fascistă. Masele largi populare din țările cotoprite de Germania în toamna anului 1939, în anul 1940 și în prima parte a celui următor, și din cele care erau grav amenințate de fascism, au determinat conducerile statelor să facă demersurile necesare pentru realizarea unei largi coaliții a popoarelor. Un început, în această direcție, l-a constituit consolidarea relațiilor și alianței anglo-americane în anii 1940 și 1941.

Declanșarea agresiunii armate a Germaniei asupra Uniunii Sovietice a intensificat lupta popoarelor împotriva hitlerismului, a accelerat procesul formării coaliției antifasciste. La 12 iulie 1941 s-a încheiat acordul sovieto-englez privind lupta armată împotriva Germaniei naziste, prin care părțile se obligau să-și acorde ajutor reciproc și să nu încheie pace separată cu inamicul. A urmat declarația comună anglo-americană, cunoscută sub denumirea de Carta Atlanticului, și aderarea Uniunii Sovietice la ea, apoi prima conferință a reprezentanților celor trei țări, care a adoptat măsuri concrete de colaborare și ajutor reciproc. Intrarea S.U.A. în război, în decembrie 1941, a încunajat procesul de realizare a coaliției antihitleriste. Acest fapt a fost consemnat în declarația celor 26 de state, semnată la 1 ianuarie 1942, la Washington, denumită Declarația Națiunilor Unite, în care se stipula obligația fiecărui stat participant la coaliție de a folosi toate resursele sale militare și economice în lupta împotriva statelor fasciste, precum și angajamentul de a colabora strîns între ele și a nu încheia armistițiu sau pace separată cu inamicul.

¹ Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, Editura politică, București, 1975, p. 46—47.

Coaliția antihitleristă a constituit factorul politic fundamental pentru înfrângerea agresorilor fasciști. Ea s-a dezvoltat pe parcursul războiului prin intrarea succesivă a altor state, inclusiv din rîndul celor care o perioadă de timp s-au aflat sub ocupația, dominația sau influența Germaniei. Către sfîrșitul războiului, coaliția antihitleristă reunea aproape 50 de state. Lupta desfășurată în cel de-al doilea război mondial împotriva fascismului, prin amploarea și caracterul său, a reprezentat cea mai puternică unire a popoarelor, a forțelor progresiste, democratice, din cîte a cunoscut omenirea; ele au avut rolul hotărîtor în desfășurarea evenimentelor istorice, a întregului curs al războiului.

Războiul dus de popoare contra agresorilor fasciști a fost, de la început, un război just, progresist, de salvare a omenirii de cel mai grav pericol cunoscut pînă atunci, de barbaria fascistă. Niciînd pînă în acel timp nu se adevărase cu atîta pregnanță legitatea obiectivă a rolului hotărîtor al maselor; al popoarelor în făurirea propriului lor destin, contribuția lor decisivă la procesul istoric mondial.

Lupta unită și hotărîită a maselor, voința nestrămutată a popoarelor de a-și apăra ființa și demnitatea, comunitatea de interese și năzuințe au sporit valențele militare și economice ale coaliției, caracterul ei combativ și mobilizator în confruntarea îndelungată și extrem de înverșunată cu cotropitorii fasciști și mașina lor de război. Marea victorie din mai 1945 a fost rodul eforturilor conjugate ale popoarelor, a luptei lor comune împotriva fascismului, a mișcării de rezistență de pe toate continentele.

În cadrul coaliției antihitleriste, Uniunea Sovietică a purtat greul războiului, a adus cea mai mare contribuție la înfrîngerea forțelor fasciste. Frontul sovieto-german, prin întinderea sa și prin cantitatea de forțe angajate în luptă, a avut o importanță militară hotărîitoare. Pe acest front, a cărui lărgime a variat, în anii 1941—1944, de la 3000 la 5000 kilometri, au acționat permanent între 190 și 270 de divizii fasciste. În aria circumscrisă acestui front au fost zdrobite 607 divizii fasciste, hitleriștii cotropitori pierzînd 10 milioane de militari din totalul de 13,6 milioane pierduți de Germania în cel de-al doilea război mondial.

Pe frontul de răsărit, unde în toată perioada războiului au acționat 65—70 la sută din efectivele forțelor armate aruncate în luptă de Germania nazistă, au avut loc cele mai mari operații militare în care hitleriștii au pierdut cea mai mare parte a tehnicii de luptă: 77 000 de avioane, reprezentînd trei sferturi din pierderile totale în aviație, imensa majoritate a artileriei (168 000 guri de foc) și a tancurilor (48 000 tancuri și tunuri de asalt), peste 1 800 nave de luptă și mijloace de transport, precum și o mare cantitate de alte arme și materiale.

Pentru izgonirea trupelor cotropitoare și înfrîngerea inamicului, poporul sovietic a angajat în luptă un uriaș potențial uman, militar și material. La 1 iunie 1944, de pildă, pe frontul sovieto-german se aflau 6 939 000 de ostași și ofițeri sovietici. În anii războiului, industria sovietică a furnizat Armatei Roșii 108 000 avioane de luptă, 95 100 tancuri și autotunuri, 97 800 tunuri de cîmp, milioane de arme de diferite tipuri, muniții etc.; practic, aproape întreaga economie a Uniunii Sovietice a fost pusă în slujba frontului.

În memorabila operațiune din fața Moscovei, care a spulberat mitul „Blitzkrieg”-ului și al invincibilității Wehrmachtului, în epopeea Leningradului, în marea bătălie de la Stalingrad, al cărei rezultat a marcat o veritabilă cotitură în desfășurarea celui de-al doilea război mondial, pre-

cum și în marile operații de la Kursk și Orel până la Berlin, eroica armată sovietică a făcut dovada capacității sale de a zdrobi un dușman înverșunat și bine înzestrat cu tehnică de război. De asemenea, puternice lovituri au dat dușmanului cotropitor detașamentele de partizani sovietici, din rîndurile căroră au făcut parte circa un milion de oameni.

Strîns unite în jurul și sub conducerea P.C.U.S., popoarele sovietice au demonstrat forța și superioritatea orînduirii socialiste, faptul că popoarele care își apără independența și cuceririle revoluționare nu pot fi învinse de nici o forță din lume. Tributul de sînge al Uniunii Sovietice a fost de 20 milioane de oameni, adică 10 la sută din totalul populației țării, aproape jumătate din numărul total al victimelor ultimei conflagrații mondiale. Au fost distruse de cotropitori 1 710 orașe, peste 70 000 de comune și sate, 32 000 de întreprinderi industriale, 98 000 de colhozuri, 1 876 de sovhozuri, 65 000 km de cale ferată etc. Pagubele suferite de U.R.S.S., împreună cu cheltuielile de război și cu pierderea temporară a veniturilor din industrie și agricultură în regiunile vremelnice cotropite, s-au ridicat la două trilioane șase sute de miliarde ruble ².

Toate încercările fascismului de a înșelăciune popoarele sovietice s-au soldat cu un eșec total. Conștienți că luptau pentru o cauză dreaptă, ostașii sovietici au dovedit în lupta împotriva Germaniei naziste un puternic eroism de masă.

Prin uriașele sacrificii, prin contribuția hotărîtoare la victoria asupra Germaniei hitleriste, Uniunea Sovietică și-a cîștigat stima și admirația tuturor popoarelor, a forțelor progresiste din întreaga lume. Conducători de state aparținînd coaliției antihitleriste au făcut aprecieri elogioase la adresa rolului Uniunii Sovietice în dobîndirea victoriei asupra fascismului. Președintele de atunci al S.U.A., F. Roosevelt, în mesajul adresat lui I. V. Stalin la 19 august 1942, sublinia : „Statele Unite își dau foarte bine seama că Uniunea Sovietică poartă pe umerii săi principala povară a luptei și că a avut de suferit cele mai mari pierderi în cursul anului 1942... sîntem entuziasmați de admirabila putere de rezistență de care a dat dovadă țara dv.” ³. La rîndul său, primul ministru al Marii Britanii, W. Churchill, adresîndu-i-se lui I. V. Stalin îi scria că Armata Roșie se mîndrește „... cu triumfuri care au stîrnit admirația neîmămurită a aliaților ei și care au pecetluit soarta militarismului german” ⁴.

Împotriva puterilor Axei fasciste au luptat cu bărbăție și eroism armatele Marii Britanii și Statelor Unite ale Americii. Operațiile militare americane și engleze în partea de nord a Africii și în Italia, debarcarea trupelor aliate în Normandia — cea mai amplă operațiune de acest gen din istoria tuturor războaielor —, participarea la lupte a forțelor armate ale Franței libere și ale altor state, marile bătălii navale din Mediterana, Atlantic, precum și cele din Pacific împotriva Japoniei au constituit un aport de seamă la zdrobirea Germaniei naziste, au diminuat, în mare măsură, potențialul blocului țărilor fasciste agresoare.

O contribuție prețioasă la obținerea victoriei a adus-o poporul chinez, care, încă înainte de izbucnirea războiului mondial, a dat un caracter de masă luptei sale armate împotriva cotropitorilor străini, îndeosebi în zonele

² *Marea conflagrație a secolului al XX-lea. Al doilea război mondial*, ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura politică, București, 1974, p. 544.

³ *Correspondența președintelui Consiliului de Miniștri al U.R.S.S. cu președinții S.U.A. și cu primii miniștri ai Marii Britanii din timpul Marelui Război pentru Apărarea Patriei, 1941—1945*, vol II, E.S.P.L.P., București, 1958, p. 36—37.

⁴ *Idem*, vol. I, p. 381.

în care acest efort a fost înfăptuit sub conducerea partidului comunist. Jertfele poporului chinez sînt estimate la 8 milioane de oameni. Și celelalte țări din Asia, ocupate de imperialiștii japonezi — Coreea, Indochina, Filipine, Indonezia, Birmania ș.a. — au dat, la rîndul lor, lovituri însemnate agresorului ⁵.

La numeroase bătălii au participat africanii înrolați în armatele britanice și franceze. Africa neagră, țările coloniale și semicoloniale din Asia și America Latină au furnizat Marii Britanii, S.U.A. și Franței cantități imense de materii prime, alimente și alte materiale de război ⁶.

O contribuție esențială la victoria asupra fascismului în cel de-al doilea război mondial a adus mișcarea de rezistență a popoarelor subjugate sau dominate de Germania nazistă. Așa cum a arătat realitatea istorică, nici un popor nu a acceptat umilirea, dominația străină și fascismul. Dezlănțuită chiar din momentul cîmpirii teritoriului național de către agresorii hitleriști, mișcarea de rezistență s-a extins cu repeziciune, mai ales din anul 1941, devenind o forță recunoscută de guvernele coaliției antihitleriste, care au sprijinit-o și cu care au cooperat. Însuflețită de comuniști și de alți patrioți, mișcarea de rezistență a înregimentat în rîndurile sale pe cei mai buni fii ai popoarelor, hotărîți să lupte cu abnegație și eroism pentru libertate și independență națională, îmbrăcînd cele mai diverse forme, de la cele mai simple pînă la lupta cu arma în mînă, de la acțiuni restrînse și locale de sabotare a mașinii de război naziste pînă la răscoală și insurecție. În anele rezistenței antifasciste vor rămîne nepieritoare faptele și jertfele popoarelor din țările ocupate : Albania, Belgia, Cehoslovacia, Danemarca, Franța, Grecia, Iugoslavia, Norvegia, Olanda, Polonia ; lupta de rezistență s-a dezvoltat, de asemenea, în Bulgaria, Finlanda, Italia, România, Ungaria și chiar în Germania.

Concomitent cu amploarea mișcării de rezistență, cu transformarea acesteia într-o mișcare de masă, s-au produs importante mutații calitative în rîndurile partidelor comuniste, care și-au perfecționat metodele luptei politice pentru atragerea maselor în largi fronturi populare, au cunoscut o pronunțată maturizare politică și ideologică, au început să joace un rol mult mai important în viața social-politică din țările în care își desfășurau activitatea. „În istoria mondială — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — va rămîne întotdeauna înscrisă, ca una dintre cele mai înălțătoare pilde de jertfă și sacrificiu, mișcarea de rezistență antifascistă, lupta partizanilor — în rîndul cărora un rol important l-au avut clasa muncitoare, comuniștii —, marea epopee a popoarelor subjugate care s-au ridicat cu arma în mînă împotriva ocupanților naziști, pentru libertate și independență, pentru apărarea ființei lor naționale” ⁷.

Între mișcarea de rezistență și fronturile de luptă a existat o strînsă interacțiune, o influențare reciprocă favorabilă. Victoriile și succesele armatelor aliate pe toate fronturile însuflețeau lupta de rezistență a popoarelor, le măreau speranța în înfrîngerea definitivă a cîmpitorilor fasciști. La rîndul său, mișcarea de rezistență a ușurat acțiunile trupelor statelor coaliției antihitleriste pe toate fronturile războiului.

Victoria de la 9 Mai 1945 a demonstrat cu o mare forță de convingere, că, dacă popoarele acționează unite, ele își pot apăra libertatea, indepen-

⁵ Marea conflagrație a secolului XX..., p. 548.

⁶ Ibidem.

⁷ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 4, Editura politică, București, 1970, p. 250.

dența și suveranitatea, pot înfringe orice agresor, oricât de puternic ar fi, pot impune pacea și securitatea în lume.

Poporul român încearcă profunde sentimente de legitimă mândrie pentru faptul că și-a adus contribuția sa activă, cu întregul său potențial militar și material, împreună cu celelalte popoare ale coaliției antihitleriste, la înfrângerea Germaniei naziste, înscriind o pagină de eroism în glorioasa sa istorie. După instaurarea dictaturii militare fasciste și pătrunderea trupelor hitleriste în România, în toamna anului 1940, masele populare s-au ridicat cu hotărâre, sub conducerea Partidului Comunist Român, împotriva ocupanților fasciști, a regimului antonescian și a războiului contra Uniunii Sovietice, în care țara noastră a fost împinsă împotriva voinței poporului român.

Încă din prima zi a războiului, Partidul Comunist Român a chemat întregul popor să se opună războiului hitlerist prin toate mijloacele; el a inițiat și organizat puternice mișcări de masă pentru sabotarea mașinii de război fasciste, acțiuni de partizani, a militat neobosit pentru unirea clasei muncitoare, a tuturor forțelor democratice și patriotice în vederea răsturnării guvernului de dictatură militară fascistă, pentru ieșirea României din războiul dus împotriva Uniunii Sovietice.

Desfășurarea evenimentelor a demonstrat justetea politicii Partidului Comunist Român de unire a tuturor forțelor patriotice, naționale, de întărire a colaborării cu reprezentanții armatei. În condițiile interne și internaționale favorabile din anul 1944, partidul nostru comunist a organizat și înfăptuit — în colaborare cu celelalte forțe patriotice, democratice și antihitleriste ale țării — insurecția armată antifascistă și antiimperialistă care a însemnat începutul revoluției de eliberare socială și națională antifascistă și antiimperialistă din România. Insurecția din august 1944 a dus la răsturnarea regimului antonescian, înlăturarea dominației hitleriste, alăturarea țării noastre la coaliția antihitleristă, începerea ostilităților contra Germaniei. Totodată, insurecția a marcat și începutul unui proces de transformare profundă a raporturilor sociale, ceea ce a determinat ca, pe întregul său parcurs, războiul antihitlerist dus de poporul român să se îndeplinească organic cu revoluția aflată în plină desfășurare.

Armata română — a cărei trăsătură definitorie fundamentală a fost întotdeauna apărarea ființei naționale a poporului, a libertății și independenței patriei — și-a adus întreaga contribuție la victoria istorică din august 1944; în totalitatea ei, a întors armele împotriva hitleriștilor și s-a angajat activ în lupta pentru eliberarea patriei. *„Acționînd în deplină unitate cu detașamentele de muncitori și țărani înarmați, cu gărzile patriotice și formațiunile de partizani — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — armata a adus o importantă contribuție la răsturnarea dictaturii antonesciene, precum și la lichidarea rezistenței trupelor hitleriste, la eliberarea Capitalei și a altor orașe ale țării“*⁸.

În perioada 23—31 august 1944, armata română, împreună cu formațiunile de luptă patriotice și sprijinită de populație, a zdrobit forțele germane din părțile centrală, de sud-est, sud și sud-vest ale țării, provocînd inamicului pierderi care s-au cifrat la peste 61 000 de militari, echivalentul efectivelor a șase divizii. Forțele insurecționale au capturat de la armata germană 222 avioane, 438 nave fluviale și maritime, o mare cantitate de tehnică de luptă și mijloace de transport. În luptele purtate la Bucu-

⁸ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 10, Editura politică, București, 1974, p. 899.

rești și în împrejurimi, pe Valea Prahovei, în Bărăgan, Dobrogea, Oltenia, în porturile dunărene, în Banat și în zonele sudice ale Transilvaniei, unitățile militare și luptătorii formațiunilor de luptă patriotice s-au acoperit de glorie.

Victoria insurecției din august 1944 a permis ca linia de contact de la aripa de sud a frontului din estul Europei să fie mutată cu 400—800 km spre vest în numai câteva zile. Dispozitivul strategic german din Balcani, cheia menținerii dominației naziste asupra acestei zone, a fost puternic zdruncinat; linia Dunării, culoarul cel mai direct de pătrundere militară din sud-est către centrul continentului, a putut fi valorificat cu eficiență de către trupele sovietice, care afluiău spre vest. Totodată, disponibilitățile economice ale României — în primul rînd petrolul, de care a fost privată mașina de război germană — au fost puse în întregime în slujba forțelor coaliției antihitleriste.

După înfăptuirea insurecției, continuînd operațiile împotriva trupelor germane și horthyste, armata română, umăr la umăr cu armata sovietică, a acționat pentru eliberarea părții de nod-vest a teritoriului României de sub ocupația fascistă, iar apoi a luptat pe teritoriile Ungariei, Cehoslovaciei și Austriei, pînă la înfrîngerea definitivă a Reichului nazist.

După ce a stăvilit acțiunile ofensive ale dușmanului în podișul Transilvaniei și în Banat, nepermițîndu-i să ajungă pe aliniamentul Carpaților, armata română, împreună cu trupele sovietice — care au ocupat dispozitiv de luptă în capul de pod acoperit de armatele 1 și 4 române —, a trecut la izgonirea fasciștilor de pe strămoșescul pămînt transilvan. În acele momente de grea încercare, întregul popor a fost mobilizat la luptă, un rol însemnat avîndu-l înflăcăratele chemări, pătrunse de un profund spirit patriotic, ale partidului nostru comunist, care au găsit un amplu ecou în rîndurile maselor largi populare și ale armatei române. „Luptați într-un război drept, război de eliberare... — se arăta în Manifestul C.C. al P.C.R. către armată din 4 septembrie 1944. Întregul popor român înconjoară cu dragoste lupta voastră plină de elan și jertfă, căci lupta voastră este lupta întregului popor pentru libertate, independență și o viață mai bună”⁹.

Înscriînd pagini de eroism legendar, ostașii români, însuflețiți de un profund patriotism, de dorința de a vedea cît mai repede întregul teritoriu al țării eliberat, au înfrînt pas cu pas rezistențele opuse de forțele hitleriste și horthyste de pe Mureș și Arieș, de pe Someș și de pe Crișuri, de la Cluj, Oradea, Arad și Timișoara, din munții Mezeș și Făget; la 25 octombrie 1944, forțele române și sovietice au depășit și ultimele porțiuni ale frontierei de nod-vest a României, inamicul fiind izgonit din zonele Satu Mare și Carei. Astfel, se punea capăt pentru totdeauna Dictatului de la Viena prin care partea de nord-vest a României fusese smulsă din trupul țării și predată Ungariei horthyste.

Așadar, ca urmare a bătăliilor eroice purtate de ostașii români și sovietici, în numai două luni de la victoria insurecției, întregul teritoriu al țării a fost curățat de armatele fasciste. În crîncenele încelestări de pe cuprinsul teritoriului nostru, unitățile și marile unități române au dovedit înalte calități de luptă, bărbăție și dîrzenie, au fost animate de un puternic spirit ofensiv. În nobila sa misiune eliberatoare, armata noastră a primit sprijin neprețuit din partea populației, sprijin care s-a manifestat atît sub

⁹ Pentru eliberarea patriei. Documente, extrase din presă, memorii cu privire la lupta poporului român pentru eliberarea patriei de sub jugul fascist, Editura militară, București, 1972, p. 100.

forma participării la acțiuni cu arma în mână, cât și a contribuției la lucrări de amenajare a pozițiilor de luptă, transport de muniții și alimente etc.

La vestea eliberării întregului teritoriu național de sub ocupația fascistă în întreaga țară au avut loc manifestații entuziaste ale poporului. Ordinul de zi dat pe armată, la 26 octombrie 1944, se făcea ecoul sentimentelor pe care le nutrea întregul popor român. „După 4 ani de cumplită suferință și împilare... stindardul libertății și drepturilor noastre nepieritoare îmbracă azi în sărbătoare orașele și satele pîngărite de urgența uzurpatorilor”¹⁰.

Pentru eliberarea părții de nord-vest a României au luptat 28 de divizii românești, corpul aerian și alte unități române, totalizînd circa 270 000 de militari, din care au căzut morți, răniți și dispăruți aproape 50 000. În luptele purtate pe teritoriul României, din martie pînă în octombrie 1944, au căzut eroic circa 69 000 de militari sovietici.

Începute la 8 octombrie 1944 și terminate la 15 ianuarie 1945, acțiunile armatei române pe teritoriul Ungariei s-au desfășurat în cadrul operațiilor strategice „Debrețin” și „Budapesta”. Ostașii români, încadrați în 17 divizii de infanterie și cavalerie, un corp aerian, două brigăzi de artilerie antiaeriană, o brigadă de căi ferate și în numeroase alte unități și formațiuni, au luat parte la grelele lupte de la Debrețin, de pe Tisa mijlocie, de la Miskolc și Budapesta, din munții Mátra, Bükk și Hegyálja. Efectivele trupelor române s-au ridicat, în această perioadă, la 210 000 oameni, pierderile cifrîndu-se la peste 42 000 de morți, răniți și dispăruți.¹¹ În decurs de peste trei luni de lupte crîncene, pe vreme de iarnă și în condiții atmosferice grele, trupele române au cucerit trei masive muntoase, au forțat patru cursuri de apă, au eliberat 1 237 de localități, dintre care 14 orașe, au provocat inamicului pierderi care se cifrează la 21 045 de prizonieri, peste 9 700 de morți, numeroși răniți și au capturat o însemnată cantitate de tehnică de luptă.

În Cehoslovacia, armata română, acționînd în continuare alături de armata sovietică, a desfășurat operații în perioada 18 decembrie 1944 — 12 mai 1945, trecînd frontiera ungaro-cehoslovacă, succesiv, în raport cu desfășurarea luptelor anterioare. Timp de cinci luni, operațiile armatei române s-au desfășurat în condiții deosebit de grele: teren puternic frămîntat și împădurit, zăpadă abundentă și viscole puternice, lipsa căilor de comunicații, lucrări de fortificații executate din timp de inamic. Toate acestea au solicitat la maximum priceperea, capacitatea cadrelor de comandament, rezistența fizică și eroismul trupelor noastre. Înfrîngînd cu tenacitate greutățile, înverșunarea cu care rezista inamicul, armata română a pătruns peste 400 km în adîncimea dispozitivului dușman, traversînd 10 masive muntoase, forțînd patru mari cursuri de apă, eliberînd 1 722 localități, între care 31 orașe. La operațiile de pe teritoriul Cehoslovaciei au participat 248 430 militari români, din rîndurile cărora s-au jertfit 66 495, reprezentînd peste 25 la sută din totalul efectivelor angajate.

Aproximativ 2 000 de militari români și-au adus contribuția la eliberarea părții de nord-est a Austriei.

Operațiile la care armata română a participat au reliefat capacitatea organizatorică și de comandament a cadrelor militare de la toate eșaloanele, iscusința și înaltele virtuți morale și de luptă ale ostașilor.

¹⁰ Arhiva Ministerului Apărării Naționale, fondul 526, dosarul 235, fila 120.

¹¹ *România în războiul antihitlerist, august 1944—mai 1945*, Editura militară, București, 1966, p. 700—701.

Comandamentul național suprem a rezolvat în timp oportun și cu competență problemele de bază de care depindea succesul strategic : regruparea și reorganizarea forțelor în vederea trecerii lor la ofensivă ; conducerea acțiunilor armatei desfășurate cu sprijinul formațiunilor de luptă patriotice, premilitarilor și al altor formațiuni constituite ; atragerea și antrenarea populației ; acoperirea frontierei de stat și a liniei de demarcație din Transilvania, impusă prin Dictatul de la Viena din 30 august 1940 ; cooperarea cu trupele sovietice ; completarea efectivelor ; instruirea rezervelor ; organizarea transporturilor ; asigurarea materială, tehnică și medicală a trupelor în condiții deosebit de grele și complexe.

Comandanții de armate și de mari unități, statele majore și-au îmbogățit cunoștințele și experiența în organizarea și concentrarea majorității forțelor și mijloacelor pe direcții și în momentele hotărâtoare pentru realizarea superiorității față de inamic. De asemenea, s-a dovedit deosebit de eficientă folosirea grupărilor de izbire și a grupărilor de legătură — în funcție de forțele aflate la dispoziție, de dispozitiv, misiuni, teren etc.

Spiritul manevrier — îndeosebi învăluirea și întoarcerea, combinate cu lovirea frontală pentru obținerea de rezultate decisive cu forțe puține și pierderi cât mai reduse — surprinderea (de multe ori acțiunile ofensive au fost executate pe timpul nopții), folosirea terenului au constituit alte trăsături definitorii ale operațiilor armatei române în războiul antihitlerist. Numeroși specialiști au apreciat, la vremea respectivă, însemnătatea elementelor noi aduse în arta militară de comandamentele și trupele române, în mod deosebit cele ce vizau procedeele desfășurării acțiunilor de luptă în munți, efectuarea unor manevre largi și adânci în interiorul localităților mari, forțarea din mișcare a cursurilor de apă și cucerirea în cadrul aceluiași operații a mai multor masive muntoase.

Subliniind înaltele calități morale și de luptă ale trupelor române, capacitatea cadrelor de comandament, R. Malinovski, mareșal al Uniunii Sovietice, menționa : „Ca fost comandant al trupelor Frontului 2 ucrainean, îmi amintesc cu multă satisfacție de glorioasele fapte de arme săvârșite de ostașii români care, fără a-și cruța forțele și chiar viața, au luptat plini de curaj și bărbăție pentru obținerea victoriei asupra dușmanului urât de moarte. Prin faptele lor vitejești, ei au contribuit la apropierea zilei luminoase a victoriei”.¹²

În cursul luptei comune pentru înfrângerea fascismului s-au pus bazele relațiilor trainice de prietenie între poporul român și popoarele Uniunii Sovietice, relații care în anii socialismului s-au ridicat pe o treaptă nouă, superioară, transformându-se într-o puternică solidaritate și fructuoasă colaborare în toate domeniile de activitate.

România a participat la războiul împotriva Germaniei hitleriste cu toate forțele și mijloacele. Efectivul total al trupelor române angajate pe frontul antihitlerist s-a ridicat la circa 540 000 de militari. În cele 260 de zile de război, începând de la 23 august 1944 și până la înfrângerea definitivă a Germaniei hitleriste, armata română, purtând lupte grele cu armatele fasciste, a parcurs, de la Marea Neagră și până în Boemia, o distanță însumând, în linie dreaptă, peste 1 700 kilometri, escaladând 20 masive muntoase, forțând 12 cursuri mari de apă, eliberând 3 831 de localități, din care 53 de orașe importante, a provocat inamicului pierderi care reprezintă efectivul a aproximativ 14 divizii. Pe acest lung drum al eroicelor lupte, pierderile armatei române au fost de aproape 170 000 de oameni (morți,

¹² „Apărarea patriei” din 9 mai 1964.

răniți și dispăruți). Acestor mari jertfe umane li s-a adăugat o contribuție economică estimată la peste un miliard de dolari, valută 1938.

Conștienți că participă la un război drept, muncitorii, țăranii, intelectuali progresiști au răspuns cu înflăcărare mobilizatoarei chemări lansate de Partidul Comunist Român „Totul pentru front, totul pentru victorie!”. Datorită efortului lor comun, frontul a fost permanent aprovizionat cu armament, muniții, alimente și echipament. Pe toată perioada războiului unica sursă de aprovizionare a armatei cu cele necesare luptei și traiului a fost economia noastră națională. Adăugată la efortul militar, contribuția economică a situat țara și poporul român în rindurile participanților activi la lupta pentru obținerea victoriei asupra Germaniei naziste. Toate acestea au constituit expresia elocventă a voinței ferme a poporului român de a pune capăt oricărei dominații străine, de a deveni liber și stăpîn pe soarta sa, de a-și făuri în mod suveran destinele.

O pagină luminoasă de eroism și solidaritate internațională au înscris patrioții români care au luptat cu arma în mînă în cadrul detașamentelor de partizani, al forțelor rezistenței antihitleriste pe teritoriile Uniunii Sovietice, Iugoslaviei, Cehoslovaciei, Franței și ale altor țări.

Aportul românesc la zdrobirea fascismului în Europa a avut un larg ecou pe plan internațional. Personalități politice, comentatori de presă, conducători politici și militari din țările coaliției antihitleriste au subliniat, cu diferite prilejuri, contribuția adusă de România la izbînda cauzei comune. La 9 iunie 1945, I. V. Stalin menționa că România a participat „activ la zdrobirea Germaniei hitleriste”,¹³ iar ministrul de externe sovietic, V. M. Molotov, arăta în cadrul dezbaterilor Conferinței de pace de la Paris: „Împreună cu noi, împreună cu trupele aliate nouă, România democratică a început lupta pentru înfrîngerea lui Hitler, a făcut sacrificii considerabile în această luptă și noi toți recunoaștem serviciile aduse de poporul român acestei cauze”.¹⁴ La rîndul său, ministrul de externe al Marii Britanii, Anthony Eden, declara, la 23 ianuarie 1945, în Camera Comunelor, că „România a dat deja un ajutor substanțial cauzei aliaților”,¹⁵ afirmație susținută și de deputați laburiști, unul dintre aceștia declarînd că „România este a patra țară ca efective pe frontul împotriva Germaniei...”¹⁶

În lucrările lor, care se referă la al doilea război mondial, istorici sovietici, cehoslovaci, maghiari, polonezi, englezi, francezi, germani și din alte țări consemnează contribuția poporului român la înfrîngerea Germaniei hitleriste. „Poporul român — se arată, de pildă, în „Istoria Marelui Război al Uniunii Sovietice pentru Apărarea Patriei” — a început să lupte împreună cu armata roșie pentru eliberarea definitivă a patriei sale, pentru realipirea părții de nord a Transilvaniei, care-i fusese răpită prin violență... Forțele române și-au adus contribuția la cauza comună a războiului antifascist”.¹⁷ De asemenea, autori maghiari, ca Csátari Daniel, Nyuli Iános, au relevat în lucrările lor jertfele de sînge date de armata română pentru

¹³ *Correspondența președintelui Consiliului de Miniștri al U.R.S.S. cu președinții S.U.A. și cu primii miniștri ai Marii Britanii din timpul Marelui Război pentru Apărarea Patriei, 1941—1945*, vol. II, E.S.P.L.P., București, 1958, p. 296—297.

¹⁴ „Scînteia”, din 14 octombrie 1946.

¹⁵ „Viitorul” din 27 ianuarie 1945.

¹⁶ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 9, dosarul nr. 9271, fila 20.

¹⁷ *Istoria Marelui Război al Uniunii Sovietice pentru Apărarea Patriei*, vol. 4, p. 292—293.

eliberarea Ungariei de sub jugul fascist. Într-unul din studiile sale, referindu-se la monumentele ridicate în Cehoslovacia în amintirea eroilor români, istoricul cehoslovac M. Tejchman scria : „Cel mai mare și mai veșnic monument l-au constituit însă soldații din Moldova, Muntenia, Transilvania — ei înșiși — în inima locuitorilor recunoscători din localitățile pe care le-au eliberat sau pe care le-au ajutat să se elibereze. Monumentele pot fi acoperite de iarbă, pot fi chiar uitate, dar amintirea senină în inima oamenilor va rămâne“.¹⁸

Aniversînd împlinirea a 35 de ani de la marea victorie asupra fascismului german, națiunea noastră socialistă omagiază memoria comuniștilor, a tuturor patrioților, a bravilor fii ai poporului român, care nu și-au precupețit nimic, nici chiar supremul sacrificiu, pentru eliberarea țării, pentru înfrîngerea fascismului ; își exprimă sentimentele de înaltă prețuire și recunoștință față de eroicii ostași sovietici care au contribuit la eliberarea patriei noastre, care au dat cele mai mari jertfe pentru salvarea omenirii de robia fascistă ; cinstește memoria militarilor celorlalte țări ale coaliției antifasciste, a milioanele de combatanți și luptători din mișcarea de rezistență, contribuția lor însemnată la lichidarea mașinii de război naziste.

Sub influența directă a victoriei popoarelor împotriva fascismului, în anii ce au trecut de la sfîrșitul războiului în viața internațională au avut loc profunde schimbări revoluționare, naționale și sociale. Trecerea unui șir de state pe calea construcției socialiste, avîntul mișcării de eliberare și destrămarea sistemului colonial, apariția pe ruinele colonialismului a zeci de state noi, independente, au determinat mutații hotărîtoare în raportul mondial de forțe, deschizîndu-se ample perspective pentru mersul înainte al omenirii, pentru asigurarea păcii pe planeta noastră.

Cu deosebită forță s-a afirmat în acești ani voința popoarelor de a trăi și a se dezvolta liber, deplin stăpîne pe propriile destine, pe avuția lor națională, de a-și organiza viața potrivit propriilor interese și năzuințe. Libertatea și independența națională, țelurile supreme în numele cărora popoarele s-au ridicat împotriva fascismului, au devenit o uriașă forță motrice a epocii noastre. Se afirmă cu putere principiile noi de relații între state, bazate pe egalitate și respect reciproc, își croiește drum tot mai larg înțelegerea necesității cooperării și colaborării între națiuni, se manifestă cu tot mai multă vigoare voința popoarelor de a lichida vechea ordine impusă de imperialism și de a instaura o ordine nouă, economică și politică, de natură să asigure tuturor națiunilor accesul la binefacerile civilizației moderne.

În același timp, este o realitate că în viața internațională liniei îndreptate spre consolidarea păcii, a destinderii și colaborării i se contrapune linia politicii imperialiste, colonialiste și neocolonialiste, de forță și dictat, de amestec în treburile interne ale statelor. Continuă să se manifeste tendințele spre reîmpărțire a lumii în sfere de influență și dominație, se adîncesc contradicțiile economice, alimentate de fenomenele crizei economice mondiale, ale crizei energetice, valutar-financiare, toate acestea accentuînd instabilitatea și afectînd raporturile dintre state, climatul politic mondial. În ultimul timp se constată o accentuare a tendințelor de încor-

¹⁸ Miroslav Tejchman, *Contribuția românească la lupta de eliberare națională a poporului cehoslovac. Ostașii partizani români în lupta pentru eliberarea Cehoslovaciei*, Editura militară, București, 1970, p. 263.

oare, de revenire la vechile practici ale „războiului rece“. Ca urmare, s-a creat o situație politică internațională mai încordată ca oricând după cel de-al doilea război mondial, comportînd pericolul unor confruntări militare de amploare.

În aceste condiții, experiența celui de-al doilea război mondial furnizează învățăminte de neștirbită actualitate.

Unul din învățămintele fundamentale care se impun popoarelor este conștiința pericolelor imense pe care le generează politica de forță, de asuprire și dominație, de intervenție în treburile interne ale altor state, politică pe care hitlerismul a dus-o la paroxism. Interesele vitale ale popoarelor cer să se pună definitiv capăt oricăror manifestări ale acestei politici anacronice, să se acționeze pentru instaurarea unor relații internaționale noi, întemeiate pe principiile independenței și suveranității naționale, egalității în drepturi, neamestecului în afacerile interne ale altor state, renunțării la forță și la amenințarea cu forță, avantajului reciproc, afirmării dreptului inalienabil al fiecărui popor de a fi stăpîn pe destinele proprii și pe bogățiile naționale — principii pe care însăși evoluția post-belică le-a validat ca fiind singurele în măsură să asigure dezvoltarea liberă a fiecărei națiuni, colaborarea rodnică între state, în folosul progresului general. Istoria a demonstrat că nu poate fi cu adevărat liber un popor, nu-și poate asigura bunăstarea și fericirea proprie dacă nu respectă independența, dreptul la bunăstare și fericire al celorlalte țări și popoare.

Evocînd evenimentele de acum trei decenii și jumătate, popoarele continentului nostru nu pot uita că focarul și principalul teatru de operațiuni al celui de-al doilea, ca și al primului război mondial, l-a constituit Europa. Or, este o tragică realitate faptul că și în prezent pe continentul european continuă să existe o serie de probleme nesoluționate, se află cea mai puternică acumulare de arme și trupe, că aici stau față în față cele două blocuri militare opuse — N.A.T.O. și Tratatul de la Varșovia. Cu atît mai mult, în lumina învățămintelor trecutului, se impune de aceea intensificarea eforturilor pentru înfăptuirea securității europene, pentru transpunerea în viață a prevederilor Actului final de la Helsinki și, îndeosebi, pentru trecerea la măsuri de dezangajare militară și dezarmare, fără de care nu se pot asigura securitatea și pacea pe continent. Iată de ce România acordă o atenție deosebită pregătirii reuniunii general-europene de la Madrid din toamna anului 1980, astfel ca aceasta să marcheze un moment nou, să deschidă perspectiva unor progrese efective pentru ca fiecare națiune să se poată afla la adăpost de orice amestec din afară, de orice agresiune, să-și poată consacra plenar forțele dezvoltării economice și sociale.

Un învățămînt de o însemnătate covârșitoare, capitală, îl constituie necesitatea de a se acționa pentru oprirea cursei înarmărilor și, în primul rînd, a înarmărilor nucleare. Dacă în cursul celui de-al doilea război mondial, desfășurat, după cum se știe, cu mijloace tehnice ce apar astăzi ca rudimentare, au pierit zeci de milioane de oameni, nu este greu de imaginat ce primejdie planează asupra omenirii în prezent, cînd o singură lovitură nucleară depășește ca putere distructivă totalitatea exploziilor produse în timpul războiului trecut. Este absolut evident că o nouă conflagrație mondială ar comporta astăzi cele mai grave riscuri pentru înseși destinele civilizației umane. Tocmai pornind de la această realitate ineluctabilă și în numele răspunderii ce revine tuturor statelor pentru viitorul omenirii,

14 România socialistă se pronunță și acționează neobosit pentru trecerea ho-

tărită la măsuri efective de dezarmare. Acestui deziderat îi corespund propunerile prezentate de țara noastră la sesiunea specială a O.N.U., cât și cu alte prilejuri, privind înghețarea și trecerea la reducerea treptată a cheltuielilor militare, la desființarea bazelor militare de pe teritoriul altor state, a blocurilor militare.

Congresul al XII-lea al partidului nostru a reafirmat și aprofundat necesitatea imperioasă a dezarmării — obiectiv de importanță vitală pentru existența popoarelor, pentru progresul omenirii. „*Interesele fiecărui popor, ale dezvoltării civilizației întregii omeniri* — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu în raportul prezentat congresului — *cer să se facă totul pentru respingerea fermă a politicii înarmării și promovarea consecventă a politicii de dezarmare și pace. Sarcina primordială a epocii noastre este oprirea neîntârziată a cursei înarmărilor! Răspunderea față de propriile popoare, față de pacea și existența întregii umanități impune conducătorilor de state, guvernelor, forțelor politice realiste de pretutindeni, opiniei publice mondiale să acționeze cu toată hotărîrea în această direcție!*“.¹⁹

Reprezintă, desigur, o realitate îngrijorătoare faptul că, la 35 de ani de la terminarea celei mai sîngeroase conflagrații pe care au cunoscut-o popoarele, orizontul vieții internaționale continuă să fie întunecat de nori amenințători: în diferite puncte ale globului persistă vechi focare de încordare și conflict sau au apărut altele noi. Sînt bine cunoscute în această privință riscurile pe care le comportă situația din Orientul Mijlociu, din alte regiuni ale globului. Experiența trecutului trebuie să constituie un avertisment și un imbold la acțiune pentru stingerea focarelor de încordare și conflict, pentru găsirea unor soluții globale, juste și durabile acestor probleme, asigurîndu-se condiții ca popoarele respective să-și consacre forțele operei de construcție, edificării în liniște a unei vieți libere și prospere.

Întreaga evoluție din cele trei decenii și jumătate care au trecut de la victoria asupra Germaniei naziste, ca și evenimente recente din diferite părți ale globului, evidențiază că singura cale rațională, conformă cu interesele păcii, de soluționare a litigiilor și diferendelor internaționale o constituie calea reglementării politice, prin mijloace pașnice, calea tratativelor. Pornind de la această realitate, România consideră că toate aceste probleme, indiferent de originea, natura sau complexitatea lor, își pot găsi soluționare pe calea tratativelor. Este o poziție consecventă, pe care țara noastră se situează în absolut toate împrejurările.

Destinderea presupune cu necesitate respectarea independenței statelor, neamestecul în treburile lor interne. „*Evenimentele demonstrează că factorul hotărîtor al opririi încordării și continuării destinderii internaționale este respectarea neabătută a independenței și suveranității fiecărui stat, a dreptului fiecărui popor de a-și hotărî singur soarta, calea dezvoltării social-politice, fără nici un amestec din afară.*“²⁰

Experiența tragică a războiului al doilea mondial a arătat că, în fața primejdiei care amenința umanitatea, țări diferite ca orînduire social-politică, mărime, grad de dezvoltare — țările care au alcătuit marea alianță antifascistă mondială — au știut și au putut să colaboreze între ele, să acționeze împreună, ceea ce a asigurat obținerea victoriei. Or, cu atît mai mult în zilele noastre este posibil și necesar ca toate statele globului, in-

¹⁹ Nicolae Ceaușescu, *Raport la cel de-al XII-lea Congres al Partidului Comunist Român*, Editura politică, București, 1979, p. 108.

²⁰ *Apelul Marii Adunări Naționale a Republicii Socialiste România către parlamentele și popoarele țărilor participante la Conferința general-europeană de la Helsinki*, „Scînteia“, anul XLIX, nr. 11697 din 30 martie 1980, p. 5.

diferent de orînduirea lor social-politică, să conlucreze activ pentru a preîntîmpina o nouă conflagrație mondială, să acționeze pentru o bună conviețuire, pentru colaborare și înțelegere — statornicirea coexistenței pașnice reprezentînd o cerință esențială și fundamentală a contemporaneității.

La trei decenii și jumătate de la terminarea celui de-al doilea război mondial popoarele nu pot uita că ele au fost acelea care au îndurat cele mai grele suferințe, care au fost cel mai greu lovite, care au făcut imense sacrificii pentru a obține, cu prețul singelui lor, Victoria. Este una din cele mai elocvente expresii ale transformărilor înnoitoare petrecute în lume faptul că astăzi popoarele, națiunile nu mai acceptă să fie considerate simpli pioni pe tabla de șah a politicii imperialiste, ca problemele lor vitale să fie „rezolvate” de alții, prin manevre diplomatice.

Marele învățămînt al cumplitiei conflagrației este acela că popoarele au capacitatea de a asigura pacea, îndeplinind un rol activ în viața internațională, manifestînd vigilență pentru ca ororile din ultima conflagrație mondială să nu se mai repete niciodată. Mai mult ca oricînd este necesară acțiunea unită a tuturor popoarelor, a forțelor progresiste de pretutindeni pentru înfăptuirea dezarmării, pentru găsirea unor soluții corespunzătoare tuturor marilor probleme ale vieții internaționale. Aceasta presupune, totodată, ca dezbaterile pe plan internațional, deciziile ce se adoptă să fie cu știința și cu participarea popoarelor, în interesul lor.

Pentru o asemenea politică nouă, democratică, deschisă, pentru creșterea rolului popoarelor în soluționarea potrivit intereselor acestora a tuturor problemelor internaționale se pronunță cu consecvență România ; o astfel de politică desfășoară partidul și statul nostru pe arena mondială. România socialistă, după cum este bine cunoscut, și-a adus contribuția sa valoroasă la soluționarea unor probleme cu care se confruntă omenirea, are un rol activ în viața internațională. Niciînd în decursul întregii sale istorii țara noastră nu a jucat un rol atît de important pe arena mondială, niciînd nu a participat cu atita intensitate la dialogul internațional, nu a avut relații atît de ample, niciînd nu s-a bucurat poporul român de mai mulți prieteni, de o mai largă prețuire pe toate meridianele decît astăzi.

În elaborarea și promovarea de către România pe plan extern a unei politici constructive, lucide, curajoase și înțelepte, în imprimarea unui dinamism deosebit activității internaționale a statului nostru o contribuție hotărîtoare aduce secretarul general al partidului, președintele Republicii Socialiste România, tovarășul Nicolae Ceaușescu. Personalitatea sa proeminentă se bucură de înaltă stimă și aleasă prețuire pe toate meridianele lumii, ceea ce se răsfrînge plenar asupra poziției internaționale a patriei noastre. Numeroasele contacte directe pe care tovarășul Nicolae Ceaușescu le-a avut cu alți președinți sau conducători de state, documentele istorice încheiate cu prilejul vizitelor oficiale la cel mai înalt nivel joacă un rol de cea mai mare însemnătate în stringerea legăturilor economice, politice, tehnice-științifice, culturale ale României cu celelalte țări de pe glob, în promovarea multilaterală a relațiilor de colaborare și cooperare, în afirmarea principiilor suveranității și independenței naționale, ale respectului reciproc, ale înțelegerii și încrederii între popoare.

★

Rezultat al unui îndelungat proces istoric, consecință firească a întregii dezvoltări a societății românești, cucerirea independenței depline de stat a României în 1877 a constituit una din cele mai glorioase pagini

din istoria patriei, a reprezentat încununarea luptei de veacuri duse de poporul român pentru apărarea entității sale, a integrității țării, a dreptului său sacru de a trăi liber, demn în rîndul națiunilor lumii.

Istoria poporului nostru poartă amprente luptei temerare, eroice pentru apărarea gliei, a libertății și a independenței naționale. Cotropitorii au venit și au fost nevoiți să plece; poporul român a rămas pe meleagurile sale natale în ciuda vitregiilor vremii. Apărarea patrimoniului străbun și hotărîrea de a-l transmite întregit urmașilor au însuflețit luptele purtate neînterupt de toate generațiile succedate pe scara timpului: de la Burebista, Decebal, Basarab Întemeietorul și Bogdan pînă la eminentul bărbat de stat, tovarășul Nicolae Ceaușescu, care conduce astăzi cu clarviziune științifică și fermitate revoluționară destinele poporului nostru spre culmile civilizației comuniste. Luptele poporului nostru conduse de Mircea cel Bătrîn, Iancu de Hunedoara și Ștefan cel Mare au fost purtate sub steagul apărării independenței, a statului; sub Mihai Viteazul s-a realizat prima unire a țărilor române — act istoric ce a anticipat unirea înfăptuită două veacuri și jumătate mai tîrziu sub Alexandru Ioan Cuza.

În condiții complexe și grele, poporul a cucerit în 1877—1878, independența de stat a României. Românii și-au strîns rîndurile, și-au unit forțele și cu mult eroism, cu jertfe și mari sacrificii au dat tărie de granit proclamației din 9 Mai 1877. Tînăra armată națională, cu bravii ei ostași, înscrisă cu sînge pe cîmpiile Bulgariei — la Grivița, Plevna, Rahova și Vidin — dreptul la libertate și neatîrnare al poporului nostru. Pentru totdeauna au rămas în conștiința generațiilor faptele de arme săvîrșite de eroi ale căror nume se rostesc cu emoție — George Șonțu, Dimitrie Giurescu, Nicolae Valter Mărăcineanu, Constantin Ene, Petre Mateescu, Ion Pastia și ale multor altora.

Neatîrnarea cucerită în 1877—1878, prin eforturile și jertfele poporului român, a deschis calea unor noi împliniri ale idealurilor de libertate și progres ale națiunii, a constituit o verigă importantă în procesul de făurire a statului național unitar român. *„Dobîndirea independenței naționale — se subliniază în Programul partidului nostru — a dat un nou și puternic îmbold dezvoltării economice și sociale a țării, a exercitat o profundă înriurire asupra întregii evoluții istorice a României pe drumul progresului social, a permis afirmarea tot mai viguroasă a poporului nostru ca națiune de sine-stătătoare“.*²¹

Continuînd lupta pentru împlinirea năzuințelor sale de unitate statală, poporul nostru s-a ridicat cu hotărîre împotriva continuării dominației străine existente încă pe o parte a pămîntului său strămoșesc. Masele largi populare, înfrîngînd greutăți de tot felul, au făurit, în anul 1918, statul național unitar român. Realitatea, însăși desfășurarea evenimentelor istorice au demonstrat că unirea nu a fost efectul unei întîmplări, al unei simple conjuncturi favorabile sau al înțelegerilor intervenite la masa tratativelor, ci *„rezultatul luptei hotărîtoare a celor mai largi mase ale poporului, un act de profundă dreptate națională, realizarea unei concordanțe legice între realitatea obiectivă și drepturile inalienabile ale poporului, pe de o parte, și cadrul național cerut cu stringență de aceste*

²¹ Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, Editura politică, București, 1975, p. 34.

realități".²² Tratatul de pace n-a făcut decît să consfințească o situație de fapt, creată de lupta întregului popor român.

Raportată la dimensiunile istoriei patriei, participarea României la războiul antihitlerist, contribuția ei la victoria coaliției antifasciste se înscriu ca un capitol dens, glorios, al aceleiași lupte seculare neîntrerupte a poporului nostru închinată apărării propriiei sale ființe, pămîntului strămoșesc, demnității, afirmării de-sine-stătătoare în concertul popoarelor libere.

În cele trei decenii și jumătate de la Victoria asupra Germaniei naziste, poporul român, sub conducerea partidului comunist, a înfăptuit uriașe transformări revoluționare, economice și sociale. Dintr-o țară agrară, slab dezvoltată, România s-a transformat într-un stat industrial-agrar, cu o industrie dinamică, în plin proces de dezvoltare, pe baza celor mai noi cuceriri ale științei și tehnicii contemporane, cu o agricultură socialistă în plin progres, cu un nivel de viață materială și spirituală în continuă creștere. Ca urmare a politicii sale externe juste, de pace, prietenie și colaborare cu toate popoarele, de participare activă la lupta pentru soluționarea problemelor complexe ale lumii de azi, România se bucură de un înalt prestigiu internațional, are prieteni pe toate meridianele globului. Treptele de progres social pe care le-a parcurs poporul nostru în acești ani, rezultatele istorice obținute în toate domeniile de activitate — îndeosebi în ultimul deceniu și jumătate, cea mai fecundă perioadă din întreaga istorie a patriei — sînt indisolubil legate de ființa și lupta Partidului Comunist Român, de numele secretarului său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, care conduce magistral destinele poporului român pe calea libertății și independenței, a bunăstării și civilizației socialiste.

Pe astfel de temelii istorice, îmbogățite în anii făuririi societății socialiste, se întemeiază doctrina militară a statului nostru fundamentată de tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretarul general al Partidului Comunist Român, președintele Republicii, comandantul suprem al forțelor noastre armate, potrivit căreia apărarea patriei reprezintă cauza și opera întregului popor român. Conducînd opera de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate, Partidul Comunist Român acordă toată atenția întăririi capacității de apărare a patriei, dotării și pregătirii corespunzătoare a armatei, pregătirii gărzilor patriotice, formațiunilor militare ale tineretului, întregului popor. În spiritul principiilor politicii externe a partidului și statului, armata noastră întărește relațiile cu armatele statelor membre ale Tratatului de la Varșovia, cu armatele celorlalte țări socialiste și ale altor țări prietene, fiind gata întotdeauna să-și îndeplinească obligațiile față de propriul popor, ca și față de aliații României.

Potrivit concepției partidului nostru privind apărarea patriei, în cazul agresiunii unui stat străin, a oricărei situații care ar aduce vreo atingere suveranității și integrității Republicii Socialiste România, apărarea națională s-ar manifesta fără încetare, în orice condiții, în forme adecvate împrejurărilor, inclusiv sub forma rezistenței populare armate, pînă la izgonirea cotropitorului. Prin urmare, războiul pe care țara noastră ar fi nevoită să-l ducă în cazul unei eventuale agresiuni, l-ar pune pe

²² Nicolae Ceaușescu, *Expunere la Sesiunea solemnă comună a Comitetului Central al Partidului Comunist Român, Consiliului Național al Frontului Unității Socialiste și Marii Adunări Naționale consacrată sărbătoririi a șase decenii de la făurirea statului național unitar român*, 1 decembrie 1918, Editura politică, București, 1978, p. 12.

cotropitor din primul moment în fața întregului popor care-și apără în mod organizat propriul său pământ, propriul său avut, propriile sale destine. El ar însemna o ripostă totală — militară, politică, ideologică, diplomatică — desfășurată pe teritoriul național în care vor fi angajate într-un efort unitar nu numai forțele armate, ci întregul popor ridicat la luptă împotriva armatei invadatoare.

Concepută ca un instrument principal în sistemul de apărare a integrității și independenței patriei socialiste, armata reflectă într-un mod specific schimbările care au loc în viața socială, economică și politică a țării. Victoria deplină a socialismului, realizarea unității întregii societăți în jurul partidului, a secretarului său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, coeziunea dintre muncitori, țărani, intelectuali, dintre oamenii muncii români și cei aparținând naționalităților conlocuitoare, continua adâncire a democratismului societății noastre, conștiința politică și cetățenească tot mai înaltă a celor chemați sub arme, ridicarea patriei pe noi culmi de civilizație și progres sînt izvoare în care armata își află nesecate țării.

Caracterul monolit al societății noastre, ilustrat în chip strălucit de alegerile de la 9 martie, se întruchipează și în unitatea rîndurilor armatei, constituie un factor de cea mai mare importanță în sporirea capacității combative a unităților și marilor unități. Întreaga armată, de la soldat la general, este unită prin interese și aspirații comune, identice. Grijă permanentă a poporului, a conducerii de partid și de stat, a comandantului suprem față de nevoile armatei are puternice efecte în plan moral, generează printre militari entuziasm, spirit de răspundere, hotărîre de a îndeplini integral obligațiile față de patrie.

Unitatea dintre armată și popor se oglindește în activitatea pasionantă a personalului militar pentru îndeplinirea cu rezultate superioare a planului pregătirii de luptă și politice a unităților și marilor unități, în raport cu nivelul actual de înzestrare tehnică a armatei, cu cerințele care decurg din realitățile cîmpului de luptă modern, din concepția partidului nostru privind apărarea patriei.

Personalul armatei noastre înțelege să cinstească marea aniversare a victoriei asupra fascismului așa cum toată suflarea românească cinstește evenimentele memorabile din viața poporului prin muncă susținută pentru îndeplinirea istoricelor hotărîri ale Congresului al XII-lea al Partidului Comunist Român, a politicii interne și externe a partidului și statului nostru, pentru perfecționarea procesului instructiv-educativ, a tuturor laturilor vieții ostășești, pentru realizarea noii calități în toate domeniile. Trup din trupul poporului, devotată fără margini partidului și patriei, armata educată în spiritul patriotismului socialist, al solidarității cu forțele progresiste, antiimperialiste, democratice de pretutindeni, este hotărîtă să facă și de acum înainte totul pentru a îndeplini misiunea sacră ce i-a fost încredințată — apărarea cuceririlor revoluționare ale poporului, a independenței și suveranității naționale a Republicii Socialiste România.

Activitatea Partidului Comunist Român pentru dezvoltarea autoconducerii muncitorești și perfecționarea mecanismului instituțional al democrației participative

GHEORGHE GHIMES

O privire retrospectivă asupra drumului parcurs de poporul nostru, sub conducerea nemijlocită a Partidului Comunist Român, în anii de la eliberarea României de sub dominația fascistă, aduce în prim plan concluzia că s-au obținut mari înfăptuiri în toate domeniile vieții sociale. Una din realizările de înaltă rezonanță o constituie „cucerirea democrației“, afirmarea plenară a trăsăturilor și valențelor recunoscute ale democrației socialiste, prezentă astăzi în toate componentele societății, în viața cotidiană a ansamblului organismelor social-politice a colectivelor de oameni ai muncii, a fiecărui cetățean în parte. Reliefind legătura indisolubilă dintre socialism și democrație, în raportul prezentat la Congresul al XI-lea al P.C.R., tovarășul Nicolae Ceaușescu sublinia : „Pornim neabătut de la principiul marxist-leninist că dezvoltarea democrației socialiste, făurirea conștientă de către popor a propriei sale istorii constituie o necesitate obiectivă a edificării noii orînduiri. Numai împreună cu întregul popor vom asigura victoria societății socialiste multilateral dezvoltate și a comunismului pe pămîntul României“¹.

Pe măsura dezvoltării multilaterale a întregii vieți economice și sociale, a înaintării pe calea edificării noii orînduiri, Partidul Comunist Român a acționat cu consecvență pentru instituirea unui sistem corespunzător de organe de conducere colectivă, pentru folosirea formelor și metodelor adecvate participării mereu mai substanțiale a oamenilor muncii la organizarea și conducerea unităților economice. Înăfptuirea programului de dezvoltare multilaterală a socialismului și pregătire a premiselor trecerii, în perspectivă, la comunism impune perfecționarea continuă a organizării și conducerii societății, a contribuției maselor largi de oameni ai muncii la adoptarea deciziilor în toate domeniile vieții sociale.

Preocupările constante ale partidului nostru în direcția îmbunătățirii cadrului organizatoric de participare reală și efectivă a maselor de

oameni ai muncii la organizarea întreprinderilor, a centralelor industriale și-a găsit materializarea și în inițierea noului mecanism economico-financiar, respectiv a principiilor autogestiunii și autoconducerii muncitorești.

Ca orice alt aspect din viața socială, autoconducerea muncitorească pune, firește, cercetătorului din domeniul științelor social-politice exigențe crescînde pe linia explorării noilor procese și fenomene, a desprinderii unor concluzii teoretice și practice, a înțelegerii raportului dintre noile forme adoptate și fenomenul real, sociologic al vieții economico-sociale.

O primă problemă : introducerea autoconducerii muncitorești este expresia politicii originale și creatoare a partidului nostru sau este o transpunere a experienței din alte țări ? O asemenea întrebare surprinde. Totuși, ea se pune și răspunsul unanimității cercetătorilor este că autoconducerea muncitorească în România este rezultatul concluziilor la care a ajuns partidul nostru, pe baza experienței proprii, în crearea sistemului instituțional al democrației socialiste, al rezultatelor obținute prin afirmarea principiilor democrației socialiste în general, a democrației participative în special.

Opinem, totuși, că metodele și formele utilizate în organizarea și conducerea vieții economico-sociale în alte țări nu au fost și nu pot fi nesocotite în contextul actual al interferenței dintre state și națiuni, al impactului revoluției științifice și tehnice, care determină introducerea unor noi mecanisme și metodologii pentru soluționarea problemelor cu care sînt confruntate societățile contemporane, implicit participarea muncitorilor, sub diferite modalități, la activitatea organismelor economice, la actul de decizie.

Dealtfel, este o caracteristică a politicii partidului nostru studierea, generalizarea și folosirea experienței înaintate, preluarea critică și adaptarea ei la realitățile românești, prin concluzii și soluții proprii, originale. Este de remarcat, în acest sens, momentul în care partidul nostru a purces la introducerea principiului autoconducerii muncitorești. Numai în condițiile noului mecanism economico-financiar, cu tot corolarul său de implicații favorabile asupra întregii activități a întreprinderilor și centralelor industriale, autoconducerea are condiția indispensabilă a afirmării valențelor sale, ca mlădiță a viitoarei autoconduceri obștești comuniste.

Noul mecanism economico-financiar, putem spune, dă substanță autoconducerii muncitorești. Trecerea la sistemul autoconducerii, instituționalizarea Congresului Consiliilor Oamenilor Muncii, crearea Consiliului Național al Oamenilor Muncii și celelalte hotărîri și măsuri adoptate în ultimii doi ani reprezintă o rezultată firească a experienței românești, a procesului neconținut de dezvoltare a democrației socialiste, a necesității sporirii și exercitării efective a rolului conducător al clasei muncitoare, o expresie a acumulărilor democratice de ordin cantitativ și calitativ, a ridicării democrației muncitorești pe o treaptă superioară, corespunzătoare etapei pe care o străbatem.

Afirmarea, pe un plan superior, a cunoscutelor atribute ale democrației participative, trecerea la autoconducerea muncitorească conține în sine și viziunea de ansamblu, de perspectivă a partidului nostru. Autoconducerea muncitorească îmbină, în activitatea de organizare și conducere a vieții sociale, formele de azi, socialiste, cu cele de mîine, comuniste, realizează osmoza dintre cele două faze ale noii orînduiri. În procesul de trecere la comunism, așa cum se menționează în Programul Partidului Comunist Român, „vor exista organisme ale societății cu misiunea de a organiza, conduce și planifica producția, întreaga activitate

socială, de a asigura repartitia corespunzător principiilor comunismului². Autoconducerea muncitorească, așa cum este concepută de partidul nostru, conține și dezvoltă germeii unei astfel de organizări.

Dezvoltarea formelor nou instituționalizate, ale autogestiunii și autoconducerii, amplificarea rolului și atribuțiilor adunărilor generale și consiliilor oamenilor muncii va constitui una din principalele direcții de acțiune a partidului nostru în contextul general al dezvoltării democrației socialiste. De aici, cerința perfecționării neconținute a mecanismului instituțional al democrației participative, necesitatea ridicării competenței și a comportamentului etic al factorilor de conducere, îmbunătățirea metodologiei și stilului de lucru a organelor de conducere colectivă.

Noutatea fenomenului și particularitatea implementării lui în viața economico-socială din țara noastră ridică nemijlocit o altă problemă: accepția conceptului de autoconducere. În teoria și practica problematicii democrației, a sistemelor, principiilor și metodelor de conducere politică a societății, noțiunile de autoconducere și autogestiune sînt tot mai frecvente*. În general, opțiunile cunosc două direcții: prima, care acceptă și acționează pentru introducerea sistemului autoconducerii, a doua, care susține teza potrivit căreia, prin însuși caracterul orînduirii sociale, în socialism oamenii muncii participă realmente la conducerea vieții economico-sociale prin mecanismele instituționale consacrate.

Este evident că, experiența cea mai vastă, fără a constitui însă un model, o deține Iugoslavia, unde procesul realizării autoconducerii socialiste cunoaște o serie de particularități specifice. Autoconducerea în Iugoslavia își găsește rădăcinile în comitetele de eliberare națională din

² Programul P.C.R. de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, Editura politică, București, 1975, p. 172.

* Este o realitate faptul că sub diferite forme se ridică tot mai mult problema democrației — participare, concept organic corelat cu alte noțiuni: „asocierea”, „co-gestiunea”, „autogestiunea”, „autoconducerea” etc. În acest sens, se susține că revindicarea democratică fundamentală a momentului istoric este tocmai participarea muncitorilor la gestiunea economică, că în societatea capitalistă contemporană muncitorii sînt cointeresați și, implicit, participă, în forme specifice, la autogestiune și coparticipă la realizarea capitalului, sînt participanți egali în consiliile de administrație, la actul de decizie.

Fără a contesta obținerea unor cuceriri ale clasei muncitoare privind dreptul de a participa la administrarea întreprinderilor, totuși influența participării lor nemijlocite la actul decizional rămîne practic neînsemnată. Este evidentă realitatea că adunarea generală a acționarilor și consiliul de administrație al societăților pe acțiuni reprezintă organe colective în cadrul cărora se folosesc și se dezvoltă modalități noi ale procesului decizional de grup, însă aceste mecanisme colective au drept acțiune și scop pregătirea actului decizional în favoarea intereselor patronatului, a proprietarilor capitaliști.

În esență, în problema participării în societatea capitalistă, orientarea generală nu o constituie lărgirea sferei „deciziilor colective”, ci dimpotrivă, pregătirea și aplicarea în condiții mai bune a deciziilor adoptate de conducătorii executivi. În cadrul întreprinderii capitaliste folosirea echipei la munca de conducere exprimă, înainte de toate, concepția conform căreia însușirea principală a unui conducător de firmă constă în a ști să-i facă pe salariați să muncească cît mai intens și mai eficient pentru patronat (V. Nicolau, D. Cicur, *Rolul clasei muncitoare în mecanismul instituțional din țara noastră*, în „Era socialistă”, nr. 16/1977). De aceea, problema participării reprezintă terenul în care se înfruntă tendințe, interese și concepții opuse, specifice celor două clase antagonice. Pentru clasa muncitoare, pentru partidele comuniste participarea, autoconducerea constituie un deziderat, una din revendicările principale în lupta pentru democrație și socialism. În acest context, se înscriu obiective ca extinderea participării muncitorilor la conducerea întreprinderilor, mărirea numărului de mandate în organele de administrație locală, ca elemente componente ale luptei generale pentru reînnoirea democrației.

timpul rezistenței, cînd acționau „ca forme de autoconducere ale noii puteri populare“, iar în procesul evoluției lor pînă în zilele noastre sînt considerate drept „un sistem integral al relațiilor politice și social-economice“ care se bazează pe „instituirea principiului delegațional în toate domeniile de decizie socială“³. Unele experimente și realizări în materie sînt vizibile și în Polonia unde autoconducerea este concepută drept „principala formă de coparticipare a clasei muncitoare la conducerea întreprinderilor“⁴, și se depun eforturi pentru lărgirea autoconducerii muncitorești în toate unitățile economice de stat, în scopul întăririi și afirmării continue a rolului clasei muncitoare în societate.

Desigur, analiza fenomenului ar putea fi lărgită. Ceea ce se impune însă, ca o concluzie, este existența unor asemănări între țările socialiste, precum și a unor deosebiri în definirea conceptului și îndeosebi a mecanismului funcționalității și a eficienței lui. Sînt exprimate opțiuni diferite și utilizate metodologii specifice, ca expresie a preocupării partidelor și organismelor de conducere ale țărilor respective, a particularităților naționale și condițiilor specifice ale fiecărui stat.

Unii autori consideră autoconducerea ca fiind o categorie a economicului, atît ca formă de organizare și conducere, cît și ca metodă în activitatea economico-socială. Pornind de la această viziune, se fac diferite analogii și similitudini cu alte categorii ale mecanismului economico-financiar, cu momentul simultan al introducerii acestor noi reglementări. Fără a intra în polemică, considerăm suficient să subliniem că însăși aplicarea noului mecanism economico-financiar nu este și nu poate fi privită ca o problemă pur tehnică sau strict economică, ci reprezintă o strategie politică cu adînci implicații economico-sociale. Autoconducerea este o latură organică, inseparabilă a democrației, iar democrația este, mai presus de orice, o categorie a politicului, o formă de organizare politică a societății, ca sistem social global. În ansamblul politicii partidului nostru autoconducerea este tratată în contextul larg al problematicii democrației, al rolului conducător al clasei muncitoare în societate.

Pornind de la aceste considerente, în accepția noastră *autoconducerea muncitorească reprezintă o formă autentică de exprimare a democrației nemijlocite, de participare conștientă a muncitorilor la actul de decizie*; ea presupune organizarea și conducerea activității economico-sociale a întreprinderilor dinlăuntrul organismelor colective de conducere, prin care muncitorii își asumă conștient și direct angajarea și răspunderea.

Esența autoconducerii este exprimată de ansamblul atribuțiilor și a responsabilității deliberat asumate de fiecare muncitor și de întregul colectiv din secție, fabrică, întreprindere de a organiza, conduce, gospodări și dezvolta avuția națională încredințată. Semnificația majoră a autoconducerii o reprezintă încununarea procesului de trecere de la conducerea unipersonală, a directorului de întreprindere, cu întreaga gamă de consecințe, la instituționalizarea și generalizarea principiului muncii și conducerii colective în toate domeniile și verigile activității economico-sociale.

Substanța calitativ nouă, revoluționară a autoconducerii muncitorești constă în faptul că oamenii muncii devin acum, practic, administratori direcți și statornici ai mijloacelor de producție, că întregul colectiv, fiecare muncitor în parte — în calitatea de proprietar și de producător — trebuie să gîndească, să decidă și să acționeze ca un bun gospodar și ad-

³ V. Nicolau, D. Cicur, *op. cit.*

⁴ Edward Gierak, *Raport prezentat la Consfătuirea națională a reprezentanților oamenilor muncii*, în „Scînteia“ din 14 iulie 1978.

ministrator nemijlocit al părții din avuția națională încredințată de societate.

Din această substanță decurg specificitatea autoconducerii muncitorești din România, particularitățile sale față de sistemul autoconducerii din celelalte țări socialiste, ce rezultă organic din conținutul Programului Partidului Comunist Român de edificare a socialismului, de adâncire și largire continuă a democrației socialiste, din necesitatea creșterii și afirmării continue a rolului conducător al clasei muncitoare în societate.

Partidul nostru pornește de la ideea că, în condițiile când clasa muncitoare este conducătoare și a devenit majoritară în societate, este firesc și necesar ca ea să dețină funcțiile de conducere în viața socială, să participe la exercitarea conducerii unităților economice nu numai prin reprezentanți, prin intermediul celor cărora le dă mandat, ci în mod nemijlocit, pe temeiul principiilor autogestiei și autoconducerii muncitorești. „Noi concepem clasa muncitoare — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — nu ca o masă chemată numai să realizeze hotărârile, ci ca o clasă conducătoare, ca o clasă conștientă de rolul său istoric. Așa au conceput-o de altfel și clasicii marxism-leninismului și nici nu poate fi concepută altfel. Nu se poate vorbi de socialism dacă nu luăm măsuri ca clasa muncitoare, în numele căreia se guvernează, să-și îndeplinească într-adevăr rolul conducător și să participe la guvernarea societății“⁵.

În viziunea partidului nostru, problema esențială a autoconducerii, autogestiei și autogospodăririi este răspunderea organelor colective de conducere, a tuturor oamenilor muncii din fiecare unitate economică pentru buna organizare și desfășurare a procesului de producție, astfel încât să poată asigura, prin activitatea proprie, restituirea cheltuielilor făcute de societate. Pe de altă parte, cum noua orînduire se construiește de către oameni și pentru oameni, iar scopul întregii activități economico-sociale este satisfacerea necesităților materiale și spirituale ale omului, rezolvarea unor probleme care privesc condițiile de muncă și de viață ale celor ce muncesc este tot o problemă de autoconducere. Tocmai în această unitate a funcțiilor sale rezidă rolul și însemnătatea principiului autoconducerii muncitorești. „Practic — accentua tovarășul Nicolae Ceaușescu la Congresul Consiliilor Oamenilor Muncii — nu trebuie să existe nici un aspect al vieții acestora (unităților economice — n.n.) — inclusiv de ordin social — care să nu stea în atenția organismelor de conducere colectivă ale oamenilor muncii, care să nu fie soluționate în comun de cei ce muncesc. În aceasta se exprimă participarea lor mai largă la conducere, dezvoltarea autoconducerii muncitorești“⁶.

Desigur, în ultimă instanță, viabilitatea conceptului și a practicii autoconducerii are drept criteriu fundamental eficiența, rezultatele opțiunii, respectiv dacă muncitorii din unitatea respectivă decid — în totalitatea lor și în cunoștință de cauză —, ansamblul problemelor legate de existența, funcționalitatea și rentabilitatea întreprinderii. Autoconducerea muncitorească presupune, cu necesitate, ca în fiecare unitate economică — și în cadrul ei pînă la nivel de fabrică, secție și atelier — colectivul de muncitori să poarte realmente răspunderea directă pentru

⁵ Nicolae Ceaușescu, *Expunere la Consfătuirea de lucru cu activul de partid din frontul ideologic*, în „România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate“, vol. 6, Editura politică, București, 1972, p. 216.

⁶ Nicolae Ceaușescu, *Expunere la Congresul Consiliilor Oamenilor Muncii*, în „România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate“, vol. 14, Editura politică, București, 1977, p. 588.

mijloacele materiale încredințate de societate, să producă mai mult, mai bine și cu cheltuieli cât mai mici, astfel încât întreprinderea respectivă să-și acopere cheltuielile de producție și de circulație din venituri proprii și să obțină beneficii, aducînd, în felul acesta, o contribuție sporită la creșterea avuției naționale⁷.

În concepția partidului nostru, democrația socialistă este democrația răspunderii întregii colectivități și a fiecărui cetățean față de prezentul și viitorul țării. Într-o asemenea accepțiune toate organismele colective de conducere sînt organisme de lucru, forme de dezvoltare a autoconducerii muncitorești, de manifestare a răspunderii colective pentru gospodărirea și administrarea judicioasă a mijloacelor materiale și financiare ce îi sînt încredințate. Accentuînd asupra răspunderii ce revine colectivelor de oameni ai muncii din unitățile economice în contextul introducerii noului mecanism economico-financiar și al sistemului autogestiuunii și autoconducerii muncitorești, secretarul general al Partidului Comunist Român, tovarășul Nicolae Ceaușescu, sublinia : „Noul mecanism economic pe care l-am adoptat în martie anul trecut — și care începînd cu acest an se aplică în întreaga economie — urmărește tocmai creșterea răspunderii fiecărui colectiv de oameni ai muncii în soluționarea problemelor complexe ale dezvoltării economice. Autoconducerea muncitorească, autogestiunea nu sînt o lozincă generală ; aceasta înseamnă întărirea răspunderii fiecărui colectiv de oameni ai muncii pentru realizarea unei producții de înaltă tehnicitate și calitate, cu cheltuieli minime, cu o eficiență economică ridicată. Fiecare consiliu al oamenilor muncii, adunările generale, colectivele poartă direct răspunderea pentru felul cum sînt gospodărite mijloacele încredințate“⁸.

Introducerea sistemului autoconducerii în întreprinderi și centrale industriale marchează punctul de pornire, geneza autoconducerii la nivelul întregii societăți, ca modalitate specifică de realizare, în perspectivă, a autoconducerii obștești în comunism. „Unitățile economice și sociale vor juca un rol tot mai important în organizarea activității de producție, precum și în satisfacerea cerințelor de viață ale colectivelor respective. Ele își vor desfășura activitatea în mod democratic, autonom, în spiritul unei adevărate autoconduceri comuniste“⁹.

Introducerea și amplificarea treptată a sistemului autoconducerii ridică în fața cercetătorului și problema raportului dintre autoconducerea muncitorească și centralismul democratic. Îmbinarea conducerii centralizate de către stat a întregii activități economice cu autonomia funcțional-operativă a unităților industriale, expresie a principiului centralismului democratic, au un caracter dinamic. Optimizarea raportului dintre centralism și democrație a înregistrat o etapă importantă prin introducerea și generalizarea noului mecanism economico-financiar, a principiului autoconducerii muncitorești.

Este unanim relevantă concordanța deplină dintre cele două concepte, faptul că autoconducerea muncitorească constituie expresia aplicării cerințelor principiului centralismului democratic, a dezvoltării laturii demo-

⁷ Z. Fokt, C. Ioniță, *Prin autoconducere muncitorească, la o nouă calitate*, în „Revista economică“, nr. 6/1979.

⁸ Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la adunarea generală a oamenilor muncii de la Întreprinderea „23 August“ din Capitală*, Editura politică, București, 1979, p. 12.

⁹ *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, Editura politică, București, 1975, p. 172.

cratice a acestuia. Subscriind la justetea acestei concluzii, nu putem, totuși, omite un alt aspect : raportul dintre planul teoretic, de principiu al fenomenului în discuție și procesul social real de desfășurare a lui.

Instituționalizarea principiului muncii și conducerii colective, crearea organelor colective din întreprinderi și centrale industriale, respectiv adunarea generală și consiliile oamenilor muncii, reglementările privind rolul, competența și atribuțiile acestora, stabilite prin Legea nr. 11 din 1971 și hotărârile Congresului Consiliilor Oamenilor Muncii — dintre acestea menționăm mărirea numărului de muncitori în componența Consiliilor oamenilor muncii ; mai bună reprezentare a secțiilor productive în organele colective de conducere ; investirea secretarului organizației de partid cu calitatea de președinte al Consiliului oamenilor muncii — sînt tot atîtea verigi ale ansamblului măsurilor adoptate de partidul nostru pe linia lărgirii laturii democratice a principiului centralismului democratic, în vederea implicării mai adînci a elementului muncitoresc și a metodelor democratice în adoptarea și înfăptuirea actului de conducere. În ultimă instanță, autoconducerea și autogestiunea sînt expresia politicii consecutive a P.C.R. de introducere a formelor noi, evaluate în viața economico-socială, de adîncire a democrației muncitorești și de îmbinare a centralismului cu democrația.

Preocupările constante din ultimii ani pe linia dezvoltării și afirmării continue a laturii democratice, a sporirii autonomiei și introducerea autoconducerii muncitorești, precum și cele privind diminuarea și eliminarea fenomenelor de centralism excesiv și birocratism găsesc în noul mecanism economico-financiar, în sistemul autoconducerii muncitorești și autogestiunii, mai mult ca oricînd, terenul optim al continuei afirmări. Încă Marx intuia că în condițiile socialismului vor apare mereu noi obiective politice și, implicit, noi metode de conducere, că amplificarea formelor de participare nemijlocită a producătorilor la elaborarea deciziilor va fi calea eficientă pentru lichidarea fenomenelor birocratice.

De aici, necesitatea studierii și cunoașterii aspectelor concrete, practice pe care le implică introducerea și generalizarea noilor principii în organizarea și conducerea întreprinderilor și centralelor industriale. Cercetările sociologice întreprinse la unele unități economice conduc la constatări și concluzii care evidențiază numeroase aspecte ale relației dialectice dintre centralism și autoconducere, care sînt permanent în atenția organelor de conducere colectivă, a organelor de partid din întreprinderi și centrale industriale.

Raportul dintre competența și răspunderea organelor colective de conducere din unitățile economice și deciziile organelor centrale ale puterii de stat în stabilirea obiectivelor planului național unic de dezvoltare economico-socială care, adoptat de Marea Adunare Națională, devine lege cu caracter obligatoriu în sarcina unităților economice. În practica curentă a unităților economice apar situații cînd unele sarcini de producție, îndeosebi cele suplimentare, la nivel de secție și fabrică nu corespund integral cu cele stabilite la nivelul întreprinderii și, mai ales, cu angajamentele asumate de conducerea acestora pentru întrecerea lansată pentru anul în curs. Sînt cazuri cînd aceste disparități se mențin fără ca unitățile „de jos“, atelierul, secția și chiar fabrica să cunoască ansamblul obligațiilor asumate, să aibă un temei real pentru întreaga activitate economico-socială. „Este cunoscut — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu — că avem încă unele unități care nu știu la începutul anului ce vor produce, unde vor vinde ceea ce produc, nu au comandate materialele necesare și por-

nesc activitatea economică la voia întâmplării. În condițiile unei economii planificate, în general ale unei economii moderne, cînd progresul tehnic este atît de rapid, cînd realizarea unor produse de tehnicitate constituie o necesitate pentru dezvoltarea în ritm înalt a țării, pentru sporirea competitivității pe plan internațional, o asemenea organizare a producției este cu totul inadmisibilă”¹⁰.

Corelația dintre autoconducere și autogestiune, pe de o parte, și eficiența economică și rentabilizarea întreprinderii, pe de altă parte. Cu prilejul desfășurării adunărilor generale din ianuarie-februarie 1979, la unele întreprinderi industriale a rezultat din cuprinsul dărilor de seamă semestriale, cît și din dezbaterile care le-au urmat că lipsa de competitivitate a produselor pe piața internă și, îndeosebi, pe piața externă, rezilierea unor contracte pe motive de calitate, nerealizarea unor indici importanți ai planului întreprinderii, poate crea serioase dificultăți dezvoltării de perspectivă a unităților respective cu consecințe negative asupra întregii economii naționale, asupra realizării indicatorilor privind sporirea venitului național, a creșterii bunăstării materiale a oamenilor muncii. În acest sens, se impun indicațiile, cu caracter de permanență, cuprinse în cuvîntarea tovarășului Nicolae Ceaușescu la adunarea generală a oamenilor muncii de la Întreprinderea „23 August” din Capitală, din februarie 1979: „Să analizăm temeinic ce se produce acum și ce trebuie produs în viitor. Desigur, la oameni, a îmbătrîni nu e un păcat, dar în tehnică îmbătrînirea devine o frînă a dezvoltării... Trebuie trecut cu hotărîre la înnoirea producției! Înnoirea producției, introducerea rapidă în fabricație a tehnologiilor noi constituie una din cerințele esențiale ale progresului rapid, nu numai în construcția de mașini, ci în întreaga economie națională”¹¹.

Rezultă, în mod firesc, concluzia că, în condițiile introducerii autogestiunii și autoconducerii, muncitorii își asumă întreaga răspundere, ei trebuie să decidă cum să gospodărească și să conducă mai bine pentru a putea realiza produse de calitate și înaltă competitivitate, iar întreprinderea să nu aștepte subvenții, credite și dotații de la bugetul statului.

Se remarcă uneori un decalaj între dezbaterile deschise, curajoasă, în spirit muncitoresc și deplină democrație, între participarea muncitorilor la adunările generale de la nivelul secțiilor și modul cum recepționează factorii de conducere, care, în unele cazuri, nu transmit la nivelul conducerii întreprinderii și centralei problemele, notele critice, sugestiile și propunerile ridicate de muncitori.

Tocmai aici, la secție și în ateliere, unde pulsează viața uzinei, unde apar și se confruntă cele mai multe probleme, inclusiv notele disonante, „contradicțiile” dintre centralism și democrație putem spune, avem adevărata măsură a realizării democrației; pentru ca aceasta să fie reală, eficientă, trebuie să acționeze în același spirit democratic toți factorii de conducere din întreprindere.

La nivelul organelor colective de conducere, îndeosebi în organizarea și desfășurarea adunării generale a oamenilor muncii pe întreprindere mai există încă o oarecare doză de festivivism. Pentru a elimina aceste mani-

¹⁰ Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la Plenara C.C. al P.C.R. din 23 martie 1978*, în „România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate”, vol. 15, Editura politică, București, 1978, p. 595—596.

¹¹ Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la adunarea generală a oamenilor muncii de la Întreprinderea „23 August” din Capitală*, Editura politică, București, 1979, p. 9—11.

festări, așa cum ne cere partidul, secretarul său general, este necesară orientarea dezbaterilor în spirit muncitoresc, revoluționar, astfel încât ele să exprime, în mod autentic, rolul și atributele conferite prin lege adunării generale ca for suprem de conducere colectivă a întregii activități economice și sociale și, implicit, valențele autoconducerii muncitorești.

La unele adunări generale de întreprindere ori centrală, la ședințe periodice ale Consiliilor oamenilor muncii se constată o participare relativ redusă la dezbateri din partea delegaților oamenilor muncii sau a reprezentanților muncitorilor în Consilii.

Asemenea situații, voit sau nu, duc la transformarea organului respectiv de conducere colectivă cu caracter deliberativ într-un instrument de conducere cu rol consultativ, în care ultimul cuvânt îl are președintele Consiliului oamenilor muncii sau al Biroului executiv. Or, ansamblul metodelor și formelor conducerii colective stabilite prin reglementările în vigoare, determinat de cadrul larg al principiului guvernării societății de către popor, invederează, pe de o parte, respingerea unor asemenea practici din activitatea de conducere, pe de alta, realitatea că funcția de conducere, de membru într-un organ colectiv de conducere nu constituie un privilegiu personal, ci reprezintă mandat politic asupra controlului social, al celor care l-au investit pentru o anumită perioadă. În aceasta constă superioritatea principiului muncii și conducerii colective față de conducerea unipersonală la care s-a renunțat cu ani în urmă, în aceasta rezidă noile atribute și valențe ale alegerii de către masa muncitorilor a cadrelor ce formează organul colectiv de conducere, aceasta constituie, în ultimă instanță, substanța nouă, revoluționară a autoconducerii muncitorești.

În practica curentă a acestor organisme o contribuție importantă urmează să o aducă cadrele de specialiști din afara întreprinderii care, conform legii, fac parte, într-o anumită proporție, din consiliile oamenilor muncii, cu acordul conducerii unităților din care fac parte. În condițiile interdependenței și cooperării tot mai strânse între diferite unități și ramuri economice, a integrării activității de cercetare și de învățămînt cu producția, colaborarea cu specialiștii din afara întreprinderii și contribuția acestora la dezbaterile și adoptarea unor hotărâri optime nu poate avea decît rezultate pozitive.

Folosirea optimă a cadrului instituțional democrat, a ansamblului principiilor și metodelor sale presupune promovarea largă a consultării și dezbaterii deschise cu oamenii numai a problemelor economico-sociale, stimularea criticii și autocriticii, a opiniei fiecărui muncitor, cultivarea combativității față de orice încălcare a principiilor și normelor democratice. În condițiile cînd aceste principii nu sînt respectate, critica de jos nu găsește audiența necesară, iar propunerile și sesizările oamenilor muncii nu sînt luate în seamă, sistemul instituțional democratic, oricît ar fi de bun, este practic blocat, atributele autoconducerii nu se pot dezvolta, conștiința și acțiunea muncitorească sînt simțitor afectate. „Este necesar să nu uităm — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — ceea ce am scris în Programul partidului, că critica, autocritica constituie o formă principală de analiză a muncii, care asigură dezvoltarea dinamică a societății noastre. Fără dezvoltarea greșelilor și lipsurilor, fără atitudine critică și autocritică față de acestea nu putem avea garanția că se acționează pentru înălțurarea lor. Să părăsim concepția de a nu critica pentru a nu supăra pe cineva. Dimpotrivă, să supărăm cît mai mult pe cei care nu-și fac datoria.

Dacă nu-i supărăm pe ei, dăunăm intereselor construcției socialiste, intereselor clasei muncitoare, ale poporului nostru”¹².

Rezultă pentru noi concluzia necesității unei îmbinări armonioase între răspunderea factorilor de conducere, autoritatea, competența și caracterul democratic ce trebuie să caracterizeze funcția de conducător, cu inițiativa de jos, cu experiența colectivă a maselor, cu necesitatea stimulării, sub toate formele, a participării muncitorilor, a reprezentanților lor la actul de decizie. Numai astfel se demonstrează, de fapt, o aplicare judicioasă a cerințelor principiului centralismului democratic.

Desigur, pentru a se asigura conducerea unitară, convergentă a întregii activități economico-sociale în direcția îndeplinirii obiectivelor fundamentale ale edificării societății socialiste multilateral dezvoltate, exercitarea dreptului de decizie al organelor de conducere colectivă se circumscrie cerințelor principiului de bază al organizării și conducerii vieții economice și de stat — centralismul democratic. Respectarea acestui principiu nu se contrapune, însă, ci, dimpotrivă, include — ca o componentă inseparabilă — noile atribute ale autoconducerii, utilizarea tot mai largă a virtuților democrației muncitorești în elaborarea actului de decizie, concomitent cu obligativitatea îndeplinirii sarcinilor de plan, a hotărîrilor de partid și de stat. Cu alte cuvinte autoconducerea muncitorească reprezintă, în fapt, o formă evoluată, superioară, de înțelegere și aplicare a centralismului democratic pe temeiul căreia se sprijină introducerea și generalizarea noului mecanism economico-financiar. „Măsurile de perfecționare a conducerii și planificării pornesc de la principiul îmbinării dirijării unitare, pe baza planului național unic, a activității de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate cu autonomia economico-financiară a unităților administrative și de producție, cu principiul autoconducerii muncitorești, cu autogestiunea întreprinderilor. Doresc să subliniez cu toată claritatea că este necesar să asigurăm conducerea întregii activități economico-sociale atît pe baza principiului centralismului democratic — lichidînd cu hotărîre centralismul excesiv și rigid —, cît și pe baza principiului autoconducerii, care trebuie să ducă la creșterea răspunderii, a puterii de decizie și acțiune a organelor locale, a centralelor și întreprinderilor, veghind însă și acționînd pentru înlăturarea oricăror tendințe anarhice, de patriotism local — cum se spune —, de încălcare a legilor și hotărîrilor obligatorii pentru toate organele de partid și de stat, pentru toți cetățenii patriei”¹³.

Acestui scop îi slujesc, dealtfel, hotărîrile Plenarei C.C. al P.C.R. din 23 martie 1978, precum și noile reglementări juridice ca, de exemplu, adoptarea, în același an, a Legii nr. 5 cu privire la organizarea și conducerea unităților socialiste de stat. Aceste importante documente de partid și de stat înmănușează un ansamblu de reglementări și măsuri politice, juridice și organizatorice care vizează lichidarea manifestărilor de centralism excesiv și birocratism, a formelor și metodelor rigide de conducere, a fenomenelor de rutină și conservatorism, prin instituționalizarea principiilor autogestiunii și autoconducerii muncitorești.

¹² Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la Plenara C.C. al P.C.R. din 28—29 iunie 1977*, în „România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate”, vol. 14, Editura politică, București, 1977, p. 518—519.

¹³ Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la Plenara C.C. al P.C.R. din 23 martie 1978*, în „România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate”, vol. 15, Editura politică, București, 1978, p. 591—592.

O altă problemă care rezultă nemijlocit din practica activității organelor de conducere colectivă din întreprinderi are în vedere raportul dintre cadrul organizatoric și legislativ creat pentru afirmarea democrației participative și eficiența acestuia în activitatea practică a organelor de conducere colectivă. Cadrul organizatoric „unic în felul său“, așa cum este apreciat în documentele partidului nostru, vasta legislație elaborată în materie, perfecționarea continuă a metodelor și formelor de organizare și conducere a vieții economico-sociale, preocuparea tot mai largă pentru pregătirea și perfecționarea membrilor aleși în consiliile oamenilor muncii, au determinat, treptat și tot mai mult, acumularea unei experiențe pozitive, cu rezultate tot mai bune în activitatea de aproape opt ani a organelor colective din unitățile economice.

Cadrul instituțional nu se valorifică de la sine, nu este un scop în sine. Este nevoie de folosirea lui optimă, prin acțiunea deliberată concret-practică, pentru activizarea și participarea conștientă a personalului muncitor la minuirea lui eficientă. Realizarea integrală a principiilor auto-gestiunii și autoconducerii implică, cu necesitate, ridicarea pe un plan superior a metodelor și stilului de muncă a organelor colective de conducere din întreprinderi și centrale industriale.

Din constatările desprinse în practica acestor organisme, lucru confirmat și de alți cercetători, rezultă însă unele neconcordanțe între cadrul existent și rezultate. Se întâlnesc astfel practici și metode diferite de la o întreprindere la alta, de la o secție la alta în ceea ce privește metodologia organizării și desfășurării adunărilor generale și reuniunilor periodice ale organelor colective de conducere, deosebiri evidente în stilul lor de lucru, implicit, o eficiență diferită. Explicația, după opinia noastră, o găsim, printre altele, și în inexistența unui regulament de norme și criterii metodologice care să îndrume activitatea factorilor competenți în organizarea și desfășurarea adunărilor generale și ale ședințelor consiliilor oamenilor muncii, precum și din lipsa unui sistem unitar și permanent de pregătire a membrilor consiliilor oamenilor muncii.

De aceea, Comitetul Politic Executiv al C.C. al P.C.R. a adoptat, la 26 octombrie 1978, hotărîrea privind elaborarea unui regulament de funcționare a consiliilor oamenilor muncii, care să precizeze atribuțiile ce revin membrilor acestora, precum și a unui program unitar de perfecționare a pregătirii președinților consiliilor oamenilor muncii și a reprezentanților muncitorilor din aceste organe. Transpunerea în viață a acestor hotărîri va duce la îmbunătățirea activității organelor colective de conducere, a stilului lor de lucru, va permite rezolvarea unor probleme concrete pe care le ridică practica organismelor de conducere.

Este neîndoios că activitatea organelor de conducere colectivă din unitățile economice poate avea o mai bună funcționalitate și eficiență în condițiile unei metodologii mereu perfecționate. Indiferent de domeniul de activitate, de sfera competențelor și a strategiei dezvoltării, există o artă a organizării și desfășurării activității acestor organisme colective, un sumum de metode și forme cu aplicabilitate generală, un stil de muncă cu rigoare științifică care se cer însușite și aplicate în toate cazurile, în vederea asigurării unei eficiențe maxime a sistemului instituțional.

Astfel elaborarea și aplicarea regulamentelor prevăzute, rod al generalizării experienței acumulate în practica mecanismului instituțional va contribui la sporirea competenței cadrelor de conducere precum și a gradului de pregătire și a responsabilității reprezentanților muncitorilor în aceste organisme, implicit a eficienței participării lor la dezbaterile și adoptarea deciziilor. În plus, se va economisi un volum apreciabil de timp, se va amplifica organizarea științifică a activității de conducere, va spori considerabil eficiența dezbaterii, a adoptării hotărârilor precum și activitatea de control.

Reglementările cu privire la metodologia organizării și desfășurării activității organelor de conducere colectivă și perfecționării pregătirii membrilor acestora au menirea să contribuie la perfecționarea activității tuturor membrilor organelor de conducere în direcția pregătirii, dezbaterii și adoptării deciziilor, împletirea judicioasă a activității și răspunderii organului colectiv cu munca și responsabilitatea individuală, pregătirea și desfășurarea riguroasă a reuniunilor organelor sistemului instituțional și finalizarea eficientă a deciziilor adoptate, urmărirea și rezolvarea cererilor, sugestiilor și propunerilor oamenilor muncii, antrenarea tot mai largă și îndrumarea organismelor obștești ale organelor de conducere colectivă, folosirea mai eficientă a cadrelor de specialiști și de cercetare din domeniul sociologiei, psihologiei etc. la activitatea de cercetare și documentare, ridicarea permanentă a gradului de pregătire profesională, a nivelului politic și cultural al membrilor organelor colective de conducere, respectarea strictă a principiului muncii și conducerii colective și a celorlalte principii ale democrației socialiste, realizarea unei perfecte conlucrări a organelor de conducere colectivă cu comitetele de partid și cu organizațiile de masă ale oamenilor muncii etc.

Una din problemele esențiale ale autoconducerii muncitorești, ale realizării optime a democrației participative o constituie componența organelor colective de conducere, modalitatea alegerii lor, îndeplinirea atribuțiilor conferite de lege, controlul asupra activității lor. Problema este reglementată prin acte normative speciale iar pe parcurs i-au fost aduse unele perfecționări pe baza hotărârilor adoptate de Plenara C.C. al P.C.R. din martie 1978.

Condiția unei selecții superioare a celor aleși în Consiliile oamenilor muncii corelată cu preocuparea pentru perfecționarea pregătirii în vederea realizării unei participări deliberative la procesul decizional constituie câteva dintre premisele majore ale realizării optime a cerințelor noului mecanism economico-financiar, a principiilor autogestiei și autoconducerii.

Este cunoscută cerința pusă de conducerea partidului nostru privind crearea cadrului optim pentru ca reprezentanții oamenilor muncii să desfășoare o asemenea activitate încât să fie prezenți la actul de conducere, să fie tot mai mult cunoscuți și urmați de masa celor care i-au ales, să aibă în organismele instituționalizate nu o prezență figurativă, ci una activă, participativă. Numai astfel, oamenii muncii își îndeplinesc realmente calitatea de deținători ai puterii politice, de proprietari asupra mijloacelor de producție, de făuritori activi și conștienți ai propriei lor istorii socialiste.

Procesul evolutiv al dezvoltării democrației în anii edificării și consolidării noii orînduiri este încununat de introducerea principiilor autogestii și autoconducerii muncitorești, moment care ridică pe un plan superior democratismul orînduirii noastre sociale și de stat. Preocuparea constantă a Partidului Comunist Român de perfecționare a întregului mecanism instituțional al democrației socialiste, a ansamblului principiilor de organizare și conducere a vieții economico-sociale, a formelor și metodelor de participare nemijlocită a oamenilor muncii la conducerea unităților economice și instituțiilor sociale reprezintă chezașia guvernării societății de către poporul muncitor, a înaintării României pe drumul făuririi socialismului multilateral dezvoltat, a pregătirii premiselor trecerii la comunism.

2050 DE ANI DE LA CONSTITUIREA
PRIMULUI STAT DAC CENTRALIZAT ȘI INDEPENDENT
DE SUB CONDUCEREA LUI BUREBISTA

Județul Buzău în întâmpinarea aniversării a 2050 de ani de la crearea primului stat dac centralizat și independent

VASILE POTOP
prim-secretar al Comitetului județean Buzău al P.C.R.

Poporul român aniversează, anul acesta, împlinirea a 2050 de ani de la crearea primului stat dac centralizat și independent, moment de cea mai mare însemnătate în istoria poporului român, cu adânci rezonanțe în conștiința națiunii noastre. Acest eveniment are loc în condițiile amplificării eforturilor tuturor oamenilor muncii, sub conducerea Partidului Comunist Român, pentru înfăptuirea hotărârilor celui de-al XII-lea Congres al P.C.R. cu rezultate superioare în toate domeniile vieții economico-sociale.

Hotărîrea Plenarei Comitetului Central al Partidului Comunist Român, din 26—27 octombrie 1977, cu privire la aniversarea a 2050 de ani de la crearea primului stat dac centralizat și independent, constituie o expresie elocventă a preocupării statornice a conducerii partidului și statului, personal a tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretarul general al Partidului Comunist Român, președintele Republicii Socialiste România, pentru cunoașterea și cinstirea trecutului glorios, a luptelor purtate de înaintași de-a lungul veacurilor pentru păstrarea ființei naționale, pentru independență și dreptate socială.

Marile succese obținute de poporul nostru în construcția socialistă, mai ales după Congresul al IX-lea al partidului, sînt nemijlocit legate de excepționala activitate de conducere desfășurată de tovarășul Nicolae Ceaușescu, fiu devotat și iubit al acestui neam, care contribuie în mod decisiv la o nouă orientare, calitativ superioară și în domeniul valorificării moștenirii spirituale, pentru transformarea acesteia într-un factor activ de educație patriotică și cetățenească, de descătușare a noi energii creatoare, puse în slujba progresului continuu al patriei. Gîndirea cutezătoare, profund revoluționară, vasta activitate desfășurată de secretarul general al partidului pe tărîmul elaborărilor teoretice social-politice, al generalizării practicii revoluționare își găsesc o strălucită expresie în aprecierile și tezele cuprinse în Programul P.C.R., adoptat de Congresul al XI-lea, în celelalte

documente de partid, care conferă noi dimensiuni aprecierii trecutului nostru istoric de muncă, de luptă, de creație.

În acest spirit novator, profund științific se înscrie și *Hotărîrea cu privire la aniversare a 2050 de ani de la crearea primului stat dac centralizat și independent*, document ce abordează într-o viziune largă evocarea celor mai însemnate momente ale procesului istoric parcurs de poporul român din vechime și pînă în prezent, atestînd originea sa multimilenară, lupta neconținută pentru progres, pentru apărarea pămîntului străbun și a ființei naționale, în pofida tuturor vicisitudinilor, pentru făurirea unei civilizații pe măsura nobilelor aspirații ale acestui eroic popor. După cum subliniază documentul adoptat de Plenara Comitetului Central, „poporul român a trebuit să ducă o luptă îndîrjită și necurmată pentru a-și păstra ființa, graiul și glia strămoșească. Muncind și creînd, pășind mereu înainte pe calea progresului și civilizației, poporul român a rezistat valului popoarelor migratoare, iar mai tîrziu cotropitorilor și agresorilor de tot felul, dominației străine“.

Alături de toți cetățenii României socialiste, locuitorii județului Buzău văd în această sărbătorire națională un fericit prilej de a-și spori eforturile pentru valorificarea moștenirii istorice, pentru o mai aprofundată cunoaștere a trecutului de luptă, pentru intensificarea activității politico-educative de formare a omului nou, dar și o puternică mobilizare de a participa cu elan sporit la înfăptuirea Programului partidului, la ridicarea României pe noi trepte de progres și civilizație. Prin cinstirea memoriei înaintașilor, prin cunoașterea și valorificarea moștenirii istorice, a celor mai progresiste tradiții ale poporului român, la Buzău, ca și în întreaga țară, organele și organizațiile de partid, de masă și obștești, instituțiile cultural-educative, sub conducerea Comitetului județean de partid, contribuie la formarea și dezvoltarea conștiinței socialiste, patriotice, proprii constructorului societății socialiste și comuniste.

Pămîntul Buzăului păstrează unul din cele mai vechi tezaure ale vieții și civilizației românești, nepieritoare zestre, transmisă din generație în generație. Cercetarea lui relevă pregnant continuitatea neîntreruptă de viață materială și spirituală a strămoșilor, rolul pe care această străveche vatră românească, situată la interferența dintre Muntenia, Moldova și Transilvania, l-a avut în dezvoltarea relațiilor economice, politice și sociale, a societății românești în ansamblul său.

Investigarea trecutului istoric al fiecărei zone, al fiecărei așezări pune în evidență mărturii ale luptei neîncetate pentru făurirea unei civilizații care a cunoscut o evoluție ascendentă, culminînd cu cea de astăzi de pe pămîntul României socialiste. Cercetările arheologice orientate în spiritul Hotărîrii C.C. al P.C.R. din octombrie 1977 au scos la lumină date noi privind existența istorică a societății umane pe teritoriul Buzăului, intensitatea locuirii, bogăția și varietatea civilizației încă din cele mai vechi timpuri. Săpăturilor mai vechi de la Sărata-Monteoru, Tisău, Lapoș, Nehoiu, Băiești-Aldeni, Sudiți-Gherăseni, Coțacu-Podgoria, li s-au adăugat cele de la Gruiu-Dării (comuna Pietroascele), Cîrlomănești (comuna Vernești), din comunele Luciu, Năieni, Balta-Albă și din Crîngul Buzăului, ale căror rezultate, coroborate cu cercetările din sud-estul Transilvaniei, centrul și sudul Moldovei, au o importanță deosebită pentru cunoașterea vieții tracilor nord-dunăreni, populație aflată în mileniul I î.e.n. în spațiul de la Carpați, Dunăre și Marea Neagră. Vestigiile materiale și spirituale au fost prezentate în numeroase expoziții și simpozioane, de exemplu : „Cultura Monteoru — străvechi atestat al civilizației tracice“, „Mărturii ale

populației protodace“ și altele, menținând vie în conștiința locuitorilor județului ideea continuității neîntrerupte de muncă și luptă a înaintașilor în această zonă a țării.

Conform planului elaborat în vederea aniversării a 2050 de ani de la crearea primului stat dac centralizat și independent, preocuparea organelor de partid și de stat privind valorificarea moștenirii istorice s-a materializat în orientarea permanentă a cercetărilor din acest domeniu spre momentele cheie ale evoluției poporului român : civilizația geto-dacă, dezvoltarea poporului și a limbii române, apariția primelor state feudale, aspecte locale ale luptei pentru libertate socială și națională. Potrivit acestor direcții, s-au întreprins cercetări pentru cunoașterea situației și contribuției populației dacice de pe meleagurile buzoiene în timpul statului dac condus de Burebista, în procesul de împletire strânsă a civilizației dacice cu cea romană, puternicul progres cunoscut de viața economică, socială și culturală din această parte a țării.

În secolul I î.e.n., geto-dacii vor dezvolta una din cele mai strălucitoare civilizații ale lumii antice, care a atins apogeul în epoca lui Burebista și Decebal. În vremea statului lui Burebista, rezultat al dezvoltării vieții materiale și spirituale pe întreg teritoriul locuit de geto-daci, de la constituirea căruia se împlinesc 2050 de ani, zona Buzăului reprezenta unul din centrele puternic ancorate în realitățile vremii. Cetățile geto-dacice de la Cîrlomănești și Gruiu-Dării demonstrează înaltul grad de civilizație la care ajunsese populația locală, rolul geto-dacilor în istoria locurilor, intensele lor legături cu lumea înconjurătoare. Se impune atenției faptul că așezările dacice menționate sînt edificate pe vechi vetre din epoca bronzului, dovadă a continuității neîntrerupte de locuire a lor de către o populație cu un grad superior de civilizație.

Tulburătoarele date despre înflorirea vieții economice și social-culturale în așezările dacice au fost prezentate publicului larg, așa cum prevede Hotărîrea Comitetului Central al partidului, prin numeroase expoziții itinerante, organizate de instituțiile locale de specialitate, precum și în colaborare cu alte județe : „Civilizația geto-dacă, apogeu al unei dezvoltări multimilenare“, „Continuitatea și unitatea lumii geto-dacice în spațiul Carpat-Dunărean“, „Civilizația geto-dacilor în bazinul Siretului“ etc.

În timpul și după retragerea cuceritorilor romani, populația autohtonă și-a continuat locuirea permanentă pe teritoriul județului, așa cum atestă descoperirile arheologice (la Izvorul-Dulce, Gura-Nișcovului, Zorști, Bălteni etc.) păstrînd o permanentă legătură cu oamenii de pe întregul teritoriu al vechii Dacii.

Un izvor istoric de excepțională însemnătate relativ la dăinuirea populației băștinașe pe plaiurile buzoiene îl reprezintă documentul, al cărui original se păstrează în Italia — scrisoarea guvernatorului roman al Scythiei Minor (Dobrogea), Iunnius Sorannus, către Vasile cel Mare, conducătorul bisericii creștine din Capadocia, din anul 372 — din care aflăm că pe malul rîului Mousaios (Buzău), în apropierea dealurilor acoperite de crînguri, se află un oraș (polis) în jurul căruia se grupau mai multe sate locuite de populația autohtonă.

Sărbătorirea a 1600 de ani de la această primă mențiune documentară a Buzăului și zonei înconjurătoare a oferit organelor locale de partid și de stat prilejul unui bogat program de manifestări cultural-educative și științifice care, alăturate mărețelor realizări ale prezentului socialist, au contribuit la educarea comunistă și ridicarea conștiinței patriotice a maselor, la legitimarea mîndriei lor de a fi demni urmași ai unei vechi și

cunoscute civilizații. Onorată de prezența secretarului general al partidului, președintele Republicii Socialiste România, tovarășul Nicolae Ceaușescu, marea adunare populară de la Buzău, consacrată acestui eveniment, s-a transformat într-o vibrantă pagină de istorie, relevînd preocuparea statornică a partidului pentru reconstituirea trecutului glorios de luptă al poporului nostru, fără mistificări sau adăugiri, în spiritul adevărului științific și al dreptății, ca o temelie de granit a edificiului societății socialiste multilateral dezvoltate.

După cum sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu în cuvîntarea rostită la marea adunare populară din municipiul Buzău — 24 septembrie 1976 —, existența de un mileniu și șase secole a localității, ca și a altor așezări și vestigii istorice de pe teritoriul țării noastre, atestă cu putere faptul că „înaintașii noștri s-au preocupat întotdeauna să-și asigure o dezvoltare cît mai înaintată, pentru a ține pasul cu progresul realizat în lume, pentru a ocupa un loc cît mai demn în rîndul națiunilor și popoarelor“. Cu același prilej, tovarășul Nicolae Ceaușescu a dezvelit, în Crîngul Buzăului, un obelisc, simbol al dăinuirii noastre în această vatră strămoșească, falnic monument — aidoma stejarilor seculari care-l străjuiesc — menit să perpetueze prin vreme, pentru generațiile viitoare, valorile create de oamenii muncii buzoieni.

În secolul al IV-lea, localnicii aveau în zona Buzăului, la Pietroasele, un puternic centru politic, economic și militar, care demonstrează noul și puternicul progres al vieții economice, culturale și sociale. Impunătorul complex — castru și terme — este rezultatul activității constructorilor autohtoni, așa cum o atestă vestigiile de factură geto-dacică, amestecate mereu cu cele romane. Castrul de la Pietroasele constituia punctul cel mai nordic al sistemului defensiv format din Valul lui Traian și o serie de caste : Drobeta-Turnu Severin, Sucidava-Celei, Constantiana-Daphne etc.

Toate acestea ilustrează permanentele și strînsele legături ale românilor de pe ambele maluri ale Dunării, precum și bunele relații stabilite cu lumea înconjurătoare. De fapt, informațiile furnizate de documentul menționat sînt susținute de dovezi materiale furnizate de cercetările recente, care au scos la iveală, pe teritoriul municipiului Buzău, așezări contemporane evenimentelor descrise.

Venind în întîmpinarea marelui interes pe care locuitorii meleagurilor buzoiene îl manifestă față de orice mărturie privind continuitatea lor milenară, materială și culturală, în aceeași vatră, gazeta „Viața Buzăului“ publică permanent o rubrică menită să sublinieze semnificația evenimentului pe care îl vom aniversa, să popularizeze acele dovezi cu caracter practic — întîlnite la tot pasul, în toponimie, folclor, etnografie, descoperirile arheologice etc. — neabordate sau mai puțin cercetate pînă acum. A fost relevat astfel faptul că un mare număr de localități din zona de deal și munte poartă nume ce constituie mărturii vii ale limbii geto-dacilor păstrate și transmise numai prin graiul populației locale. În această rubrică, intitulată sugestiv „Continuitatea — 2050“, ziarul acordă un interes special meșteșugurilor vechi, ca și instalațiilor tehnice populare. Acestea sînt analizate atît prin prisma terminologiei operațiilor, cît și a pieselor componente, concluzia fiind aceea că moara de apă, fierăstrăul de apă, olăritul, dîrstăritul, rotăritul, țesutul la argea, precum și ocupațiile dispărute de mult, cum ar fi „lămurirea aurului“ sau „alegerea fierului“ din aluviunile roșii, constituie ocupații străvechi ale poporului român, avînd particularități strict locale, moștenite și păstrate de pe vremea daci-

lor. Transmiterea peste veacuri a numelor de ape și locuri, a terminologiei meșteșugurilor și obiceiurilor nu putea fi făcută decît de o populație sedentară, care nu a părăsit niciodată acest teritoriu, ci l-a stăpînit permanent, din generație în generație.

Un alt argument care pledează pentru persistența populației acestui ținut îl reprezintă descoperirea unor tezaure datînd din secolele IV—V era noastră. Din cele șapte tezaure descoperite pînă acum, două prezintă un interes aparte. Ne referim, în primul rînd, la marele și cunoscutul Tezaur de la Pietroasa, care, așa cum relevă rezultatele cercetărilor actuale — prezentate marelui public într-o serie de conferințe, simpozioane și expoziții itinerante — nu-și găsește analogie nicăieri în lume. Două din piesele tezaurului, marele platou și cana înaltă, prezintă elemente de tehnică și decor tradiționale pentru populația românească impunînd concluzia că ele aparțin meșteșugului și spiritualității locale. În al doilea rînd, avem în vedere un alt tezaur de podoabe, cunoscut ca provenind din județul Buzău, fără a avea precizată localitatea. Pentru turnarea unor piese au fost folosite tipare asemănătoare celor descoperite recent la Aldeni și Izvorul-Dulce, astfel că existența unui centru meșteșugăresc în aceste locuri nu poate să fi aparținut decît populației care viețuia în zonă, cunoștea sursele de materii prime și și-a însușit, în secolele anterioare, tehnologia extragerii metalului, procedeele de turnare etc.

Timp de secole românii au rezistat tuturor valurilor populațiilor migratoare continuîndu-și existența pe întreg teritoriul patriei. Locuitorii de pe teritoriul județului Buzău aveau intense legături economice cu toate teritoriile românilor, ceea ce presupune o vie activitate economică și socială. În contextul astfel conturat este de presupus că în spațiul situat de-a lungul rîului Buzău s-a constituit, de timpuriu, o formațiune politică — o țară a Buzăului — ce asigura cadrul economic și politic adecvat dezvoltării populației românești în perioada premergătoare apariției statului feudal centralizat a cărei căpetenie cu numele Musokios, ce amintește de prima formă a toponimicului Buzău-Mousaios, este menționată de cronicarul grec Theophylact din Simocata, în secolul al VI-lea.

Data fiind importanța acestei perioade precum și marea bogăție a vestigiilor identificate, vor fi continuate și amplificate cercetările, urmărindu-se îndeosebi lupta poporului român pentru păstrarea ființei sale, a tradițiilor de organizare social-economică și statală, de rezistență în fața tuturor acțiunilor expansioniste, întreprinse îndeosebi de tătari și maghiari. Orientarea care va fi dată studiilor istorice și arheologice este susținută și de însemnătatea rolului strategic și militar al zonei Buzăului de-a lungul întregii epoci feudale și de participarea locuitorilor săi la principalele evenimente ale perioadei.

Însuși Mihai Viteazul și-a legat numele de zona Buzăului, înființînd aici o nouă bănie, după modelul celei craiovene. Valea Buzăului a fost, de asemenea, martora trecerii unei părți a oștilor sale spre Ardeal, la 4 octombrie 1599, în drum spre înfăptuirea marii idei de realizare a unității poporului român. Cîstit atunci de încrederea localnicilor, marele voievod stăruie astăzi în conștiință și prin impunătorul monument ridicat în memoria lui și a oștilor sale, în anul 1975, în localitatea Ciuta (comuna Măgura). Loc de popas și aducere aminte, monumentul se contopește organic cu idealul unității și independenței naționale, aici organizîndu-se, la indicația comitetului județean de partid, într-o atmosferă de vibrant elan patriotic, manifestări evocatoare ale unor importante evenimente din istoria patriei, din trecutul meleagurilor buzoiene. Aflat în vecinătate,

impunătorul baraj de la Siriu oferă imaginea vie a unității indisolubile între gloriosul trecut de luptă și prezentul eroic al poporului nostru, între aspirațiile înaintașilor spre o viață liberă și demnă și realizările de astăzi ale țării, sub conducerea Partidului Comunist Român, pentru împlinirea aceluiași înalte idealuri.

Adevărul istoric privind rolul hotărîtor al maselor în lupta pentru civilizație și progres, faptul că țărănimea a constituit, pentru multă vreme, cea mai importantă forță revoluționară, principalul factor în lupta pentru prosperitate și apărarea țării împotriva oricăror cötropitori — idei subliniate puternic în Programul partidului, în opera tovarășului Nicolae Ceaușescu — își găsesc expresie în realitățile istorice ale Buzăului. Și pe aceste meleaguri lupta pentru libertate și independență națională s-a îmbinat strîns cu lupta pentru eliberarea socială.

„Țărănimea, se subliniază în Programul partidului nostru, s-a afirmat cu putere ca o clasă socială revoluționară în nenumărate răscoale împotriva dominației feudale“. Puternica mișcare socială de la mijlocul secolului al XVII-lea, cunoscută sub numele de răscoala seimenilor și dorobanților, a avut un ecou deosebit în rîndul maselor populare din aceste locuri. Nemulțumirea celor mulți și asupriți, frămîntările care au ținut vii în conștiința generațiilor spiritul de luptă pentru o viață mai bună reies din numeroase documente din secolele al XVII-lea și al XVIII-lea. Ridicări izolate, circumscrise aceluiași idealuri, au rămas în memoria afectivă a locuitorilor, care au cîntat faptele de luptă pentru dreptate ale eroilor, de cele mai multe ori anonimi, haiducii. Dealtfel, haiducia — ca formă de luptă și protest social — este întîlnită în județul Buzău pînă la începutul secolului al XX-lea. Folclorul local păstrează, de la un capăt la altul al județului, amintirea unor fapte de excepție, ai căror eroi sînt haiducii Gheorghelaș, Năchita și alții. Memoria lor și a acelor fapte de justiție socială capătă astăzi noi dimensiuni datorită manifestărilor evocatoare organizate de consiliul popular județean și instituțiile culturale de specialitate.

În fiecare început de vară plaiurile comunei Gura-Teghii, acolo unde numele și faptele lui Gheorghelaș sînt adînc întipărite în conștiința oamenilor, adună mii de locuitori din localitățile apropiate, dar și din județe vecine, la sărbătoarea folclorică „Pe urme de baladă“, integrată Festivalului național „Cîntarea României“, care debutează cu o emoționantă cavalcadă haiducească, tablou viu al unei epoci trecute, urmată de expresia bucuriei împlinirilor din anii noștri, manifestată prin cîntec și joc.

De-a lungul vremurilor, Buzăul a fost și un puternic centru de iradiere a culturii naționale spre toate teritoriile locuite de români. Școlile de dieci și grămătici, de zugrăvi bisericești, dar mai ales tipografia înființată în timpul lui Constantin Brîncoveanu au contribuit la afirmarea ideii de unitate a tuturor românilor, creînd un inestimabil tezaur cultural, astăzi tot mai mult valorificat, reflectat și în expozițiile itinerante „Cartea veche românească și arta decorativă la Buzău“, „Valori ale patrimoniului cultural național în județul Buzău“ și altele, care readuc în conștiința locuitorilor momente ale unui proces cu profunde rezonanțe patriotice. În acest context se înscriu și eforturile organelor locale pentru restaurarea și punerea în valoare a unor vechi ctitorii, cum sînt cele de la Berca, Rîmnicu-Sărat și Bradu (comuna Tisău), adevărate monumente de artă, păstrînd elemente originale ale geniului creator românesc, multe din ele capodopere ale stilului brîncovenesc. Nu întîmplător aceste valori au fost create aici, deoarece arhitectura populară din zonă probează priceperea și pasiunea locuitorilor

pentru îmbinarea cât mai armonioasă a dragostei pentru frumos cu necesitățile vieții, funcționalitatea și calitățile artistice fiind într-o perfectă concordanță. Pe văile Buzăului și Chiojdului arhitectura populară are unul din izvoarele sale de referință, casele păstrînd elemente de origină geto-dacică, trecute în timp prin filtrul creator al meșterului popular.

Comitetul județean de partid a îndrumat Consiliul popular al județului, instituțiile de specialitate ca, în cadrul fertil oferit de Legea sistematizării teritoriului, elementele caracteristice ale acestor adevărate opere de artă să fie preluate și îmbogățite, noile edificii continuînd o tradiție definitorie pentru lumea satului buzoian, preocupare ce se îmbină cu valorificarea și a altor elemente tradiționale specifice locurilor. Este vorba de portul popular, păstrător al unor vechi elemente de vestimentație geto-dacică. În unele localități de munte se acționează pentru revitalizarea țesutului, prin înființarea de clase ale Școlii populare de artă, de cercuri și secții ale cooperăției meșteșugărești. Accentul se pune pe elemente proprii acestei zone, cum sînt : „pomul vieții“, „cocoșul“ și „călărețul“, ultimul ducîndu-ne spre motivul ancestral al „cavalerului trac“. Ocupații vechi capătă noi dimensiuni ; olăritul, cunoscut din vremuri vechi, trăiește astăzi o nouă viață, tainele meșteșugului fiind transmise tinerei generații.

Una din cele mai cunoscute îndeletniciri ale oamenilor din aceste locuri este cioplitul în piatră. La Ciuta, Breaza, Bădeni, Năieni și în alte localități meșteșugul cunoaște și astăzi artiști populari de excepție, piatra de Măgura fiind recunoscută, pentru calitățile ei, și în străinătate. Aprecierile artiștilor plastici își găsesc o strălucită expresie în operele create în Tabăra de la Măgura — manifestare făcînd parte din Festivalul național al educației și culturii socialiste „Cîntarea României“ — adevărat muzeu de sculptură contemporană în aer liber. Organizată din inițiativa Comitetului județean de partid și a Consiliului popular al județului, în colaborare cu Uniunea Artiștilor Plastici din România, tabăra, a cărei a 10-a ediție s-a încheiat în 1979, a intrat în conștiința națiunii noastre ca o replică a zilei de astăzi la virtuțile artistice ale creatorilor populari, ca o școală de sculptură contemporană românească. Artiști plastici din toată țara, aparținînd diferitelor generații, au dăltuit în piatră lucrări inspirate din trecutul de luptă al poporului ori evocatoare ale unor figuri marcante, efigii ale istoriei naționale, cât și din realitățile prezentului, consemnînd în imagini universul rustic și efortul constructiv actual ; bogăția tematică și stilistică relevate de lucrările realizate la Măgura sînt încă o dovadă a libertății de exprimare asigurată creatorului în orînduirea noastră socialistă. De asemenea, instituțiile de cultură au fost îndrumate să organizeze în amfiteatrul natural al taberei recitaluri de poezie și muzică, serbări cîmpenești, alte activități cu caracter patriotic și evocator, care — alături de tradiționale manifestări : „Festivalul Slănicului“, „Cu cîntecul și jocul pe plaiuri bisocene“, „Festivalul Toamnei“ și altele, ce pun în valoare bogatul tezaur folcloric și etnografic din zonă — contribuie din plin la formarea și dezvoltarea conștiinței socialiste a oamenilor.

Pe baza prevederilor Hotărîrii Plenarei C.C. al P.C.R., ca în cadrul Festivalului național „Cîntarea României“ să se încadreze toate manifestările cultural-artistice dedicate aniversării a 2050 de ani de la crearea primului stat dac centralizat și independent, Comitetul județean de partid a indicat instituțiilor de specialitate să ia măsuri pentru stimularea creației și interpretării artistice, pentru antrenarea unor mase tot mai mari de oameni ai muncii în această vastă afirmare a geniului popular, pentru diversificarea genurilor de creație și stimularea celor care au un accentuat

sens politico-educativ, generat de străvechea noastră istorie, de prezentul nostru socialist, de sarcinile ce ne revin din programele-directivă ale Congresului al XII-lea al partidului.

Sub impulsul politicii P.C.R., al gândirii și activității neobosite a tovarășului Nicolae Ceaușescu, de stimulare a forței creatoare a poporului, în județul Buzău artele plastice, ca și alte genuri de creație au audiență tot mai largă, au devenit bun spiritual înțeles și admirat de un numeros public. Plasticienii profesioniști și amatori dau viață artistică transformărilor memorabile pe care evul nostru socialist le-a declanșat și pe plaiurile buzoiene. Comitetul județean de partid le-a recomandat să îmbine armonios tradițiile trecutului cu prezentul, realizând opere cu o largă deschidere spre viitor. Patriotismul, dragostea și mândria pentru trecut se contopesc organic, în întreaga activitate cultural-artistică, cu evocarea modului în care locuitorii județului nostru, alături de toți cetățenii României socialiste, participă la înfăptuirea Programului partidului de construire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a țării spre comunism. În această vastă activitate, organele de partid din județ se străduiesc să elimine neîmplinirile, care au afectat conținutul unor acțiuni, cât și valoarea lor artistică, să înlăture manifestările de festivism, rutină, insuficiență preocupare pentru calitatea mesajului educațional, militează pentru angajarea plenară în efortul colectiv a tuturor forțelor capabile de creație și interpretare artistică la nivelul cerințelor actuale.

Județul Buzău este recunoscut și ca depozitar al unor bogate tradiții de luptă și jertfă în timpul secolului al XIX-lea, pentru apărarea gliei strămoșești, pentru realizarea unității naționale, înlăturarea dominației străine și cucerirea independenței, factori hotărâtori ai progresului social, ai înfăptuirii marilor deziderate ale maselor muncitoare. În condițiile dezvoltării forțelor de producție din epoca modernă, ale consolidării vieții economice, spirituale și culturale, ale afirmării tot mai puternice a conștiinței naționale, Revoluția de la 1821 a avut un puternic ecou și pe aceste meleaguri, datorită existenței în zonă a celui mai mare număr de sate moșnenești din Țara Românească, ceea ce a conferit ridicării lor la luptă un caracter general, organizat și conștient, iar personalitatea lui Tudor este evocată și astăzi în Tabăra de sculptură de la Măgura prin două sugestive lucrări : „Omagiu lui Tudor“ și „Fântînile lui Tudor“.

Un moment de vîrf al luptei de eliberare națională și socială îl reprezintă și pentru buzoieni participarea la Revoluția română de la 1848, care a exprimat hotărîrea maselor populare de a se elibera de vechile rîndueli feudale, de a făuri unitatea națională în cadrul unuia și aceluiași stat. Prin grija organelor locale, aceste evenimente au intrat în conștiința generațiilor contemporane, prezența marelui revoluționar Nicolae Bălcescu la Buzău fiind marcată printr-o placă comemorativă, așezată în locul de unde înflăcăratul tribun comunica guvernului provizoriu că cetățenii acestui județ „sînt în stare a da exemplu întregii țări“. Altor personalități revoluționare, dar mai ales participării directe a maselor la luptă le sînt rezervate spații largi în cadrul expoziției de bază a Muzeului județean. Se relevă îndeosebi zelul și intransigența revoluționară ale localnicilor, numiți pe bună dreptate de guvernul provizoriu „bravi și demni eroi ai patriei“.

Unirea principatelor, la 24 Ianuarie 1859, precum și proclamarea independenței depline, în 1877, au impulsionat întregul proces istoric românesc spre unitatea națională deplină și progres social-economic. Faptul că la aceste evenimente buzoienii au participat activ, a determinat orientarea dată organelor de specialitate de a aprofunda cercetările privind contri-

buția localnicilor la desăvîrșirea unității naționale și începuturile mișcării muncitorești din județ, care se înscriu pe aceleași coordonate cu evoluția întregii societăți românești.

Influența mereu crescîndă pe care mișcarea muncitorească locală a exercitat-o asupra populației nevoiașе, în special a țărănimii, se regăsește în puternicele mișcări de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea. Documentele relevă ridicări la luptă ale țăranilor la Smeeni (1874), în aproape toate localitățile rurale, la 1888, dar mai ales marea înclеstare a țărănimii buzoiene din 1907. Grupul statuar realizat de sculptorul Corneliu Medrea, care străjuiește piața centrală a Buzăului, plăcile comemorative de la podul peste riul Buzău, de la Rîmnicu-Sărat, din Mărăcineni și alte comune — amintesc jertfele de sînge și hotărîrea cu care țăranii exploatați au luptat pentru dreptate socială.

Afirmarea detașamentului clasei muncitoare din județ, la începutul acestui secol, și crearea primelor syndicate locale asigură permanența luptei pentru revendicări economice și politice, care s-a împletit, în conștiința locuitorilor, cu năzuințele pentru desăvîrșirea statului național unitar român, eveniment ce a întrunit adeviziunea unanimă a populației, căci împlinea o necesitate obiectivă a dezvoltării noastre istorice.

Moment crucial în istoria țării, marele Congres general socialist din mai 1921 la care s-a hotărît unificarea mișcării muncitorești din România și făurirea Partidului Comunist Român, a conferit clasei muncitoare, comunistilor rolul conducător în lupta pentru emanciparea socială și națională a poporului român, pentru democrație și progres. Muncitorimea buzoiană a dat mandat expres reprezentanților săi la congres să voteze pentru partidul comunist, să exprime adeviziunea sa la unificarea mișcării muncitorești revoluționare. În perioada imediat următoare, Partidul Comunist Român s-a situat în fruntea luptei maselor populare, a celor mai înaintate forțe ale națiunii pentru drepturi și libertăți democratice, pentru apărarea independenței, suveranității și integrității teritoriale a țării, împotriva pericolului fascist. Luptele de clasă și acțiunile protestatare din perioada 1929—1933, organizate și conduse de Partidul Comunist Român, au cuprins categorii sociale tot mai largi, ceea ce probează prestigiul partidului și adeviziunea maselor la politica sa. În județ au loc mișcări ale muncitorilor, țăranilor, văduvelor de război, învățătorilor și funcționarilor ; în anul 1935 este tipărită, în localitatea Ulmeni, gazeta „Țarina“, prima publicație comunistă dedicată țăranilor.

În vederea transpunerii în viață a Hotărîrii cu privire la aniversarea celor 2050 de ani de la crearea statului condus de Burebista, Comitetul județean de partid Buzău a intensificat munca politică în vederea creșterii și diversificării formelor și mijloacelor menite a evoca memoria și lupta tuturor acelor care s-au dăruit idealului scump al propășirii patriei și transformînd pildele de înalt patriotism într-o puternică forță educațională a generațiilor prezente și viitoare. Acțiunile muncitorilor buzoieni împotriva ocupației hitleriste și a războiului nazist, concretizate în numeroase sabotaje, în deraieri de trenuri și aruncarea în aer a depozitului de muniții „Saturn“, acțiuni de luptă inițiate și conduse de comuniști, au devenit surse de inspirație pentru piese de teatru și corale, pentru creații ale cercurilor literare și de arte plastice, prezentate cu succes în cadrul Festivalului național „Cîntarea României“. Un exemplu în acest sens îl constituie piesa într-un act „Acțiunea T“, inspirată din acțiunea comunistă de la Saturn (1942) pusă în scenă de Teatrul popular Buzău.

Declanșarea revoluției de eliberare națională și socială, în august 1944, a găsit un teren fertil în rindurile populației și armatei române staționate în județ, care au trecut cu hotărîre la îndeplinirea hotărîrilor partidului. Manifestările dedicate împlinirii a 35 de ani de la fierbintele August 1944 au prilejuit o nouă și amplă trecere în revistă a faptelor de eroism din acele zile, a luptelor împotriva trupelor germane din perimetrele Cilibia-Brădeanu, Pogoanele-Florica-Stilpu, Valea Buzăului, Valea Slănicului și altele. La chemarea Partidului Comunist Român, cu aceeași dăruire, populația județului și-a intensificat eforturile pentru refacerea economică și susținerea frontului antihitlerist. În încheștarea luptei împotriva Germaniei fasciste, pentru libertatea și independența României, pentru eliberarea de sub dominația nazistă a Ungariei și Cehoslovaciei s-au jertfit și mulți fii ai acestor meleaguri, în fruntea lor numindu-i pe eroii Constantin Godeanu și colonel Ion Buzoianu. Camera memorială Constantin Godeanu de la Pietroasele, comuna sa natală, precum și exponatele aparținînd lui Ion Buzoianu și altor luptători pe frontul antihitlerist, aflate la Muzeul județean, materializează pentru tinerele generații momente de înalt patriotism și jertfire supremă pentru binele și gloria patriei, reprezentînd o pagină vie din frămîntata istorie a României.

Victoria revoluției de eliberare națională și socială antifascistă și anti-imperialistă a deschis noi orizonturi dezvoltării României, prin profunde transformări în structura economică-socială și politică a țării, îndeplinite într-un amplu proces revoluționar. Punînd în centrul politicii sale economice industrializarea rapidă a țării, pe baza tehnicii moderne, Partidul Comunist Român a acordat, în anii construcției socialiste, o atenție deosebită repartizării armonioase a forțelor de producție pe întreg teritoriul patriei.

Buzăul, cunoscut pînă atunci printr-o săracă zestre industrială, a beneficiat de importante investiții, de un proces de industrializare intensă, care a produs profunde mutații cantitative și calitative în viața social-economică a acestor locuri. Mai ales după Congresul al IX-lea al partidului, județul nostru trăiește cea mai fertilă perioadă din istoria sa ; dacă în anul 1968 valoarea producției industriale era de numai 2,6 miliarde lei, în prezent aceasta se ridică la peste 17 miliarde lei. Paralel cu dezvoltarea industriei, care a devenit ramura conducătoare în cadrul economiei județului, agricultura a cunoscut un pronunțat proces de dezvoltare și modernizare, de accentuare a caracterului său intensiv, valoarea producției obținute în anul 1978 fiind cu 74 la sută mai mare decît cu zece ani în urmă. Dezvoltarea industriei și agriculturii, a celorlalte ramuri ale producției materiale, înflorirea de ansamblu a județului au fost posibile prin alocarea din fondul național unic de dezvoltare economică-socială a unor investiții tot mai mari de la un an la altul. În anul 1978 valoarea investițiilor realizate în județ a fost de peste 4 ori mai mare decît în 1968, iar în anii 1978—1979 s-au alocat pentru dezvoltarea județului aproape 7 miliarde lei.

În ultimii 15 ani, odată cu acumulările cantitative, dezvoltarea economică a județului a marcat noi și importante salturi calitative. De pildă, productivitatea muncii, unul din indicatorii sintetici ai eficienței economice, a crescut mai mult decît dublu în această perioadă, pe seama sa obținîndu-se cea mai mare parte a sporului producției industriale. Această orientare a fost urmare a indicațiilor de inestimabilă valoare pe care secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, ni le-a dat cu prilejul vizitelor de lucru întreprinse în județul Buzău. Cu spiritul său practic și întreprinzător, cu excepționala sa capacitate de sinteză, secretarul general al partidului a pus în evidență, de fiecare dată, importante rezerve, a orien-

tat activitatea unităților în direcția folosirii superioare a capacităților de producție, a realizării unor produse de înaltă tehnicitate, cu consumuri reduse, a diversificării continue a gamei sortimentale.

Așa cum reliefa secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, în cuvîntarea la marea adunare populară de la Buzău din 1976, „trebuie să se înțeleagă bine de către fiecare muncitor, țaran, intelectual, de către fiecare cetățean al patriei că realizarea sarcinilor de dezvoltare a României socialiste depinde de munca fiecăruia, de felul cum vom ști să gospodărim cu chibzuință și economie mijloacele de care dispunem“.

Dezvoltarea armonioasă a județului a fost însoțită de crearea unor noi locuri de muncă în toate ramurile, personalul muncitor sporind, în perioada 1968—1978, cu aproape 90 la sută, iar în cadrul industriei creșterea a fost de aproape trei ori. Succesele obținute se reflectă nemijlocit în ridicarea neconținută a nivelului de trai al oamenilor muncii, retribuiția netă lunară urmînd să ajungă, în 1980, la 2 201 lei, față de 1 485 lei, în 1975. De asemenea, în perioada 1968—1979 s-au construit 17 250 de apartamente, iar din fondurile populației — numai în mediul rural — au fost ridicate peste 15 000 de locuințe.

Am apelat la aceste date statistice pentru a oferi un tablou concret al schimbărilor de esență intervenite în viața județului Buzău pe parcursul anilor rodnici ai edificării socialismului în întreaga țară, care asigură condiții tot mai prielnice fiecărui om, tuturor celor ce muncesc să își afirme plener capacitățile creatoare. Ca urmare a aplicării consecvente în viață a politicii partidului, de valorificare superioară a resurselor naturale, de ridicare neconținută a nivelului de trai al maselor, Buzăul s-a transformat radical din punct de vedere economic, social și cultural, devenind o zonă a țării angajată ferm pe coordonatele dezvoltării multilaterale, ale unei vieți materiale și spirituale tot mai înfloritoare.

Aniversarea a 2050 de ani de la întemeierea primului stat dac centralizat și independent găsește locuitorii din această străbună vatră românească participînd hotărît la marea operă de făurire a civilizației socialiste și comuniste pe locurile unde de milenii ne afirmăm talentul, eroismul, dragostea de glie. Înfăptuirea hotărîrilor Congresului al XI-lea al partidului, a programului adoptat de Congres, vasta operă politică, teoretică și practică a conducătorului partidului și statului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu, asigură însuflețitoare perspective de afirmare locuitorilor de pe meleagurile buzoiene. Documentele Congresului al XII-lea al partidului deschid noi orizonturi vieții economice și sociale din județul Buzău. În viitorul cincinal județul nostru va cunoaște ritmuri înalte de dezvoltare, industria consolidîndu-și rolul de ramură conducătoare în economie. Se vor dezvolta îndeosebi ramurile purtătoare ale progresului tehnic, metalurgia, construcția de mașini, chimia și industria bunurilor de consum, care vor realiza peste 96 la sută din volumul producției industriale a anului 1985. Prin ritmurile înalte de creștere a producției, Buzăul va reduce simțitor decalajul față de județele dezvoltate din punct de vedere economic, toate acestea ilustrînd pregnant, și la scara județului nostru, caracterul profund științific și realist al orientărilor spre dezvoltarea armonioasă a tuturor județelor țării, politică promovată cu consecvență de partidul și statul nostru.

Apropiata aniversare a întemeierii primului stat dac centralizat și independent, sub conducerea lui Burebista, trezește în conștiința oamenilor

de pe plaiurile buzoiene mîndria de a fi urmaşii unui popor viteaz şi demn, care de la începuturile sale a dat lumii pilde nemuritoare de ceea ce înseamnă setea de libertate şi dragostea de glie, înalte sentimente care se integrează astăzi organic patriotismului socialist. Aceste idealuri se oglindesc în faptele de muncă şi de viaţă ale maselor, grefate pe temelia solidă a principiilor şi normelor eticii şi echităţii socialiste.

Totodată, întreaga activitate de formare şi dezvoltare a conştiinţei socialiste cunoaşte noi dimensiuni, prin antrenarea tuturor factorilor educaţionali, sub conducerea Comitetului judeţean de partid, la transformarea întregii vieţi culturale buzoiene într-un vast şantier de educaţie patriotică şi cetăţenească. Cel mai fierbinte omagiu pe care întregul nostru popor îl aduce în aceste zile memoriei înaintaşilor, luptei lor neprecupeţite pentru libertate naţională şi dreptate socială îl constituie angajarea fermă în îndeplinirea neabătută a Programului partidului de edificare a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintare a României spre comunism, pentru înălţarea tot mai demnă a patriei noastre în rîndul naţiunilor lumii.

DACIA

in conștiința lumii moderne

— Documente —

Istoria Daciei, ca stat, și mai ales a dacilor ca popor, ocupă un loc important în literatura istorică modernă străină. Interesul pentru trecutul antic al românilor la istoricii moderni era determinat, în primul rînd, de faptul că statul dac fusese unul din marile state ale antichității. Războaiele daco-romane din anii 101—106 au fost mari evenimente din lumea veche, rămase adînc întipărite în conștiința oamenilor și transmise din generație în generație.

Din aceste motive, toate istoriile universale din lumea modernă care incorporează epoca veche a societății umane cuprind capitole sau cel puțin paragrafe referitoare la statul și poporul dac, mai ales din perioada de maximă înflorire, sub regele Burebista, cu aproximativ 2050 de ani în urmă, și de maximă înverșunare războinică sub regele Decebal, un secol și jumătate mai târziu. De o atenție specială din partea cercetătorilor s-a bucurat de asemenea viața spirituală a daco-geților, filosofia lui Zalmoxis și Deceneu. În genere, istoricii din epoca modernă au reprodus, au interpretat și au dezvoltat textele autorilor clasici din antichitate (Herodot, Strabon, Dio Cassius etc.) cărora le-au adăugat, cînd a fost cazul, noile informații oferite de arheologie.

Faptul că multe dintre aceste texte referitoare la strămoșii noștri sînt puțin sau chiar deloc cunoscute în țara noastră, deși, cel puțin unele, prezintă un interes incontestabil, ne-a determinat să prezentăm cititorilor revistei „Anale de istorie” cele mai semnificative studii despre Dacia antică tipărite în străinătate.

În acest cadru publicăm studiile lui A. Ubicini, intitulate „Dacia înaintea românilor” și „Cucerirea romană”.

Numele lui Ubicini este bine cunoscut în istoria țării noastre, ca participant direct la revoluția de la 1848 din Țara Românească, apoi ca militant energic pentru Unirea Principatelor.

Născut în Lombardia în 1818, Jean-Henri-Abdolonyme Ubicini și-a făcut studiile liceale în Franța, după care, datorită unor împrejurări de familie, a ajuns la Constantinopol. Invitat de C.A. Rosetti să viziteze Țările române, Ubicini a fost surprins de evenimentele revoluției de la 1848, în București. Spirit luminat, el s-a atașat cu însuflețire luptei românilor pentru afirmarea drepturilor lor naționale. Îmbrățișînd crezurile revoluției române de la 1848,

pină la sfârșitul vieții sale A. Ubicini nu a încetat să studieze realitățile politice, social-economice și culturale ale poporului român, susținând cu energie prin articole și lucrări unitatea românilor și independența lor națională prin recunoașterea vechilor tratate româno-turcești (Capitulațiile) care prevedeau autonomia internă deplină a Țării Românești și Moldovei în raport cu Poarta otomană.

În anii luptei pentru Unirea Principatelor, A. Ubicini a desfășurat în capitala Franței o activitate energetică de propagandă privind istoria românilor. Lucrările sale „Mémoire justificatif de la révolution roumaine du 11 (23) juin 1848” (Paris, 1849), „La question d'Orient devant l'Europe” (Paris, 1854), „Provinces dannels et roumaines” (Paris, 1856) și mai ales *La question de Principautés devant l'Europe*, care a apărut în primăvara anului 1858, în ajunul deschiderii Conferinței celor șapte puteri la Paris, ce urmau să dezbată dorințele românilor afirmate în Adunările ad-hoc, au constituit mijloace eficiente de informare a opiniei publice internaționale asupra problemelor românești și, evident, de influențare a cabinetelor europene. În 1867, A. Ubicini a primit cetățenia de onoare a statului român.

După 1870, Ubicini a lucrat peste zece ani la o istorie a originii românilor proiectată să apară în celebra colecție *Histoire universelle*, la librăria Hachette din Paris. Moartea l-a împiedicat să-și termine opera, dar a reușit să redacteze primele capitole de istorie veche a românilor tipărite postum în 1886, sub titlul „Originile istoriei românilor” sub îngrijirea lui G. Bengescu. Aceste capitole, după părerea noastră, sînt cele mai ample cercetări publicate în străinătate despre istoria veche a dacilor sub toate aspectele, pină la aceea dată.

Ubicini a scris lucrarea sa folosind prodigios izvoarele literare vechi dar în același timp a luat în considerare unele interpretări din lucrări moderne românești. Astfel, deși riguros cu citarea autorilor din antichitate, care atestă forța materială și spirituală a strămoșilor noștri daci, el preia cu deferență unele teze ale oamenilor de știință români din secolul trecut, astăzi depășite, după care elementul dac ar fi fost absorbit de ocupantul roman, că limba română este asemănătoare cu limba albaneză etc. Cu toate acestea, lucrarea lui Ubicini se distinge prin obiectivitate științifică iar punctele lui de vedere pot fi și astăzi cercetate cu atenție.

Textul se publică fără nici o modificare. S-au tradus în românește pasajele în latinește și grecește netraduse de autorul francez, făcîndu-se mențiunea corespunzătoare — n.tr.

N. COPOIU

A. Ubicini, *Les origines de l'histoire roumaine* (Originile istoriei românești), Paris, 1886.

CAP. I DACIA ÎNAINTEA ROMANILOR

Geți și daci. Rezumatul istoriei lor pină la
războaiele lui Traian

Pe ultimele basoreliefuri ale Columnei lui Traian de la Roma, se vede desfășurîndu-se un lung cortegiu de fugari, bărbați, femei, copii, pășind trist prin cîmpia pustie, minîndu-și turmele¹. Părul lung și neîngrijit al

fugarilor, barba și mustățile lor zbîrlite, sprincenele dese, zeghea cu minci lungi care le ajunge pînă la genunchi, mantia prinsă pe umăr cu o agrafă dublă, încălțările lor în formă de sandale, legate deasupra gleznei cu curelușe de piele, totul, îmbrăcămintea ca și fizionomia lor, denotă un tip aparte și-i deosebește de la prima vedere de romani, ca și de ceilalți barbari : germani, numizi, sarmați, înfățișați pe celelalte părți ale Columnei. Posomorîți, neîmblînziți, unii privesc înapoi, parcă pentru a îmbrățișa cu o ultimă privire patria rămasă în urmă ; alții, cu mîinile ridicate spre cer, par să-l ia drept martor.

Acești barbari sînt dacii, a căror supunere, scump plătită de romani, i-a făcut pe aceștia din urmă să ridice monumentul sortit să perpetueze amintirea expediției și victoriei lui Traian.

Dacii sînt primii strămoși ai românilor de azi.

Din punct de vedere etnografic, dacii par să se confunde cu geții. Aceeași origină, aceeași limbă². Asupra acestui punct toate mărturiile din vechime concordă³.

Din punct de vedere geografic, ei se diferențiază, cel puțin la început⁴. Geții se întindeau către est, înspre Euxin și Tyras (Nistru) care îi despărțea de sarmați ; dacii către vest, urcînd cursul Dunării, pînă la pădurile Hercyniei prin care se învecinau cu Germania⁵. Cataractele cunoscute azi sub numele de Porțile de Fier, acolo unde Dunărea devenea Istru, marcau hotarul lor. Astfel Basarabia, Moldova, Valahia erau cuprinse aproape în întregime în teritoriul get, Banatul și Transilvania erau teritoriu dac.

Mai tîrziu, linia de demarcație a dispărut. Grecii, care au luat contact de timpuriu cu geții prin coloniile lor de pe litoralul occidental al Euxinului și care întrețineau cu acest popor relații frecvente, au extins numele lor asupra tuturor triburilor tracice de pe malul stîng al Istrului și al Dunării. Romanii veniți mult mai tîrziu, numără daci aceleași triburi. Astfel pentru cei din vechime, geții și dacii erau un singur popor sub două nume diferite : primul era numele grec, al doilea cel latin⁶.

Originea daco-geților a fost extrem de controversată. S-au străduit să facă din ei rînd pe rînd germani de stirpe gotică⁷, celți⁸, slavi⁹. Nici

² Ομόγλωττα ὁ δακκιστοῦς Γῶταις /Dacii vorbesc aceeași limbă cu geții — n. tr./, Strabon, VII, III, 13.

³ Herodot, Strabon, Pliniu etc. Această opinie, admisă pînă în prezent fără contestare, a fost combătută de Gr. Tocilescu, care, deși recunoaște un raport de înrudire generală între daci și geți, vede în ei două popoare distincte prin origine, limbă și istorie (*Dacia înainte de romani*, București, 1880, in. 8).

⁴ Strabon, VII, III, 12.

⁵ (Hercynia Silva) ab Helvetiorum finibus recta fluminis Danubii pertinet ad fines Dacorum Coes (Pădurea Hercynia) se întinde de la hotarele helveților, urmînd firul Dunării, pînă la hotarele Dacilor — n.tr./, VI, 25 — Pliniu (IV, 25) pare mai curînd că așază limita occidentală a dacilor mai spre răsărit, spre Theiss (*Pathyssus*).

⁶ „Getae Daci a Romanis dicti“ / Geții au fost numiți daci de către romani“ — n.tr./, Pliniu, IV, 25.

⁷ Iordanes, Jacob Grimm, Carlo Troja, Ozanam, etc.

⁸ Pezron, Wachter, Pelloutier Simon și, în zilele noastre, Fr. Müller, Maiorescu, etc.

⁹ Bielowski, Zachariev, Vercovitch și majoritatea scriitorilor ruși și polonezi.

una din aceste teorii nu rezistă unui examen serios. Opinia intermediară a lui Henri Martin¹⁰, Ion Brătianu¹¹ și Hasdeu¹², care văd în daci niște celti pe jumătate galo-geți proveniți din amestecul băștinașilor cu triburile galice învecinate, pare mai verosimilă¹³. Se știe că într-adevăr toată valea Dunării până la gurile acestui fluviu, și chiar dincolo de ele, era presărată cu triburi celtice. Multe din aceste triburi erau stabilite în însăși inima Daciei; altele de-a lungul frontierelor: la nord-est, începînd din Galiția și Ucraina până la Marea Neagră se găseau bastarnii; la sud-vest, scordiscii (Scordisci minores), din munții Scardus până la confluența cu Morava; apoi la vest, peste Thxin, tauriscii și boienii¹⁴. Dacii au luat contact de timpuriu cu aceste popoare diferite, nimicînd pe unii (boienii, tauriscii), alindu-se cu alții (scordisci) sau absorbindu-i (bastarni). Elementul celtic a fost astfel, în diferite faze, amestecat cu cel dac. Să mai adăugăm anumite trăsături morale comune celor două popoare și asupra cărora vom reveni: predispozițiile eroice, credința în viața viitoare, disprețul suveran în fața morții. Fortînd puțin aceste analogii, și sub imperiul unei preocupări politice naturale pentru un om de stat, Brătianu ajunge în mod firesc la această concluzie că românii pot pretinde că se trag în egală măsură din gali, daci și romani, și că au dreptul „să așeze în templul naționalității lor pe Viridivoix alături de Decebal și de Traian“.

În realitate, dacii aparțin mării familii a traco-iliricilor¹⁵ despre care Herodot spune „că e cea mai considerabilă din lume după indieni“¹⁶. Stabiliți din timpuri străvechi în Peninsula Balcanică, între Dunăre și cele două mări, traco-ilirii se subîmpărțeau într-o multitudine de triburi, de altfel foarte puțin cunoscute, pe care Hasdeu le reduce la două grupe principale: la est, spre Euxin, tracii; la vest spre Adriatica, ilirii sau pelasgii, strămoșii albanezilor¹⁷; limba acestui ultim popor ar avea o mare asemănare cu limba română¹⁸.

Printre triburile tracice, geții erau dintre cei mai vrednici de cinste. Herodot îi numește „cei mai viteji și cei mai dreپți dintre traci“¹⁹. Dar

¹⁰ *Histoire de France*, ediția a 4-a, I. 477.

¹¹ *Românul*, 1858, nr. 37.

¹² *Columna lui Traian*, anul I, 1874, p. 102.

¹³ Vezi: Gr. Tocilescu, p. 152—169.

¹⁴ Βοιωτες καὶ Ταυρικους ἀρδην ἤφάνιδε /Pe boieni și pe turisci i-au făcut să dispară cu totul — n.tr./, spune Strabon (VII, III, 11). După B. P. Hasdeu, care își susține, în parte, pe baza acestui pasaj teoria lui de semiceltism al dacilor, expresia ἀρδηνῇ ἤφάνιδε ar trebui să aibă în vedere nu nimicirea triburilor menționate, ci dispariția lor în sinul națiunii cuceritoare cu care s-au contopit, dînd naștere unei noi naționalități, naționalitatea daco-celtică, diferită de naționalitatea pur tracă de care aparțineau dacii. Vezi Gr. Tocilescu, p. 173.

¹⁵ Herodot, IV.93., Cf. Strabon, VII, III, 2, Chrysostomos, *Orat.* 17. Numai Dio Cassius, singurul dintre cei vechi, pare să-i lege pe daci de sciți (LI, 22).

¹⁶ Herodot, V, 3.

¹⁷ Albanezii sînt descendenții direcți ai vechilor iliri, așa precum moldo-vlahii sînt proveniți din traci, dar prin intermediul romanilor; ar rezulta deci, din teoria lui Hasdeu, că ar fi un fel de „veri primari“ cu moldo-vlahii.

¹⁸ Bolintineanu citează numeroase exemple: rom. *amicu*, alb. *mic*; rom. *sociu* (tovarăș), alb. *soc*; rom. *lupta*, alb. *lufta*; rom. *pesce*, alb. *pisce*; rom. *fatza*, alb. *fakië*; rom. *minte*, alb. *ment*; rom. *tata*, alb. *tate*. Altă particularitate comună ambelor limbi: articolul așezat la sfîrșitul cuvîntului, în loc să-l preceadă: *amicul*.

¹⁹ Herodot, *loc. cit.*

cine erau acești traci ? Căreia dintre marile familii etnografice care au populat succesiv Europa, e cazul să fie alipiți ? Problemă obscură care, cu toate eforturile criticii moderne, nu a putut fi încă lămurită. Filologia comparată, epigrafia, atât de importantă în ceea ce privește originile și clasificarea raselor, nu sînt în privința aceasta de nici un ajutor. Tracii n-au lăsat monumente scrise, și e îndoielnic chiar faptul că au cunoscut scrisul. Limba vorbită, acea limbă care era comună cu cea a daco-geților ²⁰, n-a lăsat nici o urmă, exceptînd poate cele cîteva sute de cuvinte dacice, împrăștiate în scrierile celor vechi, sau în inscripțiile grecești ori latine, și a căror nomenclatură completă a fost dată de Tocilescu ²¹, cincizeci de nume de plante, provenite în cea mai mare parte din tratatul lui Dioscoride ; o sută șaisprezece nume proprii de bărbați și femei ; patruzeci și cinci de nume de fluvii, de munți, de triburi ; șaizeci și opt de nume de orașe, dintre care douăzeci și trei cu terminația *dava* : Patridava, Sacidava, Netindava etc ²². Nici unul din aceste nume nu se referă la lucruri uzuale, la fapte și întîmplări ale vieții de zi cu zi. Majoritatea dintre ele, în special numele proprii ale bărbaților și numirilor geografice, se regăsesc la populațiile și localitățile tracice ; ceea ce pare să confirme afirmația lui Strabon, că dacica și getica formau o singură și unică limbă.

Era, după toate ipotezele, o limbă viguroasă și sonoră, aspră la auz, fără a fi însă lipsită de o anumită armonie sălbatică. Ovidiu, în exilul său, a sfîrșit prin a o învăța și a compus chiar și un poem în limba getică, în cinstea lui Augustus. Se complăcea să citească fragmente oaspeților săi barbari și, cînd termina de citit, se putea auzi un lung murmur aprobator din partea ascultătorilor ²³. Sînt singurele amănunte care ne-au parvenit asupra acestei limbi ; astfel că a fost cu neputință să fie reconstituită, și în zadar s-a căutat să se determine grupul etnografic de care țineau aceste popoare și care o foloseau.

Se constată doar că acest grup nu putea fi nici grupul celtic, nici cel germanic, nici grupul slav ; și, în felul acesta, ești orientat să admiți existența în partea de sud-est a Europei a unei familii și a unei limbi aparte, de proveniență ariană, dar complet distinctă de familiile și limbile de aceeași origină răspîndite în restul Europei ²⁴.

Geții își fac intrarea în istorie cu Herodot. „Înainte de a ajunge la Istru, el (Darius) i-a subjugat mai întîi pe geți care se cred nemuritori“ ²⁵.

²⁰ Strabon, VII, III, 10.

²¹ Tocilescu, 203—257.

²² *Dava* pare să corespundă termenului de — *dun* din galică. La tracii și geții de la sud de Dunăre, această terminație se schimbă în — *bria*. Tocilescu scoate din această schimbare un argument în sprijinul tezei sale și anume că limba getică și cea dacică n-ar fi identice.

²³ Ovidiu, P. N. *Epistulae ex Ponto*, IV, 13.

²⁴ După Friedrich Müller (*Allgemeine Ethnographie*) traco-ilirii au fost primii care s-au despărțit de trunchiul arian. Părăsind platourile înalte ale Armeniei, ei au ocupat aproape întreaga Peninsulă Balcanică. Mai tîrziu celții s-au îndreptat către vest și au fost urmați de italo-greci. După aceștia au venit germanii și apoi slavii. Vezi Gr. Tocilescu, p. 184.

²⁵ Herodot, loc. cit.

Astfel, în timpul lui Herodot, adică pe la mijlocul secolului V, înaintea erei noastre, geții trăiau nu la nord de Dunăre, în vechea Moldo-Vlahia, ci în sud, în Dobrogea. Aici ne sînt ei arătați²⁶, încercînd zadarnic să oprească înaintarea lui Darius, în momentul cînd acesta încerca să treacă fluviul pentru a-i ataca pe sciți²⁷. Asupra regiunii care se întinde mai departe, asupra locuitorilor săi, el însuși nu avea decît noțiuni vagi și confuze. N-a ajuns pînă acolo, ceea ce povestește este din auzite. I s-a pomenit despre un fel de deșert fără de sfîrșit ὁ ἡσπερος misterios, populat de ființe ciudate; siginii, în care un savant german, Hasse, înșelat de asemănarea numelor, a crezut că-i descoperă pe strămoșii țăganilor (boemi-enilor)²⁸. Taurizii, care practicau rituri bizare: androfagii, „mîncători de bărbați”; neurii, care, într-o anumită perioadă a anului, se preschimbau în lupi timp de mai multe zile²⁹.

Thucydides, ca și Herodot, nu i-a cunoscut decît pe geții transdubieni. El îi semnalează în mod vag printre națiunile stabilite în dreapta Istrului, în apropierea Mării Negre, și adaugă: „Aceste popoare se învecinează cu sciții și folosesc aceleași arme; sînt toți arcași-călăreți”³⁰.

Mai tîrziu, Filip al Macedoniei, în timpul expediției sale împotriva orașelor grecești de la Euxin, i-a întîlnit în drumul său și a asediat unul din orașele lor, Usiditana. Tocmai se pregătea pentru asalt, cînd deodată a văzut că s-au deschis porțile și un lung șir de preoți, în veșminte albe, ținînd în mînă țitire, înaintau cîntînd înspre tabăra macedoneană. Surprinși de noutatea acestui spectacol, soldații s-au oprit din proprie inițiativă, au desfăcut rîndurile, în timp ce șefii lor conduceau cortegiul către Filip, care a încheiat o alianță cu geții și a luat-o de soție, deși mai era căsătorit odată cu Olympiada, pe Meda, fiica regelui lor³¹.

Cei mai mulți dintre scriitorii români consemnează epoca de trecere a geților pe malul de nord al Dunării către sfîrșitul domniei lui Filip, în jurul anului 340 î.e.n.

Ce motive au determinat această migrație, cum și în ce proporții s-a înfăptuit ea, nu se știe. Fapt este că, după cîțiva ani, cînd Alexandru, în cursul expediției sale împotriva tribalilor³² ajuns la malurile Istrului, se trezi în fața lui, pe malul opus, cu patru mii de călăreți geți și cu aproximativ zece mii de pedestrași care se pregăteau să-i taie calea. Macedonenii erau în număr de cinci mii pînă la șase mii, cel mult.

Ideea de a se aventura peste fluviu nu-i venise încă lui Alexandru; vederea obstacolului i-a sugerat-o. A așteptat să se lase noaptea, a coborît

²⁶ Aici e vorba numai de geții cu care a avut de-a face Darius, pentru că se găseau în drumul lui. Grosul națiunii se întindea mult mai departe, în toată regiunea cuprinsă între Dunăre, Euxin și Haemus, poate chiar și peste lanțul de munți.

²⁷ Sciții erau tocmai cei ce ocupau ținutul unde s-au stabilit cu un secol mai tîrziu geții și care corespunde Basarabiei și Moldovei actuale.

²⁸ *Zigeuner in Herodot*, Koenigsberg, 1803.

²⁹ Herodot, IV, 103, 105, 106 în B. P. Hasdeu. *Istoria critică a românilor*, Buc., 1875, p. 225, harta Valahiei anul 500 î.e.n.

³⁰ Tucidide, II, 96.

³¹ Iordanes, X, după Dion Chrysostomos, *Athénée*, XIII, 2.

³² Trib trac din Moesia inferioară (Bulgaria). Vezi harta lui Strabon.

cîteva mile mai jos, a traversat fluviul în zorii zilei și, urcînd de-a lungul malului stîng, i-a luat prin surprindere pe geții, pe care i-a pus pe fugă. Urmăriți, aceștia și-au pierdut urma în desimea pădurilor lor. Învîingătorul, după ce le-a cucerit orașul și l-a nimicit ³³, s-a înapoiat în tabăra sa pe malul drept și a ridicat un altar lui Jupiter Salvatorul. Expediția a durat o zi.

Cam la cincizeci de ani după aceea, geții și-au luat revanșa. Atrasă în stepa care mărginește Marea Neagră, între gurile Dunării și Nistrului ³⁴, istovită de marșuri îndelungate în urmărirea unui inamic ce se făcea nevăzut, sleită de sete, armata lui Lisimah a trebuit să se predea ³⁵, în frunte cu comandantul ei. În disperarea lui, macedoneanul a vrut să se omoare. Metoda folosită de învingător l-a împăcat cu viața. Regele get (Dromichete) l-a dus în capitala sa ³⁶, unde l-a tratat nu ca pe un prizonier, ci ca pe un oaspete. Se complăcea în același timp să se mîndrească cu simplitatea locuinței sale, cu sobrietatea și moravurile cumpătate ale poporului său. „Ce-ai de cîștigat, îi spunea el, purtînd război cu noi ? Fii prietenul nostru ; te vei simți mai bine, și noi la fel“. Acesta este, în esență, discursul solemn al deputaților sciți, către Alexandru, în Quintus Curtius. Lisimah de data aceasta a luat aminte ³⁷. A încheiat pacea cu Dromichete, i-a dat fata în căsătorie, și s-a înapoiat liniștit în țara sa.

Se pare că, din acea epocă, s-au stabilit relații aproape continue între geții de pe ambele maluri ale Dunării — întrucît un mare număr rămăsese pe malul drept — și celelalte populații tracice devenite vasale regelui macedonean. Mai puțin înapoiate, datorită unui contact nemijlocit și prelungit cu grecii, ele, la rîndul lor, au influențat geții transdanubieni și au dus cu ei primii germeni ai civilizației ; în același timp, populația s-a înmulțit, fie printr-o progresie naturală, fie datorită noilor imigrații.

Cea mai importantă a avut loc în 279, trei ani după moartea lui Lisimah. Împinși de bandele tectosagilor, care au invadat Tracia și o parte din Moesia, după atacul lor nereușit asupra delfilor, geții din peninsulă au emigrat în masă pe malul stîng al Istrului și s-au stabilit acolo definitiv.

Această imigrație s-a efectuat probabil în țara dacilor. Dacii locuiau, așa cum am văzut, în partea mijlocie a Dunării, începînd de la Porțile de Fier. Epoca în care ei s-au despărțit de sorgintea comună, pentru a se stabili în ținutul care mai tîrziu urma să le poarte numele, e necunoscută.

³³ Arrian, în istorisirea amănunțită pe care o dă despre trecere și bătălie, menționează, fără să numească acest oraș, că este situat la 5 kilometri de mal. După spusele lui Barbié du Bocage, amplasarea lui ar fi cea a actualului sat Cornicelu, aflat la 9 sau 10 km nord-est de Oltenița.

³⁴ Deșertul geților, ἡτὼν τετὼν ἐρημὴ. Strabon, VII, III, 14, Bugeacul actual.

³⁵ 100 000 de oameni după spusele istoricilor ; inclusiv desigur și trupele auxiliare ale lui Clearc, întemeietorul dinastiei din Heracleea, care l-a însoțit pe Lisimah în expediția sa și a fost și el luat în captivitate.

³⁶ Diodor numește acest oraș Hêlis. Așezarea lui n-a putut fi precizată. Ipoteza lui Niebuhr care-l fixează la Hylas, pe malul stîng al Niprului (ipoteză combătută de Boeckh. *Corp insec. graec.* III, 84—85), pare puțin probabilă. Capitala getică, oricare ar fi numele ei, trebuia să fie așezată mai spre vest, între Nistru și Prut.

³⁷ Lisimah, cu cîteva ani în urmă (292) mai dusesese o campanie împotriva geților, o primă expediție, fără sorti de izbîndă.

Originea acestui nume precum și semnificația lui exactă n-au putut fi nici ele determinate. Deoarece pare a nu avea nici un raport cu Tracia, se trage concluzia că acest nume a fost dat dacilor ulterior transplantării lor la nord de Dunăre. Cezar este primul scriitor latin care-i menționează pe daci³⁸. El ni-i arată, ca și Tacit³⁹, stabiliți în vecinătatea germanilor. Mai târziu, dacii sînt împinși înspre răsărit, în munți⁴⁰.

Dintre toți tracii de aceeași speță, se pare că geții sînt cei cu care au fost timp îndelungat în relații. Este chiar posibil ca dacii să aibă aceeași origină ca și geții⁴¹. Sigur este că grecii nu făceau nici o diferență între cele două națiuni, și că ei au dat numele acestui popor, cel mai vechi cunoscut, triburilor din aceeași familie, pe care îi întâlneau în drumul lor. Așa se face că dacii au fost desemnați sub numele generic de geți. Dar numele de dac nu e mai puțin străvechi. Încă din vremea lui Menandru, și fără îndoială cu mult înaintea lui, observăm în comedia greacă, că sclavii poartă în mod obișnuit numele de *Daos* (forma veche a lui *Dacos*)⁴², și de Geta⁴³. Aceleași cuvinte, cu aceeași semnificație, au trecut apoi în Comedia latină⁴⁴.

Dacii i-au precedat pe geți pe malul stîng al Dunării. Aceștia, plecați din Moesia de jos, au pătruns pe teritoriul scit prin extremitatea lui orientală, între vărsarea Prutului și a Argeșului. Cîmpii întinse, aproape în întregime pustii, îi despărțeau de daci. Încet-încet, acest spațiu s-a umplut. Geții, continuînd să se întindă spre vest, veniră în contact cu dacii, și cele două popoare și-au recunoscut originea comună. S-au stabilit relații firești de vecinătate, de rudenie, influențînd asupra dezvoltării naționale. Curînd ele s-au contopit în așa mod încît istoricii nu i-au mai putut deosebi unii de alții.

Totuși între ei nu exista o legătură politică. Nu exista nici între diversele triburi getice sau dacice. Apropierea, acțiunea în comun, creată de iminența pericolului, încetau de îndată ce pericolul era îndepărtat.

Abia cu două secole mai târziu, dacii, sub Burebista⁴⁵ au format prin unificarea lor cu geții, și prin nimicirea sau absorbirea tuturor triburilor

³⁸ VI, 24 și 25.

³⁹ Tacit, *Germania* I, 43 ; *Annales*, II, 63.

⁴⁰ Pliniu, IV, 12 ; Florus, IV, XII, 18.

⁴¹ Justin, XXXII, 3,16 ; Dio Cassius, 51,23.

⁴² Strabon, VII, III, 12. După Tocilescu (ibidem, p. 410) acest nume sau poreclă de *Daos* s-ar referi nu la dacii transdanubeni, care la acea epocă nu-și făcuseră încă apartința în istorie, ci la Δροι sau muntenii din Rodope, menționați de Tucidide, II, 96, și VII, 27.

⁴³ Ca urmare a obiceiului pe care îl aveau atenienii de a numi pe toți sclavii cu numele ținutului sau a națiunii cărora aparțineau : *Daos*, *Geta*, *Lydos*, *Syros* etc. La fel ca și la autorii noștri din comedie din sec. XVII și XVIII numele de *Picard*, *Bourguignan*, *Poitevin*, *Champagne* etc.

⁴⁴ *Davus* „*Amicus summus meus et popularis Geta...*” / Cel mai bun prieten și concetățean al meu, *Geta*... — n.tr. / Terențiu, *Phormio*, act. I, sc. I. Tocilescu trage concluzia că *Geta* și *Davus* erau originari din același ținut (Tracia) ; dar în acel pasaj din Terențiu, *popularis* poate să semnifice tot așa de bine *concetățean*, *compatriot*, precum și *tovarăș de nenorocire sau sclavie*.

⁴⁵ Βορπειδαξ Strabon-Leo, p. 188, numele derivă din sanscrită Bhairavyashti „care stîrnește spaimă” Laurian, A. T. propune etimologia latină *Boiorum victor* (Învîingătorul boienilor).

înevinate de rasă străină ⁴⁶, o concentrare puternică care se întindea din Borysthenes pînă la Noricum și pînă la frontierele Vindoliciiei (Bavaria) capabilă să pună pe picior de luptă două sute de mii de oameni ⁴⁷.

Acest Burebista contemporan cu Cezar și Octavian era, după cum se crede, un rege dac ⁴⁸.

Atunci cînd romanii, deja stăpîni pe Macedonia și pe o parte a Iliriei, au înaintat pînă la Dunăre, pe care au abordat-o prin Valea Moraviei, în ținutul scordiscilor ⁴⁹, s-au găsit în fața dacilor, despărțiți doar de lățimea fluviului. Obstacolul o dată trecut, primii barbari cu care a trebuit să lupte au fost dacii; apoi au dat acest nume tuturor triburilor de pe malul stîng care vorbeau aceeași limbă ⁵⁰.

Abia în anul 681 al Romei (72 de ani î.e.n.) primul general roman (Scribonius Curio) trece Dunărea și pătrunde în Dacia pe care o părăsește imediat. „Dacia tenuis venit, sed tenebras saltuum expavit“ *, rostește cu o vigoasă concizie Florus ⁵¹. Sumbrele păduri și trecătorile adînci ale Carpaților pe care le vedeau pentru prima dată, inspirau soldaților o spaimă superstițioasă; comandanții se temeau de capcane, de surprize, de miile de pericole ascunse. Astfel că de cele mai multe ori atacurile erau provocate de daci. La cea mai mică ocazie favorabilă ei atacau pămînturile romanilor, pe care le jefuiau și, încărcați de pradă, se înapoiau în munții lor.

Sub Burebista aceste incursiuni au căpătat un caracter mai alarmant. Dacii au înaintat pînă la Hémus, subjugînd toate populațiile din calea lor. Tracia părea pierdută pentru romani. Macedonia și Iliria erau amenințate. Aceste vești proaste au ajuns la Roma în timp ce războiul civil era pe sfîrșite.

Între întoarcerea dictatorului la Roma, după înfrîngerea fiilor lui Pompei și lovitura de pumnal a lui Brutus, s-au scurs abia optsprezece luni. Se știe ce fel de proiecte vaste îl preocupau în acest interval. Printre aceste proiecte pe care le enumeră Suetoniu și care constituiau în ansamblul lor ceea ce s-ar putea numi „marele plan“ al lui Cezar, în ordinea urgenței, era prevăzută o expediție împotriva dacilor. „Voia să-i supună pe dacii care se răspîndiseră în Tracia și pînă la Marea Neagră, și apoi să se războiască cu parții“ ⁵². Din ordinul lui erau deja gata pregătite șaispre-

⁴⁶ Boienii, turiscii; vezi nota nr. 14.

⁴⁷ Strabon, VII, III, 13.

⁴⁸ Ultimul rege get pare a fi fost Oroles (Ὠρόλης de Dio Cassius, LI, 26), menționat de Justin, care semnalează o trăsătură curioasă a lui, ca un amănunt al obiceiurilor (XXXII, 3).

⁴⁹ 112 î.e.n. — În anul următor, Frontin ni-i arată pe romani înclistați în luptă pentru prima dată cu dacii, aliați cu scordiscii (Frontin, *Strategemata*, II, IV, 3).

⁵⁰ Și totuși poezii secolului lui Augustus au continuat să se servească fără distincție de ambii termeni „geți și daci“ pentru a-i desemna pe barbarii de la Istru. Majoritatea, chiar Vergilius, Lucan, Valerius Flaccus, Ovidius, acesta din urmă pentru că scria în interiorul țării gete, ceilalți prin influența elenismului, folosesc mai curînd primul termen decît pe al doilea. Dar pentru Horațiu și Juvenal, precum și pentru Lucan și Virgiliu, dacii și geții sînt un singur popor.

* A venit pînă în Dacia, dar s-a speriat de întunecimea pădurilor (n.tr.).

⁵¹ Florus, III, 4. Vezi relatarea acestei expediții în de Brosses (III, 81).

⁵² Suetoniu, *In Caes*, LIV.

zece legiuni și zece mii de călăreți la Adriatica, care odată cu venirea primăverii, trebuiau să plece, cu el în frunte ; și-a făcut socoteala neținînd cont de ideile lui martie ⁵³.

În anul 31 dacia figurează printre trupele auxiliare ale lui Antoniu în bătălia de la Actium. N-a depins decît de Octavian să le aibă de partea sa. Cu trei ani în urmă, în cursul expediției sale împotriva dalmaților și a panonilor, Burebista propusese o alianță, dar cu niște condiții considerate de nepotul lui Cezar nedemne pentru Roma. Burebista se îndreptă atunci către Antoniu, care, cu mai puține scrupule, i-a acceptat sprijinul.

Burebista n-a mai trăit îndeajuns ca să poată vedea înfrîngerea aliatului său. El a pierit într-o răscoală populară cu doi ani înainte de Actium (29 î.e.n.)

Moartea lui a destrămat unitatea dacă. Statele sale au fost împărțite între patru comandanți ⁵⁴. Se pare că se cunosc numele acestor tetrarhi : Oroles II, Zyraxes, Dapyx, Cotiso, primii doi probabil geți, ceilalți doi daci.

Oroles era un principe chibzuit. Cît timp a durat războiul civil, s-a ținut departe, în pofida generalilor săi care-l presau să atace Moesia, considerînd că un dușman dezbinat e mai ușor de învins. Oroles credea, dimpotrivă, că un atac declanșat de daci n-ar avea alt efect decît reunirea contra lor a celor două grupări rivale. Pentru a-și susține opinia, a recurs la una din acele mici fabule în acțiuni familiare popoarelor primitive. A pus să se bată doi dulăi între ei. Cînd lupta a atins punctul culminant, s-a dat drumul unui lup în curte. Cei doi adversari au încetat brusc lupta și s-au zvîrlit asupra intrusului pe care l-au făcut bucăți ⁵⁵.

Războiul civil o dată terminat și lumea romană supunîndu-se unui singur stăpîn, Oroles s-a apropiat de învingător, ajutîndu-l chiar în unele dintre războaie. Augustus spre a-l recompensa pentru ajutorul dat i-a conferit titlul de prieten și aliat al poporului roman (28 î.e.n.).

Cei cărora le fusese acordat acest titlul îl invocau rareori zadarnic. Oroles a știut să se folosească de el la nevoie. Atacat de Dapyx, a solicitat ajutorul romanilor. Proconsulul Crassus (fiul triumvirului) i-a sărit în ajutor tocmai din îndepărtata Macedonie, a învins armata lui Dapyx și l-a forțat să se retragă împreună cu cîțiva soldați rămași fideli soartei sale, într-una din acele peșteri ⁵⁶ care serveau drept refugiu populației dace în timp de război ⁵⁷. Trădat de un grec care a dezvăluit romanilor secretul retragerii sale, și-a înfipt pumnalul în piept pentru a nu cădea viu în mîinile lor. Toți tovarășii lui de luptă i-au urmat exemplul. Mai tîrziu, după ce Sarmizegetusa a fost luată de Traian, vom vedea reproducîndu-se aceeași scenă.

Mai rămăsese un frate al regelui. Crassus s-a purtat cu el cu mare blîndețe, fie pentru că a vrut să justifice Roma în ochii barbarilor, fie pentru că a vrut să-l cîștige de partea cauzei sale pentru a-l folosi, la nevoie, împotriva celorlalte căpetenii dace.

Crassus a pornit apoi împotriva dacilor lui Zyraxes, a asediat orașul lor principal, Genucla ⁵⁸, unde erau păstrate insignele și alte trofee militare

⁵³ Dio Cassius, LI. 22, Cf. Horațiu, *Carmina*, III, 6.

⁵⁴ Strabon, VII, III, 11. Numărul lor a mai crescut ulterior. A rezultat o fărîmătură care a slăbit țara și a pregătit cucerirea romană.

⁵⁵ Frontin, *Strategemata*, I,X,4 ; îl numește pe acest rege Scorylo.

⁵⁶ Dio Cassius dă numele acestei peșteri : Keiris, (Κεῖρις) fără să indice locul.

⁵⁷ Froehner, 120.

⁵⁸ Dio Cassius, *Ibid*.

cucerite, cu optsprezece ani în urmă, de la Caius Antonius (fratele triumvirului) în bătălia de la Istreanopolis⁵⁹. Oraşul atacat în acelaşi timp de pe uscat şi de pe mare⁶⁰, a rezistat îndelung. Cînd şi-a deschis porţile, zadarnic l-au căutat pe Zyraxes, el a reuşit să scape deghizîndu-se şi ajungînd pe teritoriul scit. Nu s-a mai auzit vorbindu-se de el. Crassus s-a înapoiat la Roma, unde şi-a sărbătorit în aceeaşi zi triumful asupra tracilor şi a dacilor (26 î.e.n.).

Dar niciodată nu se termina cu aceştia din urmă. Înfrinţi, nu s-a mai auzit vorbindu-se de ei cîtiva ani. Apoi, cu prima ocazie, reluau ofensiva şi reîncepeau să hărţuiască provinciile de pe malul drept (Moesia, Pannonia). Sub Cotiso (26—10 î.e.n.) care se pare că a reuşit pentru moment să unească sub autoritatea sa diversele triburi dacice, aceste atacuri au devenit mai dese şi mai serioase. Nu mai erau simple incursiuni, făcute prin surprindere iarna, cînd Dunărea prinsă în gheţuri uşura trecerea de pe un mal pe celălalt⁶¹, ci adevărate expediţii ca pe timpul lui Burebista. Dacii răspîndeau atunci groaza de-a lungul întregii coaste, şi uneori pătrundeau chiar pînă în inima provinciei.

Oraşele fortificate de pe malul Mării Negre îşi ţineau porţile închise zi şi noapte, de spaima incursiunilor barbare⁶². Pînă şi la Roma spiritele erau neliniştite, agitate. Toţi ochii erau aţintiţi asupra Daciei. Era subiectul de discuţie obişnuit din forum. „Care sînt vestile din Dacia ?⁶³ — Spui că Augustus şi-a logodit fata cu regele Cotiso ? — Ba mai mult : el însuşi o ia de soţie pe fiica barbarului⁶⁴. E o ruşine pentru Roma. Dar Roma va avea pace“.

Nu s-a dat urmare acestui proiect de dublă alianţă matrimonială, şi războiul cu dacii a reînceput cu şi mai multă vigoare. A fost trimis împotriva lor Cn. Lentulus care i-a bătut o dată, apoi a doua oară. În a treia bătălie, Cotiso a fost ucis împreună cu alte trei căpetenii⁶⁵. Augustus a pus să se construiască de-a lungul malului roman al Dunării o linie de forturi, unde a stabilit garnizoane permanente (*praesidia*)⁶⁶. Pentru moment, — s-au crezut scăpaţi de daci pentru totdeauna. Şi totuşi, n-au trecut nici cinci ani şi ei au pus din nou mîna pe arme, aliindu-se de data aceasta cu panonii şi sarmaţii. Atunci, din ordinul proconsulului Aelius Cattus, cincizeci de mii de daci au fost transplantaţi în Moesia şi Tracia, unde n-au întîrziat să se amestece cu populaţia indigenă (19 î.e.n.)⁶⁷.

Monumentul de la Ancyre aminteşte de aceste înfrîngerii ale dacilor. „Am împins hotarele provinciei Illiria pînă la Dunăre. O armată a dacilor

⁵⁹ Ἰδρυα din Strabon şi Ptolemeu : Ἰδρυα din Arrian pe coasta Euxinului la 500 stadii (92 de km.) la sud de *Ostium sacrum* ; colonie milesiană, unul din cele cinci oraşe ale Pentapoleului pontic ; Istros, Tomis (*Kustendje*-ul turcilor, *Constanţa* românilor).

⁶⁰ Oraşul era situat în josul Dunării.

⁶¹ Florus, IV, 12.

⁶² Ovidius, *Tristia*, V.10.

⁶³ Quicunque obuius est, me consulit : „O bone... Numquid de Dacis audisti ?.../ Oricine îmi iese înainte, mă întreabă : fii bun..., ce-ai mai auzit despre daci ? — n.tr./ (Horaţiu, *Sermones*, II, 6).

⁶⁴ Suetoniu, in. *Oct. August*, LXIII.

⁶⁵ „Occidit Daci Cotisonis agmen“. (Horaţiu, *Carmina*, III, 8), Cf. Suetoniu, XXI ; Dio Cassius, LIV, 36.

⁶⁶ Florus, IV.12.

⁶⁷ Strabon, VII, III, 10. În timpul cînd şi-a scris Strabon lucrarea, aproximativ zece ani după expediţia lui Cattus, nu mai puteau fi deosebiţi de moesieni al căror nume l-au luat ; o nouă dovadă a afinităţii de rasă care exista între locuitorii de pe cele două maluri.

care a depășit această limită a fost bătută și măcelărită sub auspiciile mele. Mai târziu, armata mea, condusă de partea cealaltă a fluviului, a constrâns popoarele Daciei să se supună rînduielilor impuse de poporul roman“.

Dacii erau supuși, dar nu și îmblinziți. Într-adevăr, în toată perioada finală a domniei lui Augustus, provinciile de pe malul drept au fost permanent victime ale incursiunilor dacice și getice ; de aici și epitete ca : *indomiți*, *male pacati* *, folosite neîncetat de Ovidiu de cîte ori vorbea de ei ⁶⁸.

Erau totuși ultimele scînteieri ale unui foc pe cale de a se stinge. Aceste lupte, disensiunile interne, mai cumplite decît războaiele din afară, au subminat încetul cu încetul forțele Daciei. Abia de mai număra patruzeci de mii de oameni în stare să lupte, ea care cu treizeci de ani mai înainte, sub Burebista, putea să pună pe picior de război o armată de două sute de mii de soldați ⁶⁹. Două legiuni instalate în josul Dunării erau suficiente pentru a asigura liniștea provinciei. Politica imperială nu ținea încă să-i cucerească pe barbari ; ea nu voia decît să-i împingă pe malul stîng al Istrului ⁷⁰. După moartea lui Nero, dacii, profitînd de dezbinările care au marcat scurtele domnii ale lui Galba, Otho, Vitellius, au început din nou să se agite. Vespasian a trimis împotriva lor pe Marcus Plautius Silvanus, proconsul în Moesia. O sută de mii de barbari (aproape toți dacii) au fost din nou ridicați de la vetrele lor și transportați de cealaltă parte a Dunării. Romanii n-au găsit alt mijloc de a pacifica Dacia decît prefăcînd-o într-un pustiu ⁷¹.

Cînd o națiune este pe cale de dispariție, se observă cîteodată răsărind din mulțime, în special în epocile barbare, un om înzestrat cu calități deosebite și purtînd în el, pentru a ne exprima astfel, tot geniul rasei sale. El este născut pentru a comanda, pentru a fi rege. Camarazii săi, deveniți supuși lui, se supun ca unei ființe privilegiate. El îi înarmează pentru lupta supremă, înalță spiritele, îi înflăcărează, se avîntă cu ei în luptă. Ar salva patria, dacă patria ar putea fi salvată ; el nu poate decît să innobileze înfrîngerea sa și prin moartea sa să intre în legendă. Precum Vercingetorix la gali, Galagus la bretoni ; la daci, Decebal.

Nu se știe nimic precis privitor la începuturile sale, nici măcar numele lui. Orosius, Iordanes îl numesc Diurpaneus sau Dorpaneus ⁷². După Suidas, Decebal ⁷³ n-ar fi un nume propriu, ci un simplu apelativ, precum faraonul egiptean sau *brenn*-ul galic. Și-a făcut prima apariție pe la 84, cînd bătrînul rege dac Duras (Δῶραξ) văzînd furtuna ce se pregătește să se abată din nou asupra Daciei, a abdicat din patriotism în favoarea sa. Decebal, ca și cum și-ar fi presimțit soarta, s-a pregătit din vreme pentru

* „Nesupuși ; neliniștiți“ (n.tr.).

⁶⁸ Ovidiu, *Trist.*, *Pont. passim*. Poetul exilat a murit la începutul lui 770 (17 e.n.) ; trăia de șapte ani printre geți.

⁶⁹ Strabon, VII, III, 13 autorul adaugă : „Dacă ea (Dacia) nu s-a supus încă, era pentru că mai nutrește o ultimă speranță în germani și în dușmănia pe care aceștia o poartă romanilor“.

⁷⁰ „Ultra Istrum Dacus nontr exeat“ („Dacul său nu treacă dincolo de Istru“ — n.t.), Sen, *Quaest. nat. Proefat.*, 7.

⁷¹ „Atque ubi solitudinem faciunt, pacem appellant“ („Și acolo unde pustiesc, ei spun că fac pace“ — n.tr.), Tacit., *Agric.* XXX.

⁷² *Durpāni* în sanscrită „cel cu mîna grea“, Froehner.

⁷³ Δεκέβροξ în sanscrită, *dhāvaka-bala* „Dacorum potestas, robur“ /Puterea, forța dacilor — n.tr./, după Leo, 188, Reimar (*Annot. ad Dion*) îi dă semnificația de „rege al dacilor“, după terminația βροξ pe care o consideră identică cu cea frigiană βροξ Vezi Tocilescu, p. 219.

războiul împotriva romanilor ⁷⁴. A prelungit încă doi ani pregătirile sale. „Considerînd că tactica romană ar dubla forța cetelor sale războinice, el atrăgea dezertorii din legiuni, meșteșugarii din provincii ; în același timp stabilea legături cu toți vecinii și trimitea emisari pînă și la parți” ⁷⁵. Cînd s-a văzut în fruntea unei armate disciplinate, deprinsă cu manevra militară, s-a aruncat pe neașteptate asupra Moesiei. Guvernatorul, Oppius Sabinus, a fost omorît ; fortărețele au căzut în mîinile dacilor ; ținutul pînă la Hemus a fost jefuit.

Legiunile Pannoniei, adunate în grabă, au primit ordinul să pornească la atac. Prefectul pretoriului, Cornelius Fuscus ⁷⁶, s-a pus în fruntea lor, a trecut Dunărea pe un pod de vase și a pătruns cu curaj pe teritoriul dac, cîntînd și pe ajutorul marcomanilor. Dar aceștia n-au venit, Angajat cu forțe insuficiente într-o țară necunoscută, generalul roman a angajat o luptă dezastruoasă, în care a pierit ⁷⁷ ; legiunile au lăsat în mîinile inamicului un număr mare de prizonieri, tot ce aveau, mașinile de război și un vultur pe care Traian l-a regăsit mai tîrziu și pe care l-a dus din nou la Roma (88). ⁷⁸

La vestea acestui dezastru, Domițian a anunțat cu mare vîlvă că el personal va prelua conducerea armatei. S-au organizat concomitent două expediții, una împotriva dacilor, cealaltă împotriva marcomanilor. Împăratul a luat comanda celei dintîi și a pătruns în Moesia. Aici s-a oprit într-un orașel, la o distanță respectabilă de inamic, și a lăsat generalilor săi sarcina de a continua războiul. Roma de data aceasta a fost victorioasă. Dacii au suferit o înfrîngere sîngeroasă la Tapae, acolo unde, paisprezece ani mai tîrziu, la începutul celei de a doua campanii a lui Traian, romanii și dacii aveau să se înfrînească din nou ⁷⁹. Calpurnius Iulianus a înaintat pînă sub zidurile capitalei dace, Sarmizegetusa, care a văzut pentru prima dată fluturarea flăcărilor romane.

Dar armata din Pannonia fusese bătută de marcomani ; trebuiau duse tratative cu ei cît mai grabnic, și prin forța împrejurărilor, cu dacii aliații lor. Au început tratativele. Regele dac l-a trimis în tabăra lui Domițian pe fratele său Diegis sau Degis. Acesta a cerut ca Decebal să fie investit cu puteri regale ; în schimb, se oferea să libereze cîțiva prizonieri lipsiți de importanță și ceva arme. A fost de ajuns pentru ca Domițian să ia titlul de *Dacicus* și să intre în Roma ca învingător (ianuarie 91).

Scravi cumpărați, adaptați circumstanței, urmau carul, ca prizonieri germani și daci ⁸⁰. Senatul a ascultat cu gravitate citirea unei preținse scri-

⁷⁴ Dio Cassius, (LXVII, 6) laudă talentele sale militare „Posedînd în același timp și la cel mai înalt nivel știința și practica războiului, știînd să atace la momentul potrivit, să se retragă la nevoie, priceput în așezarea unei ambuscade și în a ordona o luptă, la fel de prompt știa să profite de o victorie și să repare o înfrîngere”.

⁷⁵ Duruy, *Histoire des Romains*, IV, 219. Trimiterea de emisari la Parți a avut loc mai tîrziu sub Traian, în timpul războaielor dacice. Vezi Pliniu cel Tînăr, *Epist*, X, 16.

⁷⁶ Vezi portretul lui în Tacit, *Historiae*, II, 86.

⁷⁷ Iordanes, IV.3.

⁷⁸ La Berge, C. de, 36.

⁷⁹ Dio Cassius, LXVII, 10 τάραι Theod. Fotino vorbește de un sat din Valahia, numit *Talpa*, care s-ar putea să fie citat de Dio ; totuși pare mai plauzibil, dacă ne gîndim că drumul pe care înainta Julianus era probabil același urmat mai tîrziu de Traian, să plasăm Tapae la *Tepia*, în apropiere de Lugoj, în Banat, pe versantul occidental al ultimului contrafort al Carpaților.

⁸⁰ Tacit, *Agric*. XXXIX.

sori a lui Decebal⁸¹, care implora pacea. Poetii (Hattius, Martial) au celebrat cu pompă gloria lui Domitian. Numai poporul își bătea joc de acest „fals triumf”⁸² și de această glorie ridicolă pe care o numeau „funeraliile dacilor morți”⁸³.

Ceea ce era real, era tributul anual pe care Domitian se obligase să-l plătească lui Decebal⁸⁴.

Stăpînii lumii tributari unui barbar ! Această rușine va dura pînă la Traian.

Dar, înainte de a vorbi despre marea expediție care urma să răzbane onoarea numelui de roman și să ducă la supunerea definitivă a Daciei, este cazul să dăm o imagine de ansamblu asupra stării religioase, politice și sociale a dacilor, chiar în clipa cînd vor dispărea din istorie și-și vor pierde individualitatea națională pentru a fi absorbiți de lumea romană.

Starea religioasă, politică și socială a dacilor la sfîrșitul secolului I

Un pasaj din Herodot⁸⁵, greșit interpretat de Lactanzius și de sfîntul Augustin, îi face pe acești scriitori să presupună că religia dacilor era un pur monoteism. Inclîn mai curînd să cred că dacii sau, pentru a fi mai precis geții, întrucît dacii nu-și făcuseră încă apariția în istorie pe vremea lui Herodot, că geții, popor trac prin excelență, care avea aceeași origine și aceeași limbă ca a tracilor, aveau și aceleași credințe religioase, și că în consecință, divinitățile adorate de unii se bucurau de același cult și la ceilalți. Or, noi știm că Olimpul trac, deși mai puțin populat decît Olimpul grec, cuprindea totuși numeroși zei⁸⁶ : Marte, Hades-ul grec, al cărui nume traco-frigian nu ne este încă cunoscut ; Sabazius-Dionysos⁸⁷, zeu suprem, universal, personificare a Soarelui, un fel de Jupiter barbar⁸⁸ ; Bendis-Artemis, zeița Lunii, asociată pretutindeni cu Sabazius pe basoreliefuri și pe medalii ; Cotys sau Cotyito, divinitate de rangul doi, identificată rînd pe rînd cu Bellona sau Cybele și ale căror sărbătoriri, ca și cele ale lui Bendis, aveau același caracter ca și riturile religiei frigiene⁸⁹.

Poetii antichității latine nu ne arată nici unde, nici sub ce nume și sub ce forme îl adorau geții pe Marte al geților⁹⁰. Cît privește pe Saba-

⁸¹ Martial, *Epigrame*, VIII, 8.

⁸² Martial, „Falsum a Germania triumphum” /Falsul triumf asupra Germaniei — n.tr./ Tacit. *Idem.*, „Falsae Simulacra victoriae /Plăsmuiri ale unei victorii false — n.tr./, Pliniu cel Tânăr, *Panegyricus Traiani*, XVI.

⁸³ Dio Cassius, LXVII, 9.

⁸⁴ Faptul e contestat de Duruy (idem, IV.220) care se consideră autorizat de tăcerea lui Suetoniu și a lui Pliniu pentru a combate afirmația lui Dio Cassius. Acesta spune textual (LXVII, 6) că un tribut i-a fost impus lui Domițian ; dar nu indică la cît se ridică. Vede numai că Decebal, înainte de începerea ostilităților, oferise pacea lui Domițian contra unui tribut anual de 2 oboli (30 cent.) pe cap de locuitor.

⁸⁵ „(Getae) putant se, hâc ex vita decedentes, ad Zalmoxin deum ire quem eumdem nonnulli Gebeleizin vocant... *nee alium deum censen nisi suum*” /Geții) socotesc că după moarte merg la zeul Zalmoxis, pe care unii îl numesc Gebeleisus... Ei consideră că nu mai există vreun alt zeu în afară de al lor — n.tr./, Herodot, IV, 94.

⁸⁶ Herodot, V, 7.

⁸⁷ De fapt fiul mării mame (a zeilor) (Cybele), după Strabon X, III, 16 : un nou indiciu al identității lui Sabzsius și a lui Dionysos, căruia legenda îi atribuie ca mamă pe Cybele. După Tocilescu, Sabazius, în legenda tracă este complet străin de Cybele.

⁸⁸ Macrobiu, *Saturnalia*, I, 18.

⁸⁹ Strabon, *loc. cit.*, Of. D'Aremberg și Saglio, I, 686.

⁹⁰ „Gradivumque patrem, Geticis qui praesidet arvis /Marte Bradivus ocrotește ogoarele geților — n.tr./, Virgilius, *Eneida*, III, 35 ; (Venus) Amplexu duro Getici

zius, el se regăsește în întregime în marea divinitate dacică, Gebeleizis, sau Zalmoxis, pe care-i cunoaștem din Herodot și Strabon.

Trebuie menționat că Herodot este singurul scriitor al antichității care-l numește Gebeleizis ; toți cei care au urmat după el nu cunosc decât numele de Zalmoxis ⁹¹. În fond, ambele nume par să se confunde, în sensul că nu implicau o dualitate de persoane, sau, pentru a folosi limbajul teologilor, o dublă ipostază ; ele exprimă doar două forme distincte, una mistică, alta exterioară, sub care geții îl adorau pe zeul Soare, Sabazius ⁹².

Grecii, predispuși să-și însușească tot ce a adus o anumită strălucire în lume, au făcut din Zalmoxis un grec, sclav, apoi discipol al lui Pitagora, de la care ar fi împrumutat doctrina cu privire la viața viitoare. Ori, tocmai opusul ei trebuie admis, dacă este adevărat, așa cum pretinde Iosephus Flavius că Pitagora, care a trăit cu mult după Zalmoxis, n-a făcut decât să reproducă, în parte, părerile și credințele care circulau pe timpul său la evrei și la traci ⁹³. Dealtfel, Herodot, referindu-se la această legendă pe care a cules-o de la grecii din Hellespont, nu o ia de loc în seamă. O reproduce, ca de obicei, fără să afirme, sau să nege ceea ce a auzit spunându-se ; apoi adaugă cu acel bun simț și bonomie care-l caracterizau : „Eu cred că Zalmoxis a existat cu mulți ani înainte de Pitagora. Fie că acest Zalmoxis a fost un om, fie că a fost un zeu al geților, originar din ținutul lor, eu îi aduc omagiul meu“ ⁹⁴.

Zalmoxis a călătorit mult și de foarte timpuriu. El a vizitat rînd pe rînd pămînturile clasice ale Orientului, a stat un timp în Egipt, la iudei, în Caldeea, instruindu-se pe lingă înțelepții acestor ținuturi, consultînd magii și preoții lor, inițiindu-se în misterele pe care avea să le introducă mai târziu la geți ⁹⁵. Cînd s-a înapoiat, cunoștințele foarte exacte pe care le dobîndise, amestecate cu puțină șarlatanie, pe care o găsim în diverse grade la toți întemeietorii religiilor, iscusița sa în a pronostica schimbarea vremii, formulele magice cu ajutorul cărora el pretindea că vindecă sau împiedică bolile, l-au făcut să apară în ochii compatrioților săi barbari ca o ființă supranaturală, un fel de trimis sau de ministru al lui Gebeleizis. Izolarea sa voită, misterul cu care se înconjura îi sporeau prestigiul. Și-a ales domiciliul într-o grotă, săpată la poalele unui munte abrupt, numit, de Strabon, Kogaionon ⁹⁶. Încă de pe vremea sa, acest loc era un sanctuar venerat de geți ⁹⁷, care se apropiau de el cu un sentiment de spaimă religioasă.

resoluta mariti / (Venus) destină prin îmbrățișarea aspră a soțului getic (Marte) — n.tr./ Statius, *Silvae*, I, II, 53.

⁹¹ Zalmoxis sau Salmoxis, Zamolxis, Zalmolxis, „care poartă o piele de animale sau mantie“. Vezi Tocilescu 197, 324. Asupra etimologiei lui Gebeleizis, *id.* 323.

⁹² Tocilescu, *ibid.*, 324.

⁹³ „Faciebat, dicebatque, Judaeorum ac Thracum opiniones imitans et subi vindicans / Acționa și vorbea imitînd ideile iudeilor și tracilor, susținînd că sînt ale lui — n. tr. /, *Fragmenta historicorum graecorum* III, și memoriul lui D'Anville, J. B., în *Mem. de l'Acad. des Insec.*, XXV, 34.

⁹⁴ Herodot, IV, 96.

⁹⁵ Hellanicus : Τελετάς Κιτέδες / Le-a instituit geților sărbătorile — n. tr./

⁹⁶ Strabon, VII, III, 5. Cu privire la așezarea presupusă a acestui munte, vezi D'Anville și Gerando, A de, II, 13.

⁹⁷ „Muntele sacru“ Τὸ ὄρος ἱερόν . Mai târziu acest nume a fost folosit pentru a indica însăși națiunea. (Statius, *Silvae*, I). La fel astăzi, în Siria se spune „Muntele“ pentru întreaga populație a Libanului.

Trăia acolo, solitar, ca un alt „Bătrîn al Muntelui“ și nu se arăta decît rar poporului pentru a-și propovădui doctrina. Dar întreținea raporturi secrete, constante, cu regele, al cărui confident și consilier era. Cînd acesta voia să decreteze o lege nouă, sau să aplice o măsură care ar fi putut să fie prost interpretată, de popor, delega în mod fățiș un mesager către pustnicul de la Kogainon pentru a fi consultat. Răspunsul pregătit dinainte, mai curînd divulgat decît transmis, era socotit drept un oracol. Nimeni nu îndrăznea să-l conteste

Cînd a simțit că se apropie bătrînețea, Zalmoxis s-a hotărît să joace o ultimă carte. Și-a săpat cu mîinile într-un perete al grotei ce-i servea de locuință și unde ceruse să fie îngropat, o trecere tainică care comunica cu o a doua subterană, cunoscută numai de el și care dădea spre versantul opus al muntelui. Aceste pregătiri terminate, s-a dat drept mort. Slujitorii săi i-au coborît trupul în hipogeu, a cărui ușă a fost zidită în prezența întregului popor. Au trecut trei ani. Geții continuau să-l plîngă ca pe un mort, cînd deodată își făcu apariția viu în fața ochilor lor uimiți. A stat cîteva săptămîni în mijlocul lor, participînd la toate discuțiile lor, luînd parte la praznicele lor, reînnoindu-le promisiunea unei alte vieți, adăugînd că de acum încolo nu va mai reveni pe pămînt, și că dacă vor simți nevoia să apeleze la el, să-i trimită un mesager pe lumea cealaltă ; apoi a dispărut din nou din fața tuturor. De data aceasta, evident, a fost socotit drept zeu. Viu, era venerat ca profetul lui Gebeleizis ; mort, a fost confundat cu însuși Gebeleizis.

Această înviere, urmată de un fel de apoteoză, a fost ca o pecete pusă pe doctrina lui.

Fondul acestei doctrine, dogma esențială, am putea spune unică, a religiei zalmoxiene, făcînd abstracție de riturile barbare, de jertfele ome-nești care constituiau aproape în întregime cultul exterior ⁹⁸, este credința în nemurire. Omul nu moare, își schimbă domiciliul.

Ceea ce se numește moarte nu este decît trecerea la o altă existență sau la un șir de alte existențe mai desăvîrșite. Același suflu animă trupurile în lumea de dincolo, unde omul trăiește din nou pe deplin ⁹⁹. Prin aceasta, nemurirea la daco-geți, ca și la gali, e diferită de concepția pitagoreică a vieții viitoare. „El (Zalmoxis) îi învăța că atît ei, cît și cei ce se vor naște pe vecie din ei, nu vor muri, ci se vor duce într-un loc unde vor trăi veșnic, în posesia tuturor bunurilor“ ¹⁰⁰. Astfel, dacii credeau într-o adevărată viață materială dincolo de mormînt, în continuitatea reală, într-o altă lume, într-o viață reîncepută acolo. De aceea ei nu spuneau „a muri“, ei spuneau „a te duce să-l întîlnești pe Zalmoxis“ ¹⁰¹.

⁹⁸ „În fiecare an ei trimiteau pe unul de-al lor, indicat de destin, lui Zalmoxis, pentru a-și expune doleanțele. Felul în care îl expediau era următorul : Unii se așezau ținînd trei sulite cu vîrfurile în sus ; alții apucau mîinile și picioarele mesagerului, apoi îl zvîrleau în sus, în așa fel încît să cadă în sulite. Dacă murea străpuns, era, după părerea lor, plăcut lui Zalmoxis. Dacă nu murea, tot el era socotit vinovat ; spuneau că-i un om rău și expediau un altul în locul lui, pe care îl instruiă cît timp era în viață“. (Herodot., IV, 94). Aceste jertfe periodice care reamintesc nemiloasele jertfe în cinstea lui Dionysos citate de Plutarh (*Pelop*, 21, *Them.*, 13), nu permit nici un dubiu asupra identității getului Gebeleizis cu traco-frigianul Sabazius, așa cum dispariția temporară a lui Zalmoxis, pare o reproducere a mitului coborîrii lui Dionysos în infern, imaginea dispariției trecătoare a soarelui în timpul iernii și a reîntoarcerii sale primăvara.

⁹⁹ Lucan, I, 458.

¹⁰⁰ Herodot., IV, 95.

¹⁰¹ Herodot., IV, 95.

Această credință a devenit atât de universală, încît slujea la caracterizarea geto-dacilor în ochii antichității : „Poporul nemuritorilor“ ἀθανάτωντες așa-i numea Herodot.

Toți scriitorii greci sau latini, care mai târziu vor vorbi despre ei, Strabon, Diodor, Arrian, Lucian, Julian, vor folosi aceeași expresie sau altele asemănătoare. În același timp, cu toții, vor constata influența extraordinară a zalmoxismului asupra spiritului adepților săi. Ea va genera în ei exaltarea religioasă, detașarea completă de viață, în sfîrșit „pofta de moarte care, la daci, la fel ca și la gali, apărea drept trăsătura distinctă a rasei”¹⁰². Cumpliți față de dușmanii lor, nu mai puțin cumpliți față de ei înșiși, punînd libertatea mai presus de orice, dacii nu șovăiau între moarte și sclavie ; își iau viața cu propria lor mîină, după ce-și jertfesc familia și dau foc locuinței, pentru ca nimic din ceea ce le-a aparținut să nu cadă în mîinile dușmanului¹⁰³. Nimic nu-i uimește și nu se tem de nimic. Nu e oare un dac acea căpetenie moesiană de care vorbește Florus, care, pășind din rînduri și cerînd să se facă tăcere, îl interpela pe dușman cu glas tare : „cine sînteți voi ? — Romanii, stăpîinii lumii — Începeți întîi prin a ne învinge”¹⁰⁴. Cutezători și vorbăreți totodată, își zvîrleau săgețile împotriva cerului cînd tuna și protestau cu vigoare amenințătoare la zgomotele furtunii. Tot așa ni-i descria Aristotel pe gali, opunînd fulgerelor scutul și avîntîndu-se cu spada în mîină împotriva valurilor semețe¹⁰⁵. „De ce vă temeți ? — i-a întrebat Alexandru pe deputații celți venind să-l felicite la înapoierea sa din expediția împotriva geților — Nu, nu ne temem de nimic, au răspuns ei, în afară de prăbușirea cerului. Noi apreciem în mod deosebit prietenia unui om ca tine”¹⁰⁶. Menționez aici, în plus, nuanța de politețe, o altă trăsătură a caracterului galic.

Aceste asemănări nu puteau trece neobservate de scriitori, care au încercat să-i identifice pe daci cu gali, stabilind totodată, drept urmare, din unele analogii, foarte amăgitoare, dintre druidism și religia lui Zalmoxis o dovadă, după părerea lor hotărîtoare, în favoarea tezei lor. Dar credința în nemurire, care constituie baza zalmoxismului, nu se găsește numai la națiunile celtice ; ea poate fi întîlnită, sub forme și în grade diferite, la popoare care n-au nici o legătură de înrudire sau de vecinătate cu ele, începînd cu egiptenii. Această dogmă, esențialmente ariană, a putut să ia și a luat naștere simultan la toate națiunile izvorîte din marea familie indoeuropeană, dar complet deosebite unele de altele. Analogia care a lăsat impresia că există între doctrinele religioase ale dacilor și ale galilor, ar putea fi și mai bine stabilită dacă n-ar implica legături necesare și cu atât mai puțin o origine comună a celor două popoare¹⁰⁷.

Exegeza zalmoxiană s-a modificat cu timpul. Zeus a luat locul lui Dionysos ca simbol. Riturile s-au îmblînzit. Jertfele omenești încet-încet au luat sfîrșit. Un oracol, al cărui loc nu poate fi precizat exact, a înlocuit mesagerul însîngerat expediat la fiecare cinci ani lui Gebeleizis. Dar fondul doctrinei a rămas același. Religia a continuat să exercite aceeași autoritate asupra sufletelor. În *Cezarii* lui Julian, Traian vorbind despre re-

¹⁰² Vezi în afară de autorii citați deja, Lucan, Pomponius Mela etc.

¹⁰³ Gr. Tocilescu, *ibidem*, 279.

¹⁰⁴ Florus, IV, 12.

¹⁰⁵ Aristotel, *De mor.*, III, 8.

¹⁰⁶ Strabon, VII, 3,8 — Aristotel, *idem*.

¹⁰⁷ Ceea ce reproșez în general acestei teorii este lipsa ei de sinceritate. Preconizată de autorii ei, în ura lor împotriva slavismului, ea poartă pecetea unei preocupări politice de care știința trebuie să rămînă străină.

zistența înverșunată pe care i-au opus-o dacii, o atribuie exclusiv acestei credințe într-o viață viitoare care-i făcea, spunea el, „să înfrunte moartea cu mai multă ușurință decât dacă ar fi întreprins o călătorie” ¹⁰⁸.

L-am văzut pe Zalmoxis prin relațiile secrete pe care le întreținea cu căpetenia statului, oricare ar fi fost titlul sub care era desemnat această căpetenie, participând într-o largă măsură la exercitarea puterii suverane. Dualitatea guvernamentală, care a existat în timpul vieții lui, a continuat și după moartea sa. Autoritatea a rămas împărțită între două personaje remarcabile, regele, suveranul temporal, și pontiful-zeu, urmașul lui Zalmoxis, pe care îl urma într-un anume fel în divinitate și în menire ¹⁰⁹. Acest mod de califat pare să fi durat fără întrerupere pînă la cucerirea romană.

Acțiunea lui *Theos* nu se exercita numai în sfera religioasă. El avea un rol politic considerabil. Era consilierul intim (δύμθονλος) al regelui căruia îi dicta sau aproba hotărârile. Hotărârile sale, care amintesc de *fetvas* a marilor muftii ai Islamului, erau primite ca niște oracole.

Așa au fost, pe vremea lui Burebista, Deceneu (57—23 î.e.n.) și Vezina, contemporan cu Decebal ¹¹⁰.

Burebista, după ce a reunit diversele triburi daco-getice într-un singur corp național, a purces la cimentarea acestei uniri prin religie și prin legi. Deceneu l-a secondat asupra spiritelor, schimba intențiile răuvoitoare, zdrobea rezistențele. Un fapt relatat de Strabon va servi drept exemplu. Dacii aveau o mare predilecție pentru băutură : în această privință nu-și dezmințeau de loc originea tracă. Burebista care proiecta să introducă mai multe reforme — pe unele le-a și adus la îndeplinire — a vrut să înceapă prin a interzice folosirea vinului. Dacii au rezistat, ca și rușii, cînd Petru cel Mare a ordonat tăierea bărbilor lungi. Regele a recurs la pontif. Din ordinul lui Deceneu, toate viile din Dacia au fost smulse în aceeași zi.

Se presupune că acesta a abolit practica jertfelor omenesti în Dacia. Totuși o epistolă a lui Ovidiu, scrisă în ultima perioadă a exilului său, la treizeci de ani după moartea lui Deceneu, ne arată că în acea epocă obiceiul de a sacrifica oameni persista printre geții din Dobrogea ¹¹¹. Dar Dobrogea în epoca aceea nu era dacă, era romană. Oare dacii au luat-o înaintea romanilor în aplicarea acestei mari reforme umanitare ¹¹² ?

Deceneu a fost adevăratul învățător al Daciei, un fel de Numa dac. Iordanes îi atribuie redactarea unui cod de legi al cărui text scris mai dăinuia încă în vremea lui ¹¹³. Deceneu a introdus în Dacia primele noțiuni de fizică și de astronomie, pe care le-a adus din Egipt. El a organizat și cultul. Acest cult era dealtfel foarte simplu. Se pare că dacii n-au avut

¹⁰⁸ Julian, în *Caesaribus*.

¹⁰⁹ Strabon, VII, III, 5.

¹¹⁰ Iordanes (cap. IV) vorbește de un anume Comosicus, succesorul lui Deceneu, care ar fi cumulat ambele funcții, de pontif și de rege : *et rex illis et pontifex habebatur* /Era considerat de ei atât rege cît și preot — n.tr./ După Roesler, reunirea sceptrului cu mitra ar fi durat pînă la venirea lui Decebal, predecesorul său Duras rezervîndu-și pontificatul. Un fapt analog (dar în sens invers) s-a petrecut în Muntenegru, în 1852, cînd prințul episcop, Daniel Petrovici Niegouch, a abdicat de la conducerea bisericească, pentru a iniția o dinastie nouă de prinți.

¹¹¹ Ovidiu, *Epistulae ex Ponto*, IX, 84.

¹¹² În orice caz, meritul inițiativei revine romanilor. Senatus-consultul care interzice jertfele omenesti, *ne homo immolaretur* /Să nu se jertfească ființă omenască — n.tr./, a fost decretat în anul Romei 657, sub consulatul lui On. Cornelius Lentulus și al lui P. Licinius Crassus. Vezi *Pliniu*, XXX, 3.

¹¹³ Iordanes, XI.

temple, ci niște simple sanctuare, așezate în general pe înălțimi. Munții erau pentru ei ceea ce erau pădurile pentru geți, locuri de pietate și de pelerinaj ¹¹⁴.

În fond, conducerea era o teocrație, deoarece monarhul oricât de puternic ar fi fost, nu putea guverna fără a fi asistat de pontif, căruia îi era chiar subordonat. Iordanes, vorbind de Deceneu, spune că nu numai poporul, dar și căpeteniile politice înseși i se supuneau. Remarcabilă este înțelegerea perfectă care se pare că a existat între cele două puteri care de obicei se pizmuiesc și se dușmănesc între ele. Cel puțin în rarele momente de liniște ale istoriei dace găsim pe rege și pontiful lui acționând totdeauna împreună. Altă problemă care merită să fie subliniată este folosirea frecventă a miraculosului ca mijloc de guvernare ; de unde și porecla de vrăjitor (γοεργς) prin care Strabon îl desemnează pe Deceneu și pe ceilalți succesori ai lui Zalmoxis. Un fragment din *Geții* de Criton, care se referă în mod vizibil la epoca lui Traian, confirmă și justifică acest epitet ¹¹⁵. Așa a fost din totdeauna. Superstițiile grosolane se încolăcesc ca niște plante parazite în jurul trunchiului îmbătrânit al religiilor ; și biserica, căreia îi vine greu să le combată, pentru că derivă din același principiu ca și el, le tolerează, când nu le încurajează chiar.

Regele și pontiful se recrutau din clasa nobiliară și sacerdotală a pileaților ¹¹⁶, numită așa după forma tichiei (*pilus*), în formă de tiară, cu care își acopereau capul. Pileatii reprezentau ceea ce am numi azi clasa conducătoare. Dintre ei se alegeau guvernatorii cetăților, căpeteniile armatei, judecătorii poporului. Ei prezidau ceremoniile religioase care erau premergătoare anumitor fapte din viața civilă sau politică ¹¹⁷, vegheau la păstrarea strictă a ritualului și obiceiurilor, instruiuau tineretul și formau un colegiu (cenaclu), după exemplul druizilor. Ca și galii, dacii aveau barzii lor (*pui*), care, îmbrăcați în robe albe și ținând în mâini țitere de aur, participau în grup la sărbători și ceremonii publice, cu ocazia semnării tratatelor, în solii ¹¹⁸, pînă și pe cîmpul de luptă unde cu cîntecele lor înflăcărau vitejia războinicilor.

De fapt pileatii nu constituiau propriu-zis un corp sacerdotal, întrucît funcțiile lor nu erau numai religioase, fiind în același timp politice și militare, ei formau mai curînd o aristocrație teritorială privilegiată, turbulentă, gata oricînd să uneltească împotriva autorității regale cînd aceasta n-o putea ține în frîu prin promisiunea funcțiilor înalte și la onorurilor. Răscoala populară în care a pierit Burebista se pare că a fost stîrnită de pileați care nu-i iertau încercările sale de a introduce reforme.

Clasa inferioară, poporul, se compunea din soldați, meșteșugari, țărani, ușor de recunoscut după părul lor lung, des, fluturînd pe umeri, de unde și numele de capillati.

¹¹⁴ Un arheolog român, Bolliac, a crezut că a descoperit, în diferite locuri din România, urme ale vechilor altare dacice. Froehner e predispus să vadă în anumite mici obeliscuri care figurează pe columnă (p. 16), monumente religioase, sau mai curînd idoli ai cultului primitiv al dacilor. Dar sînt simple presupuneri.

¹¹⁵ Vezi Suidas, la cuvîntul *Δελτιδαμνία* /Superstiție, teamă superstițioasă — n.tr./.

¹¹⁶ Pileati, *πυλόφοι* ; vechiul nume get este *Zarabi terei*, în Jornandès, V.

¹¹⁷ De exemplu, în preajma începerii unui război, dacii aveau obiceiul să se ducă la marginea Dunării, din care scoteau apă pe care o beau jurînd să nu se înapoieze pînă nu-l zdrobesc pe dușman. Philargyrius, *Comment. in. Virg., Georg.*, II, 497.

¹¹⁸ Theopompe in Athén (*Fragmenta historicorum graecorum*, II, 219).

Toate figurile dacilor sculptate pe Columnă se încadrează într-una sau alta din aceste categorii : *Capillati* și *pileati*, oameni pletoși și cei cu tiară.

Trăsăturile feței, detaliile costumului te duc precis cu gândul la veșmintul și fizionomia țăranilor români din Carpați ; de statură înaltă, robuști, cu nas arcuit, cu ochii înfundați în orbite, cu sprincene dese, cu barba zbîrlită, încrîncenați.

Vox fara, trux vultus ; verissima Martis imago ¹¹⁹.

Costumul e cel pe care l-am descris la început : mantie, cămașă din pînză cu mîneci lungi, pantaloni largi ¹²⁰ strînși jos în cute, peste care veneau încălțările, boneta frigiană din piele de oaie sau din pîslă ¹²¹, deosebindu-i pe ofițeri de soldații simpli, care luptau cu capul descoperit.

Femeile sînt îmbrăcate în tunici cu mîneci lungi și mici cute, răs-croite în jurul gîtului, strînse în talie și care ajung pînă la glezne. Peste cămașă au o mantie scurtă, cu sau fără mîneci ; părul le este acoperit de o basma răsucită în jurul capului. Aproape toate țin un copil de mînă sau poartă în brațe un prunc.

Le mai poți vedea ocupate cu treburile gospodăriei, măcinînd grîul, țesînd lîna ; fie conducînd căruța, fie alergînd înnebunite pe cîmpul de luptă, ațîțindu-i pe luptători cu strigătele lor, luînd parte ele însele la luptă sau în armată cu torțe aprinse cu care ardeau capul și umerii prizonierilor romani ¹²². Tovarășe de nădejde ale soților lor în viață și în moarte, ele se jertfesc voluntar pentru a fi îngropate în același mormînt, sau beau din aceeași cupă otrăvită, pentru a nu cădea în mîinile dușmanilor.

De altminteri, e greu să expui cu certitudine care era condiția socială a femeii și pe ce bază era constituită familia. Pe de o parte, găsim acest curios fragment al lui Menandru relatat de Strabon : „Noi, geții, nu sîntem ceea ce s-ar putea numi exemple de cumpătare. La noi nu te însori niciodată cu mai puțin de zece, unsprezece sau douăsprezece femei, dacă nu cu mai multe. Și dacă din întîmplare unul moare neapucînd să se însoare decît cu patru sau cinci, știți ce spun oamenii din jur ? Bietul om ; nici n-a apucat să se însoare, nici n-a apucat să cunoască dragostea !“ ¹²³. Chiar pornind de la ideea că e vorba de o hiperbolă hazlie, trebuie să admitem că geții Traciei erau poligami convinși ¹²⁴. La fel să fi fost oare și la daci într-o epocă mai apropiată de-a noastră ? Horațiu, care a celebrat în foarte frumoase versuri puritatea femeilor dace ¹²⁵, virtuțile lor casnice, ne informează că se căsătoreau fără zestre : *Nec dotata regit virum conjux**. Ar

¹¹⁹ Ovidiu, *Tristia*, V.7. /Vocea înfricoșătoare, privirea amenințătoare, adevărată întruchipare a zeului Marte — n. tr./.

¹²⁰ „Braccataque turba Getarum“ /Mulțimea geților îmbrăcați în ițari — n.tr./.

¹²¹ *Caciula*. Această vestimentație este încă astăzi, în mare parte, cea a țăranului român din România și Austria. Cf. Ubicini, J.E.A. — *Provinces d'origine roumaine*, 203 ; Neigebaur, 83.

¹²² Froehner, *passim*.

¹²³ Strabon, VII, III, 4, cf. Heracl., Pont., în *Fragmenta historicorum graecorum*, I, II.

¹²⁴ Iată de ce preoții lor, care țineau să se diferențieze de mulțime — căci esențialul pentru a porunci oamenilor este să nu te asemeni lor — afixau o viață austeră și practicau celibatul. ἀγροί.

¹²⁵ Horațiu, *Carmina*, III, 24.

* Și fără să fi avut, soția își conduce soțul (n.tr.).

putea fi o prezumție care să pledeze în favoarea celor afirmate. În Turcia și în toate țările în care domnește poligamia, soțul e cel ce înzestrează femeia. În general, descrierea pe care o face Horațiu dacilor nu se aseamănă de loc cu cea schițată de Ovidiu : *Nulla Getis toto gens est truculentior orbe* * ¹²⁶.

Ești înclinat, dacă reflectezi, să-i dai dreptate lui Ovidiu. Ovidiu se afla la fața locului, și deși puțin predispus, ca toți exilații, să vadă lucrurile în roz, judecă destul de bine ceea ce vede. Nu e pornit împotriva barbarilor, în anumite privințe laudă chiar atențiile cu care e înconjurat. Horațiu face un portret ideal. El urmărește nu atât descrierea exactă a obiceiurilor gete cât satirizează obiceiurile romane. Adevăratul lui obiectiv nu e Dunărea, ci Tibrul. El îi opune pe geți romanilor, așa după cum mai târziu Justin îi va opune pe sciți grecilor ¹²⁷. La fel cum în evul mediu romanele noastre cavaleresti exprimau un ideal moral care n-avea nimic de-a face cu realitatea.

Un alt pasaj din Horațiu, greșit interpretat, a făcut să se creadă ¹²⁸ că dacii, pe vremea lui Augustus, erau încă nomazi și că nu locuiau mai mult de un an în același loc ¹²⁹.

Vedem, dimpotrivă, că dacii au fost din totdeauna ceea ce sînt și azi românii, un popor de agricultori prin excelență, ceea ce exclude ideea unei existențe nomade. Arrian ne relatează că pe vremea expediției lui Alexandru, ogoarele care mărgineau malul stîng al Istrului erau acoperite de recolte de cereale atât de înalte și dese încît îi ascundeau pe soldații macedoneni privirii băștinașilor. Producția de grâu, care era păstrată în niște gropi acoperite cu pămînt ¹³⁰ sau cu pietre mari, așa cum se mai văd și azi în România și în Ungaria, cultura viței de vie — întrucît viile smulse din ordinul lui Deceneu n-au întîrziat bineînțeles să fie replantate — au luat după aceea o asemenea extindere că s-a socotit necesar să fie desemnat un înalt demnitar al statului pentru supravegherea muncilor agricole ¹³¹.

Țara era plină de vite de tot felul : boi, oi, cai. Hergheliile prinților sciți și geți erau renumite. „Stepa geților“ (*Bugeacul* ¹³² actual) hrănea o rasă de cai de luptă robustă și viguroasă, care furniza exemplare excelente pentru cavaleria ușoară. Filip a ales douăzeci de mii de iepe pe care le-a transportat în Macedonia pentru a răspîndi speța ¹³³.

Asemenea tuturor popoarelor care practică agricultura, dacii trăiau în sate pe care le preferau orașelor. Acestea din urmă erau foarte puține. Majoritatea localităților de origine dacă, menționate de Ptolemeu și de *Tabula Peutingeriana* (circa cincizeci pînă la șaptezeci) nu erau, la drept vorbind, niște orașe, ci mai curînd un fel de tabere întărite, în care populația se refugia în timp de război, sau chiar posturi militare de unde se puteau supraveghea vadurile rîurilor și trecătorilor munților. Sarmize-

* Nu există pe întreg pămîntul un neam mai de temut decît geții (n.tr.).

¹²⁶ Ovidiu, *Epistulae ex Ponto*, II, 7.

¹²⁷ Justin, idem, II, 2.

¹²⁸ Froehner, 37.

¹²⁹ „Nec cultura placet longior annua“ („Nu le place cultivarea [unui ogor] mai mult de un an“). Horațiu n-a vrut să spună decît că dacii nu cultivau doi ani la rînd același ogor și că lăsau pămîntul să se odihnească un an ; imensele întinderi de pămînt arabil, *immetata jugera*, le permitea acest lucru.

¹³⁰ Vezi *Pliniu*, VIII, 73. Of. Varr., I, 57.

¹³¹ Suidas, *Fragmenta historicorum graecorum*, IV, 374.

¹³² În limba tătară „colțul“ sau „unghi“ ; partea din Basarabia situată între Dunăre, Prut și Valul lui Traian.

¹³³ Justin, IX, 2.

getusa, capitala lui Decebal, cu reședința sa regală, *Basileion*, marile ei edificii publice, și încă câteva cetăți, transformate apoi în municipii, constituiau singurele excepții.

În rest nu erau decît sate, cătune formate din cabane de lemn, sau simple colibe tencuite cu chirpici și îngrădite de un țarc de uluci în care se închideau vitele¹³⁴. Alături de aceste două tipuri de arhitectură rurală a dacilor, basoreliefurile Columnei ne arată și alte feluri de locuințe cu totul primitive¹³⁵, simple găuri săpate în pămînt, cu deschizături în formă de puț, ca acele bordeie ce se mai puteau vedea încă, la mijlocul acestui secol, în România¹³⁶.

Din loc în loc câteva case de piatră neprelucrată, la nivelul solului și unde cimentul era înlocuit cu lut. Abia mai tîrziu, sub influența civilizației greco-romane, au învățat dacii să sape fundații și să cioplească piatra.

Interiorul era la fel. Drept mobilă, scaune de lemn rudimentare, câteva mese; ustensile de lut, de lemn, rareori de metal, produse ale industriei autohtone. Această industrie nu era prea avansată și se limita, în general, la obiecte de primă necesitate. Toate celelalte erau importate. Săpăturile recente efectuate în România au dus la descoperirea unui mare număr de obiecte de aurărie, giuvaeruri, adevărate opere de artă¹³⁷. Dar nimic nu dovedește că aceste obiecte au fost fabricate sau lucrate în țară, de către muncitori din partea locului. Numai armele de război ofensive și defensive, săbiile curbate, în formă de iatagane (arma specială a dacilor și perșilor), săbiile și pumnalele cu mîner și cu prăsele modelate miraculos, cizelarea căștilor, a platoșei, a scutului, broderiile harnașamentului, oferă o ornamentație atît de originală și de caracteristică¹³⁸, încît se pare că nu pot fi atribuite decît unor artiști autohtoni.

Cu toate acestea, îndoiala își face din nou loc cînd compari aceste producții ale unei arte atît de gingașe, atît de delicate, cu imitațiile grosolane, aproape informe, ale staterelor grecești sau macedonene, care constituiau unica monedă națională cunoscută și singura probabil care a existat în Dacia. Toate celelalte erau de proveniență străină. Au fost mai întîi, începînd din secolul IV, înaintea erei creștine¹³⁹, în ordinea datelor (căci ele n-au apărut concomitent în Dacia), monedele tasiene (tetradrahmele de argint din insula Thasos, cu efigia lui Bacchus sau a lui Hercule) care au constituit vreme îndelungată unica monedă curentă la traci și la daco-geți; apoi staterii de aur ale lui Filip, ale lui Alexandru, ale lui Lisimah (ultimele în număr foarte mare) și ale altor succesori ai lui Alexandru; drahmele din Apollonis, din Dyrrachium și din alte cetăți ilirice de pe litoral, care spre sfîrșitul secolului III au început să se amestece

¹³⁴ Tocilescu, *ibid.* 290, 401.

¹³⁵ Froehner, 37.

¹³⁶ Ubicini, *Provinces d'origine roumaine*, p. 204. Nu numai locuința țăranului român a rămas ca un model din epoca dacică în România, dar și îmbrăcămintea, felul de hrană, ustensilele casnice, modul de a lucra pămîntul etc.

¹³⁷ A. Odobescu, fost ministru al Instrucțiunii publice și al cultelor în România, profesor de arheologie la Universitatea din București, publică chiar în prezent, la Paris, la Rotschild, una din lucrările cele mai importante „Tezaurul de la Pietroasa”, descoperit în România, la picioarele muntelui Istrița, în 1837 (Nota editorului).

¹³⁸ Bartoli, Froehn., *Col. Tocilescu*, 576.

¹³⁹ Nu s-a găsit în Dacia monedă anterioară acestei epoci.

cu monezile macedonene ; în sfârșit, dinarii romani de la sfârșitul Republicii.

Lipsea muncitorul pentru prelucrarea materiei, nu materia muncitorului. Se spune că odată cu cucerirea Daciei au căzut în mâinile romanilor peste două sute de mii de oboroace* de aur și de argint.

Fără doar și poate aceste mormane de metal, pe care e greu să nu le consideri exagerate, proveneau de la minele de aur și de argint din Transilvania, la care lucrau peste douăzeci de mii de muncitori și de unde romanii au scos ulterior venituri atât de mari. Dacii le-au exploatat înaintea lor. Exploatarea condusă prost, după procedee rudimentare, avea un randament net inferior celui obținut mai târziu de romani ; dar era mai mult decât suficientă pentru nevoile Daciei.

Mulțimea de monede exotice găsite în Dacia ar avea darul să dovedească că țara făcea un comerț intens cu exteriorul. Acest comerț era înlesnit de numărul și de comoditatea drumurilor cât și de frontierele Daciei meridionale, care se întindeau în toate direcțiile de-a curmezișul provinciilor romane ale Moesiei, Traciei, Macedoniei, Illyriei. Fără a vorbi de întinsa cale fluvială a Dunării, pe care marile vase venite de la Marea Neagră puteau să urce pînă la confluența cu Sava, țările daco-gete comunicau direct, prin mijlocirea acestor căi cu marile orașe maritime ale Euxinului, ale Dardanelelor, ale Arhipelagului și ale Mării Ionice. Un alt drum îndreptîndu-se spre apus, în partea de sus a Dunării, pătrundea prin Carnuntum (Petronel, comitatul Wieselburg) în Pannonia superioară, ajungea la Aemona (Laybach) și înaintînd de-a lungul lanțului Alpilor Julieni ajungea în Italia, la Acvileea (Galia Transpadană).

Rezultă din aceste prime date, din păcate foarte incomplete :

1. Că daco-geții, confundați rînd pe rînd cu germanii (goții), cu slavii și cu celții, aparțineau marii familii tracice ;

2. Că tracii înșiși, veniți în Europa într-o epocă necunoscută, formează un grup aparte printre rasele de origine indo-europeană care au populat treptat Europa, și cu care din greșeală au fost confundați ;

3. Că geții de la începuturile istoriei lor locuiau exclusiv pe malul drept al Dunării, ținutul care, mai târziu, s-a numit Moesia inferioară ;

4. Că mai târziu, la sfârșitul domniei lui Filip al Macedoniei, ei au emigrat în mare parte pe malul stîng, unde Strabon ne arată că formau împreună cu dacii, de aceeași speță, a căror emigrație a fost anterioară, două grupuri distincte, cel puțin din punct de vedere geografic, primii la răsărit, ceilalți la apus.

5. Că pînă către mijlocul secolului II înaintea erei noastre erau cu desăvîrșire necunoscuți de către romani, care, intrînd în legătură și în luptă cu dacii din anul Romei 644 (109 î.e.n.), aproximativ două secole înainte de marea expediție a lui Traian, au extins numele acestora din urmă asupra tuturor triburilor daco-gete de pe malul nordic al Istrului.

6. În sfârșit, că dacii formau, la venirea lui Traian, o națiune relativ civilizată, supusă unei guvernări puternic impregnate de o teorie războinică și prezentînd, sub raport religios și moral, numeroase afinități cu galii din timpul lui Cezar, cărora le era superioară prin cultură și civilizație.

* Oboroc sau obroc = 12,5 kg. (n. tr.).

CAPITOLUL II

DACIA SUB ROMANI (101—274)

I

Cucerirea

(101—106)

Expediția lui Traian în Dacia constituie cel mai mare eveniment militar al Romei imperiale. Cucerirea Galiei de către Cezar a avut un răsunet mai mic. O scrisoare a lui Plinius cel Tânăr, scrisă câțiva ani mai târziu, arată în ce măsură peripețiile acestui război îndepărtat au acționat asupra imaginației contemporanilor : „Unde mai găsești — scrie el amicului său Caninius Rufus, cel care pusese în versuri războiul împotriva dacilor — un material atît de bogat, atît de nou, atît de poetic, în care adevărul să îmbrace într-atît haina unei legende ? Ne veți înfățișa fluvii în mijlocul șesurilor mai înainte seci și aride, poduri durate peste riuri ce n-au văzut pînă atunci așa ceva, armate instalate pe culmea munților inaccesibili, un rege pe care nici un eșec nu l-a putut înfrînge, nevoit să se despartă de capitala sa și de viață. Ne veți ilustra două triumfuri, din care unul e cel dintîi repurtat asupra unei națiuni pînă atunci invincibile, iar celălalt va fi ultimul“¹⁴⁰.

Poemul lui Caninius, dacă a văzut vreodată lumina zilei, n-a mai ajuns pînă la noi. Alte scrieri de un mai mare interes istoric, *Comentariile (Dacica)* de însuși Traian¹⁴¹ ; *Geții* de Criton, medicul și prietenul său, care l-a însoțit în această expediție ; la fel, *Geții* atribuiți lui Dion Chrysostomos, care a trăit îndelung printre daci, sau istoricului Dio Cassius, nepotul său¹⁴² ; toată partea din *Istoria romană* a acestuia din urmă, referitoare la domnia lui Traian, sînt deopotrivă pierdute. Nu posedăm, în materie de documente scrise, decît palidul rezumat, al lui Xiphilin, și dacă inscripțiile, medaliile, itinerariile vechi și mai presus de orice admirabilele basoreliefuri ale Columnei lui Traian n-ar exista pentru a completa în parte lacunele istoriei, n-am ști nimic, sau aproape nimic, despre acest război pe care Plinius îl considera demn de o epopee.

Au avut loc două expediții sau, dacă vreți, două războaie, întrerupte de un foarte scurt interval¹⁴³.

Prima a început în 101, patru ani după urcarea pe tron a lui Traian. Încă din iarna lui 98—99, cînd Plinius ni-l descrie postat la Dunăre, cercețînd cu privirea acele maluri necunoscute, în spatele cărora se frămîntau

¹⁴⁰ Plinius cel Tânăr, *Epistulae*, VIII, 4. Astfel chiar pe vremea cînd trăia Plinius, supunerea Daciei era considerată ca definitivă : *finis Daciae* („Sfîrșitul Daciei“ — n.tr.).

¹⁴¹ N-a rămas decît o frază în Priscus : *inde Berzobim, deinde Aizi, processimus* („De acolo ne-am îndreptat spre Berzobis, apoi spre Aizi“ — n.tr.).

¹⁴² *Iordanes*, III, IV.

¹⁴³ Vezi C. Froehner, Noel des Bergers, C. de La Berge, Gr. Tocilescu. Toți sînt de acord asupra anului în care începe războiul ; dar opiniile lor diferă în ceea ce privește durata lui, numărul campaniilor, intervalul care desparte primul război de cel de al doilea. Acesta a luat sfîrșit cel târziu în anul 107.

mulțimi întunecate, trăgînd cu urechea neliniștit la zgomotele amenințătoare venite de pe malul opus, planurile acestui război, care și-au găsit loc și în ultimele gînduri ale lui Cezar, se conturează în mintea sa. Doi ani au durat pregătirile. Într-o asemenea expediție nu pornești ca într-o aventură. Trebuia, înainte de toate, terminată calea militară începută de Domițian ¹⁴⁴, care mergînd de-a lungul Dunării pe malul drept pînă în aval la Porțile de Fier, făcea legătura între cele două Moesii ¹⁴⁵. La începutul lui 101, șase legiuni cu corpurile lor auxiliare (epigrafia ne-a păstrat numele acestor legiuni cît și indicația locurilor de cantonament) ¹⁴⁶, erau adunate la Viminacium ¹⁴⁷, în Moesia superioară, unde Traian le trecea în revistă. Trei au rămas pentru paza malului drept. Celelalte trei ¹⁴⁸, cu cavaleria numidă condusă de Lucius Quietus și cohortele pretoriene sub comanda prefectului pretoriului Claudius Livianus, formară armata de invazie, în număr de aproximativ douăzeci și cinci de mii de oameni. Împăratul era comandantul șef, avînd ca locotenenți doi din legatarii săi din Moesia și Pannonia, Manius Laberius și Q. Glitius Agricola.

Dacii ocupau cele două părți ale uriașului promontoriu pe care Carpații îl proiectează spre Dunăre, între Baziaș și Turnu Severin : la vest valea Timișului (Banat) ; la est întinsa cîmpie valahă. Dar centrul puterii lor, capitala lor, Sarmizegetusa, fortărețele lor, erau mai la nord, în valea înaltă a Mureșului, în Transilvania ¹⁴⁹. Acesta era obiectivul campaniei.

Nu posedăm nici un fel de date care să ne permită să evaluăm chiar cu aproximație forțele militare ale lui Decebal. Fără îndoială că nu atingeau nici pe departe cei două sute de mii de luptători ai lui Burebista. Dar forța defensivă a Daciei consta mai puțin din numărul soldaților, cît din numeroasele obstacole pe care configurația și accidente terenului le opuneau unei armate de invazie. Întreaga natură părea că e alături de daci.

Trei drumuri ale căror traseu este indicat în *Tabula Peutingeriana* ¹⁵⁰, porneau de la Dunăre spre Sarmizegetusa, unul către vest, prin Banat, altul către est, prin Valahia-Mică. Un drum intermediar, urcînd de-a lungul Tiernei se întâlnea cu primul, cam la două treimi din parcurs.

Armata adunată pe malul drept s-a împărțit în două corpuri care trecură în același timp fluviul pe niște poduri de vase ; primul din aceste corpuri și cel mai numeros, sub ordinele directe ale împăratului, chiar la Viminacium ; al doilea, comandat de Laberius, ceva mai jos, cam în dreptul Orșovei. Așadar romanii pătrunseseră prin două părți în Dacia, în timp ce flotilele reunite ale Pannoniei și Moesiei, pe care se acumulase o uriașă cantitate de alimente și de material de război, patrulau pe Dunăre pentru a păstra comunicațiile dintre cele două maluri înaintînd oblic mai la nord-

¹⁴⁴ Vestigiile acestui drum, tăiat mare parte în stîncă, sînt vizibile și azi.

¹⁴⁵ Moesia forma, de la Domițian, două provincii separate de cursul Ciabrus-ului sau Cebrus-ului (Tsibritse), mic afluent al Dunării, între Lom și Rahova ; Moesia superioară și Moesia inferioară cu orașele grecești de la Marea Neagră. Vezi Kanitz, 312.

¹⁴⁶ De la Berge, 41. I. Duruy nu pomenește decît de cinci legiuni (*Histoire des Romains*, IV, 750).

¹⁴⁷ Azi Kistolatz (Serbia), la confluența Malvei cu Dunărea. Săpăturile recente efectuate de Kanitz au dus la descoperirea unui număr mare de basoreliefuri, de figurine, de inscripții și de dale de cărămidă ștampilate purtînd marca legiunii VII, *Claudia*, care-și avea acolo cantonamentul. Orașul vechi, al cărui contur se poate urmări cu ușurință, avea o întindere considerabilă.

¹⁴⁸ Prima Adjutrix ; Prima Italica ; *A VII-a Claudia*.

¹⁴⁹ Duruy, IV, 256.

¹⁵⁰ Vezi itinerariul în Froehner.

est de prima dintre cele două căi menționate ¹⁵¹, cealaltă la nord-vest, pe a treia cale, cele două armate trebuiau să facă joncțiunea la Tibiscum, la confluența Timișului cu Bistra, pentru a ajunge de acolo, prin valea Bistrei și străbătînd Poarta de Fier ¹⁵², în capitala dacă.

De la Viminacium la Tibiscum, *Tabula Peutingeriana* marchează șaptezeci și trei de mile romane (o sută opt kilometri) pe primul drum și doar șaiszeci și șapte de mile (nouăzeci și nouă de km) pe al doilea.

Au fost necesare nu mai puțin de optsprezece luni pentru a străbate această distanță ¹⁵³. Se poate astfel judeca întinderea și multitudinea obstacolelor. Terenul a trebuit să fie cucerit pas cu pas, oprindu-se, pe măsură ce se pune stăpînire pe o poziție, pentru a fortifica punctele ocupate și a asigura spatele; apoi, înaintînd din nou, încet și oarecum pe bijbiite, pe un teren și sub un cer necunoscut, cu ochii și urechile mereu la pîndă ¹⁵⁴, cu aliați nu prea siguri, cu călăuze suspecte, într-o țară din ce în ce mai anevoioasă și cu relief muntos, devenită un pustiu prin fuga locuitorilor care, plecînd, dădeau foc caselor și recoltelor, și fără altă aprovizionare decît cea pe care o luau din Dunăre. Trebuiau în permanență să-și croiască drum prin păduri virgine, să treacă vaduri ale unor riuri adînci și abrupte, de pe malurile cărora un dușman nevăzut zvîrlea enorme bucăți de stîncă.

După cîteva bătălii sîngeroase, din care una a avut loc, după spusele lui Dion, la Tabae sau Tapae ¹⁵⁵, chiar acolo unde, sub Domițian, Calpurnius Julianus îi învinsese pe daci, legiunile s-au pregătit să pornească asupra Sarmizegetusei, așezată la treizeci și șapte de mile (cincizeci și cinci de km) la est, de cealaltă parte a munților care despart Transilvania de Valahia și de Banat.

Construită pe locul actual al satului Várhely ¹⁵⁶, la extremitatea unei văi irigate de riul Sargetia ¹⁵⁷ (azi Istrig sau Strigy), Sarmizegetusa ¹⁵⁸ era capitală și totodată principalul loc de luptă al dacilor.

Populația sa, puțin numeroasă, pe cît se crede, în timpuri normale, s-a înmulțit cu toți refugiații veniți să-și caute un adăpost în urma invaziei. Au fost evacuați toți prizonierii romani păstrați în țară. Erau concentrate aici armele, mașinile de război, produse de tot felul, tezaurul regal, trofee militare, vulturul cucerit de la Fuscus în 88. După un asediu a cărui durată nu poate fi precizată, orașul și-a deschis porțile romanilor. Decebal s-a văzut pierdut; totul îl copleșise deodată: căderea capitalei sale, părăsirea lui

¹⁵¹ Berzolis, Aizi, menționate de Traian în *Comentariile* sale se găseau de-a lungul acestui drum. (Tabelul lui Peutinger).

¹⁵² Trecătoare a unui lanț secundar al Carpaților care desparte bazinul Timișului de cel al Mureșului. Această denumire este foarte curentă în Turcia și în regiunile Dunării de Jos.

¹⁵³ C. de La Berge, 46.

¹⁵⁴ „Coelum et terras, ignota omnia circumspectantes“ [Cercetînd cerul și pămînturile, toate cele necunoscute lor — n.tr.]. (Tacit, *Agric.*).

¹⁵⁵ După un scriitor român, *Tabae* sau *Tapae* ar fi numele vechi al muntelui Stubeiu la poalele căruia ar trebui căutat locul bătăliei care s-a dat cu dacia (Ion Ghica, *Revista română*, 1861, p. 410) *Vid. Supra*, nota 79.

¹⁵⁶ În limba maghiară „fortăreață“. Várhely se găsește în comitatul Huniade, Vezi de Gérando, I, 365.

¹⁵⁷ Sub albia riului Sargetia în peșteri făcute special de-a lungul palatului lui Decebal s-au descoperit, cîțva timp după moartea principelui învins, bogățiile sale constînd din aur, argint, pietre prețioase etc. (Vezi articolul lui Leo Joubert, în *Nouvelle encyclopédie générale*, XIII, 304).

¹⁵⁸ Asupra etimologiei acestui cuvînt, vezi Tocilescu, IX, 2, a. Greșit s-a susținut că Sarmizegetusa își trăgea numele de la un pretins principe dac, Sarmis, care se pare că nici n-a existat.

de către aliați, sora lui căzută sub autoritatea lui Labienus. S-a supus cu gândul să-și ia mai târziu revanșa, a cedat o parte din teritoriul său, inclusiv Sarmizegetusa, care a acceptat o garnizoană romană, și-a dăruit restul de fortărețe, și-a predat armele, mașinile, muncitorii și dezertorii romani, a jurat să n-aibă alți prieteni, alți aliați decât aliații și prietenii Romei, și-a luat obligația să nu primească în statele sale nici un supus sau protejat roman, în sfârșit să nu înroleze nici un fel de trupe din provinciile romane învecinate. Acestea erau asprele condiții pe care Roma le impunea dușmanilor onorați de teama sa. Îi trata pe dacii învinși așa cum îi tratase odinioară pe cartaginezi.

O solie, alcătuită exclusiv din pileați, trebuia să plece la Roma pentru a cere Senatului ratificarea tratatului consimțit de împărat. Când trimișii lui Decebal și-au făcut apariția în Curie, fără arme, cu mâinile legate ¹⁵⁹ ca niște prizonieri, senatorii romani au putut vedea pentru prima dată, cu ochi lor, personajele dramei care se desfășurase pe malurile Dunării. Abia atunci a fost proclamată pacea cu Dacia și Traian aclamat ca imperator, pentru a patra oară, primi titlul de *Dacicus*.

Pacea n-a durat multă vreme. Ea n-a fost sinceră nici de o parte, nici de alta. Decebal iscodea în tăcere ocazia unei revanșe. Traian jurase să-i zdrobească pe daci și să-i înglobeze imperiului. „Numai așa voi putea transforma Dacia în provincie romană“ ¹⁶⁰. Această frază revenea permanent în discursurile sale. Era *Delenda Carthago* * a lui Traian.

Atunci a pus el să se construiască pe Dunăre, în fața orașului Turnu Severin, superbul pod de piatră căruia i-a dat numele său, și a cărui urme ¹⁶¹ se mai pot vedea și azi. Apollodor din Damasc, cel mai renumit arhitect al epocii, a fost autorul acestei opere mărețe, destinată să stabilească o legătură permanentă între viitoarea provincie și vestul Imperiului. Avertizat de aceste pregătiri, înțelegând că pacea ce i-a fost acordată nu era decât un răgaz și că va trebui să pună din nou mâna pe arme mai repede decât ar fi dorit, Decebal a început tratative secrete cu popoarele vecine pentru a le antrena în războiul împotriva Romei. Le-a demonstrat că nu aveau alt mijloc de a-și salvarea independența, că, unindu-se cu el, puteau spera să-i învingă pe romani, în timp ce, dacă-l lăsau să se lupte singur și să piară din lipsă de ajutoare, ruina sa va atrage inevitabil și pe-a lor. Decebal a căutat aliați pînă în îndepărtata Asie, la parți, care i-au trimis un detașament de cavalerie ¹⁶²; dar printre vecinii mai apropiați, nici unul, în afară poate de sarmați, nu pare a fi răspuns apelului său. Regele dac a căutat alt mijloc de a se descotorosi de inamicul său. Auzind că împăratul a sosit în Moesia pentru a impulsiona lucrările de construire a podului peste Dunăre ¹⁶³, a trimis niște dezertori să-l asasineze. Încercarea a dat greș, din cauza unui complice care, arestat sub o bănuială vagă și supus torturii, a mărturisit totul, fără însă să-l numească pe Decebal ¹⁶⁴.

¹⁵⁹ Mai curînd împreunate : „Junotis manibus more captivorum“, spun Xhiphilinus, I.

¹⁶⁰ „Sic in provinciarum speciem reductam videam Daciam“ [Cu mâinile împreunate, după obiceiul prizonierilor-n.tr.]. (Amm. XXIV).

* „Carthagina trebuie distrusă“ (n.tr.).

¹⁶¹ Mai mulți piloni se mențin încă în picioare în albia fluviului, între orașul românesc Turnu Severin și orașul sîrb Kladovo.

¹⁶² Froehner, 41, 9.

¹⁶³ Vezi pasajul lui Dio, în care autorul, după ce povestește încercarea de asasinat din Moesia, adaugă : *Intera pontem lapideum* (În interior, la podul de piatră).

¹⁶⁴ Dio, LXVIII, 11.

În timpul acestei șederi a lui Traian în Moesia în intervalul dintre cele două războaie, se mai adaugă un episod tragic, moartea lui Longinus (sau Cassius). Acest Longinus era un tribun militar deosebit de stimat și iubit de împărat căruia, la terminarea războiului, i-a încredințat comanda-mentul corpului rămas în Dacia. Decebal, după ce l-a atras în tabăra sa, sub pretextul unei consfătuiri, l-a oprit ca prizonier și apoi s-a oferit să-l predea lui Traian în schimbul restituirii frontierei de la Dunăre și absolvirii chel-tuieiilor de război. Traian ezita : Longinus, pentru a-l cruța pe stăpîn și prietenul său, aflat într-o grea dilemă, s-a otrăvit. Traian a ridicat în me-moria sa un mausoleu ale cărui urme s-au găsit pare-se într-o bisericuță (românească) situată la cîteva mile spre nord de vechea Sarmizegetusa ¹⁶⁵.

Erau suficiente motive pentru a se decide ruperea relațiilor, mocnită altminteri de mult în mintea lui Traian. Un decret al Senatului îl declară pe Decebal dușman al imperiului (105) ¹⁶⁶. Îi atacase, se spunea, pe ja-zifi ¹⁶⁷, aliații poporului roman, le luase o parte din teritoriu (mai tîrziu acest teritoriu a fost reluat de romani care și l-au însușit) ; se alia cu triburi ostile, oferea azil dezertorilor, recruta soldați, își reclădea fortărețele, în sfîrșit, observă just un biograf al lui Traian ¹⁶⁸, se făcea vinovat de un delict pe care popoarele cuceritoare nu-l iartă : aspira la recucerirea in-dependenței.

Războiul a reînceput de îndată. Traian, în fruntea legiunilor sale, a trecut Dunărea pe podul a cărui construcție fusese terminată, și a pătruns din nou în Dacia.

De data aceasta n-au mai avut de biruit aceleași greutăți. Romanii erau stăpînii principalelor drumuri, apărate de posturi militare eșalonate din loc în loc. Armata de invazie, urcînd pe Valea Oltului, a ajuns aproape fără dificultăți la defileul de la Turnu Roșu pentru a surprinde noua capi-tală ¹⁶⁹ a lui Decebal prin spate, în timp ce garnizoanele romane din Banat, întărite, asigurau supunerea teritoriului cucerit încă din prima expediție. Decebal a încercat mai întîi să cîștige timp. S-a oferit din nou să negocieze pacea ; i s-a răspuns că va trebui mai întîi să predea armele și să se predea el însuși. A înțeles că nu mai are altă soluție în afară de sabie. Avea cu el numai un pumn de oameni ¹⁷⁰ care au ținut în frîu timp de un an legiunile lui Traian. De ambele părți s-au dus lupte cu o înrîncenare nemaiauzită. Fără cruțare. Soldații romani tăiau capetele prizonierilor, purtîndu-le în triumf în virful lăncilor. Femeile dace, mai rafinate, îi legau pe prizonieri cu mîinile la spate, plimbîndu-le, pe trupul gol, tăciuni aprinși ¹⁷¹.

O ultimă mare bătălie, pierdută de daci, pare că s-a dat sub zidurile celei de a doua capitale, incendiată mai tîrziu de romani. Decebal învins, s-a retras cu resturile armatei sale în văgăunile munților. Urmărit, hăituit de

¹⁶⁵ A. de Gerando, I, 370.

¹⁶⁶ N. des Verges consideră că a doua declarație de război a avut loc la sfîrșitul anului 104.

¹⁶⁷ Popor de origină scită stabilit de puțină vreme pe plaiurile fertile din nord-vestul Transilvaniei.

¹⁶⁸ Noël des Verges, *Nouv. Biograph. gen.* (Didot).

¹⁶⁹ Nu se știe nimic precis asupra poziției acestui oraș ; ipoteza lui de La Berge care o plasează către izvoarele Jiului, aproape de Pasul Vulcan, la opt sau zece leghe la sud-est de Sarmizegetusa, pare destul de admisibilă.

¹⁷⁰ *Securius bellum gessit quam citius* [A dus un război mai degrabă lipsit de primejdie, decît de scurtă durată — n.tr.], spune Xiphilinus, vorbind de Traian.

¹⁷¹ Bartoli, nr. 177

inamic, s-a mai oprit o dată pentru a-i ține piept¹⁷². Și aici norocul a fost de partea romanilor. Dar Decebal nu s-a dat bătut. I-a văzut căzînd în jur, unul cîte unul, pe comandanții lui cei mai curajoși ; alții și-au înfipt pumnalele cu mîna lor, sau au făcut apel spre a muri, la brațul tovarășilor, pentru a nu cădea vii în mîinile dușmanului¹⁷³. Ce importanță avea ? Dacă putea să scape de romani, să ajungă în țara bastarnilor, nimic nu era încă pierdut. Și-a reluat goana prin munți, hăituit îndeaproape de soldații călări trimiși în urmărirea lui. În cele din urmă s-a prăbușit sleit la picioarele unui copac, și cum soldații romani s-au repezit să pună mîna pe el, și-a înfipt pumnalul în piept și și-a dat sfîrșitul cu fața întoarsă spre dușman¹⁷⁴. Războiul a durat cinci ani, inclusiv intervalul scurs dintre expediții¹⁷⁵. Traian a mai rămas un timp în Dacia unde a vegheat la instalarea primilor coloniști și a pus la punct toate amănuntele privind organizarea provinciei ; apoi s-a înapoiat la Roma și a sărbătorit triumful asupra dacilor cu o somptuozitate nemaiîntîlnită, menționat¹⁷⁶ în istoria veche ca atare. Printre numeroasele trofee purtate înaintea carului învingătorului se putea observa, pus pe o tavă de argint, un cap care era urmărit de dacii, prizonieri din cortegiu, cu o privire sumbră și fioroasă. Era capul lui Decebal. Zeii au fost mai clemenți cu el decît cu Vercingetorix, emulul său : Roma l-a învins, dar nu l-a avut viu.

Expediția dacică rămîne în ochii romanilor cel mai frumos titlu de glorie a lui Traian. Cînd, două secole și jumătate mai tîrziu, Julian ni-i înfățișează, în Olimp, pe Cezari luptîndu-se pentru prioritate, ce amintire evocă Traian în fața augustului aeropag ? Aceea a luptei sale împotriva dacilor : „Singur am atacat națiunile așezate dincolo de Dunăre. I-am distrus pe geți, cea mai războinică dintre națiuni, nu numai prin forța armelor sale, dar și prin curajul care le era insuflat de slăvitul Zalmoxis. Și, totuși, această expediție nu mi-a luat decît cinci ani“¹⁷⁷.

Pînă în zilele noastre, în România, urma lui Traian se vede pretutindeni, precum în Galia cea a lui Cezar. Întîlnești la fiecare pas „cîmpul lui Traian“, „lanțul lui Traian“, „zidul lui Traian“. Persistența acestei amintiri nu se datorează numai răsunetului pe care l-au avut războaiele dacice ; ea se datorează în mare măsură unei organizări excelente realizate în Dacia după cucerirea ei.

¹⁷² Într-o cîmpie din apropierea Turdei, numită în maghiară *Keresztes Mező*, „cîmpul de la răs_pintie“ și pe care românii din acele locuri îl numeau *Prutul lui Traian*. De Gerando, I, 162.

¹⁷³ *Columna*, passim, conform scenei de mai înainte, numită a *otrăvirii*. Căpeteniile dace au hotărît mai degrabă să moară decît să se predea. Grupați în jurul unui vas plin cu o băutură otrăvită, ei beau pe rînd, în ciuda rugămintilor celor ce-i asistau și care-i conjurau să renunțe la proiectul lor funest. Unul din *pileați* duce cupa la buze, un altul își vîră capul în lichid ; doi muribunzi sînt duși de prietenii lor. Mai mulți daci întinși pe pămînt se zbat în convulsii cumplite. (Froehner, nr. 98 ; Bartoli, 292).

¹⁷⁴ Bartoli, p. 108. Conform tradiției române, Decebal și-a dat sfîrșitul chiar în locul unde e azi Clujul (Clausenburg), în locul numit Turnul Podului. Cît privește trupul lui Decebal, se spune că a fost îngropat la Deva, oraș situat la intrarea Văii Mureșului, nu departe de vechea Sergidava.

¹⁷⁵ Julian *in Caes*.

¹⁷⁶ Mannert, 68—69. Spectacolele și jocurile au durat timp de o sută douăzeci și trei de zile ; unsprezece mii de animale sălbatice au fost omorîte în circ ; zece mii de gladiatori au luptat în arenă. Au fost soli din toate colțurile lumii pentru a felicita pe fericitul învingător. Se pare că Plinius cel Tînăr în *Panegiricul* său ar fi avut pre-sentimentul și viziunea anticipată a acestui triumf, a acestei glorii. (Panegiricus Traiani, 16—17).

¹⁷⁷ Julian, trad. Talbot, p. 285.

Congresul al XII-lea al P.C.R. — moment remarcabil în viața partidului și a țării

1. Importanța istorică a Congresului al XII-lea pentru dezvoltarea continuă a țării pe calea progresului social

Congresul al XII-lea al Partidului Comunist Român — eveniment de o deosebită însemnătate în viața social-politică a întregii țări — și-a desfășurat lucrările în zilele de 19—23 noiembrie 1979 la București în sala Palatului Republicii Socialiste România. Congresul a făcut bilanțul realizărilor dobândite de poporul nostru în edificarea socialismului, a analizat stadiul dezvoltării societății românești și a stabilit, în concordanță cu realitățile economico-sociale din țara noastră, obiectivele și sarcinile pentru înlăturarea neabătută a programului de ridicare continuă a țării noastre pe noi trepte de progres și civilizație. Congresul, prin documentele adoptate, prefigurează în mod minunat noua etapă de dezvoltare a țării, depășirea stadiului României de țară în curs de dezvoltare în perioada următoare și trecerea ei în stadiul de țară socialistă mediu dezvoltată.

La Congres au participat 2 656 de delegați aleși de conferințele organizațiilor județene de partid și a municipiului București — muncitori, țărani și intelectuali, activiști de partid și ai organizațiilor de masă și obștești, cadre ale forțelor armate — comuniști cu experiență bogată, care s-au distins prin abnegație și pasiune revoluționară, prin competență și înalte trăsături moral-politice. Fiind prezentă aproape unanimitatea celor aleși delegați, Congresul a fost declarat a fi legal constituit. Au luat parte, de asemenea, 162 de delegați din 105 țări reprezentând partide comuniste, socialiste, social-democrat, alte organizații ale clasei muncitoare, partide și organizații democratice, progresiste, mișcări de eliberare națională, forțe sociale și politice înaintate, antiimperialiste de pretutindeni cu care Partidul Comunist Român întreține relații de solidaritate și colaborare.

La Congres au mai fost prezenți șefi ai misiunilor diplomatice acreditați la București, precum și un mare număr de corespondenți ai presei străine și trimiși speciali ai unor agenții de presă, cotidiane și ai unor posturi de radio și televiziune de peste hotare.

După rostirea cuvântului de deschidere a lucrărilor Congresului, de către secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, a fost ales prezidiul Congresului, în care au luat loc și conducătorii delegațiilor de peste hotare participante la Congres; apoi au fost alese organele de lucru ale Congresului: Comisia de validare; Secretariatul Congresului.

În continuare, Congresul a adoptat ordinea de zi: 1. Raportul Comitetului Central cu privire la activitatea Partidului Comunist Român în perioada dintre Congresul al XI-lea și Congresul al XII-lea și sarcinile de viitor ale partidului. 2. Raportul Comisiei Centrale de Revizie. 3. Proiectul Directivelor Congresului al XII-lea al Partidului Comunist Român cu privire la dezvoltarea economico-socială a României în cîincinalul 1981—1985 și orientările de perspectivă pînă în 1990. 4. Proiectul Programului-directivă de cercetare științifică, dezvoltare tehnologică și de introducere a progresului tehnic în perioada 1981—1990 și direcțiile principale pînă în anul 2000. 5. Proiectul Programului-directivă de cercetare și dezvoltare în domeniul

energiei pe perioada 1981—1990 și orientările principale până în anul 2000. 6. Proiectul Programului-directivă de creștere a nivelului de trai în perioada 1981—1985 și de ridicare continuă a calității vieții. 7. Proiectul Programului-directivă de dezvoltare economico-socială a României în profil teritorial în perioada 1981—1985. 8. Modificarea unor prevederi ale Statutului Partidului Comunist Român. 9. Alegerea secretarului general al Partidului Comunist Român, a Comitetului Central al partidului și a Comisiei Centrale de Revizie.

În continuare au fost alese : Comisia de redactare a proiectelor de hotărâri și rezoluții ale Congresului ; Comisia de presă ; Comisia de examinare a apelurilor.

Documentele prezentate de Congres au fost larg dezbătute, timp de câteva luni cu întregul partid și popor. În adunările organizațiilor de bază din întreprinderi și instituții, în plenarele comitetelor de partid comunale, orașenești, municipale și județene, în conferințele de partid, în plenarele organizațiilor de masă și obștești, în toate organismele democrației noastre socialiste, comuniste, oamenii muncii de la orașe și sate și-au spus nemijlocit cuvântul în legătură cu aceste documente, și-au exprimat aprobarea unanimă față de obiectivele și orientările stabilite de partid pentru dezvoltarea viitoare a societății românești. În cadrul acestei ample dezbateri democratice au fost prezentate un mare număr de propuneri pentru îmbunătățirea documentelor și s-au formulat mii de sugestii cu privire la îmbunătățirea întregii activități.

Intemeiate pe obiectivul major al trecerii României la sfârșitul cincinalului 1981—1985 în rîndul țărilor cu dezvoltare medie, pe cerințele cardinale ale actualei revoluții tehnico-științifice, documentele Congresului al XII-lea al partidului abordează în mod științific problemele unei puternice dezvoltări a României în noua etapă de îndeplinire a programului Partidului Comunist Român, hotărâtoare pentru edificarea societății socialiste multilateral dezvoltate. Ele se disting prin caracterul lor științific, înnoitor, optimist și mobilizator. La elaborarea lor, partidul a ținut seama de schimbările calitative din economia internațională. În pofida persistenței unor fenomene negative în economia mondială, a accentuării crizei valutar-financiare și în instabilității economiei, mai ales în țările capitaliste industrializate, P.C.R. a găsit căile, resursele, soluțiile și posibilitățile pentru a situa, în continuare, România printre țările cu economia cea mai dinamică din lume.

Potrivit regulamentului aprobat de Congres, desfășurarea lucrărilor a avut loc atît în ședințe plenare, cît și în cadrul secțiunilor — în 15 secțiuni — dîndu-se astfel posibilitatea unui număr cît mai mare de delegați și invitați să ia cuvîntul și să-și aducă contribuția la discutarea și aprofundarea problemelor înscrise pe ordinea de zi.

Secretarul general al P.C.R., tovarășul Nicolae Ceaușescu, a prezentat Raportul Comitetului Central cu privire la activitatea Partidului Comunist Român în perioada dintre Congresul al XI-lea și Congresul al XII-lea și sarcinile de viitor ale partidului, în care au fost abordate creator problemele fundamentale ale dezvoltării societății românești prezente și în perspectivă, problemele vieții internaționale, politica internă și externă a partidului și statului nostru.

În prima zi a lucrărilor a fost organizată o ședință specială a Congresului pentru prezentarea mesajelor de salut din partea delegațiilor de peste hotare, puternică expresie a solidarității internaționaliste, a prestigiului de care se bucură partidul nostru în lumea întreagă.

Desfășurîndu-se în anul marelui jubileu — cea de-a 35-a aniversare a revoluției de eliberare națională și socială, antifascistă și antiimperialistă, care a deschis o epocă nouă în istoria României — Congresul a relevat succint, dar cuprinzător, însemnătatea fundamentală a acestui mare act istoric, a evidențiat etapele istorice străbătute de România în anii revoluției și construcției socialismului. În acest amplu tablou al istoriei contemporane, Congresul a subliniat însemnătatea excepțională a realizărilor dobîndite în perioada inaugurată de Congresul al IX-lea, cea mai bogată în împliniri din întreaga istorie a țării, și care este legată nemijlocit de activitatea neobosită, desfășurată cu profundă dăruire și pasiune revoluționară, cu înaltă răspundere pentru destinele patriei de tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretar general al Partidului Comunist Român. „În cele trei decenii și jumătate care au trecut de la revoluția de eliberare — arăta secretarul general al partidului nostru în Raportul prezentat la Congresul al XII-lea al partidului — România a parcurs mai multe etape istorice, jalonate de uriașe prefaceri revoluționare, de mărețe realizări în toate domeniile de activitate. Dînd dovadă de înaltă abnegație și devotament pentru cauza socialismului, a înfloririi patriei, învingînd greutăți de tot felul, clasa muncitoare, țărănimea și intelectualitatea, întregul nostru popor, urmînd cu încredere partidul, au îndeplinit revoluția democratică și revoluția socialistă, au desfășurat cu succes opera istorică de construcție socialistă, lichidînd pentru totdeauna exploatarea omu-

lui de către om, consolidind noua orinduire și trecind cu succes la făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate în România¹.

Pe temeiul dezvoltării în ritm susținut a forțelor de producție a sporit continuu avuția națională, iar industria a devenit ramura conducătoare a economiei naționale cu ponderea principală (58%) în crearea venitului național. În 1978, producția industrială era de 29 de ori mai mare față de 1950, iar producția agricolă de trei ori și jumătate. Veniturile reale ale populației au sporit de aproape șase ori față de același an 1950.

Creșterea producției materiale, a venitului națională a asigurat ridicarea, etapă cu etapă, a nivelului de trai, material și spiritual, al poporului, sporirea veniturilor tuturor categoriilor de oameni ai muncii, satisfacerea tot mai bună a cerințelor de viață. O puternică dezvoltare a cunoscut construcția de locuințe și baza materială a sectorului social-cultural. De asemenea, dezvoltarea învățământului de toate gradele, larg deschis tuturor tinerilor, indiferent de sex și naționalitate, a asigurat ridicarea nivelului de cultură a întregului popor, formarea cadrelor necesare dezvoltării materiale și spirituale a societății noastre.

Socialismul a soluționat în mod radical și într-un termen scurt la scara istoriei problemele fundamentale ale națiunii noastre. Sistemul politic al țării, al democrației socialiste asigură participarea efectivă și nemijlocită la viața politică, economică și socială, la elaborarea și înfăptuirea politicii interne și externe a țării, a întregului popor.

În condițiile socialismului s-a asigurat în întreaga sa plenitudine independența și suveranitatea României, dreptul poporului de a fi stăpîn pe roadele muncii sale, de a-și făuri viitorul așa cum o dorește, aducîndu-și contribuția la realizarea marilor probleme internaționale ale contemporaneității². Succesele construcției socialiste ilustrează justetea politicii și activității practice a partidului nostru, care aplică creator legile obiective ale dezvoltării economico-sociale, principiile generale ale socialismului științific, concepția materialist-dialectic și istorică la condițiile concrete ale României. „Marile realizări obținute în anii socialismului în dezvoltarea forței economice a țării — sublinia secretarul general al P.C.R., tovarășul Nicolae Ceaușescu, în Raportul prezentat la Congresul al XII-lea al partidului — sînt rodul activității neobosite, pline de abnegație a clasei muncitoare, țărănimii și intelectualității, a tuturor oamenilor muncii fără deosebire de naționalitate, al eforturilor considerabile, materiale și umane, ale întregului popor pentru ridicarea economico-socială a patriei. Nimic nu am primit din afară în mod gratuit, nimic nu a căzut din cer!”³.

2. Dezvoltarea și modernizarea bazei tehnico-materiale a societății. Creșterea în ritm susținut a economiei naționale. Afirmarea cu putere a revoluției tehnico-științifice în toate domeniile

Generalizînd experiența dobîndită în anii edificării socialismului și pornind de la cerințele obiectivului strategic stabilit în Program — făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate și trecerea la comunism, Congresul al XII-lea al Partidului Comunist Român a trasat orientările fundamentale ale dezvoltării economico-sociale a țării și a stabilit direcțiile de acțiune în următoarea etapă, corespunzător intereselor națiunii noastre și cerințelor pe care le ridică progresul neînterupt al societății românești în condițiile revoluției tehnico-științifice contemporane. Directivele Congresului al XII-lea al partidului stabilesc sarcinile fundamentale ale planului cincinal 1981—1985, precum și orientările de perspectivă pînă în 1990, în vederea dezvoltării dinamice, echilibrate și eficiente a economiei naționale. Obiectivul fundamental al planului îl constituie continuarea, pe o treaptă superioară, a îndeplinirii prevederilor Programului partidului de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, dezvoltarea în ritm înalt a economiei naționale, afirmarea cu putere a revoluției tehnico-științifice contemporane în toate domeniile construcției socialiste, trecerea la o nouă calitate a întregii activități economico-sociale, amplasarea mai judicioasă a forțelor de producție pe teri-

¹ Nicolae Ceaușescu, *Raportul Comitetului Central cu privire la activitatea Partidului Comunist Român în perioada dintre Congresul al XI-lea și Congresul al XII-lea și sarcinile de viitor ale partidului*, 19 noiembrie 1979, București, Editura politică, 1979, p. 6.

² Vezi Capitolul în „România în anii socialismului 1948—1978”, București, Editura politică 1980, p. 399—423.

³ Nicolae Ceaușescu, *Raportul Comitetului Central cu privire la activitatea Partidului Comunist Român în perioada dintre Congresul al XI-lea și Congresul al XII-lea și sarcinile de viitor ale partidului*, 19 noiembrie 1979, București, Editura politică, 1979, p. 14.

toriu, ridicarea pe o treaptă și mai înaltă a gradului de bunăstare și civilizație al poporului, perfecționarea conducerii științifice a societății, a tuturor raporturilor sociale, adâncirea democrației socialiste, dezvoltarea susținută a relațiilor economice internaționale a țării. „Pe această bază — se subliniază în Rezoluția Congresului al XII-lea — se asigură consolidarea și mai puternică a modului de producție socialist, ridicarea gradului de civilizație al întregului popor, întărirea forței materiale și spirituale a țării, a independenței și suveranității României socialiste”⁴. Corespunzător obiectivului fundamental al cincinalului 1981—1985, se va asigura creșterea proporțională și armonioasă a industriei și agriculturii, a tuturor ramurilor economiei naționale, realizarea unui echilibru optim între diferite sectoare, în vederea satisfacerii într-o tot mai mare măsură a necesităților progresului general al țării și ridicării continue a bunăstării materiale și spirituale a întregului nostru popor.

Documentele Congresului dezvoltă creșterea politică partidului de industrializare socialistă a țării, corespunzător noilor cerințe și posibilități. Caracteristica principală a dezvoltării industriei în următorul deceniu o reprezintă modernizarea structurii industriei prin dezvoltarea prioritară a ramurilor de înaltă tehnicitate, care necesită consumuri energetice cât mai reduse și asigură valorificarea superioară a materiilor prime. În această viziune, Directivele acordă prioritate creșterii în ritmuri accentuate a industriei constructoare de mașini și industriei chimice, precum și celorlalte ramuri și subramuri de vîrf ale progresului tehnic contemporan — electronica și electrotehnica, mijloacele de automatizare, mecanica fină, petrochimia, industria aviatică etc. Construcția de mașini va continua să fie ramura cu cea mai dinamică dezvoltare, crescînd într-un ritm mediu anual de aproape 12%. Industriile electronică și electrotehnică vor cunoaște o creștere de circa 13%, iar producția de mașini-unelte va spori, pe cincinal, de 2,2 ori. Producția industriei de mecanică fină va crește de aproape 3 ori, asigurînd, practic, întregul necesar de echipamente hidraulice și pneumatice, precum și elementele pentru cibernetizarea întregii producții. Se va extinde producția utilajelor tehnologice de mare complexitate, cu grad ridicat de automatizare.

Sporurile prevăzute în industria construcțiilor de mașini vor fi susținute de creșterea producției proprii de oțel la un nivel de 20 000 000—20 400 000 de tone în 1985. Pînă la această dată se vor încheia lucrările de dezvoltare a Combinatului de la Galați, care va ajunge la 10 000 000 tone de oțel, iar Combinatul de la Călărași, va atinge, în această primă etapă, o capacitate de peste 3 000 000 de tone. Industria chimică, cu un ritm mediu anual de dezvoltare de aproape 10%, va fi orientată mai hotărît spre restructurarea producției acestei ramuri în sensul fabricării produselor și grupelor de produse de înaltă tehnicitate, care se realizează cu consumuri energetice reduse și valorifică superior materiile prime.

Dezvoltarea ramurilor fundamentale ale industriei este însoțită, totodată, de creșterea industriei bunurilor de larg consum, de îmbunătățirea structurii sortimentale și calității produselor, de diversificarea producției de bunuri alimentare, de îmbrăcăminte, încălțăminte, produse electrocasnice, articole de uz gospodăresc, de îmbunătățirea alimentației publice și creșterea bazei materiale a comerțului.

În 1985, ramurile prelucrătoare de bază — metalurgia, construcțiile de mașini, chimia și industria bunurilor de consum — vor deține peste 90% din producția industrială a țării. Mutațiile ample ce vor surveni în structura producției din industrie în cincinalul viitor asigură sporirea indicelui de valorificare a materiilor prime de bază și energiei cu 32—34%, reducerea indicelui de consum de energie primară cu minimum 21—23%.

O atenție centrală se va acorda transformării acumulărilor cantitative din economia noastră națională într-o calitate nouă, superioară, pe seama creșterii productivității muncii și sporirii eficienței economice în toate domeniile. Este cunoscut că sporirea accelerată a productivității muncii sociale formează premisa decisivă a lichidării decalajelor față de țările avansate din punct de vedere economic. Atîta timp cît se mențin decalaje în sfera productivității muncii, este imposibil să nu persiste decalaje în ceea ce privește nivelul dezvoltării generale a economiei, implicit nivelul de trai. „Dacă la produsele de bază — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu — am atins sau vom atinge în următorii ani niveluri pe locuitor comparabile cu cele din țările cu o economie dezvoltată, la unii indicatori calitativi, de eficiență, decalajele sînt încă relativ mari — și trebuie să facem totul pentru înlăturarea lor într-un termen cît mai scurt. Eforturi susținute trebuie depuse pentru creșterea substanțială a gradului de valorificare a materiilor prime, a calității produselor, pentru utilizarea intensivă a capacităților de producție și a fondurilor fixe, ridicarea continuă a productivității muncii sociale, reducerea costurilor de producție, îndeosebi a cheltuielilor

⁴ Rezoluția Congresului al XII-lea al Partidului Comunist Român, București, Editura politică, 1979, p. 9.

materiale, asigurându-se în fiecare unitate gospodăria rațională, cu rezultate maxime, a resurselor încredințate de societate”⁵.

Orientarea principală în dezvoltarea industriei și a celorlalte ramuri ale economiei naționale o constituie creșterea mai rapidă a productivității sociale, prin organizarea științifică a producției și muncii în toate ramurile economiei. Productivitatea în industrie va trebui să crească în cincinalul viitor într-un ritm mediu anual de 7—7,5%, contribuind cu circa 80% la realizarea sporului de producție. Un rol însemnat vor avea în acest scop extinderea mecanizării și automatizării, realizarea de linii complet automatizate, îndeosebi în turnătorii, forje, secții de tratamente termice și alte sectoare cu muncă grea, folosirea mașinilor-agregat multifuncționale, a roboților industriali și microproceselor. Se va acționa pentru conducerea cibernetizată a proceselor tehnologice, generalizarea muncii la mai multe mașini, utilizarea rațională a timpului de lucru, folosire tehnicii electronice în programarea producției, în lucrările de calcul și evidență și, pe această bază, reducerea la strictul necesar a personalului funcționăresc.

În cadrul dezvoltării generale a economiei naționale, o atenție deosebită se acordă modernizării agriculturii, înfăptuirii unei profunde revoluții agrare, cuprinzând atât baza tehnico-materială, cât și organizarea producției. Hotărârile Congresului al XII-lea al partidului creează condițiile pentru trecerea și în agricultură la o nouă calitate, materializată în creșterea productivității muncii, a eficienței economice și, pe această bază, sporirea substanțială a producției agricole.

Una din trăsăturile definitorii ale revoluției agrare o constituie dezvoltarea și modernizarea bazei tehnico-materiale. Cele 155 miliarde lei alocate pentru investiții, în cincinalul 1981—1985, se vor materializa în creșterea cantitativă și mai ales calitativă a parcului de tractoare — în cadrul căruia va crește ponderea tractoarelor de 80 CP și 180 CP — și a celui de mașini agricole, cu lățime și viteză mare de lucru, cu un grad sporit de universalitate, capabile să asigure mecanizarea completă a lucrărilor de cimp și în zootehnice, precum și a lucrărilor de bază în legumicultură, pomicultură și viticultură. La sfârșitul anului 1985 agricultura va dispune de peste 320 kg substanță activă de îngrășăminte chimice la hectarul de teren arabil, vii și livezi.

Prin realizarea integrală a programului de îmbunătățiri funciare, suprafața totală irigată va ajunge în 1985 la aproape 4 milioane hectare. Vor fi efectuate importante lucrări de desecări, combatere a eroziunii solului, vor fi atrase în circuitul agricol noi terenuri neproductive. O deosebită atenție se va acorda organizării unitare a teritoriului în vederea valorificării maxime a capacității productive a tuturor terenurilor.

Înfăptuirea obiectivelor referitoare la intensificarea producției agricole va asigura satisfacerea necesităților de consum, aprovizionarea industriei cu materii prime și cantități sporite la export, determinând, în același timp, apropierea agriculturii românești de nivelurile agriculturii avansate din lume.

Un obiectiv important al planului cincinal 1981—1985 îl constituie extinderea, modernizarea, optimizarea și folosirea intensivă a mijloacelor în domeniul transporturilor feroviare, rutiere, navale și aeriene. În această direcție se va asigura dotarea căilor ferate cu locomotive și vagoane de mare capacitate, dublarea și electrificarea liniilor cu trafic intens. Transportul naval va crește prin dotarea cu nave de puteri mai mari și specializate, precum și prin intrarea în funcțiune a canalului Dunărea-Marea Neagră și a portului Constanța-Sud-Agigea. Va începe, de asemenea, construcția canalului navigabil București-Dunăre, care va asigura în perspectivă o legătură directă pe apă între Capitala țării, porturile de la Marea Neagră și țările Europei centrale. Flota maritimă va dispune la sfârșitul cincinalului de circa 7 000 000 t.d.w. O intensă dezvoltare vor cunoaște transporturile auto și aeriene.

Documentele Congresului al XII-lea al P.C.R. prevăd continuarea pe un plan calitativ superior a politicii de amplasare rațională pe întregul teritoriu al țării a forțelor de producție, potrivit cerințelor actualei etape de ridicare a societății românești pe noi trepte de progres. Programul-directivă de dezvoltare economico-socială a României în profil teritorial în perioada 1981—1985 asigură cadrul necesar pentru dezvoltarea echilibrată în perspectivă a tuturor zonelor, valorificarea superioară a resurselor materiale și de muncă existente în fiecare județ, prin dezvoltarea armonioasă a producției industriale, agricole și a celorlalte activități economico-sociale. Se vor crea astfel premisele materiale necesare pentru ca toți cetățenii țării, fără deosebire de naționalitate, să se bucure în mod efectiv de deplina egalitate în drepturi, să beneficieze deopotrivă de condiții superioare de trai. Obiectivul major al dezvoltării

economice a județelor îl constituie realizarea pînă în 1985 în fiecare județ a unei producții globale de cel puțin 70 000 de lei pe locuitor. Criteriul nou, mai rațional, care se introduce în judecarea acestei repartizări — producția globală pe locuitor — va determina trecerea la o nouă calitate și în acest domeniu, ridicarea generală a nivelului economic și a gradului de civilizație al tuturor județelor și zonelor țării.

În cincinalul 1981—1985, o seamă de județe în care producția este mai redusă și dispun de resurse de forță de muncă — Botoșani, Gorj, Ialomița, Maramureș, Mehedinți, Suceava, Teleorman, Vaslui, Vilcea, Vrancea — vor înregistra ritmuri de dezvoltare superioare dinamicii medii pe țară. În felul acesta, pînă în 1985, decalajul între județe la producția pe locuitor se va reduce substanțial. Concomitent se vor produce mutații calitative în profilul industrial al județelor prin modernizarea structurii industriei, ca urmare a dezvoltării prioritare a ramurilor purtătoare de progres tehnic. În strînsă corelație cu programele de dezvoltare economico-socială a județelor, vor interveni schimbări importante și în utilizarea forței de muncă. Se va urmări, totodată, ca orașele mari, inclusiv Bucureștiul, să rămînă aproximativ la numărul actual de locuitori, dezvoltîndu-se localitățile mai mici, în vederea creării rețelei de orașe și centre urbane, repartizate echilibrat pe întregul teritoriu. În cursul cincinalului 1981—1985 se vor transforma în orașe agroindustriale încă 140 centre comunale, ceea ce va conduce la creșterea ponderii populației din mediul urban.

Noile capacități de producție ce vor fi construite se vor realiza în unități economice mai mici, care să ofere posibilitatea amplasării mai judicioase a locurilor de muncă pe întreg teritoriul, să asigure valorificarea resurselor locale de materii prime și materiale, folosirea mai bună a forței de muncă. De asemenea, la amplasarea noilor obiective se va urmări crearea unor unități satelit în localitățile din apropierea marilor centre industriale.

În orașele și județele cu un grad ridicat de industrializare, dezvoltarea producției se va asigura exclusiv prin creșterea productivității muncii, pe baza accelerării procesului de mecanizare și automatizare.

Creșterea potențialului economic al tuturor județelor va avea o serie de implicații pozitive pe planul valorificării mai raționale a resurselor materiale și de muncă, al sistemizării și modernizării localităților, al urbanizării, într-un cuvînt al creării unor condiții superioare de trai pentru toți cetățenii țării.

Factorul determinant în această direcție, al dinamismului economic, al modernizării structurii economiei naționale și, în ultimă instanță, baza prosperității, a creșterii nivelului de trai al poporului român îl constituie politica de formare și utilizare a fondului național de dezvoltare economico-socială, care exprimă totalitatea resurselor alocate de societate pentru creșterea forțelor de producție, lărgirea bazei materiale a activității social-culturale. Programul P.C.R. și documentele Congresului al XII-lea al partidului fundamentează necesitatea imperioasă pentru România de a folosi o rată înaltă a acumulării menită să asigure atît creșterea și modernizarea continuă a forțelor de producție, înflorirea științei și tehnicii, crearea unei baze tehnico-științifice a societății în pas cu evoluția civilizației mondiale, cît și satisfacerea într-o măsură sporită a nevoilor materiale și spirituale în continuă creștere și diversificare ale maselor largi populare.

În perioada planului 1981—1985 se va alocă o parte însemnată din venitul național — circa 30% — pentru fondul de dezvoltare economico-socială. Volumul de investiții preconizat pentru anii 1981—1985, superior celui efectuat pe parcursul a 25 de ani (între 1951—1975), se ridică la 1300—1350 miliarde lei.

Strategia dezvoltării economico-sociale a României, orientată spre creșterea susținută a forțelor de producție și sporirea productivității muncii se bazează pe mobilizarea și valorificarea superioară a resurselor materiale și umane proprii, pe primatul factorilor calitativi, precum și pe amplificarea colaborării și cooperării economice internaționale. În acest scop se va lărgi cooperarea țării noastre cu țările socialiste, cu țările în curs de dezvoltare, cu toate statele lumii, inclusiv cu țările capitaliste dezvoltate; se vor lărgi schimburile comerciale și cooperarea în producție și în domeniul tehnico-științific, perfecționarea continuă a întregului nostru comerț exterior. Potrivit Directivelor Congresului al XII-lea al partidului, volumul comerțului exterior va crește în perioada 1981—1985 cu 50—57% față de realizările cincinalului 1976—1980. Creșterea exportului — într-un ritm mai rapid decît cea a importului — și sporirea eficienței în acest domeniu vor asigura realizarea unei balanțe comerciale excedentare, a unei balanțe de plăți echilibrate, consolidarea rezervelor valutare ale țării în perspectiva trecerii, spre sfîrșitul deceniului viitor, la convertibilitatea monedei naționale.

România — se subliniază în Directive — va milita cu fermitate pentru afirmarea noilor principii ale cooperării economice internaționale, pentru eliminarea obstacolelor din calea comerțului mondial, pentru instaurarea noii ordini economice

internaționale și dezvoltarea unei colaborări egale și echitabile între toate statele, fără deosebire de orînduire socială.

Creșterea în ritm rapid a economiei naționale în etapa următoare se sprijină în primul rînd pe dezvoltarea substanțială a bazei de materii prime și energetice, pe valorificarea superioară a potențialului energetic național, pe sporirea gradului de asigurare din resurse interne a necesităților economiei naționale cu energie și combustibil. În acest scop, Programul-directivă de cercetare și dezvoltare în domeniul energiei — pornind de la necesitățile actuale și de perspectivă ale dezvoltării echilibrate a economiei, de la potențialul limitat de rezerve geologice de care dispunem și ținînd seama de problemele tot mai complexe care apar în acest domeniu pe plan internațional — a stabilit sarcinile de bază în asigurarea resurselor energetice, menite să satisfacă cerințele actuale și de perspectivă ale economiei naționale.

Programul se înscrie în șirul unui ansamblu de măsuri inițiate în ultimii ani de secretarul general al partidului nostru pentru dezvoltarea rațională a bazei energetice, în strînsă legătură cu necesitățile economiei, concomitent cu stabilirea unui regim de economisire severă a energiei și combustibilului. În țara noastră s-a trecut, încă înainte ca pe plan mondial să se simtă efectele crizei energetice, la o amplă acțiune pentru dezvoltarea bazei energetice și folosirea mai judicioasă a combustibililor și energiei. Ca urmare, începînd din cîincinalul 1971—1975, venitul național a crescut mai rapid decît produsul social, reducerea cheltuielilor materiale pe unitatea de produs devenind un factor tot mai important al sporirii venitului național.

Potrivit Programului-directivă de cercetare și dezvoltare în domeniul energiei, direcțiile principale în care se va acționa privesc, cu deosebire, amplificarea cercetării geologice pe întreg teritoriul țării, descoperirea și valorificarea de noi resurse energetice extinderea și perfecționarea organizării sistemului electro-energetic național, gospodărirea cu maximă eficiență a întregului nostru potențial energetic, raționalizarea și reducerea continuă a consumurilor de energie în toate domeniile de activitate, creșterea substanțială a valorii economice obținute pe unitatea de energie consumată. Se va acționa pentru extinderea explorărilor petroliere și de gaze la mari adîncimi și pe platforma continentală a Mării Negre, utilizarea unor noi surse de energie (nucleară, geotermică, solară, eoliană, a valurilor, biogaz etc.). Orientarea principală o constituie restrîngerea consumului de hidrocarburi. Noile centrale electrice și termice ce se vor realiza vor funcționa pe bază de cărbuni și șisturi bituminoase. Vor fi date în funcțiune hidrocentralele Porțile de Fier II — Gruia, hidrocentralele Turnu Măgurele-Nicopole, precum și hidrocentrale și microhidrocentrale pe riurile interioare; va începe construcția de noi centrale hidroelectrice pe porțiunea românească a Dunării. Prima centrală atomoelectrică cu 660MW urmează să intre în funcțiune în 1985.

Constituind o problemă vitală pentru dezvoltarea economiei noastre naționale, gospodărirea rațională a combustibililor guvernează concepția generală a dezvoltării în perspectivă a economiei noastre naționale, principiile pe baza cărora se va acționa pentru profilarea producției de bunuri materiale în concordanță cu realitățile și cerințele epocii noastre, aprecia secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu.

Obiectivul major stabilit în această privință este ca în viitorul deceniu România să devină independentă din punctul de vedere al combustibilului și energiei, ceea ce, firește, va avea o excepțională importanță pentru independența economică și politică a țării.

Un factor de bază al creșterii în ritm susținut și modernizării continue a forțelor de producție, al progresului multilateral al economiei naționale îl constituie dezvoltarea științei și tehnicii românești, aplicarea în producție ca și în întreaga viață economico-socială a celor mai noi cuceriri ale revoluției tehnico-științifice. Cerințele și necesitățile asigurării progresului general al societății românești în următoarele două decenii sînt concretizate în Programul-directivă de cercetare științifică, dezvoltare tehnologică și de introducere a progresului tehnic în perioada 1981—1990 și direcțiile principale pînă în anul 2000, primul program unitar de cercetare din istoria științei românești care asigură orientarea cercetării științifice în direcțiile esențiale pentru dezvoltarea în ritm înalt a economiei naționale și a întregii societăți, pe baza afirmării tot mai puternice a revoluției tehnico-științifice. El trasează liniile directoare pe baza cărora se va orienta cercetarea în toate domeniile — energetică, fizică și energie nucleară, chimie, biologie, tehnică, matematică, medicină, informatică etc., inclusiv științele sociale. „Orientarea de bază a Programului-directivă — se arată în Rezoluția Congresului al XII-lea al P.C.R. — o constituie afirmarea plenară a revoluției tehnico-științifice în toate domeniile de activitate, creșterea rolului științei în modernizarea economiei naționale, a întregii vieți sociale, în conducerea societății, legarea tot mai strînsă a cercetării de producție, accentuarea contribuției crea-

ției științifice românești la progresul multilateral și dinamic al țării noastre, astfel încît decenul următor să devină cu adevărat deceniul științei, tehnicii, calității și eficienței”⁶.

Programul-directivă de cercetare științifică este conceput pe trei etape — 1985, 1990 și 2000 — și are în vedere ca aceasta să contribuie nemijlocit la dezvoltarea tuturor problemelor legate de înfăptuirea în bune condiții a prevederilor planului de dezvoltare economico-socială a țării în cincinalul 1981—1985; să asigure soluțiile tehnice necesare transpunerii în viață a orientărilor pentru cincinalul 1986—1990; să pregătească rezerva de descoperiri științifice și soluții tehnologice necesare dezvoltării în perspectivă a țării pînă în anul 2000, pornind permanent de la cele mai avansate cuceriri ale revoluției tehnico-științifice contemporane, pentru a se asigura, pe această bază, ridicarea României la un nivel tot mai înalt de civilizație materială și spirituală.

Cercetarea științifică din țara noastră, în cincinalul 1981—1985 și perioada pînă în anul 2000, are ca orientare fundamentală cunoașterea tot mai profundă a structurii materiei, a proceselor fizico-chimice, biologice, genetice din natură pentru ca, pe această bază, să se poată acționa conștient pentru dirijarea acestor procese în vederea transformării naturii, conferirii a noi caracteristici unor minerale și substanțe utile, plantelor și animalelor, în vederea satisfacerii necesităților crescînde ale societății noastre.

În concordanță cu orientările stabilite în Programul de cercetare, în cincinalul 1981—1985 se va urmări înfăptuirea următoarelor obiective prioritare: dezvoltarea susținută a bazei de materii prime și energie prin identificarea de noi rezerve; intensificarea procesului de modernizare a producției industriale prin asimilarea de noi produse și reproiectarea celor existente; introducerea și extinderea sistemelor și mijloacelor avansate de mecanizare și automatizare a proceselor de producție; realizarea în agricultură a soiurilor de plante și rase de animale de înaltă productivitate; elaborarea și aplicarea de tehnologii avansate care să asigure sporirea mai accentuată a productivității muncii, dezvoltarea cercetărilor fundamentale și amplificarea cercetărilor multidisciplinare.

Cercetarea social-politică, se relevă în Programul-directivă, va aprofunda problemele de bază ale dezvoltării sociale în epoca contemporană, ale gândirii și practicii revoluționare. Vor fi intensificate cercetările privind creșterea rolului conducător al Partidului Comunist Român în întreaga operă de construcție socialistă, evoluția claselor și categoriilor sociale în perspectiva înaintării spre comunism, dezvoltarea democrației socialiste și a autoconducerii muncitorești. De asemenea, vor fi adîncite investigațiile teoretice privind rolul și evoluția națiunii, întărirea unității și frăției tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, în opera de edificare și dezvoltare a noii orînduiri — pe baza politicii partidului de asigurare a deplinei egalități în drepturi a naționalităților conlocuitoare. Din același unghi de abordare se vor studia mai aprofundat funcțiile și rolul statului național în organizarea și conducerea unitară a societății pe baza centralismului democratic, problemele perfecționării legislației și ordinii de drept. În același cadru de probleme vor fi amplificate eforturile cercetării pentru situarea pe poziții active de propagare și afirmare a principiilor științifice ale materialismului dialectic și istoric, pentru afirmarea justeței concepției revoluționare a partidului nostru în lupta împotriva diferitelor curente și ideologii retrograde.

În domeniul istoriei și arheologiei, cercetarea este chemată să adîncească în continuare — pe baza materialismului dialectic și istoric — studiile privind evoluția străvechilor civilizații care s-au succedat pe aceste meleaguri, acordînd o atenție prioritară trecutului multimilenar al poporului român, unul din cele mai vechi din Europa, lupta sa neîncetată pentru apărarea libertății și independenței. Cercetarea trebuie să pună în evidență continuitatea poporului român în vatra sa de viață, etapele de înflorire economică-socială a societății de pe aceste meleaguri. Știința noastră istorică are un cîmp larg de acțiune pentru relevarea vie a bogatelor tradiții de luptă ale poporului nostru pentru unitate națională, pentru înfățișarea veridică, în lumina adevărului științific, a locului și rolului poporului român în înfăptuirea progresului istoric în această parte a Europei, a contribuției sale la cauza generală a civilizației omenirii. Din studierea trecutului istoric, cercetarea urmează să desprindă concluzii și învățăminte pentru prezent, de care trebuie să se țină seama în dezvoltarea generală a societății noastre.

O atenție deosebită acordă Documentele Congresului al XII-lea al partidului problemelor formării și perfecționării pregătirii cadrelor. În cincinalul 1981—1985 va

⁶ Rezoluția Congresului al XII-lea al Partidului Comunist Român, București, Editura politică, 1979, p. 11.

continua dezvoltarea și modernizarea învățământului pe baza celor mai noi cuceriri ale științei și tehnicii, ale integrării lui strinse cu producția și cercetarea. În etapa I de liceu va fi cuprinsă întreaga generație de absolvenți ai clasei a VIII-a, asigurându-se ca aproape 90% din elevii treptei I să fie cuprinși în liceele industriale și agro-industriale; va crește, totodată, gradul de cuprindere în treapta a II-a de liceu la circa 70%, creîndu-se condiții pentru pregătirea generalizării învățământului liceal. În învățământul profesional, de o deosebită atenție se va bucura pregătirea de muncitori calificați în meseriile de bază pentru construcția de mașini, industria metalurgică, minieră, petrolieră, chimică, materiale de construcții, construcții-montaj, precum și în meseriile specifice agriculturii. Se va extinde în continuare învățământul superior, îndeosebi învățământul tehnic, pentru ramurile cu cea mai puternică dezvoltare. Concomitent cu dezvoltarea învățământului se va extinde acțiunea de reciclare profesională a oamenilor muncii, inclusiv a tărânimii.

Programul de formare profesională a forței de muncă se va realiza în strînsă legătură cu cerințele economiei și vieții sociale, cu exigențele progresului tehnic. În condițiile creșterii gradului de complexitate a producției, ale extinderii mecanizării și automatizării se va asigura o astfel de calificare a tuturor muncitorilor, încît aceștia să poată executa în bune condiții operațiile de reglare, supraveghere tehnică și întreținere a mașinilor și utilajelor la care lucrează.

3. Creșterea mai accentuată a bunăstării poporului și crearea unei noi calități a vieții

Dezvoltarea continuă a economiei naționale, a venitului național va asigura resursele pentru majorarea fondului de consum și sporirea continuă a bunăstării materiale și spirituale a întregului nostru popor, pentru dezvoltarea învățământului și culturii, pentru realizarea unei calități noi a vieții materiale și spirituale a poporului nostru. Programul-directivă de creștere a nivelului de trai, adoptat de Congresul al XII-lea al partidului, stabilește coordonatele de bază privind satisfacerea nevoilor sociale pentru întreaga populație. El situează, în continuare, în centrul atenției omul și nevoile sale, satisfacerea, în cît mai bune condiții, a cerințelor tuturor membrilor societății, în concordanță cu un consum fundamentat științific, ține seama de necesitatea cheltuirii cu simț gospodăresc a fondurilor sociale de consum și urmărește evitarea oricărei risipe, a cheltuielilor neeconomicoase sau neraționale. Programul-directivă prevede majorarea veniturilor pentru toate categoriile populației, în mod deosebit a celor provenite din retribuirea muncii, creșterea pensiilor de asigurări sociale de stat, cele ale membrilor cooperativelor agricole de producție și cooperativelor meșteșugărești, precum și ale personalului din alte sectoare de activitate. Programul prevede totodată sporirea numărului locurilor de muncă, îmbunătățirea structurii populației ocupate prin creșterea ponderii acesteia în ramurile neagricole. Va continua acțiunea de reducere a săptămînii de lucru, prin trecerea la etapa II-a, astfel încît pînă în 1985 să se generalizeze săptămîna de lucru de 44 de ore. Statul va promova, ca și pînă acum, o politică de sprijinire activă a familiei, de ocrotire a mamei și copilului, de mîrire a alocațiilor pentru copii. Programul-directivă de creștere a nivelului de trai conține, de asemenea, importante măsuri care asigură extinderea prestărilor de servicii, activităților turistice și de agrement etc. Se va urmări satisfacerea în tot mai bune condiții, pentru toți cetățenii, a necesităților de învățămînt, de ocrotire a sănătății, de cultură, statul asumîndu-și într-o măsură mai mare sarcina creșterii și îngrijirii tinerei generații, asigurării condițiilor tot mai bune de viață pentru pensionari și bătrîni.

Pe măsura creșterii veniturilor bănești ale populației, în structura consumului vor continua să se producă deplasări spre produsele alimentare de calitate superioară, spre bunuri de confort de o valoare mare, de îndelungată folosință ca preocupare prezentă și totodată înscrisă în prevederile programelor speciale privind creșterea producției bunurilor de consum și dezvoltarea serviciilor.

Efortul societății noastre socialiste de a răspîndi pe scară cît mai largă condițiile civilizației moderne, își găsește concretizarea și în politica construcției de locuințe. Potrivit prevederilor Directivelor Congresului al XII-lea al partidului, în deceniul 1981—1990 se vor construi 2 350 000 — 2 450 000 apartamente, soluționîndu-se astfel, în linii generale, problema spațiului locativ. Totodată, va continua să se dezvolte baza materială a sectorului social-cultural. „Realizăm — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu — un umanism nou, în care pe primul plan stă omul, stă societatea, stă preocuparea de a face ca poporul nostru să ducă o viață tot mai demnă, tot mai îmbelsugată, să aibă accesul liber la toate cuceririle științei și culturii și, totodată, să se afirme el însuși ca un creator activ a tot ceea ce este mai bun atît în domeniul

material cit și în domeniul științei și culturii, dovedindu-și capacitatea, geniul său creator”⁷.

Sub înfrierea mutațiilor calitative care survin în sfera forțelor de producție și a relațiilor sociale, în nivelul de cunoștințe și de calificare a oamenilor muncii, se produc noi schimbări în structura populației, în rindul tuturor claselor și categoriilor sociale. Pe baza tendințelor de creștere a populației din ultimul deceniu, se estimează că în anul 1990 România va avea o populație de circa 25 milioane de locuitori. Populația ocupată în activitatea economico-socială va fi de 11,8 — 12,0 milioane din care circa 52% în industrie și construcții, 15% în agricultură și 33% în celelalte sectoare.

Clasa muncitoare — clasă conducătoare în societatea noastră — va continua să se dezvolte numeric, să aibă rolul hotărîtor în sporirea avuției naționale, în întreaga dezvoltare multilaterală a societății socialiste românești. În acest sens Programul Partidului Comunist Român precizează direcțiile în care va acționa partidul pentru înfăptuirea noii etape a construcției societății socialiste multilateral dezvoltate, arătînd că „schimbările în structura socială a țării vor duce la creșterea și mai accentuată a rolului clasei muncitoare în întreaga viață socială, la o și mai mare apropiere între clasele și categoriile sociale, la întărirea coeziunii lor, la omogenizarea și întărirea unității întregului popor”⁸ — uriașă forță motrică a progresului multilateral al orînduirii noastre. Desigur, unitatea social-politică a poporului nu înseamnă realizarea entității absolute, necontradictorie. Societatea socialistă, ca orice organism social, cunoaște și ea contradicții. Partidul Comunist Român, ca forță politică conducătoare, bazîndu-se pe unitatea intereselor fundamentale ale claselor și categoriilor sociale din societatea noastră socialistă, acționează consecvent pentru rezolvarea și depășirea contradicțiilor sociale care apar. „Este evident — precizează tovarășul Nicolae Ceaușescu — că la noi nu mai există clase sociale antagoniste, continuă să existe însă clase, categorii sociale. E adevărat, sînt clase prietene, animate de dorința de a făuri împreună noua orînduire socială; dar ar fi greșit să nu vedem că există totuși contradicții și deosebiri între clasele și grupările sociale din societatea noastră. Sînt anumite contradicții între țărănime și muncitorime, între sat și oraș, precum și între diferite alte categorii sociale, atît în ce privește condițiile și felul de muncă, cît și nivelul conștiinței, situația veniturilor și așa mai departe. Este clar că aceste deosebiri nu pot să nu genereze contradicții”. De aceea, este necesar să se acționeze „în mod conștient pentru lichidarea contradicțiilor existente sau care mai apar, împiedicînd ca ele să devină antagoniste, pentru realizarea unei concordanțe tot mai depline între forțele de producție și relațiile de producție, pentru progresul neîntrerupt al societății socialiste”⁹.

4. Partidul — centrul vital al națiunii noastre

În perioada care a trecut de la Congresul al XI-lea, partidul s-a afirmat tot mai puternic ca centru vital al întregii națiuni. Definitoriu pentru partidul nostru este ampla activitate politică, organizatorică și teoretică pentru înfăptuirea la un nivel superior a rolului său conducător în societate, pentru formarea și dezvoltarea conștiinței socialiste a maselor, pentru adîncirea continuă a unității frățești dintre oamenii muncii români și cei aparținînd naționalităților conlocuitoare, pentru dezvoltarea continuă, pe multiple planuri, a democrației socialiste și perfecționarea cadrului instituțional menit să asigure participarea activă a clasei muncitoare, țărănimii, intelectualității, a tuturor oamenilor muncii, la elaborarea și înfăptuirea politicii interne și externe, în conformitate cu interesele vitale ale națiunii. „Partidul Comunist Român — se subliniază în Rezoluția Congresului — se afirmă tot mai puternic drept centrul vital al întregii națiuni, de la care emană gîndirea cetezătoare menită să asigure transformarea revoluționară a societății, forța care însuflețește și mobilizează energiile creatoare ale oamenilor muncii”¹⁰.

Potrivit datelor prezentate în Raportul Congresului al XII-lea partidul număra peste 2 930 000 de membri, din rîndurile celor mai înaintați muncitori, țărani, intelectuali, reprezentînd 25% din populația activă a țării. Deosebit de semnificativ pentru prestigiul de care se bucură partidul în rîndurile poporului este faptul că, în perioada care a trecut de la Congresul al IX-lea, efectivul său s-a dublat. În partid

⁷ Conferința Națională a Partidului Comunist Român, 7—9 decembrie 1977, București, Editura politică, 1978, p. 481.

⁸ Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, București, Editura politică, 1975, p. 69.

⁹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 7, București, Editura politică, p. 504.

¹⁰ Rezoluția Congresului al XII-lea al Partidului Comunist Român, București, Editura politică, 1979, p. 17.

s-au produs o serie de schimbări structurale, care reflectau profunde modificări din însăși structura societății. Din totalul membrilor de partid, aproape 54% erau muncitori, față de 44% în 1965, aproape 18% erau țărani și 29% intelectuali. A sporit numărul femeilor, ponderea acestora în partid ajungând la aproape 28%. Din punct de vedere al compoziției naționale, 90% din membrii partidului erau români, aproape 8% maghiari, iar 2% germani și de alte naționalități. În unitățile economice și sociale la orașe și la sate își desfășurau activitatea peste 7 000 de organizații de partid conduse de comitete și circa 60 400 organizații de bază.

Dind o înaltă apreciere vastei activități politice și organizatorice desfășurate de organele și organizațiile de partid, Congresul al XII-lea al P.C.R. a evidențiat importanța și necesitatea ridicării la un nivel superior în etapa actuală a conducerii de către partid a tuturor domeniilor de activitate. În acest sens, atât în raportul prezentat la Congres, cit și în Rezoluția adoptată, au fost tratate sarcini concrete de acțiune privind munca politică și organizatorică, selecționarea, creșterea și promovarea cadrelor, activitatea ideologică-educativă. „Organele și organizațiile partidului — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu în Raportul prezentat la Congresul al XII-lea — trebuie să acționeze cu hotărâre pentru a-și îmbunătăți stilul și metodele de muncă, manifestându-se pretutindeni ca forță dinamică, de avangardă a maselor de oameni ai muncii, militând neobosit împotriva a tot ce este vechi și perimat, pentru pomovarea fermă a noului în toate domeniile, pentru afirmarea largă și generalizarea experienței, gândirii și practicii înaintate. Organizațiile de partid trebuie să acționeze neabătut pentru mobilizarea și mai puternică a oamenilor muncii în vederea lichidării deficiențelor și neajunsurilor, a stărilor de lucruri negative, pentru depășirea greutăților și soluționarea problemelor complexe pe care le ridică înaintarea țării pe calea socialismului“.

În scopul întăririi democrației de partid, Congresul a adus modificări unor prevederi ale Statutului, asigurându-se o reprezentare proporțională a organizațiilor de partid în organele de partid pe baza unor criterii precise, în raport cu numărul membrilor organizațiilor respective. Astfel, în aliniatul nou introdus la articolul 14 din Statut se prevede : „În vederea lărgirii democrației interne de partid și asigurării reprezentării proporționale a organizațiilor de partid în organele de partid, membrii tuturor comitetelor de partid și membrii supleanți ai acestora, inclusiv ai Comitetului Central al partidului, se aleg pe baza unor criterii precise, în raport cu numărul membrilor organizațiilor de partid respective. Normele unitare de alegere a membrilor C.C. al P.C.R. și a organelor locale ale partidului se stabilesc de Comitetul Central“.

Congresul a subliniat necesitatea perfecționării continue a activității de partid, lărgirea democrației interne de partid, consultării tot mai largi și permanente a membrilor de partid, a activului în toate problemele privind dezvoltarea economico-socială, condițiile de muncă și de viață ale oamenilor muncii, problemele politicii interne și externe. Congresul a cerut organelor și organizațiilor de partid să acționeze în perioada următoare pentru ridicarea la un nivel tot mai înalt a întregii activități politice și organizatorice, pentru întărirea continuă a rindurilor partidului, acordându-se o atenție deosebită calității membrilor de partid, pentru aplicarea în viață a principiului centralismului democratic, întărirea legăturilor partidului cu masele, condiție hotărâtoare pentru lichidarea lipsurilor și îmbunătățirea continuă a activității. „Înaltul titlu de comunist — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu în Raportul prezentat la Congres — să fie acordat numai acelor care dovedesc că știu să lupte pentru înfăptuirea politicii partidului, care manifestă spirit revoluționar în întreaga lor activitate. Fiecare comunist trebuie să reprezinte un înalt exemplu de devotament și dăruire revoluționară în lupta și munca pentru construcția socialismului, punind pe primul plan interesele generale ale societății, ale poporului, cauza partidului, a propășirii patriei. În muncă, în viață, în societate și familie, în toate împrejurările, comunistul trebuie să aibă o atitudine înaintată, să fie un model de principialitate, autoexigență și responsabilitate. Calitatea de membru al partidului nu conferă drepturi în plus, ci, dimpotrivă, presupune îndatoriri sporite, răspundere și devotament nemărginit pentru înfăptuirea politicii partidului pentru binele poporului și progresul României“.

Relevind rolul și contribuția cadrelor de partid și de stat la marile realizări obținute de poporul nostru în dezvoltarea economică și socială a țării, Congresul a subliniat necesitatea acordării atenției în continuare pregătirii cadrelor și promovării lor din rindul clasei muncitoare, al țăranimii și intelectualității, îmbinării armonioase a activității cadrelor mai în vîrstă, care au mai multă experiență, cu elanul și entuziasmul cadrelor tinere, asigurînd o permanentă înprospătare a partidului, pentru a-și putea îndeplini în cele mai bune condiții atribuțiile ce-i revin.

Congresul al XII-lea al Partidului Comunist Român a reprezentat o elocventă expresie a democratismului profund al partidului, al orînduirii noastre. Între aceste aspecte fundamentale ale realității noastre social-politice există o relație dialectică permanentă și fundamentală — o relație cu caracter obiectiv; în condițiile în care partidul clasei muncitoare exercită funcția de forță politică conducătoare în societate, democratismul vieții interne de partid reprezintă premisa necesară a democratismului vieții sociale; în același timp existența unei reale democrații în viața societății stimulează dezvoltarea democrației interne a partidului, ca forță politică conducătoare a societății.

Experiența partidului nostru atestă că punerea în dezbaterea membrilor de partid, a întregului popor a politicii partidului reprezintă principala cale prin care se pot asigura nu numai clarificarea problemelor fundamentale, ci și însușirea lor unitară în întregul partid, pentru ca pe acest temel să se organizeze lupta unită în vederea transunerii în viață a hotărîrilor, a liniei generale. Această practică democratică și-a găsit o nouă expresie prin supunerea în dezbatere publică a întregului popor, nu numai a comuniștilor, a tuturor documentelor pregătite pentru Congresul al XII-lea al partidului.

Congresul a constituit astfel o strălucită expresie a unității indestructibile a partidului, a legăturii strînse, organice, dintre partid și popor, prilejuind o largă afirmare a democratismului profund al partidului, al societății socialiste românești.

La Congres, care și-a desfășurat lucrările în plen și pe secțiuni, au luat parte la dezbateri 1090 de delegați, adică circa 40% din totalul delegaților, reprezentînd toate județele țării și toate sectoarele de activitate. Atle sute de delegați la Congres au înaintat în scris propuneri și sugestii.

Congresul al XII-lea al Partidului Comunist Român a adoptat documente și hotărîri de importanță istorică, deschizînd perspectiva largă a progresului continuu al țării, transunerii în viață a Programului de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism. Astfel, Congresul a adoptat documentele: Raportul Comitetului Central cu privire la activitatea Partidului Comunist Român în perioada dintre Congresul al XI-lea și Congresul al XII-lea și sarcinile de viitor ale partidului; Directivele cu privire la dezvoltare economico-socială a României în cîincinalul 1981—1985 și orientările de perspectivă pînă în 1990; Programul-directivă de cercetare științifică, dezvoltare tehnologică și de introducere a progresului tehnic în perioada 1981—1990 și direcțiile principale pînă în anul 2000; Programul-directivă de cercetare și dezvoltare în domeniul energiei pe perioada 1981—1990 și orientările principale pînă în anul 2000; Programul-directivă de creștere a nivelului de trai în perioada 1981—1985 și de ridicare continuă a calității vieții; Programul-directivă de dezvoltare economico-socială a României în profil teritorial în perioada 1981—1985.

Expresia cea mai profundă a democratismului partidului și al întregii noastre societăți o constituie modul în care a fost reales în funcția de secretar general al partidului tovarășul Nicolae Ceaușescu, eminent conducător și revoluționar, devotat cauzei socialismului și comunismului, militant de seamă al mișcării muncitorești și comuniste internaționale, al luptei pentru pace și colaborare între popoare, personalitate de înalt prestigiu și autoritate a vieții politice contemporane. Potrivit prevederii Statutului partidului, ca secretarul general să fie ales de partid în întregul său, și nu doar de Comitetul Central, alegerea tovarășului Nicolae Ceaușescu în fruntea partidului la Congresul al XII-lea s-a făcut prin exprimarea voinței unanime a întregului partid, a întregului popor. Pe întreaga filieră organizatorică a partidului, de la adunările organizațiilor de bază, conferințele organizațiilor orășenești și municipale, pînă la conferințele organizațiilor județene, a fost exprimată cu hotărîre voința ca în fruntea partidului să fie reales tovarășul Nicolae Ceaușescu, cel mai strălucit fiu al clasei noastre muncitoare, întruchiparea celor mai înalte virtuți și năzuințe de libertate, independență, progres ale poporului român. La opțiunea unanimă a celor aproape trei milioane de membri ai partidului nostru, s-a adăugat manifestarea voinței celorlalți oameni ai muncii, practic a tuturor cetățenilor țării — afirmată în adunări ale organizațiilor de masă și obștești, ale oamenilor muncii din întreprinderi, din instituții etc. În chiar zilele desfășurării Congresului, prin mii de telegrame și mesaje adresate forumului comuniștilor de organizațiile de partid și colectivele de oameni ai muncii, de vechi militanți revoluționari și tineri membri de partid, de mii și mii de cetățeni români, maghiari, germani și de alte naționalități, oameni de diferite profesii și vîrste au dat glas satisfacției întregii națiuni pentru modul în care Congresul i-a îndeplinit voința, exprimînd și convingerea că re alegerea în unanimitate de către Congres a tovarășului Nicolae Ceaușescu în fruntea partidului reprezintă chează continuității unei politici interne și externe în deplin acord cu năzuințele și interesele fundamentale ale țării, garanția înfăptuirii neabătute a

Programului partidului, a hotărîrilor Congresului al XII-lea, a dobîndirii de noi și noi victorii pe calea socialismului și comunismului.

În rezoluția adoptată, Congresul și-a exprimat convingerea că acest act politic, de înaltă responsabilitate comunistă, reprezintă cea mai sigură garanție a înlăturirii ferme a Programului de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate și de înaintare a României spre comunism, a ridicării patriei noastre pe trepte tot mai înalte de progres și civilizație, a întăririi independenței și suveranității naționale a țării, a afirmării idealurilor nobile de pace, libertate și colaborare internațională ale poporului român.

Congresul a ales, de asemenea, Comitetul Central al Partidului Comunist Român, alcătuit din 245 de membri și 163 de membri supleanți, în total 408. A fost aleasă totodată Comisia Centrală de Revizie, formată din 73 de tovarăși. Întrunit în prima sa ședință plenară, Comitetul Central a ales pe membrii Comitetului Politic Executiv și pe membrii supleanți ai Comitetului Politic Executiv; de asemenea, a ales Secretariatul Comitetului Central al P.C.R.

5. Realizarea unei noi calități în organizarea și conducerea activității ideologice și politico-educative, în pregătirea ideologică a comuniștilor, a maselor populare

În întărirea coeziunii sale politice, organizatorice și ideologice, P.C.R. acordă o deosebită atenție perfecționării activității politico-ideologice și de educație socialistă, creșterii continue a conștiinței revoluționare a comuniștilor, cit și a tuturor oamenilor muncii. Principala caracteristică a orientării P.C.R. în acest domeniu este caracterul său larg, cuprinzător, implicînd deopotrivă o temeinică pregătire politico-ideologică, bazată pe însușirea concepției materialist-dialectice și istorice despre natură și societate; lărgirea orizontului general de cunoaștere prin însușirea a tot ce este valoros în domeniul culturii, științei și tehnicii contemporane, creșterea spiritului de responsabilitate socială și generalizarea în întreaga societate a atitudinii noi, înaintate față de muncă, față de proprietatea socialistă; dezvoltarea continuă a spiritului patriotic al tuturor fiilor țării, a devotamentului față de partid, față de cauza socialismului, a făuririi comunismului în țara noastră și în întreaga lume. Partidul nostru, pornește de la ideea că menirea istorică a socialismului este nu numai de a elibera omul de asuprire și exploatare, de a asigura bunăstarea lui materială, ci de a făuri o civilizație spirituală superioară, care nu se poate realiza decît prin formarea unui om nou, cu o înaltă conștiință și pregătire culturală și profesională, cu un profil moral-politic înaintat, cu o atitudine avansată față de muncă, față de interesele generale ale societății.

Grija statornică a P.C.R. pentru perfecționarea continuă a activității ideologice și politico-educative a determinat intensificarea și sporirea forței sale de înrîurire — ceea ce și-a găsit reflectarea în creșterea nivelului general ideologic și politic al cadrelor, al întregului partid, în îmbunătățirea activității de formare și dezvoltare a conștiinței socialiste a întregului popor. Aceasta se reflectă, totodată, în ansamblul succesorilor dobîndite în domeniul vieții economico-sociale, în avîntul și dăruirea cu care milioanele de oameni ai muncii înlăptuiesc politica partidului, sarcinile trasate de partid.

Apreciînd progresele și rezultatele activității ideologice-educative în formarea omului nou, în educarea patriotică și revoluționară a maselor largi, Congresul al XII-lea al partidului a subliniat necesitatea îmbunătățirii, în continuare, a întregii activități politico-educative, lichidării rămîinerilor în urmă, care se mai manifestă în diferite sectoare ale acesteia, în vederea ridicării întregii munci politico-ideologice la nivelul marilor realizări obținute în construcția socialistă, a transformării ideologiei noastre revoluționare într-o puternică forță de mobilizare și dinamizare a maselor în opera de edificare a societății socialiste și comuniste în țara noastră.

Congresul a stabilit ca organele și organizațiile de partid, toți membrii partidului să desfășoare, în continuare, o intensă activitate ideologică și politico-educativă în spiritul materialismului dialectic și istoric, al socialismului științific, pentru formarea omului nou, cu o înaltă conștiință socialistă, cu temeinice cunoștințe profesionale și de cultură generală, pentru afirmarea hotărîtă în viață a principiilor eticii și echității socialiste. În același timp, a fost subliniată cerința orientării în mai mare măsură a activității politico-educative spre educarea maselor, în primul rînd a tinerii generații, în spiritul patriotismului, al devotamentului față de patrie, partid și popor, al frăției dintre oamenii muncii români și cei aparținînd naționalităților locuitoare, spre asigurarea unui caracter permanent muncii de educare materialist-științifică a comuniștilor, a maselor de oameni ai muncii. De asemenea, noile ediții

ale Festivalului național „Cîntarea României“ vor trebui să cuprindă mase și mai largi de participanți, să ridice pe un plan superior întreaga activitate cultural-educativă, astfel încît fiecare unitate și instituție socialistă, fiecare așezămint de cultură să devină un adevărat focar de cultură și educație a maselor.

Propaganda de partid, științele sociale au fost chemate să contribuie mai stăruitor la aprofundarea teoretică a problemelor dezvoltării orînduirii noastre, să analizeze temeinic transformările ce au loc în structura și mecanismul forțelor și relațiilor de producție, ale raporturilor dintre clasele și forțele sociale pe plan intern și internațional, activitate ce va trebui să se finalizeze în lucrări teoretice elaborate de pe pozițiile materialismului dialectic și istoric, ale socialismului științific. Învățămîntul politico-ideologic trebuie să devină un instrument mai activ, dinamic de înarmare a comuniștilor, a tuturor oamenilor cu politica partidului, cu prevederile documentelor elaborate, de sprijinire a acestora în munca lor de zi cu zi pentru aplicarea politicii științifice a partidului, a hotărîrilor și măsurilor stabilite. „Trebuie realizată — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu — o nouă calitate în organizarea și conducerea muncii politico-educative, în pregătirea ideologică a comuniștilor, a maselor populare, în explicarea și înțelegerea tendințelor și sensului dezvoltării economico-sociale, a profundelor transformări revoluționare care au loc în țara noastră și în întreaga lume“¹¹. O cerință obiectivă a înaintării spre comunism este „aprofundarea teoretică a problemelor dezvoltării orînduirii noastre, prefigurarea evoluției în perspectivă a societății socialiste“¹².

Pornindu-se de la faptul că în deceniul 1981—1990 se vor împlini, în linii mari, obiectivele făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate și manifestînd o înaltă responsabilitate pentru prezentul și viitorul României socialiste, Congresul al XII-lea al P.C.R. a hotărît să se treacă la pregătirea și elaborarea unui nou Program al partidului, pînă în anul 2000 sau 2010, document ce va asigura, în continuare, o perspectivă științific întemeiată a dezvoltării economico-sociale a țării, a înaintării ei pe calea socialismului și comunismului.

În viziunea Partidului Comunist Român, criteriul de apreciere a eficienței activității ideologice și politico-educative îl constituie gradul participării comuniștilor, a tuturor oamenilor muncii la opera constructivă, angajarea conștientă și contribuția activă a fiecăruia la progresul social-economic și cultural al națiunii noastre socialiste. Menirea activității politico-ideologice, subliniază partidul nostru, este nu numai de a explica politica partidului, ci de a înarma oamenii muncii cu înțelegerea căilor practice de acțiune pentru împlinirea ei. Ea trebuie, totodată, să contribuie mai eficient la manifestarea în viața publică a omului nou, cu un larg orizont de cunoaștere a legităților dezvoltării lumii, a cuceririlor culturii și științei moderne, militant activ pentru transformarea revoluționară a lumii.

Apreciind dintotdeauna caracterul formativ al literaturii, creației artistice în general, Congresul a adresat oamenilor de litere, compozitorilor și plasticienilor, creatorilor de teatru și cinematografie, tuturor oamenilor de artă îndemnul de a făuri și pune la îndemina poporului tot mai multe lucrări, de înaltă valoare artistică, cu un bogat conținut de idei, opere inspirate din uriașul patos creator al timpurilor noastre, pătrunse de marile idei ale umanismului revoluționar, menite să innobileze omul, să cultive spiritul patriotic, devotamentul față de cauza socialismului, a fericirii poporului. „Oamenii muncii — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu în Raportul prezentat la Congres — așteaptă o creație artistică bogată, de o mare diversitate de genuri și stiluri, cu adevărat revoluționară, pătrunsă de spiritul înnoitor al socialismului, care să militeze cu pasiune pentru perfecționarea societății și omului. Iată de ce este necesar ca membrii de partid, toți cei ce lucrează pe acest important front al construirii socialismului să-și pună întreaga forță creatoare, tot talentul în slujba ridicării literaturii și artei pe o treaptă nouă, superioară. O importanță hotărîtoare are în această privință prezența permanentă a scriitorilor și artiștilor în efortul vieții și muncii constructive, acolo unde se făuresc marile valori ale progresului uman“¹³.

Congresul a stabilit ca presa și radioteleviziunea, punînd în centrul preocupării lor problemele de bază ale dezvoltării societății, obiectivele esențiale ale hotărîrilor Congresului al XII-lea, să acționeze mai hotărît pentru promovarea susținută a noului și a experienței înaintate în toate domeniile, pentru educarea revoluționară, patriotică a oamenilor muncii, să se situeze permanent pe poziții ferme, combative

¹¹ Nicolae Ceaușescu, *Raportul Comitetului Central cu privire la activitatea Partidului Comunist Român în perioada dintre Congresul al XI-lea și Congresul al XII-lea și sarcinile de viitor ale partidului*, 19 noiembrie 1979, București, Editura politică, 1979, p. 82.

¹² Nicolae Ceaușescu, *Op. cit.*, p. 83.

¹³ Nicolae Ceaușescu, *Op. cit.*, p. 86.

față de stările de lucruri negative, față de concepțiile perimate, retrograde și față de tot ce frinează mersul nostru înainte, afirmându-se tot mai puternic ca tribune active de dezbatere democratică de către masele largi populare a tuturor problemelor construcției noastre socialiste.

Practica construcției socialiste în țara noastră atestă cu forța de convingere a faptelor că Partidul Comunist Român și-a îndeplinit și își îndeplinește cu succes rolul conducător în societatea românească datorită legăturii sale nemijlocite, prin mii și mii de fire, cu masele cele mai largi ale poporului, a identificării sale cu năzuințele și interesele majore ale națiunii, demonstrând, prin întreaga sa activitate, că e trup din trupul clasei muncitoare, al țărânimii, al intelectualității, că, prin membrii săi, el păstrează un contact permanent și intim cu toate clasele și păturile sociale, cu toți oamenii muncii. De aceea, partidul este astăzi, pentru fiecare cetățean al țării, autoritatea supremă în viața de stat, forța politică și socială spre care privește cu încredere nemărginită întreaga națiune, la care găsesc receptivitate și sprijin concret cele mai prețioase idei și propuneri capabile să contribuie la accelerarea progresului material și spiritual al patriei.

6. Perfecționarea continuă a întregii vieți sociale. Adâncirea democrației în toate sferele de activitate

Congresul al XII-lea al partidului a hotărît să se acționeze pentru perfecționarea, în continuare, a formelor și metodelor de organizare și conducere științifică a societății, a activității statului, pentru traducerea consecventă în viață a principiului centralismului democratic, îmbinarea tot mai strinsă a conducerii centrale, pe baza planului unic de dezvoltare economico-socială, cu accentuarea inițiativei maselor de oameni ai muncii.

Congresul a apreciat că există un sistem democratic unitar, care permite participarea nemijlocită a maselor largi de oameni ai muncii la întreaga activitate de conducere a societății, a tuturor sectoarelor vieții noastre economice și sociale. Congresul a însărcinat Comitetul Central să organizeze în continuare, sistematic, congrese, conferințe, consfătuiri de lucru — atât la nivel central și pe ramuri, cât și pe plan local — pentru dezbaterea și soluționarea celor mai importante probleme ale dezvoltării economico-sociale a țării.

Congresul a hotărît să se acționeze pentru perfecționarea continuă a activității tuturor organelor puterii și administrației de stat — a Marii Adunări Naționale, a consiliilor populare, a guvernului, a ministerelor și a celorlalte organe centrale — pentru întărirea disciplinei, ordinii și răspunderii în toate sectoarele, pentru lichidarea manifestărilor de centralism excesiv și birocratism în munca aparatului de stat; de asemenea, pentru perfecționarea muncii organelor de justiție, procuraturii, securității, pentru întărirea legalității socialiste, combaterea și prevenirea oricăror încălcări ale normelor de conviețuire socială.

Pornind de la realitățile lumii contemporane, care demonstrează că pericolul unor noi războaie n-a fost încă înlăturat, precum și de la răspunderea apărării cuceririlor revoluționare, a independenței și suveranității patriei, partidul nostru va acorda și în viitor toată atenția întăririi forțelor armate, instruirii și echipării acestora cu mijloacele corespunzătoare, ridicării nivelului lor de pregătire militară și politică. Pornind de la principiul că apărarea patriei este sarcina întregului popor va fi întărită în continuare activitatea gărzilor patriotice, pregătirea militară a tineretului, a tuturor oamenilor muncii.

Congresul a trasat noi sarcini pentru creșterea rolului organizațiilor de masă și obștești — a sindicatelor, organizațiilor de tineret și femei, a organizațiilor cooperative și uniunilor de creație — în societatea noastră, atât în dezbaterea măsurilor privind dezvoltarea economico-socială a țării, în soluționarea problemelor de muncă și de viață ale diferitelor categorii de oameni ai muncii cât și în educarea socialistă, formarea omului nou, în mobilizarea tuturor celor ce muncesc la îndeplinirea obiectivelor înscrise în Directive și în programele-directivă.

Congresul a subliniat rolul tot mai important al Frontului Unității Socialiste — organism politic reprezentativ care exprimă unitatea de voință și acțiune a tuturor claselor și categoriilor sociale, fără deosebire de naționalitate. El oferă un cadru nou, superior de participare a întregului popor la conducerea societății, la înflorirea patriei socialiste.

Congresul al XII-lea al P.C.R. a aprobat propunerile secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, cu privire la creșterea rolului Frontului Unității Socialiste în viața social-politică a țării și la constituirea organizațiilor proprii ale Frontului.

La cel de-al II-lea Congres al Frontului Unității Socialiste din 17—18 ianuarie 1980 — primul eveniment politic de o importanță deosebită desfășurat în perioada după istoricul Congres al XII-lea al partidului —, tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretar general al partidului, președintele Republicii Socialiste România, președintele Frontului, pornind de la mutațiile calitative produse în fizionomia social-politică a țării, de la stadiul actual al democrației socialiste, a propus ca Frontul Unității Socialiste să se numească în viitor Frontul Democrației și Unității Socialiste. Congresul a aprobat în unanimitate propunerea. Cuprinzând în rindurile sale, la începutul anului 1980, aproape 2.500.000 de membrii, Frontul Democrației și Unității Socialiste definește un rol de cea mai mare însemnătate în cadrul sistemului democrației noastre socialiste.

Partidul Comunist Român privește creșterea rolului său conducător și adincirea continuă a democrației ca părți componente ale unui proces unitar, legic, ce condiționează progresul societății socialiste românești. O atare interdependență este relevată de faptul că odată cu adincirea democrației se descătușează inițiativa și energia creatoare a maselor, se consolidează poziția partidului de forță conducătoare a societății, ca urmare a amplificării contribuției oamenilor muncii atât la luarea hotărârilor, cit și la îndeplinirea tuturor sarcinilor trasate de partid, a tuturor obiectivelor economice sociale. „Acționăm pentru cultivarea celor mai înalte și nobile sentimente umane, a spiritului de dreptate, egalitate, libertate și respect față de om — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu în cuvântarea rostită la închiderea lucrărilor Congresului al XII-lea al partidului. În lumea de azi, cînd au loc nenumărate încălcări ale libertății popoarelor, ale oamenilor, ale demnității lor, afirmarea umanismului revoluționar demonstrează cu putere că numai socialismul și comunismul pot realiza năzuințele omenirii, adevăratul umanism. Noi facem totul pentru a dezvolta în om spiritul de omenie — cum spune poporul nostru. Realizăm socialismul și comunismul în care omul reprezintă figura centrală, preocuparea primordială. Tot ceea ce întreprindem este consacrat omului, libertății, bunăstării și fericirii lui”¹⁴.

7. Promovarea constantă a politicii de colaborare cu toate statele, de solidaritate cu toate forțele progresiste și antiimperialiste, de destindere și pace în lume

Pornind de la faptul că întărirea națiunii, a statului național independent constituie o necesitate legică, obiectivă, un factor primordial al edificării socialismului și comunismului, partidul nostru se preocupă de asigurarea condițiilor optime pentru dezvoltarea pe o treaptă superioară a națiunii, pentru accentuarea trăsăturilor și caracteristicilor ei noi, determinate de unitatea socialistă de interese și idealuri ale întregului popor, de întărirea continuă a statului național, a independenței și suveranității sale, preocupări aflate în strînsă interdependență cu cea privind dezvoltarea relațiilor de colaborare multilaterală cu toate națiunile, participarea activă la lupta dusă pe plan internațional pentru soluționarea problemelor pe calea tratativelor pașnice, în interesul tuturor popoarelor.

Congresul al XII-lea al partidului, relevînd legătura dialectică, inseparabilă între politica internă de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate și activitatea dinamică și principială pe plan extern — caracteristică esențială și permanentă a politicii partidului și statului român —, a reafirmat hotărîrea României de a face totul pentru continuă întărire a relațiilor de prietenie și colaborare cu toate țările socialiste, pentru întărirea conlucrării și unității lor, considerînd că aceasta constituie un factor primordial al afirmării socialismului în lume, al creșterii rolului țărilor socialiste în viața internațională. În același timp, va întări continuu colaborarea și solidaritatea cu țările în curs de dezvoltare și nealinate, cu tinerele state care au pășit pe calea dezvoltării independente, înscriind aceasta în contextul luptei generale împotriva politicii imperialiste și colonialiste, pentru dreptul fiecărui popor de a se afirma liber pe calea dezvoltării economico-sociale, ca și în viața internațională. Totodată, acționînd în spiritul coexistenței pașnice, va promova largi relații economice, tehnico-științifice și culturale cu țările capitaliste dezvoltate, cu toate statele lumii, participînd activ la diviziunea internațională a muncii. România întreținea, la sfîrșitul anului 1979, raporturi diplomatice și consulare cu 134 de state și relații de colaborare economică cu 140 de țări de pe toate continentele. În epoca actuală dezvoltarea unei largi și neîngrădite colaborări între state constituie o cerință obiectivă, impusă de necesitatea participării la diviziunea internațională a

¹⁴ Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la încheierea lucrărilor Congresului al XII-lea al partidului*, în „Scînteia” din 24 noiembrie 1979.

muncii, la schimbul mondial de valori, o premisă esențială a promovării politicii de pace și destindere.

La baza relațiilor sale internaționale, țara noastră va situa și în viitor „principiile deplinei egalități în drepturi, respectului riguros al independenței și suveranității naționale, neamestecului în treburile interne și avantajului reciproc, nerecurgerii la forță și la amenințarea cu forță în raporturile interstatuale”¹⁵. Partidul și statul nostru consideră că o condiție sine qua non a colaborării internaționale, a securității și păcii este respectarea și apărarea dreptului fiecărui popor de a-și hotărî soarta în mod suveran, de a-și alege calea dezvoltării fără nici un amestec din afară.

Congresul al XII-lea, analizând în spiritul concepției materialismului dialectic și istoric marile schimbări și mutații care au loc pe arena mondială, a pus în evidență atât intensificarea tot mai puternică a luptei maselor populare, a forțelor progresiste, a popoarelor pentru o viață liberă, independentă și prosperă, cât și amplificarea crizei economice, petroliere și financiare, adâncirea unor contradicții, agravarea conflictelor existente și apariția altora noi, ivirea unor momente de încordare și accentuarea instabilității în viața internațională. Pornind de la aceste realități, Partidul Comunist Român a apreciat că singura alternativă la agravarea continuă a situației mondiale este renunțarea la politica de forță și dictat, la amestecul în treburile interne ale altor state, la politica sferelor de influență și hegemonie și promovarea unei politici noi de colaborare egală în drepturi și reciproc avantajoasă între toate statele. În acest spirit, Congresul a definit cu claritate pozițiile internaționale ale României, liniile directoare ale politicii sale externe în perioada următoare.

Raportul C.C. al P.C.R. prezentat la Congres de tovarășul Nicolae Ceaușescu a adresat tuturor statelor și popoarelor, tuturor forțelor revoluționare, democratice, progresiste, antiimperialiste, un vibrant apel pentru întărirea dialogului și dezvoltarea conlucrării, a solidarității în vederea rezolvării pozitive a problemelor fundamentale ale contemporaneității, chemarea de a acționa cu vigoare sporită pentru edificarea unui sistem trainic de securitate și cooperare în Europa, pentru trecerea la măsuri ferme de dezangajare militară și dezarmare, afirmarea unei politici noi, democratice, pe arena mondială, pentru soluționarea pe cale pașnică a tuturor problemelor lumii contemporane, conlucrarea tot mai strinsă între state pentru a se pune capăt cit mai curând stării de subdezvoltare, pentru formarea unei noi ordini economice și politice internaționale, a unei lumi mai bune și mai drepte, în vederea deschiderii pentru toate popoarele a perspectivei progresului economic și social. „Acționând unite — sublinia secretarul general al partidului nostru —, masele populare, forțele sociale progresiste, popoarele de pretutindeni vor asigura evoluția vieții internaționale pe o cale justă — aceea a destinderii, independenței și păcii!

Înflăcăratul apel revoluționar lansat de Marx și Engels cu aproape un secol și jumătate în urmă „Proletari din toate țările, uniți-vă!” este mai actual ca oricând.

În noile condiții istorice el ar trebui însă completat cu apelul: „Muncitori, țărani, intelectuali, forțe progresiste, antiimperialiste de pretutindeni, popoare din toate țările, uniți-vă în lupta pentru progres și pace, pentru lichidarea imperialismului și colonialismului, pentru libertate națională și socială, pentru dezvoltare liberă și independentă!

Acționați ferm pentru colaborare, pentru destindere, pentru securitate, pentru o lume mai bună și mai dreaptă pe planeta noastră, pentru pace!”¹⁶.

Un obiectiv de cea mai mare însemnătate a politicii externe a României îl constituie întărirea colaborării și înfăptuirea securității și păcii în Europa, pentru transpunerea în viață, ca un tot unitar, a documentelor Conferinței de la Helsinki. România militează pentru buna pregătire a reuniunii de la Madrid din 1980, care să dea un puternic impuls transpunerii în viață a tuturor prevederilor Actului final de la Helsinki și, în mod esențial, să ducă la adoptarea de măsuri concrete în domeniul dezangajării militare și dezarmării pe continent prin retragerea tuturor trupelor de pe teritorii străine în perimetrul frontierelor naționale, pe baza reconstruirii unui echilibru între cele două părți, nu prin creșterea, ci prin diminuarea bugetelor militare, a efectivelor armate și a armamentelor tuturor statelor semnatare ale Actului final. România a apreciat încheierea acordului SALT II între Uniunea Sovietică și Statele Unite ale Americii, precum și hotărîrea Uniunii Sovietice, adoptată în 1979, privind retragerea de pe teritoriul Republicii Democrate Germane a unui număr de militari și a unei cantități de tehnică de luptă, ca o măsură pozitivă, în concordanță cu interesele și cerințele majore ale cauzei securității în Europa și în întreaga lume.

¹⁵ Rezoluția Congresului al XII-lea al Partidului Comunist Român, București, Editura politică, 1979, p. 22—23.

¹⁶ Nicolae Ceaușescu, *Raportul Comitetului Central cu privire la activitatea Partidului Comunist Român în perioada dintre Congresul al XI-lea și Congresul al XII-lea și sarcinile de viitor ale partidului*, 19 noiembrie 1979, București, Editura politică, 1979, p. 117—118.

Cel de-al XII-lea Congres al partidului a apreciat că un imperativ de importanță vitală pentru progresul și existența întregii umanități este înfăptuirea dezarmării generale și, în primul rând, a dezarmării nucleare. De la tribuna Congresului al XII-lea, tovarășul Nicolae Ceaușescu a prezentat în acest sens o serie de propuneri concrete vizând retragerea trupelor de pe teritoriile străine în interiorul granițelor naționale, reducerea efectivelor armate și armamentelor fiecărui stat, înghețarea bugetelor militare și reducerea cheltuielilor pentru înarmări. Este cunoscut, de altfel, că România însăși a luat măsuri pe această linie, reducând cheltuielile militare din bugetul anilor 1979 și 1980, în interesul satisfacerii unor cerințe sociale, pentru sporirea alocațiilor pentru copii. Așa cum arăta secretarul general al partidului nostru, orice măsuri pe linia dezarmării, oricât de mici, fie și simbolice, sînt de preferat măsurilor de înarmare, ele contribuind la întărirea încrederii. „Interesele fiecărui popor, ale dezvoltării civilizației întregii omeniri — se subliniază în Rezoluția adoptată de cel de-al XII-lea Congres al partidului — cer să se facă totul pentru respingerea fermă a politicii de înarmare și promovarea consecventă a politicii de dezarmare și pace. Asigurarea unui echilibru de forțe, atît în Europa, cît și pe plan general, care să nu pună în pericol securitatea nici unei părți, trebuie să se realizeze nu pe calea intensificării cursei înarmărilor, ci, dimpotrivă, prin reducerea înarmărilor. Sarcina primordială a epocii noastre este oprirea neîntîrziată a cursei înarmărilor, în această privință fiind de preferat măsuri de dezarmare cît de mici, chiar și simbolice — în locul măsurilor mari de înarmare“.

Întemeindu-și întreaga politică internă și externă pe idealurile păcii și progresului, România va milita și în viitor, cu toată fermitatea, pentru făurirea unei lumi fără arme și fără războaie, a unei lumi a securității și colaborării pe întreaga planetă, va face totul pentru ca uriașele resurse materiale și umane ce se irosesc astăzi pentru mijloacele de distrugere în masă și pentru război să fie puse exclusiv în slujba păcii și bunăstării popoarelor.

În spiritul politicii de bună vecinătate și ca parte integrantă a viziunii sale asupra securității europene și internaționale, România — se arată în Rezoluția Congresului al XII-lea al partidului — „va acorda și în viitor o mare importanță dezvoltării unor relații de bună vecinătate și colaborare cu țările din Balcani, va acționa cu toată fermitatea pentru întărirea încrederii și cooperării în această regiune, pentru transformarea ei într-o zonă a păcii, lipsită de arme nucleare“.

Congresul a reafirmat poziția partidului și statului nostru de soluționare exclusiv pe cale pașnică, prin tratative, a problemelor litigioase și a tuturor conflictelor dintre state și stărilor de tensiune care mai există în diferite regiuni ale lumii. În acest sens în Raportul prezentat la Congresul al XII-lea se propune încheierea unui pact general de renunțare la forță și la amenințarea cu forță, de nefolosire a armamentelor nucleare și clasice.

O problemă fundamentală a lumii de azi o reprezintă lichidarea subdezvoltării, a împărțirii lumii în țări bogate și sărace, ca urmare a îndelungatei dominații imperialiste și colonialiste. România consideră că lichidarea subdezvoltării și instaurării unei noi ordini economice și politice internaționale interesează majoritatea popoarelor, că ea trebuie să facă obiectul unor tratative la care să participe țările în curs de dezvoltare, țările capitaliste dezvoltate, precum și țările socialiste, care să elaboreze împreună un program concret pentru a fi supus sesiunii speciale a Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite din 1980.

Soluționarea problemelor complexe care confruntă astăzi omenirea impune intensificarea eforturilor pentru democratizarea relațiilor internaționale, asigurarea participării active, în condiții de deplină egalitate, la viața internațională, a tuturor statelor, și îndeosebi a țărilor mici și mijlocii, a țărilor în curs de dezvoltare, a țărilor nealinate. Așa cum subliniază documentele Congresului, România va acționa în continuare pentru democratizarea relațiilor internaționale, în vederea participării, în deplină egalitate, a tuturor statelor, la soluționarea marilor probleme ale vieții actuale internaționale, indiferent de mărime sau de orînduire socială, pentru creșterea rolului Organizației Națiunilor Unite în viața internațională.

Ținînd seama și de rolul determinant pe care îl au în lumea de azi masele largi, popoarele înseși, partidul nostru acționează, totodată, pentru dezvoltarea legăturilor cu cele mai diverse forțe sociale și politice de pretutindeni, care se situează pe poziții democratice, progresiste, antiimperialiste. Este convingerea neștrămutată a partidului nostru, așa cum se subliniază în Raportul prezentat Congresului, că pacea, securitatea, progresul depind de conjugarea eforturilor tuturor popoarelor, de mobilizarea celor mai largi forțe sociale și de realizarea unei strînse colaborări între acestea, atît în cadrul național cît și pe tărîm internațional.

Datorită politicii sale, România socialistă a dobândit astăzi în viața internațională imaginea unei țări cu o identitate proprie, care se bucură de un prestigiu internațional fără precedent, iar secretarul general al partidului, președintele țării, tovarășul Nicolae Ceaușescu, este apreciat și stimat ca o proeminentă personalitate a lumii contemporane, ca un neobosit luptător pentru drepturile fundamentale ale popoarelor, pentru progresul omenirii, pentru pace, prietenie între toate popoarele lumii.

Partidul Comunist Român acționează constant pentru întărirea colaborării și solidarității cu toate partidele comuniste, cu partidele socialiste și democratice, cu mișcările de eliberare națională, cu forțele antiimperialiste de pretutindeni în lupta pentru transformări progresiste, democratice în societate, pentru progres social și pace în lume. Prezența la Congresul al XII-lea al P.C.R. a sute de oaspeți, reprezentând 162 de partide și organizații politice progresiste din peste 100 de țări, ilustrează amploarea legăturilor internaționale ale partidului nostru, trăinicia relațiilor sale cu forțele politice înaintate ale contemporaneității. În relațiile cu toate partidele comuniste și muncitorești, cu partidele socialiste și social-democrate, cu toate organizațiile revoluționare, democratice și progresiste, cu forțele antiimperialiste de pretutindeni, Partidul Comunist Român a pornit și pornește de la principiile deplinei egalități, ale respectării dreptului fiecărui partid la elaborarea liniei sale independente, corespunzător condițiilor în care își desfășoară activitatea. Partidul nostru consideră că pe această bază se poate asigura dezvoltarea la nivel superior a solidarității și colaborării, că aceasta nu contravine în nici un fel, ci, dimpotrivă, condiționează întărirea solidarității și colaborării internaționale.

Desfășurarea lucrărilor Congresului al XII-lea al P.C.R. a reliefat unitatea de nezdruccinat dintre partid și popor, hotărîrea întregii noastre națiuni ca documentele să fie transpuse în viață. Hotărîrile Congresului al XII-lea al partidului au devenit călăuza activității întregului nostru popor, care, unit în jurul partidului, construiește societatea socialistă multilateral dezvoltată pe pămîntul României.

Propaganda rezistenței și a războiului antihitlerist în România

GHEORGHE ZAHARIA, NICOLAE COPOIU *

Amploarea propagandei rezistenței și a războiului antihitlerist în România și impactul ei asupra luptei poporului român în anii celui de-al doilea război mondial oferă analizei istoriografice o temă deosebit de generoasă, pentru că dezvăluie marile direcții de efort pe care a fost aplicată acțiunea de fortificare în sens antinazist a mentalității colective românești, corespunzătoare „punctelor de vibrație” ale sensibilității naționale; pentru că, prin concluziile desprinse, oferă prețioase învățăminte istorice, întiiul dintre toate fiind acela că un popor hotărât să trăiască liber și unit în fruntariile lui firești izbindește în pofida tuturor vicisitudinilor.

În fiecare țară, propaganda rezistenței și a războiului antihitlerist a purtat amprenta condițiilor social-politice specifice țării și poporului respectiv, mentalităților colective predominante în societate. Propaganda a îmbrăcat, de asemenea, formele corespunzătoare mijloacelor de informație existente în anii celui de-al doilea război mondial și s-a dezvoltat potrivit tradițiilor fiecărui popor, locului și rolului avut de mișcarea antifascistă în anii desfășurării acesteia ca fenomen general european.

Plecînd de la aceste considerente, în România distingem trei perioade bine conturate ale propagandei rezistenței antinaziste și împotriva războiului Axei fasciste.

Prima, în anii ascensiunii fascismului pe plan european și a agresiunilor sale, pînă în septembrie 1940, a fost caracterizată printr-o propagandă puternică, dusă prin toate mijloacele de influențare în masă (cu excepția acelor care se aflau la dispoziția cercurilor pronaziste), pentru apărarea integrității teritoriale, a politicii de securitate colectivă, împotriva agresiunilor fasciste și a politicii revanșarde, de revizuirii teritoriale, împotriva

* La elaborarea studiului a contribuit cu unele date importante căpitanul **Mihai Ionescu**, cercetător științific la Centrul de studii și cercetări de istorie și teorie militară.

cercurilor fasciste, pronaziste din interior, care constituiau „coloana a cincea” a celui de al treilea Reich.

A doua perioadă cuprinde intervalul septembrie 1940 — cînd, în conjunctura internațională favorabilă agresorilor fasciști din primul an de război, României i-a fost impusă o importantă sfișiere a teritoriului ei național — 23 august 1944. Izolată pe plan extern, fără nici un sprijin din afară, România, urmînd situația tragică a celorlalte state victime ale nazismului, a fost aruncată sub dominația celui de al III-lea Reich ; a fost instaurat un regim politic totalitar de tip fascist ; trupe germane au fost introduse în țară, poporul român considerîndu-le trupe de ocupație ; România a fost antrenată în războiul hitlerist ce-i fusese impus, împotriva Națiunilor Unite, război pe care poporul român nu l-a dorit.

În această perioadă, pe prim plan s-a situat propaganda clandestină, primatul deținîndu-l mijloacele de care dispunea Partidul Comunist Român. Temele fundamentale în această perioadă au fost eliberarea țării de sub dominația Germaniei naziste și alăturarea ei Națiunilor Unite, lupta pentru refacerea unității național-statale prin eliberarea teritoriului nord-vestic, răpit prin dictatul fascist de la Viena, din 30 august 1940, restabilirea independenței și suveranității naționale, instaurarea unui regim politic democratic, constituțional și parlamentar.

A treia perioadă se înscrie între 23 august 1944 și sfîrșitul celui de al doilea război mondial, cînd România, eliberată de sub dominația celui de al treilea Reich prin insurecția din august 1944, s-a alăturat coaliției anti-hitleriste ; armata română, la ordinele organizatorilor insurecției transmise prin proclamația șefului statului, regele Mihai I, a întors armele și a luptat cîot la cîot cu armata sovietică împotriva Germaniei naziste, pînă la victoria finală. În această perioadă, propaganda pentru susținerea efortului de război antihitlerist a cuprins totalitatea mijloacelor de propagandă, a dobîndit proporții ample, a devenit politică de stat.

★

I. Încă înainte de declanșării conflictului mondial, pe măsura creșterii agresivității Germaniei hitleriste și Italiei fasciste, opinia publică românească a reacționat cu hotărîre, condamnînd energic actele de forță pe plan internațional și avertizînd asupra deteriorării accelerate a situației internaționale.

Prezența unor puternice curențe politice de apărare națională, democratice, opuse ideologiei retrograde naziste, a favorizat dezvoltarea în România a unei largi propagande, încă din deceniul al 3-lea, cînd presa de orientare democratică, radioul, jurnalele cinematografice, conferințele și întrunirile publice etc. au luat atitudine față de represiunile regimurilor de tip fascist din Ungaria, Italia și Bulgaria împotriva mișcării muncitorești și democratice din țările respective, față de teroarea internă și actele agresive ale hitlerismului pe plan internațional, după aducerea lui la putere în ianuarie 1933. Propaganda desfășurată de grupările progresiste, democratice și patriotice a sprijinit marile orientări de diplomatie europeană fundamentate pe principiul securității colective, a susținut politica externă românească, în atmosfera contradictorie și explozivă din anii premergători declanșării celui de al doilea război mondial și în primul an de război, îndreptată spre întărirea alianțelor regionale din centrul și sud-estul Europei. Propaganda desfășurată de partidele muncitorești, de partidele și grupările situate la centru-stînga în spectrul politic românesc s-a axat pe

direcția denunțării și condamnării agresiunii, a sprijinului față de alianțele cărora li se încadra România — Mica Înțelegere și Înțelegerea Balcanică — și față de celelalte tratate internaționale opuse agresiunii (Briand-Kellogg, sovieto-francez, sovieto-cehoslovac, turco-sovietic și Saavedra Lamas).

Un capitol remarcabil în propaganda desfășurată în consens de partidele și grupările democratice l-a constituit lupta împotriva ideologiei fascisto-naziste și legionare, semnalarea deschisă a marilor pericole pe care le reprezenta aceasta pentru valorile fundamentale ale civilizației europene, ale umanității în general.

Înfăptuirea de către Reichul nazist a planului său agresiv a determinat reacții violente în opinia publică. La 15 noiembrie 1938, după „Anschluss“ și München, „Scînteia“, organul Comitetului Central al Partidului Comunist Român, care apărea clandestin, a publicat un articol intitulat semnificativ *Nori grei asupra României*. În el erau înfățișate cu o claritate extremă primejdiile de moarte pe care le aducea existenței statului român ascensiunea imperialismului hitlerist: „ciopîrțirea țării, pierderea independenței ei, sărăcie și robie și prefacerea României în cîmp de război“¹. Intelectualitatea și-a exprimat, în acele împrejurări, indignarea și revolta în fața agresiunii hitleriste. Savanți de mare autoritate au denunțat opiniei publice pericolul major pe care îl reprezenta pentru existența liberă a României imperialismul hitlerist. „O nouă formulă s-a adus — scria istoricul Nicolae Iorga, personalitate remarcabilă a culturii europene — la cele care pot să scuze orice : spațiul vital“², referindu-se direct la programul agresiv nazist.

Într-o alegorie cu tîlc limpede, intitulată *Frigmania și Bovenia*, marile cărturar și literat George Călinescu a recompus magistral „tehnica“ agresiunii promovate de cel de-al treilea Reich. Sintetizînd starea de spirit nutrită de întregul popor român în împrejurările internaționale ale ocupării de naziști a Cehoslovaciei, apelul Comitetului Central al P.C.R. din 17 martie 1939 chema stăruitor la vigilență: „Să fie pregătit de luptă întreg poporul român și toate naționalitățile conlocuitoare pentru apărarea țării, împotriva cotropitorilor fasciști. Hitler vrea să ne răpească și petrolul și teritoriul. El vrea să ne arunce în robie“³.

I. Propaganda rezistenței și principalele sale direcții tematice

În anii dominației Germaniei naziste asupra României și ai regimurilor totalitare de dictatură fascisto-legionară (14 sept. 1940 — 23 ian. 1941) și militaro-fascistă (24 ian. 1941—23 august 1944), propaganda antinazistă a evoluat în relație directă cu evoluția stării de spirit a maselor, cu schimbările politico-militare produse pe plan internațional.

Forța socială care în mod obiectiv s-a situat în avangarda rezistenței a fost clasa muncitoare, în frunte cu partidul comunist. Ea și-a asumat cu hotărîre rolul istoricește determinat de forța conducătoare a societății, și-a asigurat sprijinul țărănimii și al altor categorii sociale mijlocii, al intelec-

¹ „Scînteia“, 15 noiembrie 1938.

² „Neamul românesc“, 14 iunie 1939.

³ Arhiva Comitetului Central al Partidului Comunist Român (în continuare : A. C.C. P.C.R.), fond 299, dosar 61, f. 138.

tualității și a depus eforturi constante și încununate cu succes de înfăptuire a unității de voință și acțiune a întregului popor român.

Burghezia românească, în cvasi-unanimitatea evantaiului ei social, puternic lezată politic și economic de injoncțiunile brutale ale Germaniei hitleriste, a vădit totuși o disponibilitate oscilantă în direcția raliei la frontul național unit al rezistenței. Poziția expresiilor politice ale burgheziei naționale — în principal a Partidului Național Liberal și Partidului Național Țărănist — față de problemele cardinale ale României epocii celui de-al doilea război mondial a consemnat, în ansamblu, o evoluție pozitivă față de interesele superioare ale națiunii române. Supuse permanent și sistematic presiunilor maselor și chiar ale unor cercuri din propriile rinduri, șefii respectivelor partide au trebuit să se integreze într-un proces politic nelipsit de sinuozități și târăgăneli, blocului forțelor naționale și patriotice.

Conținutul de idei al propagandei rezistenței românești a fost determinat de împrejurările interne și externe care au influențat situația generală a României în contextul declanșării și desfășurării războiului. Cerințele prioritare impuse de acestea au fost refacerea unității național-statale — grav știrbită în vara anului 1940 sub presiunile brutale ale puterilor Axei fasciste și ale celorlalte state care promovau o politică de revizuire teritoriale — și înlăturarea dominației străine. Atingerea acestor deziderate istorice fundamentale impunea doborârea regimului dictaturii militar-fasciste interne, instaurată în condițiile și împrejurările grave amintite mai sus, ieșirea din războiul hitlerist, alăturarea României la coaliția antihitleristă și lupta cu toate forțele împotriva Germaniei naziste.

Analiza istoriografică a propagandei rezistenței decelează temele majore pe care s-a desfășurat acțiunea de modelare a opiniei publice. Este subînțeles faptul că ele au apărut concomitent sau în succesiune în practica diverselor componente ale rezistenței, s-au întrepătruns permanent, s-au completat reciproc, au cunoscut o amploare ascendentă, închegînd un ansamblu coerent și dinamic. Pentru că este evident că tema refacerii unității național-statale avea să preceadă cronologic pe cele ale doborârii regimului dictatorial intern sau ieșirii din războiul hitlerist ori a alianței cu coaliția antihitleristă, după cum era indisolubil legată de încetarea războiului în răsărit, tot mai mult imbinată cu necesitatea luptei pentru recuperarea părții nord-vestice a teritoriului național, ocupată de hitleristohorthyști.

1. *Imperialismul hitlerist — dușman al independenței și suveranității naționale, al integrității teritoriale a României* — a fost una din principalele direcții de acțiune propagandistică, cu ample rădăcini istorice. Dictatul fascist de la Viena, din 30 august 1940, îi imprimase un curs dinamic.

Comuniștii au denunțat, încă de la 10 septembrie 1940, instaurarea regimului totalitar fascisto-legionar care, avînd sprijinul Germaniei hitleriste, va duce „la nimicirea totală a independenței poporului român“, la „ocuparea României de către armata germană“⁴. Într-un memoriu adresat generalului Antonescu, conducătorul statului, liderii partidelor burgheze național-țărănesc și național-liberal protestau împotriva semnării de către acesta a Pactului Tripartit, arătând că angajamentul astfel asumat nu corespundea „simțămintelor, aspirațiunilor și intereselor României“⁵, iar într-o

⁴ Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice (în continuare : A. I.S.I.S.P.), cota A. b XXIV/1.

⁵ A. C.C. P.C.R., fond 103, dosar 8174, f. 68.

scrisoare a șefului P.N.L., din 18 decembrie 1940, se evidențiază rolul de „colonie“ a Germaniei rezervat României în cadrul politicii promovate de hitlerism⁶.

Acțiunea propagandistică pe această temă s-a extins corespunzător dinamicii evenimentelor interne și internaționale. În toate produsele propagandistice lansate de forțele consecvent antinaziste, în multe din cele diseminate în rândurile adeptilor de partidele politice burgheze, au devenit adevărate laitmotive evidențierea catastrofei naționale pe care ar fi reprezentat-o pentru România victoria Reichului în război și asocierea libertății și independenței naționale cu victoria împotriva imperialismului hitlerist. Declarația de constituire a Blocului Național-Democrat, organism politic pluripartid care consacra, la 20 iunie 1944, existența frontului unic al rezistenței, corobora, în mod explicit, într-unul din cele 5 puncte ale programului său de acțiune, „ieșirea României din Axă“ cu „restabilirea independenței și unității naționale“⁷.

2. *Problema refacerii unității național-statale* a constituit în epocă „problema centrală pentru toate spiritele românești“⁸. Evenimentele din vara anului 1940 au șocat profund conștiința națională. În unanimitatea lui poporul român a recepționat raptul teritorial ca o strigătoare nedreptate istorică, generația celui de-al doilea război mondial înregistrând ca un seismograf ultrasensibil orice apel la restabilirea unității național-statale. „Trăim — scria la începutul anului 1942, poetul și filosoful Lucian Blaga — orizontul unei țări largi /.../ care de pe pământ s-a retras în inima noastră, îl purtăm ca orizont viu și neuitat, pe care nici o măsură omească nu-l va putea revizui“⁹.

Unul din marile monumente ale spiritualității românești, *Istoria literaturii românești de la origini pînă în prezent*, a lui George Călinescu, apărută în 1941, „în timpuri de suferință națională“, era destinat expres demonstrației „că avem o strălucită literatură“ apărută pe teritoriul României „una și indivizibilă, drept cea mai clară hartă a poporului român“¹⁰.

Unanimitatea manifestărilor propagandistice ale rezistenței românești a avut ca o componentă de prim ordin această temă (chiar propaganda oficială a căutat să speculeze în favoarea sa acest punct sensibil al stării de spirit generale). Evocarea marilor evenimente din istoria modernă a României — unirea Moldovei și Valahiei în 1859, făurirea statului național unitar român în 1918 — a constituit un permanent prilej de acțiune pentru propaganda rezistenței. În această privință este semnificativ că în primul număr al gazetei „România liberă“, principalul organ de presă clandestin al rezistenței, într-un articol publicat pe prima pagină, consacrat zilei Unirii (24 ianuarie), se asociau datele istoriei poporului cu realitățile prezentului. „Atunci (la 24 ianuarie 1859 — n.n.), ne-a fost dușman imperialismul germano-habsburgic. Și atunci s-au găsit cozi de topor care să se pună în calea necesităților naționale, dar au fost înăbușite și măturate de mișcarea spre unire a poporului... 24 ianuarie 1943 să fie un moment de zguduire a conștiinței naționale, de înfrățire a tuturor inimilor româ-

⁶ Ibidem, f. 71—74.

⁷ „România liberă“, 10 august 1944.

⁸ George Ivașcu, Antoneta Tănăsescu, *Cumpăna cuvîntului 1939—1945, Mărturii ale conștiinței românești în anii celui de-al doilea război mondial*, Editura Eminescu, București, 1917, p. 50.

⁹ „Curtile dorului“, ianuarie 1942.

¹⁰ Apud Dumitru Micu, G. Călinescu, *Între Apollo și Dionysos*, Editura Minerva, București, 1979, p. 490.

nești, de unire a tuturor forțelor sociale și în dreptatea cauzei sale, pe care n-o va putea câștiga decât prin acțiunea hotărâtă și neînduplecată împotriva dușmanului de totdeauna, imperialismul hrăpăreț german... Intelectuali și muncitori, săteni și orașeni, oameni politici și gospodari, militari și civili, industriași și negustori, ardeleni, regăteni, bănățeni să ne unim cu toții într-o forțare supremă pentru a scăpa țara de cotoșirea nemțească și a o așeza alături de aliații ei firești cu care am luptat cot la cot în 1916—1918 împotriva cotoșirii germane și alături de care o vom face din nou și consolida pentru totdeauna”¹¹.

Idee centrală în arsenalul propagandistic al rezistenței, punct programatic al tuturor organizațiilor clandestine din rețeaua rezistenței — în unele cazuri chiar motivația nemijlocită a înființării lor¹² — chestiunea unității național-statale a jucat rolul unui ferment catalizator al luptei poporului român în perioada celui de-al doilea război mondial. Acel „orizont viu și neuitat”, „închis în noi”, a fost unul din resorturile declanșatoare ale rezistenței, o rațiune prioritară a amplificării ei neconținute și un fruct al victoriei.

3. *Inchegarea unității de acțiune a rezistenței românești* a fost un alt obiectiv esențial al activității politice a Partidului Comunist Român și a propagandei sale. Bizuit pe experiența dobândită în perioada dinaintea războiului în acțiunea de constituire a frontului popular antifascist, conștient de imperativul istoric al unității de acțiune a poporului ca cheazășie a succesului luptei de eliberare de sub dominația Germaniei naziste, P.C.R. a militat consecvent în acest scop pentru unificarea rezistenței. În documentele sale programatice, începând din 1941, el a preconizat făurirea Frontului Unic Național Antihitlerist¹³ (numit în unele documente și „front unic de eliberare a poporului român”, „front unic de luptă”, „front unic național al întregului popor român”, „front unic patriotic”). În septembrie 1941 a propus „lupta comună a tuturor partidelor, grupărilor, persoanelor politice și tuturor patrioților români pentru realizarea FRONTULUI UNIC NAȚIONAL al poporului român contra ocupanților hitleriști și a slugilor lor trădătoare din țară”¹⁴. Pe această bază a dus, în perioada următoare, o perseverentă acțiune politico-organizatorică.

Receptivitatea aripei politice burgheze a rezistenței la această propunere a fost scăzută la început și ea s-a amplificat numai pe măsura creșterii stării de spirit a maselor, a evoluției și consolidării coaliției antihitleriste, a victoriilor militare obținute de armata sovietică, pe frontul sovieto-german, și ale celorlalte armate ale coaliției antihitleriste, în Africa și bazinul Mării Mediterane. Încă în primăvara anului 1944, de exemplu, Iuliu Maniu, personaj central în rezistența burgheză, întreba Londra într-un mesaj radio dacă să consimtă la constituirea unui cartel cu comuniștii și forțele politice aflate sub diriguirea acestora¹⁵. Apelurile repetate ale comuniștilor la realizarea unității politice a rezistenței — în ianuarie și decembrie 1942, mai 1943, ianuarie 1944 — s-au izbit de amânări și tergi-

¹¹ „România liberă”, din 28 ianuarie 1943.

¹² De pildă, organizația Pro-Transilvania închegată în octombrie 1940 de liderii P.N.Ț. și dizolvată în luna următoare de autorități.

¹³ Această „lozincă” a fost lansată de P.C.R. din vara anului 1941 și a înlocuit direcția numită „frontul unic popular de jos împotriva ambelor blocuri imperialiste”.

¹⁴ A. I.S.I.S.P., cota Ab XXV—2.

¹⁵ Elisabeth Barker, *British Foreign Policy in South-East Europe in the Second world war*, The Macmillan Press, London, 1976, p. 230.

versări chiar și atunci când ei au făcut propunerea ca alianța de luptă să aibă la bază principiile Chartei Atlanticului.

Mai receptive în această problemă s-au vădit cercurile palatului regal care au răspuns pozitiv demersului comunist, în toamna anului 1943. Reprezentanții P.N.Ț. și P.N.L. abia la 20 iunie 1944 s-au decis — pe baza realizării anterioare a unității de acțiune a proletariatului, prin încheierea Frontului Unic Muncitoresc ca unitate a celor două partide muncitorești, P.C.R. și P.S.D., și a aderării regelui la planul propus de P.C.R. — și s-au declarat de acord cu constituirea Blocului Național Democrat.

O statistică, susceptibilă de viitoare completări, relevă faptul că P.C.R. a editat și difuzat clandestin, până în primăvara anului 1944, 57 manifeste, 27 de broșuri și 27 de apeluri și buletine informative explicând necesitatea realizării unității forțelor politice ale rezistenței românești, imperativ istoric al făuririi unității de luptă a întregului popor român. De asemenea, această direcție propagandistică a fost amplu reprezentată în coloanele celor peste 20 de ziare centrale și regionale, cu durată de apariție diferită, editate între 1941 și 1944.

4. *Înlăturarea regimului de dictatură militaro-fascistă* a constituit un alt capitol substanțial în acțiunea de modelare a opiniei publice, evidențind consecvența programatică a Partidului Comunist Român care a deținut înțietatea în lansarea acestei direcții și și-a adjudecat o parte covârșitoare din acțiunea generală a rezistenței în acest sens. Partidele burgheze au inclus-o tîrziu în arsenalul lor programatic, după multe inconsecvențe și pertractări.

La 10 septembrie 1940, într-un document intitulat *Punctul nostru de vedere*, partidul comunist a analizat caracterul regimului instituit atunci în România și a lansat lozinca făuririi „frontului unic popular al celor ce muncesc pentru doborîrea tiranicei dictaturi militaro-gardiste”¹⁶. Ea a fost permanent utilizată în perioada ulterioară în acțiunea de masă întreprinsă de comuniști.

Înlăturarea componentei legionare din gestiunea puterii în stat și în general din viața publică românească în ianuarie 1941, ca urmare a spulberării de către armată a puciului gardist, n-a alterat concepția comunistă despre caracterul regimului. Documentul intitulat *De la regimul legionar la dictatura militară*, difuzat la 28 februarie 1941, specifica expres că „drumul prin care poporul român își ia soarta în propria sa mînă” își are ca început „lupta hotărîtă împotriva dictaturii teroriste militare în frunte cu generalul Antonescu”¹⁷. În documentele programatice difuzate ulterior, lupta pentru doborîrea dictaturii antonesciene a fost înfățișată ca un obiectiv major al rezistenței. În platforma-program a Comitetului Central al Partidului Comunist Român din 6 septembrie 1941 se înscrisa ca sarcină a rezistenței „răsturnarea guvernului și regimului militaro-hitlerist”¹⁸ și, pe această direcție, partidul și-a axat întreaga sa activitate propagandistică, fixînd-o concomitent ca o condiție indispensabilă a unificării mișcării de rezistență.

Partidele burgheze, interzise și ele „de jure” încă din 1938 și care au activat în perioada războiului într-o semiclandestinitate, îngăduită la nivelul vîrfurilor de la centru și din reședințele județelor de chiar șeful regimului, au evoluat contradictoriu pe această direcție. De acord, inițial,

¹⁶ A. I.S.I.S.P., cota Ab XXIV—1.

¹⁷ *Ibidem*, cota Ab XXV—3.

¹⁸ *Ibidem*, cota Ab XXV—2.

cu instituirea guvernului antonescian, în care vedeau cea mai bună formulă în împrejurările pe care le traversa țara, i-au devenit ostili pe măsură ce aripa legionară a regimului a atentat nemijlocit la pozițiile economice și sociale deținute de burghezie. Instituirea guvernului de generali în frunte cu Ion Antonescu imediat după înăbușirea rebeliunii legionare a fost socotită — pentru a cita pe liderul P.N.L. — „cea mai bună soluție ce se putea da crizei actuale“, singurul cabinet „care poate guverna țara în condițiile externe și interne de astăzi“ și căruia partidele burgheze îi datorau „tot concursul ce îi putea da“¹⁹. Din vara anului 1941, după ce guvernul capătă și o coloratură civilă de tehnicieni, a avut loc o reformulare, din ce în ce mai categorică, a poziției partidelor burgheze față de dictatura militară-fascistă. După depășirea de către armata română a frontierei dintre România și U.R.S.S. dinainte de 28 iunie 1940, liderii celor două partide s-au adresat șefului statului tot mai deschis, protestînd împotriva „istovirii forțelor armatei române în lupte duse și depărtate de hotarele țării și de obiectivele ei firești“²⁰. La sfîrșitul verii anului 1942, în tratativele purtate cu partidul comunist, aripa burgheză a rezistenței s-a declarat de acord că „guvernul Antonescu /.../ trebuie dărîmat“, afirmînd, concomitent, dorința de colaborare „pentru eliberarea țării de nemți, pentru ieșirea din război și dărîmarea regimului Antonescu“²¹. Cu toate acestea, în vara anului 1944, în preajma ridicării generale la luptă a poporului pe cale insurrecțională, ei au mai socotit posibil ca guvernul Antonescu să fie „consiliat“ să procedeze la ieșirea din războiul împotriva Națiunilor Unite și apoi să „cedeze“ puterea în stat.

Propaganda pe această temă nu putea să nu reflecte pozițiile celor două componente fundamentale ale rezistenței românești. Partidul comunist și organizațiile politice care colaborau cu el au propagat intens în rândurile maselor ideea răsturnării regimului dictatorial militar-fascist, aripa burgheză n-a inclus-o deloc în arsenalul său programatic. În concepția liderilor acestei aripi eliminarea echipei guvernamentale antonesciene trebuia să aibă loc în mod calm, la nivelul „vîrfurilor“, pe calea unei loviturii de stat. Abia în iunie 1944, la constituirea B.N.D., ei au consimțit să facă public acordul lor de „înlăturare a actualului regim de dictatură și înlocuirea lui cu un regim constituțional, democratic“.

5. *Necesitatea încetării războiului împotriva Națiunilor Unite și lupta împotriva dominației Germaniei naziste.* În această direcție, forțele rezistenței au adoptat, inițial, poziții deosebite, care s-au apropiat însă curînd, devenind identice, pe măsura lărgirii coaliției antihitleriste și evoluției situației militare pe fronturi.

Încă de la intrarea României în război, comuniștii au abandonat lozinca luptei împotriva atragerii poporului român în război, înlocuind-o cu aceea a luptei „pentru nimicirea fascismului german și a lacheilor săi, pentru victoria Uniunii Sovietice și a aliaților săi“. Această temă majoră a propagandei comuniste s-a împletit indisolubil cu cea a luptei împotriva dominației imperialiste naziste asupra țării, fiind „în joc și viața sau moartea poporului român“. Partidul Comunist Român a lansat, încă din august 1940, „lozinca împotriva invaziei armatei germane“, iar după intra-

¹⁹ Arhivele Statului București (în continuare : A. St. B.), fond Președinția Consiliului de Miniștri, dosar nr. 925/1941, f. 170.

²⁰ A. C.C. P.C.R., fond 103, dosar nr. 8174, f. 150.

²¹ A. I.S.I.S.P., cota A XXVI—9.

rea trupelor Wehrmachtului în România a organizat demonstrații de protest și „a scos și un manifest împotriva armatei germane de ocupație”²².

Cele două teme de propagandă strâns împletite au fost prezente în conținutul tuturor produselor propagandistice emenate de la comuniști și aliații lor ; sub directa lor influență, au avut loc și două afirmări de larg ecou în opinia publică din partea intelectualității împotriva continuării războiului alături de Germania. În aprilie și august 1944 reprezentanți de seamă ai intelectualității — cadre universitare, vîrfuri ale științei și culturii — au adresat mareșalului Antonescu memorii prin care protestau împotriva participării României la războiul împotriva Națiunilor Unite. „În clipa în care un complet dezastru amenință ființa neamului nostru — scriau cei peste 60 semnatari ai memoriului din aprilie 1944 — am hotărît să adresăm apelul pentru că în actualele împrejurări tăcerea noastră ar fi o crimă”²³. În august 1944, cel de-al doilea memoriu releva faptul că „nu se mai găsește nimeni în opinia publică care să susțină continuarea războiului” și că întreaga națiune se află „într-un mare moment istoric, în care dacă vom ști să luăm o atitudine, vom salva neamul și țara”²⁴.

La rîndul ei, ramura burgheză a rezistenței a calificat prezența trupelor germane în România, încă din toamna anului 1940, ca reprezentînd o ocupație de facto, că „de aici înainte trebuie să ne considerăm un stat la discreția absolută a forțelor militare ale Reichului”²⁵. Această concepție va constitui, de altfel, argumentul cel mai des invocat în tratativele purtate de Iuliu Maniu cu reprezentanții puterilor occidentale ale alianței Națiunilor Unite.

Simptomatic este însă faptul că, spre deosebire de propaganda comunistă, cea efectuată de aripa burgheză nu a făcut deloc apel la sabotarea sau lupta cu arma în mînă împotriva ocupantului și guvernului colaboraționist. Această orientare programatică, menținută în pofida unor puternice îndemnuri primite de la Londra²⁶, a fost motivată de necesitatea menținerii unității aparatului statal-administrativ, cu deosebire a armatei, în perspectiva evoluției situației internaționale și de teama represiunii germane.

6. *Necesitatea alianței cu Națiunile Unite* s-a impus ca un element fundamental al propagandei rezistenței din a doua jumătate a anului 1941. Încă mai dinainte, protestul față de aderarea României la Pactul Tripartit sau simpatia față de țările balcanice supuse agresiunii hitleriste, Grecia și Iugoslavia, erau expresia unui puternic fond apercceptiv în rîndurile maselor largi populare, favorabil puterilor opuse Reichului. Constituirea pe plan internațional a alianței antihitleriste în a doua jumătate a anului 1941 a netezit calea unei propagande adecvate pe această direcție a întregii rezistențe. Platforma-program comunistă din 6 septembrie 1941 și alte documente programatice ulterioare subliniau că, prin „declanșarea atacului general al Germaniei hitleriste, tabăra Angliei și a Statelor Unite, cu țările aliate, s-au unit cu Uniunea Sovietică și cu popoarele subjugate, formînd frontul mondial al forțelor progresiste împotriva fascismului german”²⁷. Iar liderul P.N.Ț., Iuliu Maniu, declara în iulie 1941 că „Atîta vreme cît

²² A. C.C. P.C.R., fond 1, dosar nr. 168, f. 54.

²³ *23 August — o sărbătoare națională a poporului român*, editată de Ministerul Propagandei, București, 1945, p. 29.

²⁴ „România liberă”, ediție specială din 24 august 1944.

²⁵ A. St. B., fond Președinția Consiliului de Miniștri, pachet nr. 2, dosar nr. 369.

²⁶ Elisabeth Barcker, *op. cit.*, p. 40—41, 225.

²⁷ A.I.S.I.S.P., cota AS XXV—2.

Anglia și Franța nu declară că sînt învinse și nu se desleagă de obligațiile ce le avem față de ele, eu merg alături de Anglia și Franța”²⁸.

Pe aceste poziții ale forțelor politice componente ale rezistenței românești s-a dezvoltat o bogată acțiune propagandistică. Partidul Comunist Român a vădit, din nou, mai multă suplețe și elasticitate, militînd pentru alianța cu Uniunea Sovietică, cu frontul unit al țărilor democratice opuse fascismului. Liderii partidelor politice burgheze, manifestînd rezervele cunoscute, izvorite din concepția ideologico-politică, au mizat exclusiv în propaganda lor pe ideea alianței cu puterile occidentale ale coaliției anti-hitleriste. Calculele lor politice și, în consecință, o mare parte a propagandei lor s-a axat pe ideea unei înaintări a trupelor statelor occidentale în Peninsula Balcanică spre România, pe speranța concretizării „variantei balcanice”. Evoluția stării de spirit antinaziste a maselor și chiar în rîndurile adeptilor respectivelor partide, evoluția situației militare pe fronturile europene ale celui de-al doilea război mondial au nuanțat această orientare rigidă a șefilor P.N.Ț. și P.N.L., astfel încît platforma B.N.D. avea să înscrie, ca un prim punct programatic, „Încheierea fără întîrziere a armistițiului cu Națiunile Unite (Uniunea Sovietică, Marea Britanie și Statele Unite)” și „alăturarea ei /a României — n.n./ de Națiunile Unite”.

În cuprinsul propagandei pe această temă au fost difuzate cu prioritate știri despre victoriile obținute pe fronturi de armatele coaliției anti-hitleriste și au fost înfățișate originile istorice ale alianței naturale a României cu statele din această tabără.

Direcțiile de acțiune propagandistică înfățișate sumar mai sus nu epuizează varietatea tematică a acestui domeniu important al rezistenței. *Insuflarea încrederii în victoria popoarelor asupra fascismului, încetarea persecuțiilor interne, desființarea lagărelor de concentrare, restabilirea drepturilor și libertăților cetățenești, îmbunătățirea situației economice* au fost tot atitea teme exploatate eficient, cu un mare ecou în rîndurile opiniei publice. În ansamblul ei, tematica rezistenței a fost judicios stabilită, dimensionată și canalizată, a corespuns în întregime scopurilor luptei angajate de poporul român pentru libertate, independentă și unitate național-statală.

Principala formă de propagandă a mișcării de rezistență din România a fost textul scris — tipărit, șapirografiat, dactilografiat. În această privință îndelungata activitate clandestină a partidului comunist (de peste un deceniu și jumătate) îi asigura o experiență bogată pe care n-o avea nici un alt partid politic antifascist. Comuniștii au avut, între anii 1940—1944, șase tipografii clandestine, dotate cu mașini de tipărit (3 în București și cîte una la Iași, Brașov și Timișoara). La aceste tipografii s-au tipărit „Scînteia”, „Dunărea roșie”, „Presa liberă” — în Banat, continuată de „România liberă” — Banat, „Apărarea” — în Banat, „România liberă” — București, „Moldova Roșie” — la Iași. Aceste tipografii au avut tipografice pricepuți; un sistem de difuzare plin de imaginație, care înșela pe cei mai perspicaci polițiști, a asigurat răspîndirea gazetelor, manifestelor, publicațiilor șapirografiate, afișelor tipărite sau șablonizate, chemărilor dactilografiate pe etichete de caiete școlare, pe timbre și bancnote, pe așa numiții „fluturași” — bucăți minuscule de hîrtie.

Deși unele restrînse ca tiraj — cîteva exemplare, în cazul publicațiilor dactilografiate — presa clandestină a avut calitatea comunicării

directe, precise și complete a mesajelor forțelor politice ale rezistenței. Materialele tipărite puteau fi citite în mai multe cercuri de auditori, transmise în alte localități, reproduse, memorizate ; prin intermediul presei clandestine s-au transmis scrisori între partidul comunist și șeful P.N.Ț., pentru a se cunoaște în opinia publică mersul tratativelor în vederea realizării unității de acțiune. Cu alte cuvinte, presa a îndeplinit un rol activ în îndrumarea luptei politice antinaziste, în făurirea Frontului Patriotic Antihitlerist (toamna 1943), a Frontului Unic Muncitoresc (mijlocul lunii aprilie 1944), în realizarea Blocului Național Democrat (20 iunie 1944). La materialele de propagandă editate pe plan central, care au fost menționate mai sus, trebuie adăugat numărul mare de materiale de propagandă editate și răspândite de comitetele regionale, județene și de celulele Partidului Comunist Român. Aria de răspândire a acestor produse propagandistice a cuprins majoritatea centrelor industriale și culturale ale țării, localități rurale, unități și mari unități militare.

O statistică făcută propagandei aripii burgheze a rezistenței efectuată în perioada septembrie 1940/mai 1943 — la rîndul ei susceptibilă de completare — relevă că au fost difuzate în masa adeptilor partidelor politice respective 16 memorii — avînd ca destinatar pe șeful statului sau alte personalități din țară sau străinătate — 12 manifeste și 6 buletine informative (între care două circulare). Acestea din urmă aveau scopul să țină la curent cadrele celor două partide politice cu evoluția evenimentelor interne și internaționale.

Cea mai importantă publicație tipărită a rezistenței a fost gazeta „România liberă“, apărută în Capitală la 28 ianuarie 1943. Tipărită în clandestinitate de către militanții partidului comunist, cărora li s-au alăturat și alți patrioți, „România liberă“ a constituit totodată principalul mijloc de difuzare a documentelor referitoare la organizarea rezistenței. În redacția gazetei au lucrat Grigore Preoteasa, viitor ministru de externe al României în anii 1956—57, ziaristul George Macovescu, care lucra și la ziarul legal „Timpul“ și care, în prezent, este președintele Uniunii Scriitorilor, după ce mai înainte a fost cîțiva ani ministru al afacerilor externe, scriitorul și dramaturgul Mihail Sebastian, ziaristul și poetul Ștefan Roll (Gheorghe Dinu) și alții. Din „România liberă“ au apărut șapte numere în 1943 și zece numere în 1944, între care și ediția specială (în două variante) din dimineața zilei de 24 august.

În „România liberă“ au fost publicate documentele cele mai importante ale rezistenței : Manifestul Frontului Unic Muncitoresc (nr. 4, din 26 mai 1944) ; Declarația Blocului Național-Democrat (nr. 9, din 10 august 1944), memoriul profesorilor universitari către Ion Antonescu.

Utilizarea presei oficiale în scopurile propagandei rezistenței a fost unul din mijloacele puternice de pătrundere în rîndurile opiniei publice. În ziarele de mare tiraj „Universul“, „Timpul“, „Ecol“, în redacțiile cărora se aflau militanți de orientare democratică, patriotică, antihitleristă, unii dintre ei avînd legături cu partidul comunist sau cu gazetari comuniști, au apărut frecvent informații despre victoriile obținute de mișcarea de rezistență din U.R.S.S., Iugoslavia, Polonia, Franța, Grecia, Albania sau alte țări. Chiar dacă relatările erau aparent în „favoarea armatelor germane“, faptul că se publicau asemenea informații întreținea în conștiința publică ideea existenței unei lupte susținute a popoarelor împotriva ocupanților hitleriști. În forme adecvate — reportaje cu conținut social, cronici literare și dramatice făcute unor creații literar-artistice cu caracter progresist sau aparținînd unor autori cu activitate antifascistă sau evrei —

a putut fi înșelată vigilența cenzurii și eludate directivele propagandei oficiale stabilite după model hitlerist și în colaborare cu reprezentanți ai Reichului.

O altă formă utilizată în propaganda rezistenței românești a fost organizarea șezătorilor. Intrate cu deosebire în practica partidelor burgheze, beneficiare ale unei anumite libertăți de mișcare, ele au constituit un mijloc de modelare pe cale orală a opiniei publice. Direcția principală a propagandei pe această cale a constituit-o reliefaarea caracterului românesc al Transilvaniei, subliniindu-se necesitatea luptei pentru reîntregirea patriei. În șezători sau chiar conferințe publice la care diverși lideri politici burghezi luau cuvîntul cu prilejul unor aniversări istorice, prin intermediul unor scrisori schimbate între personalitățile aceleiași partid și care erau răspîndite în opinia publică, s-a căutat să se mențină mereu trează și concentrată atenția populară cu deosebire asupra injusteții dictatului de la Viena și necesitatea anulării lui. În septembrie 1942, de exemplu, ziarul legal „Ardealul“, aflat sub influența P.N.T., a organizat o serie de șezători prin țară care s-au bucurat de o largă audiență, mai ales în Transilvania. Acelorași scopuri propagandistice le-au servit și numeroase reuniuni, consfătuiri ale asociațiilor refugiaților și expulzaților din partea de nord-vest a țării etc.

O particularitate importantă a propagandei rezistenței românești a constituit-o folosirea publicațiilor legale, în condițiile existenței cenzurii antonesciene și a vigilenței organelor hitleriste. Alături chiar de presa politică (unde, după cum am menționat, se inserau materiale care serveau dezvoltării spiritului de rezistență antihitleristă), presa literară a putut, prin mijloace specifice, să desfășoare o activitate propagandistică remarcabilă. Două volume — unul de publicistică și celălalt de poezie * înmănunchează zeci și zeci de articole și poezii care traduceau în limbaj literar sau istoric imperativele mișcării rezistenței naționale antihitleriste. Puternice grupuri de intelectuali, din București, Iași, Sibiu se aflau, în legătură cu mișcarea de rezistență, participau la ea.

Intelectualitatea românească s-a angajat cu fermitate în rezistență nu numai prin acele manifestări de mare ecou care s-au amintit (memoriile din 1944). Pe tărîmul creației literar-artistice și critice au apărut în acești ani opere remarcabile, cu un elocvent conținut democratic și progresist. George Călinescu a scris celebra *Istorie a literaturii române*, violent atacată de presa oficială, Lucian Blaga a reunit în *Trilogia culturii* (1944) studiile sale care au investigat adînc și cu pasiune specificul românesc, Tudor Arghezi a publicat (20 septembrie 1943) pamfletul *Baroane*, un atac violent la adresa dominației străine, a Reichului hitlerist, care „vrea să-mi fie stăpîn și să slugăresc la mațele lui, eu care nu m-am băgat rîndaș nici la boierul meu“ și „vrea trei părți și din văzduhul meu“. Ele și multe altele au avut un impact remarcabil asupra conștiințelor românești, consolidînd profesiunea lor antifascistă, îmbogățînd tezaurul culturii naționale. Cenzura respinge, în 1943, volumul de poezii *Pelagra* al lui Geo Dumitrescu, etichetîndu-l bolșevic și defetist, cercul tinerilor scriitori din Sibiu grupați în jurul lui Lucian Blaga este socotit „comunist“, revista „Albatros“ (10 martie — 15 iunie 1941) protestează cu energie împotriva presiunii fasciste exercitate asupra culturii române și este interzisă. Sînt citeva

* George Ivașcu, Antoneta Tănăsescu, *Campania cuvîntului. 1939—1945*, Editura Eminescu, București, 1977 ; *Ceea ce nu se uita*. Din lirica românească antifascistă, Editura Minerva, București, 1977.

repere ale unui amplu ferment protestatar care a animat intelectualitatea românească în anii războiului, generator al unei ascendente orientări antinaziste a opiniei publice naționale.

O activitate remarcabilă au desfășurat miile de cadre didactice din toate nivelurile de învățământ, moștenitoare și purtătoare ale tradițiilor umaniste ale culturii și pedagogiei românești. Ele au propagat neconținut în rîndul generațiilor tinere tradițiile înaintate ale luptei poporului român pentru libertate, au sădit în starea de spirit a acestora respectul față de valorilor eterne ale civilizației umane primejdite de nazism.

II. Propaganda în timpul războiului antihitlerist

Înfăptuirea actului istoric din august 1944 a marcat punctul central victorios al rezistenței românești, a deschis calea unor profunde transformări cu caracter antifascist, antiimperialist și democratic. Libertatea cuvîntului, garantată imediat prin documentele programatice ale coaliției făptuitoare a insurecției, a impulsionat energic propaganda antihitleristă la dispoziția căreia au fost puse și structurile statale din acest domeniu. *Din punct de vedere organizatoric, ca sferă de cuprindere, forme utilizate și audiență, propaganda pentru susținerea războiului antihitlerist a dobîndit în noile condiții proporții ample. Ea a devenit politică de stat.*

Domeniul tematic a fost adaptat noii situații politice interne și externe a României. Au fost, desigur, continuate și adîncite direcțiile propagandistice din perioada rezistenței care corespundeau noilor împrejurări, renunțîndu-se la cele devenite fără obiect (sau nuanțîndu-le potrivit realității istorice) și s-au inaugurat teme determinate de sarcinile majore care stăteau acum în fața națiunii române. Imperativul unității național-statale a fost, astfel, asociat propagandistic cu tema luptei armate a întregului popor pentru eliberarea teritoriului nord-vestic al țării și continuarea războiului pînă la victoria finală, ca garanție a viitorului statului și națiunii române. A fost inaugurată tema democratizării aparatului de stat, a vieții publice; tema necesității încetării războiului împotriva Națiunilor Unite a fost înlocuită cu lozinka adîncirii colaborării multilaterale cu statele coaliției antihitleriste; unitatea de acțiune a rezistenței s-a cristalizat în unanimitatea de luptă a întregului popor împotriva ocupanților.

O caracteristică a acestei perioade a fost și înfruntarea propagandistică, determinată de realitățile interne, între diferitele forțe ale spectrului politic național. În procesul revoluționar declanșat de insurecția din august 1944 s-au desenat curînd, cu claritate, două orientări politice fundamentale: cea progresistă, în frunte cu partidul comunist, și conservatoare, reprezentată de partidele politice burgheze tradiționale. Între acestea două s-a angajat, de la jumătatea lunii septembrie 1944, o acerbă înfruntare politică, încheiată cu victoria forțelor progresiste, la 6 martie 1945, printre altele, datorită rolului de frunte pe care aceste forțe l-au avut în timpul rezistenței antinaziste.

În pofida acestei înfruntări interne în privința căilor dezvoltării ulterioare a societății românești, a existat o convergență a tuturor forțelor politice naționale pe platforma luptei antihitleriste și, în consecință, o identitate de orientare în cîmpul propagandei pe această temă, devenită centrală. Din țesătura complexă a acestei teme au iradiat aproape toate celelalte direcții modelatoare de opinie publică, care au asigurat *mobilizarea forțelor întregului popor pentru eliberarea patriei, pentru zdrobirea imperialismului hitlerist*. Documentele politice fundamentale ale marelui act revoluționar din august 1944 au înscris la loc de frunte acest obiectiv.

„În ciocnirea inevitabilă cu forțele hitleriste — se arăta în declarația C.C. al P.C.R. din 24 august — Partidul Comunist din România cheamă muncitorimea, țărănimea, intelectualii și pe toți cetățenii României la lupta fără cruțare, cu toate armele, împotriva dușmanului de moarte al poporului român, pentru asigurarea viitorului său”²⁹.

În manifestele și apelurile partidelor politice din B.N.D. date publicității în august 1944, în organele lor de presă care și-au reluat apariția legală, era subliniată importanța extremă a angajării plene a tuturor energiilor naționale în războiul împotriva hitlerismului. Lozinca sintetică „Totul pentru front, totul pentru victorie”, lansată de partidul comunist, a devenit o puternică direcție de acțiune propagandistică. Reapariția ziarului social-democrat „Libertatea”, la 26 august și, de la 21 septembrie 1944, a organului central de presă al partidului comunist, „Scînteia”, apariția unor cotidiene sau săptămânare de orientare democratică, progresistă, ca „Scînteia tineretului”, „Frontul plugarilor”, „Tribuna poporului”, condusă de George Călinescu, „Victoria”, condus de N. D. Cocea, revistele „Democrația”, „Orizont”, „Viața Românească” (sub o nouă direcție) — alături de oficioasele celorlalte partide politice — au dat o forță considerabilă propagandei antihitleriste, adresată ansamblului opiniei publice. În primul număr al „Scînteii” legale actualul președinte al României, Nicolae Ceaușescu, pe atunci secretar general al Uniunii Tineretului Comunist, scria că „tineretul trebuie să depună toată energia sa pentru a contribui la grăbirea victoriei forțelor Armatei române, Armatei roșii și armatelor aliate”³⁰.

Marele stat major al armatei române a editat și răspândit în rîndurile militarilor numeroase broșuri sau apeluri cu conținut patriotic și antihitlerist, a asigurat apariția unor periodice ale marilor unități; la radio a căpătat o largă audiență „ora ostașului”; pe front au întreprins turnee formații cultural-artistice din țară. În rîndurile armatei de pe front, propaganda a îmbrăcat forme specifice, ajungîndu-se către finalul războiului la instituționalizarea unui aparat destinat special acestui scop: aparatul pentru „Educație, cultură și propagandă” (E.C.P.).

Alături de această temă prioritară s-au desfășurat ample campanii propagandistice subordonate țelului obținerii victoriei în război: reconstrucția economică a țării și reforma agrară, alianță cît mai strînsă cu marile puteri ale coaliției antihitleriste ș.a. O mare influență a avut în armată, formată în majoritate din țărani, dezbaterea reformei agrare susținute de forțele democratice, care acordau prioritate la împrumutarea militarilor ce luptau pe front, văduvelor de război și orfanilor lipsiți de pămînt sau cu pămînt puțin. În condițiile în care armata română a desfășurat operații militare pentru înfringerea Wehrmachtului pe teritoriul unor state vecine — Ungaria, Cehoslovacia, Austria — opinia publică a fost sensibilizată puternic de înfățișarea legăturilor tradiționale de prietenie cu popoarele acestor țări, în numele cărora ostașul român, cot la cot cu ostașii sovietici, își vărsa sîngele pentru a le elibera de sub ocupația nazistă. În presa militară apăreau ordinele comandanților de Armate sau Corpuri de armată în care se sublinia grija deosebită ce trebuia acordată

²⁹ Pentru eliberarea patriei. Documente, extrase din presă, memorii cu privire la lupta poporului român pentru eliberarea patriei de sub jugul fascist, Editura militară, București, 1972, p. 28.

³⁰ „Scînteia”, din 21 septembrie 1944.

populației civile pașnice, lucrărilor de artă, monumentelor și instituțiilor de cultură ale popoarelor ungar, cehoslovac și austriac.

Devenită o uriașă forță mobilizatoare, starea de spirit a poporului român în cursul războiului antihitlerist a jucat un rol deosebit pentru moralul trupelor române, la susținerea eforturilor lor pînă la obținerea strălucitei victorii a popoarelor din mai 1945. La aceasta și-a adus contribuția, în formele specifice, acțiunea propagandistică întreprinsă de forțele politice naționale. Ea a fost un subsidiar valoros al efortului de război național și o motivație amplă a înaltului spirit combativ al armatei, al eroismului de masă al poporului român pe front și în spatele frontului.

*
*
*

În concluzie, propaganda rezistenței și războiului antihitlerist în România s-a întemeiat pe tradițiile istorice ale luptei poporului român pentru libertate, independență și unitate național-statală, pe obiectivele concrete ale acestei lupte în anii celui de al doilea război mondial, fiind o armă eficientă în arsenalul luptei antinaziste.

În primele rinduri ale acțiunii propagandistice s-au situat forțele progresiste, în frunte cu partidul comunist, care au minuit cu eficacitate, în condiții de clandestinitate, mijloacele de mobilizare a opiniei publice (text tipărit, propagandă orală și pe calea undelor) la lupta de eliberare de sub dominația Germaniei naziste. Forța persuasivă a propagandei rezistenței antifasciste, pînă în august 1944 și în războiul antihitlerist dus de România — de la 23 august 1944 pînă la 12 mai 1945 — a fost direct proporțională cu caracterul realist al marilor teme de acțiune, cu mînuirea constantă și integrală a adevărului istoric.

Eficiența propagandei a atins parametri ridicați, unele forme avînd o uriașă audiență. Tudor Arghezi mărturisea, în 1964, rezonanța pamfletului său „Baroane” : „Din zorii zilei rotativa trăgea zeci și sute de mii de exemplare din ziar / „Informația zilei” — n.n./. La prînz, un exemplar se vindea pe un pol. Mii și mii de copii dactilografiate dovedeau că articolul cristaliza așteptarea unanimă în toată țara. Tot cititorul, muncitorul, soldatul, ofițerul purta o copie în sin”³¹.

Rezultatul de ansamblu al propagandei a fost strălucit. S-a creat o stare de spirit antihitleristă în toate păturile sociale, s-a generalizat în masele largi ale poporului dorința de a alunga trupele germane din țară, de a aduce România în rîndul Națiunilor Unite. Datorită acestei stări de spirit, evenimentele din august 1944 au fost întîmpinate cu totală adeziune în întreaga țară, iar războiul antihitlerist a fost sprijinit de elanul unanim național.

Consecvență și dinamică, efectuată cu eroism și jertfe, total corespunzătoare disponibilităților materiale și spirituale ale poporului român, propaganda antifascistă și antihitleristă din România a scris un capitol substanțial al luptei națiunii noastre pentru dreptul de a fi ea însăși, liberă, independentă și unită.

³¹ „Scînteia”, din 22 august 1964.

Propaganda românească din emigrație în timpul celui de-al doilea război mondial

GHEORGHE UNC
VLADIMIR ZAHARESCU

Mai mult ca oricare altul, cel de-al doilea război mondial s-a caracterizat printr-o importanță deosebită a factorului conștiință. Firește, războaiele moderne relevaseră deja importanța moralului trupelor, însemnătatea propagării în rîndul lor a ideii de apărare a patriei, de devotament față de statul respectiv. Dar, în ultima conflagrație mondială, popoarele angajate într-o formă sau alta în lupta împotriva imperialismului hitlerist au avut de înfruntat nu numai o puternică și agresivă mașină de război, ci și o doctrină și o ideologie pe care, în special, nazismul căuta să le impună, ca instrumente ale dominației sale, cu forța armelor, a terorii și crimei organizate, a otrăvirii conștiințelor prin dezinformare deșănțată, propagare a rasismului și insuflare a unor idei dezumanizante proprii hitlerismului. O asemenea situație impunea forțelor antihitleriste contracararea inamicului și pe terenul luptei pentru conștiința oamenilor, al propagandei și contrapropagandei. Rolul acesteia a crescut cu atît mai mult, cu cît enormul efort de război a presupus nu numai menținerea moralului, voinței și încrederii în victorie în rîndurile armatelor, ci și mobilizarea intensă a spatelui frontului, practic a maselor celor mai largi. Totodată, linia de demarcație între forțele antihitleriste și dușman nu trecea nicidecum numai prin linia fronturilor pe care se înfruntau armatele regulate, ci și prin țările ocupate și prin chiar țările blocului hitlerist, deoarece un factor de prim ordin al luptei generale pentru înfrîngerea Germaniei hitleriste a devenit larga mișcare de rezistență antihitleristă a popoarelor din Europa. Pe acest teren, propaganda, atît cea organizată de Rezistență, cît și cea desfășurată din afară, de pe teritoriul statelor coaliției antihitleriste, a avut un rol deosebit, ea fiind, practic, un principal factor mobilizator, acționînd direct asupra unor asemenea raporturi ca informație-conștiință, formularea obiectivelor luptei, particularizate și concretizate — conștiința posibilității și necesității luptei pentru atingerea lor, conștiință-acțiune.

Înscriindu-se în acest cadru general, propaganda antihitleristă românească, cu particularitățile ei izvorîte din însăși situația concretă a Româ-

niei în cursul celui de-al doilea război mondial, a devenit o armă eficientă a Rezistenței antihitleriste a poporului român, apoi — după 23 August 1944 — a mobilizării tuturor forțelor sale în vederea participării active la războiul împotriva Germaniei naziste pînă la victoria finală.

Această propagandă cădea pe terenul rodnic al unei stări de spirit antihitleriste în continuă dezvoltare, care, încă de la început, se grefase și pe sentimentele potrivnice imperialismului german, legate de amintirea ocupației din primul război mondial și a luptelor purtate atunci. Puternica eficiență a propagandei antihitleriste s-a datorat, în mare măsură, faptului că ea, centrîndu-se pe obiective esențiale, de importanță vitală pentru poporul român — pentru a căror formulare și exprimare meritul istoric revine, de la bun început, Partidului Comunist Român — a avut, în sensul acestor obiective principale, un caracter unitar, fie că emana de la forțele muncitorești ce acționau ca pivot al Rezistenței, fie de la alte forțe antihitleriste, care, cu deosebiri între ele în ceea ce privește accentele puse și gradul de participare la luptă, s-au raliat, în fond, la marile obiective naționale promovate pentru această etapă de P.C.R. Deosebit de semnificativ este faptul că acest caracter unitar al propagandei antihitleriste românești s-a manifestat fie că a fost vorba de propaganda organizată de Rezistența internă, fie de cea a emigrației.

Într-adevăr, cercetarea documentelor și materialelor caracteristice acestei propagande atestă, fără putință de tăgadă, că marile teme abordate, corespunzător obiectivelor majore ale mișcării de eliberare a poporului român — asigurarea independenței și suveranității patriei, răsturnarea guvernului antonescian, ruperea cu Germania hitleristă și scoaterea țării din războiul împotriva Națiunilor Unite, anularea dictatului hitlerist de la Viena prin eliberarea părții de nord a Transilvaniei, instaurarea unui regim democratic — au fost comune atît propagandei Rezistenței din interiorul țării, cît și celei întreprinse în sau din exterior, fie de colective mari de emigranți antifasciști, fie de unele personalități politice, diplomați români, oameni de cultură etc. Acest lucru ne permite să afirmăm că propaganda din emigrație a reprezentat, în esență, *o prelungire a celei din țară, o parte constitutivă a propagandei antihitleriste românești în general.*

În cadrul acestei caracter unitar, propaganda din emigrație a avut, în mod firesc, o serie de trăsături specifice față de cea din țară, datorate condițiilor diferite în care se desfășura, mijloacelor diferite de care dispunea, mediului căruia i se adresa etc. Particularități însemnate manifesta propaganda din emigrație și în funcție de țara unde se desfășura, fiind lesne de înțeles, de pildă, deosebirea de condiții între cea din Franța, care îmbrăca formele propagandei clandestine a Rezistenței, și cea din țările coaliției antihitleriste, în special din U.R.S.S., unde această propagandă, pe lîngă faptul că era legală și încurajată, se bucura și de sprijinul acordat prin mijloacele materiale de propagandă.

O trăsătură distinctivă deosebit de importantă a propagandei românești antihitleriste din U.R.S.S. a fost aceea că, organizată inițial de grupul de comuniști români aflați acolo în emigrație — printre care asemenea militanți ca Ana Pauker, Vasile Luca, Dumitru Petrescu, Gheorghe Stoica, Boris Stefanov, Leonte Răutu, Mihai Burcă, Petre Borilă, Valter Roman, Dumitru Coliu, Vanda Nicolschi și alții — ea a căpătat, în scurt timp, dimensiuni noi, devenind și o formă de manifestare și de activitate a largii mișcări antihitleriste ce a luat naștere în rîndurile soldaților și ofițerilor români prizonieri. Propaganda antifasciștilor români aflați în U.R.S.S. a avut un caracter multifuncțional și multidirecțional, adresîndu-se opiniei

din țară, trupelor române de pe front și masei de prizonieri de război români.

Pentru a se adresa în mod nemijlocit opiniei din țară și armatei române, propaganda antifascistă românească de pe teritoriul U.R.S.S. a folosit postul de radio „România liberă“, emisiuni în limba română ale postului de radio Moscova, la care lucrau, de asemenea, un număr de comuniști români, răspîndirea în rîndurile unităților române de pe front — în special cu mijloacele aviației sovietice — a unor manifeste, scrisori-apeluri ale unor soldați și ofițeri români prizonieri către camarazii lor din unitățile respective, broșuri etc., precum și emisiuni radiodifuzate pe linia frontului.

Continuînd tradiția postului de radio cu aceeași denumire, organizat de P.C.R. în 1940 pe teritoriul țării în condiții de clandestinitate, postul de radio „România liberă“, ale cărui emisiuni erau redactate și difuzate de un important grup de comuniști români din emigrație, a început să emită de pe teritoriul U.R.S.S. în luna august 1941. Postul avea 3—4 emisiuni pe zi. Temele constante ale acestora se încadrau în promovarea obiectivelor de însemnătate vitală pentru interesele naționale ale poporului român, pe care le-am amintit mai sus. Pe tot parcursul anilor de război, pînă la 23 August 1944, radio „România liberă“ a insistat pe explicarea și argumentarea necesității răsturnării dictaturii antonesciene, eliberării țării de sub dominația Germaniei hitleriste, scoaterii țării din războiul de partea Germaniei hitleriste, salvării armatei, luptei cu forțe proprii pentru eliberarea, independența și suveranitatea țării, pentru eliberarea teritoriului smuls din trupul țării prin dictatul imperialist de la Viena.

Popularizarea unor asemenea obiective a devenit deosebit de insistentă pe măsura maturizării condițiilor pentru trecerea la o acțiune hotărîită și generală în vederea realizării lor. Astfel, în cadrul emisiunilor din ziua de 30 aprilie 1944, postul de radio „România liberă“, acordînd, potrivit condițiilor din momentul respectiv, zilei de 1 Mai o semnificație mult mai largă decît cea tradițională — semnificația unei zile de luptă patriotică — amintea că „Străbunii noștri și-au apărât viața și avutul în luptă“ și sublinia că „Libertatea, independența și suveranitatea pentru care strămoșii noștri și-au vărsat din belșug sîngele sînt distruse cu desăvîrșire de nemți. Teritoriul țării noastre este acum teatru de luptă al războiului lor de jaf și cîmpire“¹. Adresîndu-se tuturor categoriilor populației, emisiunea îndemna ca „pe ziua de 1 Mai să demonstrați în toate colțurile țării contra războiului nemțesc, pentru încetarea imediată a ostilităților, pentru întreruperea legăturilor cu nemții, pentru pace imediată cu Rusia, Anglia și America și pentru formarea unui guvern al națiunii și al păcii... Să demonstrăm prin toate mijloacele voința națiunii întregi de a pune capăt suferințelor noastre, de a salva țara noastră de la catastrofă, de a avea o Românie liberă, independentă și suverană între granițele sale“².

Radio „România liberă“ lansa apeluri sistematice la organizarea unor acțiuni de partizani și de sabotare a mașinii de război hitleriste, se adresa cu chemări la lupta antihitleristă către unitățile române din țară și trupele de pe front. Semnificativ în această privință a fost accentul tot mai mare pus pe parcursul războiului nu pe acte individuale — dezertări sau treceri de partea Armatei sovietice —, ci pe acțiunile organizate, de masă, menite și să asigure menținerea unităților române constituite și capabile de luptă.

¹ Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R. (în continuare A.I.S.I.S.P.), Buletin radio din 15 mai 1944.

² Loc. cit.

Cu alte cuvinte, pornind de la starea de spirit antihitleristă ce se dezvolta tot mai puternic în rândurile militarilor români, radio „România liberă” se adresa *nu indivizilor* cu asemenea stare de spirit, ci armatei române ca atare, chemînd-o la întoarcerea armelor. Fără a cunoaște, firește, pregătirile concrete ce se efectuau în țară în vederea insurecției ce avea să înfăptuiască, în august 1944, marile deziderate naționale, postul de radio se încadra, astfel, în orientarea generală a P.C.R. și a forțelor antihitleriste cu care acesta colabora. Referindu-se la Rezistența din țară, la sarcinile înarmării poporului și organizării luptei cu arma în mînă împotriva armatei hitleriste, radio „România liberă” sublinia : „Trupele române trebuie să facă tot pentru a sprijini această mișcare. Trebuie să întoarcă armele lor împotriva cotropitorilor germani” ³.

Elocvent este faptul că, drept cale principală pentru atingerea obiectivelor luptei antihitleriste, postul „România liberă” — în deplin consens cu poziția forțelor patriotice celor mai hotărîte din țară (deși fără nici o legătură directă cu ele) — o indica pe cea a unirii tuturor forțelor antihitleriste, indiferent de natura lor socială și apartenența politică, religioasă etc., într-un larg front patriotic național. Această idee majoră revenea, practic, în toate emisiunile postului. „Pentru eliberarea României... — se spunea într-o emisiune — să reziste întreaga națiune într-un unic front patriotic” ⁴. Într-o altă emisiune, se sublinia că „Pentru viitorul nostru, pentru existența noastră națională, se cere crearea unui singur front patriotic de eliberare națională. Trebuie puse la o parte interesele individuale-înguste” ⁵. Iar emisiunea consacrată zilei de 1 Mai 1944, după ce arăta că dominația germană și războiul lovesc „în aceeași măsură în toate păturile sociale”, releva : „În acest an, sărbătoarea primăverii și a veseliei trebuie să fie ziua luptei întregului popor, indiferent de convingere politică, de religie sau origine socială. Trebuie să fie ziua unirii tuturor forțelor democratice, antifasciste în lupta contra cotropitorilor, pentru salvarea patriei” ⁶.

Aceeași idee centrală, a necesității luptei unite a poporului și armatei, precum și a rolului de frunte al muncitorimii în această luptă, a constituit și esența apelului redactat de responsabilul postului „România liberă” și lansat pe calea undelor imediat după recepționarea, în seara zilei de 23 August 1944, a știrilor transmise de postul de radio București privind marele act istoric înfăptuit în țară. Anunțînd, la rîndul său, sfîrșitul guvernării lui I. Antonescu, caracterizată drept „dictatură antinațională”, postul „România liberă” sublinia : „Poporul și armata, strîns unite, trebuie să lupte pentru izgonirea nemților... Muncitori, cu pumnul vostru oțelit loviți pe cei care ne-au adus nenorocirile. Stringeți rîndurile. Întăriți unitatea democrației naționale. Asigurați înfăptuirea reală a năzuințelor voastre.

Români și românce, luați toate măsurile pentru salvarea Patriei.

Trăiască România liberă, democratică și independentă !” ⁷

Una dintre funcțiile importante ale postului de radio „România liberă” a fost informarea sistematică a ascultătorilor săi asupra situației de pe fronturi, a pozițiilor politice majore adoptate de statele coaliției antihitleriste, a înfîlîrilor dintre șefii de stat sau miniștrii de externe ai U.R.S.S., S.U.A.

³ A.I.S.I.S.P., Buletine radio, emisiunea „României libere” din 2 aprilie 1944.

⁴ Loc. cit., Buletine radio, emisiunea „României libere” din 24 martie 1944.

⁵ Loc. cit., Buletine radio, emisiunea „României libere” din 2 aprilie 1944.

⁶ Loc. cit., Buletine radio, emisiunea „României libere” din 30 aprilie 1944.

⁷ Loc. cit., Buletine radio, emisiunea „României libere” din 24 august 1944.

și Angliei. Multă atenție se acorda, de asemenea, informațiilor privind dezvoltarea Rezistenței antifasciste în Europa, inclusiv în țările din sud-estul continentului, în speță războiului popular de eliberare națională purtat de popoarele Iugoslaviei.

Este remarcabil și efortul făcut de postul de radio „România liberă” în vederea dezvoltării în fața opiniei din țară a caracterului unor măsuri adoptate de guvernul antonescian, a politicii Germaniei hitleriste față de România, precum și a informării acestei opinii cu privire la unele acțiuni de sabotare a mașinii de război hitleriste, la situația economică, la acțiunile aparatului represiv al dictaturii etc. Menținerea, pe cât era posibil, a contactului cu realitățile din țară era asigurată printr-un serviciu permanent propriu de radio-ascultare organizat în cadrul redacției postului „România liberă”, prin studierea presei din țară, care era primită — cu inevitabilă întârziere, desigur — prin țările neutre, prin informațiile primite de la prizonierii români și prin intermediul altor surse de informare. Așa se face că, la fel ca și presa patriotică clandestină din țară, postul de radio „România liberă” a fost în măsură să-și informeze ascultătorii chiar și asupra unor situații și evenimente interne trecute sub tăcere de mijloacele oficiale de informare din țară, inclusiv asupra unor frământări în rândurile unităților militare române, a poziției adoptate de unii ofițeri superiori români care se opuneau continuării folosirii armatei române pe frontul antisovietic, a unor căutări, care se conturau chiar și la nivelul comandamentului superior, în direcția salvării armatei române, a menținerii forțelor ei în vederea luptei pentru eliberarea teritoriului smuls României prin dictatul de la Viena.

După cum am arătat, un grup de emigranți comuniști români au lucrat la emisiunile în limba română ale postului de radio Moscova. Acest post, fiind purtător oficial de cuvânt al guvernului sovietic, emisiunile lui, spre deosebire de cele ale postului „România liberă”, nu făceau parte, firește, în mod direct din ceea ce numim propagandă românească din emigrație. Activitatea grupului amintit și conținutul multora din aceste emisiuni, mai ales când ele retransmiteau materiale ale Rezistenței române, contribuiau, însă, în mod nemijlocit la popularizarea marilor teme ale propagandei antihitleriste din interiorul țării și din exterior. Pentru a ilustra afirmația de mai sus, este suficient să amintim că aceste emisiuni își informau ascultătorii despre lupta pentru crearea unui larg front patriotic antihitlerist, despre existența ziarului patriotic clandestin „România liberă”, care apărea la București, și — atunci când redacția intra în posesia unor numere ale acestui ziar — despre conținutul lor. Într-una din emisiuni, de pildă, vorbindu-se despre lupta forțelor patriotice din România, se arăta: „Ne stă în față ziarul lor — «România liberă»”. Se aprecia că este o publicație „de mare valoare”, care expune programul luptei forțelor patriotice: „Lupta pentru încetarea războiului, pentru răsturnarea guvernului Antonescu, pentru inaugurarea unui guvern cu adevărat național, pentru eliberarea patrioților din închisori”⁸. Ascultătorii erau informați de faptul că ziarul publică știri privind arestarea d-rului Petru Groza și a altor patrioți, despre arestări și condamnări la Timișoara⁹. Într-o altă emisiune, comentându-se un ordin de zi al lui I. Antonescu și sacrificiile care au fost impuse poporului român ca urmare a continuării de către guvernul anto-

⁸ Loc. cit., Buletine radio, emisiunea postului de radio Moscova din 26 martie 1944.

⁹ Loc. cit.

nescian a războiului alături de Germania hitleristă, se arăta că „niciodată nu a fost atât de evident cât de inutile sînt aceste jertfe“ și se sublinia : „Dar poporul român se așteaptă la altceva de la soldații săi. Se așteaptă ca baionetele soldaților români să se îndrepte în contra aceloră, în contra cărora s-au îndreptat armele părinților de la Oituz, Mărăști și Mărășești“ ¹⁰.

La informarea opiniei publice din țară asupra mersului operațiilor pe fronturile celui de-al doilea război mondial, precum și asupra evenimentelor importante ale vieții internaționale a contribuit și ascultarea emisiunilor în limba română ale altor posturi de radio, în speță Radio Londra și emisiunile de radio din S.U.A. Aceste posturi aduceau la cunoștință ascultătorilor punctele de vedere ale puterilor aliate, dar uneori — atunci cînd făceau loc declarațiilor sau comentariilor unor personalități politice, oameni de cultură, ziariști sau diplomați români care s-au desolidarizat de politica guvernului antonescian — prin intermediul lor își făcea auzită vocea și propaganda românească din exterior. Ce-i drept, această propagandă de pe teritoriul aliaților occidentali din coaliția antihitleristă nu emana de la o forță organizată la aceiași nivel cu cea a emigrației comuniste și mișcării antifasiste a prizonierilor români din U.R.S.S. și nu dispunea de un post de radio sau de emisiuni proprii. Totodată, personalitățile la care ne-am referit reprezentau diferite poziții ale forțelor burgheze aflate în opoziție față de guvernul antonescian. Propaganda lor avea drept urmare mai puțină continuitate și se baza pe un program mai puțin coerent, reflecta contradicțiile caracteristice acestor poziții și dezbinările din emigrație. Ea rămînea, însă, în esență, orientată spre aceleași mari deziderate naționale, contribuind la dezvoltarea stării de spirit antinaziste în țară. Așa cum rezultă dintr-o dare de seamă ¹¹ prezentată în luna septembrie 1941 într-o adunare generală a aderenților la Mișcarea Românilor Liberi din Anglia, încă în toamna anului 1940 „s-au inițiat și ținut la Radio... o serie de discursuri inspirate și unele chiar făcute de membrii Mișcării, cu tendința de a convinge neamul românesc că numai o rezistență armată poate să ne salveze onoarea și Patria“. Auditoriul a fost informat că, pînă la data adunării, s-au ținut 14 discursuri la radio. O asemenea activitate s-a desfășurat și în S.U.A. Astfel, de pildă, postul de radio „New York“ a transmis declarații ale lui Carol Davila, fost ministru al României în S.U.A., în care acesta, arătînd — în perioada ce a urmat mării victorii sovietice în bătălia de la Kursk-Orel — situația din ce în ce mai dificilă a Germaniei hitleriste pe frontul de răsărit, sublinia necesitatea revizuirii politicii statelor antrenate în război alături de Germania. Respingînd poziția acelor cercuri care își mai puneau speranțele într-o soluție ce s-ar ivi ca urmare a unei rupturi între aliații occidentali și U.R.S.S., el spunea : „Repet cu inistență : *Români, ieșiți imediat din război*. Singura noastră speranță e să înlăturăm o catastrofă și mai mare, salvînd unitatea noastră națională“ ¹².

Poziția personalităților românești din emigrație se făcea cunoscută și prin presa populației de origine română din S.U.A., ale cărei organizații — de pildă societatea „Alianța românilor pentru democrație“ din Chicago și „Asociația culturală a americanilor de origine română“ — s-au situat pe o poziție net antinazistă, de sprijinire a războiului împotriva puterilor Axei

¹⁰ Loc. cit., Buletine radio, emisiunea postului de radio Moscova din 15 aprilie 1944.

¹¹ Arhiva M.A.E., fond 71/Anglia, 1941—1944, vol. 42, filele 48—63.

¹² Cuvîntarea d-lui Carol Davila la postul de radio „New York“, în „România liberă“, nr. 6 din 15 septembrie 1943.

și de luptă pentru ieșirea României din războiul hitlerist și alăturarea ei la Națiunile Unite. Unele dintre declarațiile și luările de poziție ale personalităților române din emigrație, publicate în ziarele „America” și „The New Pioneer”, ajungeau, pe calea undelor, prin posturile de radio americane, în special „Vocea Americii”, și la cunoștința opiniei publice din România.

Este, desigur, dificil de găsit o formulă de măsurare prin parametri concreți a eficienței propagandei din exterior, în special a celei efectuate pe calea undelor, care se bucura de audiența cea mai largă. Dar un semn al acestei eficiențe îl găsim în numeroasele rapoarte ale organelor represive, care semnalau cu îngrijorare fenomenul ascultării postului de radio „România liberă” și a posturilor de radio aliate și răspîndirii știrilor recepționate pe această cale. Forțele Rezistenței antihitleriste din România elaborau și răspîndeau buletine radio conținînd sinteze ale emisiunilor recepționate. Aceste buletine serveau și ca una dintre sursele de știri folosite de redacțiile publicațiilor patriotice clandestine. În felul acesta, propaganda românească din emigrație se transforma și într-un instrument al propagandei antihitleriste din interior. Nu întîmplător, ziarul patriotic central „România liberă” publica, chiar în primul său număr, din 28 ianuarie 1943, următorul tabel :

Posturile de radio ascultate de patrioți

Postul	Ora	Unda
„România liberă”	8,30	32
	13	32
	22,35	42
Postul de eliberare (Vlaicu)	20,30	42
Radio pentru ostași	17,10	50,13
Radio Londra	8,20	31
	17,30	24,92
	21,45	31 și 41
Radio Moscova	5,30	32
	18	42
	19,30	42
	21,20	42
	23,45	42

Pe lângă cuvîntul îndreptat spre opinia publică din țară, un aspect important al propagandei românești din emigrație a fost activitatea ei în rîndurile numeroșilor români ajunși, prin forța unor împrejurări diferite, să se afle, în perioada respectivă, peste hotare.

O amploare deosebită a luat această activitate în U.R.S.S., unde, datorită împrejurărilor războiului, s-au aflat în lagărele de prizonieri zeci de mii de militari români. În condițiile respective, cadrul organizatoric și normele vieții cotidiene și activității generale din lagăre erau, firește, determinate și asigurate de către autoritățile sovietice corespunzătoare, dar în ceea ce privește aspectele cultural-politice ale acestei activități un rol de

prim ordin au jucat comuniștii români emigrați în U.R.S.S. și, într-o măsură mereu crescândă, antifasciștii din rîndurile prizonierilor. Audiența largă de care s-a bucurat propaganda antihitleristă în rîndurile masei de prizonieri se explică, desigur, nu numai prin eficiența propagandei înseși, ci prin faptul că ea cădea pe un teren fertil. Prizonierii ajungeau în lagăre fiind, în mare parte, sub influența stărilor de spirit antihitleriste ce se dezvoltau în rîndurile maselor populare din țară și ale armatei, împărțind dorința de a se pune capăt războiului în care România a fost antrenată alături de Germania, dorință alimentată de conștiința — chiar dacă de multe ori încă pasivă — că continuarea acestui război nu corespunde intereselor țării, de situația de pe front, de consecințele economice ale legăturilor cu Germania, de tratamentul aplicat trupelor române de către comandamentele hitleriste etc. În aceste condiții, propaganda antihitleristă a avut rolul de a activa aceste stări de spirit și a le orienta spre trecerea la fapte, la organizare în vederea participării directe la lupta antihitleristă. Ea s-a desfășurat, inițial, sub formă de conferințe, convorbiri în grup sau individuale, activități cultural-educative și artistice în cluburi, gazete de perete, broșuri etc.

Pe măsură ce activitatea — atât cea de propagandă, cât și cea a prizonierilor — a depășit faza acțiunilor unor grupuri din diverse lagăre, fără legătură între ele, și a început să dobîndească contururile unei adevărate mișcări antihitleriste organizate a prizonierilor de război români, formele amintite s-au dovedit a fi insuficiente. Printre altele, se simțea nevoia și a unui organ de presă care să contureze pozițiile comune ale mișcării, să prilejuiască informarea reciprocă a prizonierilor din diferite lagăre, să confere un caracter unitar propagandei. Prima conferință a prizonierilor români din U.R.S.S., desfășurată în luna ianuarie 1942 în lagărul nr. 99, cu participarea a 876 de delegați, a adresat comandamentului Armatei roșii solicitarea de „a permite scoaterea unui ziar în limba română, organ al prizonierilor români”¹³.

Primul număr al ziarului „Graiul liber”, purtînd deviza: „Pentru o Românie liberă și independentă”, a apărut la mijlocul lunii februarie 1942. El sublinia, de la bun început, că „Interesele vitale ale poporului român cer nu victoria lui Hitler, ci zdrobirea și înfrîngerea lui...”. În cuvîntul inaugural *Către cititorii noștri*, ziarul sublinia că „va exprima gîndul și voința prizonierilor români de a lupta pentru România liberă și independentă”, împotriva dominației hitleriste și a războiului în care a fost aruncată țara, va publica informații autentice asupra situației din România, asupra luptei poporului, asupra situației de pe fronturi și va căuta să răspundă interesului manifestat de prizonieri față de construcția socialistă din U.R.S.S. și lupta poporului sovietic împotriva Germaniei naziste.

Cercetarea numerelor ziarului editate în perioada următoare (în 1942, au apărut 25 de numere, în 1943 — 39, în 1944 — 47, toate în format obișnuit de ziar cu 4 pagini) atestă că publicația și-a îndeplinit cu cinste sarcinile asumate, devenind principalul instrument al propagandei antihitleriste în rîndurile prizonierilor. Chiar primul său număr aducea la cunoștința masei acestora apelul adoptat de conferința delegaților prizonierilor români din ianuarie 1942, în care, după ce se sublinia puterea alianței antihitleriste a U.R.S.S., Marii Britanii și S.U.A., era relevată poziția programatică a conferinței, din care rezulta că participanții s-au situat pe pozițiile luptei antihitleriste cu caracter popular, în care marile deziderate de ordin național

¹³ „Graiul liber”, ziar al prizonierilor români din U.R.S.S., nr. 1 din februarie 1942.

se îmbinau cu năzuințe de ordin social : „Poporul român... vrea o Românie liberă și independentă, în care stăpîn să fie însuși poporul român, în care muncitorul și munca lui să ocupe un loc de cinste în viața obștească a țării, iar pămîntul scaldat în sudoarea țaranului și acaparat de către boierii români să aparțină țărănimii...

Noi, românii, nu dorim stăpînirea străină a generalilor germani. Noi dorim să avem cîrmuirea noastră românească, reprezentată printr-un guvern cu adevărat național al României, un guvern al păcii, libertății și independenței României !“.

Un merit incontestabil al ziarului, reflectînd orientarea generală a propagandei antihitleriste românești din U.R.S.S., a fost străduința de a menține viu în rîndurile prizonierilor sentimentul legăturii cu poporul român, cu evenimentele din țară, conștiința că activitatea lor antihitleristă este o parte integrantă a luptei generale a forțelor patriotice românești, definirea poziției lor politice în funcție de linia fundamentală promovată în țară de P.C.R. și forțele cu care acesta colabora. Într-un articol intitulat : *Mișcarea antifascistă a prizonierilor români ia avînt*, se releva, de pildă, că prizonierii „și-au însușit în întregime platforma frontului patriotic antifascist din România : unirea tuturor românilor, fără deosebire de convingere politică și de poziție socială, unirea tuturor celor care sînt gata de a trece imediat la luptă hotărîtă prin orice mijloace împotriva lui Hitler și a lui Antonescu într-un larg front patriotic antihitlerist...”¹⁴. Ziarul a publicat diferite știri din țară, informații în legătură cu soarta populației românești în teritoriul smuls țării prin dictatul de la Viena, știri despre situația trupelor române de pe front etc.

Prizonierii erau ținuți la curent, prin intermediul ziarului, cu ceea ce se petrecea pe principalele fronturi, cu ordinele de zi ale Comandamentului suprem al armatei sovietice, cu pozițiile adoptate de puterile coaliției antihitleriste, cu lupta popoarelor împotriva ocupanților hitleriști, în special cu evoluția acestei lupte în Iugoslavia, Polonia, Franța.

Fără a mai intra în detalii, vom cita cîteva din rubricile ziarului, sugestive în ceea ce privește conținutul său și locul deținut în cadrul propagandei românești din emigrație : *Ce se petrece în România ? ; Vestii de acasă ; Prin Uniunea Sovietică ; Ce se petrece în lumea întreagă ? ; Lupta popoarelor subjugate contra cîmpitorilor ; Cuvîntul prizonierilor români din U.R.S.S. ; Din lagărele de prizonieri ; Viața culturală a lagărelor ; Poșta redacției ; Pagina literară* (în aceasta din urmă, apăreau creații ale marilor prozatori și poeți români și creații proprii ale prizonierilor).

Corespunzător orientării întregii propagande antihitleriste românești de pe teritoriul U.R.S.S. și evoluției mișcării prizonierilor români, ziarul „Graiul liber” a pus un accent tot mai mare, în special începînd din a doua jumătate a anului 1943, pe propagarea în rîndurile masei de prizonieri a ideii necesității de a contribui în mod cît mai activ la lupta pentru îndeplinirea obiectivelor forțelor patriotice românești. După cum se știe, în rîndurile comuniștilor români emigrați și ale militarilor români din prizonierat și-a făcut tot mai puternic loc dorința de a organiza unități militare românești, de a participa cu arma în mînă la lupta pentru înfrîngerea Germaniei hitleriste. Căutarea celor mai potrivite forme și a celor mai eficiente mijloace de a participa la lupta antihitleristă a stat în centrul atenției în timpul dezbaterilor din vara anului 1943, premergătoare unei noi conferințe a prizonierilor. Cu acest prilej, avea loc și o precizare a obiectivelor politice

menite să mobilizeze prizonierii, iar „Graiul liber“ a jucat un rol important în popularizarea pozițiilor și propunerilor prizonierilor din diferite lagăre și de diferite categorii. El a adus, de pildă, la cunoștința generală 12 obiective de acțiune propuse de un grup de 62 de ofițeri din lagărul nr. 160, obiective care se concentră în jurul unor asemenea sarcini ca : „încetarea imediată a războiului și ruperea alianței cu Germania ; anularea actului de arbitraj de la Viena, prin care s-a făcut ciuntirea Ardealului, înlocuirea guvernului Antonescu cu un guvern național democrat“¹⁵. În septembrie 1943, ziarul a acordat un spațiu amplu relatărilor privind lucrările Conferinței reprezentanților tuturor prizonierilor români din U.R.S.S., desfășurată în localitatea Krasnogorsk, de lângă Moscova, popularizării apelului lansat de această conferință și cererii adresate lui I. V. Stalin, ca șef al guvernului sovietic, de a aproba constituirea de unități de voluntari români și a le acorda sprijinul material necesar. „Sintem ferm hotărâți — se arăta în textul cererii publicat de ziar — să facem tot ce ne stă în puteri pentru a ne ajuta patria să rupă orice legături cu Germania hitleristă și prin aceasta să evităm catastrofa spre care se rostogolește țara noastră. Sintem convinși că, în situația actuală, cel mai eficace ajutor pe care îl putem da noi poporului nostru este lupta cu arma în mână. De aceea, vă rugăm din tot sufletul, domnule mareșal, să ne permiteți și să ne ajutați nouă, prizonierilor de război români care ne aflăm în Uniunea Sovietică, să formăm unități militare pentru a lupta contra forțelor armate hitleriste“¹⁶.

După cum se știe, în urma aprobării guvernului sovietic, în toamna anului 1943 a fost constituită Divizia de voluntari „Tudor Vladimirescu“, mai târziu Divizia „Horia, Cloșca și Crișan“, iar un număr de foști prizonieri au făcut parte din grupe însărcinate să organizeze acțiuni de partizani, unele din ele trimise în România, altele parașutate, în toamna anului 1944, în Cehoslovacia. În aceste condiții, au sporit și s-au diversificat și sarcinile propagandei antihitleriste românești, ea desfășurându-se acum și prin mijloacele specifice aparatului politic și de educație din unitățile constituite. În afara „Graiului liber“, activitatea de propagandă beneficia acum și de aportul ziarului Diviziei „Tudor Vladimirescu“ — „Înainte“. „Graiul liber“ și-a desfășurat mai departe activitatea, el fiind, în continuare, destinat prizonierilor rămași în lagăre, dintre care un număr foarte mare își manifestaseră și ei dorința de a se înrola în unități de voluntari. După 23 August 1944, în condițiile în care România întorsese armele împotriva Germaniei hitleriste, ziarul a devenit un important mijloc de informare a prizonierilor români din U.R.S.S. cu privire la evenimintele istorice din țară și la mersul operațiilor pentru izgonirea definitivă de pe teritoriul ei a trupelor hitleriste și horthyste, precum și pentru eliberarea Ungariei și Cehoslovaciei, la care lua parte activă armata română. Trebuie menționat că, datorită rămânerii unui număr însemnat de prizonieri în lagăre și un anumit timp după încheierea victorioasă a războiului împotriva Germaniei hitleriste, „Graiul liber“ și-a continuat apariția și în anii ce au urmat. Desigur, sarcinile lui erau acum de altă natură, un spațiu amplu fiind consacrat informării prizonierilor cu privire la marile transformări înnoitoare care aveau loc în patrie, la activitatea de refacere economică etc.

¹⁵ „Graiul liber“ din 11 iulie 1943.

¹⁶ „Graiul liber“ din 25 septembrie 1943.

O activitate de propagandă ai cărei destinatari erau cetățenii români aflați peste hotare au desfășurat și cercurile emigrației române din alte state ale coaliției antihitleriste. Această propagandă se adresa unui mediu diferit — ca număr și compoziție — față de cel de pe teritoriul U.R.S.S. În afară de personalități politice, diplomați, ziariști, oameni de cultură, în aceste țări rămăseseră un număr de studenți români și alte categorii de cetățeni. Darea de seamă a Mișcării Românilor Liberi¹⁷, citată mai sus, semnalează, de pildă, „curajul celor 22 marinari români, care au preferat să lupte alături de atâtea națiuni în bătălia Atlanticului, decît să se întoarcă la căminele lor“. În Anglia, S.U.A., Canada, au avut loc încercări de organizare a emigrației românești, care, chiar dacă nu au ajuns la crearea unei mișcări unitare, au contribuit la înfăptuirea acțiunii de propagandă. Astfel, la 29 noiembrie 1940, s-au pus în Anglia bazele Mișcării Românilor Liberi¹⁸, în frunte cu un Comitet Național, avînd ca președinte pe V.V. Tilea, fost ministru al României la Londra.

Pozițiile acestei mișcări au fost aduse la cunoștința românilor și a opiniei publice din acele țări printr-o serie de documente publicate. Astfel, într-un manifest din ianuarie 1941, se adopta o atitudine potrivnică Germaniei hitleriste, se exprima încrederea în puterile apusene și dezideratul unei „democrații pozitive“ ca regim politic al României viitoare¹⁹. Tot în ianuarie 1941, s-a lansat un manifest împotriva fărădelegilor făptuite în țară de legionari și a guvernului I. Antonescu — Horia Sima²⁰. Mișcarea și-a precizat poziția și în importanta problemă a războiului în care a fost antrenată țara. După cum se arată în darea de seamă citată, „Față de războiul dintre România și Rusia noi am luat o atitudine comună în scrisoarea publicată de «Times» (25 iunie 1941), în care am arătat că războiul este dorit doar de Germania, și nu de România...“²¹.

În ceea ce privește statutul acestei mișcări, este semnificativă declarația lui Eden, ministrul britanic al Afacerilor Externe, făcută la 10 februarie 1943 în Camera Comunelor, declarație în care se arăta că guvernul britanic „nu a recunoscut o așa numită «Mișcare a României Libere»“, că nu o consideră reprezentativă pentru opinia generală din România sau pentru românii din Anglia, dar „a apreciat, totuși, dorința românilor din această țară de a contribui la efortul de război al Națiunilor Unite. Din această cauză, a numit un ofițer de legătură a cărui funcțiune este să dea ajutorul și călăuzirea necesare în acest scop“²². În această situație, activitatea organizației — de fapt a Comitetului amintit — s-a desfășurat, așa cum se arăta încă în darea de seamă din septembrie 1941, menționată mai sus, „cu resurse atît de slabe și în ciuda multor piedici și situații dezavantajoase“, dar în plan propagandistic a continuat organizarea de conferințe, publicarea de broșuri și de articole în diferite ziare. Aderenți ai acestei mișcări au creat grupuri „Free Romania“ („România liberă“) în S.U.A. și Canada, care au obținut sprijinul ziarului românesc din Detroit — „Solia“ —, și au publicat revista „Free Romania“²³.

¹⁷ Arhiva M.A.E., fond 71/Anglia, 1941—1944, vol. 42, filele 48—63.

¹⁸ Loc. cit.

¹⁹ Loc. cit.

²⁰ Loc. cit.

²¹ Loc. cit.

²² Loc. cit., fila 65.

²³ Loc. cit., filele 4 și 4 bis.

Spre deosebire de propaganda românească din emigrație desfășurată pe și de pe teritoriul puterilor coaliției antihitleriste, importanta activitate de propagandă a emigrației române din Franța se desfășura nu în și din exteriorul, ci în interiorul Europei dominate de naziști, în condițiile luptei clandestine a Rezistenței antihitleriste. Ca și propaganda antihitleristă a emigrației românești din Uniunea Sovietică, ea se adresa unui număr mare de români prezenți pe teritoriul țării respective, dar, spre deosebire de prima, nu dispunea de posibilități și mijloace pentru a îndeplini și o funcție propagandistică în rîndul opiniei publice din țară.

Așa cum se știe, după capitulare, Franța se găsea într-o situație extrem de grea. Circa două treimi din teritoriul ei — partea de nord — se afla sub ocupația militară nemijlocită a naziștilor, iar o treime — partea de sud — sub autoritatea guvernului de la Vichy (Pétain-Laval), care promova, sub forma așa-zisei „colaborări“, o politică de supunere față de Germania hitleristă. În atare condiții, propaganda patrioților francezi și a antifasciștilor străini aflați pe teritoriul Franței era organizată, în primul rînd, cu mijloace clandestine.

După unele date, în ajunul celui de-al doilea război mondial, în Franța se aflau circa 14 000 de imigranți români²⁴. Ei proveneau din muncitori și meseriași, negustori și intelectuali stabiliți în această țară în perioada dintre cele două războaie mondiale. La aceștia se adăugau tineri aflați la studii și diverse categorii de intelectuali sosiți la specializare. Pe teritoriul Franței se aflau, începînd din februarie 1939, cadre politice și combatanți antifasciști — voluntari români din Brigăzile internaționale din Spania, ce fuseseră internați în lagăre de concentrare, din care mulți au reușit să evadeze.

În septembrie 1939, la izbucnirea războiului, 2 000 de români s-au înrolat voluntar, luptînd în rîndurile Armatei I franceze²⁵ împotriva nazismului pînă la încheierea armistițiului, în iunie 1940. Ulterior, patrioții români s-au înrolat în mișcarea de rezistență, luptînd alături de fiii poporului francez împotriva ocupanților. Ei au reînviat tradițiile — din timpul revoluției de la 1848 și din zilele Comunei din Paris —, ale participării active a românilor prezenți în Franța la lupta maselor populare franceze, precum și tradițiile alianței româno-franceze din anii primului război mondial, înțelegînd că orice lovitură dată Germaniei hitleriste, orice pas înainte în lupta pentru eliberarea Franței constituiau un cîștig și pentru eliberarea propriei lor țări.

Un rol important în recrutarea și organizarea partizanilor români în rezistența franceză au avut comuniștii din cadrul coloniei române din Franța, în frunte cu Gheorghe Vasilichi, cărora li s-au alăturat foștii voluntari români din Spania republicană.

Organizația de partid a comuniștilor români, prin activitatea sa, a devenit una din organizațiile de frunte ale M.O.I. (Mina de lucru imigrată). În perioada inițială, de stabilire a contactelor și legăturilor între antifasciștii români din Franța, propaganda se făcea pe cale orală. Conducerea de partid a imigrației române, în urma unor întîlniri avute cu cadre de conducere ale Partidului Comunist Francez, i-a informat pe compatrioți despre poziția acestora, favorabilă antrenării cît mai largi a imigranților la lupta poporului francez împotriva ocupanților. În propaganda desfășurată în masa imigranților români era argumentată ideea că, luptînd pentru în-

²⁴ *Români în Rezistența franceză*, Editura politică, București, 1969, p. 10.

²⁵ „La Roumanie Libre“, nr. 11 din noiembrie 1944.

frîngerea fascismului, alături de patrioții francezi, ei acționează, în același timp, pentru eliberarea propriei lor țări. Totodată, publicațiile patriotice franceze erau multiplicare și difuzate printre români. Prin intermediul acestei literaturi, antifasciștii români luau cunoștință despre atrocitățile săvârșite în Franța de către nașiști, despre evoluția acțiunilor militare pe diferite fronturi și, mai ales, despre mișcarea de rezistență a patrioților francezi. Dealtfel, printre primele acțiuni desfășurate de combatanții români în Franța s-au înscris cele privind răspîndirea unor manifeste, a presei franceze ilegale și a altor tipărituri, precum și lipirea de afișe, scrierea de lozinci cu vopsea pe ziduri etc.²⁶

Din vara anului 1941, românii încep să acționeze cu arma în mînă în Rezistența franceză. Documentele vremii îi menționează luptînd la Paris și împrejurimi, la Marsilia, Toulon, Grenoble, Toulouse, Limoges, Saint-Etienne, Bordeaux, Nancy, Ardèche, Lyon, Pas de Calais²⁷ etc.

La ampla mișcare de rezistență franceză au participat patrioți români, indiferent de starea socială și de convingeri politice. Inspirîndu-se din experiența poporului francez, care, în luna mai 1943, și-a unit forțele în cadrul Consiliului Național al Rezistenței, antifasciștii români au creat, în septembrie 1943, la Paris, Frontul Național Român din Franța, grupînd toate elementele democratice românești care luptau pe teritoriul Franței în rîndurile Rezistenței. Președinte al Frontului a fost savantul român de renume mondial Traian Vuia, stabilit în Franța încă înaintea primului război mondial. Începînd din octombrie 1943, Frontul Național Român a editat ziarul ilegal, în limbile română și franceză, „La Roumanie Libre” — „România liberă”. Prin intermediul acestuia, a pătruns în rîndul românilor din Franța cuvîntul conducătorilor imigrației patriotice române. Ziarul menționat, care apărea lunar, într-un tiraj de 5 000 de exemplare²⁸, a fost principala publicație a Rezistenței române din Franța. Comunitatea idealurilor pentru care luptau românii în țară și cei din emigrație a fost concludent exprimată în articolul programatic al acestui ziar, care preciza că Frontul Național Român „este o mișcare de masă, din care fac parte patrioții români, provenind din toate păturile sociale și de toate credințele politice”²⁹. Frontul Național Român a transpus în viață hotărîrile Comitetului Francez de Eliberare Națională, recunoscîndu-l ca „singurul guvern legal al Franței”³⁰.

Ziarul „România liberă” reprezenta o tribună de propagandă în rîndul emigrației române din Franța, avînd ca scop crearea unei opinii antifasciste în rîndul tuturor românilor care se aflau pe teritoriul acestei țări, informarea lor și a patrioților francezi despre acțiunile antihitleriste din România, mobilizarea românilor la lupta de rezistență a poporului francez, popularizarea contribuției partizanilor români la eroica bătălie desfășurată de Rezistența franceză.

Parcurgînd problematica abordată de ziarul „România liberă”, se desprinde concluzia că publicația propaga aceleași mari teme și obiective pe care le întîlnim în publicistica antifascistă din România, adică lupta pentru eliberarea țării și a poporului român de sub dominația hitleristă. „Editînd acest ziar — preciza redacția —, intenția noastră a fost să con-

²⁶ *Români în Rezistența franceză*, p. 18.

²⁷ Despre aportul românilor din Franța la lupta de eliberare a poporului francez, a se vedea pe larg volumul : *Români în Rezistența franceză*.

²⁸ *Ibidem*, p. 181.

²⁹ „România liberă”, nr. 2 din noiembrie 1943.

³⁰ „România liberă”, nr. 4 din martie 1944.

tribuim cu modestele noastre mijloace la marea mișcare de eliberare a Patriei noastre". Dealtfel, numărul 3 al ziarului publica un document programatic al Frontului Național Român din Franța, intitulat : *Program de acțiune și de îndrumare*, în care se sublinia : „Noi, românii din Franța, nu vrem ca națiunea franceză să confunde guvernul Antonescu cu poporul român. Cei ce minuite coasa și ciocanul, cei ce exprimă adevărata gândire românească, cei ce suferă, poporul român, este cu inima de partea popoarelor ce combat în contra asupririi nemțești. Sintem cu poporul francez în același front de luptă pentru o lume mai bună". În continuare, sint enumerate obiectivele, în 16 puncte, pentru care se angaja să lupte Frontul Național Român din Franța : alungarea guvernului Antonescu și ieșirea României din războiul antisovietic (punctul 2) ; izgonirea hitleriștilor din țară și alăturarea României la forțele Națiunilor Unite (punctul 4) ; instaurarea unui guvern național „ieșit din alegeri libere" (5) ; restabilirea libertăților democratice (8) ; stabilirea de bune relații cu țările vecine, cu Uniunea Sovietică și cu puterile aliate (13) ; stringerea relațiilor economice și culturale „între o Franță liberă și o Românie independentă" (14) ; încadrarea tuturor românilor din Franța în rîndurile eroiceii Rezistențe a poporului francez (16). Enunțînd aceste sarcini, documentul-program conchidea : „Istoria milenară de suferințe și de luptă a poporului român îi dă dreptul la o viață mai bună și la libertate" ³¹.

Considerîndu-se ca parte a publicisticii antifasciste românești, ziarul „România liberă" informa, număr de număr, despre situația din România, popularizînd acțiunile de luptă ale „milioanelor de locuitori din România, ce n-au încetat un singur moment rezistența..." ³² Sint consemnate știri privind organizarea mișcării de rezistență din România, formele de manifestare și creșterea ei în amploare, concluzionîndu-se că „frații noștri din România au înțeles datoria momentului" ³³. Manifestîndu-și încrederea în succesul luptei poporului român pentru independența și integritatea țării sale, ziarul „România liberă" a deschis o rubrică de discuții, intitulată *Tribuna liberă*, prin care invita masa emigrației române din Franța să-și spună părerea cu privire la regimul politic necesar în România după eliberarea de sub dominația fascistă. Și aceasta, preciza ziarul, deoarece „eliberarea teritoriului românesc înseamnă renașterea României, reînnoirea totală a instituțiilor și a moravurilor politice românești" ³⁴.

Menținînd viu în rîndul emigrației române spiritul legăturii cu patria, ziarul „România liberă" populariza, concomitent, obiectivele și linia politică ale Rezistenței franceze, propaga ideea privind comunitatea de interese ale celor două popoare în lupta activă împotriva dușmanului hitlerist, caracterul profund patriotic al angajării românilor în mișcarea franceză de rezistență. După cum s-a arătat, unul din obiectivele importante ale Programului de acțiune al F.N.R., publicat în numărul 3 al ziarului „România liberă", se referea la îmbinarea sentimentelor patriotice cu spiritul de solidaritate, cu lupta poporului francez împotriva dușmanului comun — nazismul cîmpitor. Argumentînd, într-un alt număr, necesitatea participării tuturor românilor din Franța la lupta poporului francez, ziarul declara că această datorie izvorăște, pe de o parte, din necesitățile momentului, adică ale angajării întregii populații din Franța,

³¹ „România liberă", nr. 3 din februarie 1944.

³² „România liberă", nr. 6 din mai 1944.

³³ *Ibid.*

³⁴ „România liberă", nr. 2 din noiembrie 1943.

inclusiv a coloniilor de străini, în marea luptă contra asupritorilor naziști, iar pe de altă parte din convingerea că, luptînd cu arma în mînă împotriva naziștilor, se aduc „în acest mod cele mai mari servicii patriei noastre, România”³⁵.

Mobilurile propagandei în vederea antrenării românilor din Franța la lupta de eliberare a poporului francez au fost precizate cu claritate în scrisoarea Frontului Național Român adresată Consiliului Național al Rezistenței franceze. Documentul, publicat în numărul din martie 1944 al ziarului „România liberă”, reafirmă ideea că aderarea antifasciștilor români din Franța la ampla și viguroasa Rezistență franceză izvorăște din conștiința că fiecare lovitură dată Germaniei naziste, indiferent de loc, reprezintă „un pas înainte spre o Românie și o Franța libere și independente”. Solidaritatea românilor din Franța cu lupta poporului francez avea la bază și motive de ordin mai general, de natură sentimentală. În documentul pe care-l evocăm, se trec în revistă tradițiile îndelungate de prietenie și solidaritate româno-franceze, materializate în luptele comune pentru libertate și independență³⁶.

Propaganda desfășurată de Frontul Național Român prin intermediul organului său de presă a avut un ecou favorabil în rîndul emigrației române și a fost privită cu simpatie în cercurile Rezistenței franceze. Constatînd acest fapt, redacția ziarului „România liberă” scria: „Sîntem bucuroși să constatăm ecoul profund ce l-a găsit (F.N.R. — *n.n.*) în masele de români din Franța și marele număr de adeziuni și încurajări venite din straturile emigrației noastre”³⁷. Întrucît în scrisorile primite la redacție numeroși români cereau precizări privind modul în care ei ar putea fi utili în lupta inițiată de Frontul Național Român, Comitetul de propagandă al F.N.R. a dat publicității, prin intermediul ziarului, un ansamblu de șase indicații practice, începînd cu difuzarea publicației „România liberă” și sprijinirea materială a luptătorilor (prin bani, adăpost etc.), pînă la încadrarea în rîndul forțelor armate ale Rezistenței³⁸.

Eficiența propagandei desfășurate în rîndurile emigrației române s-a materializat prin înrolarea unui număr mare de români în mișcarea de rezistență din Franța, ei luptînd cu vitejie alături de fiii poporului francez împotriva ocupanților. În paginile „României libere”, sînt consemnate pe larg faptele de arme ale antifasciștilor români. Astfel, în numărul din martie 1944 al ziarului, se scrie: „Noi ne mîndrim cu activitatea tuturor compatrioților noștri în rîndurile rezistenței active a poporului francez... Sîntem mîndri că printre primele grupuri ale F.T.P. (francțirori — partizani — *n.n.*), acești curajoși soldați fără uniformă, se găsea și un grup român”. Ziarul anunța moartea eroică a lui Iosif Clisci, căzut cu arma în mînă „în lupta pentru eliberarea Franței”³⁹. În numerele următoare ale ziarului „România liberă”, se aduc noi mărturii privind participarea activă a emigrației române la „marea și nobila luptă” a francțirorilor și partizanilor francezi. Evidențiînd aportul românilor din Franța la lupta de eliberare a poporului francez, „România liberă” din mai 1944 scria: „În această mare luptă dusă cot la cot cu poporul francez, românii au dat sacrificiul a zeci de bărbați și femei, dînd exemplul unui curaj admirabil în fața Gestapoului și a poliției din Vichy, suportînd cu un moral demn greu-

³⁵ „România liberă”, nr. 4 din martie 1944.

³⁶ *Ibid.*

³⁷ „România liberă”, nr. 6 din mai 1944.

³⁸ „România liberă”, nr. 4 din martie 1944.

³⁹ *Ibid.*

tățile închisorilor, murind ca eroi în fața plutonului de execuție sau în detașamentele de partizani”⁴⁰.

Ultimul număr ilegal al ziarului „România liberă” a apărut în ediție specială, în august 1944, cu o *Chemare către toți românii din Franța*, cuprinzând în opt puncte îndrumări concrete pentru pregătirea insurecției naționale, pe baza indicațiilor transmise de comandamentul Forțelor Franceze de Interior⁴¹. Și, într-adevăr, în vara anului 1944, antifasciștii români au participat la acțiunile insurecționale ale poporului francez în diferite orașe și regiuni ale Franței. Pe unii dintre ei îi găsim pe baricadele insurecției pariziene, declanșate la 19 august 1944, aducându-și contribuția la ocuparea unor instituții, inclusiv a Legației României din Paris.

Mișcarea insurecțională din Franța a coincis în timp cu începutul revoluției de eliberare națională, antifascistă și antiimperialistă, din România — insurecția din august 1944, organizată de Partidul Comunist Român, în colaborare cu celelalte forțe patriotice. Vestea despre răsturnarea regimului antonescian și alăturarea României la coaliția antihitleristă a fost primită cu cel mai înalt entuziasm de către patrioții români din Franța și de către poporul francez. Această stare de spirit s-a reflectat și în mesajul adresat guvernului român la 24 august de către Traian Vuia, președintele Frontului Național Român din Franța. Mesajul, apărut în primul număr legal al ziarului „România liberă”, după ce saluta evenimentele istorice din România, aducea la cunoștință guvernului român că Frontul Național Român din Paris „își propune să continue lupta, alături de aliați, de Franța, și astăzi alături de armata română, pentru o soartă mai bună a poporului român și va continua să lămurească opinia publică franceză asupra aspirațiilor națiunii noastre pentru o viață mai bună”⁴².

Un aspect important — încă prea puțin cercetat — al activității emigrației române din diverse țări a fost acela de a informa opinia publică, cercurile politice și guvernamentale din țările coaliției antihitleriste asupra adevăratelor deziderate vitale ale poporului român, asupra cauzelor nefireștii prezențe a României de partea Germaniei în război, de a cuceri și a dezvolta simpatii față de cauza poporului român. În această privință, a avut importanță atît acțiunea publică de propagandă, cît și acțiunile întreprinse direct pe lângă cercurile conducătoare din țările respective.

O însemnătate deosebită a avut în acest sens formularea clară și fermă de către emigrația comunistă română din U.R.S.S., de către alți antifasciști români prezenți acolo și de către larga mișcare a prizonierilor români a intereselor și obiectivelor fundamentale ale poporului român. Însăși sublinierea constantă a faptului că activitatea lor constituie o parte integrantă a luptei forțelor patriotice din țară pentru o Românie liberă, democratică și independentă și anularea dictatului de la Viena, expresia practică dată dorinței de a participa cu arma în mînă la lupta împotriva nazismului au simbolizat în ochii opiniei sovietice distincția ce se impunea a se face între poporul român și regimul din țară, guvernul antonescian vinovat de împingerea României în războiul antisovietic. Interesele fundamentale ale României au fost susținute cu consecvență de cadrele de bază ale P.C.R. și prin intermediul contactelor pe care le aveau cu diferiți activiști și cadre de conducere ale P.C.U.S. și statului sovietic. Astfel,

⁴⁰ „România liberă”, nr. 6 din mai 1944.

⁴¹ „România liberă”, nr. 8 din august 1944.

⁴² „România liberă”, nr. 9 din septembrie 1944.

de pildă, avînd în vedere vînturarea de către diferite cercuri interesate a unor așa-zise „soluții” ale „problemei Transilvaniei” contravenind intereselor naționale ale României și folosirea în favoarea acestor „soluții” a argumentului participării regimului antonescian la războiul antisovietic, militantul comunist Valter Roman, care răspundea nemijlocit la Moscova de postul de radio „România liberă”, a adresat, la 24 iulie 1944, o scrisoare lui M. M. Litvinov, locțiitor al Comisarului poporului pentru Afacerile Externe, în care a expus punctul de vedere al P.C.R., subliniind că este „singurul just și în concordanță cu adevărul istoric”⁴³. Combătîndu-se argumentele de genul celui amintit mai sus, care „nu sînt, însă, decît argumente în cel mai bun caz conjuncturale”⁴⁴, în scrisoare se releva că „În afara acestor «soluții» care nu rezolvă problema, există, firește, punctul de vedere pe care îl susține Partidul Comunist din România și pentru care a militat în tot timpul războiului postul de radio «România liberă», și anume că soluționarea problemei Transilvaniei înseamnă anularea «arbitrajului» de la Viena (august 1940) și reintegrarea Transilvaniei de nord în cadrul României.

În favoarea acestei teze ar putea fi invocate multe argumente, dintre care, însă, cel mai important mi se pare că este cel istoric.

Transilvania aparține României, deoarece majoritatea populației acestei regiuni istorice a fost și este și astăzi românească, deoarece poporul român a luptat secole de-a rîndul pentru unirea Transilvaniei cu România, unire care s-a realizat în decembrie 1918.

Acestea sînt realități a căror neluare în considerație n-ar putea decît complica atît evoluția lucrurilor (inclusiv desfășurarea războiului în ultima fază), cît și viitoarea așezare a păcii în acest colț al Europei, deși participarea României la agresiunea contra Uniunii Sovietice este un fapt de netăgăduit, dar pentru care n-ar fi nici rațional, nici just să sufere un popor întreg”⁴⁵.

Acțiuni de propagandă în rîndurile opiniei publice din țările respective și de susținere în fața cercurilor politice din aceste țări a unor puncte de vedere privind interesele României au întreprins și cercurile emigrației românești din Apus. După cum menționa V. V. Tilea în darea de seamă deja amintită⁴⁶, Mișcarea Românilor Liberi și-a propus, încă în manifestul din ianuarie 1941, să mențină „treaz în lumea anglo-saxonă interesul pentru cauza și drepturile neamului românesc”⁴⁷. În acest sens, se menționa că, în perioada respectivă, s-au tipărit 7 broșuri, s-au ținut 34 de conferințe, s-au scris 56 de articole în ziarele și revistele engleze și s-au trimis mai bine de 200 de articole în S.U.A., „au avut loc numeroase întreveneri cu personalități marcante, s-au dat numeroase interview-uri... și s-a desfășurat o activitate foarte intensă și importantă, care trebuie, însă, să rămînă secretă”⁴⁸.

Cu specificul imprimat de condițiile concrete respective, o anumită activitate în aceeași direcție a desfășurat și emigrația română din Franța. Astfel, pentru a populariza în rîndul francezilor faptele de arme ale antifasciștilor români din Franța, conducătorii emigrației române au hotărît,

⁴³ A se vedea scrisoarea în: Valter Roman, *File din trecut*, Editura militară, București, 1971, p. 254.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 255.

⁴⁵ *Ibid.*

⁴⁶ Arhiva M.A.E., fond 71/Anglia, 1941—1944, vol. 42, filele 48—63.

⁴⁷ *Loc. cit.*

⁴⁸ *Loc. cit.*

așa cum s-a mai arătat, ca, în paralel cu ediția română a „României libere“, să se tipărească și versiunea franceză — „La Roumanie Libre“. Ediția în limba franceză a ziarului, care era răspândită printre patrioții francezi, avea ca scop de a dovedi că poporul român nu trebuie confundat cu guvernării antonescieni și că românii din Franța „înțeleg să lupte împreună cu francezii contra nazismului înrobitor de popoare“⁴⁹.

După 23 August 1944 și pînă la sfîrșitul războiului, propaganda emigratiei române din Franța a pus, cu precădere, accentul pe funcția de popularizare a eforturilor României în războiul antihitlerist, de explicare în rîndul opiniei publice franceze a obiectivelor urmărite de țara noastră în acest război.

Firește, hotărîtoare pentru îndeplinirea marilor obiective ale forțelor antihitleriste din România a fost lupta poporului român, pasul istoric făcut de România la 23 August 1944 prin înlăturarea guvernului antonescian și alăturarea ei la lupta Națiunilor Unite. Dar și activitatea, amintită mai sus, a propagandei românești din emigrație și-a adus contribuția atît la lupta forțelor patriotice din țară, cît și la acțiunea pentru asigurarea unor perspective postbelice pe cît posibil mai favorabile intereselor naționale ale României.

În perioada de după 23 August 1944 și pînă la încheierea războiului, survin importante modificări în funcțiile și rolul propagandei antihitleriste românești din străinătate. În noile condiții, cînd toate mijloacele de propagandă din țară, atît cele guvernamentale, cît și cele aparținînd partidelor politice și organizațiilor de masă, își concentrează — cu nuanțele politice respective, bineînțeles — eforturile în vederea mobilizării tuturor forțelor în cadrul participării active a României la războiul antihitlerist, mesajul adresat de peste hotare opiniei din țară nu mai are importanța din trecut, nici din punctul de vedere al informării, nici din acela al formării opiniei. Crește, în schimb, funcția de popularizare a eforturilor României în războiul antihitlerist în rîndurile opiniei publice din țările coaliției antihitleriste, de explicare a obiectivelor urmărite de țara noastră în acest război.

⁴⁹ „România liberă“, nr. 4 din martie 1944.

Neocolonialismul, politica de dictat și imixtiune — obstacol în calea dezvoltării și afirmării de-sine-stătătoare a popoarelor din Africa, Asia și America latină

MARIETA IOVANELLI

În evoluția social-politică a lumii contemporane, apariția a peste o sută de noi state ca rezultat al succeselor repurtate de mișcările de eliberare națională, în procesul prăbușirii și abolirii complete a sistemului colonial — se înscrie ca un fenomen profund progresist, care deschide noi perspective transformării revoluționare a societății. Semnificația sa internațională rezultă din înseși structura și dinamica epocii noastre, de trecere revoluționară a omenirii de la capitalism la socialism, epocă a „lichidării dominației imperialiste, colonialiste și neocolonialiste, a așezării relațiilor dintre state și națiuni pe principii noi, de egalitate și respect al independenței și suveranității naționale”¹.

Pentru majoritatea acestor state, cucerirea independenței politice nu a pus capăt raporturilor de exploatare și de subordonare economică și financiară, presiunilor politice-ideologice și militare ale colonialismului, care, sub diferite aspecte, se perpetuează. După înlăturarea dominației coloniale evoluția lor continuă să depindă, și nu în mică măsură, de nevoile fostelor metropole și, în general, ale marilor puteri monopoliste, situație care le-a menținut în sfera lor de influență, păstrându-le statutul de surse de aprovizionare cu materii prime și piețe de desfacere. Relațiile impuse de acestea în timpul stăpînirii coloniale, deși au suferit unele modificări, au rămas în cadrul aceleiași ordini internaționale nefavorabile, bazate pe inechitate și injustiție, pe dominarea și asuprirea statelor mai mici și slabe economic de către cele dezvoltate.

În lupta pentru apărarea și consolidarea independenței și afirmarea identității lor naționale, popoarele care au pășit pe calea dezvoltării de-sine-stătătoare au de înfruntat numeroase greutăți și obstacole, de soluționat probleme deosebit de complexe. Ele trebuie să înlăture atît urmările îndelungatei dominații și asuprii coloniale, structurile social-economice eterogene și arhaice existente, cît și încercările cercurilor imperia-

¹ Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multi-lateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, Editura politică, București, 1975, p. 21.

liste de a ieși din criză prin aruncarea poverilor acesteia pe umerii altor popoare, prin crearea de monopoluri supranaționale, care acționează pentru aserviri economice, au de înfruntat uneltirile politicii neocolonialiste.

Profundele schimbări survenite în raportul de forțe în favoarea păcii, democrației și progresului, a afirmării tot mai puternice a voinței popoarelor de a înlătura cu desăvîrșire politica expansionistă, de dominație și dictat, au determinat regroupări pe arena mondială. „Asistăm în ultima vreme — așa cum arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — la o ascuțire a contradicțiilor în viața internațională, la o intensificare a tendințelor de reimpărțire a zonelor de influență, de întărire a dominației în diferite părți ale lumii”². Cunosoc, în același timp, o deosebită amploare a contradicțiilor dintre statele dezvoltate și cele în curs de dezvoltare, dintre corporațiile transnaționale și statele care au pășit pe calea dezvoltării independente și care luptă împotriva imperialismului, colonialismului și neocolonialismului, pentru a deveni deplin stăpîni pe destinele lor.

Cercurile monopoliste, neputîndu-se împăca însă cu situația existentă și neputînd împiedica procesul obiectiv de eliberare națională și socială, caută să-și revizuiască tactica, să renunțe la metodele tradiționale de subjugare fățișă, compromise, condamnate și respinse de popoarele respective, de opinia internațională. Pentru depășirea unor contradicții și recîstigarea pozițiilor și influenței economice și politice anterioare, pentru a și le menține acolo unde, cu mari dificultăți, le mai dețin, pentru a contracara înfrîurirea tot mai puternică a ideilor revoluționare de libertate, independentă și progres, marile puteri monopoliste încearcă să-și „adapteze” politica colonialistă noilor împrejurări, noului raport de forțe existent pe plan național și internațional. Fără a abandona complet vechile practici, ele recurg la forme și metode noi de presiune, la căi și mijloace mai abile și mascate, aparent dezinteresate, dar mult mai perfide. „Văzînd că nu mai pot zdrobi și desființa mișcarea națională — scrie Jack Woddis —, încearcă acum să le influențeze, să mențină noile state alături de Occident — adică în orbita imperialismului — și să le împiedice astfel să-și dobîndească independența deplină”³. Dar, în ciuda oricăror eforturi, politica neocolonialistă — sprijinită de elementele reacționare interne, ale căror interese sînt legate de cele ale monopolurilor — nu constituie o dovadă a tăriei, ci, dimpotrivă, a slăbirii imperialismului mondial⁴.

Neocolonialismul, ca doctrină și practică economică, politică, diplomatică, militară, culturală și ideologică a imperialismului contemporan, de reînviere în noi forme a colonialismului, reprezintă un obstacol real în calea luptei popoarelor pentru a-și asigura o dezvoltare economică-socială independentă, fără nici un amestec din afară. „Esența neocolonialismului — spunea Kwame Nkrumah — constă în aceea că un stat care în teorie este independent și are toate ornamentele suveranității naționale, în realitate are un sistem economic dependent și, prin aceasta, o orientare politică dirijată din afară”⁵.

Una dintre consecințele cele mai dureroase ale politicii colonialiste și neocolonialiste în aceste state o reprezintă actuala stare de subdez-

² Nicolae Ceaușescu, *Expunere la Ședința activului central de partid și de stat*, 3 august 1978, Editura politică, București, 1978, p. 5—6.

³ Jack Woddis, *Calea Africii*, Editura politică, București, 1965, p. 61.

⁴ *Ibidem*, p. 56.

⁵ Kwame Nkrumah, *Neo-colonialism, The Last Stage of Imperialism*, Heinemann Educational Book Ltd., London, Ibadan, Nairobi, 1965, p. IX.

voltare, menținerea și chiar adîncirea decalajelor economice și tehnice față de țările dezvoltate, ceea ce afectează grav evoluția lor normală. Dezinteresul manifestat față de propășirea popoarelor, față de dezvoltarea forțelor de producție din respectivele state independente demonstrează că „scopul și metoda acțiunilor colonialiste au fost în toate epocile, și sînt și în vremea noastră, profitul și violența. Niciodată altceva !”⁶.

Susținînd pretinsa „incapacitate” a populației băstinașe de a se conduce și de a se dezvolta autonom, noua politică colonială, ca și cea „clasică”, exprimă și urmărește satisfacerea prin orice mijloace a intereselor marilor puteri imperialiste. Ea se împotrivesc schimbărilor care ar putea primejdui investițiile monopolurilor, formele de comerț mondial pe care acestea le practică, sprijină și întreține pe plan național și internațional stările nefaste statornice de imperialism. În condițiile crizei generale a capitalismului, neocolonialismul reprezintă alternativa monopolist-statală față de lupta popoarelor pentru înlăturarea urmărilor „misiunii civilizatoare”, ale tristei moșteniri pe care aceasta le-a lăsat-o, o reacție față de hotărîrea lor tot mai fermă de a-și alege calea de dezvoltare și de a-și organiza viața potrivit propriilor interese și aspirații. În funcție de realitățile economice și social-politice, de specificul dezvoltării istorice și particularitățile naționale, de gradul de independență cucerit de fiecare popor din statele Africii, Asiei și Americii Latine, neocolonialismul acționează sub cele mai diverse forme.

În condițiile intensificării rivalităților și contradicțiilor dintre diferite state și grupuri de state, se manifestă tot mai vădit tendința de consolidare a pozițiilor marilor puteri imperialiste pe seama statelor mai mici, de a le atrage în orbita lor. Pentru aceasta, în locul neocolonialismului individual, ele caută forme de dominație colectivă, recurg la politica neocolonialismului global și de grup, la noi tehnici de influențare, folosite atît de către unele state, cît și de forțele transnaționale⁷, refuză și încalcă noile principii de relații interstatale, se opun instaurării unei noi ordini economice și politice mondiale.

În noile împrejurări, neocolonialismul își găsește expresia în menținerea și în dezvoltarea unei diviziuni internaționale a muncii de tip colonial, în încercarea de practicare nestingherită a schimburilor inegale și de reproducere a relațiilor de subordonare a statelor care au pășit pe calea dezvoltării independente⁸. El se sprijină, în principal, pe sistemul de raporturi economice și politice generat de vechea ordine, pe mecanismele pieței mondiale dominată de practicile comerciale, financiare și monetare impuse de puterile monopoliste și afectată de consecințele distructive ale actualei faze a crizei capitaliste, care în aceste state, datorită situației lor, cunoaște forme extrem de dure, constituind serioase piedici în realizarea proiectelor lor de dezvoltare imediată și în perspectivă.

În politica de menținere și de extindere a dominației monopolurilor și societăților transnaționale, de consolidare sau de recîstigare a influenței în diferite zone ale lumii, un accent deosebit este pus, în principal, pe mijloacele economice, care, în toată diversitatea lor de forme, au un pro-

⁶ Jacques Arnoult, *Procesul colonialismului*, Editura științifică, București, 1960, p. 83.

⁷ A se vedea mai pe larg : Pavel Suian, *Integrarea vest-europeană*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1977, p. 279 și urm.

⁸ *Tipologia economiilor naționale*, Editura politică, București, 1977, p. 63.

nunțat caracter neocolonialist. Astfel, sub pretextul potențării eforturilor naționale ale noilor state independente neexportatoare de petrol, tot mai des confruntate cu o serie de dificultăți financiare, puterile imperialiste, societățile multinaționale încheie acorduri economice dezavantajoase acestor state, intensifică exportul de capital, investit, de regulă, în ramurile extractive, acordă credite sau împrumuturi de stat și particulare pe care încearcă să le prezinte drept „ajutor dezinteresat”. Esența neocolonialistă a acestor modalități de „ajutorare” este ilustrată și de investițiile particulare efectuate de statele imperialiste în țările în curs de dezvoltare. De la 1 036 milioane de dolari în 1964, acestea s-au ridicat la 2 890 milioane de dolari în 1971 (din care peste jumătate le-a revenit S.U.A.). În același interval, beneficiile realizate de monopoluri au depășit cu mult valoarea investițiilor — 5 636 de milioane și, respectiv, 10 200 milioane de dolari, care, în proporție de circa 88 la sută — 4 900 și, respectiv, 8 820 milioane de dolari — au luat, oficial, drumul metropolelor și doar o mică parte a fost reinvestită⁹.

În situația dată și ținând seama de obligațiile împovărătoare care le sînt impuse statelor „beneficiare”, toate acestea nu numai că nu contribuie la asigurarea mijloacelor financiare necesare satisfacerii nevoilor dezvoltării unei economii proprii în condițiile revoluției științifice și tehnice contemporane, ci, dimpotrivă, mențin legăturile de dependență, sporesc, în funcție de situația fiecărei țări în parte, povara datoriilor externe. De la 9 miliarde de dolari în 1956, aceste datorii au ajuns la 48 miliarde de dolari în 1968, 150 miliarde de dolari în 1975 și 250 miliarde de dolari la sfîrșitul anului 1977¹⁰. Creșterea lor vertiginoasă provine din proliferarea măsurilor comerciale protecționiste, din inflația și dezordinea monetară din statele capitaliste dezvoltate, în cea mai mare parte din „ajutorul” primit sub formă de credite. Adeseori, pentru amortizarea datoriilor, o serie de state sînt nevoite să recurgă la noi împrumuturi, care contribuie la prelungirea dominației străine, cu toate consecințele sale. Discuțiile și tratativele privind anularea sau reducerea datoriilor care apasă pe umerii acestor state, în special ai celor mai sărace, n-au dus la rezultatele așteptate.

Noile împrejurări impun reconsiderarea conceptului de ajutor pentru dezvoltare. Așa cum se subliniază în Programul Partidului Comunist Român, țările rămase în urmă trebuie să beneficieze de un ajutor mai substanțial, inclusiv sub formă de credite cu dobînzii mici sau fără dobîndă, sau credite nerambursabile, din partea țărilor capitaliste care și-au realizat dezvoltarea economică prin jefuirea și exploatarea nemiloasă și îndelungată a acestora, deoarece „creditele acordate la dobînda pieței, pe principii economice, nu pot fi considerate ajutor”¹¹. Ținînd seama de efectele sale negative, un asemenea ajutor poate fi socotit ca o concesiune a puterilor imperialiste și neocolonialiste făcută pentru a „justifica” perpetuarea exploatarei țărilor aflate în actuala stare de subdezvoltare și îngăduie transferul neîngrădit al beneficiilor obținute și al dobînzilor pentru datoriile anterioare. Încercările O.N.U. de ajutorare a acestor state, în cadrul primului deceniu al dezvoltării, prin transferul de 1 la sută anual din produsul național brut al țărilor industrializate, n-au reușit ; procentul

⁹ Calculat pe baza datelor din : Pierre Jalée, *Le Tiers Monde en chiffres*, Maspero, Paris, 1974, p. 76.

¹⁰ *Tipologia economiilor naționale*, p. 133 ; „Revue de politique internationale”, nr. 612/1975, p. 34.

¹¹ *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, p. 180.

a fost de numai 0,44 la sută în 1964, după care a înregistrat o scădere continuă. De asemenea, ajutorul oficial stabilit de Adunarea Generală a O.N.U. din 1970 prin „Strategia internațională pentru cel de-al doilea Deceniu al dezvoltării” la 0,70 la sută în 1974 a ajuns și se menține la mai puțin de 0,33 ¹², iar dacă nu se respectă angajamentul asumat și reînnoit de statele industrializate cu prilejul „dialogului Nord-Sud” el va ajunge, după unele calcule, la 0,25 la sută și chiar mai puțin în 1980.

O măsură eficientă de sprijinire a efortului propriu al popoarelor care pășesc pe calea dezvoltării independente pentru lichidarea rămănerii în urmă și asigurarea progresului o constituie, potrivit concepției partidului și statului nostru, crearea unui fond de dezvoltare al O.N.U. prin alocarea unei părți din mijloacele economisite din diminuarea cu cel puțin 10—15 la sută, față de 1978, a cheltuielilor militare, iar acest fond să fie destinat statelor care au un venit național de pînă la 500—600 de dolari pe locuitor ¹³. Potrivit estimărilor efectuate de un grup de experți ai O.N.U., transferarea sub formă de asistență pentru dezvoltare a unui fond echivalînd cu 5 la sută din cheltuielile militare actuale ale țărilor dezvoltate ar fi suficientă pentru a satisface obiectivele stabilite de strategia internațională a dezvoltării ¹⁴.

Relevînd importanța relației de intercondiționare dintre înarmare și subdezvoltare, dezarmare și dezvoltare, destindere și pace, tovarășul Nicolae Ceaușescu, cu prilejul decernării Premiului „Simba” pentru pace pe anul 1978, sublinia că „Pentru țările în curs de dezvoltare oprirea cursei înarmărilor este o condiție esențială pentru abordarea realistă a lichidării subdezvoltării. Reducerea cheltuielilor militare pentru înarmare ar putea face posibilă alocarea unor mijloace mai mari de către țările dezvoltate pentru sprijinirea țărilor în curs de dezvoltare în vederea lichidării stării de înapoiere, a asigurării progresului lor mai rapid și înlăturării pe această cale a noii ordini economice internaționale” ¹⁵.

Eforturile susținute ale popoarelor care au pășit pe calea dezvoltării independente pentru asigurarea suveranității depline asupra bogățiilor naturale — mergînd pînă la naționalizarea lor, ca și a unor ramuri industriale — și înlăturarea de reforme sociale cu caracter progresist se lovesc tot mai mult de puterea economică și influența politică a societăților supra-naționale. Urmărind prelungirea jafului colonial și impunerea unei dependențe structurale, acestea exploatează potențialul uman și material existent în țările în care acționează, iar prin finanțarea directă a unor investiții acaparează importante sectoare productive, își intensifică controlul asupra industriei extractive (cu precădere petroliere), a principalelor ramuri și a desfacerii, dictează prețurile produselor etc. Spre deosebire de întreprinderile de tip colonial din trecut, societățile transnaționale sînt interesate nu atît în controlul proprietății, cît al activităților, al „proprietății” asupra proceselor tehnologice, care pot fi atacate mai greu prin mijloacele clasice ale exproprierii și naționalizării ¹⁶.

Pentru a se „adapta” transformărilor petrecute sau inițiate, tendințelor înnoitoare dintr-o serie de state în curs de dezvoltare, corporațiile

¹² „Economie et politique”, nr. 259/1976, p. 87.

¹³ Hotărîrea C.C. al P.C.R. privind poziția României în problemele dezarmării și, în primul rînd, ale dezarmării nucleare, în „Scînteia” din 13 mai 1978.

¹⁴ A se vedea: Consecințele economice și sociale ale cursei înarmărilor și cheltuielilor militare. Document al O.N.U., Editura politică, București, 1978, p. 143.

¹⁵ „Scînteia”, nr. 11 304 din 24 decembrie 1978.

¹⁶ A se vedea: „Problèmes économiques”, nr. 1 448/1975, p. 9.

multinaționale caută, iar de cele mai multe ori sînt constrînse, să-și modifice și chiar să-și schimbe metodele, să facă unele concesii sau să recurgă la noi forme de exploatare (construirea de întreprinderi producătoare de piese de schimb și subansambluri, de desfacere, prestări servicii, întreprinderi cu participarea capitalului local etc.) care, asigurîndu-le avantaje, nu reprezintă decît tentative de disimulare a naturii expansiunii lor, de impunere a unei diviziuni neocolonialiste a muncii.

Decretate de apologetii capitalismului ca „un agent extrem de puternic în transferul de tehnologie — suportul cel mai adaptat acestui scop”¹⁷ sau chiar purtători ai progresului tehnologic și material¹⁸, în realitate companiile transnaționale reprezintă adevărate instrumente de dominație economică, de presiune politică și ideologică în aceste state, „agienți prin excelență ai neocolonialismului”, cum sînt considerate de unii oameni politici autohtoni, și sursa unor considerabile și imediate profituri. Neținînd seama de realități și acționînd împotriva intereselor naționale ale noilor state independente, practicile filialelor acestor companii provoacă dezechilibre și perturbări în economie, agravează fenomenul subdezvoltării, dependența tehnică și tehnologică, accentuează decalajele existente. Prin mijloace moderne, mai eficace și subtile, companiile multinaționale exercită o puternică influență negativă asupra economiei statelor în curs de dezvoltare și slab dezvoltate, mențin sau le impun o evoluție unilaterală, se împotrivesc înnoirilor democratice, lovesc în situația maselor, restrîng posibilitățile de diversificare și modernizare a economiei, de îndeplinire a măsurilor preconizate. De asemenea, se amestecă fățiș în viața politică a acestor state *, întrețin relații și sprijină diferite grupări reacționare interne, iar prin subvenționarea organizațiilor de extremă dreaptă, neofasciste și a acțiunilor antistatale frînează lupta antiimperialistă, constituind un real obstacol în exercitarea și creșterea gradului de autonomie, în propășirea lor economico-socială.

În cele mai frecvente cazuri, activitatea companiilor transnaționale în statele respective este stimulată de apariția și de creșterea unei păături neocolonialiste sui-generis, parazitare, o adeptă a dezvoltării capitaliste, care, de fapt, îi garantează dominația. Ilegalitățile și privilegiile puterilor monopoliste sînt cu atît mai dăunătoare cu cît ele se înscriu pe fondul accentuării mizeriei absolute care amenință statele mai puțin dezvoltate. În acest context trebuie semnalată „vigilența manifestată de anumite tinere națiuni împotriva îmburghezirii noilor elite tehnico-birocratice (neproprietare ale mijloacelor de producție), pe care imperialismul încearcă să le utilizeze ca instrument mediator al penetrației neocolonia-

¹⁷ „Problèmes économiques”, nr. 1 418/1975, p. 9.

¹⁸ A se vedea: „Economie et politique”, nr. 237—238/1974, p. 61.

* Intervențiile directe ale societății americane „International Telegraph and Telephone” (I.T.T.) în Chile (pentru a împiedica venirea la putere, iar apoi pentru a răsturna guvernul condus de Salvadore Allende), măsurile de boicot comercial asupra cuprului chilian din partea companiei „Konnecott” (în timpul regimului progresist din această țară), „contribuțiile politice” ale companiei petroliere „Gulf Oil” pentru sprijinirea partidului democrat-republican în timpul alegerilor din 1966 și 1970 din Coreea de Sud, ca și colaborarea unor monopoluri și companii transnaționale cu regimurile rasiste și administrațiile coloniale de la Pretoria și Salisbury în scopul menținerii lor reprezintă numai cîteva exemple de amestec scandalos în treburile interne ale statelor, de sfidare a reglementărilor interne și de încălcare grosolană a normelor internaționale (A se vedea: Ilie Șerbănescu, *Corporațiile transnaționale*, Editura politică, București, 1978, p. 188—189).

liste“¹⁹. Edificatoare este și remarca lui Samir Amin, specialist egiptean, în problemele evoluției „lumii a treia“, potrivit căreia „în anumite limite, burgheziile naționale ale statelor sărace, corespunzător rolului lor istoric, pot să fie complice în crearea unui sub-imperialism, favorizând ele însele un anumit tip de industrializare mai mult sau mai puțin arhaic“²⁰.

Prin diverse mecanisme, companiile multinaționale caută să mențină în forme deghizate vechile dependențe și relații internaționale, ignoră și încalcă independența și suveranitatea statelor mai mici și mai slabe, împiedică valorificarea în interes național a resurselor umane și materiale proprii, accesul lor la cuceririle culturii și civilizației universale. Referindu-se la acest fenomen caracteristic capitalismului monopolist de stat, la intensificarea deosebită a activității companiilor transnaționale, tovarășul Nicolae Ceaușescu arată că ele „încearcă să-și sporească profiturile în dauna suveranității și intereselor naționale ale popoarelor, ceea ce provoacă puternice manifestări de opoziție, chiar în țările capitaliste dezvoltate față de politica și acțiunile societăților supranaționale, ale marilor monopoluri internaționale“²¹. Practicile lor abuzive și periculoase, coruperea unor persoane din aparatul administrativ al unor state, politica de evaziune fiscală și de transferare aproape integrală a beneficiilor în metropole etc. întîmpină, în ultimul timp, o împotrivire crescîndă. Pe această linie se înscriu și demersurile statelor în curs de dezvoltare în vederea stabilirii și adoptării de către O.N.U. a unui „Cod de comportament“ al societăților multinaționale, menit să contribuie la îngrădirea posibilităților de manevră ale acestora, la reglementarea activității lor potrivit legilor și nevoilor reale ale statelor respective.

La menținerea și accentuarea stării de dependență a statelor din Asia, Africa și America Latină față de marile puteri imperialiste, la creșterea influenței monopolurilor supranaționale contribuie, de asemenea, condițiile grele în care are loc transferul de tehnologie industrială, clauzele restrictive prevăzute în contractele de achiziție. Dacă avem în vedere că, adeseori, tehnologia importată nu corespunde nevoilor și particularităților acestor state, nu asigură întărirea și modernizarea infrastructurii, este învechită și extrem de costisitoare (estimată la 1—1,5 miliarde dolari în 1968, la 3—5 miliarde de dolari în prezent, ea urmează să atingă 9 miliarde dolari pînă la sfîrșitul deceniului nostru), acest transfer reprezintă un instrument al neocolonialismului tehnologic, o adevărată operațiune de piraterie²². În cea mai mare parte, instalațiile, tehnologiile exportate de corporațiile transnaționale, pe lîngă că absorb rezervele de deșeuri ale statelor respective, duc la exploatarea nerațională a resurselor energetice și de materii prime și nu asigură în măsura necesară locuri de muncă pentru populația din respectivele țări.

O modalitate preferată de spoliere neocolonialistă a statelor sărace de către cele bogate o reprezintă, în ultimul timp, și „furtul de inteligență“ sau transferul invers de tehnologie, cum mai este denumit. Așa cum subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu, practica de racolare a cadrelor de muncitori calificați și de specialiști din aceste țări de către statele dezvoltate economic, „departe de a constitui un ajutor, este de natură să im-

¹⁹ Jean-Pierre Biondi, *Le tiers-socialisme*, Flammarion, Paris, 1975, p. 74.

²⁰ *Ibidem*, p. 66.

²¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 14, Editura politică, București, 1977, p. 176.

²² „Problèmes économiques“, nr. 1 418/1975, p. 7, 10 ; nr. 1 465/1976, p. 19.

piedice popoarele respective să-și rezolve problemele stringente ale dezvoltării economice, frînează evoluția lor rapidă pe calea progresului”²³. În condițiile penuriei de cadre cu înaltă calificare, pentru formarea cărorora aceste state fac enorme sacrificii *, „fuga creierelor” afectează grav eforturile proprii îndreptate spre stimularea activității de cercetare și de asimilare a tehnologiilor moderne, reduce posibilitatea satisfacerii nevoilor vitale ale popoarelor respective.

Potrivit statisticilor O.N.U., în cea de a doua jumătate a deceniului trecut și la începutul deceniului actual, exodul de cadre cu o calificare superioară din statele în curs de dezvoltare către statele industrializate a ajuns la circa 300 000 de savanți, ingineri și medici, din care 230 000 au plecat în S.U.A., Canada și Anglia. Numai în 1970 au emigrat în S.U.A. peste 11 000 de astfel de cadre, din care 6 400 ingineri, provenite în proporție de 80 la sută din Asia, 10,8 la sută din Africa și 9,2 la sută din America Latină. În același an, venitul obținut de statele dezvoltate de pe urma activității acestor specialiști s-a ridicat la 3,7 miliarde dolari, în timp ce ajutorul american pentru statele rămase în urmă a fost de 3,1 miliarde dolari²⁴, ceea ce, alături de alți factori, contribuie la înrăutățirea situației lor și la adîncirea îngrijorătoare a decalajelor existente față de statele avansate economic.

Starea lor actuală este grav afectată și de ridicarea valorii importului de produse alimentare, a mărfurilor cu un grad înalt de prelucrare, a petrolului etc., concomitent cu stagnarea sau efectuarea exporturilor de materii prime la prețuri inechitabile, de oscilațiile în sfera cererii acestora și, mai ales, de „foarfecele prețurilor” internaționale, de accentuarea instabilității și deteriorarea termenilor de schimb, de întregul sistem comercial, valutar și de credit discriminatoriu existent pe piața mondială.

Același conținut neocolonialist are politica cercurilor imperialiste de recurgere la forță, la mijloace militare, care reprezintă principalul pericol în viața internațională. Acordarea de „asistență militară” sub formă de credite sau de armament greu, însoțit de consilieri și tehnicieni, menținerea sau crearea de noi baze strategice, instalarea de trupe pe teritoriile statelor care și-au dobîndit independența și atragerea lor în diferite alianțe politice-militare sînt tot mai mult folosite ca instrumente de imixtiune și puncte de rezistență împotriva mișcărilor anticoloniale și antirasiste sau pentru contracararea prezenței altor mari puteri rivale. Așa cum subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu, „Practic, viața internațională demonstrează că folosirea forței, a «ajutorului militar» de către unele state nu sînt de natură să contribuie la soluționarea problemelor care preocupă astăzi omenirea. Dimpotrivă, aceasta împovărează economia țărilor respective, le determină să aloce din venitul național o parte însemnată

²³ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilaterale dezvoltate*, vol. 14, p. 204.

* Cheltuielile pentru pregătirea unui medic sau a unui inginer se ridică la circa 50 000 de dolari.

²⁴ A se vedea : „Revue de politique internationale”, nr. 662/1977, p. 27—28.

Dintr-un studiu elaborat de U.N.C.T.A.D., rezultă că, în 1970, efectivul cadrelor de specialiști — la 10 000 de locuitori — era de 5,8 în opt state africane (pentru care există statistici), 22 în Asia și 69 în America Latină, față de 112 în statele dezvoltate. Același este raportul și în ceea ce privește cadrele de tehnicieni — respectiv 1,3 în Africa, 23,4 în Asia și 72,2 în America Latină, față de 142,3 în statele dezvoltate. De asemenea, în domeniul cercetării, media este de 0,35 în Africa, 1,6 în Asia și 1,15 în America Latină, față de 10,4 în statele dezvoltate.

pentru scopuri militare”²⁵. Antrenarea lor în cursa înarmărilor a dus la creșterea rapidă a cheltuielilor militare, care de la 11,5 miliarde dolari în 1965 au ajuns (în prețuri constante ale anului 1975) la 17 miliarde de dolari în 1970, pentru a se dubla în 1975, când au fost de 33,8 miliarde dolari. Dacă în totalul cheltuielilor militare mondiale ponderea acestor țări este aparent redusă — 5,7 la sută în 1965, 6,7 la sută în 1970 și, respectiv, 12,6 la sută în 1975²⁶ —, bugetele militare ale unor state, cu precădere din zonele afectate de conflicte sau de războaie, sînt mult mai mari în raport cu posibilitățile și, desigur, cu nevoile lor urgente în domeniul economic-social. Este foarte elocvent că cele 60 miliarde de dolari, cît au însumat cheltuielile militare ale țărilor „lumii a treia” în 1977, reprezintă 40 la sută din totalul investițiilor lor în economie sau o sumă egală cu cea destinată dezvoltării agriculturii, sectorul principal de activitate al economiei acestor țări. Și mai grav este faptul că, în ultima vreme, cheltuielile militare ale țărilor în curs de dezvoltare cresc într-un ritm alarmant (14,7 la sută pe an), devansînd cu mult pe cel al produsului național brut (5 la sută).

Transformarea acestor state în importante piețe de desfacere a armelor produse în țările industrializate *, contribuie la antrenarea lor în primejdioasa cursă a înarmărilor, care, absorbînd o parte importantă din fondurile financiare, și așa modeste, din resursele umane și materiale stringent necesare propășirii independente, le împiedică vizibil evoluția normală, fiind principalul obstacol în calea lichidării subdezvoltării, a decalajelor economice. Se creează în acest mod noi raporturi de subordonare față de furnizorii de armament, care, la rîndul lor, influențează structura economică și politico-economică a statelor cumpărătoare²⁷.

Imperialismul agită ideea că livrările sporite de arme moderne în aceste state nu ar fi întotdeauna dăunătoare și periculoase, ci, dimpotrivă, ar îndeplini funcția de „transfer de tehnologie”, dar, în realitate, ele constituie un puternic mijloc de presiune, o sursă a instabilității unor guverne, sau de susținere a celor reacționare, contribuie la creșterea influenței militarilor asupra actului decizional, alimentează neîncrederea și suspiciunea dintre state, afectează ansamblul vieții internaționale.

Aceste manevre neocolonialiste, cu toate încercările ideologilor burghezi de a le prezenta într-o lumină favorabilă, ca mijloace, chipurile, de decolonizare, de apărare a independenței, ca o „continuare istorică a ajutorării coloniilor”²⁸, reprezintă adevărate instrumente de constrîngere și continuare a aservirii economice, politice și militare, de înfăptuire a tendințelor agresive și de dominație ale imperialismului, contribuie la reprimarea și frînarea luptei de eliberare de sub orice tutelă sau influență străină și de apărare a dreptului inalienabil la autodeterminare. În același

²⁵ Nicolae Ceaușescu, *Expunere la Ședința activului de partid și de stat*. 3 august 1978, p. 8.

²⁶ *Consecințele economice și sociale ale cursei înarmărilor și cheltuielilor militare*. Document al O.N.U., p. 88. Despre implicațiile cursei înarmărilor și ale comerțului cu arme asupra statelor eliberate, a se vedea pe larg și : Gh. Dolgu, *Economia și înarmările*, Editura politică, București, 1974 ; D.I.P.R.I. *Le commerce des armes avec le tiers monde et ses conséquences économiques et politiques*, Guy le Prat, Paris, 1976.

* Livrările de arme ale S.U.A. către statele în curs de dezvoltare au înregistrat o creștere vertiginoasă — de la 51 milioane de dolari în 1950 (în prețuri constante ale anului 1968) la 484 milioane de dolari în 1960 și 694 milioane de dolari în 1970.

²⁷ *Armament et désarmement à l'âge nucléaire*. „Notes et études documentaires”, nr. 4 456, februarie 1978, p. 166.

²⁸ „Économie et politique”, nr. 177—178/1969, p. 112.

timp, ele pot agrava neînțelegerile și conflictele latente existente pe plan intern sau internațional, provoacă și întrețin stări tensionale și de încordare (Orientul Apropiat și Orientul Mijlociu, Cipru, diferite regiuni ale continentului african sau alte puncte ale globului, unde există multe probleme complicate lăsate de dominația colonială). De asemenea, puterile imperialiste se amestecă direct și brutal în treburile interne ale unor state, recurgând chiar și la mijloace militare (cum s-a întâmplat în R. P. Angola, Mozambic, R. P. Benin, R. D. Zair, Zambia, Botswana etc.), ceea ce favorizează amestecul străin și creează posibilitatea declanșării de noi conflicte. Ele mențin astfel pericolul unor războaie care amenință grav nu numai independența popoarelor respective, ci securitatea și pacea întregii omeniri.

Prin intermediul așa-ziselor ajutoare economice și militare, cercurile neocolonialiste organizează și finanțează comploturi, atentate politice și lovituri de stat, folosesc șantajul, corupția, încearcă să susțină unele regimuri reacționare (Rhodesia, Namibia, Republica Sud-Africană, Nicaragua ș.a.), constituie guverne marionetă etc. Se urmărește, de fapt, crearea în țările rămase în urmă a unor structuri politice-administrative, militare și economice favorabile marilor monopoluri și potrivnice unor schimbări în interesul popoarelor și, prin aceasta, încălcarea demnității și știrbirea suveranității naționale. De asemenea, pentru a înrăutăți atmosfera politică în aceste țări și a le zădărnici năzuința de emancipare și consolidare a independenței, puterile imperialiste încearcă pe toate căile să scindeze forțele anticolonialiste, progresiste, să frîneze procesul de constituire în organizații și partide democratice, revoluționare, de redeşptare națională, de formare și afirmare a națiunilor. Totodată, ele folosesc politica de învrăjbire națională, de ațitare a manifestărilor șovine și divizare arbitrară a popoarelor, de dezmembrare a unor state, neînțelegerile tribale și provocările, stimulează discordia, mișcările separatiste și chiar ostilitățile militare.

Evenimentele ultimilor ani confirmă aprecierea că „În promovarea politicii de reîmpărțire a lumii — așa cum arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — se folosesc tot felul de mijloace — atît pașnice, cît și nepașnice, atît economice, cît și militare, inclusiv amestecul în treburile interne ale popoarelor, învrăjbirea între state, stimularea directă sau indirectă a stării de tensiune și chiar a conflictelor militare dintre diferite țări”²⁹. Pentru a-și apăra interesele și a-și întări influența și pozițiile în lupta împotriva forțelor interne angajate pe făgașul transformărilor democratice și progresiste, puterile imperialiste recurg, în condițiile adîncirii crizei globale a capitalismului contemporan, la integrarea monopolistă — ca mijloc de intensificare a politicii neocolonialiste. Principala formă o constituie asocierea la Piața comună * a fostelor colonii și semicolonii din Africa, Pacific și Caraibe, în vederea legării resurselor lor de materii prime de economia statelor membre puternice. Departate de a reprezenta un „model de cooperare”, ci de neocolonialism pur³⁰, acest tip de integrare n-a determinat, așa cum au sperat statele asociate, sporirea exporturilor și

²⁹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 15, Editura politică, București, 1978, p. 305.

* Dacă, inițial, C.E.E. și-a asociat 18 state afro-malgașe, în urma acordului de la Lomé numărul acestora a sporit, astfel că, în prezent, ea cuprinde 46 de state, inclusiv din alte continente.

³⁰ A se vedea și : „Problèmes économiques”, nr. 1 324/1973, p. 22.

intensificarea schimburilor cu statele occidentale industrializate, iar asistența financiară promisă de acestea a fost îndrumată spre agricultură și foarte puțin spre industria prelucrătoare și spre realizarea proiectelor inițiale. Ca urmare a raporturilor de schimb dezavantajoase, economia statelor slab dezvoltate continuă să depindă de puterile imperialiste, cu care sînt obligate să-și concerteze acțiunile în toate domeniile, ceea ce împiedică orientarea eforturilor lor în direcția unor schimbări structurale care să le permită reducerea treptată și lichidarea decalajelor.

Sub influența evenimentelor petrecute pe arena mondială în perioada postbelică, puterile imperialiste, mai ales S.U.A. și Japonia, cu toate eforturile lor de „integrare“ a statelor care au pășit pe calea independenței în organisme economice suprastatale, încearcă o „reîmpărțire“ în favoarea lor, ca și a unor societăți multinaționale — în cea mai mare parte americane —, a piețelor de aprovizionare și desfacere care au aparținut vechilor imperii coloniale.

Sînt cunoscute confruntările dintre interesele monopolurilor din S.U.A., R.F.G., Japonia, Anglia în diferite zone ale globului. De pildă, S.U.A. (care, după cel de-al doilea război mondial, au pătruns masiv în locul capitalului european în Africa), pentru a-și asigura prezența în statele care și-au cucerit independența și a-și extinde influența diplomatică și economică, tind, în numele așa-zisei „teorii a vidului“, să se substituie fostelor metropole — Angliei în Orientul Mijlociu (de unde își procură circa 40 la sută din petrol) și în Asia de Sud, Belgiei și Franței în Africa australă sau își împletesc interesele cu acestea. Nu pot fi neglijate nici tentativele companiilor multinaționale franceze și vest-germane de a se infiltra în statele latino-americane, pînă nu de mult considerate zonă exclusivă a S.U.A., care, obligate de împrejurări, încearcă să-și reevalueze raporturile cu aceste state, să-și schimbe atitudinea, mai ales față de Cuba, iar recent să ratifice, după 12 ani de negocieri, tratatul privind transferarea Canalului Panama și a zonei respective către statul panamez. De asemenea, trebuie menționate tendințele de pătrundere în fostele posesiuni coloniale franceze din Africa a monopolurilor vest-germane, japoneze și italiene, cu precădere a societăților multinaționale. Prin pozițiile deținute în Franța, acestea utilizează cadrul de intervenție gata pregătit, legăturile anterioare, pentru a se introduce în statele care și-au dobîndit recent independența, și o parte apreciabilă din profiturile pe care monopolurile franceze nu le mai pot folosi integral³¹.

Sprijinul politic-militar acordat regimului rasist din Africa de Sud de către unele cercuri occidentale, provocările și încălcarea teritoriilor unor state sînt tot atîtea încercări de menținere a dominației neocolonialiste, de împiedicare a luptei pentru completa eliberare a continentului african, tot mai mult amenințat să se transforme în teatrul intervențiilor militare străine.

Accelerarea procesului de integrare, în condițiile intensificării conflictelor pentru reîmpărțirea sferelor de influență, ale accentuării concentrării intermonopoliste în interiorul organismelor supranaționale, ca și între companiile transnaționale, reprezintă o reacție a puterilor monopoliste, a căror bază economică și politică se îngustează tot mai mult în fața luptei statelor ce și-au cucerit independența împotriva neocolonialismului, pentru dobîndirea unei independențe depline. Concomitent, se mani-

festă și contradicțiile dintre societățile multinaționale și statele în curs de dezvoltare și slab dezvoltate, unde consecințele negative ale politicii acestor societăți se resimt și mai puternic.

Cu unele deosebiri de la un continent la altul, popoarele care au pășit pe calea dezvoltării independente se confruntă cu politica neocolonialistă și în domeniile culturii și ideologiei, în sistemul de educație, unde influența și agresiunea străină continuă să persiste, căci neocoloniaștii se sforțează să-și atingă scopurile nu numai prin mijloace militare, penetrație economică și aservire tehnologică, ci și prin „asimilație culturală, dominație ideologică, infiltrare psihologică”³². În această direcție, un rol extrem de dăunător au acțiunea coordonată a misionarilor, a numeroșilor consilieri, experți și tehnicieni militari, diversele programe imperialiste de „culturalizare”, multitudinea de culte și secte religioase, impunerea unei limbi și a unor obiceiuri străine, încercările de înrădăcinare a mentalității neocolonialiste etc. De asemenea, prin intermediul diferitelor tehnici de publicitate, al mijloacelor de informare în masă, neocoloniaștii propagă idei și concepții reacționare, rasiste, fasciste și neofasciste, încearcă să nege sau să subestimeze valorile culturii naționale și populare din aceste state, străvechea civilizație, trecutul lor istoric. Pe toate căile, ei urmăresc să împiedice eliberarea de stările întreținute de colonialism și promovarea unei politici culturale independente, propriile opțiuni ale guvernelor democratice, progresiste, și, în acest fel, să țină masele în ignoranță, să le înăbușe conștiința. Unele state, mai ales africane, sînt lipsite de un alfabet și o limbă oficială, ceea ce, inevitabil, îngreuiază posibilitățile de comunicare, mai buna cunoaștere, înțelegere și apropiere între diferitele grupuri de populații, procesul însuși al afirmării și activizării lor, al dezvoltării unei culturi proprii, al personalității și identității naționale. Adeseori, menținerea, în aceste state, a unui număr ridicat de analfabeți *, situație determinată și de absența sau slaba organizare a rețelei de învățămînt, de lipsa unei legislații în domeniul culturii, constituie piedici în formarea intelectualității și a cadrelor necesare de specialiști.

Popoarele din noile state independente își dau tot mai mult seama de necesitatea și importanța eradicării analfabetismului, dezvoltării învățămîntului și cercetării, pregătirii cadrelor naționale, elaborării unei concepții proprii privind rolul tehnicii de comunicare în masă, în blocarea pătrunderii teoriilor ce sprijină interese străine scopurilor lor. Ele concep activitatea de culturalizare ca un important factor în dezvoltarea conștiinței patriotice, revoluționare a maselor în sădirea încrederii în propriile lor forțe în lupta împotriva politicii imperialiste și neocolonialiste.

Ca urmare a acțiunilor întreprinse de statele în curs de dezvoltare în vederea restrîngerii și eliminării tuturor practicilor neocolonialiste, pentru dobîndirea unei independențe reale și sub influența consecințelor crizei economice mondiale, a noilor ei dimensiuni, determinate de criza materiilor prime, energetică și de criza monetar-financiară, problema raporturilor dintre ele și puterile imperialiste capătă o nouă semnificație. Oricît ar părea de paradoxal, menținerea nivelului ridicat de dezvoltare a acestora din urmă depinde tot mai mult de resursele energetice, de mate-

³² Colin Legum, *Pan Africanism. A short Political Guide*, Pall Moll Press, London, 1964, p. 120.

* În 1970, numărul acestora era de 143 milioane în Africa, 50 milioane în statele arabe, 40 milioane în America Latină și circa o jumătate de milion în Asia. (Edgar Foure, *A învăța să fii*. Raport al U.N.E.S.C.O., Editura didactică și pedagogică, București, 1974, p. 84).

riile prime de bază și forța de muncă ieftină, de veniturile obținute din statele în curs de dezvoltare și slab dezvoltate, care sînt, la rîndul lor, tributare capitalurilor, utilajelor și produselor manufacturate provenite din statele industrializate.

Accentuarea progresivă a interdependențelor la scară mondială demonstrează tot mai mult că dezvoltarea tuturor statelor depinde, sub cele mai diverse aspecte, și impune, totodată, intensificarea colaborării între parteneri egali în drepturi. În acest context, reglementarea relațiilor dintre săraci și bogați, stabilirea unor termeni de schimb echitabili, a unor raporturi juste între prețurile materiilor prime și ale produselor industriale, între acestea și cele agricole, asigurarea unor prețuri stabile, remuneratorii care să stimuleze activitatea productivă în procesul instaurării unei noi ordini economice și politice mondiale *, prezintă o deosebită însemnătate pentru crearea unui climat internațional de încredere și înțelegere, favorabil cooperării multilaterale. Pe această bază, se creează posibilitatea accesului statelor rămase în urmă la cuceririle științei, tehnicii și culturii mondiale, lichidării subdezvoltării și cauzelor care au generat-o, realizării progresului tuturor popoarelor și participării lor egale și efective la luarea deciziilor de interes mondial. „Trebuie să fim pe deplin conștienți — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — că atît progresul țărilor slab dezvoltate, cît și stabilitatea economiei mondiale, progresul tuturor statelor, inclusiv al celor dezvoltate, sînt condiționate astăzi de realizarea noii ordini economice internaționale, de o politică nouă de egalitate și colaborare economică” ³³.

Desigur că o asemenea evoluție a relațiilor internaționale în sensul restructurării conținutului și reorganizării lor în interesul progresului și civilizației mondiale, concomitent cu depășirea raporturilor discriminatorii și lichidarea politicii neocoloniale nu poate fi ușor acceptată de puterile imperialiste. Îngrijorate de schimbările produse în configurația politică a lumii și preocupate de situația și, mai ales, de perspectivele poziției lor în statele independente, ele încearcă să mențină întocmai elementele de bază ale actualei ordini și, totodată, pozițiile hegemoniste în diviziunea internațională a muncii.

Pentru a găsi o „motivare” teoretică și juridică anacronicului sistem de relații impus de politica de forță și dictat și a „explica” imixtiunea monopolurilor în viața economică și social-politică a statelor în curs de dezvoltare și, implicit, încălcarea suveranității lor naționale, unii ideologi burghezi se străduiesc să dea o interpretare neocolonialistă interdependențelor existente, raporturilor dintre puterile imperialiste și fostele colonii, denaturează conceptul de suveranitate și independență. Negînd realitățile obiective ale lumii contemporane, locul și rolul națiunilor și al statelor naționale independente ca important factor al progresului contemporan, faptul că independența, ca premisă a extinderii și diversificării cooperării reciproc avantajoase, presupune respectarea integrală a suveranității, ei încearcă s-o discrediteze, susținînd caracterul așa-zis perimat

* Un rol important în această direcție are crearea Consiliului asociațiilor țărilor producătoare și exportatoare de materii prime, ca formă de conlucrare efectivă între statele în curs de dezvoltare — în scopul restructurării comerțului internațional cu materii prime și al asigurării unor prețuri echitabile, care să le protejeze și să le îmbunătățească puterea de cumpărare — și instaurării unei noi ordini mondiale.

³³ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilaterale dezvoltate*, vol. 14, p. 349.

și chiar periculos al acestora în relațiile internaționale, incompatibilitatea ei cu cooperarea activă între state naționale independente. Adevăratul scop al acestor „teorii” devine și mai evident atunci când apologeții imperialismului pretind că suveranitatea ar fi perimată și anacronică numai și mai ales pentru statele mici și puțin dezvoltate, sfătuite s-o abandoneze sau s-o cedeze parțial, întrucât afirmarea și exercitarea ei deplină ar reprezenta un „obstacol” în efectuarea schimburilor și acordarea „ajutorului”, s-ar repercuta nefavorabil asupra propriei lor economii. Acelorași interese servesc și diferitele concepții integraționiste, teoria „statului sau guvernului mondial”, a „competenței”, a suveranității „relative” sau „limitate”³⁴ etc., prin care se urmărește justificarea politicii intervenționiste directe sau ascunse a cercurilor monopoliste și a companiilor transnaționale, a tendințelor de întărire a blocurilor militare și de creare a unor organisme supranaționale, prin trecerea unei părți a suveranității naționale în „competența” celor mai mari și mai puternici. Or, renunțarea la exercitarea prerogativelor suveranității, acceptarea încălcării lor într-o formă sau alta duc, în cele din urmă, la vechea stare, cu consecințele ei nefaste.

Principiul suveranității are o valabilitate universală, el nu poate fi aplicat sau interpretat în moduri diferite față de o țară sau alta. Forțele retrograde încearcă să acrediteze teza că națiunea, independența națională ar fi categorii sociale perimate, care nu ar mai corespunde actualului stadiu al dezvoltării istorice, că omenirea ar fi intrat în „era companiilor”, a diferitelor organisme supranaționale. Pe plan filozofic și teoretic, se desfășoară o vastă activitate pentru a convinge popoarele că trebuie să renunțe la independență și suveranitate sau măcar să cedeze o parte din acestea, lăsându-și soarta, viitorul în mâinile organismelor supranaționale, care nu reprezintă, de fapt, decît o nouă formă a politicii de dominație și asuprire. În esență, se urmărește dezarmarea popoarelor, perpetuarea politicii de ingerințe și exploatare a bogățiilor naționale ale altor state, frînarea dezvoltării și afirmării socialismului, precum și diminuarea rolului statelor independente în viața contemporană. Toate aceste încercări de dezarmare, dezorientare și chiar intimidare a popoarelor sînt însă sortite eșecului. Așa cum evidențiază secretarul general al partidului nostru, „În memoria tuturor națiunilor sînt încă vii consecințele politicii de dominație colonială și, oricît s-ar strădui apologeții neocolonialismului, nici un popor nu se va mai lăsa înșelat de fraze frumoase, chiar dacă vechea marfă este prezentată într-un ambalaj nou, citeodată chiar aurit”³⁵.

Din arsenalul ideologic al neocoloniștilor nu lipsesc tezele naționaliste, rasiste și anticomuniste, de inspirație neofascistă, cu ajutorul cărora urmăresc crearea climatului propice instaurării unor guverne reacționare sprijinite de monopolurile străine. Ele servesc ca instrumente de apărare a pozițiilor, de sporire a privilegiilor și influenței acestora și, în același timp, de stăvilire a transformărilor înnoitoare și de anulare a realizărilor obținute în această direcție. Totodată, urmăresc dezbinarea și izolarea forțelor democratice și progresiste interne, împiedicarea solidarității lor, manifestarea liberă, afirmarea aspirațiilor și demnității naționale a

³⁴ Pe larg despre aceste „teorii”, a se vedea: Gh. Moca, *Suveranitatea de stat — teorii burgheze*. Studii critice, Editura politică, București, 1973; Șt. Năstăsescu, *Suveranitatea și dinamica relațiilor internaționale*, Editura politică, București, 1976; Ovidiu Trăsnea, *Doctrine politice ale capitalismului contemporan*, Editura politică, București, 1977.

³⁵ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 12, Editura politică, București, 1976, p. 607.

popoarelor și constituirea lor în națiuni, acolo unde acest proces a fost întârziat de îndelungata dominație colonială.

În condițiile actuale, ținând seama de pierderile suferite și de loviturile primite de puterile imperialiste, acestor ideologi le este tot mai greu să mascheze adevăratele mobiluri ale politicii neocolonialiste, să eludeze rușinoasa moștenire lăsată sau să motiveze încercările de a se adapta noii situații în scopul conservării vechilor structuri. Prin întreg arsenalul de doctrine proliferate, ei urmăresc „legitimizarea” politicii neocolonialiste, pe care caută s-o prezinte ca răspunzând, chipurile, năzuințelor popoarelor respective, ca cea mai viabilă modalitate de manifestare a relațiilor dintre state. În realitate, toate acestea contravin tendințelor de normalizare a relațiilor între țări, bune înțelegeri și cooperării, care ar putea înlesni rezolvarea proiectelor de industrializare și obținerea unui ritm rapid de creștere în vederea lichidării rămănerii în urmă, micșorării decalajelor față de statele avansate economic și egalizării relative a nivelurilor de dezvoltare fără a se neglija specificul fiecărui stat, deosebiriile dintre ele.

Statele în curs de dezvoltare se pronunță și luptă împotriva tuturor formelor care urmăresc prelungirea dominației și exploatarea neocolonialiste, pentru „a doua decolonizare”, acționează pentru o dezvoltare proprie, în condițiile întăririi colaborării economice și tehnico-științifice, a luptei popoarelor pentru democratizarea relațiilor dintre state, indiferent de mărime și orînduire social-politică.

Realizările obținute de unele state independente din Africa, Asia și America Latină în direcția recuperării bogățiilor naturale și preluării controlului național asupra principalelor sectoare, a diversificării și modernizării structurilor economice-sociale și decolonizării culturii, a limitării activității monopolurilor străine, a societăților multinaționale demonstrează că neocolonialismul, cu toată diversitatea de forme și procedee utilizate, poate frîna sau amîna, dar nu poate opri evoluția firească a popoarelor spre progres și prosperitate. Continuarea politicii sale nefaste de provocări împotriva acestor state și susținerea, prin orice mijloace, a unor regimuri retrograde generează stări de încordare și conflicte în relațiile dintre state, care dăunează independenței și suveranității lor și trezesc o justificată îngrijorare în lume; totodată, ele pot determina apariția a o serie de divergențe în cadrul statelor în curs de dezvoltare, inclusiv al celor nealiniat, folosite, de regulă, ca mijloace de divizare a lor, de întărire a influenței străine, de presiune sau de imixtiune în treburile interne și în politica externă a unor state sau în diferite regiuni.

Încălcarea principiilor dreptului internațional și încercarea de a împiedica aplicarea programelor naționale de dezvoltare economică-socială întîmpină rezistența popoarelor, hotărîte să înlăture ultimele rămășițe ale sistemului colonial, să pună capăt oricărei asupriri și înrobiri străine*. Tinerele state se conving că succesul luptei împotriva practicilor neocolonialiste, pentru consolidarea independenței și afirmarea demnității și identității lor naționale impun întărirea unității și solidarității dintre ele, lărgirea sprijinului reciproc, intensificarea colaborării și cooperării reciproc

* Dominația colonială și semicolonială se mai menține în circa 40 de teritorii, în general mici insule, cu o populație redusă — circa 14 milioane —, dar care prezintă o deosebită importanță strategică pentru puterile monopoliste.

avantajoase, sub variate forme și în domenii de interes comun, cu statele socialiste, cu toate celelalte state, instaurarea unei noi ordini economice și politice internaționale. „Considerăm că o importanță fundamentală pentru progresul economico-social mai rapid al țărilor în curs de dezvoltare — relevă tovarășul Nicolae Ceaușescu — are atât întărirea colaborării și solidarității dintre acestea, cât și consolidarea unității tuturor forțelor naționale în vederea apărării ferme a independenței și suveranității, a realizării de noi reforme democratice, a concentrării resurselor și energiilor popoarelor respective pentru dezvoltarea forțelor de producție și ridicarea nivelului lor de trai”³⁶.

O mare importanță în sprijinirea luptei de eliberare națională, pentru independență politică și economică a popoarelor care se află încă sub dominație colonială o are mișcarea țărilor nealiniat, în general țări mici și mijlocii, care aduc o contribuție de seamă la democratizarea relațiilor internaționale și la adaptarea lor potrivit cerințelor dezvoltării nemijlocite a tuturor popoarelor³⁷.

Un rol deosebit revine O.N.U., celorlalte organisme politice, economice și sociale internaționale, conferințelor și congreselor mondiale etc. Ele sînt chemate să urmărească aplicarea prevederilor acordurilor și programelor adoptate*, să inițieze și să găsească noi modalități și căi de reglementare a relațiilor și de largire a cooperării, de asigurare a accesului liber și neîngrădit la noile cuceriri ale revoluției științifice și tehnice contemporane de satisfacere a nevoilor statelor în curs de dezvoltare, de protecție și apărare a intereselor lor. În cadrul O.N.U. și al altor organisme — F.A.O., U.N.E.S.C.O., U.N.C.T.A.D., P.N.U.D. —, în reuniuni ale statelor nealiniat sau ale „Grupului celor 77”, popoarele din Africa, Asia și America Latină și-au formulat propriile puncte de vedere într-o serie de probleme concrete vizînd stabilirea unei strategii unitare, în scopul reducerii decalajelor tehnologice și economice față de statele avansate economic și al depășirii stărilor actuale în condițiile unei noi ordini economice mondiale. „Lichidarea subdezvoltării și făurirea noii ordini economice internaționale, promovarea unor relații economice bazate pe principii de deplină egalitate și echitate constituie, în fond — așa cum subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — o continuare nemijlocită a luptei împotriva imperialismului și colonialismului”³⁸.

Îmbunătățirea poziției și sporirea puterii de negociere a statelor în curs de dezvoltare în raport cu țările industrializate, în cadrul diferitelor tratative, lupta împotriva practicilor neocolonialiste ale companiilor trans-

³⁶ Nicolae Ceaușescu, *Expunere la Ședința activului central de partid și de stat*. 3 august 1978, p. 17.

³⁷ A se vedea, pe larg, Petre Tănăsie: *Cooperarea industrială a țărilor în curs de dezvoltare*, Editura politică, București, 1974; G. Sprințeroiu, D. Topor, *Mișcarea țărilor nealiniat*, Editura politică, București, 1976; „Revue de politique internationale”, nr. 638/1976, p. 24—27.

* După ce Adunarea generală a O.N.U. din decembrie 1960 a adoptat Declarația privind acordarea independenței țărilor și popoarelor coloniale și a proclamat „deceniul decolonizării”, neîndeplinirea obiectivelor propuse a impus, în 1970, adoptarea Programului de acțiune în vederea aplicării integrale a acesteia, ca și alte rezoluții referitoare la decolonizarea teritoriilor aflate sub tutelă, la apartheid etc. La elaborarea acestor documente, România a adus o importantă contribuție.

³⁸ Nicolae Ceaușescu, *Expunere la Ședința activului central de partid și de stat*. 3 august 1978, p. 28.

naționale reprezintă o contribuție însemnată la extinderea cooperării, ca premisă a progresului întregii omeniri și, în mod deosebit, a accelerării procesului dezvoltării independente și înaintării acestor state pe o cale proprie. În aceste împrejurări, ele își formulează opțiuni politice și social-economice și introduc unele modele inedite, originale de dezvoltare, în concordanță cu interesele fundamentale ale popoarelor respective, căroră, în perspectivă, li se deschide posibilitatea trecerii, sub diferite forme, la organizarea societății pe baze socialiste. Unele se pronunță și acționează pentru schimbări înnoitoare, pentru edificarea noii orînduiri, care, așa cum se arată în Programul P.C.R., „se impune astăzi ca o necesitate obiectivă a progresului economico-social rapid, a lichidării într-un timp istoric cît mai scurt a stării de subdezvoltare”³⁹.

România socialistă — ea însăși țară în curs de dezvoltare —, care a cunoscut vreme îndelungată dominația străină, militează consecvent pentru întărirea continuă a solidarității și colaborării cu țările în curs de dezvoltare, cu țările nealiniat, pentru amplificarea relațiilor de prietenie și cooperare, pe multiple planuri, pentru consolidarea suveranității și independenței, pentru apărarea și respectarea dreptului lor de a se manifesta ca subiecte active în viața internațională. Această orientare este ilustrată de faptul că, în prezent, țara noastră întreține relații cu peste 100 de țări în curs de dezvoltare, concretizate în numeroase tratate și acorduri bi și multilaterale de cooperare economică, tehnică-științifică și culturală, în pregătirea cadrelor, amplificarea schimburilor comerciale și realizarea în comun a unor importante obiective economice-sociale, care contribuie la valorificarea eficientă a resurselor umane, materiale și financiare. În același timp, România sprijină politic, diplomatic, moral și material mișcările de eliberare națională, lupta popoarelor care se mai află sub dominația monopolurilor împotriva politicii rasiste și de apartheid, pentru lichidarea colonialismului și neocolonialismului, pentru promovarea unor relații de egalitate, respect și înțelegere între națiuni și imprimarea unui curs nou, spre destindere și colaborare.

Expresia elocventă a recunoașterii internaționale a politicii și contribuției active a României și, în mod deosebit, a prețuirii aportului considerabil al tovarășului Nicolae Ceaușescu la lupta popoarelor de eliberare națională, pentru independență, pace și progres, a eforturilor sale în direcția dezarmării, destinderii și coexistenței pașnice, pentru făurirea unei lumi mai drepte și mai bune, fără arme și războaie, o reprezintă înalta distincție ce i-a fost conferită — Premiul „Simba” pentru pace pe anul 1978. Cu acest prilej, ambasadorul Senegalului, Ibrahima Boye, a subliniat sprijinul constant și multilateral acordat de poporul român care prin acțiunile și orientările președintelui Nicolae Ceaușescu, „a fost întotdeauna în mod ferm alături de africani, ca de altfel de toate celelalte popoare ale lumii, în lupta lor pentru demnitate și pentru dreptul lor de a-și hotărî în mod liber destinele și de a folosi în deplină suveranitate resursele lor naturale”⁴⁰.

³⁹ Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, p. 192.

⁴⁰ „Scînteia”, nr. 11 304 din 24 decembrie 1978.

Ca membră a „Grupului celor 77” și participantă, în calitate de invitat, la activitatea mișcării statelor nealiniat, la eforturile comunității mondiale, România se pronunță pentru extinderea colaborării și întărirea coeziunii și unității lor, a tuturor forțelor social-politice progresiste, anti-imperialiste și conlucrarea rodnică cu acestea în lupta pentru soluționarea problemelor majore cu care este confruntată omenirea, în consens cu cerințele contemporaneității, cu aspirațiile de pace și progres ale tuturor popoarelor.

Partidul și statul nostru apreciază că numai în unitate și solidaritate, întărind colaborarea cu statele socialiste, cu toate forțele revoluționare și progresiste — care sprijină activ lupta pentru apărarea independenței naționale a popoarelor —, țările în curs de dezvoltare vor putea înainta pe calea unei vieți libere și prospere. Situându-ne raporturile cu aceste state atât în contextul colaborării bilaterale, cât și al luptei generale împotriva imperialismului și neocolonialismului, pentru asigurarea dezvoltării lor de-sine-stătătoare — relevă tovarășul Nicolae Ceaușescu — „considerăm necesar să intensificăm relațiile cu toate țările în curs de dezvoltare, pornind de la necesitatea de a nu se contrapune unele din aceste țări altora, ci de la necesitatea de a se face totul pentru întărirea solidarității dintre toate țările în curs de dezvoltare, aceasta constituind chezașia soluționării problemelor complexe ale subdezvoltării, asigurării independenței și făuririi noii ordini economice internaționale”⁴¹.

⁴¹ Nicolae Ceaușescu, *Expunere la Sesiunea solemnă comună a Comitetului Central al Partidului Comunist Român, Consiliului Național al Frontului Unității Socialiste și Marii Adunări Naționale consacrată sărbătoririi a șase decenii de la făurirea statului național unitar român*, 1 decembrie 1978, Editura politică, București, 1978, p. 48.

Activitatea științifică a Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. în anul 1979

Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. în cursul anului care a trecut, a desfășurat o bogată activitate științifică atât pe plan intern, cât și pe plan extern. Sensurile majore și direcțiile principale ale acestei activități, statornic axate pe orientările cuprinse în documentele de partid, în opera tovarășului NICOLAE CEAUȘESCU, s-au obiectivat în relevarea, la dimensiunile lor reale, a mersului istoric al românilor în scurgerea vremii, a vechimii lor multimilenare în vatra de obârșie, a dezvoltării neîntrerupte — materiale și spirituale —, în pofida adversităților și vicisitudinilor, care nu le-au slăbit vrerea de libertate în propria țară întreagă și prosperă ci, din contră, le-a încordat fibra dacică în încrincenarea pentru unitate și independență, a amplexelor și viguroaselor bătălii sociale purtate de proletariat, țărănime, intelectua-litate și alte categorii sociale, de toți oamenii muncii, fără deosebire de naționa-litate, împotriva exploatării, pentru drep-turi și libertăți democratice, pentru transformarea revoluționară a societății românești.

Cutezanța gândirii revoluționare a to-varășului NICOLAE CEAUȘESCU, spi-ritul creator în analiza celor mai com-plexe probleme legate de trecutul nostru istoric, ca și de prezentul luminos socia-list, viziunea clară asupra unui fenomen sau proces economico-social și politic, puterea de discernere a sensurilor evo-luției țării într-o etapă sau alta se con-stituie într-un îndreptar de o inestima-bilă valoare teoretică și practică pentru

întreg frontul nostru istoriografic. Por-nind de la acest adevăr, Institutul a edi-tat o reprezentativă culegere de texte din opera secretarului general al Partidului Comunist Român intitulată : „*Istoria pa-triei și a Partidului Comunist Român în opera președintelui Nicolae Ceaușescu*“ (Editura militară, 568 pag). Prefața volu-mului, semnată de tovarășul ION PO-PESCU-PUȚURI, directorul Institutului, ne relevă însemnătatea excepțională a ope-rei tovarășului NICOLAE CEAUȘESCU pentru cercetarea istorică, mesajul său cu înalte vibrații patriotice, mobilizator, orizontul larg, profund științific al inter-pretării procesului complex al evoluției istorice a poporului român. „*În această lumină — se arată în prefața lucrării —, gândirea istorică a tovarășului NICOLAE CEAUȘESCU se pătrunde în întreaga sa substanță de principiul interpretării și evaluării procesului istoric ca rezultată complexă, firească a evoluției societății românești în ansamblul său, în care se în-globează toate forțele sociale și politice în raport cu problemele vitale ale poporu-lui. Este un principiu de inestimabilă valoare teoretică și metodologică pentru cunoașterea devenirii noastre, de la care se deslușesc cu limezime trăsături și mo-mente ale istoriei românești și prin care această istorie își dezvăluie culmile de măreție, iar știința istorică se așază pe fundamentul adevărului*“ (pag. 9).

Din spiritul gândirii înaripate a tovară-șului NICOLAE CEAUȘESCU, care ne-a îndrumat pașii în căutarea istoriei noas-tre, aici, descifrind sensurile și realitățile fiecărei epoci istorice, avem măsura clară

și deopotrivă reprezentativă a vechimii românilor, a statorniciei lor de viață, de luptă și de creație pe pământul strămoșesc; a permanenței și ascendenței operei făptuite de către înaintași; a admirabilei capacități a poporului nostru de a se opune ferm și eficace năvălitorilor prădalnici și crotopitorilor străini, de a depăși momentele de cumpănă pe care istoria le-a înregistrat în această atît de frământată zonă europeană; a permanenței lor autonomii statale; a tradițiilor revoluționare ale poporului român și a dorinței sale dintotdeauna de a fi liber și stăpîn în propria țară, de a trăi în pace și înțelegere cu toate popoarele; a originalității dezvoltării materiale și spirituale a românilor; a bogatelor tradiții de luptă ale proletariatului român, ale partidului clasei muncitoare din România și a rolului său hotărîtor în înscrierea țării pe coordonatele noului ev socialist și comunist.

Activitatea științifică a Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., în cursul anului 1979, s-a materializat în continuarea cu asiduitate a cercetării celor mai importante momente ale istoriei românilor, a evoluției pe coordonate ascendente a mișcării noastre muncitorești, a partidului politic al proletariatului român și în publicarea în țară și în străinătate a unor lucrări*, studii, articole și alte materiale de referință care se încorporează organic strădaniei de redimensionare a istoriei naționale la parametrii săi reali, obiectivi, așa cum ea a fost făptuită de strămoși și așa cum o făptuim și noi astăzi.

Pe plan editorial, Institutul a avut în obiectiv continuarea valorificării scrierilor din trecut ale unor gînditori și teoreticieni socialiști români, ale căror contribuții originale și valoroase au îmbogățit patrimoniul spiritualității românești și universale. Astfel, sub egida Institutului, a apărut al 6-lea volum din scrierile lui Constantin Dobrogeanu-Gherea („Opere complete”, Editura politică, 496 pag.), sub îngrijirea unui colectiv format din ION POPESCU-PUȚURI, ȘTE-

FAN VOITEC (coordonatori), AUGUSTIN DEAC, ION IACOȘ, ION MAMINA. Noul volum cuprinde (împreună cu următorul, care va vedea lumina tiparului în cursul acestui an) întreaga operă critică și literară a lui Constantin Dobrogeanu-Gherea. Tomul al 6-lea din „Opere complete” reunește primele două volume din „Studii critice”, publicate de C. Dobrogeanu-Gherea în 1890 și, respectiv, 1891. Aceste scrieri ale gînditorului socialist pun în lumină faptul că C.D. Gherea s-a aplecat cu deosebită atenție și asupra fenomenului literar românesc, realizînd, prin maniera în care analizează creația literară a marilor noștri scriitori, o autentică operă de pionierat.

Sub egida Institutului a apărut și monografia „Rolul maselor populare în făurirea unirii Principatelor române (1859)” (Editura politică, 560 pag.), al cărui colectiv de autori este format din ION POPESCU-PUȚURI, NICOLAE COPOIU (coordonatori), ION MAMINA, ȘTEFANIA MIHĂILESCU, VASILE NICULAE, VASILE PETRIȘOR, TEODOR POPESCU, NICOLAE RAUȘ, NATALIA TAMPA, GEORGETA TUDORAN.

Monografia invederează, prin forța faptelor, temeinicia gîndului dintotdeauna al românilor de a fi uniți în propria lor țară și pune în lumină tenacitatea luptei lor pentru împlinirea, sub semnul deplinătății, a propriului destin, așa cum și l-au vrut și-l vor neconștient. Regăsim în lucrare zbaterea neobosită a neamului românesc pentru unire, care se constituie într-o permanență de frontispiciu a istoriei noastre; sușul permanent și eroic al luptei pentru unitate din veacurile 18 și 19, în care se detașează, prin importanță și efecte, Revoluția de la 1848 din țările române; exprimarea clară a rolului maselor populare atît în perioada pregătitoare cît și în actul în sine al unirii Moldovei și Țării Românești; eforturile interne și acțiunile externe ale României moderne pentru consolidarea unirii și prepararea terenului pentru realizarea deplinei unități a neamului românesc; ecoul unirii în conștiința și fapta urmașilor, în spiritualitatea românească a vremurilor ce au venit.

În contextul efortului pentru o cît mai completă oglindire a gravelor implicații pe care le-a avut fascismul asupra existenței și evoluției popoarelor și pentru o interpretare cît mai veridică a acestuia, Institutul a pregătit pentru tipar volumul I al lucrării „Regimurile fasciste și totalitare din Europa” (Editura militară, 564 pag.), care reunește un număr de studii distincte, revăzute și adăugite, tipărite în revista „Anale de istorie”. Lucrarea, apărută sub îngrijirea unui colectiv format din ION POPESCU-PU-

* În afara lucrărilor menționate, Institutul a publicat și în cursul anului 1979 următoarele monografii și culegeri de documente, relevante în informarea privind activitatea științifică a acestuia pe anul 1978 („Anale de istorie”, nr. 3/1979, p. 179—187): „Masele populare în războiul pentru cucerirea independenței absolute a României. 1877—1878”, Editura politică, București, 444 pag.; „Solidaritatea mișcării muncitorești și democratice din România cu mișcarea muncitorească și democratică din Iugoslavia (1875—1945). Studiu și antologie”, Editura politică, București, 400 pag.; „Evoluția Partidului Social-Democrat din România de la frontul unic la partidul unic (mai 1944—februarie 1948)” de Gheorghe Tușu (Editura politică, București, 230 pag.).

ȚURI (coordonator principal), GHEORGHE UNC, VLADIMIR ZAHARESCU, MARIN BADEA, CONSTANTIN BOTORAN și avînd autori pe AUGUSTIN DEAC, GHEORGHE BODEA, MARIA COVACI, CRIȘAN ILIESCU, CONSTANTIN BOTORAN, MARIN BADEA, GHEORGHE UNC, VLADIMIR ZAHARESCU prezintă imaginea istorică a regimurilor fasciste și totalitare din Europa din perioada interbelică — fenomen complex, diferențiat de la țară la țară, plin de învățăminte pentru generațiile de astăzi și viitoare. Autorii s-au străduit să fructifice cele mai importante cuceriri ale istoriografiei consacrate acestei teme și să aducă interpretări proprii în unele probleme, subliniind îndeosebi rolul unității forțelor muncitorești, democratice și antifasciste în lupta pentru combaterea fascismului.

În cursul anului trecut a văzut lumina tiparului și primul volum al lucrării „*Afirmarea statelor naționale independente unite din centrul și sud-estul Europei (1821—1923)*” (Editura Academiei Republicii Socialiste România, 280 pag.), apărut sub egida Institutului și avînd colectivul de autori în următoarea alcătuire: VIORICA MOISUC, ION CALAFETEANU (coordonatori), MIRCEA MUȘAT, GHEORGHE ZAHARIA, CONSTANTIN BOTORAN, CRIȘAN ILIESCU, GELKU MAKSDOVICI, MILICA MOLDOVEANU, ELIZA CAMPUS.

Monografia își îndreaptă atenția asupra unui veac de istorie a popoarelor din centrul și sud-estul Europei, marcat de afirmarea tot mai viguroasă a luptei de emancipare națională și politică, pentru libertate și independență. Încununarea acestei îndelungate și eroice lupte a constituit-o realizarea statelor naționale și independente — România, Grecia, Iugoslavia, Bulgaria, Albania, Cehoslovacia, Austria, Ungaria, Polonia, Turcia —, operă a maselor populare care încorporează în sine o experiență istorică de o deosebită valoare principială și practică, cu largi rezonanțe pentru istoria prezentă și viitoare. Lucrarea evidențiază cu pregnanță trăsăturile caracteristice generale ale istoriei acestor popoare — solidaritatea și colaborarea permanentă, cu osebire în momentele de proeminență ale luptei pentru libertate, respectul reciproc, stima pentru individualitatea națională — și relevă, totodată, capacitatea lor de a soluționa propriile probleme.

Colecția „Evocări” a fost îmbogățită cu o nouă și valoroasă lucrare: „*Mihail Gheorghiu-Bujor. Scrieri social-politice (1905—1961)*” (Editura politică, 336 pag.) semnată de NICOLAE COPOIU, care reconstituie în datele sale esențiale viața și activitatea uneia din cele mai remar-

cabile și prestigioase personalități ale mișcării muncitorești din România, cu un renume și contribuții prețioase în mișcarea revoluționară internațională. Studiul care prefațează partea antologică a lucrării urmărește evoluția lui Bujor pe toate planurile, îndeosebi pînă la 1944; el redă posterității imaginea unui autentic erou al proletariatului și poporului român, a cărui intensă trăire are semnificația înțelegerii profunde a relației militante — cauza clasei muncitoare, a națiunii române. Partea antologică însumează o selecție, judicioasă alcătuită, din scrierile condeierului M. Gh. Bujor, începînd cu anul 1905 și sfîrșind cu 1961.

Bogatele tradiții de solidaritate internațională ale mișcării muncitorești din țara noastră cu lupta revoluționară a proletariatului din alte țări își găsește expresia în preocupările Institutului prin elaborarea și publicarea volumului „*Tradiții de solidaritate revoluționară româno-ungară. 1884—1946. Documente și amintiri*” (Editura politică, 452 pag.). Volumul conține documente și materiale care înfățișează solidaritatea Partidului Comunist Român, a mișcării revoluționare și democratice din țara noastră, a poporului român cu mișcarea revoluționară din Ungaria, cu poporul ungar în lupta de eliberare națională și socială, împotriva exploataților, a regimului fascisto-horthyst. Volumul a apărut sub îngrijirea unui colectiv alcătuit din: GHEORGHE ZAHARIA, AUGUSTIN DEAC (coordonatori) LADISLAU GERGELY, SUZANA HOMENCO, ION IACOȘ, CRIȘAN ILIESCU, VICTORIA MARINESCU, TEODOR PINTEAN, ION TOACĂ, GHEORGHE TUDOR.

Semnalăm, totodată, editarea în limba engleză a lucrării „*Mișcarea de rezistență în nordul Transilvaniei împotriva hitlerismului și horthysmului*” (Editura Academiei Republicii Socialiste România, 240 pag.), elaborată de un colectiv alcătuit din G. ZAHARIA, L. VAJDA (coordonatori), G. I. BODEA, P. BUNTA, M. COVACI, L. FODOR, A. SIMION, G. ȚUȚUI.

În problematica complexă a Institutului s-au înscris și lucrările datorate unor strădăanii individuale ale cercetătorilor, care abordează fie anume momente importante ale istoriei României, fie etape istorice încărcate de dense și semnificative evoluții social-politice.

Mergînd pe firul unor mai vechi preocupări și în consens cu interesul manifestat de către Institut pentru reliefaarea luptei dirze a tuturor românilor pentru înfăptuirea dezideratului reunirii depline în aceeași țară, GHEORGHE UNC și AUGUSTIN DEAC au elaborat lucrarea „*Gărzile naționale române din Transil-*

vania" (Editura militară, 232 pag.), în care se relevă rolul important al gărzilor naționale din Transilvania în preluarea puterii din mâinile autorităților habsburgice și în exercitarea autorității lor efective, în pregătirea și organizarea Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia de la 1 decembrie 1918, care a hotărât unirea Transilvaniei cu patria mamă.

Autorii pun în circuitul istoric date și fapte revelatoare privind modul cum s-au constituit aceste gărzi, componența și atribuțiile lor, alegerea reprezentanților acestora pentru Marea Adunare Națională de la Alba Iulia și participarea lor la istoricul forum național al românilor transilvăneni.

Dr. GHEORGHE ZAHARIA, director adjunct al Institutului, semnează lucrarea „*Insurecția poporului român din august 1944*” (Editura militară, 135 pag.), în care este relevat, în întreaga sa manifestare, amplul proces al rezistenței antihitleriste și antifasciste din țara noastră, al cărui corolar îl reprezintă victoria insurecției din august 1944. Pe parcursul lucrării sînt evidențiate rolul hotărîtor al Partidului Comunist Român în unirea tuturor forțelor care își manifestau adversitatea față de dictatura antonesciană și de alianța nefastă cu cel de al III-lea Reich, indiferent de motivele și scopurile urmărite; diversitatea formelor și mijloacelor utilizate de poporul român în lupta împotriva dictaturii antonesciene și a războiului hitlerist; atitudinea burgheziei și a liderilor ei politici; etapele pregătirii insurecției, desfășurarea, semnificația și ecoul său internațional; importanța istorică a insurecției pentru destinele poporului român, pentru săvîrșirea operei revoluționare de transformare din temelii a societății românești.

Lupta plină de sacrificii, eroismul militanților revoluționari în asprele confruntări de clasă, suferințele îndurate în închisori și lagăre se constituie într-o mărturie acuzatoare la adresa regimului burghez și, totodată, într-o revelatoare probă a tăriei, consecvenței și credinței neștrămutate a celor mai destoinici fii ai proletariatului în idealul socialist și comunist. Aceste aspecte constituie obiectul atenției lucrării „*Doftana, simbol al eroismului revoluționar*” (Editura politică, 296 pag.) de OLIMPIU MATICHESCU în care autorul evocă, pe baza unor date și fapte concludente, larga manifestare a solidarității proletare cu militanții aflați în închisori, formele și mijloacele prin care comuniștii își continuau activitatea și în timpul detenției, cu accentele deosebite asupra muncii politico-ideologice și cultural-educative desfășurate de revoluționarii închiși la Doftana, însemnătatea Conferinței celei P.C.R. din Dof-

tana din februarie-martie 1938, lupta antifascistă și antihitleristă a clasei muncitoare — element catalizator al concentrării forțelor națiunii române într-un larg consens național pentru doborîrea dictaturii antonesciene, instaurarea unui guvern democrat, întoarcerea armelor împotriva Germaniei hitleriste, transformarea revoluționară a societății românești.

Între preocupările editoriale ale Institutului s-a numărat și reconstituirea trecutului revoluționar al unor zone sau centre muncitorești, fie în anumite epoci istorice, fie de la apariția întîlor organizații proletare pînă în zilele noastre. Printre lucrările care au o astfel de tematică se înscrie „*Iașul în lupta revoluționară și democratică*” (Editura Junimea-Iași, 424 pag.), redactată de un colectiv format din GHEORGHE ZAHARIA (coordonator), MARIA COVACI, L. EȘANU, A. KARETKI, M. C. STĂNESCU, GEORGETA TUDORAN și alți autori — cadre universitare din București și Iași. Lucrarea reconstituie activitatea organizațiilor muncitorești din Iași în toate fazele lor de evoluție, problemele cu care au fost confruntate, ancorarea lor în realitățile social-politice ale vremii, lupta lor pentru drepturi și libertăți democratice, pentru înlăturarea orînduirii burgheze și întronarea socialismului, poziția consecvent revoluționară și patriotică a socialiștilor și comuniștilor ieșeni ș.a.

Alianțele politice, tactica partidului clasei muncitoare față de formațiunile politice burgheze, în diverse faze ale evoluției vieții politice românești, analizate în contextul general al politicii promovate de către acesta, constituie o altă importantă preocupare a activității științifice a Institutului, concretizată pe plan editorial prin publicarea lucrării „*Alianțe politice ale Partidului Comunist Român. 1944—1947*” (Editura Dacia, Cluj-Napoca, 372 pag.) de MIHAI FĂTU. Lucrarea prezintă în linii esențiale evoluția tacticii partidului clasei muncitoare față de partidele burgheze de la sfîrșitul secolului al 19-lea și pînă la cucerirea puterii politice depline de către acesta, insistîndu-se îndeosebi asupra perioadei 1944—1947. Este evidențiată orientarea politică suplă a P.C.R. care are meritul istoric de a fi strîns într-un singur front comun de luptă toate forțele democratice, antifasciste și antihitleriste din țară, realismul poziției sale în problema alianțelor politice după 1944, într-o etapă de adînci prefaceri revoluționare, experiența originală și valoroasă a P.C.R. în problema alianțelor politice, pregnant realiefată în insurecția victorioasă din august 1944.

Unele studii, articole sau alte materiale redactate de către unii cercetători, au apărut în lucrări care nu au fost editate de către Institut. În culegerea de studii „File din istoria militară a poporului român”, volumul 5—6, pregătită pentru tipar de Centrul de studii și cercetări de istorie și teorie militară, a fost inclus studiul „*Situația politică și militară internațională în preajma intrării României în cel de al doilea război mondial*”, semnat de general-locotenent (r) dr. GHEORGHE ZAHARIA.

CRISTIAN POPIȘTEANU, semnează postfața la lucrarea „Orașele viitorului” de A. J. Toynbee și, în colaborare cu NICOLAE MINEI, studiile introductive la lucrările „Jurnal politic 1939—1941” de Martha Bibescu și „Suez — 50 de veacuri” de Bernard Simiot, iar MARIAN ȘTEFAN, studiul introductiv la lucrarea „O viață, o lume, o epocă. Memorii” de Constantin Kirilescu.

Studii elaborate de cercetători ai Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. au apărut peste hotare, incluse în unele lucrări. Astfel, studiile: „*Politica socială a Partidului Comunist Român în etapa edificării societății socialiste multilateral dezvoltate*” și „*Întărirea legăturilor P.C.R. cu clasa muncitoare, cu întregul popor — factor hotărâtor în înfăptuirea rolului său de forță politică conducătoare a societății românești*”, redactate de GHEORGHE SURPAT, au apărut în monografia „Politica socială a Partidului Comunist Român în etapa edificării societății socialiste multilateral dezvoltate” (Moscova, Editura pentru literatura politică, p. 397—484) și respectiv culegerea de studii „*Creșterea rolului conducător al partidelor marxist-leniniste în condițiile construirii socialismului multilateral dezvoltat și comunismului*” (Moscova, Editura pentru literatura politică).

În anul care a trecut, Institutul a publicat peste hotare un număr de lucrări, continuând, astfel, această activitate, începută în urmă cu câțiva ani. În Iugoslavia a apărut, în versiunea sârbă, „*Istoria poporului român*” („*Istorija Rumunskogo naroda*”) (Matica Sparska 420 pag.), editată în 1970 sub redacția acad. ANDREI OȚETEȘA și avînd un colectiv de coordonare format din A. OȚETEȘA, ION POPESCU-PUȚURI, I. NESTOR, M. BERZA, V. MACIU. În Italia, au fost editate două reprezentative lucrări. Prima, în trei volume, intitulată „*Lupta poporului român pentru independență*” („*La lotta del popolo romeno per l'indipendenza*” Editori Riuniti, Roma, 184 pag. — tomul I, 461 pag. — tomul al II-lea și 392 pag. — tomul al

III-lea), reunește un număr de 1318 documente, prefăcute de un studiu în care se relevă coordonatele luptei neîntrerupte a poporului român pentru unitate și independență; a doua, „*România*”, în versiunile franceză și engleză (Edizioni del Calendario, Milano, 360 pag.), sub îngrijirea lui Arnoldo Alberti, urmează versiunii italiene apărute nu de mult timp. Lucrarea, bogat ilustrată, are un caracter enciclopedic, oferind cititorilor străini cele mai reprezentative informații despre patria noastră după cum urmează: țara și locuitorii; istoria; sistemul politic; economia și structura socială; standardul de viață al populației; România în lumea contemporană; învățămînt, știință, literatură; activitate editorială, artă și instituții culturale; folclor, cinematografie, radio și televiziune; cultură fizică și sport-turism.

Unele aspecte importante ale activității Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. au fost ilustrate de către publicațiile „*Anale de istorie*” și „*Magazin istoric*”, editate de Institut, la care colaborează numeroși istorici din țară și de peste hotare.

Revista „*Anale de istorie*” a publicat materiale de referință consacrate operei teoretice a tovarășului NICOLAE CEAUȘESCU, de covârșitoare însemnatate principială și practică, activității sale neobosite și eroice de militant comunist, ale cărui idealuri s-au identificat din fragedă tinerețe cu idealurile clasei muncitoare, întregului popor român, luptei sale dîrze și neînfriate împotriva exploatarei și asupririi naționale, pentru drepturi și libertăți cetățenești, pentru o Românie socialistă, prosperă, liberă și independentă.

O dovadă strălucită a drumului revoluționar eroic al tovarășului NICOLAE CEAUȘESCU, în care regăsim în date fundamentale o pagină vie de istorie contemporană a mișcării noastre muncitorești, o constituie și aportul său hotărâtor la reorganizarea Uniunii Tineretului Comunist în 1939 — eveniment de mare însemnatate și cu urmări importante pentru evoluția luptei clasei noastre muncitoare, pentru afirmarea sa în prim planul forțelor social-politice românești. Acestui eveniment istoric i-a fost consacrată o sesiune științifică, amplu prezentată în paginile revistei „*Anale de istorie*”.

Opera președintelui României socialiste, larg răspîndită și apreciată în întreaga lume, recunoscută pentru spiritul său novator, pentru cutezanța gîndirii și înalta sa principialitate, constituie de mult obiectul atenției opiniei publice italiene, care de curînd a luat cunoștință de editarea celui de al IX-lea volum al

operelor președintelui NICOLAE CEAUȘESCU. Prefața volumului, semnată de LUIGI LONGO, președintele Partidului Comunist Italian, și publicată integral în „Anale de istorie”, denotă pregnant marele interes pentru opera conducătorului României socialiste, prestigiul de care se bucură pe plan internațional.

Continuând acțiunea de valorificare la cele mai înalte cote a ideilor de frontispiciu ale secretarului general al partidului nostru, deschizătoare de drumuri și în domeniul gândirii istorice, revista oferă cititorilor săi pagini de mare relevanță din opera tovarășului NICOLAE CEAUȘESCU, reunite într-o sinteză tematică având subiectul: „*Momente fundamentale ale luptei poporului român pentru independență și suveranitate în opera tovarășului NICOLAE CEAUȘESCU*”.

Revista a marcat în paginile sale însemnătatea istorică a Congresului al XII-lea pentru destinul poporului român, pentru perspectivele luminoase ale înaintării sale pe calea socialismului multilateral dezvoltat și a comunismului, publicând studii consacrate importanței și semnificației majore a marelui forum al comunistilor români, documentelor adoptate de către acesta, după cum a subliniat și însemnătatea celui de al II-lea Congres al Frontului Democrației și Unității Socialiste — expresie a democrației socialiste promovate consecvent de către P.C.R.

Aniversarea a 35 de ani de la victoria insurecției naționale armate, antifasciste și antiimperialiste din august 1944, dă prilejul publicării unor materiale de sinteză în care se relevă virtuțile revoluționare ale poporului român, dorința sa vie și mereu reîmprospătată de libertate și independență, politica suplă, realităă promovată de către Partidul Comunist Român față de forțele social-politice ale societății românești în anii de grea cumpănă ai dictaturii antonesciene și războiului hitlerist, consensul național realizat, sub conducerea comunistilor, în actul insurecțional din august 1944, rădăcinile istorice ale revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă începută la 23 August 1944, drumul istoric de mari realizări și împliniri al poporului nostru, parcurs în anii de după redobândirea independenței naționale, unitatea de monolit dintre partid și popor, creșterea continuă a rolului conducător al partidului în opera de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate.

Rubrica „Studii — articole” a cuprins materiale cu o largă deschidere către trecutul istoric al poporului nostru și

deopotrivă către prezentul și viitorul său. Consemnăm, între altele, următoarele probleme: concepția și acțiunea partidului clasei muncitoare în domeniul alianțelor politice la începutul veacului al XX-lea; activitatea pe plan internațional a reprezentanților muncitorimii române pentru recunoașterea desăvârșirii statului național-unitar român (1919—1920); România socialistă — expresia permanenței și ascensiunii istorice a poporului nostru; poziții și acțiuni ale țării noastre în sprijinul dezvoltării libere, independente și suverane a popoarelor.

În cadrul rubricii „2050 de ani de la constituirea statului dac centralizat și independent, de sub conducerea lui Burebista”, revista „Anale de istorie” a publicat unele materiale al căror conținut se referă la rezistența poporului român împotriva invadatorilor străini (sec. II—XIV), originea dreptului consuetudinar român, lupta poporului român pentru unitate și independență ș.a.

În cursul anului trecut, revista „Anale de istorie” a publicat cursul „În ajutorul celor care studiază «Problemele fundamentale ale istoriei patriei, a Partidului Comunist Român» în învățămîntul liceal” (nr. 3—6), care prezintă sintetic evoluția istorică a poporului român de la geto-daci pînă în zilele noastre.

S-a continuat, totodată, publicarea microsintezelor istorice ale unor județe sub genericul — „Județele patriei — tradiție și contemporaneitate”. În anul 1979, asemenea materiale au fost consacrate județelor: Dolj, Vaslui, Constanța și Neamț.

La rubricile „Studii documentare” și „Cauzele și consecințele nefaste ale instaurării regimurilor reacționare, fasciste în Europa”, au apărut materiale referitoare la mișcarea muncitorească din România, Partidul Comunist Român în perioada interbelică și respectiv la caracterul regimurilor politice instaurate în Italia (1922), Bulgaria (1923), Polonia (1926), Iugoslavia (1929), Germania (1933), Grecia (1936), Spania (1939), România (1940).

Registrul tematic al revistei „Magazin istoric” a fost axat, în continuare, pe probleme din istoria patriei cît și din istoria universală.

Preocuparea constantă a tovarășului NICOLAE CEAUȘESCU pentru trecutul istoric al românilor, el însuși cititor de istorie nouă a țării, se reflectă pregnant în paginile revistei, care publică tematic ample extrase din opera președintelui țării sub genericul „NICOLAE CEAUȘESCU: 23 August 1944—23 August 1979” și „NICOLAE CEAUȘESCU:

1949—1979. Istorie nouă în satul românesc”.

Marelui forum al comuniștilor români — Congresul al XII-lea al Partidului Comunist Român — revista îi consacră editoriale și articole de mare relevanță, în care este evocat, cu forță expresivă, drumul eroic al României străbătut în anii de cînd destinele sale se află în mîinile celui mai destoinic și înzestrat dintre cîrmacii săi — președintele NICOLAE CEAUȘESCU. Retrospecția acestui drum este prilej de bilanț fructuos, cum n-a mai avut nicicînd patria română.

Istoria românilor este prezentă în fiecare număr al revistei, prin materiale care îmbrățișează aspecte distincte din epoci diferite.

Venind în întîmpinarea marelui eveniment aniversativ din acest an — sărbătorirea a 2050 de ani de la constituirea primului stat dac centralizat și independent de sub conducerea lui Burebista —, revista a publicat articole referitoare la istoria geto-dacilor. Ea prezintă totodată cititorilor, într-o succesiune firească și ascendentă, teme semnificative, de mare rezonanță, ale luptei românilor pentru unitate și independență. Între acestea se înscriu: izbînda lui Ștefan cel Mare în dobîndirea independenței Moldovei; voievozi români sub semnul marelui ideal al independenței și unității; o trăsătură originală a evului mediu românesc — aceiași domnitori în Moldova și Țara Românească; autonomia țărilor române sub turci; Mihai Viteazul — unificator de țară; cartea românească în spațiul românesc — simbol al unității; Unirea de la 1859; războiul de independență de la 1877—1878; Marea Unire de la 1918 — visul de veacuri al românilor.

Un important loc în tematica revistei l-a ocupat relevarea unor probleme legate de evoluția mișcării muncitorești din România, de locul și rolul său istoric în cadrul societății românești, printre acestea figurînd: istoricul sărbătoririi zilei de 1 Mai în România, prezența activă a socialiștilor români în mișcarea muncitorească europeană, activitatea revoluționară a tineretului comunist, lupta P.C.R. pentru coalizarea forțelor democratice, patriotice împotriva fascismului și hitlerismului etc. Acestei problematice, i se circumscriu și subiectele cuprinse în numărul dedicat aniversării a 35 de ani de la victoria insurecției naționale armate, antifasciste și antiimperialiste din august 1944, cum sînt: insurecția — rezultat obiectiv al voinței unanime a poporului român; lupta comună a comuniștilor români, maghiari, germani, sîrbi și de altă naționalitate în timpul insurecției pentru alungarea cîmpilor hit-

leriști și horthyști, ecoul internațional al insurecției etc.

Apropierea desfășurării lucrărilor celui de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice, programat a avea loc în capitala României în vara acestui an, a dat ocazie revistei de a informa pe larg cititorii săi despre tematica Congresului, modul de desfășurare, subiectele care vor fi prezentate de istoricii români, documentele elaborate de către Comitetul internațional de științe istorice împreună cu Comitetul de organizare al Congresului, modul de participare, cum se pregătesc pentru Congres istoricii români și unii oaspeți de peste hotare etc.

Revista „Magazin istoric” a acordat în continuare atenție prezentării unor probleme din istoria universală, aria tematică fiind variată și instructivă: de la civilizațiile lumii antice la istoria zilelor noastre.

În afara revistelor „Anale de istorie” și „Magazin istoric”, cercetătorii Institutului au publicat studii și articole în reviste de specialitate ca: „Revista de istorie”, „Revista arhivelor”, „Nouvelles études d'histoires”, „Études sud-est Européennes”, „Pages d'histoire”, precum și în presa centrală și locală, după cum urmează: „Scînteia”, „Era socialistă”, „Scînteia tineretului”, „România liberă”, „Elöre”, „Munkásélet”, „Informația Bucureștiului”, „Contemporanul”, „A Hét”, „Luceafărul”, „Lumea”, „Flacăra”, „Viața studentască”, „Presa noastră”, „În slujba patriei”, „Femeia”, „Roumanie d'aujourd'hui”, „Novii Vic”, „Brasoi lapok” (Brașov), „Flamura” (Reșița), „Olutul” (Slatina), „Viața Buzăului” (Buzău), „Teleorman” (Alexandria) ș.a.

GHEORGHE ZAHARIA, NICOLAE COPOIU, GHEORGHE UNC, GHEORGHE SURPAT, CRISTIAN POPIȘTEANU, NICOLAE MINEL, AUGUSTIN DEAC, GHEORGHE TUȚUI, MARIA COVACI, OLIMPIU MATICHESCU, NICOLAE RAUȘ, CONSTANTIN PETCULESCU, ION OPREA, GERGELY LÁSZLÓ, MARIN BADEA, LIVIA DANDARA, VASILE NICULAE, FLORIAN TÂNĂSESCU au colaborat la emisiuni ale posturilor de radio centrale și locale, CRISTIAN POPIȘTEANU, MARIA COVACI, OLIMPIU MATICHESCU, GERGELY LÁSZLÓ la emisiuni ale televiziunii române, iar CRISTIAN POPIȘTEANU la emisiuni ale posturilor de televiziune din Franța și Spania.

Unul dintre aspectele importante ale activității științifice a Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R., a constat în organizarea unor sesiuni și simpozioane în colaborare cu instituții centrale din Capitală, participarea la alte numeroase mani-

festări științifice atât în țară cât și în străinătate, cu ocazia cărora au fost expuse punctele de vedere ale Institutului asupra problemelor dezbătute și, în același timp, au fost prezentate rezultatele cercetărilor efectuate în domeniul respectiv.

Cu prilejul împlinirii a 100 de ani de la nașterea lui Ștefan Gheorghiu, militant de frunte al mișcării muncitorești din România, la București, în ziua de 15 ianuarie 1979, s-a desfășurat o sesiune științifică organizată de Academia de științe sociale și politice, Academia „Ștefan Gheorghiu”, Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. și Uniunea generală a sindicatelor din România*. În cadrul sesiunii omagiale care a reunit activiști de partid și de stat, ai organizațiilor de masă, vechi militanți ai mișcării muncitorești din țara noastră, tovarășul ION POPESCU-PUTURI, directorul Institutului, a expus comunicarea: „*Partidul clasei muncitoare în viața politică a societății românești la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea*”. Au mai prezentat comunicări tovarășii: ION IACOȘ (în colaborare cu Damian Hurezeanu) — „*Dezvoltarea societății românești în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și caracteristicile mișcării muncitorești în acea perioadă*” și GEORGETA TUDORAN (în colaborare cu Ion Catrinescu, prim-secretar al Comitetului județean Brăila al P.C.R.) — „*Rolul lui Ștefan Gheorghiu în organizarea mișcării greviste din porturile dunărene*”.

În anul care a trecut s-au împlinit 40 de ani de la marea demonstrație antifascistă și antirăzboinică din țara noastră (1 Mai 1939), 35 de ani de la realizarea Frontului unic muncitoresc (1 Mai 1944) și 90 de ani de la declararea zilei de 1 Mai ca sărbătoare internațională a celor ce muncesc. Acestor evenimente importante ale istoriei mișcării noastre muncitorești le-a fost consacrată o sesiune de comunicări, ale cărei lucrări s-au desfășurat la Muzeul de istorie a partidului comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România în ziua de 27 aprilie 1979**. Organizată de Academia de științe sociale și politice, Academia „Ștefan Gheorghiu”, Consiliul Central al U.G.S.R., Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., sesiunea a avut tema: „Politica Partidului Comunist Român de realizare a unității clasei muncitoare în lupta împotriva exploatării, a reacțiunii

și fascismului, pentru victoria revoluției democrat-populare și edificarea societății socialiste. Îmbinarea luptei pentru unitatea clasei și solidaritatea cu mișcarea muncitorească și comunistă internațională”. La această sesiune, tovarășul ION POPESCU-PUTURI, directorul Institutului, a prezentat comunicarea: „*Marea demonstrație antifascistă de la 1 Mai 1939 — moment culminant al luptelor populare conduse de P.C.R. împotriva politicii de fascizare a țării și pentru apărarea independenței naționale*”, în care s-a demonstrat cu deplină temeinicie rolul istoric al P.C.R. în organizarea și conducerea luptei antifasciste a poporului nostru, al cărui rezultat de preț a constat în unirea tuturor forțelor sănătoase ale poporului împotriva pericolului fascist extern și intern. Între altele, în comunicare s-a subliniat: „Străbătind un proces continuu de maturizare și trebuind să depășească încă unele teze care nu-i aparțineau, Partidul Comunist Român și-a extins tot mai mult influența în viața politică a țării, el reprezentând forța principală a luptei împotriva pericolului fascist, hitlerist. Fiind un organism viu, puternic ancorat în realitățile țării, partidul comunist și-a lărgit contactele cu grupările și cu organizațiile democratice, a stabilit legături cu lideri ai principalelor partide burghezo-democratice, cu diferite cercuri și fracțiuni ale forțelor politice burghezo-democratice nefasciste și cu un considerabil număr de personalități politice animate de sentimente patriotice. Această susținută activitate a evidențiat *consensul național* al tuturor forțelor politice din țară împotriva Gărzii de fier, a hitlerismului, pentru apărarea independenței și suveranității țării. Faptul că problema majoră care se punea nu era cea a unei ridicări la luptă de tipul clasă contra clasă, ci a mobilizării tuturor forțelor patriotice naționale, antihitleriste, a demonstrat că, în noile condiții, conducerea luptei revoluționare ridică clasa muncitoare la rangul de conducător al poporului”.

Victoria insurecției din august 1944, deschizătoarea unor orizonturi noi pentru poporul român, de la a cărei săvârșire s-au scurs trei decenii și jumătate, a fost aniversată prin organizarea la nivel central și local a numeroase manifestări, între acestea înscriindu-se, la loc de frunte, sesiunea de comunicări care a avut loc în ziua de 20 august 1979, la București*. La sesiune, organizată de Academia de științe sociale și politice, Academia „Ștefan Gheorghiu” și Institutul de studii istorice și social-politice de

* Sesiunea a fost prezentată în „Anale de istorie”, nr. 3 din 1979, p. 166—178.

** Lucrările sesiunii au fost prezentate în „Anale de istorie”, nr. 2 din 1979, p. 37—51.

* Sesiunea a fost prezentată în „Anale de istorie”, nr. 4 din 1979, p. 146—151.

pe lângă C.C. al P.C.R., ale cărei lucrări s-au desfășurat la Muzeul de istorie a partidului comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România, au luat parte membri și membri supleanți ai Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R., membri ai C.C. al P.C.R. și ai guvernului, vechi militanți ai mișcării muncitorești din țara noastră, participanți la evenimentele din august 1944, oameni de știință, artă și cultură, cadre didactice și militari.

În cadrul sesiunii, tovarășul ION POPESCU-PUȚURI, directorul Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., a expus comunicarea: *„Partidul Comunist Român în fruntea luptei împotriva fascismului și războiului antisovietic, pentru răsturnarea dictaturii militaro-fasciste și eliberarea României de sub dominația hitleristă”*, în care s-a subliniat că P.C.R., în anii dictaturii antonesciene și ai războiului hitlerist, și-a asumat, cu conștiința rolului și misiunii sale de cea mai înaintată forță politică a societății românești, cu luciditate și cetezanță răspunderea de a organiza și conduce la victorie lupta tuturor forțelor muncitorești și populare, patriotice și naționale, a întregului nostru popor, pentru eliberarea de sub dominația fascistă și asigurarea unui curs nou dezvoltării țării.

În cadrul aceleiași sesiuni, dr. GHEORGHE ZAHARIA, director adjunct științific al Institutului, membru corespondent al Academiei de științe sociale și politice și dr. GHEORGHE UNC, șef de sector la I.S.I.S.P., au prezentat comunicarea: *„Români în rezistența antifascistă din alte țări”*, în care au subliniat faptul că, în anii 1939—1945, concomitent cu desfășurarea rezistenței în țară, numeroși antifasciști români au luptat împotriva hitleriștilor, înrolați în detașamente de partizani din Uniunea Sovietică, Cehoslovacia, Iugoslavia, Franța, Belgia ș.a., iar dr. NICOLAE COPOIU, secretar științific al Institutului, și col. CONSTANTIN NICOLAE, director adjunct al Centrului de studii și cercetări de istorie și teorie militară, au expus comunicarea *„Recunoașteri internaționale ale importanței insurecției poporului român și participării sale la înfrângerea Germaniei naziste”*, în care s-a subliniat rolul deosebit de însemnat — pe plan militar, politic, economic și psihologic — al victoriei insurecției din august 1944 în contextul desfășurării celui de-al doilea război mondial.

Aniversării a 35 de ani de la momentul care marchează eliberarea completă a întregului teritoriu național de sub dominația fascistă — 25 octombrie 1944 —, care a devenit ziua Armatei Republicii Socialiste România, i-a fost dedicată o

sesiune științifică, desfășurată în Capitală în ziua de 22 octombrie 1979*. În cadrul sesiunii, la care au luat parte membri ai Consiliului de conducere al Ministerului Apărării Naționale, ai altor ministere și instituții centrale, personalități ale vieții politice și științifice, generali și ofițeri, veterani din războiul antifascist, oameni de știință, cercetători în domeniul istoriei, tovarășul ION POPESCU-PUȚURI, directorul Institutului, a prezentat comunicarea: *„Concepția promovată de P.C.R. în anii ilegalității asupra rolului armatei române în lupta pentru apărarea independenței și integrității teritoriale, pentru eliberarea României de sub dominația fascistă”*, în care s-a evidențiat că una dintre componentele importante ale strategiei și tacticii P.C.R. a constituit-o concepția privitoare la raportul dintre armată și popor, la rolul armatei în lupta pentru apărarea independenței și integrității teritoriale a țării, pentru eliberarea ei de sub dominația hitleristă, concepție izvoită dintr-o experiență bogată, din înțelegerea justă a rolului ostirii în istoria noastră națională.

Un moment important din trecutul revoluționar de luptă al proletariatului român l-a constituit reorganizarea, în 1939, a Uniunii Tineretului Comunist. Împlinirea a 40 de ani de la reorganizarea Uniunii Tineretului Comunist, a fost marcată prin manifestări în întreaga țară, în rindul acestora înscriindu-se și sesiunea de comunicări cu tema: *„Contribuția esențială a tovarășului NICOLAE CEAUȘESCU la reorganizarea Uniunii Tineretului Comunist, la unirea mișcării tineretului în lupta împotriva fascismului, în asigurarea unei dezvoltări noi, socialiste, a patriei”***. Desfășurată în ziua de 30 octombrie 1979 la Muzeul de istorie a partidului comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România, sesiunea a fost onorată de prezența unor cadre din conducerea partidului și a unor vechi militanți ai mișcării muncitorești, în sală fiind prezenți cercetători științifici, activiști ai U.T.C., tineri muncitori, intelectuali, elevi și studenți.

Tovarășul ION POPESCU-PUȚURI, directorul Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., a susținut comunicarea: *„Începutul activității tinărilor NICOLAE CEAUȘESCU în mișcarea muncitorească, în U.T.C. — moment hotărâtor în formarea sa ca revoluționar, militant de frunte pentru apărarea intereselor poporului, pentru*

* Lucrările sesiunii au fost prezentate în „Anale de istorie”, nr. 5, din 1979, p. 172—179.

** Lucrările sesiunii au fost prezentate în „Anale de istorie”, nr. 6 din 1979, p. 40—52.

democrație, libertate și independența patriei", în care s-a subliniat permanența sprijinului activ și însuflețitor al tineretului adus luptei poporului român pentru înfăptuirea marilor aspirații de unitate, independență și progres economic-social din rîndul acestuia ridicîndu-se conducători de mare prestigiu și autoritate.

În comunicare sînt relevante împrejurările în care tînarul NICOLAE CEAUȘESCU s-a încadrat în mișcarea muncitorească, precum și activitatea sa revoluționară hotărîtă și curajoasă, dăruită cu abnegație idealului socialist și comunist.

În cadrul aceleiași sesiuni, tovarășul Florea Dragne, cercetător principal la I.S.I.S.P., a prezentat comunicarea „Contribuția esențială a tovarășului NICOLAE CEAUȘESCU la reorganizarea Uniunii Tineretului Comunist”.

În suita manifestărilor științifice consacrate aniversării a 120 de ani de la unirea Moldovei și Munteniei și făurirea statului național modern român s-a înscris și sesiunea științifică cu tema: „Unirea din 1859 — moment crucial în afirmarea și dezvoltarea României moderne” *. În cadrul lucrărilor sesiunii, desfășurată la Focșani, în zilele de 19 și 20 ianuarie 1979, Institutul de studii istorice și social-politice, prin reprezentanții săi, a susținut următoarele teme: *Revoluțiile de la 1821 și 1848 — expresie a dezvoltării economice, social-politice și culturale unitare a țărilor române*, de dr. AUGUSTIN DEAC, cercetător principal II, membru corespondent al Academiei de științe sociale și politice; *Unirea românilor din Moldova și Muntenia — problemă europeană*, de dr. GHEORGHE ZAHARIA, director adjunct al Institutului, membru corespondent al Academiei de științe sociale și politice, conf. univ. dr. MIRCEA MUȘAT, Academia de studii economice din București; *Adunările ad-hoc din Iași și București, etapă importantă în realizarea unirii Moldovei și Țării Românești*, de dr. NICOLAE COPOIU, șef de sector la Institut; *Unirea de la 1859 în tradițiile mișcării muncitorești și socialiste din România*, de dr. VASILE NICULAE, cercetător științific principal, VIRGIL SMIRCEA, secretar responsabil la revista „Anale de istorie”.

La sesiunea științifică anuală a Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. s-au prezentat comunicări a căror tematică a fost axată pe probleme ale istoriei moderne și contemporane a patriei, mișcării muncito-

rești din România, istoriei universale. Au susținut comunicări: ION ALEXANDRESCU, ION BABICI, MARIN BADEA, EMILIA BĂLANICĂ, ION CALAFETEANU, EMILIA CARABA, ELENA CRISTESCU, SIMCU CUTIȘTEANU, LIVIA DANDARA, AUGUSTIN DEAC, MIHAI DOGARU, FLOREA DRAGNE, LASZLO GERGELY, CRIȘAN ILIESCU, ION ILINCIOIU, VIORICA MOISUC, GHEORGHE NEACȘU, STELIAN NEAGOE, NICOLAE NICOLAESCU, MARIA OFRIM, ION OPREA, ELISABETA PETREANU, MARIN STĂNESCU, FLORIAN TĂNĂSESCU.

Cercetători ai Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. au fost prezenți și la alte numeroase manifestări științifice organizate în București sau în localități din țară de către comitete județene ale P.C.R., cabinete de partid, consilii județene de educație politică și cultură socialistă, instituții de învățămînt superior, muzee, case de cultură etc.

În cadrul acestor manifestări au fost prezentate următoarele comunicări: „Unirea de la 1918 și rolul socialistilor în procesul desăvîrșirii statului național unitar român” (susținută în cadrul sesiunii științifice organizate la Făgăraș în ianuarie 1979), de dr. MARIA COVACI; „Pagini din lupta revoluționară a oamenilor muncii din Banat pentru apărarea militanților revoluționari întemnițați” (prezentată la sesiunea „În memoriam Constantin Daicoviciu”, organizată între 16—20 martie 1979, la Caransebeș, de către Muzeul de etnografie și istorie din localitate), de dr. OLIMPIU MATICHESCU; „Mișcarea revoluționară de tineret și problemele fundamentale ale dezvoltării României moderne” (expusă la sesiunea organizată de C.C. al U.T.C. în martie 1979 cu tema: „Trei decenii de la făurirea unității politice, ideologice și organizatorice a mișcării de tineret din România”), de dr. CONSTANTIN PETCULESCU; „Lupta clasei muncitoare și a țărănimii pentru unitate statală și independență națională la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX”, de dr. GHEORGHE ZAHARIA și dr. GHEORGHE UNC; „Unitatea și frăția oamenilor muncii fără deosebire de naționalitate — forță motrice a progresului României contemporane”, de dr. NICOLAE POPESCU și LASZLO GERGELY (expuse în cadrul simpozionului de la Aleșd, consacrat împlinirii a 75 de ani de la răscoala țăranilor români și maghiari, desfășurat în ziua de 13 aprilie 1979); „Unitatea clasei muncitoare — permanență a istoriei mișcării muncitorești din România”, de dr. ION TOACĂ; „Participarea organizațiilor muncitorești

* Sesiunea a fost prezentată în „Anale de istorie”, nr. 1 din 1979, p. 187—189.

la alegerile comunale din februarie 1926", de dr. MARIN C. STĂNESCU ; „P.C.R., continuator al celor mai bune tradiții de luptă, pentru suveranitate și independență națională", de GHEORGHE NEACȘU (prezentate în cadrul sesiunii de comunicări a Muzeului județean Dimbovița cu tema : „Lupta milenară pentru libertate socială, unitate națională și independență a poporului român", organizată la Tîrgoviște, în zilele de 18—20 mai 1979, în cadrul Festivalului național „Cîntarea României", sub patronajul Comitetului de cultură și educație socialistă al județului Dimbovița) ; „Contribuții ale intelectualității democratice și progresiste la lupta pentru demascarea și combaterea pericolului fascist", de MIHAI DOGARU (ținută la sesiunea științifică cu tema : „Lupta poporului român pentru unitate și suveranitate, pentru edificarea societății socialiste multilaterale dezvoltate", organizată în zilele de 19—20 mai 1979 de către Comitetul județean de cultură și educație socialistă Galați, în colaborare cu Muzeul județean de istorie) ; „Arhiva Institutului Hoover de pe lângă Universitatea Stanford — S.U.A. și valoarea sa informativă pentru istoria modernă și contemporană a României" (prezentată la sesiunea științifică din 29 mai 1979 organizată de Direcția Generală a Arhivelor statului), de dr. TEODOR POPESCU ; „Politica de alianțe a P.C.R. în anii 1940—1944" (susținută la Făgăraș în cadrul manifestărilor „Lunii culturii făgărășene", din 8—9 iunie 1979), de dr. MARIA COVACI ; „Forțele progresiste și democratice ale naționalităților conlocuitoare în frunte cu comuniștii — parte componentă a luptei poporului român pentru apărarea independenței, suveranității și integrității teritoriale a țării" (expusă la sesiunea din 7 iulie 1979, organizată în Capitală de Consiliul culturii și educației socialiste, Centrul de perfecționare a cadrelor și Muzeul de istorie a partidului comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România), de MARIN BADEA ; „Insurecția, rezultat al unei întregi evoluții ascendente a poporului român", de FLORIAN TĂNĂSESCU ; „Realitățile românești și politica creatoare a Partidului Comunist Român în pregătirea și înfăptuirea insurecției naționale armate, antifasciste și antiimperialiste", de dr. ION CALAFETEANU și „Calafatul în zilele insurecției victorioase din august 1944", de dr. VASILE PETRIȘOR (prezentate în cadrul sesiunii științifice intitulate „35 de ani de la insurecția națională armată antifascistă și antiimperialistă", organizată la Craiova în ziua de 11 iulie 1979 de către Școala interjudețeană de partid Craiova, Filiala Dolj a

Arhivelor statului și Muzeul Olteniei) ; „Considerații privind premisele politico-diplomatice ale insurecției" (expusă la sesiunea științifică cu tema „Botoșanii la cea de-a XXXV-a aniversare a eliberării patriei", organizată de Comitetul județean Botoșani al P.C.R. în zilele de 2—3 august 1979), de dr. LIVIA DANDARA ; „Lupta forțelor revoluționare patriotice în frunte cu P.C.R. împotriva dictaturii militarofasciste și a războiului hitlerist" (ținută la sesiunea științifică „35 de ani de la revoluția de eliberare socială și națională antifascistă și antiimperialistă" de la Slobozia, din 3 august 1979), de MARIN BADEA ; „Ecoul internațional al revoluției de eliberare națională și socială antifascistă și antiimperialistă din august 1944" (prezentată la sesiunea de comunicări și referate consacrată celei de-a 35-a aniversări a eliberării patriei, organizată în zilele de 10 și 11 august 1979, de către Comitetul județean al culturii și educației socialiste Galați) și „Rolul, însemnătatea și ecoul internațional al participării României la războiul antihitlerist" (expusă la simpozionul organizat la Tecuci de către Muzeul județean de istorie Galați în ziua de 11 august 1979), de MIHAI DOGARU : „Partidul Comunist Român, conducătorul victorioasei revoluții de eliberare antifascistă și antiimperialistă de la 23 August 1944" (ținută în cadrul sesiunii de comunicări cu tema „Județul Vaslui pe coordonatele socialismului în anul celei de-a XXXV-a aniversări a eliberării patriei", organizată, la 11 august 1979, de Comitetul județean Vaslui al P.C.R.), de dr. LIVIA DANDARA ; „Ecoul internațional al revoluției de eliberare națională și socială de la 23 August 1944", de dr. OLIMPIU MATICHESCU, „Partidul Comunist Român — inspiratorul și conducătorul rezistenței antifasciste și antihitleriste", de MARIN BADEA, și „Politica Partidului Comunist Român de înfăptuire a unei largi alianțe de forțe antihitleriste — factor esențial în înfăptuirea revoluției de eliberare națională antifascistă și antiimperialistă din august 1944", de NICOLAE NICOLAESCU (prezentate la sesiunea științifică cu tema : „Partidul Comunist Român — inițiator și organizator al revoluției de eliberare națională și socială, antifascistă și antiimperialistă, organizată la Tîrgoviște de către Comitetul județean Dimbovița al educației politice și culturii socialiste, în ziua de 14 august 1979) ; „Rădăcinile istorice ale insurecției victorioase din august 1944", (susținută în cadrul sesiunii de comunicări și referate — „Gorj '79" — desfășurată la 18 august 1979, la Tîrgu Jiu sub patronajul Comitetului de educație politică și cultură socialistă al județului Gorj și Inspectoratu-

lui școlar județean), de FLORIAN TĂ-
NĂȘESCU; „Contribuția tineretului la
lupta antifascistă a poporului român
(1933—1944)” (expusă în cadrul lucrărilor
sesiunii de comunicări științifice de-
dicată aniversării a 35 de ani de
la victoria insurecției naționale ar-
mate, antifasciste și antiimperialiste
din august 1944 — „Lupta tineretului
român, alături de întregul popor, împo-
triva fascismului și hitlerismului, pentru
drepturi și libertăți democratice, pentru
socialism” —, organizată de către Comi-
tetul județean Ialomița al Uniunii Tine-
retului Comunist la Slobozia, în ziua de
18 august 1979), de MARIN BADEA; „In-
telectualitatea din România — forță
socială activă în lupta contra peri-
colului fascist, pentru apărarea inde-
pendenței și suveranității naționale”
(ținută la sesiunea din august 1979 or-
ganizată la Caransebeș în cinstea ani-
versării a 35 de ani de la victoria insurec-
ției din august 1944 de către Muzeul de
etnografie și istorie din localitate), de
dr. OLIMPIU MATICHESCU; „Premisele
istorice ale insurecției din august 1944”
(susținută la sesiunea științifică din au-
gust 1979 organizată de Comitetul muni-
cipal București al P.C.R. în cinstea ani-
versării a trei decenii și jumătate de la
victoria insurecției din august 1944), de
dr. MIHAI FĂTU; „Ecoul internațional
al insurecției din august 1944” (expusă la
sesiunea științifică organizată la Satu
Mare în cinstea aniversării a trei decenii
și jumătate de la victoria insurecției din
august 1944), de dr. ION IACOȘ; „Ecoul
internațional al insurecției române din
august 1944” (expusă la sesiunea științifi-
că a cadrelor didactice de la Institutul
Politehnic din București organizată cu
prilejul aniversării a 35 de ani de la vic-
toria insurecției din august 1944 și a
Congresului al XII-lea al P.C.R.), de
GERGELY LASZLO: „Tînăra genera-
ție — prezență activă în lupta antifascistă
din România” (ținută la sesiunea organi-
zată de C.C. al U.T.C. în august 1979 cu
tema „35 de ani de la revoluția socială și
națională din august 1944”), de CON-
STANTIN PETCULESCU: „Locul și rolul
armatei în gîndirea și practica politică a
P.C.R. (pînă în 1944)”, (prezentată în ca-
dru simpozionului organizat la Slobozia
în ziua de 24 octombrie 1979 avînd tema:
„35 de ani de la eliberarea definitivă a
țării”), de MARIN BADEA; „P.C.R., or-
ganizator și catalizator al mișcării de re-
zistență din România împotriva fascis-
mului și hitlerismului” (susținută în ca-
dru sesiunii de comunicări științifice a
Institutului de construcții din București,
desfășurată în ziua de 2 noiembrie 1979),
de dr. MARIA COVACI; „Locul Dobro-
gei în politica militară a României în
perioada interbelică (1918—1939)”, de dr.

CONSTANTIN BOTORAN, „Solidaritatea
dobrogeană cu lupta poporului polonez
împotriva cotropitorilor fasciști la în-
ceputul celui de al doilea război mon-
dial”, de dr. MILICĂ MOLDOVEANU,
„Aspecte ale mișcării antifasciste din Do-
brogea”, de MARIN BADEA și „Dobro-
gea în contextul relațiilor internaționale
din vara anului 1940”, de dr. ION CALA-
FETEANU (prezentate la sesiunea științifi-
că închinată celui de al XII-lea Con-
gres al Partidului Comunist Român și
centenarului muzeului din Constanța, or-
ganizată în zilele de 6—8 noiembrie 1979,
la Constanța, de Comitetul de cultură și
educație socialistă și Muzeul de istorie
națională și arheologie din Constanța);
„Participarea reprezentanților muncito-
rimii arădene la procesul de unificare
a mișcării muncitorești din România
(1918—1921)” (expusă în cadrul se-
siunii de comunicări dedicate Con-
gresului al XII-lea al P.C.R. organi-
zată la Arad, în zilele de 9 și 10 noiem-
brie 1979, de către Comitetul de cultură și
educație socialistă al județului Arad și
Muzeul județean), de dr. GHEORGHE
UNC; „Activitatea revoluționară a tova-
rășului NICOLAE CEAUȘESCU, lupta
neobosită desfășurată din fragedă tinerețe
împotriva exploatării și asupririi, pentru
apărarea independenței și suveranității
patriei, pentru edificarea societății noi,
socialiste” (prezentată la sesiunea or-
ganizată de Comitetul județean Vaslui al
U.T.C., la 15 noiembrie 1979, avînd tema
„Contribuția esențială a tovarășului
Nicolae Ceaușescu la organizarea U.T.C.,
la unirea mișcării tineretului în lupta împo-
triva fascismului, în asigurarea unei
dezvoltări noi, socialiste a patriei), de
dr. CONSTANTIN PETCULESCU; „Isto-
rie și contemporaneitate — contribuția to-
varășului NICOLAE CEAUȘESCU la
dezvoltarea gîndirii istorice românești”
(susținută la a 6-a ediție a sesiunii de
comunicări Ialomița-Slobozia, 24 și 25
noiembrie 1979 —, organizată de Comi-
tetul de cultură și educație socialistă al
județului Ialomița și Muzeul județean),
de MARIN BADEA; „De la statul dac
centralizat și independent al lui Bure-
bista la făurirea statului național-unitar
român”, de dr. GHEORGHE ZAHARIA,
director adjunct al Institutului, și „Pro-
blema unității național-statale a Româ-
niei, problemă centrală în concepția so-
cialiștilor români”, de dr. MIHAI FĂTU,
(expuse în cadrul sesiunii științifice de la
Focșani, din decembrie 1979, închinată
aniversării a 2050 de ani de la întemeie-
rea statului dac centralizat și indepen-
dent condus de Burebista).

Activitatea științifică a Institutului de
studii istorice și social-politice de pe
lîngă C.C. al P.C.R., s-a corelat în mod
organic cu larga popularizare a cuceririlor

istoriografiei românești din ultima vreme, realizată și prin continuarea dialogului cu colective de oameni ai muncii din București și din numeroase alte localități din țară. Cadre de conducere și cercetători din Institut ca GHEORGHE ZAHARIA, NICOLAE COPOIU, GHEORGHE UNC, GHEORGHE SURPAT, VIRGIL SMIRCEA, GHEORGHE TUTUI, AUGUSTIN DEAC, VIORICA MOISUC, MIHAI FĂTU, MARIA COVACI, FLOREA DRAGNE, M. C. STĂNESCU, OLIMPIU MATICHESCU, VASILE PETRIȘOR, NICOLAE NICOLAESCU, CONSTANTIN PETCULESCU, VASILE NICULAE, MARIN BADEA, LIVIA DANDARA, GERGELY LASZLO, FLORIAN TÂNĂSESCU, ION ALEXANDRESCU au prezentat expuneri la instituții centrale, cabinete, universități serale și școli de partid, întreprinderi, instituții de învățământ școlar și universitar, universități cultural științifice, case de cultură etc. din București, Arad, Brașov, Reșița, Bacău, Sibiu, Timișoara, Făgăraș, Vaslui, Huși, Birlad, Miercurea Ciuc, Tg. Mureș, Bălan, Fetești, Caransebeș, Tîrgoviște, Pitești, Slobozia, Sălaj, Focșani, Suceava, Piatra-Neamț, Adjud, Oradea, Mangalia ș.a. Vorbitoarii au expus auditoriului probleme ale istoriei patriei, în lumina celor mai recente cercetări, cum au fost: lupta poporului român pentru unitate și independență; unirea Moldovei și Țării Românești în 1859; războiul de independență din 1877—1878; răscoala țărănească din 1907; condițiile istorice și însemnătatea făuririi statului național unitar român; caracterul regimului politic din România în perioada interbelică; România în anii celui de-al doilea război mondial; aspecte ale politicii externe românești și ale raporturilor internaționale după încheierea celui de al doilea război mondial ș.a. Au fost expuse, de asemenea, teme privitoare la evoluția mișcării muncitorești din România, ca: 1 Mai în tradiția revoluționară a clasei muncitoare; apariția P.C.R. pe scena istoriei românești — moment de maximă importanță în evoluția poporului român; lupta partidului comunist, în fruntea forțelor democratice și antifasciste, pentru apărarea integrității teritoriale, independenței și suveranității României, semnificația luptelor muncitorilor petroliști și ceferiști din ianuarie-februarie 1933; politica P.C.R. în problema națională; premise social-politice ale insurecției victorioase din august 1944; P.C.R., organizatorul și conducătorul insurecției naționale armate antifasciste și antiimperialiste din august 1944; tradiții de solidaritate internațională ale poporului român și ale mișcării muncitorești; etapele istorice ale revoluției și construcției socialismului în România; politica socială a P.C.R. în

etapa actuală; partidul — centrul vital al întregii națiuni; România pe calea progresului și civilizației socialiste; importanța istorică a lucrărilor Congresului al XII-lea al Partidului Comunist Român ș.a.

Cercetători ai Institutului au participat în calitate de lectori la cursurile de reciclare a cadrelor didactice din București și din alte centre ale țării care predau științele sociale și politice și la activitatea desfășurată de comisiile care au vizitat monumente istorice și muzee din Arad, Deva, Hunedoara, Făgăraș, Brașov, Tulcea, Sarmizegetusa, Galați.

Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. s-a manifestat în continuare și pe linia participării, alături de alte instituții de cercetare, la predarea în învățământul superior a cursului „Probleme fundamentale ale istoriei patriei și ale mișcării muncitorești”. În anul care a trecut au predat în facultăți ale Universității „București”, Institutului politehnic, Institutului de construcții și Institutului agronomic „Nicolae Bălcescu” următorii tovarăși: GHEORGHE ZAHARIA, GHEORGHE UNC, GHEORGHE SURPAT, MIHAI FĂTU, VIRGIL SMIRCEA, MARIA COVACI, ION IACOS, AUGUSTIN DEAC, AURICA SIMION, VIORICA MOISUC, VASILE PETRIȘOR, OLIMPIU MATICHESCU, ION ILINCIOIU, CONSTANTIN BOTORAN, ION CALAFETEANU, MARIN BADEA, CONSTANTIN PETCULESCU, GERGELY LASZLO, VASILE NICULAE, FLORIAN TÂNĂSESCU, TEODOR POPESCU.

În 1979, ca și în anii precedenți, Institutul de studii istorice și social-politice a desfășurat, sub îndrumarea conducerii de partid, o bogată și variată gamă de activități științifice cu caracter internațional. În cadrul acestor activități, pe prim plan s-a situat amplificarea relațiilor de colaborare științifică cu institute similare din alte țări. Pe această linie se înscriu vizitele de experiență a unor cadre de conducere a acestor institute efectuate la Institut. În perioada 12—26 aprilie 1979 au fost oaspeții Institutului nostru Wang-Hui-Te, directorul Biroului de editare și traducere a operelor lui Marx, Engels, Lenin, Stalin, și Chan-Tu-Tsung, membru în conducerea aceluiasi birou din R.P. Chineză. În discuțiile avute cu tovarășul ION POPESCU-PUTURI, directorul Institutului de studii istorice și social-politice, s-a efectuat un util schimb de experiență. La 30 mai 1979 au sosit în vizită la Institut ZDENEK SNITIL, directorul Institutului de marxism-leninism al C.C. al Partidului Comunist Cehoslovac, și IVAN HUTIRA,

director adjunct al Institutului de marxism-leninism din Bratislava. Cu acest prilej s-a făcut un util schimb de experiență și s-a semnat convenția de colaborare științifică între cele două institute. În perioada 14—23 iunie, Institutul a fost vizitat de PERO DAMIANO-VIC, directorul Institutului de istorie contemporană din R.S.F. Iugoslavia. Cu această ocazie, directorii celor două institute au semnat Procesul-Verbal privind prelungirea și completarea Convenției de colaborare din 1973. Totodată, s-au trecut în revistă bunele relații statornicite între cele două institute. În zilele de 6—11 septembrie, a fost oaspetele Institutului GÜNTER HEYDEN, directorul Institutului de marxism-leninism de pe lângă C.C. al P.S.U.G., cu care s-a efectuat un util schimb de experiență și s-a discutat stadiul de aplicare a prevederilor acordului bilateral de colaborare științifică.

La 27 septembrie 1979, GHEORGHE ZAHARIA, director adjunct, și CONSTANTIN BOTORAN, cercetător științific principal, s-au deplasat la Havana, în schimb de experiență, la Institutul de istorie al mișcării comuniste și al revoluției socialiste de pe lângă C.C. al P.C. din Cuba. Cu această ocazie s-a semnat Convenția de colaborare între cele două institute, document asupra căruia s-a convenit în timpul vizitei la București a lui FABRO GROBART, directorul Institutului din Republica Cuba. Până în prezent, Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. a încheiat 10 convenții de colaborare cu institute similare din alte țări.

În baza acordurilor de colaborare, cercetătorii ai Institutului au participat la simpozioane, sesiuni științifice bilaterale și multilaterale, au efectuat vizite de documentare, de schimb de experiență cu istorici din alte țări etc. O deosebită eficiență s-au dovedit a avea simpozioanele bilaterale cu cercetători de la institutele similare de peste hotare, care au constituit un dialog științific deschis, contribuind la lărgirea orizontului informațional, la o mai bună cunoaștere a mișcării muncitorești și revoluționare din țările respective. Astfel, în zilele de 25—28 septembrie 1979, s-au desfășurat, la București, lucrările simpozionului comun cu istorici de la Institutul de marxism-leninism din Berlin, pe tema: „*Experiențele României și R.D.G. în construirea societății socialiste dezvoltate*“. Din delegația R.D.G. au făcut parte: prof. dr. GÜNTER BENSER, șef de sector, dr. MANFRED TERESIAN, cercetător, GERHARD NAUMAN, cercetător, iar din cea română — dr. GHEORGHE SURPAT, șef de sector, PARASCHIVA

NICHITA, cercetător științific principal, și dr. ION BULEI, cercetător științific. Între 30—31 octombrie a avut loc la Moscova colocviul bilateral cu istorici ai Institutului de marxism-leninism din U.R.S.S. pe tema: „*Componența socială a partidului comunist și reglementarea creșterii rîndurilor partidului în condițiile construirii socialismului și comunismului*“. Delegația sovietică, condusă de P. A. RODIONOV, prim adjunct al directorului, a prezentat 8 comunicări, iar cea română a fost reprezentată de dr. GHEORGHE ZAHARIA, director adjunct, dr. GHEORGHE SURPAT, șef de sector, și GHEORGHE TUDOR, cercetător științific. Simpozionul științific cu istorici ai Institutului de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.M.S.U., ținut la Budapesta între 13—16 noiembrie, a avut ca temă: „*Problemele popularizării în România, respectiv în Ungaria, a cunoștințelor privitoare la istoria mișcării muncitorești din cele două țări*“. Din delegația ungară au făcut parte LASZLO KÖVAGO, K. NAGY, MAGDA și EVA TANDEISKY, iar din cea română — dr. AUGUSTIN DEAC, dr. GHEORGHE TUȚUL, cercetători științifici principali, și LASZLO GERGELY, cercetător științific. La Sofia s-au desfășurat, în zilele de 27—28 decembrie, lucrările simpozionului bilateral cu cercetători ai Institutului de istorie a Partidului Comunist Bulgar, cu tema: „*Clasa muncitoare în construirea socialismului pe baza experienței României și Bulgariei*“. Delegația bulgară a fost formată din prof. BAICINSKI, director adjunct, ANETA STOICOLOVA, cercetător științific principal, și ATANAS ATANASOV, cercetător științific, iar cea română din: dr. MIHAI FĂTU, cercetător științific principal, și ELENA MUREȘAN, cercetător științific.

Totodată, cercetătorii ai Institutului de studii istorice și social-politice au luat parte, cu referate și comunicări, la o serie de conferințe științifice internaționale, organizate de institutele similare din alte țări. Astfel, AUGUSTIN DEAC a participat la simpozionul de la Berlin, prilejuit de aniversarea a 20 de ani de la apariția revistei „*Arbeiterbewegung*“ (27—28 februarie 1979), GHEORGHE UNC și CONSTANTIN BOTORAN au luat parte la Conferința științifică de la Budapesta consacrată celei de-a 60-a aniversări a Republicii Ungare a Sfaturilor (6—7 martie). La Conferința științifică de la Belgrad, cu tema „*Crearea statului iugoslav*“, a participat ION IACOȘ (17—20 mai). CRIȘAN ILIESCU a luat parte la Conferința științifică de la Sofia, dedicată aniversării a 100 de ani de la nașterea lui A. Stamboliskii (6—7 iunie). MIHAI

FĂTU a participat la Conferința științifică de la Moscova, cu tema „Cauzele izbucnirii celui de-al doilea război mondial” (11—12 septembrie). În același timp, reprezentanți ai Institutului au făcut parte din delegații ale Academiei de științe sociale și politice a R. S. România, participând la diferite reuniuni științifice internaționale care au avut loc la Amsterdam, Berlin, Moscova, Paris, Sofia. La cel de-al IV-lea Congres internațional de studii sud-est europene, ținut la Ankara în zilele de 13—18 august, Institutul nostru a fost reprezentat de tovarășii : GHEORGHE ZAHARIA, NICOLAE COPOIU, CRISTIAN POPIȘTEANU și VIORICA MOISUC.

În baza acordurilor de colaborare, cercetători ai institutelor din alte țări au efectuat vizite de documentare în România : I. PINTER și L. SVED, cercetători la Institutul de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.M.S.U. din Budapesta ; RAISA SERGHEEVNA EMTOVA, cercetător științific la Institutul de marxism-leninism din Moscova, L. J. van ROOSUM, directorul Departamentului Europa de est al Institutului internațional de istorie socială din Amsterdam. La rândul lor, cercetători ai institutului nostru au efectuat cercetări în bibliotecile și arhivele din Franța (VIORICA MOISUC), Italia (MARIA COVACI), Olanda (AUGUSTIN DEAC), Moscova (MARIN STĂNESCU).

Vizite în schimb de experiență au avut loc și pe linia revistelor de istorie din țările socialiste. În luna octombrie 1979 au sosit în schimb de experiență la revista „Anale de istorie”, LI HUEKUN, redactor șef adjunct la revista „Studii de istorie” din Beijing, și LU HIANGAN, cercetător științific. În aceeași lună a fost oaspetele revistei „Anale de istorie”, STOIANKA POBORNIKOVA, redactor șef adjunct al revistei Institutului de istorie a Partidului Comunist Bulgar, „Izvestia na Instituta po istoriia na

B.K.P.”. În același interval de timp a sosit în vizită pentru schimb de experiență, la revista „Anale de istorie”, SIPOS LEVENTE, redactor la revista Institutului de istorie a P.M.S.U., „Párttörténet” din Budapesta.

O mărturie a intensificării legăturilor internaționale ale Institutului de studii istorice și social-politice o constituie faptul că în cursul anului 1979 acesta a fost vizitat de peste 60 de oaspeți de peste hotare — universitari, istorici, politologi, muzeografi, arhiviști, publiciști, editori, doctoranzi ș.a., din țări socialiste, capitaliste și în curs de dezvoltare. Printre oaspeții străini care au vizitat Institutul menționăm : HU QIAMU, președintele Academiei de științe sociale din R. P. Chineză ; o delegație de muzeografi sovietici în frunte cu V. I. GONCEAROV, director adjunct al Muzeului Central „V. I. Lenin” din Moscova ; istoricii GLIGOR POPPI și LIUBOMIR TABAKI din R. S.F. Iugoslavia ; colonel M. K. KOSASKI, directorul Institutului de istorie militară din Sofia ; ANNE BRUKE, din Departamentul de cercetare al Ministerului de Externe din Anglia ; publiciștii francezi CLAUDE LORIEUX și K. S. KAROL, universitarii japonezi dr. MASAO MORI și SHIGERU KIDO, JEAN KIRK LAUX, profesoară la Universitatea din Ottawa (Canada) ș.a.

Oaspeții au fost primiți de tovarășul ION POPESCU-PUȚURI, directorul Institutului, care i-a informat pe larg despre activitatea științifică și editorială a Institutului, prioritățile sale de cercetare în domeniul istoriei patriei și a Partidului Comunist Român. Cu acest prilej s-au popularizat și măsurile întreprinse de istoricii români pe linia pregătirii Congresului internațional de istorie ale cărui lucrări se vor desfășura la București în luna august a acestui an.

**GHEORGHE UNC
FLORIAN M. TĂNĂSESCU**

Simpozion: Rolul arhivelor în istoria civilizațiilor.

Arhivele naționale în sprijinul cercetării istoriei românești

Deschiderea *Săptămânii internaționale a arhivelor* a avut loc la Muzeul Arhivelor din București, în ziua de 26 noiembrie 1979, prin simpozionul științific cu titlul: *Rolul arhivelor în istoria civilizațiilor. Arhivele naționale în sprijinul cercetării istoriei românești*, manifestare înscrisă și în programul de sărbătorire a 2050 de ani de la crearea primului stat dac centralizat și independent sub conducerea lui Burebista.

Simpozionul, organizat de Academia de științe sociale și politice, Consiliul Culturii și Educației Socialiste și Direcția Generală a Arhivelor Statului, a fost deschis de prof. univ. dr. docent *Mihnea Gheorghiu*, președintele Academiei de științe sociale și politice. În continuare s-au susținut comunicările: *Arhivele naționale — realizări și perspective de Ionel Gal*, director general al Arhivelor Statului; *Arhivele pământului românesc*

de prof. univ. dr. docent *Dumitru Berciu*, directorul Institutului de tracologie; *Fondul Arhivistic Național — parte integrantă a patrimoniului cultural național* de prof. univ. *Tamara Dobrin*, vicepreședinte al Consiliului Culturii și Educației Socialiste; *Arhivele în slujba istoriei naționale* de acad. *Ștefan Pascu*, președintele Secției de istorie a Academiei Republicii Socialiste România; *Arhivele și educația patriotică a tinerei generații* de prof. dr. *Petre Constantin*, adjunct al ministrului educației și învățământului; *Rolul arhivelor în istoria civilizațiilor* de prof. univ. dr. *Ștefan Ștefănescu*, decanul Facultății de istorie și filozofie a Universității din București, directorul Institutului de istorie „Nicolae Iorga”; *Contribuția arhivelor la dezvoltarea prieteniei și colaborării între state* de prof. dr. *Virgil Căndea*, secretarul Asociației „România”.

REGIMURILE FASCISTE ȘI TOTALITARE DIN EUROPA

vol. I, Editura militară, București, 1979, 564 p.

Tema regimurilor fasciste, a celor totalitare în general, este și, cu siguranță, va fi încă mult timp una dintre cele mai cercetate din istoriografia universală. Istorici de pe toate continentele, de diverse orientări politico-filozofice, din generații diferite au căutat să descifreze rădăcinile sociale și ideologice ale fascismului, atît ca doctrină, cît și ca mișcare politică, care a înscris în viața multor popoare paginile cele mai negre de teroare și de sălbăticie. Cercetările întreprinse au permis conturarea unei imagini de ansamblu asupra acestui fenomen, cît și a formelor sale concrete de manifestare într-o țară sau alta.

În contextul general al eforturilor pentru o cît mai completă și veridică oglindire a acestui aspect al istoriei, cercetarea românească și-a îndreptat atenția, în primul rînd,

asupra manifestărilor organizațiilor fasciste și fascizante din România, a implicațiilor activității acestora asupra vieții social-politice a țării și a evoluției regimului politic din România în perioada celui de-al doilea război mondial. Studiile întreprinse au arătat că datorită luptei forțelor democratice fascismul în România nu a avut posibilitatea de a cucerii puterea politică decît tîrziu, după un an de la declanșarea celei de a doua conflagrații mondiale, în contextul extinderii dominației naziste în Europa și cu sprijinul direct al acesteia.

Dar, pentru analiza și înțelegerea cît mai completă și profundă a fenomenului din România și înscrierea lui în contextul general, era necesară și abordarea de către istoriografia din țara noastră a problemei regimurilor

fasciste și totalitare din Europa, era necesară cunoașterea acestora prin efort și într-o viziune proprii. Prima realizare de acest fel s-a materializat, de curînd, în volumul tipărit de Editura militară sub egida Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R. Datorăm această înfăptuire, îngrijită de Ion Popescu-Puțuri (coordonator principal), Gheorghe Unc, Vladimir Zaharescu, Marin Badea și Constantin Botoran, unui colectiv de cercetători format din Marin Badea, Gheorghe Bodea, Constantin Botoran, Maria Covaci, Augustin Deac, Crișan Iliescu, Gheorghe Unc și Vladimir Zaharescu. Studiile reprezintă o analiză amplă și documentată a regimurilor fasciste și totalitare din Ungaria, Italia, Bulgaria, Portugalia, Germania și Spania.

Ordinea aceasta, deloc întîmplătoare, are în vedere data la care a fost instaurat, într-o țară sau alta, regimul analizat. Pornind de la acest criteriu, primul studiu este

consacrat Ungariei. Obişnuite de secole să exploateze şi să asuprească propriul popor şi popoarele subjugate, clasele dominante ungare, componenta cea mai reacţionară şi mai şovină a fostei monarhii dualiste, după ce şi-au pierdut pentru totdeauna poziţiile deţinute în teritoriile cucerite, ca urmare a revoluţiilor de eliberare naţională a popoarelor asuprite din toamna anului 1918 — arată autorii studiului, dr. Augustin Deac şi dr. Gheorghe Bodea — şi-au văzut ameninţate interesele chiar în propria lor ţară, în Ungaria, de revoluţia burghezo-democratică şi, în special, de revoluţia proletară, care a dus la proclamarea Republicii ungare a Sfaturilor. În situaţia creată, reacţiunea ungară a acţionat cu febrilitate pentru a-şi reinstaura dominaţia, folosindu-se de forţa armată, mai ales de elementele ei ofiţereşti, ca şi de organizaţiile revizioniste, naţionalist-şovine şi teroriste, care apar cu zecile, în anii 1918—1920 în special, dar şi după aceea. Studiul face o trecere în revistă a evoluţiei regimului horthyst în decursul unui sfert de secol, pînă în martie 1944 cînd el a fost înlocuit de regimul fascist al lui Szálasi Ferenc, relevă raporturile lui cu grupările, organizaţiile şi partidele fasciste şi teroriste, înfăţişează teroarea pe care a trebuit să o îndure poporul ungar în toată această perioadă. Autorii acordă un loc important evidenţierii situaţiei deosebit de grele a populaţiei din partea de nord-est a Transilvaniei, teritoriul românesc vremelniceşte înglobat Ungariei horthyste în urma Dictatului fascist de la Viena din august 1940, ca şi luptei unite a românilor şi ungarilor împotriva

duşmanului lor comun.

În analiza fascismului italian, autoarea, dr. Maria Covaci, pleacă de la cunoscuta caracterizare făcută acestui fenomen de Palmiro Togliatti. Fascismul — arată conducătorul comuniştilor italieni — nu reprezintă numai o reacţie a capitalismului, ci cuprinde în acelaşi timp multe alte elemente: o mişcare a maselor murgheze de la sate, o luptă politică a anumitor reprezentanţi ai burgheziei mici şi mijlocii împotriva unei părţi a vechilor clase diriguitoare; el constituie, în acelaşi timp, o încercare de creare a unei organizaţii militare care putea să se opună cu o anumită şansă de succes forţei armatei regulate a statului. Din punct de vedere cronologic, studiul începe cu luna ianuarie 1919, cînd un grup de ofiţeri din fostele unităţi de şoc italiene formează la Roma Asociaţia „Arditi“, moment ce marchează apariţia mişcării fasciste. Pînă la sfîrşitul anului 1920 rolul şi importanţa ei în viaţa social-politică din Italia au fost cu totul minore. Dar, din momentul în care grupurile industriale şi latifundiare au păşit pe calea represiei violente împotriva mişcării muncitoreşti şi ţărăneşti, la sfîrşitul anului 1920, atenţia acestora s-a îndreptat asupra mişcării fasciste. Aşa a început „marea ofensivă“ fascistă marcată de asaltul de la Palazzo d'Accursio din Bologna, în care au căzut 9 morţi şi o sută de răniţi, încheiată prin „marşul asupra Romei“, acapararea conducerii Italiei şi instaurarea regimului fascist. Sînt înfăţişate pas cu pas evoluţia regimului, măsurile întreprinse de acesta pe plan intern, politica sa externă revizionistă şi agresivă, dar şi rezistenţa

antifascistă dîră a poporului italian, sacrificiile sale pentru victoria cauzei libertăţii şi democraţiei în Italia şi în lume.

Studiul privind fascismul în Bulgaria — autor Crişan Iliescu — prezintă succint situaţia socială, economică şi politică care a făcut posibilă lovitura de stat a forţelor unite ale reacţiunii bulgare şi instaurarea, în iunie 1923, a dictaturii militarofasciste. În septembrie acelaşi an, insurecţia antifascistă a poporului bulgar a fost înăbuşită cu o cruzime deosebită: 5 000 de antifascişti ucişi, 15 000 arestaţi, maltrataţi şi schingiuiţi fără milă, întreaga ţară înecată în sînge. În perioada următoare crima politică a devenit în Bulgaria un fapt obişnuit, procesele împotriva oamenilor politici democraţi, a comuniştilor se ţin lanţ. În 1931 regimul militarofascist a fost învins în alegeri de Blocul popular. Reacţiunea bulgară nu s-a împăcat însă cu această situaţie şi, în mai 1934, a organizat o lovitură de stat, înlăturînd guvernul Blocului popular. Începea astfel — arată autorul — o etapă nouă în istoria fascismului bulgar — nu lipsită de contradicţii — care a dus în final la instaurarea dictaturii monarhofasciste, la concentrarea puterii în minile ţarului, generalilor, funcţionarilor superiori de stat şi a carieriştilor grupaţi în jurul acestora. Partidele politice au fost desfiinţate, libertăţile democratice lichidate, s-au creat organizaţii profesionale muncitoreşti, s-au întreprins numeroase măsuri cu caracter demagogic, în speranţa dobîndirii unui suport popular. Acestui regim, devenit după 1940 tot mai dur, mai reacţionar şi antisemit, poporul bulgar îi va pune capăt prin insurecţia din septembrie 1944.

În Portugalia, istoria regimului totalitar începe cu anul 1926. Debutul secolului al XX-lea — arată dr. Constantin Botoran, autorul studiului — găsea Portugalia într-o situație deosebit de grea : instabilitate politică, criză economică, puternice frământări sociale. În aceste condiții, cercurile monarhice și conservatoare și-au îndreptat atenția spre un nou element ce-și făcuse apariția pe scena vieții politice portugheze după primul război mondial — armata — în care vedeau forța ce putea fi folosită împotriva partidelor politice și pentru instaurarea unui regim de mână forte, care să le garanteze pozițiile sociale și economice. Preluarea puterii de către militari — 28 mai 1926 — a însemnat începutul regimului totalitar în Portugalia. Noile autorități au luat o serie de măsuri represive împotriva forțelor democratice și progresiste din țară, au interzis activitatea tuturor partidelor politice, au desființat parlamentul, au introdus cenzura, au interzis demonstrațiile și toate celelalte libertăți și drepturi înscrise în Constituția din 1911. Regimul nu a putut însă îndrepta situația economică și financiară a Portugaliei. În aceste împrejurări critice apare pe primul plan al vieții politice Oliveira Salazar, pe care propaganda s-a și grăbit să-l înfățișeze drept „omul providențial“, venit să salveze Portugalia de la prăbușire. Salazar a căutat să-și prezinte dictatura (instaurată în 1932, când devine prim-ministru, dar exercitată și mai înainte, ca atotputernic ministru de finanțe) ca pe un produs specific, cu rădăcini „în istoria, tradiția, temperamentul, într-un cuvânt în realitatea portugheză“, fără legătură cu

regimurile din Italia și Germania. În realitate — demonstrează studiul — regimul salazarist nu se deosebea, în trăsăturile sale esențiale, de regimurile fasciste amintite, care i-au folosit în mare măsură ca model pentru edificarea „noului stat portughez“.

În prezentarea regimului național-socialist din Germania, autorii studiului — Marin Badea și dr. Gheorghe Unc — au ales o cale temerară, aceea a prezentării sintetice, în laturile sale fundamentale, dar și cele mai specifice, a nazismului, în ciuda dificultăților pe care le incumba o astfel de acțiune. Ei au renunțat cu bună știință la „istoria“ de dinaintea datei de 30 ianuarie 1933, pentru a putea consacra întregul spațiu și toată atenția analizei regimului național-socialist ca atare. Indiferent că actul de la 30 ianuarie 1933 ar putea fi definit ca „Machtergreifung“, „Machtübergabe“ sau „Machtübernahme“, național-socialismul s-a manifestat ca cel mai reacționar regim, a fost cea mai tiranică, mai antiumană și mai sălbatică variantă a fascismului internațional. Analizând elementele de structură și de funcționalitate ale regimului nazist, autorii relevă reorganizarea completă a structurilor statului german, atât pe verticală, cât și pe orizontală și dublarea administrației propriu-zise de aparatul politic, de partid. Ei acordă, pe bună dreptate, o atenție deosebită laturii polițiste a regimului, exprimată în existența SS-ului, SD-ului, Gestapo-ului, în numeroasele lagăre de concentrare aflate pe teritoriul celui de-al treilea Reich, cât și pe teritoriul țărilor cucerite, unde milioane de oameni — germani și străini — au căzut victime

torturilor de neimaginat. Pentru caracterizarea regimului, în studiu se analizează și manifestările sale în planul relațiilor internaționale, evidențiind caracterul reacționar al lozincii „noi ordini hitleriste“ și al teoriei „spațiului vital“, urmărind pas cu pas modul în care au fost realizate planurile expansioniste ale celui de-al treilea Reich, căruia i-au căzut victimă numeroase popoare din Europa.

Studiul asupra mișcării fasciste din Spania și a regimului franchist, semnat de Vladimir Zaharescu, relevă factorii generatori și trăsăturile fundamentale comune, numeroasele similitudini de conținut și de formă ale acestuia cu fascismul italian, cu național-socialismul german și cu alte regimuri, reunite în terminologia politică a timpului și în literatura istorică sub denumirea de fascismul european. Autorul atrage însă atenția că ar fi absolut eronat de a considera Falanga și, apoi, regimul franchist, drept un simplu impact de model fascist, deoarece „nu a existat un asemenea model unic, deoarece ceea ce a reprezentat ca esență fascismul și-a găsit o expresie proprie în diferite țări, iar acolo unde nu a predominat evoluția pe teren propriu, ci rolul de agentură străină ...nici nu a accedat la putere decât în calitate de forță anexă a ocupației germane, în condiții de război“. Falanga și regimul franchist — așa cum demonstrează întregul studiu — s-au născut și din complexul de contradicții acute care zguduiau societatea spaniolă, fiind un răspuns dat acestora de către păturile reacționare ale claselor exploatare care au văzut în statul totalitar, în teoriile fasciste

la modă și în regimul respectiv mijlocul de a integra păturile mijlocii și masele muncitoare în capitalism, de a-i asocia regimului, forțat sau prin metode demagogice și de a bara calea schimbărilor înnoitoare anunțate de victoria Frontului popular în alegerile din februarie 1936. Studiul pune în lumină aceste particularități ale fascismului spaniol, modul în care structurile sociale, situația politică, tradițiile istorice și politice spaniole și-au pus amprenta asupra lui, precum și mutațiile importante survenite în societatea spaniolă după cel de-al doilea război mondial, inclusiv evoluțiile din sistemul de putere din stat.

Faptul că volumul *Regimurile fasciste și totalitare din Europa* este o primă lucrare asupra acestei problematice din istoriografia românească și, de altfel, prima lucrare de acest fel apărută în limba română ar fi suficient pentru a justifica interesul cu care ea a fost primită de specialiști și de ceilalți cititori. Lucrarea întrunește însă o serie de calități — multe dintre acestea le-am amintit deja — care dau dimensiuni și semnificații mai largi acestei apariții editoriale, transformând-o într-un adevărat eveniment. Două dintre acestea am dori să le relevăm aici.

Este vorba, în primul rând, de valoarea științifică a studiilor; analiza făcută regimurilor fasciste și totalitare din Europa urmărește atît înscrisierea evenimentelor din fiecare țară în parte în fenomenul general, cît și evidențierea formelor specifice de manifestare. Autorii analizează structura social-economică, forțele politice și dispunerea lor

în cadru național, dar și evoluția vieții internaționale, cu implicațiile ei asupra vieții politice interne a statelor, reușesc să evidențieze baza socială și economică a fascismului, factorii interni și externi care au favorizat ascensiunea la putere a mișcărilor de extremă dreaptă într-o anumită țară și într-o anumită perioadă, să surprindă trăsăturile specifice de manifestare a fiecărui „model” de fascism în parte. Analiza se oprește, de asemenea, asupra greșelilor și slăbiciunilor forțelor revoluționare, democratice, inclusiv a clasei muncitoare, principala forță a luptei antifasciste, care au permis instaurarea regimurilor fasciste și totalitare în unele țări europene.

În ceea ce privește sursele de informare, autorii s-au străduit să fructifice cele mai importante realizări ale istoriografiei consacrate acestei teme, dînd prioritate, pe bună dreptate, lucrărilor și opiniilor exprimate de istoricii dintr-o țară sau alta asupra evenimentelor petrecute în patria lor. La aceasta trebuie să adăugăm investigarea unor fonduri documentare din Arhiva Ministerului Apărării Naționale și Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R.

În al doilea rînd, trebuie subliniată semnificația politică a acestei lucrări. Dacă în România și în celelalte țări socialiste au fost lichidate odată pentru totdeauna condițiile pentru apariția fascismului, nu trebuie uitat

că în diferite țări elementele fasciste încearcă să se regroupeze din nou, astfel că asistăm azi la apariția unor curente neofasciste ce propagă rasismul, șovinismul, ura între popoare, războaiele de cucerire. În lupta ce trebuie dusă împotriva acestor manifestări, cercetării istorice îi revine un rol deosebit de important. Ea trebuie să releve lecția drastică a istoriei care a pus în evidență consecințele catastrofale pe care le-a avut atitudinea conciliatoare față de fascism, lipsa de vigilență și fermitate împotriva politicii de agresiune și încălcare a drepturilor suverane ale altor state și popoare, pentru a contribui în felul acesta la conturarea în prezent și în perspectivă a unei inițiative politice de combatere eficientă a forțelor de dreapta, pentru a bara calea unei noi ascensiuni a fascismului, pentru a feri omenirea de acest dușman al civilizației și progresului, pentru a salvagarda libertatea, independența și însăși existența națiunilor lumii, pentru înfăptuirea dezarmării, pentru a asigura pacea mondială.

Toate acestea, plus alte elemente pe care nu le mai amintim aici (facem o excepție pentru a atrage atenția asupra desenului inspirat de pe copertă — o sirmă ghimpată, pe un fond verde-cenușiu —, aparținînd lui Fl. Creangă), ne fac să considerăm întreaga lucrare, în ciuda unor inegalități în ceea ce privește realizarea studiilor, ca o reușită deplină și așteptăm cu nerăbdare, dar și cu încredere, cel de-al doilea volum.

Marin Neagu,
DEZVOLTAREA DEMOCRAȚIEI SOCIALISTE,
Editura politică, București, 1979, 247 p.

Problematica democrației socialiste a fost întotdeauna în centrul atenției partidului nostru pe planul perfecționării, conducerii și organizării întregii vieți economico-sociale. Pentru o lucrare, asemenea tematică se pretează atât la o abordare teoretică, avînd implicații asupra înțelegerii dialecticii dezvoltării societății socialiste în ansamblu, cît și la o investigare concretă, de analiză a modului în care prind viață organismele și formele democratice adoptate, cum se asigură participarea efectivă a maselor la exercitarea democrației socialiste și autoconducerii în unități economice și administrativ-teritoriale, a problemelor pe care le ridică în fapt procesul participării democratice a maselor la conducerea societății.

Lucrarea publicată de Editura politică se înscrie între cărțile de autor ce răspund cerințelor cercetării politologice, care au apărut în cinstea Congresului al XII-lea al Partidului Comunist. Volumul are meritul de a fi realizat o monografiere la zi a democrației socialiste în România și de a releva originalitatea concepției partidului nostru, a secretarului său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, cu privire la fenomenul democrației socialiste, căile largirii și perfecționării sale continue. Dealtfel, ultimul capitol, avînd ca preocupare tocmai reliefația prin formele democratice concepției partidului nostru cu privire la făurirea și dezvoltarea sistemului democrației socialiste în România, dezvăluie temeiurile obiective ale acestei contribuții teoretice și

practice. Politica partidului nostru de dezvoltare a democrației socialiste pleacă de la aplicarea creatoare, ca și în alte domenii ale construcției socialiste, a principiilor socialismului științific la condițiile concrete ale țării noastre. Autorul subliniază faptul că, așa cum nu există un model unic al socialismului, nu poate exista nici o rețetă sau un model unic de democrație pentru toate țările care înfăptuiesc revoluția și construcția socialistă. Democrația socialistă diferă de la țară la țară nu prin esența ei ci prin formele de transpunere în viață, care sînt condiționate de particularitățile istorice, naționale, economice, de tradițiile democratice și de stadiul și etapele construcției socialiste și înaintării spre comunism.

În viziunea partidului nostru socialismul și democrația sînt dialectic legate, de nedespărțit, orînduirea socialistă avînd menirea de a institui un nou tip și sistem al democrației, superior oricărei alte forme de democrație existentă în istorie, mult limitate, excluzînd, în fapt, participarea maselor la luarea deciziilor sociale fundamentale. În procesul dezvoltării sale, socialismul instituie democrația autentică, plenară, tocmai pentru că instaurază puterea poporului în frunte cu clasa muncitoare, pe care acesta o exercită în mod nemijlocit prin formele democratismului socialist, desființează exploatarea omului de către om, inegalitatea socială și națională. Fără înfăptuirea acestor condiții fundamentale, regimul din orice țară capita-

listă, oricît de democratic ar fi, rămîne limitat în manifestările sale, în mare măsură golit de conținut, formal, aceasta deosebind în mod esențial democrația burgheză, restrînsă datorită caracterului ei de clasă, de democrația socialistă care se afirmă ca o democrație reală, efectivă, pentru întreaga națiune.

Dar, așa cum pe bună dreptate arată autorul lucrării pe care o prezentăm, democrația socialistă nu apare și nu se dezvoltă în mod automat, în virtutea coordonatelor obiective fundamentale ale noii orînduiri, ci ca rezultat al acțiunii creatoare conștiente a factorului politic conducător — partidul comunist — a activității maselor de oameni ai muncii pentru făurirea și perfecționarea cadrului instituțional și organizatoric democratic, pentru formarea unei conștiințe democratice socialiste a poporului. În viziunea Partidului Comunist Român democrația socialistă nu este un dat imuabil îndată ce masele de oameni ai muncii au cucerit puterea politică și au construit bazele economice și sociale ale noii orînduiri, ci constituie, ca și socialismul însuși, un proces în perfecționare și creație continuă. Procesualitatea fenomenului democratic românesc și-a găsit confirmarea deplină în anii socialismului, cu deosebire după Congresul al IX-lea al partidului, cînd măsurile de largire a participării democratice a maselor la conducerea societății socialiste a cunoscut cea mai pronunțată dinamică, iar cadrul instituțional democratic o perfecționare neîntre-rupă.

O caracteristică a acestei dezvoltări, cu deosebire în ultimii ani, sub impulsul orientărilor date de tovarășul Nicolae

Ceaușescu, o constituie împletirea formelor reprezentative cu cele ale democrației directe, creșterea ponderii acestora din urmă în ansamblul formelor și instituțiilor noastre democratice, faptul că oamenii muncii au posibilitatea să-și spună cuvântul asupra politicii partidului și statului și participă la luarea deciziilor nu numai prin reprezentanții aleși în diferite organe, ci și în mod direct, printr-o participare nemijlocită.

Participarea maselor la conducerea societății, în multiplele ei forme de realizare ca esență a democrației socialiste, este analizată pe larg în lucrare. Arătând că despre o autentică și multilaterală participare a maselor muncitoare la conducerea societății și a economiei poate fi vorba numai în condițiile instaurării proprietății socialiste asupra mijloacelor de producție, autorul dezvăluie sensul teoriilor „cogestivității” și „participării” muncitorești în condițiile societății capitaliste contemporane. Atunci când se instituie asemenea forme, ele se rezumă, de regulă, la probleme secundare și se opresc acolo unde încep deciziile fundamentale ce se iau în întreprindere sau pe plan social. Instituționalizarea, în unele țări capitaliste, a unor forme de „participare” a maselor muncitoare la conducerea întreprinderilor este determinată în primul rând de creșterea influenței și forței mișcării muncitorești, folosindu-se „cogestivitatea” și ca o încercare de „integrare socială” a clasei muncitoare în cadrul ordinii burgheze, ca o cale de frinare a luptei de clasă, de „cointeresare” a muncitorilor în dezvoltarea întreprinderilor capitaliste. Scopul nedeclarat al

acestor măsuri sau teorii este unul singur: conservarea ordinii economice și sociale capitaliste. Adeverata democratizare presupune scoaterea economiei de sub stăpânirea monopolurilor și trecerea ei în proprietatea poporului.

Participarea democratică la conducerea economico-socială formează esența democrației socialiste, este, în societatea noastră, un proces multilateral, implicat în toate momentele actului decizional, în toate domeniile vieții sociale, economice, politice, cultural-ideologice, juridic-legislative, vizează atât participarea directă cât și cea reprezentativă, dialogul permanent dintre factorii politici de conducere și popor, implicarea în orice act de decizie a judecății și angajării opiniei colective.

În acest context, trecerea la autoconducerea muncitorească și autogestivitatea economică constituie o etapă nouă, superioară în dezvoltarea democrației socialiste, în creșterea rolului clasei muncitoare, a tuturor oamenilor muncii în procesul adoptării democratice a tuturor deciziilor de importanță politică și socială, în întreaga noastră viață socială. Adoptarea sistemului autoconducerii și autogestivității pune în concordanță cadrul democratic complex și original creat de partidul nostru în ultimul deceniu și jumătate în conducerea economiei, care cuprinde adunările generale ale oamenilor muncii, ca formă superioară de conducere muncitorească, consiliile oamenilor muncii, organismele controlului muncitoresc, congresele și consfăturile pe ramuri de activitate cu caracter național, congresul consiliilor oamenilor muncii.

O importanță de prim ordin pentru dezvoltarea democrației socialiste în țara noastră o au recențele măsuri inițiate de tovarășul Nicolae Ceaușescu și adoptate de Congresul al II-lea al Frontului Democrației și Unității Socialiste. Ele conduc la perfecționarea și extinderea activității acestuia, la antrenarea tuturor categoriilor de cetățeni ai țării la rezolvarea și soluționarea problemelor obștești, la conducerea societății. Transpunerea în viață a acestor măsuri, corespunzătoare noii etape istorice în care se află România, arată tovarășul Nicolae Ceaușescu la Congresul al XII-lea al partidului, va duce la îmbunătățirea activității Frontului Democrației și Unității Socialiste, „la creșterea rolului său în unirea, sub conducerea partidului, a tuturor forțelor națiunii noastre, la întărirea orânduirii socialiste, a independenței și suveranității patriei”.

O problemă de importanță teoretică și politică abordată în lucrare de Marșeagu este aceea privind raportul dintre democrație și partidele politice (tema a mai fost abordată, cu ani în urmă, în revista *Anale de istorie* de același autor). El combate cu argumente temeinice teoriile politologice, apologetice ale capitalismului, care identifică democrația cu existența mai multor partide în viața politică și încearcă să respingă, pe această bază, ideea unității dintre socialism și democrație. Autorul pleacă de la teoria politică a socialismului științific, după care partidele sînt rezultatul dezvoltării istorice, ele exprimînd interesele și poziția unor clase sau pături sociale față de orînduirea so-

cial-economică și de stat, față de celelalte clase ale societății. Nu există partide politice independente de o anumită bază socială de clasă sau dacă asemenea partide apar ele au o viață efemeră.

Condițiile obiective existente în societatea capitalistă — clase sociale cu interese și aspirații contrarii — determină cu necesitate apariția mai multor partide, fiecare dintre ele promovind interesele unei clase sau pătri sociale pe care o reprezintă. Lupta dintre partide, într-o asemenea orînduire, este expresia luptei și opoziției de clasă, a divergențelor de interese dintre clasele antagoniste. Pluripartidismul și fenomenul opoziției politice reprezintă, de aceea, în condițiile capitalismului expresia înfruntărilor antagoniste dintre clase și o formă a luptei pentru putere, care nu afectează însă bazele acesteia. În acest context social, crearea și dezvoltarea partidelor clasei muncitoare a constituit o necesitate istorică și un rezultat al maturizării și organizării politice a acestei clase, al luptei ei pentru drepturi politice în cadrul democrației burgheze, situație ce nu înlătură caracterul limitat al democrației burgheze, dat în primul rînd de caracterul relațiilor economice și social-politice specifice acesteia, de inegalitatea dintre membrii societății și de existența exploatării capitaliste.

Socialismul nu exclude dar nici nu presupune, în mod aprioric, sistemul pluri sau monopartid, așa cum arată pe bună dreptate autorul. De aceea, analiza problemei sistemului partidelor politice în socialism trebuie să aibă un caracter concret istoric, să țină seama de specificitatea dezvoltării economico-sociale și poli-

tice, de particularitățile istorice și naționale ale fiecărei țări. Diversitatea formelor și căilor de înfăptuire a revoluției și construcției socialiste se manifestă și în acest domeniu, configurația concretă a sistemului democrației socialiste fiind diferită de la țară la țară, de la o epocă istorică la alta. Asigurarea unor largi alianțe în procesul revoluției și construcției socialiste, subliniază M. Neagu, face posibilă persistența mai multă vreme în sistemul politic al unor țări socialiste, alături de partidul comunist și a altor partide democratice și progresiste — ale țărănimii și ale păturilor mic-burghize de la orașe — mai ales în perioada de trecere, dar și în continuare. Aceasta depinde, însă, de atitudinea lor față de măsurile pe care realitățile fiecărei țări le impun, în diferite etape, pe calea socialismului. Dată fiind convergența intereselor fundamentale ale tuturor claselor societății în mersul ei neabătut spre socialism, raporturile dintre partidul comunist și asemenea partide ce se mențin, nu sînt de opoziție, de luptă, ci ele exprimă natura relațiilor noi dintre clase, de colaborare și conlucrare. În același timp, situația nu este obligatorie pentru toate țările care trec la socialism, existînd posibilitatea ca interesele specifice ale țărănimii, intelectualității și altor categorii sociale să-și găsească reflectarea în linia politică a partidului comunist, ca ele să participe la conducerea societății prin intermediul acestuia și al unor organizații de masă și obștești, fără ca acestea să capete statutul unor partide politice. Configurația atît de largă și diversă a Frontului Democrației și

Unității Socialiste în țara noastră, la care participă — sub conducerea P.C.R. — toate organizațiile de masă și obștești, inclusiv organizațiile proprii ale F.D.U.S., dă expresie unității de interese a întregului popor român și, totodată, celor specifice ale diferitelor clase și categorii socio-profesionale participante la acest organism politic larg reprezentativ.

Autorul monografiei despre democrația socialistă, publicată la Editura politică, analizează modul concret în care s-a constituit acest sistem, unic în felul său, al democrației socialiste în țara noastră, modul în care au dispărut de pe arena istorică o serie de partide burgheze și mic burgheze. Elementul hotărîtor în acest proces istoric l-a constituit crearea partidului unic al clasei muncitoare prin unirea partidelor sale comunist și social-democrat.

Însă, nici existența partidului unic nu poate fi considerată ca o legitate a revoluției și construcției socialiste. Posibilitatea ca în țări cu alte condiții istorice și social-politice, revoluția și construcția socialistă să fie opera mai multor partide, care aderă la procesul revoluționar, este de mult o realitate în unele țări socialiste. Existența unuia sau mai multor partide, într-o țară socialistă sau alta, nu constituie criteriul progresului democratic, între mono sau pluripartidism și caracterul democratic al orînduirii socialiste neexistînd nici o contradicție.

Întreaga lucrare demonstrează adevărul de esență al dezvoltării societății socialiste că rolul conducător al partidului comunist nu numai că nu vine în contradicție cu democrația socialistă, ci chiar constituie cheazăia

perfecționării și adâncirii ei continue. Conducerea societății de către partid se desfășoară, așa cum se arată în *Programul partidului*, „nu din afară, ci dinăuntrul organismelor sociale de stat și economice”, în condițiile integrării sale tot mai organice în societate, a „participării tot mai active a poporului la conducerea societății”. De aceea, creșterea rolului conducător al partidului și dezvoltarea democrației socialiste constituie, așa cum reliefează Marin Neagu, laturi complementare, dialectic unitare ale aceluiasi proces de conducere științifică a societății socialiste. Dezvoltarea democrației a constituit și constituie un obiectiv strategic fundamental al politicii partidului, însăși modalitatea de exercitare a rolului său conducător în societate. Amplul proces de lărgire a democratismului nostru socialist, cu deosebire în epoca deschisă de Congresul al IX-lea al partidului, s-a realizat din inițiativa și sub conducerea partidului, a secretarului general, tovarășul Nicolae Ceaușescu. O componentă esențială, determinantă a acestei prefaceri revoluționare o constituie dezvoltarea democrației interne de partid, asigurarea participării tuturor comunistilor la elaborarea politicii interne și externe a partidului și statului nostru.

În prezent, observă autorul, are loc în țara noastră, pe fondul omogenizării sociale și naționale, al multiplicării și continuiei diversificării a formelor și metodelor de participare a maselor la conducerea societății, fenomenul permanentei socializării a funcției de conducere, al integrării organice a partidului și statului în societate, de apropiere și împletire a ac-

tivității de partid, de stat și obștești. Volumul analizează diversele forme de manifestare a unei asemenea tendințe legitime, care se va adânci în viitor, oprindu-se asupra cumului de funcții al unor cadre pe linie de partid și de stat, rotației acestora și, cu deosebire, asupra analizei unor organe cu dublă natură : de partid și de stat. Numitorul comun al tuturor acestor forme, care au prins viață în ultimii ani prin măsurile inițiate de partid, îl constituie unitatea organică dintre creșterea rolului conducător al partidului, perfecționarea conducerii întregii vieți sociale și adâncirea continuă a democratismului socialist.

O monografie despre democrația socialistă nu putea să nu se refere la raporturile acesteia cu statul socialist, care constituie cadrul instituțional în și prin care se realizează puterea poporului. Autorul analizează însă și o problemă teoretică deosebit de actuală și mult dezbătută în mișcarea comunistă și muncitorească contemporană : democrația socialistă și dictatura proletariatului. Tema a fost mai puțin abordată în studiile politologice din țara noastră și, de aceea, analiza întreprinsă de autor este deosebit de interesantă sub aspect teoretic și documentar, deși, pe alocuri, ea este prea accentuat teoretic-abstractă și mai puțin istoric-concretă. Considerăm că problema nu poate fi abordată numai sub aspect teoretic-general și nu poate fi înțeleasă decât prin îmbinarea acestuia cu analiza istorică-concretă, așa cum subliniază principal și autorul, dar în aplicarea practică uită atenția „ce trebuie acordată celui de-al doilea termen al principiului metodologic enunțat.

Luînd poziție critică împotriva contrapunerilor de orice fel a conceptului de dictatură a proletariatului celui de democrație, Marin Neagu subliniază unitatea dialectică a acestora, faptul că „dictatura proletariatului nu poate să existe, să funcționeze și să se dezvolte altfel decât prin democrație, cu ajutorul adevăratei libertăți și al atragerii celor mai largi mase populare la exercitarea puterii” (s.n.). Teoretic lucrurile așa se prezintă, dar nu putem trece cu vederea că în practică au avut loc și încălcări ale principiilor democrației în diferite țări socialiste, au apărut numeroase dificultăți și contradicții și, tocmai de aceea, considerăm necesară o mai largă analiză istorică, o punere în evidență a faptului că asemenea manifestări sînt în opoziție totală cu esența și principiile socialismului. Așa cum relevă pe bună dreptate autorul, împotriva oricăror antinomizări metafizice, „axul central al dictaturii proletariatului îl constituie elementul de conducere”, realizarea alianțelor care asigură transformarea socialistă a societății dar lucrurile nu s-au petrecut totdeauna astfel în istoria inițială a socialismului, iar teoria nu poate închide ochii în fața realităților.

În lucrare se pune în evidență, totodată, diversitatea căilor de trecere de la capitalism la socialism, faptul că opțiunea pentru una sau alta din aceste forme este atributul exclusiv al forțelor politice și sociale interne din fiecare țară socialistă. Aplicînd principiul istorismului, autorul lucrării analizează pe larg, ca o tendință ce se accentuează în perspectivă în țara noastră, integrarea tot mai organică a statului socialist în societate, care, ca proces, relevă

Încă un aspect al dialecticii istorice a raportului dintre dictatura proletariatului, statul socialist și democrație.

Dezbateră acestei problematici, atât de controversată, cu toate neajunsurile semnalate mai sus, ni se pare cea mai însemnată contribuție a autorului. În structura de ansamblu a monografiei despre democrația socialistă este de subliniat că în analiză se trece de la nivelul societal-global la aspectele intime ale raportului cetățean-stat, individ-societate, pentru că democrația nu devine reală, autentică dacă rămâne la nivel macrosocial și scapă din vedere omul, asigurarea drepturilor și

libertăților sale fundamentale, valorile echității și responsabilității umane. Autorul pune în evidență unitatea dintre socialism și libertatea umană autentică, dintre democrația socialistă și dezvoltarea multilaterală a personalității umane, superioritatea socialismului privind drepturile și libertățile omului, noua orinduire asigurând și garantând din punct de vedere material drepturile și libertățile fundamentale ale tuturor cetățenilor, nerămânând doar la simpla lor recunoaștere formal-constituțională, care ascunde, în fond, starea reală din lumea capitalistă, condițiile ce împiedică ca prevederile juri-

dice să devină fapt de existență pentru fiecare membru al societății.

Prin problematica politică abordată, lucrarea *Dezvoltarea democrației socialiste* se înscrie ca una dintre cărțile demne de interes din domeniul politologiei publicate în anul 1979. Pe lângă acuta actualitate a problematicii dezbătute volumul este foarte util unui larg cerc de cititori, de la profesorii și cercetătorii din domeniul științelor sociale la lectorii, propagandiștii și cursanții din cadrul învățământului politic, la studenții și elevii care studiază disciplinele social-politice.

ION FLOREA

**General-maior dr. Constantin Olteanu,
CONTRIBUȚII LA CERCETAREA CONCEPTULUI
DE PUTERE ARMATĂ LA ROMÂNI,**

Editura militară, București, 1979, 530 p.

Istoriografia românească în plină ascensiune și în preajma unor evenimente științifice de seamă, ca aniversarea a 2050 ani de la crearea primului stat dac centralizat și independent sub conducerea lui Burebista, cel de-al XV-lea Congres mondial de științe istorice ce se va ține la București, se bucură de apariția a o serie de lucrări de specialitate care aduc informații și aspecte inedite în cunoașterea istoriei poporului român. Dintre acestea, ne-a reținut atenția volumul întocmit de general-maior dr. Constantin Olteanu, intitulat *Contribuții la cercetarea conceptului de putere armată la români*, care sintetizează în mod reușit studiile și articolele elaborate de autor în acest domeniu semnificativ al istoriei militare a patriei. Cum se remarcă și în prefața semnată de

general-colonel Ion Corman, lucrarea se constituie ca o contribuție importantă la efortul istoricilor români de a pune în lumină trăsăturile de permanență ale existenței milenare a poporului nostru în spațiul carpato-danubian-pontic.

După abordarea conceptuală a genezei și evoluției armatei, în strânsă legătură cu apariția statului, a rolului și funcțiilor sale în cadrul unei societăți date, autorul întreprinde o serioasă analiză istorică, pornind de la organizarea militară pe teritoriul Daciei străbune. Relevând apariția nucleelor de putere armată încă din cele mai vechi timpuri sub forma cetelor de luptători în cadrul triburilor sau uniunilor de triburi și transformarea lor, urmare a dezvoltării economice-sociale, în puterile forțe militare ale

strămoșilor capabile să înfrunte coteropirile străine, C. Olteanu argumentează temeinic concluzia că geto-dacii au „dispus de o organizare militară corespunzătoare fiecărei etape istorice, care a evoluat sub toate aspectele, ceea ce explică succesele înregistrate în înfruntările directe cu armate mult mai numeroase, mai bine înzestrate cu armament și cu o mai mare experiență de război“ (p. 25).

Marea epopee dacică, arată autorul, a putut fi posibilă în condițiile unui stat centralizat și independent, preocupat să-și întărească capacitatea și mijloacele de apărare: „Se poate spune cu certitudine că Dacia, de la Burebista la Decebal, a dispus de o structură militară bine încheată, diversificată, că oștirea era dotată cu armament la un nivel apropiat de cel al altor armate ale vremii, că organismul militar al Daciei a evoluat, perfecționându-se mereu, în-deosebi în timpul domniei lui Decebal, puterea militară a statului de la

Dunăre și Carpați ajungând să fie temută de cel mai întins și puternic imperiu — cel roman“ (p. 47). Încleștarea dintre daci și romani, vitejia și spiritul de sacrificiu al dacilor, dovedite în lupta împotriva imperiului roman cotropitor, tactica și structura armatei sînt amplu prezentate prin folosirea cu pricepere a datelor și faptelor, a tuturor informațiilor valoroase din cele mai vechi timpuri pînă la cele rezultate din recentele descoperiri arheologice.

Continuîndu-și analiza istorică, autorul consacră un spațiu larg evoluției puterii armate în evul mediu românesc. În această direcție, merită subliniate cîteva aspecte deosebite. În primul rînd, relevarea faptului că organizarea militară medievală românească nu este identică cu aceea din alte state europene; în al doilea rînd, particularitatea rolului și funcției armatei determinate de necesitatea apărării în fața pericolului extern (fără să se omită interesele interne ale clasei dominante); în al treilea rînd, ponderea pe care au avut-o luptele duse în apărarea libertății, independenței și suveranității țării. În sfîrșit, ideea cea mai luminoasă, reluată și dezvoltată, potrivit căreia la baza organizării armatei și a victoriilor sale a fost datina străbună de apărare a gliei strămoșești, izvorită din dreptul de proprietate sau folosință al pămîntului, din existența satelor libere. Pe acest fond, lucrarea descrie o serie de instituții cu caracter militar: *Oastea mică* cu componentele ei, *Oastea mare*, formată din tot norodul capabil să poarte arme ș.a. Lectura întregului capitol îndreptățește concluzia că: „Instituția armatei în țara

noastră poartă pregnant trăsăturile originale izvorite din condițiile concrete și particularitățile dezvoltării statelor românești. Elementele specifice, autohtone, din domeniul militar, în afară de cele de natură organizatorică, de dotare, înzestrare și de ordin instructiv, s-au făcut simțite atît în organizare, cît mai ales în concepția militară, care, în ultimă instanță, s-au materializat în strategia militară a timpului, în tactica, în formele și metodele de luptă folosite“ (p. 70).

O deosebită atenție acordă C. Olteanu studierii și formării evoluției armatei moderne a României, problematică abordată în intimă legătură cu lupta întregului popor pentru eliberare socială și națională, pentru neafîrnare, pentru formarea unui stat național unitar și independent. În acest cadru, concepțiile înaintate ale revoluționarilor români de la 1848 sînt evidențiate pregnant, insistîndu-se asupra ideilor ce au inflăcărat și condus la acțiune masele largi. Necesitatea unei armate regulate, a unor rezerve naționale, a unei armate a „națiunii unite, puternică, iubită de țărani și temută de dușmani“, capabilă să apere cuceririle poporului, îi situează pe Bălcescu — arată autorul — „ca un eminent gînditor, care s-a ridicat pînă la înțelegerea legăturii strînse dintre puterea armată și nivelul de dezvoltare a societății, a rolului înarmării poporului în lupta de eliberare“ (p. 137).

Realizarea Unirii Principatelor, visul secular al poporului român și formarea unui stat național modern a impus reorganizarea armatei, așezarea ei pe baze noi, menite să o transforme într-o forță capabilă de apărare a ope-

rei unirii. Exponentul de frunte al acestei acțiuni a fost Al. I. Cuza. Paginile volumului surprind toate aceste transformări, respectiv contopirea celor două armate într-o armată unică, realizarea unei legislații militare adecvate, crearea unor noi arme în raport cu cerințele epocii, dezvoltarea învățămîntului militar, a bazei tehnice a armatei, întărirea corpului de comandă etc. Astfel că, „din cele două oști mici existente în ianuarie 1859, slab dotate și înscrise, în februarie 1866 România dispunea de o armată națională care cunoscuse schimbări înnoitoare sub toate raporturile, în măsură să îndeplinească misiuni de luptă din cele mai grele“ (p. 187).

Războiul pentru cucerirea independenței depline a României a confirmat pe deplin necesitatea și justetea măsurilor luate anterior pentru organizarea și modernizarea armatei, pentru dotarea și înzestrarea ei, a creșterii capacității de luptă și a competenței cadrelor de comandament. Reliefind rolul și aportul oștirii române în bătălia neafîrnării din 1877—1878, concepția tactică și strategică, victoriile obținute, colaborarea cu armata rusă, lucrarea reliefează principalele concluzii și învățăminte ce s-au desprins din această confruntare. În doctrina și literatura de specialitate militară s-au consemnat foarte multe concluzii și învățăminte, reflecții asupra modului de acțiune al armatei în războiul independenței. Adunarea și sintetizarea lor, prezentarea unor elemente inedite, mai ales din dezbaterile parlamentare, precum și analiza lor în contextul componentelor puterii armate din acel timp dau

un plus de valoare acestui capitol. Fără îndoială că ar fi fost salutară și o abordare mai largă, în cadrul acestei teme, a rolului maselor, a întregului popor la ducerea războiului, calificat, pe bună dreptate, ca război al întregului popor, probleme ce se regăsesc în studiile anterioare ale autorului.

C. Olteanu descrie dezvoltarea, modernizarea și consolidarea armatei române după războiul de independență, care s-au reflectat în creșterea efectivelor armatei, în perfecționarea și diversificarea elementelor sale de structură, în înzestrarea și dotarea ei, în instruirea trupelor și pregătirea cadrelor. Necesitatea unor astfel de măsuri era justificată de situația politico-militară din Europa care devenea tot mai încordată, iar România, aflată la interfevența intereselor unor mari puteri, trebuia să-și ia măsuri pentru apărarea și consolidarea independenței sale. Pe această bază autorul înfățișează componentele puterii armate naționale în primul război mondial, în care România a intrat pentru cauza dreaptă a desăvârșirii statului național unitar. Acest ideal a constituit suportul moral pentru grelele jertfe, umane și materiale, pe care le-a dat poporul român în timpul apărării pământului străbun: acest ideal a generat eroismul, dîrzenia și spiritul de sacrificiu al ostașilor români care a atras admirația întregii lumi.

După făurirea Marii Uniri, armata cunoaște și ea o serie de înnoiri, de perfecționări continue a structurii și dotării sale, fără îndoială toate determinate de posibilitățile economice ale țării și de concepția care a stat la baza orientării cercurilor

conducătoare privind rolul și funcțiile sale. „Un complex de factori și o anumită conjunctură internă și internațională au determinat — relevă autorul — ca în perioada cuprinsă între 1921 și 1944 în conceptul de armată să survină o seamă de transformări. Ele au vizat, cu prioritate, ampla problematică a funcției sociale a armatei“ (p. 293). Aceste schimbări au derivat din aprecierea lucidă a situației țării, pe prim plan situându-se apărarea independenței, suveranității naționale, integrității teritoriale, ceea ce a impus adoptarea unor măsuri hotărâte atît pe planul reorganizării armatei cît și al dotării ei cu tehnică modernă. De fapt, primatul funcției de apărare față de pericolul extern era consemnată în Constituția țării, în mai multe legi și acte normative, dezvoltate în doctrina militară a timpului. Aceasta reprezenta, în esență, o reflectare pe plan militar a principiilor politicii externe pe care o ducea România, de consolidare a statului național unitar, de promovare a unei politici de pace în Europa și de respectare a angajamentelor asumate prin tratatele încheiate cu diferite state. În același timp, lucrarea înfățișează, în mod obiectiv și veridic, concepția claselor dominante de a folosi armata ca un instrument de apărare și consolidare a intereselor lor de clasă, pentru reprimarea luptelor revoluționare duse de masele muncitoare pentru o viață mai bună și mai dreaptă.

În cadrul preocupărilor diferitelor forțe sociale și politice referitoare la rolul și funcției armate, C. Olteanu detasează și prezintă pe larg viziunea mișcării muncitorești, a partidului clasei muncitoare, evoluția

acesteia, conceptul de armată și munca politică și organizatorică desfășurată în unitățile armatei căpătînd cele mai înalte dimensiuni prin activitatea comuniștilor români. „Partidul Comunist Român — se evidențiază în lucrare — pronunțîndu-se pentru luarea celor mai eficiente măsuri ca armata să-și îndeplinească întocmai și la timp principală menire care-i revenea — apărarea integrității teritoriale, a independenței și suveranității naționale —, a combătut cu vehemență pe toți cei care căutau să folosească oștirea în scopuri injuste de clasă, burgheze, și în special pentru reprimarea luptei revoluționare a maselor populare și pentru folosirea abuzivă a militarilor pentru îmbogățirea fabricanților și moșierilor“ (p. 314—315). Activitatea politico-ideologică desfășurată de P.C.R. timp de aproape două decenii și jumătate în rîndurile armatei a condus în final ca, la marile act istoric de la 23 August 1944, aceasta să aibă un rol activ, să se achite cu cinste de rolul și sarcinile ce-i fuseseră încredințate în cadrul revoluției de eliberare socială și națională și a războiului antihitlerist.

Ultimile capitole ale cărții sînt consacrate transformărilor profunde prin care a trecut armata română pînă în zilele noastre, sub conducerea și îndrumarea P.C.R. În acest context vast, perioada ce a urmat celui de al IX-lea Congres al partidului, cea mai fertilă și bogată în realizări din întreaga noastră istorie, epocă care poartă pecetea proeminenței personalități a tovarășului Nicolae Ceaușescu, a constituit în același timp și o perioadă care a marcat schimbări de natură calitativă în conceptul de

putere armată. Aceste transformări sînt înfățișate în lucrare ca o consecință firească a marilor prefaceri prin care trece azi țara, strîns legate de cerințele obiective ale societății, de particularitățile și condițiile specifice ale României. Ele pot fi cunoscută și înțelese deplin numai într-o unitate indisolubilă cu perfecționarea conducerii științifice a întregii societăți, a tuturor domeniilor de activitate, în scopul utilizării cît mai eficiente a tuturor resurselor materiale și umane, a eliminării oricărei forme de risipă, al concentrării eforturilor poporului în direcțiile hotărîtoare ale progresului material și spiritual, al unirii și coordonării raționale cu maximum de randament a forțelor societății pentru înfăptuirea Programului partidului.

Suflul înfloritor al prefacerilor sociale al cărui promotor îl constituie P.C.R. a cuprins și forțele noastre armate, ele fiind sintetizate și materializate într-o concepție originală asupra puterii armate, concepție izvoită din nevoile țării și care stă la baza doctrinei

militare românești. Aceste principii, rod al gândirii revoluționare a tovarășului Nicolae Ceaușescu, Comandantul suprem al forțelor noastre armate, sînt astfel sintetizate: „unitatea dialectică a operei de construire a societății socialiste multilateral dezvoltate și a întăririi capacității de apărare a patriei; caracterul și particularitățile unui eventual război de apărare a patriei; necesitatea organizării, înestrării și pregătirii militare, încheiate, a forțelor componente ale sistemului militar național de apărare, dreptul suveran, exclusiv al organelor constituționale ale țării, învestite de către popor de a lua decizii care vizează puterea armată a țării și întrebuintarea ei; principiile colaborării armatei noastre cu armatele țărilor participante la Tratatul de la Varșovia, cu armatele altor țări socialiste; conducerea exclusivă de către Partidul Comunist Român a forțelor armate, a întregului sistem național de apărare” (p. 406). În cadrul amplei activități politico-ideologice a P.C.R., pe baza generalizării și sin-

tetizării experienței noastre istorice s-a ajuns — se arată pe larg în lucrare — la făurirea noii doctrine militare, în elaborarea căreia rolul hotărîtor l-a avut tovarășul Nicolae Ceaușescu, care, astăzi, este exprimată limpede și semnificativ prin: apărarea patriei — cauză și operă a întregului popor.

Parcursind cu interes paginile volumului și răs-punzînd invitației autorului de a face unele sugestii, considerăm că lucrarea, într-o nouă ediție, s-ar îmbunătăți dacă autorul ar folosi mai mult în argumentare și demonstrare izvoarele documentare străine, mai ales pentru acele momente și perioade istorice în care aceste informații sînt abundente în fondul arhivistic național. De asemenea, o ilustrare prin hărți, schițe, fotografii sau facsimile ar fi dat un plus de interes lucrării.

În încheiere, putem spune că ne aflăm în fața unei lucrări valoroase, care, prin întregul său conținut, îmbogățește patrimoniul istoriografiei românești în general și a istoriei militare în special.

IONEL GĂL

СОДЕРЖАНИЕ

КОНСТАНТИН ОЛТЯНУ: Победа против фашизма во второй мировой войне — результат борьбы народов за свободу, независимость и социальный прогресс	3
ГЕОРГЕ ГИМЕШ: Деятельность Румынской Коммунистической Партии для развития рабочего самоуправления и усовершенствования внутреннего механизма демократии	20

2050-ЛЕТИЕ СОЗДАНИЯ ПЕРВОГО ЦЕНТРАЛИЗИРОВАННОГО И НЕЗАВИСИМОГО ДАКИЙСКОГО ГОСУДАРСТВА, ВОЗГЛАВЛЯЕМОГО БУРЕБИСТОЙ

Уезд Бузэу навстречу годовщины 2050-летия создания первого централизованного и независимого дакийского государства: <i>Василе Потоп</i>	33
Дакия в сознании современного мира (Документы)	45

ДОКУМЕНТАЛЬНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ

XII-ый Съезд РКП — выдающийся момент в жизни партии и родины	74
--	----

XV-ый МЕЖДУНАРОДНЫЙ КОНГРЕСС ИСТОРИЧЕСКИХ НАУК

Пропаганда сопротивления в Румынии в период второй мировой войны: <i>Георге Захариа, Николае Копю</i>	93
Румынская пропаганда в эмиграции во время второй мировой войны: <i>Георге Унк, Владимир Захареску</i>	108

МЕЖДУНАРОДНОЕ РАБОЧЕЕ И РЕВОЛЮЦИОННО- ДЕМОКРАТИЧЕСКОЕ ДВИЖЕНИЕ

Неоколониализм, политика диктата и вмешательства — препятствие на пути развития и самостоятельного утверждения народов Африки, Азии и Латинской Америки: <i>Мариета Иованели</i> .	126
--	-----

НАУЧНАЯ ЖИЗНЬ

Научная деятельность Института исторических и общественно-политических исследований при ЦК РКП в 1979 г.	144
Симпозиум: Роль архива в истории цивилизации. Национальный архив в поддержке исследования румынской истории.....	159

SUMMARY

CONSTANTIN OLTEANU : Victory against fascism in World War II — a result of the peoples fight for freedom, independence and social-progress	3
GHEORGHE GHIMES : The Romanian Communist Party activity for the development of the working-class self-leadership and the perfecting of the institutional mechanism of shared democracy.	20

2050 YEARS FROM THE ESTABLISHMENT OF THE FIRST CENTRALIZED AND INDEPENDENT DACIAN STATE UNDER THE RULE OF BUREBISTA

— Buzău district is greeting the anniversary of 2050 years from the foundation of the first centralized and independent Dacian State : Vasile Potop	33
— Dacia in the conscience of the modern world (Documents) . . .	45

DOCUMENTARY STUDIES

The XII-th Congress of the Romanian Communist Party — an important moment in the life of the party and our country . . .	74
--	----

THE XVth INTERNATIONAL CONGRESS OF HISTORICAL SCIENCES

The propaganda of the resistance against Hitler in Romania during World War II : Gheorghe Zaharia, Nicolae Copoiu	93
Propaganda of Romanian emigration during World War II. Gheorghe Unc, Vladimir Zaharescu	108

THE WORKING-CLASS INTERNATIONAL, REVOLUTIONARY — DEMOCRATIC MOVEMENT

Neo-colonialism, policy of force and interference — obstacle in the way of the development and self-assertion of the African, Asian and Latin American peoples : Marieta Iovanelli	126
---	-----

SCIENTIFIC LIFE

The scientific activity of the Institute for Historical and Socio-political Studies of the C.C. of the R.C.P. in 1979	144
Symposium : The role of the archives in the history of civilization. The National Archives to the assistance of the Romanian historical research.	159

CRITICISM AND BIBLIOGRAPHY

SOMMAIRE

CONSTANTIN OLTEANU : La victoire contre le fascisme pendant la deuxième guerre mondiale — résultat de la lutte des peuples pour la liberté, l'indépendance et le progrès social	3
GHEORGHE GHIMES : L'activité du Parti Communiste Roumain pour le développement du auto-conduite ouvrière et le perfectionnement du mécanisme institutionnel de la démocratie	20

2050 ANS DEPUIS LA CRÉATION DU PREMIER ÉTAT DACE CENTRALISÉ ET INDÉPENDANT SOUS LA DIRECTION DE BUREBISTA

Le district Buzău : va au devant de l'anniversaire de la création du première État dace centralisé et indépendant Vasile Potop	33
Dacia dans la conscience du monde moderne. (Documents)	

ÉTUDES DOCUMENTAIRES

Le XII-ème Congrès du P.C.R. — moment remarquable dans la vie du partie et du pays	74
--	----

LE XV-ÈME CONGRÈS INTERNATIONAL DES SCIENCES HISTORIQUES

La propagande de la résistance antihitlerienne en Roumanie pendant la deuxième guerre mondiale : Gheorghe Zaharia, Nicolae Copoiu	93
La propagande roumaine de l'emigration pendant la deuxième guerre mondiale : Gheorghe Unc, Vladimir Zaharescu	108

LE MOUVEMENT OUVRIÈRE RÉVOLUTIONNAIRE DÉMOCRATIQUE INTERNATIONAL

Le néo-colonialisme, la politique du dictat et de l'immixtion — obstacle sur la route du développement et afirmation indépendante des peuples de l'Afrique, Asie et l'Amérique Latine : Marieta Iovanelli	126
--	-----

LA VIE SCIENTIFIQUE

L'activité scientifique de l'Institut des Études Historiques et Sociales — Politiques	144
Symposion : Le rôle des archives dans l'histoire des civilisations. Les archives nationales à l'aide de la recherche dans l'histoire roumaine	159

SUMARIO

CONSTANTIN OLTEANU : Victoria contra el fascismo en la segunda guerra mundial — resultado de la lucha de los pueblos por la libertad, independencia y progreso social	3
GHEORGHE GHIMES : La actividad del Partido Comunista Rumano por el desarrollo de la autoconducción obrera y perfeccionamiento del mecanismo institucional de la democracia popular.	20

2050 ANOS DESDE LA CONSTITUCIÓN DEL PRIMERO ESTADO DACIO CENTRALIZADO Y INDEPENDIENTE BAJO LA CONDUCCION DE BUREBISTA

El distrito Buzău al encontrar el aniversario de 2050 años desde la creación del primero estado dacio centralizado y independiente : Vasile Potop	33
Dacia en la conciencia del mundo moderno (Documentos)	45

ESTUDIOS DOCUMENTALES

El XII Congreso del Partido Comunista Rumano — evento remarcable en la vida del partido y del país	74
--	----

EL XV — CONGRESO INTERNACIONAL DE CIENCIAS HISTORICAS

La propaganda de la resistencia antihitleriana en Rumania en el periodo de la segunda guerra mundial : Gheorghe Zaharia, Nicolae Copoiu	93
La propaganda rumana de la emigración en el tiempo de la segunda guerra mundial : Gheorghe Unc, Vladimir Zaharescu	108

EL MOVIMIENTO OBRERO, REVOLUCIONARIO-DEMOCRATICO INTERNACIONAL

Neocolonialismo, la politica de dictado e intromisión — obstáculo para el desarrollo y afirmación libre de Africa, Asia y America Latina : Marieta Iovaneli	126
--	-----

VIDA CIENTIFICA

La actividad científica del Instituto de estudios historicos y social-políticos adjunto al Comité Central del Partido Comunista Rumano en el año de 1979	144
Symposium. El papel de los archivos en la historia de las civilizaciones. Los archivos nacionales ayudando la investigación de la historia rumana	159

CRITICA Y BIBLIOGRAFIA

Redactori : Ion Mamina, Ion Oprea, Nicolae Rauș, Florian Tănăsescu

Colaboratorii și cititorii revistei pot să se adreseze redacției în fiecare zi între orele 10—12.

Adresa redacției este : București, strada Ministerului nr. 4, telefon : 17 01 60, interior 722 ; 442.

Revista „Anale de istorie” a Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. apare o dată la două luni. Abonamentele se fac la oficiile poștale, prin factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate.

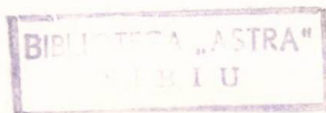
Revista se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei.

Prețul unui număr — 6 lei ; abonamentul pe 6 luni — 18 lei, pe un an — 36 lei.

Cititorii din străinătate pot face abonamentele adresându-se întreprinderii „ROMPRESFILATELIA” — Serviciul Import-Export presă — București — Calea Griviței nr. 64—66, P.O.B. — Box 2001.

Tiparul executat la Combinatul Poligrafic „Casa Scintei”

I 8995

anale de istorie

anul XXVI **3** 1980

1939

0 JUL. 2005

97

18995

2014
Proletari din toate țările, uniți-vă!

INSTITUTUL DE STUDII ISTORICE ȘI SOCIAL-POLITICE
DE PE LÎNGĂ C.C. AL P.C.R.

anale de
istorie

Anul XXVI
3
1980

S U M A R

ION POPESCU-PUȚURI : 15 ani de realizări remarcabile în dezvoltarea științei istorice românești. 3

GHEORGHE SURPAT : România socialistă — expresie a legăturii dialectice trecut-prezent-viitor. 14

GHEORGHE ZAHARIA : Dezvoltarea României în anii 1919—1944. 36

MIRCEA MUȘAT, VASILE BOBOCESCU : Împotriva unei nedreptăți istorice : 40 de ani de la marile manifestații populare împotriva dictatului fascist de la Viena. 75

GHEORGHE UNC : Cartea românească de istorie peste hotare. 105

STUDII DOCUMENTARE

Destrămarea feudalismului, apariția și dezvoltarea relațiilor de producție capitalistice. Formarea proletariatului în România. 113

ANIVERSĂRI

90 de ani de sărbătorire în România a zilei de 1 Mai : *Olimpiu Maticescu* 144

30039.

COLEGIUL DE REDACȚIE

ION ARDELEANU, AUGUSTIN DEAC, GHEORGHE I. IONIȚA, N. G. MUNTEANU,
MIRCEA T. MUȘAT, PARASCHIVA NICHITA, NICOLAE PETREANU, ARON PETRIC,
VASILE PETRIȘOR, VALTER ROMAN, VIRGIL SMARCEA — secretar responsabil de
redacție, GHEORGHE SURPAT, ȘTEFAN VOICU, VLADIMIR ZAHARESCU, GHEORGHE
ZAHARIA

15 ani de realizări remarcabile în dezvoltarea științei istorice românești

ION POPESCU-PUȚURI

Desfășurându-și activitatea sub îndrumarea Partidului Comunist Român, frontul istoric din țara noastră a reflectat drumul ascendent realizat de întregul popor în toate domeniile vieții social-economice, politice, culturale, câștigându-și un loc important bine meritat în cadrul științelor sociale, în amplul proces de formare și dezvoltare a conștiinței socialiste, a omului de tip nou, constructor conștient al noii societăți, patriot devotat pentru prosperitatea și binele poporului și al țării sale.

Suflul înnoitor imprimat de Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român, întregii vieți sociale, politice, economice, culturale, inclusiv cercetării științifice din țara noastră, a avut consecințe dintre cele mai evidente pentru istoriografia românească. Atenția deosebită pe care secretarul general al partidului, președintele țării, tovarășul Nicolae Ceaușescu, o acordă problematicei istoriei a determinat puternica efervescență în cercetarea istorică, i-a asigurat climatul de vigoare științifică, a concentrat și direcționat eforturile asupra evenimentelor de însemnătate crucială din istoria poporului român și a încadrării lor în contextul istoriei universale.

Programul ideologic al partidului adoptat în noiembrie 1971, hotărârile Congresului al X-lea, al XI-lea și al XII-lea ale P.C.R., Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, Hotărîrea C.C. al P.C.R. privind aniversarea a 2050 de ani de la crearea statului dac centralizat și independent de sub conducerea lui Burebista, expunerea tovarășului Nicolae Ceaușescu la întîlnirea cu istoricii români au jucat și joacă un rol de prim ordin în tratarea coordonatelor de viitor ale cercetării.

Bucurîndu-se de atenția deosebită manifestată din partea conducerii țării prin indicațiile și aprecierile de o mare valoare științifică și politică, frontul istoric, prin eforturile tuturor cercetătorilor, în ultimii ani a elaborat concluzii noi, referitoare la o seamă întreagă de probleme cruciale din istoria poporului român : aria geografică a pămîntului străbun, nivelul atins în dezvoltarea sa social-economică și politică în mileniul migrațiilor, epoca existenței de sine stătătoare a țărilor române și raporturile juridice

ale acestora încheiate cu marile puteri în perioada evului mediu, marile acte revoluționare române din epoca modernă, obiectivele și caracterul războaielor purtate de români pentru independență absolută și unitate statală, importanța istorică a revoluției de eliberare națională și socială antifascistă și antiimperialistă, o seamă de procese din perioada construirii societății socialiste în România.

Cu deosebire s-a urmărit să se evidențieze în întreaga sa ampleare marea epopee națională a poporului român, luptele purtate și jertfele date timp de milenii pentru apărarea ființei sale naționale, pentru libertate și neatîrnarea țării, împotriva dominației și asupririi străine, pentru conservarea limbii și civilizației spirituale proprii, pentru dezvoltarea națiunii noastre într-un stat unitar, a cărui înfăptuire a avut un rol hotărîtor în accelerarea progresului economic, social și cultural al țării. Au fost reliefate mărețele bătălii sociale duse de masele populare românești în strînsă unitate cu cei ce muncesc aparținînd naționalităților conlocuitoare așezate de-a lungul istoriei pe meleagurile României, împotriva exploatării, pentru progres și o viață mai bună.

S-a dezvoltat mai profund și mai documentat rădăcinile mișcării revoluționare muncitorești din România, născută odată cu dezvoltarea forțelor de producție capitaliste din România, cu formarea proletariatului și transformarea sa într-o clasă conștientă, că aceasta a cunoscut și însușit ideile socialismului științific la scurt timp după apariția lor.

Un spațiu amplu a acordat și acordă cercetarea istoriei partidului clasei muncitoare, format în 1893 pe principiile socialismului științific, drumul străbătut de acesta. Prezentînd istoria mișcării muncitorești, a Partidului Comunist Român în strînsă legătură cu realitățile economice, sociale și politice ale fiecărei etape de dezvoltare a țării s-a ținut seama totodată și de acea realitate, că lupta eroică desfășurată de clasa muncitoare, țărănime, intelectualitate, sub conducerea Partidului Comunist Român, s-a desfășurat în împrejurări deosebit de grele, înfrînte fiind de o seamă de factori interni și externi.

Prin activitatea desfășurată s-a scos mai mult în relief puternica solidaritate de clasă a proletarilor și comuniștilor români cu lupta clasei muncitoare, a oamenilor muncii de pretutindeni pentru eliberarea socială și națională, cu forțele democratice avansate, pentru progres social și pace în lume.

Acordînd toată atenția analizei elucidării problemelor istoriei dezvoltării patriei noastre, a mișcării comuniste și muncitorești naționale și internaționale, cercetarea istorică și-a concentrat totodată preocupările în direcția prezentării problemelor actuale, deosebit de complexe, ale edificării societății socialiste multilateral dezvoltate, precum și a perspectivei evoluției viitoare a României, a rolului conducător ce revine Partidului Comunist Român, în organizarea mersului nostru înainte pe toate planurile în înfăptuirea idealurilor comuniste.

O importanță deosebită s-a acordat prezentării rolului conducător al partidului comunist în întreaga transformare revoluționară a societății românești, în unirea eforturilor poporului și conducerea conștientă a întregului proces de perfecționare a vieții sociale, de dezvoltare a democrației socialiste, de soluționare justă a problemelor noii etape de făurire a societății socialiste pe pămîntul României, aplicînd în mod creator principiile socialismului științific la condițiile concrete ale țării noastre.

Pornind de la strînsa interdependență și unitatea dialectică dintre politica internă și externă, dintre evenimentele internaționale și realitățile interne, cercetarea istoriei a contribuit prin materialele publicate la înțelegerea profundă a intensei activități desfășurate pe plan extern a Partidului Comunist Român, de secretarul său general și președintele țării, tovarășul Nicolae Ceaușescu. S-a reliefat cu această ocazie importanța deosebită a promovării consecvente de către Partidul Comunist Român și statul nostru socialist a politicii de întărire a prieteniei și colaborării României cu toate țările socialiste, de dezvoltare a relațiilor pe tărîm politic, economic, tehnico-științific și cultural în scopul propășirii fiecărei țări în parte, al sporirii forței și prestigiului socialismului în lume. S-a evidențiat solidaritatea activă a Partidului Comunist Român cu partidele comuniste și muncitorești, contribuția sa la eforturile pentru întărirea forței coeziunii acestor partide, pentru realizarea unei unități noi în mișcarea comunistă și muncitorească internațională, bazată pe egalitate și stimă reciprocă, pe dreptul fiecărui partid de a-și elabora de sine stătător linia politică, strategia și tactica revoluționară, de a acționa, în concordanță cu condițiile istorice concrete, pentru victoria revoluției socialiste și edificarea noii orînduiri.

Frontul istoric a subliniat importanța relațiilor de strînsă colaborare și solidaritate ale partidului și poporului nostru cu forțele antiimperialiste, democratice și progresiste de pretutindeni, sprijinirea tuturor forțelor înaintate ale epocii noastre în vederea îndeplinirii aspirațiilor popoarelor de libertate și independență națională, de progres și prosperitate, de prietenie și conlucrare pașnică pentru făurirea unei lumi mai bune și mai drepte pe planeta noastră.

Prin toate aceste realizări noi, frontul istoric s-a străduit să aplice acea indicație a partidului nostru, a secretarului său general, după care „Cercetarea istorică, departe de a constitui o investigare cu caracter strict documentar a trecutului, este în bună măsură — așa cum arată viața — și o știință a prezentului. Istoria oferă concluzii și învățăminte despre marile procese ale dezvoltării societății, ale existenței popoarelor de-a lungul timpului, punînd în evidență atît ceea ce a fost valoros, progresist și a servit mersului înainte al societății, cît și piedicile ridicate de-a curmezișul evoluției și care au costat scump umanitatea, au întîrziat progresul unor națiuni. Rezultatele cercetărilor istorice sînt de natură să ajute omenirea contemporană să înțeleagă mai bine legile obiective care guvernează societatea, necesitatea de a acționa în spiritul cerințelor progresului. De asemenea, istoria este chemată să sprijine, prin concluziile sale, perfecționarea organizării societății de azi, relațiile dintre state și națiuni, conlucrarea pașnică dintre toate popoarele lumii“.

Îndeplinirea societății socialiste multilateral dezvoltate presupune mutații calitative în toate procesele și laturile caracteristice a acestei societăți. Obiectivele stabilite relevă caracterul unitar armonios al concepției despre societatea socialistă multilateral dezvoltată și crearea premiselor

înaintării treptate a României spre comunism, concepție care înmănușiază într-un tot inseparabil toate laturile vieții sociale și stabilește direcțiile și sarcinile concrete pentru dezvoltarea lor, la Congresul al XII-lea al P.C.R.

MOMENT IMPORTANT ÎN DIRECȚIONAREA CERCETĂRII ȘI PROMOVĂRII ISTORIEI

În ziua de 27 mai a.c. tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretar general al Partidului Comunist Român, președintele Republicii Socialiste România, a avut o întâlnire de lucru cu reprezentanți ai oamenilor de știință din domeniul istoriei. Oamenii de știință, cercetătorii care au luat cuvântul cu acest prilej au exprimat vii mulțumiri tovarășului Nicolae Ceaușescu pentru această nouă întâlnire cu istoricii, au subliniat aportul deosebit al secretarului general al partidului la orientarea și dezvoltarea cercetării istorice, la studierea istoriei în învățămînt, la punerea în valoare a bogatelor tradiții progresiste, revoluționare ale poporului român, ale clasei noastre muncitoare, ale partidului său comunist. Ei au relevat că încă din perioada imediat următoare Congresului al IX-lea al partidului, care a inaugurat o epocă de profunde transformări novatoare în toate domeniile de activitate, inclusiv în cercetarea științifică, întâlnirile cu istoricii au devenit o practică curentă.

În cuvîntul său, tovarășul Nicolae Ceaușescu a înfățișat sarcinile ce revin istoricilor români în cadrul pregătirilor ce au loc pentru al XV-lea Congres internațional de științe istorice.

Pornind de la rolul activ pe care îl are țara noastră în promovarea unei politici de largă cooperare și înțelegere între popoarele și statele lumii, de colaborare în domeniul științei și culturii, tovarășul Nicolae Ceaușescu a arătat că istoricii din țara noastră trebuie să acționeze în așa fel încît știința istorică să contribuie la întărirea colaborării și conlucrării între popoare și națiuni, între state, pornind de la principiile noi de relații internaționale, care se afirmă cu putere astăzi în lume, ale deplinei egalități în drepturi, respectului independenței și suveranității fiecărei națiuni, neamestecului în treburile interne ale altor popoare.

Istoricii români participanți la congres să se călăuzească în pregătirea și participarea la congres după tezele cuprinse în Programul Partidului Comunist Român, în documentele adoptate de cel de-al XII-lea Congres al partidului, în hotărârile de partid referitoare la problemele de istorie cu privire la procesul de dezvoltare a societății omenești pe teritoriul patriei noastre, și, în general, la marile procese ale istoriei universale.

În expunerea sa, secretarul general al partidului a arătat că trebuie să avem în vedere că în problemele de istorie există puncte de vedere diferite, confruntări de idei, și chiar încercări de denaturare a adevărului istoric. Tocmai de aceea sarcina istoricilor noștri este de a contribui activ

6 la clarificarea acestor probleme pe baze științifice și, în același timp, de

a da o ripostă fermă oricăror încercări de a falsifica istoria, de a denatura realitatea. Întotdeauna și în toate cazurile, toate problemele trecutului trebuie să fie abordate în așa fel încât să ducă nu la ascuțirea divergențelor și contradicțiilor, ci la găsirea a ceea ce a fost și este comun, la sublinierea învățămintelor pe care trebuie să le tragem pentru prezent.

Deși își propune să cerceteze trecutul, istoria — a arătat tovarășul Nicolae Ceaușescu — trebuie să pornească de la realitățile existente astăzi, pe care nimeni nu le mai poate schimba. Aceste realități arată că astăzi în Europa există națiuni independente, state care au granițe ce trebuie respectate — și orice punere în discuție a independenței și granițelor lor înseamnă o politică revanșardă, care nu ar duce decît la război. Tocmai de aceea trebuie să se combată orice încercări de a pune în discuție aceste realități existente astăzi în lume.

Secretarul general al partidului a indicat istoricilor români să abordeze problemele de istorie de pe pozițiile materialismului dialectic, pornind de la adevărul că istoria omenirii, a popoarelor, din cele mai îndepărtate timpuri, este strîns legată de condițiile de muncă, de viață, de dezvoltare treptată a forțelor de producție, în procesul muncii, oamenii s-au constituit în comunități mai mici sau mai mari ; în procesul muncii și al perfecționării mijloacelor de producție, în lupta cu natura ei au învățat să lucreze împreună, să conlucreze și să gîndească la ceea ce trebuie să facă pentru a rezista tuturor vitregiilor, pentru a-și asigura o viață civilizată.

Referindu-se la faptul că uneori se acordă o importanță prea mare unor momente și fapte istorice izolate, tovarășul Nicolae Ceaușescu a indicat cercetătorilor să pornească de la condițiile generale în care s-a format și dezvoltat un popor sau altul, de la raporturile de conlucrare între popoare și strînsa interdependență a civilizațiilor.

De la aceste considerente, a subliniat secretarul general al partidului, trebuie să pornim și în explicarea procesului istoric de dezvoltare a poporului român. În acest spirit va trebui să se sublinieze vechimea culturii materiale și spirituale pe teritoriul patriei noastre ; momentele cele mai de seamă ale istoriei traco-geto-dacilor ; puternica înflorire economico-socială a statului dac în vremea lui Burebista și Decebal ; contactele largi și înfrîurirea reciprocă între civilizația geto-dacilor și civilizația greacă, persană, romană ș.a. În temeiul unei ample argumentări științifice de ordin antropologic, filologic, arheologic, etnografic și cultural-istoric, se vor sublinia importanța formării statului dac centralizat și independent acum 2050 de ani, de sub conducerea lui Burebista, împletirea organică a civilizațiilor dacă și romană după cucerirea unei părți a Daciei de către romani, nivelul de cultură materială și spirituală atins în Dacia în secolele II—III. Se va evidenția continuitatea și permanența poporului român pe teritoriul Daciei, faptul că valurile succesive ale populațiilor migratoare, purtătoare ale unei civilizații mai puțin dezvoltate nu au putut disloca poporul român și că în momente dintre cele mai vitrege, acesta și-a apărât glia și a dus mai departe moștenirea strămoșească.

O idee forță exprimată de tovarășul Nicolae Ceaușescu a privit importanța constituirii statelor feudale românești, lupta lor pentru independență, existența lor neîntreruptă și caracterul specific al relațiilor româno-otomane în Europa de sud-est, statele românești păstrându-și neconținut autonomia în perioada exercitării suzeranității Porții asupra lor. De-a lungul întregii lor istorii, românii munteni, moldoveni, transilvăneni și dobrogeni s-au simțit membri ai aceleiași comunități etnolingvistice, a cărei unitate de factură psihică, reflectată în cultură, s-a întemeiat pe o rețea de legături multiple, de ordin economic, politic, militar, instituțional și spiritual ; această unitate, permanent manifestată, a fost cea mai sigură pavăză împotriva dominațiilor străine și a încercărilor de deznaționalizare, iar tendințele spre înlăturarea granițelor nefirești dintre români au fost constante, cel mai luminos exemplu în această privință reprezentându-l unirea țărilor române — Muntenia, Transilvania și Moldova — realizată în 1600 de Mihai Viteazul, moment al istoriei naționale cu valoare de simbol la baza căruia a stat conștiința unității de neam.

Subliniind aceste aspecte, tovarășul Nicolae Ceaușescu a arătat : „Conlucrarea dintre Țara Românească, Moldova și Transilvania, îndeosebi interdependența lor economică, au avut un rol hotărîtor în cristalizarea sentimentelor originii comune daco-romane și ale unității naționale, cărora Mihai Viteazul n-a făcut, de fapt, decît să le dea glas.

Abordînd problemele României, ale conlucrării în Balcani și cu toți ceilalți vecini, trebuie să pornim deci de la comunitatea de interese a popoarelor noastre, care este o realitate ce s-a creat în cursul dezvoltării istorice, problemele economice avînd rolul hotărîtor, la care s-a adăugat lupta pentru independență, pentru dezvoltarea științei și culturii, a întregii civilizații. O atenție deosebită — a arătat secretarul general al partidului — trebuie să se acorde punerii cu putere în relief a rolului istoric al maselor populare, al popoarelor înseși, a luptelor lor pentru eliberare socială și națională. Să înfățișeze cu argumente și fapte istorice de netăgăduit importanța istorică a revoluției de la 1821 condusă de Tudor Vladimirescu, a revoluției de la 1848, lupta poporului nostru pentru făurirea statului român modern (1859) și a statului național unitar (1918). Să înfățișeze lupta și rolul maselor populare ca factori decisivi ai progresului istoric, să pună în relief importanța marilor lupte sociale — răscoalele țărănești, luptele de clasă ale muncitorimii — să marcheze îndeosebi importanța istorică a creării partidului clasei muncitoare din România în 1893 ; să prezinte contactul mișcării muncitorești din România cu gîndirea marxistă, legăturile sale de solidaritate cu mișcarea muncitorească internațională. Să prezinte rolul jucat de Partidul Comunist Român în înfăptuirea năzuințelor și aspirațiilor națiunii ; se va înfățișa lupta unită a oamenilor muncii români și de altă naționalitate pentru dreptate socială și libertate națională. Să prezinte semnificația internă și internațională a revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă

8 începută în august 1944, revoluția și construcția socialistă în România și

trăsăturile ei proprii, rolul decisiv al Partidului Comunist Român în procesul de transformare a României contemporane.

Să prezinte istoria României în contextul istoriei universale, relevînd contribuția culturii românești la civilizația materială și spirituală a umanității. Să acorde o importanță deosebită combaterii argumentate, ferme, întemeiate pe o largă bază de informație științifică, a oricăror încercări de denaturare sau falsificare a proceselor istorice, a momentelor sau a rolului unor personalități marcante ale istoriei poporului român, precum și a unor realități și fenomene ale istoriei universale ; să arate argumentat că dominația străină, știrbirea sau pierderea suveranității și independenței afectează grav dezvoltarea economico-socială a popoarelor, că înlăturarea dominației străine este o necesitate istorică și orice încercări ar face puterile străine nu pot să oprească cursul dezvoltării istorice a fiecărui popor spre libertate și independență. În acest context să dea ripostă fermă oricăror tendințe de a prezenta dominația imperialistă, colonialistă, de expansiune a marilor puteri, drept manifestări progresiste care ar fi venit în sprijinul dezvoltării popoarelor asuprite ; să sublinieze dreptul popoarelor la autodeterminare, la o viață liberă și independentă.

Să prezinte argumentat, folosind documente de istorie, că formarea națiunilor și a statelor naționale a jucat un rol de importanță istorică în progresul general economico-social al omenirii, că națiunea nu și-a încheiat rolul său, că națiunea și statul național sînt chemate să aibă, în continuare, un rol de mare însemnătate în societate, în lupta pentru progres socială. Să înfățișeze politica P.C.R. de rezolvare a problemei naționale, de asigurare a deplinei egalități în drepturi a tuturor cetățenilor, fără deosebire de naționalitate. În epoca noastră, cînd națiunile s-au afirmat și se afirmă cu putere, în acest sens trebuie înțeleasă și problema naționalităților care se găsesc pe teritoriul unui stat sau altul, ca rezultat al îndelungatei conviețuiri istorice. Ele trebuie să se bucure de toate cuceririle civilizației socialiste în țările noastre, de toate libertățile, să poată folosi limba pe care o doresc, așa cum se asigură în România. În același timp, trebuie să înțelegem că avem obligația comună de a face ca prin munca unită a tuturor cetățenilor, fără deosebire de naționalitate, să triumfe socialismul în fiecare din țările noastre, de a asigura, printr-o strînsă conlucrare, progresul lor rapid și multilateral, respectînd principiile care stau la baza idealurilor societății socialiste.

Avem obligația — a arătat tovarășul Nicolae Ceaușescu — să ducem o asemenea politică, inclusiv în domeniul istoriei, încît să contribuim la crearea unui viitor al prieteniei și frăției tuturor popoarelor. În judecarea faptelor și evenimentelor istorice să ținem seama de ceea ce trebuie să realizăm, de opțiunea noastră spre o politică generală de prietenie, de colaborare între popoare. Trebuie să fim fermi împotriva politicii imperialiste de forță, de dictat, pentru o politică de largă conlucrare economică, cultural-științifică, de egalitate și respect între toate popoarele. Numai așa istoria va servi adevăratelor scopuri ale științei și, totodată, a năzuințelor noastre socialiste, politicii de dezvoltare a României, a poporului nostru, asigurîndu-i un loc demn, egal, în cadrul națiunilor socialiste, ale tuturor națiunilor lumii.

ANGAJAȚI PLENAR ÎN ÎNDEPLINIREA SACINILOR

Activitatea generală a Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. a avut și are la bază documentele partidului, îndeosebi opera secretarului general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, care a dat un impuls hotărîtor, orientări noi izvorîte din cunoașterea profundă a poporului — cu privire la cercetarea istorică a Patriei, a României, la locul istoriei în procesul formării conștiinței omului nou din societatea noastră, la însemnătatea politică a faptelor din istorie în lumea contemporană. Pentru a sprijini activitatea cercetătorilor, pe toți istoricii din țara noastră în orientarea activității lor, Institutul a publicat recent lucrarea *Istoria Patriei și a Partidului Comunist Român în opera președintelui Nicolae Ceaușescu*, în care toate marile probleme ale trecutului poporului nostru, începînd cu originea și sfîrșind cu epopeea făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate în zilele noastre, sînt apreciate într-o viziune unitară, în concordanță cu filozofia materialist-dialectică, cu adevărurile fundamentale ale existenței istorice a poporului nostru.

Partidul nostru se poate mîndri cu faptul că a manifestat întotdeauna o preocupare majoră pentru trecutul poporului în mijlocul căruia s-a născut, la sfîrșitul secolului trecut, astfel încît, astăzi, cînd ne evaluăm drumul istoric sîntem în deplină concordanță cu tradițiile create de înaintașii noștri care au văzut în *istorie* un puternic instrument în lupta pentru binele poporului, pentru unitatea, libertatea și independența sa națională, pentru dezvoltarea unor relații de prietenie cu alte popoare, în primul rînd cu cele vecine.

În acest an cînd am aniversat 2050 de ani de la crearea statului dac centralizat și independent este o bucurie să descoperim că primii socialiști din România, pornind de la problemele și interesele fundamentale ale poporului român de a-și desăvîrși unitatea, de a înlătura orice stăpîniri străine, au invocat Dacia antică, unitatea ei statală, moștenirea ei spirituală.

Datorăm partidului, secretarului general personal, inițiativa de a cerceta, de a cunoaște mai bine, în condițiile nivelului societății noastre socialiste, moștenirea înaintașilor noștri din antichitate. Institutul nostru, prin publicațiile sale „Anale de istorie” și „Magazin istoric” a participat, stimulînd activitatea istoricilor și gîndirea lor novatoare, îndemnînd la abordarea într-o concepție nouă, proprie partidului nostru, la cercetarea problemelor de istorie veche și din alte epoci.

Rezultatele, care deja confirmă întru totul necesitatea reluării cercetărilor de istorie veche într-o concepție nouă, a permanenței poporului nostru pe acest pămînt, vor fi ilustrate și de institutul nostru care a pregătît trei lucrări consacrate acestei probleme. Cea mai semnificativă dintre ele o constituie fără îndoială „Gîndirea socialistă despre unitatea și vechimea poporului român” o antologie a lucrărilor elaborate în cadrul mișcării muncitorești și socialiste din țara noastră, contribuție remarcabilă la lupta pentru făurirea statului unitar român pe vatra Daciei antice, ce avea să se realizeze în 1918. Vom începe să tipărim, în traducere românească, mai multe volume, cu lucrări publicate în alte țări referitoare la istoria dacilor, lucrări din care rezultă, fără nici o îndoială, locul impor-

tant pe care l-a ocupat în istoria lumii vechi poporul și statul dac, viața spirituală și materială a dacilor.

În activitatea Institutului, noi am înțeles justetea criticii formulate de secretarul general al partidului la adresa frontului nostru istoric pentru că pune „accent prea mare pe date și evenimente istorice mai mult sau puțin importante, în dauna unei interpretări materialist-dialectice și istorice, a legităților care guvernează dezvoltarea societății, a rolului maseilor populare în făurirea istoriei“.

În același timp, Institutul de studii istorice și social-politice, orientându-se după programul partidului, se străduie să trateze problemele istoriei mișcării muncitorești, a partidului clasei muncitoare, într-o legătură organică cu istoria țării și a poporului. Abandonând unele scheme vechi, care de fapt erau importante, institutul a publicat într-o concepție nouă două corpusuri de Documente, unul cu privire la istoria mișcării muncitorești și democratice din România începând de la 1821, al doilea privind presa muncitorească și socialistă, lucrări fundamentale pentru cunoașterea — pe baze documentare certe — cele mai importante probleme referitoare la dezvoltarea României în epoca modernă, a mișcării muncitorești și țărănești. S-a ajuns cu publicarea acestor documente pînă în 1924. Aceste documente au stat la baza întocmirii sintezei Istoriei Partidului Comunist Român.

Pe baza aceleiași concepții, cerința fundamentală de a scrie istoria așezînd în fruntea evenimentelor poporul, masele largi, Institutul a publicat lucrări monografice, *consacrate rolului maseilor* în marile evenimente care au marcat istoria modernă a României, cum au fost : Unirea principatelor române în 1859, războiul pentru independența absolută a României în 1877—1878 și făurirea statului unitar român în 1918.

Elaborarea lucrărilor monografice privind istoria mișcării muncitorești din România se desfășoară pe baze largi în care noua forță social-politică care apare în societate — clasa muncitoare și mișcarea muncitorească — se găsește încorporată organic în dezvoltarea generală a țării, ea afirmîndu-se încă de la sfîrșitul secolului trecut ca forța cea mai înaintată din societatea românească. În realizarea acestor lucrări a trebuit și trebuie să depășim multe greutăți, unele ținînd de concepție și metodă, altele de posibilități de documentare.

O cerință majoră pusă în fața istoricilor de conducerea partidului o constituie cercetarea momentelor esențiale din istoria patriei și a partidului în strînsă legătură cu marile evenimente din istoria universală. Aceasta, înainte de a fi o cerință metodologică, a fost o realitate istorică, după cum se știe prea bine evenimentele din România nefiînd niciodată limitate la spațiul nostru geografic și politic. În această direcție, Institutul a studiat legăturile mișcării muncitorești din țara noastră cu mișcarea muncitorească din alte țări, tipărind un serial de lucrări privind solidaritatea și legăturile mișcării muncitorești din România cu mișcarea muncitorească din alte țări. O cercetare a istoriei moderne a popoarelor vecine, cu care poporul nostru a avut bune legături din cele mai vechi timpuri, ne-a permis să publicăm lucrarea *Afirmarea statelor naționale independente unitare din centrul și sud-estul Europei* în care se pun în evidență fapte semnificative privind lupta comună a acestor popoare împotriva asupririi străine, locul pe care l-au ocupat românii în această luptă.

Anumite evenimente din lumea contemporană, cum ar fi recrudescenta mișcărilor fasciste și neofasciste, pe baza analizei cărora secretarul general al partidului a cerut istoricilor să cerceteze istoria fascismului pe plan european, ne-au determinat să întocmim mai multe studii privind istoria fascismului în diferite țări. Rezultatul, după cum este cunoscut, a fost concretizat în două volume. În felul acesta, avem o imagine mai exactă asupra fascismului în România, așezat alături de mișcările asemănătoare din alte țări.

Aniversarea a 60 de ani de la Congresul partidului din 1921 o vom marca printr-o amplă monografie intitulată *60 de ani de la marele congres de unificare politico-organizatorică a partidului clasei muncitoare, rezultat al făuririi statului unitar român*. Lucrarea va sublinia aportul clasei muncitoare la consolidarea statului unitar, prin crearea unei singure organizații revoluționare a clasei muncitoare, partidul socialist-comunist din România, în concordanță cu noile realități național-statale și elaborarea unui program de transformare revoluționară a societății românești. Ca și pentru epoca anterioară, istoria P.C.R., a mișcării revoluționare din România în perioada interbelică va fi integrată organic în viața social-politică a țării, așa cum a și fost în realitate. Paralel se va continua publicarea corpurilor de documente privind istoria mișcării muncitorești și a presei muncitorești.

Pornind de la aprecierea secretarului general al partidului, că făurirea statului național unitar român a determinat intrarea României într-o nouă etapă a dezvoltării, prin unirea forțelor de producție pentru accelerarea progresului economic și cultural al țării, vom acorda o atenție specială elaborării unor lucrări *privind dezvoltarea României după făurirea statului unitar român (1918—1938)*, în care se va urmări progresul real al poporului român, confirmare a caracterului just, progresist al actului istoric al unirii din 1918.

Am realizat pînă acum mai multe lucrări de istorie cu privire la epoca socialismului, între care ultima „România în anii socialismului”. Considerăm însă că ne rămîne în continuare sarcina de a elabora și alte lucrări în care să se evidențieze amploarea și semnificațiile operei construcției societății socialiste multilateral dezvoltate în România.

În realizarea lucrărilor sale, institutul desfășoară o bună colaborare cu Academia „Ștefan Gheorghiu”, cu Academia de științe sociale și politice, cu alți specialiști din întreaga țară. Rezultatul acestei colaborări a fost, cu mai mulți ani în urmă, elaborarea unei sinteze a „Istoriei poporului român” lucrare cu o largă audiență în străinătate, fiind tipărită pînă acum în mai multe țări — Italia, S.U.A., Japonia, Iugoslavia și China.

Știința istorică a ieșit din cabinetele înguste ale inițiaților, ea a devenit o știință vie, atît prin modul de realizare cît și prin obiectivele pe care le urmărește. Ea a ieșit de asemenea din perimetrul central al capitalei țării și a căpătat viață în fiecare județ. Revista „Anale de istorie” a publicat pînă acum peste 15 micromonografii ale județelor, sinteze de istorie locală deosebit de eficiente pentru cunoașterea istoriei generale a țării.

Științei noastre istorice i s-au deschis astfel perspective fără precedent, orizonturile îi sînt luminate, fiecare compartiment al acesteia bene-

ficiind de jalonări și clarificări de esență, cu rezultate fertile și palpabile. Cu o deosebită forță de pătrundere, opera tovarășului Nicolae Ceaușescu abordează problema sensului istoric a legilor generale și a unității procesului istoric, problemele metodologice ale cunoașterii istorice și, în ultimă instanță, filozofia istoriei.

Mobilizați și îndrumați pe făgașul de certitudine și rodnicie al activității lor de investigare și de promovare a istoriei, lucrătorii din acest domeniu atît de minunat își amplifică eforturile, își dinamizează rîndurile pentru a răspunde în modul cel mai deplin și mai eficace sarcinilor puse în fața istoriografiei de tovarășul Nicolae Ceaușescu, pentru ca știința istorică să-și desfacă larg aripile și să se înalțe la nivelul orizonturilor pe care secretarul general al partidului ne învață să le abordăm în slujba aspirațiilor mărețe ale poporului român.

Iureșul nemaiîntîlnit al dezvoltării țării, al transformărilor profunde în viața materială și spirituală a poporului este incompatibil cu manifestările de rutină, cu lenea de a gîndi în cercetare, în știință. Nu se mai poate astăzi afișa omul de știință numai cu tolba plină de vechituri, cu concluzii și teze vechi. Acest iureș al dezvoltării multilaterale a României socialiste cere ca la acest diapazon să fie și cercetarea științifică, care să aducă concluzii noi, pe măsura epocii. Numai așa istoria noastră va fi recunoscută de popor ca o adevărată știință, care reflectă fidel realitatea, năzuințele, ea contribuind la mobilizarea lui în vederea îndeplinirii sarcinilor pe care le-a formulat tovarășul Nicolae Ceaușescu la întîlnirea cu reprezentanți ai oamenilor de știință din domeniul istoriei.

România socialistă — expresie a legăturii dialectice trecut-prezent-viitor

GHEORGHE SURPAT

Trăim evul celui mai prodigios dinamism al devenirii noastre istorice — evul socialist —, care, prin ansamblul valorilor materiale și spirituale, prin izbînzile sale cardinale, se detașează cu strălucire drept chintesență a întregii existențe românești. De la acest nivel, avem, în toată cuprinderea sa, imaginea unei desfășurări istorice neconținut ascendentă, a unei vocații luptătoare și transformatoare care ne indică dintotdeauna și în chip marcant ca oameni ai gliei, voitori de dreptate și libertate în lăuntrul țării și în lume. Am știut oricînd să ne căutăm istoria la noi acasă, să-i tîlmăcim datele de la condițiile și pulsul fiecărei epoci de evoluție a meleagurilor natale, să ne concepem de pe acest teren perspectivele și, în aceeași vreme, să dezvoltăm contacte reciproc fructuoase cu alte popoare. Opera de regenerare revoluționară a societății românești, mărețele înfăptuiri socialiste reprezintă actul conștiinței de sine, al identității noastre ca oameni ai vremii pe pămîntul străbun, sinteza și sensul relației adînci dintre ceea ce am clădit și ceea ce vom clădi pe meleagurile carpato-dunărene-pontice. Sîntem ancorati în tot ce au împlinit înaintașii, care, timp de milenii, au luptat și s-au jertfit spre propășirea țării, păstrăm cu venerație și infuzăm o nouă esență, o nouă forță de proiecție marilor virtuți născute în aceste locuri și adăugăm neconținut valori noi, trăsături noi, istoriei românești, într-o lucrare revoluționară a întregului.

Istoria noastră contemporană, care este istoria dezvoltării socialiste a României, își are inaugurarea prin declanșarea revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, în august 1944, expresie organică a continuității de acțiune a poporului român din lăuntrul propriei sale istorii și în numele comandamentelor acesteia, sub semnul legăturii de plenitudine trecut-prezent-viitor, al împlinirii a ceea ce au năzuit de veacuri fiii acestei țări. „Declanșarea revoluției de eliberare socială și națională din august 1944 — subliniază secretarul general al partidului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu — a inaugurat o etapă nouă în istoria patriei, a deschis calea împlinirii idealurilor și năzuințelor de dreptate și

libertate ale poporului român, a cuceririi depline a independenței și suveranității naționale, a afirmării României ca națiune liberă și demnă în rîndul națiunilor lumii”¹. Numim, pe drept cuvînt, această revoluție întru-chipare și simbol al întregii evoluții anterioare a poporului român, pentru că fundamentele sale încorporează tot ce au clădit și au semnificat bătrînii pentru libertate națională și dreptate socială ale generațiilor care au trăit aici.

Amplele mișcări sociale ale maselor largi ale poporului, în frunte cu clasa muncitoare, conduse de partidul comunist, pentru transformarea revoluționară a societății românești, care au dominat viața politică a țării odată cu înfăptuirea insurecției sînt materializarea continuității revoluționare de luptă în noile condiții istorice. Drumul străbătut odată cu epoca deschisă de revoluția de eliberare socială și națională însemnează exercitarea noastră potrivit cerințelor și orizonturilor solului propriu și în linia supremelor altitudini de evoluție înregistrate pînă acum în România. Într-un proces unic de continuitate și ascensiune în lumea contemporană, țara a parcurs mai multe etape istorice de transformări revoluționare, economice și sociale : înfăptuirea revoluției democratice și a revoluției socialiste, construirea bazelor socialismului și consolidarea noii orînduri sociale a societății românești, trecerea la înfăptuirea societății socialiste multilateral dezvoltate. Într-o perioadă istoricește scurtă, România s-a transformat dintr-o țară cu un accentuat caracter agrar, cu o industrie și agricultură slab dezvoltate, într-un stat industrial-agrar, cu o industrie modernă în continuă dezvoltare și cu o agricultură socialistă în plin avînt, cu un nivel de civilizație materială și spirituală tot mai ridicat.

În etapa istorică cuprinsă între anii 1944 și 1947, etapă de profunde înnoiri democratice, revoluționare, de cucerire a întregii puteri politice de către clasa muncitoare, în alianță cu țărănimea muncitoare și cu celelalte categorii de oameni ai muncii, în fața poporului român se ridicau spre rezolvare obiective și sarcini de prim ordin — naționale, antifasciste și general-democratice : mobilizarea tuturor forțelor umane și materiale în scopul ducerii războiului antihitlerist pentru eliberarea întregului teritoriu al țării și participarea, în continuare, alături de coaliția antihitleristă, la lupta pentru victoria finală asupra fascismului ; refacerea economică a țării ; înfăptuirea reformei agrare și a altor reforme cu caracter democratic.

În vederea realizării acestor sarcini majore și a celor privind dezvoltarea în perspectivă a societății românești pe calea progresului social, se impunea crearea condițiilor menite să asigure participarea și colaborarea în acțiune a tuturor forțelor politice și sociale interesate, integral sau parțial, în înfăptuirea obiectivelor etapei respective. Partidul Comunist Român, împreună cu Partidul Social-Democrat, a acționat pentru *întărirea unității de acțiune a clasei muncitoare în cadrul Frontului Unic Muncitoresc, pentru realizarea unor alianțe largi de forțe social-politice în măsură să acționeze pe baza unor platforme comune*. Această activitate s-a materializat în constituirea *Frontului Național Democratic*, în octombrie 1944, coaliție largă de partide și organizații politice interesate în democratizarea reală a țării, în înfăptuirea reformelor economice și sociale cerute de nevoile societății românești.

¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 18, Editura politică, București, 1979, p. 581.

Afirmarea viguroasă în cursul procesului revoluționar a rolului conducător al clasei muncitoare, pe baza Frontului Unic Muncitoresc, încheierea alianței muncitorești-țăărănești, întărirea alianței cu intelectualitatea legată de popor, atragerea păturilor mijlocii, consolidarea frăției oamenilor muncii români și de alte naționalități, participarea la luptă, alături de poporul român, a forțelor democratice din rîndul naționalităților conlocuitoare, atragerea armatei de partea luptei maselor, slăbirea pozițiilor claselor exploatare și izolarea de mase, în măsură crescîndă, a partidelor acestora au constituit factorii principali care au dus la instaurarea, la 6 martie 1945, a *guvernului revoluționar-democratic*, prezidat de dr. Petru Groza, cu *pronunțat caracter muncitoresc-țăărănesc, expresie a colaborării largi a forțelor ce se pronunțau pentru adînci transformări revoluționare, sociale și politice*. Acest eveniment marcant a echivalat, în fapt, cu o adevărată schimbare a regimului politic din România : *instaurarea puterii revoluționar-democratice a muncitorilor și țăranilor*.

Orientîndu-și activitatea spre consolidarea și lărgirea cuceririlor democratice, spre refacerea economică și îmbunătățirea condițiilor de viață ale maselor, guvernul a acționat pentru restrîngerea sferei proprietății bazate pe exploatare și limitarea ei. În acest scop, a fost legiferată, la 23 martie 1945, reforma agrară, a cărei realizare pe cale revoluționară începuse, de fapt, mai înainte. Prin reforma agrară, a fost desființată proprietatea moșierească și moșierimea ca clasă. Guvernul a acționat pe multiple planuri pentru refacerea economiei naționale, care se găsea într-o situație deosebit de grea, datorită distrugerilor produse de operațiunile militare, dominației Germaniei naziste, cheltuielilor necesitate de susținerea frontului antihitlerist, plăților reprezentînd despăgubirile de război. Poporul român, întorcînd armele împotriva Germaniei hitleriste, la 23 August 1944, prin propria sa voință, s-a angajat alături de Uniunea Sovietică și de celelalte puteri aliate, cu toate forțele sale militare și economice, în războiul antihitlerist. Timp de aproape nouă luni, armata română, cu un efectiv de peste o jumătate de milion de oameni, a luptat cot la cot cu armata Uniunii Sovietice, dînd grele jertfe de sînge, atît pentru eliberarea restului teritoriului țării ocupat de trupele fascisto-horthyste, cît și a teritoriului Ungariei și Cehoslovaciei, a unei părți din teritoriul Austriei, pînă la victoria finală asupra Germaniei hitleriste.

După încheierea victorioasă a războiului antihitlerist și în condițiile consolidării continue a regimului popular-democratic, partidul comunist, forța politică ce a pătruns clarvăzător datele cursului istoric al României, a înfățișat poporului programul de reconstrucție economică a țării, modul de soluționare în perspectivă a problemelor economice și sociale de fundament al societății românești. Un rol deosebit de important în această privință, precum și în orientarea activității comuniștilor și a celorlalte forțe democratice din țară în acea perioadă a avut Conferința Națională a partidului, reunită în octombrie 1945, care a dat o fundamentare principală obiectivelor dezvoltării în perspectivă a României. Conferința a apreciat că reconstrucția economică și dezvoltarea generală a țării trebuie să se bazeze, în special, pe mobilizarea intensă a eforturilor materiale și umane proprii. Pornind de la condițiile concrete ale țării, de la necesitățile dezvoltării ei, Conferința a situat în centrul programului economic *industrializarea*, crearea unei puternice industrii grele și, în primul rînd, a unei industrii constructoare de mașini, temelia dezvoltării întregii economii, a consolidării independenței și suveranității naționale.

Succesele economice și politice obținute în anii 1946—1947, schimbarea hotărâtă a raportului de forțe în favoarea clasei muncitoare și a aliaților săi au determinat proclamarea României republică populară, la 30 Decembrie 1947, de către parlamentul țării, act de covârșitoare însemnătate, care a marcat instaurarea deplină a puterii clasei muncitoare, în alianță cu țărănimea muncitoare și cu celelalte categorii de oameni ai muncii. În România, Republica populară, atât prin natura de clasă, cât și prin obiectivele urmărite, a avut caracterul unui stat socialist.

Extinderea colaborării și conlucrării strinse dintre Partidul Comunist Român și Partidul Social-Democrat în lupta pentru instaurarea și consolidarea puterii revoluționar-democratice a jucat un important rol în procesul închegării unității depline, politice, ideologice și organizatorice, a clasei muncitoare și al realizării partidului unic revoluționar, bazat pe concepția științifică despre lume și viață, materialismul dialectic și istoric, prin unificarea Partidului Comunist Român și Partidul Social-Democrat, la Congresul de unificare din februarie 1948. Făurirea partidului unic al clasei muncitoare s-a impus ca o necesitate obiectivă, asigurând forța politică și organizatorică necesară conducerii operei complexe de transformare socialistă a țării, de făurire a noii orînduiri sociale.

În aceste condiții, la 13 aprilie 1948 a fost adoptată Constituția Republicii Populare Române, care a consacrat din punctul de vedere legislativ instaurarea puterii politice a oamenilor muncii, principiile socialiste de organizare a statului și a statornicit noile organe ale puterii de stat.

În iunie 1948, puterea de stat a înfăptuit *naționalizarea principalelor mijloace de producție*², care a dus la desființarea proprietății capitaliste asupra mijloacelor de producție și la statornicirea proprietății socialiste în sectorul hotărîtor al economiei naționale. În actul revoluționar al naționalizării și-au găsit resorturi de temelie și dinamism marile transformări economice, sociale, politice și culturale în structura societății, în relațiile de producție și raporturile interumane, în condițiile de viață materiale și spirituale ale națiunii noastre. Proprietatea socialistă a permis statului să pună bazele dezvoltării planificate a economiei naționale, dirijării conștiente a eforturilor materiale și umane în concordanță cu cerințele și cu obiectivele majore ale construcției socialiste. Așa cum se arată în *Programul Partidului Comunist Român*, adoptat de Congresul al XI-lea, naționalizarea industriei, băncilor, transporturilor și comerțului a marcat, de fapt, „începutul făuririi societății socialiste în România”³.

În noua etapă în care pășise România, Partidul Comunist Român, în calitate de partid de guvernămînt, bazîndu-se pe concepția materialismului dialectic și istoric, pe analiza legilor obiective ale dezvoltării sociale, a specificului concret istoric al țării și sprijinindu-se pe forțele poporului român, a conceput într-o viziune științifică procesul revoluționar complex din România. Ținînd seama de parametrii economici ai României, proprii unei țări slab dezvoltate din punct de vedere economic și agravati pe fondul consecințelor celui de-al doilea război mondial, partidul a situat în centrul politicii de construire a noii orînduiri creșterea susținută a forțelor de producție, pe baza mobilizării maxime a eforturilor materiale și umane proprii și conjugarea acestor eforturi cu o largă cooperare inter-

² A se vedea : Gheorghe Surpat, *Naționalizarea și semnificația ei istorică pentru dezvoltarea României pe calea progresului social*, Editura politică, București, 1980.

³ *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, Editura politică, București, 1975, p. 55.

națională. Partidul și statul nostru au urmărit dezvoltarea economiei naționale ca un complex armonios, dinamic și eficient, în cadrul căruia să se dezvolte într-o strînsă corelare industria și agricultura, ramurile extractive și cele prelucrătoare, ramurile generatoare de progres tehnic și cele clasice, sectorul mijloacelor de producție și cel al bunurilor de consum. Această concepție și-a găsit materializarea în *politica de industrializare a țării, promovată într-o concepție unitară și de largă perspectivă, în contextul revoluției tehnice-științifice*. Industria României era slab dezvoltată și repartizată nerațional pe teritoriul țării; ponderea ei în venitul național ajungea la circa 35%, iar ponderea producției mijloacelor de producție reprezenta 49% în producția globală industrială. Industriile constructoare de mașini, metalurgică și chimică — ramuri fundamentale ale industriei — dețineau împreună în producția globală industrială o pondere inferioară celei deținute de industria alimentară. Populația ocupată în industrie reprezenta circa 12% din totalul populației active. În aceste condiții, industrializarea, pe baza cuceririlor științei și tehnicii moderne, constituia singura cale de lichidare a decalajului care despărțea România de țările dezvoltate din punctul de vedere industrial. Situată consecventă a industrializării țării în centrul politicii generale a partidului și statului nostru și mobilizarea în acest scop a tuturor resurselor materiale și umane s-a dovedit a fi calea sigură de valorificare superioară a bogățiilor naturale, de ridicare a nivelului de trai al poporului, de extindere a relațiilor economice echitabile cu celelalte țări ale lumii, de întărire a independenței naționale. Politica de industrializare a avut o înfrîurire pozitivă asupra dezvoltării celorlalte ramuri ale economiei și domenii de activitate, asupra ocupării depline a forței de muncă, sporirii veniturilor, ridicării nivelului de trai al populației. Dezvoltarea în ritm susținut a industriei a favorizat substanțial condițiile pentru cooperativizarea agriculturii, ramură de bază a economiei naționale, pentru extinderea mecanizării, chimizării, irigațiilor, aplicarea tot mai largă a cuceririlor științei, creșterea producției agricole.

În etapa primelor trei planuri cincinale (1951—1955, 1956—1960, 1961—1965) a fost creată baza tehnică-materială a socialismului în industrie și agricultură, s-au asigurat condiții pentru desfășurarea cu succes a revoluției culturale, pentru dezvoltarea învățămîntului de toate gradele. Odată cu încheierea cooperativizării, în cursul cincinalului 1961—1965, în țara noastră s-a realizat economia socialistă unitară, care a marcat victoria deplină a socialismului în toate sectoarele de activitate, lichidarea pentru totdeauna a claselor exploatare, abolirea exploatării omului de către om, afirmarea principiilor socialiste în viața socială.

În anul 1965, ponderea unităților socialiste în producția globală industrială reprezenta 99,7%, în suprafața agricolă 91,4%, în comerț 99,8%, în fondurile fixe din sfera producției materiale 97%, în venitul național 95,5%, în populația ocupată 93,7%⁴.

Prin generalizarea relațiilor de producție socialiste la orașe și sate, societatea noastră a căpătat o structură socială unitară, alcătuită din clase și categorii sociale prietene, stăpîne pe mijloacele de producție, strîns unite prin interese și aspirații comune — clasa muncitoare, țărănimea cooperatistă, intelectualitatea și celelalte pături sociale.

Ca urmare a transformărilor în baza economică a societății, precum și a muncii ideologice și politice-educative desfășurate de partid, s-au produs mari schimbări în profilul spiritual al oamenilor muncii. Ideile socialismului științific au pătruns adânc în conștiința oamenilor. Concepția materialist-dialectică și istorică, socialismul științific a devenit ideologia dominantă în societatea românească.

Pornind de la faptul că socialismul a învins definitiv în România, că a fost făurită economia socialistă unitară, Marea Adunare Națională, în sesiunea din august 1965, a votat o nouă *Constituție*, care a schimbat denumirea țării din Republica Populară în *Republica Socialistă România*.

Drumul străbătut în anii construcției bazelor socialismului nu a fost ușor. Clasa muncitoare, întregul popor au avut de făcut față unor probleme istorice inedite în condițiile interne și internaționale de la sfârșitul războiului, precum și unor greutăți, lipsuri și greșeli, determinate de nesocotirea, uneori, a realităților din țara noastră, a condițiilor concrete, de faptul că pentru problemele complexe ale construcției economice, de stat, sociale, culturale și umane trebuiau elaborate soluții în cursul acestui proces. Dar ceea ce caracterizează activitatea Partidului Comunist Român în această etapă este faptul că el a știut să sesizeze la timp neajunsurile, să ia măsurile necesare pentru înlăturarea lor, asigurând astfel mersul înainte al societății noastre socialiste.

În decursul etapei istorice parcurse prin edificarea bazelor socialismului, *România a lichidat situația de țară slab dezvoltată din punctul de vedere economic*, pe care a moștenit-o de la regimul trecut. Ea nu lichi-dase însă, datorită condițiilor istorice de dezvoltare, decalajul care o despărțea de țările avansate economic, cu precădere în domeniul realizării unei ridicate productivități sociale a muncii și a unei înalte eficiențe economice. România se afla în stadiul de țară în curs de dezvoltare în accepțiunea contemporană a termenului. Or, această realitate impunea, în continuare, un ritm susținut al dezvoltării economiei naționale, creșterea substanțială a productivității muncii, a eficienței economice — baza ridicării bunăstării poporului.

Generalizarea relațiilor de producție socialiste și realizarea economiei socialiste unitare, care au marcat victoria socialismului în toate sectoarele de activitate, nu au soluționat încă ansamblul problemelor sociale pe care le implică înfăptuirea plenară a principiilor noii orînduiri sociale. Pornind de la concepția dialectică, procesuală a construirii societății socialiste, de la faptul că superioritatea relațiilor de producție și sociale socialiste nu se înfăptuiește în mod automat și linear, Partidul Comunist Român a conceput o strategie a dezvoltării economice-sociale pe termen lung, călăuzit de comandamentul realizării integrale a trăsăturilor proprii socialismului. Pe baza studierii condițiilor concrete din România, partidul a apreciat că după victoria socialismului era imperios necesară o *perioadă de consolidare a construcției socialiste, a bazei tehnice-materiale a noii societăți*. Începutul acestei perioade a fost marcat de Congresul al IX-lea al P.C.R. (1965), care, prin orientările programatice și generalizările teoretice efectuate, prin spiritul novator imprimat întregii evoluții a societății, a inaugurat începutul unei noi epoci în viața partidului și a poporului.

Complexitatea problemelor ridicate de întreaga activitate de edificare a noii societăți — s-a relevat la Congres — impunea ca o necesitate obiectivă îmbunătățirea continuă a formelor organizatorice și a metodelor de conducere. În acest sens, în perioada următoare, partidul a desfășurat o amplă activitate în vederea îmbunătățirii și perfecționării conducerii

planificării și organizării economiei, a întregii vieți sociale, dezvoltării democrației socialiste. Creșterea rolului politic conducător al partidului în toate domeniile de activitate, centralismul democratic, conducerea colectivă au devenit principii fundamentale ale organizării și conducerii societății, care și-au găsit expresia în numeroase legi și măsuri adoptate. Pe baza indicațiilor Congresului, partidul a acționat pentru respectarea riguroasă a normelor vieții de partid, a legalității socialiste, luând măsuri în vederea eliminării oricăror abuzuri și ilegalități.

În cursul planului cincinal 1966—1970, s-a asigurat dezvoltarea în ritm rapid a forțelor de producție, amplasarea lor mai armonioasă pe întreg cuprinsul țării. Partidul și statul au pus un accent deosebit pe dezvoltarea ramurilor industriale de bază — industria constructoare de mașini, cu subramurile ei moderne, chimia și metalurgia. A fost dezvoltată baza tehnică-materială a agriculturii, s-a acționat pentru introducerea mai rapidă a cuceririlor științei și tehnicii în viața economică.

Îndeplinirea cu succes a prevederilor cincinalului 1966—1970 a asigurat creșterea forțelor de producție, perfecționarea relațiilor sociale și a întregii activități economice-sociale, ridicând societatea noastră socialistă pe o treaptă superioară.

Pornind de la realizările dobândite, Congresul al X-lea al partidului, din 1969, a apreciat că s-au creat condițiile necesare trecerii la o *etapă nouă*, superioară, obiectiv necesară în progresul țării noastre — *etapa făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate*. „Formulând drept obiectiv fundamental făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu — pornim de la realități, de la faptul că România este încă o țară în curs de dezvoltare. Ne propunem ca în următorii 15—20 de ani să lichidăm această stare de lucruri, să ridicăm România la un înalt nivel de dezvoltare a industriei, agriculturii, științei, culturii, să asigurăm creșterea substanțială a bunăstării poporului. Luăm ca exemplu țările dezvoltate economic pentru a avea un termen de comparație, dar noi avem în vedere realizarea unei economii avansate, pe baza celor mai noi cuceriri ale științei și tehnicii, pentru făurirea comunismului”⁵. Esența acestei etape rezidă în : construirea unei economii puternice, înzestrată cu o industrie modernă și o agricultură intensivă de înalt randament ; desfășurarea pe un front larg a activității științifice și a instrucției publice ; creșterea continuă a nivelului de trai al poporului ; înfăptuirea repartiției bunurilor produse de societate în spiritul eticii și echității socialiste ; perfecționarea relațiilor de producție, a organizării societății ; realizarea cadrului organizatoric care să permită participarea largă a maselor de oameni ai muncii la viața publică, la rezolvarea treburilor obștești ; adâncirea democrației socialiste.

Strategia și orientările tactice ale edificării societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintării României spre comunism și-au găsit o formulare amplă în *Programul Partidului Comunist Român*, adoptat de Congresul al XI-lea. Pornind de la concepția materialismului dialectic și istoric și generalizând teoretic experiența partidului și poporului nostru în lupta pentru transformarea revoluționară a societății, pentru edificarea orânduirii socialiste și ridicarea nivelului de civilizație materială și spirituală a întregului popor, Programul aplică creator adevărurile generale, universal valabile la condițiile istorice, sociale și naționale concrete ale

României. El a fundamentat științific *conținutul etapei societății socialiste multilateral dezvoltate*, a stabilit *obiectivele fundamentale și direcțiile principale de acțiune pentru înfăptuirea ei* ⁶.

Făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate în România reprezintă, potrivit concepției partidului nostru, un proces *complex, multilateral, atotcuprinzător*, care vizează dezvoltarea armonioasă și perfecționarea întregului sistem al forțelor de producție, realizarea unei puternice dezvoltări economice a țării, transformări revoluționare de importanță istorică în ansamblul relațiilor de producție și sociale, în existența și conștiința socială a maselor, perfecționarea întregului sistem al suprastructurii, promovarea eticii și echității socialiste. Acordând importanță prioritară dezvoltării forțelor de producție, partidul nostru pornește de la concepția că în opera de edificare a socialismului trebuie să se integreze toate laturile activității sociale, că valențele socialismului trebuie pe deplin puse în valoare în toate sectoarele vieții economice-sociale, făurindu-se o societate avansată care să demonstreze superioritatea socialismului pe toate planurile : al economiei, al relațiilor sociale, al dezvoltării multilaterale, nestingerite a personalității umane. Partidul Comunist Român exclude orice tendință de a considera că prin instaurarea socialismului se soluționează toate problemele noii orînduiri sociale. În definirea obiectivelor etapei actuale de dezvoltare a societății noastre, se dă expresie unei viziuni dialectice, care privește socialismul, societatea socialistă nu ca un act finit, ci ca un *proces revoluționar continuu*.

Această idee străbate toate documentele partidului nostru. Am re-purtat succese grandioase în construcția societății socialiste — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu —, dar „Trebuie să fim conștienți că mai avem încă destul de multe de făcut pentru a asigura poporului nostru nivelul de viață și civilizație pe care și-l dorește și pe care-l merită” ⁷. Așa cum arată experiența construcției socialismului, procesul de transformare revoluționară a societății nu se încheie odată cu înfăptuirea revoluției socialiste. Legile dialecticii materialiste, contradicțiile dintre vechi și nou, trecerea de la cantitate la o nouă calitate continuă să constituie factorul activ, dinamizator al edificării societății socialiste multilateral dezvoltate. Aceasta explică preocuparea stăruitoare a Partidului Comunist Român pentru perfecționarea permanentă a activității statului, a relațiilor sociale, a formelor și metodelor de conducere a societății, pentru adîncirea democrației.

Partidul nostru concepe înfăptuirea societății socialiste multilateral dezvoltate în indisolubilă relație cu preocuparea activă pentru întărirea coeziunii și unității țărilor socialiste, a mișcării comuniste și muncitorești, a tuturor forțelor progresiste, antiimperialiste, cu dezvoltarea colaborării fructuoase cu toate statele lumii, cu afirmarea cursului spre destindere, securitate, colaborare și pace în lume.

În anii construirii socialismului și, îndeosebi, în perioada marcată de Congresele al IX-lea (1965), al X-lea (1969), al XI-lea (1974), și al XII-lea (1979), perioada cea mai fertilă în realizări înnoitoare din întreaga noastră istorie, România a obținut succese cu adevărat istorice în dezvoltarea forțelor de producție, în construirea unei economii moderne.

⁶ Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, p. 65—71.

⁷ Nicolae Ceaușescu, Raport la cel de-al XII-lea Congres al Partidului Comunist Român, Editura politică, București, 1979, p. 70.

Politica consecventă a partidului și statului de industrializare, de dezvoltare prioritară a ramurilor industriale care asigură un grad superior de prelucrare și de valorificare a resurselor naturale a consolidat poziția industriei în economia națională, aceasta devenind cea mai importantă ramură a producției materiale, participând cu aproape 60% la crearea venitului național. Industrializarea s-a dovedit factorul hotărîtor al creșterii și stabilității economiei, al dezvoltării celorlalte ramuri ale economiei naționale. Ea a generat o multitudine de efecte economice și sociale majore, cum sînt : valorificarea superioară a resurselor naturale, materiale, financiare și umane ale țării ; creșterea și diversificarea continuă a producției de bunuri materiale ; satisfacerea mereu crescîndă a trebuințelor cetățenilor țării ; accentuarea procesului urbanizării ; creșterea în ritm rapid a rîndurilor clasei muncitoare, transformării calitative în structura populației ocupate.

Punînd accentul pe dezvoltarea industriei ca factor dinamizator al întregii economii naționale, statul a acordat, concomitent, atenție *dezvoltării și modernizării agriculturii*, care reprezintă o ramură de bază a economiei naționale, ocupînd locul al doilea în crearea produsului social și a venitului național. Încheierea cooperativizării agriculturii, în 1962, a creat baza socială și organizatorică pentru realizarea unei agriculturi intensive, de mare randament. În anii următori, s-a acționat cu hotărîre pentru dezvoltarea acestei ramuri.

Experiența construcției societății socialiste în România demonstrează că dezvoltarea în ritm rapid a economiei naționale poate fi asigurată numai prin mobilizarea maximă și prin folosirea eficientă a tuturor mijloacelor materiale, financiare și umane proprii, prin realizarea unui raport bine întemeiat, just între fondul de acumulare și fondul de consum, prin conjugarea efortului poporului cu o amplă colaborare și cooperare internațională.

Partidul și statul nostru au acționat pentru a asigura o astfel de utilizare a venitului național care, potrivit condițiilor existente în fiecare etapă a dezvoltării țării, să determine creșterea în ritm rapid a economiei, cît și satisfacerea necesităților materiale și culturale mereu crescînde ale poporului. Momente decisive în strategia repartizării venitului național pentru dezvoltare și pentru consum au reprezentat Congresele al IX-lea, al X-lea, al XI-lea și al XII-lea ale partidului, care au fundamentat științific necesitatea imperioasă pentru România de a folosi o rată înaltă a acumulării în măsură să asigure atît creșterea venitului național, deci și posibilitățile ca societatea să dispună de un venit net mai mare, în scopul dezvoltării, cît și pentru ridicarea nivelului de viață al poporului. În perioada 1966—1979, a fost alocat 33% din venitul național pentru fondul de dezvoltare economică-socială. În condițiile României, rata înaltă a acumulării este o cerință obiectivă, determinată de necesitatea depășirii într-un timp cît mai scurt a stadiului de țară în curs de dezvoltare — cerință ce devine și mai imperioasă în condițiile revoluției tehnice-științifice mondiale, care determină o dezvoltare vertiginoasă a forțelor de producție.

Politica de repartizare a venitului național a făcut ca în decursul ultimelor cincinale economia țării noastre să se dezvolte într-un ritm mediu anual de circa 12% — unul din cele mai înalte ritmuri înregistrate pe plan mondial în perioada de după război. Pe baza politicii de repartizare echitabilă a forțelor de producție pe teritoriu, s-au înregistrat mari pași înainte în lichidarea rămînerii în urmă pe plan economic și social a unor zone

ale țării, s-a asigurat dezvoltarea armonioasă, în ritm rapid, a tuturor județelor.

În condițiile revoluției tehnice-științifice, alocarea unor fonduri mari pentru investiții capătă o importanță sporită și datorită implicațiilor determinate de accelerarea procesului de înlocuire și modernizare a mijloacelor de muncă și a procedeele tehnologice. În același timp, o rată înaltă a fondului de dezvoltare asigură modificări înnoitoare, structurale în întreaga producție materială, fapt ce determină ocuparea completă și eficiență a tuturor cetățenilor apti de muncă, ridicarea nivelului de trai, precum și posibilități mai ample de participare a României la circuitul economic mondial, la colaborarea economică internațională.

Experiența României, ca și a altor țări, a demonstrat că, pe măsura creșterii ratei fondului de dezvoltare, sporește și ritmul de creștere a venitului național, deci și posibilitățile ca societatea să dispună de un venit net mai mare, atât în scopul dezvoltării, cât și pentru ridicarea nivelului general de viață al poporului.

Întreaga politică a partidului și statului, tot ceea ce făurește pe plan material și spiritual este închinat omului. Veniturile reale ale populației au sporit în perioada 1950—1979 de șase ori. De asemenea, raportul dintre retribuiția maximă și minimă s-a diminuat de la 9,7 : 1 în 1965 la 5,5 : 1 în 1979. Apropierea veniturilor retribuiției are la bază considerente de echitate socialistă, cât și modificările obiective care intervin în caracterul muncii, ca urmare a generalizării învățământului de 10 ani, a creșterii generale a nivelului de calificare și de cultură generală, a reducerii substanțiale a numărului persoanelor necalificate etc.

Manifestînd o preocupare permanentă pentru asigurarea unui raport echitabil între retribuiția minimă și maximă, astfel încît să nu se creeze decalaje nejustificate între diferitele categorii de oameni ai muncii, partidul și statul s-au pronunțat, în același timp, împotriva oricăror tendințe egalitariste, de nivelare a veniturilor, tendințe care eludează principiul retribuiției după cantitatea și calitatea muncii. Concomitent, au sporit continuu *fondurile sociale de consum*, care asigură învățământul gratuit pentru 5,6 milioane elevi și studenți, se acordă alocații de stat la peste 4 milioane de copii, se plătesc pensii la peste 3 000 000 de oameni, se acordă asistență medicală gratuită etc. Ritmul de creștere a acestor cheltuieli a fost superior celui de creștere a populației, ceea ce a determinat sporirea continuă a volumului cheltuielilor social-culturale pe locuitor de la 211 lei în 1950 și 1 100 lei în 1965, la 2 862 lei în 1979, adică de 14 ori.

Statul alocă fondurile necesare realizării unui însemnat număr de locuințe proprietate de stat, pe care le pune la dispoziția oamenilor muncii, și, totodată, acordă credite, sprijin în proiectare, execuție și materiale etc. cetățenilor pentru a-și construi locuințe proprietate personală. Soluționarea problemei locuințelor pentru toți membrii societății reprezintă în România o problemă de stat și se desfășoară organizat, planificat și în strînsă dependență cu dezvoltarea de ansamblu a economiei țării.

În perioada 1948—1979, au fost date în folosință în mediul urban și rural peste 4 000 000 de noi locuințe, construite din fondurile statului, ale organizațiilor cooperatiste, din fondurile populației cu sprijinul statului și din fondurile proprii ale populației. Astfel, s-au mutat în locuințe noi peste 12 000 000 de cetățeni, adică mai mult de jumătate din populația țării.

Ca urmare a efortului material făcut de statul nostru pentru dezvoltarea învățământului de toate gradele, în anul școlar 1978—1979 au frec-

ventat cursurile școlii 5 600 000 de copii și tineri, reprezentând peste 25% din populația țării. Aproape 50% din numărul total al studenților sînt fii de muncitori și țărani, iar 45% de intelectuali și funcționari. La pregătirea tineretului țării participau, în anul școlar 1978—1979, peste 253 000 de cadre didactice, din care 35 000 în învățămîntul preșcolar, 149 000 în învățămîntul primar și gimnazial, 51 500 în învățămîntul liceal, peste 35 000 în învățămîntul superior. Învățămîntul va cunoaște o dezvoltare continuă în anii următori. Spre sfîrșitul anului 1990, se va generaliza școala de 12 ani.

În România, există, totodată, un sistem național de perfecționare a pregătirii tuturor profesiilor, avînd ca scop : împrăștierea și îmbogățirea sistematică a cunoștințelor, aprofundarea unui anumit domeniu al specialității de bază, însușirea noilor realizări ale științei, tehnicii și culturii în specialitatea respectivă sau în cele înrudite ; obținerea unei calificări suplimentare pe lingă profesia de bază etc.

Condusă cu înțelepciune, România oferă astăzi tabloul unei țări industrial-agrară în plin avînd în care graiul cifrelor de mai jos condensează o istorie glorioasă, făurită de poporul stăpîn pe avuția națională :

	1950	1965	1970	1975	1978	1978 față de 1950
Producția globală industrială — miliarde lei	27,5	178,4	312,8	576,9	817,1	29 ori
Producția globală agricolă — miliarde lei	32,4	62,5	68,6	93,8	127,7	3,5 ori
Investiții — miliarde lei	6,3	47,0	80,0	137,7	196,3	31 ori
Fonduri fixe — miliarde lei	207	517	757	1203	1600	7 ori
Volumul comerțului exterior — miliarde lei valută	2,7	13,1	22,9	53,1	77,4	28 ori
Produsul social — miliarde lei	83	344	523	864	1125	13 ori
Venitul național — miliarde lei	35	146	212	362	464	13 ori
Populația — milioane locuitori	16,3	19,0	20,3	21,2	21,9	134 %
Numărul personalului muncitor — milioane	2,1	4,3	5,1	6,7	7,0	328 %
Retribuția medie netă a personalului muncitor — lei lunar	337	1 028	1 289	1 595	2 011	6 ori
Veniturile nominale nete ale țărănimii obținute din munca în C.A.P. și gospodăriile personale, pe o persoană activă — lei lunar	167	495	571	990	1 268	7,6 ori
Veniturile reale pe locuitor — în procente 1950=100	100	200	280	350	450	4,5 ori
Veniturile ce revin pe o familie din fondurile sociale de consum — lei anual	772	3 858	6 015	8 783	10 051	13 ori
Locuințe construite de stat — mii apartamente	9,6	52,0	96,3	130,5	151	16 ori

Ritmul mediu anual a atins cota înaltă de 12,7% la producția industrială și de 9,7% la venitul național, fapt care a făcut ca în 1978 producția industrială să fie de 29 de ori mai mare decât în 1950, iar cea agricolă de 3,5 ori mai mare. În 1979, industria deținea ponderea principală în produsul social — 64% față de 46,6% în 1950 și în venitul național — 58%, față de 44% în 1950. Industria constructoare de mașini, cu subramurile ei moderne, și industria chimică — ramuri de avangardă ale progresului tehnic — au realizat în 1979, împreună, 43% din producția industrială a țării, comparativ cu 13,7% în 1948. Industria constructoare de mașini a ajuns să producă cele mai diverse mașini și utilaje, care satisfac două treimi din necesarul țării.

O largă dezvoltare au înregistrat industriile ușoară și alimentară. Aceste două ramuri dețineau, în 1979, peste 28% din producția industrială globală.

Succesele construcției socialiste ilustrează justetea activității teoretice și practice a partidului nostru, care aplică creator legile obiective ale dezvoltării economice-sociale, principiile generale ale socialismului științific, concepția materialist-dialectică și istorică la condițiile concrete ale României, îmbogățind teoria cu privire la edificarea societății socialiste cu concepte și teze noi. Ele situează patria noastră printre puținele țări din lume a căror dezvoltare economică înregistrează o linie continuu ascendentă, dinamică și echilibrată. „Marile realizări obținute în anii socialismului în dezvoltarea forței economice a țării sînt rodul activității neobosite, pline de abnegație a clasei muncitoare, țărănimii și intelectualității, a tuturor oamenilor muncii fără deosebire de naționalitate, al eforturilor considerabile, materiale și umane, ale întregului popor pentru ridicarea economico-socială a patriei. Nimic nu am primit din afară în mod gratuit, nimic nu a căzut din cer !”⁸.

În procesul făuririi socialismului în România, au fost create premisele obiective și subiective pentru înfăptuirea efectivă a democrației socialiste. Între aceste premise de natură economică, socială, politică și ideologică, subliniem : făurirea economiei socialiste unitare, bazate pe proprietatea socialistă asupra mijloacelor de producție ; egalitatea deplină a tuturor cetățenilor, fără deosebire de naționalitate ; deținerea întregii puteri în stat de către poporul liber și stăpîn pe soarta sa. Democrația socialistă îmbrățișează toate laturile vieții social-politice, juridice, economice, culturale, științifice și obștești. Sistemul său de principii, instituții și metode nu reprezintă o consecință automată a cuceririi puterii politice de către clasa muncitoare și aliații săi, a instaurării proprietății socialiste, a noilor relații de producție socialiste. Democrația socialistă, participarea poporului la conducerea societății constituie un proces de largă perspectivă, proces care se dezvoltă și se adîncește pe măsura înaintării societății pe calea socialismului și în cadrul căruia se modifică permanent atît formele organizatorice, instituționale ale democrației, cît și subiectul activ : oamenii muncii.

În anii de după Congresul al IX-lea, partidul și-a intensificat preocupările pentru crearea cadrului instituțional de participare a maselor la conducerea vieții economice, sociale și politice. În viața de partid, de stat și economică au fost modernizate structurile organizatorice, s-a instituționalizat, pe toate treptele ierarhice, principiul *conducerii colective*. Pro-

⁸ Nicolae Ceaușescu, *Raport la cel de-al XII-lea Congres al Partidului Comunist Român*, p. 14.

cesul dezvoltării continue a democrației socialiste a produs modificări însemnate în însăși structura puterii; au apărut organisme democratice noi, atât în viața economică-socială, cât și în activitatea de stat, care se constituie într-un sistem original și armonios, ce asigură participarea nemijlocită a oamenilor muncii la conducerea societății, la exercitarea puterii. De exemplu, au fost instituționalizate forumuri democratice naționale, cum sînt Congresul consiliilor oamenilor muncii, Congresul consiliilor populare, Congresul agriculturii, Congresul educației politice și al culturii socialiste, Congresul educației și învățămîntului, precum și organismele permanente ale acestor foruri.

Una din direcțiile de bază ale dezvoltării democrației socialiste în țara noastră este creșterea rolului social conducător al clasei muncitoare, rol ce se realizează atât prin reprezentanții ei în diferite foruri, cât și direct în organele de decizie. Expresia acestei orientări este introducerea sistemului *autoconducerii muncitorești* și *autogestiunii economice-financiare*. Conținutul esențial al autoconducerii muncitorești are în vedere, așa cum relevă tovarășul Nicolae Ceaușescu, ca „fiecare colectiv de oameni ai muncii să poarte răspunderea directă și nemijlocită pentru mijloacele și bunurile încredințate de societate — parte a proprietății întregului popor“, ca fiecare unitate „să-și asigure, prin activitatea proprie, buna desfășurare a producției, venituri necesare pentru retribuție și pentru celelalte cheltuieli de producție și sociale, precum și contribuția corespunzătoare la bugetul statului, ca parte a fondului general pentru dezvoltare și satisfacerea celorlalte necesități ale societății“⁹. Un rol deosebit în afirmarea autoconducerii muncitorești revine *adunărilor generale* din întreprinderi. Constituind adevărate foruri de conducere colectivă, de dezbateri a problemelor fundamentale ale fiecărei unități, ele aprobă planurile de producție și dărilor de seamă ale organelor de conducere. Adunările generale au dreptul să ia hotărîri în toate problemele, inclusiv să aleagă consiliile oamenilor muncii și să exercite controlul asupra activității acestora. Ele reprezintă mijlocul prin care clasa muncitoare, masele de oameni ai muncii participă în mod direct și organizat la conducerea activității economice-sociale, la dezbateri și la soluționarea problemelor legate de îndeplinirea programelor de producție.

Sistemul autoconducerii și autogestiunii marchează o etapă superioară în lărgirea participării clasei muncitoare, a țărănimii și a celorlalți oameni ai muncii la buna gospodărire a avuției naționale, a valorilor materiale și spirituale ale societății, la conducerea economică-socială. El constituie afirmarea pe un plan superior a unității dialectice dintre puterea politică a poporului și procesul participării democratice directe la exercitarea ei.

În societatea socialistă românească, a fost creat și se perfecționează continuu un cuprinzător sistem unitar de conducere a țării de către popor, o democrație politică, economică și socială care asigură participarea largă și permanentă a tuturor oamenilor muncii la conducerea organelor de stat, a unităților economice, a unităților administrativ-teritoriale, a instituțiilor științifice și culturale. Acest sistem este reprezentat de *Frontul Democrației și Unității Socialiste*.

Practica vieții politice-sociale românești dovedește că funcțiile de conducere în țara noastră se află în mâinile clasei muncitoare, ale oame-

26 ⁹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multi-lateral dezvoltate*, vol. 16, Editura politică, București, 1978, p. 119, 120.

nilor muncii. Din rândurile celor ce muncesc provin și s-au format cadrele din organele de conducere ale partidului și statului, pe plan central și local, în toate domeniile și la toate nivelurile. Dintre cei 369 de deputați ai Marii Adunări Naționale — aleși la 9 martie 1980 — 130 lucrează nemijlocit în producție, 54 în învățământ, cercetare, știință și cultură, 154 dețin funcții de conducere pe linie de partid și de stat, iar 31 sînt medici, economiști, juriști, ofițeri și reprezentanți ai cultelor. Din totalul deputaților, 122 sînt femei; un număr de 37 de deputați aparțin naționalităților conlocuitoare. De asemenea, din totalul de 61 772 de deputați aleși în consiliile populare, 65,8% sînt muncitori, țărani, intelectuali care lucrează nemijlocit în producție. În ceea ce privește compoziția națională, 89, 74% sînt români, 7,71% maghiari, 1,48% germani și 1,01% de alte naționalități.

În cadrul dezvoltării democrației socialiste, au crescut rolul și atribuțiile sindicatelor, organizațiilor de tineret și de femei unite în Frontul Democrației și Unității Socialiste în soluționarea problemelor economice, în viața socială, în activitatea cultural-educativă, în rezolvarea problemelor maselor populare ¹⁰.

Climatul social-politic și ideologic și cadrul instituțional democratic creat oferă participarea largă a maselor la dialogul democratic multilateral, politic și ideologic, ce se desfășoară în România. În anumite perioade de intensă activitate politică, acest dialog capătă în România o maximă extindere, ca, de exemplu, în perioadele premergătoare congreselor, conferințelor naționale ale partidului, a altor congrese, cum au fost Congresul deputaților consiliilor populare județene și al președinților consiliilor populare municipale, orașenești și comunale, Congresul educației politice și al culturii socialiste, Congresul consiliilor oamenilor muncii din industrie, construcții și transporturi, precedate de o largă dezbateră în partid și cu întreg poporul a problemelor supuse atenției. Dialogul direct dintre conducerea de partid și popor ilustrează elocvent că partidul realizează o conducere a societății bazate pe contactul viu, direct cu masele largi ale oamenilor muncii.

O caracteristică esențială a dezvoltării democrației în societatea socialistă românească constă în faptul că ea asigură și garantează material tuturor oamenilor muncii drepturi și libertăți cetățenești din cele mai largi — ca dreptul la muncă depusă și la roadele ei, dreptul la proprietate personală, dreptul la moștenire, dreptul la învățătură, dreptul de a alege și de a fi ales în organele și organisme politice, sociale, de a participa activ la conducerea tuturor sectoarelor de activitate, la conducerea întregii țări, libertatea conștiinței și libertatea cultelor, libertatea presei, a cuvîntului. În cadrul acestor drepturi, pe primul plan se înscrie egalitatea deplină a cetățenilor, fără deosebire de naționalitate, sex sau religie în toate domeniile vieții economice, politice, juridice, sociale și culturale.

Crearea consiliilor naționalităților conlocuitoare, dezvoltarea economică-socială armonioasă a tuturor județelor țării, inclusiv a celor unde, alături de români, trăiesc și oameni ai muncii aparținînd altor naționalități, dezvoltarea învățămîntului și lărgirea bazei materiale a activității cultural-artistice în limbile naționalităților conlocuitoare asigură valorificarea potențialului creator al acestor naționalități, participarea lor tot mai activă, în condiții de deplină egalitate, la viața politică, economică, socială și culturală a țării.

¹⁰ A se vedea : *România în anii socialismului 1948—1978*, Editura politică București, 1980, p. 260—304.

Concepția partidului și statului nostru asupra drepturilor cetățenești pornește de la necesitatea deplinei egalități între oameni, a realizării unor relații economice echitabile. „Concepția noastră despre democrație — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — și, în acest context, despre drepturile omului — pornește de la necesitatea asigurării deplinei egalități între oameni, a realizării unor relații economice și sociale echitabile, care să permită fiecărui cetățean să ducă o viață demnă, de la accesul liber la învățămînt, cultură, știință, de la posibilitatea participării directe a oamenilor, fără deosebire de naționalitate — și în primul rînd a maselor muncitoare — la conducerea întregii societăți. Numai o asemenea abordare practică a problemei democrației poate asigura afirmarea plenară a personalității umane, corespunde cauzei descătușării omului, care să fie cu adevărat liber, stăpîn pe destinele sale“¹¹.

Socialismul a deschis calea pentru întărirea și dezvoltarea pe baze noi a națiunii române, i-a creat condiții pentru ridicarea ei pe o treaptă nouă, calitativ superioară. Națiunea română este astăzi alcătuită din clase și categorii sociale prietene — clasa muncitoare, țărănimea, intelectualitatea și alți oameni ai muncii, uniți prin interese fundamentale comune —, se întemeiază pe economia socialistă unitară, îi sînt proprii o cultură, o conștiință socialistă și o organizare statală unitară, independentă și suverană, statul socialist unitar român. În lumina marilor posibilități de progres ale națiunii, ale statului național în cadrul formațiunii sociale, pe de o parte, și în sistemul relațiilor internaționale, pe de altă parte, Partidul Comunist Român relevă că națiunea, statul național își păstrează deplina viabilitate în zilele noastre, avînd încă mult timp de îndeplinit un rol de cea mai mare însemnătate în progresul societății omenești. În acest sens, partidul nostru se preocupă de asigurarea condițiilor pentru înflorirea neconținută a națiunii, întărirea statului național, afirmarea independenței și suveranității sale, odată cu preocuparea privind dezvoltarea colaborării internaționale cu toate națiunile lumii.

Înfăptuirile remarcabile din anii socialismului sînt generatoare de noi valori revoluționare, deschid perspectiva certă a evoluției țării pe trepte mereu superioare. Pornind de la ceea ce s-a realizat, de la necesitatea de a consolida cuceririle istorice ale poporului român, de a oferi noi dimensiuni dezvoltării socialiste a României, Congresul al XII-lea al Partidului Comunist Român a dezbătut și a aprobat documente de mare însemnătate, menite să asigure realizarea tot mai deplină în viață a principiilor socialismului în toate domeniile. În acest scop, continuarea înfăptuirii prevederilor *Programului Partidului Comunist de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism* va avea loc în condițiile afirmării puternice a științei și tehnicii, a cunoașterii umane.

Evoluția societății noastre în deceniul următor se caracterizează prin dezvoltarea tot mai accentuată a forțelor de producție, restructurarea modernă a întregii producții materiale și economice, menite să asigure o nouă calitate în toate sectoarele de activitate, creșterea susținută a productivității muncii, a eficienței economice, perfecționarea relațiilor de producție, sociale și lărgirea continuă a democrației muncitorești, dezvoltarea învă-

țămîntului, științei și culturii, ridicarea continuă a bunăstării întregului popor și crearea unei noi calități a vieții.

Directivele Congresului al XII-lea al partidului stabilesc sarcinile fundamentale ale planului cincinal — 1981—1985, precum și orientările de perspectivă pînă în 1990, în vederea dezvoltării dinamice, echilibrate și eficiente a economiei naționale. Obiectivul fundamental al viitorului plan cincinal îl constituie continuarea, pe o treaptă superioară, a îndeplinirii Programului partidului, creșterea în ritm susținut a economiei naționale, afirmarea cu putere a revoluției tehnice-științifice în toate domeniile, trecerea la o nouă calitate a întregii activități economice-sociale. „Pe această bază — se subliniază în Rezoluția Congresului al XII-lea — se asigură consolidarea și mai puternică a modului de producție socialist, ridicarea gradului de civilizație a întregului popor, întărirea forței materiale și spirituale a țării, a independenței și suveranității României socialiste”¹².

Documentele congresului dezvoltă creator politica partidului de industrializare socialistă a țării, corespunzător noilor cerințe și posibilități. Caracteristica principală a dezvoltării industriei în următorul deceniu o reprezintă dezvoltarea prioritară a ramurilor de înaltă tehnicitate, care necesită consumuri energetice cît mai reduse și asigură valorificarea superioară a materiilor prime. În această viziune, Directivele acordă prioritate creșterii în ritmuri accentuate a industriei constructoare de mașini și industriei chimice, precum și ramurilor și subramurilor de vîrf ale congresului tehnic contemporan — electronica și electrotehnica, mijloacele de automatizare, mecanica fină, petrochimia, precum și grupele de produse de înaltă tehnicitate.

Dezvoltarea ramurilor fundamentale ale industriei este însoțită, totodată, de creșterea industriei bunurilor de larg consum, de îmbunătățirea structurii sortimentale și calității produselor, de diversificarea producției de bunuri alimentare, de îmbrăcăminte, încălțăminte, produse electrocasnice, articole de uz gospodăresc, de îmbunătățirea alimentației publice și creșterea bazei materiale a comerțului. În 1985, ramurile prelucrătoare de bază — metalurgia, construcțiile de mașini, chimia și industria bunurilor de consum — vor deține peste 90% din producția industrială a țării.

O atenție centrală se va acorda transformării acumulărilor cantitative din economia noastră națională într-o calitate nouă, superioară, pe seama creșterii productivității muncii și sporirii eficienței economice în toate domeniile. Este cunoscut că sporirea accelerată a productivității muncii sociale formează premisa decisivă a lichidării decalajelor față de țările avansate din punctul de vedere economic. Atîta timp cît se mențin decalaje în sfera productivității muncii, este impozibil să nu persiste decalaje în ceea ce privește nivelul dezvoltării generale a economiei, implicit nivelul de trai. „Dacă la produsele de bază — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu — am atins sau vom atinge în următorii ani niveluri pe locuitor comparabile cu cele din țările cu o economie dezvoltată, la unii indicatori calitativi, de eficiență, decalajele sînt încă relativ mari — și trebuie să facem totul pentru înlăturarea lor într-un termen cît mai scurt. Eforturi susținute trebuie depuse pentru creșterea substanțială a gradului de

¹² Rezoluția Congresului al XII-lea al Partidului Comunist Român, Editura politică, București, 1979, p. 9.

valorificare a materiilor prime, a calității produselor, pentru utilizarea intensivă a capacităților de producție și a fondurilor fixe, ridicarea continuă a productivității muncii sociale, reducerea costurilor de producție, îndeosebi a cheltuielilor materiale, asigurându-se în fiecare unitate gospodărire rațională cu rezultate maxime, a resurselor încredințate de societate¹³.

În cadrul dezvoltării generale a economiei naționale, o atenție deosebită se acordă modernizării *agriculturii*, înlăptuirii unei profunde revoluții agrare, cuprinzând atât baza tehnico-materială, cât și organizarea producției. Hotărârile Congresului al XII-lea al partidului creează condițiile pentru trecerea și în agricultură la o nouă calitate, materializată în creșterea productivității muncii, a eficienței economice și, pe această bază, sporirea substanțială a producției agricole. Extinderea irigațiilor și a lucrărilor de amenajări funciare, sporirea ponderii zootehniei, creșterea gradului de mecanizare, chimizare și mărirea capacității de transport și depozitare vor asigura dezvoltarea intensivă și în această ramură de bază a economiei naționale.

Documentele Congresului al XII-lea al P.C.R. prevăd continuarea pe un plan calitativ superior a politicii de *amplasare rațională pe întregul teritoriu al țării a forțelor de producție*, potrivit cerințelor actualei etape de ridicare a societății românești pe noi trepte de progres. Programul-directivă de dezvoltare economico-socială a României în profil teritorial în perioada 1981—1985 asigură cadrul necesar pentru dezvoltarea echilibrată în perspectivă a tuturor zonelor, valorificarea superioară a resurselor materiale și de muncă existente în fiecare județ, prin dezvoltarea armonioasă a producției industriale, agricole și a celorlalte activități economice-sociale. Obiectivul major al dezvoltării economice a județelor îl constituie realizarea pînă în 1985, în fiecare județ, a unei producții globale de cel puțin 70 000 de lei pe locuitor. Criteriul nou, care se introduce în aprecierea dezvoltării economice și sociale a județelor — producția globală pe locuitor — va determina trecerea la o nouă calitate și în acest domeniu, ridicarea generală a nivelului economic și a gradului de civilizație al tuturor județelor și zonelor țării.

Strategia dezvoltării economice-sociale a României, orientată spre creșterea susținută a forțelor de producție și sporirea productivității muncii, se bazează pe mobilizarea și valorificarea superioară a resurselor materiale și umane proprii, pe primatul factorilor calitativi, precum și pe amplificarea colaborării și cooperării economice internaționale. În planul cincinal 1981—1985, constituindu-se dezvoltarea în ritm înalt a economiei, va fi alocată o parte însemnată din venitul național — circa 30% — pentru fondul de dezvoltare economico-socială.

În dezvoltarea economică-socială în ritm înalt a României, un rol deosebit de important vor juca intensificarea activității de colaborare și cooperare a țării noastre cu țările socialiste, cu țările în curs de dezvoltare, cu toate statele lumii, inclusiv cu țările capitaliste dezvoltate, lărgirea continuă a schimburilor comerciale și a cooperării în producție și în domeniul tehnic-științific, perfecționarea continuă a întregului nostru comerț exterior. Potrivit Directivelor Congresului al XII-lea al partidului, volumul comerțului exterior va crește, în perioada 1981—1985, cu 50—57%,

30 ¹³ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilaterale dezvoltate*, vol. 18, p. 595—596.

față de realizările cincinalului 1976—1980. Se va acorda, totodată, o atenție deosebită dezvoltării cooperării economice și tehnice-științifice, realizării unor acorduri și înțelegeri de lungă durată.

Creșterea în ritm rapid a economiei naționale în etapa următoare se sprijină, în primul rând, pe dezvoltarea substanțială a bazei de materii prime și energetice, pe valorificarea superioară a potențialului energetic național al țării, pe sporirea gradului de asigurare din resurse interne a necesităților economiei naționale cu energie și combustibil. Pentru soluționarea contradicției care apare în mod obiectiv, pe măsura dezvoltării economiei naționale moderne, între nevoile de energie și materii prime, pe de o parte, și resursele de care dispunem, Programul-directivă de cercetare și dezvoltare în domeniul energiei — pornind de la potențialul nostru limitat de rezerve geologice și ținând seama de problemele tot mai complexe care apar în acest domeniu pe plan internațional — a stabilit sarcinile de bază în asigurarea resurselor energetice. Direcțiile principale în care se va acționa privesc, cu deosebire, amplificarea cercetării geologice pe întreg teritoriul țării, descoperirea și valorificarea de noi resurse energetice, extinderea și perfecționarea organizării sistemului electro-energetic național, gospodărirea cu maximă eficiență a întregului nostru potențial energetic, raționalizarea și reducerea continuă a consumurilor de energie în toate domeniile de activitate, creșterea substanțială a valorii economice obținute pe unitatea de energie consumată. Se va acționa pentru extinderea explorărilor petroliere și de gaze la mari adâncimi și pe platforma continentală a Mării Negre, utilizarea unor noi surse de energie (nucleară, geotermică, solară, eoliană, biogazul etc.). Se vor realiza noi centrale electrice și termice pe bază de cărbuni și sisturi bituminoase.

Obiectivul major stabilit în această privință este ca în viitorul deceniu România să devină independentă din punctul de vedere al combustibilului și energiei, ceea ce, firește, va avea o excepțională importanță pentru independența economică și politică a țării.

Cerințele și necesitățile asigurării progresului continuu al societății românești în următoarele două decenii sînt concretizate în *Programul-directivă de cercetare științifică, dezvoltare tehnologică și de introducere a progresului tehnic în perioada 1981—1990 și direcțiile principale pînă în anul 2000*, primul program unitar de cercetare din istoria științei românești, care asigură orientarea cercetării științifice în direcțiile esențiale pentru dezvoltarea în ritm înalt a economiei naționale și a întregii societăți, pe baza afirmării tot mai puternice a revoluției tehnic-științifice. El trasează liniile directoare pe baza cărora se va orienta cercetarea în toate domeniile — energetică, fizică și energie nucleară, chimie, biologie, tehnică, matematică, medicină, informatică etc., inclusiv științele sociale. Programul stabilește legarea tot mai strînsă a cercetării științifice de cerințele concrete ale producției materiale și vieții sociale, sporirea rolului ei în transformarea naturii, a materiei și mediului înconjurător.

O atenție deosebită acordă documentele Congresului al XII-lea problemelor formării și perfecționării pregătirii cadrelor în concordanță cu exigențele progresului tehnic-științific.

Dezvoltarea continuă a economiei naționale, a venitului național vor asigura resursele pentru majorarea fondului de consum și sporirea continuă a nivelului de trai al populației, pentru realizarea unei calități noi

a vieții materiale și spirituale a poporului nostru. Programul-directivă de creștere a nivelului de trai, adoptat de Congresul al XII-lea al partidului, situează, în continuare, în centrul atenției omul și nevoile sale, satisfacerea, în cât mai bune condiții, a cerințelor tuturor membrilor societății, în concordanță cu un consum fundamentat științific, ține seama de necesitatea cheltuirii cu simț gospodăresc a fondurilor sociale de consum și urmărește evitarea oricărei risipe, a cheltuielilor neeconomice sau neraționale. Programul-directivă prevede majorarea veniturilor pentru toate categoriile populației, în mod deosebit a celor provenite din retribuirea muncii, creșterea pensiilor de asigurări sociale de stat, cele ale membrilor cooperativelor agricole de producție și cooperativelor meșteșugărești, precum și ale personalului din alte sectoare de activitate. Programul prevede, totodată, sporirea numărului locurilor de muncă, îmbunătățirea structurii populației ocupate prin creșterea ponderii acestora în ramurile neagricole. Va continua acțiunea de reducere a săptămânii de lucru prin trecerea la etapa a doua, astfel încât, pînă în 1985, să se generalizeze săptămîna de lucru de 44 de ore.

Efortul societății noastre socialiste de a asigura pe scară cât mai largă condițiile civilizației moderne își găsește concretizarea și în politica construcției de locuințe. Potrivit prevederilor Directivelor Congresului al XII-lea al partidului, în deceniul 1981—1990 vor fi construite 2 350 000—2 450 000 de apartamente, soluționîndu-se astfel, în linii generale, problema spațiului locativ. Totodată, va continua să se dezvolte baza materială a sectorului social-cultural.

Rezultatele obținute pînă în prezent în învățămînt vor fi mult amplificate în perioada 1981—1985. Va fi generalizat învățămîntul preșcolar; se va asigura cuprinderea, în continuare, în treapta I de liceu a întregii generații de promovați ai clasei a VIII-a, din care aproape 90% în liceele industriale și agroindustriale, va crește gradul de cuprindere în treapta a II-a de liceu de la 47% în prezent, la circa 70%, creîndu-se condiții pentru generalizarea învățămîntului liceal.

Sub înfrîurire mutațiilor calitative care survin în sfera forțelor de producție și a relațiilor sociale, în nivelul de cunoștințe și de calificare a oamenilor muncii, se produc noi schimbări în structura populației, în rîndul tuturor claselor și categoriilor sociale. Pe baza tendințelor de creștere a populației din ultimul deceniu, se estimează că în anul 1990 România va avea o populație de circa 25 000 000 de locuitori. Populația ocupată în activitatea economică-socială va fi de 11 800 000 — 12 000 000, din care 52% în industrie și construcții, 15% în agricultură și 33% în celelalte sectoare. Clasa muncitoare va continua să se dezvolte numeric, să aibă rolul hotărîtor în sporirea avuției naționale, în întreaga dezvoltare multi-laterală a societății socialiste românești.

Prin înfăptuirea prevederilor planului cincinal 1981—1985, România va depăși stadiul de țară socialistă în curs de dezvoltare și va deveni o țară socialistă mediu dezvoltată, parcurgîndu-se o etapă de cea mai mare însemnătate în înfăptuirea Programului partidului. Totodată, orientările dezvoltării economice-sociale a țării în deceniul următor, stabilite de Congresul al XII-lea al partidului, vor asigura realizarea, în linii mari, a sarcinilor făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate și vor marca un important pas înainte spre societatea comunistă.

Înaintarea României pe calea făuririi societății socialiste a avut loc în condițiile asigurării unei unități strânse, dialectice, între politica internă și externă. Trăgând învățăminte din lupta îndelungată și grea a poporului român pentru unitate națională și independență de stat, România socialistă așază ferm la baza relațiilor sale externe principiile independenței și suveranității naționale, egalității în drepturi, neamestecului în treburile interne, renunțării la forță și amenințarea cu forța, participă activ la promovarea acestor principii în raporturile dintre state. Țara noastră acționează consecvent pentru dezvoltarea prieteniei și colaborării cu toți vecinii noștri, cu țările C.A.E.R., cu toate țările socialiste, cu țările în curs de dezvoltare, cu țările nealiniat, cu toate statele lumii, fără deosebire de orînduire socială, militează pentru securitate și colaborare în Europa, pentru dezarmare și, în primul rînd, dezarmarea nucleară, lichidarea subdezvoltării și realizarea unei noi ordini economice internaționale, pentru o pace trainică în lume.

La începutul anului 1980 România întreține relații diplomatice și consulare cu 134 de state și relații de colaborare economică cu 143 de țări de pe toate continentele.

În intensă activitate desfășurată de partidul și statul nostru pe plan extern, în creșterea fără precedent a prestigiului internațional al României, un rol hotărîtor îl au întîlnirile și convorbirile secretarului general al P.C.R., președintele Republicii, tovarășul Nicolae Ceaușescu, cu șefi de stat și guvern, cu conducători de partid din numeroase țări ale lumii. Acordurile și înțelegerile convenite cu aceste prilejuri asigură cadrul dezvoltării multilaterale a relațiilor bilaterale, înscriindu-se, totodată, ca o contribuție de seamă la eforturile pentru soluționarea în interesul popoarelor a marilor probleme ale contemporaneității. De o largă prețuire se bucură pe toate meridianele globului numeroasele inițiative, propuneri și acțiuni constructive ale președintelui Republicii pentru rezolvarea pașnică, pe calea tratativelor, a diferendelor dintre state, a focarelor de încordare și conflict.

Pornind de la situația complexă existentă în lume, caracterizată, pe de o parte, de afirmarea tot mai hotărîtă a voinței popoarelor de a se dezvolta libere, stăpîne pe bogățiile lor naționale, pe destinele proprii, de a-și făuri viața așa după cum o doresc, fără nici un amestec din afară, iar pe de altă parte, de accentuarea politicii imperialiste, colonialiste și neocolonialiste de forță și dictat, a tendințelor de reîmpărțire a lumii în zone de influență, România își va intensifica participarea la soluționarea constructivă a marilor probleme care confruntă omenirea. Partidul și statul nostru apreciază că trebuie făcut totul pentru a opri accentuarea încordării internaționale, pentru rezolvarea tuturor litigiilor, oricît de complicat ar fi ele, exclusiv pe cale pașnică, prin tratative, pentru renunțarea cu desăvîrșire la forță, la amenințarea cu forța, la folosirea căilor militare, la orice fel de presiuni care să afecteze independența și suveranitatea vreunui stat.

Un obiectiv de cea mai mare însemnătate a politicii externe a României îl constituie înfăptuirea securității și păcii în Europa. România militează pentru buna pregătire a reuniunii de la Madrid, din 1980, care să dea un puternic impuls transpunerii în viață a tuturor prevederilor Actului final de la Helsinki și, în mod esențial, să ducă la adoptarea de măsuri concrete în domeniul dezangajării militare și dezarmării pe continent prin

retragerea tuturor trupelor de pe teritorii străine în perimetrul frontierelor naționale, realizând echilibrul dintre cele două părți, nu prin creșterea, ci prin diminuarea bugetelor militare, a efectivelor armate și a armamentelor tuturor statelor semnatare ale Actului final. Cel de-al XII-lea Congres al partidului a apreciat că un imperativ de importanță vitală pentru progresul și existența întregii umanități este înfăptuirea dezarmării generale și, în primul rând, a dezarmării nucleare. Întemeindu-și întreaga politică internă și externă pe idealurile păcii și progresului, România va milita și în viitor, cu toată fermitatea, pentru făurirea unei lumi fără arme și fără războaie, a unei lumi a securității și colaborării pe întreaga planetă.

În spiritul politicii de bună vecinătate și ca parte integrantă a viziunii sale asupra securității europene și internaționale, România va acorda și în viitor o mare importanță dezvoltării unor relații de bună vecinătate și colaborare cu țările din Balcani, va acționa cu toată fermitatea pentru întărirea încrederii și cooperării în această regiune, pentru transformarea ei într-o zonă a păcii, lipsită de arme nucleare.

O problemă fundamentală a lumii de azi o reprezintă lichidarea subdezvoltării, a împărțirii lumii în țări bogate și sărace, ca urmare a îndelungatei dominații imperialiste și colonialiste. România consideră că lichidarea subdezvoltării și instaurării unei noi ordini economice și politice internaționale interesează majoritatea popoarelor, că ea trebuie să facă obiectul unor tratative la care să participe țările în curs de dezvoltare, țările capitaliste dezvoltate, precum și țările socialiste, care să elaboreze împreună un program concret pentru a fi supus sesiunii speciale a Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite din 1980 ¹⁴.

România a acționat și va acționa în continuare pentru democratizarea relațiilor internaționale, în vederea participării, în deplină egalitate a tuturor statelor, la soluționarea marilor probleme ale vieții actuale internaționale, indiferent de mărime sau de orînduire socială, pentru creșterea rolului Organizației Națiunilor Unite în viața internațională.

Partidul Comunist Român acționează constant pentru întărirea colaborării și solidarității cu toate partidele comuniste, cu partidele socialiste și democratice, cu mișcările de eliberare națională, cu forțele antiimperialiste de pretutindeni în lupta pentru transformări progresiste, democratice în societate, pentru progres social și pace în lume.

În relațiile cu toate partidele comuniste și muncitorești, cu partidele socialiste și social-democrate, cu toate organizațiile revoluționare, democratice și progresiste, cu forțele antiimperialiste de pretutindeni, Partidul Comunist Român a pornit și pornește de la principiile deplinei egalități, ale respectării dreptului fiecărui partid la elaborarea liniei sale independente, corespunzător condițiilor în care își desfășoară activitatea. Partidul nostru consideră că pe această bază se poate asigura dezvoltarea la nivel superior a solidarității și colaborării, că aceasta nu contravine în nici un fel, ci, dimpotrivă, condiționează întărirea solidarității și colaborării internaționale.

Întreaga politică internă și externă a țării noastre poartă amprenta puternicei personalități a tovarășului Nicolae Ceaușescu, caracterizată prin îmbinarea rigurozității științifice cu cutezanța spiritului revoluționar, no-

vator, a intransigenței principiale cu o mare dragoste de oameni, cu un profund umanism comunist. Rolul determinant esențial al secretarului general al partidului, președintele Republicii Socialiste România, în elaborarea obiectivelor dezvoltării noastre economico-sociale asigură organizarea și conducerea științifică a întregii vieți sociale, înfăptuirea cu succes a programului de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism.

Marile realizări obținute în anii socialismului și amplificarea lor în procesul edificării societății socialiste multilateral dezvoltate ilustrează elocvent modul în care poporul român, sub conducerea partidului, continuă și ridică pe o treaptă superioară idealurile de libertate, unitate, independență națională și o viață mai bună care au călăuzit și i-au însuflețit pe înaintași de-a lungul veacurilor de luptă pentru apărarea și afirmarea ființei naționale, pentru progres social. Poporul român, în frunte cu comunistii, a demonstrat marea sa forță creatoare, hotărîrea neabătută de a-și făuri un viitor nou, liber.

Dezvoltarea României în anii 1919 — 1944

GHEORGHE ZAHARIA

Înfăptuirea unității statului național român în urma actelor plebiscitare din 1918, a marcat un eveniment epocal în istoria țării, încheind lupta de optsprezece secole a poporului român pentru reunirea sa într-un singur stat în fruntariile aproximative ale străbunului stat dac. Totodată, s-a creat cadrul național și social-economic în care s-au înlăptuit o serie de reforme menite să circumscrie țara pe traiectoria dezvoltării moderne.

Dînd o înaltă apreciere actului, care a constituit cea mai mare realizare națională a poporului român în epoca modernă a istoriei sale, secretarul general al Partidului Comunist Român, președintele Republicii Socialiste România, tovarășul Nicolae Ceaușescu, subliniază esența consecințelor acestei împliniri istorice, reliefînd că ea a creat „*premise pentru dezvoltarea mai intensă a forțelor de producție, pentru accelerarea progresului economic și cultural al țării. În același timp, aceasta a avut ca urmare creșterea forțelor proletariatului, ale mișcării muncitorești revoluționare, intensificarea luptei democratice*”. Secretarul general concluzionează, totodată, că, datorită faptului că la conducerea țării s-a aflat burghezia, care a folosit unirea pentru a-și consolida dominația de clasă, „*cursul evoluției sociale ulterioare nu a corespuns așteptărilor și speranțelor maselor populare, marile probleme ale societății românești nu și-au putut găsi o soluționare deplină*”¹.

La sfîrșitul anului 1922 — după cum se consemnează în „Buletinul Statistic al României” (ianuarie-martie 1924) — țara avea 16,5 milioane locuitori, majoritatea covîrșitoare fiind români. Ca și celelalte state europene, România a cunoscut consecințele crizei datorate pierderilor materiale și umane suferite în război, precum și cele ale crizei mondiale din anii 1929—1933, urmate de perioade de redresare și dezvoltare economică și de relativă stabilitate politică, pînă în 1937—1938.

36 ¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 17, Editura politică, București, 1979, p. 279—280.

Cei douăzeci de ani de dezvoltare economică, dar și de convulsii politice și tensiuni diplomatice, presărați cu numeroase conflicte și focare de război, aveau să se încheie prin răsturnarea raportului de forțe pe plan internațional în favoarea agresorilor și a adeptilor politicii de revizuire teritoriale, prin pregătirea și declanșarea celui de al doilea război mondial, ceea ce își va pune amprenta asupra economiei și vieții politice românești.

În acest context contradictoriu, pe plan social România evoluează ca un stat burghez, monarhie constituțională (până în septembrie 1940) și monarhie neconstituțională (septembrie 1940 — august 1944), în interiorul cărora se disting regimuri politice: burghezo-democratic parlamentar (1919—1938), dictatorial cvasitotalitar (așa-numita „dictatură carlistă”, (februarie 1938 — septembrie 1940), dictatorial-totalitar legionar-fascist (14 septembrie 1940—23 ianuarie 1941), dictatorial-totalitar militar-fascist (24 ianuarie 1941—23 august 1944), ultimele două dominate de Germania nazistă. După 23 August 1944, deși ca formă de stat România a fost, până la sfârșitul anului 1947, monarhie constituțională, regimul politic a avut un caracter revoluționar-democratic, care a deschis o nouă epocă în dezvoltarea României, epoca revoluției de eliberare națională și socială.

★

În noile condiții istorice de după 1918, în fața poporului român se puneau cu acuitate probleme importante referitoare la consolidarea statului național unitar, crearea premiselor dezvoltării ulterioare economico-sociale a țării — și anume, eliminarea consecințelor economice grave provocate de operațiile militare și de regimul prădalnic de ocupație, refacerea economiei și creșterea forțelor de producție. În domeniul politicii externe, pe primul plan se situa problema asigurării integrității, securității, independenței și suveranității statului național unitar român așa cum fusese realizat în 1918 și recunoscut pe plan internațional prin tratatele de pace din 1919—1920.

Mișcarea muncitorească revoluționară care urmărea transformarea socialistă a societății, situându-se în fruntea păturilor sociale muncitoare, a forțelor progresiste, reclama rezolvarea tuturor problemelor în spiritul unei largi democrații, respectarea drepturilor egale pentru toți cetățenii, fără deosebire de naționalitate, sex și credințe religioase, lichidarea oricăror manifestări șovine întreținute de unele grupuri reacționare burgheze, inclusiv din rîndul naționalităților conlocuitoare — acestea din urmă fiind adesea incitate din afară — înfăptuirea unor transformări sociale progresiste, făurirea unei vieți mai bune pentru masele muncitoare. Pe planul politicii externe, obiectivul prioritar îl constituia conviețuirea pașnică cu vecinii, solidaritatea cu toate popoarele care luptau pentru independență națională și progres social.

Acțiunile sociale — care au culminat cu greva generală din 1920 — au adus noi clarificări politice și ideologice, în sensul adoptării unei linii consecvent revoluționare. Congresul din mai 1921 al Partidului Socialist-Comunist a unificat partidul clasei muncitoare fiind prima formațiune politică unificată la nivelul României întregite. Aceasta a reprezentat o cotitură istorică în viața mișcării muncitorești revoluționare din România, a ridicat pe o treaptă superioară lupta maselor muncitoare, a forțelor democratice și progresiste. Proletariatul român, care se dezvoltă purtînd cu sine germeii progresului economic și social neînterupt al țării, își crease creierul și conștiința care să-l călăuzească pe drumul luptei pentru înfăptuirea sarcinilor sale istorice de eliberare socială a maselor muncitoare,

de făurire a unei Românie libere, independente și suverane, idei care au stimulat generații premergătoare de patrioți și au ridicat la luptă poporul român în numeroase rînduri, în decursul existenței sale milenare.

După Marea Unire, burghezia, care își consolidase mult pozițiile, luînd în considerare și mișcările sociale, a adoptat o serie de măsuri menite să consolideze statul național unitar și, în cadrul acestuia, propriile sale poziții economice și politice. În acest spirit, a fost înfăptuită o reformă agrară care a redistribuit mai mult de șase milioane de hectare de teren din marea proprietate, contribuind la ameliorarea situației țărănimii, la dezvoltarea relațiilor capitaliste în agricultură; politica fiscală a fost reorientată, s-a realizat unificarea administrativă și monetară; a fost adoptată o nouă lege electorală care lărgea participarea maselor la viața politică; în martie 1923 a fost adoptată o nouă constituție, avînd un caracter burghezo-democratic, în locul celei din 1866.

Pe plan economic înfăptuirea unității statului român a însemnat înmănunchierea într-un singur tot a resurselor țării, a energiilor și capacităților creatoare ale poporului român care a dobîndit noi și ample posibilități de afirmare mai puternică a României în viața economică și politică a lumii, de făurire a unor rînduiri sociale noi. Cadrul național unitar a devenit o veritabilă forță motrice pentru întreaga evoluție ulterioară a țării; progresul istoric al societății românești s-a desfășurat mai rapid, pe toate planurile.

Cîtva timp după realizarea statului național unitar economia românească a purtat încă amprenta dureroasă a exploatării multiseculare exercitate de marile imperii asupra teritoriilor istorice românești eliberate și reunite cu țara, a jafului practicat de Puterile Centrale în timpul ocupației din anii 1916—1918, urmări care, în mod inevitabil, nu puteau fi remediate decît treptat, din cauza greutăților financiare care au strangulat bugetul statului și care s-au manifestat cu deosebită forță mai ales în perioada imediat următoare războiului, cînd vistieria țării era complet golită, fiind lipsită și de tezaurul ei. În complexitatea unor astfel de dureroase lipsuri și greutăți s-a impus recurgerea la împrumuturi externe acordate în condiții oneroase și folosite nu întotdeauna în mod judicios și cinstit.

Războiul costase România 72 de miliarde lei aur², precum și mari pierderi de vieți omenești — aproape 1/10 din numărul populației. În primii ani de după război, problema economică dominantă care se punea în fața țării era refacerea și punerea în funcțiune a potențialului economic existent, ceea ce presupunea echilibrarea bugetului, lichidarea inflației, refacerea transporturilor, înlăturarea deficitului balanței comerciale și balanței de plăți, refacerea producției industriale și agrare. În acest scop, în anii 1919—1920, guvernele României au contractat împrumuturi în statele aliate, îndeosebi pentru importul de produse necesare consumului civil. Totodată, marile puteri învingătoare au impus României, prin tratatele de pace, o serie de obligații financiare împovărătoare, anume plata unor sume însemnate drept „cheltuieli de eliberare” a teritoriilor românești aflate înainte de 1918 sub stăpînirea Austro-Ungariei, precum și obligația de a prelua și achita o cotă-parte din datoriile de stat ale fostei monarhii austro-ungare³. În primul deceniu de după război, datoria publică a țării a fost

² Gh. M. Dobrovici, *Istoricul dezvoltării economice și financiare a României și împrumuturile contractate, 1823—1923*, București, 1934, p. 477.

³ Vezi *Istoria economiei naționale a României*, Editura didactică și pedagogică, București, f.a., p. 347.

în continuă creștere. Această sporire are rezultatul convertirii datoriei externe mai vechi la cursurile monedelor de după război, ca și al noilor împrumuturi făcute pe piața Angliei și a Italiei⁴. Abia la sfârșitul anului 1927, după aprecierea lui Vintilă Brătianu, fuseseră îndeplinite în linii generale cele trei condiții esențiale — echilibrul bugetar, reglarea datoriilor din străinătate, stabilirea unei balanțe comerciale active — pentru ca România „să atace cu toată încrederea chestiunea consolidării monetare“.

În pofida acestor greutăți mecanismul economiei românești obținuse un contur încheiat într-un cadru politic unitar, în care frânele barierelor artificiale create de jugul național străin fuseseră înlăturate. Legăturile economice tradiționale întreținute în cursul perioadelor istorice anterioare au constituit premisele recompunerii rapide, în noile realități, a complexului economic național.

Un rol de cea mai mare însemnătate în redresarea economiei și înțărirea pozițiilor economice ale burgheziei românești l-au jucat etatizarea subsolului, prin Constituția din 1923, Legea minelor, Legea energiei și Legea privitoare la comercializarea și controlul întreprinderilor economice ale statului toate din 1924.

Prin valorificarea pe scara întregii țări a bogățiilor solului și subsolului, a capacității creatoare a maselor largi populare, potențialul economic a început să fie fructificat. S-a accentuat rolul industriei în viața economică, aceasta obținând în anii 1923—1929 progrese însemnate. Extracția de cărbune a sporit de la 2,1 milioane tone în 1922, la 3 milioane tone în 1928, a celei de țiței, de la 1,4 milioane tone în 1922, la 4,3 milioane tone în 1928. A crescut, de asemenea, producția de metale obținute din prelucrarea minereurilor : producția de fontă a urcat de la 31,4 mii tone în 1922, la 70,1 mii tone în 1928, cea de oțel de la 37,7 mii tone în 1925, la 143,5 mii tone în 1928, cea de plumb de la 230 mii tone în 1922, la 537,4 mii tone în 1928.

Creșteri importante au fost realizate și în domeniul energiei electrice. Puterea instalată s-a ridicat de la 175 mii kw în 1925, la 250,2 mii kw în 1928 ; producția de energie electrică, de la 350 milioane kwh, la 540 milioane kwh⁵.

În industria alimentară producția de zahăr a ajuns în anul 1928 la 145,8 mii tone. În industria lemnului, care în 1919 producea 1,5 milioane m³ de cherestea, capacitatea a crescut atingând, în perioada 1924—1929, aproximativ 6 milioane m³ de cherestea anual.

Numărul întreprinderilor și înzestrarea lor tehnică au sporit⁶ ; a crescut, de asemenea, capitalul investit și forța motrice folosită. Rezultatul final al acestor acumulări l-a constituit mărirea producției industriale și accentuarea gradului ei de diversificare față de perioada antebelică, procesul de extindere a producției a generat un aflux de capital, numărul societăților anonime industriale sporind sensibil, de la 321, în 1919, la 1.123, în 1928, capitalul lor ridicându-se, în același interval, de la 1.156 milioane lei la 29.962 milioane lei⁷.

⁴ Ibid, p. 378.

⁵ Date cf. *Anuarul Statistic al României, 1939 și 1940*, p. 502 ; vezi și *Progresul economic în România. 1877—1977* (în continuare ; *Progresul economic...*), sub redacția prof. univ. dr. Ioan V. Totu, Editura Politică, București, 1977, p. 229—230.

⁶ Cifrele privind anul 1923 cf. *Enciclopedia României*, vol. III, p. 813 ; anii 1926—1928, cf. *Anuarul Statistic al României, 1939—1940*, p. 478.

⁷ cf. *Statistica societăților pe acțiuni din România la finele anului 1919*, București, 1922 și *Anuarul Statistic al României, 1939—1940*, p. 708—709.

În același interval, ca urmare a reformei agrare din 1921, s-a adâncit procesul de diferențiere a țărănimii, a crescut ponderea muncii salariate și a sporit numărul exploatărilor de tip capitalist. În ceea ce privește producția medie la hectar, aceasta deși a sporit față de anii imediat postbelici, s-a menținut totuși la un nivel relativ scăzut fiind de 9,5 chintale în 1923 și de 8 chintale în 1928⁸.

Dezvoltarea intensă a relațiilor de producție capitaliste în economie a avut drept urmare creșterea numerică a clasei muncitoare precum și a rolului său în viața țării. Numărul muncitorilor industriali s-a ridicat la aproape 500 000, cea mai mare parte a lor fiind concentrați în importante centre economice, care erau și principalele orașe cu funcții politico-administrative, îndeosebi la București, Ploiești, Galați, Brăila, Bacău, Iași, Timișoara, Cluj, Brașov, Oradea, Reșița, Anina, în regiuni de mare însemnătate industrială, Valea Prahovei și Valea Jiului ș.a.

În evoluția istorică a societății românești de după primul război mondial, viața politică suferă și ea un proces similar celei economico-sociale. Datorită extinderii și consolidării controlului burgheziei asupra vieții de stat și economice, a cărei forță a crescut continuu în detrimentul moșierimii — mai ales în urma aplicării reformei agrare și decretării votului universal, egal și direct — Partidul Conservator, exponent politic tradițional al moșierimii, a părăsit scena vieții politice. Încercările de reconstituire a unei formațiuni politice moșierești, sub altă denumire și cu un program adaptat noilor împrejurări, n-au avut nici un succes. În contrast, Partidul Național-Liberal (P.N.L.), favorizat de procesul obiectiv de dezvoltare capitalistă a țării, folosind schimbările intervenite în structura economică a societății, ajutat de experiența guvernărilor anterioare și de influența exercitată asupra monarhiei se prezenta ca un partid politic închegat, capabil să depășească frământările sociale și politice din primii ani postbelici, reușind să domine — cu mici excepții — viața politică și economică a țării.

Un alt partid politic burghez, care ajunge să aibă o pondere importantă în viața politică a fost Partidul Național-Țărănesc (P.N.Ț.), constituit în octombrie 1926 prin unirea Partidului Național Român (din Transilvania) cu Partidul Țărănesc (partid care, la rîndul lui, cuprinsese anterior și alte formații politice mai mici). Reprezentînd interesele unor grupări burgheze slabe economiceste, P.N.Ț. și-a extins influența în rîndul păturilor sociale mijlocii și mici din rîndul țărănimii și al burgheziei legată de materia primă oferită de agricultură.

În aprilie 1920, se înființează Partidul poporului, din fosta Ligă a poporului (constituită cu doi ani mai înainte), care a jucat un rol de anexă a Partidului Liberal. Au apărut sau și-au continuat activitatea și alte partide și grupări politice mai puțin reprezentative, cum au fost Partidul Național-Democrat, Partidul muncii, Partidul democratic al Unirii, Uniunea maghiară, Partidul popular maghiar, Partidul național maghiar, Partidul german ș.a.

Programatic, partidele politice burgheze situate pe poziții radicale, de centru sau centru dreapta, nu se deosebeau în esență, disputele dintre ele fiind determinate, în general, de interese particulare de grup. S-au distins însă două orientări privind dezvoltarea economico-socială a țării

în raport cu capitalul străin : aceea a liberalilor, cunoscută sub lozincă „prin noi înșine“, de restrângere a posibilităților de folosire a investițiilor capitalului străin și întărire a pozițiilor celui românesc, și cea a național-tărăniștilor, „politica porților deschise“ în fața capitalului străin *.

N-au lipsit însă formațiuni politice burgheze de extremă dreaptă care au avut în această perioadă rolul de a capta mica burghezie și a o izola de mișcarea muncitorească revoluționară, precum și un rol diversionist față de această mișcare. Astfel de organizații au fost Garda conștiinței naționale, creată în 1919 care, unindu-se cu o altă grupare de extremă dreaptă, în 1923, ia denumirea de Liga Național-Creștină, iar în 1925 își schimbă titulatura în aceea de Liga Apărării Național-Creștine. Deși nu a constituit prototipul organizației fasciste, Liga a creat climatul prielnic pentru apariția unei organizații care se pronunța împotriva rînduielilor democrat-burgheze, parlamentare, pentru totalitarism în forma de stat și în exercitarea actului guvernării, organizație fascistă-teroristă ce ia ființă în 1927 sub denumirea de Garda de fier, după modelul partidului nazist german ⁹.

La extrema stîngă a vieții politice, în înfruntare principală cu toate celelalte forțe politice, și în mod deosebit cu cele de extremă dreaptă, s-a situat mișcarea muncitorească și țărănească reprezentată pe plan politic de Partidul Comunist Român, Federația Partidelor Socialiste, alcătuită în 1922 și transformată în Partidul Social-Democrat din România, Partidul Socialist al Muncitorilor din România, dizident din P.S.D. (în iunie 1928), de Blocul Muncitoresc-Țărănesc, constituit în octombrie 1925. Pe plan profesional, mișcarea a fost reprezentată de Consiliul general sindical devenit, din 1926, Confederația Generală a Muncii și Consiliul General al Sindicatelor Unitate, creat în toamna anului 1923.

Tensiunea vieții politice și înrăutățirea situației economice către sfîrșitul anului 1928, neputința guvernelor liberale, care s-au aflat la conducerea țării timp de un deceniu, de a obține noi credite externe, ca urmare a politicii „prin noi înșine“, aduce la conducerea țării un guvern național țărănist, agreat de cercurile financiare occidentale pentru politica „porților deschise“.

Evoluind pe plan intern în cadrul democrației parlamentare burgheze, puterea de stat s-a caracterizat însă prin îngrădirea treptată a exercitării de către mase a drepturilor și libertăților civice acordate de Constituție, prin măsuri represive împotriva mișcărilor muncitorești și țărănești. În ceea ce privește politica externă, aceasta a fost determinată de dorința cercurilor politice de a menține hotarele țării consfințite la 1 decembrie 1918. Împărțîșind punctul de vedere că statele mijlocii și mici pot să aducă o contribuție importantă la opera de pace și securitate, diplomația română s-a angajat în această acțiune, înțelegînd să colaboreze cu marile puteri pe baza unei depline egalități și cu respectarea reciprocă a integrității teritoriale și a suveranității naționale.

Situația internațională a României a fost însă afectată de faptul că se afla la interferența intereselor marilor puteri, obiect de tîrguială și țintă a acelor forțe care militau pentru o politică de revizuire a statu-quo-ului

* Vezi : „Confruntări în gîndirea economică privind evoluția economiei românești“, în „Progresul economic...“, p. 197—215.

⁹ Vezi în detaliu, Gh. Zaharia, M. Fătu, 1940 — *România*, în „Anale de istorie“, nr. 6/1979, p. 164—167.

teritorial postbelic ; de faptul că marile puteri antirevizioniste și-au menținut cuvântul decisiv în privința organizării păcii și n-au respectat întotdeauna interesele țărilor mijlocii și mici, n-au ținut seama de faptul că acestea dispuneau de un potențial apreciabil ca și de dispoziția principalilor lor forțe sociale și politice de a le fi aliate fidele, în condițiile unei depline independențe și egalități.

Toate acestea au determinat cercurile guvernante românești să adopte o politică externă cu aspecte contradictorii.

În cadrul general al relațiilor internaționale, marea majoritate a burgheziei și a partidelor ei politice s-a orientat spre înțelegeri care să asigure conservarea statu-quo-ului teritorial postbelic, înțelegeri garantate de Liga Națiunilor, de Franța și Marea Britanie. Excepție de la această orientare generală făceau unele grupări restrânse reprezentate de formații politice de extremă dreaptă, care vedeau garanția statu-quo-ului într-o politică de alianțe pe baze mai rigide, antipopulare și antidemocratice ¹⁰.

Pentru realizarea obiectivului fundamental al politicii externe : *consolidarea statului național unitar*, România a promovat o politică de cooperare internațională bazată pe egalitate și respectul reciproc al independenței și integrității teritoriale, a susținut orice inițiativă menită să excludă războiul și amenințarea cu forța în relațiile interstatuale. Angrenată într-un amplu proces de reconstrucție, ea a militat în mod constant pentru consolidarea păcii postbelice, pentru realizarea securității colective și a dezarmării.

Teama de refacerea potențialului economic și militar al țărilor învinse ce ar fi atras după sine o nouă reglementare teritorială în centrul și sud-estul Europei, cu consecințe și pentru integritatea teritorială a României, a determinat cercurile conducătoare de la București să se orienteze spre o politică de colaborare pe multiple planuri, în primul rând cu acele state interesate, ca și România, în folosirea tuturor mijloacelor pașnice împotriva politicii de revizuire teritoriale și pentru apărarea hotărâtă a ordinii politice postbelice ¹¹.

Concomitent cu aderarea la pactul Ligii Națiunilor, România a militat — date fiind divergențele dintre marile puteri, interesele lor contradictorii, de multe ori opuse intereselor statelor mijlocii și mici — pentru realizarea unui sistem de alianțe bilaterale și multilaterale, atât pe plan european, cât și regional. Pe această linie se înscrie înțelegerea în trei, realizată în urma unor tratate bilaterale care au pus bazele *Micii Înțelegeri*. Convențiile de alianță defensivă, încheiate pe baza principiilor Ligii Națiunilor, între România, Cehoslovacia și Iugoslavia la 23 aprilie și respectiv 7 iunie 1921, aveau în vedere ajutorul reciproc în caz de agresiune neprovocată ce ar pune în primejdie statu-quo-ul teritorial confirmat prin tratatele de pace de la Trianon și Neuilly-sur-Seine ¹².

În primii ani ai activității sale, Mica Înțelegere și-a circumscris activitatea în cadrul unui program cu caracter esențialmente politic ce preve-

¹⁰ Vezi Mihail Sturza, *România și sfârșitul Europei*, Editura Dacia, Rio de Janeiro — Madrid, 1966, p. 25.

¹¹ cf. Lt. col. Gedö Agnes și Lt. col. Toth Sandor, în culegerea *Armia na mira i progresa*, Voenno izdatelstvo, Sofia, 1978, p. 184.

¹² Société de Nations, *Recueil des Traités et des Engagements internationaux enregistrés par la Secrétariat de la Société des Nations*, Imprimeries réunies S.A., Lausanne, f.a., vol. VI, 1921, p. 216—218 și 258—260.

dea apropierea de toți vecinii și întreținerea cu aceștia a unor relații de colaborare și bună vecinătate, respingerea și anihilarea oricăror tentative ale cercurilor revanșarde agresive din Ungaria și Austria de a reconstitui, într-o nouă formulă, vechea și anacronica monarhie dualistă sau de a eluda prevederile tratatelor de pace, mai ales cele referitoare la dezarmare.

Fie pe cont propriu, fie în colaborare cu aliatele sale din Mica Înțelegere, România a întreprins acțiuni diplomatice directe sau în cadrul Societății Națiunilor, pentru a stabili relații de bună vecinătate cu Uniunea Sovietică, Ungaria și Bulgaria¹³. Împreună cu Cehoslovacia și Iugoslavia, România a sprijinit Ungaria la Societatea Națiunilor în obținerea unui împrumut pentru depășirea greutăților economice cu care era confruntată, cu condiția ca acest împrumut să nu fie folosit pentru înarmare și propagandă iredentistă; ea a încercat să stabilească cu Ungaria acorduri și înțelegeri economice care să creeze între ele o atmosferă de destindere și conlucrare. Guvernul de la București a acționat, de asemenea, pentru normalizarea relațiilor cu Bulgaria. În urma întrevederii de la Geneva, din vara lui 1922, dintre Ion I.C. Brătianu și premierul bulgar Aleksandăr Stamboliiski, acesta din urmă s-a arătat dispus să se ajungă la o înțelegere.¹⁴

Pe aceeași linie politică de bună vecinătate, guvernul român s-a declarat în stare de neutralitate „față de evenimentele interne din Rusia și față de ostilitățile dintre Rusia și cele ale statelor limitrofe” și a dispus internarea formațiunilor alb-gardiste refugiate pe teritoriul României. În pofida limitelor de clasă și a concepțiilor politice anticomuniste, a faptului că s-a permis tranzitul de trupe și arme ale unor puteri imperialiste intervenționiste contra statului sovietic, România a respins propunerile marilor puteri occidentale de a sprijini acțiunea antisovietică a reacțiunii poloneze și a manifestat tendințe de a stabili raporturi de bună vecinătate, răspunzând propunerilor sovietice în acest sens. Tratatative româno-sovietice cu posibilități de succes în rezolvarea diferendelor existente între cele două state au avut loc în 1920, la Copenhaga, și în 1921, la Varșovia; dar, așa cum apreciază un document din 1937, de analiză retrospectivă, al Ministerului Afacerilor Străine, guvernul de atunci „n-a înțeles a duce acele tratative la bun sfârșit, pe de o parte din cauza intervenției guvernului francez, pe de altă parte, din cauza impresiunii că regimul sovietic era precar..., în sfârșit și din teama că reluarea relațiilor cu Sovietele va intensifica primejdia comunistă internă”¹⁵.

Analizînd, în februarie 1921, situația internațională a Rusiei Sovietice, V. I. Lenin aprecia că „dacă România nu s-a hotărît să pornească război într-un moment favorabil pentru ea, apoi acum, după ce la noi a fost complet lichidat frontul Vranghel, e și mai puțin probabil ca ea să se încumete să facă acest pas...”¹⁶.

Numeroase personalități politice burgheze cu vederi democratice s-au pronunțat pentru restabilirea relațiilor diplomatice ale României cu Uniu-

¹³ *Arhiva Istorică Centrală* (în continuare: A.I.C.), fond Casa regală, dos. nr. 2/. 1924, f. 3.

¹⁴ *Biblioteca Centrală de Stat* (în continuare: B.C.S.), fond St. George, dos. nr. 15, pachet CCCLXVIII, f. 426 și 408.

¹⁵ *Arhiva Comitetului Central al Partidului Comunist Român* (în continuare: A.C.C.P.C.R.), colecția nr. 103, unitatea de păstrare nr. 16, fila 94.

¹⁶ V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 42, Editura politică, București, 1966, p. 327—328.

nea Sovietică. Au fost căutate, în acest scop, prilejuri favorabile, cum au fost Conferința de la Geneva, din 1922, de la Lausanne, din 1923, tratativele din 1924 (Viena) și din 1932.

Referindu-se la bazele relațiilor prietenești româno-sovietice, marele diplomat român Nicolae Titulescu spunea, în 1924 : „Eu sînt unul din cei ce consideră că amicitia ruso-română, supusă la încercări de veacuri, trebuie să supraviețuiască oricare ar fi controversile momentului. Dar, pentru a atinge acest scop înalt, care corespunde atît intereselor ruso-române, cît și marilor interese ale păcii mondiale, trebuie să ne ferim a jigni sentimentele profunde ale unuia sau altuia din aceste două popoare”.¹⁷

Totuși, situațiile contradictorii care au continuat să se producă, taționările în vederea restituirii tezaurului României trimis în 1916 la Moscova, pentru a fi pus la adăpost de ocupația Puterilor Centrale, ca și nerecunoașterea de către U.R.S.S. a actului plebiscitar din 27 martie 1918, au blocat încercările întreprinse. Toate acestea, precum și încheierea (în aprilie 1922), la Rapallo, a Tratatului de prietenie și neutralitate sovieto-german, au creat o stare de neliniște în rîndul cercurilor guvernante românești, îndeosebi după ce în unele ziare din Austria și Anglia au apărut știri cu privire la parafarea, cu același prilej, și a unei Convenții militare, în care erau amintite înțelegeri similare anterioare¹⁸.

În acest climat, în urma tratatelor purtate la București, Paris și Londra, în martie 1921 s-a semnat la București „Convenția de alianță defensivă între Regatul României și Republica Poloniei” și „Convenția militară între România și Polonia”, ratificate la 25 iulie 1922 și reînnoite în 1926 și 1931¹⁹. Spiritul diplomației românești era exprimat îndeosebi în clauza secretă, introdusă de Take Ionescu, prin care se stabilea că, pînă la ratificarea Tratatului sovieto-polon de la Riga, care urma să reglementeze frontierele estice ale Poloniei, România își rezervă dreptul „de a aprecia dacă poate sau nu interveni în cazul unui atac neprovocat asupra Poloniei”²⁰.

Totodată, pentru a evita încălcarea suveranității statului și atragerea României într-o aventură agresivă de unele cercuri politice și militare din străinătate, în Constituția din martie 1923, la titlul cinci, „Despre puterea armată”, s-a înscris, în articolul 123, că „Nici o trupă armată străină nu poate fi admisă în serviciul statului, nici nu poate intra sau trece pe teritoriul României, decît în puterea unei anume legi”. Aceleași idei au fost exprimate și în 1926, în protocolul anexă la Tratatul franco-român în care se definea din nou politica față de U.R.S.S. : „România, a cărei singură grijă este a urmări dezvoltarea sa internă..., cu privire la angajamentul permanent față de Rusia... interpretează zisul angajament ca o obligație de a nu ataca Rusia cu trupele sale regulate și, bine înțeles, de a nu tolera formațiuni pe teritoriul ei de trupe neregulate de atac contra Rusiei”²¹.

Concomitent, diplomația română a acționat pentru stabilirea unui climat de pace și bună înțelegere în Balcani, contribuind la aplanarea con-

¹⁷ „Adevărul” din 23 noiembrie 1924.

¹⁸ *Arhiva Ministerului Afacerilor Externe* (în continuare : A.M.A.E.), fond dosare speciale, vol. 27/10, Raport 1050, Viena, 25 aprilie 1922.

¹⁹ *Ibid.*, fond C. 11, Polonia, dosar nr. 47, și fond C. 100, Relații româno-polone, dosar nr. 120.

²⁰ *Ibid.*, fond 71 Polonia, dosar nr. 62, telegrama nr. 231, din ianuarie 1926, și referatul lui Scarlat Grigoriu.

²¹ *Ibid.*, fond 71 România, dosar 1, fila 17 (Citat după D. Tuțu, *Aspecte ale politicii externe a României în anii 1919—1933*, în „Acta Musei Napocensis”, X, 1973, p. 355).

flictului armat dintre Turcia și Grecia din anii 1920—1922, încheiat prin armistițiul de la Mudanya, precum și în problema reglementării navigației prin Bosfor și Dardanele, discutată la Conferința de la Lausanne (noiembrie 1922 — iulie 1923). Numeroase contacte și schimburi de vederi au avut loc, mai ales în anii 1924—1926, cu guvernele de la Atena și Belgrad, cînd — pentru prima dată — a apărut public ideea unei înțelegeri balcanice²².

În timpul convorbirilor din 1925, un loc aparte și constant l-a ocupat ideea unei înțelegeri între România, Iugoslavia, Grecia, Albania și Bulgaria²³, realizată în spirit locarnian. Guvernele român și turc admiteau această variantă dar excludeau orice fel de hegemonism al marilor puteri²⁴.

În speranța temperării politicii revizioniste la adresa României, în special din partea cercurilor guvernante ungare și ca o concesie făcută Franței — care, folosindu-se de disensiunile și fricțiunile italo-germane, căuta să atragă de partea sa guvernul de la Roma — în septembrie 1926 România a încheiat un pact de prietenie cu Italia. Ca și tratatul de prietenie cu Franța, pactul din Italia prevedea la art. 1 „angajamentul reciproc al părților contractante de a-și acorda sprijin mutual și colaborare cordială în menținerea ordinii internaționale, precum și în respectarea și executarea obligațiilor stipulate în tratatele ale căror semnatare sînt”²⁵. Art. 3, prevedea „ajutor politic și diplomatic reciproc” în cazul în care securitatea și interesele uneia din părțile contractante ar fi fost amenințate de atacuri armate din afară.

Încheierea acestui tratat a constituit un succes al diplomației românești în sensul că un stat revizionist, cum era Italia, își asuma angajamentul pentru menținerea și consolidarea ordinii politice și juridice internaționale. Acesta era și motivul pentru care cercurile politice și militare de la Budapesta, angajate ferm, la acea dată, în politica revizionistă italiană, au apreciat acest tratat ca „dureros pentru Ungaria”, deoarece, în mod evident, îi micșora șansele „într-un eventual conflict cu România”²⁶. Dar, tocmai pentru faptul că guvernul italian nu renunțase de fapt la politica sa expansionistă în sud-estul continentului și de revizuire a tratatelor de pace, sprijinind cercurile revizioniste ungare cu privire la tratatul de la Trianon, tratatul româno-italian a rămas în general fără efecte practice.

Condițiile existente între țările balcanice, influențate și de contradicțiile franco-britanice rezultate din pretențiile hegemoniste asupra sud-estului continentului, au produs amînări în realizarea unor acorduri mai cuprinzătoare în Balcani. Au fost realizate doar unele tratate bilaterale limitate, printre care și tratatul de neagresiune și arbitraj dintre România și Grecia, semnat la 23 martie 1928.

Preocupată constant de realizarea unui sistem de angajamente care să apere statu-quo-ul postbelic, România a aderat la pactul Briand-Kellogg, sperînd că va avea posibilitatea să-și apere cu mai mult succes

²²*Ibid.*, fond Înțelegerea Balcanică, vol. 1, telegramele nr. 1946 din 23 decembrie 1924.

²³ *Ibid.*, telegrama nr. 1629, din 21 septembrie 1925, de la Legația română din Constantinopol.

²⁴ Vezi: Cristian Popișteanu, *România și Antanta Balcanică*, Editura politică, București, 1968, p. 73—74.

²⁵ A.I.C., fond Casa regală, dos. nr. 109/1926, f. 60—63 (Pactul de prietenie și colaborare cordială între România și Italia, 16 septembrie 1926).

²⁶ „Magyarország”, 18 septembrie 1926.

integritatea, independența și suveranitatea națională. La 27 ianuarie 1929, Parlamentul român a ratificat tratatul ; la 9 februarie 1929 reprezentantul României a semnat la Moscova, împreună cu Polonia, Estonia și Letonia, protocolul pentru punerea imediată în vigoare a pactului.

Partidele și personalitățile politice democratice, opinia publică din România au acordat Pactului și Protocolului de la Moscova o însemnătate deosebită, apreciindu-le ca evenimente de importanță mondială „în lupta dusă pentru stabilirea păcii între popoarele civilizate”²⁷. Cercurile burgheze lucide, care au dominat mult timp politica externă românească, au considerat protocolul de la Moscova ca deschițător al căilor spre stabilirea unor relații de bună vecinătate cu Uniunea Sovietică, climat ce trebuia să fie întărit printr-un pact de neagresiune — pentru care militau — în spiritul stabilității și păcii în Estul și Sud-Estul continentului european.

★

Îmbunătățirea situației țării fusese de scurtă durată. Criza economică mondială s-a manifestat cu deosebită acuitate în România într-o serie de sectoare. Scăderea cu aproximativ 60 la sută a prețului la principalele produse de export ale României (cereale, lemn, petrol) a dus la o bruscă diminuare a venitului național total, care n-a putut fi contrabalansată decât prin sporirea fiscalității, cu efectul ei imediat, înrăutățirea situației economice a populației. În 1933, venitul național a scăzut cu 52,2 la sută față de cel al anului 1927²⁸. În aceeași perioadă, datoria publică a statului român a înregistrat creșteri de la an la an, ajungând, în 1931, la un indice de 152% față de 1928²⁹. Producția industrială scăzuse din punct de vedere valoric la 57,7% la jumătatea anului 1932, după care au apărut și semnele unei înviorări³⁰. Diminuarea producției industriale, stagnarea afacerilor comerciale au avut ca efect reducerea volumului mărfurilor transportate pe calea ferată de la 23 milioane tone în 1928, la 20,7 milioane tone în 1933, iar traficul de pasageri, de la 40,6 milioane călători, la 27 milioane în aceeași perioadă³¹.

În general, în anii crizei s-a accelerat ruina întreprinderilor mici și mijlocii, paralel cu centralizarea capitalurilor, unirea întreprinderilor cu forță economică mai mare în carteluri și sindicate. Falimentul citorva bănci mari, a zeci de bănci mijlocii și a sute de bănci mici a sporit panica financiară și a făcut simțită lipsa de numerar, depunerile spre fructificare au scăzut de la 35,1 miliarde lei în 1930, la 17,4 miliarde lei în 1931, iar conturile curente creditoare au scăzut de la 18,2 miliarde, la 12,8 miliarde, înregistrând scăderi încă și mai mari în 1932³².

Predominantă în ansamblul economiei, agricultura a fost puternic lovită, criza industriei și finanțelor mergând mână în mână cu criza agrară. Deși cantitativ producția agricolă crescuse, valoarea ei a scăzut de la 88,5 miliarde lei în 1929, la 39,2 miliarde lei în 1933, ceea ce a avut ca rezultat

²⁷ Vezi *Dezbaterile Adunării Deputaților*, ședința din 14 februarie 1929, p. 1028.

²⁸ Victor Slăvescu, *La situation economique de la Roumanie et la capacité de paiement*, Imprimeria Centrală, București, 1934, p. 60.

²⁹ *Ibid.*, p. 71.

³⁰ 1933. *Luptele revoluționare ale muncitorilor ceferiști și petroliști*, Editura politică, București, 1971, p. 13—15.

³¹ G. D. Cioriceanu, *România sub repercusiunile crizei economice mondiale*, București, 1938, p. 14 ; *Anuarul statistic al României pe 1937 și 1938*, p. 512.

³² *Contribuții la istoria capitalului străin în România*, Editura Academiei R.P.R., București, 1960, p. 191.

că pentru 118 000 vagoane de cereale exportate în 1930 România a realizat aproximativ aceeași sumă ca în 1928, când exportase numai 47 000 de vagoane de cereale³³. Cum o mare parte dintre țărani aveau în general venituri reduse, cauzate de lipsa sau insuficiența pământului, aproape 80% din populația țării dispunea de o slabă putere de cumpărare. O prăbușire generală de 55,1% a prețurilor produselor agricole s-a produs în 1933, în raport cu cele din 1929, determinând deschiderea și mai mare a foarfecelui prețurilor produselor industriale în dezavantajul celor agricole.³⁴ Pentru a cumpăra aceeași cantitate de produse industriale, țăranii erau obligați să vândă o cantitate mai mult decât dublă de produse agricole, în raport cu anul 1929.

O greutate și mai mare pentru țăranii o constituiau datoriile care ajunseseră în 1932, pentru țăranii cu pământ puțin, în medie la 6 600 lei per hectar, cu dobânzi variind între 20% și 60% pe an.³⁵ La aceasta a contribuit și procesul de diferențiere accelerat prin Legea circulației bunurilor agricole, adoptată în 1929 de guvernul național-țărănesc, prin care se anula restricția vinderii terenurilor obținute de micii proprietari prin reforma agrară din 1921, permițând acapararea de către bănci, cămătari, țărani înstăriți a acestor terenuri.

Adâncirea crizei economice a contribuit, de asemenea, la mărirea disproporției între prețurile produselor importate și cele ale produselor exportate, afectând astfel atât comerțul exterior cât și pe cel interior; dacă pentru o tonă de produse importate se exportau în 1929, 6,6 tone de produse, în 1932 se exportau 14,8 tone.³⁶

Clasa muncitoare a resimțit cel mai puternic dificultățile crizei. Șomajul a luat proporții de masă, numărul șomerilor totali și parțiali cifrându-se, în 1932, la mai mult de 300 000. La această cifră mai trebuiau adăugate zecile de mii de șomeri parțiali din agricultură precum și șomerii intelectuali. Numeroși învățători și profesori de liceu, medici și alți intelectuali erau lipsiți de posibilitatea de a-și exercita profesia și de mijloacele normale de existență. După datele statistice din acel timp, circa 32 la sută din intelectualii cu studii superioare erau șomeri.

Statisticile oficiale arată că în anii 1929—1932 indicele general al salariului nominal s-a diminuat cu aproape 37%, în unele ramuri — ca de exemplu în transporturi și agricultură — procentul fiind și mai mare.

Este evident că efectele crizei au ascuțit contradicțiile sociale. Împotriva politicii antipopulare s-au ridicat muncitorimea, țărănimea muncitoare și categorii din rîndul miciei burghezii. După cifrele evident incomplete, publicate în *Anuarul statistic al României. 1939 și 1940*, în anii 1929—1932 s-au produs 377 greve care au afectat 1054 întreprinderi, cu o pierdere de aproape 850 000 zile de lucru, circa 850 conflicte latente în mai mult de 4000 de întreprinderi.

Pentru a evita eventualele mișcări țărănești și unirea acestora cu acțiunile proletariatului, guvernul întreprinsese încă din 1931 unele măsuri menite a ușura greutățile financiare care împovărau pe țăranii. În

³³ *Anuarul statistic al României pe 1939 și 1940*, p. 403; vezi și N. P. Arcadian, *Industrializarea României*, București, 1936, Ed. a II-a, p. 216.

³⁴ V. Madgearu, *Evoluția economiei românești după primul război mondial*, București, 1940, p. 80.

³⁵ Virgil Potîrcă, *Criza economică și agricultura noastră*, Memoriu adresat Adunării generale a Uniunii Camerelor de agricultură, București, p. 13.

³⁶ *Anuarul statistic al României. 1939—1940*, p. 575, vezi și N. P. Arcadian, *Op. cit.*, p. 194.

aprilie 1932, a fost adoptată o lege privind conversiunea datoriilor agricole, abolită însă în octombrie același an. Problema a fost pusă din nou la ordinea zilei după câteva luni, sub influența exercitată asupra țărânimii de acțiunile greviste ale muncitorilor care atinseseră apogeul la începutul anului 1933.

În ianuarie 1933, guvernul a semnat așa-numitul „Acord de la Geneva“, sub egida Ligii Națiunilor, prin care marile bănci internaționale urmăreau să-și asigure recuperarea creditelor acordate. Acordul prevedea „perfecționarea“ aparatului fiscal și a metodelor de încasare a impozitelor de la populație, ca și „restabilirea“ echilibrului bugetar prin reducerea salariilor și suspendarea temporară a plății unor categorii de muncitori și funcționari publici, reducerea cu 30% a numărului de muncitori și funcționari publici, mărirea taxelor de consumație ș.a. În plus, acordul prevedea supravegherea principalelor domenii ale activității financiare și economice de controlori străini, ceea ce însemna subordonarea și mai mult a țării monopolurilor occidentale, afectând astfel puternic independența și suveranitatea României.

Guvernul a decis să realizeze măsurile respective la începutul anului 1933, anunțând aplicarea unei noi reduceri de 10—12,5% a salariilor muncitorilor din întreprinderile de stat și funcționarilor publici, în condițiile când acestea erau deja la limita minimă, precum și concedierea unui mare număr de salariați.

Noile măsuri au fost întâmpinate cu o ripostă drastică din partea muncitorilor petroliști și feroviarilor. Grevele lor din lunile ianuarie-februarie 1933, sprijinite larg de alte categorii de salariați, au constituit prima ridicare energică la luptă a clasei muncitoare din Europa după instaurarea dictaturii naziste în Germania ; ea a evidențiat rolul hotărât al clasei muncitoare în apărarea suveranității și independenței naționale a României.

Deși acțiunile muncitorilor au fost reprimare sângeros, ele și-au atins scopul : guvernul național-țărănesc a fost nevoit să atenueze măsurile financiare care sufocau masele ; a revizuit obligațiile față de creditorii străini, aceștia din urmă fiind nevoiți să-și retragă controlorii. În cele din urmă, guvernul a părăsit conducerea țării, fiind succedat de un guvern liberal. Acesta avea să adopte, în aprilie 1934, mult discutata „Lege pentru lichidarea datoriilor agricole și urbane“, acordând în general o reducere de 50% a datoriilor debitorilor agricoli ; statul își asuma o parte din aceste datorii, restul fiind eşalonate în 17 ani, cu dobândă de 3% pe an.

★

În anii următori crizei, economia românească a cunoscut o conjunctură favorabilă, valoarea producției atingând în 1936 o creștere de aproape 51 miliarde, 334 milioane lei (cu 68% mai mare) față de 1933, când fusese de aproape 35 miliarde. Industria se dezvoltă într-un ritm mai alert, sporul indicelui fizic industrial ajunge în 1938 la 32% față de 1929, superior celui din Franța, Marea Britanie și S.U.A., datorită unor cauze și împrejurări specifice. Producția mijloacelor de producție a crescut de la 100 în 1927, la 108 în 1928 și 156,6 în 1938 ; producția bunurilor de consum în același interval sporește de la 100, la 114,2 și 137. Capitalul investit sporește cu peste 2 miliarde 676 milioane lei (de la peste 39 miliarde 821 milioane în 1933) ; capitalul fix crește de la 39,8 miliarde lei în 1928, la 50,1 miliarde în 1938, iar forța motrice de la 472 mii H.P., la 747 de mii H.P. Accentuarea dezvoltării industriei naționale se reflectă și în creșterea ponderii importului de materii prime și semifabricate de la 38,2% în 1929, la 52%

în 1937, în dauna importului fabricatelor finite, care scade în același interval de la 61,8%, la 48,1%³⁷. Numărul muncitorilor angajați în fabrici crește cu 16.157 (de la 260 934 în 1933); în 1938 numărul lor a fost de peste 400 000, restul pînă la 800 000 muncitori totali fiind ocupați în ateliere meșteșugărești și întreprinderi mici.

S-a accentuat procesul de concentrare și centralizare a capitalului și a producției, de formare a monopolurilor care încep să joace un rol dominant în viața economică și politică a țării. Concentrarea și centralizarea capitalului este ilustrată de asemenea și de scăderea la aproape jumătate a numărului băncilor, de creștere a participației a cinci mari bănci * în activul tuturor celorlalte de la 26,8% în 1934, la 52,8% în 1938, marcînd o accentuată formare a capitalului financiar. În 1937, din totalul de 2995 societăți anonime pe acțiuni, cu un capital de aproape 47 miliarde lei, 88 (2,9%), cu capital de peste 100 milioane lei, dețineau peste 26 miliarde, 790 milioane lei (57%); din totalul societăților anonime, 1145 erau industriale, aparținîndu-le peste 33 miliarde, 772 milioane lei, din care 68 (5,9%) dispuneau de peste 22 miliarde, 968 milioane lei (67,8%); 0,44% societăți industriale cu capital de peste 100 milioane dețineau 48,8 din capitalul total al societăților pe acțiuni.

În disputa dintre capitalul românesc și capitalul străin, primul reputează un mare succes în 1937, depășindu-l pe cel de-al doilea cu 7,1%³⁸. Cucerirea pieței interne, prin mijloacele proprii ale producției românești și în concurență cu produsele similare străine, ar fi fost de la început o bătălie pierdută fără o permanentă și puternică protecție vamală, luînd în unele direcții un caracter prohibitiv. Grupările burgheze interesate în industria grea, metalurgică, chimică, construcții feroviare, drumuri ș.a. luptau pentru emanciparea completă de sub tutela capitalului străin.

În agricultură a avut loc o sporire cu 551 mii ha a suprafețelor cultivate cu păioase și porumb; dar din cauza slabei înzestrări tehnice, producția medie la hectar a rămas în general aceeași, față de 1933, cheltuielile ridicate și productivitatea scăzută.

În ceea ce privește structura proprietății, după datele recensămîntului din 1941, considerate de economiști ca apropiate de situația din 1938, prezenta următorul tablou: 58,4% proprietăți, posedînd pînă la 3 ha pămînt, dețineau 17,2% din suprafața totală agricolă a gospodăriilor individuale; 35,3% proprietăți, între 3—10 ha, dețineau 42,1%; 5,9% cu 10—50 ha dețineau 21,4% iar 0,4%, posedînd de la 50 ha în sus, dețineau 18,3% din suprafața amintită. Rezultă că în timp ce majoritatea gospodăriilor țărănești (58,4%), reprezentînd circa 5 milioane suflete, dețineau doar 17% din suprafața agricolă, 6,3% gospodării capitalisto-moșierești dețineau aproape 40%, ceea ce ilustrează desfășurarea procesului de pauperizare a majorității țărănimii și de întărire a elementelor capitaliste la sate. La aceasta contribuia și impozitul invers proporțional asupra proprietății funciare, scumpirea relativă a mărfurilor industriale și menținerea unui mare decalaj între prețurile acestora și ale produselor agricole.

³⁷ Vezi pe larg: Victor Axenciuc, „Unele caracteristici economico-sociale ale evoluției industriale a României în deceniul al patrulea”, în „Revista de istorie”, tom. 33, nr. 3, martie 1980, p. 490—498 și 503.

* Banca românească, Banca de credit român, Banca Comercială Română, Societatea Bancară Română, Banca comercială italo-română.

³⁸ Roman Moldovan, *Formarea și mișcarea capitalurilor în România în perioada 1925—1938*, pag. 47—49.

Asupra evoluției României, a politicii ei interne și externe își pun tot mai mult amprenta deplasările în raportul de forțe pe plan internațional.

Ascensiunea la putere a hitlerismului în Germania (30 ianuarie 1933) a dat naștere în centrul Europei unui focar de război și mai periculos decît cel din Asia, creat în octombrie 1931, prin atacul Japoniei asupra Chinei. Punînd la baza politicii sale teoriile geo-politice și rasiste, partidul nazist german încerca să motiveze crimele și acțiunile sale agresive prin așa-zisa „neconcordanță a granițelor Germaniei cu spațiul care-i era necesar“.

Supranumită de naziști „poarta către Orient“, România constituia unul dintre obiectivele importante în planurile agresive ale Germaniei, obiect de tirguală între marile puteri, țintă a politicii de revizuire teritoriale din partea unor vecini ai săi. Hitleriștii au speculat anticomunismul și teama burgheziei românești de vecinătatea cu Uniunea Sovietică, situația precară a relațiilor economice externe ale României, au folosit întregul arsenal de mijloace, pînă la presiuni brutale, în scopul includerii ei în „spațiul vital german“.

Un rol însemnat în penetrația Germaniei în țara noastră l-a avut cunoscuta coloană a cincea. Devenită agentură a Germaniei naziste și susținută din punct de vedere moral și material de aceasta, „Garda de fier“ — organizație teroristă de tip fascist — cerea în mod deschis legarea soartei României de cea a Germaniei. Totodată, cu sprijinul fățiș al guvernului de la Berlin, naziștii germani din România desfășurau o propagandă asiduă pentru promovarea ideologiei naziste și a intereselor celui de al III-lea Reich.

Masele populare, grupări democratice, patriotice și antifasciste, oameni politici realiști din rîndul burgheziei, au luat atitudine împotriva nazismului și au căutat să influențeze guvernul spre o politică externă de adîncire a colaborării cu statele vecine, de întărire a securității țării. Explicînd ce pericol grav reprezenta pentru România revizuirea tratatelor de pace și atitudinea concesivă a marilor puteri occidentale față de guvernele care promovau această politică, N. Titulescu, adversar hotărît al fascismului și politicii de revizuire a tratatelor de pace, spunea : „Revizuirea nu este pentru România numai amputarea moșiei strămoșești. Revizuirea este amputarea atribuțiilor istorice ale neamului nostru tocmai în clipa în care el și-a desăvîrșit unitatea. Din nedreptățile istorice suferite de poporul nostru, unii care au fost feriți de ele, voiesc să deducă privilegii pentru țara lor. Noi nu revendicăm ranguri aristocratice în viața internațională ; în schimb nu vom renunța niciodată la egalitatea cu ceilalți, așa de greu cîștigată“³⁹.

În fața pericolului de a fi lăsate pradă vechilor agresori pentru interesele marilor puteri imperialiste, statele Micii Înțelegeri au trecut la reorganizarea acestei organizații defensive regionale. Mica Înțelegere a fost transformată, în februarie 1933, într-un organism internațional unificat, cu un organ director — Consiliul permanent — format din miniștrii de externe ai țărilor componente.

Pe linia opunerii față de tendințele de revizuire teritoriale și în scopul întăririi alianțelor cu sud-estul Europei, diplomația românească a întreprins o serie de acțiuni. Din inițiativa guvernului român, la 25 martie 1935, Consiliul permanent al Micii Înțelegeri, întrunit la Geneva, a protestat energic în numele guvernelor respective, cerînd să se renunțe la încheierea acordului cvadripartit propus de Mussolini. În hotărîrea adoptată și în-

intată Societății Națiunilor se arată că „o politică revizionistă, provocând în mod necesar reacțiuni energice, nu este de natură a liniști spiritele națiunilor și a întări sentimentul de încredere... De aceea, statele Micii Înțelegeri consideră ca esențial să concentreze eforturile lor comune numai în vederea acelor lucrări care pot asigura pacea și securitatea lumii“⁴⁰.

În aceste împrejurări, statele Micii Înțelegeri au semnat cu U.R.S.S., la Londra (3—5 iulie 1933) convențiile pentru definirea agresorului și teritoriului, acțiune diplomatică unitară, menită să constituie un pas însemnat pe linia organizării securității colective și apărării păcii.

În același timp, guvernele țărilor din sud-estul Europei, interesate în menținerea statu-quo-ului postbelic, au purtat tratative pentru crearea unei noi organizații regionale, care, prin eforturi comune, să apere securitatea și integritatea lor teritorială. Rezultatele acestor tratative au fost concretizate prin parafarea, la 4 februarie 1934, la Belgrad, a Pactului balcanic de către Turcia, Grecia, Iugoslavia și România și prin semnarea, la 9 februarie, la Atena, a actului de constituire a Înțelegerii Balcanice⁴¹. Totodată, conform recomandărilor Conferinței șefilor guvernelor Micii Înțelegeri (București, aprilie 1934), ca, „în vederea îmbunătățirii relațiilor româno-sovietice și garanțiilor prevăzute în Înțelegerea Balcanică“, să se treacă la efectuarea unor reduceri a contingentelor României, la frontiera cu Uniunea Sovietică, și ale Iugoslaviei, la fruntariile cu Bulgaria, contingente care urmau să fie folosite pentru apărarea contra unei agresiuni din partea Ungariei și a aliaților ei prezumtivi⁴². Marele Stat Major al armatei române a redus la jumătate numărul diviziilor de la frontiera de est⁴³. În scurt timp România a stabilit relații diplomatice cu Uniunea Sovietică; la 9 iunie 1934, a avut loc la Geneva schimbul de instrumente diplomatice pentru recunoașterea U.R.S.S. de către România și Cehoslovacia.

Ținând seama de dorința opiniei publice democratice de a se îmbunătăți relațiile cu Uniunea Sovietică, sub influența faptului că în iulie 1935 se încheiaseră tratatele de asistență mutuală franco-sovietic și sovieto-cehoslovac, guvernul român a adoptat hotărîrea de a imputernici pe ministrul de externe să facă demersuri în scopul încheierii unui tratat similar româno-sovietic⁴⁴. În același an, România, împreună cu celelalte state din Mica Înțelegere și Înțelegerea Balcanică, a aderat la pactul de neagresiune și conciliere de la Rio de Janeiro.

⁴⁰ A.M.A.E., fond Mica Înțelegere, dosar nr. 52, nenumerotat.

⁴¹ *Ibid.*, fond Înțelegerea Balcanică, dosar 15, nenumerotat.

⁴² *Documents on German Foreign Policy, 1918—1945* (în continuare : D.G.F.P.), Seria C, vol. II, doc. 69.

⁴³ *Arhiva Ministerului Apărării Naționale* (în continuare : A.M.Ap.N.), mapa 69, fila 499.

⁴⁴ A.C.C.P.C.R., fond 103, dosar 8 083, *Memoriul lui N. Titulescu către regele Carol al II-lea*, fila 53.

Concomitent, cercurile guvernante românești preconizau tratative și cu Germania, al căror scop a fost definit de N. Titulescu în 1935, spunînd : „Dacă, eventual, am încheia un pact de asistență mutuală cu Sovietele, sîntem dispuși să încheiem unul identic și cu Germania cu condiția ca ea, la rîndul ei, să ne garanteze integritatea teritorială a noastră și a țărilor aliate nouă“ (A.M.A.E., fond 71/Germania, 1933—1935, f. 238, Telegrama lui N. Titulescu din 27 iulie 1935 către Legația română din Berlin).

Încordarea situației internaționale din 1936, provocată de actele agresive ale Germaniei și Italiei, faptul că Ungaria lua măsuri pe linia creșterii potențialului ei militar au sporit îngrijorarea cercurilor politice și militare guvernamentale românești care apreciau că aceste fapte aveau „pentru situația militară din Europa centrală și de răsărit, o importanță covârșitoare“, că au „readus pe primul plan posibilitatea unui conflict cu Europa centrală“⁴⁵.

Urmărind să se asigure contra pericolului revizionist fascist, la 14 iulie 1936 guvernul român a reînnoit mandatul lui N. Titulescu pentru încheierea unui pact de asistență mutuală cu U.R.S.S. ; rezoluția adoptată de Consiliul de Miniștri cu acest prilej stabilea măsurile necesare „unei opere de destindere cu Sovietele“. Dezvoltând această idee, rezoluția arăta : „Sîntem inamicii comunismului intern și hotărîți să ne conducem după directive proprii, dar pe tărîmul politicii externe sîntem pentru o înțelegere cu U.R.S.S., aliatul aliaților noștri Franța, Cehoslovacia, Turcia, înțelegere care singură poate da acestor alianțe valoarea lor efectivă, noi neputînd fi în același timp și aliatul Franței și inamicul Rusiei, aliata ei“⁴⁶.

Pe baza rezoluției Consiliului de Miniștri, pe care N. Titulescu a prezentat-o lui M. Litvinov, cei doi miniștri de externe au căzut de acord, în urma tratativelor purtate la Montreaux (Elveția) asupra principiilor cu privire la tratatul de asistență mutuală, consemnîndu-le într-un protocol în patru puncte, la 21 iulie 1936⁴⁷.

După aceasta, Garda de fier, cercurile cele mai reacționare, progermane, potrivnice relațiilor de bună vecinătate cu Uniunea Sovietică, au dezlănțuit — în cor cu național-socialiștii germani, cu alte cercuri reacționare din Polonia și din alte țări — o violentă campanie împotriva politicii externe românești, cu scopul demiterii lui N. Titulescu, exponentul principal al acestei politici. Chiar și unele personalități politice burgheze legate de Franța și Anglia, temîndu-se de o apropiere mai pronunțată de Uniunea Sovietică, reproșau lui N. Titulescu că s-ar fi îndepărtat de la „linia politicii tradiționale“. În aceste împrejurări, regele Carol al II-lea și Gh. Tătărescu l-au înlăturat pe N. Titulescu, la 29 august 1936, din guvern. Odată cu aceasta, tratativele cu guvernul Uniunii Sovietice privind încheierea tratatului de asistență mutuală au fost întrerupte. Influența grupărilor și a personalităților politice românești adversare declarate ale blocului statelor fasciste și care susțineau securitatea colectivă și alianța cu Franța și cu Uniunea Sovietică a început să slăbească, concomitent cu o anumită activizare a cercurilor progermane și fasciste. Îndepărtarea lui N. Titulescu avea să ducă, de asemenea, la slăbirea și mai accentuată a coeziunii interne a Micii Înțelegeri.

Pornind pe calea dezangajării de politica securității colective europene, pe care o abandonaseră în primul rînd marile puteri occidentale, politica externă oficială românească începea să capete un caracter contradictoriu, deși în esență nu se schimbase. Răspunzînd, la 20 martie 1937, întrebărilor puse încă de la 4 decembrie 1936 de guvernul german în legătură cu lărgirea relațiilor româno-germane, guvernul român a arătat că baza acestor relații o constituiau pentru România consecvența și loialitatea

⁴⁵ A.M.Ap.N., mapa 18, fila 12 și mapa 51, fila 411.

⁴⁶ Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. (în continuare : A.I.S.I.S.P.), fond 3, dosar 355, (Rezoluția Consiliului de Miniștri din 14 iulie 1934).

⁴⁷ Ibid, (Protocolul în limba franceză — fotocopie —, parafat de N. Titulescu și M. Litvinov).

sa față de alianțele încheiate anterior, apartenența la Societatea Națiunilor. El făgăduia, totodată, că nu va participa la nici o convenție care să poată fi interpretată ca fiind potrivnică Germaniei, aceasta, la rîndul ei, trebuind să garanteze integritatea frontierelor României.

Problemele majore care se puneau pe plan intern și extern, ruinarea unor grupări burgheze în timpul crizei și întărirea altora, ciocnirile de interese între monopolurile imperialiste pe seama României, au generat un lanț de contradicții în rîndul claselor dominante. Pe lîngă vechile dispute care s-au amplificat, au apărut altele noi și mai ascuțite. Poziția față de situația internă și față de acțiunile antagonice dintre principalele puteri europene pentru menținerea sau atragerea României în sfera lor de influență sau de interese, a dat naștere unui proces de regroupare a forțelor politice ale burgheziei.

În lupta pentru apărarea drepturilor și libertăților democratice, a intereselor naționale ale poporului român, clasa muncitoare a fost principala forță socială, iar Partidul Comunist Român a fost detașamentul politic cel mai înaintat, care a organizat și mobilizat la acțiuni masele populare. O contribuție importantă în această direcție au dat și celelalte partide muncitorești — Partidul Socialist (Popovici), Partidul Socialist-Unitar și Partidul Social-Democrat.

Cît privește partidele politice burgheze acestea se prezentau sub forma unui mozaic de orientări și tendințe diverse, unele din ele chiar opuse. În Partidul Național-Liberal, care dominase viața economică și politică a țării, se conturau distinct cîteva grupări: „bătrînii liberali“, sub conducerea lui Dinu Brătianu, reprezentată pe plan economic-financiar de Banca Națională și Banca Românească; în concurență cu ei, interesați în operații bancare și comerciale, se aflau „tinerii liberali“, în frunte cu Gh. Tătărescu, Victor Iamandi ș.a., grupați în jurul Băncii de Credit Român, gravitînd îndeosebi în sfera producției industriale, de care era legat și regele Carol II ⁴⁸. În sfîrșit, a treia grupare liberală, de dreapta, care se desprinsese din partid încă din 1930, a constituit Partidul Liberal de sub conducerea lui Gheorghe Brătianu ⁴⁹.

În ceea ce privește Partidul Național-Țărănesc, acesta era și mai neomogen decît P.N.L., în interiorul lui manifestîndu-se numeroase disensiuni de grup, unele din ele desprinzîndu-se și constituindu-se în partide separate. Primul grup, desprins în 1932, a alcătuit Partidul radical țărănesc de sub conducerea lui Grigore Iunian, partid în care se distingeau, de asemenea, două aripi, una radicală și alta de centru-dreapta. Un alt grup s-a desprins în 1935, formînd organizația politică de dreapta „Frontul Românesc“, sub conducerea lui Alexandru Vaida-Voevod. Detașarea acestor două grupări nu a adus după sine omogenizarea P.N.Ț., în rîndurile lui — și chiar în conducere — continuînd să se manifeste orientări tactice diferite; un grup de nuanță radicală, în frunte cu dr. Nicolae Lupu, Dem. Dobrescu ș.a.; un altul, de centru, constituit din tinerii național-țărăniști, în frunte cu Armand Călinescu, Mihail Ralea ș.a.; și al treilea, situat la dreapta partidului, în frunte cu Iuliu Maniu, care tolera în partid aceste grupuri manevrîndu-le pe primul plan în partid și în viața politică a țării, după orientarea lor, în funcție de curentul de opinie dominant la un mo-

⁴⁸ Vezi pe larg, Lucrețiu Pătrășcanu, *Sub trei dictaturi*, Editura Forum, București, 1944, p. 18.

⁴⁹ Vezi pe larg, Emilia Sonea, Gavrilă Sonea, *Viața economică și politică a României, 1933—1938*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1978, p. 135—150.

ment dat, pe plan intern și internațional. În anumite momente, aceste grupuri — sau personalități reprezentative ale lor, cum a fost gruparea dr. N. Lupu — aveau să acționeze independent.

În sfârșit, existau grupările de extremă dreaptă, fasciste — „Garda de fier“, sub conducerea lui Corneliu Zelea Codreanu, „Cruciada Românis-mului“, sub conducerea lui Mihail Stelescu, desprinsă din „Garda de fier“, „Partidul național creștin“, de sub conducerea lui A. C. Cuza și Octavian Goga, organizațiile „Zvastica de foc“ și „Partidul german“.

Cea mai importantă dintre ele, care a reprezentat un pericol potențial atît prin programul său de demagogie socială, cît și prin situația sa de agentură a hitlerismului, a fost „Garda de fier“. Creată și folosită de burghezie ca instrument de manevră contra mișcării muncitorești și comuniste, Garda de fier a fost substanțial subvenționată de vîrfurile capitalului monopolist, ca Nicolae Malaxa, Dumitru Mociornița, Max Auschnit, Ion Gîgurtu ș.a., precum și de organele siguranței statului, cu care Corneliu Zelea Codreanu avea legături permanente. Însuși Carol II și unele personalități de la palat au sprijinit Garda de fier, în speranța folosirii ei pentru alcătuirea unui guvern de mîină forte, sub autoritatea despotică a regelui⁵⁰. La rîndul lor, alte grupări politice, cum au fost cele ale lui Al. Vaida, Gheorghe Brătianu, I. Maniu au căutat să folosească Garda de fier în diferite acțiuni politice, în campaniile electorale ș.a.

Bătrînii liberali, Partidul național-țărănesc, aripa stîngă a Partidului radical-țărănesc erau pentru menținerea formelor democrației parlamentare burgheze, rolul monarhului fiind de *a domni* și nu de *a guverna*; în rîndul acestora existau numeroase elemente gata a colabora, în anumite limite și în anumite momente, cu partidele și forțele politice de stînga. Partidul Național-Democrat, sub conducerea lui N. Iorga, sprijinea ideea întăririi autorității monarhului și lărgirii atribuțiilor lui, dar cu menținerea metodelor parlamentarismului burghez. Tinerii liberali, grupul de centru din P.N.Ț. și aripa dreaptă a P.R.Ț. sprijineau ideea unui guvern autoritar sub conducerea regelui, cu limitarea atribuțiilor parlamentului și restrîngerea libertăților civice.

În pofida acestor deosebiri, pe planul politicii externe grupările de mai sus militau în continuare pentru menținerea alianțelor cu marile puteri occidentale — Franța și Anglia — opunîndu-se relațiilor cu Germania, cu excepția unor elemente din rîndul tinerilor liberali, dispuse să întrețină — în anumite limite — relații economice și cu aceasta.

În sfârșit, grupările de extremă dreaptă erau pentru lichidarea formelor democratice burgheze, a drepturilor și libertăților democratice și instaurarea dictaturii fasciste; pe plan extern, ele urmăreau ruperea relațiilor cu Anglia și Franța, alăturarea țării și subordonarea ei statelor fasciste, o politică de dușmănie deschisă față de Uniunea Sovietică, față de orice stat democratic.

Din 1934, Carol reușise să aibă la guvern gruparea liberală, în frunte cu Gh. Tătărescu, prin care monarhul și anturajul său și-au impus punctul de vedere în politica internă, iar din 1936, odată cu înlăturarea din guvern a lui N. Titulescu, și în politica externă.

Frămîntările și disensiunile grupărilor politice, întreținute de cercurile palatului regal în scopul de a le menține dezbinat și a le domina, se

⁵⁰ „Adevărul în procesul lui Corneliu Zelea Codreanu“ 1938, p. 36—37; vezi și C. Argetoianu, „Insemnări zilnice“, caiet 44, f. 346, caiet 41/2, filele 3123—3124 și caiet 45, filele 2350—2358.

amplifica pe fundalul profundelor contradicții interne și a implicațiilor agravate ale situației internaționale. Numeroși lideri politici burghezi realiști, ca Armand Călinescu, N. Iorga, V. Iamandi, N. Lupu ș.a. își alătură glasul de protest acțiunii clasei muncitoare și altor forțe democratice împotriva pericolului fascist, a hitlerismului, a agenturii acestuia din țară, Garda de fier. În ședința din 12 martie 1936 a parlamentului, A. Călinescu apostrofa pe acei miniștri liberali care sprijineau mișcarea legionară : „ați evoluat, d-lor miniștri. Nu mai văd la d-voastră hipersensibilitatea de odinioară. Sînt chiar unele acte ale miniștrilor pe care opinia publică le socotește ca o profanare a memoriei șefului d-voastră”⁵¹ (I. G. Duca, asasinat de legionari pe peronul gării Sinaia la sfîrșitul anului 1933 — *n.a.*).

Caracterizînd modul în care era folosită mișcarea legionară și atrăgînd atenția asupra pericolului pe care aceasta îl reprezenta, Victor Iamandi, figură proeminentă a Partidului liberal, spunea în parlament : „Oamenii noștri politici, deprinși să-și aranjeze situațiile prin combinații de culise sau intrigi ușor de plasat, au început să speculeze mișcarea extremistă de dreapta, încercînd s-o utilizeze împotriva adversarilor”. După ce arată că, folosind concursul ce i s-a dat, extremismul de dreapta s-a transformat în cîțiva ani „într-o primejdie iminentă pentru însăși existența statului”, V. Iamandi avertiza din nou : „dacă nu se încetează cu întrebuintarea ca masă de manevră a acestei mișcări sedicioase și subversive, cînd de unii, cînd de alții, și dacă nu se organizează pe teren, în mijlocul multimilor, o acțiune de rezistență și de ofensivă împotriva acestei violențări a conștiinței obștești, atunci va veni un ceas cînd, orice am face, va fi prea tîrziu și valul va trece peste noi”⁵².

Presiunile opiniei publice democratice, faptul că mișcarea legionară începuse să-și afirme năzuința de a acapara puterea pentru sine, stringerea a numeroase dovezi care atestau legăturile acesteia cu hitleriștii, au impus regelui și lui Gh. Tătărescu schimbarea atitudinii față de mișcarea legionară. Aceasta cu atît mai mult cu cît guvernul intra în ultimul an al exercitării mandatului său.

Înlăturarea din guvern a ministrului de interne Iuca, germanofil și sprijinitor al Gărzii de fier, arestarea unor cadre legionare, adoptarea unor legiuri speciale ș.a. au fost salutate de forțele antifasciste, care considerau însă că acestea nu erau suficiente pentru înlăturarea pericolului. În adevăr, măsurile n-au dus la eliminarea mișcării legionare din viața politică, ci numai la înăsprirea relațiilor ei cu regele. Momentul acesta a fost folosit de Iuliu Maniu pentru a-și alia Garda de fier și a o folosi în lupta politică contra guvernului Tătărescu, a regelui și a grupării industrial-ban-care pe care o reprezenta.

În această atmosferă încîlcită și confuză se sfîrșea guvernarea liberală-tătăresciană. După încercarea neizbutită a regelui de a da mandatul unui guvern național-țărănesc în colaborare cu Frontul românesc al lui Al. Vaida, el a reînnoit — la 17 noiembrie 1937 — împuternicirea lui Gh. Tătărescu, care polarizează în jurul său toate grupările partizane ale instaurării dictaturii regale și organizează noi alegeri generale.

Opoziția grupărilor burgheze are în frunte Partidul Național-Țărănesc ; acesta, deși se declara „apărător al constituționalismului și democrației”, nu ezită să încheie un „pact de neagresiune electorală” cu partidul „Totul pentru țară” — firmă electorală a Gărzii de fier în aceste alegeri —

⁵¹ A. Călinescu, *Discursuri parlamentare 1934—1937*, vol. 2, p. 330.

⁵² *Monitorul oficial*, partea a III-a, nr. 9, 14 august 1939, pag. 194.

organizație adversară democrației și constituționalismului. Principalul profitor al acestui pact a fost Garda de fier ; în confuzia creată, girul politic primit din partea lui Maniu i-a atras un număr sporit de voturi din partea acelor părți ale corpului electoral care se opuneau guvernului și tendințelor grupării reprezentate de Carol, dar care erau și convinse de demagogia programului de guvernare al Partidului național-tărănesc. Aceasta este una din cauzele principale care, în alegerile din 20 decembrie 1937, au plasat mișcarea legionară pe locul trei, în rîndul celor 66 de partide participante la alegeri, cu 15,58% din voturi, față de 35,92% obținute de partidul de guvernămînt, 20,40% P.N.Ț. și 9,15% Partidul național creștin (Goga-Cuza) plasat pe locul al patrulea.

Pericolul fascist apăruse, așadar, iminent ; cu sprijinul primit din afară, pe baza celor 26,15% din voturi, cît totalizau Garda de fier, Partidul național creștin și Partidul poporului german (hitlerist) condus de F. Fabricius, fascismul devenise principal pretendent la conducerea țării.

O adîncă îngrijorare a cuprins forțele democratice, antifasciste, cît și cercuri de dreapta nefasciste și antihitleriste atunci cînd, a doua zi după alegeri, Corneliu Codreanu declara : „Victoria este a noastră. În curînd ea va fi completă. Îndată ce vom fi stăpîni pe țară, vom pune toți politicienii care au contribuit să aducă România în mizeria în care se află, să construiască o autostradă de la București la Berlin”⁵³.

Așadar, problema se punea : se va merge în continuare, pe plan extern, alături de democrațiile burgheze occidentale sau alături de Germania fascistă ? Raportul de forțe era în favoarea celei dintîi ; contextul politic intern și extern nu făcea însă posibilă — în urma alegerilor — realizarea unei coaliții de forțe politice burgheze constituțional-democratice, necum de front popular.

Situația creată a îngăduit regelui Carol II să joace ultima sa carte în cursa ambițioasă spre dictatura monarhică despotică. Spre stupefacția generală, el a încredințat mandatul — la 29 decembrie 1937 — grupării Goga-Cuza, sperînd prin aceasta că va obține și o oarecare atenuare a presiunilor economice și politice ale celui de al III-lea Reich asupra României⁵⁴. Totodată, în guvern au fost incluși adversari ai Germaniei naziste, ai fascismului, cum au fost Armand Călinescu (interne), V. Rădulescu-Mehedinți (justiție) și alți reprezentanți ai grupărilor interesate în orientarea anglo-franceză a politicii externe, adepți ai unui regim intern autoritar dar nefascist, la alte ministere cheie (război, externe, comunicații).

Măsurile arbitrare luate de unii miniștri din cabinetul Goga-Cuza și declarațiile lor pro-axiste au creat haos în economie, au creat semne de mișcări sociale, proteste externe, au sporit panica politică. Ca urmare, la 10 februarie 1938, regele, sprijinit de grupul marilor industriași și bancheri interesați, avînd și asentimentul tacit al președinților P.N.L. și P.N.Ț.⁵⁵, a demis guvernul și a întronat regimul dictaturii regale, *regim de mîndă forte, cvasitotalitar, dar nefascist*. Acest act se încadra într-o orientare

⁵³ C. Argetoianu, „Insemnări zilnice“, dosarul nr. 8625, fila 3047, în A.C.C., P.C.R., fondul nr. 104 ; vezi și Al. Savu, *Unele aspecte privind poziția partidelor politice din România în preajma instaurării dictaturii regale*, în „Analele I.S.I.S.P.“, nr. 3/1965, p. 118—131.

⁵⁴ Henri Prost : *La Roumanie et la seconde guerre mondiale*, în „Revue d'histoire de la deuxième guerre mondiale“, Paris, nr. 6/1952, p. 33.

⁵⁵ A.I.C., fondul Președinția Consiliului de Miniștri — Cabinetul militar, pachet nr. 191, dosar nr. 1352, Scrisoarea nedată, semnată de C. I. C. Brătianu și I. Maniu, adresată lui Carol al II-lea după adoptarea noii constituții și dizolvarea partidelor politice.

mai largă a cercurilor conducătoare ale lumii capitaliste europene, în măsura în care permitea raportul de forțe din fiecare țară.

Dictatura regală a adoptat o nouă constituție, care trecea puterea de stat asupra regelui, restrângea drepturile și libertățile democratice, extindea starea de asediu, interzicea partidele politice. Interzicerea „de jure” a partidelor politice nu afecta însă prezența lor „de facto” din punct de vedere politic și ideologic ; concepțiile acestora au continuat să se manifeste fățiș și influent în chiar organismele dictaturii regale — parlament, guvern, Consiliul de coroană ș.a. — constituite din membri și chiar lideri ai acestor partide.

În planul politicii externe se continua promovarea relațiilor cu Anglia și Franța, o pondere mai mare căpătînd Anglia, date fiind slăbiciunile interne și externe care începuseră să se manifeste din partea Franței ⁵⁶.

Totuși, politica de concesi fața de Germania, de izolare a Uniunii Sovietice, promovată de puterile occidentale, intensificarea presiunilor statelor fasciste, obligau politica externă a noului regim să navigheze printre stîncile intereselor contradictorii ale marilor puteri, sperînd să mențină astfel România într-un echilibru : se ceda treptat Germaniei pe planul relațiilor comerciale, se menținea cu Uniunea Sovietică relații caracterizate de M. Litvinov ca „...fără a fi deosebit de bune, sînt relații normale de vecinătate” ⁵⁷, se stăruia în întărirea Micii Înțelegeri și Înțelegerii Balcanice.

Înțelegînd cu limpezime pericolul grav pe care îl reprezenta hitlerismul și fascismul intern pentru destinele României, Partidul Comunist Român a preconizat soluții și măsuri concrete politice, economice, sociale și militare menite să întărească și să asigure capacitatea de rezistență a poporului român. Succesele obținute în alegerile parlamentare parțiale din 1936 în două județe și mai multe localități, în alegerile din 1937 pentru consiliile județene, verificaseră eficiența luptei unite a forțelor democratice. Tocmai teama de un succes al forțelor de stînga a determinat — credem — în alegerile generale parlamentare din decembrie 1937, pe Iuliu Maniu să respingă tratativele inițiate de comuniști pentru o înțelegere și să adopte soluția pactului de „neagresiune electorală” cu Garda de fier. Astfel, factori multipli au împiedicat folosirea posibilităților existente pentru realizarea pe scară națională a unui front unit democratic care să se opună hotărît fascismului și manevrelor politice care au asigurat instaurarea dictaturii lui Carol II.

Liderii cu orientare pronunțat reacționară ai partidelor național țărănesc și național liberal au acceptat o anumită deplasare spre dreapta a politicii românești și chiar treptat apropierea temporară de Germania mai mult pe tărîmul schimburilor comerciale ; alți lideri politici burghezi și membri ai guvernului, ca A. Călinescu, V. Iamandi, mergeau pînă la împotrivire față de cei dintîi ; alții, ca M. Ralea, s-au situat pe poziții mai radicale, înțelegînd să continue colaborarea cu forțe politice de stînga, în interesul menținerii unui cadru de libertăți democratice. Din această cauză, pe bună dreptate partidul comunist aprecia că „ar fi o mare greșeală să confundăm regimul actual reacționar și antipopular cu fascismul” ⁵⁸.

⁵⁶ A. Călinescu : „Însemnări zilnice”, pag. 503 (A.I.S.I.S.P., fond 3, dosarul nr. 65).

⁵⁷ *Alianz Hitler, Horthy, Mussolini, 1934—1944*, Budapesta, 1966, Documentul nr. 26 (Raportul ministrului Ungariei la Moscova către ministrul de externe Kanya, din 26 martie 1938).

⁵⁸ „Scînteia” din 24 ianuarie 1939.

Neavînd o monedă forte și neputîndu-și plasa mărfurile pe alte piețe deținute de concurenții occidentali, Germania presa acolo unde factorii obiectivi și subiectivi îi permiteau.

În cazul României, factori economici au determinat o sporire a schimburilor comerciale cu Germania. În 1934, balanța comercială a României cu principalele țări aliatale (Anglia, Franța, Cehoslovacia) se menținea deficitară, în timp ce cu Germania era excedentară. Totodată, în timp ce importurile din Anglia și Franța erau realizate la un preț de 31,6 respectiv 25 mii lei per tonă, produsele românești exportate în aceste țări erau cotate cu 1,4 și respectiv 1,6 mii lei per tonă. Cu Germania, în schimb, deși produsele acesteia erau plătite la 36,5 mii lei tona, ea oferea produselor românești 2,8 mii lei tona, adică dublu cît Anglia. Situația se menține și în anii următori, fiind confirmată de datele anului 1937.

Totuși, relațiile comerciale româno-germane au fost tulburate de numeroase fricțiuni și contradicții care își găsesc explicația în pretențiile germane de a impune realizarea schimbului prin compensații, în cea mai mare parte neechivalente, îndepărtarea de alianțele franco-engleze și lunecarea României în orbita intereselor Germaniei hitleriste⁵⁹. Aceste pretenții s-au vădit îndeosebi după instaurarea dictaturii regale și restrîngerea drepturilor și a libertăților democratice, manifestarea politicii conciliatoare anglo-franceze, după fisurile ce se iviseră în cadrul Micii Înțelegeri, toate stîrnind accente optimiste guvernului nazist⁶⁰.

Lăsate de către aliații lor la bunul plac al statelor revizioniste, guvernele țărilor amenințate din centrul și sud-estul Europei au manifestat tendințe de a stabili înțelegeri cu vecinii lor în scopul renunțării la forță pentru rezolvarea unor diferende ce s-ar fi putut ivi între ele⁶¹. La 31 iulie 1938, a fost semnat la Salonic un acord între Înțelegerea Balcanică și Bulgaria. În același sens au fost și acordurile încheiate de România și Iugoslavia cu Ungaria. Așa cum aveau să confirme evenimentele ulterioare, cercurile guvernante din Bulgaria și Ungaria nu au renunțat la revendicările anexioniste, dar, sub presiunile unor forțe interne doritoare de pace, au cosimțit la încheierea acestor acorduri.

Pe linia sprijinirii Cehoslovaciei, paralel cu acțiunile comune duse în cadrul celor două organizații antirevizioniste, România a refuzat să încheie cu Ungaria o înțelegere bilaterală fără o înțelegere similară a acesteia cu Cehoslovacia. Totodată, dorind să determine guvernele britanic și francez să păsească la acțiuni hotărîte, guvernul român a permis, în aprilie 1938, survolul a șapte bombardiere sovietice în trecerea spre Cehoslovacia, care au făcut și o escală la Satu Mare⁶². La 6 septembrie, Comnen

⁵⁹ A.M.A.E., dosar 2, G. 14, vol. IV, telegramele Legației române la Berlin, nr. 1329 din 23 aprilie 1933 și nr. 2264/PR 2 din 14 iulie 1933.

⁶⁰ *Archiv des Institutes für Zeitgeschichte*, München, doc. 007—P.S., raportul lui A. Rosenberg, „Scurtă dare de seamă...”, p. 17, în care se spune: „România nu mai avea la spate acoperirea din trecut. Sistemul de securitate francez fusese rupt și chiar numai în privința Iugoslaviei, în sud-est, nu mai putea fi refăcut, întrucît legăturile create de alte foruri germane slăbiseră în același timp coeziunea Micii Antante”. Vezi și *D.G.F.P.*, seria D, vol. V, raportul lui W. Fabricius către Ministerul de externe german, din 18 noiembrie 1937, p. 195—200.

⁶¹ Vezi E. Campus, *Mica Înțelegere*, București, Editura științifică, 1968, p. 302—326; Cr. Popișteanu, *România și Antanta Balcanică*, Editura politică, București, 1968, p. 218—236.

⁶² *Les Archives secrètes de la Wilhelmstrasse* (în continuare: A.S.W.), Librairie Plon, Paris, 1953, tom. IV, doc. 70, datat București, 30 aprilie 1938, semnat Fabricius.

confirma lui Thierry, ministrul Franței la București, hotărîrea guvernului român de a-și respecta obligațiile ; cinci zile mai târziu el repeta același lucru lui Bonnet la Geneva. La rîndul său, ministrul afacerilor străine al Cehoslovaciei, Krofta, informa pe ambasadorul S.U.A. la Praga despre faptul că „totul este pregătit pentru trecerea armatelor sovietice prin România“⁶³. Evident, guvernul român concepea problema trecerii trupelor sovietice numai în acord și în strînsă legătură cu Anglia, Franța și Polonia⁶⁴.

După München, România a respins atît propunerile reprezentanților unor grupări și ale unor partide slovace de a lua sub protecția sa o parte din teritoriul slovac, cît mai ales propunerile guvernului polon de a participa, alături de Ungaria și Polonia, la împărțirea în continuare a Cehoslovaciei și a întreprins noi demersuri la Varșovia, Paris și Londra pentru a se pune capăt acestei drame⁶⁵.

Încă din primii ani ai instaurării hitlerismului în Germania, Partidul Comunist Român a înțeles pericolul reprezentat de cel de al III-lea Reich pentru libertatea și pacea popoarelor din Europa, pentru destinele poporului român, adoptînd o poziție fermă. Preocupați de destinele țării, comuniștii au preconizat înfăptuirea unor măsuri concrete în scopul întăririi capacității de apărare a României împotriva agresorilor fasciști, Plenara lărgită a C.C. al P.C.R. din august 1936 indicînd măsuri pentru „întărirea capacității de apărare a țării și a armatei române“⁶⁶. Ținînd seama de faptul că desfășurarea și deznodămîntul războaielor depind în măsură hotărîtoare de factorii economici și moral-politici, plenara a subliniat necesitatea imperioasă a ridicării economice și culturale a maselor populare, care sporesc combativitatea și puterea lor de rezistență. Cu privire la armată, se cerea respectarea demnității militarilor, asigurarea unor condiții de trai omenești. Plenara sublinia încă o dată în cazul în care Ungaria horthystă va ataca România cu ajutorul Germaniei naziste, „comuniștii vor considera necesară apărarea fiecărei palme de pămînt a țării noastre“, că vor intra în „primele rînduri ale luptătorilor pentru respingerea agresiunii fasciste“⁶⁷.

Dezvăluirea oportună a pericolului fascismului intern și a nazismului pe plan extern a contribuit la ținerea mereu trează a vigilenței maselor populare, la sporirea combativității lor în lupta pentru apărarea independenței naționale a țării, pentru sprijinirea popoarelor vecine, amenințate de urgia robiei naziste.

Legîndu-se mereu mai mult de mase, îmbogățindu-și experiența, îmbinînd metodele de luptă clandestină cu cele legale și semilegale, partidul comunist a creat, îndrumat și influențat, pe linia platformei sale, numeroase organizații, asociații, ligi, comitete legale care activau pentru satisfacerea celor mai diferite revendicări ce interesau diverse pături sociale. El a mi-

⁶³ I. J. Borisov, *Protiv falsificații voennoi istorii Cehoslovatskogo krizissa v 1938*, în lucrarea *Pravdi i loji v istorii diplomatiei* (Adevăr și minciună în istoria diplomatiei), Moskva, 1964.

⁶⁴ *Documents on British Foreign Policy* (în continuare : D.B.F.P.), seria 3, vol. II, 1938, H.M.S.O., London, 1949, doc. 898 (Delegația Marii Britanii la Geneva, către lordul Halifax, datat 22 septembrie 1938).

⁶⁵ A.M.A.E., fond 71/Anglia, 1938—1939, vol. 40, filele 117—121 ; vezi și A. Călinescu, „Însemnări zilnice“, dosar nr. 65, p. 494—496 ; A.S.W., vol. V, livre 1, doc. 226 și 238.

⁶⁶ A.I.S.I.S.P., cota. Ab. XX—3, inv. nr. 956 ; A. XIX—23, inv. nr. 32.

⁶⁷ *Ibidem*.

litat neabătut pentru unitatea de acțiune a forțelor democratice, patriotice, progresiste, pentru democrație, independență și suveranitate națională⁶⁸.

Condamnând acțiunile agresive ale Reichului hitlerist, începînd cu invadarea Austriei și cu declanșarea crizei Cehoslovace, poporul român și-a unit glasul de protest cu cel al opiniei publice democratice și progresiste din întreaga lume.

Urmările acestei atitudini n-au întîrziat să se arate, Germania sporindu-și presiunile și amenințările asupra României. În acest climat nociv, guvernul român au căutat modalități care să evite agresiunea Germaniei, mizînd și de data aceasta pe compromisuri de natură economică. Ei nutreau, totodată, iluzia că vor putea obține pe această cale și promisiunea guvernului horthyst și de a garanta integritatea teritorială a României. Guvernul german însă nu dorea să-și ia angajamente de acest fel; el nu dorea nici relații economice normale, ci aspira la situația de a avea cuvîntul hotărîtor atît în relațiile economice, cît și în cele politice cu România. În acest sens, el activizase mijloacele sale diplomatice și coloana a cincea.

Stimulat și de discuțiile din lunile februarie-martie 1939 pentru încheierea unor acorduri economice anglo-germane și franco-germane, guvernul român a purtat, la începutul anului 1939, noi negocieri pentru încheierea unui tratat economic româno-german pe termen lung. Dar, ca și cele anterioare, nici acestea nu au fost lipsite de rezerve și de rezistențe din partea unor importante grupări politice și cercuri de afaceri, precum și a unor personalități oficiale, care au impus noi tatonări diplomatice la Londra și Varșovia pentru a obține angajamente politice referitoare la garantarea statu-quo-ului teritorial și ajutor militar în acest scop.

Măsurile adoptate de guvernul român contra Gărzii de fier în toamna anului 1938 și activitatea diplomatică desfășurată pentru evitarea încheierii negocierilor cu Germania, în condițiile pe care aceasta căuta să le impună, au fost apreciate de guvernul sovietic, care a încercat să vină în întîmpinarea guvernului român, făcîndu-i, în decembrie 1938, unele sugestii referitoare la posibilitatea încheierii unui pact al Mării Negre. Propunerilor sovietice nu li s-a dat însă curs, datorită temerii de a nu spori prin aceasta iritarea guvernului german⁶⁹.

Noul ministru de externe, în funcție de la 23 decembrie 1938, Grigore Gafencu, exprima, în instrucțiunile date la 23 ianuarie 1939, teama că „Germania ar pretexta supărarea de azi... pentru a impune o «main-mis» a ei asupra României, spre a putea dispune de petrolul nostru și a cuceri și o poziție bună la Gurile Dunării”⁷⁰. El făcea cunoscută decizia guvernului de a adopta o politică de destindere cu Germania prin unele concesi economice care ar fi putut contribui la „dezvoltarea și întărirea țării”⁷¹.

Momentul culminant al presiunilor naziste s-a produs în săptămîna 15—23 martie, cînd — în urma invadării Cehoslovaciei — trupe hitleriste

⁶⁸ Vasile Vilcu, Ion Popescu-Puțuri, *Momente din activitatea P.C.R. în preajma celui de al doilea război mondial*, în „Scînteia”, nr. 6970, 5 mai 1966.

⁶⁹ A.M.A.E., fond 71/U.R.S.S., dosar 135 (Convorbirea ministrului plenipotențiar al României la Moscova cu M. M. Litvinov de la 8.II/1939); fond 71/Germania, 1939, ianuarie—martie, vol. 76.

⁷⁰ *Akten zur Deutschen Auswärtigen Politik* (în continuare: ADAP), vol. II, doc. 131 (Raportul lui Wohlthar cu privire la tratativele de la București din 10—23 martie 1939); vezi și *Diplomatiiai iratok magyarorszag külpolitikakajhoz*, 1934—1937, IV, doc. 91.

⁷¹ A.M.A.E., fond 71/Germania, 1939, ianuarie-martie, vol. 76 și vol. 97, p. 131—132.

și horthyste ocupaseră poziții la frontierele țării noastre, violența limbajului lui Wohlthat⁷² și amenințările brutale de recurgere la forța armelor au determinat guvernul, în pofida opoziției unora dintre membrii săi, să semneze „Tratatul asupra promovării raporturilor economice între Regatul României și Reichul german“, în speranța că va putea astfel evita un conflict armat.

În condițiile și împrejurările interne și externe ulterioare, acest tratat-cadru avea să atragă asupra țării grave repercusiuni și prejudicii politice și economice. Împotriva lui s-au ridicat numeroase cercuri ale burgheziei, parlamentari și membri ai guvernului, care au târăgănat mult timp punerea lui în aplicare și au făcut eforturi în continuare pentru a se asigura concursul Angliei și al S.U.A. pentru consolidarea Înțelegerii Balcanice și menținerea unor relații corecte cu U.R.S.S.⁷³

Acțiunile întreprinse în acest sens n-au fost pe placul Berlinului, naștiii sporind presiunile asupra guvernului român, față de care primul ministru a propus regelui să se dea o declarație prin care Germania să fie prevenită că, „dacă va fi atacată spre a i se lua cu forța bogățiile ei, în special petrolul..., România nu va ezita să distrugă puțurile ce are“⁷⁴.

Vestea încheierii tratatului politic sovieto-german de la 23 august 1939 și sublinierea importanței acestuia în propaganda sovietică⁷⁵ au fost primite cu o vie neliniște de cercurile politice și diplomatice din România.

Îngrijorarea opiniei publice și a cercurilor guvernante sporește atunci când, la câteva zile după publicarea tratatului sovieto-german, ziare americane⁷⁶ făceau referiri la un protocol adițional al acestui tratat, vizînd modificări teritoriale în zona estică europeană, între Marea Baltică și Marea Neagră. Armand Călinescu aprecia că pentru România se crease o situație „foarte gravă“⁷⁷.

Noile evenimente internaționale, premergătoare declanșării celui de al doilea război mondial, încheiaseră, practic, procesul izolării României pe plan extern, reduseseră la ultima expresie posibilitățile cercurilor guvernante Românești de a găsi vreo soluție care să ferească țara de sacrificii și război.

Poporul român a primit cu profundă indignare și îngrijorare atacul hitlerist asupra Poloniei și începutul celui de al doilea război mondial. Făcîndu-se interpretul acestei stări de spirit Partidul Comunist Român atrăgea din nou atenția asupra „pericolului principal, asupra fascismului și asupra reprezentantului lui cel mai barbar și sîngeros, Germania hitleristă, care după cîmpirea Poloniei amenință România“⁷⁸, cerînd guvernului să iasă din pasivitate, să rupă relațiile economice cu Germania, să organizeze „lupta contra agresorilor fasciști, pentru apărarea și menținerea integrității granițelor țării noastre“⁷⁹.

⁷² *Ibid*, fond 71/Germania, vol. 77 (raportul lui Z. Irimescu din 23 mai 1939); vezi și A.I.S.I.S.P., fond 3, dosar 451, vol. 1, Buletinul de informații al atașatului militar la Berlin, colonelul Titus Gîrbea.

⁷³ Vezi pe larg, *Marea conflagrație a secolului XX — al doilea război mondial*, ediția a II-a, Editura politică, București, 1974, p. 63—67.

⁷⁴ A. Călinescu „Însemnări zilnice“, dosar 13, filele 36—37.

⁷⁵ V. Molotov, *O ratificații sovetskogo-germanskogo dogovora onenapadenii*, Gosudarstvennoe izdatelstvo politiceskoi literaturî, Moskva, 1939, p. 9—13.

⁷⁶ „Daily Express“ din 25 august 1939.

⁷⁷ Armand Călinescu, *Op. cit.*, dosar 11, fila 19.

⁷⁸ A.C.C. P.C.R., fondul 1, dosar nr. 225, f. 28.

⁷⁹ „Scînteia“ din 8 septembrie 1939.

România nu a intrat în război, deși între ea și Polonia exista un tratat în acest sens. Motivul invocat a fost inexistența unor convenții militare care s-o oblige la aceasta ; motivul real era teama de a nu împărtăși soarta victimei⁸⁰, teamă exprimată în ședința Consiliului de Miniștri din 4 septembrie, când guvernul s-a declarat în stare de neutralitate față de conflict, precum și în ședința Consiliului de Coroană din 6 septembrie. Dar guvernul A. Călinescu nu a respins cu totul posibilitatea unei participări la operații „în funcție de ajutor anglo-francez acordat României”⁸¹. La 15 septembrie, când la frontierele României ajunseseră coloane de refugiați și după ce devenise de notorietate publică faptul că se permisesese anterior tranzitul de armament din Occident pentru Polonia⁸², ministrul de externe comunica misiunilor diplomatice românești de la Paris, Londra, Berlin și Roma că „respectarea strictă a regulilor neutralității ne îngăduie să dăm Poloniei toate ajutoarele dictate de omenie și de prietenie, fără a comite imprudențe inutile...”⁸³.

Pentru atitudinea sa antigermană și antifascistă manifestată viguros și cu prilejul atacării Poloniei, primul ministru Armand Călinescu a plătit cu viața, fiind asasinat, la 21 septembrie 1939, de o echipă de legionari venită din Germania.

Presiunile exercitate asupra României, precum și manevrarea de către naziști a guvernelor prohitleriste ale Ungariei și Bulgariei au contribuit la întărirea pozițiilor cercurilor fasciste și filogermane interne, care acționau pentru orientarea spre Germania și Italia.

În climatul politic internațional din iarna 1939—1940, Carol al II-lea inițiază o nouă politică de „reconciliere națională”, prin care grațiază pe toți legionarii aflați în închisori, în fond legalizînd Garda de fier. Aceasta, cu complicitatea naziștilor, își intensifică activitatea în vederea luării puterii politice.

În acest context internațional și intern, la 28 iunie 1940, în urma cererii sale ultimative, a guvernului sovietic, Basarabia și partea de nord a Bucovinei au fost incluse în cadrul Uniunii Sovietice. În aceeași zi se remaniază echipa guvernamentală prezidată de Gheorghe Tătărescu, șeful Gărzii de fier, Horia Sima, fiind inclus în guvern, ca subsecretar de stat la Ministerul Educației Naționale, iar la 4 iulie, odată cu numirea ca prim-ministru a politicianului progerman Ion Gigurtu, Sima este numit ministru al cultelor și artelor, iar alți doi legionari și un reprezentant al „Grupului etnic german din România” au primit posturi de subsecretari de stat. Garda de fier a fost astfel recunoscută ca partid de guvernămînt — unul dintre cele mai grave acte de politică internă din ultima fază a dictaturii regale. Sub presiunea Germaniei și a Gărzii de fier, Carol al II-lea adoptă unele măsuri antisemite (de pildă, Decretul-lege privitor la starea juridică a locuitorilor evrei din România), ce au fost aplicate numai parțial de către organele chemate să le ducă la îndeplinire.

La 15 iulie 1940, Hitler a adresat lui Carol al II-lea o scrisoare în care, pe un ton ultimativ, îi cerea ca România să se încadreze definitiv în linia politică a Reichului și să consimtă la cedări față de Ungaria și Bulgaria, subliniind că „o revizuire a devenit inevitabilă. Orice încercare — prin ma-

⁸⁰ D.G.F.P., series D, vol. VII, doc. 361.

⁸¹ Raymond Kulinski, *Culisele internării guvernului polonez în România (1939)*, în „Lumea”, nr. 51, din 15 decembrie 1966, p. 23.

⁸² A.M.A.E., fond 71/Transilvania, 1920—1944, vol. 39 (Telegrama semnată Gafencu).

⁸³ A. Călinescu „Insemnări zilnice”, dosar 11, filele 19—20.

nevre tactice de orice fel — de a evita pericolele care amenință țara dum-neavoastră, trebuie să fie și va fi sortită eșecului. Mai devreme sau mai târ-ziu — și probabil într-un timp foarte scurt — rezultatul ar putea fi chiar distrugerea României”⁸⁴. Amenințările hitleriste au fost repetate cu ocazia vizitei pe care Ion Gigurtu și Mihail Manoilescu — ministrul de externe — au făcut-o în Germania la mijlocul ultimei decade a lunii iulie 1940, în timpul căreia Joakim von Ribbentrop declara că sosise „marea perioadă a revizuirii tratatelor” și „recomanda” reprezentanților României să ajungă la o înțelegere cu guvernul Ungariei. „Soluționarea — sublinia el — trebuie să se înfăptuiască cât mai repede posibil” deoarece, în caz contrar, „con-secințele ar putea fi deosebit de serioase”⁸⁵. Cu acest prilej, la 26 iulie, repre-zentanții României au fost primiți de Hitler, care a ținut să remarce că România trebuia să cedeze Ungariei horthyste o parte din Transilvania, astfel încât să se realizeze un compromis „între vechile și actualele pose-siuni” și a cerut ca guvernul român să înceapă imediat tratative cu guver-nul horthyst. El a precizat, în același timp, că dacă România nu va ajunge la un acord cu Ungaria, atunci „Germania va cumpăni cu atenție interesele ei și ar putea să considere aceste interese atât de vitale, încât, în anumite condiții, ar fi gata să lupte, în cazul când cineva le-ar leza”⁸⁶.

Dictatura regală a fost nevoită astfel să înceapă negocieri cu guver-nul Ungariei, convorbiri ce s-au desfășurat la Turnu-Severin, în zilele de 16, 19 și 24 august 1940. La aceste discuții reprezentanții Ungariei au pre-tins un teritoriu de 69 000 km pătrați, cu o populație românească majori-tară, cereri respinse de guvernul român, tratativele întrerupându-se la 24 august fără a se ajunge la o soluție.

Dorind a evita un conflict armat aici, de rău augur pentru ele, guve-rnele de la Berlin și Roma preiau asupra lor lichidarea diferendului printr-o soluție care să deschidă fără luptă accesul trupelor germane spre Buda-pesta și București, creînd, totodată, posibilitatea ca cele două țări să ser-vească deopotrivă interesele Axei. În seara zilei de 27 august 1940, ministrul de externe al României, Mihail Manoilescu, a primit „invitația” de a se prezenta la Viena pentru două zile, avînd depline puteri din partea guver-nului român. O invitație similară a fost adresată și ministrului de externe al Ungariei. La Viena, încălcînd în modul cel mai brutal independența și suveranitatea statului român, refuzînd să-i asculte pe reprezentanții Româ-niei, miniștrii de externe ai Germaniei naziste și Italiei fasciste le-au cerut acestora, la 30 august, pe un ton ultimativ, să accepte „arbitrajul” guver-nelor respective, amenințînd că, în caz contrar, România va deveni obiectul unei agresiuni armate, va fi invadată și ștearsă de pe harta Europei⁸⁷. Prin dictat, la Viena, României i s-a impus să cedeze Ungariei hortyste partea nord-vestică a țării, în suprafață de 42 243 kmp. și cu o populație de peste 2 600 000 de locuitori⁸⁸, dintre care majoritatea erau români.

Supusă unor presiuni concentrice și lipsită de un sprijin eficient din afară, ea a fost aruncată în brațele forțelor hitleriste, contrar voinței și nă-zuințelor poporului român⁸⁹. La 4 septembrie 1940, sprijinindu-se pe Garda

⁸⁴ D.G.F.P., Series D., vol. X, doc. 171.

⁸⁵ *Ibid.*, doc. 233.

⁸⁶ *Ibid.*, doc. 234.

⁸⁷ *Ibid.*, doc. 408, Dare de seamă asupra convorbirii dintre ministrul de externe al Reichului și ministrul de externe al României, Manoilescu, în prezența contelui Ciano, la Hotel Imperial din Viena, în ziua de 29 august 1940.

⁸⁸ „Comunicări statistice”, nr. 6—7/1945, p. 2.

⁸⁹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 3, Editura politică, București, 1968, p. 871—875.

de fier, al III-lea Reich a impus aducerea generalului Ion Antonescu la șefia guvernului. La 6 septembrie, Carol al II-lea a abdicat în favoarea fiului său Mihai, iar la 14 septembrie a fost instaurată dictatura fascistă legionară, legionarii avînd rolul dominant în guvern ; România a fost proclamată „Stat național-legionar“. În cursul lunii octombrie, cu acordul dictaturii legionaro-antonesciene, în România au intrat trupe germane care au fost instalate în principalele puncte strategice, în special în zona petroliferă.

★

Spre deosebire de regimul dictaturii regale — februarie 1938 — septembrie 1940 — care fusese un amalgam de resturi ale democrației burgheze și tendințe totalitare nefasciste, în cadrul unui proces ce a evoluat în favoarea celor din urmă, noul regim, a cărui viață s-a consumat pe parcursul a 130 de zile (15 septembrie 1940 — 23 ianuarie 1941), a fost un regim de dictatură fascistă legionară a cărui expresie și bază politică a constituit-o Garda de fier, organizație teroristă de tip fascist, principalul element al coloanei a cincea naziste în România.

Regimul totalitar fascist a lichidat ultimele vestigii ale limitatei democrații burgheze din anii dictaturii regale ; Constituția din 1938 a fost abolită și odată cu ea au fost desființate Parlamentul, Consiliul de Coroană, breslele muncitorești și de meseriași, fără a se crea altceva în loc. Mecanismul guvernării a funcționat pe bază de decrete cu putere de lege, ordine ale „conducătorului statului“ și alte acte normative ale aparatului de stat, de la cele mai simple măsuri și pînă la problemele fundamentale, vitale poporului român.

Deși în fruntea guvernului și a regimului instaurat la 14 septembrie se afla generalul Ion Antonescu, iar unele din vechile cercuri conducătoare ale burgheziei românești erau reprezentate în acest cabinet, Garda de fier devenise principala forță de guvernămînt. Ea preluase puterea cu sprijinul Germaniei. Pe drept cuvînt sublinia această realitate Lucrețiu Pătrășcanu spunînd că aducerea la putere a Gărzii de fier „Nu era opera claselor noastre guvernante. Încredințarea puterii mișcării legionare a avut loc sub controlul Germaniei și din inițiativa conducerii hitleriste în exclusiv folos al mașinii de război naziste, pentru scopurile urmărite în răsăritul și sud-estul Europei de cel de-al III-lea Reich“⁹⁰.

În țară s-a instaurat un val de teroare fascistă, anticomunistă și antidemocratică. Legionarii și-au îndreptat violența împotriva P.C.R., a altor organizații și personalități politice progresiste și democratice, care luaseră în trecut atitudine împotriva ideologiei și politicii fasciste, a acțiunilor brutale și expansiunilor agresive ale celui de-al treilea Reich. În zilele de 24—26 noiembrie 1940, ei au împușcat fără nici un fel de judecată, în închisoarea Jilava și în localul poliției din București, un număr de 67 persoane, între care foști demnitari și funcționari superiori. O mare indignare a stîrnit în întreaga țară asasinarea savantului de reputație mondială Nicolae Iorga, a lui Virgil Madgearu, profesor universitar, fost secretar general al Partidului Național-Țărănesc, fost ministru de finanțe, a lui Victor Iamandi, jurist, fruntaș al Partidului Național-Liberal, fost ministru al justiției ; ei au plătit cu viața poziția potrivnică ideologiei naziste și acțiunilor

64 ⁹⁰ Lucrețiu Pătrășcanu, *Problemele de bază ale României*, ediția a III-a revăzută, București, 1946, p. 263.

legionarilor, în care au văzut un grav pericol pentru însăși existența națională a statului român.

La 23 noiembrie 1940 dictatura fascistă legionară a aderat la „Pactul tripartit”, alianță politico-militară încheiată la 27 septembrie 1940, la Berlin, între Germania, Italia și Japonia.

Crimele și jafurile comise i-au compromis și mai mult pe legionari în fața poporului, iar demagogia lor socială a stîrnit o profundă îngrijorare în numeroase cercuri ale burgheziei. În aceste împrejurări, între grupările din guvern — antonesciană, pe de o parte, și șefii legionari, pe de altă parte — s-a deschis o luptă, cu final sîngeros, pentru acapararea monopolului puterii. În ianuarie 1941, legionarii, cîntînd pe simpatia și sprijinul Germaniei, au încercat să-l înlăture pe Antonescu din guvern printr-un puci, în cursul căruia jafurile și asasinatele au atins punctul culminant. Haosul și actele anarhice ale legionarilor îi convinseră însă pe hitleriști că gruparea legionară nu era capabilă să asigure o stare de ordine în care Germania să poată exercita sistematic și în mod organizat exploatarea economică a bogățiilor României și îndeosebi atragerea armatei române (care îi repudia pe legionari) în războiul antisovietic. Faptul acesta a determinat guvernul german să dea cîștig de cauză grupării antonesciene.

După zdrobirea rebeliunii legionare din ianuarie 1941, România a fost guvernată de Ion Antonescu care purta — potrivit prerogativelor din septembrie 1940 — titulatura de „conducător al statului”. *Regimul politic stabilit a fost un regim totalitar de dictatură militaro-fascistă.*

Cadrul în care Antonescu și-a exercitat dictatura în perioada ianuarie 1941 — august 1944 era stabilit de legislația excepțională adoptată, de tip militar, sprijinindu-se pe aparatul de stat, structural rămas așa cum existase anterior regimului legionar, în special pe organele represive ale statului — Jandarmerie, Poliție, Serviciul special de informații ș.a. Prin intermediul acestora au fost reprimare masele muncitoare, forțele naționale antifasciste. Ascuțișul principal al represiunilor a rămas în continuare îndreptat contra partidului comunist; un număr de comuniști și uteciști implicați în acțiuni contra regimului au fost executați; numeroși au fost cei condamnați la ani grei de închisoare pentru activitatea lor politică potrivnică regimului, iar alții au fost izolați de societate, prin internarea lor în lagărul de la Tîrgu Jiu. Acțiunile represive ale regimului au fost îndreptate inclusiv împotriva acelor cercuri ale burgheziei care se împotriveau politicii de subordonare a țării intereselor celui de-al treilea Reich.

Deși nu a împrumutat structuri statale tipic naziste, nu s-a sprijinit pe un partid fascist, pe syndicate mixte de patroni și muncitori, nici pe alte organizații de masă specifice nazismului, elemente derivate din natura relațiilor cu Reichul hitlerist, dominația acestuia asupra României, menținerea libertății propagandei Germaniei naziste — cu toate să aceasta nu găsea teren prielnic în rîndurile poporului nostru — existența unui partid național-socialist în țară, amestecul consilierilor și serviciilor germane în diferite compartimente ale vieții economice și politice, în pofida numeroaselor încercări de opunere din partea autorităților române, prezența a numeroase unități germane în țară imprimau, în continuare, regimului la care era supusă țara, după 23 ianuarie 1941, trăsături fasciste. „Fascismul german — se aprecia în Rezoluția C.C. al P.C.R. din ianuarie 1942, intitulată „Pieirea sau salvarea poporului român” — se folosește împotriva poporului

român de organizațiile hitleriste ale sașilor, șvabilor și germanilor conduse direct de Killinger și de instructorii partidului nazist aduși în țară”⁹¹.

La 22 iunie 1941, împotriva voinței poporului român, România a fost împinsă în războiul hitlerist antisovietic, ce-i fusese impus ; la 6 decembrie 1941 a fost pusă în stare de război cu Marea Britanie, iar la 6 iunie 1942 și cu Statele Unite ale Americii.

În pofida faptului că regimul antonescian militar fascist a menținut interdicția partidelor politice, el nu a distrus totuși rezerva politică a țării. Liderilor partidelor burgheze de la centru și din județe li s-a permis o anumită activitate, dar care să nu prejudicieze situația dictaturii.

Șefii partidelor național-țărănesc și respectiv național-liberal, considerau că ascensiunea Germaniei în Europa, cât și existența guvernului Ion Antonescu, erau fenomene de conjunctură. Ei au căzut de acord cu I. Antonescu, i-au pus la dispoziție cîțiva specialiști în domeniul economic pentru a apăra, după cum scontau, interesele economice ale burgheziei române împotriva monopolurilor germane. Liderii celor două partide au acceptat unele acțiuni ale dictaturii, care concordau cu dorințele lor, iar pe de altă parte, au criticat acele măsuri care contraveneau, în primul rînd, intereselor lor și, în subsidiar, celor generale ale țării⁹². O poziție mai realistă și mai puțin sinuoasă au avut față de hitleriști. Respingînd politica Germaniei naziste de subordonare a României, ele considerau că aderarea guvernului I. Antonescu la pactul tripartit depășea cadrul unei acțiuni de conjunctură, periclita interesele majore de perspectivă ale țării⁹³.

Lupta forțelor patriotice, desfășurată încă în septembrie 1940, a căpătat o perspectivă clară, țeluri precise și s-a dezvoltat continuu în timpul războiului antisovietic. Situîndu-se în fruntea mișcării de rezistență, Partidul Comunist Român a elaborat, la 6 septembrie 1941, o platformă-program judicioasă în vederea eliberării țării de sub dominația Germaniei fasciste și pentru răsturnarea guvernului antonescian, platformă intitulată semnificativ *Lupta poporului român pentru libertate și independență națională*⁹⁴. În esență, platforma stabilea obiectivele rezistenței și modalitatea înfăptuirii lor, unirea într-un front unic național de luptă a tuturor forțelor politice și personalităților culturale și științifice antihitleriste ale țării. Obiectivele rezistenței constau în : răsturnarea regimului antonescian și instaurarea unui guvern format din reprezentanți ai tuturor forțelor patriotice ; încetarea războiului dus împotriva U.R.S.S., a stării de război cu Marea Britanie și S.U.A. și alungarea trupelor germane din România ; restabilirea independenței naționale ; eliberarea părții de nord a Transilvaniei, smulsă României prin Dictatul de la Viena ; instaurarea unui regim de drepturi și libertăți democratice largi.

Partidul Comunist Român s-a menținut în tot timpul războiului ca organizație politică centralizată și a condus organizații de masă (Uniunea

⁹¹ *Documente din istoria Partidului Comunist din România*, ediția a II-a, Editura pentru literatură politică, 1953, p. 353 ; vezi pe larg, Gh. Zaharia, M. Fătu, 1940 — *România în „Anale de istorie”, nr. 6/1979, p. 173—185.*

⁹² *Arhiva Ministerului de Interne* (în continuare : A.M.I.), fondul Președinția Consiliului de Miniștri, pachet 2, dosar nr. 369.

⁹³ *Arhivele Statului București* (în continuare : A.S.B.), fondul Președinția Consiliului de Miniștri, dosar nr. 925/1941, f. 167—170, și dosar nr. 81/1940, f. 162.

⁹⁴ Ion Popescu-Puțuri, „Spiritul creator al Partidului Comunist Român în pregătirea și înfăptuirea insurecției naționale armate, antifasciste și antiimperialiste”, în *Insurecția din august 1944 și semnificația ei istorică*, București, Editura militară, 1974, p. 17—29.

Tineretului Comunist, Uniunea patrioților, Apărarea patriotică), care au activat fără întrerupere, a tipărit și a difuzat manifeste și gazete, ca „Presa liberă“, „Buletinul Capitalei“, „Chemarea“, „România liberă“ ș.a.

Sub conducerea comuniștilor și a altor patrioți antifasciști, lupta maselor populare a îmbrăcat forme dintre cele mai diverse. Au fost organizate numeroase acte de sabotaj la uzinele bucureștene „Lemaître“ (azi „Timpuri noi“), „Astra“, „Malaxa“ (azi Uzinele „23 August“), în transportul feroviar (la București, Ploiești, Brașov, Timișoara, Nicolina-Iași). În martie 1941 a fost incendiat depozitul de mine antitanc de la Mogoșoaia, de lângă București; în iulie 1942 au fost distruse circa 200 de vagoane de muniții din depozitul de la Buzău și o altă importantă cantitate de muniție de la Arsenalul armatei din Tîrgoviște.

Linia politică promovată de P.C.R., acțiunile antihitleriste ale muncitorilor au avut un puternic ecou în rândurile țărănimii, care se sustrăgea de la mobilizări, concentrări și rechiziții. Intelectualitatea înaintată condamna războiul hitlerist, se opunea ofensivei ideologiei fasciste, apăra tradițiile progresiste, umaniste ale culturi românești.

În lupta inegală împotriva dictaturii militare-fasciste și a războiului hitlerist au căzut eroic comuniștii Constantin David, Tereza Ocsko, Filimon Sîrbu, Ada Marinescu, soții Francisc și Lili Paneth, dr. Adalbert Kornhauser, Elisabeta Nagy, Petre Gheorghe, Pompiliu Ștefu, Nicolae Mohănescu (social-democrat), Justin Georgescu, Dan Lazarovici ș.a.; mii de comuniști și alți antifasciști sufereau rigurile temnițelor și lagărelor.

Cu toate jertfele și pierderile suferite, Partidul Comunist Român a continuat să se adreseze liderilor partidelor național-țărănesc și național-liberal, propunându-le organizarea unor acțiuni comune.

Pe măsura desfășurării războiului, pătri tot mai largi, grupări și personalități diferite în ceea ce privește poziția socială și interesele economice și politice, inclusiv cercurile influente din jurul monarhului, își manifestau din ce în ce mai fățiș adversitatea față de războiul hitlerist și de regimul dictaturii mareșalului Ion Antonescu.

Pe baza propunerilor Partidului Comunist Român din iunie 1943, în toamna aceluiași an s-a realizat *Frontul patriotic antihitlerist*, la care participau partide și organizații patriotice de stînga, cum erau Frontul plugarilor, sub conducerea doctorului Petru Groza, Uniunea patrioților, Uniunea oamenilor muncii maghiari din România (Madosz), Partidul Socialist-Țărănesc, de sub conducerea profesorului universitar Mihail Ralea și a socialistului Lothar Rădăceanu. La această coaliție a aderat vremelnice (o lună) și Partidul Social-Democrat.

Adîncirea crizei blocului fascist a imprimat o anumită activizare a liderilor partidelor național-țărănesc și național-liberal, precum și a cercurilor Palatului regal. Atitudinea lor evolua însă în cadrul unui proces lent, protestatar, refuzînd acțiuni concrete și eficiente. De aceea, regele Mihai, deși dorea o soluție în care rolul exclusiv să-l aibă partidele burgheze, în fața situației politice și militare din sud-estul Europei, a perspectivei acesteia și îngrijorat pentru soarta monarhiei, a acceptat, la sfîrșitul lunii august — începutul lunii septembrie 1943, contacte și discuții cu P.C.R.

În conjunctura politică și militară din primăvara și vara anului 1944, s-a realizat, la jumătatea lunii aprilie, *Frontul Unic Muncitoresc* (Partidul Comunist și Partidul Social-Democrat), la baza căruia a fost pusă o platformă antifascistă și antiimperialistă, care exprima linia luptei pentru realizarea unui front unic național antihitlerist. Existența Frontului Unic Muncitoresc a constituit pilonul fundamental pe care s-a clădit, la scurt

timp o coaliție largă, ceea ce a constituit cadrul politic necesar înlăptuirii insurecției. În luna mai s-au creat : *Coaliția Național Democratică* (Partidul Comunist Român, Partidul Socialist-Țărănesc, Partidul Național Democrat și gruparea liberală de sub conducerea fostului prim-ministru Gheorghe Tătărescu) și *Comitetul Central de Acțiune* (Partidul Comunist Român, Partidul Social-Democrat, Partidul Național-Țărănesc și Partidul Național-Liberal — Brătianu), urmate, în iunie, de înțelegerea cu Palatul regal și constituirea *Blocului Național Democrat* (Partidul Comunist Român, Partidul Socialist-Democrat, Partidul Național-Țărănesc și Partidul Național-Liberal — Brătianu). Toate aceste înțelegeri au constituit, în fond, *Frontul Național Antihitlerist*, al cărui nucleu dinamizator și liant a fost Partidul Comunist Român, prezent în toate alianțele politice.

O importanță specială s-a acordat legăturilor cu numeroși generali și ofițeri superiori, pentru atragerea armatei alături de forțele naționale patriotice. În această privință, un rol pozitiv a avut prezența monarhului și a anturajului său în cadrul înțelegerilor realizate.

O puternică influență asupra creșterii voinței de luptă a poporului român au avut amploarea tot mai mare pe care o capătă lupta popoarelor cotropite de naziști, victoriile Uniunii Sovietice, izbînzile celorlalte forțe ale coaliției Națiunilor Unite. Succesele armatelor sovietice în bătăliile de la Moscova (iarna 1941—1942), Stalingrad (azi Volgograd — a doua jumătate a anului 1942) și Kursk (iulie 1943), succesele aliaților în Italia (iarna 1942—1943 și din vara și toamna anului 1943), înlăturarea dictatorului fascist italian Mussolini au influențat starea de spirit antihitleristă a populației. O mare influență asupra maselor populare au avut pierderile grele suferite de armata română în lupta pentru Odesa, noile mobilizări impuse de Hitler în 1942, urmate de alte pierderi mari la Cotelul Donului și în Caucaz, toate acestea accelerînd procesul crizei regimului dictaturii militare-fasciste.

Evenimentele enumerate mai sus au constituit totodată factori importanți în agravarea disensiunilor și contradicțiilor dintre guvernul mareșalului Antonescu și guvernul lui Hitler cu privire la reducerea efortului de război al României în anul 1943, precum și la modul de conducere a operațiunilor în care erau implicate trupele române. În ianuarie 1942, generalul Iosif Iacobici, care s-a opus trimerii unor noi divizii pe front, afirmînd că războiul dus departe de hotarele țării era nepopular, a fost îndepărtat din fruntea Marelui Stat Major. Succesorul lui, generalul Ilie Șteflea, sub diferite pretexte și prin diferite metode, a diminuat substanțial (cu circa o treime) efectivul trupelor și cantitatea armamentului trimise pe front în vara anului 1942.

La mișcarea de rezistență din unele țări ocupate de Germania și-au adus contribuția și patrioții români. Peste 200 de români au activat în detașamente de partizani în Franța și au participat la insurecția din Paris. Din rîndurile lor au căzut vitejește peste 60 de combatanți. În anul 1943, la Paris a luat ființă Frontul național român, sub președinția savantului Traian Vuia, grupînd pe românii care luptau în rezistență pe teritoriul Franței.

Pe teritoriul U.R.S.S., mulți soldați români, reflectînd starea de spirit antihitleristă din România, au trecut de partea partizanilor sovietici. Ei au acționat împotriva trupelor germane la Odesa, în Crimeea și în alte regiuni ale Ucrainei, în R.S.S. Bielorusă. După surse sovietice, numărul partizanilor români s-a ridicat la peste 200. O parte din ei, pentru vitejia și spiritul

lor de sacrificiu, au fost decorați cu ordine și medalii de Prezidiul Sovietului Suprem al U.R.S.S.

Tot în Uniunea Sovietică, în octombrie 1943, cu concursul comuniștilor și al altor democrați români aflați în emigrație, cu aprobarea și ajutorul material al guvernului sovietic, a luat ființă o mare unitate — Divizia 1 de voluntari români „Tudor Vladimirescu”, formată din foști prizonieri români. În aprilie 1944 a fost înființată o a doua divizie, „Horia, Cloșca și Crișan”.

Numeroși patrioți români au acționat în detașamente de partizani din Iugoslavi, alții au luat parte la rezistența poporului polonez și, în vara și toamna lui 1944, la diferite acțiuni de luptă în cadrul formațiunilor de partizani din Cehoslovacia.

Trecându-se la pregătirea acțiunii armate, în lunile mai-august 1944 au avut loc numeroase întâlniri conspirative ale reprezentanților forțelor coalizate. În problemele militare, Partidul Comunist Român a conlucrat îndeosebi cu un grup de generali și ofițeri superiori patrioți, ca generalii Constantin Sănătescu, Constantin Vasiliu-Rășcanu, Constantin Anton, colonelul Dumitru Dămăceanu și alții.

Se avea în vedere ca acțiunea să înceapă la București, de unde urma să fie condusă, deoarece în Capitală se afla guvernul care trebuia să fie înlăturat, aici își aveau sediile principalele comandamente militare germane din zona interioară a României, a căror paralizare din primele momente constituia un element important în obținerea succesului insurecției. Tot aici se găsea un nod de transmisiuni german, legat cu frontul din est, cu Balcanii și Germania.

Un alt pilon important al insurecției îl constituia orașul Ploiești și regiunea Văii Prahovei. În această zonă se găsea un mare număr de militari germani (circa 25 000), bine înarmați, a căror misiune consta în a menține în stăpânire bazinul petrolifer, iar în caz de nevoie, de a arunca în aer sau de a incendia sondele și instalațiile industriale. Menținerea Ploieștiului și a Văii Prahovei reprezenta o lovitură dintre cele mai sensibile date mașinii de război germane și, în același timp, asigura combustibilul necesar pentru ducerea războiului antihitlerist, al cărui început urma să-l marcheze insurecția.

Continuînd seria loviturilor decisive aplicate Germaniei, Comandamentul sovietic a hotărît, în vara anului 1944, organizarea unei noi operații strategice la aripa de sud a frontului sovieto-german. Începută la 20 august 1944, operația sovietică s-a desfășurat cu succes ; după patru zile de puternice și ample acțiuni, forțele sovietice au eliberat o parte a teritoriului estic al României și au realizat, pînă în după-amiaza zilei de 23 august, două mari breșe, adînci de circa 100 de kilometri, care convergeau către zona localității Leova, de pe râul Prut.

În aceste zile, Partidul Comunist Român și celelalte forțe politice cu care colabora, avînd efectuate pregătirile pentru insurecție, au considerat că a sosit timpul să treacă la declanșarea ei.

În după-amiaza zilei de 23 august 1944, mareșalul Ion Antonescu, locțiitorul său, Mihai Antonescu, cîțiva miniștri și slujitori importanți ai dictaturii antonesciene au fost arestați la Palatul regal, după planul pus de acord cu conducerea Partidului Comunist Român. Cu aceasta, *a început insurecția poporului român*, care a scos țara din războiul hitlerist antisovietic, a alăturat-o coaliției antifasciste. Au fost astfel zădărnicate planurile Comandamentului german de continuare a ostilităților împotriva armatei sovietice pe teritoriul României, ceea ce a evitat pierderea a numeroase

vieți omenești din rîndurile armatei și populației românești, cît și din rîndurile armatei sovietice.

Noul guvern, format sub președinția generalului Constantin Sănătescu, cuprindea militari și tehnicieni, partidele politice din B.N.D. fiind reprezentate prin cîte un secretar de stat fără portofoliu ; reprezentantul P.C.R., Lucrețiu Pătrășcanu, deținea și interimatul la Ministerul Justiției.

Forțele insurecționale din București au preluat, în noaptea de 23—24 august, paza obiectivelor guvernamentale române, au blocat pe cele germane și au trecut, succesiv, la atacarea lor, începînd din dimineața zilei de 24 august. În zona Văii Prahovei, unități militare și grupe de patrioți înarmați au luat asupra lor paza principalelor uzine și instalații petroliere ; în nordul țării, o grupare de grăniceri români (4 batalioane), de sub comanda colonelului Nestor Teodorescu, a declanșat atacul contra trupelor Diviziei 3 munte germană, în care era încadrată.

În cursul nopții, Mare Stat Major al armatei române, care avea un nou șef, pe generalul Gheorghe Mihail, împuternicit și cu comanda supremă a armatei, a emis o directivă în care se stabileau misiunile de luptă, pentru toate grupările și marile unități române de pe întregul cuprins al țării, în funcție de situația în care se găseau⁹⁵. De subliniat că generalii și ofițerii patrioți din armata română aveau pregătite din timp planuri operative puse la punct pentru alungarea trupelor germane și eliberarea țării de ocupanții hitleriști și horthyști. Un asemenea plan a fost pus în aplicare în noaptea de 23—24 august 1944.

Printre primele acte de guvernămînt adoptate în noaptea de 23/24 august 1944 a fost și decretul cu privire la eliberarea din lagăre și din închisori a deținuților comuniști condamnați și a tuturor acelor care s-au opus fascismului, războiului hitlerist antisovietic, politiciii dictaturii militaro-fasciste⁹⁶.

În dimineața zilei de 24 august, un emisar al guvernului a fost trimis cu un avion special în Turcia, pentru a notifica oficial reprezentanților Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste, Statelor Unite ale Americii și Marii Britanii ieșirea României din războiul hitlerist și alăturarea ei coaliției antihitleriste. În aceeași zi, starea de război în fapt cu Germania a fost confirmată și printr-o declarație formală a guvernului, difuzată prin radio.

Luptele forțelor insurecționale începute în ziua de 23 August 1944 s-au generalizat. Preocuparea de căpetenie a întregului popor era zdrobirea cît mai grabnică a forțelor hitleriste, alungarea lor de pe teritoriul României.

Sfidînd bombardamentele aeriene și respingînd atacurile de infanterie, artilerie și tancuri, dezlănțuite de germani din afara Capitalei, unitățile militare din București, de sub comanda generalului Iosif Teodorescu, împreună cu formațiunile patriotice, după trei zile de lupte îndîrjite (24—26 august), care au reliefat un impresionant eroism popular, au curățat Capitala de hitleriști, stăpînind ferm orașul. La 28 august 1944, depuneau armele în apropiere de Ploiești, constrînși de comandamentul Armatei 4 române și trupe din unitățile acesteia, generalii Reiner Stachel și Alfred Gerstenberg, comandanții rămășițelor trupelor germane care încercaseră să

⁹⁵ Vezi : *Pentru eliberarea Patriei, documente extrase din presă, memorii cu privire la lupta poporului român pentru eliberarea patriei de sub dominația fascistă* (23 august—25 octombrie 1944), București, Editura militară, 1972, p. 207—210.

⁹⁶ *Ibid.*, p. 32—33.

ducă la îndeplinire misiunea dată de Hitler în noaptea de 23 spre 24 august, de a înăbuși în sânge insurecția.

Forțele insurecționale din Ploiești au rezistat cu succes încercărilor germane de a ocupa orașul ; la 29 august, orașul Ploiești a fost deblocat de acțiunea comună a Diviziei 18 infanterie română și a unei brigăzi mecanizate sovietice. Pe Valea Prahovei au continuat acțiunile pentru dezarmarea inamicului, pentru nimicirea lui.

Acțiuni asemănătoare s-au desfășurat și în alte centre și zone ale țării, unde forțele insurecționale erau sau veneau în contact cu trupele germane care încercau să se retragă peste frontiere.

Între 23 și 31 august 1944, aproximativ $\frac{2}{3}$ din teritoriul de atunci al țării a fost curățat de trupele hitleriste. Forțele insurecționale au provocat inamicului pierderi care se cifrează la peste 61 000 de oameni, printre care mai mult de 5 000 de morți. Au fost capturate 222 de avioane, 438 de nave fluviale și maritime, o mare cantitate de armament, tehnică de luptă și mijloace de transport. Armata română, formațiunile patriotice, ceilalți luptători au plătit victoria insurecției cu circa 9000 de morți și răniți. La lupte au luat parte peste 460 000 de soldați, subofițeri, ofițeri și generali români ⁹⁷.

În dimineața zilei de 29 august, un avion ducea spre Moscova delegația română pentru încheierea armistițiului cu Națiunile Unite, condusă de Lucrețiu Pătrășcanu. Convenția de armistițiu, semnată la 12 septembrie 1944, consemna, în art. 1 al preambulului său, că „de la 24 august 1944, orele 4. a.m. România a încetat cu totul operațiile militare împotriva Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste pe toate teatrele de război, a ieșit din războiul împotriva Națiunilor Unite, a rupt relațiile cu Germania și sateliții ei, a intrat în război și duce războiul de partea puterilor aliate, împotriva Germaniei și Ungariei, cu scopul de a restaura independența și suveranitatea României“ ⁹⁸.

În cursul celor opt zile de lupte, forțele insurecționale au zdrobit toate rezistențele trupelor germane și au oprit încercările armatelor hitleriste și ungare de a pătrunde peste frontiere sau din partea nord-estică a Transilvaniei spre interiorul țării. Au fost cruțate de distrugere obiective industriale, căi de comunicație, porturile maritime și fluviale, care au fost puse la dispoziția frontului antihitlerist. Acționînd cu rapiditate, forțele insurecționale române au asigurat eliminarea trupelor inamice din spațiul cuprins între linia fortificată Cașin, Focșani, Brăila, Dunărea maritimă, Marea Neagră, Dunărea mijlocie, frontierele româno-iugoslavă și româno-ungară, linia vremelnică de demarcație din Podișul Transilvaniei.

Însemnătatea actului săvîrșit de poporul român prin insurecția din August 1944 a fost amplu apreciată de numeroase personalități politice și militare, de presa internațională, care au subliniat în mod just implicațiile ei politice și militare, interne și internaționale. Sintetizînd aprecierile presei internaționale, la 27 august, ziarul sovietic „Pravda“ scria într-un

⁹⁷ *România în războiul antihitlerist*, Editura militară, București, 1966, p. 600—620, 696—697, 707.

⁹⁸ *Ibid.*, p. 141.

comentariu, că „Ieșirea României din Axa fascistă este importantă nu numai pentru poporul român. Presa străină afirmă în mod just că s-a năruit întregul sistem de apărare german din Balcani“.

După insurecție, armata română a continuat lupta cot la cot cu armata sovietică, pentru eliberarea părții de nord-vest a României și dincolo de frontierele ei, pînă la victoria finală asupra celui de-al treilea Reich.

Concomitent cu zdrobirea acțiunilor ofensive ale trupelor germane și maghiare din sudul și sud-vestul Transilvaniei, s-au dus acțiuni ofensive în zona sud-estică a acestei provincii de către forțe sovietice și române.

Între 6 și 28 octombrie trupele Frontului 2 ucrainean sovietic au executat operația Debrețin, numită astfel după orașul ungar cu același nume, care constituia focarul principal al complexului bătăliei. În cadrul Frontului 2 ucrainean au acționat în continuare armatele 4 și 1 română, cu 22 divizii, precum și corpul aerian și alte unități speciale.

La 25 octombrie 1944, cînd a fost eliberată de sub stăpînirea fascistă ultima brazdă a pămîntului românesc, evenimentul a fost salutat în toată țara cu o imensă bucurie. *25 octombrie a fost decretată ziua forțelor armate ale Republicii Socialiste România.*

Efectivele totale ale armatei române participante la insurecție și la luptele pentru eliberarea completă a țării s-au cifrat la peste 525 000 de oameni, iar pierderile suferite s-au ridicat la peste 58 000 de oameni (morți răniți și dispăruți)⁹⁹. Numeroase monumente, obeliscuri și plăci memoriale, ridicate în diferite localități, glorifică memoria celor căzuți, vitejia și eroismul ostașilor și ofițerilor români și sovietici.

După 25 octombrie 1944, armata română și-a continuat ofensiva pe teritoriul Ungariei, participînd cu 15 divizii, un corp aerian, două brigăzi de artilerie antiaeriană, o brigadă de căi ferate și numeroase alte unități și formațiuni, totalizînd peste 210 000 de oameni. În acest timp trupele române au eliberat 1 237 de localități și alte așezări, dintre care 14 orașe, și au suferit pierderea a 42 700 de morți, răniți și dispăruți.

Din a doua jumătate a lunii decembrie 1944, trupele române, în strînsă cooperare cu trupele sovietice, au început luptele pentru eliberarea Cehoslovaciei și Austriei. Armata noastră a participat cu 16 divizii, un corp aerian, o divizie de artilerie antiaeriană, un regiment de tancuri și alte unități independente, care au totalizat aproape 250 000 de oameni. În timpul celor cinci luni, cît au durat luptele pe teritoriul Cehoslovaciei și al Austriei, ostașii români au eliberat prin luptă 1 722 de localități și alte așezări, între care 31 de orașe, au provocat inamicului importante pierderi în morți și răniți și au capturat peste 20 000 de prizonieri și mari cantități de tehnică de luptă. Jertfele ostașilor români însumează peste 66 000 de militari (morți, răniți și dispăruți)¹⁰⁰.

De la 23 August 1944 și pînă la 12 mai 1945, armata română a străbătut prin lupte spațiul dintre Marea Neagră și Podișul Boemiei, a forțat

⁹⁹ Vezi *România în războiul antihitlerist*, p. 621—646, 697—699, 705—706.

¹⁰⁰ *Ibid.*, p. 648—695, 700—702, 706.

14 masive muntoase și 12 cursuri mari de apă, a eliberat peste 3 800 de localități și alte așezări, dintre care 53 de orașe, a provocat inamicului pierderi cifrate la circa 18 000 de morți lăsați pe teren și peste 118 000 de prizonieri.

Pierderile proprii, în aceeași perioadă, s-au cifrat la circa 167 500 de oameni (morți, răniți și dispăruți), adică peste 30% din efectivele totale angajate în luptă. La aceasta mai trebuie adăugate pierderile din rîndul populației civile, cifrate, după date aproximative, la circa 150 000 de oameni uciși de trupele germano-ungare în retragere, în timpul bombardamentelor, în lagăre ale morții ș.a.¹⁰¹.

Pentru înlocuirea pierderilor suferite au fost trimise permanent rezerve, astfel încît la sfîrșitul războiului, în Cehoslovacia se găseau 16 divizii și alte unități și formațiuni românești, cu un efectiv de peste 190 000 de oameni. Contribuția totală a României în luptători s-a ridicat la circa 540 000 de oameni, cifră care nu include formațiunile patriotice de luptă și alți numeroși cetățeni care au luat parte la lupte în țară sau în rîndul partizanilor din U.R.S.S., Franța, Iugoslavia, Polonia și Cehoslovacia.

Pentru faptele lor de arme, diferite unități române au fost evidențiate în numeroase ordine ale Ministerului de Război al României, prin 7 ordine ale Comandamentului suprem sovietic și 21 de comunicate de război sovietice ; peste 300 000 de soldați, subofițeri și ofițeri au fost decorați cu ordine și medalii românești, sovietice, iugoslave, cehoslovace și ungare.

În afară de aportul uman, poporul român a adus o importantă contribuție economică la obținerea victoriei, evaluată — după date provizorii — la cu mult peste un miliard de dolari (valută 1938), ceea ce echivalează cu cel puțin de patru ori veniturile bugetare ale României din anul bugetar 1937/1938.

Semnificativ este faptul că pe tot timpul războiului antihitlerist baza de aprovizionare a armatei române a constituit-o în exclusivitate economia țării ; concomitent România și-a îndeplinit — iar în unele direcții a depășit chiar — sarcinile de sprijinire a efortului de război pe care și le-a asumat față de puterile aliate și asociate participante la coaliția antihitleristă.

Efortul de ansamblu al României la zdrobirea Germaniei naziste și-a găsit și alte numeroase aprecieri peste hotare. În septembrie 1944, A. Eden, ministrul de externe al Marii Britanii, declara în Camera Comunelor că „România a dat deja un ajutor substanțial cauzei aliaților“. La 20 februarie 1945 postul de radio New York emitea următoarea apreciere : „acțiunea armatei române a contribuit serios la cucerirea Budapestei și la înaintarea în regiunea cehoslovacă, tot astfel cum, prin actul de la 23 August 1944, România a contribuit într-o bună măsură la schimbarea situației de pe întregul front răsăritean“.

La Conferința de pace de la Paris din 1946, V. M. Molotov, ministrul de externe al U.R.S.S., declara, la 10 octombrie, că : „Împreună cu noi, împreună cu trupele aliate, noua Românie democratică a început lupta pentru

¹⁰¹ *Ibid.*, p. 703.

înfrângerea lui Hitler, a făcut sacrificii considerabile în această luptă și noi toți recunoaștem serviciile aduse de poporul român acestei cauze" ¹⁰².

★

Insurecția din August 1944 și participarea României la înfrângerea celui de al treilea Reich au constituit forma principală a Rezistenței antifasciste, corolarul ei, precum și principala contribuție a poporului român la efortul general al popoarelor pentru cucerirea victoriei împotriva fascismului.

Evenimentele militare la care România a participat după 23 August 1944 s-au împletit organic cu evenimentele politice, economice și sociale interne. În fața poporului român se aflau sarcini de importanță vitală pentru destinul său, cum erau democratizarea vieții publice, reconstrucția economiei, reglementarea unei dezvoltări noi democratice și progresiste a societății românești, restabilirea și consolidarea independenței și suveranității ei naționale.

¹⁰² *Ibid.*, p. 586—587.

Împotriva unei nedreptăți istorice: 40 de ani de la marile manifestații populare împotriva dictatului fascist de la Viena

MIRCEA MUȘAT
VASILE BOBOCESCU

O istorie de milenii stă mărturie faptului că poporul român, creatorul unei avansate și originale civilizații materiale și spirituale în vatra strămoșească în care s-a plămădit și a viețuit permanent, și-a apărut cu o rară și neostenită dirzenie pământul străbun, ființa națională, libertatea și independența. Așezat într-o zonă geografică, în care s-au ciocnit neconținut rivalitățile dintre marile puteri ale vremii, românii, ca și alte popoare din centrul și sud-estul Europei, au fost confrunțați de timpuriu cu mari și numeroase adversități, care s-au răsfrint dureros asupra dezvoltării lor. Istoria neamului românesc a făcut ca fiecare realizare, fiecare progres dobândit într-un domeniu sau altul să se realizeze cu grele sacrificii materiale și umane. Este lesne de înțeles, astfel, de ce țări și popoare din apusul Europei, care au avut răgazul de pace și liniște pentru a-și dezvolta nestingherită viața materială și spirituală, au făcut progrese rapide pe calea civilizației, pe câtă vreme popoarele din răsăritul continentului, printre care și poporul român, s-au aflat într-o neconținută luptă împotriva invadatorilor străini, ceea ce a frînat procesul dezvoltării lor istorice.

În pofida acestor vicisitudini istorice, poporul român, cu o mină pe plug și cu alta pe sabie, și-a păstrat ființa etnică și de stat, hotărîrea de a fi unit, liber și pe deplin stăpîn în propria vatră, așa cum au fost dacii, strămoșii lor, pe vremea marilor regi Burebista și Decebal.

Idealurile de unitate și independență au înzecit în vremurile de restrînte forțele poporului român, făcîndu-l să înscrie, sub conducerea unor iluștri conducători de țară și de oști, pagini de adevărată epopee în lupta împotriva cotropitorilor străini, pentru apărarea pământului și libertății sale. Actul îmfăptuit și pecetluit cu jertfa singelui său la 1600 de către Mihai Viteazul a fost un simbol al dreptului imprescriptibil al românilor de a trăi în granițele strămoșești ale vechii Dacii.

Aceste idealuri, îmfăptuite treptat cu mari jertfe materiale și umane s-au concretizat, în epoca modernă, în unirea celor două țări românești Moldova și Muntenia, la 1859, cucerirea independenței absolute de stat în 1877 și desăvîrșirea unității național-statale, în memorabilul an 1918. Ele au fost realizate ca expresie a voinței și acțiunii întregii națiuni române, împotriva mașinațiunilor marilor imperii și statelor puternice ale Europei.

Formarea statului național unitar în 1918 a marcat intrarea României într-un stadiu nou al evoluției sale economico-sociale, caracterizat prin creșterea rapidă a forțelor de producție și accelerarea dezvoltării capitaliste. Societatea românească postbelică înfățișa tabloul unei națiuni tinere și viguroase, intrată istoricește pe făgașul firesc al unității ei politico-administrative, prielnic descătușării energilor creatoare, atît pe planul construcției economice prin folosirea bogățiilor solului și subsolului la nivel național, cit și politic, prin aplicarea unei reforme democratice

mult mai largi. Definitoriu pentru societatea românească din această perioadă a fost puternica aspirație a maselor populare spre libertate și democrație, dorința lor de a înscrie țara pe coordonatele unei dezvoltări progresiste, multilaterale. Frontul larg al celor antrenați în efortul menit să asigure ascensiunea societății românești pe drumul democrației și progresului a cuprins pe toți cetățenii României, fără deosebire de naționalitate, care s-au bucurat de aceleași drepturi politice, economice, juridice, culturale și confesionale în cadrul statului român.

Pe plan extern, țara noastră a militat pentru păstrarea statu-quo-ului teritorial înfăptuit prin voința plebiscitară a maselor largi populare și legiferat prin tratatele de pace de la Versailles și cele adiacente; instalarea unui climat de pace generală și indivizibilă; crearea unor zone regionale de securitate; bune relații de vecinătate cu toate statele, indiferent de orînduirea lor socială; realizarea unor tratate sau convenții mutuale. Lupta împotriva politicii revizionist-teritoriale, mai ales după ascensiunea și instaurarea în multe țări europene a unor regimuri fasciste și dictatoriale a constituit o coordonată fundamentală a politicii externe românești. Astfel, după cum se știe, în 1920 a venit la putere dictatura fascistă-horthystă în Ungaria, în 1922 s-a instaurat fascismul în Italia, în 1923 a triumfat dictatura fascistă în Bulgaria, iar în 1926 în Portugalia. Urmează apoi în 1926, instaurarea dictaturii militare în Polonia, a dictaturii militaro-regale în Iugoslavia în 1929, iar în 1933 a dictaturii fasciste hitleriste în Germania. În anul 1934 se instaurează fascismul în Austria, în 1936 vine la putere dictatura militară în Grecia, iar în 1939 se instaurează dictatura fascistă în Spania. De aceea, ceea ce a caracterizat politica externă a României în această perioadă a fost cuprinderea tuturor acțiunilor sale într-un sistem ale cărui articulații să garanteze lupta împotriva fascismului și revizionismului teritorial, păstrarea unui climat de pace, securitate și bună înțelegere între toate națiunile lumii. Liga Națiunilor a constituit pentru România interbelică tribuna internațională de la care și-a putut face cunoscute opiniile și aspirațiile. „Izvorînd din poruncile unității noastre naționale — arăta N. Titulescu — politica noastră externă are ca scop principal: păstrarea ei, iar ca metodă constantă de lucru, coordonarea progresivă a acțiunii noastre cu aceea a statelor cu interes comun, pînă la integrarea ei în grupuri internaționale din ce în ce mai mari. De la național, prin regional, la universal, iată lozincă României peste graniță”¹.

Partidul Comunist Român, continuatorul direct al tradițiilor de luptă pentru unitatea și independența poporului român, a eroicii noastre clase muncitoare și a partidului ei politic, înființat în urmă cu aproape nouă decenii, a înscris în această perioadă pagini nepieritoare de abnegație revoluționară, de slujire, dăruire și devotament a cauzei generale a națiunii române. Comuniștii s-au pronunțat cu consecvență și au acționat ferm pentru apărarea independenței, suveranității și integrității țării. Ei au condamnat cu fermitate încercările reacțiunii maghiare de reconstituire a vechiului imperiu, au luat atitudine împotriva instaurării fascismului în Italia și Bulgaria, ca și în alte state europene, au luptat cu arma în mînă pentru apărarea Spaniei republicane, s-au arătat permanent apărători ai politicii de pace și securitate colectivă, salutînd inițiativele și eforturile statului român în această direcție.

În condițiile ascensiunii fascismului pe plan internațional, ale transformării Germaniei, după instaurarea hitlerismului la putere în ianuarie 1933, într-un focar de agresiune, de revizuire teritorială, de încălcare a tratatelor și normelor de drept internațional, Partidul Comunist Român, celelalte forțe democratice și patriotice au apreciat că lupta împotriva pericolului fascist și de revizuire a frontierelor țării, pentru apărarea independenței și integrității României constituia cea mai importantă și urgentă cerință a acelei etape istorice. El s-a afirmat, începînd cu deceniul al patrulea, ca forța organizatoare, conducătoare și dinamizatoare a mișcării antifasciste, a apărării intereselor vitale ale României. Partidul Comunist Român și-a intensificat eforturile pentru unirea sub același steag de luptă a forțelor democratice, antifasciste, a partidelor muncitorești, pentru activizarea clasei muncitoare, a maselor țărănimii, intelectualității progresiste, meseriașilor, a tuturor păturilor și categoriilor sociale; și-a lărgit contactele cu grupările și organizațiile democratice, a stabilit legături cu diferite grupări ale forțelor politice burgheze și cu un mare număr de personalități progresiste, democratice.

Îngrijorarea poporului român, a partidelor politice ale clasei muncitoare, a celorlalte forțe politice democratice a crescut și mai mult în condițiile cînd în prima jumătate a anului 1935 s-au făcut noi pași pe calea încurajării manifestărilor revanșarde și revizioniste ale Germaniei hitleriste și ale acoliților ei de către unele puteri imperialiste. Pe această linie se înscrie acordul guvernelor franceze și engleze de recu-

naștere a „dreptului de egalizare“ a potențialului militar al Germaniei cu celelalte puteri. La scurt timp, Germania hitleristă a denunțat Tratatul de la Versailles și a trecut la înarmare deschisă. În aceste condiții, pe baza propriei experiențe cit și pe cea acumulată de mișcarea muncitorească internațională în lupta împotriva fascismului, Plenara C.C. al P.C.R. din iulie 1936 aprecia că „triumful hitlerismului duce la dezmembrarea României în folosul țărilor fasciste și la înrobirea poporului, la acapărarea bogățiilor țării de către imperialismul german“ și proclama ca o datorie patriotică a comunistilor, să „apere fiecare palmă de pământ a țării“, să „între în primele rânduri ale luptătorilor pentru respingerea agresiunii fasciste“².

Eroica luptă dusă în acei ani de Partidul comunist, în fruntea clasei muncitoare și a unor largi forțe progresiste, sub steagul democrației, independenței și integrității țării, amploarea mișcărilor democratice, cit și atitudinea realistă a unor personalități și grupări politice burgheze au stăvilit pentru un timp ascensiunea spre putere a organizațiilor fasciste și înrobirea României de către Germania nazistă.

În acele condiții, cind amenințări grave se profilau la adresa României, masele populare ale naționalităților conlocuitoare — maghiari, germani, evrei, sirbi și alții reprezentind aproximativ 27% din populația țării — s-au situat pe poziții antirevizioniste, antifasciste și antihitleriste, susținind lupta poporului român pentru apărarea independenței naționale și a integrității teritoriale a patriei lor comune România în fața politicii expansioniste a statelor fasciste. În acest sens, militantul comunist antifascist ungur dr. Samuel Fenyés, refugiat în țara noastră din cauza terorii horthyste, afirma că „maghiarimea din România... nu este iredentistă“ și „nu aderează la revizuire“³. Tot el preciza că, în timp ce muncitorimea, țărănimea, meseriașii, comercianții și intelectualii maghiari nu doreau să revină la Ungaria, ideile iredentiste erau propagate numai de virfurile claselor exploatatoare ale naționalității maghiare⁴.

Ca și alți numeroși unguri și maghiari, ce s-au situat pe poziții lucide și antirevizioniste, dr. Samuel Fenyés afirma că hotarele României fixate de Tratatul de la Trianon au fost stabilite în baza dreptății istorice⁵.

Este de subliniat și faptul că, în acele împrejurări o parte a emigrației maghiare din Europa occidentală și S.U.A. s-a situat pe poziții antirevizioniste și antifasciste, pronunțându-se pentru recunoașterea de către Ungaria a statu-quo-ului teritorial stabilit după primul război mondial, ruperea de către Ungaria a alianței cu Germania hitleristă și Italia fascistă și promovarea unei politici de bună vecinătate cu România, Cehoslovacia și Iugoslavia în vederea realizării păcii în centrul și sud-estul european⁶.

Politica imperialistă de reîmpărțire a lumii și de dominație mondială, promovată de Germania nazistă și aliații ei, după un șir de acte agresive îndreptate împotriva unor state europene, a dus la dezlănțuirea celui de al doilea război mondial. Rînd pe rînd au fost atacate și cotopite Austria (martie 1938), Cehoslovacia (septembrie 1938 și martie 1939), Polonia (septembrie 1939), urmînd în 1940, Danemarca, Norvegia, Belgia, Olanda, Luxemburg, Franța, iar în 1941, Iugoslavia și Grecia. La rîndul lor, Italia fascistă atacase și ocupase Etiopia și Albania, iar Japonia militaristă dezlănțuise agresiunea pentru cotopirea Chinei și a celorlalte popoare din Extremul Orient. Alte state, ca Ungaria, Bulgaria, Finlanda au fost subordonate pe diferite căi intereselor Reichului nazist.

În cadrul politicii lor agresive, de expansiune spre estul și sud-estul Europei, un loc important l-au ocupat în politica statelor fasciste dezbinarea și învrăjbirea popoarelor, stimularea în mod artificial a neînțelegerilor, înveninarea relațiilor dintre statele mici și mijlocii, șantajarea lor pe chestiuni de importanță vitală, care vizau însăși independența națională și integritatea lor teritorială.

Poporul român a condamnat cu fermitate actele agresive ale Germaniei naziste. El a fost gata să dea ajutorul său poporului cehoslovac și să se opună cu forța armelor expansiunii agresorilor nazisti. În primăvara anului 1939, cînd guvernul a decretat mobilizarea parțială, Partidul comunist a dat cuvînt de ordine membrilor și simpatizanților săi să se prezinte la unitățile militare și să acționeze neabătut „pentru întărirea forței politice și morale a armatei contra Germaniei hitleriste și a statelor revizioniste“, subliniind că „războiul poporului român pentru apărarea independenței și granițelor țării este un război drept“⁷.

² Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R. (în continuare : Arhiva I.S.I.S.P.), cota Ab. XX—3.

³ Dr. S. Fenyés, *Ungaria revizionistă*, București, 1939, pag. 159, 166.

⁴ Loc. cit., pag. 160—161.

⁵ „Timpul“ din 25 august 1937.

⁶ Arhiva Ministerului de Interne, fondul documentar, dosar nr. 546, vol. 36, fila 232.

⁷ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 1, dosar nr. 160, filele 62—63.

Masele muncitoare ale naționalității maghiare s-au solidarizat cu lupta poporului român pentru apărarea independenței naționale, declarând că ele vor lupta cu arma în mână pentru respingerea agresiunii trupelor hitleriste și horthyste. Pe adresa primului-ministru român Armand Călinescu, maghiarii membri ai secției Frontului renașterii naționale din Cluj au înaintat, la 8 aprilie 1939, o telegramă în care se menționa: „Considerăm că în momentele actuale apărarea hotarelor României pe baza fraternității..., pe baza principiilor de libertate, a egalității de drepturi și a păcii interne, formează nu numai singura cale de urmat pentru realizarea unei conviețuirii fericite a popoarelor de pe aceste meleaguri, dar este și aportul cel mai mare pe care l-am putea aduce independenței și libertății tuturor popoarelor din bazinul nostru dunărean și confrăților noștri din Ungaria”⁸. Telegrama cu conținut asemănător au trimis și maghiari din București, Arad, Oradea, Brașov și din alte localități ale țării.

Spiritul combativ în care s-au desfășurat demonstrațiile antifasciste din România, îndeosebi cea de la 1 Mai 1939, când zeci de mii de oameni ai muncii — români, maghiari, germani și de alt neam — au ieșit în stradă la București, Brașov, Craiova, Turnu Severin, Cluj, Iași, Timișoara, Bacău, Alba Iulia și în alte localități, manifestând sub lozincile „Vrem România liberă și independentă !”, „Jos fascismul !”, „Jos agresorul hitlerist !”, demonstra voința poporului român de a se împotrivi dușmanilor externi ca și „Gărzii de fier”, organizație teroristă de tip fascist, agentură a hitlerismului în România.

Demonstrația antifascistă de la 1 Mai 1939 — una dintre cele mai mari demonstrații din Europa acelei vremi îndreptată împotriva hitlerismului — a reprezentat poziția hotărât antifascistă a României, a tuturor forțelor democratice, antifasciste ale țării. Ea se înscrie ca un serios semnal pe care România îl adresa Europei, opiniei publice mondiale pentru unirea eforturilor în vederea împiedicării dezlănțuirii celui de-al doilea război mondial de către Germania hitleristă și acoliții săi.

Puternica mișcare antifascistă și antihitleristă din România, al cărei promotor a fost Partidul Comunist Român, a profilat în opinia publică progresistă internațională imaginea unui popor profund atașat idealurilor de libertate, independență națională și respect între popoare, demn de tradițiile sale eroice, glorioase. Subliniind acest aspect în fața celor 1 500 de delegați și participanți la Congresul breslelor muncitorești, ținut în sala cinematografului „Aro” la 1 Mai 1939, Armand Călinescu, președintele Consiliului de Miniștri, a precizat poziția guvernului față de politica agresivă și revizionistă promovată de statele fasciste față de România, dorința poporului român de a trăi în pace și în bună înțelegere cu toate națiunile lumii: „Când însă se va schița de undeva o încercare de atingere a teritoriului nostru — declara el —, ea se va izbi de cea mai hotărâtă și cea mai neclintită rezistență. Această politică nu este numai politica guvernului sau politica unui grup de oameni: aceasta este politica țării, este politica națională. Generația care ne-a precedat a avut nobila misiune de a realiza unitatea națională. Generația noastră a răspuns la datoria ei de a se sacrifica pentru păstrarea ei”⁹.

Desfășurarea evenimentelor internaționale din acea vreme a învederat, încă o dată, cu deosebită pregnanță, că marile puteri au așezat deasupra sistemului lor de alianțe, în primul rând, propriile lor interese. În acest context țările mici și mijlocii au trebuit să facă față cu propriile lor forțe, grelelor împrejurări care puneau în cumpănă înseși existența lor ca state de sine stătătoare.

Marșul războinic al Germaniei hitleriste, cotropirea succesivă a unor țări europene ca urmare a politicii de cedare și concesiilor marilor puteri din Europa, încheierea Tratatului sovieto-german în august 1939, începutul celui de-al doilea război mondial la 1 septembrie același an, prin atacarea Poloniei, au creat o situație deosebit de grea pentru România.

Aflată singură în fața agresiunii fascismului german, lipsită de orice sprijin din afară, România a devenit victima politicii imperialiste de forță și dictat, de subjugare și asuprire, de acaparare și uzurpare a unității național-teritoriale. La 26 iunie 1940, în urma unor note ultimative adresate de guvernul Uniunii Sovietice, teritoriul dintre Prut și Nistru și partea de nord a Bucovinei au intrat în componența U.R.S.S.

În acest context internațional, încurajată fătîș de Germania nazistă și Italia fascistă, Ungaria horthystă și-a intensificat acțiunile revanșarde împotriva României, considerind că sosise momentul propice pentru satisfacerea pretențiilor ei anexioniste. Paralel cu acțiunile politico-militare pentru forțarea României să cedeze

⁸ „Timpul” din 14 aprilie 1939.

⁹ „Timpul” din 3 mai 1939.

pretențiilor sale, Ungaria horthystă a organizat pe teritoriul de nord-vest al țării (Transilvania), începând mai ales cu anul 1940, o vastă rețea de spionaj, diversiune și terorism, în vederea pregătirii unei eventuale agresiuni militare și ridicării populației de naționalitate maghiară la acțiuni ostile împotriva statului român. În acest scop, au fost aduși de pe frontul sovieto-finlandez membri ai Gărzii zdrăncătoarelor care au fost infiltrați în această parte a țării pentru a provoca acte de diversiune între populația majoritară românească și naționalitatea conlocuitoare maghiară, a organizat acte de sabotaj împotriva unităților și obiectivelor militare românești, a incendia localitățile locuite de populație de origine germană în scopul provocării la atragerii intervenției directe a Germaniei hitleriste.

Pe acest fundal și având sprijinul Germaniei hitleriste, fruntașii Gărzii de fier au acționat, în vara anului 1940, în direcția slăbirii rezistenței poporului român pentru apărarea hotarelor țării, în cazul unei agresiuni hitleristo-horthyste. Cu prilejul întâlnirii primului ministru, I. Gigurtu, cu fruntași politici transilvăneni, Horia Sima s-a pronunțat pentru cedarea unei părți din teritoriul țării Ungariei horthyste.

Având o lungă întrevedere cu Horia Sima, la 10 august 1940, Herman von Rittgen, cadru al serviciilor secrete și de propagandă naziste, raporta lui Wilhelm Fabricius că fruntașul gardist i-a declarat că „deși mișcarea legionară se pronunță împotriva oricărei cedări teritoriale, totuși, dacă România este sprijinită de Führer să facă o rectificare a frontierei de apus, pentru a se asigura pacea (în slujba intereselor naziste în această zonă — n.n.) în această ipoteză mișcarea legionară acceptă ideea cesiunii”¹⁰.

În situația creată, sub presiunea statelor fasciste, îndeosebi a Germaniei hitleriste, România a fost nevoită să accepte angajarea unor tratative, în vara anului 1940, cu guvernul Ungariei horthyste, și al Bulgariei fasciste. În acest scop, primul ministru român, Ion Gigurtu, și ministrul de externe, Mihail Manoilescu, au avut la München o întâlnire cu primii miniștri ungar și bulgar, iar la Salzburg și Roma cu reprezentanții diplomației ai Germaniei hitleriste și Italiei fasciste. Aceștia au fost „sfătuiți” să înceapă de îndată tratative cu Ungaria horthystă și Bulgaria fascistă pentru rezolvarea favorabilă a pretențiilor revizioniste ale acestor țări¹¹.

În mijlocul lunii august 1940, la Turnu Severin, între reprezentanții guvernului român și cel ungar au început tratative în problema pretențiilor teritoriale ale Ungariei horthyste asupra părții de nord-vest a României. Guvernul român, în baza dreptului istoric multimilenar, a respins cererile anexioniste ale Ungariei horthyste, acceptând unele mici modificări de graniță și propunând un schimb de populație între cele două țări. Ungaria horthystă s-a arătat surprinsă de rezistența României, îndeosebi de hotărârea fermă a întregului popor român de a lupta cu arma în mână pentru apărarea independenței, suveranității și integrității teritoriale a patriei. Se contura pericolul ca între cele două țări să izbucnească un conflict militar, fapt care periclita, în parte, interesele strategice și politice ale celui de-al treilea Reich în această parte a Europei. În fapt, obiectivele Germaniei hitleriste privind cele două state constau în aștigarea unuia împotriva altuia pentru a le subordona economic și politic și, implicit, militar. Pornind de la aceste considerente, diplomația germană a stopat cursul inevitabil către un conflict armat între Ungaria horthystă și România, prin asumarea rolului de „arbitru” în raporturile dintre cele două state. Astfel, miniștrii de externe ai României și Ungariei horthyste au fost invitați în seara zilei de 27 august 1940 de către conducătorii diplomației statelor fasciste, să se prezinte la Viena în ziua de 29 august.

În momentul cînd erau lansate aceste invitații, noua frontieră dintre România și Ungaria horthystă era deja fixată de către Hitler. Aceasta era astfel stabilită încît pătrundea ca un pumnal în inima României, pînă la cîțiva zeci de kilometri de zona petroliferă a Văii Prahovei, zonă de interes vital pentru mașina de război a Reichului hitlerist.

La Viena, încălcînd în mod brutal independența și suveranitatea statului român, miniștrii de externe ai Germaniei hitleriste și Italiei fasciste — Ribbentrop și respectiv Ciano — s-au constituit cu de la ei putere într-un „tribunal arbitrar” și au cerut în baza „dreptului de forță și dictat” reprezentantului țării noastre, pe un ton ultimativ, să accepte „arbitrajul” guvernelor german și italian, amenințînd că, în caz contrar, România va deveni obiectul unei agresiuni armate, va fi invadată și stearsă de pe harta Europei.

Referindu-se la situația în care s-a aflat delegația română la Viena, ministrul de externe al României, Mihail Manoilescu, telegrafia la București: „Totul apare ca o piesă scrisă dinainte în care nici o singură vorbă, nici un singur gest nu se poate

¹⁰ Arhiva Ministerului de Interne, fondul documentar, dosar nr. 88294, vol. 18, fila 57.

¹¹ A. Simion, *Dictatul de la Viena*, Editura Dacia, Cluj, 1972, p. 148. și urm.

schimba. Alternativa pe care mi-au pus-o a fost următoarea : sau primim arbitrajul astăzi, cel mai târziu la miezul nopții, încît mine să se poată da hotărîrea..., sau, dacă nu primim, vom fi mine atacați și va fi sfîrșitul României..."¹². Pentru aceasta, Hitler, încă din luna iulie 1940, întocmise planurile de atacare a României, iar la 28 august 1940, ordonase ca 5 divizii de tancuri și 3 divizii motorizate, completate cu parașutiști și trupe aeropurtate, să fie pregătite să ocupe, la 1 septembrie, zona petroliferă a României, în cazul în care conducătorii de stat români ar fi refuzat acceptarea propunerilor statelor Axei. În același timp, Hitler a cerut lui Ribbentrop și lui Ciano, aflați la Viena, să forțeze România să cedeze pretențiilor teritoriale ale Ungariei horthyste¹³.

Încurajată de succesele militare ale statelor Axei împotriva blocului anglo-francez, în primăvara și vara anului 1940, Ungaria horthystă, coordonîndu-și acțiunile revizioniste cu Bulgaria și cîntînd pe concursul Germaniei hitleriste, și-a intensificat pregătirile militare pentru a declanșa războiul împotriva României, pentru a ocupa prin forță Transilvania. După capitularea Franței, la 25 iunie 1940, și înfrîngerea trupelor britanice pe continent, ea a trecut la mobilizarea generală a forțelor armate, care, în proporție de $\frac{2}{3}$, au fost concentrate și dislocate în vederea agresiunii împotriva României¹⁴. Pe de altă parte, în timpul negocierilor româno-maghiare de la Turnu-Severin și a tratativelor de la Viena „întreaga armată maghiară era concentrată la est de Tisa, în apropierea frontierei cu România”¹⁵, pentru a invada Transilvania, în caz că guvernul român ar fi refuzat să satisfacă propunerile statelor Axei și ar fi trecut la rezistență pentru apărarea integrității sale teritoriale. Pentru a atrage România într-un conflict militar, trupele horthyste s-au dat la numeroase acte de provocare, aviația ungară încălcînd spațiul aerian românesc. În aceste acțiuni provocatoare era răspîndită literatura iredentistă și a desantat elemente diversioniste și agenți cu misiunea de a incita populația maghiară la acțiuni ostile statului român și a diminua, prin acte de guerilă și de sabotaj, puterea de rezistență a armatei române.

În aceste împrejurări complexe, de o mare gravitate pentru soarta țării, pentru însăși existența sa, factorii de conducere ai României au dezbătut, în ședințe dramatice, căile pe care trebuia să le urmeze statul român. În ședința Consiliului de coroană din dimineața zilei de 30 august 1940 (orele 3—4), la care au luat parte majoritatea consilierilor regali și a membrilor guvernului, precum și unii reprezentanți ai partidelor politice burgheze, s-a adus la cunoștință cererea de arbitraj necondiționat formulată la ministrii de externe ai Germaniei și Italiei.

În timpul dezbaterilor ce au avut loc în Consiliul de coroană s-au cristalizat două curente : reprezentanții primului curent, în număr de 10, ce cuprindea personalități politice reprezentative — C.I.C. Brătianu, Ion Mihalache, Mihai Popovici, Victor Iamandi, Victor Antonescu, dr. Constantin Angelescu, generalul Artur Văitoianu, prof. Silviu Dragomir, mitropolitul Ardealului Nicolae Bălan și alții — s-au situat pe linia respingerii Dictatului de la Viena și a trecerii la rezistența armată pentru apărarea hotarelor țării. Reprezentanții celui de-al doilea curent, în număr de 21, din rîndurile cărora făceau parte consilierii regali Gheorghe Tătărescu, Constantin Argetoianu, Alexandru Vaida-Voievod, G. G. Mironescu, patriarhul Nicodim Munteanu și alții precum și membrii guvernului, în frunte cu I. Gigurtu și alți demnitari de stat, aveau că în condițiile internaționale de la sfîrșitul lunii august 1940 nu era recomandabilă rezistența armată și se pronunțau pentru ieșirea din impas prin acceptarea cererilor ultimative ale Germaniei și Italiei. Votul multora dintre aceștia a fost influențat de telegrama primită de la delegația României aflată la Viena, în care se arăta că Fabricius declarase că Germania „nu-și ia nici o răspundere dacă în termen de cinci minute nu dăm răspunsul”.

Semnificativă pentru poziția multora din cei ce au votat pentru acceptarea arbitrajului puterilor Axei, a fost declarația lui Gh. Tătărescu, în care, între altele, se arăta : „Am credința ca ceea ce se face astăzi este un provizorat... Nu trebuie să ne uităm la ce este provizoriu, ci numai la ce trebuie să rămînă etern...”¹⁶. La rîndul său, C. Argetoianu afirma : „Trecem prin momente grele ; nu s-a isprăvit istoria lumii, vom cîștiga ce pierdem”¹⁷.

¹² Arhiva Ministerului de Externe, fondul nr. 71/Transilvania, 1920—1940, vol. 42, fila 4.

¹³ *Les entretiens secrets de Hitler*, Foyard, Paris, 1969, p. 200—205.

¹⁴ Arhiva Ministerului de Interne, fondul documentar, dosar nr. 123, vol. 2, fila 139.

¹⁵ *Loc. cit.*, fila 140.

¹⁶ Arhiva Ministerului de Externe, fondul nr. 71 Transilvania, vol. 42/1940, fila 228.

¹⁷ *Loc. cit.*, fila 213—214, 271.

„În condițiile în care România trebuia să aleagă între salvarea ființei politice a statului nostru și posibilitatea dispariției lui“, — scria un ziar al vremii — Consiliul de coroană a acceptat Dictatul de la Viena“¹⁸.

În a doua ședință a Consiliului de coroană, din noaptea de 30 spre 31 august 1940, când Alexandru Romalo, ministrul României la Berlin, reîntors cu avionul de la Viena, a prezentat harta Transilvaniei mutilate, prof. universitar Nicolae Iorga, Constantin I.C. Brătianu, Iuliu Maniu, Gheorghe Brătianu, mitropolitul Nicolae Bălan, arhiepiscopul greco-catolic al Blajului, Alexandru Niculescu și alți oameni politici și-au ridicat glasul împotriva Dictatului fascist și au cerut respingerea lui, pronunțându-se pentru apărarea granițelor și a independenței patriei¹⁹.

Dictatul de la Viena era considerat ca o expresie a dominației forței, imoralității și injustiției în relațiile internaționale.

În calitate sa de fruntaș al luptei pentru unirea Transilvaniei cu patria mamă și încheierea procesului legic, obiectiv de făurire a statului național unitar, ca și în aceea de președinte al Consiliului dirigent, organism executiv însărcinat a aduce la îndeplinire hotărârile plebiscitare adoptate la Adunarea națională de la Alba Iulia, Iuliu Maniu a declarat cu acest prilej că „Transilvania și eu cu dinsa sintem categoric contra dezlipirii de România și contra împărțirii ei. Noi nu putem admite să ni se răpească nici cea mai mică bucată din pământul strămoșesc al patriei“²⁰.

Demascînd argumentele false folosite de propaganda revizionistă horthystă, fruntașul politic ardelean releva că actul de la 1 decembrie 1918 a fost un rezultat firesc al dreptului la autodeterminare a poporului român, manifestat liber la Alba Iulia, cu mult timp înainte de Tratatul de la Trianon, care a fost semnat la 4 iunie 1920. „Am organizat viața de stat română — arăta acesta — în Dacia superioară (Transilvania — n.n.) înaintea concluziei și ratificării Tratatului de la Trianon“. Referitor la așa-zisele drepturi istorice ale Ungariei asupra părții de nord-vest a țării, el preciza că acest argument este „absolut rău fondat, pentru că Transilvania n-a aparținut niciodată Ungariei, ci totdeauna a fost independentă pînă la 1867, cînd contra voinței noastre, ca urmare a războaielor pierdute cu Prusia, dinastia habsburgică a fost constrinsă a ceda Ardealul ungarilor“²¹. În ceea ce privește hotărîrea guvernului român de a accepta sentința arbitrară de la Viena, Iuliu Maniu preciza că semnarea acestuia este ilegală, neavînd nici o valoare, deoarece guvernul dictatorial nu avea „nici un drept de a lucra în numele națiunii române și nici o legătură de drept cu cetățenii acestei țări“²².

La rîndul său, N. Iorga ca și alți fruntași politici, a condamnat hotărîrea miniștrilor de externe ai Reichului hitlerist și Italiei fasciste, chemînd populația din teritoriul de nord-vest al țării, smuls României, să organizeze rezistență armată împotriva cîmpitorilor²³.

Sentința nedreaptă impusă României la Viena, la 30 august 1940, de către statele fascist-revizioniste în favoarea Ungariei horthyste, în urma căreia din trupul țării s-a rupt un teritoriu cu o suprafață de 42 350 km.p., locuit de 2 607 007 locuitori, în majoritatea lor români²⁴ a determinat în întreaga țară un puternic val de demonstrații populare pentru respingerea acestui act odios, pentru adoptarea unor măsuri ferme, printre care și recurgerea la lupta cu arma în mîină pentru apărarea integrității teritoriale a țării.

Întreg poporul român — de la cercurile guvernamentale și ale marii burghezii pînă la muncitorime, țărănime și intelectualitate — a respins de la început, cu deplină hotărîre, politica statelor fasciste de amputare a teritoriului național, manifestînd fățiș și ferm voința de a respinge odiosul Dictat de la Viena. Această atitudine a fost pregnant relevată atît în perioada premergătoare actului brutal de la Viena, cît și în epoca care a urmat nedreptei hotărîri.

Dacă în conjunctura internațională existentă în acea vreme cercurile guvernante din România au fost nevoite să accepte cedările teritoriale din vara anului 1940, incluse în Dictatul fascist de la Viena, în schimb poporul român a refuzat de la început politica arbitrară a puterilor Axei și ale Ungariei horthyste.

Încă înainte de așa-zisul arbitraj de la Viena din 30 august 1940, întreaga națiune română s-a ridicat ca un singur om împotriva oricărei ciuntiri teritoriale a patriei.

¹⁸ „Timpul“ din 1 septembrie 1940.

¹⁹ Arhiva Ministerului de Externe, fondul nr. 71/Transilvania, vol. 42/1940, filele 260—292.

²⁰ Arhiva Ministerului de Externe, fondul documentar, dosar nr. 387, vol. 1, fila 246.

²¹ Loc. cit., fila 247.

²² Loc. cit., fila 248.

²³ Arhiva Ministerului de Externe, fondul nr. 71/Transilvania, vol. 42/1940, fila 268.

²⁴ „Universul“ din 5 și 7 septembrie 1940.

Majoritatea covârșitoare a oamenilor politici ai vremii s-au situat pe o poziție fermă de respingere a pretențiilor Ungariei horthyste asupra României și de apărare a independenței naționale și a integrității teritoriale a țării.

La începutul lunii august 1940, legațiilor Germaniei hitleriste și Italiei fasciste de la București cit și primului ministru român, I. Gigurtu, le-au fost înaintate memorii cu un conținut identic, prin care aproape două sute de personalități ale vieții politice românești, între acestea numărându-se Iuliu Maniu, Dinu Brătianu, Ion Mihalache, Virgil Madgearu, Mihail Popovici, dr. C. Angelescu, Vasile Sasu, Alexandru Lepădatu, Gheorghe Brătianu, dr. Nicolae Lupu, Ghiță Pop și alții protestau cu energie împotriva intențiilor puterilor fasciste de a călca integritatea teritorială a statului român²⁵. În încheierea memoriului se preciza: „Minați de patriotica datorie, de a ne apăra ființa și patrimoniul național și de a contribui la menținerea dreptului și a păcii, protestăm împotriva tendințelor de ciuntire a granițelor și a discuțiilor ce le pot înlesni... Conjunctura politică de astăzi nu pare în favoarea României. A folosi însă această situație împotriva ei, pentru a-i impune hotărâri nedrepte, nu poate asigura în această regiune a Europei, ordinea și condițiunea pașnică a popoarelor. Dimpotrivă, prin dezmembrarea unității românești împotriva căreia protestăm în numele întregului popor românesc, nu poate fi decât adâncită învrăjbirea, creându-se noi și puternice motive de vrăjmășie între state și națiuni pentru viitor“²⁶.

Încă la 2 august 1940, primul ministru român, Ion Gigurtu, a convocat pe foștii miniștri și demnitari transilvăneni la Președinția Consiliului de Miniștri, pentru a-i pune la curent cu rezultatul convorbirilor de la Salzburg și Roma, precum și cu hotărârea guvernului român de a începe tratativele cu Ungaria. Cu acest prilej ministrul de externe, Mihail Manoilescu, a expus stadiul tratativelor diplomatice dintre România și Bulgaria, pe de o parte, și Ungaria, pe de altă parte, declarând că „între pretențiile ungare și ceea ce consimte România există o mare diferență“²⁷.

Foștii demnitari transilvăneni Voicu Nițescu, Mihai Șerban, Ion Lugojanu și Alexandru Lepădatu s-au pronunțat împotriva angajării de tratative cu Ungaria, iar fruntașul politic Sever Dan a subliniat necesitatea consultării tuturor oamenilor politici și a opiniei publice românești²⁸.

Era inutil însă ca opinia publică românească să mai fie consultată, deoarece, în întreaga sa cuprindere, de la un capăt la altul al țării, ea s-a exprimat ferm și plener pentru apărarea fruntariilor patriei, pentru respingerea noilor încercări de ciuntire a teritoriului național.

Poziții similare au adoptat și alți oameni politici ai vremii. Astfel, fruntașul național-liberal, Constantin I. C. Brătianu, a adresat tuturor oamenilor politici chemarea de a participa la întrunirile populare organizate împotriva acțiunilor revizioniste horthysto-fasciste, intenției cercurilor guvernante române de a ceda în fața presiunilor statelor fasciste și revizioniste. În acest sens, el scria: „Față de revendicările ungurești, care amenință unitatea și ființa însăși a neamului, e nevoie mai mult decât oricând de a afirma toată hotărârea și toată dârzenia, voința națiunii noastre, cu deosebire în părțile ardelen. Vă rog deci a da tot concursul inițiativelor ce s-ar lua pentru manifestări de protest împotriva intențiilor vrăjmășești și a lua parte la întrunirile în acest scop, fără deosebire de credință sau de culoare politică“²⁹.

La 6 august 1940, fruntași politici români din acel timp, între care, C. I. C. Brătianu, Iuliu Maniu, Ion Mihalache, Virgil Madgearu, dr. N. Lupu, M. Popovici, Ghiță Pop, Pan Halipa, I. Lupaș, Mircea Djuvara, Istrate Micescu, Aurel Dobrescu, T. Constantinescu, Sever Bocu, Ioan Pelivan și alții, consilieri regali ca dr. C. Angelescu, Victor Antonescu, C. G. Mironescu și alții, academicieni ca Mihai Ciucă, C. Ionescu-Sisești, Gh. Brătianu, Al. Lepădatu, G. Macovei, I. Petrovici, C. Rădulescu-Motru, Traian Săvulescu, Mihail Sadoveanu, D. Voinov, C. Stoicescu, Octav Onicescu —, cit și 12 generali semnau un Apel adresat opiniei publice internaționale și conducătorilor statelor Axei prin care erau susținute drepturile istorice ale poporului nostru asupra Transilvaniei. „Granițele noastre dinspre Ungaria — se arăta în Apel —, nu sînt, cum s-a afirmat de atâtea ori greșit și tendințios, numai o consecință a Tratatului de la Trianon. Acesta n-a făcut decât să confirme — și încă nu deplin — realitățile etnice ale poporului român. Românii din Ardeal, îndeosebi, și-au manifestat libera lor voință națională, în virtutea dreptului fiecărui popor de a hotări liber și singur de soarta sa. Acest drept a fost afirmat încă înainte de cererea de armistițiu a monarhiei Austro-Ungare, de organul național al românilor din Ardeal și Ungaria și proclamat de reprezentantul său în Parlamentul de la Budapesta, la

²⁵ Arhiva Ministerului de Interne, fondul documentar, dosar nr. 546, vol. 51, fila 72.

²⁶ Loc. cit., filele 77—78.

²⁷ Loc. cit., filele 84—85.

²⁸ Loc. cit., fila 86.

²⁹ Loc. cit., fila 695.

18 octombrie 1918. Guvernul maghiar constituit după prăbușirea monarhiei, a recunoscut oficial această stare de drept și de fapt..., a admis ca ofițerii și soldații români să depună jurământul pentru Consiliul național român... La 1 decembrie 1918, Marea adunare de la Alba Iulia, expansiunea liberă a voinței tuturor românilor din Ardeal și Ungaria, a proclamat unirea cu România, la care au aderat de îndată și reprezentanții populației germane. Români din Ardeal nu au făcut deci altceva decât ce au făcut toate naționalitățile cuprinse în hotarele fostei monarhii Austro-Ungare“. În continuare, în Apel se arată : „Minați de patriotica datorie de a ne apăra ființa și patrimoniul național și de a contribui la menținerea dreptului și a granițelor, ca și a discuțiilor ce le pot înlesni, socotim de altă parte ca o greșală de neiertat și cea mai strigătoare nedreptate să se examineze, pe rând, nu numai revendicările statelor vecine împotriva noastră, fără să se țină seama de toate datele problemei românești“³⁰.

Combătînd pretențiile teritoriale horthyste, argumentate pe faptul că în România exista populație maghiară, în apel se arată că peste 1200 000 de români, afară de cei din Basarabia și Bucovina, trăiau în state vecine ca Uniunea Sovietică, Iugoslavia, Ungaria, Bulgaria, Albania și Grecia. „Dar România — releva Apelul — nu cere intrarea în unitatea românească a tuturor acestor populații de dincolo de Dunăre, de Nistru și de Tisa... ea cere numai tuturor statelor vecine de a arăta aceeași moderațiune și de a face aceleași sacrificii în interesul păcii, al liberei dezvoltări a popoarelor și al progresului economic al Europei“³¹. În continuare în Apel, se menționa că nu se poate „nesocoti“ nici voința mereu repetată a sașilor și șvabilor de a rămîne în cuprinsul hotarelor României ; cit privește populația românească a Ardealului, sintem incredințați că ea nu se lasă ispitită de făgăduieli înșelătoare de autonomie, ci va prefera să-și apere dreptul și pămîntul cu armele. Amintirea lui Avram Iancu încă n-a pierit“³².

În încheierea Apelului se protesta în numele întregului popor român împotriva acțiunilor de dezmembrare a unității românești, care nu duceau decît la învrăjbirea celor două popoare vecine, și se cerea conducătorilor statelor europene și opiniei publice „așezarea unei păci temeinice și drepte“ în această parte a Europei, de a nu se da curs cererilor revizioniste ale Ungariei horthyste pe seama țării noastre și de a se menține realitățile așa cum au fost stabilite prin lupta poporului român dusă în comun cu naționalitățile conlocuitoare³³.

Un profund sentiment de revoltă s-a manifestat în rîndul maselor largi populare care, prin mijloace și forme diferite, au infierat în termenii cei mai energici intențiile agresive revizioniste ale statelor fasciste la adresa României și s-au pronunțat totodată pentru apărarea fruntariilor țării. Într-o notă a Serviciului special de informații, din 18 august 1940, privind atitudinea maselor populare față de angajarea de către guvern a tratativelor cu Ungaria horthystă se menționa că în concepția acestora „politica de cesiuni (teritoriale — n.n.) va duce inevitabil la prăbușirea statului român“. Potrivit aceluiași document se preciza că în cazul în care Ungaria horthystă va persevera în timpul tratativelor de la Turnu Severin în pretențiile sale, se impunea ca factorii de răspundere ai statului român să întreprindă măsuri pentru apărarea hotarelor țării, sprijinindu-se pe lanțul munților Carpați.³⁴ Totodată, se sugera contracararea propagandei revizioniste horthyste și adoptarea unor măsuri pentru dezvoltarea sentimentelor patriotice și a spiritului de rezistență în rîndurile maselor și a armatei.

Ilustrativă pentru spiritul existent în rîndul maselor populare în acea vreme este și telegrama semnată de Vioara Ciordaș, soția luptătorului unionist dr. Ion Ciordaș, asasinat la sfîrșitul anului 1918 de către teroriștii unguri, trimisă la 24 august 1940, președintelui delegației ungare la tratativele de la Tr. Severin, Hory Andras. Între altele, în telegramă se releva că „spiritul luptătorului dreptății și al martiriului doctorul Ion Ciordaș, veghează asupra străbunului Bihor“, că „soția lui rămasă în viață, vă roagă stăruitor în numele păcii eterne și binefăcătoare să nu tulburați liniștea dobîndită cu prețul cel mai scump și cel mai singeros...“³⁵.

Către sfîrșitul lunii august populația din Baia Mare, după cum raportau organele informative, a primit cu deplină aprobare chemările la apărarea hotarelor patriei cuprinse într-o broșură editată atunci. „Atitudinea românilor din Ardeal, Banat și a tuturor românilor — se sublinia în broșură —, nu poate fi alta decît aceea s-o apărăm și să păstrăm cu orice preț integritatea țării noastre.

³⁰ Loc. cit., fila 693 și verso.

³¹ Loc. cit., fila 694.

³² Loc. cit., fila 693.

³³ Loc. cit., fila 694.

³⁴ Loc. cit., fila 286—290 (347—351).

³⁵ Loc. cit., fila 506.

Nu admitem înstrăinarea vreunei părți a țării și prin urmare nici diminuarea sau dezmembrarea Ardealului, Banatului, Crișanei și Maramureșului sub nici un scop sau pretext.

Protestăm împotriva tratatelor începute (la Turnu Severin — n.n.), pentru că acele tratative ar fi o recunoaștere de drept, pentru că sintem de la început hotărâți a nu ceda teritoriul.

Niciun fel de sacrificiu nu va fi prea mare pentru a ne menține onoarea, demnitatea și patrimoniul național.

Oricare descendent al celor întruniți pe Cîmpia Blajului în 1848, participant la Alba Iulia, care va consimți la ciuntirea teritoriului și toți acei români care vor șovăi să stea neclintit de veghe, pentru apărarea hotarelor noastre, vor fi socotiți de noi și urmașii noștri ca dezertori, pentru totdeauna condamnați³⁶.

La 24 august 1940, sute de persoane, întrunite într-o adunare la Oradea, au votat o moțiune în care se afirma că „voința unanimă a populației din orașul și județul Bihor, este de a apăra frontierele actuale cu Ungaria”, că „românii din Transilvania sint hotărâți de a nu ceda nici un petec de pământ”³⁷.

Din numeroase orașe și comune ale țării s-au trimis telegrame către președintele Comisiei de arbitraj româno-maghiare de la Viena, prin care se cerea a nu se da satisfacție pretențiilor revizioniste ale Ungariei horthyste pe seama României. Un exemplu în acest sens îl constituie telegrama cetățeanului român Gurban din Simeria, expediată la 29 august 1940, în care se arăta : „Răbdarea, dreptatea românească și singele martirilor din Ardeal strigă în fața Dv. că orice bucată ruptă nedrept din țară cere singe pentru singe”³⁸.

Amplificarea acțiunilor revanșarde ale Ungariei horthyste, sprijinită de Germania hitleristă și Italia fascistă, asupra României în vara anului 1940 au trezit îngrijorare și în rindurile populației naționalităților conlocuitoare din Transilvania și Banat. Situându-se pe poziții antifasciste, antirevizioniste și patriotice, aceasta a condamnat acțiunile statelor fasciste și s-a pronunțat pentru apărarea independenței naționale și integrității teritoriale a României. Semnificativ în acest sens este scrisoarea unor cetățeni maghiari din Reșița adresată „cancelarului Hitler”, la 28 iulie 1940, în care se cerea ca Germania hitleristă să nu dea satisfacție pretențiilor teritoriale ale Ungariei. Între altele, în scrisoare se releva : „Ascultînd postul de radio maghiar ne-am distrus deja nervii din cauza multor minciuni pe care le transmit zilnic. Noi sintem mulțumiți cu actuala noastră situație și nu dorim să fie modificate granițele. Au trecut deja peste 20 de ani de cînd Ardealul a fost alipit României și aceasta așa trebuie să rămînă pentru că așa vrea poporul. Ardealul nu s-a alipit la România în urma Tratatului de la Trianon ci poporul român și-a cîștigat acest pămînt la care avea drept, prin luptă și cu sacrificiul a multor vieți.

Ardealul este leagănul poporului românesc pentru că aici s-a născut... De aceea, rugăm cu smerenie pe domnul Cancelar, care are puteri să ne apere, să nu admită ca noi să fim smulși din nou de la această țară în care fiecare om se simte acasă”³⁹.

Demn de remarcat este și faptul că în timpul presiunilor diplomatice și militare exercitate de Ungaria horthystă împotriva României în vara anului 1940, marea majoritate a populației maghiare din Transilvania n-a participat la acțiunile complotiste, teroriste, de spionaj și de sabotaj, puse la cale pe teritoriul românesc de serviciile de spionaj și organizațiile fascist-teroriste ungare, iar misiunea echipelor de teroriști, membri ai Gărzii zdrăncătoarelor, s-a soldat cu un eșec.

Mulți oameni politici maghiari din România își exprimau în vara anului 1940 convingerea că „dacă ungurii și românii nu se înțeleg (în sensul unei conviețuiri pașnice a celor două popoare — n.n.), germanii vor face din ambele țări un protectorat”⁴⁰, așa cum desfășurarea ulterioară a evenimentelor a confirmat-o.

Repudiînd acțiunile revizioniste ale statelor fasciste și exprimîndu-și dorința de a trăi mai departe în granițele statului român, populația germană din țara noastră s-a pronunțat, în iulie 1940, la „ancheta” organizată de Wilhelm Fabricius, ministrul Germaniei hitleriste, la București, în proporție de 80% împotriva planurilor naziste de dezmembrare a României. Prin memorii adresate Berlinului, numeroși germani s-au pronunțat împotriva satisfacerii pretențiilor revizioniste horthyste⁴¹.

În cursul verii aceluiași an, Hans Otto Roth, ministrul minorităților în guvernul condus de I. Gîgurtu, a înaintat, în numele populației germane din România,

³⁶ Loc. cit., fila 499.

³⁷ Loc. cit., fila 500.

³⁸ Loc. cit., dosar nr. 546, vol. 185, fila 401.

³⁹ Loc. cit., filele 564—566. (scrisoarea era semnată de Szabo Bela, Kiss Iosif și Vorodi Ferenc).

⁴⁰ Loc. cit., dosarul nr. 546, vol. 51, fila 424.

⁴¹ Loc. cit., p. 510.

un memoriu lui Adolf Hitler, prin care i se cerea să nu dea satisfacție pretențiilor revizioniste horthyste asupra României și să fie sprijiniți pentru a trăi mai departe în cadrul hotarelor istorice ale statului român. În răspunsul la memoriu, întocmit de către Hess, locțiitorul lui Hitler la conducerea Partidului național-socialist, nu se ținea însă seama de dorințele legitime ale populației germane din România ⁴².

Pe aceeași linie, de exprimare a dorinței populației germane de a face parte mai departe din statul român, se înscrie și inițiativa lui Hans Otto Roth și lui Schmidt — de a se prezenta în cursul lunii august 1940, în audiență la primul ministru român, I. Gîgurtu, și ministrul de externe, M. Manoilescu.

Într-o notă a Direcțiunii generale a poliției din 25 august 1940 se menționa că populația germană din București aprecia că refuzul României de a accepta pretențiile teritoriale horthyste expuse la tratativele de la Tr. Severin este justificat ⁴³.

În cadrul Legației germane din București, circula, la 24 august 1940, știrea că sașii din Mediaș au declarat că refuză cedarea din Transilvania chiar a unui metru pătrat către Ungaria horthystă ⁴⁴.

Dovedind sentimente patriotice, reprezentanții ai populației germane din vestul Transilvaniei, șvabii, care fuseseră supuși unui proces organizat de deznaționalizare și maghiarizare forțată în timpul monarhiei austro-ungare, și-au exprimat față de delegația de ziariști germani și italieni, care, în ultima decadă a lunii august 1940, efectuau o călătorie de studii și informare în partea de nord-vest a României, dorința de a fi lăsați să trăiască sub autoritatea statului român.

Deputatul Schönbürg a demonstrat pe bază de date istorice, etnografice și monografice acestor ziariști că șvabii din județele Bihor, Sălaj și Satu Mare sînt de origine germană și maghiară. El le-a mărturisit totodată că această populație, organizată cu concursul autorităților românești, trăiește în deplină libertate, muncește și se bucură de toate drepturile iar dorința sa este de a trăi mai departe în cadrul statului român ⁴⁵.

În continuare, el a declarat că „acest popor de origine germană nu mai vrea să fie încă odată supus stăpînirii maghiare după ce s-a bucurat timp de 20 de ani de toate drepturile și libertățile pe care le-a avut și le are în Țara Românească” ⁴⁶. La încheierea întrevederii cu ziariștii statelor Axei, Schönbürg le-a adresat apelul să aducă pe calea presei la cunoștința lumii întregi dorința șvabilor de a trăi în hotarele statului român.

Cu prilejul serbării organizate de tineretul școlar din Carei, la care au participat și ziariști străini, prof. Wieser le-a declarat: „Aceștia (e vorba de școlarii șvabi — n.n.) vorbesc acum limba lor numai datorită libertăților de care ne-am bucurat în România.

Noi, germanii de aici, nu am avut de luptat cu românii pentru drepturile noastre, ci cu preoți unguri și romano-catolici — forța șovinismului maghiar — care chiar și sub dominație română au căutat să continue procesul de deznaționalizare a poporului șvab.

Guvernul român ne-a dat școli germane fără să o cerem, ne-a acordat subvenții și tot sprijinul, pentru care sîntem recunoscători” ⁴⁷.

Intrucît propaganda revizionistă horthystă căuta să-i prezinte pe șvabi, în baza recensămîntului din 1910, ca maghiari, prof. Weiser a combătut argumentele acesteia și a adresat ziariștilor străini rugămintea „să publice în presă situația reală pentru a nu lăsa lumea îndusă în eroare de propaganda maghiară” ⁴⁸.

Poziția curajoasă și hotărîtă a poporului român față de Germania hitleristă și acoliții săi, lupta sa eroică pentru apărarea independenței, suveranității și integrității teritoriale a patriei, amenințate de acțiunile agresive ale statelor fasciste, au fost urmărite cu căldură și aprobate de către opinia publică antifascistă din numeroase țări ale lumii. Astfel, călătorind în cea de a doua jumătate a lunii august 1940, împreună cu un grup de ziariști străini, în județele din vestul și nordul României, ziariștii americani Rosie Philips a avut prilejul să constate, fie în urma discuțiilor purtate cu numeroase persoane — români, maghiari, germani etc., — fie datorită propriilor observații, că imensa majoritate a populației Transilvaniei era îngrijorată de acțiunile revizioniste ale Ungariei horthyste îndreptate împotriva României, pe care le respingea cu fermitate, și se pronunța pentru apărarea independenței, suveranității și integrității teritoriale a țării. În scrisoarea trimisă la 19 august soțului său, la New York, publicista americană consemna între altele impresiile sale de călătorie din

⁴² Loc. cit., dosarul nr. 546, vol. 51, fila 510.

⁴³ Loc. cit., dosarul nr. 546, vol. 51, fila 524.

⁴⁴ Loc. cit., fila 511.

⁴⁵ Arhiva Ministerului de Interne, fond documentar dosar 546, vol. 51, fila 580.

⁴⁶ Loc. cit., fila 577.

⁴⁷ Loc. cit., fila 557.

⁴⁸ Loc. cit., fila 435.

această parte a României. Mișcată profund de puternicele sentimente patriotice ale românilor, cu care s-a întreținut în timpul periplului său transilvan, R. Philips mărturisea: „Eu aș dori din tot sufletul ca românii să se lupte pentru Transilvania. Ea le aparține din punct de vedere etnic”⁴⁹. În convorbirea pe care ziarista americană a avut-o la Satu-Mare cu deputatul german Joseph Schönbürg a reieșit poziția ostilă a șvabilor din vestul țării față de acțiunile revizioniste ale Ungariei horthyste și dorința populației germane de a participa alături de români la apărarea hotarelor Transilvaniei în cazul unei agresiuni horthyste. La întrebarea ziaristei americane privind poziția populației germane în eventualitatea unui sprijin hitlerist acordat Ungariei horthyste, J. Schönbürg a declarat că „nimic mai rău nu s-ar putea întâmpla celor 600 000 germani care trăiesc în Banat și Transilvania, decît să se reîntoarcă sub dominația maghiară”⁵⁰.

O părere similară a exprimat și primarul orașului Baia Mare care i-a declarat că „ungurii și românii trebuie să se înțeleagă, căci altfel vor venii germanii (hitleristi — n.n.) și atunci va fi mai rău”⁵¹. Totodată, el își exprima convingerea că românii sînt capabili să-i respingă pe horthyști în cazul unui atac armat împotriva României, dar se arăta îngrijorat în fața perspectivei unei invazii a Germaniei hitleriste.

Înțelegînd temerea populației românești din partea de nord-vest a țării față de revenirea stăpînirii ungare și solidarizîndu-se cu acțiunile acesteia pentru apărarea hotarelor patriei în fața agresiunii fasciste, R. Philips consemna în jurnalul său de călătorie: „...Mă doare cînd mă gîndesc că poporul (român — n.n.) pe care l-am văzut dansînd și cîntînd astăzi de dimineață (în cursul zilei de 18 august 1940 în județele Cluj, Baia Mare și Satu Mare — n.n.), în costumele sale minunate, se va întoarce sub dominația ungurească, sub care li se va interzice să-și joace jocurile și să-și poarte costumele”⁵².

Un alt ziarist american, E. St. John Loves — corespondent al agenției „Associated Press of America” — transmitea, la 21 august 1940, din Tr. Severin, în timpul convorbirilor româno-ungare, că „germanii vor să rămînă în România ca minoritari” și că toți maghiarii, cu care a luat contact, nu vor să se reîntoarcă sub stăpînirea Ungariei, ci vor să trăiască ca unguri liberi sub români⁵³.

Dealtfel, majoritatea corespondenților de presă străini, prezenți la tratativele de la Tr. Severin relevau în notele trimise către redacțiile ziarelor, agențiilor de presă și posturilor de radio din țările pe care le reprezentau că cererile teritoriale ale delegației ungare erau nejustificate sau „exagerate”, și că șeful delegației române, Valer Pop, s-a situat pe linia respingerii cererilor revanșarde horthyste. De asemenea, ei relatau că în spatele Ungariei horthyste se aflau cele două state fasciste — Germania hitleristă și Italia fascistă. „Harta prezentată de delegația ungară, cu noua frontieră la Mureș — arăta ziaristul Kovacs, în corespondența din Tr. Severin pentru Zürich, din 21 august 1940 — este de neacceptat. Dacă România ar accepta această frontieră n-ar putea să fie stăpînă nici pe ce-i mai rămîne din Transilvania...”⁵⁴. În același timp, ziaristi străini relatau despre puternica stare de spirit a poporului român împotriva oricărei cedări de teritorii. Corespondentul Agenției „Havas”, ziaristul Constanet, arăta: „Românii din Transilvania știu să moară pentru drepturile, unitatea și libertatea lor națională”⁵⁵.

Chiar și unii ziaristi unguri erau nevoiți să transmită la Budapesta știri în legătură cu respingerea de către opinia publică internațională a propunerilor prezentate de delegația Ungariei la tratativele de la Tr. Severin. În acest sens, ziaristul Giarfas în corespondența sa din 19 august 1940 comunica: „Radio Londra arăta că pretențiunile (Ungariei horthyste — n.n.) sînt foarte severe. Opinia publică românească a luat atitudine potrivnică față de aceste pretențiuni”⁵⁶.

Corespondentul de presă, Coller, transmitea la 18 august 1940, la Budapesta, informații despre „întrevederile reprezentanților minorităților germane din Transilvania, Hans Otto Roth și A. Schmid, cu domnul ministru Gigurtu și dl. ministru Manolescu, pentru clarificarea situației minorităților germane din România, prezentînd totodată dorința acestora de a face parte ca și mai înainte din statul român...”⁵⁷.

⁴⁹ Loc. cit., dosarul nr. 546, vol. 51, fila 407.

⁵⁰ Loc. cit., fila 418.

⁵¹ Loc. cit., fila 424.

⁵² Loc. cit., fila 426.

⁵³ Loc. cit., fila 271.

⁵⁴ Loc. cit., fila 237.

⁵⁵ Loc. cit., fila 212.

⁵⁶ Loc. cit., fila 223.

⁵⁷ Loc. cit., fila 217.

În condițiile adoptării unilaterale de către Germania hitleristă și Italia fascistă a hotărârii de a sacrifica România, prin smulgerea cu forța a nord-vestului Transilvaniei și cedarea lui Ungariei horthyste, în favoarea propriilor lor interese războinice, mișcările de masă antifasciste și antirevizioniste au dobândit un caracter și mai hotărât, exprimând voința unui întreg popor de a-și apăra cu orice preț drepturile sale istorice asupra pământului străbun al Daciei, libertății și independenței patriei sale. Deși nu au fost reprezentate la dezbaterile consiliilor de coroană, forțele democratice și antifasciste și-au făcut cunoscut de la început poziția față de Dictatul de la Viena, pronunțându-se împotriva hotărârii impuse de cele două mari puteri fasciste, pentru apărarea granițelor și a independenței României. Spre exemplu, dr. Petru Groza, la 31 august 1940, cu prilejul întrevederii avute cu Iuliu Maniu, i-a declarat că Frontul plugarilor avea pregătiți, numai în județul Bihor, peste 10.000 de oameni, care erau gata „să intre în acțiune împotriva cedării”⁵⁸.

În adunări spontane organizate la Cluj, Brașov, București, Timișoara, Arad, Sibiu, Alba Iulia, Oradea, Dej, Bistrița-Năsăud, Sighișoara, Sebeș și în alte numeroase localități, mase largi de cetățeni, fără deosebire de naționalitate, la care s-a raliat și armata, și-au exprimat hotărârea fermă de a apăra independența și integritatea teritorială a României. Totodată, manifestațiile populare de masă din lunile august și septembrie 1940 au exprimat profunde sentimente antifasciste ale poporului român, atitudinea sa hotărâtă potrivnică Germaniei hitleriste, Italiei fasciste, Ungariei horthyste și celorlalte state revanșarde revizioniste.

În fruntea acestei lupte democratice, patriotice naționale se afla Partidul Comunist Român. În scrisoarea C.C. al P.C.R. de la sfârșitul lunii august 1940 adresată comunistilor din Transilvania se arăta, printre altele, că „sentința de la Viena dată de imperialismul germano-italieni nu putea fi decît o sentință imperialistă”. În același timp, manifestele editate de C.C. al P.C.R., cit și de organizațiile sale locale, subliniau faptul că, prin Dictatul de la Viena, cele două țări, respectiv România și Ungaria, și-au pierdut independența. Referindu-se la consecințele Dictatului de la Viena, documentul „Punctul nostru de vedere”, editat ca broșură de P.C.R. la 10 septembrie 1940, preciza că acesta „a dus la predarea a peste un milion de muncitori jugului străin, a dus la supunerea poporului român imperialismului german, la robirea lui colonială și duce la ocuparea militară a teritoriului României...”⁵⁹. Partidul comunist, Frontul plugarilor, Madoszul, alte organizații democratice și patriotice, cercuri politice burgheze cit și grupuri ale armatei s-au ridicat împotriva Dictatului, organizînd în diferite centre ale țării puternice manifestații populare, la care au cerut să se treacă la lupta armată pentru apărarea integrității și suveranității patriei. Vigoarea și forța protestului maselor populare și manifestațiile organizate la Cluj, Oradea, Timișoara, Alba Iulia, Sibiu, Brașov, Arad, București, Iași, Reșița, Bistrița-Năsăud, Satu Mare și alte centre ale țării au căpătat un caracter de masă cu un profund caracter patriotic antifascist.

La aflarea primelor știri despre sentința nedreaptă de la Viena și despre intenția guvernului român de a ceda Transilvania de nord-vest Ungariei horthyste, peste 5.000 de români au manifestat, în cursul zilei de 30 august 1940, în fața sediului Rezidenței din orașul Cluj, cerînd respingerea acestui dictat și trecerea la rezistența armată pentru apărarea hotarelor țării. A urmat apoi o adunare de protest a maselor întrunite în fața primăriei orașului Cluj, unde cei ce au luat cuvîntul — Gh. Popa, Sireteanu, dr. Vidican și dr. Emil Hațiegan — au cerut să nu se cedeze nimic „Ungariei și să se treacă la luptă pe viață și pe moarte pentru salvarea Ardealului”⁶⁰.

Îngrijorată de soarta ce o aștepta sub regimul fascist horthyst, populația orașului Cluj a continuat manifestația în seara zilei de 30 august 1940 împotriva mutilării teritoriului țării și pentru a exprima sentimentele ei de respingere a arbitrajului statelor fasciste. Redînd atmosfera care domnea în rîndurile manifestanților adunați în jurul primăriei orașului Cluj, Inspectoratul de poliție Someș, raporta la 30 august 1940: „S-a hotărît să nu doarmă nimeni toată noaptea, să se deschidă Teatrul național și bisericile românești și să se tragă clopoțele, în semn de pericol”⁶¹.

În cursul zilei de 31 august 1940, zeci de mii de români din Cluj și județele vecine, și alături de ei numeroși cetățeni din rîndul naționalităților conlocuitoare, au organizat o amplă și viguroasă manifestație împotriva Dictatului fascist de la Viena, pentru apărarea independenței, suveranității și integrității teritoriale a țării.

⁵⁸ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 1, dosar nr. 241, filele 127, 142.

⁵⁹ Arhiva I.S.I.S.P., cota Ab—XXIII.

⁶⁰ Arhiva Ministerului de Interne, fondul documentar, dosar nr. 546, vol. 51, filele 636, 640.

⁶¹ Loc. cit., fila 641.

În timpul adunării ce a avut loc în fața sediului Rezidenței regale din Cluj, mulțimea scanda : „Nici un petec de pământ !“, „Vrem să murim apărându-ne fruntăriile, onoarea și demnitatea națională !“, „Ardealul nu înțelege să fie ciuntit !“⁶².

Zecile de mii de participanți la marea demonstrație, după ce au manifestat pe străzile orașului, au adoptat o telegramă către suveranul României prin care cereau : „Ardealul întreg înfățișat prin mii de fii ai săi, adunați în Cluj, trimite pe această cale celor ce pentru moment dețin destinele țării, expresiunea voinței sale nestrămutate de a respinge cu hotărâre Dictatul de la Viena, care vrea să dea Ardealul Ungariei. Nu primim nici o hotărâre care vrea să răsluiască moștenirea sfântă a înaintașilor noștri, ori de unde și de la oricine ar veni. Vom apăra Ardealul cu ultima noastră energie“⁶³.

Dovedind un înalt spirit de combativitate și manifestând puternice sentimente patriotice, masele populare din Cluj au ocupat localul Palatului telefoanelor și au delegat de profesorul Grigore Popa să transmită conducătorilor României din partea întregii populații din Transilvania următoarea telegramă : „Ca reprezentanți ai poporului din Ardeal, cerem mobilizare și rezistență, spre a nu ceda nici o palmă de pământ ungarilor.

Masele românești care așteaptă afară cer arme și luptă pentru a-și apăra pământul“⁶⁴.

În numele manifestanților, care înconjuraseră Palatul telefoanelor, prof. Grigore Popa a intrat în centrala telefonică, cerind să i se facă legătura cu regele Carol al II-lea și cu mareșalul Palatului, Ernest Urdăreanu, care nu a fost obținută însă. În această situație a avut loc o lungă și patetică convorbire cu Ion Gigurtu, președintele Consiliului de Miniștri * de atunci, cu o orientare progermană.

Indignați de hotărârea guvernului român de a ceda Transilvania de nord-vest fără luptă Ungariei horthyste, un grup de manifestanți români din Cluj a pătruns în

⁶² Loc. cit., dosar nr. 546, vol. 185, fila 427.

⁶³ Loc. cit., dosar nr. 548, vol. 61, fila 487.

⁶⁴ Loc. cit., fila 665.

* „31 august 1940. București, Primul ministru chemat de Cluj. Soc. Telefoanelor, prof. Grigore Popa.

Cluj : D-le Prim ministru, sînt mii de ardeleni veniți, din sate, ca să ceară dreptate. Aici e întreg Ardealul. Toată lumea manifestă, cere mobilizare și rezistență. Vă rog foarte mult ca aceasta să fie luată în seamă că altfel nu știm ce se va întîmpla.

Buc. : D-le Popa, politica nu poate fi făcută de tineretul care nu e format. Astea sînt deciziile luate de două puteri mari (Germania hitleristă și Italia fascistă — n.n.) Dacă vreți să dispară România faceți asta...

Cluj : Ce e cu armata ?

Buc. : Armata e mobilizată...

Cluj : Care sînt ultimele dispoziții ale Bucureștiului cu privire la Ardeal ?...

Buc. : Trebuie să ne supunem hotărîrilor Axei. Altfel tot statul român piere. Vă rog din tot sufletul fiți liniștiți. Nu e definitiv ce se face azi.

Cluj : Trebuie să înțelegeți și Dvs. dorințele poporului ardelen. Toate satele din Cluj. Lumea cere mobilizare, război, rezistență.

Buc. : Lumea nu conduce statul, lumea e condusă de stat.

Cluj : Astfel se apără poporul.

Buc. : Poporul nu face nimic... Pierdem tot statul și nici o speranță să ne mai refacem, pe cînd altfel avem speranță.

Cluj : N-a fost nici o manifestație ostilă...

Buc. : Cuvîntul de ordine al guvernului e să fie liniște în țară și trebuie să ne supunem arbitrajului.

Cluj : Acesta e un dictat teribil nu arbitraj, pentru cei care trăim aici și acest dictat îl refuză națiunea.

Buc. : Nu se poate să-l refuze.

Cluj : Eu văd ce este aici, ce simt. Ne organizăm cu topoare și furci și ne batem.

Națiunea ardelenă e hotărîtă să reziste cu orice chip.

Buc. : Dacă vrea să meargă la sinucidere să reziste. Nu faceți lucruri pripite și ireparabile acolo. Poporului îi trebuie să-i explicați și să înțeleagă momentele critice prin care trecem.

Cluj : Înțeleg și vă rugăm foarte mult să faceți să se audă dezideratele Ardealului. Ni-meni nu-și poate lua răspunderea. Satele sînt deznădăjduite, curg spre Cluj femei și copii. Toată noaptea un om n-a închis ochii, aici. Vă rugăm să vă informați precis de starea de spirit reală de aici și să nu vă luați după rapoartele oficiale care nu spun adevărul. Caracterul poporului a fost spontan.

Buc. : E normal să le spuneți realitatea cum este Dv., capii. Poate peste doi ani, poate peste șase luni să vie la loc. Războiul nu e terminat încă.

Cluj : Care e atitudinea guvernului față de problema Ardealului ?

Buc. : Că trebuie să se supună Dictatului, altfel riscă să piardă întreaga țară...

Cluj : Vă cerem Dv. să veniți la Cluj în mijlocul nostru, cu întreg guvernul ca să vedeți realitatea în față, să vedeți că avem dreptate.

Buc. : Bine. Fiți liniștiți și Dv. și lumea și să aveți încredere în Axă pînă la urmă". (Arhiva Ministerului de Interne, fond documentar, dosar nr. 546, vol. 51, filele 564—656).

dimineața zilei de 1 septembrie 1940 în magazinul de arme și muniții al Comandamentului militar român din acest oraș, pentru a-și procura armamentul necesar rezidenței populare împotriva agresorilor fasciști⁶⁵.

La amplele manifestații care au avut loc la Cluj în zilele de 30—31 august 1940, masele de muncitori conduse de comuniști, de forțele democratice și patriotice au avut un rol important. Potrivit unei note informative a Inspectoratului regional de poliție Someș, lucrătorii cefești ca și muncitorii de la Fabrica de țigări au imprimat manifestației un puternic caracter patriotic, antifascist și antirevizionist. Muncitorimea a lansat chemarea ca poporul să fie înarmat pentru a rezista în fața agresiunii fasciste⁶⁶. În chemarea la luptă a muncitorilor se recunoștea parola partidului comunist adresată membrilor săi pentru mobilizarea poporului la rezistență armată. „Comitetul Central al Partidului Comunist din România a luat hotărârea să înceapă o viguroasă acțiune în rindurile populației pentru nerespectarea arbitrajului de la Viena”⁶⁷.

În aceeași zi, în cadrul Senatului Universității din Cluj, rectorul Fl. Ștefănescu-Goangă afirma: „Cunoașteți cu toții strigătarea nedreptate ce s-a făcut poporului nostru prin sentința arbitrară de la Viena. Această sentință ne-a sfârșit inima de durere și ne-a umplut sufletul de revoltă, căci ea a nesocotit drepturile cele mai sfinte ale națiunii române, cîștigate prin eforturi și sacrificii seculare.

O sentință atît de nedreaptă poate fi acceptată în împrejurări politice, foarte grele, de un guvern trecător, dar ea nu va fi niciodată acceptată de națiunea română care este permanentă și deplin conștientă atît de drepturile ei sacre, cît și de marea injustiție care i s-a făcut”⁶⁸.

Ample manifestații populare au avut loc în alte numeroase localități ale țării. Istoricul oraș Alba Iulia a fost teatrul unor puternice manifestații populare de protest împotriva hotărîrilor luate de statele fasciste prin Dictatul odios de la Viena. Mii de locuitori ai orașului — bărbați, femei, tineri și bătrîni — s-au îndreptat în grupuri spre centrul orașului. Din toate comunele județului au sosit grupuri de muncitori, studenți, meseriași, țărani, intelectuali și elevi. Mulțimea a ocupat pînă la refuz Piața Mihai Viteazul și a manifestat împotriva Dictatului fascist, cîntînd cîntece patriotice și scandînd lozinci ca: „Trăiască Ardealul!”, „Nu vom da nici o brazdă!”, „Vrem arme!”, „Vom muri cu toții, dar Ardealul nu-l vom da”⁶⁹. Bătrîni cu frunți încărînte — relatau rapoartele vermi — și cu lacrimi în ochi, purtînd cocarde tricolore, cereau arme, declarînd că vor mai bine să moară în luptă decît să vadă din nou Transilvania în robie. Populația românească întrunită la Alba Iulia și în alte orașe a trimis moțiuni de protest la Berlin și Roma, infierînd Dictatul fascist de la Viena.

La Brașov vestea ruperii din trupul țării a unei părți însemnate a îndurerat inimile tuturor. „Nimănui nu-i vine să creadă că un asemenea act — scria corespondentul ziarului „Universul” din Brașov — a fost săvîrșit împotriva dreptății cîștigată după 1000 de ani de asuprire străină, prin jertfa de secole a atîtor martiri și care a culminat prin jertfa celor 800 000 de eroi” (din primul război mondial — n.n.)⁷⁰. Zeci de mii de brașoveni, tineri și bătrîni, au manifestat pe străzile orașului. În cuvîntările roștite de reprezentanții maselor s-a cerut respingerea Dictatului de la Viena și trecerea la lupta cu arma în mînă pentru apărarea integrității teritoriale a țării. „Noi, aceste zeci de mii de români cu fălcile încheștate de durere, să facem — arăta în cuvîntul său Valer Roman, fost ministru — să se audă că declarăm ca nul arbitrajul acesta, că nu-l vom recunoaște niciodată și că ne vom lupta pe toate căile ca să-l zădărnîcim sau să-l sfărîmăm”⁷¹. La încheierea manifestației, zecile de mii de brașoveni au jurat „că se va lupta pînă la ultima picătură de sînge pentru apărarea pămîntului strămoșesc”⁷².

În reportajul său, referitor la manifestația brașovenilor, corespondentul ziarului „Universul” consemna: „Depunerea jurămintului a fost un moment din cele mai impresionante. Murmurul norodului s-a pierdut ca un ecou prin văile munților, a trecut din creastă în creastă pînă departe, departe peste mări, pentru a se auzi de toată lumea hotărîrea luată de un popor care nu cere altceva decît dreptul la viață”⁷³.

⁶⁵ Arhiva Ministerului de Interne, fondul documentar, dosar nr. 546, vol. 52, fila 721

⁶⁶ Arhiva Ministerului de Interne, fondul documentar, dosar nr. 546, vol. 61, fila 667.

⁶⁷ Loc. cit., fila 680.

⁶⁸ A. Simion, Op. cit., p. 205.

⁶⁹ Arhiva Ministerului de Interne, fondul documentar, dosar nr. 387, vol. 1, filele 41,

⁷⁰ Loc. cit., fila 42.

⁷¹ Loc. cit., fila 44.

⁷² Loc. cit., fila 46.

⁷³ Loc. cit., fila 46.

După depunerea jurământului de luptă, mulțimea s-a încolonat și intonând cîntecele „Deșteaptă-te Române” și „Pe-al nostru steag” s-a îndreptat către mormîntul luptătorului unionist de la 1848, Andrei Mureșanu, autorul acestor cîntece de reдеșteptare națională, unde a avut loc o impresionantă demonstrație populară împotriva Dictatului fascist de la Viena și pentru apărarea hotarelor țării⁷⁴.

Manifestațiile împotriva mutilării teritoriului național au continuat în orașul Brașov și în seara zilei de 1 septembrie 1940 cînd un grup de 600 tineri muncitori au demonstrat pe străzile orașului cîntînd „Deșteaptă-te Române” și „Pe-al nostru steag”⁷⁵.

La Timișoara muncitorii ceferiști, sub conducerea și îndrumarea P.C.R., au organizat în cursul zilei de 2 septembrie 1940 o grevă de protest împotriva Dictatului fascist de la Viena.

În orașul Sibiu, premilitarii români sub comandă, la care s-au atașat numeroși cetățeni, au manifestat în ziua de 1 septembrie 1940, în fața Comandamentului Corpului VII Teritorial contra oricărei cedări de teritoriu din Transilvania în favoarea Ungariei horthyste⁷⁶.

La Dej, un grup de studenți și studente, veniți de la Cluj, au manifestat la 31 august 1940 pe străzile orașului împotriva Dictatului de la Viena, cerînd să nu se cedeze nord-vestul Transilvaniei. Studenții, cărora li s-a alăturat și sute de cetățeni ai orașului, au exprimat hotărîrea că vor lupta cu arma în mînă pentru apărarea hotarelor țării și „formarea unui guvern de rezistență națională pentru apărarea Ardealului”⁷⁷.

La Oradea, mii de oameni au manifestat în fața consulatului german din acest oraș împotriva sentinței nedrepte de la Viena, iar populația Timișoarei a devastat consulatul Germaniei hitleriste aflat în localitate. Dînd curs sentimentelor lor patriotice și antifasciste, masele populare din Timișoara au organizat, în cursul zilei de 3 septembrie 1940, cu prilejul vizitei Korpsführerului Adolf Hühmlein, o demonstrație împotriva Dictatului fascist de la Viena.

Sentința nedreaptă a statelor fasciste de la Viena a produs o puternică indignare în rîndurile populației orașului și a județului Arad. La întrunirea din 1 septembrie 1940 s-a votat o moțiune în care, între altele, se arăta că populația orașului :

„I. Ia act de declarațiile conducerii statului că nu a avut libertatea de a hotări în prealabil asupra acceptării sau refuzului, adeziunea fiindu-le smulsă prin amenințări ultimative. În consecință, socotesc actul de arbitraj ca nedrept.

II. Mărturisește, reafirmă și își însușește, din nou, cu nezdruccinată credință și voință de a executa și apăra hotărîrile poporului român din Ardeal aduse în ziua de 1 decembrie 1918 la Alba Iulia, prin voința unanim și liber exprimată a tuturor românilor din Ardeal. Poporul român din Ardeal stă cu neclintită voință și astăzi pe acest temelie juridic, moral și istoric al așezării sale în cadrul statului național român și socotesc de a sa datorie să apere cu prețul oricăror sacrificii hotărîrea adusă atunci.

III. Trimite mărturia sa de caldă dragoste frățească și de îndurerată solidaritate românească și ardelenască cu frații și azi în suferință, rămași în cea mai rușinoasă dintre robii. Declară că această robie nu poate fi liber consimțită și nici acceptată de nici un român. Consideră pe cei peste un milion și jumătate de români abandonați celui mai crîncen dușman, drept ostateci vremelnici ai unei situații trecătoare. Declară de grija sa de căpetenie și de a sa supremă îndatorire de onoare și conștiință să lupte pe orice căi, aci și oriunde, acum și în viitor, din toate puterile, ca prin orice jertfă să refacă unitatea neamului...”⁷⁸.

Manifestația maselor populare din București împotriva cedării nord-vestului țării Ungariei horthyste s-a desfășurat în cursul zilei de 1 septembrie 1940 în fața statuii lui Mihai Viteazul. Majoritatea participanților la această demonstrație, se arăta într-un raport al organelor polițienești, era formată din muncitori, meseriași, intelectuali, studenți și elevi cărora li s-au alăturat numeroși fruntași politici transilvăneni aflați în Capitală⁷⁹. În aceeași zi, grupuri de bucureșteni au manifestat în fața legațiilor germană și ungară.

Pe o poziție potrivnică Dictatului fascist de la Viena s-au situat categorii însemnate ale maselor populare din rîndurile naționalităților conlocuitoare din țara noastră. Majoritatea populației maghiare din Transilvania a privit cu îngrijorare intervenția brutală a Germaniei hitleriste și Italiei fasciste pentru satisfacerea pretențiilor teritoriale ale Ungariei horthyste pe seama României. Într-o notă a poliției

⁷⁴ Loc. cit., filele 46—47.

⁷⁵ Loc. cit., dosar nr. 546, vol. 51, fila 718.

⁷⁶ Loc. cit., filele 699—701.

⁷⁷ Loc. cit., fila 706.

⁷⁸ Loc. cit., dosar nr. 387, vol. 1, fila 51.

⁷⁹ Loc. cit., dosar nr. 546, vol. 51, filele 712—713.

de siguranță, din 30 august 1940, se relatează că „intelectuali maghiari din Ardeal și îndeosebi cei tineri nu sînt încințați de perspectivele unei dominații a aristocrației ungare”⁸⁰. Prin aceeași notă se reproducea declarația preotului dr. Ludovic Daner din Brașov, membru în Comitetul Societății secuilor, față de conaționalii săi: „Nu doresc, și noi tinerii nu dorim de loc, restaurarea supremației maghiare, deoarece vom ajunge iarăși sub călcîiul conților. Ne-am obișnuit cu democrația românească”⁸¹. Tot el estima că, cel puțin 60% din maghiarii din România „nu doresc o realipire la Ungaria”⁸².

Manifestațiile populare din august-septembrie 1940 împotriva Dictatului de la Viena au reliefat sentimentele patriotice ale maselor și ostilitatea lor față de statele fasciste, vinovate de mutilarea teritoriului național.

Este semnificativ faptul că în timp ce masele largi populare, indiferent de naționalitate, întreg poporul român s-au plasat pe poziția hotărîtă de respingere a Dictatului fascist de la Viena și au exprimat ferma dorință de a se opune cu armele agresorilor, fruntașul gardist Horia Sima, ce acționa ca agent al Gestapoului împotriva intereselor naționale, a cerut Berlinului să fie autorizat să treacă la acte împotriva celor ce se pronunțau pentru o politică de rezistență națională. „Sima — preciza într-o telegramă din 3 septembrie 1940 Fabricius — este de părere că aplicarea liniștită a verdictului de arbitraj poate fi obținută numai în cazul că Reichul va ajuta Garda de fier ca în acest moment să obțină o influență hotărîtoare asupra guvernului”⁸³.

Sub conducerea Madosz-ului (Uniunea oamenilor muncii maghiari din România), masele muncitoare maghiare s-au declarat împotriva Dictatului fascist de la Viena și au participat în orașele din Transilvania la manifestațiile patriotice ale românilor. Pentru atitudinea lor antirevizionistă și antihorthystă adoptată cu acest prilej, numeroși oameni progresiști maghiari au fost arestați și torturați de autoritățile fasciste ungare din Transilvania de nord-vest, după ocuparea acestora de către trupele horthyste.

Masele populare din rîndurile naționalității germane și-au exprimat dezacordul cu hotărîrea statelor fasciste de a ceda Ungariei horthyste Transilvania de nord-vest și au condamnat teroarea fascistă horthystă împotriva populației românești, exercitată în teritoriul vremelnic ocupat. La demonstrațiile populației românești împotriva Dictatului fascist, care au avut loc la Cluj, Brașov, Sibiu, Bistrița-Năsăud, Baia Mare, Satu Mare, Oradea, Arad, Timișoara și alte orașe, au participat și grupuri însemnate de sași și șvabi.

Îngrijorată de turnura evenimentelor din România, Legația germană din București raporta telefonic Comandamentului suprem al armatei hitleriste din Berlin că în România au loc „în toată țara mari demonstrații antigermane”, subliniindu-se că acestea cresc în intensitate, în special la Brașov, Cluj, Oradea, Sighișoara și București. În continuare se relatează că o stare de spirit antihitleristă a cuprins și armata română, care se opune evacuării nord-vestului Transilvaniei⁸⁴.

Împreună cu o serie de asociații și organizații patriotice românești, asociații profesionale și politice ale populației germane din România au întocmit și înaintat conducerii statului român memorii de protest și telegrame prin care se condamna sentința odioasă de la Viena. Spre exemplu, un grup de 90 de avocați germani din Timișoara, alături de 200 avocați români, au protestat cu energie „în contra atrocităților și barbariilor maghiare, săvîrșite de oficialitățile maghiare asupra miilor de intelectuali și țărani români precum și în contra familiilor lor din Ardealul rob, deși prin arbitrajul de la Viena s-au garantat egalitatea de tratament românilor băștinași care au rămas în Dacia Superioară și care formează majoritatea față de maghiari și secui”⁸⁵.

În telegrama trimisă guvernului, la 8 octombrie 1940, cei aproape 300 de avocați români și germani din Timișoara îl asigurau de sprijinul lor în lupta „pentru redobîndirea unei Românii sănătoase repusă în granițele ei naturale”⁸⁶. Totodată, avocații români și germani lansau „un călduros apel la conștiința lumii civilizate îndeosebi către națiunea germană și italiană, de la care așteptăm repararea acestei nedreptăți istorice, care izbește întreg poporul român drept în inimă”⁸⁷.

⁸⁰ Loc. cit., 621.

⁸¹ Loc. cit., fila 622.

⁸² Loc. cit., dosar nr. 229, vol. 547, fila 90.

⁸³ Documents of German Foreign Policy. 1918—1945. Seria D (1937—1945), volumul XI.

⁸⁴ Arhiva Ministerului de Interne, fondul documentar, dosar nr. 229, vol. 547, fila 90.

⁸⁵ Arhivele Statului București, fond Președinția Consiliului de Miniștri, dosar nr. 426/1940.

⁸⁶ Loc. cit., fila 45.

⁸⁷ Loc. cit., fila 48.

Prin amplexarea și caracterul lor antifascist, prin vibrantele apeluri și lozinci sub care s-au desfășurat, prin larga participare a maselor populare, reunind clase și păături sociale din cele mai diferite, demonstrațiile împotriva Dictatului de la Viena au evidențiat setea de adevăr și dreptate a poporului nostru, au demonstrat că lui îi sînt scumpe independența și integritatea teritorială a țării. Explozia de minie cu care poporul român ieșise în stradă era îndreptată și contra dictaturii regale, pentru că se dovedise incapabilă să apere teritoriul țării și acceptase nedreaptă hotărîre impusă la Viena.

Aceleași sentimente patriotice erau caracteristice și armatei române. În multe unități protestul armatei a luat forma unor hotărîri ferme, de rezistență cu arma în mînă. Serviciul de spionaj hitlerist raporta la Berlin: „Armatele din vest nu vor să părăsească pozițiile și cer insistent să lupte. Ofițerii români — se relatea în raport — se considerau ofenșați de această cedare, nevoind să conceapă rațiunea politică a sentinței de la Viena și dorind să lupte. Această stare de spirit se transmisese și soldaților care manifestau pe zonă și cazărmi“.

Intr-o notă privind starea de spirit în rîndurile diviziei de Dunăre se arăta că militarii acesteia și-au manifestat revolta și indignarea față de sentința nedreaptă de la Viena, care ignora dreptatea istorică a poporului român⁸⁸. Militarii Corpului 5 armată, originari din Transilvania, au cerut să fie lăsați la vatră pentru a se opune cedării teritoriului românesc către Ungaria horthystă. Ofițerii și elevii școlii de ofițeri de rezervă din Bacău au jurat că conștiința lor nu va fi împăcată decît atunci cînd partea de nord a Transilvaniei va fi eliberată.

Majoritatea ziarelor și revistelor, indiferent de culoarea lor politică, au dedicat pagini numeroase consemnării protestului poporului român.

Presa patriotică a vremii și-a exprimat, în numeroase articole, atitudinea de protest împotriva mutilării teritoriului țării prin sentința statelor fasciste de la Viena.

Spre exemplu, în articolul „La Viena s-a săvîrșit o mare nedreptate“, apărut în ziarul „Neamul Românesc“ din 5 septembrie 1940, de sub redacția profesorului universitar Nicolae Iorga se consemna: „Românii nu pot să nu protesteze împotriva verdictului de la Viena, cînd 1 milion 300.000 dintre ei urmează să treacă sub stăpînirea străină. De aceea, în fiecare oraș din Ardealul ce urmează să fie alipit la Ungaria, oîț și din acela care va rămîne în granițele cele ciopîrțite ale României, se produc zilnic proteste în timpul cărora românii strigă împotriva noii nedreptăți ce li s-a făcut, tocmai acum cînd omenirea întreagă singerează pentru libertatea și independența popoarelor.“

Din aceste proteste românești, orice minte sănătoasă ar trebui să tragă singura concluzie ce se poate trage, că judecata nedreaptă de la Viena a fost o imensă greșeală.

Nu nedreptatea făcută popoarelor poate aduce împăciuirea care se dorește azi. Și nu pe satisfacerea poftelor de dominație se poate alcătui o nouă Europă“⁸⁹.

În articolul „Verdictul de la Viena“, scris pentru ziarul „Typograph“ din 30 septembrie 1940, se atenționa că „frontierele artificiale de felul acesta (ca cele stabilite prin Dictatul de la Viena — n.n.), pe care în afară de lăcomia celor ce caută teritorii de exploatat, nimic nu le justifică, nu face decît să învrăjbească oamnenii și să le îngreuneze condițiile de existență, pecetluindu-și prin ele singure viabilitatea“⁹⁰.

Ziarul „Universul“, în numărul din 7 septembrie 1940, consacrat amputărilor teritoriale suferite de România în vara anului 1940, preciza că prin verdictul statelor fasciste de la Viena s-a cedat Ungariei un teritoriu românesc, împotriva voinței poporului nostru, cu o suprafață de 42.350 km.p. care reprezenta un teritoriu mai mare decît al Belgiei (30.400 km.p.), Olandei (34.000 km.p.) sau Elveției (42.298 km.p.). „Toate aceste pierderi dureroase, care au micșorat cu o treime patrimoniul nostru strămoșesc, — se arăta în continuare în ziar — au sfărîmat frontierele firești ale României întregite, unitatea noastră etnică și au violentat etica și dreptul...“⁹¹. În încheiere, se menționa că „Ceasul libertății și al justiției va suna însă și pentru România mutilată și nedreptățită“, iar poporul român „se va reface și întări ca să lupte pentru restaurarea României întregite“⁹².

⁸⁸ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 103, dosar 8305, fila 27.

⁸⁹ „Neamul românesc“ din 5 septembrie 1940.

⁹⁰ Arhiva Ministerului de Interne, fondul documentar, dosar nr. 387, vol. I, filele 210—212.

⁹¹ „Universul“ din 7 septembrie 1940.

⁹² *Idem*.

Ziarul „România” din 5 septembrie 1940 consacră acestui act articolul „În teritoriul trecut Ungariei, românii constituie majoritatea absolută”.

Ziarul „Universul” din 5 septembrie 1940, arată, pe baza datelor statistice de la 1 ianuarie 1940, că în urma Dictatului de la Viena România a cedat Ungariei horthyste 2.697.007 locuitori, din care 1.307.903 (50,2%) români, 968.064 (37,10%) unguri; 72.109 (2,76%) germani, 148.649 (5,70%) evrei, 28.098 (1,10%) ruteni și 87.184 (3,40%) alte neamuri. Se concluzionează că „elementul etnic român din teritoriul cedat formează majoritatea populației, în timp ce elementul maghiar, asociat cu secui și evreii maghiarizați, era în minoritate”⁹³.

La rindul lor ziarele: „Timpul”, „Facla”, „Ordinea”, „Acțiunea”, „Tribuna”, „Curentul” etc. au exprimat în paginile lor protestul poporului român și al opiniei publice internaționale împotriva sentinței nedrepte de la Viena.

Proeminente personalități ale vieții cultural-științifice și politice, diferite societăți, asociații progresiste s-au ridicat împotriva sentinței de la Viena. Printre cei care s-au ridicat cu energie împotriva Dictatului fascist de la Viena, a cedării oricărei palme de pământ din trupul țării și pentru apărarea hotarelor statului român s-au numărat și făuritorii unirii Transilvaniei cu patria mamă la 1 decembrie 1918, participanți la istorica adunare de la Alba Iulia, membri ai gărzilor naționale și ai legiunilor de militari români formate în Rusia și Italia, frunțași ai comitetelor naționale românești etc. Astfel, în Memoriul Uniunii Asociației fostelor gărzi naționale transilvănene din 1918—1919, adresat, la 1 septembrie 1940, regelui Carol al II-lea, se arată că foștii făurari ai unirii Transilvaniei cu România se declarau împotriva Dictatului de la Viena și se pronunțau ferm pentru apărarea integrității teritoriale a țării. În acest sens, în memoriu se spunea: „Înmărmuriți de durere în fața noii ciuntiri a pământului patriei întregite prin sacrificiul neamului întreg, noi, foștii luptători, membri ai Gărzilor naționale ardelenice din anii 1918—1919, care ne-am oferit viața și toată ființa noastră în slujba întregirii neamului, îndurerat azi, înjghebind sub forma Gărzilor naționale prima armată românească din Ardeal, protestăm cu toată revolta sufletului îndurerat împotriva verdictului prin care se sfirteacă sfântul pământ al Ardealului, aruncându-se din nou în robia ungurească peste un milion două sute de mii de frați”⁹⁴. Respingând cedarea din teritoriul național a unei părți în favoarea Ungariei horthyste, generația foștilor luptători din Gărzile naționale ardelenice din 1918 — se preciza în memoriu — „se opune cu toată hotărârea împotriva acestui «Dictat» și roagă respectuos pe Majestatea Voastră de a fi interpretul acestui crez și sentiment al nostru, păstrînd neatinșă integritatea Ardealului, pentru eliberarea căruia s-au jertfit în cursul secolelor atâtea generații de pe ambele versante ale Carpaților”⁹⁵.

În încheierea memoriului, semnatarii lui arătau că membrii Uniunii Asociațiilor fostelor Gărzi naționale din Transilvania sînt gata din nou pentru orice sacrificiu pentru apărarea hotarelor țării.

La 9 septembrie 1940, Uniunea avocaților din România, întrunită în ședință plenară, prezidată de prof. Anibal Teodorescu, a protestat cu toată tăria împotriva Dictatului fascist de la Viena care, „neîntinînd seama nici de adevărul istoric, nici de puternicile realități etnografice, a împlîntat un junghi în chiar inima României și a trimis 1.300.000 de români pe drumul celei mai cumplite robii din cîte au fost cunoscute vreodată”⁹⁶. În continuare, în protest se arată: „Numai calcule și considerațiuni străine de orice idee de justiție au putut conduce pe judecătorii unui conflict renăscut să satisfacă setea anacronică de dominare a unui popor...”⁹⁷. Demonstrînd nelegitimitatea acestui act arbitrar, protestul menționa: „Nu este dreptate a smulge din sinul patriei lor 1.300.000 români... Dictatul de la Viena rămîne pînă la desființarea lui un act în afară de orice idee de drept și de dreptate, avocații români nu-i recunosc valoarea și nu-l pot primi! Pentru români, actuala cedare a unei părți din țara lor nu poate avea alt înțeles decît acela al unui mandat vremelnic de administrațiune dat, împotriva voinței lor și a dreptului internațional unui stat vecin, mandat ce va înceta îndată ce interesele mandatarilor se vor schimba”⁹⁸.

În încheierea acestui protest, avocații români se declarau gata pentru orice sacrificiu ce li s-ar fi cerut „pentru salvarea onoarei țării și pentru ștergerea nedreptății ce i s-a făcut”⁹⁹.

⁹³ „Universul” din 5 septembrie 1940.

⁹⁴ Arhiva Ministerului de Interne, fondul documentar, dosar nr. 387, vol. I, fila 23.

⁹⁵ Loc. cit., fila 38.

⁹⁶ Loc. cit., fila 102.

⁹⁷ Loc. cit., filele 102—103.

⁹⁸ Loc. cit., fila 103.

⁹⁹ Loc. cit., fila 42.

Printre numeroasele personalități ale vieții politice și culturale românești care și-au unit glasul revoltei și urii lor cu cel al întregului popor român împotriva nedreptății săvârșite la Viena, s-a numărat și ilustrul nostru cărturar și patriot Nicolae Iorga. În articolul Măcar să nu ne tinguim, scris pentru ziarul „Neamul românesc” din 24 septembrie 1940, marele istoric scria: „Ni s-a furat în formele cele mai imparțial diplomatice, după formele cele mai imperios brutale, o treime din pământul țării cu acei robi români, trei milioane care au rămas acolo. Ei sînt lăsați acum în seama singurei lor virtuți pe care sîntem siguri că și acum, în anii patimilor, vor dovedi-o. Ori, cîtează a ruga pe confrății mei din presă, măcar să nu ne tinguim. Nici doine, nici chipuri, nici blăstăm. Un neam tare nu face așa! Avem de luat lucrul aproape de la capăt. Și fiindcă sentința poartă și o pecete italiană, să ne amintim ce a spus Victor Emanuel, Intregitorul, după ce ostașii tatălui său trebuiseră să părăsească Milanul: „e un lucru de refăcut”. Aceasta și atît”¹⁰⁰.

Nicolae Iorga a înfierat acțiunea celor două state fasciste de a impune României Dictatul fascist de la Viena cît și atrocitățile și crimele săvârșite de armata, jandarmeria, formațiunile și organizațiile teroriste și paramilitare horthyste împotriva populației românești și de alt neam la intrarea lor în nord-vestul țării. În aceeași publicație, N. Iorga releva: „Cei care au dat Ungariei un milion și mai bine de români, credeau poate că trecerea nedreaptă la un stat, care n-avea în acea parte a Ardealului majoritatea populației, va fi ceva asemănător cu schimburile de pămînturi din lumea creștină și civilizată. Dar încă odată s-a dovedit că mare greșală fac diplomații și oamenii politici cînd dispun fără nici-o cunoștință a lucrurilor și oamenilor de ținuturi care au ajuns să atîrne de voința lor. Ce s-a petrecut acolo la luarea în stăpînire de armata și administrația ungară, sub ochii ei și fără nici o încercare de a opri, ba chiar cu binevoitorul ei concurs, întrece orice închipuire și se poate pune alături de cele mai groaznice scene din vremea năvălirilor barbare, cînd cel puțin setea de a omori nu era unită cu un sadism care aparține vremilor noastre. Spînzurări cu capul în jos, răstigniri, baterea cuiele în cap, presărarea cu var nestins a rănilor, acestea au fost, după cîte știm pînă acum — și martirul se deslușește tot mai mult, — semnele civilizației poporului care s-a dezonorat prin asemenea acte. Statul român va face ce crede. Din partea noastră n-avem decît un sfat: A nu se clinti un fir de păr din capul unui cetățean maghiar al României. E cea mai teribilă pedeapsă ce putem da chinuitorilor și asasinilor”¹⁰¹.

Referindu-se la schimbările interne care au avut loc în România la începutul lunii septembrie 1940, cînd s-a instaurat dictatura antonesciană, și la marea nedreptate făcută poporului român prin Dictatul fascist de la Viena, marele nostru istoric conchidea: „Preocupările noastre de astăzi ating Statul, care poate suferi multe schimbări, dar aceste dureri și jîgniri nu ating trupul, veșnic viu și în temerile sale neschimbate ale nației. Ea ne cheamă pe cei de de-asupra, a căror solidaritate s-a rupt tocmai acum, la rănile ei. Și de dinsele trebuie să ne ocupăm mai ales, făcînd să renască din suferința de astăzi, speranțele de mîine”¹⁰².

În același spirit în semn de protest față de mutilarea teritoriului național, în urma Dictatului fascist de la Viena, Iuliu Maniu a adresat, în toamna anului 1940, un memoriu lui Hitler și Mussolini, prin care contesta legalitatea hotărîrii Consiliului de coroană din noaptea de 29 spre 30 august 1940 de a accepta sentința nedreaptă. El aprecia că „Dreptul exclusiv de a lua o hotărîre privitor la apartenența sa și a teritoriului — îi revine poporului român și îndeosebi poporului român din Ardeal și Banat, care și-a exprimat în 1918 alipirea sa la regatul României”.

Dînd expresie sentimentelor sale patriotice și de protest împotriva mutilării teritoriului țării, fruntașul politic național-țărănist bănățean Sever Bacu scria, în articolul „Arbitrajul de la Viena”, ce trebuia să apară în „Universul” din 5 septembrie 1940, dar pe care cenzura, din cauza criticilor adresate statelor fasciste, nu l-a aprobat, că sentința statelor Axei din 30 august 1940 „a nedreptățit profund poporul român, l-a jîgnit iremediabil, mortal, fără a fi făcut dreptate pentru maghiari”¹⁰³. Spărgînd o unitate etnică compactă, statele Axei au creat o Ungarie poliglotă, care va asupra o numeroasă populație de alt neam.

Apreciînd dictatul de la Viena ca „o mare greșală politică a Axei”, Sever Bacu atenționa pe conducătorii statelor fasciste că poporul român nu se va împăca niciodată cu răpirea de către Ungaria horthystă a uneia dintre cele mai importante provincii ale țării sale. Totodată, el răspundea unor ideologi fasciști italieni

¹⁰⁰ Loc. cit., dos. nr. 387, vol. I, fila 182.

¹⁰¹ Loc. cit., fila 183.

¹⁰² Loc. cit., fila 192.

¹⁰³ Loc. cit., fila 77.

care, pentru a menține Ungaria horthystă în sfera sa de influență, afirmau că poporul român ar fi mai puțin de origine latină și „mai mult daci”, cu cuvintele : „Dar nouă nu ni-e rușine, nici de origina noastră dacă. Dacii au fost adversari demni ai romanilor din contopirea cărora am răsărit noi (poporul român — n.n.)”¹⁰⁴.

Demascind caracterul diversionist al Dictatului fascist de la Viena, care incită din nou pe români și unguri, pentru a-i subordona intereselor politice și militare ale statelor fasciste, Sever Bacu arăta necesitatea unor relații normale între România și Ungaria pentru a îndeplini rolul de echilibru în Valea Dunării, în lupta dintre marile puteri europene.

Fruntașul politic bănățean critica politica cercurilor conducătoare românești din acea vreme, care, pentru a salva independența națională și integritatea teritorială a țării, au cedat în fața presiunilor statelor fasciste, făcându-le numeroase concesii economice și adoptînd pe plan intern o serie de măsuri cu caracter reacționar, antipopular. Dar totul a fost în zadar și uitat de către statele Axei. În continuare, el preciza că „tributul a fost încasat de la noi, dar hotărele nu le-am putut apăra. Alăturarea noastră la Axă n-a împiedicat nimic decât că dezmembrarea noastră se face acum cu propriul nostru concurs (e vorba de cercurile conducătoare românești — n.n.)”¹⁰⁵.

Referindu-se la acțiunile revanșarde ale statelor fasciste, Sever Bacu consemna, în articolul său, că România este mutilată „din conturile încă nedefinite ale păcii germanice și italice”¹⁰⁶. În continuare, el adăuga că sîntem printre primele victime ale noii ordini europene și că statele totalitare urmăresc reînființarea imperiilor desființate la sfîrșitul primului război mondial prin lupta popoarelor.

Exprimîndu-și credința în victoria statelor antirevizioniste, el arăta că pacea va duce la „restabilirea dreptății” pentru poporul român. Totodată, Sever Bacu avertiza că „asupra dreptului nostru la existență nu admitem discuții” și că, în pofida situației internaționale deja defavorabile, românii din Transilvania vor relua lupta de eliberare națională. „Învingătorii — sublinia el — pot trece peste noi cu roata norocului schimbător, cîntî însă nu ne pot, mai ales acum cînd conștiința națională veghează în fiecare. În 18 veacuri valuri au venit și s-au dus, noi am rămas...”¹⁰⁷.

Poetul Emil Isac a publicat în „Universul” din 4 septembrie 1940 un articol în care arăta : „neamul nostru n-a murit niciodată și nu se vor răsturna de spaimă turele căci noi, ardelenii sîntem români, am fost și rămînem români... Ardealul își iubește mama și nu vrea o alta, vitregă, căci noi nu vrem decât să fim copiii mamei noastre și părinții străini nu ne vor îndulci niciodată”.

Sentința nedreaptă de la Viena impusă poporului român de către statele fasciste a produs un puternic resentiment și o reacție spontană de protest în opinia publică din străinătate care a înfierat și condamnat Dictatul ca un nou și brutal act de agresiune și samavolnicie fascistă. Reacția a fost, aproape pretutindeni, în totală contradicție cu atmosfera euforică pe care căuta s-o acrediteze propaganda statelor fasciste și firește, cea aparținînd beneficiarilor ei, revizionistii horthysti. Guverne, oameni de stat, posturi de radio, cotidiene și agenții de presă, oameni de știință și cultură s-au pronunțat împotriva Dictatului impus României prin forță, declarînd că nu-l pot și nu-l vor recunoaște niciodată.

Exprimîndu-și dezacordul față de actul samavolnic de la Viena, premierul britanic, Winston Churchill, preciza că „nu vom recunoaște nici o schimbare teritorială care s-a produs în timpul războiului, în afară de cazul cînd s-ar fi făcut cu concursul și voința părților interesate”¹⁰⁸. La rîndul său, lordul Halifax, ministrul de externe al Marii Britanii, declara, la 6 septembrie 1940, în Camera comunelor, că „guvernul englez nu accepta Dictatul de la Viena, care răpea României o importantă parte a teritoriului său național, deoarece așa-zisa «reglementare» a litigiului a fost dictată de Puterile Axei și a fost impusă României sub constrîngere”¹⁰⁹.

Ridîcîndu-se împotriva acțiunilor revanșarde ale statelor fasciste pe seama altor state și solidarizîndu-se cu lupta dreaptă a poporului român pentru apărarea integrității teritoriale a patriei sale, renumitul istoric englez Seton Watson, sprijinitor al luptei popoarelor pentru libertate și unitate națională, în emisiunea postului de radio Londra, din 30 august 1940, declara : „Ziua de astăzi, poate să fie consi-

¹⁰⁴ Loc. cit., fila 78.

¹⁰⁵ Loc. cit., fila 79.

¹⁰⁶ Loc. cit., fila 78.

¹⁰⁷ Loc. cit., fila 80.

¹⁰⁸ Arhiva Ministerului Afacerilor Externe, fondul nr. 71/Transilvania. 1920—1944, vol. 44, fila 266.

¹⁰⁹ Loc. cit., fila 266 bis.

derată ca o zi a patimilor pentru neamul românesc, una din zilele cele mai negre prin care a trecut țara. Azi s-a săvârșit la Viena o nouă și monstruoasă ciuntire a granițelor României prin dictatul puterilor Axei¹¹⁰. Subliniind locul Transilvaniei în istoria poporului român, el releva: „Ardealul nu reprezintă o simplă problemă teritorială. El reprezintă vatra românilor, iar cuvîntul Ardeal este idealul pentru care s-au sacrificat atîtea generații de români. Cum ar putea, oare, un român cu dragoste de țară să privească această hotărîre cu brațele încrucișate?”¹¹¹.

Radio New York, demascînd frazeologia și caracterul fals al propagandei fasciste, preciza, în emisiunea sa din 31 august 1940, că România a fost forțată să cedeze în urma unor mari presiuni militare din partea Germaniei hitleriste și a Italiei fasciste¹¹².

Dictatul fascist de la Viena n-a fost recunoscut nici de guvernul S.U.A., stat în care propaganda revizionistă horthystă a depus susținute eforturi pentru captarea opiniei publice și a unor personalități politice pentru a determina recunoașterea noilor teritorii anexate de către Ungaria în dauna României. Administrația condusă de președintele F. D. Roosevelt a respins agitațiile revizioniste horthyste și pretențiile Ungariei asupra Transilvaniei și a altor teritorii aparținînd statelor vecine.

Dezvăluind în fața opiniei publice din S.U.A. în anii celui de-al doilea război mondial caracterul ilegal al Dictatului fascist din 30 august 1940, publicistul american Milton G. Lehrer sublinia că „așa numitul arbitraj de la Viena” a fost un „act arbitrar, inechitabil și apolitic, impus cu violență de cei doi compași: Ducele și Führerul, care au crezut că Europa culturii milenare a căzut atît de jos încît destinele ei pot fi scrise de doi aventurieri, erijați în conducători”¹¹³. Referitor la caracterul neviabil și efemer al Dictatului, publicistul american preciza că „Dictatele impuse din dictatori au avut dintotdeauna soarta făuritorilor lor. Nimic nu se poate clădi într-adevăr pe violență, după cum nimic nu se poate clădi pe nisip: nici dictaturi și nici dictate”¹¹⁴. Sfîrșimarea unității acestei provincii românești, care dintotdeauna a constituit o entitate românească indisolubilă, reprezenta „un non-sens istoric, geografic, economic, etnic, o absurditate, o amenințare pentru pacea Europei”¹¹⁵.

În ceea ce privește atitudinea poporului român, Milton G. Lehrer remarcă că acesta „în quasi unanimitatea lui”, cu excepția unor elemente trădătoare, aflate în solda spionajului nazist (era vorba de legionari — n.a.) „au respins de la început verdictul de la Viena”. Toți patrioții români, adăuga istoricul și publicistul american, au înfierat intervenția celor două state fasciste în favoarea rezolvării pretențiilor revanșarde ale Ungariei horthyste pe seama României.

În egală măsură, odiosul act impus poporului român prin teroare, intimidare și presiune militară directă, a avut un ecou deosebit de mare în opinia publică democratică și progresistă din străinătate, în rîndurile emigrației române de peste ocean, care a condamnat și înfierat această decizie arbitrară ca un nou act de brutală agresiune și samavolnicie fascistă. Prin dictat, — menționa săptămînalul „Foaia Poporului” din 5 septembrie 1940 — România a pierdut 2 609 007 locuitori, dintre care 1 304 903 români (50,2%), 968 064 secui și unguri (37%), 71 109 germani (2,8%), 148 649 evrei (5,7%), 28 098 ruteni (1,1%), 87 184 alte naționalități (3,2%).

În Uniunea Sovietică, ziarul „Izvestia” din 3 septembrie 1940, publica nota corespondentului din București al Agenției TASS sub titlul „Presa românească despre arbitrajului de la Viena”¹¹⁶.

Un ecou puternic a avut împotrivirea justă a poporului român la dezmembrarea teritoriului său național prin Dictatul fascist de la Viena în rîndurile opiniei publice din Elveția, Turcia, Suedia și Iugoslavia, precum și în unele țări din Orientul Mijlociu. Astfel, subliniind caracterul efemer al sentinței arbitrate a statelor fasciste de la Viena, ziarul turc „San Posta” din Ankara, la începutul lunii septembrie 1940 arăta: „Nu trebuie uitat că războiul este încă în plină desfășurare și nu i se poate prevedea sfîrșitul. Ar fi deci o himeră a crede că problemele bazinului dunărean și balcanic au fost definitiv reglementate... Prin urmare, ar fi prematur să ne bucurăm că pacea este definitiv asigurată în sud-estul Europei, atîta timp cît nu știm care va fi sfîrșitul războiului”¹¹⁷.

¹¹⁰ Arhivele Statului București, fondul Ministerului Propagandei Naționale, Buletine, dosarul nr. 34, Buletinul din 30 august 1940.

¹¹¹ *Idem*.

¹¹² *Loc. cit.*, Buletinul din 31 august 1940.

¹¹³ Milton G. Lehrer. *Ardealul pămînt românesc (Problema Ardealului văzută de un american)*, București, 1944, p. 11—12.

¹¹⁴ *Idem*, p. 12.

¹¹⁵ *Idem*, p. 272.

¹¹⁶ Arhiva Ministerului de Interne, fondul documentar, dosar nr. 387, vol. 1, filele 25—28.

¹¹⁷ *Loc. cit.*, fila 117.

Ocupându-se de așa zisul arbitraj de la Viena, renumitul profesor de istorie universală Edmond Rossier scria într-un articol publicat în „Gazette de Lausanne” că Ungaria horthystă nu și-a putut justifica în timpul tratativelor cu România din vara anului 1940 pretențiile ei teritoriale asupra Transilvaniei în temeiul argumentelor etnice și demografice. Istoricul elvețian preciza în continuare că pe toată întinderea Transilvaniei populația românească constituia elementul etnic majoritar.

Directorul ziarului „La Suisse”, publicistul elvețian Eugène Fabre, constatând falsitatea argumentelor invocate de revizionistii horthyști, amintea că, în 1918, la Alba-Iulia, „întreaga Transilvanie a cerut alipirea sa la România printr-un veritabil plebiscit. Acest plebiscit fusese dealtfel ratificat la Mediaș de însăși populația săsească, prea fericită că scăpase de asuprirea maghiară”¹¹⁸. În încheierea articolului, Eugène Fabre sublinia că „situația de azi se caracterizează printr-o crincenă nedreptate care face să singereze mindria românească”¹¹⁹.

Presă din Elveția a analizat într-o serie de articole caracterul nedrept al Dictatului fascist de la Viena și rolul avut de statele fasciste în impunerea lui. Referindu-se la obiectivele urmărite de statele fasciste prin acest Dictat, ziarul „Tribune de Lausanne” din 31 august 1940, în articolul „Acordul de la Viena”, consemna: „Negocierile româno-maghiare care în ultimele zile mergeau greu s-au terminat printr-un acord semnat ieri la Viena. Față de încetineala discuțiilor, puterile Axei luaseră decizia să intervină...”

Angajate amindouă (Germania hitleristă și Italia fascistă — n.n.) într-o luptă înverșunată împotriva Marii Britanii, ele doresc să-și consacre toate forțele în această direcție. Un conflict în Balcani ar putea să aibă repercusiuni serioase...”¹²⁰. În continuare se sublinia că Dictatul de la Viena a dezavantajat România și că cel de al treilea Reich a căutat să rezerve o situație specială populației germane. Autorul articolului releva, în încheiere, că România a fost constrinsă să accepte Dictatul odios din 30 august 1940 și își exprima indoiala că această reglementare era definitivă¹²¹.

După Dictatul de la Viena din 30 august 1940, Ungaria horthystă a instaurat, în Transilvania de nord-est, un regim de ocupație imperialistă și colonialistă de tip fascist, menit să elimine națiunile și naționalitățile oprimate, în primul rând al românilor, să asigure populației maghiare, cu precădere păturilor privilegiate din vechea Ungarie, o poziție exclusivistă și dominantă în axul carpatic.

De la intrarea lor în Transilvania de nord-vest ocupanții horthyști au trecut la aplicarea unui program de reprimare singeroasă a românilor și celorlalte naționalități în vederea exterminării lor fizice, pentru a schimba artificial raportul demografic în favoarea populației ungare în încercarea de a justifica eventuala permanentizare a regimului de ocupație.

Modul cum s-au petrecut crimele și atrocitățile împotriva populației românești, de un sadism și de o cruzime rar întâlnite în istoria umanității, comise de către ocupanții horthyști la intrarea lor în Transilvania de nord-vest la începutul lunii septembrie 1940, participarea armatei, jandarmeriei și poliției, alături de membrii organizațiilor teroriste de tip fascist Garda zdrențăroșilor și formațiunilor paramilitare („Vinătorii turanici”, Asociația tiraliorilor, „Turul”, „Levente” etc.), precum și de membrii partidelor fasciste („Crucile cu săgeți”, „Reînnoiri maghiare etc.) s-au integrat într-un plan bine chibzuit și că ele au fost premeditate de către conducătorii horthyști.

Pe bună dreptate, așa cum au remarcat numeroase personalități ale opiniei publice mondiale, crimele și atrocitățile săvârșite de ocupanții horthyști în teritoriul transilvănean anexate aveau ca obiectiv „extirparea românilor de pe pământul Transilvaniei” și au fost rodul întregii propagande naționalist-șovine, revizioniste de esență fascistă, desfășurată de regimul horthyst împotriva popoarelor statelor vecine. Ura împotriva acestor popoare devenise o profesiune de credință pentru apostolii revanșei promovate timp de două decenii. Spre exemplu, ziarul „Pesti Hirlap” (oficiosul Ligii revizioniste care desfășura propagandă revanșardă în străinătate — n.n.) din 15 aprilie 1932 consemna „Dacă noi ungurii vom recupera țara (e vorba de Transilvania — n.n.) naționalitățile vor trebui să se acomodeze și ele se vor acomoda chiar din primele 24 de ore. Nu vom mai repeta slăbiciunile Ungariei de altădată (e vorba de momentele oferite de revoluțiile românilor din 1784 și

¹¹⁸ Loc. cit., p. 72.

¹¹⁹ Loc. cit., fila 80.

¹²⁰ Loc. cit., dosr nr. 546, vol. 51, filele 650—651 ; 652.

¹²¹ Loc. cit., fila 92.

1848 — n.n. Daco-romanii vor trebui să dispară de pe teritoriu (Transilvaniei — n.n.)¹²².

Unul dintre apostolii acestei propagande revanșarde de tip fascist, Dăescu Csaba, în lucrarea sa fulminantă, intitulată „Nincs Kegyelem“ („Nu există milă și îndurare“), apărută la Budapesta în 1939, dedicată educării tineretului leventist în spiritul exterminării românilor din Transilvania, scria, în capitolul „Mărturisirea Leventului“ (pag. 155—156), următoarele: „Eu nu aștept să vină răzbunarea. Nu aștept! Voi suprima pe fiecare valah ce-mi iese în cale! Pe fiecare îl voi suprima! Nu va fi îndurare. Voi aprinde noaptea satele valahe! Voi trage în sabie toată populația, voi otrăvi toate fântinile și voi ucide până și copii în leagăn! În genere voi distruge acest neam ticălos și hoț! Nu va fi pentru nimeni nici o milă!“¹²³.

În continuare, Dăescu Csaba profera în rindurile tineretului ungar premilitar îndemnuri la asasinat în masă, la bestialități și barbarii odioase pentru exterminarea fizică a unui popor întreg, ce-și revendica dreptul la existență și de a trăi în deplină egalitate și libertate cu celelalte nații și naționalități: „Nici pentru copiii din leagăn, nici pentru mama care va purta un copil... Voi suprima pe fiecare valah și atunci nu va fi în Ardeal decât o singură naționalitate, cea maghiară, națiunea, singele meu! Voi face inofensivi pe viitorii Horia și Cloșca. Nu va fi milă!“¹²⁴.

Guvernul fascist horthyst, care reprimă cu cruzime orice atitudine antirevizionistă din partea poporului ungar, permițând editarea acestei patologice profesii de credință a scriitorului Dăescu Csaba în preajma declanșării celui de-al doilea război mondial, lucrare care va deveni manualul pregătirii și educării premilitare a tineretului ungar în vederea realizării politicii sale revanșarde și de dominație în centrul și sud-estul Europei, va patrona îndemnurile la asasinat în masă împotriva românilor, la crimele și atrocitățile ce se vor săvârși împotriva populației nemaghiare, cotoptă în anii 1939—1941, cu concursul celorlalte state fasciste.

De la intrarea lor în teritoriul Transilvaniei de nord-vest, la începutul lunii septembrie 1940, forțele de ocupație horthyste, secondate de membrii organizațiilor teroriste de tip fascist, ai formațiunilor paramilitare și de elementele naționalist-șovine din rindurile populației maghiare, s-au dedat la crime și atrocități de neînchipuit împotriva românilor, pentru a-i determina să părăsească teritoriul pe care îl locuiau din vremuri multimilenare. Regimul horthyst a avut de la început o atitudine de o mare violență față de populația românească, a cărei viață a fost transformată într-un adevărat infern. Insulte, injurii, bătăi și acte de degradare a demnității omenești, infometări și persecuții de tot felul, molestări, schingiuri și violări, omoruri și măceluri înspăimântătoare au lovit fără cruțare, din primele zile ale ocupației horthyste, oameni fără apărare, bătrini, femei și copii. Nu au fost crutate nici femeile însărcinate, călăii horthyști împlintind baioneta în pintecele lor, ca și copiii abia născuți sau între 1—3 ani. S-a organizat o adevărată vânătoare pentru exterminarea intelectualilor români, a învățătorilor și preoților, pentru a lăsa masele românești fără conducători. Ocupanții horthyști s-au dedat la jefuirea bunurilor materiale ale românilor, la distrugerea bisericilor ortodoxe și a monumentelor istorice ce atestau viața neîntreruptă a românilor din vremuri milenare pe aceste meleaguri.

Numai în decurs de 2 luni, până la 30 octombrie 1940, ocupanții horthyști au ucis pe teritoriul transilvănean anexat peste 919 români, au torturat 771 de persoane și au maltratât cu o brutalitate, „demonă de cele mai groaznice regimuri inchiizio-riale și de teroare“, alte 3 373 de persoane¹²⁵.

Dintre crimele și masacrele în masă săvârșite de ocupanții horthyști împotriva românilor se numără cele din localitățile Trăsnea, Ip, Camăr, Păpușa, Ciumărna, Cerisa, Șimleu-Silvaniei, Coznicul de Jos (jud. Sălaj), Mureșenii de Cîmpie, Huedin (Cluj), etc. care vor rămâne pentru totdeauna ca acte de gravă acuzare la adresa fascismului horthyst. Spre exemplu, în comuna Ciumărna ocupanții horthyști au ucis 7 persoane. De aici s-au îndreptat spre Trăsnea, unde la intrarea în această localitate găsind pe cîmp copii români pășunînd vitele i-au împușcat și lăsat morți pe izlazul comunei. Intrînd în Trăsnea, străzile locuite de români au fost asaltate de soldații horthyști care au dat foc gospodăriilor acestora și împușcau orice om întîlnit în calea lor. Satul Trăsnea a ars în întregimea lui, iar cetățenii ce-l locuiau, în numeroase cazuri familii întregi, au murit arzînd de vii. Învățătorul din această localitate a fost răstignit împreună cu soția sa de ușa bisericii din Trăsnea. Călăii horthyști

¹²² Milton G. Lehrer, *Op. cit.*, p. 218.

¹²³ *Idem*, pag. 218.

¹²⁴ *Ibidem*, pag. 230.

¹²⁵ Milton G. Lehrer, *Op. cit.*, p. 289.

au împușcat și pe cei 9 soldați din Trăsnea, reînforși din România ca demobilizați ¹²⁶.

Rezultatul masacrului de la Trăsnea a fost 263 de români (copii, femei, bărbați, tineri și bătrâni) morți și răniți. Citind din broșura „Les assassinats”, publicistul american Milton G. Lehrer scria : „Comuna Trăsnea a fost ocupată de trupele ungurești la 9 septembrie 1940. Ca și cind armata de ocupație ar fi executat un ordin primit, îndată ce satul a fost invadat de polițiști, un veritabil potop de foc și sînge s-a abătut asupra lor. Toate armele moderne au fost utilizate pentru a satisface instinctele brutale : puști, mitraliere, tunuri și grenade. După ce au fost trase primele salve, soldații au pătruns în case și au asasinat pe oricine se găsea în calea lor, incendiind casele... Rezultatul masacrului : aproape 100 de morți dintre care 88 au putut fi identificați...” ¹²⁷.

Odată cu intrarea armatei horthyste în Cluj, la 11 septembrie 1940, crimele, maltrătarile, arestările și schingiuirile au continuat cu aceeași ferocitate. Așa cum se menționa în lucrarea „Les assassinats”, la Cluj românii erau împușcați pe străzi sau în casele lor de armata horthystă. Furiei bandelor de honvezi și de teroriști fasciști, le-au căzut victime peste 200 de români, asasinați și schingiuți în mod barbar.

Crimele și atrocitățile ocupanților fasciști horthyști împotriva populației românești din teritoriul cotoprit au atins o cruzime nemaipomenită în noaptea de 13/14 septembrie 1940 în comuna Ip din județul Sălaj. În această singeroasă „noapte a Sfintului Bartolomeu”, echipe de soldați horthyști beți, conduse de ofițeri fasciști, însoțite de formațiuni teroriste paramilitare, denumite „nemzetor” și Garda zdrențăroșilor au atacat pe neașteptate populația românească din această comună. Fără a avea un temei legal, soldații horthyști au scos afară pe toți românii din casele lor, i-au bătut și schinguit pînă la sînge, zdrobindu-le oasele și smulgîndu-le unghiile. Femeile au fost batjocorite. Apoi soldații horthyști au concentrat un foc nimicitor de puști și mitraliere. N-a existat îndurare nici pentru copii, care erau spintecați cu baioneta. Au căzut victimă acestui odios masacu, 165 de români, în marea lor majoritate copii, femei și bătrîni ¹²⁸. Casele celor uciși au fost prădate și apoi arse. A doua zi victimele, dintre care unele mai trăiau încă, au fost aruncate într-o groapă comună, peste care s-a turnat var nestins. Grija călăilor horthyști nu a fost numai de a „curăți” comuna de români, ci și aceea de a se îmbogăți prin jaf, însușindu-și tot avutul celor masacrați.

Asemenea crime odioase au fost comise și în județele Bihor, Satu Mare, Tirnava Mică, Trei Scaune, Mureș, Someș, Bistrița, Maramureș etc. Printre crimele comise de armata horthystă împotriva populației românești pe teritoriul ocupat se numără și cea din Mureșenii de Cimpie (județul Cluj) din noaptea de 19 spre 20 septembrie 1940. În această localitate, 15 soldați horthyști, conduși de sublocotenentul Gordássy Gergely, au adus la locuința preotului Andrei Bujor numeroși copii, bărbați și femei, care au fost măcelăriți în chinuri groaznice. Pentru a șterge orice urmă asupra crimei, asasinii au aruncat cadavrele mutilate într-o groapă, peste care au făcut un foc mare ¹²⁹.

De la începutul ocupației, au căzut victimă terorii horthyste alături de români, numeroși evrei, slovaci, sirbi, ucrainieni și maghiari, îndeosebi din rîndul celor ce participaseră la mișcarea antifascistă și antirevizionistă. Spre exemplu, în comunele Cerișa și Merea ocupanții horthyști au împușcat mai mulți evrei și au decapitat nouă slovaci ¹³⁰.

Regimul de teroare horthystă s-a îndreptat cu o deosebită violență împotriva membrilor P.C.R., ai Madosz-ului și ai organizațiilor democratice, antifasciste și patriotice, care au fost arestați, torturați, internați în lagăre și închisori, înaintați curților marșiale sau uciși în chinuri îngrozitoare. Spre exemplu, la 27 iunie 1941 au fost arestați peste 1200 comuniști și militanți antifasciști români, maghiari și de alte naționalități din Transilvania de nord-vest. Cei arestați au fost internați în lagărele de tortură de la Someșeni (jud. Cluj), Acățari (jud. Mureș), Baia Mare, Sighet, fiind supuși unor schingiuiri groaznice. În cursul anului 1943, autoritățile horthyste au început judecarea proceselor intentate militanților comuniști din teritoriul român anexat care au fost condamnați la ani grei de închisoare. La 22 noiembrie 1943, a fost ucis în lagărul de la Someșeni, de către siguranța horthystă, militantul comunist Józsa

¹²⁶ „România nouă” din 1940.

¹²⁷ Milton G. Lehrer, *Op. cit.*, p. 289.

¹²⁸ *Idem*, p. 292.

¹²⁹ Arhivele Statului București, fond Președinția Consiliului de Miniștri, dosar nr. 48/1942, fila 301 ; Arhiva Ministerului de Interne, fondul documentar, dosar nr. 16, vol. 10, filele 105—109 ; „Ardealul” din 1944 : „România nouă” din 10 octombrie 1944.

¹³⁰ *Loc. cit.*, fila 112.

Béla, secretarul regionalei Partidului păcii din nordul Transilvaniei, care a militat pentru înfrățirea oamenilor muncii români și maghiari.

Departate de a constitui acte de răzbunare sau fapte necontrolate din partea membrilor organizațiilor teroriste de tip fascist, aceste crime și atrocități împotriva românilor au fost așa cum s-a arătat rezultatul unui plan dinainte pregătit și a unei propagande bine chibzuite, desfășurate de conducătorii iredentismului maghiar¹³¹. Spre exemplu, baronul Aczel Ede, șeful circumscripției regionale a X-a Cluj a organizației paramilitare horthyste a tiraliilor, într-o cuvîntare rostită la Șimleu-Silvaniei afirma: „Pe acești valahi opincari trebuie să-i extirpăm, să-i ucidem ca pe dușmanii noștri (...). Vom organiza și o noapte a Sfîntului Bartolomeu și vom ucide și copiii în pîntecele mamelor lor“¹³². Dealtfel, el a elaborat, în anul 1941 și un program pentru desființarea elementului românesc din Transilvania de nord-vest, pe care l-a înaintat primului ministru Teleky¹³³.

Începînd cu primăvara anului 1944, cînd armatele hitleriste au ocupat Ungaria, crimele și atrocitățile împotriva popoarelor cîtropite și asuprite au cunoscut o nouă recrudescență. O situație tragică au pregătit fasciștii horthyști populației evreiești din Transilvania de nord-vest, precum și celei din Ungaria. Împreună cu Gestapoul, armata și organele polițienești horthyste au ridicat din Transilvania ocupată, în primăvara anului 1944, peste 148.000 de evrei, care au fost deportați în lagărele naziste de exterminare de la Auschwitz, Dachau, etc. unde, peste 100.000, marea lor majoritate, au pierit¹³⁴.

Concomitent cu teroarea exercitată de autoritățile horthyste în partea nord-vestică a Transilvaniei, prin asasinare, masacre, violențe împotriva populației românești, regimul horthyst fascist a aplicat în teritoriul cîtropit o politică de stat oficială, de alungare, expulzare, dizlocare în masă a populației românești, ca mijloc premeditat pentru schimbarea forțată a raportului numeric dintre naționalități în favoarea maghiarilor, prin „curățirea teritoriului cîtropit de întreaga populație românească“ și de alte naționalități oprimate.

Expulzații români din cele 11 județe din teritoriul cedat au înaintat la 22 octombrie 1940 telegrame regelui Mihai, generalului Ion Antonescu și unor personalități politice ale vremii: Nicolae Iorga, Iuliu Maniu, Constantin I. C. Brătianu, Constantin Argetoianu, Alexandru Vaida-Voievod și alora, în care înfățișau persecuțiile și umilințele la care au fost supuși din partea autorităților horthyste.

Spre exemplu în telegrama adresată prof. universitar Nicolae Iorga, fost prim-ministru și președinte de partid, se insera: „Intelectualii Ardealului ocupat de unguri, expulzați de pe pămîntul strămoșesc prin încălcarea verdictului de la Viena, despuiați de toată averea, ridicați cu întreaga familie din locuințele lor, imbarcați în vagoane de vite și tratați ca animale, după 3 zile de privațiuni și torturi ce întrec orice închipuire, au ajuns pe pămîntul țării prin punctul de frontieră Curtici.

Am lăsat întreg pămîntul Ardealului în singe, sub domnia tiranică și abuzivă a administrației militare maghiare.

Armata ne-a ocupat toate averile, înstăpinindu-se pe locuințele, birourile profesionale, moșile noastre și întreaga avere a Societăților comerciale române“¹³⁵.

În continuare e înfățișată politica de teroare instaurată de ocupanții horthyști împotriva populației românești din teritoriul cedat, crimele și atrocitățile comise contra populației civile. „Din prima zi de ocupare ungurească, românii — se arată în telegramă — au fost omoriți, închiși, bătuți, arestați, opriți să vorbească pe stradă românește, opriți de la exercitarea profesiei lor intelectuale, comerciale sau industriale, iar funcționarii români în majoritatea lor lăsați fără posturi. Orașele și satele noastre au îmbrăcat haina morții și a prigonirilor pînă la exterminare“¹³⁶.

Referitor la regimul de teroare horthyst în teritoriul cîtropit prin dictatul de la Viena, telegrama consemna: „Toată suflarea românească, de la cel mai umil țaran pînă la vîldicii noștri, este ținută sub o teroare barbară prin valul morții, a arestărilor, a perchezițiilor în miez de noapte cu ridicarea familiilor, prin acțiunea bandelor organizate de leventiști, de gărzi cetățenești și gărzile foștilor luptători ce ziua și noaptea, prin omoruri, bătăi, spargeri de geamuri și perchezițiile ce le execută, răspîdesc groaza, provocînd victime omenești, deteriorînd bunurile românești, toate

¹³¹ Arhiva Ministerului de Externe, fondul nr. 71/1920—1944, dosar nr. 362, filele 43—44.

¹³² Loc. cit., vol. 362, filele 40—41.

¹³³ Arhivele Ministerului de Externe, fondul documentar, dosar nr. 546, vol. 461, filele 39—136 (66).

¹³⁴ *Eichmann en Hongrie. Documents*. Edition Pannonia, Budapest, 1961, p. 121—122.

¹³⁵ Arhiva Ministerului de Interne, fondul documentar, dosar nr. 546, vol. 45, fila 102.

¹³⁶ Loc. cit. fila. 80.

acționind după programul și cu ajutorul fâțiș al armatei, al poliției și al jandarmeriei maghiare.

În completarea acestui regim de exterminare și teroare, intelectualii, comercianții, meseriașii și fruntașii țărani sint expulzați cu miile, desrădăcinându-i din mijlocul poporului lor, cu scopuri bine determinate”¹³⁷.

Față de situația grea creată refugiaților și expulzaților români transilvăneni, marelui om de știință, ca și celorlalți demnitari români, i se cerea să sprijine material și financiar, sub formă de împrumut bănesc. Se arăta, în continuare, că în afară de 30 de pengö din banii care i-au putut ridica în pripă, toți banii le-au fost confiscați de autoritățile horthyste la intrarea în România. Se sugera ca ajutorul ce va fi acordat de România populației sărace să fie fără obligația de restituire.

În încheiere se cerea guvernului român să intervină pe lângă guvernul ungar pentru respectarea drepturilor materiale și spirituale ale românilor.

Refugierea și expulzarea populației românești a început în septembrie 1940 și a continuat tot timpul ocupației. Până la 1 septembrie 1943 au fost înregistrați oficial 217 942 români care au fost siliți să-și abandoneze căminele și averea, trecind la sud și est de linia de demarcație. Acestei cifre trebuie să i se adauge și numărul refugiaților ce n-au fost înregistrați de autoritățile centrale și care s-a ridicat la circa 60 000—70 000 de persoane. În total, în cursul ocupației horthyste au fost izgoniți din Transilvania de nord-est circa 280.000—290.000 de români.

Pentru a-i determina pe români să-și părăsească vetrele strămoșești, autoritățile horthyste au organizat 17 000 procese țăranilor români pentru a li se lua pământurile primite prin reforma agrară din 1921. Astfel regimul horthyst a reușit să încheie pe cale judecătorească exproprierea a circa 77 160 iugăre cadastrale și imobile agricole, din care 42 236 iugăre au fost restituite moșierilor maghiari.

O atenție deosebită au acordat ocupanții horthyști exploatarea pădurilor, bogățiilor minerale și a produselor agro-vegetale necesare aprovizionării mașinii de război naziste. Românilor li s-a ridicat dreptul de a practica diferite profesii, meserii și de a face comerț, iar muncitorii au fost concediați din întreprinderile industriale. Numeroase măsuri restrictive întreprinse de autoritățile horthyste au lovit și în populația germană și maghiară, al cărei nivel de trai s-a înrăutățit considerabil față de cel avut sub regimul român. Deoarece autoritățile horthyste au adus din Ungaria oameni anume pregătiți pentru aparatul administrativ, căi ferate, poștă, telefoane, nema-ghiarii și chiar maghiari care ocupaseră asemenea funcții, sub autorizarea statului român, au fost concediați.

În timpul ocupației horthyste, prin jefuirea sistematică a teritoriului Transilvaniei de nord-vest de către statul ungar, s-a cauzat particularilor și patrimoniului public al României pagube ce s-au ridicat la suma de 630.732.298 dolari SUA sau 88.309.732.478 lei, la nivelul anului 1938.

Românii rămași în teritoriul cotoplit de Ungaria au fost supuși unui crunt regim de teroare polițienească din partea autorităților horthyste. Ei erau supuși la tot felul de șicanări și persecuții. Spre exemplu, numai în perioada 1 septembrie 1940—15 mai 1941, pe baza documentelor găsite, rezultă că au fost arestate 13.359 de persoane, care au fost internate în lagărele situate inițial în Ungaria, iar apoi în cele înființate pe teritoriul Transilvaniei de nord-est.

Totodată, autoritățile horthyste au trimis pe români în lagărele de muncă din Ungaria, unde erau supuși unui regim de exterminare fizică și morală. Numai în anul 1942 existau în taberele de muncă din Ungaria peste 12.000 de români.

În cei patru ani de ocupație horthystă în nord-estul Transilvaniei, un număr de peste 20 000 de români au fost ridicați de la casele lor și trimiși la diferite munci în Germania. La 22 iulie 1944, se raporta că au fost trimiși și în Germania aproximativ 17.000 de români. O mare parte dintre aceștia, supuși la tot felul de privațiuni, și-au pierdut viața.

Politica de deznaționalizare s-a manifestat în cele mai diverse modalități, de la teroarea horthystă singeroasă, expulzări, până la maghiarizarea forțată a numelor și numirilor localităților românești, a bisericii, a culturii, interzicerea folosirii limbii materne în administrație, justiție, armată etc., toate fiind de fapt părți componente ale unui proces complex, fascist. Învățământul în limba română a fost practic desființat, copiii românilor și ai celorlalte naționalități fiind obligați să urmeze școlile maghiare. Presa și literatura românilor din teritoriul cotoplit de horthyști au fost limitate la minimum, iar bibliotecile închise și cărțile confiscate. De asemenea, cele

¹³⁷ Loc. cit., fila 103.

două biserici ale românilor, ortodoxă și greco-catolică, au fost expuse unor puternice vexațiuni din partea horthystilor.

Regimul de ocupație horthystă asupra Transilvaniei de nord-vest a contribuit mult la înrăutățirea condițiilor de trai ale maselor muncitoare române și maghiare. A crescut numărul șomerilor iar aprovizionarea maselor de la orașe cu produse alimentare se făcea din ce în ce mai greu. De asemenea, la acestea s-a adăugat creșterea prețurilor la produsele industriale și agroalimentare.

Recunoscând situația grea a maselor muncitoare din Transilvania sub regimul horthyst, conducerea P.S.D. din Ungaria arăta că în timpul administrației românești, condițiile sociale ale muncitorilor ardeleni au fost mai bune decât cele din Ungaria. Salariile le-au fost garantate prin contracte colective, în contrast cu sistemul de salarii minimale din Ungaria, acelea din timpul regimului românesc fiind simțitor mai mari decât salariile de rușine din Ungaria¹³⁸.

Politica teroristă dusă de regimul de ocupație horthystă împotriva românilor, evreilor și ale altor naționalități, precum și înrăutățirea condițiilor de viață a maselor muncitoare a generat o puternică mișcare de opoziție, de rezistență contra ocupanților horthysti. Pentru judecarea persoanelor care „au ofensat statul și națiunea maghiară” sau care criticau situația precară din Ungaria, lipsa de alimente, îmbrăcăminte, încălțăminte, materii prime etc. s-a creat, pe lângă Tribunalul penal din Tîrgu-Mureș, instanța cunoscută sub numele de „Colegiul celor cinci”. În perioada ocupației horthyste „s-au dresat peste 594 dosare persoanelor ce se manifestau ostile regimului horthyst”¹³⁹. Demn de remarcat că marea majoritate a acestor persoane judecate și condamnate a fost din rîndul populației de naționalitate maghiară, care afirma fără teamă că sub regimul românesc, se bucurase de mai multă libertate și de condiții de viață mai bune. Spre exemplu, lui Cykel Mihály, de naționalitate maghiară din Odorhei, i s-a intentat, la 17 septembrie 1941, proces pentru afirmația: „A fost mai bine sub stăpînirea românească și de cînd a venit Ungaria, nici cu locuința nu stau mai bine... puneți înapoi hotarele în România, pentru că acolo este mult mai bine”¹⁴⁰.

La începutul anului 1941 masele muncitoare din Oradea au organizat o puternică demonstrație în fața primăriei orașului împotriva înrăutățirii condițiilor de viață. Cu acest prilej, participanții recunoșteau că sub români se bucuraseră de condiții de viață bune.

În pofida terorii exercitate și a politicii de deznaționalizare, populația românească, alături de cea maghiară, germană și de alt neam, a desfășurat o neînfrîcată luptă de eliberare națională de sub dominația horthystă.

Dictatul imperialist de la Viena a rămas în istoria relațiilor internaționale ca o expresie a politicii brutale, de forță, promovată de marile puteri pe seama statelor mici. Formula „divide et impera”, aplicată de către marile puteri în raporturile dintre diverse țări ale lumii, avea în obiectiv slujirea propriilor interese, aspirațiilor hegemoniste, anexioniste, cotropitoare.

Poporul român, zămislit într-o lume a rivalităților „celor mari”, și-a apărut cu exemplară dăruire dreptul la existența sa în vatra rămasă moștenire de la strămoșii săi daci, voința sa neclintită de a fi singur stăpîn în propria țară. Unirea din 1918 a reprezentat încununarea unor numeroase veacuri de lupte eroice și ea dăinuie în istoria neamului asemenea unui nestemat așezat definitiv pe columna timpului. În mod firesc, obiectiv, Dictatul de la Viena nu putea fi acceptat de către poporul român, cum dealtfel nu a fost niciodată recunoscut.

Poporul român nu s-a împăcat niciodată cu ciuntirea teritoriului național, cu regimul dictatorial antonescienesc, cu intrarea României în sfera de influență a Reichului hitlerist și cu împingerea sa în războiul declanșat de către Germania nazistă împotriva Uniunii Sovietice. Mișcarea de rezistență, care a început imediat după instaurarea regimului de dictatură, a cuprins treptat cele mai diferite pături din teritoriul crotopit, lupta a căpătat forme și aspecte dintre cele mai dirze și variate. Stau mărturie cei peste 300 000 de români care au fost nevoiți să-și părăsească căminele și localitățile luînd drumul pribegiei, numeroasele tabere de muncă forțată, cei peste 170 000 de deportați în Germania dintre care peste 100 000 au fost uciși în anii 1941—1944 în timpul terorii horthyste¹⁴¹.

¹³⁸ Tilkovski Loránt, *Revizio és nemzetiségi politiko Magyarországon*, Akademiai Kiado, Budapest, 1967, pag. 295.

¹³⁹ Ranca Ioan, *Aspecte ale stării maselor populare din nordul Transilvaniei în timpul ocupației horthyste* în „Revista arhivelor”, anul LV, vol. XL, nr. 3/1978, pag. 287—290.

¹⁴⁰ Arhivele statului Mureș, fondul Tribunalului județean Mureș, inv. nr. 337/1941.

¹⁴¹ Gh. Zaharia, L. Vajda, Gh. I. Bodea, P. Bunta, M. Covaci, L. Fodor, A. Simion, Gh. Tuțul, *Rezistența antifascistă în partea de nord a Transilvaniei*, Editura „Dacia”, Cluj-Napoca, 1974.

Idealul eliberării teritoriului patriei cotoprite a animat lupta maselor, chiar și în cele mai grele condiții din timpul dictaturii antonesciene. Zorile eliberării au luminat calea dezrobirii întregului teritoriu prin revoluția victorioasă de eliberare națională și socială din august 1944. Atunci, în seara zilei de 23 August, în Proclamația către țară se arăta: „Alături de armatele aliate și cu ajutorul lor, mobilizând toate forțele națiunii vom trece hotarele impuse prin actul nedrept de la Viena pentru a elibera pământul Transilvaniei noastre de sub ocupația străină”¹⁴².

La chemarea Partidului Comunist Român: „Totul pentru front, totul pentru victorie”, România a pus în slujba războiului antihitlerist întregul său potențial economic și militar, transformând războiul într-o cauză a întregului popor român.

Armata română, cot la cot cu armata sovietică, a luptat cu eroism legendar pentru eliberarea teritoriului cotoprit. La 25 octombrie 1944 întregul teritoriu al patriei era eliberat: practic, odiosul Dictat de la Viena a fost anulat. Aceasta s-a făcut prin jertfa a aproape 50 000 de luptători din rindul celor peste 265 000 de militari români care au participat la luptele pentru eliberarea țării. Totalul cheltuielilor militare făcute de statul român pentru întreținerea și acționarea forțelor sale armate în războiul dus alături de Armata Sovietică din perioada 24 august 1944—12 mai 1945 pentru înfrângerea Germaniei hitleriste și a Ungariei fasciste, s-au ridicat la uriașă sumă de 470 de miliarde lei (la cursul monezii din luna mai 1945)¹⁴³. Dacă raportăm la bugetul României pe anul 1938/1939, care s-a cifrat la suma de 30.549.956.000 lei¹⁴⁴, apreciem că aceste cheltuieli militare reprezintă un efort enorm pentru statul român, care s-a făcut în una din perioadele cele mai grele ale istoriei sale, cînd pierderile anterioare și jaful hitlerist i-au îngreunat foarte mult situația economică. Așa cum se precizează în lucrarea „Contribuția Militară a României în Războiul pentru libertate și dreptate”, întocmită de Marele Stat Major, la 25 ianuarie 1946, țara noastră se situează pe locul patru după cele 3 mari puteri ale coaliției antihitleriste, chiar înaintea Franței, în ceea ce privește numărul de mari unități militare și efective care au participat efectiv la războiul dus pentru înfrângerea Germaniei hitleriste și Ungariei fasciste¹⁴⁵. În urma vizitei primului-ministru Dr. Petru Groza la Moscova, la 9 martie 1945, s-a restabilit administrația românească asupra nord-vestului Transilvaniei, iar la 10 februarie 1947, Conferința de pace de la Paris a recunoscut caracterul nul și neavenit al Dictatului fascist de la Viena.

Istoria demonstrează că relațiile de forță și dictat, amenințarea cu forța, încălcarea integrității teritoriale, amestecul în treburile interne ale unui stat sînt sortite eșecului. Popoarele, prin lupta lor, pot respinge sau anula orice dictat impus de marile puteri împotriva voinței lor. „Să nu uităm nici un moment că independența și suveranitatea unui popor — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu — bunăstarea și fericirea sa nu se pot realiza în detrimentul altui popor, al altei națiuni; numai respectînd pe deplin independența și suveranitatea celorlalte popoare se poate asigura dezvoltarea pe o cale nouă, independentă și fericirea fiecărei națiuni”¹⁴⁶. Politica de învrăjpire națională între state și între state și naționalitățile conlocuitoare existente în unele țări, promovată de către marile puteri imperialiste, a fost de mult condamnată de istorie, de lupta popoarelor pentru edificarea unei lumi noi, a unei noi ordini internaționale.

Toate treptele procesului revoluționar unic din România — cucerirea deplină a puterii politice de către clasa muncitoare, în alianță cu țărănimea muncitoare și cu celelalte categorii de oameni ai muncii, naționalizarea mijloacelor de producție și trecerea lor în proprietatea socialistă, cooperativizarea agriculturii, desființarea exploataării, generalizarea relațiilor de producție socialiste la orașe și sate și crearea economiei socialiste unitare, care se dezvoltă pe baza unui plan național unic, lichidarea opoziției dintre munca fizică și munca intelectuală, dintre oraș și sat, făurirea unei structuri sociale formate din clase și categorii sociale prietene, animate de interese fundamentale comune, realizarea deplinei egalități în drepturi a tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, și întărirea continuă a relațiilor tradiționale de unitate și frăție dintre oamenii muncii români și cei aparținînd naționalităților conlocuitoare, triumful ideologiei revoluționare a clasei muncitoare, ideologie care călăuzește întreaga noastră societate, victoria socialismului — constituie, totodată, trepte ale întăririi unității și coeziunii poporului în jurul partidului, a unității social-politice a poporului român.

¹⁴² „România liberă”, din 24 august 1944.

¹⁴³ Arhiva Ministerului de Interne, fondul documentar, dosar nr. 123, vol. 2, fila 37.

¹⁴⁴ Loc. cit., fila 23.

¹⁴⁵ Loc. cit., fila 6.

¹⁴⁶ Loc. cit., fila 8.

Desființind exploatarea și clasele exploatoare, socialismul a realizat cu adevărat unitatea social-politică a tuturor claselor și categoriilor sociale ale societății noastre, a creat comunitatea reală de interese a tuturor cetățenilor, condiții pentru manifestarea deplină a energiilor și forțelor creatoare ale întregii națiuni. Asigurarea egalității în drepturi a tuturor cetățenilor patriei a cimentat trainic frăția și unitatea dintre națiunea română și naționalitățile conlocuitoare ale căror puternice antecedente vin din secole de luptă comună împotriva exploatării, a asupritorilor autohtoni și străini.

Poporul român de aproape 22 de milioane, în rindul căruia muncesc laolaltă peste 1 700 000 de maghiari și secui, circa 350 000 germani, sași și șvabi, peste 34 000 de sirbi, aproape 26 000 de evrei, precum și alte naționalități, reprezentind aproape 12% din totalul populației, își consacră forțele și capacitățile pentru înfăptuirea Programului Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism.

Realizind o deplină concordanță între politica internă și cea internațională, între îndatoririle patriotice și cele internaționaliste, România socialistă, țară care în decursul istoriei a cunoscut dominația străină și prețul greu al libertății și independenței naționale, situează respectul independenței naționale, al integrității teritoriale al tuturor statelor printre principiile de bază ale activității sale externe. Întreaga orientare externă a României este îndreptată spre promovarea între state a unor relații bazate pe respectarea independenței și suveranității naționale, deplina egalitate în drepturi, neamestecul în treburile interne, avantajul reciproc, nerecurgerea la forță sau amenințarea cu forță, orientare care a conferit țării noastre un larg prestigiu internațional.

Cartea românească de istorie peste hotare

GHEORGHE UNC

Cunoașterea istoriei multimilenare a patriei a stîrnit întotdeauna interes peste hotare, unde opinia publică a urmărit cu simpatie lupta poporului român pentru libertate, unitate, independență, pentru raporturi de pace, înțelegere și cooperare între popoare. De-a lungul vremurilor, spirite luminate de pe diferite meridiane ale globului au scris articole, studii și monografii despre istoria României, au făcut traduceri din opere cu caracter istoric ale unor cărturari români.

Perioada cea mai bogată în pătrunderea cărții românești de istorie peste hotare o reprezintă cea inaugurată de revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din august 1944, cînd s-au deschis orizonturi noi dezvoltării societății românești pe drumul progresului, bunăstării și civilizației. În acest răstimp, cele mai mari realizări în domeniul difuzării cărții românești în lume, implicit a celei de istorie, s-au înfăptuit după Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român. Într-adevăr, în acești ultimi 15 ani, tălmăcirea și editarea cărții social-politice și istorice românești peste hotare a cunoscut o dezvoltare fără precedent și o excepțională extindere a spațiului geografic de difuzare. Acest amplu proces de penetrare a lucrărilor românești de istorie în circuitul internațional reflectă interesul opiniei publice din străinătate față de prezența activă a României socialiste în istoria universală, prestigiul tot mai înalt de care se bucură pe toate meridianele politica internă și externă a țării noastre, personalitatea tovarășului Nicolae Ceaușescu.

În mod firesc, pe prim plan al interesului general se situează opera teoretică de excepțională valoare a tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretarul general al partidului, președintele Republicii Socialiste România, care se înscrie ca o autentică și amplă frescă de istorie. Să amintim că 69 de titluri au fost traduse și editate în 29 de țări de pe toate continentele. Numai în Italia, în intervalul 1971—1979, la Editura II Calendario del Popolo din Milano au apărut nouă volume tematice sub titlul generic de *Scrieri alese* (Scritti scelti).

Lucrările tovarăşului Nicolae Ceauşescu aduc o contribuţie fundamentală la cunoaşterea în lume a întregii activităţi desfăşurate pe plan intern şi extern de partidul şi statul nostru. Ele oferă posibilitatea cititorilor din alte ţări să cunoască nemijlocit momente importante din trecutul poporului român, dimensiunile realizărilor şi realităţile societăţii sale înnoitoare de astăzi, precum şi perspectivele dezvoltării economice şi social-politice de miine. Concluzia de bază care se detaşează din scrierile tovarăşului Nicolae Ceauşescu consacrate diferitelor aspecte ale politicii interne româneşti este aceea că realizările obţinute de poporul nostru pe calea făuririi unei vieţi noi se datoresc aplicării ştiinţifice creatoare a legităţilor generale la realităţile concrete ale României. Scrierile tovarăşului Nicolae Ceauşescu oferă opiniei publice din străinătate imaginea dinamismului politicii externe a României socialiste, a raporturilor sale de prietenie şi colaborare frăţească cu toate ţările socialiste, solidaritatea cu ţările în curs de dezvoltare şi nealiniate, cooperarea cu toate ţările fără deosebire de orînduire socială, pe baza principiilor independenţei şi suveranităţii naţionale, deplinei egalităţi în drepturi, neamestecului în treburile interne, avantajului reciproc, soluţionării problemelor litigioase între state pe cale paşnică. În acest context, se detaşează aspectele legate de contribuţia activă a României la soluţionarea marilor probleme care confruntă omenirea, la lupta împotriva imperialismului, colonialismului şi neocolonialismului, pentru destindere, pace şi securitate în Europa şi în lume, pentru realizarea unor măsuri eficiente de dezarmare, pentru instaurarea unei noi ordini economice internaţionale.

Cititor de istorie nouă, tovarăşul Nicolae Ceauşescu a pus în lumină, cu strălucita sa viziune asupra mersului vremurilor, tradiţiile bogate şi îndelungate de luptă şi victorii ale poporului român, conferind înalte dimensiuni relaţiei dialectice de nedespărţit trecut-prezent-viitor. În opera secretarului general al partidului sînt definite coordonatele dezvoltării poporului român, începînd cu mii de ani în urmă, de la istoria tracogeto-dacilor, pînă în contemporaneitatea României socialiste. Astfel, răspunzînd interesului cititorului italian de a cunoaşte gîndirea istorică a tovarăşului Nicolae Ceauşescu, Editori Riuniti din Roma a publicat în 1977 volumul : *Nicolae Ceauşescu — Momenti di storia del popolo romeno*. Lucrarea înmănuşează într-un singur tot cuvîntările, expunerile, articolele secretarului general al partidului nostru referitoare la momentele nodale din istoria patriei şi a P.C.R. Ea reprezintă un adevărat compendiu de istorie românească prin care cititorul ia cunoştinţă de trecutul de milenii al poporului român, de realizările şi luptele sale duse de-a lungul vremurilor pînă în pragul epocii socialiste.

Prin intermediul scrierilor tovarăşului Nicolae Ceauşescu, opiniei publice de peste hotare i se oferă o sursă directă şi convingătoare de a aprecia personalitatea marcantă a preşedintelui Republicii Socialiste România, capacitatea sa profundă de a analiza şi sintetiza fenomenele din societatea românească şi din viaţa internaţională, elaborînd, pe această bază, concluzii excepţionale teoretice şi practice, în deplin acord cu procesele dezvoltării istorice. Referindu-se la aceste aspecte, tovarăşul Luigi Longo, preşedintele Partidului Comunist Italian, în prefaţa semnată la volumul IX, *Nicolae Ceauşescu — Scieri alese*, apărut în Italia, în 1979, remarcă : „Nu am cîtuşi de puţin pretenţia de a intra în miezul tezelor prezentate şi al climatului complex şi stimulator care se degajă din lectura acestor pagini. Dar cred că trebuie să subliniez modul riguros realist în care Ceauşescu le abordează, într-un stil care îi este propriu şi pe care

știe să-l păstreze cînd își expune ideile într-o cuvîntare sau într-un articol, ca și atunci cînd le prezintă, cu sobrietate și înțelepciune, într-o convorbire sau un interviu. Eu însumi — fie-mi îngăduit o scurtă evocare personală — am putut să-mi dau seama în cîteva rînduri (ultima oară acum un an) de calitățile de interlocutor logic și convingător ale tovarășului Ceaușescu“.

Extinderea pe care a cunoscut-o și o cunoaște în lume traducerea operei tovarășului Nicolae Ceaușescu este o dovadă a interesului care se manifestă în numeroase țări de pe toate meridianele globului față de realitățile românești, față de activitatea internă și internațională a partidului și statului nostru, față de personalitatea secretarului general al Partidului Comunist Român, președintele Republicii Socialiste România.

Răspunzînd interesului crescînd al oamenilor de știință și cultură, al unor cercuri largi din străinătate pentru istoria poporului român, case editoriale din diferite țări au inițiat traducerea unor lucrări românești de istorie — monografii, sinteze, culegeri de documente, consacrate trecutului mai îndepărtat sau mai apropiat al țării noastre. Se poate susține, cu deplin temei, că, spre deosebire de trecut, în ultimii 15 ani se remarcă o creștere impresionantă a traducerilor de carte istorică românească în numeroase țări, adevărate contribuții la popularizarea în rîndul opiniei publice internaționale a istoriei poporului nostru din cele mai vechi timpuri și pînă în prezentul socialist.

Pe prim planul acestor traduceri se înscriu lucrările de sinteză. De un deosebit interes s-a bucurat lucrarea *Istoria poporului român*, datorată unui colectiv de istorici români, sub conducerea unui comitet compus din acad. Andrei Oțetea, Ion Popescu-Puțuri, Ion Nestor, Mihail Berza, Vasile Maciu. Această lucrare înfățișează, într-o formă accesibilă, istoria poporului român din cele mai vechi timpuri pînă în zilele noastre și permite, totodată, orientarea cititorului străin în problemele nodale ale trecutului românesc. În 1971, ea a fost tradusă în Italia de Editori Riuniti sub titlul *Storia del popolo romano*. Ecoul stîrnit în rîndurile opiniei publice italiene — dovadă și epuizarea ei rapidă — a făcut necesară o a doua ediție, apărută în 1972. Sub îngrijirea prof. Sherman D. Spector, care semnează și introducerea, lucrarea amintită — *History of people roumaine* — a fost publicată, în 1974, de editura Twayne Publishers din New York. Doi ani mai tîrziu, aceeași lucrare s-a tipărit într-un volum, alcătuit din două părți, în Japonia, de către editura Kobunsha Co. Ltd din Tokio. În 1979, *Istoria poporului român* a fost tipărită în Iugoslavia de către editura Matića srpska din Novi Sad, avînd ca titlu *Istoriја rumunskog naroda*. Lucrarea, editată în limba sîrbo-croată, se deschide cu un „Cuvînt către cititori“, semnat de Ion Popescu-Puțuri, și cu o prezentare adresată publicului iugoslav, scrisă de dr. Pero Damianovici, directorul Institutului de istorie contemporană din Belgrad. Relevînd semnificația editării acestei cărți, istoricul iugoslav remarcă cu căldură : „...fie ca și paginile acestei istorii, care îl va apropia pe cititorul iugoslav de trecutul istoric al poporului român plin de lupte îndelungate și multe străduințe și perseverențe de a fi el însuși, de a dăinui, pe pămîntul său roditor, de a dobîndi o cît mai mare stabilitate, prosperitate și un viitor mai bun, fie deci ca paginile acestei istorii să contribuie la prietenia și mai adîncă și mai trainică dintre iugoslavi și români“.

O altă lucrare de sinteză : *Istoria României de la origini pînă în zilele noastre*, de Constantin Daicoviciu, Ștefan Pascu, Miron Constantinescu

a fost publicată, în 1970, la Paris, în Editions Horvath, cu titlul *Histoire de la Roumanie des origines à nos jours*.

În 1980 cartea *Problemi di storia de la Romania* (Probleme de istorie ale României) a apărut în Teti Editore din Milano, ea oferind o imagine de ansamblu a existenței de peste două milenii a poporului român, cu evidențierea momentelor nodale ale existenței sale, a rolului maselor largi în lupta îndelungată pentru progres social, împotriva exploatării sociale și naționale, a dominației străine, pentru apărarea ființei sale, a unității și independenței naționale. Capitole substanțiale din lucrare reliefează istoria cea mai nouă a poporului român, lupta sa pentru transformarea revoluționară a societății, pentru edificarea orînduirii noi, socialiste în România.

În șirul acestor sinteze trebuie să amintim și lucrarea cu caracter enciclopedic *La Romania*, publicată, în 1976, de către Edizioni del Calendario din Milano sub îngrijirea lui Arnaldo Alberti. Ea prezintă publicului italian aspecte legate de geografia, sistemul politic, economic și social, cultura României. Un întreg capitol înfățișează în pagini dense istoria poporului român, începînd cu strămoșii geto-daci și pînă în contemporaneitatea socialistă. Lucrarea se remarcă, totodată, printr-o ținută grafică deosebită. Apreciindu-i valoarea, aceeași editură, în 1970, a tradus-o în limbile franceză și engleză, ceea ce oferă posibilitatea unor cercuri sporite de cititori din străinătate de a lua cunoștință de trecutul poporului român și de realitățile sale contemporane.

O premieră în acești ani o reprezintă tipărirea de documente istorice românești peste hotare.

În Italia, Editori Riuniti din Roma a tipărit, în acest sens, o serie de volume pe o tematică importantă. Menționăm, în primul rînd, corpusul format din șase tomuri, intitulat *La lotta del popolo romeno per l'indipendenza, la libertà e l'unità nazionale. Documenti* (Lupta poporului român pentru independență, libertate și unitate națională. Documente). Un număr impresionant de documente — 1318 — ilustrează permanența luptei poporului român împotriva oricărei dominații străine, pentru păstrarea ființei sale naționale și neatîrnare, pentru înfăptuirea unității statale și afirmarea lui suverană în viața internațională. Și aceasta, începînd cu primele mențiuni scrise referitoare la geto-daci — apreciați de părintele istoriei, Herodot, ca „cei mai viteji și cei mai dreپți dintre traci“ — și pînă la înfăptuirea statului național român unitar în 1918.

De asemenea, în 1975, a fost tipărit volumul 80° *anniversario della fondazione del partito politico della classe operaia in Romania. Documenti* (80 de ani de la crearea Partidului politic al clasei muncitoare din România. Documente). Cuvîntarea tovarășului Nicolae Ceaușescu la adunarea festivă consacrată aniversării a 80 de ani de la crearea partidului politic al clasei muncitoare din România — care analizează în profunzime direcțiile esențiale ale evoluției societății românești începînd cu veacul trecut, pe fundalul căreia a apărut, s-a dezvoltat și s-a afirmat proletariatul român în frunte cu partidul său revoluționar — este însoțită de peste 500 de documente, grupate tematic, privind stadiul dezvoltării social-economice și politice a României la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea, procesul de formare și dezvoltare a clasei muncitoare din țara noastră, făurirea în 1893, a partidului politic al muncitorilor români, atitudinea socialiștilor față de marile probleme ale dezvoltării societății românești pe linia progresului social și național.

Aceeași casă editorială a editat, în 1976, volumul *La liberazione della Romania del fascismo. XXX anniversario* (Eliberarea României de sub dominația fascistă. A XXX-a aniversare). După o primă parte, în care sînt cuprinse referatele și comunicările istoricilor români prezentate în cadrul a două sesiuni științifice organizate la București în cinstea aniversării a 30 de ani de la înfăptuirea revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din august 1944, volumul cuprinde 334 de documente grupate problematic, care pun în lumină activitatea laborioasă desfășurată de Partidul Comunist Român pentru unirea tuturor forțelor patriotice naționale împotriva pericolului fascist, pentru apărarea libertăților democratice, a independenței și integrității țării, împotriva războiului hitlerist, pentru victoria revoluției sociale și naționale. Documentele atestă cu putere semnificația internă și internațională a insurecției românești din august 1944 și a participării României la războiul antihitlerist.

În ultimii 15 ani au fost tipărite în străinătate numeroase monografii pe diferite momente nodale din trecutul de luptă al poporului român. Ele reprezintă lucrări colective sau de autor, elaborate de istorici români din diferite institute de cercetare sau din învățămîntul superior din țara noastră, selectate, traduse și tipărite de edituri prestigioase de peste hotare. Sînt cărți care ilustrează convingător cititorului de pe alte meridiane ale lumii aspecte fundamentale ale istoriei românilor începînd cu trecutul multimilenar, descriu drumul de jertfe și eroism al poporului român în lupta pentru dreptate și libertate, de creație materială și spirituală ce-i conferă un loc pregnant în lume, trecut pe care se fundamentează prezentul socialist. Nu ne propunem să trecem în revistă numărul de lucrări de istorie românească traduse peste hotare, ci ne vom opri asupra lucrărilor în care se regăsește contribuția Institutului de studii istorice și social-politice. Metodologic prezentarea acestor lucrări o vom face ținînd seama de criteriul cronologic al problematicii abordate.

Cu prilejul sărbătoririi cuceririi independenței absolute a României, Editorii Riuniti a pus la dispoziția publicului italian volumul *Cento anni di indipendenza della Romania. 1877—1977* (Centenarul independenței României. 1877—1977), cuprinzînd șase studii consacrate marelui eveniment, publicate inițial în revista „Anale de istorie”. Aceste studii evocă lupta îndelungată pentru libertate și neafrînare dusă de poporul român de-a lungul secolelor, care i-a permis să-și păstreze intactă fizionomia și autonomia statală, insistînd pe larg asupra semnificației istorice a cuceririi neafrînării depline.

Aceeași editură a oferit cititorilor, în 1976, o amplă lucrare intitulată *Romania 1907. La grande rivolta contadina*. Este traducerea monografiei *Marea răscoală a țăranilor din 1907*, elaborată de un colectiv de cercetători de la Institutul de studii istorice și social-politice și Institutul de istorie „Nicolae Ioga”, sub îndrumarea acad. Andrei Oțetea și Ion Popescu-Puțuri (redactori responsabili), Augustin Deac, Damian Hurezeanu, Traian Lungu. Din lecturarea cărții, cititorul reține două idei de bază. În primul rînd i se înfățișează marile energii revoluționare ale țăranimii noastre, care, în anul 1907, a înscris una din paginile glorioase ale luptei sociale a poporului român. În al doilea rînd se detașează ideea solidarității muncitorești-țăranesti, care s-a manifestat în mod activ în cursul desfășurării ridicării țăranimii.

Dealtfel, pe aceasta din urmă problematică, în 1974 s-a tipărit în Italia volumul *Classe operaia e movimento contadino in Romania*, lucrare publicată în țara noastră sub titlul: *Alianța clasei muncitoare cu țărâni-*

mea muncitoare în România. Problema agrar-tărănească în România, potențialul revoluționar al țărănimii române, atitudinea mișcării muncitorești și socialiste față de cooperarea în luptă cu țărănimea, activitatea Partidului Comunist Român pe linia atragerii maselor țărănești în lupta generală a proletariatului, procesul de continuă apropiere dintre muncitori și țărani, a cărei finalitate a constituit-o realizarea și consolidarea alianței muncitorești-țărănești în anii revoluției populare și edificării socialiste în România — sînt problemele esențiale abordate de autori în lucrare.

Incheierea procesului de făurire a statului național unitar român, prin unirea Transilvaniei cu România, la 1 decembrie 1918, a constituit tema unei ample monografii, editată în Italia de către Editori Riuniti, în 1972, sub titlul : *Romania 1918. L'unione della Transilvania con la Romania.* Este vorba de traducerea lucrării *Unirea Transilvaniei cu România. 1 decembrie 1918*, apărută la București în două ediții, sub redacția lui Ion Popescu-Puțuri și Augustin Deac. Lucrarea demonstrează cu fapte și date de necontestat că formarea statului național unitar român a fost rodul luptei maselor largi populare, a muncitorimii, țărănimii, intelectualității, a cercurilor înaintate ale burgheziei, a principalelor clase și pături ale societății românești, opera întregului popor român. Ca urmare, Conferința de pace de la Paris n-a făcut decît să consfințească o situație de fapt, creată prin eforturile și lupta națiunii române.

Unele titluri de lucrări românești traduse peste hotare evocă momente ce jalonează bogata istorie a mișcării muncitorești și a Partidului Comunist Român. Răspunzînd interesului cititorului italian față de această tematică, Editori Riuniti din Roma a tipărit, în 1973, monografia *Le origini del Partito comunista romeno. Maggio 1921* (Crearea Partidului Comunist Român. Mai 1921), apărută cu doi ani în urmă în România sub redacția lui Ion Popescu-Puțuri și Augustin Deac. Este prima monografie de amploare apărută în străinătate asupra acestui moment istoric românesc, care oferă cititorului imaginea procesului de dezvoltare și afirmare, desfășurat timp de un secol, a mișcării noastre muncitorești și socialiste, proces care s-a ridicat pe noi trepte după marele Congres din mai 1921, ce a statuat unificarea organizațiilor socialiste la scara României reîntregite, pe temeiul programului și acțiunii comuniste.

Partidul Comunist Român a condus cu fermitate mari bătălii pentru libertate și progres social, pentru apărarea și întărirea independenței naționale, printre care un loc important l-au ocupat luptele revoluționare ale petroliștilor și ceferiștilor din ianuarie-februarie 1933. Aceste evenimente au constituit tema unei ample monografii : *Luptele revoluționare ale muncitorilor ceferiști și petroliști*, scrisă de un colectiv de autori avînd ca redactor responsabil pe Ion Popescu-Puțuri și publicată în limba italiană de Editori Riuniti, în anul 1974, sub titlul : *Romania 1933. La lotte dei ferrovieri e degli operai del petrolio.* Relevînd semnificația acestor evenimente, lucrarea evidențiază că puternicul ecou pe care l-au avut pe plan internațional luptele proletariatului român din 1933 se explică, pe de o parte, prin experiența oferită de partidul comunist în activitatea de realizare a unității de acțiune a clasei muncitoare, iar pe de altă parte, fiind desfășurate la scurt timp după instaurarea dictaturii naziste în Germania,

bătăliile de clasă din România s-au înscris printre primele mari acțiuni ale proletariatului pe plan mondial împotriva fascismului.

Experiența oferită de mișcarea muncitorească din România pe linia întăririi unității sale de acțiune este consemnată și în lucrarea *Classe operaia e unità d'azione in Romania* (Unitatea de acțiune a clasei muncitoare din România), volum apărut la Editori Riuniti, în anul 1977. Lucrarea prezintă cititorului italian comunicările ținute de istorici români la Sesiunea științifică de la București (25—27 aprilie 1974), organizată cu prilejul împlinirii a 30 de ani de la făurirea Frontului Unic Muncitoresc din România. Problematika lucrării este împărțită în următoarele trei secțiuni : 1) Unitatea de organizare și de luptă a clasei muncitoare din România pînă la crearea P.C.R. ; 2) Lupta pentru menținerea și refacerea unității mișcării muncitorești din România ; 3) Însemnătatea unității organizatorice și de luptă a clasei muncitoare din România în contextul dezvoltării mișcării muncitorești contemporane.

Crearea, în primăvara anului 1944, a Frontului Unic Muncitoresc între Partidul Comunist Român și Partidul Social-Democrat a stimulat și accelerat unirea, sub conducerea comuniștilor, într-un front larg a tuturor forțelor democratice, patriotice, antifasciste — principala cheazășie a victoriei insurecției naționale din august 1944 și a participării României la războiul antihitlerist. În 1974, Editori Riuniti a publicat lucrarea semnată de Eugen Bantea, Constantin Nicolae, Gheorghe Zaharia, avînd ca titlu : *La Romania nella guerra antihitleriana. 23 agosto 1944 — 12 maggio 1945* (România în războiul antihitlerist. 23 august 1944 — 12 mai 1945). Cartea evocă contribuția de seamă a României la victoria asupra fascismului, cînd armata română, cu un efectiv de peste o jumătate de milion de ostași, a luptat cot la cot cu armata sovietică, dînd un tribut greu de sînge pentru eliberarea deplină a teritoriului țării, pentru eliberarea Ungariei, Cehoslovaciei și a unei părți a teritoriului Austriei, pînă la înfrîngerea Germaniei naziste.

Înfăptuirea actului istoric de la 23 August 1944 a marcat începutul unor ample mișcări sociale ale maselor largi ale poporului în frunte cu clasa muncitoare, conduse de partidul comunist, pentru transformarea revoluționară a societății românești. Imaginea acestei etape noi în istoria poporului român este redată în lucrarea : *Romania 1944—1947. Gli anni della rivoluzione democratico-popolare* (România în anii revoluției democrat-populare. 1944—1947), sub coordonarea lui Gheorghe Zaharia, publicată în Italia, în 1972. Lucrarea înfățișează un cerc larg de probleme, ca: reorganizarea, în condiții legale, a activității P.C.R., a sindicatelor, a organizațiilor de tineret, de femei, a altor organizații democratice ; lupta maselor populare pentru transformări democratice, pentru democratizarea aparatului de stat, pentru înfăptuirea reformei agrare ; instaurarea primului guvern democratic la 6 martie 1945 ; victoria forțelor democratice în alegerile parlamentare din anul 1946 ; proclamarea Republicii. Această lucrare a văzut lumina tiparului, în formă prescurtată, și în Uniunea Sovietică. Volumul a fost publicat, în 1974, în editura „Progress” din Moscova, sub titlul : *Rumânia v godi narodno-demokraticeskoj revoliuții. 1944—1947.*

În anul 1976, Editori Riuniti din Italia a publicat lucrarea *La classe operaia della Romania socialista* (Clasa muncitoare în România socialistă), sub îngrijirea lui Gheorghe Surpat. Prin ea se pune în lumină experiența clasei muncitoare din România în revoluția și construcția socialistă, transformările calitative și cantitative care au avut loc în procesul devenirii ei ca clasă proprietară a mijloacelor de producție și principala forță productivă a țării, clasă conducătoare în stat ; se evidențiază factorii obiectivi și subiectivi care determină creșterea rolului conducător al clasei muncitoare și al partidului comunist în etapa actuală de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate pe pământurile României.

Desigur, în prezentarea de față am trecut în principal în revistă cartea de istorie românească publicată peste hotare de diferite edituri în colaborare cu Institutul de studii istorice și social-politice. Dar, chiar dacă acest bilanț este incomplet, el este totuși ilustrativ, permițând a conchide că, în ultimii 15 ani, editarea cărții românești de istorie în afara granițelor țării a cunoscut o extindere și o dezvoltare care depășesc toate epocile anterioare. Aceste realizări în domeniul difuzării cărții românești de istorie în străinătate sînt o dovadă a interesului care se manifestă în rîndul opiniei publice peste hotare față de realitățile românești, față de activitatea internă și internațională a partidului și statului nostru.

Destrămarea feudalismului, apariția și dezvoltarea relațiilor de producție capitaliste. Formarea proletariatului în România

■ Destrămarea feudalismului și apariția relațiilor de producție capitaliste pînă la revoluția din 1821

rezultatul evoluției societății românești, care, în condițiile și climatul din a doua jumătate a veacului al XVIII-lea, a permis și impus realizarea primilor pași pe calea noilor rosturi economice și sociale.

Constituindu-se ca procesualitate istorică izvorită din realitățile societății românești, destrămarea feudalismului și apariția noilor relații de producție, capitaliste, pe pămîntul românesc, au fost marcate de o seamă de elemente specifice și particularități. În același timp, însă, ca pretutindeni, în acest proces economico-social și-au făcut simțită prezența factori intilniți în diverse alte țări. O notă deosebită a imprimat-o acestui proces situația politică a Țărilor Române în cea de a doua jumătate a veacului al XVIII-lea și în deceniile de pînă la unirea din 1859 și chiar în răstimpul de pînă la războiul pentru cucerirea independenței depline de stat.

Apariția și dezvoltarea noilor relații de producție capitaliste a avut loc într-o perioadă cînd încă nu se refăcuse unitatea politică a vechii Dacii. Moldova și Țara Românească, cunoscute pe plan european sub denumirea de Principatele Dunărene, se aflau sub suzeranitatea Porții, păstrîndu-și însă autonomia pe baza privilegiilor înscrise în vechile capitulații. La începutul secolului al XVIII-lea, Poarta instituie în Principate domniile fanariote, instrumentul politic care i-a dat posibilitatea a se amesteca în treburile interne ale acestora. Dincolo de Carpați, în Transilvania, aflată sub apăsarea regimului absolutist austriac coalizat cu clasele exploatare din rîndul minorităților maghiare, săsești și secuiești, națiunea română, care forma marea majoritate a populației, a continuat să fie exclusă de la viața social-politică, perpetuîndu-se exploatarea maselor și cu osebire exploatarea iobagilor români de către clasele privilegiate.

De-a lungul a mai bine de un secol, Moldova, Muntenia și Transilvania au cunoscut, pe rînd sau deodată, toată gama politicii bazate pe forță și abuz dusă atît de Poartă, cît și de Austria și Rusia țaristă, mergînd pînă la rășluirea unor importante părți ale pămîntului românesc. Pe lingă faptul că sume uriașe de bani, sub forma impozitelor, strînse din truda și prin exploatarea maselor luau calea Vienei sau sub forma tributului luau drumul Constantinopolului, în această perioadă de timp Țările Române au fost transformate în numeroase rînduri în teatru de operațiuni militare purtate de armatele marilor imperii vecine, otoman, țarist și habsburgic, peste pămîntul românesc fiind instituit ani și ani un regim de ocupație militară străină.

Apariția și dezvoltarea relațiilor de producție capitaliste pe pămîntul românesc a reprezentat un proces economico-social, cu reper-cusiuni politico-ideologice de o amploare și profunzime fără precedent în istoria multimilenară a poporului român. Acest proces istoric a fost

Toate acestea aveau să se răsfringă în mod negativ asupra condiției economice a Țărilor Române, împiedicându-le dezvoltarea în unele perioade sau încetinindu-le ritmul evoluției în altele.

Regimul fanariot instaurat a promovat, în esență, relații de producție feudale, dar, datorită unor domnitori animați de idei iluministe, care au inițiat și încurajat apariția și dezvoltarea noilor relații de producție capitaliste pe pământul strămoșesc, acest regim a plasat Principatele Române printre primele state din Europa răsăriteană care au înțeles sensul pozitiv al noilor rosturi economice și sociale. De amintit în acest context așezămintele din 5 august 1746 și 6 aprilie 1749 inițiate de domnitorul Constantin Mavrocordat, acte cu caracter reformator, care desființau rumânia și vecinia în Țara Românească și, respectiv, în Moldova. Aceste reforme au marcat un moment cu profunde implicații economice și sociale în viața unei părți a țărănimii. Totodată, banii pe care foștii rumâni sau vecini aveau să-i plătească boierilor drept răscumpărare își vor aduce o anume contribuție la acumularea primitivă de capital în Țările Române, creind astfel condiții financiare favorabile pentru întemeierea de întreprinderi economice cu caracter capitalist.

Deși ramura de bază, cu ponderea cea mai însemnată în economia Țărilor Române o constituia agricultura, totuși, datorită caracteristicilor esențiale economico-sociale ale modului de producție feudal, apariția formelor incipiente ale relațiilor de producție de tip capitalist nu s-a produs în acest masiv compartiment economic, ci, prin întemeierea unor noi așezăminte, care vor determina apariția unor noi structuri economice cu implicații profunde, revoluționare, în raporturile sociale. Astfel că, procesul destrămării feudalismului în Țările Române își impune, încă din faza sa inițială, o trăsătură specifică, particulară. Dacă în apusul Europei acest proces a urmat calea „clasică” a erodării relațiilor de breaslă de tip feudal, prin pătrunderea noilor relații, capitaliste, în sistemul până atunci compact al celor dintii, în Țările Române relațiile de producție capitaliste vor lua naștere în afara breslelor feudale, coexistind mult timp cu acestea și destrămându-le nu din interiorul lor, ci din afară, prin afirmarea avantajelor producției manufacturiere de tip capitalist față de aceea a breslelor feudale.

Ca și în statele occidentale din Europa, și în Țările Române elementele principale care au determinat evoluția pe cale capitalistă a economiei au fost: introducerea în procesul de producție a unor noi mijloace de producție, a mașinilor cu o productivitate mărită și statuarea de raporturi de muncă libere din punct de vedere juridic. Aceștia au fost factorii esențiali ai propășirii economice și sociale pe calea capitalistă. Cu cât va beneficia mai consistent din partea autorității de stat sau a întreprinzătorilor de aceste binefaceri, noua ramură a economiei Țărilor Române, industria, deși termenul este pretențios pentru început, va cunoaște o tot mai pronunțată dezvoltare.

Industria românească, în accepțiunea modernă a noțiunii, își află începuturile în deceniul al șaptelea al veacului al XVIII-lea. Manufacturile, sau așa-numitele „stabilimente industriale” cum vor fi ele menționate în documentele de mai târziu, se deosebeau fundamental de breslele feudale. Aceste stabilimente industriale, atît prin forțele de producție introduse și relațiile de producție promovate, cît și prin modalitatea de organizare, producție, desfacere a producției au fisurat sistemul relațiilor de producție feudal promovate de bresle, prefigurind și impunînd statornicirea unor relații de producție burgheze, de un cu totul alt tip și structură ca cele cunoscute pînă atunci. Piatra de temelie a acestor începuturi a reprezentat-o manufactura sau cherhanaua, pentru a folosi expresia timpului, de luminări din ceară albă întemeiată la București, în anul 1764, de către Episcopia Rîmnicului. Printr-un hrisov din 14 iulie 1764 domnitorul muntean Ștefan Racoviță arăta că fondarea manufacturii „este lucru pricinuit de folos și podoabă” și că prin intermediul ei va „dobîndi țara meșteșugul acesta”. O a doua manufactură, de această dată de postav, este întemeiată peste doi ani, în 1766, de marele boier Radu Slătineanu, în satul Pociovaliște, situat pe apa cu același nume, în județul Ilfov. Și acestei manufacturi, ca și precedentei, i-au fost date, încă de la întemeiere, de către domnitorul Alexandru Ghica mai multe privilegii, reconfirmate și adăugite de către alți domnitori de-a lungul timpului. Doi ani mai târziu, în 1768, domnitorul Scarlat Ghica acordă marelui vistier Dumitrașcu Racoviță dreptul întemeierii unei manufacturi de hirtie, pe moșia sa de la Fundeni situată pe apa Colentinei. Se reînnoia astfel, dar de data aceasta pe baze superioare, de genul celor capitaliste, firul întrerupt al unui străvechi meșteșug. În anul următor, 1769, în Moldova, însuși domnitorul Grigore Al. Ghica fonda o manufactură de postav în satul Chiperești, la confluența Bahluiului cu Jijia. În august 1776, domnitorul Al. Ipsilanti reînnoia vechile privilegii ale manufacturii de hirtie ridicate cu opt ani în urmă de frații Nicolae și Iane Lazari pe moșia Batiștei de pe apa Leuta din județul Prahova, acordîndu-i, totodată, scutirea de impozite pentru 40 de lucrători străini, întreprinzătorii plătind doar 4 lei bir pe an pentru fiecare din aceștia, scutirea, de

vamă pe timp de un an a prăvăliei pe care manufactura o putea ține în București în scopul vânzării hirtiei, precum și dreptul de a cumpăra de la populație cirpa veche, uzată care să-i folosească drept materie primă. Evidențiindu-se temeiurile acordării acestor privilegii, în documentul domnesc se menționa că manufactura „este foarte trebuincioasă atât poliției (țării) cu trebuința scrisorilor, cit și bisericii cu tipăritul cărților“, apreciindu-se, totodată, pe bună dreptate că „suma banilor ce se cuvine a se cheltui pe hirtia ce vine din alte părți, nu iesă din țară afară, ci rămân iarăși aicea în țară“.

În ultimul sfert al secolului al XVIII-lea, vechea indeletnicire a extracției țigiei cunoaște și ea impulsurile evoluției pe drumul dezvoltării capitaliste. Un act din 1776 semnat de domnitorul Alexandru Ipsilanti autoriza pe moșnenii din satul Hizești, județul Saac, așezați pe pământurile lor, să-și exploateze fără nici o îngrădire păcura extrasă din puțurile săpate de ei și pe cheltuiala lor. Se menționa, totodată, că moșnenii păcureți, cum erau ei menționați în document, pot să vîndă vadra de păcură cu suma de 45 bani. În mai puțin de un deceniu, datorită amploarei pe care o ia extracția păcurii, moșnenii renunță la exploatarea puțurilor prin propriile lor mijloace, angajînd pentru aceasta lucrători străini, cărora le plăteau pentru munca depusă din banii încasați pe păcura vindută.

Necesitățile mereu crescînde ale societății românești la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea atrag și impun noi inițiative particulare, sprijinite mai toate de autoritatea domnească prin diverse scutiri și privilegii. Sînt întemeiate acum manufacturi diverse: de fidea, de sticlă, în 1783, la Tirgoviște și trei ani mai tîrziu la Hirlău; de arpacaș, în 1792, ridicată de logofătul Scarlat Greceanu pe moșia sa de la Cernesti și avînd două mori care funcționau una în comuna Argești (Ilfov) și alta la Cornești (Dimbovița); o nouă manufactură de postav, ridicată în 1793 pe apa Dimboviței la marginea Bucureștilor, la întemeierea ei fiind folosită de către domnitorul Al. Moruzi capacitatea organizatorică și priceperea proprietarului postăvării de la Pociovaliște, cherhana care își încetase lucrul după mai bine de două decenii de activitate, dar care fusese refăcută în același an; alte două „mori de hirtie“, ridicate, una, în 1795, în satul Ciorogirla de mitropolitul Dositeiu și cealaltă, în 1796, fondată de domnitorul Al. Moruzi la „Calițchi“, pe apa Sabarului, aceasta din urmă fiind vindută spre sfîrșitul anului mitropolitului Țării Românești care îi mută mașinile în manufactura sa de la Ciorogirla.

Acțiunea diversilor întreprinzători de fondare a unor manufacturi felurite continuă și în anul îngemănării celor două veacuri ca și în deceniile de la începutul secolului al XIX-lea. Astfel, în anul 1800, un anume Stănuță, fiul lui Tudorache Țaringrădeanul, întemeia în incinta mănăstirii Mărcuța de lîngă București o manufactură de basmale sau testemeluri, cum este numită în documentele timpului, iar în anul 1803, marele vornic Grigore Ghica ridică în București o manufactură specializată pe testemeluri, șaluri și ghermesituri (țesătură de mătase) confecționate din mătase și fir. Secretarul agenției austriece din Țara Românească, Honoriu Gaudin, împreună cu un asociat, Ioan Popa Polizoe, puneau bazele, la București, în 1805, unei manufacturi de tors bumbacul. Această manufactură avea să vină în sprijinul unui însemnat număr de pînzării, situate mai toate în apropiere de biserica Amzei din București. Aceste mici „fabrici“ țeseau pînză de bumbac pentru rufe sau pentru servete, fețe de masă și prosoape (peșchire), urzite din bumbac vîrgat în amestec cu borangie, pînză groasă pentru confecționat mindire (cuverturi), pînză cadrilată din bumbac și lînă vopsită în diferite culori, pînză de in și de cinpă etc. Atelierele acestea foloseau la țesut torturi din bumbac de diferite grosimi importate din Anglia, lînă spălată, dăracită, făcută fuioare și toarsă de femeile din strada Sf. Ioan Moși din Capitală, precum și borangicul scos din gogoșile de mătase de aceleași harnice și pricepute femei. Pentru a face față și a rezista concurenței tortului de bumbac venit din Anglia, de care pînzările și postăvările aveau mare nevoie, domnitorul C. Ipsilanti acorda, la 24 aprilie 1805, „fabricii“ amintite mai multe drepturi și înlesniri. În 1806, marele vistiier C. Filipescu înființează pe una din moșile sale de la munte o fabrică de faianță. Deși unele din aceste manufacturi au avut o existență efemeră, numărul lor era în continuă creștere în deceniile de început ale secolului al XIX-lea. Între acestea se numără și fabrica de hrișcă (un anume sortiment de griș), întemeiată în 1815 de Theodorache Ciurea pe moșia mănăstirii Rîșca, fabricile de fidea și macaroane de la Galați și București, ultima dintre ele ridicată la începutul anului 1816.

Și în Transilvania, procesul destrămării feudalismului a urmat, în linii generale, aceeași cale ca și în Principatele surori din sudul și estul Carpaților. Accentul principal în dezvoltarea industriei manufacturiere de aici a fost pus pe exploatarea bogătelor zăcămintele ale subsolului.

Deși multe dintre ele reprezentau vechi ateliere, întrebuintând muncă iobagă și parțial și salariată, reconstruite și redimensionate, manufacturile transilvănene, de tip capitalist, folosind muncă aproape în exclusivitate salariată, își fac simțită prezența în peisajul economic general în primele decenii ale secolului al XVIII-lea. De acum și continuând de-a lungul întregului secol sunt întemeiate, din inițiativă particulară, de obicei nobiliară, sau de către statul austriac numeroase și diverse întreprinderi manufacturiere. În 1714 a fost ridicată de către stat la Gheorghieni „o moară de hirtie”, care continua în fapt o mai veche tradiție în acest domeniu. O manufactură de hirtie a fost ridicată, în 1725, la Făgăraș, unde cu timpul au luat ființă și alte întreprinderi similare. La Cluj Mănăstur exista în acest timp o altă manufactură de hirtie, astfel că la sfârșitul secolului funcționau dincolo de munți 12 manufacturi de hirtie.

În primele decenii ale secolului al XVIII-lea se dezvoltă și industria manufacturieră de sticlă. În impulsționarea acestei ramuri manufacturiere, nobilimea vedește un interes aparte, deși nici statul austriac nu rămâne în afara unei asemenea acțiuni, lui, de altfel, aparținându-i și prima sticlărie sau hută, ridicată la Porumbacu de Jos, județul Sibiu. Din inițiativă particulară sunt ridicate la Cirtșoara și Arpaș, în ținutul Făgărașului, două manufacturi de sticlă, ambele proprietatea familiei Teleki. La Zalău, pe domeniul familiei Kálnoki este întemeiată o altă hută, Contele Károly Sandor fonda și el o manufactură similară pe domeniul său de la Săldăbagiu, județul Bihor. Iau ființă acum și alte diverse manufacturi de tip capitalist, ale căror produse vin în întîmpinarea satisfacerii unor cerințe ale populației. O „fabrică” de pături este ridicată la Făget în 1723. La Timișoara sunt fondate, în 1725, manufacturi de aba, postav, cerși, de țesut pinză. La Birlova și Caransebeș se construiesc tot acum manufacturi de aba.

Cea mai însemnată ramură a industriei manufacturiere din Transilvania și Banat a fost aceea legată de punerea în valoare a bogățiilor subsolului. La începutul secolului al XVIII-lea ia o amploare deosebită mineritul și odată cu acesta se dezvoltă manufacturile de prelucrare a fierului și cuprului. La Hunedoara, funcționau în anii de început ai celui secol cinci fierării, existente, într-o condiție mai modestă, și la sfârșitul secolului precedent. Dar, cerințele crescînde impulsionează nu numai lărgirea și înmulțirea atelierelor de acest fel, care, în 1754, de pildă, ajung la 11, ci și creșterea productivității muncii, prin introducerea unei tehnici mai avansate. Se construiește în anul 1754 cuptorul de la Toplița, cu o capacitate de 1200 tone anual, funcționînd aici și un atelier unde se produceau coase, seceri, pile, pinze de fierăstrău ș.a.

În Banat, exploatarea și prelucrarea cuprului începe să fie făcută la Dognecea, unde, în 1724, au fost ridicate primele două cuptoare, iar în 1742 se instalează și primul ciocan acționat hidraulic, care transforma în lingouri arama brută. Tot pentru prelucrarea cuprului se întemeiază ateliere manufacturiere, în localitățile Ciclova și Moldova. Primele ateliere de prelucrat fierul au fost ridicate la Bocșa. Fierul extras prin reducerea din zăcămintele de minereu din apropiere era apoi prelucrat cu ajutorul ciocanelor acționate prin intermediul unor instalații hidraulice. Asemenea ciocane hidraulice au fost puse în funcțiune și la Luncani și la Ghiroda pînă la Timișoara. Cele mai însemnate ateliere de prelucrare a fierului au fost ridicate la Reșița în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Piatra fundamentală a viitoarelor vestite uzine a fost pusă la 1 noiembrie 1769, ridicîndu-se mai întîi două cuptoare. Construcția atelierelor se termină în 1776, cînd acestea se separă din punct de vedere administrativ de cele din Bocșa. Atelierele manufacturiere de la Reșița au avut o pondere însemnată în economia Banatului și în general a Transilvaniei. La sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea aici se fabricau, pe lîngă armament și muniție, diverse unelte, cazane, căldări, sobe de gătit etc.

Prin sistemul de organizare a muncii, prin activitatea productivă și în multe cazuri și de ordin comercial, prin forța de muncă întrebuintată, manufacturile ridicate pe pămîntul românesc în veacul al XVIII-lea și la începutul secolului al XIX-lea reprezintă acele forme economice, fie ele și embrionare, care pulsează noi energii în sistemul închisat al relațiilor de producție feudale existente. Forța de muncă întrebuintată în manufacturi a fost aceea care a produs primele fisuri în sistemul vechilor relații de producție.

■ Geneza muncitorimii pînă la 1821

Importanța excepțională a apariției, formării și dezvoltării proletariatului în cadrul istoriei generale a țării noastre este determinată, în primul rînd, de locul pe care acesta îl ocupă în procesul de producție al vieții materiale, de misiunea istorică deosebită pe care e chemat s-o îndeplinească. La început „clasă în

sine", lipsită de conștiința intereselor sale comune și a rolului său istoric, el a devenit, cu timpul, în condițiile dezvoltării largi a capitalismului, „o clasă pentru sine", adică o clasă conștientă de menirea sa istorică, manifestându-se tot mai mult ca forță politică de sine stătătoare și revoluționară.

Începuturile apariției muncitorimii coincid cu primele forme ale producției capitaliste și implicit ale răspîndirii muncii salariate. De aceea se poate confirma că germeii forței de muncă salariate au luat practic naștere în procesul destrămării feudalismului și a afirmării treptate a noilor relații de producție capitaliste.

Premisele nașterii muncitorilor salariați în țara noastră încep să se formeze, în timp, încă din prima jumătate a secolului al XVIII-lea. Cele dintîi grupuri mai mult sau mai puțin stabile de muncitori salariați care, prin dezvoltarea lor, au devenit mai tîrziu unele dintre detașamentele cele mai numeroase ale proletariatului industrial din România, au apărut în industria minieră și metalurgică.

Pentru a-și procura brațele de muncă necesare noilor manufacturi întemeiate, în faza inițială, proprietarii acestora au recurs la două surse principale: pe de o parte la munca iobagilor, deci la forța de muncă feudală, pe de altă parte la forța de muncă liberă a muncitorilor salariați.

În ceea ce privește munca iobagă în industrie, specifică mai ales perioadei de început, aceasta consta din munca iobagilor, constrinși de feudali în contul obligațiilor lor de robotă. Aceștia, pe lingă muncile agricole iobăgești generale față de nobili sau de stat, erau întrebuințați, odată cu dezvoltarea mineritului sau a diverselor altor întreprinderi, la tot mai multe sarcini specifice legate de noul mod de producție, cele mai multe dintre acestea constînd în tăierea lemnului, cărbunitul, cărăușiile, adică prestațiile auxiliare cerute de munca minieră sau de topitorii. Astfel, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, fierăriilor din Hunedoara le-au fost puși la dispoziție țărani iobagi din 16 sate care îndeplineau obligațiile de robotă. În Moldova și Țara Românească această forță de muncă era recrutată din rîndurile țăranilor șezători pe o moșie sau alta. Raporturile acestora cu stăpînul moșiei prezentau însă anumite particularități în raport cu ceilalți țărani. Ei nu aveau drept de proprietate asupra pămîntului pe care îl munciau, iar pentru parcela de pămînt pe care o primeau de la stăpînul moșiei, în virtutea dreptului feudal de servitute, prestau zile de boieresc și dădeau stăpînului dijmă din tot ceea ce cultivau. Cît privește condiția juridică a acestor țărani, ei beneficiau de o relativă libertate personală. Dreptul lor de strămutare de pe o moșie pe alta era mărginit juridic și practic limitat. Stăpînul moșiei, în funcție de interesele sale, își dădea sau nu consimțămîntul privind la strămutarea unuia sau a mai multor țărani de pe domeniu. Ulterior, pe măsura dezvoltării manufacturilor, țărani iobagi folosiți în procesul de producție vor primi, în schimbul muncii lor, și bani sau produse în natură, mai ales în alimente, uneori acordîndu-li-se o cotă-parte din produsele obținute, fie, în sfîrșit, combinat în natură și în bani. Toți aceștia reprezentau o forță de muncă semiliberă, un tip de tranziție între iobag și muncitorul salariat.

Recrutarea unora din acești țărani la lucru în manufactură, de obicei a acelor care locuiau pe pămîntul unde aceasta fusese ridicată, atrăgea după sine schimbarea condiției lor juridice. Ei rămîneau să locuiască în continuare pe moșie; primeau, de asemenea, ca și pînă atunci, o parcelă de pămînt pe care o lucrau, produsele obținute folosindu-le la întreținerea familiei. Erau scutiți de zilele de boieresc și de chirie pentru casă, precum și de vinărit, dijmărit și diverse alte prestații sau datorii, pe care, în virtutea dreptului feudal de monopol, proprietarul moșiei le deținea. În schimbul zilelor de boieresc, acești țărani îndeplineau diverse sarcini în manufactură, întreprinzătorii plătînd pentru ei datorii către proprietarul moșiei sau dajdiile către visterie. Cu timpul, pe măsura însușirii meșteșugului, a specializării, acești țărani au început să fie chiar plătiți pentru lucrul efectuat.

Unele documente, mai ales cele legate de întrebuințarea forței de muncă iobage țărănești în manufactura de postav de la marginea Bucureștilor, ridicată în 1793, evidențiază diverse alte aspecte legate de statutul juridic, timpul de lucru, cantitatea și calitatea lucrului efectuat, salariul cu care erau retribuiți etc. Se prevedea, de pildă, că torcătorii, care erau recrutați dintre țărani, erau obligați să lucreze în manufactură două săptămîni pe lună, alternînd săptămîna de muncă cu alta de repaus. Săptămîna de lucru începea în dimineața zilei de luni și se sfîrșea sîmbătă seara. Pentru lucrul efectuat în săptămîna de muncă nu erau retribuiți cu bani, zilele de muncă în manufactură cîntînd, astfel, ca zile de boieresc. În schimb erau plătiți pentru lina toarsă în cursul săptămîinii de repaus. Acest regim de muncă avea un caracter obligator și nerespectarea lui atrăgea după sine, cel puțin de jure dacă nu și de facto, osîndirea vinovatului la munca ocnii.

Țărani iobagi, recrutați în manufacturile ai căror proprietari nu erau nobili (boieri), dar care continuau să locuiască pe moșiile acestora, se foloseau de zilele

de repaus și odihnă recunoscute, pe care aveau latitudinea să și le întrebuințeze așa cum credeau de cuviință. Lucrul efectuat pentru manufactură în zilele de repaus era plătit după barem, în funcție de cantitate, la fel ca în cadrul micii producții de măruri cind salariatul presta munca la domiciliu. În unele locuri, iobagii care lucrau nemijlocit în producție, alături de muncitorii liberi, în manufacturile de stat sau ale unor întreprinzători, își răscumpărau în bani obligațiile față de stăpînul feudal *.

Toate aceste stipulații evidențiază faptul că țărănul șezător pe moșie, care era recrutat la lucru în manufactură, avea, în această fază incipientă a noilor relații de producție, un statut juridico-economic cvasi-capitalist.

Acest tip de muncitori a fost rezultatul afirmării treptate a relațiilor de producție capitaliste, el apărînd ca o expresie a obstacolelor ce se ridicau înaintea producției capitaliste, generate, în primul rînd, de lipsa forței de muncă libere și de lipsa de capital suficient pentru recrutarea muncii salariaate. Întrucît principala caracteristică a muncitorului din această categorie era aceea că încă nu se separase pe de-a întregul de mijloacele de producție feudale, acest tip de muncitor era supus unei puternice oscilații numerice. Muncitori de prima generație, ei păstrau încă trăsăturile esențiale ale țărănimii din care proveneau. Dealtfel, trebuie spus că cei mai mulți dintre ei nu renunțaseră la mica lor gospodărie, deoarece mai dispuneau de unelte și vite de muncă proprii. Gospodăria însă era întreținută mai ales de ceilalți membri ai familiilor lor.

Pe lângă această categorie a forței de muncă iobage, erau utilizați și muncitori salariați liberi, autohtoni, categorie ce-și avea originile în stratificarea socială timpurie a populației, ca și cei aduși din străinătate. Lucrători specialiști aduși din alte țări, cunoscători ai meșteșugului respectiv, primeau, în schimbul muncii prestate, un salariu, stabilit încă de la angajare, fiind scutiți de diversele dări și impozite, în unele cazuri întreprinzătorii achitînd pentru ei diferitele sarcini fiscale. Cele două manufacturi de hirtie, întemeiate în 1768 și, respectiv, în 1776, aveau dreptul, de pildă, să țină 40 de lucrători străini, împărțiți în mod egal între ele, întreprinzătorii plătînd, însă, pentru fiecare din aceștia, cîte 4 taleri pe an la cămura domnească. Același lucru îl putem observa și în cazul manufacturii de sticlă de la Tazlău a lui Scarlat Manu, manufacturii de sticlă din satul Călugăra (Bacău), „fabricii” de huscă de la Luncani, manufacturii de postav de la Chiperesti (Iasi) etc.

Această categorie de muncitori salariați, în continuă creștere, a devenit, treptat, o categorie dominantă, mai întîi în cadrul unităților miniere cu o tehnică mai avansată, unde se cereau cunoștințe de specialitate necesare exploatărilor în adîncime, și anume în proprietatea necesare asociațiilor miniere și a societăților anonime, precum și, parțial, în întreprinderile mai mari ale statului.

Situația în ceea ce privește folosirea forței de muncă diferea însă de apartenența la o categorie sau alta de întreprinzători. În întreprinderile și manufacturile nobiliare sau boierești s-a folosit, în faza de început, munca iobagă; în cele princiare sau ale statului, mina de lucru a fost întîial mixtă; în cele negustorești s-a folosit de la început numai munca liberă salariată. Treptat, treptat, tendința a fost însă aceea a folosirii forței de muncă libere, salariate în toate categoriile de întreprinderi.

Pentru ilustrarea formării muncii salariaate în România, vom lua ca exemplu cazul Reșiței, unde primii muncitori din rîndul țărănimii iobage române au început să fie recrutați încă din perioada 1720—1730. Aduși din satele învecinate, o parte dintre ei au fost încadrați direct în munca din ateliere, iar o altă parte a fost folosită la tăierea lemnului din păduri pentru prepararea cărbunilor. Alături de aceștia au fost apoi aduși coloniști, oameni liberi, din Oltenia și, de asemenea, lucrători calificați, din Viena, Budapesta, din Alsacia, Lorena, Boemia și Croația, specializați în domeniul mineritului, maiștrii fierari, topitori, turnători.

Tot spre Reșița au început să se îndrepte și să se stabilească tot mai multe familii de muncitori și specialiști din alte localități din zonă, mai ales din alte centre miniere cu tradiție. Veneau apoi noi și noi grupuri de țărani, din diferite sate din jur, meșteșugari și lucrători calificați. Locuitorii din Cilnic, Teregova, Cuptoare, Tîrnava și din alte sate din apropierea Reșiței, deși aveau, unii dintre ei, gospodării și locuiau în comunele respective, au început să lucreze în uzine la diferite operațiuni, o parte fiind chiar cazați în uzine ca muncitori permanenți.

Evoluția destul de înceată, dar în continuă ascendență, a forței de muncă salariată ocupată în minerit, topitorii, saline, manufacturi și diverse alte ateliere, a

* În Banat, încă din faza inițială a apariției relațiilor de producție capitaliste, au început să fie plătiți în bani și țărani iobagi, indiferent de muncile ce le îndeplineau în întreprindere.

făcut ca să se contureze o pătură considerabilă de oameni lipsiți de mijloace de producție și siliți să trăiască din munca salariată. Pe măsură ce se vor dezvolta forțele de producție și se va aplica o tehnică mai înaintată ponderea muncii salariate va spori fără încetare, ajungând ca, spre sfârșitul veacului al XVIII-lea, să aibă un caracter determinant în producție. Aceasta, cu atât mai mult, cu cât munca salariată liberă era mai rentabilă atât pentru stat, cât și pentru întreprinderile negustorești, interesați, și unii și alții, să atragă un număr cât mai mare de lucrători în procesul de producție. În această direcție observăm că mulți proprietari caută să înlocuiască din ce în ce mai mult iobagii cu lucrătorii liberi. Dealtfel, trebuie precizat că dezvoltarea capitalismului a fost indisolubil legată de lupta pentru eliberarea brațelor de muncă. Deși proprietarii feudali de manufacturi nu renunțau la munca iobagă, totuși, acolo unde întreprinderile deveneau rentabile, ei făceau acest lucru. Ca atare, robota iobăgească va începe să se limiteze mai mult la îndeplinirea muncilor auxiliare, care nu pretindeau o preocupare calificată în mod deosebit. În acest fel, acționarii diferitelor întreprinderi, ca și statul, au reușit să obțină minimum necesar de forță de muncă liberă, cu toate că orinduirea feudală continua să rămână dominantă.

Astfel, în 1771, la minele din Săcărimb (Hunedoara) au fost înregistrați 809 mineri salariați, iar la Baia Sprie aproape 1 000. În 1770, la minele din Roma (Sălaș) lucrau 114 muncitori salariați. În 1782, pe domeniul Zlatnei, la cele 36 de exploatare miniere erau folosiți 2 013 lucrători salariați, deci oameni liberi și lipsiți de mijloace de producție. La mina „Sf. Treime” din Fizeș (Hunedoara) din 51 de lucrători 49 erau oameni liberi, iar la mina „Sf. Clement”, tot din Fizeș, erau angajați 8 mineri, toți liberi, salariați. Aceeași situație o găsim și la Băița, unde din 9 mineri, 8 erau salariați, ca și la Muncelul Mic (Hunedoara), unde din 42 de muncitori 38 erau oameni de condiție liberă. Tot așa se prezenta situația și la minele din Oravița, unde sint amintiți, în 1760, 255 de lucrători salariați. De asemenea, la Dognecea au fost înregistrați, în 1766, 411 mineri liberi. Dintr-o altă conscripție, din 1774, reiese că la acea dată în orașul Abrud existau 595 muncitori, dintre care 456 erau lucrători liberi, salariați.

Că majoritatea minerilor nu aveau nici un alt mijloc de trai decât vânzarea forței de muncă ne-o dovedește un document din 1780, referitor la mina „Sf. Barbara” din Porcurea, și anume că, din 55 mineri, 44 nu aveau nici o avere, 5 aveau între 1—3 vite cu care lucrau în mină și 6 între 1—3 iugăre de pământ.

Răspindirea muncii salariate o putem surprinde tot atât de bine și în alte ramuri de producție, într-o serie de manufacturi de toate genurile, mai ales în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și la începutul secolului al XIX-lea, deși acestea foloseau în procesul de producție, comparativ cu minele, topitoriile și salinele, un număr mult mai redus de lucrători, care, în multe cazuri, nu depășeau 10—15. Au existat și manufacturi care depășeau cifra de 15 lucrători, ajungând până la câteva zeci de muncitori. Amintim, între acestea, „fabrica” de sticlă de la București a banului Ghica (20 de lucrători); manufactura de sticlă de la Vitejeni (Iași), care folosea 62 de lucrători; sticlăria lui Scarlat Manu de la Dolhești (Iași), care, în 1800, avea 50 de lucrători apărați de birul vistieriei, „cât și de alte orice dări și porunci ar fi pe alți locuitori ai țării”; sticlăria Măriuței Ghica de la Comănești (Bacău), deservită, în 1820, de 31 de lucrători salariați; „fabrica” de faianță de la Batiz (Hunedoara) a baronului Iosif Nalecz, care, în 1813, avea 60 de muncitori salariați; „fabrica” de farfurii a lui Costache Filipescu din județul Dimbovița, ce folosea, în 1806, un număr de 20 de lucrători; manufactura de postav a lui Sandu Sturdza de pe moșia Ruginoasa (Roman); manufacturile de hirtie de la Ciorogirla, care în 1795 avea 40 de lucrători și cea de la Fundeni, de pe apa Leutei (Ilfov), a lui Dumitrașcu Racoviță, tot cu 40 de lucrători; „fabricile” de arpacaș de la Agești (Ilfov) și Cornești (Dimbovița); manufacturile de potasă de la Călina, Valea Ungurului și Poeni — județul Cluj etc.

Cazuri mai rare, dar cu tendințe de înmulțire în perioada ce avea să urmeze, întâlnim și în ceea ce privește existența unor manufacturi ce foloseau în procesul de producție un număr de 100 sau chiar mai mulți lucrători. Așa au fost, de pildă: sticlăria lui Costache Ghica de la Hirlău (Iași), care avea, în 1786, 100 de muncitori; „fabrica” de testemeluri, șaluri și ghermesituri de la București, a lui Grigore Ghica, ce folosea, în 1803, 100 de „lucrători slobozi”; manufactura de postav de la Pociova-Liste, deservită, în 1794, de circa 340 de lucrători, plus 20 de copii între 12—16 ani, ce urmau a învăța meseria de postavari; „fabrica” de testemeluri a lui Stănuță și Tudorache Tărigădeanu, de la București, care avea angajați, în 1800, 158 de lucrători și meseriași. O situație asemănătoare o întâlnim și la minele de sare din teritoriile românești de dincolo de Carpați, unde exploatarea se făcea, spre sfârșitul secolului al XVIII-lea și la începutul secolului al XIX-lea, cu lucrători salariați liberi autohtoni, aduși din diferite zone, alături de care se folosea și munca țăranilor din im-

prejurimi în contul robotei, care însă, dacă depășea cantitatea stabilită, era plătită lunar sau trimestrial, dar cu sume mai mici. Astfel, în 1810—1811, la aceste saline erau înregistrați aproape 800 de lucrători, dintre care 60 la Cojocna, 185 la Ocna Dejului, 184 la Turda, 218 la Ocna Mureșului și 145 la Ocna Sibiului.

Ceea ce trebuie precizat este faptul că, în raport cu țărăimea aservită, lucrătorii din diferitele întreprinderi industriale, fie ele mine, saline sau manufacturi, aveau, cu toate ingerințele, un nivel de trai mult mai ridicat decât cel cunoscut în lumea satelor feudale.

Creșterea progresivă a numărului muncitorilor ocupați în diferite ramuri ale economiei a făcut ca, spre sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, să existe deja un contingent bine încheiat de lucrători salariați. Astfel, în Transilvania, dacă în 1765—1766 numărul lucrătorilor ocupați în saline, mine, topitorii și spălătorii de aur însuma 1 773 de muncitori, în 1767 avem deja 2 500, în 1775 se ajunge la 4 527, în 1785 la 6 600, în 1805 la 8 381, iar în 1808 la 9 160.

O creștere simțitoare o observăm, în primele decenii ale secolului al XIX-lea, și în ceea ce privește tăietorii de sare din Moldova și Țara Românească. Aceștia aparțineau de diferite categorii sociale — unii erau oameni liberi, alții aserviți. O parte dintre ciocănași erau lucrători de condiție liberă, însă unii dintre ei erau încă dependenți de moșia stăpînului pe care se afla ocna respectivă; măglașii erau, de obicei, oameni liberi, proveniți din moșneni sau razeși. Chiar dintre oamenii liberi, o anumită categorie lucra în ocne fără plată un număr de zile pe an, în contul îndatoririlor avute față de domnie. Se ajunsese pînă acolo încît locuitorii unor sate întregi libere lucrau ca măglași, ei primind nu numai bani pentru munca depusă, ci chiar un meritic de sare și beneficiind de anumite scutiri. Primeau plată la ocna (după numărul de bolovani tăiați, deci cu bucata) nu numai oamenii liberi, ci și ruminii și chiar robii țigani, care plăteau stăpînului o dajdie din venitul lor.

Această pătură socială de oameni liberi, salariați, începe să se distingă tot mai mult ca un element activ împotriva exploatării. În cursul acestor lupte tind să apară, încă din zorii secolului al XIX-lea, trăsături noi, care marceau începuturile firave ale formării unei ideologii proletare.

Îngreunat și frinat de diverși factori, între care transformarea teritoriului Principatelor Române în teatru de război între imperiile ce ne înconjurau sau în zone de ocupație militară, lipsa capitalurilor și o slabă acumulare primitivă de capital, precum și lipsa brațelor de muncă libere se numără printre cei dintîi și mai importanți dintre factori, procesul destrămării feudalismului și a dezvoltării relațiilor noi de producție, capitaliste, a fost impulsionat și vitalizat de marile ridicări la luptă ale poporului român de la sfârșitul veacului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, concretizate în marea ridicare condusă de Horia, Cloșca și Crișan, din 1784—1785, și revoluția de sub conducerea lui Tudor Vladimirescu, din 1821. În tot timpul acestor mari acțiuni revoluționare, noua clasă în formare, proletariatul, și-a făcut simțită prezența tot mai activă, contribuind, alături de celelalte forțe sociale, la dinamizarea procesului de înscriere a Țărilor Române pe orbite capitaliste.

■ Dezvoltarea relațiilor de producție capitaliste după revoluția din 1821

În deceniile care au urmat pînă la marea revoluție română de la 1848, Principatele Române cunosc suflul înnoitor al acelor vremuri de efervescente căutări pe calea unor profunde prefaceri economico-sociale.

Restabilirea domniilor pămîntene, la 1 iulie 1822, nu a însemnat doar o simplă schimbare de persoane. Era lichidat un întreg regim politic, cu toate neajunsurile și abuzurile sale perpetuate timp de un secol. Anii de după revenirea la domniile pămîntene au fost deosebit de frământați din punct de vedere politic și social. Un suflu nou străbate societatea românească ca urmare a contradicțiilor interne activizate de apariția relațiilor de producție capitaliste.

Mica boierime, mai ales, se manifestă deosebit de activ, întocmind memorii de revendicări și formulînd propuneri privitoare la propășirea economico-socială și emancipare politică. În Moldova, un proiect de constituție, din aprilie 1822, opera „cărvarilor“, proclama egalitatea în drepturi a tuturor membrilor societății, respectul absolut al proprietății și implicit abolirea servituțiilor feudale, libertatea și inviolabilitatea persoanei, secularizarea averilor mănăstirilor închinete, lichidarea îngrădirilor care frînau dezvoltarea industriei și comerțului. Deși lăsa neștirbite drepturile feudale, monopolurile boierești, memoriul, pus în practică, ar fi favorizat dezvoltarea relațiilor de producție capitaliste.

Datorită intervenției puterii care se autointitulase protectoare măsurilor cu caracter național reformator propuse de forțele politice interne li s-a pus capăt, Prin-

cipatele Române, fiind „inzestrate“, în timpul îndelungatei ocupații țariste, cu acte normative de organizare interioară numite Regulamente organice, acte care, după cum observa la timpul său Mihail Kogălniceanu au întrerupt tradiția juridică seculară românească. Măsurile introduse de Regulamentul organic instituit în 1831 au înălsprit exploatarea maselor țărănești¹, fapt ce l-a determinat pe K. Marx să aprecieze aceste documente ca fiind codice ale muncii de clacă. La rindul său, N. Bălcescu, analizând textul Regulamentului organic, evidenția faptul că acesta „nu se mulțumește a dezmoșteni un popor întreg și a organiza statul ciocoiesc, ci încă, cu toate că recunosc drepturile de posesie ale țăranilor asupra pământului lucrat de dinșii din veci, urcă nemăsurat drepturile proprietarilor și în fapt robește pe om pământului și monopolizează proprietatea în miinile ciocoilor. Niciodată oligarhia nu fu mai bine întărită, înlăuntru țării de Regulament, din afară de sprijinul puternic al Rusiei“.

În perioada dintre cele două revoluții asupra Principatelor Române, Moldova și Muntenia au continuat să se exercite suzeranitatea Înaltei Porți și ocupația Rusiei țariste, iar asupra Transilvaniei stăpînirea habsburgică. Divergențele dintre marile puteri, conjugate cu tendințele Rusiei țariste și Austriei de a deveni moștenitoarele „posesiunilor“ teritoriale ale Imperiului otoman în Balcani, s-au răsfrînt în mod negativ asupra Principatelor Române, pământul românesc fiind transformat în mai multe rînduri, în teatru de operații militare sau în zone de ocupație, repercutîndu-se dureros asupra situației Principatelor. Unele date, incomplete, sînt furnizate pentru această perioadă de rapoartele generalului Pavel Kiseleff înaintate cabinetului imperial. Într-o scrisoare a acestuia către cancelarul Nesselrode, din 8 martie 1832, se făcea un bilanț privitor la administrarea Principatelor începînd cu a doua jumătate a anului 1828 și pînă în primul trimestru al anului 1832. Cu acest prilej se menționa că din totalul veniturilor Moldovei și Țării Românești în acest interval „s-au afectat guvernului rus 29 525 129 lei vechi și 106 bani“, și că „furniturile de materiale necesare armatei de ocupație, reducerea prețurilor produselor și a bunurilor de consum cu mult sub cursul celui actual și mai multe operațiuni avantajoase, sînt evaluate la 30 046 103 lei vechi și 56 bani și că, în consecință, în cursul celor patru ani de ocupație, Principatele au contribuit la cheltuielile și sacrificiile guvernului rus, fie în numerar, fie în produse cu o sumă de 59 511 296 lei vechi“. La aceasta s-ar putea adăuga sumele cheltuite în aceleași scopuri în anii 1832—1834, precum și bunurile și produsele pe care populația a fost nevoită să le pună la dispoziția trupelor ce staționau în Principate sau a acelor care în unele perioade treceau Prutul și se opreau pe teritoriul românesc, avînd diverse misiuni. În iarna anului 1831 numărul trupelor imperiale de ocupație a sporit la 8 000 de oameni în Țara Românească, 6 000 în Moldova și 4 000 în Silistra. De aprovizionarea acestora pe timp de șase ani începuse să se îngrijească Kiseleff încă de pe acum, stabilind ca cheltuielile pentru întreținerea lor să fie suportate în proporție de trei sferturi de Principate și un sfert de Rusia.

La acestea trebuie însumați și banii care au fost dați Porții, constînd din tributul anual și alte diverse „obligații“. Totalitatea sumelor date Porții și demnitarilor ei s-au ridicat, după calculele consulului francez la București, în cei 17 ani ai domniilor regulamentare, la cifra de 25 160 000 franci.

Cu toate aceste enorme greutăți, Principatele Române intră tot mai mult în angrenajul economic european, plasîndu-se pe orbite superioare de dezvoltare, comparativ cu perioada precedentă.

Agricultura continuă și în această perioadă să rămînă ramura cea mai însemnată a economiei românești. Se fac eforturi din partea arendașilor în special, dar și a unora dintre marii boieri, de a trece de la agricultura cu caracter arhaic, la o agricultură cu caracter comercial, productivă și competitivă. Astfel că noile forțe de producție pătrund, deși timid și greoi, și în agricultura Principatelor Române. Pentru producerea de unele agricole, pluguri, semănători, treierători un întreprinzător italian, Sachetti, fondează la Iași, în 1841, o întreprindere dotată cu instalații mecanice și avînd specialiști aduși din Franța. În anul 1843 ia ființă în Țara Românească o Societate de agricultură, avînd drept scop introducerea unor noi utilaje și a unor metode de lucru înaintate, folosite deja în agricultura altor state. Această societate făcea în primăvara anului 1844, în prezența domnitorului Al. Ghica, demonstrații practice cu mașini agricole importate. Astfel de mașini agricole cu o productivitate ridicată au fost importate și în Moldova. În anii 1842—1843 funcționau mașini de treierat pe unele mari moșii din Tutova, Covurlui și Fălciu. În goana după un profit cît mai mare, boierii și arendașii intensifică exploatarea țăranimii. Condițiile de muncă ale unor pături ale

¹ N. Bălcescu și Ion Ionescu de la Brad au ajuns la concluzia că numărul zilelor de clacă pe care țăranii erau obligați să le presteze în folosul boierilor se ridica la 56 în Țara Românească și 84 în Moldova (N. Bălcescu, *Opere. Scrieri istorice, politice și economice*, tomul I, partea a II-a, ediție critică adnotată cu o introducere de G. Zane, București, 1940, p. 33).

țărănimii conțin germeni care prefigurează noi relații de muncă capitaliste și în agricultura românească.

În orașe și în apropierea acestora se înmulțesc inițiativele, de tot felul, autohtone sau ale unor întreprinzători de peste hotare, în domeniul întemeierii de noi manufacturi. Unele din clauzele de ordin economic și politic ale Tratatului de la Adrianopol (1829), ca acelea privitoare la limitarea ingerințelor Porții în afacerile interne ale Principatelor Române și abolirea monopolului turcesc asupra comerțului nostru exterior, au contribuit la accelerarea procesului de dezvoltare economică a Principatelor. Slăbirea într-o oarecare măsură a rolului de frână jucat de Imperiul otoman a creat condiții favorabile introducerii unor noi forțe de producție și dezvoltării pe mai departe a relațiilor de producție capitaliste. Denumite în documentele timpului fabrici, termen impropriu pentru ceea ce reprezentau în realitate, atelierele manufacturiere sau manufacturile de proporții ceva mai mari fondate acum nu mai au aceeași fragilitate de existență evidențiată de unele stabilimente similare din veacul al XVIII-lea, ele devenind celule economice tot mai active și stabile.

Se întemeiază în aceste decenii premergătoare revoluției din 1848 manufacturi diverse. G. Asachi, marele însuflețitor al culturii românești în zorile afirmării sale, fonda, în 1841, în apropiere de Piatra Neamț, o manufactură de hirtie, iar Tudorache Ghica ridică la Iași (1846) și Focșani (1847) cite o întreprindere mecanică de luminări de stearină. Produsele acestor „fabrici”, menționa un contemporan, se vindeau cu un preț mai scăzut decât același sortiment de luminări care se importau. Două societăți străine, una engleză și alta franceză, au dat în exploatare o fabrică de conserve din carne de vită, la Galați (1844) și, respectiv, o moară cu aburi, la Iași (1846). Producția întreprinderii de conserve, care pentru acea vreme atingea cote înalte, având în vedere că anual conserva carnea a 4 000 de vite sacrificate, era destinată aproape integral exportului. O tăbăcărie, a cărei producție anuală se ridica la 2 000 de piei de boi și 3 000 piei de vițel, este întemeiată pe moșia de la Baia din ținutul Fălțicenilor, aparținând familiei Cantacuzino.

În diverse întreprinderi manufacturiere, mai vechi sau abia ridicate, unde munca salariată tinde să devină dominantă, sînt introduse instalații mecanice și mașini perfecționate. Noile forțe de producție pătrund, astfel, în manufactura de ceramică de la Tg. Jiu, înființată în 1830, la fabrica de mașini agricole întemeiată, în 1840, la Cluj, în întreprinderile de paste făinoase ridicate la Brăila și Iași în 1841 sau manufacturile de tutun de la Popești (Prahova) și Cîndești (Buzău), întemeiate în 1841, la întreprinderile de postav de la Tunari de lângă București, întemeiată în 1843 și mutată, în 1845 la Dragomirești sau la cele din Brașov și Cisnădie, ridicate în 1847. Șantierele navale de la Galați și Giurgiu cunosc și ele acest proces înnoitor.

Potrivit unui recensămint efectuat după Unirea Principatelor, în perioada 1830—1850 existau pe teritoriul Principatelor Române un număr de 4 025 de „stabilimente industriale”. Marea majoritate a acestor stabilimente industriale, aproximativ 90% dintre ele, nu depășeau condițiile și caracterul unor ateliere bazate pe cooperativă capitalistă simplă. Cele mai multe dintre acestea erau mori — 2 443, poverne — 458, olării — 164, pive sau dîrste — 139, fierăstraie — 136. În afara acestor stabilimente își desfășurau activitatea manufacturile deja menționate, pe care recensămintul nu le amintește ca atare, la care se adaugă industria prelucrătoare și salinile.

Datorită unor condiții economice vitrege, a lipsei de capital și de credit, de texte legislative cu caracter protecționist, a existenței unei piețe interne încă divizată și limitată, a persistenței relațiilor de producție feudale și a dominației străine, multe din întreprinderile manufacturiere au avut o existență scurtă. Acelorași factori, ce s-au repercutat asupra dezvoltării economiei românești în general, li s-a datorat și întîrzierea de aproape o jumătate de veac înregistrată între procesul revoluției industriale înfăptuit deja sau pe cale de a se termina în principalele țări capitaliste și pragul revoluției industriale în România. Cu toate acestea, începînd din al doilea pătrar al secolului trecut, industria din țara noastră se situează pe coordonate superioare celor atinse în perioada precedentă. Aceasta s-a datorat în cea mai mare măsură avîntului înregistrat în dezvoltarea forțelor de producție, al pătrunderii mașinismului în industrie.

Întîrziată în procesul său firesc, datorită condițiilor istorice concrete cu care se confruntau Principatele Române, revoluția industrială începe a-și manifesta valențele din primul an al deceniului al 4-lea al secolului al XIX-lea. Această primă etapă, inițială, de desfășurare a revoluției industriale pe teritoriul țării noastre, are în vedere introducerea celor dintîi mașini în producția meșteșugărească și în manufacturi, fapt care a determinat un salt revoluționar în tehnica de producție. Începutul procesului de introducere a mașinismului are loc în domeniul industriei alimentare, extinzîndu-se, apoi, și în industria extractivă, textilă, siderurgie ș.a. În 1831, fabricile de zahăr de la Gîrbău (Cluj) și Sibiu erau înzestrate cu mașini-unelte perfecționate

importate din Viena și Londra. Cîțiva ani mai tirziu, în 1838—1839, primele mașini cu aburi aveau să fie introduse în exploatarea miniere, la Zlatna și Baia Mare. Întreprinderea de paste făinoase de la Brăila, morile de la Iași și București vor fi dotate chiar de la fondare, în 1841, cu unele mașini perfecționate. În industria textilă, începutul revoluției industriale avea să fie marcat de introducerea, începînd cu anul 1843, a războaielor mecanice la manufacturile de postav de la Tunari, din apropierea Bucureștiului, Brașov și Sibiu. În 1845, mașini perfecționate acționate de forța aburului sînt introduse la Reșița, unde încep să funcționeze primele laminoare și ciocane cu aburi.

Deși încă timid și de o amploare scăzută, procesul revoluționar de trecere de la manufactură la fabrică, a schimbării tehnicii de producție în industria din țara noastră, poate fi considerat ca declanșat și parcurgînd fazele sale de început încă de la începutul deceniului al 4-lea al veacului trecut.

În anii de pînă la revoluția română din 1848 și chiar în deceniul premergător Unirii, în Principatele Române circulau numeroase monede — turcești, austriece, rusești, spaniole, olandeze, franceze —, al căror schimb, necesitat de efectuarea a diverse plăți, a devenit mai activ, ca urmare a liberalizării comerțului și creșterii producției-marfă. Activizarea schimburilor atrage după sine mari cîștiguri pentru negustorime și, implicit, dezvoltarea acestei pături a burgheziei. Datorită dezvoltării comerțului, a creșterii volumului diverselor cheltuieli, nevoia de bani numerar devine tot mai presantă, ceea ce a impus fondarea unei instituții de credit și circulație, care să permită satisfacerea necesităților. Dar, cum pentru o asemenea întreprindere se resimțea lipsa capitalurilor pe care întreprinzătorii interni nu le dețineau, rămînea ca unică soluție apelul la capitalul străin.

Pînă la revoluția din 1848, dar și mult timp după aceea, capitalul străin a pătruns într-o foarte mică măsură în economia românească, manifestînd rezerve față de investițiile în economia românească, nefiind interesat în întemeierea unor fabrici, deoarece, aceasta, ar fi constituit o stavilă în exportarea în Principate a produselor fabricate în alte țări, produse care aduceau profituri mult mai mari decît acelea care, eventual, ar fi fost aici realizate. Așa se și explică de ce ramuri industriale dezvoltate în apusul Europei n-au primit nici un sprijin pentru a se întemeia în țara noastră. Chiar și atunci cînd capitaliștii străini au investit oarecare sume în industria românească ei și-au plasat capitalurile în întreprinderi care să nu poată concura producția întreprinderilor din țările lor de origine. Totodată, investițiile făcute în acest timp sînt mici, scontîndu-se pe profituri mari și imediate, în caz contrar impulsul inițial fiind anulat.

Începuturile pătrunderii capitalului străin în economia românească datează din deceniul 5 al secolului al XIX-lea. Capital francez și englez a contribuit la înființarea unei mori cu aburi la Iași și a unei fabrici de conserve de carne la Galați. Dar, timp de două decenii, apoi, capitalul străin rămîne indiferent față de vreo eventuală investiție în economia românească.

În domeniul financiar capitalul străin se dovedește de la început mai receptiv, dar, datorită unor condiții concret istorice, interesul manifestat față de inițiativa internă rămîne doar la stadiul de proiect. La 9 iulie 1847, mai mulți boieri moldoveni, între care G. Sturdza, C. Hurmuzaki, Th. Balș, C. Moruzi, s-au adresat la Leipzig bancherului Reinecke, solicitîndu-i ca, în înțelegere cu capitalul german, să fondeze în țară o instituție de credit. Cererea nu rămîne fără rezultat și, la scurt timp, boierii moldoveni primesc un proiect de organizare a unei bănci, instituție care nu va putea fi fondată datorită evenimentelor revoluționare din anul următor. Și în Țara Românească ideea înființării unei bănci în București se agita cu un deceniu înainte de revoluție iar în aprilie 1848 printr-o petiție anonimă a unor boieri se cerea domnitorului Gh. Bibescu înființarea unei bănci naționale. În timpul revoluției de la 1848 problema avea să fie reluată și dezbătută în ziare cu aprindere. Astfel, „Pruncul român”, se întreba, într-un articol publicat la 15 iulie 1848: „Cum poate trăi comerțul fără o Bancă Națională?”. Atît în Moldova cît și în Țara Românească problema fondării unei instituții de credit a fost discutată și reclamată în diverse scrieri și cu diverse prilejuri. Figurează în petiția-proclamație întocmită în urma adunării din ziua de 27 martie 1848. O ridică apoi M. Kogălniceanu, V. Alecsandri și mulți alții. Domnitorul Mihail Sturdza și însușește ideea, anunțînd, prin ofisul din 26 iulie 1848 adresat Sfatului Administrativ extraordinar, înființarea unei bănci pentru înlesnirea negoțului, atît în Iași cît și la Galați. Din păcate, datorită crizei din economia europeană de după 1850 și a lipsei de condiții concrete, întemeierea în fapt a băncii avea să fie aminată aproape un deceniu.

Piața internă a Principatelor Române se dezvoltă în perioada dintre cele două revoluții într-un ritm necunoscut pînă atunci, ca urmare a desființării rețelei de vămi interne ce brăzdasera pămîntul românesc, precum și a intrării în vigoare, în-

cepind cu ianuarie 1848, a convenției vamale dintre Țara Românească și Moldova, convenție care prevedea libera circulație a produselor, cu excepția sării. Mărfurile străine urmau să fie supuse o singură dată la vamă, pe la punctul de graniță unde intrau în țară.

Dezvoltarea comerțului intern a fost impulsionată și de creșterea numărului localităților unde se organizează periodic bîlciuri, precum și de deschiderea și practicarea navigației pe marile riuri. Apele Siretului și Prutului au început să fie utilizate pentru transportul diverselor mărfuri, fiind luate, totodată, măsuri pentru curățarea albiilor Oltului, Jiului, Argeșului, Dimboviței și Ialomiței, în vederea integrării acestor riuri în rețeaua căilor de comunicație. În aceeași idee, în bugetele Principatelor au fost prevăzute sume special destinate construirii de noi șosele sau îmbunătățirii celor existente. Ca urmare a acestor preocupări sînt trasați în teren și se construiesc sute de kilometri de șosele de interes național. Numai între 1834—1853, de pildă, în Moldova au fost construiți, după unele calcule, aproximativ 400 km. de drumuri, prin intermediul cărora au fost legate localități importante, între care : Galați—Tecuci, Focșani—Bacău—Roman, Iași—Tecuci—Galați, Iași—Botoșani—Dorohoi.

Comerțul extern cunoaște în această perioadă o însemnată dezvoltare, Principatele integrîndu-se tot mai mult în circuitul economic european. Exportul îndreptat înainte cu precădere către Poartă este orientat din ce în ce mai mult către occident, deși Imperiul otoman continuă să dețină primul loc în comerțul exterior românesc. Se exportă cantități însemnate de cereale, vite, produse animaliere, conserve de carne de vită, lemn de construcție, pește, vin, sare. Se importă fier, aramă, coloniale, produse industriale diverse din Austria, Anglia, Germania, Franța, Rusia, Turcia. În 1836 — Brăila și în 1837 — Galațiul sînt declarate porto-franco, ceea ce determină o curbă ascendentă a traficului și, implicit, o creștere a produselor importate, mai ales englezești. De pildă, valoarea mărfurilor englezești importate a crescut de la 4 503 750 lei în 1841 la 26 458 890 lei în 1848.

În acest răstimp, continuă procesul dezvoltării orașelor și țărgurilor, atît prin sporirea numărului populației, cit și prin stabilirea unor întreprinderi manufacturiere, ateliere meșteșugărești mai mari și cristalizarea unei vieți științifice și culturale.

■ Evoluția muncitorimii între anii 1821—1848

După revoluția socială și națională de la 1821, deși în agricultură relațiile de producție dominante erau încă cele cu caracter feudal, datorită apariției a o serie de întreprinderi industriale și a începerii folosirii mașinismului, numărul muncitorilor salariați a cunoscut o creștere continuă. Ceea ce trebuie reținut, în cadrul acestui proces, este faptul că sistemul plătirii în bani chiar și a muncii iobagilor utilizați permanent în întreprinderi, de orice gen, se generalizează. Era nevoie de acest lucru, deoarece muncitorii folosiți în chip permanent, care își însușeau un anumit grad de calificare, erau indispensabili pentru garantarea continuității și a bunelor rezultate ale producției capitaliste. În atare condiții, spre orașe și centrele miniere se îndreaptă un număr mereu crescînd de brațe de muncă, ce alimentau nevoia continuă de forță de muncă pe care o resimțeau diferitele „stabilimente industriale“ în continuă dezvoltare.

Principala sursă de alimentare și formare a muncitorilor salariați liberi, atît în epoca începuturilor, cit și pe tot parcursul dezvoltării acestora, trebuie căutată, în primul rînd, în masa țăranimii, fie că aceasta era aservită sau liberă.

Deposdarea de pămînt a țăranimii libere (moșneni sau razeși) s-a desfășurat în timp, dar într-un ritm tot mai accelerat, prin acapararea terenurilor obștești, a pămînturilor destelenite, a pășunilor, pădurilor și pămînturilor arabile, precum și în urma diferențierii de la sate. Exproprierea pămînturilor țăranesti de către marii proprietari, destrămarea și stratificarea țăranimii au dus la nașterea unor mase mai mari ale sărăcimii satelor, ca și ale celor care posedau numai un minim de avere.

În fața sărăcimii satelor se deschideau astfel două căi pentru a-și asigura existența, căi marcate fie de nevoia de forță de muncă a boierilor ce treceau la producția de mărfuri, fie de munca în industrie. De aici, din aceste categorii au venit contingentele cele mai importante care au dat întreprinderilor capitaliste muncitorii necesari. Așadar, țăranimea a constituit sursa principală fundamentală a formării muncitorimii salariale libere atît în întreprinderile miniere, în topitorii și saline, cit și în manufacturi, fabrici, construcții și transporturi. Muncitorii salariați se mai recrutau din țăranii dependenți fugiți la oraș și angajați de diferiți întreprinzători, din țăranii fără pămînt sau cu pămînt puțin, din rîndurile țăranilor care rămăseseră liberi ca persoană, dar și liberi de mijloacele de producție, cit și din rîndurile țăranilor ruinați sau pauperizați în procesul dezvoltării capitalismului la sate. Ei prove-

neau, de asemenea, din iobagii forțați de proprietari să lucreze în industrie în contul robotei, din iobagii eliberați sau din cei deposezați de pământ. Într-un cuvânt, din suprapopulația agricolă, din toți aceia pentru care agricultura nemaifiind o sursă cit de modestă de existență, chiar în calitate de simpli lucrători salariați, căutau o ieșire în emigrarea spre centrele urbane. Pentru a scăpa de bir și angarale, ori pentru a căpăta ușurări în această privință și spre a obține o plată în bani, venind la oras ei se angajau oriunde se cerea mină de lucru salariată.

Unul dintre exemplele cele mai concludente în ceea ce privește sursa de alimentare a muncitorimii salariați din rindurile țărănimii îl constituie mineritul, industria metalurgică și salinile. În aceste domenii, forța de muncă provenea, în cea mai mare parte din rindurile țărănimii sărace. Aceasta cu atât mai mult cu cât exploatarea miniere se întemeiau, de regulă, în zonele muntoase, unde țărănimea nu-și putea asigura nici măcar un minimum de existență muncind pe loturi mici de pământ și de calitate inferioară. Intrați în sfera mineritului, salariați, ei erau însă legați, într-o anumită măsură, de agricultură. De obicei, aceștia nu erau separați complet de mijloacele de producție, fiecare avind o gospodărie proprie, uneori foarte mică, dar care îi ținea încă prinși în rețeaua relațiilor feudale.

Muncitorii proveniți din rindurile țărănimii își purtau condiția de exploatați în forme noi. Contactul cu noul mediu, cu fabrica, prezența de grupuri mai mici, apoi de colective mai mari, în întreprinderi, au adus noi elemente, calitativ schimbate, concepții noi despre proprietatea privată, mare sau mică, despre iobag, dijmaș, pe de o parte, și proletar pe de altă parte, altoind pe mentalitatea fostului țăran rob și răzvrătit din fire, conștiința unei comunități distincte, cu o atitudine protestatară față de noii stăpîni de altă factură și în același timp exploatare într-un mod deosebit în raport cu cei de la sate.

O sursă de muncitori salariați liberi, în special pentru industria minieră și metalurgică, au format-o grupurile de muncitori care lucrau din tată în fiu în cadrul acestor ramuri și care se rupseseră complet de agricultură. Din punct de vedere cronologic aceste grupuri au fost primele detașamente de seamă ale muncitorimii miniere și metalurgice, muncitori salariați liberi de tip capitalist, a căror sursă de existență o constituia în mod exclusiv vânzarea forței de muncă, moștenitori ai unor cunoștințe și deprinderi profesionale îndelungate, avind o conștiință izvorită din tradițiile moștenite din generație în generație, legați de minerit și metalurgie nu numai prin piinea de toate zilele, ci și prin filonul strămoșesc și prin atașamentul față de specialitatea ce o practicau. Totodată, aceștia formau forța de muncă cea mai stabilă, detașamentul muncitoresc de bază, ai cărui membri erau legați de mina sau furnalul respectiv, închegați într-un anume „spirit de castă“, ce se alimenta din obiceiurile și cunoștințele de specialitate existente.

Un alt izvor de formare a muncitorilor salariați liberi l-au constituit meseriașii și meșteșugarii, atât din centrele orașenești, cit și de la sate, în rindul cărora procesul de diferențiere, în bătaia concurenței, s-a accentuat necontenit, mai ales în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Procesul de sărăcire și ruinare a unor categorii de meseriași și meșteșugari, care se desfășura potrivit legilor interne ale micii producții de mărfuri, a fost foarte mult impulsionat, pe de o parte, de concurența făcută în interior de produsele de fabricație importate, iar pe de altă parte, de concurența noilor stabilimente industriale construite în țară și care, pe lângă superioritatea mării producții tot mai mecanizate în raport cu mica producție, beneficiau și de avantajele oferite de stat.

Tot în cadrul acestui izvor de formare a muncitorilor salariați liberi au intrat și meseriașii, cărora, în urma unui hrisov domnesc prin care se acorda unui întreprinzător privilegiul exclusivității unei anumite producții, li se interzicea practicarea independentă a profesiunii, fiind astfel obligați să se aranjeze cu simbrile, ca salariați. Li s-au adăugat acestora și patronii din treapta a treia și mai ales calfele, care alcătuiau o categorie socială distinctă, aceștia din urmă foarte rar putind ajunge patroni, ei fiind practic lipsiți de orice mijloace de existență.

Vedem, așadar, cum, în procesul de diferențiere a meseriașilor, un număr tot mai mare dintre aceștia se ruinează, în timp ce o minoritate se îmbogățește și se transformă, treptat, în capitaliști, angajind la ei, ca muncitori salariați, pe mulți dintre meșterii care dăduseră faliment. În afară de aceasta mai existau și alte modalități de angajare a meșteșugarilor ruinați. Cea mai frecventă era aceea că mulți meșteșugari de la sate își continuau viața la orașe, rămînind calfe toată viața sau lucrind ca zilieri. O parte dintre ei se angajau în industrie, mai ales în acele ramuri apropiate sau intrucitva legate de operațiile de muncă sau branșă în care lucraseră la vechiul loc de muncă. Această forță de muncă disponibilă a avut un anumit rol, în special în satisfacerea nevoii de lucrători calificați pentru industria minieră și metalurgică, fără a soluționa, însă, în totalitate, problema cererilor de brațe a acestora.

Evident că numărul mult mai mic al meseriașilor și meșteșugarilor, existenți în Țara Românească și Moldova, în raport cu cel al țărânimii, a făcut ca participarea lor la procesul de formare a clasei muncitoare să fie mult mai redus. În schimb, în Transilvania și Banat, datorită unei mai însemnate dezvoltări a meseriilor, numărul muncitorilor proveniți din rindul lor a fost mult mai mare.

Angajându-se în întreprinderile capitaliste, meseriași pauperizați aduceau cu ei și o oarecare experiență de muncă, deprinsă în cursul unor îndelungați ani de trudă. De aceea, o parte dintre ei, în speranța păstrării unei brume de independență, vor căuta chiar să lucreze la domiciliu pentru comercianți sau pentru întreprinzători.

O altă sursă de formare, de alimentare a muncitorilor salariați, au constituit-o lucrătorii străini, aduși de peste graniță fie ca specialiști, pentru deservirea diverselor mașini folosite în industrie, fie ca lucrători în construcții sau transporturi. O parte dintre aceștia stăteau în țară temporar, de obicei, după expirarea contractului întorcându-se în patria lor. Alții însă se stabileau definitiv, lucrind din tată în fiu în specialitatea respectivă. Acest fenomen al aducerii în țară a forței de muncă salariată străină era, pentru perioada de care ne ocupăm, explicabil. În ciuda faptului că forța de muncă autohtonă disponibilă depășea necesitățile întreprinderilor industriale existente, mai ales în faza de început a fost nevoie să se importe și forță de muncă din străinătate, deoarece industria manufacturieră, ca de altfel și minierul, în continuă ascensiune, aveau trebuință nu numai de muncă necalificată sau de lucrători care își însușeau destul de repede executarea unor operațiuni parțiale, dar și de muncitori calificați, sau cu înaltă pregătire, care cunoșteau anumite procedee de producție, o anumită tehnică de fabricație, sau eventual minuirea unor mașini.

Trebuie precizat că nu se apela la mina de lucru adusă din străinătate decît în cazul cînd aceasta nu putea fi înlocuită cu muncitori localnici, angajați în condiții mult mai avantajoase pentru întreprinzători sau pentru stat. Specialiștii străini angajați erau însă obligați, de cele mai multe ori, prin contract, să învețe meșteșugul respectiv pe lucrătorii autohtoni puși la dispoziția lor în acest scop de către proprietar. După ce învățau meseria, cei mai pricepuți erau puși, de obicei, în posturi de coordonare și conducere a producției. Este de presupus că stabilirea definitivă în România a multora dintre acești lucrători străini, proveniți din centre industriale și muncitorești dezvoltate, să fi înrăuit intrucitva asupra procesului de formare a conștiinței de clasă a muncitorilor localnici cu care au venit nemijlocit în contact.

În condițiile în care sursele de alimentare ale brațelor de muncă disponibile revărsau spre centrele industriale în continuă dezvoltare noi și noi contingente de oameni liberi, dar și nevoiți să-și vîndă forța de muncă, observăm că în unele ramuri ale economiei aparținînd noilor relații de producție se fac noi pași, anumite detașamente de muncitori cunoscînd, treptat, o creștere numerică tot mai evidentă.

O pondere însemnată în cadrul muncii salariate, în primele decenii ale secolului al XIX-lea, încep să o aibă tăietorii de sare din Țara Românească și Moldova, respectiv de la Telega și Slănic (Prahova), Tirgu Ocna (Bacău), și Ocnele Mari (Vilcea). Prin numărul lor — peste 2000 în 1831—1832 — și prin gruparea lor în cîteva mari întreprinderi, ei reprezentau, la acea dată, cel mai mare detașament de muncitori calificați în formare din această parte a țării noastre.

Munca salariată a început să fie folosită, încă înainte de pacea de la Adrianopol, și în extracția petrolului. Alături de moșneni și răzeși, se foloseau și lucrători cu plata pe zi. Aceștia aveau, în 1819, salarii de 60 de parale pe zi, ei nefiind deținători de mijloace de producție. Conform catagrafiei din 1830, lucrau în petrol, numai în fostul județ Saac, 105 muncitori salariați. Arendarea de către mănăstiri și boieri a exploatării țițeiului din subsolul moșiilor pe care le stăpîneau la arendași sau antreprenori a contribuit la extinderea utilizării muncii salariate, recrutată, de regulă, din rindurile moșnenilor sau răzeșilor pauperizați.

S-a ajuns astfel ca, în deceniul trei al secolului al XIX-lea, numărul lucrătorilor salariați, complet sau parțial, din industrie (ateliere, manufacturi și saline), să atingă în Moldova și Țara Românească, circa 5 000—6 000 de oameni.

O situație asemănătoare în ceea ce privește răspîndirea muncii salariate o înțîlnim, în deceniul al cincilea, și în teritoriile românești de peste munți. Astfel, în 1836, numai numărul total al lucrătorilor ocupați în industria minieră și în topitorii, ca și în activitățile auxiliare, se ridica la circa 11 300, ei și familiile lor atîngînd cifra globală de 45 000. Peste șapte ani, adică în 1842, numărul acestora se va ridica la peste 13 000, însumînd, împreună cu membrii de familie, un total de circa 55 500 persoane. Centralele miniere atrăgeau, în acest fel, multe brațe de muncă, făcînd ca năzuința țărânimii iobage de a se refugia în rîndurile muncitorilor mineri să fie tot mai evidentă, aceasta pentru a scăpa de robotele și poverile apăsătoare și mereu în creștere.

Din cele arătate pînă acum reiese în mod cert că folosirea muncii salariate s-a generalizat tot mai mult spre mijlocul secolului al XIX-lea. Vin să ne-o ateste înseși cifrele reieșite din cercetarea documentelor timpului. Astfel, zalhanaua de la Galați folosea, în 1845, un număr de 150 de lucrători salariați; cea de la Focșani avea, în deceniul cinci, 55 de lucrători plătiți, dintre care 15 copii; „fabrica” de conserve de vită de la Galați avea un număr de 40 de muncitori, iar cea de la Huși 50 de salariați permanenți în 1839; manufactura de postav a marelui vornic Nicolae Băleanu, din satul Dragomirești (Dimbovița), lucra, în 1848, cu circa 100—120 de muncitori salariați; manufactura de bumbac de la Orlat (Sibiu) avea angajați, în 1847, 25 de lucrători calificați; „fabrica” de tors bumbac a lui Constantin Ioanovici din Tohan (Brașov) avea, în 1848, 35—40 de lucrători salariați; în același an la velința de la Hrescu (Vaslui) lucrau 50 de muncitori plătiți; la „fabrica” de țigări din Cluj a lui Francis Tauffer erau folosiți, în 1844, un număr de 24 de lucrători; la „fabrica” de tutun din Timișoara un număr de 200 (în 1848); în 1836, „fabrica” de unelte a dr. Zucker de la București, de pe Podul Tîrgului de Afară, avea angajați 40 de lucrători; manufactura de ceramică și porțelanuri din Tirgu Jiu avea, în 1832, circa 50 lucrători salariați; „fabrica” de faianță de la Batiz (Hunedoara) avea angajați, în 1847, 60 de lucrători; stabilimentul chimic din Timișoara al lui Ludovic Eggenberger folosea, în 1848, 400 de lucrători; „fabricile” de luminări de la Sibiu și Cluj aveau angajați 25, respectiv 41, de lucrători în 1849; „fabrica” de hirtie a lui Gh. Asachi de la Petrodava (Neamț) avea, în 1841, 31 de lucrători; manufactura de hirtie de la Orlat cuprindea 40 de lucrători salariați în 1847. Trebuie remarcat însă că marea majoritate a „stabilimentelor industriale” din această perioadă aveau sub 20 de lucrători.

Caracteristic acestei perioade, cînd munca salariată capătă o extindere tot mai mare, tinzînd să se generalizeze, este și faptul că, tot mai des, întîlnim cazuri cînd, alături de muncitorii înregimentati în întreprinderile industriale, se încheagă mari colectivități de lucrători salariați la domiciliu, angajați de diferiții întreprinzători. Așa avem cazul țesătorilor de postav din Cîsnădie, care dădeau de lucru la circa 1400 de torcătoare din districtul Făgăraș, și a celor din Brașov, care foloseau în jur de 2 000 de lucrători salariați sezonieri.

În ceea ce privește tăietorii de sare, minerii, topitorii și spălătorii de aur din Transilvania, în ajunul anului 1848 situația se prezenta în felul următor: în regiunea Baia Mare, numărul muncitorilor din minele, șteampurile, cuptoarele, atelierele și serviciile de transport ale ținutului se ridica la 10 000 de oameni. Ei erau formați din lucrători calificați, care trăiau exclusiv din salariile lor și constituiau partea cea mai bine organizată a muncitorimii. Tot în această pătură intra și populația muncitoare din cele două centre miniere — Baia Mare și Baia Sprie. Pe lîngă aceștia era însă și cealaltă pătură a muncitorilor pe jumătate lucrători mineri, jumătate țărani, care trăiau din producția agricolă, dar lucrau, contra cost, în contul robotei, pe seama întreprinderilor miniere (cărăușii, defrișeri de păduri, muncitori zilieri). În aceeași perioadă mai lucrau pe domeniul Zlatnei circa 2000 de muncitori, iar pe domeniul Hunedoarei, la minele de fier, 654. La aceștia se mai adăugau cîteva mii de lucrători ocupați în diversele manufacturi.

Cît privește Moldova și Țara Românească, în 1850 lucrau, în cele 4025 de „stabilimente industriale” de toate genurile, un număr de 8432 de muncitori, dintre care 2 149 în Moldova și 6 283 în Țara Românească, iar în saline 2 400 de oameni; în total, circa 11 000 de lucrători salariați și semisalariați. În aceste 4 025 de întreprinderi numărul mediu de muncitori folosiți în procesul de producție era însă foarte mic. Trebuie subliniat și faptul că, deși restrinse cantitativ, totuși, într-o serie de ramuri existau și întreprinderi cu un număr mai mare de lucrători. Astfel, zalhanalele aveau în medie cîte 23,1 lucrători, pielăriile cîte 9, întreprinderile statului cîte 25 de muncitori, „fabricile” de postav cîte 65,8 lucrători.

Evoluția muncii salariate în toate ramurile economice a făcut ca, în ajunul revoluției de la 1848, pe întreg teritoriul României numărul lucrătorilor ocupați în mici ateliere bazate pe cooperarea capitalistă simplă, în manufacturi și în puținele fabrici existente să se ridice la 20—25 000, iar al minerilor la circa 16 000, ceea ce înseamnă circa 36 000—41 000 de muncitori salariați.

O caracteristică a muncii salariate în perioada de pînă la 1848 a constituit-o și faptul că, într-un șir de cazuri, ca, de pildă, în unele manufacturi și mine, relațiile de tip capitalist se mai împleteau, în proporții diferite, cu diverse forme de exploatare feudale. De asemenea, aproape toți muncitorii constituiau, în cadrul familiilor lor, prima generație care se angaja să lucreze în schimbul unui salariu. Muncitorii care înregistrau o concentrare mai mare erau cei din industria extractivă — mineritul în Transilvania și Banat, salinele în Țara Românească și Moldova. Restul erau dispersați în întreprinderi mici, cuprinzînd de la cîteva muncitori pînă la cîteva zeci și, în puține cazuri, peste 100 de lucrători.

Eveniment de excepțională însemnătate în istoria poporului român, revoluția de la 1848 s-a constituit, în același timp, într-un moment culminant al luptei românilor pentru independență și unitate, pentru emancipare economică, politică și progres social și într-un deschizător de drumuri pentru continuarea eforturilor novatoare spre rezolvarea marilor deziderate naționale și sociale. Ea a exprimat, așa cum se subliniază în Programul Partidului Comunist Român, „hotărârea muntenilor, moldovenilor și transilvănenilor de a sfărâma vechile relații feudale, de a deschide calea noii orînduiri, de a făuri unitatea națională în cadrul frontierelor unuia și aceluiași stat, de a înainta neabătut pe drumul progresului și democrației”¹.

Prezentă la toate marile evenimente din istoria patriei, încă din perioada de sfîrșit de veac XVIII, cu gradațiile respective și cu intensitate mereu progresivă, factori determinați de însăși stadiile apariției, formării și dezvoltării sale, muncitorimea română a anilor 1848—1849, fie că era vorba de lucrătorii din mine și întreprinderile metalurgice în curs de dezvoltare, de lucrătorii din saline și manufacturi, sau din atelierele meșteșugărești, a participat, fără rezerve, în toate provinciile românești, la tumultoasele evenimente care au punctat revoluția. O găsim prezentă la București și Iași, la Pitești și Rîmnicu Vilcea, în centrele miniere de la Reșița, Hunedoara și Baia Mare, la Telegra, Ocnele Mari și Slănic Prahova, la Cluj, Aiud, Dej, Alba Iulia, Tîrgu Mureș, Odorhei și Lugoj, la Blaj și în Munții Apuseni, la Iași, Ploiești, Cîmpulung Muscel, Caracal, Brăila, Focșani, Slatina și Craiova, ca și în multe alte centre.

■ Dinamica economiei românești

în perioada 1848—1859

ducție feudale și de a deschide calea edificării noii orînduiri, capitaliste, în cadrul unui stat național unitar românesc.

În răstimpul amintit, Moldova și Muntenia aveau să fie conduse de domni numiți pe timp de 7 ani de către sultan, după ce în prealabil fusese obținut acordul puterii protectoare, Rusia țaristă. Adunările obștești au fost înlocuite cu divanuri ad-hoc compuse și ele, ca și precedentele adunări, din mari boieri și membri ai înaltului cler numiți de domni. Aceste divanuri aveau misiunea, printre altele, de a lua în dezbateră și a revizui Regulamentele organice. Principatul Transilvaniei a redevenit, după înăbușirea revoluției, o unitate administrativă distinctă, depinzînd direct de guvernul imperial de la Viena, care promova o politică de centralizare și germanizare.

După înăbușirea revoluției, Moldova și Muntenia s-au aflat sub o dublă ocupație, țaristă și otomană. Armatele țariste au ocupat Principatele pînă în 1851, iar cele otomane au fost retrase, aproape în totalitate, în iarna anului 1849. Transilvania s-a aflat sub ocupație habsburgică și țaristă, ostile Rusiei imperiale retrăgîndu-se de aici în septembrie 1849. După o nouă perioadă de ocupație țaristă pe timp de un an, începînd cu vara anului 1853, în urma convenției turco-austriece din 2/14 iunie 1854, Moldova și Țara Românească au fost ocupate pînă în martie 1857 de austrieci.

Agricultura a rămas, în continuare, ramura de bază a economiei Principatelor Române. Prin aplicarea celor două legiuri agrare din anul 1851, situația țărănimii a cunoscut o schimbare din punctul de vedere al raporturilor de proprietate și al relațiilor de muncă. Ambele legiuri considerau pe boieri proprietari deplin ai moșiilor, iar pe țărani chiriași pe pămînturile pe care le munciau și locuiau.

Intensificarea relațiilor comerciale, la baza cărora stăteau tranzacțiile cu cereale, a atras după sine o proporțională goană după supramuncă și, implicit, înăsprirea exploatarei țărănimii. În condițiile liberalizării comerțului extern, boierul cere și impune prin legi mai multă muncă și mai multe produse, care nu numai să-i asigure cerințele, ci să-i prisosească de o asemenea manieră încît să devină un vînzător de mai mare sau mai restrînsă pondere pe incipienta piață internă națională și un exportator competitiv de cereale.

Dincolo de munți, după ce iobăgia a fost desființată, sub presiunea revoluției, încă din anul 1848, guvernul imperial, sub presiunea puternicelor agitații din anii imediat următori, a fost silit să legifereze, în anii 1853—1854, trecerea în proprietatea țărănimii a pămînturilor urbariale. Li s-a acordat, astfel, țaranilor aproape 17% din fondul fînciar și parchetul forestier, dîndu-se, totodată, dreptul jelerilor, al căror număr trecea în unele comitate peste 60—70%, să-și rîscumpere servituțiile feudale și să devină oameni liberi. Marea proprietate și-a păstrat însă în continuare stăpînirea peste procentul cel mai însemnat de pămînt, menținîndu-și, astfel, poziții puternice în economie și societate.

Moment de răscruce în procesul de trecere de la feudalism la capitalism, revoluția română de la 1848 a exprimat hotărîrea întregului popor de a sfărâma zăgăzurile vechilor relații de pro-

Activizarea mecanismului legii cerere-ofertă prin începutul de liberalizare a brațelor de muncă stipulat de așezămintele agrare din 1851 și 1853—1854, introducerea pe scară ceva mai largă ca în deceniul anterior a uneltelor perfecționate și mașinilor, creșterea numărului de vite au atras după sine dezvoltarea puternică a producției agricole și cu precădere a producției cerealiere. Exportul Țării Românești de cereale, de pildă, a crescut de la 76 310 097,38 lei în anul 1850 la 164 419 135,10 lei în 1852 și la 177 010 800,20 lei în 1855.

Creșterea producției agricole a stimulat și dezvoltarea industriei. Raportată la prima jumătate a secolului al XIX-lea, în deceniul premergător Unirii Principatelor, industria autohtonă s-a dezvoltat într-un ritm mult mai accelerat. Este edificator, în acest sens, faptul că, din cele 12 867 de „stabilimente industriale” existente în România în anul 1860, peste 60% din acestea, respectiv 7 849 dintre ele, au fost întemeiate între anii 1850—1860. Marea lor majoritate aparținea industriei alimentare: peste 50% din aceste unități economice erau mori, iar povernele reprezentau aproape 8% din totalul acestora. Majoritatea covârșitoare din aceste „întreprinderi” se aflau la sate și abia cu ceva mai mult peste 1% erau la orașe. Manufacturile și întreprinderile ceva mai mari erau puține la număr. În rindul acestora se numărau unele întreprinderi ale statului: „Pirotehnia oastei”, „Lemnăria oastei”, „Fierăria oastei”, „Armurăria oastei”, „Imprimeria oastei”, „Imprimeria statului”, precum și două „fabrici” de limpezit ceara, și alte două de fideia în județul Ilfov, „arsenalul de corăbii” de la Turnu Severin, două „fabrici” de luminări de stearină în județele Dimbovița și Covurlui, o fabrică de sticlă în județul Bacău.

Din acești ani datează inițiativele a diverși întreprinzători de fondare a unor fabrici moderne, de întemeiere a unor ramuri economice sau de introducere în producție a unor noi procedee tehnice. În 1849, sfatul orașenesc al Bucureștiului era preocupat de „înființarea unei mori cu aburi spre înlesniciosul mijloc al măcinării grâului pentru această capitală”. În anii următori crește în mod considerabil interesul pentru întemeierea de velnițe, întreprinderi de mai mari sau mai mici dimensiuni pentru producerea rachii și spiritului. Numai în Moldova, în 1851, de pildă, au luat ființă 746 de astfel de întreprinderi, dintre care, potrivit documentelor timpului, 617 funcționau pe baza sistemului vechi, „cu căldări”, iar restul de 129 erau acționate de aparate perfecționate, pe care statisticile timpului le denumeau mașini.

În primii ani ai deceniului al 6-lea al secolului trecut sînt puse temelile viitoarei industriei tipografice românești. Tipograful Iosif Kopaing aducea, în 1850, de la Viena prima mașină de imprimat cu cilindru din Țara Românească. În anii 1852—1853 și vechea tipografie a Mitropoliei a fost înzestrată cu două asemenea mașini perfecționate de imprimat. În 1852, Francisc Göbl, angajat la București ca maestru tipograf, pune în funcțiune mașina importată de Kopaing și se angaja să formeze mai mulți „mașiniști” tipografi români. Deși în acești ani mașinile amintite erau puse în mișcare manual de oameni angajați, numiți rotari, ele au propulsat arta tiparului de la noi pe coordonatele progresului și în pas cu cerințele societății românești și ale cuceririlor tehnicii.

Și în alte ramuri ale economiei se înregistrează acum noile elemente ale progresului. În 1852 funcționa în județul Dolj o „moară cu patru alergători cu mașină care lucrează cu foc”, aparținând lui Petre Apostol, iar în anul următor, 1853, G. Assan întemeia la București o altă „moară cu foc”, considerată mult timp a fi fost prima de acest fel din sudul Carpaților. În același an încep lucrările pentru construirea fabricii de hirtie de la Zărnești, care va fi dată în exploatare în 1857. Mihail Kogălniceanu întemeia, în 1854, în județul Neamț, una dintre cele mai perfecționate fabrici de postav din acel timp. Înzestrată cu mașini aduse din străinătate, fabrica executa toate operațiile necesare producerii unui postav de bună calitate. Un an mai târziu lua ființă la Tirgu Neamț o altă fabrică de postav, utilată și ea cu mașini perfecționate. Două fabrici de chibrituri ridicate în cartierul Cismigiu din București în anii 1854 și 1855 foloseau și ele în procesul de producție tehnică perfecționată. Tot la București funcționa în 1855 fabrica de cărămidă cu „mașini” a lui C. Filipescu. În județul Hunedoara, la Uricani și Lupeni, au fost înființate, în 1857, fabrici pentru cocsificarea cărbunelui și a zăcămintelor de lignit. În același an, la Rîfnov, Teodor Mehedințeanu ridica prima rafinărie de petrol din România, a treia din întreaga lume, ale cărei utilaje fuseseră importate de la Hamburg. Tot în 1857, un grup de comercianți din Sibiu întemeiau o fabrică de hirtie la Petrești. Sporește producția minieră din Munții Apuseni și se dezvoltă industria metalurgică și extractivă din Banat.

Continuă și în deceniul premergător Unirii procesul de trecere de la tehnica manuală la tehnica mașinistă. Forța aburului începe să fie utilizată pe o scară mult mai largă ca în perioada anterioară, deși nici acum procesul revoluționar de trecere la industria mecanizată nu se manifestă în profunzime și cu amploarea pe care

necesitățile ar fi impus-o. Este edificator faptul că, din cele 7 849 „stabilimente industriale“ ridicate în cei 10 ani dinaintea Unirii Principatelor, aproape 60% dintre ele foloseau forța hidroelectrică și a vântului și numai 171 erau acționate de forța aburului. Între acestea din urmă se numărau 33 mori, 109 poverne, 11 „fabrici“ de bere, 7 „fabrici de gaz și olei“.

Meșteșugarii își continuă și în această epocă vechea lor formă de organizare în corporațiile feudale. Dar caracterul închisat al corporațiilor este depășit de chiar evoluția economiei românești cu care acestea încercau să țină pasul. Datorită contradicțiilor interne și a concurenței mărfurilor manufacturate din producția indigenă sau importate, corporațiile traversează o perioadă de continuă descompunere, la capătul căreia, în 1873, după o lungă agonie, aveau să fie dizolvate.

Dezvoltarea economiei a impus extinderea rețelei de șosele, modernizarea unor drumuri de interes național, construirea de poduri metalice peste marile riuri și a primelor linii de cale ferată. În 1857 se construiește cel dintâi tronson de cale ferată de pe pământul românesc, care avea să lege Jimbolia de Timișoara. Apoi, în anul următor, va fi terminat tronsonul Arad-Curtici. Comunicațiile cunosc în această perioadă un salt calitativ prin darea în exploatare, în anul 1854, a telegrafului electric.

Circulația monetară și tranzacțiile comerciale și financiare aveau și ele să capete noi impulsuri, prin deschiderea, în martie 1857, a Băncii Naționale a Moldovei, prima instituție de acest fel din țara noastră.

■ Evoluția muncitorimii între anii 1848—1859

Datele de care dispunem atestă că, la mijlocul secolului al XIX-lea, procesul de formare a clasei muncitoare se afla la începuturile lui, dar că în perioada de la revoluția din 1848 la cea a Unirii din 1859 acest proces s-a desfășurat

într-un ritm mai accelerat, ca urmare, între altele, a apariției și dezvoltării unor forme superioare ale producției capitaliste.

De acum, spre deosebire de meșteșugarii de la orașe și sate, lucrătorii din mine, de la manufacturi și întreprinderile mecanizate alcătuiesc, în general, o categorie socială omogenă, care, aproape în totalitatea ei, a stat la baza formării proletariatului modern de fabrică din țara noastră.

Creșterea numărului muncitorilor salariați — proletari din industrie — nu a produs doar modificări cantitative, ci a produs și modificări calitative, în rindurile lor. Spre deosebire de atelierele bazate pe cooperatie capitalistă simplă și manufacturieră, care permiteau lucrătorilor să execute, în unele cazuri, și munci agricole, în industria bazată pe mașini, care își făcea loc tot mai mult, muncitorii erau obligați să lucreze în tot cursul anului, ceea ce îi rupea cu totul de ocupațiile agrare și-i transforma în proletari deplin. Concentrând un număr mai mare de lucrători, fabrica curăța relațiile dintre patroni și lucrători de învelișul lor patriarhal, făcând pe muncitori să înțeleagă din ce în ce mai clar că toți aveau aceeași situație de exploatați și aceleași interese. Totodată, deplasările de muncitori de la o fabrică la alta arătau că situația era peste tot asemănătoare, conducându-i la ideea necesității unirii forțelor lor, le măreau experiența de luptă în conflictele cu capitaliștii.

În mod firesc, în deceniul al șaselea al secolului al XIX-lea, deși acești muncitori nu au reușit să înțeleagă întregul mecanism intim al dependenței de tip capitalist, de unde și specificul primelor forme de organizare, acestea implicau deja manifestări concrete ale unei conștiințe de clasă și anunțau prezența nu numai a marilor forțe sociale în societatea românească, ci și a unei clase care se apropia cu repeziciune de viața politică a țării.

Procesul dezvoltării clasei muncitoare din țara noastră a decurs însă în această perioadă lent și anevoios, fiind stinjenit de condițiile generale concrete care determinau evoluția înceată a economiei României. Așa se face că, în anii 1859—1860, numărul muncitorilor salariați din stabilimentele industriale din vechea Românie se ridica la cifra de 28 252, dintre care 25 736 bărbați, 1 318 femei și 1 198 copii peste 16 ani. Între aceștia, pe primul loc se situau cei ocupați în industria morăritului (9 170), apoi cei ce lucrau la poverne (5 644), la zălhanale (1 804), brutării (1 750), cărămidării (1 716), cășării și brinzării (1 170), urmați de muncitorii forestieri (885), de cei de la olării (830), covrigării (591), vărării (608), tăbăcării (522), pive și dîrste (481), luminării și săpunării (418), bragagerii (322), „fabrici de bere“ (312), pietrării (207), „fabrici de postav (263), „fabrici de gaz și ulei (214), tipografii și litografii (163). Merită amintiți, de asemenea, cei 814 lucrători ocupați în „diferitele fabrici“, între care de fidee, oțet, hirtie, porțelan, sticlă, luminări, țigări, macaroane, pălării etc., precum și cei 359 de muncitori angajați în „stabilimentele industriale ale statului“ și anume la topitoria, pirotehnia, lemnăria, fierăria și armurăria oastei, fabrica de praf de

puscă a armatei, școlile de arte și meserii de la București și de la Iași, Imprimeria și litografia statului ș.a. La toți aceștia mai trebuie adăugați și cei 1 071 de lucrători folosiți în cele patru saline, dar care nu sînt trecuți în statistica din 1859/1860. Deci un total de 29 323 de muncitori.

Dat fiind faptul că la 1859/1860, majoritatea „stabilimentelor industriale” era dată de întreprinderi bazate pe o tehnică manuală, este de la sine înțeles că și numărul muncitorilor ocupați în aceste „stabilimente” a cunoscut o medie foarte mică. Raportînd numărul total al lucrătorilor ocupați în cele 12 853 de stabilimente industriale reiese că media pe țară era de 3 lucrători la orașe și 2 la sate, ceea ce înseamnă o concentrare foarte firavă. O medie care a fost depășită în cadrul unor manufacturi, unde cifra lucrătorilor a depășit cîteva zeci și chiar o sută. Toate acestea demonstrează, o dată mai mult, încă slaba dezvoltare a capitalismului în Principate și, implicit, marea încetineală a procesului de formare a muncitorilor salariați.

În ceea ce privește Transilvania și Banatul, dacă în preajma anului 1848 existau, în total, circa 13 500 de mineri și cîteva mii de lucrători în manufacturile de toate genurile, în anii următori numărul acestora va spori mereu. În 1856, de pildă, în industria minieră și metalurgică erau, după unele statistici, 16 926 de muncitori (inclusiv femeile și copiii), în 1859 circa 17 500, pentru ca în 1866 să se ajungă la 18 915 lucrători. Pe zone, dar pentru ani diferiți, cifrele ne indică circa 3 200 de mineri în Banat în 1856, circa 12 000 în Munții Apuseni și regiunea Baia Mare în intervalul 1856—1860, aproximativ 600—650 tăietori de sare în deceniul șase și 882 în 1861. Toți aceștia erau lucrători permanenți, dar alături de ei mai existau și alți muncitori sezonieri.

■ Dezvoltarea relațiilor de producție capitaliste între anii 1859—1893

Unirea celor două principate, Moldova și Țara Românească, la 24 ianuarie 1859, act de voință și acțiune al maselor largi populare, în rîndul cărora muncitorimea și-a afirmat cu hotărîre prezența, a constituit elementul fundamental, de însemnătate covârșitoare în dezvoltarea ulterioară a societății românești. „Unirea Principatelor — apreciază tovarășul Nicolae Ceaușescu —, precum și reformele cu caracter burghez-democratic care i-au urmat au creat condiții pentru accelerarea dezvoltării țării pe drumul capitalismului”¹.

Din punct de vedere politic, în România, după înfăptuirea unirii și pînă în vara lui 1864 a fost introdus și promovat un regim parlamentar unicameral. Apoi, prin „Statutul dezvoltător al Convenției de la Paris”, cunoscut sub numele de Statutul lui Cuza, noua constituție a țării pe care domnitorul a decretat-o la 2 iulie 1864, fiind ratificată prin plebiscit, se institua un regim parlamentar bicameral. Parlamentul urma să fie format din Adunarea Electivă și Senat sau „Corp ponderator”, cum era acesta denumit în constituție. La 28 iulie 1866 a fost introdusă și promulgată o nouă constituție și o nouă lege electorală. Conform noii carte fundamentale a țării, România era un stat constituțional, avînd un Parlament care își păstra organizarea bicamerală. Pentru alegerea deputaților în Adunarea electivă legea împărțea corpul electoral în patru colegii după criteriul venitului și al impozitului anual plătit statului.

Cea mai însemnată parte a națiunii române, țărănimea și clasa muncitoare în continuă dezvoltare, a fost în cea mai mare măsură exclusă de la exercitarea directă a drepturilor politice.

Ultima modificare a constituției pînă la primul război mondial care avea să fie promulgată la 8 iunie 1884, va păstra pe mai departe aceeași linie de „principiu” în ce privește exercitarea drepturilor politice de către masele largi populare, ele fiind puse într-o situație de inferioritate față de clasele posedante. Prin textul noii constituții, regatul român era definit drept monarhie constituțională ereditară. Se păstra sistemul bicameral al Parlamentului : Senat și Adunarea deputaților.

Dincolo de Carpați, în Transilvania, țărănimea era privată de drepturi politice. Legea electorală votată de Parlamentul din Budapesta în 1874 avea și ea la bază sistemul cenzitar. Potrivit acestei legi, populația românească era practic înlăturată de la vot. Țărănimea română forma marea majoritate a locuitorilor Transilvaniei. Ea era grupată aproape în exclusivitate în mediul rural. Or, censul pe care legea îl pretindea pentru locuitorii satelor era extrem de ridicat față de cel prevăzut pentru orașeni. În afară de aceasta, censul localităților rurale din Transilvania era de 8—9 ori mai ridicat decît al localităților rurale din Ungaria.

¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 3, Editura politică, București, 1968, p. 710.

Din punctul de vedere al statutului juridic internațional al României și al poziției sale în raport cu celelalte state, situația de după unire prezenta noi elemente, mult diferite față de perioada anterioară și într-un continuu proces evolutiv. Pînă la războiul pentru cucerirea independenței depline raporturile țării noastre pe plan extern, cu Poarta, ca și cu celelalte state s-au întemeiat și au decurs din stipulațiile Tratatului de la Paris din 1856, adnotat și completat de Convenția din 1858, semnată tot în capitala Franței, acte care recunoșteau entitatea politică a Principatelor Române, a căror drepturi erau garantate pe plan european. De asemenea, au recunoscut valabilitatea capitulațiilor ca fundament al raporturilor Principatelor cu Poarta. Tratatul și Convenția au reconfirmat suzeranitatea Porții, înlocuind, totodată, protectoratul țarist cu garanția colectivă a șapte mari puteri. Configurarea tabloului de ansamblu a statutului juridic al țării noastre în raporturile cu Poarta și alte state evidențiază pașii pe care România i-a întreprins și realizat pe calea scuturării unei legături anacronice și afirmarea existenței și a drepturilor națiunii române și a statului său în plină vigoare și dezvoltare economică, socială și politică.

Încă în timpul domniei lui Al. I. Cuza au fost întreprinși pași însemnați pe calea afirmării drepturilor națiunii române spre independență deplină*. În acest sens se înscriu măsurile luate pe planul organizării politice interne, al întăririi armatei naționale. Pe plan extern s-a încheiat o convenție cu Austria privind extrădarea răufăcătorilor. Și cu Turcia s-au dus tratative, în 1865, în vederea stabilirii hotarelor pe insulele de pe Dunăre, și, în 1866, pentru recunoașterea ca domnitor a principelui Carol I, toate acestea evidențiind faptul că Principatele Unite nu constituiau, așa cum avea pretenția Poarta, o parte integrantă a imperiului. Afirmarea individualității statului român în perioada de pînă la declanșarea evenimentelor din 1877 s-a concretizat și în bătărea unei monede proprii cu efigia domnitorului și inscripția „Carol I domn al românilor”, lucru care avea să atragă atenția și protestul Austro-Ungariei ca și al Porții, în emiterea de decorații proprii, încheierea convenției comerciale cu Austro-Ungaria, în adoptarea de către guvernul român, în 1875, a unei atitudini energice în legătură cu încheierea de către Poartă, peste capul României, a unui tratat cu Austro-Ungaria, prin care monarhia dualistă era autorizată să facă unele lucrări pentru lărgirea albiei Dunării la Porțile de Fier.

Desființarea servituțiilor feudale și emanciparea țăranilor, așezarea proprietății funciare pe temeiurile jurisdicției burgheze, accentuarea procesului de acumulare primitivă de capital, dezvoltarea pieței interne și integrarea tot mai pronunțată a României în circuitul economic european au constituit elementele fundamentale care au favorizat, după Unirea politică din ianuarie 1859 și cea administrativă din ianuarie 1862, precum și după decretarea și aplicarea Legii rurale din august 1864, lărgirea sferei de acțiune și, în cele din urmă, victoria relațiilor de producție capitaliste asupra celor feudale. În acest sens, edificarea și dotarea tînărului stat modern cu legi și instituții de tip burghez (Legea de organizare a instrucțiunii prin care învățămîntul primar devenea obligatoriu, general și gratuit și se dezvolta învățămîntul secundar și superior, introducerea Codului penal și a Codului de procedură penală, legea pentru organizarea judecătorească și cea pentru procedură civilă, adoptarea Codului civil, organizarea ministerelor și a aparatului administrativ de stat, organizarea armatei naționale ș.a.) a reprezentat un element în plus, care a facilitat dezvoltarea modului de producție capitalist.

După Unire, principala ramură a economiei naționale a rămas agricultura. Introducerea unor noi forțe de producție, de înaltă productivitate, creșterea suprafețelor de pămînt cultivate cu plante tehnice, ceea ce evidențiază, alături de însemnatele cantități de cereale vîndute pe piața externă, marile interese ale moșierimii de a transforma agricultura practică pînă atunci într-o „întreprindere” capitalistă, intensificarea circulației mărfurilor, întrebuintarea pe scară mai largă a asolamentelor și irigațiilor, au accentuat procesul de destrămare a feudalismului în agricultura României.

Pînă la Legea rurală, producția de cereale-marfă realizată pe domeniile boieresti a avut la bază intensificarea exploatării țăranilor clăcași și practicarea unei agriculturi intensive. A crescut într-o oarecare măsură numărul zilierilor, dar, raportat la cel al clăcașilor, procentul celor dintii era minor. Cu fiecare an a crescut producția cerealieră, prin extinderea suprafețelor cultivate, care, în anul agricol 1863—1864, au

* Conform celor două acte amintite, țara noastră nu putea încheia tratate externe care să contravină tratatelor și înțelegerilor stabilite între Poartă și alte țări, iar datorită situației concrete pe plan european, statul nostru nu putea încheia de fapt nici o înțelegere, nici un tratat cu un alt stat. Totodată, nu ni se îngăduia să ducem o politică comercială și vamală proprie, de protecție a industriei autohtone, nu ni se permitea a emite sau conferi decorații proprii sau să batem monedă națională, într-o vreme cînd la noi circulau numeroase monede străine, după unele aprecieri peste 70 de astfel de monede, iar zărăfia și specula luau proporții.

depăsit 5.771.000 pogoane, ceea ce a dus la sporirea disponibilităților pentru export. Se măresc și suprafețele cultivate cu plante tehnice ceea ce pune în evidență interesul pentru practicarea unei agriculturi cu caracter comercial.

Reforma agrară decretată la 14 august 1864 a determinat una dintre cele mai profunde transformări economice și sociale realizate după revoluția de la 1848. Abolirea servituțiilor feudale a dat posibilitatea nașterii unei țărârimi libere din punct de vedere juridic, deschizând perspective de dezvoltare forțelor de producție capitaliste și lărgind drumul pătrunderii relațiilor de producție capitaliste în cea mai importantă ramură a economiei naționale. Prin prevederile ei, Legea rurală a creat condiții favorabile de dezvoltare a pieței interne și de extindere a economiei bazată pe relația marfă-bani, pe schimbul produselor, atît celor necesare consumului, cît și celor folosite ca mijloace de producție, prin intermediul banilor. Uneltelor perfecționate și miinii de lucru salariate li s-a deschis perspectiva să ia treptat, pe întinsul întregii țări, locul țărănilui învoit.

Legea rurală a operat din punct de vedere juridic modificări esențiale în domeniul raporturilor de proprietate. Ea a legiferat dreptul juridic de proprietate asupra pămîntului în accepțiunea codului burghez. S-a recunoscut, astfel, dreptul de proprietate al clăcășilor asupra loturilor de pămînt pe care le aveau în folosință, stăpînindu-le efectiv și muncindu-le de trei decenii. Această recunoaștere a fost făcută sub forma socială și juridică a improprietării. Declarînd pe țărani proprietari pe o parte din pămînt, decretul din 14 august 1864 a recunoscut și le-a consfințit moșierilor dreptul de proprietate asupra celei mai mari părți din pămîntul arabil, din suprafețele de pășune și finat, precum și asupra pădurilor țării.

Relațiile de muncă au cunoscut și ele anume prefaceri. Din acest punct de vedere, agricultura României a fost dominată în perioada următoare aplicării Legii rurale de un amalgam de raporturi în care elemente ale noilor relații de producție capitaliste se altoiau pe trupul celor vechi, feudale, se îmbinau cu acestea și în final rezultau hibrizi în cuprinsul cărora noul nu se delimitase, precum sistemul muncii în dijmă, în primul rînd, cu diversele ei fațete (dijma la turla, dijma de-a valma sau în produse). Instrumentul de dominație din trecut al proprietarului asupra țărănilui, pămîntul s-a menținut și după Legea rurală. Țărănimea a fost constrinsă însă pe bază de lege și ca urmare a situației materiale a se învoi cu munca și vitele sale pe pămînturile moșierimii și acelea arendate. S-a asigurat, totodată, prin lege prioritatea executării muncilor agricole pe pămînturile exploatatelor de către sătenii învoiți și s-a stipulat, tot pe bază de lege, dreptul de constrîngere a țărănilor, chiar cu forța armată, de a efectua muncile pentru care s-au „tocmit”.

Pămîntul ca instrument de dominație în mina moșierimii și „dreptul” legal creat de moșierime și burghezie de a sili pe țărani să muncească cu prioritate și precădere în folosul moșierimii și al arendașilor au constituit temelia primei etape de dezvoltare a capitalismului în agricultura românească, în deceniile de după Legea rurală.

Regimul invoielilor agricole a paralizat într-o mare măsură inițiativa introducerii tehnicii în vederea sporirii productivității, deși, preocupări în acest sens s-au făcut simțite din partea moșierilor. Valoarea importurilor de mașini și unelte perfecționate a crescut mai cu fiecare an. Aceste importuri au fost departe de a satisface necesitățile unei agriculturi moderne, dar, raportat la perioada anterioară, saltul în acest domeniu a fost deosebit. În anul 1873, agricultura României dispunea de 989 mașini de treierat cu aburi, 362 mașini de treierat acționate cu forța animală, 31 mașini perfecționate de cosit, 469 mașini de secerat și de 223 469 pluguri din care numai 37.661 fuseseră importate.

Libertatea de mișcare a țărănimii, care ar fi avut ca rezultat între altele și o mai accelerată lichidare a elementelor vechiului mod de producție — care mai persistau, de cele mai adeseori îmbrăcate în forme juridice moderne — și ascensiunea mai rapidă a noilor relații de producție, capitaliste, a fost frînată de faptul că țărănilui era legat de pămîntul pe care, prin lege, nu-l putea înstrăina, era lipsit de mijloace materiale care să-i ofere posibilități largi de acțiune, de faptul că orașul nu i-a oferit posibilitatea unui cîștig sigur care să-l determine spre o astfel de opțiune.

Raportată la perioada de pînă la Unirea din 1859 și, mai ales, după decretarea Legii rurale, industria s-a dezvoltat într-un ritm mult mai accelerat. Au fost adoptate primele texte legislative care vizau încurajarea industriei naționale românești. Astfel, în legea din 29 martie 1868, care modifica vechea lege, din 15 iulie 1866, privitoare la vinzarea unor părți din domeniile statului se prevedea, în cuprinsul art. 40, că guvernul era autorizat a vinde fără nici o restricție, „la locuitorii mărginași cultivați de pămînt”, loturi din domeniile statului situate împrejurul orașelor București și Iași. În continuare se stipula că „o treime din aceste loturi guvernul le va putea da și la alte persoane, ce se vor îndatora a așeza pe dinsele stabilimente indus-

triale". Această succintă prevedere reprezintă, cu excepția stipulațiilor constituționale *, cel dintâi text legislativ adoptat de Parlamentul României privitor la sprijinirea de către stat a tuturor acelor inițiative particulare care urmăreau întemeierea și dezvoltarea industriei naționale românești. Pentru impulsivitatea dezvoltării industriei naționale, la 29 martie 1873 s-a adoptat Legea privitoare la încurajarea industriei zahărului. Prin ea se acordau fabricilor de zahăr ce aveau să se înființeze scutiri de vamă pentru toate mașinile aduse din import necesare la montarea sau mărirea instalațiilor ; scutirea de vamă sau taxe comunale, timp de 20 de ani, pentru zahărul fabricat ; scutirea de taxe de timbru a acțiunilor emise de societățile fondatoare.

Întreprinzătorii continuă și în noua epocă vechi preocupări de dezvoltare a acelor ramuri industriale pentru care existau în țară suficiente resurse și cantități de materie primă. Ia, oarecum, amplasarea ramura industriei alimentare, cu diversele ei compartimente : morărit, zahăr, alcool. Sînt fondate, pînă în 1877, un număr de 7 mari mori, al căror proces de producție era mecanizat, 11 noi întreprinderi pentru producerea alcoolului și fabricarea berii, precum și numeroase tăbăcării în București, Ploiești, Bacău etc. Se introduc noi procedee tehnice de producție și se pun bazele unor noi ramuri economice, precum industria zahărului.

Capătă noi impulsuri și ia o amploare industria extractivă. În 1861, lângă Tirgu Ocna, la Mosoarele, a început să se aplice în industria petroliferă modernă românească procedeul săpării puțurilor cu prăjina, după sistemul canadian. Ca urmare și a acestui fapt, extragerea țițeiului în exploatarea din județele Prahova, Dimbovița, Bacău, Rîmnicu Sărat, Buzău înregistrează an de an creșteri însemnate. Astfel, dacă în anul 1864, de pildă, se extrăgeau 53.330 hectolitri de petrol, peste cinci ani, în 1869, cantitatea avea să se dubleze aproape, iar în 1873 a atins 174.400 hectolitri. La Ploiești, Galați, Brăila, București au fost ridicate rafinării de petrol unde se produceau uleiuri minerale, parafină, benzină.

Tot în cadrul industriei extractive, o pronunțată dezvoltare cunoaște extracția sării, care, în 1873, atinge cifra de 83.000.000 kg, dintre care 29.570.000 kg. luînd drumul exportului. Exploatarea pădurilor a căpătat o amploare deosebită, favorizată de darea în folosință a sute și sute de kilometri de drum de fier, precum și de marele consum de masă lemnoasă înregistrat la căile ferate. Necesitățile izvorite din noile amenajări edilitare urbane, a celor legate de construcțiile de la căile ferate ș.a. au determinat întemeierea mai multor fabrici de materiale de construcție, răspîndite aproape în întreaga țară.

La rîndul său, metalurgia a cunoscut și ea impulsuri demne de reținut. Se înființează la București întreprinderea „Lemaitre“, ca unitate de produs cîntare, măsuri și greutate, în 1864 : turnătoria „Freund“, în 1867 ; „Pirotehnia armatei“, în 1875.

Dezvoltarea economică generală a țării în limitele la nivelul restrîns în care a avut loc, extinderea pieței interne și impulsivitatea comerțului au impus, totodată, dezvoltarea rețelei de comunicații terestre, introducerea și extinderea transportului mecanic bazat pe forța aburului. La sfîrșitul anului 1874, existau în România 1991 km de drumuri naționale, 3.300 de drumuri județene, și 5.349 km. de drumuri de interes local. Și în domeniul transportului feroviar au fost înregistrate o seamă de realizări. În 1860 a fost dat în exploatare tronsonul de cale ferată care lega Cernavodă de Constanța. Linia a fost realizată de o companie engleză pe baza unei concesiuni acordate de Imperiul otoman în anul 1857, Dobrogea fiind atunci încă sub stăpînirea Porții. A urmat, apoi, inaugurarea în 1869, a liniei ferate București-Giurgiu. În iulie 1875, rețeaua de căi ferate în exploatare în România avea o lungime totală de 1233 km. datorită căreia principalele centre ale țării beneficiau de o legătură directă, lesnicioasă și rapidă între ele, avînd, totodată, asigurată posibilitatea comunicării cu porturile de la Dunăre — Tâ. Severin, Giurgiu, Brăila și Galați —, cu teritoriile românești aflate sub dominația străină, ca și cu Bulgaria și Rusia. Totodată, a crescut numărul locomotivelor și al parcului rulant. În 1876 Căile Ferate Române dispuneau de 110 locomotive și de 2.429 vagoane de pasageri, de marfă și poștă. De asemenea, telegrafal și serviciile poștale cunosc și ele impulsurile dezvoltării. Lungimea totală a liniilor telegrafice din România ajunge, în 1873, la 3.525 km, iar numărul oficiilor poștale atinge cifra de 81 în orașe, 115 în mediul rural și 24 oficii anexe pe lângă stațiile de cale ferată.

Dezvoltarea pieței interne, constituirea statului național modern român, integrarea tot mai pronunțată a României în circuitul economic și comercial european și mondial a impus luarea unor măsuri și în domeniul circulației financiare și al

* Constituția României promulgată la 28 iulie 1866 stipula în cadrul art. 7, litera a, paragraful 2, că străinii „care vor fi adus în țară industrii... sau care vor fi fondat aici stabilimente mari de comerț sau de industrie“ pot dobîndi cetățenia română fără a mai fi obligați a locui timp de 10 ani în țară după ce vor fi înaintat guvernului cererea de naturalizare, ca o condiție preliminară indispensabilă acordării cetățeniei.

intemeierii unui sistem de credit care să ducă la propășirea economico-financiară a țării. S-a acționat, astfel, pentru unificarea sistemului monetar și fondarea unei instituții de credit și de emisie care să facă față noilor cerințe în continuă creștere și perfecționare ale societății românești. Astfel, la 17/29 octombrie 1865, ca urmare a unui act de concesiune acordat de domnitorul Al. I. Cuza, a fost fondată Banca României, cu drept de emisiune și avînd caracter de societate anonimă. În 1869, încețînd dreptul de emisiune al băncii, aceasta și-a continuat activitatea ca instituție particulară, obținînd, prin decizia Consiliului de Miniștri din 13/25 octombrie 1869 și prin ordinul domnitorului din 13/25 noiembrie același an, autorizarea de funcționare ca societate anonimă pe acțiuni. Această bancă a întreprins sau a participat la mai multe operațiuni importante, între care și finanțarea construcției tronsonului de cale ferată București-Giurgiu.

În anii de pînă la războiul pentru cucerirea independenței depline de stat capitalul străin a pătruns în economia românească într-un procent mult mai însemnat ca în perioada precedentă, deși nici acum întreprinzătorii străini nu manifestă interes pentru dezvoltarea unor ramuri industriale, care, eventual, le-ar fi putut concura pe cele din propriile țări. În 1864, capitaliști englezi și francezi fondează, cu un capital de 4 milioane lei, Societatea „Valachian Petroleum Company Ltd”, dar cu o existență efemeră. Peste patru ani, întreprinzători englezi au creat o altă întreprindere pentru exploatarea și comercializarea petrolului, „Jackson Brown et Co.”, cu un capital de 7 milioane lei. Societatea a exploatat terenuri în Prahova la Colibași, Băicoi, Tîntea, Buzenari și a înființat o rafinărie la Brăila, unde transporta petrolul cu butoaiele. După un an și această societate a fost lichidată, cam în același timp cu intemeierea unei alte întreprinderi cu capital străin, „Suchard et Co.”, care, în curînd, avea să fie și ea închisă. Existența efemeră a primelor societăți străine în industria petrolieră românească a fost urmarea directă a lipsei de încredere a capitaliștilor străini în rentabilitatea exploatarei petrolului românesc.

Capitalul străin pătrunde și în alte ramuri. În industria materialelor de construcție. Amintim, în acest sens, întreprinderea de produs bazalt și ceramică a francezilor Jean Marie și C. Junique și fabrica de cărămidă a lui Max Tonolla, întemeiate în anul 1865, întreprinderea de produs var de la Comarnic a lui Basilio Aldasaro, ridicată în 1867. Rețeaua căilor ferate a fost construită aproape în totalitate de societăți străine, austriece, germane, engleze, cărora statul le-a concesionat lucrările respective. În industria alimentară, fabrica de zahăr de la Sascut a fost fondată în 1875 cu capital francez iar cea de la Chitila, întemeiată în 1876, pe lângă capitalul românesc a avut și cota de participare a firmei străine „Cail Halot et Co”. În industria zahărului, dar și în alte ramuri industriale, capitalul străin a contribuit la introducerea unor forțe de producție moderne, — mașini cu aburi, motoare Diesel — de înaltă productivitate.

Capitalul străin a folosit două căi de penetrare și, ca urmare, de controlare și dirijare a economiei românești. Întrucît România nu a putut, pînă la proclamarea deplinei independențe de stat, să impună taxe vamale mai mari decît cele turcești, care, la rîndul lor, erau foarte scăzute, a frînat dezvoltarea industriei românești prin invadarea pieții cu fabricate străine. S-a căutat astfel, și s-a reușit într-o bună măsură, a se menține România în situația de furnizoare de materii prime ieftine și, totodată, de piață de desfacere sigură și avantajoasă pentru mărfurile industriale fabricate în centrul și apusul Europei. Totodată, capitaliștii străini au reușit să împiedice fondarea sau dezvoltarea unor ramuri industriale de bază. Este cazul, de pildă, și al industriei metalurgice din România. Construirea căilor ferate și dotarea acestora cu material rulant și de tracțiune ar fi deschis o perspectivă înfloritoare metalurgiei românești, dacă ar fi existat în țară sumele necesare pentru astfel de investiții sau dacă măcar capitaliștii străini ar fi fost interesați în acest sens. Or, necontribuind la fondarea unei industrii metalurgice în România, capitalul străin și-a asigurat un însemnat export de șine, locomotive, vagoane etc.; dețînînd și concesiunea construirii căile ferate, capitalul străin a putut controla și influența în direcțiile ce-i conveneau, prin politica în domeniul transporturilor, întreaga producție-marfă a țării, sensurile, măsura și ritmul dezvoltării industriei și agriculturii românești.

Subordonarea economiei românești de către capitalul străin avea să fie încercată și prin apacarea unor importante posturi de dirijare și control în domeniul industrial, prin intermediul capitalurilor investite în diverse întreprinderi și ramuri industriale. Această situație a fost o urmare directă a lipsei de capital autohton, consecință a insuficienței acumulări interne de capital, cît și a străduințelor burgheziei românești de a atrage capitalurile străine în țară, sperînd că în acest fel își va însuși o parte din profit.

În legătură cu acumularea internă de capital trebuie avut în vedere că ea s-a făcut anevoie și cu totul insuficient în raport cu necesitățile reclamate de societatea

românească aflată în plin proces de modernizare. Sumele acumulate de moșierime ca urmare a reformei din 1864 au fost îndreptate într-un mic procent către investiții în industrie sau pentru procurarea de mașini-unelte perfecționate, care să contribuie la ridicarea productivității muncii în agricultură. Procentul cel mai însemnat al sumelor amintite a fost risipit de moșierime prin consumul propriu, mai ales în străinătate, scoțindu-se astfel din țară importante fonduri materiale. Și eventualele acțiuni ale statului în direcția dezvoltării industriei au fost frinate de cei aproape un milion lei aur pe care România era nevoită să-i plătească anual Porții în contul tributului, sumă care, strinsă și capitalizată an de an, ar fi putut contribui la impulsivitatea și dezvoltarea industriei naționale. Nu trebuie neglijat nici faptul că și capitaliștii străini au contribuit în mod direct la frinarea acumulării interne de capital. Astfel, societățile străine, Offenheim, Strousberg, Crawlay, cărora le-a fost concensionată în 1868, 1872 și 1875 construirea a sute și sute de kilometri de cale ferată la prețuri cu mult superioare cheltuielilor au jefuit țara de însemnate sume de bani pe care le-au trecut peste graniță.

Un rol de frină în procesul de dezvoltare a capitalismului l-a jucat criza agricolă declanșată începând cu anul 1876, datorată scăderii prețurilor mondiale la cereale, urmare a apariției masivelor cantități de cereale americane și rusești care au saturat piața europeană. Aceasta a influențat veniturile realizate din agricultură și opțiunile proprietarilor care produceau pentru export, și-a răsfrint efectele asupra industriei, direcționându-i domeniile de manifestare și redimensionându-i volumul. Un efect negativ asupra industriei autohtone l-a exercitat Convenția comercială încheiată cu Austro-Ungaria. Deși din punct de vedere diplomatic Convenția a reprezentat un succes al guvernului român, actul semnat înscrind-se ca o manifestare a independenței politice față de Turcia și o recunoaștere a individualității statului român din partea unuia dintre marile state ale Europei de atunci, prevederile sale, ca și modalitatea practică de aplicare a acestora, au dus la înăbușirea inițiativei românești în domeniul industrial. Prin efectele acestei convenții, Austro-Ungaria a reușit, timp de un deceniu, să găsească în România o piață excepțională pentru produsele industriei sale, care au concurat într-un mod zdrobitor unitățile industriale românești.

Peste Carpați, desființarea, în 1850, printr-un decret imperial a barierelor vamale între vechile provincii ale monarhiei habsburgice, precum și între Ungaria și Transilvania, aceasta din urmă fiind cuprinsă în teritoriul vamal comun al monarhiei, a avut asupra industriei de aici efecte, într-o anumită măsură, oarecum asemănătoare cu repercusiunile asupra industriei din România ale Convenției încheiate cu Austro-Ungaria. Scopul urmărit prin stipulațiile decretului imperial, acela de a crea din mozaicul de provincii o largă piață de desfacere și, totodată, o bogată bază de materii prime pentru industria austriacă, avea să fie atins în mare măsură în ce privește Transilvania. Nu numai că prin uniunea vamală s-a împiedicat dezvoltarea industriei transilvănene, ci, datorită puternicei concurențe exercitate de produsele industriei austriece, s-a și lovit în ceea ce fusese edificat până atunci. Astfel, vechi ramuri industriale din Transilvania, cu tradiție, dar în formare pe cale capitalistă, cum au fost industria hirtiei, a postavului, a sticlei, aveau să fie aproape complet lichidate. Numeroase fabrici de hirtie, cu toate că dispuneau de materie primă și muncitori cu experiență, datorită concurenței industriei austriece și-au încetat activitatea sau au trecut sub controlul capitalului austriac. Este cazul fabricii de hirtie de la Orlat, care încă în 1860 și-a întrerupt activitatea pentru a fi desființată în 1872, a cunoscutelor fabrici de la Zărnești, care au dat faliment în 1877, sau de la Petrești, acaparată în anul 1871 de capitaliștii austrieci. Au fost însă și unele ramuri industriale, ca de pildă industria alimentară, care n-au fost presate de concurența capitalului sau a produselor austriece, și, în consecință, s-au dezvoltat și au prosperat. Morile și fabricile de spirt, întemeiate la Cluj, Arad, Oradea, puse în mișcare de mașini perfecționate bazate pe forța aburului, s-au ridicat la nivelul celor mai importante întreprinderi din Imperiul Austro-Ungar.

Avântul cel mai pronunțat a fost înregistrat în industriile minieră și siderurgică. Aceste ramuri industriale au beneficiat de un ritm accelerat de dezvoltare datorat marelui interes al capitalului austriac, mai ales pentru acaparea valoroaselor materii prime și a pieței de desfacere din Transilvania. Dar, pentru atingerea acestor obiective a fost necesară dezvoltarea rețelei de căi ferate. Capitalul austriac a trecut, astfel, la acțiunea de acapare a celor mai importante mine de cărbuni și de minereu de fier în vederea acoperirii necesităților crescânde de fier și cărbune ale căilor ferate. Interesul capitaliștilor austrieci a sporit, implicit, și pentru industria siderurgică care a căpătat impulsuri și proporții cu totul aparte. La Oravița și Bocșa, la Anina și Reșița a luat o amploare fără precedent extracția cărbunelui și a minereului de fier, dezvoltându-se, totodată, uzinele metalurgice. La Reșița, întreprinderea „Statseisenbahngesellschaft” (S.T.E.G.), prin intermediul unor însemnate investiții, a

ridicat un combinat industrial dintre cele mai mari din Europa. Pe domeniul întreprinderii au fost construite cuptoare pentru fier și oțel, turnătorii, o fabrică de mașini. În 1863 pe domeniile S.T.E.G. funcționau 40 de mașini cu aburi care aveau o forță totală de 1632 c.p. Nivelul tehnic relativ înalt pentru acea epocă a determinat creșterea cu fiecare an a producției. Dacă în 1855 se extrăgeau din minele deținute de S.T.E.G. 728.700 chintale de cărbune, în anul 1867 s-au extras 2.046.000 de chintale de cărbune. O situație asemănătoare s-a înregistrat și în domeniul producției de fier și oțel. Astfel, dacă în 1867 au fost produse în cuptoarele întreprinderilor S.T.E.G. 17.000 tone de fier, în 1875 producția de fier a aceleiași întreprinderi a atins 41.000 de tone. La această producție se adăugau însemnatele cantități de fier, oțel, cărbune realizate în furnalele de la Ruschița, Vlahița, Rusca Montană, Călan sau la minele întreprinderii de cărbune brun din Valea Jiului, toate aparținând consorțiului austriac „Societatea anonimă de mine și furnale din Brașov“, precum și cele realizate de „Societatea anonimă pentru industria fierului din Nădrag“, întreprindere finanțată tot de capitaliști austrieci sau cele date de cuptoarele uzinelor particulare întemeiate în 1861 de contele austriac Ernst Waldstein pe domeniile sale de la Sebeș.

Progresele însemnate înregistrate de industria și agricultura Transilvaniei au determinat o accentuată acumulare internă de capital având drept urmare fondarea unei întregi rețele moderne de instituții de credit. Astfel, între anii 1867—1872 au fost înființate în Transilvania 11 bănci și 24 case de economii. În aceeași perioadă au luat avânt construcțiile de căi ferate, deschizându-se încă șase noi linii cu o lungime totală de 910 km.

Proclamarea neatrănării depline a României și cuceririle ei pe cîmpul de luptă „a dat un nou și puternic impuls dezvoltării economice și sociale a țării, a exercitat o profundă înrîurire asupra întregii evoluții istorice a României pe drumul progresului social, a permis afirmarea tot mai viguroasă a poporului român ca națiune de sine-stătătoare“¹.

În agricultură și, în general, în viața satului și a țăranimii române în perioada de un deceniu și jumătate de după război s-au menținut unele mai vechi probleme de fond, deși au îmbrăcat alte forme juridice. Altele au evoluat pe noi coordonate. Pămîntul a rămas în continuare mijlocul principal de dominație și exploatare a țăranimii, deși, imediat după război, prin aplicarea articolelor 5 și 6 din Legea rurală, ceva mai mult de 48.000 de țărani au primit din fondul funciar al statului aproape 211.500 ha de pămînt. Este de observat că în același interval de timp au fost vindute din domeniile statului, în corpuri întregi la 760 de cumpărători peste 153.000 ha de pămînt.

Loturile primite de țărani ca urmare a prevederilor articolelor 5 și 6 din Legea rurală, precum și miile de hectare cumpărate de alții din pămînturile statului, cu puțin peste 31.000 de ha. de teren agricol, au transformat treptat o pătură de proletați agricoli în țărani cu lot, legîndu-i prin preocupări, și pe aceștia de satul lor. Pînă în 1882 s-au menținut relațiile de muncă bazate pe Legea învoielilor agricole din 1872. O nouă lege a eliminat stipulațiile anacronice privind constrîngerea extra-economică, dar nu a lichidat sistemul „învoielilor“ agricole, a cărui legislație scotea pe țăran în afara dreptului comun, ci l-a perpetuat.

Și în această perioadă, agricultura românească se caracterizează prin extensivitate. Astfel, dacă în 1876 suprafața cultivabilă a țării a atins 3.442.800 ha., peste un deceniu ea va ajunge la 4.008.500 ha. În același interval de timp, suprafața cultivată cu grâu și porumb a cunoscut și ea majorări, de la 1.065.000 ha. grâu și 1.385.000 ha. porumb în 1876 la 1.175.000 ha. grâu și 1.714.000 ha. porumb. în 1886. Extinderea suprafețelor cultivate și intensificarea exploatarei au dus la creșteri notabile și în ceea ce privește producțiile de grâu și porumb, de la 7.526.500 hl. de grâu și 22.912.600 hl. porumb realizați în 1876, la 13.103.400 hl. grâu și 25.545.000 hl. porumb în 1886. Importante creșteri de producție realizate tot pe seama măririi suprafețelor însămințate au fost înregistrate în aceeași perioadă de timp la culturile industriale și legumicole: rapiță, în, cînepă, fasole, mazăre, cartofi.

În condițiile crizei agricole care a bîntuit ani în șir după încheierea ostilităților războiului pentru cucerirea independenței burghezia și moșierimea română și-au îndreptat atenția spre lichidarea sau măcar diminuarea efectelor negative ale convenției comerciale cu Austro-Ungaria asupra industriei autohtone, făcînd eforturi pentru revitalizarea acțiunilor îndreptate spre dezvoltarea unei industrii proprii și în general a economiei naționale. Aceasta cu atît mai mult cu cît situația juridică a țării după război dădea posibilitatea încheierii nestingherite de convenții și tratate comerciale și vamale cu diverse țări. Pe plan teoretic, acțiunea îndreptată către

¹ Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, p. 34.

edificarea unei industrii naționale, care să fie puternică și competitivă, a fost amplu dezbătută și a căpătat o consistentă motivație. Teoria „porților deschise” a fost combătută cu argumente convingătoare, formulându-se în acest context elementele structurale ale doctrinei economice protecționiste „prin noi înșine”. Curentul de opinie ce milita cu stăruință pentru protejarea industriei naționale se va impune încetul cu încetul, desăvârșindu-și strădaniile în 1887, anul în care Parlamentul României a adoptat prima lege integral dedicată încurajării industriei naționale. „Trebuie cu orice preț să creăm o industrie națională — se sublinia în expunerea de motive a proiectului de lege —, numai cu acest preț vom scăpa de ruina economică care aduce în genere după sine și ruina politică”. Această lege urma unei serii de măsuri, care au încercat să protejeze în general economia românească, între care: legea pentru mărcile de fabrică din 1882; legea pentru încurajarea fabricării țesăturilor din 1884: tariful vamal protecționist, care a intrat în vigoare ca urmare a legii din 17 mai 1886.

„Tarifa drepturilor de vamă” stabilită prin Legea din 17 mai 1886 după ce cu puțin timp înainte expirase termenul de valabilitate a Convenției comerciale cu Austro-Ungaria și „Măsurile generale spre a veni în ajutorul industriei naționale”, adoptate la 31 martie 1887, au deschis un larg teren de afirmare a inițiativei particulare și de stat în domeniul dezvoltării nu numai a industriei autohtone ci și a agriculturii și, în general, au contribuit la propășirea economiei românești.

După adoptarea legii de încurajare a industriei naționale a crescut în mod considerabil și într-un ritm alert numărul fabricilor și a altor unități industriale. Astfel, dacă în anii 1866—1887 au fost fondate în medie anual 8,2 fabrici, după 1887 pînă în 1893 au fost înființate anual 14 fabrici. În anii de după adoptarea legii de încurajare a industriei naționale, pînă în 1892, celor 236 „stabilimente industriale” întemeiate înainte de 1886, li s-au adăugat încă 167 „stabilimente industriale mari”. Au fost ridicate mai ales fabrici de cherestea, mori mecanizate, tăbăcării, întreprinderi metalurgice, rafinării, tipografii și litografii, fabrici de hirtie, uzine electrice.

Ca și înainte de adoptarea legislației protecționiste și după această dată industria alimentară a constituit cea mai importantă ramură a industriei din România. În cadrul acesteia, industria morăritului a progresat rapid și pe baze tehnice moderne. În 1895 existau în România 98 de mori mari cu o capacitate totală de măcinăș de 184,75 vagoane zilnic. Aceste mori aveau o forță motrice globală de 9 949 CP din care 8 284 cai abur și 1 665 cai apă. Avînd în vedere că la sfîrșitul secolului al XIX-lea cea mai însemnată parte din cantitatea de grîne măcinată în țară era dată de morile mecanizate se poate aprecia că în domeniul morăritului revoluția industrială fusese în general efectuată. A luat avînd și industria uleiurilor vegetale, astfel că în 1893 funcționau deja 4 fabrici specializate.

Industria tăbăcăriei și a pielăriei capătă și ea impulsuri vitalizatoare. Tăbăcăria „Gr. Alexandrescu”, fondată în 1885 la București, se transformă într-o puternică întreprindere industrială. În perioada anilor 1886—1892 ființează, în întreaga țară 8 tăbăcării, cele mai mari fiind cele ale lui S. Filderman de la Bacău, I. Hristodorescu de la Ploiești și „Costamagna et Rosazza” de la București. Metoda de tăbăcire utilizată era argăsirea vegetală lentă, majoritatea operațiilor fiind executate manual. În industria confecțiilor textile și din piele, revoluția industrială, ale cărei prime începuturi sînt de semnalat înainte de războiul pentru cucerirea independenței absolute, își continuă cursul său firesc în anii de la sfîrșitul secolului trecut. Și industria hirtiei progresaază simțitor în ultimul deceniu și jumătate al veacului al XIX-lea prin întemeierea de noi fabrici și trecerea pe scară largă la producția mașinistă. Se dezvoltă și se modernizează fabrica de hirtie „Letea”, cea de la Jepi-Bușteni a întreprinzătorilor sași Carol și Samuel Schiell. Iau ființă noi fabrici de hirtie și carton la Cîmpulung, Scăeni (Prahova), la Cosmești (Tecuci), a căror producție, alăturată la unitățile deja existente, a acoperit în cea mai mare măsură necesitățile de hirtie și mucava ale țării. Aproape toate aceste întreprinderi își realizează producția pe baza unor mașini moderne de fabricat hirtie, acționate de forță hidrolică; fiecare dintre ele își au propriile defibratoare pentru producerea pastei de lemn sau ateliere speciale pentru preparat pastă din cirpe.

Noi fabrici de cherestea, mobilă și parchete, cărămizi, sticlă, var, ipsos, se vor ridica după 1886, propulsînd pe noi coordonate economice industria materialelor de construcție. Este edificator în acest sens a menționa că, de pildă, dacă în anul 1886 existau numai 6 fabrici de cherestea și 7 fierăstraie mari, în intervalul de pînă la 1892, numărul fabricilor de cherestea a ajuns la 20, iar al marilor fierăstraie la 16. În ceea ce privește înzestrarea tehnică, industria mare a lemnului dispunea la sfîrșitul secolului trecut de cea mai mare forță motrice, 6 247 CP, după industria alimentară. În domeniul industriei materialelor de construcție se impune a menționa faptul că acum au fost puse temelile industriei cimentului care de la început s-a

bazat pe tehnica modernă. În iulie 1890 începe să funcționeze la Brăila prima fabrică de ciment românească, care în 1893 atinge o producție de 15 000 tone, satisfăcând peste jumătate din nevoile de ciment ale țării. Tot în 1890 este fondată o fabrică de ciment la Brașov, care avea cuptoare verticale și dădea o producție de 300—400 vagoane anual. Peste doi ani a început să funcționeze și fabrica de ciment a Societății Arad—Brad din Gurahonț, care realiza anual o producție de 500 vagoane. Și în domeniul exploatarei salinelor, această perioadă este marcată de însemnate progrese pe linia introducerii unei tehnici perfecționate de lucru.

Industria grafică se dezvoltă la nivelul întregii țări. În 1881, de pildă, funcționau în București 24 de tipografii, în Iași 10 asemenea institute grafice. La Galați, în același an, existau 6 tipografii, la Craiova și Turnu Severin se aflau câte 3, iar la Ploiești, Focșani, Birlad, Roman, Bacău funcționau câte două tipografii. În toate reședințele de județ sau orașele mai mari ale țării, la Brăila, Buzău, Botoșani, Constanța, Călărași, Giurgiu, Huși, Tirgu Jiu, Tulcea ș.a., se găsea câte o tipografie. Toate aceste stabilimente grafice au cunoscut un continuu proces de înnoire a procedeelor tehnice de producție, ceea ce a permis micșorarea timpului de tipărire și mărirea tirajelor marilor cotidiane bucureștene.

Înțelegând să plaseze societatea românească pe coordonate economice superioare, factori politici în stat și numeroși întreprinzători particulari au promovat și încurajat introducerea și extinderea aplicabilității practice a marilor descoperiri din diversele domenii, românii înșiși numărându-se printre pionierii științei mondiale. De o promptă receptivitate s-a bucurat în România noua sursă de energie, electricitatea, ale cărei valențe au fost demonstrate în cadrul primei expoziții dedicate special noii energii, deschisă în capitala Franței, în 1881. Un an mai târziu, după ce fuseseră fabricate lămpile electrice cu filament incandescent de carbune și se instalase cea dintâi centrală electrică din lume, în capitala României avea să fie organizată o expoziție de „iluminare electrică”. Spre sfârșitul anului 1882, o uzină instalată într-o clădire special construită pe actuala stradă Onești alimenta lămpile electrice care asigurau iluminarea exterioară a palatului din centrul capitalei și a palatului de la Cotroceni. Pentru ambele obiective fuseseră implantați stâlpi pe care se montaseră firele electrice necesare. Aceași uzină avea să asigure energia pentru lămpile electrice instalate în fața Teatrului Național, instalație pusă în funcțiune la diverse serbări și reprezentații de operă, începând din anul 1883, precum și a lămpilor montate în grădina Cismigiu. La 16 octombrie 1882, cam în același timp cu darea în exploatare a amintitei uzine, s-a pus sub tensiune și instalația prin care Direcția CFR din București era iluminată electric. Ca urmare a unui contract încheiat, la 15 decembrie 1882, de municipalitatea Timișoarei cu o societate austriacă, prin care aceasta se angaja să realizeze instalația electrică pentru iluminarea străzilor orașului, la 1 noiembrie 1884 această instalație a fost pusă în funcțiune, Timișoara fiind, astfel, primul oraș din Europa ale cărui străzi au fost iluminate de lămpi electrice. Introducerea energiei electrice pentru iluminarea străzilor, a unor edificii publice și locuințe particulare într-o epocă în care în cele mai multe țări din apusul Europei se folosea numai becul cu gaz, a reprezentat o însemnată realizare pe calea dezvoltării societății românești în pas cu marile cuceriri ale științei și tehnicii mondiale.

Odată cu dezvoltarea capitalismului a crescut considerabil la sfârșitul secolului al XIX-lea și producția de petrol a României. În acel timp, ca urmare a inventării motorului cu combustie internă, petrolul capătă o tot mai mare însemnătate pe plan mondial. Așa se și explică interesul deosebit manifestat de capitalul străin față de petrolul românesc. Ca urmare, spre sfârșitul secolului au fost fondate mari societăți petroliere cu capital străin: austro-ungar și englez la „Steaua Română”, și austro-ungar, englez, olandez la „Aurora”. Tehnica folosită la sondaj și rafinării a rămas însă la un nivel rudimentar.

După adoptarea legii de încurajare a industriei naționale au fost înființate mai multe întreprinderi mecano-metalurgice. Printre cele mai însemnate întreprinderi de acest gen au fost „Albina”, fondată la Galați, în 1887, și care producea ambalaje metalice; „Weigel” și „I. Haug”, ambele întemeiate la București în 1889 și 1890 și destinate construcțiilor din fier; „E. Costinescu”, înființată în 1891 la Sinaia, și producând sîrmă și cuie.

Și în agricultură, cu toate că unele rămășițe ale vechilor relații de producție mai trăneau încă, și în industrie, fie ea mică, mijlocie sau mare, în transporturi și comerț, în domeniul serviciilor poștale și al comunicațiilor telegrafice relațiile de producție capitaliste sînt dominante la sfârșitul veacului al XIX-lea, ceea ce justifică pe deplin temeinicia aprecierii științifice din Programul Partidului Comunist Român privitoare la stadiul dezvoltării economice a României în această perioadă istorică. Ținându-se seama și de progresele realizate în domeniul industrial, financiar, de conjunctura financiară internațională, care viza interesele și afecta economia și fi-

nanțele românești, ca și de unele progrese care s-au înregistrat în sfera forțelor de producție din agricultură și industrie, în Programul Partidului Comunist Român se sintetizează: „Toate acestea arată că la sfârșitul veacului trecut România era o țară slab dezvoltată, cu o economie predominant agrară, în care relațiile de producție feudale erau încă puternice, aflându-se de fapt abia în prima fază a dezvoltării capitaliste“.

■ Inceputurile dezvoltării proletariatului modern de fabrică

Evoluția economică a României în direcția dezvoltării capitaliste a adus după sine și transformări adânci în structura socială, în poziția forțelor de clasă.

Rezultatul esențial, pe plan social, al evoluției capitaliste a României în această perioadă de timp a fost dezvoltarea celor două clase noi, având interese fundamentale opuse: burghezia și proletariatul. Dezvoltarea proletariatului a constituit un factor de cea mai mare importanță pentru destinele istorice ale țării. Referindu-se la acest proces legic al dezvoltării societății românești în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, tovarășul Nicolae Ceaușescu sublinia că „Evenimentul cel mai important în această perioadă îl reprezintă afirmarea pe arena istorică a clasei muncitoare, forța cea mai înaintată a societății, purtătoarea consecventă a idealurilor de progres, de eliberare socială și națională a poporului român. Prin natura sa de clasă, prin locul său în producția materială, proletariatul devine exponentul aspirațiilor întregului popor muncitor, interesele sale corespunzând pe deplin cu interesele tuturor oamenilor muncii, cu cerințele obiective ale dezvoltării societății“¹.

Dezvoltarea capitalismului în România, mai ales odată cu introducerea mașinismului, a însemnat și o creștere mai rapidă a numărului de muncitori salariați în industrie, minerit și transporturi. În acest cadru a început să se înfiripe și proletariatul modern de fabrică. Cu toate că pentru țara noastră caracteristic este faptul că începutul întârziat al revoluției industriale a determinat, la rîndul său, și apariția relativ tardivă a proletariatului de fabrică, trebuie precizat că și în România întîlnim, treptat, concentrarea în mari întreprinderi a sute și chiar mii de muncitori.

Odată cu revoluția industrială contingentul de muncitori va crește continuu, această creștere avînd loc mai ales prin migrațiunea unei părți însemnate din țăranii săraci la orașe. În această perioadă țăranii veniți în masă la orașe se transformă în muncitori industriali permanenți.

Cînd, după Unirea din 1859, și mai ales după reforma agrară din 1864, au început a se înmulți întreprinderile care foloseau, în exclusivitate, munca salariată, din lumea satelor numărul celor care se îndreptau spre oraș a crescut simțitor. Aceste centre urbane, pînă atunci doar de factură pur administrativă și comercială, au început să cunoască o rapidă transformare economică și socială, unele dintre ele devenind, tot mai evident, localități ce adăposteau întreprinderi industriale în continuă dezvoltare și, ca atare, un contingent de muncitori tot mai numeros.

Fabrica din ultimele decenii ale secolului al XIX-lea primea un lucrător eliberat de jugul feudal prin reformele din 1853, 1854 și 1864, care-și aducea din sat condiția de proletar, ca urmare a neînstrării lui cu pămînt, unelte și vite. Eliberarea unei mari forțe de muncă prin reformele agrare a grăbit astfel apropierea țăranilor săraci de la sate de lumea fabricilor. Această apropiere nu a fost însă simplă, ci s-a manifestat ca un proces în care au intervenit factori complecși, rezultați din evoluția generală a societății românești, din contradicțiile existente, din avantajele orașului și noul val de frămîntări care cuprinsese lumea satelor. Desigur că integrarea organică a unei părți a țărănimii în rîndurile muncitorimii salariate libere de fabrică, în condițiile destrămării orînduirii feudale și ale dezvoltării noilor relații de producție capitaliste, a constituit un proces anevoios și plin de suferințe, dar care urma totuși o linie ascendentă.

De aici și concluzia că formarea proletariatului industrial, a clasei muncitoare avea să se realizeze pe durata mai multor decenii. Aceasta își are explicația și în formarea sa, ca primă generație, cu originea de masă în țărănimia diversificată pe categorii: răzeși sau moșneni, foști iobagi împroprietăriți, săraci, proletari, argați etc. Toți laolaltă aveau mentalitatea omului provenit din mediul sătesc, în cadrul acesteia distingîndu-se diferite nuanțe specifice, în funcție de locul pe care-l ocupau în raport cu bucata de pămînt pe care o posedau, cu moșia pe care trudeau, sau cu arendarea micilor loturi. Răzeșii, de pildă, niciodată robiți, păstrau mult din demnitatea locuitorilor acestor pămînturi, din dirzenia celor care au apărut țara cu armele

și viața lor ; foștii iobagi adunaseră, în secolele de crudă asuprire, o acerbă înverșunare față de stăpînii care, nu de puține ori, duseseră la revoltă. Cu toții însă formau masa celor peste 80% din populația țării, ei găsindu-se în raporturi antagoniste de clasă cu marii latifundiați din cauza nerezolvării principalelor probleme social-economice ale majorității populației țării. Din acest mediu în continuă eferescență provenea cea mai mare parte a muncitorimii, pe care o absorbea, în număr tot mai mare, industria de fabrică. Alături de muncitorii români, al căror număr creștea an de an, pe măsura dezvoltării stabilimentelor industriale, în țara noastră au continuat să fie folosiți, în ultimele decenii ale secolului trecut, și muncitori străini, aduși fie ca specialiști, odată cu întemeierea unor întreprinderi moderne, fie ca lucrători calificați, sau mai puțin calificați, folosiți în construirea de căi ferate, drumuri, șosele sau în construcții edilitare de mai mare amploare.

Astfel, conform statisticii din 1870, numărul total al muncitorilor din industria prelucrătoare, minieră și din transporturi, din teritoriile românești de dincolo de Carpați era de 95 996 și anume : 75 848 în industria prelucrătoare, 20 148 în minerit și 3 255 în transporturi. Conform statisticii, cei 95 996 de muncitori permanenți existenți în anul 1870 erau repartizați numeric, pe ramuri industriale, în felul următor : 20 148 (adică 20,9%) mineri și siderurgiști, 19 726 (20,6%) în industria metalurgică, a lemnului și pietrei, 9 298 (9,7%) în industria chimică și alimentară, 9 659 (10,1%) în industria textilă, 17 408 (18,1%) în industria pielăriei și hirtiei, 9 412 (9,8%) în industria construcțiilor și 10 345 (10,8%) în alte ramuri industriale. În plus, statistica din 1870 mai menționează că în comerț erau întrebuințați 6 788 de muncitori auxiliari, iar în transporturi 3 255. Trebuie menționat și faptul că în această statistică o mare parte dintre muncitorii sezonieri nu figurează, din cauză că la data întocmirii acesteia (aprilie-octombrie) ei erau absenți din întreprinderi. Cel mai tipic este cazul spălătorilor de lină de la Brașov și din împrejurimi, unde lucrau, în această perioadă, circa 2 500—3 000 de lucrători sezonieri, care au fost omiși din statistică. Interesantă este și concluzia recensământului privind repartizarea muncitorilor pe zone geografice în preajma anului 1870. Între acestea se evidențiază Aradul cu 6 515 muncitori, Bihorul cu 10 262, Timișul cu 12 546, Caraș-Severinul cu 3 170, Maramureșul cu 1 892, Satu Mare cu 6 209 etc. O altă concluzie care se degază este aceea că, în timp ce muncitorii din industria extractivă erau concentrați în bazine miniere, cei din industria prelucrătoare erau concentrați îndeosebi în orașe.

O anumită concentrare începe să se distingă, încă de la mijlocul deceniului opt, și în domeniul industriei petroliere ; numărul lucrătorilor care munceau la săparea și exploatarea puțurilor de petrol se ridica, în 1874, la circa 4 000—5 000, ei provenind, mai ales, din județele Prahova și Bacău. În ceea ce privește salinile, dată fiind importanța acestui produs, mai ales pentru export, se ajunge de la 1 071 de lucrători în 1859/1860 la 1 828 în 1873. Fenomenul poate fi observat și în ramura căilor ferate, unde, în 1886, putem vorbi deja de o conturare vizibilă a unor ateliere C.F.R. în plină dezvoltare, care erau deservite, în 1890, de peste 3 000 de muncitori.

Un centru muncitoresc în formare era și cel compus din întreprinderile miniere din Bocșa, Reșița, Dognecea (Caraș-Severin) și Gladna (Timiș). Dacă aceste exploatare totalizau, în 1854, cînd au fost preluate de Societatea de stat de căi ferate, doar 287 de muncitori, în 1871 documentele ne arată că numai la Reșița au fost angajați 3 081 de noi lucrători, ajungîndu-se ca, în 1881, cele patru centre să totalizeze 8 550 de mineri și siderurgiști, plus încă 2 885 de muncitori folosiți în pădurile domeniilor, numărul lucrătorilor Societății de căi ferate depășind 11 400.

Tot în deceniul al optulea al secolului al XIX-lea a crescut numărul muncitorilor și în alte întreprinderi. Astfel, Societatea anonimă pentru industria fierului din Nădrag (Timiș) avea angajați aproximativ 650 de lucrători, la minele de fier din Ghelar (Hunedoara) erau angajați circa 80 de muncitori, la furnalul de la Govăjdia (Hunedoara) cam tot atîția, la fabrica metalurgică din Dezna (Arad) în jur de 130, pe domeniul Waldstein aproape 300 de muncitori etc.

Este, dealtfel, perioada cînd se accentuează procesul de ruinare a meseriașilor, mulți dintre ei fiind nevoiți să se angajeze la orașe ca muncitori salariați. O caracteristică a muncitorimii din România în deceniile șapte și opt este și aceea că cei mai mulți lucrători proveniți din lumea satelor nu erau încă complet rupți de agricultură.

Deși este de observat că în deceniile șapte și opt numărul muncitorilor ocupați în industrie a crescut simțitor, totuși trebuie precizat că proletariatul industrial modern de fabrică era abia în începuturile formării sale, el avînd o greutate specifică foarte mică în cadrul totalității muncitorilor salariați. În același timp, formele înapoiate de producție care mai predominau încă în industria capitalistă (cu precădere manufactura) făceau ca muncitorii să fie răsbindiți în întreprinderi cu precădere mici.

Dezvoltarea mai puternică, în deceniul al nouălea, a industriei va duce, în continuare, și la creșterea numărului proletariatului industrial modern de fabrică, acest fenomen fiind indisolubil legat de desfășurarea revoluției industriale. Corespunzător acestei situații, formarea muncitorilor de fabrică a avut loc numai în ramurile în care era dezvoltată marea industrie. Aceasta se referă, în primul rând, la industria minieră și siderurgică. În industria alimentară, deși era dezvoltată, datorită caracterului său specific nu s-au putut contura mase mai largi de muncitori.

Dezvoltarea numerică a proletariatului, strins legată de dezvoltarea industriei, a adus după sine, în ultimele decenii ale secolului trecut, și dezvoltarea unor centre muncitorești relativ puternice. În legătură cu acest aspect trebuie relevat și faptul că muncitorii constituiau, începând din deceniul opt al secolului al XIX-lea, o parte însemnată a populației active a principalelor orașe.

Bucureștiul, capitala țării, centrul administrativ și cultural cel mai însemnat, era, în același timp, și centrul industrial și proletar cel mai puternic al țării. Acest oraș cunoscuse o dezvoltare destul de rapidă în perioada de după 1859. În 1860, de pildă, el număra 121 734 de locuitori, ceea ce reprezenta peste 5% din populația țării, procentaj ridicat pentru acele vremuri. Din acest total, 67 482 reprezentau pe meseriași și familiile lor, 769 de fabricanți și 23 989 pe comercianți. În 1865 populația bucureșteană va atinge cifra de 141 754, în 1878 va depăși 177 000 de locuitori, iar în 1890 aceasta se va ridica la 194 633 de persoane. Peste 25% din muncitorii ocupați în marea industrie se aflau concentrați aici. Despre capitala țării se spunea, încă în 1875, că „a devenit de cîțiva ani o pompă aspirantă în ceea ce privește muncitorii, zilierii și proletarii”. Această afirmație era întemeiată prin faptul că, în anii următori, spre întreprinderile industriale bucureștene (Atelierele C.F.R., Societatea de tramvaie, Pirotehnice și Arsenal, fabricile de textile, pielărie, cherestea, turnătorii și fierării, fabricile de industrie ușoară, tipografiile, sutele de mari ateliere de diferite categorii) aveau să se îndrepte noi și noi contingente de lucrători, numărul acestora depășind, la mijlocul ultimului deceniu al secolului trecut, cifra de 10 000.

La Timișoara, muncitorii reprezentau 45% din totalul populației cu venituri proprii, la Brașov — 24,8%, la Sibiu — 24%, Tirgu Mureș — 23,2%, Arad — 21,1%, iar la Oradea, Cluj și Satu Mare sub 20%, în total, numai în aceste opt centre existind aproape 24 000 de muncitori. Aceasta însemna că populația din aceste opt orașe, ocupată în industria prelucrătoare, reprezenta 30% din totalul populației cu venituri proprii. Din cele relatate reiese că unele orașe mari, ca cele de mai sus, tindeau, în deceniile opt și nouă, să devină centre industriale, pe primul plan situându-se Timișoara.

La aceștia se mai adăuga și populația muncitoare, salariată, cuprinsă în ocupații comerciale și în transporturi, îndeletniciri, de asemenea, strins legate de dezvoltarea orașelor și care reprezenta la Arad 4,3%, Oradea 4,8%, Satu Mare 1,6%, Timișoara 6,8%, Cluj 4,1%, Tirgu Mureș 4,1% etc. din totalul populației.

În funcție de repartizarea teritorială a obiectivelor industriale pe teritoriul țării noastre au cunoscut o dezvoltare treptată și alte centre muncitorești importante. Valea Prahovei oferea, datorită bogatelor surse de materie primă și a căilor de comunicație existente, condiții favorabile dezvoltării unei industrii care atrăgea după sine dezvoltarea unui puternic contingent al clasei muncitoare. În acest sens trebuie arătat că numai Ploieștiul număra, în 1890, aproape 3 500 de muncitori. La rîndul lor, Brăila și Galațiul, care cunoșteau un intens comerț cu cereale, în special prin intermediul porturilor, cuprindeau un însemnat număr de muncitori, ocupați atît în industrie, cit și în transporturi. Așa, de pildă, în 1890, orașul Galați însuma circa 7 500 de muncitori, iar Brăila, încă în 1875, avea peste 4 000 de muncitori. Un număr relativ mare de muncitori mai cuprindea și Craiova — 2 909, Constanța — 2 937, Turnu-Severin — 1 430 etc.

Că unele centre începeau să devină puncte de aglomerare a muncitorilor salariați ne-o dovedește și faptul că, în 1890, în 40 de localități urbane mai însemnate din Vechea România (fără București, Iași, Brăila și Focșani) erau concentrați 48 554 de lucrători. Relativ puternic dezvoltate erau și centrele miniere de pe Valea Jiului și din județul Caraș-Severin, din Maramureș, Baia Mare, Munții Apuseni și Hunedoara.

Sporirea continuă a numărului de muncitori a făcut, de exemplu, ca, la Timișoara, populația să crească, între 1850 și 1890, cu 125,73% ; la Arad 71,7% din sporul populației îl reprezentau imigrările din mediul rural, la Oradea 92,7%, iar la Cluj 37,7%. Este incontestabil faptul că marea majoritate a acelor sosiți din lumea satelor, venind la oraș, nu avea altă posibilitate de trai decît să se angajeze în industrie, comerț și transporturi.

În concluzie, datele de care dispunem atestă că, în comparație cu deceniul al șaptelea al secolului trecut, numărul muncitorilor din industria de toate gradele din România a crescut, în decurs de 20 de ani, cu 39,4%, ajungând, în 1890, la un total general de circa 189.000 de muncitori ocupați în industria prelucrătoare, minerit și transporturi.

În ceea ce privește repartizarea pe ramuri de producție a muncitorilor, trebuie relevat faptul că în țara noastră industrializarea capitalistă s-a caracterizat prin dezvoltarea în special a industriei ușoare, numărul cel mai mare de lucrători fiind absorbit mai ales de această ramură și cu precădere de industria alimentară.

În concluzie se poate spune că spre sfârșitul secolului trecut, pe teritoriul României principalele detașamente ale clasei muncitoare erau deja formate.

Această muncitorime aducea cu ea vitalitatea și dirzenia țărănimii, ura împotriva exploatării, purta în vinele sale singele foștilor iobagi împiați, dar neînfrinți. Energia revoluționară a unei țărănimii, care se revoltase de nenumărate ori, o moșteneau, pe o treaptă nouă, muncitorii care alcătuiau marea detașament al proletariatului industriei din România. Aici își află sursa o însemnată parte a trăsăturilor clasei muncitoare din țara noastră, care, din primele momente ale intrării sale în scena istoriei, s-a manifestat și a evoluat repede ca o clasă combatantă, pătrunsă de spirit revoluționar, cu o pronunțată intransigență față de exploatatori. Spiritului de revoltă spontană a țărănimii i se adăuga spiritul de combativitate permanentă a muncitorimii de fabrică, cu tendințe de canalizare organizată a acțiunilor acestei colectivități noi pentru societate.

90 de ani de sărbătorire în România a Zilei de 1 Mai

OLIMPIU MATICHESCU

Sărbătoarea internațională a oamenilor muncii s-a născut în ultimele decenii ale veacului trecut, din lupta proletariatului internațional. În acest context, luând în discuție necesitatea acțiunii organizate a muncitorimii internaționale împotriva ofensivei patronale, pentru obținerea zilei de muncă de 8 ore, Congresul I al Internaționalei a II-a, ale cărui lucrări s-au desfășurat în iulie 1889 la Paris, a chemat proletariatul să desfășoare în aceeași zi simultan, în toate țările și în toate orașele, manifestații de masă pentru legiferarea celor 8 ore de lucru, împotriva exploatarei capitaliste.

Ținând cont de însemnătatea sa, propunerea a fost adoptată cu mare entuziasm. În moțiunea votată de către congresiști se preciza că, pentru a se pune de acord eforturile organizațiilor profesionale din S.U.A. cu cele ale proletariatului european — desigur, avându-se în vedere și episodul singeros de la Chicago, din 1—3 mai 1886* —, s-a ales ca dată unică pentru această acțiune muncitorească pe plan internațional ziua de 1 Mai 1890. „Muncitorii diferitelor națiuni — sublinia hotărârea adoptată de Congresul Internațional — vor organiza această manifestație după felul cum li se va părea mai potrivit cu împrejurările din țările lor”.

Proletariatul internațional dăruia conștiinței umane unul dintre marile și pere-nele sale simboluri, plin de noblețe și însuflețire — sărbătorirea zilei de 1 Mai.

Caracterul periodic, anual al evenimentului a fost stabilit în mod definitiv la cel de-al doilea Congres al Internaționalei Socialiste, ținut la Bruxelles, în august 1891. Ziua de 1 Mai devenea — în conformitate cu hotărârea adoptată cu acest prilej — moment de acțiune cu caracter permanent a proletariatului internațional, prilej de evidențiere deschisă a doleanțelor sale, economice și social-politice, de revendicare a zilei de muncă de 8 ore și afirmare a luptei de clasă. Congresul de la Zürich al Internaționalei a II-a, ținut în 1893, a reînnoit această hotărâre, adăugind că întrunirile și manifestațiile de 1 Mai trebuiau să afirme pretutindeni energia, voința proletariatului de a pune capăt deosebirilor de clasă prin revoluția socială.

Născut din năzuință și încredere, din luciditate istorică și optimism revoluționar, 1 Mai a concentrat în el sensuri dintre cele mai adânci, pe care deceniile le-au îmbogățit prin transformarea aspirațiilor în certitudini istorice. Sărbătoare a forțelor creatoare ale umanității, 1 Mai s-a afirmat în devenirea istorică ca o manifestare cu dimensiuni de universalitate, atestând imensa forță a solidarității oamenilor muncii de pretutindeni în lupta pentru demnitatea umană și echitate socială, pentru democrație și independență națională, pentru socialism.

144 * 10 000 de muncitori de la întreprinderea Mac-Cormik, intrați în grevă la 1 mai 1886, pentru obținerea zilei de muncă de 8 ore, au fost atacați, în zilele de 3 și 4 mai de aparatul represiv, numeroși muncitori fiind asasinați.

Mărturiile vremii sînt unanime în a recunoaște succesul deplin al primului 1 Mai în România, sărbătorit cu entuziasm, în 1890, în condițiile specifice clasei noastre muncitoare, caracterizate de eforturile sale pentru organizare politică și profesională. Proletariatul român transpunea, astfel, în fapt hotărîrea adoptată de Congresul din iulie 1889 al Internaționalei a II-a, la care cercurile socialiste din țara noastră au fost reprezentate prin 5 delegați. Întruniri și demonstrații au avut loc în majoritatea centrelor economice mai însemnate, inclusiv în provinciile românești aflate sub dominația străină. Numai în București, sărbătorirea zilei de 1 Mai a scos în stradă peste 5 000 de muncitori, cifră însemnată pentru acea perioadă. Cu muzica în frunte, cîntînd Deșteaptă-te române și Marseilleza, purtînd drapele roșii pe care era vizibilă revendicarea celor 8 ore de muncă, muncitorii au demonstrat pe străzile Capitalei într-o impresionantă procesiune. În grădina Trocadero, pe dealul Filaretului a avut loc apoi o mare întrunire publică. C-tin Mille, Al. Ionescu, Panait Mușoiu, Anton Bacalbașa, Alexandru Constantinescu și alți conducători socialiști au relevat în cuvinte înflăcărâte însemnătatea și semnificația zilei de 1 Mai, prima manifestație internațională a oamenilor muncii, care evidențiază hotărîrea lor fermă de a abolii regimul exploatareii și împilării capitaliste și a edifica o societate nouă, bazată pe dreptate, egalitate și echitate socială.

Prezența mișcării muncitorești din România încă de la primul 1 Mai cu manifestații bine organizate, cu un proletariat pătruns de semnificația revoluționară a acestor zile, releva existența în țara noastră a unei clase muncitoare conștientă de menirea sa istorică și de importanța solidarității internaționale. Referindu-se la felul în care a fost sărbătorită întîia zi de mai 1890 în România, C-tin Mille aprecia că primul 1 Mai reprezenta o zi „din acelea care vor rămîne în istoria poporului român”, întrucît — sublinia el — „în această zi s-a arătat tuturor că o altă clasă de oameni are dreptul la o viață politică și socială și, în sfîrșit, Partidul muncitorilor are temeinice baze și adînci rădăcini împlîntate în inima poporului”.

Caracterul manifestațiilor muncitorești din țara noastră prilejuite de Ziua internațională a celor ce muncesc a fost condiționat întotdeauna de momentul istoric respectiv, evidențînd, prin amploarea organizării și desfășurării acțiunilor muncitorești din diferite centre ale țării, prin natura revendicărilor formulate de mase cu acest prilej, însăși evoluția mișcării muncitorești, victoriile și minusurile existente în diferite perioade. Pornită inițial, ca și în alte țări, ca o acțiune pentru obținerea zilei de muncă de 8 ore, mai apoi a votului universal, întrunirile și demonstrațiile de masă ocazionate de eveniment vor avea, treptat, un caracter politic din ce în ce mai pronunțat, în spiritul dezideratului strategic fundamental al partidului revoluționar al clasei muncitoare: înlăturarea regimului capitalist și construirea societății socialiste.

Crearea Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România, la Congresul din primăvara anului 1893, ca partid revoluționar unic al întregii muncitorimi din România, a ridicat pe trepte noi de dezvoltare lupta proletariatului, odată cu aceasta și manifestațiile organizate cu prilejul zilei de 1 Mai. Chemările și manifestațiile partidului, lansate cu acest prilej, exprimau, pe lîngă hotărîrea de luptă a clasei noastre muncitoare împotriva exploatareii capitaliste, pentru revendicări economice și libertăți democratice, atașamentul său ferm la ideile solidarității internaționale a celor ce muncesc.

În anul 1894 sărbătorirea zilei de 1 Mai are loc pentru prima dată, pe ansamblul întregii țări, într-o zi lucrătoare. Această sfidare a hotărîrilor guvernului, care a interzis oprirea lucrului în întreprinderile de stat, a adus după sine măsuri împotriva mișcării muncitorești, manifestațiile de 1 Mai, în anii următori, fiind limitate la întruniri restrînse, în săli, și la serbări cîmpenești.

Manifestațiile de 1 Mai din primul deceniu al secolului nostru se constituie, la rîndul lor, într-o veritabilă mărturie a capacității politice și spiritului de organizare ale clasei noastre muncitoare. „Înainte mereu spre a dovedi că oricît guvernele claselor stăpînitoare ar prigoni și închide pe luptătorii pentru libertate — se arată în manifestul de 1 Mai 1900 lansat de Comitetul Executiv al Clubului muncitorilor din București — mișcarea muncitoare nu pierie, ci din ce în ce devine mai puternică, mai neînvînsă”. Se remarcă, în epocă, manifestațiile din anii 1902—1904, 1905—1907, îndreptate cu precădere împotriva legislației antimuncitorești, pentru dezvoltarea și întărirea sindicatelor profesionale proprii clasei muncitoare, bazate pe principiile luptei de clasă. Partidul Social-Democrat a dat un însemnat impuls procesului de afirmare a clasei muncitoare în viața politică internă. Începînd cu anul 1910, pe lîngă tradiționalele întruniri și serbări cîmpenești, asistăm din nou la o serie de mari manifestații de stradă cu prilejul zilei de 1 Mai.

Partidul politic al clasei muncitoare din România a adăugat manifestațiilor organizate în prima zi de mai elemente noi, izvorîte din dezvoltarea economică,

socială și politică a țării. Alături de lozinci vizînd dobîndirea zilei de muncă de 8 ore, o legislație ocrotitoare a muncii, repaus săptămînal, votul universal și alte revendicări cu caracter economic și social, partidul muncitorimii și-a spus cuvîntul într-o serie de probleme majore privind dezvoltarea industriei, rezolvarea problemei agrare prin exproprierea marii proprietăți moșierești, democratizarea vieții politice. El a acordat, de asemenea, o importanță deosebită mișcării de eliberare națională a românilor aflați sub dominație străină, demascînd exploatarea și asuprirea națională, militînd pentru unirea tuturor românilor într-un singur stat liber și democratic. Radicalizarea luptei proletariatului român a determinat, în anii primului război mondial, desfășurarea unor puternice demonstrații anticapitaliste și antirăzboinice, în cadrul cărora aspirațiile economice ale maselor se împloteau tot mai strîns cu cele politice. La 1 Mai 1916, de pildă, zeci de mii de muncitori de pe întreg cuprinsul țării, sub steagul solidarității internaționale și al frăției dintre popoare, și-au manifestat deschis hotărîrea și voința lor de pace. Ținută într-o zi lucrătoare, ziua de 1 Mai 1916 a avut un caracter combativ, revoluționar, căpătînd aspectul unei greve generale în întreaga țară. Un an mai tirziu, în timp ce cea mai mare parte a teritoriului țării se afla sub dominația ocupanților germani, sărbătorirea lui 1 Mai 1917 a avut loc în majoritatea orașelor din Moldova. Memorabilă a rămas, în acest sens, sărbătoarea de la Iași, unde alături de masele muncitoare din localitate au manifestat și soldații revoluționari ruși.

Anii care au urmat actului istoric al făuririi statului național unitar român au coincis în România cu începutul unei perioade de avînt revoluționar fără precedent în istoria mișcării muncitorești. Eferescența, amploarea, și combativitatea mișcărilor sociale cu caracter politic și revendicativ, și-au găsit o reflectare și în impresionantele întruniri și demonstrații ale clasei muncitoare prilejuite de sărbătorirea zilei de 1 Mai. Sute de mii de muncitori din marea majoritate a centrelor economice ale țării au luat parte la întrunirile și demonstrațiile de stradă care au avut loc. Vom aminti, de pildă, marea demonstrație a maselor muncitorești din București, de la 1 Mai 1920, la care au participat peste 80 000 de oameni, fiind una dintre cele mai însemnate manifestații politice de stradă ale proletariatului român din epoca respectivă. La fel, manifestații de amploare au avut loc la 1 Mai 1921.

Organizate și conduse de cunoscuți militanți ai mișcării muncitorești ca Gheorghe Cristescu, Gh. Niculescu-Mizil, Constantin Popovici, Leonte Filipescu, Alex. Dobrogeanu-Gherea, Teodor Iordăchescu, G. M. Vasilescu, Pandele Bechianu, Constantin Mănescu, Ion Olteanu și mulți alții, manifestațiile muncitorești prilejuite de eveniment, în anii 1920—1921, au avut și un pronunțat caracter politic. Într-adevăr, pe lângă tradiționalele revendicări economice, pe steaguri și pancarte vom găsi înscrise noi lozinci: „Trăiască societatea comunistă“, „Solidaritate cu proletariatul internațional“, „Trăiască Partidul Comunist“, „Trăiască puterea proletară“, „Viitorul este al comunismului“ ș.a.m.d.

Evenimentele legate de pregătirea și desfășurarea zilei de 1 Mai în acești ani au avut un aport însemnat la unificarea mișcării muncitorești din România, la făurirea Partidului Comunist Român.

Rezultat firesc al unui îndelungat proces de dezvoltare social-economică și politică a poporului român, al procesului legic de maturizare a contradicțiilor de clasă și a luptei revoluționare, afirmarea Partidului Comunist Român reprezintă o victorie istorică a ideilor atotbiruitoare ale socialismului științific. Continuînd lupta de veacuri pentru eliberarea socială și națională, cele mai bune tradiții ale mișcării muncitorești și socialiste din România în noile condiții istorice, caracterizate de făurirea statului național unitar și unificarea mișcării muncitorești la nivelul întregii țări, partidul comunist s-a dovedit a fi exponentul fidel al intereselor clasei muncitoare, ale întregului popor, manifestațiile de 1 Mai au căpătat un pronunțat caracter revoluționar, devenind tot mai combative.

În împrejurări deosebit de grele Partidul Comunist Român a știut să îmbine cu pricepere și clarviziune munca conspirativă cu orice posibilitate de activitate legală oferită de regimul burghez. An de an, apelurile mobilizatoare ale comuniștilor ajungeau pînă în cele mai îndepărtate localități. Oamenii muncii erau chemați să sărbătorească ziua de 1 Mai prin luptă împotriva exploatarei și asupririi regimului burghez, pentru apărarea independenței și suveranității naționale. Campaniile politice de la 1 Mai au constituit pentru partidul comunist prilejuri concrete de combatere în mase a marilor succese obținute de muncitorimea internațională în lupta împotriva exploatarei capitaliste, pentru libertate și progres social, de popoarele Uniunii Sovietice în procesul edificării societății socialiste.

Întrunirile și manifestațiile de 1 Mai se împloteau tot mai strîns cu numeroasele mișcări greviste, între ele existînd o strînsă corelație de condiționare și influen-

fare reciprocă. Marea grevă a minerilor de la Lupeni din august 1929, eroicele lupte ale ceferiștilor și petroliștilor din ianuarie-februarie 1933 demonstrează capacitatea partidului comunist de a organiza și conduce luptele revoluționare ale maselor largi de oameni ai muncii din România.

Alături de lozincile anterioare — 8 ore de muncă, ridicarea salariilor, drepturi și libertăți democratice —, apar acum, cu prilejul sărbătoririi zilei de 1 Mai, obiective determinate de condițiile noi social-economice și politice în care se desfășura lupta clasei muncitoare. Unul dintre acestea se referă la problema necesității acțiunilor unite ale clasei muncitoare, a Frontului Unic Muncitoresc. Poate nici o altă acțiune sau moment de luptă a proletariatului nu a cuprins în sine suflul fâuririi Frontului Unic Muncitoresc așa cum le-au cuprins manifestațiile de masă prilejuite de 1 Mai. Vrem Front Unic Muncitoresc!, Trăiască unitatea clasei muncitoare!, La luptă în front unic, împotriva ofensivei burgheze! — sînt chemările pe care în permanență le vom găsi înscrise pe pancartele purtate de muncitorii comuniști, socialiști, social-democrați în cadrul manifestațiilor muncitorești de 1 Mai.

Mereu prezent în mijlocul clasei muncitoare, Partidul Comunist Român va sintetiza, pentru fiecare an, pentru fiecare etapă, dezideratele fundamentale ale clasei muncitoare, direcțiile sale de luptă. La 1 Mai 1933, P.C.R. chema masele muncitoare să manifesteze împotriva stării de asediu, pentru eliberarea militanților arestați, împotriva scumpetei, curbelor de sacrificiu, pentru drepturi și libertăți democratice, cetățenești. Pentru țărănime, lozincile de 1 Mai ale P.C.R. prevedeau exproprierea totală, fără plată, a pămînturilor moșierești sau aparținînd domeniilor regale și împărțirea lor, cu inventarul necesar, țăranilor săraci și mijlocași.

Concluziile și învățămintele desprinse de partidul comunist au fost deosebit de necesare în lupta revoluționară, în situația cînd în fața clasei muncitoare, a întregului popor român se profila tot mai amenințător pericolul fascist. Într-adevăr, întreaga activitate politică desfășurată de partidul comunist în acești ani va fi subordonată obiectivului fundamental al creării Frontului popular antifascist. Eforturile P.C.R. vor fi deosebit de vizibile în cadrul marilor întruniri și demonstrații antifasciste, inclusiv cele prilejuite de sărbătorirea zilei de 1 Mai și al căror suflu dinamic și mobilizator a fost imprimat de membrii partidului comunist.

Lupta P.C.R. pentru încheierea unui organism de acțiune național împotriva pericolului fascist a fost susținută, găsind rezonanță și în activitatea politică a celorlalte partide și organizații profesionale ale proletariatului român.

Realizarea Frontului popular antifascist nu era însă posibilă fără înfăptuirea unității de acțiune a clasei muncitoare. Ca urmare, în cursul anilor 1935—1936, asistăm la o contopire treptată a Sindicatelor Unitare în cadrul Confederației Generale a Muncii, pe baza unei înțelegeri prealabile între Partidul Comunist Român și C.G.M.. Pe lângă contribuția sa însemnată la procesul de înfăptuire a unității mișcării muncitorești, această hotărîre a stimulat întărirea spiritului revoluționar în cadrul sindicatelor muncitorești, luate în ansamblul lor, ridicarea pe o treaptă superioară a luptei împotriva ofensivei patronale, creînd, în același timp, un cadru organizatoric cu mult mai favorabil de luptă a proletariatului împotriva pericolului fascist, a Gărzii de fier, organizație fascistă-teroristă, agentură a Germaniei naziste în România. Întrunirile și demonstrațiile muncitorești de la 1 Mai din anii 1935—1937, acordul de Front popular de la Fieba din decembrie 1935, cit și victoria obținută de coaliția forțelor democratice în alegerile parlamentare parțiale din 1936, în județele Mehedinți și Hunedoara, sînt concludente în acest sens.

Toamna lui 1936 și primăvara anului următor au inaugurat lărgirea mișcării naționale antifasciste din România. În întreaga țară au avut loc mari manifestații de protest împotriva politicii agresive a statelor fasciste. Condamnînd acțiunile teroriste ale Gărzii de fier, partidul comunist cerea dizolvarea organizațiilor de extremă dreaptă din România, suprimarea presei fasciste, focar al urii și dezbinării naționale, milita pentru preluarea puterii politice în stat de către un guvern de front popular, singur în măsură să prevină, prin mijloace și acțiuni adecvate, pericolul dezmembrării țării, înfeudarea sa economică și politică față de Germania hitleristă. Un succes evident obținut de Partidul Comunist Român pe linia luptei împotriva pericolului fascist l-au constituit alegerile comunale din februarie—aprilie 1937, forțele democratice reușind să obțină poziții importante în numeroase localități din țară.

Întrunirile și demonstrațiile care au avut loc cu prilejul sărbătoririi zilei de 1 Mai se înscriu, la rîndul lor, ca momente însemnate în contextul general al acțiunilor de masă, revoluționare desfășurate de oamenii muncii din România împotriva explcatării capitaliste, pentru drepturi economice, libertăți democratice și progres social. Organizate de partidele muncitorești și sindicatele profesionale, ele au evidențiat, pe lângă orientarea spre unitatea de acțiune care domnea în rîndurile proletariatului român, puternicul caracter antifascist, trăsătură care se va accentua

devenind predominantă în anii următori, în condițiile istorice complexe ale perioadei dictaturii regale.

Militînd pentru apărarea independenței și suveranității naționale și cultivînd, totodată, tradiționalele sentimente de respect și solidaritate față de popoarele care luptau pentru libertate, oamenii muncii din România și-au manifestat, de asemenea, în acești ani, cu prilejul sărbătoririi Zilei internaționale a celor ce muncesc, atașamentul și adevărată frățescă la lupta eroică a popoarelor subjugate sau amenințate de fascism: din Etiopia, Spania, China, Albania, mai apoi din Austria, Cehoslovacia ș.a.

Exprimînd interesele claselor dominante, cu precădere ale camarilei regale, întreg ansamblul de măsuri adoptate de regimul dictaturii carliste — interzicerea activității partidelor politice, celelalte legi și măsuri, unele care aveau în vedere o așa-zisă „asanare” a vieții sociale, economice și politice, cu un pronunțat caracter demagogic — au dus la agravarea asupririi și exploatării maselor populare, la accentuarea procesului de restrîngere a drepturilor și libertăților democratice, cetașenești, erau menite, în intenția inițiatorilor lor, să înăbușe lupta revoluționară a clasei muncitoare, în primul rînd a forței sale de avangardă — Partidul Comunist Român. O expresie a acestor măsuri reacționare a fost și dizolvarea Confederației Generale a Muncii (C.G.M.), în septembrie 1938.

Pe de altă parte, în această perioadă în viața internațională au avut loc evenimente deosebit de grave, determinate de politica tot mai agresivă și revanșardă promovată de statele fasciste, de celelalte state revizioniste, încurajate în acțiunile lor de concesiile tot mai mari ale puterilor occidentale. Anexarea Austriei, dezmembrarea — ca urmare a acordului de la Mîunchen — și apoi cîmpotirea Cehoslovaciei, destrămarea Micii Înțelegeri și slăbirea treptată a Înțelegerii Balcanice, au dus la izolarea României pe plan internațional, pericolul pentru independență, suveranitatea națională și integritatea teritorială a țării devenind direct și iminent.

În condițiile grele în care diviziunile naziste se aflau la granița țării, cînd pretențiile teritoriale nejustificate ale Ungariei horthyste — încurajată de statele fasciste — deveneau tot mai insistente, cînd pe plan intern avea loc o puternică recrudescență a acțiunilor teroriste ale Gărzii de fier, Partidul Comunist Român s-a dovedit din nou a fi forța politică cea mai clarvăzătoare și revoluționară din societatea românească. Strădaniile sale de a găsi cele mai adecvate forme și mijloace de acțiune pentru a mobiliza toate forțele sociale, democratice și progresiste ale națiunii în cadrul unui front larg de luptă, menit să oprească ascensiunea fascismului spre putere în România, să salveze independența și suveranitatea sa națională și-au găsit o strălucită concretizare în chemarea patriotică adresată membrilor de partid, întregului popor de a lupta pînă la sacrificiu, cu arma în mînă, pentru apărarea fruntariilor naționale strămoșești.

Ecoul deosebit pe care l-a avut chemarea mobilizatoare a partidului comunist, oglindit în entuziasmul cu care rezerviștii (muncitori comuniști, social-democrați, fără de partid, intelectuali sau țărani din cele mai îndepărtate localități ale țării) au răspuns la mobilizare, exprimă — pe lîngă hotărîrea maselor populare de a lupta cu arma în mînă pentru apărarea pămîntului strămoșesc — puternica reacție a forțelor antifasciste, a întregului popor român împotriva Pactului de la Mîunchen.

Exponent al năzuințelor și aspirațiilor fundamentale ale întregului popor, partidul a condus, în acești ani, cu fermitate numeroase acțiuni revoluționare ale oamenilor muncii: greve, demonstrații, întruniri de protest, imprimîndu-le un puternic caracter politic, antifascist și antirăzboinic, pentru salvarea libertăților democratice ale maselor, a intereselor naționale ale țării.

Din tabloul general și variat al acțiunilor revoluționare conduse de P.C.R. în acești ani, se desprind, ca momente însemnate și specifice, campaniile politice legate de sărbătorirea Zilei internaționale a oamenilor muncii — 1 Mai.

Dînd cîvînt de ordine comuniștilor de a activa în cadrul breslelor muncitorești în vederea promovării intereselor generale ale oamenilor muncii, Partidul Comunist Român pornea de la experiența sa îndelungată în domeniul luptei pentru făurirea Frontului unic, de la constatarea obiectivă că numai unitatea clasei muncitoare era în măsură să înlănească realizarea Frontului popular antifascist și că trebuia folosită oricare cale legală pentru apărarea drepturilor muncitorești. Orientarea pe care comuniștii au reușit să o imprime breslelor profesionale, și-a găsit o strălucită concretizare în manifestările revoluționare, antifasciste și antirăzboinice ale clasei muncitoare din România de la 1 Mai 1939, în alte întruniri politice de masă din această epocă.

Campania politică a P.C.R. de sărbătorire a zilei de 1 Mai 1939 s-a desfășurat în condiții specifice, diferite de anii precedenți. Aceasta datorită faptului că autoritățile își propuseseră în acest an să imprime întrunirilor muncitorești un caracter

legal, de sprijinire a regimului de dictatură regală. În împrejurări deosebit de dificile, P.C.R. a găsit orientarea tactică cea mai potrivită, reușind, pe baza colaborării cu socialistii și social-democrații, să transforme întrunirile și demonstrațiile de 1 Mai 1939 în puternice manifestații contra regimului de dictatură regală, împotriva fascismului și pericolului de război, pentru apărarea independenței și integrității teritoriale a patriei.

Din inițiativa conducerii de partid, s-a constituit o Comisie conspirativă de organizare a sărbătoririi zilei de 1 Mai 1939. Comisia era constituită din cadre de frunte ale Partidului Comunist Român și Uniunii Tineretului Comunist: Nicolae Ceaușescu, Constantin David, Alexandru Iliescu, Ilie Pintilie. Un rol însemnat în pregătirea evenimentelor le-a revenit lui Ștefan Voitec, Vasile Bîgu și altor militanți, pe linia asigurării cadrului de acțiune unitar, atît de bine conturat, pe care l-au avut întrunirile și demonstrațiile de stradă din acea zi.

O contribuție deosebit de însemnată în ansamblul de pregătiri și măsuri care au determinat caracterul hotărît antifascist și patriotic al manifestațiilor de 1 Mai 1939, a adus-o tineretul comunist și antifascist, aflat în acea epocă în plin proces de reorganizare, sub conducerea militantului Partidului Comunist Român, Nicolae Ceaușescu. Prezența tovarășului Nicolae Ceaușescu în comisia de organizare a zilei de 1 Mai 1939 poartă în sine semnificația prețuirii pe care partidul o acorda meritelor sale de încercat luptător, discernămintului său politic, dirzeniei și intransigenței revoluționare, patriotismului înflăcărat, calități pe care le probase în numeroase împrejurări.

Privind din perspectiva istoriei, în acel tumult al anilor de luptă și năzuinți cutezătoare pentru dreptate socială, pentru apărarea ființei naționale a poporului român, pentru suveranitatea și independența țării, vom găsi izvorul umanismului, al energiei neobosite, al patriotismului și al internaționalismului generos, al clarviziunii politice ale tovarășului Nicolae Ceaușescu, aflat de peste un deceniu și jumătate la cîrma partidului și a țării. Participarea tovarășului Nicolae Ceaușescu la organizarea și desfășurarea manifestațiilor antifasciste, antirăzboinice și patriotice de la 1 Mai 1939, constituie o dovadă strălucită a calităților morale și politice proprii militantului comunist.

În dimineața zilei de 1 Mai, Capitala României căpătase un aspect sărbătorec. Mii de oameni ai muncii, bărbați, femei, tineret, de cele mai diferite profesii, mobilizați și conduși de comuniști, se îndreptau spre sălile de întrunire, hotărîți să-și spună cuvîntul împotriva exploatareii și asupririi capitaliste, a regimului de dictatură regală, pentru apărarea independenței și suveranității naționale a țării, împotriva fascismului și pericolului de război. La ora 9 dimineața sala și grădina cinematografului „Tomis”, din Calea Călărașilor nr. 11, devenise neîncăpătoare pentru numărul mare de participanți. Deasupra mulțimii entuziasmate, comuniștii, muncitorii social-democrați, înălțau pancarte cu revendicări muncitorești și antifasciste: Vrem 8 ore de muncă !, Cerem mărirea salariilor !, Trăiască independența națională a țării !, Să apărăm granițele împotriva agresorului hitlerist !, Jos fascismul !, Vrem front patriotic !, Unire cu toate popoarele democratice !, Trăiască Pacea !

După terminarea întrunirii, masele de participanți, încolonate, au parcurs diferite străzi ale Capitalei, îndreptîndu-se spre sala „Aro”, unde avea loc Congresul bleselor. Discursul pronunțat de Armand Călinescu, președintele Consiliului de Miniștri, avea să evidențieze odată în plus situația deosebit de critică prin care trecea în această epocă poporul român, expus acțiunilor revanșarde și revizioniste ale statelor fasciste și, ca urmare, necesitatea stringentă a realizării unității naționale în fața agresorului nazist. Respingînd agitațiile naziste, Armand Călinescu arăta : „Țin să declar, ca să nu fie nici un echivoc, că România dorește să întrețină relații de bună vecinătate și de amicitie cu țările dimprejur... Cînd însă se va schița de undeva o încercare de atingere a teritoriului nostru, ea se va izbi de cea mai hotărîtă și cea mai neclintită rezistență... Această politică nu este numai politica guvernului sau politica unui grup de oameni ; aceasta este politica țării, este politica națională”.

Referindu-se la aceste eforturi de realizare a unității naționale împotriva primejdiei fasciste și de război, pentru apărarea independenței, suveranității și integrității teritoriale a țării, tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretarul general al Partidului Comunist Român, președintele Republicii Socialiste România, sublinia că, paralel cu înfăptuirea unității de acțiune proletare în breslele profesionale, clasa muncitoare a reușit, în condițiile complexe ale acelor ani, să lărgească cadrul de colaborare cu elementele de stînga, „cu forțele democratice din rîndul partidelor burgheze, precum și cu unii membri ai guvernului de dictatură regală”.

Conform programului, participanții la Congresul breslelor și la întrunirile muncitorești s-au întîlnit, în jurul orei 12, în Piața Romană, de unde, încolonați, au pornit demonstrația, urmînd traseul stabilit — Piața Romană—Calea Victoriei—

Splaiul Independenței—Bulevardul 1848—Bulevardul 11 iunie—Parcul Libertății. Pe străzile orașului au defilat 20 000 de oameni ai muncii. Într-o atmosferă de puternic avânt revoluționar, de la un capăt la altul al cortegiului și de-a lungul întregului traseu, masele muncitorești și-au manifestat neconținut ostilitatea și indignarea față de politica adoptată de regimul de dictatură regală, relevând pericolul grav care amenința țara. „Calea Victoriei avea aspectul unui cîmp de manifestare revoluționară — recunoșteau în rapoartele lor organele represive. Trăiască democrația !, Jos capitalismul !, Vrem România liberă și independentă !, Vrem respectarea granițelor !, Jos fascismul !, Jos Garda de Fier !, Jos hitlerismul !, Nu vrem război !, Trăiască muncitorimea unificată !, Vrem alianță cu țările democratice !, Vrem păstrarea independenței României !, Să ținem piept agresorului !, Trăiască integritatea teritorială a României !, Trăiască frontul popular antifascist !, scandau neconținut miile de demonstranți.

În încheierea manifestației, care, potrivit programului, a avut ca punct final Parcul Libertății, într-o atmosferă de puternic entuziasm s-au depus coroane de flori la Mormîntul Eroului Necunoscut — simbol al prețuirii pe care poporul român o dădea eroilor neamului, celor care aduseseră suprema jertfă pe altarul unității și independenței naționale.

Evenimentele de la 1 Mai 1939 din București, apreciate pe bună dreptate ca o victorie politică a Partidului Comunist Român, a politicii sale de Front unic) cu Partidul Social-Democrat, au fost pe larg comentate în cele mai diverse pături ale opiniei publice din România. Ele au avut, de asemenea, ecou și peste granițele țării. Astfel, în ziarele „Daily Herald“ din Marea Britanie și „Izvestia“ din U.R.S.S., din 2 și respectiv 4 mai 1939, au apărut informații în care se arată că în România, la 1 Mai, 20 000 de muncitori au demonstrat în București sub lozinci antifasciste și anti-războinice.

„Manifestările de 1 Mai din București și din provincie — scria la rîndul său revista „Rundschau“ din Basel (Elveția) din 25 mai 1939 — au relevat intensificarea activității antifasciste a maselor ca și creșterea influenței Partidului comunist, a capacității sale de a mobiliza masele“. Referindu-se la cadrul unității muncitorești de luptă care a stat la baza acestor activități, revista remarcă, de asemenea, caracterul lor profund patriotic, hotărîrea manifestă a clasei muncitoare din România de a apăra independența, suveranitatea națională și integritatea teritorială a țării.

Evenimentele din 1 Mai 1939 din București au avut răsunset în cadrul lucrărilor Conferinței internaționale asupra problemelor democrației, păcii și apărării persoanei umane, ținută la Paris în zilele de 12—14 mai 1939. Luînd în discuție situația din România, amenințată de fascism și agresiune din partea Germaniei hitleriste și a aliaților săi, Conferința, în documentul intitulat Pentru integritatea și independența României. Amenințarea Germaniei hitleriste. România în frontul păcii, aprecia că manifestările muncitorești din ziua de 1 Mai din București sînt „expresie a voinței maselor“. Documentul considera că acestea au avut un puternic caracter antifascist și antirăzboinic, „ceea ce este dovadă că poporul român se rallyază la mișcarea antifascistă, că și voința sa este de a lupta, în mod real, împotriva agresorului și fascismului“.

Intruniri muncitorești cu ocazia zilei de 1 Mai 1939 au avut loc în majoritatea orașelor și centrelor din România : Timișoara, Arad, Cluj, Iași, Reșița, Ploiești, Deva, Constanța, Galați, Brăila, Tg. Mureș, Reghin, Oradea, Baia Mare, Baia Sprie, Satu Mare, Bacău, Piatra Neamț, Alba Iulia, Zărnești, Nădrag, în localitățile miniere de pe Valea Jiului.

Ca și la întrunirea ținută în sala „Tomis“ din Capitală, principala caracteristică imprimată de muncitorii comuniști și social-democrați acestor întruniri constă în caracterul lor anticapitalist, antifascist și antirăzboinic, împotriva dictaturii regale, pentru apărarea independenței, suveranității naționale și integrității teritoriale a țării.

La Cluj, de exemplu, oamenii muncii români și maghiari, înfrății în luptă, au organizat, peste capul autorităților polițienesci, o mare întrunire, cu care prilej numeroși vorbitori s-au pronunțat împotriva regimului de dictatură regală, pentru revendicări economice și politice. Mulți dintre muncitori s-au pronunțat împotriva politicii revizioniste promovate de guvernul horthyst, arătînd că oamenii muncii maghiari din România nu aprobă această politică și, ca și muncitorii români, „nu au alte dezeriderate decît munca și libertatea“. Clasa muncitoare „se declară împotriva oricăror tendințe revizioniste — arăta unul dintre vorbitori — și afirmă că țara poate conta pe brațele vinjoase ale muncitorilor în momentul suprem al apărării patriei“.

În același sens s-au pronunțat muncitorii români și maghiari din Oradea, care au condamnat regimul dictaturii regale, subliniînd necesitatea apărării independenței țării.

Manifestațiile muncitorești din România de la 1 Mai 1939 au demonstrat — pe lângă creșterea activității revoluționare a maselor populare —, sporirea influenței și a capacității politice a partidului comunist de organizare și conducere a lor, de mobilizare a clasei muncitoare în cadrul Frontului unic muncitoresc. Unitatea de acțiune pe care P.C.R. a imprimat-o manifestațiilor revoluționare de masă de la 1 Mai 1939 constituia o perspectivă dintre cele mai promițătoare pentru activitatea politică de viitor a proletariatului român împotriva primejdiei fasciste, pentru apărarea independenței și suveranității naționale a patriei. „Înainte! — se adresa „Scinteia” (din iunie 1939) clasei muncitoare — Comuniști și muncitori social-democrați realizați și întăriți Frontul Unic! Muncii pentru concentrarea tuturor forțelor democratice și sincer patriotice într-un front larg combativ, împotriva dușmanului fascist din afară, a agenților hitleriști din țară... De munca voastră comună, tovarăși, de energia voastră, de fidelitatea voastră față de clasa muncitoare, față de poporul român depind succesul acestei lupte mărețe de salvare a țării”.

Evenimentele de la 1 Mai 1939 au mărit prestigiul Partidului Comunist Român, al membrilor săi care activau în bresle, au stimulat dezvoltarea acțiunilor revoluționare ulterioare ale clasei muncitoare. În pofida intensificării măsurilor represive, comuniștii au continuat să desfășoare o activitate politică susținută în cadrul breslelor profesionale muncitorești. Ca urmare a consolidării pozițiilor și a prestigiului tot mai mare de care se bucura P.C.R. în mijlocul maselor muncitoare, în perioada ce a urmat s-au desfășurat un număr însemnat de acțiuni greviste revendicative și de luptă politică, care s-au transformat într-o largă mișcare de rezistență împotriva fascismului și războiului, pentru apărarea independenței, suveranității naționale și integrității teritoriale a țării.

Aceste evenimente se înscriu, de asemenea, ca momente însemnate în cadrul general al acțiunilor de masă revoluționare organizate și conduse de Partidul Comunist Român în perioada respectivă, împotriva exploatării capitaliste, fascismului și revizionismului agresiv. Din acest punct de vedere, rămâne deosebit de important faptul că în mod simultan, în aceeași zi pe întreg cuprinsul țării mase de zeci de mii de oameni ai muncii, români, maghiari și de alte naționalități, comuniști, socialiști și social-democrați și-au unit glasul în apărarea drepturilor și libertăților democratice, împotriva primejdiei fascismului, a hitlerismului, și-au afirmat hotărârea de a lupta cu fermitate și pînă la sacrificiul suprem pentru independența, suveranitatea și integritatea pămîntului românesc.

Marile întruniri și demonstrații ale oamenilor muncii din România, desfășurate cu prilejul zilei de 1 Mai 1939, au constituit, pe de altă parte, o nouă verificare, în practica luptei revoluționare, a justei linii politice, ideologice și tactice a partidului comunist, subliniind marea sa capacitate organizatorică, legăturile sale strînse cu masele largi ale poporului. Ele au contribuit, în același timp, la creșterea prestigiului, a autorității de care Partidul Comunist Român se bucura în fața întregii națiuni.

„Numărîndu-se printre puținele manifestări din Europa care au avut loc în condițiile cînd fascismul era în ofensivă după München”, așa după cum sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu, evenimentele revoluționare prilejuite de sărbătorirea zilei de 1 Mai 1939 reprezintă „o dovadă a maturității clasei muncitoare, a posibilităților de care dispunea atunci poporul român, forțele sale revoluționare și progresiste de a organiza cu succes lupta împotriva războiului și fascismului”.

Mereu prezentă, experiența acestor acțiuni patriotice de luptă antifascistă va fi un exemplu stimulator în cadrul mișcării de rezistență antifascistă a poporului român, organizată și condusă de partidul comunist în perioada grea a dictaturii antonesciene și a războiului hitlerist. În acei ani întunecați, cînd poporul român, împins într-un război nedorit, singera din greu, acțiunile revoluționare ale oamenilor muncii prilejuite de ziua de 1 Mai s-au indentificat cu obiectivul principal înfățișat de partidul comunist în fața întregului popor român; crearea unui larg front patriotic, doborîrea dictaturii militarofasciste și eliberarea patriei de sub dominația hitleristă, scoaterea țării din războiul antisovietic și întoarcerea armelor împotriva Germaniei naziste.

Caracterizate prin editarea și difuzarea unui bogat material propagandistic al P.C.R., prin organizarea actelor de sabotaj în fabrici și întreprinderi, acțiunile muncitorești prilejuite de ziua de 1 Mai, care au avut loc în această perioadă de grele încercări, și-au adus contribuția lor la subminarea mașinii de război fasciste, la realizarea unității de acțiune a clasei muncitoare.

Intr-adevăr, discuțiile principale purtate în legătură cu situația mișcării muncitorești interne și internaționale și a perspectivelor acestora, la care au luat parte numeroase cadre din conducerea P.C.R. și P.S.D., inclusiv în lagăre și închisori, căutarea în comun a unor căi de salvare a țării de la catastrofă și găsirea unor soluții

multiplelor probleme ce se ridicau la ordinea zilei, au apropiat mult pozițiile celor două partide muncitorești. Ca urmare, tratativele dintre delegațiile P.C.R. și P.S.D. au dus la conturarea platformei acordului de colaborare dintre cele două partide muncitorești, la stabilirea strategiei și tacticii de urmat și la încheierea, la jumătatea lunii aprilie 1944, a Frontului Unic Muncitoresc.

După definitivarea înțelegerii de Front unic, reprezentanții celor două partide au hotărât, de comun acord, ca această știre să fie adusă la cunoștință maselor muncitoare în ziua mării sărbători a unității și solidarității internaționale a celor ce muncesc — 1 Mai. Vestind întregii țări că proletariatul s-a unit în lupta pentru o Românie liberă, independentă și democratică, manifestul Frontului Unic Muncitoresc scria: „În ziua de 1 Mai, ziua ei de lupte și de speranțe, muncitorimea organizată, unită de la comuniști până la social-democrați, cheamă întreaga clasă muncitoare, pe toți muncitorii organizați și neorganizați, întreg poporul român, toate clasele și păturile sociale, toate partidele și organizațiile, indiferent de culoare politică, credință religioasă și apartenență socială, la luptă hotărâtă pentru pace imediată, răsturnarea guvernului Antonescu, formarea unui guvern național din reprezentanții tuturor forțelor antihitleriste, izgonirea armatelor hitleriste din țară, sabotarea și distrugerea mașinii de război germane“.

Realizarea unității de acțiune a clasei muncitoare, prin crearea Frontului Unic Muncitoresc, a contribuit la creșterea capacității ei de luptă, a posibilităților de dinamizare și conducere a celorlalte categorii de oameni ai muncii, a tuturor forțelor patriotice și antifasciste din România. Expresie a intereselor fundamentale ale clasei muncitoare, Frontul Unic Muncitoresc n-a însemnat doar o însumare aritmetică de forțe, ci o puternică bază de unire a maselor, coloana vertebrală a coalițării tuturor grupărilor patriotice și democratice, pentru doborârea dictaturii, embrionul unității întregului popor în lupta pentru salvarea intereselor sale fundamentale, a ființei sale naționale.

Prin victoria revoluției de eliberare națională și socială, antifascistă și anti-imperialistă începută în august 1944, clasa muncitoare, în frunte cu partidul comunist, săvârșea o cotitură esențială în istoria poporului român. Sărbătorită în mod liber, după înfăptuirea actului istoric din august 1944, ziua de 1 Mai a devenit prilej de evidențiere a transformărilor profunde care s-au produs în viața țării în anii edificării noii orânduiri, a uriașului efort constructiv al oamenilor muncii fără deosebire de naționalitate. Entuziasmul cu care milioane de oameni ai muncii au cinstit, an de an, Ziua internațională a celor ce muncesc, reliefează, pe de altă parte, unitatea moral-politică a întregului popor în jurul Partidului Comunist Român, sentimentele sale internaționaliste, de solidaritate cu popoarele lumii în lupta pentru pace, independență națională și progres social.

Anii revoluției și construcției socialiste, ani de redimensionare a istoriei noastre, de împliniri majore pe toate planurile creației, au pus în lumină o nouă imagine a zilei de 1 Mai, de fiecare dată mai consistentă, mai semnificativă și în același timp mai mobilizatoare. Este și aceasta, în ultimă instanță, tot o imagine istorică, în care se oglindesc toate realizările clasei muncitoare, ale tuturor oamenilor muncii, ale întregului popor care a dat și dă viață proiectelor politice făurite de partid.

Masele largi de oameni ai muncii, români, maghiari, germani și de alte naționalități au venit și în acest an la tradiționala zi de 1 Mai, să raporteze partidului comunist, secretarului său general, marile victorii, să-și reafirme încrederea și angajamentul plenar de a fi mereu la datorie în marea luptă pe frontul construcției pașnice, pentru înfăptuirea istoricelor hotărâri ale Congresului al XII-lea, care au deschis noi perspective programului economic și social al patriei, înfăptuirii mărețului Program al partidului de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și de înaintare a României spre comunism.

Luptând pentru a duce România pe culmi tot mai înalte de progres și de civilizație, muncind în strinsă unitate sub conducerea Partidului Comunist Român, a secretarului său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, poporul român poate să privească limpede și optimist viitorul. Experiența istoriei noastre noi demonstrează marile capacități creatoare ale unui popor liber și independent, stăpîn pe soarta sa.

Această realitate se constituie într-o confirmare strălucită a superiorității noii orindui, a forței, clarviziunii și originalității politicii partidului nostru, care și-a dovedit capacitatea de a aplica, în mod creator, în toate împrejurările, adevărurile general-valabile la condițiile concrete din România, călăuzindu-se cu consecvență de concepția revoluționară, materialist-dialectică și istorică. Aceste certitudini, care definesc existența și devenirea poporului nostru, îi mobilizează energiile creatoare în contextul marilor eforturi patriotice de afirmare a României în constelația națiunilor lumii ca o prezență activă, luminoasă și demnă.

Ca urmare, ziua de 1 Mai își relevă azi, în România socialistă, mai mult ca oricând valoarea sa de simbol revoluționar, însuflețitor de muncă avântată pentru binele și propășirea patriei și, pe de altă parte, cinstirea marilor idealuri ale solidarității internaționale în lupta pentru eliberarea popoarelor lumii de exploatare și de coșmarul războaielor, pentru progres social și deplină libertate. În această zi a muncii și, deopotrivă, a solidarității internaționale, putem afirma cu mândrie că România — sub conducerea Partidului Comunist Român, a tovarășului Nicolae Ceaușescu — se prezintă lumii cu conștiința datoriei împlinite și hotărârea nestrămutată pentru edificarea pe pământul strămoșesc a celei mai drepte societăți, în același timp cu hotărârea fermă de a face totul pentru binele tuturor, pentru fărîmarea unei lumi mai drepte și mai bune.

Catalizînd și canalizînd energiile poporului spre obiectivul fundamental al înlăturării patriei pe culmile civilizației socialiste, Partidul Comunist Român manifestă totodată o înaltă responsabilitate pentru destinele socialismului și păcii în lume, avînd permanent în vedere că între îndatoririle pe plan intern și cele internaționale există o strînsă unitate dialectică. Neobosit, partidul educă masele largi de oameni ai muncii din patria noastră în ideea că fiecare succes în construcția socialismului reprezintă nu numai pîrghia ridicării propriiei lor bunăstări materiale și spirituale, dar și un aport la întărirea forțelor mondiale ale socialismului. Totodată, în numele aceleiași responsabilități, Partidul Comunist Român acționează ca detașament activ al mișcării comuniste și muncitorești internaționale, depunînd toate eforturile pentru întărirea solidarității și unității de luptă a comuniștilor, a tuturor forțelor muncitorești și democratice din lume. Solidaritatea cu luptele oamenilor muncii de pe toate continentele pentru dreptate socială, cu lupta popoarelor pentru libertate, democrație, progres și pace în lume constituie devize de frontispiciu ale întregii politici internaționale a partidului și statului nostru. „În zilele noastre — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu — internaționalismul înseamnă solidaritate și intrajutorare reciprocă cu toate țările sistemului socialist mondial, cu toate partidele comuniste și muncitorești, colaborare cu toate forțele revoluționare, democratice, antiimperialiste“. Sînt sintetizate în aceste cuvînte direcțiile principale de acțiune ale Partidului Comunist Român, în spiritul bogatelor sale tradiții de solidaritate internațională din trecut și din evul nostru socialist. Iată de ce, în spiritul îmbinării armonioase a sarcinilor naționale și internaționale, a patriotismului și internaționalismului — trăsătura definitorie a activității Partidului Comunist Român de-a lungul întregii sale activități — ziua de 1 Mai este sărbătorită în țara noastră ca zi a frăției și solidarității cu toți cei ce muncesc din toate țările, cu toate forțele înaintate ale lumii contemporane.

În condițiile complexe din lumea contemporană, viața impune ca un obiectiv de prim ordin al luptei comune afirmarea principiilor noi de relații între state: a respectului independenței și suveranității naționale, care exprimă libertatea și neafirmarea popoarelor, dreptul de a fi stăpîni pe propria soartă; a deplinei egalități în drepturi, menită să asigure statelor aceleași condiții în exercitarea atribuțiilor și promovarea intereselor lor legitime; a neamestecului în treburile interne ca cerință de bază decurgînd din principiile egalității și independenței, condiție esențială a încrederii și bunei conviețuiri; a avantajului reciproc, fără de care nu pot exista relații cu adevărat echitabile și viabile între națiuni. În virtutea acestor idei programatice și deziderate fundamentale ale epocii contemporane, Partidul Comunist Român a acționat și acționează pentru realizarea unei strînse conlucrări cu toate forțele înaintate, cu toate partidele și organizațiile democratice, progresiste. Dezvoltînd legături de strînsă colaborare și solidaritate cu toate partidele comuniste,

partidul nostru și-a extins legăturile cu partidele socialiste și social-democrate din numeroase țări, cu partidele de guvernământ din statele care au pășit pe calea dezvoltării de sine stătătoare, cu fronturile de eliberare națională, cu organizațiile care luptă împotriva politicii coloniale, neocoloniale, rasiste, cu toate forțele politice antiimperialiste, în interesul promovării țelurilor de pace, securitate și progres al tuturor popoarelor.

În același timp, partidul nostru acționează pentru o largă dezvoltare a relațiilor cu partidele aflate la conducere în alte țări, indiferent de orînduirea socială a acestora, potrivit cerințelor coexistenței pașnice, a excluderii războaielor ca mijloc de rezolvare a problemelor internaționale în litigiu. România este convinsă că stă în puterea popoarelor ca, acționînd unite, să se opună cu succes politicii de forță, de înarmare, de revenire la războiul rece, să se reia cursul destinderii, să se asigure triumful independenței naționale, destinderii, dezarmării și păcii. Realizarea unui autentic și eficient consens pentru pace și independența statelor impune o permanentă și fermă acțiune pentru întărirea solidarității și colaborării tuturor partidelor comuniste și muncitorești, a partidelor socialiste și social-democrate, a tuturor forțelor democratice, progresiste și antiimperialiste de pretutindeni. „Nu există misiune mai nobilă, de mai înaltă răspundere politică și umanistă decît aceea de a face totul pentru asigurarea păcii și independenței popoarelor“. Aceste cuvinte, rostite de președintele României, au valoarea crezului de o viață al marelui om de stat care și-a cîștigat prestigiul printr-o analiză și decizie politică născute pe terenul fertil și sigur al unei adînci înțelegeri și experiențe filozofice a istoriei.

Trăim anii revoluției și construcției societății socialiste multilateral dezvoltate, ani de redimensionare nu numai a istoriei, dar și a noastră, a tuturor, în luptă cu noi înșine, pentru autoperfecționare, pentru participarea cu toate puterile la progresul României, la afirmarea țării noastre ca participantă activă la rezolvarea democratică a tuturor problemelor care preocupă omenirea, pe drumul cooperării internaționale și al păcii.

Prima zi a lunii mai a adus și în acest an o nouă și superioară împlinire a visului înaintașilor, o zi a bucuriei, a bilanșurilor și încrederii, o zi de manifestare a forțelor descătuseate ale întregii națiuni puse în slujba creației pe toate planurile, zi de afirmare a solidarității cu lupta dreaptă a tuturor popoarelor dornice de pace și progres, zi de întîlnire pe același plan al aspirațiilor cu toți cei ce doresc un viitor bun și drept pe planeta noastră.

СО Д Е Р Ж А Н И Е

ИОН ПОПЕСКУ-ПУЦУРЬ: 15 лет выдающихся достижений в развитии румынской исторической наук.....	3
ГЕОРГЕ СУРПАТ: Социалистическая Румыния — выражение диалектической связи прошлое-настоящее-будущее.	14
ГЕОРГЕ ЗАХАРИЯ: Развитие Румынии в 1919—1944 гг.....	36
МИРЧА МУШАТ, ВАСИЛЕ БОБОЧЕСКУ: Против исторической несправедливости: 40 лет от крупных народных манифестаций против фашистского венского диктата	75
ГЕОРГЕ УНК: Румынская историческая книга за границе.....	105

ДОКУМЕНТАЛЬНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ

Распад феодализма, возникновение и развитие капиталистических производственных отношений.	113
--	-----

П Р И Л О Ж Е Н И Я

90 лет от празднования Первого мая в Румынии: <i>Олимпиа Матикеску</i>	144
--	-----

SUMMARY

ION POPESCU-PUȚURI 15 years of remarkable realizations in the historian romanian science's developement.	3
GHEORGHE SURPAT Socialist Romania — expression of dialectic connection past-present-future	14
GHEORGHE ZAHARIA The developement of Romania between 1919—1944	36
MIRCEA MUȘAT, VASILE BOBOCESCU Against to an historian in- justice : 40 years from the grate popular demonstrations against Viena nazi dictate	75
GHEORGHE UNC Romanian historian book out side of the country	105

DOCUMENTARYS INVESTIGATIONS

The dissolve of feudalism, appearance and developement of capitalist production relations. Formation of the proletariat in Romania	113
---	-----

ANNIVERSARYS

90 years celebration in Romania on May Day : OLIMPIU MATI- CHESCU	144
--	-----

SOMMAIRE

ION POPESCU-PUȚURI : 15 ans de réalisations remarquable dans le développement de la science historique roumaine	3
GHEORGHE SURPAT : La Roumanie socialiste — expression de la liaison dialectique passé-présent-future	14
GHEORGHE ZAHARIA : Le développement de la Roumanie dans les années 1919—1944	36
MUȘAT MIRCEA, BOLOCESCU VASILE : Contre une injustice historique : 40 ans depuis les grands manifestations contre le „Diktat“ fasciste de Vienne	75
GHEORGHE UNC : Le livre historique roumain en étrager	105

ÉTUDES DOCUMENTAIRES

La destruction du féodalisme, apparition et développement des relations de production capitalistes. Formation du prolétariat en Roumanie	113
--	-----

ANNIVERSAIRES

90 ans de célébration de la fête du 1-er Mai en Roumanie : OLIMPIU MATICHESCU	144
---	-----

I N H A L T

ION POPESCU-PUȚURI : 15 Jahre beachtliche Verwirklichungen in der Entwicklung der rumänischen Geschichtswissenschaft . . .	3
GHEORGHE SURPAT : Das sozialistische Rumänien — Ausdruck des dialektischen Zusammenhangs Vergangenheit-Gegenwart-Zukunft	14
GHEORGHE ZAHARIA : Die Entwicklung Rumäniens in den Jahren 1919—1944	36
MIRCEA MUȘAT, VASILE BOBOCESCU : Gegen eine geschichtliche Ungerechtigkeit : 40 Jahre seit den grossen Volkskundgebungen gegen das faschistische Wiener Diktat	75
GHEORGHE UNC : Das rumänische Geschichtsbuch im Ausland . .	105

DOKUMENTARSTUDIEN

Der Verfall des Feudalismus, Beginn und Entwicklung der kapitalistischen Produktionsverhältnisse. Die Bildung des Proletariats in Rumänien	113
--	-----

JAHRESTAGE

90 Jahre seit der ersten 1.-Mai-Feier in Rumänien : OLIMPIU MATI- CHESCU	144
---	-----

Redactori : Ion Mamina, Ion Oprea, Nicolae Rauș, Florian Tănăsescu

Colaboratorii și cititorii revistei pot să se adreseze redacției în fiecare zi între orele 10—12.

Adresa redacției este : București, strada Ministerului nr. 4, telefon : 17 01 60, interior 722 ; 442.

Revista „Anale de istorie” a Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. apare o dată la două luni. Abonamentele se fac la oficiile poștale, prin factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate.

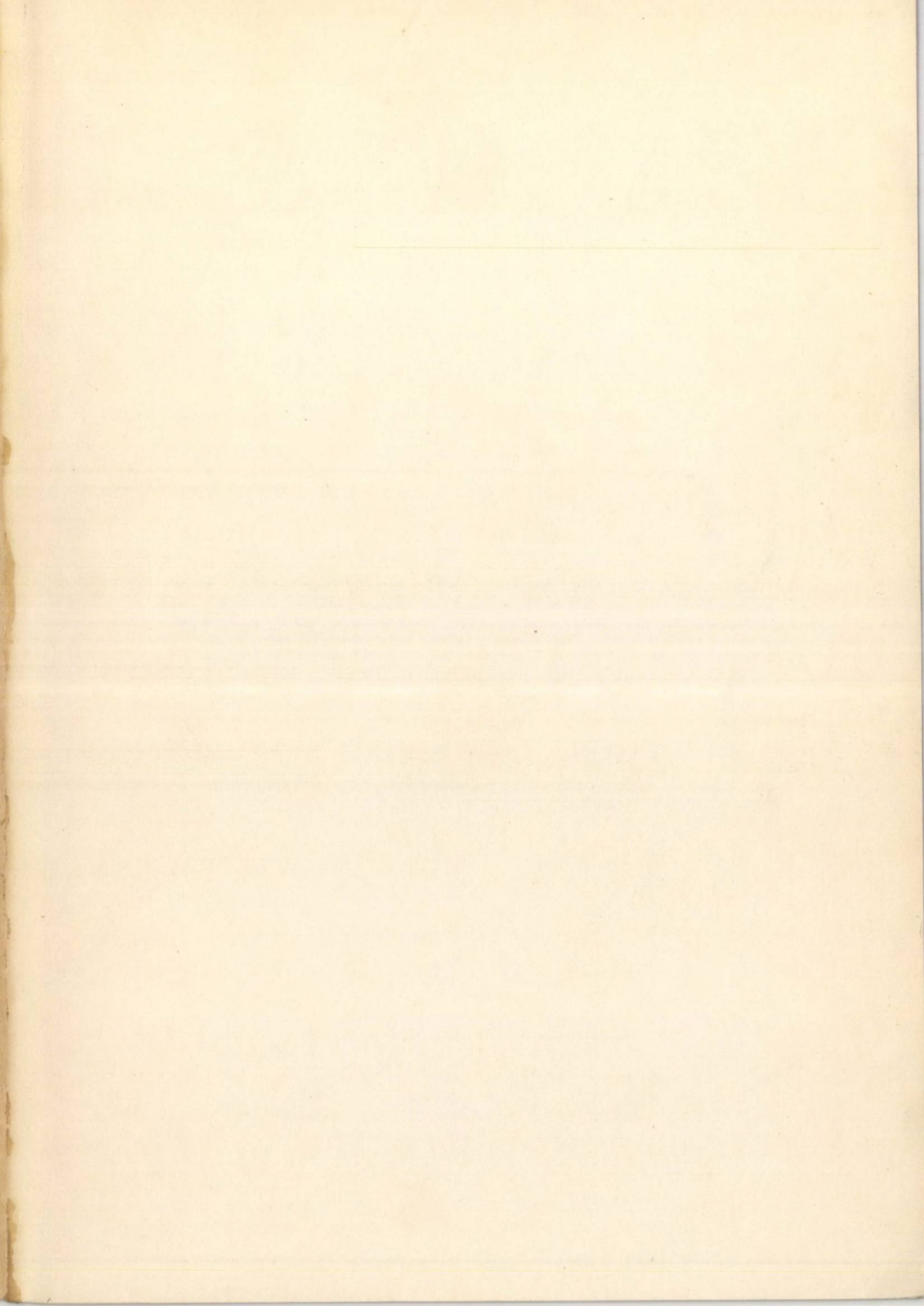
Revista se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei.

Prețul unui număr — 6 lei ; abonamentul pe 6 luni — 18 lei, pe un an — 36 lei.

Cititorii din străinătate pot face abonamentele adresându-se întreprinderii „ROMPRESFILATELIA” — Serviciul Import-Export presă — București — Calea Griviței nr. 64—66, P.O.B. -- Box 2001.

Tiparul executat la Combinatul Poligrafic „Casa Scintei”

I 8996

anale de istorie

anul XXVI **4** 1980

1920

0 JUL. 2005

97

8996

2014

BIBLIOTECA „ASTRA”
SIBIU

Proletari din toate țările, uniți-vă!

**INSTITUTUL DE STUDII ISTORICE ȘI SOCIAL-POLITICE
DE PE LÎNGĂ C.C. AL P.C.R.**

**anale de
istorie**

Anul XXVI

4

1980

S U M A R

**MARELE CONGRES INTERNAȚIONAL DE ȘTIINȚE ISTORICE.
BUCUREȘTI. 10—17 AUGUST 1980**

Mesajul președintelui NICOLAE CEAUȘESCU adresat participanților la lucrările celui de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice . . .	3
Mesajul celui de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice . . .	7
O nouă etapă în dezvoltarea științei istorice — cel de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice	9

ARTICOLE

ION POPESCU-PUȚURI : Contribuția lui Constantin Dobrogeanu-Gherea la dezvoltarea socialismului științific, a materialismului dialectic și istoric	18
MIRCEA MUȘAT : Unitatea statală și independența națională — obiective fundamentale ale luptei poporului român de-a lungul evoluției sale istorice	33
ION ARDELEANU : Clasa muncitoare și organizațiile sale politice în viața social-politică a României. Partidul Social-Democrat	65
CONSTANTIN RĂDUCU : Rolul propagandei de partid în formarea și dezvoltarea conștiinței socialiste, a omului nou	87

30237.

**2050 DE ANI DE LA CONSTITUIREA STATULUI DAC
CENTRALIZAT ȘI INDEPENDENT DE SUB CONDUCEREA
LUI BUREBISTA**

Dacia în conștiința lumii moderne 104

STUDII DOCUMENTARE

Inceputurile mișcării socialiste în România 122

MIȘCAREA MUNCITOREASCĂ INTERNAȚIONALĂ

Aspecte ale colaborării și solidarității internaționale a clasei muncitoare.

Emilia Balănică 163

VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ

Sesiune științifică : „2050 de ani de la crearea statului dac centralizat și independent pe teritoriul României. Contribuția poporului român la dezvoltarea culturii și civilizației universale“ 183

CRITICĂ ȘI BIBLIOGRAFIE

COLEGIUL DE REDACȚIE

ION ARDELEANU, AUGUSTIN DEAC, GHEORGHE I. IONIȚĂ N. G. MUNTEANU,
MIRCEA T. MUȘAT, PARASCHIVA NICHITA, NICOLAE PETREANU, ARON PETRIC,
VASILE PETRIȘOR, VALTER ROMAN, VIRGIL SMARCEA — secretar responsabil de
redacție, GHEORGHE SURPAT, ȘTEFAN VOICU, VLADIMIR ZAHARESCU, GHEORGHE
ZAHARIA

Mesajul președintelui
NICOLAE CEAUȘESCU
adresat participanților la lucrările
celui de-al XV-lea Congres internațional
de științe istorice

Doamnelor și domnilor,

Stimați tovarăși,

Imi face plăcere ca, la deschiderea celui de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice, care își începe astăzi lucrările în București — capitala României socialiste, să vă adresez dumneavoastră, participanților la această prestigioasă reuniune internațională, un salut călduros și cele mai bune urări.

Țara noastră este bucuroasă să găzduiască această importantă manifestare științifică internațională, care își propune să dezbată și să aducă noi contribuții la adâncirea cunoașterii istorice, la elucidarea unor probleme deosebit de importante privitoare la evoluția umanității, la dezvoltarea și influențarea reciprocă a diferitelor civilizații ce s-au succedat de-a lungul secolelor, la procesul complex al formării popoarelor și națiunilor, al constituirii și afirmării statelor naționale. Apreciem ca deosebit de important faptul că pe ordinea de zi a congresului dumneavoastră se află, de asemenea, dezbaterile unor aspecte ale dezvoltării istorice contemporane, a proceselor și tendințelor actuale ale evoluției societății omenești, a problemelor majore ale păcii și progresului în epoca noastră. Prin toată această vastă problematică, congresul dumneavoastră este merit să se înscrie ca un eveniment de seamă în viața științifică internațională, în dezvoltarea științelor istorice și, totodată, ca o contribuție pozitivă la mai buna cunoaștere și apropiere dintre popoare, la întărirea încrederii și colaborării internaționale, la cauza generală a înțelegerii, destinderii și păcii în întreaga lume.

În actualele condiții internaționale, care sînt deosebit de complexe, cea mai înaltă îndatorire și răspundere a istoricilor este ca, studiind dezvoltarea societății, evenimentele istorice, să desprindă din uriașa comoară de experiență acumulată de-a lungul mileniilor și să îmbogățească activitatea prezentă și viitoare cu învățăminte și concluzii pentru mersul

înainte al popoarelor pe calea civilizației, pentru pacea și progresul întregii umanități.

Această misiune nobilă a istoriei se cere cu atât mai puternic accentuată astăzi, când — după cum se știe — evoluția contemporană este marcată de un șir de probleme grave și profunde, de fenomene și manifestări care creează pericole tot mai mari la adresa păcii și independenței popoarelor, a civilizației întregii omeniri. În aceste împrejurări se impune mai mult ca oricând unirea și conlucrarea tot mai strânsă a popoarelor, a forțelor înaintate de pretutindeni pentru a opri această evoluție periculoasă a evenimentelor, pentru a pune capăt încordării și tensiunii din viața internațională și a asigura reluarea și continuarea politicii de destindere, colaborare și pace, de deplină egalitate și respect al independenței și suveranității popoarelor.

În viața internațională a avut loc, în prima parte a acestui an, o încordare deosebit de puternică, iar în prezent, ca urmare a acțiunii hotărâte a popoarelor, a opiniei publice mondiale, care nu s-au lăsat antrenate în măsuri extreme și au refuzat să facă jocul politicii de forță și de amenințare cu forța, asistăm la o oarecare diminuare a încordării din viața internațională. Totuși, în fapt, problemele care au generat această încordare există, n-au fost soluționate. Pe diferite meridiane ale lumii se mențin încă stări de conflicte și tensiune, manifestări ale politicii de forță, cursa înarmărilor cunoaște proporții uriașe, împovărind tot mai greu popoarele și sporind pericolul unor noi războaie nimicitoare. În fața acestor realități este necesar să se facă totul pentru a se asigura soluționarea pe cale pașnică a tuturor acestor mari și grave probleme care confruntă omenirea, pornindu-se de la respectul independenței și suveranității fiecărei națiuni, de la necesitatea instaurării unor relații cu adevărat noi, de deplină egalitate, de încredere și largă colaborare între națiuni.

Se impune în mod deosebit să se acționeze cu toată hotărîrea pentru instaurarea unui climat de pace și securitate pe continentul european, de unde au pornit în secolul nostru două războaie nimicitoare și unde se află în prezent cea mai mare concentrare de arme, inclusiv atomice. În acest sens, este necesar să se facă totul pentru buna pregătire și desfășurare a reuniunii de la Madrid, încît aceasta să corespundă așteptărilor popoarelor, să dea un nou și puternic impuls dezvoltării largi și neîngrădite a colaborării statelor europene și, în mod deosebit, să pună pe primul plan convocarea unei conferințe consacrate dezarmării și dezangajării militare pe continent. În general, pornind de la realitatea că în lumea de azi cursa înarmărilor cunoaște proporții fără precedent, că anul acesta se cheltuiește pentru înarmări uriașa sumă de 500 de miliarde de dolari, trebuie făcut totul pentru încetarea cursei înarmărilor, pentru oprirea amplasării de noi rachete și arme de distrugere în masă, pentru trecerea la măsuri practice, concrete de dezarmare, îndeosebi de dezarmare nucleară, pentru alocarea uriașelor fonduri absorbite de înarmări în scopul asigurării progresului economic și social al popoarelor rămase în urmă, al dezvoltării civilizației umane. Este necesar, de asemenea, să se acționeze cu mai multă hotărîre pentru lichidarea stării de subdezvoltare în care se mai află o mare parte a omenirii, a marilor decalaje care despart țările sărace de țările bogate. În acest sens, trebuie să se acorde o mare importanță apropiatei sesiuni a O.N.U. consacrată noii ordini economice internaționale.

4 Viața, realitățile lumii de azi demonstrează că soluționarea justă și durabilă a tuturor acestor mari probleme este de neconceput fără partici-

parea activă, în condiții de deplină egalitate, a tuturor statelor, fie ele mari, mijlocii sau mici, fără deosebire de orînduire socială. Istoria poate aduce, desigur, și ea o contribuție importantă la stimularea eforturilor și a conlucrării popoarelor pentru rezolvarea acestor mari probleme ale epocii noastre. Relevînd învățămintele trecutului — atît factorii care au favorizat progresul și civilizația, cît și cauzele care au dus la perioade de regres, la războaie și suferințe — istoria poate mobiliza larg conștiințele oamenilor de pretutindeni, popoarele din întreaga lume pentru a spune un NU hotărît războiului, politiciii de înarmări, de forță și de amenințare cu forță, pentru a se asigura soluționarea exclusiv pe cale pașnică, prin tratative, a problemelor litigioase, evitîndu-se conflictele și înfruntările militare, pentru apărarea celui mai fundamental drept al oamenilor, al națiunilor : dreptul la viață, la pace, la existența liberă și independentă.

România participă activ la întreaga viață internațională, la eforturile pentru destindere și securitate, pentru întărirea încrederii și colaborării între națiuni. În acest spirit, țara noastră acționează larg pentru dezvoltarea relațiilor sale cu toate statele lumii, fără deosebire de orînduire socială, pentru promovarea largă în viața internațională a principiilor deplinei egalități în drepturi, respectării independenței și suveranității naționale, neamestecului în treburile interne și avantajului reciproc, ale nerecurgerii la forță și la amenințarea cu forță în raporturile dintre state.

În cadrul întregii politici a statului nostru socialist, acționăm ca cercetarea istorică națională să servească neabătut cauza înțelegerii și buneii vecinătăți, a prieteniei și colaborării popoarelor, a păcii și securității internaționale. În acest sens, pornim de la necesitatea de a pune cît mai deplin în lumină procesele obiective, deosebit de complexe, care au avut loc în această parte a Europei și care au dus la formarea și dezvoltarea poporului nostru, ca și a popoarelor vecine, au determinat conviețuirea, influențarea reciprocă și întrajutorarea lor de-a lungul veacurilor.

Anul acesta sărbătorim împlinirea a 2050 de ani de la constituirea primului stat dac centralizat și independent — prilej de a adînci și mai mult cunoașterea trecutului istoric, a caracteristicilor definitorii ale procesului de formare a poporului român, a condițiilor materiale, sociale și spirituale specifice care i-au creat o fizionomie proprie și au determinat întreaga sa evoluție ulterioară. Strămoșii noștri, dacii, împreună cu romanii au dat naștere poporului român, au creat aici un stat puternic și au dus lupte grele pentru dezvoltarea de sine stătătoare. În același timp, ei au conlucrat activ cu popoarele vecine, cu celelalte mari civilizații ale antichității, pentru a înainta pe calea progresului. Cercetarea noastră acționează pentru a pune cît mai puternic în evidență această realitate istorică, arătînd, cu argumentele și dovezile materiale ale trecutului, că însăși existența națiunilor noastre de azi este, pînă la urmă, rezultatul faptului că înaintașii au știut să găsească calea de a se sprijini și colabora strîns, atît la bine, cît și în momente grele. Apreciem că, acționînd în felul acesta, cercetarea istorică servește pe deplin politica statului nostru socialist, de colaborare și bună vecinătate, de întărire a încrederii și înțelegerii între națiuni.

Trăim o epocă de profunde prefaceri revoluționare, naționale și sociale, de schimbări adînci în raportul mondial de forțe, o epocă în care popoarele lumii își afirmă cu tot mai multă hotărîre voința de a trăi libere, deplin stăpîne pe destinele lor, de a conlucra fructuos într-un climat de

pace și securitate. Avem deplină încredere că, acționînd unite, popoarele, forțele înaintate ale umanității pot asigura pacea și securitatea internațională, pot făuri o istorie nouă, fără războaie și vărsări de sînge, pot edifica și lăsa generațiilor viitoare o lume mai bună și mai dreaptă !

Doresc să-mi exprim, încă o dată, convingerea că lucrările celui de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice se vor înscrie ca o contribuție pozitivă la împlinirea acestor înalte deziderate, la eforturile generale pentru o mai bună cunoaștere și colaborare între națiuni, pentru afirmarea idealurilor umaniste de pace și progres în întreaga lume.

Cu această convingere, urez succes deplin lucrărilor congresului !

NICOLAE CEAUȘESCU
Președintele Republicii Socialiste România

MESAJUL

celui de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice

Intruniți la București, noi, slujitorii științelor istorice din numeroase țări ale lumii, de pe toate continentele, la capătul unui amplu dialog, al unor aprofundate dezbateri în spiritul înțelegerii și al respectului mutual, pe deplin conștienți de importanța primordială pe care o au în zilele noastre problemele păcii, destinderii și cooperării între națiuni, ne exprimăm încrederea în contribuția pe care oamenii de știință din domeniul istoriei o pot aduce la soluționarea acestor probleme vitale.

Prin aportul său la cunoașterea și la edificarea conștiinței de sine a fiecărui popor și, pe această bază, la dezvoltarea încrederii și colaborării dintre popoare, prin tezaurul de învățăminte și experiență socială pe care îl înmănușează, prin luminile pe care le proiectează asupra prezentului și a viitorului, prin reflecția lucidă asupra destinelor națiunilor pe care o propune, din perspectiva lecțiilor trecutului, prin înrîurirea sa asupra faptei și conduitei generațiilor de azi, istoria constituie o veritabilă carte de înnobilare umanistă a națiunilor.

Iată de ce, noi, istoricii, indiferent de școlile metodologice cărora aparținem, de concepțiile ideologice, politice și religioase ce ne călăuzesc, în dorința de a pune științele istorice în folosul conlucrării între state și popoare, adresăm un vibrant apel popoarelor, oamenilor politici și de stat, tuturor oamenilor de bună credință de a face totul pentru a asigura pacea și liniștea planetei noastre, progresul și prosperitatea omenirii.

Pătrunși de răspunderea pe care o avem în fața științei și a umanității, să ne unim eforturile pentru extinderea și aprofundarea cunoașterii istorice, să aducem noi contribuții la elucidarea marilor probleme ale evoluției umanității, la dezvoltarea și influențarea reciprocă a diferitelor civilizații ce s-au succedat de-a lungul secolelor, la procesul complex al formării popoarelor și națiunilor, al constituirii și afirmării statelor naționale.

Să analizăm și să interpretăm, în spiritul adevărului care trebuie să călăuzească cercetarea științifică, aspectele istorice ale dezvoltării contemporane, ale proceselor și tendințelor actuale, pentru soluționarea exclusiv pe cale pașnică, prin tratative, a problemelor litigioase, pentru apărarea celui mai fundamental drept al oamenilor și al națiunilor, dreptul la viață, la pace, la existență liberă și independentă.

Să folosim bogatele resurse ale științelor istorice pentru ca, într-o lume a interdependențelor dintre popoare, națiuni și civilizații, să se afirme și să fie respectate independența și suveranitatea națională, egalitatea și respectul reciproc, dreptul fiecărui popor de a fi stăpîn pe destinele sale, de a-și afirma deplin identitatea și personalitatea în marele concert al națiunilor lumii, de a-și aduce contribuția originală la îmbogățirea patrimoniului civilizației mondiale.

Să facem astfel ca marile realizări ale geniului uman, ale științei și tehnicii moderne să nu fie folosite pentru crearea de noi arme distrugătoare, ci să fie puse numai și numai în slujba omului, a bunăstării, liniștii și fericirii lui, a lichidării subdezvoltării și realizării progresului social în toate țările. Avem convingerea că un comandament suprem al epocii noastre — de profunde mutații sociale, economice și politice, în care se afirmă puternic cursul istoric al popoarelor spre libertate, spre deplină emancipare socială și națională — îl constituie oprirea cursei înarmărilor, realizarea dezarmării, cerințe sine qua non pentru întărirea încrederii, păcii și securității internaționale.

Prin studiile noastre, prin întreaga noastră activitate științifică și de învățămînt să contribuim la afirmarea ideilor generoase ale libertății și demnității omului, la eliminarea oricăror forme de discriminare sau opresiune a individului, la dezvoltarea tuturor capacităților și însușirilor sale creatoare. Cercetările noastre pot și trebuie să constituie un factor esențial al educației tinerei generații în spiritul respectului, încrederii și prieteniei între toate popoarele, al păcii și cooperării.

Nutrim ferma convingere că a face din istorie un mijloc de apropiere între popoare, de creare a unui climat de încredere și stimă reciprocă înseamnă a ne îndeplini o datorie profesională și o datorie morală în acest ceas de mare răspundere pentru destinele omenirii.

**CEL DE-AL XV-LEA
CONGRES INTERNAȚIONAL
DE ȘTIINȚE ISTORICE**

București, 17 august 1980

O nouă etapă în dezvoltarea științei istorice — cel de-al XV-lea Congres înternațional de științe istorice

Sub înaltul patronaj al tovarășului Nicolae Ceaușescu, președintele Republicii Socialiste România, între 10—17 august a.c. s-au desfășurat la București lucrările celui de al XV-lea Congres internațional de științe istorice.

Lucrările acestui forum științific mondial au fost deschise prin mesajul președintelui Nicolae Ceaușescu adresat participanților la Congres, sub semnul responsabilității universale, permanente a istoricului față de dreptul tuturor oamenilor la o viață pașnică, prosperă și creatoare.

La Congres au fost înregistrați în total 2 715 participanți din 66 de țări ale lumii, cel mai mare număr de țări reprezentate vreodată la un congres de istorie. Pentru prima oară la Congresul de la București au luat parte istorici din R. P. Chineză și R. S. Vietnam, precum și dintr-un mare număr de țări în curs de dezvoltare din Africa și America Latină. Din țara noastră au participat 747 de specialiști. Lucrările Congresului s-au desfășurat în primele două zile în cele 24 comisii și organisme afiliate Comitetului internațional de științe istorice și 5 organisme și grupe de lucru neafiliate acestui comitet, iar în următoarele patru zile în trei secțiuni: *Marile teme, Metodologie și Cronologie*.

Congresul internațional de științe istorice s-a desfășurat într-un climat științific, de cooperare pentru a face din știința istoriei un mijloc de apropiere și cunoaștere între popoare, de cultivare a respectului și egalității.

Această atmosferă deosebit de favorabilă a fost determinată atât de ecurile în străinătate ale cuvântării tovarășului Nicolae Ceaușescu la întâlnirea cu oamenii de știință din domeniul istoriei din 27 mai 1980 cât și de mesajul adresat participanților la Congres. Ambele documente, așa cum au subliniat foarte mulți participanți, au avut un rol stimulatv asupra

lucrărilor prin faptul că în ele se pune accentul în mod deosebit pe valorile umane cum sînt : pacea, independența, libertatea, progresul, prin faptul că este subliniată înalta îndatorire a istoricilor de a studia evenimentele istorice spre a desprinde din experiența popoarelor învățăminte și concluzii pentru prezentul și viitorul omenirii, pentru dezvoltarea civilizației umane.

Aceste idei au avut un profund ecou în rîndul istoricilor din toate țările, considerîndu-le ca o expresie a mării atenții pe care șeful statului român o acordă istoriei și științelor istorice, contribuției pe care acestea sînt chemate să o aducă la cauza generală a înțelegerii, destinderii și păcii în întreaga lume.

Programul științific al Congresului, stabilit încă din anul 1977 de către Comitetul internațional de științe istorice a cuprins multiple teme de mare actualitate, analizate în 170 rapoarte și corapoarte, pregătite în prealabil și publicate în 3 volume de Comitetul român de organizare.

Istoricii români au elaborat și susținut în cadrul congresului un raport general, 7 rapoarte și 4 corapoarte, ceea ce reprezintă cea mai mare contribuție a delegației unei țări la acest congres. De asemenea, istoricii români au condus lucrările unor secțiuni în calitate de președinte (unul) sau vicepreședinte (doi). Doi istorici români au îndeplinit sarcina de experți la două din marile teme. Istoricii români au prezentat două conferințe în sesiunile de închidere ale Congresului.

Pe marginea rapoartelor și corapoartelor au participat la dezbateri 1 830 de istorici, din aproape toate țările prezente la Congres, din care 210 români (cca 12% din total), luînd parte activă la dezbateri în toate secțiunile Congresului.

În general, dezbaterile s-au caracterizat printr-un climat destins și spirit academic, participanții apreciînd condițiile create de gazde pentru un dialog sincer, nestîngherit, de deplină libertate intelectuală. Istoricii români au dat replici argumentate, la obiect, unor participanți la congres care au făcut afirmații inexacte, uneori tendențioase la diferite momente din istoria patriei noastre. Specialiștilor români li s-au asociat permanent istorici din alte țări.

Deși în unele cazuri dezbaterile au fost mai animate, apărînd deosebiri de păreri în problemele discutate, în ansamblu, ele și-au păstrat caracterul de dialog științific, colegial, fiind animate de dorința de a spori contribuția istoriei la mai buna cunoaștere și înțelegere între popoare.

Lucrările Congresului de la București au scos în evidență unele tendințe și orientări în istoriografia contemporană. Astfel, deși se înregistrează încă un decalaj între istoria descriptivă și cea explicativă, s-a manifestat un interes deosebit pentru cercetările comparative, spre a reda complexitatea și varietatea evenimentelor istorice. Au fost primite cu rezerve studiile strict factologice, lipsite de orizont teoretic, de efortul critic de a explica și interpreta evenimentele. De asemenea, s-a manifestat pre-

ocuparea pentru problemele de civilizație, în accepțiunea generală a noțiunii, pentru liniile mari, coordonatele, permanențele în dezvoltarea societății în general, precum și a unor zone geografice. S-a conturat ideea unei istorii integrale, care să cuprindă ceea ce a fost creație valoroasă în dezvoltarea fiecărei națiuni. Un interes deosebit s-a manifestat față de problemele relațiilor dintre popoare, zone geografice și continente.

O tendință ce câștigă tot mai mult teren o constituie abordarea interdisciplinară, preocuparea pentru istoria socială, îndeosebi pentru problemele sociale noi — situația socială a femeii, revoluția științifico-tehnică și schimbul de valori între popoare, norme și probleme ale păcii în istorie etc.

În ceea ce privește perspectivele dezvoltării științelor istorice, sub raport metodologic și practic-aplicativ, s-au manifestat câteva direcții principale, din care menționăm : în cercetarea istoriografică se confruntă numeroase doctrine, în centrul cărora se situează concepția materialistă asupra istoriei, care a devenit punct de referință pentru oricare din orientările teoretice și metodologice contemporane ; modernizarea metodelor și tehnicilor de investigație ; modernizarea învățămîntului istoric, pentru a transforma istoria într-un factor fundamental al formării personalității umane.

Cu prilejul celui de al XV-lea Congres internațional de științe istorice au fost organizate o serie de acțiuni cu caracter științific cultural, menite să facă mai bine cunoscute realizările poporului nostru, rezultatele mai semnificative ale cercetării istorice românești etc.

În ajunul deschiderii Congresului s-au desfășurat lucrările sesiunii științifice cu participare internațională consacrată sărbătoririi a 2050 de ani de la crearea statului dac centralizat și independent în timpul lui Burebista. La sesiune au ținut să participe, în semn de omagiu adus acestei aniversări, membrii Biroului Comitetului Internațional de Științe Istorice. La Muzeul de istorie al R. S. România, s-a organizat expoziția „România azi”, care a fost vizionată de un număr mare de participanți străini. De aprecieri unanime s-a bucurat expoziția internațională de carte istorică, organizată cu prilejul Congresului, care a înfățișat principalele apariții editoriale din ultimii cinci ani în numeroase țări ale lumii.

În zilele Congresului au fost prezentate participanților în cadrul unor festivități la care au participat personalități ale vieții cultural-științifice din țara noastră ultimele apariții de carte istorică românească.

Pentru prima dată, la Congresul de la București s-a editat un Buletin zilnic al Congresului, care a apărut în 8 numere (în limbile franceză și engleză). Pe lângă cronică amănunțită a dezbaterilor, Buletinul zilnic a publicat numeroase articole, interviuri, opinii și impresii, prezentări de cărți sau monumente istorice românești, anunțuri cu caracter cultural, organizatoric etc.

În cadrul Congresului s-au desfășurat în zilele de 11—12 august și lucrările Colocviului Comisiei internaționale pentru problemele celui de-al doilea război mondial cu tema: *Propaganda în timpul celui de-al doilea război mondial : metode, obiect, rezultate*.

A existat o cvasiunanimitate de păreri în relevarea formelor de organizare a propagandei, chiar a obiectivelor urmărite în ceea ce privește rezultatele ca atare, a apărut un evantai mai larg de păreri : de la ideea că propaganda a însoțit războiul fără a influența în mod decisiv rezultatele sale finale care au fost hotărâte pe câmpul de luptă de către armate, la cele care au prezentat propaganda ca pe un război psihologic fără de care nu poate fi înțeles deznodământul însuși al mării confruntări militare.

Remarcabilă a apărut rezonanța în contemporaneitate a problemei discutate, insistența chiar cu care unii istorici, prin intervențiile lor s-au referit la probleme care, într-un fel sau altul, își găsesc o certă prelungire în actualitate. A fost, de pildă, unanim condamnată propaganda fascistă pentru preamărirea războiului, a urii între popoare făcându-se apel la pace și înțelegere între popoare ; de asemenea, caracterul antiuman, de discriminare rasială, făcându-se apel la vigilență, la necesitatea combaterii ferme a acestor manifestări care se produc și în zilele noastre în diverse zone ale planetei.

În încheiere Henri Michel, președintele Comitetului internațional de istorie a celui de-al doilea război mondial, a făcut aprecieri deosebite privind înalta ținută științifică, excelenta organizare a Congresului de la București, arătând : „La capătul acestor două zile de lucru folosite din plin, cred că putem manifesta o legitimă satisfacție ; acest colocviu a reprezentat un succes : asistența numeroasă care a urmărit cu regularitate dezbaterile, interesul pe care aceasta l-a arătat în mod constant, atenția și răbdarea de care a dat dovadă, sînt o confirmare.

Am ascultat 20 de comunicări și 60 de intervenții ; desigur, valoarea lor era inegală și este păcat că intervențiile unor istorici renumiți au trebuit să fie exagerat de scurtate. Dar, incontestabil, am făcut un mare pas în cunoașterea importantului subiect pe care ne-am propus să-l studiem, și apoi un colocviu nu este niciodată încheiat ; grație publicării celor două volume de acte, acesta va fi prelungit, dacă nu ar fi decît prin dările de seamă critice pe care le vor da revistele de istorie, sau prin referirile pe care le vor face profesorii în cursurile lor.

Imi este deci foarte plăcut, la încheierea lucrărilor, să exprim mulțumirile noastre tuturor celor care au colaborat la realizarea acestei acțiuni, și îndeosebi Comisiei române de organizare, prezidată cu o binevoitoare autoritate de dl. Ion Popescu-Puțuri“.

Cu prilejul Congresului de la București au avut loc alegerile noilor organe de conducere ale Comitetului internațional de științe istorice și organismelor sale afiliate.

Pe lângă reprezentantul de drept al Comitetului Național al Istoricilor din R. S. România în Comitetul internațional, au fost aleși în birourile organismelor afiliate la care sîntem membri cotizanți opt istorici români (ca președinte al Comisiei internaționale de demografie istorică, ca vice-președinte la Comisia internațională de istorie a adunărilor de stări, ca secretar general la Comisia internațională de istoriografie, ca membri în birou : la Comisia internațională de istorie militară comparată, la Comisia internațională pentru al doilea război mondial, la Comisia internațională de numismatică, la Comisia internațională de istorie ecleziastică comparată și la grupul de lucru privind aplicarea matematicii în istorie).

Participanții au apreciat că prin amplexarea sa, prin cadrul favorabil creat de mesajul Președintelui Nicolae Ceaușescu, prin conținutul tematicii, prin calitatea rapoartelor și corapoartelor servind ca bază de discuție, prin caracterul activ și viu al dezbaterilor, Congresul internațional de științe istorice de la București se înscrie ca un eveniment de seamă al vieții științifice actuale. Mulți interlocutori de peste hotare au vorbit despre „spiritul de la București“ al lucrărilor Congresului ca fiind exemplar pentru valorificarea potențelor de ordin științific și intelectual pe care le încorporează o asemenea manifestare științifică.

Participanții la Congres, membrii Biroului și Comitetului internațional de științe istorice au ținut să exprime mulțumiri președintelui Republicii Socialiste România, Guvernului și poporului român pentru interesul și sprijinul acordat organizării și desfășurării acestui important forum al istoricilor. Prof. Karl Erdmann, fost președinte al Comitetului internațional de științe istorice, a exprimat mulțumirile cele mai profunde României, președintelui Nicolae Ceaușescu, pentru atenția permanentă acordată congresului, pentru condițiile asigurate bunei desfășurări a acestui forum internațional : „Ospitalitatea coplesitoare a Republicii Socialiste România — ne-a permis să avem un congres care a dat impulsuri noi cooperării pașnice pe tărîmul științei noastre, un congres a cărui trăire va rămîne încă multă vreme în memoria noastră. A fost un forum internațional al libertății intelectuale care ne-a fost mijlocit de Republica Socialistă România. Mulțumim tuturor celor care au umplut de viață acest forum. Mulțumim acestei țări care a făcut posibilă această trăire“.

În același spirit a vorbit prof. Michel François, fost secretar general al Comitetului, exprimînd sentimente de profundă recunoștință gazdelor române, ce nu și-au cruțat eforturile pentru a asigura succesul acestui forum, care rămîne în memoria participanților ca marele Congres de la București. „Succesul acesta — a spus vorbitorul — ține mai cu seamă de calitatea dezbaterilor, care au constituit contribuții de cel mai înalt nivel la progresul istoriei. La București, noi am făcut să înainteze istoria, înmulțindu-i preocupările și metodele de cercetare. Este un succes care se datorează unei organizări perfecte, neegalate pînă acum. Gazdele noastre

au făcut să nu rămănim într-un turn de fildeș, asociind datorită mijloacelor moderne de comunicare, întregul popor la congres“.

Prezentarea rapoartelor și corapoartelor, a intervențiilor și discuțiilor pe marginea acestora au pus în evidență profunzimea analizei și bogăția informației, capacitatea de sinteză a participanților. În același timp, s-a desprins ideea că lucrările Congresului au contribuit la dezvoltarea istoriografiei mondiale, relevând nivelul pe care l-a atins cercetarea și interpretarea în acest domeniu, unele tendințe și orientări care se manifestă în știința istorică, capacitatea ei de a dialoga, sensibilitatea față de nuanțe, repudierea unor șabloane și scheme neconforme cu adevărul istoric. Au fost apreciate în mod deosebit acele rapoarte și intervenții care au fost realizate dintr-o perspectivă comparativă, au stabilit tipologii, clasificări, similitudini și diferențe spre a reda complexitatea și varietatea evenimentelor.

Deși la lucrările congresului au existat și unele încercări de a se impune puncte de vedere neștiințifice, neconforme cu realitatea istorică, cu cuceririle istoriografice, iar unii istorici au pledat pentru cauze false, pentru situații istorice ambigue, transformându-se din oameni de știință în avocați de circumstanță ai anumitor stări de lucruri, totuși, în general, la Congresul de la București au fost mult mai puține momente polemice, sau situații stridente, fapt ce nu a putut altera caracterul constructiv, viu al dezbaterilor nu o dată contradictorii dar purtate în cadrul științific.

★

★ ★

Făcându-se aprecieri elogioase la ideile cuprinse în Mesajul și în lucrările președintelui R. S. România, tovarășul Nicolae Ceaușescu, s-a evidențiat ideea potrivit căreia istoria trebuie concepută și promovată ca un mijloc de apropiere între popoare, ca un instrument care să favorizeze solidaritatea dintre oameni și nu ca factor care să accentueze și să adâncească contradicțiile și conflictele naționale și internaționale, ci sporirea caracterului prospectiv al cercetării istorice. Recunoașterea deschisă și acceptarea de către istorici marxiști, nemarxiști din est sau vest a ideii, potrivit căreia între istorie și politică există o interdependență și interacțiune reciprocă, indiferent de perioada istorică abordată, concluziile trase au avut legătură directă cu prezentul zilelor noastre, cu tendințele politice actuale.

Lucrările Congresului au demonstrat că și în prezent se înregistrează un decalaj între istoria descriptivă, cea analitică și cea explicativă, în sensul că are o extindere foarte mare cercetarea descriptivă a faptelor istorice, în care se merge adânc spre detalii, rămânând pe plan secundar preocupările pentru evidențierea relațiilor dintre faptele istorice, pentru interpretarea datelor, pentru realizarea de sinteze din ce în ce mai generale, pînă la reconstituirea științifică a ansamblului proceselor istorice.

Un interes deosebit s-a manifestat față de studierea relațiilor istorice, politice, economice, teritoriale, culturale, militare, instituționale dintre popoare, zone geografice și continente, impunându-se atenției acele contribuții care au vizat tratarea comparativă, promovarea mai accentuată a unei cooperări și cercetări a trecutului și prezentului din anumite zone sau regiuni socio-politice și a istoriei naționale a fiecărui popor. S-a manifestat un interes sporit pentru problemele de istorie economică, a evoluției raporturilor dintre progresul mijloacelor de producție și societate, precum și revoluționarea acestora, a locului producătorilor de valori materiale și spirituale, a contribuției fiecărui popor la civilizația umanității. A fost criticată politica expansionistă a marilor imperii și a marilor puteri, în decursul istoriei, subliniindu-se rolul jucat de statele mici și mijlocii, a luptei lor pentru neutralizarea acestor tendințe și păstrarea independenței și suveranității lor.

În cadrul Congresului s-a subliniat că istoriografia militară trebuie să abordeze problematica militară nu numai din punctul de vedere al bătăliilor, al violențelor ci și sub aspectul cultural, economic, moral și filozofic, al consecințelor dezastruoase ale războaielor asupra societății, cultivându-se astfel ideea necesității apărării păcii, a respingerii rezolvării unor probleme ale contemporaneității pe calea armelor.

S-a arătat că se impune modernizarea metodelor și tehnicilor de investigații, îndeosebi, în sensul extinderii metodelor cantitative de analiză a datelor și a tehnologiei computerizate ; modernizarea învățămîntului istoric, în sensul de a nu mai fi concepută istoria doar ca sursă de cunoștințe, ci ca un factor fundamental al personalității umane în spiritul celor mai autentice valori social-politice și morale.

Pornindu-se de la faptul că disputele asupra unor probleme au fost cauzate și de necunoașterea unor surse documentare primare s-a conturat propunerea lărgirii accesibilității în arhive, pentru studierea documentelor aflate în prezent în fonduri secrete, patrimoniul valoric istoric comun urmînd să ajute la apropierea dintre istorici, a înțelegerii și colaborării reciproce.

Istoria poporului român a ocupat o pondere mai mare în lucrările Congresului atît prin contribuția activă a specialiștilor români, cît și a celor de peste hotare. Mulți dintre istoricii străini au dovedit cunoașterea profundă a unor evenimente din istoria patriei noastre, înfățișându-le în lumina adevărului istoric ; în contrast cu aceștia au fost pozițiile unor istorici care, ignorînd realitățile, au susținut teze depășite, false, neștiințifice.

În ziua de 17 august a.c., la Sala Palatului Republicii Socialiste România a avut loc ședința de închidere a celui de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice.

Marele forum al istoricilor — desfășurat la București sub înaltul patronaj al președintelui Nicolae Ceaușescu — s-a înscris ca un eveniment important în viața științifică internațională, în dezvoltarea științelor istorice, ca o contribuție de seamă la mai buna cunoaștere și apropiere dintre popoare, la întărirea încrederii și colaborării internaționale, la cauza generală a înțelegerii, destinderii și păcii în întreaga lume.

Manifestându-și acordul cu ideile generoase cuprinse în mesajul adresat de președintele Nicolae Ceaușescu delegaților la congres — expresie a unei lucide analize, a cunoașterii profunde a realităților, tendințelor și priorităților lumii contemporane — participanții s-au oprit îndelung în dezbaterile lor, asupra rolului important ce revine istoricilor în studierea trecutului omenirii, în desprinderea din experiența milenară a umanității a concluziilor și învățămintelor capabile să îmbogățească activitatea prezentă și viitoare, să contribuie la mersul înainte al popoarelor pe calea civilizației, păcii și progresului.

Congresul a marcat o nouă etapă în evoluția științelor istorice prin faptul că a cuprins, pentru prima oară, un număr de probleme importante ale umanității, care fuseseră mai puțin abordate la alte reuniuni internaționale — problematica păcii, a progresului științific și tehnologic, emancipării femeii, problematica demografiei, ecologiei. Mai mult decât la oricare din congresele precedente, s-a făcut remarcată prezența istoricilor din țările ce și-au cucerit de curînd independența și au fost mai pregnant puse în lumină aspecte semnificative ale decolonizării, ale luptei popoarelor pentru egalitate în drepturi, dezvoltare liberă și independentă.

Congresul a evidențiat, totodată, marea responsabilitate a istoriei în lumea contemporană, rolul său în educarea tinerelor generații în spiritul coexistenței pașnice, prieteniei și conlucrării între popoare.

Opiniile exprimate de participanți au subliniat că schimbul fructuos de idei, progresele înregistrate în elucidarea problemelor aflate pe agenda congresului au fost posibile datorită climatului favorabil creat în capitala României și dorinței de conlucrare ce a animat lucrările acestui forum mondial.

În cadrul ședinței finale a fost anunțată componența noului Birou executiv al Comitetului internațional de științe istorice, ales cu prilejul congresului. Președinte a fost ales Alexander Gie Gieysztor (Polonia), ca

vicepreședinți Gordon Craig (S.U.A.) și Domenico de Marco (Italia), iar ca secretar general Helene Ahrweiler (Franța).

A vorbit apoi președintele Comitetului internațional de științe istorice, Alexander Gieysztor, care, după ce a mulțumit, în numele întregului Birou executiv, pentru alegerea în conducerea comitetului internațional, a făcut apel la menținerea atmosferei de cooperare între istorici în vederea evaluării, în spirit științific, a evenimentelor istorice. „Cadruul acestui congres — a spus vorbitorul — a reușit să satisfacă toate exigențele noastre la cel mai înalt nivel. Ne exprimăm sentimentele de recunoștință față de prietenii noștri români, care s-au străduit să asigure un cadru fertil șederii noastre la București“.

Președintele C.I.S.I. a dat apoi citire Mesajului celui de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice de la București, ale cărui idei, reflectând preocuparea oamenilor de știință din domeniul istoriei pentru viitorul omenirii, au întrunit adeziunea participanților, exprimată prin vii și îndelungi aplauze.

În încheiere a luat cuvîntul Mihnea Gheorghiu, președintele Academiei de științe sociale și politice, președintele congresului, care, după ce a exprimat, în numele Comitetului român de organizare și al Comitetului național al istoricilor din România, profunda satisfacție pentru incontestabilul spirit de cooperare și pentru înaltul nivel științific ce au caracterizat cel de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice de la București, a spus : „Cred că sînt în asentimentul întregului congres salutînd în chip unanim mesajul pe care l-ați adresat azi, din capitala României, istoricilor din toate țările pentru promovarea păcii și prieteniei dintre popoare, și, în definitiv, pentru a restitui celei mai politice dintre științele umane, istoria, atributele ei milenare de apărătoare a adevărului și dreptății, egalității tuturor națiunilor, a dreptului lor la existența liberă și la independență, în vederea democratizării relațiilor internaționale și făuririi unei lumi mereu mai bune.

Sîntem fericiți că lucrările congresului nostru mondial, onorate cu înaltul patronaj al președintelui Republicii Socialiste România, Nicolae Ceaușescu, s-au deschis sub semnul responsabilității universale permanente a istoricului față de dreptul tuturor oamenilor la o viață pașnică, prosperă, și creătoare, care să permită personalității umane dezvoltarea ei în armonie cu frumusețile și bogățiile acestei planete, Pămîntul oamenilor.

Sîntem mîndri că aceste generoase idei, puse în serviciul rațiunii, al vieții și fericirii omeniești și al păcii pentru toți, conținute în mesajul președintelui Nicolae Ceaușescu, și-au găsit ecoul dorit în lucrările noastre și în perspectiva activității noastre viitoare, pe care o dorim, tuturor, bogată în rezultate și în noi succese, în al IX-lea deceniu al secolului“. 17

CONTRIBUȚIA LUI C. DOBROGEANU-GHEREA LA DEZVOLTAREA SOCIALISMULUI ȘTIINȚIFIC, A MATERIALISMULUI DIALECTIC ȘI ISTORIC

ION POPESCU-PUȚURI

Gîndirea social-politică românească, al cărui temei de originalitate și consistență izvorăște din marile idealuri de eliberare socială și națională ale poporului român, din susținerea vechilor sale drepturi la existență liberă în vatra multimilenară în care au trăit strămoșii săi geto-daci, și-a evidențiat permanent și într-o măsură tot mai largă profundul democratism, fiind, din acest punct de vedere, una dintre cele mai progresiste ale timpului.

Această caracteristică de frontispiciu a spiritualității românești nu a fost și nu este deloc întâmplătoare. Ea se datorează unui trecut încărcat de o mare și valoroasă experiență a poporului nostru, atât de încercat în zbuciumata sa existență, virtuților morale ale românilor, care niciodată în istoria lor nu au dorit, cum nu doresc nici astăzi, decît să-și păstreze ceea ce le aparține și care vroiesc a-și dura propriul drum în pace, libertate și bună înțelegere cu toate popoarele. Concepția de viață a românilor s-a aflat într-o continuă și justă raportare cu dreptul lor istoric, bazat pe vechime, permanență și unitate, cu capacitatea și posibilitățile lor de dezvoltare și afirmare, cu orizontul larg asupra unor legături cu lumea înconjurătoare întemeiate pe respect, colaborare și înțelegere.

Tradițiile progresiste, democratice ale gîndirii social-politice românești au constituit un teren apt de receptare a celor mai avansate idei ale timpului. Așa se explică de ce, de timpuriu, în vremea cînd mișcarea noastră muncitorească se afla în plin proces de afirmare, ideile socialiste au fost asimilate și difuzate cu repeziciune, creînd un larg curent de opinie ce avea să dea un conținut și mai bogat gîndirii social-politice românești.

Cei mai de seamă reprezentanți ai mișcării muncitorești și revoluționare din România n-au preluat mecanic tezele socialismului științific. Ei le-au trecut prin filtrul propriei gîndiri, străduindu-se să le aplice creator la condițiile specifice ale țării noastre. Totodată, teoreticienii și gînditorii marxiști din România au avut propriile contribuții originale care au îmbogățit patrimoniul gîndirii revoluționare universale. Între aceștia un

Constantin Dobrogeanu-Gherea, de la a cărui naștere s-au împlinit 120 de ani.

De aproape un veac valoroasa operă teoretică a gânditorului și militantului socialist * Constantin Dobrogeanu-Gherea, format ca marxist în efervescenta de idei a realităților economice, sociale și politice din România de la sfârșitul veacului trecut, a suscitât și continuă să suscite un interes deosebit atât în țara noastră, cât și peste hotare.

Lucrările lui Constantin Dobrogeanu-Gherea și activitatea sa de militant revoluționar ocupă un loc de mare însemnătate în istoria științelor sociale din România, în răspîndirea socialismului științific, în dezvoltarea concepției revoluționare a proletariatului despre natură și societate, în fondarea criticii literare marxiste în țara noastră.

Viața lui Gherea, organic legată de mișcarea socialistă din România, a fost închinată în întregime din cea mai fragedă vîrstă idealului socialist. Influența lui Gherea asupra mișcării socialiste din România a fost hotărîtoare, ea exercitîndu-se asupra activității de răspîndire a marxismului, luptei pentru închegarea partidului politic al clasei muncitoare și formulării unor principii cu caracter programatic care au stat la baza activității sale. Nu a fost program socialist în această perioadă la redactarea căruia el să nu fi luat parte. Nu a fost congres sau conferință la ale cărei lucrări, fie că a participat, fie că și-a adus contribuții teoretice de mare consistență.

Cu autoritatea lui științifică, teoretică, morală, cu vastele sale cunoștințe, C. Dobrogeanu-Gherea a devenit, pe drept cuvînt, teoreticianul mișcării socialiste din România de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul veacului al XX-lea.

Însemnătatea activității practice și a operei teoretice a lui Gherea trece dincolo de granițele mișcării socialiste. Operei sale i-a fost consacrat un capitol important în istoria literaturii noastre. Curentul sănătos materialist în orientarea esteticii și criticii literare, insuflat de puternica individualitate a lui Gherea, de polemicele lui literare, reprezintă un monument de referință în literatura română.

Concepțiile filozofice ale lui Gherea, care se desprind din scrierile sale, asemeni unui „rîuleț cristalin din mijlocul pajistilor îmbălsămate de flori, inspirate de o profundă dragoste de oameni, iluminate de înalta și universală concepție socialistă a lumii” — după cum remarcă M. Gh. Bujor —, îl așează pe Gherea la un loc de seamă în domeniul filozofiei.

Ca sociolog, Gherea a fost și va rămîne un mare creator. Pe lângă faptul că el a avut un rol important la întărirea mișcării socialiste în România, el are și meritul de necontestat de a fi rămas întreaga viață un adept convins și statornic al ideilor socialiste, un neobosit propagator al teoriei socialismului științific, un teoretician de mare forță, care a aplicat gîndirea și doctrina lui Marx la realitățile noastre sociale.

Opera lui Constantin Dobrogeanu-Gherea are o valoare intrinsecă nu numai națională, ci și internațională. Prin cercetările și analizele sale asupra structurii societății capitaliste, prin înfrîngerea unor teze idealiste poporaniste, burghezo-liberale, cu privire la căile și metodele de dezvoltare a României, Gherea a adus o contribuție valoroasă atât tezaurului

* O mare realizare a frontului nostru ideologic-științific este publicarea în Editura politică a 7 volume (*Opere complete*) ale lui Constantin Dobrogeanu-Gherea, sub egida Institutului de studii istorice și social-politice, de către un colectiv format din Ion Popescu-Puțuri și Ștefan Voitec (coordonatori), Augustin Deac, Ion Iacoș, Ion Mamina. Al 8-lea volum, conținînd corespondența sa, este în curs de apariție.

gîndirii socialiste din România, cît și celei internaționale. În această privință numele său poate fi trecut alături de cel al lui G. Plehanov, Franz Mehring, P. Lafargue, ș.a.

Din studiul vastei opere a lui C. Dobrogeanu-Gherea se desprinde concluzia că el a încercat și a reușit să dea răspuns, de pe pozițiile clasei muncitoare, unor probleme fundamentale care stăteau, la sfîrșitul secolului trecut și începutul acestui veac, în fața gîndirii social-politice din țara noastră, probleme privind căile și perspectivele de dezvoltare ale României, determinarea rolului principalelor clase și forțe sociale progresiste în acea perioadă istorică. Gherea are marele merit de a fi primul în țara noastră care a întreprins o asemenea analiză, înfruntînd imense dificultăți care rezultau din însăși împrejurarea că era printre pionierii ce vor aplica legile generale ale marxismului la condițiile concrete ale societății românești.

În formarea lui Dobrogeanu-Gherea ca militant și teoretician, ca și a întregii pleiade de reprezentanți ai organizațiilor socialiste de la sfîrșitul secolului al XIX-lea, un rol important l-a jucat ideologia revoluționarilor români de la 1848, una dintre cele mai înaintate ale epocii. „Și eu, care vă vorbesc — scria Gherea în studiul său *Tactica liberală* publicat în 1892 — ca și cei mai mulți dintre noi, mărturisesc fără șovăire că am avut această credință... noi am fost crescuți la școala «roșilor» (a pașopțiștilor — *n.n.*) am fost îmbibați de ideile lor...”¹.

Această ideologie a înlesnit revoluționarului Dobrogeanu-Gherea ca, în cadrul organizațiilor socialiste din România (București, Iași, Ploiești), să se formeze ca militant și doctrinar socialist marxist. Dintre membrii acestor organizații, Dobrogeanu-Gherea a reușit să cunoască mai amplu și mai complet socialismul științific. Influențele de nuanță narodnică cu care a venit în România au fost în scurtă vreme abandonate de către acesta. „Au trecut ani, am trăit, am suferit, am muncit, am citit pe Spinoza, Goethe, filozofia științifică modernă, cea clasică germană, am studiat pe Marx și a venit liberarea”² — menționa Gherea despre etapa formării sale marxiste în România. La problemele de ordin etic și social-filozofic, sublinia el, „răspunsul mi l-a dat marxismul”.

Una din trăsăturile semnificative ale activității teoretice a lui Constantin Dobrogeanu-Gherea a constatat în fidelitatea față de esența socialismului științific, creat de K. Marx și F. Engels, bazat pe „generalizarea științei veacului” și pe experiența mișcării muncitorești internaționale. În același timp, Gherea se arată categoric împotriva închistării dogmatice, considerînd că aplicarea creatoare a marxismului nu presupune îndepărtarea de spiritul metodei de gîndire marxiste, după cum au procedat o seamă de lideri din mișcarea muncitorească internațională, sau chiar prin „eliberarea” de acest spirit, ci înțelegerea profundă, analiza fenomenelor, avînd ca bază de pornire și călăuză principiile socialismului științific.

Cînd, la sfîrșitul veacului al XIX-lea și începutul celui următor în mișcarea muncitorească internațională s-a încercat să se golească marxismul de conținutul său revoluționar, Gherea a respins cu hotărîre aceste încercări, susținînd cu și mai multă fermitate necesitatea înțelegerii profunde, în spirit creator a marxismului, socotit a fi o busolă științifică ce

¹ Constantin Dobrogeanu-Gherea, *Opere complete*, vol. 3, Editura politică, București, 1977, p. 108.

² *Ibidem*, p. 472.

permite analiza obiectivă a fenomenelor lumii materiale și a societății.

C. Dobrogeanu-Gherea a fost unul dintre popularizatorii cei mai des-
toinici ai marxismului în România. În lucrări și studii ca *Ce vor socialiștii
români*, *Karl Marx și economiștii noștri*, *Anarhia cugetării*, *Concepția ma-
terialistă a istoriei*, *Robia și socialismul* ș.a., precum și în nenumăratele
articole din „Contemporanul”, „Revista socială”, „Drepturile omului”,
„Munca”, „Lumea nouă” etc. Gherea, într-un stil sobru, convingător, pe
înțelesul maselor, a făcut cunoscută publicului românesc esența învățăturii
lui Marx și Engels și, totodată, s-a străduit să demonstreze marea impor-
tanță a cunoașterii ei de către proletariat.

Situându-se pe pozițiile marxismului, Dobrogeanu-Gherea reliefa
diferența radicală dintre socialismul utopic și cel științific. „Socialismul
științific n-are nici un amestec nici cu metoda socialismului utopic, nici
cu chipul cum își plămăuiește acela societatea. Socialismul științific se
întemeiază pe cea mai mare generalizare la care a ajuns știința, pe evolu-
ție. Socialismul științific știe că, după cum omul își datorește individua-
litatea la o mulțime de schimbări, ... tot astfel și societatea de azi este
ieșită dintr-o lungă evoluție al cărei început se pierde în întunericul
timpului și a trecut prin mulțime de schimbări și a trecut prin mulțime de
forme pînă ce a ajuns așa cum este”.³

Gherea definește, totodată, metoda și concepția despre lume a socia-
lismului științific ca fiind materialismul istoric, cu ajutorul căruia se dez-
văluie cauza determinantă a dezvoltării sociale, modul de producție și
motorul acestei dezvoltări, lupta de clasă ; demonstrează caracterul inevi-
tabil al apariției unei noi societăți, societatea socialistă.

Pe baza ideilor din „Manifestul Comunist” și ale lucrării lui Engels
„Dezvoltarea socialismului de la utopie la știință”, Gherea schițează fazele
evoluției societății ; caracterizează modul și relațiile de producție ale celor
trei orînduiri sociale prin care trecuse, pînă atunci, omenirea : sclavagis-
mul, feudalismul și capitalismul. Așa cum toate formațiunile social-econo-
mice anterioare au fost subminate de contradicții interne obiective și au
fost înlocuite în urma revoluției cu forme noi, superioare — arăta el — așa
nici societatea burgheză nu era și nu este o fază veșnică în dezvoltarea
istoriei omenirii. Gherea dezvăluie pe larg contradicțiile care macină
societatea capitalistă, evidențiind că antagonismul principal este acela din-
tre producție și însușirea bunurilor, producția fiind colectivă, iar însușirea
individuală.

Un merit însemnat al lui Gherea constă în aceea că definește, pen-
tru prima oară în literatura socialistă din România, rolul istoric al prole-
tariatului : acela de a lichida pe cale revoluționară modul de producție
capitalist și a instaura societatea socialistă, eliberîndu-se pe sine și în-
treaga societate de stigmatul exploatării omului de către om. După ce
arată că în sînul vechii societăți se pregătesc condițiile materiale „pentru
realizarea celei viitoare”, el subliniază că : „Societatea de astăzi pregă-
tește deci condițiunile de trai ale societății viitoare și clasa care trebuie
să realizeze formele socialiste”, proletariatul, are chemarea istorică „de a
realiza formele sociale viitoare” (socializarea mijloacelor de produc-
ție — *n.n.*). El conchide că revenindu-i o misiune socială profund progre-

³ Constantin Dobrogeanu-Gherea, *op. cit.*, vol 2, Editura politică, București,
1976, p. 9—10.

sistă, determinată de întregul mers al istoriei, „lupta proletariatului pentru emancipare este totodată lupta pentru viitorul omenirii“.

În legătură cu aceasta, Gherea formulează, pentru prima dată în România, teza, potrivit căreia, proletariatul, cucerind puterea, instaurează propria sa putere politică pentru a-și întări dominația și a constitui bazele noii societăți. „Poporul, proletariatul — arăta el în lucrarea *Ce vor socialiștii români* — ajungînd la putere, după revoluția socială proletară, va întrebuița dictatura de clasă ca mijloc pentru a-și întări domnia, pentru a organiza formele de viață ale societății socialiste“.

Gherea analizează pe larg și problemele privind viitoarea societate socialistă, în care națiunea urma să ajungă „singură proprietară asupra tuturor instrumentelor de muncă, asupra pămîntului, minelor, fabricilor și altor așezăminte industriale, asupra drumurilor de fier etc. Nația, stăpînă peste toate instrumentele de muncă, va da producției o direcție unitară și armonică“.

În lumina realității societății contemporane lui, în schițarea tabloului viitorului societății omenești, Gherea dezvăluie mult optimism, încredere în inevitabilitatea realizării idealurilor socialiste. Dînd dovadă de o pregătire filozofică marxistă temeinică, el abordează cu multă competență și de pe poziții materialist-istorice problema statului, a posibilității și necesității eliberării omului de exploatare.

Pozițiile profund științifice ale militantului socialist român, ca și ale mișcării socialiste din țara noastră în general, au fost primite cu interes și salutate de F. Engels care, făcînd cunoștință cu lucrările socialiștilor români, în primul rînd cu scrierile lui Gherea, aprecia la 4 ianuarie 1888 : „Cu mare plăcere am văzut că socialiștii din România primesc în programul lor principiile de căpetenie ale teoriei care a izbutit a aduna într-un singur mănunchi de luptă aproape toți socialiștii din Europa și din America — e vorba de teoria prietenului meu, răposatul Karl Marx“. ⁴

Subliniind rolul întemeietorilor socialismului științific, a lui K. Marx, care „a arătat drumul cel larg pe care merg societățile moderne, drum care le duce spre o altă formă de organizare socială“, Constantin Dobrogeanu-Gherea, alături de ceilalți conducători ai mișcării noastre muncitorești, a explicat că pentru a-și alcătui propriul lor program de acțiune, în fiecare etapă istorică trebuiau ei înșiși să analizeze realitățile concrete social-economice și politico-culturale, în lumina materialismului dialectic și istoric. „Dar se înțelege că — remarca Gherea — oricît de genial și pătrunzător ar fi fost (Karl Marx — *n.n.*), față de imensa complexitate a vieții sociale, nu putea să prevadă toate modificările și toate devierile pe care, fatal, urma să le sufere societatea în mersul ei... Se înțelege, toate modificările pe care le suferă societatea în mersul ei înainte, toate devierile, toate fenomenele noi și complexe care apar în cursul dezvoltării ei trudnice și atît de imens de complicate trebuie să fie cercetate, analizate, studiate în toată complexitatea lor. Însăși metoda și cercetările științifice ale lui Marx sînt pentru noi în această privință cel mai mare îndemn ; dar cercetările acestea, noi, socialiștii, trebuie să le facem pe baza iarăși a metodei și a cercetărilor lui Marx. Părăsind această metodă și aceste cercetări, lipsiți de conducerea lor, riscăm să ne pierdem în haosul inextricabil al fenomenelor sociale atît de complexe, riscăm să ne pierdem în

cel mai regretabil eclectism științific și în cel mai detestabil oportunism practic“.

Ținând seama de aceste cerințe, Constantin Dobrogeanu-Gherea are incontestabilul merit de a fi susținut necesitatea unei astfel de abordări creatoare, el însuși trecând printre primii la analiza profundă a unor aspecte fundamentale ale realităților românești, cu precădere în lucrările *Ce vor socialiștii români*, *Neoiobăgia* și *Asupra socialismului în țările înapoiate*, care reprezintă cele mai remarcabile scrieri ale sale, elaborate în spiritul socialismului științific. Necesitatea cunoașterii temeinice a realităților din țară era după Gherea singura cale pentru fixarea poziției mișcării socialiste în scopul alcătuirii unui program de luptă corespunzător. „Și, odată ce va fi înțeleasă activitatea socialistă, nemica de oarecare importanță din viața politică și economico-socială a societății de azi (burgheze — *n.n.*) — sublinia el în articolul *Chestii de tactică* —, nu poate să ne lase nepăsători; forma guvernământului, Constituția țării, raportul dintre stăpîni și lucrători, dreptul de vot, forma dărilor, protecțiunea muncii, contractele agricole, mărirea loturilor de pămînt ale țăranilor, băncile agricole, supravegherea sănătății atelierelor, organizarea instrucțiunii publice, mișcarea intelectuală a țării, protecționismul și liber-schimbismul, apărarea contra dușmanilor, adică organizarea armatei, drumurile de fier, șoselele etc... etc... etc... Într-un cuvînt, toată activitatea politică și social-economică a țării, de la manifestațiile ei cele mai însemnate pînă la cele mai mici, nu poate și nu trebuie să lase nepăsător pe un socialist. În toate aceste manifestațiuni sociale, socialismul trebuie să se amestece, dus, bineînțeles, de idealurile lui, să ajute tot ce în aceste manifestații folosește socialismul, germeii viitorului“⁵.

Această abordare profund științifică, în spiritul materialismului dialectic și istoric a problemelor social-economice și politice ale României în conexiunea lor firească, a structurii social-economice a țării și a suprastructurii ei, i-a permis lui Gherea să tragă concluzii deosebit de importante privind trăsăturile societății românești, stadiul ei de dezvoltare în primele decenii ale secolului nostru, aducînd prin aceasta o contribuție importantă la dezvoltarea teoriei revoluționare.

Precizînd activitatea practică a socialiștilor români, misiunea istorică revoluționară ce le revenea în lupta pentru progresul societății, Gherea menționa că era necesară o privire generală asupra dezvoltării economice și sociale a țării noastre, asupra claselor și poziției lor. Înțelegînd esența învățăturii marxiste, autorul, încă în 1886, declara că „Școlari ai socialismului științific, membri ai marii familii socialiste europene, noi știm că felul activității noastre atîrnă de condițiile reale ale țării noastre și mai ales de cele economice-sociale“⁶.

Pe bază de date concrete și în urma unei profunde analize, Gherea face aprecieri riguroase privind stadiul de dezvoltare al României. El trage concluzia că România, în această perioadă de sfîrșit a secolului al XIX-lea și de început a secolului al XX-lea, era o țară capitalistă, cu o economie înapoiată și o agricultură în care se mențineau puternice resturi feudale. „Producerea în țara noastră — scria Gherea în studiul *Asupra socialismului în țările înapoiate* — are un caracter capitalist, raporturile de producere, deși la țară încărcate încă de iobăgism, au totuși în mare parte și un caracter capitalist. Industria mare, inclusiv industria extrac-

⁵ Constantin Dobrogeanu-Gherea, *op. cit.*, vol. 2, p. 335—336.

⁶ *Ibidem*, p. 72.

tivă, e dominată de capital și raporturile de producere sînt pur capitaliste. Același lucru și în industria mijlocie, ca și în industria casnică a semi-proletarilor care lucrează pentru magazinele din piață”⁷.

Deși evidenția dezvoltarea capitalistă a țării noastre, Gherea sublinia cu realism că România era departe de țările capitaliste dezvoltate. „Dar, în special și mai cu seamă și înainte de orice, noi — scria el în introducerea la *Neobișnuit* — n-avem această bază materială largă pe care sînt așezate instituțiile, moravurile, cultura Occidentului... Noi n-avem acel imens utilaj industrial și acea superbă industrie, acea minunată agricultură intensivă, acele enorme capitaluri fixate în fabrici, în ateliere, în agricultură. N-avem această înălțime de producție...”⁸.

În studiul *Socialismul în țările înapoiate*, Gherea preconiza „lupta pentru desființarea tuturor rămășițelor feudale, ca și în general a tuturor piedicilor care stau în calea dezvoltării larg capitaliste a țării”⁹. În același timp, el nu se limita numai la satisfacerea acestor deziderate în domeniul social-economic, ci considera necesare prefaceri fundamentale și în viața politică.

Înfățișînd coordonatele economiei românești în contextul procesului istoric mondial, Gherea își formulează cu claritate teoria cu privire la dezvoltarea țărilor înapoiate în raport cu cele înaintate, argumentînd printre primii în mișcarea socialistă din România și în cea internațională necesitatea industrializării țării, pe care o considera ca o sarcină istorică decisivă pentru depășirea stării de înapoiere a societății românești, în ansamblul său, pentru dezvoltarea României pe calea progresului și civilizației, pentru consolidarea independenței statului român.

Combătînd concepțiile poporaniste și semănătoriste care, pornind de la considerentul că eram o țară cu o economie înapoiată, predominant agrară și că „viitorul țării fiind la sate”, nu vedeau altă perspectivă decît dezvoltarea României ca țară eminentemente agrară, Gherea argumenta în lumina socialismului științific necesitatea industrializării ca singura cale care asigura progresul societății românești: „Trebuie deci, pe baze noi de producție, pe baze transformate să mărim și trebuie să mărim considerabil, productul nostru național. Aceasta e problema problemelor țării noastre... Pentru poporaniștii puri și consecvenți, deslegarea problemei țărănești e deslegarea problemei țării, țara românească fiind osîndită să rămînă o țară eminentemente agricolă, o țară țărănistă, viitorul țării fiind la sate, cum zic poporaniștii. Nimic mai greșit — declara Gherea. Dacă acesta ar fi viitorul țării, țara ar fi fără viitor. O țară eminentemente agricolă e o țară și eminentemente săracă, înapoiată și economicește și culturalicește...”

Dacă trebuie deci ridicată neapărat productivitatea muncii agricole, tot așa de neapărat trebuie dezvoltate și toate celelalte resurse de producție ale țării și trebuie să devenim o țară industrială. Cum am zis și în *Cuvinte uitate*, pentru țara noastră aceasta e o întrebare vitală de a fi ori a nu fi”.

Cu deosebită claritate susținea el importanța industrializării țării, care avea să ridice la progres și prosperitate însăși satele românești și locuitorii lor: „Încît dacă e foarte adevărat că viitorul țării românești e

⁷ Constantin Dobrogeanu-Gherea, *op. cit.*, vol. 5, Editura politică, București, 1978, p. 49—50.

⁸ Constantin Dobrogeanu-Gherea, *op. cit.*, vol. 4, Editura politică, București, 1977, p. 38.

⁹ *Ibidem*, vol. 5, p. 60—61.

la sat — remarca Gherea —, este însă tot așa de adevărat că viitorul satului însuși e la oraș și în dezvoltarea industrială a țării. Viitorul țării întregi e în îndrumarea ei, ca stat și organism social, către o organizație și o stare asemănătoare cu a statelor occidentale și împreună cu acestea, către o organizație socială mai înaltă în viitor — societatea socialistă¹⁰.

Viziunea sa largă care luminează întreaga perspectivă a viitorului de la sfârșitul operei sale fundamentale „Neobiobăgia”, apoteoza celor mai curate idealuri reprezintă o pagină de adîncă simțire și, tocmai de aceea, de o înaltă ținută literară și științifică, prin care Gherea vestește viitorul pe care îl întrezărea, viitor care se naște din lupta și zbuciumul uriaș al luptelor sociale : „O, nu. Nu o societate poporanisto-țărănistă poate să fie idealul nostru — exclama Gherea. Și nici într-o societate rustico-idilică nu poate fi idealul nostru și al țării. Acolo unde fierbe viața și lupta, acolo unde strigătul strident al sirenei cheamă mulțimea muncitoare la muncă, acolo unde masele muncitoare în mine răscolesc măruntaiele pămîntului, unde ciocane uriașe spulberă blocuri de oțel, unde pădurea de coșuri înălțate spre cer anunță izbînda muncii omenești asupra naturii, unde vapoare uriașe spintecă oceanele, acolo unde în orașele gigantice se zbat și se izbesc pasiunile, se lovesc și se ciocnesc ideile, se plămădesc cultura formidabilă de azi și cea imensă de mâine, acolo unde fierbe și spumegă lupta uriașă dintre muncă și capital, din care trebuie să nască o lume nouă..., acolo și numai acolo poate fi idealul nostru și al țării.

Toată frămîntarea și lupta și zbuciumul uriaș și neîncetat de acolo nu sînt durerile care vestesc apropierea morții, ci sînt frămîntările uriașe și durerile nașterii...

Acolo naște viitorul !”¹¹

Elaborînd teoria despre evoluția țărilor slab dezvoltate, Gherea a subliniat cu putere că realitățile specifice ale acestora nu infirmă valoarea generalizatoare a legilor descoperite de Marx, însă cu corectivul că „aceste legi și aceste concepții sociologice trebuie să fie bine și corect pricepute”, și nu aplicate mecanic peste tot, indiferent de *deosebiriile marcante dintre un stat sau altul*. Concepția sociologică și filozofică marxistă are o valoare universală — conchide Gherea. „Ceea ce variază, în adevăr, sînt împrejurările reale, istorice, ale diferitelor țări și, după ele, aplicabilitatea practică a concepției socialiste și de aici activitatea practică a socialistului... De aceste împrejurări variabile depinde felul activității unui socialist, nu însă socialismul lui”¹².

Una dintre problemele teoretice fundamentale abordate de Gherea este aceea a existenței condițiilor obiective pentru dezvoltarea mișcării muncitorești în România, a rolului clasei muncitoare, al partidului ei politic în lupta pentru transformarea burghezo-democratică, pentru socialism. „La cea dintîi ivire a socialismului în România — menționa Gherea — am fost întîmpinați de toți cu strigătul «Socialismul este plantă exotică, socialismul n-are ce căuta la noi»”. Combătînd pe aceia care negau existența în România a condițiilor necesare dezvoltării mișcării socialiste și nu vedeau perspectivele transformării ei socialiste, Gherea demonstra că „socialismul poate și trebuie să ajungă idealul tuturor oamenilor cinstiți, așa cum este și în Europa”, că „socialismul nu-i plantă exotică”, că

¹⁰ *Ibidem*, p. 362.

¹¹ *Ibidem*, p. 368—369.

¹² *Ibidem*, vol. 3, p. 487—488.

„poate să se prindă bine și pe pământul românesc“ și că „roadele ce va aduce vor fi și aci tot așa de binefăcătoare ca și aiurea“.

De nenumărate ori Gherea revine asupra importanței sarcinilor pe care socialiștii români le aveau de îndeplinit, și anume : „de a organiza și de a lumina poporul muncitor“, astfel ca acesta, împreună cu ei „să ceară un șir de reforme care chiar acum l-ar pune în stare de a organiza producțiunea, un șir de reforme cu puțință de îndeplinit (luînd în seamă condițiile naționale și internaționale), care, pe de o parte, realizîndu-se ar îmbunătăți mult starea morală, intelectuală și materială a poporului muncitor și a țării întregi, iar, pe de altă parte, realizîndu-se aceste reforme, țara noastră ar fi mult mai aproape de transformarea socialistă decît acum“¹³.

În studiul *Asupra socialismului în țările înapoiate*, relevînd caracterul antagonic al intereselor proletariatului și burgheziei atît față de căile de înaintare ale țării pe calea progresului, Gherea sublinia rolul istoric al proletariatului român în dinamizarea, impulsionarea și organizarea luptei revoluționare a întregului popor român : „Se înțelege că proletariatul industrial trebuie să lupte pentru îmbunătățirea soartei sale, dar el nu trebuie să-și uite menirea, care la noi în țară, ca și aiurea, e menirea sa istorică, de a fi avangardă în lupta pentru dezrobirea întregii muncitorimi, de a fi avangardă în lupta împotriva tuturor anomaliilor și nedreptăților din societatea de azi, de a fi avangardă în lupta pentru apărarea tuturor celor năpăstuiți, obijduiți și oropsiți din societatea actuală“.

Cît privește sarcina istorică a organizațiilor politice ale clasei muncitoare, Gherea aprecia : „Social-democrația și syndicatele socialiste, avangarda și reprezentanta intereselor imediate și permanente ale muncitorimii, trebuie să se erijeze în protectoare, în apărătoare ale tuturor apăsărilor, obijduiților și umiliților din organizația actuală a societății și trebuie să lupte împotriva și pentru înlăturarea tuturor nedreptăților din actuala societate, de ori unde ar veni ele... cine ar putea să apere interesele proletariatului, ale poporului muncitor, decît numai el însuși, grupat fiind într-o puternică organizație de clasă ? Părerea de altă dată că această grijă și însărcinare — apărarea intereselor clasei muncitoare — revin statului și claselor dominante e o poveste veche, în care nu mai cred nici copiii“¹⁴.

Dobrogeanu-Ghera sublinia, astfel, rolul clasei muncitoare în lupta pentru transformarea revoluționară a societății românești, în rezolvarea pe această cale a tuturor problemelor de ordin economic și social-politic. În această ordine de idei, el a demonstrat cu o puternică forță de argumentare, teoretică și faptică, legitimitatea socialismului, rațiunea de a fi a mișcării socialiste din România, a scos totodată în relief necesitatea obiectivă a unirii muncitorimii din țara noastră în organizații profesionale și politice proprii de clasă, în partidul muncitorilor, a adus o contribuție remarcabilă la fundamentarea menirii și perspectivei sale istorice, a întărit încrederea mișcării muncitorești și, în general, a elementelor progresiste, înaintate din societatea românească, în victoria socialismului.

Teoreticianul marxist a acordat o atenție deosebită studierii relațiilor agrare din țara noastră, căilor și mijloacelor îmbunătățirii situației țărănimii române. În monumentala sa lucrare *Neoiobăgia*, pătrunsă de o caldă înțelegere pentru țărănime, C. Dobrogeanu-Ghera demasca exploa-

¹³ *Ibidem*, vol. 2, p. 210.

¹⁴ *Ibidem*, vol. 5, p. 63—64.

tarea și suferințele la care era supusă aceasta, samavolniciile și lipsurile permanente pe care le îndura din partea moșierilor și arendașilor. Cu multă putere de reliefare el înfățișează în lucrare un tablou zguduitor al vieții și situației țăranimii. „Prin acest sistem (neoiobag — *n.n.*) clasa noastră dominantă a reușit să realizeze ceva unic pentru ea, un regim de roze fără spini, iar spinii, numai spinii au rămas țăranilor : împlețiți în cununi dese, de o jumătate de veac ei singurează fruntea țăranimii române“¹⁵.

Dezvăluind atât de pătrunzător conținutul economic și implicațiile sociale și politice ale împletirii relațiilor capitaliste cu cele semifeudale în agricultură, argumentînd pe larg modul în care acestea frînau dezvoltarea țării și se răsfrîngeau dureros asupra situației materiale și culturale a producătorilor direcți, Dobrogeanu-Gherea pleda cu hotărîre pentru lichidarea stărilor anacronice din agricultura românească, pentru rezolvarea problemei agrare în conformitate cu aspirațiile maselor țărănești — obiectiv fundamental în fața căreia se afla atunci România. „Soluția aceasta, care reiese din toată lucrarea noastră, aproape din fiecare pagină — sublinia el — este : *desființarea totală, completă, neîntîrziată a acestui regim nefast, regimul neoiobag*“¹⁶.

Un rol deosebit i-a revenit lui Gherea în afirmarea concepției materialiste în cultura românească. El este întemeietorul criticii literare științifice, materialiste în țara noastră. Aceasta s-a datorat tocmai dezvoltării clasei muncitoare, apariției ei pe scena vieții social-politice. Prin intermediul revistelor „Contemporanul“, „Literatură și știință“, „Lumea nouă literară și științifică“, precum și prin volumele sale de *Studii critice*, Gherea a dezvăluit izvorul autohton național și social al creației marilor clasici ai literaturii noastre — Eminescu, Caragiale, Coșbuc, Vlahuță etc. El a demonstrat, în mod deosebit, că substanța de bază a realismului, obiectul artei este viața sub toate aspectele ei, în mijlocul căreia se află omul, cu munca și viața sa, cu pasiunile și idealurile sale. Gherea a creat o școală de critică literară, care, cu timpul, în confruntări aprige cu reprezentanții ai claselor dominante s-a impus, dovedindu-și temeiurile științifice, obiective, realiste.

Gherea, și în general toți conducătorii partidului clasei muncitoare din România, a demască cu o mare forță expresivă politica de jaf și cîmpire promovată de marile puteri. În lumina socialismului științific, el a subliniat faptul că războiul nu rezolvă contradicțiile lumii contemporane, ci determină noi focare de contradicții, distrugeri și suferințe, dezvăluind în toată amplexarea tarele lumii capitaliste. Gînditorul socialist a subliniat că numai „Revoluția socială e menită să rezolve și să înlăture toate antagonismele și contrazicerile profunde și absurde din societatea capitalistă“.

Referindu-se la primul război mondial, el scria : „Războiul acesta e un război cu caracter imperialist și e provocat de cauza politicii imperialiste mondiale. Și ce altceva e imperialismul și politica imperialistă decît lupta puterilor mari capitaliste pentru dominarea economică, deci necesarmente, și politică a lumii ?“¹⁷.

Gherea a fost un militant activ pentru desăvîrșirea unității naționale a poporului român. El este adeptul tezei privind necesitatea dezvoltării nestîngherite a popoarelor în granițele lor etnice firești, argumentînd că

¹⁵ C. Dobrogeanu-Gherea, *op. cit.*, vol. 4, p. 83.

¹⁶ *Ibidem*, p. 282.

¹⁷ Constantin Dobrogeanu-Gherea, *op. cit.*, vol. 5, p. 260.

„O țară ca un organism social trebuie să se dezvolte ca un organism întreg în marginile sale etnice. Împărțită în mai multe părți, cum e Polonia sau cum e în parte România, dezvoltarea sa rămâne anormală și nesănătoasă în cel mai înalt grad... Subjugările acestea se fac în folosul claselor dominante, popoarele muncitoare se aleg din ele, de obicei, cu îngreuierea lanțurilor lor. Social-democrația deci din lumea întreagă, care luptă împotriva oricărei nedreptăți, oricărei apăsări și loviri a omului prin om, luptă și cu cea din urmă energie împotriva tuturor banditismelor politice din societatea capitalistă, împotriva tuturor acaparărilor naționale — luptă pentru liberarea națiunii de sub jugul străin. Și nu numai social-democrațiile țărilor cucerite, *ci tot așa și social-democrațiile tuturor țărilor cuceritoare*“¹⁸. Relevind dorința unanimă a poporului român de împlinire a visului secular de unitate națională, Dobrogeanu-Gherea conchidea în 1914 că această cerință vitală nu poate fi pusă în discuție. „Într-o țară — spunea el — care are nenorocirea ca o parte din trupul ei să fie sub stăpânire străină, întregirea țării e o dorință comună a tuturor cetățenilor. Această dorință e în afară de discuție. Ceea ce e în discuție, e metoda, e vremea, e forma și felul acestei întregiri, împrejurările, consecințele, *putința realizării ei*“¹⁹. În privința posibilității desăvârșirii unității statului național român, tot în anul 1914, Gherea declara: „Se poate întâmpla ca țara să se întregască prin război, după cum se poate întâmpla să se întregască și fără război, aceasta e de domeniul probabilităților“.

Marele gânditor socialist a fost un adversar hotărât al curentelor de idei potrivnice marxismului. Prin bogăția argumentării critice, prin importanța problemelor tratate, se detașează în mod deosebit, studiile critice asupra anarhismului. El dezvăluie inconsistența construcțiilor abstracte-speculative în filozofia unuia dintre precursorii anarhiștilor, Max Stirner. Referindu-se îndeosebi la lucrările acestuia, Gherea arată că anarhiștii nu văd conexiunea și interdependența dialectică între fenomenele vieții sociale; ei desfac țesătura vie a societății în categorii distincte, autonome, dezagregate. La rîndul lor, aceste categorii, care nu reprezintă decît expresia teoretică a unor moduri concrete de existență, sînt declarate abstracțiuni goale, ficțiuni lipsite de un suport real; din faptul că în stare de concept pur, formele de existență socială nu există în realitate, anarhiștii neagă existența însăși a formelor și proceselor concrete sociale. „Se înțelege că sfînta și vrednica justiție, totdeauna aceeași, neatîrnată în loc și spațiu — obiecta pe bună dreptate Gherea lui Stirner —, este o iluzie, dar justiția, concepțiuni și simțăminte de justiție, care au o lungă evoluție în istoria omenirii există în adevăr, sînt reale și necesare producțiuni ale evoluției omenirii“²⁰. Anarhiștii considerau, de aceea, prin pana precursorului lor Stirner, că singura realitate este „eul“, personalitatea umană se substituie, în concepția dată de Stirner, întregii existențe. De aici individualismul dus la extrem, revendicarea unei „libertăți absolute“ iluzorii și utopice de către anarhiști. Gherea combate caracterul abstract, speculativ, de interpretare a „eului“ ca o entitate metafizică, dezvoltînd ideea prețioasă a esenței umane ca expresie a relațiilor sociale. „Așadar — conchidea Gherea — eul meu nefiind, în înțelesul cel mai larg, product al naturii întregi, în înțeles mai special și restrîns e product al

¹⁸ *Ibidem*, p. 59—60.

¹⁹ *Ibidem*, p. 242.

²⁰ *Ibidem*, vol. 2, p. 466.

omenirii trecute și al societății prezente... Așadar eul meu e cu desăvârșire relativ și esențial dependent de societate și omenire”²¹.

Gherea dezvoltă teza potrivit căreia progresul dezvoltării forțelor de producție, al tehnicii și al cunoașterii științifice înseamnă, în același timp, eliberarea omului de sub puterea oarbă a forțelor naturii, înseamnă cunoașterea și folosirea legilor care guvernează fenomenele naturii. Cu cât omul înaintează în domeniul cunoașterii legilor obiective ale fenomenelor naturii, cu atât el este mai liber în acțiunile sale și în lupta cu forțele naturii. El fundamentează teoretic ideea că eliberarea progresivă a omenirii de sub imperiul stihinic al forțelor naturii, în cadrul societăților bazate pe exploatare, s-a săvârșit în condițiile unei înrobiri progresive a omului de către forțele stihinice ale dezvoltării acestor societăți. „... *Cu cât se dezvoltă omenirea — sublinia el —, cu atât crește neatîrnarea față de natură, dar cu atât oamenii sînt legați între sine, atîrnă mai mult unul de altul*”. În alt loc Gherea subliniază : „În societatea burgheză gradul robiei muncitorului crește împreună și proporțional cu creșterea prestigiului economic al societății”.

Activitatea teoretică a lui Gherea, situată la cote înalte de înțelegere și interpretare a socialismului științific, a materialismului dialectic și istoric, se înscrie printre cele mai de seamă contribuții europene din vremea respectivă la îmbogățirea tezaurului gândirii marxiste. Format ca marxist în România, Gherea a avut o deosebită capacitate de înțelegere, de pătrundere și aplicare creatoare a științei marxiste la condițiile concret istorice ale țării noastre, la particularitățile dezvoltării sale de-a lungul timpului.

Gherea, militantul și teoreticianul, exprimă în esență puterea de receptare a mișcării noastre muncitorești, marile sale resurse în discernerea cu maximă competență a celor mai valoroase idei ale gândirii social-politice ale timpului, capacitatea de a găsi căi, mijloace, soluții adaptabile mediului românesc, în deplină concordanță cu principiile generale ale socialismului științific.

Opera lui Gherea a fost larg cunoscută nu numai în țară, dar și peste hotare. El a avut strînse legături cu reprezentanți de seamă ai mișcării muncitorești internaționale. S-a aflat în corespondență cu socialiști marcanți din Rusia ca G.V. Plehanov, V. Zasulici, Stepneak, de care a fost stimat și apreciat. Era cunoscut și prețuit de fruntași socialiști din Germania (Rosa Luxemburg, K. Kautsky, Klara Zetkin ș.a.), Franța, Anglia, Italia, Austria, Belgia etc.

De un mare prestigiu s-a bucurat C. Dobrogeanu-Gherea în mișcarea socialistă din Balcani. Militanți de frunte ai mișcării muncitorești din țările balcanice, ca D. Blagoev, G. Dimitrov (Bulgaria), D. Tușovici (Serbia) ș.a., au relevat rolul important al lui Gherea în răspîndirea ideilor socialismului științific. „Socialismul în Serbia — arăta D. Tușovici în 1912 — datorește în mare parte succesul său de astăzi și ajutorului pe care l-a avut de la socialismul român. Una din primele broșuri pe care am citit-o a fost studiul marelui tovarăș al dv. — Gherea — asupra concepției materialiste a istoriei”²².

Interesul pe care l-au stîrnit lucrările lui C. Dobrogeanu-Gherea și, în general, scrierile lui în cercurile mișcării socialiste dintr-o serie de țări este evidențiat de faptul că o parte din scrierile sale, printre care „Con-

²¹ *Ibidem*, p. 468—469.

²² „România muncitoare” din 8 iulie 1912.

cepția materialistă a istoriei“, „Anarhia cugetării“, au fost traduse în limbi străine : franceză, bulgară, sîrbă, rusă și ungară.

În vara anului 1893, la Londra, Gherea s-a întîlnit cu F. Engels, cu care a avut convorbiri asupra situației și perspectivelor dezvoltării socialismului în România. Cu ocazia acestei întîlniri, Dobrogeanu-Gherea i-a dăruit un exemplar în 2 volume din culegerea „Studii critice“. Pe primul era scrisă dedicația : „Maestrului F. Engels, ca semn de admirație și recunoștință“, iar pe al doilea : „Maestrului F. Engels, ca semn de profundă admirație din partea autorului“. La Congresul de la Zürich al Internaționalei a II-a, din august 1893, s-a reîntîlnit cu F. Engels. În cadrul Congresului, din inițiativa lui Dobrogeanu-Gherea, s-a dezbătut problema agrară și s-a analizat poziția social-democrației internaționale față de aceasta. Cu acest prilej, mărturisește Gherea, „i-am strîns mîna zicîndu-i : «La vedere, peste trei ani la Londra» ; el mi-a răspuns cu glas domolit : «Cine știe, trei ani e o vreme lungă și eu sînt bătrîn»“.

Întrunirea, la Congresul de la Copenhaga din 1910 al Internaționalei a II-a, a mai multor socialiști din diferite țări a prilejuit trimiterea unei cărți poștale ilustrate cu semnaturile lui Lenin, Rosei Luxemburg, Plehanov, Racovski ș.a. lui Dobrogeanu-Gherea — care locuia atunci la Ploiești —, cu următoarea dedicație : „Bunului tovarăș, excelentului om Dobrogeanu-Gherea, salutul și frăția Congresului internațional de la Copenhaga“²³.

În 1916, înainte de intrarea României în primul război mondial, pericolele care planau asupra țării ca și posibilitatea repetării situației din timpul războiului ruso-româno-turc din 1877—1878, cînd a fost răpit de poliția secretă rusă și deportat în Siberia, l-au făcut pe Constantin Dobrogeanu-Gherea să se refugieze în Elveția, la Zürich. În acest loc îndepărtat de țară, după cum se relatează în unele documente, cu toate greutateile întîmpinate, în fiecare vineri după-amiază avea discuții interesante asupra socialismului cu militanții revoluționari români și străini aflați în Elveția. În iarna anului 1916, Dobrogeanu-Gherea s-a întîlnit cu Vladimir Ilici Lenin, cu care a discutat „destul de agitat, schimbîndu-și diferite scrisori și rapoarte destul de voluminoase“²⁴.

Impresionat de puternica personalitate a acestuia, Dobrogeanu-Gherea declara mai tîrziu unor prieteni : „Acesta va deveni cît de curînd un mare om... care, după o muncă și pregătire temeinică, va revoluționa omenirea întregă“²⁵.

Pentru cercetătorii din domeniul științelor sociale îndeosebi opera teoretică a lui Constantin Dobrogeanu-Gherea are o mare valoare și din punctul de vedere al procesului de elaborare, ale eticii profesionale. În legătură cu aceasta se impun două aspecte :

În primul rînd, critica nefondată a unor istorici și economiști, referitoare la unele „greșeli“ din lucrările fundamentale ale lui Gherea, cum ar fi de exemplu „Neoioabăgia“.

În această lucrare, Gherea nu și-a propus ca sarcină analiza de ansamblu a fenomenului economic al țării. El a subliniat că urmărea să înfățișeze îndeosebi aspectele care învederau caracterul specific al sistemului agrar din România, întrucît aceste aspecte imprimau o deosebită acuitate

²³ Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lingă C.C. al P.C.R., microfilme, cutia nr. 461.

²⁴ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 1, dosarul nr. 469, fila 25/4.

²⁵ Loc. cit.

rezolvării problemei agrare. „Problema agrară, însă, de care ne ocupăm noi — menționa Gherea — nu cuprinde chestia socială și nici nu seamănă cu problemele agrare ale țărilor din occident ; e o problemă specială a țării noastre și pentru a o pricepe, trebuie să ne îndreptăm atenția nu asupra elementelor prin care ne asemănăm cu apusul, ci tocmai prin care ne deosebim, care ne sînt speciale, căci tocmai în acele rezidă și problema și și rezolvarea ei“.

În articolul „Cîteva cuvinte asupra votului universal“, C. Dobrogeanu-Gherea menționa, de asemenea, că „Neoiovăgia“ e consacrată analizei „unei părți din realitatea noastră socială“, avînd în vedere „tocmai caracteristicile sistemului bazat pe dijmă“²⁶.

Autorul „Neoiovăgiei“ a prevenit cititorii, de asemenea, asupra faptului că economia lucrării nu-i îngăduia să se oprească nici asupra sarcinilor de ordin tactic și practic ale mișcării socialiste în problema agrară. „Încă o observație asupra căreia atrag atenția cititorilor : în lucrarea de față, chestia agrară e tratată din punct de vedere socialist. Dar în special despre atitudinea teoretică și practică a socialiștilor în această chestiune vom vorbi, de ne va fi dat să vorbim, în altă parte. Tot atunci vom vorbi și despre dezvoltarea noastră capitalistă și atitudinea teoretică, tactică și practică a socialiștilor români față de capitalism“²⁷.

Cu toate aceste precizări și sublinieri din partea autorului, marea majoritate a recenzenților lui Gherea, pînă în zilele noastre, l-au criticat, în primul rînd, pentru ceea ce el *n-a scris în lucrare*, fapt despre care, de altfel, după cum am văzut, autorul avertizase în prefața acesteia.

Cît privește problema *stadiului* de dezvoltare a societății românești, a *caracterului* și perspectivelor revoluției în România Constantin Dobrogeanu-Gherea aprecia că țara noastră se află în fața *desăvîrșirii* revoluției capitaliste, ceea ce denotă înțelegerea justă a fazei de evoluție a României din acea vreme, cît și a perioadei următoare.

De asemenea, și teza sa privind *forțele motrice* ale revoluției din România acelei vremi (de la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea), teză pe nedrept criticată de unii care nu țineau seama tocmai de dispoziția forțelor sociale de atunci, trebuie să o considerăm pe deplin realistă. Burghezia românească, după cum știm, a jucat un rol important, progresist și după 1910 în înfăptuirea unor deziderate fundamentale cu care se confrunta poporul român ca : desăvîrșirea statului național unitar, dezvoltarea industriei, înfăptuirea unei profunde reforme agrare, acordarea dreptului de vot universal, elaborarea unui șir de legi cu caracter democratic etc. — firește, toate acestea sub presiunea maselor muncitoare.

A doua problemă, este aceea a *eticii profesionale*. Una din trăsăturile caracteristice ale personalității lui Gherea, care s-a menținut nealterată în tot timpul vieții, a fost cercetarea cît mai temeinică a faptelor și evenimentelor, sesizarea elementelor noi intervenite în aprecierea acestora. Ca cercetător, care a urmărit să prezinte numai adevărul, Gherea a avut curajul ca, atunci cînd pe baza aprofundării științifice ajungea la noi concluzii, mai realiste, să declare deschis, public și în scris că și-a corectat vechile păreri sau teze. Apreciînd oarecum negativ rolul lui Cuza și Koșălniceanu într-un studiu din 1886, după 25 de ani, în lucrarea „Neoiovăgia“, pe baza unor noi cercetări și concluzii își modifica vechile aprecieri,

²⁶ Constantin Dobrogeanu-Gherea, *op. cit.*, vol. 5, p. 21.

²⁷ Constantin Dobrogeanu-Gherea, *op. cit.*, vol. 4, p. 17.

avînd tăria să scrie : „Mai tîrziu m-am încredințat că intențiunea lor (a lui Cuza și Kogălniceanu — *n.n.*) fusese democratică, dar că n-au putut rezista unor împrejurări mai tari decît ei“.

Un alt exemplu este cel referitor la condițiile de înfăptuire a revoluției sociale. Deși în 1914 a apreciat just caracterul imperialist al războiului mondial dintre marile state europene, subliniind că „numai revoluția socială e menită să rezolve și să înlăture toate antagonismele și contradicțiile profunde și absurde din societatea capitalistă“, Gherea n-a văzut însă clar că atunci s-au creat totuși premise obiective în unele țări pentru victoria revoluției proletare. „Din nenorocire, vremea revoluției sociale — declara Gherea — n-a sosit încă, istoria nu i-a pregătit încă nici condițiile necesare obiective, nici pe cele subiective“.

Victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie a făcut ca el să pună sub semnul întrebării tezele sale cu privire la posibilitatea victoriei revoluției proletare : „Revoluția rusă — declara Gherea în 1920, cu cîteva luni înainte de a muri — a avut și are, desigur, o înrîurire imensă asupra vieții sociale din întreaga lume. Experimentul bolșevist e, desigur, plin de cele mai profunde și rodnice învățăminte. Tocmai de aceea despre Rusia nu se poate vorbi în treacăt. Subiectul ar fi prea vast ca să-l tratez aici.

Dar întrucît privește numai strict chestiunea care ne interesează și anume însemnătatea și necesitatea condițiilor obiective și subiective... numai noi sintem aceia care n-am văzut și n-am știut să deslușim toate aceste condiții...“²⁸.

Privite în ansamblul lor, contribuțiile teoretice ale lui Constantin Dobrogeanu-Gherea, primele de acest fel în istoria gîndirii social-politice din România, fac parte componentă din cele mai prețioase capitole ale moștenirii culturale revoluționare, a căror cunoaștere contribuie la înarmarea noastră cu oglinda fidelă a realității românești de la sfîrșitul secolului trecut și începutul acestui secol, fiind, în același timp, expresie de aplicare creatoare, novatoare a socialismului științific la aceste realități.

Moștenirea de preț a gîndirii revoluționare românești, în care se încorporează organic și contribuțiile de mare valoare ale teoreticianului marxist de talie europeană Constantin Dobrogeanu-Gherea, își găsește astăzi, în condițiile efervescenței creatoare stimulate de istoricul al XII-lea Congres al Partidului Comunist Român, o deplină și temeinică recunoaștere, ea fiind definitiv restituită generațiilor de astăzi cît și celor viitoare.

UNITATEA STATALĂ ȘI INDEPENDENȚA NAȚIONALĂ— OBIECTIVE FUNDAMENTALE ALE LUPTEI POPORULUI ROMÂN DE-A LUNGUL EVOLUȚIEI SALE ISTORICE

MIRCEA MUȘAT

Lupta poporului român pentru unitate și independență națională s-a constituit într-un obiectiv de permanență din cele mai îndepărtate vremuri care și-a pus amprenta asupra întregii sale evoluții istorice. Această caracteristică fundamentală a istoriei noastre naționale își are izvorul în înseși împrejurările vitrege ale existenței și evoluției românilor care au făcut ca, din cele mai vechi timpuri, aceștia să se dezvolte într-o permanentă confruntare cu piedici și greutăți de tot felul, cu nenumărate adversități și vicisitudini. Valurile pustiitoare ale populațiilor migratoare abătute secole întregi asupra acestor meleaguri, poziția geografică a pământului românesc, aflat la interferența intereselor rivale ale marilor imperii europene — otoman, habsburgic și țarist —, războaiele pustiitoare desfășurate pe teritoriul țărilor române, pierderile umane, distrugerile sau înstrăinarea a nenumărate valori materiale și spirituale, toate acestea, la care se adaugă separarea și împărțirea țărilor române între marile imperii, au frânat considerabil progresul economic și spiritual al poporului nostru. Dar, în pofida acestor grele furtuni ale istoriei, românii și-au păstrat ființa etnică și de stat, hotărîrea de a fi uniți, liberi și pe deplin stăpîni în propria țară, așa cum au fost dacii, strămoșii lor acum două milenii pe vremea marilor regi Burebista și Decebal.

Idealurile de unitate și independență au înzecit în vremurile de restriște forțele poporului român, făcîndu-l să înscrie, sub conducerea unor iluștri conducători de țară și de oști, pagini de adevărată epopee în lupta împotriva cotropitorilor străini, pentru apărarea pământului și libertăților sale.

★

Istoria românilor este istoria unui popor statornic în una și aceeași vatră de viață, în care și-a urmat făgașul propriu de acțiune și manifestare, de cultură materială și spirituală, și-a zămislit valori de originalitate și trăinicie intrate de mult în patrimoniul culturii universale. Plămădit ca popor unitar în această zonă a Europei, românii și-au păstrat neînterupt

în decursul timpului permanența de viață materială, unitatea etnolingvistică și cultural-spirituală pe același teritoriu străbun al Daciei, în pofida tuturor vicisitudinilor cu care au fost confrunțați. Subliniind acest aspect, marele istoric Nicolae Iorga scria : „Este vorba de un popor care prin strămoșii săi își are rădăcini de patru ori milenare : aceasta este mîndria și aceasta este puterea noastră”.¹

Civilizația traco-geto-dacă, dezvoltîndu-se în forme specifice și cu trăsături unitare pe această străveche vatră de viață și cultură s-a impus tot mai mult în centrul și sud-estul Europei, integrîndu-se activ în schimbul de valori materiale și spirituale ale antichității.

Din cele peste o sută de triburi trace, așezate în „spațiul tracic”, cuprins între Dunărea de mijloc, Marea Egee, vestul Asiei Mici, estul Mării Negre, mlaștinile Pripetului și Boemia, geto-dacii reprezintă nucleul cel mai avansat al acestui mare neam. Geto-dacii, cum arăta geograful Ptolemeu, locuiau teritoriul care „se mărginește la miazănoapte cu acea parte a Sarmatiei europene care se întinde de la muntele Carpatos pînă la cotitura pomenită a fluviului Tyras, la apus cu iazigii metanaști, pe lîngă riul Tibiscos, iar la miazăzi cu acea parte a fluviului Dunărea care merge de la vărsarea riului Tibiscos pînă la Axiopolis, de unde, pînă la Pont și la gurile sale, Dunărea se numește Istru”².

Izvoarele scrise permit reconstituirea unui tablou veridic al vieții unor oameni care au trăit dintotdeauna pe aceste pămînturi și care, prin munca, lupta și priceperea lor, au lăsat mărturii bogate despre stadiul înalt al dezvoltării lor materiale și spirituale.

Chipurile lor săpate cu aproape două milenii în urmă pe Columna Traiană oferă prilejul de a constata asemănările somatice și de ținută vestimentară cu ale locuitorilor care trăiesc și astăzi în diverse zone geografice ale țării. Unul dintre numeroșii străini care s-au plecat cu interes asupra istoriei strămoșilor noștri, francezul Abdolonyme Ubicini, analizînd imaginile de pe Columnă, remarca : „Trăsăturile feței, detaliile costumului te duc precis cu gîndul la veșmîntul și fizionomia țăranilor români din Carpați ; de statură înaltă, robuști, cu nas arcuit, cu ochii înfundați în orbite, cu sprîncene dese, cu barba zbîrlită, încrîncenați”³.

Aceeași concluzie o susținea și învățatul ungar Huszti András, afirmînd : „urmașii geților trăiesc și astăzi și locuiesc acolo unde au locuit părinții lor”⁴.

Numeroși, constituiți în puternice formațiuni politice, locuind un teritoriu întins și generos din punctul de vedere al bogățiilor solului și subsolului, geto-dacii au atins un nivel economic ridicat în acea perioadă istorică și au trezit interesul Imperiului roman, „căci nimeni nu ignora la Roma productivitatea filoanelor din munții Bihor și importanța rezervelor metalice acumulate de daci”⁵, afirma istoricul francez Jérôme Carcopino. Pentru ilustrarea acestui aspect redăm unele mențiuni întîlnite în izvoarele antice. Astfel, Ptolemeu, descriind Dacia, enumeră peste 40 de orașe înfloritoare, cu o populație ridicată.

¹ *Enciclopedia României*, vol. 1, (București, f.a.), p. 34.

² Ptolemeu, *Indreptar geografic*, în *Izvoare privind istoria României*, vol. 1, București, Editura Academiei, 1964, p. 541.

³ Abdolonyme Ubicini, *Les origines de l'histoire Roumaine (Originile istoriei române)*, Paris, Ernest Leroux, 1886, p. 47.

⁴ Huszti András, *O és újj Dacia (Dacia veche și nouă)*, (f.l.), 1791, p. 8.

⁵ Jérôme Carcopino, *César*, în *Histoires générales*, tome III, Paris, 1936, p. 699.

Din însemnările lui Herodot, Ptolemeu, Demostene și Criton, medicul grec al împăratului Traian, rezultă că agricultura era ramura cea mai importantă a economiei geto-dace. Referitor la acest aspect Demostene aprecia : „Cantitatea de grâu adusă din Pont este mai mare decât tot ceea ce ne vine din celelalte porturi comerciale“, deoarece, justifică el în continuare, „acest ținut produce cea mai mare cantitate de grâu“⁶. Din aceleași izvoare, ca și din scrierile mai târzii ale lui Strabo și Arian, preluate de la Ptolemeu, reiese și faptul că apicultura și viticultura erau practicate pe scară întinsă, iar pescuitul deținea un loc important în economia geto-dacilor, dacă se ține seama de împrejurarea că întreaga falangă și cavaleria cu care Alexandru Macedon a atacat pe geți în anul 335 î.e.n. au fost transportate peste Dunăre, într-o singură noapte, utilizându-se numeroasele bărci ale autohtonilor.

Crescători de vite cornute mari și mici, pe care le foloseau în comerțul lor cu lumea antică, geto-dacii acordau o atenție deosebită și creșterii cailor. De frumusețea și calitatea rasei lor ne vorbesc două izvoare importante : Homer, în *Iliada*, amintește de caii regelui trac, „frumoși cum nu au mai fost văzuți vreodată“, furați de însuși Ulise ; Trogius Pompeius, referindu-se la prada ridicată de Filip al II-lea în lupta cu Atheas, regele scit — luptă localizată undeva în cîmpia dunăreană sau în Dobrogea —, menționează că : „Au fost trimise în Macedonia douăzeci de mii de iepe de rasă pentru prăsilă“⁷.

Prelucrînd izvoarele antice, istorici străini moderni și contemporani au semnalat în scrierile lor marea dezvoltare a agriculturii geto-dacilor. Francezul Louis Leger, de pildă, aprecia că poporul acesta este „agricultor [și] abil în prelucrarea metalelor“⁸, iar istoricul sovietic N.S. Derjavin scria că „tracii vechi erau cunoscuți în primul rînd ca buni agricultori-plugari“, dar „se mai ocupau de viticultură, de apicultură și de creșterea vitelor“⁹.

Importante mărturii ale cărturarilor lumii antice atestă pe lîngă înfloritoarea stare economică a lumii geto-dacilor, bogățiile lor, adunate în veacuri de trudă.

Pausanias și Diodor Sicilianul, comentînd cele două războaie ale lui Lisimah împotriva lui Dromichaetes, regele geților, subliniază admirativ bogăția existentă la curtea acestuia : vase de aur și argint, blănuri scumpe, harnașamente frumos împodobite ș.a.

În legătură cu bogățiile geto-dacilor unele aprecieri sînt făcute și de către savantul francez J. Carcopino care evaluează cantitatea de aur căzută în mîinile romanilor în anul 106 la 536 de milioane lei aur valoarea din 1916, iar pe cea de argint la 62 de milioane, la nivelul aceleiași curs monetar.

Numeroasele tezaure monetare scoase la iveală de săpăturile arheologice ne înfățișează întinsele relații economice cu grecii stabiliți pe țărmurile Pontului Euxin, despre care istoricul Rudolf Bergner scria : „Grecii, acei încercați și evoluți negustori ai antichității, nu au întreținut desigur un astfel de trafic comercial activ cu dacii decât pentru că bogăția în aur

⁶ Ibidem, p. 115.

⁷ Trogius Pompeius, *Istoria lui Filip*, în *Izvoare privind istoria României*, vol. I, p. 353.

⁸ Louis Leger, *Historie de l'Autriche-Hongrie depuis les origines jusqu'à l'anné 1878* (Istoria Austro-Ungariei de la origini pînă în anul 1878), Paris, Hachette, 1879, p. 14.

⁹ N. S. Derjavin, *Istoria Bulgariei*, Moscova, Editura Academiei de Științe a U.R.S.S., 1945, p. 53.

a acestui popor era extrem de ademenitoare pentru ei¹⁰. Interesul pe care l-au manifestat negustorii romani, cu circa două secole înainte de cucerirea unei părți a Daciei, față de produsele pe care veneau să le achiziționeze în partea sudică a Daciei sînt dovezi incontestabile ale unei economii dezvoltate, materializată într-o activitate meșteșugărească, comercială și edilitară.

Metalurgia fierului a contribuit la dezvoltarea remarcabilă a forțelor de producție ale societății geto-dace. Cuptoarele de reducere a mineurilor de fier descoperite pe teritoriul țării noastre, datînd din a doua epocă a fierului, reliefează tradiția metalurgiei fierului la geto-daci, înaltele lor cunoștințe tehnologice privitoare la extragerea, reducerea și prelucrarea fierului. Metalurgia fierului, fără îndoială, a impulsionat dezvoltarea societății geto-dace. Astfel, s-au înmulțit și diversificat uneltele, s-au lărgit considerabil utilizarea lor, pe măsura dezvoltării și apariției unor noi meșteșuguri, s-au perfecționat unele procese și procedee tehnologice. Confecționarea armelor și a echipamentului de luptă, precum și ornamentarea lor se ridică la rangul unei autentice arte „atît de originală și de caracteristică, încît se pare că nu pot fi atribuite decît unor artiști autohtoni“¹¹, sublinia istoricul A. Ubicini.

Plugari și păstori, la nevoie războinici de temut, geto-dacii și-au însoțit existența cu gingășia melosului vocal sau instrumental. Trebuie să fi fost muzicalitatea o însușire spirituală deosebită a geto-dacilor, dacă în momentele de mare importanță ale vieții lor se exprimau prin cîntece vocale sau cu diverse instrumente bine cunoscute ale lumii trace, după cum aflăm de la Strabo : „Se spune că cei care s-au ocupat în vechime cu muzica — Orfeu, Musaios și Tamiris — sînt traci“¹².

„Lipite de stînci“, așezările fortificate ale dacilor prin acele vestite *murus dacicus* — sau *opus dacicum* impresionează și azi prin masivitatea și mai ales prin meșteșugita pricepere tehnică de îmbinare a pietrei cu lemnul. „Așezările trace de pe șes — scria N. S. Derjavin — erau îngrădituri din lemn cu turnuri. Acestea erau de acum orașe. La daci, asemenea așezări erau întărite cu pereți din cărămidă. Modele de case și îngrădituri dacice se află pe basoreliefurile Columnei lui Traian, la Roma“¹³.

Din tot ce era contemporan lor în lumea greco-romană ca manifestare științifică sau artistică aproape nimic nu le-a rămas străin ; dar, prin tot ce au realizat, dacii au rămas ei înșiși, păstrîndu-și individualitatea și originalitatea civilizației lor materiale și spirituale.

În interiorul cetăților lor, ingenios construite, se desfășura, la nivelul clasei conducătoare, o viață cu preocupări științifice și spirituale, bogată și variată. Platon aprecia principiile terapeutice ale medicilor daci. „Trusele“ chirurgicale descoperite în săpăturile arheologice, ca și numeroasele denumiri dacice de plante medicinale, așa cum le menționează Dioscoride în lucrarea *Despre materia medicală*, au fost adoptate de farmacopeea grecească și dovedesc cunoștințele dacilor. Descifrarea semnificației grupării stilpilor și lespezilor din sanctuarele de la Sarmizegetusa așază preoții daci la nivelul astronomilor vremii lor. A. Ubicini afirmă despre Deceneu

¹⁰ Rudolf Bergner, *Siebenbürgen* (Transilvania), Leipzig, Herman Bruckner, 1884, p. 218.

¹¹ Abdolonyme Ubicini, *op. cit.*, p. 54.

¹² Strabo, *Geografia*, în *Izvoare privind istoria României*, vol. I, p. 251.

¹³ N. S. Derjavin, *op. cit.*, p. 53.

că „a introdus în Dacia primele noțiuni de fizică și de astronomie, pe care le-a adus din Egipt“¹⁴.

Deosebit de prețioase sînt informațiile preluate de Iordanes de la Dio Chrysostomos privitoare la rolul marilor preoți daci în împămîntenirea și dezvoltarea cunoștințelor științifice în societatea dacă. Autoritatea politică și moral-spirituală cu care erau în mod firesc investiți preoții în societatea dacă ne este limpede evocată de izvoarele antice : Zamolxis, zeul suprem al dacilor, se bucura nu numai la rîndul lor de o considerație extraordinară, dar era cunoscut ca divinitate și de marii învățați ai lumii antice.

Herodot, Strabo, Diodor, Arian, Lucian, Iulian și alții, vorbind despre geto-daci, folosesc expresia „poporul nemuritorilor“, deoarece explicau ei, „credința lor este că ei nu mor, ci că acel care piere se duce la Zamolxis“ (Herodot)¹⁵. Cu toții constatau influența extraordinară exercitată de cultul lui Zamolxis asupra spiritului adepților săi care, punînd libertatea mai presus de orice, „nu șovăiau între moarte și sclavie, își iau viața cu propria lor mîna ca să nu cadă în mîinile dușmanului“¹⁶.

Geto-dacii au folosit scrisul. La Ocnîța (Vilcea) au fost descoperite inscripții pe vase, care redau nume de persoane traco-geto-dace : Reb, Mark, precum și numele centrului dacic din jurul salinelor de la Ocnele Mari — Ocnîța —, care era Buridava. La acestea se adăuga inscripția de pe un vas de cult descoperit la Sarmizegetusa — *Decebalus Per Scorilo* — cu litere latine. Aceasta reprezenta, de fapt, o consecință firească a nivelului înalt de civilizație geto-dacă și a contactelor permanente cu marile civilizații ale antichității. Scrierea era folosită la curtea regelui și de către preoțime, iar descoperirile de la Ocnîța arată că și alte categorii sociale cunoșteau scrisul. Istoricul J.F. Neigebauer precizează că „în 84, sub regele geto-dacilor Burebista, Deceneu introduce scrisul, precum și artele și științele, ambii dau legile, numite Bellagini“¹⁷.

Preluînd cu inteligență și în mod creator elemente de cultură material-spirituală de la toate popoarele cu care au venit în contact, „geto-dacii — cum aprecia istoricul Vasile Pârvan — stăpînitorii marelui drum de civilizație al Dunării, se mențineau pe același întins teritoriu, la Dunărea de jos. Ei primeau puternice înrîuriri grecești pe Dunăre în sus — și apoi romane pe Dunăre în jos —, dar în aceeași vreme ofereau la rîndul lor și grecilor și romanilor o consistență spirituală superioară și foarte caracteristică, pe care literatura antică a însemnat-o uneori cu mirare și admirație, făcînd din geto-daci aproape un popor fabulos, prin vitejie, înțelepciune și spiritul lui de dreptate“¹⁸. Iată și cîteva însemnări ale lui A. Huszti despre trăsăturile caracteristice ale strămoșilor noștri : „dacii au fost locuitorii cei mai vechi ai Ardealului, Moldovei și Munteniei, fiind foarte viteji și neîntrecuți în lupte [...] cuvîntul *G E T A* ar însemna sulită de aruncat sau lance, potrivit căruia geții n-ar însemna altceva decît popoare de viteji, sulitari și lăncieri. Unii învățați socotesc că numele acesta de *D a k u s* înseamnă luptător, adică viteaz“¹⁹.

¹⁴ Abdolonyme Ubicini, *op. cit.*, p. 44.

¹⁵ Herodot, *Istorie*, col. I, București, Editura științifică, 1961, p. 345.

¹⁶ Abdolonyme Ubicini, *op. cit.*, p. 75.

¹⁷ J. F. Weigebaur, *Beschreibung der Moldau und Walachei (Cronologie). Descrierea Moldovei și Valahiei (cronologie)*, Breslau, Joh. Urban Kern, 1859, p. 1.

¹⁸ Vasile Pârvan, *Getica*, București, 1926, p. 78—80.

¹⁹ Huszti András, *op. cit.*, p. 5—6.

Imaginea vieții economico-sociale și politice a strămoșilor noștri geto-daci, fundamentată pe numeroase izvoare și mărturii, pe urme de viață materială și spirituală din spațiul carpato-danubiano-pontic, se conturează și mai clar în condițiile constatării unei diferențieri sociale în cadrul societății geto-dace. Orașele-tîrguri, dave, atestate de Ptolemeu, cu o populație densă, constituie un indiciu în acest sens. Dealtfel, înfloritoarea economie a dacilor presupune dezvoltarea unor forțe de producție antrenate într-un proces care în mod obiectiv a condus la stratificarea societății. Izvoarele antice atestă prezența nobililor daci — *tarabostes* — și a oamenilor de rînd — *comati* — prin scrierile lui Dio Cassius, Criton și Iordanes. Acesta din urmă afirma: „acei care erau de neam s-au numit la început *tarabostes*, apoi *pilleati*, dintre ei se alegeau regii și preoții”²⁰. Aceste mărturii au fost reluate și de istorici din epoca modernă ca A. Ubicini sau N.S. Derjavin. Cercetările istorice conduc la concluzia că geto-dacii nu au cunoscut orînduirea sclavagistă clasică nici înainte și nici în vremea lui Burebista și Decebal. Chiar dacă existau un număr de sclavi, aceștia nu jucau un rol hotărîtor în producție. Cea mai mare pondere în producția materială a societății geto-dace o dețineau oamenii liberi, acei *comati*, care sînt eternizați și pe Columna Traiană.

Cultura materială și spirituală a geto-dacilor, ramura de nord a tracilor, atinsese în secolul II î.e.n. acea treaptă în evoluția sa istorică ce impunea în mod obiectiv făurirea statului centralizat. Organizarea statală a dacilor se cerea înfăptuită pornind atît de la realitățile interne, cît și de la raporturile externe ale acelei epoci istorice. Scrierile marilor istorici ai lumii antice ne îngăduie să descifrăm evoluția politică a străbunilor noștri, organizarea statală în perioade bine definite în timp, cu trăsăturile lor caracteristice, ca de exemplu asocierea la guvernare a pontifului (Strabo afirma că „regele lucra în înțelegere cu [pontiful — *n.n.*]”²¹ sau electivitatea regelui (autorul anonim al *Istoriei Transilvaniei*, scrisă în 1784, subliniază că „geții aveau un regat electiv”²²).

Din confruntările pe care geto-dacii le-au avut cu oștile invadatoare ale lui Darius, regele persilor, în 514 î.e.n., și cu ale macedonenilor conduși de Alexandru cel Mare, în 335 î.e.n., rezultă forța armată considerabilă a strămoșilor noștri, izvorită din existența unor formațiuni statale încheiate, conduse de căpetenii ca: Sitalces, Cothelas, Sarmis. Știrile referitoare la acești conducători ne permit să surprindem începutul unui proces istoric de organizare social-politică prezent încă din secolul al VI-lea î.e.n. Relațiile referitoare la încercarea lui Lisimah de a cuceri cetățile geților din nordul Dunării ne prilejuiesc cunoașterea evoluției acestui proces în secolele IV—III î.e.n., care avea să aducă în fruntea unei formațiuni politice temeinic organizate — aflată în a doua epocă a fierului — pe Dromichaetes, conducător al geto-dacilor din spațiul carpato-danubian-pontic, despre care Strabo nota următoarele: „Pornind la război împotriva geților și a regelui lor Dromichaetes, Lisimah a trecut prin mari primejdii și, mai mult încă, a fost luat în captivitate, dar a scăpat deoarece a întîlnit un adversar bun la suflet”²³.

²⁰ Iordanes, *Getica*, în *Izvoarele istoriei României*, vol. II, București, Editura Academiei, 1970, p. 413.

²¹ Strabo, *Geografie*, în *Izvoare privind istoria României*, vol. I, p. 231.

²² *Die Geschichte von Siebenbürgen in Abend Unterhaltungen (Istoria Transilvaniei în povestiri de seară)*, Sibiu, Martin Hochmeister, 1784, p. 22.

²³ Strabo, *op. cit.*, p. 241.

Perioada cuprinsă între Dromichaetes și Burebista se caracterizează prin continuitatea procesului de dezvoltare a vieții statale în lumea dacică, texte epigrafice relevă prezența unor conducători geți în Dobrogea ca Zalmodegikos și Rhemaxos.

Prezenți în istoria scrisă a perioadei cuprinse între secolele VI—III î.e.n., prin luptele purtate cu sciții, perșii și macedonenii, geto-dacii evoluează în perioada imediat următoare, în vatra lor de obârșie, înfruntând pe celți, bastarni și romani.

Dezvoltarea forțelor de producție, atestată prin descoperirile arheologice de pe întreg teritoriul locuit de geto-daci, prezintă tabloul unei economii în plin avânt, fapt ce a imprimat o adâncire a stratificării sociale în sinul societății geto-dace, îndeosebi în perioada imediat premergătoare epocii lui Burebista. Astfel, în anul 70 î.e.n., gradul de dezvoltare atins de societatea geto-dacă impunea în mod legic, obiectiv, unificarea formațiunilor statale, într-un stat puternic, centralizat și independent.

Binecunoscutul decret al orașului Dionysopolis din anul 48 î.e.n., în cinstea cetățeanului Acornion, și știrile transmise de Strabo și Iordanes conțin mărturii prețioase, cu mare putere de evocare, referitoare la „cel dintâi și cel mai mare dintre toți regii care au domnit vreodată asupra Traciei” (Inscripția din Dionysopolis). „Ajungând în fruntea neamului său — scria Strabo —, care era istovit de războaie dese, getul Burebista l-a înălțat atât de mult prin exerciții, ascultare față de porunci, încât, în câțiva ani, a făurit un stat puternic [...], ba încă a ajuns să fie temut și de romani”²⁴.

Dacă la această mărturie a lui Strabo completăm și faptul că și-a extins autoritatea și asupra cetăților grecești de pe litoralul vest-pontic, putem aprecia întinderea foarte mare a teritoriului asupra căruia își exercita Burebista autoritatea de necontestat. În timpul său, statul dac centralizat și independent se întindea spre nord-vest pînă la Munții Slovaci și Dunărea Mijlocie, spre sud pînă la Balcani, iar spre sud-est pînă la țărmul de est al Mării Negre, cuprinzînd și orașele grecești aflate aici. J. Jung menționează că „Burebista stăpînea un regat puternic, care se întindea pe ambele părți ale Dunării, ajungînd pînă în Tracia, Illyria și Noricum”²⁵.

Informația lui Strabo referitoare la existența unor „porunci” și „ascultări” au darul să lămurească în plus autoritatea de care se bucura Burebista, cît și modul de organizare politică, administrativă și militară a statului. Iordanes și Strabo întregesc imaginea asupra statului condus de Burebista. Faptul că acesta dispunea de o armată puternică și numeroasă pentru acea epocă istorică — apreciată de Strabo la 200 000 de luptători — atribuie statului său un caracter organizat, politic și militar. Caracterul teoretic este dezvăluit de istoricii citați prin următoarea informație: „Burebista îi dăruise marelui preot Deceneu o putere aproape regală”²⁶ și „el — regele — a luat ajutor pe Deceneu [...], care de un timp fusese socotit și zeu”²⁷.

În timpul celor aproape patru decenii cît a condus statul dac — în prima jumătate a secolului I î.e.n. — Burebista a dat dovadă de fermitate și clarviziune atît în politica internă, cît și în cea externă. Caracterul politico-militar pe care l-a conferit statului său, departe de a fi fost suportul

²⁴ Strabo, *op. cit.*, p. 237.

²⁵ Julius Jung, *Roemer un Romanen in der Donauländern*, Innsbruck, 1877, p. 11.

²⁶ Iordanes, *op. cit.*, p. 415.

²⁷ Strabo, *op. cit.*, p. 239.

unei politici de cucerire, demonstrează, dimpotrivă, hotărîrea de a apăra glia strămoșească în fața gravelor amenințări externe. Acest fapt i-a permis să se amestece în conflictul dintre Caesar și Pompei și să ducă o politică abilă, de contacte și alianțe cu vecinii.

Personalitate proeminentă a lumii antice, puternic ancorată în realitățile vremii în care a trăit, Burebista rămîne una dintre marile figuri ale istoriei poporului român și a lumii antice în contextul istoric în care s-a format statul centralizat și independent, întemeiat de străbunii noștri getodaci cu peste 2050 de ani în urmă și a cărui existență și putere au fost recunoscute de contemporani.

După anul 44 î.e.n., în condițiile morții lui Burebista, statul centralizat dac se împarte în patru, apoi în cinci părți. Izvoarele antice ne permit să stabilim o succesiune de regi care acoperă aproape în întregime perioada interpusă între Burebista și Decebal : Scorilo, Comosicus, Duras, Cotiso, Dicomēs, Roles, Dapyx, Zyraxes.

Prima jumătate a secolului I e.n. este martora încercuirii lente a dacilor de către cel mai puternic imperiu al antichității, Imperiul roman, care se instalase deja pe linia sudică a Dunării și reușise să domine formațiunile politice-statale din această zonă. Spațiul dintre Balcani și Dunăre, ca și Dobrogea de altfel, a fost integrat Imperiului roman pînă în anul 46 e.n.

În fața pericolului iminent, vîrstnicul rege Duras cedează conducerea statului lui Decebal, care înfruntase cu succes Imperiul roman în cîteva lupte din jurul anilor 85—86 e.n.

Domnia lui Decebal a însemnat perioada unui suprem efort al poporului dac pentru apărarea unui teritoriu definit al patriei lui amenințate. Portretul regelui erou, ajuns la cîrma statului dac în jurul anului 87, zugrăvit de Dio Cassius, reliefează o puternică personalitate : „Era priceput în ale războiului și iscusit la faptă, știind cînd să năvălească și cînd să se retragă la timp ; meșter în a întinde curse, viteaz în luptă, știind a se folosi cu dibăcie de o victorie și a ieși cu bine dintr-o înfrîngere“²⁸. Istoricul german L.A. Gebhardi îl descrie astfel : „Decebalus [...] împreună o mare înțelepciune cu foarte mult spirit de prevedere, cu moderație, curaj, hotărîre rapidă, viclenie și pricepere militară, într-o astfel de perfecțiune, încît Duras, predecesorul său, i-a predat tronul și domnia dacă, în credința și convingerea că este mai demn de ele“²⁹. Istoria a vrut ca bărbatul care a condus destinul poporului dac în cel mai dramatic moment al său să întâlnească în Traian, împăratul Romei, o personalitate la fel de înzestrată, „Se purta cu blîndețe față de popor — scria Dio Cassius — și cu demnitate în relațiile sale cu Senatul ; era iubit de toți, dar netemut de nimeni, în afară de inamici“.

În persoana celor doi bărbați se confruntau de fapt două lumi *lumea dacă*, care lupta cu înverșunare să-și apere singura „ordine“ în care putea trăi, cea a libertății, și *lumea romană*, hotărîtă să stabilească pe calea armelor o ordine mondială, cea a voinței Romei. Marea, dramatica încleștare dintre Roma și Sarmizegetusa reînvia epoca marii confruntări dintre Cartagina și Roma.

Statul dac, deși mai restrîns teritorial decît în vremea lui Burebista, atinsese totuși un stadiu de dezvoltare economică și politică care-l făcea să fie considerat de Roma ca cel mai redutabil dușman al ei.

²⁸ Dio Cassius, *Istoria romană în Izvoare privind istoria României*, vol. I, p. 683.

²⁹ L. A. Gebhardi, *Geschichte des Reichs Hungarn und der damit verbundenen Staaten*. I. Theil, Leipzig, 1778, p. 60.

Calitățile regelui Decebal de organizator desăvârșit, strateg și diplomat au contribuit fără îndoială la întărirea statului și s-au evidențiat cu prisosință în raporturile lui cu Roma atât în timp de pace, cât și de război. Însemnările rămase de la Criton și Dio Cassius, precum și alte izvoare antice, subliniază puternic aceste trăsături ale marelui conducător al dacilor fie în legătură cu măsurile administrative luate în vederea conflictului cu Imperiul roman, fie cu cele militare de pregătire și organizare a oștilor, de întărire a sistemului ingenios de apărare din Munții Orăștiei, sau în efortul de încheiere a unui sistem de alianțe cu popoarele vecine. Astfel J.F. Neigebauer subliniază că „tribalii și sarmații, iazigii și tirageții se aliază cu [el] care își întărește capitala Sarmizegetusa și se aliază cu părții“³⁰. Minteia lui cutezătoare și clarvăzătoare a știut să se folosească de o gamă largă de măsuri pentru apărarea poporului său și a pământului strămoșesc. Din bogatul său arsenal diplomatic n-au lipsit nici încercarea de intimidare a dușmanului, de atragere în cursă, încercarea de a suprima pe conducătorii dușmani, de a-i hărțui și a le măcina forțele. Diplomat se dovedește însă și în felul cum știe să câștige o pace, după ce pierde un război — pacea din 89 cu Domițian ; cum a știut să accepte o pace dureasă, pentru a câștiga timp și a salva demnitatea și libertatea poporului său — pacea din 102, precum și din felul cum știa să strângă cercul dușmanilor Romei prin alianțele realizate sau gândite. În câte împrejurări Decebal a pus armata romană în deosebită dificultate, stau dovadă monumentele ridicate de Traian pe locul marilor bătălii purtate cu dacii. Cu deosebire ne reține atenția campania din iarna anului 101—102, când, printr-o mișcare de trupe ingenios gândită, determină pe Traian să ridice aproape întreg efectivul militar cu care se îndrepta spre Sarmizegetusa, spre a-l opune lui Decebal, și să-l ducă în Dobrogea la Adamclisi. „Apărarea pământului dacic de poporul său a fost un imn de iubire cum rar au mai înălțat popoarele moșiei lor amenințate“³¹, evoca atât de mișcător istoricul V. Pârvan.

Relatarea aprigei încheștări dintre Imperiul roman atacator și eroicul popor dac care își apăra cu prețul vieții pământul strămoșesc, este făcută cu admirație de către unii autori ca R. Bergner, N.S. Derjavin, L. Leger, J.F. Neigebauer, A. Ubicini, J.A. Vaillant ș.a.

În anul 106, marea confruntare a luat sfârșit prin victoria Imperiului roman asupra unei părți a Daciei. Societatea dacă însă era prea evoluată, astfel încât cultura ei materială și spirituală să fie anihilată prin suprapunerea celei romane. Ea se afirmase și se putea dezvolta și afirma și fără influența civilizației romane. Prin împletirea, însă, celor două lumi va lua naștere, aici, în această străveche vatră de civilizație a Europei, poporul român, mult mai viguros și care va juca un rol important în această parte a continentului. Referitor la acest aspect, secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, apreciază : „După cucerirea Daciei de către romani — care, ca orice cucerire, a avut și urmări tragice pentru poporul dac, pe baza împletirii strânse a celor două civilizații ce au conviețuit vreme îndelungată, viața economică, socială și culturală din aceste ținuturi a cunoscut un nou și puternic progres“³².

Dacia cucerită de romani cuprindea teritoriul provinciilor istorice de azi Transilvania, Banatul, Oltenia, vestul Munteniei.

³⁰ J. F. Neigebauer *op. cit.*, p. 117.

³¹ Vasile Pârvan, *op. cit.*, p. 104.

³² Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 14, București, Editura politică, 1977, p. 318.

Provincia imperială a stat sub supravegherea directă a împăratului, condusă fiind de un guvernator — *Legatus Augusti pro-praetore Daciarum trium* —, care înmănușea puterea militară, administrativă și juridică. Măsurile administrative luate de cuceritori reflectă preocuparea acestora pentru exploatarea cu maximum de eficiență a noii provincii foarte bogate, care opunea însă rezistență străinilor invadatori.

În vederea asigurării securității noii provincii cucerite, efectivul militar din Dacia însuma circa 50 000 de ostași înrolați în diferite unități militare : *allae*, *cohorte* și *legiuni*, aduse din toate colțurile imperiului. În afara prezenței unui efectiv militar atât de numeros, apărarea provinciei era asigurată și prin lucrări militare judicioase gândite și amplasate : castre, castele și limesuri, construite în interiorul provinciei sau la hotare. În momentul când atacurile populațiilor migratoare cresc, au fost întărite și orașele cu ziduri puternice.

Alături de măsurile administrative și militare, aducerea coloniștilor a fost concepută de romani drept mijloc deosebit de important al consolidării stăpînirii lor și al sporirii eficienței economice. Numărul coloniștilor a fost mărit și prin stabilirea în Dacia a veteranilor, ostași romani eliberați după 25 de ani de stagiul militar.

O parte dintre coloniști erau *originari* din străvechiul spațiu tracic, proveniți unii dintre ei din corpurile militare ale „tracilor, cetățeni romani“ sau „tracilor săgetători“ ; alții, atrași de bogățiile Daciei, au venit aici din toate provinciile Imperiului roman. Alături de aceștia însă, și împreună cu ei, continuă să-și ducă existența poporul dac. Stau cheazășie pentru aceasta, încă din antichitate, mărturiile izvoarelor antice, îndeosebi ale lui Dio Cassius și multe scene de pe Columna Traiană.

Fiii pămîntului dacic își poartă cu mîndrie frumoasele nume moștenite din străbuni, chiar și atunci cînd din anumite considerente își adaugă și nume romane : Muccator Muccatrelis, Rescuturme, Diales, Dizo, Duras, Eptala și Scorilo. Ei continuă să-și ducă viața în centrele urbane care și ele își păstrează vechile denumiri : Sarmizegetusa adăugată Ulpiei Traiana, Apulum, Potaissa, Porolissum, Napoca, Tibiscum, Drobeta, pentru a enumera numai pe acelea care reprezintă centre foarte importante ale Daciei romane.

Viața lor se scurge de-a lungul marilor rîuri care curg sub același vechi nume. Deși numele vechiului zeu Zamolxes nu apare, nu s-a renunțat la cultul străbun al credințelor religioase autohtone, de vreme ce la înmormîntare folosesc aceleași rituri. Sînt mărturii grăitoare ale persistenței populației autohtone în Dacia cucerită. Numărul ei este atât de mare, încît cel puțin zece unități militare romane — *allae* și *cohorte* — sînt formate din daci și trimise pînă la marginile cele mai îndepărtate ale imperiului, fără a tulbura prin aceasta echilibrul demografic al provinciei.

Într-o provincie căreia cuceritorul îi atribuie numele de „Felix“, în secolul al III-lea, autohtonii răspund prin răscoale și frămîntări sociale care amenință stăpînirea romană instalată. Așa au fost marile mișcări pornite de dacia de sub stăpînirea romană uniți cu dacia liberi în momente critice pentru imperiu : în anul morții împăratului Traian (117) și, cea mai puternică (între anii 166—175), în timpul războiului cu cvazii și marcomanii, despre care relatează și J. F. Negebauer.

Faptul că cei ridicați la luptă nu pot fi înfrinți decît după ani de eforturi susținute de către stăpînirea romană, constituie un argument indubitabil al prezenței unei populații autohtone numeroase, dar, în același timp, ne îngăduie să înțelegem că ordinea romană nu a însemnat pentru vechii

locuitori ai Daciei „Felix“ și ordinea dorită, cu toate progresele vieții economice și culturale.

Dacia romană, cu o populație atât de numeroasă, formată din autohoni și coloniști aduși, a cunoscut trei tipuri de așezări : colonii, municipii și sate, primele două așezări de tip urban, ultima rurală. Reținem de la început faptul că cele mai multe dintre așezările urbane continuă viața vechilor orașe — târguri dacice, menționate de Ptolemeu —, și că ele acopereau deopotrivă versantele Carpaților și regiunea pontică. Remarca oamenilor de știință că numărul orașelor — dintre care șase colonii — din Dacia romană depășește cu mult pe cel al celorlalte provincii cucerite vine să confirme că trecerea spre viața urbană reprezintă o trăsătură a civilizației materiale evoluată, anterioare cuceririi romane.

Satele — pagii — sînt numeroase ; uneori grupate formează unități administrative distincte, cu caracter cvasimunicipal. În preajma castrelor se întemeiau de multe ori canabele, așezări civile locuite de familiile soldaților, obligați să-și petreacă 25 de ani din viață în cadrul armatei. Faptul că satele pot obține rangul de municipii, iar acestea de colonii, constituie pentru localnici un mijloc de stimulare a vieții economice, pe care o doresc tot mai prosperă.

Așezările urbane și rurale, civile sau militare sînt legate între ele prin drumuri puternic construite. Întreaga provincie e brăzdată de căi de comunicație care servesc interese civile și militare. Exploatarea și valorificarea bogățiilor solului și subsolului constituie principala preocupare a noilor stăpîni, cu deosebire a minelor de aur și argint, care sînt în proprietatea împăratului. Cu aurul acesta, ca și cu cel capturat de romani la Sarmizegetusa, Traian a rezolvat criza financiară care bîntuia imperiul și a ridicat importante construcții care îl așază în rîndul celor mai mari cîitori ai Romei. Cît aur dacic se va fi scurs spre Roma în cei 165 de ani de stăpînire ?

Se exploatează, de asemenea, sarea și incidental păcura și marmora. Textele epigrafice fac dovada acestor ramuri ale economiei, ca și descoperirea unor ateliere de prelucrare a materiilor prime. Alături de agricultori și crescători de animale, inscripțiile vorbesc și de colegiile de meseriași și negustori.

Comerțul este intens, prezența mărfurilor străine în așezările descoperite demonstrează volumul apreciabil al importului. Negustorii Daciei sînt înfîlțiți în marile centre ale imperiului.

O viață economică atât de intensă, dar mai ales preocuparea pentru exploatarea maximă a bogățiilor, atrage după sine o accentuare a stratificării sociale. Astfel, se poate afirma, în virtutea descoperirilor arheologice, a inscripțiilor, că orașele din Dacia romană adăposteau o clocotitoare viață economică și social-politică. Nimic din atributele edilitare ale marilor orașe din vechile provincii ale imperiului nu a lipsit orașelor noii provincii. Prezența termelor cu încălzire centrală, a mozaicurilor care pardoseau sau împodobeau clădirile publice și particulare, conductele pentru apă potabilă, marile amfiteatre sînt dovezi incontestabile.

Stăpînirea romană în Dacia a fost stînjenită treptat de presiunile făcute de dacii din interiorul provinciei, ca și ale locuitorilor Daciei libere conjugate cu atacurile populațiilor migratoare.

Izvoare epigrafice, numismatice, precum și știrile furnizate de către istoricii din antichitate menționează trei aspecte mai importante în legătură cu aceste presiuni și atacuri din interior și din afară : 1. dacii liberi se asociau cu populațiile migratoare în atacurile împotriva romanilor ; 2. atacurile

externe se conjugau cu răskoale ale dacilor din interior ; 3. Roma s-a dovedit deosebit de tenace în apărarea și păstrarea Daciei, prima provincie din care este nevoită să-și strămute armata și aparatul administrativ.

Împărați ca Hadrian, Antonius Pius, Marcus Aurelius și Claudius fac eforturi pentru păstrarea provinciei. În seama lui Hadrian este pusă prima intenție de părăsire a Daciei. Fapt cert este că retragerea administrației și armatei romane din Dacia are loc din ordinul împăratului Aurelian în anul 271 sau 275, ca măsură economico-militară, determinată de puternicele contradicții din societatea romană, agravate de atacurile tot mai insistente ale migratorilor. Această măsură n-a avut sensul unei abandonări totale, puternice capete de pod rămânând în continuare să lege imperiul cu regiunea nord-dunăreană a fostei provincii.

Dacia continuă să rămână intens populată de oamenii acestui pământ, păstrând în continuare legături cu Imperiul roman. Procesul de împletire a celor două civilizații continuă în timp și după retragerea aureliană pentru că aceasta nu a însemnat ruperea raporturilor cu lumea romană. Ceea ce definește acest proces este reciprocitatea întrepătrunderii și contopirii celor două civilizații, a celor două popoare : „E drept însă — scria istoricul A. D. Xenopol — că această viață care tocmai pe cînd se împlînta în Dacia, ajunsese pe pîvîrnișul decăderii, nu ar fi putut da o odraslă atît de roditoare, dacă nu s-ar fi altoit pe vița cea plină de vînjă, a rasei tracice din poalele Carpaților“³³.

Permanența elementului autohton, după cucerirea romană, a fost condiția însăși a procesului de împletire etno-culturală dintre geto-daci și romani, proces care a avut drept rezultat formarea poporului român, în vatra zămislirii strămoșilor săi traco-geto-dacii. Referindu-se la acest aspect geografic de renume mondial, Simion Mehedinți, scria : „Un popor de dimensiunile celui dac, răspîndit pe o arie geografică atît de întinsă și ocrotită de un relief atît de variat (atît din punct de vedere orografic, cît și din punct de vedere al hainei vegetale) nu putea fi desființat. Concepția aceasta catastrofală e în contradicție cu tot ce cunoaștem din istoria altor popoare“³⁴.

Aria de formare a poporului român o descoperă arheologii pretutindeni, nu numai în provincia romană Dacia, ci și în Dacia liberă, care au fost mereu în legătură, s-au dezvoltat unitar și a căror civilizație materială și spirituală s-a interferat continuu.

Poporul român, și-a dezvoltat în propria vatră o cultură materială și spirituală originală, în care regăsim îndeletniciri, practici, obiceiuri ca și la înaintașii lor geto-daci. Bogățiile solului și subsolului au fost în continuare exploatate, de data aceasta în sînul unor comunități de oameni liberi, obștiile satești, de tradiție locală. Plugari și crescători de vite au exploatat sarea, minereurile și aurul din regiunile muntoase, dar și din nisipul rîurilor ca pe vremea dacilor. Apele, purtînd aceleași nume din vechime, erau bogate în pește și se foloseau pentru transportul produselor. Prisosul de produse a luat drumul comerțului, într-o regiune unde se încrucișau mari și importante drumuri comerciale care legau centrele economice și piețele cele mai mari ale lumii. Negustorii romani, apoi cei bizantini pătrund pe teritoriul Daciei, pînă în inima Carpaților, achiziționînd bogățiile acesteia. În același timp, și odată cu ei, pătrund la autohtoni produsele scumpe ale Europei centrale și răsăritene ale Orientului : țesături, blănuri, ceramică etc.

³³ A. D. Xenopol, *Istoria românilor*, vol. II, București, 1896, p. 122.

³⁴ Simion Mehedinți, *Coordonate etnografice*, București, Cultura națională, 44 1930, p. 94.

Prin intensificarea raporturilor cu romanitatea apuseană în vremea lui Constantin cel Mare (secolul al IV-lea), apoi cu lumea bizantină din timpul lui Iustinian (secolul al VI-lea) și cu aceeași lume bizantină în secolul al X-lea, viața economică a românilor cunoaște o remarcabilă dezvoltare. Se constată, în primul rând, accelerarea procesului de urbanizare. Astfel, Cronica lui Nestor menționează 80 de orașe în partea de sud-est a fostei Dacii, iar Nota toparhului bizantin consemnează prezența a numeroase așezări urbane pe cursul inferior al Dunării.

Deși surprins în plin proces de cristalizare a fizionomiei sale etnice și spirituale de către valurile populațiilor migratoare, începând cu secolul al III-lea (goții, hunii, gepizii, avarii), poporul român și-a concentrat eforturile în direcția dezvoltării sale pe coordonatele progresului material și spiritual. Toți migratorii care s-au perindat timp de un mileniu pe pământul nostru se aflau la un nivel de dezvoltare net inferior, comparativ cu cel al autohtonilor, sfârșind prin a fi asimilați de români. Așezarea slavilor în sudul Dunării a dislocat marea masă romanică aflată în spațiul tragic. Prezența lor în Peninsula Balcanică nu a întrerupt însă raporturile dintre românii de pe cele două maluri ale Dunării. Ele continuă atât în ceea ce privește viața economică și politică, cât și cea spirituală-religioasă.

Deși procesul de etnogeneză a poporului român era încheiat în momentul migrației populației slave, secolele VI—VII, iar slavii rămași în Dacia nu constituiau un element etnic important ca să se poată impune pe plan politic, economic și cultural, totuși o moștenire slavă se constată în onomastică, toponimie și lexic. Această moștenire slavă nu presupune că a pătruns odată cu primul val de migratori slavi, ci mai degrabă a pătruns treptat în secolele următoare, prin conviețuirea și contactele permanente pe care românii le-au avut cu popoarele din jur de origine slavă.

În timpul acestei ample mișcări demografice, care a cuprins și valul din care au făcut parte bulgarii, ungurii, pecenegii, cumanii, tătarii, unele populații migratoare au trecut peste teritoriul nostru, altele s-au așezat în vecinătatea țării noastre și unele grupuri au rămas pe teritoriul locuit de români. În același timp, și grupuri de populație românească au rămas să conviețuiască cu popoarele vecine.

Între poporul român, de agricultori și meșteșugari, și populațiile migratoare s-au stabilit, într-o mai mică sau mai mare măsură, relații de conviețuire, determinate de superioritatea de civilizație a autohtonilor și nevoile economice ale noilor veniți. În acest cadru, superioritatea civilizației autohtone este atestată de numeroasele dovezi de cultură materială și spirituală datînd din secolele VI—VIII și care acoperă tot teritoriul fostei Dacii, mărturisind viața materială și spirituală neîntreruptă pe care au dus-o românii pe pământul lor strămoșesc.

Faptul că izvoarele scrise informează prin pana lui Anonymus, Nestor, Ana Comnena despre viața politică organizată a românilor, constituie dovada peremptorie a desfășurării procesului istoric obiectiv care nu a putut fi modificat în datele sale fundamentale de valurile populațiilor migratoare. Dezvoltarea forțelor de producție, înflorirea economică accelerează procesul stratificării sociale în cadrul obștilor sătești. Secolul al VI-lea este posibil să fi fost martorul desprinderii conducătorilor obștilor din rîndul membrilor comunității, prin acumulări de bunuri materiale. Funcția pe care o dețin, din electivă devine „monopolul” unei singure familii. Proprietatea privată se instituie treptat asupra tuturor mijloacelor de producție. Relațiile de egalitate din sinul comunității dispar; încep să se contureze viitoarele clase sociale specifice lumii feudale. Obștile se alcătuiesc în

uniuni de obști, *romanii populare* — cum le denumea Nicolae Iorga —, conduse de căpetenii : juzi, judeci.

Documentele istorice atestă, începînd cu secolele al IX-lea și al X-lea existența unor voievodate pe întreg teritoriul vechii Dacii. Sînt pomenite : în Crișana, voievodatul lui Menumorut ; în Banat, voievodatul lui Glad-Achtum ; pe Someș, voievodatul lui Gelu ; voievodatele Drăgoșștilor și Bogdăneștilor, în Maramureș, precum și cunoscutele țări din această regiune. La răsărit de Carpați : Țara Cimpulungului, a Bîrladnicilor ș.a., ca și numeroase voievodate cu un nivel ridicat de viață social-economică, politică și culturală ; la sud de Carpați românii conduși de voievozii Seneslau și Litovoi, Ioan și Farcaș au pus bazele unor formațiuni puternice de-a lungul marilor afluenți ai Dunării.

În secolul al X-lea pe teritoriul dintre Dunăre și Mare — Dobrogea —, reîntrat în componența Imperiului bizantin, este atestat jupanatul lui Dimitrie, iar mai tîrziu, formațiunile statale conduse de Tatos, Satza și Seneslau. Dealtfel, prezența românilor în Dobrogea este consemnată și printr-o sumă de toponime, preluate apoi de stăpînitorii străini : Portița, Biserica, Bisericuța.

La sud de Dunăre, românii își orînduiesc viața statală în numeroasele vlahii : Alabă (Moesia), Mică (Etolia), Mare (Tesalia), Țara Valahia (Epir) ș.a.

În etnogeneza poporului român se conturează unele particularități născute în condițiile istorice impuse de populațiile migratoare : desfășurarea procesului cu prioritate în mediul sătesc, ceea ce explică vitalitatea poporului ; satul a fost izvorul tăriei noastre și a forței noastre de a fi ; spre deosebire de celelalte popoare romanice, care s-au format în cadrul unor regate barbare, poporul nostru a cunoscut forme specifice de organizare : obștii sătęști, uniuni de obștii, romanii populare, voievodate, cnezate, ducate, țări.

În această perioadă îndelungată, brăzdată de puternice frămîntări social-politice, izvoarele istorice demonstrează permanența vieții materiale și spirituale a poporului român în spațiul în care s-a zămislit. Prin grelele furtuni ale istoriei ne-am păstrat specificul etno-lingvistic și spiritual, pășind în evul mediu ca un popor distinct, în rîndul popoarelor europene. Su-bliniind permanența viețuirii poporului român în vatra strămoșească, marile scriitor Liviu Rebreanu, cu profunzimea gîndirii sale asupra devenirii noastre istorice, scria : „România cu Dacia de odinioară sînt congruente nu numai în privința configurației geografice, dar și a configurației etnografice românești. Acest fapt sigur, această evidență bătătoare la ochi ar trebui să puie pe gînduri, dacă nu să-i dezarmeze, pe apostolii interesați ai discontinuității românești în propria noastră țară. Ce argument de continuitate poate fi mai plauzibil decît existența aceluiași popor, pe aceleași locuri, după două mii de ani ? Inexplicabilă ar fi tocmai discontinuitatea. S-au văzut popoare mutîndu-se în altă țară, se cunosc popoare care au dispărut în totul, dar un popor, care să dispară și să se risipească pentru a reapărea, peste multe sute de ani, exact în locurile pe care le-a părăsit, ar fi o minune ce nu se poate întîmpla decît în anumite manuale istorice cu tîlc“³⁵.

Procesul istoric obiectiv de unire a acestor voievodate în state feudale românești mai mari, iar apoi de constituire a statului feudal românesc

46 ³⁵ Liviu Rebreanu, *Țăranul român. Discurs la Academia Română*, București, 1940, p. 86.

centralizat, ca rezultat al dezvoltării și unificării întregului teritoriu locuit de români pe vechea vatră a Daciei, a fost îngreunat atât de tendințele centrifuge interne, datorate fărâmițării specifice feudalismului, caracteristică întregii Europe din acea vreme, cât și de vitregiile permanentului pericol extern. Așa se face că începînd din secolul al X-lea, după sedentizarea ungarilor în Cîmpia Panonică, cetele lor, în pofida unor puternice rezistențe a românilor, încep expansiunea asupra Transilvaniei, reușind, către sfîrșitul secolului al XIII-lea, să-și instaureze dominația asupra acestui teritoriu românesc. Afirmîndu-și hotărîrea de a apăra independența și integritatea voievodatului său — după cum relatează cronicarul anonim al regelui ungar Bela al III-lea în cronică sa „Gesta hungarorum” — voievodul românilor Menumorut a răspuns cu demnitate trimișilor regelui ungar Arpad, care pornise a-i răpi moșia : „Spuneți lui Arpad, ducele Ungariei, stăpînul vostru, că-i sîntem datori, ca prieten unui prieten, cu toate ce-i sînt de trebuință, fiind el om străin și ducînd lipsă de multe”. Dar chiar și după această dată, românii din Transilvania și-au păstrat vechea organizare în „țări”, rezistînd și perpetuînd românitatea pe acest teritoriu, deși în epoca respectivă, alături de ei s-au așezat și alte populații, cum sînt sașii și secuii, legîndu-și pentru totdeauna soarta de poporul român. În aceste condiții, organizarea administrativă a Transilvaniei a trebuit să aibă o structură deosebită de restul statului feudal ungar, păstrîndu-se pentru ea forma autohtonă de organizare : voievodatul, comun și celorlalte țări române. În această privință, umanistul ungar István Losontzy scria, în manualul său „Harmas kis tükör” (Tripla oglindă mică), publicat în 1781, că Țara Ardealului, cu care Ungaria se învecina la răsărit, „se numea cîndva Dacia de mijloc” ; referindu-se la venirea în acest spațiu a ungarilor, el arăta că „regii unguri l-au stăpînit prin... voievozi ai Ardealului”³⁶. În aceeași problemă, Nicolae Iorga scria : „Dintre toate provinciile pe care le-a stăpînit coroana Ungariei, singura care supt unguri a păstrat ca șef al ei un voievod este Ardealul”³⁷.

În ceea ce privește zona de la sud și est de Carpați, în secolele XIII—XIV, voievodatele s-au unificat în state independente și suverane, Țara Românească (Țara Valahiei, Țara Munteniei) și Moldova sau dinastiile Basarabilor și Mușetinilor, ca urmare a victoriilor strălucite raportate asupra oștirilor invadatoare ale regatului ungar și regatului polon, care încercau să-și extindă stăpînirea și asupra celorlalte ținuturi locuite de români.

Deși țările române au existat timp îndelungat ca state feudale separate, aceasta n-a afectat unitatea etnică a poporului român, exprimată în comunitatea de limbă și cultură, în similitudinile structurilor economice și sociale ale întregului teritoriu dacic. Între ele s-au păstrat în permanență legături strînse politice, economice, spirituale, organizarea internă (domnia, dregătoriile, justiția, armata, alte instituții feudale) fiind în linii mari identică sau asemănătoare.

Concomitent cu procesul de organizare și consolidare a statelor feudale românești, Imperiul otoman cucerește și transformă în pašalicuri statele din Peninsula Balcanică, ajungînd, la sfîrșitul secolului al XIV-lea, pe linia Dunării ; în vecinătatea țărilor române s-au creat ori s-au dezvoltat

³⁶ *File din cronici. Crestomație*, București, Editura militară, 1973, p. 18.

³⁷ Nicolae Iorga, *Români și slavi, români și unguri. Două conferințe ale Institutului pentru studii Europei sud-orientale*, București, Editura Institutului sud-est-european, 1922, p. 48.

apoi și imperiile habsburgic și țarist, ceea ce a reprezentat un grav pericol pentru independența și unitatea poporului nostru. În astfel de condiții, țările române au trebuit să facă front comun (politic, militar, diplomatic) împotriva agresiunilor și acțiunilor expansioniste ale marilor puteri, care își disputau interesele pe seama poporului nostru, ca și a altor popoare vecine. *Tocmai de aceea, lupta pentru unitate, libertate și neatrănare constituie trăsătura caracteristică fundamentală a întregii istorii a poporului nostru, determinând însuși modul lui de existență, concepțiile și idealurile sale.*

Victoriile repurtate de oștile române în timpul domniei acestor voievozi au permis țărilor române să încheie înțelegeri și tratate cu Poarta, încă de la sfârșitul secolului al XIV-lea, prin care se recunoștea puterea suverană a domnitorilor, iar în schimbul unui tribut, Poarta se obliga să respecte și să asigure autonomia și integritatea teritorială a țărilor române *. Legământul din 1393 dintre Baiazid și Mircea cel Bătrîn, numit în izvoarele otomane „ahidname” — de fapt un tratat politic — preciza că Principatul Valahiei „să se guverneze ca și domnul său după propriile sale legi, ca și domnul Valahiei să aibă dreptul de a face război și pace cu vecinii și să încheie tratate de prietenie cu ei”. În ceea ce o privea, Turcia se angaja să respecte toate aceste drepturi și să acorde protecția sa, în schimbul sumei de 3 000 de galbeni pe care aceasta din urmă se obliga s-o plătească anual ³⁸. Pe aceeași cale își asigură pacea și libertatea și țara românească a Moldovei; tratatul încheiat cu Poarta în vara anului 1456 este întărit de Ștefan cel Mare și Mehmed al II-lea în 1481 ³⁹. Domnitorii celor două principate române au reînnoit tratatele cu Poarta de repetate ori de-a lungul secolelor, subliniindu-le statutul de țări „slobode și neatrânate”.

În legătură cu cele de mai sus sînt de precizat două aspecte principale ale raporturilor româno-otomane. Menținerea vechilor privilegii politice ale principatelor române, așa cum ele au fost înscrise în primele ahidname, respectarea acestor drepturi de Poartă, într-o perioadă cînd puterea militară și politică a imperiului era la apogeu, cînd statele vecine românilor cădeau, rînd pe rînd, sub sabia sultanilor și erau incluse în imperiu, cînd în inima Europei, regatul ungar era desființat și Buda proclamată „pașalic” la 1541, iar mai tîrziu Viena era asediată, se explică înaintea de toate prin faptul că puterea otomană nu a putut înfrînge rezistența românilor. *Tratatele amintite au fost încheiate de domnitorii români nu de pe poziții de învinși, ci de învingători, asigurîndu-și astfel pacea și liniștea internă pentru dezvoltarea țării.* În același timp, domnitorii români au întreținut relații active cu alte state europene, încheind tratate și acorduri de alianță în ideea consolidării neatrănării țărilor lor. *Pe plan internațional, existența Principatelor române libere în zona Carpaților, a Dunării și Mării Negre a constituit un punct de sprijin al luptei de eliberare a popoarelor subjugate.*

La mijlocul secolului al XVI-lea, cînd Poarta își instalează dominația asupra Ungariei pentru un secol și jumătate, creîndu-se beilerbeilic-ul cu reședința la Buda, Principatul românesc Transilvania iese de sub jurisdicția Ungariei și stabilește cu Poarta raporturi de vasalitate—suzeranitate prin genul de tratate ahidname (capitulații) —, avînd deci un statut juridic

* Vezi pe larg : „Anale de istorie”, nr. 3/1978, p. 10—16.

³⁸ Gh. Petrescu, D. A. Sturdza, D. C. Sturdza, *Acte și documente relative la istoria României*, vol. I, București, 1888, p. 1—3.

³⁹ A. Decei, *Tratatul de pace — Sulhname — încheiat între Sultanul Mehmed II și Ștefan cel Mare*, în „Revista istorică română”, vol. XV/1945, p. 465.

ca cel al celorlalte două principate române. O astfel de situație a fost de natură a determina stringerea legăturilor între românii de pe ambele versante ale Carpaților, a stimula dezvoltarea colaborării pe multiple planuri între cele trei state române libere. Se dezvoltă, în secolul al XVI-lea, negoțul între Moldova, Transilvania și Țara Românească și, concomitent, se intensifică schimburile cu Polonia, Grecia, Veneția și cu alte republici italiene, cu statele germane, Austria și altele.

Încălcarea sau nerespectarea unor clauze ale acestor tratate a impus poporului român continuarea luptei dîrse pentru unitate, libertate și neahtîrnare. Acestui crez politic își consacră eforturile lor, în secolele XIV și XV, Mircea cel Bătrîn, Iancu de Hunedoara, Vlad Tepeș și Ștefan cel Mare, căruia fruntașii brașoveni îi scriau, în aprilie 1479 : „Parcă ai fost ales și trimis de Dumnezeu pentru cîrmuirea și apărarea Ardealului“, „domn prea îndurător al nostru“⁴⁰. În aceeași scrisoare, brașovenii îl informează pe Ștefan cel Mare că o parte a boierilor din Muntenia, temîndu-se de o invazie otomană, îl „așteaptă suspinînd foarte“ să-i salveze de acel pericol. La rîndul său, Ștefan a căutat permanent, între 1473—1482, să-și alieze Țara Munteniei, prin susținerea la scaunul ei domnesc al lui Laiotă Basarab, Vlad Tepeș — la a căruia curte crescuse și fusese sprijinit la domnie în Moldova —, Basarab cel Tânăr sau Țepeluș, Mircea și Vlad Călugăru, și chiar prin căsătoria lui, în 1478, cu Maria, fiica lui Radu cel Frumos.

Aceeași gîndire politică urmărește în secolul XVI Petru Rareș care propunea, în 1536, lui Ferdinand de Habsburg, constituirea unei armate antiotomane provenită în special din cele trei țări române, adică din 45 000 de români moldoveni, „oameni aleși“, 20 000 ai Transilvaniei și 25 000 ai Țării Românești, la care să se adauge 15 000 ai împăratului. În fruntea acestei armate urma a se afla el, Petru Rareș⁴¹. În octombrie 1542 el a propus transilvănenilor ca, împreună cu moldovenii și muntenii ce urmau a-și trimite oștile în Transilvania, să facă o dietă pentru apărarea în comun⁴², propunere apreciată de Nicolae Iorga ca exprimînd un proiect pentru „o adevărată uniune dacică“⁴³.

La 1574, Alexandru Mircea, domnul Munteniei, reușește să realizeze o „unire dinastică“ a Munteniei și Moldovei, punînd în scaunul acesteia din urmă pe Petru Șchiopul, din familia munteană a Mihneștilor, unire menținută și pe timpul lui Mihnea, urmașul lui Alexandru Mircea, pînă la 1591⁴⁴.

La factorii externi care impuneau o astfel de politică se adaugă, cu greutatea cuvenită, hotărîtoare, factorii interni, economici, sociali și spiritali. În secolele XV și XVI se constată o creștere sensibilă a forțelor de producție în agricultură, exemplificată prin creșterea producției la cereale, a numărului de mori și extinderea viticulturii și pomiculturii în județele Gorj, Vilcea, Olt, Argeș, Dîmbovița, Prahova, Buzău, Vrancea, Vaslui, Iași.

Meșteșugurile au continuat să se dezvolte, ceea ce a determinat menținerea orașelor și tîrgurilor la nivelul dinaintea dominației otomane, cît

⁴⁰ N. Iorga, *Îndreptări și întregiri din istoria românilor*, în „Analele Academiei Române“, Mem. Sect. Ist., S. II, t. XXVII, București, 1905, p. 118.

⁴¹ *Călători străini despre țările române*, I, p. 377—378.

⁴² Hurmuzaki, *Documente*, vol. II, partea 4, nr. CLXXXIV, p. 321.

⁴³ N. Iorga, *Istoria românilor*, vol. IV, p. 409.

⁴⁴ Constantin C. Giurescu și Dinu C. Giurescu, *Istoria românilor*, vol. II, Editura științifică și enciclopedică, București, 1976, p. 249—252, 254—255, 308—310.

poate vedea că n-am cruțat nici cheltuieli, nici osteneală, nici sînge, nici propria-mi viață“⁴⁵.

Deși realizarea unirii țărilor române sub domnia lui Mihai Viteazul a fost de scurtă durată, ea a rămas o prezență vie în cugetul și simțirea contemporanilor cît și a urmașilor săi. După cum subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu, „...ideea unirii țărilor române, idealurile formării unui stat puternic pe meleagurile Daciei nu au putut fi ucise niciodată, pentru că ele sînt adînc împlîntate în însuși sîngele, în conștiința și spiritul întregului nostru popor“⁴⁶.

Idealul unirii, înfăptuit în 1600 sub Mihai Viteazul, s-a transmis de la epocă la epocă, de la generație la generație, fiind o dominantă a gîndirii și acțiunii politice, diplomatice, militare și spirituale ale marilor voievozi munteni și moldoveni ce i-au urmat: Matei Basarab, Vasile Lupu, Mihnea al III-lea, Șerban Cantacuzino, Gheorghe Duca, Constantin Brîncoveanu, ca și ale principilor Transilvaniei : Gabriel Bethleen, Gheorghe Rákoczi I și II și alții.

Cele mai înaintate personalități ale culturii românești din întregul ev mediu — și continuu după aceea, în epoca modernă —, scrierile tipărite dincoace sau dincolo de Carpați, dincolo sau dincoace de Milcov, au evocat cu venerație epoca și personalitatea lui Mihai Viteazul, unirea, înflăcărînd aspirația seculară de unitate a tuturor românilor în hotarele lor străbune. „Mihai — sublinia pe bună dreptate istoricul Grigore Tocilescu — a rămas pururea eroul național al tuturor românilor, simbolul de unire al fraților despărțiți de vitrega soartă și de vecinii cotropitori“⁴⁷. La rîndul său, Nicolae Iorga scria : „A-l uita pe Mihai Viteazul, acum și întotdeauna ar fi să ne uităm pe noi înșine, să părăsim menirea noastră“⁴⁸.

Un rol important în afirmarea conștiinței naționale, ca fenomen istoric, l-a avut pleiada de renumiți cronicari, ca și reprezentanții de seamă ai culturii românești care au contribuit la dezvoltarea conștiinței unității poporului român, a cunoașterii originii lui comune, prin sublinierea luptelor seculare duse împotriva cotropitorilor, a momentelor de strălucire ale istoriei sale. Acestea toate îl îndreptățeau pe cărturarul român de renume european, Dimitrie Cantemir, să afirme : „Neamul moldovenilor, muntenilor, ardelenilor, cu toții cu un nume de Români se chiamă“⁴⁹. La rîndul lui, Stolnicul Constantin Cantacuzino spunea că „rumânii înțeleg nu numai ceștia de aici (din Muntenia — *n.n.*) ce și din Ardeal, carii încă și mai neaoși sînt, și moldovenii și toți cît și într-altă parte se află și au această limbă... Pe aceștia, cum zic, tot rumâni îi ținem, că toți aceștia dintr-o fințină au izvorît și cură“⁵⁰.

În profunde transformări ce se petrec pe plan general european în secolul al XVIII-lea, în mișcarea socială și de idei înnoitoare care se dezvoltă și se afirmă neconținut, țările române aduc o contribuție originală, susținută de propriile realități, de experiența multiseculară de luptă

⁴⁵ Ștefan Ștefănescu, *Lupta pentru afirmarea de-sine-stătătoare a poporului român, constantă a istoriei medievale românești*, în „I. R.“, p. 53—54. Vezi și *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Theodosie* (text ales și stabilit de Florica Moisil și Dan Zamfirescu), București, Editura Minerva, 1970.

⁴⁶ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 14, p. 118.

⁴⁷ Grigore Tocilescu, *op. cit.*, p. 110.

⁴⁸ Nicolae Iorga, *Scrisori de boieri. Scrisori de domni*, Ediția a III-a, Vălenii de Munte, 1932, p. 201.

⁴⁹ Dimitrie Cantemir, *op. cit.*, p. 326.

⁵⁰ Stolnicul Constantin Cantacuzino, *op. cit.*, p. 10.

pentru menținerea ființei etnice, a teritoriului strămoșesc și a instituțiilor. În această perioadă, în opinia românească sentimentul istoriei naționale era predominant. Programul politic românesc este concretizat în documentul de profundă analiză și sinteză a intereselor națiunii române în ansamblul ei, cunoscut sub numele de *Supplex Libellus Valachorum* (1791). Deși elaborat și adaptat realităților din Transilvania, unde românii — oamenii pământului — nu erau recunoscuți ca națiune cu drepturi egale, alături de unguri, sași, secui, acest program-document deschide o etapă nouă în mișcarea națională românească : ideea de națiune română cu drepturi imprescriptibile asupra teritoriului său strămoșesc, cu dreptul de a-și organiza viața în mod liber și nestingherit, devine suportul acțiunilor politice și sociale în etapa următoare. În 1804, noul *Supplex Libellus* afirmă limpede că românii sînt moștenitorii firești ai Daciei „care să cuprindă din Ardeal, Valahia, Moldo-Vlahia și Bănatul“, adăugînd apoi : „Neamul acesta s-au despărțit cu stăpînirea, feștecăre țară cu voievodul său, precum Țara Românească și Moldova astăzi se stăpînește“⁵¹.

În acest cadru, mișcarea pentru emancipare și unitate națională capătă dimensiuni noi prin Școala ardeleană, ca și prin mișcările și asociațiile culturale și politice din Muntenia și Moldova. Cuvintele *Dacia*, *Daco-România*, deveniseră un manifest în publicațiile istorice și literare ale epocii.

Desfășurată în aceste condiții, revoluția din 1821, condusă de Tudor Vladimirescu, care a marcat începutul istoriei moderne a României, a pus în evidență marile resurse revoluționare ale maselor populare, idealurile lor de unitate politică și neatîrnare. În documentul din 5 aprilie 1821 Tudor formulează ideea solidarității și luptei comune a românilor pentru idealul național comun : „Ca fiind la un gînd și într-un glas cu Moldova, să putem cîștiga, deopotrivă, dreptățile acestor prințipaturi, ajutorîndu-ne unii pe alții“⁵².

Aceste idealuri aveau să-și găsească o și mai puternică exprimare în revoluția de la 1848 din țările române. Desfășurată pe fundalul marilor frămîntări istorice care cuprinseseră aproape întreaga Europă, revoluția de la 1848 a avut cauze proprii, decurgînd din realitățile și necesitățile obiective ale dezvoltării societății noastre, în primul rînd din cerința înlăturării rînduielilor feudale și a dominației străine, din convergența legăturilor economice și social-politice ale celor trei provincii românești. „Revoluția română — arăta Nicolae Bălcescu — n-a fost un fenomen neregulat, efemer, fără altă cauză decît voința întîmplătoare a unei minorități sau mișcarea generală europeană. Revoluția generală fu ocazia, iar nu cauza revoluției române. Cauza ei se pierde în negura veacurilor. Uneltitorii ei sînt optsprezece veacuri de trudă, suferințe și lucrare a poporului nostru asupra lui însuși“⁵³.

Condiții economice, sociale și politice similare au determinat ca și forțele sociale ale revoluției să fie aceleași în toate țările române — respectiv burghezia, aflată în plin proces de afirmare, țărăimea, clasa cea mai numeroasă și cea mai asuprită, reprezentînd forța socială de bază a

⁵¹ Apud : David Prodan, *Încă un Supplex Libellus românesc*, Cluj, 1970, p. 41—42.

⁵² E. Virtosu, *Tudor Vladimirescu. Glose, fapte și documente noi*, București, 1927, p. 108.

⁵³ Nicolae Bălcescu, *op. cit.*, p. 110.

revoluției, cărora li se adăugau intelectualitatea patriotică, meșteșugarii și alte stări sociale.

Un obiectiv fundamental înscris în programul revoluționarilor din toate țările române l-a reprezentat constituirea statului național unitar și independent. Exprimînd acest crez politic care însuflețea pe toți revoluționarii români de la 1848, ziarul „Constituționalul” scria atunci : „Toate țările locuite de români trebuie să se numească îndeobște România și să formeze un stat, pentru că toate sînt patria românilor și pentru că toți patrioții români, locuitori pe dinsele formează nația română, care să fie una și nedespărțită”.

Ca și în alte împrejurări istorice remarcabile, în timpul revoluției de la 1848 s-a ridicat la luptă, împreună cu poporul român, și populația asuprită din rîndurile naționalităților conlocuitoare. În Transilvania, la luptele împotriva forțelor militare habsburgice, au participat și revoluționari maghiari, secui, sași. Sînt de remarcat mai ales jertfele multor revoluționari maghiari căzuți în lupta contra trupelor intervenționiste habsburgice.

Patriot și revoluționar înflăcărat, Nicolae Bălcescu a luptat neobosit pentru unirea în luptă a revoluționarilor români și unguri, a condamnat șovinismul, militînd pentru înfrățirea popoarelor. Prin mijlocirea lui s-a realizat o înțelegere între guvernul revoluționar ungar și conducătorul revoluționarilor români din Transilvania, Avram Iancu, cu privire la încetarea oricăror lupte armate între maghiari și români. Avram Iancu, adresîndu-se revoluționarului maghiar Simonffi Jozsef, arăta că „firea ne-a așezat într-o patrie ca împreună să asudăm cultivînd-o, împreună să gustăm dulceața fructelor ei”. În același spirit Simonffi îi scria lui Iancu : „Românii și ungurii au neapărată trebuință de cea mai strînsă frăție. Numai astfel își vor asigura existența. Prin urmare, cine provoacă ură și produce vărsare de sînge între aceste două națiuni surori este trădător al propriei națiuni”⁵⁴. Din păcate, înțelegerile dintre revoluționarii români și maghiari au fost realizate prea tîrziu și n-au mai putut asigura desfășurarea cu succes a revoluției, care a fost înăbușită de către forțele habsburgice și țariste.

În desfășurarea generală a revoluției burghezo-democratice de la 1848, memorabile au rămas participarea maselor largi populare, îndeosebi ale țărănimii și meșteșugarilor, marile adunări populare de la Iași, Islaz și Blaj, afirmarea, din rîndul revoluționarilor, a unor conducători animați de înalte idealuri sociale și naționale, de puternice sentimente patriotice, eroismul popular în luptele contra trupelor intervenționiste străine. Cu deosebită simpatie înfățișa lupta maselor populare eruditul revoluționar sas din Transilvania, Stephan Ludwig Roth : „Masele care au venit la această grandioasă adunare populară porniseră pentru a auzi cuvîntul despre desființarea robotelor. În fiecare participant însă se deșteptase gîndul naționalității. Acest gînd prinsese rădăcini adînci, încît el nu va mai putea fi niciodată scos din inimile românilor”⁵⁵.

După cum este cunoscut, cerințele obiective și aspirațiile vitale ale poporului nostru n-au putut fi îndeplinite în 1848 datorită atît împotrivirii forțelor reacțiunii interne, cît și coalizării acestora cu reacțiunea feudală

⁵⁴ Nicolae Bălcescu, *op. cit.*, p. 245.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 110.

internațională. Imperiile vecine — țarist, otoman și habsburgic — care își disputau supremația asupra principatelor române — și-au dat mîna și au reprimat cu forța armelor revoluția burghezo-democratică.

Deși înfrîntă, revoluția de la 1848 a dat un nou impuls dezvoltării societății românești. Au cunoscut o mai puternică creștere forțele de producție, s-a intensificat generalizarea relațiilor de producție capitaliste a cunoscut un progres remarcabil viața spirituală.

Marile idealuri ale revoluției de la 1848 pentru care au luptat masele largi ale poporului român aveau să rodească la numai un deceniu, cînd, la 24 ianuarie 1859, prin „actul energic al națiunii române“, s-au pus bazele statului național român modern, prin unirea Moldovei și Munteniei.

Ideea unirii, prezentă în conștiința maselor care sperau ca, odată cu ea, să se împlinească un amplu program de reforme, dobîndea, pe zi ce trecea, o forță sporită, antrenînd în acțiune straturile cele mai largi ale poporului; ea strîngea într-un adevărat torent revoluționar toată conștiința și forța unui popor hotărît să-și făurească un nou destin istoric. „Unirea Moldovei cu Muntenia într-un singur stat — scria Cezar Bolliac, în 1853 — nu este o idee numai în capetele cîtorva români prea înaintați; nu este o idee ieșită din dezbaterile de la '48 încoace; ea a fost sentimentul național în toate părțile României de cînd istoria a început a ne spune cîte ceva despre Dacia“⁵⁶.

Procesul firesc al unirii țărilor române a continuat să fie stînjenit de împotrivirea înverșunată a reacțiunii interne, de politica marilor imperii europene. Pe bună dreptate, Karl Marx scria: „Ciocnirea de interese dintre marile puteri în această parte a Europei a făcut ca nici una din ele să nu fie indiferentă față de problema unirii țărilor române“⁵⁷.

Războiul Crimeii (1853—1856) — punct culminant al manifestării rivalităților și conflictelor de interese existente între marile puteri la mijlocul secolului al XIX-lea, al luptei lor pentru supremație în bazinul Mării Negre, pentru luarea în stăpînire a strîmtorilor și a gurilor Dunării — a făcut ca soarta țărilor române să intre din nou în combinațiile de culise ale „concertului european“. Congresul de la Paris — din 1856 — avînd ca scop principal încheierea păcii și restabilirea „echilibrului european“ — a făcut din cauza moldovenilor și muntenilor o chestiune europeană. În cadrul lucrărilor, delegațiile puterilor europene participante la Congres s-au pronunțat în problema unirii Moldovei și Munteniei, pentru sau împotriva ei, în măsura în care constituirea statului român unitar dădea satisfacție sau nu intereselor lor economice și politice. Congresul a hotărît, în cele din urmă, consultarea poporului român.

În acest moment, în care puterile europene discutau soarta națiunii române, lupta pentru unire a intrat într-o fază nouă, antrenînd activ largi pături sociale, masele populare, toate spiritele înaintate ale societății românești, care înțelegeau să acționeze energic, atît pe plan intern, cît și pe plan extern, pentru fructificarea integrală a posibilităților create de hotărîrea adoptată de Congresul de la Paris, în legătură cu consultarea dorinței locuitorilor Moldovei și Munteniei în privința viitorului lor. Personalități ca Mihail Kogălniceanu, Alexandru Ioan Cuza, Costache Negri, Vasile Alecsandri, C.A. Rosetti, Dimitrie Bolintineanu, Cezar Bo-

⁵⁶ „Republica română“ (Bruxelles), nr. 2/1853, p. 281.

⁵⁷ Karl Marx, *op. cit.*, p. 110.

liac se situează în primele rînduri ale luptei pentru unire. Numeroase publicații — „Zimbrul“, „Steaua Dunării“, „România literară“ și altele — susțin cu tărie ideea Unirii, căutînd să polarizeze toate energiile naționale în slujba împlinirii mărețului ideal. „Strigătul «Unirea Principatelor», «Suveranitatea statului român!» — așa cum îndemna Dimitrie Brătianu într-o scrisoare din Londra trimisă unioniștilor români la 11/24 iunie 1856 — să străbată munții, cîmpiile, văile și dealurile noastre, să umple aerul, să răsunе pînă în unghiurile pămîntului cele mai departe, ca lumea întreagă să se încredințeze că Unirea este suflarea poporului român, că ea «este glasul României»... Unirea principatelor nu-i o unire de elemente eterogene; ea e unire de români cu români. Moldovenii și muntenii sînt un singur neam, o singură familie, ei nu sînt nici moldoveni, nici munteni ci numai români“⁵⁸.

Zeci și zeci de memorii, adrese, petiții — dînd expresie punctelor de vedere și aspirației comune — curgeau literalmente către cabinetele din Londra, Paris, Petersburg, Viena și Constantinopol, cu intenția de a demonstra vechile drepturi istorice ale românilor și de a obține fie o modificare a punctelor de vedere potrivnice sau rezervate ale unor cancelarii, fie o acțiune mai hotărîtă din partea acelor cabinete care erau, în principiu, de acord cu ideea unirii țărilor române. Un rol de o deosebită însemnătate au jucat pașoptiștii români aflați în emigrație, care au înțeles să dea tot ceea ce aveau mai bun pentru afirmarea și cunoașterea de către străinătate a dorințelor națiunii române. În memoriul înaintat cancelariilor europene de către Constantin Hurmuzaki și Ioan Maiorescu, se spune: „Cea dintîi și cea mai profundă dorință a Principatelor e ca să nu li se pună nici o piedică în dreptul lor de state suverane, de a dispune liber, despre viitoarea lor existență politică. Aceasta e Uniunea, sau, mai bine, reîmpreunarea Principatelor, pentru că poporul acestor țări a fost odată și în privința existenței sale politice numai un individ“⁵⁹.

Idealul poporului român a găsit un larg ecou și un sprijin activ din partea unor eminente personalități științifice și culturale din alte țări, precum Jules Michelet, Edgar Quinet, A. Ubicini, Saint Marc-Girardin, Thibault, Lefebvre, J.A. Vaillant, Paul Bataillard, Léon Plée, Cernîșevski, Dobroliubov, Marco Antonio Canini, Vegezi Russcala, ca și din partea unor influente publicații franceze, belgiene, britanice ș.a. „Dintre toate popoarele creștine legate de Imperiul turcesc — scria J.A. Vaillant în gazeta «La Roumanie» în 1854, — moldo-vlahii au luptat mai bine de trei sute de ani pentru independență [...] Țara lor este tot a lor și, printre toate vicisitudinile istoriei lor, ei și-au păstrat dreptul la autonomie. Ei vorbesc toți aceeași limbă și această limbă este germenul unei naționalități deja puternice“⁶⁰.

Adunările ad-hoc — organisme a căror creare a fost prevăzută în hotărîrile Congresului de la Paris, în scopul de a se pronunța asupra viitoare organizări a țărilor române — au exprimat, în pofida atîtor greutăți și atîtor manevre de culise ale marilor puteri, dorința de unire a moldovenilor și muntenilor.

Prin Convenția de la Paris, încheiată la 7/19 august 1858, se hotăra ca Moldova și Muntenia să poarte numele de Principatele Unite. Se consti-

⁵⁸ „Steaua Dunării“, nr. 38 din 26 iunie 1856.

⁵⁹ *Acte și documente*, vol. III, p. 203.

⁶⁰ J. A. Vaillant, *La Roumanie*, 1857, p. 2.

tuia o Comisie centrală pentru pregătirea legilor, se prevedea înființarea unei Curți de Casație, organizarea identică a armatei ș.a. În același timp, prin Convenția de la Paris, se hotăra că fiecare țară va avea domnul ei, guvernul ei, adunarea ei legislativă, administrație separată, ceea ce nu mai corespundea aspirațiilor de unire ale locuitorilor Moldovei și Munteniei. „În felul acesta, — sublinia revoluționarul-democrat rus N. A. Dobroliubov — Conferința de la Paris a făcut doar un pas spre Unirea Principatelor. Dar unirea lor definitivă într-un stat independent a rămas — ca și în trecut — o dorință a poporului, dorință de atâtea ori zadarnic exprimată în întreaga lor istorie“⁶¹.

Prevederile Conferinței de la Paris impuneau în mod logic concluzia că numai prin luptă proprie, hotărâtă, aspirația realizării unirii putea primi consacrară. Câtă dreptate avea Nicolae Bălcescu când, adresându-se românilor, scria : „În zadar veți îngenunchea și vă veți ruga pe la porțile împăraților, pe la ușile miniștrilor lor. Ei nu vă vor da nimic, căci nici [nu vor], nici [nu pot]. Fiți gata, dar, a o lua voi, fiindcă împărații, domnii și boierii pământului nu dau fără numai aceea ce le smulg popoarele. Fiți gata, dar, a vă lupta bărbătește, căci prin lucrare și jertfire, prin sîngele vărsat, poporul dobîndește conștiința drepturilor și îndatoririlor sale“⁶².

Concentrîndu-și eforturile în jurul celor două adunări electivă, masele populare aveau să-și dovedească, încă o dată, curajul și înțelepciunea, capacitatea lor de a influența și de a determina mersul evenimentelor, conținutul însuși al lucrărilor și hotărîrilor acestor organisme reprezentative. La 5 ianuarie 1859, Adunarea electivă de la Iași proclamă, în unanimitate, drept domn al Moldovei pe colonelul Alexandru Ioan Cuza, unul din fruntașii revoluției de la 1848.

Sub presiunea maselor populare, a zecilor de mii de meseriași, lucrători, comercianți, țărani adunați pe Dealul Mitropoliei din Capitală, în zilele de 22—24 ianuarie 1859, Adunarea electivă de la București proclamă drept domn al Munteniei tot pe colonelul Alexandru Ioan Cuza.

Succesul cu adevărat istoric obținut în acele zile a fost posibil datorită devotamentului neclintit al poporului român față de cauza Unirii, care a dejuca — prin acțiune energică și unită — deopotrivă manevrele unor cercuri reacționare interne, ca și pe cele ale unor puteri europene care își vedeau stînjinite, prin crearea statului român modern, intențiile lor expansioniste în această parte a continentului. Ca toate celelalte acte definitorii ale istoriei noastre naționale, Unirea Principatelor — înfăptuită ca expresie a voinței poporului român de unitate și libertate națională — a pus în evidență, încă o dată, în modul cel mai convingător, rolul maselor de făuritoare ale istoriei, rolul major pe care îl pot juca personalități ce se identifică cu aspirațiile poporului și înțeleg sensul devenirii istorice.

Unirea Principatelor s-a bucurat de un deosebit ecou și în celelalte provincii românești, aflate încă sub stăpînire străină, care dobîndeau noi temeiuri pentru speranța lor permanentă de unire cu patria mamă — România. Alexandru Papiu Ilarian declara, în 1860 : „...Românii din Transilvania, în împrejurările de față, numai la Principate privesc, numai de aici așteaptă semnul, numai de aici își văd scăparea. Cînd s-a ales Cuza domn, entuziasmul la românii Transilvaniei era poate mai mare decît în Principate...“⁶³.

⁶¹ N. A. Dobroliubov, *Sobranie socinenii*, tom. IV, Stati i rețenzii, Ianovarium, 1859, Moscova—Leningrad, 1962, p. 258.

⁶² Nicolae Bălcescu, *op. cit.*, p. 106.

⁶³ *Gîndirea social-politică despre Unire*, p. 202.

Semnificativ este faptul că unele publicații maghiare și germane din Transilvania au privit cu simpatie actul istoric săvârșit de români la 1859. Astfel, publicația maghiară „Magyar Fűtar” („Curierul maghiar”) aprecia : „Locuitorii Țării Românești și ai Moldovei [...] au dat în momentele crizei de curînd desfășurate un exemplu atît de grăitor de patriotism — cînd, renunțînd la orice interese personale și făcînd abstracție de concurența oligarhică și-au adunat voturile în jurul unui patriot [...] le dorim ca chibzuința și judecata sănătoasă să nu-i părăsească spre a menține ceea ce au cîștigat...”⁶⁴.

Ziarul de limbă germană „Kronstädter Zeitung” scria în acele zile memorabile : „Ziua de 24 ianuarie este ziua de eliberare a României, este o zi memorabilă, din generație în generație, a poporului român. Prin alegerea unanimă și liberă a tuturor deputaților din Moldova și Țara Românească, s-a realizat Unirea în persoana lui Alexandru Ioan Cuza. Puține popoare de pe globul pămîntesc au realizat cu sacrificii mai mari o operă patriotică atît de măreață.”⁶⁵.

Unirea s-a bucurat de un larg ecou și într-o serie de țări ale Europei în care înfăptuirea unității statale era o problemă la ordinea zilei, ca și din partea unor personalități cu vederi progresiste, democratice. Astfel, omul de știință rus A. Blisîtin, subliniind dreptatea cauzei românilor, scria : „Pentru ambele Principate, ziua de 24 ianuarie va fi, fără tăgadă, una dintre datele istorice memorabile, pentru că, în această zi, după cîteva secole de asuprire, de strădanii, de neîncetată luptă, toate clasele societății și-au dat mîna ca să zăgăzuiască, cu forțe unite, descompunerea naționalității [...] Alegerea prințului Cuza ca domn al ambelor principate și unirea lor într-o singură țară, de-sine-stătătoare, a fost prima consecință a recunoașterii principiului național”⁶⁶.

Unirea de la 1859 a reprezentat actul de voință al întregii națiuni române, încununarea luptelor purtate de atîtea generații de înaintași și, în același timp, simbolul marilor transformări economice și social-politice care reclama în mod obiectiv înaintarea națiunii române pe calea progresului. Pe bună dreptate sublinia, în 1909, ziarul „Tribuna” din Arad : „Unirea fusese cea mai îndrăzneată și cea mai înțeleaptă faptă a națiunii românești. Îndrăzneată pentru că s-a săvîrșit împotriva voinței și dorinței tuturor marilor puteri europene și înțeleaptă pentru că, după veacuri de zbuciumări, părănii patriei prevăzură, în sfîrșit, că numai «Unirea poate să fie pîrghia de înălțare a neamului românesc»”⁶⁷.

Înalta misiune a noului regim politic și personal a lui Al. I. Cuza era astfel exprimată de I. C. Brătianu, la 24 ianuarie 1859 : „Măria Ta, cinci milioane de români te-au ridicat, prin puterea sufletelor lor, prin puterea credinței lor naționale, pe scaunele întrunite ale lui Ștefan cel Mare și al lui Mihai Viteazul ; cinci milioane de români au simbolizat în Măria Ta independența națională. Astăzi România întregă și-a oprit răsuflarea și așteaptă de la Guvernul Măriei Tale acte de acelea care să-i însemne, în trăsături mari, drumul cel nou pe care este gata să se arunce cu entuziasmul, cu devotamentul unui popor a cărui credință națională, moștenire strămoșească, a crescut și s-a întărit prin atîția secolii de sufe-

⁶⁴ „Magyar Fűtar” (Cluj), anul IV, nr. 302 din 20 februarie 1859.

⁶⁵ „Kronstädter Zeitung” (Brașov), nr. 36 din 5 martie 1859.

⁶⁶ A. Blisîtin, *Izbranie v moldovlaskie gospodari Aleksandra Ioanna Kuzi*, Odesa, 1861, p. 28.

⁶⁷ „Tribuna” (Arad), nr. 18 din 24 ianuarie 1909.

rințe. Prin iubirea tuturor românilor, Măria Ta ești unul din suveranii cei mai tari ; fă ca actele Guvernului Măriei Tale să corespundă cu această putere, ca astfel generațiunile viitoare să se înșiruiască binecuvîntînd numele Măriei Tale“⁶⁸.

Răspunzînd într-un adevărat jurămint de credință dat poporului, Alexandru Ioan Cuza declara răsplat: „Jur [...] în fața țării, că voi păzi cu sfințenie drepturile și interesele Principatelor Unite ; că în toată domnia mea voi priveghea la respectarea legilor pentru toți și în toate și că nu voi avea înaintea ochilor mei decît binele și fericirea nației române“⁶⁹.

Respectîndu-și legămintul, în cei șapte ani cît s-a aflat în fruntea Principatelor Unite, Alexandru Ioan Cuza și guvernul său au înfăptuit o operă remarcabilă. Deși, prin regimul impus de Convenția de la Paris, urmau să ființeze două adunări, două guverne, două capitale, fermitatea, demnitatea și tactul guvernului lui Al. I. Cuza au determinat puterile garante să consimtă constituirea unei singure adunări, a unui singur guvern și a unei singure administrații, cu sediul central la București, capitala României. La 11 decembrie 1861, în *Proclamația către popor*, domnitorul putea să declare, cu legitimă mîndrie, că „Unirea este îndeplinită ! Naționalitatea Română este întemeiată ! Acest fapt mareț, dorit de generațiunile trecute, aclamat de corpurile legiuitoare, chemat cu căldură de noi, s-a recunoscut de Înalta Poartă, de puterile garante, și s-a înscris în datinile națiunilor. [...] În zilele de 5 și 24 ianuarie, ați depus toată a voastră încredere în alesul națiunii, ați întrunit speranțele voastre într-un singur domn. Alesul vostru vă dă astăzi o singură Românie. Vă iubiți patria, veți ști, dar, a o întări ! Să trăiască România !“⁷⁰

Politica internă de consolidare a statului modern român, realizată printr-o seamă de reforme și măsuri cu caracter progresist, s-a conjugat cu grija ca, pe plan extern, România să-și întărească pozițiile, în vederea atingerii obiectivului său imediat : cucerirea independenței absolute și desăvîrșirea unității de stat. Pe această linie se înscriu sprijinirea luptei naționale a românilor din Transilvania, acțiunea pentru limitarea și abolirea jurisdicției consulare, instituirea drapelului național, a unei decorații proprii și a unei monede naționale.

Subliniind în acei ani necesitatea încheierii procesului de făurire a statului național unitar român, B. P. Hasdeu scria : „Așadar, cestiunea ce ne va preocupa în acestu studiu de înaltă politică nu este unirea cea mică, realizată deja între ambele țarmuri ale Milcovului, ci unirea cea mare, de realizat de acum înainte între toate pîraiele ce trebuie să se verse în oceanul românesc...“⁷¹

Subliniind același ideal, Timotei Cipariu spunea : „...Am început a ne libera patria, am început a ne libera limba. Am început domnilor, abia am început, dară nu am terminat ; rămîne ca să continuăm și să terminăm“⁷².

La rîndul ei, mișcarea muncitorească, adînc împlîntată în solul și realitățile țării, aprecia, prin revista socialistă „Dacia viitoare“, din 16 februarie 1883, că unirea din 1859 „e incompletă. Peste Carpați, trei mili-

⁶⁸ I. C. Brătianu, *Pagini de istorie contemporană*, București, 1921, p. 342.

⁶⁹ „Naționalul“, nr. 19 din 12 februarie 1859.

⁷⁰ „Monitorul“, nr. 271 din 11 decembrie 1861.

⁷¹ „Perseverența“, nr. 23 din 25 mai 1865 ; „Românul“ din 6 august 1867.

⁷² V. A. Urechia, *Actele și serbarea națională a inaugurării „Societății pentru gramatică și glosariul limbii Române“*, București, p. 30—31.

oane de români [...] vorbesc aceeași limbă și au aceleași sentimente ca noi... Ei bine !..., vom spune dar verde și lămurit cugetarea noastră : Voim Dacia așa cum ea fu, fiindcă istoria și dreptul, tradițiunea și plebiscitul, trecutul și prezentul ne dau dreptul a aspira la o Dacie Română“.

Luptele necurmăte ale românilor pentru unitate și independență, desfășurate cu eroism în pofida tuturor adversităților, dragostea lor de glia strămoșească, a exercitat o puternică influență asupra popoarelor oprite, stimulându-le în acțiunea de înlăturare a dominației străine. România modernă, rodul acestor minunate acte de eroism național s-a constituit într-un puternic centru al sud-estului european de sprijin al luptei popoarelor vecine împotriva opresiunii, pentru libertate. În 1860 emigranți unguri primesc azil politic în România, în pofida repetatelor proteste ale consulilor austrieci la Iași și Galați ; tot atunci, refugiații politici polonezi, apărați de Cuza în fața protestelor consulilor țariști, pregăteau ajutorarea răscoalei din Polonia. În 1862, Al. I. Cuza, înfruntând protestele Turciei, Austriei, Angliei și Franței, a înlesnit tranzitarea prin România, spre Serbia a sute de căruțe de armament (echivalentul a 34 de vagoane) destinat armatei acesteia. Pentru sprijinul primit, principele Miloș Obrenovici al Serbiei i-a dăruit lui Cuza o sabie, pe a cărei lamă de oțel era încrustată cu litere de aur inscripția : „Amico certo in re incerta“ (Prietenului sigur în împrejurări incerte).

Toate înfăptuirile de politică internă și externă ale României în anii domniei lui Alexandru Ioan Cuza pun în evidență marea personalitate politică a acestuia, spiritul său de dăruire pentru apărarea cauzei poporului român, a idealurilor acestuia de a trăi într-o patrie liberă, unitară și independentă. Astfel, în convorbirea avută cu Robert Colquhoun, consulul britanic la București, prin care lui Cuza i se atrăgea atenția că trupele străine pot intra în Principate, domnitorul român îi răspundea cu hotărîre : „nu ezit a vă spune că mă voi plasa în fruntea poporului meu și, dacă va trebui să cădem, eu voi fi primul care îmi voi oferi pieptul, dar va curge sînge“ ⁷³. Iar în discuția cu consulul țarist la Iași, Cotzebue, la întrebarea acestuia : „Ce atitudine va lua altelea voastră dacă trupele ruse vor intra în Principate ?“, Cuza a răspuns cu demnitate : „Teritoriul Principatelor este declarat neutru. Voi acționa potrivit intereselor țării mele și după indicațiile Tratatului de la Paris“. Continuînd amenințările, consulul rus a spus că Principatele pot fi distruse. Fără a se intimida de acesta, Cuza a ripostat hotărît : „Vom rezista pînă la ultimul și dacă vom fi învinși vom demonstra Europei că nu ne lipsește conștiința datoriei“ ⁷⁴.

Intensificarea mișcării de eliberare națională în marile imperii autocrate multinaționale, mișcare căreia legiurile și măsurile adoptate de cabinetele din Viena, Pesta sau Petersburg nu-i puteau pune capăt, în pofida durtății și violenței lor, contura, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, perspectiva destrămării imperiilor multinaționale și constituirea statelor naționale.

Secole de jertfe și de neîntrerupte eforturi consacrate libertății și progresului patriei au condus în mod obiectiv la actul istoric de la 9 mai 1877, cînd corpurile legiuitoare au proclamat „ruperea legăturilor noastre cu Poarta și independența absolută a României“.

Cucerirea independenței absolute de stat a României s-a bucurat de un puternic ecou în rîndurile tuturor românilor din teritoriile aflate

⁷³ Arhivele Statului București, fondul dosarului nr. 1441, fila 189.

⁷⁴ Loc. cit., fila 60, Raportul nr. 99 din 9 decembrie 1862.

în vremea aceea sub stăpânire străină și a fost întâmpinată cu satisfacție de forțele progresiste internaționale, de popoarele care se aflau angajate, la rîndul lor, în lupta de eliberare națională. Ea a avut o rezonanță deosebită în spațiul sud-est european și balcanic, în care sîrbii, muntenegrenii, croații, bulgarii și alte popoare desfășurau în acea perioadă grele bătălii pentru scuturarea dominației străine. Independența României, întărită cu sîngele vărsat pe cîmpiile și dealurile Bulgariei de tînăra armată română, din rîndurile căreia au căzut peste 10 000 de soldați și ofițeri, a constituit o componentă de seamă a procesului obiectiv de eliberare și de unificare a națiunilor subjugate, în cuprinsul unor state proprii și neatîrnate, proces care se dezvoltă tumultuos în cea de-a doua jumătate a secolului trecut pe continentul european.

Proclamarea independenței absolute a pus capăt suzeranității Porții și „protecției” puterilor „garante”, a afirmat în mod răspicat caracterul de-sine-stătător al națiunii noastre, deschizînd o eră nouă în existența poporului român, în dezvoltarea României moderne pe calea progresului și civilizației. În pofida unor puternice opoziții, a unor planuri de știrbire a suveranității și integrității teritoriale a României, Congresul de la Berlin, din vara anului 1878, a recunoscut noul statut internațional al României.

Situîndu-se de la început pe pozițiile socialismului științific, partidul clasei muncitoare din România, creat în martie 1893, și-a propus ca obiective fundamentale soluționarea problemelor arzătoare izvorîte din realitățile concrete ale țării, din necesitățile dezvoltării României pe calea progresului.

Contactul permanent dintre socialiștii români din toate provinciile românești, acțiunile lor comune au căpătat dimensiuni noi în primele decenii ale secolului nostru. Militînd pentru victoria revoluției proletare, socialiștii români se pronunțau ferm pentru o Românie liberă, independentă, pentru desăvîrșirea unității național-statale.

La începutul secolului al XX-lea, dezvoltarea social-economică și politică pe ambele versante ale Carpaților, creșterea forțelor de producție și consolidarea relațiilor capitaliste, lărgirea schimburilor comerciale cu alte țări, progresul societății românești au ridicat în fața națiunii române necesitatea inexorabilă a făuririi statului național român unitar.

Prin făurirea statului național unitar, burghezia, aflată în plină ascensiune, urmărea să-și asigure o piață națională unică, să dezvolte mai rapid forțele de producție și să extindă relațiile capitaliste, să-și consolideze pozițiile sale de clasă dominantă.

Mișcarea muncitorească, adînc împlîntată în solul și realitățile țării, milita pentru înfăptuirea năzuințelor întregului popor de eliberare și unitate națională, legînd, totodată, de aceasta crearea condițiilor favorabile dezvoltării luptei pentru drepturi și libertăți democratice, pentru o viață mai bună a celor ce muncesc.

Izbucnirea primului război mondial în vara anului 1914 a constituit o crîncenă și sîngeroasă înfruntare între marile puteri imperialiste. Războiul a precipitat cursul evenimentelor, a zguduit puternic rînduielele vechi, ascuțind la maximum contradicțiile sociale și naționale, determinînd un puternic val al luptei popoarelor pentru eliberare socială și națională.

România a participat la acest război fără ca țelurile ei să coincidă cu cele ale marilor puteri imperialiste. Poporul român nu a intrat în război cu intenții de cîmpire și de anexiuni, ci din dorința realizării as-

pirațiilor sale profunde, de secole, spre unire. Dezideratul unității naționale ce anima masele cele mai largi, a fost exprimat cu putere în presă, ca și în nenumărate întruniri și manifestații populare organizate la București, Craiova, Turnu Severin, Ploiești, Brăila, Caracal, Iași și în alte orașe, în cadrul cărora au luat cuvântul personalități politice și culturale ca Nicolae Iorga, Nicolae Titulescu, Constantin Mille, Barbu Ștefănescu-Delavrancea, Vasile Lăcăciș, Octavian Goga și mulți alții.

La rîndul lor, în pofida opreliștilor și persecuțiilor din partea autorităților austro-ungare, românii din Transilvania — inclusiv socialiștii — și-au exprimat în nenumărate forme voința de unire cu patria mamă.

Războiul își urma însă cursul... La jumătatea lunii august 1916, marile operații desfășurate pînă atunci de cele două coaliții, se consumaseră fără ca nici una dintre părți să-și fi atins scopurile propuse. În aceste împrejurări, puterile Antantei au cerut ultimativ României să intre în război, cu scopul — nemărturisit — de a atrage forțe adverse și a ușura situația de pe propriile lor fronturi.

Guvernul român nu s-a grăbit a-și da consimțămîntul fără stabilirea mai exactă a termenilor colaborării cu Antanta. El a cerut : asigurarea ritmică de către Franța a aprovizionării cu muniții pe toată durata războiului (circa 300 tone zilnic trimise prin porturile rusești Arhanghelsk și Vladivostok) ; ofensiva română împotriva Austro-Ungariei să fie susținută de una generală aliată ; armata rusă să asigure spatele frontului român din Bucovina și Dobrogea.

Odată acceptate aceste condiții, se semnează la București, la 4/17 august 1916, tratatul de alianță între România, Rusia, Franța, Anglia și Italia, precum și Convenția militară, prin care părțile semnatare își asumau, printre altele, următoarele obligații : România se angaja să mobilizeze toate forțele sale cel mai tîrziu la 15/28 august 1916, să intre în război împotriva Austro-Ungariei, acționînd în direcția generală Budapesta. Comandamentul rus trebuia să acționeze pe întreg Frontul Oriental și mai ales în partea nordică a Moldovei și în Galiția, în scopul de a acoperi mobilizarea și concentrarea Armatei române. Ceilalți aliați se angajau să declanșeze cu opt zile înainte de intrarea României în război o „ofensivă fermă“ a armatelor lor de pe frontul sudic (Salonic). Rusia mai avea datoria să trimită în Dobrogea două divizii de infanterie și una de cavalerie „pentru a coopera cu Armata română contra armatei bulgare“. Aliații se mai obligau să procure României muniție, alte materiale de război, echipament, medicament și subzistențe în cantitățile cerute de guvernul român.

În noaptea de 14 spre 15 august 1916, forțele armate române au trecut la ofensivă pe toată lungimea arcului carpatic, silind trupele austro-ungare să se retragă pe întregul front. În numai cîteva zile Armata română a pătruns adînc în Transilvania, fiind primită cu entuziasm de masele populare, dornice să se elibereze de sub opresiunea străină. Ele au ieșit în întîmpinarea ostașilor români potrivit tradiționalului obicei al ospetiei, cu pîine și sare, întocmai cum, cu trei secole în urmă, locuitorii acestor ținuturi primiseră pe oștenii eliberatori ai lui Mihai Viteazul. „Stăm încă uluiți, nu găsim cuvinte să dăm glas bucuriei înăbușite de suferințele seculare [...] Bine ați venit !“ — scria în acele zile „Gazeta Transilvaniei“.

Salutînd, la rîndul său, populația Transilvaniei și explicînd misiunea Armatei române, comandantul Armatei 2 române, generalul Alexan-

dru Averescu, spunea : „Armata românească, pășind pe pământul sfânt, pe care răsună de veacuri graiul neamului nostru obijduit, nu a venit cu gând de dușmănie împotriva oamenilor de orice lege și orice neam, rămași pe la vetrele lor, ci, dimpotrivă, însuflețită de cele mai frățești sentimente pentru tot norodul pașnic“ ⁷⁵.

Pentru a face față situației, comandamentele Puterilor Centrale au mutat centrul de greutate al acțiunilor militare pe frontul român, urmărind cucerirea teritoriului nostru bogat în resurse petroliere și agroalimentare. Neangajate pe nici unul din fronturile principale, în pofida celor stipulate în Convenția militară, Puterile Centrale au realizat o superioritate de forțe zdrobitoare pe frontul român. Armata română a luptat cu dârzenie și dăruire, scoțind din luptă circa 200 000 soldați și ofițeri ai Puterilor Centrale. Covârșită însă de forțele adverse, a trebuit să se retragă, apărând pas cu pas pământul patriei. Capitala și aproape două treimi din teritoriul țării au căzut sub ocupația Puterilor Centrale, care totuși nu și-au putut atinge scopul, de a zdrobi rezistența românească. Cu toate eforturile făcute, trupele lor au fost oprite de forțele româno-ruse, spre sfârșitul anului 1916, pe linia Carpaților răsăriteni, cursurile inferioare ale Putnei, Siretului și Dunării.

Marile puteri ale Antantei își atinseseră însă scopul urmărit : ușurându-li-se situația pe propriile fronturi, comandamentul Puterilor Centrale transferind pe frontul român 40 divizii. Dar lipsa lor de loialitate față de România, al cărui dezastru produsese o schimbare a raportului de forțe în favoarea lor, s-a vădit nu numai în neîndeplinirea angajamentelor asumate, ci și în intenția de a nu-i mai recunoaște ceea ce îi promisese — și chiar mai rău — de a se înțelege cu adversarii pe seama împărțirii teritoriului românesc. În această privință, V. I. Lenin scria, în ianuarie 1917 : „Încă acum câteva luni s-a conturat o tendință accentuată a cercurilor imperialiste dominante din Germania spre o alianță cu Rusia împotriva Angliei. Baza alianței o va constitui, pe cât se vede, împărțirea Galiei [...], a Armeniei și poate și a României ! Într-un ziar german s-a și strecurat o «aluzie» la faptul că România ar putea fi împărțită între Austria, Bulgaria și Rusia“ ⁷⁶.

Pe toată durata ocupației Puterilor Centrale, România a suferit pagube în valoare de aproximativ 31 miliarde lei aur, plus emisiunile de bani de război, pe care ulterior guvernul român a trebuit să le retragă.

În cursul iernii și primăverii anului 1917, cu prețul unor uriașe sacrificii ale populației, guvernul și comandamentul român au procedat la refacerea armatei în condiții neasemuit de grele, din cauza epidemiei de tifos exantematic, care a făcut ravagii în rândurile populației civile și ale unităților militare. Au fost organizate 15 divizii de infanterie, 2 divizii de cavalerie și alte câteva brigăzi și unități independente.

Interesate ca România să rămână în război, guvernele Franței și Marii Britanii au furnizat materialele tehnice cerute de guvernul român. O contribuție la refacerea armatei au adus unitățile industriale românești subordonate producției de război și puse în stare de funcționare în teritoriul liber. La această acțiune patriotică de mare răspundere, au contribuit peste 30 000 lucrători de toate specialitățile, tehnicieni și ingineri.

La jumătatea lunii iunie 1917, trupele române reorganizate, constituite în Armata I, s-au reîntors pe front, ocupând un sector pe cursul in-

⁷⁵ *Ibidem*, p. 110.

⁷⁶ V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 30, București, Editura politică, 1964, p. 245.

ferior al Siretului. După cum este cunoscut, în lunile iulie, și august același an, în spațiul Mărăști, Mărășești, Oituz, ele au susținut cu succes unele dintre cele mai mari și importante bătălii în primul război mondial. Succesele obținute de trupele române în bătăliile din vara anului 1917 au avut un răsunet deosebit în cadrul Antantei, fiind unele din cele mai importante victorii ale acestei coaliții împotriva Puterilor Centrale. Aceasta evidențiază semnificația și importanța lor în desfășurarea generală a primului război mondial. Prin ridicarea la luptă, prin sacrificiile și eforturile pe care le-a făcut, ca și prin eroismul ostașilor săi, poporul român a adus o contribuție însemnată la înfrângerea Puterilor Centrale⁷⁷.

Este de subliniat că războiul a zguduit puternic rînduielele vechi, ascuțind la maximum contradicțiile sociale și naționale, determinînd intensificarea fără precedent a luptei popoarelor oprite de marile imperii multinaționale pentru eliberarea socială și națională. Prăbușirea țarismului, în februarie 1917, și victoria Marii Revoluții Socialiste din Octombrie au răsunat ca un îndemn înflăcărat la lupta pentru realizarea aspirațiilor de libertate și autodeterminare ale tuturor popoarelor lumii. Temeiul acestor acțiuni avea la bază principiile lui V. I. Lenin, care, în broșura publicată în septembrie 1917 sub titlul : „Sarcinile proletariatului în revoluția noastră” arăta : „În problema națională, partidul proletar trebuie să susțină în primul rînd proclamarea și înfăptuirea imediată a libertății depline de despărțire de Rusia pentru toate națiunile și popoarele asuprite de țarism înglobate cu forța sau ținute cu forța în granițele statului, adică anexate. Dacă nu sînt însoțite de înfăptuirea reală a libertății de despărțire, toate afirmațiile, declarațiile și manifestele cu privire la renunțarea la anexiuni se reduce la înșelarea burgheză a poporului sau la niște pioase deziderate mic burgheze”⁷⁸.

În contextul evenimentelor și ideilor prezentate mai sus, la 27 martie 1918, Republica Democratică Moldovenească independentă (denumită de țariști Basarabia) s-a unit cu România.

În Transilvania, la 18/31 octombrie 1918 s-a constituit Consiliul Național Român Central, „ca unicul for care reprezenta voința poporului român”, format din șase social-democrați : Tiron Albani, Ioan Flueraș, Enea Grapini, Iosif Jumanca, Iosif Renoiu, Basiliu Surdu și șase reprezentanți ai P.N.R. : Vasile Goldiș, Aurel Lazăr, Teodor Mihali, Ștefan Ciceo-Pop, Al. Vaida-Voievod și Aurel Vlad. Pe întreg teritoriul acestei străvechi provincii românești s-au format consilii și gărzi naționale, regionale și locale, care activau sub conducerea Consiliului Național Român Central.

Evenimentele din Transilvania au influențat și au grăbit, la rîndul lor, desfășurarea celor din Bucovina, unde, la 15/28 noiembrie, Congresul reprezentanților populației bucovinene, prin hotărîre unanimă, a decis unirea necondiționată cu România. Astfel, Țara de Sus, denumită de habsburgi Bucovina, care păstrează osemintele lui Ștefan cel Mare și ale altor voievozi, locuită dintotdeauna de români și alături de care, în timpul stăpînirii străine, s-au așezat și alte naționalități, cum sînt ucraineni, polonezi, germani, evrei, își ocupa după 144 de ani de dominație străină, locul cuvenit în cadrul fruntariilor istorice ale patriei mame.

În acest timp, românii din Transilvania pregăteau marea adunare de la Alba Iulia, oraș pe deplin indicat pentru desfășurarea Marelui

⁷⁷ Vezi pe larg „Anale de istorie”, nr. 3/1977, p. 3—12.

⁷⁸ V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 31, București, Editura politică, 1965, p. 169.

Sfat Național : era un vechi centru al Daciei și al celei dintîi uniri politice a românilor sub Mihai Viteazul ; era locul martiriului lui Horia și Cloșca, locul întemnițării lui Avram Iancu ; era orașul cu numeroase și adînci semnificații în istoria poporului român.

În acest oraș de vechi și eroice tradiții s-au strîns, la 1 decembrie 1918, pe Cîmpul lui Horea, peste 100 000 de oameni, veniți să consfințească actul legic, obiectiv și progresist de încheiere a procesului de formare a statului național unitar român.

Adunarea a adoptat istorica „Declarație de la Alba Iulia“, prin care proclama solemn unirea Transilvaniei și Banatului cu România pentru toate veacurile ⁷⁹.

Astfel, prin actele plebiscitare de la 27 martie, 28 noiembrie și 1 decembrie 1918 s-a încheiat procesul multiseclar de făurire a statului național român unitar aproximativ în fruntariile Daciei din timpul lui Decebal.

Voința atît de clar exprimată a poporului român, jertfele grele date pe cîmpul de luptă au impus marilor puteri ale Antantei să recunoască, în tratatele de pace încheiate la Paris, în 1919 și 1920, actul împlinit de mase al făuririi unității naționale.

Este de subliniat faptul că pentru unire s-au pronunțat și numeroși reprezentanți ai naționalităților conlocuitoare. Astfel, manifestul din 3 noiembrie 1918, semnat de *cei mai de seamă reprezentanți ai vieții culturale și obștești ungare*, printre care Ady Endre, Bártok György, Kodály Zoltan, Varga Jenő, se spunea : „Față de națiunile surori nu avem nici o pretenție. Și noi ne considerăm o națiune reînnoită, o forță acum eliberată pe ruinele monarhiei. Ne trezim ușurați la conștiința faptului că nu mai sintem forțați să fim stîlpii asupririi. Să trăim unul lîngă altul în pace, ca națiuni libere cu alte națiuni libere“ ⁸⁰. La rîndul său, prefectul maghiar al județului Arad, doctor Varjassy Lajos afirma : „Eu găsesc cît se poate de natural ca un popor plin de demnitate să nu mai vrea să tolereze robia — cum nici noi (ungurii — *n.n.*) nu am tolerat-o față de Austria“ ⁸¹.

În ianuarie 1919, printr-un manifest s-a adus la cunoștință publică hotărîrea populației săsești de unire cu România, trimițîndu-se poporului român „salutul frățesc, cu urările cordiale la îndeplinire a idealurilor sale naționale“ ⁸². Aceeași atitudine au adoptat și șvabii din Banat, care, întruniți în Congresul de la Timișoara, ale cărui lucrări s-au desfășurat în august 1919, și-au exprimat dorința unirii lor cu România, considerînd că „hotărîrea de la Alba Iulia este o cheazășie pentru dezvoltarea etnică și culturală“ ⁸³. Tot în ianuarie 1919, populația evreiască din Transilvania a aderat și ea la hotărîrea de unire a Transilvaniei cu România și făurirea statului național unitar român ⁸⁴.

Se știe că odată cu formarea statului național unitar român s-au creat și alte state independente în centrul și sud-estul Europei. În cadrul acestui proces a luat ființă și Republica Ungară independentă ceea ce a permis înfăptuirea revoluției burghezo-democratice, iar, apoi, instau-

⁷⁹ *Marea Adunare Națională întrunită la Alba Iulia în ziua de 1 decembrie 1918. Acte și documente*, vol. I, p. 14—18.

⁸⁰ „Adevărul“ din 28 octombrie, 10 noiembrie 1918.

⁸¹ „Arady Közlöny“ din 21 noiembrie 1918.

⁸² „Mediascher Zeitung“ din 11 ianuarie 1919.

⁸³ „Revista Institutului social Banat-Crișana“, anul XXI, 1943, p. 420.

⁸⁴ *Vezi : 1918 Unirea Transilvaniei cu România*, București, Editura politică, 1972, p. 687.

rarea pentru scurt timp a puterii revoluționare a republicii sfaturilor. „Trebuie să spunem — aprecia secretarul general al partidului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu, în cuvîntarea rostită la 1 decembrie 1978 — că, din păcate atît revoluția burgheză, cît și puterea sovietică instaurată în Ungaria în 1919, neînțelegînd pe deplin principiile dreptului popoarelor la autodeterminare, nu au recunoscut de la bun început caracterul istoric legic și deci just al unirii Transilvaniei cu România. Abia mai tîrziu, conducătorul guvernului sovietelor revoluționare maghiare, Bela Kun, a înțeles necesitatea acestui proces obiectiv și a exprimat aprobarea revoluției maghiare față de formarea statului național unitar român“.

Marea unire din 1918 n-a fost rezultatul unor evenimente întîmplătoare, de conjunctură, nici al înțelegerilor din spatele ușilor capitate ale diplomației europene sau un dar al unor mari puteri la masa tratativelor — cum eronat și tendențios afirmă și astăzi unii istorici și politologi din străinătate. Istoricii și politologii serioși, care își respectă profesia, știu că ea a fost actul energic al întregii națiuni române. Cît privește „darul“ marilor puteri, dacă este să vorbim de vreun *dar*, n-am putea recunoaște decît pe acela al suferințelor și jignirilor, al sărăciei pricinuite poporului român prin jafurile de proporții practice de marile puteri, care n-au lăsat să le scape conjuncturile favorabile politicii lor expansioniste asupra vetrei dacice a românilor.

★

Făurirea unității statului român după mai bine de 18 secole de luptă — cea mai mare înfăptuire națională a poporului român — a avut consecințe din cele mai profunde în viața societății românești ; ea a realizat cadrul național și social-economic care a permis creșterea mai rapidă a forțelor de producție, precum și a forțelor progresiste ale societății, în frunte cu mișcarea muncitorească revoluționară, dezvoltarea luptei pentru progresul multilateral al României.

Trăgînd învățăminte din lupta sa îndelungată și grea pentru dobîndirea independenței de stat, poporul român, care în decursul istoriei a cunoscut consecințele nefaste ale dominației străine și prețul greu al cîștigării libertății, și-a cucerit adevărata independență abia în anii socialismului, cînd au fost înlăturate clasele exploatatoare, a fost instaurată puterea populară și, sub conducerea Partidului Comunist Român, s-a trecut la înfăptuirea, edificarea societății socialiste multilaterale dezvoltate și înaintarea României spre comunism.

CLASA MUNCITORE ȘI ORGANIZAȚIILE SALE POLITICE ÎN VIAȚA SOCIAL-POLITICĂ A ROMÂNIEI. PARTIDUL SOCIAL-DEMOCRAT

ION ARDELEANU

Situația creată pe planul organizării politice a clasei muncitoare de la noi în anii dintre cele două războaie mondiale și, mai ales, după 1927, când s-a constituit Partidul Social-Democrat din România, a preocupat îndeaproape Partidul Comunist Român. În documentele P.C.R., au fost exprimate, constant, aprecieri, puncte de vedere în legătură cu activitatea social-democrației din țara noastră, începînd cu acțiunile practice pentru apărarea și apoi pentru refacerea unității clasei muncitoare, cu inițiativele și acțiunile partidului comunist pentru realizarea frontului unic, ca și în legătură cu problemele teoretice care preocupau atunci mișcarea muncitorească. Aceste documente, dincolo de unele puncte de vedere unilaterale pe care le conțineau, datorate dogmatismului, sectarismului, reprezintă un izvor deosebit de valoros pentru evaluarea activității și atitudinii Partidului Social-Democrat în viața social-politică din România *.

O importanță aparte în investigarea problemei o are considerarea întregului proces al dezvoltării istorice a mișcării muncitorești, a modului în care s-a refăcut unitatea deplină a clasei muncitoare din țara noastră. Aprecierile cuprinse în documentele partidului nostru, începînd cu Congresul al IX-lea, în opera secretarului general al P.C.R., tovarășul Nicolae Ceaușescu, asupra acestui complex și relevant curs oferă cheia descifrării și elucidării științifice și nuanțate a istoriei P.S.D.

În cadrul luptei clasei noastre muncitoare, în istoria modernă a României, activitatea P.S.D. se înscrie prin numeroase acțiuni, luări de poziție în sensul aspirațiilor de libertate, de dreptate socială, pentru progresul și independența patriei, ceea ce situează pe mulți din militanții acestui partid în rîndurile forțelor înaintate ale societății. Dealtfel, Congresul al IX-lea al P.C.R. a stabilit ca „membrilor de partid care au făcut parte din fostul partid social-democrat și din cel socialist, în anii regimului

* Tema este mai amplu tratată în teza de doctorat intitulată: „P.S.D. în viața social-politică a României. 1921—1933“, susținută la Academia „Ștefan Gheorghiu“.

burghezo-moșieresc, să li se recunoască vechimea în partid de la data înscrierii lor în aceste partide ¹.

În principalele documente ale Partidului Comunist Român din anii 1921—1938, există frecvente aprecieri, evaluări ale activității social-democrației, în primul rând referitoare la preocupările pentru realizarea frontului unic. Astfel, în tezele adoptate la Plenara C.C. al P.C.R. din iulie 1925 privitor la cucerirea maselor se arăta : „A cucerii majoritatea clasei muncitoare, a pune marea masă a poporului, țărănimea, sub înrîurirea ideologică și politică a Partidului Comunist Român, a lua conducerea luptelor muncitorimii, țărănimii și naționalităților asuprite — iată problemele ce se ridică în fața partidului comunist... Partidul comunist trebuie să privească tactica frontului unic ca cel mai bun mijloc de revoluționarizare a claselor muncitorești, țărănești și ale naționalităților asuprite. Practicarea lui numai în formă de scrisori către conducerea partidelor social-democrat, țărănesc și maghiar nu înseamnă încă front unic” ². De aceea, se impunea realizarea unui program minimal de front unic în probleme ca: nerecunoașterea legilor excepționale antimuncitorești, lărgirea și garantarea libertății de gândire, a cuvîntului, presei și întrunirilor ; amnistie generală politică și militară ; alegeri libere pentru Constituanta cu sistem proporțional ; naționalizarea Băncii Naționale, a C.F.R., a minelor, pădurilor, a forțelor hidraulice și a tuturor întreprinderilor mari ; măsuri radicale împotriva scumpetei ; anularea datoriilor de război ; politica de pace cu popoarele vecine. Programul minimal de front unic relevă în mod concludent integrarea în viață și preocupările partidului clasei muncitoare a problemelor esențiale ale vieții economice și sociale a țării.

Pentru cunoașterea evoluției raporturilor dintre comuniști și social-democrați în problemele fundamentale ale frontului unic, ale organizării clasei muncitoare în sindicate se remarcă Raportul prezentat de E. Köblös, secretar general al P.C.R., la 5 februarie 1926, Comitetului Executiv al Internaționalei Comuniste, în care, referindu-se la semnificația acțiunilor de front unic, a programului ce trebuia realizat, a înfățișat și greșelile comise față de social-democrați ³.

Documentele P.C.R. din anii 1929—1933, ai puternicelor lupte revoluționare pentru apărarea intereselor clasei muncitoare, a independenței și suveranității țării, ca și din anii luptei împotriva pericolului fascismului și războiului, cuprind dincolo de unele aprecieri unilaterale asupra Partidului Social-Democrat, evaluări de fond în legătură cu rolul, poziția și influența social-democraților în viața politică a țării.

O însemnată sursă de analiză a poziției și activității P.S.D., de stabilire a sensului acțiunilor acestuia, a locului său în cadrul vieții politice a țării o formează principalele lucrări ale conducătorilor social-democrați. Marea majoritate a acestor lucrări, îndeosebi unele din cele elaborate de Ilie Moscovici, C. Titel-Petrescu, Șerban Voinea, Lotar Rădăceanu, au un caracter doctrinar, altele se referă la problemele organizatorice care au preocupat Federația partidelor socialiste din România, la poziția și atitudinea față de înfăptuirea și efectele reformei agrare, adoptarea Constitu-

¹ *Congresul al IX-lea al Partidului Comunist Român*. 19—24 iulie 1965, Editura politică, București, 1965, p. 842.

² Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., cota Ab IX—14, inv. nr. 162.

³ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 1, dosarul nr. 50, Internaționala Comunistă, filele 100—101.

ției, democratizarea vieții politice, consecințele crizei economice din anii 1929—1933, lupta împotriva pericolului fascismului și războiului. Valoarea acestor lucrări este sporită de faptul că, prin intermediul lor, a fost exprimată forța de opoziție a social-democrației române față de activitatea politică, ideologică a burgheziei.

Una dintre lucrările importante sub aspectul informării, al consemnării evenimentelor relative la evoluția social-democrației din țara noastră este cartea lui Constantin Titel-Petrescu intitulată : *Socialismul în România. 1835—6 septembrie 1940*, publicată în Biblioteca socialistă, în anul 1946. „În vremurile actuale, de adâncă transformare economică și socială, cu tendințe accentuat socialiste — scria C. Titel-Petrescu —, am socotit că poate fi cercetată cu folos o istorie a mișcării noastre muncitorești, care, pornind de la primul «falanster» înființat la Scăeni-Prahova, acum mai bine de o sută de ani (1835), s-a dezvoltat treptat-treptat sub influența socialismului științific, pînă în zilele noastre”⁴.

Pe aceeași linie a reconstituirii etapelor de evoluție a Partidului Social-Democrat se înscrie lucrarea: *Scurt istoric al mișcării socialiste din România*, alcătuită de Nicolae Deleanu cu ocazia celui de-al XVIII-lea Congres general al P.S.D. din octombrie 1947. Aceeași valoare documentară în legătură cu poziția unor detașamente ale clasei muncitoare față de viața social-politică prezintă și lucrările : *Istoricul mișcării muncitorilor mineri din România*, publicată în 1932, și *Istoricul mișcării muncitorești din porturi*, scrisă de Nicolae Deleanu și Lazăr Măglașu.

Trăsătura de fundament pe care o detașează materialul istoric mai sus evocat este că cea mai mare parte a liderilor social-democrați români s-au raportat la interesele societății românești, ale clasei muncitoare, la cauza generală a proletariatului. Atitudinea, orientarea și poziția politică adoptate de P.S.D., de reprezentanții săi, atît față de problemele specifice ale luptei muncitorilor, cît și față de aspectele esențiale ale vieții social-politice românești, au oscilat de la obiectivitate și adevăr inspirate din orientarea spre aplicarea teoriei socialismului științific la realitatea concretă pînă la evidente accente subiective. Aceste pendulări au fost urmarea inconsecvenței ideologice, a concesiilor și, în mod deosebit, a insuficienței fermități politice de clasă a unora dintre liderii P.S.D. Factorul principal din cadrul P.S.D. care a contribuit la realizarea, de fapt, a unei politici corespunzătoare intereselor oamenilor muncii, l-a constituit, fără îndoială, masa membrilor de partid și organele locale ale P.S.D., care cereau în mod permanent acțiuni comune ale proletariatului⁵ și în fruntea cărora s-au situat o seamă de militanți cu poziție înaintată.

Analiza temeinică, complexă, în lumina concepției materialismului istoric, a evoluției economice și social-politice a țării, a structurii și dinamicii claselor sociale, a activității partidelor politice, care au acționat, cum era și firesc, în numele și potrivit intereselor claselor pe care le reprezentau, a poziției diferitelor grupuri și clase sociale, partide și militanți politici față de evenimentele care au avut loc în acea perioadă ne ajută să stabilim trăsăturile esențiale ale regimului social-politic, ca și cadrul de activitate și de luptă al clasei muncitoare, locul și rolul social-democrației în viața social-politică a țării.

⁴ C. Titel-Petrescu, *Socialismul în România. 1835—6 septembrie 1940*, Biblioteca socialistă, București, 1946, p. 5—6.

⁵ Ilie Ceaușescu, *Partidul Comunist Român — stegarul luptelor revoluționare din anii 1929—1933*, Editura științifică, București, 1971, p. 95.

Înfăptuirea, în 1918, a statului național unitar a marcat o etapă nouă în dezvoltarea societății românești. În fața mișcării revoluționare a maselor populare se puneau sarcini noi, legate de transformările democratice. Mutațiile în configurația geografică, politică și socială a lumii după primul război mondial au determinat un puternic avânt al dezvoltării forțelor de producție, un mare pas înainte în cunoașterea științifică, în progresul tehnicii, în viața culturală a popoarelor. S-au produs puternice schimbări în structura și raportul forțelor sociale, o amplă radicalizare a maselor largi populare.

Frământările care au cuprins clasele și păturile societății, angrenate în procesul prefacerilor postbelice, al refacerii și stabilizării economice, au declanșat în rîndul partidelor politice ale burgheziei și moșierimii o puternică efervescentă, soldată cu schimbarea configurației lor și a raporturilor dintre ele, cu pulverizarea și regrouparea altora. În această efervescentă politică, de consolidări și transformări sociale, s-au definit în programele partidelor poziția față de aplicarea și proporțiile în care trebuiau efectuate reformele, mutațiile de structură, precum și atitudinea față de noile probleme ale vieții internaționale în care s-a dezvoltat țara.

Într-o perioadă scurtă, Partidul socialist reușește să-și reorganizeze activitatea, constituindu-și organizații în întreaga țară. Un eveniment profund care a avut loc în viața și lupta clasei muncitoare, determinînd reorientări în rîndurile Partidului socialist, a fost greva generală din octombrie 1920. „În tot acest timp, înainte și după greva generală — arăta Nicolae Deleanu —, în afara sau înlăuntrul închisorilor, frământarea continuă în partid”⁶.

În angrenajul complex care a plămădit noua structură a societății românești, s-a afirmat în viața țării forța politică cerută imperios de condițiile obiective de dezvoltare a României, de gradul de maturizare politică a muncitorimii — *Partidul Comunist Român*, care continuă pe un plan superior, în noile condiții istorice, vechea și viguroasa rădăcină a luptei politice a proletariatului nostru. Eveniment de însemnătate istorică, Marele Congres de unificare la scara României întregite din mai 1921 a deschis o etapă nouă, superioară, în lupta clasei muncitoare, a întregului popor.

Neparticiparea unor lideri social-democrați la Congresul general din mai 1921 a ascuțit disensiunile, ducînd la sciziunea politică, organizatorică și ideologică a mișcării muncitorești. Constituirea, în iunie 1921, a Federației partidelor socialiste din România, care a dus la scindarea partidului clasei muncitoare, va face să se mențină pentru multă vreme, mai ales după înființarea, în 1927, a Partidului Social-Democrat din România, dezbinarea rîndurilor muncitorilor.

Evenimentele care au loc în anul 1926, marile greve ale metalurgiștilor, tipografilor, și, îndeosebi, alegerile comunale au făcut ca în cadrul mișcării social-democrate să se pună cu deosebită acuitate problema unificării organizatorice a partidelor ce alcătuiau Federația partidelor socialiste din România. Dealtfel, spre sfîrșitul anului 1926, tot mai frecvente deveneau cererile din partea conducătorilor partidelor din Federație cu privire la adoptarea unei noi structuri organizatorice. În noiembrie 1926, Comitetul Executiv al Federației a publicat un comunicat cu privire la convocarea congresului general al Federației partidelor socialiste din România.

Congresul, care s-a deschis la București, în sala „Tomis“, în ziua de 7 mai 1927, a unificat mișcarea socialistă, a pus bazele unui partid unic social-democrat, cel puțin pentru moment, și a dezbătut unele probleme care interesau masele largi de muncitori. Totodată, acest congres a consfințit sciziunea mișcării muncitorești ⁷.

P.S.D. s-a înscris, indiscutabil, în viața politică a României interbelice ca un partid muncitoresc, care, prin program, doctrină, ideologie și acțiune politică, a militat pentru apărarea drepturilor clasei muncitoare, pentru progresul țării. În principalele probleme, el a avut o poziție și o contribuție pozitivă. În rândurile P.S.D. au activat oameni diferiți sub raportul pregătirii culturale, profesionale, politice, avînd poziții diferite, de la lideri cu o clarviziune politică și teoretică pînă la elemente stăpînite de idei și concepții reformiste.

În anii 1927—1938, P.S.D. s-a raportat consecvent la principalele probleme ale dezvoltării economice, sociale și politice a României. Atît prin viața de partid — congrese, conferințe ale secțiunilor, ședințe ale Comitetului Executiv, întruniri —, cît și prin activitatea deputaților social-democrați în Parlament și, în special, prin presă, respectiv prin ziarul partidului „Socialismul“, „Munca“, „Újság“, „Vorwärts“, „Arbeiter Zeitung“, ziarul de breaslă „Minerul“, „Metalurgistul“, „Typograph“, „Constructorul“, „Solidaritatea“ și revistele „Mișcarea socială“, „Die Gemeinschaft“, P.S.D. și-a expus punctele de vedere în problemele democrației, formei de stat, activității parlamentare, problemei agrar-țărănești, problemei naționale, organizării învățămîntului, armatei. Totodată, P.S.D. a avut o poziție fără echivoc în legătură cu cauzele crizei economice din 1929—1933 și cu depășirea ei nu pe seama exploatării maselor muncitoare. Ca partid muncitoresc, a luat atitudine favorabilă marilor lupte ale minerilor, petroliștilor și ceferiștilor. În toți acei ani, P.S.D. a urmărit cu atenție principalele probleme ale politicii externe a României.

Democrația a fost problema în jurul căreia, încă din perioada existenței Federației partidelor socialiste, s-a concentrat activitatea desfășurată de social-democrații români. Analiza documentelor programatice adoptate la Congresul din mai 1927 detașează o poziție clară a P.S.D. față de problemele principale ale vieții social-politice românești. Astfel, în zilele Congresului P.S.D. din 18—20 mai 1927, ziarul „Socialismul“ releva, în articolul *Problema vitală a partidului nostru în situația de azi*, că „Democrația este încă o problemă deschisă. Ea ne impune datoria de a fi de veghe și de a face tot ce este omeneste posibil pentru ca muncitorimea să nu piardă azi, cînd a făcut un pas înainte, tot ce prin atîtea jertfe s-a cîștigat pînă acum. Dacă vrem ca România să fie o țară democrată, trebuie să avem un partid puternic. Și dacă vrem să avem un partid puternic, trebuie să croim drum de luptă în viitor cu toată conștiința răspunderii“ ⁸. Iacob Pistiner, purtătorul de cuvînt al social-democraților în Parlament, îndeosebi în anii 1927—1928, a militat cu consecvență pentru instaurarea unui regim democratic. „În fiecare împrejurare — arăta el —, social-democrații trebuie să lupte pentru democrație, să fie la post. Dar nu numai în Parlament, ci și în luptele ce vor urma, Partidul Social-Democrat trebuie să fie la postul său. Nu trebuie uitat că Partidul Național-Țărănesc

⁷ Ilie Ceaușescu, *op. cit.*, p. 93.

⁸ „Socialismul“ din 18 mai 1928.

este un partid burghez și, ca atare, este legat în lupta sa de anumite considerații și anumite limite”⁹.

Comitetul Executiv al P.S.D. a hotărît, la 23 octombrie 1927, ca, printr-o serie de întruniri, să angajeze mase cît mai largi într-o acțiune politică de anvergură pentru democrație. La 11 noiembrie, Biroul pune în practică această hotărîre, organizînd o campanie de întruniri cu ordinea de zi : *lupta pentru democrație*¹⁰. În pofida faptului că, în mare parte, aceste întruniri au fost interzise de guvernul liberal, unele dintre ele au avut loc și s-au desfășurat sub lozinca „Democrația”. La 18 decembrie 1927, de pildă, a fost organizată întrunirea publică a secției P.S.D. din Brașov, cu care ocazie Carol Bartha, salutînd participanții în numele P.S.D., a arătat că „muncitorimea din România a fost înăbușită pînă acum de clasa stăpînitoare, dar că nici o forță a reacțiunii nu poate sta în calea poporului, care merge cu pași siguri înainte spre cucerirea democrației”¹¹. În moțiunea adoptată în unanimitate de către participanți, se spunea : „Muncitorimea din Brașov adunată în întrunirea publică a P.S.D. protestează împotriva regimului politic și economic care ne stăpînește... Numai întronarea democrației poate pune capăt stării de lucruri de astăzi”¹².

Cu fiecare prilej, liderii social-democrați subliniau necesitatea unei activități libere, în care toate forțele și grupările democratice ale țării să-și poată exprima gîndurile, concepțiile cu privire la organizarea economică-socială. „Democratizarea — scria ziarul „Socialismul” — nu trebuie să fie numai o simplă formă redată în legi, ci ea trebuie asigurată atît prin organele de execuție a legii, cît și prin concepția generală publică”¹³.

Obiectivele luptei politice imediate, sensul democrației, așa cum erau concepute de Partidul Social-Democrat, s-au reliefat în cursul campaniilor de alegeri parlamentare din 1928, 1930, 1931 și al alegerilor comunale. Fiecare campanie a fost un prilej de dezvăluire a adevăratei fizionomii a partidelor politice ale burgheziei, a scopurilor guvernanților. Cu aceleași ocazii, s-au precizat și obiectivele tactice de urmat de către social-democrați.

Campania electorală pentru alegeri din decembrie 1928 a antrenat mase largi de oameni de pe întreg teritoriul țării. P.S.D. a organizat mari întruniri, manifestații în București, pe Valea Jiului, la Timișoara. În moțiunea adoptată la întrunirea care a avut loc la 10 noiembrie 1928 în Valea Jiului, se cerea : modificarea legii electorale, libertatea de întrunire, ridicarea cenzurii, legiferarea dreptului de grevă, reglementarea și respectarea zilei de muncă de 8 ore, autonomia casei cercuale, ajutorarea muncitorilor șomeri, amnistie generală și imediată pentru deținuții politici. Un conținut asemănător a avut și moțiunea adoptată la întrunirea de la Timișoara, la întrunirile de la Cîmpulung Moldovenesc și Vatra Dornei.

Începînd cu anul 1928, cînd P.S.D. deținea 9 locuri în Parlament * și un număr impresionant de primari și consilieri comunali, Partidul Social-Democrat a fost activ în dezbaterile principalelor legi și măsuri adoptate de

⁹ „Socialismul” din 29 noiembrie 1929.

¹⁰ „Socialismul” din 1 ianuarie 1928.

¹¹ *Ibid.*

¹² *Ibid.*

¹³ „Socialismul” din 18 noiembrie 1928.

* În urma alegerilor de la 12 decembrie 1928 „Primul grup parlamentar social-democrat — notează I. Mirescu — s-a constituit astfel : Ion Fluieraș — președinte ; Iacob Pistiner — vicepreședinte ; Lotar Rădăceanu — secretar. În comisiile regulamentare, deputații social-democrați au fost desemnați astfel : 1. În comisia de administrație generală județeană și comunală — I. Pistiner. 2. În comisia afacerilor stră-

către guvernanți. Așa cum arăta Iacob Pistiner în ședința Camerei din 31 decembrie 1928, „cam 3 ani Partidul Social-Democrat din România nu a avut posibilitatea de a vorbi de la tribuna parlamentară din cauza unei legi făcută de liberali“¹⁴. În absența de la tribuna Parlamentului, social-democrații, după propria expresie, „au recurs la tribuna străzii“, apoi la cartelul electoral cu P.N.Ț., care le-a asigurat calea spre forul suprem al țării. Atît anterior alegerii social-democraților în Cameră, cît și la sesiunea extraordinară din decembrie 1928, ei au arătat că partidul liberal „a otrăvit țara cu corupția, a violat Constituția“¹⁵.

În anul 1929, în împrejurările declanșării crizei economice și ale trecerii pe primul plan al vieții social-politice a acțiunilor de luptă ale muncitorilor și țăranilor, problemele acestora au fost din ce în ce mai viu dezbătute și în Cameră. Orientîndu-se spre rezolvarea problemelor acute ale situației clasei muncitoare, forța socială cea mai importantă, mai revoluționară a societății românești, P.S.D. și-a sporit acțiunile organizatorice, și-a intensificat activitatea politică în Parlament, în presă. În același timp, el a luat poziție în sprijinul maselor țărănești, a căror situație era, la rîndul său, deosebit de grea¹⁶.

Pornind de la tradițiile înaintate, revoluționare ale mișcării noastre muncitorești în problema națională, păstrînd în actualitate prevederile burghezo-democratice din istorica *Declarație* de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918, P.S.D. a militat consecvent pentru egalitatea în drepturi a tuturor cetățenilor țării, fără deosebire de naționalitate. În presă, de la tribuna Parlamentului, în congresele și conferințele partidului, P.S.D. a argumentat și a susținut legitimitatea egalității în drepturi a naționalităților conlocuitoare, a luptat cu energie împotriva politicii și ideologiei burgheze de dezbinare a oamenilor muncii de naționalități diferite, împotriva naționalismului și șovinismului¹⁷. Cu prilejul Conferinței regionale din Ardeal a P.S.D., din august 1928, după ample dezbateri asupra activității comitetului, a presei partidului, a situației politice, s-a discutat pe larg problema naționalităților conlocuitoare. În moțiunea adoptată, „Conferința protestează cu toată energia contra guvernului liberal, care nu ia în considerare drepturile minorităților naționale, și condamnă politica antiminoritară a guvernului de pînă acum, care a condus întru nerespectarea drepturilor acelorora. Conferința regională mai condamnă și tactica conducătorilor partidelor minoritare, care au pus această mare problemă în cîmpul

ine — I. Fluieras. 3. În comisia agricolă, păduri și domenii — L. Rădăceanu. 4. În comisia armatei și a marinei — Th. Roznovanu. 5. În comisia de instrucție publică — L. Rădăceanu. 6. În comisia lucrărilor publice, căi ferate etc. — Th. Roznovanu. 7. În comisia financiară și bugetară — I. Pistiner și Dan Romulus. 8. În comisia de comerț, industrie, mine, vămî — E. Gherman. 9. În comisia muncii și asigurării sociale și economice — I. Jumanca. 10. În comisia de sănătate și igienă publică — I. Mirescu. 11. În comisia de legislație civilă, comercială și criminală — dr. Alex. Lucian. 12. În comisia de disciplină, incompatibilitate și imunitate parlamentară — I. Jumanca. 13. În comisia de poștă, telefon, telegraf — I. Mirescu. 14. În comisia de indigenate și recunoașterea de persoane — Th. Roznovanu. 15. În comisia de petițiuni — I. Fluieras“ (Ion Mirescu, *Memorii*, vol. II, 1926—1932, p. 400—401).

¹⁴ „Monitorul oficial“ din 23 ianuarie 1929, p. 344.

¹⁵ *Ibid.*

¹⁶ „Monitorul oficial“ din 10 noiembrie 1929, p. 5 135.

¹⁷ „Socialismul“ din 17 august 1928. A se vedea și C. Titel-Petrescu, „Socialismul în România“, p. 390—400.

tîrguielilor politice“¹⁸. Iar în manifestul electoral pentru alegeri din 12 decembrie 1928, se declara că „Interesele țării și principiile democrației cer ca minoritățile naționale să aibă asigurată, de drept și de fapt, atît egalitatea lor cetățenească, cît și libera lor dezvoltare culturală“¹⁹.

Iosif Jumanca, fost membru al Consiliului Național Central Român, organ care a pregătit Marea Adunare de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918, în virtutea acestui rol, a participării la redactarea istoricei *Declarații*, a invocat, în sesiunea din decembrie 1929 a Adunării Deputaților, situația naționalităților conlocuitoare. „Această rezoluție și a partidului ce îl reprezintă — spunea Iosif Jumanca — este un legămînt sfînt al acelor care au adoptat-o pentru apărarea principiilor înscrise în ea“²⁰.

Congresul P.S.D. din mai 1930 a abordat și a discutat poziția partidului în problema națională. Pornindu-se de la viile dezbateri din Congres, a fost adoptată o rezoluție prin care „Congresul înfierează politica burgheză față de minorități, declară că rezolvarea problemei minoritare este o condiție indispensabilă oricărui regim democrat real și afirmă cu tărie principiul egalității depline a drepturilor culturale și naționale pentru toate naționalitățile conlocuitoare din România“²¹. Rezoluția cerea legiferarea și respectarea drepturilor naționalităților conlocuitoare în privința folosirii limbii materne în instituțiile de stat, a dreptului la învățămîntul de toate gradele. În dezbaterile Adunării Deputaților din noiembrie 1932, Lotar Rădăceanu aprecia că „chestiunea minorităților este, în același timp, o chestiune a democrației“²².

În analiza problemei naționalităților, P.S.D. a pornit de la caracterul unitar al statului român, cu argumentul indubitabil al contribuției socialiştilor români la Marea Unire din 1918. În abordarea concretă a soluțiilor de urmat pentru rezolvarea acestei probleme P.S.D., liderii săi nu au pus ca o condiție a recunoașterii de drepturi egale pentru naționalitățile conlocuitoare desființarea proprietății private asupra mijloacelor de producție, răsturnarea claselor exploatatoare de la putere. De aceea, unele din luările de atitudine ale reprezentanților social-democrați au avut un caracter declarativ, nu au fost urmate de acțiuni eficiente. Remarcabilă a fost, însă, poziția acelor lideri ai P.S.D. care, cu fiecare prilej, au ținut să afirme necesitatea acordării de drepturi egale tuturor cetățenilor țării, fără deosebire de naționalitate, avînd, în același timp, convingerea că egalitatea reală va deveni fapt în societatea socialistă și comunistă.

În anii 1929—1933, Partidul Social-Democrat, conducătorii săi au manifestat o preocupare deosebită pentru înțelegerea proceselor crizei economice. C. Titel-Petrescu în articolul *Criză, șomaj, soluții*, observa : „Criza actuală, fiind, însă, de esența capitalismului, ea nu va putea fi înlăturată decît odată cu înlăturarea regimului capitalist. Capitalismul se dovedește zi de zi neputincios să rezolve greutățile vieții economice contemporane. Soluțiile le indică numai mișcarea socialistă, care voiește să stabilească

¹⁸ „Socialismul“ din 12 august 1928.

¹⁹ „Socialismul“ din 27 noiembrie 1928.

²⁰ „Monitorul oficial“ din 16 ianuarie 1930, p. 537.

²¹ „Socialismul“ din 25 mai 1930.

²² „Monitorul oficial“ din 31 decembrie 1932, p. 456.

ordine, solidaritate și echitate în organizarea producției și repartiției bogățiilor sociale”²³.

În analizele întreprinse, liderii sociali-democrați relevau aspectul social al consecințelor crizei asupra proletariatului în primul rînd. „Criza actuală — scria Șerban Voinea — împiedică, îngreuiază astăzi mersul nostru. Proletariatul, sub apăsarea șomajului sau a amenințării sale, nu poate lupta cu toate șansele de izbîndă, dar odată încheiată și această fază tragedia crizei va rămîne adînc săpată în cugetul muncitorimii”²⁴. L. Rădăceanu a realizat următorul tablou politic al anului 1930 : „Anul 1930, asupra căruia aruncăm astăzi o scurtă privire retrospectivă, a confirmat pe deplin încheierile noastre. În măsură mereu crescîndă, Partidul Social-Democrat a fost nevoit să apere cu toate forțele sale ideea de democrație și libertăți publice. Ceea ce am prevăzut de mult, evoluția din ce în ce mai pronunțată spre dreapta a guvernului național-țărănesc, a continuat cu o repeziciune uimitoare... Frațiunea noastră parlamentară a avut față de acest sistem revoltător de falsificare a parlamentarismului o situație deosebit de grea. Ea și-a făcut în măsura puterilor datoria, protestînd și străduindu-se a influența în spirit democratic și social activitatea de legiferare”²⁵. Referindu-se la criză Lotar Rădăceanu arăta : „Criza actuală este o criză de proporții internaționale, a întregului sistem de producție capitalist, și soluțiile ei nu pot fi găsite decît în domeniul realizărilor socialiste”²⁶.

În articolul : *Dezvoltarea economică și tactica noastră*, Șerban Voinea sublinia aspectele principale ale luptei de clasă desfășurate în țara noastră ca urmare a procesului continuu și sistematic de organizare politică și profesională a clasei muncitoare. El arăta că „raporturile dintre capitalist și salariat, dintre organizațiile muncitorești și cele patronale nu fac decît să oglindească starea dezvoltării economice. Fiecare din fazele de organizare corespunde unei anumite stări a dezvoltării industriale și a concentrării capitaliste accentuată de criză”²⁷.

Ziarul „Socialismul” atrăgea atenția asupra consecințelor crizei economice și preconiza unele soluții. Totodată, se releva potențialul revoluționar al țărănimii. „Puterea socială cea mai numeroasă — scria oficiosul P.S.D. —, care devine forță decisivă în momente revoluționare, țărănimea, nu are capacitatea să joace un astfel de rol în istoria politică. Revoluția are nevoie de mase concentrate. Țărănimea este răsfirată în sute de sate. Revoluția presupune mase exasperate de foame, capabile de orice jertfe... Țărănimea este pregătită sufletește pentru a menține mișcarea de stînga”²⁸.

În adunări ale muncitorilor, în Parlament sau în diferite organisme internaționale, reprezentanții P.S.D. atacau patronatul, care, avid după profituri tot mai mari, intensifica exploatarea muncitorilor, blamau autoritățile, care nu luau măsuri pentru limitarea acestora. I. Mirescu, luînd cuvîntul în cadrul Biroului Internațional al Muncii, reunit la Geneva, în 1932, denunța patronatul din România, care opunea o puternică rezistență

²³ „Socialismul” din 30 octombrie 1930.

²⁴ „Socialismul” din 1 ianuarie 1931.

²⁵ „Calendarul muncii”, 1931, p. 17.

²⁶ *Ibidem*, p. 18.

²⁷ *Ibid.*

²⁸ „Socialismul” din 4 octombrie 1931.

pentru a nu acorda oamenilor muncii unele revendicări vitale, „mai cu seamă — sublinia el — dacă autoritățile, cum e cazul la noi, încurajează rezistența patronală“²⁹.

Ziarul „Socialismul“ înfiera cu vehemență intensificarea exploataării muncitorilor la C.F.R., soldată cu efecte dezastruoase asupra nivelului de trai al celor ce muncesc³⁰. Același organ de presă sublinia că autoritățile reprimă singeros acțiunea muncitorilor. De aceea, P.S.D. chema proletariatul să-și intensifice eforturile de apărare. „Contractul colectiv, încetarea anarhiei... în sistemul de salarizare — iată care trebuie să fie parola luptei noastre“³¹.

P.S.D. a sesizat la timp neputința claselor exploatatoare de a ieși din criza economică. Soluțiile guvernărilor erau paleative, mijloace de vlăguire a maselor. Pornind de la aceste aspecte reale, L. Rădăceanu a exprimat poziția Partidului Social-Democrat față de încercarea guvernului român de a adopta „planul de asanare“ de la Geneva. „Credeți dvs. — se adresa el deputaților — că robind țara cu desăvârșire pe plan extern prin acordul de la Geneva veți putea salva țara ? Și credeți că ciuntind din nou salariile de foame ale funcționarilor publici veți asigura statului posibilitatea de existență ? Nu. Rezultatul va fi cu totul altul“³². L. Rădăceanu evoca, de asemenea, sarcinile care reveneau P.S.D. în respectivele împrejurări. În același timp, ca interpret al „conștiinței democratice cinstite, Partidul Social-Democrat cere noii formațiuni guvernamentale să guverneze conform Constituției, conducând și luându-și răspunderea completă pentru toate instituțiile statului și pentru întreaga sa politică“³³. Se preconiza, în acest cadru, sprijinirea celor lipsiți de lucru, adoptarea legii de asigurare a șomerilor, renunțarea la politica antisocială în domeniul financiar, la reducerea salariilor, o politică curajoasă de prefaceri economice.

Opiniile exprimate de reprezentanții P.S.D. erau corelate în dezbaterile Parlamentului cu sarcinile care stăteau în fața muncitorilor în circumstanțele crizei economice. În ședința din 31 ianuarie 1933, L. Rădăceanu, referindu-se la politica guvernărilor, arăta : „Acest guvern, ca și cele anterioare, nu este în măsură să facă față împrejurărilor grele ale crizei de care este zbuciumată țara. El nu poate fiindcă este un guvern capitalist, incapabil de a înțelege semnele vremii“³⁴. Analizând implicațiile economice, sociale, politice ale crizei economice, ale modului de manifestare a acesteia în țările capitaliste, L. Rădăceanu evidenția că societatea capitalistă „nu se mai poate reface, oricât s-ar spera într-o stagnare sau cedare a crizei care îi roade temeliile. Iar măsurile de cîrpăceală la care se rezumă înțelepciunea politică a guvernelor burgheze sînt sortite a rămîne fără eficacitate“³⁵.

Fiecare dintre intervențiile P.S.D. la tribuna Parlamentului, prin presă, mitinguri, întruniri, a prilejuit, în fapt, exprimarea atitudinii față de problemele vitale ale vieții economice-sociale a României, ceea ce de-

²⁹ „Socialismul“ din 1 mai 1932.

³⁰ „Socialismul“ din 14 februarie 1932.

³¹ *Ibid.*

³² „Monitorul oficial“ din 7 februarie 1933, p. 901—902.

³³ *Ibidem*, p. 902.

³⁴ *Ibidem*, p. 904.

³⁵ *Ibid.*

monstrează legătura directă a acestui partid cu năzuințele maselor muncitoare, înscrierea sa pe linia apărării țării, a intereselor clasei muncitoare.

Perioada crizei economice, dominată de valul luptelor revoluționare fără precedent ale clasei muncitoare, a fost urmată de creșterea influenței mișcării comuniste, a radicalizării rîndurilor clasei muncitoare, accentuarea orientării P.S.D. spre năzuințele muncitorimii. Prezența activă a social-democraților în rîndurile mișcării sindicale, tactica de luptă adoptată în diferite împrejurări au sporit înrîurirea lor în opinia publică. Atît P.S.D., cît și sindicatele aflate sub influența sa au reușit să antreneze în diferite acțiuni de clasă mineri, metalurgiști, muncitori din industria petroliferă, de la C.F.R.

În desfășurarea luptelor din acea perioadă, așa cum relevă tovarășul Nicolae Ceaușescu, „au apărut forme noi de organizare și mobilizare a maselor. O importanță deosebită a avut crearea comitetelor de acțiune, a comitetelor de grevă, de întreprindere, alcătuite din comuniști, socialiști independenți, social-democrați și muncitori fără partid, pe baza cărora se creează în numeroase întreprinderi și localități frontul unic muncitoresc de jos, se realizează unitatea de acțiune a muncitorilor. În acțiunile organizate în această perioadă apar forme noi, mai evolute de luptă : demonstrații de stradă pentru solidarizarea cu greviștii, organizarea gărzilor de auto-apărare, ocuparea întreprinderilor de către greviști“ ³⁶. Aceste caracteristici ale luptei clasei muncitoare au determinat direct creșterea spiritului colaborării dintre partidele clasei muncitoare. „O activitate susținută de colaborare între comuniști și socialiști, în diferite organizații de masă inițiate de P.C.R., avînd o largă și variată apartenență, s-a desfășurat neîntrerupt, între anii 1923 și 1940, pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților democratice, pentru amnistierea deținuților politici... Marile mișcări revendicative și greve ale muncitorilor forestieri, metalurgiști, tipografi din anii 1925—1927, ale minerilor din Valea Jiului din 1929, eroicele lupte ale petroliștilor și ceferiștilor din anii 1929—1933... dovedeau că numai unită clasa muncitoare, mișcarea muncitorească pot înfrînge exploatarea și oprirea marea capitalistă“ ³⁷. Poziția P.S.D. față de luptele din Valea Jiului, față de greva de la Lupeni a fost exprimată în comunicatul publicat de Comitetul Executiv al P.S.D. în „Socialismul“, la 11 august 1929, în care se aprecia drept cauză a lor mizeria în care trăiau minerii și exploatarea inumană la care erau supuși. „Le-a fost dat național-țărăniștilor, abia înscăunați la putere, să înregistreze și ei un masacru, unul din cele mai sîngeroase din cîte cunoaște istoria frămîntărilor sociale în țara românească“ ³⁸ — scria C. Titel-Petrescu —. Au fost publicate și ample relatări asupra istoricului mineritului din Valea Jiului, al luptei minerilor, sub semnătura militantului social-democrat Nicolae Deleanu.

În dezbaterile care au avut loc în Parlament, în decembrie 1929 și în februarie 1930, I. Fluieraș și Eftimie Gherman s-au ridicat în apărarea cauzei muncitorilor. La sfîrșitul dezbaterilor Adunării Deputaților din 11 decembrie 1929, președintele ședinței, Pompiliu Ioanițescu, anunța pentru ordinea de zi a ședinței viitoare interpelarea deputatului N. Ghiulea

³⁶ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 1, Editura politică, București, 1968, p. 364.

³⁷ Ștefan Voitec, *Importanța creării Frontului Unic Muncitoresc — temelie a luptei clasei muncitoare pentru îndeplinirea sarcinilor revoluției democrat-populare*. Comunicare științifică prezentată la simpozionul : 30 de ani de la făurirea partidului unic al clasei muncitoare — 22 februarie 1978.

³⁸ C. Titel-Petrescu, *Socialismul în România. 1835—6 septembrie 1940*, p. 405.

„adresată d-lor miniștri de Interne și Muncă asupra conflictului ce a avut loc la Lupeni în ziua de 6 august 1929”³⁹; interpelarea deputatului Emil Fagure în aceeași chestiune; interpelarea deputatului N. Bogdan adresată ministrului de Interne; interpelarea deputatului social-democrat I. Fluieraș adresată „miniștrilor de Interne, Muncă și Justiție, asupra evenimentelor de la Lupeni și atitudinea grupului de legătură cu aceste evenimente”⁴⁰; interpelarea deputatului Popa Augustin adresată miniștrilor de Interne și Muncă⁴¹. Anterior interpelării lui Ioan Fluieraș, în ședința din 11 decembrie 1929, Iosif Jumanca, într-o intervenție făcută de la tribuna Parlamentului asupra vinovăției guvernului în legătură cu vărsarea de sânge de la Lupeni, declara că „guvernul este vinovat și responsabil pentru cazul de la Lupeni”⁴². În dezbaterile din 12 și 13 decembrie 1929, au luat cuvântul, de mai multe ori, I. Fluieraș, L. Rădăceanu, I. Mirescu, Al. Lucian, E. Gherman, care au dezvăluit rolul nefast al prefectului de Hunedoara, Rozvani, încurajat de guvern, al președintelui sindicatului independent, Teodor Munteanu.

În activitatea parlamentară, reprezentanții social-democraților s-au ridicat în apărarea cauzei și luptei muncitorilor ceferiști. Astfel, I. Jumanca a adresat, în mai multe rânduri, interpelări Parlamentului în legătură cu situația personalului de la căile ferate, descriind „starea de neagră mizerie a tuturor categoriilor de muncitori ceferiști”⁴³. El a denunțat aspru politica antisocială „a celor ce conduc instituția” și a cerut Camerei „o anchetă parlamentară la calea ferată”⁴⁴.

Singeroasa represiune care a avut loc în București, la 29 ianuarie 1931, când a fost ucis muncitorul Mihai Crăciun, a determinat o energică acțiune de împotrivire și indignare în rândurile social-democrației române.

Situându-se pe pozițiile muncitorilor aflați în luptă, deputații social-democrați s-au opus, în contextul tumultului bătăliilor revoluționare ale petroliștilor și ceferiștilor, măsurilor represive, introducerii stării de asediu. În ședința Parlamentului de la 3 februarie 1933, Lotar Rădăceanu, analizând cauzele grevei de la C.F.R., arăta: „De ani de zile, această muncitorime își cere cu hotărîre, în cadrul legal și pașnic, drepturile ei de viață. De ani de zile, această muncitorime își cere în mod legal și pașnic pîinea de toate zilele, pe care nu o are asigurată nici astăzi și pe care cu atît mai puțin legea stării de asediu i-o va putea asigura”⁴⁵. Cunoscător al cauzelor luptelor petroliștilor și ceferiștilor, deputatul social-democrat cerea Camerei, în numele partidului: „Rămîneți la libertățile și drepturile constituționale, rămîneți la respectul acestui regim democratic, atît de plăpînd, dar, totuși, existent, în micile începuturi care le avem noi; nu căutați să soluționați problemele vremii cu dictatura și starea de asediu, ci prin progresul democratic și social”⁴⁶. La rîndul său, I. Mirescu, într-o succintă și virulentă intervenție, a spus: „Noi, social-democrații, declarăm că sîntem alături de revendicările juste ale clasei muncitoare și, solidari în lupta pentru realizarea acestor revendicări, le vom susține totdeauna cu tărie contra patronatului și a abuzului autorităților... Infierăm în modul cel

³⁹ „Monitorul oficial” din 16 ianuarie 1930, p. 239.

⁴⁰ *Ibid.*

⁴¹ *Ibid.*

⁴² *Ibidem*, p. 232.

⁴³ „Socialismul” din 9 martie 1930.

⁴⁴ *Ibid.*

⁴⁵ „Monitorul oficial” din 9 februarie 1933, p. 944.

⁴⁶ *Ibid.*

mai hotărît actul guvernului de a fi instituit fără nici un motiv starea de asediu“⁴⁷.

În pofida opoziției grupului parlamentar social-democrat, starea de asediu a fost instituită aproape în întreaga țară. Sub pavăza ei și prin forța armelor s-a trecut la reprimarea grevelor din Valea Prahovei, a celor de la Iași și Cluj. În noaptea de 14 spre 15 februarie 1933, au fost arestați în întreaga țară aproape 2 000 de muncitori, în majoritate ceferiști, membri ai sindicatelor, militanți comuniști.

La 16 februarie 1933, asupra celor 7 000 de muncitori de la Atelierele C.F.R. Grivița din București s-a tras cu puști și mitraliere. Mulți muncitori au fost uciși sau răniți, după care a urmat un val de masive arestări. Față de acest nou masacru săvârșit din ordinul guvernului național-țărănist, Partidul Social-Democrat a luat o atitudine categorică și viguroasă. Presa P.S.D., întrunirile, mitingurile au fost reale tribune ale solidarității și luptei muncitorești.

Puternicele lupte proletare din ianuarie-februarie 1933 au răscolit opiniile social-democrației române; disocierile produse atunci aveau să se amplifice în contextul judecării procesului conducătorilor acestor lupte, care au exercitat o înfrîurire profundă asupra întregii dezvoltări a mișcării noastre muncitorești. Ele au constituit nu numai un exemplu strălucit de înfăptuire a unității de acțiune a muncitorilor, ci au demonstrat cu vigoare că forța clasei muncitoare constă în unitatea ei — condiție fundamentală pentru asigurarea rolului conducător al proletariatului în lupta întregului popor. Deși, în timpul evenimentelor de la 2 februarie și 15—16 februarie 1933, conducătorii social-democrați — Lotar Rădăceanu, Ilie Moscovici ș.a. — nu au fost de acord cu declararea grevei, au respins unele lozinci juste lansate de comuniști, ei au fost nevoiți, în fața faptelor, a unității de luptă a maselor de muncitori, să condamne singeroasa represiune, să ceară satisfacerea revendicărilor muncitorești. Se impune concluzia că, după luptele din 1933, ca urmare a experienței dobândite, a situației politice noi intervenite, tactica, orientarea doctrinară și politică a P.S.D. vor prelua din ideile partidului comunist, marcînd noi pași de apropiere, spre unitate.

Partidul Social-Democrat a luat, în același timp, o atitudine decisă față de principalele acte de politică externă — componentă a contextului vieții social-politice românești —, pe care și-a exprimat-o atât de la tribuna Parlamentului, prin reprezentanții săi aleși, cît și prin presă. Astfel, în ședința Parlamentului din 26 ianuarie 1929, cu prilejul luării în dezbatere a proiectului de lege prin care guvernul se autoriza să ratifice Tratatul Multilateral pentru renunțare la război, încheiat la Paris, la 27 august 1928, și cunoscut sub numele de Pactul Briand-Kellogg *, reprezentantul P.S.D., Lotar Rădăceanu, a spus: „Proiectul de lege pentru ratificarea Pactului Kellogg de către România este primul proiect de lege depus în această sesiune pe care Partidul Social-Democrat, reprezentat de mine aici, îl poate vota. Îl poate vota nu atât pentru că Partidul Social-Democrat ar avea atîta încredere în intențiile pacifice ale guvernelor care au inițiat și semnat acest pact, dar îl poate vota mai ales fiindcă acest pact Kellogg reprezintă

⁴⁷ „Lumea nouă“ din 12 februarie 1933.

* El a fost încheiat între Australia, Belgia, Canada, Cehoslovacia, Franța, Germania, India, Italia, Japonia, Marea Britanie, Noua Zeelandă, Polonia, Statul Liber al Irlandei, Statele Unite ale Americii, Uniunea Africii de Sud. România a aderat la 4 septembrie 1928. („Monitorul oficial“ din 30 ianuarie 1929, p. 610).

prima concesiune pe care guvernele burgheze din toate țările au fost silite să o facă luptei pentru pace, clasei muncitoare de pretutindeni“⁴⁸.

Ca o prelungire a Pactului Briand-Kellogg, s-a născut protocolul propus de Uniunea Sovietică pentru aplicarea imediată a acestuia *. În dezbaterile din Cameră asupra proiectului de lege pentru ratificarea acestui protocol, Nicolae Iorga a spus : „Și eu doresc din toată inima ca Rusia, adevăratul popor rusesc, să poată intra din nou în legătură cu noi, însă pentru aceasta fiecare să înțeleagă că orice națiune are dreptul să se cîrmuiască așa cum vrea ea“⁴⁹. Au mai luat cuvîntul : Gh. Mironescu, ministru de Externe, I. Gh. Duca, Ioszeff Willer, dr. N. Lupu, Octavian Goga și deputatul social-democrat Lotar Rădăceanu. Reprezentantul partidului muncitoresc a făcut o declarație în care a salutat evenimentul și a exprimat acordul P.S.D. la ratificare : „Partidul Social-Democrat, în perfectă concordanță cu politica de pace, expusă cu prilejul ratificării pactului Kellogg, ia act cu satisfacție de semnarea protocolului de neagresiune între România și Rusia. P.S.D., arăta în continuare L. Rădăceanu, „este de părere că politica externă a României trebuie să urmărească cu hotărîre normalizarea deplină a relațiilor diplomatice cu Rusia. În acest scop, semnarea protocolului de la Moscova poate constitui o inaugurare binevenită, dacă ambele țări vor face o sinceră politică de pace și apropiere“⁵⁰.

Poziții deosebite, în conformitate cu concepția social-democraților români de apărare a integrității, independenței și suveranității României, au fost exprimate cu prilejul dezbaterii proiectelor de lege pentru : dezvoltarea și perfecționarea serviciului telefonic român, autorizarea împrumutului extern, ratificarea contractului cu societăți suedeze pentru construirea de șosele în România. În legătură cu concesiunea telefoanelor, Iacob Pistiner a declarat în Adunarea Deputaților : „Frațiunea parlamentară a Partidului Social-Democrat nu poate vota acest contract atît din punct de vedere principal, cît și din punct de vedere al alcătuirii acestui contract, care are multe părți pe care noi le considerăm că sînt în dauna statului“⁵¹. În ședința Parlamentului din 18 martie 1931, în legătură cu proiectul de lege pentru împrumutul extern, Lotar Rădăceanu a spus : „Împrumutul actual este încheiat în condiții atît de nefavorabile și apăsătoare pentru țară, încît fracțiunea parlamentară social-democrată este îndreptățită să afirme că, departe de a aduce o ușurare reală și durabilă vieții economice și finanțelor publice, el va înăspri în mod considerabil și pentru lungă vreme sarcinile de pe acum prea grele ale statului și ale maselor de contribuabili și va pecetlui starea de iobăgie în care a ajuns țara față de capitalul străin... Făcînd această constatare și considerînd că întreaga greutate a împrumutului va cădea tot asupra maselor muncitoare și consumatoare, care, totuși nu vor beneficia în urma lui, fracțiunea parlamentară a Partidului Social-Democrat declară că nu va vota proiectele depuse“⁵².

O poziție înaintată a exprimat Lotar Rădăceanu cu prilejul dezbaterii la 13 iunie 1933, a proiectului legii pentru ratificarea acordului de colaborare tehnică consultativă cu Societatea Națiunilor — respectiv cunos-

⁴⁸ „Monitorul oficial“ din 30 ianuarie 1929, p. 622.

* Protocolul s-a încheiat la 9 februarie 1929 între Estonia, Letonia, Polonia, România și U.R.S.S.

⁴⁹ „Monitorul oficial“ din 14 februarie 1929, p. 1 027.

⁵⁰ *Ibidem*, p. 1 029.

⁵¹ *Ibid.*

⁵² „Monitorul oficial“ din 20 martie 1931, p. 1 593.

cutul acord de „asanare de la Geneva“. Adresându-se deputaților, Lotar Rădăceanu declara : „Trebuie să ne întrebăm dacă, într-adevăr, guvernul țării românești, indiferent de partidul care guvernează, are nevoie de o colaborare tehnică consultativă sau după ceea ce îi trebuia lui este un ajutor de natură mult mai eficace, de natură materială... În soluționarea care se pune României în aceste împrejurări de criză grozavă, care sînt cu atît mai resimțite de clasa țărănească și prin o solidaritate de interese evidentă și de clasa muncitoare, cu cît această criză a îmbrăcat cele mai catastrofale forme, în ceea ce privește țările exportatoare de produse agricole, el nu este, totuși, un simplu acord de colaborare tehnică, un acord de colaborare consultativă“.⁵³

Manifestarea Partidului Social-Democrat în viața social-politică a țării, poziția sa față de principalele probleme ale societății românești s-au delimitat și în funcție de atitudinea celorlalte grupări și partide politice ale vremii. Este interesant de remarcat că, în anii 1927—1933, P.S.D. a reușit să discearnă din mozaicul structurii partidelor politice acele grupări alături de care putea să acționeze pentru atingerea unor obiective ale luptei pentru îmbunătățirea situației maselor, pentru progresul României.

Liniiile conduitei politice a P.S.D. s-au determinat în raport cu Partidul Național-Țărănesc, spre care s-a orientat din mai 1927, cu Partidul Național-Liberal și respingerea grupării fasciste „Garda de fier“.

Preocupat să răspundă năzuințelor muncitorilor, idealurilor maselor populare, P.S.D. avea să fie influențat de Partidul Comunist Român și să exploreze căile pentru apropierea dintre cele două forțe politice muncitorești.

P.S.D. a apreciat partidele politice din epocă pornind de la poziția lor în raport cu doctrina politică, baza socială, programul politic și, implicit, problemele fundamentale ale societății românești : cadrul vieții social-politice, dezvoltarea social-economică, problema agrară, problema națională etc. Totodată, P.S.D. s-a delimitat față de partidele burgheze, de partidele și grupările de extremă dreaptă prin evaluarea programului lor ideologic. Sînt concludente în acest sens lucrările lui Șerban Voinea, Lotar Rădăceanu în care au combătut teorii și au demascat rolul reacționar al „oligarhiei“. P.S.D. a respins și teoriile P.N.Ț. : teza : „porților deschise“, „țărănismul“, orientîndu-se după ideile fundamentale ale socialismului științific, militanții, ideologii P.S.D. au respins „gîndirismul“ și alte curente social-politice care justificau violența, extremismul.

Atitudinea P.S.D. față de partidele burgheze, așa cum rezultă din documentele vremii, din lucrările militanților al căror nume s-a înscris în literatura social-politică, a urmat un drum sinuos. Această atitudine a fost, în mare măsură, influențată de promisiunile făcute de reprezentanții partidelor burgheze în Parlament, de anumite măsuri guvernamentale sau chiar de unele aprecieri greșite de moment.

Evenimentele social-politice din viața țării, modificările apărute pe plan internațional au determinat orientări și regroupări ale diferitelor forțe politice, inclusiv ale partidelor muncitorești. Sub raport organizatoric, evoluția mișcării social-democrate în anii 1934—1938 cunoaște, în linii esențiale, trei etape distincte : prima este cea a anilor 1934—1935, cînd partidul înregistrează o scădere simțitoare a numărului membrilor săi ; a doua se cuprinde între 1936 și începutul anului 1938, cînd se constată unele

⁵³ „Monitorul oficial“ din 13 iunie 1933, p. 4 320.

realizări în acest sens, îndeosebi pe linia reînființării unor secțiuni și a creării altora noi și când are loc (la începutul anului 1938) revenirea în P.S.D. a grupului de militanți socialiști care constituiseră pînă atunci Partidul Socialist Unitar; a treia etapă începe în februarie 1938, cînd, pentru prima dată de la constituirea sa, Partidul Social-Democrat este desființat prin lege.

În cursul anului 1934, au fost convocate conferințele regionale ale organizațiilor social-democrate din Transilvania (Cluj, 8—9 septembrie), Moldova (Bacău, 16 septembrie) și Vechiul Regat (București, 7 octombrie) care, între altele, au luat în dezbateră și problema consolidării organizatorice a partidului.

În zilele de 5—7 aprilie 1936, s-au desfășurat lucrările celui de-al XVI-lea Congres al P.S.D.* Dezbătînd situația organizatorică a mișcării social-democrate, Congresul a apreciat că eforturile făcute de către organele de conducere ale partidului în această direcție au dat unele rezultate. „Se poate spune că, în general, s-a reușit a se consolida structura organizatorică a partidului — arăta „Lumea nouă“ — refăcîndu-se sau stabilindu-se secțiunile unde existau condițiile necesare pentru înființarea lor“.⁵⁴

Congresul a aprobat, cu unele amendamente, modificările statutului P.S.D. propuse de Secretariatul central. Conform acestora, s-au stabilit normele de organizare și atribuțiile comitetelor județene și secțiunilor de plasă ale P.S.D. Unele modificări au survenit și în componența organelor centrale ale P.S.D. Astfel, Comitetul Central era format din 19 membri plini și 7 supleanți, reprezentînd toate provinciile României. Din rîndul acestora era desemnat Comitetul Executiv, compus din 7 membri⁵⁵.

Activitatea P.S.D. în anii 1934—1938 s-a sprijinit și pe Confederația Generală a Muncii, Uniunea Tineretului Muncitor, Uniunea Femeilor Muncitoare, Federația Țăranilor (creată în vara anului 1935) și Institutul Muncitoresc de Sport și Educație (I.M.S.E.R.).

Partidul Social-Democrat a luat atitudine și și-a exprimat poziția față de principalele probleme ale evoluției vieții social-politice a României din acea perioadă, atît în adunări publice, cît și prin intermediul presei și al reprezentanților săi din Parlament. A criticat în termeni energici guvernul liberal, prezidat de Gh. Tătărescu, pentru tendința de eludare a Parlamentului, ca factor legislativ, guvernînd prin sistemul decretelor-legi. Față de această situație I. Jumanca, declara: „Motivul invocat de guvern că, în

* Congresul a avut următoarea ordine de zi: 1. Rapoarte: a) Raportul secretariatului central; b) Raportul casieriei centrale; c) Raportul Comisiei centrale de control; 2. Social-democrația și problemele politice și economice (raportor George Grigorevici); 3. Politica externă (raportor C. Titel-Petrescu); 4. Organizarea partidului (raportor L. Rădăceanu); 5. Gazeta zilnică (raportor T. Roznovanu); 6. Alegerea Comitetului Executiv Central și a Comisiei de control; 7. Diverse, propuneri.

Congresul a votat următoarele rezoluții: pentru apărarea democrației; pentru securitatea colectivă; pentru desființarea cenzurii și a stării de asediu; pentru deținuții politici; pentru apariția zilnică a ziarului „Lumea nouă“; pentru centralizarea întregii mișcări culturale și sportive, în Institutul muncitoresc de educație și sport din România (I.M.S.E.R.).

⁵⁴ „Lumea nouă“ din 5 aprilie 1936.

⁵⁵ În prima ședință a Comitetului Central al P.S.D. ales de Congres, sarcinile au fost repartizate după cum urmează: președinte al C.C. — George Grigorevici; vicepreședinți ai C.C. — C. Titel-Petrescu și Al. Bartalis; secretar — Lotar Rădăceanu; casier — Ilie Moscovici; Comitetul Executiv — C. Titel-Petrescu, Al. Bartalis, Lotar Rădăceanu, Ilie Moscovici, Ioan Fluieraș, Teodor Roznovanu, Eftimie Gherman. („Lumea nouă“ din 12 aprilie 1936).

decursul vacanței parlamentare, ar putea interveni cazuri să ceară o rezolvare urgentă, nu justifică deloc necesitatea de a se lucra cu decrete-legi, deoarece Parlamentul poate fi oricând convocat în sesiuni extraordinare... Partidul Social-Democrat ține să pronunțe un protest energic împotriva proiectului de lege de față (este vorba de proiectul de lege al decretelor-legi — *n.n.*), a cărui votare și aplicare ar însemna o adevărată nenorocire. Într-adevăr, se dă prin această lege puteri depline guvernului să «simplifice» și să suprimе servicii publice. Aceasta înseamnă un abuz. Clasa muncitoare se întreabă dacă nu cumva e vorba și de suprimarea sau «simplificarea» unor servicii publice și instituțiuni care o privesc direct».⁵⁶

Apreciind în ansamblu politica promovată de guvernul Tătărescu, P.S.D. o socotea ca avînd tendințe dictatoriale, însoțită fiind de sprijinirea tacită a grupărilor de extremă dreaptă. În context, se considera că guvernul liberal prezidat de Gh. Tătărescu, care se menținea la putere „prin cenzură și stare de asediu”, nu a soluționat problemele stringente de natură economică, socială, și politică ce confruntau România în aceea vreme. Reprezentanți ai P.S.D. în Senat au luat atitudine, în repetate rînduri, împotriva manierei de guvernare a cabinetului liberal, în special a prelungirii măsurilor cu caracter excepțional, care afectau, îndeosebi, mișcarea muncitorească. „Muncitorimea organizată în Partidul Social-Democrat — spunea I. Jumanca — respinge în mod hotărît proiectul de lege prin care se prelungeste, pentru încă șase luni, starea de asediu, măsură pe nedrept numită excepțională de către d-l ministru de Interne, deoarece regimul normal al țării a fost — de cînd a venit la putere partidul liberal — tocmai acela al stării de asediu și al cenzurii”.⁵⁷

Activitatea Parlamentului, ca instituție politică fundamentală a democrației burheze, a fost privită critic, prin prisma rolului real jucat în viața politică a țării. S-a apreciat că, în timpul guvernării liberale din 1934—1937, acesta s-a transformat într-o simplă „fabrică de legi”, care amenda proiectele propuse de cabinetul condus de Gh. Tătărescu. „Dacă Parlamentul nu ar ratifica decretul-lege de prelungire a stării de asediu — arăta C. Titel-Petrescu la o întrunire din București — pe deoparte s-ar reabilita opinia publică, iar pe de altă parte ar retrage guvernului Tătărescu încrederea și el ar trebui să plece. De la un parlament, ales în majoritate de guvern, nu putem spera însă o asemenea independență. Opoziția este lipsită de energie și de spiritul de combativitate, iar deputații majoritari sînt slugi plecate guvernului”.⁵⁸

Față de situația de ansamblu a României din perioada 1934—1938, P.S.D. și-a propus să militeze, pe baza programului de revendicări imediate, votat de Congresul din 1936, pentru : reorganizarea creditului, prin crearea oficiului public de credit, cu sarcina de a supune controlului toate instituțiile de credite, publice și particulare ; organizarea producției prin naționalizarea tuturor industriilor și înființarea oficiului public al industriei, cu menirea de a organiza activitatea productivă, de a îndruma și controla politica de raționalizare a întreprinderilor, de a fixa prețurile, a organiza vînzarea produselor și a asigura exportul lor pe piețe străine ; organizarea agriculturii, în conformitate cu programul agrar al P.S.D., elaborat în anul 1933 ; organizarea micilor meserii și micului negoț, care se vor grupa în cooperative de meseriași ; crearea Consiliului economic

⁵⁶ „Lumea nouă” din 8 iulie 1934.

⁵⁷ „Lumea nouă” din 22 martie 1936.

⁵⁸ „Lumea nouă” din 22 noiembrie 1936.

superior, ale cărui atribuții constau în elaborarea planului național de dezvoltare economică, supus discutării guvernului și validării sale de către Parlament.

P.S.D. a avut o poziție diferențiată față de partidele politice burgheze. Față de Partidul Național-Liberal, aflat la putere între anii 1934 și 1937, a manifestat o atitudine critică, mergînd, uneori, pînă la accente deosebite, fără a se ține seama și de unele aspecte pozitive ale activității politice a P.N.L. „Partidul liberal — scria C. Titel-Petrescu — s-a dovedit a fi rămas, ca și în trecut, cel mai reacționar partid de guvernămînt. Sub masca ipocrită a liberalismului, el a susținut cu toată autoritatea statului mișcările huliganice și reacționare ale gogo-cușiștilor, ale vaidiștilor”.⁵⁹

Partidele național-țărănesc și radical-țărănesc (Gr. Iunian) erau apreciate ca avînd o orientare burghezo-democratică, constituind factori potențiali în procesul democratizării vieții politice românești. Era, însă, necesar, după înseși aprecierile social-democraților, ca aceste partide să depășească caracterul îngust al propriilor interese, promovînd o politică în consens cu aspirațiile maselor largi populare. Relevînd că P.N.Ț. putea constitui un sprijin al luptei antifasciste, conducerea P.S.D. cerea acestui partid să renunțe la politica de declarații și să treacă la acțiuni concrete împotriva pericolului fascist, pentru apărarea instituțiilor democratice.

P.S.D. a analizat realist, în acea perioadă, caracterul și sensul general al politicii promovate de P.N.Ț. După aprecierile unora dintre militanții săi de frunte, Partidul Național-Țărănesc era : „*un organism politic burghez, care concepe o nouă organizare economică în locul celei de azi, dar rămîne sînge din singele societății burghezo-capitaliste și se gîndește doar la o nouă organizare a exploatării, nicidecum, însă, la desființarea producției capitaliste înseși, care este rîdăcina tuturor relelor de care suferă omenirea întreagă...* Atît timp cît acest partid rămîne credincios principiilor democratice burgheze cu care a încercat să guverneze în trecut și în te-me-iul cărora revendică din nou puterea politică, el rămîne prevestitorul unei noi burghezii moderne, avînd chemarea de a crea un regim asemănător cu cele din statele democrate din Apus”.⁶⁰

P.S.D. a combătut tendința manifestă a liderilor național-țărăniști de a reveni cu orice preț la putere, fapt care împieta asupra sensului general al luptei pentru democratizarea vieții politice românești, pentru stăvilirea pericolului fascist.

Față de grupările fasciste și profasciste, Partidul Social-Democrat a avut o poziție de împotrivire clară : a militat ferm pentru combaterea acțiunilor lor, făcînd apel, în repetate rînduri, la concentrarea forțelor muncitorești și democratice. În publicații, la întruniri, mitinguri și alte manifestații, reprezentanții P.S.D. au criticat energic politica promovată de statele fasciste și revizioniste, cît și manifestările grupărilor fasciste din România. În ziarele și revistele editate de P.S.D., îndeosebi între anii 1934 și 1938, întîlnim o mare varietate de materiale care exprimau pozițiile conducerii partidului, cît și ale membrilor săi, atît față de fascism în general, cît și față de reprezentanțele acestuia în România : analize asupra cauzelor apariției fascismului ; critici la adresa politicii promovate de unele cercuri guvernante în legătură cu grupările extremiste de dreapta ; luări de poziții față de acțiunile întreprinse de aceste grupări ; apeluri la vigilență și la luptă deschisă împotriva elementelor fasciste etc.

⁵⁹ „Lumea nouă” din 17 mai 1936.

⁶⁰ „Lumea nouă” din 24 mai 1936.

Ascensiunea fascismului pe plan extern și implicațiile ei asupra evoluției vieții politice din România era analizată în strînsă corelare cu mijloacele, metodele și căile utilizate de către grupările extremiste de dreapta. Militanți social-democrați extrăgeau din aceste analize concluzii importante referitoare la măsurile de contracarare a fascismului. „Triumful hitlerismului în Germania și, în general, întărirea mișcărilor de extremă dreaptă în diferite țări — scria dr. Ilie Horodniceanu — au pus în centrul preocupărilor social-politice problema păturilor mijlocii. Căci este astăzi evident pentru oricine a gîndit cît de puțin asupra fascismului, că una din cauzele de căpetenie care a contribuit la creșterea acestei mișcări a fost adeziunea — în unele părți în masă — a păturilor de mijloc la programul și lozincile de luptă ale fascismului... Pentru țările cu o industrie mai puțin dezvoltată și cu o majoritate rurală, cum e România, se pune pentru mișcarea socialistă, ca un imperativ de neînlăturat, pe lângă apropierea de țărani, cîștigarea adeziunii noilor pături mijlocii. Pentru partidul nostru, care urmează să-și dea, în primăvara anului viitor, o nouă formulare programatică, a rostului lui în viața politică a țării, aceste lucruri trebuie fixate în atenția militanților”.⁶¹

Regrupările înregistrate în cadrul formațiunilor de extremă dreaptă din România, colaborarea acestora pe plan politic au fost privite cu îngrijorare de către mișcarea social-democrată, care lansa apeluri la concentrarea forțelor democratice pentru bararea ascensiunii fascismului. „Dar cu toate acestea, nu există nici un motiv de descurajare — scria „Lumea nouă” —. Oricît ar fi crescut mișcarea fascistă, oricît ar favoriza-o pentru moment împrejurările, ea este departe de a reprezenta majoritatea populației românești. Ea constituie doar o mică minoritate, care poate fi ușor învinsă de coaliția democratică. Problema ce se pune este de a organiza această coaliție a marii majorități”.⁶²

Larga campanie de presă pentru combaterea fascismului susținută de către mișcarea social-democrată a fost însoțită de exprimarea acelorasi poziții în cadrul întrunirilor și adunărilor publice organizate de secțiunile P.S.D. Astfel, cu prilejul întrunirii din Capitală din ziua de 1 Mai 1936, Constantin Titel-Petrescu, în cuvîntarea rostită cu acest prilej, afirma : „Capitalismul ca să abată clasele producătoare de la adevăratul lor drum, a inventat fascismul... Știți ce e fascismul. E dictatura cea mai sălbatică a claselor conducătoare contra claselor producătoare. E distrugerea tuturor libertăților. Dar nici fascismul, și nici hitlerismul nu au adus și nu vor putea să aducă cea mai mică îmbunătățire stării economice, pentru că nu pot să aducă o armonie între producție și consum. Mișcarea noastră, care se adapă de la izvoarele celei mai curate democrații, duce — paralel cu lupta pentru marile reforme economice, care să culmineze în marea reformă de structură a regimului capitalist de azi — lupta pentru formarea conștiințelor cetățenești și pentru apărarea și consolidarea unui regim de reale libertăți publice. Noi facem apel la toți muncitorii, micii burghezi și intelectuali, ca să ne ajute în aceste momente grave pentru țară, pentru ca împreună să dăm lupta pentru așezarea acestei țări pe linia de mișcare a lumii civilizate”.⁶³

În cadrul întrunirilor organizate de Partidul Social-Democrat în timpul campaniei electorale din decembrie 1937, reprezentanții săi au

⁶¹ „Calendarul muncii”, 1935, p. 30—33.

⁶² „Lumea nouă” din 24 noiembrie 1935.

⁶³ „Lumea nouă” din 10 mai 1936.

demascat substratul politic al activității Gărzii de fier, chemînd, totodată, masele muncitoare la acțiuni hotărîte împotriva gardiștilor și a altor grupări extremiste. La întrunirea electorală din 5 decembrie 1937, desfășurată în sala „Tomis” din Capitală și organizată în comun cu Partidul Socialist Unitar, oratori ai celor două partide au subliniat necesitatea refacerii unității clasei muncitoare din România, pentru bararea ascensiunii fasciste, au condamnat vehement acțiunile teroriste ale Gărzii de fier și au adresat apeluri la unirea forțelor democratice și antifasciste într-un larg front de luptă antifascist.

Zaharia Tănase, din partea Partidului Socialist Unitar, sublinia că interesele clasei muncitoare puteau fi apărute numai de muncitorii înșiși și din acest motiv aprecia că : „alegerile de la 20 decembrie dau prilejul muncitorimii din țara noastră să-și manifeste dorința realizării unității clasei muncitoare într-un singur partid muncitoresc, capabil să-i realizeze aspirațiile ei”. În același sens a vorbit și președintele Partidului Socialist Unitar, dr. L. Ghelerter, care a cerut „să ne unim, să construim o forță care să fie pivotul întregii democrații și atunci partidele democratice burheze vor alerga după noi, nu noi după ei”.

P.S.D. s-a manifestat, pe măsura forței și mijloacelor pe care le-a avut la îndemînă, ca un factor politic activ, luînd parte la alegerile parlamentare parțiale și generale, la alegerile comunale, cît și pentru Camerele de muncă. La alegerile parlamentare parțiale din 18 februarie 1936 din județele Hunedoara și Mehedinți, P.S.D. a sprijinit, alături de P.C.R. și de alte partide și organizații politice, candidaturile forțelor democratice — dr. N. Lupu la Mehedinți și dr. Ghiță Pop la Hunedoara, ambii reprezentanți ai P.N.Ț. Referindu-se la acest aspect, Lotar Rădăceanu arăta : „Dacă au biruit, în aceste alegeri, candidații național-țărăniști, ei au biruit nu în numele ideii țărăniste, ci în numele ideii democratice pe care ei au opus-o, sub presiunea evenimentelor, avalanșei ideii de dictatură susținută de dl. Octavian Goga și de Partidul național-creștin. Aceasta este realitatea politică pe care se cuvine s-o subliniem în primul rînd. Și numai fiindcă acesta, și nu altul a fost sensul adînc al alegerilor, dinainte limpezit de desfășurarea vieții noastre politice, candidații național-țărăniști au avut sprijinul întreg al muncitorimii social-democrate organizate. O spunem încă odată cu toată franchețea : nu am înțeles să sprijinim Partidul Național-Țărănesc și am vrut să contribuim la înfrîngerea ofensivei fasciste” ⁶⁴.

În alegerile parlamentare generale din decembrie 1937, după eșuarea încercărilor de colaborare într-un bloc comun cu Partidul Național-Țărănesc și Partidul Radical-Țărănesc, P.S.D. participă cu liste proprii, avînd înscrise în programul politic, între altele : „abrogarea stării de asediu și a cenzurii ; despoliticianizarea administrației publice, ordine și cînst în gospodăria statului ; micșorarea sarcinilor fiscale pentru cei mici și degrevarea de angarale și a celor nevoiași cărora trebuie să li se asigure un minimum de viață ; o vastă legislație socială de ocrotire a muncitorilor din industrie ; amnistia tuturor delictelor de opinie, judecate și condamnate de jurisdicțiile de excepție ; reorganizarea agriculturii pe bazele unui plan care să asigure plugărimii o viață demnă și umană ; dreptate pentru minoritățile naționale... ; aderarea sinceră și sprijinirea efectivă a politicii de

pace, în strînsă colaborare cu statele democratice și pacifiste, ce gravitează în jurul Societății Națiunilor.“⁶⁵

Alegerile s-au încheiat cu rezultate neconcludente pentru formațiunile politice burheze care aspirau la guvernare. Neîntrunind nici una dintre ele numărul de voturi cerute de legea electorală în vigoare, regele Carol al II-lea a încredințat guvernarea Partidului național-creștin, făcînd încă un pas pe drumul instaurării unui regim dictatorial. Referitor la guvernarea Goga-Cuza, P.S.D. aprecia : „Neîncrederea mării majorități a națiunii în partidul pe care se reazemă guvernul actual deschide, în primul rînd, perspectiva unor grave frămîntări interne, drept urmare a exagerării metodelor de violență, fraudă și corupție, la care va fi silită să recurgă această nouă formațiune de guvern personal, pentru a nu risca să cadă în alegeri“⁶⁶.

După instaurarea dictaturii regelui Carol al II-lea, în condițiile desființării partidelor politice, P.S.D. nu și-a mai putut exprima poziția față de cursul evenimentelor politice interne. „Lumea nouă“ a formulat critici timide la adresa guvernelor dictaturii regale, dar acestea aveau ca obiect, îndeosebi, politica economică promovată de către aceste guverne.

Partidul social-democrat și-a exprimat constant poziția față de pericolul fascist încă de la primele sale manifestări pe plan extern și intern, accentuîndu-și notele combative la adresa acestuia pe măsura ascensiunii lui în viața politică. După 1934 s-au înregistrat pași importanți în apropierea și acțiunea comună a comuniștilor, socialiștilor și social-democraților în direcția înlăturării unei largi concentrări de forțe pentru stăvilirea pericolului fascist. Conducerea P.S.D. sublinia că, în condițiile creșterii primejdiei fasciste, se impunea ca muncitorimea să acționeze unită. În Directivele tactice ale Comitetului Executiv al Partidului Social-Democrat din 1934—1935, publicate în „Lumea nouă“, se arăta că, în împrejurările date, „lupta comună capătă pentru clasa muncitoare o importanță deosebită. Orice succes obținut într-o alegere comunală, cu propriile forțe, are o adîncă semnificație politică și învederează opiniei publice că clasa muncitoare nu s-a lăsat descurajată și că forța ei de luptă este neînfrîntă“. Unii militanți de frunte ai P.S.D., apreciînd lucid evoluția vieții românești, se pronunțau, la rîndul lor, pentru refacerea unității mișcării muncitorești din România. Astfel Lotar Rădăceanu, în articolul *Iar frontul unic*, publicat în „Lumea nouă“ din 12 august 1934, scria : „Frontul unic nu este idealul nostru, noi vrem unitatea deplină. Dar în drum spre această unitate, frontul unic poate avea o mare importanță ca factor de pregătire și de netezire a asperităților, dacă, bineînțeles, sînt realizate condițiunile indispensabile încheierii lui“. În apropierea firească dintre social-democrați și comuniști, s-au manifestat, totuși, rețineri, cauzate de reticențele manifestate de P.S.D. față de propunerile realiste avansate de către P.C.R. Cu toate acestea, între cele două organizații politice muncitorești au existat largi contacte și colaborări fructuoase pe plan politic, care, toate, au condus la unitatea deplină — politică, organizatorică și ideologică — a mișcării muncitorești din România, înlăturată în anul 1948.

Pe măsura creșterii pericolului fascist intern și extern, P.S.D. s-a manifestat tot mai hotărît în direcția combaterii acestuia. În cursul anilor 1935—1936, s-au intensificat considerabil acțiunile cu caracter anti-

⁶⁵ „Lumea nouă“ din 28 noiembrie 1937.

⁶⁶ „Lumea nouă“ din 9 ianuarie 1938.

fascist, care au antrenat însemnate mase de oameni ai muncii. Paralel cu susținerea ideii refacerii unității clasei muncitoare din România, militanții social-democrați au acționat în direcția realizării unei largi coaliții de forțe democratice și antifasciste. Formula preconizată era : Frontul democratic, în componența căruia urmau să intre organizații muncitorești și formațiuni politice de nuanță democratică. Referitor la acest aspect, Consiliul General al P.S.D. a adoptat, la 3 iunie 1935, o rezoluție în care se pronunța pentru concentrarea forțelor democratice din România. În același sens s-au exprimat și Conferința regională a organizațiilor partidului din Transilvania și Banat, precum și alte organizații social-democrate.

La 4 septembrie 1935, Comitetul Executiv al P.S.D. a adoptat o nouă hotărâre în problema luptei antifasciste și a colaborării cu forțele democratice, în care se arată că Comitetul Executiv al P.S.D. „a hotărât în unanimitate ca partidul să continue a activa pentru concentrarea forțelor politice democratice într-un front democratic, pentru a crea astfel un factor politic capabil să ducă cât mai eficace lupta pentru apărarea democrației și satisfacerea revendicărilor imediate ale maselor muncitoare”⁶⁷.

Comitetul Executiv al P.S.D., examinând, cu același prilej, evoluția situației politice externe, a relevat existența pericolului declanșării unui nou război, ca urmare a actelor agresive ale statelor fasciste. Date fiind aceste împrejurări, conducerea P.S.D. s-a pronunțat pentru aplicarea de sancțiuni agresorilor fasciști, pentru acțiuni diplomatice menite a apăra pacea.

În concepția mișcării social-democrate, menținerea păcii se putea realiza prin organizarea securității colective și creșterea rolului și aportului Societății Națiunilor în crearea climatului necesar promovării unor raporturi de colaborare între toate statele lumii. Se exprima părerea că Societatea Națiunilor trebuia să convoace neîntârziat o nouă conferință generală, la care să se elaboreze un sistem complet de securitate colectivă și să se ajungă la înțelegere în problema limitării înarmărilor și apoi la dezarmarea generală simultană și controlată. Congresul P.S.D. din aprilie 1936 a dezbătut pe larg aceste probleme și a adoptat o rezoluție specială.

Răspunzând dorinței de apărare a păcii exprimate de membrii organizațiilor social-democrate, reprezentanții de frunte ai P.S.D. au făcut parte din filiala națională a organizației mondiale Reuniunea Universală pentru Pace, constituită în anul 1936. R.U.P. a desfășurat numeroase acțiuni de apărare a păcii, antrenând mase însemnate de muncitori, funcționari, intelectuali și alte categorii sociale încadrați în P.C.R., P.S.D., P.S.U. și în alte organizații și partide politice. Delegați ai acestei organizații au luat parte și la manifestările organizate în străinătate de către mișcarea pacifistă mondială.

Din investigarea aspectelor majore ale activității P.S.D., pornind de la principalele izvoare care o reflectă, se desprind unele concluzii de ordin general, care, indiscutabil, pun în valoare contribuția acestui partid al clasei muncitoare în lupta maselor populare pentru eliberare socială și națională. Continuarea cercetărilor va îmbogăți, desigur, cunoașterea a noi aspecte ale luptei tuturor forțelor clasei muncitoare care au asigurat victoria revoluției de eliberare socială și națională și construirea socialismului pe pământul României.

ROLUL PROPAGANDEI DE PARTID ÎN FORMAREA ȘI DEZVOLTAREA CONȘTIINȚEI SOCIALISTE, A OMULUI NOU

CONSTANTIN RĂDUCU

Partidul Comunist Român, în toată existența și lupta sa a acordat și acordă o însemnătate excepțională aplicării și dezvoltării creatoare a ideologiei revoluționare — materialismul dialectic și istoric și socialismul științific —, formării și dezvoltării conștiinței socialiste a maselor largi populare, a omului nou, cu o viziune științifică asupra locului și rolului său în lume, asupra rosturilor sale în edificarea socialismului și comunismului. Prin problematica și metodologia pe care le abordează, cât și prin obiectivele pe care și le propun, ideologia partidului nostru, propaganda are un caracter complex, un câmp vast de manifestare. Activitatea ideologică este cu atât mai importantă și de mare actualitate cu cât, așa cum prevede Programul partidului, întregul popor trebuie înarmat cu cunoașterea științifică, cu o perspectivă clară în lupta pentru înfăptuirea societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintarea spre comunism. Aceasta presupune ridicarea pe trepte tot mai înalte a nivelului politic și ideologic al comuniștilor, al celorlalți oameni ai muncii în scopul înțelegerii, interpretării și folosirii juste a legilor obiective ale dezvoltării sociale, participării lor conștiente, active la transformarea revoluționară a lumii.

Referindu-se la formarea și dezvoltarea conștiinței socialiste, a omului nou în consens cu legile obiective ale dezvoltării, secretarul general al partidului sublinia : „În esență, noi comuniștii ne propunem, de fapt, să venim — dacă se poate spune astfel — în sprijinul naturii, care a sintetizat în om forma superioară de organizare a materiei, acționînd prin toate mijloacele pentru stimularea însușirilor celor mai nobile ale acestuia, pentru dezvoltarea sensibilității sale, a dorinței și voinței de autodepășire, pentru amplificarea continuă a cunoașterii sale, pentru împlinirea visurilor sale cele mai cutezătoare de progres, dreptate și fericire. Noi ne propunem acum să perfecționăm produsul cel mai înalt al naturii — omul, creatorul a tot ce există în societate“¹.

¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 13, Editura politică, București, 1977, p. 134—135.

Acestui crez îi este și trebuie să-i fie subordonată, de fapt, întreaga activitate ideologică, de propagandă. De valoarea omului, de calitățile sale politice, filozofice, profesionale, morale, științifice depinde hotărâtor înfăptuirea Programului partidului, propria sa împlinire ca ființă socială demiurgică, ca transformator al naturii și societății.

Ideologia partidului nostru este constituită din totalitatea ideilor, concepțiilor și teoriilor, care reflectă, într-o formă sistematizată, interesele și aspirațiile revoluționare ale clasei noastre muncitoare, țăranimii și intelectualității, ale întregului popor, provenind din tezaurul de valori ale materialismului dialectic și istoric, din tot ce a creat mai de preț omenirea de-a lungul veacurilor, precum și determinate de condițiile obiective ale existenței noastre sociale și care servesc la consolidarea și dezvoltarea forțelor și relațiilor de producție ale societății noastre socialiste, la formarea și dezvoltarea omului nou, multilateral dezvoltat, la materializarea idealurilor comunismului.

Prin conținutul său de idei și teze, prin forța sa uriașă de influențare, ideologia partidului nostru reprezintă o puternică forță motrice a progresului social, ale cărui cerințe le reflectă cu obiectivitate. Activitatea ideologică se desfășoară în domeniul ideilor, al principiilor, tezelor fundamentale, în principal pentru elaborarea acestora, difuzarea, cunoașterea și aplicarea lor, ideologia constituie un atribut fundamental al rolului conducător al partidului de făuritor al conștiinței socialiste a maselor, una dintre cele mai importante căi pentru formarea omului nou, multilateral dezvoltat, cu o înaltă conștiință patriotică, revoluționară, capabil să înfăptuiască în mod conștient hotărârile partidului și statului nostru, să-și făurească cu forțe proprii destinul său istoric în concordanță cu legile progresului social.

Activitatea ideologică își propune ca obiectiv principal studierea fenomenelor dezvoltării sociale contemporane, în spiritul unității dialectice dintre general și particular, a factorilor naționali și internaționali, studierea practicii și experienței sociale naționale și universale în construirea noii societăți, cunoașterea și combaterea de pe poziții partinice, științifice a curentelor de idei înapoiate — idealiste — contemporane, a concepțiilor și practicilor anticomuniste retrograde.

Totodată, activitatea ideologică desfășurată de partid asigură analiza științifică a istoriei poporului român, a etapelor revoluției și construcției socialiste, elaborarea și îmbogățirea concepției asupra societății socialiste multilateral dezvoltate și stabilirea direcțiilor fundamentale ale istoriei României socialiste, dezvoltarea științei conducerii societății socialiste, perfecționarea organizării și activității în toate domeniile vieții sociale, evoluția și rolul națiunii în societatea contemporană, dialectica dezvoltării societății socialiste, analiza teoretică a contradicțiilor și stabilirea căilor de soluționare a lor, lărgirea și adâncirea democrației socialiste, stabilirea măsurilor adecvate pentru accelerarea dezvoltării economice a țării, pentru depășirea stadiului de țară în curs de dezvoltare, căile participării României la soluționarea marilor probleme ale contemporaneității în interesul popoarelor, la dialogul de idei pe plan internațional.

Elucidarea acestor probleme este posibilă prin dezvoltarea gradului general de cunoaștere, de pregătire politică-ideologică al activiștilor și cadrelor de conducere, al tuturor comuniștilor, prin aplicarea creatoare a socialismului științific la condițiile și particularitățile țării noastre, prin dezvoltarea cercetării științifice în științele sociale în vederea sporirii aportului lor la activitatea ideologică, prin cunoașterea experienței acumulate

de țările socialiste, de mișcarea comunistă și muncitorească internațională. Un accent mare se pune, pe bună dreptate, pe dezvoltarea spiritului militant, combativ al celor care lucrează în frontul ideologic, în sectorul de cercetare, pe înlăturarea unor neajunsuri care mai persistă în domeniile filozofiei, economiei politice, sociologice, istoriei și altele. Un loc aparte este acordat pregătirii ideologice neîntrerupte a comuniștilor cu funcții de conducere, cu rol de a lua decizii social-politice, pe formarea capacității acestora de a face legături organizate între teoria și practica revoluționară și de a acționa în consecință. „Nici nu se poate ca teoria, problemele noi să se elaboreze undeva de niște oameni ruși de activitatea concretă, în afara muncii și vieții de zi cu zi, a practicii de partid și de stat. O asemenea teorie și o asemenea concepție vor fi de la început necorespunzătoare, pentru că nu vor ține seama de realitățile din viața noastră”².

Statuind că baza sa ideologică este materialismul dialectic și istoric, socialismul științific, Partidul Comunist Român pune accentul pe însușirea creatoare de către comuniști, de către toți oamenii muncii, a ideologiei înaintate a clasei muncitoare, așa cum își găsește ea expresia în *Programul partidului de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, în documentele congreselor și conferințelor naționale ale P.C.R., ale plenarelor Comitetului Central, în opera secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, personalitate proeminentă a contemporaneității, eminent om politic și de știință, strateg desăvârșit al edificării socialismului și comunismului, al unei lumi mai bune și mai drepte pe planeta noastră.

Conducerea partidului, personal tovarășul Nicolae Ceaușescu au atras în repetate rânduri atenția că marxismul nu reprezintă o dogmă osificată, ci o ideologie deschisă omului, că studierea documentelor programatice ale partidului și statului, a ideologiei revoluționare, a socialismului științific, nu pot fi reduse la învățarea pe de rost, mecanicistă a unor idei și teze, ci trebuie făcut efort pentru însușirea lor organică, în strînsă legătură cu schimbările care au loc în societate, în lume, în vederea desprinderii unor concluzii cu adevărat științifice, a dezvoltării gândirii îndrăznețe, novatoare, a capacității de înțelegere dialectică a realităților. Numai așa se poate asigura transformarea revoluționară a societății, creșterea rolului conducător al partidului în toate domeniile, crearea condițiilor trecerii la comunism. Referindu-se la aceste probleme, secretarul general al partidului reliefează că „trebuie să învățăm cum să studiem, cum să abordăm problemele în spirit revoluționar, materialist-dialectic, marxist-leninist, spre a găsi continuu soluțiile pe care le impune viața. Numai așa vom fi cu adevărat marxiști-leniniști, numai așa vom fi cu adevărat și vom rămîne revoluționari tot timpul”³. În ansamblul transformărilor structurale accelerate pe care le cunoaște societatea contemporană un loc aparte îl ocupă mutațiile ce se desfășoară în suprastructura societății, dezvoltarea unui sistem de concepții și practici de natură politico-ideologică și de instituții sociale corespunzătoare de propagandă. Toate acestea sînt menite să asigure dezvoltarea armonioasă, echilibrată a vieții economico-sociale, spirituale a societății.

² Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la Consfătuirea de lucru cu activiștii și cadrele din domeniul educației politice, al propagandei și ideologiei*, Editura politică, București, 1977, p. 35.

³ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 11, Editura politică, București, 1975, p. 383.

Socotită mit sau realitate în lumea contemporană — în funcție de interese de clasă ori de grup — *propaganda* reprezintă una dintre forțele de maximă importanță ale dezvoltării, ale mișcărilor social-politice, ale înfăptuirii strategiilor fundamentale a sistemelor social-politice, ale stimulării voinței maselor în lupta pentru libertate, democrație, socialism.

Conținutul propagandei depinde hotărâtor de interesele de clasă, ale unor grupări umane sau formațiuni politice valorizate ideologic. În concepția partidului nostru despre lume și viață, propaganda constituie un mod determinant al praxisului social, un mod concret de conștientizare, educare și de activizare a maselor, de participare a lor la înfăptuirea Programului Partidului Comunist Român.

În dialogul dintre marxism și ideologia burgheză privind conceptul de propagandă, o seamă de apologeți ai democrației burgheze considera propaganda ca un atentat la libertățile imprescriptibile ale individului, ca o întreprindere ce promovează violența, un atentat asupra psihologiei mulțimilor, ca o tehnică de influențare, de conformizare psihologică și ideologică; în ultima instanță, în viziunea acestor reprezentanți ai burgheziei, secretul propagandei ar consta în succesul ei de public, în satisfacerea necesității unui consum standardizat de idei, ceva asemănător cu publicitatea comercială.

Propaganda partidului nostru are, prin excelență, un caracter ideologic, are ca misiune să urmărească, prin mijloace specifice, înfăptuirea unor acțiuni politice determinate, să creeze un climat psiho-social corespunzător participării maselor la materializarea idealurilor politice-ideologice ale clasei muncitoare, își bazează existența, forța, pe ideologia științifică a partidului, are un profund conținut partinic, revoluționar, umanist, reprezintă o uriașă forță materială, capabilă să determine mutații radicale în modul de gândire și de acțiune transformatoare a maselor.

Privită în ansamblul componentelor sale propaganda este un sistem de instituții, de forme, metode și mijloace de influențare organizată și profundă a conștiințelor oamenilor, atitudinilor, comportamentelor și acțiunilor individuale și colective. Propaganda este o instituție socială indispensabilă activității politico-ideologice și cultural-educative, destinată înțelegerii și aplicării de către comuniști, de ceilalți oameni ai muncii fără deosebire de naționalitate a unor strategii ale dezvoltării, specifice fiecărei etape parcurse în edificarea noii societăți, a înfăptuirii Programului partidului. Într-o accepțiune generală, propaganda poate fi definită ca un ansamblu de forme, metode și mijloace de cunoaștere și de interpretare a faptelor, evenimentelor și ideilor, a stărilor și cerințelor economice și sociale, de pe pozițiile ideologiei și politicii P.C.R., cu scopul de a dezvoltă conștiința socialistă a oamenilor, de a transmite și inocula convingeri asupra problemelor majore ale dezvoltării și, în consecință, de a determina din partea tuturor oamenilor muncii atitudini, comportamente, acțiuni transformatoare, revoluționare, în deplin consens cu concepția partidului nostru despre lume și viață — materialismul dialectic și istoric.

Munca politico-ideologică, de propagandă este aceea activitate desfășurată de partid, de organele și organizațiile sale de elaborare și însușire a ideilor și concepțiilor politice, de convingere a maselor asupra justeții lor, în scopul mobilizării și participării acestora la înfăptuirea lor în practica socială. Cu o pătrunzătoare forță și luciditate științifică, caracteristică personalității sale, tovarășul Nicolae Ceaușescu, încă la Congresul al X-lea al partidului, a dat o definiție științifică propagandei și funcțiilor sale fundamentale. „Rolul muncii de propagandă este de a stimula gîn-

direa politică vie a oamenilor, de a-i ajuta să-și explice desfășurarea evenimentelor și să adopte o poziție justă față de ele, să dobândească o perspectivă clară pe baza concepției marxist-leniniste asupra dezvoltării societății contemporane, să participe activ la înfăptuirea politicii interne și externe a partidului și guvernului”⁴.

În societatea noastră partidul acordă o excepțională însemnătate educării maselor largi populare în spiritul socialismului și comunismului. În acest sens, stau mărturie marile eforturi din anii revoluției și construcției socialiste pentru dezvoltarea învățămîntului, științei, artei și culturii, care, prin amploarea și implicațiile lor pozitive, situează țara noastră în rîndul țărilor dezvoltate. Educația reprezintă un proces complex care se înfăptuiește de către întregul partid. Pentru a se realiza cerințele unei educații eficiente este nevoie de o convergență de scopuri, de o temeinică motivație politico-ideologică, cultural-științifică din partea fiecărui membru al societății, de o aderare conștientă la valorile pe care le promovează partidul în toate domeniile. Educația privită în complexitatea laturilor sale acționează pe două planuri — orizontal, urmărind dezvoltarea multilaterală a personalității umane și vertical, procesual, începînd cu formele simple, elementare, pînă la formarea de concepții, motivații, convingeri politice, filozofice, etice, cu o puternică încărcătură științifică.

Așa cum o confirmă și reconfirmă practica edificării socialismului în patria noastră, partidul concepe problema formării și perfecționării pregătirii generale a constructorilor socialismului nu ca ceva limitat la o anumită perioadă, ci ca un proces continuu, complex, de lungă durată, de înaltă răspundere, ca un proces permanent. Această înțelegere a procesului educativ își pune puternic amprenta asupra conținutului, formelor și metodelor educative începînd cu școala pînă la sistemul perfecționării cunoștințelor (reciclarea). Educația permanentă trebuie înțeleasă ca o necesitate stringentă impusă de revoluția tehnico-științifică contemporană, de imperativele depășirii stadiului de țară în curs de dezvoltare, de adîncire a participării României la circuitul mondial de valori materiale și spirituale, ca un sistem integrat de obiective, forme, metode și mijloace de educație clasice și moderne. Numai în măsura în care organele și organizațiile de partid, conducerile unităților economico-sociale, toți factorii educaționali de la toate nivelurile vor ști să asigure în cele mai bune condiții desfășurarea acestui proces, împrăștierea continuă a cunoștințelor cu noile cuceriri ale științei și tehnicii, ale culturii naționale și universale vom putea să îndeplinim sarcinile în condiții de înaltă eficiență, să transpunem în practică Programul partidului nostru, să fim competitivi pe plan mondial.

Aceasta înseamnă asigurarea deschiderii către noi orizonturi a educației, stimulării spiritului novator, de emulație, de neliniște creatoare, convingerii tuturor cetățenilor patriei că o diplomă, chiar universitară, odată obținută nu dă dreptul nimănui să nu mai învețe, să se considere absolvit de obligațiile învățării. Omul modern, omul comunist trebuie să-și impună să învețe toată viața. Altfel, oricine poate deveni plafonat, depășit, inutil. Tocmai de aceea propaganda are datoria să combată cu toată forța impostura, rutina, suficiența, automulțumirea, lenea intelectuală, limitarea la repetarea neconținută a unei idei și teze corecte dar nedecantate în filtrul propriei judecăți.

⁴ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 4, Editura politică, București, 1970, p. 323.

Din cele prezentate desprindem concluzia că propaganda funcționează ca parte componentă a activității ideologice a P.C.R., ca act de cultură, cât și ca parte componentă a procesului educației permanente care se desfășoară în țara noastră.

În principal activitatea ideologică, politico-educativă, propaganda îndeplinește următoarele funcții : promovează neabătut, deschis, declarat ideologia și politica, strategia și tactica, hotărârile partidului — expresie a materialismului dialectic și istoric, a marxismului aplicat creator la condițiile României ; participă activ, prin toate formele și mijloacele sale la formarea și dezvoltarea conștiinței socialiste a maselor, la formarea omului nou, a personalității umane multilateral dezvoltate ; asigură difuzarea și însușirea unui sistem de informații, criterii, metode de gândire științifică și altor valori cu ajutorul cărora omul poate interpreta și rezolva de sine stătător, în mod științific probleme și situații, procese și evenimente de ordin politico-ideologic și economico-social în interesul general al societății cât și al său personal ; mobilizează permanent masele la acțiune politică, economică și social-culturală, la înfăptuirea politicii interne și externe a partidului și statului nostru ; studiază fenomenele economico-sociale din societate, elaborează concluzii care ajută la perfecționarea funcționării mecanismului social în strînsă legătură cu cerințele legilor obiective, ale producției, ale vieții materiale și spirituale ; prin lucrări, studii, consfătuiri, simpozioane, schimburi de experiență, mese rotunde etc. participă nemijlocit la cunoașterea și generalizarea experienței pozitive, a inițiativelor muncitorești înaintate, la promovarea spiritului de întrecere, a noului în viața economico-socială ; acționează pentru cunoașterea aprofundată peste hotare a ideologiei și politicii interne și externe a P.C.R., a înfăptuirilor poporului nostru de-a lungul veacurilor, precum și în anii construcției socialiste, sub conducerea partidului ; educă poporul în lumina principiilor internaționaliste promovate de partid, de prietenie și colaborare cu celelalte popoare, de solidaritate și conlucrare activă cu toate țările socialiste, cu popoarele care și-au dobîndit independența și pășesc pe calea propășirii lor libere, cu mișcările progresiste și democratice din întreaga lume, în acțiunea de afirmare a unei lumi mai bune și mai drepte ; studiază fenomenele, procesele și tendințele ideologice, politice, economice și social-culturale internaționale și le interpretează de pe pozițiile ideologice și politice ale P.C.R. ; participă creator, combativ și militant la mișcarea și lupta de idei din lumea contemporană ; realizează unitatea organică dintre teorie, ideologie, politică, știință și practică printr-o angajare totală — pe baza unor profunde mutații calitative în modul de gândire și de acțiune al oamenilor muncii — în viața politică și economico-socială.

Dar, așa cum o arată viața, aceste funcții, aceste atribuții esențiale nu se obiectivizează de la sine, în virtutea simplei lor enunțări. Pentru a fi eficientă, orice acțiune de propagandă trebuie să fie de calitate, să întru-nească o seamă de trăsături caracteristice. Eficiența propagandei implică în primul rînd, în mod obiectiv, perfecționarea formelor sale, elaborarea de noi strategii și tehnologii educaționale, în deplină concordanță cu cerințele fiecărei etape și colectivități umane, transmiterea clară a informațiilor.

Eficiența muncii de propagandă depinde de o varietate de soluții și condiții, de conținutul informațiilor transmise, calitățile și prestigiul celor care le emit, le susțin în fața auditoriului, de caracteristicile și particula-

ritățile psihosociale de vîrstă, de sex, de profesie, de interese și idealuri ale celor care participă la respectivele acțiuni.

Uneori se socotește, în mod fals desigur, că eficiența propagandei ar fi dată exclusiv de valoarea și întinderea informațiilor. Or, din experiența multor acțiuni politico-ideologice organizate, expuneri, emisiuni de radio și televiziune, studii, întâlniri ale brigăzilor științifice cu diferite categorii de oameni ai muncii, filme etc., chiar din școală, se constată că, singură, bogăția (uneori extrem de savantă, de abstractă) cunoștințelor, informațiilor nu asigură în mod automat și receptarea de către cei cărora li se adresează. De aceea, calitatea, veridicitatea informațiilor reprezintă doar o latură a eficienței. Calitatea muncii de propagandă de a fi eficientă înseamnă capacitatea ei intrinsecă de a declanșa mutații calitative în modul de gîndire al oamenilor, a determina modificări ale opiniilor, convingerilor, atitudinilor și comportamentelor aceloră asupra cărora acționează, participarea ei activă la statornicirea unui climat psihosocial caracterizat prin principialitate, optimism și încredere în forțele colectivului de muncă, colaborare și întraajutorare, solidaritate militantă, spirit novator, de cutezanță și îndrăzneală în soluționarea operativă a problemelor, prin stimularea criticii și autocriticii. Reversul unui astfel de climat rezidă în elemente disfuncționale, aspecte de suspiciune, relații tensionale, care, dacă nu sînt rezolvate principial, pot degenera în stări conflictuale, chiar în contradicții antagonice.

Din acest punct de vedere merită relevată și reținută preocuparea statornică a partidului nostru de cunoaștere și soluționare operativă, eficientă a problemelor care apar, de rezolvare a unor greutăți inerente care se nasc în procesul dezvoltării, de apropiere — prin măsurile economice, organizatorice, sociale care s-au luat și se vor lua în continuare — treptată dintre sat și oraș, dintre munca fizică și cea intelectuală, de prevenire a unor încălcări a legilor țării, a moralei comuniste.

Propaganda de partid are și trebuie să aibă un caracter concret, să vizeze popularizarea, înțelegerea și aplicarea hotărîrilor de partid, a legilor obiective ale dezvoltării sociale, ridicarea propriei sale performanțe în formarea și dezvoltarea conștiinței socialiste a omului nou cu o largă viziune asupra lumii și vieții, capabil să participe deliberat la înfăptuirea Programului partidului. Pentru ca propaganda să fie utilă, eficientă, trebuie să vizeze și să asigure prin totalitatea activităților desfășurate, transformarea ideilor, tezelor și sarcinilor fundamentale ce rezultă din documentele programatice ale partidului și statului în convingeri și mobiluri de acțiune, să asigure sporirea responsabilității oamenilor muncii în realizarea obiectivelor propuse. Aceasta depinde hotărîtor de modul în care acționează organele și organizațiile de partid, toți factorii educaționali de la toate nivelurile, prin intermediul formelor și mijloacelor specifice psihologiei, pedagogiei, sociologiei, eticii, în organizarea și desfășurarea acțiunilor politico-educative de masă.

Interesul suprem al educației socialiste este acela ca toți oamenii muncii, fără excepție, să participe la viața economico-socială, politică, cultural-științifică, distractivă, din necesitate, din înțelegere, din convingere.

Convingerile politice, filozofice, morale etc. reprezintă o rezultantă a însușirii ideologiei, a informațiilor deținute de oameni, ele avînd dimensiune axiologică, normativă, valorizatoare, finalizatoare. Convingerile nu se pot impune prin forme coercitive, nu se pot implanta în mod automat numai în virtutea unor comandamente sociale, ci se formează pe baza experienței proprii, judecăților, evaluărilor, decantărilor asupra conținutu-

lui informațiilor, acceptându-le sau respingându-le în funcție de interese, aspirații etc., pe care le ierarhizează în strînsă legătură cu tabla de valori proprii, cu interesele și idealurile specifice fiecărui membru al societății.

Convingerile, clădite pe ideologia revoluționară, pe principiile socialismului științific, pe principiile și normele vieții și muncii comuniștilor, ale eticii și echității socialiste, pe interesele economico-sociale naționale, dau o perspectivă optimistă asupra viitorului, direcționează faptele și atitudinile, mobilizează masele la îndeplinirea conștiinței, în condiții de înaltă eficiență, a sarcinilor. Ele au un rol hotărîtor în conceperea și îndeplinirea idealurilor și proiectelor umane, reprezentînd imbolduri active pentru transpunerea imperativelor economico-sociale în fapte.

Convingerile manifeste sînt măsura valorii personalității umane, a tăriei și tenacității cu care acționează pentru realizarea scopurilor propuse, a spiritului revoluționar pentru transformarea lumii. Se poate afirma, deci, că eficiența convingerilor este dată de faptele concrete și nu de angajamente și declarații formale, fără acoperire în caratele vieții, ale avuției naționale.

Partidul nostru, prin întreaga sa activitate ideologică, politico-educativă militează consecvent pentru cunoașterea și însușirea intimă a obiectivelor strategice fundamentale ale socialismului și comunismului, pentru interiorizarea, conștientizarea și socotirea acestora ca interese proprii fiecărui om al muncii, fără deosebire de naționalitate, participarea lor nemijlocită la realizarea Programului partidului. Acestui sens major trebuie să-i fie subordonate necondiționat acțiunile politico-ideologice și cultural-educative desfășurate la toate nivelurile.

În etapa în care ne găsim, ca expresie a unor limite ale dezvoltării, a unor imperfecțiuni, contradicții și neîmpliniri inerente la nivelul unor ramuri sau subramuri ale economiei, ale unor colectivități umane continuă încă să se mențină și să se manifeste prin inadvertențele din modul de gîndire și de comportare al unor membri ai societății — furturi, acte de huliganism, tendințe de îmbogățire ilicită, lipsă de preocupare în ridicarea gradului de pregătire profesională, lucrări de slabă calitate, practici mistico-religioase. Asemenea manifestări atestă faptul că opiniile și convingerile acestor oameni nu se bazează încă pe legitățile obiective ale progresului, pe ideologia clasei muncitoare, pe tezele socialismului științific și, ca atare, sînt în contrast cu interesele fundamentale ale societății, ale colectivităților respective, cu datele și rezultatele științei. Tocmai de aceea, înlăturarea hotărîtă a oricăror atitudini înapoiate, retrograde implică sporirea eficienței întregii propagande de partid în strînsă legătură cu cerințele și exigențele specifice fiecărei etape, colectivități, în ultimă instanță fiecărui individ.

Cunoscînd particularitățile generale, caracteristice colectivităților umane — în virtutea analizelor făcute pe linie de partid și de stat, a unor studii sociologice, psihologice, pedagogice, a cunoașterii cotidiene nemijlocite —, cei care desfășoară activitatea politico-educativă trebuie să-și pregătească acțiunile de așa manieră încît, pe baza adevărurilor științifice, politice, morale, să zdruncine, să înlătore convingerile eronate ale unor cetățeni, să-i ajute să-și reconsidere și să-și reevalueze autocritic opiniile, ideile, convingerile depășite, retrograde, mistice, religioase. Practica social-istorică de edificare a socialismului în patria noastră demonstrează că o atenție permanentă trebuie să fie acordată asigurării adaptării elastice, dialectice a conținutului activităților politico-ideologice, cultural-educative desfășurate la particularitățile psihologice, psihosociale spe-

cifice participanților, la gradul de instrucție al oamenilor, la nivelul lor de pregătire cultural-științifică, la nevoile lor reale de cunoaștere. Practic, propaganda privită în totalitatea atribuțiilor sale este eficientă numai atunci cînd pornește de la o diagnoză psihosocială realistă (cunoaștere concretă, la zi) asupra opiniilor, convingerilor, stărilor de spirit ale oamenilor, cînd vine în întîmpinarea cerințelor formativ-educative a acestora, cînd îi ajută să-și lărgască orizontul de gîndire și acțiune revoluționară.

Așadar, munca politico-ideologică este chemată să contribuie nemijlocit la cultivarea valorilor socialismului, la dezvoltarea lor prin eforturi comune, să sădească în conștiința celor ce muncesc convingeri comuniste, care să se materializeze în poziția lor înaintată în producția materială și în viața socială. Aceasta înseamnă a asigura finalitate educativă activității ideologice, a-i conferi eficacitate. Pentru că ceea ce dă valoare mijloacelor propagandistice este tocmai capacitatea lor de a difuza ideile partidului în rîndurile celor mai largi straturi ale populației și de a le angrena la o activitate conștientă, utilă pentru a transforma în realitate fiecare prevedere din hotărîrile partidului și legile țării.

Raportînd nivelul vieții ideologice la exigențele actuale, la sarcinile și răspunderile crescînde ce revin organelor și organizațiilor de partid, se desprinde ca o cerință extrem de actuală necesitatea de a imprima muncii politico-educative un pronunțat caracter militant. A fi activ, combativ, înseamnă, înainte de toate, a înarma pe membrii de partid cu cunoștințele pe care le implică îndeplinirea misiunii lor revoluționare, apărarea, consolidarea și dezvoltarea marilor cuceriri dobîndite în anii socialismului, totodată, înseamnă a combate orice manifestare înapoiată, retrogradă, antisocială atît de natură teoretică cît și practică. Avînd în vedere raporturile dialectice dintre elementele de continuitate și discontinuitate, dintre calitatea și efectele muncii educaționale, există și o relație nemijlocită între unele neajunsuri și carențele înlînite în munca politico-educativă. Desigur, nu se pot face legături mecanice între rezultatele din economie și munca ideologică. Dar, activitatea politică nu poate fi concepută ca ceva în sine; pentru că nu valorează prea mult o asemenea activitate dacă nu are rezonanțe adînci în conștiința maselor și, mai ales, dacă nu ajută pe cei ce muncesc să înțeleagă bine imperativele actuale și de perspectivă, să acționeze deliberat pentru a le da viață.

Așa cum rezultă din experiență, acțiunile educative sînt cu atît mai valoroase cu cît țintesc nu numai spre combaterea unor fenomene nocive, ci au în vedere preîntîmpinarea apariției și răspîndirii lor. În acest sens este necesar ca cei care organizează activitățile politico-ideologice să se sizeze fenomenele negative, să nu scape din raza muncii de propagandă tocmai pe cei care au nevoie de sprijin, de îndrumare, de corijare a comportamentului lor, într-un cuvînt, să nu negligeze formarea unei opinii de masă împotriva actelor și manifestărilor negative. În același timp, combativitatea, critica și autocritica, ca trăsături caracteristice ale statutului și disciplinei de partid, ale Codului etic comunist, presupun și receptivitate, aderență la tot ce este nou, valoros și semnifică progresul. Spiritul critic, exigent se asociază cu atitudinea creatoare, cu sensibilitatea față de nou, cu grija permanentă pentru proliferarea ideilor și inițiativelor îndrăznețe, novatoare. Totodată, spiritul critic nu este similar cu anarhia, cu dreptul de a lovi, de a desconsidera demnitatea umană, cu „libertatea” de a denigra personalitatea. Critica trebuie să aibă un caracter obiectiv, să vizeze obligatoriul, căile de îndreptare a greșelilor, a neajunsurilor, să

ajute la corectarea abaterilor, la recuperarea și nu la distrugerea oamenilor.

Activitatea pentru formarea omului nou multilateral dezvoltat are sorti de reușită atunci cînd fiecare factor educațional reușește să declanșeze un curent de opinie împotriva reziduurilor ideologiei străine, a stărilor de lucruri retrograde, cînd izbutește să dăltuiască în conștiința celor ce muncesc trăsăturile specifice comuniștilor, acelor oameni chemați să se situeze în avangarda dezvoltării istorice. Și pentru ca să se poată iradia în mase ideile partidului, trebuie să existe o viață socială bogată, intensă, care să angreneze pe toți membrii colectivului la o activitate susținută, să reprezinte mediul ambiant, exemplul mobilizator pentru formarea de luptători politici integri, exemplul de comportament în viața socială, în familie, la locul de muncă.

Propaganda își atinge scopurile doar atunci cînd toți comuniștii, ceilalți oameni ai muncii, fără deosebire de naționalitate, acționează în concordanță cu interesele fundamentale ale societății, cu legitățile generale ale devenirii comuniste a României. Pornind de la adevărul că în centrul tuturor preocupărilor partidului și statului nostru stă omul, satisfacerea tot mai deplină a nevoilor sale materiale și spirituale, eficiența propagandei se raportează la modul în care ea tratează problema umanismului socialist, revoluționar, în care ea contribuie la formarea prototipului omului total, de care vorbea Marx, inserat organic în ansamblul realităților sociale, și care înțelege necesitatea subordonării intereselor sale individuale celor generale.

Creșterea eficienței propagandei în societatea noastră nu este o problemă de rutină, de inerție, de expectativă, nu este o problemă secundară, adiacentă sau benevolă, facultativă, ci una de cea mai mare însemnătate, de concepție, de conținut, de metodologie, de efort perpetuu. Propaganda noastră pentru a-și îndeplini misiunea nu are nevoie de tehnicile și instrumentele alambicate, specifice propagandei burgheze, de mijloace sofisticate, artificiale ale retoricii, de promisiuni demagogice, ci de perfecționarea metodelor de cunoaștere, interpretare, propagare și aplicare a hotărîrilor partidului și a legilor țării — prin elaborarea de studii multi și interdisciplinare, prin curajul de a renunța la ceea ce este perimat, de a promova noul în educație, prin capacitatea generalizării eficiente, pozitive etc. —, de realizarea unui dialog viu, la care să participe toți cetățenii țării, de explicarea necesităților obiective ale dezvoltării, de stimulare a oamenilor în găsirea de soluții noi la problemele noi.

În concepția partidului nostru despre lume și viață socialismul presupune nu numai un înalt nivel de trai material, ci și o civilizație umană superioară, crearea condițiilor pentru înflorirea multilaterală a personalității, formarea unui om nou, cu o înaltă conștiință, liber de tarele și limitele trecutului, care să dea deplină măsură a capacității sale creatoare în producție, în totalitatea ipostazelor sale ca ființă socială.

În deplin consens cu dialectica dezvoltării societății noastre socialiste, partidul pornește de la concepția că activitatea politico-ideologică, formarea și afirmarea plenară a conștiinței înaintate acționează ca o puternică forță motrice, ca un factor dinamizator al progresului social, al înmănuncherii eforturilor conștiente ale întregului popor pentru realizarea obiectivelor economico-sociale stabilite de partid. În același timp, creșterea nivelului conștiinței socialiste la scară de masă, revoluționarea comportamentelor umane, creșterea responsabilității comuniste trebuie să conducă la dezvoltarea, într-un grad superior, la fiecare cetățean, a sim-

țului răspunderii sociale, generator de înalte energii creatoare, la sporirea participării maselor largi populare, la adâncirea și perfecționarea democrației socialiste în conducerea întregii vieți sociale.

Pornind de la rolul și locul activității de propagandă în ansamblul dezvoltării sociale, Partidul Comunist Român a orientat într-o direcție unitară și de largă perspectivă ansamblul măsurilor politico-educative pentru îndeplinirea obiectivelor Programului, a hotărârilor Congreselor partidului, ale conferințelor naționale, a ideilor și tezelor cuprinse în cuvântările tovarășului Nicolae Ceaușescu. În acest cadru de preocupări un moment de seamă l-a constituit Congresul educației politice și al culturii socialiste, care a avut loc în iunie 1976. Înscriindu-se în ansamblul reuniunilor organizate pe scară națională, care au devenit o practică a partidului nostru, Congresul educației politice și al culturii socialiste a dezbătut, într-un înalt spirit științific, modalitățile de realizare practică a istoricelor hotărâri privind ridicarea continuă a conștiinței socialiste a oamenilor muncii, participarea comunistilor, a celorlalți oameni ai muncii la îndeplinirea exemplară a sarcinilor ce le revin din planul național de dezvoltare economico-socială.

Pentru aplicarea în viață a sarcinilor trasate de Congresul al XI-lea al partidului și de Congresul educației politice și al culturii socialiste în domeniul muncii ideologice, politice și cultural-educative, Plenara C.C. al P.C.R. din 2—3 noiembrie 1976 a adoptat un program special de măsuri, elaborat de Comisia ideologică a C.C. al P.C.R. sub directa conducere a tovarășului Nicolae Ceaușescu. Măsurile stabilite — care au incorporat și propunerile făcute de oamenii muncii în cadrul dezbaterilor publice asupra acestui document — sînt de natură să asigure intensificarea activității de propagandă, în vederea dezvoltării conștiinței socialiste și formării omului nou, stimulării participării tuturor cetățenilor — români, maghiari, germani și de alte naționalități — la viața ideologică, politică și culturală a țării, la întreaga operă de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate.

Acest program de măsuri, la care se adaugă cele două Consfătuiri de lucru de la C.C. al P.C.R., din 1977 și cea din 1979, indicațiile secretarului general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, în domeniul activității politico-ideologice și cultural-științifice, reflectă spiritul consecvent revoluționar în care partidul nostru fundamentează problemele politico-ideologice ale dezvoltării societății, preocuparea constantă pentru abordarea creatoare a proceselor fundamentale ale edificării noii noastre societăți, pentru găsirea de noi căi și mijloace de participare a poporului la dezvoltarea progresului și civilizației, la creșterea prestigiului României socialiste în lume.

În acest spirit revoluționar, de maximă exigență și responsabilitate, organele și organizațiile de partid, consiliile de educație politică și cultură socialistă acționează cu consecvență pentru îmbunătățirea organizării și conducerii unitare a activității politice, ideologice și cultural-educative, pentru îmbogățirea conținutului acestei activități, la nivelul epocii pe care o trăim, pentru atragerea în sfera educativă a unui larg activ obștesc, a tuturor oamenilor muncii. Au fost luate măsuri de îmbunătățire a învățămîntului politic, a întregii propagande de partid, de legare directă a activității politico-ideologice și cultural-educative de sarcinile principale ale fiecărei unități și colectiv de muncă, de obiectivele fundamentale ale construirii socialismului în țara noastră.

În vederea îmbunătățirii organizării și conducerii unitare a activității politico-ideologice și cultural-educative au fost create consiliile de educație politică și cultură socialistă la nivelul județelor, orașelor și comunelor. Acestea acționează ca organisme de partid și de stat, organizează unitar, sub conducerea organelor și organizațiilor de partid, întreaga activitate de pregătire ideologică, educație politică, munca cultural-artistică și de răspîndire a științei desfășurată de organizațiile componente cu atribuții educative, iar, în vederea cuprinderii întregului tineret, din fragedă vîrstă, în forme organizate de educație revoluționară, a fost constituită pentru copiii de vîrstă de 4—7 ani organizația „Șoimii patriei”. Această organizație, prin conținutul acțiunilor desfășurate, a devenit deja cunoscută, apreciată, ea aducîndu-și o valoroasă contribuție la educarea celor mai tineri membri ai societății în spiritul socialismului și comunismului.

Măsurile adoptate oferă un cadru propice îmbogățirii substanțiale a conținutului activității politico-ideologice, orientării ei corespunzătoare. În spiritul acestora, trebuie concepută și desfășurată activitatea de educație, în legătură indisolubilă cu viața, cu practica social-economică. Într-o asemenea viziune, criteriul esențial al eficienței activității educative de masă rezidă, în primul rînd, în progresul producției materiale și spirituale. De aceea, sarcina fundamentală a muncii de propagandă constă în subordonarea tuturor activităților realizării sarcinilor dezvoltării economico-sociale înscrise în planul cincinal, cincinalul afirmării plenare a științei și tehnicii.

O atenție deosebită trebuie să fie permanent acordată educării și formării tuturor cetățenilor, și în primul rînd a tineretului, prin muncă și pentru muncă. Aceasta presupune ca în tot ce se întreprinde să se cultive cultul muncii utile pentru societate, pentru sporirea avuției naționale și, pe această bază, a prosperității întregului popor. În acest sens au fost adoptate măsuri — inclusiv de ordin legislativ — ca fiecare cetățean să depună o muncă socială utilă în domeniul producției bunurilor materiale, în domeniul științei, culturii, în alte domenii de activitate necesare societății noastre socialiste.

Prin măsurile adoptate, partidul promovează consecvent integrarea organică a învățămîntului cu cercetarea și producția, orientare de natură să contribuie, pe lingă sporirea eficienței economice nemijlocite și stimularea gîndirii științifice și tehnice, la deznădăcinarea mentalităților de separare între munca fizică și cea intelectuală, la promovarea pe plan material și spiritual a omogenizării sociale a societății. Tocmai de aceea este anacronică mentalitatea și practica unor familii, a unor tineri de a dezavua munca, de a se încadra, cum se spune, cu orice preț ca funcționar, oriunde, dar numai în producție nu. O astfel de viziune boierească reflectă, credem, tocmai slăbiciunile din munca educativă la nivelul școlii, familiei, a unor colectivități umane.

Conducerea partidului, organele și organizațiile de partid se preocupă stăruitor de ridicarea, la un nivel superior, a activității în domeniul culturii și artei, al creației tehnico-științifice. În scopul stimulării creației și interpretării artistice în rîndul maselor, al intensificării și diversificării vieții spirituale a țării și al participării tot mai largi a oamenilor muncii la activitatea culturală, la creația tehnico-științifică, s-a organizat, din inițiativa tovarășului Nicolae Ceaușescu, *Festivalul național „Cîntarea României”*.

98 Determinînd, la scara întregii națiuni, o adevărată emulație în domeniul interpretării și al creației artistice și tehnico-științifice, festivalul

realizează o îngemănare a talentelor creatorilor și interpreților, în scopul generos al îmbogățirii continue a culturii, artei, științei și tehnicii, a vieții spirituale a tuturor oamenilor muncii români, maghiari, germani și de alte naționalități. În cadrul Festivalului național „Cîntarea României” se pune, cum e și firesc, un mare accent pe cuprinderea întregii mase de oameni ai muncii, în activitățile artistice și tehnico-științifice. În ediția a II-a a festivalului, recent încheiată, au participat peste 140 000 de formații și cercuri artistice cu circa 3 milioane artiști amatori și profesioniști. O contribuție însemnată la educația materialist-științifică a maselor o aduc cele peste 2 000 de universități cultural-științifice, cele peste 5 000 de brigăzi științifice, cele aproape 22 000 de biblioteci, care au cunoscut o largă extindere, o continuă perfecționare. Au fost constituite peste 2 800 cercuri de educație materialist-științifică pentru tineret, o mare amploare au cunoscut acțiunile desfășurate pentru stimularea participării maselor la creația științifică și tehnică.

În mesajul tovarășului Nicolae Ceaușescu adresat laureaților și participanților la a II-a ediție a Festivalului național „Cîntarea României”, se evidențiază creșterea aportului valoric al acestei mișcări naționale la îmbogățirea patrimoniului societății noastre, la îndeplinirea sarcinilor economico-sociale, la educarea maselor largi populare în spiritul socialismului, al concepției revoluționare despre lume și viață, materialismul dialectic și istoric, în valorificarea superioară a talentelor autentice ale oamenilor muncii. O semnificație deosebită are împletirea organică a activității cultural-artistice cu preocuparea pentru realizarea în bune condiții a sarcinilor economico-sociale, cu munca generală pentru îndeplinirea Programului partidului de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, festivalul dovedindu-se o largă manifestare atât a talentului artistic, cât și a muncii creatoare închinată propășirii patriei.

Mijloacele de informare în masă, presa, radioteleviziunea își aduc o sporită contribuție la educarea politică, ideologică și culturală, la creșterea conștiinței socialiste a oamenilor muncii. Presa centrală și locală și radioteleviziunea, prin rubrici și emisiuni specializate, se preocupă să asigure o mai bună reflectare a activității politice, economice, științifice și culturale a țării, să-și sporească aportul la evidențierea și răspîndirea experienței înaintate în construcția socialismului, să critice lipsurile care se mai manifestă în diferite sectoare de activitate, să combată cu vigoare manifestările retrograde, să promoveze larg valorile morale, sociale și umane fundamentale ale societății noastre.

Ca rezultat al măsurilor și acțiunilor întreprinse, se remarcă o creștere deosebită a spiritului revoluționar în întreaga activitate de partid, în comportarea socială a oamenilor muncii; conținutul vieții spirituale a poporului s-a îmbogățit, este puternic pătruns de suflul ideilor revoluționare, de hotărîrea fermă ca, strîns unit în jurul partidului, al secretarului său general, să facă totul pentru a asigura făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate, înaintarea României spre comunism.

Apreciind realizările obținute în activitatea ideologică și de propagandă, evaluînd în permanență în mod critic problemele și cerințele noi care apar în acest domeniu deosebit de complex și dinamic, partidul nostru a atras atenția că mai avem multe de făcut pentru continua îmbunătățire a muncii, pentru îndeplinirea obiectivelor înscrise în Programul Partidului Comunist Român. De aceea, propaganda desfășurată la toate nivelurile are obligația să acționeze cu și mai multă energie, cu mai multă

hotărîre, pentru înlăturarea neajunsurilor și îmbunătățirea activității politico-ideologice — ca unul din atributele esențiale ale exercitării rolului conducător al partidului în societate.

În centrul întregii activități de propagandă, organele și organizațiile de partid, de masă și obștești situează popularizarea și explicarea politicii interne și externe a partidului și statului nostru, cunoașterea temeinică de către toți oamenii muncii a Programului partidului și a celorlalte documente adoptate de partid, a cuvîntărilor tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretarul general al partidului.

Punînd pe prim plan modernizarea și perfecționarea forțelor de producție, crearea unei puternice baze economice, în strînsă legătură cu realizările notabile ale revoluției tehnico-științifice contemporane, P.C.R. se preocupă, totodată, de ridicarea nivelului general de cunoaștere, de educarea oamenilor muncii în spiritul tradițiilor progresiste, revoluționare ale poporului nostru, ale concepției științifice despre lume și viață, de răspîndirea în mase a cunoștințelor științifice, de lărgirea orizontului de cunoaștere a națiunii noastre socialiste, de combaterea mentalităților retrograde.

Formarea și dezvoltarea conștiinței socialiste reprezintă un proces complex și multilateral, care implică cunoașterea temeinică a ceea ce este valoros în domeniul culturii, științei și tehnicii contemporane, stăpînirea deplină a profesiei, însușirea organică și aplicarea concepției filozofice despre lume și societate a partidului nostru, formarea unei atitudini cetățenești înaintate. Acestor cerințe fundamentale, care se condiționează și se influențează reciproc, trebuie să le răspundă întreaga muncă de educație desfășurată de partid și de stat.

Munca de propagandă desfășurată de organele și organizațiile de partid cultivă în conștiința fiecărui membru al societății noastre convingerea că principala formă de manifestare a atașamentului față de partid, a dragostei față de patrie este participarea nemijlocită la făurirea bunurilor materiale și spirituale, punerea întregii capacități creatoare în slujba bunăstării și prosperității generale. Fiecare cetățean al patriei este chemat să dea dovadă de o înaltă conștiință profesională, competență și pasiune în muncă, să arate prin fapte că este animat de țelurile însuflețitoare ale socialismului și comunismului, de înălțare a patriei pe noi culmi de progres și civilizație. De aceea, omagiul suprem pe care un cetățean sau altul al patriei îl poate aduce partidului și statului, îl constituie sporirea contribuției sale la dezvoltarea economiei și culturii, a avuției naționale.

Întreaga muncă politico-educativă pune un accent deosebit pe problemele economice concrete ale fiecărei unități, pe explicarea într-un limbaj clar, simplu, a sarcinilor ce decurg din hotărîrile de partid și de stat. În prezent, activitatea desfășurată în acest domeniu vizează mobilizarea oamenilor muncii la îndeplinirea exemplară a sarcinilor de plan și a angajamentelor asumate pe întregul cincinal, îmbunătățirea calității produselor, reducerea cheltuielilor de producție, reducerea consumului de metal, material lemnos, combustibil și energie, urgentarea punerii în funcțiune a obiectivelor de investiții ș.a. Avînd în vedere consecințele și implicațiile crizei mondiale energetice, de materii prime și agroalimentare, se impune ca în centrul acțiunilor politico-educative să stea mobilizarea tuturor forțelor în vederea găsirii și aplicării de noi căi, mijloace și soluții tehnice, politico-organizatorice pentru realizarea unui regim de economii de materii prime și materiale, energie, carburanți și combustibili. Acest imperativ are un sens profund politic, patriotic, de înaltă răspundere pentru destinele economiei naționale, pentru realizarea dezideratului ca în

deceniul următor România să fie independentă din punct de vedere energetic.

Avînd în vedere fondul extrem de bogat al inițiativelor înaintate în toate sferele vieții economico-sociale, politico-educative, se impune ca acest patrimoniu să fie mai bine valorificat. De aceea, în activitatea politică se pune un accent tot mai mare pe studierea și generalizarea experienței, inițiativelor și metodelor avansate de muncă, pentru introducerea în procesul de producție a tot ceea ce este nou și eficient, pentru a beneficia de rezultatele progresului tehnico-științific, în vederea creșterii continue a productivității muncii, îmbunătățirii calității, ridicării performanțelor tehnico-economice.

Potrivit orientărilor date de partid, toți factorii educaționali acționează cu răspundere pentru intensificarea activității de educare patriotică a oamenilor muncii, în spiritul dragostei față de trecutul glorios de luptă al poporului, de istoria sa multimilenară, de contribuția pe care au adus-o înaintașii noștri la progresul civilizației, față de tradițiile glorioase de luptă ale clasei muncitoare și partidului său de avangardă.

În același timp, propaganda de partid prezintă pe larg lupta maselor populare de-a lungul veacurilor împotriva exploatării și asupririi sociale și naționale, a dominației străine, pentru apărarea ființei sale, a libertății și neatințării, pentru a insufla întregului popor hotărîrea de a face totul ca România socialistă să se înalțe cu demnitate între națiunile lumii. Totodată, acționează cu fermitate împotriva tuturor acelor manifestări de trădare față de patrie, a concepțiilor și practicilor retrograde care proslăvesc modul de viață și de cultură din Occident, a celor înstrăinați care — așa cum spunea secretarul general al partidului — pentru un pumn de arginți, sînt dispuși să-și vîndă patria. În același timp, presa centrală și cea locală, radioteleviziunea, își aduc o importantă contribuție la demascarea racilelor capitalismului, a intereselor cercurilor reacționare care vehiculează teza așa-zisei lipse de drepturi în socialism, cu scopul de a-l denigra.

În cadrul Programului de perfecționare a activității ideologice, un loc de prim ordin revine educării oamenilor muncii în spiritul eticii și echității socialiste. Pornind de la rolul ce îl au membrii de partid în viața socială, Congresul al XI-lea al P.C.R. a adoptat Codul principiilor și normelor muncii și vieții comuniștilor, ale eticii și echității socialiste. Importanța principială și practică a elaborării Codului rezidă în faptul că partidul este reprezentat de oameni, că istoria sa este istoria oamenilor, conștiința lui este conștiința oamenilor și, prin urmare, formarea și dezvoltarea calităților moral-politice ale membrilor de partid au o importanță decisivă asupra modului în care P.C.R. își duce la îndeplinire misiunea sa istorică, asupra modului de gîndire și de acțiune al membrilor de partid. De aceea, eficiența muncii de propagandă poate fi dată numai de măsura în care ea contribuie la transformările acestui cod etic comunist într-un adevărat îndreptar moral al tuturor cetățenilor României socialiste.

Propaganda noastră trebuie să acționeze fără pauze, cu hotărîre pentru formarea unei înalte ținute morale, a unei atitudini înaintate față de muncă, pentru combaterea manifestărilor de parazitism și căpătuială, a furturilor și neglijențelor în gospodărirea avutului obștesc, a încălcării legilor și regulilor de conviețuire, pentru o puternică opinie de masă împotriva abaterilor de orice fel. În acest sens, conducerea partidului, personal secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, au dovedit și dovedesc o maximă exigență comunistă față de orice încercare

de a subaprecia aceste principii, de a le încălca, de a le considera facultative. „Umanismul socialist, grija față de om nu au nimic comun cu tolerarea încălcării legilor, a actelor de huliganism, cu tolerarea actelor din partea unora, puțini la număr, este adevărat, care cred că pot trăi fără muncă”⁵.

În întreaga sa activitate politico-ideologică, Partidul Comunist Român acordă o importanță de prim ordin reflectării legăturii dialectice dintre factorii interni, fundamentali și cei externi în realizarea progresului social, relevă preocuparea sa constantă pentru îmbinarea organică a îndatoririlor supreme asumate de partid față de clasa muncitoare din România, față de propria națiune, cu îndatoririle sale internaționale.

În întreaga activitate politico-ideologică, organele și organizațiile de partid acordă atenție educării maselor de oameni ai muncii în spiritul solidarității internaționale, al colaborării și prieteniei cu toate țările socialiste, cu toate partidele comuniste și muncitorești, cu toate popoarele lumii, le înarmează cu cunoașterea profundă a politicii externe a partidului și statului nostru, în elaborarea și îndeplinirea căreia rolul hotărâtor îl are secretarul general al partidului, președintele Republicii Socialiste România, tovarășul Nicolae Ceaușescu.

Nu uităm nici un moment că prima îndatorire a partidului nostru ca partid de guvernământ constă în edificarea cu succes a socialismului, aceasta fiind contribuția sa fundamentală la cauza socialismului și păcii în lume. În același timp, partidul se preocupă de întărirea solidarității cu celelalte popoare care construiesc noua orînduire, cu forțele antiimperialiste, democratice și progresiste de pretutindeni.

În acest sens, activitatea ideologică și de propagandă desfășurată de partidul nostru pe plan internațional urmărește să contribuie activ la afirmarea superiorității socialismului, a cauzei comunismului, la sprijinirea luptei pentru libertate a popoarelor, combaterea tuturor formelor de manifestare a politicii imperialiste și apologeticii capitalismului, întărirea solidarității tuturor forțelor sociale care militează pentru progres, pentru apărarea păcii în lume.

Punînd în evidență amploarea și însemnătatea proceselor care au dus și duc la limitarea spațiilor de acțiune ale imperialismului, partidul nostru acordă o deosebită atenție relevării contradicțiilor adînci care acționează ca un resort legic al dezvoltării vieții mondiale contemporane. Propaganda noastră de partid are deci obligația să prezinte cu deosebită forță, îndeosebi în fața tineretului, realitățile din lumea capitalistă — inflația, șomajul, exploatarea, nedreptățile economico-sociale, insecuritatea socială, alte manifestări ale antagonismului ei economico-social, lupta clasei muncitoare condusă de partidele comuniste și muncitorești împotriva politicii de asupriri, a colonialismului și neocolonialismului, a politicii imperialiste de forță și dictat, de agresiune și amenințare cu un nou și distrugător război mondial atomo-nuclear. Din acest punct de vedere se impune a semnală necesitatea unei mai pronunțate combateri a manifestărilor de ploconire și de servilism din partea unor cetățeni — e adevărat puțini în comparație cu masa poporului român care luptă pentru făurirea fericirii aici, pe pămîntul în care s-a născut, și nu aiurea — față de modul de viață și de cultură burghez.

Propaganda noastră are menirea să informeze sistematic poporul asupra stărilor anacronice din lumea occidentală, asupra pericolului revitalizării, a resurecției unor forțe reacționare și ultrareacționare, cum se observă într-o serie de țări occidentale, a reactivizării unor cercuri neofasciste, care caută să recruteze în slujba lor elemente declasate, foști membri ai organizațiilor de extremă dreaptă, fasciste și să-i folosească pentru a învenina atmosfera politică internațională.

În prezent, problema păcii și războiului este socotită problema centrală a lumii contemporane. În lupta pentru salvagardarea păcii, partidul consideră că realizarea securității europene presupune o luptă hotărâtă împotriva oricăror recidive ale politicii de învrăjbire, împotriva naționalismului șovin, a revanșismului, a încercărilor de a propaga ura între națiuni, între rase.

La realizarea sarcinilor privind educația politico-ideologică și cultural-educativă a maselor, la dezvoltarea conștiinței lor socialiste, contribuie nemijlocit activitățile organizate și desfășurate sub directa îndrumare a organizațiilor de partid, a Consiliilor de educație politică și cultură socialistă, sistemul complex de instituții culturale — case de cultură, cluburi, cămine culturale, biblioteci, cinematografe, muzee — menite să satisfacă într-o măsură tot mai mare necesitățile spirituale, în continuă creștere, ale oamenilor muncii. Prin aceste instituții se acționează, pe multiple planuri și cu mijloace diverse, urmărindu-se ca întreaga activitate cultural-educativă să fie subordonată sarcinilor impuse de cerințele concrete ale dezvoltării actuale a societății noastre.

În esență, activitatea politico-ideologică constituie și va constitui și în viitor un mijloc de accelerare a proceselor constructive în scopul îndeplinirii obiectivelor stabilite de Programul partidului de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și de înaintare a României spre comunism.

Dacia în conștiința lumii moderne

NIEBUHR, B.G. RÖMISCHE GESCHICHTE
(Istoria romană), partea I, a IV-a ediție neschimbată.
Berlin, Editura C. Reimer, 1883

OENOTRII ȘI PELASGII

Continuînd serialul deschis în numărul anterior, publicăm studiul reputatului istoric german Barthold Georg Niebuhr (1776—1831) consacrat strămoșilor noștri, intitulat Oenotrii și pelasgii apărut în 1883 în lucrarea sus-amintită.

Cunoscutul istoric s-a născut la Copenhaga la 27 august 1776. După studii făcute la Kiel, Copenhaga, Londra și Edinburg se consacră problemelor economico-financiare ca expert al statului danez. Pasiunea sa pentru istorie îl determină să renunțe la această funcție și să se consacre în întregime domeniului preferat. Astfel că, în 1810, devine profesor la noua Universitate din Berlin, unde ține cursuri de istorie antică rămase celebre. Părerea contemporanilor și a oamenilor de specialitate din epocile următoare este că prin metoda sa filologico-critică, Niebuhr a pus în valoare una din cele mai originale orientări ale cercetării istorice. Opiniile sale se bazează pe o serioasă studiere a fenomenelor istorice, văzute în conexiunea lor, cu asocieri, analize și sinteze critice, care au impulsionat cercetarea trecutului. În acest cadru, amintim faptul că Niebuhr, alături de alți istorici, între care și Nicolae Densușianu, a conferit în analizele sale un loc important pelasgilor.

Pentru a-și continua studiile de istorie romană, acceptă în 1816 postul de ambasador al Prusiei la Vatican, de unde se va întoarce la Bonn. Niebuhr va rămîne aici pînă la moartea sa (2 ianuarie 1831), ocupîndu-se exclusiv cu cercetarea istoriei.

Principală sa lucrare este Römische Geschichte (Istorie romană), apărută în două volume, între 1811—1832 și care se oprește la tratarea războaielor punice.

Volumul Kleine historische und philologische Schriften (Mici serii istorice și filologice) a apărut la Bonn în 1828 și cuprinde texte ale diferitelor cursuri, conferințe ținute la Universitate și cele ale unor comunicări prezentate la Academia de Științe din Berlin al cărui membru era.

Textul se publică în întregime, fără modificări.

ANA-MARIA COMAN

Despre originea oenotrilor Pherekydes¹ a scris că : Oenotrus era unul din cei 20 de fii ai lui Lykaon, după el au fost numiți oenotrii, după cum după Peuketius, fratele său, au fost numiți peuketii cei din Golful Ionic. Ei au plecat din Arcadia², cu 17 generații înainte de epoca troiană, cu numeroși arcadieni și alți greci, cărora țara le fusese prea strîmtă, iar aceasta — observă Pausanias³ — este colonia cea mai veche, nu numai a grecilor, dar și a barbarilor, despre care s-a păstrat o amintire.

Alți genealogi au indicat un alt număr de likaonizi ; astfel la Pausanias se întâlnesc 26 de nume și trebuie să mai fi existat și alții. Appolodorus⁴ enumeră 50, din care număr îi lipsește un nume ; în ambele liste sînt foarte puține nume identice. Pausanias nu-l are pe Peuketius, Appolodorus nu-l are nici pe acesta, nici pe Oenotrus. Este însă ciudat că, deși după acest mitolog, numele tuturor apare ca al unor întemeietori de popoare sau orașe, totuși toți trebuie să fi pierit cu ocazia potopului lui Deucalion. Este limpede că el sau predecesorul său a amestecat, în mod illogic, o legendă despre fiii vicioși nenumiți ai lui Lykaon cu tradiția care caracteriza localitățile arcadice și înrudite după preinșii lor întemeietori.

Acest fel de legende nu vor fi considerate de către nimeni ca istorice, dar toate tabelele de popoare, cum ar fi cele mozaice, sînt genealogii demne de atenție care reprezintă păreri despre înrudirea popoarelor, pe care — după concepția noastră despre literatură, spre deosebire de cea veche — genealogii nu le-au inventat nicidecum, ci le-au preluat din poeziile de felul teogoniilor sau a scrierilor vechi sau a opiniilor răspîndite. În parte se bazează pe premise cu totul false și pe informații, cel puțin în parte greșit înțelese, în care privință există exemplul mozaic, care prezintă unele popoare ca fiind înrudite, deși ele aparțin unor familii cu totul diferite ; iar eu admit foarte bucuros că mitologiile grecești pot să conțină greșeli și mai mari. Cînd apare însă în ele națiunea pelasgică, ele sînt totuși dintr-o epocă în care numele și noțiunea nu erau nicidecum enigmatice, ca pentru cei de mai tîrziu, în special pentru Strabon, iar chiar dacă arcadienii s-au transformat în eleni, totuși înrudirea lor cu tesproterii, unde se găsea Dodona, a rămas absolut sigur în amintire, și la fel cei dinții acești epiroți și alte popoare care sînt indicate de către Maenelaus și ceilalți arcadieni și ai lui Tesprotus și Oenotrus ca avînd origine comună de la Pelasgus. Genealogia nu-i numește dintre aceștia numai pe oenotrii ca fiind pelasgi ; este o dovadă cu totul sigură, pe cît se poate istorică, faptul că supușii italiotilor se numeau pelasgi⁵, iar aceștia trebuie să fi fost totuși oenotrii. În menționări mai puțin autentice, dar foarte variate, pelasgii apar apoi în numeroase regiuni diferite ale Italiei.

Numele acestui popor, despre care cercetătorii istorici ai perioadei lui Augustus n-au mai găsit nici o urmă printre cele existente, și despre care în literatura mai nouă s-au spus atîtea și cu atîta certitudine, este atît de controversat încît istoricului îi este greu să spună care este etimologia inexactă și care cea exactă din care țîșnesc pretențiile privitoare la informații despre astfel de popoare dispărute ; și iarăși, din cauza abuzului nedemn ce s-a practicat cu misterele inventate și cu înțelepciunile pelasgice. Mișcat de aceste lucruri, la început am evitat în general să vorbesc despre pelasgi, și mai ales pentru că prin aceasta s-ar fi putut da ușor prilej să se scrie și mai multe cu privire la acest subiect delicat. Am

vrut să mă limitez la triburile menționate în Italia ale acestei națiuni ; dar în acest fel, cercetarea ar rămîne total nesatisfăcătoare, iar ceea ce prezint eu aici nu are nici o pretenție de a demonstra altceva decît ceea ce ar fi dat ca rezultat eventual Strabon, dacă și-ar fi dat seama de ceea ce știe.

Pelasgii au fost o națiune diferită de cea a elenilor ⁶ ; aveau o limbă proprie, iar nu cea grecească ⁷ ; această afirmație nu se poate însă extinde atît de departe încît să se poată remarca o diferențiere ca de exemplu cea dintre limbile greacă, ilirică sau tracică. Națiunile ale căror limbi ar fi mai apropiate decît latina și greaca, ar putea să se înțeleagă totuși, iar Herodot ține seama numai de aceasta. Împotriva tuturor celorlalți greci, el îi socotește pe epiroți ca fiind eleni, deși diferențiază cele două națiuni. Față de această diferențiere este probabilă o înrudire principală datorită ușurinței cu care atîtea neamuri pelasgice au devenit elene, și fiindcă limba latină conține un element semigrecesc, a cărui origine pelasgică nu poate fi pusă la îndoială. Herodot spune că în decursul vremii pelasgii au fost enumerați printre greci ⁸. Învățătura despre zeii grecilor a pornit de la pelasgi ⁹, tot lor le-a aparținut și Oracolul de la Dodona. Numele lor era desigur național ¹⁰, interpretările lui grecești sînt cel puțin stupide.

Așa cum există ființe ale căror semînții par a fi rămas ca niște resturi dintr-o altă vreme, dar cu alte forme, și par a fi rămas străine în lumea schimbată, așa apar și pelasgii, numai fragmentar și în substratul istoric, din care se ridică monumentele și legendele noastre ; din această cauză sînt ei atît de enigmatici. Vechile tradiții au vorbit despre ei ca despre o semînție urmărită cu nesfîrșite pedepse de către zei ¹¹, iar urmele locurilor lor de așezare în regiuni extrem de îndepărtate au determinat nebunia de a rătăci dintr-o țară în alta pentru a se refugia din fața acestora. Și cum amintirea este cea mai bună moștenire și pentru națiuni, nu există nici un popor căruia să-i fi mers atît de rău și în această privință, ca pelasgilor. Deja Euphorus pare să le fi contestat caracterul de națiune și să fi insinuat că un pîlc de prădalnici apărut în Arcadia, înmulțit însă cu multe alte popoare, a adoptat acest nume. Totuși, cine interpretează astfel această fabulă și caută urmele răspîndirii sale, va recunoaște în pelasgi, dimpotrivă, unul dintre cele mai mari popoare ale vechii Europe, aproape la fel de răspîndit ca celții după migrațiunile lor.

Nu născocind în mod arbitrar, poetul îl lasă pe regele Pelasgus, fiul lui Altland, să se fălească că, împreună cu poporul său, stăpînește întreaga țară spre apus de Strimon ¹². Pe vremea în care carii locuiau încă în Ciclade și erau așezați împreună cu alte națiuni barbare chiar în mai multe regiuni ale Greciei continentale, elenii se aflau numai în munții din nord ; pe atunci Peloponezul și cea mai mare parte a Eladei, era o țară pelasgică ¹³. Aceste regiuni au fost însă cea mai mică parte a țărilor pe care o stăpînea acest neam. Aici își poate găsi locul observația că răspîndirea elenilor se aseamănă cu cea a romanilor și latinilor în Italia, și anume prin colonizarea unei regiuni dintr-o comunitate diferită, mult mai numeroasă, dar nu absolut străină, care a primit limba și legile coloniștilor ce locuiau printre ei, pentru a deveni egali cu ei. Căci ceea ce povestește Tucicide nu poate avea alt sens decît că așa au fost chemați și primiți elenii și neamul lor ; astfel cele trei țări din Peloponez au devenit dorice datorită unui număr mult mai mic de coloniști.

Arcadienii, cei mai vechi argieni și ionienii au fost cu toții popoare pelasgice și tot Peloponezul n-a avut inițial desigur nici un alt fel de locuitor. De asemenea, deja înaintea imigrației ionice, locuitorii Aticei sînt numiți pelasgi cranaeri, dar beoții și locrii n-au fost socotiți ca aparținînd acestei națiuni. Tesalia este a doua țară principală a pelasgilor din Elada, sau după numele general de odinioară, Argos. Din acest motiv ar fi avut Argosul un nume pelasgic, iar o parte a lui a și fost numită Pelasgiotis, părere care îi presupune pe pelasgii din Italia mijlocie ca imigranți dinspre răsărit, venind din Tesalia socotită ca fiind patria lor propriu-zisă, iar tesalienii și pelasgii sînt prezentați ca fiind identici ¹⁴. În această privință imigrarea tesalienilor propriu ziși în Aemonia nu schimbă nimic căci tesprotii erau pelasgi ; tatăl seminției lor este menționat de Appolodorus printre licaonizi ; după alții, Pelasgus ar fi venit după potop în Epir și l-ar fi așezat aici ca rege al moloserilor și tesprotilor ¹⁵, pe unul dintre credincioșii săi. Strabon spune că multe dintre popoarele epirote se numesc pelasgice și este recunoscut în unanimitate că Dodona este proprietate pelasgică. Epiroții sînt diferențiați de către Tucidide și de către alții în modul cel mai cert de greci și sînt numiți de-a dreptul barbari, față de aceasta știrea lui Polybius care îi așează printre eleni nu contează, însă arată și aci o ușoară transformare a popoarelor pelasgice în greci. De epiroți aparțineau și popoarele de pe versantul nordic al munților, care reprezentau uneori Macedonia de sus : orestii, pelagonii, elimioții ¹⁶ ; iar la frontiera opusă se aflau acei care, ca seminții barbare, s-au amestecat mai tîrziu cu aetolienii, amfilohii, agraerii și alții. La gura rîului Ahelous, care curgea prin teritoriile acestor popoare sau pe lângă ele în epoca aminorităților, locuiau teleboii, numiți după un licaonit socotit pelasg. La fel sînt și dolopii din munții cărora izvorăște fluviul ; pelasgii care locuiau regiunile Skyrus și Skiatus sînt numiți dolopi ¹⁷. Faptul că arheloizii participaseră la amfichionie^a nu dovedește originea lor elenică, căci tesalienii au fost printre cei mai aleși amfichioni, iar în această asociație principalul era religia pe care pelasgii și elenii o aveau comună ¹⁸.

Eschil limitează țara pelasgică în nord prin Strimon și Algos, o denumire care la el trebuie luată ca fiind sigură din punct de vedere geografic, astfel că prin Algos trebuie să se înțeleagă un rîu fie illiric, fie macedonean ; deci poetul cuprinde și Macedonia tot în Pelasgia. Cînd ea a devenit un mare regat, cea mai mare parte a națiunii macedonene era alcătuită din greci, illiri, peoni și traci, dar nucleul era format totuși din propriul ei popor, care nu poate fi considerat nici grec, nici illiric. Eu îl socotesc și pe acesta pelasgic, potrivit lui Eschil și din alte multe motive. Printre licaonizi există un Makednus ; într-o poveste fabuloasă, care provine probabil de la Teopomp, poporul primului rege se numește al pelasgilor ¹⁹, iar elimiotii, care după Strabon erau un popor epirot sau pelasgic aparțineau de macedonenii propriu-ziși ²⁰.

Un popor cu privire la originea căruia nu se povestește nimic plauzibil este cel al botierilor, care locuiau, la începutul războiului peloponeziac amestecați cu chalchidienii : este vizibil că ei nu erau greci, dar tot atît de puțin erau barbari de neam străin, așa cum erau tracii vecini. Dacă după această caracterizare este posibil să fi fost pelasgi, această presu-

punere este întărită și mai mult prin faptul că pelasgii macedoneni mai vechi au locuit în Bottia^{21, b.}

Se poate ca pelasgii tiranieni de la Athos să fi fost doar refugiați din Lemnos, dar Lemnos, Imbros și Samotrache erau localități pelasgice vestite și au rămas așa pînă în epoca istorică²²; din această cauză povestirea potrivit căreia pelasgii au plecat acolo din Atena, nu are nici o certitudine fermă; chiar dacă n-ar fi contestabilă, are probabilitatea că a fost preluată de conaționali, căci aceste regiuni erau pline de popoare pelasgice. Lesbos și Kios au fost, înainte de ocuparea lor de către greci, locuite de pelasgi. Potrivit lui Menekrates din Elaea, erau așezați pe întreaga coastă a Ioniei, începînd de la Mykale²³ și Aeolis, în Caria, Tralles²⁴; la Helespont se mai păstrează încă, în zilele lui Herodot, două orale ale lor²⁵; locuiau la Kyzikos pînă cînd l-au ocupat milesienii²⁶, iar matrienii, un popor din seminția lor, se aflau dincolo de insula pe coasta spre Bosfor²⁷. O certitudine istorică mai mare decît au datele din care s-a cules această privire de ansamblu nu se poate obține pentru nici un moment al istoriei neamului lor. De aceea, vreau să disting și ca ipoteză că teucarii și dardanii, Troia și Hector pot fi considerați ca pelasgi. Locul de naștere al acelor popoare se află între localitățile pelasgice de la Helespont și în Aeolis; că nu erau frigieni au constatat-o foarte bine filologii greci, ei au constatat de asemenea că n-au fost deloc barbari. După legenda greacă mai veche, Dardanus venea din Arcadia pelasgică și din Samotrache, mica insulă pelasgică; după părerea lui Virgiliu și, desigur, el n-a inventat-o, Dardanus venea din Corintul tirenic, capitala acelor pelasgi tirenieni a căror migrație se încheia pe insulele învecinate Samotrachei²⁸.

Mersul mai departe al cercetării mă va readuce din nou în aceste regiuni; mă îndrept împreună cu Eneas peste Marea Egee — spre Hesperia. Macrienii de la Helespont erau socotiți ca veniți din Eubeea, care fusese numită Makris²⁹, iar pe insulă, ca și în Tesalia, locuiau hestierii. Chiar și printre Ciclade, care, cu excepția cîtorva așezări feniciene, fuseseră locuite de cari, Andros a fost pelasgică³⁰, iar driopii de pe Kytmos pot fi socotiți ca pelasgi. Dacă vor fi locuit pe insula Creta împreună cu mai multe popoare ca și în cazul dorienilor menționați cu ei, ar putea fi vorba de o colonie.

În Italia îi menționez mai întîi ca pelasgi aserviți de italieți și, care ca și aceștia, nu puteau fi alții decît oenotrii, astfel încît întreaga populație oenotrică din Italia de sud trebuie recunoscută ca pelasgică. Încă o mulțime de alte mărturisiri dovedesc că pe coasta Etruriei au locuit pelasgi, iar mărturia lui Herodot ne asigură chiar că ei încă și în zilele sale erau cunoscuți ca un popor complet diferit de etrusci, și locuiau într-un oraș din interiorul țării, pe care Dionisiu îl recunoaște cu siguranță și pe drept ca fiind Cortona și anume Crotonul, care, după Hellanicus a fost ocupat de pelasgi care de aici au supus Toscana³¹. În unanimitate este prezentată și Caere, sub numele de Agylla, încă înainte de a fi ajuns sub stăpînirea etruscilor ca fiind un oraș pelasgic; și deoarece în timpul acestor cuceriri partea cea mai mare a poporului a rămas pe loc, astfel se pot explica pe

deplin relațiile acestui oraș, care la greci nu și-a schimbat numele, în special cu oracolul de la Delfi.

Deși cucerirea etruscă nu poate fi datată mai devreme decât așezarea focéenilor pe Kyrnus, orașele de coastă Alsium și Pyrgi, dependente de Agylla, arată prin numele lor un popor mai mult decât pe jumătate grecesc. Am remarcat deja că agyllienii sînt numiți tesalieni ; istoricul care a numit Tarquini un oraș tesalic³² i-a caracterizat prin aceasta ca fiind de neam pelasgic. Același lucru este valabil și în cazul Ravennei de la mare, ca localitate tesalică³³, care nu s-ar putea corela cu întreaga istorie, dacă ar trebui înțeles că asemenea Siracuzei sau Korkyreii, a fost colonia Corintului ; căci tesalienii abia dacă au atins coasta mării ; dacă ar fi plecat de la Pagasae colonii, aceștia n-ar fi evitat să caute regiunile interioare ale Adriaticii. Cine se exprimă astfel, îl urmează pe Hellanicus care îi derivă pe toți pelasgii, de la Spina pînă la Agylla, din Tesalia, așa cum Pherekydes îi derivă pe cei din Italia de sud din Arcadia. Spyna, care exact ca Agylla, își avea tezaurul la Delfi³⁴, un oraș atît de vechi încît întemeierea lui s-a atribuit lui Diomedes³⁵, predecesorul Veneției în stăpînirea Mării Adriatice, este denumit de către Dionisius un oraș pelasgic³⁶ ; o indicație care nu-și pierde plauzibilitatea prin aceea că este legată de imigrarea pe care a visat-o Hellanicus. Este însă o eroare și mai gravă a epocii ulterioare în care nu s-au deosebit pelasgii de greci, cînd Spyna este denumită ca un oraș grecesc³⁷ ; această opinie este întotdeauna falsă cînd se referă la toate localitățile din regiuni îndepărtate a căror întemeiere este așezată înainte de revenirea heraclizilor.

Este un fapt ciudat că poeții romani îi numeau pe greci foarte frecvent pelasgi, o împrejurare care — noi toți fiind încă din tinerețe familiarizați cu această expresie a Eneidei — mai mult decât oricare alta a contribuit la originea nebuniei de a-i identifica pe greci cu pelasgii. Nu vreau să decid ce rol ar putea avea aici influența unei înțelegeri greșite a limbajului tragicilor, care de fapt nu se îndepărtează de tradițiile cele mai vechi ale pelasgilor argivieni și tesalieni : epicul, chiar și alexandrinul, nu justifică deloc pe cel roman. Confuzia începe deja cu Aennius³⁸, și aceasta mă determină să presupun că atunci cînd epiroții, oenotrii, sikellii au devenit același popor cu grecii, în Italia acest nume al pelasgilor s-a extins și asupra grecilor.

Skymnus care, aici, ca întotdeauna, îl redă pe Timaeus și pe alții mai vechi, spune : dincolo de Ligystika, deci începînd de la Arnus, locuiau pelasgii³⁹. Grecii care trebuie să fi întemeiat Pisa, teutonii care vorbeau grecește⁴⁰, care locuiseră acolo înaintea etruscilor, pot fi socotiți numai ca pelasgi ; așa poate fi socotit și tirenianul Tarchon, menționat ca constructor al Pisei.

După cum spune Dionisius, Tyrenia era un nume cu care grecii denumeau pe vremuri întreaga Italie de vest ; totuși ar fi o afirmație fără temei cea potrivit căreia ei ar fi avut alături de latini și ombrii, ausoni și multe alte popoare care se numeau în comun tirenieni⁴¹. În mod propriu, în perioada istorică așa li se spune etruscilor, cu care, și cu coloniile acestora din Sicilia și Italia, erau în relații zilnice de război și pace, și a căror faimă era mare pînă în Elada veche, datorită puterii, artelor și bogăției. Încă dinaintea perioadei macedonice nici un grec n-a bănuit însă că numele de tirenic a trecut numai asupra lor, pentru că ei cuceriseră Tyrenia și-i stăpîneau pe tirenienii care n-au plecat în altă parte ; iar ceea ce din vremuri vechi s-a transmis despre tirenieni, nu-i privea în nici un fel pe etrusci. Astfel, și în ziua de azi mulți susțin că dalmatinii slavi,

care sînt numiți illiri, ar fi urmașii vechilor illiri din acele regiuni, și în consecință illirii ar fi de origină slavă ; o eroare care, după ce s-a încețățenit odată, se contestă în zadar prin evidența circumstanțială a vechii istorii a popoarelor.

Din această confuzie au luat naștere opinii ambigue neîntemeiate cu privire la originea etruscilor, pe care Dionisius le contestă pe drept cuvînt. Potrivit uneia dintre păreri despre cea care s-a arătat ceea ce a scris Herodot despre tirenieni, așa cum a auzit-o de la ionieni și pe care el n-a raportat-o la etrusci, ipoteza era că aceștia erau un popor lidian, pe care l-ar fi adus Tyrrhenus, fiul lui Athys, în Italia ; după a doua opinie, ei erau pelasgi. Această părere a căpătat rădăcini atît de adînci, era foarte comodă pentru a face o legătură necritică și negramaticală cu limba etruscă, și cu greu va putea fi complet dezrădăcinată, doar poate printr-o descoperire tot atît de strălucită a zilelor noastre ca explicarea hieroglifelor, ceea ce este însă mult mai puțin probabil pentru cei care urmăresc limba etruscă.

Aparența care-i seducea deja pe cei vechi nu este o aparență obișnuită. În mod evident, în perioada războiului peloponeziac era un obicei de a-i numi pe pelasgii care locuiseră în Lemnos și Imbros, tirenieni ⁴², și pelasgi ; așa face și Tucidide fără să vrea să manifeste vreun savantlic. Dar și Sofocle, în *Inahus* i-a numit pe aegiveni, pelasgi-tirenieni ⁴³, și cu aceasta s-a legat relatarea lui Hellanicus ⁴⁴ ; pelasgii, respinși de elenii din Tesalia, ar fi trecut peste Marea Adriatică, pe riul Spina (gura riului Padus), iar de acolo s-au răspîndit și așezat în Tyrenia. Acestor povestiri și urmărilor lor, Dionisius le opune o critică plină de înțelegere afirmînd că etruscii în ceea ce privește limba și legile nu se asemănau nici pe departe nici cu grecii sau pelasgii, nici cu lidienii și că tradițiile lor îi caracterizau ca pe un popor străvechi : păcat că n-a mers mai departe și să fi folosit informațiile pe care le cunoștea pentru a explica eroarea.

Datorită lui Dionisius știm că Myrsilus Lesbianul povestea că tirenienii au fugit din fața unor cataclisme de care suferea țara și cu care i-a pedepsit cerul, pentru că printre alte zeciueli n-au adus-o și pe a copiilor ⁴⁵, și-au părăsit patria și au umblat multă vreme încoace și încolo înainte de a fi obținut locuri de așezare fixe ; cînd au fost văzuți cum pleacă și revin, li s-a adăugat numele de pelargi (berze). Ei au locuit un timp în Atica și au construit zidurile pelasgice de la Akropolis ⁴⁶. Această povestire, așa cum observă și Dionisius, este tocmai inversul aceleia a lui Hellanicus. Grecului nu-i sărea în ochi ceea ce noi observăm la o privire de ansamblu asupra unei mulțimi infinit mai mari de basme, că această inversare este caracteristică povestirilor fabuloase ⁴⁷. Etimologia pe care a inventat-o sau a repetat-o Myrsilius sună copilărește ; totuși este ușor de înțeles cum și-a imaginat ca acești pelasgi imigrați din depărtare să fie cu totul diferiți de poporul străvechi grecesc, iar identitatea numelui nu se poate explica în mod întimplător ⁴⁸.

Un popor migrator pelasgic trebuia să facă, în Atica, după imigrarea dorică ⁴⁹, munci servile orașului pentru a obține locul de așezare sub Hymethus ⁵⁰. Ei au venit mai întîi din Beotia de unde mai înainte, uniți cu tracii, îi alungaseră pe cadmeeri, care acum se reîntoarseră din Arne ⁵¹ ; însă apăruseră mai întîi în Acarnania ; iar Pausanias n-a putut afla nimic altceva despre națiunea lor decît că erau sikeli ⁵², și anume, se spune, din Etruria de sus, unde regele lor Malaetes își avusese sediul nu departe de Gravisca ⁵³ ; cel puțin s-au numit fără îndoială ei înșiși tirenieni ⁵⁴. Acest nume le-a rămas urmașilor care au locuit multă vreme în Lemnos și

Imbros, de unde ar fi fost alungați de către minieni⁵⁵; apoi constrânși de către atenieni la o nouă emigrare, o parte din ei au mers la Helespont⁵⁶, pe coasta tracică și pe Peninsula Athos. De aceea spune Tucidide: la Athos locuiește un popor pelasgic, tirenii, care au locuit și în Atica și Lemnos⁵⁷. Numai ei erau cunoscuți odinioară în Grecia Mică ca pelasgi, naționalitate care fusese uitată la epiroți și la toate celelalte popoare îndepărtate; deoarece însă ei au fost numiți în general tirenieni, poate nu pare ciudat că Sofocle, de la care nimeni nu se așteaptă la precizie istorică, leagă ambele nume ca proprii întregii națiuni, atribuindu-l pelasgilor din Apia. Este o eroare când cineva numește pe cimbrii și gali lui Brennus și Akichorius cimbrii valizici și gali din Irlanda.

A urmat tradiția lui Aristoremus Pitagora a numit un tirenian de pe una din insulele de unde alungaseră atenienii această națiune, deci de pe Lemnos sau Imbros. Dar acești tirenieni ai Mării Egee s-au extins mult mai departe: de la Helespont pînă, la Kyzikos⁵⁸, iar piraii din fabulele bahice nu sînt etrusci, dar nici lemnieni, ci meoni sau lidieni, iar caracterul pelasgic al meonilor o dovedește Larissa care se găsește atît la ei cît și în toate regiunile pelasgilor⁵⁹. Iată explicația povestirii ciudate despre colonia lidiană. Înainte de a se face confuzia dintre tirenienii pelasgici și cei etrusci, una din variantele legendei, în care un pol este schimbat întotdeauna în opusul lui, variantă care i-a dedus pe cei aflați în jurul Tibrului din cei din Meonia, după cum o altă variantă i-a dedus din Lemnos și Imbros, în loc să fie acceptată cea opusă, tocmai așa cum a fost prezentată. Există, în sfîrșit, încă o prezentare care amestecă toate celelalte păreri: emigrarea pelasgilor din Tesalia în Lydia, iar de acolo în Tyrenia, și din nou de acolo⁶⁰ la Atena, și mai departe în Lemnos. Trebuie să deducem că Hesiod a vorbit despre tirenienii pelasgici și nu despre cei etrusci, spunînd că ar fi domnit peste tot tirenienii sărbătoriți⁶¹ Agrius și Latinus; și, îndată ce reținem această deosebire, se răspîndește o lumină cu totul nouă asupra istoriei coastelor Mării Tireniene, căci de la Tibru pînă la frontiera Aenotriei apar așezări ale acestei națiuni, iar nu ale etruscilor.

O istorie despre începuturile Florenței, întocmită poate încă înaintea lui Carol cel Mare din legende populare și surse poetice, îi numește ca supuși ai lui Turnus pe ardeați, turini, adică tireni, nume care apare și în cazul lui Turnus și în cel al păstorului Tyrrhus⁶², purtat nemodificat de o familie din neamul mamilic. Ardeia este denumită pelasgică de către poetul care o numește argivică, întemeiată de Danae⁶³. Dacă este identificată ca un oraș tirenian, legenda care indică Saguntum ca o colonie a ardeatilor, extinde răspîndirea pelasgilor pînă în Spania, unde și vechea capitală Tarraco a fost considerată ca tirenică⁶⁴, poate numai după nume, dar poate totuși nu eronat.

Virgiliu, care a dat cu mare circumspecție și erudiție lista armatelor, face ca regatul lui Turnus să se extindă de la Tibru pînă la Terracina. Pe această coastă este așezat Antium al cărui întemeietor a fost, după personificarea grecească, un fiu al Circei, fratele și întemeietorul Ardei și al Romei⁶⁵. Și Circei trebuie să fi fost socotit, la originile sale, ca o localitate a tirenienilor, asupra poporului cărora domnea fiul zeiței. Terracina trebuie să fie modificarea latină de la trahina⁶⁶, și era așezată mai jos pe coastă, spre și în jurul localității Liris și mai multe orașe ca Amuncia, Hormia, Sinuersa⁶⁷, al căror nume — originea complet grecească fiind mult mai improbabilă — permite să fie considerate ca pelasgice, la fel în cazul insulei Pontiae, iar în interiorul țării a fost o Larissa pelasgică. Despre

Herculanum și Pompei, Strabor spune că au fost întemeiate de pelasgi și tirenieni⁶⁸; despre Marcina, nu departe de Salernum, că este un oraș tirenian, pe care l-ar fi ocupat samniții⁶⁹. Pelasgi italici sînt indicați însă și de templul Junonei argivine din regiunea orașului Salernum, un sanctuar atît de vechi încît fusese vizitat și de Iason⁷⁰. Aici este vorba clar de religia pelasgică, nu etruscă, la fel ca și la Falerii unde cultul acestei Junone a continuat și în perioada siculică, cum o numeau romanii pe cea tireniană⁷¹.

Se spune că la Caprea, au locuit teleboii⁷², menționați în tabelul neamului lycaonizilor și pelasgilor⁷³; și sarastii de la Muceria. Konon i-a numit pelasgi din Peloponez și alte regiuni⁷⁴. Descendența nu înseamnă mai mult decît oricare altă demonstrație care vrea să explice existența acestui popor în regiuni care sînt atît de îndepărtate de Grecia. Astfel se constată din Pisa pînă la frontiera oenotrilor, a căror origine pelasgică nu mai are nevoie de nici o dovadă, o succesiune de localități tireniene de-a lungul întregii coaste a mării, care de aceea a purtat acest nume⁷⁵. Mă întorc acum la Tibru, pe solul propriu-zis al istoriei romane, unde, de asemenea, se pot constata pelasgii ca fiind locuitorii cei mai vechi.

Autorii romani au afirmat că poporul cel mai vechi la gura Tibrului au fost siculii, care au locuit la Tibur și Falerii și într-o mulțime de alte orașe mai mici în jurul Romei; pe care le numesc și argivene, ca și Pelasgia Argos; de aceea își imaginează că Tibur și Falerii sînt colonii argivene. Tot în Latium locuitorii străvechi au fost prezenți sub numele de aborigenes; despre aceștia Cato și C. Sempronius au scris că ar fi fost aheenii și că ar fi locuit acolo deja cu cîteva generații înaintea războiului troian; de asemenea, au adăugat că mai înainte ei emigraseră aici din Peloponez⁷⁶. Aheenii era însă un nume pelasgic dintre multe altele date locuitorilor Eladei ulterioare. Acești siculi, argivi, tirenieni, oricum vor fi fost numiți, fuseseră supuși de către un popor străin care a venit de peste munții Abruzzi; numele cuceritorilor acestora, care au format împreună cu învinșii un popor și au fost numiți latini, a fost uitat. Varro le-a dat, printr-o scăpare nemaipomenită, numele de aborigeni, și, urmîndu-i lui, Dionisius s-a încurcat într-un labirint. El a adăugat cele mai diverse lucruri, povestirile cronicarilor romani și ale lui Hellanicus și Myrsilius, atît de amestecate încît siculii au trebuit să fie dușmanii pelasgilor și aborigenilor și barbari, în loc de a fi identificat toate cele trei popoare sub același nume; exact ceea ce dorea și un lucru nicidecum străin unui grec.

Acea înfrîngere a siculilor, aici și în regiunile mai sudice, spre care a emigrat o parte a lor, este considerată drept cauză a emigrării lor pînă în Grecia de răsărit, ca tirenieni, și trecerea lor spre insule. Aceasta este ruga lui Sykelus de la Roma la regele italic Morges⁷⁷. Nu-mi pot da seama cum s-ar putea determina cronologic; Phylistus a situat-o la 80 de ani înaintea războiului troian, iar Tucidide — probabil după Antiohus — două secole mai tîrziu⁷⁸; într-un alt loc voi reveni la acest eveniment istoric timpuriu al istoriei italice. Aici însă trebuie făcută remarca că Sykelus și Italus, după o multiplă analogie, este același nume⁷⁹. Locrii, cînd s-au așezat în Italia, i-au găsit pe siculii la Zephyrium⁸⁰, acolo în Calabria de sud au locuit siculii încă și pe vremea războiului peloponeziac; Tucidide îi numește pe italiotii lui Antiohus siculi, regele lor fiind Italus⁸¹; Morges după relatarea lui Antiohus, rege al oenotrilor, este numit într-o legendă evident veche, rege al Siciliei⁸²; iar această denumire se extinde cu atît mai decisiv asupra întregii Italii oenotrice, deoarece Siris

este indicată ca fiică a lui. Într-o expunere pe care a păstrat-o Serbius⁸³, Italus, regele siculilor, duce acest popor din insulă în Latium ; o inversare a legendei, care este inutil să fie redată în detaliu, fiind suficient să arătăm că oenotrii și tirenienii siculici formau aceeași națiune, iar aceștia sînt italii în extinderea autohtonă cea mai vastă.

Foarte frecvent la greci de pe coastă au putut apare anumite mărturii despre popoarele pelasgice, în schimb pentru interiorul peninsulei, poezii ei și genealogii rareori au avut ocazia să-i menționeze. Totuși, numele de localități de la mare, în jurul insulei Lyris, confirmă existența unui popor înrudit cu grecii, și în acest caz urme asemănătoare din interior duc la convingerea că și regiunea dintre mări a fost locuită de aceeași națiune, pînă cînd a fost înfrîntă și înlăturată de către semințiile străine ale opicilor și sabelilor. Astfel de urme sînt garantate de numele de Aherontia, Telesia, Agrippa, Sipontum, Maleventum, Grumentum⁸⁴, și întreaga țară de la o mare la alta în care erau răspîndite aceste localități, este Italia autohtonă.

Trebuie să ne gîndim că Hellanicus n-a știut de nici un fel de alți pelasgi la Marea Adriatică decît de cei din Spina ; altfel nu i-ar fi dus, printr-un înconjur atît de mare, în Toscana. Dar informații ce nu sînt mai puțin plauzibile decît oricare altele, arată pelasgi de-a lungul întregii coaste de la Aternus pînă la Pad. Din cauza Picenumului, tradiția era că țara, înainte de a fi cucerită de colonia sabelică, fusese în stăpînirea pelasgilor ; iar Plinius comunică, desigur după Cato, că înainte ca sicii umbrici să fi stăpînit coasta, unde s-au așezat în secolul al XV-lea xenonii și unde este așezată Ravenna denumită tesalică, de asemenea și teritoriile de la Praetutium, Palma și Adria⁸⁵. Desigur această Adria, nu este colonia cu mult ulterioară a tirenilor siracuzani, pe care Trogus, o număra printre localitățile originare grecești din Italia⁸⁶. În regiunea aceea era așezată Cupra, după Strabon un oraș tirenian⁸⁷, care de asemenea nu trebuie înțeles ca provenind de la etrusci, ci de la tirenieni ; pe coasta picenogalică, Pisaurum, ale cărei monede grecești nu admit ca să fie considerați locuitorii umbri sau sabeli, ei pot fi colonizați de la Ancona, dar și să se fi menținut ca tirenieni sau șipise.

Același Plinius spune că împreună cu sicii, coasta și Picenum ar fi fost locuite de liburni și un oraș liburn Truentum a mai rămas în condițiile de schimbare a populației⁸⁸ ; totuși nu pînă în epoca sa, ci pentru Cato, pe care îl copiază fără să-și dea seama. Aceasta dă impresia ca și cum ambele maluri ale Adriaticei ar fi fost locuite de illiri, și acest lucru nu pare nicidecum straniu și trebuie să admitem că ei s-au răspîndit peste golful de mare de la o coastă la cealaltă sau că ar fi locuit aici dintr-o epocă mult mai veche. Dar extrem de precisul și certul Skylax îi deosebește în mod expres pe liburnii de pe coasta de răsărit de illiri⁸⁹, ca pe un popor cu totul altul ; iar numele de Truentum are forma asupra căreia am atras atenția cînd era vorba de numele pelasgice⁹⁰. Liburnii erau la începutul informațiilor istorice extrem de răspîndiți începînd de pe această coastă. Ei au locuit pe insula Kerkyra, înainte de a fi fost ocupată de greci⁹¹ ca și pe Issa și insulele vecine⁹², și, în acest fel, ei leagă pelasgii epiroți cu cei de pe coasta italiană a Mării de Sus ; îndrăznesc să presupun chiar că e vorba de un popor pelasgic. Migrațiunile, de o putere și abundență omenească nu mai mică decît acelea care au format revoluțiile ulterioare din istoria popoarelor, au transformat Europa cu mult înainte de a fi început istoria noastră ; iar migrația unor grupuri atît de numeroase, despre care nu există nici o menționare fie și întîmplătoare, fără a

indica însă nici timpul și care să nu lase nici cea mai mică amintire, este migrația enchelilor illirici, care par să fi pătruns pînă în Grecia și chiar să fi jefuit Delfi ⁹³. Înțeleg aceasta despre o imigrare a întregii națiuni illirice din țările îndepărtate din nord ; și cred că în Dalmația populația pelasgică anterioară, care a fost înfrîntă, n-a fost complet nimicită. Pe această coastă sînt menționați pelagonii și un popor epirotic cu acest nume se găsește la frontiera dintre Macedonia și Tesalia ; iar cînd se spune despre hileri că ar fi greci barbarizați, ar fi corect să se spună pelasgi, iar nu elenii cei îndepărtați și ridicați tîrziu la putere și masă populară.

Herodot care nu comunică ca mai îndoielnică originea teucrică a peonilor de la Strimon decît altele asemănătoare, a crezut desigur că ei ar fi rămas pe loc din migrația teucrilor și a mizilor, cînd puterea militară a acestora a traversat, înaintea războiului troian, țările pînă la Marea Ionică ⁹⁴. În mod sigur ei n-au fost nici traci, nici illiri și astfel nu rezultă nici o înrudire ca neam pentru cei de la Strimon cu alții, decît cu macedonenii și botierii. Rămîne îndoielnic, în schimb, dacă grecii de mai tîrziu îi numărau pe drept pe panhonieni printre peoni. Totuși în această privință este remarcabilă ușurința cu care aceștia au însușit latina, deoarece pe vremea lui Augustus, după ce deveniseră dependenți doar de scurtă vreme față de Roma, s-a putut răspîndi și generaliza utilizarea acestei limbi printre ei ⁹⁵ ; oricum ar fi, în Peonia și Macedonia muntoasă și în regiunile semîinților epirote din Tesalia s-a format limba valahă, în timp ce illirii au păstrat limba șipișe.

Mă grăbesc să închei descrierea acestor cercetări despre care nu ascund că, cu cît îi extind mai mult pe pelasgi, cu atît mai îndoielnice vor părea cititorului. Îmi permit să prezint indicații asemănătoare cu cele cercetate pînă aci referitoare la iapigi, la colecția informațiilor despre această țară, în care Pherekydes îi deduce pe peukatieni nu mai puțin decît în sud-vest pe oenotrii, de la Pelasgus ; iar ceea ce se comunică despre imigrările illirice aș vrea să le interpretez ca fiind despre locuitorii liburici. Mă aflu în punctul de unde cercul oferă o privire de ansamblu, unde am găsit și dovedit popoare pelasgice, nu țigani rătăcitori, ci națiuni puternice, onorabile, așezate solid în acea vreme, care în cea mai mare parte sînt dinaintea istoriei elenice. Am spus nu ca o ipoteză, ci ca o convingere istorică deplină că a existat o vreme cît pelasgii — poate odinioară cel mai răspîndit dintre toate popoarele Europei — au locuit de la Pad și Arno pînă către Bosfor ; numai în Tracia au fost întrerupte așezările lor astfel încît insulele nordice de la Marea Egee au completat lanțul dintre Asia tirenienilor și Argosul pelasgic.

Pe vremea în care gehealogii și Hellanicus au început să scrie, nu se mai păstrasera din acest imens neam decît resturi izolate, foarte răspîndite și despărțite între ele, ca din popoarele celtice ale Spaniei ; asemeni unor piscuri de munți care apar ca insule în mare, acolo unde valurile au transformat șesul într-o mare. Acest popor nu pare să fi fost ca celții, ci coloniile s-au format prin trimiterea prisosului de populație sau datorită emigrărilor, exact ca în cazul coloniilor grecești, la fel de răspîndite. De îndată ce a scăpat din vedere mărimea inițială răspîndită a națiunii, s-a impus presupunerea pe care este necesar s-o acceptăm, sau cel puțin a apărut o ipoteză bazată pe circumstanțe și condiții după care tirenienii au venit la Cortona de la Spina, de la gura rîului Pad. De aceea, relatarea lui Hellanicus nu are conținutul istoric riguros, nu are altceva decît rela-

tarea pretinselor campanii ale lui Odin și ale asilor de la Tanais pînă în Scandinavia.

Pherekydes nu avea aceeași justificare ca Hellanicus pentru pelasgii izolați de la Spina și Cortona să presupună emigrarea din Elada a peucilor și oenotrilor, printre care trebuie să se numere și siculii de pe insule. Aici a stăpînit încă iluzia atît de generală ca și cum popoarele dintr-o seminție comună trebuie să fi rezultat genealogic dintr-o singură rădăcină, răspîndindu-se apoi tot mai departe. La cei vechi acestei imagini îi lipsea demascarea, poate deoarece ei au recunoscut inițial diferite neamuri de oameni. Cei care contestă aceasta și urcă pînă la o singură pereche strămoșească, trebuie să-și imagineze un miracol pentru apariția felurilor de oameni atît de diferiți în aceeași seminție. Iar în ceea ce privește limbile, absolut diferite prin rădăcina și firea lor, trebuie să se creadă în confuzia limbilor. Accepțiunea unei astfel de minuni nu insultă rațiunea, căci ruinele vremii apuse arată în mod plastic că înaintea actualei orînduiri a vieții, a existat o alta, astfel încît este imaginabil că, în ansamblu, aceasta a durat de la început, dar o dată totuși a fost modificată în mod esențial. Cel care răstălmăcește legile experienței o lezează pentru a susține prin neadevăr, tocmai ceea ce contrazice. Pe acest temei ei solicită constatarea că dincolo de orice început există numai noțiuni ce cuprind evoluția și continuitatea ; și astfel istoricul este limitat, treaptă cu treaptă, în întoarcerea în timp. În acest fel, va întîlni de multe ori popoare dintr-o seminție, adică identice prin felul și limba lor proprie, tocmai în țări de pe coaste diferite, ca pelasgii din Grecia, Epir și Italia de sud, fără să îndreptățească cu ceva presupunerea că una dintre aceste regiuni separate ar fi fost patria lor de origine, de unde ar fi emigrat o parte după alta. Deci, găsesc pe insulele Mării Mediterane iberi ; în Galia și Britania celți ; și în mod analog în geografia speciilor de animale și vegetație, în care regiuni mari sînt separate prin munți și mări ⁹⁶.

Cu cît ne întorcem în timp, sînt cu atît mai bogate, mai determinate, mai pregnante, dialectele marilor limbi : ele coexistă unele lîngă altele, la fel de originar și nu altfel decît ca limbi cu totul diferite. O limbă generală germană sau grecească exista de la bun început numai în idee : o limbă comună apare atunci cînd dialectele sărăcite și devitalizate se sting, și se generalizează știința de carte. Singurul mod de a se forma limbi diferite este cînd populații întregi sau mase de populație, cum sînt grupurile mari de sclavi importați, acceptă din necesitate, o limbă străină. Astfel de forme noi apar și în natura vietăților lumii, iar acestea, se pot abate foarte mult de cele din care au provenit, ca specii a căror esență este decisivă.

Într-un neam cu multe limbi, un dialect este mai îndepărtat decît celălalt pînă cînd numele unei limbi surori devine mai propriu. Aceasta nu are încă nimic esențial străin. Dar, așa cum natura cunoaște astfel de tranziții, așa și în cazul semințiilor omenești, unele se arată înrudite prin limbile lor cu altele două, care sînt însă absolut străine între ele în ceea ce privește cuvintele ; iar dacă aceasta se manifestă astfel că formele nu poartă nici o urmă de distrugere, este illogic să presupui că aici ar fi apărut prin amestec o limbă nouă. O limbă căreia i-ar aparține elementul străin, care-i determină esența propriu-zisă, nu se găsește nicăieri.

Astfel, două limbi pot fi înrudite în parte, de aproape, iar în parte să fie cu totul străine între ele. Acesta este raportul dintre limbile slavonă și cea lituană, poate și între cea galică și cimbrică ; în acest fel este înrudită persana cu slavona în unele puncte și forme și etimologie. În limba

latină există două elemente amestecate : unul înrudit cu greaca și unul cu totul străin, dar și acela este la fel de diferit și de înrudit ; și așa au fost popoarele grec și pelasgic, primii putînd să-i găsească străini pe ceilalți, și să le numească limba barbară ⁹⁷.

Oenotrii, care au fost denumiți cu acest nume poate numai de greci, au locuit în Brutium și Lucania, căci înaintea invaziei sabelilor, și coasta de vest pînă la Posidonia aparținea de Oenotria ⁹⁸, unde focheenii au întemeiat orașul Elea ⁹⁹ ; aici erau insulele oenotrice. Se diferențiază două popoare : italiotii în sudul peninsulei și coneii spre nord în afara strîmtorii pînă la Iapigia. Aceia trebuie să fi trăit ca păstori pînă cînd, cu mult înaintea epocii lui Minos, Italus, un bărbat puternic, înțelept și curajos, prin convingere și din necesitate i-a determinat să facă agricultură și le-a dat legi ; astfel încît poporul s-a transformat, s-a numit pe sine și țara după numele lui. Prin legile sale, s-au introdus sistemele, mese comune ale bărbaților în care fiecare păstra o anumită măsură prescrisă. Obiceiul s-a păstrat și cu cîteva alte legi atribuite pînă foarte tîrziu lui Italus și atîta timp cît au mai dăinuit cîteva resturi din această națiune ¹⁰⁰.

Relatarea despre felul cum s-au separat italiotii în două popoare dușmănoase, în siculi și morgheți, nu poate fi considerată decît ca o caracterizare mitică a originii oenotrice și a separării pe insulele sale a marelui popor. Astfel, așa cum am remarcat deja ¹⁰¹, numele siculilor este același lucru cu al italicilor ; el cuprinde și pe chonei ¹⁰² și este absolut același cu oenotrii, ba se extinde peste Marea Ionică, la epiroți, unde Eketus, care stăpînea la Buketa, este numit regele siculilor. În Odisea numele lor pare să fie înțeles de către epiroți ¹⁰³ și astfel se explică originea tirenilor care au emigrat la Atena, prin mențiunea că ei vin din Akarnania. Nu ca un punct de repaus, după o călătorie pe mare venind dinspre Tibru, ci ei erau pelasgii epiroți care mai stăpîneau încă această țară în timpul cînd puterea militară greacă se afla în fața Troiei, ea aparținînd la fel de puțin, ca și Tesprotia, Greciei.

Că epiroții și oenotrii aparțin aceleiași națiuni o dovedesc alte indicații din numele geografice, furnizînd argumente sigure. Unde Arisotel vorbește despre oenotrii s-a citit, înaintea modificării lui Viktorius, în loc de choni, chaoni ¹⁰⁴, și oricum o fi scris el numele poporului dispărut, este același pe ambele maluri ale Mării Ionice, așa cum a găsit Alexandru Molosul, spre pieirea sa, pe Pandosia și fluviul Aheros în Oenotria, ca și în Tesprotia.

Acest Pandosia fusese regele oenotric Siz ¹⁰⁵ : Chone, în regiunea de la Crotona ¹⁰⁶ arată că, în orice caz, întreaga Oenotrie aparținea, cu excepția Istmului, țării Chonia sau Chone ¹⁰⁷. Dar în Syritis și în orașul Polieum, ionienii din Colofon, Cone fugiți din fața lydienilor, pe care ei, foarte sălbăticiți în urma unei nenorociri, i-au asasinat monștruoși ¹⁰⁸. Ocuparea Colofonului nu se poate data decît aproximativ în Olimpiada XXV, în anul 75 de la întemeierea Romei ¹⁰⁹. După aceasta a luat ființă ionicul Syris. Pentru proprietatea acestor bogății s-au purtat lupte între Tarent și Sybaris ; care, ajunsă la mare putere, n-a renunțat niciodată la ura moștenită a dorienilor împotriva aheenilor. Pentru a îndepărta Tarentul de Syritis sibiții au întemeiat Ketapontum. Din păcate lipsește orice indicație cu privire la timpul cînd s-a întîmplat aceasta ; nu se pot face deci decît presupuneri, totuși fără primejdia de a greși prea mult, cu privire la războaiele metapontinilor, împotriva Tarentului și a oenotrilor ce locuiau în interior ¹¹⁰, care s-au terminat prin cedarea unei părți a regiunii, pe la mijlocul celui de al doilea secol. Pe vremea aceea mai existau încă

oenotrii liberi, după aceea, cea mai mare parte a țării, care s-a numit apoi Lucania, a fost supusă sibaritilor. Numărul cetățenilor de trei ori o sută de mii este cel puțin nesigur, deși, potrivit condițiilor izo-politice nu se poate respinge ca ceva cu totul imposibil, ca pe aceea a celor care ar fi mers împotriva crotoniților ; plauzibili sînt însă cele patru popoare și douăzeci și cinci de orașe care le-ar fi fost supuse ¹¹¹, iar întemeierea Posidoniei și a Lausului la Marea de Jos, arată că Sybaris stăpînea de la o coastă la alta. Este evident că aceste colonii apărau frontierele teritoriului orașului. În același mod a întemeiat, la aceeași mare, și Crotona orașele Terina, Locri, Hipolium și Medma. În această vreme, sub stăpînirea tuturor italoților, nu numai a sibaritilor, trebuie căutată subjugarea generală a pelasgilor ¹¹² ; aceea a oenotrilor ce locuiau pe terenurile directe ale orașelor, deși în unele regiuni au continuat să se mențină timp îndelungat. Multe mii au avut în schimb o soartă mai fericită, căci nenumărați dintre ei au primit cetățenia ¹¹³, care explică prin sine felul cum Sybaris și Crotona și-au umplut cu populație o împrejmuire de zid, din care o mică parte ar fi fost suficientă pentru urmașii primilor coloniști ; și de la acești plebei trebuie să fi provenit cei mai mulți dintre autohtoni, mai întîi pelasgii.

Nu se știe dacă Crotona a pus stăpînire pe întreaga moștenire a teritoriului sibaritic și cît timp și-a menținut rangul orașul predominant de acum. Nu pare să fi avut o durată lungă măreția sa supremă ; iar cînd și el a decăzut, o parte a supușilor au devenit din nou liberi. Cînd însă Antiohus indică frontiera Italiei de la Laus pe Methapontum (326), acolo oenotrii de la vest de această linie fuseseră deja subjugăți de către lucani, nu alungați ¹¹⁴ ; de aceea, coasta, deși nu se mai socotește la Italia, e denumită încă Oenotria ¹¹⁵. Timpul emigrărilor a trecut, cuceritorului îi erau mai avantajoși supușii obligați să plătească cu produse decît cete de sclavi cumpărați ; iar că în Lucania cea mai mare parte a locuitorilor nu aparținea poporului sabelic dominant o arată numărul mic al lucanilor din censul din epoca războiului cisalpin ¹¹⁶. Este de presupus că deja Antiohus pe coneii îi considerase deja ca pe un popor stins, cum vorbește despre ei Aristotel ¹¹⁷ ; nu că ar fi fost exterminați prin lipsa de omenie a orașelor grecești dominante de pe malul vestic al golfului Tarentic ; ei au dispărut prin aceea că, fără a forma fie și localități dependente, au venit la conducere oameni supuși, care au început să-și însușească limba și obiceiurile grecești ¹¹⁸, cum au făcut în condiții mult mai ușoare sikeliile din insule, conaționali lor, și epiroții, pe care Polybios nu-i diferențiază de greci, cum o face totuși față de semințiile sălbătice din Munții Etoliei.

Această transformare ușoară în eleni este caracteristică popoarelor pelasgice, și totodată o cauză esențială a dizolvării și dispariției națiunii lor. Firește în aceasta trebuie văzut un efect al înrudirii inițiale a celor două popoare, de aceea, nu totdeauna esențial diferite, așa trebuie să fi fost, numai că se manifestă puterea de vrajă a limbii și naționalității grecești față de popoarele străine și atinse de ei chiar și acolo, unde o astfel de înrulare nu este imaginabilă. Popoarele Asiei-Mici s-au elenizat începînd cu cucerirea macedoneană, aproape fără colonizări de greci veritabili. Antiohia, deși poporul de rînd vorbea o limbă barbară, a devenit un oraș complet grecesc, iar întreaga transformare a sirienilor a eșuat numai din cauza rigidității orientale ; ba arbanitii, care s-au așezat în chip de coloniști în noua Grecie și-au însușit limba romeică pe lingă cea proprie, pe care în unele localități au uitat-o. În ce fel a fost grecesc Sully cel Nemuritor, cum nobila Hidră însăși, a cărei extirpare poate că noi o vom plînge înainte de a imprima această parte, este o așezare arbanitică ?

Prin formarea unui popor grecesc atât de numeros în Oenotria se justifică numele de Grecia Mare. Că transformarea este deplină se poate constata prin aceea că brutii și-au păstrat limba greacă deși s-a introdus și cea oski, iar romanii i-au considerat atât de străini încât n-au fost luați în evidența trupelor italiene din războiul cisalpin, la fel cu cei din orașele grecești. Calabria a rămas la fel ca și Sicilia, o țară grecească, deși s-au instalat colonii romane pe coastă : mai întâi a cedat limba, începînd din secolul al XIV-lea, dar peste trei sute de ani ea mai domina încă la Rossano, și desigur mult mai departe, căci despre acel orașel este cunoscută cu totul întîmplător o știre ; ba chiar și astăzi mai există în regiunea orașului Locri o populație care vorbește grecește ¹¹⁹.

În timpul războiului peloponezic, în partea cea mai de sud a Italiei, mai erau încă siculi ¹²⁰, iar aceștia trebuie să fi format comune compacte, chiar dacă dependente de orașele mai puternice ; deoarece își mai păstraseră sisitiile și alte reglementări originale ¹²¹. Eu raportează aceasta la timpul lui Antiohus, 90 de ani mai târziu, cînd a scris Aristotel, pare totuși complet de necrezut, căci jumătatea de sud a Lucaniei, ce se extindea odinioară pînă la Regium, se separase cu vreo 20 de ani mai înainte, devenind un popor independent ; iar porecla sclavilor revoltați ¹²², pe care aceștia au adoptat-o cu plăcere, justifică, în loc de a menține cu încăpăținare povestirea neroadă despre tinerii lucani sălbăticiți, căutarea originii vechilor aserviți, presupunînd că oenotrii au rămas în urmă, înțăriți prin fugari oskici pripășiți, după ce lucanii au distrus orașele grecești și au ajuns astfel din nou la libertate. Aceasta a fost însă o epocă nouă și brutii au apărut ca un popor nou, la care cu greu mai continuau obiceiurile vechi.

Cînd romanii au cucerit cu armele aceste regiuni, în Grecia Mare existau numai lucanii, brutii și grecii, despre oenotrii mai știau numai învățații și scrierile italiote.

- 1 Dionisius I, 13, p. 11 a.
- 2 Dionisius I, II, p. 9 c.
- 3 *Arcad.*, p. 238, b.
- 4 *Biblioth.*, III, 8, 1.
- 5 Stephanus Biz., s.v.
- 6 Astfel îi diferențiază Herodot.
- 7 *Idem* I, 57. Glosele tirenice și siculice sînt pelasgice, dar cît de mult sînt greșit scrise ? ; drept cuvînt pelasgic poate conta și Larissa, numele a două orașe principale ale națiunii, unul în Tesalia, altul în Asia —, Cetatea Argos, un oraș în regiunea Liris (Dionisius I, 21. p. 17, c.) și multe alte localități.
- 8 Tesprotia în Elada, II, 56, Molos este enumerat printre eleni, VI, 127.
- 9 II, 51.
- 10 *Ibidem*.
- 11 Strabon IX, p. 41 d.
- 12 Dionisius I, 17, p. 14 b.
- 13 Eschil, *Suppl.*, v. 248.
- 14 Herodot, VIII, 44 spune și mai multe și prea mult pentru Leleger, exclude Kaukonii. Elada fusese mai înainte numită Pelasgia, scrie același II, 56. — nu se poate inversa.

- 15 I, 3.
- 16 Strabon, V, p. 220. Despre pelasgii de la Caere. Locuitorii anteriori din Kizykos erau numiți tesalieni, pelasgi și tirenieni. În loc de a identifica aici diferite nume pentru aceeași națiune, s-a crezut că pelasgii ar fi fost alungați de către tesalieni, iar aceștia de către tirenieni.
- 17 Konon. 41 : Conf. cu Schol. Apoll. ad. I. 987. și 948.
- 18 Plutarh, *Pyrrh.*, init.
- 19 Strabon, V, p. 221 b.
- 20 *Idem*, IX, p. 434 d.
- 21 Skymnus, 582. Dikkarchus. p. 26 — Plutarh *Cim.* p. 483 b.
- 22 De aceea, și Platon permite orașului său grecesc primirea obiceiurilor religioase, *De legib.*, V, p. 738 c.
- 23 Nu etrusce, ci din acelea care pornesc de la Samotrace.
- 24 Justinus, VII, 1.
- 25 Tucidide, II, 99.
- 26 Eu citesc la locul deja citat din Justinus VII. 1. *regio Bottia* în loc de Boetia, pentru care nu se citează nici o variantă ; Paeonia, este o schim-

- bare iresponsabilă. Bottia este numele țării la Arrius. Această propunere este deplin confirmată astăzi prin Ecologe din Diodor în titlul de *Sententiis*, unde p. 4 oracolul îi dă ordine lui Perdiccas.
- 27 Pentru Lemnos și Imbros nu este nevoie de nici un citat; despre Samotrace, Herodot vorbește la II, 51.
- 28 Strabon, V, p. 221 b; XIII, p. 621 b.
- 29 *Idem*, XIII, loc. cit.
- 30 Agathias, II, p. 54, ediția Par. El a găsit aceasta fără îndoială în Cronica pe care o citează cu privire la construirea orașului după cutremur, prin care dintr-un oraș pelasgic a devenit unul roman.
- 31 Herodot, I, 57: Plakia și Skylake.
- 32 Schol. Apollon., I, 957 conf. I. 948. Konon 41.
- 33 Apollon, I, 1024. Conf. 1112.
- 34 Faptul că Corynthus sau orașul lui Corynthus, trebuie înțeles de la Cortona, s-a constatat: citatele în această privință sînt concentrate la Porcellini și cele din Sylius sînt hotărîtoare. Nu trebuie însă să scape că Virgiliu, după modul ulterior al școlii poetice, se ține departe de utilizarea nedeterminată în continuare, un Corynthus există în mitologia troienilor și este fiul lui Paris (Hellenicus la Parthenius 54).
- 35 Schol. Apoll., I, 1024.
- 36 Konon 41.
- 37 Cunoscutul loc din *Odiseea*., 175 și urm.; citat și de Strabon, V, p. 221 a.
- 38 Hellenicus în *Phoronis*; la Dionisius, I, 27, p. 22, c.d.
Dacă edițiile noastre despre Herodot ar fi citit Korton, cum îl citează Dionisius, iar nu Kreston, atunci nimeni n-ar contesta că ambii istorici contemporani au vorbit de același oraș. Hellenicus îi deriva pe acești pelasgi din Tesalia; aceasta lămurește deja originea indicată a regilor lor din Pelasgi și una din fiicele lui Peneus; conf. Dionisius, I, 17, p. 14 d. Herodot spune că înainte locuiau în Tesaliois. Totul se opune bănuielii că Dionisius ar fi putut falsifica modul de citire, nu pare a fi observat că fără comparație în familia mai bună a manuscriselor herodotice aici există o mare lacună (Vezi Vesselin, *Herodot*, p. 26 a). Lipsa unei variante în manuscrisele cele mai proaste nu dovedește nimic; ele mențin întotdeauna ceea ce e greșit; apoi, există desigur Crestoneii în Tracia adînc în țară, între Axios și Strimon, dar nu un oraș Kreston, ci erau traci, iar tirenienii din Athos, deasupra cărora locuiau ei, erau pelasgi; aici în schimb sînt pelasgi cei
- din Kreston, și tirenienii care locuiesc mai jos de ei sînt un popor cu totul diferit. Considerat fără prejudecăți, nu se poate nicidecum contesta că Herodot a preluat relatarea lui Hellenicus despre migrația pelasgilor din Tesalia peste Adriatica la Spyna și Cortona, și a presupus emigrarea mai departe a celor înfrinți spre Atena, așa cum relatează despre continuarea drumului lor spre Lemnos și Helespont. În acest scop a servit omogenitatea limbii printre helespontini și cei rămași în Etruria, ca o deplină dovadă. Cei de la Cortona erau cei mai spre vest, cei de la Helespont cei mai spre răsărit dintre toți pelasgii ce au mai rămas; și acesta a fost motivul ca să fie numiți ei iar nu alții. A fost socotit de necrezut ca Herodot să fi putut compara limba unor localități mai mici atît de îndepărtate între ele. Această dificultate mi se pare nulă, căci lui i-a lipsit la fel de puțin ca și nouă atenția la limbi; el citează cuvinte egiptene, scitice, persane, citatul însuși arată îndestul că el ținea să stabilească cum se comportă dialectele din răsărit și apus; el vizitează Helespontul.
- 39 Justinus, XX, I.
- 40 Strabon, V, p. 214 b.
- 41 *Ibidem*, a. Plinius, H.N. III. 20.
- 42 *Ibidem*.
- 43 Dionisius I, 18, p. 15 c.
- 44 Strabon, *Ibidem*.
- 45 *Cum veter occubuit Priamus sub Marte Pelasgo*. La Kalimachus. (Lavacr. Ball.) cetățenii și femeile din Argos sînt pelasgi.
- 46 Skymnus, v. 216 și urm.
- 47 Servius *ad Aen.* X. 179. Numele pare imposibil să fie atît de corect.
- 48 Dionisius, I, 25, p. 20 d, p. 23 a.
- 49 Se găsește la un scriitor oarecare dinaintea lui Platon.
- 50 Dionisius, I, 25, p. 20 c.
- 51 Dionisius, I, 28, p. 22 d.
- 52 *Idem*, I, 17, p. 14 d.
- 53 Dionisius, I, 23, p. 19 d.
- 54 *Idem*, I, 28, p. 22 d.
- 55 Deoarece identificarea clară a acestei inversări ridică numeroase obiecțiuni în domeniul istoriei legendelor și indicații ce contrazic adevărul evident s-au transformat în mărturii în acest sens, socotesc că e util să fie promovate prin citeva exemple foarte diferite între ele. Stîncile plutitoare care separă marea navigată de greci de cea nenavigabilă; e străbătută de Argo după o legendă ca kianeeni din răsărit, după o alta decît planka din apusul pămîntului. Therra este o

- metropolă a Kirenei libiene, iar insula Therra se formează din scoica pe care zeul libian Triton i-a dăruit-o lui Euphemus. După o povestire tarentinul Gillus răscumpără prizonieri persani în Italia și îi trimite regelui persan; după o altă legendă samică din prizonieratul regelui persan și îl trimite dintre ei Pithagoras în Italia (Bentley *Opusc. Philol.*, p. 190; care condamnă printr-o privire prostia de a vrea să realizeze două relatări din așa ceva). Legenda la Vittekind despre corvey, că saxonii ar fi venit în țara noastră de peste mare, s-a născut la fel din călătoria lor în Britania, iar în secolul al XVI-lea există navela despre Shylock povestită ca ceva ce s-a întâmplat cu adevărat, că este un creștin a cărui neîndurare diabolică împotriva unui evreu este zădărnicită prin sentința unui judecător înțelept, a papei Sixtus V. Aceeași interpretare a numelui s-a găsit și în Atthide: Strabon, V. P. 221. d. Alții îl explică de la îmbrăcămintea albă de în; însă mereu despre acești tirenieni; numele pelasgilor vechi autohtoni este derivat întotdeauna de la strămoșul lor.
- 56 Vellejus I. 3. Strabon. IX. p. 401. d.
 57 Herodot VI. 137. Pausanias, *Attic*, p. 26. d.
 58 Strabon IX, p. 401. d.
 59 Pausanias, *Ibidem*.
 60 Strabon V. p. 225 d. Pe mine mă interesează să determin numai ideea ce o aveau grecii când și-au adunat legende, pentru a obține istorie, și care predomina la scriitorii pe care îi urmează Dionisius. Atât de departe n-au mers desigur acești siculi.
- 61 Kalimachus în *Schol.* a lui Aristophanes, în *Aves* v. 832 Alte locuri se găsesc la Kluvers *Italia antiqua* p. 428, 429. Caracteristic pentru confuzia legendelor este Polyaeus, VII. 49; care povestește despre tirenienii alungați din Lemnos de către atenieni și despre femeile lor ca și Herodot care spune că s-ar fi întâmplat cu minienii, cu 600 de ani înainte.
- 62 Și minienii sînt tesalieni și pelasgi; pentru urmașii argonauților și a femeilor din Hypsipyle n-o va lua nimeni în serios și cred, după exemplul din Kyzikos că alungarea lor a fost doar născocică, din cauza imigrării reale sau legendare a tirenienilor din Atena în Insule.
- 63 Herodot I. 57.
 64 Tucidide IV. 109.
 65 Diogenes Laertiys VIII, Pyuth. p. 567. b. Steph.
- 66 Konon. 41.
 67 Acotes este *Tyrrhena genta*, Ovidius, *Metam.* III. 576, patria *Maeonia est*; 583; *Tusca urbs* a lui Lycadas, 624, este fără discuție că trebuie înțeleasă la fel de lădă.
- 68 Strabon XIII, p. 620. d.
 69 Așa povestea Antiklides; ba el a legat o emigrare din Lidia sub Tyrrenus și din Lemnos; Strabon V. p. 221 d.
 70 Plutarh. *Romul.* 18. b.
 71 Hesiodus *Theogon.* v. 1011—15. Ce sînt însă aici sfintele Insule.
- 72 S-a păstrat în limba latină în manuscris și în italiană s-a imprimat în așa numitul Malispini, unde apar *Turinii* c. 9.
 Cea mai de neexplicat este denumirea clară de Faesula. Pe fragmentul haesiotic L.X.
- 73 Care trebuie să fi fost forma veche latină de Turrus sau Turus;
 74 Aen. VII. 410.
 75 Livius XXI. 7. Pare sigur că saguntinii n-au fost iberi amestecați.
- 76 Anton Augustinus *de Numis*, Dial. VII, p. 94. d.
 77 Dionisius I. 58. p. 72. c.
 78 Strabon V. p. 233. a.
 79 Synope n-a avut desigur nici o autoritate.
- Amyklae poate să fi fost Amunklae (Salmasius a Solin. p. 86. b),
 Iar scopul aceleiași denumiri la Taygetus și Mussicus a fost prilejuită de același nume. Aceasta are însă o influență caracteristică asupra ideilor despre colonizările de pe această coastă.
- Amyklae trebuie să fi fost construită de laconeii, de aceea pretinsa lor colonie la Anxius; deoarece sabinii și pelasgii au fost amestecați, a fost posibilă afirmația că ar fi fost lake-demonienii.
- 80 Strabon V, p. 247. a
 81 *Idem.* V. p. 251. b.
 82 Plinius *H.N.* III. 9.
 83 Dionisius, I. 21, p. 17 b.
 84 Virgiliu, *Aen.* VII. 735.
 85 Mai sus pagina 35.
 86 Servisu *ad. Aen.* VIII. 738.
 87 După un astfel de limbaj s-a numit Tyrenian golful de mare (Sofocle), marea a păstrat numele.
- 88 Dionisius I. 11. p. 9 a.
 89 *Idem.* I. 73, p. 59 c.
 90 Și anume 300 de ani înaintea începerii colonizărilor grecești pe insulă: VI, II. Philistus, indicație la Dionisius I, 22, p. 18. b.

- 91 Arist. *Meteorol.* I. 14, p. 33 Syth. Ar fi Vitallus sau Sittalus : t. k. schimbate ca Latinus și Lakinius.
- 92 Polybius. XII. V.
- 93 Tucicide VI. II, unde încă textul Dukerik avea 'A k' v care totuși derivă din aceea că oenotrii și-ar fi avut originea din Arkadia.
- 94 Etymolog. i s. Probabil după Tymaeus : Atenaeus XII. p. 523. e.
- 95 *Ad. Aen.* I. 537.
- 96 În Italia de sud și Sicilia se obișnuiește ca în latină numele grecești de declinare a III-a, de gen masculin, să fie transformate în neutre de declinare a 2-a în *antum* din genitiv. Aceasta se citează ca dialect etolic numai că terminația masculină este analoagă cu modificarea nominativului din greaca nouă (Salmasius *ad. Solin*, p. 64 d. Astfel se modifică Akragas, Taras, Pyrus în Agrigentum, Tarentum, Burentum etc. ; că Maleventum sau Maleontum în samnita tîrzie, ar fi fost pur grecească Maloeis sau Malus, am văzut-o deja la Salmasius ; eu nu cred însă că greșesc dacă în Grumentum identific munții Lucanici foarte reci ; — același caracter îl are Laurentum.
- 97 *Ante. ut fama docet*, tellus possessa Pelasgis : Silius VIII. 445.
- 98 Plinius H.N. III. 19.
- 99 Justinus XX. I.
- 100 Strabon V. p. 241. b.
- 101 Plinius H.N. III. 18. 19.
- 102 Peripl. p. 7.
- 103 Strabon VI. p. 268. d.
- 104 Schol. Apollon. ad. IV. 564. Despre extinderea sa nordică va fi vorba mai jos.
- 105 Herodot V. 13. VII. 20. 75. După catalogul din Iliada suveranitatea Troiei se extinde în orice caz peste Tracia și Strimon pînă la Olimp.
- 106 Wellejus. II. 110. În omnibus Pannoniis non disciplinae tantummodo sed linguae quoque notitia Romanae.
- 107 Autorul unei observații care trezește prejudecăți trebuie să o apere împotriva răstălmăcirilor. — Sînt departe de a voi să afirm că acele locuri de așezare vaste ale pelasgilor ar fi fost țara lor inițială de la începuturile omenirii ; oricît ne-am putea urca în timp, totuși Chroniclele egiptenilor și babilonienilor n-ar putea umple decît o mică parte a timpului necercetat, în timp ce popoarele lor nu s-au presat mai puțin vehement deci ulterior. Eu protestez numai împotriva aplicării unei premise cu totul neîntemeiate.
- 108 Aristotel spune că elenii au fost numiți greci cînd au locuit pe munții cei mai înalți ai Epirului ; pe care îl utilizează după cum se știe Kallimachus și Alexandru Etolianul. Școala căreia îi aparțin acești poeți, a cercetat fiecare cuvînt ca o podoabă a cuvîntării ; dar în latină Graecii n-au apărut din limba cărților, ci din vremuri imemorabile, concomitent cu Graii, care se foloseau predominant mai înainte. Se va vedea în continuare că în latina veche s-au utilizat mai multe nume pentru popoarele vechi ; un nume simplu și derivat ; aceasta este Graii și Graicii. Știrea a venit de la Aristotel și explică ușor de ce tocmai un etolian îl utilizează.
- 109 Dionisius I. 73, p. 59. e.
- 110 Skymnus, 233, 245.
- 111 Herodot, I. 167.
- 112 Aristotel VII. 10. p. 198 Sylb. Dionisius. I. 35. p. 27. — : Ambii după Antiohus. Adaosul lui Aristotel ; aceste legi sînt încă valabile uimește totuși : în secolul al V-lea cu greu mai existau oenotrii, care să fi trăit după legi proprii.
- 113 Într-un vechi mit care numește pe Siris fiica lui Morges și pe bărbatul ei Skymnus : *Etymol.*
- 114 Skol. la *Odissee*.
- 115 Am expus aceasta în *Rhein. Museum*, secția filologică I. p. 256.
- 116 Nu se poate atribui decît erudiției lui Demetrius Chalkokondiles că Codexul său anticipează această amendare. Și la Strabon XIV. p. 654, d. se scrie în loc de Chone sau Chonia, Caonia.
- 117 Strabon VI. 256. b.
- 118 *Idem.* p. 254. b.
- 119 Casaubonus la Strabon p. 255.
- 120 Strabon VI. p. 264. p. Confer, Cu Athenaeus. XII, p. 253. c. și Aristoteles VII 10.
- 121 Prin Gygnes, care după Herodot determină cronologic căderea Sarmisului, a domnit de la Olimpiada XV. 3. pînă 25. 1. După Eusebius între Olimpiada 20. 2 pînă la 29. 1. Această accepțiune se bazează desigur pe Apollodor ; cu atît mai probabil cu cît la Eusebius la ultima Olimpiadă este numit Arhiocus, contemporanul lui Gyghes, pe care Nepos, partizanul lui Apollodorus l-a așezat sub Tullus Hostilius lauda lui pentru Siritis (la Atenaeus XII. p. 523. d). Este prilejuită de colonizarea reușită, departe de barbarii cuceritori.
- 122 Strabon VI. p. 265. a.

ÎNCEPUTURILE MIȘCĂRII SOCIALISTE DIN ROMÂNIA

Apariția și dezvoltarea mișcării socialiste în țara noastră s-au aflat într-o strinsă interdependență cu evoluția istorică de ansamblu a societății românești, cu progresul forțelor de producție și cu schimbările survenite în relațiile de producție. Totodată, evoluția acesteia a avut loc în contextul dezvoltării mișcării muncitorești pe plan internațional, la care proletariatul organizat din țara noastră și-a adus contribuția sa originală și de substanță.

Epoca modernă a istoriei României, inaugurată prin revoluția națională și socială de la 1821, s-a anunțat ca una dintre cele mai dense și mai fecunde sub raportul creației și împlinirilor de importanță fundamentală pentru destinele națiunii române. Prin obiectivele sale majore — libertatea socială și națională a poporului român —, revoluția condusă de Tudor Vladimirescu a deschis un amplu proces transformator în societatea românească, adincit de revoluția burghezo-democratică de la 1848, de Unirea de la 1859, de independența de stat deplină a României, cucerită în 1877, proces amplificat neconținut, pe măsura dezvoltării proletariatului, a forței și înrîuririi sale exercitate în societatea românească.

Nașterea și afirmarea mișcării socialiste în România, așa cum, dealtfel, s-a întâmplat și pe plan internațional, au fost deosebit de complexe, manifestate în datele lor esențiale în același mod pretutindeni, dar diferențiate de la țară la țară, în raport cu condițiile concrete, specifice fiecăreia dintre acestea. Trebuie să remarcăm că ideile înaintate, revoluționare au fost bine cunoscute în România și au avut o viguroasă forță de rodire, căci poporului nostru i-au fost străine dintotdeauna ideile retrograde, de dominație și injustiție, de inegalitate, de forță și dictat. El a fost receptiv la toate marile curente ideologice progresiste, revoluționare ale vremii, pe care, prin reprezentanții săi luminați, și le-a însușit, folosindu-le din plin în lupta împotriva racilelor din societatea românească, împotriva aservirii străine, pentru libertate și înfăptuirea deplină a unității național-statale, pentru dreptul de a fi stăpîn în propria-i țară, pentru asigurarea progresului multilateral. Pe drept cuvînt, Nicolae Bălcescu, ținînd seama tocmai de aceste virtuți străvechi, a apreciat că națiunea română este „națiune născută democratică“.

Așa se explică de ce ideile socialismului utopic au găsit o largă audiență în România. Reprezentanți marcantî ai acestuia ca Teodor Diamant, Iancu Bălăceanu, Ion Eliade Rădulescu, Cezar Bolliac, C. A. Rosetti ș.a. au întreținut legături cu doctrinari socialiști francezi. Teodor Diamant a contribuit nu numai la înțelegerea reală a concepției societare fourieriste, dar a adus o contribuție originală prin întemeierea în România a unui falanster, care și-a desfășurat activitatea timp de doi ani de zile. De aceea el rămîne în istoria doctrinelor social-politice avansate din România și Europa unul dintre gînditorii progresiști, originali, care, prin ideile și practica lui, prin falansterul creat la Scăieni, a găsit forme de concretizare la specificul social-economic al României, numărîndu-se printre primele de acest tip din lume.

Deceniul al 5-lea al secolului trecut a fost marcat de un eveniment de o epocală importanță pentru întregul curs al mișcării muncitorești, pentru omenirea progresistă în general : apariția socialismului științific, elaborat de Karl Marx și Friedrich Engels, concepția revoluționară despre natură și societate, a ideologiei științifice a proletariatului.

Studiind tot ceea ce a creat până atunci geniul uman în principalele domenii ale științei, sintetizând experiența mișcării muncitorești din întreaga lume și prelucrând în mod critic lucrările celor mai de seamă reprezentanți ai filozofiei, economiei politice și socialismului utopic, Karl Marx și Friedrich Engels au putut scurta orizontul dezvoltării naturii și societății, în scopul elaborării concepției revoluționare a proletariatului — materialismul dialectic și istoric —, care a însemnat o adevărată revoluție în gândire, în știință. Până la ei filozofia n-a făcut altceva decât să explice lumea ; socialismul științific elaborat de Marx și Engels a oferit proletariatului acea busolă care îi arăta calea posibilității schimbării, transformării ei. K. Marx și F. Engels au creat o doctrină profund revoluționară despre societate, au fundamentat, pe baza unei analize adânci a legilor apariției și dezvoltării modului de producție capitalist, teza despre necesitatea și posibilitatea proletariatului de a se elibera pe sine și, odată cu el, întreaga societate de sub jugul capitalist.

Prin apariția socialismului științific, mișcarea muncitorească internațională a căpătat o călăuză sigură în lupta ei împotriva vechii orindui. Rămânea ca socialismul științific să fie unit cu mișcarea muncitorească, să fie biruite curente și secte socialiste neproletare, pentru ca el să devină ideologia dominantă în mișcarea muncitorească internațională.

Desigur, procesul de răspindire și însușire a socialismului științific a presupus o perioadă de asimilare și aprofundare a acestor idei, prin filtrul propriei gândiri a adeptilor lor din România, de transpunere a lor pe fundalul realităților românești.

Experiența mereu îmbogățită a mișcării muncitorești din țara noastră, ale cărei începuturi specifice datează încă de la jumătatea secolului al XVIII-lea, s-a constituit, în mod obiectiv, în suport firesc al ideilor socialiste și, totodată, într-un factor decisiv de evoluție, de înscriere a mișcării socialiste pe făgașul materialismului dialectic și istoric. Organizațiile muncitorești create în prima jumătate a secolului trecut, ca și acțiunile inițiate de muncitori împotriva exploatarei au reprezentat, ele însele, un cadru favorabil al confirmării practice a legitimității socialismului în România, a promovării concepției socialiste în țara noastră.

Ancorată la realitatea social-politică a țării și afirmându-se ca un imperativ firesc, receptarea ideilor socialiste exprima tendința obiectivă de înaintare a societății românești pe calea progresului și deopotrivă preocuparea pentru soluționarea problemelor majore care se aflau în atenția întregului popor român : înfăptuirea unității național-statale, soluționarea problemei agrar-țărănești, accelerarea progresului social-economic al țării, realizarea unor largi reforme cu caracter democratic.

Este profund semnificativ pentru spiritul radical al gândirii social-politice românești faptul că revoluționarii de la 1848 au luat cunoștință de unele idei ale socialismului științific.

În 1845, în capitala țării noastre și în alte orașe erau citite numere din „Analele franco-germane“, publicație editată de Marx și Engels, ca și lucrarea lui F. Engels, „Situția clasei muncitoare din Anglia“, pentru ca la 1848 vestitul Manifest al Partidului Comunist să fie cunoscut de către gânditorii revoluționari din România. Reliefând acest aspect, tovarășul Nicolae Ceaușescu apreciază : „Este cazul să subliniem cu deosebită satisfacție faptul că partea înaintată a proletariatului român, militanții socialiști de frunte ai poporului nostru au venit în contact cu ideile «Manifestului Comunist», la scurtă vreme de la apariția sa, că numeroase din lucrările de bază ale clasicilor marxismului au fost traduse și difuzate în România, curînd după tipărirea lor, orientînd astfel mișcarea socialistă din România, ținînd-o la curent cu gîndirea cea mai avansată a epocii“¹.

Răspîndirea ideilor lui Marx și Engels în România a fost favorizată și de legăturile pe care revoluționarii români de la 1848 le-au întreținut cu cercurile revoluționare din apusul Europei, iar unii dintre ei cu înșiși fondatorii socialismului științific. Este de remarcat faptul că încă din acea perioadă în scrierile unor militanți ai revoluției române de la 1848 se resimte influența ideilor socialiste. Astfel, în studiul intitulat „Socialiștii. Adversarii proprietății“, publicat în „Pruncul ro-

¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 8, Editura politică, București, 1973, p. 221.

mân" din 7 august 1848, revoluționarul român Ion Ionescu de la Brad explica cu claritate că „sub acest nume de socialiști se înțeleg toți filozofii și filantropii aceia care văzînd relele ce bîntuiesc societatea de astăzi, au cunoscut că organizația ei este prea rea și au scos la lumină felurite sisteme spre a-i pregăti un viitor mai fericit. Oweniștii, saint-simoniștii, fourieriștii, egalitarii, umanitarii, icarieni, comuniștii et comp. sînt socialiști — remarcă el —, adică adversarii raporturilor ce se află în societatea de astăzi între muncă, capital și pămînt“.

Același autor, într-un alt articol — „Cauzele revoluțiilor“ —, după ce se referea la „măreața revoluție săvîrșită în România“, argumenta astfel necesitatea ei: „Eu din partea mea văd emancipația săteanului, lupta între proprietar și proletar, între boier și țăran, colo între bogați și săraci, dincolo între capitaliști și muncitori; proprietarii, boierii, bogații, capitaliștii, avînd tot același interes, se coalizează pretutindeni spre a-și apăra privilegiile și monopolurile împotriva proletarilor, țărănilor, săracilor, lazarienilor, irlandezilor și muncitorilor, care caută umanitatea și creștinătatea în societate spre a-și asigura libertatea, egalitatea și frăția. Aceste contradicții sociale, existînd pretutindeni, ne arată pretutindenea nevoia de a se emancipa, de a se revolta. Elementul revoluției este în firea omenească, căci ea simte nevoia de a scăpa din robie, elementul revoluției este în oricare societate, căci în oricare societate, munca, capitalul și pămîntul sînt cele trei țîtini de care se învîrtește toată producția bogățiilor. Elementul revoluției este lucrăreț pretutindenea, căci pretutindenea se află bogați și săraci, burghezi și muncitori, proprietari și țărani, elementul revoluției este în luptă pretutindeni, căci pretutindenea este dorința de a spori salarii, dobînda și cîștigurile, este încordat cu mari puteri, elementul revoluției nu este supus pieirii, căci el este o idee și ideea nu se ucide“².

Influența ideilor socialismului științific se observă mai ales la Nicolae Bălcescu, care, după informațiile existente, se aflase în contact nemijlocit, în epoca pașoptistă, cu numeroși doctrinari socialiști³. Bălcescu s-a întîlnit și a discutat și cu K. Marx și F. Engels, a căror operă teoretică de pînă atunci îi era cunoscută⁴. În mod obiectiv, receptarea ideilor socialismului științific s-a răsfrînt și asupra creației sale istorice. Astfel, în *Questions-économiques des Principautés danubiennes*, apărută în 1850, el analizează relațiile de clasă dintre stăpîni și clăcași, atît în trecut ca și în epoca sa, în lumina concepției marxiste: „În nici o altă lucrare românească de epocă — apreciază Gh. Zane — critica clasei boierești nu este mai aprigă, mai necruțătoare; nimic, nici un păcat nu este iertat clasei «parazită și ucigătoare de frate». Condamnă în bloc toate instituțiile pe care această clasă (feudală) le-a creat, proclamă necesitatea ca toate acestea să fie lichidate.

Plecînd de la constatări contemporane critice, și sub influența socialismului științific, Bălcescu formulează un principiu de cercetare istorică de esență materialistă, de o deosebită importanță. «Organizația din lăuntru a societății singură — sublinia N. Bălcescu — ne poate explica evoluțiile istorice prin care nația romînă a trecut»⁵.

La 16 octombrie 1850, N. Bălcescu scria lui I. Ghica: „Nimeni nu mai crede acum că împărățiile vor putea face pentru noi, ci numai revoluția generală. Au risce dar de a fi priviți ca anarhiști de cabinete, trebuia să arătăm că ele ne-au dovedit că nu mai putem aștepta nimic de la dinsele, ci din revoluție numai...“⁶.

În aceeași ordine de idei trebuie amintită și conferința cărturarului Titu Maiorescu, ținută în București la 20 septembrie 1859, avînd titlul „Ceva despre comunism și socialism“, despre care gazeta „Reforma“ releva: „Acest orator june și dotat de un talent rar, dezvoltă cu multă elocință marea idee ce ocupă în timp modern spiritele și frămîntă cele dintii capacități din lumea europeană: principiul sau întinsa idee a comunismului și a socialismului“ (subl. ns.). Este cu atît mai revelator faptul că ideile socialiste aveau o largă circulație cu cît un intelectual ca Titu Maiorescu, care se arătase înainte de conferința menționată, ca și după aceea, un adversar hotărît al ideilor marxiste, recunoștea marea forță de penetrație a comunismului, care era receptat „de cele dintii capacități din lumea europeană“⁷.

² „Poporul suveran“ din 2 august 1848.

³ Lui C. A. Rosetti. *La o sută de ani de la nașterea sa (1816—1886)*, București, 1916, p. 220.

⁴ Gh. Zane, N. Bălcescu. *Opera. Omul. Epoca*, Editura Eminescu, București, 1975, p. 59.

⁵ Gh. Zane, *Op. cit.*, p. 59.

⁶ *Ibidem*.

⁷ „Reforma“ din 24 și 27 septembrie/6 și 9 octombrie 1859.

În același an, 1859, în care Maiorescu făcea una dintre cele mai revelatoare „depoziții” în favoarea rapidității răspindirii ideilor socialismului științific, Petru Poni scria articolul cu titlul semnificativ „Comuniștii”, în care prezenta, în mod obiectiv, scopurile luptei acestora. Se poate deduce că acest mare revoluționar democrat a cunoscut conținutul „Manifestului Partidului Comunist” și al altor scrieri marxiste, întrucît o frază din acest articol are o asemănare izbitoră cu cea scrisă de Marx și Engels: „O stafie umblă astăzi în Europa... e stafia comunismului”. Referindu-se la obiectivele luptei revoluționarilor marxiști, el aprecia: „Ținta lor este ridicarea completă a neamului omenesc, ajungerea lui la o desăvîrșire ideală. Această desăvîrșire ideală o vedeau ei în egalitatea absolută, egalitatea materială, pe care voiau să o așeze la temelgia noii societăți plănuită de dinșii”⁸.

Răspindirea ideilor marxiste în România nu a fost un fenomen ocazional, în timpător și izolat. Pătrunderea și vehicularea celor mai avansate, științifice concepții despre lume și viață a fost un proces obiectiv, în deplin consens cu cerințele evoluției progresiste a societății românești, favorizate de receptivitatea manifestă a unor largi cercuri de intelectuali și de avansul înregistrat de România pe calea edificării sale moderne. Totodată, însușirea socialismului științific avea loc în condițiile dezvoltării mișcării muncitorești sub raport organizatoric și politic.

Un rol însemnat în pregătirea terenului pentru propagarea ideilor socialiste, ca și în difuzarea lor efectivă în rîndul maselor de muncitori l-a avut presa muncitorească.

În 1865 apărea „Tipograful român”, urmat patru ani mai târziu de „Analele tipografice”, iar apoi de „Uvriatul”, „Lucrătorul român” (1872), „Socialistul” (1877) și „Besarabia” (1879). În paginile „Tipografului român” se întîlnesc relații privind condițiile vitrege de lucru și de trai ale muncitorilor în care era evidențiată inegalitatea socială din acea vreme. „Este cunoscut — sublinia gazeta — că clasele lucrătoare (subl. ns.) sînt mai expuse lovirilor soartei. Printre aceștia, lucrătorii tipografi”⁹.

Gazeta a militat consecvent pentru organizarea în asociații profesionale a lucrătorilor, cu toată opoziția patronilor și autorităților față de acest proces. Astfel, atunci cînd autoritățile, sub diferite pretexte, au refuzat să aprobe statutele refăcute ale Asociației tipografilor, gazeta indemnă pe lucrători „să fie perseverenți și să ceară, să ceară mereu recunoașterea asociațiunii lor oricărui persoane”¹⁰. Și în continuare: „să nu ne îndoim că pînă în fine li se va auzi vocea și Asociațiunea va merge cu mai multă siguranță pe calea ce-și propune a străbate și a arăta lumii laboratoare (subl. ns.) cit de folositoare sînt asociațiile...”¹¹.

Registrul ideatic al „Tipografului român” exprima, la acea dată, pentru prima oară în România, interesele muncitorimii și reda aspecte din preocupările, din munca și viața sa cotidiană.

„Tipograful român” ca și publicațiile muncitorești care l-au urmat au adus o importantă contribuție la pregătirea terenului în vederea făuririi primei organizații politice muncitorești la scara întregii țări, care va cuprinde muncitorii organizați din toate ramurile profesionale existente atunci, sprijiniți îndeaproape de intelectualii socialiști prin susținerea ideii unirii lucrătorilor în organizații muncitorești, criticarea, pentru prima dată, de pe pozițiile clasei muncitoare, a stărilor economice, politice și sociale existente în acea vreme în România și prin interesul manifestat față de problemele muncitorești și de formele de împotrivire contra exploataării. Această activitate publicistică a contribuit la intensificarea procesului de organizare a muncitorilor din diferite zone și localități ale țării, la sporirea acțiunilor cu caracter revendicativ. Aceste tradiții vor fi ridicate ulterior pe o treaptă superioară de presa socialistă și comunistă, editată de partidul clasei muncitoare din România.

Răspindirea marxismului în România, în condițiile afirmării mișcării muncitorești pe arena social-politică, a fost însoțită de fenomenul firesc al difuzării în diverse medii, îndeosebi intelectuale, a lucrărilor teoreticienilor marxiști, unele în ediții princeps, cum au fost lucrările lui K. Marx și F. Engels — Situația clasei muncitoare din Anglia, Manifestul Partidului Comunist, 18 Brumar al lui Ludovic Bonaparte, Capitalul ș.a., și al urmăririi atente a evoluției mișcării muncitorești din alte țări, în general, a mișcării socialiste, în special.

Opinia publică românească a luat cunoștință despre înființarea și activitatea Internaționalei I prin mai multe căi, principala constituind-o publicistica vremii. Redactori sau colaboratori cu vederi democrat-revoluționare sau democratice, unii

⁸ „Tribuna nouă” din 21 mai 1859.

⁹ „Tipograful român” din 14 ianuarie 1866.

¹⁰ *Ibidem*.

¹¹ *Ibidem*.

puternic influențați de ideile socialiste ca Cezar Bolliac, de la „Trompeta Carpaților“, Vicențiu Babeș, de la „Albina“, Alexandru Roman, de la „Federațiunea“, George Barițiu, de la „Gazeta Transilvaniei“, Iosif Vulcan, de la „Familia“, ca și o seamă de intelectuali socialiști au exprimat în coloanele acestor ziare, ca și ale altora, o vie simpatie pentru lupta muncitorilor de pretutindeni, pentru activitatea Internaționaliei I și a conducătorului ei, K. Marx.

Dacă informațiile despre Asociația internațională a muncitorilor au fost sporadice în primii săi patru ani de activitate, după 1868, dar mai ales în timpul Comunei din Paris și în perioada ce a urmat după înăbușirea ei, în coloanele presei românești s-au publicat știri, note, articole, comentarii în legătură cu înființarea, activitatea, congresele și conducătorii Internaționaliei I. În articolul Urzirea * Asociațiunei Internaționale, „Gazeta Transilvaniei“, ce apărea la Brașov, bazându-se și pe unele surse provenite din presa occidentală, a relatat împrejurările în care Internaționala I a luat ființă. „Asociațiunea Internațională, care în timpurile din urmă joacă o rolă (rol — n.n.) atât de mare prin fabrică... s-a urzit în Londra în anul 1864... pentru a ajutama pe toți lucrătorii din lume în contra tiranizării capitaliștilor“¹² (subl. ns.). Referindu-se la menirea Asociației internaționale a muncitorilor, articolul releva: „Scopul ei este a essopera (a face — n.n.) ca lucrătorii să devină în stare recunoscuți de un factore politice și să nu fie — bunăoară cum sint acum în cele mai multe țări — excluși de la drepturile politice, o dată factore în stat, au să inaugureze noua sistemă politică“¹³. De asemenea, revista „Familia“, condusă de Iosif Vulcan, a publicat un amplu articol despre Internaționala I și Karl Marx, subliniind, între altele, că „azi influența ei se simte puternic în toate părțile și azi, ea, deși se mai numește încă societate, dar e cu mult mai puternică... decît multe state...; azi regimurile tremură la amintirea Internaționaliei, azi ele o persecută, însă nu mai sint în stare a pune stavilă extinderii tot mai tare a acestei societăți. Ea e acum o întrunire uriașe și dominează nu numai masa necultă, ci numără în sinul ei o mulțime de capete talentate și cu studii profunde, filozofi și literați“¹⁴.

Numărul materialelor sau informațiilor în legătură cu Internaționala I și Comuna din Paris, care au apărut în presa românească, se ridică la cîteva sute. Din multitudinea de informații despre activitatea Internaționaliei și a Comunei din Paris apărute în presa românească, rezultă largul ecou pe care l-au avut acestea în România, îndeosebi în cercurile democratice („O idee care a avut un mare răsunet“¹⁵ — după cum sublinia mai tîrziu Ion Ghica).

Clașe dominante au privit cu ostilitate, dar și cu îngrijorare activitatea înființării for muncitorești internațional, calificative ca „subversivă“, „periculoasă“ etc. fiind frecvent întîlnite în presa aflată în slujba lor.

Ideile Internaționaliei I au pătruns în România nu numai pe calea scrisului, ci și prin legăturile directe pe care unii muncitori și intelectuali socialiști le-au avut cu aceasta. Unii dintre ei au participat nemijlocit la apărarea Comunei din Paris, alții au devenit membri activi și devotați ai Internaționaliei. Astfel, după cum rezultă din unele documente, unii cetățeni români au fost membri ai secțiilor de la Paris, Bruxelles, Geneva etc. ale Internaționaliei I. Datorită acestui fapt, cit și legăturile unor revoluționari români cu Karl Marx și Friedrich Engels au contribuit, în această perioadă, la accelerarea pătrunderii ideilor marxiste în România, a difuzării operelor întemeietorilor socialismului științific. Este cunoscut că în țara noastră au circulat prima ediție a lucrării „Capitalul“ de K. Marx apărută în 1867 la Hamburg, precum și „18 brumar al lui Ludovic Bonaparte“, ediția a II-a (editată tot la Hamburg doi ani mai tîrziu), ambele în limba germană. Documentele amintesc și despre răspîndirea în România a „Capitalului“ în prima ediție rusă, apărută în 1872. O circulație destul de largă a avut ediția I în limba franceză a „Capitalului“, apărută la Paris în 1872**.

* În sens de crearea.

¹² „Gazeta Transilvaniei“ din iunie 1871.

¹³ *Ibidem*. În articol se găsesc referiri și la forma de organizare a Asociației internaționale a muncitorilor.

¹⁴ „Familia“ din 19/31 decembrie 1871.

¹⁵ Ion Ghica, *Scrieri economice*, vol. II, București, Editura Asociației generale a economiștilor din România, 1932, p. 319.

** Volumul mai conține portretul lui Karl Marx și o scrisoare a acestuia, expediată din Londra la 18 martie 1872 și adresată editorului Maurice Lachâtre.

Faptul că versiunea franceză a „Capitalului“ circula în România încă în anul tipăririi ei rezultă din aplicarea pe un exemplar aflat în Biblioteca Institutului de

Din studierea atentă a materialelor apărute în publicistica română referitoare la activitatea Internaționalei I și a Comunei din Paris, se mai desprinde un element deosebit de important în legătură cu procesul răspîndirii socialismului științific în România, neevidențiat încă pe deplin în literatura noastră de specialitate. Este vorba de constatarea că ziarele și revistele burghezo-democrate românești din acea perioadă, printre care „Gazeta Transilvaniei“, „Albina“, „Federațiunea“, „Familia“, „Trompeta Carpaților“ și multe altele, la care colaborau o seamă de militanți socialiști revoluționari, informîndu-și cititorii cu date și fapte prețioase privind activitatea acestei Asociații internaționale și a conducătorilor săi, popularizau încă din acești ani (nu numai din anul 1880, după cum se afirmă în lucrările de specialitate) teze și idei fundamentale ale socialismului științific.

Apariția și răspîndirea ideilor socialiste fie prin intermediul publicațiilor și al lucrărilor, ca și direct, prin contactul nemijlocit al unor revoluționari români cu reprezentanți de seamă ai socialismului european ca și cu conducători ai Internaționalei I au constituit o fază necesară, pregătitoare constituirii propriu-zise a mișcării socialiste în România.

Dezvoltarea mai accentuată a relațiilor de producție capitaliste, ascuțirea contradicțiilor sociale, creșterea mișcării muncitorești prin crearea de noi și noi asociații profesionale în diferite ramuri de producție și localități și prin lărgirea considerabilă a mijloacelor și formelor de luptă ale proletariatului, ceea ce marca intensificarea procesului dezvoltării conștiinței de clasă a muncitorimii, au creat terenul apariției mișcării socialiste în România. Începînd cu deceniul al 7-lea al veacului trecut, în Capitală ca și în alte orașe ale țării s-au încheiat organizații socialiste, avînd membri tineri intelectuali, receptivi la ideile înaintate, socialiste, revoluționare ale timpului, animați de sentimente pline de simpatie pentru masele populare de la orașe și sate, dornice de a contribui la soluționarea problemelor acute existente în România acelor vremuri, mergînd pînă la susținerea răsturnării regimului bazat pe exploatare.

Apariția mișcării socialiste în România se explică și poate fi explicată și prin condițiile favorabile create de prezența la cîrma statului a mai multor formațiuni guvernamentale liberale, care, știut este, aveau numeroase elemente care participaseră și jucaseră un rol important în revoluția de la 1848 din țările române, în popularizarea unor idei înaintate în România, unii dintre aceștia avînd legături directe cu Karl Marx și Friedrich Engels, cit și prin întărirea acțiunii opoziționiste liberale atunci cînd se găsea la cîrmă un guvern conservator, reprezentant al forțelor retrograde.

Referitor la constituirea, încă din acea perioadă, a unor grupuri socialiste este de subliniat raportul studenților socialiști români prezentat Congresului internațional socialist de la Bruxelles din decembrie 1891 de către Emil Racoviță, în care se aprecia că încă cu treizeci de ani înaintea acestui congres, odată cu înființarea Universității din Iași (1860) „spiritele se pregătesc a primi cuvîntul socialism“.

Acest curent de idei s-a materializat în deceniul al șaptelea al secolului trecut, la început în gruparea unor revoluționari în mici cercuri intime, de discuții și propagandă, care încercau stringerea laolaltă a tuturor socialiștilor izolați, pentru a se scoate socialismul din taințele „credincioșilor și sectarilor“ și a-l introduce în rîndul intelectualilor și muncitorilor. Odată cu crearea acestor focare revoluționare putem aprecia că începe mișcarea socialistă în România.

Socialiștii continuau, în mod obiectiv, lupta revoluționarilor de la 1848, în frunte cu Nicolae Bălcescu, pe terenul fertilizat de aceștia. Progresele evidente în dezvoltarea vieții economico-sociale românești din perioada care a urmat revoluției burghezo-democratice de la 1848 au făcut ca generația de revoluționari socialiști să completeze și să dezvolte gîndirea revoluționarilor democrați pașoptiști. Pe măsura maturizării lor, socialiștii români au adăugat programului pașoptist un conținut nou, în concordanță cu noile condiții istorice ale dezvoltării țării. La ideea de democrație, socialiștii români au adăugat și pe cea de socialism. Astfel că, în concepția revoluționarilor români, democrația și socialismul au devenit inseparabile. Tocmai prin aceasta, socialiștii români s-au detașat de toate cercurile democratice, liberale, fie ele chiar de nuanță radical burgheză, reprezentînd, încă de la acea dată, forțele cele mai înaintate ale societății noastre.

studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R. (în continuare I.S.I.S.P.) a unui timbru de cotizație pe anii 1872—1873 al Asociației internaționale a muncitorilor. Acesta dovedește, fără îndoială, în primul rînd, că el a fost membru al Internaționalei I și, în al doilea rînd, că însăși Internaționala I a contribuit la răspîndirea operelor întemeietorilor socialismului științific.

Pe bună dreptate, I.C. Frimu, mai tirziu, făcând o retrospectivă asupra începuturilor mișcării socialiste afirma: „Toate ideile mari care preconizau reforme momentane pentru binele omenirii, ca și idealurile îndepărtate de prefacere socială au fost întimpinate cu neîncredere. Și numai după ce s-au cheltuit ani de muncă și energie, și după ce au căzut jertfe și s-au făcut mari sacrificii, abia au început să se ivească partizani și să se înjghebeze o mică grupare, care cu timpul a crescut și s-a dezvoltat. Tot așa s-a întâmplat cu mișcarea socialistă de la noi”¹⁶.

În cele ce urmează ne propunem a reconstitui activitatea primelor și celor mai importante grupări socialiste din țară.

După unirea Moldovei și Valahiei în 1859 și constituirea statului român modern cu capitala la București, acest oraș va fi nu numai centrul administrativ și politic al țării, dar și leagănul primelor organizații socialiste din România. Aceasta a fost posibilă, pe de o parte, datorită faptului că Bucureștiul se afirma ca centrul vieții politico-economice a țării, în care creștea continuu numărul detașamentelor proletare, iar pe de altă parte, concentrării în acest loc a unui mare număr de revoluționari români. Totodată, Bucureștiul reprezenta, încă de mult, loc de întâlnire și de organizare a unor revoluționari străini refugiați în România, din acest punct de vedere el fiind recunoscut ca centru important al emigrației revoluționare ruse, bulgare, sirbe, muntenegrene, macedonene, albaneze, poloneze * etc.

Tocmai această intensă activitate desfășurată la București de revoluționari români și străini după crearea Internaționalei I a permis ca în Capitala României să se constituie cercuri revoluționare, socialiste. Numeroși români — studenți, elevi, profesori, membri ai Internaționalei I în diferitele ei secții din străinătate — reveniți în Capitală, au fost tot atâtea cadre de bază pentru începutul mișcării socialiste, înfiripată mai întâi în București. Încă din anul 1864 în Capitală își desfășurau activitatea numeroși revoluționari români care, nu o dată, au sprijinit și activitatea refugiaților politici polonezi, bulgari, sirbi și ruși. O contribuție deosebită la înființarea organizației socialiste din București, au avut-o frații Mircea și Vintilă Rosetti, ambii membri ai unor secții ale Internaționalei I din străinătate. De altfel, încă de la acea dată, după cum rezultă din documentele vremii, ființa în București o secțiune a Internaționalei I. Astfel, într-o circulară adresată prefecților în toamna anului 1871, prim-ministrul țării și ministrul de interne Lascăr Catargi își exprima următoarele considerații: „Dacă ați urmat fazele dezastrelor Franței și a incendiilor Parisului ați putut afla că există o Societate de comunaști, cu reședința la Londra, care se numește «Internaționala». Atât din cele ce se expun în jurnale, cât și din avizurile private ce am primit din străinătate mă încredințez că o secțiune a acestei societăți s-a format și în România”¹⁷ (subl. ns.). În continuare, Lascăr Catargi, după ce remarcă că „scopul unor asemenea societăți secrete este din cele mai funeste”, întrucât „oamenii din care se compun nu se gîndesc la nimic mai puțin decît la răsturnarea tuturor instituțiilor, a tuturor guvernelor...”¹⁸, solicita prefecților descoperirea sediului acestei secții a Internaționalei I din România cit și a membrilor săi.

Concluzia lui Lascăr Catargi despre existența unei secțiuni a Internaționalei I în România se întemeia, în parte, pe știrile publicate în jurnalele vremii. Într-adevăr, ziarul bucureștean „Telegraful”, în numărul său din 22 martie 1871, sublinia că într-un articol apărut în gazeta „Informațiuni bucureștene” se făceau referiri la „formarea unei secțiuni a Internaționalei în Capitala României”. Din păcate, nu am depistat, pînă în prezent, nici un număr al acestei gazete. Nu dispunem nici de alte documente la care face aluzie Catargi și anume „avizurile private”, despre care afirmă că le-a primit din străinătate și din care ar rezulta existența unei secțiuni a Internaționalei I în București.

Informațiile presei românești ca și adresele confidentiale ale guvernului se referă — credem noi — tocmai la aceste organizații revoluționare, socialiste din Capitală și din alte centre ale țării care, probabil, erau afiliate sau vroiau să se afilieze Asociației internaționale a muncitorilor, cu sediul la Londra.

¹⁶ I. C. Frimu, *O ochire asupra vechii mișcări socialiste din România*, în „Calendarul muncii” din 1916, p. 44.

* După reprimarea revoluției poloneze din 1863 Bucureștiul, „centrul emigranților bulgari, ruși etc., devine și adăpostul emigranților polonezi” (Tatiana Lilia-novska Dimitrova, *Pe urmele lui Botev și Dembitski în România*, în „Studii”, anul II, nr. 4, din octombrie-decembrie 1949, p. 93).

¹⁷ Arhiva I.S.I.S.P., fototeca, clișeu nr. 2759.

¹⁸ Loc. cit.

Ingrijorat de influența ideilor socialiste, a activității Internaționalei I și a Comunei din Paris guvernul a luat măsuri dintre cele mai severe în București pentru a reprimă orice eventuală acțiune revoluționară.

Pentru starea de spirit a guvernanților este semnificativă reacția avută la un incendiu izbucnit în incinta unei clădiri din apropierea palatului domnitorului Carol. Aceștia au atribuit incendiul grupului socialist, afiliat Internaționalei. Despre acest fapt „Telegraful” din 22 martie 1872 relatează: „îndată ce a auzit că un asemenea incendiu s-a declarat tocmai în centrul orașului și aproape de palat, avînd în vedere articolul din «Informațiuni bucureștene» despre formarea unei secții a Internaționalei în Capitala României, cea dintîi preocupare a sa a fost să ia toate măsurile de siguranță: pe loc, armata a fost consignată, artileria scoasă pe Piața teatrului, jandarmeria pusă să închidă toate ulițele ce duc spre palat și pompierii și cealaltă putere polițienească au primit ordine a sta gata de a stinge un alt foc mai teribil decît toate focurile”.

După o oră ordinul a fost schimbat: poliția și pompierii au trebuit să părăsească starea de așteptare pentru preîntîmpinarea „pericolului” și să stingă focul. „Focul, cum am mai spus — relatează în continuare „Telegraful” — era mai stins. Dar frica tot a rămas în sufletul miniștrilor, căci jandarmeria și tunurile după Piața teatrului nu au fost ridicate decît foarte tîrziu, după miezul nopții”¹⁹.

Neliniștea claselor dominante față de activitatea Internaționalei I și a secțiilor ei din Capitală și din unele orașe ale țării s-a manifestat și în cadrul dezbaterilor care au avut loc în Camera deputaților și Senat. Astfel, în ședința Senatului din 3 februarie 1872, marele moșier Al. Lahovary s-a ridicat cu vehemență împotriva unei propuneri, minore în fond, după care acele suprafețe de teren peste care trec sau se construiesc drumuri, în caz că ele se află în stăpînire particulară, să nu intre în proprietatea statului. Lahovary a calificat-o drept „nedreaptă, inechitabilă, anti-constituțională”. „Această propunere s-o respingem — argumenta el — ca să nu ne facem agenții Internaționalei; destul lucrează internaționalii (în sens de socialiști — n.n.) pentru aceasta”²⁰.

Cele afirmate de Lahovary nu erau simple vorbe. A doua zi, în ședința Senatului, dezbătîndu-se proiectul de lege referitor la înființarea unei catedre de teologie, combătînd pe cei ce nu erau de acord cu înființarea acesteia, același Lahovary, printr-alte declarații: „de la cler se așteaptă moralizarea țării... și chiar chemarea oamenilor la sentimente religioase”²¹, fapt ce denotă existența unui curent ateist, a ideilor materialiste în România.

Grigore Sturdza, împreună cu alți conservatori, referindu-se la agitațiile republicanilor din România, scria într-o petiție adresată Senatului și Adunării deputaților: „Adunările noastre legiuitoare pînă acum au consumat cea mai mare parte a puterilor lor cu lupte de partizi și cu țintiri personale, care în adunarea din urmă și sub bubuserul, care avea încrederea majorității ei, au fost ajunși la un așa grad de inversunare, încît, dacă nu urma dizolvarea ei și depărtarea aceluiași minister, se făcea în țara noastră o răsturnare a cărei consecință ar fi fost în București copierea Comunei din Paris...”²².

Dacă coroborăm circulara adresată prefectilor în toamna anului 1871 de primul ministru al țării, cu prezența în Capitala României a unui „agent al Internaționalei din Geneva”²³ pe nume Rigondand, cetățean belgian, pe care guvernul român l-a și expulzat, avem dovada că în București ființa o secțiune a Internaționalei I.

Unele documente fac mențiuni despre existența, și la Iași, încă din primii ani ai deceniului al 7-lea al veacului trecut, a unei organizații socialiste revoluționare. În acest străvechi oraș moldovenesc, printre membrii marcantîi care activau într-un mic grup revoluționar, figurează și Ionescu Manon-Lescaut²⁴.

Puține lucruri știm despre activitatea acestor primi socialiști. Cert este însă că, încă de pe atunci, unii dintre ei au făcut cunoștință cu o seamă de revoluționari marcantîi ai Internaționalei I, printre care Bakunin, care a stat un timp și în România²⁵.

¹⁹ „Telegraful” din 22 martie 1872.

²⁰ „Monitorul oficial”. Dezbaterile Camerei și Senatului din 3 februarie 1872, p. 371.

²¹ *Ibidem*, p. 379.

²² T. Maiorescu, *Istoria contemporană a României*. (1866—1900), București, Editura Socec, 1925, p. 50.

²³ „Monitorul oficial” din 2/14 februarie 1872, p. 124.

²⁴ Petre Constantinescu-Iași, *Hristo Botev în România*, București, 1947, p. 17.

²⁵ I. C. Frimu, *Op. cit.*, p. 46.

Cercul socialist din Iași s-a dezvoltat treptat, în condițiile extinderii ideilor socialiste în diverse medii, idei care, în pofida atitudinii ostile a autorităților ținutului, erau receptate cu interes. Demnă de menționat este și titulatura acestui cerc, care exprima, de fapt, caracterul său. Astfel, într-un raport al consulului rus la Iași, Nestor Trates de Lubonuve, adresat la 21 martie 1874 guvernului țarist, se menționa textual : „Profesorul de școală primară din Iași numit Coșula, actualmente pensionar, de cinci ani (subl. ns.) este membru activ al «Comitetului revoluționar român» zis «internațional»²⁶. Așadar, avem de a face cu o organizație revoluționară socialistă, ai cărui membri au ajuns la conștiința creării unor organizații, în ton cu ideile revoluționare ale timpului. Dealtfel, socialistul român I. Mani, unul din cei cinci delegați ai organizațiilor muncitorești din România la Congresul de constituire a Internaționalei a II-a, din 1889, care a avut loc la Paris, sublinia în cuvântul său : „Mișcarea socialistă din România datează de aproximativ 18 ani (din 1870—1871 — n.a.). Exemplul Comunei de la Paris a fost determinant pentru acest moment... Tineretul studios a fost cel dintâi care s-a alăturat teoriilor socialiste. El a tradus în limba română operele de căpetenie ale literaturii socialiste și s-a străduit să le răspindească în întreaga țară”²⁷.

Alături de M. L. Ionescu și prof. Coșula, documentele amintesc despre activitatea prodigioasă desfășurată în acești ani și de alți revoluționari români, printre care Eugen Lupu, Titus Dunca și alții.

O altă importantă organizație socialistă a activat în această perioadă la Brăila. O seamă de revoluționari români, printre care un rol de seamă l-a jucat Florescu Bonifaciu, fiul lui Nicolae Bălcescu *, se constituiseră într-o grupare socialistă încă din anii 1867—1868. Florescu era „adeptul comunismului propovăduit de curind de Marx”²⁸, după unele aprecieri, iar după altele „un socialist român sadea care a luat parte activă la Comuna din 1871 la Paris”²⁹.

În anul 1870, grupul socialist român din Brăila era cunoscut sub denumirea de „comitet revoluționar”. De reținut că titulatura organizației socialiste din Brăila este identică cu cea semnalată de Ohrana țaristă pentru orașul Iași, ceea ce denotă că erau strinse legături între socialiștii din diferite orașe ale țării. În cadrul acestei organizații socialiste au activat revoluționarul bulgar Botiov (Botev) și revoluționarul rus Ivan Ivanovici. Sarcina pe care și-o propusese gruparea socialistă brăileană era „propagarea ideilor socialiste în masele românești și în mijlocul bulgarilor din acest oraș”³⁰. Florescu, după descrierea biografului lui Botev, „era o figură impunătoare, care de la prima vedere îl cîștigă pe Botiov”. Cu ocazia proclamării Comunei din Paris, Comitetul revoluționar a organizat la Brăila și Galați mai multe întruniri. Comitetul a hotărât să trimită un delegat din partea revoluționarilor din Brăila, ca să lupte pe baricadele Parisului³¹. Cel trimis a fost fără îndoială Florescu, care a participat la luptele de apărare a Parisului revoluționar. După înfringerea singeroasă a Comunei el se reîntoarce în țară. „Întors de la baricade — remarcă același istoric bulgar — el deveni cel mai bun tovarăș al lui Botev și în mintea amîndorura se frămîntă ideea unei revoluții sociale care să incendieze întreaga Europă”³².

În adresa prefectului județului Brăila din 29 septembrie 1871, trimisă confidențial ministrului de interne Lascăr Catargi, se recunoștea, printre altele, că „aici, la Brăila, există acele cîteva individe care înclină cu partidul roșu (liberal, aflat în opoziție — n.a.), individe precum Campini, Dobrescu, Duillie, Mărgăritescu și alții. Dar și dinsele — remarcă prefectul — observate fiind îndeaproape nici vreo întrunire [nu] au mai ținut, de pe timpul alegerilor”³³.

De remarcat că numele lui Campini apare și în unele documente ale mișcării revoluționare române, considerat fiind socialist.

²⁶ Arhiva istorică centrală de stat din Moscova, fondul Cancelaria 1874, secția 3, dosar 624.

²⁷ A se vedea : *Protokoll des Internationalen Arbeiter Kongresses zu Paris, Nürnberg, 1890*, p. 56—57 ; *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1879—1892*, Editura politică, București, 1973, p. 619.

* S-a făcut această precizare, întrucît autorii unor studii îl considerau pe Florescu, ca fiind un emigrant rus.

²⁸ P. Constantinescu Iași, *Op. cit.*, p. 13.

²⁹ „Șantier” din 1 iulie 1935.

³⁰ Iv. Clinciarov, *Kristo Botjova*, Sofia, 1909, p. 327.

³¹ *Ibidem*.

³² *Ibidem*.

³³ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1821—1878*, Editura politică, București, 1971, p. 596.

La Galați, important port fluvial românesc, așa cum amintesc unele materiale documentare, încă de prin anii 1868-69 activau o seamă de revoluționari, constituiți într-un cerc socialist. În cadrul cercului socialist gălățean întâlnim și pe unii dintre revoluționarii de la Brăila, documentele amintindu-i pe Iacob Sefer și Bonifaciu Florescu.

Din anul 1868 încep să-și facă apariția organizații socialiste și în unele localități din Transilvania. La Timișoara, un „Comitet muncitoresc de organizare“, creat la începutul anului 1868, convoacă pentru ziua de 11 octombrie 1868 o adunare la care se constituie prima organizație socialistă, sub numele de „Asociația generală a muncitorilor din Timișoara“. La adunare, la care participă câteva sute de muncitori, desfășurată într-o sală din cartierul Fabricii, a fost adoptat Statutul Asociației, a fost aleasă conducerea sa și s-au inițiat primele măsuri pentru inaugurarea activității Asociației.

Născută din realitățile social-politice ale acestei regiuni, din care se detașa cu pregnanță necesitatea obiectivă a luptei pentru împlinirea idealului național al înfăptuirii unității neamului românesc în hotarele sale străbune, Asociația generală a muncitorilor din Timișoara declara prin statutul adoptat egalitatea deplină a tuturor membrilor ei indiferent de naționalitate. „Sub titlul de Asociația generală a muncitorilor și cu folosirea ștampilei rotunde ce poartă aceeași inscripție — se menționa în art. 1 al Statutului — ia ființă în Timișoara o Asociație în scopul apărării intereselor materiale și spirituale ale muncitorilor, din care poate face parte orice muncitor, locuitor al orașului Timișoara, sau cei domiciliați în localitățile din regiune“³⁴. Statutul menționa în continuare: „De asemenea, din Asociația amintită pot face parte și alte elemente aparținând altor clase sociale, interesate în promovarea tuturor țelurilor cuprinse în statutele Asociației“³⁵.

În conducerea Asociației s-au ales reprezentanți ai muncitorilor celor patru naționalități existente aici — români, maghiari, germani și sirbi —, după cum urmează: Gheorghe Ungureanu, Carol Farcaș, A. Platzner, G. Novotni. Prin atragerea în rindurile ei a muncitorilor de toate naționalitățile, Asociația generală a muncitorilor din Timișoara marca o nouă practică în relațiile naționalităților conlocuitoare din Transilvania — aceea a organizării lor comune, ceea ce a devenit de-a lungul anilor o prețioasă tradiție a mișcării noastre muncitorești. Încadrarea într-o unică organizație revoluționară a muncitorilor de diferite naționalități și lupta lor comună era răspunsul muncitorimii din această parte a țării, aflată sub stăpânire străină, la politica claselor dominante austro-ungare, politică bazată pe exploatarea tuturor oamenilor muncii indiferent de naționalitate de la orașe și sate, la care se adăuga o cruntă asuprire națională a românilor, ce formau marea majoritate a populației de aici. Prin aceasta, organizația socialistă din Timișoara se afirmă ca o forță cu adevărat democratică, lipsită de prejudecăți naționaliste, ceea ce i-a permis atragerea, în cadrele ei, atât a muncitorilor români cât și a muncitorilor de alte naționalități.

Autoritățile burghezo-moșierești austro-ungare locale și centrale, au împiedicat însă mult timp aprobarea Statutului Asociației, motivând că scopurile „social-politice și tendințele internaționaliste ale conducerii poate să ducă la conturbarea liniștei sociale din oraș și împrejurimi“³⁶.

În anul 1869 Asociația generală a muncitorilor din Timișoara a aderat la Internaționala I, devenind secție a acesteia³⁷. Conducătorii săi, așa după cum reiese din numeroase documente, au avut strânse legături cu membri ai Consiliului General al Asociației internaționale a muncitorilor, cu conducătorii diferitelor secțiuni din alte țări. Într-un raport al autorităților burghezo-moșierești, referitor la legăturile asociațiilor cu Internaționala, se menționa: „Ei (conducătorii muncitorilor — n.n.) întrețin o legătură vie, nemijlocită cu cei mai distinși conducători ai Internaționalei și anume cu secretarii generali Karl Marx și George Eccarius (subl. ns) (Londra), J. Ph. Becker (Geneva), Bebel și Liebknecht (Leipzig)... Sorge (America). Pe această cale — ajung la cunoștința diferitelor asociații (muncitorești — n.n.)... manifestările Internaționalei“³⁸.

³⁴ Ibidem.

³⁵ Ibidem, p. 515.

³⁶ Magyar Munkásmozgalom Történetének Válogatott Dokumentumai, (M.M.T.V.D.), vol. I, Budapesta, 1951, p. 83—85.

³⁷ Documente privind începuturile mișcării muncitorești și socialiste din România. 1821—1878, p. 195—200.

³⁸ Ibidem.

Referitor la strînsele relații pe care fondatorii socialismului științific le aveau cu revoluționarii români, într-o scrisoare din 10 ianuarie 1868, adresată lui Karl Marx, Friedrich Engels scria: „Intenționam să-ți scriu astăzi în mod detaliat, dar au intervenit un sîrb și un valah care m-au făcut să zăbovesc cîteva ore, zădărnindu-mi planurile mele”³⁹. Asemenea legături s-au intensificat ulterior, cînd reprezentanții ai mișcării socialiste din România i-au cerut lui Engels de nenumărate ori sfaturi în probleme importante privind mișcarea din România⁴⁰.

Expresie a relațiilor tovarășești intime care existau între Carol Farcaș și Karl Marx, este și „Procura” dată la 7 septembrie 1872 de revoluționarul timișorean lui Marx pentru a-i ridica corespondența: „Prin aceasta — se menționa în Procură — dau cetățeanului doctor Karl Marx drept împuternicire să primească toate scrisorile și eventual mandatele de bani care vor sosi pe adresa mea”⁴¹.

Bazele Asociației generale a muncitorilor din Arad au fost puse cu prilejul adunării muncitorești din 3 iulie 1870, la care, după cum aprecia presa vremii, au luat parte „numeroși muncitori cinstiți din localitate, și cînd au fost dezbătute și aprobate statutele Asociației, au fost alese organele conducătoare ale acesteia și, în entuziasmul general al asistenței, s-a declarat constituită”⁴². De menționat că muncitorii tipografi din localitate au contribuit în mod deosebit la înființarea acestei organizații muncitorești.

Asociația generală a muncitorilor din Arad reunea muncitori români, maghiari, germani, din toate ramurile de producție, tipografi, metalurgiști, textiliști, brutari, cizmari, dulgheri etc. Ea era condusă de un comitet format din: președinte, vice-președinte și 12 membri și ales de către adunarea generală. În baza prevederilor statute, au fost aleși pe termen de un an: muncitorul român Gheorghe Măcesan (dulgher) — președinte, Andrei Valenta (cizmar) și Carol Firtinger (tipograf) — vice-președinți și 12 membri.

Asociația generală a muncitorilor din Arad avea un statut în mare parte asemănător cu al celei de la Timișoara. Statutul prevedea că din asociație puteau să facă parte muncitorii din orice ramură de producție, „indiferent de rang, religie, naționalitate sau sex”⁴³.

O organizație socialistă avînd denumirea de „Societatea de lectură a muncitorilor mineri din Reșița”, s-a constituit fără aprobarea autorităților austro-ungare la începutul anului 1871, pe actul de constituire punîndu-și semnătura 93 de muncitori⁴⁴.

Alte organizații socialiste sub denumirea de Asociația generală a muncitorilor, au fost create cu sprijinul lui Carol Farcaș și al altor militanți socialiști în localitățile Anina⁴⁵, Oradea, Oravița, Brașov, Sibiu și Cluj⁴⁶.

Un moment de mare însemnătate în dezvoltarea procesului de organizare politică a proletariatului român, pe principiul luptei de clasă, a fost înființarea, la 1 octombrie 1872, a Asociației generale a lucrătorilor din România, care-și propunea, pentru prima dată în istoria mișcării noastre muncitorești, unirea lucrătorilor din toate ramurile de producție din întreaga țară. În legătură cu crearea acestei organizații, relevăm cîteva aspecte deosebit de semnificative, atît pentru procesul maturizării muncitorilor români, cît și pentru legăturile lor cu mișcarea muncitorească internațională. În primul rînd, titulatura organizației evocă denumirea oficială a Internaționalei I, aceea de Asociație internațională a muncitorilor. De remarcat că diferitele organizații muncitorești de peste hotare care se afiliaseră la Internaționala I se intitulau: Asociația generală a muncitorilor. Prin adoptarea acestei denumiri, muncitorii români exprimau năzuința de a fi la nivelul mișcării muncitorești internaționale, a Internaționalei I, condusă de Karl Marx și Friedrich Engels, firește, elaborînd atunci un program în limitele îngăduite de oficialități. În program figurau cu precădere prevederi cu caracter profesional, economic, căci altfel guvernul nu le-ar fi aprobat.

³⁹ Augustin Deac, *Engels și România*, București, Editura politică, 1970, p. 107.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ Documente privind începuturile mișcării muncitorești din România. 1821—1878, p. 641.

⁴² *Ibidem*, p. 533—535.

⁴³ „Alföld” din 21 septembrie 1872.

⁴⁴ Documente privind începuturile mișcării muncitorești din România. 1821—1878, p. 575.

⁴⁵ *Ibidem*, p. 628.

⁴⁶ A. Egyed, *Istoricul Asociației muncitorilor din Transilvania între anii 1868—1872*, în „Studii”, revistă de istorie, anul IX, nr. 4/1956, p. 40.

La înființarea „Asociației generale a lucrătorilor din România” a contribuit campania întreprinsă de „Analele tipografice”, pentru unirea și organizarea tuturor muncitorilor într-o singură asociație centralizată la nivel național și puternicele frământări muncitorești de la sfârșitul deceniului al VII-lea și începutul deceniului al VIII-lea*.

La organizarea acestei Asociații se vădea, de bună seamă, și influența tot mai mare pe care o exercita mișcarea muncitorească din străinătate, activitatea Internaționalei I, precum și mișcarea comunarilor francezi din anul 1871 asupra muncitorilor din România.

Ideea înființării unei asociații muncitorești mai largi decât cele cunoscute pînă atunci, care să cuprindă pe toți lucrătorii din țară, indiferent de profesie, aparține grupului de muncitori din jurul „Analelor tipografice”. Astfel, în vara anului 1871, aceștia iau inițiativa schimbării titlaturii gazetei în „Uvrierul”⁴⁷, care avea sarcina pregătirii înființării noii asociații muncitorești. „Uvrierul” a constituit, după cum se exprima altă publicație a vremii „acea foaie mergătoare, care trimbița și prepara unirea lucrătorilor”⁴⁸.

Prezentind cu oarecare simpatie hotărîrea de schimbare a titlului gazetei, cotidianul burghezo-democrat „Telegraful”, în articolul „Progresul lucrătorilor români” remarcă: „Scopul acestui nou organ de publicitate, deși orice om îl poate înțelege în mare parte chiar din titlul ce și-a dat seama, cu toate acestea în prospectul său,

* Cu anul 1869 — anul apariției celei de a doua gazete muncitorești din România, „Analele tipografice” — procesul de organizare al muncitorimii române cunoaște o nouă etapă semnificativă. Tipografilor înaintați din București, pun bazele pentru înființarea oară în România unei asociații profesionale, de ramură, pe întreaga țară. La 13 iulie 1869 se adoptă de către adunarea generală a tipografilor din București, cu unanimitate de voturi, statutul „Societății generale a lucrătorilor tipografi din România”. (Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1821—1878, p. 464). Pe cererea de organizare însă a Societății generale a lucrătorilor tipografi din România, înaintată guvernului la 6/18 august 1869 de Ion Weiss și Petre Ispirescu, în numele Comitetului Asociației, Mihail Kogălniceanu, în calitate de ministru de interne, semna, la 26 februarie 1870, rezoluția de aprobare a organizării Asociației, dar respingea statutele acesteia.

Faptul că muncitorilor tipografi nu li s-a aprobat statutele, chiar de către miniștri cu orientare progresistă, democratică, cum a fost Mihail Kogălniceanu, este o dovadă clară că muncitorii tipografi formulaseră în statutele lor, o seamă de prevederi, cu caracter politic, ceea ce dădea activității Asociației o nouă calitate. Dacă ne referim concret la cele scrise de „Analele tipografice” în ianuarie 1870, despre refacerea Asociației, și anume că „această organizație să fie astfel regulată precum este la Paris și în celelalte orașe ale Europei”, rezultă că muncitorii tipografi români vroiau întemeierea unei organizații politice muncitorești. După o perioadă îndelungată de insistențe la toate organele administrative competente, în vederea recunoașterii oficiale a statutelor, ceea ce marca refacerea Asociației pe un plan superior, la nivelul întregii țări, abia în primele luni ale anului 1872, acestea vor fi aprobate. Merită să relevăm dîrzenia lucrătorilor tipografi care văzînd că autoritățile nu le aprobă statutele și activitatea societății lor refăcute pe baza acestora, la 29 martie 1870, într-o adunare generală convocată de Petre Ispirescu, în care după ce acesta arăta „că toți muncitorii și-au declinat competența pînă cînd guvernul a căzut, iar noul ministru de interne a declarat că n-are timp acum să se ocupe de așa ceva”, se punea problema dacă adunarea, conform statutelor, dizolvă societatea sau hotărăște să continue activitatea și fără autorizația guvernului. Adunarea generală, la care au participat 59 de membri, a respins în unanimitate ideea dizolvării și a hotărît menținerea societății și fără autorizația guvernului. S-a păstrat o carte de membru din 1 aprilie 1872 din care rezultă existența acestei organizații sub denumirea oficială de *Asociațiunea lucrătorilor typographi din România. (Cu puteri unite. Istoria de 75 de ani a Sindicatului Gutenberg, București, 1933, p. 40, 53)*. Așadar, Asociația tipografilor cuprindea, pentru prima dată, muncitori nu numai din București, dar și din întreaga țară. În acest scop, în articolul al VII-lea (alineat 2) din Statut se prevedea: „Lucrătorii din provincie neputînd fi prezentați de trei membri societari spre a fi admiși, conform art. 7, al. 1, vor alătura pe lîngă cererea de înscriere și un act din partea proprietarului sau posesorului unde lucrează, prin care va atesta că este lucrător tipograf și care va fi legalizat de autoritatea locală”. În articolul XII se specifică că „Întregul Comitet se va forma numai din sînul tipografilor”.

⁴⁷ „Telegraful” din 13 aprilie 1872.

⁴⁸ „Lucrătorul român” din 15 noiembrie 1872.

mai bine zis, în profesiunea de credință ce face în numărul 1 de la 10 iulie și pe care o reproducem mai la vale, această foaie ne spunea mai pe larg care este scopul, care sînt tendințele sale: îmbunătățirea soartei tuturor lucrătorilor români unirea și înfrățirea (subl. ns.) lor prin interesele comune care-i leagă, constituirea lor în societăți pentru crearea de capitaluri din care să se ajute industrialii români în înființarea de stabilimente fără de a avea recurs la străini care au copleșit țara, iată în scurt frumoasele, lăudabilele și din toate punctele de vedere folositoarele scopuri și tendințe.

Din parte-ne nu avem cuvinte cu cari să exprimăm bucuria ce simțim ori de cîte ori vedem pe românii producători cugetînd la asemenea lucrări al căror fruct nu poate să fie decît util și lor, și țării întregi, de aceea urăm din toată inima «Uvrieriului» o lungă și prosperă durată pe calea ce și-a luat»⁴⁹.

„Telegraful” promitea totodată că va ține la curent cititorii cu activitatea lucrătorilor tipografi și că va contribui, prin reproducerea în coloanele sale a unor articole din „Uvrieriul”, la „o publicitate mai întinsă pentru propagarea și realizarea scopului”.

Scopul acestui nou organ muncitoresc de presă, reiese din articolul-program al primului său număr: „Uniți într-un adevărat scop de înaintare și îmbunătățire a soartei, cea mai mare parte a lucrătorilor tipografi am găsit de cuviință de a ne grupa sub un stîndard care să reprezinte de acum și în viitor, unirea și înfrățirea tuturor lucrătorilor (subl. ns.) pentru ca astfel să putem dărîma răul și injustiția ce de multă vreme bîntuie clasa lucrătorilor (subl. ns.). Pentru a ajunge la acest rezultat am găsit că ne putem mai cu înlesnire înțelege unii cu alții, sau mai bine zis d-a ne putea comunica ideile unii altora, era de necesitate a avea un organ al nostru, adică al tuturor lucrătorilor (subl. ns.), independent de orice influență străină intereselor noastre. De aceea ne-am decis ca în locul ziarului «Analele», să apară o nouă foaie, care, sub un alt titlu și o altă formă să lupte neîncetat, numai și numai în apărarea intereselor lucrătorilor»⁵⁰.

Fără îndoială că elaborarea acestui articol-program a fost opera celor mai înaintate elemente muncitorești și socialiste. Din el rezultă cîteva concluzii deosebit de importante și anume că în acea perioadă muncitorii din România au ajuns la un asemenea nivel de dezvoltare a conștiinței de clasă, încît le-a permis să vadă necesitatea unirii tuturor forțelor muncitorești la nivelul țării sub un stîndard propriu și să simtă nevoia împărtășirii reciproce, a preocupărilor și ideilor ce-i frămîntau.

Redacția noului organ făcea apel călduros nu numai la lucrătorii tipografi, ci și la lucrătorii din alte ramuri și din alte orașe din țară, cărora le spunea: „am fi fericiti să ne vedem grupați cu toții (subl. ns.) sub drapelul unirii și înfrățirii, pentru a cărui existență mai îndelungată să luptăm a-l vedea întotdeauna ridicat sus, și noi destul de tari pentru a-l putea apăra în contra atacurilor ce s-ar încerca a îndrepta în contra sa răuvoitorii prospectării și luminării clasei lucrătorilor»⁵¹ (subl. ns.). Hotărîrea fermă de a înfăptui cele propuse era exprimată categoric: „De aceea să fim astfel de uniți și întăriți în credință, în principiul de îmbunătățirea soartei și a ridicării lucrătorilor la pozițiunea ce o merită, încît să preferăm ca mai bine să nu mai existăm decît să privim la ruinele stîndardului nostru»⁵² (subl. ns.).

În același articol-program, se lămurea scopul urmărit de viitoarea Asociație generală a muncitorilor din România și anume „de a lua măsuri pentru asigurarea unui viitor care ar putea fi trist pentru noi (lucrătorii — n.a.), dacă se va urma tot astfel ca pînă acum»⁵³, și anume de a milita „pentru unirea și înfrățirea lucrătorilor prin interesele comune”. „Dacă voim o unire între toți lucrătorii — sublinia în continuare redacția — scopul este de a ne consulta întruniți fiind, de a face să simțim mai puțină lipsă de greutatea noastră, și aceasta prin mod omenos și legal, fără de a aduce perturbări de care ideea nici prin minte nu ne poate trece»⁵⁴. Poziția profund patriotică a gazetei, de fapt a colectivului de muncitori și intelectuali care o redactau, rezultă din sublinierea, în articolul menționat că menirea muncitorilor era de a-și forma și „societăți industriale cu scopul de a ridica industria la noi în țară la un grad așa precum este în alte state, de a face societăți pentru formarea de capitaluri din

⁴⁹ „Telegraful” din 13 aprilie 1872.

⁵⁰ „Telegraful” din 13 iulie 1872.

⁵¹ *Ibidem.*

⁵² *Ibidem.*

⁵³ *Ibidem.*

⁵⁴ *Ibidem.*

care să se ajute industrializarea, românii să înființeze stabilimente fără a mai fi nevoie de concursul străinilor care au coplesit țara întreagă”⁵⁵.

Era astfel exprimată o cerință fundamentală care stătea în fața României moderne și totodată o înțelegere profundă a necesității contribuției majore a muncitorilor la realizarea industrializării, întrucit capitalurile investite de străinătate atrăgeau după sine o exploatare și mai mare a poporului muncitor.

Fiind într-o perioadă cind pe plan internațional reacțiunea își consolida pozițiile, iar pe plan intern la guvern se aflau conservatorii, grupul de muncitori și intelectuali socialiști de la redacția „Uvrierului”, precauți, comunicau că Asociația „nu va fi o ramură a «Internaționalei», cu atât mai mult că nu vom urma exemplul adus de către dînsa”. Redacția ținea să precizeze: „Dacă voim o unire între toți lucrătorii, scopul este de a ne consulta, întruniți fiind de a face să simțim mai puțină lipsă în greutățile noastre, și aceasta prin mod omenos și legal, fără de a aduce perturbări, care idee nici prin minte nu ne poate trece”. Ca peste tot în Europa acelei perioade, și muncitorii români, nu au putut declara deschis, și nici formula în Statutele pe care le pregăteau pentru Asociația generală a muncitorilor din România, toate ideile lor, la nivelul conștiinței lor de clasă, ori al însușirii socialismului științific.

Mijloacele pe care le indica ziarul pentru realizarea celor propuse, adică pentru îmbunătățirea stării lucrătorilor, țineau seama de condițiile legale, garantate prin constituție. Referindu-se la aceste mijloace și la punctele programatice propuse de redacția „Uvrierului” (de a acționa „omenos și legal”, fără a aduce perturbări), ziarul „Românul” nota: „Bine face noua foaie, care e o continuare a ziarului «Analele», să declare că nu e organul nici a vreunei grupe de comuniști, nici al vreunei sucursale a Internaționalei; cu aceasta credem că vor scăpa de orice persecuțiune ce i s-ar putea aduce”⁵⁶.

Așadar, în condițiile intensificării măsurilor reacțiunii internaționale împotriva mișcării muncitorești și socialiste, revoluționarii români au găsit, cu tact, mijloace adecvate de continuare a procesului obiectiv de întărire a organizațiilor politice și profesionale de clasă, unul din acestea constind în crearea Asociației generale a tuturor lucrătorilor din România. Tocmai o asemenea tactică a permis ca în România să fie creată și să ființeze o asemenea organizație muncitorească legală.

La 1/13 octombrie 1872 avea loc la București o adunare muncitorească, la Atheneul român, cu scopul punerii bazelor noii Asociații generale a muncitorilor din România, cu ramificații în întreaga țară.

Din Asociație — conform statutului — puteau face parte toți lucrătorii români și străini naturalizați.

Prevederile din articolul 7 al Statutului Asociației, potrivit căruia „se numesc patroni ai asociațiunii (subl. ns.) toate persoanele filantropice române care ar veni în ajutorul ei prin donațiuni de valoare sau alte obiecte ce ar trece peste suma de 100 lei. Străinii donatori vor purta numele de membri onorifici, fără vreun alt drept”⁵⁷, nu trebuie înțelese în sensul că și patronii erau considerați membri ai Asociației sau făceau parte efectiv din aceasta. Același articol considera drept „patroni ai Asociației” acele persoane care dădeau acesteia un sprijin material prin donațiuni. Dacă avem în vedere și cine au fost acești donatori, lucrurile devin și mai evidente. Printre primii „patroni ai Asociației” s-au aflat revoluționarul de la 1848 August Treboniu Laurian, așa cum rezultă din hotărârile luate de Comitetul Central al Asociației în ședința sa din 15 octombrie 1872, întrucit donase 100 de lei noi⁵⁸, precum și C. Petrescu-Conduratu, a cărui donație era compusă „din mai multe broșuri în valoare de peste 150 lei noi”⁵⁹. În hotărîrea Comitetului Central al Asociației cu privire la aceasta se menționa: „D-lor, dară s-au numit de către Comitet primii patroni ai acestei asociațiuni și Comitetul a decis să li se facă formal mulțumirile”⁶⁰. Rezultă de aici, în mod evident, că acești donatori nu erau considerați și membri de rind ai Asociației.

De asemenea, mențiunea din articolul 14 al Statutului Asociației conform căruia „președintele Comitetului Central poate fi luat și dintre persoanele care nu

⁵⁵ Ibidem.

⁵⁶ „Românul” din 20 iulie 1872.

⁵⁷ Documente privind începuturile mișcării muncitorești din România. 1821—1878, p. 653.

⁵⁸ Ibidem.

⁵⁹ Ibidem.

⁶⁰ Ibidem, p. 648.

aparțin clasei lucrătorilor”⁶¹, nu diminua caracterul de clasă al Asociației. Se avea în vedere, desigur, posibilitatea acordării acestei calități unor elemente revoluționare din rindurile intelectualității care înțelegeau lupta clasei muncitoare, năzuințele ei și făceau parte din mișcarea socialistă, înfipată în acei ani.

Asociația generală a lucrătorilor din România era condusă de un Comitet Central, ales de adunarea generală prin vot secret, pe timp de un an. După cum remarcă secretarul Asociației în cuvântul rostit la ședința inaugurală a Asociației, „Comitetul Asociației reprezintă afacerile de interes ale lucrătorilor; ei trebuie reprezentați și conduși de administrațiune cu fidelitate, recunoscându-se dreptul fiecărui membru, conform statutelor, baza societății, iar nu conduși după timp și împrejurări, și forma să fie în sensul interesului personal”⁶².

Asociația generală avea ramificații și în provincie, în unele orașe existind secțiuni ale acesteia. Secțiunile alegeau un „comitet special”, care ținea legătura cu Comitetul Central al Asociației ales, la rindul său, de adunarea generală a membrilor organizației din București. Merită să subliniem existența, încă de pe atunci, a acestui for centralizat de conducere: Comitetul Central*, care avea în frunte un președinte, ce putea fi ales și din rindul membrilor organizați care nu erau muncitori**, un vicepreședinte, doi secretari și opt membri. Toți erau aleși pe termen de un an.

În conducerea Asociației predominau muncitorii. Astfel, ca secretar fusese ales N. D. Rădulescu, casier Daniel Rătescu și membri Gh. Tănăsescu, C. I. Borsian și N. I. Rădulescu.

Prin afișe și în ziare s-au făcut repetate apeluri la toți muncitorii din țară, arătându-li-se că este în interesul lor să adere la Asociațiune. În acest sens, Comitetul Central publica următorul Aviz: „Asociațiunea lucrătorilor din România, fiind constituită, Comitetul Central din București invită pe orice persoană care aparține vreunei ramuri industriale și care ar voi să devină membru al acestei Asociațiuni de a se adresa pentru înscriere către D-nul Daniel Rătescu (casier) în Tipografia națională, strada Academiei nr. 24 în toate duminicile și sărbătorile de la 10 ore dimineața până la 2 ore după amiază”⁶³.

Aceste apeluri au avut o rezonanță puternică în întreaga țară. O dovadă elocventă este faptul că la scurt timp de la înființarea Asociației generale a lucrătorilor din România, atât în Capitală cât și în alte centre importante ale țării, organizațiile muncitorești existente își schimbă titulatura în Asociații sau sînt constituite altele noi cu această denumire.

La 22 ianuarie 1873, socialistul Titus Dunca, fost membru al Internaționalei I în străinătate și în Cercul socialist ieșean, avînd strînse legături cu muncitorii din acest străvechi oraș, adresează o cerere către rectorul Universității din Iași prin care solicită o sală pentru desfășurarea adunării de constituire a „Asociației muncitorilor din Iași”. „În seara de 24 ianuarie curente — se specifica în cerere — fiind a se ținea o întrunire de lucrători români spre a se statua o «Asociațiune de lucrători români» care se formează în Iași, subsemnatul vine a vă ruga, domnule rectore, să binevoiți a ne acorda o sală în palatul Universității pentru 4 ore (7—11) din zisa seară. Precum ați putut vedea din convorbirile publicate în diversele ziare, scopul asociațiunii este, domnule rectore, ameliorarea și încurajarea moralmente și materialmente a industrișilor și lucrătorilor români”⁶⁴.

Revoluționarul pașoptist C. A. Rosetti, care în două legislaturi a fost președinte al Asociației lucrătorilor tipografi din România insera cu satisfacție, în ziarul său „Românul” un amplu articol, în care aducea la cunoștința opiniei publice că la

⁶¹ Ibidem, p. 645.

⁶² Ibidem, p. 645.

* În art. 13 Comitetul Central din București era denumit Comitet general.

** Practic însă Asociația nu și-a desemnat niciodată un președinte.

⁶³ Documente privind începuturile mișcării muncitorești din România. 1821—1878, p. 635.

⁶⁴ Ibidem, p. 667. A doua zi, Ștefan Micle, rectorul Universității, a pus următoarea rezoluție pe cerere: „Se va cere opiniunea domnilor decani în această afacere, observînd că saloanele nu sînt prevăzute cu lămpi și nu sînt speze pentru luminat, precum nu sînt nici bănci sau scaune și nici cine să țină ordinea cuvenită”. Orientarea democratică și simpatia de care se bucurau atât muncitorii cât și socialistii din Iași în fața compului universitar rezultă din opinia unuia dintre decani, A. Gheorghiu: „Subscrisul e de opiniunea că nu poate fi nici un inconvenient de a se acorda cererea, întrucît se vor asigura din partea petiționarului că ordinea și bunacuviință vor fi observate de întrunire incert”. (Arhiva Universității „Al. I. Cuza”, Iași, Rectorat, pachetul nr. 10, dos. nr. II/1872—1873, f. 20).

Iași a luat ființă „O nouă societate de lucrători români“. „În urma unei convocațiuni — releva ziarul «Românul» din 16 martie 1873 — membrii fondatori în număr de 70 se întruniră la 24 ale aceleiași luni în sala Universității și aleseră un comitet de 9 persoane din toate profesiunile“ (subl. ns.).

În aceeași lună, cei mai activi membri ai redacției ziarului „Lucrătorul român“, muncitorii C. I. Borsian și M. Glodeanu, au pus bazele Societății lucrătorilor tipografi de la Imprimeriile statului — „Matei Basarab“ — prima societate creată în întreprinderile statului în această parte a țării.

Activitatea intensă a Comitetului Central al Asociației generale a lucrătorilor din România și a organului său „Lucrătorul român“ pe linie organizatorică au făcut posibil ca, în mai 1873, să se constituie la București, Societatea „Unirea“ a lucrătorilor constructori din România. Analiza conținutului statutului acestei asociații conduce la concluzia că, în linii esențiale, este asemănător cu cel al Asociației generale a lucrătorilor din România.

Extinderea procesului de organizare de la tipografi la alte categorii de muncitori este exprimată și prin constituirea societății „Unirea“, despre care publicația „Telegraful“ nota următoarele: „Este mai mult timp de cînd s-a fundat în București o asociațiune mai întîi între lucrătorii tipografi, apoi între toți lucrătorii români aparținînd oricărei ramure de industrie“ (subl. ns.)⁶⁵.

Tendința tot mai accentuată de organizare a muncitorimii inspiră temeri unor oameni politici și autorităților care adoptă unele măsuri împotriva organizațiilor muncitorești. Astfel, sub pretextul că „ar fi conspirat contra stării de lucruri de astăzi, vînd a o răsturna și a înlocui cu republica“⁶⁶, guvernul conservator a dispus arestarea în noiembrie 1873 a mai multor lucrători de la Imprimeriile statului, implicînd în acest „complot“ pe cei doi membri redactori ai gazetei „Lucrătorul român“. Aceștia au fost deținuți mai multe luni la arest și li s-a intentat un proces. Totodată, s-a luat măsura destituirii din slujbe a tuturor lucrătorilor abonați la „Lucrătorul român“. Asemenea măsuri au avut, desigur, pentru un timp, o influență negativă asupra dezvoltării mișcării muncitorești.

După cinci luni de detențiune, din lipsă de probe, procesul intentat celor arestați se încheie cu achitarea inculpaților care, în aprilie 1874 au fost eliberați⁶⁷.

Acțiunile de șicanare și urmărire din partea autorităților administrative au fost de natură să ducă la destrămarea Asociației generale a lucrătorilor din România, iar publicația acesteia „Lucrătorul român“, care între timp și-a schimbat titulatura în „Lucrătorul“, și-a încetat apariția.

Muncitorii nu au părăsit însă ideea unirii și organizării lor. Pe baza experienței de pînă atunci, aceștia vor trece în scurt timp la organizarea a zeci și zeci de asociații muncitorești cu un program adecvat etapei de dezvoltare a mișcării muncitorești și a societății românești în general.

Asociațiunea generală a lucrătorilor din România, ca organizație politică a clasei muncitoare din România, în scurta ei existență, prin activitatea desfășurată, prin scopurile propuse și mai ales prin unirea în sinul ei a tuturor lucrătorilor conștienți din țară a avut o importanță deosebită. După cum aprecia tovarășul Nicolae Ceaușescu la a 80-a aniversare a creării P.S.D.M.R., „înființarea ei a constituit un moment deosebit de important în dezvoltarea procesului de organizare a proletariatului..., care-și propunea pentru prima dată în istoria noastră, unirea muncitorilor din întreaga țară. Acest eveniment marchează începutul organizării de clasă pe scară națională a proletariatului român“⁶⁸.

Importanța creării în urmă cu peste 100 de ani a Asociației generale a lucrătorilor din România sporește și prin aceea că o astfel de organizație, la nivel național, exista în acea vreme doar în puține state. Acest fapt evidențiază una din caracteristicile esențiale ale mișcării noastre muncitorești, anume voința de unitate a proletariatului român, încă de la începuturile sale, ceea ce a reprezentat un factor fundamental al succeselor obținute de acesta în lupta împotriva claselor exploatare, pentru afirmarea de sine stătătoare a clasei muncitoare în viața social-politică a țării, în vederea atingerii țelurilor sale revoluționare de eliberare socială și națională a tuturor celor ce muncesc, a întregului nostru popor.

⁶⁵ „Românul“ din 16 martie 1873.

⁶⁶ „Oltul“ din 14 noiembrie 1875.

⁶⁷ „Poporul“ din 9 aprilie 1874. Vezi: Vasile Petrișor, *Un moment semnificativ în istoria mișcării noastre muncitorești. Crearea Asociației generale a tuturor lucrătorilor din România — 1872*, în „Anale de istorie“, an. XVII, nr. 5 din 1972, p. 78.

⁶⁸ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 8, Editura politică, București, 1973, p. 258—259.

Cu toate măsurile restrictive luate de autorități, mișcarea socialistă din România a continuat să se manifeste; în anul 1873, mai estompat, dar, începând cu anii 1874—1875, din ce în ce mai evident, pentru ca după 1877 să se afirme ca factor important în viața social-politică a țării.

În București, unele informații menționează activitatea unor studenți români în cadrul organizației socialiste din localitate, printre aceștia numărându-se V. Gh. Manicea, Constantin Stăuceanu, C. I. Istrati, Alexandru Spiroiu, Gh. Sabin ș.a. — toți de la Facultatea de medicină umană. Aceștia vor pune bazele, la 1 ianuarie 1875, a Societății studenților în medicină, în cadrul căreia și-a desfășurat activitatea o grupare socialistă. Ideea fondării Societății a aparținut studenților socialiști⁶⁹, care, așa după cum rezultă din Statutele Societății, „căutară a fugi de starea izolată, de indiferență, în care din nefericire e cufundată, în genere, tinerimea română. Arzătoarea lor dorință de a deveni bun cetățeni folositori patriei și umanității, dinșii se puseră pe lucru, se strinseră într-un singur corp”⁷⁰. Rezultă, așadar, că nu era vorba de o simplă asociere profesională. Revoluționarii din conducerea Societății vedeau cu claritate scopul urmărit de această Societate. Nu este întâmplător nici faptul că în conducerea acestei Societăți au fost aleși deosebi studenți socialiști.

În activitatea Societății se avea în vedere ca autoritățile să nu aibă motiv de represalii, subliniindu-se ideea că „medicina nu trebuie să se ocupe numai cu studiul și vindecarea boalelor corpului uman, ea trebuie să fie folositoare punindu-și luminile sale în folosul organizațiunii și a funcționării normale a corpului celui mare, a corpului social”. Tinerii socialiști români înțelegeau că „nici o schimbare sensibilă în condițiunile omenirii nu se poate obține fără osteneală și sacrificii”⁷¹. Pe bună dreptate Constantin Bacalbașa în amintirile sale nota că studenții de la medicină au fost aceia care „fură mai întâi influențați de socialism”⁷², iar Constantin Mille că „pe porțița pe care au pătruns ideile socialiste în facultate, a pătruns și sentimentul umanității și spiritul de revoltă”⁷³.

O altă organizație socialistă care ființa în București, a fost Societatea de cultură și solidaritate între studenți. Ea a fost creată spre sfârșitul anului 1876 și activa semi-legal. Între studenții care făceau parte din această organizație amintim pe Paul Scoreanu, Emil Frunzescu, C. Bacalbașa, I. C. Filitis ș.a.

În activitatea revoluționară din Capitală au mai fost atrase și o seamă de alte personalități ca poetul Nicolae Demetrescu (pseudonim N. D. Saphir), arhitectul Stănescu, locotenentul Nicolae Gavrilescu și mulți alții. Toți erau tineri bine instruiți, cu o bogată cultură. „O generație entuziastă și exuberantă, plină de talent”⁷⁴ — după cum o aprecia mai târziu Constantin Mille.

Intellectualilor socialiști amintiți, în toamna anului 1875 și la începutul celui următor, li s-au alăturat Nicolae Codreanu, C. Dobrogeanu-Gherea, Dr. Russel și alții, fugiți din Rusia pentru activitatea lor revoluționară. Într-o scrisoare adresată doctorului Russel, cel care va deveni una dintre personalitățile de frunte ale mișcării socialiste române, C. Dobrogeanu-Gherea scria textual: „Am luat restaurantul «Concordiei» din București. Studenții de la Universitate și-au exprimat dorința de a se abona la mine «en masse». Vreau să organizez pentru ei o sală mare separată, unde ei doresc, în același timp, să organizeze un club. Înțelegeți că aceasta este un lucru extrem de comod”⁷⁵ pentru răspindirea ideilor socialiste și pentru organizarea mișcării — adăugăm noi.

Militantul socialist de atunci, doctorul Gh. Sabin, în lucrarea memorialistică Amintiri din războiul Independenței, descrie astfel atragerea lui în mișcarea revoluționară: „Cîțiva dintre prietenii noștri m-au adus și pe mine la spitalul Colțea, unde am făcut cunoștință și cu alți studenți mediciști și de la chimie... și cu toții m-au îndrumat să fac și eu parte din Societatea lor «Societatea de cultură și solidaritate între studenți»... Sediul Societății era la hotel Concordia din strada Smîrdan. Acolo am cunoscut pe dl. Gherea, căruia îi zicea pe atunci și Dobrogeanu, pe Zamfir Arbore...”⁷⁶.

⁶⁹ V. Gomoiu, *Istoricul Societății studenților în medicină*, București, 1906, p. 12.

⁷⁰ „Femeia română” din 1 februarie 1879.

⁷¹ V. Gh. Manicea, *Considerațiuni asupra mortalității generale*, București, 1880 p. 4.

⁷² *Ibidem*, p. 14.

⁷³ C. Bacalbașa, *Bucureștii de altădată*, vol. I, București, 1927, p. 388.

⁷⁴ C. Mille, *Un poet uitat: N. D. Saphir*, în „Adevărul” din 5 iunie 1900.

⁷⁵ *Documente privind războiul de independență* (în continuare D.R.I.), vol. I, partea I-a, Editura Academiei R.P.R., București, 1954, p. 635.

⁷⁶ Dr. Gh. Sabin, *Amintiri din războiul Independenței*, București, Minerva, Institutul de arte grafice și cultură, 1912, p. 7.

Intr-un articol intitulat Amintiri cu bucluc, datorat aceluiași militant socialist, publicat în 1913, aflăm alte completări interesante referitoare la acest aspect : „Ne adunam pur și simplu în sala restaurantului hotelului Concordia unde luau masa unii dintre noi, în grupuri, pe la mese și... discutau chestiuni sociale, științifice sau ascultau povestirile lui Sdubeu (Zubeu — n.n.) Codreanu asupra suferințelor îndurate în Rusia. La masa noastră erau medici și din cînd în cînd venea la noi și dl. Gherea pentru a ne adresa un prietenos cuvînt”⁷⁷.

Pentru activitatea sa revoluționară prefectul poliției din București a dispus interzicerea activității Societății de cultură și solidaritate între studenți. Era încă un fapt care dovedea că autoritățile nu erau dispuse să accepte activitatea organizațiilor socialiste, iar pe de altă parte, însăși gestul lor de a dizolva Societatea, exprima caracterul său revoluționar.

Măsurile guvernărilor de atunci ca și de mai tirziu, în mod obiectiv, nu puteau împiedica răspîndirea ideilor socialiste și crearea unor organizații alcătuite din adepții lor.

Printr-o muncă intensă de lămurire, de propagandă revoluționară, tot mai mulți studenți medici și de la alte facultăți au fost atrași la activitatea socialistă. În anii războiului României pentru neafrinare se afirmau deja prin activitatea socialistă desfășurată, medici și studenți ca Bidescu, I. V. Ștefănescu, C. D. Gorănescu, G. Dimitriu, G. Sion-Sherei, Popovici, Uriel, farmacistul Vasilescu, Lupașcu⁷⁸, Popescu⁷⁹, Moscu⁸⁰ și mulți alții⁸¹.

În numeroase scrisori din această perioadă sau în alte documente ale socialiștilor ne sînt dezvăluite și locurile de întîlnire a revoluționarilor sau sedii în care își desfășurau ei activitatea. Printre aceste sedii și locuri de întîlnire se numără acele de pe str. Brezoianu nr. 32; Scaunelor nr. 3, 7 și 51; Biserica Enei nr. 12; Cometa nr. 26; Smîrdan; Nerva Traian nr. 165; Francesca, Căminul Academiei de medicină; Primăverii nr. 16; Michel Gorodetcu (Grădina Amiciția, lângă Cismigiu); Pensionul Cocărescu nr. 63; Biserica Măgureanu nr. 13; Înfundătura nr. 17 (în spatele Bisericii Slavonă); casele Manu din Piața Episcopiei; Colțea nr. 50; Spitalul Filantropia; Spitalul Colțea.

La Iași, dacă despre profesorul Coșula avem foarte puține date, despre ceilalți membri ai organizației socialiste ieșene — profesori, studenți, funcționari, elevi — printre care figurează și Eugen Lupu, pe care Gheorghe Nădejde într-un articol semnat I. Girbea îl aprecia ca fiind un „semănător neobosit al ideilor revoluționare”⁸² — găsim referiri suficiente pentru a contura în linii mari atît personalitatea membrilor componenți cit și conținutul activității acestei organizații socialiste.

Încă de pe vremea cînd era elev de școală Eugen Lupu este atras de literatura revoluționară. În 1873 după absolvirea școlii medii pleacă în străinătate pentru a urma cursuri universitare la Gand (Belgia). Aici va lua contact cu o seamă de revoluționari din acest oraș. Reîntorcîndu-se la Iași începe studiile de drept la Universitate. La 5 martie 1875, fondează Clubul studențesc, în cadrul căruia, în calitate de secretar, desfășoară o susținută activitate socialistă, orientată îndeosebi spre atragerea de noi membri.

Referitor la activitatea socialistă a lui Eugen Lupu, Zamfir C. Arbure, în lucrarea memorialistă În exil. Din amintirile mele, scria : „A doua zi (în anul 1873 — n.n.) după sosirea mea (în Iași — n.n.) mersei de găsii pe mult regretatul meu amic Eugeniu Lupu, care p-atunci era student la Universitatea din Iași. Pe Eugeniu Lupu l-am găsit în casele părinților săi din strada Sf. Sava. Deși aproape de doi ani eram în corespondență (de prin 1871 — n.n.) cu acest tînăr, dar astă dată aveam să-l văd pentru întîia oară și să-i fac cunoștința mai de aproape... Prin convingeri dînsul era socialist...”⁸³.

Constatînd intensele căutări ale lui Eugen Lupu spre o teorie științifică, Arbure nota : „La cea dintîi întrevvedere a noastră, îmi aduc aminte că subiectul conversațiunei ne-a fost arta. Arătîndu-mi tablourile sale, Eugeniu Lupu mi-a zis : «Pe mine mai cu seamă mă preocupă pictura. Dar, vai, cit de greu este să cauți obiectul iubit în

⁷⁷ „Dimineate” din 21 ianuarie 1913.

⁷⁸ D.R.I., vol. I, partea I-a, p. 662.

⁷⁹ Ibidem, p. 619.

⁸⁰ Ibidem, p. 604.

⁸¹ Vezi : Stelian Neagoe, Nicolae Codreanu, Editura politică, București, 1971, p. 181.

⁸² L. Gîrbea, Nu-l uitați, în „Lumea nouă” din 16 aprilie 1895.

⁸³ Zamfir C. Arbure, În Exil. Din amintirile mele, Institutul de editură Ralian și Ignat Samitca, Craiova, 1896, p. 114.

întuneric. De cînd am devenit socialist tîgada mă persecută. Pentru ce ? Ce e drept, de la un timp încoace am citit, și între altele am citit și «Despre artă» a lui Proudhon. Înainte de toate cartea aceasta părea că-mi servește drept temelie tendințelor mele, dar apoi... Cînd m-am gîndit mult am rămas nesatisfăcut. Nu e asta — sufletul cere altceva !...»⁸⁴.

Din primii ani ai deceniului al optulea activează la Iași și revoluționarul român Titus Dunca, fost membru al Internaționalei I în străinătate. La 22 ianuarie 1873, îl găsim, după cum am văzut, contribuind la organizarea unei „Asociații de lucrători români”⁸⁵, fapt deosebit de important pentru acea vreme și relevant pentru orientarea spre muncitorime a socialiștilor români încă din acei ani. Tot în anul 1873, îl întîlnim la Iași în raporturi strînse cu Eugen Lupu, pe un alt membru al Internaționalei I, în străinătate, anume Zamfir Arbore-Ralli⁸⁶.

Prin discuții, care uneori erau deosebit de aprinse, cu o seamă de studenți, ca și prin răspîndirea broșurilor cu conținut revoluționar, socialiștii ieșeni au găsit numeroși adepți, ceea ce a contribuit la mărirea considerabilă a numărului membrilor Cercului și la intensificarea activității lui. Este tocmai ceea ce aprecia Gheorghe Nădejde cînd scria referitor la anul 1875 : „Și așa s-a început socialismul rodnic (subl. ns.) din Iași...”, căci mai fusese și alte încercări*, dar fără folos ; degrabă se lepădase apostolii strînși toți de neobositul (Eugen Lupu — n.n.), care mă găsisse și pe mine”⁸⁷.

Intr-adevăr, mișcarea socialistă din Iași a cunoscut o dezvoltare considerabilă după 1875. Gh. Nădejde recunoștea, de altfel, că o mișcare socialistă era cunoscută în Iași încă de mai multă vreme, anterioară anului 1875.

Activitatea asiduă pentru atragerea de noi aderenți la mișcarea socialistă, depusă cu multă înflăcărare de Eugen Lupu, este prezentată de același Gh. Nădejde astfel : [...] „Eram în Clubul studenților ieșeni și într-o seară citeam într-un ziar ceva despre nihilistii ruși. După ce isprăvii, am pus ziarul la o parte și, întorcîndu-mă la vecinul din dreapta, i-am zis :

— Nu știu de ce mulți vorbesc de rău pe nihilistii ruși ! Eu, dimpotrivă, cred că au dreptate.

— Se înțelege că au ! îmi răspunde cu aprindere vecinul și după aceasta vorbirăm mult, mult... Nu mă puteam satura văzînd că ne potrivim în gînduri și dorinți...

— Mai sînt și alții care gîndesc ca noi... Eu cunosc cîțiva. Ar fi bine să ne întîlnim, să ne înțelegem, poate să facem ceva de folos pentru ideile noastre. Ce zici ?

— Ce să zic, să ne întîlnim și să lucrăm !

— Apoi, dacă-i așa, stai să-ți mai dau să citești cite ceva în privința asta... Și încep a scoate de prin buzunare, de la piept, de la spate, de pretutindeni. Cît ai clipi m-a încercat cu vreo zece broșurele... socialiștilor francezi”⁸⁸.

Un aport apreciabil la dezvoltarea și intensificarea activității organizațiilor socialiste ieșene îl vor aduce N. Codreanu, C. Dobrogeanu-Gherea și dr. Russel.

La începutul anului 1877, Cercul socialist ieșean cunoaște o intensificare considerabilă a activității sale. Referitor la acest aspect, într-o scrisoare adresată lui Nicolae Codreanu, se afirma că un întreg cerc secret de tineri studioși din Iași, admiratori ai filozofului materialist Vasile Conta (fost membru al Internaționalei I în străinătate), manifestau dorința de a adera la organizația revoluționară din localitate. Era vorba de gruparea de tineri materialişti existentă la Iași înainte de 1875, în fruntea căreia se aflau frații Ioan și Gh. Nădejde, pe care Eugen Lupu o considera grupare de tineri „foarte apți de a deveni socialiști”⁸⁹. În scrisoarea sa, Eugen Lupu insista ca să se ia contact cu această grupare și solicita lui Codreanu să-i trimită pe unul din tovarășii săi⁹⁰. În același an, Nicolae Codreanu și Constantin Dobrogeanu-Gherea au luat contact cu membrii acestei grupări, care se contopește

⁸⁴ Zamfir C. Arbure, *op. cit.*, p. 118.

⁸⁵ *Documente privind începuturile mișcării muncitorești și socialiste din România. 1821—1878*, p. 667.

⁸⁶ Zamfir C. Arbure, *op. cit.*, p. 35.

* Referire la faptul că, încă în anul 1873, o seamă de socialiști în frunte cu Eugen Lupu încercaseră fără izbîndă de a întemeia un Club studențesc (Vezi : Arhiva Institutului de igienă și sănătate publică, București, fond Eugen Lupu).

⁸⁷ „Lumea nouă” din 16 aprilie 1895.

⁸⁸ *Ibidem*.

⁸⁹ „Calendarul Muncii” din 1913, p. 54.

⁹⁰ *Ibidem*.

cu Cercul socialist, fapt ce va contribui la întărirea mișcării socialiste din această parte a țării.

Ideile socialiste cunosc o largă răspindire, fapt ce implică apropierea unor noi contingente de cetățeni ieșeni de mișcarea socialistă. Astfel, în legătură cu acest aspect se făceau următoarele aprecieri: „Pot să vă aduc o veste îmbucurătoare. Datorită eforturilor citorva persoane, treaba care știți, a fost începută în urbea noastră natală în chip admirabil și merge bine; pe fiecare zi, crește tot mai mult numărul celor care vor să vadă adevărul. Există de pe acum circa 4 cercuri bine organizate: de femei, de bărbați și satești, unite prin legăturile trainice și indisolubile ale opiniilor sociale. În curind vor intra în aceste cercuri Liceul real, Seminarul și școlile de fete. În orice caz, avem de pe acum oameni acolo”⁹¹.

Așa după cum rezultă din documentul citat, răspindirea ideilor socialiste a cuprins și mediul liceal. La „Liceul Național”, de pildă, o parte din elevii socialiști au creat un club, a cărui activitate se desfășura în secret⁹². Potrivit afirmațiilor unor socialiști ieșeni, în acești ani, la Iași, ar fi activat „peste o sută de socialiști capabili”⁹³, locurile de întâlnire fiind următoarele: strada Sf. Sava nr. 3; casele Neuschatz din Strada Mare (Grande Rue); clădirile din str. Carp (lingă Cazarma milițienilor); casele doctorului Tanssig (față în față cu Primăria); clădirile din str. Ștefan cel Mare, din strada Lăpușneanu și strada Linăriei.

La Brăila și Galați, organizațiile socialiste create își intensifică activitatea. În fruntea lor îl găsim pe Bonifaciu Florescu, Iosif Solinescu ș.a. Socialiștii din aceste localități au fost vizitați de Nicolae Codreanu și C. Dobrogeanu-Gherea, acesta din urmă locuind o perioadă de timp în Brăila. Între alții, care s-au aflat în mai multe rânduri la Brăila și Galați, se numără și socialistul român Al. Trușcă din Ploiești. În Brăila, după cum se menționează într-un document, el căuta ajutorul mai multor socialiști, printre care îndeosebi pe B. Surdul.

În 1875 sau 1876 și-a început activitatea o altă organizație socialistă Cercul revoluționar din Ploiești, format din Alexandru Trușcă, C. Dobrogeanu-Gherea⁹⁴, Zenaida*.

La Pitești, în această perioadă era constituit un Cerc revoluționar socialist, din rindurile căruia se evidențiază, prin intensă sa activitate, Nicolae Codreanu, organizatorul Cercului, care-și avea sediul în Casele Protopopescu de pe strada Egalitatea⁹⁵. Pe lângă N. Codreanu, îi întâlnim și pe socialiștii Bonifaciu Florescu⁹⁶, Depărățeanu⁹⁷, Schor⁹⁸, și alții.

Un grup socialist exista și la Birlad. Într-o scrisoare din Puiești, datată 6 mai 1877, N. Codreanu anunța pe un socialist că la Birlad l-a întâmpinat medicul N.P.**, care, chiar în ziua sosirii sale, pierduse slujba, „ceea ce a fost un moment greu, deoarece am venit la el într-o clipă atît de îngrozitoare. Acasă — relata Codreanu — nu l-au prevenit, e cu atît mai greu cu cît din această cauză el nu a economisit nimic din bani ca să-și poată căuta ceva. Singura speranță și sprijin este mandatul (salariul-n.n.) din aprilie din care trebuie să se plătească banii împrumutați pentru noi (subl. ns.) și datoria lui personală de 100 franci”⁹⁹. Tot la Birlad activa și un oarecare Pruteanu, după cum rezultă dintr-o scrisoare a lui Codreanu adresată doctorului Rușel la 14 februarie 1877¹⁰⁰.

⁹¹ D.R.I., vol. I, partea I, p. 803—804.

⁹² *Sentința Comisiunii judiciare a Universității din Iassy în procesul fraților Nădejde*, Iassy, 1881, p. 25.

⁹³ P. Axelrod, *România*, p. 319—327.

⁹⁴ Iv. Clinciarov, *op. cit.*, p. 283.

* Într-o scrisoare adresată lui Codreanu, aflat la Ploiești, Zenaida îl înștiința pe acesta: „Alexandru s-a lăsat cu totul influențat de propagandă”. (Este vorba de Ion Alexandru, care avea legături strînse cu Trușcă și cu ceilalți socialiști din localitate și care pusese la dispoziția mișcării, îndeosebi lui C. Dobrogeanu-Gherea, însemnate sume de bani). Ivan Clinciarov, *op. cit.*, p. 603—604.

⁹⁵ D.R.I., vol. I, partea I, p. 695.

⁹⁶ *Ibidem*, p. 632.

⁹⁷ *Ibidem*, p. 605.

⁹⁸ *Ibidem*, p. 602—603.

** Persoană neidentificată încă.

⁹⁹ D.R.I., vol. I, partea I, 607.

¹⁰⁰ *Ibidem*, p. 586.

Un mic cerc socialist se constituise și la Curtea de Argeș, înființat în 1878 de dr. N. Russel, unde îl găsim medic de plasă¹⁰¹. Aici a activat pe lângă dr. Russel *, N. Codreanu, Bonifaciu Florescu (temporar) și Coculescu¹⁰².

La Tirgoviște, în vechea Cetate de Scaun a Țării Munteniei, printre socialiștii care aveau strânse legături cu Nicolae Codreanu, N. Russel, alți militanți revoluționari de frunte, se remarcă Franchevici, care sprijinea activ propaganda socialistă atât moral cât și material¹⁰³.

Un grup de revoluționari români activa în orașul Turnu Măgurele încă din primii ani ai deceniului al 8-lea. Acest grup a sprijinit pe emigranții revoluționari bulgari care se aflau în acest oraș. Se știe că aici Hristo Botev tipărea cu ajutorul revoluționarilor români ziarul de limbă bulgară „Znamea“.

O organizație socialistă, după cum rezultă din documentele vremii, ființa și în orașul Tulcea. În localul farmaciei „Romulus și Remus“ a doctorului Petru Alexandrov¹⁰⁴ s-au dezbătut multe din problemele care interesau pe revoluționarii de atunci. Pe lângă Petru Alexandrov activau și medicii Drăghicescu și Mihăilescu¹⁰⁵, precum și o seamă de simpatizanți din rîndul cetățenilor orașului.

În activitatea socialiștilor din Tulcea un important loc l-a deținut organizarea transportului de literatură revoluționară în Rusia.

Grupuri socialiste existau, de asemenea, la Botoșani **, Focșani¹⁰⁶, Pașcani¹⁰⁷, Mihăilești, Herța și Fălticeni. În ultimul dintre acestea activa printre alții învățătorul Dimitrie Cernătescu¹⁰⁸, care a jucat un rol important și în organizația socialistă din Iași, primind însărcinări pe linia promovării unor legături cu mișcarea socialistă internațională. Într-o scrisoare adresată de Cernătescu unui socialist din Iași, acesta își exprima simpatia pentru atragerea de noi aderenți la mișcarea socialistă. „Iubite Doctore, Mare mi-a fost mirarea — releva el — cînd am citit că și studenții noștri s-au sculat din hibernația cea mai adîncă în care înlemniseră“¹⁰⁹.

O anume activitate socialistă s-a desfășurat și în orașul Bacău, care a fost vizitat de nenumărate ori de socialistul C. Istrati, cit și în localitatea Puiesti (jud. Tutova)¹¹⁰, unde, în anul 1876, funcționa ca medic N. Codreanu.

Datorită activității militantului socialist Alexandru S. Trușcă, o organizație socialistă a luat ființă la Tg. Jiu. Aceasta, încă din vara anului 1878 se preocupa pentru crearea unui cerc de socialiști format din profesori și tineri din localitate, unde s-a mutat venind de la Ploiești.

Din Tg. Jiu, Alexandru Trușcă scria, la 16 iulie 1878, militanților socialiști de la Ploiești, informindu-i mai întîi despre felul cum s-a instalat, ca brigadier silvic, despre greutățile împlinite, care-l împiedicau să-și desfășoare cum ar fi dorit activitatea sa de socialist. „De ce oare sînt aruncat eu aici în această lume — scria el — pentru a nu putea munci în momentul de față pentru idealul meu“¹¹¹. După ce releva că este „foarte ocupat în momentul de față cu chestiunile serviciului și pentru acest motiv nu pot nici să mă revolt“, le comunica apoi știrea că „sînt sigur că peste puțin timp vom forma aici, noi gorjenii, o societate“¹¹² (subl. ns.). Descrie apoi acțiunile îndreptate în acest sens. „Am întîlnit cîteva persoane cărora viciile și suferințele le vor schimba inimile, pentru a se preface, în inimi bune ; ei sînt puțini, dar semnătura lor va fi vrednică“.

¹⁰¹ Ibidem, p. 626.

* La Curtea de Argeș, dr. Russel va sta pînă la începutul anului 1879, după care se va stabili la Iași.

¹⁰² D.R.I., vol. I, partea I, p. 633.

¹⁰³ Ibidem, p. 570.

¹⁰⁴ Ibidem, p. 816.

¹⁰⁵ Ibidem, p. 819.

** Dintr-o scrisoare a unui socialist ieșean rezultă că a părăsit Iașul pentru trei zile „folosind acest timp ca să viziteze Botoșanii în scop medical și socialist“ (subl. ns.) (D.R.I., vol. I, partea I-a, p. 816).

¹⁰⁶ D.R.I., vol. I, partea I-a, p. 451.

¹⁰⁷ Ibidem, p. 591.

¹⁰⁸ Ibidem, p. 633, 767.

¹⁰⁹ Ibidem, p. 577.

¹¹⁰ Ibidem, p. 580.

¹¹¹ Elena Georgescu, Alexandru Sabin Trușcă, în „Anale de istorie“, anul XV, nr. 2/1969, p. 148—150.

¹¹² D.R.I., vol. I, partea I, p. 573.

Cine erau acele persoane, rezultă din aceeași scrisoare. „Am făcut cunoștință cu un profesor de muzică de la Școala Normală de aici“ ¹¹³ (subl. ns.). „...La toamnă — informează Trușcă în continuare — va veni aici un prieten al meu care a absolvit Școala de agricultură și el în momentul de față se află în Jembloux (Belgia). Și el este un bărbat serios și instruit și care are un suflet bun“ ¹¹⁴. Tot Trușcă mai amintește despre atragerea în mișcarea socialistă din Tg. Jiu a unui fiu de „preot, care a studiat la Seminarul Central din București“ ¹¹⁵.

În mișcarea socialistă de aici a fost atrasă și verișoara lui Trușcă, Paulina Moisescu, care „avea și o bogată bibliotecă“ ¹¹⁶ atât de necesară Societății pentru luminarea membrilor ei.

Ca rezultat al activității sale organizatorice, Trușcă seria la 26 noiembrie 1878 lui Nicolae Codreanu la București că gruparea socialistă din Tg. Jiu a fost creată: „Sînt fericit a-ți comunica că aici [în Tg. Jiu] s-a format o societate de tineri numită „Progresul, științe, litere, sociologie“ ¹¹⁷. Alexandru Trușcă îl înștiința totodată despre statutul și regulamentul societății, despre ședințele și dezbaterile acesteia, despre răspîndirea ideilor socialiste.

Condițiile specifice din Tg. Jiu au făcut, după cum vedem, ca organizația socialistă de aici să poarte o denumire specifică de Societate, asemănătoare cu denumirea celor din București și Iași.

Pînă la data trimiterii scrisorii (26 noiembrie 1878) se ținuseră „trei ședințe la Școala normală din care două de perorațiune“ ¹¹⁸. Subiectele dezvoltate de Trușcă în cadrul acestor ședințe s-au axat pe „necesitatea răspîndirii ideilor socialiste“. A vorbit și despre știință și a „criticat soiul de literatură intimă, sentimentală și tot produsul imaginațiilor bolnave de amor și alte boale“ ¹¹⁹. Un loc însemnat îl ocupau și temele despre răscoala lui Tudor Vladimirescu, luptele de la Plevna și altele, menite să contribuie la educarea sentimentului patriotic.

În cerul socialist de la Tg. Jiu, pentru popularizarea în limba română a cunoștințelor științifice despre lume și societate, doi tineri socialiști „au început să traducă lucrarea Forța și materia de Büchner și Critica lui Flamario, în timp ce profesorul de muzică le-a promis traducătorilor gorjeni o critică asupra „Criticii“ lui Flamario.

Alexandru S. Trușcă și ceilalți membri ai grupării socialiste din Tg. Jiu au întreținut strînse legături cu militanții socialiști din București și din alte orașe ale țării.

Cu toate măsurile draconice luate de autoritățile austro-ungare care au interzis activitatea organizațiilor politice, muncitorimea din o seamă de localități transilvănene a continuat ani în șir lupta pentru înființarea unor asociații de ajutorare și autoeducare pe ramuri de producție. Nu au lipsit în acești ani nici încercările de refacere a organizațiilor politice socialiste. Muncitorii din Arad, de pildă, au încercat, în anul 1873, să înființeze un „Cerc muncitoresc“ ¹²⁰, pentru ca cinci ani mai târziu documentele să ateste din nou refacerea unor organizații socialiste la Arad, Brașov, Timișoara, Oradea și Sibiu ¹²¹.

Stadiul cercetărilor de pînă acum ne permite a formula unele concluzii, pe care noi atestări documentare, credem, că le vor întări.

În primul rînd, se desprinde concluzia că socialiștii români au desfășurat o activitate intensă în cadrul organizațiilor socialiste care purtau diferite denumiri, dar care aveau același scop — cercuri, grupuri, comitete, societăți, asociații — pentru a-și însuși ideile și teoriile socialiste care se plămădeau atunci în lume, pentru a putea înțelege la justa lor valoare aceste idei revoluționare, pentru a clarifica o seamă de probleme cu care erau confrunțați; ei au cercetat în același timp nu numai literatura marxistă din acea vreme, ci din diferite domenii de activitate, într-un continuu proces de confruntare cu realitatea din țară și din lume. Așa se explică

¹¹³ Ibidem.

¹¹⁴ Ibidem, p. 573.

¹¹⁵ Ibidem.

¹¹⁶ Ibidem, p. 561.

¹¹⁷ Elena Georgescu, op. cit., p. 148. Denumirea completă a societății era „Societatea de tineri Progresul — științe, litere, sociologie; dezvoltarea și răspîndirea lor“. Vezi: D.R.I., vol. I, partea I-a, p. 579.

¹¹⁸ D.R.I., vol. I, partea I-a, p. 579.

¹¹⁹ Ibidem.

¹²⁰ M.M.T.V.D., vol. I, p. 38.

¹²¹ Augustin Deac, Mișcarea muncitorească din Transilvania. 1890—1895, București, Editura științifică, 1962, p. 67.

de ce socialiștii români erau atât de dornici să citească cărți cât mai bune, cât mai variate ca profil și de ce au ajuns repede să formuleze propriile idei, concluzii și teorii revoluționare.

Un rol important în această acțiune, în dirijarea a ceea ce trebuia să se citească și nu rareori în procurarea materialelor documentare revine militanților socialiști de frunte, mari doctrinari români și oameni de cultură ai țării ca Eugen Lupu, Nicolae Codreanu, Zamfir Arbore-Ralli, Constantin Dobrogeanu-Gherea, Carol Farcaș, Gheorghe Ungureanu și alții. În același timp, luându-se cunoștință în urma studiului sistematic și intens de tezele și ideile revoluționare din acea vreme a apărut necesitatea dezbaterii lor între membrii organizațiilor socialiste pentru consolidarea concluziilor însușite. Având un caracter doctrinar, de însușire și dezbateră a teoriei marxiste, organizațiile socialiste la început, în mod firesc, au avut un număr restrâns de membri — de aici și titulatura de cercuri, grupuri etc.

Atunci când membrii cercurilor socialiste au avut cunoștințe suficiente și păreri proprii asupra direcției și a mijloacelor prin care își propuneau să-și desfășoare activitatea propagandistică, ei și-au fixat ca problemă de primă importanță răspândirea organizată a ideilor socialiste prin intermediul publicațiilor, broșurilor, conferințelor etc. care, așa cum s-a arătat, a început să fie transpusă în practică, începând cu anul 1875.

După cum se știe, în cadrul organizațiilor socialiste din România din acea perioadă, alături de socialiștii români au activat o seamă de socialiști germani, maghiari, ruși, evrei etc., în marea lor majoritate educați la școala socialismului francez, dar și a nihilistilor ruși sau germani. De aceea, mai ales în această perioadă, în procesul căutărilor teoretice sesizăm influențe ale acestor curente, este adevărat minore, la unii dintre socialiștii români. Trebuie spus că însușirea temeinică a marxismului și aplicarea lui creează la condițiile concrete din țară a fost un proces complex și, din acest motiv, este explicabil de ce revoluționarii români care au studiat la Paris, Bruxelles, Gand, Anvers, Geneva și care au activat în unele secții ale Internaționalei I, n-au venit în țară, cu deplina lui înțelegere. De altfel, nici revoluționarii străini refugiați pe pământul românesc și veniți din Rusia, Bulgaria, Polonia, Serbia etc. n-au venit la noi ca marxști autentici, ci influențați vizibil de idei nihiliste, narodnice, anarhiste etc. care, după cite se știe, erau departe de înțelegerea materialismului dialectic și istoric.

Pe bună dreptate I.C. Atanasiu, în lucrarea sa „Mișcarea socialistă 1881—1900“, remarcă: „Pentru a înțelege tendința și tactica mișcării socialiste începută în București... trebuie să cunoaștem că inițiatorii și îndrumătorii acestei acțiuni erau tineri întorși din Paris și Bruxelles, unde fuseseră în contact cu mișcarea socialistă revoluționară din acele centre. Precum începuturile mișcării socialiste din Iași au purtat oțva timp pecetea anarhistă imprimată de refugiații nihilști ruși și basarabeni și mai în urmă a luat calea parlamentară și legalistă, tot așa începuturile mișcării socialiste din București au fost impregnate de spiritul anarhist și revoluționar, importat de tinerii intelectuali întorși în patrie din centrele occidentale“¹²².

Așa se explică pentru ce organizațiile socialiste, la începutul ființării lor nu erau deloc omogene. „Erau acolo — sublinia un contemporan — revoluționari fără marcă doctrinară, era un anarhism și erau și republicani. Un exemplu original era amicul nostru C.A. Filitis, republican, admirator al lui Volney și Lamennais, precum și dușman neîmpăcat al mașinismului. «Sînt contra tuturor roților cu dinți — exclama el nu o dată». Adevărul — remarcă același contemporan, Constantin Bacalbașa — este că noi, cei dinții socialiști bucureșteni, eram foarte puțin marxști, foarte puțin bakuniști, foarte puțin engeliști prin aceea că posedam foarte puține cunoștințe teoretice. Pe noi ne-au înregimentat sub drapelul socialist sentimentele umanitare și spiritul de revoltă. Eram socialiști nu prin reflecțiune, ci numai prin simțire“¹²³.

Desigur, orice teorie și cu atât mai mult o teorie profund revoluționară cum a fost socialismul științific, nu s-a impus de la început. Tineretul studios român aflat în străinătate tocmai în epoca în care se desfășura o aprigă luptă între marxism și alte curente ideologice, în mod obiectiv, a luat cunoștință nu numai cu ideile marxiste, dar și cu alte idei. Nu numai propria înțelegere i-a determinat să decanteze socialismul științific de alte teorii din epocă și să-l adopte, dar mai ales perceperea faptului că tradiția și realitățile românești nu se arătau apte decât pentru unele

¹²² I. C. Atanasiu, *Mișcarea socialistă. 1881—1900*, Editura „Adevărul“, București, f.a., p. 38.

¹²³ Constantin Bacalbașa, *Socialismul în București*, în „Adevărul“ din 7 februarie 1899.

curente care exprimau ideea transformatoare care să ajute lupta poporului român în vederea înfăptuirii marilor și epocalelor sale deziderate.

Apare ca un fapt firesc în atari împrejurări de ce socialiștii români reînforși în patrie sau revoluționarii străini refugiați în România cu toate influențele diferitelor curente socialiste din alte țări n-au creat în țară organizații socialiste avînd orientare anarhistă, bacuninistă, nihilistă, lassalleniană etc. Prezența unor influențe ale acestor curente nemarxiste în mișcarea socialistă românească nu ne dă dreptul la o generalizare a lor. Mai cu seamă că, așa cum se arată în raportul înfățișat de către delegații P.S.D.M.R. la Congresul Internațional muncitoresc socialist din Bruxelles (16—23 august 1891) — „nu era nici nu putea să fie, conform cu principiile anarhiste, căci tinerimea care-l compunea poseda în mare parte o cultură științifică serioasă, cultură care e cel mai tare nimicitor al concepțiilor anarhiste“.

Astfel, una din caracteristicile fundamentale ale mișcării socialiste din România constă în aceea că, de la începutul existenței ei, sub forma unor cercuri, grupări, asociații etc., membrii acestora cunoșteau, deopotrivă, lucrări ale tuturor teoreticienilor socialismului, înclinînd de la început spre materialismul dialectic și istoric creat de K. Marx și F. Engels. „Cînd Gherea vine în România — aprecia istoricul bulgar Vasile Christu — e de abia un tînr de 19 ani. Important este că Gherea n-a venit din Rusia ca marxist, ci a devenit marxist în România“ ¹²⁴ (subl. ns.) Același lucru îl subliniază și Constantin Graur într-un articol din anul 1920. „Ghera — sublinia acesta — n-a venit din Rusia ca marxist, cum greșit am afirmat acum 20 de ani într-un articol din «Noua revistă română», ci a devenit marxist aici, prin studiu și gîndire. Marxist nu cum sîntem atîția, prin acceptarea unor concluzii, ci teoretician creator, la înălțimea celor mai mari din străinătate. Astfel, în ce privește explicarea concepției materialiste a istoriei, socialiștii români spuneau cu mîndrie că-l întrec pe Lafargue, iar în ceea ce privește aplicarea acestei concepții în critica literară îl socotea deasupra lui Mehring. Și este ceva uimitor“ ¹²⁵.

Așadar, în cadrul organizațiilor socialiste revoluționare românești, odată cu maturizarea pe linia socialismului științific a militanților români se clarifică și devine marxist și Constantin Dobrogeanu-Ghera, Nicolae Codreanu și alți revoluționari*.

Tocmai efervescența de idei progresiste, profund democratice, ce a caracterizat perioada anterioară, strîns legată de lupta pentru înfăptuirea unora din țelurile revoluției de la 1848 iar, pe de altă parte, împrejurarea că curentele nemarxiste de peste hotare nu prinseseră rădăcini în România și nu-și creaseră încă aderențe cît de cît consistente în gîndirea socială a timpului, au determinat ca în România să se afirme singura teorie științifică despre lume și societate, socialismul științific**. Astfel se poate explica de ce într-o perioadă scurtă, de cîțiva ani, de la apariția mișcării socialiste în România, militanții ei proeminenți, Codreanu, Gherea, Nădejde și alții, au fost în stare să întreprindă analize în lumina socialismului științific, a realităților social-economice și politice existente în România, act creator de o inestimabilă valoare pentru cursul dezvoltării gîndirii social-politice progresiste din țara noastră, și a practicii social-istorice însăși, ceea ce a contribuit la înarmarea proletariatului cu o teorie clară a luptei ce urma s-o desfășoare în vederea eliberării sale sociale și naționale depline.

Așadar, mișcarea socialistă din România, încă de la începuturile ei era pe drumul cel bun, realist, științific, nu numai pentru faptul că făcuse, printre altele, cunoștință cu lucrările lui Marx și Engels, ci mai ales prin efortul propriu făcut de a înțelege la valoarea ei esența acestei teorii și de a analiza în spiritul acestei concepții, încă de pe acum, situația social-economică și politică, elaborînd un program de acțiune, corespunzător condițiilor din România.

¹²⁴ „Șantier“ din 1 iulie 1935.

¹²⁵ „Chemarea“ din 10 mai 1920.

* În acest context sînt relevante și aprecierile făcute de istoricul bulgar V. Christu asupra lui Hristo Botev, despre care scrie că „Hr. Botev în România s-a format în ideologia socialistă devenind un apărător al oropsiților“ și că „tovărășia lui Botev cu socialiștii români de atunci, a contribuit la cristalizarea crezului său revoluționar și dintr-un revoluționar romantic devine un apărător al săracilor și un propagator revoluționar“ (subl. ns.) („Șantier“ din 1 iulie 1935).

** „În partidul socialist român — remarcă C. Dobrogeanu-Ghera — au fost unele neînțelegeri, dar pînă acum (pînă în 1893 — n.n.) ne-a ferit norocul de pa-costea diviziunilor și disidențelor“. Iar mai tîrziu revista teoretică comunistă română „Lupta de clasă“, nr. 1 din 1926 aprecia că de la începutul mișcării noastre socialiste „marxismul nu s-a ciocnit de dominația unei alte doctrine“.

Activitatea socialistă din România de la începuturile ei — după cum rezultă din majoritatea documentelor rămase de la vechii militanți revoluționari din această perioadă — s-a desfășurat legal, în cele mai multe cazuri cu aprobarea autorităților române. În general, legislația românească admitea o activitate legală. Totuși, ținând seama de situația juridică internațională a României de până la 1877—78, când aceasta era copleșită de „patronajul celor 7 mari puteri” și în special de cel al Rusiei țariste, care urmărea cu înverșunare toate mișcările revoluționare de pe cuprinsul țării, activitatea revoluționară trebuia dusă cu mare grijă și precauțiune, tocmai pentru a nu da prilej de intervenție străină în țară. În acest sens unul dintre revoluționarii ruși, P. Axelrod, care a trăit multă vreme în România, cunoscând îndeaproape aceste condiții a apreciat deosebit de realist aceste condiții specifice politico-geografice ale țării, care făcuseră ca și anterior să nu se poată afirma deschis gindurile și țelurile reprezentanților poporului român. Exemplul anului 1848 în Moldova nu era prea departe.

Din documentele vremii se desprinde existența, la toată pleiada socialistilor români de atunci, a unei mari sete de studiu. Numeroase sînt scrisorile schimbate între militanții socialiști, din care se desprinde faptul că ei, din puținul avut, își cumpărau cărți, broșuri, ziare, reviste socialiste din străinătate. Pentru a nu cheltui prea mult le împrumutau între ei. Asemenea fraze ca „dacă ai citit jurnalele poți să mi le trimiți la adresa mea, sus menționată”¹²⁶ sau „Spune-i lui Bonifas, să citească repede cărțile ce ai luat de la mine și să mi le trimeată” — după cum scria N. Codreanu doctorului N. Russel la Curtea de Argeș¹²⁷, se găsesc în numeroase alte documente ale revoluționarilor români.

Spre sfîrșitul deceniului al 8-lea din secolul trecut, așa după cum reiese din câteva documente, în România au fost trimise lucrări de popularizare a „Capitalului” lui Marx. Într-o scrisoare din Geneva, Zamfir Arbore scria unui socialist din țară că i-a trimis „Das Kapital und die Arbeit” („Capital și muncă”) de Most și „Quintessenz des Sozialismus” („Chintesența socialismului”) de prof. Scheffel¹²⁸. Totodată îi făcea cunoscut că „în curînd îți voi trimite și lucrarea lui Caffiero «Capitalul», la fel pentru popularizarea lui Marx, cu privire la care lucrare însuși Marx s-a pronunțat lăudabil. Această lucrare — remarcă Arbore — o citesc eu însumi în prezent și o găsesc mult mai bine scrisă decît broșura menționată mai sus a lui Most. Aceasta, vrînd să păstreze sarcantismul formei, nu și-a îndeplinit misiunea prin aceasta, adică n-a expus în mod popular opera lui Marx, ci numai a rezumat-o, pe cînd Caffiero a scris într-adevăr o broșură pentru cititorul mijlociu. Propune cercului, îndeosebi fraților Nădejde, să întreprindă traducerea uneia dintre aceste broșuri, adică sau aceea a lui Most, sau a lui Caffiero. Eu, la rîndul meu, mă angajez să procur banii pentru tipărirea unei asemenea lucrări în număr de 2000 de exemplare”¹²⁹. În aceeași scrisoare, Zamfir Arbore mai comunica : „Aș dori să-ți trimit și lucrarea „Jahrbuch für Sozial wissenschaft und Sozialpolitik” („Anuar pentru cunoștințe sociale și social-politice”), care este un almanah pentru științe sociale și economie politică de dr. Richter ; ...Broșurile pe care ți le trimit fac parte din colecția Kristen și de aceea ți le trimit recomandate, rugîndu-te să mi le retrimiți în același fel. În afară de aceasta, aș avea următoarea rugăminte — trimite-mi colecția «Le prolétariat» trimisă din Geneva”¹³⁰.

Numeroase sînt referirile documentare la faptul că în România, revoluționarii români aveau și citeau în original lucrările fundamentale ale lui Marx și Engels.

Dintr-o scrisoare a doctorului Russel din 8 noiembrie 1911, adresată publicistului bulgar K. Bakalov, reiese că atît el, cît și Gherea și Nicolae Codreanu citiseră pe Marx prin anii 1875—1876¹³¹. Dr. Russel mărturisea că îl studia pe Marx „pagină cu pagină ca pe un fruct oprit și străin”. În lucrarea sa „În exil”, Zamfir C. Arbore, amintind despre mișcarea socialistă din România, relevă că Nicolae Codreanu recomandă celor apropiați mișcării, printre altele, și lectura „Capitalului” lui K. Marx. Arbore se referă „la întîmplări petrecute în anul 1876”¹³². „În anul 1876 — scrie Arbore — pozițiunea se schimba intrucitva. Împrejurul său (al lui Nicolae Codreanu — n.l.) s-a format un grupuleț de tineri, care au început a se interesa de

¹²⁶ D.R.I., vol. I, partea I-a, p. 610.

¹²⁷ Ibidem, p. 695.

¹²⁸ Ibidem, p. 791.

¹²⁹ D.R.I., vol. I, partea I-a, p. 791.

¹³⁰ Ibidem, p. 791—792.

¹³¹ Augustin Deac, *Internaționala I și România*, București, Editura politică, 1974, p. 116.

¹³² Zamfir C. Arbore, *op. cit.*, p. 218.

literatură, de știință într-un mod conștient. N. Codreanu le-a dat cartea capitală a lui K. Marx, scrierile lui Bakunin, ale lui Spencer, Taine, Léfrançais și altele¹³³.

Cu un an înainte, într-o scrisoare din 22 august 1875, Nicolae Codreanu îi scria doctorului Russel, care se afla atunci la Geneva: „V-am expediat o scrisoare prin Londra și v-am întrebat ce reviste și cărți socialiste îmi recomandați. Sper că veți culege informații amănunțite în această direcție“¹³⁴. Rugămintea a fost, fără îndoială, favorabil rezolvată, căci după o lună, la 23 septembrie 1875, doctorul Russel, tot din Geneva, întreabă într-o scrisoare pe Codreanu: „Ați primit lista și câteva broșuri pe care vi le-am expediat?“¹³⁵.

Că literatura socialistă occidentală a pătruns atunci pe larg în România ne-o atestă „Calendarul muncii“ din anul 1913, editat de Partidul social-democrat din România, care, într-un articol semnat sub pseudonimul „Denis“ și intitulat „Primii socialiști români“, referitor la perioada de început a mișcării socialiste din România se afirma: „Toți acești tineri (socialiști — n.a.) și-au format ideile lor socialiste pe temeiul scrierilor franceze“¹³⁶. Este cert că printre alte lucrări ale socialiștilor și oamenilor înaintați ai vremii la care se referă contemporanii perioadei, figura lucrarea fundamentală a lui K. Marx, „Le Capital“, editată la Paris de Maurice Lachâtre, în 1872, și despre care am mai amintit.

Pe teritoriul țării noastre a fost cunoscută și lucrarea „Die Bakunisten an der Arbeit“ („Bacuniștii la lucru“) de Fr. Engels. Unul dintre cititorii lucrării și-a pus semnătura și data: „11 ianuarie 1878“.

În alte corespondențe se menționau titluri de lucrări solicitate a fi procurate în occident. Pentru a ilustra orientarea socialiștilor români din acea perioadă cităm câteva: Sufragiul universal de Brousse; Statele internaționale; Almanah/ edițiile populare ale „Buletinului“; A 3-a înfrângere a proletariatului și Școlile socialiste de Malon; Istoria proletarilor de Haïos; Dușmanii Internaționalei de A. Claris; Cele opt zile ale mele în dosul baricadelor, de Lissagray¹³⁷.

Erau notate, de asemenea, și adresele unor ziare socialiste din occident pentru a fi comandate: „Bulletin“, François Floquet, Grande rue, 143, (Elveția); „L'ami du Peuple“ („Amicul Poporului“), strada Medeleine, 3, Liège (Belgia); „Le Mira-beau“, Verviers (Belgia), Bragard Gallet, rue St. Antoine.

Constantin C. Bacalbașa, în amintirile sale, referitor la acest aspect nota mai târziu:

„Eram o seamă de studenți care citeam cu nesațiu o întreagă literatură emancipatoare și plină de spiritul revoltei. Operele noastre favorite pe vremuri, scrierile cu care am început prin anii 1874—75, și care ne-au emoționat și ne-au revoltat de atâtea ori erau: Büchner Force et matière și Qui sommes nous? D'où venons nous? Où nous?; Camille des Moulins; Victor Hugo: Les misérables, L'Année terrible, Histoire d'un crime, Notre-Dame de Paris, Les Châtements; Lamennais: Chatechisme du peuple; Volney: Le Ruines; Michelet: La Femme, Histoire de la Révolution; Luis Blanc etc. etc. Prin mijlocirea lor legăturile de simpatie au strâns un mănunchi de tineri și i-au desemnat pentru o conlucrare politică comună în viitor“¹³⁸.

Tineretul socialist în general, și în special studențimea din Iași a avut prilejul, în afara literaturii socialiste străine, să cunoască concepțiile înaintate, materialiste ale filozofului român Vasile Conta, profesor universitar, fost membru activ al Internaționalei I.

Vasile Conta, discipolul curentului evoluționist, reprezentat în filozofie de englezul Herbert Spencer, iar în științele naturale de Charles Darwin, a făcut cunoscut publicului român, în special tineretului studios, materialismul, ideea că în lume nu există decît materie și forță; determinismul, ideea că totul se mișcă în lume după legi inevitabile; și existențialismul, teoria „ondulației“, cum o numește el, adică ideea că natura n-are repaos, că este într-o mișcare și într-o prefacere permanentă.

Opera sa fundamentală, Teoria ondulației universale, tipărită la Iași în 1876, Teoria fatalismului editată la Bruxelles în 1877 și Metafizica materialistă, tipă-

¹³³ Ibidem.

¹³⁴ D.R.I., vol. I, partea I, p. 791.

¹³⁵ Ibidem, p. 791—792.

¹³⁶ „Calendarul muncii“ din 1913, p. 53.

¹³⁷ D.R.I., vol. I, partea I, p. 683—684.

¹³⁸ Constantin C. Bacalbașa, *Socialismul în București*, în „Adevărul“ din 7 februarie 1899.

rită la Iași în 1879, cu al căror conținut, mai ales studenții români din Iași făcuseră cunoștință încă înainte de tipărirea lor prin prelegeri universitare, a influențat puternic tinerețea studioasă în direcția înțelegerii materialismului dialectic și istoric. Pe bună dreptate îl aprecia pe Conta mai târziu „România Muncitoare” din 13 noiembrie 1913 ca fiind „un adevărat revoluționar”.

Pentru a ne da seama de marea influență și însemnătate a ideilor originale, materialiste ale lui Vasile Conta asupra tineretului studios, cităm din Ioan Nădejde, unul din adepții cei mai hotărâți ai acestor idei, care aprecia astfel în revista „Contemporanul” în 1881: „În Teoria fatalismului găsim adunate toate dovezile științifice că de la despărțirea pământului din soare... toate fenomenele ce se petrecură, se petrec și se vor petrece pe dinsul nu puteau să nu existe, nici să fie cituși de puțin altfel. Pentru a aplica Teoria fatalismului la explicarea fenomenelor psihice (sufletești) Conta face o ipoteză explicativă și ne arată că cu ipoteza curat materialistă se poate explica dezvoltarea ideilor, a sentimentelor, a actelor așa numite voluntare. Cine va citi Teoria fatalismului, credem că va rămâne convins că în lume se petrece totul după legi fatale și că admiterea acestei idei, departe de a nimici societatea și civilizația, cum zic mulțime de fricoși, va avea ca urmare îmbunătățirea omenirii.

În Teoria undulațiilor universale — sublinia Ioan Nădejde — autorul arată cum totul se petrece, parcă ar fi supus unei undulațiuni, cum toate ajung treptat la un maximum și apoi cad; și aplică această idee la toate chestiunile de care se ocupă lumea științifică, arată cum se formează și se desfac lumile, își dă păreri foarte adânci asupra teoriei lui Darwin etc.” și Ioan Nădejde concluzionează: „Teoria undulațiilor universale este putem zice opera fundamentală a lui Vasile Conta”¹³⁹.

„În Metafizica materialistă — remarcă în continuare Ioan Nădejde — autorul aduce lovitura cea mai omoritoare credinței în D-zeu, în spirite și în viața viitoare, explicând cum au ajuns oamenii sălbatici la asemenea idei, pornind de la o explicare grosolană a visurilor. Ne aducem aminte cu ce tact, cu ce artă, cu ce limpezeală a lămurit Vasile Conta aceste chestii delicate înaintea unui public numeros în sala Universității”. În legătură cu această problemă, Ioan Nădejde face următoarea remarcă: „De la data acelei Conferințe s-au aruncat semințele cele bune ale ateismului în toate școalele din Iași și de atunci și pînă acum se vede cum merge crescînd influența acestor idei”¹⁴⁰. Și Ioan Nădejde explică: „Religia și știința se află acum alăturarea pentru că sînt încă oameni neînvațați și oameni învățați. Și cu întinderea luminilor /cunoștințelor/ religia va face loc științei, care va da răspuns la întrebările ce veșnic își pune omul: de unde vine? ce sînt? unde merg? Ce este lumea...?”¹⁴¹. Pentru contribuția deosebită adusă de Vasile Conta la elucidarea științifică a acestor probleme, ca și pentru claritatea expunerii lui, Ioan Nădejde aprecia: „În cercetarea explicării materialiste și în prevederea adevăratului sistem al lumii, Conta se arată ca unul dintre cei mai adânci cugetători ai veacului nostru. Putem să zicem că am avut și noi (românii — n.a.) un filozof”¹⁴².

„Curierul din Iași” în numărul său din 4 mai 1877, într-un articol intitulat Un materialist român, referindu-se la personalitatea științifică a filozofului român făcea cunoscut că Vasile Conta a primit o scrisoare de la savantul Charles Darwin prin care acestuia aprecia în mod deosebit cercetările sale.

Grupul socialiștilor ieșeni, în frunte cu Ioan Nădejde, a contribuit în mod substanțial atît la întărirea din punct de vedere organizatoric a cercului socialist din Iași, cît și la înarmarea lui cu solide cunoștințe politico-ideologice, fapt ce i-a permis să se afirme printre cele mai active și pregătite cercuri socialiste din țară.

Un istoric al vechii mișcări socialiste din țara noastră, Nicolae Deleanu, caracteriza astfel contribuția lui Ioan Nădejde la dezvoltarea și întărirea mișcării revoluționare din România din acei ani: „Acele prime mișcări socialiste, Țara Românească îi datorește imens de mult. Culturalicește ea a dat un reazăm — idealul socialist — intelectualilor, a îndrumat literatura pe o cale nouă, a renovat gazetăria... Politicește, pentru prima dată ea a chemat la viață clasa țărănească. Muncitorilor le-a ridicat nivelul moral, intelectual și social. În toată această operă Ioan Nădejde a avut rolul principal. Dotat cu o cultură extraordinară și cunoscător al doctrinei socialiste, autoritar și încăpăținat ca un catir, militant activ și dotat cu o fenomenală putere de muncă, el a dominat timp de două decenii mișcarea socialistă”¹⁴³.

¹³⁹ Ioan Nădejde, *Vasile Conta*, în „Contemporanul” din 1881, p. 811—814.

¹⁴⁰ *Ibidem*.

¹⁴¹ *Ibidem*.

¹⁴² *Ibidem*.

¹⁴³ „Socialismul” din 13 ianuarie 1929.

Dorința și voința în același timp de a servi cauza poporului, de a contribui la răsturnarea rânduialilor nedrepte care dominau în România acelei vremi, a animat în permanență pe primii socialiști români. Într-o adevărată profesiune de credință Bonifaciu Florescu declara următoarele în timpul războiului pentru neafirmare : „Voi fi scriitor, scriitor în toată puterea cuvîntului. Aceasta sau nimic... Vreau lucrul acesta și știu că stă în puterile mele. Pentru a trăi, trebuie să lupt, nu e așa ? Și pentru a lupta, trebuie să ai oameni, nu este iarăși așa ? Ei bine ! arma mea va fi pana mea și voi ști s-o minuiesc ; căci pentru a alege acest țel voi întrebuința toate mijloacele ; și mijloacele pentru a-l alege sînt cărțile, ideile largi generoase, sublime, ale cîtorva oameni de elită care însușesc și pe ceilalți... Trebuie citiți, meditați, trebuie, să dai inimii posibilitatea de a-și dezvolta toate instinctele cele bune, toate simțămintele. O repet : ori scriitor care luptă cîstăiește, cu vitejie, fără teamă, ori nimic...”¹⁴⁴

Concomitent cu însușirea ideologiei revoluționare, militanții socialiști și-au orientat activitatea spre a cunoaște temeinic condițiile social-economice și politice ale țării, pregătindu-se pentru a trece la o acțiune organizată de propagandă. „Adun cunoștințe, fac cunoștință cu instituțiile din România, cu viața muncitorilor ei, studiez și științele care au o legătură cu cauza eliberării poporului, studiez și medicina pentru a avea bani pentru aceeași cauză, studiez și limba franceză pe care o cunosc, citesc ce scrieți dvs. și alții, și sper și cred că dacă nu cu surle și fanfare, apoi fie și foarte modest, socialismul va începe să se răspîndească și printre români (subl. ns.) ca o veste nobilă care promite eliberarea de sub jugul suferințelor”¹⁴⁵, scria Nicolae Codreanu prietenilor săi din Elveția la 12 august 1875.

Analizînd realitățile social-economice și politice ale societății românești din deceniul al 8-lea al veacului trecut, socialiștii români prin pana lui Nicolae Codreanu au reușit să prezinte o primă frescă a acestor realități, făcute de pe pozițiile noilor idei revoluționare. Ea a fost publicată în iulie 1875 sub titlul de România în ziarul revoluționar rus „Vpered” ce apărea la Geneva.

Pentru prima dată, Europa progresistă și revoluționară afla că în România, cunoscută, de altfel, în străinătate, ca una din cele mai bogate țări ale Europei, în pofida unei clime corespunzătoare și a unui sol bogat, „în ciuda dragostei de muncă a agricultorilor care produc o cantitate importantă de grâu pentru export, ei suferă de foame cronică și acută”. De subliniat faptul că spre deosebire de întreaga literatură a clasei dominante, care-l caracterizau pe țărănul român drept „leneș”, motiv, chipurile, pentru care ducea o viață plină de greutate, socialiștii români subliniau înaltele sale calități și virtuți, dragostea de muncă, capacitatea creatoare etc. Autorul studiului sublinia că această situație grea era caracteristică întregii clase muncitoare din România, înțelegînd prin aceasta nu numai sărăcimea satelor, ci și „populația săracă de la oraș”.

Totodată se releva cu indignare că la celălalt pol al societății românești, guvernul țării „continuă cu aceeași cruzime să strîngă de la țărani biruri grele pentru a preveni dezechilibrarea finanțelor statului”, iar „reprezentanții acestor clase nu flămînzesc, călătoresc în trăsuri frumoase, pe cai minunați, soțiile lor sînt îmbrăcate în catifea, odraslele lor cheltuiesc mii de franci pentru plăceri”. Fără a se teme „de dezechilibrul cheltuielilor financiare ale statului, acești paraziți sînt lăsați în pace”¹⁴⁶.

Erau expuse numeroase fapte pentru ca pe această bază „fiecare să se poată convinge că în sinul populației noastre muncitoare, domnește nu fericirea și belșugul, ci... foamea cronică, care în felul acesta să poată înflori toți jefuitorii, exploataorii și paraziții muncii poporului”¹⁴⁷. De relevat că socialiștii români au înțeles că rădăcinile răului, cauza exploataării și a stării grele a maselor populare nu se datora lăcomiei unui anumit moșier hrăpăreț, ci faptului că „acestea sînt rezultatul orînduirii social-economice” de atunci.

În urma acestei analize, socialistul român trăgea concluzia realistă, care trebuie socotită drept prima idee programatică a mișcării socialiste din România : „Dar nimic nu-l va salva pe muncitor de acești inevitabili tovarăși de drum ai orînduirii social-economice existente, nici fertilitatea, nici condițiile climaterice favorabile, nici populația rurală, nici dragostea lui de muncă. Toate aceste condiții care ar fi trebuit să creeze și fericirea și bunăstarea muncitorilor sînt servesc numai la îmbogățirea și mai mare și la ghiftuirea paraziților bogați și ai celor ce exploatează

¹⁴⁴ D.R.I., vol. I, partea I-a, p. 672.

¹⁴⁵ *Ibidem*, p. 697—698.

¹⁴⁶ *Ibidem*.

¹⁴⁷ *Ibidem*.

munca poporului. Numai revoluția socială ne va putea duce și pe noi românii, pe drumul luminos al fericirii și bunăstării a muncitorilor; numai ea smulge din rădăcini și va distruge în sinul națiunii noastre clasa privilegiaților care exploatează populația muncitoare” (subl. ns.)¹⁴⁸.

Conștienți de marile sarcini care stăteau în fața lor, socialiștii români au depus eforturi considerabile pentru a scoate elementele progresiste, democratice din diferitele straturi sociale din indiferența lor, de a-i lămuri asupra nedreptăților care domneau în acea vreme și a-i atrage în mișcarea revoluționară. Desigur că această activitate, plină de abnegație, a fost facilitată de împotrivirea sub variate forme a maselor muncitoare: frământări și răscoale țărănești, greve ale muncitorilor, opoziția manifestată de largi cercuri social-politice față de politica promovată de clasele dominante, de critica ascuțită la adresa realităților românești de atunci datorată unei pleiade de democrați burghezi, de scriitori și publiciști printre care se numără M. Eminescu, I. L. Caragiale, B. P. Hasdeu, Ion Ionescu de la Brad, Dionisie Pop Marțian și mulți alții.

Realitățile românești fiind propice răspîndirii ideilor progresiste, revoluționare, militanții socialiști s-au folosit din plin de acestea pentru a-și intensifica activitatea pe tărîm ideologic.

Referindu-se la aceste preocupări, N. Codreanu scria la 12 august 1875, unui prieten socialist: „Ți-am scris de ce aici, în orașul amintit (București — n.n.) viața nu poate fi veselă pentru mine... Dar totuși cu cît mai mult trăiesc în România cu atît mai mult mă conving că poporul muncitor român nu poate constitui în nici un caz o bază mai nesigură pentru propovăduirea revoluției sociale decît alte popoare europene, în rîndurile cărora a început de acum această propovăduire. În rîndurile poporului român nu se manifestă nici un fel de dragoste față de țar, prinț sau față de altcineva asemănător, ceea ce ar putea frîna succesul propagandei. În rîndurile poporului nostru s-a format zicătoarea: «Schimbarea domnitorilor, prinților — bucuria nebunilor». Față de nobili, «boierii» români, poporul are o atitudine dușmănoasă, ceea ce dovedesc, între altele, cînteculele populare românești. Țăranii români, mai ales cei care trăiesc în munții Valahiei, așteaptă, ca și rușii care trăiesc pe malurile Volgăi să apară din nou un oarecare român — revoluționar — Vladimirescu care să-i organizeze și să-i conducă împotriva boierilor și «ciocoilor». Și subliniază în continuare: „mă conving într-o măsură tot mai mare că muncitorii de aici prezintă o bază favorabilă pentru propovăduirea revoluției sociale”¹⁴⁹.

Aceeași apreciere o face și asupra tineretului studios. Referindu-se la necesitatea alcătuirii unor broșuri de propagandă pentru popor, Codreanu, într-o scrisoare trimisă din Elveția la 16 mai 1875, considera pe bună dreptate că „oamenii care se consacră acestei munci trebuie să facă cunoștință cu literatura populară originală — (subl. ns.), chiar s-o studieze, dacă acest cuvînt nu cumva sperie pe cineva”. El aprecia că nu trebuie hrănit cu turtă uscată, că poporul ca orice om este aproape de natură... trăiește, gîndește, se convinge și vorbește în figuri, în imagini și nu prin teze și raționamente”. După părerea sa, exprimată într-o altă scrisoare, în general, pentru tinerii români sînt deosebit de necesare cărți în care să se dovedească limpede, irezistibil de convingător și cu pasiune că „liberalismul [burghez — n.n.] nu poate aduce majorității membrilor societății o satisfacere normală a necesităților omenestă. Cărți ca cele ale lui Lassale, vor fi o adevărată comoară pentru fragedul tineret de aici”. Publicarea lor — în afara dificultăților de ordin material — i se părea pe deplin posibilă deoarece în România „condițiile de presă sînt de așa natură încît fără risc mare respectînd o oarecare rațiune, se poate organiza treaba”. Pentru aceasta — remarcă el — „e nevoie de multe cunoștințe, talente și fonduri materiale”.

Activitatea propagandistică desfășurată cu multă însuflețire dar cu prudență pentru a nu oferi nici un pretext autorităților pentru măsuri represive a dat, după scurt timp, rezultate îmbucurătoare. Ea s-a materializat, mai întîi, în formarea de cadre revoluționare, apoi spre întărirea organizațiilor socialiste cu elemente noi, capabile și hotărîte ale tineretului studios, care se distingeau prin dragostea fierbinte pentru masele muncitoare de la oraș și sate, prin elanul lor revoluționar și hotărîrea de a lupta împotriva asupritorilor, pentru apărarea drepturilor celor asupriți și împilați, pentru desființarea societății nedrepte care genera aceste suferințe. Ei credeau cu convingere în triumful societății socialiste liberatoare a omului muncii de lanțurile exploatării.

Firește că în toți acești ani au avut loc multe discuții între membrii organizațiilor socialiste pentru a se lămuri cît mai bine asupra diferitelor laturi ale socia-

¹⁴⁸ Ibidem.

¹⁴⁹ D.R.I., vol. I, partea I-a, p. 735.

lismului științific, asupra felului cum trebuiau să privească fenomenele din natură și societate.

Paleta acestor discuții este deosebit de largă. Practic toate problemele fundamentale ale societății românești din acea vreme au stat în atenția cercurilor socialiste. Sint dezbătute astfel probleme referitoare la stat, proprietate, familie, religie, instituții politice, rolul maselor muncitoare în producerea bunurilor materiale ale societății ș.a., dezbateri care au avut ecou în rindul opiniei publice românești. Este simptomatic, desigur, că principalele cotidiane și publicații periodice ale cercurilor politice burgheze și moșierești, ca și ziare și reviste democratice, fără culoare politică, au dezbătut, uneori pe larg, tezele și ideile susținute de socialiști, încercând de pe pozițiile lor fie să le combată, fie să le analizeze conținutul și să le înțeleagă sensul. O concluzie se impune însă: chiar din această fază, a începuturilor sale, mișcarea socialistă a creat o mare mișcare de idei în societatea românească, mișcare ce se va obiectiva prin constituirea, mai târziu, a unui partid politic al clasei muncitoare care, așa cum este cunoscut, se va impune cu hotărâre, în lunga sa evoluție istorică, drept factorul politic decisiv al transformării revoluționare a societății românești.

Pe măsură ce legăturile dintre organizațiile socialiste din România s-au intensificat și s-a format o pleiadă de buni propagandiști, în fața mișcării socialiste s-a impus necesitatea depășirii acestui cadru intim, de grup, și trecerea la o nouă etapă, orientată cu preponderență spre mase.

Cu aceasta apare și se manifestă cu putere o altă trăsătură caracteristică mișcării socialiste din România, tendința timpurie, accentuată apoi, spre centralizarea tuturor organizațiilor socialiste revoluționare din țară, într-o singură organizație politică, într-un partid socialist, văzând în aceasta un mijloc mai eficace de a se afirma în viața social-politică a țării. În acest scop, proeminente figuri ale mișcării socialiste românești, cum au fost Nicolae Codreanu, Constantin Dobrogeanu-Gherea, Florescu Bonifaci, dr. Russel, Eugen Lupu, Zamfir C. Arbore, Alexandru Trușcă și alții își vor spori eforturile pentru elaborarea unui program viabil, corespunzător nevoilor și sarcinilor mișcării revoluționare române din acea vreme și apt de a unifica mișcarea socialistă.

În acest scop, militanții socialiști din București, folosindu-se de condițiile deosebit de prielnice din perioada războiului României pentru dobândirea deplinei sale independențe din anii 1877—1878, au trecut la editarea primei gazete socialiste din România, intitulată semnificativ „Socialistul” *, apărută la 26 mai 1877 la București. Gazeta a avut un conținut bogat și variat, în ea fiind inserate articole de politică internă și externă, producții literare, note, știri etc.

„Socialistul” afirma clar crezul tinerei mișcări socialiste, aspirațiile sale de progres, de democrație, libertate socială și națională. „Lector, cînd retras într-un unghi singuratic, oricînd destul de tare — trecînd prin lume, ai putut... să pătrunzi destinele omenirii; să înțelegi acele mari principii născute de secole, care se numesc libertate, egalitate, fraternitate; să înalți un ideal sublim ca scop al aspirațiilor omului, spune ce ai cugetat, ori mai bine ce ai simțit?... Ei bine! Dacă ai un suflet generos, entuziast pentru adevăr, simțitor la durerile fraților tăi, capabil de a face un sacrificiu, pentru binele lor, aruncă masca indifferenței! Armează-te cu credința în tine și provoacă ignoranța, ipocrizia, egoismul la un duel de moarte! Pune pe această gigantică tribună, care se numește ziar, făclia rațiunii și încet, încet, întunericul va dispărea. Noi, care am cugetat ca și tine, știm cu cine avem să luptăm; cu toată lumea noastră. Aceasta însă se adaugă la curaj”¹⁵⁰.

Gazeta își propunea să lupte împotriva ideologiei claselor dominante, împotriva ignoranței, pentru răspindirea științei, a ideilor înaintate.

Apariția primei publicații socialiste în România marca un moment important în evoluția sa. De aici înainte socialismul științific nu mai aparține unor cercuri socialiste, fie ele cu un număr apreciabil de membri, cit și grupurilor de aderenți din diferite localități ale țării. Ideile socialiste sint „zvirlite în mijlocul maselor”, cum se exprima un militant socialist mai târziu, ele rodind pe un sol apt de idei progresiste, revoluționare.

Preocupările militanților socialiști spre centralizarea organizațiilor socialiste rezultă din unele documente ale vremii. Astfel, în scrisoarea revoluționarului român Zamfir C. Arbore care, la 8 octombrie 1878, scria din Geneva doctorului Russel aflat

* Vezi mai pe larg: *Presa muncitorească și socialistă din România*, vol. I, Partea I, 1865—1890, București, Editura politică, 1964, p. 34—43.

¹⁵⁰ D.R.I., vol. I, partea I, p. 535.

la Iași aflăm că era chemat insistent în țară de Codreanu, care „a și trasat un plan întreg...”¹⁵¹.

De asemenea, din scrisoarea lui Nicolae Codreanu, expediată la 19 octombrie 1877 din Pitești și adresată doctorului Russel, constatăm că C. Dobrogeanu-Gherea și Bonifaciu Florescu se consultau cu Russel în problema constituirii unui partid socialist¹⁵².

Dezbaterile teoretice ca și încercările socialiștilor români de a încheia un partid socialist la scară națională demonstrează o fază înaintată la sfârșitul anului 1877, dat fiind faptul că se pregăteau statutul și programul acestuia. Într-un document din 28 decembrie se făcea afirmația foarte importantă : „sper să găsesc gata la dumneata Programul și Statutul societății noastre social-democratică română. Eu de asemenea voi aduce asemenea proiecte”¹⁵³.

Despre planurile afirmării publice a mișcării socialiste românești printr-un partid centralizat, N. Codreanu informează și pe alți numeroși militanți dintr-o seamă de localități, cerându-le sprijinul lor. Aceasta rezultă și din scrisorile primite de el. „Cu mare bucurie am luat cunoștință despre însemnata D-tale scrisoare atingătoare de idealul nostru”, (subl. ns.), îi scrie la 16 ianuarie 1878 din Ploiești socialistul Alexandru Trușcă. Din corespondența sa cu o serie de socialiști reiese că și Trușcă era hotărât convins că trebuie „să se constituie în societate”. Dorind să contribuie și el cu toate puterile la această acțiune, într-o scrisoare îl dojenește pe N. Codreanu : „Zici prin scrisoare că ești hotărât împreună cu Dr. Russel ca să fondezi Societatea... Dar mă rog numai Dvs. ?”.

Răspunzînd la o seamă de probleme ridicate de Codreanu, referitor la întemeierea partidului, Trușcă îi comunica : „...Pe cit am putut înțelege din scurta convorbire ce am avut-o cu Costică — (C. Dobrogeanu-Gherea — n.n.), asupra scrisorii D-tale, el ca și mine crede cele ce urmează : 1. că sintem subțiri la buzunar [adică n-aveau bani — n.n.] —, și eu cred că chiar la minte, de aceea ce ne interesează : ne trebuie mai întâi de toate cărți ; 2. trebuie să dispară cu totul acea criză cu cauzele ei și apoi să ne constituim în Societate (recunoscută de stat)”. El cerea atragerea a cit mai mulți participanți, „să dobîndim adeziunea altora, căci numai 4—5 inși cîți sintem [cei care au inițiat centralizarea organizațiilor socialiste din întreaga țară — n.n.] — ce-o să facem noi ?”. Bineînțeles că avea dreptate atunci cînd îi scria : „Prin fundarea societății noastre înțeleg stringerea la un loc a cîtorva membri care să lucreze în continuu, la jurnal, o bibliotecă cit mai mică ; ședințe și o corespondență vie. Acestea toate cer opinteli groaznice — remarcă el —, care puse în lucrare, nu acum, vor reuși. După mine e cu totul ce se poate face în această privință în timpul de față și ceea ce cred că este destul deocamdată. A ne lega mai strîns și mai des unii de alții prin epistole, prin care să ne comunicăm ce am lucrat, prin care să ne cerem cărți care ne interesează — putem să ajungem a avea o bibliotecă frumoasă prin cumpărare de cărți și abonarea la jurnale de principii care ne interesează”. Referindu-se la gazeta proiectată, Trușcă era de părere : „Jurnalului să-i dați sau un nume românesc sau «Economia socială» sau «Sociologia». Titlul de «Socialismul» mi se pare prea fără formă și vechi”.

În ceea ce privește atragerea de militanți în vederea înfăptuirii „idealului”, Trușcă mai relevă că „pentru acum se mai poate face ceva în București (subl. ns.) unde sînt bărbați indestul de cunoscuți prin aspirație frumoasă, ca Bonifaciu F., Pantazi și alții”. Și subliniază : „sînt încredințat că Bonifaciu este un socialist excelent”.

La 4 februarie 1878, Nicolae Codreanu îi scria doctorului Russel : „Meditează mai mult asupra lucrării proiectate de d-ta. Despre stăruință, principalul este că opera proiectată să fie dacă e posibil convingătoare pentru societatea noastră. Pentru aceasta ea trebuie să fie foarte documentată, să fie însoțită de tot felul de argumente și să fie de asemenea sistematizată. Nu mai spun că ea trebuie să fie pătrunsă de sentimente”¹⁵⁴.

În procesul de elaborare a programului și statutului partidului politic al clasei muncitoare din România consfătuirea de la Curtea de Argeș din aprilie 1878 capătă o importanță deosebită.

La această consfătuire la care au participat N. Codreanu, N. Russel, C. Dobrogeanu-Gherea, Al. Trușcă, B. Florescu și Schor, s-a dezbătut și elaborat un plan de măsuri atît în vederea stringerii legăturilor cu celelalte organizații socialiste din țară, cit și în ceea ce privește centralizarea acțiunilor în București. Astfel, într-o

¹⁵¹ Ibidem, p. 802.

¹⁵² Stelian Neagoe, *Op. cit.*, p. 144.

¹⁵³ Ibidem, p. 147.

¹⁵⁴ D.R.I., vol. I, partea I-a, p. 564.

scrisoare din 21 mai 1878, N. Codreanu, după ce îl înștiința pe doctorul Russel, că „a treia zi după răzlețirea noastră am venit la București”¹⁵⁵, îl ruga ca „despre aceea că eu stau în București să nu spună nimănui, nici în Argeș, nici în Pitești mai ales”¹⁵⁶. Într-o altă scrisoare din 19 iulie 1878, Codreanu îi făcea cunoscut doctorului Russel că „zilele acestea, probabil, poimîine, voi pleca la Brăila la Costică (C. Dobrogeanu-Gherea — n.a.). Eu am promis de multă vreme să plec la el și am interese importante ca să plec neapărat. O să stăm la el probabil două săptămîni, apoi voi pleca neapărat și la dv.”¹⁵⁷. Spre sfîrșitul scrisorii revine asupra problemei constituirii Partidului socialist arătînd: „...Costică se mai află la Brăila. Ați făcut bine că i-ați scris. Ce bine ar fi să reușim să ne stabilim cu toții la București. Ne-am înțelege foarte rapid și am începe chestiunea pentru care oftăm de atîta vreme. Costică se va gîndi la acest lucru. Eu personal am sosit la București în special pentru a-mi stabili cuibul aici”¹⁵⁸.

Cu deplin temei se sublinia într-o broșură consacrată vieții și activității lui N. Codreanu, apărută la Geneva în 1879: „El gîndea neîncetat la acele forțe care se grupau pentru a începe deschis, public propaganda socialistă. În corespondența lui N. Codreanu cu prietenii, precum și atunci cînd se întîlneau, nu era vorba decît de un lucru: de o tipografie (subl. ns.), de un organ socialist în limba română, de crearea unei societăți române a socialismului”¹⁵⁹, cu alte cuvinte a unui partid socialist.

După călătoria întreprinsă de N. Codreanu în unele centre importante ale țării cu scopul de a activa și lărgi organizațiile socialiste, de a le uni într-un partid la nivelul întregii țări, „el s-a întors... — după cum remarcă un tovarăș de idei — foarte mulțumit și plin de încredere, deoarece întemeierea societății social-democratice și a unei reviste erau, pare-se aproape realizate”¹⁶⁰.

La rîndul său, C. Dobrogeanu-Gherea sublinia necesitatea desfășurării activității socialiștilor într-un cadru mai larg, în partidul socialist, care trebuia — și după părerea lui — să aibă ca centru de coordonare Capitala țării, unde să se concentreze elita socialiștilor. Referitor la acest aspect el afirma: „Sînt foarte bucuros că ai de gînd să vii la întîlnire, acolo toate se vor lămurii cel mai bine, în privința felului cum trebuie procedat. Totuși nu pot să mă abțin să fac chiar acum unele observații cu privire la scrisoarea D-tale. Sînt absolut de părere că cel mai avantajos pentru d-ta ar fi să pleci la București... Cît timp nu sîntem organizați noi înșine, cît timp nu avem acolo forțe de intelectuali și nici revistă, cît timp nu ne-am manifestat în fața societății românești ca partid, propaganda și încă la Curtea de Argeș nu are nici o importanță. Sîntem așa de puțini că este imposibil să ne împrăștiem și trebuie să folosim toate forțele existente pentru ceea ce vom crede în momentul dat, drept imperios necesar, aceasta este părerea mea (subl. ns.). D-ta gîndești oare altfel sau ești absolut de acord cu mine?; totuși ca să putem stabili ceva și să nu fim ca lebăda, știuca și racul trebuie să ne vedem”¹⁶¹.

Întîlnirea preconizată probabil a avut loc la București, căci Codreanu, într-o scrisoare, îi comunica lui Russel, aflat la Curtea de Argeș: „Am a-ți adăuga la cele scrise ieri, că de vei veni vei găsi și pe Costică în București. El are bilet de liberă, gratuită circulație pe drumul de fier, ocupat nu prea este și la telegrama despre sosirea d-tale va răspunde prin venirea sa în București. Să vii dar, nu mai șovăi mult. Te așteptăm”¹⁶².

Așadar, cu tact, frunțașii mișcării socialiste române de atunci se pregăteau să-și concentreze toate forțele în Capitala țării, spre a înfăptui cele propuse „de atîta vreme”, după cum sublinia Codreanu.

În acest context, la propunerea socialistului român Mircea Rosetti, va sosi de la Geneva tocmai în această perioadă (august 1878), socialistul român Zamfir C. Arbore care va aduce o contribuție deosebită la acțiunea de constituire a „partidei socialiste” în România. Șederea lui Arbore la București, după cum rezultă dintr-un document, este legată de eforturile socialiștilor români de a pune bazele partidului socialist. „Dl. Aivaza (Arbore-Ralli — n.a.), după cum știi — se relevă într-un document —, a venit pentru mult timp în România. D-lui mai ales năzuiește și se gîndește foarte serios la același lucru, la care ne gîndim și noi, formarea în România /a/ unui

¹⁵⁵ Ibidem, p. 605.

¹⁵⁶ Ibidem.

¹⁵⁷ Ibidem, p. 616—618.

¹⁵⁸ Ibidem, p. 619.

¹⁵⁹ Nicolae Petrovici Zubcu Codreanu, Geneva, 1879, p. 12.

¹⁶⁰ Ibidem, p. 15.

¹⁶¹ D.R.I., vol. I, partea I, p. 663—664.

¹⁶² D.R.I., vol. I, partea I-a, p. 694.

partid socialist (subl. ns.). Neapărat că eu sint nespus /de/ bucuros, de revenirea d. Aivaza. D-lui ne va aduce o foarte bună bibliotecă și o tipografie franceză, care prea lesne se va putea transforma în românească... Mi se pare foarte simpatic din toate punctele, om cu care vom putea (acționa — n.a.) în România. Eu sint vesel, fericit de surprinderea (surpriza — n.a.) ce mi-a făcut-o arătându-mi-se om care este hotărât a lua în deplină considerație toate deosebitele condițiuni și împrejurări, în care noi avem (a) lucra în România”¹⁶³.

Așadar, treptat, militanții socialiști, precum hotărâseră, își concentrează acțiunile în București, urmărind cu asiduitate atingerea obiectivelor politice propuse. Este posibil ca acestea să se fi împlinit încă de atunci, dacă unele evenimente din toamna anului 1878 nu i-ar fi pus stavile.

Datorită războiului ruso-româno-turc din anii 1877—1878, în România se aflau numeroase trupe țariste. În acest context, poliția secretă rusească și-a intensificat acțiunile de urmărire a unor revoluționari fugiți peste Prut în România. Ca urmare a acestei situații Zamfir Arbore, N. Codreanu și alții avind sprijinul autorităților române părăsesc Capitala stabilindu-se în localități unde nu existau încartiruite trupe rusești. Totodată, Constantin Dobrogeanu-Gherea este răpit de la Brăila de către Ohrana țaristă, la 1 octombrie 1878, transportat în Rusia și surghiunit în Siberia. La 31 decembrie 1878, în urma unei boli necruțătoare, încetează din viață Nicolae Codreanu, la numai 27 de ani, lăsind în urma sa o laborioasă activitate revoluționară. Testamentul înflăcăratului luptător dictat prietenilor de pe patul de moarte era în fapt exprimarea crezului său socialist nestrămutat, încrederea în izbînda ideilor socialiste: „Murind sint adinc mîhnit că n-am avut curajul să fac ceva pentru țară. Speranța e în copiii voștri. Străduiți-vă ca din ei să nu iasă oameni care rostesc numai vorbe frumoase, ci să devină adevărați luptători pentru sfînta cauză a poporului”¹⁶⁴.

În condițiile dezvoltării mișcării socialiste în anii de după războiul pentru independența absolută a României, forțele retrograde au putut să se convingă de ineficacitatea metodei de a trece sub tăcere existența unei mișcări socialiste în România. Mai ales partidul conservator, care reprezenta interesele vechii clase moșierești, își exprima în anul 1878 în mod zgomotos nemulțumirea față de metodele și măsurile guvernului liberal împotriva organizațiilor socialiste, socotindu-le ca fiind prea indulgente. Această atitudine a conservatorilor se explică numai parțial prin dorința lor de a pune mina pe putere; ei se temeau, în primul rînd, de orice manifestare democratică. Pentru a trece la atac direct împotriva elementelor revoluționare, ei găsesc pretext în înmormintarea lui N. Codreanu. În jurul acestui eveniment s-a desfășurat la începutul anului 1879 prima luptă publică în România între cercurile retrograde și cele revoluționare, socialiste.

Timp de cîteva săptămîni în presă, în Parlament precum și în cercurile publice, reprezentanții ai partidului conservator au desfășurat o campanie vehementă împotriva socialiștilor, etichetați ca „nihilisti”, în speranța că opinia publică românească îi va izola. Drept răspuns la această campanie, un grup de socialiști din București între care dr. Istrati, I. V. Ștefănescu, D. Bodescu, Eugeniu Lupu, C. Stăuceanu, G. V. Manicea, C. D. Gorănescu, G. Dimitriu, G. Sion-Gherei au publicat o scrisoare de protest în ziarul „Românul” dezmințind calomniile reacțiunii. „Nu putem să nu aducem aminte cititorilor — relevau semnatarii scrisorii — că cea de pe urmă voință a unui condamnat la moarte chiar este pretutindenea respectată și că biserica este o instituțiune care nu trebuie nici o dată să aibă recurs la poliție spre a forța pe oameni să fie credincioși”^{*}.

Apărind memoria lui Codreanu de atacurile calomnioase ale reprezentanților păturilor retrograde, tovarășii lui de idei au reușit să facă cunoscut opiniei publice românești figura acestui mare luptător și gînditor socialist. Ei scriau cu multă admirație „Răposatul pe care-l stimam din toată inima, era unul din aceia care printr-o muncă intelectuală, prin analiza scrupuloasă și neîntreruptă a tot ce-i înconjoară, cu ajutorul în fine al unei profunde cugetări, își formează un punct de vedere astfel că bazindu-se pe știință și numai pe știință, sint cu desăvîrșire străini oricărui prejudiciu: doctorul Codreanu era liber cugetător... Noi admirăm întotdeauna profunditatea și inima generoasă a acestui om, care dorea a face atît de mult pentru poporul

¹⁶³ *Ibidem*, p. 626—627.

¹⁶⁴ Zamfir C. Arbore, *op. cit.*, p. 418.

* Referire la faptul că N. Codreanu, în testament, a cerut înmormîntare laică, ceea ce nu s-a putut realiza datorită intervențiilor autorităților („Românul” din 23 ianuarie 1879).

român pe care îl iubea din fundul inimii sale, și care devenise obiectul principal al preocupărilor sale”¹⁶⁵.

Campania în jurul înmormântării lui N. Codreanu s-a terminat printr-un eșec al calomniatorilor conservatori și printr-o victorie morală a elementelor socialiste, revoluționare din România, prin condamnarea fărădelegii și a obscurantismului, prin afirmarea deschisă a opțiunii lor pentru democrație și libertatea spiritului.

Campania de la începutul anului 1879 demonstrează că dispersarea forțelor socialiste din București, datorată cauzelor menționate, și pierderea definitivă sau temporară a unora dintre cele mai valoroase elemente revoluționare, nu au împiedicat mișcarea socialistă să urmărească cu aceeași tenacitate obiectivul politic imediat și primordial: constituirea unui partid socialist. Acțiunea de centralizare a organizațiilor socialiste existente a continuat. În această perioadă, greul propagandei și al acțiunilor practice a căzut în sarcina membrilor cercurilor socialiste din București și din Ploiești.

Pentru evitarea cheltuielilor mari cu deplasarea și cazarea delegațiilor organizațiilor socialiste din țară la consfăturile organizate în vederea definitivării programului și a statutelor organizației socialiste centralizate, precum și pentru a nu atrage atenția autorităților, Cercul socialist din București a elaborat un Prospect de program¹⁶⁶, pe care l-a trimis spre aprobare și organizației socialiste din Iași.

O primă consfătuire s-a desfășurat la Ploiești la 25 februarie 1879 în locuința militantului socialist Zamfir Arbore. Din Procesul verbal întocmit cu această ocazie, se desprinde că militanții socialiști prezenți „adunându-ne în ședință primară am luat deciziunile următoare:

1. Văzînd că nu putem lucra pentru scopul care ne-am propus, adică pentru răspîndirea ideilor socialiste în această țară și nu putem progresa altfel decît prin unire și solidaritate, am crezut că e neapărat trebuincios de a ne constitui în societate.

2. Societatea noastră se va numi Internaționala democratică din România.

Scopul societății. Primul scop al societății e unirea grupurilor socialiste din București cu grupurile socialiste din Iași.

3. Pentru ca unirea și solidaritatea să fie perfecte, se va însărcina o persoană din grupul din București a ține corespondența cu o persoană din grupul din Iași și viceversa.

4. Cele două grupuri, astfel unite, vor da un program care va consemna și spiritul și principiile socialismului democratic român în general, tendințele sale în România, precum și statutele societății.

5. Acest program și statutele se vor elabora după un prospect general văzut, aprobat de mai mulți membri din unul din cele două grupuri.

6. Programul și statutele se vor discuta de o comisiune mixtă compusă ad-hoc numai din cinci membri ai grupurilor respective.

7. Programul se va tipări prin mijloacele celor două grupuri socialiste — București—Iași — în unire și cu celelalte grupuri ce se vor afla și prin orașele mici, așa că cel mult pînă la 1 aprilie să se și deie publicității.

8. Membrii neocupați, și ocupați dacă vor voi, cu statutele sau programa vor pregăti în original sau traducere din altă limbă, un om care să trateze chestiuni de primă importanță socială în țară.

Aceste decizii vor fi definitive pînă la aparițiunea statutelor societății și intrarea lor în vigoare¹⁶⁷. Semnează G. V. Manicea, C. Stăuceanu, Al. Spiroiu, Eugen Lupu, C. Gorănescu*.

O altă consfătuire a avut loc la numai două zile de la prima, aceasta desfășurîndu-și lucrările la București. Conform Procesului verbal încheiat s-au hotărît următoarele: „În ședința ținută în București la 27 februarie 1879 s-au mai adus (completările — n.a.):

a) Sintem de idee ca societatea noastră să se puie cit mai curînd în comunicație cu celelalte cercuri internaționale din străinătate.

b) Propunem ca aceste idei fiecare din nou să le propage cit mai întîns printre societățile de studenți. București, februar[ie] 1879”¹⁶⁸. Urmează aceleași semnături.

¹⁶⁵ „Românul” din 25 ianuarie 1879.

¹⁶⁶ Vezi: Dr. Damian Hurezeanu, Gheorghe Neacșu, *Începuturi ale propagandei socialismului român*, în „În slujba cercetării marxiste a istoriei P.C.R.”, București, 1971, p. 72—81.

¹⁶⁷ Vezi: Dr. Damian Hurezeanu, Gheorghe Neacșu, *op. cit.*, p. 79—80.

* După cum se vede numele lui Arbore nu figurează printre semnătarii procesului verbal, întrucît, credem noi, documentul era pregătit pentru difuzare; el nu voia să se expună în public.

¹⁶⁸ Vezi: Dr. Damian Hurezeanu, Gheorghe Neacșu, *op. cit.*, p. 80—81.

Avem de a face, aşadar, cu prima Declaraţie de principii şi de organizare a unui partid socialist în România şi cu primul său Prospect de program.

Se impun atenţiei, în mod deosebit minuţiozitatea cu care a fost elaborată tematica Prospectului de program, caracterul ei cuprinzător. Sint vizate pentru analiză toate compartimentele societăţii europene din acea vreme. O analiză asemănătoare era preconizată şi pentru societatea românească.

De la nivelul de ansamblu al fenomenelor social-economice şi culturale, Prospectul îşi îndreaptă apoi atenţia spre zona politicului. Şi aici apar puncte care îmbrăţişează situaţia într-o perspectivă general europeană şi puncte speciale dedicate situaţiei din România.

Ca modalitate de abordare se intenţiona, după cum reiese din schiţa orientativă, imbinarea tratării concret istorice a partidelor sau curentelor sociale care se confruntau pe scena vieţii politice — conservatori, liberali, democraţi-radicali etc. — cu explicarea trăsăturilor de ansamblu ale fenomenului politic sub aspectul substratului de clasă, al scopului şi tendinţelor pe care le degaja, a mijloacelor şi formelor sale de acţiune.

Odată formulate aceste puncte, a căror dezvoltare ar fi asigurat analiza realităţii sociale, economice şi politice a ţării, Prospectul de program îşi propunea să treacă la prezentarea socialismului ca teorie socială. Toate enunţările prospectului convergeau spre problema centrală, aceea a socialismului în România — înţeles ca un curent de idei şi mişcare socială — şi a platformei de program, concepută detaliat de vreme ce îngloba aspecte de ordin economic, politic, intelectual-moral etc.

O preocupare de ordin programatic care reţine interesul este, fireşte, cea referitoare la tactica mişcării, la mijloacele şi formele de acţiune, formulate într-un punct separat al prospectului.

Abordarea principiilor generale ale socialismului şi a situaţiei general-europene în lumina acestor principii era concepută în strinsă legătură cu analiza fenomenului românesc, „a tendinţei socialismului democratic în România”. Acuitatea interesului pentru problemele şi sarcinile proprii, dorinţa de a le trasa un cadru şi a le face inteligibile din perspectiva unei doctrine sociale novatoare-socialismul — conferă documentului un caracter viu, puternic, reliefant”¹⁶⁹.

¹⁶⁹ Vezi: Dr. D. Hurezeanu, Gheorghe Neacşu, *op. cit.*, p. 76—77. Prospectul de programă, aprobat în consfătuirea din 25 febr. 1879 avea următorul conţinut:

I. Starea actuală a societăţii în Europa:	Starea actuală a societăţii în România
1. în privinţa economică 2. le „ „ intelectuală 3. le „ „ morală 4. le „ „ cultelor 5. le „ „ politică	1. în privinţa economică 2. „ „ intelect(uală) 3. „ „ morală 4. „ „ cult(elor) 5. „ „ polit(ică)
II. Felurile partide ale societăţii actuale:	
1. mijloacele 2. scopul 3. tendinţele societăţii 4. tendinţele clericale 5. tendinţele conservatoare 6. tendinţele liberale 7. tendinţele democrat radical(e)	1. mijloacele în România 2. scopul 3. tend(înţele) societ-(ă)ţii în Rom(ânia) 4. tendinţele clericale 5. tendinţele conserv(atoare) 6. tendinţele liber(ale) 7. tendinţele dem(ocrat)-rad(icale)
III. Concluziune la cele de mai sus	
1. Socialismul 2. mijloacele 3. scopul 4. Cum priveşte socialismul societatea în a) economică b) intelectuală c) morală d) cultelor e) politică	Socialismul în România Existenţa sa instinctivă în popor Fapte din istoria şi poezia populară în privinţa: economică, intelectuală morală cultelor, Mijloace de acţiune politică Emanciparea femeii Concluziune

Analiza acestui document relevă cu pregnanță faptul că obiectivele urmărite nu au fost rezultatul copierii mecanice a unor teze și idei formulate în cadrul mișcării socialiste internaționale și potrivite altor meridiane, ci au reprezentat o încercare de a aplica, timid, dar creator principiile socialismului științific la realitățile concrete ale României moderne, de a aborda cu curaj problemele specifice societății românești de atunci.

Despre a doua consfătuire de la București, la care au participat mai mulți socialiști decît semnatarii documentului, pe care, probabil că consfătuirea i-a delegat ca imputerniciții ei, relatează mai tîrziu Const. C. Bacalbașa: „Era după războiul din 1877—78. Într-o seară de primăvară am fost poftiți, dimpreună cu mai mulți prieteni, la o întrunire intimă la spitalul Filantropia, ori la Colentina, dacă nu mă înșel. Pe o noapte întunecoasă am pornit afară din oraș și conspirativ în embrion ne-am găsit într-o chiliuță alături de mai mulți prieteni și cunoscuți. Erau acolo studenții în medicină Stăucanu, Spiroiu și Manicea..., C. Ghica, Simionescu, ... studentul în drept Scorțeanu, I. A. Filitis și alți 2—3 pe care nu mi-i amintesc. Convocarea avea ca scop înființarea unui partid socialist în București /.../. C. Bacalbașa relatează în continuare: „În urma acestei prime întruniri am prins gustul politicii... am pus la cale o mică organizație și am tras planul unei vaste acțiuni viitoare (subl. ns.). Decît că, nici unul dintre noi nu avea experiența lucrului și nu făcuse parte din vreo organizație revoluționară serioasă...”

După revenirea în țară a lui Constantin Dobrogeanu-Gherea organizațiunea socialistă din București „a căpătat o nouă viață și o nouă impulsioneare, tineretul socialist bucureștean avea un centru împrejurul căruia să se poată închea, iar cunoștințele noastre teoretice s-au înmulțit repede. Gruparea s-a mărit apoi cu alte elemente, ca studenții mediciniști Inotescu* și Frunzescu**, cu studenții de inginerie Săvescu, Cucu, Frincu și Caracostea și cu alți citiva...”¹⁷⁰.

Documentele programatice elaborate de consfătuire au fost trimise socialiștilor ieșeni, printr-o adresă specială semnată de Eugen Lupu, numit de consfătuire drept corespondent provizoriu. În adresă se arată: „Frățească salutare, ca însărcinat provizoriu cu ținerea corespondenței (subl. ns.) din partea grupului de aici cu grupul din Iași, vă comunic procesul-verbal a două ședinți ținute una în Ploiești și alta în București, precum și un Prospect de programă. Vă comunic cu această ocaziune că sinteți rugați a arăta intrucît adevați la această programă și de a comunica părerile ce veți avea deosebite. Totodată sinteți invitați a căuta pe cît veți putea să ne comunicați luminile (părerile — n.a.) ce veți poseda în privința chestiunilor prevăzute în Prospectul de programă, precum și de asemenea dacă vă însărcinați cu studierea și scrierea unora din acele puncte”¹⁷¹.

Desigur că aceste importante documente au constituit obiectul unor vii debateri în cadrul organizațiilor socialiste din Iași, unde și-au afirmat puncte de vedere asemănătoare, dar proprii, atît Ioan Nădejde, cît și doctorul N. Russel.

Pe baza celor hotărîte la consfăturile din februarie 1879, socialiștii români, atît din București cît și cei din Iași și-au intensificat acțiunile în vederea definitivării unor programe și declarații de principii care să stea la baza viitoarelor debateri. La București, din inițiativa lui Zamfir Arbore, s-a redactat chiar un Manifest pe care l-au trimis celor din Iași în luna mai 1879, ca să-și spună părerea asupra lui.

Efortul făcut în studierea atentă a tuturor teoriilor socialiste care se vehiculau în epocă, înțelegerea încă de pe atunci a superiorității socialismului științific față de toate celelalte concepții cunoscute, le-au permis socialiștilor români nu numai să argumenteze această superioritate, afirmîndu-se ca adepți ai marxismului, dar să și manifeste o puternică tendință de a aplica această teorie la condițiile economico-sociale și politico-culturale ale României de atunci.

Această clarviziune și capacitate de înțelegere reiese în evidență mai pregnant, dacă ne gîndim că ideologia revoluționară, socialismul științific nu a fost elaborat în toate compartimentele sale pînă în anul 1879, că teze și idei ale materialismului dialectic și istoric vor fi elaborate și publicate în diferite lucrări și studii de către Marx și Engels după această dată, și că, chiar și cele publicate în lucrări și

* Petre I. Inotescu (1859—1922), student la medicină, membru al Cercului socialist București.

** Emil A. Frunzescu.

¹⁷⁰ Const. C. Bacalbașa, *Socialismul în București*, în „Aevărul” din 7 februarie 1890.

¹⁷¹ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1879—1892*, Editura politică, București, 1973, p. 13.

reviste se găseau deosebit de greu. Ținând seama de toate acestea reiese și mai clar în evidență meritul acestor pionieri ai vechii mișcări socialiste din România.

Impresionează profundimea înțelegerii de către militanții socialiști din această perioadă a superiorității socialismului științific față de toate celelalte curente socialiste. „Socialismul științific — se scria într-un studiu intitulat «Ce e de făcut?» — se deosebește între altele de utopiile lui Fourier, Thomas Moore, Cabet etc. etc., prin aceea că nu aduce în teoriile și planurile sale la același nominator lucruri, care în viață ele însuși stau deoparte unele de altele, în privința circumstanțelor exterioare precum și în privința caracterului lor propriu. Pe cînd phalansterele lui Fourier, ikariile lui Cabet și utopiile lui Thomas Moore au fost aplicabile la orice popor și națiune, pe cînd ele nu reprezentau decît niște noțiuni sociale abstracte, în care x și y au putut fi substituiți cu orice cifre — idealurile, problemele și modul de acțiune a socialismului științific stau în strictă dependență de circumstanțele timpului și locului, se schimbă după epoca, după localitatea, după gradul culturii, civilizației etc.”¹⁷² (subl. ns.). Încă de pe atunci socialiștii romani au fost conștienți și au declarat cu claritate că socialismul științific nu este o dogmă ci o metodă, un instrument științific de analiză. „Altminterea sublinierea nici nu poate fi — afirmam ei —, căci socialismul științific nu este decît o direcțiune altruistă a dezvoltării vieții sociale. Condițiunea vieții sociale la diferite popoare fiind diferită, punctul de plecare prin urmare nefiind tot același, nu va fi același nici drumul prin care vom veni la revoluția socială... Se înțelege că această deosebire e relativă...”¹⁷³ (subl. ns.).

Intr-o scrisoare din 24 iunie 1879 trimisă la Iași doctorului Russel, Zamfir Arbore îi reproșa acestuia că nici el, adică Russel, nici Nădejde nu au răspuns la întrebarea pusă cu privire la manifestul expediat spre studiu, elaborat în urma hotărîrii Consfățuirii din februarie 1879. „A trecut o lună de la trimiterea lui și eu nu am primit nici un răspuns la întrebările mele — scria supărat Arbore: adică părerea Dvs., corecturile Dv., prețul pentru tipărit și celelalte... Ori fără răspunsurile cerute eu nu pot merge mai departe în proiectele pe care le-am avut”¹⁷⁴.

La 20 iulie 1879, Arbore îi scria lui Ioan Nădejde, de la care primise un răspuns, conținînd probabil și considerații asupra materialului primit. „Profit de ocazia pe care mi-o oferă scrisoarea Dvs. pentru ca anunțîndu-vă că voi trimite cărțile ce-[ățeanului] Boniface, chiar astăzi, să vă spun că voi trimite manifestul despre care v-a vorbit amicul meu S., de îndată ce va fi gata; vi-l voi trimite pentru ca să-l studiați cu luare aminte în grupa Dvs., aducîndu-i toate îmbunătățirile pe care le veți găsi de cuviință”¹⁷⁵.

În aceeași scrisoare Arbore cerea lui Ioan Nădejde să se intereseze de costul tipăririi manifestului la Iași¹⁷⁶.

Intrucît sarcina elaborării unor materiale programatice revenea, după cum am arătat, tuturor socialiștilor antrenați în acțiunea de centralizare a mișcării revoluționare, Nicolae Russel a elaborat și el un Manifest intitulat Credo-ul socialiștilor pe care l-a difuzat pentru a fi discutat.

Referindu-se la acest manifest, Const. C. Bacalbașa, participant activ la acele evenimente, notează că era: „O lucrare explicativă a socialismului. Un fel de catehism socialist (subl. ns.) pentru uzul tuturor”. Manifestul intitulat „Credo-ul socialiștilor”, din păcate nu ni s-a păstrat în întregime ci doar cîteva pagini. Din el se degajă o gîndire adîncă și concisă, care a necesitat multă muncă.

Sobru și clar, în primele trei paragrafe ale Capitolului I se evidențiază poziția materialistă care stătea la baza concepției despre lume și viață a socialiștilor români: „Noi nu știm nimica despre aceea ce are să fie cu omul după moarte. Noi n-avem nici o noțiune despre vreo altă viață afară de aceea care el duce pe pămînt. Viața pe pămînt e singura viață, care noi cunoscusem și despre care trebuie să ne îngrijim. Fericirea deplină a tuturor și fieceărui aici pe pămînt este scopul nostru generos. Sub numele de «fericire» noi înțelegem dezvoltarea progresivă, harmonică și integrală a tuturor facultăților fieceărui individ și deplina satisfacere a tuturor trebuințelor cari se nasc din această dezvoltare”¹⁷⁷.

¹⁷² D.R.I., vol. I, partea I-a, p. 679.

¹⁷³ Ibidem.

¹⁷⁴ Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1879—1892, p. 13.

¹⁷⁵ D.R.I., vol. I, partea I, p. 589—590.

¹⁷⁶ Ibidem.

¹⁷⁷ D.R.I., vol. I, partea I, p. 630.

Se relevă apoi că „această fericire nu poate fi realizată decît sub condițiuni de libertate, egalitate, fraternitate și justiție între oameni”¹⁷⁸, subliniindu-se în primul rînd importanța egalității economice dintre indivizi.

„Aceste principii la rîndul lor — se constată în Credo-ul socialiștilor — vor rămîne frumoașe, dar deșarte cuvinte pînă cînd nu va fi realizată egalitatea economică, pînă cînd vor exista bogați și săraci, bogați și muncitori, lux alături cu miserie, stăpînul, patronul alături cu sluga, capitalistul alături cu muncitor salariat.”

Numai egalitatea economică între oameni „va aduce adevărata libertate, egalitate și fraternitate”, fiindcă numai oameni adevărați egali „pot fi liberi și frați”; „Va aduce egalitatea adevărată politica precum și adevărata libertate politică, care chiar în cele mai progresiste și democratice state actuale este o chimera”; „va nimici clasele sociale și politice actuale”; „va emancipa clasele muncitoare de sub jugul economic, politic, intelectual, moral și religios a claselor dominante”; „va emancipa omenirea de sub jugul oligarhic a unui pumn de oameni bogați”; „va face pe știința și arta accesibile tuturor, va risipi adinca ignoranțe și superstițiile maseilor poporului, va aduce oarecare egalitate intelectuală și morală între oameni”; „va emancipa pe femeia de sub jugul bărbatului”; „Numai sub condițiuni de egalitate economică va fi posibilă realizarea formelor sociale superioare a vieții”; „Numai în egalitatea economică știința și artele vor găsi condițiuni favorabile pentru progresul lor reped și infinit”; „Numai prin egalitate economică omul va deveni deplinul stăpîn al naturii, va pune forțele naturii să lucreze pentru satisfacțiunea trebuințelor lui și îndeplinirea fericirii lor depline pe pămînt”¹⁷⁹.

Din capitolul al II-lea, ni s-a păstrat doar conținutul primelor două paragrafe, în care, în lumina socialismului științific, se sublinia că această egalitate economică „poate fi realizată într-un mod durabil numai prin sechestrarea instrumentelor mari de producțiune (subl. ns.), care sînt astăzi proprietatea individuală a omilor deosebiți și trecerea acestor instrumente în proprietatea colectivă a societăților de muncitori”¹⁸⁰.

În contextul dezbaterilor programatice socialiștii ieșeni s-au preocupat îndeaproape de a edita o nouă gazetă socialistă care să contribuie atît la stringerea legăturilor dintre toate organizațiile socialiste din țară, la răspîndirea socialismului științific, cît și la unificarea preocupărilor pentru elaborarea documentelor partidului socialist centralizat. Într-adevăr, un eveniment deosebit în afirmarea mișcării socialiste în viața social-politică a țării l-a constituit apariția la Iași, în septembrie 1879, a celei de a doua gazete socialiste intitulată simbolic „Besarabia”. În legătură cu tipărirea și profilul gazetei au fost consultați și socialiștii din București și Ploiești¹⁸¹. Meritul editării acestei gazete ce apărea de două ori pe săptămînă în patru pagini într-un tiraj de 1 000 de exemplare, revine socialiștilor dr. Russel, Ioan Nădejde, Eugen Lupu. „Besarabia” a luat poziție față de ideile claselor exploatare exprimate prin zările și revistele vremii, a popularizat o seamă de evenimente internaționale, în special legate de evoluția mișcării muncitorești etc.

În articolul-program se arăta că gazeta urmărește să contribuie la lămurirea și rezolvarea unor probleme cu caracter politic. „Pentru noi — releva redacția — care știm că poporul muncitor este producătorul avuției și la nevoie apărătorul societății, starea nenorocită a acestui popor mai este foarte îngrijorătoare. Ajutorul trebuie căutat în noi înșine, în inteligența cinstită și în poporul muncitor” — sublinia gazeta.

De aceea, gazeta „Besarabia” credea că este de datoria sa „de a se îngriji de mijloacele ce trebuie de întrebuințat (subl. ns.) și de a le pune chiar în practică cît vom putea”. Se observă, așadar, preocuparea pentru aplicarea creatoare a socialismului științific. Totodată, redacția, în acest articol-program, mai declara că a făcut să iasă acest jurnal, pentru a servi ca un mijloc de a uni pentru același scop pe oamenii cinstiți care recunosc adevărul convingerilor noastre”.

Încă din primul număr, redacția sublinia delimitarea clară a concepțiilor socialiste de cele conservatoare, liberale și de alte nuanțe. Relevînd rolul istoric pe care îl aveau socialiștii în noua epocă istorică, redacția „Besarabiei” aprecia: „Părinții noștri au luat parte în mișcarea de la 1848. Această mișcare a dat națiunii cîțiva democrați adevărați, oameni care au făcut pentru popor tot ce era în puterea lor.

¹⁷⁸ *Ibidem*.

¹⁷⁹ *Ibidem*, p. 682.

¹⁸⁰ *Ibidem*.

¹⁸¹ *D.R.I.*, vol. I, partea I-a, p. 588.

Acești oameni însă și-au sfârșit rolul lor istoric și așteaptă la generațiunea nouă să vie și să le iele din spinare sarcina grea, cauza sfântă a democratismului socialist.¹⁸²

O seamă de articole cu caracter teoretic ale gazetei priveau problema organizării „societății viitoare”¹⁸³, a înlocuirii statului capitalist — instrument de clasă al exploataților — cu „statul poporului”. „Numai acel stat va reprezenta adevărata dreptate și justete, numai acel stat va fi cu poporul și pentru popor — se releva într-unul din aceste articole — care va avea principiul sfânt al muncii și singura bază a organizațiunii sale”¹⁸⁴.

Referitor la proprietate, gazeta aprecia: „dreptul de proprietate asupra productului brațelor și muncii sale. Așa dar numai în statul poporului proprietatea adevărată își va găsi bazele sale statornice și nu va mai fi amestecată cu jaf și tilhărie”. Și concluziona: „Așa dar înțila condiție, care e necesară pentru transformarea societății actuale și /a/ statului actual bazată pe violență, în statul poporului este exproprierea pământului și instrumentelor celor mari de muncă spre exemplu prin cumpărare (cum s-a expropriat o parte din moșiile proprietarilor la improprietărirea țăranilor în timpul lui Cuza Vodă) și transmiterea lor în mâinile asociațiilor de muncitori”¹⁸⁵.

Așadar o teză fundamentală a socialismului științific, care-i făcea pe socialiști să se deosebească de toate curentele era formulată cu claritate de către revoluționarii români.

De pe pozițiile înaintate ale socialismului științific, gazeta „Besarabia” a început, pentru prima dată în istoria mișcării revoluționare din România, explicarea categoriei filozofice de național, patriotic și internațional în reala lor conexiune. „În ceea ce ne privește — afirma redacția — noi sintem astfel de patrioți care iubesc serios națiunea (ne avind însă nici o ură în contra altor neamuri) și au cea mai mare considerație către totul ce e național și bun și cea mai mare ură către totul ce e rău, fie național, fie străin. Tocmai din cauză că iubim națiunea noi niciodată nu vom lipsi de a arăta ce e rău la noi, nu pentru a ocări națiunea; ci pentru a da posibilitatea de a se îndrepta și a merge înainte. Nimic mai periculos, decît orbia, nimic mai periculos decît minciuna dulce și înălțătoare. Da, nemulțumirea, domnule cetitor — e baza progresului”¹⁸⁶.

Poziția profund patriotică a socialiștilor grupați în jurul gazetei „Besarabia”, vădește, în mod organic preocuparea de a aborda marile deziderate ale țării, unitatea și independența ei. În acest sens, în articolul de fond al numărului 3 din 4 octombrie 1879 se scria: „Pentru a putea să ne împotrivim cu succes la primejdiile din lăuntru și la cele din afară, trebuie negreșit să fim puternici. Pentru a putea ajunge la acest rezultat trebuie ca mulțimea, astăzi indiferentă pentru cele mai însemnate chestiuni, să se intereseze și să se îngrijească despre viitorul țării, să fie dispusă cu plăcere a se sacrifica, de va fi nevoie, pentru ca să nu cadă roboți cuiva țara, în care aceea mulțime s-ar simți fericiți”¹⁸⁷. Așadar problemele libertății și neatîrnării naționale erau considerate ca probleme fundamentale ale mulțimii, ale maselor populare.

Gazeta a relatat pe larg despre acțiunile întreprinse în țară pentru imortalizarea eroismului soldaților români căzuți în războiul pentru neatîrnarea țării din 1877—1878¹⁸⁸. La rubrica „Cronica locală”, gazeta nota: „Aflăm că studenții Universității /Iași/ au delegat pe colegii lor N. Albu, Zaharia, Nicolaescu, Mătăsaru ca să-i reprezinte la inaugurarea marmurei comemorative pentru soldații căzuți în lupta pentru independență. Această comemorare va avea loc — se anunța în continuare — în Piatra. Delegații vor depune o cunună a cărei cordele negre și albe poartă inscripția: «În memoria apărătorilor independenței. Din partea studenților Universității Iași»”.

Semnificativ pentru poziția patriotică a socialiștilor față de această problemă este și știrea publicată în numărul din 21 octombrie 1879 sub titlul Relativ la serbarea de la Piatra, în care, după ce reamintea cititorilor faptul că Alexandrescu Ureche a ridicat la Piatra Neamț un monument pentru soldații din acel județ căzuți în războiul din 1877—1878, gazeta înserează și telegrama adresată la Iași lui Ureche din partea domnitorului României, Carol, considerind că, cucerirea și consolidarea independenței țării constituie un comandament al întregii obști naționale.

¹⁸² „Besarabia”, an I, nr. 1 din 23 septembrie 1879.

¹⁸³ „Besarabia” din 21 noiembrie 1879.

¹⁸⁴ *Ibidem*.

¹⁸⁵ *Ibidem*.

¹⁸⁶ „Besarabia” din 4 octombrie 1879.

¹⁸⁷ *Ibidem*.

¹⁸⁸ „Besarabia” din 11 octombrie 1879.

În paginile gazetei întâlnim numeroase aprecieri și condamnări ale politicii de forță și dictat al marilor imperii, care cotoceau provincii românești, precum și referiri la mișcarea de eliberare națională a românilor aflați sub dominație străină. În același timp, gazeta populariza principiul solidarității, al prieteniei și bunei înțelegeri dintre popoare.

Din conținutul documentelor elaborate ca și al publicațiilor editate de către socialiștii din București, cit și de către cei de la Iași putem trage concluzia că mișcarea socialistă din România făcuse un salt considerabil în însușirea și aprofundarea concepției marxiste, pe care se străduiau s-o adapteze condițiilor concrete ale țării noastre.

În contextul acestor cristalizări programatice, s-a pus problema convocării neîntârziată a unui congres al organizațiilor socialiste-marxiste din întreaga țară. Într-o scrisoare nedată — probabil din septembrie 1879 — și adresată emigranțului rus L. Goldenberg aflat la Londra, care avusese strinse legături cu toți militanții de frunte ai organizațiilor socialiste din România, Nicolae Russel îi comunica din Iași: „Sîntem pe cale de a forma un partid socialist român” (subl. ns.).

Congresul și-a desfășurat lucrările la Iași în luna octombrie 1879. În literatura noastră istorică, acest eveniment nu este reflectat încă la adevărata sa dimensiune. El a fost apreciat ca fiind „o consfățuire” sau, cel mult, „o conferință socialistă”. O seamă de documente vin să confirme, totuși, că este vorba de un congres, menit a pune bazele unui partid socialist în România. Unii autori au căutat, cu ani în urmă, să „argumenteze” că, în acea perioadă, nu putea apărea în România un partid socialist, întrucât — susțineau ei —, nu ar fi existat încă condiții obiective, că mișcarea socialistă abia ar fi luat naștere și că socialismul științific nu s-ar fi unit cu mișcarea muncitorească. Cercurile socialiste — după unele aprecieri — aveau un caracter mic-burghez, „nu erau încă cercuri marxiste”. Atare „argumente”, lipsite de substanță științifică, nu rezistă în fața realităților istorice. Mișcarea muncitorească organizată din România avea atunci, în 1879, o vechime de aproape două decenii, iar organizațiile socialiste, formate nu din elemente mic-burgeze, ci din revoluționari, înțeleseseră, după cum am văzut, cu mult înainte de 1879 esența învățaturii marxiste, în spiritul căreia acționau acum pentru crearea partidului socialist român. Ceea ce caracterizează anii 1878—1879 este tocmai orientarea hotărîtă și conștientă a organizațiilor socialiste spre muncitorimea industrială, pentru organizarea ei, punind în centrul atenției activității lor înarmarea clasei muncitoare din țara noastră cu socialismul științific, așa cum, de altfel, au relevat și lucrările congresului socialist din octombrie 1879. Acordind atenție problemei țărănești și urmărind eliberarea țăranilor de rămășițele exploatații feudale, socialiștii români desfășoară totodată sistematic propagandă și în rindurile muncitorilor. La București, Iași și în alte centre, în zilele de duminică, socialiștii se întâlneau cu muncitorii, cărora le vorbeau în lumina materialismului dialectic și istoric despre o seamă de probleme legate de condițiile de muncă și de trai, de necesitatea organizării lor pe linie profesională și politică și a luptei pentru cucerirea unor revendicări cu caracter economic și politic.

Semnificativă este în această direcție scrisoarea unui socialist din București adresată doctorului Russel în a doua jumătate a lunii iulie 1878: „Noi cei din București... Atît eu, cit și meseriașii noștri (subl. ns.) avem o nevoie grozavă de bani ca să facem primii pași spre bunăstarea materială, dar este absolut imposibil să ne facem rost de bani, cel puțin acum. Din cei două sute de franci, împrumutați de meseriașii noștri de la Bonifaciu acum avem numerar ceva mai puțin de cincizeci de franci. Restul au fost cheltuiți pentru nevoi imperioase. Bonifaciu nu e sigur că va mai putea face rost nici măcar de 5—10 franci. Recent Franchevici /din Tîrgoviște/ a fost pe aici, i-am spus și i-am rugat să împrumute bani. El chiar ne-a promis numai o sumă mică”¹⁸⁹.

Despre ținerea congresului socialiștilor români, la care au participat și unii emigranți ruși, amintește și poliția țaristă. În informațiile primite de aceasta de la agenții săi din Iași, se menționa textual: „Anul 1879. Congres al socialiștilor din Iași, al cărui scop a fost de a elabora un îndreptar /program — n.a./ pentru propagandistii români”¹⁹⁰.

În amintirile sale, publicate în ziarul „Adevărul” din anul 1935, Sofia Nădejde, participantă la congres, relatează despre aceasta următoarele: „Peste cîva timp, s-a ținut la Iași un fel de congres, la care au luat parte Arbore, venit anume de la București, dr. Russel, Văleanu, E. Lupu, Teodor Speranță, Calciu, Andrei, Patea, Boni-

¹⁸⁹ D.R.I., vol. I, partea I-a, p. 685.

¹⁹⁰ Arhiva istorică centrală de stat din Moscova, fondul departamentului poliției, dosarul 3, nr. 286/1884, filele 70—73.

face, frații Nădejde și alții". La Congres — arată Sofia Nădejde — „s-au discutat teorii și controverse. S-a pus la cale un program. Cum să se dezvolte propaganda la noi? Unii opinau să se lucreze în școli, pentru a ciștiga tineretul. Alții să fie luminați muncitorii, adevărați interesați în cauză. Trebuie și una și alta, ziceau alții. Nici armată fără stat major, nici acesta fără armată”¹⁹¹ (subl. ns.).

Discuțiile la Congres, după cum rezultă din relatările Sofiei Nădejde, au fost aprinse. Unii emigranți ruși erau de părere ca organizațiile marxiste din România să se ocupe în viitor numai de transportul prin țara noastră a literaturii revoluționare ruse tipărite în Occident. Majoritatea delegaților a respins, însă, această optică, luându-se hotărârea de a se intensifica activitatea mișcării socialiste în România. Iată cum descrie Sofia Nădejde aceste discuții: „Socialismul nu e încă oportun pentru țara noastră» — strigă un nihilist. «Românii nu trebuie să facă nici o propagandă ca să nu compromită locul acesta, de unde putem da ajutor mișcării din Rusia». Românii erau contra, susținând că ei nu pot fi o anexă a mișcării nihiliste. «În România este libertatea scrisului, a vorbirii și a întrunirilor, noi nu facem conspirații și nu avem de ce ne teme — adăugară ei. Vă înșelați, sințeti naivi, mișcarea voastră e contra burghezilor, aceștia nu se vor lăsa, nu vor voi să se sinucidă prin persuasiune, ca eroul de la teatru. Noi, revoluționarii ruși, lucrăm și pentru voi. Îndată ce revoluția socialistă va fi atotputernică în Rusia, cu voia ori fără voia voastră, se va întinde și la voi. Ce însemnați voi câteva milioane, față de o sută și mai bine de milioane. Ați fost și veți fi mereu o anexă a Rusiei». De aici discuții aprinse. Nici unii, nici ceilalți nu se lăsau convinși”¹⁹². Socialiștii români, în schimb, erau conștienți că organizarea în propria vatră strămoșească a proletariatului român, lupta sa, a tuturor oamenilor muncii vor determina ei, și numai ei, schimbările structurale în România modernă.

Congresul socialist de la Iași din 1879 a însemnat un moment deosebit de important în dezvoltarea mișcării socialiste din România. El a demonstrat că de fapt în România, răspindirea ideilor revoluționare socialiste atinsese o asemenea dezvoltare, că organizațiile revoluționare socialiste răsfrânte în întreaga țară și care își duceau o activitate de ani și ani cunoscuseră o întărire atât de însemnată, încât, în mod obiectiv, atrăgea după sine necesitatea centralizării lor la scară națională și înarmării lor cu un program unitar de acțiune revoluționară.

Deși n-a elaborat statutul și programul partidului socialist, Congresul socialist de la Iași din octombrie 1879 a cristalizat prevederi programatice specifice etapei respective de evoluție a mișcării noastre socialiste, înainte de toate în ceea ce privește orientarea cu precădere a activității spre înarmarea clasei muncitoare din România cu teoria socialismului științific, reușind să întărească și să lărgască atât cadrul organizatoric, cât și sfera și metodele de luptă ale mișcării socialiste.

Congresul socialist din octombrie 1879 a realizat în practică centralizarea organizațiilor socialiste din toate localitățile țării. Este semnificativ, în acest sens, articolul intitulat Starea de față a socialiștilor, publicat în 1883 de redacția revistei socialiste „Dacia viitoare” în care, după trei ani de la ținerea Congresului, aprecia: „Prin forța lucrului — partidul era centralizat, cei din centru știau puterea și numărul aderenților cu cari stăteau în legătură” (subl. ns.).

După această dată, în viața social-politică a țării se vorbea tot mai insistent despre existența partidului socialist, fie că se numea „partidă socialistă”, „partidul muncitorilor”, fie „social-democrație” etc.

De la această dată, 1879, socialiștii români au acționat tot mai intens și pe planul organizării profesionale a muncitorilor pe principiul luptei de clasă, al afirmării în general a proletariatului român și a ideilor socialiste printr-o confruntare, nemaiîntâlnită până atunci, cu ideologia idealistă dominantă, reușindu-se să se argumenteze temeinic că mișcarea revoluționară socialistă nu este o plantă exotică în România, că tocmai realitățile social-economice și politico-culturale, ideologice, o reclamă, ea fiind singura în stare de a asigura o dezvoltare corespunzătoare aspirațiilor poporului român.

¹⁹¹ „Adevărul” din 24 februarie 1935.

¹⁹² *Ibidem*.

ASPECTE ALE COLABORĂRII ȘI SOLIDARITĂȚII INTERNAȚIONALE A CLASEI MUNCITORE

Studierea problematicii colaborării și solidarității internaționale a clasei muncitoare reliefează faptul că ne aflăm în fața unui proces dialectic de continuă transformare, al cărui conținut, principii și forme de manifestare s-au schimbat de-a lungul întregii istorii a mișcării muncitorești. De la formele inițiale ale solidarității internaționale, când clasa muncitoare a acționat, după cum spunea Marx, aproape „instinctiv” și pînă la conceptul de astăzi, mișcarea muncitorească a parcurs un drum plin de experiențe și de învățăminte.

Evidențiind actualitatea apelului revoluționar al lui Marx și Engels — „Proletari din toate țările, uniți-vă!” —, la cel de al XII-lea Congres al Partidului Comunist Român tovarășul Nicolae Ceaușescu sublinia că, în noile condiții istorice, acesta ar trebui completat cu chemarea: „Muncitori, țărani, intelectuali, forțe progresiste, antiimperialiste de pretutindeni, popoare din toate țările, uniți-vă în lupta pentru progres și pace, pentru lichidarea imperialismului și colonialismului, pentru libertate națională și socială, pentru dezvoltare liberă și independentă! Acționați ferm pentru colaborare, pentru destindere, pentru securitate, pentru o lume mai bună și mai dreaptă pe planeta noastră, pentru pace!”¹ Istoria solidarității internaționale oferă un bogat material factual, care demonstrează justetea și caracterul științific al acestei chemări — rezultat al însăși dezvoltării contemporane.

Încă din perioada formării sale, proletariatul din diferite țări a fost pătruns de necesitatea de a se sprijini în luptele economice și politice, pentru progres social general. Spre sfîrșitul primei jumătăți a secolului al XIX-lea, odată cu dezvoltarea capitalismului în Anglia, Franța, Țările de Jos, Germania și crearea primelor organizații care reflectă începuturile emancipării clasei proletare, solidaritatea muncitorească capătă contururi mai precise.

Organizațiile muncitorești din deceniile patru și cinci ale secolului al XIX-lea au înscris printre acțiunile lor importante sprijinirea activă a luptei pentru abolirea sclaviei². Mișcările aboliționiste din America și din Marea Britanie, unde carțiștii — reprezentanți ai primei mișcări politice a clasei muncitoare engleze — și adepții lui Owen au jucat un rol deosebit, și-au desfășurat activitatea în strînsă colaborare. De asemenea, în Franța clasa muncitoare a dat dovadă de aceeași solidaritate antisclavagistă. Referindu-se la solidaritatea muncitorilor, Marx declara ziarului „New-York Tribune” în legătură cu războiul civil: „nu ar trebui să se uite

¹ Nicolae Ceaușescu, *Raport la cel de-al XII-lea Congres al Partidului Comunist Român*, Editura politică, București, 1979, p. 117—118.

² Vezi: Karl Marx, *Către Abraham Lincoln*, președintele Statelor Unite ale Americii, în Marx-Engels, *Opere*, vol. 16, Editura politică, 1963, p. 20.

niciodată în Statele Unite că cel puțin clasa muncitoare engleză nu le-a părăsit de la începutul și până la sfârșitul greutăților”³.

Concepția largă a solidarității internaționale este clar exprimată de societatea Democrației înfrățiți, întemeiată la Londra — 22 septembrie 1845 — și considerată una din precursorile Internaționalei I. Societatea avea ca moto : „Toți oamenii sînt frați”, exprimînd, în felul acesta, ideea înfrățirii tuturor celor ce muncesc împotriva proprietății. În declarația ei de principii, adoptată la 13 decembrie 1847, se spunea : „Desfidem toate inegalitățile politice moștenite și deosebirile de «castă», le respingem și le condamnăm ; în consecință, noi considerăm regii, aristocrațiile și clasele care monopolizează privilegiile politice în virtutea stăpînirii de proprietăți ca uzurpatori și violatori ai principiului fraternității umane. Guverne alese de întregul popor și răspunzătoare în fața lui constituie crezul nostru politic”⁴.

Așa după cum rezultă din componența societății Democrației înfrățiți, în Anglia se găseau emigranți politici din diferite părți ale continentului european, din Franța, Scandinavia, Italia, Elveția, Polonia etc. Prezența acestora la Londra era determinată de faptul că, la acea dată, Anglia era țara cu cea mai largă dezvoltare a capitalismului, cu cel mai numeros proletariat, unde se organizase pentru prima oară mișcarea sindicală și care oferea un loc prielnic de legătură între reprezentanții ai muncitorilor din alte țări. Forța și nivelul atins de mișcarea muncitorească engleză explică faptul că primele eforturi în vederea făuririi solidarității internaționale au pornit din Anglia. Aici se constituiseră primele organizații muncitorești, în care un rol important l-au jucat cartiștii.

Printre aceste organizații se află și Liga comunistilor (1847—1852), provenită din transformarea Ligii celor drepti (1836—1839). Liga cuprindea aproximativ 500 de membri, în majoritatea muncitori și intelectuali germani, precum și francezi, elvețieni, italieni, ruși, etc. Liga Comunistilor este considerată ca fiind „o organizație revoluționară germană și totodată internațională a clasei muncitoare”⁵.

Programul organizației, elaborat de Marx și Engels, și publicat în februarie 1848 cu titlul de Manifestul Partidului Comunist este primul document-program al partidului clasei muncitoare, veritabil act de naștere al socialismului științific, un document de largă viziune științifică și anticipație.

La acea dată, în Germania, ca și în alte țări, domina industria casnică bazată pe munca manuală și așa cum arăta Engels, „trebuia să cuați cu luminarea pe muncitorii care să fie conștienți de situația lor de clasă și de antagonismul lor istoric — economic față de capital pentru că însuși acest antagonism abia se contura”⁶.

Prin adoptarea documentelor constitutive ale Ligii și, prin ele, a chemării revoluționare „Proletari din toate țările, uniți-vă !”, ideea solidarității dobîndește un conținut nou, mai precis, circumscris la unitatea de luptă pe plan internațional a clasei muncitoare⁷.

Noul concept de solidaritate înlocuiește motooul Democrațiilor înfrățiți, „Toți oamenii sînt frați”, care corespundea nivelului de început al mișcării muncitorești, cînd proletariatul era de-abia în faza de conștientizare. Engels spunea că în acei ani erau puțini oameni care ajunseseră să înțeleagă rolul istoric al proletariatului, însă aprecia că „merită cea mai mare cinste acești meseriași (membrii Ligii — n.n.), pentru faptul că, fără a fi încă adevărați proletari, ci doar o parte a micii burghezii pe cale de a trece în rîndurile proletariatului modern, și fără a se afla încă în opoziție directă cu burghezia, adică cu marele capital, au fost în stare să anticipeze instinctiv viitoarea lor evoluție și — deși nu pe deplin conștienți — să se constituie ca partid al proletariatului”⁸.

Această precizare a lui Engels ne permite să înțelegem mai bine caracterul anticipativ al apelului Ligii comunistilor, deoarece noțiunea de internaționalism proletar presupune — așa cum subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu — existența

³ Apud : William Z. Foster, *Istoria celor trei Internaționale*, Editura politică, București, 1959, p. 42—43.

⁴ Reprodus după *Der Bund der Kommunisten, Dokumente und Materialien*, vol. I, 1836—1849, Dietz Verlag, Berlin, 1970, p. 1 086.

⁵ Vezi, spre exemplu *Klassenkampf, Tradition Sozialismus*, WEB, Deutscher Verlag der Wissenschaften, Berlin, 1975, p. 236.

⁶ Engels, *Cu privire la istoria Ligii Comunistilor*, în Marx-Engels, *Opere*, vol. 21, Editura politică, București, 1965, p. 223.

⁷ Vezi *Statutele Ligii comunistilor* în „Anale de istorie”, anul XXV, nr. 2/1979, p. 148—153.

⁸ F. Engels, *op. cit.*, p. 212.

statelor naționale, a partidelor și organizațiilor revoluționare și democratice independente⁹.

Importanța Ligii Comuniștilor — principala precursoră a Internaționalei I — pentru istoria mișcării muncitorești rezidă mai ales în faptul că ea a adoptat documente de importanță istorică, deși organizația ca atare nu s-a ridicat la nivelul acestora, datorită slăbiciunii inițiale a mișcării muncitorești și a incapacității Ligii de a exercita o influență reală în rindul membrilor. Aceasta reiese și din aprecierea pe care Marx o făcea, în 1850, asupra situației din Ligă (după ce membrii acesteia, aflați la Londra, revizuiseră în 1848 statutul inițial) în sensul că „în unele locuri sînt în vigoare ambele statute, în altele nu există nici un fel de statute sau sînt în vigoare statute elaborate cu de la sine putere. Așadar, în Ligă domnește o totală anarhie”¹⁰. De altfel, în 1852, Liga Comuniștilor s-a și autodizolvat, considerîndu-se depășită¹¹.

După înăbușirea revoluțiilor de la 1848 — în care clasa muncitoare participase efectiv alături de alte forțe progresiste — și luarea unor aspre măsuri represive împotriva forțelor revoluționare de către guvernarea diferitelor țări, mișcarea muncitorească a cunoscut o scurtă perioadă de recul. Cu toate acestea, evoluția structurilor economice și sociale a dus, obiectiv, la creșterea rindurilor proletariatului, a acțiunilor sale de organizare și de afirmare.

În țările europene avansate pe calea dezvoltării capitaliste, unde exista un proletariat mai numeros — Franța, Anglia, Belgia, Germania, Italia, Elveția —, apar noi organizații cu revendicări economice, politice și sociale. Trade-unionurile din Anglia își consolidează pozițiile și, în 1860, își constituie Consiliul Trade-Unionurilor, în Germania se înmulțesc și își intensifică activitatea cunoscutele Arbeitervereine (Uniunile muncitorești) și în 1863 se creează prima organizație politică independentă a clasei muncitoare Allgemeiner Deutscher Arbeiterverein (Uniunea generală a muncitorilor germani)¹², sub conducerea lui Lassalle. În Franța, mișcarea muncitorească cunoaște o înflorire, crește numărul societăților mutualiste, se răspindesc ideile proudhoniste, precum și cele blanquiste, iar în Italia se dezvoltă societățile muncitorești, care au desfășurat însă o activitate mai redusă pe linia unor revendicări specifice. Se poate spune că lupta pentru unitatea națională a Italiei — în care erau antrenate toate forțele revoluționare și democratice ale țării — a subordonat orice fel de alte preocupări.

În această perioadă de redeșteptare a proletariatului, mișcarea muncitorească era foarte fărîmîțată, diferitele ei asociații se caracterizau prin eterogenitatea componenței lor, printr-o mare diversitate a obiectivelor de luptă; în general, exista o multitudine de curente, orientări și doctrine.

Noul avînt al mișcării avea loc într-o epocă marcată de puternicele lupte naționale cărora li se integrase și clasa muncitoare, componentă organică a forțelor progresiste ale națiunilor respective. Sprijinirea și simpatizarea mișcărilor naționale de către clasa muncitoare se manifestă și pe plan internațional. Astfel, din inițiativa trade-unioniștilor englezi au fost organizate mitinguri de simpatie cu mișcarea pentru înfăptuirea unității naționale a Italiei, de sub conducerea lui Garibaldi¹³. Insurecția poloneză, din 1863, înecată în sînge de țar, a fost susținută cu și mai multă energie, clasa muncitoare engleză mergînd pînă la a cere ca guvernul Palmerston¹⁴ — care se pronunțase pentru neintervenție — să recurgă la război împotriva Rusiei.

De altfel, cunoscutul miting de la St. James Hall, ținut la 22 iulie 1863, fusese convocat pentru a exprima solidaritatea muncitorilor francezi și englezi cu pa-

⁹ Nicolae Ceaușescu, *Expunere cu privire la activitatea politico-ideologică și cultural-educativă de formare a omului nou, constructor conștient și devotat al societății socialiste multilateral dezvoltate și al comunismului în România*, prezentată la Congresul educației politice și al culturii socialiste — 2 iunie 1976, în *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 13, Editura politică, București, 1977, p. 124.

¹⁰ *Ședința Organului central din 15 septembrie 1850*, în Marx-Engels, *Opere*, vol. 8, Editura politică, București, 1960, p. 596; vezi și *Statutele Ligii*, în „*Anale de istorie*”, anul XXV, nr. 3/1979, p. 102—105.

¹¹ *Marx către Engels la Manchester*, Londra, 19 noiembrie 1852, în Marx-Engels, *Opere*, vol. 28, Editura politică, București, 1967, p. 172.

¹² *Sachwörterbuch der Geschichte*, vol. I, Dietz Verlag, Berlin, 1969, p. 40.

¹³ *Marx către Engels*, 4 noiembrie 1864, în Marx-Engels, *Opere*, vol. 31, Editura politică, București, 1971, p. 10—15.

¹⁴ Jacques Droz (coordonator), *Histoire générale du socialisme*, Presses Universitaires de France, vol. I, Paris, 1972, p. 630.

trioții polonezi, precum și indignarea lor față de abandonarea Poloniei de către guvernele și clasele la putere.

Existența unei represiuni generalizate împotriva clasei muncitoare, după 1848 — situație care nu avea să se mai repete — a făcut ca și în rindurile asociațiilor muncitorești, caracterizate prin maximă eterogenitate și diversitate, să apară, în condițiile obiective date, un același interes general de luptă, favorizând astfel și realizarea luptei unite pe plan internațional.

În contextul economico-social și politic al epocii, când clasa muncitoare se afla într-o perioadă de avânt, cu prilejul mitingului de la St. Martin's Hall din Londra, organizat de trade-unioniștii britanici și muncitorii francezi, s-a constituit, la 28 septembrie 1864, Asociația Internațională a Muncitorilor (A.I.M.), cunoscută în istorie și sub numele de Internaționala I¹⁵. La acest miting, în afară de organizatori, au participat reprezentanți ai muncitorilor germani, ai asociațiilor muncitorești italiene, patrioți polonezi și alții.

Așa după cum rezultă dintr-o scrisoare adresată lui Engels, Marx a participat la mitingul de la St. Martin's Hall (în mod obișnuit el evita să dea curs oricărei invitații de acest fel) intrucît socotea că „de data aceasta, atît din partea Londrei cît și din partea Parisului vor fi reprezentate «forțe» reale”¹⁶.

Constituirea A.I.M. a însemnat începutul primei mari experiențe de luptă unită pe plan internațional a clasei muncitoare, iar participarea lui Marx la mitingul constitutiv al Internaționala I, redactarea documentelor organizației din însărcinarea Comitetului provizoriu și mai ales alegerea sa în Consiliul General al A.I.M. au pus amprenta puternice sale personalități asupra activității întregii organizații.

La mitingul de la St. Martin's Hall cei prezenți aprobaseră proiectul francez prevăzînd constituirea de secții ale A.I.M. și a unui Consiliu General. Din comitetul însărcinat cu redactarea documentelor a făcut parte Marx, precum și alți reprezentanți ai asociațiilor muncitorești, din alte țări, avînd concepții diverse.

Documentele întocmite și aprobate inițial de ceilalți membri ai comisiei au fost văzute și de Marx, care s-a arătat „îngrozit” de forma „foarte crudă” a acestor materiale ce reflectau, în fapt, eterogenitatea și nivelul teoretic redus al mișcării¹⁷.

Marx nu era de acord cu documentele prezentate, necorespunzătoare concepției sale cunoscută și enunțată cu 17 ani în urmă la crearea Ligii Comuniștilor. Ținînd seama, însă, că de astă dată Internaționala era altceva decît Liga Comuniștilor și că în noile condiții — cînd mișcarea muncitorească devenise largă și variată, iar organizația ei cuprindea persoane, precum și numeroși reprezentanți ai asociațiilor din mai multe țări* — era imposibilă folosirea limbajului din trecut, Marx a elaborat Manifestul constitutiv al A.I.M. și Statutul provizoriu al Asociației în așa fel încît, după cum remarcă Engels „să nu închidă ușa trade-unionurilor engleze, proudhoniștilor francezi, belgieni, italieni și spanioli și lassallienilor germani”¹⁸.

Proiectul de statut elaborat de Marx cuprindea un preambul și 10 articole (statutul ce-l fusese prezentat avea un alt preambul și 40 de articole)¹⁹ și reflecta concepția potrivit căreia proletariatul, încă prea slab pentru a putea învinge în fiecare țară luată separat, trebuia unit într-o singură armată a muncitorimii, în frunte cu un Consiliu General, pentru a putea deveni capabil să ducă lupta hotărîtoare împotriva capitalismului.

Diversitatea și nivelul teoretic redus al mișcării, peste care Marx a putut trece cu prilejul elaborării proiectului de statut, avea însă să-și pună amprenta asupra acestui document. Proiectul de statut, elaborat în limba engleză, a suferit unele abateri și modificări în traduceri în alte limbi (îndeosebi traducerea în limba franceză, făcută de Comitetul din Paris), astfel încît la Congresul A.I.M. din septembrie 1866, de la Geneva, a fost adoptat un statut care nu mai corespundea integral proiectului propus de Marx.

Problema formei definitive a statutului adoptat la Geneva rămîne neelucidată, documente de epocă, din surse diferite, prezentînd ca statut adoptat forme

¹⁵ *The New Encyclopedia Britanica*, 1977, *Micropaedia* V, p. 363.

¹⁶ *Marx către Engels*, 4 noiembrie 1864, op. cit., p. 14—15.

¹⁷ *Ibid.*, p. 14—15.

* Din Internaționala I au făcut parte și reprezentanți ai mișcării socialiste din România, avînd organizații afiliate. Vezi pe larg Ion Popescu-Puțuri, Augustin Deac, *La Première Internationale et la Roumanie*, București, Editura Academiei R.S.R., 1966.

¹⁸ Friedrich Engels, *Prefață la cea de-a patra ediție germană a Manifestului Partidului Comunist*, în Karl Marx—Friedrich Engels, *Opere alese*, vol. I, Editura politică, București, 1966.

¹⁹ *Marx către Engels*, 4 noiembrie 1864, op. cit., p. 14—15.

deosebite²⁰. De altfel, la congresul din septembrie 1867 de la Lausanne, s-a relatat despre dificultățile întâmpinate de Consiliul General în publicarea imediată și detaliată a documentelor congresului de la Geneva, dificultăți determinate, pe de o parte, de confiscarea materialelor de către poliția franceză în tranzitul prin Franța și, pe de altă parte, de lipsa de fonduri²¹.

Cert este că, după congresul din 1866 au existat în mișcare câteva variante ale statutului, până în 1871, când la Conferința de la Londra, unde a participat și Marx, luându-se în dezbatere problema existenței variantelor de statut, se hotărăște publicarea unei noi ediții „autentice”, în limbile engleză, franceză și germană, a statutului unic al organizației²².

Faptul că prevederile proiectului de statut, ca și ale statutului adoptat nu au fost aplicate nici cu strictețe și nici în mod unitar de către toate secțiile afiliate, nu a împiedicat mișcarea muncitorească, în ansamblul ei, să se dezvolte, iar A.I.M. să capete, numai în decurs de câțiva ani, o mare autoritate.

Evoluția complexă și maturizarea mișcării muncitorești și a organizațiilor sale, în diferite țări, au dus implicit și la creșterea și maturizarea Asociației sale internaționale. În această perioadă, și îndeosebi după 1866, are loc un val de greve, ciocniri de clasă, uneori singeroase, dovadă a creșterii spiritului revoluționar al clasei muncitoare. Astfel, sint cunoscute grevele decoratorilor în bronz din Paris (februarie 1867), cele ale minerilor francezi din unele centre carbonifere (aprilie 1867 și februarie 1868), ale muncitorilor textiliști din Lyon și alte centre, ale minerilor din Charleroi — Belgia (1868 și 1869) și ale muncitorilor din construcții din Geneva, cea a muncitorilor din Țara Galilor etc.²³.

Aceste greve, fie că au fost victorioase sau au suferit înfringeri, au dus la maturizarea politică a clasei muncitoare și, totodată, la sporirea numărului adeziunilor la Internațională, cu atât mai mult cu cât A.I.M. era implicată în aceste manifestări ale luptei de clasă, prin apelurile la solidaritatea muncitorească, prin organizarea de colecte și ajutorarea greviștilor, prin protestele răspindite în presa vremii, prin congresele ca și prin activitatea militanților săi.

Ilustrativ în sensul radicalizării treptate a A.I.M., odată cu creșterea luptelor sociale, este și faptul că dacă la primele congrese — Geneva (1866) și Lausanne (1867) — dominau proudhoniștii, ulterior influența acestora scade, astfel încît se ajunge la situația ca la congresele din Bruxelles (1868) și Basel (1869) să se susțină și apoi să se adopte rezoluții prevăzînd necesitatea trecerii în proprietatea colectivă a tuturor carierelor, minelor și căilor ferate, precum și a terenurilor arabile²⁴.

La diferitele congrese se cern ca prin sită ideile reprezentate de diferite curente și orientări din mișcare și, pe măsură ce lupta clasei muncitoare devenea tot mai dirză, A.I.M. a fost constrinsă să abordeze problemele nu numai din punct de vedere teoretic ci, potrivit evoluției situației economice și politice internaționale, să găsească mijloace pentru a-și putea traduce în viață rezoluțiile.

La Congresul de la Basel, Consiliul General al A.I.M. primește atribuții sporite, dîndu-i-se dreptul „să aprobe sau să respingă afilierea noilor secții sau grupări”, „de a suspenda o secție a Internaționalei”, iar, în caz de conflicte între asociații sau secții ale aceluiași grup național sau între grupuri de diferite naționalități, Consiliul avea „dreptul de a hotări asupra acestor conflicte”, hotărîri cu caracter executoriu pînă la viitorul congres, care trebuia să le confirme sau să le infirme²⁵.

Hotărîrile Congresului de la Basel n-au putut estompa existența unei mari diversități de curente și „primul mare succes trebuia să pună capăt acestei naive colaborări a tuturor fracțiunilor”²⁶ din cadrul A.I.M.

²⁰ Vezi spre exemplu statutele publicate în: *Documents of the First International, 1866—1868*, vol. II, Foreign languages publishing Rouse, Moscova, 1964, p. 265—268; *La Première Internationale, Recueil de documents publiés sous la direction de Jacques Freymond*, Geneva, 1962, vol. I, p. 68; Karl Marx—Friedrich Engels, *Opere*, vol. 16, București, 1963, p. 562.

²¹ Jacques Freymond, *op. cit.*, p. 160.

²² Vezi: *Rezoluții adoptate la Conferința delegaților Asociației Internaționale a Muncitorilor care a avut loc la Londra între 17 și 23 septembrie 1871*, în Marx-Engels, *Opere*, vol. 17, Editura politică, București, 1963, p. 443—452; vezi și Jacques Freymond, *op. cit.*, vol. II, p. 253—254.

²³ Vezi rapoartele prezentate de delegați la congrese, în Jacques Freymond, *op. cit.*, vol. I și II, și Jacques Droz, *op. cit.*, p. 613.

²⁴ Vezi: Jacques Freymond, *op. cit.*, vol. I, p. 27, 112, 239; vol. II, p. 5.

²⁵ *Ibid.*, vol. II, Rezoluții în probleme organizatorice.

²⁶ Engels către Friedrich Adolph Sorge, la Hoboken, Londra, 12—17 septembrie 1874, în Marx-Engels, *Opere*, vol. 33, Editura politică, București, 1975, p. 579.

Comuna din Paris, proclamată la 28 martie 1871 — prima încercare a proletariatului de a-și instaura propria putere politică — a constituit acest prim succes, despre care vorbea Engels, și ea a fost, „indiscutabil, vâstarul spiritual al Internaționalei, deși Internaționala nu a mișcat un deget pentru a o crea și pentru care Internaționala a fost, pe drept cuvânt, într-o oarecare măsură, făcută răspunzătoare. Atunci cind, datorită Comunei, Internaționala a ajuns o forță morală în Europa, cearta a izbucnit imediat”²⁷, instaurarea Comunei din Paris era revendicată pentru sine de fiecare curent, ceea ce a dus inevitabil la dezagregarea Internaționalei. Evenimentele din Franța demonstraseră că amploarea luată de mișcarea muncitorească depășise organizația ei internațională, posibilitatea acesteia de a coordona, conduce și organiza luptele proletariatului. În afară de Adresa lui Marx, „Războiul civil din Franța”, de luările de poziții ale Consiliului General pentru apărarea Comunei și de sprijinirea materială a comunarzilor emigrați în țările vecine, Internaționala, ca organizație, n-a acționat pentru îndrumarea, orientarea și sprijinirea luptelor muncitorești franceze.

Cîteva luni după Comuna din Paris, din inițiativa Consiliului General s-a ținut, între 17 și 23 septembrie 1871, Conferința de la Londra, la care a participat Marx, avînd un rol deosebit în organizarea și orientarea lucrărilor acesteia. Inițiativa convocării Conferinței a fost determinată de faptul că în 1870 nu se ținuse Congresul prevăzut să aibă loc la Paris (din cauza persecuțiilor exercitate de autoritățile franceze împotriva A.I.M., cit și datorită izbucnirii războiului franco-german), iar pentru organizarea unui congres în 1871 nu existau condițiile corespunzătoare.

Ținînd seama de experiența Comunei din Paris și în dorința de a trage unele concluzii practice pentru activitatea Internaționalei, Conferința de la Londra pune în centrul dezbaterilor problemele organizatorice, vizînd întărirea autorității Consiliului General, precizarea raporturilor acestuia cu federațiile, întărirea disciplinei în cadrul A.I.M.²⁸.

În vederea subordonării față de Consiliul General a tuturor organizațiilor componente ale A.I.M., în rezoluția „Cu privire la denumirea consiliilor naționale sau regionale, a filialelor” se stabilește că toate consiliile centrale ale diferitelor țări să poarte pe viitor denumirea de „consilii federale sau comitete federale, la care să se adauge numele țării respective”, că „filialele, secțiile sau grupările locale și comitetele lor vor purta de acum înainte denumirea de filiale, secții, grupuri și comitete ale Asociației Internaționale a Muncitorilor, cu specificarea localității respective și se vor constitui numai ca atare” și că, în consecință, „tuturor filialelor, secțiilor și grupurilor le este interzis pe viitor să adopte denumiri de sectă, ca, de pildă, aceea de pozitivisti, mutualiști, colectivisti, comuniști etc. sau să înființeze organizații separatiste sub numele de «secții de propagandă» etc., sub motiv că au de îndeplinit misiuni speciale, diferite de țelurile comune ale tuturor grupurilor internaționale”²⁹.

Hotărârile Conferinței de la Londra au fost dezaprobrate de unele secții ale A.I.M., mai ales de Federația jursiană (Elveția), determinînd acțiuni virulente împotriva Consiliului General, a „dictaturii” acestuia, căruia i se aducea, totodată, acuzația de a fi schimbat statutul aprobat la Geneva de către un congres.

Peste un an, la 2—7 septembrie 1872, s-a ținut la Haga³⁰ congresul al V-lea al A.I.M., a cărui importanță fusese anticipată de Marx. Vădînd o deosebită preocupare pentru organizarea congresului, la 21 iunie 1872 Marx îi scria lui Sorge (secretarul secției I germane din New York) că „la acest congres va fi vorba de viața sau de moartea Internaționalei”³¹. Marx îi cerea lui Sorge să participe la Haga, atît el „cit și cel puțin încă o persoană, dacă nu chiar două”, iar secțiile care nu trimit direct delegați „pot trimite mandate (de delegați)”. Marx indica și numele reprezentanților (aflați în Europa) la congres pentru care secțiile din New York — germană, franceză, irlandeză — puteau trimite mandate.

Atît apartenența și orientarea politică a participanților la congres, cit și modul de desfășurare a lucrărilor, atitudinea față de problemele abordate au justificat

²⁷ Ibid., p. 579.

²⁸ Conferința de la Londra, în Marx-Engels, *op. cit.*, p. 443—452; vezi și Jacques Freymond, *op. cit.*, vol. II, p. 233.

²⁹ Marx-Engels, *op. cit.*, p. 443; Jacques Freymond, *ibidem*.

³⁰ Karl Marx și Friedrich Engels, *Rezoluțiile Congresului general de la Haga, 2—7 septembrie 1872*, în Marx-Engels, *Opere*, vol. 18, Editura politică, București, 1964, p. 153—162.

³¹ Marx către Friedrich Adolph Sorge, la Hoboken, Londra, 21 iunie 1872, în Marx-Engels, *Opere*, vol. 33, p. 445—446.

pe deplin aprecierea anticipativă a lui Marx în ceea ce privește viața A.I.M. Semnificativ este și faptul că reprezentanții unor secții au pus sub semnul întrebării însăși valabilitatea delegațiilor pentru congres, ceea ce a făcut ca jumătate din timpul de lucru să fie dedicat verificării imputernicirilor. De asemenea, rezoluțiile Congresului au suscitat discuții aprinse, îndeosebi cea privitoare la statut și la capitoul despre imputernicirile Consiliului General din rezoluția cu privire la Regulament.

Problema măririi imputernicirilor Consiliului General a dus la dezbateri pro și contra. Susținând extinderea atribuțiilor Consiliului General, Marx spunea la Congres: „Nu cerem aceste imputerniciri pentru noi, ci pentru noul Consiliu General; preferăm să suprimăm Consiliul General decât să-l vedem redus la rolul de cutie de scrisori, cum dorește Brismée”³². Referirea la Brismée, delegat belgian, era urmarea intervenției acestuia în care afirmase că „belgienii nu vor un Consiliu General puternic: aceasta este o chestiune de principiu asupra căreia în Belgia toată lumea este de acord. Delegații din Valea Vesdre cer chiar abolirea Consiliului General. Că în orice caz, el să nu fie decât mesagerul A.I.M. și să nu poată, niciodată, să se amestece în treburile interne ale unei țări”³³.

Importanța Congresului de la Haga constă în aceea că ideile marxiste au triumfat împotriva anarhismului deși, așa cum avea să aprecieze Engels (în scrisoarea din 12 septembrie 1874 către F. A. Sorge), „Cu Congresul de la Haga totul s-a sfârșit, și anume pentru ambele partide”. Congresul de la Haga a reliefat că mișcarea muncitorească devenise mult prea largă pentru a putea fi condusă dintr-un centru internațional. Dezvoltarea mișcării a sfârșit învelișul, forma centralizată, adoptată la un moment dat.

Marx și Engels și-au dat seama că în Europa nu se mai putea face nimic în numele A.I.M. Cu prilejul discutării rezoluției privind sediul și componența viitorului Consiliu General, Engels arăta că: „La Londra cerurile de clan au atins o asemenea acuitate, încât sediul va trebui să fie transferat în altă parte. În plus, acuzațiile și atacurile împotriva Consiliului General au devenit atât de violente și de continue încât cea mai mare parte a membrilor actuali sint oboșiți de acestea și sint decisi să nu mai rămână în Consiliu. Acesta este, desigur, de exemplu cazul lui K. Marx și propriul meu caz”³⁴.

Sesizând cu perspicacitate științifică evoluția mișcării, Marx și Engels propun mutarea sediului Consiliului General la New York considerând că aceasta „va constitui un cert avantaj pentru federațiile europene care se apără cu gelozie împotriva oricărei ingerințe a Consiliului General în treburile lor interne; distanța va face aceste ingerințe mai dificile și se va evita ca unele federații să cîștige o prea mare influență în cadrul Consiliului General”³⁵.

După retragerea lui Marx și Engels din Consiliul General și transferarea sediului acestuia la New York, activitatea A.I.M. slăbește continuu. Unele federații europene s-au împotrivit hotărârilor adoptate de Congresul de la Haga, și n-au recunoscut autoritatea noului Consiliu General. Totodată, legăturile dintre Consiliul General și membrii din Europa al Asociației se realizează din ce în ce mai greu, numeroase federații nemaiachitându-și nici cel puțin cotizațiile³⁶.

În dorința de a-și impune autoritatea, ca for unic, central al mișcării, Consiliul General de la New-York adoptă hotărâri prin care exclude din A.I.M. la 5 ianuarie 1873, Comitetul federal jurasian, iar la 30 mai 1873 pe federaliștii englezi, belgieni și spanioli³⁷, care respinseseră în congresele lor naționale hotărârile celui de-al V-lea Congres al A.I.M.*

În aceste condiții de dezagregare a A.I.M., cînd mișcările muncitorești din Europa nu mai sint preocupate de activitatea Internaționalei și pun pe primul plan

³² Jacques Freymond, *op. cit.*, vol. II, p. 354.

³³ *Ibid.*, p. 353.

³⁴ Din cuvîntul lui Engels la congres, redat în Jacques Freymond, *op. cit.*, vol. II, p. 356.

³⁵ *Ibid.*, p. 356.

³⁶ Jacques Freymond, *op. cit.*, vol. IV, Geneva, 1971, p. 407; Vezi și „Anale de istorie”, anul XXV, nr. 3/1979, p. 117.

³⁷ *Ibid.*, vol. 3, p. 22, 25.

* În legătură cu modul de activitate al Consiliului General din New York, Marx îi scria lui Bolte (unul dintre membrii Consiliului General), la începutul anului 1873, că „a fost o mare greșeală aceea de a fi exclus temporar federația jurasiană” și, dacă Consiliul General persistă în această tactică, „după federația jurasiană, el va exclude temporar federațiile scizioniste din Spania, Italia, Belgia și Anglia”. (Vezi Marx-Engels, *Opere*, vol. 33, p. 510).

problemele lor naționale, la 7—13 septembrie 1873 are loc, la Geneva, cel de-al VI-lea Congres al Asociației. Datorită unei participări mai mult locale (elvețieni și îndeosebi genezezi), Congresul al VI-lea al A.I.M. este apreciat de Marx ca un „eșec”.

Din materialele existente în legătură cu rezoluțiile adoptate rezultă că congresul, recomandând clasei muncitoare să participe la orice luptă politică avînd drept scop eliberarea sa „lasă tovarășilor din diferite țări libertatea de a acționa după împrejurări”³⁸.

S-a hotărît, de asemenea, amendarea unui articol din statut, privitor la alegerea Consiliului General, în sensul: „Congresul indică unde își va avea sediul Consiliul General și membrii federației (unde își va avea sediul noul Consiliu) aleg din rîndurile lor pe membrii Consiliului General. Acesta din urmă nu are dreptul să coopteze noi membri”. Totodată, „Congresul a exprimat regretul că în sinul Asociației Internaționale s-a produs o sciziune și a însărcinat Consiliul General să emită o proclamațiune către muncitorii din toate țările pentru a face să dispară această sciziune”³⁹.

Potrivit hotărîrilor luate la Geneva, Congresul Federației nord-americane, ținut la Philadelphia, la 11—13 aprilie 1874, a ales membrii Consiliului General al A.I.M., căruia i s-a atribuit, de asemenea, și funcția de Consiliu federal al Federației nord-americane.

Intr-o circulară din 5 martie 1876, Consiliul General, constatînd slăbirea continuă a relațiilor cu membrii din Europa și ținînd seamă de situația politică generală, propune dizolvarea sa „deoarece îi pare prezumțios să lase să subziste o instanță internațională care trece drept capul mișcării, dar care nu are în spatele ei decît cîteva grupări regionale, care aproape nu-i mai furnizează cotizațiile”⁴⁰. La 15 iulie 1876, conferința generală a delegaților întruniți la Philadelphia hotărăște „dizolvat Consiliul General al Asociației Internaționale a Muncitorilor și, prin aceasta, legătura exterioară a Asociației a încetat să mai existe”⁴¹.

Istoria A.I.M. ne relevă faptul că, de la data constituirii ei și pînă la Conferința de la Londra (septembrie 1871) grupările afiliate organizației nu numai că erau foarte diverse, dar și acționau în mod diferit, neaplicînd întotdeauna dispozițiile Consiliului General. Nici chiar statutul, după cum s-a văzut în cele prezentate anterior, nu era însușit și aplicat unitar de toate federațiile membre ale A.I.M. Colaborarea „naivă” a tuturor fracțiunilor existente în Internațională a luat sfîrșit după experiența Comunei din Paris, și, cu toate încercările făcute de Marx de a menține coeziunea mișcării, dezagregarea s-a produs. Hotărîrile Conferinței de la Londra, aprobate ulterior de Congresul al V-lea de la Haga (1872), potrivit cărora urma să se impună un statut unitar și o subordonare a tuturor federațiilor muncitorești din diferitele țări față de Consiliul General nu au fost aplicate, o centralizare a mișcării dovedindu-se a fi imposibilă în condițiile varietății și dezvoltării acesteia. La Haga, Marx și Engels s-au luptat cu înverșunare împotriva anarhiștilor și a dorinței acestora de a acapara conducerea mișcării muncitorești internaționale, au reușit în această luptă, dar totodată și-au dat seama că A.I.M. nu-și mai putea continua activitatea, dovedindu-se a fi devenit o frînă în dezvoltarea mișcării. În consecință, Marx și Engels se retrag din Consiliul General și, prin mutarea sediului acestuia la New York, ei lasă organizația să dispară.

În cei 12 ani de existență și îndeosebi în perioada cînd Marx și Engels au activat în Consiliul General, A.I.M. a stimulat sentimentul solidarității clasei muncitoare și a dat un impuls viguros formării grupărilor socialiste în diverse țări. După 1864 socialismul științific, prin lucrările lui Marx și Engels, devenea tot mai mult principiu preponderent în mișcarea muncitorească. În august 1869 se constituie la Eisenach, în Germania, Partidul muncitoresc social-democrat⁴² în frunte cu A. Bebel și W. Liebknecht, iar în România, la începutul deceniului al optulea (1872) se înființează Asociația generală a lucrătorilor, organizată pe principiul luptei de clasă. Totodată, se manifestă și alte orientări în mișcarea muncitorească: în Anglia una trade-unionistă, reformistă, iar în Franța și Belgia, cu precădere, cea sindicalist-revoluționară.

După 1876 au existat mai multe încercări de a reuni reprezentanții proletariatului internațional în conferințe cu pretenția de a fi universale, dar care practic n-au

³⁸ Jacques Freymond, *op. cit.*, vol. IV, Geneva, 1971, p. 223.

³⁹ *Ibid.*, p. 224.

⁴⁰ *Ibid.*, p. 407; vezi și „Anale de istorie”, anul XXV, nr. 3/1979, p. 119.

⁴¹ *Ibid.*, p. 407.

⁴² *Sachwörterbuch*, vol. 2, Dietz Verlag, Berlin, 1970, p. 491.

avut consecințe și n-au trezit nici un ecou în epocă. Dintre aceste reuniuni două au fost mai importante : cea ținută la Gand⁴³, în septembrie 1877, și cea de la Chur, care a avut loc în octombrie 1881.

Reconstituirea unei organizații internaționale unitare, în vechea ei formă, întâmpină împotriviri și însuși Engels aprecia în 1885 că „mișcarea internațională a proletariatului european și american a devenit acum atât de puternică, încât nu numai prima ei formă, îngustă — Liga secretă —, dar chiar și a doua formă a ei, înfinat mai cuprinzătoare — Asociația Internațională a Muncitorilor, asociație legală —, au devenit pentru ea o cătușă ; simplul sentiment de solidaritate, care se bazează pe înțelegerea identității situației lor de clasă, e suficient pentru a uni pe muncitorii din toate țările și de toate limbile într-un singur mare partid al proletariatului și pentru a menține coeziunea acestuia”⁴⁴.

Într-adevăr, în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea au apărut puternice mișcări și organizații muncitorești în fiecare țară în parte. Creșterea numerică rapidă a proletariatului a fost însoțită de înmulțirea și întărirea organizațiilor sale sindicale, precum și de constituirea primelor sale partide politice autonome. După ce în 1875 se crease, la Gotha, Partidul muncitoresc socialist din Germania, prin unificarea Partidului muncitoresc social-democrat și a Uniunii muncitorești generale germane (partid care după Congresul de la Erfurt, din 1891, avea să se numească Partidul social-democrat din Germania), se constituie partide și în alte țări. Astfel apar în 1885 Partidul muncitoresc belgian, în 1888 Partidul social-democrat austriac, tot în 1888 Partidul social-democrat elvețian, în 1891 Partidul socialist bulgar, în 1893 Partidul social-democrat al muncitorilor din România. Socialismul se răspândește nu numai în Europa, ci cuprinsese și Statele Unite, țări din America Latină — Argentina, Brazilia, Venezuela —, Noua Zeelandă și Australia, Asia și Africa de Sud, Turcia și Indonezia. Mișcarea muncitorească internațională devenise prea mare pentru cadrul unei singure, unitare, organizații⁴⁵.

În noua etapă de dezvoltare a mișcării, cind necesitatea unor contacte între reprezentanții organizațiilor muncitorești din diferite țări era puternic resimțită, solidaritatea internațională a clasei muncitoare cunoaște o altă formă — Internaționala a II-a.

Spre deosebire de A.I.M., Internaționala a II-a reunește partide și alte formațiuni autonome ale clasei muncitoare, în cadrul căreia se realizează un schimb liber de opinii, ceea ce l-a făcut pe W. Liebknecht să exclame la deschiderea primului congres al Internaționalei a II-a : „Acesta este un parlament muncitoresc mondial — primul pe care lumea l-a văzut vreodată !”⁴⁶.

Inițiativa convocării unui congres internațional a apărut independent și aproape simultan din partea social-democrației germane cit și a trade-unionurilor engleze și de aceea Partidul muncitoresc socialist din Germania (care hotărâse la Congresul de la St. Gallen, Elveția, din octombrie 1887, ținerea unui congres internațional) renunță la intenția sa, căutând să se ralieze congresului inițiat de englezi⁴⁷.

Întrucât trade-unionurile britanice condiționau participarea la congres de prezentarea, din partea delegaților, a unor mandate în regulă, social-democrația germană nu-și putea trimite reprezentanții săi din cauza situației anormale, de ilegalitate, în care își desfășura activitatea (în Germania, cancelarul Otto von Bismarck introdusese, din 21 octombrie 1878, legea împotriva socialiștilor — «Sozialistengesetz» —, de reprimare a clasei muncitoare, a organizațiilor ei politice și sindicale — lege care va rămâne în vigoare pînă în anul 1890).

Nici austriecii nu puteau participa la un astfel de congres, tot din cauze represive. Dacă s-ar fi prezentat mandate în condițiile pretinse de Londra, în ambele țări menționate ar fi urmat dizolvarea tuturor organizațiilor muncitorești și confiscarea fondurilor lor. Organizațiile din Elveția și S.U.A. s-au abținut principial și demonstrativ de a participa la congresul convocat de londonezi.

⁴³ Jacques Freymond, *op. cit.*, vol. 4, p. 555.

⁴⁴ Marx-Engels, *Opere*, vol. 21, București, 1965, p. 212.

⁴⁵ *Protokoll des Internationalen Arbeiter-Kongresses zu Paris. Abgehalten vom 14. bis 20. Juli 1889. Deutsche Übersetzung.* Cu un cuvînt introductiv de Wilhelm Liebknecht, Nürnberg, 1890, p. 7.

⁴⁶ *Ibid.*, p. 8.

⁴⁷ *Ibid.*, p. 15.

Ulterior, trade-unioniștii britanici, împreună cu o singură fracțiune a proletariatului francez („posibiliștii” *) convoacă un congres la Paris, pentru 1889, menținând condițiile anterioare.

O altă fracțiune a proletariatului francez (Partidul muncitoresc francez-guesdist), preluând inițiativa social-democrației germane, convoacă, tot la Paris și tot în 1889, un congres internațional cu condiții de participare mult mai libere. Pentru a evita ținerea a două congrese paralele, și în vederea unificării celor două inițiative, a alegerii unui comitet comun de organizare a viitorului congres internațional, se convoacă, la 28 februarie 1889, o conferință pregătitoare la Haga, însă, datorită neparticipării possibiliștilor, nu s-a putut încheia nici un acord.

Astfel, între 14 și 21 iulie 1889 au avut loc la Paris două congrese: unul de tendință marxistă, căreia i s-a spus congresul din sala Pétrelle, celălalt, posibilist, cunoscut sub denumirea de congresul de pe strada Lancry. Congresul din sala Pétrelle, organizat de guesdiști, blanquiști și Federația camerei sindicale din Paris, deși mai puțin numeros, era cel mai reprezentativ, reunind cele mai de seamă personalități din mișcarea socialistă mondială: Wilhelm Liebknecht, August Bebel, Clara Zetkin din Germania; Jules Guesde, Lafargue, Eduard Vaillant și Longuet din Franța; Keir Hardie și Eleonor Marx — fiica cea mai mică a lui K. Marx — din Anglia; Victor Adler din Austria; Gheorghe Plehanov din Rusia; Anseele și Vandervelde din Belgia; Domela Nieuwenhuis din Olanda; Pablo Iglesias din Spania și alții. Delegații din Germania și Franța (țara gazdă), prin cei 81 și respectiv 221 de delegați, au dominat numericeste la congres. Au mai participat pentru: Austria 9 delegați, Boemia un delegat, Belgia 14 delegați, Bulgaria 1 delegat (reprezentată de participantul român Many), Danemarca 3 delegați, Spania 2 delegați, Grecia 1 delegat, Argentina 1 delegat, Olanda 4 delegați, Ungaria 3 delegați, Italia 3 delegați, Norvegia 3 delegați, Polonia 4 delegați, Portugalia 1 delegat, România 5 delegați, (Em. Racoviță, D. Voinov, I. Many, A. Seulescu, I. Procopiu), Rusia 6 delegați, Suedia 2 delegați, Elveția 6 delegați.

Congresul din sala Pétrelle, deschis la 14 iulie 1889, zi în care se împlineau 100 de ani de la căderea Bastiliei, a fost socotit de mișcarea socialistă drept primul congres al Internaționalei a II-a. De la început, participanții au fost preocupați de realizarea unității cu reprezentanții mișcării reuniți în congresul din strada Lancry, W. Liebknecht exprimând dorința unei înțelegeri încă în cuvîntul de deschidere a lucrărilor congresului. La propunerea sa a fost adoptată o rezoluție în care „Congresul declară că și acum este gata de înțelegere și unire, cu condiția ca grupările celuilalt congres să adopte o rezoluție în acest sens, care să fie acceptabilă pentru toți membrii congresului nostru”⁴⁸.

Unitatea dorită a fost realizată ulterior, la cel de-al doilea congres al Internaționalei a II-a (Bruxelles, 1891) unde au participat și reprezentanți ai organizațiilor care inițial se reuniseră în congresul possibiliștilor.

Din unele lucrări privind Internaționala a II-a reiese ideea că această organizație, deși întemeiată în 1889, a avut o perioadă de constituire mai îndelungată, timp în care au fost înlăturați anarhiștii și s-a soluționat una din problemele controversate ale epocii — sindicalismul.

Eliminarea anarhiștilor de la congresele Internaționalei s-a desfășurat treptat, mandatele lor nemaifiind validate încă de la cel de-al doilea congres; la al III-lea congres (Zürich, august 1893) au fost îndepărtați de la lucrări, iar Congresul al IV-lea (Londra, iulie—august 1896) i-a exclus definitiv, ca urmare a adoptării unei rezoluții cu privire la rolul acțiunii politice, contrară concepției anarhiste. Documentul prevedea, printre altele, că „prin acțiune politică congresul înțelege toate formele luptei organizate pentru cucerirea puterii politice și folosirea de către clasa munci-

* La Congresul de la Saint-Étienne (1882) al Partidului muncitoresc din Franța s-a desprins fracțiunea posibilistă, devenită apoi Federația muncitorilor socialiști. Numele de „posibilism” a fost folosit pentru prima dată, în 1881, într-un articol apărut în publicația franceză „Proletarul”, condusă de Paul Brousse, unul din conducătorii disidenților. În acest articol se spunea: „Trebuie să fracționezi scopul ideal în mai multe etape principale, dînd prioritate într-un anumit fel unora dintre revendicările noastre, pentru a le face astfel posibile”. Inițial, possibiliștii se diferențiau de Partidul muncitoresc prin tactica adoptată, ulterior însă s-au îndepărtat de marxism (Vezi *Parti Socialiste en France par Paul Louis*, în *Encyclopedie sociale syndicale et coopérative de l'Internationale Ouvrière*, Aristide Quillet, éditeur, Paris, 1912, p. 36).

⁴⁸ Ibid., p. 122; Vezi și E. Bălănică, *Internaționala a II-a (Documente)*, în „Anale de istorie”, anul XXV, nr. 4/1979, p. 114.

toare a instanțelor ei legislative și administrative, în stat și comunale, în scopul eliberării sale”⁴⁹.

Dacă excluderea anarhiștilor a întrunit acordul tuturor organizațiilor, admiterea sindicatelor la lucrările Internaționalei a fost mult discutată. Social-democrații germani insistau pentru includerea sindicatelor în acțiunile politice ale Internaționalei, în timp ce socialiștii francezi, guesdiștii ca și partizanii lui Vaillant, se opuneau, dezacord determinat de concepțiile diferite ale sindicatelor din cele două țări.

La Zürich, în 1893, fusese adoptat un amendament propus de Bebel, potrivit căruia la congresele Internaționalei urmau să fie admise și sindicatele profesionale muncitorești. Ca urmare, la congresul de la Londra au participat și sindicatele. Deși, potrivit hotărârilor adoptate la Zürich și Londra, prevalase punctul de vedere al social-democrației germane, ulterior sindicaliștii englezi și francezi au propus formarea unei Internaționale sindicale de-sine-stătătoare, idee care, din 1902, s-a concretizat sub forma unui Secretariat internațional al organizațiilor sindicale și convocarea, cu regularitate, a congreselor internaționale ale sindicatelor.

La lucrările Congresului de la Londra s-a discutat și „încercarea de a stabili un Birou permanent internațional, cu un secretar responsabil, avînd sediul într-o țară corespunzătoare din Europa”⁵⁰. Congresul al V-lea de la Paris (iulie 1900), ținînd seama de propunerea anterioară, hotărăște constituirea biroului permanent internațional, cu denumirea de Birou Socialist Internațional (B.S.I.). Sediul acestui organism a fost fixat la Bruxelles, președinte al Biroului fiind ales Emil Vander-velde, iar secretar Serwy, înlocuit din 1905 de Camille Huysmans, toți trei belgieni.

Secretarul, potrivit hotărîrii de la Paris, avea ca sarcină „să procure informațiile necesare; să redacteze un cod explicativ al rezoluțiilor adoptate de congresele anterioare; să distribuie, cu două luni înainte de fiecare congres, rapoarte cu privire la mișcarea socialistă din fiecare țară; să întocmească un rezumat al rapoartelor prezentate la Congres; să publice, din cînd în cînd, broșuri și manifeste în legătură cu problemele de actualitate și de interes general, asupra reformelor importante, precum și studii referitoare la gravele probleme politice și economice; să ia măsuri pentru a favoriza acțiunea și organizarea internațională a proletariatului din toate țările”⁵¹. B.S.I. și-a început activitatea efectivă de-abia după Congresul de la Amsterdam din 1904, cuprinzînd reprezentanți ai tuturor partidelor afiliate. La Congresul de la Stuttgart (august 1907), din B.S.I. au făcut parte și I. C. Frimu și C. Racovski, din partea României.

Odată cu Congresul din 1900 Internaționala a II-a intră într-o nouă fază, după mai bine de zece ani de la înființare, creîndu-și un Birou internațional. Totodată, congresele încep să dezbată aspecte care vizau tactica de luptă a diferitelor partide, ca și probleme menite să întărească legăturile dintre organisme naționale ale proletariatului. Congresul de la Amsterdam, de pildă, a discutat îndelung probleme de tactică socialistă, legate mai ales de situația din Franța, vizînd oportunitatea participării socialiștilor în guvernele burgheze, ca mijloc pentru cucerirea puterii politice. Una dintre comisiile congresului a fost chiar însărcinată să fixeze „regulile internaționale ale politicii socialiste”, avînd ca material de bază rezoluția adoptată cu un an înainte de social-democrația germană la Congresul ce-l ținuse la Dresda.

Deși moțiunea de la Dresda a provocat vehemente discuții și l-a determinat pe Jean Jaurès, în replica dată lui Bebel, să spună că această rezoluție „leagă, prin formule de tactică strîmță, acțiunea proletariatului universal, în mod necesar divizat”⁵², punctul de vedere german a fost însușit de congres.

La Stuttgart s-a ținut cel de-al VII-lea Congres al Internaționalei a II-a, care avea să marcheze un stadiu nou în ceea ce privește modul de reprezentare a organizațiilor afiliate. Pînă la acea dată, sistemul de vot pe naționalități conferea cîte două voturi fiecăreia, indiferent de mărime. Acest congres, la propunerea B.S.I., a adoptat un nou sistem de reprezentare, bazat pe principiul proporționalității, în raport cu mărimea fiecărei țări; Germania, Austria-Boemia, Franța, Marea Britanie și Rusia aveau dreptul la cîte 20 de voturi; Italia — 15 voturi; Statele Unite —

⁴⁹ *Verhandlungen und Beschlüsse des Internationalen sozialistischen Arbeiter- und Gewerkschafts-Kongresses zu London von 27. Juli bis 1. August 1896*, Verlag Expedition der Buchhandlung Vorwärts, Berlin, 1896, p. 17.

⁵⁰ *Ibid.*, p. 23.

⁵¹ *Encyclopédie Socialiste syndicale et coopérative de l'Internationale Ouvrière*, Aristide Quillet, éditeur, Paris, 1913, p. 43; vezi și Patricia van der Esch, *La Deuxième Internationale. 1889—1923*, Librairie Marcel Rivière et Cie, Paris, 1957, p. 53—54.

⁵² *Ibid.*, p. 47; vezi și Patricia van der Esch, *op. cit.*, p. 48.

14 voturi ; Belgia — 12 voturi ; Danemarca, Polonia, Elveția — câte 10 voturi ; Australia, Finlanda, Olanda, Suedia — câte 8 voturi ; Spania, Ungaria, Norvegia — câte 6 voturi ; Africa de Sud, Argentina, Bulgaria, Japonia, România, Serbia — câte 4 voturi ; Luxemburg — 2 voturi⁵³.

Congresul din 1907 a adoptat rezoluția „Militarismul și conflictele internaționale“, pe baza unui text propus de Bebel, amendat în subcomisia de lucru de către Lenin, Roza Luxemburg și Martov. Documentul reprezintă un eveniment deosebit în activitatea Internaționalei a II-a, prevăzând că „Dacă un război amenință să izbucnească, este de datoria clasei muncitoare din țările respective, a reprezentanților acesteia din parlamente ca, ajutați de Biroul internațional, forță de acțiune și coordonare, să depună toate eforturile pentru a împiedica războiul prin toate mijloacele ce li se vor părea mai potrivite și care diferă, bineînțeles, în raport cu acuitatea luptei de clasă și de situația politică generală“. În continuare, se preciza : „în cazul în care războiul totuși ar izbucni, au datoria de a interveni pentru a-l face să înceteze și de a utiliza cât mai eficient criza economică și politică creată de război pentru a pune în mișcare cele mai profunde straturi populare și de a precipita căderea dominației capitaliste“⁵⁴.

Preocuparea principală a Congresului al VIII-lea al Internaționalei a II-a, ținut la Copenhaga între 28 august și 3 septembrie 1910, a fost chestiunea „Militarismul și dezarmarea“, motiv pentru care congresul a fost denumit „marele consiliu de război al Internaționalei“. De altfel, problema militarismului și războiului fusese tratată de toate congresele anterioare. La Copenhaga s-a hotărât ca acest punct să fie din nou discutat, în profunzime, la congresul fixat pentru 1913, la Viena. Datorită precipitării evenimentelor, B.S.I. a convocat cel de-al IX-lea Congres, extraordinar, la 24—25 noiembrie 1912 la Basel, avînd un singur punct pe ordinea de zi : „Situația internațională și acțiunea comună împotriva războiului“. Deși reuniunea de la Basel era menită să constituie o manifestare puternică a unității clasei muncitoare de pretutindeni, elaborarea rezoluției Internaționalei, sub forma unui Manifest⁵⁵, a dezvăluit, încă o dată, deosebirile de păreri în ce privește modul de acțiune în lupta împotriva războiului.

Congresul următor, al X-lea, programat din nou la Viena, pentru anul 1914, nu și-a mai ținut lucrările din cauza izbucnirii războiului. Odată cu votarea credințelor de război, la 4 august 1914, de către social-democrații germani și imediat apoi de către socialiștii francezi, belgieni, englezi, austrieci, Internaționala a II-a și-a încetat, practic, activitatea.

Prin Internaționala a II-a mișcarea muncitorească a cunoscut o nouă experiență, ca formă de organizare internațională a colaborării și solidarității sale, diferită de cea a A.I.M., pe o treaptă superioară a dezvoltării sale. Partidele și celelalte organizații ale clasei muncitoare afiliate reprezentau forțe naționale influente, unele cu o largă bază de masă și cu reprezentanți în organele legislative ale țărilor respective.

A II-a Internațională s-a constituit ca o federație de partide naționale autonome în cadrul căreia „libera asociere, coeziunea voluntară care este sprijinită prin congrese — așa cum arăta Engels în cuvîntul său de închidere la al III-lea Congres de la Zürich, ultimul la care a participat — este suficientă pentru a ne aduce victorie, pe care nu ne-o mai poate smulge nici o putere din lume“⁵⁶. Congresele constituiau legătura benevolă ce se realiza între partidele afiliate la Internațională (către 1910 erau afiliate sau aveau contacte permanente cu Internaționala a II-a 33 de partide⁵⁷), fiind un prilej de dezbateri și fixare a scopurilor strategice comune. Rezoluțiile care se adoptau nu aveau un caracter obligatoriu, iar aplicarea lor nu era controlată de nici un organ, însă, datorită autorității congreselor, ele primeau o sancțiune morală și jucau un rol deosebit în elaborarea programului și politicii fiecărui partid afiliat.

⁵³ *Internationaler Sozialisten-Kongress, Stuttgart, 1907, vom 18. bis 24. August*, Berlin, 1907, Verlag Buchhandlung Vorwärts, p. 20.

⁵⁴ *Die Internationale und der Weltkrieg*, Materialien gesammelt von Carol Grünberg, Leipzig, 1916, p. 10—12 ; Vezi și : *Internationaler Sozialisten-Kongress zu Kopenhagen vom 28. August bis 3. September 1910*, Berlin, 1910.

⁵⁵ Vezi : *Ausserordentlicher Internationaler Sozialisten-Kongress zu Basel am 24. und 25. November 1912*, Verlag Buchhandlung Vorwärts, Berlin, 1912.

⁵⁶ *Protokoll des Internationalen Sozialistischen Arbeiterkongress in der Tonhalle, Zürich, vom 6. bis 12. August 1893*, Zürich, Buchhandlung des Schweiz. Grütlivereins, 1894, p. 58.

⁵⁷ Patricia van der Esch, *op. cit.*, p. 89.

Este important de subliniat că, fără a-și asuma în mod explicit un rol conducător, Partidul social-democrat din Germania a influențat în mod hotărâtor, încă de la primele congrese, rezoluțiile Internaționalei a II-a. Dealtfel, după cum a remarcat Lenin mai târziu, clasa muncitoare germană a fost timp de aproape o jumătate de secol „modelul de organizare socialistă pentru întreaga lume“.

Poziția P.S.D.G. — prudent în acțiunile sale pe plan intern după abrogarea legii împotriva socialiștilor — se impunea în Internațională, deși celelalte partide afiliate își desfășurau activitatea în condiții diferite, aveau interese proprii, impuse de condițiile specifice, de stadiul dezvoltării țării respective. Pentru unele țări mai dezvoltate din punct de vedere industrial, problemele prioritare erau diferite de cele în care pe primul plan se situau, de exemplu, chestiunile agrare. Astfel, la Congresul al III-lea din 1893, delegatul României, C. Mille, cerea includerea pe ordinea de zi a chestiunii agrare „care ar avea o arzătoare importanță pentru România și pentru alte state ale Europei“. Propunerea lui C. Mille, susținută și de delegațiile Serbiei, Bulgariei, Italiei, Spaniei și Olandei a fost inclusă pe ordinea de zi. La rândul lor, delegații americani și englezi au declarat că pentru ei ar fi atât de importantă reglementarea problemei sindicale, încât „ar trebui ca ei să facă prezența lor în continuare la congresele internaționale dependentă de dezbaterea și rezolvarea aici a acestei probleme“⁵⁸.

Istoria Internaționalei a II-a ne arată că, în perioada respectivă, partidele și organizațiile afiliate deveniseră factori importanți nu numai în dezvoltarea pe plan intern, ci, unele, chiar în relațiile internaționale.

Odată cu creșterea puterii partidelor s-au înmulțit, aproape în aceeași măsură, și deosebirile de păreri în diferite probleme, ceea ce a făcut tot mai grea și mai complicată realizarea unui acord. Internaționala a II-a a fost străbătută de frământări și dispute, uneori violente, pe diverse teme ca : tactica socialistă, problema grevei generale, a atitudinii față de problemele războiului și altele. Dat fiind însă că în activitatea practică partidele acționau potrivit condițiilor din fiecare țară, intereselor și concepțiilor lor politice, rezoluțiile Internaționalei rămăneau pur declarative.

Hotărârea Congresului de la Stuttgart cu privire la poziția partidelor social-democrate față de război, reinnoită în 1910 la Copenhaga și în 1912 la Basel, este cea mai elocventă dovadă a caracterului declarativ, formal, al măsurilor preconizate de congresele Internaționalei. Deși se hotărâse ca, în cazul izbucnirii unui război, toate partidele afiliate Internaționalei a II-a, ca și Biroul Socialist Internațional, să utilizeze criza economică și politică creată de conflagrație și să acționeze cât mai eficient pentru grăbirea prăbușirii dominației capitaliste, numai Partidul bolșevic din Rusia și Partidul Social-Democrat din Serbia au votat împotriva creditelor de război ; Partidul Social-Democrat din România, tesneacii din Bulgaria și unele grupări din cadrul partidelor socialiste din alte țări au acționat, de asemenea, potrivit acestei rezoluții. Toate celelalte partide afiliate n-au respectat hotărârea Internaționalei, iar acelea dintre ele care aveau și reprezentanți în parlamentele naționale au votat creditele de război solicitate de guvernanții țărilor respective.

Poziția și modul diferențiat de acțiune a partidelor socialiste, într-o problemă atât de importantă ca cea a războiului, a dovedit incapacitatea Internaționalei a II-a, ca organizație, de a menține solidaritatea internațională a clasei muncitoare, a dus la sciziunea mișcării muncitorești pe plan mondial.

La începutul secolului al XX-lea, perioadă în care capitalismul intrase în faza sa monopolistă — imperialismul, mișcarea muncitorească revoluționară cunoștea o nouă etapă de dezvoltare, având noi cerințe și posibilități.

În Internaționala a II-a, după votarea creditelor de război de către majoritatea partidelor socialiste din țările beligerante, s-au cristalizat trei orientări principale : de dreapta, centru și stînga revoluționară. Fiecare era condus de concepții politice proprii și acționa ca atare, evoluind în mod diferențiat. Chiar și în această situație, dat fiind că Biroul Socialist Internațional dovedea completă pasivitate, din partea unor partide au existat preocupări pentru reactivarea Internaționalei, pentru restabilirea unor legături în cadrul mișcării muncitorești internaționale.

În plin război, la 5—8 septembrie 1915, s-a ținut la Zimmerwald o conferință la care au participat 38 de delegați din : Rusia, Germania, Franța, Polonia, România, Bulgaria, Italia, Olanda, Suedia, Norvegia și Elveția *. Socialiștii români au fost

⁵⁸ *Protokoll der Internationalen Sozialistischen Arbeiterkongress in der Tonhalle, Zürich*, p. 47.

* În unele surse este enumerată și o delegație din Anglia deoarece englezii, deși n-au putut fi prezenți, neprimind pașapoarte, Partidul muncitoresc independent din Anglia s-a declarat de acord cu scopul conferinței.

purtătorii unei poziții de detașament neabătut la principiile unității și solidarității internaționale, ei remarcându-se ca participanți activi la conferință.

Reuniunea de la Zimmerwald a lansat un Manifest, prin care se chema la luptă pentru încetarea imediată a războiului, semnat în unanimitate de toți participanții (din partea României de C. Racovski). Lucrările conferinței au arătat însă persistența deosebirilor de vederi. La Zimmerwald, Lenin a propus o rezoluție — neacceptată, dar susținută de 8 dintre delegații prezenți, care au format „stinga zimmerwaldiană” — care relua teza de la Stuttgart cu privire la poziția clasei muncitoare față de război. La această conferință s-a creat Comisia socialistă internațională, ce va dispărea odată cu mișcarea de la Zimmerwald.

Între 24 și 30 aprilie 1916 a avut loc cea de-a doua conferință a zimmerwaldienilor, ținută la Kienthal (Elveția), unde numărul și influența „stingii zimmerwaldiene” a crescut. Uniunea zimmerwaldiană a mai ținut și o a treia conferință, la Stockholm*, între 5 și 12 septembrie 1917, în strictă conspirativitate, la care au participat și delegați români. Această conferință a adoptat un „Manifest” care chema la o grevă internațională împotriva războiului și în apărarea revoluției ruse.

Referindu-se la mișcarea zimmerwaldiană, în broșura Sarcinile proletariatului în revoluția noastră, V. I. Lenin scria: „Tochmai noi și tocmai acum trebuie să întemeiem fără întârziere o nouă Internațională proletară revoluționară sau, mai exact, să nu ne temem să recunoaștem în auzul tuturor că ea a și fost întemeiată și activează”⁵⁹.

De altfel, încă de la 1 noiembrie 1914, în articolul „Situația din Internaționala socialistă și sarcinile ei”, Lenin arăta că „Internaționala a II-a și-a făcut partea ei de muncă pregătitoare, utilă pentru organizarea prelabilă a maselor proletare în îndelungata epocă «pașnică» de cea mai cumplită robie capitalistă și de cel mai rapid progres capitalist din ultima treime a secolului al XIX-lea și de la începutul secolului al XX-lea. Internaționala a III-a va avea de îndeplinit sarcina organizării forțelor proletariatului în vederea unui salt revoluționar împotriva guvernelor capitaliste, în vederea unui război civil împotriva burgheziei din toate țările, pentru puterea politică, pentru victoria socialismului”⁶⁰.

Aceeași problemă se pune și la adunarea bolșevicilor din aprilie 1917, cînd se adoptă o hotărîre în care se spune că „este sarcina partidului nostru, care acționează într-o țară în care revoluția a început mai devreme decît în alte țări să ia inițiativa întemeierii Internaționalei a III-a...”⁶¹.

Victoria Revoluției Socialiste din Octombrie în Rusia și crearea primului stat în care puterea aparținea sovietelor de muncitori și soldați — eveniment de importanță deosebită pentru întreaga istorie a mișcării muncitorești internaționale** —, creșterea avîntului revoluționar în condițiile complexe create de primul război mondial, apariția de grupări revoluționare și în alte țări făceau ca ideea unei revoluții mondiale să apară ca iminentă.

În contextul general, cînd deosebirile dintre gruparea revoluționară și celelalte două grupări din Internaționala a II-a apăreau ca fiind ireconciliabile, Partidul bolșevic trece la traducerea în viață a hotărîrii ce o adoptase în aprilie 1917.

* Succesele conferințelor de la Zimmerwald și Kienthal, pe de o parte, și revoluția rusă din februarie, pe de altă parte, au trezit la acțiune și B.S.I., care a luat inițiativa convocării unei conferințe internaționale la Stockholm, la care să participe partidele și organizațiile afiliate la Internaționala a II-a.

Conferința fixată inițial pentru 15 mai 1917, s-a amînat de mai multe ori și, în cele din urmă, datorită dificultăților ivite nu s-a mai ținut. (Vezi: *Stockholm. Documente publicate de „Comitetul organizator al conferinței socialiste internaționale de la Stockholm”, Stockholm, 1918*).

⁵⁹ V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 31, Editura politică, București, 1964, p. 178—179.

⁶⁰ V. I. Lenin, *op. cit.*, vol. 26, Editura politică, București, 1964, p. 40.

⁶¹ V. I. Lenin, *Sämtliche Werke*, Bd. XX, 2 Halbband, Wien-Berlin, 1928, p. 294, redat după *Der I. und II. Kongress der Kommunistischen Internationale*, Dietz Verlag, Berlin, 1959, p. 16. Vezi și *Raport prezentat la 4 (17) aprilie 1917 în cadrul adunării bolșevicilor participanți la consfătuirea generală a sovietelor de deputați ai muncitorilor și soldaților*, în V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 31, p. 113.

** Vezi, pe larg, în Nicolae Copoiu, Gheorghe Unc, *Marea Revoluție din Octombrie și România*, Editura politică, București, 1977.

Astfel, în ianuarie 1918, C.C. al Partidului bolșevic* ia inițiativa de a conferi, la Petrograd, cu reprezentanți ai unor partide socialiste din alte țări în vederea pregătirii unei noi Internaționale, formându-se cu acest prilej un Birou internațional. Activitatea desfășurată de bolșevici și de acest Birou a dus la constituirea pe teritoriul Rusiei a unor grupe de străini, din rindurile prizonierilor de război, emigranților etc. cu vederi de stînga, reunite apoi într-o Federație internațională⁶².

La 24 ianuarie 1919, sub președinția lui Lenin, a avut loc la Moscova o consfătuire cu aceste grupe străine — consfătuire care a lansat o invitație adresată unui număr de 39 de partide comuniste și socialiste, organizații și grupări de stînga, pentru participarea la un congres de constituire a Internaționalei Comuniste**.

Pe de altă parte, partidele social-democrate aparținînd celorlalte două grupări ale vechii Internaționale trec și ele la acțiuni vizînd reactivarea Internaționalei a II-a, și Biroul Internațional Socialiste convoacă la 3 februarie 1919, la Berna, un congres (considerat de unii istorici ca cel de-al X-lea congres al Internaționalei II-a), nereușind să întrunească însă delegați ai tuturor partidelor afiliate***.

La o lună după conferința de la Berna, între 2 și 6 martie 1919, s-a constituit la Moscova Internaționala Comunistă. Lucrările congresului aveau loc într-un moment de avînt revoluționar al proletariatului, cînd bolșevicii și celelalte partide comuniste și grupări revoluționare apreciau condițiile obiective și subiective ca fiind favorabile izbucnirii revoluției socialiste mondiale, căreia, așa cum se arată în „Platforma Internaționalei Comuniste”, „interesele naționale îi erau subordonate”⁶³.

Pînă la data ținerii congresului se formaseră: Partidul comunist finlandez și Partidul comunist leton — în august 1918; Partidul comunist ungar — în noiembrie; Partidul comunist austriac, Partidul comunist polonez și Partidul comunist german — în decembrie 1918. În martie 1919 „mișcarea comunistă din diferitele țări ale Europei și Americii de-abia se contura, aprecia Comitetul Executiv în raportul prezentat la al II-lea Congres al Internaționalei Comuniste. Totodată, „nici situația generală a partidelor comuniste din diversele țări și nici numărul delegaților la primul congres (care era foarte mic) nu au permis să se discute problemele practice ale organizării”⁶⁴.

La congres au participat 51 de delegați, din care 33 cu vot deliberativ și „mulți dintre acești delegați nu aveau nici un fel de mandat”⁶⁵. În această situație, reprezentantul Partidului Comunist German, Eberlein, și al stîngii elvețiene, Platten, au propus ca reuniunea să aibă numai caracter pregătitor, urmînd ca mai tîrziu să fie convocat un adevărat congres.

Printre altele, delegatul spartakiștilor germani argumenta poziția sa astfel: „Sînt surprins că reprezentantul Suediei a cerut constituirea celei de-a treia Internaționale și trebuie să mai spun că în Suedia nu există încă o adevărată organizație comunistă, ci numai o mare grupă comunistă în cadrul Partidului social-democrat

* În martie 1918 Partidul muncitoresc social-democrat din Rusia (bolșevicii) a luat numele de Partidul Comunist (bolșevic) din Rusia.

⁶² Vezi; *Der. I, und II, Kongress der Kommunistischen Internationale*, p. 16.

** Invitația a fost semnată de C.C. al Partidului Comunist Rus, Biroul din străinătate al Partidului muncitoresc comunist din Polonia, Biroul din străinătate al Partidului Comunist din Ungaria, Biroul din străinătate al Partidului Muncitoresc Comunist din Austria germană, Biroul rus al C.C. al Partidului Comunist din Letonia, Comitetul Central al Partidului Comunist din Finlanda, Comitetul Executiv al Federației muncitorilor social-democrați revoluționari din Balcani și pentru Socialist Labor Parthy of North America de Reinstein. (Vezi: Emilia Bălănică, *Internaționala a III-a (Documente)* în „Anale de istorie”, anul XXV, nr. 5/1979, p. 117—118); Federația balcanică, întemeiată în 1915, cuprindea partidele român, sîrb, grec și pe „tesneacii” din partidul bulgar.

*** La Berna s-a hotărît, printre altele, formarea unei Comisii permanente și a unui Comitet de acțiune, însărcinat „ca în cel mai scurt timp să realizeze restabilirea Internaționalei”. (Vezi Julius Braunthal, *Geschichte der Internationale*, vol. 2, Hanovra, 1963, p. 173). Reuniunea ulterioară a fost conferința de la Lucerna, care a propus un statut provizoriu al Internaționalei, aprobat mai tîrziu la congresul de la Geneva, ținut între 31 iulie și 4 august 1920.

⁶³ Vezi: *Platforma Kommunistischeskogo Internationala* în „Pervii Kongres Kommunistischeskogo Internationala”, Partinoe izdatelstvo, Moscova, 1933, p. 179.

⁶⁴ „Raportul Comitetului Executiv al Internaționalei Comuniste la cel de-al doilea congres”, în *Der zweite Kongress Kommunistischen Internationale*, Herausgegeben im Auftrag der Kommunistischen Partei Österreichs, Viena, 1920, p. 12.

⁶⁵ Jules Humbert Droz, *Der Krieg und die Internationale*, Europa Verlag, Viena, 1964, p. 243.

suedez. Știm că în Elveția și în alte țări nu există de fapt partide, ci de-abia trebuie să se constituie, astfel încît tovarășii, care se află aici, pot să vorbească numai în numele grupărilor. Puteți să spuneți cu adevărat, astăzi, pe cine reprezintă acești delegați? Finlanda, Rusia, Suedia, Austro-Ungaria, din Balcani nici măcar întreaga Ligă (reprezentanții Greciei și Serbiei nu-l consideră pe Racovski reprezentantul lor). Ceea ce lipsește este întreaga Europă vestică, nu sînt reprezentate Belgia, Italia, reprezentantul elvețian nu poate vorbi în numele unui partid, lipsesc Franța, Anglia, Spania, Portugalia și, de asemenea, America nu este în stare să declare care partide vor fi de partea noastră. Participă așa de puține organizații la crearea Internaționalei a III-a, încît este greu ca ele să apară în fața opiniei publice. Este deci necesar ca înainte de a trece la constituire să facem cunoscută lumii platforma noastră și să cerem organizațiilor comuniste să declare dacă sînt gata ca, împreună cu noi, să întemeieze Internaționala a III-a”⁶⁶.

Propunerea privind întemeierea Internaționalei a III-a a fost acceptată (cu abținerea delegatului german), Congresul a ales imediat organele necesare, „fiind de părere că constituirea definitivă a Internaționalei Comuniste va trebui realizată la viitorul congres”⁶⁷.

Primul congres al I.C. a încredințat conducerea Internaționalei unui Comitet Executiv format din cîte un reprezentant al fiecăruia „dintre partidele comuniste din țările cele mai importante”. Pînă la sosirea reprezentanților din țările respective, comiștii din țara în care își avea reședința Comitetul Executiv — Rusia — trebuiau să asigure activitatea.

Numărul de voturi deliberative, la care aveau dreptul partidele și organizațiile membre ale I.C. era inegal, în raport cu felul în care era apreciată importanța partidului respectiv. Astfel, aveau dreptul la cîte 5 voturi partidele din Germania, Rusia, America și Franța; la cîte 3 voturi partidele din Austria germană, Ungaria, Suedia, Norvegia, Elveția, Federația muncitorilor social-democrați revoluționari din Balcani, Polonia, Finlanda, Ucraina; la cîte un vot partidele din Letonia, Lituania și Bielorusia, Estonia, Armenia, Partidul comunist al coloniilor de nemți din Rusia, Grupul unificat al popoarelor orientale din Rusia.

În contextul general din acea perioadă, a avîntului revoluționar al clasei muncitoare, se aprecia că este posibilă înfăptuirea unei revoluții mondiale. În Ungaria și Bavaria se creaseră, pentru scurt timp, republici sovietice (în martie-aprilie 1919); în unele țări (Anglia, Franța, Germania, S.U.A., Italia) au apărut puternice mișcări de sprijin a Rusiei Sovietice; a continuat procesul de formare a partidelor comuniste (în noiembrie 1919 în Danemarca, în septembrie 1919 în Mexic, tot în septembrie 1919 în S.U.A., în aprilie 1919 în Iugoslavia, în 1919 în Palestina, în iunie 1920 în Iran și în aprilie 1920 în Spania); o serie de mari partide cum erau Partidul Socialist Italian, Partidul Socialist Francez, Partidul social-democrat independent din Germania, Partidul muncitoresc din Norvegia și altele au rupt cu Internaționala de la Berna și și-au exprimat adeziunea la Internaționala Comunistă.

Cel de-al II-lea Congres al I.C. și-a început lucrările la 19 iulie 1920 în Petrograd și le-a continuat între 23 iulie și 7 august la Moscova, în prezența a 218 delegați — 169 cu drept de vot deliberativ și 49 cu drept de vot consultativ — din 39 de țări⁶⁸. Îndeplinind hotărîrea din martie 1919, congresul trece la constituirea definitivă a I.C., adoptînd „Statutele Internaționalei Comuniste” și „Condițiile de primire în Internaționala Comunistă”.

Potrivit statutului, I.C. se constituie ca o „organizație puternic centralizată”, care, „trebuie să reprezinte cu adevărat și în fapt un partid comunist unitar al întregii lumi”, iar „partidele care activează în fiecare țară apar ca secțiuni ale acesteia”⁶⁹.

Consfințind principiul reprezentării proporționale, aplicat încă de la primul congres din martie 1919, statutul prevedea că „numărul de voturi deliberative de care se va bucura fiecare partid sau organizație va fi stabilit printr-o hotărîre specială a congresului”.

Articolul 8 al Statutului fixa numărul membrilor și componența pe țări a Comitetului Executiv al Internaționalei astfel: „Partidul din țara respectivă (unde

⁶⁶ Ibid., p. 245—246.

⁶⁷ *Pervii Kongres Kommunisticeskogo Internacionala*, p. 218—219; vezi și „Anale de istorie”, anul XXV, nr. 5/1979, p. 119.

⁶⁸ *2-oi Kongres Kommunisticeskogo Internacionala*, Izdatelstvo Kommunisticeskogo Internacionala, Petrograd, 1921, p. 667.

⁶⁹ Ibid., p. 619—625; vezi și „Anale de istorie”, anul XXV, nr. 5/1979, p. 120—122.

era sediul Comitetului Executiv al I.C. — n.n.) trimite în Comitetul Executiv 5 reprezentanți cu vot deliberativ. În afară de acesta, 10 pînă la 13 dintre partidele comuniste cele mai importante, confirmate pe lista congresului mondial ordinar, trimit cîte un reprezentant cu vot deliberativ în Comitetul Executiv. Celelalte partide sau organizații afiliate Internaționalei Comuniste au dreptul să trimită în Comitetul Executiv cîte un reprezentant cu vot consultativ“.

În ceea ce privește atribuțiile Comitetului Executiv statutul înscrie, printre altele, că el „dă tuturor partidelor și organizațiilor afiliate la Internaționala Comunistă instrucțiuni cu putere de lege“ și „are dreptul să ceară partidelor afiliate excluderea de grupuri și persoane care încalcă disciplina internațională, precum și excluderea din Internaționala Comunistă a acelor partide care se opun hotărîrilor congresului mondial“.

Un alt document adoptat de Congres a fost „Condițiile de primire în Internaționala Comunistă“, cunoscut și sub numele de „Cele 21 de condiții“⁷⁰. Acesta, ca și statutul, delimita I.C., precum și partidele și organizațiile componente de toate celelalte partide și organizații ale clasei muncitoare.

Crearea partidelor comuniste promotoare ale ideilor revoluționare în rîndurile clasei muncitoare a constituit un eveniment deosebit de important pentru viitorul mișcării. Principiile organizatorice ale I.C., prevăzute în Statut și în cele 21 de condiții, prin care se fixa care organizații muncitorești puteau fi considerate reprezentante reale ale clasei muncitoare, au dus însă la divergențe, la instituționalizarea scindării mișcării. Existau de acum, concomitent, proclamîndu-se ca reprezentante ale clasei muncitoare, atît Internaționala a II-a (reactivată de B.S.I. prin congresul de la Berna, din februarie 1919), cît și Internaționala a III-a.

Unele partide și grupuri socialiste, care s-au pronunțat inițial pentru unitatea de acțiune a organizațiilor internaționale ale clasei muncitoare și au participat la lucrările celui de-al doilea congres al I.C., n-au acceptat însă cele 21 de condiții și au întemeiat, la Viena, la conferința lor din 22—27 februarie 1921, Uniunea muncitorească internațională a partidelor socialiste, cunoscută în istorie sub numele de Internaționala de la Viena sau de Internaționala a II-a $\frac{1}{2}$ *.

Trecîndu-se la aplicarea în practică de către fiecare partid a articolului 19, care prevedea că „Toate partidele aparținînd Internaționalei Comuniste sau care au cerut afilierea sînt obligate ca în cel mai scurt termen, însă nu mai tîrziu de patru luni după Congresul al II-lea al Internaționalei Comuniste, să convoace un congres extraordinar, pentru a examina aceste obligații“, cele 21 de condiții au fost acceptate sau respinse ori au fost votate numai de o aripă a partidelor⁷¹.

Din punct de vedere organizatoric este de reținut și faptul că, potrivit art. 9 din Statutul I.C., care stabilea, printre altele, că „la nevoie, Comitetul Executiv organizează în diferite țări birouri auxiliare tehnice și altele, care îi sînt în întregime subordonate“, I.C. a înființat asemenea birouri la Kiev, Stockholm și Viena, ce realizau legătura între Comitetul Executiv și partidele din zonele respective. În Olanda, la Amsterdam, a fost înființat un Birou occidental care realiza legătura cu primele grupuri și partide comuniste din Occident. Un Secretariat pentru Europa occidentală (W.E.S. — Westeuropaische Sekretariat) se afla la Berlin și avea ca rază de acțiune Franța, Italia, Elveția, țările scandinave, dunărene și balcanice. Aceste birouri, inițial cu sarcini tehnice și administrative, avînd tendințe de a deveni politice și de a se substitui organului de decizie (Comitetul Executiv al I.C.), au fost rînd pe rînd desființate. Spre exemplu, secretariatul de la Berlin, a cărui activitate a început în 1923—1924, a fost înlocuit în 1927 cu Biroul vest-european (W.E.B. — Westeuropaische Büro), care a dus activitate pînă în 1933⁷².

Oraganul suprem al I.C. era „congresul mondial al tuturor partidelor și organizațiilor afiliate ei“ care, potrivit articolului 4 din statut „se întrunește cu regularitate în fiecare an“. Eșalonarea primelor cinci congrese ne arată că această prevedere a fost respectată**.

⁷⁰ 2-oi Kongres Kommunisticeskogo Internationala, p. 560—567. Vezi și „Anale de istorie“, anul XXV, nr. 5/1979, p. 123—126.

* Internaționala a II-a $\frac{1}{2}$ n-a rezistat ca organizație de-sine-stătătoare decît pînă în 1923, cînd, la Congresul de la Hamburg (21—25 mai 1923) s-a reunit cu Internaționala a II-a, constituind împreună Internaționala Muncitorească Socialistă.

⁷¹ William Z. Foster, op. cit., p. 354—355.

⁷² Vezi : Jacques Droz, *Histoire générale du socialisme*, vol. 3, 1977, p. 111.

** Primul Congres s-a ținut între 2—6 martie 1919, al II-lea între 19 iulie și 7 august 1920, al III-lea între 22 iunie și 12 iulie 1921, al IV-lea Congres între 5 noiembrie și 5 decembrie 1922, al V-lea Congres între 17 iunie și 8 iulie 1924.

După 1924, în interval de 11 ani s-au mai ținut două congrese (al VI-lea, între 17 iulie și 1 septembrie 1928 și al VII-lea, între 25 iulie și 21 august 1935), iar în anii următori, pînă la autodizolvare, n-a mai avut loc nici un congres al I.C.

La propunerea Prezidiului Comitetului Executiv, la 15 mai 1943 „ *Internaționala Comunistă*, ca centru de conducere a mișcării muncitorești internaționale, liberînd secțiile Internaționalei Comuniste de obligațiile decurgînd din regulamentele și deciziile congreselor Internaționalei Comuniste”⁷³, s-a autodizolvat. În răspunsul său la acest document, Partidul Comunist Român a arătat că „primește fără nici o rezervă propunerea Prezidiului Comitetului Executiv al Internaționalei Comuniste”.

După mai bine de 24 de ani, Internaționala Comunistă și-a încetat activitatea și odată cu ea s-a încheiat cea de-a treia mare experiență a organizării solidarității clasei muncitoare la nivelul internațional.

Încă de la crearea Internaționalei Comuniste, de la adoptarea statutului și a celor 21 de condiții, deoarece ea pornea de la aprecierea că scindarea din rîndurile mișcării muncitorești, care se observase spre sfîrșitul primului război mondial, avea un caracter permanent și ireversibil și considera că forțele mișcării muncitorești din afara I.C. au abandonat practic lupta pentru socialism, solidaritatea mișcării muncitorești internaționale a avut de suferit. Apariția și apoi ascensiunea fascismului în Europa a găsit mișcarea muncitorească internațională divizată și, prin aceasta, vulnerabilă.

De altfel, în hotărîrea de autodizolvare a I.C. se arată explicit că : „Tot mersul evenimentelor în sfîrșitul de secol scurs și experiența acumulată de Internaționala Comunistă au confirmat în mod convingător că formele de organizare a unirii muncitorilor, adoptate de primul Congres al Internaționalei Comuniste și care corespundeau cerințelor inițiale ale perioadei de renaștere a mișcării muncitorești, deveneau tot mai învechite pe măsura creșterii acestei mișcări și a complicării problemelor ei și se transformau chiar într-o piedică a consolidării partidelor muncitorești naționale”.

Aceste „cerințe inițiale” trebuie avute în vedere deoarece, la acea dată, concepția dominantă în mișcarea comunistă pornea de la inevitabilitatea revoluției mondiale, ceea ce implica subordonarea intereselor naționale față de cele internaționale. Permanentizarea acestei concepții a dus, în mod inevitabil, la abateri și abuzuri, la ingerințe din partea organului executiv al I.C. în treburile interne ale partidelor afiliate⁷⁴. Totodată, sensul și conținutul internaționalismului proletar, stabilite în condiții excepționale, au continuat să rămînă neschimbate și în anii următori, principiul subordonării față de Comitetul Executiv al I.C. socotindu-se drept principalul criteriu de apreciere a atitudinii internaționaliste a unui partid.

În anii imediat următori celui de-al doilea război mondial, cînd în multe țări ale continentului european — Franța, Italia, țările Europei estice — partidele socialiste cooperau cu cele comuniste în acțiuni de luptă comune sau în guverne și stabilirea unității mișcării muncitorești părea a deveni un fapt, nu s-a ajuns totuși la înlăturarea sciziunii. Unele partide social-democrate și socialiste au trecut la acțiuni vizînd reactivizarea, într-o nouă formă, a vechilor lor legături*, iar unele partide comuniste au creat un nou centru de coordonare a acțiunilor lor comune.

În septembrie 1947 a fost constituit, în Polonia, Biroul Informativ al partidelor comuniste și muncitorești (Cominform), din care au făcut parte partidele comu-

⁷³ Hotărîrea de autodizolvare a Internaționalei Comuniste în Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R., Cota ab XXVII-1, inv. nr. 1 153; vezi și „*Anale de istorie*”, anul XXV, nr. 5/1979, p. 126—127.

⁷⁴ Vezi, spre exemplu: M. C. Stănescu, N. Popescu, *Partidul Comunist Român și congresele Internaționalei a III-a*, în „*Anale de istorie*”, anul XXI, nr. 5/1975, p. 48—68.

* Internaționala Muncitorească Socialistă (I.M.S.) își încetase, practic, activitatea la 3 aprilie 1940 (cînd Biroul și-a ținut ultima sa ședință la Bruxelles), însă, formal, s-a dizolvat în noiembrie 1946, printr-o hotărîre a unei conferințe internaționale ținută la Bournemouth (Marea Britanie).

Încă înainte de terminarea războiului, la 5 martie 1945, partidele ce fuseseră afiliate I.M.S. au încercat să reactiveze vechea lor organizație internațională. După mai multe conferințe preliminare, ținute între 5 martie 1945 și 1—3 iunie 1950, la Congresul de la Frankfurt pe Main, din 30 iunie 1951, se constituie *Internaționala Socialistă*. (Emilia Bălănică, *Internaționala Socialistă și unele probleme ale lumii contemporane*, în „*Anale de istorie*”, anul XXIII, nr. 5/1977, p. 153—162).

miste și muncitorești din Bulgaria, Cehoslovacia, Franța, Italia, Iugoslavia (pînă în 1948), Polonia, România, Ungaria și U.R.S.S.⁷⁵

Cominformul a ținut în total trei conștiuturi (în septembrie 1947 la Szklavska Foreba în Polonia, în iunie 1948 la București și în noiembrie 1949 la Budapesta) și și-a încetat activitatea în aprilie 1956, ca nemaifiind corespunzător condițiilor concrete istorice⁷⁶. Desființarea, impusă de viață, a dovedit că existența unui centru unic internațional devenise dăunătoare atît partidelor comuniste cît și intereselor clasei muncitoare din diferite țări.

Disparația Biroului Informativ confirma, în condițiile internaționale schimbate, începutul unui proces de renunțare la vechile principii de colaborare, de subordonare față de un centru unic și căutarea unui sens și conținut nou ale internaționalismului proletar. Devenise clar că relațiile bazate pe principiul centralismului democratic la scară internațională constituiau o frînă în dezvoltarea pe mai departe a mișcării, își făcea tot mai mult loc ideea că unitatea și colaborarea partidelor comuniste puteau fi realizate numai pe baza deplinei egalități în drepturi, a autonomiei fiecărui partid, a dreptului său inalienabil de a-și elabora de-sine-stătător strategia și tactica sa.

În ultimele decenii, pe plan mondial se produceau mutații profunde, războiului rece îi urma un climat de destindere, în întreaga lume influența țărilor socialiste devenea tot mai puternică, creștea rolul noilor state independente, al mișcărilor de eliberare națională și al forțelor progresiste de pretutindeni.

În acest context general — al luptei împotriva forțelor reacționare imperialiste, pentru pace, independență națională și progres social — se impunea ca un imperativ esențial cerința obiectivă a unității de acțiune a clasei muncitoare, a lărgirii cadrului colaborării și solidarității internaționale.

Ținînd seamă de acest nou proces al epocii contemporane, 29 de partide comuniste și muncitorești din Europa s-au întrunit, între 29 și 30 iunie 1976, la Conferința de la Berlin unde au adoptat un document⁷⁷ de o importanță teoretică, politică și practică deosebită pentru dezvoltarea viitoare a mișcării.

Documentul subliniază că fiecare partid își elaborează linia sa politică în deplină autonomie și independență, potrivit condițiilor social-economice și politice și particularităților naționale ale țării respective. Colaborarea și solidaritatea internaționalistă — se precizează în actul final al Conferinței — se realizează numai pe baza liberului consimțămînt, în condițiile stricte respectării a egalității în drepturi, independenței suverane a fiecărui partid și neamestecului în treburile interne, ale respectării libertății de a alege căi diferite în lupta pentru prefaceri progresiste, pentru transformarea socialistă a societății.

Participanții la Conferință și-au exprimat voința de a acționa consecvent pentru întărirea colaborării și solidarității internaționale a clasei muncitoare, pentru „colaborare egală în drepturi cu toate forțele democratice și, în mod deosebit, cu partidele socialiste și social-democrate în lupta pentru pace, democrație și progres social”.

În contextul uriașelor schimbări revoluționare produse în lume, noțiunea de solidaritate internațională capătă un conținut amplu, înglobînd în ea — așa cum avea să sublinieze la Conferința de la Berlin secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu — „atît unitatea țărilor socialiste, a partidelor comuniste și muncitorești, a clasei muncitoare, cît și sprijinul mișcărilor de eliberare națională, lupta împotriva subdezvoltării, pentru făurirea noii ordini economice internaționale, înfăptuirea dezarmării, lupta pentru respectarea dreptului fiecărui popor de a fi stăpîn pe destinele sale. Se poate afirma că — spunea în continuare tovarășul Nicolae

⁷⁵ Comunicat asupra consfăturii informative a reprezentanților unor partide comuniste. Declarația consfăturii reprezentanților Partidului Comunist din Iugoslavia, Partidului Muncitoresc (Comunist) Bulgar, Partidului Comunist Român, Partidului Comunist Maghiar, Partidului Comunist Francez, Partidului Comunist Cehoslovac și Partidului Comunist Italian asupra situației internaționale. Rezoluție asupra schimbului de experiență și coordonării activității partidelor reprezentate la consfătuire, în „Pentru pace trairică, pentru democrație populară !”, București, nr. 1, 10 noiembrie 1947. Vezi și „Anale de istorie”, anul XXV, nr. 6/1979, p. 124—127.

⁷⁶ Comunicat informativ cu privire la încetarea activității Biroului Informativ al Partidelor comuniste și muncitorești, în „Pentru pace trairică, pentru democrație populară !”, nr. 16 (389) din 17 aprilie 1956; vezi și „Anale de istorie”, anul XXV, nr. 6/1979, p. 127—128.

⁷⁷ Documentul final adoptat de Conferința partidelor comuniste și muncitorești din Europa : „Pentru pace, securitate, colaborare și progres social în Europa”, în „Scînteia”, anul XLV, nr. 10 532, 1 iulie 1976.

Ceașescu — noțiunea de internaționalism presupune în zilele noastre participarea activă la soluționarea democratică, corespunzător intereselor fiecărui popor, a tuturor problemelor complexe ale lumii de azi, precum și întărirea solidarității militante cu toate forțele progresiste, antiimperialiste, luarea în considerație și salvagardarea intereselor fiecărei națiuni și, pe această bază, slujirea intereselor generale ale socialismului, progresului social și păcii⁷⁸.

Prin adoptarea Documentului final de la Berlin participanții au fost în consens că trebuie realizată o unitate bazată pe independența partidelor în a-și stabili linia politică, strategia și tactica proprie, excluzând orice amestec în treburile interne ale altor partide, pornind de la ideea că în condițiile istorice noi, mai mult ca oricând, nu mai este posibil și nici necesar un centru unic internațional.

Enunțând la Berlin, ca și în multe alte împrejurări, ideea unității ca o cerință fundamentală a contemporaneității, secretarul general al Partidului Comunist Român are în vedere mutațiile profunde ce s-au produs în lume, cit și sensul prefacerilor și proceselor din viața internațională. „Unitate, unitate și iar unitate” în rezolvarea marilor probleme ale omenirii de azi — acesta este comandamentul politic al zilelor noastre.

Soluționarea acestor mari probleme, scoate în evidență tovarășul Nicolae Ceașescu, „Cere unitatea forțelor naționale, progresiste din fiecare țară, cere unitatea pe plan mondial, unitatea țărilor socialiste, a mișcării internaționale revoluționare, dezvoltarea colaborării cu partidele socialiste și social-democrate, cu mișcările de eliberare națională, cu alte partide și forțe democratice din toate țările, cu toate forțele antiimperialiste”⁷⁹.

Această politică de deschidere față de toate celelalte forțe progresiste din lume are o importanță strategică pentru înfăptuirea de transformări sociale și dezvoltarea socialismului.

Din perspectiva istorică actuală asupra trecutului întregii dezvoltări a solidarității internaționaliste a clasei muncitoare, a experienței dobândite de mișcarea muncitorească în timpul Internaționalelor, se relevă clar că numai partide autonome și libere sint capabile să realizeze o colaborare internaționalistă benevolă între ele, să acționeze pentru unitatea cu celelalte detașamente ale clasei muncitoare, pentru o solidaritate internațională largă în scopul înfăptuirii obiectivelor fundamentale ale contemporaneității.

EMILIA BĂLĂNICĂ

⁷⁸ Nicolae Ceașescu. *Cuvîntare la Conferința partidelor comuniste și muncitorești din Europa* — 29 iunie 1976, în *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 13, Editura politică, București, 1977, p. 198—215.

⁷⁹ Nicolae Ceașescu, *Cuvîntare la adunarea populară din București consacrată aniversării a 125 de ani de la Revoluția din 1848 și a unui sfert de veac de la naționalizarea principalelor mijloace de producție* — 16 iunie 1973, *op. cit.*, vol. 8, p. 618.

Sesiune științifică:

**„2050 de ani de la crearea statului dac
centralizat și independent pe teritoriul
României. Contribuția poporului român
la dezvoltarea culturii și civilizației universale”**

În zilele de 8—9 august a.c. s-au desfășurat la București, sub egida Academiei Republicii Socialiste România, Academiei de Științe Sociale și Politice, Ministerului Educației și Învățământului, Ministerului Apărării Naționale și Consiliului Culturii și Educației Socialiste, lucrările sesiunii științifice cu participare internațională, pe tema: „2050 de ani de la crearea statului dac centralizat și independent pe teritoriul României. Contribuția poporului român la dezvoltarea culturii și civilizației universale”. Ea a încheiat seria reuniunilor științifice jubiliare încadrate în grandiosul program de manifestări culturale și artistice care au marcat, în țară și peste hotare, importanța istorică-politică a constituirii statului dac centralizat și independent.

La ședința plenară de deschidere a sesiunii au participat ILIE RĂDULESCU, secretar al C.C. al P.C.R., acad. GHEORGHE MIHOC, președintele Academiei Republicii Socialiste România, prof. dr. docent MIHNEA GHEORGHIU, președintele Academiei de Științe Sociale și Politice, ION POPESCU-PUȚURI, directorul Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., general-locotenent GHEORGHE GOMOIU, adjunct al ministrului apărării naționale, secretar al Consiliului Politic Superior al Armatei, PETRE CONSTANTIN, adjunct al ministrului educației și învățământului, AUREL DUCA, vicepreședinte al Consiliului Culturii și Educației Socialiste. Au fost prezenți, de asemenea, KARL-DIETRICH ERDMANN, președintele Comitetului Internațional de Științe Istorice

(C.I.S.I.), MICHEL FRANÇOIS, secretar general al C.I.S.I., și membri ai C.I.S.I. aflați în Capitală cu ocazia celui de-al XV-lea Congres internațional de științe istorice.

„Tema generoasă a sesiunii noastre științifice — a arătat, în cuvîntul de deschidere, prof. dr. docent MIHNEA GHEORGHIU, președintele Academiei de Științe Sociale și Politice — va permite vorbitorilor să evoce principalele etape și momente ale istoriei patriei, corelîndu-le cu întregul curs al istoriei europene. Raportul între național și universal are pentru noi un sens creator și programatic. Avînd în vedere rolul activ pe care îl are țara noastră în promovarea unei politici de largă cooperare și înțelegere între popoarele și statele lumii, de colaborare în domeniul științei și culturii, prilejul deosebit pe care îl oferă venirea în România a istoricilor din întreaga lume, tovarășul NICOLAE CEAUȘESCU recomandă colegilor noștri să acționeze în așa fel încît să contribuie la întărirea comprehensiunii mutuale între popoare, pornind de la principiile noi care se afirmă cu putere astăzi în relațiile internaționale, principiile deplinei egalități în drepturi, respectului independenței și suveranității fiecărei națiuni, neamstecului în treburile interne ale altor popoare.

Trebuie să ținem seama că în problemele de istorie există puncte de vedere diferite, confruntări de idei, și chiar încercări de denaturare a adevărului istoric. Tocmai de aceea sarcina istoricilor noștri este de a contribui activ la clarificarea acestor poziții pe baze științifice și, în

același timp, de a da o ripostă fermă oricăror încercări de a denatura adevărul, de a falsifica istoria. Întotdeauna și în toate cazurile, toate problemele trecutului trebuie să fie abordate în așa fel încât să ducă nu la ascuțirea divergențelor și contradicțiilor, ci la găsirea a ceea ce a fost și este comun, la sublinierea învățămintelor pe care trebuie să le tragem pentru prezent...

Referindu-se la faptul că, uneori, se acordă o importanță prea mare unor momente și fapte istorice izolate, tovarășul **NICOLAE CEAUȘESCU** a indicat ceretătorilor să pornească de la condițiile generale în care s-a format și dezvoltat un popor sau altul, de la raporturile de conlucrare între popoare și strinsa interdependență a civilizațiilor. De la aceste considerente pornim și în explicarea procesului istoric de dezvoltare a poporului român. În acest spirit, am convenit să se sublinieze vechimea culturii materiale și spirituale pe teritoriul patriei noastre; momentele cele mai de seamă ale istoriei traco-geto-dacilor; puternica înflorire economico-socială a statului dac în vremea lui Burebista și Decebal; contactele largi și înrîurirea reciprocă între civilizația geto-dacilor și civilizația greacă, romană, persană ș.a. Studiind acest proces, oamenii de știință au urmărit să pună accentul pe acele fapte istorice care au favorizat contacte de viață și influență reciprocă între populațiile acestor meleaguri, proces care a stat la baza formării națiunii noastre, a popoarelor din Balcani, a altor popoare învecinate. Trebuie să evidențiem ceea ce au realizat în comun popoarele noastre, faptul că civilizația lor este rodul conviețuirii și conlucrării.

Pornind de la indicațiile date de secretarul general al partidului, tovarășul **NICOLAE CEAUȘESCU**, la întâlnirea din acest an cu oamenii de știință din domeniul istoriei, **MIHNEA GHEORGHIU** a trecut în revistă preocupările și contribuțiile istoricilor români la cercetarea și evidențierea plenară a procesului de dezvoltare a poporului nostru, a permanenței sale pe teritoriul strămoșesc al Daciei, a luptei sale necurmate pentru independență, libertate și unitate, a dorinței sale de pace și conlucrare cu popoarele vecine, cu alte popoare din Balcani, din Europa și din întreaga lume. S-a remarcat, în acest context, importanța constituirii statelor feudale românești, precum și caracterul specific al relațiilor româno-otomane în Europa de sud-est, statele române păstrându-și necontestat autonomia în perioada cînd Poarta și-a exercitat suzeranitatea asupra lor. De-a lungul întregii lor istorii, românii munteni, moldoveni, transilvăneni și dobrogeni s-au

simțit membri ai aceleiași comunități etnico-lingvistice, a cărei unitate de factură psihică, reflectată în cultură, s-a întemeiat pe o rețea de legături multiple, de ordin economic, politic, militar, instituțional și spiritual. Această unitate, permanent manifestată, a fost cea mai sigură pavază împotriva dominațiilor străine și încercărilor de deznaționalizare, iar tendințele spre înlăturarea granițelor nefește dintre români au fost constante, cel mai luminos exemplu, în această privință, reprezentîndu-l unirea țărilor române — Muntenia, Transilvania și Moldova, — realizată în 1600 de Mihai Viteazul, moment cu valoare de simbol al istoriei naționale.

În continuare, președintele Academiei de Științe Sociale și Politice a spus: „În ultimele decenii, știința istorică a înregistrat un reviriment considerabil și pe plan mondial și a cîștigat un nou prestigiu în rîndul celorlalte științe sociale și politice, poate tocmai fiindcă viața politică internațională a înregistrat nașterea și renașterea unor națiuni, tendința generală a tuturor popoarelor de a se bucura de binefacerile științei și tehnicii la nivelul țărilor avansate. Dar, mai ales, ceea ce istoria contemporană a trebuit să noteze și să înțeleagă mai bine este această nevoie de justiție economică și politică, această nevoie de pace și cooperare într-o lume traumatizată, în care România este și rămîne un factor activ de promovare a colaborării și prieteniei între popoare.

Vom avea plăcerea de a asculta, în cadrul lucrărilor noastre pe secțiuni, cîteva dintre comunicările distinșilor noștri oaspeți din alte țări. Istoricii de peste hotare care urmăresc bibliografia copleșilor lor români, — iar numărul lor nu-¹ deloc neglijabil — au remarcat, desigur, că noi prezentăm istoria României în contextul istoriei universale, relevînd contribuția culturii românești la civilizația materială și spirituală a umanității, că acordăm o importanță deosebită combaterii argumentate, ferme, întemeiate pe o largă bază de informație științifică, a oricăror încercări de falsificare a proceselor istorice, de denaturare a momentelor sau a rolului unor personalități marcante ale istoriei poporului român, precum și a unor realități și fenomene ale istoriei universale. Avem motive să credem, de pildă, că dominația străină, stîrbirea sau pierderea suveranității și independenței afectează grav dezvoltarea economico-socială a popoarelor, deci că înlăturarea dominației străine este o necesitate istorică și orice încercări ar face puterile străine nu pot să oprească cursul dezvoltării istorice a fiecărui popor spre libertate și independență. În acest context, istoriografia

noastră e decisă să dea o ripostă fermă oricăror tendințe de a prezenta dominația imperialistă, colonialistă, de expansiune a marilor puteri, drept manifestări progresiste care ar fi venit în sprijinul dezvoltării popoarelor asuprite și să sublinieze dreptul popoarelor la autodeterminare, la o viață liberă și independentă.

Exprimăm, de asemenea, o fermă convingere, arătând că formarea națiunilor și a statelor naționale a jucat un rol de importanță istorică în progresul general economico-social al omenirii, că națiunea nu și-a încheiat rolul său, că națiunea și statul național sînt chemate să aibă, în continuare, un rol de mare însemnătate în societate, în lupta pentru progresul social. Un asemenea exemplu oferă politica P.C.R. de rezolvare a problemei naționale, de asigurare a deplinei egalități în drepturi a tuturor cetățenilor, fără deosebire de naționalitate. În epoca noastră, cînd națiunile s-au afirmat și se afirmă cu putere, în acest sens trebuie înțeleasă și problema naționalităților care se găsesc pe teritoriul unui stat sau altul, ca rezultat al îndelungatei lor coexistențe istorice. Ele trebuie să se bucure de toate avantajele civilizației, de toate libertățile, să poată folosi limba pe care o doresc, așa cum se asigură în România. În același timp, trebuie să înțelegem că avem obligația comună de a face ca prin munca unită a tuturor cetățenilor, fără deosebire de naționalitate, să asigurăm, printr-o strînsă conlucrare, progresul lor rapid și multilateral, respectînd principiile care stau la baza idealurilor noastre socialiste.

„Avem obligația — spunea tovarășul **NICOLAE CEAUȘESCU** la acea întîlnire — să ducem o asemenea politică, inclusiv în domeniul istoriei, încît să contribuie la crearea unui viitor al prieteniei și frăției tuturor popoarelor, o politică de largă conlucrare economică, cultural-științifică, de egalitate și respect între toate națiunile. Numai așa istoria va servi adevăratelor scopuri ale științei și, totodată, năzuințelor noastre celor mai înalte, politicii de dezvoltare a României, a poporului nostru, asigurîndu-i un loc demn, egal, în cadrul națiunilor socialiste, al tuturor națiunilor lumii.”

În comunicarea intitulată *Vatra străveche a traco-geto-dacilor*, prof. dr. docent **MIRCEA PETRESCU-DIMBOVIȚA**, directorul Institutului de istorie și arheologie din Iași, a relevat că cercetările cu privire la traco-geto-daci și civilizația lor au condus la descoperirea de noi, bogate și diverse fapte, potrivit cărora spațiul carpato-danubian-pontic, corespunzător în genere vetrei traco-geto-dacilor, a cunoscut în mileniul II î.e.n. și pînă la sfîrșitul primei epoci a fierului — sec. VI

î.e.n. — o dezvoltare continuă din punct de vedere socio-economic și cultural, la aceasta contribuind, pe de o parte, dezvoltarea internă pe baza tradițiilor locale, iar pe de altă parte, contactele variate și multiple din această zonă de interferență cu civilizațiile din centrul, estul și sud-estul Europei sau mai îndepărtate. Pe baza datelor prezentate autorul a conchis :

„Se poate deduce, că s-a trecut la sfîrșitul epocii bronzului și în prima epocă a fierului de la diversitate la unitate culturală și lingvistică, în sensul că societatea traco-geto-dacică ar fi evoluat lin de la individualismul tribal, prin forme unional tribale, la aspecte prestatele din epoca premergătoare lui Burebista, individualismul tribal nedispărînd cu totul, ci păstrîndu-se parțial multă vreme, pînă în epoca lui Burebista, la periferia lumii geto-dacice”.

Dr. **ION HORĂȚIU CRIȘAN**, cercetător principal la Institutul de istorie și arheologie din Cluj-Napoca, a prezentat comunicarea cu titlul *Burebista — personalitate marcantă a lumii antice*. Crearea statului dac centralizat și independent sub conducerea lui Burebista, al cărui conținut îl redăm pe larg.

„În istoria fiecărui popor există momente de importanță deosebită care se dimensionează mai exact prin scurgerea timpului, se conturează mai precis prin implicațiile multiple și majore pe care le au în istoria timpului respectiv și mai ales a perioadelor următoare. Este mai presus de orice îndoială că în multimilenara istorie a daco-geților, strămoșii românilor de azi, un moment de importanță deosebită îl reprezintă situarea în fruntea lor a lui Burebista «cel dintîi și cel mai mare rege din Tracia» — cum este intitulat într-un document contemporan.

La începutul secolului I î.e.n., societatea daco-getică îndeplinea toate condițiile pentru a trece la o formă superioară de organizare : cea statală. Procesul de constituire a statului dac, rezultat din unificarea tuturor semințiilor, își găsește explicația, în primul rînd, în dezvoltarea internă a societății daco-getice ce ajunsese la un stadiu care reclama cu necesitate înlocuirea vechilor forme organizatorice ale comunei primitive și apoi în calitățile excepționale cu care a fost înzestrat unificatorul...

După ce a reușit să unifice toate semințiile daco-getice, acțiune înlesnită de existența unor mari uniuni de triburi ce emiteau monedă proprie, Burebista în fruntea unei numeroase oștiri ce număra 200 000 de oameni, — după relatarea aceluiași Strabon — va începe marile sale campanii militare, fiecare dintre ele în-

cununată de succes. Mai întâi îi va supune pe celții pătrunși în spațiile de vest ale Daciei. În fruntea coaliției de neamuri celtice se găsea Cristasiros, care va fi învins și oastea lui zdrobită. Luptelor purtate cu coaliția boio-auriscă le urmează cele cu celții scordisci ce își aveau centrul la Singidunum (pe locul Belgradului de azi). După strălucitele victorii obținute în vest, ostile dacice în frunte cu gloriosul lor rege se vor îndrepta spre est și vor lupta cu triburile bastarnilor germanici pătrunse în spațiul Daciei în jurul anului 200 î.e.n. Burebista va pune stavilă înaintării sarmaților (din grupa iranianilor de vest) ce atinseseră în acea vreme, în înaintarea lor spre apus, linia Niprului. Tot spre răsărit marele rege va supune și integra între hotarele statului dac toate cetățile grecești de pe litoralul de vest al Pontului Euxin, de la bogata și prospera Olbia pînă la Apollonia și întregul spațiu de la sudul Dunării pînă la coama Munților Balcani.

Pentru înfăptuirea unei asemenea opere era nevoie de un iscusit comandant de oști care să fi fost înzestrat cu excepționale calități de strateg militar, tactician, om politic și mare diplomat.

Statul dac creat de Burebista în jurul anului 70 î.e.n., ce dispunea de o serioasă forță armată, reprezenta singura putere politică a Europei nesclavagiste capabilă să înfrunte statul roman. În politica Romei începuse etapa de cucerire a bogatelor regate elenistice din Orient, dezvoltate pe ruinele imperiului lui Alexandru cel Mare. În calea expansiunii romane va sta însă, în prima jumătate a secolului I î.e.n. regatul Pontului în frunte cu regele Mithridates al VI-lea Eupator. Acesta a reușit să încheie o adevărată coaliție antiromană. Întreaga atenție a Romei a fost îndreptată spre războaiele pe care le-a purtat cu regele Pontului și al Bosforului. Aceasta a favorizat, în largă măsură, ridicarea puterii politice a dacilor. La situația de care vorbeam se adaugă gravele tulburări interne de care era zguduită Roma în prima jumătate a secolului I î.e.n.

După înfrângerea definitivă a lui Mithridates al VI-lea, în configurația politică a Europei apăruse o nouă forță, cea a statului dac, care se baza pe un vast teritoriu, o mare putere economică și militară și-l avea în frunte pe regele Burebista ce s-a dovedit a fi dotat cu excepționale calități. Nu este deci de mirare că asemenea forță «a ajuns să fie temută și chiar de romani» — folosind expresia lui Strabon.

Pentru Burebista era limpede că marea putere reprezentată de statul dac centralizat nu putea fi pe placul Romei și că mai devreme sau mai târziu aceasta va

încerca să-l supună, așa cum făcuse cu atâtea alte popoare. Iată de ce Burebista, bazat pe forța de care dispunea, s-a amestecat în conflictele interne ale Republicii Romane. La Roma izbucnise războiul civil, doi fiind cei care își adju-decau puterea și fiecare avea de partea lui o mare armată. La începutul anului 49 î.e.n., cei doi adversari, Caius Iulius Cezar și Cneius Pompeius, erau gata să se înfrunte. Burebista va interveni în conflictul dintre ei într-un moment cînd totul părea că-l favorizează pe Pompeius. Avusese loc lupta de lângă Dyrrhachium în care Cezar a fost învins. Burebista ia hotărîrea de a-l sprijini pe Pompeius. În cumpăna opțiunii sale vor fi atîrnat greu faptul că Pompeius în ansamblul politicii romane reprezenta Orientul. El își baza puterea pe armata recrutată în această parte a lumii, pe cînd Cezar era reprezentatul părții de apus.

Burebista îl va trimite în misiune diplomatică pe grecul Acornion, care înainte de 9 august a anului 48 î.e.n. îl va întîlni pe Pompeius în Macedonia, lângă Heraclea Lyncestis (azi Bitolis Monastir). Momentul era fără îndoială, crucial. Dar lucrurile s-au precipitat și înainte ca ostile dacice să fi putut ajunge în Macedonia a avut loc bătălia de la Pharsalos în urma căreia Pompeius a fost definitiv învins.

După înfrîngerea lui Pompeius și a partizanilor săi, Cezar va plănui un mare război împotriva dacilor. El știa însă bine că statul dac și viteazul rege ce se afla în fruntea lui reprezentau o remarcabilă forță, care nu putea fi ușor biruită, mai ales atunci cînd era vorba de a-și apăra patria. Iată de ce erau necesare ample pregătiri, ce au durat aproape trei ani, și mobilizată o enormă armată. Cezar va pregăti în Macedonia baza de plecare a războiului ce urma să-l poarte în Dacia. Armata lui însuma nu mai puțin de 16 legiuni și 10 000 de călăreți.

Este neîndoielnic faptul că Burebista era la curent cu intențiile lui Cezar, cu pregătirile lui de război. Cu siguranță că și el își va fi luat măsuri de apărare. Este foarte probabil ca Burebista să se fi gîndit la romani atunci cînd a conceput și a realizat în centrul Daciei, acel urias sistem de cetăți cu ziduri durate în piatră cioplită, de tip grecesc, unice în toată Europa nesclavagistă.

Trecuseră aproape patru ani de la victoria obținută la Pharsalos cînd Cezar se pregătea să părăsească Roma pentru a lua comanda numeroasei armate ce-l aștepta să înceapă războiul în Dacia. Dar, la 15 martie a anului 44 î.e.n. el a fost asasinat. În același fel a fost răpus și marele său rival din Dacia. Soarta a făcut ca cele două mari personalități: Cezar și Bure-

bista să nu ajungă să se înfrunte pe câmpul de bătaie. Sigur rămâne faptul că atât Cezar cât și Burebista și-au înscris definitiv numele cu litere de aur printre geniile, eroii antichității. După moartea lui Burebista se va menține una dintre operele lui capitale: statul reclamat de dezvoltarea pe toate coordonatele a societății daco-getice“.

Organizarea militară și luptele daco-geților pentru apărarea libertății și independenței lor a făcut obiectul comunicării susținută de general-maior dr. ILIE CEAUȘESCU, secretar adjunct al Consiliului Politic Superior al armatei.

„Încă din cele mai vechi timpuri — a arătat autorul — poporul român s-a ridicat întotdeauna cu o energie nesecată împotriva celor ce i-au încălcat vatra, pământul străbun. În lupta lui dreaptă, el a transformat adesea uneltele de muncă în arme. În același timp, munții și dealurile, pădurile, văile și câmpiile au constituit adevărate fortărețe, fiind atât puncte inexpugnabile de rezistență în calea cotropitorilor, cât și locuri de refugiu ale populației. Nimeni și nimic n-au putut urni pe înaintașii noștri din vatra lor strămoșească. Ei și-au apărut cu neamă multă bărbăție ogorul, limba, obiceiurile și întreaga existență.

Așa cum atestă probele documentare de toate categoriile, locuitorii meleagurilor românești, din cele mai vechi timpuri, în nevoia de a trăi liberi, în liniște și siguranță și de a riposta atacurilor din afară și-au creat un organism militar propriu, și-au făurit arme, au organizat așezări întărite, sisteme de fortificații și s-au luptat cu înverșunare pentru apărarea vetrei strămoșești.

De altfel, nu este întâmplător faptul că prima menționare a geților, locuitorii ai ținuturilor Dunării de jos, este afirmarea lor în luptă pentru apărarea gliei, în conflict armat cu marea expediție a regelui persan Darius împotriva sciților, care a avut loc în jurul anului 515 î.e.n. Caracterizându-i ca fiind «cei mai viteji și mai drepți dintre traci», istoricul antic Herodot sublinia îndrăzneala la care s-au încumetat geții de a înfrunta o armată ca cea persană. Această îndrăzneală era generată de neîmpăcarea acestora cu ideea încălcării pământurilor lor de către armate străine, dar și de faptul că daco-geții posedau o organizare militară destul de avansată pentru acea perioadă și probabil mai puternică decât a triburilor tracice din părțile estice ale Peninsulei Balcanice, care s-au predat perșilor fără luptă. Tactica de luptă a geto-dacilor a fost descrisă de Tucidide astfel: «geții și locuitorii de prin acele părți sînt vecini cu sciții și sînt toți arcași călări», de unde se poate ajunge la concluzia că ei

au dus în principal acțiuni de lovire a inamicului prin surprindere, hărțuindu-l pentru a-i decima forțele și moralul, lovindu-l puternic acolo și atunci cînd se aștepta mai puțin.

Alte aspecte despre organizarea militară a daco-geților au rămas din timpul confruntărilor militare ale geto-dacilor cu puternicul imperiu expansionist al lui Alexandru cel Mare, care, în anul 335 î.e.n., a trecut Dunărea în fruntea unei numeroase armate. Potrivit știrilor transmise de istoricul grec Arrian, forțele invadatoare au fost întâmpinate de oastea daco-geților din zonă, ale cărei efective se ridicau la 10 000 de pedestrași și 4 000 de călăreți. Rezistența și atacurile executate prin surprindere de detașamente de călăreți daco-geți împotriva inamicului au pus în dificultate pe Alexandru de vreme ce acesta — după scrierile lui Ptolemeios din Lagos, general în armata macedoneană, reproduse în mare parte de Arrian — s-a văzut silit să înainteze cu multă prudență prin «locuri unde holdele de griu erau îmbelșugate» și să ia severe măsuri de siguranță pentru «ca nu cumva pedestrașii (macedoneni) să fie încercuți de geții care stăteau la pîndă». În fața superiorității pe toate planurile a adversarului, geții s-au retras spre locuri întărite în adîncimea teritoriului lor, fapt ce a făcut ca Alexandru să-și retragă forțele, socotind inoportun a se avînta în ținuturile împădurite ale daco-geților. Este un exemplu elocvent de anihilare a superiorității militare prin acțiuni de hărțuire și de obținere a victoriei împotriva unui inamic mai puternic.

Organizarea militară și puterea politică ale daco-geților au fost mai bine cunoscute în timpul unor alte conflicte armate, impuse de unul din succesorii lui Alexandru Macedon, Lisimah, care, în anul 299, a pornit în fruntea unei armate puternice împotriva daco-geților, care, după relatarea lui Pausanias, erau «niște bărbați foarte pricepuți în războaie», înarmați cu topoare de fier, cuțite curbe de luptă, unii dintre ei avînd și spade scurte, numite akinakes. Din confruntarea izvoarelor rezultă că luptele au fost grele și defavorabile forțelor macedonene. Hărțuită continuu în ținuturile din nordul Dunării, lipsită de hrană, apă și adăpost ca urmare a aplicării de către regele get Dromichaites a tacticii pămîntului pirjolit pe direcțiile de înaintare ale inamicului, armata lui Lisimah a fost în cele din urmă încercuită și silită să capituleze. Prizonierii, inclusiv Lisimah, au fost eliberați de Dromichaites, scriitorii antici văzînd în aceasta înfrîngerea geto-dacului, la care omenia se împletea în mod fericit cu rațiunea și înțelepciunea. În

schimbul eliberării lui și a ostașilor săi, regele traco-macedonean s-a angajat să restituie geșilor teritoriile cucerite în stînga Dunării, oferind totodată garanții că niciodată vreo armată a sa nu va mai încălca pămînturile locuite de geși. Dromichaetes îl avertizase, de altfel, că pe aceste meleaguri «orice oaste străină nu poate afla scăpare sub cerul liber».

Dorința de libertate și independență atât de manifestă la daco-geși, voința de a fi stăpîni în teritoriile locuite de ei au cunoscut o strălucită epocă de afirmare în perioada cînd în fruntea lor s-a aflat Burebista...

Modul de organizare și conducere a oastei în luptă, expedițiile sale vijelioase împotriva celților, orașelor-cetăți pontice, bastarnilor, care au făcut să strălucească virtuțile militare ale daco-geșilor, ni-l înfățișează pe Burebista ca pe una dintre cele mai de seamă personalități politice, militare și diplomatice ale istoriei României.

Odată cu crearea și apoi înfăptuirea statului centralizat dac de către Burebista, iar mai apoi, în sec. I—II e.n., în vremea celui mai important dintre urmașii săi, Decebal, cel care a înfruntat cu bărbăție legiunile Romei în anii 101—102 și 105—106, luptînd în fruntea poporului său pînă la ultima clipă a vieții sale, desfășurarea războiului de apărare a atins forme superioare. Ridicarea la luptă a tuturor oamenilor capabili să poarte arme, hărțuirea continuă a inamicului, uzarea fizică și morală a acestuia prin distrugerea bazelor și surselor de aprovizionare, înșelarea și atragerea forțelor dușmanului în locuri strîmte, neprielnice, unde să nu se poată desfășura în voie, lovirea lor prin surprindere, combinarea activităților politico-diplomatice cu cele militare, toate aceste elemente de artă militară s-au impus ca forme și procedee caracteristice în eforturile de apărare ale daco-geșilor.

În privința modului cum era alcătuită armata Daciei, știrile care ne-au rămas de la autorii antici — Herodot, Strabon, Iordanes, Dio Cassius și alții —, rezultatele cercetărilor arheologice, precum și scenele de pe Columna lui Traian sau de pe monumentul triumfal de la Adamclisi, o prezintă ca fiind constituită din pedestriime și cavalerie. Trupele călări erau folosite, de regulă, în acțiuni de cercetare și hărțuire, pentru executarea unor rapide incursiuni de siguranță. Comanda supremă a armatei o deținea regele. În caz de mare primejdie, cum au fost invaziile romanilor în sec. I și la începutul sec. II e.n., toate cetele (marile unități) conduse de nobili (tarabostes) și subunitățile în frunte cu cavalerii (comati) se

adunau în grabă în locul de concentrare stabilit.

După cum rezultă din cercetările arheologice întreprinse în așezările dacice și din analiza scenelor Columnei, principalele arme folosite de luptătorii daco-geși în luptele cu romanii erau: arcul cu săgeți cu virf metalic, pumnalul curb (sica), sabia curbă, securea de fier, lancea scurtă, sulita, alte arme improvizate, unele de muncă. Daco-geșii dispuneau și de «mașini de război» de tipul balistelor, pentru aruncat pietre, bolovani și săgeți groase și al berbecilor, care se foloseau pentru spargerea porților cetății sau a unor porțiuni de ziduri, realizate cu sprijinul meșterilor romani. Ca mijloace de protecție aveau scutul oval și coiful. Formațiunile militare ale daco-geșilor aveau cîte un steag, format dintr-o piesă metalică ce reprezenta un șarpe cu cap de lup cu gura deschisă înfipt într-o lance.

Un element constitutiv important al sistemului fix de apărare a teritoriului au fost fortificațiile. Cetățile de pămînt și din lemn, iar mai tirziu și din piatră, sînt documentate pe întreaga arie de locuire a geto-dacilor. Cercetările arheologice atestă că în timpul lui Burebista au fost puse bazele sistemului de fortificații din Munții Orăștiei menit să apere centrul politic dacic. Dintre cetățile construite de marele rege, mai importante au fost cele de la Costești, Blidaru, Piatra Roșie, Grădiștea Muncelului, Virful lui Hulpe, ale căror ruine semețe se mai văd și astăzi. Perfecționate și completate în vremea lui Decebal, aceste cetăți au fost adevărați «munți întăriți cu ziduri», după cum ne informează Dio Cassius. Ridicate într-o concepție strategică și la nivelul tehnicii construcției din acele vremuri, adevărate «cuiburi de vulturi», au jucat un rol important în rezistența armată a daco-geșilor. «Apărarea pămîntului dacic de poporul său — scrie V. Pârvan — a fost un imn de iubire cum rar au mai înălțat poparele moșiei lor amenințate». În adevăr, avînd o armată bine organizată și dotată, cu o tactică și strategie bine definite, opunîndu-se politiciii expansioniste a Imperiului roman, Dacia a dus războaie drepte de apărare; poporul dac și-a manifestat cu putere voința fermă de a-și păstra neatințarea, imprimînd luptei sale un caracter profund popular, necruțător împotriva oștilor invadatoare...

Cucerirea unei părți a Daciei de către romani a făcut ca în societatea dacică să se producă modificări structurale esențiale, în domeniul politic, economic, cultural, etno-lingvistic, militar, unele din acestea cu implicații negative dăunătoare, iar altele cu caracter pozitiv, în special pe planul etno-lingvistic și spiritual.

După cucerirea de către romani a unei

părți din Dacia, poporul dac a fost învins dar nu a fost înfrânt și cu atât mai mult nu a fost desființat de puternicul Imperiu roman. Adaptându-se noilor condiții, poporul dac a continuat să participe la dezvoltarea culturii materiale și spirituale pe pământul Daciei. În același timp, el nu a acceptat resemnat condițiile pe care i le-au impus romanii, ci printr-o luptă permanentă, desfășurată în mod tacit sau deschis, latent sau activ, a căutat și a reușit să smulgă condiții de muncă și viață cât mai omenești. După 165 de ani, romanii, ca urmare a luptelor neîntreprinse duse de daci, fie singuri, fie în colaborare cu alte popoare și populații, au fost nevoiți să părăsească pământul Daciei cucerite. Prin aceasta se confirmă adeverul, ce avea să fie evidențiat în nenumărate alte situații, și anume acela că, o ocupație străină, oricât de puternică și de îndelungată ar fi ea, nu poate rămâne veșnică. Mai devreme sau mai târziu ea se va sfârși printr-un dezastru pentru exponenții ei. Istoria românească și universală oferă nenumărate exemple în acest sens.

În intervenția sa, prof. dr. docent RADU VULPE s-a referit la împletirea celor două civilizații — a dacilor și a romanilor; continuitatea și unitatea poporului român, înfățișând factorii politici, economici și spirituali care au concurat la sinteza civilizației dacă și române.

ION POPESCU-PUȚURI, directorul Institutului de studii istorice și social-politice, a prezentat comunicarea *Istoria statală la români în opera președintelui NICOLAE CEAUȘESCU*, comunicare urmărită cu un interes deosebit de participanții români și străini la sesiune. Redăm textul ei integral.

„Cutezanta gândirii revoluționare a președintelui **NICOLAE CEAUȘESCU**, spiritul său creator în pătrunderea celor mai complexe probleme, plecând de la legitățile generale, aplicate la realitățile României, au dat noi și repute contribuții la îmbogățirea patrimoniului politic și spiritual național și universal. Cu viziunea sa pătrunzătoare asupra cursului vremurilor, semnificând dezvoltarea creatoare a tezaurului materialismului dialectic, secretarul general al Partidului Comunist Român s-a aplecat asupra istoriei noastre, i-a deslușit permanențele, i-a detașat și i-a valorificat marile sensuri. Lucrările sale definesc coordonatele dezvoltării poporului român, istoria noastră regăsindu-și autenticele resorturi și semnificații. De la analizele sale valoroase asupra trecutului nostru — care ne-au călăuzit să ne căutăm istoria la noi acasă, pornind de la condițiile de fapt ale fiecărei epoci de evoluție a plaiurilor strămoșești — avem măsura clară și reprezentativă a vechi-

mii acestei istorii. Este o istorie care își are începuturile cu mii de ani în urmă, în istoria traco-geto-dacilor, cu rădăcini adânci în lumea latinității și care, de aunci și pînă astăzi, aparține unuia și aceluiași popor ce a trăit în unul și același spațiu geografic carpato-danubian-pontic, a unui popor cu prestigiu în lumea antichității, a cărui civilizație și cultură s-au aflat în raporturi de influențare reciprocă cu marile civilizații și culturi ale acelor vremuri — persană, elenă, română și altele.

Gîndirea istorică a președintelui **NICOLAE CEAUȘESCU** se pătrunde în întreaga sa substanță de principiul interpretării și evaluării procesului istoric ca rezultat complex, firească a evoluției societății românești în ansamblul său, în care se înglobează toate forțele sociale și politice în raport cu problemele vitale aflate în fața poporului de la o epocă la alta.

Pe teritoriul poporului român s-au succedat, de-a lungul mileniilor, corespunzător legilor obiective ale dezvoltării istorice, orînduirile sociale cunoscute pe plan universal, acumulîndu-se o bogată civilizație materială și spirituală. O importanță deosebită a avut organizarea statală traco-dacică, ce a atins punctul culminant în perioada regatului lui Burebista și al lui Decebal. În această viziune realistă ne aparține Dromichaites cu organizarea lui statală, el fiind expresia autentică a geto-dacului — așa cum îl înfățișau autorii antici —, în care omenia se împletea cu rațiunea și înlepeciunea, iar iscusința se îmbina cu istețimea în luptă. În frunte cu Dromichaites, vitejii daci au înfruntat cu succes trupele lui Lisimah, urmașul lui Alexandru cel Mare, care căuta să-și întindă imperiul și asupra malului sting al Dunării. Ne aparțin și ceilalți regi nenumărați de pe vatra vechii Dacii, ale căror state înfloritoare le-a unificat Burebista, «regele regilor», în urmă cu 2050 de ani. Mărturiile timpului îl apreciază, așa după cum am văzut, drept «cel dintîi și cel mai mare dintre toți regii care au domnit vreodată asupra Traciei», ridicîndu-și atât de mult poporul său, «încît, în cîțiva ani, a creat o mare împărăție... și chiar de romani era temut». Expresia elocventă a interpretării profunde a semnificației mărețului act înfăptuit de Burebista este concluzia formulată de președintele **NICOLAE CEAUȘESCU**, aceea de creator al unui «stat dac centralizat și independent», «moment de cea mai mare însemnătate în istoria poporului român».

Așadar, noi, românii, avem de 2050 de ani aici, în vechea vatră a Daciei antice, tradiția organizării viefii statale centra-

lizate și independente, în care și-a manifestat capacitățile creatoare un popor muncitor, harnic, de omenie, care niciodată nu a rivnit la teritoriul și munca altor popoare, ci dintotdeauna a luptat din răspuțeri pentru ca ceea ce a fost și este al lui, lui să-i aparțină. De altfel, atît Burebista, cît și Decebal reprezintă chintesența eroismului poporului lor, ei înșiși eroi legendari, intrați în conștiința poporului nostru ca simbol al neînfricării și spiritului de jertfă în apărarea libertății și independenței.

Statornicia de viață, de luptă și creație pe pămîntul strămoșesc, continuitatea și ascendența operei făptuite de înaintașii noștri primesc, prin gîndirea istorică a președintelui **NICOLAE CEAUȘESCU**, sensurile lor reale, corespunzătoare datelor istoriei.

Cucerirea unei părți din Dacia de către armatele cotropitoare ale Romei nu a însemnat dispariția poporului dac, nici chiar pe teritoriul vremelnic ocupat. De altfel, în perspectiva istorică, ocupația romană a fost efemeră și a constituit fînta unei continue împotriviri a strămoșilor noștri față de aspirarea străină. Odată cu evacuarea provinciei de la nord de Dunăre de către administrația imperială, retrasă în Dacia aureliană de la sudul fluviului, dacii pînă atunci cetropiți, împreună cu dacii care rămăseseră liberi, despre a căror viață politică statală noile cercetări arheologice aduc mărturii grăitoare, și-au reunit forțele, făcînd față vitregiilor pe care furtunile timpului le-au interpus în cale. Așa cum relevă președintele **NICOLAE CEAUȘESCU**, «de la formarea de către Burebista, în secolul I înaintea erei noastre, a statului dac centralizat, de la epoca înfloritoare societăți dacice a lui Decebal și apoi de-a lungul a două milenii de existență, pînă în ziua de azi, poporul nostru a trebuit să ducă lupte grele» pentru a-și apăra ființa proprie statală, entitatea națională.

Statornicia și continuitatea neabătută a poporului român își afirmă funcția activă, rolul istoric progresist în anii încheșării cu valurile populațiilor migratoare atrase de centre ale globului cu civilizații și culturi mai dezvoltate, cu forme de organizare politică superioare. Un triumf care s-a fundat pe tăria și setea de libertate a unui popor de aceeași origine, de aceeași limbă și spiritualitate, de aceeași năzuințe. De aici au rezultat — sublinia președintele **NICOLAE CEAUȘESCU** — caracterul concomitent al constituirii statelor feudale pe vechea vatră a Daciei antice, similitudinea organizării lor politice intime, forma de stat, concepția de politică externă.

Noile cercetări documentare, impulsionate la îndemnul insistent al președintelui **NICOLAE CEAUȘESCU**, au scos la lumină menționarea, în una din cele mai vechi cronici turcești — *Oguzname* — a «Țării românilor» în secolul al IX-lea, care nu vroia «să se supună» cumanilor migratori. O asemenea poziție față de cumani, puternici în acea vreme — după cum apreciază istoricul Mehmet Ali Ekren, prezentatorul acestei cronici — putea să o adopte numai un popor suficient de numeros, avînd o organizare statală și o oaste destul de puternică.

Acest aspect al problemei ni se pare deosebit de important. Avem — deci — documente scrise că românii în secolul al IX-lea dispuneau de o formă statală capabilă să organizeze rezistența împotriva unui dușman numeros și puternic. În viziunea cronicii, românii aveau aceeași pondere, din punct de vedere militar, ca și rușii, ungurii și bascurzii.

Fără îndoială că această «Țară a românilor», acest stat de tip feudal nu s-a creat peste noapte, că el reprezintă o dezvoltare a formațiunilor politice ale dacilor liberi, căci cronică turcă localizează «Țara românilor» la nordul Mării Negre și la răsărit de Carpați.

Ideea refacerii statului și a afirmării lui este prezentă și la românii din Transilvania și Banat. Despre aceasta vorbește documentul epigrafic, subliniez, în limba română, de pe unul din vasele tezaurului de la Sinnicolau Mare (Banat), tot din secolul al IX-lea, al cărui text, descifrat recent, are următorul conținut: «Stăpîn puternic cu toate drepturile, conducător de oști prea puternic, prin înțelegere domn deplin». Această demonstrează, de asemenea, fără putință de tăgădă, despre existența unui puternic stat feudal românesc, de sine-stătător, independent și suveran, care este identificat cu statul român condus de voievodul Glad.

Dar nici acest stat nu putea fi creat în cîțiva ani. El își avea — desigur — izvoarele în procesul reorganizării statale spre ceea ce fusese înainte de ocupația vremelnică romană statul dac centralizat și independent, proces început la scurt timp după retragerea administrației imperiale romane de pe întreg teritoriul dacic. Anonymus, notarul regelui ungur Bela al III-lea, menționează existența, în același secol IX, a trei ducate românești. Informațiile date de el sugerează cu limeze caracterul statornic al formațiunilor politice respective, existența unor relații cu statele vecine, precum și conștiința unor tradiții de cîrmuire politică. Menționat amintește trimișilor lui Arpad, Usuban și Veluc, că țara de azi (din vremea lui) au stăpînit-o și strămoșii săi.

În aceeași perioadă istorică, o seamă de documente pomenesc despre existența unor state ale românilor la sud de Dunăre, sub numele de Vlahia, Vlahia Mare, Vlahia Mică, Vlahia de Sus etc., avînd în frunte șefi politici și militari vestiți.

O pagină glorioasă a luptei românilor pentru refacerea vieții statale unitare și independente o constituie perioada statului Asăneștilor, «imperiul vlaho-bulgar» de la sfîrșitul secolului al XII-lea și începutul celui următor. Asan, Petru, Ioaniță și ceilalți conducători români au purtat singeroase bătălii cu Imperiul bizantin, bătălii care au dus la recunoașterea independenței statului lor, prin care urmăreau refacerea vechii Dacii, prin unirea într-un singur stat a teritoriilor de la sud și nord de Dunăre.

Cu o deosebită forță este reflectată în scrierile președintelui **NICOLAE CEAUȘESCU** ideea privind admirabila capacitate a poporului nostru de a depăși momentele de cumpănă pe care istoria le-a iscat în această parte a Europei. În acest cadru își reliefează distincția uriașul cîștig științific, cu multiple resorturi lămuritoare, pe care îl reprezintă pentru istoriografia noastră ideea potrivit căreia țările române nu au putut fi supuse prin forță, că ele și-au păstrat autonomia statală. Tratatelor politice, legăturile economice și culturale stabilite cu statele vecine sau mai îndepărtate, cu imperiile otoman, habsburgic și țarist au reconfirmat, de-a lungul vremurilor, puterea suverană a șefilor statelor românești, dreptul lor de a se cîrmui după legi și întocmiri proprii. O expresie deosebit de elocventă a acestei realități o constituie și vechile tratate, cunoscute mai tîrziu sub denumirea de Capitulații, încheiate cu Poarta, în al căror conținut glăsuiește țaria de acțiune a poporului român, luciditatea sa politică, evaluarea inteligentă a situației internaționale. Este un înalt model de analiză pentru istorici detașarea de către secretarul general al partidului a semnificației vechilor tratate, a statutului de autonomie a țărilor române. Acest statut — arată președintele țării — «a asigurat condiții pentru un progres mai intens al forțelor de producție, pentru apariția noilor relații capitaliste, precum și pentru întărirea conștiinței unității naționale și desfășurarea luptei în vederea făuririi statului unitar deplin suveran». Aceasta a făcut ca țăările române să poată duce cu succes lupta împotriva agresorilor și, în același timp, să ofere posibilitatea unor reprezentanți înaintați ai popoarelor vecine, subjugate de Imperiul otoman, să se refugieze pe teritoriul românesc și să organizeze lupta pentru eliberare, pentru afirmarea acestor popoare ca entități naționale distincte.

În strînsă corelare cu această situație se desemnează obiectivul statornicirii independenței noastre absolute de stat promovat constant de poporul român, alături de acela al unității naționale, ca o necesitate imperioasă pe drumul propășirii patriei.

De remarcat că între cele trei țări române — Moldova, Transilvania și Muntenia — au avut loc neconținut schimburi de bunuri materiale, o puternică circulație de idei, de opere de cultură și artă și, mai presus de orice, s-a încheiat conștiința necesității luptei unite împotriva cotropitorilor, a dușmanilor comuni. Pe baza acestor realități numeroși domnitori români au acționat pentru reunirea lor.

Un eveniment memorabil în istoria poporului nostru este reunirea celor trei țări românești într-un stat feudal centralizat, sub conducerea marelui voievod Mihai Viteazul. «Unirea de la Alba Iulia din 1600 — subliniază președintele **CEAUȘESCU** — s-a înscris pentru totdeauna cu litere de aur în hronicul țării, acest act devenind un simbol strălucit, însuflețitor pentru toate generațiile care au aspirat spre constituirea statului unic național».

Relevînd rolul maselor ca făuritoare ale propriei lor istorii, secretarul general al Partidului Comunist Român a subliniat însemnătatea împotrivirii românilor față de asupritori, împotrivire ce a culminat cu cîteva revoluții și două războaie naționale drepte față de marile imperii vecine, care, prin politica lor de forță și dictat, tindeau la permanentizarea stărilor nedrepte impuse poporului nostru.

Un moment de o deosebită importanță istorică l-a constituit unirea Munteniei și Moldovei într-un singur stat național sub domnia luminoasă a lui Alexandru Ioan Cuza. Aceasta a ridicat pe o treaptă superioară lupta pentru refacerea unității statale naționale, mișcarea revoluționară a maselor muncitoare pentru drepturi și libertăți sociale. Relevînd însemnătatea deosebită a actului Unirii din 1859 pentru dezvoltarea ulterioară a societății românești, socialiștii români au subliniat, mai clar decît oricare altă forță politică a țării, că această unitate reprezintă doar începutul procesului de făurire a statului național român unitar modern, că în fața mișcării muncitorești și socialiste din România se afla sarcina istorică de a contribui la lupta întregului popor român, avînd ca țel suprem desăvîrșirea lucrării începute în 1859. «Ei bine — sublinia revista socialistă Dacia viitoare în 1883 — ...Sîntem prea jûni spre a întrebuița parafraze bizantine sau o limbă diplomatică, vom spune dar verde și lămurit cugetarea noastră: Voim Dacia așa cum ea fu, fiindcă istoria și dreptul, tradițiunea și

plebiscitul, trecutul și prezentul ne dau dreptul de a aspira la o Dacie română. Acest pământ udat cu singele și sudoarea străbunilor noștri, înmulțit cu țărina lor de douăzeci de ori seculară, e al nostru. Voim dar ca ceea ce este a românului lui să-i aparțină, ca înjusta, neomenoasă și nedemnă de secolul în care trăim domina a unei națiuni asupra alteia să înceteze, ca românii să fie toți liberi și să formeze un stat — iar nu să geamă sub niște dominațiuni străine și vitrege».

Desăvârșirea statului național unitar român în anul 1918, ca urmare a luptei și a afirmării libere a voinței întregului popor de a se uni într-un singur stat național și nicidecum rodul unei simple conjuncturi favorabile sau a înțelegerii intervenite la masa tratativelor, a reprezentat un act de profundă dreptate națională, realizarea unei concordante legice între realitatea obiectivă și drepturile inalienabile ale poporului, pe de o parte, și cadrul național cerut cu stringență de aceste realități, pe de altă parte.

Poporul român a încredințat Partidului Comunist Român o grea și istorică sarcină, aceea a organizării și conducerii luptei pentru dreptate socială și libertate națională. Manifestându-se ca exponentul cel mai fidel al intereselor naționale supreme — relevă președintele țării — Partidul Comunist Român, acționând în strinsă unire cu celelalte forțe muncitorești organizate, a reușit să concentreze în jurul clasei muncitoare un lung evantai de forțe sociale și politice, care, prin lupta lor, prin victoria revoluției de eliberare socială și națională din august 1944, au orientat pe un nou făgaș dezvoltarea țării, au deschis calea înfăptuirii socialismului. Rolul Partidului Comunist Român de conducător politic al națiunii noastre, al statului nostru socialist, abnegația și capacitatea cu care slujește interesele întregului popor reprezintă dezvoltarea și ridicarea pe un plan superior a tradițiilor revoluționare și patriotice ale poporului român.

La aniversarea a 2050 de ani de viață statală centralizată și independentă, statul socialist român se bucură, datorită principiilor ce stau la baza activității sale — principii profund democratice și umane adoptate de Partidul Comunist Român, de secretarul său general — de un mare prestigiu internațional, ceea ce prefigurează acel viitor de aur al Daco-României, pe care marii patrioți îl visau.

Locul și rolul traco-geto-dacilor, al românilor în cadrul civilizațiilor vremii, precum și unitatea statală la români s-au constituit în teme esențiale ale secțiunilor reuniunii științifice. În acest cadru, conf. dr. DUMITRU PROTASE, de la Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, s-a referit la *Civilizația romană în*

Dacia; dr. DAN TEODOR, cercetător principal la Institutul de istorie și arheologie din Iași, la *Autohtonii și migratorii pe teritoriul vechii Dacii*; iar dr. RĂZVAN THEODORESCU, cercetător principal la Institutul de istoria artei din București, la *Romanitatea carpato-dunăreană-pontică și rolul Bizanțului la Dunărea de jos*.

Răspunzând la întrebarea care a fost organizarea social-politică a românilor în perioada migrațiilor, prof. dr. DINU C. GIURESCU, de la Institutul de arte plastice „N. Grigorescu” a arătat — în comunicarea *Primele formațiuni statale românești. Cnezații și voievodatele din sec. X—XIII* — că ea pornește de la comunitatea sătească, unitatea de bază socială și economică-teritorială, alcătuită din mai multe familii. Aceste comunități au cunoscut, în timp, un proces treptat de diferențiere atât în interiorul lor, cât și în organizarea pe zone teritoriale mai largi, proces atestat și de măturile străine.

„Cînd se stabilesc în Cimpia Munteniei (începînd din ultimile decenii ale secolului VI), slavii întîlnesc aci pe autohtonii ce vorbeau o limbă romanică. De aceea slavii numesc ținutul dintre Argeș și Teleorman, Vlașca, adică Țara românilor: sub acest nume ținutul a intrat în alcătuirea statului feudal independent al Țării Românești în secolul XIV și a rămas ca atare, formînd un județ.

Treptat, se adaugă alte mărturii scrise. Geografia armeană a lui Moise Chorenaf'i (sau Moise Kert'ogh, adică «Poetul», alcătuită între anii 855—902, menționează, la nordul bulgarilor, în stînga Dunării, «țara necunoscută căreia îi zic Balak» — adică țara valahă sau românească.

Sub denumirea de blaci, românii sînt trecuți de «P. dictus magister», autorul cunoscutei cronici a regelui Ungariei, Bela, redactată în secolul XII pe temeiul unor izvoare mai vechi. Românii au — la începutul secolului X — în nord-vestul Transilvaniei, un ducat condus de Gelu ducele Blachilor. Aceeași cronică consemnează, în același timp, existența a încă două ducate, unul în părțile Crișanei condus de ducele Menumorut, al doilea în Banat cîrmuit de Glad: acesta își adună o armată cu ajutorul «cumanilor, bulgarilor și românilor». Blacii — arată tot amintita cronică a lui «P. dictus magister» — se aflau, la finele secolului IX, și în Panonia. Pe de altă parte, românii din Transilvania sînt amintiți și de vechia cronică rusă de la Kiev, zisă a lui Nestor, care menționează că ungurii, după ce au trecut munții înalți «au început să se lupte cu volohii și cu slavii care trăiau acolo».

Mai târziu, în anii 1069—1070, românii din Moldova (volohii) intervin în conflictul dintre Boleslaw II Semlii, regele Poloniei cu Vseslav, voievodul de Polock și Iziaslav, voievodul Kievului. Aceiași români moldoveni revin în cronica lui Tomas Tuscus care amintește, la 1277, de o luptă între bruteni (probabil ruteni) și valahi. O Țară a românilor aflătoare în sud-estul Transilvaniei este trecută într-un act al cancelariei maghiare la 1222. Tot actele oficiale ale regalității de la Buda atestă, în secolul XIV, voievodatul românilor din Maramureș, alcătuit, la rândul-i, din 7 cnezate: al Bogdăneștilor (pe riurile Vișeu și Iza), apoi Cosău, Mara, Varalia (Subcetate), Cimpulung, Talabor, Birjava. Alte 4 cnezate românești există în Hațeg, în secolele XIV—XV.

La sud de Carpați înfrățeau cnezatele lui Ioan, Farcaș și voievodatele românești conduse de Litovoi și Seneslau: precizările aparțin cancelariei regelui Ungariei Bela al IV-lea, în actul eliberat Cavalerilor Ioaniți, la 2 iunie 1247.

Pentru teritoriul est-carpatic — viitorul stat românesc al Moldovei — documentele din secolele XIV—XV, mărturiile aduse de arheologie, toponimie și numismatică, ne îngăduie să conchidem, cu temei, că au existat și aici, în secolul XIII, mai multe formații teritoriale, ca de exemplu în zonele Vrancea, Cimpulungul Moldovenesc, Birlad, Iași, Șipini, Orhei, Tighina.

Cum se înscriu aceste formațiuni politice în cadrul general european? Atestările documentare despre formațiuni statale la irlandezi, danezi, norvegieni, suedezi, cehi, poloni, maghiari, ruși, sirbi și croați datează mai ales din secolele IX—X, adică din aceași vreme cu ducatele conduse de Gelu Românul, Menumorut și Glad. Aceste trei ducate, ca și unele voievodate de mai târziu, sînt — ca mărime teritorială — similare formațiunilor politice din alte părți ale Europei. Exemple aflăm în jurul anului 900, în nordul Peninsulei Iberice necuprinse de arabi; în Anglia, în primele decenii ale secolului IX; în Italia de nord în a doua jumătate a secolului XIII și la începutul celui următor.

În pofida vicisitudinilor datorate acțiunii de durată a migratorilor, cât și expansiunii unor popoare asupra teritoriilor nord-dunărene, românii — a conchis autorul — au găsit mijloacele potrivite în a-și păstra individualitatea și formele politice, contribuind, prin construcțiile lor statale, la configurarea hărții Europei secolului XIV.

EUGEN STĂNESCU, directorul Institutului de studii sud-est europene, a prezentat comunicarea *Lupta pentru unitate statală la români în evul mediu*. Insem-

nătatea istorică a unirii țărilor române sub Mihai Viteazul (1599—1600).

Pentru a desprinde sensurile profunde ale marelui act de la 1599—1600, autorul a relevat, cu argumente ample, că acesta a fost posibil pentru că țăările române, de cînd au apărut pe scena istoriei, și-au întemeiat dezvoltarea pe interese și aspirații comune, pe ceea ce le unea. Aceasta a făcut ca legăturile dintre ele — economice, politice, spirituale — să fie întotdeauna puternice, să pregătească opera lui Mihai Viteazul, analizată astfel în comunicare:

„Lupta pentru independență este, fără îndoială, prima mare realizare a domniei lui Mihai Viteazul. Începută odată cu domnia marelui domn, ea era de fapt încheiată în 1598, cînd, prin tratatul de pace, turcii recunoșteau nu numai independența, ci și integritatea teritorială a Țării Românești. Credem că trebuie subliniat în chip deosebit acest succes al politicii lui Mihai Viteazul: restabilirea hotarului românesc pe Dunăre, reintegrarea în teritoriul țării a pămînturilor, uneori întinse cit un județ, de la nordul fluviului, anezate de Imperiul otoman. Deci Mihai Viteazul nu numai că a cîștigat independența deplină ci a reușit și să reîntregească pămîntul țării. Va trebui să așteptăm încă aproape un sfert de mileniu, pînă la Tratatul de la Adrianopol, ca o asemenea situație să se repete, de data aceasta pentru todeauna. Și nu este aci de prisos să adăugăm că lupta pentru independență a poporului român a desțepat-o pe cea a altor popoare, aservite de Imperiul sultanilor și că Mihai Viteazul putea să apară în acest fel nu numai conducător al luptei poporului său, ci al tuturor popoarelor subjugate din sud-estul Europei.

Lupta pentru reforme instituționale întregeste lupta pentru independență... Ar fi să îngrădăm viziunea noastră asupra personalității lui Mihai Viteazul dacă nu am vedea în aceasta și un mare reformator, care a încercat și, parțial, a reușit să reorganizeze statul feudal prin întărirea puterii centrale, pe plan administrativ, teritorial, instituțional, statal, al relațiilor dintre domnie și biserică și, mai ales, prin crearea unui puternic aparat militar, dependent de autoritatea domnească. În acest fel, lupta pentru independență a putut folosi roadele unei politici reformatoare și ajunge la izbutilile marcate de numele glorioase ale bătăliilor de la Stănești, Călugăreni, Giurgiu, Brăila etc.

Lupta pentru unitate se conturează în acest fel pe de o parte condiționată de succesele luptei pentru independență și luptei pentru reforme, dar și ca o continuare firească a acestora, ca și a întregii epoci precedente. Ca să ne referim din nou

la cuvintele secretarului general al partidului cu prilejul reuniunii recente cu istoricii, era nevoie de un teritoriu mai larg pentru conlucrarea existentă anterior și Mihai Viteazul — e marele său merit istoric — a înțeles aceasta. În toamna anului 1599 s-a realizat unirea dintre Țara Românească și Transilvania. În primăvara lui 1600 s-a realizat unirea dintre Moldova și celelalte două țări românești unite anterior. Mihai Viteazul se putea intitula «domn a toată țara Ardealului, al Moldovei și Țării Românești» în primăvara anului 1600“.

În epoca care a urmat — autorul s-a referit în mod expres la veacul al XVII-lea — opera glorioasă a domnului cunoscut un proces de continuitate, prin consolidarea autonomiei politice a țărilor române, prin intensificarea luptei pentru unitate a tuturor românilor, prin sporirea legăturilor lor spirituale, ceea ce determină concluzia că unirea de sub Mihai Viteazul se constituie ca un eveniment hotărâtor în istoria poporului român.

Problema unității statale și a independenței naționale în programele revoluției române din 1848—1849, moment de pleură afirmare a națiunii noastre ce a anunțat apropiata constituire a statului modern unitar și independent român, a făcut obiectul comunicării prezentate de dr. DAN BERINDEI, cercetător principal la Institutul de istorie „N. Iorga“.

Analizând *Caracterul popular al luptelor armate duse de români pentru libertate, independență și unitate statală*, colonel dr. AL. GH. SAVU, șef de secție la Centrul de studii și cercetări de istorie și teorie militară, a remarcat, mai întâi, că acest caracter a izvorât din faptul că libertatea, unitatea și neafirmarea au semnat pentru poporul român obiective vitale și legitime, urmărite cu tenacitate din generație în generație pe parcursul multor veacuri de grele confruntări cu cotropitorii care au încercat să-l subjuge și stăpânească. Nimic nu putea să aibă, în consecință, un caracter mai autentic popular, decât luptele duse pentru împlinirea unor asemenea idealuri înscrise în codul drepturilor inalienabile ale oricărui popor. În al doilea rând, a arătat autorul, românii, de regulă, au avut de înfruntat mari puteri expansioniste, mult superioare lor în ceea ce privește potențialul economic, demografic și militar. Obținerea victoriei, în atare condiții, nu ar fi fost posibilă fără o concentrare a energiilor întregului popor român, peste împărțirile statale vremelnice sau structurile sociale proprii diverselor orinduiuri succedate pe scara timpului.

„Astfel devine pregnantă acea legătură intimă, organică, de la cauză la efect, care a existat permanent între obiectivele

liberatoare și caracterul popular al luptelor armate multiseculare duse de români pentru emancipare și unitate statală. Conștiința poporului nostru a receptat fidel, încă din epoca plămădirii lui, sensul istoric al luptelor armate împotriva cotropitorilor, realizând plenar faptul că acestea erau o condiție sine-qua-non a supraviețuirii, a conservării trăsăturilor etnice, a păstrării vetrei strămoșești unice și indivizibile, a fructificării alternativei dezvoltării progresive spre culmi mai înalte de cultură și civilizație. De aici, din această conștiință, a izvorit înțelegerea de către masele cele mai largi ale poporului a necesității de a-și asuma toate privațiunile, toate suferințele și toate jertfele implicate de luptele cu arma în mână împotriva atîtor agresori. De aici a rezultat capacitatea excepțională a poporului nostru de a rezista în fața vicisitudinilor timpului, de a se măsura curajos cu adversari mult mai puternici — uneori adevărați coloși ai istoriei —, de a se regăsi după înfrîngerii dureroase și de a-și urma neabătut prin secole destinul și idealurile lui fundamentale. Și tot de aici a pornit firul din care s-a țesut concepția românească despre război și pace — o concepție care, respingînd ferm agresiunile, susține legitimitatea luptelor de apărare și, mai cu seamă, afirmă necesitatea păstrării bunei vecinătăți și concordiei între toate popoarele lumii“.

AL. GH. SAVU s-a oprit, în continuare, la formele în care și-a găsit expresia acest caracter popular : în angajarea maselor largi ale poporului la efortul militar impus de agresiunile străine, înțelegând ca o îndatorire firească și necesară ; în domeniul organizării militare autohtone ; în sfera gîndirii și artei militare românești.

„Experiența acumulată de poporul nostru în secolele de luptă duse pentru libertate, independență și unitate statală constituie temelia istorică pe care este clădită doctrina militară actuală a României socialiste. O doctrină care — avînd drept ax central teza că apărarea patriei este cauză și operă a întregului popor român — statuează, în spiritul celor mai avansate tradiții ale trecutului, dreptul și îndatorirea tuturor cetățenilor, bărbați și femei, de a-și aduce contribuția la apărarea țării. Consacră o structură a forțelor sistemului defensiv care asigură cooperarea strînsă a armatei cu gărzile patriotice, destășamentele de tineret și celelalte formațiuni populare. Garantează că, în orice condiții, națiunea română va fi în măsură să-și salveze bunurile ei cele mai de preț : orinduirea pe care și-a ales-o, unitatea, independența și integritatea hotarelor“.

Conf. dr. MIRCEA MUȘAT, de la Academia de Studii Economice, și conf.

dr. ION ARDELEANU, director adjunct al Muzeului de istorie a partidului comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România, au susținut comunicarea intitulată *Făurirea statului național unitar român în 1918, rezultat al luptei maselor populare pentru realizarea idealului secular al poporului român*. După ce au relevat larga mișcare pentru unitate statală, care a cuprins toate clasele sociale și grupările politice atît din țara liberă cît și din teritoriile românești aflate sub dominația străină, și care a fost încununată de Marea Unire din anul 1918, autorii au conchis :

„Formarea statului național unitar român, pe vatra strămoșească a statului lui Burebista de la care aniversăm 2050 de ani, a fost opera întregului popor român. Înfăptuirea Marii Uniri din 1918 nu a aparținut unei singure clase sociale sau unui partid politic, ci ea a constituit, așa cum am arătat, scopul și acțiunea întregii națiuni române; pentru acest ideal au acționat cărturarii și marii gînditori ai neamului, toate forțele societății românești.

Eroismul românilor în lupta pentru desăvîrșirea unității naționale și statale a fost apreciat și elogiat, atunci și în perioada imediat următoare, de conducători și oameni politici din cele mai diferite țări ale lumii. Recunoașterea în repetate rânduri de către marile puteri ale Antantei a principiului autodeterminării popoarelor și a dreptului poporului român la unitate națională și statală, afirmarea înaltelor principii de echitate și dreptate ce urmau a sta la baza organizării postbelice a lumii, toate acestea erau de natură să sporească încrederea României ca și a altor state mici și mijlocii în opera ce urma să o consfințească Conferința de Pace. România aducea spre recunoașterea oficială a acestui for internațional hotărîrile istorice ale poporului român, proclamate solemn în adunările plebiscitare, reprezentative, democratic constituite ale maselor largi populare la 27 martie, 28 noiembrie, 1 decembrie 1918. Tratatul de pace din 1919 și 1920, Conferința Păcii de la Paris nu au fost în situația de a crea un stat român întregit. Conferința Păcii a fost chemată să dea consacrarea juridică operei maselor populare, prin recunoașterea principiului autodeterminării naționale, căruia poporul român i-a dat expresie concretă, punînd comunitatea internațională în fața unui fapt împlinit, așa cum făcuse și la 1859. Dacă Mihail Kogălniceanu era îndreptățit să afirme, referindu-se la unirea Moldovei cu Muntenia din 1859, că «unirea națiunea a făcut-o», cu aceeași îndreptățire se poate afirma despre Marea Unire din 1918 că ea a fost opera întregului popor român,

că unirea a fost încununarea victorioasă a luptei seculare a celor mai înaintate forțe ale poporului de pe tot teritoriul străbun al românilor.

Înfăptuirea unității statului român, pe vatra statului de acum 2050 de ani condus de Burebista, a realizat cadrul național și social-economic pentru dezvoltarea României moderne, a avut o înrîurire pozitivă asupra întregii evoluții economice, politice și sociale a țării. S-au creat condiții pentru dezvoltarea forțelor progresiste ale societății, ale clasei muncitoare, ale partidului său politic. Făurirea statului român unitar după mai bine de optsprezece secole de luptă este cea mai mare înfăptuire națională a poporului român și a avut consecințe din cele mai profunde în viața societății românești“.

În comunicarea *Făurirea orînduirii socialiste — temelie a independenței și suveranității naționale a României*, prof. dr. NICOLAE PETREANU și prof. dr. ȘTEFAN LACHE, de la Academia „Ștefan Gheorghiu“, au arătat că, dobîndind sensuri și finalități noi, suveranitatea și independența națională au devenit o realitate deplină în condițiile socialismului, ale deținerii întregii puteri de către clasa muncitoare în alianță cu țărănimia și celelalte categorii de oameni ai muncii, ale făuririi unei economii socialiste tot mai puternice, ale progresului multilateral al țării.

Prof. dr. CONSTANTIN VLAD, directorul Institutului de științe politice și de studiere a problemei naționale, și conf. dr. VICTOR DUCULESCU, director adjunct la Institutul de științe politice și de studiere a problemei naționale, au analizat Rolul națiunii, al statului național independent și suveran în epoca contemporană. Redăm din cuprins :

„Națiunea a exercitat de la început o puternică înrîurire asupra progresului economic, social și cultural, s-a afirmat ca un cadru potrivit pentru dezvoltarea societății, îndeplinind rolul unui important factor de progres și civilizație în lume. Faptul că procesul transformării popoarelor în națiuni n-a putut și nu poate fi oprit de nici-un fel de dominație și opri-mare străină demonstrează cu putere caracterul legitim al formării națiunilor. Națiunea este un rezultat al unui proces istoric cu caracter progresist; a apărut într-o epocă de înflorire, de dezvoltare a societății omenești și a constituit și constituie un factor puternic de progres și civilizație.

Apariția în prezent a unui număr atît de mare de state independente (peste 80) pe ruinele fostelor imperii coloniale, precum și intensificarea luptei de eliberare națională și a luptei pentru consolidarea și apărarea independenței naționale — ca

o continuare firească a luptei de eliberare națională — evidențiază actualitatea conceptului de națiune, creșterea și afirmarea națiunilor ca una din trăsăturile definitorii ale realității lumii contemporane... Sporirea fără precedent a numărului statelor independente nu a însemnat însă numai o creștere cantitativă a comunității internaționale. Formate în procesul luptei de eliberare națională, noile state s-au afirmat și se afirmă alături de statele socialiste, de forțele care luptă pentru pace și progres, ca factori puternici de promovare a noilor principii în viața internațională.

Statul național suveran reprezintă așadar instrumentul principal de exprimare a voinței națiunii de a lua parte la viața internațională, de a-și afirma vocația de participare nemijlocită la soluționarea problemelor majore în care este interesată.

Dialectica națiune-stat își găsește expresia în faptul că prerogativele inalienabile ale națiunii se regăsesc, pe plan politico-juridic, în prerogativele de care dispune statul ca principal factor de acțiune în relațiile internaționale. Este un fapt general recunoscut în dreptul internațional contemporan acela că titularul universal și original, subiectul principal al tuturor drepturilor și obligațiilor care iau naștere din raporturile juridice internaționale este statul. Această calitate aparține tuturor statelor, indiferent de întinderea lor teritorială, de numărul populației, de stadiul lor de dezvoltare economică, politică sau socială.

Fiind subiect universal al dreptului internațional, statul este chemat, prin definiție, să participe la întreaga multitudine și diversitate a relațiilor internaționale, economice, politice, tehnico-științifice care se stabilesc în procesul colaborării internaționale. Fiind subiect original, el exprimă voința suverană a națiunii care l-a creat, ca expresie a exercitării dreptului la autodeterminare și nu este condiționat de voința altor subiecte de drept, cum ar fi, de pildă, organizațiile internaționale, subiecte derivate de drept internațional, constituite prin acordul statelor suverane, care au o capacitate juridică limitată. Din ideea recunoașterii statului național ca entitate de bază a desfășurării circuitului mondial de valori materiale și spirituale, a necesității stabilirii raporturilor de cooperare între state, în domeniile cele mai variate, pe bază de egalitate deplină și respect reciproc, decurge o serie de consecințe politico-juridice de cea mai mare importanță, de natură să învedereze tocmai viabilitatea și profundele implicații ale conceptului pe care îl analizăm.

Astfel, strins legat de exercitarea dreptului de a se constitui în state naționale independente, apare dreptul fiecărui popor de a-și alege în mod liber sistemul politic și social-economic, de a hotărî în mod suveran în problemele interne și externe, fără nici un amestec din afară, de a-și exercita deplina suveranitate asupra bogățiilor și resurselor naturale, asupra întregului teritoriu național, în interesul dezvoltării proprii, de-sine-stătătoare.

Existența statului suveran implică în mod necesar dreptul fiecărui stat de a stabili relații politico-diplomatice la nivelul pe care-l dorește, de a încheia tratate bi sau multilaterale, în funcție de necesitățile sale politice și economice, de a participa la activitatea organizațiilor internaționale. Pentru statele terțe, existența unui stat suveran se traduce în obligația de a-i respecta personalitatea și ființa națională, de a-i respecta frontierele, orinduirea socială și de stat, regimul politic, de a nu interveni în problemele sale interne, de a nu folosi în nici un mod forța sau amenințarea cu forța împotriva lui...

Complexitatea problemelor pe care omenirea are să le rezolve demonstrează în mod clar că afirmarea independenței și suveranității naționale, manifestarea plenară a statelor suverane este singura cale pentru descătușarea uriașului potențial material și uman pe care-l reprezintă forța națiunilor suverane, pentru armonizarea eforturilor acestora în înfăptuirea marilor sarcini ale cooperării internaționale.

Realizarea unui asemenea proces implică în mod necesar o acțiune puternică și conjugată, din partea tuturor popoarelor, tuturor forțelor iubitoare de pace și progres împotriva unor stări de lucruri anacronice și profund retrograde, pentru triumful noului în viața internațională. Se pune astfel problema definirii căilor de acțiune pentru afirmarea statelor naționale suverane în viața internațională, pentru asigurarea recunoașterii depline a locului pe care acestea sînt chemate să-l aibă în restructurarea relațiilor mondiale, în triumful politicii noi, întemeiate pe principii de drept și echitate, care să garanteze înfăptuirea aspirațiilor de pace și progres ale tuturor popoarelor.

— O primă direcție de acțiune pentru garantarea manifestării plenare a statelor suverane în viața internațională o constituie interzicerea deplină a forței și amenințării cu forța din relațiile dintre state, înfăptuirea dezarmării, desființarea bazelor militare străine de pe teritoriile altor state, desființarea blocurilor militare. Este cert că o condiție primordială pentru înfăptuirea unei posibilități reale și efective de manifestare a statelor suverane pe

arena internațională o constituie tocmai crearea climatului politico-juridic de natură să garanteze existența lor independentă și suverană, care să faciliteze afirmarea lor deplină în angrenajul relațiilor interstatale, pe baza deplinei egalități, la adăpost de orice fel de presiune sau amestec.

— O altă direcție esențială de acțiune pentru înlesnirea procesului afirmării statelor naționale suverane în viața internațională o constituie restructurarea relațiilor economice internaționale, asigurarea posibilității dezvoltării economice și politice independente a fiecărui popor, a manifestării sale ca partener egal în relațiile cu alte state, a participării sale depline și fără restricții la cuceririle științei și tehnicii. Menținerea decalajelor, discriminărilor, barierelor în comerțul internațional, ca și presiunile și servituțiile de ordin economic care mai persistă încă în sarcina unor state noi, a țărilor în curs de dezvoltare, împiedică încă, într-o măsură considerabilă, participarea deplină a acestor țări, în felul în care acestea le doresc și care este necesar, de altfel, la viața internațională. Numeroasele documente care au fost adoptate în ultimii ani în cadrul O.N.U., a altor organizații internaționale, evidențiază imperativul asigurării unor condiții economice noi, pe deplin egale, pentru toate statele, necesitatea lichidării decalajelor, a garantării unor posibilități reale de afirmare în circuitul mondial a tuturor popoarelor, în mod special a țărilor în curs de dezvoltare, în condiții de stimă și respect, de natură să asigure participarea lor cu drepturi depline, fără restricții sau discriminări, la relațiile economice internaționale.

— O a treia direcție de acțiune ar cuprinde democratizarea structurilor organizațiilor internaționale, a mecanismului adoptării hotărârilor, a căilor și mijloacelor prin care se asigură participarea tuturor statelor la dezbaterile și adoptarea deciziilor în problemele de interes major. Asemenea mutații — în structura și mecanismul unor instituții și organizații internaționale — sînt de natură să faciliteze la maximum manifestarea statelor naționale suverane, stimularea propunerilor și inițiativelor acestora, participarea lor neîngrădită la dezbaterile și soluționarea problemelor mondiale.

— În sfîrșit, afirmarea deplină a statelor naționale suverane în viața internațională este strîns corelată cu transformarea globală a sistemului relațiilor internaționale, cu înfăptuirea unei noi ordini economice și politice mondiale, care să asigure generalizarea unui nou sistem de relații între toate țările lumii, întemeiat

ferm pe respectarea dreptului fiecărui popor la independență și ființă națională“.

În cea de-a doua ședință plenară, acad. ȘTEFAN PASCU, președintele Secției de științe istorice a Academiei Republicii Socialiste România, a susținut comunicarea 2050 de ani de existență statală pe teritoriul României. După ce a arătat că, gradul de dezvoltare și organizare a societății geto-dace a permis, cu peste două milenii în urmă, crearea statului centralizat și independent, autorul a evidențiat faptul de deosebită semnificație că moartea marelui rege Burebista n-a însemnat dispariția statului dac, care a continuat să existe, centralizat și independent, afirmîndu-se cu putere sub conducerea unui alt mare rege dac, Decebal. Chiar după cucerirea romană, statul dac a continuat să existe sub forma celor două provincii Dacia (este sugestivă păstrarea vechiului nume de cuceritori) și Moesia Inferior, și a formațiunilor politice ale dacilor liberi.

Evocînd, pe firul istoriei, apariția uniunilor de obști, denumite „Romanii populare“, țări, cnezate, voievodate, autorul a remarcat că asemenea organizații politice locale au fost răspîndite pe întreg teritoriul românesc.

„Dezvoltarea societății, din punct de vedere economic, social și politic, a forțelor interne tot mai bine organizate, interesele de colaborare în schimbul de produse și de apărare în fața altor pericole, a altor valuri de migrație — pecenegi și cumani —, a altor invazii — tătaro-mongolă —, a tendințelor expansioniste — ca aceea a statului maghiar —, toate la un loc impulsionează procesul de unificare a acestor cnezate și voievodate în state mai cuprinzătoare și mai puternice, desine-stătătoare, de caracter feudal: Transilvania, Țara Românească și Moldova. Victoriile din 1330 și din 1359 asupra oștilor feudale ungare au însemnat independența acestor țări, dezvoltarea lor în condiții mai bune: din Țara Severinului pînă la Dunărea de Jos — Țara Românească; de la Munte pînă la Mare — Moldova; întreg teritoriul intracarpatic — Transilvania.

Țări pe deplin independente, domnitori care se bucurau de prerogative suverane, înscrise de asemenea în titlatura lor, influențată de împăraților din Bizanț, «mare voievod și domn», «de-sine-stătător», «singur stăpînitor», dovedite de autoritatea lor asupra întregii țări, exercitată prin instituțiile de stat și de drept, centrale și locale. Țări ce și-au apărât și, astfel, și-au păstrat independența și după transformarea Balcanilor în provincii turcești, pe baza tratatelor, a Capitulațiilor, potrivit cărora Poarta recunoștea independența țărilor române, se

obliga să le apere integritatea teritorială în fața unor tendințe expansioniste din partea altor puteri, să le respecte organizarea internă, instituțiile proprii, în schimbul unui tribut anual (haraci), simbol al răscumpărării păcii.

Iar cînd Poarta «uită» să-și respecte înțelegerea, țările române și-au apărut independența cu dîrzenie, «oastea țării», sub conducerea unor viteji conducători, reușind să cîștige biruinți răsunătoare în fața oștirilor otomane, întreit sau chiar încîncînt mai numeroase. Pentru a-și apăra libertatea și independența, de multe ori țările române își uneau puterile, sub conducerea celui mai vrednic dintre voievozii uneia dintre ele: Iancu de Hunedoara — voievodul Transilvaniei, Ștefan cel Mare — voievodul Moldovei, Mihai Viteazul — voievodul Țării Românești...

Cea dintîi unire a țărilor române, înfăptuită la 1600 de Mihai Viteazul, a constituit un simbol și un îndemn pentru veacurile următoare, a străbătut, ca un fir roșu, istoria poporului român pînă la 1918. În toate importante evenimente, înfăptuirea de la 1600 era invocată ca un deziderat de realizat, ca un testament de împlinit.

Marele ideal al Unirii a fost împlinit parțial la 1859, prin unirea Moldovei și Țării Românești sub o singură domnie, a lui Alexandru Ioan Cuza, reprezentantul generației care a înscris pe harta Europei România modernă, ridicîndu-se cea dintîi coloană puternică și frumoasă a edificii naționale ale poporului român.

A doua coloană, tot atît de frumoasă și trainică, a fost ridicată prin voința unanimă a poporului român, din România și din provinciile de sub dominație străină, la 1877, cînd România își proclamă independența, consfințind-o prin sacrificii grele și jertfe numeroase pe cîmpurile de luptă din Balcani.

Cea de-a treia coloană, și mai puternică și, de asemenea, mai frumoasă, a înălțat poporul român, spre susținerea statului național unitar, în granițele sale etnice, încununată de Marea Unire de la Alba Iulia, din 1 decembrie 1918.

În sfîrșit, cea de-a patra coloană a fost durată, prin aceeași voință unanimă a poporului român, ca urmare a victoriei revoluției sale naționale și sociale, săvîrșită după 1944, cînd România burghezodemocrată s-a transformat în România socialistă, stat al muncitorilor, țăranilor și intelectualilor, al tuturor acelor care cu brațele și cu mintea construiesc o țară tot mai înfloritoare, și demnă, doritoare de pace și colaborare cu toate țările lumii spre binele și fericirea întregii omeniri“.

Din evantaiul larg al formelor în care s-a manifestat geniul creator al poporului român, prof. dr. ȘTEFAN ȘTEFĂNESCU, membru corespondent al Academiei Republicii Socialiste România, a pus în relief *Contribuții ale istoriografiei românești la crearea de valori ale patrimoniului culturii universale*.

Autorul a arătat că istoriografia românească, începînd cu cea mai veche, cronicărească, a exprimat dintotdeauna necesități științifice și politice, a examinat istoria națională în strînsă legătură cu cea universală. Operele lui Grigore Ureche, Miron Costin, Nicolae Costin, Dimitrie Cantemir pun în lumină preocupările românești de istorie universală, cu scopul de a înlesni înțelegerea corectă și cuprinzătoare a istoriei naționale. Aceste preocupări, prezente la reprezentările „Școlii ardelențe“, la sfîrșitul secolului al XVIII-lea, au devenit o constantă la istoricii epocii renașterii naționale din secolul al XIX-lea, Mihail Kogălniceanu și Nicolae Bălcescu. În comunicare s-au făcut referiri ample la scrierile lui B. P. Hasdeu — cel care a evidențiat importanța fondului tracdacic în dezvoltarea poporului nostru; ale lui A. D. Xenopol — care a atras atenția cercurilor științifice din țară și străinătate printr-o teorie proprie asupra istoriei; ale lui Vasile Părvan — căruia îi datorăm introducerea în circuitul științei universale a civilizației, cvasinecunoscute, a geto-dacilor; ale lui Nicolae Iorga — istoricul român care a exprimat în modul cel mai înalt viziunea de universalitate în creația istorică. Întreagă această operă, a subliniat autorul în încheiere, constituie pentru istoricii români o mîndrie, dar și o datorie de a o continua la nivelul mijloacelor actuale de informație și a cerințelor vremii noastre, care reclamă de la cercetarea istorică promovarea ideilor luminoase ale păcii și progresului.

În comunicarea *România socialistă — factor activ de pace și progres în lumea contemporană*, MARIA GROZA, adjunct al ministrului afacerilor externe, a arătat că, din îndelungata confruntare cu vicisitudinile istoriei, poporul român și-a format și transmis din generație în generație o concepție proprie despre raporturile dintre țări și popoare, întemeiată pe conlucrare pașnică, egalitate în drepturi și respect reciproc. Astfel, putem afirma că politica de pace și colaborare internațională pe care România o promovează astăzi pe arena mondială este adînc ancorată în trecutul istoric, în tradițiile progresiste ale poporului român, a cărui luptă pentru libertate și dreptate națională și socială, pentru neafîrnare și progres a fost legată întotdeauna de

preocuparea pentru dezvoltarea prieteniei și înțelegerii cu alte popoare.

Referindu-se la principiile și obiectivele nobile, constructive ale politicii externe a României socialiste, la înaltul prestigiu pe care aceasta l-a dobândit pe toate meridianele lumii, autoarea a evidențiat rolul determinant al conducătorului partidului și statului nostru la elaborarea și transpunerea în viață a politicii externe de pace și colaborare a României, la analiza științifică, realistă, a tabloului actual și de perspectivă al vieții internaționale, la explicarea fenomenelor și proceselor ce au loc în lume, în conexiunea și interdependența lor. S-a reliefat, în context, că aportul constructiv al țării noastre la soluționarea problemelor multiple și complexe ale lumii contemporane, creșterea prestigiului României pe arena mondială sînt indisolubil legate de ampla și neobosită activitate desfășurată de tovarășul **NICOLAE CEAUȘESCU**, de cutezanța creatoare și consecvența cu care acționează pentru promovarea intereselor naționale în armonie cu cele ale altor popoare, de rolul său hotărîtor în elaborarea și înfăptuirea politicii interne și externe românești. Remarcabila sa activitate, istoricele vizite efectuate în zeci de țări de pe toate continentele, întîlnirile și convorbirile cu conducătorii unui impresionant număr de partide și de state, cu reprezentanți de seamă ai opiniei publice mondiale, documentele semnate, propunerile și inițiativele în problemele fundamentale ale lumii contemporane s-au constituit în tot atîtea contribuții de esențială însemnătate la puternica afirmare internațională a României.

În cadrul reuniunii științifice au adresat cuvinte de salut, însoțite de perti-

nente intervenții la tematica reuniunii științifice: prof. dr. LU XIANGAN — R. P. Chineză; prof. dr. MOMČILO SAVIĆ și prof. dr. MILAN VANKU — Iugoslavia; dr. BENGT A. AHSUND, președintele Comisiei internaționale de istorie militară comparată — Suedia; prof. dr. JOHN E. JESSUP, vicepreședinte al Comisiei internaționale de istorie militară comparată — S.U.A.; prof. BIANCA CAVALLOTTI-VALOTA, secretarul Centrului italo-român de studii istorice — Italia; dr. IOSIF CONSTANTIN DRĂGAN, președintele Fundației „Drăgan” — Italia; prof. ANDRÉ CORVISIER — Franța; MARIA DA GLORIA ALVEZ PORTAL — Brazilia; prof. dr. JOHN G. NANDRIS — Anglia; prof. FRITZ KLEIN, președintele părții R. D. Germane în Comisia mixtă româno-germană de istorie.

Cuvîntul de închidere al lucrărilor sesiunii a fost ținut de acad. GHEORGHE MIHOC, președintele Academiei Republicii Socialiste România, care a evidențiat valoarea științifică deosebită a comunicărilor prezentate și a adresat mulțumiri călduroase oaspeților de peste hotare pentru participare și pentru cuvintele de salut.

Sesiunea științifică dedicată sărbătoririi a 2050 de ani de la constituirea statului dac centralizat și independent sub conducerea lui Burebista, prin întregul său conținut, a contribuit la aprofundarea cercetării semnificațiilor istorice ale acestui moment de măreție și glorie al trecutului nostru, integrîndu-se firesc în acțiunile ample de cunoaștere și valorificare a bogatelor tradiții progresiste ale istoriei și culturii poporului român.

ION MAMINA

**VECHIMEA, PERMANENȚA ȘI UNITATEA
POPORULUI ROMÂN ÎN SCRIERILE
SOCIALIȘTILOR**

Editura politică, București, 1980, 296 p.

Este un fapt, demonstrat deja, că proletariatul organizat din țara noastră s-a aflat într-o permanentă confluență de aspirații cu întreaga națiune română, contribuind în mod hotărâtor la împlinirea idealurilor de unitate, independență, dreptate socială și progres. Mișcarea muncitorească din România — parte integrantă a poporului român — s-a afirmat pe terenul politicii ca factor original și dinamic, dotat cu o mare capacitate de organizare și impulsioneare a energiilor revoluționare ale maselor, de analiză științifică și de elaborare a unor soluții practice, în deplină concordanță cu realitățile și perspectivele de evoluție ale societății românești.

Scrierile istorice de pînă acum, apărute îndeosebi în ultimul deceniu și jumătate, dau dimensiunea

veridică a lumii muncitoare, a rolului ei revoluționar, transformator al societății românești, a activității sale teoretice și practice, a locului și importanței acesteia în sfera raportului de forțe de pe arena social-politică. Mișcarea politică de masă și pentru mase, mișcarea muncitorească s-a preocupat constant și într-o măsură tot mai largă nu numai de aspectele majore ale înaintării patriei pe calea civilizației și progresului, dar și de toate problemele care constituiau obiect de atenție pentru opinia publică românească.

Recenta apariție editorială *, sub egida Institu-

* *Vechimea, permanența și unitatea poporului român în scrierile socialiștilor. Texte ale socialiștilor români scrise între anii 1872—1919*, vol. I, Editura politică, București, 1980, 296 p. Lucrarea a fost pregă-

tului de studii istorice și social-politice de pe lângă C. C. al P.C.R., se circumscrie efortului neconținut al colectivului de cercetători ai acestei prestigioase instituții științifice de a restitui prezentului valorile teoretice și științifice ale mișcării muncitorești din țara noastră. De astă dată, ne aflăm în fața unor texte care conferă o imagine nouă ariei preocupărilor organizațiilor politice ale proletariatului român, ale militanților socialiști. Întîiul volum al acestei lucrări reunește o selecție de studii, articole, recenzii etc., cit și documente datorate militanților socialiști, partidului politic al clasei muncitoare, elaborate în intervalul 1872—1919, referitoare la istoria veche a românilor, la originile, permanența și unitatea lor, manifestată viguros întotdeauna, în pofida situațiilor grele prin care au trecut.

tită pentru tipar de un colectiv format din Ion Popescu-Puțuri (coordonator) Nicolae Copotiu, Augustin Deac, Ion Felea, Vasile Niculae, Natalia Tampa.

Volumul debutează cu *Hotărîrea Plenei Comitetului Central al Partidului Comunist Român* din 26—27 octombrie 1977 cu privire la aniversarea a 2050 de ani de la crearea statului dac centralizat și independent, document de mare valoare teoretică, exprimînd gîndirea cutezantă a partidului nostru. În continuare, în volum sînt redată integral sau fragmente din scrierile lui Ioan Nădejde, Anton Bacalbașa, Constantin Bacalbașa, Al. Bădărău, Irimie Blăjan, Mihail Gheorghiu-Bujor, Nicolae Codreanu, C. Dobrogeanu-Gherea, Titus Dunca, I. C. Frimu, L. Ghelester, G. Grigorovici, G. Ibrăileanu, Grigore Maniu, Constantin Mille, V. G. Morțun, Sofia Nădejde, Ottoi Călin, C. Pădureanu, Ștefan Petică, Cristian Racovski, Alexandru G. Radovici, Vintilă C. A. Rosetti, Mihail N. Săulescu, A. S. Trușcă și L. Veniamin, cit și un număr de documente ale mișcării socialiste din țara noastră referitoare la poziția acesteia față de unitate, independența și suveranitatea țării românilor.

Vocația teoretică a socialiștilor români, interpretările realiste ale fenomenelor specifice societății românești în lumina materialismului dialectic și istoric, oferă un cîmp larg de investigare și, credem noi, un orizont științific demn de cele mai valoroase scrieri marxiste ale timpului. Din acest punct de vedere, lucrarea de față se constituie într-o dovadă peremptorie a profunzimii gîndirii socialiste românești, a valorii sale teoretice, cu implicații evidente în sfera activității politico-sociale.

Plecarea cu deosebit interes a unor valoroase

cadre ale partidului politic al clasei noastre muncitoare asupra trecutului istoric al poporului român nu a avut un caracter întîmplător și nici accidental. În fond, aceștia făceau dovada faptului că mișcarea muncitorească era pe deplin pătrunsă de însemnătatea respingerii tuturor încercărilor făcute în străinătate de a acredita ideii și teorii în evidentă contradicție cu evoluția românilor de-a lungul timpului și, deopotrivă, de necesitatea de demonstrării vechimii, permanenței, unității etnico-lingvistico-culturale a românilor, separați în propria țară de marile puteri ale timpului.

Un deosebit interes sub acest aspect îl prezintă scrierile teoreticianului socialist Ioan Nădejde, a cărui personalitate era cunoscută și apreciată nu numai în țară dar și în străinătate. Nu este lipsit de importanță faptul că unele din studiile sale au fost publicate în Statele Unite ale Americii, încă la sfîrșitul secolului trecut, iar publicații socialiste europene evocau, în numeroase împrejurări, activitatea politică și conținutul scrierilor socialiste ale românului.

Scrierile lui Ioan Nădejde, relevă nu numai consistența lor științifică, dar și o interpretare, în linii esențiale realistă, privitoare la unele aspecte și momente importante ale evoluției istorice a poporului nostru. El susține originea tracă a poporului român, permanența viețuirii sale în vatra de obîrșie, vechimea unor indeletniciri ale românilor și manifestă interes pentru analiza războaielor daco-romane, întemeierea statelor centralizate și independente românești, revoluția de la 1848, limba și literatura română etc.

„Fără a ne întinde pe larg în privința istoriei tracilor — afirmă I. Nădejde — vom spune, că pentru noi românii chestiunea aceasta are mare însemnătate, căci dacii, vechii locuitori ai provinciei romane Dacia, erau un trib trac. Tot traci erau și geții, care de asemenea locuiau în țările noastre“ (p. 19).

Referitor la războaiele dacilor cu romanii, Nădejde afirmă cu deplină temei în studiul „*Războaiele cu dacii*“: „Războaiele dacice ni se înfățișează pline de măreție. Din partea dacilor admirăm deznădejdea vitejească care înmulțește pledicile înaintea dușmanilor și apără pas cu pas fiecare sat, fiecare pădure, fiecare riș. Pentru a-i învinge a trebuit o știință militară perfecționată neîncetată în timp de opt veacuri. Prin activitate, prin dibăcie, prin împotrivirea cea mai îndărătnică, prin frica ce însoțea, Decebal se pune între dușmanii cei mai vestiți ai Romei, alături cu Mitriadăde și cu Anibal“ (p. 31).

În studiul „*Schiță istorică despre dezvoltarea agriculturii în România*“, dedicat evoluției acestei ocupații la români în secolele al XIV-lea — XIX-lea, I. Nădejde, face interesante referiri la vechimea acestei indeletnicii agriculturii la români o găciți a strămoșilor noștri: „Cea mai veche urmă de agricultură la români o găsim în faptul că românii, ca tracii și ilirii romanizați, aveau cunoștința agriculturii încă înainte de colonizare... Apoi coloniștii romani care au lucrat la romanizarea acestor elemente au fost și ei agricultori vestiți. Mai departe chiar și elementul slav care s-a absorbit mai apoi de către poporul ro-

manic, cunoaște agricultura, deci românii aveau cunoștința agriculturii chiar de la leagănul naționalității lor" (p. 62). Nu lipsită de interes este și afirmația acestuia referitoare la dezvoltarea neconținută a producției agrare a Munteniei și Moldovei chiar în condițiile dominației otomane: „Credem deplin dovedit că dominarea turcilor asupra principatelor și neogoșul de grâu cu Constanținopolul și cu alte regiuni ale Turciei a fost pricina de căpetenie a înfloririi agriculturii în țările române" (p. 68).

Dintre studiile și articolele prezentate în volum referitoare la trecutul istoric al poporului nostru rețin atenția și cele referitoare la evoluția limbii române, în care este subliniat caracterul său unitar pe întreaga arie geografică locuită de români, la vechiul drept românesc, la obiceiuri și datini străbune, la unele momente istorice importante cum au fost: răscoala lui Horea, Cloșca și Crișan din 1784, războiul de independență din 1877—1878, unirea Moldovei și Țării Românești în 1859, procesul Memorandumului din 1894, realizarea statului național unitar român în 1918.

Mișcarea socialistă, încă de la primele sale manifestări, s-a pronunțat pentru soluționarea problemei naționale în spiritul dreptului istoric al românilor, adică al reunirii lor în cadrele acelorași fruntarii. Articolele reproduse în volum după publicațiile socialiste „Contemporanul“, „Dacia viitoare“, „Emanciparea“, „Drepturile omului“, „Munca“, „Lumea nouă“, „România muncitoare“, „Viitorul social“, unele scrieri apar-

ținând militanților socialiști, precum și documente oficiale ale partidului politic al clasei muncitoare evocă convingător permanența ideii de refacere a unității naționale a românilor, de independență și suveranitate a patriei lor.

Spicuim dintre numeroasele pledoarii în acest sens câteva: „Pe la 1883... noi socialiștii scriam în *Dacia viitoare* (subl. aut.) că vream o Românie mare, puternică..." (Anton Bacalbașa, p. 132); „Rolul României iredente este dar hotărât: a lupta prin toate mijloacele iertate celor slabi, la dezrobirea fraților de același neam, la constituirea Daciei libere, pe pământul căreia însă să trăiască un popor liber" (Constantin C. Bacalbașa, p. 137); „...vom spune dar verde și lămurit cugetarea noastră: *voim Dacia așa cum ea fu* (subl. aut.), fiindcă istoria și dreptul, tradițiunea și plebiscitul, trecutul și prezentul ne dau dreptul de a aspira la o Dacie română" (Al. Bădărău, p. 143); „Noi voim să se păstreze independența fiecărei națiuni, căci altfel nici nu s-ar putea stabili adevăratele legături tra-nice între popoare..." (M. Gh. Bujor, p. 155); „Sintem una din puținele țări care n-au robit neamuri străine. În schimb țara românească a fost victima banditismului cuceritor al vecinilor noștri, care ne-au răpit și ne stăpinesc un teritoriu și un număr de locuitori români aproape egal cu acela al României libere" (Constantin Dobrogeanu-Gherea, p. 160); „Voim o Dacie mare și unită, dar nu ca sub Mihai-vodă... Dacia noastră va fi Dacia țăranelui și muncitorului..." (C. Mille, p. 214).

Documentele mișcării socialiste, prezentate în lucrare, vădese aceeași înaltă conștiință națională, ele fiind argumente convingătoare ale identității de aspirații a acestuia cu a întregului popor român. De la *Apelul Asociației generale a muncitorilor din România* privind necesitatea apărării independenței țării, din 12 noiembrie 1972, la *Declarația Comitetului Executiv Provizoriu al Partidului socialist și a Comisiei generale provizorii a sindicatelor*, mergând pe firul marilor fapte istorice ale neamului, glasul proletarietului român răzbate vibrant în mesajul de unitate și independență al documentelor adoptate de organizațiile sale de luptă. În numele acestor idealuri, proletariatul român a participat plenar și activ la lupta pentru desăvârșirea unității național-statale în 1918, act istoric de o covârșitoare însemnătate pentru evoluția ulterioară a României, pentru destinele poporului român.

Noul volum întregește imaginea asupra ariei de preocupări a mișcării noastre muncitorești, într-o epocă istorică plină de împliniri pe planul unității și independenței neamului, în care se încorporează și contribuția consistentă și în multe privințe hotărâtoare a proletarietului. Textele incluse în lucrare oferă deopotrivă posibilitatea cunoașterii mai adecvate a concepțiilor militanților socialiști, a valorii deosebite a scrierilor lor științifice și teoretice, a căror probare practică s-a materializat în însăși împlinirile istorice ale poporului nostru.

I. POSTELNICU

STRĂMOȘII POPORULUI ROMÂN — GETO-DACII ȘI EPOCA LOR

Editura politică, București, 1980, 344 pag

În contextul amplelor manifestări aniversare prilejuite de împlinirea a 2050 de ani de la constituirea statului dac centralizat și independent semnalăm și editarea unui volum conținând o selecție de articole apărute în revista „Magazin istoric” în perioada 1967—1980 referitoare la viața materială și spirituală a strămoșilor noștri îndepărtați, geto-dacii.

Fără discuție, istoria veche a poporului nostru, îndeosebi perioada de maximă înflorire din vremea marilor regi Burebista și Decebal, oferă un vast câmp de investigație științifică și, în același timp, de reliefare a originalității dezvoltării pe toate planurile a societății geto-dace, dezvoltare ce i-a permis să se afle în raporturi de influențare reciprocă cu marile civilizații ale timpului.

Așa după cum se subliniază și în introducerea lucrării, semnată de Cristian Popișteanu, volumul își propune să răspundă unor probleme care constituie obiect de atenție pentru publicul larg cititor, cunoscător sau mai puțin familiarizat cu istoria veche a românilor, cum ar fi originea geto-dacilor, aria lor de răspândire, stadiul dezvoltării culturii lor materiale și spirituale, raporturile dintre civilizația geto-dacilor și marile civilizații ale antichității.

Pentru a facilita înțelegerea problematicii complexe a volumului, realizatorii acestuia au operat o ordonare tematică a articolelor după cum urmează: I. *Traco-geto-dacii mare neam al antichității*, cu două subdiviziuni: a) Considerații is-

torico-geografice și b) Neamuri și triburi tracice; II. *Viața economică și culturală la geto-daci*; III. *Viața politică și militară la geto-daci. Formațiuni politice și evoluția lor*; IV. *Dacia și geto-dacii în istoriografie*.

După o succintă trecere în revistă a studiilor de tracologie de-a lungul timpului, datorată lui Alexandru Vulpe, articolele următoare, semnate de istorici români (Ion Nestor, Emil Condurachi, Dumitru Berciu, Alexandru Vulpe) și străini (Miliutin Garașanin — Iugoslavia, Hristo M. Danov — Bulgaria, Hans Geiss — R.D.G., Mikulas Dušek — Cehoslovacia) ne introduc în lumea miraculoasă a tracilor și a ramurii lor nord-dunărene, geto-dacii.

Specialiștii străini sînt unanimi în părerea că geto-dacii au creat o civilizație proprie, originală și dezvoltată, al cărui apogeu a fost atins în vremea lui Burebista și Decebal. „Din punct de vedere arheologic, este important de remarcat că influența greacă s-a făcut mai puțin simțită în regiunile îndepărtate ale Daciei, unde s-a format o civilizație mai individualizată, a cărui epocă de înflorire se situează spre începutul erei noastre și pe care o cunoaștem mai ales prin intermediul fortificațiilor daco-getice de la Grădiștea Muncelului” (Miliutin-Garașanin — Iugoslavia, p. 23); „Tracii au dezvoltat — cum știm cu toții — încă din vremuri îndepărtate, o cultură înfloritoare” (Heinz Geiss — R.D.G., p. 35).

Dar ce demonstrează practic autorii menționați relativ la stadiul de dezvoltare a tracilor și geto-

dacilor? Ei relevă următoarele aspecte care, toate la un loc, se constituie în argumente îndubitabile ale stadiului avansat de dezvoltare a societății tracilor nord-dunăreni.

Pe o arie geografică întinsă, de la Dunărea mijlocie pînă la Pontul Euxin, geto-dacii au fost făurarii unei culturi materiale și spirituale ale cărei principale aspecte constau în: varietatea și stadiul înalt de dezvoltare al unor meșteșuguri și îndeleticiri (metalurgia fierului, prelucrarea aurului și argintului, agricultura, olăritul); originalitatea artei construcțiilor cu caracter militar, religios și civil; impunătoare arhitectură religioasă; cunoștințe bogate de filozofie, medicină, botanică, astronomie, muzică; existența unui larg proces de diferențiere socială și de urbanizare; practicarea unor intense schimburi comerciale cu lumea înconjurătoare, favorizate și de emisiunile monetare proprii. Principala caracteristică a evoluției geto-dacilor în acele timpuri a constituit-o, însă, unitatea, continuitatea și etnicitatea culturii lor materiale și spirituale.

Deosebit de interesantă este partea din lucrare consacrată prezentării neamurilor și triburilor tracilor, fiind, de fapt, prima sinteză de acest fel din istoriografia românească. Aflăm, astfel, date despre nu mai puțin de 39 de neamuri și triburi trace, între acestea numărîndu-se: geto-dacii, tyrageții, cotensii, carpodacii, carpii, costobocii, burii, apulii, crobizii, răspîndiți pe un perimetru foarte întins (de la Vistula pînă dincolo de Nistru și de la nordul Carpaților păduroși pînă dincolo de munții Haemus).

După succintele incursiuni în viața economică și

spirituală a traco-geto-dacilor, efectuate în prima parte a lucrării, având obiectivul deschiderii orizontului către analize mai detaliate ale aceluiași fenomene, volumul prezintă în continuare (partea a II-a și a III-a) cele mai semnificative manifestări ale vieții economice, culturale, politice și militare a strămoșilor poporului român. Reținem între altele: îndeletniciri agro-păstorale, metalurgia fierului, activitatea monetară și edilitară a geto-dacilor, arta prelucrării argintului, limba și cultul religios, obiceiuri și tradiții, sistemul de organizare politico-militară, mari personalități ale lumii geto-dace și altele.

Prelucrând informații ale istoricilor antichității sau date furnizate de ultimele cercetări arheologice, autorii articolelor din această parte a lucrării relevă aspecte majore ale vieții materiale, organizării politico-militare sau spiritualității strămoșilor îndepărtați ai poporului nostru. Ne îngăduim a prezenta câteva dintre acestea.

„Agricultura și păstoritul au constituit ocupații străvechi ale locuitorilor patriei noastre“ (Gheorghe David, p. 105) — concluzie formulată pe baza studiului unor opere istorice ale lumii antice.

Alături de agricultură și păstoriș geto-dacii au dezvoltat o remarcabilă metalurgie a fierului în zonele montane, bogate în minereuri. „Cunoștințele tehnologice acumulate treptat — susține dr. Ștefan Ferenczi — au făcut posibilă, într-o perioadă ulterioară, întemeierea unor centre metalurgice de exploatare și prelucrare a minereurilor“ (p. 110), între acestea detașându-se Sarmizegetuza Regia, capitala regatului dac.

În mod firesc, dezvoltarea economică atrage după sine și intensificarea schimburilor comerciale, favorizate considerabil de activitatea monetară proprie. Din acest punct de vedere, remarcă dr.-ul Constantin Preda, cum că „Geto-dacii, alături de celți, se numără printre puținele populații antice din afara granițelor lumii grecești și romane care s-au remarcat și printr-o bogată activitate monetară proprie“ (p. 113) — se află într-o firească relație cu activitatea pe acest tărâm a geto-dacilor.

Ascendența societății geto-dace la sfârșitul mileniului I î.e.n. și în primul veac al următorului mileniu este exprimată și de intensa activitate constructivă, de ridicare a unor noi așezări sau de întărire a celor existente, de consolidare a vechilor cetăți sau de clădire a altora noi, de edificare a unor lăcașe de cult, de lărgire a sistemului de fortificații, etc. Autorii care abordează în lucrare aceste aspecte oferă o imagine vie a vocației de atrizani a geto-dacilor în arta construcțiilor, exemplificând prin așezările de la Petrodava, Argedava (Alexandru Vulpe), Buri-dava (Dumitru Berci), Singidava (Ion Horațiu Crișan), Tomasidava (Vio-rel Căpitanu), ca și cele de pe Valea Buzăului (Mircea Babeș) sau din nord-vestul Dobrogei (Alexandru Bornea), cetățile dacice din sud-estul Transilvaniei (Zoltan Székely), templul de la Grădiștea de Munte (Ion Horațiu Crișan), labirintul subteran de la Limanu (Vasile Boroneanț) etc.

Săpăturile arheologice, întreprinse îndeosebi în ultimii ani, au restituit prezentului vestigii ale unei civilizații apreciată de către contemporanii geto-dacilor sau de către specialiști de mai târziu.

Ce dezvoltare aceste descoperiri? Ele atestă, fără tăgadă, unitatea materială și spirituală a tuturor geto-dacilor în epoca lor de maximă înflorire, materializată prin aceleași preocupări de natură economică, realizate prin aceleași mijloace și cu unelte identice, prin similitudinea construcțiilor cu caracter civil, religios și militar, prin intensă și permanentă locuire a acestor vechi vetre de existență a strămoșilor poporului nostru; reliefează, deopotrivă, stadiul avansat al dezvoltării materiale a populației autohtone, varietatea preocupărilor, îndeletnicirilor și meșteșugurilor; pun în evidență cu pregnanță o puternică stratificare a societății geto-dace și confirmă persistența vechilor realități ale lumii geto-dace în conștiința locuitorilor, transmise din generație în generație pînă în zilele noastre.

Imaginea asupra vieții locuitorilor patriei noastre de acum două milenii este întregită de informațiile privind organizarea politico-militară, din care se desprinde concluzia că geto-dacii erau constituiți în puternice uniuni tribale care dispuneau de o considerabilă forță militară, temută de adversari, că au avut mari personalități politice și militare ca Dromihete, Burebista și Decebal, care au înfruntat cu eroism legendar armatele macedonene și romane.

Interesante, sub raportul ecoului stîrnit de existență și faptele geto-dacilor în lumea de atunci, ca și mai târziu, sînt aprecierile unor istorici ai antichității, ca și persistența, pînă în epoca medievală, în concepția unor cărturari și politicieni din Europa apuseană a ideii că vestigiile geto-daci sînt strămoșii îndepărtați ai popoarelor lor. În legătură

cu acest aspect ne rețin atenția aprecierile cărturarului antic Dion Chrysostomos la adresa locuitorilor Daciei: „Fiind nefolositor la toate..., am ajuns la niște oameni întreprinzători, care nu aveau răgazul să asculte cuvântări, ci erau agitați și tulburați... Acolo, la ei, puteai să vezi peste tot săbii, platoșe, lănci, toate locurile fiind pline de cai, arme, oameni înarmați. În mijlocul atitor oameni deosebiți, eu singur mă înfățișam grozav de nepăsător, un spectator foarte pasnic al războiului, neputincios la trup, înaintat în vîrstă, om care

nu purta sceptrul de aur și nici panglicuțele sfinte ale vreunui zeu care venise pe drumul unde-l mîna nevoia în tabăra ostășească, pentru a cere slobozirea fiicei sale, ci veneam doritor de a vedea oamenii luptînd unii pentru stăpînire și putere, iar alții pentru libertate și patrie“ (p. 328—329); ca și frecvențele confuzii din epoca medievală care se făceau între geți și goți, sau între daci și danezi. („Asfel, în cronica ducilor de Normandia se vorbește despre «Dacia care azi se numește Danemarca», țară locuită de goți, ce au avut «mulți regi,

care au recurs la știința unor remarcabili filozofi, ca Deceneu, Zamolxis și alții»“) (Constantin Preda, p. 331—332). Aceeași identitate este întîlnită în evul mediu în cultura națională spaniolă, prin integrarea geto-dacilor în istoria și genealogia poporului spaniol.

Toate cele relevante pînă acum conturează imaginea unei lucrări interesante și utile care, alături de altele apărute pînă în prezent, reconstituie în date fundamentale o epocă strălucitoare și glorioasă a poporului român.

FL. TĂNĂSESCU

REGIMURILE FASCISTE ȘI TOTALITARE DIN EUROPA

Vol. II, Editura militară, București, 1980, 384 pag.

La scurt timp de la apariția primului volum¹, care cuprinde analiza regimurilor fasciste și totalitare din Ungaria, Bulgaria, Italia, Portugalia, Germania și Spania, în filele căruia a fost prezentată istoria acestora, a politicii lor interne și externe, vede lumina tiparului un al doilea volum, tot sub egida Institutului de studii istorice și social-politice de pe lîngă C. C. al P.C.R.² În paginile acestuia, de asemenea, sub formă de studii distincte, sînt înfățișate regimurile fasciste sau totalitare din Polonia, Iugoslavia, Austria, Grecia și România. Ca și în cazul primului,

și în cel de-al doilea volum, autorii — după cum ei înșiși afirmă încă de la început — „s-au străduit să valorifice, în spirit critic și de pe pozițiile gîndirii noastre materialist-dialectice, realizări ale istoriografiei universale, cu precădere din țările la care se referă studiile inserate“³.

Într-adevăr, ceea ce impresionează, în primul rînd, și la acest volum este documentarea extrem de cuprinzătoare a autorilor studiilor ce constituie cuprinsul cărții. Și dacă de mult timp istoricii și cercetătorii din țara noastră se străduiesc — de cele mai multe ori cu bune rezultate — să înfățișeze de pe poziții românești problemele complexe ale istoriei universale, lucrarea pe care o recenzăm întrunește cu prisosință cerințele unei asemenea

munci responsabile, originale în maniera în care a fost concepută. La acest succes contribuie firește și valoarea autorilor care au stăruit îndelung, cercetînd, interpretînd și scriînd cu dăruire științifică, profesională. O carte meritorie despre regimurile fasciste și totalitare, care, împreună cu primul volum, acoperă o mare parte din aria de manifestare a fenomenului istoric respectiv în Europa.

Primul studiu din acest volum este consacrat de Milică Moldoveanu Poloniei. Rezultat al unor îndelungi și temeinice investigații științifice desfășurate de autor — cunoscut și recunoscut specialist al nostru în probleme de polonistică — acest studiu debutează cu o analiză a evenimentelor ce au condus această țară, la început de veac al XX-lea, spre «anul 1926». Pînă atunci „regimul politic din Polonia s-a bazat pe principiile democrației parlamentare burgheze, avînd la bază, în virtutea Constituției din 17 martie 1921, ca organe supreme ale puterii legislative, Seimul și Senatul, alese pe timp de cinci ani în cadrul

¹ În nr. 2/1980 al revistei „Anale de istorie“, p. 160—163, a fost publicată, sub semnătura lui Ion Calafeteanu, o prezentare a acestui volum.

² Lucrarea apare sub îngrijirea unui colectiv format din: Ion Popescu-Puțuri (coordonator principal), Gheorghe Unc, Vladimir Zaharescu, Marin Badea, Constantin Botoran.

³ În continuare, trimiterile la lucrarea prezentată vor fi făcute în text.

alegerilor generale, secrete, directe, egale și proporționale" (p. 26).

Autorul se referă cu detalii la împrejurările istorice care au condus la răsturnarea sau lovitură militară din mai 1926. „Conform părerii majorității istoricilor polonezi — precizează Milică Moldoveanu — după lovitură din mai 1926, în Polonia a fost instaurat un regim autoritar de dictatură militară sau militară birocratică" (p. 42).

Pe baza unor materiale documentare de certă valoare, cercetătorul înfățișează, în continuare, trăsăturile definitorii ale vieții politice din Polonia, până în ajunul agresiunii Germaniei hitleriste asupra acestei țări și reține în mod special pe cititor asupra contextului internațional în care „Polonia a căzut victimă invaziei trupelor naziste. Războiul declanșat de Germania împotriva Poloniei, în septembrie 1939 — se subliniază în studiu — a fost o continuare a actelor de violență și agresiune nepedepsite în timp util ale fascismului hitlerist german. Din partea Poloniei războiul a avut un caracter just, la el participând toate forțele patriotice" (p. 87).

Studierea datelor grele încercări care i-a fost impusă Poloniei, în acele momente de tristă amintire, oferă autorului posibilitatea să constate că, practic, „cu tot eroismul de care au dat dovadă, timp de cinci săptămâni, ostașii unităților militare și întregul popor polonez au fost în cele din urmă înfrinți, iar țara ocupată" (p. 87).

După cum se știe, „victoria" lui Hitler a însemnat începutul unei drame cutremurătoare a poporului polonez, care, lipsit din nou de existența de fapt a statului său național, a fost supus unei acțiuni

metodice de distrugere fizică și morală. „Departee de a se lăsa intimidați de teroarea ocupanților naziști — apreciază autorul —, poporul polonez, pătruns de înalt spirit patriotic, de o puternică conștiință de sine, a manifestat constant o atitudine dirză de împotrivire pe fondul căreia a putut să se organizeze una din cele mai puternice mișcări de rezistență din Europa" (p. 88).

Cel de-al doilea studiu inclus în volum, dedicat Iugoslaviei, este realizat de Vladimir Zaharescu. Consacrînd, la început, câteva pagini analizării împrejurărilor care au condus la formarea statului iugoslav, la 1 decembrie 1918, autorul se concentrează apoi pe surprinderea împrejurărilor istorice care au condus la hotărîrea regelui Alexandru de a-și instaura dictatura personală: „acțiunea regelui Alexandru se înscria în continuitatea funcției monarhice de factor unificator al noii comunități statale iugoslave... Se poate, deci, sublinia distincția care a existat de la bun început, chiar în ceea ce privește motivația orientării spre dictatura regală, între aceasta și venirea la putere a unor dictaturi fasciste. Spre deosebire de dictatura fascistă, care venea cu scopul lichidării unor regimuri democratice și al promovării unei politici expansioniste agresive, în cazul de față este vorba de căutarea unei ieșiri dintr-o acută și prelungită criză politică și a unei soluții pentru menținerea comunității statale, pe care disensiunile din interior o puteau, inevitabil, face mai sensibilă presiunilor revizioniste din exterior" (p. 103—104).

Interesantă ni se pare părerea formulată de Vladimir Zaharescu în acest studiu cu privire la fap-

tul că orientarea regelui Alexandru spre un regim personal de mină forte a fost înlesnită de faptul că, în acel moment, nu a existat nici o forță politică burgheză în stare să ofere și să traducă în viață o altă alternativă.

Analizînd evenimentele anului 1929 care au dus la săvîrșirea acestui pas în istoria Iugoslaviei, Vladimir Zaharescu conchide că această țară devenea acum „o țară fără constituție, fără parlament și fără partide politice, condusă de un monarh cu puteri absolute, guvernată de un prim-ministru și miniștri numiți direct de rege și răspunzători numai în fața acestuia" (p. 109).

Un nou punct de interes în studiul dedicat Iugoslaviei îl constituie analiza evenimentelor ce au urmat asasinării la Marsilia (9 septembrie 1934) a regelui Alexandru, împrejurări critice în care „cercurile guvernante au încercat promovarea unei politici de continuare a dictaturii fără autorul ei decedat" (p. 121).

Procesul de descompunere treptată a regimului dictatorial era însă ineluctabil, „el petrecîndu-se pe fundalul nemulțumirii crescînde a maselor și intensificării luptei lor. Paralel, se activează și cercurile burgheze opoziționiste. Deși a fost lăsată în vigoare Constituția din 1931, lucrurile au evoluat treptat spre o situație asemănătoare celei dinainte de 1929, cu posibilități largite de acțiune pentru partidele politice burgheze și reprimare în continuare a forțelor de stînga".

Alegerile parlamentare din 1938 — subliniază autorul — „au indicat o mai puternică deplasare spre stînga în masele populare" (p. 123).

Împrejurări politice complexe din interior, mai

ales legate de nerezolvarea eficientă a problemei relațiilor naționale din interiorul Iugoslaviei — situație ce era curent stimulată și folosită de factorii revizionisti internaționali —, au determinat întârzierea realizării unității de acțiune și de rezistență a Iugoslaviei față de presiunile din exterior. În condițiile expansiunii Germaniei hitleriste în Europa și ale orientării guvernului Tvetkovici spre o apropiere cu puterile fasciste s-a produs, la 25 martie 1941, semnarea aderării Iugoslaviei la pactul tripartit. „În situația creată, grupurile burgheze și cercurile militare potrivnice apropiării de puterile fasciste au organizat, în noaptea de 26—27 martie 1941, lovitura de stat care a dus la răsturnarea guvernului” (p. 124).

Ce a urmat, prea bine se știe. Atacă la 6 aprilie 1941 de trupele hitleriste, Iugoslavia a fost nevoită, la 17 aprilie 1941, să capituleze. A urmat împărțirea și ocuparea ei de către Germania, Italia, Ungaria și Bulgaria. „Trebuie remarcat — notează Vladimir Zaharescu — că numai în aceste condiții, ca parte integrantă a regimului de ocupație, se instaurează, în așa-numitul Stat croat independent, regimul fascist al ustașilor, precum și regimuri colaboraționiste în alte părți ale țării” (p. 124).

Istoria Iugoslaviei păstrează veșnic vii paginile de eroism vibrant care au asigurat împlinirea — în cele din urmă — a idealurilor tuturor celor care, de pe pozițiile patriotismului revoluționar, n-au ezitat a cheltui orice energie, inclusiv a face sacrificii suprem pentru făurirea unei Iugoslavii libere, independente.

În cuprinsul unui extrem de interesant studiu

consacrat analizării aceleiași problematici în Austria, Nicolae Minei ne oferă informații noi, puțin cunoscute publicului larg, rezultat al unor temeinice cercetări întreprinse. Analiza istorică pe care o întreprinde începe din a doua jumătate a veacului al XIX-lea de când „cercurile conducătoare ale clasei latifundiare și ale marii burghezii de limbă germană au creat o serie de organizații ale căror sloganuri prefigurau, în stare embrionară, leit-motivele dogmelor naziste de mai târziu” (p. 128).

Cititorul va putea înțeli în acest studiu multiple dovezi ale existenței unor atari preocupări și — este de recunoscut — asemenea manifestări, despre care se cunosc prea puține lucruri, au avut un rol la asphaltarea căilor de afirmare a fascismului internațional, nu mai vorbim de fascismul austriac extrem de insistent încă din perioada ce a urmat imediat încheierii primului război mondial. Pe multe pagini, Nicolae Minei analizează evenimentele ce au condus, la 6 martie 1933, la lovitura lui Dollfuss care a însemnat lichidarea, în fond și în formă, a sistemului parlamentar în Austria, precum și racordarea regimului politic austriac la canoanele fascismului. „Avalanșa măsurilor luate de Dollfuss — apreciază Nicolae Minei — reproducea, cu neînsemnate variații de nuanță, metodologia și procedeele utilizate de fascismul italian cu aproximativ un deceniu în urmă” (p. 163).

Reacția forțelor progresiste austriace s-a concentrat în ceea ce istoria a consemnat în paginile eroice privitoare la lupta armată de masă împotriva fascismului dusă de proletariatul vienez în 1934. Represiunea și măsurile brutale împotriva

insurgenților au consacrat, în fapt, profilul variantei austriace a fascismului.

Studiul lui Nicolae Minei oferă o largă posibilitate de cunoaștere în detalii a orientărilor promussoliniene și prohitleriste ale fascismului austriac, precum și a stărilor conflictuale ce s-au dezvoltat atât în societatea austriacă, cât și pe plan internațional în jurul acestor două orientări.

O extrem de documentată și convingătoare prezentare se face în lucrare Anschluss-ului, „prima agresiune hitleristă în afara hotarelor Germaniei”, care a marcat „sfârșitul Europei tratatelor de pace și prima cotropire de către naziști a unui stat independent de pe continentul nostru” (p. 199).

Inițial — după cum se știe —, Austria și-a păstrat a entitate separată în cadrul Reichului, sub numele de Ostmark, apoi a fost împărțită în districte conduse de gauleiteri aflați direct în subordnarea Berlinului. În anii 1938—1940, conform planului de „omogenizare a germanității”, naziștii au „colonizat” Austria cu populație germană. În paralel, zeci de mii de familii austriace au fost transmutate în alte regiuni ale Reichului.

Încă în primele zile după Anschluss, s-a instaurat în Austria „regimul hitlerist în formele cele mai sălbătice, regim care a persistat până la eliberarea țării, în primăvara anului 1945” (p. 300).

După cum este cunoscut, ocupația hitleristă a adus Austriei, ca și celorlalte țări aflate sub călcîiul zvasticii, jertfe și suferințe înspăimîntătoare. Cu prețul tuturor acestora — subliniază Nicolae Minei în încheierea studiului său — forțele progresiste austriace și-au adus contribuția lor la lupta dusă de coaliția antihitleristă

pentru zdrobirea fascismului și renașterea unei Austrie libere și independente.

În continuarea cărții pe care o analizez, Cristian Popișteanu semnează un consistent studiu consacrat Greciei. Prima parte a dezbaterii sale gravitează în jurul demonstrării semnificațiilor instaurării „regimului de la 4 august 1936” al lui Ioannis Metaxas. „Rercurgînd la lovitura de stat militară a lui Metaxas — subliniază autorul — cercurile Palatului și căpeteniile armatei au dat, fără îndoială, deplină satisfacție marelui capital interesat vital în a stăvili avîntul mișcării muncitorești, al luptei oamenilor muncii, precum și avansul partidelor de stînga, al forțelor democratice” (p. 212).

În caracterizarea regimului totalitarist al lui Metaxas — se apreciază în studiul pe care-l analizăm — „nu putem omite absența de măsuri sau legislații antisemite și abținerea de la discriminarea de ordin rasial, ceea ce îl diferențiază contrastant de nazism și alte variante de fascism” (p. 221).

Pe baza unui voluminos material documentar, Cristian Popișteanu analizează trăsăturile acestui regim pînă ce „Ora invaziei a sunat pentru Grecia la 28 octombrie 1940, cînd, Mussolini, iritat de suita de triumfuri hitleriste asupra majorității țărilor europene, ultimul fiind pătunderea unităților Wehrmachtului pe teritoriul românesc, și-a precizat decizia de atacare a Greciei” (p. 228—229).

Au urmat zile grele pentru Grecia. Capitulara ei în fața presiunilor și invaziei străine a dus la împărțirea țării între Italia, Germania și Bulgaria. „Tripla ocupație fascistă a însemnat cea mai grea perioadă din întreaga istorie a Greciei, marcată de trei

elemente principale: foametea, genocidul și desnaționalizarea forțată a unui mare număr de greci”.

După cum este cunoscut, în fața barbariilor ocupațiilor, epopeea glorioasă a rezistenței din Grecia a înscris, vreme de trei ani, una din paginile cele mai eroice ale mișcării de eliberare antifasciste europene.

În încheierea studiului său, Cristian Popișteanu reține cîteva concluzii dintre care notăm, în cele ce urmează, pe acelea potrivit căreia „dictatura militară a generalului Metaxas s-a dovedit un regim terorist, de reprimare crîncenă a luptei revoluționare a maselor muncitoare, a partidelor lor și, în primul rînd, a comuniștilor, precum și a oricăror forme de democrație parlamentară burgheză” (p. 239). Dorind să precizeze și mai profund „regimul de la 4 august 1936”, autorul apreciază că acesta a reprezentat „o dictatură militară, totalitaristă de extremă dreaptă, cu o orientare ideologică și o politică internă de tip fascist” (p. 240—241).

În încheierea acestui de-al doilea volum privind „Regimurile fasciste și totalitare din Europa”, Gheorghe Zaharia și Mihai Fătu analizează — pe baza unei ample documentații — desfășurările istorice din România.

Pornind demonstrația lor cu aprecierea potrivit căreia „Regimul fascistolegionar din România s-a instaurat în septembrie 1940, în condițiile cînd pe plan internațional raportul de forțe era favorabil statelor fasciste, revizioniste și agresoare, cînd cel de-al doilea război mondial era în plină desfășurare” (p. 243—244), cei doi autori urmăresc, pe firul istoriei, aspectele esențiale ale vieții politice românești care au făcut posibil acest pas de tristă

amintire intervenit acum patru decenii.

Valoroasă ni se pare inițiativa autorilor de a analiza „factorii care au generat fascismul, l-au adus la suprafața vieții politice a României și, în final, au condus la instaurarea unui regim fascist în septembrie 1940”, factori ce „diferă, în unele privințe esențial, față de situația din cele mai multe state — europene, îndeosebi Germania și Italia” (p. 247). Autorii au în vedere faptul că, în țările menționate, fascismul a fost generat și adus la putere de forțele social-politice promotoare ale revanșismului și revizionismului teritorial, fiind produsul virfurilor celor mai reacționare ale burgheziei imperialiste care urmăreau, în primul rînd, lichidarea mișcării revoluționare a clasei muncitoare, captarea păturilor mijlocii prin diferite sloganuri „antiplutocratice”, demagogie socială, instigări șovine, specularea sentimentelor naționale ș.a., precum și folosirea acestor pături împotriva mișcării revoluționare; urmăreau reimpărțirea Europei în favoarea lor, printr-o politică de presiuni, amenințări, intimidări, crime și „război total” (p. 247—248).

În România, subliniază Gh. Zaharia și M. Fătu, „curențele și organizațiile fasciste au constituit, în esență, rezultatul eforturilor acelorăși cercuri externe ale burgheziei imperialiste [care au căutat — Gh. I. I. de a-și realiza avanposturi în țările vizate a constitui obiect al revizuirilor teritoriale — Austria, Cehoslovacia, Albania, Polonia, Iugoslavia, Grecia, România ș.a. —; rezultatul unui veritabil „export” al unui întreg arsenal ideologic, politic, organizatoric care va infecta atmosfera po-

litică internă, se va suprapune, evoluind paralel, fără a se contopi, decît în ultima fază, cu sistemul politic statal" (p. 248).

Firește, precizează autorii studiului, „aceste constatări de principiu nu presupun lipsa unor factori interni, care au creat climatul prielnic germinării, opoziției și evoluției organizațiilor fasciste, existența unor convergențe între anumite cercuri extremiste ale claselor dominante din interior și cele fasciste din afară pe fundalul cărora s-a produs fenomenul de transplant al nazismului în România" (p. 248). Și autorii enumeră și analizează, în continuare, acești factori după cum — pe firul istoriei — caracterizează diversele momente ce s-au înscris în sens negativ în planul vieții politice românești de pînă la 6 septembrie 1940. Pentru că aceste lucruri, cititorului din țara noastră îi sînt prea bine cunoscute nu socotim util a ne mai referi la ele, studiul lui Gheorghe Zaharia și Mihai Fătu fiind extrem de bogat în judecăți de valoare privitoare la respectiva problemă. Socotim potrivit totuși să reținem aprecierea potrivit căreia „Spre deosebire de regimul dictaturii regale din februarie 1938 — septembrie 1940, care fusese un amalgam de resturi ale democrației burgheze și tendințe totalitare nefasciste în cadrul unui proces ce-a evoluat în favoarea celor din urmă, noul regim, a cărui viață s-a consumat pe parcursul a 130 de zile (15 septembrie 1940 — 23 ianuarie 1941), a fost un *regim totalitar de dictatură fascistă-legionară*, a cărui expresie și bază politică a constituit-o Garda de fier, organizație teroristă de tip fascist, principalul element al coloanei

a cincea naziste în România" (p. 276—277).

Argumentelor aduse de autori pentru susținerea acestor afirmații le urmează înfățișarea împrejurărilor în care, în urma zdrobirii rebeliunii legionarilor și eliminării lor de la conducerea statului, România a ajuns să fie „guvernată de Ion Antonescu care purta — potrivit prerogativelor din septembrie 1940 — titlatura de conducător al statului. Regimul politic statornicit a fost un *regim totalitar de dictatură militară-fascistă*" (p. 296).

O analiză pertinentă asupra situației țării de pînă la 23 August 1944 oferă posibilitatea surprinderii exacte a trăsăturilor vieții politice statale din acel interval de timp. Cu multe date concrete, autorii prezintă modalitățile în care au evoluat relațiile româno-germane, pînă la 22 iunie 1941 — momentul atacării de către Germania hiteristă a Uniunii Sovietice și al angajării României în această aventură războinică — cît și după aceea.

Mult interes prezintă partea din studiu care analizează sfîrșitul dictaturii militarofasciste o dată cu declanșarea la 23 August 1944, a revoluției de eliberare națională și socială, antifascistă și antiimperialistă, inițiată, organizată și condusă de Partidul Comunist Român.

De altfel, dorim să subliniem în mod cu totul deosebit faptul că toate studiile incluse în volum conțin date și fapte, informații prețioase ce atestă poziția înaintată afirmată — pe tărîm teoretic și practic — de partidele comuniste și muncitorești, de mișcările revoluționare și democratice din țările avute în vedere față de instaurarea regimurilor

fasciste sau totalitare din statele respective, lupta lor necurmată pentru zdrobirea acestor regimuri. Totodată folosindu-se de materiale documentare de primă mînă, autorii analizează, în fiecare caz în parte, care a fost atitudinea opiniei publice față de schimbările intervenite în planul puterii.

Nu mai urmărind asemenea elemente cititorul cărții își poate reprezenta exact realele stări de lucruri, adversitățile pe care regimurile fasciste și totalitare și le-au creat dintru început în țările în care au existat, în pofida simțămîntelor nobile de libertate, independență și pace ale popoarelor.

Socotind, în încheiere, acest al doilea volum al „Regimurilor fasciste și totalitare din Europa" un autentic succes editorial care-l completează, în chip fericit, pe primul și recomandînd cu căldură spre lectură iubitorilor și cunoscătorilor de istorie această nouă și prestigioasă realizare a istoriografiei noastre aflată în plin avînt, ne exprimăm speranța că, nu peste mult timp, vom putea cunoaște și un al treilea posibil volum, care să cuprindă studiul și asupra celorlalte regimuri fasciste și totalitare, ce au fost instaurate în acei ani în Europa, în țări pe care, deocamdată, realizatorii celor două volume nu le-au avut în atenție. Astfel și numai astfel prestigiosul colectiv de realizatori ai lucrării pe care o analizăm vor putea fi pe deplin satisfăcuți pentru că au atins idealul spre care au năzuit, iar noi, cititorii, vom căpăta imaginea cunoașterii întregului în legătură cu o problemă fundamentală a istoriei europene interbelice.

СО Д Е Р Ж А Н И Е

ЗНАМЕНАТЕЛЬНЫЙ МЕЖДУНАРОДНЫЙ СЪЕЗД ИСТОРИЧЕСКИХ НАУК. БУХАРЕСТ, 10—17 августа 1980 г.

Приветствие Президента НИКОЛАЕ ЧАУШЕСКУ адресованное участникам XV-го Международного Съезда исторических наук	3
Приветствие XV-го Международного Съезда исторических наук.....	7
Новый этап развития исторических наук: XV-й Международный Съезд исторических наук	9

СТАТЬИ

ИОН ПОПЕСКУ-ПУЦУРЬ: Вклад Константина Доброджану-Геря в развитие научного социализма, диалектического и исторического материализма	18
МИРЧА МУШАТ: Государственное единство и национальная независимость — основные цели борьбы румынского народа на пути своей исторической эволюции	33
ИОН АРДЕЛЯНУ: Рабочий класс и его политические организации в общественно-политической жизни Румынии: Социал-демократическая партия	65
КОНСТАНТИН РЭДУКУ: Роль партийной пропаганды в формировании и развитии нового человека, социалистической сознательности.....	87

2050-ЛЕТИЕ СОЗДАНИЯ ПЕРВОГО ДАКИЙСКОГО ЦЕН- ТРАЛИЗОВАННОГО И НЕЗАВИСИМОГО ГОСУДАРСТВА ПОД УПРАВ- ЛЕНИЕМ БУРЕБИСТЫ

Исторические документы нового времени относительно Дакии.....	104
---	-----

ДОКУМЕНТАЛЬНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ

Начала социалистического движения в Румынии	122
---	-----

МЕЖДУНАРОДНОЕ РАБОЧЕЕ ДВИЖЕНИЕ

Виды сотрудничества и международной солидарности рабочего класса	163
--	-----

НАУЧНАЯ ЖИЗНЬ

Научная сессия: «2050-летие создания дакийского централизованного и независимого государства на земле Румынии. Вклад румынского народа в развитие всемирной культуры и цивилизации».....	183
--	-----

КРИТИКА И БИБЛИОГРАФИЯ

S U M M A R Y

THE GREAT INTERNATIONAL CONGRESS OF HISTORICAL SCIENCES, BUCAREST, AUGUST 10—17, 1980

Message Addressed by President NICOLAE CEAUȘESCU to the Participants in the 15-th International Congress of Historical Sciences.	3
The Message of the 15-th International Congress of Historical Sciences.	7
A New Step on the Development of the Historical Science. The 15-th International Congress of Historical Sciences.	9

ARTICLES

ION POPESCU-PUTURI: The Dobrogeanu-C. Gherea's Contribution to the Development of Scientific Socialism.	18
MIRCEA MUȘAT: State Unity and National Independence — Basic objects of Romanian People's Fight along Their Historical Evolution.	33
ION ARDELEANU: The Working class and Their Political Organizations in the Socio-Political Life of Romania: The Social Democrat Party.....	65
CONSTANTIN RADUCU: The Party Propaganda role on Building and Development of the Socialist Conscience, of the New Man.....	87

2050 YEARS SINCE THE CREATION OF THE FIRST CENTRALIZED INDEPENDENT DACIAN STATE UNDER BUREBISTA'S LEADERSHIP

Dacia in the Contemporary World's Conscience.	104
--	-----

DOCUMENTARY STUDIES

The Beginnings of the Socialist Movement in Romania.	122
---	-----

INTERNATIONAL WORKER'S MOVEMENT

Aspects of International' Cooperation and Solidarity of the Working Class ..	163
--	-----

SCIENTIFIC LIFE

Scientific Session: „2050 years Since the Foundation of the Centralized and Independent Dacian State on the Romanian Territory. Romanian People's Contribution to the Development of the Universal Culture and Civilization“	183
--	-----

SOMMAIRE

LE GRAND CONGRÈS INTERNATIONAL DES SCIENCES HISTORIQUES. BUCAREST, 10—17 AOÛT 1980

Le Message du Président NICOLAE CEAUȘESCU adressé aux participants du XV-ème Congrès international des sciences historiques.	3
Le Message du XV-ème Congrès international des sciences historiques.	7
Une nouvelle étape dans le développement de la science historiques.	9

ARTICLES

ION POPESCU-PUTURI : La contribution de Constantin Dobrogeanu-Ghêrea au développement du socialisme scientifique, du matérialisme dialectique et historique... ..	18
MIRCEA MUȘAT : L'unité d'état et l'indépendance nationale — objectives fondamentales de la lutte du peuple roumain à la longue de son évolution historique... ..	33
ION ARDELEANU : La classe ouvrière et ses organisations politiques de la Roumanie: le Parti Social-Démocrate	65
CONSTANTIN RĂDUCU : Le rôle de la propagande de parti dans la formation et le développement de la conscience socialiste de l'homme nouvel... ..	87
2050 ANS DEPUIS LA CRÉATION DU PREMIER ÉTAT DACE CENTRALISÉ ET INDÉPENDANT SOUS LA DIRECTION DE BUREBISTA Dacia dans la conscience du monde moderne.	104

ÉTUDES DOCUMENTAIRES

Le commencement du mouvement socialiste dans Roumanie.	122
---	-----

LE MOUVEMENT OUVRIER INTERNATIONAL

Aspects de la collaboration et solidarité internationale de la classe ouvrière.....	163
---	-----

LA VIE SCIENTIFIQUE

La session scientifique „2050 ans depuis la création du état dace centralisé et indépendant sur le territoire de la Roumanie. La contribution du peuple roumain au développement de la culture et de la civilisation universelle“ ..	183
--	-----

CRITIQUE ET BIBLIOGRAPHIE

SUMARIO

EL GRAN CONGRESO INTERNACIONAL DE CIENCIAS HISTORICAS BUCAREST, 10—17 DE AGOSTO DE 1980

El mensaje dirigido por el Presidente NICOLAE CEAUȘESCU a los participantes en el XV Congreso internacional de ciencias históricas	3
El mensaje del XV Congreso internacional de ciencias históricas	7
Una nueva etapa en el desarrollo de la ciencia histórica — el XV Congreso internacional de ciencias históricas	9

INFORMES

ION POPESCU-PUȚURI : La contribución de C. Dobrogeanu Gherea al desarrollo del socialismo científico, del materialismo dialéctico e histórico	11
MIRCEA MUȘAT : La unidad estatal e independencia nacional-objetivos fundamentales de la lucha del pueblo rumano a lo largo de su evolución histórica	33
ION ARDELEANU : La clase obrera y sus organizaciones políticas en la vida social-política de Rumania: El Partido Social-Demócrata.	65
CONSTANTIN RĂDUCU : El papel de la propaganda del partido en la formación y en el desarrollo de la conciencia socialista, del hombre nuevo	87

2050 AÑOS DESDE LA CREACIÓN DEL PRIMER ESTADO DACIO CENTRALIZADO E INDEPENDIENTE BAJO LA DIRECCIÓN DE BUREBISTA

Dacia en la conciencia del mundo moderno	104
--	-----

ESTUDIOS DOCUMENTALES

Los comienzos del movimiento socialista en Rumania	122
--	-----

EL MOVIMIENTO OBRERO INTERNACIONAL

Aspectos de la colaboración y de la solidaridad internacional de la clase obrera	163
--	-----

VIDA CIENTIFICA

Sesión científica: „2050 años desde la creación del Estado dacio centralizado e independiente sobre el territorio de Rumania. La contribución del pueblo rumano en el desarrollo de la cultura y de la civilización universal“	183
--	-----

INHALT

DER GROSSER INTERNATIONALER KONGRESS DER GESCHICHTS- WISSENSCHAFTEN. BUKAREST, 10—17 AUGUST 1980

Botschaft des Präsidenten NICOLAE CEAUŞESCU an die Teilnehmer des XV. Internationalen Kongresses der Geschichtswissenschaften	3
Botschaft des XV. Internationalen Kongresses der Geschichtswissenschaften	7
Eine neue Etape in der Entwicklung der historischen Wissenschaften — der XV. Internationaler Kongress der Geschichtswissenschaften	9

ARTIKEL

ION POPESCU-PUȚURI : Constantin Dobrogeanu Ghereas Kontribution zum Entwicklung des wissenschaftlichen Sozialismus	18
MIRCEA MUŞAT : Die Staatseinheit und die nationale Unabhängigkeit — grundlegende Objekte des Kampfes des rumänisches Volkes längs seines historisches Entwicklungen	33
ION ARDELEANU : Die Arbeiterklasse und seine politische Organisationen in dem sozial-politische Leben Rumäniens: die Sozial-Demokratische Partei	65
CONSTANTIN RĂDUCU : Die Rolle der Parteipropaganda in der Bildung und der Entwicklung des sozialistischen Gewissenes, des neuen Menschen.....	87

2050 JAHRE SEIT DER SCHAFFUNG DES ERSTEN ZENTRALISIERTEN UND UNABHÄNGIGEN DAKERSTAATES UNTER BUREBISTAS FÜHRUNG

Dacia in die Gewissen der moderne Welt	104
--	-----

DOKUMENTARSTUDIEN

Die Anfänge der sozialistische Bewegung in Rumänien	122
---	-----

INTERNATIONALE ARBEITERBEWEGUNG

Aspekte der internationale Mitarbeit und Solidarität der Arbeiterklasse	163
---	-----

DAS WISSENSCHAFTLICHE LEBEN

Wissenschaftliche Tagung: „2050 Jahre seit der Schaffung des zentralisierten und unabhängigen Dakerstaates auf dem Territorium Rumäniens. Der Beitrag des rumänischen Volkes zu der Entwicklung der Universalkulturs und Zivilizations“	183
---	-----

KRITIK UND BIBLIOGRAPHIE

Redactori : Ion Mamina, Ion Oprea, Nicolae Raus, Florian Tănăsescu

Colaboratorii și cititorii revistei pot să se adreseze redacției în fiecare zi între orele 10—12.

Adresa redacției este : București, strada Ministerului nr. 4, telefon : 17 01 60, interior 722 ; 442.

Revista „Anale de istorie” a Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. apare o dată la două luni. Abonamentele se fac la oficiile poștale, prin factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate.

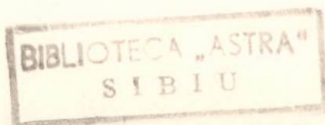
Revista se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei.

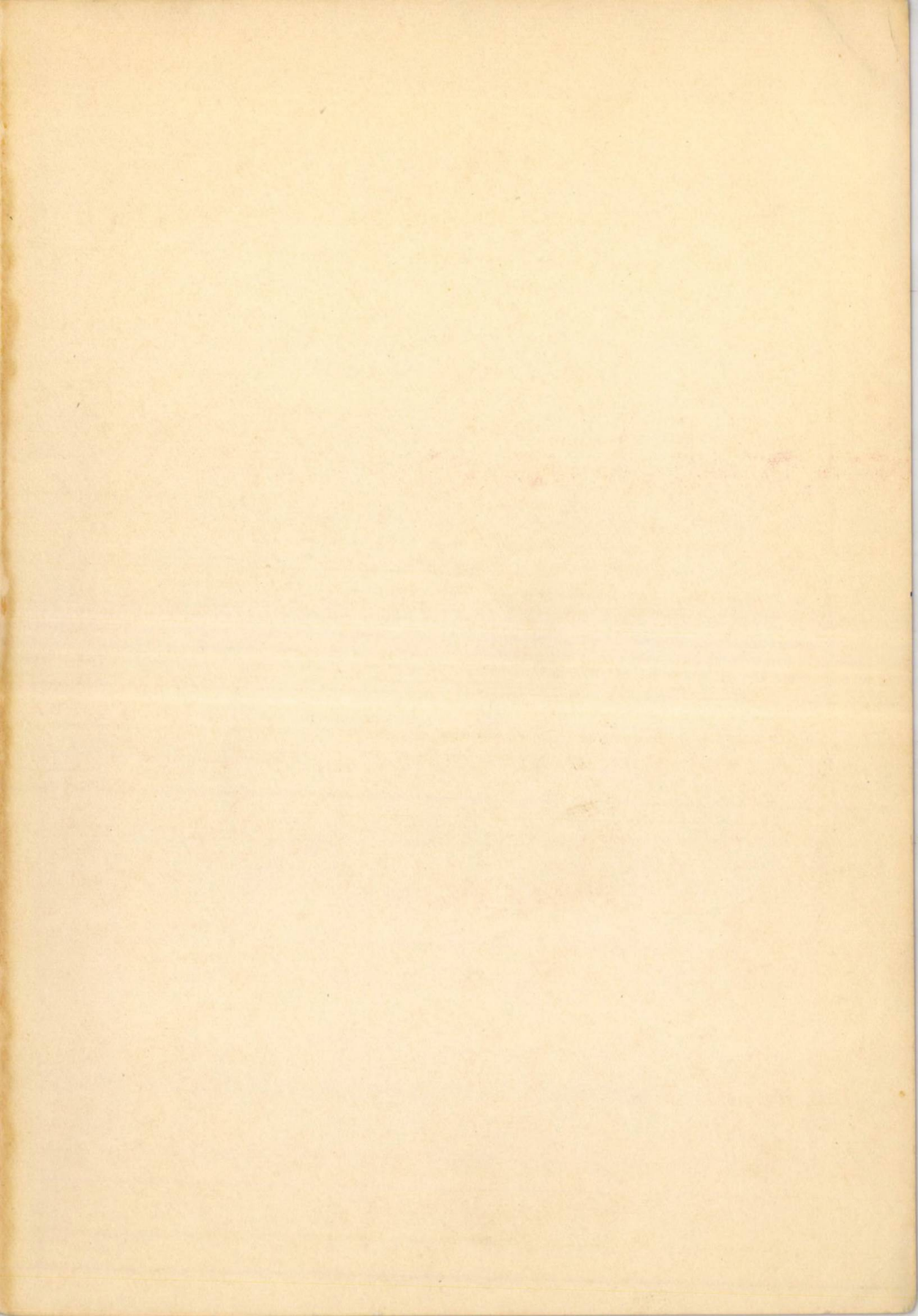
Prețul unui număr — 6 lei ; abonamentul pe 6 luni — 18 lei, pe un an — 36 lei.

Cititorii din străinătate pot face abonamentele adresându-se întreprinderii „ROMPRESFILATELIA” — Serviciul Import-Export presă — București — Calea Griviței nr. 64—66, P.O.B. -- Box 2001.

Tiparul executat la Combinatul Poligrafic „Casa Scintei”

8997

anale de istorie

anul XXVI **5** 1980

1990

0 JUL. 2005

97

i 8997

2014

BIBLIOTECA „ASTRA”
SIBIU

Proletari din toate țările, uniți-vă!

INSTITUTUL DE STUDII ISTORICE ȘI SOCIAL-POLITICE
DE PE LÎNGĂ C.C. AL P.C.R.

anale de istorie

Anul XXVI
5
1980

SUMAR

ION POPESCU-PUȚURI : Organizarea partidului clasei muncitoare pe temelia României reîntregite. Locul partidului clasei muncitoare în istoria patriei	3
ILIE CEAUȘESCU : Lupta întregului popor pentru apărarea patriei — constantă a istoriei românești de peste două milenii	23

2050 DE ANI DE LA CONSTITUIREA STATULUI DAC CENTRALIZAT ȘI INDEPENDENT DE SUB CONDUCEREA LUI BUREBISTA

Dacia în conștiința lumii moderne	37
-----------------------------------	----

COMUNICĂRI

Spolierea economiei românești de către Puterile centrale în timpul primului război mondial : Emil Răcilă	50
--	----

STUDII DOCUMENTARE

Solidaritatea revoluționară a mișcării muncitorești din România cu mișcarea muncitorească internațională (1872—1893)	69
--	----

VIATA ȘTIINȚIFICĂ

Bibliografia revistei „Anale de istorie” (1970—1979)	105
--	-----

CRITICĂ ȘI BIBLIOGRAFIE

31715.

COLEGIUL DE REDACȚIE

ION ARDELEANU, AUGUSTIN DEAC, GHEORGHE I. IONIȚĂ, N. G. MUNTEANU.
MIRCEA T. MUȘAT, PARASCHIVA NICHITA, NICOLAE PETREANU, ARON PETRIC,
VASILE PETRIȘOR, VALTER ROMAN, VIRGIL SMARCEA — secretar responsabil de
redacție, GHEORGHE SURPAT, ȘTEFAN VOICU, VLADIMIR ZAHARESCU, GHEORGHE
ZAHARIA

ORGANIZAREA PARTIDULUI CLASEI MUNCITOARE PE TEMELIA ROMÂNIEI REÎNTREGITE. LOCUL PARTIDULUI CLASEI MUNCITOARE ÎN ISTORIA PATRIEI

ION POPESCU-PUȚURI

Se vor împlini în primăvara anului viitor șase decenii de la Marele Congres al partidului din mai 1921, când clasa muncitoare din țara noastră și-a organizat partidul responsabil noilor coordonate ale istoriei, pe temelia României reîntregite.

Față de celelalte partide și grupări politice, mari și mici — conservator, liberal, național-țărănist și altele — care s-au perindat pe scena vieții social-politice românești în decursul timpului și exprimau în programele lor limitele claselor și păturilor sociale pe care le reprezentau, partidul revoluționar al clasei muncitoare, prin programul și perspectivele ce le da dezvoltării societății, s-a detașat, încă de la înființarea sa, în anul 1893, ca forța politică cea mai avansată a timpului, exponent și promotor al țelurilor vitale ale întregului popor român.

Singurul partid politic din țară cu o activitate istorică în trecut, care și-a creat organizații temeinice pe întregul teritoriu al României, imediat după 1918, a fost partidul clasei muncitoare. Congresul partidului, urmînd mai multor conferințe și congrese provinciale, a consfințit voința de unitate a întregii clase muncitoare în statul național român reîntregit. Congresul partidului din 1921, *Marele Congres* cum a fost numit în epocă, reprezenta o încoronare a întregii activități desfășurată cu consecvență de mișcarea muncitorească, de partidul clasei muncitoare de la afirmarea sa în viața social-politică a țării. „Proletariatul, în frunte cu partidul său revoluționar, își propune sarcini noi, impuse de transformarea democratică a societății românești, devine stegarul luptei pentru salvagardarea suveranității și independenței naționale a României, pentru înfăptuirea aspirațiilor ei fundamentale“¹, sublinia cu deplin temei tovarășul Nicolae Ceaușescu.

¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 14, Editura politică, București, 1977, p. 337.

Lupta fiecărui popor pentru apărarea libertății sale, pentru afirmarea lui într-un stat independent este o permanență a istoriei societății omenеști. În cursul istoriei s-au constituit formațiuni statale specifice timpului, stadiului atins în dezvoltarea social-economică și politică; unele popoare au reușit să realizeze acest obiectiv mai repede și pentru o durată mai îndelungată, altele, din diferite motive, și-au cucerit independența mai târziu sau foarte târziu, abia în epoca modernă sau în zilele noastre. Nu încapе îndoială însă că secolul al XIX-lea a constituit, în istoria Europei, un adevărat salt în afirmarea identității naționale a popoarelor, a constituirii statelor naționale, în concordanță cu acest proces revoluționar.

Trezirea la viața națională a unei serii întregi de popoare, constituirea sau centralizarea unor noi state naționale în Europa, la mijlocul veacului trecut — între acestea, cele ale românilor, italienilor și germanilor s-au aflat cel mai mult în centrul atenției opiniei publice — a coincis în timp cu elaborarea socialismului științific — ideologia revoluționară a clasei muncitoare — cu crearea și activitatea primelor organizații ale acestora în mai multe țări și cu perioada de existență a Internaționalei întâi. În această privință, faptul cel mai elocvent, poate, l-a constituit însuși momentul istoric al creării *Asociației Internaționale a Muncitorilor*, în septembrie 1864, în cadrul adunării muncitorești al cărei obiectiv era de a-și exprima solidaritatea cu lupta de eliberare națională a poporului polonez.

Născută în acest context social-politic, prima organizație muncitorească cu caracter internațional a reflectat în activitatea sa și a înscris în documentele sale programatice o serie de principii referitoare la problema dreptului popoarelor, a fiecărui popor, la libertate și independență națională. Însuși Karl Marx, conducătorul recunoscut al Internaționalei, a insistat necontenit ca Asociația Internațională a Muncitorilor să cuprindă în sfera activității sale problemele social-politice și naționale din viața popoarelor, care reflectau și năzuințele acestora spre eliberare de sub dominații străine, spre desăvîrșirea procesului istoric progresist al făuririi și consolidării statelor naționale. Este semnificativ că unul dintre punctele principale ale instrucțiunilor sale pentru delegația engleză ce participa la Congresul Internaționalei de la Geneva (septembrie 1866) era consacrat problemei luptei de eliberare națională a poporului polonez. Ca și în celelalte lucrări ale sale, în care cercetează relațiile internaționale și rolul politicii țariste în cadrul acestora, în *Instrucțiuni* Marx atrăgea din nou atenția că „mișcarea muncitorească va avea mereu de întâmpinat piedici, va suferi înfringeri, iar dezvoltarea ei va fi frînată cît timp această importantă problemă europeană nu va fi rezolvată”².

O explicație mai largă a necesității dezbaterii și însușirii problemei eliberării popoarelor de sub dominație străină în organizațiile proletariatului era dată de Marx în partea finală a *Manifestului Constitutiv*, unde se arăta că în condițiile cînd clasele dominante și guvernele burgheze duceau o politică externă bazată pe războaie de jaf și cîmpire, proletariatului îi revenea sarcina „să facă în așa fel încît legile simple ale moralei și echității, care trebuie să reglementeze relațiile dintre persoanele particulare, să devină legi supreme în relațiile dintre națiuni”. Prin aceste cuvinte Marx întrevedea un nou tip de relații internaționale între națiuni egale și independente, relații bazate pe colaborare și respect reciproc. De aceea, Marx încheia *Manifestul Constitutiv* întărind încă o dată această idee, prin

precizarea că „lupta pentru o asemenea politică externă face parte din lupta generală pentru eliberarea clasei muncitoare”³.

În aceeași epocă istorică, în care mișcarea socialistă internațională elabora asemenea linii directoare, s-a desfășurat și procesul de unire a Țărilor Române, de formare a statului român modern și de cucerire a independenței lui depline.

Faptul că după proclamarea republicii în Franța, în septembrie 1870, sute de români au luptat ca voluntari pentru apărarea republicii, că unii dintre aceștia se vor afla sub drapelul Comunei din Paris era o formă concretă de identificare a lozincilor de luptă socială ale clasei muncitoare cu aspirațiile de libertate națională a popoarelor. Nu trebuie să se uite că însăși proclamarea Comunei din Paris — primul stat al clasei muncitoare din lume — a fost expresia celui mai fierbinte patriotism al maselor populare din Paris, care doreau să continue lupta împotriva invadatorilor străini, pentru apărarea libertății și demnității poporului francez, a integrității teritoriale a Franței⁴.

În condițiile specifice ale dezvoltării societății românești, când își făceau apariția primele organizații muncitorești, idealurile patriotice ale acestora cuprindeau în mod firesc problemele fundamentale care interesau în chip vital poporul român. Astfel, de pildă, *Asociația generală a tuturor lucrătorilor din România*, creată în 1872, la București, prevedea în statutele sale necesitatea dezvoltării industriei în România, pentru că, așa cum spunea unul dintre fruntașii ei în discursul de inaugurare, dezvoltarea economică era o cheazășie a întăririi țării, pentru afirmarea independenței sale depline.

În același spirit, de participare entuziastă la toate marile acte privitoare la dezvoltarea poporului și a țării sale, s-a înscris poziția cercurilor socialiste în timpul războiului din 1877—1878. Gazeta „Socialistul”, organul Cercului socialist din București, scria la 26 mai 1877 că „azi însă e timpul când românii în avântul și entuziasmul suvenirilor trecute, iau arma pentru a-și apăra independența”. Cuvinte emoționante, în legătură cu datoria patriotică de a participa la război, așternea pe hîrtie tînărul socialist român Nicolae Codreanu. „M-am gîndit și eu neapărat, scria el unui prieten, despre ceea ce trebuie eu să fac în împrejurările de față ale țării noastre, prin ce chip să mă arăt că sînt vrednic fiu al națiunii române și m-am hotărît ca, în împrejurările de față, să părăsesc pentru cîtva timp serviciul de medic de plasă, să mă duc acolo unde arma inamicului României zdrobește vieți tinere și forțe ale conaționalilor mei, unde se varsă pentru o cauză sfîntă sîngele românesc : m-am hotărît a intra în armată ca medic”. Ca și tînărul medic Codreanu, alți studenți, adepți ai ideilor socialiste s-au angajat cu entuziasm voluntari în războiul care evoca, „suvenirii trecute”, adică luptele lui Decebal, Mircea cel Bătrîn, Ștefan cel Mare, Vlad Țepeș, Mihai Viteazul, Ioan Vodă — toate duse în scopul apărării independenței țărilor române.

Nu este greu de asociat atitudinea mediciniștilor socialiști români de la 1877 cu a celor de la 1870—1871, cînd colegii lor mai mari adoptaseră aceeași poziție, în timpul războiului franco-prusian. Ei îndeplineau, în felul acesta, convingerile lor socialiste, încrederea lor în viitorul istoric al cla-

³ *Ibid.*, p. 14.

⁴ Nicolae Copoiu, *Istoria Comunei din Paris*, Editura științifică, București, 1971, p. 59.

sei muncitoare, cu imperativele politice și naționale fundamentale ale poporului căruia aparțineau.

Epoca începutului afirmării clasei muncitoare în viața social-politică a țării a coincis, în mare, cu epoca formării statului român modern, a obținerii și consolidării independenței sale naționale. Mișcarea de eliberare națională, care dominase mijlocul veacului în țările române își încheiase o etapă, odată cu războiul de independență. Se știa foarte bine însă că provincii românești importante continuau să se afle sub jugul dominației străine. Dar Austro-Ungaria nu era în situația Turciei, aflată de un secol în continuă decădere și retragere din teritoriile pe care le stăpînise sute de ani. Dimpotrivă, această mare putere ducea o politică activă expansionistă : după anexarea Bosniei și Herțegovinei, în 1908, Austro-Ungaria ținea să cotopească și Serbia. Politica externă a României era obligată să țină seama imperios de starea de fapt existentă. Guvernul de la București se interesa de soarta conaționalilor săi din Transilvania și Bucovina pe calea cultivării amicitiei cu Viena, care reprezenta, într-o anumită măsură, o contrapondere a politicii ungurești. El însă nu putea să-și afirme deschis intențiile fără să stîrnească riposte din partea guvernului austro-ungar. Cînd D. A. Sturdza, liderul partidului liberal, aflat în opoziție a amintit într-un discurs despre sprijinirea luptei românilor din Transilvania, în anul 1894, el a fost nevoit, cînd a devenit prim ministru, să retracteze afirmațiile făcute. În aceeași imposibilitate se afla și celălalt partid de guvernămînt din România — partidul conservator.

În aceste împrejurări, cînd partidele de guvernămînt nu puteau stăruii deschis în afirmarea drepturilor României de a-și întregi hotarele, organizațiile clasei muncitoare și-au dovedit profundul lor patriotism și poziția cea mai clarvăzătoare din societatea românească cu privire la necesitatea unității întregului popor român. Nici un alt partid — la guvern sau în opoziție — nu a afirmat în documentele sale programatice, teoretice sau în publicații oficiale legitimitatea desăvîrșirii statului unitar român așa cum au făcut-o organizațiile și partidul clasei muncitoare. Mai mult : nici un alt partid nu a desfășurat o activitate directă pe linie politică în direcția afirmării unității românilor de pe ambele versante ale Carpaților. Partidul clasei muncitoare, avînd o concepție clară, științifică asupra dezvoltării societății, izvorită din principiile fundamentale ale socialismului științific, a așezat la baza activității sale elementele specifice ale dezvoltării poporului român, ale experienței sale istorice. Se știe, de altfel, că socialiștii români au afirmat nu numai o dată, încă din ultimele decenii ale veacului trecut, că adevăratul continuator al revoluției române de la 1848 era partidul clasei muncitoare, că obiectivele acestei revoluții rămase neînfăptuite erau preluate integral de noua forță socială și politică a țării. Or, un principal obiectiv al revoluției de la 1848 fusese unirea tuturor românilor, pe vatra vechii Dacii. De altfel, așa cum reliefează secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, „ideea unității naționale a fost înscrisă pe frontispiciul tuturor mișcărilor sociale ale românilor în perioada istoriei moderne”⁵.

Pentru a susține refacerea statului unitar român, socialiștii au întreprins cercetări și analize profunde ale istoriei vechi a poporului nostru, evocînd măreția statului dac din antichitate, lupta eroică a dacilor pentru apărarea libertății și ființei lor, permanența multimilenară a poporului ro-

6 ⁵ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 17, Editura politică, București, 1979, p. 269.

mân pe pământul său. Este deosebit de sugestiv că una dintre primele publicații socialiste a purtat titlul „Dacia viitoare” și că în paginile ei se publicau fapte din toate provinciile românești într-o rubrică permanentă intitulată „Știri din Dacia”.⁶ Sînt cunoscute, de asemenea, articolele semnate de *Ion Dacul* — pseudonim cu adînci semnificații — în revista „Dacia viitoare”, care, analizînd stadiul de dezvoltare a poporului român, după unirea din 1859, scria că „astă unire e incompletă”, că „voim... ca românii să fie toți liberi și să formeze un stat, iar nu să geamă sub dominațiuni străine și vitrege”.⁷ Același autor sublinia lipsa de viabilitate a Austro-Ungariei și interesul României față de prăbușirea acesteia. „Austro-Ungaria, stat intrat în stare de descompozițiune, nu poate dura mult timp, cu toate veleitățile sale care nu pot fi decît convulsii de muribund... România nu poate decît să se bucure de disparițiunea acestui monstru din alte timpuri”.⁸

Faptul că mișcarea noastră muncitorească se afirma viguros în viața social-politică a țării, că ea își însușise și acționa pe temeiul ideilor socialismului științific au amplificat interesul lui Friedrich Engels, „capul teoretic al partidei social-democratice din lumea întreagă”, cum îl caracteriza revista socialistă „Contemporanul”. Problema luptei împotriva asupririi românilor din Austro-Ungaria, care preocupa în cel mai înalt grad pe socialiștii români, a fost abordată și de Engels, care, în cunoscuta scrisoare adresată lui Ioan Nădejde, declara că „nu mi-a fost cu puțință să scriu unui român fără a-i spune părerea mea în aceste chestii arzătoare”. Analizînd relațiile internaționale și poziția României în contextul acestora, mai ales a rivalităților dintre Rusia și Austro-Ungaria, Engels dezvăluie, cu impresionantă pătrundere, acea „piedică uriașă care oprește dezvoltarea liberă a tuturor popoarelor și a fiecărui popor în parte”. Denunțînd caracterul reacționar al politicii concertate a marilor puteri, Engels arată că „dacă mîine despotismul din Petersburg ar cădea, poimîine n-ar mai fi în Europa nici o Austro-Ungarie”.⁹

Dezvoltarea și afirmarea clasei muncitoare în viața politică a țării au reprezentat unul dintre evenimentele cele mai importante, cu profunde rezonanțe pentru destinele României. Proletariatul devine forța cea mai înaintată a societății, purtătorul consecvent al idealurilor de progres, de eliberare socială și națională a poporului român. O trăsătură esențială a istoriei mișcării noastre muncitorești constă în aceea că, pe măsura creșterii spiritului combativ, proletariatul și-a pus de timpuriu problema organizării ca clasă, a organizării sale politice la scară națională, înțelegînd aceasta ca o condiție hotărîtoare pentru dezvoltarea cu succes a luptei împotriva exploatatorilor, pentru realizarea țelurilor sale revoluționare. Partidul politic al clasei muncitoare, rezultat obiectiv al dezvoltării economice-sociale a României, al existenței clasei muncitoare, a purtat pe cea realităților sociale și naționale în care s-a creat și a acționat. Ceea ce i-a conferit partidului posibilitatea de a se afirma, de a conduce clasa muncitoare la îndeplinirea misiunii sale istorice a fost tocmai capacitatea sa de înțelegere profundă, în lumina ideilor socialismului științific, a coordonatelor istoriei patriei, a realităților concrete, specifice, social-econo-

⁶ *Vechimea, permanența și unitatea poporului român în scrierile socialiștilor*, Editura politică, București, 1980, p. 26.

⁷ „Dacia viitoare”, nr. 2/1883, p. 20—22.

⁸ *Ibidem*.

⁹ „Contemporanul”, vol. VI, ianuarie 1888. Vezi și *Presa muncitorească și socialistă din România*, vol. I, partea I, Editura politică, 1964, p. 188—190.

mice și politice naționale, de a sluji interesele, dezideratele și idealurile poporului din sânul căruia s-a născut. În aceste împrejurări, „partidul clasei muncitoare a înscris ca unul din țelurile importante ale programului său revoluționar înfăptuirea unității de stat a poporului nostru. Ca urmare, s-a imprimat luptei proletariatului român un pregnant caracter patriotic, ceea ce a favorizat afirmarea partidului muncitoresc pe scena politică și socială, a contribuit la crearea climatului politic și spiritual propice uniunii eforturilor maselor muncitoare, ale forțelor avansate ale societății pentru promovarea intereselor sociale și naționale“¹⁰.

Socialiștii români s-au găsit în primele rînduri ale luptătorilor pentru eliberarea națională, fapt dovedit cu prisosință și în 1894, cînd au luat atitudine cu toată energia în favoarea memorandiștilor. „Toți oamenii cinstiți și sinceri — scria organul central al P.S.D.M.R., „Lumea nouă“ — simpatizează cu acuzații, cu poporul românesc din Ungaria, care se agită și vrea să aibă drepturile lui. În țară la noi s-au făcut mitinguri de protestare, de solidaritate cu acuzații din Cluj, cu poporul suferind. Purtarea stăpînirii maghiare este nedemnă, procesul intentat românilor este condamnat din toate punctele de vedere. Aceasta este părerea noastră, a socialiștilor“¹¹. La aflarea sentinței, Partidul social-democrat al muncitorilor din România a protestat împotriva condamnărilor. „Noi socialiștii nu putem fi decît pentru drepturile naționalităților și dezrobirea popoarelor, mai ales pentru dezrobirea tuturor românilor. De aceea protestăm contra sentinței juraților de la Cluj“¹².

Puțin mai tîrziu, Ioan Nădejde — unul dintre conducătorii partidului, teoretician de frunte, strălucit enciclopedist — explicînd evoluția poziției partidului muncitorilor în problema națională și a luptei românilor din Transilvania, se referea direct la analiza lui Engels privind viitorul unei revoluții lăuntrice în imperiul țarist și, implicit, iminenta prăbușire a imperiului habsburgic¹³.

În această concepție trebuie să vedem cel puțin una dintre cauzele pentru care socialiștii români urmăreau cu deosebită atenție mișcarea revoluționară din Rusia și mai ales solidarizarea și sprijinul pe care l-au acordat acesteia, de cîte ori s-a ivit prilejul, dar îndeosebi în 1905 și în perioada de luptă pentru apărarea Puterii sovietice, pentru autodeterminarea popoarelor, în anii 1917—1920.

La începutul secolului al XX-lea, mișcarea muncitorească, atît din vechea Romînie, cît și din provinciile aflate sub stăpînire străină, a continuat să cuprindă în obiectivele luptelor sale problema eliberării naționale a românilor și unirea lor într-un singur stat. Însăși activitatea lor se desfășura în direcția slujirii cauzei unității românilor. Publicațiile socialiste și muncitorești editate la București și Iași erau difuzate, încă din secolul trecut, în Transilvania și Bucovina, legături directe s-au statornicit între organizațiile muncitorești de pe cele două versante ale Carpaților. În 1906, cînd la conferința socialiștilor de la București s-au aflat și delegați din Transilvania și Bucovina, gazeta „România muncitoare“ consemna evenimentul sub titlul „Un moment istoric“, conferința fiind o expresie practică

¹⁰ Ion Popescu-Puțuri, *Concepția tovarășului Nicolae Ceaușescu cu privire la rolul istoriei patriei, a mișcării muncitorești în dezvoltarea și afirmarea poporului român*, în „Anale de istorie“, nr. 1/1978, p. 50.

¹¹ „Munca“, nr. 12 din 15 mai 1894.

¹² „Munca“, nr. 13 din 29 mai 1894.

¹³ „Munca“, nr. 14 din 5 iunie 1894.

a unității clasei muncitoare de pe teritoriile românești, unde „a fost zămisliță și trainic încheată marea Românie socialistă”¹⁴.

Cu toate că obiectivul principal al luptei clasei muncitoare, al mișcării socialiste din România înainte de primul război mondial privea transformarea social-economică și politică a țării, socialiștii români și-au pus cu fermitate cuvîntul în lucrările lor teoretice, în lumina socialismului științific, privitor la problema națională din Austro-Ungaria, care preocupa într-un grad înalt masele largi ale întregului popor român. „O țară ca un organism social — scria C. Dobrogeanu-Gherea în 1911 — trebuie să se dezvolte ca un organism întreg în marginile sale etnice. Împărțită în mai multe părți, cum e Polonia sau cum e în parte România, dezvoltarea sa devine anormală și nesănătoasă în cel mai înalt grad”. Arătînd pe ce poziție se situa „social-democrația noastră internaționalistă”, autorul scria că „social-democrația tinde de fapt să apropie ceasul liberării și întregirii poporului românesc...”¹⁵.

Pe bună dreptate subliniază secretarul general al Partidului Comunist Român, tovarășul Nicolae Ceaușescu, că în contextul dezvoltării generale economico-sociale a țării, al schimbărilor care au loc în raportul de forțe politice, „lupta proletariatului are drept scop principal eliberarea sa și a maselor muncitoare de exploatare și asuprire, căpătînd, totodată, și un caracter național, patriotic, prin aceea că ținea la apărarea independenței și suveranității țării, la salvagardarea dreptului sacru al poporului român de a se dezvolta de-sine-stătător”¹⁶.

Analizele publicate de fruntași socialiști români, bazate pe o profundă cunoaștere a relațiilor internaționale, a concepției lui Marx și Engles asupra evoluției acestora, reprezintă o contribuție originală la tezaurul socialismului științific, la lămurirea problemelor războiului, statului național și poziției clasei muncitoare. „Între socialism și patrie — scria Mihail Gh. Bujor în 1916 —, între interesele proletariatului și ale poporului nu este, nu poate fi antagonism. Patriile sînt cadre naturale și istorice de dezvoltare a popoarelor. Cu aceste cadre s-a întemeiat pentru fiecare națiune o existență proprie, cu tradițiile ei, cu viața ei sufletească, cu idealurile ei, cu civilizația ei, element prețios și indispensabil în concertul civilizației generale. În acest înțeles patriile sînt necesare, căci numai înăuntrul acestor cadre popoarele și-ar putea dezvolta în voie și pe deplin toată originalitatea și toată puterea lor de creațiune. Acesta e unul — evident, nu singurul — din motivele pentru care social-democrația se ridică împotriva ciuntirii țărilor constituite, împotriva frîngerii popoarelor în bucăți, împotriva suprimării vieții naționale a popoarelor”. De aceea — argumenta în continuare Mihail Gh. Bujor — cînd se opune planurilor de război, ea „nu are în vedere strict și numai interesul de viață și dezvoltare al proletariatului român, ci alături de acesta și întemeiat pe acesta, interesul mai mare și mai general de viață al poporului întreg. Ea vrea să păzească acest popor bătut în decursul veacurilor de vînturile vitrege ale soartei și de răutatea oamenilor, de a fi aruncat într-o crîncenă și inextricabilă situațiune internațională de unde izvorăsc toate primejdiile și toate cauzele nu ale unei

¹⁴ „România muncitoare” din 20—27 august 1906.

¹⁵ Constantin Dobrogeanu-Gherea, *Asupra socialismului în țările înapoiate*, în *Opere complete*, vol. V, Editura politică, București, 1978, p. 59—60.

¹⁶ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multi-lateral dezvoltate*, vol. 8, Editura politică, București, 1973, p. 257.

întregiri naționale pe care social-democrația nu o poate combate, ci a pierderii neatîrnării chiar a României libere“¹⁷.

În revista „Convorbiri sociale“ din 1916, același autor a dezvăluit situația internațională a României în condițiile războiului, arătînd că „nici neutralitatea nu este o soluțiune“, deoarece ea depindea de atitudinea marilor puteri care erau gata, în caz de necesități strategice, „să-și facă drum cu sila peste trupul nostru“. El aprecia că „social-democrația română a împărtășit întotdeauna în cei patruzeci de ani de cînd există, acest punct de vedere“, de a fi apreciat politica Rusiei țariste ca o „primejdie națională“¹⁸. O victorie a Imperiului țarist, care formulase obiectivele lui expansioniste spre Dardanele, punea, în concepția socialiștilor români, sub semnul întrebării însăși existența statului român independent.

Constantin Dobrogeanu-Gherea, în studiile sale „Asupra socialismului în țările înapoiate“, „Social-democrația și epoca cadrilateră“, „Război sau neutralitate“ și altele, publicate în anii 1911—1915, a prezentat pe larg poziția mișcării socialiste și muncitorești față de problema luptei pentru apărarea independenței statului român și pentru desăvîrșirea unității naționale. „Sîntem una din puținele țări — scria Constantin Dobrogeanu-Gherea — care n-au robît neamuri străine. În schimb, țara românească a fost victima banditismului cuceritor al vecinilor noștri, care ne-au răpît și ne stăpînesc un teritoriu și un număr de locuitori români aproape egal cu acela al României libere“. El dădea o apreciere pozitivă politicii externe române, „o politică de defensivă națională, adică o politică avînd de scop apărarea a ceea ce avem și revendicarea pentru viitor a ceea ce ni s-a răpît“¹⁹; în consecință, social-democrația „nu e și nu poate fi necondiționat împotriva oricărui război“, socialiștii „trebuie să fie de partea altor războaie: războaiele de liberare, războaiele cotropiților împotriva cotropitorilor“²⁰. Dar, scria Constantin Dobrogeanu-Gherea înainte chiar de declanșarea războiului din 1914, „socialiștii români, cu bunul lor simț realist și robust, cred că un război al României împotriva Rusiei sau Austriei pentru realizarea revendicărilor sale naționale e un complet nonsens“, deși „noi sîntem ferm convinși că întregirea noastră națională va rezulta în mod legic și fatal din însăși dezvoltarea societăților capitaliste moderne“²¹. În studiul „Război sau neutralitate“, publicat în toamna anului 1914, el sublinia din nou că „întregirea țării e o dorință comună tuturor cetățenilor“, dar că era în discuție „forma și felul acestei întregiri, împrejurările, consecințele, putința realizării ei“²². Fruntașul socialist aducea un elogiu luptei românilor transilvăneni pentru unirea cu țara, avînd certitudinea că — indiferent care aveau să fie consecințele evenimentelor — pe multiple planuri, Transilvania era deja unită: „Întregirea neamului întrucît privește Transilvania e îndeplinită mai de mult“, scria Dobrogeanu-Gherea. „Ardelenii au creat o frumoasă cultură și o literatură românească, au creat un simțămînt și o conștiință unitară de neam românesc“²³. Pentru

¹⁷ Mihail Gheorghiu-Bujor, *Scrieri social-politice (1905—1961), Studiu introductiv*, antologie și note de Nicolae Copoiu, Colecția Biblioteca de istorie, Editura politică, București, 1979, p. 269—270.

¹⁸ *Ibid.*, p. 270—271.

¹⁹ Constantin Dobrogeanu-Gherea, *Opere complete*, vol. 5, București, Editura politică, 1978, p. 105.

²⁰ *Ibid.*, p. 141—142.

²¹ *Ibid.*, p. 154—155.

²² *Ibid.*, p. 242.

²³ *Ibid.*, p. 268.

Constantin Dobrogeanu-Gherea, ca și pentru toți gînditorii socialismului românesc, unirea Transilvaniei era *inevitabilă*, în situația de la sfîrșitul războiului, cînd Austro-Ungaria s-ar fi dezintegrat. Pentru aceasta, după opinia lui, era necesar de a avea o armată puternică — „forțele neatînse” — spre a sprijini, la nevoie, un proces istoric legitim. O idee deosebit de importantă, enunțată de Constantin Dobrogeanu-Gherea cu privire la unirea Transilvaniei cu România, era aceea de a nu se accepta în nici un caz „obținerea unei părți din Transilvania”, deoarece „ruperea Transilvaniei în bucăți ar fi un adevărat dezastru pentru întregirea neamului”²⁴.

Intrarea României în război, în vara anului 1916, a fost întâmpinată cu bucurie de populația românească atît din țara liberă cît și din teritoriile aflate sub stăpînire străină, care simțeau că a sosit momentul mult așteptat al unirii cu țara. Pătrunși de un puternic entuziasm patriotic, mii și mii de tineri transilvăneni și bucovineni s-au înrolat în unitățile de luptă ale armatei române.

Descriind atmosfera bucureșteană, după hotărîrea Consiliului de coroană privind intrarea României în război, dr. Cristian Racovski nota : „Se înserase, însă orașul era, splendid iluminat. Bucureștiul viețuia ultima sa noapte feerică. Pe străzi se auzeau strigăte «Trăiască România Mare». Pe la colțuri și în grădini pline de vizitatori se cînta în acompaniamentul orchestrelor cunoscutul marș militar al decedatului poet Iosif, «La arme» !”²⁵. De menționat că în armata română au luptat un mare număr de muncitori însuflețiți de dorința de a-și elibera glia strămoșească de cîmpitorii străini. Eroismul înălțător al fiilor poporului român care și-au jertfit viața, înscriind pagini de vitejie, mai ales în memorabilele lupte de la Mărăști, Mărășești și Oituz, era închinat luptei pentru salvarea ființei naționale a poporului, pentru apărarea independenței patriei, pentru desăvîrșirea unificării statului național român.

Dacă timp îndelungat o seamă de condiții externe nefavorabile au întîrziat unirea țărilor românești, noile împrejurări externe de la sfîrșitul celui de al doilea deceniu al secolului nostru nu numai că au favorizat, dar au stimulat lupta poporului român pentru eliberarea națională a teritoriilor aflate sub dominație străină și într-un șuvoi unic, ce avea să înroleze toate forțele de care dispunea, să acționeze hotărît pentru desăvîrșirea statului național unitar.

La apariția acestor împrejurări noi au concurat prin rezultatele lor atît mari mișcări sociale și naționale care au cuprins omenirea datorită adîncirii crizei generale a capitalismului, ascuțirii contradicțiilor sociale și naționale ca urmare a desfășurării primului război mondial, cît și revoluțiile din Rusia din februarie și octombrie 1917, care au răsturnat țarismul. Este pe deplin explicabilă uriașa rezonanță în rîndurile popoarelor asuprite de pretutindeni a ideilor Revoluției Socialiste din Octombrie, care, prin „Declarația drepturilor popoarelor din Rusia”, a proclamat dreptul națiunilor la autodeterminare pînă la crearea statelor de-sine-stătătoare.

Privită în contextul evenimentelor care au avut loc pe plan european, unirea cu țara a tuturor provinciilor românești asuprite, în 1918, apare nu ca un act singular, ci ca parte integrantă a luptelor de eliberare națională și socială desfășurate în acea perioadă istorică în centrul și răsăritul

²⁴ *Ibid.*, p. 274.

²⁵ Biblioteca Academiei R.S.R., Arhiva Ion I. C. Brătianu, II mss. 6, Cristian Racovsky, Declărarea războiului (fragment „Arest și libertate”).

Europei, ca un moment de seamă în procesul de formare sau desăvîrșire a statelor naționale unitare moderne.

În toamna anului 1918, lupta poporului român pentru îndeplinirea dezideratului său capital — desăvîrșirea statului național — intrase într-o fază decisivă. Într-o succesiune rapidă se desfășurau momentele procesului de desăvîrșire a statului național. Ceea ce îl caracterizează, înainte de toate, este maturitatea și responsabilitatea tuturor actelor și acțiunilor unui popor hotărît să-și făurească viitorul potrivit cu interesele fundamentale, după secole de nedreptate și opresiune.

Urmarea firească a fost constituirea, la 27 octombrie, a Consiliului Național al Bucovinei și, la 30 octombrie 1918, a Consiliului Național Central Român din Transilvania, alcătuit din inițiativa socialiștilor pe baze paritare — 6 reprezentanți ai P.N.R. și 6 ai P.S.D. — cu atribuții guvernamentale. Ziarul socialiștilor români „Adevărul” a publicat manifestul cu titlul *Revoluția a învins. S-a constituit Consiliul Național Român*, considerat „unicul for care reprezintă voința poporului român și se bazează pe libera hotărîre, asigurată de curentul vremii și de voința popoarelor libere”²⁶.

În Transilvania, Banat, Crișana, Maramureș și Bucovina, mișcarea pentru unirea cu țara cuprinsese toate clasele sociale, se dezvoltă într-o puternică mișcare de masă, avînd obiective clare : înlăturarea dominației claselor asupritoare austro-ungare, autodeterminarea națională prin unirea acestor provincii istorice românești cu Țara.

În primele rînduri ale mișcării pășea clasa muncitoare. Desfășurînd largi acțiuni greviste, muncitorii au trecut, începînd din luna octombrie, la alungarea autorităților austriece și ungare și la organizarea sfaturilor muncitorești, care, într-un șir de localități, au și preluat puterea. Alături de acțiunile muncitorești, au izbucnit, pe cuprinsul acestor provincii istorice, flăcările răscoalelor țărănești. Țăranii alungau autoritățile fostei monarhii dualiste, atacau conacele, iar în unele locuri împărțeau pămînturile moșierești.

Voința maselor și-a găsit un cadru larg de afirmare prin constituirea consiliilor naționale locale — județene, orășenești, comunale — purtînd, în unele locuri, numele de sfaturi, iar în altele de senat, comitete, consilii etc. Reprezentanții muncitorimii și țărănimii s-au înrolat în consilii, aducînd o contribuție de mare importanță la activitatea acestora. În localitățile unde trăiau și naționalități conlocuitoare, din comitetele alese au făcut parte și reprezentanții lor.

În același timp, au fost organizate gărzile naționale, alcătuite din populația aptă de serviciu militar. Prezența socialiștilor și a altor muncitori înaintați în aceste organe a imprimat activității lor un caracter profund democratic.

Pe temeiul celor mai de seamă năzuințe sociale și naționale ale poporului român, lupta pentru unire a fost încununată prin Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, din 1 decembrie 1918, care a încheiat făurirea statului național român unitar, independent și suveran, proces început în martie aceluiași an.

Din cei 1 228 de delegați prezenți la istorica Adunare, aleși prin vot deschis, în toate circumscripțiile electorale, de organizațiile politice, economice, profesionale, culturale, religioase, militare, feminine, studențești și sportive de pe întreg teritoriul Ardealului, Banatului, Crișanei,

Maramureşului şi împuterniciţi de alegători să voteze unirea, 150 de delegaţi reprezentau pe cei 70 000 de muncitori organizaţi ²⁷.

De remarcat că în conducerea Marii Adunări au fost aleşi Ion Flueraş, ca vicepreşedinte, şi Iosif Cizer, secretar, din partea organizaţiilor muncitoreşti.

Votul delegaţilor a fost întărit de prezenţa, la memorabilul eveniment, a peste 130 000 de oameni din toate regiunile transilvănene, dintre care peste 10 000 de muncitori, de sutele de mii de semnături care acreditau mandatele (credenţionale) delegaţilor. Această largă prezenţă naţională conferea actului unirii un caracter plebiscitar şi era cea mai elocventă expresie a voinţei şi hotărârii unanime a poporului român de a se reuni într-un singur corp politic statal.

Printre principalii vorbitori de la Marea Adunare Constituantă ținută la Alba Iulia la 1 decembrie 1918, s-a numărat şi reprezentantul organizaţiilor socialiste muncitoreşti, Iosif Jumanca. Relevînd de la tribuna Adunării Naţionale importanţa actului de pe poziţiile clasei muncitoare, el a declarat : „Astăzi venim şi noi aici, adevăraţii reprezentanţi ai muncitorimii române din Transilvania şi Banat, venim să declarăm în faţa dumneavoastră, în faţa Internaţionalei socialiste şi în faţa întregii lumi că vrem unirea tuturor românilor. Noi vrem şi sîntem gata de a lupta cu toate mijloacele pentru înfăptuirea şi apărarea unirii“. Social-democraţia, arăta vorbitorul în continuare, „nu-i identică cu lipsa simţului naţional. Noi nu zicem *ubi bene ibi patria*, ci zicem că «acolo unde ţi-e patria, acolo să-ţi crezi fericirea vieţii tale». Şi noi n-avem teamă că poporul muncitor român, care a rupt acum cătuşele unei robii seculare, nu va avea destulă putere ca şi în România să-şi asigure drepturile la o viaţă liberă“ ²⁸.

Proclamarea unirii Transilvaniei cu ţara a desăvîrşit procesul de formare a statului naţional român unitar, proces care a început în anul 1859. El a fost încheiat ca rezultat al luptei revoluţionare a maselor populare de la oraşe şi sate, luptă la care muncitorimea română şi-a adus o contribuţie valoroasă. Cu îndreptăţirea experienţei istoriei, tovarăşul Nicolae Ceauşescu aprecia că „un rol deosebit de activ în mişcarea pentru unirea Transilvaniei cu România l-au jucat proletariatul, mişcarea muncitorească şi socialistă... Rolul clasei muncitoare s-a manifestat pregnant şi prin influenţa pe care a exercitat-o asupra programului politic al Unirii, în exprimarea revendicărilor cu caracter democratic muncitoresc“ ²⁹.

Marea Unire din 1918 — victorie epocală a maselor populare din întreaga ţară, la realizarea căreia clasa muncitoare, mişcarea socialistă au adus o preţioasă contribuţie — a constituit încununarea firească a năzuinţelor seculare de unitate a poporului nostru, împlinirea unui deziderat major înscris de la începuturi pe steagul de luptă al partidului clasei muncitoare din România. „Astfel, prin lupta hotărîtă a întregului nostru popor de pe ambele versante ale Carpaţilor ca şi de peste Prut s-a înfăptuit dorinţa cea mai arzătoare pe care patrioţi înflăcăraţi şi revoluţionari socialişti, grupaţi în jurul revistei „Dacia viitoare“ din anul 1883 au ținut-o mereu trează, aceea a refacerii Vechii Dacii așa cum ea fu, căci istoria şi

²⁷ Vezi pe larg : 1918. *Unirea Transilvaniei cu România*, Ediția a III-a, revăzută şi adăugită, sub redacția Ion Popescu-Puțuri şi Augustin Deac, Editura politică, Bucureşti, 1978, p. 611 şi urm.

²⁸ 1918. *Unirea Transilvaniei cu România*, p. 620—621.

²⁹ Nicolae Ceauşescu, *România pe drumul desăvîrşirii construcției socialiste*, vol. 3, Editura politică, Bucureşti, 1969, p. 715—716.

dreptul, țărîna de douăzeci de ori seculară în care sînt îngropați strămoșii dau dreptul românilor de a aspira la o «Dacie Română»³⁰.

Înfăptuirea unității statului român a realizat cadrul național și social-economic pentru dezvoltarea României moderne, a avut o înrîurire pozitivă asupra întregii evoluții economice, politice, sociale și culturale a țării. S-au creat condiții pentru dezvoltarea forțelor progresiste ale societății, ale clasei muncitoare, ale partidului său politic.

Ansamblul de reforme de după anul 1918, reclamate de necesitățile istorice obiective — în primul rînd cea agrară și electorală —, pentru care partidul clasei muncitoare a militat decenii de-a rîndul, a generat schimbări profunde în structura internă a claselor sociale, în fizionomia partidelor politice, schimbînd raportul de forțe între ele, paralel cu afirmarea tot mai puternică a proletariatului ca forță social-politică de bază a societății românești. Drept urmare, unele partide, ca cel conservator, dispar de pe scena politică a țării, iar, pe de altă parte, apar altele noi — din rîndul cărora s-a detașat Partidul țărănesc. Dintre partidele tradiționale se mențin și își consolidează pozițiile Partidul socialist, Partidul liberal și Partidul național din Transilvania.

Toate partidele politice s-au străduit, în primii ani postbelici, să reformuleze sau să adopte programe corespunzătoare noilor realități ale țării, să schițeze doctrine și ideologii în spiritul noilor vremuri. Concomitent, și-au propus ca preocupare centrală cuprinderea în rețeaua lor a provinciilor istorice reunite. Din cauza ciocnirilor de interese economice, partidele burgheze n-au reușit să se extindă la nivelul întregii țări, continuînd să rămînă, pînă în anul 1921, mai mult sau mai puțin partide regionale. Singurul partid care, în acest răstimp, s-a organizat pe temelia României reîntregite a fost Partidul socialist. Cu deplin temei, ziarul „Socialismul” din 20 octombrie 1919, scria că „cheagul” României reîntregite „nu sînt burgheziile, care veșnic se vor hărțui între ele”, ci proletariatul unit și solidar în rîndurile partidului clasei muncitoare, care simbolizează garanția propășirii și dezvoltării libere a țării.

Forța proletariatului român a ieșit cu pregnanță în evidență imediat după înfrîngerea Puterilor centrale și izgonirea trupelor lor de ocupație (noiembrie 1918), cînd organizațiile socialiste, sindicale și de tineret și-au reluat activitatea legală pe teritoriul întregii țări. Odată cu reorganizarea și reactivizarea mișcării muncitorești, a început un puternic aflux al maselor spre organizațiile proletariatului.

Prestigiul mișcării socialiste s-a datorat liniei sale profund patriotice, exprimată cu putere de-a lungul deceniilor de activitate, cît și programului ei realist și avansat de înnoire a vieții social-economice și politice a României reîntregite. Așa se și explică puterea de atracție a Partidului socialist care, prin numărul de aderenți, a devenit un partid de masă, reunind, în toamna anului 1919, aproape 150.000 de membri, detașîndu-se ca unul din cele mai mari partide din sud-estul Europei.

Concomitent cu dezvoltarea mișcării socialiste s-a desfășurat un amplu proces de reconstituire a sindicatelor. Referindu-se la afluxul muncitorilor spre sindicate, ziarul „Socialismul” constata : „Un puternic curent de sindicalizare pătrunde în rîndul muncitorimii. În măsura în care industriile și meseriile se refac, făcînd ca fabricile și atelierele să reia zi cu zi aspectul normal dinaintea războiului, în aceeași măsură sînt îngroșate cu

³⁰ Ion Popescu-Puțuri, *Pentru o cauză dreaptă. Intrarea României în război în august 1916 (II)*, în „Anale de istorie”, nr. 2/1978, p. 16.

noi și numeroși membri rîndurile sindicatelor muncitorești”³¹. În toamna anului 1919, numărul membrilor sindicatelor a atins cifra de peste 250.000.

Un proces de creștere simțitoare a înregistrat mișcarea tineretului muncitor, care, în 1919, era apreciată printre cele mai puternice organizații de tineret din țările europene. În iulie, același an, mișcarea tineretului muncitoresc a luat denumirea de Mișcarea tineretului socialist din România fapt ce semnifica — după cum menționa gazeta „Tineretul socialist” — „ceea ce sîntem și ceea ce vrem să fim”.

Un mare avînt a cunoscut presa organizațiilor muncitorești. Un rol important de organizator și mobilizator al maselor la lupta pentru progresul și propășirea țării l-a avut ziarul de mare tiraj „Socialismul”, organul central al Partidului socialist și al Uniunii Sindicatelor din România, continuator al cotidieneilor din trecut ale mișcării socialiste și sindicale.

După eliberarea țării de trupele de ocupație, Bucureștiul a devenit nu numai capitala țării reîntregite, dar și centrul politic și ideologic al mișcării muncitorești și revoluționare din România. Aici își aveau sediul Comitetul Executiv al Partidului socialist, Comisia generală a sindicatelor, Comitetul Central al Tineretului socialist, grupul parlamentar al deputaților socialiști, organele centrale de presă ale mișcării socialiste, sindicale și de tineret.

Amplul proces de reorganizare a mișcării muncitorești era însoțit de căutări programatice care să corespundă noii etape de dezvoltare în care pășise România după desăvîrșirea unității sale statale. Receptiv de fiecare dată la idealurile vremii și la aspirațiile maselor populare, partidul clasei muncitoare, cu mult înaintea celorlalte partide politice din țară, și-a reformulat punctele sale programatice, în funcție de noua situație internă și internațională. Încă din vara anului 1918, Comitetul executiv al Partidului socialist, împreună cu secțiunea din București, a trasat jaloanele unui program care s-a concretizat în documentul programatic intitulat „Declarația de principii”, publicat la 9 decembrie 1918. Comentîndu-i conținutul, organul central al partidului, „Socialismul”, scria că acest program tinde să precizeze „noua orientare tactică a partidului nostru, orientare izvorîtă din principiile doctrinei socialiste, puse în lumina faptelor recente”. Ziarul preciza : „Nu e vorba de a face inovație în materie de doctrină socialistă”, ci, dimpotrivă, „avem credința că în formularea programului nostru sîntem în spiritul adevăratului socialism, al socialismului așa cum el se desprinde din opera lui Marx”. Că nu era vorba de „o inovație” rezultă din faptul că, o serie de teze din „Declarația de principii” cu privire la obiectivul fundamental al partidului — lupta revoluționară pentru cucerirea puterii politice în stat și instaurarea dictaturii proletariatului — le întîlnim încă în primul program marxist din țara noastră — din 1886 — intitulat „Ce vor socialiștii români”. Documentul sesizează ca element nou aprecierea cu privire la „intrarea omenirii în faza revoluției sociale”, fază în care „triumful proletariatului se apropie”³².

Concepută înainte de desăvîrșirea statului unitar român, „Declarația de principii” din decembrie 1918 nu putea să devină programul întregii suflări socialiste din România reîntregită ; ea n-a fost validată de nici o conferință sau congres. Cu toate acestea, documentul se înscrie ca o mărturie a spiritului revoluționar în gîndirea socialistă românească.

³¹ „Socialismul” din 21 noiembrie 1918.

³² *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1916—1921*, Editura politică, București, 1966, p. 123 și următ.

O problemă fundamentală care polariza atenția mișcării socialiste din România era centralizarea ei la scară națională și înarmarea partidului unificat cu un program unitar, corespunzător noii etape de dezvoltare a țării. Pentru acest deziderat major s-au pronunțat, din primul moment, în consens, atât Partidul socialist din vechea Românie cât și partidele socialiste din provinciile istorice românești reunite cu Țara. Reflectînd această voință, gazeta „Socialismul” consemna cu satisfacție că partidele surori din România reîntregită „se adună azi, prin forța istoriei, într-o singură casă spre a conlucra și mai cu spor spre binele poporului acestei case”³³.

Unificarea mișcării socialiste a fost un deziderat formulat de socialiști chiar în timpul adunărilor plebiscitare de unire cu țara. Așa, de pildă, delegații socialiști ardeleni, prezenți la Marea Adunare de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918, s-au întrunit, în acea zi istorică, într-o conferință, care a dat mandat partidului să reia imediat legătura cu partidul socialist din vechea Românie în vederea unificării mișcării socialiste.

Dînd glas acestor năzuințe, Comitetul executiv provizoriu al Partidului Socialist din România și Comisia generală provizorie a Sindicatelor din România au publicat, la 13 februarie 1919, un document programatic oficial de o deosebită semnificație. Prin acest document, intitulat *Declarație*, în numele organizațiilor socialiste și sindicale se saluta cu bucurie „dezrobirea națională a poporului român din provinciile subjugate”, angajîndu-se în mod solemn să respecte „legămintele de unire hotărîită”. Se făcea, totodată, un apel „tuturor forțelor proletare și socialiste”, pentru unificarea lor, formînd „un singur partid proletar”, care să ducă înainte lupta clasei muncitoare din România reîntregită spre realizarea idealului ei socialist de dezrobire de sub apăsarea burghezo-capitalistă. „România nouă de astăzi — se sublinia în document — trebuie să devie România socialistă de mîine”³⁴.

Forumul suprem care urma să consfințească unificarea organizatorică a mișcării socialiste trebuia să fie congresul general, menit să înarmeze partidul unic cu program și statut. Momentul care a prilejuit, pe de o parte, întrunirea în cadrul unui forum oficial a partidelor socialiste din România, iar pe de alta o conlucrare în vederea elaborării unui program comun, a fost Conferința mișcării socialiste din 23—26 mai 1919 de la București, cu invitați reprezentînd partidele socialiste din Transilvania, Banat și Bucovina. Prin semnificația ei pentru unificarea mișcării socialiste, această reuniune a depășit cadrele unei conferințe, întrucît, pentru prima dată după desăvîrșirea unității statale s-au întîlnit într-un forum oficial, în capitala României reîntregite, delegați ai organizațiilor socialiste de pe întreg cuprinsul țării. În același timp, Conferința a adoptat programul comun al întregii mișcări socialiste din țară, punîndu-se astfel bazele unității ideologice ale acesteia. Documentele elaborate de conferință au fost emanația tuturor organizațiilor enunțate mai sus.

Programul adoptat de conferință reprezenta o sinteză a preocupărilor programatice ale mișcării socialiste de după război. El reafirma teza potrivit căreia „societatea omenească a intrat într-o nouă fază istorică, aceea a revoluției sociale”. Într-un capitol consacrat condițiilor economice, politice și sociale ale țării noastre, se conchide că „odată cu dezvoltarea industriei s-a creat și în România un proletariat industrial care, ca și pro-

³³ „Socialismul”, 20 octombrie 1919.

³⁴ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1916—1921*, Editura politică, București, 1966, p. 166—167.

letariatul din țările înaintate, este o clasă revoluționară chemată a-și îndeplini misiunea istorică în evoluția societății românești“. Precizându-și poziția față de celelalte partide și grupări politice, Programul declara : „Partidul socialist din România, prin firea lui, se găsește în opoziție completă cu toate partidele politice burgheze, fie ele oricât de înaintate“, și aceasta pentru că activitatea lor „nu poate trece de marginile societății actuale“. Partidul socialist — arăta Programul în continuare — este un partid revoluționar deoarece acționează pentru „schimbarea totală a organizației sociale burgheze“, scopul său fundamental fiind „cucerirea puterii politice și introducerea dictaturii proletariatului pentru ca prin socializarea mijloacelor de producere să ajungem la transformarea societății capitaliste în societate socialistă“³⁵. Așadar, partidul clasei muncitoare era singurul partid care oferea o perspectivă luminoasă dezvoltării țării, poporului român.

Semnificația conferinței din mai 1919 constă în aceea că a adoptat un program politic și electoral unic, valabil pentru întreaga mișcare socialistă din România, marcând o etapă esențială pe linia realizării unității de acțiune a mișcării socialiste, a unificării la nivel național a organizațiilor socialiste regionale. Remarcând acest fapt, ziarul „Socialismul“ arăta că Conferința de la București, „la care s-au votat declarația de principii și programul electoral al partidului, a fost preludiul unificării mișcării socialiste din întreaga Românie“³⁶. „Calendarul muncii“ scria, la rîndul său, că această reuniune „s-au ocupat de organizarea mișcării și a votat programul partidului, pe baza căruia s-a făcut prima unire între partidul nostru (socialist din vechea Românie — *n.n.*) cu cel din Ardeal și Bucovina, deschizînd drumul unificării complete pe care urmează s-o realizeze un apropiat congres general“³⁷. Aprecieri asemănătoare se întîlesc în presa vremii și din partea reprezentanților organizațiilor socialiste din Transilvania, Banat și Bucovina.

Așadar, partidul clasei muncitoare se afirma în viața politică românească ca singurul dintre partidele politice care la acea dată avea organizații în întreaga țară. Opinia publică democratică din țara noastră privea cu multă simpatie creșterea influenței și autorității partidului socialist. Comentînd valoarea documentelor adoptate la Conferința socialistă din mai 1919 de la București, scriitorul Mihail Sadoveanu releva rolul mișcării muncitorești în „primenirea vieții politice a țării“. El aprecia că socialismul românesc „se înfățișează ca o putere politică, cu un program limpede și practic de guvernămînt“³⁸. Chiar și reprezentanți politici ai burgheziei recunoșteau acest fapt. De pildă, Take Ionescu, într-un interviu acordat în 1919, vorbea despre influența partidului socialist, care, declara el, „nu se va putea nici împiedica, nici tăgădui“³⁹.

Intr-adevăr, partidul clasei muncitoare a luat parte activă la toate momentele menite a consolida și dezvolta pe principii larg democratice statul național român unitar, la a cărui făurire și-a adus din plin contribuția. Partidul socialist s-a numărat printre primele partide care a militat pentru urgentarea fixării datei alegerilor pentru primul parlament al României reîntregite, izvorît din sufragiul universal. Relevînd acest fapt, ziarul „Socialismul“ scria : „Primul partid care și-a depus lista candidați-

³⁵ *Ibid.*, p. 199—205.

³⁶ „Socialismul“ din 24 septembrie 1919.

³⁷ „Calendarul muncii“, 1920, p. 57.

³⁸ „Socialismul“ din 12 iulie 1919.

³⁹ *Ibidem*, din 5 iunie 1919.

lor, care zilnic a cerut fixarea datei alegerilor, a fost partidul socialist care dorea să se avînte în lupta electorală cu toată căldura, tocmai pentru a contribui la operele mari sociale și de adîncă prefacere a statului”⁴⁰.

Prin participarea la campania electorală, socialiștii români urmăreau să facă cunoscut programul lor de luptă în rîndul unor categorii sociale largi, iar prin activitatea parlamentară să impună legiferarea drepturilor democratice obținute prin luptă, să realizeze noi cuceriri politice, economice și sociale, menite să contribuie la dezvoltarea României. În acest sens, militanții socialiști au organizat, în a doua jumătate a anului 1919, adunări, mitinguri, întruniri electorale în care au expus și popularizat programul electoral al partidului, adoptat la Conferința din mai 1919, care era, în fond, programul de acțiune imediată al mișcării socialiste adaptat la noua etapă istorică de dezvoltare a României.

Marile postulate cuprinse în programul partidului demonstrează că socialiștii au ținut seama de realitățile concrete ale societății românești în etapa dată, de cerințele specifice ale dezvoltării României. Partidul socialist și-a spus cuvîntul față de problemele majore ale progresului societății, preconizînd soluții realiste, avansate, în conformitate cu interesele clasei muncitoare, ale întregului popor român.

Astfel, în politica economică internă, partidul socialist a preconizat naționalizarea marilor întreprinderi și uzine și punerea lor sub controlul muncitoresc, etatizarea mijloacelor de transport, a instituțiilor de credit și a societăților de asigurare. El s-a pronunțat pentru dezvoltarea industriei naționale și pentru îngrădirea capitalului străin; în același timp, a susținut necesitatea adoptării unei legislații moderne a muncii, care să ușureze condițiile de muncă și de trai ale celor ce muncesc.

În problema agrară, programul partidului socialist prevedea exproprierea totală a latifundiarilor, fiecărei familii țărănești revenindu-i atît pămînt cît putea munci fără muncă salariată. Militînd pentru dezvoltarea alianței muncitorești-țărănești, Partidul socialist a preluat, în noile condiții, tradiția cluburilor socialiste create la sate, la finele secolului trecut.

Importante soluții propuse de socialiști se refereau la adîncirea drepturilor și libertăților politice ale maselor populare. Se revendica extinderea dreptului de vot „pentru toți locuitorii, fără deosebire de religie, neam sau sex, de la 18 ani în sus”. Partidul clasei muncitoare a militat ferm pentru lichidarea oricăror discriminări naționale, pentru egalitatea deplină în drepturi între toți cetățenii țării, fără deosebire de naționalitate.

Partidul socialist a acordat o atenție deosebită dezvoltării instrucției publice, pentru ridicarea nivelului de cultură și civilizație al maselor populare, pentru accesul la învățătură al tuturor fiilor patriei.

În ceea ce privește atitudinea față de politica externă a țării, Partidul socialist s-a situat pe poziții înaintate, subliniind necesitatea stabilirii de relații amicale cu toate țările, în primul rînd cu cele vecine, rezolvarea pe cale pașnică a diferendelor dintre state, pentru dreptul imprescriptibil și inviolabil al națiunii noastre, ca, de altfel, al tuturor națiunilor, la o viață liberă și independentă.

Manifestîndu-se cu putere ca o forță politică națională, patriotică, Partidul socialist a continuat, totodată, tradițiile de solidaritate cu lupta proletariatului, a popoarelor din celelalte țări, pentru eliberare socială și națională. Mișcarea muncitorească și democratică din România și-a exprimat, în ample manifestații, solidaritatea cu Revoluția din Octombrie, cu

Republica Sfaturilor din Ungaria, cu puternicele mișcări revoluționare din China, Germania, Turcia ș.a. După război, Partidul socialist și-a reluat legăturile sale tradiționale cu mișcarea muncitorească din Bulgaria, Iugoslavia, Grecia, Cehoslovacia, Franța etc. Paginile presei muncitorești și socialiste constituie o mărturie grăitoare a solidarității proletariatului român cu lupta de eliberare națională a popoarelor din Asia, Africa și America Latină.

Poziția avansată a Partidului socialist față de marile probleme ale țării a atras noi păături sociale sub steagul de luptă al clasei muncitoare. Popularitatea de care se bucura partidul în rîndul maselor s-a reflectat cu prilejul primelor alegeri din România reîntregită organizate pe baza sufragiului universal, în noiembrie 1919. Deși Congresul extraordinar al Partidului socialist din 13—14 octombrie 1919 a hotărît abținerea de a participa la alegeri, socialiștii au întrunit 273 303 voturi, obținînd 7 mandate în Camera Deputaților ⁴¹. După aproape 20 de ani s-a putut auzi din nou în parlamentul României cuvîntul reprezentanților clasei muncitoare.

Un moment deosebit în activitatea grupului socialist în parlament l-a constituit prezentarea de către Gh. Cristescu a „Declarației partidului socialist în problema unirii”. În textul declarației se sublinia faptul că mișcarea socialistă din țara noastră a luptat întotdeauna pentru unire și, chiar din primul moment al înfăptuirii acestui act istoric, socialiștii au stabilit strînse legături cu organizațiile socialiste din regiunile care s-au aflat sub dominația străină, „înjghebînd împreună un singur partid unitar, al întregii clase muncitoare de toate neamurile din România nouă, primul partid politic al întregii României” ⁴².

Pentru a conferi o putere mai mare unității de acțiune a mișcării socialiste, Conferința partidului socialist, ținută la Iași la 7 și 8 decembrie 1919, a hotărît crearea Consiliului general al partidului, organ reprezentativ, format din exponenți ai tuturor organizațiilor socialiste din țară. De menționat că, urmînd pilda Partidului socialist și avînd sprijinul acestuia, s-a accentuat și procesul de unificare pe scară națională a organizațiilor sindicale și de tineret. Așa, de pildă, proiectul statutului general al sindicatelor din România, publicat în martie 1920, conferea o concepție unitară mișcării sindicale din țară.

Puterea pe care o oferea unitatea mișcării muncitorești s-a reflectat din nou cu prilejul alegerilor parlamentare din mai 1920, la care partidul clasei muncitoare a luat parte activă. Succesele obținute de partid în aceste alegeri au reafirmat atît popularitatea socialiștilor în rîndul maselor largi populare, cît și viabilitatea programului de luptă al Partidului socialist. Astfel, la aceste alegeri, partidul clasei muncitoare a obținut 20 de mandate în Cameră și 3 mandate în Senat ⁴³.

Prezent în primele două legislaturi ale României reîntregite, Partidul socialist, prin deputații săi, și-a dat concursul, propunînd soluții avansate, la rezolvarea problemelor fundamentale ale țării, la consolidarea și dezvoltarea democratică a statului național unitar român.

Politica de înnoire a societății românești, promovată de Partidul socialist, a fost susținută, totodată și printr-o amplă luptă de clasă, materializată prin viguroase acțiuni politice și economice, cu profund ecou în rîn-

⁴¹ Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *Viața politică în România. 1918—1921*, Ediția a II-a, completată, Editura politică, București, 1976, p. 343.

⁴² *Ibid.*, p. 344.

⁴³ *Ibid.*, p. 347.

durile oamenilor muncii. Din rîndul acestora se detașează greva generală din octombrie 1920, prima acțiune de amploare desfășurată unitar pe teritoriul național⁴⁴.

Concomitent, în atenția partidului clasei muncitoare s-a situat pregătirea Congresului general care să consfințească unificarea politico-organizatorică, pe scară națională, a mișcării muncitorești. Cu deplin temei, conducerea partidului a apreciat că, în prealabil, era necesară organizarea congreselor regionale, unde — după cum arăta revista teoretică „Lupta de clasă” — să se dezbată la fața locului problemele aflate la ordinea de zi, urmînd ca apoi congresul general „să le dea formă definitivă și să proclame în deplină claritate, unificarea”⁴⁵.

Conform acestui stil democratic, cu tradiții adînci în mișcarea noastră muncitorească, în a doua jumătate a anului 1920, Congresele organizațiilor socialiste, sindicale și de tineret din Transilvania, Banat și Bucovina și-au reafirmat cu putere dorința „pentru desăvîrșita lor unificare” cu organizațiile din vechea Românie, dînd mandat conducerii mișcării muncitorești de la București, în care ele însele aveau reprezentanți, de a pregăti marele congres care să consfințească o situație de fapt.

La începutul anului 1921 întreaga atenție a mișcării muncitorești era concentrată spre pregătirea marelui congres, a cărui dată a fost fixată pentru 8 mai 1921. Perioada premergătoare congresului general s-a caracterizat printr-o activitate politico-ideologică deosebit de intensă, cu mult înainte publicîndu-se textele proiectelor de rapoarte destinate dezbaterilor la congres. Intr-o puternică efervescență politică, secțiunile partidului au organizat adunări de dăm de seamă și alegeri de delegați pentru congres.

Marele congres al Partidului socialist, căruia îi revenea sarcina istorică de a consfinți unificarea mișcării muncitorești din România și de a o adapta, prin documentele și hotărîrile votate, la noile sarcini legate de transformările apărute în societatea românească postbelică, și-a deschis lucrările la București, într-o atmosferă de mare însuflețire, în dimineața zilei de 8 mai 1921. Congresul a reprezentat, prin cele 540 de mandate, un număr mare de localități de pe întreg cuprinsul țării. S-au întrunit cu toții animați de același țel de a statua unificarea mișcării muncitorești la nivel național⁴⁶.

Alături de importanta problemă a organizării partidului clasei muncitoare pe temelia României reîntregite, congresul a discutat și a aprobat programul partidului pentru noua etapă de dezvoltare a societății românești, precum și alte documente de mare valoare. Din acestea se degajă cu pregnanță linia strategică a partidului organizat la scara întregii țări, prin care se reafirma misiunea istorică a clasei muncitoare de răsturnare a claselor exploatare de la putere și trecerea la făurirea societății socialiste. În programul partidului, adoptat de congres, figura ca obiectiv suprem : „trecerea puterii politice și economice în mîna muncitorilor de la orașe și sate”. Ancorați în realitățile social-politice ale țării, delegații întruniți în congres au abordat, în spiritul aspirațiilor poporului muncitor, marile probleme ale dezvoltării societății românești.

⁴⁴ Vezi pe larg : *Greva generală din România. 1920*, București, 1970, p. 236 și următoarele.

⁴⁵ „Lupta de clasă” din 1 august 1920.

⁴⁶ Despre lucrările Congresului din mai 1921, vezi : *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1916—1921*, p. 680—733.

Titulatura Partidului Socialist-Comunist, adoptată de congres, era menită a sublinia unitatea dialectică, a continuității și saltului calitativ în evoluția mișcării muncitorești, a luptei revoluționare întruchipată în partidul clasei muncitoare, creat în 1893.

Congresul din mai 1921 se înscrie la un loc de seamă în șirul celor 13 congrese (plus 6 conferințe naționale) ale partidului clasei muncitoare din țara noastră. El a intrat în istoria mișcării noastre muncitorești ca *Marele Congres de unificare a organizațiilor socialiste la scara României întregite, de orientare deplină a partidului pe temeiul programului și acțiunii comuniste*.

Partidul Socialist-Comunist s-a afirmat imediat ca unic reprezentant legitim al proletariatului din întreaga țară, ca îndrumător și conducător al tuturor organizațiilor politice muncitorești de pe cuprinsul României. El și-a organizat forțele la scara întregii țări, în timp ce toate celelalte partide nu atinseseră încă această cerință istorică. Și în acest fel Partidul Socialist-Comunist a fost un partid profund patriotic, național. În același timp, Partidul Socialist-Comunist era singurul partid politic din România care întrunea, alături de membrii din rândurile oamenilor muncii români, și membri dintre oamenii muncii aparținând naționalităților conlocuitoare.

Pornind de la analiza noii etape în care intrase România după război, congresul din mai 1921 a pus la temelia acțiunii partidului o strategie și tactică corespunzătoare vremii și noilor împrejurări, potrivit naturii și țelurilor sale comuniste, care se potrivea atât condițiilor concrete ale țării, cât și nevoilor și aspirațiilor clasei muncitoare, poporului român. Relevând semnificația istorică a congresului din mai 1921, care a statuat unificarea mișcării muncitorești pe temelii comuniste, secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, subliniază că „Partidul comunist, continuatorul direct al mișcării revoluționare, socialiste, al partidului clasei muncitoare făurit în 1893, a dus mai departe și a ridicat pe un plan superior, în noile condiții ale dezvoltării României, lupta de eliberare socială și națională”⁴⁷.

Îmbinând magistral activitatea pentru apărarea intereselor celor ce muncesc de la orașe și sate, fără deosebire de naționalitate, educînd și călăuzind masele muncitoare în lupta împotriva claselor exploatare, pentru libertate, dreptate socială și progres, cu acțiunea pentru apărarea intereselor fundamentale ale întregului popor, ale țării, pentru asigurarea independenței, integrității și suveranității sale, Partidul Comunist Român s-a dovedit a fi la înălțimea misiunii sale istorice.

Ca exponent al intereselor naționale ale întregului popor, Partidul Comunist Român a fost forța mobilizatoare a țării în lupta împotriva pericolului fascist și revizionist, pentru apărarea integrității teritoriale a României, definind cu acuitate obiectivele rezistenței antifasciste. Stegar al intereselor fundamentale ale națiunii, singurul partid care prin linia politică promovată a trasat un drum viabil societății românești, în concordanță cu progresul istoric, Partidului Comunist Român i-a revenit meritul de a fi fost inițiatorul, organizatorul și conducătorul revoluției naționale și sociale din august 1944, care a deschis calea construcției socialiste, calea făuririi unei vieți noi și libere pentru poporul nostru.

⁴⁷ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilaterale dezvoltate*, vol. 8, Editura politică, București, 1973, p. 275.

Privită într-o retrospectivă istorică, vasta activitate desfășurată de P.C.R., pusă în slujba intereselor și aspirațiilor celor mai nobile ale poporului, oferă un tablou măreț de realizări și victorii a căror apoteoză o reprezintă făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate pe pământul României.

Abnegația și capacitatea cu care partidul nostru comunist slujește interesele întregului popor reprezintă dezvoltarea și ridicarea pe un plan superior a tradițiilor revoluționare și patriotice ale trecutului, o componentă verificată istoricește a legăturii sale cu masele. În politica promovată de partid, de secretarul său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, este concentrată o îndelungată experiență istorică de căutare a unor răspunsuri adecvate la realitățile și problemele țării, acumulată și verificată într-un laborios proces de creație teoretică și practică. Promotor al tuturor inițiativelor și programelor care contribuie la ridicarea continuă a bunăstării materiale și spirituale, la înflorirea patriei socialiste, precum și la așezarea raporturilor din lumea contemporană pe principiile noi, profund democratice, ale respectării independenței, suveranității și integrității teritoriale a fiecărei țări, neamstecului în treburile interne ale altor state, ale colaborării și păcii în lume, Partidul Comunist Român — de la a cărui organizare pe temelia țării reîntregite se împlinesc 60 de ani —, s-a afirmat, în fapt, drept forța politică conducătoare a societății românești.

LUPTA ÎNTREGULUI POPOR PENTRU APĂRAREA PATRIEI — CONSTANTĂ A ISTORIEI ROMÂNEȘTI DE PESTE DOUĂ MILENII

ILIE CEAUȘESCU

În zbuciumata sa istorie multimilenară, în lungul șir al crâncenelor lupte purtate aproape fără întrerupere împotriva unor agresori deosebit de puternici, poporul român a putut să desprindă concluzii și învățăminte, care, aplicate la condițiile concrete ale fiecărei perioade istorice, i-au permis să adopte o strategie și o tactică adecvate pentru învingerea diferitelor agresiuni cu care s-a confruntat.

Adoptarea conceptului și practicii războiului întregului popor a constituit pentru noi, românii, un proces obiectiv și necesar, generat de faptul că meleagurile strămoșești s-au aflat dintotdeauna la răscruce de drumuri, la confluența permanentelor rivalități ale unor mari imperii pentru sfere de influență, începînd cu imperiul persan al lui Darius, acum 2500 de ani, și pînă la imperialismul hitlerist, în prima jumătate a secolului al XX-lea.

Lupta împotriva forțelor agresive ale marilor imperii, depășirea cu bine a unor momente incredibil de grele, au necesitat eforturi, curaj, ingeniozitate, spirit de sacrificiu, dragoste nețărmurită pentru glia străbună, patriotism fierbinte, hotărîre fermă de a apăra pămîntul străbun, virtuți și calități pe care poporul român le-a dovedit în toate perioadele istorice.

Angajîndu-se cu elan de nestăvilit și cu o vitejie și bărbăție inegalabile în luptele de apărare a patriei sale, poporul daco-get a înfruntat cu demnitate puternicul imperiu persan și pe cel macedonean, înfrîngerile suferite de acestea la nord de Dunăre făcînd ca daco-geții să fie consemnați — cu aprecieri elogioase — în scrierile unor istorici și ale unor reputați învățați ai antichității, intrînd astfel în conștiința omenirii ca un popor viteaz, însetat de libertate, gata de orice sacrificiu pentru apărarea patriei.

Prima mențiune scrisă asupra geto-dacilor — păstrată în opera lui Herodot — îi prezintă într-o confruntare pe viață și pe moarte, în anul 514 î.e.n., cu una dintre cele mai mari forțe militare ale timpului, condusă de Darius al lui Hystaspes. „Cei mai viteji și cei mai dreپتي dintre traci“¹

¹ Herodot, *Istoriei*, vol. I, Editura științifică, București, 1961, p. 345.

au opus o dîrză rezistență armatelor cotropitoare, contribuind astfel la eșuarea planurilor de instaurare a dominației Imperiului persan în Balcani și la nord de Dunăre.

Expansiunea Macedoniei — sub Filip al II-lea, Alexandru Macedon² și a urmașilor acestora — spre Dunăre și în ținuturile nord-dunărene a evidențiat prezența factorului militar geto-dac de o manieră ce probează aspirația unui nou centru de putere în zonă. Dintre numeroasele exemple ne oprim asupra cunoscutei confruntări dintre Dromichete, regele unei puternice formațiuni politice geto-dace de la nord de Dunăre, cu capitala la Helis și Lisimah, regele Traciei. Angajîndu-se, în anul 291 î.e.n., într-o nouă expediție la nord de Dunăre, puternica armată a lui Lisimah a cunoscut rigurile unui crîncen război de rezistență, în care spațiul și timpul au fost utilizați ca factori de sprijin de către o oaste ce încă nu se încumeta să angajeze o bătălie decisivă în cîmp deschis cu valorosul adversar, dar care desfășura acțiuni sîngeroase în locuri și la momente bine alese. Lipsită de alimente și apă, străbătînd regiuni părăsite de locuitori și pustiite, incapabilă să se aprovizioneze, hărțuită încontinuu, armata lui Lisimah, uzată fizic și moral, a fost obligată în cele din urmă să capituleze. Relatînd desfășurarea evenimentelor, Diodor din Sicilia a lăsat posterității cuvintele lui Dromichete despre meleagurile geților, „în care orice oaste străină nu poate afla scăpare sub cerul liber“³.

Luptele purtate de oștile conduse de Burebista, Decebal și alți conducători ai poporului daco-get timp de peste 200 de ani împotriva puternicului Imperiu roman, pentru apărarea gliei străbune, confruntarea cu acesta de la egal la egal, asigurarea — o perioadă — a unor condiții de pace onorabile pentru statul dac, vitejia și eroismul de care au dat dovadă dacii în înfruntarea militară cu romanii, toate acestea au făcut ca legendarul eroism al strămoșilor noștri să intre pentru vecie în patrimoniul istoriei universale. Uriașul efort făcut de daco-geți a lăsat, printre altele, și mărturii în creația artistică a acelei epoci, în primul rînd Columna Traiană de la Roma și Monumentul de la Adamclisi din Dobrogea.

De asemenea, istoria dacilor, modul de viață, sub toate aspectele, lupta eroică pentru apărarea pămîntului lor sacru, a independenței lor, împotriva oricăror invadatori mai mari sau mai mici, au constituit teme majore, permanente ale creației culturale de toate genurile și modurile de exprimare. De la literatura beletristică pînă la pictură și muzică, nu există compartiment al creației culturale românești în care istoria Daciei să nu fi constituit sursă majoră de inspirație. Între acestea, istoriografia noastră, în mod firesc, se detașează.

După ce românii au apărut ca atare pe scena universală, istoria, și nu numai ea, a consemnat înalta lor capacitate combativă în înfruntarea care le-a fost impusă mereu, din adîncurile Evului mediu, de armatele cotropitoare ale temutului și puternicului Imperiu otoman, ale regatului feudal maghiar, ale imperiilor habsburgic și țarist și ale altora care ne-au invadat pămîntul strămoșesc. Epopeea acestor dramatice înfruntări a fost marcată de faptele de eroism săvîrșite de oștenii conduși cu măiestrie de Basarab I, Mircea cel Bătrîn, Vlad Țepeș, Iancu de Hunedoara, Ștefan cel Mare, Ioan

² Troguș Pompeius, *Istoria lui Filip*, în *Izvoare privind istoria României*, vol. I, Editura Academiei R.P.R., București, 1964, p. 355.

³ Diodor din Sicilia, *Biblioteca istorică*, în: *Izvoare privind istoria României*, vol. I, p. 199.

Vodă, Mihai Viteazul și alți iluștri voievozi români, care au dus faima biruințelor lor în Europa și în lume.

Această multiseclară revărsare de energie a generat învățăminte valorificate multiplu în contemporaneitatea noastră socialistă, învățăminte ce se adaugă patrimoniului universal al teoriei și practicii luptei de apărare și promovare a independenței naționale. Documentele din toate timpurile și de toate categoriile, experiența istorică însăși atestă că existența din timpuri străvechi a strămoșilor daci în spațiul carpato-dunăreano-pontic, continuitatea neîntreruptă a poporului nostru pe aceste meleaguri, legarea lui pînă la contopire cu glia străbună au constituit tot atîția factori care au generat putere, eroism, vitejie, spirit de sacrificiu în apărarea ființei proprii. Menținerea neștirbită a legăturii cu glia strămoșească, ca izvor nesecat de tărie, ca factor al invincibilității în apărarea și păstrarea ființei sale, reprezintă una din permanențele de esență ale poporului nostru.

Poporul român a moștenit de la strămoșii daci înalte virtuți : dragostea fierbinte de libertate, dorința de a fi independent și suveran în propria lui țară, iubirea nestinsă față de patria și glia sa, hotărîrea de a lupta pînă la sacrificiul suprem pentru apărarea acestor bunuri inestimabile, spiritul de jertfă, eroismul fără margini, calitatea de a se dăruia cu totul în folosul intereselor majore ale țării, respectul față de drepturile legitime ale altor popoare. El a moștenit de la strămoșii daci măiestria ridicării întregului popor la luptă, capacitatea folosirii unui complex de forme de acțiune și de mijloace pentru nimicirea invadatorului, posibilitatea punerii în valoare a avantajului oferit de teren. Elementele definitorii ale purtării războiului popular au fost aplicate în aproape toate situațiile de grea cumpănă pentru poporul român și în mod deosebit, atunci cînd invadatorii ce se năpusteau asupra pămîntului românesc erau mult mai numeroși și mai puternici. Experiența înaintașilor a fost valorificată în mod creator, dezvoltată și ridicată pe culmile cele mai înalte în epoca construcției socialiste, de către Partidul Comunist Român. O asemenea realitate conduce, firește, la concluzia că la noi, la români, practica luptei întregului popor pentru apărarea patriei are o vechime de peste 2000 de ani.

Poporul român a preluat de la străbunii săi daci — așa după cum am mai amintit — metode și forme iscusite de luptă pentru nimicirea unui inamic superior ca număr și ca armament. Așa au fost : tactica pîrjolului pămîntului în fața invadatorului, practică folosită cu deplin succes în tot cursul evului mediu ; tactica atragerii adversarului în locuri de teren înguste, neconvenabile unui inamic superior numericeste, care nu putea să-și desfășoare forțele de care dispunea ; tactica hărțuirii dușmanului pentru a-i măcina forțele și a-i zdruncina moralul, după care urma lovitura decisivă ; tactica lovirii inamicului prin surprindere ; tactica inducerii inamicului în eroare pentru a putea fi lovit unde nu se aștepta ; tactica folosirii sistemului de manevre pentru a crea condiții favorabile lovirii dușmanului în flanc și spate, provocîndu-i mari pierderi ; tactica alegerii din vreme a locului și a timpului desfășurării bătăliilor și luptelor decisive, ținîndu-se seama de numeroși factori.

De la strămoșii daci s-a preluat practica utilizării alianțelor militare convenabile, astfel că țara să nu fie atacată din mai multe părți și de mai mulți dușmani deodată. Și tot de la daci s-a moștenit sistemul folosirii unui complex de cetăți și forturi sau alte întărituri, așezate pe înălțimi, la locuri potrivite, care să fie în măsură să închidă accesul dușmanului spre interiorul țării. De la daci a fost preluată practica folosirii cu măiestrie a punc-

telor tari de teren (munți, dealuri, văi, a pădurilor, mlaștinilor, apelor) în scopul înfringerii dușmanului. Toate au fost transmise, ca elemente de mare preț, din generație în generație. Acest sistem valoros de concepții, idei și practici de luptă a fost pus în valoare de către urmași, în condițiile specifice fiecărei epoci istorice, asigurându-se astfel o continuitate perfectă, peste milenii, în folosirea tuturor posibilităților și metodelor purtării războiului de către întregul popor pentru apărarea patriei.

În milenara lor existență, românii au înțeles cu claritate că, pentru o țară al cărei potențial militar este limitat de întinderea și dimensiunile sale demografice relativ reduse, singura soluție pentru salvagardarea independenței și suveranității sale o constituie lupta întregului popor, înarmarea maselor largi populare, participarea la lupta împotriva invadatorilor a tuturor acelor care pot produce, într-un fel sau altul, pierderi agresorului, pot contribui la înfrângerea și alungarea lui dincolo de granițe.

În confruntări cu cotropitorii, poporul român a elaborat și a folosit, cu eficiență mereu sporită, forme și metode de acțiune militară ingenioase, conturându-și pas cu pas, din timpuri străvechi, o concepție doctrinară armonioasă privind ampla problematică a luptei întregului popor pentru apărarea patriei. Chemarea la oaste în țările române medievale — Țara Românească, Moldova, Transilvania — s-a făcut, secole de-a rândul, prin strigarea în ȋrguri și sate a poruncii domnești de adunare a oștirii, iar, în caz de mare primejdie, a strîngerii sub steaguri a tuturor bărbaților capabili a purta arme. Sesizînd această continuitate, Nicolae Iorga menționa : „Cea mai veche alcătuire obștească a românilor se razimă pe datoria de a lupta a *tuturora*“⁴. La rîndul său, Vasile Pârvan arăta că oastea reprezenta, încă de la strămoșii daci, o puternică „ridicare în masă a populației țărănești“⁵.

În funcție de condițiile concrete ale țării, de situația internațională și de raportul de forțe față de adversarul potențial, toți marii domnitori și conducători de oști ai poporului român au folosit în mod curent și pe scară largă metode și procedee de acțiune specifice : atacul pe timp de noapte, retragerea din fața forțelor principale ale inamicului, continua hărțuire a acestora și atacarea lor prin surprindere, pustiirea direcțiilor de invazie ale adversarului, atragerea forțelor dușmane în locuri dinainte alese, care să nu permită invadatorilor să beneficieze de superioritatea numerică și materială, de care, de regulă, dispuneau și, în final, zdrobirea acestora în bătălia hotărîtoare. Numai astfel și făcînd apel la „oastea cea mare“, formată — după cum observa K. Marx — din țărani „luați aproape direct de la plug“⁶, dar bravi și „meșteri în a mînuî sulia și pavăza“⁷ — cum se exprima cronicarul polonez Bielski — au reușit statele feudale românești să-și apere autonomia și ființa de stat împotriva expansiunilor străine.

Așadar, ținînd seama de realitatea concret istorică, de faptele care ne-au jalonat existența milenară, concepția luptei întregului popor pentru apărarea patriei a fost și este o necesitate obiectivă pentru țara noastră, o condiție vitală a existenței sale. Ea a fost și este arta învingerii unui inamic superior pe toate planurile.

⁴ N. Iorga, *Istoria armatei românești*, vol. I, București, 1929, p. 45.

⁵ V. Pârvan, *Getica. O protoistorie a Daciei*, București, 1926, p. 150.

⁶ Apud : *Istoria României*, vol. II, Editura Academiei R.P.R., București, 1962, p. 514.

⁷ Gr. Ureche, *Letopiseșul Țării Moldovei*, ediție P. P. Panaitescu, București,

În decursul timpului, concepția și practica luptei întregului popor la români a parcurs mai multe etape. Astfel, într-o primă etapă, anume în vremea geto-dacilor și în evul mediu, masele largi populare participau din plin la război și cu rezultate dintre cele mai pozitive, fără a se fi elaborat încă o teorie încheiată, un sistem de idei, o doctrină constituită privitoare la războiul popular. Participarea masivă a populației la lupta împotriva agresorilor era o practică ce-și dovedise utilitatea din toate punctele de vedere.

În etapa următoare, specifică regimului burghez, în țara noastră, ca și în alte țări, au apărut concepții noi și s-a elaborat o doctrină a luptei întregului popor. Teoretizînd unele învățăminte bogate ale istoriei românilor, burghezia a înțeles că numai prin acțiunea întregului popor independența și unitatea patriei puteau fi cucerite și păstrate. Dar teama ca armele aflate în mîna maselor să nu fie întoarse împotriva claselor dominante a determinat forțele de decizie ale burgheziei și moșierimii să nu dea viață tezelor conceptuale de bază privind lupta întregului popor, sau să fie puse în aplicare incomplet, ciuntit. În acest sens s-a legiferat constituirea unor organizații paramilitare cu aspect popular, dar cărora le-a fost imprimat un conținut de clasă burghez.

Trebuie reținut însă faptul că unele idei privind problematica luptei întregului popor au depășit cadrul pur teoretic, intrînd, în momente de răscruce — cum au fost bătălia neatîrnării la 1877, lupta pentru cauza dreaptă a unității în 1916 — și în stadiul abordării practice.

Preluînd și dezvoltînd bogatele tradiții de luptă ale generației de la 1821 și 1848, mișcarea socialistă din România, partidul politic al clasei muncitoare, făurit în 1893, au acordat o atenție deosebită problematicei luptei întregului popor pentru apărarea patriei, a suveranității și independenței ei naționale, aducînd o contribuție deosebită la fundamentarea doctrinei militare a luptei întregului popor, în lumina tezelor materialismului dialectic și istoric⁸. Pe această linie de ascendență Partidul Comunist Român a conturat o concepție doctrinară vizînd lupta întregului popor, concepție adecvată întru totul specificului țării noastre, izvorînd din necesitatea stringentă a pregătirii temeinice a întregii populații valide pentru a fi în permanență gata să zdrobească orice încercare de încălcare a integrității teritoriale și suveranității naționale.

În perioada anilor 1921—1940, Partidului Comunist Român — continuator al luptei revoluționare și democratice a poporului, al tradițiilor mișcării muncitorești și socialiste din România — i-a revenit meritul de a fi fost forța politică principală care a înțeles pericolul grav ce îl reprezenta hitlerismul și fascismul pentru libertatea și pacea Europei, pentru destinele României, și care a militat activ pentru a ridica la luptă poporul și armata în caz de pericol pentru țară. Preocupat permanent de găsirea celei mai juste soluții pentru a stăvili tendințele revanșarde și revizioniste ale Germaniei naziste și ale aliaților ei, Partidul Comunist Român a apreciat că riposta fascismului trebuie dată de masele cele mai largi ale țării, unite într-un front comun al tuturor categoriilor sociale și forțelor politice interesate în propășirea democratică a României, în apărarea integrității teritoriale, a independenței și suveranității ei naționale. „În aceste împrejurări, Partidul Comunist Român, exprimînd interesele

⁸ Ion Popescu-Puțuri, *Concepția mișcării socialiste din România despre înarmarea întregului popor și apărarea patriei*, în „Anale de istorie”, anul XVIII, nr. 4/1972, p. 94—98.

vitale ale maselor largi, militează activ pentru unirea tuturor forțelor democratice și patriotice ale poporului pentru apărarea independenței și suveranității țării”⁹.

Situându-se ferm pe pozițiile apărării independenței și integrității țării în fața planurilor expansioniste ale Germaniei hitleriste în sud-estul Europei, comuniștii au declarat fără echivoc că se vor situa în fruntea acțiunilor maselor de a apăra cu arma în mână interesele națiunii. În acest sens, este deosebit de edificatoare următoarea apreciere făcută de ziarul „Scînteia” : „Existența neamului românesc ca națiune, existența României ca țară, independența sînt în joc. Poporul român trebuie să se decidă dacă înțelege să-și apere existența și independența. Iar poporul român nu poate da decît un singur răspuns : cu toată energia, la nevoie cu arma în mână, poporul român își va apăra existența contra bandiților hitleriști care vor să ne răpească independența națională. În continuare se sublinia că, dacă statele imperialiste „amenință existența neamului românesc”, atunci lozinca comuniștilor „trebuie să fie : la luptă !”. În acest context, Partidul comunist a lansat o înflăcărată chemare : „Națiunea este în pericol ! Poporul muncitor, apărîndu-se pe sine de ghiarele fascismului, trebuie să apere națiunea de pieire. Trebuie să apere țara de groaza războiului și de pieirea independenței ! Timp de pierdut nu este !”¹⁰. Concepția P.C.R., potrivit căreia întregul popor român trebuie să se înarmeze și să fie gata în orice moment să apere integritatea teritorială a patriei sale și independența ei, era singura alternativă viabilă pentru condițiile României, soluție care a fost confirmată de viață.

Deteriorarea situației internaționale, amenințarea directă a integrității României de către Germania hitleristă și statele care i se raliau și creșterea pericolului intern din partea organizațiilor fasciste, au ridicat în fața comuniștilor români sarcini de importanță vitală. Sfidînd fără pic de scrupule dorința de pace a popoarelor, dreptul la dezvoltarea lor de sine-stătătoare, la 1 septembrie 1939 Germania hitleristă a atacat Polonia, dînd prin aceasta semnalul declanșării celui de al doilea război mondial, război care a cauzat omenirii și civilizației daune incalculabile.

În aceste condiții de cumpănă pentru destinele popoarelor, Partidul comunist a înfățișat din nou în fața maselor gravul pericol ce plana asupra României și a altor state din partea Germaniei naziste, „reprezentantul cel mai barbar și mai sîngeros al fascismului, care după cîmpirea Poloniei amenință și țara noastră”¹¹. Înțelegînd acest pericol, masele largi populare au fost cuprinse de o și mai adîncă ură față de hitleriști și de aliații lor. „Întreaga populație română — se consemna în rapoarte ale organelor informative — este hotărît ostilă Germaniei și în special cancelarului Hitler și regimului național-socialist care a dezlănțuit războiul”¹². În același timp, la chemarea comuniștilor, a celorlalte forțe politice muncitorești, a altor elemente democratice și patriotice, a crescut și mai mult hotărîrea muncitorilor, țăranilor, intelectualilor, a tuturor păturilor sociale de a se împotrivi cu toată energia agresorilor fasciști și revizionști. Este sugestiv faptul că, la chemările sub arme din toamna anului 1939,

⁹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 1, Editura politică, București, 1968, p. 369.

¹⁰ „Scînteia”, nr. 27—28 din decembrie 1935.

¹¹ Arh. C.C. al P.C.R., fond 1, dosar nr. 225, f. 28.

¹² Apud : G. Zaharia, A. Petri, *Partidul Comunist Român în fruntea luptei poporului pentru apărarea independenței naționale a țării, împotriva fascismului*, în „Anale de istorie”, anul XII, nr. 2—3/1966, p. 149.

populația a răspuns cu entuziasm patriotic, declarînd cu tărie : „Vrem să se știe că sintem gata să ne jertfim pînă la unul pentru apărarea independenței naționale și libertății noastre“¹³.

În împrejurările istorice complexe și deosebit de grele din acel timp, cînd hitleriștii dominau întreaga Europă, României i-a fost impus, la 30 august 1940, dictatul de la Viena al puterilor Axei, prin care partea de nord a Transilvaniei a fost ruptă din trupul țării și predată Ungariei horthiste.

Actul nedrept, „una din cele mai nelegiuite transferări de suveranitate teritorială pe care le-a înregistrat vreodată evoluția relațiilor internaționale“¹⁴, a stîrnit reacția promptă și foarte hotărîtă a întregului popor, ale cărui sentimente naționale au fost adînc rănite. Vestea celor petrecute la Viena a străbătut ca un fulger întreaga țară, umplînd de indignare pe toți cetățenii. În adunări spontane, masele populare de la orașe și sate, muncitorii din fabrici și uzine, țărani, intelectuali, întregul popor român și-au exprimat hotărîrea fermă de a apăra independența și integritatea teritorială a patriei.

Chiar în seara zilei de 30 august, zeci de mii de locuitori au ieșit în stradă, la Cluj, pentru a protesta împotriva dictatului de la Viena. Înflăcărați de versurile lui Andrei Mureșanu : „Murim mai bine-n luptă, cu glorie deplină / Decît să fim sclavi iarăși în vechiul nost' pămînt“, cetățenii din Cluj și din împrejurimi, într-o impresionantă coloană, în care mărșăluiau alături comuniști și național-țărăniști, liberali, membri ai Frontului plugarilor și ai Madosz-ului, au manifestat în centrul orașului și pe marile bulevarde ale acestuia. De la o tribună improvizată, un mare număr de oratori au exprimat durerea și protestul maselor, înfierînd dictatul de la Viena. „Nici un petec de pămînt...“, „Vrem să murim apărîndu-ne fruntariile, onoarea și demnitatea națională...“, „Ardealul nu înțelege să fie ciuntit“ — iată o parte din lozincile pe care mulțimea le-a scandat neînterupt. În Capitală, populația s-a adunat în fața statuii lui Mihai Viteazul, voievodul care a realizat pentru prima dată, în anul 1600, unirea românilor într-un singur stat. Coloana demonstranților a străbătut apoi principalele artere ale orașului, scandînd lozinca „Nu dăm Ardealul!“ și întinînd cîntecele patriotice „Pe-al nostru steag“ și „Deșteaptă-te române“. Manifestații similare au avut loc în numeroase alte localități¹⁵.

Reflectînd starea de spirit a poporului român, armata a fost potrivnică dictatului fascist și s-a pronunțat ferm pentru apărarea cu arma în mînă a fruntariilor țării, a integrității teritoriale a României. Firește, poziția adoptată de oștire nu putea să fie alta în acele împrejurări. Ea se înscrie pe linia luptei tradiționale de veacuri a poporului și a armatei sale pentru apărarea pămîntului strămoșesc, a independenței teritoriale, a ființei naționale. Armata a fost alături de masele populare în marile demonstrații de protest organizate pe întreg cuprinsul țării. „La Brașov — scria ziarul „Scînteia“ din 17 septembrie 1940 — soldații se înfrățesc cu mișcarea revoluționară care demonstrează pe străzi“, iar la „demonstra-

¹³ Ibid.

¹⁴ George Sofronie, *Les antécédents diplomatique de l'acte de Vienne*, Biblioteca Rerum Transilvaniae, XI, Centrul de studii și cercetări privitoare la Transilvania, 1945, p. 46.

¹⁵ Traian Bunesu, *Lupta poporului român împotriva dictatului fascist de la Viena (august 1940)*, București, 1971, p. 124—191; A. Simion, *Dictatul de la Viena*, Editura „Dacia“, Cluj, 1972, p. 204—208.

țiile de stradă de la Cluj a luat parte în masă garnizoana Clujului¹⁶. La Sibiu, „primul steag hitlerist (dintre cele găsite la o expoziție de mostre deschisă în localitate — *n.n.*), a fost rupt de un ofițer român, ca pe urmă să dispară toate din oraș“¹⁷. Este semnificativ și faptul că ofițerii din unele comandamente superioare ale armatei s-au alăturat maselor, situându-se în fruntea manifestanților. Așa au procedat cadrele comandamentului Corpului 7 teritorial din Sibiu, conduse de generalul Georgescu Pion¹⁸. „Dacă nu vom ști să ne apărăm drepturile noastre sfinte — declara un ofițer — nu merităm să purtăm uniforma militară“¹⁹.

Retragerea la ordin a trupelor române din partea de teritoriu răpită prin dictatul fascist de la Viena nu s-a făcut deloc cu ușurință, ci cu mari greutate, după repetate ordine și insistențe ale eșaloanelor superioare. Dealtfel, unele cadre au refuzat să execute imediat atât ordinul de desconcentrare a trupei, cât și pe cel referitor la părăsirea pozițiilor din zonă. În unele locuri, sfidând ordinele date, ostașii au deschis focul, opunându-se pătrunderii trupelor horthiste pe teritoriul României.

Dinamica desfășurării evenimentelor politice și militare, interne și internaționale, în perioada anilor 1940—1944 a impus cu necesitate găsirea unor soluții adecvate, viabile, care să ducă la scoaterea României din situația deosebit de grea în care se găsea prin participarea ei la războiul hitlerist. Singura soluție, care de altfel s-a și dovedit eficace, așa după cum a confirmat-o viața, a fost politica promovată cu consecvență de către Partidul Comunist Român, de ridicare a întregului popor la luptă cu arma în mână pentru răsturnarea dictaturii antonesciene, alăturarea României la coaliția antifascistă a popoarelor și alungarea trupelor hitleriste din țară. Doctrina luptei întregului popor pentru apărarea patriei, elaborată și dezvoltată de Partidul comunist într-o viziune largă și unitară, avea să-și dovedească pe deplin viabilitatea în timpul insurecției naționale armate antifasciste și antiimperialiste.

În cea de a doua jumătate a lunii august 1944 condițiile interne și externe deveniseră prielnice pentru a se trece la înfăptuirea insurecției. Pe plan intern, starea de efervescență a maselor populare, a tuturor claselor și păturilor sociale conștiente că țara se afla în fața unor momente cruciale atinsese punctul culminant; se realizase unitatea de acțiune a clasei muncitoare; se organizaseră formațiunile de luptă patriotice; unitățile militare erau pregătite să intervină chiar din primul moment la asaltul hotărîtor; se înfăptuise unirea forțelor patriotice într-un sistem de alianțe politice largi, în timp ce regimul antonescian se afla într-o adîncă criză politică și militară; armata era, totodată, stăpînită de o profundă stare ostilă continuării războiului contra Națiunilor Unite. Situația de pe front, starea de spirit a trupelor au exercitat o puternică înfrîurire asupra corpului de generali și ofițeri, care își dădeau seama că răsturnarea dictaturii antonesciene era singura cale de salvare a țării. Se creaseră deci toate condițiile pentru ca armata să participe în întregime ei la insurecție.

Măsurile politice și militare stabilite de P.C.R., în colaborare cu celelalte forțe antihitleriste, fuseseră, în ansamblu, încheiate. Poporul român se afla angajat practic în mișcarea de rezistență, care, cu începere de la

¹⁶ Arh. C.C. al P.C.R., fond 1, dosar nr. 168, f. 8.

¹⁷ Loc. cit., dosar nr. 169, f. 96.

¹⁸ Arh. M.A.N., dosar nr. 1041/153, f. 138.

¹⁹ „Universul“ din 3 septembrie 1940.

23 august 1944, va îmbrăca forma cea mai radicală — lupta deschisă, cu arma în mână. „Rezistența împotriva dictaturii militare-fasciste și a războiului — arată secretarul general al partidului — a îmbrăcat forme diverse, mergînd pînă la lupte de partizani și crearea formațiunilor patriotice, care au jucat un rol deosebit de important în realizarea actului istoric de la 23 August. Eroica noastră clasă muncitoare a fost forța hotărîtoare a luptei antifasciste, însuflețind prin exemplul său masele largi populare. Tărînimea, puternic lovită de războiul hitlerist, s-a ridicat împotriva rechizițiilor forțate, a încorporărilor, contra jafului și terorii hitleriștilor. Înțelegînd gravitatea situației prin care trecea țara, cei mai străluciți reprezentanți ai intelectualității române, patrioți luminați, au protestat împotriva războiului și a ocupației germane. În rîndul soldaților și ofițerilor se dezvoltă o puternică stare de spirit antihitleristă, creștea împotrivirea față de războiul antisovietic și de regimul dictaturii fasciste”²⁰. Deci, în mod practic, întregul popor se ridicase la luptă de rezistență, bizuindu-se adesea pe forme și procedee de acțiune specifice războiului dus de națiunea înarmată.

Prin înfăptuirea insurecției din august 1944, măreț act de voință și de acțiune al întregii națiuni, prin rezultatele obținute în realizarea obiectivelor insurecției stabilite dinainte de P.C.R., poporul nostru a adus o importantă contribuție la victoria asupra fascismului. Totodată, poziția adoptată de militarii români față de dictatura antonesciană, față de Germania nazistă și de războiul hitlerist și în special participarea armatei, în totalitatea ei, la insurecție și la războiul antihitlerist — pagină glorioasă în istoria României — constituie ridicarea pe o treaptă superioară a eroicelor tradiții ale poporului român în lupta pentru independența și suveranitatea patriei.

Revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă deschisă în August 1944 a creat un cadru larg, nemaicunoscut pînă atunci, pentru aplicarea în viață a principiilor de bază, definitorii, ale luptei întregului popor. Victoria insurecției a scos în evidență valențele și energiile inepuizabile ale poporului și ale oștirii sale de a înfrînge un inamic superior pe toate planurile. Participarea întregii armate române, alături de formațiunile de luptă patriotice și de alte categorii de luptători înarmați sau neînarmați, la înfăptuirea insurecției, la nimicirea trupelor hitleriste și la eliberarea teritoriului patriei a confirmat pe deplin justetea tezelor ce fuseseră formulate de Partidul Comunist Român privind necesitatea atragerii armatei permanente de partea luptei revoluționare a poporului și canalizarea acestor forțe și energii pe linia slujirii cu credință a intereselor supreme ale patriei. Astfel, în focul luptelor s-a verificat viabilitatea concepției P.C.R. privind lupta întregului popor pentru eliberarea patriei, pentru dezvoltarea și propășirea întregii țări.

În noua etapă revoluționară în care a intrat România, în fața Partidului comunist s-a pus sarcina de a generaliza experiența dobîndită în domeniul luptei întregului popor, de a o dezvolta și aplica la noile condiții istorice, dovedindu-se singura concepție justă și eficace în apărarea independenței naționale, a suveranității și integrității teritoriale a patriei noastre. Pornind de la aceste deziderate fundamentale, în cursul transformărilor revoluționare profunde care au cuprins întreaga societate românească, P.C.R. a acționat în mod ferm atît pentru menținerea și dezvoltarea

²⁰ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 4, Editura politică, București, 1970, p. 370.

formațiunilor de luptă patriotice, pentru pregătirea și dotarea lor corespunzătoare, cit și pentru democratizarea armatei și transformarea acesteia într-o armată de tip nou, revoluționară. Această linie politică se înscrie în viziunea și în soluțiile originale adoptate de partidul nostru în problema făuririi organismului militar al statului socialist.

În anii înfăptuirii sarcinilor revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, și în procesul construirii societății socialiste, doctrina luptei întregului popor a evoluat continuu, în funcție de condițiile concrete ale fiecărei etape, devenind în zilele noastre doctrina oficială, de stat, care stă la baza instruirii și pregătirii întregului popor pentru apărarea patriei noastre socialiste.

În etapa construirii societății socialiste multilateral dezvoltate s-a putut închea, în toate valențele ei, o doctrină militară încheată și completă a războiului întregului popor, adecvată specificului țării noastre, corespunzător intereselor fundamentale ale României socialiste. Prin aceasta s-a realizat o unitate dialectică între teoria și practica luptei întregului popor pentru apărarea patriei socialiste, orientare care înglobează tot ce a realizat mai bun în istoria sa milenară poporul român. Contribuția hotărătoare la elaborarea doctrinei luptei întregului popor, rolul de fondator în acest domeniu aparține Secretarului general al Partidului Comunist Român, Președintele Republicii, Comandantul suprem al Forțelor Armate ale Republicii Socialiste România, tovarășul Nicolae Ceaușescu, care a definit-o astfel : „Apărarea patriei este o îndatorire a fiecărui cetățean ; în condițiile de azi, în cazul unui război, nu numai armata, ci toți cetățenii trebuie să fie gata de a lupta pentru apărarea libertății, suveranității și integrității patriei. Noi apreciem că un război antiimperialist, un război de apărare nu poate fi decît un război popular și că victoria se va obține nu numai pe frontul de luptă, ci prin lupta generală a întregului popor“²¹.

Doctrina militară a luptei întregului popor este unitară, omogenă, științific fundamentată, adecvată specificului țării noastre și izvorăște din necesitatea stringentă a pregătirii temeinice a întregului popor pentru a fi în permanență gata să zdrobească orice tentativă a celor care ar atenta la încălcarea suveranității și independenței noastre naționale, integrității teritoriale a patriei. Teoria, practica, viața, învățămintele istoriei evidențiază în mod concludent că, principiile doctrinei luptei întregului popor presupun, pe lângă înarmarea maselor de oameni ai muncii, folosirea unei game largi de forme și metode de luptă dintre cele mai diverse și ingenioase, în măsură să faciliteze înfrîngerea unui atac inamic declanșat cu forțe militare și mijloace de luptă superioare celui ce se apără.

Privind trecutul de luptă glorios al poporului nostru în dinamica sa, se conturează cu claritate concluzia că arta războiului întregului popor implică, pe lângă înarmarea și pregătirea militară a maselor, și complexa problematică a creării și folosirii armelor și a altor mijloace de luptă de către luptători. Firește, acestea pot fi extrem de variate : de la cele create sau improvizate de către luptătorii înșiși pe cîmpul de bătălie, pînă la cele mai perfecționate. F. Engels socotea că, în războiul întregului popor, armele, procedeele și formele de luptă folosite nu pot fi limitate. „Într-un război al poporului — preciza Engels — mijloacele folosite de națiunea răsculată nu pot fi apreciate nici după regulile îndeobște recunoscute ale

războiului regulat, nici după vreun alt criteriu abstract“, întrucît orice mijloc, tot ce poate pricinui cîștigurilor pierderi e bine să fie utilizat²². Ținîndu-se seama de asemenea aprecieri, de concluziile ce ni le oferă propria noastră istorie, și în deplin consens cu dezvoltarea actuală a economiei și cu necesitățile apărării, din inițiativa secretarului general al partidului s-a asigurat producția proprie de armament și mijloace tehnice de luptă, care se dezvoltă în limite raționale, potrivit unor priorități științifice fundamentate.

În același timp, poporul român a înțeles că războiul popular se poate duce cu sorți de izbîndă numai în măsura în care se ține seama de condițiile geoclimaterice, de avantajele variatelor forme de teren și de planimetrie. Din acest punct de vedere, teritoriul patriei noastre oferă din belșug avantaje pentru apărătorii lui. Experiența istorică atestă că, în anii grei de restriște, înfrățiți cu codrii, cu munții și desigur dealurilor, fiii poporului nostru și-au apărât glia cu bărbăție, rămînînd neclintii aici, pe Carpați, la Dunăre și Mare, pe pămînturile moștenite de la daci, în ciuda tuturor vicisitudinilor. Un exemplu îl constituie baricadarea oștirii populare conduse de Avram Iancu, în 1848—1849, în fortăreața naturală a Munților Apuseni, ceea ce a permis românilor transilvăneni să facă față atunci cu succes agresiunii inamice săvîrșite cu forțe mult mai numeroase, instruite și dotate. Aceasta l-a îndreptățit pe K. Marx să aprecieze, chiar în timpul evenimentelor, că Apusenii sînt „centrul unui veritabil război național“ iar pe Nicolae Bălcescu, participant direct la evenimente, să relateze : „Am văzut cu mirare cum ei dibuieră adevăratele principie ale războiului și cum simțise importanța pozițiilor naturale și folosul ce știură a trage din orice localitate“²³.

Un rol important în cadrul sistemului general de apărare practicat de români l-au avut fortificațiile de tot felul, începînd cu cele simple, de pe cîmpul de luptă, și terminînd cu fortificarea orașelor, ȋrgurilor și a altor localități, care, întărite, au constituit puncte solide de rezistență împotriva invadatorilor. Apărate de oșteni relativ puțin numeroși, cu mijloace de luptă dintre cele mai diverse, inclusiv cu cele improvizate, aceste puncte de rezistență au concurat în mod efectiv la înfrîngerea unor agresori puternici, care păreau de neînvins. Experiența a arătat că, în procesul instruirii și pregătirii întregului popor pentru apărarea patriei socialiste, folosirea cu maximum de eficiență a terenului, a tuturor formelor de planimetrie, are mare însemnătate, aceasta a și făcut ca principiul de mai sus să fie asimilat, cu nuanțele noi conferite de epocă, în doctrina noastră militară actuală. Prin aspectul variat, simetric și armonios al principalelor forme de relief, printr-o rețea densă de cursuri de apă, prin ample lucrări de hidroameliorație și printr-o dispunere judicioasă și vastă sistematizare a localităților etc., țara noastră constituie o adevărată cetate naturală. Toate acestea au o mare înrîurire asupra organizării și ducerii cu succes a acțiunilor într-un eventual război de apărare.

O trăsătură distinctă a conceptului doctrinar românesc al luptei întregului popor este conferită de faptul că elementul component de bază al luptei armate, coloana sa vertebrală, îl constituie armata permanentă. Dintotdeauna, de-a lungul secolelor, în momentele de cumpănă pentru destinele patriei, armata permanentă a jucat un rol activ, înfrățindu-se

²² K. Marx, F. Engels, *Opere*, vol. 12, Editura politică, București, 1962, p. 217.

²³ N. Bălcescu, *Mișcarea românilor din Ardeal la 1848*, în *Opere*, tom I, partea a II-a, ediție critică G. Zane, București, 1940, p. 129.

cu masele largi populare sau cu „oastea cea mare“, luptînd împreună împotriva cotropitorilor și repurtînd victoria. De altminteri nici nu putea să fie altfel, întrucît armata la români a fost constituită în cea mai mare parte din fii ai oamenilor muncii, care aveau aceleași aspirații cu poporul. „Țărănimea — se precizează în Programul partidului — a constituit forța principală a armatelor multor mari conducători de oști, care au înscris pagini de înălțător eroism în lupta împotriva dominației străine. Figurile legendare ale lui Mircea cel Bătrîn, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul și ale altor domnitori, care au dobîndit mari victorii în fruntea oștilor române, vor rămîne de-a pururi în conștiința poporului nostru, în istoria patriei. Țărănimea a dus greul bătăliilor împotriva cotropitorilor străini, pentru unirea țărilor române, pentru cucerirea independenței de stat, pentru încheierea statului unitar român“²⁴. Alături și împreună cu țărănimea au luptat cu hotărîre pentru libertate și dreptate, pentru independență și unitate, clasa muncitoare, alte categorii sociale, fără deosebire de naționalitate.

În decursul istoriei, armata română a participat activ și cu dăruire, alături de masele largi populare, la lupta pentru apărarea gliei strămoșești. „De-a lungul secolelor — subliniază secretarul general al partidului —, armata noastră a fost întotdeauna o armată de apărare a ființei poporului, a independenței naționale. Ea a jucat întotdeauna un rol activ în marile evenimente istorice care au dus la formarea statului național unitar“²⁵. Legătura permanentă, neîntreruptă între popor și armată a constituit o trăsătură distinctivă, un factor esențial al tuturor victoriilor obținute în lupta împotriva cotropitorilor de orice fel. „Ca un fir roșu trec prin întreaga istorie a patriei legătura strînsă a oștirii cu poporul din sînul căruia s-a născut, identificarea cu idealurile de libertate, dreptate și neaferinare ale maselor largi populare, hotărîrea neștrămutată de a apăra pămîntul străbun, dreptul poporului de a-și făuri viața după propria sa voință“²⁶.

Faptele atestă că au fost și situații în care clasele dominante au încercat să folosească armata în slujba intereselor lor meschine, ca instrument de apărare a regimului de exploatare, pentru înăbușirea luptei revoluționare a maselor. Legătura strînsă, indisolubilă a armatei cu poporul, animată profund de aceleași idealuri și aspirații ca și masele largi populare, a reprezentat un element definitoriu, care a permis ca oștirea română să nu fie antrenată de elementele reacționare în acțiuni contrare intereselor majore ale țării noastre. Acest lucru a avut un rol determinant în evoluția armatei române în zilele noastre, permițînd ca în ultimele trei decenii să continue procesul de evoluție a organismului militar, de transformare a armatei, concomitent cu schimbările survenite în viața social-economică și politică a țării, într-o armată de tip nou, revoluționară.

Potrivit concepției luptei întregului popor, rolul ce revine armatei în sistemul național de apărare nu numai că nu scade, ci, dimpotrivă, crește. Aceasta impune „să se pună un accent mai mare pe ridicarea pregătirii de luptă a trupelor, pe perfecționarea tacticii în condiții diverse de luptă,

²⁴ *Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism*, Editura politică, București, 1975, p. 31.

²⁵ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 12, Editura politică, București, 1976, p. 263.

²⁶ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 4, p. 484.

ținând seama de condițiile și teritoriul țării noastre”²⁷. În acest context, cadrele militare și activiștii de partid trebuie să stăpânească la perfecție principiile și cerințele doctrinei luptei întregului popor pentru a fi capabile a-i da viață.

Așa cum am spus, doctrina noastră militară prevede organizarea și pregătirea militară a întregului popor pentru a fi gata oricând să apere integritatea și independența patriei noastre socialiste. Pentru aceasta au fost organizate gărzile patriotice, detașamentele de pregătire a tineretului, formațiunile A.L.A., cele de Cruce Roșie și alte asemenea elemente ale sistemului național de apărare a țării. Dar, pentru ca toate aceste elemente componente ale sistemului național de apărare să fie în măsură să acționeze cu promptitudine, împreună cu armata, în numele apărării patriei, se impune cu necesitate să se organizeze acțiuni de pregătire comună a trupelor armatei permanente cu toate formațiunile populare înarmate. De asemenea, este necesar să se organizeze, pe bază de planuri de măsuri concrete, aplicații și alte forme de acțiune în comun, astfel ca la nevoie întregul sistem național de apărare să acționeze ca un tot unitar pentru respingerea oricărei agresiuni.

Incorporînd în ea experiența luptei milenare a românilor pentru apărarea patriei, bizuindu-se pe învățămintele rezultate din această luptă dreaptă și nobilă, avînd la bază o fundamentare profund științifică, fiind strîns legată de realitățile românești, doctrina luptei întregului popor presupune, în linii principale : înarmarea maselor largi populare, organizate în diferite formațiuni înarmate ; folosirea armatei permanente ca element principal al sistemului militar al națiunii înarmate ; folosirea unei game largi de forme, metode și procedee de luptă cerute de situația concretă ; formarea la toți luptătorii potențiali a unor calități militare, moral-politice și fizice deosebite, impuse de necesitatea ducerii unor acțiuni de luptă complexe și în condiții cu totul deosebite ; instruirea temeinică și din timp a tuturor elementelor componente ale sistemului militar pentru a duce la nevoie acțiuni de luptă prin folosirea celor mai diverse procedee tactice ; acțiuni ample și de hărțuială pe timp de noapte ; folosirea pe scară largă a tuturor mijloacelor de luptă existente în dotare sau create pe timpul campaniei, inclusiv a celor improvizate ; alegerea judicioasă a terenului, folosirea fortificațiilor, localităților de tot felul, a diferitelor construcții, lucrări de irigații și alte asemenea mijloace. Nesocotirea sau subaprecierea oricărui din aceste elemente poate aduce prejudicii grave cauzei luptei întregului popor pentru apărarea patriei. Eludînd una din aceste componente, doctrina militară a luptei întregului popor nu poate fi completă și mai ales nu poate fi eficientă.

Nu există nici o îndoială că în procesul pregătirii trupelor și al maselor largi populare, doctrina luptei întregului popor pentru apărarea patriei se va îmbogăți, atît sub aspect teoretic, cît și practic, cu noi teze și concluzii, sporindu-se prin aceasta tot mai mult capacitatea de apărare a gliei strămoșești. Pe această linie, la Congresul al II-lea al Frontului Democrației și Unității Socialiste, tovarășul Nicolae Ceaușescu, secretarul general al partidului, a adăugat noi elemente acestei doctrine, dezvoltînd-o potrivit condițiilor și obiectivelor etapei istorice pe care țara noastră o parcurge : „Militînd neobosit pentru destindere și pace, pronunțîndu-ne cu toată fermitatea, ca și pînă acum, pentru dezarmarea generală, vom

²⁷ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 13, Editura politică, București, 1977, p. 451.

acorda, în continuare, o atenție deosebită întăririi capacității de apărare a patriei, instruirii și pregătirii moderne a forțelor noastre armate, astfel încât să fie gata oricând să apere cuceririle revoluționare, independența și suveranitatea României socialiste. Pornind de la principiul că apărarea este sarcina întregului popor, vom întări, de asemenea, activitatea gărzilor patriotice și vom perfecționa pregătirea militară a tineretului, a tuturor oamenilor muncii, deoarece lupta împotriva oricărei agresiuni imperia-
liste, apărarea cuceririlor revoluționare și a independenței țării nu pot fi decât opera întregului nostru popor român, care, la nevoie, trebuie să se ridice ca un singur om pentru a-și apăra cuceririle revoluționare, independența, dreptul la o viață liberă²⁸. De asemenea, în cuvîntarea la convocarea-bilanț a activului și cadrelor de bază din armată din luna octombrie 1980, secretarul general al Partidului Comunist Român a adăugat noi teze și idei de mare valoare doctrinei luptei întregului popor pentru apărarea patriei noastre socialiste. Cu acest prilej au fost precizate cu claritate orientările și direcțiile de acțiune, obiectivele de efort în toate domeniile ale organismului militar, ale întregului popor pentru apărarea independenței naționale a patriei noastre. „În întreaga activitate de pregătire militară — sublinia secretarul general al Partidului Comunist Român — trebuie să pornim întotdeauna de la misiunea fundamentală a armatei noastre, de la faptul că apărarea patriei este misiunea atît a armatei, cît și a întregului popor“²⁹.

Luînd exemplul de la înaintași, care și-au apărât cu ardoare, cu eroism legendar și imense sacrificii pămîntul străbun, lăsat ca moștenire de strămoșii daci, generațiile de azi și de mîine vor face totul pentru a lăsa și ele intact urmașilor tot ce le-a venit de la bunii și străbunii lor. Acesta este cel mai înalt omagiu adus eroismului și jertfelor înaintașilor noștri.

²⁸ Nicolae Ceaușescu, *Cuvîntare la Congresul al II-lea al Frontului Democrației și Unității Socialiste*, 17 ianuarie 1980, Editura politică, București, 1980, p. 26.

²⁹ „Scînteia“ din 11 octombrie 1980.

Dacia în conștiința lumii moderne

FÉLIX COLSON, *Nationalité et régénération
des paysans moldo-valaques* (Paris, 1862)

În cadrul evocărilor istoriei Daciei de către autori străini reproducem în numărul de față prima parte din lucrarea lui Félix Colson *Nationalité et régénération des paysans moldo-valaques* (Paris, 1862).

Ca și alți istorici străini care au avut posibilitatea să trăiască în mijlocul poporului nostru, Félix Colson — agent consular al Franței la București, în deceniul patru al veacului trecut — a fost impresionat de puternica originalitate a românilor, de trăsăturile lor specifice, remarcate în primul rind la țărănimea română.

Colson a scris mai multe lucrări de istorie a românilor. Una dintre acestea *De l'était présent et de l'avenir des Principautés de Moldavie et de Valachie* (Paris, 1839) avea scopul, după cum aprecia autorul mai târziu, „de a face să se recunoască de către Europa suveranitatea și unitatea moldo-valahă“ (subl. ns.). Într-adevăr, aceasta a fost una dintre primele lucrări, tipărită în limba oficială a epocii, care oferea opiniei publice europene o informație istorică generală despre poporul român și lupta sa pentru unitate și independență națională. Într-o anexă amplă sînt reproduse principalele tratate internaționale încheiate de Turcia cu țările române sau cu puterile europene, în care erau cuprinse clauze referitoare la Moldova și Țara Românească, începînd cu tratatul dintre Mircea cel Bătrîn și sultanul Baiazid I și sfîrșind cu Tratatul de pace de la Adrianopol, din 1829, dintre Turcia și Rusia.

Împărțită în trei părți, cartea reunește, în 39 de capitole scurte, o tematică diversă, pe care autorul o infățișează în datele ei principale. Cele mai bine documentate părți se referă la poziția internațională a țărilor române și la aspectele politice interne contemporane pe care autorul le-a văzut și le-a studiat la fața locului. Ideea care străbate paginile sale — pe care autorul a urmărit-o și ca om politic, militînd pentru ea — este aceea că unificarea românilor devenise iminentă spre mijlocul veacului trecut, că principiul constituirii sau reconstituirii statelor pe baze naționale va triumfa pînă la urmă, pe ruinele puterii unor imperii. Nu întîmplător, autorul includea în concluziile sale descrierea popoarelor asuprite din Imperiul habsburgic și din Rusia țaristă. Referindu-se la problema unirii tuturor românilor într-un singur stat — să nu uităm anul în care apărea cartea, în 1839 — autorul scria : „valahii din Transilvania sînt români și ei nutresc speranța să se unească cu frații lor din Moldo-Valahia“.

Lucrînd în serviciile diplomatice ale Franței, Colson a urmărit cu o pasiune remarcabilă procesul istoric de redșteptare națională a popoarelor oprimate din centrul și răsăritul Europei. După cum a mărturisit el însuși, a avut intenția să publice, în șase volume, o istorie a relațiilor internaționale — o nouă ediție a lucrărilor sale din tinerețe — dar o boală gravă și un mare doliu în familie l-au sustras de la studiu timp de mai mulți ani. Reluîndu-l,

în 1862, el a publicat *Nationalité et régénération des paysans moldo-valaques*, lucrare de cercetare istorică propriu-zisă, în care autorul urmărește desti-nul țărănimii române, din antichitate pînă în vremea lui, mai ales al dreptu-rilor sale asupra pămîntului.

Félix Colson considera că țărănimea română, adică, de fapt, poporul român, era continuatorul și urmașul cel mai evident al poporului pelasgic din antichitate, care a locuit pe meleagurile românești cu peste două mii de ani înainte erei noastre. Vorbind despre faptul că dacii înșiși erau pelasgi, autorul condamnă teoriile celor care susțineau că poporul român este urmașul colo-niștilor romani. „Națiunea (română) — scria Colson — nu-și are originea în-tr-o adunătură de coloniști veniți din toate părțile lumii romane; ea formează o rasă omogenă care și-a avut civilizația sa și existența sa proprie“.

Cercetînd istoria legăturilor străvechi dintre locuitorii din Dacia și cei din Peninsula Italică, Félix Colson susține că limba română provine dintr-o limbă comună dinainte de fondarea Romei. Aprecierile lui merită să fie cu-noscute astăzi cînd problema se află din nou în atenția publică. După ce spune că Traian nu a cucerit întreaga Dacie, Félix Colson ne atrage atenția asupra faptului că în virtutea sistemului roman de ocupație, populația din Dacia a în-trat, practic, în contact cu romanii „numai în timpul lui Caracalla“, adică în primele decenii ale secolului al III-lea. Omagiînd puterea de rezistență a stră-moșilor noștri față de ocupații străine, Colson adăugă: „spunem adevărul că era imposibil ca în 60 de ani să fie distrusă limba dacilor care erau foarte atașați tradițiilor lor proprii... Persecutați de 17 secole, ei sînt încă exact așa cum au fost eternizați pe Columna lui Traian. Plugarul moldo-valah a păstrat în întreaga sa puritate tipul învinșilor gravați în bronzul monumentului trium-fal al romanilor“.

În sfîrșit, în această scurtă prezentare trebuie să menționăm o problemă mai puțin cunoscută — anume aceea a rolului împăraților romani de origine dacică în slăbirea imperiului roman.

Textul pe care îl reproducem, în traducere, se publică integral, fără nici o modificare. Traducerea unor texte din latinește — neefectuată de autorul francez — poartă indicația n. tr.

NICOLAE COPOIU

Félix Colson

NAȚIONALITATEA ȘI REGENERAREA ȚĂRANILOR MOLDO-VALAHI

Cap. I

I-am întrebat adesea pe oameni care este scopul vieții. Creștinii ne răspundeau că ei merg la moarte și spre eternitate. Oligarhiile, formate din aristocrație, finanțe și birocrație, încercau să ne convingă că mobilul existenței constă în a face să se mențină monopolurile care asigură bună-starea materială, să exploateze privilegiile ce garantează o parte a domi-nației asupra *plebei*, privată de drepturi, secătuită, aservită. Răspunsul popoarelor, a căror inimă am sondat-o în anii cînd studiam în Europa starea imperiilor întemeiate pe cucerire, merită să fie păstrat. Ele au în-credere în măreția destinelor lor. Ele se îndreaptă spre renașterea națio-nalităților, urmează drumul ce duce la regenerarea socială. Acestea vor sosi în mod cert, ne asigură ele; plăcerile și bunăstarea nu le atrag deloc. Drumul lor este jalonat, dimpotrivă, de lipsurile, de durerile și de umi-lințele de tot felul. Cristos pe care-l invocă a urcat la fel ca și ei Golgota, cățărîndu-se cu miinile sfîrtecate; rănile genunchilor goi pătau cu sîn-

gele martirilor pietrele drumului ; era lovit în mod brutal cu vergile ; crucea, greu de suportat pe care o țira trebuia să fie semnul umilinței sale, dar ea a fost, dimpotrivă, simbolul gloriei și nemuririi sale.

Rugămintea popoarelor va fi fost ascultată. În cele patru colțuri ale Europei s-a ridicat o voce care strigă : a sosit ceasul pentru cei care au trecut prin aceleași încercări ca și Dumnezeu pe care-l imploră. Celor care suferiseră de aceleași rele, care au îndurat aceleași dureri, au suferit aceleași tratamente rele, clopotul funebru al oligarhiilor a răsunat : anunță el oare drepturi noi ?

Absolută în ce privește scopul, această manieră de a concepe umanitatea se împarte la infinit, după interesele grupurilor din diferitele societăți creștine și politice. Este oare vorba de problema religioasă ? Cu schismele sale. E vorba poate de problema oligarhică ? Ea se prezintă sub două fațete principale. Acolo unde oligarhia este divizată și, mai ales, separată pe chestiunea naționalităților, privilegiile se asociază exploatarea plebei, de către un monarh absolut și despot, de exemplu : Rusia, Turcia, Austria ; acolo unde puterea oligarhică este compactă și puternică, suveranul și poporul sînt confundați : exemplu Anglia. La plebei și mai ales în mase am găsit unitatea de gândire, unitatea de acțiune, abnegația, dezinteresul și măreția autentică. Aci egoismul dispare, nu mai există decît o gândire comună, triumful libertății și al independenței.

Cît privește oligarhia, familia sa nu este nici patria, nici poporul. Ea nu are decît un cult : interesele sale. Să absoarbă regii, să exploateze masele, acestea sînt cele două mobiluri ale sale. Rareori vede ea just, adesea e lipsită de intuiție, nu întrevade niciodată chestiunile, sub aspectul lor veritabil, șicanează fără încetare în legătură cu legitimitatea titlurilor, altele decît ale sale. Îi repugnă să meargă în fruntea ideilor generoase, sufletul său este secăt. Patronează tot ce este retrograd și ostil progresului. Ea are două laturi periculoase ; este atinsă de o oftalmie morală și excelează în distilarea și răspîndirea calomniei.

Ne este imposibil să predăm astăzi tipografiei a doua ediție, în șase volume, a lucrărilor noastre din tinerețe. O boală gravă, un mare doliu în familie, ne-a abătut timp de mai mulți ani de la studiile pe care le-am reluat abia de cîteva luni. Timpul ne-a lipsit pentru a termina lucrarea, ea îmbrățișează întreaga chestiune internațională europeană. Mai avem nevoie de un an de studii, consacrat expunerii punctelor cu privire la care guvernele rus, austriac, otoman și britanic sînt vulnerabile, să punem în relief faptele ce asigură triumful definitiv al principiului naționalităților. În 1839, proclamam deja sosirea acestei vremi. Va trebui să semnalăm, de asemenea, cauzele care mențineau imperiile. Mai multe erau de natură internă. Este adevărat că ramurile care au crescut, împinse cu atîta vigoare de sevele naționale, ramuri ce nu aveau înainte nici aparența de viață, au crescut și ascund deja blazoanele imperiale ale stăpînitorilor ?

Publicam, în 1839, studiul nostru cu privire la drepturile moldo-valahilor, bazate pe dreptul ginților și pe tratate. Scriam de asemenea și cartea noastră intitulată *Despre starea prezentă și despre viitorul Principatelor Moldovei și Valahiei*. Scopul nostru era de a face să se recunoască de către Europa suveranitatea și unirea națiunii moldo-valahe : intenția noastră de a provoca abolirea protectoratului ilegal al Rusiei. Relevam atunci în fața lumii politice fapte pe care se părea că le ignoră.

De la Tratatul de la Paris s-a făcut dreptate împotriva uzurpărilor țarilor ; pretențiile și mai injuste ale Sublimei Porți au fost respinse. Vala-

bilitatea titlurilor României, așa cum le expuneam noi, a fost recunoscută. Unirea s-a făcut. Ea se datorează abilității patriciatului moldo-valah.

Opera pe care noi o întrevăzusem în tinerețe ni se pare incompletă. Ne mai rămîne încă o altă de realizat. Ea este de un puternic interes. Este vorba de astă dată de a cerceta care este adevărata naționalitate a valahilor. Va trebui să expunem și să soluționăm problema, un *to be or not to be* al existenței moldo-valahe, să tratăm de asemenea, chestiunea clăcașilor, a țăranilor ce îndeplinesc corvezi și să rezumăm istoria proprietății și a posesiunii în Moldo-Valahia, de pe timpul dacilor pînă în zilele noastre.

Mai mulți publiciști dinaintea noastră, impresionați de relele, umilințele, proastele tratamente, de spoliurile de tot felul, ale căror victime erau nefericiții clăcași, au ezitat să le acorde calitatea de persoane. Pentru noi, titlurile lor sînt însă imprescriptibile. Vom încerca să dovedim naționalitatea lor veche, vom stabili drepturile lor la stăpînirea a două treimi din pămînt. Vom cere de asemenea să li se deschidă viața intelectuală și politică. Ei reclamă titlul de cetățeni, o dată cu *sufragiul* și *onorurile* pe care le implică. Li se va refuza pentru totdeauna ? Vor rămîne țăranii sub regimul colonatului, sau vor înceta de a fi șerbi condamnați corvezilor boierescului ? Vor fi ascultate în Europa dorințele pe care le-au exprimat ei ? Un ultim cuvînt. Noi împărtășim opinia lui Niebuhr cu privire la naționalități. „Fiecare rasă a umanității își are vocația sa de la Dumnezeu, odată cu caracterul său propriu. Ea are o amprentă care o distinge“.

Se va recunoaște unitatea de rasă, se va vedea vocația unei naționalități în resturile coloniilor constituite de Traian, colonii populate cu latini, germani, egipteni, celți, mauri, iberi ? Traian transportase în Dacia coloni *ex toto orbi Romano*¹.

N-ar trebui să căutăm în altă parte originea valahilor din Moldo-Valahia ?

În paginile ce urmează, vom rezuma chestiunile ce interesează în cel mai înalt grad viitorul națiunii valahilor.

Despre naționalitatea valahilor din Dacia și din Turcia europeană

Cărei familii trebuie atribuiți locuitorii vechii Dacii și aceia ai triburilor valahe din Turcia europeană ? Aparțin ei vechii naționalități a pelasgilor ? Descind ei din colonii romani ? O aglomerație de oameni scoși din patru unghiuri ale Europei are ea oare o naționalitate ? Toate aceste chestiuni vor fi tratate în mod succesiv.

Refacem întîi în linii mari fizionomia unei rase care a fost la apogeul puterii sale înaintea romanilor și a elenilor. Ea și-a pregătît elementele măreției. După celți, poporul pelasgic a fost cel mai răspîndit din Europa. Dominația sa s-a exercitat de la Marea Tireniană pînă la Nistru, s-a întins de la Pad și Arno, de pe coamele Alpilor Tirolezi pînă în Panonia, și pînă pe malurile Helespontului. Tracia, Strymon-ul și Olimpul erau locuite de o națiune de origine diferită. Ea recunoștea supremația Troiei pelasgice.

Am reluat relatările ce ne-au parvenit despre pelasgi. Istoricii ni-i prezintă deja în epoca declinului lor. Victime ale fatalității, urmăriți de

minia zeilor, condamnați unor nenorociri nesfârșite, persecutați chiar, iar după ce au căzut în mizeria cea mai completă, condamnați să dispară din istorie. Diversele lor triburi urmau să se contopească în națiunile străine și să-și piardă pînă și numele. Nu există nici un exemplu pentru o nimicire atît de completă. Domnul Michelet asigură că totul în istoria lor este nefast și sîngeros. Femeile din Lemnos și-ar fi sugrumat soții în cursul unei nopți; rebelii și prizonierii erau uciși cu pietre². În timpul războaielor dacilor împotriva lui Traian, Decebal cerîndu-i împăratului să negocieze cu el, ambasadorul Longinus ar fi fost dezarmat, legat apoi, supus chinurilor celor mai groaznice. Femeile dacilor ar fi exercitat de asemenea schingiuirile cele mai crude împotriva prizonierilor romani. În sfîrșit, nu departe de Dodona, unde casta sacră a sellilor păzea templul și oracolul lui Jupiter Pelasgul, exista un templu. Aceasta era incinta sacră, vizitată de Cabiri și servind de altar Eumenidelor, crudelor divinități de la Paleste*.

Monumente indestructibile, blocuri imense de piatră îngrămădite, numite ciclopice, atestă încă și astăzi dominația mării familii a pelasgilor. Învinsă și stăpînită de romani și de eleni, ea i-a inițiat pe aceștia în teologie. De la istorici aflăm că oracolul de la Dodona era un templu consacrat lui Jupiter Pelasgul. Cunoaștem numele fondatorului altarelor Junonei Argiene. Ele fuseseră ridicate în vecinătățile Salernului de către Jonson, zeul pelasg al medicinei. Înființarea cultului Junonei la Faleria se atribuie Siculilor tirenieni. Lui Eneas i se atribuie introducerea în Latium a focului etern al Vestei și importul penajilor. Toate mărturiile atestă că insula Samothrace era onorată de către romani și pelasgi ca o mamă comună.

Marele nostru istoric, domnul Michelet, s-a întrebat dacă trebuie să explice distrugerea pelasgilor și tonul ostil al istoricilor greci cu privire la ei, prin disprețul și ura pe care le, inspirau triburilor eroice populațiile industriale și agricole. Căci acesta era de fapt caracterul pelasgilor. Ei adorau zeii subterani care păzeau tezaurele pămîntului. Agricultori și mineri, ei săpau în pămînt pentru a obține aur și grîu. Aceste arte erau odioase barbarilor. Pelasgii cei harnici au fost tratați de către rasele războinice ale antichității, așa cum fusese tratat orașul Tyr de către asirieni, care au încercat de două ori să-l piardă; așa cum au fost în evul mediu populațiile industriale sau comerciale, evreii, maurii, provensalii, lombarzii și țigani³.

Nimeni nu ignoră că a existat un stat dacic în țara cuprinsă între Tisa și Marea Neagră, între Nistru și Dunăre. Totul atestă că dominația și supremația dacilor, de origine pelasgă, se întindea asupra Principatelor moldo-valahe, a Transilvaniei, a Banatului Timișoarei, asupra Bucovinei și Maramureșului. Se întîlnesc în Epir, în Tesalia și în Macedonia mai multe sute de mii de valahi, denumiți de către slavi cu numele de *țințari*. Noi știm că ei aparțin de asemenea anticei rase a pelasgilor.

Aceia dintre ei care locuiesc munții înalți ai Pindului, Mezzovo și o parte din cantonul Zagora, se numesc cu numele de Bruzzo-Valahi, Va-

² Michelet, *Histoire Romaine*, t. 1, cap. III, p. 34—35.

* Port în Epir (*n. tr.*).

³ Michelet, *loc. cit.* A se consulta magnifica lucrare a lui Niebuhr despre pelasgi și despre oenotrieni, p. 30—90, t. I.

lahii brutieni⁴. În toate regiunile pe care le-am numit, fondul populației s-ar compune din resturi pure, fără amestec al mării familiei pelasge.

Douăzeci de secole de martiriu n-au stins amintirea tradiției pelasge.

Vorbind de Lycosur, Edgar Quinet ne-a lăsat un document de cel mai mare interes⁵. Transcriem pasajul ce conține: „A doua zi am pornit din nou în căutarea Lycosurului⁶, cutreierînd versantul occidental al lanțului munților Lykaion (Arcadia). Abia am atins cîteva resturi de blocuri ciclopice și ghizii noștri s-au aruncat în genunchi în fața ruinelor. Acești oameni rămaseră multă vreme prosternați, fără a spune nimic, printre resturile de coloane, de capiteliuri doric și de figuri ce încurcau solul“. Este evident că tradițiile care înconjurau acest loc au supraviețuit într-un cult popular. Sintem asigurați că ghizii lui Edgar Quinet erau pelasgi valahi. Pouqueville a consacrat mai mult de o sută de pagini pentru a descrie Megalo-Valahia și Ano-Valahia. El ne-a lăsat pagini pline de interes cu privire la pelasgii Megalo-Valahi, la pelasgii Valaho-Brutieni, la pelasgii Valaho-Bomei sau Buvei, Bovieni; cu privire la pelasgii Valaho-Bomei-Malacassiți, a pelasgilor Valaho-Dasareți, a pelasgilor Valaho-Perrebiene⁷.

Doar valahii din Zagora se ocupau de comerț, în mod deosebit cu Principatele dunărene și cu Rusia meridională. În Turcia europeană, aproape toți oamenii care aparțin acestor triburi sînt agricultori și păstori. Aceștia din urmă cutreieră virfurile cele mai înalte ale munților din Macedonia, din Epir și din Tesalia. În fiecare an, în luna mai, migrația pastorală este precedată de solemnități religioase. În această epocă, pămîntul stăpînit în comun este împărțit de către bătrînii și preoții satelor. Grija de a cultiva cîmpurile este lăsată valahilor care nu migrează. Aceștia sînt obiceiuri ale pelasgilor, așa cum au fost conservate de către tradiție și prin relatările istoricilor.

Ce ne relevă nouă limba cu privire la naționalitatea pelasgilor și dacilor? Care a fost dialectul vorbit de valahi? Filologii l-au considerat ca un import al romanilor cuceritori. Aceasta nu e decît o afirmație, care ne pare puțin fondată. Limba valahilor este aceea a pelasgilor, ea este formată de 30 de secole. Era vorbită în Pind cu peste o sută de ani înaintea cuceririi lui Traian. Niebuhr⁸ se miră de ușurința cu care pelasgii din Panonia au deprins în mod familiar folosirea limbii latine. Sub Augustus, la foarte puțină vreme după ce populația acestei regiuni fusese supusă de Roma, latina era deja răspîndită printre ei, *in omnibus Pannoniis is non disciplinae tantummodo sed quoque linguae, notitia Romanae*⁹. În Peonia, în Pelasgonia, în Macedonia superioară, pe care Eschil o numește Pelasghia, în cantoanele Epirului și Tesaliei, ocupate de pelasgi, dialectul valah n-a fost împrumutat de la stăpînii lumii. Dimpotrivă, romanii sînt aceia care vorbeau limba pelasgilor.

⁴ Pelasgii brutieni se aliașeră cu Hannibal. Roma, pentru aceasta, le-a dat o ispășire teribilă. Brutienii fură condamnați să îndeplinească în veci slujbe servile. În Grecia Mare, la Samniții lucanieni ei au fost reduși la starea de păstori sclavi. Într-o zi s-au revoltat, așa o vrea legea umanității; Strabon și Diodor din Sicilia relatează această regenerare datînd-o în jurul celei de a VI-a Olimpiade, anul 365 înainte de Cristos.

⁵ Edgar Quinet.

⁶ Acest oraș este socotit ca fiind primul construit.

⁷ Pouqueville, *Voyage en Grèce*, tom. II.

⁸ Niebuhr, t. I, p. 73.

⁹ Villejust, II, 110. (În întreaga Panonie sînt cunoscute nu numai deprinderile romane ci și limba romană — n. tr.).

N-au fost reamintiți decât pelasgii, oenotrienii, italoții și șonii ; siculii și tirenienii, formînd o națiune a italoților, potrivit mării semnificații indigene a acestui cuvînt.

Se pare că s-a uitat că mai mulți autori i-au denumit pe pelasgi sub numele de italici, că siculii se numeau latini ¹⁰, că troienii lui Eneas, a căror consangvinitate cu pelasgii este atestată de toate relatările, adoptară, împreună cu indigenii din Latium, numele comun de latini și că, de atunci, latina n-a încetat de a fi totdeauna limba comună.

Mai avem și alte dovezi istorice pe care trebuie să le trecem în revistă.

Care a fost numele regelui legislator al pelasgilor italoți, al siculilor, al domnitorului care i-a făcut să renunțe la starea lor de păstori, ai regelui sub care s-au consacrat agriculturii, al șefului care i-a condus în Latium ? Nu s-a numit el Italicus sau Italius ? Pelasgii învinși pe malurile Tibrului inferior, stăpîniți de o națiune străină, coborînd din Abruzzi, nu s-au combinat cu cuceritorii lor, al căror nume nici nu s-a păstrat, în același popor, numit latin ? Niebuhr adaugă ¹¹ : în interiorul Peninsulei numele de locuri și numeroase vestigii dovedesc prezența națiunii pelasgice. Aceste vestigii sînt în denumirile Acherentia, Telenae, Agrippa, Siptontium, Malaventum, Grumentum. Regiunea de la o mare la cealaltă, aceea pe care sînt răspîndite aceste orașe, este adevărata Italie. Herodot îi numea tesalieni și originari din această regiune pe pelasgii care au colonizat Italia. Este evident că descendenții pelasgilor care locuiesc în număr de mai multe sute de mii în munții ce au fost leagănul anticei lor rase, că acei care populează vechea Dacie, vorbesc încă limba națională care, în Italia, a dat naștere latinei.

Prin Herodot, care făcea distincție între eleni și pelasgi, știm că aceștia din urmă formau o națiune diferită. Ei vorbeau o limbă proprie, care nu era greacă și pe care elenii o considerau barbară. Totuși nu exista între dialectul lor și limba greacă diferența care separă limba lui Demostene de aceea a Ilyriei și a Traciei.

Împrumutăm un nou citat de la domnul Michelet. Civilizația n-a izvorît nici din populația iberică a ligurilor, nici din cea a celților cambrieni ; și mai puțin din cea a slavilor veneți sau venzi, nici chiar din cea a coloniștilor greci, care, cu puține secole înaintea erei creștine, se stabiliră în sud ; ea pare să fi avut ca principal autor această rasă a pelasgilor, sora mai veche a rasei elenice. Se pare că pelasgii sînt aceia care au adus în Italia, ca și în Attica, piatra căminului domestic (*Hestia Vesta*) și piatra delimitărilor (*Zeus Herkeios*), bază a proprietății. Pe această dublă bază s-a ridicat edificiul dreptului civil, originalitatea mare și distinctă a Italiei ¹².

Nu este permis să ne înđoim de faptul că națiunile pelasgice n-ar fi fost poporul latin. Totul concură pentru a dovedi că dialectul lor a devenit limba latină. Este incontestabil că pelasgii au contribuit la întemeierea Romei. De ce să te miri atunci cu un număr atît de mare de autori, că pelasgii panonieni, pelasgii brutieni din Tesalia, din Macedonia, din Epir, și pelasgii din Dacia au vorbit și conservat dialectul lor național, dialectul valah-pelasgic, care în Italia a purtat numele de latin.

¹⁰ Niebuhr, t. I.

¹¹ *Ibid.*

¹² Michelet, *Histoire Romaine*, t. I, p. 35.

A fost suficientă prezența vulturilor romani pentru a arăta lumii existența dialectului pelasgic valah în Dacia. El n-a fost importat nici de către legiunile romane, nici de către coloniștii războinici, transplantați prin punctele limite și fortificate ale regatului lui Decebal. Aceștia au trăit aproximativ un secol dincolo de Dunăre, aproape complet izolați chiar și prin constituția lor, de masa națiunii dacice. Putem anticipa că în afară de orașe, relațiile cu romanii s-au limitat la acelea pe care le-au avut învinșii cu strângătorii de impozite.

Dialectul valah preexista. Îndată după cucerirea romană, el s-a manifestat în mod spontan în Dacia, în Panonia și în Pind. A subzistat mai ales în toate părțile țării care n-au fost ocupate de către cuceritori. În cursul acestui studiu ne-a izbit mai ales un fapt. Pelasgii, care se numeau brutieni, sclavi, vorbeau greaca în Italia, păstrându-i chiar utilizarea. Reveniți în Tesalia, pe solul natal, ei abandonară această limbă străină odată cu cătușele sclaviei și au reluat din nou și pentru totdeauna dialectul pelasgic-valah.

Să chemăm istoria în ajutorul nostru. Traian a cucerit oare pe deplin întreaga națiune dacă ? Vom încerca să dovedim că o mare parte a pelasgilor s-a sustras dominației romane. Ei trăiră departe de taberele și coloniile întărite ale romanilor. Numai în timpul lui Caracalla masa națiunii a început să vină în contact cu romanii. Este incontestabil că dialectul național era vorbit de aceste grupuri rămase independente. N-am citit în nici o istorie că dacii ar fi fost constrânși de către învingători să adopte limba latină. Ei au fost învinși și au trăit ca toți învinșii din Imperiu. Presupunând, ceea ce nu este cazul, că Roma ar fi avut ideea de a extirpa limba lor, ar fi lipsit timpul pentru a realiza această operă nedemnă.

Datele istorice au stabilit faptul că între Caracalla și Aurelian s-au scurs 60 de ani. Putem noi admite că o deznaționalizare să se desăvârșească într-un spațiu de timp atât de scurt ? A trecut un secol de când Rusia stăpânește Polonia, cea mai mare dintre victimele sale și totodată cea mai vie ; au trecut mai multe secole de când turcii și germanii din Austria taie și spînzură printre maghiari și totuși niciodată aceste două imperii n-au fost mai aproape de ruina lor. Spunem adevărul atunci când anticipăm că era imposibil ca în 60 de ani să fie distrus idiomul dacilor, care erau foarte atașați de tradițiile lor naționale. Persecuțați de 17 secole, ei sînt încă exact așa cum au fost eternizați pe Columna lui Traian. Plugarul moldo-valah și-a păstrat în întreaga sa puritate tipul învinșilor gravați în bronzul monumentului triumfal al romanilor. Fideli față de moravurile părinților lor, pelasgii valahi mai poartă sandalele (*opinci*), boneta de piele de miel (*căciula*), ceea ce i-a făcut să fie numiți *pileati domiti*¹³ ; învinșii poartă bonete de piele ; vesta, pantalonii și mantaua din piele de oaie, umil vestmînt secular, costumul învinșilor, disprețuit de romanii mîndri, stăpîinii lor. Numai libertii își puneau în cap pileus *, în zilele Saturnaliilor.

Istoria ar fi trebuit să înregistreze romanul coloniștilor care au adus în Dacia limba latină. În acest scop, scriitorii au inventat povestea sîngeroasă a exterminării națiunii dacice de către Traian.

Masacrarea dacilor, scăpați de captivitate și de circuri, nu este stabilită de nici un text. Ne-am întrebat în ce scop ar fi pus împăratul să fie sugrumați pînă la ultimul supușii lui Decebal. Nu întreținea el încă din timpul primei campanii garnizoane în principalele orașe ale acestui re-

¹³ A. Fabert.

* cușmă.

gat? Fie din cauza terorii, fie din cea a dragostei pentru numele de roman, dacii abandonaseră în masă cauza națională pentru a trece în tabăra romanilor ¹⁴. Să reamintim că la pileati din Carpați, poporul era împărțit în războinici și agricultori. Se poate admite că aceștia din urmă fuseseră favorabili proiectelor lui Traian.

Să continuăm să distrugem basmele propagate cu privire la soarta singeroasă rezervată dacilor. S-a scris că locuitorii Daciei s-au retras în Norvegia, după înfrângere și după moartea lui Decebal; nimic n-o dovedește însă.

După o primă campanie, o luptă disperată, în munți, care a durat cinci ani, Traian a transformat Dacia în provincie romană. Armata dacilor, puternică, avînd două sute de mii de oameni în timpul lui Tiberius, era acum distrusă sau pusă pe fugă. Julianus îi atribuie lui Traian cuvintele următoare, pronunțate de Senat ¹⁵, în traducere literară: „Singurul dintre Cezari, eu am îndrăznit să atac locuitorii de pe malurile Istrului ¹⁶, am oprimat și distrus complet națiunea geților; în mai puțin de cinci ani am terminat o acțiune atît de importantă“.

Cum trebuie interpretată această frază a lui Traian, *delevi et everti Gaetorum gentem*, am învins și distrus națiunea geților? Este evident faptul că împăratul i-a numit pe geți, *Gaetici*, iar nu pe daci, *Daci*. Nici-odată romanii n-au dat, asemeni grecilor, numele de geți locuitorilor din Carpați. Traian, împărații, istoricii latini i-au numit cu numele de daci, pileati, taiphali, cimieri, victophali, pe cimerieni învinși ¹⁷. S-a stabilit de către savantul Carlo Troja din Neapole ¹⁸ faptul că, cu mai multe secole înaintea erei creștine, Dacia era locuită de popoare de origine diferită. Știam că pelasgii dacici ocupau țara cunoscută mai ales sub numele de Transilvania ¹⁹; că geții se fixaseră înspre Sarmatia, între Prut, Nistru și Pontul Euxin.

Vom cita un nou pasaj din A. Fabri, care merită să rețină atenția noastră: „*Traian, primus aut solus etiam vires Romanas trans Istrum propagavit, domitis in provinciam Dacorum Pileatis, Sacisque nationibus, Deceballi Rege Victor*“ ²⁰. „Primul și singurul dintre Cezari, Traian a întins stăpînirea romană dincolo de Istru; el învinse în provincia Dacilor națiunea care poartă o căciulă, pe pileati, pe saci și pe regele Decebal“.

Mentellus și Larcher ne informează că *sacii* erau sciți amirgieni, care locuiseră la est de Bactriana și de Sogdiana, în partea meridională a Sciției. Totul concură pentru a demonstra existența mai multor națiuni așezate pe solul dacic. Crévier ni-l prezintă pe Decebal, fiind preocupat, înainte de a-i ataca pentru a doua oară pe romani, să-și asigure dominația asupra popoarelor așezate în Dacia.

¹⁴ Crévier, *Histoire des Empereurs Romains*.

¹⁵ *Solus, Istri accolae aggredi sum ausus et Gaetarum quidem gentem, penitus everti et delevi... et hoc quidem tantum opus annis fere quinque confeci* (Julianus in *Caesaribus*).

¹⁶ Prin Istru, autorii antici desemnau partea inferioară a Dunării.

¹⁷ Ammianus Marcellinus.

¹⁸ Carlo di Troja, *Fasti Getici, Gotici e Daco Normandi*.

¹⁹ Glareanus: *Daci, populus inter Sarmatiam Europaeam ac Danubium, hodie Transylvania dicitur* (Dacii popor [care trăiește pe teritoriul] dintre Sarmatia europeană și Dunăre, astăzi numit Transilvania — *n. tr.*). Cristofor Cellarius: *In regione ferme, quam Transylvaniam dicimus. Horum rex Decebalus jam hoc tempore fuit* (Desigur, în regiunea pe care o numim Transilvania. Regele acestora a fost în acest timp Decebal — *n. tr.*).

²⁰ A. Fabri, p. 126.

Eroarea nu mai este posibilă, cuvintele *everti* și *delevi* se aplicau geților, iar nu dacilor. Dar deoarece primii continuă să locuiască în Dacia după expediția lui Traian, să căutăm să restabilim valoarea expresiilor utilizate de către învingătorii lui Decebal.

Prin opresiune Traian indică pierderea teritoriului, unirea lui cu domeniul de stat ; prin opresiune împăratul arată capitația nedemnă la care sînt supuși numai învinșii calificați drept *provinciali* și *peregrini* pînă la edictul lui Caracalla.

Prin opresiune el face aluzie la puterea absolută a proconsulilor asupra nenorociților învinși, lăsați de acum pradă lipsei de umanitate și avariției feroce care constituiau fondul caracterului și a administrației romanilor ²¹ ; el face aluzie la legea discriminatorie a învingătorului, la capriciile magistraților, care îi judecă pe provinciali. Proconsulii aveau dreptul arbitrar asupra vieții și morții, dreptul de a bate cu nuiele și lanțuri, dreptul de a impune toate contribuțiile extraordinare.

Prin distrugerea națiunii geților, Traian înțelege pierderea regilor și cea a magistraților, captivitatea persoanelor, pierderea domeniilor și a proprietății (*optimo jure*) solului provincial, rezervat poporului roman. El înțelegea, de asemenea, uzufructul sau posesiunea unei părți din teritoriu păstrat provincialilor învinși. Aceștia erau considerați de acum ca posesori precari și revocabili.

Dintre toți istoricii, Eutropius este singurul care s-a servit de o expresie care a acreditat basmul exterminării dacilor de către Traian : *Dacia enim diuturno bello Decebale viris exhausta*. „Dacia era golită de soldați în urma războiului de cinci ani purtat de Decebal“. Reproșăm comentatorilor pasajului de mai sus și istoricilor, de a fi luat cuvîntul *viris* în sensul de *hominibus*. Este evident că prin *viris* Eutropius înțelegea războinicii, iar nu pe toți oamenii. Savantul comentator al lui Eutropius, Cristofor Cellarius a căzut în eroarea pe care o semnalăm noi. El a propus să se restabilească sensul textului care interpreta greșit, prin una din următoarele trei versiuni : *Daciae enim diuturno bello Decebali res fuerant exhaustae* ; *Dacia enim diuturno bello Decebali fuerant exhausta* ; *Dacia enim diuturno bello Decebali vires fuerant exhaustae*.

Un scriitor valah din Transilvania, domnul Maiorescu *, a demonstrat că Traian nu cucerise și supusese întregul popor pelasgic al dacilor ; el dă ca dovadă solia trimisă la Marc Aureliu de către dacii nesupuși. Aceștia solicitau autorizația de a se întoarce în patria lor, declarată provincie romană de mai bine de o jumătate de secol.

Să continuăm cercetările noastre cu privire la existența dacilor.

Un corp de 12 mii daci alungați odinioară din țara lor putea deveni sub Commodus, în caz de revoltă a națiunilor vecine, un auxiliar periculos. Sabinianus, general al acestui împărat, bucurîndu-se de încrederea sa, îi determină pe daci să se supună în schimbul abandonării pămînturilor care li se dăduseră în Dacia Trans-Dunăreană.

În timpul șederii sale în Dacia, Caracalla încheie o alianță cu dacii independenți de dominația romană, primind ostatici pentru garantarea condițiilor la care se angajaseră ²². Macrinus restitui ostatecii dacilor ; acest împărat, temîndu-se de un război din partea pelasgilor dacici, își cruță finanțele și nu plăti pensiunea anuală promisă regelui Armeniei. Restitu-

²¹ Cicero, *In Verrem*.

* Ioan Maiorescu (*n. tr.*).

²² Dion, cartea LXX, cap. VIII, p. 578. *Herodien, Spartien*.

ind ostatecii pe care Caracalla îi pretinse de la daci pentru a-i menține, acest împărat încurajă mișcărilor lor ²³.

Îi regăsim pe daci pe treptele tronului Cezarilor. Galienus ordonase să ucidă pînă și copiii acelora care îl vorbiseră de rău. A avut loc un masacu general. Cei care scăpaseră, au făcut în așa fel încît lui Eugenius să-i urmeze un descendent al regelui Daciei, numit Regulus. Era un căpitan ilustru ; victoriile sale umbreau pe ostașii săi, care l-au asasinat.

Din dragoste pentru țara natală, Galerius avu intenția să schimbe numele de Imperiu roman cu acela de dacic. La un moment dat avu ideea de a-i supune pe romani tributului cu care îi lovise odinioară Traian pe daci ²⁴.

Sub Constantin, domnul Naudet ni-i arată pe daci încorporați în trupele palatului. Care a fost importanța coloniilor romane în Dacia ? Cît timp au existat ele ?

Traian puse să se măsoare de către agrimensori cucerirea sa de dincolo de Dunăre. Ea avea un perimetru de un milion de pași ²⁵. Agrimensorul Frontinus a însoțit expediția, fiind însărcinat să stabilească înălțimea Alpilor Carpatini ²⁶.

Datorită lui Eutropius cunoaștem faptul că, coloniștii veniți *ex toto orbi Romano* * n-au fost așezați pe întreg teritoriul dacic de la Nistru la Istru, de la Tisa la Marea Neagră, ci numai *in his agris* ** în cîmpia ocupată de atunci, din timpul lui Eutropius, de pelasgii-taiphali, victophali, tervinci ²⁷. Glareanuis limita chiar și cucerirea lui Traian la ținutul situat între Sarmatia și Dunăre, în mod deosebit la ținutul muntos denumit Transilvania.

Noi invocăm în capitolul ce va urma autoritatea lui Niebuhr : romanii distribuiau coloniștilor numai o treime din teritoriul ocupat, iar celelalte două treimi erau lăsate cu titlul de posesiune învinșilor.

Dacia a fost pierdută și invadată de către barbarii sub indolentul și incapabilul Gallienus. Aurelian, născut dintr-o familie obscură, originar din Dacia Ripensis, după Eutropius, sau din Sirmium, după Vopiscus, abandonă Dacia Trans-Dunăreană dacilor și goților cu care tratase. O altă Dacie, care purta numele *Suam Daciam*, a fost întemeiată în Moesia ²⁸,

²³ Crévier, *Histoire des Empereurs Romains*.

²⁴ Lactantius, cap. III, *De Mortibus persecutorum*.

²⁵ Eusebius : *Dacies centena millia, id est mille millia passuum* (Un milion de pași înseamnă o mie de mii de pași — *n. tr.*). Glareanuis : *Mille passus, id est iter quadrantis horae. Mille igitur millia essent horae 250. Quae si per 8 dividantur, facient Dies 31 et 2/8 et latine dixit decies centena millia, quod vulgus hodie mille millia* (O mie de pași înseamnă un drum de un sfert de oră. Așadar 1 000 de mii de pași ar fi 250 de ore. Dacă acestea s-ar împărți cu 8, vor face 31 de zile și 2/8 și s-a spus pe latinește un milion, ceea ce poporul numește azi o mie de mii. Un pas era egal cu 1,48 m — *n. tr.*).

²⁶ Vezi lucrarea despre *Agrimensori*, de Goetz.

* din întreg Imperiul roman (*n. tr.*).

** pe aceste ogoare (*n. tr.*).

²⁷ *In his agris, quos nunc habent Taiphali, Victophali et Tervinci* (Pe aceste ogoare pe care le stăpînesc astăzi taiphalii, victophalii și tervincii — *n. tr.*). Cuvîntul *tervinci*, tradus literar, înseamnă cei care au fost de trei ori făcuți captivi.

²⁸ Eutropius, cartea IX, p. 419 : *Provinciam Daciam, quam Trajanus ultra Danubium facerat, intermisit, vastato omni Illyrico et Moesia. Desesperans eam posse retineri ; abductos que Romanos ex urbibus et agris Daciae, in media Moesia collocavit ; appellavit que eam Daciam, quae nunc duas, Moesias divisit* (A părăsit, după pustirea întregului Illyricum și a Moesiei, provincia Dacia, pe care Traian o făcuse dincolo de Dunăre. Pierzînd speranța că ar mai putea să o țină [sub stăpînirea sa] ; și pe romanii aduși din orașele și de pe ogoarele Daciei și-a numit această [provincie])

regiune considerată atunci ca pierdută. Au transportat acolo armata și coloniștii lui Traian, care erau de asemenea și războinici, Aurelian sperînd să o păstreze pentru Imperiu.

Putem anticipa că prezența goților n-a modificat cu nimic starea posesorilor pelasgi, aceștia obținînd, la fel ca pe vremea romanilor, uzufructul a două treimi din sol. Noii invadatori își rezervau doar o treime. Sub Dioclețian, supremația romană fu restabilită în Dacia. El a făcut să fie reocupate de către armatele romane cîteva orașe întărite.

Ni se pare inutil să multiplicăm dovezile istorice asupra existenței rasei pelasgice a dacilor. Îndoiala nu este permisă. Ea a format și formează încă fondul populației de la țară, atît în Dacia cît și la triburile valahe din Turcia europeană. Națiunea nu-și are originea într-o adunătură de coloniști veniți din toate părțile lumii romane; ea formează o rasă omogenă care și-a avut civilizația și existența sa proprie. Noi împărtășim opinia unui scriitor transilvănean, domnul Maiorescu; el a demonstrat foarte bine că denumirea de națiune română dată valahilor din Moldo-Valahia nu este un nume generic indicînd identitatea de rasă, ci o denumire pur accidentală²⁹. Pe de o parte, toți locuitorii Imperiului, latinii, italienii, orășenii, coloniștii, învinșii din provincii fuseseră declarați cetățeni romani? În *Orbe Romano qui sunt ex constitutio Imperatoris Antonini, cives Romani facti sunt*³⁰. Pe de altă parte, Ulfilas, episcopul goților dăduse, în traducerea Bibliei, numele de Rumunium în scrisoarea lui Sf. Paul către romani. În sfîrșit, valahii de pe malul drept al Istrului se denumeau cu numele de Rumnaies sau Rumuni. Intenția noastră nu este de a merge pînă la sursa acestei denumiri și de a cerceta dacă ea a luat naștere sub Caracalla sau sub barbari.

Acesta nu este decît un simplu fapt istoric, care nu poate prejudicia cu nimic chestiunea naționalității. Aceasta rămîne întregă.

Valahii sînt pelasgi. Ei au chiar un titlu mai real și mai glorios pentru a se numi români. Roma, stăpîna lumii, fusese întemeiată în parte de către strămoșii lor. O colonie de pelasgi, condusă de Eneas supraviețuise ruinei Troiei. Ea formă marea clasă a plebeilor din cetatea romană. Nu e nimic surprinzător în faptul că valahii și-au zis români; în Antichitate toate popoarele purtau două nume. Helenii erau, pentru pelasgi, Grai sau Greci.

Înceiem acest capitol printr-o remarcă privitoare la emblemele celor două Principate. Din timpul cînd ne găseam încă în Valahia, în urmă cu un sfert de secol, armele valahilor reprezentau un corb ținînd o cruce în cioc.

Dacia, care acum separă cele două Moesii — *n. tr.*). Vopiscus completează pasajul precedent: *Quam vastatum Illyricum et Moesiam deperditam videret, provinciam trans Danubium Daciam a Traiano constituent, sublato exercitu, ac provincialibus reliquit, dese sperans eam posse retineri, adductos que ex ea populos in Moesiam collocavit, appellavit que suam Daciam, que nunc duas Moesias dividit* (Cînd a văzut că Illyricum [a fost] pustiit și Moesia pierdută, Traian, după ce și-a retras armata și pe locuitorii [provinciei], pierzînd speranța că ar mai putea să o mai țină sub stăpînirea sa, și populația adusă de acolo a așezat-o în Moesia, și a numit [noua] sa [provincie] Dacia, care acum desparte cele două Moesii — *n. tr.*). Aurelian ar fi făcut ca o parte a poporului carpilor să treacă Dunărea, așezîndu-i în noua Dacie. Noi știm că Dioclețian a desăvîrșit cucerirea acestei vechi națiuni; a transplantat rămășițele ei în Panonia. Mai tîrziu, o provincie a Franței a fost ocupată de descendenții acestor transportați. Nepoții lor mai locuiesc încă și astăzi în țara noastră.

²⁹ *Tratatul de la Paris*, p. 206.

³⁰ Art. 17. de *Statut hom.* (Cei care trăiesc în Imperiul roman prin decretul împăratului Antoninus au fost făcuți cetățeni romani — *n. tr.*).

Această pasăre de rău augur a fost suprimată de către boierii care fac ca originea valahilor să urce pînă în clasele patriciene ale Romei ; în ochii lor, coloniștii plebei ai lui Traian n-ar fi existat. Vulturul românesc a fost adoptat deci cu mîndrie. E un nonsens, nu trebuia să se vadă în emblema valahilor un corb, ci ciocîrlia sacră a pelasgilor, căreia Romulus ordonase din recunoștință să i se acorde onorurile divine. Această pasăre îl hrănise în același timp cu lupoaica³¹. Trei animale sacre fuseseră adoptate de către romani, ele conduceau coloniile ; acestea erau : ciocîrlia (*picus*), lupul și boul ; acesta din urmă era protejat în mod special printr-o lege sfîntă. Domnul Michelet admite etimologia care face ea însuși numele de Italia să fie derivat de la cuvîntul pelasgic *italos*, *itulos*, *bov*. Picus-ul nu figurează pe nici o piesă de monedă bătută de romani în Dacia sau legată de Dacia. Trebuie să fi fost geniul învinșilor pelasgici, care, deveniți creștini, au înlocuit lancea cu crucea³².

Dimpotrivă se regăsește adesea capul de bou, *caput bovis*, pe medaliile daco-romane bătute de către învingători. Moldovenii l-au menținut în emblema lor.

³¹ Seneca, *Apud Augustin*, VI, 10.

³² A se consulta marea lucrare a lui Vaillant despre monede.

Spolierea economiei românești de către Puterile centrale în timpul primului război mondial

Situat într-o zonă care a fost nu de puține ori terenul duelurilor marilor puteri în dispută pentru hegemonie și acaparare de teritorii străine, poporul român a trebuit să ducă o luptă necurmată pentru apărarea neatirării, a demnității și libertății naționale, a ființei sale statale. Nevoiți să suporte în repetate rânduri consecințele grave ale războaielor de cîmpire duse de puterile expansioniste — otomană, habsburgică și țaristă —, să îndure povara de secole a unor tributuri istovitoare, vitejii descendenți ai dacilor și-au apărut cu fermitate leagănul strămoșesc multimilenar, reușind să infăptuiască, pe scara permanentei ascensiuni a societății românești, acte istorice de o covârșitoare însemnătate pentru propășirea patriei. Propulsat de factori cu mare forță stimulatoare, progresul economic, social și politic al poporului nostru rămînea, totuși, condiționat de necesitatea imperioasă a desăvîrșirii unității statale. Făurirea statului național unitar constituia, la începutul secolului al XX-lea, o problemă stringentă nu numai a românilor ci și a altor popoare din centrul și sud-estul Europei. În această zonă, după cum observa și V. I. Lenin¹, reconstrucția de stat în direcția burghezo-națională nu se terminase, iar un mare număr de locuitori de aceeași naționalitate trăiau încă în afara statului național.

Într-o asemenea situație a fost surprinsă România de declanșarea primei conflagrații mondiale; acțiunile ei din timpul derulării războiului vor fi subordonate dezideratului major, profund național, de eliberare a teritoriilor românești care mai erau încă sub dominație străină și desăvîrșirea statului național unitar român.

La capătul celor doi ani de neutralitate, în condițiile în care asupra țării noastre se exercitau presiuni tot mai puternice din partea celor două tabere beligerante și cînd îi era amenințată însăși ființa poporului nostru, România s-a alăturat coaliției Antantei, care promitea sprijinirea reunirii cu patria a teritoriilor românești aflate sub dominația imperială austro-ungară.

În vreme ce primul război mondial a avut, în general, un caracter imperialist, lupta poporului român, străină de orice intenții de cîmpire, s-a desfășurat sub semnul dreptății istorice, a unui unic și sacru scop, ce răspundea celei mai înalte comenzi naționale, hotărîtoare pentru viitorul țării, dezrobirea națională și desăvîrșirea unității statale. Însăși faptul că România a declarat război numai Austro-Ungariei, imperiu care stăpînea întinse teritorii locuite de români, probează acest adevăr. De altfel, chiar în declarația de război se arată, printre altele, că România, amenințată în „aspirațiunile sale naționale cele mai legitime... se vede nevoită de a

¹ V. I. Lenin, *Opere complete*, vol. 30, ediția a II-a, Editura politică, București, 1964, p. 355.

intra în luptă alături de aceia care pot să-i asigure înfăptuirea unității sale naționale”².

Începută în climatul unui inflăcărat entuziasm patriotic, campania militară românească din toamna anului 1916 a avut un sfârșit cu grave consecințe pentru țară. Deși a dat dovadă de strălucite acte de eroism, armata română, copleșită de superioritatea numerică și tehnică a inamicului, a trebuit să se replieze treptat în Moldova. La sfârșitul anului 1916 peste două treimi din teritoriul de atunci al țării — Oltenia, Muntenia și Dobrogea — au fost cotate. Retragerile armatei române au avut cauze multiple, dar, în principal, ele se datoresc nerespectării de către aliați a angajamentelor asumate prin convenția militară și tratatul politic încheiate cu România la 4 august 1916.

Ocupația străină a durat din decembrie 1916 până în noiembrie 1918, constituind unul din cele mai dureroase episoade din istoria patriei prin barbarismele comise de ocupanți pe seama populației civile, dublate de o nemiloasă spoliere economică a tuturor bogățiilor din teritoriul coteat, începând cu petrolul și terminând cu clanțele de alamă de la uși.

O privire retrospectivă asupra jefuirii poporului român de către diferite puteri opresoare, reliefează cu și mai mare pregnanță imensitatea valorilor materiale smulse poporului român în curgerea secolelor, comparativ cu raptul organizat din timpul primului război mondial.

Astfel, suma totală plătită ca tribut de Muntenia, Moldova și Transilvania, în diferite perioade de timp, Imperiului otoman s-a ridicat la 1.056.305.780 lei aur, echivalând cu 24.294.900.000 lei actuali sau 341.021 kg aur. În timpul dominației sale asupra Transilvaniei, Banatului, Olteniei și Bucovinei (între anii 1687—1918), Imperiul habsburgic a realizat suma de 2.450.000.000 lei aur, echivalând cu 857.500 kg aur sau 56.350.000.000 lei actuali. Moldova și Muntenia au suportat (între anii 1789—1854) obligații — bani și produse — impuse de imperiul țărilor în valoare de 200.000.000 lei aur, echivalând cu 64.516 kg aur sau 4.600.000.000 lei actuali. Pe de altă parte, între anii 1916—1944 profiturile capitalului străin și daunele de război suportate de România s-au cifrat la suma de 894.100.000.000 lei actuali, echivalând cu 12.564.217 kg aur³.

Din cadrul ultimei sume, peste 31 miliarde lei aur, echivalând cu 700.000.000.000 lei actuali, reprezintă numai valoarea pagubelor care au fost cauzate statului român și civililor în perioada primului război mondial⁴. Cifrele consemnate conduc la concluzia că pierderile cele mai dureroase, atât materiale, cât de altfel, și în vieți omenești *, le-a avut de suportat poporul român în timpul primei conflagrații mondiale. Bună parte din enorma valoare de peste 31 miliarde lei aur, se regăsește în sutele de mii de tone de petrol, cărbune, cereale și alte numeroase bunuri extorcate populației din teritoriul românesc coteat de către un inamic avid și opresor.

Încă de la începutul războiului, Puterile centrale au considerat țara noastră ca un factor determinant al soartei războiului, datorită importanței sale strategice, ca și din cauza cerealelor, a petrolului și au studiat situația pentru cele două ipoteze: România aliat sau dușman⁵. În anul 1916, la scurt timp după intrarea statului român în acțiune, atunci când luptele din zona Carpaților mai erau în plină desfășurare, cercurile conducătoare germane și austriece au stabilit, în cadrul unor întruniri speciale, măsurile ce urmau să le aplice în țara invadată⁶. De pildă, la conferința de la Berlin, ținută în zilele de 28 și 29 octombrie 1916, la care au participat reprezentanți ai Germaniei, Austro-Ungariei și Bulgariei **, au fost discutate amănunțit modalitățile privind capturarea produselor din România, sistemul financiar,

² Arhiva Istorică Centrală (în continuare A.I.C.), fond Casa regală, dosar 19/1916, f. 1—2.

³ Vezi pe larg: Mircea Mușat, *Românii în viltoarea vitregiilor istoriei*, în „Anale de istorie”, nr. 3/1978, p. 16—46.

⁴ Gh. M. Dobrovici, *Istoricul dezvoltării economice și financiare a României și împrumuturile contractate. 1823—1933*, București, 1934, p. 477.

* Numărul victimelor din rândurile armatei și ale populației civile românești, în timpul primului război mondial, a depășit cifra de 800.000.

⁵ E. C. Decuseară, *România sub ocupațiune dușmană*, fasc. I: „Organizarea și activitatea poliției militare”, București, 1920, p. 4.

⁶ Arhiva Ministerului Apărării Naționale (în continuare A.M.Ap.N.) fond M.C.G., Comisia militară de control și recepție a materialelor evacuate din Ungaria, dosar 1/1917, f. 46.

** Reprezentanții Turciei, sosind mai târziu, au aderat la înțelegere.

formele de organizare și mijloacele de constrângere ce urmau a fi utilizate de ocupanți⁷. În cuvîntul său, maiorul von Kessler, reprezentantul german, a precizat intențiile Comandamentului Suprem: organizarea din timp a administrației militare pentru cazul ocupării teritoriului românesc. Cu prilejul altor întrevederi, din 20 și 30 noiembrie 1916, la Viena, s-au abordat probleme referitoare la modul de repartizare a materialelor prime capturate din România și la rolul Statului Major Economic⁸.

Pe temeiul acestor fapte se poate concluziona că puterile străine au pătruns în teritoriul românesc cu planul de spoliere deja conceput, plan căruia, pe parcurs, i s-au adus perfectări în funcție de condițiile noi ivite în timpul ocupației.

Sistemul de organizare utilizat în perioada de ocupație străină în România, a constituit expresia celui mai bine pus la punct model de asigurare și exploatare intensă a unei națiuni din partea unor forțe cotropitoare. În angrenajul său au fost cuprinse toate compartimentele de activitate, accentul principal căzînd pe sectorul economic, vizat în mod deosebit de către ocupanți pentru motivele arătate. Restul verigilor, colaterale, bazîndu-se în special pe forță militară și măsuri coercitive, au avut menirea de a determina populația la supunere și de a facilita obținerea unor profituri materiale sporite.

Principala organizație de exploatare a bogățiilor țării a constituit-o Statul Major Economic, o uriașă ventuză ce s-a fixat cu nesaț pe întreaga zonă românească cotropită, pentru a extrage pînă la epuizare totală ei sevă economică.

Conceput încă din ajunul invaziei⁹, Statul Major Economic a suferit în timpul perioadei de ocupație o substanțială metamorfoză cuprinzînd în tentaculele sale întreaga viață economică, pentru fiecare sector de producție instituindu-se cite o secție specială de exploatare¹⁰. S-a ajuns astfel la 17 secții și anume:

1. Procurarea de alimente și furaje. Avea mai multe subdiviziuni: grupa A. Exportul (evidența existentului de animale și furaje, exportarea excedentului etc.); grupa B. Exploatarea morilor (exploatarea morilor, distribuirea făinei, fabricarea pastelor făinoase); grupa C. Uleiuri și materii grase (întrebuințarea și transportul uleiurilor și a altor grăsimi, fabricarea săpunului, degerminarea griului, a porumbului etc.); grupa D. Stringerea ouălelor; grupa E. Fabricarea chibriturilor, comercializarea tutunului și a altor articole de monopol; grupa F. Vinul (rechiziționarea și transportul stocurilor existente și producerea lui în continuare); grupa G. Stringerea legumelor și a fructelor de tot felul.

2. Agricultură, cu subdiviziunile: grupa A. Munca cîmpului (arat, semănat, recoltat, grădinarit); grupa B. Animalele (creșterea și statistica vitelor, aprovizionarea cu carne a armatei și populației etc.); grupa C. Administrarea domeniilor statului și ale coroanei, controlul asupra proprietăților private puse sub administrație forțată și asupra fabricilor instalate pe aceste proprietăți etc.; grupa D. Industriile agricole (exploatarea fabricilor de bere, de spirt, a apei minerale, acid clorhidric, oțet, gheață artificială); grup E. Mașini agricole (rechiziționarea și utilizarea mașinilor și uneltelor agricole); grupa F. Lăptăriile (produsele lactate și utilizarea lor, mașini pentru industria laptelui).

3. Expediții, transporturi, procurarea de vagoane pentru transport, expediția mărfurilor pe Dunăre, căi ferate, centralizarea datelor privind transporturile.

4. Materii prime și fabricate de război, cu subdiviziunile: grupa A. Materii textile (industria țesăturilor); grupa B. Piele crude și fabricate, taninuri și blănuri, exploatarea tăbăcăriilor și a fabricilor de încălțăminte; grupa C. Metale de tot felul (exclusiv fierul pentru fortificații); grupa D. Produse chimice; grupa E — Expediția și transportul.

5. Statistica și distribuția (stațiile de distribuție ale Statului Major din T. Severin, Vîrciorova, Riul Vadului, Predeal, Giurgiu; statistica exportului pe Dunăre și pe uscat, repartitia produselor între aliați după cheia convențională).

6. Uleiurile minerale (exploatarea fabricilor și rafinăriilor de petrol, comandamentele terenurilor petrolifere etc.).

7. Industria lemnului (fabricile de cherestea, expediția).

8. Silvicultura și vînatul (exploatarea pădurilor statului și ale coroanei, lemne de foc, de bușteni, de esență, de lux, cărbuni de lemn etc.).

⁷ A.M.Ap.N., fond M.C.G., dosar 1/1917, f. 46; vezi și E. C. Dăcuseară, *op. cit.*, p. 4.

⁸ A.M.Ap.N., fond M.C.G., dosar 1/1918, f. 47.

⁹ A.M.Ap.N., fond M.C.G., dosar 1/1918, f. 43.

¹⁰ *Arhiva Ministerului Afacerilor Externe* (în continuare A.M.A.E.), fond „Paris”, dosar 815/1917—1918 (nepaginat); vezi și Ilie I. Georgianu, *România sub ocupația dușmană*, București, 1920, p. 12—18.

9. Electrotehnica (chestiuni tehnice, procurarea materialelor electrice pentru centrală și sucursalele din Cimpina, Craiova).

10. Utilizarea mașinilor (procurarea și utilizarea lor).

11. Pescuitul.

12. Minele (exploatarea minelor de cărbuni, sare etc.).

13. Întreprinderile industriale de război.

14. Chestiuni economice în general (creditele, administrațiile forțate).

15. Financiare (emisiunea biletelor Băncii Generale, decontarea).

16. Contenciosul.

17. Chestiuni muncitorești.

A mai funcționat, ca parte structurală separată de secții, Oficiul de despăgubiri.

Activitatea Statului Major Economic a fost dirijată de către un comandament central în cadrul căruia, alături de partea germană și subordonată acesteia, exista și una austro-ungară.

Secțiile aveau în teritoriu reprezentanți speciali cooptați în cadrul comandaturilor districtuale și de etape ¹¹.

Măsurile întreprinse de autoritățile germane în direcția realizării programului vast de cuprindere și valorificare a tuturor surselor de profit economic, au ținut prin meticulozitate până și pe adversari. Încă din primele zile ale ocupației s-a trecut la aplicarea planului de spoliere sistematică a zonei cotoptite ¹².

Conținutul întregii politici de exploatare economică promovată de către autoritățile străine în țara noastră este rezumat în ordinul nr. 26.280/1917, emis de mareșalul von Mackensen, prin care se dispunea : „Problema principală a Administrației în România constă în utilizarea economică maximă a teritoriului administrat în profitul Germaniei” ¹³. Aceasta a fost linia directoare pentru realizarea căreia s-a acționat cu toate mijloacele posibile.

Conform declarațiilor unor reprezentanți ai Puterilor Centrale, bunurile ridicate din România au îndeplinit un dublu rol, servind atât în scopul rezolvării situației alimentare precare, ce-și făcuse loc în rîndul populației celor două state ¹⁴, cit și posibilității continuării războiului de către țările respective, după cum a afirmat-o deschis generalul Mackensen, în aprilie 1917, cu prilejul unei vizite întreprinse pe Valea Prahovei, însoțit de experți aduși din Germania pentru urmărirea exploatarei resurselor petroliere românești ¹⁵.

Prin verigile sale, Statul Major Economic a urmărit executarea sarcinilor de exploatare în toate ramurile de producție, recurgînd la o diversitate de forme și mijloace cum au fost : rechiziționarea majorității bunurilor materiale aparținînd locuitorilor și în mod complet a celor din sectorul de stat ; trecerea sub administrație forțată a tuturor întreprinderilor și averilor (cu mici excepții) ; lichidarea forțată a societăților străine sau mixte ; utilizarea obligatorie a forței de muncă la lucrările agricole și în alte sectoare de activitate etc. Convingătoare pentru ilustrarea spiritului de rapacitate dovedit de către autoritatea germană în însușirea abuzivă a tuturor potențelor economice înlînite în teritoriul vremelnice cotoptit, este ordonanța nr. 56 din 10 februarie 1917, emisă de comandantul suprem al forțelor de ocupație, von Mackensen, prin care se deschidea posibilitatea sechestrării tuturor unităților economice de stat sau particulare.

În „temeiul” ordonanței respective, arbitrar stabilit, au fost emise în cursul ocupației alte zeci prin care autoritățile germane au devenit, în mod samavolnic, stăpîne peste imense capacități de producție din cadrul teritoriului românesc vremelnice cotoptit.

Măsurile luate de către administrația militară de ocupație în vederea exploatarei economice au ținut cont de profilul sectoarelor de activitate unde s-au aplicat.

Petrolul. România dispunea de importante rezerve de petrol, situate mai ales în zona de nord a Munteniei. Edificator este faptul că din totalul de 14.340 ha cu rezerve sigure de țiței, cunoscute atunci, 13.690 ha se aflau în județele Prahova, Dimbovița, Buzău (94,5%) și numai 650 ha (5,5%) pe teritoriul Moldovei, iar producția

¹¹ A.I.C., fond Președinția Consiliului de Miniștri (în continuare P.C.M.), dosar 27/1917, f. 23.

¹² E. C. Decuseară, *op. cit.*, p. 4.

¹³ A.M.A.E., fond „Paris”, dosar 815/1916—1920 (nepaginat).

¹⁴ Const. C. Giurescu, *România și primul război mondial. Știri noi din arhivele Vienei*, în „Unitate și continuitate în istoria poporului român”, Editura Academiei, București, 1968, p. 355 ; A.M.A.E., fond „Paris”, dosar 174/1914—1918, f. 172—173.

¹⁵ Augustin Deac, Ion Toacă, *Lupta poporului român împotriva cotoptitorilor. 1916—1918*, Editura militară, București, 1978, p. 24.

de petrol se realiza în proporție de 97,83% pe teritoriul Munteniei și doar 2,17% pe cel al Moldovei ¹⁶.

Cu prilejul retragerii în Moldova s-au luat măsuri de către guvernul român pentru distrugerea rezervelor și surselor de petrol, spre a nu cădea în minile dușmanilor, dar sosirea grabnică a trupelor de ocupație a determinat întreruperea acestei acțiuni și, cu toate distrugerile provocate, nemții au pus stăpânire pe importante cantități de produse petroliere. Numai la Moreni au capturat 4000 vagoane petrol, 50.000 vagoane benzină, iar de la Ploiești și Cimpina peste 65.000 tone de uleiuri minerale. În „Bukarester Tageblatt“ din 23 decembrie 1916, singurul ziar oficial care mai apărea în capitală la începutul ocupației, făcându-se un scurt bilanț al prăzii de război realizată de invadatori, se semnalează, printre altele, importante cantități de petrol, cum și întreaga instalație industrială din zona petroliferă Cimpina, care a rămas aproape intactă, fiind făcută inutilizabilă doar pentru scurtă vreme ¹⁷. Consemnarea nu este decît în parte verosimilă, dacă ținem cont de altele ce o contrazic. De pildă, din unele surse arhivistice aflăm că ocupanții au găsit regiunea petroliferă Cimpina distrusă pe o distanță de 30—40 km ¹⁸.

Din primele zile s-au luat măsuri energice de exploatare a țițeiului și derivatelor sale. Urmărindu-se încadrarea totală a întreprinderilor petroliere în planul de exploatare promovat de nemți, în timpul ocupației străine s-a folosit pe scară largă sistemul de administrare coercitivă.

Se cunosc o serie de ordonanțe prin care s-a dispus trecerea sub administrare forțată a numeroase societăți și întreprinderi petroliere ¹⁹. Intrate în practica forțelor militare invadatoare, astfel de măsuri au fost folosite pe întreaga perioadă cită a durat ocupația. Prin ordonanța nr. 410, emisă la 16 februarie 1918, de pildă, se dispunea trecerea sub administrație forțată a 50 de firme, din care majoritatea petrolifere ²⁰. Conducerea fiind transferată unor specialiști germani sau persoane de încredere ale forțelor de ocupație se realiza un cadru și mai propice de exploatare.

În aceste condiții activitatea de restabilire a funcționării unităților petroliere din zona cotoipită a decurs destul de operativ. Într-un timp scurt autoritățile germane au izbutit să realizeze cantități apreciable de petrol pentru satisfacerea intereselor celui de-al doilea Reich și ale aliaților lui. În luna martie 1917 se aflau în exploatare peste 30 de sonde a căror producție depășea cantitatea de 25 vagoane zilnic, în aprilie funcționau 47 de sonde, realizînd un volum de peste 88 vagoane petrol, pentru ca la sfîrșitul anului să se ajungă la 258 vagoane petrol zilnic și 336 sonde în exploatare. Atît volumul producției realizat, cit și numărul sondelor productive au sporit continuu în cursul anului următor, ritmul de creștere a producției fiind de cca 25 vagoane lunar. În iulie 1918 producția petroliferă s-a ridicat la 384 vagoane zilnic, iar numărul sondelor în funcțiune la 438 ²¹, acestea fiind, de altminteri, cele mai mari cifre atinse pe timpul ocupației străine în sectorul extracției de țiței.

Acționînd prin toate mijloacele posibile în direcția exploatării forțate a rezervelor naturale românești, administrația germană a izbutit să obțină cantități apreciable de petrol și derivate din petrol.

Potrivit datelor statistice oficiale, în cei doi ani de ocupație străină (1917—1918) s-au realizat 1.585.000 tone petrol, provenind de la schelele: Băicoi, Buștenari, Bordeeni, Scorțeni, Cimpina, Ceptura Rotari, Copăceni, Filipeștii de Pădure, Moreni, Măgura-Popești, Țintea (particulare) și Apostolache, Matîța Ochișori, Moreni Țintea (proprietatea statului), toate din județul Prahova; Glodeni, Ochișori, Doicești (particulare) și Colibași, Reșca, Gura Ocniței, Ochiuri, Malu Roșu (proprietatea statului) din județul Dimbovița; Arbănași, Sărata Monteoru (particulare) și Berca (de stat) din județul Buzău; Băile Govora (particulară) din județul Vilcea ²².

Din producția de petrol realizată, majoritatea cantității, peste 73%, a luat drumul străinătății. Iar în vederea accelerării scoaterii petrolului din țară, autoritățile germane de ocupație au trecut la construirea unei conducte petrolifere pe ruta Ploiești—Giurgiu ²³.

¹⁶ A.M.Ap.N., fond M.C.G., dosar 33/1916, f. 16.

¹⁷ „Bukarester Tageblatt“ din 23 decembrie 1916.

¹⁸ A.M.A.E., fond „E—2“, dosar 40/1914—1921, f. 35.

¹⁹ Colecția de ordonanțe germane, ordonanțele nr. 105/10.IV.1917, 106/13.IV.1917, 201/25.VII.1917, 409/16.II.1918, 453/20.III.1918 ș.a.

²⁰ Ibid., ordonanța nr. 410/16.II.1918.

²¹ A.I.C., fond Casa regală, dosar 74/1917, f. 305.

²² Statistica minieră a României pe anul 1920, p.p. 10—13.

²³ Arhivele Statului Ploiești, fond Prefectura județului Prahova, dosar 8/1917

Pentru a ne forma o imagine generală în legătură cu exploatarea produselor petroliere din România cotropită, redăm mai jos situația expedierii acestor produse pe intervalul 1 decembrie 1916—31 octombrie 1918 :

Natura produselor	Țările de destinație				Total export	Obs.
	Germania	Austro-Ungaria	Turcia	Bulgaria		
Petrol	127.127	227	710	770	128.834	Cantitatea în tone
Benzină ușoară	102.158	229	1.315	125	103.827	
Benzină nerafinată	101.858	3.983	8.094	1686	115.621	
Uleiuri de uns	290.254	47	3.543	3110	296.954	
Ulei pt. motoare (motorină)	206.610	112	—	—	206.722	
Petrol brut.	1.371	226.172	4	9	227.556	
Alte produse petroliere	60.566	406	159	164	61.295	
Total:	889.944	231.176	13.825	5.864	1 140.809*	

După cum rezultă din datele expuse, majoritatea produselor petroliere „exportate”, în proporție de peste 78,4%, au fost însușite de către Germania. Restul cantităților a revenit în ordine : Austro-Ungariei — 20,2%, Turciei — 1,2% și Bulgariei — 0,52%. Cifrele, așa cum sînt ele consemnate în raportul comandantului căilor ferate de ocupație reflectă numai în parte realitatea întrucît fiecare dintre puterile aliate, în dorința de a profita cît mai mult de pe urma exploatării petrolului românesc, a acționat în direcția efectuării de transporturi neînregistrate.

Ce a însemnat petrolul românesc, pentru Germania mai ales, ne-o spune limpede comandantul administrației militare, von Tscheppe, care, în ordinul adresat ofițerilor, soldaților și funcționarilor la 22 decembrie 1917, cu prilejul împlinirii unui an de la invazie, arăta că : „S-a acordat populației țărănești (române — n.n.) o muncă rentabilă patriei noastre, aducindu-se un grabnic și suficient ajutor ca prin restabilirea sondelor de petrol să putem stabili (sic !) condițiunile pentru continuarea războiului pe pămînt și pe apă”²⁴.

Puternic zdruncinată de condițiile vexatorii în care a trebuit să-și desfășoare activitatea, industria românească de petrol s-a resimțit profund la sfîrșitul războiului, aspect reflectat în producția anului 1919, care a fost cu cca. 50% sub nivelul atins în perioada antebelică²⁵.

Exploatarea sectorului minier. Zona ocupată a prezentat interes pentru forțele invadatoare și ca sursă de cărbune, sare, aur, piatră de var sau de construcții etc.

Cărbunele, ca important izvor de energie termică, era valorificat pe scară relativ largă la începutul veacului ; dacă în anul 1889 se realizau 63.328 tone, în anul 1912 s-au extras 264.378 tone cărbune²⁶, ca să se ajungă apoi în anul 1915 la 299.832 tone²⁷.

Extracția de cărbune se efectua pe raza județelor Bacău, Dimbovița, Gorj, Mehedinți, Muscel și Prahova. Ponderea o dețineau județele din Muntenia, care participau cu un procent de 91,5% la realizarea acestei producții, județul Bacău înscrind-se doar cu 8,5% **, iar cota cea mai ridicată se realiza pe raza județelor Dimbovița (50,6%) și Muscel (32,8%). Sub raportul calității cărbunelui, în fruntea listei se situa antracitul (8000 calorii) ce se extrăgea din Valea Jiului, centrul Schela, județul Gorj. Urmău, în ordine : cărbunele negru (5000 calorii) extras din Valea Trotușului, județul Bacău, centrele Vasiești, Comănești și Partenie ; lignitul brun (3400 calorii) — bazinul carbonifer Schitu-Golești, județul Muscel, centrele Jidova,

* Datele din tabel au fost extrase din A.M.Ap.N., fond M.C.G., dosar 1/1918, f. 3—4.

²⁴ A.I.C., fond Ministerul Agriculturii și Domeniilor (în continuare M.A.D.), dosar 1/1917—19 (nepaginat).

²⁵ Vezi: *Statistica minieră a României pe anul 1920*, p. 4.

²⁶ A.M.Ap.N., fond M.C.G., dosar 33/1916—1917, f. 73.

²⁷ *Statistica minieră a României pe anul 1920*, p. 91.

** Calculat pe baza producției exercițiului 1912—1913.

Poenari, Jugur, Godeni, Boteni, Berevoești, Valea Schitului și Bătaia ; lignitul brun de 3200 calorii se afla în zona județelor : Dimbovița — cu centrele Șotînga, Aninoasa, Mărgineanca, Făgetel, Vulcana, Pandele ; Mehedinți, care avea ca puncte de extracție Valea Copcei, Strehaia ; Prahova la Filipeștii de Pădure²⁸.

Odată cu invazia trupelor străine, întreaga producție de cărbune a Munteniei, care, după cum am observat, se identifica cu însăși producția țării, a intrat în stăpînirea forțelor de ocupație. Organizarea activității de exploatare a cărbunelui și a sectorului minier în general, a revenit secției a XII-a din cadrul Statului Major Economic, care și-a început activitatea în ianuarie 1917.

Stocurile de cărbuni găsite asupra diferitelor unități au fost rechiziționate²⁹, s-a recurs la o serie de măsuri menite să ducă la accelerarea ritmului de producție. Printre acestea a figurat, desigur, nelipsita acțiune de administrare coercitivă aplicată mai multor întreprinderi carbonifere³⁰. Conducerea multor unități a trecut în sarcina unor militari.

Prin utilizarea metodelor neraționale de exploatare a minelor de cărbuni și constringerea personalului la prestarea unei munci epuizante, autoritățile germane au reușit să obțină în timpul ocupației o producție care în unele județe depășea cu mult pe cea realizată în anii anteriori. În județul Dimbovița, de exemplu, dacă pe exercițiul 1916—1917 s-au obținut 118.132 tone cărbune, pentru exercițiul următor (1917—1918) producția a fost de 151.360 tone ; în județul Gorj s-a realizat — pe exercițiul 1915—1916 — o producție de 1.302 tone antracit, ca să se ajungă apoi (1917—1918) la un plus de 887 tone³¹.

Cantitatea totală de cărbune exploatată în perioada ocupației străine s-a ridicat la peste 485 000 tone³², la care mai trebuie adăugată sechestrarea rezervelor de cărbune aflate în diferite depozite la începutul invaziei.

După cum consemnează sursele documentare, majoritatea cărbunilor rezultați de pe urma exploatării minelor românești au luat drumul Germaniei. De pildă, în nota de exploatare privind pagubele produse de inamic minei Schela, se precizează că întreaga cantitate de cărbune (antracit) exploatată a fost expediată în Germania³³.

Sarea, ca bogăție de valoare a României, este întilnită și în zona meridională, unde se întinde pe o fișie de teritoriu începînd din dreapta Oltului pînă spre Galați. Ca centre importante de exploatare a sării, în această parte, existau, în perioada antebelică, salinele de la Ocelele Mari (Vilcea) și Slănic—Prahova, de unde se extrăgeau cantități apreciabile de sare gemă. Pe exercițiul 1911—1912, de exemplu, s-au obținut cca. 88.557 tone³⁴.

În timpul ocupației, autoritățile străine au pus stăpînire pe salinele amintite, care au fost găsite în stare de funcționare, intervenind și aici în direcția forțării ritmului de producție cu prețul istovirii lucrătorilor. Dacă în perioada anterioară invaziei se realizau 300 tone sare zilnic, cu 500 lucrători, în timpul ocupației s-au produs 400 tone sare zilnic numai cu 260 muncitori³⁵. Potrivit datelor statistice, în perioada dintre 1 ianuarie 1917 și 30 septembrie 1918 s-a extras cantitatea de 168.687 tone sare³⁶. După cifrele cunoscute rezultă că ocupanții au expediat în Bulgaria 83.888 tone, în Austro-Ungaria 7.654 tone, iar în Germania 2.403 tone³⁷.

Vasta campanie întreprinsă de cotropitori în direcția depistării și valorificării resurselor minerale din zona invadată a mai cuprins și exploatarea aurului (la Valea lui Stan și Fedeleşeni — județul Vilcea, Perșinari — județul Argeș), extragerea piritei și a cuprului (la Baia de Aramă), a sulfului (la Perșinari — Păucești, Ocelele Mari, Slănic și Pucioasa) ; mica și plumbul s-au exploatat la Voineasa, asbestul în

²⁸ A.M.Ap.N. fond M.C.G., dosar 33/1916—1917, f. 73.

²⁹ *Arhivele Statului Craiova*, fond Inspectoratul minier, Craiova, dosar 6/1918, f. 165.

³⁰ Vezi : *Colecția de ordonanțe germane*, ordonanța nr. 339/30.11.1917 ș.a.

³¹ Vezi : *Statistica minieră a României pe anul 1920*, p. 90.

³² *Ibid.*, p. 91 (După alte date cantitatea de cărbune extras de la 1 ianuarie 1917 la 30 septembrie 1918, a fost de 362.266 tone, vezi I. Georgianu, *Op. cit.*, f. 135).

³³ *Arhivele Statului Craiova*, fond Inspectoratul minier, Craiova, dosar 6/1918, f. 165.

³⁴ *Anuarul Institutului Geologic al României*. 1912.

³⁵ I. Georgianu, *op. cit.*, p. 166.

³⁶ *Ibidem*.

³⁷ A.M.Ap.N., fond M.C.G., dosar 1/1918 (nepaginat).

partea nord-estică a Tirgu-Jiului³⁸, marmora la Nămăești și Dragoslavele, județul Muscel, precum și piatra de construcții sau calcarul la Rucăr și respectiv Albești³⁹.

Intensa exploatare a întregului sector minier realizată de către ocupanți în mod abuziv, prin încălcarea celor mai elementare reguli de raționalizare, a provocat țării mari prejudicii materiale.

Sectorul agrar. Județele din zona ocupată dețineau un loc important în viața economică a țării și din punct de vedere agrar. Aici se afla adevăratul grătar al României și puternicele sectoare pomicol, viticol, legumicol și cel animalier; în această parte a țării existau și cele mai importante rezerve alimentare ale statului român.

În condițiile imposibilității transportării rezervelor de cereale în Moldova, în preajma evacuării, autoritățile române au inițiat unele măsuri pentru distrugerea lor. Lipsa de timp dar și de intervenție energetică din partea autorităților românești, au îngăduit dușmanului să realizeze o însemnată captură de produse cerealiere, constând, printre altele, din 2.500.000 hl griu, 1.000.000 hl de secară, 7.750.000 hl orez, 8.390.000 hl porumb, etc., ceea ce echivala cu cca 60% din provizii⁴⁰. La aceste cantități trebuiesc adăugate bunurile alimentare prădate de inamic din portul Constanța, printre care amintim peste 2.600.000 kg cereale, aproximativ 600.000 kg făină, zeci de mii de kg de mei, stafide, măsline, untdelemn, smochine, alune curățate⁴¹ etc.

Planul general de exploatare economică a României inițiat de Puterile Centrale, acordă un spațiu larg resurselor agricole, situație ce se explică prin criza totală de alimente, foametea la care se ajunsese în Germania, Austro-Ungaria și aliații acestora. În 1916, produsele statului român trebuiau să acopere marile goluri ce li se creaseră în aprovizionare pentru ca puterile respective să mai poată continua războiul.

Argumente peremptorii, de mare valoare documentară, vin să confirme aserțiunile noastre. Avem în vedere, printre altele, nota ministrului de externe al Austro-Ungariei, înaintată la începutul lunii martie 1917 Ministerului de război prin care explica „absoluta necesitate de a se interveni pe lângă Guvernul Imperial German, punându-l în cunoștință de situațiunea alimentară precară în care se afla Austro-Ungaria, situațiune care ar periclita bunul sfârșit al războiului, dacă nu se iau măsuri ca lipsa de cereale ce domnește în țara noastră să fie ameliorată prin cantitatea de cereale adusă la timp din România”⁴². Același ministru, contele Czernin, consemna într-un raport adresat împăratului Carol al IV-lea în aprilie 1917: „Nu cred că situația internă în Germania prezintă o mare diferență cu a noastră... Am ferma convingere că Germania tot ca și noi, a ajuns la sfârșitul puterii sale”⁴³. Că în aceste prezumții contele Czernin dezvăluia o tristă realitate a dificultăților mari prin care trecea și Germania în acea vreme, o aflăm din alte surse unde sînt consemnate declarațiile din 1917 ale unor personalități notabile germane, care recunosc „serioasele griji de alimentație” ale celui de-al doilea Reich⁴⁴. Starea de spirit a puterii imperiale era determinată de mizeria și foametea care-și făcuse loc în rîndurile populației germane. Se ajunsese pînă acolo încît se fura hrana trimisă prin Crucea Roșie prizonierilor deținuți în diferite lagăre din Germania⁴⁵.

Cotopînd o bună parte din teritoriul românesc, atît Austro-Ungaria cît și Germania, au acționat în direcția sporirii în permanență a gradului de spoliere a bunurilor agro-alimentare, ritmul de creștere a pretențiilor acaparatoare dușmane evoluînd în paralel cu agravarea situației alimentare a celor două imperii. Grăitoare în această direcție este, de pildă, și telegrama pe care o primea, de la Viena, la 19 ianuarie 1918 st. n. contele Czernin aflat la tratativele de pace de la Brest-Litovsk. Documentul consemna „Completa carență a aparatului administrativ în Austria și Ungaria [care] ne-a adus, în problema alimentației pe pragul catastrofei” și descria lipsurile alimentare ce grevau asupra întregului teritoriu cuprins în monarhia habsburgică. „Viena va fi în opt zile fără făină, menționa telegrama, din cele mai diferite părți ale imperiului se raportează deja despre tulburări revolu-

³⁸ I. Georgianu, *op. cit.*, p. 135.

³⁹ *Arhivele Statului Pitești*, fond Prefectura județului Muscel, dosar 32/1918—1919 (nepaginat).

⁴⁰ „Bukarester Tageblatt” din 23.XII.1916. (Nota este marcată și de o anumită doză de exagerare, caracteristică presei germane din perioada respectivă).

⁴¹ *Arhivele Statului Constanța*, fond, D.S.P.M.C., dosar 7/1917—1919, f. 5, 42.

⁴² A.M.A.E., fond „E—2”, dosar 176/1914—1918, f. 172—173.

⁴³ Contele Czernin, *Destăinuiri*, București, 1919, p. 14.

⁴⁴ A.I.C., fond M.A.D., dosar 1/1917—1919 (nepaginat).

⁴⁵ A.M.Ap.N., fond M.St.M., dosar 31/1921, f. 9.

ționare și de pretutindeni se cer soldați și mitraliere. Germania refuză orice ajutor deoarece declară că ea însăși n-are cit îi trebuie. Dacă nu urmează un ajutor imediat de undeva, atunci totala prăbușire este inevitabilă”⁴⁶. Și posibilitatea „ajutorului” a fost găsită trimițându-se ordine administrației militare din teritoriul ocupat al României prin care se cerea „să sporească livrările de porumb și de nutreț presat în mod considerabil”⁴⁷.

Exploatarea resurselor agro-alimentare din teritoriul românesc ocupat a fost încredințată primelor două secții din cadrul Statului Major Economic. În strinsă colaborare cu secțiile și pentru realizarea aceluiași scop, a acționat Comisia economică mixtă din România (Rumänischer Wirtschaftsverband). Unicul scop urmărit de aceste instrumente ale exploatarei și subjugării economice a fost ca, uzînd de orice mijloace, să smulgă poporului român ocupat, lipsit de apărare, tot ce era posibil pentru continuarea luptei și întreținerea populației infometate a Puterilor Centrale și a aliaților acestora⁴⁸.

Prima grijă a Statului Major Economic, instaurat încă de la 5 decembrie la Turnu Severin, iar începînd cu 27 decembrie 1916 la București, a constat în urgentarea măsurilor de ridicare a stocurilor de cereale capturate și expedierea lor, recurgînd pentru ajutoare la comandaturile de etapă și restabilind, în vederea facilitării transportului, căile de acces spre porturi și puncte de recepție. S-a trecut apoi, cu multă operativitate, la o vastă campanie de extorcare a tuturor rezervelor și produselor de alimentație, acționîndu-se pe căi diferite.

Metoda cea mai eficace și larg utilizată a constat în confiscarea bunurilor populației sub forma mascată a rechizițiilor. Chiar în cuprinsul primei ordonanțe emisă pentru populația română se preciza că vor fi ridicate toate proviziile țării pentru export, lăsîndu-se locuitorilor doar strictul necesar traiului⁴⁹. În februarie 1917, spoliatorii au efectuat recensămîntul pe comune și capi de familii, privind averea de care dispunea populația din raza teritoriului cîmpit, în vederea stabilirii a ceea ce urma să se ridice⁵⁰, acțiune ce a mai fost repetată în timpul ocupației.

Pentru ca sursele de profit să sporească în favoarea inamicului, a fost impus românilor un regim de viață copleșit de privațiuni, iar supușii străini de aceeași naționalitate cu trupele de ocupație au fost exceptați de la măsurile de raționalizare excesivă a produselor alimentare prevăzute pentru populația română.

Astfel, prin mai multe ordine, s-a aplicat prohibirea exportului de animale, alimente, vinuri, spirtoase, furaje, cum și comercializarea acestora pe piața internă fără aprobarea comandantului suprem al grupului de armată, von Mackensen, sau a Administrației militare în România⁵¹. S-a interzis cu desăvîrșire dreptul de sacrificare a animalelor, interdicție extinsă și asupra păsărilor⁵². Atunci cînd, din motive de forță majoră, se ajungea la sacrificarea unor miei, carnea și pieile trebuiau predate autorităților militare de ocupație⁵³. Vînderea fructelor și fabricarea țuicii nu mai erau admise, s-a introdus sistemul de cartelare a alimentelor în localitățile cu peste 5.000 locuitori⁵⁴, fixîndu-se rații exagerat de mici (225 gr. făină și 150 gr. mălai pe om); în mediul rural se prevedea cîte 500 gr. porumb de om pe zi⁵⁵. Din compoziția prăjiturilor au fost suprimate aproape complet ouăle, zahărul și grăsimile⁵⁶, piinea nu putea fi cumpărată fără cartelă⁵⁷ și în localurile publice erau interzise preparatele cu carne în zilele de luni, miercuri, vineri⁵⁸; consumul de lapte se admitea numai între orele 7—9⁵⁹, iar vînzările și cumpărările de averi au fost suspendate⁶⁰.

⁴⁶ Const. C. Giurescu, *România și primul război mondial. Știri noi din Arhivele Vienei*, în „Unitate și continuitate în istoria poporului român”, p. 355.

⁴⁷ *Ibidem*.

⁴⁸ A.M.Ap.N., fond M.C.G., dosar 370/1916—1917, f. 15—18.

⁴⁹ *Colecția de ordonanțe germane*, ordonanța nr. 1/1916.

⁵⁰ *Arhivele Statului Pitești*, fond Prefectura Județului Argeș, dosar 9/1917 (nepaginat).

⁵¹ *Colecția de ordonanțe germane*, ordonanțele: 50, 59, 93, 134, 321/1917.

⁵² *Ibid.*, ordonanțele: 58/1917, 503/1918, 485 și 514/1918.

⁵³ *Ibid.*, ordonanța nr. 123/1917.

⁵⁴ A.I.C., fond Casa regală, dosar 74/1917, f. 11.

⁵⁵ *Arhivele Statului Pitești*, fond Prefectura județului Muscel, dosar 45/1918 (nepaginat).

⁵⁶ *Colecția de ordonanțe germane*, ordonanța nr. 74/1917.

⁵⁷ *Ibid.*, ordonanța nr. 146/1917.

⁵⁸ *Ibid.*, ordonanța nr. 16/1917, și 74/1917.

⁵⁹ *Ibid.*, ordonanța nr. 418/1918.

⁶⁰ *Ibid.*, ordonanța nr. 5/1917.

Nerespectarea dispozițiilor amintite atrăgea după sine pedepse aspre, conștind mai ales în amenzi sau condamnări privative de libertate pe intervale mari de timp.

Chiar de la începutul anului 1917 s-au luat măsuri de pregătirea lucrărilor de primăvară⁶¹, populația a fost constrinsă să lucreze în întregime pământurile și să recolteze produsele, autoritățile străine uzând de toate mijloacele posibile în acest sens⁶². Folosind metode coercitive împotriva populației, precum și diferite improvizații în muncile agricole, administrația militară străină a reușit să exploateze aproape integral lotul funciar cultivabil. Urmărit cu insistență de către grupa „A” din cadrul secției a doua a Statului Major Economic, semănatul cimpului s-a realizat, în anul 1917, pe 2.220.000 ha, reprezentând 85% din suprafața arabilă cotoptă⁶³.

Pentru exercițiul 1917—1918 în zona de sub administrația militară suprafața semănată a fost de cca 3.053.254 ha, reprezentând 49,6% din suprafața totală anuală cultivată pe țară, care a fost de 6.153.143 ha în partea finală a perioadei antebelice.

Recolta obținută pe exercițiul 1917—1918 a totalizat o cantitate de 1.098.718 tone produse agro-alimentare, repartizate astfel : grâu (1.248.460 ha) 449.137 tone recoltă ; porumb (1.115.689 ha) 504.484 tone recoltă ; secară (39.908 ha) 16.957 tone recoltă ; floarea soarelui (82.460 ha) 17.116 tone recoltă⁶⁴.

Întregul volum de bunuri alimentare trebuiau să intre în posesia puterilor cotoptoare, potrivit planurilor inițial stabilite de invadatori și pentru realizarea acestui scop major al Administrației militare au fost angajate importante forțe și s-au luat numeroase măsuri.

Se întocmeau tabele pe comune, ce cuprindeau : numărul locuitorilor și alimentele aflate în comună⁶⁵. Prin Ordonanța nr. 173 din 26 iulie 1917, populația era anunțată că „se face poprire asupra produselor agricole din recolta anului 1917 și asupra produselor obținute din ele”⁶⁶. Aplicând sistemul rechizițiilor forțate autoritățile străine au ridicat întreaga recoltă de grâu și cea mai mare parte din restul recoltelor de la populație, precum porumbul, cartofii, fasolea. În numeroase documente ale vremii se reflectă modul samavolnic în care s-a procedat de către autoritățile străine în astfel de situații. Cităm, spre ilustrare, raportul Comisiei de constatare din comuna Malu cu Flori județul Muscel, întocmit după retragerea forțelor invadatoare, în care se relatează că „După scurgerea trupelor inamice în interiorul țării, s-a instalat și în această comună un post militar de jandarmi, sub comandă unui ofițer și ajutat de un sergent ; aceștia s-au purtat sălbatic cu locuitorii, le făceau dese percheziții cu care ocaziune le confiscă toate alimentele lăsându-i muritori de foame, îi bătea și amenda pentru lucruri de nimic”⁶⁷.

Avalanșa de presiuni, declanșată încă de la începutul ocupației de către forțele străine, în direcția realizării unui înalt grad de spoliere a bogățiilor cerealiere din zona românească invadată, rezultă cu destulă claritate și din adresa Ministrului de Externe al Austro-Ungariei, contele Czernin, înaintată la 16 martie 1917 Ministrului de război, baronul Krobatin, privind exportul de cereale din România, în care se relatea : „Luind cunoștință de cantitățile de cereale și furaje din România, am constatat numai o foarte mică cantitate de porumb. După rapoartele sosite pînă la sfîrșitul lunii februarie... s-au adunat următoarele cantități de cereale : 486.000 tone

⁶¹ Ibid., ordonanța nr. 2/1917.

⁶² A.M.Ap.N., fond M.C.G., dosar 370/1916—1917, f. 18.

⁶³ A.M.Ap.N., fond M.C.G., dosar 370/1916—1918, f. 17 (În alte izvoare se indică procentul de 90% și suprafața de 2.909.946 ha. Vezi I. Georgianu, *Op. cit.*, p. 82. În ce ne privește optăm pentru primele cifre cu precizarea că ele nu includ zona operațiilor militare și Dobrogea).

⁶⁴ I. Georgianu, *op. cit.*, p. 88—89.

⁶⁵ Arhivele Statului Rîmnîcu Vilcea, fond prefectura județului Vilcea, dosar 16/1917 (nepaginat).

⁶⁶ Colecția de ordonanțe germane, ordonanța nr. 173/1917.

⁶⁷ Arhivele Statului Pitești, fond Prefectura județului Muscel, dosar 35/1919, f. 84.

grâu, 242 000 tone porumb, 11 000 tone secară, 46 000 tone orz, 15 500 tone ovăz. Ministrul președinte austro-ungar (contele Tisza — n.n.) crede că trebuie... să se afle cantități importante de porumb... s-ar mai putea aduna vreo 15—20 milioane quintale... există o însemnată cantitate rămasă din recolta anului 1915... mai stă la dispoziție întreaga recoltă a anului trecut (1916)... Contele Tisza propune să se ceară de la guvernul german... să se procedeze cu toată energia posibilă, așa ca exportul lunar să treacă de 3 milioane quintale⁶⁸.

Acțiunea de smulgere a bunurilor de la populație, despre care se vorbește în finalul documentului amintit, s-a aplicat pe scară generală, de la rechiziționare nefiind nimic exceptat; pe lângă cereale, a fost ridicată întreaga recoltă de în, cînepă, cum și toată producția de lînă⁶⁹.

Prin intermediul grupelor de exploatare „F” și „G” din cadrul Statului Major Economic, s-a intervenit în direcția sechestrării și valorificării în favoarea inamicului a recoltelor de fructe și legume⁷⁰, interzicându-se prin ordonanțe comercializarea sau folosirea lor de către locuitori⁷¹. Majoritatea fructelor erau fie uscate și exportate, fie utilizate la fabricarea marmeladei. S-au confiscat toate vinurile aflate în diferite depozite, cum și întreaga recoltă de struguri, o mare cantitate din vinurile produse fiind trimise în țările invadatoare și pe frontul de vest. Numai în intervalul dintre 10—25 iunie s-au expedit pe frontul de vest peste 358 966 litri vin, trupele din țară consumînd, în același interval, 147 080 litri⁷².

Dispoziția nr. 7 129/1917 a guvernămintului militar străin declara rechiziționate, în toamna anului emiterii ordinului, toate nucile și alunele. Sub amenințarea aplicării unor aspre pedepse, populația era somată să le predea și, în același timp, prevedea obligativitatea pentru locuitori de a strînge jir, ghindă, castane sălbatice, simburi de pepeni și dovleac⁷³.

În timpul ocupației străine au fost trecute sub administrație forțată și exploatare intens toate unitățile industriei alimentare rămase în stare de funcționare. Dintre stabilimentele din acest sector exploatare în perioada ocupației amintim: fabricile automate de făină din București, Valea Călugărească — județul Prahova, Buzău, Rîmnicu Vilcea, fabricile de paste făinoase din capitală, din Slatina — județul Olt, toate morile de la sate etc.

Nu a fost neglijat nici nutrețul, inamicul mergînd în general pe linia ridicării lui în totalitate de la gospodari, după cum rezultă din plingerile celor păgubiți⁷⁴.

Sectorul zootehnic, principală componentă a complexului de resurse alimentare, a stat în mod deosebit în atenția autorităților străine. Pentru exploatarea lui, administrația militară a recurs la două căi care i s-au părut mai eficiente: rechiziționarea animalelor vii ori confiscarea sau rechiziționarea produselor animaliere.

Cu ridicarea animalelor de la locuitori s-a ocupat grupa „B” din cadrul secției a doua a Statului Major Economic. La începutul lunii februarie 1917, conducerea grupei a inițiat recensămîntul tuturor animalelor și păsărilor existente pe raza teritoriului cotoipit, pentru ca operația de ridicare a lor să decurgă mai operativ. În baza primei ordonanțe, și a altora despre care a fost vorba, locuitorilor li s-au răpit, prin intermediul comandaturilor de etapă, aproape toate animalele ce au putut fi găsite⁷⁵. Patrurile germane sau austro-ungare, care circulau prin sate, recurgeau de multe ori la forță smulgînd ultima vită din curtea gospodariilor. Numeroase exemple de care dispunem ilustrează intensitatea acțiunii spoliatoare desfășurată și sub acest aspect de către cotoipitori în teritoriul ocupat. Redăm cîteva mai semnificative: comuna Rucăr (județul Muscel) dispunea în anul 1916 de

⁶⁸ A.M.A.E., fond „E-2”, dosar 174/1914—1918, f. 172—173.

⁶⁹ *Arhivele Statului Rîmnicu Vilcea*, fond Prefectura județului Vilcea, dosar 1/1917 (nepăgînat).

⁷⁰ A.I.C. fond Casa regală, dosar 74/1917, f. 305.

⁷¹ *Colecția de ordonanțe germane*, ordonanța nr. 123/1917.

⁷² A.I.C., fond Direcțiunea creditului viticol, dosar 94/1918 (nepăgînat); A.M.Ap.N., fond M.C.G., dosar 370/1916—1918, f. 18.

⁷³ *Colecția de ordonanțe germane*, ordonanța nr. 223/1917.

⁷⁴ *Arhivele Statului Pitești*, fond Prefectura județului Argeș, dosar 6/1917 (nepăgînat).

⁷⁵ A.I.C., fond Casa regală, dosar 74/1917, f. 56.

55 777 capete de animale pentru ca în 1919 să mai rămână doar cu 7 784, diferența de 47 993 fusese ridicată de armata inamică în timpul ocupației; producătorii au fost jefuiți de 525 vite, din 565; 32 683 oi, din 35 742, 1 463 porci, din 1 585 etc.⁷⁶. Alte cinci comune din fostul județ Muscel (Albești, Cetățeni, Domnești, Dragoslavele și Văleni) totalizau, în anul 1916, un număr de 28 197 animale, din care au fost ridicate de către administrația străină 18 921⁷⁷. Din adresa administratorului plășii Cricov, județul Prahova, înaintată Prefecturii, la 25 februarie 1917, rezultă că s-au rechiziționat de la populație toate vitele de tracțiune⁷⁸. Un impresionant număr de animale rechiziționate de către inamic raporta în anul 1919 și plasa Oltu de Jos, județul Romanați: 1 858 cabaline, 2 659 bovine, 3 266 porcine, 21 751 ovine⁷⁹.

Situația creată de devastarea economică organizată de ocupanți determinând zeci de plingeri ale cetățenilor (în special femei văduve și bătrini) în care sînt descrise, cu adîncă durere, modalitățile brutale și neomenoase în care au fost deposezați de ultimele surse de existență.

Consecința firească a permanențelor răpiri samavolnice de bunuri și rechiziționări efectuate de către inamic pe seama gospodăriilor țărănești, în timpul ocupației, a constat în scăderea șeptelului de animale pe țară, 51,2% față de situația din anul 1916: totalul animalelor din 1919 era inferior și celui din 1916 cu peste 6 800 000 capete*.

Exploatarea nesăbuită a gospodăriilor țărănești de către administrația militară străină s-a exercitat și asupra diferitelor produse de alimentație zilnică ale locuitorilor. Prin numeroase ordine și măsuri coercitive comandaturile de etapă au determinat populația din teritoriul ocupat să depună la centrele de colectare cantități exagerate de lapte, unt, ouă, untură sau unt topit.

Tortura, bătaia, amenzile erau „mijloace de convingere” frecvent utilizate de către autoritățile străine din timpul ocupației împotriva familiilor care nu puteau să achite din motive obiective cotele impuse. Intensa exploatare exercitată de Administrația militară asupra tuturor laturilor sectorului agrozootehnic din zona ocupată a României a condus la sărăcirea generală a populației.

În condițiile extorcării bunurilor gospodărești de orice natură, foametea, mizeria, lipsa de îmbrăcăminte, specula exercitată de diferiți afaceriști la adăpostul protecției de care se bucurau au devenit predominante în rîndurile populației. Strigătele de foame și durere ale cetățenilor în timpul ocupației străine au rămas înscrise în documentele vremii ca semn de acuzare la adresa celor vinovați de suferințele provocate poporului român.

Volumul apreciabil de bogății agroalimentare realizat de inamic în țara noastră prin rapt a fost utilizat o parte pentru întreținerea efectivului armatelor din zona carpato-danubiană, iar altă parte — majoritatea produselor — a luat drumul străinătății.

Accelerarea ritmului de scoatere a bogățiilor din țară, ca preocupare majoră a forțelor străine cotropitoare, poate fi exemplificată și în cazul produselor alimentare. Ordinul lansat încă de la începutul invaziei a fost de a se proceda „cu toată energia posibilă, așa ca exportul lunar să treacă de 3 milioane quintale”⁸⁰. La începutul lunii august 1917, nemții au sărbătorit în capitală expedierea a peste 100 mii vagoane grâu⁸¹. Numai în curs de 8 luni (1 decembrie 1916 — 28 iulie 1917) s-au scos din țară 1 071 627 tone cereale și alte numeroase produse⁸².

⁷⁶ Arhivele Statului Pitești, fond Prefectura județului Muscel, dosar 31/1919, f. 23.

⁷⁷ Arhivele Statului Pitești, fond Prefectura județului Muscel, dosar 31/1919, f. 29, 47—48, 71—72, 104, 145, 185.

⁷⁸ Arhivele Statului Ploiești, fond Prefectura județului Prahova, dosar 1/1917 (nepăgînat).

⁷⁹ Arhivele Statului Slatina, fond Prefectura județului Romanați, dosar 40/1919, f. 78.

* Numărul de animale existente în țară, în anii 1860—1919, a fost: 1860 — 8 946 644 capete animale; 1916 — 13 622 977 capete animale; 1919 — 6 777 729 capete animale.

⁸⁰ A.I.C., fond „E—2”, dosar 174/1914—1918, f. 173.

⁸¹ A.I.C., fond Casa regală dosar 74/1917, f. 304.

⁸² A.M.Ap.N., fond M.C.G., dosar 370/1916—1918, f. 18.

Din calculul făcut pe baza datelor de care dispunem rezultă că, în timpul celor doi ani de ocupație, administrația militară străină a expediat din România mari cantități de bunuri agroalimentare, după cum urmează :

Felul bunurilor	Țările de destinație				Total	Obs.
	Germania	Austro-Ungaria	Turcia	Bulgaria		
1	2	3	4	5	6	7
— grâu	483 002	643 957	140 273	5 930	1 273 182	Cantități sint în tone
— porumb	224 613	242 089	22 921	5 747	495 370	
— alte cereale și leguminoase	43 716	45 770	553	4 574	94 613	
— alte alimente și furaje	195 540	62 879	3 702	471	262 592	
— oleaginoase	24 239	11 843	60	6	36 148	
— conserve pe bază de carne	783	559	—	—	1 342	
— vite cornute	7 217	55 436	87	23 563	86 303	
— porci	29 323	72 535	—	4 491	106 349	
— oi și capre	1 900	9 579	134	85 950	97 563	
— păsări	15 881	9 995	—	—	25 876	
— alcool, spirt etc.	5 916	2 686	85	—	8 687	
— diferite	120 965	9 998	783	2 662	134 408	
Total	1 153 095	1 167 326	168 598	133 414	2 622 433 ⁸³	

În afară de aceste bunuri, din publicația „L'Indépendance Roumaine” — 3 septembrie 1919 — aflăm date importante privind masivul „export de animale efectuat în perioada ocupației și care a constat în peste 1 400 000 bovine, peste 600 000 cabaline, peste 6 400 000 ovine și peste 1 000 000 porcine⁸⁴.

Larg utilizat în perioada ocupației străine a fost sistemul coletelor prin intermediul căruia inamicul a reușit să expedieze peste hotarele țării mari cantități de alimente. Ordinul nr. 172 din 3 martie 1917 al comandantului superior, von Mackensen, îngăduia ostașilor străini, la plecarea din țară în permisi, să ia asupra lor alimente pînă la greutatea de 25 kg. De asemenea, aveau dreptul să trimită acasă lădițe cu alimente a cite 5—10 kg în număr nelimitat. Sint relevante în acest sens „cozile” pe care le făceau militarii străini, în mod frecvent, la expedierea coletelor de la Poșta Centrală a Capitalei⁸⁵. Dintr-o sursă de informații austriacă rezultă că s-a uzat foarte mult și de această modalitate pentru scoaterea produselor alimentare din țară de către ostași, ajungindu-se la cca 24 000 000 kg, pînă în septembrie 1917⁸⁶. O cifră care poate fi cel puțin dublată (48 000 tone) dacă o raportăm la întreaga perioadă de ocupație.

Totalizînd cele două categorii care ilustrează consumul de produse efectuat de trupele străine din interiorul țării și „exporturile” de bunuri întreprinse de dușmani, obținem impresionanta cantitate de 3 699 453 tone bogății agroalimentare realizate de către inamic pe seama exploatarei nemiloase a poporului român.

Luate în ansamblul lor, cifrele de mai sus constituie mărturie elocventă ale înaltului grad spoliator pe care l-au îmbrăcat acțiunile întreprinse de „militar Verwaltung in Rumänien” pe seama populației române.

Sectorul forestier. „Aurul verde” a constituit, pe lîngă petrol, cereale, sectorul zootehnic, o altă importantă resursă economică aflată în planul de exploatare a avuției naționale românești elaborat de către dușmani.

Zona ocupată a cuprins terenuri întinse de păduri, particulare sau ale statului, în suprafață de cca 11 000 kmp, situate în majoritatea lor, la extremitatea nordică a părții cotoșite. În scopul imprimării unui caracter organizat exploatarei lemnului pe care inamicul l-a găsit din abundență în țara noastră, s-au creat, încă de la început-

⁸³ Ibid., dosar 1/1918, f. 46—47.

⁸⁴ Vezi: Ilie I. Georgianu, *op. cit.*, p. 95.

⁸⁵ Const. C. Giurescu, *Istoria Bucureștilor*, Editura pentru literatură, București, 1966, p. 176.

⁸⁶ Vezi: Ilie I. Georgianu, *op. cit.*, p. 95.

tul invaziei, secții speciale în cadrul Statului Major Economic ce s-au menținut pe întreaga durată a ocupației, exercitând atribuții de autoritate centrală ordonatoare și executivă în ramura respectivă⁸⁷. Erau secțiile a VII-a care se ocupa de industria lemnului (cu două grupe de exploatare: grupa „A” pentru fabricile de cherestea și grupa „B” pentru exportul lemnului prelucrat) și a VIII-a pentru silvicultură (aceasta a avut în vedere exploatarea tuturor pădurilor coroanei, tăierea lemnului de esență de lux, confectionarea buștenilor, furnizarea combustibilului lemnos, fabricarea cărbunilor de lemn; tot secția a VII-a se ocupa și de problema vinatului). În teritoriu au fost înființate oficii economice pe lângă fiecare comandatură de district (județ) și oficii economice secundare pe lângă fiecare comandatură de etapă. În cadrul acestora s-au constituit servicii silvice speciale încadrate cu personal militar german, așa cum s-a procedat, dealtfel, în întreaga administrație din Muntenia⁸⁸.

Prin intermediul acestor verigi trupele invadatoare au intervenit cu brutalitate în vederea exploatării tuturor esențelor lemnoase întâlnite în teritoriul ocupat. Despre măsuri de raționalizare în defrișarea zonelor forestiere nu se poate vorbi. Dimpotrivă, s-a acționat și în cadrul acestui sector al economiei naționale cu toate mijloacele posibile, procedându-se în spiritul ordinului amintit — nr. 26 280, din august 1917 — emis de mareșalul von Mackensen, privind utilizarea economică maximă a teritoriului administrat în profitul Germaniei.

Valorificarea de către inamic a unui mare volum de material lemnos i-a adus profituri fabuloase, iar metodele abuzive și forma arbitrară în care s-a procedat la exploatare au dus la deteriorarea spațiilor forestiere din teritoriul cotopt. În intervalul de la 1 decembrie 1916 la 31 octombrie 1918, fondul forestier al țării noastre a fost păgubit de o cantitate de 201 153 tone lemn⁸⁹. Și, potrivit datelor statistice cunoscute până în prezent, această cantitate a fost însușită în cea mai mare parte de Germania (80 792 t) și Austro-Ungaria (192 035 t)⁹⁰.

În cadrul materialului forestier scos din țară un loc important l-au ocupat diferite esențe superioare de lemn ca nucul, frasinul, cum și lemnul confectionat. Situația cantitativă defalcată pe categorii de esență și grad de fabricație se prezintă astfel: lemn de nuc, 5 004 t; lemn de frasin, 4 179 t; fabricate din brad, 28 566 t; butuci fasonați, 77 390 t; prelucrate din alun și salcie, 314 t.⁹¹

Mașinările în legătură cu organizarea de transporturi clandestine neînregistrate din timpul ocupației privesc și problema forestieră, încit cantitățile de lemn exploatate au depășit cu mult datele cunoscute.

Rețeaua amplă de unități forestiere din zona dintre Carpați și Dunăre căzută în miinile adversarilor de atunci ai României, a facilitat mult acțiunea acestora de exploatare a materialului lemnos. Principala metodă utilizată de forțele germane, după cum s-a mai arătat, a constat în trecerea sub administrația forțată și a acestor unități. Militarizarea întreprinderilor forestiere a creat condiții de accelerare a ritmului de producție, cum s-a procedat de altfel și în alte ramuri economice. Asigurarea sectoarelor de exploatare și prelucrare a lemnului cu mina de lucru necesară se realiza prin recrutări și trimeri forțate de locuitori la aceste munci⁹². S-a recurs și la utilizarea în cadrul unor lucrări a prizonierilor de război sau la import de personal, fiind vorba mai ales de diferiți specialiști⁹³.

Pentru toate pădurile de stat și particulare s-au aplicat, fără excepții, aceleași procedee de exploatare până la limită. Încercările de rezistență din partea proprietarilor, în cazul pădurilor particulare, erau rezolvate pe calea forței de către organele administrației militare. Așa s-au petrecut lucrurile, de pildă, cu Obștea moșnenilor din Brezoi, care a fost constrinsă (din dispoziția comandantului etapei militare locale Rimnicu Vilcea, Haker) să cedeze o pădure, proprietatea sa, în favoarea societății austriece M. Kislinger⁹⁴. Un alt caz similar s-a petrecut cu locuitorii din comuna Ciineni, județul Vilcea. Deținând o pădure în cadrul obștei satului, aceștia au fost

⁸⁷ A.M.Ap.N., fond M.C.G., dosar 1/1918, f. 49—50.

⁸⁸ A.I.C., fond Casa regală, dosar 74/1917, f. 304.

⁸⁹ A.M.Ap.N., fond M.C.G., dosar 1/1918, fila 45.

⁹⁰ A.M.Ap.N., fond M.C.G., dosar 1/1918, f. 45.

⁹¹ Ilie I. Georgianu, *op. cit.*, p. 124.

⁹² *Arhivele Statului Rimnicu Vilcea*, fond Prefectura județului Vilcea, dosar 36/1916—1917 (nepaginat).

⁹³ *Arhivele Statului Pitești*, fond Ocolul Silvic Leordeni, dosar 131/1917—18 (nepaginat).

⁹⁴ *Arhivele Statului Rimnicu Vilcea*, fond Judecătoria rurală Brezoi, dosar 1/1917—18 (nepaginat).

obligați să o vîndă unei societăți ungaro-română⁹⁵. Actele au fost perfectate, în final, prin Tribunalul imperial german Craiova.

Alături de activitatea distrugătoare pe care forțele de ocupație au exercitat-o asupra pădurilor, în general, s-a întreprins o campanie specială de sacrificare și colectare a tuturor arborilor de nuc și frasin considerați ca materiale de război. Au fost emise în acest sens ordine speciale care încercau să justifice chiar acțiunea condamnată de lichidare, mai ales a nucilor, argumentînd aceasta cu motive ce frizau ridicolul. Într-un astfel de ordin se spunea, de pildă, că „în Germania toți pomii de nuc au fost tăiați, deci și în România trebuie procedat la fel”⁹⁶. Realitatea era însă alta. Esențele lemnoase de nuc și frasin se foloseau în construcția de armament, avînd deci o mare căutare.

Bilanțul devastărilor a atins și în acest domeniu cifre uimitoare. Într-un interval de timp relativ scurt (cca 8 luni; de la 1 decembrie 1916 pînă la 20 iulie 1917) au fost scoase din țară 4 892 000 kg lemn de nuc și frasin⁹⁷. Numai pe raza comunei Scheiu, județul Dimbovița, s-a executat, cam în același timp, 10 000 bulumaci de frasin și nuc⁹⁸. Cît de departe au mers autoritățile militare germane în această direcție rezultă și din faptul că la rechiziționările ce se făceau erau ridicate pînă și obiectele de lemn, mai ales de stejar, frasin etc., după cum rezultă, printre altele, din raportul preturii Cozia, județul Vilcea, în legătură cu distrugerile provocate de armatele de ocupație⁹⁹.

În felul acesta, uzînd de toate mijloacele de constrîngere de care dispuneau, forțele de ocupație au reușit, după cum am putut constata, să priveze țara de imense materiale forestiere și să producă grave deteriorări sectorului silvic românesc.

Alte sectoare economice și surse de venituri exploatare. Promovînd o politică de vîlguire generală a populației cîmpite, forțele străine au extins acțiunile spoliatoare asupra tuturor ramificațiilor industriale și surselor de profit economic.

Prin intermediul secției a IV-a a Statului Major Economic s-au luat măsuri de valorificare a materiilor prime și fabricatelor utile pentru război, constituindu-se grupe speciale de exploatare pe sectoare de activitate. De folosirea mașinilor și exploatarea sectorului industrial, în ansamblul lui, a răspuns secția a X-a din cadrul Statului Major Economic în a cărei sarcină a căzut și aplicarea protocoloalelor încheiate la Berlin și Viena, privind împărțirea utilajului între invadatori¹⁰⁰.

Unele instalații industriale au fost demontate și repartizate aliaților. Potrivit prevederilor înțelegerii din 29 octombrie 1916, majoritatea utilajului industrial acaparat de inamic a revenit Austro-Ungariei; Germania și-a rezervat dreptul asupra mașinilor speciale; Bulgaria și Turcia au preluat instalații pentru fabricarea muniției, ultima ridicînd în plus și utilaj pentru produse textile și de tăbăcărie¹⁰¹. În șirul unităților românești care au avut acest destin, amintim: fabrica „Assan și G. Alexandrescu”, Arsenalul, Pulberăria, Pirotehnia etc.¹⁰². Prin astfel de devastări și dezordini provocate în numeroase orașe de către inamic, viața economică a fost puternic afectată. Numai pe raza orașului Craiova 13 stabilimente și-au închis porțile¹⁰³. În diferite fonduri arhivistice se întîlnesc liste interminabile cu materialele ridicate, utilizate sau distruse de forțele inamice.

În timpul Administrației militare străine s-a desfășurat și o vastă campanie de colectare a metalelor. Atenția ocupanților a căzut în primul rînd pe clopotele de la biserici. Prin ordonanța nr. 99, din 24 aprilie 1917, s-a dispus sechestrarea clopotelor „de la toate bisericile, lăsîndu-se pentru fiecare comună cîte un clopot”¹⁰⁴. În multe cazuri, însă, ordinul s-a aplicat abuziv, mergîndu-se pe linia ridicării tuturor clopotelor din comune, așa cum se precizează în memoriul plășii Horezu, județul

⁹⁵ Ibidem, dosar 5/1918, f. 193.

⁹⁶ Arhivele Statului Țirgovîște, fond Prefectura județului Dimbovița, dosar 40/1917, f. 51.

⁹⁷ A.M.Ap.N., fond M.C.G., dosar 370/1916—1919, f. 15.

⁹⁸ Arhivele Statului Țirgovîște, fond Prefectura județului Dimbovița, dosar 40/1917, f. 52.

⁹⁹ Arhivele Statului Rîmnicu Vilcea, fond Prefectura județului Vilcea, dosar 124/1919, f. 12.

¹⁰⁰ Ilie I. Georgianu, *op. cit.*, p. 128.

¹⁰¹ A.M.Ap.N., fond M.C.G., dosar 1/1918, f. 44.

¹⁰² A.I.C., fond Casa regală, dosar 74/1917, f. 55.

¹⁰³ Ion Călin, *Ocupația germană la Craiova în anii 1916—1918*, în „Studii și articole de istorie”, vol. III/1966, p. 304.

¹⁰⁴ Colecția de ordonanțe germane, ordonanța 99/1917.

Vilcea și în multe alte documente din perioada respectivă¹⁰⁵. Din județul Olt, de pildă, au fost ridicate clopotele de la 135 biserici¹⁰⁶. Deși în ordonanța citată se vorbea despre „ocrotirea clopotelor cu valoare istorică”, prevederea a fost practic ignorată. Bisericii Cotmeana, județul Argeș, ctitorie a lui Mircea cel Bătrîn, i s-a ridicat un clopot (donație a fondatorului) și numai în urma unor îndelungate și multiple intervenții prețioasa piesă a putut fi salvată¹⁰⁷. De la biserici s-au ridicat, de asemenea, veșmintele, icoanele, sfeșnicele, candelerele și acoperișurile metalice (de aramă)¹⁰⁸. Cazurile deosebite erau salvate cu eforturi mari din partea autorităților locale. De pildă, pentru cruțarea învelișului de la Biserica domnească din Curtea de Argeș, nemții au pretins 2 000 kg aramă¹⁰⁹.

Locuitorilor li s-au confiscat obiectele de cupru și alamă ca : vase de bucătărie, cazane, clanțe de uși, piulițe etc. În raportul Primăriei Cîmpulung-Muscel adresat Ministerului de Interne, privind acțiunile ocupanților, se precizează, printre altele, că administrația străină „a ridicat toate alăturările și arăturările de la autorități și particulari ca : piulițe, cazane, căldări, clanțe de uși și, în fine, tot ce era de alamă sau aramă pînă la cel mai mic strict necesar”¹¹⁰. Primăria comunei urbane Constanța raporta, la începutul anului 1919, despre ridicarea de către inamic, în timpul ocupației, a numeroase instalații, mașini, unelte, oțel, tablă de zinc, țevi de plumb, broaște pentru uși cu minere și silduri de alamă, balamale etc.¹¹¹.

Atenției cotropitorilor nu i-au scăpat nici cele mai neglijabile surse de profituri. Prin ordonanțe repetate, locuitorii de sub ocupație au fost constrinși să predea centrelor de colectare din teritoriu deșeuri de lînă, de bumbac, resturi de cauciuc și diferite cantități de plante medicinale, jir, ghindă, castane sălbatice, simburii de pepene și dovleac¹¹². A fost colectat, prin constringere, părul animalelor. De exemplu, comandatura etapei Slatina difuza la începutul anului 1918 un ordin prin care locuitorii deținători de bovine și cabaline erau obligați să se prezinte cu ele la centru pentru a fi tunse și a se preda părul¹¹³.

Încheiem vasta listă a bunurilor jefuite de cotropitori amintind că lăcomia inamicului s-a oprit pînă și asupra articolelor de lenjerie de la populație¹¹⁴. Fiecare familie era obligată să completeze declarații tipizate privind întregul trusou de care dispunea pe baza cărora se trecea la rechiziționarea lor¹¹⁵, acțiune ce s-a efectuat adesea și fără prealabile formalități.

Din categoria produselor la care ne-am referit s-au expediat statelor invadatoare, între decembrie 1916 și 31 octombrie 1918, următoarele cantități :

Felul produselor	Țările de destinație				Total
	Germania	Austro-Ung.	Turcia	Bulgaria	
Piei brute și prelucrate	9 017 t	5 348 t	12 t	302 t	14 679 t
Mașini industriale, metale	6 351 t	36 284 t	8 312 t	6 528 t	57 475 t
Textile	5 368 t	4 619 t	9 t	32 t	10 028 t
Chimicale	629 t	1 042 t	130 t	258 t	2 054 t
Total	21 365 t	47 293 t	8 363 t	7 120 t	84 241 t ¹¹⁶

¹⁰⁵ *Arhivele Statului Rîmnicu Vilcea*, fond Prefectura județului Vilcea, dosar 100/1919, f. 110; A.M.A.E., fond „E—2”, dosar 148/1914—1922, f. 355; *Arhivele Statului Pitești*, fond Prefectura județului Muscel, dosar 31/1918.

¹⁰⁶ *Arhivele Statului Slatina*, fond Prefectura județului Olt, dosar 57/1918 (nepaginat).

¹⁰⁷ *Arhivele Statului Pitești*, fond Prefectura județului Argeș, dosar 31/1918 (nepaginat).

¹⁰⁸ *Ibid.*, fond Prefectura județului Muscel, dosar 35/1918, f. 47.

¹⁰⁹ A.M.A.E., fond „E—2”, dosar 146/1914—1919, f. 18.

¹¹⁰ *Arhivele Statului Pitești*, fond Primăria Cîmpulung, dosar 40/1918—1919, f. 113.

¹¹¹ *Arhivele Statului Constanța*, fond Primăria orașului Constanța, dosar 64/1919, f. 261—263.

¹¹² *Colecția de ordonanțe germane*, ordonanțele : 41, 42, 43 și 223/1917.

¹¹³ Gh. Mihai, *Aspecte privind jefuirea orașului Slatina de către armatele de ocupație germano-austro-ungare în timpul primului război mondial* (manuscris), p. 9.

¹¹⁴ Const. C. Giurescu, *Istoria Bucureștilor*, p. 176.

¹¹⁵ *Arhivele Statului Drobeta-Turnu Severin*, fond Primăria Turnu Severin, dosar 4/1918, f. 25.

¹¹⁶ A.M.Ap.N., fond M.C.G., dosar 1/1918, f. 42.

Sistemul financiar utilizat în timpul ocupației străine. Cu prilejul întrunirii de la sfârșitul lunii octombrie 1916 din capitala Germaniei, ca și în alte împrejurări, „aliații” au hotărât asupra modalităților de acoperire a cheltuielilor armate de ocupație și a achitării mărfurilor ridicate din România.

Mașinațiile la care au recurs Puterile Centrale în legătură cu această problemă constituie cea mai înaltă expresie a unei speculații aplicată într-un moment de conjunctură favorabilă.

Banca generală Română, filială a băncii Diskonto-Gesellschaft din Berlin, a primit dreptul de a emite hirtie monedă, avînd curs forțat pentru toți locuitorii. Achitarea bancnotelor emise — fără acoperire în aur — trebuia să se facă, potrivit înțelegerii dintre reprezentanții imperiali, la încheierea păcii, guvernul român urmînd a fi obligat să plătească întreaga emisiune. Acest lucru s-a și prevăzut, de fapt, în art. 5 al Tratatului româno-german, adițional Tratatului de pace din București, care prevedea ca România să achite din fondurile proprii — cu bilete ale Băncii Naționale sau cu alte mijloace legale de plată — biletele emise de Banca Generală Română în urma dispoziției date de Administrația militară de ocupație¹¹⁷. Emisiunea de hirtie monedă se făcea, așadar, „în vederea aprovizionării cu mijloace de plată a teritoriului ocupat”¹¹⁸. Pentru transpunerea în practică a hotărîrilor luate de către ocupanți în probleme financiare, comandamentul militar suprem al grupului de armate von Mackensen a dat o ordonanță prin care Banca Generală Română era autorizată să înființeze o secțiune de emisiune de bilete, pe baza unui depozit în mărci creat de Reichsbank la Berlin, în proporție de 80 mărci pentru 100 lei¹¹⁹. În felul acesta a găsit autoritatea germană de ocupație posibilitatea de a acoperi, chipurile, parte din costul întreținerii trupelor străine în România și a bunurilor răpite din teritoriul copleșit al țării. Biletele emise erau mijloc legal de plată în teritoriul român ocupat și erau primite pe întreaga lor valoare nominală de către toate trupele și autoritățile existente în teritoriul respectiv. Tipărirea biletelor se efectua la imprimăria Imperiului german, apoi, sub formă de dotațiuni, se trimiteau în România secțiunii de emisiune a Băncii Generale Române¹²⁰.

Totalul emisiunilor din timpul ocupației a atins suma de 2 172 030 000 lei din care în circulație au fost 2 114 727 958 lei; biletele în circulație aveau valori de: 1000, 100, 20, 1 leu, 50 și 25 bani¹²¹.

Emisiunile s-au efectuat în intervalul de timp dintre ianuarie 1917 — octombrie 1918, creîndu-se astfel un fictiv mijloc de plată pentru exploatarea bogățiilor țării.

Bancnotele emise au fost repartizate pe mai multe conturi și anume: contul „A”, pentru acoperirea cheltuielilor armatei din teritoriul ocupat al României — 917 993 750 lei; contul „B”, pentru plata mărfurilor procurate din România de către organele Statului Major Economic — 971 734 208 lei; contul „C”, pentru acoperirea cheltuielilor administrației teritoriului ocupat — 225 000 000 lei.

Fiecare dintre statele ocupante și-a însușit, din totalul emisiunilor lansate în circuit, următoarele sume: Germania — 1 380 658 549,81 lei; Austro-Ungaria — 624 957 663,06 lei; Turcia — 8 901 620,04 lei; Bulgaria — 100 000 000 lei. Schimburile de mărci-bancnote s-au cifrat la 210 125 lei.

De organizarea întregii activități financiare din cadrul teritoriului copleșit s-a ocupat secția a XV-a, financiară, a Statului Major Economic, care răspundea și de emisiunea biletelor Băncii Generale; toate băncile din România au fost supuse unei severe supravegheri (Bankaufsicht)¹²².

Casa centrală a băncilor populare și a cooperativelor sătești au fost trecute sub administrație forțată¹²³, iar în aprilie 1917 a luat ființă „Casa agricolă pentru im-

¹¹⁷ A.I.C., fond P.C.M., dosar 32/1918, f. 431; vezi și Ilie I. Georgianu, *op. cit.*, p. 38.

¹¹⁸ Gh. M. Dobrovici, *op. cit.*, p. 315.

¹¹⁹ *Ibidem*.

¹²⁰ *Ibid.*, p. 316.

¹²¹ *Ibidem*.

¹²² *Colecția de ordonanțe germane*, ordonanța 11/1917.

¹²³ *Ibid.*, ordonanța 193/1917.

prumut“ pe lângă Banca Națională, avind ca scop acordarea de avansuri agricultorilor pînă la valorificarea recoltei¹²⁴. Măsura s-a încadrat în șirul acțiunilor prin care se urmărea constrîngerea locuitorilor de a preda produsele agricole inamicului.

Rolul de autoritate supremă financiară în partea de țară ocupată de armatele germane l-a avut serviciul financiar al Statului major administrativ, care își exercita atribuțiile în teritoriu prin intermediul serviciilor administrativ-financiare existente pe lângă comandaturile județene.

Conducerea filialelelor Băncii Naționale și ale Casei de împrumut către agricultori, s-a încredințat unor administratori siliți¹²⁵. A fost creat astfel climatul favorabil manipulării tuturor sumelor bănești în scopurile urmărite de invadatori.

Evident, toate cheltuielile administrației militare și armatei de ocupație au fost trecute pe seama populației din teritoriul copleșit. Ca formulă de rezolvare a acestei probleme s-a ales metoda împrumuturilor impuse locuitorilor de către Comandamentul suprem al grupului de armate von Mackensen. Sumele se ridicau de la Banca Națională a României, căreia i se avansase tot sub formă de împrumut, din partea guvernatorului german, apreciabila sumă de 1½ miliarde lei¹²⁶. Împrumuturile contractate în contul populației și reținute de autoritățile militare germano-austro-ungare erau repartizate pe cote-părți județelor din teritoriul ocupat, prevăzîndu-se, firește, și dobinzi destul de ridicate¹²⁷.

Comandaturile de etapă ale administrației militare străine au recurs la presiuni pentru determinarea populației să execute impunerile silit. Consiliile județene erau convocate în sesiuni speciale pentru aprobarea împrumuturilor ce li se ordonau de către autoritățile militare¹²⁸, dovadă în plus a rolului limitat pe care-l aveau organele românești, forțate să execute dispozițiile primite din partea inamicului.

Tragicul episod al înrobirii economice din timpul ocupației străine la care ne referim ar rămîne incomplet dacă nu am aminti și condițiile păcii, tipic imperialiste, impuse de către Puterile Centrale României la începutul anului 1918, profitînd de izolarea și dificultățile prin care trecea țara.

În capitolul I al tratatului, articolul 1 prevedea că: „România de o parte și Germania, Austro-Ungaria, Bulgaria și Turcia de altă parte, declară că starea de război dintre ele încetează. Părțile contractante sînt hotărîte ca de aici înainte să trăiască în pace și prietenie“. Pe ce baze se întemeia „pacea“ și „prietenia“, aflăm din cuprinsul tratatului și anexelor sale prin care se realiza o revoltătoare mutilare teritorială a țării și dependența totală — economică și politică — față de statele semnatare, în principal față de Germania. Printre altele, se prevedea, de pildă, încorporarea în granițele Bulgariei a Dobrogei, străvechi pămînt românesc, acapararea de către Austro-Ungaria a unei fișii de teritoriu, în suprafață de peste 5 600 de kilometri pătrați, prin rectificarea granițelor sale în prelungire de-a lungul Carpaților Meridionali și Orientali. Imperialitatea austro-ungară adăuga astfel — la Transilvania și Bucovina — un nou teritoriu românesc, cu o populație de peste 88 277 locuitori, totalizînd 131 localități¹²⁹. În ziarul „Deutsche Zeitung“ se făcea mențiunea că „Austria primește totodată păduri ce se evaluează la trei miliarde de mărci“¹³⁰.

În tratat se menționa, de asemenea, trecerea averii statului român din teritoriile copleșite puterilor care au dobîndit zonele respective ; mijloacele de comunicație, poșta și telegraful mai rămîneau autorităților ocupante pe un termen nedefinit ; navigația pe dunăre devenea monopol al învingătorilor, România neavînd dreptul să impună taxe vamale ; statul român urma să achite din fondurile proprii biletele de bancă emise în timpul administrației militare de ocupație (prin urmare imensele bogății smulse poporului român în timpul ocupației străine le reveneau gratuit). România — se menționa în tratat — renunță la despăgubiri în legătură cu pagubele ocazionale în teritoriul ei, dar va plăti germanilor toate pagubele ce le-au fost pricinuite. Se acorda dreptul de folosință exclusivă a tuturor terenurilor petrolifere ale țării, pe durată de 30 de ani, societății germane Ölländerein-Pacht-Gesellschaft cu

¹²⁴ Ibid., ordonanța 67/1917.

¹²⁵ Ibid., ordonanța 113/1917.

¹²⁶ A.I.C., fond Casa regală, dosar 74/1917, f. 53.

¹²⁷ Arhivele Statului Buzău, fond Prefectura județului Buzău, dosar 25/1918, f. 10.

¹²⁸ Ibidem ; vezi și : Arhivele Statului Pitești, fondul Prefectura județului Argeș, dosar 62/1918 (nepaginat) și fond Prefectura județului Muscel, dosar 16/1918 (nepaginat).

¹²⁹ A.M.A.E., fond „E—2“, dosar 174/1914—1918, f. 145—150.

¹³⁰ A.M.A.E., fond „E—2“, dosar 54/1924, f. 4.

imputernicirea de prelungire de încă două ori a cite 30 de ani, ceea ce însemna monopolizarea petrolului românesc de către Germania pe o durată de aproximativ un secol ; statul român era obligat ca întregul prisos economic să-l vîndă la prețuri derizorii, Germaniei și Austro-Ungariei¹³¹ etc.

Prevederile severe ale tratatului mai cuprindeau și alte clauze de o duritate excesivă, constituind în ansamblul lor o strivitoare sarcină pe seama întregului nostru popor, fapt ce a determinat puternica nemulțumire din rîndul opiniei românești. Ridicîndu-se, încă din februarie, împotriva semnării păcii separate, marele istoric și patriot Nicolae Iorga invoca drept argument, într-o scrisoare adresată regelui, tradiția poporului român în care nu și-a găsit loc umilința și rușinea, pronunțîndu-se pentru respingerea tratatului. „Ne găsim, fără putința unui ajutor al prietenilor, înaintea amenințării unui dușman, care nu vrea să ne cruțe. Ne găsim și, fiecare, înaintea răspunderii față de acest admirabil popor al tuturor sacrificiilor și răbdărilor și înaintea judecății urmașilor, care ne vor întreba ce am făcut cu moștenirea înaintașilor noștri. Ne găsim și înaintea tradițiilor acestei țări. În aceste tradiții nu stă acceptarea unor condiții de pace rușinoasă. Strămoșii noștri, arăta Nicolae Iorga, au preferat moartea acestei umilinți. Soldații... nu merită să fie supuși unei capitulații fără luptă. Și cu nimic nu ne vom putea îndreptăți față de cei de după noi, dacă le-am primi... Ce e mai bun în această țară cere respingerea, orice s-ar întîmpla, a condițiilor care ni se pun astăzi și, mai ales, a celei care privește sfîșierea fie și numai provizorie în gîndul nostru, a pămîntului țării...”¹³².

Nemulțumirile produse în rîndurile maselor ca urmare a condițiilor în care s-a încheiat tratatul de pace cu Germania erau așa de mari că a fost necesar să se intervină cu forța în unele județe pentru liniștirea spiritelor. Astfel, populația comunei Rucăr, județul Muscel, își manifesta deschis ostilitatea, printr-un memoriu adresat ministrului de externe la Iași, față de măsura brutală a Austro-Ungariei, care îi deposecase de „toate avuțiile”, fiind hotărîți să nu primească „supușenia”¹³³. Colonelul von Brandenstein, ofițer de legătură al forțelor armate aliate la Comandamentul suprem român, relatează în rapoartele sale despre atmosfera antigermană ce domnea în Moldova după semnarea păcii. O justificată indignare pusese stăpînire pe întregul popor român.

Măsurile de aplicare a prevederilor tratatului de pace separată, neratificat de parlamentul României, așa cum prevedea procedura constituțională, la care s-a trecut în perioada imediat următoare semnării lui, alimentau neconținut spiritul de agitație și nemulțumire în rîndurile populației. Cantități enorme de bunuri agro-alimentare smulse locuitorilor și țării erau în mod sistematic expediate spre Germania și Austro-Ungaria. Ordinele Comandamentului suprem german, adresate guvernului român, în termeni seci și categorici, îl obligau la întreținerea armatei de ocupație¹³⁴ care, existînd în efectiv de peste 200 000, necesita cheltuieli ce depășeau bugetul țării. Ostașii români demobilizați se împăcau greu cu starea de umilință la care era supusă țara, menținînd mereu trează convingerea despre necesitatea continuării luptei de eliberare națională, pentru a cărei reușită victoriile din vara anului 1917 constituiau un solid argument.

Și, într-adevăr, momentul nu s-a lăsat prea mult așteptat. Evoluția evenimentelor în a doua jumătate a anului 1918, mersul războiului, au favorizat continuarea și finalizarea luptei pentru eliberare națională și încheiere a procesului de formare a statului național unitar român.

EMIL RĂCILA

¹³¹ A.M.A.E., fond „E-2”, dosar 174/1914—1918, f. 145—150.

¹³² A.I.C., fond Casa regală, dosar 3/1918, f. 1—4.

¹³³ A.M.A.E., fond „E-2”, dosar 54/1914—1924, f. 204.

¹³⁴ A.M.Ap.N., fond „Mackensen”, dosar 10/1918, f. 20.

Solidaritatea revoluționară a mișcării muncitorești din România cu mișcarea muncitorească internațională (1872 — 1893)

Generată de realitățile și comandamentele istorice ale solului național, mișcarea noastră muncitorească s-a identificat pînă la contopire cu aspirațiile și năzuințele poporului român și, în același timp, s-a exprimat, de la cei dintîi pași ai săi, ca detașament viguros al mișcării muncitorești internaționale. Solidaritatea revoluționară proletară — principiu de temelie al socialismului științific, organic corelat cu substanța luptei de eliberare socială și națională — s-a relevat în permanență ca atribut proeminent al clasei muncitoare de la noi, care a preluat și a dezvoltat marile tradiții ale poporului nostru de colaborare pe tărîm material și spiritual, de sprijinire reciprocă și prietenie cu alte popoare. La baza solidarității muncitorești au stat interesele cardinale și țelurile comune ale proletariatului, determinate de locul și rolul economic, social și politic al celei mai revoluționare și mai patriotice clase a societății, cit și de necesitatea cunoașterii reciproce de către masele muncitoare de pretutindeni a problematicii, stadiului și metodelor de luptă împotriva exploatării sociale și a opresiunii străine. Promovarea pe un teren extrem de prielnic a principiului solidarității revoluționare în cadrul procesului larg de răspîndire și afirmare a socialismului științific în țara noastră a fost un act social-politic de o importanță deosebită, cu efecte profunde.

Legăturile mișcării noastre muncitorești cu proletariatul de peste hotare s-au materializat în perioada cuprinsă între momentul constituirii Asociației generale a lucrătorilor din România (1872), prima organizație pe principiul luptei de clasă a proletariatului român la scară națională, și crearea Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România (1893) în forme variate: participarea la întruniri socialiste și muncitorești internaționale sau la manifestări ale organizațiilor socialiste de peste hotare; contacte și conlucrări directă cu conducători ai mișcării revoluționare și democratice dintr-o seamă de țări; sărbătorirea, an de an, a Comunei din Paris — prima revoluție proletară din lume; popularizarea activității organizațiilor muncitorești din țările continentului european și din alte părți ale globului; sprijinirea, în multiple modalități, a organizațiilor proletare din diverse țări; contribuția creatoare, de pilduitoare valoare, la îmbogățirea teoriei și practicii mișcării muncitorești internaționale, a tezaurului gîndirii revoluționare mondiale. Este profund relevant că mișcarea revoluționară din România a fost atentă la evoluția raporturilor internaționale, demascînd politica de forță și dictat a marilor puteri, tendințele lor de dominare și subjugare a țărilor mici și mijlocii, mai slab dezvoltate, a promovat principii democratice în raporturile internaționale. Așa cum relevă secretarul general al partidului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu, „Încă de la apariția lor, mișcarea revoluționară din România, partidul nostru comunist și-au înscris pe steagul de luptă unirea cu proletariatul și oamenii muncii din întreaga lume. Se poate spune că nu au existat bătălii mai importante ale clasei muncitoare din alte țări — începînd cu

Comuna din Paris — la care reprezentanți ai proletariatului român, ai forțelor revoluționare, progresiste din România să nu fi luat parte¹.

În același timp, lupta revoluționară din România, activitatea mișcării noastre muncitorești s-au bucurat de sprijinul, simpatia și solidaritatea activă a clasei muncitoare din celelalte țări, a forțelor progresiste de prefutindeni, într-un proces de reciprocă prețuire și întrajutorare. „Solidaritatea internațională — se subliniază în Programul Partidului Comunist Român, adoptat la Congresul al XI-lea al P.C.R. — s-a manifestat deci atât prin ajutorul primit de mișcarea noastră revoluționară, de Partidul Comunist Român, cit și prin sprijinul acordat de revoluționarii și comuniștii români altor partide, luptei revoluționare din diferite țări².

Manifestind o largă deschidere și preocupare pentru lupta proletariatului, a tuturor forțelor înaintate de pe meridianele globului, mișcarea muncitorească din România a participat activ și a avut o contribuție substanțială la dezbaterile problemelor importante care se puneau în fața mișcării muncitorești internaționale în acea vreme, ceea ce, alături de activitatea internă, i-au adus prestigiu și autoritate pe plan internațional. Organizațiile revoluționare din țara noastră au fost reprezentate la Congresul Asociației Internaționale a Muncitorilor (cunoscută în istorie sub denumirea de Internaționala I) de la Haga, din 2—7 septembrie 1872 și, în mod sistematic, la congresele socialiste internaționale care au avut loc după încetarea activității Internaționalei I. În cadrul acestor reuniuni, socialiștii români au adus o prețioasă contribuție ideologică la lupta desfășurată pe plan internațional pentru clarificarea unor probleme privitoare la atitudinea mișcării socialiste față de o gamă largă de probleme cu care se confrunta, remarcându-se printr-o ținută științifică, creatoare, constructivă.

Așa cum se știe, Congresul de la Haga, la care — arăta Karl Marx — „va fi vorba de viața sau de moartea Internaționalei³”, a făcut să se vadă cu o deosebită putere că mișcarea muncitorească atinsese o asemenea dezvoltare și maturizare, devenise atât de largă încât o asociație internațională centralizată, cu rol diriguitor, nu numai că nu-și justifica existența, ci, mai mult, constituia o piedică în activitatea organizațiilor muncitorești. Însuși Friedrich Engels avea să scrie, în 1885, că „Mișcarea internațională a proletariatului european și american a devenit acum atât de puternică, încât nu numai prima ei formă, îngustă — Liga secretă —, dar chiar și a doua formă a ei, infinit mai cuprinzătoare — Asociația Internațională a Muncitorilor, asociație legală —, au devenit pentru ea o cătușă⁴.

Carol Farcaș, delegatul organizației socialiste din Timișoara, care era secție a Asociației Internaționale a Muncitorilor, a avut o contribuție remarcabilă în cadrul Congresului de la Haga. Reflectind poziția înaintată a mișcării muncitorești de pe plaiurile noastre, el a susținut propunerile majorității revoluționare, pe care le îmbrățișau Karl Marx și Friedrich Engels, și a votat alături de întemeietorii socialismului științific⁵.

După cum însuși avea să declare, Carol Farcaș a fost ales în comitetul de verificare a raportului Consiliului superior financiar.

Expresie a relațiilor foarte apropiate care se statorniciseră între Carol Farcaș și Karl Marx este și Procura dată la 7 septembrie 1872 de către militantul socialist din România lui Marx pentru a-i ridica corespondența: „Prin aceasta — se menționa în Procura —, dau cetățeanului doctor Karl Marx deplină imputernicire să primească toate scrisorile și, eventual, mandatele de bani care vor sosi pe adresa mea⁶.

Socialiștii români, acționind pentru îndeplinirea sarcinilor de ordin intern, s-au preocupat cu aceeași consecvență, cu aceeași intensitate, și după încetarea activității Internaționalei I, de problematica și implicațiile situației politice internaționale, care-și răstrîngea nemijlocit consecințele pe planul evoluției mișcării muncitorești, a luptei

¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilaterale dezvoltate*, vol. 5, Editura politică, București, 1971, p. 926—927.

² Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilaterale dezvoltate și înaintare a României spre comunism, Editura politică, București, 1975, p. 206.

³ Karl Marx, Friedrich Engels, *Opere*, vol. 33, Editura politică, București, 1975, p. 445—446.

⁴ Karl Marx, Friedrich Engels, *Opere*, vol. 21, Editura politică, București, 1965, p. 224.

⁵ *La première Internationale*. Recueil de documents publiés sous la direction de Jacques Freymond, vol. II, Geneva, 1962, p. 373—380.

⁶ Documente privind începuturile mișcării muncitorești și socialiste din România (1821—1878), Editura politică, București, 1971, p. 641.

popoarelor. Cu legitimă îngrijorare, ei au urmărit îndeaproape actele de forță și dictat ale marilor puteri, care își concertau politica lor reacționară cu scopul vădit de a nimici orice activitate revoluționară pe continent și de a înăbuși lupta de eliberare socială și națională a popoarelor, spre a menține, în propriul profit, stări vechi și retrograde. „Faptul cel mai însemnat al politicii externe din timpul din urmă — atenția gazeta socialistă „Besarabia“, în numărul său din 30 septembrie 1879 — e, fără îndoială, călătoria principelui Bismarck [la Viena], prin care se începe o nouă intrigă europeană“. Și, într-adevăr, la 7 octombrie 1879, în capitala Austriei, a fost semnat tratatul secret de alianță germano-austro-ungar, de fapt o reeditare a „Alianței celor trei împărați“ din 1873, despre care Friedrich Engels scria că urmarea „a înăbuși mișcarea revoluționară înăuntrul celor trei împărății, cererile naționale, cit și mișcările politice și sociale ale muncitorilor“⁷. În septembrie 1884, la Skierniewitz, împărății Germaniei, Rusiei și Austro-Ungariei aveau să-și reînnoiască alianța reacționară, luând măsuri care să asigure înfăptuirea scopurilor lor subterane.

Avind în vedere situația critică creată în Europa de politica retrogradă a marilor imperii, socialiștii români au chemat forțele revoluționare de pe continent să-și lărgească frontul de luptă, să se împotrivescă atât exploatatorilor interni, cit și asupritorilor străini. Ei subliniau necesitatea adoptării de către proletariat a unei tactici apte să dea riposta cuvenită noilor manevre ale marilor puteri ale vremii și, în acest scop, a conlucrării și intrajutorării în luptă. Realitatea politică europeană, care înfățișa imaginea dură a subjugării unor popoare de către opresorii străini, confirma și evidenția deosebita valoare teoretică și practică a acestui principiu. „Pînă în septembrie trecut — scria publicistul socialist Constantin A. Filitis, în cotidianul socialist de la București „Drepturile omului“ din 4 mai 1885 —, în toate statele din Europa în care proletariatul a ajuns să-și dea seama de trista lui stare, lupta se mărginea între stăpînitorii mijloacelor de producție, ajutați, firește, de legile mai mult sau mai puțin părtinitoare ale fiecărei țări, și marea mulțime a celor care au a suferi de starea economică creată de monopolul acestor mijloace; dar de atunci, de la întrevvedere de la Skierniewitz, cîmpul de luptă s-a schimbat și, prin urmare, și tactica trebuie să corespundă acestei schimbări (subl. ns.). Trei împărați, a trei din cele mai militărește organizate țări din Europa, s-au întrunit și au hotărît a se întovărăși, cu toate forțele de care dispun, contra celor ce voiesc reforma societății“. Intrucît „guvernele împărățiilor Rusiei, Germaniei și Austriei făuresc și vor făuri arme contra lor“ — arăta, în continuare, C.A. Filitis —, „muncitorii sînt datori a-și îndoi forțele și orice șovăire trebuie să le amintească că adversarii lor stau la pîndă“.

La Congresul socialist internațional de la Paris, din iulie 1889, convocat pe baza hotărîrii Conferinței internaționale muncitorești ținute în capitala Franței la 23—29 august 1886 socialiștii români au fost reprezentați de cinci delegați: D. Voinov, E. Racoviță, A. Săulescu, I. Procopiu, D. Mani. Este o chestiune de prestigiu pentru mișcarea socialistă din România și, totodată, o elocventă dovadă a poziției înaintate pe care aceasta s-a situat faptul că și-a trimis reprezentanți la reuniunea socialistă pregătită sub înriurirea lui Friedrich Engels, și nu la Congresul socialiștilor ziși „posibiliști“*, care își desfășura în același timp lucrările, tot la Paris.

Socialiștii români au adus o contribuție remarcabilă, de autentică originalitate științifică, în cadrul Congresului, atît prin înfățișarea și analizarea problematicii specifice și a evoluției mișcării socialiste din România, cit și prin poziția înaintată adoptată într-o seamă de probleme de mare însemnătate pentru mișcarea muncitorească.

Referitor la vechimea mișcării socialiste de la noi, raportul socialiștilor români, expus de D. Mani, aprecia că ea datează de 18 ani. „Tineretul studios a fost cel dintîi care s-a alăturat teoriilor socialiste. El a tradus în limba română operele de căpetenie ale literaturii socialiste și s-a străduit să le răspîndească în întreaga țară... Curînd, tînărul partid avea la dispoziție o revistă științifică și un ziar care apărea zilnic**. Autoritățile nu au ezitat să-l suprimă pe acesta din urmă; ele au izgonit pe studenții din universități și au destituit pe profesorul Nădejde, căruia 10 000 de țărani îi dăduseră voturile. Într-adevăr, propaganda fusese dusă în mijlocul țărănimii și cu rezultatul cel mai bun. După o agitație neîntreruptă de abia trei ani, un număr de 280

⁷ Friedrich Engels, *Politica noastră*, în *Presa muncitorească și socialistă din România*, vol. I (1865—1900), partea I (1865—1889), Editura politică, București, 1964, p. 190.

* *Posibiliștii* — disidenți ai mișcării socialiste franceze, care s-au grupat în partid politic la congresul de la Marsilia din 1879, sub denumirea de Federația Muncitorilor Socialiști. La scurtă vreme, aripa moderată a acestui partid, condusă de P. Brousse, a intrat în conflict cu aripa revoluționară, condusă de Jules Guesde.

** Este vorba de „Drepturile omului“ (1885; 1888—1889).

delegați, reprezentând 40 000 voturi țărănești, au trimis în parlament trei deputați socialiști⁸.

Raportul s-a referit apoi pe larg la avîntul mișcării proletariatului din România, al luptei muncitorilor industriali și a evocat însemnătatea revoluționară a răscoalelor țărănești de la 1888, care au făcut să se vadă într-un chip deosebit stringența măsurilor de ameliorare a condiției țărănimii.

Delegatul român D. Mani a fost ales membru în Biroul permanent al Congresului. În această calitate, el a desfășurat, alături de alți membri ai biroului, o activitate susținută, în primul rînd în vederea realizării unei înțelegeri și a unirii delegațiilor celor două congrese care-și desfășurau lucrările concomitent la Paris — marxiști și posibilisti. Biroul permanent a și elaborat o rezoluție în acest sens.

Delegația mișcării muncitorești din România a prezentat Congresului o Declarație în problema unității mișcării muncitorești, denumită, în procesul-verbal al lucrărilor, Declarația românilor. „Delegații români — se arăta în acest document — își rezervă dreptul de a-și prezenta încă odată propunerea la un Congres viitor, dar se declară deocamdată în unanimitate pentru alăturarea la propunerea Liebknecht și roagă ca viitorul Congres să fie convocat în asemenea formă, încît să fie strînse la un loc toate forțele anticapitaliste în vederea luptei de clasă și a socializării mijloacelor de producție, D. Voinov, E. Racoviță, A. Săulescu, I. Procopiu, D. Mani“.

Pe adresa Congresului socialist internațional de la Paris, alături de mesaje trimise din toate colțurile lumii, s-a aflat și scrisoarea de salut adresată la 15 iulie 1889 de către muncitorii socialiști din Oradea : „Cîteva glasuri muncitorești își exprimă sentimentul solidarității lor strînse cu Congresul și lucrările sale și nădăjduiesc că ele vor influența stimulator organizația proletariatului“⁹.

Organele de presă ale mișcării noastre muncitorești au publicat interesante relatări despre desfășurarea lucrărilor Congresului. Referindu-se la conduita mișcării socialiste din România, gazeta ieșeană „Muncitorul“, care se subintitula „organ al partidei muncitorilor“, scria cu mindrie, la 20 iulie 1889 : „Așadar, am avut noi, socialiștii români, dreptate că, amestecîndu-ne în popor, căutăm a face să înceteze despoierea hoțască și călcătoare de lege de care sufăr țărani și muncitorii. De acolo trebuie început dacă voim să ajungem la țînta noastră. De asemenea, am avut dreptate crezînd că organizarea clasei muncitoare e lucrul de capetenie“ (subl. ns.).

Temeinice pregătiri au făcut socialiștii români în vederea participării la Congresul de la Bruxelles, desfășurat în august 1891. Constantin Mille, în articolul : Congresul socialist internațional din Bruxelles, publicat în „Munca“ din 23 iunie 1891, scria : „Cu cît muncitorii români vor fi mai numeroși și mai bine reprezentați, cu atît se va vedea că socialismul s-a întins pînă la malurile Dunării și că noi sintem aici, pe țărmurile vechiului Danubiu, avangarda socialismului în Orient“. „Munca“ informa că „delegații români vor face o dare de seamă despre mersul socialismului în România“ și vor arăta că „și inimile muncitorilor din România bat odată cu acelea ale celorla din Apus și că, în ziua asaltului definitiv, nu vor sta, ci vor fi în același gînd cu frații lor de peste fruntarii“.

Partida muncitorilor români a avut la Congres patru delegați. Constantin Mille a reprezentat Clubul muncitorilor din București și Societatea curelarilor din Capitală, G. Diamandj — gazeta „Munca“, I. Radovici — Cercul studenților români socialiști din Paris, iar D. Țăranu — Clubul muncitorilor din Galați și redacția gazetei „Munca“ din București. Alți doi delegați — V. Gh. Morțun și Emil Racoviță — n-au putut participa la lucrări. Luînd cuvîntul la deschiderea Congresului, Jean Volders, din partea Partidului Socialist din Belgia, a remarcat cu satisfacție delegarea unui număr mare de parlamentari socialiști și, în acest cadru, a evocat delegarea la Congres a unui deputat socialist român, respectiv a lui V. Gh. Morțun, alături de deputați din parlamentele german, danez, belgian, englez și olandez.

Miscarea socialistă din România a expus la Congres, prin C. Mille, un amplu raport, care a fost tradus și tipărit în limba franceză*. De la început, acest important document sublinia că socialismul științific „în România nu este o doctrină profesată de către un mic număr de oameni, ci programul unui partid, îndreptățit prin condițiile economice ale țării“ (subl. ns.)¹⁰. După ce prezenta multilateral situația economică-socială și politică a țării, insistînd asupra condiției economice a țărănimii,

⁸ Documente din istoria mișcării muncitorești din România (1879—1892), Editura politică, București, 1973, p. 619.

⁹ Ibidem, p. 618.

* Raportul a fost reprodus integral în „Munca“, nr. 25 și nr. 26 din 11 și, respectiv, 18 august 1891.

¹⁰ Documente din istoria mișcării muncitorești din România (1879—1892), p. 708.

intr-o Românie „cu totul agricolă“, Raportul conchidea că „este de cea mai mare însemnătate de a cunoaște situația economică a imensei majorități a locuitorilor săi, muncitorii de pământ“. În continuare, era analizată documentat dezvoltarea industriei, evoluția muncitorimii române, starea ei economică-socială și politică.

Intr-un capitol aparte, se făcea o adevărată sinteză a istoriei mișcării socialiste din România, relevându-se evoluția ascendentă pe planul consolidării organizatorice și afirmarea ei din ce în ce mai pronunțată în arena social-politică a țării. Se evidenția și se argumenta legitimitatea mișcării socialiste pe solul românesc, „rațiunea de a fi a unui partid de lucrare al socialiștilor români“¹¹. Se releva apoi dezvoltarea mișcării muncitorești în Capitală, subliniindu-se că „Bucureștii devin focarul socialismului în Răsărit“. Astăzi, după 15 ani de luptă necurmată și, mai cu seamă, în cei șase ani din urmă — conchidea Raportul —, „socialismul român a ajuns să aibă cluburile sale, literatura sa și un partid politic, căruia vechile și noile partide burgheze nu ezită de a-i propune alianțe electorale. Acest partid a trimis deja în parlamentul român reprezentanți * și a silit opinia publică să recunoască ființa socialismului român, și astăzi aceiași public... îl admite ca un fapt natural. Fiecare oraș are nodul său socialist [organizația sa socialistă]. În satele cele mai retrase, țăranii cunosc agitația, în numeroase comune ei pun candidaturi socialiste, care au, pe zi ce merge, un succes mai de băgat în seamă. Negreșit că partidul, prea tânăr și întilnind foarte mari greutăți, nu va putea să aibă asupra țării o influență preponderantă, totuși rezultatele obținute sînt încurajatoare și permit socialiștilor români de a fi o mică fracție din marea armată“¹².

Ținînd seama de condițiile specifice în care acționa mișcarea socialistă din România, respectiv dintr-o țară cu o structură economică-socială mult diferită față de Apusul Europei, socialiștii români, profund cunoscători ai socialismului științific, au relevat, pentru prima oară într-o reuniune socialistă internațională, că : „Îndreptățirea Partidului socialist român și strînsa sa legătură cu socialismul european constă în aceea că amîndouă părțile au aceleași convingeri, aceleași tendințe, precum stabilirea unei societăți solidare și armonice, a unei societăți în care toate uneltele de muncă vor fi socializate. Cît despre mijloacele prin care s-ar ajunge la acest scop — remarcău socialiștii români —, fiecare va întrebuița pe acele cerute de condițiile speciale ale țării sale“ (subl. ns.). Este subliniat, așadar, principiul de cardinală însemnătate teoretică și practică potrivit căruia fiecare partid, cunoscînd realitățile din propria țară, indică de-sine-stătător mijloacele de luptă, pornind de la aceste realități. Devotați trup și suflet cauzei libertății sociale și naționale a poporului, socialiștii români declarau în fața Congresului : „Întrucît privește greutățile luptei și ale propagandei socialiste în țară, chiar aceste greutăți trebuie să-i facă mai energici, îi vor constrînge de a întrebuița toate puterile lor pentru a atrage la dinșii toate păturile sociale și, mai cu seamă, pentru organizația politică a unui partid socialist al muncitorilor, deosebit de orice amestecare cu partidele burgheze și, în sfîrșit, pentru a putea apăra pe lucrători și interesele lor imediate“¹³.

Delegația română a înfățișat Congresului problema agrar-țărănească, implicațiile și semnificațiile ei, activitatea largă desfășurată de socialiștii din țara noastră în rîndurile muncitorilor ogoarelor, succesele însemnate înregistrate în direcția atragerii lor în mișcarea socialistă. Prin ridicarea acestei probleme, socialiștii români au meritul de a fi subliniat, de asemenea, pentru prima oară la scară internațională, importanța atragerii țăranimii în partidul muncitorilor pentru izbînda socialismului, expresie a capacității de analiză realistă și cutezantă, de conduită în lumina socialismului științific a mișcării noastre muncitorești.

Reprezentanții socialiștilor români au intervenit, de asemenea, într-o seamă de probleme de pe ordinea de zi a Congresului, contribuind la elucidarea lor. În ședința din 21 august, Constantin Mille a fost copreședinte al lucrărilor Congresului. El a adus mulțumiri Congresului „pentru onoarea ce i s-a acordat, fiind încă tânăr, și partidului muncitoresc român, de asemenea în plină tinerețe, de a fi invitat să prezideze importanta ședință în care se va discuta chestiunea militarismului“¹⁴.

¹¹ Ibidem, p. 726.

* În anul 1888, V. Gh. Morțun și Ioan Nădejde au fost aleși, la colegiile II Roman și, respectiv, III Iași, ca deputați în parlamentul țării. V. Gh. Morțun a reprezentat pe alegătorii muncitori și țăranii în Adunarea Deputaților între 1888—1889 și 1891—1899, iar Ioan Nădejde între 1888 și 1891.

¹² Ibidem, p. 729—730.

¹³ Ibidem, p. 726.

¹⁴ *Congrès internationale ouvrier socialiste tenu à Bruxelles du 16 au 23 août 1891, Bruxelles, 1893, p. 22.*

Luind cuvîntul în această calitate, Constantin Mille a infierat militarismul, „care apasă ca o povară foarte grea asupra Europei și determină burghezia franceză să incline Republica franceză în fața țarului”¹⁵.

În cadrul discuțiilor asupra acestui punct, s-au confruntat o seamă de opinii contradictorii, ceea ce a făcut ca misiunea lui Constantin Mille ca președinte al lucrărilor să fie foarte grea. El a și mărturisit, dealtfel, în aplauzele enormei majorități a participanților, că „a rămas în această dezbateră dificilă imparțial și a făcut totul pentru a împiedica înveninarea discuției și, de aceea, are convingerea că și-a făcut datoria”¹⁶.

Merită subliniat faptul că, la serata organizată de Partidul Socialist din Belgia cu prilejul Congresului, după cuvîntul de salut adresat delegaților străini de către Jean Volders, printre cei care au luat cuvîntul, exprimînd mulțumiri pentru invitație, a fost și conducătorul delegației române, Constantin Mille, care a evocat, „în românește mai întîi, și în franceză pe urmă, amintirea lui Cesar de Paeppe”, cunoscut lider socialist din Belgia.

O contribuție de seamă a adus mișcarea socialistă din România, prin reprezentanții ei, la primul Congres internațional al studenților și foștilor studenți socialiști, care și-a desfășurat lucrările între 20 și 28 decembrie 1891, tot la Bruxelles. La 21 iulie 1891, „Munca” publica Apelul Federației belgiene a studenților și foștilor studenți socialiști adresat tuturor studenților socialiști din lume referitor la convocarea Congresului, iar la 1 decembrie 1891 reproducea, în coloanele sale, invitația trimisă de aceeași Federație, la 18 noiembrie 1891, tuturor studenților care au aderat la Congresul internațional.

Din partea studenților socialiști români, la Congres au participat Emil Racoviță și George Diamandi. Acesta din urmă a avut un important rol în asigurarea unei desfășurări a lucrărilor reuniunii, fiind ales copreședinte, alături de Hary La Fontaine. Este la rîndul său, un indiciu al încrederii și stimei deosebite de care se bucura pe plan internațional mișcarea socialistă din țara noastră.

În deschiderea lucrărilor, G. Diamandi, în calitate de copreședinte, a mulțumit, în numele Congresului, profesorilor care, prin prezența și poziția lor, își aduceau concursul la buna desfășurare a Congresului¹⁷.

George Defuisseaux, secretar al Federației belgiene a studenților și foștilor studenți socialiști, a expus apoi Raportul general, în care se înfățișa stadiul atins de mișcarea socialistă a studenților din diferitele țări. Referitor la România, Raportul sublinia: „Cercurile studenților socialiști români au o mare importanță; mai mulți dintre noi s-au putut convinge, prin Raportul delegaților la Congresul internațional muncitoresc de la Bruxelles, că tovarășii noștri din această țară au implantat acolo ideea revoluționară și au creat agitația socialistă. Prezența prietenilor noștri Racoviță și Diamandi în această sală ne demonstrează că muncitorii intelectuali din această națiune sînt gata a lupta împreună cu noi pentru marea noastră cauză”¹⁸. Tot asemenea, Raportul arăta că „în mai multe universități din Italia, din Elveția, din Franța, Austria, Olanda, România și Danemarca s-au format grupări socialiste, în alte universități sînt grupate elementele necesare pentru a se forma. Putem, deci, avea încredere în viitorul mișcării socialiste a muncitorilor intelectuali”.

Delegații studenților socialiști din România au avut o participare deosebit de activă și fructuoasă în cadrul dezbaterilor Congresului, contribuind în mod marcant la clarificarea punctelor înscrise pe ordinea de zi. Emil Racoviță a fost primul dintre delegații străini care a luat cuvîntul după urarea de bun venit adresată delegaților de Hary La Fontaine și Jean Volders. „Noi facem parte trup și suflet din partidul muncitoresc — a declarat Emil Racoviță —, grupul nostru a fost deja reprezentat, la Paris și Bruxelles, la congresele muncitorești internaționale”¹⁹. Iar în cadrul ședinței de expunere a rapoartelor delegaților asupra situației mișcării socialiste a muncitorilor intelectuali din țările pe care le reprezentau, delegatul român a arătat că „Istoria mișcării socialiste în rîndurile studenților români se identifică cu aceea a mișcării socialiste din întreaga Românie”²⁰. Încă de pe vremea înființării Universității din Iași, respectiv din anii 1860, „spiritele se pregătesc a primi cuvîntul de socia-

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Ibidem, p. 100.

¹⁷ Le Congrès international des étudiants et anciens étudiants socialistes tenu à la Maison du Peuple de Bruxelles, le 20, 21 et 22 décembre 1891, Bruxelles, 1893, p. 23.

¹⁸ Ibidem, p. 30.

¹⁹ Ibidem, p. 23.

²⁰ Ibidem, p. 41—42.

lism". El a evidențiat rolul jucat de „Revista socială”, fondată în 1884, sub conducerea lui Ioan Nădejde, care „în o serie de articole a expus teoriile lui Marx, Engels și Morgan”, și de „Drepturile omului” (1885), primul cotidian socialist din România, care „devine fericită expresie a partidului socialist”. În România — sublinia Emil Racoviță —, „nu există deosebire între mișcarea intelectuală și mișcarea muncitorească”. Evocând îndelunga existență a organizației studenților socialiști români de la Paris, E. Racoviță a relevat, de asemenea, activitatea „Daciei viitoare”, editată în 1883 la Paris, iar apoi la Bruxelles, publicație care „cere mai ales restituirea integrală a tuturor teritoriilor românești României”²¹. În încheiere, delegatul român a spus: „În numele grupurilor care m-au delegat, declar că studenții socialiști români fac corp comun cu partidul socialist român”. Este de remarcat, dealtfel, că Emil Racoviță a distribuit delegaților Raportul Partidului muncitor român prezentat la Congresul socialist internațional ținut în vara aceluiași an la Bruxelles.

Emil Racoviță și George Diamandi au luat cuvîntul în cadrul dezbatelor de la primul punct al ordinei de zi, privind rolul social al studenților, la punctul al doilea, referitor la învățămîntul popular, și, în repetate rînduri, la punctul al treilea — asupra rolului universităților în mișcarea de arbitraj și pace. Discuții aprinse au avut loc și în legătură cu organizarea de seri artistice în localuri muncitorești. Emil Racoviță a cerut să se lase fiecărui partid muncitoresc inițiativa pentru organizarea propagandei²², propunere care a fost adoptată la Congres. Rezoluția în problemă reflectă, la rîndul ei, adeziunea la această orientare principală: „Considerînd că arta poate avea o importantă influență asupra dezvoltării intelectuale și morale asupra muncitorilor manuali, Congresul emite dorința ca să fie organizate seri artistice în localuri muncitorești” (subl. ns.).

În problema reglementării muncii, Congresul a adoptat, de asemenea, amendamentul propus de delegatul român E. Racoviță, și anume: „1. Studenții socialiști, care se plasează pe terenul luptei de clasă, hotărăsc să ia inițiativa în respectiva lor universitate pentru a crea o mișcare care să tindă spre nefuncționarea cursurilor în ziua de 1 Mai în onoarea sărbătoririi muncii; 2. Oricare ar fi rezultatul acestei mișcări, ei hotărăsc să facă cauză comună cu muncitorii și să suspende munca în ziua de 1 Mai”.

Reprezentanți ai organizațiilor muncitorești din România au participat, în perioada analizată, și la alte manifestări muncitorești internaționale. În august 1892, s-a deschis la Berna Congresul internațional tipografic, la care, așa cum scria atunci gazeta „Munca”, aveau să ia parte, alături de delegații tuturor federațiilor tipografice din Europa și din America, „inteligentul lucrător tipograf socialist G. D. Constantinescu”. El a reprezentat Societatea „Gutenberg” a lucrătorilor tipografi. Cu prilejul deschiderii lucrărilor, muncitorii tipografi socialiști din România au adresat Congresului următoarea telegramă, semnată de militantul socialist Alexandru Ionescu: „În numele grupului socialist tipografic din București (România), urez Congresului ca lucrările sale să fie începutul mării opere de cucerire a dreptelor revendicări ale muncitorimii. Împreună cu genialul Marx, strigăm și noi: «Proletari din toată lumea, uniți-vă!»”²³.

Militanți ai mișcării muncitorești din țara noastră, așa cum se știe, au avut legături strînse cu făuritorii socialismului științific. După încetarea din viață a lui Karl Marx, socialiștii români au continuat să întrețină contacte apropiate cu Friedrich Engels, care se interesa nemijlocit de dezvoltarea luptei revoluționare a proletariatului din fiecare țară, printre care și România, de creșterea influenței socialismului științific în lume²⁴, acționînd, așa cum făcuse și Karl Marx, pentru asigurarea unui climat de adevărată egalitate și conlucrare revoluționară în mișcarea muncitorească internațională. „Munca” remarcă, dealtfel, raporturile principale pe care le-au promovat și le-au statornicit de-a lungul vieții lor Marx și Engels în mișcarea muncitorească internațională, în cadrul căreia își exprimau „franc și liber părerile lor, fără rezerve, dar și fără a se impune”²⁵. Așa cum subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu, „întreținînd legături strînse cu Engels și fruntași ai mișcării muncitorești din celelalte țări, participînd cu regularitate la congresele Internaționalei a

²¹ *Ibidem*, p. 43.

²² *Ibidem*, p. 70.

²³ „Munca”, anul III, nr. 26 din 16 august 1892.

²⁴ A se vedea mai pe larg: Augustin Deac, *Engels și România*, Editura politică, București, 1971.

²⁵ „Munca”, anul II, nr. 3 din 10 martie 1891.

II-a, partidul muncitorilor din România a dezvoltat largi relații cu celelalte partide socialiste”²⁶.

Pe masa de lucru a lui Engels se aflau publicații în diferite limbi, inclusiv în limba română, pe care le cerceta. În legătură cu aceasta, într-o scrisoare trimisă lui Adolph Sorge la 5 martie 1892, Engels spunea : „Dacă ai vedea mormanele de ziare germane, franțuzești, italienești, spaniole, poloneze, rusești, daneze, americane, engleze, iar uneori și românești (subl. ns.) pe care le primesc și pe care trebuie cel puțin să le frunzăresc, pentru a mă putea ține la curent cu evenimentele”²⁷. Engels se referea la periodicele socialiste românești, printre care se numărau „Contemporanul”, „Revista socială”, „Critica socială”, „Munca”, precum și la studiile lui Constantin Dobrogeanu-Gherea Ce vor socialiștii români; Karl Marx și economiștii noștri ș.a.

Lupta viguroasă a proletariatului român, faptul că mișcarea noastră muncitorească își însușise profund ideile socialismului științific și acționa pe temeiul lor au sporit interesul lui Friedrich Engels pentru partida socialiștilor români. În cunoscuta scrisoare adresată lui Ioan Nădejde la 4 ianuarie 1888, reproducă în „Contemporanul”, vol. VI, din același an, sub titlul : Politica noastră, Friedrich Engels face aprecieri de istorică semnificație asupra mișcării noastre muncitorești, a orientării ei pe baze socialist-științifice. Publicarea scrisorii în coloanele „Contemporanului”, așa cum arăta redacția revistei, era menită a dovedi că politica socialiștilor români „are sprijinul capului teoretic al partidei social-democratice din lumea întreagă”, și, în același timp, pentru aprecierile de însemnătate cardinală făcute de Engels în legătură cu situația politică internațională, cu perspectivele ei. „Cu mare plăcere am văzut — scrie Friedrich Engels — că socialiștii din România primesc, în programul lor, principiile de căpetenie ale teoriei care a izbutit a aduna într-un mănunchi de luptători mai pe toți socialiștii din Europa și din America”²⁸. În legătură cu strădanile de a învăța limba română, Friedrich Engels consenma următoarele : „Pe lângă cinstea ce mi-ați făcut astfel [de a publica în limba română unele lucrări ale sale — n.n.], îmi făcureți și îndatorirea de a mă ajuta să învăț în sfârșit o leacă limba română. Zic în sfârșit, pot zice acum că limba română nu mai este pentru mine o limbă cu desăvîrșire necunoscută. Totuși, dacă veți putea să-mi spuneți ce dicționar mai bunior să-mi cumpăr, din românește în nemțește, în franțuzește ori în italienește, aș fi îndatorat; astfel aș putea înțelege mai ușor articolele originale și broșurile : «Ce vor socialiștii români» și «Karl Marx și economiștii noștri»”²⁹.

În cuprinsul scrisorii, Friedrich Engels face o seamă de considerații deosebit de importante cu privire la situația politică din Europa acelor vremuri, declarînd : „Nu mi-a fost cu puțință să scriu unui român fără a-i spune părerea mea în aceste chestii arzătoare”. Denunțînd caracterul reacționar al politicii statelor care formaseră odinioară „Sfînta Alianță”, Engels arăta că nucleul acestei alianțe, ca principala rezervă a întregii reacțiuni europene, era țarismul. Cu o pătrunzătoare clarviziune, genialul teoretician revoluționar observa : „Căderea țarismului, nimicirea acestui vis rău care apasă peste Europa întreagă, iată, după noi, cea dintîi condiție pentru dezrobirea națiilor din mijlocul și din răsăritul Europei. Țarismul căzînd, puterea nelegiuită reprezentată acum prin Bismarck, lipsită de sprijinul său cel mai puternic, va cădea și ea; Austria se va desface în bucăți, pierzînd singura pricină de viață ce mai are, datorită de a împiedica prin existența sa pe țări de a înghiți națiile împrăștiute de la Carpați și din Balcani”. Această previziune științifică s-a împlinit întocmai după aproape trei decenii, cînd, datorită luptei proletariatului din Rusia, condus de încercatul partid comunist, în frunte cu V.I. Lenin, țarismul a fost răsturnat. Ca urmare a luptelor revoluționare de eliberare socială și națională ale popoarelor crunt asuprite și sub înfrirea Revoluției proletare din Octombrie, monarhia austro-ungară, care se mai menținea numai datorită forței baionetelor, s-a destrămat.

În aceeași scrisoare, Engels întrevedea caracterul hrăpăreț, imperialist al războiului care se pregătea. „Acuma alianța pare desființată, războiul pare neînlaturat, dar, chiar dacă va fi război, se va face numai pentru a aduce la ascultare pe Austro-

²⁶ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 8, Editura politică, București, 1973, p. 267.

²⁷ Karl Marx, Friedrich Engels, *Opere*, vol. 38, Moscova, 1965, p. 251.

²⁸ *Presa muncitorească și socialistă din România*, vol. I, partea I, p. 188.

²⁹ *Ibid.*

Ungaria și pe Prusia, care nu se prea dau după păr. Să nădăjduim că nu se va începe războiul; în asemenea luptă n-am putea să ținem cu vreunul din luptători; dimpotrivă, le-am dori să fie cu toții bătuți dacă s-ar putea. Ar fi un război groaznic. Dar fie ce-a fi, numai atita e sigur, oricum ar ieși la capăt, tot în folosul mișcării socialiste are să se sfârșească și are să grăbească ajungerea clasei muncitoare la putere". Engels considera că „o revoluție în Rusia acum ar scăpa Europa de nenorocirile nespuse ale unui război general și ar fi începutul revoluției sociale în toată lumea".

În încheierea scrisorii, Friedrich Engels se oferea să fie mijlocitorul intensificării relațiilor mișcării muncitorești din România cu partidele socialiste. „Dacă relațiile cu socialiștii germani, schimbul de ziare etc. ar lăsa ceva de dorit, v-aș putea fi de folos și v-aș fi cu plăcere".

Aprecierile și considerațiile de impresionantă adâncime făcute de Friedrich Engels au constituit pentru mișcarea noastră muncitorească un exemplu de felul cum trebuie să fie analizate datele și reperele situației interne și externe, condițiile concrete, economice și politice, în care acționa.

La scurt timp după Congresul socialist internațional de la Paris, din 1889, Ioan Nădejde îl trimitea pe socialistul Ioan Panaiteșcu, colaborator al revistei „Contemporanul", la Friedrich Engels, care se afla atunci la Londra, pentru a-i cere sfaturi într-o serie de probleme privind dezvoltarea mișcării socialiste din România. Scrisoarea de recomandare către Engels, datată 30 iulie 1889, are următorul conținut: „Stimate tovarășe, Ioan Panaiteșcu, aducătorul acestei scrisori, este unul din cei mai buni socialiști români. El vrea să vă roage să-i dați mai multe lămuriri și aceste lămuriri sînt foarte importante pentru dezvoltarea mișcării socialiste din România". Vizita socialistului român este confirmată de Friedrich Engels în scrisoarea adresată Laurei Lafargue, în august 1889. Scuzîndu-se că este atît de ocupat încît nu-i poate scrie pe îndelete, fiind întrerupt de diferite vizite ale socialiștilor străini, Engels arăta că printre aceștia se afla și „un socialist român în persoană" ³⁰.

După cum se știe, în cadrul mișcării noastre muncitorești, s-au desfășurat ample dezbateri în legătură cu atitudinea față de alegerile parlamentare, cu oportunitatea participării socialiștilor la campaniile electorale. Concluzia care s-a impus a fost că, în pofida tuturor obstacolelor și vitregiilor, partida socialistă poate și trebuie să-și prezinte proprii candidați. Ca urmare, în unele județe ale țării, au și fost desemnați candidați ai „Partidului muncitorilor" la colegiile II și III, care au și fost aleși. Marea importanță a acestui succes — seria „Drepturile omului", la 16 octombrie 1888 — constă în faptul că „De acum s-a alcătuit partidul socialist". Și ulterior, partidul clasei muncitoare din România a reușit să-și trimită reprezentanți în parlamentul țării.

Urmărind succesele obținute în alegeri de către mișcarea socialistă din diferite țări, care a reușit să trimită în parlament numeroși deputați socialiști, Engels amintea și izbînda înregistrată pe acest plan de către mișcarea socialistă din România. În Introducere la lucrarea lui Karl Marx *Luptele de clasă în Franța. 1848—1850*, el scria: „În Belgia, muncitorii și-au cucerit anul trecut dreptul de vot și au învins într-un sfert din totalul circumscripțiilor electorale. În Elveția, în Italia, în Danemarca, ba chiar în Bulgaria și în România, socialiștii sînt reprezentați în parlamente" ³¹. Socialiștii din România s-au adresat lui Friedrich Engels în problema atitudinii reprezentanților lor în parlament față de unele probleme politice concrete. Printr-un student socialist care a avut prilejul să călătorească la Londra, Engels a sfătuit pe socialiștii din România să adopte o poziție favorabilă în problema fortificațiilor, a necesității pregătirii apărării țării în fața unui eventual atac din partea marilor imperii vecine, problemă care era atunci aprig dezbătută în parlament.

F. Engels primea sistematic, alături de publicațiile periodice și de lucrările socialiste românești, și traduceri ale unor lucrări ale întemeietorilor socialismului științifice făcute de militanți revoluționari români, precum și scrieri care popularizau pe înțelesul maselor învățătura socialist-științifică. Urmărind traducerea în limba română a unor lucrări ale sale și, în special, a *Originii familiei, a proprietății private și a statului*, Engels a exprimat mulțumiri „pentru osteneala ce-ați avut pentru a face înțelese de cititorii români aceste scrieri" ³².

În 1890, mișcarea muncitorească din țara noastră a sărbătorit alături de mișcarea muncitorească din întreaga lume, cea de-a 70-a aniversare a nașterii lui Frie-

³⁰ Marx-Engels, Dietz Verlag, Berlin, 1967, p. 204.

³¹ Karl Marx, Friedrich Engels, *Opere*, vol. 22, Editura politică, București, 1965, p. 520.

³² *Presa muncitorească și socialistă din România*, vol. I, partea I, p. 188.

drich Engels, aducînd prinosul său de recunoştinţă aceluia care, pe baza bogatei şi vastei sale experienţe revoluţionare, a impresionantei puteri de sintetizare a fenomenelor şi proceselor economice-sociale şi politice, a previziunii profund ştiinţifice, a sprijinit multilateral, de-a lungul anilor, şi a dat sfaturi de nepreţuit mişcării muncitoreşti din diferite ţări.

Mişcarea muncitorească din România s-a caracterizat constant prin largi legături de solidaritate activă cu forţele revoluţionare de pretutindeni. Spiritul conlucrării fructuoase şi prieteneşti a animat legăturile mişcării muncitoreşti de la noi atît cu mişcarea muncitorească din ţările vecine şi din alte ţări ale continentului, cît şi din ţări aflate pe meridiane îndepărtate ale globului. „Relaţii internaţionaliste — arată în acest sens tovarăşul Nicolae Ceauşescu — au fost stabilite, de asemenea, cu partidele socialiste din Germania, Franţa, Italia, Belgia şi alte ţări. Paginile presei muncitoreşti şi socialiste din acele vremuri constituie o mărturie a solidarităţii proletariatului român cu luptele muncitorilor din Norvegia, Danemarca, Olanda, Elveţia, Spania, China, Australia, Statele Unite ale Americii, Cuba şi din alte ţări ale lumii“ ³³.

Bogatele tradiţii de solidaritate ale mişcării revoluţionare din ţara noastră cu mişcarea revoluţionară din FRANȚA înscriu în rîndul momentelor de mare relief participarea a peste 900 de fii ai poporului român la războiul purtat de poporul francez împotriva cîmpitorilor prusaci, ca şi a zeci de revoluţionari din România în detaşamentele Comunei, atît la Paris, cît şi în alte oraşe franceze, unde se instaurase Comuna. „Revoluţionarii români — relevă Programul P.C.R. — au fost prezenţi pe baricadele Comunei din Paris, aducîndu-şi contribuţia de singe la prima revoluţie proletară din lume“ ³⁴.

Unul dintre aceşti revoluţionari, Mircea C. A. Rosetti, avea să colaboreze, în 1876, împreună cu fratele său mai mic, Vintilă, la jurnalul „Droits de l'Homme“, redactat de fruntaşul socialist Henri Rochefort. Cînd Curtea de Apel a Franţei a suspendat această publicaţie pentru şase luni şi l-a condamnat pe H. Rochefort la detenţiune şi amendă, Mircea şi Vintilă Rosetti au trimis din Bucureşti, la 9 februarie 1877, o telegramă pe adresa redacţiei, reproducînd în „Timpul“ din 22 februarie 1877, în care declarau : „Loviturile date jurnalului «Droits de l'Homme» au emoţionat profund pe democraţii socialişti, revoluţionarii din toate ţările. «Droits de l'Homme» sînt astăzi mai mult decît un jurnal, sînt un bun principiu, ele nu ştiu să moară. Trăiască «Droits de l'Homme!» vom striga noi miine în acelaşi timp cu fraţii noştri din Paris“. De menţionat că, înainte cu un an de suspendarea jurnalului şi de condamnarea redactorului ei, cei doi revoluţionari români asistaseră la o reuniune a acestei publicaţii, organizată la Paris. Dealtfel, Mircea Rosetti era apreciat şi iubit în cercurile socialiste franceze. Memoria lui avea să fie evocată în cadrul unui banchet organizat în 1885 cu prilejul plecării fratelui său din Capitala Franţei. „Ridic acest pahar — a spus socialistul francez A. Crié — în memoria lui Mircea Rosetti, în care noi eram obişnuiţi să vedem pe propovăduitorul cel mai devotat al ideilor socialiste revoluţionare în România“ ³⁵.

Printre primele materiale publicate în presa noastră socialistă despre mişcarea socialistă din Franţa se numără cel apărut în gazeta „Besarabia“ din 8 noiembrie 1879 şi intitulat : Din Marsilia, amplă relatare, pe baza unei corespondenţe speciale, despre lucrările Congresului muncitoresc francez ținut în acest oraş. Sintetizînd ideile exprimate de muncitorii delegaţi la Congres, articolul propaga în masa cititorilor o seamă de idei fundamentale ale socialismului ştiinţific : „Ştiţi dv. unde văd muncitorii cauza fundamentală şi principală a poziţiunii lor grele şi deperate, a stării lor în societatea contemporană ? În proprietatea individuală sub forma ei actuală, în faptul că toate instrumentele cele mari de muncă : pămîntul, minele, fabricile, căile de comunicaţie — toate acestea se află în deplina posesiune a individului indeosebi, iată după opiniunea lor [a muncitorilor] unde este rădăcina răului“.

Legăturile strînse ale socialiştilor români cu socialiştii francezi s-au evidenţiat apoi cu ocazia prezenţei la Paris, în toamna anului 1879, a lui Constantin Dobrogeanu-Gherea, care venea din Norvegia. În Capitala Franţei, Gherea a legat prietenie cu fruntaşi ai mişcării revoluţionare de aici, pe care avea să le evoce mai tîrziu.

³³ Nicolae Ceauşescu, *România pe drumul construirii societăţii socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 8, p. 268.

³⁴ Programul Partidului Comunist Român de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintare a României spre comunism, p. 205.

³⁵ „Drepturile omului“, anul I, nr. 36 din 15 aprilie 1885.

La Paris se aflau numeroși studenți români. Mulți dintre ei, luînd contact în țară cu ideile socialiste, vor activa în cadrul organizațiilor socialiste franceze. La 1 ianuarie 1883, vor fi puse bazele unei organizații socialiste românești de-sine-stătătoare, care s-a aflat în strînsă legătură cu militanți de seamă ai mișcării socialiste franceze. Tot atunci s-a hotărît editarea revistei socialiste române „Dacia viitoare”. Grupul de revoluționari români era alcătuit din Vintilă C. A. Rosetti, A. A. Bădăraș, Constantin Mille, V. Gh. Morțun, Mihail V. Săndulescu, Grigore Maniu, Ion Tanoviceanu, Mișu Săulescu, Th. Mănescu, la care se vor adăuga Ion Cantacuzino, Emil Racoviță, D. Voinov, Iancu și Alexandru Radovici, G. Diamandi, Alexandru și Ion Slătineanu, Ștefan Irimescu, D. Mani, A. Matza, D. Stoicescu, Filibiliu ș.a. Toți aveau o solidă cultură, erau activi și pe tărîm politic, și în știință, și în artă, își însușiseră temeinic ideile socialismului științific. O relevă semnificativ Declarația elaborată cu prilejul constituirii organizației lor socialiste, o veritabilă expunere de principii : „Subsemnații, prin prezenta Declarațiune, ne legăm unii de alții de a da viața și puterile noastre spre săvîrșirea scopului ce ne-am propus : reformarea societății actuale. Credem că modul cel mai bun pentru realizarea scopului nostru este revoluționarea. Sintem, deci, revoluționari socialiști. Pentru susținerea și propagarea credințelor de mai sus, s-a format, în Paris, ziarul «Dacia viitoare»”. Reuniunile lor lunare, denumite „frățeștile întruniri”, la care veneau să ia parte „amici fără deosebire de naționalitate”, se desfășurau în bulevardul St. Germain, nr. 10. Organizația socialistă a studenților români de la Paris, activitatea ei intensă au jucat un important rol în promovarea legăturilor directe dintre mișcarea socialistă română și cea franceză.

Revista „Dacia viitoare”, condusă inițial de Vintilă C.A. Rosetti, Al. Bădina și Mihail V. Săndulescu, s-a preocupat, firește, pe lângă problemele specifice ale mișcării socialiste din țara noastră, și de popularizarea știrilor din mișcarea socialistă franceză, ca și din alte țări. În numărul 6 din 1883, sub titlul : Starea de față a socialismului, „Dacia viitoare” făcea o cuprinzătoare analiză a situației din mișcarea socialistă franceză, a afirmării ei vertiginoase. „Sfărîmînd și jertfind pe altarul ei peste 30 000 de lucrători — scria revista —, burghezia a crezut, în naivitatea ei, că, prin aceasta, s-a strivit și socialismul. Dimpotrivă. Socialismul nu e mort”.

Sărbătorirea, an de an, a Comunei din Paris, atît în țară, cît și în Franța, unde se aflau numeroși socialiști români, a constituit întotdeauna un prilej de strîngere a legăturilor mișcării muncitorești din cele două țări. „Amicul nostru Vintilă Rosetti — nota „Drepturile omului” la 15 martie 1885 — a primit următoarea scrisoare ca răspuns la telegrama trimisă lui Emile Gautier, condamnat politic, de cei adunați la banchetul din Sala «Dacia» [din București] : «Temnița St. Pélagie, Paris, 20 martie 1885. Scumpe Vintilă, Am primit simpatica voastră telegramă. Nimic nu putea fi pentru mine mai măgulitor și nu putea avea o consolățiune mai mare decît acest semn internațional de stimă, afecțiune și solidaritate care a străbătut Europa spre a găsi pe proscris. Exprimă din parte-mi mulțumirile mele camarazilor români. Cine știe dacă, într-o zi, rațiunea de stat nu mă va sili să merg să le cer ospitalitatea. O strîngere de mină cu totul specială lui Horia *, Radovici, G. I. Lambru, Calligari. O frățească sărutare, Emile Gautier, deținut politic»”.

La 6 martie 1888, V. Gh. Morțun a vorbit în sala de întruniri a organizației socialiste din Iași, în prezența a peste 500 de participanți, despre importanța Comunei, relevînd că „de ce mare însemnătate este mișcarea de la 1871” pentru socialism. În încheierea reuniunii, așa cum informează „Muncitorul” din 11 martie 1888, a fost trimisă la Paris o telegramă cu următorul conținut : „Paul Lafargue, 17, rue du Croissant, Paris. În numele partidei socialiste ieșene, felicităm proletariatul francez pentru mișcarea de la 1871 și ne bucurăm că astăzi partida socialistă este mai tare decît oricînd”. Semnează printre alții, Vasile Gh. Morțun, deputat, Ioan Nădejde, Mihai Pastia, C. Gheorghiu, Vasile Lăteș, D. A. Teodoru, Cr. Panaiteșcu, C. D. Anghel, Lascăr Veniamin, Cornelia Morțun, Sofia Nădejde, N. Turcanovici, I.C. Atanasiu, I. Gheorghiu, Gr. Gușu.

La cea de-a 20-a aniversare a Comunei, secțiunea din Paris a partidului muncitorilor a organizat un banchet internațional, în cadrul căruia au fost citite scrisorile și telegramele de salut trimise din România, Italia, Spania, Anglia, Germania și din alte țări. Iată textul telegramii românești : „Muncitorii din București trimit o frățească strîngere de mină fraților lor din Paris și strigă împreună cu dinșii : Trăiască Comuna ! Morțun, deputat, Const. Mille, Al. Ionescu”. La a 21-a aniversare a Comunei, Jules Guesde a primit, la Paris, următoarea telegramă din România, reproducă

* Este vorba despre Horia C. A. Rosetti. Scrisoarea denotă că, la rîndul său, acest fiu al lui C. A. Rosetti era cunoscut în mișcarea revoluționară din Franța.

în „Democrația socială“ din 8 iulie 1892 : „Clubul partidului muncitorilor din Ploiești te roagă a fi pe lângă partidul muncitor francez interpretul sentimentelor sale de admirație și de solidaritate pentru marea aniversare a proletariatului parizian de la 18 martie 1871“.

Publicațiile socialiste din țara noastră prezentau luptele proletariatului francez, făcându-se mesagerie solidarității mișcării muncitorești din România cu aceste lupte. La rubrica Franța, „Drepturile omului“ seria, în numărul său din 28 februarie 1885, că, în fiecare zi, „sînt cel puțin 20 de întruniri în care se dezbate chestiunile de doctrină sau cele de la ordinea zilei care au legătură cu schimbările stării actuale“. Au fost înfierate abuzurile și represaliile la care a recurs statul capitalist francez împotriva luptei drepte a muncitorimii. Preluînd o știre după „Cri du peuple“, „Drepturile omului“ făcea cunoscut, la 9 februarie 1885, că „înaintea mitingului din săptămîna trecută a muncitorilor fără lucru din Paris, două tunuri-mitraliere erau pregătite, cu cai înhamăți, în scopul de a servi la represiunea răscoalei“.

O largă rezonanță a avut în publicațiile revoluționare din România marele miting socialist al muncitorilor francezi și englezi desfășurat la 22 februarie 1885 în Sala „Tivoli“ din Paris. „Drepturile omului“ a reproduș și rezoluția adoptată la acest miting, în care muncitorii protestau energic împotriva oricărei politici de război și cucerire și se declarau gata să lupte „mină în mină cu toți apăsătorii pămîntului“ pentru triumful revoluției sociale. În context, „Drepturile omului“ făcea constatarea că, în Franța, muncitorii de la orașe și masele țărănimii „realizează o evoluție foarte rapidă spre socialism“.

Cu ocazia marii întruniri electorale a socialiștilor francezi din 1891, C. Dobrogeanu-Gherea, D. Mani, I. Radovici expediau în Franța următoarea telegramă, produsă și în „Le Socialiste“ : „Salutăm alegerea de la Roubaix ca pe o mare victorie a socialismului internațional“.

„Munca“ evoca cititorilor români, la 22 martie 1892, importanța constituirii grupului radical-socialist în parlamentul francez pe baza unui program comun de revendicări, după cum socialiștii francezi înfățișau succesele socialiștilor români în alegerile din 1888, subliniînd însemnătatea unității de acțiune a tuturor socialiștilor și democraților. „La Revue Socialiste“ avea să remarce că alegerile din România „au o importanță atît de mare din punctul de vedere socialist“ (subl. ns.)³⁶.

Socialiștii români protestau împotriva condamnării de către tribunalele franceze a unor luptători revoluționari pentru activitatea lor. „Emanciparea“, în numărul 5 din 1883, își ridică glasul împotriva condamnării militantei Louise Michel la șase ani închisoare și patru ani de supraveghere polițienească. În iulie 1891, cu ocazia condamnării la un an detențiune a lui Paul Lafargue, „talentatul socialist francez, capul teoretic al socialismului francez și un neobosit agitator și organizator al clasei proletariene“, gazeta „Munca“ reproducea, după „Le Socialiste“, declarația lui Lafargue asupra poziției sale din timpul procesului : „Am răsturnat toată acuzația, frază cu frază, și am profitat de această ocazie excepțională pentru a expune teoriile noastre asupra centralizării mijloacelor de producție și de schimb, asupra acțiunii fenomenelor economice, asupra constituției și mersului evolutiv al claselor“. La 20 octombrie a aceluiași an, săptămînalul socialist din București insera scrisoarea adresată din închisoarea St. Pélagie de Paul Lafargue alegătorilor din orașul Lille, cu ocazia victoriei lui în alegeri. La numai o lună, aceeași publicație prezenta o amplă biografie a militantului socialist francez.

Încetarea din viață a deputatului socialist Joffrin a fost marcată prin publicarea, în „Munca“ din 16 septembrie 1890, a unui necrolog, în care se arăta că acest vajnic luptător pentru o societate fără asupritori și asupriți își expunea viața în slujba idealurilor de libertate socială și politică.

Legăturile de solidaritate dintre organizațiile socialiste românești și cele franceze s-au manifestat cu putere în cadrul sărbătoririi zilei de 1 Mai. Cu prilejul zilei de 1 Mai 1892, în numele Clubului muncitorilor din București, V. Gh. Morțun, C. Mille, Al. Ionescu au trimis partidului muncitorilor francezi o telegramă, în care se spunea : „Demonstrația de 1 Mai este simbolizarea universală a luptei de clasă ca teren comun și unic pe care se plasează și acționează organizațiile muncitorești de pretutindeni pentru a ajunge la suprimarea claselor, la suprimarea aservirii salariaților. Demonstrația de 1 Mai procură clasei muncitoare de pretutindeni ocazia de a se ralia în masă în jurul drapelului roșu al exproprierii politice și economice a burgheziei !“

În paginile publicațiilor socialiste din România au fost reflectate îndeaproape congresele socialiștilor francezi. „Drepturile omului“ a relatat, la 20 decembrie 1888,

despre eforturile făcute de militanții mișcării socialiste franceze la Congresul anual din 1888, desfășurat la Troyes, care s-au încununat prin adoptarea unei rezoluții de însemnătate deosebită pentru unitatea de acțiune a clasei muncitoare franceze: „Considerind importanța luptei electorale ce se va degaja la Paris și necesitatea unei afirmări a socialiștilor revoluționari — se sublinia în rezoluție —, Congresul din Troyes, pentru a însemna primul pas al unirii forțelor revoluționare, invită toate grupurile aderente la Congres și pe toți revoluționarii din Paris să se unească, pentru a opune facțiunilor politice (monarhiști, oportuniști, radicali și bulangiști) un candidat curat revoluționar”.

Congresul de la Lille al socialiștilor francezi (marxiști), care și-a desfășurat lucrările la 10—12 octombrie 1890, a fost prezentat printr-o serie de materiale în presa socialistă de la noi. Gazeta „Munca” a inserat știri privind începerea lucrărilor Congresului, participanții, hotărârile adoptate. Ioan Nădejde aprecia că: „Acest congres este cel mai însemnat congres socialist francez din toate cîte au avut loc de la cel din Marsilia încoace în care pentru întia oară s-au declarat muncitorii francezi pentru teoriile comuniste, pe atunci numite colectiviste”³⁷.

În gazeta „Munca” din 16 decembrie 1890, a apărut un important articol despre Congresul de la Calais al Camerelor sindicale din Franța, ținut la 12—13 octombrie 1890, iar „Democrația socială”, sub titlul: Congresul socialist francez, anunța, la 13 septembrie 1892, că „al 10-lea Congres național anual al Partidului muncitorilor din Franța se va deschide la Marsilia, la 24 septembrie [1892]”. Gazeta socialistă ploieșteană scria că, alături de Liebknecht și Edouard Anselme, la Congres vor participa și invitați români. Clubul muncitorilor din București, după cum se știe, a însărcinat pe I. Radovici, care se afla atunci la Paris, să-l reprezinte la Congres. Pe adresa Congresului, socialiștii români au trimis mai multe telegrame. Sub titlul: Congresul social-democrației franceze, „Munca” din 20 septembrie 1892 înștiința cititorii că: „Partidul muncitorilor din România cu această ocaziune a trimis următoarea telegramă: «Jules Guesde, Marsilia. Partidul muncitorilor din București te însărcinează a strînge mina fraților și muncitorilor francezi, reușiți în al 10-lea Congres. Trăiască proletariatul internațional!». În telegrama semnată de Constantin Mille și datată 23 septembrie 1892, se arăta: „Partidul muncitorilor din București ne-a dat misiunea de a saluta cel de-al zecelea Congres al partidului: Trăiască proletariatul internațional!”. Din Ploiești se trimitea, la 23 septembrie 1892, următoarea telegramă: „Din inimă, alături de voi, Partidul muncitorilor din Ploiești salutăm Congresul. Trăiască socialismul internațional! Radovici, Bacalbașa”. La rîndul său, din Paris, G. Diamandiu adresa, la 24 septembrie 1892, o telegramă, în care „Socialiștii români trimit Congresului felicitările lor frățești”.

Reflectînd preocuparea socialiștilor francezi pentru propaganda la sate, „Democrația socială”, într-un articol din 12 iulie 1892, arăta: „Ziarul «Le Socialiste», organul central al Partidului muncitor francez, publică, în numărul din urmă, un apel însoțit de un chestionar privind Chestia agricolă. Acest chestionar va sluji la dezbaterile Congresului național al socialiștilor francezi, care se va ține la Marsilia, la 24 septembrie”. Gazeta franceză atrăgea atenția cititorilor că „discuțiunea chestiei agricole a fost supusă Congresului internațional de la Bruxelles de către delegații români” (subl. ns.). „Democrația socială” mai scria că, în Franța, socialismul „se agită cu o nouă viață, cu o putere nouă. Guesde, Lafargue și Ferroul încep propaganda la țară. Ei pleacă prin comune, spre a ține conferințe. Mai înainte, au împrăștiat în 3 000 de comune chestionarul în chestia agrară, pe care l-am publicat și într-unul din numerele noastre trecute”.

La 19 iulie 1892, „Munca” reproducea, sub titlul: Ancheta socialistă asupra situației claselor agricole, hotărîrea partidului socialiștilor francezi de a se ocupa și de problema agrar-țărănească, pentru întia oară pusă în evidență și analizată în mișcarea muncitorească internațională de către socialiștii români, la Congresul socialist internațional de la Bruxelles. Încă din partea introductivă, hotărîrea evidenția că „inițiativa delegației socialiste române la Congresul din Bruxelles a decis în anul trecut de a aduce chestiunea agricolă la ordinea zilei în viitorul Congres internațional, care se va ține la Zürich, în august 1893” (subl. ns.). Hotărîrea conchidea că „partidul nostru muncitor trebuie să se ocupe, la sfîrșitul lui septembrie, la Marsilia, la al 10-lea Congres socialist, de propaganda și organizația socialistă din țară. Pentru acest cuvînt, Consiliul Național a crezut că trebuie a deschide pe lingă interesele o anchetă care permite soluțiuni bazate pe fapte”.

³⁷ „Munca”, anul I, nr. 35 din 21 octombrie 1890.

Gazeta „Munca” a relatat, totodată, despre hotărârile Congresului de la Marsilia privind sărbătorirea zilei de 1 Mai prin încetarea lucrului.

Veroasa „afacere Panama”, din care „toată burghezimea a ieșit minjită — cum scria „Democrația socială” —, a fost puternic înfierată de mișcarea muncitorească din România, care, cu același prilej, a relevat înalta cinste și demnitate a socialiștilor francezi : „Un singur partid, dintre toate, a ieșit nepătat de toate rușinile la care sînteți martori : partidul muncitor socialist revoluționar”³⁸.

Reflectînd intensa activitate desfășurată de fruntașii mișcării socialiste franceze, „Democrația socială” din 1 martie 1892 conchidea că, în Franța, „mișcarea socialistă se întărește din zi în zi. Guesde și Lafargue urmează turneul lor de conferințe, care sînt frecventate de un număr considerabil de muncitori și aplaudate cu entuziasm”.

Marile progrese înregistrate de mișcarea socialistă din România, înaltul nivel la care se situa prin gîndirea și acțiunea sa au fost remarcate și popularizate de către socialiștii francezi. Amplele relatări apărute în revista „La Société Nouvelle” reprezintă o admirabilă pagină antologică, din care muncitorii de limbă franceză au putut afla despre succesele partidei muncitorilor români, despre uriașa lui forță de înfrîngere în rîndul maselor. „Cititorii noștri — sublinia revista pariziană — au putut vedea din programul ziarului Muncitorul, după care noi am publicat o traducere în precedentul nostru număr, că socialismul a făcut în România progrese rapide și cu adevărat uimitoare. În 1880, socialismul prinsese rădăcini și devenea o forță. Începînd din 1885, la Iași se publica o revistă socialistă, iar la București, un cotidian. Socialismul — se arăta mai departe — are în România partizani activi”, partidul socialist „este de pe acum puternic”.

Un puternic ecou pe planul promovării drepturilor și libertăților popoarelor, a legitimității luptei lor revoluționare și patriotice a avut protestul adresat de un grup de 32 de tineri socialiști români*, aflați la studii în capitala Franței, gazetei burghize „La Liberté”, care se dedase la uneltiri și provocări de o extremă gravitate. Într-un articol publicat la 16 aprilie 1888, acest ziar indemnase pe țar „să intre în România și să liniștească răscoala țăranilor”. În protestul socialiștilor români, publicat în ziarul socialist „Justice”, se arăta : „Jurnalul «La Liberté», vorbind despre turburările țăranesti ce s-au întimplat în România, găsește că anarhia domnește în statele mici din Răsăritul Europei. Pentru a pune sfîrșit, pomenitul jurnal e de părere că, în lipsă de turci, care n-au nici o putere, ar trebui ca țarul, pierzînd răbdarea, să intre să facă liniște. Față cu cei care, ca dv., d-le redactor, știu tot ce am făcut noi, românii, pentru a avea drept să fim stîmțați de popoarele libere, credem de prisos a mai arăta cit de dușmănoasă e o asemenea indemnare. Cît despre răscoala de acum, trebuie să o priviți ca izvorînd din cererile foarte drepte ale unui proletariat agricol care, scos din răbdare, prin apăsarea și toate despoierile suferite de la niște arendași sprijiniți de administrație, a ajuns într-o stare mult mai rea decît a proletariatului industrial din Apus. Ne folosim de bunăvoința d-voastre și protestăm cu indignare împotriva principiilor ciudate care au putut indemnă pe un ziarist republican să ceară amestecul unui vecin puternic pentru a înăbuși cererile drepte ale unei clase așa de însemnate într-o țară liberă”.

Sub semnul unei dezvoltări continue și susținute s-au înscris legăturile mișcării muncitorești de la noi cu mișcarea muncitorească din BELGIA. Încă în anii activității Asociației Internaționale a Muncitorilor, tineri revoluționari români care au studiat la universitățile din Bruxelles, Anvers, Gand ș.a. au intrat în contact cu mișcarea muncitorească belgiană, au devenit membri ai secțiilor Internaționalei I din respectivele orașe, avînd un însemnat aport la desfășurarea activității acestora. În anii de după Comuna din Paris, s-au constituit în aceste orașe organizații socialiste formate din studenți și elevi români, care conclucrau îndeaproape cu organizațiile socialiste belgiene, cu conducători ai Partidului Socialist din Belgia. Datorită activității organizației socialiștilor români de la Bruxelles, ultimele numere din importanta publicație socialistă „Dacia viitoare” vor fi editate în acest oraș.

Presa noastră socialistă a relatat îndeaproape evenimentele circumscrise mișcării muncitorești belgiene. Sub titlul : Salutare frățească, „Munca” descria situația muncitorilor din această țară, asprimea luptei dintre proletariat și burghezie, care s-a soldat cu jertfe de vieți ale muncitorilor. În numele muncitorilor români, gazeta „Munca” adresa un salut de îmbrăbătare proletariatului belgian : „Muncitorii

³⁸ „Democrația socială”, anul I, nr. 51 din 20 decembrie 1892.

* Protestul a fost semnat, printre alții, de : E. Racoviță, D. Mani, I. G. Rado-vici, D. A. Țăranu, A. Săulescu, dr. Filibiliu, D. Voinov, D. Știubeiu, J. S. Seftoiu, M. Minovici, I. Procopiu, D. G. Sachelarie, C. Stănculescu, V. G. Lecca, A. V. Racotă.

români nu pot decît să trimită o frătească salutare fraților lor de muncă belgieni. Peste fruntarii, ei le întind mina și le urează izbîndă deplină. Din singele muncitorilor uciși, din singele martirilor morți pentru drepturile muncitorilor va ieși o nouă putere, va ieși ideea nouă mai puternică și mai neînvinsă decît oricînd. Înainte! victoria voastră este izbînda noastră. Cînd steagul vostru roșu filfite victorios în vînt, și inimile noastre se bucură; cînd zăbranicul negru îl acopere, și inimile noastre singerează de durere”³⁹.

„Drepturile omului” sublinia, la 7 februarie 1885, că, în Belgia, „mișcarea revoluționară face mari progrese”. Cotidianul bucureștean a relatat, în numărul său din 2 aprilie 1885, despre congresul lucrătorilor belgieni, reunit la Bruxelles în primăvara anului 1885. „Constituirea unui partid al lucrătorilor — remarcă publicația română — a fost votată de 51 de grupuri [organizații] din totalul de 55 care au luat parte la Congres”. Pe marginea acestei hotărîri, „Drepturile omului” conchidea: „Au început să înțeleagă și lucrătorii că numai strîns uniți între ei se vor putea lupta cu sorții de izbîndă împotriva dușmanului, puternic numai din pricina dezbinărilor muncitorilor”.

„Drepturile omului” informa, la 6 februarie 1885, că, la Bruxelles, „Liga muncitorilor fără lucru a hotărît să țină un congres la 5—6 aprilie [1885]”, iar la 12 februarie 1885 același cotidian socialist relatează despre faptul că „lucrătorii de la Verviers au format un nou grup, sub denumirea de: «Cercul Arenei Revoluționare»”, că, la 8 februarie 1885, „a avut loc, în Plaegstreert, Congresul anual al secțiunilor flamande socialiste, care a adoptat o seamă de hotărîri, ca: 1. Mai bune mijloace de propagandă în Flandra occidentală; 2. Organizarea în sudul Flandrei a unui Comitet Central și a unei ligi pentru protecțiunea expulzaților politici; 3. Delegațiile pentru apropiatul Congres al partidului; 4. Mișcarea pentru sufragiu universal”.

„Socialiștii din Gand — remarcă „Drepturile omului”, la 26 octombrie 1888 — fac în mod foarte energic propagandă socialistă și sub diferite forme, precum lozinci, ziare, conferințe, reprezentații teatrale, crearea de societăți de ajutor și cooperative”. Mai aflăm din relatarea ziarului bucureștean că socialiștii belgieni „au distribuit broșuri și reviste la soldați”.

Numeroase știri a publicat gazeta „Munca” despre adunările și întrunirile muncitorilor belgieni, despre acțiunile lor pentru impunerea votului universal. La 12 decembrie 1888, „Drepturile omului” prezenta Proclamațiunea Consiliului General al Partidului Muncitorilor din Belgia adresată, prin organul său cotidian „Le peuple”, lucrătorilor din minele de cărbune, și în care îi chema la unire și organizare. Dintr-o știre publicată în „Munca”, la 15 iulie 1890, aflăm că lucrătorii de la minele din valea riului Garre au reușit „să silească pe patroni să înceteze amenziile pentru orice greșală și de a face să se învoiască ca să nu lucreze decît 8 ceasuri pe zi”.

Congresul socialist de la Bruxelles, reunit în septembrie 1890, care a dezbătut problema sufragiului universal și a preconizat o seamă de măsuri pentru impunerea lui, a fost înfățișat prin informații și comentarii în publicistica mișcării noastre socialiste. Gazeta „Munca” enumera unele dintre mijloacele de acțiune evocate de Congres: „a. Manifestări în aceeași zi și aceeași oră în deosebite locuri ale țării; b. Organizarea unui vot popular în fața votului legal; c. Constituirea unui parlament popular; d. Greva generală în toate meseriile; e. Refuzarea plății birului, chiriiilor și refuzarea serviciului militar; f. În alegerile comunale să nu se voteze decît pentru partizanii sufragiului universal; g. Propagandă în armată”. Gazeta bucureșteană aprecia că, în Belgia, „mișcarea pentru căpătatul votului universal a ajuns puternică”⁴⁰.

Conturînd un tablou al activității Partidului Socialist din Belgia, în numărul din 2 ianuarie 1893, „Munca” releva importanța Congresului de la Bruxelles din 1892, care a luat în discuție programul partidului și a adoptat hotărîrile menite a asigura înfăptuirea acestui program. Gazeta bucureșteană anunța, de asemenea, că a fost adoptată, cu același prilej, o Declarație de principii.

Sub titlul: Bibliotecă socialistă și cerc de lectură, „Drepturile omului” anunța cititorii, la 11 iulie 1885, că: „Secțiunea socialistă din Bruxelles are o bibliotecă măreață, pe care o întregeste neconținut și o pune la dispoziția lucrătorilor”. Se mai amintea că, la o ședință a organizației din Bruxelles, s-a propus întemeierea unui cerc de lectură, propunere care a fost primită în unanimitate.

A fost remarcată, în presa noastră socialistă, editarea în orașul Gand a gazetei „L'Etudiant Socialiste”. Gazeta „Munca” elogia avîntul tinerimii din jurul acestei publicații și remarcă ideea socialistului belgian Dejuisseaux, care spunea că

³⁹ Documente din istoria mișcării muncitorești din România (1879—1892), p. 701.

⁴⁰ „Munca” anul I, nr. 29 din 24 septembrie 1890.

„între socialism și tinerime este o afinitate nobilă și aceasta pentru că tinerimea va fi întotdeauna generoasă, și socialismul va fi întotdeauna tânăr“⁴¹.

Este de remarcant că o seamă de socialiști români — Constantin Mille, Zamfir Filoti, Ion Teodorescu și alții — au colaborat constant, în acea perioadă, la gazetele socialiste belgiene.

Cu ocazia încetării din viață a militantului socialist Cesar de Paepe, în „Munca“ din 5 ianuarie 1892 a apărut un articol-necrolog semnat de Zamfir Filoti, în care erau relevate meritele sale revoluționare, iar Constantin Mille, în calitate de delegat al socialiștilor români la Congresul socialist internațional ținut în capitala Belgiei, în 1891, a evocat într-o cuvîntare specială figura revoluționarului de Paepe, subliniind strînsele legături dintre mișcarea socialistă din România și cea din Belgia.

La 22 martie 1892, gazeta „Munca“ anunța „pierderea unuia dintre cei mai de frunte luptători“ ai partidului muncitorilor din Belgia, Laurent Verryken.

Începutul noului an 1892 a prilejuit gazetei „Munca“ o trecere în revistă a mișcării muncitorești internaționale. Cu această ocazie, se arăta că, în Belgia, „poporul muncitor, organizat admirabil, se mișcă ca o mare colosală și, în valuri zdrobitoare, cere sufragiul universal și ziua de 8 ore“. Gazeta amintea cititorilor români despre greva lucrătorilor belgieni declarată la 1 mai 1891, „în care peste 100 000 muncitori s-au luptat strînși uniți“.

Legăturile dintre mișcarea socialistă din România și Belgia au cunoscut o vie afirmare în timpul Congresului socialist internațional de la Bruxelles, din vara anului 1891, la care au participat, după cum s-a arătat, cinci delegați români, și în timpul primului Congres internațional al studenților socialiști, organizat, de asemenea, în capitala Belgiei, în luna decembrie a aceluiași an, manifestare la care au luat parte doi reprezentanți ai mișcării socialiste studențești din România.

Socialiștii belgieni, la rîndul lor, s-au preocupat cu un deosebit interes de mersul mișcării muncitorești din România, au popularizat în mase activitatea și evoluția acesteia. În 1887, Cesar de Paepe, conducător de frunte al mișcării socialiste belgiene, a relevat succesele socialiștilor români, într-o documentată analiză, intitulată România, apărută în „La Société Nouvelle“. „De cîțiva ani — sublinia Cesar de Paepe —, ideile socialiste au făcut progrese remarcabile în această țară, pentru a putea asista, în prezent, la constituirea acolo a unui partid al muncitorilor... El are organul său de presă, intitulat «Muncitorul, organ al partidei muncitorilor»“⁴².

Multiple și strînse legături au existat între mișcarea muncitorească din țara noastră și cea din RUSIA. În perioada analizată, aceste legături — așa cum arată tovarășul Nicolae Ceaușescu —, „și-au găsit expresia atît în sprijinul acordat grupurilor revoluționare ruse de către socialiștii români, în sprijinul moral și material acordat socialiștilor ruși emigrați în România, cît și în schimbul de corespondență și în legăturile directe cu Plehanov, iar mai tîrziu cu Vladimir Ilici Lenin. Organul de presă al partidului publica frecvent știri despre mișcarea revoluționară din Rusia“⁴³.

Lupta plină de sacrificii a revoluționarilor ruși împotriva celui mai reacționar regim, al autocrației țariste, a găsit un larg ecou în România, stîrnind entuziasm și solidaritate militantă. Masele populare, toate forțele înaintate din țara noastră erau adînc îndurerate de supliciile cumplite la care erau supuși luptătorii pentru libertate din Rusia. Ele aveau mereu imaginea sumbră a nesfîrșitelor coloane de muncitori, țărani, intelectuali, legați unii de alții cu lanțuri grele și purtați prin nămeți și viscole pînă în străfundurile Siberiei, acolo unde se stîngea floarea popoului rus.

După 1870, România devenise un important loc de tranzitare a literaturii revoluționare tipărite în străinătate și destinate Rusiei. La București, Iași, Galați, Ploiești, Tulcea și în alte localități, au fost adăpostiți, zeci și zeci de revoluționari din țara vecină, printre care M. A. Bakunin, în 1863, iar apoi G. V. Plehanov, teoretician și propagator al socialismului științific. În legătură cu activitățile de transportare a literaturii revoluționare spre Rusia, în 1873 au sosit la Iași și în alte puncte de frontieră, venind din Elveția, numeroși militanți de seamă ai mișcării revoluționare ruse. În același timp, s-a hotărît ca, la granița româno-rusă, delegat permanent,

⁴¹ „Munca“, anul I, nr. 40 din 25 noiembrie 1890.

⁴² „La Société Nouvelle“, partea a 2-a, anul IV/1887, Bruxelles—Geneva—Amsterdam—Paris.

⁴³ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 8, p. 267.

să fie reprezentantul socialiștilor din Moscova, G. F. Zdanovici. Acesta avea strînse legături cu socialistul român Eugen Lupu, care, împreună cu alți tineri din Iași, a ajutat în mod eficace pe revoluționarii ruși în trecerea literaturii ilegale peste Prut⁴⁴. În 1875, revoluționarul rus Pavel Axelrod s-a deplasat de mai multe ori din Rusia în România, cu pașapoarte false. „Ultimul pașaport fals — constata C. Graur — i l-a obținut d. Ioan Nădejde, prezentându-l prefectului de Iași drept cetățean român“.

În afară de Iași, alte centre importante în care au fost organizate grupe pentru sprijinirea revoluționarilor ruși au fost Galați și Tulcea. Cu ajutorul revoluționarilor români, s-a reușit, astfel, vreme îndelungată, să se transporte în Rusia publicații de seamă ale mișcării revoluționare ruse, tipărite în Occidentul Europei, ca, „Vperiod“, „Rabotnik“, „Obščina“, „Obščee delo“, „Slovo“, „Nedelia“ și altele, precum și manifeste, broșuri, cărți cu conținut revoluționar. Un document din 18 octombrie 1874 al Secției a III-a a Ohranei informa că „tipografia internațională slavă organizată la Londra sub conducerea lui Walery Wróblewski a trimis, în ultimul timp la Geneva, câteva mii de exemplare de proclamații cu conținut social revoluționar în limbile rusă și sîrbă. Aceste proclamații au fost imediat trimise la Galați, de unde exemplarele rusești trebuiau trimise la Moscova pe numele studentului Volodea de la Universitatea din Moscova“⁴⁵.

În timpul războiului din 1877—1878, în care România și-a cucerit independența de stat deplină, sprijinirea mișcării revoluționare din Rusia de către mișcarea socialistă din România s-a lărgit și mai mult. Organizarea de către revoluționarii români a transportului de literatură revoluționară în Rusia s-a intensificat. Zamfir C. Arbure scrie că, „În curind, am organizat niște transporte regulate de cărți în mij de exemplare, în următorul mod : Crucea Roșie avea, p-atunci, trenurile sale speciale, care circulau între Petersburg, via Ungheni, și Giurgiu. Medicii Crucii Roșii îmi aduceau în strada Teilor, nr. 17 [București], cuferile lor de lemn înguste și lungi văpsite cu culoare neagră și avind dintr-o parte crucea roșie reglementară. Aceste cufer erau pline cu seame și bandaje — desertam acest conținut sub pat și umpleam cuferele cu cărți și broșuri. După această operațiune, cuferele ajungeau în Rusia, fără nici o revizie pe la vămă“⁴⁶.

În același timp, socialiștii români au asigurat răspîndirea în rîndurile armatei ruse a publicațiilor sosite la București pe adresa revoluționarului Nicolae Codreanu, în colete care insumau sute de kilograme, trimise de centrul emigranților revoluționari ruși din Geneva. Într-o scrisoare a lui Serghei Stepniak-Kravecinski, publicată în Anglia și reprodusă în numărul 11 al gazetei socialiste române „Dacia viitoare“ din 1883, se făcea constatarea că „pînă în anii 1877—1878, armata rusă era foarte departe de mișcarea revoluționară. Începutul războiului..., șederea multor ofițeri ruși în orașele mari din Moldova și Muntenia au schimbat această situație..., ofițerii ruși au găsit în vitrinele librăriilor din Iași și București toate cărțile interzise în Rusia, a căror lectură avea gustul fructului oprit“. Una din lucrările interzise era și aceea a lui M. P. Dragomanov, intitulată *Les turces du dedans et du dehors*, din care rezultă, după aprecierea lui Zamfir C. Arbure, că „refugiații politici din Rusia cunoșteau bine istoria imperiului rus, cunoșteau perfect caracterul familiei Romanoff (sau, mai bine-zis, a familiei Schlessig-Molstein)“⁴⁷. În această lucrare, M. P. Dragomanov demasca politica țaristă de deznăționalizare forțată a popoarelor cotoprite. „În momentul cînd am plecat pentru a mintui pe slavi — scrie Dragomanov, limba polonă era interzisă în Polonia, tipărirea cărților în limba maternă oprită, limba română în Basarabia interzisă — nici o carte în această limbă nu avea voie să treacă granița, era chiar oprit de a cita în lucrările istorice textul documentelor în această limbă : ba chiar cîntecele în limba ruteană fură interzise“.

După războiul din 1877—1878, în România s-a format unul din centrele importante ale revoluționarilor ruși refugiați. Un raport oficial al Ministerului de Interne al Rusiei, întocmit pe baza materialelor Departamentului poliției și înaintat țarului, arăta că, „la începutul deceniului al 8-lea, unii dintre militanții politici ruși, ascunzîndu-se de urmăriri, fugeau în România, unde, puțin cîte puțin, au început să se stabilească și au găsit o ocupație oarecare. După războiul din 1877—78, numărul emigranților noștri în România a crescut“⁴⁸. Refugiații din Rusia au găsit

⁴⁴ A se vedea : Zamfir C. Arbure, *În exil. Din amintirile mele*, Craiova, 1896, p. 115 și urm.

⁴⁵ Arhiva istorică centrală de stat Moscova, fondul 109 al Secției a III-a, expediția 3, dosarul 144, partea 5 — 1874, fila 2.

⁴⁶ Zamfir C. Arbure, *op. cit.*, p. 401—402.

⁴⁷ *Ibidem*, p. 396.

⁴⁸ Arhiva istorică centrală de stat Moscova, fondul Departamentul poliției, registratura 3, dosarul 595/1890, fila 3.

adăpost vremelnic la București, Ploiești și, îndeosebi, la Tulcea și Iași. La Tulcea, în cocioabele pescărești din Delta Dunării și, mai ales, într-o fermă de lângă Baba-dag, își găseau permanent adăpost cite 15—20 de revoluționari ruși. Printre aceștia s-a aflat G. V. Plehanov, care, nevoit să se refugieze din Rusia, în ianuarie 1880, s-a oprit pentru un timp aici, iar apoi, cu ajutorul socialiștilor români, a plecat mai departe, în Elveția. Încă din acel an, G. V. Plehanov purta corespondență cu militanți socialiști din România. Într-o scrisoare trimisă la 21 decembrie 1880 unui prieten din România, mărturisea că, „sub influența Apusului“, și-a schimbat concepțiile în multe privințe. El nu mai considera constituția „ca o sperietoare“ și declara, în același timp: „nu-mi este frică nici de participarea partidului muncitoresc la viața politică a țării. Aceste lucrări sînt necesare. Abstenționismul anarhic este neputincios ca anarhia însăși“⁴⁹.

Represiunea singeroasă dezlănțuită în 1880 de către țarism împotriva mișcării revoluționare din Rusia a făcut să jubileze presa reacțiunii mondiale. Burghezia de pretutindeni anunța zgomotos „distrugerea“ definitivă a acesteia. În aceste condiții, presa muncitorească și democratică din România, alături de publicațiile proletare, progresiste de peste hotare, și-a ridicat cu hotărîre glasul împotriva manevrelor propagandistice ale exploataților, relevînd cu admirație lupta plină de curaj și demnitate a revoluționarilor ruși. Gazeta socialistă „Înainte“ din 26 octombrie 1880 arăta că nu a fost vorba decît de un scurt armistițiu, că „Revoluția socială este în picioare în Rusia“.

Aprecierile socialiștilor români vedeau cunoașterea îndeaproape a mersului evenimentelor din Rusia, a mișcării muncitorești din țara vecină, datorită legăturilor directe cu revoluționarii ruși. Redacția gazetei „Înainte“, de pildă, cunoștea atît de bine realitățile din mișcarea revoluționară rusă, încît era precis modificată chiar și în legătură cu reorganizarea aparatului revoluționar conspirativ. Un număr al acestei publicații dădea o serie de cifre privind procesele inscenate de Ohrană și condamnările la moarte sau la muncă silnică pe viață în Siberia.

Deși aveau de înfruntat o seamă de obstacole, socialiștii de la noi, folosindu-se și de legile constituționale favorabile ale României, se străduiau să înlesnească deplasarea revoluționarilor ruși prin țara noastră. Ioan Nădejde, teoretician și militant de frunte al mișcării noastre muncitorești, pe cînd era profesor la Liceul central din Iași, primea corespondență pentru revoluționarii ruși care treceau clandestin prin România. Într-o scrisoare datată 12 noiembrie 1880, se arăta că a fost ales ca loc de întîlnire orașul Iași și că s-a indicat ca persoana care venea din Rusia să anunțe telegrafic despre sosirea sa pe profesorul Nădejde. „Preveniți pentru orice eventualitate pe Nădejde — se cerea în scrisoare —, pentru ca telegrama să nu-l surprindă, dacă împotriva oricărei așteptări, ea va sosi la Iași înaintea mea. Eu mă voi strădui în orice caz să sosesc înainte“⁵⁰.

În legătură cu forma de sprijinire de către socialiști a mișcării revoluționare din Rusia, Sofia Nădejde consemnează, în amintirile ei: „Treceau peste Prut broșuri rusești tipărite la Geneva. Pe lângă acestea, s-a mai trecut și o tipografie în lădițe mici de lemn, spre a fi mai ușor de minuit... Solidaritatea internațională era cuvîntul de ordine“⁵¹. Constantin Mille, la rîndul său, arăta că organizația socialistă din Iași depunea mari eforturi pentru a feri și a salva pe revoluționarii ruși, expuși permanent la pericolul răpirii de către agenții Ohranei⁵².

În salutul de solidarizare adresat la 9 noiembrie 1880 mișcării revoluționare din Rusia și intitulat: Frați socialiști din Rusia, revoluționarii români își exprimau admirația pentru lupta „fără seamă ca energie și sacrificiu a eroinei junimi ruse pentru a sfărîma infamele lanțuri ale despotismului, care vă sfîrșește și vă ucide... Ceea ce voi urmăriți sub loviturile călăilor sau cu perspectiva morții în torturile exilului în Siberia este finele exploatării omului de către om“. Făcînd o paralelă între condițiile din cele două țări și sarcinile pe care le aveau de îndeplinit cele două mișcări revoluționare, socialiștii români au sesizat, pe bună dreptate, că, „în timp ce la voi, în urma unei autocrații seculare, baza ce voîți a săpa este tirania rezidînd într-un singur om, în dreptul divin al unuia singur care este totul, care poate sugruma cît voiește în mijlocul a 80 000 000, pe noi este adevărat că ne puteți învidia oarecum; căci nu avem decît a lupta contra bastardei libertăți constituțio-

⁴⁹ Documente privind istoria României, vol. II, partea a II-a, Editura Academiei, București, 1954, p. 835.

⁵⁰ Documente privind istoria României, vol. I, partea I, Editura Academiei, București, 1954, p. 835—836.

⁵¹ „Adevărul“, anul 49, nr. 15 680 din 24 februarie 1935.

⁵² „Lumina“ (Iași), nr. 8/1896, p. 58.

male... Adică, la voi, revoluția numai după ce țarismul și privilegiul se va-neca în sine; la noi, încercată pentru moment și posibilă pe calea rațiunii și la lumina soarelui. Iată singura deosebire... care trebuie să existe între lupta pentru viitor a voastră și a noastră”⁵³. Constatînd, pe bună dreptate, că, în procesul revoluționar, se aflau „cu cîțiva pași înaintea socialiștilor ruși”, socialiștii români țineau să-și manifeste solidaritatea cu luptătorii revoluționari din țara vecină, declarînd: „Jos cu țarismul... nu numai la stat, dar și lingă brazdele cîmpului, udate cu sudorile de sine ale țaranului, și în fabrică și în uzină, la orice muncă și în familie!”. Și mai departe: „Sintem, da, cu voi în duelul vostru cu un om, cum veți fi și voi cu noi și toți din toată lumea împreună în ora apropiată cînd se va da marea bătălie cu toate drapelele roșii nepătate desfășurate... Trăiască Rusia cea tinăra! Trăiască Rusia revoluționară, care numai ea a protestat contra răpirii Basarabiei de la România. Trăiască umanitatea!” Orientîndu-se în practica revoluționară pe baza principiilor socialismului științific, revoluționarii români declarau: „Sintem însă și trebuie să fim prea materialişti, după atmosfera secolului, și oameni de experiență pentru a nu admite că în diferite orizonte este necesitate de diferite forme, și pentru a nu lăsa și a nu aproba, prin urmare, fiecărui partid socialist, revoluționar după țară și după inamic alegerea armelor?” (subl. ns.).

După 1881, în pofida urmăririi îndeaproape de către Ohrană a revoluționarilor ruși aflați pe teritoriul român, legăturile dintre aceștia și mișcarea socialistă din țara noastră s-au întărit. Măsurile drastice luate de țar după evenimentele din februarie 1880 împotriva mișcării socialiste din Rusia — arăta „Dacia viitoare”, în numărul 5 din 1883 — sînt departe de a o ingenunchia. Incepută de cugetători, ea devine de masă, „cuprinzînd tinerimea, lucrătorii industriali și cei agricoli” (subl. ns.).

Apariția, în anul 1883, a grupării marxiste „Eliberarea muncii” organizate la Geneva din inițiativa lui G.V. Plehanov, Vera Zasulici, Pavel Axelrod și a altor revoluționari ruși, iar apoi activitatea acestora au găsit un viu ecou și în România. Socialiștii din țara noastră cunoșteau bogata activitate a lui G. V. Plehanov pe terenul propagării ideilor socialist-științifice. Cu unii dintre ei — ca, de exemplu, cu C. Dobrogeanu-Gherea — Plehanov a întreținut o continuă legătură.

Oricît de multe erau sacrificiile, în anii următori socialiștii români au acordat sprijin tovarășesc revoluționarilor ruși refugiați în țara noastră. În 1884—1885, C. Dobrogeanu-Gherea a închiriat la București, în Piața Amzei, o cameră mare, care adăpostea în permanență revoluționari refugiați din Rusia. După ce li se procurau pașapoarte false, erau ajutați să plece în țările apusene⁵⁴. Mai tirziu, dintr-o scrisoare trimisă de Gherea unui prieten, aflăm că și restaurantul din gara Ploiești, pe care-l conducea, era folosit în acest scop, revoluționarii fugiți din Rusia găsind aici adăpost⁵⁵. Muncitorii din țara noastră apărau pe revoluționarii ruși refugiați atunci cînd aceștia erau urmăriți pe teritoriul românesc de către agenții Ohranei, făceau zid în jurul lor, anihilînd tentativele poliției secrete țariste de a-i răpi. Unii dintre ei s-au și stabilit pentru totdeauna în România. Cînd, totuși, poliția țaristă a reușit să răpească din România pe revoluționarul rus Vladimir Luțki, acest act samavolnic a stîrnit o puternică indignare în rîndul muncitorimii române. „Membrii Clubului muncitorilor din București — scria gazeta „Munca”, la 27 ianuarie 1891 — au protestat cu energie împotriva răpirii revoltătoare a prietenului lor”, cerînd guvernului român „să expulzeze pe toți spionii ruși de pe teritoriul țării românești”. Tot asemenea, gazeta socialistă „Emanciparea” a protestat, în 1883, împotriva autorităților despotice țariste, care au trimis în surghiun pe Glatkov (Saltikov-Scedrin)⁵⁶.

Pe baza unor corespondențe speciale sosite din Rusia, „Drepturile omului” relata despre demascarea de către revoluționarii ruși a politicii expansioniste țariste, care, mai ales prin provocări de războaie, urmărea cîmpirea de noi și noi teritorii străine și popoare. Cotidianul socialist reproducea, la 26 aprilie 1885, o corespondență care i-a fost trimisă de către un revoluționar din Odesa și care, constatînd că „Războiul cu Englitera preocupă astăzi spiritele oamenilor”, declara: „Noi, revoluționarii, potrivit ai principiului războiului, cu toate că nu de noi depinde să-l împiedicăm, dorim din tot sufletul ca guvernul nostru să fie bătut cu armata

⁵³ Documente din istoria mișcării muncitorești din România (1879—1892), p. 67—68.

⁵⁴ I. C. Atanasiu, *Mișcarea socialistă. 1881—1900*, Editura „Adevărul”, București, 1932, p. 57—58.

⁵⁵ Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice de pe lingă C.C. al P.C.R. (în continuare — A.I.S.I.S.P.), dosarul nr. 4315, inv. nr. 44, fila 5.

⁵⁶ *Presa muncitorească și socialistă din România*, vol. I, partea I, p. 231.

lui de englezi, aceasta ar fi o lovitură strașnică despotismului, care ține în ghearele sale 90 000 000 de oameni fără să sufle". Același material contura un tablou deosebit de mișcător al realităților crude din Rusia țarilor: „Nu vă puteți închipui ce viață neviață duce societatea rusească. Sărăcia în toată Rusia e la culme, țăranul n-are pământ, n-are ce mânca, dările i se cer, i se vinde cea din urmă avere, lucrătorii de fabrici primesc o plată care numai nu-i lasă să moară de foame, ei sînt dispersați și în mase mari protestează punîndu-se în greve, dar fără folos, pentru că fabricanții au la dispoziție armata, și bieții lucrători bătuți, închiși, flămînzi, fără voie reîncep lucrul, și atunci vai de ei! Fabricantul face ce vrea, le plătește cît îi vine lui... corupția cea mai grozavă, hoțiile sînt la modă, cu atît mai mult cît sînt protejate de cei mari și tari”.

Alte corespondențe speciale relatau despre condițiile grele de muncă și de trai ale maselor muncitoare din Rusia, procesul de răspindire a ideilor socialiste, lupta proletariatului împotriva exploatării, situația apăsătoare și acțiunile țărănimii pentru pământ și libertate. Într-o corespondență specială trimisă din Odesa, era descris flăgelul șomajului care bîntuia în zonă. Muncitorii erau aruncați pe drumuri și, neavînd de lucru în ramurile specialităților, se ofereau ca salahori și ca zilieri. Se mai arăta că Direcția generală a căilor ferate a concediat o bună parte dintre muncitori în ajunul pensionării. Metodele de ripostă împotriva șomajului — se spunea în corespondență — erau impresionante. S-a ajuns chiar la împiedicarea plecării trenurilor cu propriile trupuri de către muncitorii feroviari, care se așezau de-a lungul șinelor.

„Drepturile omului” dădea amănunte semnificative despre tipografiile clandestine, în care se tipăreau gazetele și manifestele socialiste: „Alfăm că în Rusia — informa acest cotidian, la 28 martie 1885 — apărea de vreo cîtăva vreme un nou jurnal clandestin, «Rabotnik», a ieșit deja numărul I. Programul lui este acela al social-democraților”. Se releva vigoarea procesului de răspindire a ideilor socialiste în rîndul muncitorilor industriali, faptul că oligarhia diriguitoare de la Petersburg recunoștea că mișcarea revoluționară face progrese însemnate „printre lucrătorii industriali și muncitorii cîmpului din provinciile din centru și partea de miazăzi. Condițiunile cele rele economice în care se găsesc muncitorii ruși au favorizat propaganda mult. În armată, se observă iarăși simptome îngrijorătoare” pentru exploatarea. Era reflectată, totodată, unirea în luptă a maselor țărănești cu proletariatul. „Mai multe sute de țărani — scria „Drepturile omului”, la 3 aprilie 1885 — se uniră cu lucrătorii greviști”.

Cotidianul socialiștilor români înfățișa sistematic, la 1885, adesea sub semnătura „Spicuitor”, modul cum masele erau împovărate de impozite uriașe, cum cultura era pusă sub obroc. Într-o serie de articole primite din Rusia, era descrisă situația extrem de sumbră a maselor țărănești, exploatate nemilos de moșieri și de arendași. „Arendașul însă n-așteaptă cu plata: s-a făcut, nu s-a făcut, lui să-i dai. De aici executări, împlîiri și vinzări cu toba a vitelor și bejenile țărănești. În privința birului, sînt comune care au datorii care nu se pot plăti niciodată. Să vă descriu starea muncitorului de prin prejurul Odesei nu pot, nu există culori destul de închise ca să vă o pot zugrăvi. Dacă voi spune că familii întregi mor de foame, poate nu mă veți crede”⁵⁷. În articolul: „Moravuri din Sfînta Rusie, publicat la 26 aprilie 1885, „Drepturile omului” descria cum „țăranii erau bătuți, pentru că li se cerea plata răscompărării pămîntului pe anii 1886 și 1887, mulți dintre ei au și plătit și, cu toate acestea, îi băteau în fiecare simbătă”.

Despre realitățile deosebit de dure existente în Rusia țaristă, despre creșterea nemulțumirii maselor muncitoare au continuat să relateze periodicele socialiste „Contemporanul”, „Muncitorul”, „Munca”. Acesta din urmă a folosit, pe mai departe, corespondențe speciale din Rusia, așa cum procedase, încă din 1880, „Înainte”, iar în 1885 și „Drepturile omului”. Astfel, „Munca” a reproduș dintr-o corespondență de la Petersburg date în legătură cu acțiunile muncitorești pentru ziua de muncă de 8 ore, despre sărbătorirea zilei de 1 Mai la Petersburg și Moscova⁵⁸. Ample relatări a publicat „Munca” referitor la situația foarte apăsătoare a țăranilor din Rusia țaristă, la foametea și impozitele grele, la nenumăratele răscoale, precum și la măsurile represive ale regimului țarist. Totodată, „Munca” sublinia că mișcarea socialistă din Rusia „merge progresînd printre muncitori. Broșurile și cărțile (revoluționare) circulă în toate părțile”⁵⁹.

⁵⁷ „Drepturile omului”, anul I, nr. 144 din 1 august 1885.

⁵⁸ „Munca” din 2 septembrie 1890 și 26 aprilie 1891.

⁵⁹ „Munca”, anul I, nr. 28 din 2 septembrie 1890.

Pentru a întregi imaginea vieții insuportabile a maselor de la orașe și sate sub regimul despotice țarist și pentru a înfățișa lupta celor mai buni fii ai Rusiei revoluționare, gazetele socialiste românești „Besarabia“, „Înainte“, „Dacia viitoare“, „Drepturile omului“, „Contemporanul“, „Gutenberg“, „Revista socială“, „Munca“, „Democrația socială“ și altele au inserat, în coloanele lor, articole, schițe, studii, unele în serial, despre politica externă a țarismului, despre suferințele militanților deținuți în închisori, prezentând o seamă de figuri revoluționare. Totodată, socialiștii români, apreciind valoarea deosebită a operelor marilor clasici ai literaturii ruse, le-au popularizat larg în România. Au fost publicate studii despre Taras Șevcenko, Ostrovski, Turgheniev, Lev Tolstoi, Lermontov, Dostoievski, Cernișevski ș.a. Este de remarcat că N. Cernișevski era un bun prieten al poporului român. În revista progresistă „Sovremennik“, pe care a condus-o, el a pledat pentru făurirea statului național unitar român, liber și independent.

La rîndul lor, revoluționarii din Rusia urmăreau cu satisfacție succesele înregistrate de mișcarea noastră socialistă. Astfel, într-o scrisoare trimisă socialiștilor din România, revoluționarii ucrainieni refugiați în Elveția și-au manifestat bucuria la vestea apariției, în anul 1880, a gazetei socialiste „România viitoare“. În scrisoare, se menționa: „Noi vedem în românii socialiști tovarăși de două ori: nu numai socialiști, dar și vecini, de ajutorul cărora nu ne putem lipsi în munca din țara noastră, pentru poporul nostru“⁶⁰.

În primăvara anului 1893, cînd a avut loc Congresul de constituire a Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România, printre salaturile adresate Congresului a fost și cel trimis de revoluționarul rus P. I. Lavrov, aflat în emigrație, la Paris. Acest salut, adresat din însărcinarea „prietenilor mei, socialiștii revoluționari ruși“, evocă legăturile trainice existente între mișcarea socialistă din România și cea din Rusia⁶¹.

Încă în anii înființării și activității Asociației Internaționale a Muncitorilor, opinia publică din România a aflat despre activitatea prestigioasă depusă de Karl Marx și Friedrich Engels, întemeietorii socialismului științific, a căror patrie era Germania. Primele gazete socialiste românești au publicat o seamă de note, știri, articole chiar, în care făceau cunoscute cititorilor români stadiul și evoluția mișcării muncitorești din GERMANIA în diferite momente ale perioadei cercetate. „Teoreticienii cei mai mari ai socialismului — sublinia „Dacia viitoare“, în numărul 7 din 1883 — vin din Germania... temelia științifică a socialismului o datorăm Germaniei“.

Mișcarea muncitorească din țara noastră a înfierat public legea împotriva socialiștilor din Germania, votată de Reichstag la 18 octombrie 1877 și reînnoită în anii 1880, 1884 și 1886. Referindu-se la conținutul reacționar al acestei legi, gazeta ieșeană „Muncitorul“, sub titlul Bismarck și socialismul, seria, la 24 decembrie 1887, că ea „caută, înainte de toate, să oprească pe socialiști de a se întruni în bresle, să-i împiedice de a-și arăta cererile și ideile lor în gazete: această lege învoiește pe autorități să izgonească din țiguri, care ar fi fost puse mai întîi în stare de asediu, pe socialiști și care ar continua cu apărarea și propovăduirea ideilor lor așa-zise «subversive»“.

Reliefind gradul de organizare a Partidului Social-Democrat din Germania pînă la legea lui Bismarck împotriva socialiștilor, „Revista socială“ informa, în numărul 1 din aprilie 1884, că „în Germania, ieșeau 20 de ziare socialiste, treizeci de agitători umblau în toate părțile țării pentru a propovădui ideile socialiste, și între dinșii se aflau oameni ca Bebel, Liebknecht etc....; douăzeci de deputați socialiști erau în Reichstag; 500 000 de voturi dovedeau puterea socialismului în Germania, deși se făceau cele mai mari prigoniri împotriva lucrătorilor care votau pentru candidații socialiști. Legea împotriva socialiștilor a făcut să se schimbe tactica și, din propagandă pe față, s-a făcut propagandă tainică, și însuși Bismarck a trebuit să mărturisească în Reichstag că socialismul s-a făcut mai tare prin prigoniri“.

Socialiștii români au caracterizat magistral pe reacționarul Bismarck, așa cum seria „Emanciparea“, în numărul 6 din 1883, ca „cel mai aprig dușman al socialismului german, pe care voiește să-l înăbușe în giulgiul legilor excepționale, care taie capul ideilor și încătușează pana, punînd plumbul persecuțiunilor în aripile principiilor“. Ridicîndu-se împotriva diversiei pe care cancelarul german încerca să o creeze cu falsele lui teorii, „Drepturile omului“, în articolul Socialismul și politica, publicat la 16—17 septembrie 1885, arăta că, în Germania, Bismarck speră, în van, prin socialismul său de catedră, să doboare socialismul revoluționar, creat de Marx. „Încercare

⁶⁰ Documente privind istoria României, vol. I, partea I, p. 721.

⁶¹ „Munca“, anul III, nr. 8 din 11 aprilie 1893.

zadarnică, căci socialismul de stat sau de catedră nu face nici un progres, iar socialismul revoluționar merge cu pași uriași înainte“.

În articolul : Socialismul în Germania, apărut în numărul 6 din 1883, „Emanciparea“ relatează despre victoria în alegeri a socialistului August Bebel împotriva unui candidat susținut și de liberali-naționali, și de conservatori, ca și despre desfășurarea alegerilor în orașul Kiel, unde „candidatul socialist a întrunit peste 7 mii de glasuri“, în vreme ce candidatul conservator n-a avut decât vreo 3 000 de voturi. „Candidatul socialist — remarcă „Emanciparea“ — a avut astăzi cu peste 4 000 glasuri mai mult decât în 1881“. Sub titlul : Socialiștii și alegerile din Berlin, gazeta „Muncitorul“ prezenta, în numărul 8 din 1888, importante cifre care arătau creșterea continuă a rindurilor celor ce votau pentru candidații Partidului Social-Democrat din Germania. Astfel, dacă la primele alegeri la care au participat socialiștii germani, în 1867, ei obținuseră 69 de voturi, ulterior numărul aderenților a crescut. În 1871, ei au avut 2 058 de voturi, în 1874 — 11 279, în 1877 — 31 522, în 1878 — 56 147, în 1881 — 30 178, în 1884 — 68 611, în 1877 — 94 333 de voturi. Și cu această ocazie, socialiștii români condamnavă legile speciale ale statului capitalist german îndreptate împotriva mișcării muncitorești și își exprimau convingerea că „îndirjirile lui Bismarck vor rămânea pe jos. Prin această lege, poate că, pentru o vreme, va pune bețe-n roate socialismului, dar curînd, dintr-o zi într-alta, socialismul va zdrobi tot ce-i stă în cale și va rămînea învingător“. Sesizînd această „dezvoltare foarte însemnată“, „Drepturile omului“ releva, la 28 iunie 1885, că „Și astăzi clasa muncitoare din Germania își urmărește realizarea aspirațiilor sale socialiste la lumina zilei..., autoritățile nu pot nimic, legile represive își dovedesc neputința“. În alte note și știri, ziarul socialist român relatează despre noi și noi acțiuni ale socialiștilor germani, trăgînd concluzia că „Cu toate legile făcute împotriva lor, cu toate prigonirile politice și osîndirile justiției, socialiștii germani din ce în ce merg cu pași mai siguri spre deplina reușită a idealurilor lor“⁶².

Remarcînd succesele social-democraților germani în alegerile generale pentru parlament și în alegerile locale din 1890, ziarele socialiste românești consemnau alegerea unor proeminente personalități ale socialismului german. Sub titlul : Mișcarea socialistă, gazeta „Munca“ din 31 martie 1890 sublinia : „În Germania, nimeni nu mai neagă că Partidul Social-Democrat este cel mai puternic partid din împărăție. La alegerile din urmă, numărul voturilor întrunite de socialiști a atins cifra de 1 500 000. Prin disciplina partidului, prin organizarea lui, prin puterea de a fi putut rezista mai bine de 10 ani la toate prigonirile guvernului, prin faptul că însuși teribilul Bismarck, la numele căruia tremură regime și împărății, a căzut frînt în două de mișcarea socialistă“. Atunci cînd, la Gestemünde, se desfășura alegerea în care „Bismarck, fostul mare și puternic cancelar de fier, a fost trîntit în balotaj de candidatul socialist Schumefeld, lucrător“, gazeta „Munca“ scria cu satisfacție, la 21 aprilie 1891, că „este un semn al timpului cînd cel ce a vrut să sfărme socialismul se vedea el însuși fărîmat pe jumătate în alegeri de aceia pe care el a vrut să-i desființeze de pe suprafața pămîntului“.

La 1 octombrie 1890, în Germania a încetat legea împotriva socialiștilor. Evenimentul a fost sărbătorit la Berlin prin mari întruniri, în cadrul cărora s-a făcut bilanțul negativ al acestei legi. „În timp de 12 ani cît legea a fost în vigoare — nota gazeta „Munca“ —, din Berlin au fost izgoniți 203 social-democrați; din Hamburg — 311; din Leipzig — 164; din Frankfurt am Mein — 71. Au fost confiscate 500 de foi volante, 36 numere de jurnale din țară, 41 din străinătate, peste 1 100 de scrieri neperiodice. Au fost dizolvate 350 asociații muncitorești. În Leipzig, totalul timpului de închisoare la care au fost pedepsiți social-democrații în deosebitele procese se urcă la 164 ani, 10 luni și 3 zile, iar arestul preventiv la 28 ani, 6 luni și 23 zile. În Berlin, se suie la 94 ani și un sfert; în Hamburg la 53 ani“. În imperiul german — conchidea aceeași gazetă —, „timpul de închisoare se ridică la cel puțin 1 000 de ani, la care trebuie să se adauge 600 ani de pedeapsă pentru insulte la adresa tronului etc.“.

Presa socialistă de la noi a prezentat cititorilor dezbaterile congreselor social-democrației germane, hotărîrile și programele adoptate de acestea. Au apărut relații despre lucrările Congresului de la Halle din 12 octombrie 1890, care a însărcinat conducerea partidului să pregătească proiectul unui nou program al P.S.D. și să-l publice cu trei luni înainte de întrunirea viitorului congres și, totodată, a decis să trimită Reichstagului un memoriu. În decembrie 1890, gazeta „Munca“ a publicat proiectul Programului Partidului Social-Democrat din Germania. În articolul : Congresul din Erfurt și Proiectul de program al democrației socialiste germane,

apărut în „Munca“ din 9 decembrie 1890, C.Z. Buzdugan prezenta cititorilor români problematica aflată în dezbateră mișcării muncitorești germane. Gazeta „Munca“, revista „Critica socială“ și alte publicații socialiste românești au relatat despre Congresul social-democrației germane de la Erfurt, reproducând și programul adoptat cu această ocazie, care, spre deosebire de cel de la Gotha, aspru criticat de Karl Marx și Friedrich Engels, reprezenta un pas înainte în elucidarea teoretică și practică a unor probleme ale mișcării.

Cu ocazia deschiderii Congresului de la Erfurt din 3—14 octombrie 1891, socialiștii din capitala țării noastre i-au adresat următorul mesaj: „Clubul muncitorilor din București salută proletariatul german, întrunit ca partid de clasă în Congresul din Erfurt, și în această măreață ocaziune proclamă încă o dată astăzi solidaritatea internațională a clasei muncitoare“⁶³.

Despre Congresul socialist de la Berlin, reunit în noiembrie 1892, cu scopul de „a hotări linia de purtare a partidului față de guvern și burghezia guvernamentală“, „Munca“ relata cu satisfacție, în numărul său din 15 noiembrie 1892: „Congresul a votat păreri susținute de Bebel, Liebknecht, Singer, de a nu dezarma față de burghezie, de a nu se mulțumi cu așa-zisul socialism de stat reacționar, care nu are a face nimic cu socialismul revoluționar“. Comentariul gazetei „Munca“ pe marginea acestei hotărâri este deosebit de revelator, evidențiind poziția fermă, revoluționară a socialiștilor din țara noastră. Partidul socialiștilor români — sublinia „Munca“ — „nu poate decît vedea cu mulțumire că și de astă dată Partidul socialist german nu a alunecat de la linia dreaptă și nu s-a lăsat a fi ademenit de patima socialismului de stat pe care burghezia, de spaima socialismului amenințător și puternic, vrea să și-o pună în fața edificiului șubred și ruinat care se cheamă societatea actuală [capitalistă]“. „Munca“ își încheia această luare de poziție declarînd: „Trimitem o stringere de mină frățască lucrătorilor socialiști germani adunați în Congres și le afirmăm încă o dată solidaritatea care ne leagă de proletariatul internațional“.

Gazetele socialiste din țara noastră au prezentat cuvîntări ale militanților socialiști germani la congresele Partidului Social-Democrat, la întrunirile muncitorești, discursurile pe care le-au rostit ca deputați în Reichstag, ca și biografiilor lor. Astfel, gazeta „Munca“ a publicat, la 23 februarie 1892, discursul lui August Bebel asupra Stării sociale a femeii, ținut în decembrie 1891 la o întrunire publică de la Berlin, ca și cuvîntarea sa Despre societatea socialistă⁶⁴; cuvîntarea lui Liebknecht la deschiderea lucrărilor Congresului Social-Democrat de la Halle⁶⁵; discursul deputatului socialist Liebknecht în Reichstag, în care s-a ridicat împotriva militarismului⁶⁶.

Cu ocazia împlinirii a 25 de ani de cînd în Reichstag Germaniei de Nord a fost ales primul deputat socialist, în persoana lui August Bebel, „Democrația socială“ făcea aprecieri deosebit de elogiase despre activitatea militantului socialist german. „De atunci — de la 26 februarie 1867 — remarcă gazeta ploieșteană în numărul din 1 martie 1892 —, Bebel n-a încetat de a fi santinelă neadormită a socialismului în Reichstag, unde cu talentul și cunoștințele sale a adus servicii colosale lumii muncitoare, ideilor democrației sociale“. Gazeta română îi adresa „o frățască salutare de admirație, urîndu-i să apuce a vedea ziua în care popoarele vor lepăda o dată pentru totdeauna jugul capitalismului“.

Ample și multiple referiri cuprind publicațiile socialiste din România, ca „Dacia viitoare“, „Drepturile omului“, „Muncitorul“, „Munca“, în legătură cu lupta mișcării muncitorești germane împotriva exploatarei capitaliste, pentru îmbunătățirea condiției de viață a maselor muncitoare. Au fost înfățișate, de asemenea, în coloanele presei socialiste românești, marile acțiuni ale muncitorimii germane ocazionate de sărbătorirea zilei de 1 Mai.

Sintetizînd drumul parcurs de mișcarea muncitorească din Germania, gazeta „Munca“, în studiul: Starea socialismului la începutul anului 1892, apărut la 5 ianuarie 1892, releva: „Ca un colos de neînvins se ridică în fața Europei burgheze organizate și lupta Partidului Social-Democrat German“. Nici legile excepționale, nici starea de asediu, nici manevrele politice — se arăta mai departe — nu pot opri marea operă care va conduce la înlăturarea întregului edificiu social și politic capitalist.

În cadrul legăturilor de solidaritate cu mișcarea muncitorească din AUSTRIA, se reliefează permanenta și viguroasa acțiune a mișcării noastre muncitorești de

⁶³ „Munca“, anul II, nr. 33 din 6 octombrie 1891.

⁶⁴ „Munca“, anul II, nr. 30 și nr. 32 din 25 și 29 septembrie 1891.

⁶⁵ „Munca“, anul I, nr. 42 din 9 decembrie 1890.

⁶⁶ „Munca“, anul III, nr. 5 din 22 martie 1892.

denunțare și de înfierare a măsurilor restrictive luate de statul habsburgic împotriva socialiștilor, de activă și susținută sprijinire a luptei revoluționare din această țară. Referindu-se la noua lege habsburgică contra socialiștilor, adoptată în anul 1885, „Drepturile omului” o califica „de un draconism descreierat. Ea oprește orice intrare cu scop socialist. Ziarele socialiste sînt cu toate suprimate”⁶⁷.

Au fost înfățișate cititorilor români aspecte importante din lupta muncitorilor din Austria. „Drepturile omului” prezenta, la 24 decembrie 1888, desfășurarea Congresului general al tuturor fracțiunilor Partidului socialist din Austria convocat cu cîteva zile în urmă cu scopul de a pune bazele „unei singure partide, cu același program și linie de purtare practică”. Gazeta „Munca” informa despre o seamă de congrese ale muncitorilor din diferite ramuri de producție. La 23 septembrie 1890, ea insera știrea că, în zilele de 7 și 8 septembrie a aceluiași an, s-au ținut congresele mai multor meserii: cizmarilor — 79 de delegați; timplarilor — 27 de delegați; strungarilor — delegați din 17 provincii; pălărierilor — 40 de delegați.

Mișcarea socialistă din România a fost reprezentată la Congresul socialiștilor austriaci, reunit la Viena în iunie 1892, prin muncitorul B. Manier, care a rămas apoi în Austria, în calitate de corespondent al publicațiilor socialiste românești. După cum relatează „Munca”, „delegatul partidului muncitorilor din România, într-o cuvîntare foarte caldă, a salutat Congresul în numele socialiștilor români și a făcut urări pentru ca discuțiunile Congresului să profite cauzei socialiștilor. Astăzi — a zis delegatul român —, cînd burghezimea se slujește de mijloacele cele mai necinstite pentru a-și prelungi șubreda ei domnie, e de datoria socialiștilor din întreaga lume de a lupta strîns uniți pentru a face să triumfe cauza poporului muncitor jefuit și exploatat”. Iar Constantin Mille, răspunzînd invitației de a participa la Congres, a trimis la Viena următoarea adresă: „Am primit invitația dumneavoastră de a participa la Congresul dumneavoastră, am trimis unul din prietenii noștri cu sarcina de a participa la lucrări și prin prezența sa să consolideze legăturile dintre partidul muncitoresc român și partidele muncitorești ale tuturor celorlalte țări. Ieri, luni, am trimis următoarea telegramă: «Arbeiter Zeitung, Viena Gimpendorferstrasse, 60. Social-democrații români își salută frații austriei, care s-au întrunit la Congresul lor, Trăiască socialismul internațional!»... Cum nu puteam s-o facem prin scrisoare, vă transmitem, prin prezenta, salutările noastre frățești și sincere urări Partidului socialist austriac, care, în scurt timp, va deveni cel mai puternic partid al Austriei. Vă transmitem de peste hotare, din depărtare, salutul nostru. Trăiască socialismul internațional. Mille”⁶⁸.

De menționat că gazetele socialiste austriece au avut în rîndul corespondenților permanenți o seamă de eminenți socialiști români, printre care Ioan Nădejde și Constantin Mille. Ei au oglindit analitic, în aceste gazete, progresele mișcării muncitorești din România.

Și în perioada aici analizată, socialiștii români au urmărit cu interes și satisfacție dezvoltarea mișcării muncitorești din UNGARIA, au acționat pentru continuă întărire și amplificare a relațiilor de solidaritate cu proletariatul din țara vecină, au condamnat cu hotărîre măsurile samavolnice ale monarhiei bicefale împotriva forțelor revoluționare și patriotice din Ungaria. Sub titlul: Mișcarea socialistă ungară, „Munca” sublinia cu bucurie că, „în Ungaria, deși era oprită înființarea unui partid al muncitorilor, cu toate acestea muncitorii sînt grupați și pe zi ce merge se tot grupează în societăți de cultură și de ajutor, pe temelii socialiste”. În același timp, „grevele urmează una după alta în toate ramurile industriei și mai în toate centrele industriale”.

Socialiștii români s-au ridicat împotriva reprimării singeroase de către oligarhia austro-ungară a manifestației muncitorilor agricoli de la 1 Mai 1891, cînd, așa cum informa gazeta „Munca”, la 5 mai 1891, „a trimis armata la Békescsaba, spre a opri manifestația muncitorilor agricoli, lăsînd 28 de răniți și făcînd o mulțime de arestări printre muncitori”. Gazeta socialistă bucureșteană conchidea: „Prin astfel de mijloace nelegale trebuie să înțeleagă stăpîinii de orice nație că, departe de a opri avîntul ce a luat mișcarea muncitorilor, nu fac decît să-și pregătească lor însele un lucru mai de nedorit, ca și nelegalitatea ce impun cu puterea”.

Cronica îndelungatei tradiții de apropiată conlucrare între poporul român și popoarele din IUGOSLAVIA și-a adăugat, în epoca modernă, noi orizonturi și înfăptuiri prin legăturile de solidaritate revoluționară a mișcării muncitorești din cele

⁶⁷ „Drepturile omului”, anul I, nr. 6 din 8 februarie 1885.

⁶⁸ „Arbeiter Zeitung” (Viena), anul IV, nr. 25 din 17 iunie 1892.

două țări⁶⁹. Organele de presă ale mișcării socialiste din țara noastră — „Besarabia“, „Emanciparea“, „Dacia viitoare“, „Revista socială“, „Drepturile omului“ — au fost printre cele dintâi gazete românești care au reflectat evoluția evenimentelor politice ale popoarelor Iugoslaviei, ca și apariția și afirmarea mișcării socialiste din țara vecină.

Sub titlul: Răzvrătirii în Serbia, „Emanciparea“ înfățișa, în numărul 4 din 1883, un elocvent tablou al dezvoltării mișcării socialiste din această țară. După ce amintea că, „zilele din urmă, o mișcare serioasă s-a făcut în Serbia din partea poporului“, gazeta sublinia că „sîrbii sînt aceia la care socialismul a făcut mai mari progrese, avînd deja un partid destul de însemnat, atît prin număr, cît și prin tradițiuni“. Publicația bucureșteană informa că „Unul din cei mai de frunte socialiști, acela care a întemeiat, ca să zicem astfel, Partidul Socialist în Serbia a fost Sveatozar Markovici, frate al colonelului Markovici, unul din cei mai viteji ostași ai Serbiei, învinovățit că a complotat împotriva regelui și apoi impușcat“.

Este știut că numeroși revoluționari sîrbi, ca, dealtfel, și din alte țări vecine, au găsit pe teritoriul României un loc sigur de refugiu, un temeinic sprijin material și moral din partea revoluționarilor români, a poporului nostru. „Dacia viitoare“ protesta la aflarea știrilor apărute în unele ziare bucureștene de mare tiraj după care agenții secreți ai forțelor represive din Serbia făceau investigații pe teritoriul României în căutarea unor refugiați sîrbi. Totodată, revista condamna presa burgheză, care „nu găsea nimic de zis“ pe marginea acestor fapte, ca și guvernul liberal, care „nu a pofțit pe acești domni să-și înceteze cercetările pe pămîntul ospitalier al României“.

Interzicerea de către guvernul sîrb a unor publicații socialiste a fost denunțată de ziarul socialiștilor români „Drepturile omului“, care scria, la 5 martie 1885, sub titlul: Serbia, că: „Jurnalul socialist «Zastva», ce apare la Novi Sad, nu mai poate trece granițele sîrbești, guvernul l-a oprit“, iar la 24 decembrie 1888 relata despre arestarea și excluderea din facultăți a mai multor studenți „pentru cuvîntul că au adresat o telegramă de felicitare radicalilor disidenți (socialiști)“.

În ultimul deceniu al secolului trecut, cu toate măsurile represive ale reacțiunii, în frunte cu dictatura regelui Milan, instaurată în 1883, socialiștii sîrbi au trecut la organizarea unei acțiuni de amplitudine pe linia confruntării cu clasele exploataatoare. Gazeta „Munca“ a privit cu satisfacție aceste succese, prezentîndu-le pe larg în coloanele sale. Făcînd o apreciere retrospectivă asupra afirmării ideii socialiste în Serbia, gazeta „Munca“ din 5 ianuarie 1892 sublinia că „Serbia a văzut în dese rînduri în Skupscina (Adunarea obștească) reprezentanții socialiști, și mai multe mișcări populare au fost îmbărbătate de ideile noastre“.

Un amplu studiu, intitulat: Socialismul în Serbia, a apărut în cursul anilor 1886 și 1886 în „Revista socială“, din care cititorii români aflau despre istoria mișcării socialiste din Serbia de la începuturile sale, despre rolul lui J. Juiovici și Svetozar Markovici în cadrul acestei mișcări. În 1874 — se arăta în continuare —, mai mulți socialiști au fost aleși în parlamentul Serbiei. Centrul mișcării socialiste era, pe atunci, Kraguevaț. La Congresul organizațiilor socialiste din 1881, partidul a adoptat denumirea de „partidul poporan radical“. Tot atunci a fost adoptat și un program de activitate, care avea ca punct principal revizuirea constituției.

Cu un viu interes a fost urmărită, de asemenea, lupta forțelor înaintate din Croația, aflată pe atunci sub stăpînire străină. Gazeta „Munca“ a publicat, la 13 decembrie 1892, apelul lucrătorilor tipografi din Agram, lansat la 5 decembrie 1892 și adresat tuturor organizațiilor tipografice muncitorești cu ocazia declanșării grevei, pentru micșorarea duratei zilei de muncă. „Credem că Societatea «Gutenberg» și, în general, toți muncitorii tipografi — conchidea „Munca“ — își vor face datoria“.

O impresionantă pagină a reprezentat, la rîndul său, solidarizarea studenților revoluționari croați aflați la Viena cu lupta poporului român împotriva stăpînirii străine în Transilvania. Într-o telegramă din 25 martie 1891, reflectînd adeziunea lor la Memoriul lansat de studenții români din Transilvania împotriva opresiunii austro-ungare, se arăta: „Felul bărbătesc în care voi vă prezentați înaintea Europei neoficiale ne-a consolat adînc și sincer, pentru că lupta pe care o susțin românii în Ungaria în contra nedreptății este aceeași pe care o susțin și croații. Interesele noastre sînt comune, inamicii noștri au unul și același nume. Acuzațiile pe care voi le puneți înaintea în Memoriul vostru în contra banditismului politic modern vor părea de necrezut Europei neoficiale. Dar noi, care trebuie să suportăm același jug, noi vă înțe-

⁶⁹ A se vedea: *Solidaritatea mișcării muncitorești și democratice din România cu mișcarea muncitorească și democratică din Iugoslavia (1875—1945)*. Studiu și antologie, Editura politică, București, 1979, p. 49—84.

legem și vă aprobăm în toate. Voi vorbiți în numele dreptății și al civilizațiunii oprite, și cauza dreaptă trebuie să triumfe”⁷⁰.

Secole de-a rindul, românii și bulgarii au luptat animați de idealurile libertății naționale și sociale. Ninsă dorință de libertate și lupta pentru independență deplină a poporului român, ca și regimul constituțional instaurat în România în urma reformelor lui Alexandru Ioan Cuza, au făcut posibil ca numeroși patrioți revoluționari din BULGARIA, emigrați în țara noastră, să găsească aici condiții favorabile continuării luptei lor pentru eliberarea națională a poporului bulgar de sub ocupația otomană. Este elocventă, în acest sens, aprecierea făcută în articolul redacțional al revistei „Bădușnost” („Viitorul”) din 8 martie 1864, editată la București de către revoluționari bulgari, că România a fost pentru poporul bulgar „un azil liber și inviolabil, iar casa săteanului român a fost deschisă bulgarului cu cea mai mare ospitalitate”⁷¹.

Între anii 1844 și 1877, pe teritoriul României au apărut 66 de periodice ale emigrației bulgare. Tot aici a fost tipărit un mare număr de cărți și manuale în limba bulgară, a căror menire era să pregătească și să ridice poporul bulgar la lupta de eliberare de sub stăpânirea otomană. Dintre publicațiile în limba bulgară apărute pe teritoriul țării noastre, amintim, în afară de „Bădușnost”, gazetele „Branitel” („Apărătorul”), „Narodnost” („Naționalitatea”), „Svoboda” („Libertatea”).

Pe teritoriul român și-au desfășurat activitatea comitetele revoluționare bulgare, ca „Asociația de binefacere”, „Comitetul Central secret bulgar” și „Societatea literară bulgară”. Aici, în România, s-au stabilit, după o emigrare în mai multe țări, Vasil Levski, Hristo Botev, Liuben Karavelov și numeroși alți revoluționari și patrioți din Bulgaria, ca, de altfel, și din Serbia și Grecia.

De subliniat că, în Raportul prezentat de delegația română la Congresul socialist internațional de la Bruxelles, din 1891, era înfățișată contribuția organizațiilor socialiste române la formarea în spiritul socialismului științific a numeroși refugiați sirbi, bulgari, greci: „Una din particularitățile Clubului muncitorilor din București stă în aceea că în club sînt mulți muncitori străini. Acești muncitori, pentru cea mai mare parte din țările înconjurătoare, se fixează în București, dar după un oarecare timp se întorc în țara lor, ducînd cu dinșii teoriile socialiste pe care le-au primit, pentru a le propaga printre concetățenii lor. Se poate zice același lucru despre tinerimea străină (sirbi, bulgari, greci) care studiază în facultățile din București. În acest chip, Bucureștii devin focarul socialismului în Răsărit”⁷².

Intensa activitate a revoluționarilor și patrioților bulgari pe teritoriul țării noastre, ca și lupta poporului bulgar pentru eliberarea sa națională s-au bucurat de adeziunea poporului român și de sprijinul unor eminenți oameni politici care se aflau în fruntea statului român, ca Alexandru Ioan Cuza, C. A. Rosetti, Mihail Kogălniceanu, I. C. Brătianu ș.a. *. Lupta comună dusă de secole de cele două popoare împotriva Imperiului otoman a culminat cu războiul din 1877—1878, purtat de armata română în colaborare cu unitățile ruse și cu voluntarii bulgari, ceea ce a înscris o nouă pagină glorioasă în istoria solidarității și conlucrării româno-ruse și româno-bulgare.

Mișcarea muncitorească din România și din Bulgaria a ridicat pe o treaptă superioară legăturile tradiționale de prietenie și colaborare dintre cele două popoare. Spiritul de solidaritate al mișcării noastre socialiste s-a manifestat, mai ales, în acordarea de sprijin material și moral revoluționarilor bulgari emigrați în România, sprijin în însușirea socialismului științific, prin procurarea de literatură socialistă, precum și în tipărirea unor publicații revoluționare în unele orașe ale țării, ca și în popularizarea succeselor obținute de socialiștii bulgari în activitatea lor. I. Klincearov, biograful revoluționarului bulgar Hristo Botev, a evocat în termeni semnificativi impresia puternică ce i-au făcut-o lui Botev condițiile deosebit de favorabile din România pentru activitatea revoluționară, „mai ales prin deplina autonomie a revoluționarilor, care se simțeau acasă la ei aici”⁷³.

⁷⁰ Ibidem, p. 82.

⁷¹ Solidaritatea mișcării muncitorești și democratice din România cu mișcarea muncitorească și democratică din Bulgaria, Editura politică, București, 1974, p. 6.

⁷² „Munca”, anul II, nr. 26 din 18 august 1891.

* Guvernul român a refuzat extrădarea revoluționarului Liuben Karavelov, urmărit de autoritățile otomane. Ulterior, acesta s-a prezentat la Mihail Kogălniceanu, aducîndu-i omagiile emigrației bulgare pentru acest prietenos gest. (A se vedea: „Șantier”, anul III, nr. 5 din 1 mai 1935).

⁷³ I. Klincearov, op. cit., p. 283.

Între anii 1867 și 1876, Hristo Botev și-a avut domiciliul în diferite orașe ale României — București, Brăila, Galați, Giurgiu, Turnu-Măgurele ș.a. Foarte strînse au fost legăturile de prietenie dintre Gherea și Botev. Multă vreme, ei au locuit împreună. Istoricul bulgar Vasil Christu, remarcînd contribuția deosebită a socialiștilor români la înarmarea teoretică a socialiștilor din țările balcanice, scria : „La locuința socialistului român Nicolae Codreanu, care, pe atunci, a fost student medic, locuind la internatul școlii de medicină, se făureau planurile de prefaceri sociale ce urmau să aibă loc în Balcani”⁷⁴. „De aici, din România — apreciază Tatiana Sallianovska Dimitrova — a adresat Botev apelul său arzător pentru o «revoluție național-radicală», poarta triumfală, cum spunea el, a fiecărui popor spre un viitor mai bun. El era convins că această revoluție va înlătura tot ce era învechit în țară, toată murdăria moștenită de la Imperiul otoman și va permite muncitorilor să guste din binefacerea libertății naționale, politice și sociale. Aceste idei avansate au făcut din Botev precursorul socialismului în Bulgaria”⁷⁵.

Citind literatura revoluționară care era răspîdită în România, studiile apărute în presa noastră socialistă, Hristo Botev devine aici revoluționar orientat pe baza socialismului științific. Dovadă este și declarația sa revoluționară, intitulată : Simbolul de credință al Comunei bulgare și datată Galați, 20 aprilie 1871, în care declara : „Cred în singura și comuna forță a întregii omeniri care face bine. Și într-o organizare comunistă a societății, care salvează toate popoarele de oprimare seculară și de suferință, prin munca frățească, prin libertate și egalitate, și în spiritul luminos și dătător de viață al națiunii, care întărește inimile și sufletele tuturor oamenilor care luptă pentru succesul și triumful comunismului prin revoluție”⁷⁶. Dealtfel, articolele publicate în ziarul socialist „Zname”, care apărea la București, vădesc înțelegerea de către Hristo Botev a esenței socialismului științific aici, pe pămîntul românesc.

În aprilie 1876, înainte de a pleca în Bulgaria în fruntea oastei de revoluționari bulgari, cu scopul de a dezlănțui lupta împotriva ocupației otomane, Hristo Botev a adresat românilor un apel : „Frați români, pe noi ne leagă cea mai vie simpatie, care n-a fost distrusă niciodată, iar între noi nu au fost nici un fel de divergențe”. După cum, mai tirziu, Vasil Levski, avea să declare : „Noi dorim să avem cu toți vecinii raporturi de prietenie, mai ales cu românii și sîrbii, care au luat parte activă la strădania noastră pentru a ne vedea țara liberă”⁷⁷.

Expresie a legăturilor trainice dintre socialiștii români și bulgari este și faptul că, la Congresul socialist internațional de la Paris, din iulie 1889, delegatul român D. Mani a reprezentat și mișcarea socialistă din Bulgaria, care se afla în plin proces de dezvoltare și afirmare. Gazeta „Munca” avea să scrie, la 5 mai 1891, că, în țara vecină, socialismul „e destul de forte, și broșurile și cărțile socialiste curg ca dintr-un cazan incandescent. Gabrovo, centrul industriei, formează centrul Partidului social-democrat bulgar. Ziarul oficios «Svoboda» («Libertatea») a răspuns, în dese rînduri, atacurilor contra socialismului și a încercat să arate (tocmai ca și la noi) că socialismul nu-i o plantă exotică”.

Legăturile de solidaritate româno-polone, care datează de secole, au cunoscut un important moment al afirmării lor în timpul revoluției din POLONIA de la 1863, cînd mulți polonezi s-au refugiat pe teritoriul țării noastre, unde au găsit condiții prielnice pentru desfășurarea activității lor revoluționare. Numeroase documente evocă activitatea unor revoluționari polonezi în cadrul organizațiilor revoluționare din țara noastră, alături de luptători ruși, bulgari, sîrbi ș.a. refugiați pe pămîntul românesc.

Militantul socialist dr. Nicolae Russel, aflat la Londra la începutul anului 1875, a participat la adunarea organizată aici cu prilejul aniversării a 12 ani de la revoluția poloneză. Alături de Karl Marx și Friedrich Engels, a vorbit, între alții, și N. Russel, care a evocat evenimentul sărbătorit, subliniind că „drumul revoluției sociale e singura cale a Poloniei”⁷⁸. Agentul Secției a III-a a Ohranei țariste din străinătate își informa superiorii că „toate proclamațiile revoluționare ale comitetului slav din Londra destinate Rusiei se trimit în Principatele Dunărene, pe adresa unui emigrant polonez, care trăiește la Galați. Principatele Dunărene — comunica agentul țarist — au devenit, în prezent, centrul conducător al tuturor societăților

⁷⁴ „Șantier”, anul III, nr. 5 din 1 mai 1935.

⁷⁵ „Studii. Revistă de istorie”, anul II, nr. 24/1949, p. 91.

⁷⁶ „Studii. Revistă de istorie și filozofie”, anul IV, nr. 1/1951, p. 48—49.

⁷⁷ „Șantier”, anul III, nr. 4 din 1 aprilie 1935.

⁷⁸ „Vpered”, nr. 3 din 15 februarie 1875.

revoluționare slave“ (subl. ns.)⁷⁹ Dintr-o seamă de documente rezultă că emigrantul polonez despre care se vorbea în informarea agentului țarist nu era altul decât Walery Wróblewski, membru în Consiliul General al Internaționalei I, ales după Comuna din Paris ca secretar corespondent pentru Polonia.

„Revista socială“ a publicat, după gazeta socialistă poloneză „Sozial-democrat“ din 3 iulie 1884, o sinteză a evoluției mișcării revoluționare poloneze. Cititorii români aflau astfel că mișcarea socialistă poloneză își are începutul pe la 1878. Din 1882, s-a constituit într-un partid centralizat, cu un comitet conducător la Varșovia. Ea avea o tipografie clandestină, în care, de la 15 septembrie 1883, a fost tipărit jurnalul „Proletariat“. Mișcarea revoluționară poloneză mai avea două organe de presă în străinătate, o revistă teoretică lunară, „Walka Klas“ („Lupta de clasă“) și ziarul „Przedswit“ („Aurora“). „Ideea mișcării muncitorilor moderni — conchidea gazeta „Munca“, la 5 aprilie 1892 — a pătruns în spiritul proletarilor polonezi“.

Aflindu-se în ELVEȚIA, o seamă de revoluționari români au activat în cadrul secției de la Geneva a Asociației Internaționale a Muncitorilor. Zamfir C. Arbure a colaborat sistematic la gazeta de limbă franceză „Le Travailleur“, care a apărut la Geneva în intervalul 20 mai 1877—aprilie 1878. În amintirile sale, socialistul român consemnează: „În anii mei de pribegie, am făcut cunoștință, la Vevey-la-Tour, în Elveția, în casa marelui geograf francez Elisée Reclus, cu Mircea Rosetti, fiul lui C. A. Rosetti. O prietenie bună ne-a legat îndată pe amândoi. Din îndemnul lui Mircea Rosetti am venit la București și m-am stabilit în țară la 1878“.

Strinse legături a avut conducătorul organizației socialiste de la Timișoara, Carol Farcaș, cu Iohann Philipp Becker, organizator al secțiilor germane ale Asociației Internaționale a Muncitorilor, prin mijlocirea căruia socialiștii români au primit ziare, reviste și documente ale Internaționalei I.

Conducători ai mișcării socialiste elvețiene au fost vizitați în două rânduri de către Constantin Dobrogeanu-Gherea, care s-a întreținut îndelung cu ei, legând durabile prietenii. Socialistul Arnold Kristen a avut și el legături apropiate cu o seamă de militanți socialiști de la noi și a vizitat România. În gazeta „Besarabia“, el a publicat, sub titlul: Studii politico-sociale, un serial despre Elveția, în care a prezentat și dezvoltarea mișcării socialiste din această țară.

Ridicându-se în apărarea mișcării socialiste din Elveția, „Drepturile omului“ denunța măsurile luate de autoritățile elvețiene pentru a îngreuna activitatea revoluționară. „Mult liberala Elveție, locul de azil al tuturor revoluționarilor din lume, pășește ca racul către liberalism — scria ziarul socialist român —. Poliția arestează mereu pe socialiști. La Berna, a arestat 25, la Saint Gall 7..., la Geneva a arestat pe frații Bonard, Dupany, Foure și 7 alții. Ziarul «Revolté» este sechestrat și tipografia unde se tipărea închisă“⁸⁰. Același ziar releva cu satisfacție preocupările Partidului socialist din Elveția, care, „lucrează cu energie contra măsurilor ce guvernul voia să ia contra socialiștilor“⁸¹.

Gazeta „Munca“, referindu-se la sărbătorirea zilei de 1 Mai în Elveția, informa, la 26 aprilie 1892, că: „În toată țara, în ordine compactă, la Bâle, Berna și Geneva, muncitorii au făcut manifestații grandioase pentru ziua de opt ceasuri. La Zürich, 20 000 de muncitori au făcut o manifestație impunătoare. Steaguri și plarde cu diferite inscripții ca: «Omul, iar nu banul domnească în lume» etc. erau purtate de către manifestanți; în mijlocul lor, se observau cercuri ale studenților socialiști“.

Pe fundalul relațiilor prietenești dintre popoarele român și italian, al strinsei lor colaborări revoluționare, legăturile de solidaritate revoluționară cu mișcarea muncitorească din ITALIA au cunoscut o viguroasă dezvoltare. Socialiștii români au urmărit cu simpatie și au sprijinit pașii realizați de proletariatul italian în lupta sa. Presa socialistă de la noi a reflectat, încă din anii începuturilor sale, și a luat poziție în sprijinul lucrării revoluționare a socialiștilor italieni.

„Dacia viitoare“, în articolul: Starea de față a socialismului, apărut în numărul 9 din 1883, prezenta cititorilor români stadiul atins de mișcarea socialistă italiană, apreciind că Italia, alături de Spania, se află „în capul mișcării populare“. Și mai departe: „Nicăieri ca în Italia biblioteca socialistă populară nu e așa de bogată și scrisă pentru toți“. Schițând istoricul mișcării socialiste italiene, „Dacia viitoare“ arăta că cele dintâi societăți de lucrători au fost organizate pe timpul lui Mazzini. În 1875, numărul lor se ridica la peste 1 000, cuprinzând mai mult de 200 000 de membri.

⁷⁹ Ibid.

⁸⁰ „Drepturile omului“, anul I, nr. 21 din 26 februarie 1885.

⁸¹ „Drepturile omului“, anul I, seria a II-a, nr. 88 din 13 decembrie 1888.

Multe din ele s-au unit, alcătuind „La Società degli Operai Italiani Affratellati”, cu un comitet la Roma. După moartea lui Mazzini, partizanii lui se uniră cu cei ai lui Garibaldi și „intrară în rindurile socialiștilor cu toții”. Ideile socialiste, constata gazeta bucureșteană, au lucrat adine și constant și după încetarea activității Internaționalei.

În presa noastră socialistă a fost reprodus pentru cititorii români programul Partidului Socialist Italian, care prevedea : „1. Proprietatea colectivă a pământului și a instalațiilor de aburi ; 2. Întemeierea unei familii egalitare și libere... ; 3. Înlocuirea statului de față printr-un organism social bazat pe cea mai desăvârșită autonomie ; 4. Egalitate civilă, politică și economică ; 5. Garanție pentru libertatea individului”. În pofida tuturor uneltirilor reacțiunii, conchidea „Dacia viitoare”, „mișcarea revoluționară din Italia merge cu pași giganti”. Tot asemenea, „Munca” scria, la 2 ianuarie 1893, că „în Italia, — proletariatul crește”, stilpii statului burghez, „sînt roși zilnic de cerințele poporului socialist”.

Acordînd un spațiu larg informațiilor despre viața și lupta clasei muncitoare din Italia, publicațiile socialiste românești le însoțeau de comentarii în spiritul solidarității revoluționare, al prieteniei și conlucrării. Așa bunăoară, gazeta „Munca”, sub titlul : Congresul socialiștilor italieni, prezentînd Congresul partidului muncitorilor italieni, reunit la Geneva, în 1892, scria că „Partidul lucrătorilor italieni caută prin acest Congres a-și așterne bazele și a-și trage linia de purtare socială și politică și a se organiza”. Se aprecia că „din acest Congres se speră ca frații noștri din Italia să se alcătuiască definitiv într-un partid bazat pe lupta de clasă”⁸². „Munca” a reprodus, de asemenea, textul telegrammei de simpatie adresate Congresului de către partidul socialiștilor români : „Filippo Turatti, avocat, Federazione Operaia Genovese, Genova. Partidul muncitorilor din România vă roagă să salutați în numele său pe frații din Italia întruniți în Congres”. „Munca” a publicat, de asemenea, rezoluțiile Congresului socialiștilor italieni.

Aceeași gazetă bucureșteană, în articolul : Socialismul în parlamentul italian, publicat la 2 ianuarie 1893, prezenta hotărîrea Partidului Socialist Italian în legătură cu participarea la alegerile din 1892. La primul scrutin, au fost aleși deputați mai mulți socialiști, între care redactorul șef al oficiului partidului, „Lotta de Classe”, Prinpolini. Anunțînd că „Partidul muncitorilor italieni este reprezentat în parlament prin cinci deputați”, gazeta „Munca” trimitea „o frățească stringere de mină fraților italieni pentru această izbîndă”.

Variate știri au inserat publicațiile socialiste românești despre mișcarea revendicativă a muncitorilor și țăranilor italieni, condamînd, în același timp, actele represive ale autorităților statului capitalist. Sub titlul : Mișcarea din Sicilia, „Munca” din 2 ianuarie 1893 reda, pe baza telegramelor sosite din Sicilia, informații amănunțite care relevau că „întreaga insulă este în stare de revoltă... Această mișcare, care cuprinde peste 400 000 de membri, a dezlănțuit o acțiune ieșită din disperarea poporului sărăcit”. Cu această ocazie, gazeta „Munca” trimitea „Siciliei socialiste o salutare frățească și peste hotare îi strigăm : «Curaj !»”. În același număr, „Munca” relatea despre răscoalele țăranilor din Calabria, regiune din extremul sudic al Italiei, răscoale despre care amintea că „se întind mereu”.

De o largă reflectare s-a bucurat în presa mișcării muncitorești din România lupta muncitorimii din SPANIA, începînd cu activitatea secțiilor Internaționalei I din această țară. Au fost înfățișate acțiunile de la Madrid, din 1885, ale muncitorilor fără lucru, violent reprimare, marea acțiune de clasă din 1890 a muncitorilor din Catalonia ș.a., acordîndu-se un larg spațiu afirmării Partidului Muncitoresc Socialist din Spania în viața politică, hotărîrii socialiștilor spanioli de a-și prezenta candidați în alegerile pentru parlament.

Manifestarea cea mai de seamă a Partidului Socialist Muncitoresc din Spania după Congresul de la Bilbao din 1890, nota gazeta „Munca”, era participarea lui la alegerile din februarie 1891. Din punctul de vedere organizatoric, partidul cuprindea 36 de organizații, edita patru publicații săptămînale, dintre care „El Socialista” la Madrid și „La Lucha de clase” la Bilbao. Organizația socialistă din Madrid, împreună cu gazeta „El Socialista”, a publicat în limba spaniolă Manifestul Partidului Comunist, de Karl Marx și Friedrich Engels, Capitalul, de Karl Marx ; Socialismul utopic și socialismul științific, de Friedrich Engles ; Legea salariului, de Jules Guesde ; Ziua de 8 ore, de Paul Lafargue, tradusă în limba spaniolă de Jose Mesa.

Sub titlul : Partida muncitoare socialistă în Spania, „Munca” a publicat, în mai multe numere, studiul conducătorului socialist Pablo Iglesias, care cuprindea un istoric al mișcării muncitorești din Spania, al activității și dezvoltării partidului de

⁸² „Munca”, anul III, nr. 42 din 6 decembrie 1892.

clasă al proletariatului, începînd cu cel dintîi grup al Partidului Muncitoresc Socialist, format la Madrid, în 1874, al cărui program prevedea „luarea în stăpînire a puterii politice de către lucrători și transformarea proprietății private și societate în proprietate publică națională”. Întreg cursul luptei muncitorilor spanioli, „pătrunderea lor cea iute a doctrinei socialiste și interesul ce-l aduc oricărei acțiuni a partidei muncitorilor socialiști — se releva în gazeta „Munca” din 28 februarie 1892 — sînt o garanție sigură că vor fi în curînd o putere însemnată. Partidul Muncitoresc Socialist din Spania număra printre membrii săi academicieni, doctori, ingineri, avocați. „Însă înființarea sa, organizația și dezvoltarea sa o datorește numai muncitorilor spanioli”.

Referitor la sărbătorirea zilei de 1 Mai, gazeta bucureșteană remarcă, la 5 mai 1891, faptul deosebit de important că, „în Spania, lucrul a fost lăsat aproape pretutindeni în toate orașele mici și mari”, organizîndu-se „mitinguri uriașe”.

Privitor la evoluția mișcării muncitorești din PORTUGALIA, „Drepturile omului” releva cititorilor români, la 1 februarie 1885, că „socialiștii portughezi s-au constituit într-o federațiune împărțită în trei secțiuni, fiecare avînd ca centru Lisabona, Coimbra și Porto”. Relevînd dezvoltarea organizațiilor socialiste în Peninsula Iberică, gazeta „Munca” scria, la începutul anului 1892: „Plini de entuziasm, tovarășii de dincolo de Pirinei înaintează pe calea ideilor socialiste și lămuresc lumii portugheze și ispaniole adevărata pricină a relelor actuale și modul de a ieși dintrînsele”. „Munca” mai relata despre Congresul socialist portughez care a avut loc la Lisabona în 1892 și pe care îl aprecia de o mare importanță pentru socialismul din Portugalia. „Discuția — remarcă gazeta bucureșteană — a fost foarte amicală și oratorii partidului L. de Figueiredo, I. Alvares și alții au tratat diferitele chestiuni cu idei precise, clare”. Pornind de la aprecierile revistei lunare a socialiștilor portughezi „La Question Sociale”, „Munca” scria, la 5 ianuarie 1892, că „acest Congres a fost unul dintre cele mai importante manifestațiuni ale socialismului portughez”.

Mișcarea socialistă din România a întreținut, de asemenea, relații strînse cu socialiștii din GRECIA, care, la rîndul lor, urmăreau cu satisfacție dezvoltarea mișcării revoluționare din țara noastră. Într-un articol de sinteză, gazeta „Munca” din 5 ianuarie 1892, referindu-se la înaintarea socialismului și în această țară, scria: „În Grecia, cerul cel cald și dulce înflăcărează socialismul”. În semn de înaltă considerație, socialistul grec Panait Panas arăta, într-o scrisoare din Cafelonia-Lixuri, datată 12 decembrie 1880 și adresată revistei socialiste românești „Înainte”: „Cu cea mai mare plăcere am citit «Înainte» ce un prieten de al meu de la Calafat mi-a trimis-o. Vă felicitiez din mijlocul inimii pentru lupta periculoasă contra societății actuale care ați întreprins. Vă felicitiez eu, fiu al Greciei (subl. ns.), și vă întind mina în semn de solidaritate care trebuie a uni toate popoarele suferitoare, toate clasele derelictate ale umanității, fără diferență de culoare, de limbă, de religione. Vă felicitiez și vă string mina în semn de frăție”⁸³.

Presă socialistă românească a informat, de asemenea, cititorii despre mișcarea muncitorească și socialistă din ANGLIA. „Drepturile omului” insera, la 13 februarie 1885, știrea potrivit căreia, „la Londra, prin placarde numeroase, s-a anunțat meetîngul muncitorilor fără lucru, ce s-a ținut sub cerul liber”. Aici „s-au cercetat cauzele mizeriei, s-a biciuit mirșavul egoism al capitaliștilor, reclamîndu-se măsuri imediate”. Sub titlul: Agitațiunea socialistă în Anglia, „Drepturile omului” prezenta, după „La Revue Socialiste”, datele evoluției mișcării socialiste din această țară.

Aflînd despre interzicerea de către poliția londoneză a întrunirilor muncitorești în aer liber, „Drepturile omului” scria, la 2 aprilie 1885: „Libertatea întrunirilor e restrînsă în libera capitală a Engliterei printr-o hotărîre a polițaiului din Londra. Ei nu mai dau voie lucrătorilor să ște întruniri sub cerul liber”. „Drepturile omului” își mai informa cititorii că, în ziua de 12 noiembrie 1888, a avut loc la Londra, în Victoria Park, un mare miting socialist „în memoria celor 7 socialiști asasinați acum un an de burghezimea din Chicago (America)”. Miile de participanți s-au pronunțat pentru revoluția socială.

„Munca” relata, la 28 septembrie 1890, despre deschiderea, la Liverpool, a lucrărilor Congresului organizației „Trades Unions” a muncitorilor englezi, care a hotărît: „Să se trimită o cerere parlamentului englez pentru a se stabili legal ziua de 8 ceasuri în toate ramurile de producție”.

La începutul anului 1892, gazeta „Munca”, înfățișînd dezvoltarea mișcării socialiste în Anglia, arăta că aici „partidul face pași repezi” și că acționează energie

pe terenul luptei electorale. Dealtfel, în același an socialiștii englezi vor avea în parlament șapte deputați. În martie 1892, „Democrația socială” relatează despre Conferința Federațiunii minerilor din Marea Britanie, care s-a ținut la Londra. Subliniindu-i importanța, gazeta ploieșteană a remarcat unanimitatea de care era însuflețit acest mare corp proletar.

La rindul său, „Munca” reproducea, la 13 septembrie 1892, Programul deputaților socialiști englezi, prezentat de Keis Hardis, „unul din cei mai talentați și mai energici din deputații englezi socialiști, din noii aleși”. Programul prevedea, între altele: „ziua de muncă de 8 ore; darea de lucru șomerilor; pensii bătrînilor; impozit progresiv pe avere; votul electoral direct și obștesc”. Tot „Munca” a reprodus în întregime, la 12 septembrie 1892, Programul Partidului muncitorilor din Anglia.

Pe aceleași largi coordonate a fost oglindită mișcarea socialistă din OLANDA. Printre primele publicații socialiste de la noi, „Drepturile omului” a furnizat cititorilor și unele repere în legătură cu activitatea mișcării muncitorești din această țară. Cotidianul socialist din România își inaugura știrile despre socialiștii olandezi în martie 1885 cu aprecierea entuziastă că „ideile socialiste merg tot prinzînd rădăcini în poporul olandez”. Au fost relevate formele de activitate ale socialiștilor, adăugîndu-se maselor la ideile socialiste, întărirea și dezvoltarea partidului muncitorilor. Sub titlul: Partidul Socialist Olandez, aceeași publicație reproducea, la 12 iulie 1885, aprecierile unui corresponsent olandez, care scrie revistei „La Question Sociale” din Paris că „partidul e așa de adevărat constituit, organizarea noastră este așa de puternică... Poporul s-a deșteptat și lucrătorul olandez a început și el să înțeleagă că, de veacuri, l-au tot înșelat și că revoluția socială, care va veni curînd, va fi singura liberare care poate să-l scape din sarcina robiei din ziua de azi”.

Printre primele știri despre apariția și dezvoltarea mișcării muncitorești din DANEMARCA sînt cele apărute de asemenea în „Drepturile omului”, în anul 1885. „Mulțumită unei propagande active atît prin grai și meetinguri cît și prin scris în jurnale, broșuri — consemna acest organ de presă, la 21 iunie 1885 — ideile socialiste au prins rădăcini adînci în masa lucrătorilor și pe zi ce trece cîștigă din ce în ce mai mult teren. Numai în orașul Copenhaga sînt 62 de tovărășii [organizații] de lucrători, cu 40 000 de membri. În provincie, sînt peste 30 de tovărășii, 20 au fost întemeiate numai acum un an”. Se relatea pe larg despre formele luptei muncitorilor, despre solidarizarea lor de clasă, care a reușit să impună autorităților burgheze dezideratele lor. Aducînd la cunoștința cititorilor că, în cele din urmă, Camera daneză a votat în favoarea restabilirii dreptului muncitorilor socialiști de a lucra în atelierele statului, gazeta „Munca” din 1 aprilie 1890 scria: „Aceasta să deschidă ochii tuturor, ca să vadă oricine că socialismul este o putere în toate statele și că se ține foarte mult socoteală de socialiști”.

Dintr-o altă relatare a gazetei „Munca”, din 2 iunie 1891, aflăm că, datorită votului maselor, în parlamentul țării au fost trimiși cinci deputați socialiști și că aceștia, „aleși ai partidului muncitor, au înfățișat parlamentului danez un proiect de lege relativ la ziua de 8 ore”. „Democrația socială”, pornind de la ideea că prigonirile „nu pot nicidecum opri socialismul din mersul victorios”, arăta că, „la alegerile ce s-au săvîrșit la Copenhaga, au izbutit în Consiliul comunal 3 candidați socialiști”⁸⁴.

Făcînd o apreciere de ansamblu asupra mersului mișcării socialiste în Danemarca și în celelalte țări nordice, la 2 iunie 1891 gazeta „Munca” scria: „Plină de căldură și lumină e partida socialistă revoluționară din friguroasele și neguroasele țări Danemarca, Suedia și Norvegia. Și, pe cînd împărații fac vizite, Danemarca muncitoare se poate fâli în fața lumii socialiste de succesele sale prin reprezentanții ce o reprezintă în Cameră”.

În organele de presă ale mișcării noastre muncitorești au fost oglindite o seamă de momente din mișcarea socialistă din SUECIA. Din ziarul „Munca” aflăm că, la Congresul de la Malmö, care a avut loc în 1892, a fost adoptată o rezoluție în care se arăta că „abținerea muncitorilor de a intra în luptă politică e o greșeală gravă față de partid”. Congresul — scria „Democrația socială”, la 5 aprilie 1892 — a arătat necesitatea de a federa toate organizațiile muncitorești „pentru a putea în acest mod să reziste la atacurile capitaliste și pentru ca să poată sosi cît mai lesne la cucerirea puterii politice”.

⁸⁴ „Democrația socială”, anul I, nr. 14 din 5 aprilie 1892.

Privitor la succesele electorale ale Partidului Social-Democrat Muncitoresc din Suedia în toamna anului 1892, „Munca“ releva, la 8 noiembrie 1892 : „Socialiștii sînt foarte veseli de succesul ce l-au obținut cu ocazia unei alegeri suplimentare pentru Cameră. Candidatul liberal a avut 382 voturi, Branding, candidatul socialist, 323, iar guvernamentalul 304. Acest vot ne arată mersul propășitor al Partidului socialist“.

O seamă de evenimente și coordonate ale mișcării socialiste din NORVEGIA au fost reflectate în presa socialistă română, ca, de pildă, acțiunile lucrătorilor norvegieni cu prilejul zilei de 1 Mai 1891, strinsa conlucrare în luptă a organizațiilor muncitorești, înfrîurirea socialiștilor în mase, „Munca“ își informa cititorii, în noiembrie 1891, că, la ultimele alegeri pentru parlamentul norvegian, a fost ales socialistul revoluționar Schoeyen.

Un important moment pe linia stringerii legăturilor dintre socialiștii români și norvegieni l-a reprezentat șederea lui Constantin Dobrogeanu-Gherea în Norvegia, după ce reușise să evadeze din închisorile țariste. O seamă de ziare, ca „Dagbladet“, „Finnmarkens“, „Amtstidende“, „Morgenbladet“, au publicat interviul acordat de Gherea ziarelor norvegiene, manifestînd o mare simpatie față de revoluționarul român. Totodată, gazetele norvegiene din Christiania (Oslo) au publicat scrisoarea de mulțumire adresată la 20 octombrie 1879 din Paris de către C. Dobrogeanu-Gherea tuturor acelor care i-au înlesnit plecarea spre patrie. „Considerăm o datorie a noastră — arăta Gherea — să ne exprimăm recunoștința față de toți cei cu care ne-am întîlnit și care întotdeauna ne-au dovedit simpatia lor cea mai vie, ne-au făcut adevărate servicii și au fost deosebit de amabili“⁸⁵.

În presa muncitorească din România, găsim unele referiri și la mișcarea muncitorească din STATELE UNITE ALE AMERICII. Ziarul socialist „Drepturile omului“, referindu-se într-un articol apărut în februarie 1895 la problemele sociale din societatea americană, arăta că „lupta dintre capital și muncă devine din ce în ce mai neîmpăcată“ și ilustra această realitate prin faptele petrecute în statele : Ohio, Iowa și Indiana, unde „soldații au primit porunci să supuiе cu forța pe răsculați“. Subliniind creșterea rindurilor Partidului Socialist Muncitoresc din S.U.A., „Drepturile omului“ informa, la 6 februarie 1885, că „Socialismul aici are un corp și o formă Labor parti cu 500 000 de membri“.

Același cotidian bucureștean prezenta programul Partidului Socialist Muncitoresc din S.U.A. într-un articol consacrat mișcării muncitorești din S.U.A. și publicat la 10 martie 1885. „Ținta Partidului social-democratic al muncitorilor — releva „Drepturile omului“ — este de a stabili o stare liberă întemeiată pe muncă. Fiecare membru al partidului se angajează ca să susție, prin orice mijloace în puterea sa, următoarele principii : 1. Abaterea condițiilor actuale ; 2. Suprimarea claselor și a privilegiilor ; 3. Abaterea dependenței exercitate asupra muncitorului de către capitalist ; 4. Să obțină posesiunea puterii politice ca fiind punctul de plecare pentru soluționarea chestiunii muncii ; 5. Unitate de acțiune, unitate de organizațiune a tuturor muncitorilor și stricta subordonare a individului la legile stabilite pentru binele general ; Simpatii pentru muncitorii tuturor țărilor pentru a lupta pentru atingerea acestui scop“.

Au fost prezentate marile înclătări de clasă din S.U.A., la care luau parte, uneori, sute de mii de lucrători, marile demonstrații muncitorești de stradă de la New York, Cincinnati, Chicago, Boston în perioada de la sfîrșitul veacului trecut. În articolul : Mișcarea pentru ziua de 8 ceasuri în Statele Unite (America), gazeta „Munca“ din 20 ianuarie 1890 reda hotărîrile pe care le-au preconizat organizațiile muncitorești americane pentru a forța administrația să legitimizeze ziua de muncă de 8 ore : „Muncitorii de acolo n-au așteptat această scurtare a zilei de muncă de la o lege“ — conchidea gazeta română. La 6 ianuarie 1891, „Munca“ insera știria că, în cele din urmă, „în Statele Unite ale Americii, legea asupra zilei de 8 ceasuri a fost votată de Camera deputaților“.

Referindu-se la extinderea neconținută a ideilor socialiste, care cucureau noi și noi continente, „Drepturile omului“ constata cu satisfacție că „Socialismul se întinde și are să se întindă în toate colțurile pămîntului, căci el este viitorul. O depeșe ne aduce vestea că a ajuns și în TUNIS. Pe zidurile orașului, au fost legate placarde revoluționare“⁸⁶.

⁸⁵ A.I.S.I.S.P., fondul nr. 151, dosarul nr. 2 725, fila 4 ; „Morgenbladet“ Christiania (Oslo) din 27 octombrie 1879.

⁸⁶ „Drepturile omului“, anul I, nr. 21 din 26 februarie 1885.

În gazetele socialiste românești din acei ani găsim relatări și despre mișcarea muncitorească din AUSTRALIA. Gazeta „Munca” informa despre acțiunile de clasă ale muncitorilor de la Sydney din iunie 1890. Sub titlul: „Manifestația de 1 Mai, „Munca” din 3 mai 1892 anunța că „proletariatul australian a manifestat în ziua de 1 Mai”. La Sydney, „s-a ținut un miting, la care au luat parte mai multe mii de lucrători fără lucru și în care s-a hotărât ca proletarii să lupte din toate puterile pentru realizarea cerințelor socialiste”.

Este un merit istoric al mișcării socialiste din România că, preluând și dezvoltând pe un plan superior bogatele tradiții ale poporului nostru, a îmbinat mișcarea pentru dreptate socială cu lupta pentru libertate națională, s-a ridicat cu energie împotriva politicii de forță și dictat, de cotropire a unor țări și popoare de către marile puteri. Ea și-a mobilizat toate forțele, a sprijinit moral și material mișcările de eliberare națională ale popoarelor aflate sub dominația străină. „Ca socialiști — remarcă „Dacia viitoare”, în numărul său din 16 februarie 1883 —, putem zice într-un cuvânt că sintem împotriva despoierii sau jefuirii omului de către om și, fiind dușmanii acestei despoieri de la om la om, nu putem fi decât împotriva celei de la popor la popor”.

Încă de la apariția lor, publicațiile socialiste românești au demască politica reacționară a marilor state industrializate din Europa de subjugare, sub diferite forme, a popoarelor și teritoriilor străine⁸⁷. În timp ce „popoarele se mișcă pentru dezrobirea economică — arăta gazeta „Munca”, în numărul său din 5 ianuarie 1892 — stăpînitorii caută să le amăgească și să le abată din calea apucată... Burghezimea își caută pămînturi noi de exploatat și Africa gemenă de exploatatori și căutători de fildeș și de cumpărători de negri. Germania, Anglia, Franța, Belgia, Italia, Austria, Portugalia și-au trimis oamenii și care, sub pretext că merg să descopere locuri noi în scop științific, caută localități și popoare de unde burghezia va putea să scoată sau să vîndă produse. În Asia, chestia economică ia o înfățișare religioasă și popoarele de acolo văd în creștini pe aducătorii tuturor relelor ce au început să se întindă asupra lor”.

Revoluționarii români au sesizat manevrele colonialiste, intensificarea expansiunii statelor dezvoltate industrial pe celelalte continente. Lupta între diferitele puteri capitaliste — arăta C. Dobrogeanu-Gherea — „se face, mai ales, pe întindere colonială. Acestei întinderi însă îi este pusă o stavilă prin înseși marginile restrinse ale planetei noastre. Dar tocmai de aceea, lupta pentru întinderea colonială e mai strașnică, mai feroce”.⁸⁸

A fost denunțat cu vehemență substratul colonialist al hotărîrii statelor industrializate care, întrunite între 15 noiembrie 1884 și 26 februarie 1885 au manipulat de așa manieră „aplanările diferendelor” dintre ele încît să servească fiecareia în lupta pentru împărțirea sferelor de influență și posesiunilor pe teritoriul Vestului Africii. „Ce e drept, minunată întocmire e și aceea a conferințelor unde cîțiva maestri diplomați în ale șireteniei — observa „Drepturile omului” la 6 februarie 1885 — croiesc țări după gustul și interesul lor, hotărîsc de soarta popoarelor după placul lor”. În numărul său din 24 iulie 1885, „Drepturile omului” a combătut concepțiile reacționare despre pretinsul drept al unor state „de a civiliza cu tunul”. „Este, într-adevăr, lucru de indignat — arăta cotidianul socialist român — sălbăticia cu care oamenii de stat oportuniști doresc a trata popoarele din celelalte continente care au nenorocirea să aște pofa de cuceriri”. Aservirea colonială dovedește „cît de mult este împiedicată civilizarea omenirii prin domnia burgheziei”.

Militanții revoluționari români subliniau cu putere dreptul legitim al popoarelor cotropite de a lupta împotriva cotropitorilor. De partea popoarelor din Asia, Africa și America Latină supuse agresiunii — releva „Drepturile omului”, la 26 februarie 1885 — trebuie să se situeze toți oamenii cinstiți, „toți aceia care mai au în sufletul lor iubirea dreptății”. Condamnînd războaiele pentru acapărarea de colonii, mișcarea socialistă din România a avut în vedere și a subliniat întotdeauna că politica colonialistă nu are nimic comun cu popoarele din statele colonialiste, ea aparține claselor diriguitoare. Înfierînd, de pildă, invazia Franței în Vietnam, socialiștii români arătau că această agresiune nu este opera poporului francez, „atît de generos

⁸⁷ A se vedea pe larg: Constantin Botoran, Gheorghe Unc, *Tradiții de solidaritate ale mișcării muncitorești și democratice din România cu lupta de emancipare națională și socială a popoarelor din Asia, Africa și America Latină*, Editura politică, București, 1972.

⁸⁸ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România (1879—1892)*, p. 361.

și liberal“, ci a claselor exploatare.⁸⁹ A fost relevată ideea de importanță fundamentală că proletariatul este structural potrivit oricărei forme de asuprire națională, de expansiune și dominație colonialistă. „Drepturile omului“ a subliniat faptul că rezoluția mitingului socialist al muncitorilor francezi și englezi, ținut la 22 februarie 1885 la Paris, declara ferm că „Lucrătorii francezi protestează energic împotriva oricărei politici de război și cucerire, primesc cu satisfacțiunea cea mai vie adresa lucrătorilor englezi, amici ai păcii“.

În același timp, socialiștii din România au denunțat exploatarea singeroasă la care erau supuse coloniile din partea metropolelor. C. Dobrogeanu-Ghera, în studiul *Ce vor socialiștii români*, scria : „Cînd au început englezii a aduce în India pinzeturi ieșite din fabricile lor perfecționate în care lucra mașina de țesut, pinzarii indieni au rămas fără de lucru, pe drumuri, pieritori de foame. «Născocitorul mașinii de tors bumbac a ruinat India, lucru de care ne pasă puțin», zice Thiers în cartea-i «Despre proprietate». În raportul său de la 1834—1835, guvernul Indiei, vorbind de țesători, zice : «Nu se cunoaște în istoria omenirii exemplu de sărăcie mai mare, oasele țesătorilor indieni albesc cîmpile Indiei» (Marx, «Capitalul», citează). Se socotește ca la două milioane numărul celor ce au pierit“⁹⁰. Ridicîndu-se împotriva politicii expansioniste a marilor puteri în China, opinia publică democratică din România a dezvăluit esența reacționară a lozincilor despre rolul „civilizator“ al acestor puteri în marea țară asiatică. Gazeta „Drepturile omului“, într-un articol publicat la 23 februarie 1885, se întreba : „Ce idee trebuie să-și facă și chinezii de această civilizație ce li se impune prin forme și alte mijloace demne de această civilizație?“⁹¹. Arătînd adevăratele scopuri, de expansiune colonială, ale Angliei în Birmania, socialiștii români observau că „Nu compătimirea pentru suferințele birmanilor a împins pe Anglia la o atitudine atît de vrăjmașă față de Thibaw [regele Birmaniei], ci lăcomia de a fi în stăpînirea unui teritoriu care, mai tîrziu, putea fi disputat de Franța. Lordul Salisbury [primul ministru englez] vrea să profite de încurcăturile interne ale Republicii [franceze în Vietnam] și grăbește săvîrșirea unei tîlhării ce o meditează, poate, de multă vreme“⁹². În același sens, „Drepturile omului“ pune în adevărata ei lumină fața „civilizației“ pe care marile state industrializate o duceau pe continentele subdezvoltate. „De o vreme încoace — se scria în numărul său din 8 mai 1885 —, toate puterile Europei se întrec care mai de care ca să răspîndească civilizația prin țările depărtate. Această civilizație este adusă... în vîrfurile sulitelor și al baionetelor“. Spulberînd pretextele sub care marile puteri interveneau oriunde pentru a subjugă popoare și țări, „Drepturile omului“, în articolul *Războiul din Tonkin*, apărut la 20 octombrie 1885, scria : „Nimic mai mizerabil decît rațiunea invocată de oficioșii francezi pentru a explica reînceperea ostilităților. Același basm dintotdeauna, totdeauna aceeași istorie a «krumirilor» din Tunisia, totdeauna urmărirea «bandelor» care nu se mai distrug este pretextul guvernanților contra liniștii-lor locuitori din Tonkin“.

Puternice au fost contradicțiile marilor puteri coloniale pe seama Egiptului, care, după deschiderea Canalului de Suez, prezenta o importanță strategică de prim ordin. Egiptul — arăta „Drepturile omului“, la 12 mai 1883 — „a devenit un fel de stat internațional, unde și-au dat înlînire interesele tuturor exploataților“. Aceeași publicație conchidea : „Nu ne facem iluzii nici de generozitatea Angliei, nici de atențiunea binevoitoare a puterilor față cu un stat asupra căruia sînt ațintite lacomele priviri ale tuturor“.

Înfierînd politica reacționară, colonialistă a burgheziei franceze în Madagascar, „Drepturile omului“, sub titlul : *Francezii în Madagascar*, se întreba : „Dar ce caută francezii în Madagascar ? Lucrul nu e greu de ghicit. Comori cu bare de aur și de argint, iată ce caută Republica [franceză] prin Asia și Africa“.⁹²

⁸⁹ „Drepturile omului“, anul I, nr. 44 din 24 martie 1885.

⁹⁰ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România (1879—1892)*, p. 352.

* A se vedea pe larg : *Tradiții ale poporului român de solidaritate și prietenie cu poporul chinez*, Editura politică, București, 1973.

⁹¹ „Drepturile omului“, anul I, nr. 133 din 17 iulie 1885.

⁹² „Drepturile omului“, anul I, nr. 122 din 4 iulie 1885.

Socialiștii români au demască politica retrogradă a claselor exploatatoare din Portugalia care s-au angrenat, tot astfel, într-o acerbă politică colonială. În articolul : Portugalia în Congo, „Drepturile omului” arăta, în numărul său din 2 februarie 1885 : „Mica Portugalia nu se lasă nici dînsa mai jos în concurența colonială ce își face loc în sinul cabinetelor europene... Portughezii au ocupat îmbucătura Congoului”.

În politica de cuceriri teritoriale a fost antrenată și Germania lui Bismarck. Capitaliștii germani s-au lovit, însă, peste tot în Africa, de Anglia și Franța, a căror expansiune colonială începuse cu mult timp înainte. În anul 1884, cancelarul german Bismarck a ordonat cotopirea teritoriului Africii de sud-vest — Togo și Camerun. Pentru prima posesiune, la care rîvnea și Anglia, s-a declanșat un puternic conflict între cele două puteri. Dezvăluind caracterul imperialist al confruntării care a avut loc între Germania și Anglia și care s-a încheiat cu împărțirea prăzii din Africa occidentală, „Drepturile omului”, în articolul : Anglia și Germania, din 5 martie 1885, scria : „Anglia devine stăpînă pe teritoriul [Lacului] Victoriei, unde autoritățile germane din Camerun înfipseaseră deja drapelul imperial, Germania, spre compensare, primește mai multe întinderi din teritoriul peste care Anglia pretinde că ar avea drepturi”.

Socialiștii români au avut cuvinte de îmbărbătare pentru popoarele cotoprite de puterile colonialiste. Victoriile obținute de populația vietnameză împotriva trupelor franceze au stîrnit un val de satisfacție și bucurie în rîndul mișcării socialiste și democratice a poporului român. Cînd, în martie 1885, echilibrul de forțe a început să încline în favoarea poporului vietnamez, socialiștii români au popularizat aceste victorii, manifestîndu-și încrederea în biruința finală a acelora care își apărau libertatea și ființa națională. Această stare de spirit este elocvent sintetizată în gazeta „Drepturile omului” din 22 martie 1885, care declara : „Englezii bătuți în Egipt, francezii bătuți în Tonkin, aceasta nu poate decît să ne bucure. Este o nouă afirmare a acestor popoare, care luptă pentru independența lor, care nu ceruseră europenilor ca să-i civilizeze, nici nu încercaseră dînsii să-i civilizeze pe cei din Europa, prin metoda tunului. Cereau să trăiască liniștiți și atîta tot”.

Socialiștii români au condamnat, totodată, politica de extindere a dominației marilor puteri asupra Afganistanului. Sub titlul : Conflictul anglo-rus, „Drepturile omului” din 13 octombrie 1885 scria : „Negocierile între Cabinetul englez și cel rusesc urmează. Pacea, ni se spune mereu, ar fi facia care călăuzește pe stăpînii celor două state în dispută... Bineînțeles, pacea va fi asigurată pentru cîtva timp dacă Anglia va ceda toate acele cîmpii întinse pe care Rusia le pretinde în schimbul pasului Zulfica..., dar o politică de asemenea natură — preciza ziarul bucureștean — ar jigni interesele capitaliștilor englezi, ar lovi în tendințele de exploatare și de jaf”. În unele articole publicate în presa noastră socialistă, se aduceau critici vehemente la adresa politicii colonialiste a marilor puteri, cerîndu-se ca poporul afgan să fie lăsat în pace și să i se respecte independența și integritatea teritorială : „Afganii își cunosc dușmanii, știu că interesul ce le poartă englezii nu e pornit dintr-un sistem curat, generos, ci din invidie de a nu lăsa pe tîlharii rivali să înhațe prada pe care ei o pîndesc de multă vreme”.

În articolul : Căderea Khartoumului, socialiștii români elogiau succesele sudanezilor împotriva colonialiștilor englezi. „Civilizațiunea europeană, adusă în virful baionetelor și al săbiilor, a fost respinsă cu dispreț de către africani” — constata cu satisfacție „Drepturile omului”, la 21 mai 1885.

Cînd guvernul spaniol, spre a „legitima” dominația asupra Insulelor Carolina, a dat publicității un document prin care căuta să susțină că această dominație ar fi fost, chipurile, recunoscută de către populația indigenă, „Drepturile omului” declara : „Cunoaștem valoarea unor asemenea mărturii stoarse prin violențe. Declarația indigenilor numai atunci ar prețui ceva cînd ea ar fi făcută liber, fără vreo presiune, și atunci sîntem siguri că ea ar glăsuî contra oricărui stăpîn, fie el spaniol, fie el german”⁹³.

Aprecieri elogioase au avut socialiștii români în legătură cu rezistența popoarelor din Etiopia și Tanganica, denunțînd și condamnînd cu asprime acțiunile aven-

⁹³ „Drepturile omului”, anul I, nr. 163 din 26—27 august 1885.

turiste ale colonialiștilor italieni și germani. „Drepturile omului“, în articolul : „Răscoala metișilor din Canada, publicat la 10 mai 1885, lua poziție împotriva regimului colonial introdus de stăpînitorii englezi ai dominionului și evoca, în termeni plini de simpatie, rezistența dirză a autohtonilor. Asupriții — sublinia cotidianul socialist român — nu pot suferi exploatarea neomenoasă din partea guvernului, care, „cedind imense teritorii companiilor și speculatorilor de pămînturi, aceștia, la rîndul lor, deposedează de fructul muncii pămîntul fără să aibă titluri de proprietate“.

Din multitudinea faptelor evocate în studiul de față, se detașează faptul că socialiștii români, odată cu progresele înregistrate în întărirea mișcării revoluționare din interior, au dezvoltat permanente și largi legături cu mișcarea revoluționară din imensa majoritate a țărilor lumii, au urmărit și au susținut îndeaproape continua extindere și afirmare a mișcării socialiste în diferite țări. Conștienți că „orice idee pozitivă, orice pas, mai mult sau mai puțin înainte, către lumină — după cum sublinia gazeta „Besarabia“ în 1879 — puternicii lumii îl întîlnesc totdeauna cu ură și vrăjmășie“ ei nu au dat niciodată înapoi. Marile înfăptuiri înregistrate de istoria omenirii pe planul conlucrării revoluționare a popoarelor, uriașul proces de eliberare națională a popoarelor care suferiseră apăsarea și jaful străin poartă în sinea lor crezul și opțiunea, poziția și sprijinul moral și material al socialiștilor români.

BIBLIOGRAFIA REVISTEI „Anale de istorie“ (1970 — 1979)

Prezenta bibliografie se referă la ultimii 10 ani de existență a revistei „Anale de istorie”*, care, în climatul prielnic, cu putere deschis noului, generat după cel de-al IX-lea Congres al partidului, a cunoscut o creștere valorică, în raport cu dezvoltarea istoriografiei românești. În acest cadru, rolul determinant în stimularea cercetării istorice îi revine tovarășului NICOLAE CEAUȘESCU, secretarul general al partidului, prin îndemnurile repetate, prin exemplul magistralei sale opere științifice. Lucrările de o inestimabilă valoare teoretică și metodologică consacrate de tovarășul NICOLAE CEAUȘESCU trecutului multimilenar al poporului nostru, care se constituie în contribuții creatoare la dezvoltarea materialismului dialectic și istoric, au călăuzit permanent activitatea Institutului de studii istorice și social-politice, a publicației sale, stau la temelia succesorilor dobândite.

★

Prima rubrică cuprinde deosebit de importante Documente ale Partidului Comunist Român. Cuvântări ale tovarășului NICOLAE CEAUȘESCU, cu referire nemijlocită la istoria patriei, la evenimente majore ale vieții partidului și statului nostru.

Concepția cutezătoare și activitatea revoluționară creatoare a tovarășului secretar general al partidului nostru sînt reliefate în mod amplu în studiile semnate de autori români și străini, grupate sub titlul Gîndirea social-politică și istorică a tovarășului NICOLAE CEAUȘESCU.

Editorialele sînt consacrate unor momente de mare semnificație ale trecutului glorios de luptă al poporului nostru, ale construcției societății noi pe pămîntul României.

Materialele cuprinse în rubricile amintite sînt inserate în ordine cronologică inversă — 1979 spre 1970.

Mărturii documentare, inedite, referitoare la istoria patriei, la lupta pentru libertate națională și socială a poporului român, precum și la aspecte rele-

* Bibliografia revistei „Anale de istorie” privind primii 15 ani de activitate a fost publicată în nr. 1/1970, p. 135—217.

vante ale istoriei mișcării muncitorești internaționale sînt reunite în cadrul rubricii Documente : ele sînt redate în ordinea alfabetică a titlurilor materialelor.

Rubrica Istoria patriei și a mișcării muncitorești din România ocupă o parte însemnată a bibliografiei, materialele fiind împărțite astfel : A. Probleme fundamentale ale istoriei patriei ; B. Studii, cu subgrupele : a) 1821—1918 ; b) 1918—1944 ; c) după 1944 ; C. Evocări ; D. Istoria locală ; E. Lecții—Consultații. Studiile au fost grupate în ordinea alfabetică a autorilor, exceptînd Evocările — unde s-a folosit ordinea alfabetică a personalităților descrise și Lecțiile—Consultațiile — la care s-a menținut unitatea ciclurilor.

Aceleași criterii au guvernat și la alcătuirea rubricilor intitulate : Istoria universală și a mișcării muncitorești internaționale, subîmpărțită astfel : A. Studii și B. Militanți de seamă ai mișcării muncitorești internaționale și Gîndire social-politică. Metodologie.

Studii documentare, cronologii, înfățișate în ordinea alfabetică a materialelor, fac obiectul rubricii Cercetări documentare.

La Recenzii. Note bibliografice s-a adoptat principiul alfabetic al autorilor (sau al lucrătorilor, în cazul celor colective) ; revistele prezentate au fost grupate alfabetic la sfîrșitul acestei rubrici. Același principiu s-a adoptat pentru cele două părți ale rubricii Insemnări bibliografice. Fișier bibliografic.

Viața științifică și Informațiile sînt inserate în ordine cronologică inversă, cu amendamentul că, în finalul rubricii sînt cuprinse și Întrebări și Răspunsuri, Poșta redacției și Teze de doctorat (în ordinea alfabetică a celor care le-au susținut).

Fiecare indicație bibliografică a primit un număr de ordine ce stă la baza întocmirii indicelui de autori.

Bibliografia a fost întocmită și pregătită pentru tipar de Ion Mamina.

I. Documente ale Partidului Comunist Român.

Cuvîntări ale tovarășului Nicolae Ceaușescu.

- 1 Cuvîntarea tovarășului NICOLAE CEAUȘESCU la încheierea lucrărilor Congresului al XII-lea al Partidului Comunist Român, XXV (1979), nr. 6, p. 3—9.
- 2 Cuvîntarea tovarășului NICOLAE CEAUȘESCU la adunarea festivă din Capitală organizată cu prilejul împlinirii a 35 de ani de la revoluția de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, XXV (1979), nr. 4, p. 3—21.
- 3 **La aniversarea tovarășei Elena Ceaușescu**
 - Decret Prezidențial privind conferirea Ordinului „Steaua Republicii Socialiste România” clasa I tovarășei Elena Ceaușescu, XXV (1979), nr. 1, p. 13—14.
 - Scrisoarea Comitetului Politic Executiv al C.C. al P.C.R. adresată tovarășei Elena Ceaușescu, XXV (1979), nr. 1, p. 15—16.
 - Cuvîntul tovarășei Elena Ceaușescu, XXV (1979), nr. 1, p. 17—18.
 - Telegrama de felicitare adresată tovarășei Elena Ceaușescu de către Institutul de studii istorice și social-politice de pe lîngă C.C. al P.C.R., XXV (1979), nr. 1, p. 19.
- 4 Hotărîrea Sesiunii solemne comune a C.C. al P.C.R., Consiliului Național al Frontului Unității Socialiste și Marii Adunări Naționale, XXIV (1978), nr. 6, p. 32—34.

- 5 Expunerea tovarășului NICOLAE CEAUȘESCU la Sesiunea solemnă comună a Comitetului Central al Partidului Comunist Român, Consiliului Național al Frontului Unității Socialiste și Marii Adunări Naționale consacrată sărbătoririi a șase decenii de la făurirea statului național unitar român — 1 decembrie 1978, XXIV (1978), nr. 6, p. 3—31.
- 6 Cuvîntarea tovarășului NICOLAE CEAUȘESCU din ziua de 24 ianuarie 1978 cu prilejul conferirii titlului de doctor în științe politice și titlului de doctor în economie, XXIV (1978), nr. 1, p. 27—36.
- 7 Cuvîntarea tovarășului NICOLAE CEAUȘESCU la adunarea festivă consacrată sărbătoririi împlinirii a 60 de ani de viață și a peste 45 de ani de activitate revoluționară, XXIV (1978), nr. 1, p. 12—26.
- 8 Decret al Consiliului de Stat pentru conferirea, pentru a doua oară, a Titlului de Onoare Suprem „Erou al Republicii Socialiste România“ și a Ordinului „Victoria Socialismului“ tovarășului NICOLAE CEAUȘESCU — 25 ianuarie 1978, XXIV (1978), nr. 1, p. 11.
- 9 Mesajul Comitetului Central al Partidului Comunist Român, Consiliului de Stat și al Guvernului adresat tovarășului NICOLAE CEAUȘESCU cu prilejul împlinirii a 60 de ani de viață și a peste 45 de ani de activitate revoluționară, XXIV (1978), nr. 1, p. 3—10.
- 10 Hotărîrea Plenarei C.C. al P.C.R. cu privire la aniversarea a 2050 de ani de la crearea primului stat dac centralizat și independent, XXIII (1977), nr. 6, p. 116—119.
- 11 Cuvîntul președintelui Republicii Socialiste România, NICOLAE CEAUȘESCU, cu prilejul primirii celei mai înalte distincții a Consiliului Mondial al Păcii — Medalia de aur „Frédéric Joliot-Curie“, XXIII (1977), nr. 6, p. 4—6.
- 12 Tovarășului NICOLAE CEAUȘESCU i-a fost conferită cea mai înaltă distincție a Consiliului Mondial al Păcii — Medalia de aur „Frédéric Joliot-Curie“, XXIII (1977), nr. 6, p. 3—4.
- 13 Proclamația Sesiunii solenne a C.C. al P.C.R., Marii Adunări Naționale și activului central de partid și de stat consacrată sărbătoririi centenarului proclamării Independenței de stat a României, XXIII (1977), nr. 2, p. 26—29.
- 14 Expunerea prezentată de tovarășul NICOLAE CEAUȘESCU la Sesiunea solemnă comună a Comitetului Central al P.C.R., Marii Adunări Naționale și activului central de partid și de stat consacrată sărbătoririi centenarului proclamării independenței de stat a României — 9 mai 1977, XXIII (1977), nr. 2, p. 3—25.
- 15 Telegrama adresată de tovarășul NICOLAE CEAUȘESCU conducerii de partid și de stat a Republicii Populare Chineze la încetarea din viață a tovarășului Mao Zedong, XXII (1976), nr. 4, p. 72.
- 16 Cuvîntarea tovarășului NICOLAE CEAUȘESCU la Conferința partidelor comuniste și muncitorești din Europa — 29 iunie 1976, XXV (1979), nr. 6, p. 141—149.
- 17 Cuvîntul tovarășului NICOLAE CEAUȘESCU cu prilejul solemnității decorării tovarășului Ion Popescu-Puțuri la împlinirea vârstei de 70 de ani, XXII (1976), nr. 2, p. 18.
- 18 Mesajul adresat de tovarășul NICOLAE CEAUȘESCU Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. cu prilejul împlinirii a 25 de ani de la înființare, XXII (1976), nr. 2, p. 13—16.
- 19 Decret Prezidențial privind conferirea Ordinului „23 August“ clasa I Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., XXII (1976), nr. 2, p. 16.

- 20 Cuvîntarea tovarăşului NICOLAE CEAUŞESCU la grandioasa adunare din Bucureşti consacrată aniversării a 55 de ani de la transformarea Partidului Socialist în Partidul Comunist Român, XXII (1976), nr. 2, p. 3—12.
- 21 Cuvîntarea tovarăşului NICOLAE CEAUŞESCU la Conferinţa pentru securitate şi cooperare în Europa, XXI (1975), nr. 4, p. 3—9.
- 22 Cuvîntarea tovarăşului NICOLAE CEAUŞESCU la grandioasa adunare populară consacrată împlinirii a 375 de ani de la prima unire politică a ţărilor române şi sărbătoririi oraşului bimilenar, XXI (1975), nr. 3, p. 3—9.
- 23 Cuvîntarea tovarăşului NICOLAE CEAUŞESCU la a 30-a aniversare a Academiei „Ştefan Gheorghiu“, XXI (1975), nr. 2, p. 4—15.
- 24 În numele naţiunii noastre socialiste, exprimînd unanim voinţa fierbinte a partidului, a întregului popor, Marea Adunare Naţională a reales pe tovarăşul NICOLAE CEAUŞESCU Preşedinte al Republicii Socialiste România — Jurămîntul Preşedintelui Republicii, XXI (1975), nr. 2, p. 3.
- 25 Din partea comisiei de redactare a Programului Partidului Comunist Român — *Preşedintele comisiei de redactare NICOLAE CEAUŞESCU, secretar general al Partidului Comunist Român*, XXI (1975), nr. 1, p. 3—5.
- 26 Cuvîntarea tovarăşului NICOLAE CEAUŞESCU la încheierea lucrărilor Congresului al XI-lea al Partidului Comunist Român, XX (1974), nr. 6, p. 3—7.
- 27 Cuvîntarea tovarăşului NICOLAE CEAUŞESCU la sesiunea jubiliară a Marii Adunări Naţionale consacrată celei de-a XXX-a aniversări a eliberării României de sub dominaţia fascistă, XX (1974), nr. 4, p. 3—32.
- 28 Alegerea tovarăşului NICOLAE CEAUŞESCU, secretar general al Partidului Comunist Român, în înalta funcţie de preşedinte al Republicii Socialiste România :
— Jurămîntul preşedintelui Republicii Socialiste România, XX (1974), nr. 2, p. 4.
— Discursul solemn al preşedintelui NICOLAE CEAUŞESCU, XX (1974), nr. 2, p. 5—10.
- 29 Cuvîntarea tovarăşului NICOLAE CEAUŞESCU la adunarea populară din Bucureşti — 16 iunie 1973, XIX (1973), nr. 3, p. 26—38.
- 30 Cuvîntarea tovarăşului NICOLAE CEAUŞESCU la adunarea populară de pe Cîmpia Libertăţii de la Blaj — 17 mai 1973, XIX (1973), nr. 3, p. 12—25.
- 31 Cuvîntarea tovarăşului NICOLAE CEAUŞESCU la adunarea populară de la Iaşi — 4 mai 1973, XIX (1973), nr. 3, p. 3—11.
- 32 Cuvîntarea tovarăşului NICOLAE CEAUŞESCU la adunarea festivă consacrată aniversării a 80 de ani de la crearea partidului politic al clasei muncitoare din România, XIX (1973), nr. 2, p. 3—30.
- 33 Cuvîntarea tovarăşului NICOLAE CEAUŞESCU rostită cu prilejul primirii titlului de Doctor Honoris Causa al Universităţii Bucureşti, XIX (1973), nr. 1, p. 13—24.
- 34 Cuvîntul tovarăşului NICOLAE CEAUŞESCU la şedinţa comună a Comitetului Executiv, Consiliului de Stat şi Consiliului de Miniştri, XIX (1973), nr. 1, p. 7—11.
- 35 Mesajul adresat tovarăşului NICOLAE CEAUŞESCU de Comitetul Central al Partidului Comunist Român, Consiliul de Stat şi Consiliul de Miniştri, XIX (1973), nr. 1, p. 2—6.
- 36 Şedinţa comună a Comitetului Executiv al C.C. al P.C.R., Consiliului de Stat şi Consiliului de Miniştri consacrată sărbătoririi tovarăşului NICOLAE CEAUŞESCU, XIX (1973), nr. 1, p. 1.

- 37 NICOLAE CEAUȘESCU, Raport la Conferința Națională a Partidului Comunist Român. 19—21 iulie 1972, XVIII (1972), nr. 4, p. 3—69.
- 38 Cuvîntarea tovarășului NICOLAE CEAUȘESCU la adunarea solemnă consacrată aniversării semicentenarului Uniunii Tineretului Comunist, XVIII (1972), nr. 2, p. 3—13.
- 39 Hotărîrea Plenei C.C. al P.C.R. din 3—5 noiembrie 1971, XVII (1971), nr. 6, p. 40—42.
- 40 Expunerea tovarășului NICOLAE CEAUȘESCU cu privire la Programul P.C.R. pentru îmbunătățirea activității ideologice, ridicarea nivelului general al cunoașterii și educația socialistă a maselor, pentru așezarea relațiilor din societatea noastră pe baza principiilor eticii și echității socialiste și comuniste, XVII (1971), nr. 6, p. 3—39.
- 41 Expunerea tovarășului NICOLAE CEAUȘESCU la Adunarea solemnă consacrată aniversării semicentenarului glorios al Partidului Comunist Român, XVII (1971), nr. 3, p. 3—46.
- 42 Hotărîrea Comitetului Central al Partidului Comunist Român cu privire la aniversarea a 150 de ani de la nașterea lui Friedrich Engels, XVI (1970), nr. 5, p. 59—61.
- 43 Hotărîre cu privire la aniversarea semicentenarului Partidului Comunist Român, XVI (1970), nr. 4, p. 3—11.

II. Gîndirea social-politică și istorică a tovarășului Nicolae Ceaușescu

- 44 Contribuția esențială a tovarășului NICOLAE CEAUȘESCU la reorganizarea Uniunii Tineretului Comunist, la unirea mișcării tineretului în lupta împotriva fascismului, la asigurarea unei dezvoltări noi, socialiste a patriei — Sesiune științifică, București, 30 octombrie 1979, Florian Tănăsescu, XXV (1979), nr. 6, p. 40—52.
- 45 Luigi Longo, *Prefață la volumul al IX-lea al operelor Președintelui NICOLAE CEAUȘESCU*, XXV (1979), nr. 4, p. 22—27.
- 46 „*Omagiu președintelui NICOLAE CEAUȘESCU*“, XXV (1979), nr. 1, p. 3—12.
- 47 Marin Voiculescu, *Contribuția P.C.R., a tovarășului NICOLAE CEAUȘESCU la dezvoltarea doctrinei socialismului științific*, XXIV (1978), nr. 5, p. 48—59.
- 48 Ion Popescu-Puțuri, *Lupta poporului român pentru unitate, independență și suveranitate în opera tovarășului NICOLAE CEAUȘESCU*, XXIV (1978), nr. 5, p. 3—19.
- 49 Ion Popescu-Puțuri, *Semnificația istorică a revoluției române de la 1848 în opera tovarășului NICOLAE CEAUȘESCU*, XXIV (1978), nr. 3, p. 3—15.
- 50 Luigi Longo, *Opera tovarășului NICOLAE CEAUȘESCU în Italia*, XXIV (1978), nr. 1, p. 81—83.
- 51 Ion Coman, *Activitatea Partidului Comunist Român, a tovarășului NICOLAE CEAUȘESCU pentru întărirea capacității de apărare a cuceririlor revoluționare, a independenței și suveranității naționale*, XXIV (1978), nr. 1, p. 60—80.
- 52 Ion Popescu-Puțuri, *Concepția tovarășului NICOLAE CEAUȘESCU cu privire la rolul istoriei patriei, al mișcării muncitorești în dezvoltarea și afirmarea poporului român*, XXIV (1978), nr. 1, p. 44—59.

- 53 *Mesajul Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. adresat tovarășului NICOLAE CEAUȘESCU la aniversarea a 60 de ani de viață și a peste 45 de ani de activitate revoluționară*, XXIV (1978), nr. 1, p. 42—43.
- 54 Expoziția : „Dovezi ale dragostei, înaltei stime și profunde prețuiri de care se bucură președintele NICOLAE CEAUȘESCU și tovarăsa ELENA CEAUȘESCU, ale amplelor relații de prietenie și colaborare dintre poporul român și popoarele altor țări“ XXIV (1978), nr. 1, p. 37—41.
- 55 Cuvîntul președintelui Consiliului Mondial al Păcii, Romesh Chandra, cu prilejul înmînării președintelui Republicii Socialiste România a Medaliei de aur „Frédéric Joliot-Curie“, cea mai înaltă distincție a mișcării mondiale pentru pace, XXIII (1977), nr. 6, p. 4—5.
- 56 Ion Popescu-Puțuri, *Gîndirea și activitatea revoluționară creatoare a tovarășului NICOLAE CEAUȘESCU în conducerea destinului poporului român*, XXIII (1977), nr. 5, p. 19—28.
- 57 *Umberto Terracini*, despre opera tovarășului NICOLAE CEAUȘESCU în Italia, XXI (1975), nr. 4, p. 10—16.
- 58 Contribuția creatoare a Partidului Comunist Român, a secretarului său general, la dezvoltarea gîndirii social-politice contemporane, de [Gheorghe Surpat], XXI (1975), nr. 3, p. 10—22.
- 59 „Omagiu tovarășului NICOLAE CEAUȘESCU“ — o carte care ne reprezintă, care ne angajează, de Ion Popescu-Puțuri, XIX (1973), nr. 3, p. 133—139.
- 60 Mărturii istorice referitoare la viața și activitatea revoluționară a tovarășului NICOLAE CEAUȘESCU, XIX (1973), nr. 1, p. 25—64.
- 61 NICOLAE CEAUȘESCU, *România pe drumul socialismului și al luptei împotriva imperialismului*, Edizioni del Calendario, Milano, 1971, de Gheorghe Zaharia, XVII (1971), nr. 3, p. 47—52.

III. Editoriale

- 62 Congresul partidului revoluționar unic al clasei muncitoare din februarie 1948. Semnificații istorice, XXIV (1978), nr. 1, p. 84—95.
- 63 Ani de istorice înfăptuiri socialiste ale poporului nostru condus de Partidul Comunist Român, XXIII (1977), nr. 5, p. 3—18.
- 64 70 de ani de la marea răscoală a țăranilor din România, XXIII (1977), nr. 1, p. 3—14.
- 65 Obiective și sarcini majore puse în fața frontului nostru istoriografic de către tovarășul NICOLAE CEAUȘESCU în cadrul Congresului educației politice și al culturii socialiste, XXII (1976), nr. 3, p. 3—22.
- 66 În întîmpinarea Congresului educației politice și al culturii socialiste, XXII (1976), nr. 1, p. 3—15.
- 67 Actul de voință și de simțire al poporului român, XXI (1975), nr. 2, p. 16—20.
- 68 Programul Partidului Comunist Român — sinteză profund științifică a drumului de luptă și creație istorică a poporului nostru, XX (1974), nr. 5, p. 3—30.
- 69 Documente istorice, mobilizatoare, ale construirii societății socialiste multilateral dezvoltate și ale înaintării României pe calea edificării comunismului, XX (1974), nr. 4, p. 33—38.
- 70 Primul Congres al Frontului Unității Socialiste — moment istoric în dezvoltarea vieții sociale și politice a României, XX (1974), nr. 3, p. 3—10.

- 71 23 August 1944 — strălucită încununare a unui trecut glorios de luptă al poporului român, XX (1974), nr. 2, p. 11—23.
- 72 Conferința Națională a P.C.R. — moment crucial în lupta națiunii noastre socialiste pentru progres și civilizație, XVIII (1972), nr. 5, p. 5—11.
- 73 În perspectiva Conferinței Naționale a Partidului Comunist Român, XVIII (1972), nr. 3, p. 3—10.
- 74 Hotărâri istorice pentru Partidul Comunist Român, pentru poporul nostru, XVII (1971), nr. 4, p. 3—12.

IV. Documente

- 75 Biroul Informativ al partidelor comuniste și muncitorești (1947—1956), *Emilia Bălănică*, XXV (1979), nr. 6, p. 123—128.
- 76 Conferința partidelor comuniste și muncitorești din Europa (Berlin, 29—30 iunie 1976), *Emilia Bălănică*, XXV (1979), nr. 6, p. 128—140.
- 77 Continuitatea istorică, unitatea și independența națională a românilor în opera lui Nicolae Bălcescu [*Nicolae Rauș*], XXIII (1977), nr. 5, p. 57—81.
- 78 Contracte de muncă la Galați în prima jumătate a secolului al XIX-lea, *Margareta Guziec*, XIX (1973), nr. 6, p. 111—114.
- 79 Corespondență inedită a lui Mihail Gheorghiu Bujor, *Nora Z. Munteanu*, XIX (1973), nr. 5, p. 124—129.
- 80 Din arhiva istoriei României, *Viorica Moisuc*, XXII (1976), nr. 1, p. 94—125 ; nr. 2, p. 114—144 ; nr. 3, p. 92—120 ; nr. 4, p. 73—94 ; XXIII (1977), nr. 3, p. 141—168 ; nr. 4, p. 133—171 ; nr. 5, p. 112—152 ; nr. 6, p. 126—170 ; XXIV (1978), nr. 1, p. 174—199 ; nr. 2, p. 125—163.
- 81 Din arhiva istoriei universale, *Viorica Moisuc*, XXV (1979), nr. 2, p. 116—142.
- 82 Din paginile revistei „Lupta de clasă”, XVI (1970), nr. 3, p. 95—113.
- 83 Documente privind condițiile grele de viață și de muncă ale tineretului din România în anii regimului burghez-moșieresc, *Gheorghe Surpat*, XVIII (1972), nr. 1, p. 57—74.
- 84 Internaționala I (Documente), *Emilia Bălănică*, XXV (1979), nr. 3, p. 102—121.
- 85 Internaționala a II-a (Documente), *Emilia Bălănică*, XXV (1979), nr. 4, p. 108—118.
- 86 Internaționala a III-a (Documente), *Emilia Bălănică*, XXV (1979), nr. 5, p. 115—128.
- 87 Inceputurile mișcării muncitorești internaționale (Documente), *Emilia Bălănică*, XXV (1979), nr. 2, p. 143—153.
- 88 Înfrățiți în lupta și munca comună pentru înflorirea României, *László Gergely*, *Nicolae Rauș*, XXIII (1977), nr. 4, p. 172—197 ; XXIV (1978), nr. 1, p. 147—173.
- 89 Mărturii cu privire la solidaritatea opiniei publice progresiste din România cu Gheorghi Dimitrov și tovarășii săi în timpul procesului de la Leipzig (septembrie-decembrie 1933), *Ion Babici*, XIX (1973), nr. 5, p. 135—142.
- 90 Mărturii istorice ale unui trecut de luptă glorios — 35 de ani de la manifestările antifasciste și antirăzboinice de la 1 Mai 1939, *Olimpiu Matichescu*, XX (1974), nr. 3, p. 134—146.
- 91 „Nu capitulare ! rezistență !”. Evocare a chemării antifasciste adresată Uniunii Populare Maghiare de secretarul teritorial al P.C.R. din Ardeal și Banat, *Al. Sencovici* — 1939, XVI (1970), nr. 4, p. 13—21.
- 92 O mărturie demascatoare : inventarul bunurilor fostei Case regale, *Gheorghe Tuțui*, XVIII (1972), nr. 6, p. 76—95.
- 93 Pro Constantin Dobrogeanu-Gherea. Corespondență, *Nora Z. Munteanu*, XVI (1970), nr. 2, p. 80—92.

- 94 Răscoala țăranilor din Mavrodin—Teleorman din anul 1927, *Gheorghe Popa*, XX (1974), nr. 6, p. 137—145.
- 95 Telegrama adresată Comitetului Central al Partidului Comunist Român, tovarășului NICOLAE CEAUȘESCU de participării la sesiunea științifică jubiliară consacrată celei de-a XXX-a aniversări a eliberării patriei de sub dominația fascistă, XX (1974), nr. 4, p. 65—66.
- 96 80 de ani de la apariția ziarului socialist „Lumea nouă”, *Vasile Niculae*, XX (1974), nr. 6, p. 112—126.

V. Istoria patriei și a mișcării muncitorești din România

A. Probleme fundamentale ale istoriei patriei

- 97 Arnaldo, Alberti (Italia), *Pentru o nouă metodologie în cercetările istorico-lingvistice de românologie*, XXV (1979), nr. 3, p. 81—89.
- 98 Berindei, Dan, *Unirea Principatelor — preludiu al independenței de stat depline a României*, XXI (1975), nr. 3, p. 45—56.
- 99 Bolliac, Cezar, *Concluziile formulate în 1869, ca președinte al Comitetului arheologic, privind însemnătatea cercetărilor arheologice românești*, XXIV (1978), nr. 5, p. 88—108.
- 100 Căzănișteanu, Constantin, *Mihai Viteazul și Unirea din anul 1600 în conștiința și tradițiile poporului român*, XXI (1975), nr. 2, p. 85—101.
- 101 Căzănișteanu, Constantin, *Războiul popular, formă superioară de luptă a poporului român pentru apărarea libertății și independenței patriei*, XXIV (1978), nr. 6, p. 85—102.
- 102 Ceașescu, Ilie, *Rezistența poporului român împotriva invadatorilor în secolele II—XIV*, XXV (1979), nr. 5, p. 68—88.
- 103 Ceașescu, Ilie, *Transilvania de la daci la 1918. Două milenii de luptă și muncă pentru menținerea și afirmarea ființei și demnității naționale*, XXIV (1978), nr. 6, p. 69—84.
- 104 Corbu, Constantin, *Țărănimea — secole de-a rindul principala forță a progresului social, a apărării libertății și neatrănării patriei*, XXII (1976), nr. 4, p. 19—35.
- 105 Firoiu, Dumitru V., *Statul socialist român — rezultat al luptei revoluționare și democratice a poporului*, XXIII (1977), nr. 6, p. 24—40.
- 106 Firoiu, Dumitru V., *Statutul politico-juridic al țărilor române de la formarea lor și pînă la proclamarea independenței de stat depline a României*, XXIII (1977), nr. 3, p. 106—124.
- 107 Giurescu, Dinu C., *Continuitatea statului la români*, XXIV (1978), nr. 2, p. 88—96.
- 108 Matei, Vlad D., *Din lupta poporului român pentru unitate politică în evul mediu*, XXIV (1978), nr. 3, p. 63—79.
- 109 Mihai, Viorica, *Puncte de vedere privind scrierea dacilor*, XXV (1979), nr. 1, p. 95—129.
- 110 Moisuc, Viorica ; Zaharia, Gheorghe, *Politica externă a României de respectare a dreptului internațional, a existenței independente și suverane a popoarelor*, XXIII (1977), nr. 2, p. 80—91.
- 111 Mușat, Mircea, *Lupta poporului român pentru libertate, unitate și independență națională — permanență a istoriei patriei*, XXII (1976), nr. 5—6, p. 3—8.
- 112 Mușat, Mircea, *Românii în vîltoarea vitregiilor istoriei*, XXIV (1978), nr. 3, p. 16—46.
- 113 Mușat, Mircea, *1918 — eveniment epocal în afirmarea și dezvoltarea istorică a poporului român*, XXIII (1977), nr. 6, p. 61—87.
- 114 Mușat, Mircea ; Ioniță, Gheorghe, *Probleme fundamentale ale istoriei poporului român*, XXII (1976), nr. 1, p. 55—80.

- 115 Mușat, Mircea ; Zaharia, Gheorghe, *De la Dacia lui Burebista, la Marea Unire din 1918*, XXIV (1978), nr. 5, p. 20—47.
- 116 Nădejde, Ioan, *Originea dreptului consuetudinar român*, XXV (1979), nr. 2, p. 75—91.
- 117 Pascu, Ștefan, *Dimitrie Cantemir în gândirea și conștiința poporului român*, XIX (1973), nr. 4, p. 3—16.
- 118 Pascu, Ștefan, *Legături și trăsături de unitate ale revoluției de la 1848 în țările române*, XIX (1973), nr. 2, p. 61—73.
- 119 Pascu, Ștefan ; Petric, Aron, *Ideea de unitate național-statală în conștiința poporului român*, XIX (1973), nr. 6, p. 3—23.
- 120 Popescu-Puțuri, Ion, *Din trecutul de luptă al poporului român pentru apărarea suveranității și independenței patriei*, XXII (1976), nr. 1, p. 16—38.
- 121 Popescu-Puțuri, Ion, *Lupta multiseclară a poporului român pentru apărarea dreptului de libertate socială și națională. P.C.R., continuatorul tradițiilor de luptă pentru suveranitatea și independența poporului român*, XXI (1975), nr. 3, p. 23—44.
- 122 Popescu-Puțuri, Ion, *Pentru o cauză dreaptă. Intrarea României în război în august 1916*, XXIII (1977), nr. 6, p. 7—23 ; XXIV (1978), nr. 2, p. 3—16.
- 123 Popescu-Puțuri, Ion, *Programul P.C.R. despre independența națională a României ca permanență a istoriei poporului nostru*, XXIII (1977), nr. 1, p. 15—38.
- 124 Popescu-Puțuri, Ion, *2050 de ani de la făurirea statului dac centralizat și independent — eveniment fundamental pentru istoriografia noastră*, XXIV (1978), nr. 4, p. 3—19.
- 125 Stănescu, Eugen, *Dimitrie Cantemir și ideea de unitate în societatea românească a vremii*, XIX (1973), nr. 3, p. 57—69.
- 126 Stănescu, Eugen, *Unirea înfăptuită sub Mihai Viteazul în contextul internațional al vremii*, XXI (1975), nr. 2, p. 64—84.
- 127 Zaharia, Gheorghe ; Mușat, Mircea, *Lupta pentru independență și unitate statală — permanență a istoriei poporului român*, XXI (1975), nr. 1, p. 58—80.

B. Studii

a) 1821—1918

- 128 Apostol, Cornelia, *Elena Cuza (1825—1909)*, XXII (1976), nr. 3, p. 128—131.
- 129 Ardeleanu, Ion ; Mușat, Mircea, *1918. Socialiștii români în fruntea luptei marelui pentru încheierea procesului de formare a statului național unitar*, XXI (1975), nr. 6, p. 45—57.
- 130 Axenciuc, Victor, *Legături economice și comunitatea de viață economică a poporului român în secolul al XIX-lea, XX* (1974), nr. 2, p. 112—120.
- 131 Căzănișteanu, Constantin, *Caracterul popular al războiului de reîntregire națională*, XXIII (1977), nr. 3, p. 23—32.
- 132 Căzănișteanu, C. ; Mamina, Ion, *Programul pașoptist, prezență vie în tradițiile și acțiunea revoluționară a mișcării muncitorești din România*, XIX (1973), nr. 3, p. 39—56.
- 133 Ceaușescu, Ilie, *Aspecte privind solidaritatea poporului român cu revoluția americană pentru cîștigarea independenței de sub dominația britanică și cu războiul de secesiune al S.U.A.*, XXII (1976), nr. 3, p. 78—91.
- 134 Coman, Ion, *Comandamentul Armatei române în războiul de independență din 1877—1878*, XXIII (1977), nr. 1, p. 15—53.
- 135 Constantinescu, N. N., *Începuturile formării și dezvoltării clasei muncitoare în România*, XIX (1973), nr. 4, p. 73—87.
- 136 Constantinescu, N. N. ; Cupșa, I., *Efortul militar și material al României în anii primului război mondial*, XXIII (1977), nr. 3, p. 13—22.
- 137 Copoiu, Nicolae, *Cu privire la aprecierea poziției socialiștilor români față de participarea României la primul război mondial*, XIX (1973), nr. 3, p. 158—161.

- 138 Crăciun, Mircea, *Din tradițiile de luptă ale muncitorimii feroviare — societatea „Cultura”, XXI (1975), nr. 3, p. 107—117.*
- 139 Cruceanu, Mihail ; Ciobanu Elena, *Mișcarea muncitorească din România în cele două decenii premergătoare creării partidului comunist, XVI (1970), nr. 5, p. 25—45.*
- 140 Deac, Augustin, *Constantin Dobrogeanu-Gherea, personalitate marcantă a mișcării muncitorești internaționale, XXI (1975), nr. 5, p. 89—100.*
- 141 Deac, Augustin, *Contribuții privind legăturile socialiștilor români cu Friedrich Engels și cu alți conducători ai mișcării muncitorești internaționale, XX (1974), nr. 5, p. 82—90.*
- 142 Deac, Augustin, *Friedrich Engels și mișcarea muncitorească din România, XVI (1970), nr. 5, p. 62—72.*
- 143 Deac, Augustin, *Sprîjinul acordat în România marinarilor ruși de pe crucișătorul „Potemkin”, XXI (1975), nr. 6, p. 58—72.*
- 144 Deac, Augustin, *Sprîjinul moral și material acordat de românii aflați sub dominație străină războiului pentru independența deplină a României, XXIV (1978), nr. 4, p. 51—84.*
- 145 Felea, Ion, *Din activitatea ideologică-culturală de masă a mișcării noastre muncitorești în preajma și după crearea partidului politic al clasei muncitoare din România, XIX (1973), nr. 4, p. 88—97.*
- 146 Georgescu, Elena, *Dezvoltarea concepției programatice în mișcarea muncitorească din România până la crearea P.C.R., XVII (1971), nr. 5, p. 89—103.*
- 147 Georgescu, Titu, *De la revoluționarii democrați la întiiul partid politic al clasei muncitoare — P.S.D.M.R., XVI (1970), nr. 5, p. 3—24.*
- 148 Gomoiu, Gheorghe, *Caracterul național și popular al războiului României pentru independență, XXIII (1977), nr. 2, p. 45—58.*
- 149 Hurezeanu, Damian, *Mișcarea muncitorească și problemele fundamentale ale dezvoltării României moderne, XVII (1971), nr. 5, p. 72—88.*
- 150 Iacoș, Ion, *Primul program marxist al mișcării muncitorești și socialiste din România, XXII (1976), nr. 3, p. 23—31.*
- 151 Maciu, Vasile, *Personalitatea lui Alexandru Ioan Cuza, XIX (1973), nr. 2, p. 74—90.*
- 152 Maciu, Vasile, *România și Congresul de la Berlin (1878), XXIV (1978), nr. 4, p. 37—50.*
- 153 Mamina, Ion, *Clasa muncitoare din România în confruntările politice electorale de la începutul veacului al XX-lea, XX (1974), nr. 2, p. 89—101.*
- 154 Mamina, Ion, *Concepția și acțiunea partidului clasei muncitoare în domeniul alianțelor politice la începutul veacului al XX-lea, XXV (1979), nr. 5, p. 23—40.*
- 155 Mamina, Ion ; Căzănișteanu, C., *60 de ani de la reconstituirea P.S.D.R., XVI (1970), nr. 1, p. 47—63.*
- 156 Mamina, Ion ; Niculae, Vasile, *Mișcarea muncitorească — factor activ al luptei poporului român pentru independență, unitate și libertate națională (1877—1918), XXI (1975), nr. 5, p. 69—88.*
- 157 Matei, Gheorghe, *Date privind contribuția socialiștilor români la păstrarea și dezvoltarea legăturilor de solidaritate internațională a clasei muncitoare în anii 1914—1916, XVI (1970), nr. 2, p. 101—110.*
- 158 Matei, Gh. ; Mioc, D., *Confruntări de clasă la sate în România la cumpăna veacurilor XIX și XX, XXII (1976), nr. 2, p. 86—101.*
- 159 Matichescu, Olimpiu ; Georgescu, Elena, *80 de ani de la prima sărbătorire a zilei de 1 Mai (1890—1970), XVI (1970), nr. 3, p. 56—71.*
- 160 Mihăilescu, Ștefania, *Originile și evoluția României moderne în disputa dintre poporaniști și socialiști, XXI (1975), nr. 3, p. 79—97.*
- 161 Munteanu, N. G., *140 de ani de la prima rodire a ideilor socialismului pe pământul românesc, XXI (1975), nr. 1, p. 111—121.*
- 162 Mușat, Mircea, *Din cronică luptei pentru unirea Moldovei cu Muntenia, XXIII (1977), nr. 4, p. 106—122.*
- 163 Mușat, Mircea, *„Unirea este sufletul poporului, glasul României”, XXIV (1978), nr. 6, p. 56—68.*

- 164 Niculae, Vasile, *Partidul clasei muncitoare în viața politică a României de la sfârșitul secolului al XIX-lea, XX* (1974), nr. 1, p. 37—50.
- 165 Niculae, Vasile, *Politica de alianțe a partidului clasei muncitoare din România la sfârșitul secolului al XIX-lea, XXIV* (1978), nr. 2, p. 53—70.
- 166 Niculae, Vasile, *Probleme ale mișcării muncitorești în dezbaterile parlamentului român la sfârșitul secolului al XIX-lea, XVII* (1971) nr. 6, p. 117—125.
- 167 Niculae, Vasile, *Republica în concepția și acțiunea mișcării muncitorești și socialiste din România până la crearea P.C.R., XVIII* (1972), nr. 5, p. 12—25.
- 168 Olteanu, Constantin, *Eroismul Armatei române în războiul pentru independența României, XXIII* (1977), nr. 2, p. 59—79.
- 169 Pălănceanu, Elena, *Alexandrina Magheru-Haralamb (1825—1877), XXI* (1975), nr. 6, p. 94—97.
- 170 Petrișor, Vasile, *Coordonate și caracteristici ale evoluției procesului de organizare profesională a clasei muncitoare din România (1846—1906), XVII* (1971), nr. 6, p. 99—116.
- 171 Petrișor, Vasile, *Evoluția și trăsăturile mișcării greviste din România până la sfârșitul secolului al XIX-lea, XIX* (1973), nr. 1, p. 120—137.
- 172 Petrișor, Vasile, *Forme și trăsături ale mișcării greviste din România în perioada de început a secolului al XX-lea, XX* (1974), nr. 6, p. 75—85.
- 173 Petrișor, Vasile, *Noi contribuții la crearea și semnificația primelor organizații profesionale muncitorești din România (1846—1872), XIX* (1973), nr. 6, p. 48—63.
- 174 Petrișor, Vasile, *Un moment semnificativ din istoria mișcării noastre muncitorești : crearea Asociației generale a tuturor lucrătorilor din România. 1872, XVIII* (1972), nr. 5, p. 67—78.
- 175 Pintean, Teodor, *Aspecte ale activității de propagandă desfășurată de mișcarea muncitorească din România în perioada 1890—1916, XXIV* (1978), nr. 3, p. 124—132.
- 176 Popescu, Teodor, *Avram Iancu, tribun al maselor populare, XVIII* (1972), nr. 4, p. 130—137.
- 177 Popescu-Puțuri, Ion, *Concepția mișcării socialiste din România despre înarmarea întregului popor și apărarea patriei, XVIII* (1972), nr. 4, p. 94—98.
- 178 Rauș, Nicolae, *90 de ani de la apariția „Contemporanului”, XVII* (1971), nr. 5, p. 118—128.
- 179 Tănase, Alexandru, *Engels și dezvoltarea mișcării socialiste din România, XVII* (1971), nr. 1, p. 157—163.
- 180 Totu, Maria ; Smârcea, Doina, *Femeile române în lupta pentru independența națională a țării, XXIII* (1977), nr. 3, p. 125—140.
- 181 Tudoran, Georgea, *Noi contribuții privind activitatea internaționalistă a socialiștilor români în preajma Conferinței de la Zimmerwald, XXI* (1975), nr. 3, p. 69—78.
- 182 Vilcu, Natalia, *Accepțiunea ideii de „Partidă a muncitorilor” în mișcarea muncitorească și socialistă din România până la crearea P.S.D.M.R., XIX* (1973), nr. 3, p. 147—157.
- 183 Voicu, Ștefan, *Constantin Dobrogeanu-Gherea, XVI* (1970), nr. 3, p. 3—18.
- 184 Zaharia, Gheorghe, *Mărăști—Mărășești—Oituz — marea epopee din vara anului 1917, XXIII* (1977), nr. 3, p. 3—12.

b) 1918—1944

- 185 Arimia, Vasile ; Mușat, Mircea T., *Aspecte din activitatea P.C.R. pentru educarea și pregătirea maselor populare în vederea eliberării patriei de sub dominația fascistă, XX* (1974), nr. 3, p. 24—34.
- 186 Bánya, Ladislau, *Partidul Comunist Român în fruntea luptei comune a oamenilor muncii români și maghiari împotriva dictaturii militare-fasciste și a cotozirii horthiste. MADOSZ-ul în anii 1940—1944, XVII* (1971), nr. 1, p. 30—46.
- 187 Bánya, Ladislau, *Uniunea oamenilor muncii maghiari din România împotriva pericolului hitlerist, a horthismului și a fascismului. MADOSZ-ul în perioada dictaturii regale, XVI* (1970), nr. 5, p. 124—137.
- 188 Bodea, Gheorghe I., *Activitatea opoziției democratice din Partidul maghiar în anii premergători constituirii MADOSZ-ului, XX* (1974), nr. 2, p. 75—88.

- 189 Botoran, Constantin ; Harșa, Aurel, *Din cronica tradițiilor de solidaritate a poporului român cu lupta de emancipare națională și socială a popoarelor latino-americane*, XIX (1973), nr. 5, p. 44—61.
- 190 Botoran, Constantin ; Harșa, Aurel, *Partidul Comunist Român în fruntea acțiunilor de solidaritate ale mișcării muncitorești și democratice din România cu lupta de eliberare națională în perioada interbelică*, XVI (1970), nr. 6, p. 16—29.
- 191 Botoran, C. ; Unc, Gh., *Partidul Comunist Român în fruntea acțiunilor de solidaritate cu lupta revoluționară a poporului chinez*, XVII (1971), nr. 4, p. 51—65.
- 192 C[eașescu], Ilie, *Lupta întregului popor pentru apărarea independenței naționale a patriei în concepția Partidului Comunist Român (1921—1940)*, XVIII (1972), nr. 2, p. 26—37.
- 193 Ceașescu, I. ; Mocanu, V. ; Olteanu, C., *Activitatea P.C.R. în rindurile armatei (1921—1944)*, XVII (1971), nr. 4, p. 22—37.
- 194 Cioroiu, Nicolae, *1 Mai — simbol al unității de luptă a clasei muncitoare din România*, XXV (1979), nr. 1, p. 41—63.
- 195 Constantinescu-Iași, Petre, *Partidul Comunist Român — catalizator și îndrumător al voinței întregului popor în rezistența și insurecția națională antifascistă*, XX (1974), nr. 4, p. 39—47.
- 196 Constantinescu-Iași, Petre, *Partidul Comunist Român — polarizator și dinamizator al luptei antifasciste (40 de ani de la constituirea Comitetului Național Antifascist)*, XIX (1973), nr. 3, p. 70—82.
- 197 Constantinescu-Iași, Petre, *Semnificația istorică a creării Partidului Comunist Român pentru dezvoltarea societății în patria noastră*, XVII (1971), nr. 1, p. 3—14.
- 198 Cușnir-Mihailovici, Clara, *Considerații privind unitatea mișcării muncitorești din România între anii 1921 și 1929*, XVI (1970), nr. 3, p. 114—126.
- 199 Dandara, Livia, *Apărarea unității, independenței și integrității patriei noastre în dezbaterile parlamentare din anii 1929—1939*, XXIV (1978), nr. 3, p. 112—123.
- 200 Deac, Augustin, *Activitatea pe plan internațional a reprezentanților muncitorimii române pentru recunoașterea desăvârșirii statului național unitar român (1919—1920)*, XXV (1979), nr. 4, p. 59—76.
- 201 Deac, Augustin, *Martie 1922 — crearea organizației centralizate marxist-leniniste de tineret din România*, XVIII (1972), nr. 1, p. 17—32.
- 202 Dragne, Florea, *Afirmarea sindicatelor în viața politică a României (1918—1921)*, XXIII (1977), nr. 3, p. 71—81.
- 203 Dragne, Florea, *Internaționalismul mișcării revoluționare de tineret din România*, XVIII (1972), nr. 1, p. 33—49.
- 204 Dragne, Florea, *Locul Blocului Muncitoresc-Tărănesc în activitatea pentru făurirea de alianțe politice a forțelor democratice și progresiste*, XXII (1976), nr. 4, p. 61—71.
- 205 Dragne, Florea, *40 de ani de la crearea de către P.C.R. a Asociației „Amicii U.R.S.S.”*, XX (1974), nr. 4, p. 98—107.
- 206 Dragne, Florea ; Petculescu, Constantin, *Călirea revoluționară a tineretului, obiectiv major al activității P.C.R. (1921—1944)*, XVII (1971), nr. 5, p. 25—41.
- 207 Fătu, Mihai, *Cu privire la politica de alianțe promovată de P.C.R. în anii 1921—1933*, XXIV (1978), nr. 1, p. 112—126.
- 208 Firoiu, Dumitru V., *Lupta Partidului Comunist Român împotriva legislației antimuncitorești în perioada interbelică*, XVII (1971), nr. 2, p. 32—45.
- 209 Ghimes, Gheorghe, *Partidul Comunist Român, continuator al tradițiilor republicane, conducător al luptei antimonarhice*, XVIII (1972), nr. 5, p. 26—36.
- 210 Ionașcu, Florica, *Din cronica legăturilor internaționaliste româno-sovietice*, XVIII (1972), nr. 6, p. 135—155.
- 211 Ioniță, Elisabeta, *Din tradițiile mișcării muncitorești și ale P.C.R. de educare și organizare a celor mai tinere vârstare*, XX (1974), nr. 2, p. 102—111.
- 212 Ioniță, Gheorghe I., *Activitatea teoretică desfășurată de P.C.R. în perioada interbelică pentru apărarea unității naționale, a independenței și suveranității țării*, XXI (1975), nr. 4, p. 53—73.
- 213 Ioniță, Gh. I., *Demascarea fascismului în scrierile social-politice ale lui Lucrețiu Pătrășcanu*, XVI (1970), nr. 6, p. 145—163.
- 214 Ioniță, Gheorghe I., *P.C.R. în lupta pentru realizarea unui front larg al forțelor democratice din România în alegerile parlamentare din decembrie 1937*, XVIII (1972), nr. 3, p. 50—67.

- 215 Matei, Gheorghe, *Aspecte și trăsături ale activității P.C.R. pentru făurirea Frontului Unic Muncitoresc (1921—1944)*, XVIII (1972), nr. 3, p. 32—49.
- 216 Matichescu, Olimpiu, *Considerații asupra formelor folosite de P.C.R. pentru apărarea și sprijinirea militanților revoluționari întemnițați*, XXI (1975), nr. 1, p. 122—129.
- 217 Matichescu, Olimpiu, *Forme de organizare și rezistență ale comuniștilor și antifasciștilor din lagăre și închisori*, XXII (1976), nr. 1, p. 81—93.
- 218 Matichescu, Olimpiu, *O vibrantă mărturie a militantismului revoluționar. Procesul luptătorilor comuniști și antifasciști din anul 1936 de la Brașov*, XXII (1976), nr. 3, p. 32—43.
- 219 Matichescu, Olimpiu, *Procesul din București al grevei generale*, XVI (1970), nr. 5, p. 113—123.
- 220 Mănescu, Constantin ; Munteanu, N. G., *Greva generală din 1920 — moment însemnat în dezvoltarea mișcării noastre muncitorești*, XVI (1970), nr. 5, p. 46—58.
- 221 Mocanu, Constantin ; Unc, Gheorghe, *Procesul de clarificare ideologică și politică în mișcarea muncitorească din România (1918—1921)*, XVII (1971), nr. 1, p. 15—29.
- 222 Mocanu, Vasile, *Date noi privind starea de spirit antihitleristă a Armatei române — premisă esențială a victoriei insurecției din August 1944*, XXII (1976), nr. 4, p. 36—50.
- 223 Mocanu, Vasile, *Noi contribuții privind activitatea P.C.R. în rindurile armatei în anii 1940—1944*, XX (1974), nr. 3, p. 35—45.
- 224 Moisuc, Viorica, *Tratatul de la Trianon — consacrare internațională a legitimității Unirii Transilvaniei cu România*, XXII (1976), nr. 3, p. 44—57.
- 225 Moisuc, Viorica ; Nedelcu, Florea, *Problemele politicii externe a României reflectate în documentele plenarelor a V-a și a VI-a ale C.C. al P.C.R. (1936, 1939)*, XVII (1971), nr. 6, p. 83—98.
- 226 Munteanu, N. G., *Reorganizarea mișcării sindicale din România (1918—1921)*, XVIII (1972), nr. 2, p. 38—50.
- 227 Mușat, Mircea, *Înfăptuirile maselor populare din România din anul 1918 și confirmarea lor pe plan internațional*, XXII (1976), nr. 2, p. 60—72.
- 228 Mușat, Mircea T., *Momente de mare semnificație istorică ale luptei revoluționare și progresiste din România*, XIX (1973), nr. 1, p. 65—78.
- 229 Mușat, Mircea T., *Partidele politice și alegerile parlamentare din 1919. Guvernarea Blocului parlamentar (noiembrie 1919—martie 1920)*, XX (1974), nr. 1, p. 51—64.
- 230 Mușat, Mircea T., *Trăsături ale vieții politice din România în anii luptei pentru crearea Partidului Comunist Român*, XVII (1971), nr. 1, p. 47—59.
- 231 Mușat, Mircea ; Ardeleanu, Ion, *35 de ani de la marile manifestații populare îndreptate împotriva Dictatului de la Viena*, XXI (1975), nr. 4, p. 74—83.
- 232 Mușat, Mircea ; Smărcea, Virgil, *Rădăcinile istorice ale revoluției de eliberare națională și socială, antifascistă și antiimperialistă din August 1944*, XXV (1979), nr. 3, p. 3—30.
- 233 Nedelcu, Florea, *P.C.R. în viața politică a României (1934—1940)*, XIX (1973), nr. 5, p. 17—33.
- 234 Nedelea, Marin, *Congresul de întemeiere a Partidului Comunist Român*, XVII (1971), nr. 2, p. 3—15.
- 235 Nedelea, Marin, *Trăsături ale situației social-economice și ale vieții politice din România în anii 1922—1926*, XX (1974), nr. 6, p. 51—62.
- 236 Petreanu, Nicolae, *Partidul Comunist Român în viața politică a României în anii 1929—1933. Momente și semnificații*, XVIII (1972), nr. 4, p. 70—93.
- 237 Pop, Simion I., *Frontul Studentesc-Democrat — moment politic însemnat în istoria mișcării revoluționare și democratice a studențimii din România*, XXI (1975), nr. 3, p. 118—126.
- 238 Popescu, Nicolae, *Congresul al V-lea — etapă importantă în dezvoltarea Partidului Comunist Român*, XVII (1971), nr. 6, p. 55—69.
- 239 Popescu, Nicolae, *Luptele eroice ale muncitorilor ceferiști și petroliști din 1933 în dezbaterile parlamentare*, XIX (1973), nr. 1, p. 93—105.

- 240 Popescu-Puțuri, Ion, *Spiritul creator al Partidului Comunist Român în pregătirea și înfăptuirea insurecției naționale antifasciste armate*, XX (1974), nr. 4, p. 70—78.
- 241 Popescu-Puțuri, Ion ; Mușat, Mircea, *Lupta P.C.R. pentru unitatea clasei muncitoare și coalizarea tuturor forțelor de stînga, democratice împotriva fascismului, pentru preluarea puterii și construirea socialismului*, XXI (1975), nr. 2, p. 102—120.
- 242 Popescu-Puțuri, Ion ; Mușat, Mircea, *Partidul Comunist Român, stegar al luptei pentru salvagardarea suveranității și independenței naționale a României*, XXIII (1977), nr. 2, p. 30—44.
- 243 Saizu, Ion ; Eșanu, Leon, *Momente din istoria regimului electoral în România (1922—1928)*, XVI (1970), nr. 3, p. 84—94.
- 244 Sălăjan, Z. [Augustin Deac], *Doftana — bastion al luptei revoluționare duse de militanții comuniști și antifasciști în anii ilegalității*, XVI (1970), nr. 6, p. 30—42.
- 245 Simion, Aurică, *Clasa muncitoare, în frunte cu comuniștii, principala forță social-politică a mișcării de rezistență din România (1940—1944)*, XIX (1973), nr. 4, p. 17—32.
- 246 Spălățelu, Ion, *Solidaritatea forțelor democratice din România cu răscoala antifascistă din septembrie 1923 a poporului bulgar*, XIX (1973), nr. 5, p. 34—43.
- 247 Stănescu, M. C., *Ecoul intern și internațional al arestării comuniștilor participanți la Congresul de creare a P.C.R.*, XVI (1970), nr. 3, p. 72—83.
- 248 Stănescu, Marin, C., *Omagiul clasei muncitoare, al forțelor progresiste și democratice din România la încetarea din viață a lui V. I. Lenin*, XX (1974), nr. 1, p. 94—100.
- 249 Stănescu, M. C., *Probleme ale teoriei și practicii revoluționare dezbătute de Plenara C.C. al P.C.R. din iulie 1925*, XVIII (1972), nr. 5, p. 37—50.
- 250 Stănescu, M. C., *Uniunea studenților independenți*, XXI (1975), nr. 3, p. 127—137.
- 251 Stănescu, M. C. ; Popescu, N., *Partidul Comunist Român și congresele Internaționalei a III-a*, XXI (1975), nr. 5, p. 48—68.
- 252 Schiopu, Vasile, *Aspecte ale procesului de centralizare și unificare a organizațiilor sindicale din România întregită*, XXII (1976), nr. 5—6, p. 39—56.
- 253 Ștefan Mușat, [Titu Georgescu], *Coloana a V-a hitleristă în România*, XVI (1970), nr. 6, p. 128—144.
- 254 Ștefan Mușat [Elena Georgescu, Virgil Smârcea], *40 de ani de la apariția primului număr al „Scînteii”*, XVII (1971), nr. 4, p. 13—21.
- 255 Tănăsescu, Florian, *Aspecte ale mișcării socialiste, social-democrate din România. 1921—1927*, XXIV (1978), nr. 5, p. 152—166.
- 256 Tănăsescu, Florian, *Colaborarea dintre comuniști, socialiști și social-democrați în acțiunile de clasă și antifasciste din România în anii 1933—1938*, XX (1974), nr. 6, p. 38—50.
- 257 Tănăsescu, Florian, *Federația partidelor socialiste din România (1921—1927)*, XXI (1975), nr. 5, p. 128—143.
- 258 Tănăsescu, Florian, *Partidul Comunist Român și alegerile parlamentare (1922—1938)*, XIX (1973), nr. 2, p. 91—109.
- 259 Tudoran, Georgeta, *Activitatea deputaților socialiști în parlamentul României (1919—1921)*, XX (1974), nr. 5, p. 72—81.
- 260 Tudoran, Georgeta, *Partidul Socialist din România și alegerile parlamentare din anii 1919 și 1920*, XIX (1973), nr. 1, p. 106—119.
- 261 Unc, Gheorghe, *Unificarea organizatorică a mișcării socialiste din România în anii 1918—1921*, XX (1974), p. 63—74.
- 262 Unc, Gheorghe ; Badea, Marin, *Tradiții ale solidarității mișcării muncitorești și democratice din România cu lupta revoluționară a maselor populare din Iugoslavia*, XXII (1976), nr. 5—6, p. 57—75.
- 263 Unc, Gheorghe ; Gergely, Ladislau, *Din legăturile internaționaliste dintre mișcarea muncitorească din România și Ungaria*, XXI (1975), nr. 2, p. 141—152.
- 264 Zaharia, Gheorghe, *Premise istorice ale mișcării de rezistență antifascistă în România*, XX (1974), nr. 1, p. 3—16.
- 265 Zaharia, Gheorghe, *România în preajma și la începutul celui de-al doilea război mondial*, XXII (1976), nr. 3, p. 58—77.

- 266 Zaharia, Gheorghe ; Fătu, Mihai, 1940 — *România („Cauzele și consecințele nefaste ale instaurării regimurilor reacționare, fasciste în Europa“)*, XXV (1979), nr. 6, p. 164—194.
- 266/a * * * *Insurecția națională antifascistă din August 1944 — rezultat al unui consens național, operă a întregului popor* — *Dezbattere*, XX (1974), nr. 3, p. 117—133.

c) După 1944

- 267 Alexandrescu, Ion, *Concepția și activitatea P.C.R. și a guvernului democrat privind relațiile economice externe ale României (1945—1948)*, XVIII (1972), nr. 6, p. 96—107.
- 268 Bărbulescu, Constantin, *Conferința Națională a P.C.R. din octombrie 1945 — eveniment important în dezvoltarea partidului și a țării*, XVI (1970), nr. 5, p. 80—92.
- 269 Birză, Vasile, *Fapte de eroism ale tineretului în insurecție și în războiul anti-hitlerist*, XXIII (1977), nr. 4, p. 35—57.
- 270 Botoran, Constantin ; Harșa, Aurel, *Ecoul internațional al proclamării Republicii Populare Române pe meridianele lumii*, XVIII (1972), nr. 6, p. 62—75.
- 271 Bujor, Nicu, *România și problema securității europene după cel de-al doilea război mondial*, XIX (1973), nr. 4, p. 58—72.
- 272 Ceaușescu, Ilie ; Olteanu Constantin, *Evoluția forțelor armate române în procesul transformărilor revoluționar-democratice*, XXIII (1977), nr. 5, p. 29—42.
- 273 Constantinescu, N.N., *Făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate în România. Perfecționarea mecanismului economico-financiar*, XXV (1979), nr. 2, p. 17—24.
- 274 Constantinescu-Iași, Petre, *Semnificația istorică a proclamării Republicii Populare Române*, XVIII (1972), nr. 6, p. 3—12.
- 275 Dobrin, Tamara, *Consensul național — expresie a democrației socialiste promovate de P.C.R. Creșterea rolului Frontului Democrației și Unității Socialiste în viața social-politică a țării*, XXV (1979), nr. 6, p. 26—39.
- 276 Enescu, Ion, *Politica externă a României în anii 1944—1947*, XXIII (1977), nr. 4, p. 58—76.
- 277 Fătu, Mihai, *Politica de alianțe a Partidului Comunist Român în lupta pentru instaurarea și consolidarea puterii democrat-populare (1944—1947)*, XIX (1973), nr. 5, p. 3—16.
- 278 Firoiu, Dumitru V., *Transformările din perioada revoluției populare și a edificării socialismului oglindite în evoluția constituțională a statului român*, XX (1974), nr. 2, p. 51—63.
- 279 Gheorghiu, Mihnea, *Cuvînt de deschidere a sesiunii științifice jubiliare consacrată celei de-a XXX-a aniversări a eliberării patriei de sub dominația fascistă*, XX (1974), nr. 4, p. 67—70.
- 280 Ignat, Petru, *Instaurarea guvernului prezidat de dr. Petru Groza și acțiunea sa pentru reunirea cu România a teritoriului răpit prin Dictatul de la Viena*, XXIV (1978), nr. 3, p. 99—111.
- 281 Ionescu, Vasile G., *Partidul Social-Democrat și problema unității de acțiune a clasei muncitoare în anii 1944—1948*, XIX (1973), nr. 3, p. 102—117.
- 282 Lache, Ștefan, *Alegerile din noiembrie 1946 și semnificația primului parlament democratic din România*, XVII (1971), nr. 5, p. 59—71.
- 283 Lache, Ștefan, *Mărturii istorice ale adeziunii maselor populare la actul proclamării Republicii Populare Române*, XVIII (1972), nr. 6, p. 52—61.
- 284 Macovescu, George, *România socialistă — factor activ de pace și progres în lumea contemporană*, XX (1974), nr. 4, p. 88—94.
- 285 Matei, Gheorghe, *Semnificația istorică și social-politică a insurecției naționale antifasciste din august 1944*, XX (1974), nr. 1, p. 109—120.
- 286 Mazilu, Dumitru, *Solidaritatea militantă a poporului român cu lupta popoarelor eliberate de sub dominația imperialismului, pentru independență și suveranitate deplină, pentru progres social*, XXIII (1977), nr. 4, p. 23—34.
- 287 Mitran, Ion, *Activitatea Partidului Comunist Român după cel de-al IX-lea Congres — perioada cea mai fertilă în realizări*, XX (1974), nr. 4, p. 57—64.
- 288 Mitran, Ion, *Partidul Comunist Român — centrul vital al națiunii noastre socialiste*, XXV (1979), nr. 3, p. 45—56.

- 289 Mureșan, Elena, *Locul Frontului Unității Socialiste în politica P.C.R. de dezvoltare a democrației socialiste*, XXIV (1978), nr. 5, p. 78—87.
- 290 Nichita, Paraschiva, *Considerații privind instaurarea puterii de stat muncitorești-tărănești, de tip socialist, în România*, XVIII (1972), nr. 6, p. 13—23.
- 291 Nichita, Paraschiva, *Evoluția și unele aspecte inedite ale activității Frontului Național Democrat*, XIX (1973), nr. 6, p. 38—47.
- 292 Nichițelea, Pamfil, *Coordonate ale politicii culturale a Partidului Comunist Român în perioada revoluției și construcției socialiste*, XX (1974), nr. 5, p. 46—57.
- 293 Nicolae, Constantin, *Războiul antihitlerist purtat de România — război al întregului popor*, XXI (1975), nr. 2, p. 36—53.
- 294 Olteanu, Constantin, *Politica Partidului Comunist Român de lichidare a exploatării capitaliste în România*, XX (1974), nr. 2, p. 64—74.
- 295 Olteanu, Constantin ; Ceaușescu, Ilie, *Partidul Comunist Român, conducătorul luptei pentru transformarea revoluționară a armatei române, scut al apărării cuceririlor socialiste ale poporului nostru, al independenței și suveranității țării*, XX (1974), nr. 5, p. 58—71.
- 296 Petreanu, Elisabeta ; Rauș, Nicolae, *Trei decenii de la constituirea Asociației române pentru legăturile de prietenie cu Uniunea Sovietică — A.R.L.U.S.*, XX (1974), nr. 5, p. 106—110.
- 297 Petric, Aron, *Politica P.C.R. de transformare socialistă a agriculturii*, XVIII (1972), nr. 1, p. 75—87.
- 298 Petric, Aron, *6 Martie — eveniment memorabil în istoria poporului român*, XVI (1970), nr. 1, p. 3—20.
- 299 Petric, Aron, *6 Martie 1945 în istoria contemporană a României*, XXI (1975), nr. 1, p. 22—32.
- 300 Popescu, Marin, *Țărănimea — participantă activă la procesul de făurire a societății socialiste*, XVIII (1972), nr. 1, p. 88—98.
- 301 Popescu-Puțuri, Ion, *Congresul al XI-lea al Partidului Comunist Român — eveniment de însemnătate istorică epocală*, XX (1974), nr. 6, p. 8—16.
- 302 Popescu-Puțuri, Ion, *Insurecția națională antifascistă din august 1944 — început al revoluției populare în România*, XX (1974), nr. 3, p. 11—23.
- 303 Popescu-Puțuri, Ion, *România socialistă — expresia continuității și ascensiunii istorice a poporului nostru*, XXV (1979), nr. 2, p. 3—16.
- 304 Popescu-Puțuri, Ion, *Semnificația istorică a marelui forum al comuniștilor români*, XXV (1979), nr. 6, p. 10—25.
- 305 Potra, George G., *Politica externă a României — contribuție activă la cauza socialismului, păcii și colaborării între popoare*, XX (1974), nr. 3, p. 100—116.
- 306 Răutu, Leonte, *Cuvînt de închidere a sesiunii științifice jubiliare consacrată celei de-a XXX-a aniversări a eliberării patriei de sub dominația fascistă*, XX (1974), nr. 4, p. 94—97.
- 307 Rușindilar, Petru, *Insemnătatea alegerilor sindicale din 1946 în cadrul luptei pentru consolidarea Frontului Unic Muncitoresc*, XVIII (1972), nr. 6, p. 108—116.
- 308 Simion, Aurică, *Creșterea rolului conducător al partidului în viața societății în perioada consolidării construcției socialiste*, XXIV (1978), nr. 3, p. 47—62.
- 309 Smârcea, Doina, *Femeile — participante active la elaborarea și la aplicarea politicii P.C.R. de dezvoltare multilaterală a României socialiste*, XXIII (1977), nr. 4, p. 123—132.
- 310 Smârcea, Virgil, *Direcții și semnificații istorice ale documentelor celui de-al XII-lea Congres al Partidului Comunist Român*, XXV (1979), nr. 4, p. 28—44.
- 311 Sonea, Gavril, *Adeziunea și sprijinul maselor populare în înfăptuirea actului revoluționar al naționalizării principalelor mijloace de producție*, XIX (1973), nr. 4, p. 48—57.
- 312 Surpat, Gheorghe, *Dezbaterea Programului P.C.R. de către întregul partid și popor, expresie a profundului democratism al orînduirii noastre*, XX (1974), nr. 5, p. 31—39.
- 313 Surpat, Gheorghe, *O politică externă activă pusă în slujba cauzei unității țărilor socialiste, a păcii, prieteniei și colaborării multilaterale între popoare (Pe marginea celor șase volume privind activitatea internațională a partidului și statului nostru)*, XIX (1973), nr. 1, p. 138—145.

- 314 Surpat, Gheorghe, *Politica P.C.R. de dezvoltare multilaterală a omului, de ridicare a nivelului de trai, în procesul făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate*, XXIII (1977), nr. 4, p. 3—22.
- 315 Surpat, Gheorghe, *Politica științifică a P.C.R. în opera de transformare a României într-o țară industrializată*, XXIV (1978), nr. 5, p. 60—77.
- 316 Surpat, Gheorghe, *Semnificația istorică a Plenarei C.C. al P.C.R. din 3—5 martie 1949 în organizarea și dezvoltarea pe baze socialiste a agriculturii românești*, XXV (1979), nr. 1, p. 20—40.
- 317 Surpat, Gheorghe, *Transformările revoluționare de după 23 August 1944, în lumina documentelor Conferinței Naționale a P.C.R. din octombrie 1945*, XXI (1975), nr. 5, p. 13—24.
- 318 Surpat, Gheorghe, *Trei decenii de dezvoltare a României pe coordonatele socialismului*, XX (1974), nr. 1, p. 121—135.
- 319 Surpat, Gheorghe, *Unitatea dintre partid și popor — cheazășia înaintării României pe coordonatele socialismului și comunismului*, XXV (1979), nr. 3, p. 31—44.
- 320 Surpat, Gheorghe ; Popescu, Alexandru I., *Participarea activă a tineretului în înfăptuirea politicii P.C.R. de construire a societății socialiste*, XVII (1971), nr. 6, p. 70—82.
- 321 Șerbănescu, Ion, *Din activitatea ideologică a partidului comunist în rindurile intelectualității în primii ani ai revoluției populare*, XVI (1970), nr. 3, p. 41—55.
- 322 Ștefănescu, Brîndușa ; Ignat, Petru, *România socialistă — promotoare a principiilor independenței și suveranității naționale în relațiile dintre state*, XXV (1979), nr. 2, p. 25—36.
- 323 Țuțui, Gheorghe, *Dezvoltarea Partidului Comunist Român în anii 1944—1948*, XVI (1970), nr. 6, p. 3—15.
- 324 Țuțui, Gheorghe, *Din activitatea politică-ideologică desfășurată de P.C.R. privind caracterul și perspectivele puterii de stat în anii 1945—1947*, XVIII (1972), nr. 6, p. 24—36.
- 325 Țuțui, Gheorghe, *Frontul Unic Muncitoresc — temelia alianțelor politice promovate de P.C.R. în anii 1944—1948*, XX (1974), nr. 2, p. 39—50.
- 326 Țuțui, Gheorghe, *Partidul Comunist Român în primul an după victoria insurjecției naționale antifasciste armate din august 1944*, XIX (1973), nr. 4, p. 33—47.
- 327 Unc, Gheorghe, *Participarea naționalităților conlocuitoare, împreună cu poporul român, la înfăptuirea transformărilor revoluționare, democratice și la edificarea socialismului în România*, XXIV (1978), nr. 2, p. 40—52.
- 328 Voiculescu, Elena ; Voiculescu, Marin, *Poziții și acțiuni ferme ale României socialiste în sprijinul dezvoltării libere, independente și suverane a popoarelor*, XXV (1979), nr. 4, p. 45—58.
- 329 Voitec, Ștefan, *Întărirea Frontului Unic Muncitoresc prin crearea sindicatelor unite — septembrie 1944*, XX (1974), nr. 4, p. 48—56.
- 330 Zaharia, Gheorghe ; Surpat, Gheorghe, *De la Republica populară la Republica socialistă. Conducerea operei de edificare a socialismului în concepția și practica P.C.R.*, XVIII (1972), nr. 6, p. 37—51.
- 330/a * * * *Configurația vieții social-politice din România în perioada 23 august 1944—6 martie 1945 — Masă rotundă*, XXI (1975), nr. 1, p. 33—57.

C. Evocări

- 331 CONSTANTIN AGIU (1891—1961), de Gh. Grivițeanu [Gh. I. Ioniță], XVI (1970), nr. 3, p. 127—129.
- 332 ANDREI ALEXE (1887—1944), de Tudor Ștefănescu, XVII (1971), nr. 3, p. 207—210.
- 333 VASILE ANAGNOSTE (1875—1963), de Ion Iacoș, XXI (1975), nr. 1, p. 130—135.
- 334 PAVEL ANTIP-TCACENCO, de Ștefan Mușat [Florea Dragne], XVI (1970), nr. 4, p. 114—119.
- 335 ARADI VIKTOR (1883—1937), de Victor Chereșteșiu, Simion Fuchs, XVI (1970), nr. 3, p. 134—138.
- 336 ZAMFIR ARBORE (1848—1933), de I. Felea, Vasile N[iculae], XIX (1973), nr. 6, p. 100—104.

- 337 Dr. H. ARONEANU (1880—1920), de *M. C. Stănescu*, XVII (1971), nr. 5, p. 172—176.
- 338 JEAN BART (1874—1933), de *Ion Felea*, XX (1974), nr. 6, p. 130—132.
- 339 BARUH BEREĂ (1893—1941), de *Vasile Petrișor*, XIX (1973), nr. 2, p. 193—195.
- 340 NICOLAE BOIANGIU (1885—1927), de *M. C. Stănescu*, XVII (1971), nr. 1, p. 178—180.
- 341 BELA BREINER (1896—1940), de *Maria C[ovaci]*, XVI (1970), nr. 2, p. 111—115.
- 342 NICOLAE BUCUR (1906—1938), de *Teodor Pinteau*, XVIII (1972), nr. 4, p. 154—156.
- 343 MIHAIL GH. BUJOR (1881—1964), de *Elena Ciobanu*, XVII (1971), nr. 2, p. 139—142.
- 344 AUREL CRISTEA (1881—1912), de *Ioan Grecu*, XVI (1970), nr. 6, p. 174—177.
- 345 GHEORGHE CROSNEFF (1896—1937), de *Olimpiu Matichescu*, XVII (1971), nr. 5, p. 169—171.
- 346 NICOLE DELEANU (1903—1970), de *Ion Felea*, XIX (1973), nr. 5, p. 150—154.
- 347 TEODOR DIAMANT (1810—1841), de *Marin Florescu*, XVI (1970), nr. 6, p. 183—188.
- 348 ION O. DIC-DICESCU (1893—1938), de *Gh. I. Ioniță*, XIX (1973), nr. 2, p. 196—199.
- 349 DAVID FABIAN (1895—1937), de *Simion Cutișteanu*, XVI (1970), nr. 6, p. 178—182.
- 350 CAROL FARCAȘ (1843—1907), de *Ion Georgescu*, XVI (1970), nr. 3, p. 130—133.
- 351 LEONTE FILIPESCU (1895—1922), de *Ion Felea*, XVI (1970), nr. 2, p. 121—125.
- 352 ION FONAGHI (1900—1929), de *Simion Cutișteanu*, XVIII (1972), nr. 2, p. 134—137.
- 353 ȘTEFAN FORIȘ (1892—1946), de *N. I. Florea* [Florea Nedelcu], XVIII (1972), nr. 3, p. 150—153.
- 354 ZOE ȘI AXINTE FRUNZĂ, de *Aurel Karețchi*, *Leon Eșanu*, XXII (1976), nr. 3, p. 121—127.
- 355 JUSTIN GEORGESCU (1922—1942), de [Vasile Petrișor], XVIII (1972), nr. 1, p. 50—51.
- 356 Dr. L. GHELERTER (1873—1945), de *Ion Felea*, XVI (1970), nr. 4, p. 120—124.
- 357 CONSTANTIN GODEANU (1919—1945), de [Elena Mureșan], XVIII (1972), nr. 1, p. 51—52.
- 358 ALEXANDRU ILIESCU (1901—1945), de *Titu Georgescu*, XVII (1971), nr. 5, p. 164—168.
- 359 IMRE ALADAR (1898—1937), de *N. G. Munteanu*, XVII (1971), nr. 3, p. 203—206.
- 360 ANDREI IONESCU (1874—1943), de *Vasile Niculae*, XVII (1971), nr. 1, p. 170—174.
- 361 MIȘU IONESCU (1884—1910), de *Ion Felea*, XVIII (1972), nr. 3, p. 157—159.
- 362 MARIN FLOREA IONESCU (1899—1967), de *Virgil Smârcea*, XX (1974), nr. 1, p. 136—139.
- 363 ION LATEȘ (1913—1915), de *Mihail Toartă*, XX (1974), nr. 6, p. 127—129.
- 364 BARBU LĂZĂREANU (1881—1957), de *Ion Felea*, XVII (1971), nr. 6, p. 158—162.
- 365 LEON LICHTBLAU (1901—1938), de *Suzana Homenco*, XVIII (1972), nr. 3, p. 154—156.
- 366 EUGEN LUPU — student, de *Gheorghe Dobre*, XVI (1970), nr. 6, p. 164—171.
- 367 CONSTANTIN MĂNESCU (1882—1971), de *Simion Cutișteanu*, XIX (1973), nr. 6, p. 105—108.
- 368 ȘTEFAN MEGYERI (1913—1938), XIX (1973), nr. 3, p. 196—198.
- 369 LUDOVIC MINSCHI (1916—1935), de *Constantin Petculescu*, XVII (1971), nr. 4, p. 165—167 ; XVIII (1972), nr. 1, p. 52—53.
- 370 MARIA MORARU (1911—1958), de *Maria Covaci*, XVII (1971), nr. 6, p. 154—157.
- 371 SOFIA NÂDEJDE (1856—1946), de *N. G. Munteanu*, XVIII (1972), nr. 4, p. 157—159.
- 372 IULIU NEAGU-RĂDULESCU (1878—1940), de *Mariana Drăgulin*, XVII (1971), nr. 6, p. 163—165.
- 373 DUMITRU TH. NECULUȚĂ (1859—1904), de *Elena Georgescu*, XVIII (1972), nr. 2, p. 138—141.

- 374 EUFROSINA NICULESCU-MIZIL (1902—1954), de *Maria Covaci*, XVII (1971), nr. 1, p. 175—177.
- 375 OCSKÓ TEREZA (1917—1940), de [Nicolae Rauș], XVIII (1972), nr. 1, p. 53—54.
- 376 IOAN GH. OLTEANU (1881—1968), de *Titu Georgescu*, XVII (1971), nr. 3, p. 197—199.
- 377 FRANCISC și LILI PANETH (1907—1941) — (1911—1941), de *Titu Georgescu*, XIX (1973), nr. 5, p. 147—149.
- 378 Dr. C. I. PARHON (1874—1969), de *Ion Bulei*, XX (1974), nr. 5, p. 111—116.
- 379 CONSTANTIN C. PETRESCU (1884—1914), de *Ion Felea*, XXI (1975), nr. 6, p. 98—102.
- 380 NICOLAE PERA (1881—1935), de *Dan Popescu*, XVIII (1972), nr. 1, p. 155—158.
- 381 DUMITRU POPA (1901—1933), de *Nicolae Popescu*, XVII (1971), nr. 4, p. 157—160.
- 382 NICOLAE POPESCU-DOREANU (1897—1960), de *Gh. I. Ioniță*, XVI (1970), nr. 4, p. 109—113.
- 383 Amintiri despre Dr. CRISTIAN RACOVSKI, de *Gheorghe Cristescu*, XVIII (1972), nr. 1, p. 145—154.
- 384 LOTAR RADĂCEANU (1899—1955), de *Gh. I. Ioniță*, XVII (1971), nr. 4, p. 161—164.
- 385 VASILE ROAITĂ (1914—1933), de [Vasile Petrișor], XVIII (1972), nr. 1, p. 54—55.
- 386 LEONTIN SĂLĂJAN (1913—1966), de *Vasile Petrișor*, XIX (1973), nr. 3, p. 192—195.
- 387 IACOB SCHASCHEK (1894—1970), de *Ion Georgescu*, XVII (1971), nr. 2, p. 146—149.
- 388 FILIMON SÎRBU (1916—1941), de [Nicolae Rauș], XVIII (1972), nr. 1, p. 55—56.
- 389 GHEORGHE STROICI (1870—1928), XVII (1971), nr. 2, p. 143—145.
- 390 BORIS ȘTEFANOV (1883—1969), de *Virgil Smârcea*, XIX (1973), nr. 5, p. 143—146.
- 391 GHEORGHE TĂNASE (1894—1914), de *Georgeta Tudoran*, XXI (1975), nr. 2, p. 167—171.
- 392 CONSTANTIN TRANDAFIRESCU (1896—1970), de *Alexandru Mihăileanu*, XVII (1971), nr. 3, p. 200—202.
- 393 VASILE TUDOSE (1916—1944), de *Simion Cutișteanu*, XVI (1970), nr. 2, p. 116—120.

D. Istoria locală

- 394 Baicu, Ion Șt., *Valea Prahovei — Contribuții privind desfășurarea insurecției din august 1944*, XX (1974), nr. 4, p. 110—112.
- 395 Băruță, Aurel, *Alba — Contribuții privind desfășurarea insurecției din august 1944*, XX (1974), nr. 4, p. 115.
- 396 Blaj, Gheorghe, *Comuniștii maramureșeni, moștenitori și continuatori ai unui trecut eroic și glorios*, XXII (1976), nr. 2, p. 20—35.
- 397 Blaj, Gheorghe, *Județul Bihor în contextul istoriei patriei*, XXIII (1977), nr. 6, p. 88—115.
- 398 Bușui, Nicolae, *Județul Caraș-Severin în contextul istoriei României*, XXIV (1978), nr. 6, p. 103—130.
- 399 Cervencovici, Andrei, *Aradul — carte de istorie românească multimilenară*, XXII (1976), nr. 5—6, p. 23—38.
- 400 Chiriță, Victor, *Socialiștii craioveni și problema agrară în anul 1894*, XX (1974), nr. 6, p. 133—136.
- 401 Ciucă, Elena, *Ilfov — Contribuții privind desfășurarea insurecției din august 1944*, XX (1974), nr. 4, p. 108—110.
- 402 Crișan, Adalbert, *Județul Bistrița-Năsăud în contextul istoriei patriei*, XXIV (1978), nr. 3, p. 80—98.

- 403 Dima, Romus, *Aspecte privind mișcarea muncitorească și socialistă din Oltenia la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea*, XIX (1973), nr. 5, p. 114—123.
- 404 Dima, Romus, *Din activitatea comuniștilor din Oltenia în rindurile organizațiilor de masă legale și ilegale, în perioada interbelică*, XXI (1975), nr. 5, p. 110—120.
- 405 Dima, Romus, *Partidul Comunist Român și masele muncitoare din județele Mehedinți, Dolj, Gorj, Romanați și Vilcea în anii 1934—1938*, XXII (1976), nr. 5—6, p. 86—99.
- 406 Dobrovici, Simion, Vrancea — *prezență viguroasă în lupta poporului nostru pentru progres social, pentru independență și unitate națională*, XXIII (1977), nr. 1, p. 78—92.
- 407 Dumitrașcu, Gheorghe ; Tamaș, Corneliu, Vilcea — *Contribuții privind desfășurarea insurecției din august 1944*, XX (1974), nr. 4, p. 115—117.
- 408 Dușa, Victor, *Din activitatea Regionalei Dobrogea a P.C.R. în timpul celui de-al doilea război mondial*, XVI (1970), nr. 4, p. 91—100.
- 409 Foriș, Ioan, *Județul Satu Mare în contextul istoriei patriei*, XXIII (1977), nr. 5, p. 82—101.
- 410 Fuchs, Simion, *Din lupta secțiunilor Partidului socialist din Tirgu-Mureș și Valea Mureșului pentru transformarea în organizații comuniste*, XVII (1971), nr. 2, p. 120—128.
- 411 Gaspar, Ion, *Drobeta Turnu-Severin — Contribuții privind desfășurarea insurecției din august 1944*, XX (1974), nr. 4, p. 118—119.
- 412 Georgescu, Ion, *Din lupta maselor populare, conduse de P.C.R., din județele Timiș, Caraș-Severin, Arad și Hunedoara în anii dictaturii regale*, XVIII (1972), nr. 5, p. 79—87.
- 413 Gîrba, Traian, *Județul Suceava în contextul istoriei României*, XXIV (1978), nr. 5, p. 109—129.
- 414 Homoștean, George, *Alba Iulia pe treptele unei istorii milenare*, XXI (1975), nr. 2, p. 54—63.
- 415 Hurdubețiu, Ion, *Din istoria mișcării muncitorești în județul Argeș*, XVI (1970), nr. 4, p. 101—108.
- 416 Ionescu, Vasile G., *Activitatea secțiunilor Partidului socialist din Valea Prahovei în anii 1918—1921 pentru făurirea P.C.R.*, XVII (1971), nr. 2, p. 101—109.
- 417 Ionescu, Vasile, *Contribuții privind cunoașterea muncii organizațiilor de partid din județele Baia, Botoșani, Cîmpulung, Dorohoi, Rădăuți, Suceava în anii 1944—1947*, XXI (1975), nr. 5, p. 121—127.
- 418 Manta, Gheorghe, *Județul Neamț în contextul istoriei României*, XXV (1979), nr. 6, p. 53—76.
- 419 Mindru, Costachi, *Zona de est a Munteniei — Contribuții privind desfășurarea insurecției din august 1944*, XX (1974), nr. 4, p. 112—115.
- 420 Mocuța, Ștefan, *Cluj-Napoca, străveche vatră a permanenței poporului român, a luptelor sale pentru libertate socială și națională*, XXII (1976), nr. 1, p. 39—54.
- 421 Munteanu, N. G., *Organizația P.C.R. Galați în perioada 1924—1928*, XIX (1973), nr. 4, p. 148—159.
- 422 Ploștinaru, Iulian, *Pagini din istoria unui municipiu milenar — Drobeta-Turnu-Severin*, XXI (1975), nr. 4, p. 17—29.
- 423 Pop, Gheorghe, *Județul Maramureș în întîmpinarea aniversării a 2 050 de ani de la crearea primului stat dac centralizat și independent*, XXIV (1978), nr. 2 p. 71—87.
- 424 Preoteasa, Petre, *Județul Dolj în contextul istoriei României*, XXV (1979), nr. 1, 64—94.
- 425 Rădulescu, Ilie, *Județul Hunedoara în contextul istoriei patriei*, XXIII (1977), nr. 3, p. 33—54.
- 426 Roșca, Al. A., Brașov — *Contribuții privind desfășurarea insurecției din august 1944*, XX (1974), nr. 4, p. 119—121.
- 427 Roz, Alexandru, Arad — *Contribuții privind desfășurarea insurecției din august 1944*, XX (1974), nr. 4, p. 117.

- 428 Smârcea, Virgil, *Evoluția mișcării muncitorești revoluționare din București în anii 1924—1928*, XIX (1973), nr. 4, p. 108—123.
- 429 Smârcea, Virgil, *Lupta revoluționară a organizației P.C.R. București în anii 1921—1924*, XVIII (1972), nr. 4, p. 99—110.
- 430 Smârcea, Virgil, *Secțiunea București a Partidului socialist în lupta pentru crearea Partidului Comunist Român*, XVII (1971), nr. 2, p. 91—100.
- 431 Stănescu, Marin C., *Activitatea desfășurată de comuniștii din Iași între anii 1924 și 1928*, XIX (1973), nr. 4, p. 124—135.
- 432 Stănescu, Marin C., *Secțiunea P.C.R. Iași în perioada anilor 1921—1924*, XVIII (1972), nr. 4, p. 120—129.
- 433 Stănescu, Marin C., *Socialiștii din Moldova, participanți activi la lupta secțiilor Partidului socialist pentru crearea P.C.R.*, XVII (1971), nr. 2, p. 129—138.
- 434 Stoian, Ion, *Județul Constanța în contextul istoriei patriei*, XXV (1979), nr. 5, p. 41—67.
- 435 Tănase, Gheorghe, *Județul Vaslui în contextul istoriei patriei*, XXV (1979), nr. 2, p. 52—74.
- 436 Tănăsescu, Florian, *Activitatea revoluționară a comuniștilor din Oltenia între anii 1921—1924*, XVIII (1972), nr. 4, p. 111—119.
- 437 Tănăsescu, Florian, *Crearea P.C.R., obiectiv central al luptei secțiunilor Partidului socialist din Oltenia în anii 1918—1921*, XVII (1971), nr. 2, p. 110—119.
- 438 Tănăsescu, Florian, *Din lupta revoluționară a comuniștilor din Oltenia între anii 1924 și 1928*, XIX (1973), nr. 4, p. 136—147.
- 439 Telescu, Mihai, *Județul Timiș pe coordonatele istoriei poporului român*, XXIII (1977), nr. 4, p. 77—105.
- 440 Tulai, Laurean, *Județul Sălaj în contextul istoriei patriei*, XXIV (1978), nr. 1, p. 96—111.
- 441 Velișcu, Ion, *Județul Tulcea în contextul istoriei patriei*, XXII (1976), nr. 4, p. 3—18.
- 442 Vereș, Nicolae, *Județul Mureș în contextul istoriei patriei*, XXIV (1978), nr. 4, p. 85—111.

E. Lecții-Consultații

În ajutorul celor ce studiază istoria P.C.R. și a mișcării muncitorești din România

- 443 — Plan tematic al revistei „Anale de istorie” pentru învățământul politico-ideologic, XVII (1971), nr. 6, p. 126—128.
- 444 — De la începuturile mișcării muncitorești pînă la crearea Partidului Comunist Român, XVI (1970), nr. 6, p. 43—69.
- 445 — Mișcarea muncitorească din România în anii 1921—1933, XVII (1971), nr. 1, p. 79—101.
- 446 — Partidul Comunist Român în fruntea mișcării antifasciste. 1934—1944, XVIII (1972), nr. 1, p. 99—121.
- 447 — Partidul Comunist Român — conducătorul revoluției democrat-populare (1944—1947), XVIII (1972), nr. 2, p. 97—123.
- 448 — Partidul Comunist Român — conducătorul operei de construire a socialismului în țara noastră în perioada 1948—1962, XVIII (1972), nr. 5, p. 97—127.
- 449 — Partidul Comunist Român în etapa făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate, XIX (1973), nr. 2, p. 174—192.

- 450 — Plan tematic de lecții și consultații al revistei „Anale de istorie” pentru anul de învățămînt de partid 1973—1974, XIX (1973), nr. 5, p. 99—100.
- 451 — Lupta pentru apărarea independenței și a ființei naționale a poporului român. Tradiții de luptă comună a poporului român și a naționalităților conlocuitoare pentru libertate și progres social-politic pînă la 1848, de *Dumitru Almaș*, XIX (1973), nr. 5, p. 101—107.
- 452 — De la originile și începuturile mișcării muncitorești la făurirea partidului unic al proletariatului român, de [*Marin Florescu, Vasile Niculae*], XIX (1973), nr. 6, p. 86—93.
- 453 — Drumul ascendent al mișcării muncitorești din România la începutul secolului al XX-lea, de [*Ion Mamina*], XIX (1973), nr. 6, p. 94—99.
- 454 — Procesul social-istoric al realizării statului național unitar român, de *Augustin Deac*, XX (1974), nr. 1, p. 140—148.
- 455 — Transformarea Partidului Socialist în Partidul Comunist Român — triumf al marxism-leninismului în mișcarea muncitorească din țara noastră, de *Florea Dragne*, XX (1974), nr. 1, p. 149—157.
- 456 — Partidul Comunist Român conducătorul luptelor revoluționare din anii 1929—1933, de *Ilie Ceaușescu*, XX (1974), nr. 2, p. 121—128.
- 457 — Lupta forțelor progresiste, democratice și patriotice, în frunte cu P.C.R., împotriva pericolului fascist, pentru apărarea independenței și suveranității naționale (1934—1940), de *Ion Iacoș*, XX (1974), nr. 2, p. 129—135.
- 458 — Rezistența antifascistă în România. P.C.R. — inițiatorul, organizatorul și principalul nucleu al insurecției naționale antifasciste armate din august 1944, de *Aurică Simion*, XX, (1974), nr. 2, p. 136—143.

★

- 459 — Apariția proletariatului pe scena istoriei patriei și începuturile mișcării muncitorești. Crearea și activitatea partidului politic al clasei muncitoare din România (1893—1918), de *Ion Mamina, Vasile Niculae*, XXI (1975), nr. 6, p. 103—118.
- 460 — Transformarea Partidului socialist în Partidul Comunist Român. P.C.R. în fruntea luptei maselor populare pentru progresul social și apărarea intereselor fundamentale ale întregului popor, împotriva pericolului fascist, pentru pace și democrație, de *Virgil Smârcea*, XXI (1975), nr. 6, p. 119—137.
- 461 — Insurecția națională armată antifascistă și antiimperialistă — moment hotărîtor în dezvoltarea țării pe calea unor profunde transformări social-revoluționare. Victoria revoluțiilor populare într-o serie de țări din Europa, Asia, America Latină, de *Petre Ilie, Mihail E. Ionescu*, XXI (1975), nr. 6, p. 138—153.
- 462 — Importanța istorică a Congresului al XI-lea al P.C.R. Documentele sale despre dezvoltarea societății socialiste, a bazei sale tehnico-materiale, de *Gheorghe Surpat*, XXII (1976), nr. 1, p. 126—137.
- 463 — Programul P.C.R. despre faza actuală a crizei sistemului capitalist și schimbarea continuă a raportului de forțe pe plan mondial. Necesitatea unității de acțiune a tuturor forțelor care militează pentru dezvoltarea progresistă a societății, de *Ion Mușă, Gheorghe Prodea*, XXII (1976), nr. 1, p. 138—149.
- 464 — Congresul al XI-lea al P.C.R. despre mișcarea comunistă și muncitorească actuală, despre întărirea solidarității internaționaliste a P.C.R. cu partidele comuniste și muncitorești, cu mișcările de eliberare națională, cu forțele democratice și progresiste din toate țările, de *Ilie Olteanu*, XXII (1976), nr. 1, p. 150—163.

Studii documentare

- 465 — Începuturile mișcării muncitorești din România. Activitatea partidului politic al clasei muncitoare pînă în primele decenii ale secolului al XX-lea, XXIV (1978), nr. 6, p. 131—167.
- 466 — Mișcarea muncitorească din România, Partidul Comunist Român în perioada interbelică, XXV (1979), nr. 1, p. 130—168.

- 467 — Lupta P.C.R. în fruntea forțelor patriotice, împotriva dominației Germaniei naziste și a dictaturii antonesciene. Insurecția națională armată, antifascistă și antiimperialistă, din august 1944, XXIV (1978), nr. 4, p. 112—137.
- 468 — P.C.R. în fruntea luptei maselor pentru transformări revoluționare fundamentale în societatea românească (1944—1947), XXIV (1978), nr. 5, p. 130—151.
- 469 — Partidul Comunist Român — forța politică conducătoare în opera de construire a socialismului (1948—1965), XXIV (1978), nr. 3, p. 133—157.
- 470 — Partidul Comunist Român în etapa făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate în țara noastră, XXIV (1978), nr. 2, p. 97—124.

Curs universitar

Probleme fundamentale ale istoriei patriei, a Partidului Comunist Român

- 471 — Principiile metodologice materialiste dialectice care călăuzesc cercetarea și studierea istoriei patriei, a mișcării muncitorești și a P.C.R., XXII (1976), nr. 4, p. 132—142.
- 472 — Începuturile istoriei poporului român, XXII (1976), nr. 4, p. 142—152.
- 473 — Statul feudal la români, XXII (1976), nr. 4, p. 153—160.
- 474 — Programul Partidului Comunist Român despre procesul istoric de formare a poporului român și a evoluției lui până la crearea primelor sale formațiuni feudal-statale, de *Petre Diaconu, Nicolae Constantinescu*, XXI (1975), nr. 5, p. 144—157.
- 475 — Statele feudale românești în secolele XIV—XVIII și lupta lor pentru apărarea independenței, pentru libertate și unitate. Unirea tuturor românilor sub conducerea lui Mihai Viteazul, de *Dumitru Almaș*, XXII (1976), nr. 5—6, p. 115—123.
- 476 — Locul și rolul țărilor române în relațiile internaționale în secolele XIV—XIX. Autonomia statală a românilor, de *Ion Ionașcu*, XXII (1976), nr. 5—6, p. 124—134.
- 477 — Țărănimea — forță revoluționară principală, de-a lungul multor veacuri, în lupta poporului român pentru progres social, pentru libertate națională, unire și independență, de *Vlad D. Matei*, XXII (1976), nr. 5—6, p. 135—146.
- 478 — Programul Partidului Comunist Român cu privire la procesul trecerii României de la feudalism la capitalism, de *Dan Berindei*, XXI (1975), nr. 5, p. 158—168.
- 479 — Revoluția națională și socială de la 1821 — început al epocii moderne în istoria României, de *Augustin Deac*, XXII (1976), nr. 5—6, p. 147—159.
- 480 — Revoluția română de la 1848, de *Camil Mureșan, A. Deac*, XXII (1976), nr. 5—6, p. 160—177.
- 481 — Unirea Principatelor din 1859 — piatra de temelie a statului național unitar român, de *Gheorghe Platon*, XXII (1976), nr. 5—6, p. 178—187.
- 482 — Formarea clasei muncitoare. Începuturile mișcării muncitorești și socialiste din România, de *Ion Iacoș*, XXII (1976), nr. 5—6, p. 188—199.
- 483 — Cucerirea independenței naționale, rod al luptei poporului român, moment istoric hotărâtor în evoluția României moderne, de *Nichita Adăniloae*, XXIII (1977), nr. 1, p. 93—107.
- 484 — Mișcarea muncitorească din România în perioada 1878—1916. Constituirea partidului politic al clasei muncitoare și semnificația sa istorică, de *Ion Mamina, Vasile Niculae*, XXIII (1977), nr. 1, p. 108—128.
- 485 — România în anii primului război mondial, de *Viorica Moisuc*, XXIII (1977), nr. 1, p. 129—143.
- 486 — Marea Unire din 1918 și confirmarea ei pe plan internațional, de *Mircea Mușat*, XXIII (1977), nr. 1, p. 144—159.
- 487 — Mișcarea muncitorească din România în anii 1918—1921. Însemnătatea marelui congres al partidului clasei muncitoare din mai 1921, de *Gheorghe Unc*, XXIII (1977), nr. 1, p. 160—175.

- 488 — Trăsăturile regimului social-politic din România în perioada interbelică. Lupta forțelor democratice, în frunte cu P.C.R., împotriva primejdiei fasciste, pentru apărarea independenței, suveranității și integrității României, de *Ion Ardeleanu*, XXIII (1977), nr. 1, p. 176—194.
- 489 — Lupta forțelor revoluționare, patriotice, în frunte cu P.C.R., împotriva dictaturii militare-fasciste și a războiului hitlerist. Pregătirea și înfăptuirea insurecției naționale armate, antifasciste și antiimperialiste, din august 1944. Participarea României la războiul antihitlerist, de *Gheorghe Zaharia*, XXIII (1977), nr. 1, p. 195—213.
- 490 — Revoluția democrat-populară în România (1944—1947), de *Mihai Fătu*, XXIII (1977), nr. 2, p. 97—122.
- 491 — Desfășurarea operei de construire a socialismului în România în anii 1948—1962, de *Ion Spălățelu*, XXIII (1977), nr. 2, p. 123—143.
- 492 — Consolidarea societății socialiste în România în anii 1962—1969. Congresul al IX-lea al P.C.R., de *Gheorghe Surpat*, XXIII (1977), nr. 2, p. 144—157.
- 493 — Trecerea la edificarea societății socialiste multilateral dezvoltate. Programul P.C.R. de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, de *Gheorghe I. Ioniță*, XXIII (1977), nr. 2, p. 158—178.
- 494 — Solidaritatea internațională a mișcării muncitorești și socialiste, a Partidului Comunist Român cu mișcarea revoluționară de pretutindeni, cu partidele comuniste și muncitorești, de *Virgil Smârcea*, XXIII (1977), nr. 2, p. 179—193.
- 495 — Locul și rolul poporului român în istoria universală, de *Nicolae Copoiu*, XXIII (1977), nr. 2, p. 194—208.

În ajutorul celor care studiază „Probleme fundamentale ale istoriei patriei, a Partidului Comunist Român” în învățământul liceal

(lecții elaborate de *Mircea Mușat, Iulia Florescu, Livia Musculiu*)

- 496 — *Cultura materială și spirituală a ramurii de nord a tracilor : geto-dacii*, XXV (1979), nr. 3, p. 90—93.
- 497 — *Statul dac centralizat și independent de sub conducerea lui Burebista și Decebal*, XXV (1979), nr. 3, p. 93—96.
- 498 — *Dacia în secolele II—III e.n. Cucerirea și stăpânirea unei părți a Daciei de către Imperiul roman (106—275 e.n.)*, XXV (1979), nr. 3, p. 96—99.
- 499 — *Poporul român după retragerea administrației Imperiului roman. Populațiile migratoare*, XXV (1979), nr. 3, p. 99—101.
- 500 — *Statul feudal la români*, XXV (1979), nr. 4, p. 83—87.
- 501 — *Structura vieții economice și sociale în epoca medievală*, XXV (1979) nr. 4, p. 87—91.
- 502 — *Viața politică la români în epoca medievală*, XXV (1979), nr. 4, p. 91—95.
- 503 — *Cultura românească în epoca medievală*, XXV (1979), nr. 4, p. 95—99.
- 504 — *Lupta poporului român pentru unitate și păstrarea neatirării în epoca medievală*, XXV (1979), nr. 4, p. 99—103.
- 505 — *Țărâtimea — forța principală a progresului social, a luptei pentru dreptate socială, unitate și neatirare*, XXV (1979), nr. 4, p. 103—108.
- 506 — *1821 — 1848 — 1859, momente cruciale în istoria modernă a României, în afirmarea și dezvoltarea națiunii române*, XXV (1979), nr. 5, p. 89—94.
- 507 — *1877 — 1918. De la Independența absolută la Marea Unire*, XXV (1979), nr. 5, p. 95—101.
- 508 — *Făurirea partidului politic al clasei muncitoare din țara noastră*, XXV (1979), nr. 5, p. 102—106.
- 509 — *Transformarea Partidului socialist în Partidul Comunist Român (8 mai 1921)*, XXV (1979), nr. 5, p. 107—110.
- 510 — *Cultura românească în epoca modernă*, XXV (1979), nr. 5, p. 110—114.
- 511 — *România în perioada interbelică (1918—1940)*, XXV (1979), nr. 6, p. 77—81.
- 512 — *Mișcarea muncitorească revoluționară și democratică între anii 1922—1933*, XXV (1979), nr. 6, p. 82—85.

- 513 — *Lupta forțelor revoluționar-democratice, patriotice în frunte cu P.C.R. împotriva pericolului fascist, pentru apărarea independenței, suveranității și integrității României*, XXV (1979), nr. 6, p. 85—88.
- 514 — *Politica externă a României în perioada interbelică*, XXV (1979), nr. 6, p. 88—91.
- 515 — *Lupta forțelor revoluționare și democratice, în frunte cu P.C.R., împotriva dictaturii militar-fasciste. Insurecția națională armată antifascistă și antiimperialistă din august 1944, început al revoluției de eliberare socială și națională a poporului român. Participarea României la războiul antihitlerist*, XXV (1979), nr. 6, p. 91—95.
- 516 — *Desfășurarea insurecției naționale din august 1944. Însemnătatea internațională a revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă a poporului român*, XXV (1979), nr. 6, p. 95—97.
- 517 — *Revoluția democrat-populară în România. Desfășurarea procesului revoluționar în perioada 1944—1948. Trecerea la revoluția socialistă*, XXV (1979), nr. 6, p. 97—103.
- 518 — *Edificarea socialismului în România (1948—1965)*, XXV (1979), nr. 6, p. 103—107.
- 519 — *România în etapa făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate*, XXV (1979), nr. 6, p. 107—112.
- 520 — *Contribuția poporului român la civilizația și cultura universală*, XXV (1979), nr. 6, p. 113—115.
- 521 — *România pe coordonatele prezentului și viitorului. Congresul al XII-lea al Partidului Comunist Român*, XXV (1979), nr. 6, p. 116—122.

VI. Istoria universală și a mișcării muncitorești internaționale

A. Studii

- 522 Ardeleanu, Ion, *Partidul Muncii din Coreea în fruntea operei de construire a socialismului*, XXII (1976), nr. 2, p. 145—155.
- 523 Badea, Marin, *Manifestul Partidului Comunist și actualitatea ideilor sale cu privire la rolul istoric al clasei muncitoare*, XIX (1973), nr. 1, p. 157—170.
- 524 Badea, Marin; Unc, Gheorghe, *Condițiile și consecințele nefaste ale instaurării nazismului în Germania*, XXIV (1978), nr. 4, p. 151—178.
- 525 Baldo, M. (Mongolia), *Partidul Popular Revoluționar Mongol — forța conducătoare a dezvoltării sociale în Republica Populară Mongolă*, XVII (1971), nr. 4, p. 127—134.
- 526 Batowski, Henryk (R. P. Polonă), *Expansiunea germană în Europa centrală între anii 1919—1939*, XVI (1970), nr. 4, p. 61—75.
- 527 Bălănică, Emilia, *De la revoluția antifascistă și democratică la construirea societății socialiste dezvoltate în Republica Democrată Germană*, XVIII (1972), nr. 1, p. 122—132.
- 528 Bălănică, Emilia, *Internaționala Socialistă și unele probleme ale lumii contemporane*, XXIII (1977), nr. 5, p. 153—162.
- 529 Bălănică, Emilia, *25 de ani de la proclamarea Republicii Democratice Germane*, XX (1974), nr. 5, p. 127—132.
- 530 Benser, G. (R.D.G.), *Unirea P.C.G. cu P.S.D.G. și formarea P.S.U.G. Importanța istorică a creării partidului marxist-leninist unit*, XIX (1973), nr. 1, p. 171—180.
- 531 Bojan, Ioan, V. I. Lenin despre revoluția socialistă, XVI (1970), nr. 1, p. 91—103.
- 532 Botoran, Constantin, *Aspecte ale procesului istoric de formare și consolidare a națiunii în țările recent eliberate*, XXII (1976), nr. 2, p. 156—166.
- 533 Botoran, Constantin, 1926 — *Portugalia („Cauzele și consecințele nefaste ale instaurării regimurilor reacționare, fasciste în Europa“)*, XXIV (1978), nr. 5, p. 167—183.
- 534 Budura, Ana, *Împrejurările istorice ale creării Partidului Comunist Chinez*, XXV (1979), nr. 2, p. 154—165.
- 535 Budura, Ana, *Un sfert de veac de la proclamarea Republicii Populare Chineze*, XX (1974), nr. 5, p. 122—126.
- 536 Bugnariu, Tudor, V. I. Lenin și problemele transformării revoluționare a societății, XX (1974), nr. 1, p. 77—93.

- 537 Bujor, Nicu, *Aspecte ale colaborării dintre comuniști, socialiști, social-democrați și alte forțe politice din țările capitaliste europene în etapa actuală, XX* (1974), nr. 2, p. 145—160.
- 538 Busuioc, Aneta, *Engels ca istoric și teoretician al statului, XVI* (1970), nr. 5, p. 73—79.
- 539 Caraciuc, Traian, *Formarea partidelor clasei muncitoare — eveniment important în dezvoltarea mișcării muncitorești în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Privire istorică, XVII* (1971), nr. 4, p. 111—126.
- 540 Caraciuc, Traian ; Copoiu, Nicolae, *Crearea partidelor comuniste, o etapă nouă, superioară în dezvoltarea mișcării muncitorești internaționale, XVII* (1971), nr. 2, p. 46—62.
- 541 Cazan, Gheorghe, *Insurecția din Slovacia — august 1944, XX* (1974), nr. 4, p. 134—140.
- 542 Coman, Ion ; Olteanu, Constantin, *Învățămintele istorice ale victoriei popoarelor asupra fascismului, XXI* (1975), nr. 2, p. 21—35.
- 543 Copoiu, Nicolae, *Comuna din Paris — eveniment epocal în istoria mișcării muncitorești internaționale, XVII* (1971), nr. 1, p. 136—156.
- 544 Copoiu, Nicolae, *Considerații privind dezvoltarea mișcării muncitorești internaționale la începutul secolului al XX-lea (1900—1914), XIX* (1973), nr. 6, p. 125—143.
- 545 Covaci, Maria, *Partidul Comunist Italian în anii 1921—1926. Pe marginea lucrării : „Între reacțiune și revoluție. Amintiri și reflecții asupra primilor ani de activitate ai P.C.I.“, de Luigi Longo, Carlo Salinari, XVIII* (1972), nr. 4, p. 138—145.
- 546 Covaci, Maria, *50 de ani de la apariția ziarului „L'Unità“, XX* (1974), nr. 2, p. 156—160.
- 547 Covaci, Maria, *1922 — Italia („Cauzele și consecințele nefaste ale instaurării regimurilor reacționare, fasciste în Europa“), XXV* (1979), nr. 2, p. 166—196.
- 548 Deac, Augustin ; Bodea, Gheorghe, *1920 — Ungaria („Cauzele și consecințele nefaste ale instaurării regimurilor reacționare, fasciste în Europa“), XXIV* (1978), nr. 6, p. 168—188.
- 549 Etnasi, Fernando (Italia), *De la antifascism la Rezistență, XVII* (1971), nr. 6, p. 135—148.
- 550 Frassati, Filippo (Italia), *Antifascismul în Italia. Republica de la Ossola, XVI* (1970), nr. 4, p. 76—90.
- 551 Friedler, Helene ; Menzel, Helmut (R.D.G.), *Deposdarea de putere a burgheziei monopoliste. Făurirea și rolul industriei socialiste în Republica Democrată Germană, XXIII* (1977), nr. 1, p. 214—225.
- 552 Gergely, Ladislau, *Revoluția populară și principalele momente ale construcției socialiste în Republica Populară Ungară, XVII* (1971), nr. 5, p. 138—147.
- 553 Goldberger, Nicolae ; Surpat, Gheorghe, *V. I. Lenin despre rolul de hegemon al clasei muncitoare în revoluția și construcția socialistă, XVI* (1970), nr. 2, p. 38—50.
- 554 Haupt, Mircea, *Momente ale participării Armatei române la eliberarea poporului cehoslovac de sub cîmpul fascismului, XIV* (1970), nr. 1, p. 36—46.
- 555 Heinz, Karl (R.D.G.), *Lupta Partidului Comunist din Germania pentru realizarea unității de acțiune a clasei muncitoare (1918—1945), XIX* (1973), nr. 6, p. 115—124.
- 556 Ilie, Petre ; Ionescu, Mihail E., *Național și internațional în mișcarea de rezistență și în insurecțiile antifasciste din Europa, XX* (1974), nr. 3, p. 46—58.
- 557 Iliescu, Crișan, *Etapetele construirii societății socialiste în Republica Populară Bulgaria, XVII* (1971), nr. 5, p. 129—137.
- 558 Iliescu, Crișan, *30 de ani de la victoria insurecției bulgare din septembrie 1944, XX* (1974), nr. 5, p. 117—121.
- 559 Iliescu, Crișan, *1923 — Bulgaria („Cauzele și consecințele nefaste ale instaurării regimurilor reacționare, fasciste în Europa“), XXV* (1979), nr. 1, p. 169—186.
- 560 Maksutovici, Gelcu, *Trei decenii de la eliberarea Albaniei de sub dominația fascistă și victoria revoluției populare, XX* (1974), nr. 6, p. 151—155.

- 561 Mamu, A. (R. P. Mongolă), *Activitatea științifică a Institutului de istorie a partidului de pe lângă C.C. al Partidului Popular Revoluționar Mongol*, XVI (1970), nr. 4, p. 93—100.
- 562 Matei, Gheorghe, *Mișcarea internațională antirăzboinică (1928—1932)*, XVI (1970), nr. 4, p. 45—60.
- 563 Matei, Gheorghe, *Reflecții asupra problemelor securității și dezarmării internaționale în perioada interbelică*, XIX (1973), nr. 3, p. 83—101.
- 564 Matei, Marieta, *Semnificația programului comun de guvernare al forțelor de stînga din Franța*, XXII (1976), nr. 4, p. 104—117.
- 565 Minei, Nicolae, 1933 — Austria („Cauzele și consecințele nefaste ale instaurării regimurilor reacționare, fasciste în Europa“), XXV (1979), nr. 5, p. 129—157.
- 566 Minis, A. (R. P. Mongolă), *Înfăptuirea de către Partidul Popular Revoluționar Mongol a sarcinilor căii necapitaliste de dezvoltare*, XX (1974), nr. 6, p. 156—161.
- 567 Mint, I. I. (U.R.S.S.), *V. I. Lenin și problema insurecției armate din Octombrie*, XVI (1970), nr. 1, p. 74—90.
- 568 Moisuc, Constantin, *Tendențe ale evoluției economiei mondiale în perioada interbelică*, XVII (1971), nr. 4, p. 92—110.
- 569 Moisuc, Viorica ; Zaharia, Gheorghe, *Politica Germaniei naziste de hegemonie în sud-estul Europei și independența economică a României în anii 1938—1939*, XXI (1975), nr. 6, p. 26—44.
- 570 Moldoveanu, Milică, *Momente principale ale revoluției și construcției socialiste în Republica Populară Polonă*, XVIII (1972), nr. 1, p. 133—144.
- 571 Moldoveanu, Milică, *Polonia — 1926 („Cauzele și consecințele nefaste ale instaurării regimurilor reacționare, fasciste în Europa“)*, XXV (1979), nr. 4, p. 119—145.
- 572 Moldoveanu, Milică, *30 de ani de la renașterea Poloniei*, XX (1974), nr. 4, p. 122—127.
- 573 Mureșan, Elena, *Programul Partidului Comunist Român despre semnificația confruntărilor din societatea capitalistă contemporană*, XXI (1975), nr. 6, p. 15—25.
- 574 Mureșan, Elena ; Prodea, Gheorghe, *Probleme ale trecerii la socialism în viațuna unor partide comuniste din țările capitaliste dezvoltate*, XXV (1979), nr. 3, p. 68—80.
- 575 Niri, Angara, V. I. Lenin despre locul țărilor mici și mijlocii în sistemul relațiilor internaționale, XVII (1971), nr. 4, p. 66—78.
- 576 Popișteanu, Cristian, 1936 — Grecia („Cauzele și consecințele nefaste ale instaurării regimurilor reacționare, fasciste în Europa“), XXV (1979), nr. 5, p. 158—171.
- 577 Prodea, Gheorghe, *Partidele politice ale clasei muncitoare din țările capitaliste dezvoltate*, XXII (1976), nr. 4, p. 118—128.
- 578 Prodea, Gheorghe, *Partidul Comunist Român și imperativul actual al reconcilierii istorice dintre comuniști și socialiști*, XXI (1975), nr. 4, p. 42—52.
- 579 Prodea, Gheorghe, *Programul P.C.R. despre imperativul istoric al colaborării dintre comuniști, socialiști și alte forțe democratice și progresiste în etapa actuală*, XXIII (1977), nr. 3, p. 55—70.
- 580 Roman, Valter, *Cu privire la căile de trecere la socialism*, XXIII (1977), nr. 3, p. 93—105.
- 581 Roman, Valter, [Marginalii la] : Salvador Allende, „Chile pe un nou făgaș“, Editura politică, București, 1973, XIX (1973), nr. 5, p. 155—159.
- 582 Sălăgean, Vasile, *O imagine elocventă a luptei comuniștilor iugoslavi pentru edificarea socialismului* (Pe marginea volumului : „Documente ale Uniunii Comuniștilor din Iugoslavia“), XXI (1975), nr. 6, p. 73—81.
- 583 Scot, Jean Paul (Franța), *Evoluția raportului de forțe politice și sociale în Franța între 1944 și 1947*, XXIII (1977), nr. 2, p. 212—219.
- 584 Secchia, Pietro (Italia), *Partidul Comunist Italian, de la înființare la Congresul al V-lea*, XVII (1971), nr. 1, p. 102—123.
- 585 Smârcea, Virgil, *Marea victorie asupra Germaniei hitleriste*, XVI (1970), nr. 2, p. 51—63.
- 586 Șerbănescu, Ion, *O amplă dezbatere privind problematica teoretică-politică a mișcării muncitorești italiene contemporane* (Pe marginea volumului : „Il

- marxismo italiano degli anni sesante e la formazione teoretico-politica delle nuove generazioni", Editori Riuniti, Istituto Gramsci, Roma, 1972, 777 p.), XIX (1973), nr. 4, p. 193—198.
- 587 Șerbănescu, Ion, *Partidul Comunist Italian — o forță politică profund ancorată în realitățile naționale și în viața internațională contemporană*, XXII (1976), nr. 3, p. 145—159.
- 588 Șerbănescu, Ion, *Valoroase contribuții istoriografice privind rezistența antifascistă din Italia*, XXI (1975), nr. 4, p. 125—136.
- 589 Tomicki, Jan (R. P. Polonă), *Probleme fundamentale ale mișcării muncitorești din Polonia în anii 1918—1939*, XXI (1975), nr. 4, p. 108—124.
- 590 Unc, Gheorghe, K. Marx și F. Engels despre principiile colaborării dintre detașamentele politice ale clasei muncitoare, XXII (1976), nr. 3, p. 132—144.
- 591 Unc, Gheorghe, *Mișcarea de eliberare națională a popoarelor coloniale și dependente în perioada dintre cele două războaie mondiale*, XIX (1973), nr. 5, p. 62—79.
- 592 Vass, Henrik (R. P. Ungară), *Probleme ale istoriei mișcării muncitorești revoluționare ungare*, XVI (1970), nr. 3, p. 19—40.
- 593 Vianu, Alexandru, *Constituirea și dezvoltarea statului sovietic. 1922—1972*, XVIII (1972), nr. 6, p. 117—134.
- 594 Vianu, Alexandru, *70 de ani de la Congresul al II-lea al Partidului Muncitoresc Social-Democrat din Rusia*, XIX (1973), nr. 4, p. 98—107.
- 595 Voiculescu, Elena, *Coordonate ale istoriei africane contemporane*, XXIII (1977), nr. 1, p. 226—233.
- 596 Voiculescu, Elena, *Ideologie națională și decolonizare spirituală în Africa*, XXIV (1978), nr. 4, p. 138—150.
- 597 Voiculescu, Elena; Voiculescu, Marin, *Ideologia și practica nealinierii*, XXIII (1977), nr. 3, p. 82—92.
- 598 Voiculescu, Marin, *Orientări politico-ideologice africane*, XXII (1976), nr. 4, p. 95—103.
- 599 Willard, Germaine (Franța), *Cîteva semnificații istorice în momentul eliberării Franței*, XXIII (1977), nr. 2, p. 210—212.
- 600 Zaharescu, Nina, *Evenimentele de la Lena — un moment de neuitat din istoria luptei revoluționare a clasei muncitoare ruse*, XVII (1971), nr. 6, p. 129—134.
- 601 Zaharescu, Vladimir, *Un moment de seamă din istoria popoarelor iugoslave (La a 30-a aniversare a Republicii Socialiste Federative Iugoslavia)*, XIX (1973), nr. 6, p. 71—85.
- 602 Zaharescu, Vladimir, *1929 — Iugoslavia („Cauzele și consecințele nefaste ale instaurării regimurilor reacționare, fasciste în Europa“)*, XXV (1979), nr. 6, p. 150—163.
- 603 Zaharescu, Vladimir, *1939 — Spania („Cauzele și consecințele nefaste ale instaurării regimurilor reacționare, fasciste în Europa“)*, XXV (1979), nr. 3, p. 122—165.
- 604 Zgórnjak, Marian (R. P. Polonă), *Istoriografia poloneză în ultimul sfert de veac*, XVI (1970), nr. 1, p. 64—73.
- 605 * * * *A 60-a aniversare a sărbătorii popoarelor Uniunii Sovietice, a statului sovietic — Marea Revoluție Socialistă din Octombrie*, XXIII (1977), nr. 5, p. 102—111.
- 606 * * * *Insurecția pariziană din august 1944*, XX (1974), nr. 4, p. 128—133.
- 607 * * * *Partidul Comunist Francez la 50 de ani de existență*, XVII (1971), nr. 1, p. 124—135.
- 608 * * * *Lupta dreaptă a poporului vietnamez împotriva invadatorilor americani — izvor de noi generalizări teoretice. Pe marginea lucrării „Vietnamul și problemele gîndirii“ de Shingo Shibata*, XVII (1971), nr. 4, p. 135—143.

B. Militanți de seamă ai mișcării muncitorești internaționale

- 609 AUGUST BEBEL (1840—1913), de Heinrich Gemkow (R.D.G.), XVII (1971), nr. 5, p. 148—152.
- 610 L. I. BREJNEV (Cu prilejul aniversării a 65 de ani de la naștere), XVII (1971), nr. 6, p. 149—153.

- 611 GHEORGHI DIMITROV — conducător eminent al Partidului Comunist Bulgar, militant de seamă al mișcării comuniste internaționale, XVIII (1972), nr. 2, p. 124—130.
- 612 EDWARD GIEREK (Cu prilejul împlinirii vârstei de 60 de ani), XIX (1973), nr. 1, p. 181—183.
- 613 ERICH HONECKER (Cu prilejul aniversării a 60 de ani de la naștere), XVIII (1972), nr. 5, p. 136—139.
- 614 GUSTAV HUSAK (Cu prilejul împlinirii vârstei de 60 de ani), XIX (1973), nr. 1, p. 184—186.
- 615 DOLORES IBARRURI (Cu prilejul aniversării a 80 de ani de la naștere), XXI (1975), nr. 6, p. 154—157.
- 616 JÁNOS KÁDÁR (Cu prilejul aniversării a 60 de ani de la naștere), XVIII (1972), nr. 3, p. 147—149.
- 617 KIM IR SEN (Cu prilejul aniversării a 60 de ani de la naștere), XVIII (1972), nr. 3, p. 144—146.
- 618 KARL LIEBKNECHT (1871—1919), de *Erna Herbig, Georg Adler* (R.D.G.), XVII (1971), nr. 5, p. 158—163.
- 619 LUIGI LONGO (Cu prilejul aniversării a 75 de ani de la naștere), XXI (1975), nr. 2, p. 172—175.
- 620 ROSA LUXEMBURG (1871—1919), de *Georg Adler* (R.D.G.), XVII (1971), nr. 5, p. 153—157.
- 621 MAO ZEDONG (Cu prilejul aniversării a 80 de ani de la naștere), XX (1974), nr. 1, p. 158—164.
- 622 HO ȘI MIN (85 de ani de la nașterea marelui fiu al poporului vietnamez), XXI (1975), nr. 3, p. 138—141.
- 623 IOSIP BROZ TITO (Cu prilejul aniversării a 80 de ani de la naștere), XVIII (1972), nr. 3, p. 138—143.
- 624 IOSIP BROZ TITO (Cu prilejul împlinirii a 85 de ani de viață și a 40 de ani în fruntea partidului comunistilor iugoslavi), XXIII (1977), nr. 2, p. 92—96.
- 625 PALMIRO TOGLIATTI — eminent militant al mișcării comuniste și muncitorești italiene și internaționale, de *Nicu Bujor*, XIX (1973), nr. 2, p. 168—173.

VII. Gîndire social-politică. Metodologie

- 626 Ardeleanu, Ion, *Democrația socialistă — încununare a luptei maselor populare pentru dreptate și echitate socială*, XXIII (1977), nr. 6, p. 41—52.
- 627 Ardeleanu, Ion, *Marxism-leninismul creator, fundamentul politicii P.C.R. în lupta pentru formarea conștiinței socialiste a oamenilor muncii din România*, XX (1974), nr. 5, p. 40—45.
- 628 Axenciuc, Victor, *Considerațiuni asupra formării organismului capitalist al economiei naționale în România*, XXI (1975), nr. 2, p. 153—166.
- 629 Badea, Marin, *Istoria și practica socială*, XX (1974), nr. 1, p. 65—76.
- 630 Badea, Marin, *Marea Revoluție Socialistă din Octombrie și importanța sa în dezbaterile teoretice ale mișcării socialiste din România. 1917—1921*, XVIII (1972), nr. 5, p. 51—66.
- 631 Badea, Marin, *Mișcarea socialistă din România și unele probleme ale gândirii istorice marxiste la sfîrșitul secolului al XIX-lea*, XVII (1971), nr. 5, p. 104—117.
- 632 Balaure, Florian ; Pânzaru, Petru, *Contribuția Partidului Comunist Român la îmbogățirea gândirii revoluționare în procesul edificării socialismului în România*, XX (1974), nr. 4, p. 78—88.
- 633 Busuioc, Aneta, *Trăsături ale activității ideologice a Partidului Comunist Român în etapa actuală*, XX (1974), nr. 3, p. 78—90.
- 634 Celac, Sergiu, *Contribuția României la definirea conceptului de sistem de securitate și cooperare în Europa*, XXIII (1977), nr. 6, p. 53—60.
- 635 Ceterchi, Ion ; Florea, Elena, *Considerații privind rolul națiunii socialiste în dezvoltarea societății românești contemporane*, XX (1974), nr. 3, p. 91—99.

- 636 Constantinescu, N. N., *Concepția și politica Partidului Comunist Român în făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate în țara noastră*, XVII (1971), nr. 6, p. 43—54.
- 637 Crețoiu, Gheorghe, *Evoluția României spre stadiul de țară cu dezvoltare economică medie*, XXIV (1978), nr. 4, p. 20—36.
- 638 Deac, Augustin ; Surpat, Gheorghe, *Primul program unitar și de largă perspectivă istorică al Partidului Comunist Român*, XXI (1975), nr. 1, p. 6—21.
- 639 Dobrogeanu-Gherea, C., *Curenți de idei și opinii în legătură cu neoioabăgia* (cap. VII din lucrarea „Neoioabăgia”), XVI (1970), nr. 4, p. 22—44.
- 640 Fătu, Mihai, *General și particular în revoluția democrat-populară din România*, XXI (1975), nr. 2, p. 131—140.
- 641 Fătu, Mihai, *Privire critică asupra unor concepții social-politice fascizante promovate de revista „Gîndirea”*, XXI (1975), nr. 3, p. 57—68.
- 642 Florea, Ion, *Concepția P.C.R. privind dezbaterile ideologice din mișcarea muncitorească internațională contemporană*, XXV (1979), nr. 3, p. 57—67.
- 643 Florea, Ion, *Critica denaturării raportului dintre istoric și logic în filozofia burgheză a istoriei*, XVII (1971), nr. 4, p. 79—91.
- 644 Georgescu, Titu, *Concepția lui Vladimir Ilici Lenin despre partidul de tip nou. Crearea Partidului Comunist Român — întrupare a leninismului*, XVI (1970), nr. 2, p. 20—37.
- 645 Georgescu, Titu, *Contemporaneitatea noastră socialistă în istoria milenară a patriei*, XXI (1975), nr. 1, p. 81—91.
- 646 Hurezeanu, Damian, *Gîndirea lui C. Dobrogeanu-Gherea în „Neoioabăgia”*, XVI (1970), nr. 2, p. 64—79.
- 647 Ioniță, Gh. I., *Clasa muncitoare — forța socială fundamentală a istoriei contemporane a României*, XVII (1971), nr. 5, p. 3—24.
- 648 Ioniță, Gheorghe I., *Sinteză de însemnătate excepțională a gîndirii creatoare a Partidului Comunist Român* (Pe marginea culegerilor de documente ale P.C.R. privind orientarea ideologică a partidului nostru în principalele domenii de activitate), XVIII (1972), nr. 5, p. 88—95.
- 649 Marțian, Dan, *Partidul Comunist Român, conducătorul și îndrumătorul tinerețului*, XVIII (1972), nr. 1, p. 3—16.
- 650 Matei, Gheorghe, *Partidul Comunist Român și gîndirea social-politică în primul deceniu de activitate*, XVII (1971), nr. 2, p. 16—31.
- 651 Matei, Gheorghe, *Partidul Comunist Român și gîndirea social-politică din România (1929—1933)*, XXI (1975), nr. 5, p. 25—47.
- 652 Mureșan, Elena, *Conceptul de civilizație socialistă în lumina Programului Partidului Comunist Român*, XXII (1976), nr. 4, p. 51—60.
- 653 Mureșan, Elena, *Dezvoltarea conștiinței socialiste a maselor și formarea omului nou în concepția Partidului Comunist Român*, XXIII (1977), nr. 5, p. 43—56.
- 654 Neagu, Marin, *Democrația și partidele politice. Partidul Comunist Român — promotorul dezvoltării democrației socialiste în România*, XVII (1971), nr. 1, p. 60—78.
- 655 Nedelea, Marin, *Continuitate și ascendență în istoria partidului politic al clasei muncitoare din România*, XIX (1973), nr. 3, p. 140—146.
- 656 Nedelea, Marin, *Trăsături ale regimului politic din România în primul deceniu interbelic*, XX (1974), nr. 1, p. 101—108.
- 657 Nichita, Paraschiva, *Despre regimul politic din România în perioada 23 august 1944—6 martie 1945*, XX (1974), nr. 6, p. 25—37.
- 658 Nichita, Vasile, *Partidul Comunist Român — promotor al unor noi forme și metode de adîncire a democrației socialiste în țara noastră*, XXII (1976), nr. 2, p. 45—59.
- 659 Nuțu-Busuioc, Aneta, *Procesul istoric neîntrerupt de perfecționare a organizării și conducerii social-politice a României socialiste oglindit în documentele Congresului al XI-lea al P.C.R.*, XXI (1975), nr. 5, p. 3—12.
- 660 Nuțu-Busuioc, Aneta, *Programul P.C.R. — expresie a aplicării și dezvoltării creatoare a concepției revoluționare a materialismului dialectic și istoric, a socialismului științific în România*, XXII (1976), nr. 5—6, p. 9—22.

- 661 Petric, Aron, *Experiența făuririi unității de acțiune a mișcării muncitorești din România*, XX (1974), nr. 2, p. 24—38.
- 662 Popescu-Puțuri, Ion, *Afirmarea rolului conducător al P.C.R. în societatea noastră*, XXII (1976), nr. 2, p. 36—44.
- 663 Popescu-Puțuri, Ion, *Victoria socialismului în România, confirmare a viabilității marxism-leninismului, a spiritului său novator*, XVI (1970), nr. 2, p. 3—19.
- 664 Rauș, Nicolae, *Contribuții ale gândirii social-politice românești de la 1848 în contextul afirmării socialismului științific pe plan internațional*, XXIV (1978), nr. 1, p. 127—146.
- 665 Rauș, Nicolae, *Gândirea generației pașoptiste române în contextul gândirii înaintate europene*, XX (1974), nr. 6, p. 86—100.
- 666 Stahl, Henri H., *Procesul de industrializare în România în contextul problemelor demografice contemporane*, XX (1974), nr. 3, p. 70—77.
- 667 Surpat, Gheorghe, *Contribuția Partidului Comunist Român la dezvoltarea teoriei și practicii revoluției și construcției socialiste*, XXIV (1978), nr. 2, p. 17—39.
- 668 Surpat, Gheorghe, *Dinamica și structura clasei muncitoare în anii edificării socialismului în România*, XX (1974), nr. 3, p. 59—69.
- 669 Surpat, Gheorghe, *Legitatea creșterii rolului conducător al P.C.R. în procesul edificării și dezvoltării socialismului în țara noastră*, XIX (1973), nr. 6, p. 24—37.
- 670 Surpat, Gheorghe, *Partidul Comunist Român — promotor al luptei împotriva ideologiei partidelor burgheze în anii revoluției populare*, XVII (1971), nr. 5, p. 42—58.
- 671 Surpat, Gheorghe, *Tăria partidului — tăria națiunii noastre socialiste*, XXV (1979), nr. 5, p. 3—22.
- 672 Trăsnea, Ovidiu, *Integrarea tot mai organică în viața societății — tendință fundamentală a creșterii rolului conducător al P.C.R.*, XXI (1975), nr. 2, p. 121—130.
- 673 Voiculescu, Marin, *P.C.R. și necesitatea instaurării unei noi ordini economice și politice internaționale*, XXI (1975), nr. 6, p. 3—14.
- 674 Zaharescu, Vladimir, *Cu privire la dialectica generalului și particularului în revoluția și construcția socialistă*, XIX (1973), nr. 2, p. 110—137.
- 675 Zaharia, Gheorghe ; Voiculescu, Marin, *Dezvoltarea continuă a democrației — obiectiv major al activității teoretice și practice a Partidului Comunist Român*, XXI (1975), nr. 4, p. 30—41.
- 676 * * * *Rolul conducător al clasei muncitoare în societatea socialistă — Dezbateri*, XVIII (1972), nr. 2, p. 51—96 ; nr. 3, p. 74—137.
- 677 * * * *Trăsături ale făuririi partidului unic marxist-leninist al clasei muncitoare din România — Masă rotundă*, XIX (1973), nr. 2, p. 138—167.

★

- 678 Caraciuc, Traian, *Unele aspecte ale cercetării și studierii mișcării comuniste și muncitorești internaționale*, XIX (1973), nr. 3, p. 118—132.
- 679 Copoiu, Nicolae, *Despre metodologia cercetării istorice a mișcării muncitorești*, XX (1974), nr. 6, p. 101—111.
- 680 Copoiu, Nicolae, *Moștenirea documentară — monument elocvent al vechimii și forței mișcării muncitorești și socialiste din România*, XXI (1975), nr. 5, p. 101—109.
- 681 Iacoș, I. ; Mamina, I., *Semnificațiile unei dezbateri ; Procesul grevist în România*, XVII (1971), nr. 4, p. 38—50.
- 682 Ioniță, Gheorghe I., *Rolul științei istorice în activitatea politico-ideologică și cultural-educativă a P.C.R.*, XXI (1975), nr. 1, p. 92—110.
- 683 Lupu, N. Z., *Partinitate și obiectivitate în știința istoriei*, XIX (1973), nr. 1, p. 79—92.

- 684 [Matei, Gheorghe ; Mureșan, Elena ; Rauș, Nicolae], *Probleme actuale ale teoriei și metodologiei istoriei mișcării muncitorești și a patriei*, XVIII (1972), nr. 2, p. 14—25.
- 685 Matei, Gheorghe, *Unele considerente pe marginea articolului „Despre istoriografia marxistă din România între cele două războaie mondiale”*, XVIII (1972), nr. 6, p. 167—169.
- 686 Pascu, Ștefan, *Direcții ale cercetării istorice în lumina documentelor celui de-al XI-lea Congres al P.C.R.*, XX (1974), nr. 6, p. 17—24.
- 687 Rauș, Nicolae, *Corelarea documentului de arhivă și a informației de presă în cercetarea istorică modernă și contemporană*, XVI (1970), nr. 4, p. 125—141.
- 688 Simion, Aurică, *Contribuții la istoriografia românească privind perioada 1940—1944 din istoria patriei*, XX (1974), nr. 1, p. 17—36.
- 689 Ștefan, Mușat, *Considerații privind dezvoltarea istoriografiei mișcării muncitorești și a P.C.R. după 23 August 1944*, XVIII (1972), nr. 3, p. 11—31.
- 690 Zaharia, Gheorghe, *[În legătură cu] periodizarea istoriei poporului român*, XXIII (1977), nr. 4, p. 199—202.
- 691 Zaharia, Gheorghe, *Probleme de istorie modernă și contemporană într-o recentă sinteză de istorie a României* (Constantin C. Giurescu, Dinu C. Giurescu, „Istoria românilor din cele mai vechi timpuri și până astăzi”, Editura „Albatros”, București, 1971, 830 p.), XVIII (1972), nr. 5, p. 149—153.
- 692 * * * *Funcția educativ-civică a istoriei — Dezbateri*, XIX (1973), nr. 2, p. 31—60 ; nr. 3, p. 162—191 ; nr. 5, p. 80—98.
- 693 * * * *Procesul grevist din România — Masă rotundă*, XVI (1970), nr. 5, p. 138—175 ; nr. 6, p. 70—127.

VIII. Cercetări documentare

- 694 *Acțiuni revendicative ale muncitorimii din România între anii 1914 și 1916 oglindite în fotografii inedite*, de Herbert Rabinovici, XVIII (1972), nr. 4, p. 146—149.
- 695 *Aspecte privind emblematica muncitorească*, de Maria Dogaru, XXII (1976), nr. 5—6, p. 100—105.
- 696 *Bibliografia revistei „Anale de istorie” (1955—1969)*, de Miralena Bolca, Elisabeta Buta, Ion M[amina], XVI (1970), nr. 1, p. 135—217.
- 697 *Calendar de istorie a mișcării muncitorești din România până la crearea Partidului Comunist Român*, de Ion Iacoș, XVII (1971), nr. 3, p. 145—173.
- 698 *Cartea românească de istorie în străinătate prin intermediul colecției „Bibliotheca Historica Romaniae”*, de Lucia Georgian, Angara Niri, XVI (1970), nr. 4, p. 167—170.
- 699 *Cartea social-politică românească peste hotare. Lucrări apărute în Italia*, de Constantin Botoran, XXII (1976), nr. 5—6, p. 106—114.
- 700 *Cetatea Helis — capitala regelui dac Dromichaites. Contribuții privind istoria de peste două milenii a orașului București*, de Carmen Bogdan, XXIII (1977), nr. 6, p. 120—125.
- 701 *Considerații teoretice în tratarea istoriei Bizanțului. (Importanța unor teze ale clasicilor marxism-leninismului) — Pe marginea Congresului de bizantinologie, București, 1971 —*, de Eugen Stănescu, XVIII (1972), nr. 2, p. 142—150.
- 702 *Contribuții valoroase în lucrări de istorie locală*, de N. G. Munteanu, XIX (1973), nr. 5, p. 108—113.
- 703 *Cronologia grevei generale din octombrie 1920*, de Florea Dragne, XVI (1970), nr. 5, p. 93—112.
- 704 *Cronologia luptei pentru eliberarea întregului teritoriu al țării noastre (23 august — 25 octombrie 1944)*, de Constantin Nicolae, Leonida Loghin, XX (1974), nr. 5, p. 91—105.
- 705 *Cronologia mișcării organizate a femeilor din țara noastră*, de Elisabeta Ioniță, XXI (1975), nr. 4, p. 94—107.
- 706 *Cu privire la paternitatea semnăturii Armin în presa muncitorească din anii 1905—1906*, de Costin Nădejde, XVIII (1972), nr. 5, p. 131—134.
- 707 *Cu privire la problema apariției proletariatului și a mișcării muncitorești din România*, XVIII (1972), nr. 5, p. 147—148.

- 708 *Date cronologice privind dezvoltarea social-economică și politică a României în anii 1948—1950*, de Gheorghe Țuțui, XXI (1975), nr. 6, p. 82—93.
- 709 *Depistarea portretelor unor muncitori revoluționari din România de la sfârșitul secolului al XIX-lea*, de Victor Rață, XVIII (1972), nr. 4, p. 150—153.
- 710 *Din activitatea Comitetului francez de istorie a celui de-al doilea război mondial*, XVI (1970), nr. 5, p. 186—187.
- 711 *Din cronica luptei poporului român pentru unitate și independență (1878—1918)*, de Ilie Ceaușescu, XXV (1979), nr. 2, p. 92—115.
- 712 *Discursul de recepție al academicianului Ștefan Pascu rostit în ședința Academiei Române din ziua de 29 ianuarie 1975*, XXI (1975), nr. 1, p. 150—162.
- 713 *Evoluția mișcării revoluționare și democratice a femeilor din România*, de Elena Georgescu, XXI (1975), nr. 4, p. 84—93.
- 714 *File din cronica luptei poporului român pentru independență*, de Ilie Ceaușescu, XXIII (1977), nr. 1, p. 54—77.
- 715 *Fotografii inedite privind momente din mișcarea muncitorească din România în anii 1918—1922*, de Gheorghe Pîrvulescu, XVIII (1972), nr. 5, p. 128—130.
- 716 *Fotografii inedite privind participarea tineretului la lupta revoluționară*, de Elisabeta Ioniță, XIX (1973), nr. 1, p. 154—156.
- 717 *Fotografii inedite privind viața și activitatea muncitorimii ceferiste din Iași și Pașcani în perioada interbelică*, de Elisabeta Ioniță, XIX (1973), nr. 5, p. 130—134.
- 718 *Locuri și case legate de activitatea Partidului Comunist Român în anii 1924—1933*, de Gheorghe Neacșu, Gheorghe Tudor, XXII (1976), nr. 5—6, p. 76—85.
- 719 *Locuri și case legate de crearea Partidului Comunist Român (1918—mai 1921)*, de I. Toacă, M. Dogaru, T. Pinteau, XXII (1976), nr. 2, p. 73—85.
- 720 *Locuri și sedii legate de activitatea P.C.R. între anii 1921—1924*, de Gheorghe Neacșu, Gheorghe Tudor, XXI (1975), nr. 3, p. 98—106.
- 721 *Lucrări apărute în U.R.S.S. cu prilejul aniversării centenarului nașterii lui V. I. Lenin*, de Doina Smârcă, XVI (1970), nr. 2, p. 154—157.
- 722 *Lucrările lui V. I. Lenin în România. Contribuții bibliografice*, de Milică Moldoveanu, Nicolae Rauș, XVI (1970), nr. 1, p. 104—134.
- 723 *Mărturii ale unui trecut glorios de luptă revoluționară. Locuri istorice legate de lupta P.C.R. și a organizațiilor sale de masă*, XVII (1971), nr. 3, p. 174—196.
- 724 *Mărturii despre activitatea revoluționară și antifascistă desfășurată de Zoe Frunză*, de Elena Georgescu, XX (1974), nr. 6, p. 146—150.
- 725 *Muzeul de istorie a Moldovei — vibrantă evocare a luptei poporului român pentru progres social, libertate și independență națională*, de A. Karețchi, C. Cloșcă, XXI (1975), nr. 3, p. 164—170.
- 726 *Muzeul Unirii din Alba Iulia — carte vie a milenarei istorii a poporului român, a luptei sale pentru libertate, unire și independență națională*, de Stelian Popescu, XXI (1975), nr. 4, p. 137—145.
- 727 *Noi date privind publicistica lui Teodor Diamant*, de Ion V. Cojocaru, XIX (1973), nr. 6, p. 109—110.
- 728 *O lucrare inedită a lui Lucrețiu Pătrășcanu privind reforma agrară în România din 1921 și urmările ei*, de Constantin Dropu, XIX (1973), nr. 6, p. 64—70.
- 729 *Periodice de istorie din România în ultimii treizeci de ani*, de Robert Deutsch, XX (1974), nr. 1, p. 165—172.
- 730 *Semicentenarul Partidului Comunist Român, prezență vie în revistele de cultură*, de Nicolae Rauș, XVII (1971), nr. 3, p. 248—250.
- 731 *Teză de licență consacrată istoriei mișcării muncitorești din România (Onofrio Cerbone, Universitatea de studii din Milano, „Proletariatul român de la origini pînă la crearea Partidului Comunist Român“)*, XXII (1976), nr. 1, p. 180—181.
- 732 *Tradițiile luptei sociale și naționale oglindite în Muzeul de istorie și arheologie a județului Prahova*, de Ioan Don, Herbert Rabinovici, XXII (1976), nr. 5—6, p. 200—209.
- 733 *Trei lucrări despre lagărul de exterminare hitlerist de la Auschwitz din timpul celui de-al doilea război mondial (Dr. Nyiszli Miklós, Am fost medic la Auschwitz, Editura „Eminescu“, București, 1971 ; Sim Kessel, Pendu à Auschwitz, Solar, Paris, 1970 ; Oliver Lustig, Viața în imperiul morții, Editura pentru litera-*

- tură, București, 1969), de Constantin Căzănișteanu, Mihai Ionescu, XVIII (1972), nr. 5, p. 155—157.
- 734 Unele informații noi despre începuturile răspîndirii operelor lui Marx, Engels, Lenin în România, de Nicolae Rauș, XIX (1973), nr. 1, p. 146—153.
- 735 35 de ani de la crearea Brigăzilor internaționale din Spania, de Valter Roman (Cuvînt rostit la întîlnirea foștilor voluntari de la Paris din 13—14 noiembrie 1971), XVIII (1972), nr. 1, p. 166—168.

IX. Recenzii. Note bibliografice

- 736 Alexandru, C.Z., *Teatru între baionete*, București, 1970, 152 p., de Gheorghe Sbîrnă, XVII (1971), nr. 2, p. 154—156.
- 737 Alvarado, Juan Velasco, *Republica Peru pe drumul progresului*, Editura politică, București, 1973, 240 p., de Petre Bărbulescu, XIX (1973), nr. 5, p. 167—169.
- 738 Atanasiu, Victor, *Mihai Viteazul. Campanii*, Editura militară, București, 1972, 342 p., de Gheorghe Matei, XIX (1973), nr. 4, p. 183—185.
- 739 Bantea, Eugen, *Insurecția română în jurnalul de război al grupului de armate german „Ucraina de sud”*, Editura militară, București, 1974, 204 p., de Constantin Olteanu, XXI (1975), nr. 4, p. 154—157.
- 740 Bányai, L., *Pe făgașul tradițiilor frățești*, București, 1971, 286 p., de Gheorghe I. Bodea, XVIII (1972), nr. 5, p. 153—155.
- 741 Batowski, Henryk, *Agonia păcii și începutul războiului (august-septembrie 1939)*, Wyd. Poznańskie, Poznań, 1969, 502 p., de Milică Moldoveanu, XVII (1971), nr. 4, p. 179—180.
- 742 Bălcescu, N., *Opere*, Vol. I. Scrieri istorice, politice și economice. 1844—1847, Ediție critică de G. Zane și Elena G. Zane, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1974, 419 p., de Gheorghe Georgescu-Buzău, XXII (1976), nr. 2, p. 180—184.
- 743 Berindei, Dan ; Csucsujá István, 1877. *A fűggetlenségi háború és Erdély*, Editura politică, București, 1977, 239 p., de Ladislau Gergely, XXIV (1978), nr. 5, p. 187—190.
- 744 Berkin, Ilia, *Politica economică a sovietelor la începutul istoriei lor*, Editions de l'Agence de Presse Novosti, Moscova, 1971, 136 p., de Elena Mureșan, XVIII (1972), nr. 6, p. 173—175.
- 745 Botez, C. ; Berlescu, D. ; Saizu, I., *File din istoricul Fabricii de celuloză și hîrtie „Letea”-Bacău*, Bacău, 1969, 286 p., de Vasile Gr. Bobocescu, XVII (1971), nr. 2, p. 163.
- 746 Botez, C. ; Eșanu, L., *Uzina mecanică de material rulant Pașcani*, Iași, 1970, 226 p., de Vasile Gr. Bobocescu, XVII (1971), nr. 2, p. 164—165.
- 747 Botoran, Constantin, *Relațiile româno-egiptene în epoca modernă și contemporană*, Editura științifică, București, 1974, 303 p., de Gheorghe Unc, XXI (1975), nr. 4, p. 170—172.
- 748 Braniște, Valeriu, *Amintiri din închisoare*, Editura „Minerva”, București, 1972, 609 p., de Apostol Stan, XIX (1973), nr. 3, p. 212—214.
- 749 Busuioc, Aneta, *Politicul și conducerea societății*, Editura științifică, București, 1973, 202 p., de Ion Florea, XX (1974), nr. 4, p. 176—179.
- 750 Cabrera, Olga, *Mișcarea muncitorească cubaneză în 1920*, Editore Instituto del Libro, Havana, 162 p., de Elena Vlăduțescu, XVIII (1972), nr. 6, p. 179—180.
- 751 Campus, Eliza, *Înțelegerea Balcanică*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1972, 394 p., de Nicolae Fotino, XX (1974), nr. 2, p. 173—176.
- 752 Caraciuc, Traian ; Florea, Constantin ; Iuga, Ion ; Niri, Carol, *Clasa muncitoare contemporană (Considerații asupra locului și rolului clasei muncitoare în viața social-politică a lumii actuale)*, Editura politică, București, 1974, 486 p., de Gheorghe N. Cazan, XX (1974), nr. 6, p. 167—169.
- 753 Castells, Andreu, *Las Brigadas Internacionales de la guerra de España*, Editorial Ariel, Barcelona, 1974, 688 p., de Mihaela Dan, XX (1974), nr. 5, p. 179—181.

- 754 Căzănișteanu, Constantin ; Berindei, Dan ; Florescu, Marin ; Niculae, Vasile, *Revoluția română din 1848*, Editura politică, București, 1969, 376 p., de Apostol Stan, XVI (1970), nr. 3, p. 167—170.
- 755 Ceașescu, Ilie, *Din istoria contractului colectiv în România*, Editura politică, București, 1970, 232 p., de Nicolae Petreanu, XVI (1970), nr. 4, p. 165—167.
- 756 Ceașescu, Ilie, P.C.R. — *stegarul luptelor revoluționare din anii 1929—1933*, Editura științifică, București, 1971, 366 p., de Nicolae Nicolaescu, XVII (1971), nr. 6, p. 187—189.
- 757 Ciulik, V. I., *Sfârșitul Reichului hitlerist*, Editura politică, București, 1975, 350 p., de Constantin Antip, XXI (1975), nr. 4, p. 177—181.
- 758 Cocea, N. D., *Jurnal*, Editura politică, București, 1970, 222 p., de Marian Ștefan, XVII (1971), nr. 5, p. 188—189.
- 759 Collotti, Enzo, *Germania nazistă*, Editura științifică, București, 1969, 393 p., de Constantin Olteanu, XVI (1970), nr. 4, p. 182—184.
- 760 Constantinescu, Ion, *Din însemnările unui fost reporter parlamentar. Camera deputaților 1919—1939. Note și memorii*, Editura politică, București, 1973, 432 p., de Daniel Luca, XX (1974), nr. 6, p. 171—174.
- 761 Constantinescu-Iași, Petre, *De la eliberare la socialism. 1944—1955*, Editura politică, București, 1974, 324 p., de Gheorghe Matei, XX (1974), nr. 3, p. 171—175.
- 762 Constantinescu-Iași, Petre, *În anii socialismului victorios*, Editura politică, București, 1976, 208 p., de Gheorghe Zaharia, XXII (1976), nr. 4, p. 164—166.
- 763 Constantinescu-Iași, Petre, *Pagini de luptă din trecut. 1914—1936*, Editura politică, București, 1972, 360 p., de Ion Babici, XIX (1973), nr. 4, p. 174—177.
- 764 Copoiu, Nicolae, *Istoria Comunei din Paris*, Editura științifică, București, 1971, 254 p., de Octavian Nicolau, XVII (1971), nr. 6, p. 191—193.
- 765 Corbu, Constantin, *Răscoala țăranilor de la 1888*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1979, 236 p., de Vasile Niculae, XXV (1979), nr. 4, p. 175—178.
- 766 Corbu, Constantin, *Țărănimea din România în perioada 1848—1864*, Editura științifică, București, 1973, 276 p., de Vasile Petrișor, XX (1974), nr. 2, p. 176—178.
- 767 Corbu, Constantin, *Țărănimea din România între 1864 și 1888*, Editura științifică, București, 1970, 302 p., de Apostol Stan, XVII (1971), nr. 2, p. 168—169.
- 768 Cornevin Marianne, *Istoria Africii contemporane de la cel de-al doilea război mondial până în zilele noastre*, Paris, 1972, 432 p., de Constantin Botoran, XX (1974), nr. 3, p. 184—187.
- 769 Cupșa, Ion, *Armata română pe frontul antihitlerist*, Editura militară, București, 1973, 424 p., de Nicolae Ciachir, XX (1974), nr. 5, p. 178—179.
- 770 Cușnir-Mihailovici, Clara ; Dragne, Florea ; Unc, Gheorghe, *Mișcarea muncitorească din România. 1916—1921. Crearea Partidului Comunist Român*, Editura politică, București, 1971, 526 p., de Ion Ardeleanu, XVIII (1972), nr. 4, p. 171—174.
- 771 Csáthi Dániel, *Forgószélben (Magyar-román viszony 1940—1945). În vîltoarea timpului (Relațiile maghiaro-române 1940—1945)*, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1969, 492 p., de Petru Bunta, XVI (1970), nr. 4, p. 170—173.
- 772 Deac, Augustin ; Ilincioiu, Ion, *Lenin și România*, Editura militară, București, 1970, 248 p., de Mihaela Dan, XVI (1970), nr. 4, p. 156.
- 773 Debray, Régis, *Convorbiri cu Allende asupra situației din Chile*, François Maspero, Paris, 1971, 176 p., de Constantin Botoran, XVIII (1972), nr. 4, p. 183—186.
- 774 Delmarle, Jean, *Classes et a lutte de classes*, Les Éditions ouvrières, Paris, 1973, 328 p., de Elena Mureșan, XX (1974), nr. 6, p. 181—184.
- 775 Diaciuc-Dăscălescu, M., *Răscoala iobagilor de la Bobilna*, București, 1970, 228 p., de Marin Badea, XVII (1971), nr. 2, p. 160—162.
- 776 Dobrogeanu-Gherea, Constantin, *Opere complete*, vol. 1, Editura politică, București, 1976, 446 p., de Nicolae Copoiu, XXII (1976), nr. 4, p. 161—163.
- 777 Eidelberg, Philip Gabriel, *The Great Rumanian peasant revolt of 1907. Origins of a modern jacquerie*, Leiden, E. J. Brill, 1974, 260 p., de Vasile Liveanu, XXI (1975), nr. 4, p. 172—177.
- 778 Eisenhower, Dwight D., *Cruciadă în Europa*, Editura politică, București, 1975, 590 p., de Eugen Preda, XXI (1975), nr. 4, p. 181—185.

- 779 Felea, Ion, *Teodor Iordăchescu*, Editura politică, București, 1975, 80 p., de *Elisabeta Petreanu*, XXII (1976), nr. 1, p. 184—186.
- 780 Filstich, Johann, *Încercare de istorie românească*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1979, 302 p., de *Nicolae Copoiu*, XXV (1979), nr. 4, p. 179—181.
- 781 Florea, Elena, *Națiunea română și socialismul*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1974, 261 p., de *Pamfil Nichițelea*, XXI (1975), nr. 4, p. 166—170.
- 782 Florea, Ion, *Dialectica democrației socialiste*, Editura științifică, București, 1973, 254 p., de *Ion Stoicu*, XX (1974), nr. 6, p. 170—171.
- * 783 Fodor, Ladislau ; Jucan, Gavril I., *Uzina mecanică de material rulant „16 Februarie“—Cluj. 1870—1970*, Cluj, 1970, 460 p., de *Vasile Gr. Bobocescu*, XVII (1971), nr. 2, p. 165—167.
- 784 Galaction, Gala, *O lume nouă*, București, 1970, 288 p., de *Stelian Neagoe*, XVII (1971), nr. 2, p. 156—157.
- 785 Gălățeanu, A. ; Gogoneață, N., *Panaîț Mușoiu*, Editura politică, București, 1970, 216 p., de *Vasile Niculae*, XVII (1971), nr. 4, p. 168—169.
- 786 Georgescu, Titu, *De la revoluționarii democrați la făurarii Partidului Comunist Român*, Editura politică, București, 1971, 248 p., de *Nicolae Petreanu*, XVIII (1972), nr. 1, p. 170—173.
- 787 Ghica, Ion, *Scrisori către Vasile Alecsandri*, Editura „Minerva“, București, 1976, 454 p., de *Nicolae Copoiu*, XXIII (1977), nr. 3, p. 180—184.
- 788 Ghimeș, Gheorghe, *Ideea de republică la români*, Editura științifică, București, 1972, 264 p., de *Ion Ardeleanu*, XIX (1973), nr. 4, p. 177—180.
- 789 Giap, Vo Nguyen, *Războiul de eliberare. Politică-strategică-tactică*, Editions Sociales, Paris, 1970, 160 p., de *Aurel Harșa*, XVIII (1972), nr. 5, p. 157—160.
- 790 Groza, Dr. Petru, *Articole, cuvântări, interviuri, texte alese*, Editura politică, București, 1974, 674 p., de *Nicolae Petreanu*, XX (1974), nr. 2, p. 166—169.
- 791 Habuda Miklós, *Sindicatele ungare în revoluția democrat-populară. 1944—1948*, Táncsics könyvkiadó, Budapest, 1971, 306 p., de *Iosif Csallós*, *Eva Tuțui*, XVII (1971), nr. 4, p. 177—178.
- 792 Hillebrandt, Bogdan, *Tradițiile noastre. Organizațiile progresiste de tineret din Polonia în anii 1918—1957*, Editura „Iskry“, Varșovia, 1970, 126 p., de *Milică Moldoveanu*, XVIII (1972), nr. 3, p. 183—185.
- 793 Hitchins, Keith, *Studii privind istoria modernă a Transilvaniei*, Editura „Dacia“, Cluj, 1970, 168 p., de *Ștefan Ioniță*, XVII (1971), nr. 1, p. 191—193.
- 794 Huscariu, Nicolae, *Alexandru Constantinescu*, Editura politică, București, 1970, 256 p., de *Georgeta Tudoran*, XVI (1970), nr. 4, p. 161—162.
- 795 Ionescu, Vasile G., *Alexandru Ionescu. Studiu și antologie*, Editura politică, București, 1970, 256 p., de *Georgeta Tudoran*, XVII (1971), nr. 4, p. 170—171.
- 796 Ioniță, Gh. I. ; Simion, A., *Clasa muncitoare — forța socială fundamentală a mișcării antifasciste din România*, Editura politică, București, 1974, 182 p., de *Livia Dandara*, XXI (1975), nr. 1, p. 176—178.
- 797 Ioniță, Gh. I. ; Tuțui, Gh., *Frontul plugarilor (1933—1953)*, București, 1970, 304 p., de *Gheorghe Moldoveanu*, XVII (1971), nr. 2, p. 152—154.
- 798 Ivanovici, Dumitru, *Căminul ucenicilor*, Editura Eminescu, București, 1976, 248 p., de *Iulian Postelnicu*, XXIV (1978), nr. 3, p. 182—184.
- 799 Ivanovici, Dumitru ; Guțan, Alexandru, *Evadarea*, Editura Eminescu, București, 1974, 196 p., de *Nicolae Rauș*, XXI (1975), nr. 1, p. 181—182.
- 800 Johnstone, Kenneth, *The Place of Romania in European History*, în „History Today“ (Londra), vol. XXVIII, nr. 5 și 6, mai și iunie 1978, p. 313—321 ; 397—425, de *N. Copoiu*, XXIV (1978), nr. 5, p. 190—191.
- 801 Jurcă, Nicolae, *Mișcarea socialistă și social-democrată din România. 1934—1944*, Editura „Litera“, București, 1978, 232 p., de *Ion Babici*, XXV (1979), nr. 4, p. 172—175.
- 802 Konečný, Zdenek ; Mainuș, František, *Prietenia cehoslovaco-română. File din cronică de război*, Editura militară, București, 1969, 232 p., de *Ion Mamina*, XVI (1970), nr. 2, p. 180—181.
- 803 Konev, I. S., *Anul '45*, Editura politică, București, 1970, 332 p., de *Gheorghe Vasile*, XVI (1970), nr. 4, p. 174—175.

- 804 Lenin, Vladimir Ilici, *Cronică biografică, 1870—1924*, Editura pentru literatură politică, Moscova, 1970—1971, vol. 1, 1870—1905, 628 p., vol. 2, 1905—1912, 720 p., de Ștefan Lache, XVIII (1972), nr. 4, p. 178—182.
- 805 Lupu, N. Z., *Planul de la Geneva. Implicațiile lui politice în România. 1932—1933*, Editura politică, București, 1973, 184 p., de Ioan Scurtu, XXI (1975), nr. 1, p. 178—180.
- 806 Luraghi, Raimondo, *Europenii caută Eldorado*, Editura politică, București, 1971, 384 p., de Aurel Harșa, XVII (1971), nr. 5, p. 194—196.
- 807 Macavei, Elena M., *Amintiri din viața soțului meu, Mihail Macavei*, Editura politică, București, 1969, 228 p., de Al. G. Savu, XVI (1970), nr. 3, p. 183—184.
- 808 Marosan, György, *Amintri*, vol. I (Cuptor încins), vol. II (Drumul trebuie parcurs până la capăt), Editura „Magvető”, Budapesta, 1968, 1972, de Bitay Ödön, XX (1974), nr. 2, p. 178—180.
- 809 Marx-Engels, *Ediție completă*, Dietz Verlag, Berlin, 1975, de Emilia Bălănică, XXIV (1978), nr. 2, p. 190—193.
- 810 Matei, Gheorghe, *Dezarmarea în contextul problemelor internaționale și atitudinea României. 1919—1934*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1971, 300 p., de Florica Ionașcu, XVII (1971), nr. 5, p. 185—187.
- 811 Matichescu, Olimpiu, *Apărarea patriotică*, Editura științifică, București, 1971, 244 p., de Ioan Chișer, XVII (1971), nr. 6, p. 189—191.
- 812 Matichescu, Olimpiu, *Opinia publică internațională despre Dictatul de la Viena*, Editura „Dacia”, Cluj-Napoca, 1975, 256 p., de Titu Georgescu, XXI (1975), nr. 5, p. 175—181.
- 813 Matichescu, Olimpiu ; Georgescu, Elena, *1 Mai în România. 1890—1970*, București, 1970, 368 p., de N. R[ăuș], XVI (1970), nr. 3, p. 180—181.
- 814 Mehmed, Mustafa Ali, *Istoria turcilor*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1976, de Ion Mamina, XXII (1976), nr. 3, p. 169—170.
- 815 Micu, Iosif, *Am supraviețuit lagărului hitlerist. Memorii despre Buchenwald*, Editura politică, București, 1970, 248 p., de E. M[ureșan], XVI (1970), nr. 3, p. 181—182.
- 816 Moisuc, Viorica, *Diplomația României și problema apărării suveranității și independenței naționale în perioada martie 1938—mai 1940*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1971, 324 p., de Victor Axenciuc, Ion Calafeteanu, XIX (1973), nr. 6, p. 176—180.
- 817 Morača, Pero, *Iugoslavia. 1941*, Editura „Budučnost”, Belgrad, 1971, 784 p., de Nicolae Ciachir, XIX (1973), nr. 4, p. 189—193.
- 818 Munteanu, N. G., *50 de ani de sport muncitoresc*, Editura „Stadion”, București, 1971, 176 p., de Teodor Popescu, XVII (1971), nr. 5, p. 189—191.
- 819 Murgu, Eftimie, *Scrieri*, ediție îngrijită cu o introducere și note de I. D. Suciu, Editura pentru literatură, București, 1969, 632 p., de Viorica Moisuc, XVI (1970), nr. 2, p. 181—182.
- 820 Mușat, Mircea ; Ardeleanu, Ion, *Viața politică în România. 1918—1921*, Editura politică, București, 1971, 320 p., de Gheorghe Unc, XVIII (1972), nr. 3, p. 177—181 ; ediția a II-a completată, Editura politică, București, 1976, 376 p., de [Al. Gh. Savu], XXII (1976), nr. 1, p. 186—188.
- 821 Netea, Vasile, *Lupta românilor din Transilvania pentru libertatea națională (1848—1881)*, Editura științifică, București, 1974, 480 p., de Vasile Niculae, XXII (1976), nr. 4, p. 166—169.
- 822 Norden, Albert, *Le secret des guerres. Genèse et techniques de l'agression*, Dietz Verlag, Berlin, 1970, 342 p., de Velicu Rădină, XVII (1971), nr. 1, p. 194—196.
- 823 Nuțu, Constantin, *România în anii neutralității (1914—1916)*, Editura științifică, București, 1972, 345 p., de Augustin Deac, XIX (1973), nr. 6, p. 171—175.
- 824 Nyerere, Julius K., *Socialism, democrație și unitate africană*, Paris, 1970, 112 p., de Constantin Botoran, XVIII (1972), nr. 2, p. 189—192.
- 825 Olteanu, Constantin, *1947. Un an de transformări revoluționare în România*, Editura politică, București, 1972, 226 p., de Ion Alexandrescu, XIX (1973), nr. 3, p. 209—211.
- 826 Pătrășcanu, Lucrețiu, *Curente și tendințe în filozofia românească*, Editura politică, București, 1970, 246 p., de Al. Gh. Savu, XVII (1971), nr. 4, p. 172—174.

- 827 Pătrășcanu, Lucrețiu, *Texte social-politice (1921—1938)*, Editura politică, București, 1975, 287 p., de Livia Dandara, XXII (1976), nr. 1, p. 182—184
- 828 Pătrășcanu, Lucrețiu, *Un veac de frământări sociale. 1821—1907*, Editura politică, București, 1969, 360 p., de Augustin Deac, XVI (1970), nr. 1, p. 21—35.
- 829 Petculescu, Constantin, *Crearea Uniunii Tineretului Comunist*, Editura politică, București, 1972, 320 p., de M. C. Stănescu, XIX (1973), nr. 6, p. 168—170.
- 830 Petri, Aurel, *Teorie și metodă în știința militară*, Editura militară, București, 1968, 224 p., de Pamfil Nichișelea, XVI (1970), nr. 2, p. 171—174.
- 831 Popescu-Puțuri, Ion ; Georgescu, Titu, *Purtători de flamuri revoluționare*, Editura științifică, București, 1971, 472 p., de Alexandru Mihăileanu, XVIII (1972), nr. 2, p. 182—184.
- 832 Popișteanu, Cristian, *Cronologie politico-diplomatică românească, 1944—1974*, Editura politică, București, 1976, 286 p., de Gheorghe Matei, XXII (1976), nr. 3, p. 164—165.
- 833 Preoteasa, Grigore, *Texte social-politice*, Editura politică, București, 1974, 332 p., de Nicolae Cioroiu, XXI (1975), nr. 5, p. 169—172.
- 834 Roman, Valter, *File din trecut*, Editura militară, București, 1971, 376 p., de Gh. I. Ioniță, XVIII (1972), nr. 1, p. 176—178.
- 835 Savu, Al. Gh., *Dictatura regală (1938—1940)*, Editura politică, București, 1970, 486 p., de Gh. I. Ioniță, XVI (1970), nr. 3, p. 171—174.
- 836 Savu, Al. Gh., *Sistemul partidelor politice din România, 1919—1940*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1976, 260 p., de Ioan Scurtu, XXIII (1977), nr. 5, p. 174—176.
- 837 Scurtu, Ioan, *Din viața politică a României. Intemeierea și activitatea Partidului Tărănesc (1918—1926)*, Editura „Litera”, București, 1975, 198 p., de M. C. Stănescu, XXII (1976), nr. 3, p. 166—169.
- 838 Secchia, Pietro, *Partidul Comunist Italian și războiul de eliberare. 1943—1945. Amintiri, documente inedite și mărturii*, Editura Feltrinelli, Milano, 1973, 1190 p., de Maria Covaci, XIX (1973), nr. 5, p. 163—167.
- 839 Seftiuc, I. ; Cârțină, I., *România și problema strimtorilor*, Editura științifică, București, 1974, 434 p., de Dinu C. Giurescu, XX (1974), nr. 5, p. 176—178.
- 840 Sevastianov, G. N., *Istoria diplomatică a războiului în Oceanul Pacific. De la Pearl Harbour la Cairo*, Editura „Nauka”, Moscova, 1969, 648 p., de Aurelia Rădină, XVI (1970), nr. 4, p. 176—178.
- 841 Snow, Edgar, *Steaua roșie deasupra Chinei*, Grove Press Inc., New York, 529 p., de Ana Budura, XIX (1973), nr. 4, p. 185—189.
- 842 Spriano, Paolo, *Storia del Partito Comunista Italiano*, Editori Giulio Einaudi, Torino, vol. I, 1967, vol. II, 1969, de Maria Covaci, XVI (1970), nr. 2, p. 177—179.
- 843 Stănescu, M. C., *Mișcarea muncitorească din România în anii 1921—1924*, Editura politică, București, 1971, 294 p., de Doina Smârcea, XIX (1973), nr. 1, p. 207—209.
- 844 Strugar, Vlado, *Iugoslavia 1941—1945*, ediția a II-a, Institutul de istorie militară, Belgrad, 1970, 494 p., de Ștefan Pislaru, XVII (1971), nr. 4, p. 175—176.
- 845 Togliatti, Palmiro, *Scieri alese*, Editura politică, București, 1973, 360 p., de Andrei Jian, XX (1974), nr. 2, p. 170—173.
- 846 Tuchman, Barbara W., *Trufașa citadelă*, Editura politică, București, 1977, 608 p., de Nicolae Copoiu, XXIII (1977), nr. 5, p. 176—181.
- 847 Tudoran, Georgeta, *Dimitrie Marinescu*, București, 1971, 192 p., de Natalia Vilcu, XVII (1971), nr. 5, p. 183—184.
- 848 Turcuș, Dumitru, *Pagini din lupta pentru instaurarea puterii populare în România. Contribuții la studiul democratizării aparatului de stat*, Editura științifică, București, 1974, 264 p., de Gheorghe Țuțui, XXI (1975), nr. 4, p. 163—165.
- 849 Țuțui, Gheorghe ; Coțofană, Paraschiv, *Sindicatele din România în anii revoluției populare*, Editura politică, București, 1970, 232 p., de Al. Gh. Savu, XVII (1971), nr. 1, p. 189—191.
- 850 Țuțui, Gh. ; Petric, A., *Frontul Unic Muncitoresc în România*, Editura politică, București, 1971, 184 p., de Ion Coman, XVII (1971), nr. 5, p. 181—183.
- 851 Voicu, Ștefan, *Pagini de istorie socială*, Editura politică, București, 1971, 424 p., de Marin Badea, XVIII (1972), nr. 1, p. 173—176.

- 852 Vosske, Heinz ; Nitzsche, Gerhard, *Wilhelm Pieck. Biographischer Abriss*, Dietz Verlag, Berlin, 1975, 408 p., XXII (1976), nr. 3, p. 171—172.
- 853 Werth, Alexander, *Un corespondent englez pe frontul de est*, Editura politică, București, 1970, 830 p., de Cornel Almășan, XVI (1970), nr. 4, p. 179—182.
- 854 Wislicz-Iwanczyk, Eugenius, *Vuiește codrul*, Editura militară, București, 1972, 284 p., de Gheorghe Neacșu, XX (1974), nr. 6, p. 175—177.
- 855 Zaharia, Gheorghe, *Pages de la Résistance antifasciste en Roumanie*, Éditions Meridiene, Bucarest, 1974, de Gheorghe Matei, XX (1974), nr. 5, p. 173—176.
- 856 Zaharia, Gh. ; Vajda, L. ; Bodea, Gh. I. ; Bunta, P. ; Covaci, M. ; Fodor, L. ; Simion, A. ; Țuțui, Gh., *Rezistența antifascistă în partea de nord a Transilvaniei (septembrie 1940—octombrie 1944)*, Editura „Dacia”, Cluj-Napoca, 1974, 254 p., de Ștefan Lache, XXI (1975), nr. 4, p. 157—160.
- 857 Zane, G., *Industria în România în a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Despre stadiile premergătoare industriei mecanizate*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1970, 240 p., de Damian Hurezeanu, XVIII (1972), nr. 4, p. 174—178.
- 858 Zincă, Haralamb, *Și a fost ora „H”*, Editura militară, București, 1971, 420 p., de Gheorghe I. Ioniță, XIX (1973), nr. 4, p. 180—183.
- 859 Yost, Charles, *Insecuritatea națiunilor. Relațiile internaționale în secolul al XX-lea*, New-York, 358 p., de Cornel Almășan, XVIII (1972), nr. 1, p. 178—182.
- 860 * * * *Bibliografia istorică a României (IV)*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1976, de Gh. I. Ioniță, XXII (1976), nr. 2, p. 175—176.
- 861 * * * *Cartea românească în lume*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1975, de Gh. I. Ioniță, XXII (1976), nr. 2, p. 176—177.
- 862 * * * *Clasa muncitoare — forța socială conducătoare în România socialistă*, Editura politică, București, 1974, 244 p., de Constantin Nica, XXI (1975), nr. 5, p. 173—175.
- 863 * * * *Conferința Națională a Partidului Comunist Român — octombrie '45*, București, 1970, XVII (1971), nr. 1, p. 196—197.
- 864 * * * *Crearea Partidului Comunist Român (Mai 1921)*, Editura științifică, București, 1971, 642 p., de Marin Nedelea, XVIII (1972), nr. 2, p. 175—178.
- 865 * * * *Din lupta antifascistă pentru independența și suveranitatea României. Culegere de studii*, Editura militară, București, 1969, 226 p., de Traian Udrea, XVI (1970), nr. 2, p. 158—161.
- 866 * * * *Documenta Romaniae historica. B. Țara Românească*, vol. XI (1593—1600). Domnia lui Mihai Viteazul, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1975, 744 p., de Victor Atanasiu, XXII (1976), nr. 2, p. 177—180.
- 867 * * * *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1879—1892*, Editura politică, București, 1973, 950 p., de Vasile Petrișor, XX (1974), nr. 3, p. 178—181.
- 868 * * * *Documente privind activitatea P.C.R. în armată. 1921—1924*, Editura militară, București, 1974, 240 p., de Constantin Olteanu, XX (1974), nr. 4, p. 174—176.
- 869 * * * *Documente privind începuturile mișcării muncitorești și socialiste din România. 1821—1878*, Editura politică, București, 1971, 990 p., de Vasile Petrișor, XVIII (1972), nr. 2, p. 178—182.
- 870 * * * *Documente privind marea răscoală a țăranilor din 1907*, vol. I, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1977, 574 p., de Gheorghe Unc, XXIII (1977), nr. 5, p. 172—174.
- 871 * * * *File din istoria militară a poporului român. Studii*, vol. 1, Editura militară, București, 1973, 312 p., de Constantin Petculescu, XX (1974), nr. 3, p. 175—178.
- 872 * * * *File din istoria U.T.C.*, Editura politică, București, 1971, 416 p., de Ion Calafeteanu, XVIII (1972), nr. 3, p. 174—176.
- 873 * * * *Filozofia istoriei. Studii*, Editura politică, București, 1969, 274 p., de Marin Badea, XVI (1970), nr. 2, p. 167—170.
- 874 * * * *Forța creatoare a ideilor leniniste*, Editura politică, București, 1970, 432 p., de Mircea Măciu, XVI (1970), nr. 4, p. 157—160.

- 875 * * * *Gheorghe Dimitrov și tradițiile revoluționare româno-bulgare*, București, 1972, 180 p., de *Silvia Istrate*, XIX (1973), nr. 5, p. 160—163.
- 876 * * * *Greva generală din România — 1920*, București, 1970, 472 p., de *Ion Calafeteanu*, XVII (1971), nr. 1, p. 181—183.
- 877 * * * *Hotărâri științifice. Transformări istorice de bază. Fundamente ale viitorului. Studii asupra istoriei R.D.G. în anii șazeți*, Staatsverlag der D.D.R., Berlin, 1971, 428 p., de *Emilia Bălănică*, XVIII (1972), nr. 6, p. 176—179.
- 878 * * * *Independența României*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1977, 526 p., de *E. Vișteanu*, XXIV (1978), nr. 2, p. 179—184.
- 879 * * * *Independența României. Documente*, vol. I—III, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1977, de *Nicolae Copoiu*, XXIV (1978), nr. 3, p. 172—182.
- 880 * * * *Insurecția din August 1944 și semnificația ei istorică*, Editura militară, București, 1974, 396 p., de *Al. Gh. Savu*, XXI (1975), nr. 1, p. 174—176.
- 881 * * * *Istoria Clujului*, Editura „Dacia”, Cluj-Napoca, 1974, 576 p., de *I. Kovács*, XXI (1975), nr. 4, p. 160—163.
- 882 * * * *Istoria economiei naționale a României*, Editura didactică și pedagogică, București, 1975, 600 p., de *Victor Axenciuc*, XXI (1975), nr. 5, p. 181—187.
- 883 * * * *Istoria ilustrată a revoluției germane. 1848—1849*, Dietz Verlag, Berlin, 1973, 382 p., de *Emilia Bălănică*, XX (1974), nr. 4, p. 179—181.
- 884 * * * *Istoria învățământului din România (compendiu)*, Editura didactică și pedagogică, București, 1971, 480 p., de *Paul Grigoriu*, XVIII (1972), nr. 2, p. 187—189.
- 885 * * * *Istoria științelor în România — Biologia*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1975, de *Simion Ghiță*, XXII (1976), nr. 4, p. 169—171.
- 886 * * * *Istoriya rumunskog naroda. Matica srpska*, Novi Sad, 1979, de *Pero Damjanovici*, XXV (1979), nr. 4, p. 77—82.
- 887 * * * *Împreună spre socialism. Cu privire la istoria politicii de alianțe a P.S.U.G.*, Dietz Verlag, Berlin, 508 p., de *Emilia Bălănică*, XVII (1971), nr. 5, p. 191—193.
- 888 * * * *În numele libertății și prieteniei*, vol. I, Editura militară, București, 1970, 424 p., de *V. I. Mocanu*, XVI (1970), nr. 4, p. 162—165.
- 889 * * * *În numele libertății și prieteniei*, vol. II, Editura militară, București, 1970, 470 p., de *V. I. Mocanu*, XVII (1971), nr. 1, p. 187—189.
- 890 * * * *În slujba cercetării marxist-leniniste a istoriei P.C.R.*, București, 1971, 533 p., de *Nicolae Copoiu*, XVIII (1972), nr. 3, p. 181—182.
- 891 * * * *În sprijinul solidarității internaționaliste*, Editura „Nauka”, Moscova, 1972, 368 p., de *Mihaela Dan*, XIX (1973), nr. 3, p. 215—218.
- 892 * * * *Întrebări și răspunsuri privind mișcarea revoluționară și democratică de tineret din România*, Editura politică, București, 1977, 240 p., de *Ion Tomescu*, XXIV (1978), nr. 2, p. 188—190.
- 893 * * * *La trecutu-ți mare, mare viitor*. Album editat de C.C. al U.T.C., București, 1977, de *Ion Tomescu*, XXIII (1977), nr. 3, p. 184—186.
- 894 * * * *Marea conflagrație a secolului XX — Al doilea război mondial*. Marginalii, Editura politică, București, 1971, de *Constantin Antip*, XVII (1971), nr. 6, p. 179—186.
- 895 * * * *Marea răsccoală a țăranilor din 1907*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1967, 912 p., de *Nicolae Copoiu*, XVI (1970), nr. 2, p. 162—166.
- 896 * * * *Organizații de masă legale și ilegale create, conduse sau influențate de P.C.R. 1921—1944*, vol. I, Editura politică, București, 1970, 580 p., de *Ilie Ceaușescu*, XVII (1971), nr. 2, p. 150—152.
- 897 * * * *P.C.R. în viața social-politică a României. 1921—1944* (Culegere de studii), Editura militară, București, 1971, 424 p., de *Octavian Nicolau*, XVIII (1972), nr. 2, p. 185—187.
- 898 * * * *Presa muncitorească și socialistă din România*, vol. III (1917—1921), partea I (septembrie 1917—iunie 1919), Editura politică, București, 1971, 712 p., de *Ion Mamina*, XVII (1971), nr. 5, p. 177—181.

- 899 * * * *Presa muncitorească și socialistă din România*, vol. III (1917—1921), partea a II-a (iulie 1919—mai 1921), Editura politică, București, 1973, 686 p., de Ion Mamina, XX (1974), nr. 4, p. 166—170.
- 900 * * * *Probleme de politică externă a României. 1918—1940*, vol. II, Editura militară, București, 1977, 456 p., de Dinu C. Giurescu, XXIV (1978), nr. 5, p. 184—187.
- 901 * * * *La Resistenza in Europa*, Grafica Editoriale, Roma, 1970—1972, vol. I, 470. p.; vol. II, 475 p., de Maria Cîovaci, XIX (1973), nr. 1, p. 215—218.
- 902 * * * *Revoluția și puterea populară în țările europene (1944—1948)*, Varșovia, Editura Książka i Wiedza, 1972, 384 p., de Milică Moldoveanu, XX (1974), nr. 3, p. 182—184.
- 903 * * * *Rezistența europeană. 1938—1945*, vol. I, Editura militară, București, 1973, 454 p., de Ion Calafeteanu, XX (1974), nr. 4, p. 170—174.
- 904 * * * *Rezistența europeană. 1938—1945*, vol. III, Editura militară, București, 1976, 374 p., de Ion Calafeteanu, XXII (1977), nr. 3, p. 177—180.
- 905 * * * *România în anii revoluției democrat-populare. 1944—1947*, Editura politică, București, 1971, 462 p., de Ion Ardeleanu, XVIII (1972), nr. 6, p. 170—173.
- 906 * * * *România în războiul de independență. 1877—1878*, Editura militară, București, 1977, 476 p., de Elena Gheorghe, XXIV (1978), nr. 2, p. 184—188.
- 907 * * * *România socialistă și cooperarea internațională*, Editura politică, București, 1969, 448 p., de Constantin Moisuc, XVI (1970), nr. 3, p. 162—167.
- 908 * * * *Români în Rezistența franceză în anii celui de-al doilea război mondial (Amintiri)*, Editura politică, București, 1969, 366 p., de Viorica Moisuc, XVII (1971), nr. 1, p. 186—187.
- 909 * * * *Sătmărenii în lupta pentru socialism, 1944—1974*, Oradea, 1976, 255 p., de Gheorghe Țuțui, XX (1974), nr. 6, p. 177—181.
- 910 * * * *Spania. 1936—1939*, Editura „Vojno-izdavački zavod”, Belgrad, 1973, de Petre Iosif, XIX (1973), nr. 6, p. 183—185.
- 911 * * * *Studii privind politica externă a României (1919—1939)*, Editura militară, București, 1969, 344 p., de Ladislau Bánya, XVI (1970), nr. 3, p. 174—180.
- 912 * * * *Tradiții ale poporului român de solidaritate și prietenie cu poporul chinez*, Editura politică, București, 1973, 478 p., de Romulus Budura, XIX (1973), nr. 6, p. 180—183.
- 913 * * * *Tradiții de solidaritate internaționalistă româno-sovietice*, Editura politică, București, 1972, de G. Oancea, XIX (1973), nr. 1, p. 210—212.
- 914 * * * *Unirea Transilvaniei cu România. 1 decembrie 1918*, Editura politică, București, 1970, 790 p., de Aron Petric, XVI (1970), p. 149—153.
- 915 * * * *V. I. Lenin văzut de români (documente și amintiri)*, Editura politică, București, 1970, 674 p., de I. M[amina], XVI (1970), nr. 3, p. 184—186.
- 916 * * * *Vilcea. File de istorie contemporană*, Râmnicu Vilcea, 1974, 96 p., de Florian Craioveanu [Tănăsescu], XX (1974), nr. 6, p. 174—175.
- 917 * * * *Voluntari români în Spania (1936—1939). Amintiri și documente*, Editura politică, București, 1971, 608 p., de Gheorghe N. Cazan, XVII (1971), nr. 6, p. 193—196.
- 918 * * * *80 de ani de la crearea partidului politic al clasei muncitoare din România*, Editura politică, București, 1974, 876 p., de Nicolae Copoiu, XX (1974), nr. 4, p. 163—165.
- *
- 919 „Beiträge zur geschichte der Arbeiterbewegung”, anul XIII (1971), nr. 1—6, de Emilia Bălănică, XVIII (1972), nr. 3, p. 185—187.
- 920 „Bibliotheca Historica Romaniae” — 10 ani de activitate, de Nicolae Copoiu, XIX (1973), nr. 4, p. 160—162.
- 921 „Izvestia na Instituta po istoriia na Bălgarskata Komunisteska Partia”, nr. 27, Sofia, 1972, 545 p., de Crișan Iliescu, XIX (1973), nr. 1, p. 212—214.
- 922 „Lishi Yanjiu” („Studii de istorie”) — R. P. Chineză (1976—1978), de Ana Budura, XXIV (1978), nr. 3, p. 185—190.
- 923 „Revista arhivelor”, anul LV, nr. 4/1978, de Ion Mamina, XXV (1979), nr. 3, p. 193—194.

- 924 „Revue des Etudes Sud-Est Européennes“, nr. 1—4/1978, de Cornelia Papacostea-Danielopu, XXV (1979), nr. 3, p. 190—193.
- 925 „Revue Roumaine d'Histoire“, nr. 5—6/1974, de Ion Babici, XXI (1975), nr. 3, p. 170—172.
- 926 „Studii. Revistă de istorie“, nr. 1—6/1969, de Gh. I. Ioniță, XVI (1970), nr. 1, p. 174—177.

X. Însemnări bibliografice. Fișier bibliografic

- 927 Andersson, Ingvar, *Histoire de la Suède des origines à nos jours*, Editions Horvath, Paris, 1973, 397 p., de Ion Bulei, XXII (1976), nr. 3, p. 182—183.
- 928 Bagramean, I. H., *Așa a început războiul*, Editura militară, București, 1974, 482 p., de Constantin Botoran, XXII (1976), nr. 3, p. 180—182.
- 929 Blaga, Ion, *Repartizarea teritorială a forțelor de producție în România. Problema și soluțiile ei*, Editura științifică, București, 1974, 216 p., de Emilia Caraba, XXI (1975), nr. 3, p. 174.
- 930 Ceaușescu, Ilie, *U.T.C. și tineretul din armată. 1922—1944*, Editura militară, București, 1974, 248 p., de Valentina Popovici, XXI (1975), nr. 3, p. 174—175.
- 931 Florea, Elena, *Națiunea română și socialismul*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1974, 261 p., de Elena Vlăduțescu, XXI (1975), nr. 3, p. 177—178.
- 932 Giurescu, Constantin C.; Giurescu, Dinu C., *Istoria românilor din cele mai vechi timpuri până astăzi*, ediția a II-a revăzută și adăugită, Editura „Albatros“, București, 1975, 1038 p., de Gh. I. Ioniță, XXII (1976), nr. 3, p. 173—174.
- 933 Hama, Boubou, *Les grands problèmes de l'Afrique des independances*, Pierre Jean Oswald, Paris, 1974, 127 p., de Constantin Botoran, XXII (1976), nr. 3, p. 183—184.
- 934 Ionescu, Marin; Vechilu, Mihai, *Oltenia în lupta pentru democratizarea aparatului de stat*, Editura „Scriul românesc“, Craiova, 1975, 164 p., de Vasile Petrișor, XXII (1976), nr. 3, p. 179—180.
- 935 Ki-Zerbo, Joseph, *Histoire de L'Afrique noire d'hier à demain*, Paris, Librairie A Hautier, 1972, 690 p., de Constantin Botoran, XXI (1975), nr. 3, p. 183—184.
- 936 Kogălniceanu, Mihail, *Opere*, vol. I. Beletistică, studii literare, culturale și sociale. Text stabilit, studiu introductiv, note și comentarii de Dan Simionescu, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1974, 625 p., de Elena Vlăduțescu, XXI (1975), nr. 3, p. 178.
- 937 Mammach, Klaus, *Die deutsche antifaschistische Widerstandsbewegung. 1933—1939*, Berlin, Dietz Verlag, 1974, 304 p., de Ion Calafeteanu, XXI (1975), nr. 3, p. 184.
- 938 Matichescu, Olimpiu, *1 Mai 1939, moment semnificativ în lupta poporului român împotriva primejdiei fasciste, pentru apărarea independenței și suveranității naționale*, Editura politică, București, 1974, 78 p., de Emilia Caraba, XXI (1975), nr. 3, p. 178—179.
- 939 Mesarović, Mihajlo; Pestel, Eduard, *Omenirea la răspîntie*, Editura politică, București, 1975, 218 p., de Maria Senciuc, XXII (1976), nr. 3, p. 185—186.
- 940 Minei, Nicolae, *Dosare confidențiale. 1939—1945*, Editura militară, București, 1975, 278 p., de Maria Senciuc, XXII (1976), nr. 3, p. 184—185.
- 941 Pintér István, *Magyar antifasizmus és ellenállás*, Editura Kossuth, Budapesta, 1974, 490 p., de Gergely Ladislau, XXII (1976), nr. 3, p. 184.
- 942 Ranca, Ion; Nițu, Valeriu, *Avram Iancu. Documente și bibliografie*, Editura științifică, București, 1974, 352 p., de Marin Badea, XXII (1976), nr. 3, p. 175—176.
- 943 Rihs, Charles, *La Commune de Paris 1871. La structure et ses doctrines*, Paris, Editions du Seuil, 1973, 383 p., de Nicolae Copoiu, XXI (1975), nr. 3, p. 184—185.

- 944 Santarelli, Enzo, *Fascismo e neofascismo*, Roma, Editori Riuniti, 1974, 326 p., de Maria Covaci, XXI (1975), nr. 3, p. 185—186.
 - 945 Silberstein, Gerard E., *The Troubled Alliance. German-Austrian Relations. 1914 to 1917*, Kentucky, 1970, 336 p., de Ana Budura, XXI (1975), nr. 3, p. 186.
 - 946 Spălățelu, Ion, *Printre foarfecele cenzurii...*, Editura politică, București, 1974, 196 p., de Emilia Caraba, XXI (1975), nr. 3, p. 181—182.
 - 947 Spălățelu, Ion ; Lupășteanu, Aurel, *Correspondenții de război transmit...* Editura militară, București, 1975, 228 p., de Aurică Simion, XXII (1976), nr. 3, p. 176—177.
 - 948 Teleki Eva, *Nyilas uralom magyarországon*, Editura Kossuth, Budapesta, 1974, 390 p., de Gergely Ladislau, XXII (1976), nr. 3, p. 186—187.
 - 949 Țuțui, Gheorghe, *Eroul din primăvara victoriei. Maiorul postmortem Emil Cornescu*, Editura militară, București, 1975, 96 p., de N. G. Munteanu, XXII (1976), nr. 3, p. 177—178.
 - 950 Zub, Al., *Vasile Pârvan. 1882—1927. Biobibliografie*, Editura științifică și enciclopedică, București, 1975, 402 p., de Maria Senciuc, XXII (1976), nr. 3, p. 178—179.
 - 951 * * * *Arhiva someșană. Studii și comunicări (1973—1974)*, vol. II, Muzeul nă-săudean, Năsăud, 1974, 527 p., de Miralena Mamina, XXI (1975), nr. 3, p. 173—174.
 - 952 * * * *August, arc de triumf* (antologie alcătuită de George Sorin Manoileanu și Alexandru Chiriacescu), Editura politică, București, 1974, 284 p., XXI (1975), nr. 3, p. 173.
 - 953 * * * *Clasa muncitoare — forța socială conducătoare în România socialistă*, de Valentina Popovici, XXI (1975), nr. 3, p. 175—176.
 - 954 * * * *Din gîndirea politico-juridică din România. Figuri reprezentative*, Editura științifică, București, 1974, 394 p., de Elena Vlăduțescu, XXI (1975), nr. 3, p. 176.
 - 955 * * * *File de istorie*, vol. III, Muzeul de istorie Bistrița, Bistrița, 1974, 473 p., de Miralena Mamina, XXI (1975), nr. 3, p. 176—177.
 - 956 * * * *Izvoare istorice prahovene. Contribuții la istoria mișcării muncitorești, 1918—1928*, Ploiești, 1975, 284 p., de Ion Bulei, XXII (1976), nr. 3, p. 174—175.
 - 957 * * * *Lucrări românești de istorie apărute în Italia*, de Valentina Popovici, XXI (1975), nr. 3, p. 182—183.
 - 958 * * * *Metode și tehnici de propagandă*, Sibiu, 1974, 112 p., de Valentina Popovici, XXI (1975), nr. 3, p. 179.
 - 959 * * * *Revoluția de la 1848 în țările române*. Culegere de studii, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1974, 327 p., XXI (1975), nr. 3, p. 179—180.
 - 960 * * * *România în sistemul Națiunilor Unite*. Culegere, Editura politică, București, 1974, 519 p., XXI (1975), nr. 3, p. 180.
 - 961 * * * *Solidaritatea mișcării muncitorești și democratice din România cu mișcarea muncitorească și democratică din Bulgaria*. Antologie de texte, Editura politică, București, 1974, 248 p., de Emilia Caraba, XXI (1975), nr. 3, p. 180—181.
 - 962 * * * *300 de ani de la nașterea lui Dimitrie Cantemir*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1974, 140 p., de Elena Vlăduțescu, XXI (1975), nr. 3, p. 182.
- *
- 963 — Din activitatea editorială a Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., XVI (1970), nr. 5, p. 181—186.
 - 964 — Din lucrările românești și străine de istorie a mișcării muncitorești și de istorie modernă și contemporană intrate în ultimul timp în Biblioteca Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., *Ion Podocea*, XVIII (1972), nr. 5, p. 161—168 ; XIX (1973), nr. 5, p. 170—179 ; XX (1974), nr. 2, p. 181—187.
 - 965 — Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. la aniversarea a două decenii de activitate (Activitatea editorială), XVII (1971), nr. 2, p. 63—83.
 - 966 — *Lucrări apărute în cinstea aniversării a trei decenii de la eliberarea României de sub dominația fascistă*, XX (1974), nr. 4, p. 182—183.

- 967 — Lucrări editate în anul sărbătoririi semicentenarului Partidului Comunist Român de către Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., XVII (1971), nr. 6, p. 197—199.
- 968 — Lucrări publicate de Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. în întîmpinarea semicentenarului Partidului Comunist Român, XVII (1971), nr. 2, p. 84—90.
- 969 — Momente fundamentale ale luptei poporului român pentru independență și suveranitate în opera tovarășului NICOLAE CEAUȘESCU, *Ana-Maria Coman, Victoria Țândăreanu*, XXV (1979), nr. 4, p. 152—171.
- 970 — Rezistența și insurecția națională antifascistă din România. Bibliografie istorică selectivă (1964—1974), *Maria Senciuc, Marina Ion*, XX (1974), nr. 3, p. 156—163.
- 971 — Rolul conducător al P.C.R. în edificarea societății socialiste multilateral dezvoltate în țara noastră, *Elisabeta Nicoară, Elena Florea*, XX (1974), nr. 5, p. 182—188.
- 972 — Un sprijin prețios pentru cei ce studiază istoria P.C.R. și a mișcării muncitorești din România, XX (1974), nr. 2, p. 144.

XI. Viața științifică. Informații

- 973 Sesiune științifică consacrată celei de-a 35-a aniversări a „Zilei Armatei Republicii Socialiste România”, București, 22 octombrie 1979, XXV (1979), nr. 5, p. 172—179.
- 974 Sesiunea de comunicări consacrată celei de-a 35-a aniversări a revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, București, 20 august, XXV (1979), nr. 4, p. 146—151.
- 975 Colocviul : „Geto-dacii din Cîmpia Română”, București, 14 mai 1979, XXV (1979), nr. 3, p. 189.
- 976 Expoziția : „90 de ani de la declararea zilei de 1 Mai ca zi internațională a oamenilor muncii (1889) ; 40 de ani de la marea demonstrație antifascistă și antirăzboinică din țara noastră (1 Mai 1939) ; 35 de ani de la realizarea Frontului Unic Muncitoresc (1 Mai 1944)”, *Gheorghe Pîrvulescu*, XXV (1979), nr. 3, p. 187—189.
- 977 Sesiunea științifică consacrată împlinirii a 40 de ani de la marea demonstrație antifascistă de la 1 mai 1939, 35 de ani de la realizarea Frontului Unic Muncitoresc și 90 de ani de la declararea zilei de 1 Mai ca sărbătoare a celor ce muncesc, București, 27 aprilie 1979, XXV (1979), nr. 2, p. 37—51.
- 978 Sesiune științifică : „Unirea din 1859 — moment crucial în afirmarea și dezvoltarea României moderne”, Focșani, 19—20 ianuarie 1979, XXV (1979), nr. 1, p. 187—189.
- 979 Sesiune de comunicări consacrată împlinirii a 100 de ani de la nașterea lui Ștefan Gheorghiu, București, 15 ianuarie 1979, *Ion Oprea*, XXV (1979), nr. 3, p. 166—178.
- 980 Din activitatea științifică a Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. în anul 1978, *Gheorghe Unc, Florian Tănăsescu*, XXV (1979), nr. 3, p. 179—187.
- 981 Sesiune științifică pe tema : „Făurirea statului național unitar român — moment crucial în lupta maselor populare pentru libertate și progres”, București, 28—29 noiembrie 1978, XXIV (1978), nr. 6, p. 35—55.
- 982 Simpozion al Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. și Institutului mișcării muncitorești din cadrul Școlii superioare de științe sociale de pe lângă C.C. al P.M.U.P., pe tema : „P.C.R. și P.M.U.P. în perioada construirii bazelor socialismului. Strategia lor față de industrializare”, București, 30 octombrie—4 noiembrie 1978, *Milică Moldoveanu*, XXV (1979), nr. 1, p. 191—195.
- 983 Al III-lea colocviu româno-american de istorie, Sibiu, 30 august—4 septembrie 1978, *Constantin Botoran*, XXV (1979), nr. 1, p. 189—191.

- 984 Sesiunea științifică cu tema : „Rolul industrializării în edificarea societății socialiste multilateral dezvoltate“, București, 9 iunie 1978, XXIV (1978), nr. 4, p. 184—185.
- 985 Sesiune științifică prilejuită de aniversarea a 130 de ani de la revoluția română de la 1848, București, 7 iunie 1978, XXIV (1978), nr. 4, 179—181.
- 986 Sesiune științifică : „30 de ani de la naționalizarea principalelor mijloace de producție“, București, 6 iunie 1978, XXIV (1978), nr. 4, p. 181—184.
- 987 Lucrările celei de-a treia sesiuni a Comisiei mixte de istorie româno-polone, Toruń—R. P. Polonă, 28 mai—1 iunie 1978, *Milică Moldoveanu*, XXIV (1978), nr. 4, p. 185—186.
- 988 Simpozion : „Dezvoltarea creatoare de către P.C.R. a teoriei marxiste cu privire la construirea socialismului și comunismului“, București, 5 mai 1978, *Ion Oprea*, XXIV (1978), nr. 3, p. 158—171.
- 989 Simpozionul cu tema : „Făurirea Partidului politic unic al clasei muncitoare — rezultat al unui proces istoric, obiectiv, contribuție la îmbogățirea tezaurului teoretic și practic al mișcării comuniste și muncitorești internaționale“, București, 22 februarie 1978, XXIV (1978), nr. 2, p. 165—176.
- 990 Varșovia — Simpozion științific prilejuit de aniversarea a 20 de ani de activitate a revistei „Z Pola Walki“, 31 ianuarie 1978, *Ion Mamina*, XXIV (1978), nr. 2, p. 176—177.
- 991 Din activitatea pe plan internațional a Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. în anul 1977, *Gh. Unc*, XXIV (1978), nr. 2, p. 177—178.
- 992 Sesiunea științifică solemnă consacrată aniversării a trei decenii de la făurirea Republicii, București, 29 decembrie 1977, XXIV (1978), nr. 1, p. 201—203.
- 993 Sesiune științifică consacrată comemorării a 125 de ani de la moartea lui Nicolae Bălcescu, București, 19 noiembrie 1977, XXIV (1978), nr. 1, p. 200—201.
- 994 Expoziția documentară : „A 60-a aniversare a sărbătorii popoarelor Uniunii Sovietice, a statului sovietic — Marea Revoluție Socialistă din Octombrie“, XXIII (1977), nr. 5, p. 167.
- 995 Expoziția documentară : „Lenin — Octombrie — Contemporaneitatea“, XXIII (1977), nr. 5, p. 165—166.
- 996 Sesiune științifică cu tema : „Însemnătatea internațională a Marii Revoluții Socialiste din Octombrie ; România și Revoluția din Octombrie“, București, 29 octombrie 1977, XXIII (1977), nr. 5, p. 164—165.
- 997 Carei — Sesiune de comunicări științifice consacrată zilei Armatei Republicii Socialiste România, 25 octombrie 1977, XXIII (1977), nr. 5, p. 164.
- 998 Urbino (Italia) — „A treia săptămână internațională de studii marxiste“, 5—9 octombrie 1977, *Cristian Popișteanu*, *Florian Tănăsescu*, XXIII (1977), nr. 5, p. 168—171.
- 999 Simpozion dedicat împlinirii a 60 de ani de la glorioasele bătălii purtate de Armata română la Mărăști, Mărășești, Oituz, Gheorghe Gheorghiu-Dej (județul Bacău), 20 august 1977, *Ion Mitrea*, XXIII (1977), nr. 5, p. 163.
- 1000 Sesiune științifică cu tema : „Eroismul poporului român în lupta pentru apărarea țării“, București, 5 august 1977, XXIII (1977), nr. 4, p. 198—199.
- 1001 Giurgiu — Inaugurarea Muzeului luptei pentru independența poporului român, 22 iulie 1977, XXIII (1977), nr. 3, p. 171—172.
- 1002 Dezbateri privind periodizarea istoriei poporului român, Facultatea de istorie București, 16—17 iunie 1977, XXIII (1977), nr. 4, p. 199.
- 1003 A doua sesiune a Comisiei mixte de istorie româno-polone, Suceava, 26—29 mai 1977, *Milică Moldoveanu*, XXIII (1977), nr. 4, p. 203—204.
- 1004 Sesiune științifică internațională prilejuită de aniversarea centenarului independenței naționale a României, București, 4—6 mai 1977, XXIII (1977), nr. 3, p. 169—171.
- 1005 Din activitatea pe linia relațiilor internaționale a Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. în anul 1976, *Gheorghe Unc*, XXIII (1977), nr. 1, p. 234—236.
- 1006 Simpozion al Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. și Institutului de marxism-leninism de pe lângă C.C. al P.S.U.G. cu tema : „Învățămintele Congresului al VII-lea al Internaționalei Comuniste privind lupta pentru unitatea clasei muncitoare și a tuturor forțelor democratice

- impotriva fascismului și războiului în România și Germania", Berlin, 10—11 noiembrie 1976, *Florian Tănăsescu*, XXIII (1977), nr. 3, p. 172—176.
- 1007 Simpozion al Institutului de studii istorice și social-politice de lângă C.C. al P.C.R. și Institutului „Maurice Thorez”, avînd ca tematică : „Aspecte principale ale evoluției vieții politice din Franța și România în anii 1944—1947”, Paris, 28—29 octombrie 1976, XXIII (1977), nr. 2, p. 209.
- 1008 Simpozion al Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. și Institutului de istorie contemporană al Iugoslaviei cu tema „Alianța clasei muncitoare cu țărănimea în perioada revoluției și construcției socialiste”, București, 18—23 octombrie 1976, XXIII (1977), nr. 4, p. 202—203.
- 1009 Maestricht (Olanda). A XV-a Adunare generală a Federației Mondiale a Fostilor Combatanți, 11—15 octombrie 1976, XXII (1976), nr. 5—6, p. 211.
- 1010 Florența (Italia). Întîlnire a reprezentanților foștilor voluntari din Brigăzile Internaționale din Spania, 8—10 octombrie 1976, XXII (1976), nr. 5—6, p. 210—211.
- 1011 Varna (R. P. Bulgaria). Colocviu internațional pe tema : „Europa în primii ani de după cel de-al doilea război mondial”, 4—8 octombrie 1976, XXII (1976), nr. 5—6, p. 209—210.
- 1012 Simpozion al Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. și Institutului de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.P.R.M. consacrat „Principiilor programatice, strategice și tactice ale Partidului Comunist Român și Partidului Popular Revoluționar Mongol în etapa revoluției democrat-populare în România și Mongolia”, București, 27—28 septembrie 1976, *Emilia Caraba*, XXIII (1977), nr. 1, p. 236—238.
- 1013 Simpozionul cu tema : „13 iunie — pagină glorioasă a tradițiilor de luptă ale muncitorimii gălățene pentru pace, drepturi și libertăți democratice”, Galați, 12 iunie 1976, *Georgeta Tudoran*, XXII (1976), nr. 3, p. 161—162.
- 1014 Solemnitatea decorării tovarășului Ion Popescu-Puțuri la împlinirea vîrstei de 70 de ani, 26 mai 1976, XXII (1976), nr. 2, p. 17—19.
- 1015 Varșovia. Prima sesiune științifică a Comisiei de istorie româno-polone, 24—28 mai 1976, *Milică Moldoveanu*, XXII (1976), nr. 3, p. 162—163.
- 1016 Sesiunea de comunicări pe tema : „Concepția Partidului Comunist Român cu privire la rolul femeii în societatea contemporană”, București, 24 mai 1976, XXII (1976), nr. 3, p. 160—161.
- 1017 Omagiu mării aniversări. Sesiunea științifică închinată împlinirii a 55 de ani de la transformarea Partidului Socialist în Partidul Comunist Român, București, 7 mai 1976, XXII (1976), nr. 2, p. 102—105.
- 1018 Întîlnire a redacției revistei „Anale de istorie” cu cititori din municipiul Drobeta-Turnu Severin și județ, 11 aprilie 1976, XXII (1976), nr. 2, p. 168.
- 1019 Simpozionul : „38 de ani de la cucerirea regimului politic de către deținuții comuniști și antifasciști”, Doftana, 2 aprilie 1976, XXII (1976), nr. 2, p. 171—172.
- 1020 Sesiunea anuală de comunicări științifice a Institutului de studii istorice și social-politice, 1—2 aprilie 1976, *Ion Mamina*, XXII (1976), nr. 2, p. 169—171.
- 1021 Sărbătorirea împlinirii a 25 de ani de la înființarea Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., 29 martie 1976, XXII (1976), nr. 2, p. 106—113.
- 1022 Sesiune științifică cu tema : „Tradițiile progresiste ale învățămîntului românesc”, București, 29 martie 1976, XXII (1976), nr. 2, p. 173.
- 1023 Întîlnire a redacției revistei „Anale de istorie” cu cititori din municipiul și județul Tulcea, 27 martie 1976, XXII (1976), nr. 2, p. 168.
- 1024 Sesiune științifică pe tema : „Lupta iobagilor români și maghiari din Transilvania pentru scuturarea jugului asupririi sociale și naționale”, București, 27 martie 1976, XXII (1976), nr. 2, p. 172—173.
- 1025 Întîlnire a redacției revistei „Anale de istorie” cu cititori din municipiul și județul Constanța, 26 martie 1976, XXII (1976), nr. 2, p. 168.
- 1026 Sesiune științifică consacrată aniversării răscoalei secuilor din 1596, Miercurea Ciuc, 16 martie 1976, XXII (1976), nr. 2, p. 173—174.
- 1027 Întîlnire a redacției revistei „Anale de istorie” cu cititori din municipiul și județul Galați, 13 martie 1976, XXII (1976), nr. 2, p. 167.

- 1028 Întîlnire a redacției revistei „Anale de istorie” cu cadre didactice și studenți de la Facultatea de istorie a Universității „Al. I. Cuza” din Iași, 11 februarie 1976, XXII (1976), nr. 2, p. 167.
- 1029 Întîlnire a redacției revistei „Anale de istorie” cu cadre didactice și studenți de la Institutul pedagogic din Suceava, 28 ianuarie 1976, XXII (1976), nr. 2, p. 167.
- 1030 Întîlnire a redacției revistei „Anale de istorie” cu cadre didactice și studenți de la Facultatea de istorie a Universității București, 15 ianuarie 1976, XXII (1976), nr. 2, p. 167.
- 1031 Din activitatea pe linia relațiilor internaționale a Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. în anul 1975, *Gheorghe Unc*, XXII (1976), nr. 1, p. 178—180.
- 1032 Simpozion al Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. și Institutului de istorie contemporană din Iugoslavia, cu tema : „Victoria revoluției socialiste, cucerirea puterii de către clasa muncitoare și lupta pentru democratizarea relațiilor sociale în România și Iugoslavia”, Belgrad, 18—19 decembrie 1975, *Gheorghe Surpat*, XXII (1976), nr. 1, p. 171—177.
- 1033 Aniversarea a 140 de ani de la crearea falansterului de la Scăeni. Sesiune științifică de comunicări și referate, Ploiești, 10 decembrie 1975, XXII (1976), nr. 1, p. 165—167.
- 1034 Sesiune de comunicări științifice pe tema : „40 de ani de la încheierea acordului popular antifascist de la Tebea”, Deva, 5 decembrie 1975, XXII (1976), nr. 1, p. 164—165.
- 1035 Căgliari — Seminarul internațional : „Rezistența antifascistă, mișcarea de eliberare națională și perspectivele mediteraneene”, 3—5 decembrie 1975, *Constantin Botoran, Cristian Popișteanu*, XXII (1976), nr. 1, p. 167—170.
- 1036 Simpozion al Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. și Institutului mișcării muncitorești din cadrul Școlii superioare de științe sociale de pe lângă C.C. al P.M.U.P. cu tema : „Mișcarea de rezistență din România și Polonia în timpul celui de-al doilea război mondial”, București, 18—21 noiembrie 1975, *Milică Moldoveanu*, XXI (1975), nr. 6, p. 173—179.
- 1037 Simpozion al Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. și Institutului de marxism-leninism de pe lângă C.C. al P.C.U.S. cu tema : „Rolul conducător al partidului comunist în edificarea socialismului și comunismului”, Moscova, 18—19 noiembrie 1975, *Gheorghe Surpat*, XXI (1975), nr. 6, p. 169—173.
- 1038 Sesiune științifică consacrată aniversării a 75 de ani de la nașterea lui Lucrețiu Pătrășcanu, București, 4 noiembrie 1975, XXI (1975), nr. 6, p. 166—167.
- 1039 Sesiune științifică prilejuită de aniversarea a 50 de ani de la înființarea Blocului Muncitoresc-Țărănesc, București, 30 septembrie 1975, XXI (1975), nr. 6, p. 167.
- 1040 Simpozionul : „50 de ani de la luptele greviste ale muncitorilor forestieri de pe Valea Mureșului”, Toplița (județul Harghita), 28 septembrie 1975, XXI (1975), nr. 6, p. 167.
- 1041 Întîlnirea științifică a Comisiei mixte româno-sovietice de istorie, București și Suceava, 22—28 septembrie 1975, XXI (1975), nr. 6, p. 168.
- 1042 Congres de istorie cu tema : „Cel de-al doilea război mondial în perspectiva a 30 de ani”, Varenna-Como (Italia), 13—16 septembrie 1975, *Maria Covaci*, XXI (1975), nr. 6, p. 168—169.
- 1043 Al XIV-lea Congres internațional de științe istorice, San Francisco (S.U.A.), 22—29 august 1975, *Gheorghe Unc*, XXI (1975), nr. 6, p. 158—165.
- 1044 Sesiune științifică consacrată împlinirii a 120 de ani de la nașterea lui Constantin Dobrogeanu-Gherea, București, 29 mai 1975, *Ion Mamina*, XXI (1975), nr. 4, p. 149—153.
- 1045 Sesiune științifică prilejuită de aniversarea a 375 de ani de la prima unire politică a țărilor române sub Mihai Viteazul și a 2 000 de ani de atestare documentară a orașului Alba Iulia, Alba Iulia, 23 mai 1975, XXI (1975), nr. 4, p. 146—149.
- 1046 Sesiune științifică internațională prilejuită de aniversarea a 30 de ani de la victoria popoarelor asupra fascismului, București, 5—6 mai 1975, XXI (1975), nr. 3, p. 158—164.

- 1047 Întâlnirea redacției revistei „Anale de istorie” cu cititori din municipiul și județul Cluj-Napoca, martie 1975, XXI (1975), nr. 3, p. 152—157.
- 1048 Adunarea populară de la Vaslui prilejuită de aniversarea a 500 de ani de la biruința lui Ștefan cel Mare de la Podul Înalt, 10 ianuarie 1975, XXI (1975), nr. 1, p. 144—146.
- 1049 Iași — Simpozion cu tema : „Ștefan cel Mare în conștiința poporului român”, 8 ianuarie 1975, XXI (1975), nr. 1, p. 146—147.
- 1050 Din activitatea pe plan internațional a Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. în anul 1974, *Gheorghe Unc*, XXI (1975), nr. 1, p. 147—149.
- 1051 Sesiunea științifică anuală a Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., decembrie 1974, *Constantin Botoran*, XXI (1975), nr. 1, p. 136—144.
- 1052 Întâlnirea redacției revistei „Anale de istorie” cu cititori din municipiul și județul Iași, decembrie 1974, XXI (1975), nr. 1, p. 163—173.
- 1053 Sesiunea științifică de comunicări a Muzeului de istorie al Republicii Socialiste România, *Liviu Ștefănescu*, XXI (1975), nr. 2, p. 176—179.
- 1054 Sesiune științifică organizată în întâmpinarea Congresului al XI-lea al Partidului Comunist Român, București, 22 noiembrie 1974, XX (1974), nr. 6, p. 162.
- 1055 Simpozion al Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. și Institutului de mișcare muncitorească din Polonia din cadrul Școlii superioare de științe politice de pe lângă C.C. al P.M.U.P., cu tema : „Lupta pentru unificarea mișcării muncitorești din România și Polonia”, Varșovia, 18—21 noiembrie 1974, *Ion Iacoș*, XXI (1975), nr. 2, p. 179—185.
- 1056 Simpozion omagial dedicat împlinirii a 30 de ani de la eliberarea ultimelor localități ale României de sub dominația fascistă, Carei, 25 octombrie 1974, *Kakucs Lajos*, XX (1974), nr. 6, p. 163—164.
- 1057 Adunare populară consacrată aniversării a 40 de ani de la răscoala țăranilor români și maghiari de pe Valea Ghimeșului, 24 octombrie 1974, XX (1974), nr. 6, p. 163.
- 1058 Sesiune științifică cu tema : „Armata Republicii Socialiste România — tradiții și contemporaneitate”, București, 15—16 octombrie 1974, XX (1974), nr. 6, p. 162—163.
- 1059 Simpozion dedicat aniversării a 30 de ani de la refacerea mișcării sindicale unice, pe baze revoluționare, București, 9 septembrie 1974, XX (1974), nr. 5, p. 171—172.
- 1060 Al treilea Congres internațional de studii sud-est europene, București, 4—10 septembrie 1974, *Traian Lungu*, XX (1974), nr. 5, p. 169—171.
- 1061 Simpozion omagial : „30 de ani de la Eliberarea patriei”, Satu-Mare, 20 august 1974, XX (1974), nr. 5, p. 158—159.
- 1062 Sesiune științifică cu tema : „Treizeci de ani de înfăptuiri în județul Covasna pe coordonatele socialismului”, Sfîntu Gheorghe, 20 august 1974, XX (1974), nr. 5, p. 148—149.
- 1063 Sesiune de comunicări și referate cu tema : „Dezvoltarea economico-socială a județului Timiș în cei 30 de ani de la eliberarea patriei de sub dominația fascistă”, Timișoara, 19 august 1974, XX (1974), nr. 5, p. 163—165.
- 1064 Adunare festivă dedicată celei de-a XXX-a aniversări a Eliberării patriei, Brașov, 19 august 1974, XX (1974), nr. 5, p. 143—144.
- 1065 Simpozion cu titlul : „23 August 1944 — moment crucial în istoria patriei noastre”, Brăila, 18 august 1974, XX (1974), nr. 5, p. 144—145.
- 1066 Sesiune științifică jubiliară cu tema : „Iașul la cea de a XXX-a aniversare a Eliberării patriei”, Iași, 17—18 august 1974, XX (1974), nr. 5, p. 153—155.
- 1067 Sesiunea de comunicări și referate cu tema : „Transformări petrecute în cei 30 de ani pe meleagurile vasluiene”, Vaslui, 17 august 1974, XX (1974), nr. 5, p. 165—166.
- 1068 Adunare solemnă prilejuită de jubileul insurecției, Rîmnicu-Vîlcea, 17 august 1974, XX (1974), nr. 5, p. 166—167.
- 1069 Simpozionul științific cu tema : „Județul Arad — trei decenii de profunde transformări pe drumul edificării socialismului”, Arad, 17 august 1974, XX (1974), nr. 5, p. 134—135.

- 1070 Simpozion consacrat aniversării a 40 de ani de la crearea Uniunii oamenilor muncii maghiari din România (MADOSZ), București, 17 august 1974, XX (1974), nr. 5, p. 172.
- 1071 Sesiunea jubiliară de comunicări și referate cu tema „Trei decenii de dezvoltare economico-socială, de înflorire a culturii și științei în județul Caraș-Severin“, Reșița, 16—17 august 1974, XX (1974), nr. 5, p. 147—148.
- 1072 Sesiune de referate cu tema : „Județul Bistrița-Năsăud la 30 de ani de la Eliberare“, Bistrița, 15—16 august 1974, XX (1974), nr. 5, p. 140—142.
- 1073 Sesiune științifică în cinstea celei de a 30-a aniversări a Eliberării patriei de sub dominația fascistă, Tîrgu-Mureș, 15 august 1974, XX (1974), nr. 5, p. 157—158.
- 1074 Simpozionul cu tema : „Județul Dîmbovița în cei 30 de ani de la Eliberarea României“, Tîrgoviște, 13 august 1974, XX (1974), nr. 5, p. 149—150.
- 1075 Sesiune jubiliară de comunicări și referate dedicate celei de-a XXX-a aniversări a Eliberării patriei de sub dominația fascistă și Congresului al XI-lea al partidului, Pitești, 10—11 august 1974, XX (1974), nr. 5, p. 135—137.
- 1076 Sesiunea de comunicări și referate cu tema : „Județul Vilcea pe coordonatele socialismului în anul celei de a XXX-a aniversări a Eliberării patriei“, Rîmnicu-Vilcea, 10 august 1974, XX (1974), nr. 5, p. 167.
- 1077 Sesiune de comunicări cu tema : „Probleme fundamentale ale revoluției și construcției socialiste“, Tîrgu-Jiu, 10 august 1974, XX (1974), nr. 5, p. 150—151.
- 1078 Simpozion consacrat aniversării a 50 de ani de la crearea organizației „Ajutorul Roșu“ din România, București, 9 august 1974, XX (1974), nr. 5, p. 172.
- 1079 Sesiune de referate și comunicări dedicată aniversării Eliberării patriei, Zalău, 3—4 august 1974, XX (1974), nr. 5, p. 159—161.
- 1080 Sesiune de comunicări cu tema : „Vrancea — ani de luptă și înfăptuiri“, Focșani, 2—3 august 1974, XX (1974), nr. 5, p. 167—169.
- 1081 Sesiune de referate și comunicări cu tema : „Județul Buzău pe coordonatele prosperității civilizației și progresului“, Buzău, 2—3 august 1974, XX (1974), nr. 5, p. 145—147.
- 1082 Sesiunea jubiliară dedicată aniversării Eliberării patriei de sub dominația fascistă, Brașov, 2 august 1974, XX (1974), nr. 5, p. 144.
- 1083 Sesiune de referate și comunicări dedicată aniversării a trei decenii de la Eliberarea patriei, Slobozia, iulie 1974, XX (1974), nr. 5, p. 152—153.
- 1084 Sesiune de comunicări și referate cu tema : „Județul Harghita — trei decenii de la eliberarea patriei de sub dominația fascistă. 1944—1974“, Miercurea Ciuc, 27 iulie 1974, XX (1974), nr. 5, p. 151—152.
- 1085 Sesiune științifică cu tema : „Contribuții maramureșene la lupta antifascistă pentru eliberarea patriei de sub jugul fascist. Maramureșul în cei 30 de ani de la eliberare“, Baia Mare, 19—20 iulie 1974, XX (1974), nr. 5, p. 155—156.
- 1086 Sesiune de comunicări și referate cu tema : „Trei decenii de afirmare a județului Bihor pe coordonatele socialismului“, Oradea, 12—13 iulie 1974, XX (1974), nr. 5, p. 138—140.
- 1087 Sesiune de comunicări și referate intitulată : „Botoșanii la cea de-a XXX-a aniversare a Eliberării patriei“, Botoșani, 12—13 iulie 1974, XX (1974), nr. 5, p. 142—143.
- 1088 Sesiunea științifică jubiliară consacrată celei de-a XXX-a aniversări a eliberării patriei de sub dominația fascistă, București, 1 iulie 1974, XX (1974), nr. 4, p. 65—66.
- 1089 Sesiunea de comunicări cu tema : „Știința și cultura în cei 30 de ani de la Eliberare. Contribuții sibiene“, Sibiu, 27 iunie 1974, XX (1974), nr. 5, p. 161—162.
- 1090 Sesiunea științifică cu tema : „Insurecția din August 1944 și semnificația ei istorică“, București, 26—27 iunie 1974, XX (1974), nr. 4, p. 141—156.
- 1091 Sesiunea științifică cu tema : „Trei decenii de înnoiri și prefaceri revoluționare pe meleagurile mehedintene“, Drobeta-Turnu Severin, 23 iunie 1974, XX (1974), nr. 5, p. 156—157.
- 1092 Simpozion al Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. și Institutului „Maurice Thorez“ din Franța, București, 21—22 iunie 1974, *Ion Babici*, XX (1974), nr. 6, p. 164—166.

- 1093 Sesiunea științifică a Institutului de istorie „N. Iorga” și a Institutului de studii sud-est europene consacrată celei de-a XXX-a aniversări a insurecției naționale antifasciste armate, 17—18 iunie 1974, XX (1974), nr. 4, p. 157—160.
- 1094 Sesiune științifică cu tema : „Trei decenii de dezvoltare economico-socială, de înflorire a culturii și științei în județul Bacău”, Bacău, 14—15 iunie 1974, XX (1974), nr. 5, 137—138.
- 1095 Sesiune științifică dedicată celei de-a XXX-a aniversări a eliberării patriei de sub dominația fascistă, Alba Iulia, 13 iunie 1974, XX (1974), nr. 5, p. 133—134.
- 1096 Sesiunea de referate : „Suceava '74. Cronică a celor trei decenii”, Suceava, 7—8 iunie 1974, XX (1974), nr. 5, p. 162—163.
- 1097 Colocviu al Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. și Institutului de istorie a P.C.R., cu tema : „Transformarea partidelor socialiste din România și Bulgaria în partide comuniste. 1918—1921”, București, 16—18 mai 1974, *Florian Tănăsescu*, XX (1974), nr. 4, p. 160—162.
- 1098 Sesiunea științifică cu participare internațională consacrată aniversării a 30 de ani de la făurirea Frontului Unic Muncitoresc din România, București, 25—27 aprilie 1974, *Gheorghe Unc*, XX (1974), nr. 3, p. 147—155.
- 1099 Sesiune științifică prilejuită de aniversarea a 100 de ani de la Congresul de constituire a Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din Austria, Neudörfl (Austria), 17—19 aprilie 1974, XX (1974), nr. 3, p. 168—169.
- 1100 Adunarea festivă și sesiunea jubiliară consacrate aniversării a 50 de ani de la apariția „Revistei arhivelor”, București, 1 aprilie 1974, XX (1974), nr. 3, p. 169—170.
- 1101 Întâlnire a redacției revistei „Anale de istorie”, cu cititori din municipiul București, 14 martie 1974, XX (1974), nr. 2, p. 161—165.
- 1102 Din activitatea pe linia relațiilor internaționale a Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. în anul 1973, *Gheorghe Unc*, XX (1974), nr. 1, p. 179—180.
- 1103 Sesiunea științifică de comunicări a Muzeului de istorie al Republicii Socialiste România, București, 17—18 decembrie 1973, XX (1974), nr. 1, p. 173.
- 1104 Simpozion al Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. și Institutului de istorie contemporană a Iugoslaviei consacrat unor probleme și aspecte privind mișcarea de rezistență antifascistă din cele două țări, București, 11—14 decembrie 1973, XX (1974), nr. 3, p. 164—168.
- 1105 Colocviu internațional pe tema : „Problema securității în istoria Europei între Locarno și München”, Poznan (Polonia), 8—12 noiembrie 1973, *Viorica Moisuc*, XX (1974), nr. 1, p. 174—175.
- 1106 Aniversarea a 40 de ani de la unirea Ligii țăranilor din Moldova cu Frontul plugarilor, Șipote (județul Iași), 8 noiembrie 1973, *Leon Eșanu*, XX (1974), nr. 1, p. 173—174.
- 1107 Aniversarea a 300 de ani de la nașterea lui Dimitrie Cantemir în țară și peste hotare, de *Constantin Petculescu*, XIX (1973), nr. 6, p. 144—154.
- 1108 Sesiune științifică internațională pe tema : „Probleme ale făuririi și dezvoltării bazei economice a socialismului”, București, 23—26 octombrie 1973, XIX (1973), nr. 6, p. 160—164.
- 1109 Moscova. Conferință științifică internațională cu tema : „Dezvoltarea și colaborarea internațională a națiunilor socialiste”, 23—24 octombrie 1973, XIX (1973), nr. 6, p. 167.
- 1110 Sesiune științifică cu tema : „Apărarea patriei — cauză și operă a întregului popor”, București, 18—19 octombrie 1973, XIX (1973), nr. 6, p. 164.
- 1111 Simpozion al Comisiei mixte de istorie româno-sovietice, cu tema : „România în preajma și în timpul celui de-al doilea război mondial. Împrejurările istorice în care a avut loc insurecția națională antifascistă din august 1944”, București, 3—6 octombrie 1973, *Viorica Moisuc*, XIX (1973), nr. 6, p. 158—160.
- 1112 Budapesta — Colocviu științific internațional pe tema : „Istoriografia celui de-al doilea război mondial privind Europa centrală și de sud-est”, 27—29 septembrie 1973, *Gheorghe Unc*, XIX (1973), nr. 6, p. 166—167.
- 1113 Expoziția jubiliară „30 de ani ai Iugoslaviei socialiste”, *Elisabeta Ioniță*, XX (1974), nr. 1, p. 176—178.
- 1114 Expoziția documentară : „50 de ani de la răscoala antifascistă bulgară”, XX (1974), nr. 1, p. 178.

- 1115 Sesiune științifică jubiliară consacrată celei de-a 50-a aniversări a insurecției din septembrie 1923 din Bulgaria, Mihailovgrad (R.P. Bulgaria), 13—14 septembrie 1973, *Crișan Iliescu*, XIX (1973), nr. 6, p. 165—166.
- 1116 Cea de-a 9-a Conferință anuală de istorie a mișcării muncitorești, Linz (Austria), 11—15 septembrie 1973, XIX (1973), nr. 6, p. 164—165.
- 1117 Simpozion al Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. și Institutului de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.M.S.U., cu temă : „Rolul mobilizator și conducător al P.C.R. și P.C.U. în perioada crizei economice din 1929—1933 în România și Ungaria“, București, 26—29 august 1973, *Maria Covaci*, XIX (1973), nr. 6, p. 154—158.
- 1118 Sesiune pe tema : „Cercetarea științifică muzeistică și contribuția sa la cunoașterea istoriei patriei, a mișcării muncitorești, a partidului comunist“, București, 11—12 iunie 1973, *Maria Arimia*, *Gheorghe Pirvulescu*, XIX (1973), nr. 4, p. 163—166.
- 1119 Muzeul de istorie a Partidului Comunist, a mișcării revoluționare și democratice din România la a 25-a aniversare, *Ion Ardeleanu*, XIX (1973), nr. 3, p. 199—204.
- 1120 Expoziția : „Mișcarea antifascistă din România“, XIX (1973), nr. 3, p. 207.
- 1121 Adunarea omagială din Capitală la împlinirea a 40 de ani de la constituirea Comitetului Național Antifascist din România, 7 iunie 1973, XIX (1973), nr. 3, p. 205—206.
- 1122 Expoziția : „125 de ani de la revoluția din 1848 în România“, *Elena Pălăncăanu*, XIX (1973), nr. 4, p. 166—169.
- 1123 Sesiune de comunicări cu prilejul împlinirii a 125 de ani de la revoluția din 1848, București, 8 iunie 1973, XIX (1973), nr. 3, p. 204—205.
- 1124 Sesiune științifică cu ocazia aniversării a 40 de ani de la crearea Comitetului Național Antifascist din România, București, 31 mai 1973, XIX (1973), nr. 3, p. 207—208.
- 1125 Simpozion al Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. și Institutului de istorie a mișcării muncitorești poloneze consacrat rolului conducător al P.C.R. și P.M.U.P. în instaurarea puterii populare, în România și, respectiv, în Polonia, în perioada 1944—1948, București, 12—14 aprilie 1973, *Ion Alexandrescu*, *Milică Moldoveanu*, XIX (1973), nr. 4, p. 169—173.
- 1126 Expoziția : „80 de ani de la crearea partidului politic al clasei muncitoare din România“, XIX (1973), nr. 2, p. 204—205.
- 1127 Sesiune științifică consacrată aniversării a 80 de ani de la crearea partidului politic al clasei muncitoare din România, București, 27 martie 1973, XIX (1973), nr. 2, p. 200—204.
- 1128 Conferință internațională prilejuită de aniversarea a 125 de ani de la apariția *Manifestului Partidului Comunist* pe tema : „Misiunea istorică a clasei muncitoare și procesul revoluționar mondial al epocii noastre“, Berlin, 15—16 martie 1973, XIX (1973), nr. 2, p. 205—207.
- 1129 Sesiune de comunicări științifice cu tema : „Însemnătatea istorică a *Manifestului Partidului Comunist* și influența lui asupra mișcării muncitorești din România“, București, 9 martie 1973, XIX (1973), nr. 2, p. 207—211.
- 1130 Simpozion internațional cu tema : „Însemnătatea actuală a ideilor *Manifestului Partidului Comunist* pentru mișcarea muncitorească contemporană“, Berlin, 21—22 februarie 1973, XIX (1973), nr. 2, p. 207.
- 1131 Expoziția 50 de ani de la crearea Uniunii Republicilor Sovietice Socialiste, *Lidia Caraciuc*, XIX (1973), nr. 1, p. 201—203.
- 1132 Adunarea festivă din Capitală cu prilejul împlinirii a 50 de ani de la crearea U.R.S.S., București, 25 decembrie 1972, XIX (1973), nr. 1, p. 195—197.
- 1133 Expoziția jubiliară : „Republica la un sfert de veac“, *Constantin Drăgușin*, XIX (1973), nr. 1, p. 193—195.
- 1134 Sesiunea științifică jubiliară în cinstea celei de-a 25-a aniversări a proclamării Republicii, București, 22 decembrie 1972, XIX (1973), nr. 1, p. 187—193.
- 1135 Sesiune de comunicări consacrată aniversării a 50 de ani de la crearea U.R.S.S., București, 15 decembrie 1972, XIX (1973), nr. 1, p. 197—201.
- 1136 Conferința științifică pe tema : „Structuri sociale și relații sociale în condițiile construirii socialismului“, București, 4—8 decembrie 1972, XIX (1973), nr. 1, p. 203—206.

- 1137 Tovarășul academician profesor Petre Constantinescu-Iași a împlinit 80 de ani, XVIII (1972), nr. 6, p. 156—157.
- 1138 Sesiunea științifică pe tema : „Probleme actuale de arhivistică“, București, 27—28 octombrie 1972, XVIII (1972), nr. 6, p. 165—166.
- 1139 Colocviu al Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. și Institutului de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.M.S.U. pe tema : „Condițiile istorice ale creării partidelor comuniste în România și Ungaria“, Budapesta, 23—25 octombrie 1972, *Florian Tănăsescu*, XVIII (1972), nr. 6, p. 158—164.
- 1140 Simpozion organizat cu prilejul aniversării a 50 de ani de la Congresul al II-lea al P.C.R., Ploiești, 3 octombrie 1972, XVIII (1972), nr. 5, p. 146—147.
- 1141 Adunare festivă consacrată împlinirii a 100 de ani de la înființarea „Asociației generale a tuturor lucrătorilor din România“, București, 29 septembrie 1972, XVIII (1972), nr. 5, p. 145—146.
- 1142 Simpozion consacrat centenarului nașterii lui Raicu Ionescu-Rion, Iași, 25 septembrie 1972, XVIII (1972), nr. 5, p. 147.
- 1143 Sesiunea științifică consacrată comemorării a 100 de ani de la moartea lui Avram Iancu, Alba Iulia, 15 septembrie 1972, XVIII (1972), nr. 5, p. 141—145.
- 1144 Sesiunea științifică de la Varșovia dedicată împlinirii a 90 de ani de la crearea primului partid socialist al clasei muncitoare poloneze — „Marele proletariat“, 9—10 septembrie 1972, XVIII (1972), nr. 6, p. 164—165.
- 1145 La apariția revistei „Era socialistă“, septembrie 1972, XVIII (1972), nr. 5, p. 140—141.
- 1146 Tovarășul Gheorghe Cristescu a împlinit 90 de ani, XVIII (1972), nr. 5, p. 135.
- 1147 Tovarășul Ion Gheorghe Maurer a împlinit 70 de ani, XVIII (1972), nr. 5, p. 3—4.
- 1148 Simpozionul internațional pe tema : „Legitățile și etapele construirii și dezvoltării socialismului“, Moscova, 27—29 iunie 1972, XVIII (1972), nr. 4, p. 170.
- 1149 Conferința internațională a reprezentanților institutelor și comisiilor de marxism-leninism și de istorie a mișcării muncitorești, Sofia, 19—20 iunie 1972, XVIII (1972), nr. 4, p. 170.
- 1150 90 de ani de la nașterea lui Gheorghe Dimitrov. Adunarea festivă și manifestările din Capitală, 16 iunie 1972, XVIII (1972), nr. 4, p. 167—169.
- 1151 Conferința internațională de la Sofia, prilejuită de aniversarea a 90 de ani de la nașterea lui Gheorghe Dimitrov, 13—17 iunie 1972, XVIII (1972), nr. 4, p. 169—170.
- 1152 Sesiunea științifică cu tema : „Tradițiile luptei armate a întregului popor în istoria României“, București, 5—7 iunie 1972, XVIII (1972), nr. 4, p. 164—165.
- 1153 Adunare consacrată aniversării a 50 de ani de la Congresul general al sindicatelor de la Sibiu din 1922, Sibiu, 5 iunie 1972, XVIII (1972), nr. 4, p. 167.
- 1154 Adunarea festivă din Capitală consacrată aniversării a 50 de ani de la Congresul general al sindicatelor de la Sibiu din 1922, 5 iunie 1972, XVIII (1972), nr. 4, p. 166—167.
- 1155 Colocviu cu tema : „Exigențe noi în metodică predării științelor sociale“, București, 30—31 mai 1972, XVIII (1972), nr. 4, p. 163—164.
- 1156 Sesiune științifică cu tema : „Cooperația agricolă în etapa făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate“, București, 25—27 mai 1972, XVIII (1972), nr. 4, p. 162—163.
- 1157 Semnarea Convenției de colaborare dintre Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. și Institutul de istorie a mișcării muncitorești poloneze din cadrul Școlii superioare de științe sociale de pe lângă C.C. al P.M.U.P., București, 20 mai 1972, XVIII (1972), nr. 4, p. 160.
- 1158 Sesiunea științifică a Academiei de științe sociale și politice cu tema : „Făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate“, București, 18—19 mai 1972, XVIII (1972), nr. 4, p. 160—162.
- 1159 Sesiune științifică consacrată luptei pentru independența de stat a României și contribuției țării noastre la victoria asupra fascismului, București, 9 mai 1972, XVIII (1972), nr. 3, p. 160—161.

- 1160 Un eveniment cu adînci semnificații în viața științifică și culturală a țării : deschiderea Muzeului de istorie a Republicii Socialiste România, 8 mai 1972, *Nicolae Rauș*, XVIII (1972), nr. 3, p. 68—73.
- 1161 Simpozion al Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. și Institutului de marxism-leninism de pe lângă C.C. al P.C.U.S. pe tema : „Legitățile și etapele construcției și dezvoltării socialismului. Generalul și particularul în construirea socialismului“, București, 19—22 aprilie 1972, XVIII (1972), nr. 3, p. 161—169.
- 1162 Praga : Conferință teoretică organizată de revista „Problemele păcii și socialismului“, aprilie 1972, XVIII (1972), nr. 3, p. 173.
- 1163 Cinci ani de la apariția revistei „Magazin istoric“, XVIII (1972), nr. 2, p. 151—153.
- 1164 Expoziția : „Momente din istoria U.T.C.“, *Elisabeta Ioniță, Lya Benjamin, Elena Georgescu, Constantin Safta, Maria Arimia*, XVIII (1972), nr. 3, p. 169—173.
- 1165 Sesiune științifică jubiliară cu tema : „Locul și rolul tineretului în viața social-politică a României“ dedicată aniversării a 50 de ani de la crearea U.T.C., București, 15—17 martie 1972, XVIII (1972), nr. 2, p. 153—174.
- 1166 10 ani de la apariția revistei „Revue Roumaine d'Histoire“, XVIII, (1972), nr. 1, p. 169.
- 1167 Din activitatea pe linia relațiilor internaționale a Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. în anul 1971, *N.S.C. [Nicolae Copoiu]*, XVII (1971), nr. 6, p. 173—176.
- 1168 Sesiune științifică consacrată aniversării a 40 de ani de la Congresul al V-lea al P.C.R., București, 30 decembrie 1971, XVIII (1972), nr. 1, p. 162.
- 1169 Colocviu al Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. și Institutului de istorie a P.C.R. cu tema : „Legăturile revoluționare româno-bulgare la sfîrșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea“, Sofia, 20—25 decembrie 1971, *Nicolae Copoiu*, XVIII (1972), nr. 1, p. 161—162.
- 1170 Moscova — Conferința științifică internațională pe tema : „Rasismul — ideologie a imperialismului, dușman al progresului social“, 14—16 decembrie 1971, XVIII (1972), nr. 1, p. 165—166.
- 1171 Colocviu al Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. și Institutului de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.M.S.U. privind condițiile interne și internaționale ale instaurării dictaturii proletarietului, București, 6—9 decembrie 1971, *Paraschiva Nichita*, XVIII (1972), nr. 1, p. 160—161.
- 1172 Sesiunea științifică a Muzeului de istorie a Municipiului București, 2—4 decembrie 1971, *Liviu Rotman*, XVIII (1972), nr. 1, p. 162—164.
- 1173 Sesiune de comunicări consacrată jubileului de 50 de ani de la primul Congres general al sindicatelor din România de după desăvîrșirea unității statale, Brașov, 27 noiembrie 1971, *N. G. Munteanu*, XVII (1971), nr. 6, p. 172—173.
- 1174 Întîlnire a foștilor voluntari din Brigăzile Internaționale din Spania, Paris, 13—14 noiembrie 1971, XVIII (1972), nr. 1, p. 166.
- 1175 Colocviu al Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. și Institutului de marxism-leninism de pe lângă C.C. al P.S.U.G. pe tema unității de acțiune a clasei muncitoare, Berlin, 10—12 noiembrie 1971, *Gheorghe Tuțui*, XVII (1971), nr. 6, p. 167—172.
- 1176 Adunarea memorială cu prilejul împlinirii a 90 de ani de la nașterea lui Mihail Gheorghiu Bujor, București, 10 noiembrie 1971, XVII (1971), nr. 6, p. 178.
- 1177 Aniversarea a 70 de ani de la nașterea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej. Adunarea memorială de la Ateneul Român, 8 noiembrie 1971, XVII (1971), nr. 6, p. 177—178.
- 1178 Adunare consacrată aniversării a 100 de ani de la nașterea lui I. C. Frimu, București, 4 octombrie 1971, XVII (1971), nr. 6, p. 176—177.
- 1179 A VII-a Consfătuire a reprezentanților academiilor de științe din țări socialiste, București, 21—25 septembrie 1971, XVII (1971), nr. 6, p. 167.
- 1180 Conferința a VII-a internațională a istoricilor mișcării muncitorești de la Linz (Austria), 14—18 august 1971, XVII (1971), nr. 6, p. 166.
- 1181 Adunare cu prilejul celei de-a 80-a aniversări a creării Partidului Comunist Bulgar, București, 2 august 1971, XVII (1971), nr. 4, p. 156.

- 1182 Reuniunea științifică de la Washington pe problemele istoriei celui de-al doilea război mondial, 14—16 iunie 1971, XVIII (1972), nr. 1, p. 168—169.
- 1183 Colocviul internațional consacrat aniversării centenarului Comunei din Paris, organizat de Institutul „Maurice Thorez”, Paris, 6—9 mai 1971, XVII (1971), nr. 3, p. 220—221.
- 1184 Expoziții privind activitatea P.C.R. în cei 50 de ani de existență organizate peste hotare, *Gheorghe Pirvulescu*, XVII (1971), nr. 3, p. 247—248.
- 1185 Expuneri peste hotare despre activitatea semicentenară a Partidului Comunist Român, XVII (1971), nr. 3, p. 247.
- 1186 Conferința științifică de la Moscova consacrată semicentenarului Partidului Comunist Român, 5 mai 1971, *Gheorghe Unc*, XVII (1971), nr. 3, p. 246—247.
- 1187 „Omagiu partidului”. Sesiuni științifice jubiliare și adunări festive în județele patriei, aprilie—mai 1971, XVII (1971), nr. 3, p. 112—144.
- 1188 Semicentenarul Partidului Comunist Român oglindit în lucrările Sesiunii științifice jubiliare consacrată aniversării semicentenarului Partidului Comunist Român, București, 22—24 aprilie 1971, de *Ion Mamina*, *Virgil Smârcea*, XVII (1971), nr. 3, p. 53—111.
- 1189 Sesiunea științifică a Asociației de drept internațional și relații internaționale, București, 8—9 aprilie 1971, *Ion Calafeteanu*, XVII (1971), nr. 3, p. 242—245.
- 1190 Expoziția : „Solidaritatea mișcării revoluționare din România cu Comuna din Paris”, *Silvia Furo*, XVII (1971), nr. 3, p. 217—220.
- 1191 Sesiunea științifică cu tema : „100 de ani de la proclamarea Comunei din Paris (1871—1971)”, București, 2—3 aprilie 1971, *Florica Ionașcu*, XVII (1971), nr. 3, p. 213—217.
- 1192 Sesiunea științifică a Academiei de învățămînt social-politic „Ștefan Gheorghiu” de pe lângă C.C. al P.C.R., cu prilejul aniversării semicentenarului creării Partidului Comunist Român, 30 martie-28 aprilie 1971, *Ion Coman*, XVII (1971), nr. 3, p. 240—241.
- 1193 Sesiunea științifică jubiliară a Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. cu prilejul aniversării a două decenii de activitate a Institutului, 30—31 martie 1971, *Vasile Niculae*, *Florian Tănăsescu*, XVII (1971), nr. 3, p. 224—239.
- 1194 Adunarea festivă consacrată aniversării a două decenii de existență și activitate a Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., 29 martie 1971, XVII (1971), nr. 3, p. 222—224.
- 1195 Colocviu al Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. și Institutului de istorie a partidului de pe lângă C.C. al P.M.S.U., pe teme ale revoluției democrat-populare, Budapesta, 26—27 martie 1971, *Paraschiva Nichita*, XVIII (1972), nr. 1, p. 159—160.
- 1196 Adunarea jubiliară consacrată aniversării a 100 de ani de la proclamarea Comunei din Paris, București, 26 martie 1971, *Florica Ionașcu*, XVII (1971), nr. 3, p. 211—213.
- 1197 Sesiunea științifică a Institutului de filozofie al Academiei de științe sociale și politice a Republicii Socialiste România, 22—23 martie 1971, *Elena Mureșan*, XVII (1971), nr. 3, p. 241—242.
- 1198 Forțele sociale și politice participante la mișcările de eliberare națională după cel de-al doilea război mondial — Masă rotundă, 18 decembrie 1970, XVII (1971), nr. 1, p. 167—169.
- 1199 Sesiune științifică consacrată aniversării a 150 de ani de la nașterea lui Friedrich Engels, București, 24—26 noiembrie 1970, XVII (1971), nr. 1, p. 164—166.
- 1200 Al doilea simpozion al Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. și Institutului de istorie al P.C.B., cu tema : „Rolul partidelor comuniste din cele două țări în lupta pentru instaurarea și consolidarea puterii populare”, București, 15—22 noiembrie 1970, *Ion Alexandrescu*, XVII (1971), nr. 4, p. 146—155.
- 1201 Cel de-al XIII-lea Congres mondial de științe istorice, Moscova, 16—23 august 1970, XVI (1970), nr. 5, p. 176—179.
- 1202 Cel de-al V-lea Congres internațional de istorie economică, Leningrad, 10—14 august 1970, *Gheorghe Surpat*, XVI (1970), nr. 5, p. 179—181.

- 1203 Conferința științifică internațională din Wuppertal închinată împlinirii a 150 de ani de la nașterea lui F. Engels, 26—29 mai 1970, XVI (1970), nr. 4, p. 147—148.
- 1204 Colocviul internațional de la Varșovia pe tema : „Europa centrală în timpul celui de-al doilea război mondial“, 18—21 mai 1970, XVI (1970), nr. 4, p. 145—146.
- 1205 Sesiunea științifică de la Moscova dedicată celei de-a 25-a aniversări a înfrîngerii fascismului, 11—13 mai 1970, XVI (1970), nr. 4, p. 142—144.
- 1206 Sesiune științifică consacrată aniversării a 25 de ani de la victoria asupra fascismului, București, 29—30 aprilie 1970, XVI (1970), nr. 3, p. 159—161.
- 1207 Sesiunea științifică internațională cu tema : „Leninismul și victoria socialismului în România“, București, 13—15 aprilie 1970, Aurel Petri, XVI (1970), nr. 3, p. 140—156.
- 1208 Sesiune științifică cu tema : „Leninismul și problemele istoriei mișcării muncitorești din România“, București, 12 aprilie 1970, XVI (1970), nr. 3, p. 157.
- 1209 Sesiune științifică festivă organizată de Societatea de științe istorice : „Centenarul nașterii lui V. I. Lenin“, București, 11—12 aprilie 1970, XVI (1970), nr. 3, p. 157—158.
- 1210 Moscova — Sesiune științifică consacrată centenarului nașterii lui V. I. Lenin, 24—26 februarie 1970, XVI (1970), nr. 2, p. 153.
- 1211 Seminar al Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. și Institutului de istorie a P.C.B. privind rolul partidelor din cele două țări în lupta pentru instaurarea și consolidarea puterii populare, Sofia, 22—27 decembrie 1969, Ion Alexandrescu, XVI (1970), nr. 2, p. 141—152.
- 1212 Sesiunea științifică de lucru a Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., 22—25 decembrie 1969, Damian Hurezeanu, Marin Badea, Vasile Niculae, XVI (1970), nr. 2, p. 126—140.
- *
- 1213 *Intrebări și răspunsuri*, XXI (1975), nr. 3, p. 142—151.
- 1214 *Poșta redacției*, XVI (1970), nr. 2, p. 184—186 ; nr. 3, p. 187—188 ; nr. 4, p. 185—186.

Teze de doctorat

- 1215 — Bitoleanu, Ion, *Guvernarea liberală. 1922—1926* (Universitatea București, 4 noiembrie 1972), XIX (1973), nr. 4, p. 201.
- 1216 — Boiangiu, Aneta, *Alfabetul chirilic în documentele de cancelarie în secolele XVII—XVIII — studiu paleografic* (Universitatea București, 3 iulie 1972), XIX (1973), nr. 4, p. 200.
- 1217 — Botoran, Constantin, *Relațiile româno-egiptene în perioada interbelică (1919—1939)*, (Universitatea București, 7 ianuarie 1972), XIX (1973), nr. 4, p. 199.
- 1218 — Bulei, Ion, *Destrămarea și dispariția Partidului Conservator din România* (Institutul de studii istorice și social-politice, 16 iulie 1976), XXII (1976), nr. 4, p. 173.
- 1219 — Bușe, Constantin, *Comerțul exterior prin portul Galați sub regimul de port-franc (1837—1883)*, (Universitatea București, 29 ianuarie 1971), XVII (1971), nr. 6, p. 202.
- 1220 — Cazan, Gheorghe, *Relațiile politice între România și Austro-Ungaria între anii 1878 și 1883* (Universitatea București, 23 iunie 1971), XVII (1971), nr. 6, p. 201.
- 1221 — Căpreanu, Ioan, *Atitudinea mișcării muncitorești din România față de politica partidelor burgheziei și moșierimii în anii 1907—1914* (Academia „Ștefan Gheorghiu“, 29 ianuarie 1970), XVI (1970), nr. 2, p. 183.
- 1222 — Cincea, Paraschiva, *Viața politică în România. 1878—1888* (Universitatea București, 14 iulie 1972), XIX (1973), nr. 4, p. 201.
- 1223 — Cristian, Vasile, *Rolul istoriografiei în pregătirea și desfășurarea revoluției de la 1848 în țările române* (Universitatea „Al. I. Cuza“ Iași, 6 mai 1972), XIX (1973), nr. 4, p. 199—200.
- 1224 — Deutsch, Robert, *Conferința de la Montreaux. 1936* (Universitatea București, 23 martie 1970), XVI (1970), nr. 2, p. 183.

- 1225 — Fodor, Ladislau, *Lupta de rezistență națională și socială a maselor populare din partea de nord a Transilvaniei în anii vremelnicele ocupații horthyste (1940—1944)*, (Institutul de studii istorice și social-politice, 14 iunie 1975), XXII (1976), nr. 4, p. 172—173.
- 1226 — Gorgescu, Elena, *Evoluția ideilor programatice ale mișcării muncitorești și socialiste din România până la 1900* (Academia „Ștefan Gheorghiu“, 19 ianuarie 1970), XVI (1970), nr. 2, p. 183.
- 1227 — Huscariu, Nicolae, *Poziția mișcării muncitorești și socialiste din România față de primul război mondial în anii 1914—1916* (Academia „Ștefan Gheorghiu“, 10 iulie 1972), XIX (1973), nr. 4, p. 200—201.
- 1228 — Iacoș, Ion, *Mișcarea sindicală din România între 1933 și 1938. Problema realizării unității sindicale în cadrul Confederației Generale a Muncii* (Academia „Ștefan Gheorghiu“, 18 noiembrie 1970), XVII (1971), nr. 6, p. 202.
- 1229 — Ionescu, Gheorghe, *Situația țărănimii muncitoare și legislația agrară din România în anii crizei economice 1929—1933* (Academia „Ștefan Gheorghiu“, 14 noiembrie 1972), XIX (1973), nr. 4, p. 201.
- 1230 — Iscriu, Gheorghe D., *Învățământul public la sate în Țara Românească în anii 1838—1848 și importanța lui social-politică* (Universitatea București, 25 februarie 1972), XIX (1973), nr. 4, p. 199.
- 1231 — Jofa, Constantin, *Reforma agrară din 1945. Aplicarea ei în Moldova* (Universitatea „Al. I. Cuza“ Iași, 8 iulie 1972), XIX (1973), nr. 4, p. 200.
- 1232 — Lache, Ștefan, *Activitatea Partidului Comunist Român pentru democratizarea aparatului de stat în perioada martie 1945—decembrie 1947* (Academia „Ștefan Gheorghiu“, 9 martie 1971), XVII (1971), nr. 6, p. 201.
- 1233 — Marin, George P., *Activitatea teoretică și practică a mișcării muncitorești din România cu privire la armată și atragerea militarilor la lupta revoluționară a maselor populare (1821—mai 1921)*, (Institutul de studii istorice și social-politice, 26 mai 1975), XXII (1976), nr. 4, p. 172.
- 1234 — Marin, Wiliam, *Mișcarea muncitorească, democratică și antifascistă din Banat în anii 1933—1944* (Universitatea București, 21 mai 1971), XVII (1971), nr. 6, p. 201.
- 1235 — Matei, Gheorghe, *Dezarmarea în contextul problemelor internaționale și atitudinea României (1919—1934)*, (Institutul de studii istorice și social-politice, 9 iulie 1971), XVII (1971), nr. 6, p. 201.
- 1236 — Mesaros, Vasile Victor, *Mișcări de eliberare națională și socială în Munții Apuseni în a doua jumătate a secolului al XIX-lea* (Institutul de studii istorice și social-politice, 28 mai 1976), XXII (1976), nr. 4, p. 173.
- 1237 — Morărașu, Maricel, *Mișcarea sindicală din România în primul deceniu al secolului al XX-lea* (Universitatea „Al. I. Cuza“ Iași, 29 ianuarie 1972), XIX (1973), nr. 4, p. 199.
- 1238 — Nastovici, Ema, *Relațiile României cu Germania și Austro-Ungaria în anii neutralității (1914—1916)*, (Universitatea București, 18 octombrie 1971), XVII (1971), nr. 6, p. 200.
- 1239 — Nedelcu, Florea, *Viața politică din România în preajma instaurării dictaturii regale* (Academia „Ștefan Gheorghiu“, 26 februarie 1970), XVI (1970), nr. 2, p. 183.
- 1240 — Negulescu, Tănase, *România la Organizația Națiunilor Unite (1955—1970)*, (Academia „Ștefan Gheorghiu“, 17 aprilie 1972), XIX (1973), nr. 4, p. 199.
- 1241 — Niculae, Vasile, *Mișcarea socialistă în viața politică a României la sfârșitul secolului al XIX-lea* (Institutul de studii istorice și social-politice, 2 decembrie 1974), XXII (1976), nr. 4, p. 172.
- 1242 — Oancea, Gheorghe I., *Politica externă a României (noiembrie 1918—1922)*, (Universitatea „Al. I. Cuza“ Iași, 3 iunie 1972), XIX (1973), nr. 4, p. 200.
- 1243 — Petrescu, Lucian D., *File din istoria luptei anticoloniale și de eliberare națională a poporului vietnamez* (Institutul de studii istorice și social-politice, 19 iunie 1976), XXII (1976), nr. 4, p. 173.
- 1244 — Petrișor, Vasile, *Organizațiile profesionale muncitorești din România între anii 1846 și 1906* (Universitatea București, 12 octombrie 1971), XVII (1971), nr. 6, p. 200.

- 1245 — Popa, Mircea N., *Circulația monetară și evoluția prețurilor în Țara Românească (1774—1831)*, (Universitatea București, 24 septembrie 1971), XVII (1971), nr. 6, p. 200.
- 1246 — Popescu, Eufrosina, *Lupta dintre partidele politice burgheze privind elaborarea și adoptarea Constituției din 1923* (Universitatea București, 20 februarie 1971), XVII (1971), nr. 6, p. 202.
- 1247 — Preda, Florentina, *Pătrunderea produselor grecești în Dacia extracarpatică* (Universitatea București, 28 iunie 1972), XIX (1973), nr. 4, p. 200.
- 1248 — Rușindilar, Petru, *Contribuția mișcării sindicale din România la lupta pentru consolidarea regimului democrat-popular (6 martie 1945—30 decembrie 1947)*, (Academia „Ștefan Gheorghiu“, 3 decembrie 1970), XVII (1971), nr. 6, p. 202.
- 1249 — Scurtu, Ioan, *Intemeierea și activitatea Partidului Țărănesc (1918—1926)*, (Universitatea București, 19 aprilie 1971), XVII (1971), nr. 6, p. 201.
- 1250 — Simion, Aurică, *Dictatul de la Viena — rezultat al politicii agresive a puterilor fasciste* (Universitatea București, 9 iulie 1970), XVII (1971), nr. 6, p. 202.
- 1251 — Stan, Apostol, *Problema agrară în timpul revoluției din 1848 în Țara Românească* (Universitatea București, 7 noiembrie 1969), XVI (1970), nr. 2, p. 183.
- 1252 — Tucă, Florian I., *Factorii care au stat la baza succeselor repurtate de armata română în războiul antihitlerist* (Institutul de studii istorice și social-politice, 12 mai 1976), XXII (1976), nr. 4, p. 173.
- 1253 — Tudoran, Georgeta, *Partidul socialist în viața politică a României (1918—1921)*, (Universitatea „Al. I. Cuza“ Iași, 16 decembrie 1972), XIX (1973), nr. 4, p. 201.
- 1254 — Turzai, Maria, *Presa antifascistă legală din Transilvania îndrumată de P.C.R. în anii 1933—1940* (Universitatea București, 16 decembrie 1972), XIX (1973), nr. 4, p. 201.
- 1255 — Tuțu, Dumitru, *România în contextul relațiilor economice, diplomatice și militare ale sud-estului Europei în anii 1933—1938* (Academia „Ștefan Gheorghiu“, 25 iulie 1971), XVII (1971), nr. 6, p. 200—201.
- 1256 — Țăranu, Nicolae, *Rolul forțelor armate din țările Africii negre după cucerirea independenței naționale* (Institutul de studii istorice și social-politice, 6 iulie 1974), XXII (1976), nr. 4, p. 172.
- 1257 — Tuțui, Gheorghe, *Mișcarea muncitorească din România în anii 1944—1948* (Academia „Ștefan Gheorghiu“, 3 iulie 1972), XIX (1973), nr. 4, p. 200.

★

- 1258 — Nicolae Goldberger (1904—1970), XVI (1970), nr. 5, p. 188.
- 1259 — Victor Joannès (1912—1972), XVIII (1972), nr. 1, p. 183.
- 1260 — Constantin Daicoviciu (1898—1973), XIX (1973), nr. 3, p. 219.
- 1261 — Gheorghe Cristescu (1882—1973), XIX (1973), nr. 6, p. 186—187.
- 1262 — Miron Constantinescu (1917—1974), XX (1974), nr. 4, p. 184—185.
- 1263 — Gheorghe Vasilichi (1902—1974), XX (1974), nr. 6, p. 185—186.
- 1264 — Emil Bodnaraș (1904—1976), XXII (1976), nr. 1, p. 189—190.
- 1265 — Gheorghe Matei (1919—1976), XXII (1976), nr. 5—6, p. 212.
- 1266 — Petre Constantinescu-Iași (1892—1977), XXIII (1977), nr. 6, p. 171—173.

INDICE DE AUTORI

- Adăniloae, Nichita. — 483.
 Adler, Georg. — 618, 620.
 Alexandrescu, Ion. — 267, 825, 1125, 1200, 1211.
 Almaş, Dumitru. — 451, 475.
 Almăşan, Cornel. — 853, 859.
 Antip, Constantin. — 757, 894.
 Apostol, Cornelia. — 128.
 Ardeleanu, Ion. — 129, 231, 488, 522, 626, 627, 770, 788, 905, 1119.
 Arimia, Maria. — 1118, 1164.
 Arimia, Vasile. — 185.
 Arnaldo, Alberti. — 97.
 Atanasiu, Victor. — 866.
 Axenciuc, Victor. — 130, 628, 816, 882.
 Babici, Ion. — 89, 763, 801, 925, 1092.
 Badea, Marin. — 262, 523, 524, 629, 630, 631, 775, 851, 873, 942, 1212.
 Baicu, Ion Şt. — 394.
 Balaure, Florian. — 632.
 Baldo, B. — 525.
 Bánya, Ladislau. — 186, 187, 911.
 Batowski, Henryk. — 526.
 Bălănică, Emilia. — 75, 76, 84, 85, 86, 87, 527, 528, 529, 809, 877, 883, 887, 919.
 Bărbulescu, Constantin. — 268.
 Bărbulescu, Petre. — 737.
 Băruţă, Aurel. — 395.
 Benjamin, Lya. — 1164.
 Benser, G. — 530.
 Berindei, Dan. — 98, 478.
 Bitay Ödön. — 808.
 Birză, Vasile. — 269.
 Blaj, Gheorghe. — 396, 397.
 Bobocescu, Vasile Gr. — 745, 746, 783.
 Bodea, Gheorghe I. — 188, 548, 740.
 Bogdan, Carmen. — 700.
 Bojan, Ioan. — 531.
 Bolca, Miralena (vezi Miralena Mamina).
 Bolliac, Cezar. — 99.
 Botoran, Constantin. — 189, 190, 191, 270, 532, 533, 699, 768, 773, 824, 928, 933, 935, 983, 1035, 1051.
 Budura, Ana. — 534, 535, 841, 922, 945.
 Budura, Romulus. — 912.
 Bugnariu, Tudor. — 536.
 Bujor, Nicu. — 271, 537, 625.
 Bulei, Ion. — 378, 927, 956.
 Bunta, Petru. — 771.
 Busuioc, Aneta (vezi Aneta Nuţu-Busuioc). —
 Buşui, Nicolae. — 398.
 Buta, Elisabeta (vezi Elisabeta Nicoară). —
 Calafeteanu, Ion. — 816, 872, 876, 903, 904, 937, 1189.
 Caraba, Emilia. — 929, 938, 946, 961, 1012.
 Caraciuc, Lidia. — 1131.
 Caraciuc, Traian. — 539, 540, 678.
 Cazan, Gheorghe N. — 541, 752, 917.
 Căzănişteanu, Constantin. — 100, 101, 131, 132, 155, 733.
 Ceaşescu, Elena. — 3.
 Ceaşescu, Ilie. — 102, 103, 133, 192, 193, 272, 295, 456, 711, 714, 896.
 Ceaşescu, Nicolae. — 1, 2, 5, 6, 7, 11, 14, 15, 16, 17, 18, 20, 21, 22, 23, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 37, 38, 40, 41.
 Celac, Sergiu. — 634.
 Ceterchi, Ion. — 635.
 Cervencovici, Andrei. — 399.
 Chandra, Romesh. — 55.
 Cheresteşiu, Victor. — 335.
 Chiper, Ioan. — 811.
 Chiriţă, Victor. — 400.
 Ciachir, Nicolae. — 769, 817.
 Ciobanu, Elena (vezi Elena Georgescu). —
 Cioroiu, Nicolae. — 194, 833.
 Ciucă, Elena. — 401.
 Cloşcă, C. — 725.
 Cojocaru, Ion V. — 727.
 Coman, Ana-Maria. — 969.
 Coman, Ion. — 51, 134, 542.

- Coman, Ion. — 850, 1192.
Constantinescu, Nicolae. — 474.
Constantinescu, N.N. — 135, 136, 273, 636.
Constantinescu-Iași, Petre. — 195, 196, 197, 274.
Copoiu, Nicolae. — 137, 495, 540, 543, 544, 679, 680, 776, 780, 787, 800, 846, 879, 890, 895, 918, 920, 943, 1167, 1169.
Corbu, Constantin. — 104.
Covaci, Maria. — 341, 370, 374, 545, 546, 547, 838, 842, 901, 944, 1042, 1117.
Crăciun, Mircea. — 138.
Crețoiu, Gheorghe. — 637.
Cristescu, Gheorghe. — 383.
Crișan, Adalbert. — 402.
Cruceanu, Mihail. — 139.
Csallos, Iosif. — 791.
Cupșa, Ion. — 136.
Cușnir-Mihailovici, Clara. — 198.
Cutîșteanu, Simion. — 349, 352, 367, 393.
- Damianovici, Pero. — 886.
Dan, Mihaela. — 753, 772, 891.
Dandara, Livia. — 199, 796, 827.
Deac, Augustin. — 140, 141, 142, 143, 144, 200, 201, 244, 454, 479, 480, 548, 638, 823, 828.
Deutsch, Robert. — 729.
Diaconu, Petre. — 474.
Dima, Romus. — 403, 404, 405.
Dobre, Gheorghe. — 366.
Dobrogeanu-Gherea, Constantin. — 639.
Dobrovici, Simion. — 406.
Dobrin, Tamara. — 275.
Dogaru, Maria. — 695.
Dogaru, Mihai. — 719.
Don, Ioan. — 732.
Dragne, Florea. — 202, 203, 204, 205, 206, 334, 455, 703.
Drăgulin, Mariana. — 372.
Drăgușin, Constantin. — 1133.
Dropu, Constantin. — 728.
Dumitrașcu, Gheorghe. — 407.
Dușa, Victor. — 408.
- Enescu, Ion. — 276.
Eșanu, Leon. — 243, 354, 1106.
Etnasi, Fernando. — 549.
- Fătu, Mihai. — 207, 266, 277, 490, 640, 641.
Felea, Ion. — 145, 336, 338, 346, 351, 356, 361, 364, 379.
Firoiu, Dumitru V. — 105, 106, 208, 278.
Florea, Elena. — 635.
Florea, Elena. — 971.
Florea, Ion. — 642, 643, 749.
Florescu, Iulia. — 496—521.
Florescu, Marin. — 347, 452.
Foriș, Ioan. — 409.
Fotino, Nicolae. — 751.
Frassati, Filippo. — 550.
Friedler, Helene. — 551.
Fuchs, Simion. — 335, 410.
Furo, Silvia. — 1190.
- Georgescu, Elena. — 139, 146, 159, 254, 343, 373, 713, 724, 1164.
Georgescu, Ion. — 350, 387, 412.
Georgescu, Titu. — 147, 253, 358, 376, 377, 644, 645, 812.
Georgescu-Buzău, Gheorghe. — 742.
Georgian, Lucia. — 698.
Gergely, Ladislau. — 88, 263, 552, 743, 941, 948.
Gheorghe, Elena. — 878, 906.
Gheorghiu, Mihnea. — 279.
Ghimeș, Gheorghe. — 209.
Ghiță, Simion. — 885.
Giurescu, Dinu C. — 107, 839, 900.
Gîrba, Traian. — 413.
Goldberger, Nicolae. — 553.
Gomoiu, Gheorghe. — 148.
Gracu, Ioan. — 344.
Grigoriu, Paul. — 884.
Guziec, Margareta. — 78.
- Harșa, Aurel. — 189, 190, 270, 789, 806.
Haupt, Mircea. — 554.
Heinz, Karl. — 555.
Herbig, Erna. — 618.
Homenco, Suzana. — 365.
Homostean, George. — 414.
Hurdubețiu, Ion. — 415.
Hurezeanu, Damian. — 149, 646, 857, 1212.
- Iacoș, Ion. — 150, 333, 457, 482, 681, 697, 1055.
Ignat, Petru. — 280, 322.
Ilie, Petre. — 461, 556.
Iliescu, Crișan. — 557, 558, 559, 921, 1115.
Ion, Marina. — 970.
Ionașcu, Florica. — 210, 810, 1191, 1196.
Ionașcu, Ion. — 476.
Ionescu, Mihail E. — 461, 556, 733.
Ionescu, Vasile G. — 281, 416, 417.
Ioniță, Elisabeta. — 211, 705, 716, 717, 1113, 1164.
Ioniță, Gheorghe I. — 114, 212, 213, 214, 331, 348, 382, 384, 493, 647, 648, 682, 834, 835, 858, 860, 861, 926, 932.
Ioniță, Ștefan. — 793.
Iosif, Petre. — 910.
Istrate, Silvia. — 875.
- Jian, Andrei. — 845.
- Kakucs Lajos. — 1056.
Karețchi, Aurel. — 354, 725.
Kovács, I. — 881.
- Lache, Ștefan. — 282, 283, 804, 856.
Liveanu, Vasile. — 777.
Loghin, Leonida. — 704.
Longo, Luigi. — 45, 50.
Luca, Daniel. — 760.
Lungu, Traian. — 1060.
Lupu, N. Z. — 683.
- Maciu, Vasile. — 151, 152.
Macovescu, George. — 284.

- Maksutovici, Gelcu. — 560.
 Mamina, Ion. — 132, 153, 154, 155, 156, 453, 459, 484, 681, 696, 802, 814, 898, 899, 915, 923, 990, 1020, 1044, 1188.
 Mamina, Miralena. — 696, 951, 955.
 Mamu, A. — 561.
 Manta, Gheorghe. — 418.
 Marțian, Dan. — 649.
 Matei, Gheorghe. — 157, 158, 215, 285, 562, 563, 650, 651, 684, 685, 738, 761, 832, 855.
 Matei, Marieta. — 564.
 Matei, Vlad D. — 108, 477.
 Matichescu, Olimpiu. — 90, 159, 216, 217, 218, 219, 345.
 Mazilu, Dumitru. — 286.
 Mănescu, Constantin. — 220.
 Măciu, Mircea. — 874.
 Menzel, Helmut. — 551.
 Mihai, Viorica. — 109.
 Mihăileanu, Alexandru. — 392, 831.
 Mihăilescu, Ștefania. — 160.
 Minei, Nicolae. — 565.
 Minis, A. — 566.
 Minț, I. I. — 567.
 Mioc, Damaschin. — 158.
 Mitran, Ion — 287, 288.
 Mitrea, Ion. — 999.
 Mindru, Costachi. — 419.
 Mocanu, Constantin. — 221.
 Mocanu, Vasile I. — 193, 222, 223, 888, 889.
 Mocuța, Ștefan. — 420.
 Moiscu, Constantin. — 568, 907.
 Moiscu, Viorica. — 80, 81, 110, 224, 225, 485, 569, 819, 908, 1105, 1111.
 Moldoveanu, Gheorghe. — 797.
 Moldoveanu, Milică. — 570, 571, 572, 722, 741, 792, 902, 982, 987, 1003, 1015, 1036, 1125.
 Munteanu, N. G. — 161, 220, 226, 359, 371, 421, 702, 949, 1173.
 Munteanu, Nora Z. — 79, 93.
 Mureșan, Camil. — 480.
 Mureșan, Elena. — 289, 357, 573, 574, 652, 653, 684, 744, 774, 815, 1197.
 Musculiu, Livia. — 496—521.
 Mușu, Ion. — 463.
 Mușat, Mircea T. — 111, 112, 113, 114, 115, 127, 129, 162, 163, 185, 227, 228, 229, 230, 231, 232, 241, 242, 486, 496—521.
 Nădejde, Costin. — 706.
 Nădejde, Ioan. — 116.
 Neacșu, Gheorghe. — 718, 720, 854.
 Neagoe, Stelian. — 784.
 Neagu, Marin. — 654.
 Nedelcu, Florea. — 225, 233, 353.
 Nedelea, Marin. — 234, 235, 655, 656, 864.
 Nica, Constantin. — 862.
 Nichita, Paraschiva. — 290, 291, 657, 1171, 1195.
 Nichita, Vasile. — 658.
 Nichițelea, Pamfil. — 292, 781, 830.
 Nicoară, Elisabeta. — 696, 971.
 Nicolae, Constantin. — 293, 704.
 Nicolaescu, Nicolae. — 756.
 Nicolau, Octavian. — 764, 897.
 Niculae, Vasile. — 96, 156, 164, 165, 166, 167, 336, 360, 452, 459, 484, 765, 785, 821, 1193, 1212.
 Niri, Angara. — 575, 698.
 Nuțu-Busuioac, Aneta. — 538, 633, 659, 660.
 Oancea, Georgeta. — 913.
 Olteanu, Constantin. — 168, 193, 272, 294, 295, 542, 739, 759, 868.
 Olteanu, Ilie. — 464.
 Oprea, Ion. — 979, 988.
 Papacostea-Danielopu, Cornelia. — 924.
 Pascu, Ștefan. — 117, 118, 119, 686, 712.
 Pălănceanu, Elena. — 169, 1122.
 Petculescu, Constantin. — 206, 369, 871, 1107.
 Petreanu, Elisabeta. — 296, 779.
 Petreanu, Nicolae. — 236, 755, 786, 790.
 Petri, Aurel. — 1207.
 Petric, Aron. — 119, 297, 298, 299, 661, 914.
 Petrișor, Vasile. — 170, 171, 172, 173, 174, 339, 355, 385, 386, 766, 867, 869, 934.
 Pintean, Teodor. — 175, 342, 719.
 Pinzaru, Petru. — 632.
 Pîrvulescu, Gheorghe. — 715, 976, 1118, 1184.
 Pîslaru, Ștefan. — 844.
 Platon, Gheorghe. — 481.
 Ploștinaru, Iulian. — 422.
 Podocsa, Ion. — 964.
 Pop, Gheorghe. — 423.
 Pop, Simion I. — 237.
 Popa, Gheorghe. — 94.
 Popescu, Alexandru I. — 320.
 Popescu, Dan. — 380.
 Popescu, Marin. — 300.
 Popescu, Nicolae. — 238, 239, 251, 381.
 Popescu, Stelian. — 726.
 Popescu, Teodor. — 176, 818.
 Popescu-Puțuri, Ion. — 48, 49, 52, 56, 59, 120, 121, 122, 123, 124, 177, 240, 241, 242, 301, 302, 303, 304, 662, 663.
 Popișteanu, Cristian. — 576, 998, 1035.
 Popovici, Valentina. — 930, 953, 957, 958.
 Postelnicu, Iulian. — 798.
 Potra, George G. — 305.
 Preda, Eugen. — 778.
 Preoteasa, Petre. — 424.
 Prodea, Gheorghe. — 463, 574, 577, 578, 579.
 Rabinovici, Herbert. — 694, 732.
 Rață, Victor. — 709.
 Răuș, Nicolae. — 77, 88, 178, 296, 375, 388, 477, 664, 665, 684, 687, 722, 730, 734, 799, 813, 1160.
 Rădină, Aurelia. — 840.
 Rădină, Velicu. — 822.
 Rădulescu, Ilie. — 425.
 Răutu, Leonte. — 306.

Roman, Valter. — 580, 581, 735.
Roșca, Al. A. — 426.
Rotman, Liviu. — 1172.
Roz, Alexandru. — 427.
Rușindilar, Petru. — 307.

Safta, Constantin. — 1164.
Saizu, Ion. — 243.
Savu, Al. Gh. — 807, 820, 826, 849, 880.
Sălăgean, Vasile. — 582.
Sbârnă, Gheorghe. — 736.
Scot, Jean Paul. — 583.
Scurtu, Ioan. — 805, 836.
Secchia, Pietro. — 584.
Senciuc, Maria. — 939, 940, 950, 970.
Simion, Aurică. — 245, 308, 458, 688, 947.
Smârcea, Doina. — 180, 309, 721, 843.
Smârcea, Virgil. — 232, 254, 310, 362, 390, 428, 429, 430, 460, 494, 585, 1188.
Sonea, Gavril. — 311.
Spălățelu, Ion. — 246, 491.
Stan, Apostol. — 748, 754, 767.
Stănescu, Eugen. — 125, 126, 701.
Stănescu, Marin C. — 247, 248, 249, 250, 251, 337, 340, 431, 432, 433, 829, 837.
Stahl, Henri H. — 666.
Stoian, Ion. — 434.
Stoicu, Ion. — 782.
Surpat, Gheorghe. — 58, 83, 312, 313, 314, 315, 316, 317, 318, 319, 320, 330, 462, 492, 553, 638, 667, 668, 669, 670, 671, 1032, 1037, 1202.

Șchiopu, Vasile. — 252.
Șerbănescu, Ion. — 321, 586, 587, 588.
Ștefan, Marian. — 758.
Ștefănescu, Brîndușa. — 322.
Ștefănescu, Liviu. — 1053.
Ștefănescu, Tudor. — 332.

Tamaș, Corneliu. — 407.
Tănase, Alexandru. — 179.
Tănase, Gheorghe. — 435.
Tănăsescu, Florian. — 44, 255, 256, 257, 258, 436, 437, 438, 916, 980, 998, 1006, 1097, 1139, 1193.

Telescu, Mihai. — 439.
Terracini, Umberto. — 57.
Toacă, Ion. — 719.
Toartă, Mihail. — 363.
Tomescu, Ion. — 892, 893.
Tomicki, Jan. — 589.
Totu, Maria. — 180.
Trăsnea, Ovidiu. — 672.
Tudor, Gheorghe. — 718, 720.
Tudoran, Georgeta. — 181, 259, 260, 391, 794, 795, 1013.
Tulai, Laurean. — 440.
Tândăreanu, Victoria. — 969.
Tuțui, Eva. — 791.
Tuțui, Gheorghe. — 92, 323, 324, 325, 326, 708, 848, 909, 1175.
Udrea, Traian. — 865.
Unc, Gheorghe. — 191, 221, 261, 262, 263, 327, 487, 524, 590, 591, 747, 820, 870, 980, 991, 1005, 1031, 1043, 1050, 1098, 1102, 1112, 1186.

Vasile, Gheorghe. — 803.
Vass, Henrik. — 592.
Velișcu, Ion. — 441.
Verș, Nicolae. — 442.
Vianu, Alexandru. — 593, 594.
Vișteanu, E. (vezi Elena Gheorghe). —
Vilcu, Natalia. — 182, 847.
Vlăduțescu, Elena. — 750, 931, 936, 954, 962.
Voicu, Ștefan. — 183.
Voiculescu, Elena. — 328, 595, 596, 597.
Voiculescu, Marin. — 47, 328, 597, 598, 673, 675.
Voitec, Ștefan. — 329.

Willard, Germaine. — 599.

Zaharescu, Nina. — 600.
Zaharescu, Vladimir. — 601, 602, 603, 674.
Zaharia, Gheorghe. — 61, 110, 115, 127, 184, 264, 265, 266, 330, 489, 569, 675, 690, 691, 762.
Zgórniak, Marian. — 604.

Ștefan Pascu, C. Gh. Marinescu, RĂSUNETUL INTERNAȚIONAL AL LUPTEI ROMÂNILOR PENTRU UNITATE NAȚIONALĂ

Editura „Dacia”, Cluj-Napoca, 1980, 435 p.

Idealul ca fiecare popor să-și aibă propria sa organizare după cum o dorește, să-și făurească viitorul independent și în libertate, pe deplin egal în concertul tuturor popoarelor, care urcă treaptă cu treaptă pe drumul neexplorat al istoriei, este ceea ce poate avea mai înalt, mai demn și altruist umanitatea. Nici într-o parte a lumii, în nici o perioadă istorică, popoarele n-au acceptat să fie trunchiate, să le fie luate și înstrăinate părți din teritoriul lor, iar atunci când totuși aceasta s-a întâmplat, în pofida acțiunii legilor obiective și în împrejurări care le-au fost potrivnice, ele au luptat pentru redobândirea unității, pentru a da curs înfăptuirii cerințelor implacabile ale legilor care diriguiesc mișcarea istorică, fapt ce devine cauză și condiția supremă a progresului, mobilizând toate resorturile și energiile de care popoarele dispun.

O asemenea idee fortă se desprinde din ampla și documentata argumentație și analiză cuprinse

în lucrarea *Răsunetul internațional al luptei românilor pentru unitate națională*, elaborată de acad. Ștefan Pascu și prof. univ. dr. C. Gh. Marinescu, publicată recent de Editura „Dacia” din Cluj-Napoca.

De la început și pînă la sfîrșitul lucrării, autorii reliefează că, în istoria multimilenară a poporului român, lupta pentru independență, pentru libertate și dreptate, pentru păstrarea unității sale reprezintă o permanentă de la începuturi și pînă în zilele noastre — avînd întotdeauna ecouri de simpatie și determinînd acțiuni de solidaritate din partea altor popoare, cît și a minților luminate ce și-au pus energia în slujba binelui omenirii, pentru apărarea demnității și libertății. Acest adevăr este cu prisosință demonstrat de lucrare, urmărindu-se ecoul internațional al tendințelor și acțiunilor spre unitate politică a poporului român de pînă în secolul al XIX-lea. Unirea Principatelor Române și războiul de inde-

pendență, solidaritatea opiniei publice din străinătate cu idealurile mișcării memorandiste din Transilvania, cu lupta de eliberare națională a românilor din celelalte provincii românești aflate sub dominație străină, cu acțiunea întregului popor român pentru eliberare și desăvîrșirea unității statului național în timpul primului război mondial (1916—1918).

Autorii au realizat lucrarea într-o concepție care integrează istoria poporului român în istoria universală și face posibilă urmărirea, etapă cu etapă, a răsunetului și solidarității celorlalte popoare cu lupta românilor pentru unitatea lor națională. Totodată, se demonstrează că, luptînd pentru propriile idealuri nobile, poporul român, cărturarii și opinia publică au sprijinit moral și politic lupta celorlalte națiuni (germani, italieni, polonezi, cehi, iugoslavi, albanezi, greci, bulgari) ce năzuiau și ele spre împlinirea aceluiași țeluri.

Aspirația poporului român spre reunirea politică s-a bucurat de aprecieri pozitive și simpatii ale cercurilor politice democratice din numeroase țări ale lumii. În această privință, autorii lucrării menționează că „Actul Unirii Principatelor Ro-

mâne a fost receptat cu deosebită simpatie și aprobare de opinia publică, mai ales în țările unde înfăptuirea unității de stat era încă o problemă nerezolvată, ca în cazul Italiei. Concludentă, în acest sens, este scrisoarea cavalerului Benzi din Torino, care adresându-se unuia din conducătorii mișcării unioniste române afirma că nu poate să spună îndeajuns întreaga plăcere pe care a încercat-o aflând despre dubla alegere a lui Cuza ca prinț al Moldovei și al Țării Românești. Era cel mai înțelept și mai bun răspuns dat tuturor intrigurilor din afară și dinăuntru, care urmăreau să facă să biruie candidaturi odioase țării“.

Coroborînd istoria poporului român cu istoria Europei și, în general, cu cea universală, volumul evidențiază că Unirea din 1859, crearea statului modern România — necesitate obiectivă, rezultat al evoluției istorice și al luptei de veacuri a poporului român pentru eliberarea sa socială și națională — a constituit pîrgă de susținere a tuturor eforturilor pentru dobîndirea independenței și spre realizarea Marii uniri din 1918, prin forța sa de simbol și atracție constituind stimulentele luptei de eliberare națională a românilor ce se aflau încă sub dominația străină.

Cauza românească a fost îmbrățișată de numeroase personalități politice, oameni de știință și cultură din diferite țări europene, fiind sprijinită cu căldură de opinia publică progresistă internațională. În acest context se cuvin menționate numele unor oameni politici ca: Sadi Carnot și Raymond Poincaré foști președinți ai Franței, Georges Clemenceau, fost prim-ministru al aceleiași

țări, William Ewart Gladstone și David Lloyd George foști prim-miniștri ai Angliei, lordii Edmund Fitzmaurice, Artur James Balfour, Alfred Charles William Northcliffe, Kimberley, parlamentarii și oamenii politici italieni Renato Imbriani, Tullio Massarandi, Mazzini (Jr.), Ettore Ferrari, care, alături de alți ziaristi, profesori universitari și oameni politici din multe țări, au fost alături de români și lupta lor.

Solidaritatea opiniei publice internaționale cu lupta pentru unitate politică a întregului popor român a ieșit cu pregnanță în evidență în condițiile creșterii prestigiului internațional al României după dobîndirea independenței depline de stat, realizare fortificată pentru lupta de eliberare națională a românilor din provinciile de sub dominație străină.

Ceea ce reliefează, în primul rînd, meritul lucrării este ampla informație cu privire la solidaritatea și sprijinul opiniei publice internaționale pentru cauza națională a poporului român. Volumul reprezintă o contribuție de valoare — prin noile dovezi aduse în circuitul istoriografic, dintr-o optică mai puțin valorificată pînă acum — la înfățișarea procesului făuririi statului național român unitar și, pe plan general, al împlinirii aspirațiilor drepte ale popoarelor la unitate statală și independență națională.

Ca urmare a intensei activități a românilor din emigrație, stabiliți în țările aliate, s-a constituit, în primele zile ale lunii octombrie 1918 — la Paris — Consiliul Național al unității române, format din 29 membri, printre care Take Ionescu — președinte, Vasile Lucaciu,

Octavian Goga, Constantin Angelescu, Ioan Florescu. Era o largă reprezentanță, cuprinzîndu-i pe fruntașii emigrației române din toate țările aliate și din toate provinciile istorice românești.

Consiliul Național al unității române a fost recunoscut de puterile aliate ca reprezentant al intereselor României, ca organizație de apărare a drepturilor românilor, desfășurînd o activitate prodigioasă pe lîngă parlamentele și guvernele europene în anii 1918—1919. Emigrația română din Franța a întocmit, de asemenea, memorii în care, criticînd politica de deznaționalizare a oficialităților austro-ungare în Transilvania și Bucovina, exprima credința că nimeni nu poate refuza popoarelor dreptul de a-și dobîndi libertatea și de a-și făuri state unitare și independente.

Un alt merit incontestabil al lucrării constă în prezentarea dialecticii interacțiunii dintre factorii interni, determinanți și cei externi în procesul făuririi statului național unitar român. Deși rolul decisiv l-au avut factorii interni în desfășurarea unificării statului național, acest proces nu putea fi pe deplin realizat fără corelarea cu acțiunea factorilor externi. Mișcarea națională pentru desăvîrșirea unității politico-statale a României a întrunit un larg sprijin internațional din partea popoarelor europene și a Statelor Unite ale Americii — în ultima perioadă — ceea ce a reprezentat o condiție favorabilă în realizarea scopului final. Lupta poporului român pentru desăvîrșirea unificării sale statale, în răs-timpul dintre 1859 și 1918 a fost susținută viguros și constant de acțiuni externe de solidaritate ale opiniei publice progre-

siste dintr-un impresionant număr de țări europene și din alte continente, inclusiv din zone îndepărtate ale lumii, cum ar fi America Latină și Australia. Lucrarea reliefează că, în timp ce oficialitățile politice din Austro-Ungaria și Germania se opuneau acțiunilor desfășurate pentru înfăptuirea idealului unității naționale a românilor prin unirea tuturor provinciilor ce se aflau sub dominație străină, cercurile revoluționare și progresiste din aceste țări priveau cu simpatie și sprijineau lupta legitimă a poporului român pentru unificarea sa statală.

Sprijinul opiniei publice internaționale s-a resimțit din plin în timpul Conferinței de pace de la Paris din anii 1919—1920. Explicația se găsește în faptul că mișcarea românilor pentru unitate națională s-a desfășurat în strînsă colaborare cu mișcarea generală europeană a popoarelor subjugate, potențînd această mișcare, alimentîndu-i înnoirile.

Valorificînd importante documente de proveniență franceză, italiană, engleză, belgiană, americană, rusă, sîrbă, germană și austriacă, păstrate la Direcția Generală a Arhivelor Statului, la alte instituții de profil (Arhiva Bibliotecii Academiei Republicii Socialiste România, Arhiva „V. A. Urechia” din Galați, Arhivele Statului din Cluj-Napoca, Galați, Sibiu etc.), ca și un însemnat număr de documente inedite, lucrarea întregeste informația cunoscută și amplifică orizontul de înțelegere a istoriei naționale a poporului român.

Izvoarele diplomatice și cele narative folosite de către autori sînt întregite de o bogată informație de presă, de orientare politică diferită, din multe țări, din memoriile și lu-

crările unor reprezentanți de seamă ai mișcării din țară și din străinătate, care au militat pentru înfăptuirea marelui act național, sau din studiile realizate mai tîrziu, în perioada interbelică.

Fiind cuprinse în lucrare, într-o sinteză unitară, o serie de mărturii privind modul în care opinia publică internațională a sprijinit lupta justă a poporului român pentru unitate statală, se evidențiază cu elocvență importanța problemei și însemnătatea ce o are pentru cunoașterea formelor de cooperare și de solidaritate a națiunilor europene în lupta lor pentru promovarea unor idealuri progresiste, profund umanitare, problema ce-și păstrează valabilitatea și în zilele noastre, cînd omenirea trece prin momente decisive. Împreună cu dovezile impresionante referitoare la lupta poporului român pentru a-și făuri statul său național unitar și de a trăi neatîrnat și în libertate, autorii lucrării aduc mărturii valoroase, de necontestat, cu privire la simpatia și sprijinul larg al opiniei publice din străinătate, față de cauza românilor, ceea ce constituie o dovadă convingătoare a legitimității și necesității inexorabile ce stau la baza hotărîrilor luate în reprezentativele adunări populare plebiscitare de unire din anul 1918 și a caracterului progresist al făuririi statului național român unitar.

Prin conținutul său, lucrarea *Răsunsetul internațional al luptei românilor pentru unitate națională*, îndeamnă la o adîncă reflexie istorică, răspunde unui comandament social-politic de o stringentă actualitate, făcînd cunoscut cititorilor din țară și străinătate locul și rolul poporului român în istoria universală, aspi-

rațiile sale nobile, raporturile sale cu alte popoare, contactele ce le-a avut cu civilizația din restul Europei și din celelalte părți ale lumii, într-un climat de simpatie și colaborare constructivă.

Relevînd învățămintele trecutului, autorii acestei lucrări — în lumina ideilor cuprinse în expunerea tovarășului Nicolae Ceaușescu la întîlnirea cu reprezentanții oamenilor de știință din domeniul istoriei — demonstrează că istoria poate mobiliza larg conștiințele oamenilor de pretutindeni pentru a se asigura soluționarea problemelor cardinale ale popoarelor: dreptul la viață, la pace, la existență liberă și independentă.

Aportul lucrării la educația revoluționară, patriotică și internaționalistă a maselor este mereu prezent la lectura celor cinci capitole. Tocmai de aceea, considerăm că prin publicarea ei este adusă nu numai o contribuție de certă valoare la lărgirea orizontului de cunoaștere istorică ci și că își găsește un loc distinct în frontul ideologic, oferind argumente, învățăminte și concluzii pentru mersul înainte al poporului nostru și al celorlalte popoare pe calea civilizației, respectîndu-se independența și suveranitatea fiecărei națiuni, prin instaurarea unor relații cu adevărat noi, de deplină egalitate, de încredere și colaborare între națiuni.

Pe bună dreptate se evocă în volum climatul de creație istorică liberă în care masele populare făuresc societatea socialistă pe pămîntul străbun. „Cunoscînd, după secole de exploatare și asuprire, adevărata libertate și demnitate umană, muncitorii, țărani și intelectuali, fără deosebire

de naționalitate au ridicat și ridică an de an, zi de zi, potențialul material și spiritual al României socialiste, mai ales în ultimii 15 ani. Rezolvată problema națională, asigurându-se egalitatea în drepturi naționalităților conlocuitoare cu poporul român, toți oamenii muncii, înfrățiți în muncă și aspirații, își înzecesc efor-

turile pentru înflorirea națiunii socialiste". Evocarea Marii Uniri din 1918 și a răsunetului internațional al luptei românilor pentru unitate, din perspectiva cuceririlor revoluționare ale socialismului, întărește sentimentul vibrant și însuflețitor al legăturii organice între trecutul de luptă pentru dreptate so-

cială și națională și prezentul marilor înfăptuiri, fertilizează cutezanța revoluționară și declanșează, în același timp, resorturile romantismului incandescent al viitorului comunist spre care se îndreaptă, cu pași siguri și cu hotărâre de nestrămutat, poporul român.

IOAN CĂPREANU

IZVOARE ȘI MĂRTURII STRĂINE DESPRE STRĂMOȘII POPORULUI ROMÂN

Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1980, 158 p.

Lumea geto-dacilor, „cei mai viteji și mai drepti dintre traci“, cum îi caracteriza marele istoric al antichității, Herodot, a fost și este privită cu mult interes atât de specialiști, cât și de un cerc larg de cititori cărora istoria patriei se constituie într-o permanentă sursă de meditație și învățăminte. Interesul este generat și revitalizat neconștient de strălucita civilizație materială și spirituală a înaintașilor noștri, ale cărei valențe, confirmate mereu de noi și importante descoperiri arheologice, își găsesc corespondențe în marile civilizații ale antichității.

Recenta apariție editorială*, circumscrisă manifestărilor prilejuite de aniversarea împlinirii a 2050 de ani de la constituirea statului dac centralizat și independent condus de Burebista, oferă imaginea strămoșilor noștri traco-geto-daci, în toată măreția și complexitatea ei, prin prisma viziunii unor autori stră-

ini care au cunoscut într-o măsură sau alta realitățile lumii de atunci și, îndeosebi, ale geto-dacilor. Așa după cum se afirmă în cuvântul introductiv al lucrării, semnat de conf. univ. dr. Mircea Mușat, prin acest volum se urmărește punerea în circuitul științific a unor izvoare și mărturii scrise aparținând „unor istorici și geografi ai antichității, ca și ale unor oameni erudiți de peste hotare, care au făcut în lucrările lor referiri la teritoriul Daciei, la poporul și statul geto-dac, la dezvoltarea economică și spirituală a strămoșilor noștri, la lupta lor pentru păstrarea independenței statale, la organizarea provinciei Dacia după cucerirea unei părți a ei de către Imperiul roman, la permanența elementului de cultură materială și spirituală a dacilor în timpul și după cucerirea romană ș.a.“ (p. VII—VIII).

Introducerea prezintă succint istoria veche a românilor, cu cele mai reprezentative manifestări ale organizării politice, dezvoltării economico-sociale, spiritualității

geto-dacilor, forței militare și raporturilor cu lumea înconjurătoare.

Partea introductivă a volumului subliniază cu putere personalitatea proeminentă a președintelui României socialiste, tovarășul NICOLAE CEAUȘESCU, ctitor de istorie nouă, a cărui contribuție de frontispiciu la dezvoltarea științei românești este ilustrată în chip strălucit de puternicul impuls dat cercetărilor istorice. „Nu există moment definitoriu al istoriei noastre naționale asupra căruia secretarul general al partidului să nu-și fi spus cuvântul realist, cugetat și autorizat — se subliniază în introducere. Cu cutezanța gândirii sale științifice, profund revoluționare, asupra evoluției societății omenеști, cu spiritul său creator în pătrunderea celor mai complexe probleme ale evoluției noastre istorice, cu viziunea sa asupra cursului legităților istorice fundamentate pe cunoașterea materialismului dialectic, tovarășul NICOLAE CEAUȘESCU s-a aplecat asupra istoriei noastre naționale, i-a deslușit permanențele, i-a studiat drepturile, i-a detașat și i-a valorificat marile sensuri, conferind noi dimensiuni relației dialectice de nedespărțit: trecut-prezent-viitor“ (p. XXXIV).

* Lucrarea a fost realizată de un colectiv alcătuit din Mircea Mușat (coordonator), Ana-Maria Coman, Victoria Tândăreanu.

În lumina proiecțiilor de mare valoare teoretică și principală referitoare la studiul istoriei, pe care le conține opera teoretică a președintelui țării, realizatorii acestui volum s-au străduit să argumenteze, prin intermediul scrierilor din trecut aparținând unor cărturari străini, vechimea, permanența și civilizația avansată a strămoșilor românilor, traco-geto-dacii.

Realizatorii acestui volum au selectat știri din lucrările a 41 de autori antici, moderni și contemporani, ordonate tematic, în succesiune cronologic-istorică, după cum urmează: I. Teritoriul Daciei; II. Poporul geto-dac; III. Statul dac; IV. Dezvoltarea economică; V. Spiritualitatea geto-dacilor; VI. Lupta pentru păstrarea independenței statului dac; VII. Organizarea provinciei Dacia în urma cuceririi unei părți a teritoriului dac; VIII. Permanența de viață și civilizație geto-dacă.

În prima secțiune a lucrării, consacrată vetrei străbune și permanente a geto-dacilor, urmași ai marelui neam trac, se conturează spațiul geografic locuit de înaintașii românilor care, după cum scria geograful Ptolemeu, se mărginea „la miază-noapte pe cea parte a Sarmatiei europene care se întinde de la muntele Carpatos pînă la cotitura pomenită a fluviului Tyras, la apus cu iazigii metanaști, pe lângă riul Tibiscos, iar la miazăzi cu cea parte a fluviului Dunărea care merge de la vărsarea rîului Tibiscos pînă la Axiopolis, de unde, pînă la pont și la gurile sale, Dunărea se numește Istru” (p. 2).

Referindu-se la același aspect, istoricul francez Abdonyme Ubicini sublinia: „Geții se întindeau către est, înspre

Euxin și Tyras (Nistru) care îi despărțea de sarmați; dacii către vest, urcînd cursul Dunării, pînă la pădurile Hercinice prin care se învecinau cu Germania. Cataractele cunoscute azi sub numele de Porțile de fier, acolo unde Dunărea devenea Istru, marcau hotarul lor.

Mai tîrziu, linia de demarcație a dispărut. Grecii care au luat contact de timpuriu cu geții prin coloniile lor de pe litoralul occidental al Euxinului, și care întrețineau cu acest popor relații frecvente, au extins numele lor asupra tuturor teritoriilor tracice de pe malul stîng al Istrului și al Danubiului. Romanii veniți mult mai tîrziu, numiră daci aceleași triburi. Astfel pentru cei din vechime, geții și dacii erau un singur popor sub două nume diferite: primul era numele grec, al doilea cel latin” (p. 6). La rîndul său Karl Patch aprecia că: „Toată regiunea transdanubiană de la Dunărea mijlocie pînă la vărsarea Niprului și gurile Dunării, ca și țărîmul pontic pînă la golful Burgas, erau deja, după toate probabilitățile, supuse lui Burebista atunci cînd el acționa energic, poate după cîteva incursiuni anterioare mai scurte, pentru a-și extinde autoritatea mai departe în Peninsula Balcanică. Există în acest sens, în afară de știrea de la Suetoniu, Caes. 44, relatarea condensată, dar precisă din punct de vedere geografic, a lui Strabo” (p. 6), după cum și Félix Colson făcea afirmația că: „Nimeni nu ignoră că a existat un stat dacic în țara cuprinsă între Tisa și Marea Neagră, între Nistru și Dunăre. Totul atestă că dominația și supremația dacilor, de origină pelasgă, se întindea asupra principatelor moldo-valahe, a

Transilvaniei, a Banatului Timișoarei, asupra Bucovinei și Maramureșului. Se întîlnesc în Epir, în Tesalia și în Macedonia, mai multe sute de mii de vlahi, denumiți de către slavi cu numele de țintari” (p. 6).

Ocupînd un teritoriu bine delimitat, geto-dacii — „oamenii cei mai puternici, mai sănătoși” care aveau „un astfel de foc și curaj în priviri încît mai tîrziu cînd romanii și grecii mai moi, li s-au apropiat, au dat adesea înapoi cuprinși de spaimă” (p. 19), așa cum se relevă în lucrarea *Die Geschichte von Siebenbürgen in Abend Unterhaltungen* —, își aveau propriile obiceiuri și tradiții, un mod de viață inspirat și clădit în funcție de realitățile țării lor, de natura înconjurătoare. Fizionomia și ținuta vestimentară, obiceiurile și datinile lor se aseamănă în chip izbitor cu cele ale locuitorilor care trăiesc și astăzi în diverse zone geografice ale României. „Trăsăturile feței, detaliile costumului amintesc exact veșmîntul și fizionomia țărănilor români din Carpați; de statură înaltă, robuști, cu nas arcuit, cu ochii înfundați în orbite, cu sprîncene dese, cu barba zbîrlită, încrîncenați” (p. 60) — afirma A. Ubicini.

Autorii străini remarcă existența unei stratificări sociale în rîndul populației geto-dace. Astfel, Ludewig Albrecht Gebhardi apreciază: „Ovidius descrie armele și îmbrăcămintea geților [...] și anume un cojoc, un pantalon larg, [...] un cuțit lung la sold, un arc cu tolba și săgețile aferente, muiate în otravă de șarpe. Cu informația aceasta coincid ilustrările dacilor de pe Columna romană și de pe monedele victoriei lui Traian. Căci pe ambele se văd daci bărboși

într-o haină foarte scurtă, care ajunge pînă la genunchi, cu pantaloni lungi [...] și cu arcui, sulite și cu scuturi rotunde. Unii au capetele descoperite și luptă cu o spadă mare în formă de seceră. Alții poartă cojoace scurte peste haina lor și căciuli înalte, moțate. [...] Căci exista o stare [socială] dublă, a nobililor sau a celor cu căciuli și a celor mai mărungiți cu părul în plete“ (p. 21).

Știrile scrise ale marilor istorici ai lumii antice, preluate de cercetătorii de mai târziu, din epocile moderne și contemporană, ne permit a contura imaginea vieții politice a înaintașilor noștri, care s-a ridicat la un nivel superior prin constituirea statelor centralizate și independente ale lui Burebista și Decebal, ceea ce denotă vechile tradiții de organizare statală la români, unul din cele mai vechi popoare ale Europei. Referiri la acest aspect se fac în lucrare în partea consacrată statului dac.

A. Ubicini, eruditul savant francez, consemna în scrierile sale următoarele: „[...] dacii formau, la venirea lui Traian, o națiune relativ civilizată, supusă unei guvernări puternic impregnate de o teocrație războinică și prezentind, sub raport religios și moral, numeroase afinități cu galii din timpul lui Caesar, cărora le era superioară prin cultură și civilizație“ (p. 25—26).

În istoria menționată, tipărită la Sibiu în 1784, anul revoluției conduse de Horia, Cloșca și Crișan, întîlnim următoarele aprecieri, nu lipsite de interes: „Geții aveau un regat electiv. Succesiunea din tată în fiu se făcea numai dacă le convenea. Dar istoria nu ne dă nici un exemplu de felul acesta. Pentru că, după

cît se pare, își alegeau regii numai cînd era vorba de un război iminent. Nu trebuie, prin urmare, să ne mirăm că în atîția ani auzim doar de cîțiva regi“ (p. 26—28).

„[După moartea lui Burebista] poporul s-a împărțit în diferite grupuri mai mici, între 40 și 50 de mii de oameni. Modificarea aceasta a statului le-a convenit foarte mult romanilor. S-au văzut siliți să-i ia sub protecția lor pe aliații și supușii lor illiri și nu doreau în nici un fel să intre în conflict cu o națiune așa de vitează și de puternică, care le putea opune peste 200 000 de oameni“ (p. 29), — afirma Ludewig Albrecht Gebhardi.

Această parte a lucrării conține și considerații ale unor cărturari străini referitoare la personalitatea conducătorilor politici și militari ai străbunilor noștri, din care, evident, se detașează cele referitoare la Burebista și Decebal.

Astfel, Sitalces, „regele tracilor“, care a moștenit „un regat puțin întins“, „multumită bărbăției și cumințeniei sale și-a mărit cu mult stăpînirea dominînd plin de blîndețe peste supușii săi. În bătaie era viteaz și vădea frumoase însușiri de cîrmuitor de oști, avînd totodată multă grijă de veniturile statului. În cele din urmă, puterea lui a sporit într-atît, încît a ajuns cîrmuitorul unei țări mai întinse decît a oricărei domnii înaintea lui pe meleagurile Traciei. Litoralul regatului său se întindea de la ținutul abderiților pînă la fluviul Istru. De la mare pînă în inima țării, pentru cel ce străbătea regiunea, era un drum atît de lung cît putea face un călător destoinic în treisprezece zile. Stăpînul unui regat atît de întins,

Sitalces avea în fiecare an venituri ce întreceau suma de o mie de talanți. Cam în vremea întîmplărilor (429 î.e.n. — n.n.) pe care le-am amintit, purtînd el un război, izbuti să adune din Tracia o armată mai mare de o sută douăzeci de mii de pedestrași și cincizeci de mii de călăreți“ (Diodor din Sicilia — p. 29—30).

Despre Cothelas aflăm că a fost cîstit de Philip, regele Macedoniei, prin încheierea unei alianțe matrimoniale („a luat-o de soție pe fiica [lui] Gothilas, numită Medopa“ — Huszti András — p. 31), iar despre Sarmis că s-a apărut cu înverșunare împotriva lui Alexandru cel Mare: „Numele de Dacia se impune, după cît se pare, odată cu cuceririle lui Alexandru. El a întîlnit aici o rezistență serioasă și Sarmis, regele dacilor, și-a apărut țara de pustiire prin încheierea unei păci. Capitala Sarmizegetusa pare a fi fost construită de acest rege, și o monedă de aur găsită la Turda, fostul Salinae în Transilvania, pare să confirme aceasta, căci pe față cu bustul său stă inscripția Sarmis Basil, în vreme ce pe revers apare o poartă de oraș întărit“ (J. F. Neigebauer — p. 31—32).

Viteazul și înțeleptul Dromichaetes este prezentat pe larg în opera lui Diodor din Sicilia, ca și în izvoare mai tîrzii. Strabo, marele geograf al antichității, remarcă: „[...] pornind la război împotriva geților și a regelui lor Dromichaetes, Lissimah a trecut prin mari primejdii și, mai mult încă, a fost luat în captivitate. Dar a scăpat, deoarece a întîlnit un adversar bun la suflet“ (p. 34). Referiri interesante are și Ludewig Albrecht Gebhardi: „Principele acesta

l-ar fi ospătat [...] dovădindu-i că prietenia geților îi poate fi foarte avantajoasă, în schimb supunerea acestora i-ar fi inutilă. Faptul acesta l-ar fi convins pe Lisimah să renunțe la proiectele sale de cuceriri și să încheie cu geții o alianță clară“ (p. 34).

Figura legendară a întemeietorului primului stat dac centralizat și independent — Burebista — reține atenția istoricilor din antichitate ca și de mai târziu. „Ajungând în fruntea neamului său, care era istovit de războaie dese, getul Burebista l-a înălțat atât de mult prin exerciții, abținere de la vin și ascultare față de porunci, încât, în câțiva ani, a făurit un stat puternic și a supus geților cea mai mare parte din populațiile vecine. Ba încă a ajuns să fie temut și de romani. Căci trecând plin de îndrăzneală Dunărea și jefuind Tracia — până în Macedonia și Iliria —, a pustit pe celți care erau amestecați cu tracii și cu ilirii și a nimicit pe de-a întregul pe boii aflați sub conducerea lui Critasiros și pe taurisci. Spre a ține în ascultare poporul, el și-a luat ajutor pe Deceneu, [...] care răstăcise multă vreme prin Egipt, învățând acolo unele semne de prorocie, mulțumită cărora susținea că tălmăcește voința zeilor. Ba încă de un timp fusese socotit și zeu, așa cum am arătat când am vorbit despre Zamolxis. Ca o dovadă pentru ascultarea ce i-o dădeau [geții], este și faptul că ei s-au lăsat înduplecați să taie vița de vie și să trăiască fără vin. Cât despre Burebista, acesta a pierit din pricina unei răscoale, mai înainte ca romanii să apuce a trimite o armată împotriva lui“ (Strabo — p. 38).

„Într-un timp scurt Bu-

rebista întemiasă un regat puternic, care se întindea pe ambele părți ale Dunării, ajungând până în Tracia, Iliria și Noricum. Și nu era vorba de un popor barbar cu moravuri aspre. De secole, la daci și geți care erau înrudiți îndeaproape, pătrunseseră elemente de cultură grecească și în parte romană. Aceasta o demonstrează numeroasele și interesante monede descoperite în sudul Ungariei și mai ales în părțile sudice ale Transilvaniei, unde se aflase sediul principal al puterii dacice“ (Julius Jung — p. 39).

„Monarhia getică sau dacică și-a avut puterea sa cea mai mare cu circa 50 de ani înaintea nașterii lui Hristos, datorită regelui întreprinzător *Burebistas* sau *Boerebistes*, care la începutul domniei sale și-a găsit națiunea slăbită de războaie și datorită exuberanței și leneviei grecești, aproape complet istovită. Preotul său sau mesagerul zeilor *Dekaineos* sau *Keneos*, care pare să fi învățat în Egipt arta prezicerilor, a realizat un oracol și a jucat rolul mai vechiului *Zamolxis*. Atât el, cât și *Dekaineos* sau *Diceneas*, erau ambițioși și și-au unit curajul, vitejia și istețimea pentru a-i dezvăța mai întâi pe geți de năravurile străine dăunătoare, pentru ca apoi să le aprindă spiritul de vitejie. Lui *Diceneas* i-a fost ușor să-și creeze reputația unui om al zeilor; a și știut apoi să exploateze pe superstițioșii geți ca la sfaturile lui să disprețuiască vinul și să distrugă toate viile. Regele i-a îndrumat spre moderație și spre exercițiul armelor și în curând i-a folosit împotriva tracilor, macedonenilor, ilirilor [...] boilor, a tauriscilor și a altor celți în Tracia și Iliria. În cele din urmă s-au ivit însă în

sînul națiunii nemulțumiri și răzmerițe. *Boerebistes* a fost ucis“ (Ludewig Albrecht Gebhardi — p. 40—41).

Oroles și Dapyx sînt alți vestiți suverani getodaci. Primul, după cum îl prezintă Ubicini, „era un principe chibzuit“, care a luptat cu vitejie împotriva bastarnilor. Al doilea, a căzut ca un erou în confruntarea cu romanii, preferind moartea, decît prizonieratul; așa o va face mai târziu Decebal. „Trădat de un grec care a dezvăluit romanilor secretul retragerii sale [Dapyx] și-a înfipt pumnalul în piept pentru a nu cădea viu în mîinile lor. Toți tovarășii lui de luptă i-au urmat exemplul. Mai târziu, după ce Sarmizegetusa a fost luată de Traian, vom vedea reproducîndu-se aceeași scenă“ — afirmă Ubicini (p. 45).

Proeminenta personalitate a lumii dace de la începutul erei noastre — Decebal —, a cărui moarte eroică a intrat în legendă, a impresionat pe contemporanii lui, ca și pe cîrturarii din perioadele istorice care au urmat. Dio Cassius remarcă că Decebal era „foarte priceput la planurile de război și iscusit în înfăptuirea lor, știind să aleagă prilejul pentru a-l ataca pe dușman și a se retrage la timp. Dibaci în a întinde curse, era un bun luptător și se pricepea să folosească izbînda, dar și să iasă cu bine dintr-o înfrîngere. Din această pricină, multă vreme a fost un dușman de temut pentru romani“ (p. 52).

Referitor la calitățile sale de strateg militar, istoricul german J.F. Neigebauer afirma: „Decebalus său Dicerbanus, a presat în mod serios legiunile romane, iar pe la anul 87, în timpul lui Domițian, a întreprins inva-

zii atît de periculoase pentru marele Imperiu roman, încît Roma a cumpărat pacea plătînd un tribut. Decebal se aliase anume cu Paroras, domnitorul parților, precum și cu sarmații și cu catii, și l-a înfrînt pe Fuscus, care și-a găsit moartea în luptă la fel ca și predecesorul său“ (p. 53).

Pline de interes istoric sînt și aprecierile la adresa marelui rege dac făcute de Rudolf Bergner, N.S. Derjavin, A. Ubicini, A.L. Gebhardi, precum și de unele lucrări apărute în secolele al XVIII-lea și al XIX-lea, din care reținem următoarele din volumul istoricului ungur Huszti András: „Decebalus a fost după istorici cel din urmă și cel mai vestit și mai memorabil dintre regii daci. A locuit în Ardeal în regiunea Hațegului, dincolo de Poarta de Fier, în orașul numit Sarmizegetusa, unde astăzi există un sat numit Veșel, loc de cetate. Era încă în vigoare tinerească, a luptat foarte mult împotriva împăratului roman Domitianus de la care a luat tribut din partea Romei, care mai înainte fusese regina aproape a întregii lumi și a făcut-o tributară timp de 12 ani, fapt ce s-a întîmplat după nașterea Domnului Christos în anul 90“ (p. 58).

Numeroși, constituiți în puternice formațiuni politice, locuind un teritoriu întins și generos din punctul de vedere al bogățiilor solului și subsolului, geto-dacii au atins un nivel economic ridicat în acea perioadă istorică și au trezit interesul Imperiului roman, „căci nimeni nu ignora la Roma productivitatea filoanelor din munții Bihor și importanța rezervelor metalice acumulate de daci“ (p. 62), afirmă Jérôme Carcopino.

Între numeroasele date de natură economică pe care le conțin izvoarele antice, reținem pe cele mai reprezentative, în succesiunea fixată de către realizatorii acestui volum: bogății, meșteșuguri, agricultura și creșterea animalelor, construcții, comerț.

În lumea antică erau larg cunoscute, apreciate și rivnite bogățiile geto-dacilor, îndeosebi „celebrele regiuni bogate în aur din Transilvania de pe teritoriul Daciei, la Nord de Dunăre“ (N.S. Derjavin — p. 61), din care, cu siguranță, au rezultat imensele cantități de metal prețios luate de romani după cucerirea unei părți din Dacia: „Puternicul Traian a adus romanilor cinci milioane le livre de aur, o cantitate dublă de argint, în afară de cupe și lucruri [scumpe], depășind orice prețuire, apoi turme și arme...“ (Criton — p. 61).

Ca meșteșugari geto-dacii erau neîntrecuți în confecționarea armelor de război ofensive și defensive, a căror ornamentație era „atît de originală și de caracteristică, încît se pare că nu pot fi atribuite decît unor artiști autohtoni“ (A. Ubicini — p. 65).

Din însemnările lui Herodot, Ptolemeu, Criton, Strabo, Arian, Demostene rezultă marea dezvoltare a agriculturii precum și a creșterii vitelor, ca principalele delectări ale tracilor și geto-dacilor.

„În ceea ce privește economia și industria, tracii vechi erau cunoscute în primul rînd ca buni *agricultori-cultivatori de grîne*. Ei semănau grîu, secară, *olir* (un fel de secară albă), orz“ (N.S. Derjavin — p. 66).

Interesante sînt, desigur, și concluziile formulate de Ubicini referitoare la

acest aspect: „[...] dacii au fost dintotdeauna ceea ce sînt și azi românii, un popor de agricultori prin excelență, ceea ce exclude ideea unei existențe nomade. Arian ne relatează că pe vremea expediției lui Alexandru, ogoarele care mărgineau malul stîng al Istrului erau acoperite de recolte de cereale atît de înalte și dese încît îi ascundeau pe soldații macedoneni privirii băștinașilor. Producția de grîu care era păstrată în niște gropi acoperite cu pămînt sau cu pietre mari, așa cum se mai vîd și azi în România și în Ungaria, cultura viței de vie — întrucît viile smulse din ordinul lui Deceneu n-au întîrziat bineînțeles să fie replantate — au luat după aceea o asemenea extindere că s-a socotit necesar să fie desemnat un înalt demnitar al statului pentru supravegherea muncilor agricole“ (p. 69).

Strămoșii noștri erau cunoscuți și prin vocația de constructori. Ei trăiau în sate și orașe, al căror număr a sporit neconținut pe măsura dezvoltării lor economico-sociale. „Așezările trace de la șes erau înconjurare de îngrădituri din lemn cu turnuri. Acestea erau de acum orașe. La daci asemenea așezări erau întărite cu ziduri de piatră. Modele de case și îngrădituri dacice se află pe basoreliefurile Columnei lui Traian, la Roma“ (N.S. Derjavin — p. 71).

În mod firesc, dezvoltarea materială a societății geto-dace a permis promovarea unor largi raporturi comerciale cu lumea înconjurătoare. Este semnificativă afirmația făcută de Demostene relativă la importanta cantitate de grîu exportată către orașele Greciei antice. „Știți, fără îndoială, că noi folosim grîul importat mai mult decît toți oamenii. Cantitatea

de grâu adusă din Pont este mai mare decât tot ceea ce ne vine din celelalte porturi comerciale. Și nu trebuie să ne mire. Lucrurile se petrec astfel nu numai pentru că acest ținut produce cea mai mare cantitate de grâu, dar și pentru că Leucon, domnitorul de acolo, a iertat de împozit pe cei ce transportă grâne la Atena și a poruncit ca oamenii ce plutesc spre voi să-și încarce primii corăbiile. Căci — în schimbul scutirii de contribuții pe care i-ați dat-o lui și copiilor săi — el va dat și vouă tuturor privilegiul acesta“ (p. 77).

Agricultori și păstori, meșteșugari și războinici de temut, geto-dacii au avut o viață spirituală intensă, manifestări științifice și artistice bine individualizate și originale. Dacii au cunoscut scrisul, aveau principii și metode terapeutice medicale avansate, noțiuni de astronomie și fizică, practicau cultul religios. Istoricul J.F. Neugebauer aprecia că „în 84, sub regele geto-dacilor Burebistes, Deceneus introduce scrisul, precum și artele și științele; ambii dau legile numite Bellagini“ (p. 88), iar Theodor Mommsen făcea următoarele considerații: „Urmarea [aparității lui Zamolxe și a ideologiei sale] a fost cea mai surprinzătoare reformă politico-religioasă a națiunii, înfăptuită în acel timp de către regele geților, Burebista. Poporul fu parcă metamorfozat“ (p. 90).

Dezvoltarea materială și spirituală a lumii geto-dace s-a săvârșit în contextul durării unei forțe armate capabile să se opună cu succes agresiunilor externe și să contracareze hotărâtor atunci când era nevoie. Geto-dacii, se aveau cu bărbăție în luptă, netemători de moarte, mândri și hotărâți

a-și apăra pământul, bogățiile și libertatea. După unele izvoare ei „puteau să trimită la luptă până la două sute de mii de oameni“ (Strabo — p. 97), forță considerabilă pentru acea vreme. Este de subliniat și faptul că femeile dădeau, în multe împrejurări, contribuții de mare preț la izbînda în luptă a soților, fraților sau copiilor lor: „Mai poți vedea [femeile] ocupate cu treburile gospodăriei, măcinînd grîul, țesînd inul și lîna; fie conducînd căruța, fie alergînd înnebunite pe cîmpul de luptă, ațîțîndu-i pe luptători cu strigătele lor, luînd parte ele însele la luptă înarmate cu torțe aprinse cu care ardeau capul și umerii prizonierilor romani. Tovarășe de nădejde ale soților lor în viață și în moarte, ele se jertfesc voluntar pentru a fi îngropate în același mormînt, sau beau din aceeași cupă otrăvită, pentru a nu cădea în mîinile dușmanilor“ (Ubicini — p. 99).

Cea mai aprigă confruntare a dacilor a fost cu Imperiul roman. Cît de vestiți și puternici războinici erau dacii rezultă din considerațiile lui Ubicini: „Ceea ce era real, era tributul anual pe care Domițian se obligase să-l plătească lui Decebal. Stăpînia lumii tributari unui barbar! Această rușine va dura pînă la Traian“ (p. 103). De asemenea, ce însemnătate deosebită au acordat romanii victoriei lor asupra dacilor reiese din unele scrieri ale istoricului N. S. Derjavin: „Ce importanță serioasă acordau conducătorii romani victoriei asupra dacilor se poate aprecia, în special, după faptul că timp de 123 zile Roma a sărbătorit victoria lui Traian prin grandioase reprezentații de circ, la care au luat parte 10 000 de gladiatori

și 11 000 fiare sălbatice“ (p. 113).

Occupării unei părți a Daciei i-a urmat, conform tradiției imperiale romane, împărțirea sa în unități administrativ-teritoriale, în care s-a desfășurat o intensă activitate economică, culturală, artistică etc. Conviețuirea dintre daci și romani și-a pus pecetea asupra caracterului și fizionomiei poporului nostru, care a trăit permanent în vatra sa strămoșească, în care s-a plămădit și dezvoltat. Ne limităm a prezenta numai două aprecieri asupra acestui aspect: „Dintre toți istoricii, Eutropius este singurul care s-a servit de o expresie care a acreditat basmul exterminării dacilor de către Traian: *Dacia enim diuturno bello Decebalis viris exhausta*. «Dacia era epuizată de soldați în urma războiului de cinci ani, purtat de Decebal». Reproșăm comentatorilor pasajului de mai sus și istoricilor, de a fi luat cuvîntul *viris* în sensul de *hominibus*. Este evident că prin *viris* Eutropius înțelegea războinicii, iar nu pe toți oamenii. Savantul comentator al lui Eutropius, Cristofor Cellarius a căzut în eroarea pe care o semnalăm noi. El a propus să se restabilească sensul textului care interpretează greșit, prin una din următoarele trei versiuni: *Daciae enim diuturno bello Deceballi res fuerant exhausta*; *Dacia enim diuturno bello fuerant exhausta*; *Daciae enim diuturno bello Deceballi vires fuerant exhaustae*.

Un scriitor vlah din Transilvania, domnul Maioreșcu a demonstrat că Traian nu cucerise și supusese întregul popor pelasgic al dacilor, el dă ca dovadă solia trimisă la Marc Aureliu de către dacia nesupușă. Aceștia solicitau autorizația de a se întoarce în patria lor

declarată provincie romană de mai bine de o jumătate de secol", (Félix Colson — p. 129—130).

„Adevărul e că părăsirea Daciei sub Aurelian — subliniază Ubicini — n-a avut caracterul de generalitate pe care i-l atribuie Roesler. Ceea ce a trecut Dunărea în urma legiunilor a fost Dacia oficială, cîrmuirea, administrația, magistratura, tot ce alcătuia statul, tot ce exista în raport cu statul (*honorati, curiales* etc.) și, de asemenea, un mic număr de mari proprietari (*possessores*), cărora aveau le asigurare pretutindeni mijloacele de trai. Dar masa populației, micii proprietari, cultivatorii, legați de pămînt prin nevoile sau deprinderile dictate de viață, meseria-

sii etc. au rămas pe loc. Acest pămînt, oricît de rătăcit ar fi fost el din pricina năvălitorilor, constituia pentru ei pămîntul natal, patria și se temeau mai mult de exil decît de stăpînirea goșilor. Fostii stăpîni odată plecați, s-au trezit moștenitorii domeniilor lor și au redevenit proprietari. Erau convinși că aceste domenii nu le vor fi în nici un fel contestate de barbari. Populația păștinașă, stăpîna astfel pe pămînt, și-a sporit numărul prin muncă, inițiindu-i totodată pe cuceritori în primele noțiuni cu privire la agricultură, artele folositoare și comoditățile vieții. O nouă eră de liniște și de belșug, atestată de toți istoricii, a în-

ceput pentru Dacia, care a durat pînă la invazia hunilor (376)" (p. 131).

Lucrarea de față vine în întîmpinarea interesului mereu crescînd al opiniei publice față de trecutul glorios al patriei noastre, trecut care atestă cu vigoare vechimea, permanența, stadiul înalt și original al dezvoltării materiale și spirituale a înaintașilor noștri, marea receptivitate față de tot ce era nou și valoros și dorința mereu vie de a fi ei înșiși, liberi și independenți, în propria vatră strămoșească. Ea se constituie într-un instrument util de lucru și deopotrivă într-o convingătoare dovadă și argumentare a strălucitului trecut al neamului nostru.

FLORIAN TĂNĂSESCU

REVISTA MUZEELOR ȘI MONUMENTELOR

nr. 4—5/1980, 190 p.

Cele două mari evenimente care au marcat anul istoric 1980 — aniversarea a 2050 de ani de la crearea statului dac centralizat și independent și desfășurarea la București a lucrărilor celui de-al XV-lea Congres Internațional al Istoricilor — au prilejuit, pe plan editorial, apariția a numeroase lucrări de sinteză, monografii, culegeri de studii, articole etc. menite să facă cunoscute publicului larg din țară și specialiștilor de peste hotare cele mai importante și mai noi rezultate ale investigațiilor științifice efectuate de istoricii din țara noastră. În rîndul acestor apariții, la loc de cinste se situează studiile înmănușiate în numerele patru și cinci ale revistei bilingve cu titlul

de mai sus, studii care, așa cum au fost concepute, realizate și ordonate în cadrul revistei reușesc să se constituie într-o veritabilă sinteză a istoriei poporului român de la origini pînă în zilele noastre. Considerăm că ținut urmărit de conducerea revistei de a pune în lumină cele mai recente descoperiri științifice, cele mai noi puncte de vedere cu privire la momentele cruciale din milenara istorie a românilor, precum și o prezentare succintă, dar plină de substanță, densă în idei și concluzii, a coordonatelor istorice esențiale care au constituit și constituie coloana de susținere a neamului nostru în spațiul geopolitic din sud-estul Europei, a fost pe deplin realizat. Aceasta, datorită

în primul rînd faptului că studiile, la care ne vom referi în continuare, sînt scrise de specialiști competenți, autori a numeroase și valoroase lucrări științifice, apreciate de istoriografia din țara noastră, ca și de cea de peste hotare.

Data fiind profunda semnificație științifică și politică a fundării de către strămoșii noștri daci a primului stat condus de Burebista, în urmă cu 2050 de ani, era firesc ca în volumul prezentat studiile afectate perioadei vechi din istoria poporului român să fie mai numeroase. Fiecare dintre aceste studii conține o serie de argumente bazate pe dovezi arheologice și izvoare scrise pentru a demonstra etnogeneza poporului român, nivelul înalt al culturii materiale și spirituale plămădită de strămoșii noștri pe pămîntul vechii Dacie, permanența viețuirii a românilor în această vatră

strămoșească. Volumul se deschide cu un valoros studiu al prof. univ. dr. docent Dumitru Berciu cu privire la câteva *Aspecte ale etnogenezei poporului român*, proces ce se desfășoară începând cu pragul dintre mileniiile III și II î.e.n. până către sfârșitul secolului al VII-lea, dată la care, așa cum afirmă autorul, etnogeneza „se încheiase în liniile sale generale și se cristalizase și limba română” (p. 16).

În toată această perioadă, așa cum rezultă din studiu, strămoșii poporului român, geto-dacii, descendenți direcți și autentici ai tracilor și făuritori ai unei culturi materiale și spirituale unitare pe întreaga arie carpato-danubiană-pontică, au stabilit contacte succesive cu alte civilizații, contacte diferite ca intensitate și durată, care și-au pus amprenta asupra etnogenezei poporului român. „Contactul îndelungat dintre civilizația geto-dacilor și cea romană, se arată în studiu, a avut drept consecință împletirea acestor două civilizații și crearea astfel a unei sinteze noi, cea daco-romană”. Simbioza daco-romană ce va naște poporul român s-a petrecut „în întregul cuprins geografic, etnic și cultural al vechii Dacii preromane” (p. 10). După ce stabilește elementele fundamentale ale etnogenezei poporului român profesorul Dumitru Berciu aduce o serie de argumente istorice, formulate în lumina noilor documente arheologice, epigrafice, numismatice, toponimice și hidronimice care demonstrează caracterul neștiințific și tendențios din punct de vedere politic al nerimatei teorii „roesleriene”. teorie vînturată încă de unii „istorici” de peste hotare. Din datele și faptele conținute în

studiu reiese în mod îndubitabil că atât în perioada stăpînirii romane la nordul Dunării (106—275 e.n.), cît și după retragerea armatei și administrației romane la sudul Dunării (275 e.n.) poporul român a rămas statornic în vatra strămoșească, nefiind nici exterminat de cuceritori, nici strămutat în alte ținuturi. Valurile succesive ale populațiilor migratoare, în pofida marilor distrugerii provocate, n-au reușit să disloce pe locuitorii acestor meleaguri. Avantajați și de factorul fizico-geografic favorabil, românii „nu s-au lăsat tîrîți în istorie”, așa cum plastic se exprimă Lucian Blaga, și au continuat să rămînă „stăpînii pămîntului” ducînd o luptă dîră pentru păstrarea ființei de neam și asigurarea continuității pe vatra strămoșească. „În ciuda vicisitudinilor istorice, scrie în concluzie profesorul Dumitru Berciu, poporul român și-a păstrat unitatea etnică, lingvistică și spiritual-culturală, stăruind printr-o continuitate nedezmîntită, pe aceleași meleaguri, locuite de veacuri și milenii de înaintașii lui” (p. 16).

Studiile : *Cu privire la contribuția substratului neo-eneolitic* [dr. Iuliu Paul], *Dovezi arheologice privind începuturile metalurgiei fierului în lumina geto-dacică* [dr. Lucian Roșu], *Contribuția arheologică la cunoașterea evoluției civilizației geto-dace în interiorul arcului carpatic și legăturile cu regiunile extra-carpătice* [dr. Zoltan Székely], *Studiul limbii traco-dacilor. Etapa actuală, perspective* [prof. dr. docent I. I. Rusu] și *Mentînerea trăsăturilor caracteristice ale daco-romanilor în contactul cu migratorii în secolele II—V e.n.* [dr. Gheorghe Diaconu] conțin importante date și argumente,

întemeiate pe descoperiri arheologice recente și pe investigații științifice de ordin lingvistic, cu privire la ideea de autohtonie, unitate și continuitate a strămoșilor poporului român. În sfîrșit, două din studiile afectate perioadei antichității : *Apariția și dezvoltarea statului la daci* [dr. Ioan Horațiu Crișan] și *Burebista și stăpînirea sa pontică* [dr. Adrian V. Rădulescu] pun în lumină toate acele elemente economice, sociale și politice care au condus la fundarea statului dac centralizat și independent condus de Burebista, moment de importanță deosebită în istoria poporului nostru. Demonstrația dr. Ioan Horațiu Crișan potrivit căreia „în prima jumătate a secolului I î.e.n. societatea geto-dacică îndeplinea toate condițiile pentru a trece la o formă superioară de organizare — cea statală” este convingătoare. Statul lui Burebista apare ca o expresie politică, un rezultat firesc al rapidei și efervescente dezvoltării economice și al divizării societății geto-dace în bogați și săraci, proces care s-a accentuat, mai cu seamă, din a doua jumătate a sec. II. î.e.n. Evident un rol important în făurirea acestui stat l-a avut Burebista al cărui mare merit, după cum scrie dr. Adrian V. Rădulescu, a constat în aceea că „o dată cu întemeierea puternicului său organism statal, s-a constituit, implicit, un adevărat front antiroman” (51).

Îndelungata perioadă a evului mediu este ilustrată în volum prin studiul *Organizarea statală pe teritoriul României în evul mediu timpuriu* al prof. univ. dr. Ștefan Ștefănescu. Este cunoscut faptul că organizarea statală a românilor și păstrarea autonomiei acestei

organizări în fața presiunilor exercitate de regatele și imperiile vecine au constituit o trăsătură distinctivă a istoriei poporului nostru în această epocă istorică. Cunoscător profund al etapei de început a evului mediu românesc prof. univ. dr. Ștefan Ștefănescu întreprinde în acest studiu o analiză științifică a complexului de factori interni și externi care au condus la întemeierea, la mijlocul veacului al XIV-lea, a celor două state feudale românești — Țara Românească și Moldova — în cadrul cărora poporul român își va afirma entitatea și originalitatea sa. Autorul demonstrează cum „sub poigghița de stăpînire nomadă căpeteniile populației băstinașe românești — juzii sau cnezii — și-au consolidat forța economică și autoritatea politică și s-au transformat într-o aristocrație funciară, preocupată să-și asigure situația privilegiată pe care o dobîndise. Mijlocul cel mai important pentru atingerea acestui țel era *statul*, și el a fost creat, la început sub forma unor organizații nu prea întinse din punct de vedere teritorial, mai apoi, prin unirea acestor organizații politice, s-a ajuns la creațiuni statale mai puternice, capabile să-și dispute puterea cu marile state vecine“ (p. 83). Apreciem ca deosebit de valoroasă concluzia potrivit căreia pînă la începutul secolului al XIV-lea organizațiile politice existente în Țara Românească, Transilvania și Moldova au încercat, în condiții istorice vitrege, să-și sincronizeze eforturile în vederea creării unei ierarhii statale proprii. Năvălirea ultimului val de „barbari“ — pecenegi, uzi, cumani și tătari — și cucerirea de către regatul maghiar a

Transilvaniei, axul central al pămîntului românesc, au făcut ca eforturile de organizare statale a poporului român în fruntariile vechii Dacii să nu poată fi realizate. Vitregia vremurilor va face ca pentru multe secole unitatea statale a românilor să rămînă în stadiul de deziderat. Lupta pentru unirea tuturor provinciilor locuite de români într-un stat centralizat pe vatra strămoșească a Daciei constituie una din coordonatele fundamentale ale istoriei poporului român.

În legătură intrinsecă cu idealul unității statale s-a aflat lupta românilor pentru independență, o altă trăsătură fundamentală a istoriei poporului nostru, căreia în volum îi este consacrat un amplu și documentat studiu semnat de conf. univ. dr. Mircea Mușat. Așa cum reiese din acest studiu lupta de independență a izvorit din împrejurările istorice vitrege în care s-a format și a evoluat poporul român. El a trebuit să reziste secole de-a rîndul „în calea răutăților“, să înfrunte atacurile valurilor pustiitoare ale populațiilor migratoare și apoi ale celor mai mari imperii din Europa — otoman, habsburgic și țarist, care rîvneau la bogățiile sale și urmăreau să-l îngenuncheze. „Războaiele pustiitoare duse pe teritoriul țărilor române, distrugerile sau înstrăinarea a nenumărate valori materiale și spirituale, toate acestea, apreciază autorul, la care se adaugă uneori, separarea și împărțirea țărilor române între marile imperii, au frînat considerabil progresul economic și spiritual al poporului nostru“ (p. 92). Datele și faptele cuprinse în studiu sînt elocvente pentru a demonstra această concluzie cu valoare de adevăr istoric. Înce-

pînd cu rezistența dacilor împotriva expansiunii Imperiului roman, continuînd la lupta necurmată împotriva populațiilor migratoare, a regatului maghiar și a marilor imperii vecine și terminînd cu victoria revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă din august 1944 care a deschis calea eliberării definitive a poporului român de sub orice dominație străină, idealul independenței de neam și național-statale, străbate ca un fir roșu întreaga istorie a poporului nostru, el găsindu-și totala împlinire abia în anii socialismului. Înfățișînd evenimentele de pe verticala istoriei într-o înlănțuire logică, causală, autorul stăruie asupra momentelor cruciale care au marcat drumul spre independență al poporului român relevînd întreaga lor semnificație istorică. Acest șir de momente se încheie în mod firesc cu epoca pe care o trăim cînd „realizînd o deplină concordanță între politica internă și cea internațională, între îndatoririle patriotice și cele internaționaliste, România socialistă situează respectul independenței naționale printre principiile de bază ale activității sale externe, atît în sensul asigurării independenței proprii, cît și al respectării independenței tuturor statelor lumii“ (p. 102).

După înfăptuirea insurrecției naționale armate antifasciste și antiimperialiste din august 1944, România, alături de Uniunea Sovietică și celelalte state din coaliția antihitleristă, și-a adus o importantă contribuție la înfrîngerea Germaniei naziste și la marea victorie asupra fascismului. *Studiul Contribuția României la victoria popoarelor asupra nazismului* semnat

de dr. Gheorghe Zaharia face un edificator bilanț cu privire la sacrificiile materiale și umane ale poporului român în cele opt luni de participare efectivă la războiul antihitlerist. Autorul scoate în evidență eroismul Armatei române în lupta pentru eliberarea completă a României, contribuția soldaților și ofițerilor români la eliberarea Ungariei, Cehoslovaciei și Austriei, cât și puternica unitate dintre front și masele populare în această bătălie decisivă. Datele cu privire la jertfele poporului român în lupta antihitleristă, precum și mărturiile unor personalități politice și militare ale vremii cu privire la importanța contribuției a României la înfrângerea fascismului conferă studiului o deosebită valoare științifică și politică.

Paralel cu lupta pentru înfrângerea definitivă a fascismului poporul român a desfășurat acțiuni energice pe frontul intern pentru înfrângerea revoluției de eliberare națională și socială, antifascistă și antiimperialistă, al cărei început a fost marcat de victoria insurecției din august 1944. Despre marile prefaceri revoluționare, despre schimbările calitative petrecute în structura și suprastructura societății românești după 1944, despre realizările obținute de poporul român în edificarea noii orânduiri socialiste pe pă-

mintul României aflăm date extrem de interesante din studiul conf. univ. dr. Ion Ardeleanu intitulat *Edificarea orânduiri socialiste reflectată în expozițiile de bază ale muzeelor de istorie. Realități și perspective ale României socialiste*. Cu discernământ științific autorul definește conținutul politico-ideologic al principalelor etape ale acestei perioade jalonate de uriașe prefaceri revoluționare în toate domeniile de activitate. Instaurarea guvernului revoluționar-democratic în martie 1945, abolirea monarhiei la 30 decembrie 1947, făurirea partidului revoluționar unic al clasei muncitoare din România, în februarie 1948, trecerea mijloacelor de producție în mâinile întregului popor, în iunie același an, demararea procesului de industrializare socialistă în urma plenarelor C.C. al P.C.R. din octombrie și decembrie 1950, încheierea cooperativizării agriculturii, la începutul lui 1962, Congresul al IX-lea al P.C.R. din iulie 1965, „capitol luminos al istoriei naționale” care a ales în funcția de secretar general al partidului pe tovarășul Nicolae Ceaușescu punând, totodată, fundamentele unei etape superioare în dezvoltarea multilaterală a României socialiste, Congresele al X-lea (august 1969), al XI-lea (noiembrie 1974) și al XII-lea (noiembrie 1979) sint, așa cum se de-

gajă din conținutul studiului, momentele esențiale ale acestei perioade istorice, care marchează drumul ascendent al poporului român spre făurirea societății socialiste și comuniste.

Oglindirea ideilor fundamentale pe care se axează istoria poporului nostru în muzeele din țara noastră, reflectarea în artă și folclor a marilor momente istorice românești fac obiectul studiilor semnate de prof. univ. dr. Gh. I. Ioniță, criticul de artă Mircea Deac, dr. Georgea Stoica, dr. Florian Georgescu și dr. Panait I. Panait.

Calitatea acestui volum omagial, conferită în primul rând de bogatul conținut de idei al studiilor la care ne-am referit, capătă noi valențe ca urmare a formei grafice excepționale în care este realizat. Studiile pe care le conține se adresează cercetătorilor din domeniul istoriei naționale, care găsesc în ele un mănunchi de idei și concluzii ce pot constitui puncte de plecare pentru viitoarea cercetare sau aprofundare a unor epoci istorice, profesorilor de istorie de toate gradele, care găsesc în ele excelente sinteze ale unor capitole importante din istoria patriei, precum și marelui public dornic să cunoască cât mai aproape de adevăr milenara istorie a poporului român.

**CONSTANTIN
BOTORAN**

BIBLIOTECA „ASTRA”
SIBIU

СОДЕРЖАНИЕ

ИОН ПОПЕСКУ-ПУЦУРИ: Организация партии рабочего класса на основе воссоединённой Румынии. Место партии рабочего класса в истории родины	3
ИЛИЕ ЧАУШЕСКУ: Борьба всего народа за защиту родины — постоянная черта румынской истории	23
2050-ЛЕТИЕ СОЗДАНИЯ ПЕРВОГО ЦЕНТРАЛИЗОВАННОГО И НЕЗАВИСИМОГО ДАКИЙСКОГО ГОСУДАРСТВА, ВОЗГЛАВЛЯЕМОГО БУРЕВИСТОЙ	
Дакия в сознание нового мира	37

СООБЩЕНИЯ

Ограбление румынской экономики Центральными державами во время первой мировой войны: <i>Емил Рэчилэ</i>	50
---	----

ДОКУМЕНТАЛЬНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ

РевOLUTIONная солидарность румынского рабочего движения с международным рабочем движением (1872—1893)	69
---	----

НАУЧНАЯ ЖИЗНЬ

Библиография журнала «Анале де историе» (1970—1979)	105
---	-----

КРИТИКА И БИБЛИОГРАФИЯ

SUMMARY

ION POPESCU-PUȚURI : Organization of the Working-class' Party on the Basis of United Romania. The Place of the Working-class' Party in the Homeland's History	3
ILIE CEAUȘESCU : The All People's Struggle for the Defence of the Homeland — the Constant Feature of over 2000 Year Long History of Romania	23

2050 YEARS FROM THE ESTABLISHMENT OF THE FIRST CENTRALIZED AND INDEPENDENT DACIAN STATE UNDER THE RULE OF BUREBISTA

Dacia in the Conscience of the Modern World	37
---	----

ESSAYS

Plundering Romanian's Economy by Central Powers during the World War I : <i>Emil Răcilă</i>	50
--	----

DOCUMENTARY STUDIES

Revolutionary Solidarity of the Romanian's Working-class' Movement with the International's Working-class' movement. (1872-1893)	69
--	----

SCIENTIFIC LIFE

of the Review „ANALE DE ISTORIE“ Bibliography (1970-1979)	105
---	-----

CRITICISM AND BIBLIOGRAPHY

SOMMAIRE

ION POPESCU-PUȚURI : L'organisation du parti de la classe ouvrière sur le fondement de la Roumanie réunie. Le lieu du parti de la classe ouvrière dans l'histoire de la patrie	3
--	---

ILIE CEAUȘESCU : La lutte du peuple entier pour la défense de la patrie — une constance de l'histoire roumaine plus que bimillénaire	23
--	----

2050 ANS DEPUIS LA CRÉATION DU PREMIER ÉTAT DACE CENTRALISÉ ET INDÉPENDANT SOUS LE RÉGNE DE BUREBISTA

La Dacie dans la conscience du monde moderne	37
--	----

COMUNIQUEES

La spoliation de l'économie roumaine par les Puissances Centrales pendant la première guerre mondiale : <i>Emil Răcilă</i>	50
--	----

ÉTUDES DOCUMENTAIRES

La solidarité révolutionnaire du mouvement ouvrier de Roumanie avec le mouvement ouvrier internationale (1872-1893)	69
---	----

LA VIE SCIENTIFIQUE

Bibliographie de la revue „Anale de istorie“ (1970-1979)	105
--	-----

CRITIQUE ET BIBLIOGRAPHIE

SUMARIO

ION POPESCU-PUȚURI : La organización del partido de la clase obrera sobre la base de Rumania reintegrable. El lugar del partido de clase obrera, en la historia de la patria	3
ILIE CEAUȘESCU : La lucha del pueblo entero por la defensa de la patria .	28

2050 AÑOS DESDE LA CONSTITUCION DEL ESTADO DACIO CENTRALIZADO HACE MÁS DE DOS MILENIOS

Dacia en la conciencia del mundo moderno	37
--	----

COMUNICACIONES

La expoliación de la economía rumana por los Poderos centrales en el tiempo de la primera guerra mundial : Emil Răcilă	50
--	----

ESTUDIOS DOCUMENTALES

La solidaridad revolucionaria del movimiento obrero internacional (1872—1893)	69
---	----

LA VIDA CIENTIFICA

Bibliografía de la revista „Anale de historia“ (1970—1979)	105
--	-----

CRITICA Y BIBLIOGRAFIA

INHALT

ION POPESCU-PUȚURI : Die Organisation der Partei der Arbeiterklasse auf die Grundlage der wiederergänzte Rumänien. Die Stelle der Partei der Arbeiterklasse in die Geschichte des Vaterlandes	3
ILIE CEAUȘESCU : Der Kampf des ganzes Volkes für die Schutz des Vaterlandes — Konstante der rumänischer Geschichte seit über zwei Jahrtausende	23

2050 JAHRE SEIT DER SCHAFFUNG DES ERSTEN ZENTRALISIERTEN UND UNABHÄNGIGEN DAKERSTAATES UNTER BUREBISTAS FÜHRUNG

Dacia in die Gewissen der moderne Welt	37
--	----

MITTEILUNGEN

Die Ausbeutung der rumänische Ökonomie von die Zentralmächte in der Zeit des erstes Weltkrieges : Emil Răcilă	50
---	----

DOKUMENTARSTUDIEN

Die revolutionäre Solidarität des Arbeiterbewegung in Rumänien mit die internationale Arbeiterbewegung (1872—1893)	69
--	----

DAS WISSENSCHAFTLICHE LEBEN

Die Bibliographie des Zeitschriftes „Anale de istorie“ (1970—1979)	105
--	-----

KRITIK UND BIBLIOGRAPHIE

Redactori : Ion Mamina, Ion Oprea, Nicolae Rauș, Florian Tănăsescu

Colaboratorii și cititorii revistei pot să se adreseze redacției în fiecare zi între orele 10—12.

Adresa redacției este : București, strada Ministerului nr. 4, telefon : 17 01 60, interior 722 ; 442.

Revista „Anale de istorie” a Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. apare o dată la două luni. Abonamentele se fac la oficiile poștale, prin factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate.

Revista se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei.

Prețul unui număr — 6 lei ; abonamentul pe 6 luni — 18 lei, pe un an — 36 lei.

Cititorii din străinătate pot face abonamente adresându-se întreprinderii „ROMPRESFILATELIA” — Serviciul Import-Export presă — București — Calea Griviței nr. 64—66, P.O.B. — Box 2001.

Tiparul executat la Combinatul Poligrafic „Casa Scintei”

78998

anale de istorie

anul XXVI **6** 1980

1879

0 JUL. 2005

7 8998

-- DLU 2014

BIBLIOTECA "ASTRA"
SIBIU

Proletari din toate țările, uniți-vă!

INSTITUTUL DE STUDII ISTORICE ȘI SOCIAL-POLITICE DE PE LÎNGĂ C.C. AL P.C.R.

anale de istorie

Anul XXVI

6

1980

SUMAR

Opera tovarășului NICOLAE CEAUȘESCU în Italia	3
O nouă etapă în adîncirea democrației socialiste și participării largi a maselor la viața socială, la conducerea societății	20

COMUNICĂRI

Independența și unitatea națională — concept și acțiune la români. Dumitru Mazilu	33
Alegerile județene, municipale și comunale din februarie-martie 1930 — prilej de afirmare a partidelor muncitorești în viața politică a României. S. Cutișteanu	49
Apărarea independenței și integrității patriei — obiectiv primordial în activi- tatea partidelor clasei muncitoare din România (1933—1939). Livia Dandara	59

MIȘCAREA REVOLUȚIONARĂ DE TINERET

Crearea organizației unice, revoluționare de tineret în România	78
---	----

31813.

DOCUMENTE

Dacia în conștiința lumii moderne	115
---	-----

STUDII DOCUMENTARE

X Activitatea „Partidei socialiste“ în anii 1879—1890	138
---	-----

VIAȚA ȘTIINȚIFICĂ

Berlin — Colocviu științific organizat cu prilejul împlinirii a 100 de ani de la apariția lucrării lui Friedrich Engels : „Dezvoltarea socialismului de la utopie la știință“	163
Varșovia — A V-a sesiune a Comisiei mixte româno-polone de istorie	164
Linz — Reuniune științifică pe probleme ale istoriei mișcării muncitorești internaționale	165

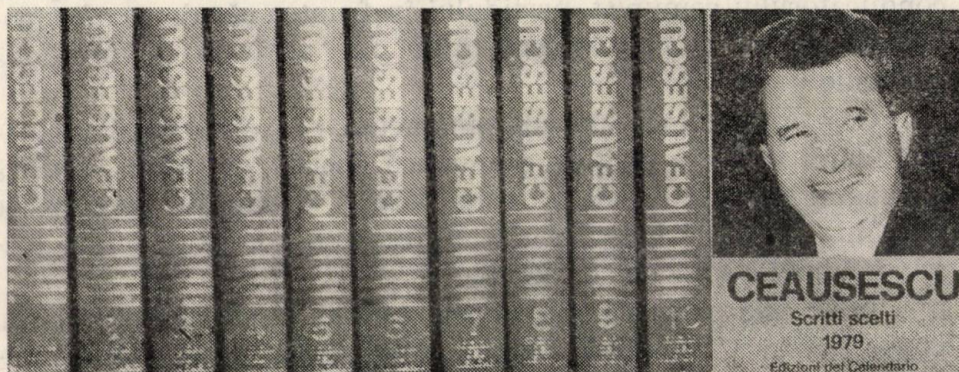
CRITICĂ ȘI BIBLIOGRAFIE

INSEMĂRI

COLEGIUL DE REDACȚIE

ION ARDELEANU, AUGUSTIN DEAC, GHEORGHE I. IONIȚĂ, N. G. MUNTEANU,
MIRCEA T. MUȘAT, PARASCHIVA NICHITA, NICOLAE PETREANU, ARON PETRIC,
VASILE PETRIȘOR, VALTER ROMAN, VIRGIL SMĂRCEA — secretar responsabil de
redacție, GHEORGHE SURPAT, ȘTEFAN VOICU, VLADIMIR ZAHARESCU, GHEORGHE
ZAHARIA

Opera tovarăşului **NICOLAE CEAUŞESCU** în Italia

In editura „Edizioni del Calendario” a apărut cel de-al zecelea volum din seria „CEAUŞESCU : SCRIERI ALESE”, ce înmănunchează — grupate pe capitole — extrase din cuvântări, expuneri, interviuri, scrieri ale tovarăşului Nicolae Ceauşescu consacrate, în cursul anului 1979, unor aspecte de larg interes ale politicii interne şi internaţionale a partidului şi statului nostru.

În continuare, publicăm materiale apărute în Italia privind opera tovarăşului NICOLAE CEAUŞESCU semnate de : LUIGI LONGO, UMBERTO TERACINI, CARLO SALINARI.

Editura „Il Calendario del Popolo“ pune la dispoziția publicului italian cel de-al optulea volum din seria de „Scrieri alese“ ale tovarășului Nicolae Ceaușescu, secretarul general al Partidului Comunist Român, președintele Republicii Socialiste România.

Publicarea acestui volum, care cuprinde — grupate pe capitole — scrieri, interviuri și cuvîntări, dedicate, în cursul anului 1977, unor aspecte de politică internă și internațională a partidului și statului român, capătă un caracter deosebit, deoarece coincide cu cea de-a 60-a aniversare a zilei de naștere a tovarășului Nicolae Ceaușescu și aduce un omagiu personalității și operei conducătorului comunist, partidului în fruntea căruia se află, poporului român, cu care sîntem uniți prin legături de profundă prietenie.

Cele opt volume publicate pînă acum, care abordează o tematică foarte vastă — politică, economică, socială, culturală — oferă o imagine clară și totodată înălțătoare a drumului parcurs de România socialistă începînd din 1971, anul la care se referă primul volum din seria de „Scrieri alese“.

În această perioadă, muncitorii, țaranii, intelectualii, întregul popor român au obținut — sub conducerea partidului comunist — importante progrese pe calea edificării socialiste, în toate domeniile. În prezent, eforturile sînt îndreptate, potrivit formulării date de însuși Nicolae Ceaușescu, către accelerarea înaintării spre construirea „societății socialiste multilateral dezvoltate“ și „tregerii la societatea comunistă“.

Rezultatele acestei orientări sînt evidente, ele au făcut să crească, pe plan internațional, prestigiul României și al președintelui său.

Volumul pe care îl prezentăm se deschide cu Raportul expus de Nicolae Ceaușescu la Conferința Națională a Partidului Comunist Român, ce a avut loc la începutul lunii decembrie anul trecut. Acesta constituie o sinteză a eforturilor și rezultatelor obținute în anii construcției socialiste și, în același timp, un „ansamblu“ de propuneri care, ținînd seama de posibilitățile reale ale țării, trasează — cu un realism riguros — liniile dezvoltării actuale și perspectivele de progres general pentru viitorul deceniu.

Este, așadar, un cadru realizabil care dovedește valabilitatea politicii de planificare și cunoașterea profundă atît a necesităților, cît și a capacităților unui popor care a ales calea socialismului.

Ar fi greu să rezumăm, aici, bogatul conținut de idei, analiza profundă a situației interne și internaționale, contribuția adusă de România — în special de tovarășul Nicolae Ceaușescu — la afirmarea principiilor care trebuie să inspire raporturile dintre state, dintre partidele mișcării muncitorești : este vorba de contribuții care îmbogățesc elaborarea teoretică și practică ce derivă din experiența originală proprie a unui stat, a unui popor care construiește societatea socialistă.

Ni se pare just să subliniem unele aspecte ale operei care se impun prin actualitatea și prin importanța lor generală.

În anul 1977 poporul român a sărbătorit centenarul independenței sale. În cuvîntarea pronunțată cu această ocazie, Ceaușescu s-a referit, îndeosebi, la valorile și importanța absolută a independenței pentru țelurile dezvoltării fiecărei națiuni. O consecință firească a obținerii independenței acum o sută de ani și a integrării tuturor teritoriilor românești după primul război mondial a fost lupta clasei muncitoare pentru cucerirea drepturilor sociale și pentru progresul tuturor cetățenilor. În timpul celui de-al doilea război mondial, forțele progresiste românești au reușit să răstoarne regimul antonescian, contribuind — cu prețul a mari sacrificii umane și materiale — la înfrîngerea Germaniei naziste.

În aceste evenimente își are originea procesul profundelor transformări revoluționare și de edificare a societății socialiste, proces care a devenit posibil datorită unității oamenilor muncii și al conducerii ferme exercitate de partidul comunist. Astfel, poporul român s-a eliberat de moștenirile grele ale regimului burghezomoșieresc supus imperialismului și a putut să deschidă — prin mobilizarea tuturor forțelor sociale — o etapă importantă, hotărîtoare, în istoria sa, un proces susținut de o intensă activitate politică, nu scutită de dificultăți și de frămîntări — desfășurată de poporul român prin aderarea conștientă la analizele și programele elaborate de partidul comunist, ceea ce a permis transformarea României dintr-o țară agrară într-o țară industrial-agrară pe calea unei căi sigure de dezvoltare. Perspectiva indicată de Ceaușescu este de a transforma România, pînă în 1985, într-o țară cu o dezvoltare medie față de țările cele mai dezvoltate din punct de vedere economic, ceea ce înseamnă asigurarea unui venit pe cap de locuitor de circa 2 500 dolari anual.

Dezvoltarea economică a României și profundele transformări în structura socială a țării, au fost însoțite de mutații de fond și în alte domenii : în administrația de stat, în cultură, în cerce-

tarea științifică, în învățămînt. De aici decurge o dezvoltare armonioasă a societății.

Prezintă un interes deosebit, în acest volum, amplele referiri la aplicarea de forme noi și originale ale democrației socialiste : rezultate importante au fost obținute în 1977 în participarea conștientă (cum dovedesc Congresele consiliilor oamenilor muncii și al țăranilor) a maselor la soluționarea problemelor țării, la toate nivelele — începînd de la partid, administrația locală, întreprinderi industriale și cooperative agricole.

Datorită acestor progrese interne, România a obținut un prestigiu crescînd pe plan internațional, dezvoltînd relațiile sale bilaterale și multilaterale, asigurînd o prezență activă în organismele internaționale.

În legătură cu aceasta s-a subliniat contribuția adusă de tovarășul Nicolae Ceaușescu și prin intermediul vizitelor efectuate în străinătate precum și al întîlnirilor internaționale ce au avut loc în România. El a susținut în mod ferm aspirațiile fundamentale ale popoarelor din întreaga lume : dezarmarea generală — în primul rînd cea nucleară — ; crearea unui climat de încredere reciprocă, în condiții de securitate în Europa și în lume ; instaurarea unei noi ordini politice și economice internaționale, prin instaurarea de raporturi între state inspirate din principiile deplinei egalități în drepturi, ale suveranității și independenței naționale, ale neamestecului în treburile interne, ale renunțării la folosirea sau la amenințarea cu folosirea forței, ale democratizării vieții internaționale.

Sînt principii care — potrivit Programului celui de-al XI-lea Congres al P.C.R. — trebuie să stea, în primul rînd, la baza relațiilor dintre statele socialiste, astfel încît să constituie un model pentru relațiile cu celelalte state, în primul rînd cu cele în curs de dezvoltare.

Este o necesitate imperioasă a timpurilor noastre în care — așa cum a subliniat Ceaușescu, nu fără îngrijorare — are loc o nouă reîmpărțire a lumii în zone de influență, „pentru cîștigarea de noi poziții dominante de către diferite state și grupări de state — prin tot felul de mijloace — atît pașnice cît și nepașnice, atît economice, cît și militare“.

În sfîrșit, scrierile acestui volum dovedesc contribuția adusă de președintele român la realizarea unității mișcării muncitorești pe baza relațiilor deplinei egalități a partidelor, a colaborării cu
6 toate partidele socialiste, social-democrate și cu forțele progre-

siste, antiimperialiste și anticolonialiste. Ceaușescu s-a dovedit în diverse ocazii un ferm susținător al necesității ca fiecare partid comunist să-și stabilească singur, pe baza istoriei propriului popor și a condițiilor specifice ale țării — linia politică proprie, fără amestec străin.

Lectura acestui volum — pe lângă interesul obiectiv pe care îl trezește — oferă motive de reflecție în legătură cu această țară care vrea să crească și să progreseze în continuare pe calea socialismului.

LUIGI LONGO

„După mai bine de 45 de ani de activitate revoluționară privind retrospectiv viața trăită, pot spune că idealurile, visele pentru care am intrat în mișcarea revoluționară, pentru care atîția comuniști și atîția revoluționari s-au jertfit și și-au dat chiar viața s-au realizat, constituie o realitate a zilelor noastre pe care o trăiește întreaga noastră națiune. Dacă, în vreun fel, aș fi pus în situația de a relua de la început activitatea de acum aproape 5 decenii, declar aici, în fața partidului și poporului, că aș merge fără șovăire pe aceeași cale, pe calea luptei revoluționare, a apărării demnității, libertății și fericirii națiunii mele.“

Așa răspundea Nicolae Ceaușescu, președintele Republicii Socialiste România, urărilor pe care, acum un an, cu prilejul celei de-a 60-a aniversări ale sale, i le adresau Partidul Comunist, oamenii muncii, poporul român.

Volumul de față — cel de-al nouălea în seria care reunește scrieri și cuvîntări — reprezintă o nouă mărturie despre caracterul angajării lui Ceaușescu și justifică mîndria cu care liderul României schița, în cuvintele de mai sus, un bilanț, rapid și în mare măsură provizoriu, al activității sale de conducător de stat și de partid.

Am mai avut deja posibilitatea într-o împrejurare similară de a sublinia nu numai interesul, ci și utilitatea unei inițiative editoriale, prin care se aduc la cunoștința publicului italian realitatea, succesele, problemele unei țări pe care Italia o privește cu o adîncă prietenie tradițională și într-un spirit sincer de colaborare.

Adaug că acest ultim volum apare în ediție italiană, tocmai atunci cînd România se pregătește să sărbătorească o aniversare istorică : cu 35 ani în urmă, această țară de o mare noblețe s-a eliberat în sfîrșit de dominația fascistă, putînd astfel să se îndrepte pe drumul deloc ușor, dar sigur și fără întoarcere, către amplele transformări sociale și culturale și către conturarea unui proiect

— tot mai clar în conținutul și logica sa — de edificare a unui socialism „multilateral dezvoltat“, a unui model original de societate socialistă.

Ca și cele precedente, acest volum oferă o culegere din scrierile cele mai recente ale lui Ceaușescu, neavînd, firește, un caracter monografic. Într-adevăr, „evantaiul“ tematicii abordate este foarte amplu : de la probleme ale dezvoltării economice, sociale și politice sau istorice și culturale ale României, pînă la aspecte ținînd de marile preocupări internaționale și de tipul de raporturi pe care România a știut, într-un mod într-adevăr autonom, să le întrețină cu toate țările lumii, în spiritul celei mai leale colaborări și menite să rezolve problemele care frămîntă astăzi omenirea.

Nu am cîtuși de puțin pretenția de a intra în miezul tezelor prezentate și al climatului complex și stimulator care se degajă din lectura acestor pagini. Dar cred că trebuie să subliniez modul riguros realist în care Ceaușescu le abordează, într-un stil care îi este propriu și pe care știe să-l păstreze cînd își expune ideile într-o cuvîntare sau într-un articol, ca și atunci cînd le prezintă, cu sobrietate și înțelepciune, într-o convorbire sau un interviu. Eu însumi — fie-mi îngăduită o scurtă evocare personală — am putut să-mi dau seama în cîteva rînduri (ultima oară acum un an) de calitățile de interlocutor logic și convingător ale tovarășului Nicolae.

Consider totuși că nu exagerez deloc afirmînd că, în special pentru cititorul italian, vor fi de mare interes acele părți ale cărții care se ocupă de situația internațională — analiza trăsăturilor sale distinctive și a raporturilor de forță care o caracterizează în prezent. O analiză cu solide temeuri științifice, permițînd în același timp cititorului să evalueze pe deplin optica de idei, și politică a autorului.

Așa se poate înțelege rațiunea fundamentală pentru care lumea acordă o unanimă prețuire contribuției aduse de România — îndeosebi prin persoana președintelui său — la soluționarea problemelor de importanță esențială pentru însuși viitorul omenirii, cum ar fi securitatea și cooperarea în Europa, dezarmarea (în primul rînd nucleară) și, în sfîrșit, posibilitatea formulată în mod rațional de a instaura o nouă ordine economică și politică, mai dreaptă, pe plan mondial.

La fel de importantă — și de aceeași vie actualitate — este partea din lucrare consacrată relațiilor internaționale ale Partidului Comunist Român și aportului său la îmbogățirea teoriei marxiste și leniniste, din care se inspiră mișcarea muncitorească internațională. Pe bună dreptate, Ceaușescu scoate în relief valoarea relațiilor întreținute de P.C.R. cu toate partidele comuniste și muncitorești, cu partidele socialiste, social-democrate și pro-

gresiste, cu toate forțele democratice, cu care contactele se consideră necesare și posibile.

Criteriile fundamentale ce stau la baza acestor relații sînt : o demnitate egală, respectul independenței fiecărui partid în parte, dreptul și îndatorirea fiecărui partid de a-și elabora în mod independent propria linie politică, propria strategie, aplicînd în mod creator principiile generale ale socialismului la realitățile specifice țării în care acționează.

Constat o dată mai mult cu bucurie că acestei logici îi corespund, printre altele, și raporturile foarte bune pe care Partidul Comunist Român le-a stabilit cu Partidul Comunist Italian și cu celelalte partide democratice din țara noastră.

În limitele îngăduite de o scurtă prezentare, mi se pare că am subliniat astfel unele aspecte asupra cărora își pot concentra atenția cititorii italieni — și mi-aș dori ca ei să fie cît mai numeroși.

Dar numai lectura întregului volum, în ansamblul său, va putea oferi atît comuniștilor, cît și specialiștilor de politică internațională și „politologilor“, cum li se spune azi, multe și substanțiale subiecte de reflecție.

În cuvîntarea pe care am citat-o la început, Ceaușescu spunea, printre altele : „...am făcut tot ceea ce am crezut că este bine... Dacă am lucrat bine sau rău, vor judeca partidul și poporul“.

Noi nu avem căderea să formăm o asemenea judecată. Dar, ținînd seama de cele citite — și de cele cunoscute din proprie experiență —, nu putem decît să recunoaștem și să prețuim contribuția pe care Ceaușescu a adus-o, o aduce și, să sperăm, va continua să o aducă, vreme de mulți ani încă, la afirmarea din ce în ce mai largă a idealurilor socialiste.

UMBERTO TERACINI

Un popor — un partid — un om : acesta este, după opinia mea, titlul ce s-ar potrivi mai bine cărții pe care am deosebita onoare să v-o prezint și care constituie al 5-lea volum din seria pe care „Edizioni del Calendario“ a dedicat-o scrierilor și cuvîntărilor lui Nicolae Ceaușescu, secretarul general al P.C.R. și președintele Republicii Socialiste România.

Nicolae Ceaușescu este, în viziunea pe care o propune titlul meu, tocmai omul care s-a ridicat la rolul de reprezentant suprem al poporului său și de conducător al partidului său — de care, conceptual, nu ar putea fi despărțit ca realitate vie, activă, și ca

gîndire creatoare —, desigur nu printr-o desfășurare întîmplătoare a evenimeentelor, ci prin înțelegerea deplină a procesului istoric în cursul căruia a condus poporul român la completa sa eliberare națională și socială, proces în care partidul comunist, al cărui militant este, s-a afirmat și rămîne cel mai conștient și mai experimentat garant. În această lumină, însăși viața lui Ceaușescu este cel mai bun comentariu al scrierilor sale, căci ea le inspiră și din ea își trag seva țelurile urmărite. Acesta este motivul care-mi sugerează să prezint aici, mai întîi, datele esențiale ale biografiei sale, cu toate că este binecunoscută afirmarea largă și crescîndă pe tărîm internațional a personalității sale marcante, adăugînd numelui său — binecunoscut în Italia — o aureolă de mare popularitate.

Nicolae Ceaușescu s-a născut în 1918, într-o familie de țărani săraci, fiind al treilea din cei zece copii. Era perioada în care, odată cu încheierea primului război mondial, cu prăbușirea Imperiului habsburgic, România își vedea, în sfîrșit, înfăptuită unitatea proprie după secole de războaie și de revolte purtate în cele mai diverse forme, dar toate pătrunse de suflul popular, de dorința arzătoare a înfăptuirii unității statale depline. După terminarea școlii elementare, în satul natal, a plecat, cu consimțămîntul familiei, cînd avea abia 11 ani, la București, în căutare de lucru; s-a angajat ucenic într-un atelier de cizmărie. La scurt timp, orașul a fost cuprins și răscolit de mari mișcări sociale și politice, ai căror protagoniști principali erau ceferiștii și petroliștii, care, ocupînd sondele și rafinăriile din orașul apropiat, Ploiești, au fost atacați și sîngeros reprimați de către forțele polițienești, cărora li se adăugaseră formațiuni înarmate ale Gărzii de fier, organizație creată în România după modelul și cu sprijinul fascismului italian și al nazismului hitlerist. Nicolae Ceaușescu, pe atunci un băiețandru, impresionat și indignat, participă la manifestațiile de protest ale mulțimii și se alătură maselor, coloanelor de demonstranți, care purtau steaguri roșii fluturînde.

În această perioadă de mari frămîntări sociale, el devine membru al organizației Uniunea Tineretului Comunist din România și unul din membrii activi ai Comitetului Național Antifascist. Astfel începe activitatea sa de revoluționar de profesie, în care se angajează cu întreaga-i ființă, desfășurînd, la început, activitate de răspîndire a presei partidului, care apărea clandestin, și de recrutare de noi aderenți în mișcarea revoluționară. Toate acestea au făcut ca asupra lui să se îndrepte în mod deosebit ochii poliției, care îl arestează pentru prima dată și îl supune metodelor de intimidare proprii regimurilor opresoare. Urmează numeroase alte arestări, iar în 1936 este judecat și condamnat la aproape trei ani

de detenție, pe care-i va executa în năprasnica închisoare Doftana. Cred că nu mai trebuie adăugat că timpul petrecut de Nicolae Ceaușescu în închisoare — așa cum se întâmplă întotdeauna cu militanții revoluționari — a însemnat pentru el o perioadă de studiu, folosită cu multă ardoare. În pofida regimului de detenție, a piedicilor puse de supraveghetori, el se pregătea metodic și perseverent, nu numai pentru a remedia lacunele determinate de scurta sa frecvență școlară (consecința nevoii în care s-a aflat, de a lucra încă fiind copil), dar și pentru a aprofunda acele ramuri ale științelor sociale și economice care, pe atunci, erau ignorate de învățământul public, dar pe care el le simțea ca fiind necesare pentru mai buna înțelegere a evenimentelor.

Eliberat din închisoare în decembrie 1938, Nicolae Ceaușescu, reia imediat activitatea în organizația tineretului comunist, care-și desfășura activitatea în adîncă ilegalitate, în condițiile în care monarhia abrogase Constituția și dăduse o lovitură grea libertăților elementare. A fost cooptat în Comitetul Central al U.T.C., cu sarcina de a conduce munca organizatorică. Dar agresiunea hitleristă împotriva Poloniei, Franței și Angliei aprinde flăcările celui de-al doilea război mondial, provocînd în toate statele Europei centrale și meridionale și, mai cu seamă, în cele balcanice, în care Italia fascistă și Germania nazistă creaseră în serviciul lor partide și grupări autoritare, profunde mișcări, care se dezvoltă pînă la limitele unor adevărate războaie civile.

În România, Garda de fier, cu ajutorul direct al lui Hitler, a dus pînă la capăt politica de ascensiune spre putere, împingînd țara pînă în pragul de protectorat al Reich-ului, care a dezmembrat teritoriul României în favoarea Ungariei lui Horthy. În condițiile represiunilor pe care regimul dictatorial le-a dezlănțuit pentru a îngenunchea sentimentul național rănit al poporului român, Nicolae Ceaușescu, care se afirmase ca remarcabil purtător de cuvînt al acestor sentimente, era din nou arestat și condamnat, fiind deținut în teribila fortăreață-închisoare Jilava. De aici, a fost transferat în închisoarea de la Caransebeș, iar apoi în lagărul de concentrare de la Tîrgu Jiu. Aici, generalul Antonescu închisese, împreună cu mulți dintre cei mai cunoscuți militanți comuniști, printre care Gheorghe Gheorghiu-Dej, și lideri ai altor grupări politice de diferite orientări ideologice, dar care își manifestaseră deschis aversiunea față de fascism și militau pentru recucerirea unității și independenței naționale, cum erau cei din Partidul Național-Țărănesc, Madosz, Uniunea Patrioților. Lagărul din Tîrgu Jiu a devenit astfel creuzetul în care s-a întărit alianța de luptă a unor forțe eterogene din punctul de vedere ideologic, dar pă-

trunse de unica dorință de a conduce poporul român la bătălia împotriva nazismului, pentru renașterea democratică a țării.

Nicolae Ceaușescu, care datorită îndelungatei și zbuciumatei experiențe dobândite în închisoare, a devenit cu mult mai matur în gândire și conștiință decît o îngăduia vîrsta lui, a fost foarte activ, perseverent și ponderat în această operă de înțelegere între oameni cu concepții diferite, care, în trecutul, cu intransigențele lor apriorice de principiu, înlesniseră, de fapt, victoria forțelor reacționare. El s-a convins din ce în ce mai mult, iar această convingere și-a întărit-o pe măsură ce i s-au încredințat răspunderi tot mai mari pe linia conducerii acțiunilor de masă, de importanța și valoarea hotărîtoare pe care o avea acțiunea unită pentru succesul oricărei opțiuni în tactica și strategia revoluționară. De acest lucru este important să ne amintim întotdeauna — spunea el —, căci nimic nu este definitiv și imuabil, ci, dimpotrivă, trebuie reexamineate neconținut datele concrete ale realității pentru a schimba metodele și obiectivele în funcție de mutațiile care, datorită și acțiunii noastre, au avut loc. Se poate spune, fără ezitare, că premisele acțiunii politice ale largii alianțe a poporului, care, în august 1944, a dus România la insurecția antifascistă și la răsturnarea dictaturii generalului Antonescu au fost puse și perfecționate la Tîrgu Jiu, de unde, o dată cu precipitarea evoluției războiului, cu înaintarea pe teritoriul român a armatelor sovietice și cu relativa slăbire a supravegherii poliției, legăturile cu grupurile politice din țară s-au multiplicat.

Victoria insurecției a deschis porțile închisorilor pentru toți prizonierii politici. Nicolae Ceaușescu, numit secretar general al Uniunii Tineretului Comunist, se afirmă cu rapiditate și îndeplinește un rol de primă importanță în evenimentele care vor face, în scurt timp, din România-regat o Republică, creîndu-se astfel condițiile pentru înfăptuirea a o serie de reforme care, prin conținutul lor democrat-burghez, cereau deschiderea, în deplină legalitate, a drumului spre socialism. Într-adevăr, după reforma agrară, Adunarea Națională a aprobat naționalizarea marilor întreprinderi industriale, miniere, bancare, de asigurări și de transport, punînd bazele noului sistem social-economic, care va lichida și va pedepsi orice exploatare a omului de către om.

Dar noua societate, noul stat aveau nevoie de cadre noi, de conducători noi, care să îmbine convingerile lor nestrămutate cu o bună pregătire, potrivit marilor sarcini ale reînnoirii, și prin ale cărei realizări cetățenii să poată judeca pe viu, în termeni de dreptate socială, de egalitate, de progres economic, de civilizație mai înaltă, valoarea cuceririlor revoluționare înfăptuite și în curs de înfăptuire. În acest cadru, Nicolae Ceaușescu manifestă capacități

într-adevăr extraordinare de a acționa în domenii care pînă atunci fuseseră mai îndepărtate de activitatea sa specifică, dar spre care se îndreptaseră studiile și reflecțiile sale din anii de detenție. El răspunde și corespunde în modul cel mai înalt așteptărilor partidului în diferitele sarcini pe care i le-a încredințat atît în organele sale interne de conducere, cît și în atribuțiile guvernamentale. Pe de o parte, el este, succesiv, ministru adjunct al agriculturii, ministru adjunct al forțelor armate, șeful Direcției politice superioare a armatei, pe de altă parte, după ce a fost ales membru al Comitetului Central al partidului, al cărui secretar devine, face parte din înaltul for de partid Biroul Politic, se afirmă cu prestigiu în fața militanților și a țării, iar în 1965, la încetarea din viață a lui Gheorghiu-Dej, îi urmează acestuia în prestigioasa funcție de prim-secretar al partidului.

Nicolae Ceaușescu nu avea atunci decît 47 de ani și, desigur, nu putea considera încheiat arcul luminos al vieții sale de luptător. Dimpotrivă, se deschidea un altul nou ; pregătirea sa teoretică și practică, cunoașterea lumii și a patriei române, sensibilitatea sa politică și morală, încrederea în oameni au demonstrat că este potrivit pentru misiunea mareață care-l aștepta acum. Vechile generații de revoluționari deșteptaseră, în anii mai îndepărtați, conștiința maselor muncitoare, organizîndu-le și conducîndu-le în îndelungate și succesive lupte, care au culminat victorios cu cucerirea puterii ca premisă incontestabilă pentru transformarea în sens socialist a fiecărui individ și a societății în general. Aceasta dădea posibilitate celei de-a doua generații să preia moștenirea, mai ales sub aspectul inițiativei politice, pe care o propunea și o impunea continuatorilor săi istoria unei jumătăți de secol a socialismului. Și trebuie să spunem că Nicolae Ceaușescu a răspuns prompt la această cerință deopotrivă a realității și a rațiunii, printr-o continuă inițiativă, ceea ce-i conferă o poziție de prim ordin, aș spune de avangardă, printre conducătorii din lumea socialistă. Nu mă refer numai la linia elaborată de el și transpusă în politica externă a țării sale, care și-a găsit o manifestare deosebită și de răsunset în special cu prilejul celor două crize internaționale grave, respectiv intervenția armată a unor țări socialiste în Cehoslovacia și ruperea de către acestea a relațiilor diplomatice cu Israelul. Este binecunoscut că România a refuzat să participe atît la prima, cît și la a doua acțiune, deși este în afară de orice discuție că pentru Nicolae Ceaușescu apare clar necesitatea și datorita de a păstra și de a se perfecționa tot mai mult un sistem de solidaritate și de colaborare înainte de toate între statele socialiste. Dar între toate statele socialiste, fără excepție.

„Socialismul se construiește în 14 țări“. Nicolae Ceaușescu a scris, de nenumărate ori, că „fiecare dintre ele, pornind de la principiile generale, universal valabile, înfăptuiește socialismul ținând seama de propriile condiții istorice naționale și sociale concrete“. De aceea, Nicolae Ceaușescu pune în mod hotărât, aș spune intransigent, problema egalității lor în drepturi, a respectării reciproce a independenței și a suveranității lor naționale, a neamestecului în treburile interne, toate acestea fiind cuceriri ale civilizației pe care omenirea le-a atins istoricește în faza revoluției burgheze, care a fost marcată, pe plan internațional, tocmai de obținerea libertății de către națiunile oprite, cucerire inalienabilă al cărei păstrător și apărător dîrz trebuie să fie socialismul, pentru toate statele, socialiste sau nesocialiste. Afirmînd fără echivoc, chiar și pentru țările socialiste, dreptul la o independență reciprocă deplină, el declară, în același timp, că interesele popoarelor lor și ale revoluției situează în prim plan dezvoltarea între aceste țări a unor relații deosebite de cooperare, de asistență și chiar de alianță militară, dacă situația internațională o cere, așa cum se întîmplă azi. Dar totdeauna el afirmă cu grijă necesitatea de a se ajunge la un sistem universal de securitate colectivă, care să facă, prin el însuși, inutile tratatele și blocurile de acest gen. Dacă, deci, România participă azi la C.A.E.R. și la Tratatul de la Varșovia, nu le consideră — mai ales pe acesta din urmă — modele ideale menite să dureze la infinit. Mai mult chiar, Nicolae Ceaușescu întrevide că, în condițiile cînd se va trece de la politica de coexistență pașnică la o politică de colaborare deplină între țările cu sisteme economice și sociale diferite, tratatele parțiale și pactele vor fi inutile. România se pregătește metodic pentru aceasta, desfășurînd o intensă activitate internațională, al cărei exponent și promotor este însuși Ceaușescu. Astfel se explică, și nu numai prin inepuizabila lui vitalitate, vizitele frecvente peste hotare, precum și interviurile pe care le acordă agenților de presă, posturilor de radio și de televiziune din numeroase țări, conform textelor originale reproduse în acest volum în capitolele intitulate : Raportul de forțe pe arena internațională (p. 273) ; Raporturile cu celelalte țări socialiste (p. 269) ; Coexistența pașnică și normele de conviețuire între state (p. 291) ; România și țările în curs de dezvoltare (p. 471) etc.

Așadar, nu este întîmplător că Bucureștiul a devenit, în ultimii ani, locul a numeroase congrese, conferințe, întîlniri internaționale preconizate de asociații și instituții dintre cele mai diverse (științifice, artistice, literare, sportive etc.). Nicolae Ceaușescu le aduce de fiecare dată, prin propriul său mesaj, o contribuție competentă prin considerațiuni și propuneri în care se

traduc pasionatele sale aspirații de edificare a unei lumi a colaborării globale, cu toate deosebirile sub aspectul dezvoltării economice, al tipului de civilizație, al principiilor etico-religioase etc.

De altfel, cu aceeași viziune politică-filozofică pe care o are în legătură cu organizarea omenirii într-o societate a colaborării internaționale, Nicolae Ceaușescu privește și problema organizării poporului său, a națiunii române, în cadrul hotarelor în care aceasta s-a unit în cursul unei îndelungi perioade istorice cu îndreptățitele valori de independență și suveranitate intangibile, după ce, în urma abolirii, prin revoluții, a diferențelor sociale incompatibile cu natura umană, s-a afirmat aici legea egalității, care este principiul de bază al socialismului.

După cum eliberarea națională și socială a României a fost fructul matur al unității poporului său în fiecare componentă a sa, tot astfel — gîndește și scrie el — potențarea lor cere ca această unitate să fie cu strășnicie păstrată. La această sarcină veghează partidul comunist, care, prin configurația sa structurală, cuprinde toate colțurile țării, este legat de toate straturile populației. Dar partidul, pentru a corespunde acestei misiuni esențiale, trebuie să știe să se reînnoiască pe sine însuși în condițiile unei realități în permanentă transformare tocmai ca urmare a operei novatoare pe care o conduce. De altfel, tragicele dificultăți care au pătat cu sînge istoria deceniului dintre 1950 și 1960, ca și cele similare petrecute din nefericire și în alte țări socialiste, au arătat ce consecințe distructive comportă lipsa de concordanță, de corespondență a partidului cu procesul evolutiv al țării. Chiar atunci cînd Nicolae Ceaușescu a fost chemat și investit cu misiunea de supremă răspundere, el a sesizat urgența luării de măsuri și s-a referit la aceste probleme. S-a indicat de îndată partidului necesitatea reînnoirii cadrelor sale, a unei mai largi deschideri spre tînăra generație, a reactivizării muncii colective, a unei reevaluări a valorilor morale, atît în viața particulară, cît și în exercitarea atribuțiilor publice și, în sfîrșit, a trecerii de la o disciplină concretizată ca piedică în dezvoltarea personalității umane la o disciplină care să coordoneze și să orienteze în modul cel mai folositor colectivității aptitudinile ficărui, liber exprimate și practicate.

Surprindem aici momentul cel mai original al gîndirii lui Nicolae Ceaușescu, potrivit căruia, dacă în societatea socialistă trebuie să fie exprimat la maximum sensul capacității creatoare a colectivului, omul trebuie să constituie în această societate termenul de comparație al fiecărui fapt, să fie privit nu numai ca factor de producție — homo economicus —, ci, și mai ales, ca izvor al gîndirii, care este, în același timp, știință — adică progres tehnic, artă — adică creație de frumos, filozofie — adică cercetarea ade-

vărului, istorie — adică cunoașterea trecutului pentru pregătirea viitorului. În acest sens, sub conducerea lui Nicolae Ceaușescu, democrația se manifestă și instituțional în statul socialist România, printr-o serie de organisme în care sînt reprezentate toate categoriile active ale țării, ca, de pildă, Consiliul Suprem al Dezvoltării Economice și Sociale a României, Consiliul Central de Control Muncitoresc al Activității Economice și Sociale, Consiliul Culturii și Educației Socialiste, Consiliul Național pentru Știință și Tehnologie etc. În același timp, în întreprinderi a sporit numărul instanțelor reprezentative ale oamenilor muncii. Diversificarea structurilor democratice ale țării se continuă fructuos, dînd o lovitură decisivă birocratismului și închistării. „Viața — se arată în Raportul expus de Nicolae Ceaușescu la cel de al X-lea Congres al P.C.R. — a demonstrat că conducerea unipersonală nu mai corespunde actualei etape a sistemului nostru socialist de producție. În condițiile proprietății comune asupra mijloacelor de producție, se impune ca o necesitate obiectivă realizarea conducerii colective, participarea nemijlocită a oamenilor muncii la conducerea activității economice“. Și aceasta nu numai în sistemul productiv, ci în toate domeniile vieții naționale. Dar — subliniază Nicolae Ceaușescu — dezvoltarea societății românești în epoca socialismului presupune nu numai îmbogățirea ei materială, ci și spirituală. În esență, în nici un regim social, și cu atît mai puțin în regimul socialist, procesul de dezvoltare a unei țări nu se poate reduce la o diagramă în care să se înregistreze comparativ datele de producție, orele de muncă, numărul angajaților de la un an la altul, pentru a se declara, în fața procentelor de creștere, că, deci, și de data aceasta s-a făcut un pas înainte. Din toate acestea derivă expresia semnificativă și nouă în limbajul curent al scrierilor și cuvîntărilor lui Nicolae Ceaușescu, expresie menită să indice obiectivul care trebuie atins : „O societate socialistă multilateral dezvoltată“. Multilateral ! Da, se va spune că orice societate este, prin ea însăși, multilaterală, pentru simplul motiv că procesul ei organic se desfășoară în diferite direcții corespunzător intereselor generale ale membrilor săi. Dar în timp ce în societatea capitalistă acel proces organic — în cadrul căruia opțiunile libere ale individului sînt abandonate — se desfășoară anarhic, este dezechilibrat în părțile lui componente și, deci, distorsionat, de unde și deformarea sistemului, devierile și ruina lui, în societatea socialistă deformările și dezechilibrul pot fi provocate de greșelile făcute în raporturile de creștere stabilite în programele și planurile de dezvoltare, în viziunea asupra obiectivelor care trebuie îndeplinite. Adesea, aceasta se întîmplă din cauza ponderii aproape exclusive

16 date dezvoltării economiei. De aici, probabil, crizele care au ame-

nințat periculos, în diferite rînduri, stabilitatea anumitor țări socialiste. Nicolae Ceaușescu, atent la fiecare simptom, nu a ezitat să se oprească asupra fenomenului și, prin expresia : „societate socialistă multilateral dezvoltată“ pe care o folosește, a vrut să atragă atenția asupra necesității unei îndrumări continue și permanente a sarcinilor de către noile guverne ale statelor și națiunilor socialiste.

Acestea și multe alte probleme se găsesc în volumul al 5-lea și, chiar mai mult, în toate volumele culegerii de scrieri și cuvîntări aparținînd lui Nicolae Ceaușescu. Ele constituie o frescă grandioasă a realității românești de ieri și de astăzi. Din ele am extras, ca dintr-un izvor bogat, însemnările pe baza cărora am prezentat acest modest tablou. Chiar dacă tabloul nu a fost complet, aș dori să sper că cuvîntul meu a reușit, totuși, să suscite interesul dumneavoastră, îndemnîndu-vă să căutați și să găsiți, în paginile celor cinci volume, o informație deplină, completă, asupra vieții, asupra realizărilor și obiectivelor poporului român, condus de cel mai de seamă și mai strălucit lider al său, cel care este Nicolae Ceaușescu.

CARLO SALINARI

Textele Președintelui R. S. România și Secretarul general al Partidului Comunist Român — Nicolae Ceaușescu — pe care le prezentăm aici, constituie prima culegere organică a scrierilor și discursurilor sale apărută în țara noastră. Ele au o importanță deosebită din cauza interesului pe care — de cîțiva ani încoace — pozițiile statului și partidului român le-au suscitată în rîndurile observatorilor politici și ale opiniei publice internaționale. Dar trebuie să subliniem (și paginile care urmează o demonstrează în mod clar) că acele poziții au fost interpretate unilateral, subliniindu-se polemic numai manifestările de autonomie pe care, în diferite ocazii statul și partidul român le-au demonstrat față de alte țări socialiste și de mișcarea comunistă europeană. Cazul Cehoslovaciei nu este ultimul.

Această atitudine autonomă este în mod cert confirmată cu putere în scrierile și în discursurile inserate în acest volum : dar aceasta apare într-un context care-i restituie toată bogăția și noutatea. De aceea, dacă este adevărat că pozițiile comuniștilor români, duse înainte de Ceaușescu, au devenit uneori divergente

față de pozițiile altor partide comuniste și muncitorești, este tot atât de adevărat că la baza divergențelor n-a stat niciodată dorința de ruptură, ci, dimpotrivă, o dorință sinceră de unitate și un profund spirit internaționalist. Tocmai în aceasta mi se pare că constă noutatea pozițiilor lui Ceaușescu : în capacitatea de a ști să elaboreze o linie politică dinamică și ductilă, care-și are originea în specificul și în situația concretă a României fără ca, totuși, să se îndepărteze de principii, fără să slăbească legăturile de solidaritate internaționalistă cu celelalte partide și state socialiste ; în convingerea — trebuie să adăugăm — că sarcinile naționale și internaționale ale mișcării muncitorești sînt strîns împletite și că nu poți îndeplini bine sarcina internaționalistă dacă nu poți aborda și rezolva problemele interne din țara ta.

În rest, conștiința dublei funcțiuni — naționale și internaționale — a clasei muncitoare, cel puțin în faza actuală a luptei de clasă, este una dintre cuceririle marxismului creator de la Lenin încoace. Ba, chiar mai mult. Un alt principiu al concepției politice a lui Ceaușescu este acela privind rolul partidelor și al statelor mici și mijlocii în viața internațională. Nu este drept ca numai două sau trei mari puteri să-și aroge în epoca noastră dreptul și sarcina de a dispune de destinele lumii ; toate popoarele și țările, chiar și cele mai mici, trebuie să aibă posibilitatea de a participa cu drepturi egale la viața internațională și la rezolvarea problemelor acesteia. Ceea ce susține Ceaușescu este o concepție profund etică, umană, despre raporturile internaționale din care trebuie definitiv eliminate forța și amenințarea cu forța, pentru a da viață unui sistem de cooperare în care egalitatea, dezvoltarea economico-socială și libertatea fiecărui stat să fie condiția egalității, a dezvoltării și a libertății tuturor celorlalte state.

Este evident că afirmarea acestei noi morale internaționale își are sorgintea într-o ireductibilă voință antiimperialistă. Coexistența pașnică susținută de Ceaușescu nu este, desigur, aceea bazată pe un compromis cu forțele imperialiste, ci — dimpotrivă — reprezintă tocmai unul dintre elementele cele mai dinamice ale luptei împotriva imperialismului.

Dacă problemele internaționale reprezintă o componentă esențială a operei comuniștilor români și a secretarului lor general, nu trebuie să uităm că, tocmai pentru raportul — la care ne-am referit aici, — între sarcinile naționale și cele internaționale, aspectul cel mai relevant al politicii Președintelui Ceaușescu este acela privitor la construirea socialismului în România. Socialismul și comunismul nu pot fi construite pe înapoiere și o dezvoltare economică întîrziată. Socialismul și comunismul au nevoie de o excepțională dezvoltare a forțelor de producție care, împreună cu

noile relații socialiste de producție pot permite acel salt calitativ care duce fiecare țară luată în parte, și întreaga omenire în întregul ei, spre un alt nivel, superior, de civilizație. De aici și constantul apel la necesitatea unei crescînde și neîntrerupte dezvoltări economice, bazată mai ales pe adoptarea celor mai noi descoperiri ale științei și tehnicii contemporane, ceea ce generează, în consecință, și interesul pasionat, de care a dat dovadă, față de știință, cultură, învățămînt.

Textele publicate sînt extrase din scrierile și discursurile rostite de Ceaușescu din 1965 pînă în prezent (1971), înmănușchiate — după cum poate constata și cititorul — pe teme. În încheiere am publicat textul integral al cuvîntării de la Moscova, prilejuită de cel de-al XXIV-lea congres al P.C.U.S. (aprilie 1971) — cuvîntare care — prin momentul și solemnitatea locului unde a fost ținută — constituie un fel de *bilanț* al pozițiilor politice ale lui Ceaușescu și ale comuniștilor români.

Lectura acestor texte oferă, așadar, cheia înțelegerii dimensiunilor pe care le-a asumat în acești ani personalitatea lui Nicolae Ceaușescu, și oferă — dincolo de deformările interesate ale observatorilor politici burghezi — o mărturie directă a pozițiilor celor mai vii și creatoare din cîte au fost emise în ultimii ani la nivelul statelor și partidelor comuniste europene.

O NOUĂ ETAPĂ ÎN ADÎNCIREA DEMOCRAȚIEI SOCIALISTE ȘI PARTICIPĂRII LARGI A MASELOR LA VIAȚA SOCIALĂ, LA CONDUCEREA SOCIETĂȚII

„Noi considerăm că orînduirea socialistă este singura capabilă să asigure înfăptuirea acestor năzuințe ale popoarelor, adevărata democrație și libertate a celor mulți, a maselor largi populare, rezolvarea problemelor vitale ale popoarelor, crearea condițiilor pentru participarea directă și efectivă a celor ce muncesc la conducerea vieții economico-sociale, la guvernarea societății, a statului, la făurirea conștientă a propriului destin, a propriei istorii“.

NICOLAE CEAUȘESCU

Cele peste trei decenii care s-au scurs de la proclamarea republicii populare concentrează uriașele energii și eforturi ale luptei revoluționare consfințite în transformările radicale petrecute în viața poporului nostru. Deși, raportată la statele avansate din punct de vedere economic, România continuă a se afla încă în grupa țărilor în curs de dezvoltare, poporul român a înfăptuit în acești ani o măreață operă revoluționară.

Un rol primordial în mîinile clasei muncitoare și ale tuturor oamenilor muncii în construirea noii societăți l-a jucat statul nostru, sub conducerea Partidului Comunist Român. Ca organizație a puterii politice a celor ce muncesc, statul a asigurat trecerea principalelor mijloace de producție din proprietatea capitalistă în proprietatea întregului popor, industrializarea socialistă a țării, transformarea socialistă treptată a agriculturii, înfăptuirea radicală a schimbărilor în domeniul vieții cultural-ideologice. Instrument important în cucerirea acestor victorii, statul, la rîndul său, s-a transformat odată cu întreaga societate. I-a crescut permanent

rolul și s-a îmbunătățit mecanismul său ; totodată, a evoluat esența și conținutul puterii de stat în direcția largirii bazei sociale pe care se întemeiază.

Fără îndoială că sarcinile puterii de stat și mecanismul exercitării dominației clasei muncitoare și aliaților săi au o legătură strînsă cu esența statului socialist, în primul rînd, cu natura sa socială, de clasă, și mai ales, cu creșterea rolului clasei muncitoare în stat. În analiza esenței statului socialist, este necesar de descifrat care sînt forțele sociale ce dispun de puterea de stat și o folosesc în scopul dezvoltării societății, în conformitate cu interesele lor, și în concordanță cu necesitățile sociale obiective. De asemenea, în această analiză trebuie să se țină seama de dinamica societății, de transformările în structura economică, socială, ce au loc în procesul construcției socialiste.

Statul socialist se prezintă deci ca un stat principal deosebit și superior față de statele bazate pe exploatarea omului de către om. De la începutul existenței sale — din perioada de trecere, cînd se mai păstrează împărțirea societății în clase cu interese antagonice —, el capătă unele trăsături noi, deosebite față de statele capitaliste. În statul socialist accentul cade pe latura organizatoare, constructivă și creatoare, trăsătura de bază a puterii fiind aceea a unei puteri a marii majorități a poporului în slujba intereselor dezvoltării întregii societăți.

Aceste trăsături și-au găsit reflectarea încă în primele constituții adoptate după trecerea României la socialism. Astfel, Constituția din 13 aprilie 1948 a consfințit cucerirea deplină a puterii de către oamenii muncii în frunte cu clasa muncitoare, a statornicit bazele instituționale, juridice-politice în vederea trecerii la construcția socialistă în toate domeniile de activitate. După cîtva timp însă, s-a simțit nevoia elaborării unei noi constituții, care să reflecte mai complet noile realități și să răspundă exigențelor procesului de transformări socialiste în plină desfășurare. În acest scop a fost elaborată Constituția din 24 septembrie 1952.

Generalizarea relațiilor economice socialiste și făurirea economiei socialiste unitare, transformările calitative ale structurii de clasă a societății, făurirea unității social-politice a poporului și desfășurarea procesului de omogenizare a societății, triumful ideologiei socialiste, ridicarea pe o treaptă superioară a formei de comunitate umană ca urmare a creării națiunii socialiste sînt tot atîția factori care au determinat elaborarea și adoptarea Constituției din 1965. Transformările profunde ale statului socialist și evoluția bazei sociale a puterii au fost sintetizate și redată în art. 2 al Constituției care prevede : „Întreaga putere în Republica Socialistă România aparține poporului, liber și stăpîn pe soarta sa.

Puterea poporului se întemeiază pe alianța muncitorească-țăărănească. În strînsă unire, clasa muncitoare — clasa conducătoare în societate —, țărănimea, intelectualitatea, celelalte categorii de oameni ai muncii, fără deosebire de naționalitate, construiesc orînduirea socialistă, creînd condițiile trecerii la comunism“.

Ținînd seama de caracterul forțelor sociale din societatea noastră, de raporturile lor interne și internaționale, de evoluția socialistă a națiunii, se pot formula următoarele trăsături ale puterii de stat socialiste din România în etapa actuală : are un caracter muncitoresc, întrucît clasa muncitoare deține rolul conducător în stat ; este o putere muncitorească țărănească, pentru că la temelia ei stă alianța dintre clasa muncitoare și țărănime, ridicată pe o treaptă superioară, ca urmare a generalizării relațiilor socialiste în economie ; este o putere populară, consecvent și real democratică, deoarece aparține poporului unit prin comunitatea de inte-

rese economice, politice și ideologice a clasei muncitoare, țărănimii, intelectualității, pe baza căreia s-a făurit unitatea social-politică și moral-ideologică a întregului popor ; are un caracter național și unitar, pentru că aparține întregii națiuni socialiste suverane înfrățită cu naționalitățile conlocuitoare, ce au căpătat și ele trăsături socialiste ; are un caracter internaționalist, întrucît statul socialist român, ca stat suveran și independent, face parte din uniunea statelor socialiste, din frontul mondial unit al forțelor sociale antiimperialiste.

Aceste caracteristici, aflate într-o indisolubilă și organică unitate, evidențiază că, în etapa actuală, statul nostru socialist este instrumentul puterii întregii societăți, a poporului, organizația politică a puterii națiunii socialiste, menită să asigure nu dominația împotriva vreunui grup social, pentru că nu există un atare grup, clasele exploataatoare fiind lichidate, ci organizarea, conducerea, îndrumarea întregului popor pe drumul făuririi societății socialiste multilateral dezvoltate și apărării cuceririlor sale revoluționare. Prezente încă în perioada de trecere de la capitalism la socialism, aceste trăsături au dobândit valențe noi, calitativ superioare. Acum statul este socialist pentru că orînduirea socială în ansamblul ei este socialistă, în concret, pentru că socialiste sînt structura economică pe care se ridică, precum și forțele sociale și naționale a căror putere o reprezintă.

Între caracteristicile puterii de stat socialiste, conducerea clasei muncitoare și a partidului comunist are rolul determinant, deoarece prin intermediul ei se realizează toate celelalte caracteristici, fiind prezentă ca o permanență de la apariția statului socialist. Esența statului socialist o reprezintă rolul conducător al clasei muncitoare, deoarece, spre deosebire de țărănime și celelalte categorii sociale de oameni ai muncii, aceasta este clasa cea mai avansată a societății, al cărei interes și misiune istorică este — fără nici o rezervă — de a înfăptui societatea fără clase, în care eliberîndu-se pe sine, eliberează întreaga societate de orice oprimare socială sau națională.

În prezent, în condițiile socialismului, conducerea societății de către clasa muncitoare și cu participarea întregului popor, a întregii națiuni și a naționalităților conlocuitoare, se realizează fără dominație, dar prin intermediul puterii, ceea ce presupune statornicirea deciziilor „cu putere de lege“, reglementarea relațiilor sociale prin norme și acte de guvernămînt ale căror obligativitate este garantată la nevoie de forța coercitivă a statului. Societatea a ajuns la nivelul de dezvoltare în care dominația de clasă împotriva altor clase a încetat dar nu a ajuns încă în etapa de a se putea lipsi definitiv de puterea politică, de autoritatea statală în asigurarea conducerii vieții sociale.

Între metodele conducerii statale, locul primordial și în continuă creștere îl ocupă practica convingerii. Cetățenii văd — în tot mai mare măsură — în deciziile statale nu ordine impuse, ci necesități înțelese pe care le respectă conștient, de bunăvoie. S-a realizat astfel acel consens între conducerea statală și mase, specific unei conduceri autentic democratice.

Statul în socialism este, de facto și de jure, în principal și în mod real, reprezentantul oficial al întregii societăți, organizația politică a puterii poporului, care asigură conducerea societății de către clasa muncitoare în interesul și spre binele întregii națiuni. El are menirea de a rezolva sarcinile generale ce decurg din necesitatea organizării construcției socialiste și se bazează, în realizarea acestui țel, pe participarea conștientă și liber consimțită a maselor și numai în subsidiar pe folosirea forței de constrîngere împotriva acelor elemente care încalcă legalitatea statornicită ca expresie

a voinței și intereselor generale. Totodată, statul socialist este și titular al dreptului de proprietate asupra principalelor bogății ale țării și mijloace de producție, cât și al celei mai mari părți a bazei materiale a instituțiilor social-culturale și de cercetare, care, toate, sînt bunuri ce aparțin întregului popor.

În procesul continuu de adîncire și perfecționare a democrației socialiste, în întreaga viață politico-economică și socială, prin creșterea neconținută a participării active a maselor de oameni ai muncii la edificarea României socialiste, un rol important l-a avut primul Congres al consiliilor populare, moment de seamă în activitatea organelor locale ale puterii de stat, în urma căruia s-au instituționalizat noi forme și structuri de perfecționare a cadrului politic și organizatoric de atragere a maselor de cetățeni la conducerea treburilor de stat și obștești.

Crearea, la propunerea tovarășului Nicolae Ceaușescu, a Camerei legislative a consiliilor populare, adevărat parlament al organelor locale ale puterii și ale administrației de stat, cum a caracterizat-o secretarul general al partidului, asigură cadrul corespunzător pentru sporirea contribuției acestor organe la dezbaterea problemelor majore privind dezvoltarea economico-socială a țării.

O manifestare plenară a cadrului democratic de participare a maselor la conducerea treburilor obștești o constituie conferințele județene ale deputaților, precum și Conferința pe țară a președinților consiliilor populare, ale căror lucrări au reliefat, prin întreaga lor desfășurare, rolul tot mai însemnat al organelor locale ale puterii de stat în înfăptuirea politicii partidului, în întreaga operă de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate.

În cadrul acestor acțiuni s-a pus în evidență capacitatea organizatorică și spiritul de inițiativă al deputaților consiliilor populare, al activului obștesc format din peste 57 000 comitete de cetățeni pe circumscripții, circa 20 000 asociații ale locatarilor, comitetele de părinți de pe lângă școli, colectivele cetățenești pentru efectuarea lucrărilor de interes obștesc din contribuția locuitorilor, a celor de administrare și gospodărire a pădurilor comunale, a pajiștilor și pășunilor, colective care reunesc peste un milion și jumătate de cetățeni.

Au fost așezate pe baze noi adunările cetățenești, care au devenit adevărate tribune democratice, în cadrul cărora oamenii muncii dezbăt principalele probleme ale dezvoltării economico-sociale a localităților, iar consiliile populare, deputații raportează asupra activității lor, a modului în care își exercită mandatul încredințat de alegători. Începînd din acest an, cînd din inițiativa tovarășului Nicolae Ceaușescu s-a instituționalizat „Tribuna democrației”, — la a cărei bună desfășurare consiliile populare le revin sarcini deosebite, specifice — adunările cetățenești au căpătat dimensiuni noi, s-a îmbogățit conținutul lor, întărindu-se și mai mult rolul și controlul maselor asupra activității tuturor organelor și instituțiilor de stat.

În cadrul conferințelor județene s-a arătat că prin grija partidului, personal a tovarășului Nicolae Ceaușescu, în patria noastră s-au realizat un sistem unitar de conducere a țării de către popor, o democrație politică, economică și socială de tip nou, în climatul căreia inițiativa, experiența și capacitatea creatoare ale tuturor oamenilor muncii își află cadrul optim de manifestare, de afirmare neîngrădită a opiniilor, de participare a maselor la luarea deciziilor și înfăptuirea lor.

În cadrul sistemului larg al organismelor democrației socialiste, consiliile populare își au locul bine definit, întreaga lor activitate avînd drept scop întărirea orînduirii noastre socialiste, creșterea continuă a bunăstării materiale și spirituale a întregului popor, asigurarea libertății și demnității omului, afirmarea multilaterală a personalității lui, promovarea cu consecvență a eticii și echității socialiste, educarea maselor în spiritul devotamentului față de patrie și cauza socialismului.

În perioada care a trecut de la primul Congres al consiliilor populare, întreaga activitate a organelor locale ale puterii și administrației de stat a fost axată pe aplicarea cu consecvență a hotărîrilor Congresului al XII-lea și Conferinței Naționale ale partidului, a celorlalte documente de partid și de stat, a ideilor novatoare, de o inestimabilă valoare teoretică și practică, ale tovarășului Nicolae Ceaușescu, care au stat la baza importantelor măsuri legislative adoptate în această perioadă și ale căror consecințe s-au reflectat în mod pozitiv în organizarea și munca consiliilor populare.

„Lucrările Congresului și ale conferințelor județene care l-au precedat — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu — constituie o manifestare de mare amploare a democratismului orînduirii noastre socialiste, asigurînd dezbaterea aprofundată cu activul de bază din județe — la începutul noului cîincinal — a problemelor dezvoltării în profil teritorial a industriei, agriculturii și celorlalte ramuri economice și creșterii nivelului de trai material și spiritual al oamenilor muncii, de la orașe și sate, stabilirea celor mai bune căi de înfăptuire în viață a politicii partidului de înflorire continuă a tuturor localităților patriei, de asigurare a întăririi continue a orînduirii noastre socialiste, a independenței și suveranității României“.

Congresul consiliilor populare și-a desfășurat lucrările în condițiile în care toți oamenii muncii — români, maghiari, germani și de alte naționalități — de pe întreg cuprinsul patriei, strîns uniți în jurul partidului, al secretarului său general, tovarășul Nicolae Ceaușescu, muncesc cu abnegație și dăruire revoluționară pentru realizarea exemplară a planului pe anul 1980, a cîincinalului actual și pregătirea în cele mai bune condiții a planului pe 1981, pentru înfăptuirea neabătută a istoricelor hotărîri ale Congresului al XII-lea al Partidului Comunist Român.

Lucrările congresului au avut loc în anul în care comuniștii, întregul popor român au sărbătorit împlinirea unui deceniu și jumătate de la cel de-al IX-lea Congres al partidului, eveniment de la care destinele României socialiste sînt conduse cu clarviziune științifică, înaltă competență și spirit revoluționar de cel mai iubit și devotat fiu al națiunii noastre, patriot înflăcărat și internaționalist consecvent, secretarul general al partidului, președintele Republicii, tovarășul Nicolae Ceaușescu.

Realizările remarcabile dobîndite în acești ani — a arătat tovarășul Nicolae Ceaușescu — au asigurat dezvoltarea impetuoasă a forțelor de producție, a ramurilor hotărîtoare ale economiei, creșterea susținută a avuției naționale și, pe această bază, ridicarea puternică a nivelului de trai material și spiritual al întregului nostru popor.

În industrie, volumul de producție prevăzut pe întregul cîincinal se realizează cu o anumită depășire — deși nu la nivelul pe care l-am fi dorit — asigurîndu-se un ritm mediu anual de circa 10 la sută, la limitele superioare ale Directivelor Congresului al XI-lea. S-a amplificat procesul de ridicare a nivelului tehnic și de înnoire a producției industriale prin extinderea tehnologiilor moderne de înalt randament și asimilarea de noi tipuri de mașini, utilaje, instalații, materiale și mărfuri de larg consum.

O contribuție de seamă la progresul societății noastre aduce agricultura, producția globală a acestei ramuri fiind cu circa 30 la sută mai mare decât în perioada 1971—1975.

Ca rezultat al dezvoltării producției materiale și sporirii mai accentuate a eficienței economice, pe întregul cincinal se asigură un ritm anual al venitului național de 9 la sută, superior ritmului de creștere a produsului social. Volumul de investiții — de circa 950 miliarde lei — depășește totalul fondurilor alocate în ultimele două cincinale. S-a amplificat activitatea de comerț exterior, realizându-se un ritm mediu anual de creștere de circa 17 la sută, în condițiile îmbunătățirii continue a cursului de re venire la export.

Toate aceste date — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu — oglindesc în modul cel mai convingător succesele uriașe înregistrate de poporul român pe calea construcției socialiste. Dacă ne-am referi la câteva date comparative cu unele țări dezvoltate, ar trebui, de asemenea, să arătăm că în toți acești 30 de ani venitul național pe locuitor a crescut în România într-un ritm de 8,4 la sută anual, în timp ce în Statele Unite acest ritm a fost de 2,1 la sută, în Canada de 2,6 la sută, în Italia de 3,8 la sută, în R.F. Germania de 4,4 la sută, în Franța de 3,8 la sută. Aceste date demonstrează că decalajul care despărțea România de țările dezvoltate s-a micșorat de 3—4 ori, deși trebuie să spunem că mai avem încă mult de făcut pentru a lichida acest decalaj. Semnificativă este și comparația la o serie de produse fizice de bază. Astfel, producția de energie electrică pe locuitor s-a dezvoltat în România de 23 de ori, în Statele Unite de 4 ori. Cehoslovacia realiza în 1950 de peste 5 ori mai multă energie pe locuitor, iar acum diferența a mai rămas de numai 20 la sută. Decalajul față de Polonia era de aproape 3 ori, iar în prezent s-a redus la circa 10 la sută. De asemenea, producția de energie electrică pe locuitor în Franța era de peste 6 ori mai mare decât în țara noastră, iar acum diferența a rămas de sub 40 la sută. În ce privește Italia, decalajul de peste 4 ori din 1950 s-a redus la sub 10 la sută.

„Toate acestea — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu — demonstrează că și în domeniul acesta ne-am apropiat mult de o serie de țări dezvoltate“. Mai elocventă este comparația la oțel, unde producția pe locuitor a crescut în România de 17 ori ; în prezent realizăm o producție de oțel pe locuitor mai mare decât Statele Unite, Anglia, Italia, Franța și sîntem foarte aproape de R.F. Germania, numărîndu-ne printre primele țări din acest punct de vedere. Aceeași situație este la ciment, țesături, unde, de asemenea, depășim producția pe locuitor din multe țări dezvoltate, precum și la o serie de alte produse.

„Toate aceste comparații — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu — pun în evidență faptul că eforturile făcute de poporul român în 30 de ani de construcție socialistă s-au materializat în crearea unei puternice avuții naționale, care a făcut ca țara noastră — în trecut o țară cu o economie înapoiată — să înregistreze progrese uriașe, demonstrînd cu putere forța socialismului, capacitatea noii societăți, în care puterea aparține poporului însuși, în care clasa muncitoare are rolul conducător, faptul că poporul știe să conducă mai bine, să înfăptuiască mai bine dezvoltarea societății, să asigure progresul economico-social“.

Înfăptuirea consecventă a politicii de amplasare rațională a forțelor de producție pe teritoriul țării a determinat reducerea substanțială a decalajelor care existau în trecut în dezvoltarea economico-socială a teritoriului. Este semnificativ faptul că, pînă la sfîrșitul acestui an, economia

națională va dispune de peste 180 mari platforme industriale cu profil complex, atît în județele cu tradiții industriale, cît și în județele mai puțin dezvoltate în trecut. Asigurarea punerii în funcțiune a obiectivelor economice în curs de realizare va permite ca, pînă la sfîrșitul cincinalului actual, toate județele să dispună de capacități pentru o producție industrială de cel puțin 10 miliarde lei.

În acești ani au fost create noi localități urbane, numărul municipiilor și orașelor sporind de la 148 în 1950, la 365 în acest an, iar populația urbană ajungînd să reprezinte mai mult de jumătate din totalul locuitorilor țării. Satele au fost constituite în comune mai puternice, numărul acestora reducîndu-se de la 4 400 la 2 570, iar ca rezultat al reorganizării administrativ-teritoriale s-au creat condiții pentru dezvoltarea mai rapidă a tuturor localităților, pentru înflorirea întregii țări, pentru asigurarea unui nivel de viață mai ridicat constructorilor socialismului din patria noastră.

Toate succesele obținute în dezvoltarea economico-socială a țării s-au reflectat nemijlocit în condițiile de muncă și viață ale tuturor oamenilor muncii, în ridicarea nivelului de bunăstare și civilizație al întregului nostru popor.

„Trebuie să spunem la acest mare forum al consiliilor populare, al democrației noastre socialiste — sublinia tovarășul Nicolae Ceaușescu — că toate aceste realizări sînt rodul muncii pline de abnegație al clasei noastre muncitoare, țărănimii, intelectualității, a tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, a întregului nostru popor, care au înfăptuit și înfăptuiesc neabătut politica Partidului Comunist Român de făurire a socialismului, ce corespunde pe deplin intereselor vitale ale întregii noastre națiuni“.

La toate aceste mărețe înfăptuiri, consiliile populare, prin activitatea lor multilaterală, au adus o contribuție de seamă, demonstrînd prin practică, prin realitate, că servesc fără preget interesele patriei noastre socialiste, înfăptuirii neabătute a Programului partidului de edificare a societății socialiste multilateral dezvoltate, de înaintare a României spre noi trepte de progres și civilizație.

Înfăptuirea cu succes a Programului partidului, a planului cincinal ce se încheie în acest an relevă forța clasei muncitoare — clasă socială conducătoare a societății noastre —, capacitatea ei de a acționa în strînsă alianță cu țărănimea, cu intelectualitatea, cu celelalte categorii sociale, cu toți oamenii muncii, fără deosebire de naționalitate, pentru transformarea revoluționară a societății românești. Abnegația, fermitatea clasei noastre muncitoare, efortul constructiv al întregului popor, unitatea tuturor forțelor sociale au constituit și constituie chează înfăptuirii consecvente a politicii Partidului Comunist Român, politică ce corespunde pe deplin intereselor vitale ale națiunii, cauzei socialismului, păcii, independenței naționale a patriei.

Așa cum este cunoscut, Plenara Comitetului Central din 13—14 octombrie 1980 a dezbătut și aprobat proiectul Planului național unic de dezvoltare economico-socială a țării pe anul 1981, primul an al viitorului cincinal. Prevederile planului pe anul 1981, supuse ulterior dezbaterii Marii Adunări Naționale și votate în unanimitate de marele forum legislativ al țării, urmează întru totul orientările fundamentale stabilite de Congresul al XII-lea privitoare la viitorul cincinal, asigurînd dezvoltarea în continuare în ritm corespunzător a economiei naționale, înaintarea fermă a țării pe calea progresului economico-social.

Realizările actualului cincinal demonstrează, încă o dată, că partidul nostru comunist nu a avut și nu are altă preocupare decât aceea de a servi poporul, de a merge întotdeauna împreună cu poporul, de a milita în modul cel mai ferm pentru dezvoltarea democrației muncitorești, pentru victoria socialismului și comunismului în România.

Plenara Comitetului Central a scos cu putere în evidență faptul că partidul, organele și organizațiile sale au desfășurat o activitate intensă, multilaterală, au acționat pentru unirea într-un singur șuvoi a maselor largi populare.

Organizarea și mobilizarea maselor la îndeplinirea hotărârilor și obiectivelor dezvoltării economico-sociale constituie o modalitate esențială a afirmării rolului conducător al partidului. Pentru partidul nostru, faptul că el este avangarda poporului nu a însemnat și nu înseamnă că organele sale, membrii săi, indiferent de funcții, pot nesocoti sau neglija legătura permanentă cu poporul, ci dimpotrivă; partidul conduce de fapt împreună cu poporul, împreună cu oamenii muncii din mijlocul cărora este plămădit, consultându-i și sfătuindu-se îndeaproape, într-un spirit de profundă încredere, receptivitate și stimă reciprocă. În viziunea partidului nostru, rezolvarea tuturor problemelor dezvoltării societății privește nemijlocit pe muncitori, pe țărani, pe intelectuali, tineretul, femeile, pe toți cei ce muncesc, fără deosebire de naționalitate. Elaborarea și înfăptuirea politicii se desfășoară astfel în cadrul unui larg și permanent dialog cu masele de oameni ai muncii, în cursul căruia are loc un flux continuu de înțelepciune și experiență de la partid la mase și de la mase la partid. Toate acestea — așa cum este și cazul legilor adoptate de Marea Adunare Națională și care au fost dezbătute de masele populare cu înaltă răspundere — asigură largirea continuă a cadrului democratic al societății noastre, participarea nemijlocită a tuturor cetățenilor la înfăptuirea politicii partidului și statului, consacrată dezvoltării multilaterale a patriei, la întărirea în toate sferele vieții sociale a legalității, înfăptuirea eticii și echității socialiste.

În spiritul realist revoluționar ce-l caracterizează, subliniind marile înfăptuiri în construcția socialistă, partidul examinează critic starea de lucruri existentă, atrage atenția asupra neajunsurilor și militează pentru înlăturarea lor. În fapt, cum arată tovarășul Nicolae Ceaușescu, „forța partidului nostru, a socialismului constă tocmai în atitudinea critică și autocritică, în dezvăluirea lipsurilor și în lupta împotriva lor. Însăși dialectica dezvoltării impune o poziție fermă, critică și autocritică, o luptă hotărâtă împotriva lipsurilor, a greșelilor, a vechiului pentru promovarea cu curaj a noului în toate sectoarele de activitate. A nu vedea lipsurile, a nu lupta împotriva lor înseamnă a face loc automulțumirii, perpetuării greșelilor și lipsurilor, înseamnă, în fine, a dăuna dezvoltării generale a țării”.

Acționând pentru mersul ascendent al noii orînduiri, partidul se preocupă permanent de perfecționarea conducerii și planificării economiei, a întregii vieți sociale, de îmbunătățirea stilului de muncă al organelor și organizațiilor de partid, de adîncirea democrației socialiste, de largirea participării mereu mai eficiente a maselor la elaborarea deciziilor, la conducerea tuturor sectoarelor de activitate. În acest sens, partidul cere să se acționeze pentru întărirea spiritului de răspundere, a ordinii și disciplinei în toate domeniile, pentru lichidarea manifestărilor de birocratism, pentru întărirea răspunderii și participării directe a cadrelor de conducere din economie, de partid la activitatea concretă din întreprinderi, din unități, acolo unde se hotărăște înfăptuirea politicii partidului, dezvoltarea social-economică a țării.

În concepția Partidului Comunist Român, participarea activă a maselor populare, în toate domeniile, la tot ceea ce se hotărăște și se desfășurează în țara noastră este una din problemele esențiale ale socialismului. Iată de ce, pe fundalul trainic al rezultatelor obținute în dezvoltarea economico-socială, în perfecționarea relațiilor socialiste de producție, a fost creat un cadru instituțional larg democratic în viața economică și politică, cu organisme reprezentative pe plan local și la nivel național, care asigură oamenilor muncii posibilitatea de a participa activ la elaborarea și transpunerea în viață a hotărârilor, la dezbaterile problemelor politicii interne și externe. „Este necesar să înțelegem bine că democrația socialistă, participarea maselor la conducerea tuturor sectoarelor este una din cerințele esențiale ale societății socialiste — arată secretarul general al partidului. Nu putem construi socialismul decât cu oamenii și nu-l construim decât pentru oameni. Deci socialismul trebuie să răspundă năzuințelor și dorințelor maselor populare, să fie realizat împreună cu masele populare.“

În acest context, rolul partidului nostru, al organelor și organizațiilor sale constă în a asigura unirea eforturilor maselor populare, a dezbate cu poporul și a acționa în strânsă unitate, ca un tot, pentru făurirea socialismului și comunismului...

Preocupându-se permanent de întărirea rolului său conducător, de perfecționarea activității organelor și organizațiilor de partid, a fiecărui comunist, partidul acordă o deosebită atenție îndatoririlor cadrelor sale, ale tuturor comuniștilor. În concepția partidului nostru, comuniștii, în calitatea lor de revoluționari, își asumă în mod conștient răspunderea de a lupta și milita pentru o orinduire nouă, mai dreaptă, împotriva inegalităților sociale și naționale, pentru deplina egalitate în drepturi, pentru o societate în care principiile eticii și echității socialiste să fie aplicate consecvent. În acest spirit, dealtfel, a fost elaborată, dezbătută larg și adoptată de Marea Adunare Națională legea privind obligația cadrelor de conducere — indiferent de domeniul unde lucrează — de a declara bunurile de valoare proprietate personală. Aceasta arată preocuparea constantă ca activul nostru de partid și de stat, în fața căruia se află răspunderi mari și care depune o activitate importantă pentru dezvoltarea societății noastre, să fie mereu un model de conduită în relațiile sociale, în respectarea normelor eticii și echității socialiste. Aceasta cu atât mai mult cu cât oamenii, poporul, judecă partidul prin comportarea și prin felul de a fi al activistului, al comuniștilor, care, fiind revoluționari, au datoria să acționeze ca atare în toate împrejurările.

Îndeplinirea de către partid a rolului său de forță politică conducătoare este strâns legată de întărirea unității și disciplinei sale de fier, de perfecționarea muncii și activității organelor și organizațiilor de partid, de aplicarea consecventă a normelor conducerii și muncii colective și dezvoltarea continuă a democrației interne de partid. După cum se știe, are loc în mod sistematic consultarea activului comuniștilor în elaborarea hotărârilor; se organizează periodic conferințe și consfătuiri cu activul de partid și de stat în toate domeniile vieții sociale pentru analizarea muncii desfășurate și elaborarea măsurilor în vederea îmbunătățirii acesteia. Desigur, democrația de partid, democrația socialistă presupun dezbateri, dar, odată luată hotărârea, aceasta devine obligatorie pentru toți. „Disciplina de partid — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu — este esențială pentru îndeplinirea rolului partidului de forță politică conducătoare, pentru unitatea sa în conducerea poporului pe calea socialismului și comunismului“.

Întărirea răspunderii în realizarea hotărîrilor, promovarea unui spirit cu adevărat revoluționar în toate domeniile, combaterea cu energie a oricărei tendințe de automulțumire, a practicilor și metodelor învechite reprezintă una din premisele dinamizării activității de conducere, a vieții sociale în general. În această privință, au o deosebită importanță promovarea fermă a spiritului critic și autocritic, sporirea exigenței comunistilor, a tuturor oamenilor muncii față de lipsuri și neajunsuri.

Acționînd în strînsă legătură cu masele, amplificînd eficiența democrației socialiste, partidul cere să se acorde mai multă atenție activității organizațiilor de masă. Aceasta necesită ca membrii de partid care lucrează în sindicate să se preocupe ca acestea să-și îndeplinească rolul important pe care-l au în societatea noastră socialistă. Sindicatele au în fapt menirea de a asigura unirea clasei muncitoare, a oamenilor muncii, de a se preocupa de problemele lor de muncă și de viață, de problemele sociale. Sindicatele li se cere „să acționeze ferm pentru îndeplinirea misiunii și a rolului important ce li s-a încredințat, să-și realizeze dreptul pe care îl au de a participa în conducerile întreprinderilor, centralelor și ministerelor, însăși în guvern, pentru a face cunoscut, ferm și neabătut, felul de a gîndi al clasei muncitoare, al oamenilor muncii“. Este o latură foarte importantă a democrației noastre socialiste ca muncitorii, oamenii muncii din producție, prezenți în diferite organe de conducere — pînă în Consiliul de Miniștri — să poată participa activ, să fie ascultați și să-și spună cuvîntul asupra tuturor problemelor privind dezvoltarea patriei noastre.

Sarcini de seamă revin Uniunii Tineretului Comunist, organizațiilor de femei, celorlalte organizații de masă și obștești, de creație și altele, chemate să-și intensifice activitatea, să contribuie la rezolvarea problemelor din sfera lor de acțiune, la creșterea nivelului politic și ideologic al maselor.

De o deosebită însemnătate este preocuparea pentru a se perfecționa activitatea organizației democrației și unității socialiste întărindu-se mereu mai puternic unitatea, în cadrul Frontului Democrației și Unității Socialiste, a tuturor categoriilor sociale, a tuturor oamenilor muncii, fără deosebire de naționalitate, a întregului nostru popor.

În fața partidului, a poporului se află sarcini mari. Trecerea la noul cincinal — 1981—1985 — presupune o activitate politico-educativă intensă, de o calitate superioară. „Nu trebuie să uităm nici un moment că e mai ușor să realizezi fabrici, e mai ușor să asiguri dezvoltarea economică, decît să asiguri lichidarea deplină din conștiința oamenilor a diferitelor concepții înapoiate, sublinia la Plenara C.C. al P.C.R. tovarășul Nicolae Ceaușescu. Aceasta cere o activitate mai intensă decît aceea de a organiza activitatea de producție. Orice neglijare a activității politico-educative se răsfrînge, dealtfel, în producție. Cu cît vom ridica nivelul de conștiință, cu cît oamenii vor înțelege și vor acționa mai conștient, cu atît își vor îndeplini, în toate domeniile și în toate împrejurările, rolul și sarcinile pe care le au.

Preocupîndu-se de îmbunătățirea continuă a activității politico-educative, partidul cere să se acționeze ferm împotriva oricăror manifestări antisociale, a superstițiilor, a manifestărilor șovine, naționaliste de orice fel, militează pentru ridicarea nivelului politico-ideologic al tuturor oamenilor muncii pe baza concepției înaintate despre lume și viață — materialismul dialectic și istoric —, pentru formarea omului nou, constructor al socialismului, cu o înaltă conștiință revoluționară.

Activitatea politico-ideologică — indiferent de forma de desfășurare — are menirea să pună cu putere în evidență superioritatea orînduirii noastre socialiste, justetea politicii partidului, evidențiind marile înfăptuiri din anii construcției socialiste. Între acestea, un loc de seamă îl ocupă rezolvarea justă, revoluționară a problemei naționale în România, înfăptuirea deplinei egalități în drepturi pentru toți oamenii muncii — fără deosebire de naționalitate. Aceasta a creat condiții ca omul muncii, indiferent de naționalitate, să se simtă stăpîn pe destinele sale, să poată participa la făurirea conștientă a propriului său viitor, iar o asemenea cucerire istorică generează continua întărire a unității poporului în cadrul Frontului Democrației și Unității Socialiste.

Este de o deosebită însemnătate ca presa, radioul, televiziunea, literatura, arta să-și sporească rolul lor în activitatea politico-educativă, inclusiv în activitatea economică, în informarea și cunoașterea de către masele populare a tuturor problemelor, desfășurînd o activitate care să pornească de la realitățile țării noastre, de la cerințele poporului și care să se bazeze întotdeauna pe concepția materialist-dialectică despre lume și viață. Dispunem și în această privință de forțele și mijloacele necesare, care trebuie, desigur, folosite în mod corespunzător, spre a-și îndeplini mereu mai rodnic rolul pe care îl au în societatea noastră, promovînd ferm și neabătut politica partidului.

Înfăptuirea sarcinilor economico-sociale este strîns legată de împlinirea activității organizatorice cu munca politico-ideologică de educație și convingere. Ca laturi fundamentale ale conducerii politice, acestea presupun prezența comuniștilor, a cadrelor de conducere în pregătirea și desfășurarea acțiunilor întreprinse, contribuția lor directă la clarificarea problemelor, găsirea soluțiilor adecvate oricărei situații apărute în procesul îndeplinirii sarcinilor. Certitudinea succesului în activitatea organizatorică, de convingere și mobilizare a maselor o asigură claritatea obiectivului stabilit, selectarea cu discernămint a căilor și mijloacelor de realizare, profunda cunoaștere a oamenilor, a problemelor care-i preocupă, grija pentru rezolvarea optimă a acestor probleme în raport cu posibilitățile existente.

O importanță deosebită a avut Plenara C.C. al P.C.R. din 16—17 decembrie 1980. Continuare firească a plenarei din octombrie, care a dezbătut și aprobat planul pe anul 1981, actuala plenară a Comitetului Central a examinat probleme de semnificație deosebită pentru dezvoltarea economico-socială a patriei noastre și ridicarea bunăstării poporului, în strînsă concordanță cu istoricele hotărîri ale Congresului al XII-lea al partidului.

Din nou s-a evidențiat în mod strălucit, în cadrul lucrărilor plenarei, rolul determinant, hotărîtor al tovarășului Nicolae Ceaușescu în conceperea și conducerea amplului proces de perfecționare neconținută a înțregii activități economico-sociale, de ridicare a acesteia la nivelul cerințelor și exigențelor etapei actuale de dezvoltare a țării. Cuvîntarea rostită cu acest prilej relevă cu pregnanță principialitatea și clarviziunea secretarului general al partidului, capacitatea sa de a desprinde, pe baza profunde cunoașteri a realității, a analizei exigente, obiective a fenomenelor principale ce se manifestă în viața economică, modalitățile concrete și eficiente de acțiune pentru înfăptuirea obiectivelor economice și sociale complexe stabilite de Congresul al XII-lea al P.C.R. pentru progresul tot mai susținut și multilateral al țării.

În ansamblul lor, orientările și sarcinile cuprinse în cuvîntarea secretarului general al partidului, hotărîrile adoptate de plenară constituie
30 pentru toate organele de partid și de stat, pentru toți oamenii muncii o

generoasă sursă de învățăminte, un amplu și mobilizator program de acțiune pentru înfăptuirea planului pe anul 1981, pentru dezvoltarea economico-socială a patriei noastre, pentru ridicarea bunăstării generale a poporului. Desfășurarea întregii activități în spiritul acestor orientări și sarcini, încă din primele zile ale noului an, ale viitorului cincinal, corespunde pe deplin intereselor societății noastre, ale tuturor oamenilor muncii, pentru că pe această bază se asigură înaintarea neabătută a României pe calea progresului și civilizației socialiste.

Ca o idee de frontispiciu se desprinde din cuvântarea secretarului general al partidului că principiile noului mecanism economico-financiar, ale autoconducerii și autogestiunii trebuie să devină principii și forme de conduită ale activității de conducere în toate sectoarele, în toate unitățile economice și sociale. Aceasta impune ca fiecare colectiv să-și gospodărească în așa fel unitatea, mijloacele materiale și financiare încredințate de societate spre administrare, încât să realizeze producția fizică planificată la un înalt nivel tehnic și calitativ, cu cheltuieli materiale și de energie cât mai reduse, să asigure o înaltă productivitate, să obțină beneficii sporite — adică o eficiență cât mai mare în întreaga activitate productivă. Aceasta este dovada supremă a înțelegerii esenței noului mecanism economico-financiar, a principiilor autoconducerii muncitorești și autogestiunii.

Cu toată claritatea a subliniat tovarășul Nicolae Ceaușescu că aplicarea neabătută a principiilor autoconducerii și autogestiunii constituie o necesitate fundamentală a dezvoltării societății noastre. Dar, mai presus de orice, se impune înțelegerea că societatea noastră se poate dezvolta numai realizând an de an o producție sporită în toate sectoarele, dacă ridicăm necontenit gradul de valorificare a resurselor materiale și calitatea producției, dacă sporim în ritm susținut productivitatea muncii. Numai astfel se va putea asigura — în corelare cu celelalte măsuri stabilite de partid — înfăptuirea programelor de creștere a eficienței, a rentabilității tuturor sectoarelor de activitate, de sporire a veniturilor tuturor unităților și a veniturilor oamenilor muncii, a venitului național. Pe această bază — aprecia secretarul general al partidului — vom dispune de posibilități mai mari pentru dezvoltarea generală a societății, pentru ridicarea nivelului de trai material și spiritual al poporului.

În strînsă interdependență cu cerințele actuale ale ridicării calitative și creșterii eficienței activității economice în toate ramurile și sectoarele, o importanță deosebită au hotărârile adoptate de plenară cu privire la actualizarea și îmbunătățirea corelării, pe principii economice, a prețurilor de producție și de livrare a produselor către unitățile socialiste, precum și a prețurilor de producție, de contractare și de achiziții în agricultură. Relevînd condițiile economice care au determinat actualizarea prețurilor ce se practică între unitățile socialiste, secretarul general al partidului a subliniat că această acțiune are un rol deosebit de important pentru creșterea și rentabilizarea producției în sectoarele producătoare de materii prime și materiale, pentru realizarea unor raporturi mai corespunzătoare între diferite ramuri și subramuri ale economiei naționale, pentru aplicarea consecventă a principiilor noului mecanism economico-financiar, pentru ridicarea calitativă și creșterea eficienței întregii activități economice.

Concepută ca o acțiune economică și politică majoră, actualizarea prețurilor de producție și de livrare a produselor către unitățile socialiste cere fiecărui colectiv de muncă din industrie, construcții, transporturi și

din alte sectoare neagricole să acționeze cu fermitate și răspundere pentru diminuarea cheltuielilor materiale, pentru reducerea mai accentuată, suplimentară, față de prevederile planului pe anul 1981 și pe întregul cincinal viitor, a consumurilor materiale și energetice, pentru modernizarea tehnologiilor și reproiectarea produselor, folosirea completă a capacităților de producție, pentru utilizarea eficientă a resurselor materiale refolosibile, pentru reducerea personalului auxiliar și neproductiv și sporirea continuă a productivității muncii.

Cît privește actualizarea prețurilor de producție, de contractare și de achiziții în agricultură, aceasta are menirea — așa cum s-a arătat la Plenară — de a asigura unificarea unor prețuri între sectorul cooperatist, de stat și particular, de a stimula, prin prețuri egale, eforturile tuturor oamenilor muncii din această ramură de bază a economiei naționale pentru a obține producții vegetale și animaliere mari și de calitate. Asupra acestei cerințe a insistat în mod deosebit secretarul general al partidului, subliniind că problema ridicării eficienței în agricultură este legată nu de creșterea continuă a prețurilor, ci de sporirea producției agricole.

Cu deosebită putere de convingere a relevat tovarășul Nicolae Ceaușescu în cuvîntarea rostită la plenară că nu putem consuma mai mult decît ceea ce este prevăzut de nivelul actual de producție și de productivitate a muncii. Acest mod realist de abordare a problemei consumului în societatea noastră reflectă preocuparea constantă a partidului nostru, a secretarului său general pentru asigurarea progresului țării, pentru viața demnă a generațiilor de mîine. Tocmai în strînsă corelare cu posibilitățile de dezvoltare a producției de bunuri de consum de care dispune economia națională, cu prevederile planului pe anul 1981, a fost elaborat programul cu privire la aprovizionarea populației pe trimestrul IV 1980 și semestrul I 1981. Acest program se circumscrie în eforturile pe care statul, societatea noastră le fac pentru ridicarea continuă a bunăstării poporului, a calității vieții — țelul suprem al politicii partidului nostru.

Avuției naționale mereu crescînde, prosperității noastre le dăm adevărata măsură prin munca noastră mai spornică, mai eficientă, de înaltă calitate. Iată de ce, în lumina orientărilor și exigențelor formulate de tovarășul Nicolae Ceaușescu la Plenara C.C. al P.C.R. din decembrie 1980 ne revine tuturor înalta îndatorire patriotică de a trece cu toate energiile noastre creatoare la îndeplinirea sarcinilor noi, asigurînd mersul hotărît înainte al patriei noastre pe calea progresului și civilizației.

INDEPENDENȚA ȘI UNITATEA NAȚIONALĂ — CONCEPT ȘI ACȚIUNE LA ROMÂNI

Poziția geografică a statelor românești — la încrucișarea tendințelor expansioniste ale unor mari puteri — a impus domnitorilor lor, în interesul salvagădării și al continuității statului¹, să practice o politică înțeleaptă de echilibru². Ca urmare, „spre deosebire de celelalte popoare din bazinul dunărean, care fuseseră integrate Imperiului otoman sau Imperiului habsburgic, poporul român a reușit să-și păstreze autonomia statală”³. Încă din vremea lui Mircea cel Bătrîn, datorită hotărîrii cu care și-a apărât patria, poporul nostru a reușit să încheie cu Imperiul otoman „tratate care prevedeau obligația Porții de a respecta organizarea țării și a nu se amesteca în treburile sale interne și chiar angajamentul de a apăra țara împotriva atacurilor străine”⁴. Asemenea tratate au încheiat domnitorii români și cu Rusia țaristă, precum și cu alte state vecine. În decursul timpului, multe angajamente stipulate expres au fost încălcate, tratatele înseși fiind violate, ceea ce a determinat riposta înverșunată a țărilor române, lupta lor fermă de apărare, impunerea cu arma în mînă a drepturilor lor legitime.

¹ Ion Popescu-Puțuri, *Lupta poporului român pentru unitate, independență și suveranitate în opera tovarășului Nicolae Ceaușescu*, în „Anale de istorie”, nr. 5/1978, p. 3 și urm.; vezi și Mircea Mușat, Gheorghe Zaharia, *De la Dacia lui Burebista la Marea Unire din 1918*, în „Anale de istorie”, nr. 5/1978, p. 30 și urm.; Dinu C. Giurescu, *Continuitatea statului la români*, în „Anale de istorie”, nr. 2/1978, p. 88—95; Dumitru V. Firoiu, *Statutul politico-juridic al țărilor române de la formarea lor și pînă la proclamarea independenței de stat depline a României*, în „Anale de istorie”, nr. 3/1977, p. 106—124; Ion Ionașcu, *Locul și rolul țărilor române în relațiile internaționale în secolele XIV-XIX. Autonomia statală a românilor*, în „Anale de istorie”, nr. 5—6/1976, p. 124—134.

² Mircea Malița, *La diplomatie roumaine. Aperçu historique*, București, 1970, p. 25.

³ Nicolae Ceaușescu, *Expunere prezentată la Sesiunea solemnă comună a Comitetului Central al P.C.R., Marii Adunări Naționale și activului central de partid și de stat consacrată sărbătoririi centenarului proclamării independenței de stat a României*, Editura politică, București, 1977, p. 55.

⁴ *Ibid.*

În tratate încheiate de Mircea cel Bătrîn, Alexandru cel Bun, Ștefan cel Mare, Vlad Țepeș, Mihai Viteazul etc., găsim preocuparea de a se consacra *dreptul fiecărei țări de a se guverna după propriile sale legi, de a acționa potrivit voinței și în conformitate cu interesele poporului, de a nu fi dependentă de ceilalți și de a-și organiza dezvoltarea în neatințare*. Astfel, în Tratatul încheiat de Mircea cel Bătrîn cu Baiazid I, acesta din urmă declară că Țara Românească se va guverna după propriile sale legi, iar domnitorul român se bucură de deplină libertate „pentru a declara război vecinilor săi și pentru a încheia pace cu ei cînd și cum ar dori”⁵, iar în Tratatul de alianță încheiat de Mircea cel Bătrîn cu Vladislav al II-lea al Poloniei se făcea referire la voința fiecărei părți, în acțiunea de apărare împotriva unui pericol extern⁶. Mai clar sînt exprimate obiectivele apărării țării, în efortul ei de dezvoltare de-sine-stătătoare, în Tratatul de alianță încheiat de Mircea cel Bătrîn cu Sigismund, rege al Ungariei, stipulîndu-se clauze precise cu privire la deplina egalitate a părților în lupta împotriva otomanilor⁷. În același sens, în Tratatul de alianță încheiat de Mircea cel Bătrîn cu Vladislav al II-lea, rege al Poloniei, cele două părți urmau să-și acorde reciproc ajutorul împotriva dușmanilor⁸, pentru a avea garanțiile unei dezvoltări proprii. Precizări privind reciprocitatea în atingerea acestor obiective regăsim și într-un alt tratat de alianță încheiat de Mircea cu același rege polonez opt ani mai tîrziu⁹ — 17 mai 1411 — la Giurgiu, în care se subliniază totodată, că cei doi domni vor acționa „după buna plăcere a voinței lor”¹⁰, ceea ce tindea să marcheze că *nu erau dependenți* unul față de celălalt. Astfel, la faptele de arme recunoscute, marele domnitor adaugă acțiunea diplomatică inteligentă, care îl ajută să contribuie la dezvoltarea și propășirea Țării Românești. De altfel, o asemenea politică o regăsim și în momentele grele, cînd — în 1417 — sultanul Mahomed, organizînd o mare expediție în Țara Românească, îl silește pe Mircea să plătească tribut sau haraci, în schimbul respectării integrității statale¹¹, ceea ce nu atingea drepturile suverane, deoarece — potrivit dreptului ginților — tributul *nu însemna* „pierderea suveranității”¹².

Preocuparea pentru a-și apăra țara, și a avea garanții în eventualitatea unui atac extern o regăsim și în tratatele încheiate de Alexandru cel Bun cu unele state vecine. Astfel, în Tratatul de alianță încheiat cu Vladislav al II-lea al Poloniei, sînt stipulate obligații reciproce de apărare împotriva unui atac dușman¹³, iar prin Tratatul de alianță încheiat de Sigismund al Ungariei și Vladislav al II-lea al Poloniei i se recunoșteau

⁵ D. A. Sturdza, Ghenadie Petrescu, C. Colescu-Vartic, *Acte și documente relative la istoria renașterii române*, vol. VI—2, p. 144 (încheiat la Nicopole, în 1391 sau 1392, 1393).

⁶ E. Hurmuzaki, N. Densușianu, *Documente*, vol. 1—2, p. 334—335 (încheiat la Liov în 1391, la 6 iulie). Primul tratat fusese încheiat cu Vladislav al II-lea Jagello, la Radom — 10 decembrie 1389.

⁷ Ștefan Pascu, Vladimir Hanga, *Crestomație*, vol. II, p. 409—411, nr. 729 (încheiat la Brașov, în 1395, la 7 martie).

⁸ E. Hurmuzaki, N. Densușianu, *Documente*, vol. 1—2, p. 824, nr. 652.

⁹ Tratatul anterior fusese semnat la Giurgiu, în 1403, la 23 septembrie.

¹⁰ E. Hurmuzaki, N. Densușianu, *Documente*, vol. 1—2, p. 472—473, nr. 391.

¹¹ P. P. Panaitescu, *Mircea cel Bătrîn*, București, 1944, p. 341.

¹² Alexandru Lapedatu, *Antecedentele istorice ale independenței române*, în *Războiul neatințării, 1877—1878*, București, 1927, p. 7.

¹³ M. Costachescu, *Documente*, vol. II, p. 637—639, nr. 177 (încheiat în 1411, 23 mai, la Tîrgul de Jos, Roman).

în mod expres drepturi domnului moldovean, pornindu-se de la înțelegerea celor două părți de a lupta împotriva otomanilor ¹⁴. După moartea lui Mircea cel Bătrîn, care l-a ajutat să ajungă pe tron, Alexandru cel Bun — preocupat să-și asigure granița de sud, amenințată de turci și pentru a evita un atac conjugat ungaro-polon — inaugurează politica, urmată de toți marii domni ai Moldovei, de a-și asigura în conducătorii Țării Românești aliați devotați în lupta împotriva turcilor. Printr-o asemenea politică înțeleaptă, Alexandru cel Bun a fost „acela care cel dintîi a făcut să fie știut de străini numele moldovenilor, pînă atunci prea puțin cunoscut“ ¹⁵.

În timpul domniei lui Iancu de Hunedoara, descendent al cnezilor români hunedoreni, Transilvania a jucat un rol important în organizarea luptei comune a celor trei țări românești pentru menținerea autonomiei statale împotriva Imperiului otoman. *Gîndirea și activitatea* susținută, însăși viața lui Iancu de Hunedoara sînt strîns legate de lupta pentru neafrînare, confruntîndu-se în mai multe rînduri cu Imperiul otoman ¹⁶. Epoca lui Iancu s-a caracterizat — dincolo de victoriile și înfrîngerile marelui voievod — prin voința nestrămutată de a păstra și consolida neafrînarea în confruntarea, adesea deosebit de aspră, cu cotropitorii otomani. Pentru faptele sale — chibzuite cu inteligență și înfăptuite cu vitejie — ajunge la cele mai înalte demnități sociale, devenind o personalitate de notorietate europeană, stîrnind admirația contemporanilor ¹⁷. „Afirmarea naționalității noastre genetice înaintea areopagului popoarelor europene — arăta George Barițiu — este una din problemele principale din cîte avem noi să dezlegăm. Lumea întreabă nu numai de vechimea originii unui popor, ci ea voințe cu tot dreptul ca să se informeze de ajuns despre *puterea de viață* și de *puterea productivă* a națiunii noastre și încă productivă nu numai în aspectul fizic, ci și mai vîrtos în cel spiritual“ ¹⁸. Și, referindu-se la personalitatea marelui voievod, arăta că rămîne între aceia care au avut un rol important în configurarea destinului națiunii și a patriei, pentru că — prin campaniile lui Iancu la Varna, pe Cîmpia Mierlei, de la Belgrad, de la Mezid-bei — ca urmare a curajului său și ca expresie a fermității cu care și-a apărât țara a intrat în istoria neamului, între cele mai luminoase figuri. Cu deosebire în bătăliile purtate împotriva turcilor în anii 1440—1444, care constituie faza prin excelență ofensivă a campaniilor sale, și-a dovedit eficiența concepția sa cu privire la organizarea armatei ¹⁹, precum și ideile tactice pe care a reușit să le pună în aplicare în fiecare bătălie în parte ²⁰. Iancu — prin luptele purtate, prin capacitatea sa de a orienta dispozitivul de luptă și de a finaliza bătăliile cu otomanii — a fost considerat, pe bună dreptate, un mare conducător de oști, care depășea cu mult stadiul atins în gîndirea și acțiunile contem-

¹⁴ E. Hurmuzaki, N. Densușianu, *Documente*, vol. 1—2, p. 483—487, nr. 401 (încheiat la 15 martie 1412, la Liblia).

¹⁵ Dimitrie Cantemir, *Descriptio Moldaviae*, București, 1973, p. 137.

¹⁶ Vezi Ștefan Pascu, *Rolul cnezilor din Transilvania în lupta antiotomană a lui Iancu de Hunedoara*, în „Studii și cercetări de istorie“, Cluj, VIII (1957), nr. 1—4.

¹⁷ Vezi Damaschin Bojincă, *Descrierea renașterii și a eroiceștelor fapte a mult vestitului și de toată Europa minunatului erou Ioan Corvin de Huniad*, în „Calendarul românesc de la Buda“, 1830; Kovács Mátyás, *Biographia Ioannis Hunyday*, Eger, 1818.

¹⁸ George Barițiu, *Ioan Corvin de Hunedoara. Originea, genealogia, faptele sale imortale*, în „Transilvania“, VI, (1873), nr. 5—24 și VII (1874) nr. 1.

¹⁹ Vezi T. Nicolau, *Ioan Huniade Corvin*, București, 1925.

²⁰ Vezi Mihail Dan, *Armata și arta militară a lui Iancu de Hunedoara* (pe baza cronicelor contemporane), în „Studii și cercetări de istorie“, Cluj, VIII (1957), nr. 1—4.

poranilor săi, ceea ce a fost confirmat în numeroasele și, adesea, aprofundatele studii efectuate asupra sa²¹, asupra contribuției pe care a adus-o la zdrobirea și, în multe cazuri, gonirea cötropitorilor otomani²². Epoca sa se înscrie între paginile luminoase ale istoriei naționale și universale, dominată de ideea autonomiei, neatîrnării popoarelor²³. După cum releva George Barițiu, „Eroismul și toate virtuțile militare și civile, cu care strălucise Ioan Corvin în toată viața sa îi cîștigă locul în ordinea celor mai geniali comandanți și generali ai tuturor timpurilor“²⁴, iar, eminentele sale calități ca bărbat de stat și ca om privat, i-au dat putința să înscrie „ilustre pagini *nu numai în istoria patriei și națiunii*, ci chiar în istoria generală a Europei“²⁵.

După moartea lui Iancu de Hunedoara, *cauza luptei pentru neatîrnare* a fost preluată de Vlad Țepeș în Țara Românească și Ștefan cel Mare în Moldova. După cum se știe, Vlad Țepeș a înfrînt în cîteva lupte de mare răsunset internațional pe cötropitorii turci, ceea ce impune sultanului să *recunoască ființa statală a țărilor române*²⁶. Vlad — în tratatele încheiate cu vecinii — înscrie norme care precizează autonomia statală, consacînd dreptul țării de a decide de-sine-stătător în toate problemele. Cu celelalte țări române încheie tratate care demonstau preocuparea de a statornici legături de alianță și întrajutorare reciprocă în lupta comună pentru apărarea independenței. Astfel, în Tratatul încheiat cu negustorii din Brașov și Țara Bîrsei se stabilește că în cazul în care ar fi nevoit să-și părăsească țara, datorită năvălirii turcilor sau a altor dușmani, să fie primit de brașoveni. Vlad Țepeș se angajează în schimb să le dea ajutor împotriva turcilor²⁷, iar în Privilegiul de negoț acordat brașovenilor, Vlad Țepeș întărește negustorilor din Brașov și Țara Bîrsei *vechiul așezămînt* pe care îl aveau de la Mircea cel Bătrîn și de la tatăl său Vlad Dracul, ceea ce fortifica legăturile cu provinciile respective în lupta împotriva turcilor²⁸.

Politica externă promovată de Ștefan cel Mare a avut la temelie ideea — verificată de epoca sa — că apărarea independenței și libertății țării trebuie să se bazeze pe tăria internă²⁹, precum și pe acțiunile diplomatice integrate într-un sistem unitar³⁰. În tratatele pe care le încheie cu vecinii, marele domn înscrie cu claritate drepturile țării românești a Moldovei, într-o concepție clară, în sensul dezvoltării independente, însoțite de unele garanții juridice, stipulate în mod expres. Astfel, în Tratatul încheiat cu Matei Corvin, regele Ungariei, acesta făgăduiește să-l respecte pe Ștefan și pe fiii și boierii săi, *precum și întreaga țară*, privilegiile și li-

²¹ Camil Mureșan, *Iancu de Hunedoara*, Editura științifică, București, 1968.

²² Vezi Mihail Dan, *Op. cit.*, loc. cit.

²³ George Barițiu, *Op. cit.*, loc. cit.

²⁴ *Ibid.*

²⁵ *Ibid.*

²⁶ B. Cîmpina, *Victoria oștii lui Țepeș asupra sultanului Mehmed al II-lea*, în „Studii“, nr. 3/1962, p. 539.

²⁷ E. Hurmuzaki, N. Iorga, *Documente*, vol. XV-1, p. 45, nr. 529 (încheiat la Tîrgoviște, 6 septembrie 1456).

²⁸ I. Bogdan, *Relațiile Țării Românești cu Brașovul și Țara Ungurească*, p. 95—97, nr. 124.

²⁹ Ștefan Ștefănescu, *Ștefan cel Mare — personalitate marcantă a istoriei românești*, în „Revista de istorie“, nr. 1/1975, p. 7.

³⁰ Ș. Papacostea, *Etienne le Grand. Prince de la Moldavie. 1457—1504*, București, 1975, p. 12—21.

bertățile sale ³¹. În 1485 reînnoiește Tratatul cu Cazimir al IV-lea, rege al Poloniei, în care se precizează că Ștefan nu datora domnia „nici regelui polon, nici celui maghiar, *nefiind supus nici turcilor*“ ³². Tratatul de pace și alianță încheiat cu Ioan Albert, rege al Poloniei stipula obligații reciproce în lupta împotriva turcilor pentru apărarea ființei statale ³³. Inteligența politică a marelui voievod se regăsește și în modul în care a reușit să consacre componente esențiale ale independenței țării într-un document multilateral : Tratatul de pace și de alianță încheiat cu Ioan Albert, rege al Poloniei și cu frații săi Alexandru, mare principe al Lituaniei și Sigismund, prin mijlocirea fratelui lor Vladislav al II-lea, rege al Ungariei și Boemiei. Lui Ștefan și urmașilor săi li se recunoaște dreptul de a trăi și stăpîni „în vremurile viitoare liberi și fără vreo piedică din partea celor amintiți mai sus“ ³⁴, iar Alexandru, marele cneaz al Lituaniei și Ștefan își făgăduiesc „prietenie și pace veșnică“ ³⁵, angajîndu-se să se ajute în apărarea independenței popoarelor lor. Luptele cu turcii, victoriile pe cîmpurile de bătaie, *adaugă jertfa de sînge a poporului la acțiunile diplomatice întreprinse de domn în slujba marelui ideal al independenței*. Aceste eforturi ale lui Ștefan cel Mare au avut efecte binecuvîntate în Țara Românească și Transilvania, contribuind la îndepărtarea primejdiilor ce le amenințau și facilitînd propășirea de-sine-stătătoare a țărilor române.

Mai tîrziu, Neagoe Basarab, Radu de la Afumați, Petru Rareș, Despot Vodă, Ioan Vodă cel Viteaz — în spiritul tradiției înaintașilor — întăresc alianțele cu vecinii și statornicesc prin tratate clauze privitoare la apărarea neatîrnării țărilor române, făcînd dovada voinței hotărîte a lor de a acționa în acest sens în lupta cu cîmpul otoman. Turcii sînt nevoiți să recunoască autonomia țărilor române, dreptul de a-și soluționa problemele potrivit intereselor proprii. Astfel, în Tratatul încheiat de Petru Rareș cu Soliman I se precizează că „*Moldova își păstrează, ca și în trecut, toate libertățile și Poarta nu va putea să-i aducă vreo atingere*“ ³⁶. Totodată, se stipulează că „*Domnitorul își va exercita prerogativele ca și în trecut fără ca Poarta să-i aducă vreo atingere direct sau indirect*“ ³⁷. Se arată că Poarta nu se amestecă în nici o afacere particulară a țării, care urma să fie reglementată de domnitor și de Sfatul său și se precizează expres că Moldova „*își va păstra granițele inviolabile*“ ³⁸. În tratatele încheiate de Petru Rareș cu Ungaria și Polonia sînt înscrise obligații reciproce în lupta împotriva turcilor, pentru apărarea independenței țării ³⁹.

După căderea eroică a lui Ioan Vodă cel Viteaz, în încercarea de a înfrînge cerbicia poporului și de a-l pune în depedență directă de Constantinopol, presiunea și abuzurile Porții s-au intensificat. Contrareacția

³¹ I. Bogdan, *Documentele lui Ștefan cel Mare*, vol. II, p. 334—336, nr. 147 (încheiat la Buda, 15 august 1475).

³² *Ibidem*, p. 374—375, nr. 167 (încheiat la Colomeea, 15 septembrie 1485).

³³ E. Hurmuzaki, N. Densușianu, *Documente*, vol. II—2, p. 421—425, nr. 366 (încheiat la Cracovia, 15 aprilie 1499).

³⁴ *Ibidem*, p. 439—445, nr. 371 (încheiat la Hirlău, 12 iulie 1499).

³⁵ I. Bogdan, *Op. cit.*, p. 442—446, nr. 179.

³⁶ Ghenadie Petrescu, D. A. Sturdza, C. Colescu-Vartic, *Acte și documente*, vol. VI—2, p. 155 (capitulatie, datată 1529).

³⁷ *Ibid.*

³⁸ *Ibid.*

³⁹ E. Hurmuzaki, N. Densușianu, *Documente*, vol. II—1, p. 91—94, nr. 66 (încheiat la Iași, 4 aprilie 1535) și p. 94—95, nr. 67 (încheiat în același an).

a fost deosebit de puternică, iar simbolul ei a devenit Mihai Viteazul — desăvârșit strateg și abil diplomat — care a reușit să redea Țării Românești independența și să înfăptuiască prima unire a țărilor române⁴⁰, condiții în care Poarta s-a văzut nevoită să încheie pace cu marele domnitor și să recunoască drepturile țărilor române la proprie dezvoltare în schimbul unui haraciu mai mic⁴¹. Marele voievod a încheiat importante tratate bi și multilaterale care aveau ca obiectiv fundamental consacrarea *neatîrnării* țărilor române și *recunoașterea dreptului lor de a acționa potrivit intereselor proprii*. Astfel, în Tratatul încheiat cu Rudolf al II-lea, împărat al Austriei și rege al Ungariei, se dau garanții pentru exercitarea drepturilor de comerț în Transilvania și Ungaria, iar lui Mihai i se asigură domnia ereditară „asupra Țării Românești”, iar în cazul în care nu va avea urmași „țara să aleagă un domn autohton ortodox”⁴². Potrivit unor rapoarte ale ambasadorilor lui Rudolf al II-lea, Mihai ar fi încheiat un tratat și cu tătarii⁴³, în preocuparea de a avea liniște în acea parte a țării și a se concentra la lupta dusă cu turcii. Aceeași grijă a determinat pe Mihai să încheie tratat cu Andrei Báthory, voievod al Transilvaniei⁴⁴, un nou tratat cu Rudolf al II-lea, în care acesta își reînnoiește garanțiile stipulate în tratatul anterior⁴⁵. Una din cele mai importante consecințe ale eforturilor militare și diplomatice ale marelui voievod a fost înțelegerea *legăturii indisolubile între unire și neatîrnare*, a sensului și semnificației majore a *unității naționale* în obținerea și recunoașterea independenței românilor.

Tratatele încheiate de domnitorii țărilor române — cu toate că au fost adesea încălcate de puterile vecine — au avut meritul de a fi reflectat, încă din acele timpuri, hotărîrea poporului de a se dezvolta *fără amestec din afară*, de a face sacrificii materiale și umane pentru a-și păstra ființa statală. De asemenea, ele demonstrează o concepție conturată cu privire la *neatîrnarea* țărilor și autonomia în raporturile cu celelalte state.

Semnificative contribuții la conturarea conceptului de neatîrnare întâlnim în sinteza lui Neagoe Basarab⁴⁶ (domn între 1512 și 1521): *Învățăturile către fiul său Teodosie*, în care se regăsesc, alături de numeroase sfaturi de bună purtare înlăuntru țării, unele sugestii semnificative pentru concepția despre relațiile exterioare. Marele voievod cheamă la luptă în scopul ca „să-i izbăvească pre cei robiți și supuși”⁴⁷ și pe cei ce sînt ținuți în robie, pentru a le schimba soarta și a le da libertatea ce li se cuvine pe drept, căci nu e drept „a prăda pre cineva și a lua cuiva cu de-a

⁴⁰ Mustafa Ali Mahmed, *Istoria turcilor*, București, 1976, p. 221.

⁴¹ Mihai Berza, *Haraciul Moldovei și Țării Românești, în sec. XV—XIX*, în „Studii și materiale de istorie medie”, II, 1957, p. 34—35.

⁴² Ștefan Pascu, Vladimir Hanga, *Op. cit.*, vol. II, p. 411—414, nr. 731 (încheiat la Țîrgoviște, 30 mai/9 iunie 1598).

⁴³ E. Hurmuzaki, *Documente*, vol. III—1, p. 292—294, nr. 226 și 227 (încheiat la Țîrgoviște, 2/12 iunie 1598).

⁴⁴ *Ibidem*, p. 331, nr. 256 (încheiat la Țîrgoviște, 10/26 iunie 1599).

⁴⁵ E. Hurmuzaki, Nicolae Iorga, *Documente*, vol. XII, p. 689—690, nr. 1054 (încheiat la Pilsen, 1/11 februarie 1600).

⁴⁶ Vezi P. P. Panaitescu, *Contribuții la istoria culturii românești*, București, 1971; Nicolae Albu, *Definirea savantului*, în „Steaua”, nr. 2, 31 ianuarie 1972; Dan Zamfirescu, *Neagoe Basarab și învățăturile către fiul său Teodosie. Probleme controversate*, Editura Minerva, 1973; C. I. Chițimia, *Considerații despre învățăturile lui Neagoe Basarab*, în „Romanoslavica”, VIII, 1963, p. 309—339.

⁴⁷ *Învățăturile lui Neagoe Vodă (Basarab) către fiul său Teodosie*, cu o prefață de Nicolae Iorga, Vălenii de Munte, 1910.

sila“⁴⁸, că „din biruitorii și puternicii lumii aceștia, pre mulți i-au ajunsu judecata și mînia mai înainte de vreme“⁴⁹. Neagoe Basarab considera războiul ca o soluție extremă, la care urma să se recurgă numai în cazul eșecului negocierilor și altor soluții de natură diplomatică. Singurul război *legitim*, în concepția marelui voievod, era cel *de apărare*, apreciat de către Neagoe Basarab drept o continuare a diplomației prin alte mijloace. În vederile eminentului gînditor, atît *diplomația*, cît și *războiul* trebuie să asigure bunul renume al domnului și al țării în timp de pace, *să apere independența* în timpul unui atac exterior⁵⁰. Fără îndoială că aceste interrelații își păstrează întreagă semnificația, mai ales în sensul finalităților luminoase ale celor două verigi importante ale sistemului relațiilor dintre state ; și diplomația și războiul au de acționat pentru a păstra neatințarea unei nații. După cum observa Nicolae Iorga, concluziile enunțate în *Învățăture*, sînt străbătute — de la un capăt la altul — de suflul unei epoci eroice și frămîntate, de gîndirea unui ostaș și conducător, „deloc a unui călugăr“, ceea ce ajută la înțelegerea contextului epocii și a puterii de pătrundere și judecată ale marelui voievod. Neagoe Basarab — acest oștean și om de stat contemporan lui Ștefan cel Mare⁵¹, dovedea o înclinare deosebită spre îmbinarea *meditației* cu *acțiunea politică*, a *reflecției* cu *fermitatea faptei* folositoare țării, apărării și păstrării ființei naționale. Din această optică se cuvin a fi interpretate rugăciunile războinice, în care este invocat acel „Dumnezeu al oștirilor“, ai cărui „sfinți militari“ luptau în îmbrăcăminte de viteji români împotriva turcilor⁵² pentru apărarea drepturilor ce „lor li se cuvin“.

În „Învățăture“, Neagoe Basarab ajunge la concluzia, de mare rezonanță doctrinară, că „un politician trebuie să aibă mai întii, împreună cu simțul răspunderii și cu luciditatea, capacitatea de a distinge ceea ce este cu putință de ceea ce nu e“. Minunatul îndemn de vitejie pe care îl formulează în imagini regăsite în „Alexandria“⁵³, îmbracă la Neagoe Basarab o mantie originală : „o piatră de tun risipește și învălmășește multe cete de oameni, nu după cum e piatra mică, ci *după cum fuge cu strășnicie*“⁵⁴.

Mai tirziu, la sfîrșitul secolului al XVII-lea, Șerban Cantacuzino în Țara Românească și, la începutul secolului următor, Dimitrie Cantemir în Moldova, *aduc contribuții* — prin mijloace specifice, organizînd forțe militare puternice și încheind înțelegeri cu centrele de răscoală din Balcani, precum și cu Imperiul habsburgic și Rusia⁵⁵ — *la efortul de consolidare a unor relații de neatîrnare a țărilor lor*. Documentele semnate cu vecinii, gîndirea pe care ele o reflectă și, mai ales, lucrările lui Dimitrie Cantemir dau un contur mai clar *conținutului independenței naționale*. Astfel, în Tratatul încheiat de Șerban Cantacuzino cu Ioan și Petru, țari ai Rusiei, aceștia îl asigurau „că el, domnitorul *suveran* și voievod al pămîn-

⁴⁸ *Ibid.*

⁴⁹ O asemenea viziune înaintată situează pe Neagoe Basarab între cele mai luminate minți ale timpului său.

⁵⁰ *Pentru solii și pentru războaie, Învățăturile...*, partea a doua, cap. VIII.

⁵¹ Vezi Șerban Cioculescu, *O cronică a vitejilor*, în „Viața românească“, nr. 4, 1966, p. 171 și urm.

⁵² *Ibidem*, p. 174.

⁵³ *Cărțile populare în literatura românească*, vol. I, București, 1963, p. 38.

⁵⁴ *Învățăturile lui Neagoe Basarab către fiul său Teodosie*, Editura Minerva, p. 388.

⁵⁵ Ștefan Ștefănescu, *Gîndirea politică a lui Dimitrie Cantemir și relațiile Moldovei cu statele vecine la începutul veacului al XVIII-lea*, în „300 de ani de la nașterea lui Dimitrie Cantemir“, Editura Academiei, București, 1974, p. 110.

tului muntenesc, și toți pravoslavnicii locuitori din părțile voastre, atât cei spirituali, cât și cei mireni, veți ști că despre libertatea voastră de sub jugul păgînesc vom avea grijă pentru voi, exprimîndu-vă grația noastră imperială”⁵⁶. Se stipula angajamentul celor doi țari de a contribui cu armata „pentru distrugerea forțelor inamice”⁵⁷. Dintr-un raport diplomatic francez rezultă că voievodul Țării Românești a încheiat și un Tratat cu Austria prin care împăratul s-a angajat să nu emită „niciodată pretenții asupra Țării Românești și Moldovei”⁵⁸, ceea ce a nemulțumit pe regele Poloniei⁵⁹.

O concepție înaintată — însoțită de acțiuni practice dedicate independenței naționale — întîlnim la eruditul domnitor al Moldovei Dimitrie Cantemir, care arăta că țara sa, la început, a fost un stat înzestrat cu suveranitate internă și externă deplină, pînă în timpul domniei lui Bogdan, fiul lui Ștefan cel Mare, care a încheiat un tratat cu turcii⁶⁰, iar prin „diplomele sultanilor”, prin care s-au ratificat aceste condiții, ni s-au acordat „nenumărate alte privilegii”, printre care: „respectarea religiei, bisericilor și a legilor țării”. Sultanul nu avea altă pretenție de la principe decît ca în tot anul să trimită la Poartă peșcheșul, adică darul stabilit prin tratat⁶¹. Este foarte important că prin aceste tratate se recunoștea dreptul țării de a-și alege domnul, de a se conduce după obiceiurile și legile ei, fără nici un amestec din afară, de a avea o armată, de a trimite solii, de a declara război și de a încheia pace, precum și interzicerea așezării turcilor în țară, ei neavînd voie să cumpere pămînt sau case, ceea ce făcea dovada că independența țării era luată în considerare. În concepția lui Dimitrie Cantemir, plata tributului n-a însemnat pierderea libertății ci o modalitate de asigurare a protecției din partea turcilor⁶². Domnul Moldovei sublinia că românii au izbutit să-și păstreze autonomia, bisericile, legea, judecățile, obiceiurile, avînd în fruntea lor domnitori pămînteni⁶³. Pentru a argumenta, Cantemir atrăgea atenția asupra caracterului general al principiului jurisdicției domnești pe întreg cuprinsul țării, inclusiv negustorii turci fiind supuși acestei jurisdicții⁶⁴. Totodată, însă, gînditorul român înțelege că — în pofida acestei autonomii politice, se exercita, de fapt, exploatarea economică de către turci. Astfel, în cercetările sale ajunge la concluzia că sultanul lăsase domnilor moldoveni depline puteri numai în acele sectoare ale conducerii care nu stînjeneau interesele turcești⁶⁵, concepția sa cu privire la independența deplină a țării împletindu-se cu politica sa în sensul alcătuirii unui sistem juridic unitar, în perspectiva mai largă a celorlalte idei social-politice, cu deosebire

⁵⁶ Ghenadie Petrescu, D.A. Sturdza, D. C. Sturdza, *Acte și documente*, vol. I, p. 12—14 (încheiat la 28 decembrie/7 ianuarie 1688).

⁵⁷ *Ibid.*

⁵⁸ E. Hurmuzaki, N. Hodoș, *Documente*, vol. XVI, p. 199, nr. 454 (încheiat la 4/14 august 1688).

⁵⁹ *Ibid.*

⁶⁰ Vezi D. Cantemir, *Descriptio Moldaviae*, p. 37, 109. Vezi și M. Neagoe, *Contribuții la problema aservirii Moldovei față de Imperiul otoman (Înțelegerea dintre Bogdan cel Orb și Selim din anul 1512)*, în „Studii”, nr. 2/1964, p. 322.

⁶¹ *Ibidem*, p. 275. Aflate „dimpreună cu alte documente publice în arhivele Moldovei”, pînă în timpul lui Cantemir, în anul 1686, cînd Ioan Sobieski, regele Poloniei, năvălind în Moldova, a ars aceste diplome la Iași în fața poporului adunat, apreciind că astfel țara ar fi fost eliberată.

⁶² *Ibidem*, p. 37.

⁶³ Vezi D. Cantemir, *Hronicul...*, p. 107; *Istoria ieroglifică*, vol. I, p. 143.

⁶⁴ Vezi Dimitrie Cantemir, *Descriptio Moldaviae*, p. 37.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 107—108.

cea potrivit căreia luptele românilor cu turcii au apărât civilizația europeană ca un zid, fapt pentru care Europa, la rîndul ei, este datoră să-i elibereze și să-i apere pe români⁶⁶. În concepția marelui cărturar, domnul trebuia să statornicească — în rînduiala social-politică — raporturi care să se bazeze nu „pe tot felul de meșteșuguri și de vicleșuguri”⁶⁷, ci să acționeze după „pravila locului”⁶⁸. Aceleași exigențe etice găsim în teza potrivit căreia „nici hotar nu iaste pus cînd și unde spre nepriiatin a năvăli, ce cînd vremea slujește și unde locul spre lesnire să socotește”⁶⁹, întrucît „spre biruința nepriiatenului organul de sfînt și de spurcat nu să cearcă”⁷⁰. Asemenea cerințe au — fără îndoială — înțelesuri profunde în orînduirea de către monarh nu numai a relațiilor interne, ci și a celor externe. Cantemir socoate că nu-i drept să supui pe alții și că ar trebui „pre dreptate și curăție”⁷¹ să tindă a cîrmui fiecare monarh. Dar cu dușmanii urmează a fi ferm, mai ales cînd îți încalcă drepturile : „viitorului nepriatin și spre a lui intrare împotrivă te pune, și macară cît de puțin a-și face loc oprește-l și macar cît de cu greu ț-ari fi luptîndu-te rabdă, că-l vii birui”⁷².

O contribuție deosebită la elaborarea conceptului și la promovarea idealurilor *neatîrnării* românilor aduce Tudor Vladimirescu, conducătorul revoluției de la 1821, apărător înflăcărat al *libertății* și *neatîrnării* poporului. Aceste luminoase deziderate naționale se regăsesc atît în concepțiile sale, cît și în acțiunile a căror lider a fost, spre cinstirea curajului și vredniciei românești. În *Proclamația* sa din 23 ianuarie 1821, precizîndu-și poziția față de nedreptele rînduiri în țară, arată că „Nici o pravilă nu oprește pre om de a întîmpina răul cu rău ! Șarpele cînd îți iasă înaintea, dai cu ciomagul de-l lovești, ca să-ți aperi viața, care mai de multe ori nu să primejduiește din mușcarea lui !

Dar pre bălaurii care ne înghit de vii, căpeteniile noastre, zic, atît cele bisăricești, cît și cele politicești, *pînă cînd să-i suferim a ne suge sîngele din noi ? Pînă cînd să le fim robi ?*”⁷³. Și — arătîndu-le calea de urmat — Tudor chema norodul la lupta pentru libertate : „Veniți dar, fraților, cu toții, *cu rău să pierdem pe cei răi*, ca să ne fie nouă bine ! Și să aleagă din căpeteniile noastre cei care pot să fie buni. Aceia sînt ai noștri și cu noi dimpreună vor lucra binele, ca să le fie și lor bine, precum ne sînt făgăduiți !”⁷⁴.

Lupta pentru independență îmbracă — în viziunea lui Tudor Vladimirescu — forme conceptuale interesante, în care stăruie ideea scuturării jugului străin. Explicînd starea în care se afla norodul și țara și pre-

⁶⁶ Argumentarea lui Cantemir va fi reluată mai tîrziu de istoricii și diplomații români.

⁶⁷ Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*, p. 446, în *Opere complete*, vol. IV, Editura Academiei, București, 1973.

⁶⁸ *Ibid.*

⁶⁹ *Ibidem*, p. 335.

⁷⁰ *Ibid.*

⁷¹ Dimitrie Cantemir, *Divanul*, pct. 25, în *Opere complete*, vol. I, Editura Academiei, București, 1974.

⁷² *Ibidem*, pct. 54.

⁷³ Cea dintîi proclamație revoluționară a lui Tudor Vladimirescu către locuitorii Țării Românești, chemîndu-i să se înroleze în „Adunarea cea orînduită pentru binele și folosul a toată țara”, la 23 ianuarie 1821, în *Documente privind istoria României. Răscoala din 1821*, vol. I, Editura Academiei, București, 1959, p. 207.

⁷⁴ *Ibid.*

cizind că nu are „mijloc a-și arăta necazurile și a cere milă de la prea puternica împărăție — care milă, de multe ori au cîștigat-o, dar *cu nimic nu s-au folosit*, căci au rămas scrisă numai pe hîrtie și mîncată de mai sus zișii tîlhari“⁷⁵, înflăcăratul patriot ajunge la concluzia că două trepte urmează a fi parcurse, deoarece norodul și țara „silită au fost din multa deznădăjduire : *întîi de a se scula împotriva aceștii răutăți și apoi a năzui și a cere împărăteasca milă*“⁷⁶. Găsim — în această judecată a domnului Tudor — acea îngemănare firească a libertății *dinăuntru* cu libertatea *dinafară*, concepția care s-a conturat mai tîrziu în relația dialectică a eliberării *sociale și naționale* a poporului în lupta pentru propășire și dezvoltare.

Accelerarea dezvoltării forțelor de producție, apariția noilor relații, capitaliste, schimbarea structurii sociale prin intrarea pe arena istoriei a burgheziei în ascensiune și a noii clase revoluționare — proletariatul, în condițiile efectuării unor reforme economice, sociale și politice, au determinat intensificarea luptei „pentru unitate, care *a culminat cu împlinirea visului secular al unirii Moldovei și Munteniei într-un singur stat*“⁷⁷.

Apariția, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și în primele decenii ale secolului al XIX-lea a manufacturilor, apoi a fabricilor, pătrunderea capitalului comercial în comerțul de grîne și vite, mărirea circulației monetare, intensificarea schimburilor comerciale, extinderea comerțului extern odată cu abolirea monopolului turcesc (1829) au dus la creșterea puterii burgheziei românești, care-și manifesta tot mai deschis tendința spre unificarea pieței naționale și instaurarea unei noi puteri politice care să-i apere interesele. Totodată, s-a accentuat dezvoltarea culturii naționale, în care, de la bun început, s-a afirmat ideea originii comune a tuturor românilor. Lupta pentru unitatea națională a fost indisolubil legată de *cucerirea independenței depline*⁷⁸. Acest lucru l-au înțeles multe personalități progresiste din istoria poporului român, patrioți și revoluționari de seamă. Nicolae Bălcescu, referindu-se la această legătură, arăta că „*libertatea dinăuntru... este peste puțință a dobîndi fără libertate din afară*“, iar Alecu Russo, vorbind despre aceeași corelație, arăta că „*slobozenia e îndoită ; cea dinăuntru și cea din afară... ele sînt surori, una fără alta nu pot trăi*“. Conținutul bogat al interconexiunii dialectice dintre unitatea și independența națională își găsește expresia în faptul că factorii *obiectivi* existenței impuneau abolirea acelor acte juridice prin care se îngrădeau drepturile suverane ale poporului, adoptarea unor măsuri

⁷⁵ Arzul adresat *Înaltei Porți de către Tudor Vladimirescu din partea norodului Țării Românești*, la 23 ianuarie 1921, loc. cit., p. 208. Referirea la „sus zișii tîlhari“ are în vedere, cum el însuși o spune, „boierii, sau mai bine a zice tiranii noștri cei cumpliți“ (Op. cit., p. 208).

⁷⁶ Ibid.

⁷⁷ Nicolae Ceaușescu, *Expunere prezentată la Sesiunea solemnă comună a Comitetului Central al P.C.R., Marii Adunări Naționale și activului central de partid și de stat consacrată sărbătoririi centenarului proclamării Independenței de stat a României*, Editura politică, București, 1977, p. 56.

⁷⁸ Vezi Ion Popescu-Puțuri, *Lupta poporului român pentru unitate, independență și suveranitate în opera tovarășului Nicolae Ceaușescu*, în „Anale de istorie“, nr. 5/1978, p. 5—19 ; Mircea Mușat, *Românii în vîltoarea vitregiilor istoriei*, în „Anale de istorie“, nr. 3/1978, p. 17—45 ; Ion Popescu-Puțuri, *Pentru o cauză dreaptă. Intrarea României în război în august 1916 (II)*, în „Anale de istorie“, nr. 2/1978, p. 4—11 ; Dinu C. Giurescu, Op. cit., p. 88—91 ; Mircea Mușat, *Lupta poporului român pentru libertate, unitate și independență națională — permanență a istoriei patriei*, în „Anale de istorie“, nr. 5—6/1976, p. 3—8.

care să ducă la afirmarea de-sine-stătătoare a națiunii române. „Crearea statului național român — arăta tovarășul Nicolae Ceaușescu —, dezvoltarea forțelor de producție și a noilor relații sociale, precum și situația politică internațională au pus la ordinea zilei, în modul cel mai imperios, lichidarea oricăror relații de dependență față de Poartă și abolirea prevederilor Tratatului de la Paris, ce stabilea dreptul de garant al marilor puteri europene față de România. *Cucerirea deplinei independențe de stat a țării apăsătoare ca o necesitate obiectivă* pentru afirmarea noilor clase și forțe sociale, pentru progresul multilateral al societății și afirmarea națiunii române libere în marea familie a popoarelor lumii”⁷⁹.

O viziune multilaterală asupra conținutului independenței naționale, asupra modalităților practice de realizare a unității, de redobândirea deplină a suveranității naționale în condițiile concrete ale acelor ani, întâlnim în *lucrările*, precum și în *acțiunile* revoluționare ale lui Nicolae Bălcescu. Văzînd în această operă complexă nu numai contribuția confrăților epocii, ci și a strămoșilor — în dialectica continuității luptei pentru cele mai sfinte drepturi ale poporului — Bălcescu arăta că aceste idealuri nobile „au găsit totdeauna apărători într-această țară, că părinții noștri le-au cunoscut, le-au prețuit, s-au jertfit pentru dinsele, și dacă nu ni le-au lăsat întru toată întregimea lor, vina n-a fost a lor, ci a grelelor împrejurări în care s-au aflat”⁸⁰. Lupta pentru dreptate socială și națională — în concepția marelui cărturar — a străbătut istoria poporului român, caracterizînd evoluția românilor pe parcursul timpului în dorința lor de a fi „recunoscuți și respectați după cuviință”. Pentru împlinirea drepturilor lor „ei se luptară vitejește și învinseră mai multe stavili decît am avea inimă să urmăim pe pasurile lor”⁸¹. Bălcescu află resursele succesului în forța poporului, în hotărîrea și credința sa în dreptatea cauzei pentru care luptă, precum și în organizare, în capacitatea de a finaliza ideea într-o acțiune reușită⁸². De altfel, Bălcescu a fost un om de acțiune, participînd nemijlocit la marile evenimente revoluționare ale anilor săi. Astfel, numeroase teze ale marelui patriot cu privire la independență sînt exprimate în „Proclamația” și „Programul revoluționar” de la Islaz din 9 iunie 1848. În „Proclamație” se consemnează că „poporul român își recunoaște dreptul său de suveran”; în domn este personificată suveranitatea acestui popor, și „nici un român nu va trăi după moartea independenței patriei sale”⁸³; relevă, de asemenea, că „poporul român... deopotrivă adoră libertatea și a lor și a altor nații, ce voind a se reîntregi în drepturile lor, știe a respecta pe alte nații”⁸⁴. „Programul” proclamă „Independență administrativă și legislativă pe temeiul tratatelor” lui

⁷⁹ Nicolae Ceaușescu, *Op. cit.*, p. 56—57.

⁸⁰ Nicolae Bălcescu, *Cuvînt preliminar despre izvoarele istoriei române*, în „Clasicii români comentați”, ediție comentată de P.P. Panaitescu, Editura „Scrișul românesc”, Craiova, p. 40.

⁸¹ *Ibid.*

⁸² Nicolae Bălcescu, *Puterea armată și arta militară de la întemeierea Principatului Valahiei pînă acum*, în „Clasicii români comentați”, Editura „Scrișul românesc”, Craiova, p. 83 și urm.

⁸³ Vezi *Anul 1848 în Principatele Române*, vol. I, București, 1902, p. 490—491, 493, 501; *Pagini din lupta poporului român pentru independența națională*, Editura politică, București, 1967, p. 13—14.

⁸⁴ *Ibidem*, p. 500.

* Se referă la „vechile tractaturi” sau „capitulații” cu Poarta.

Mircea și Vlad V și neamestecul nici unei puteri din afară în cele dinăuntru ale sale”⁸⁵.

Independența țărilor române este examinată de eminentul gânditor în lumina raporturilor față de Turcia, în lucrarea *Drepturile românilor către Înalta Poartă*, în care releva că : țările române au fost în decursul istoriei state care și-au păstrat suveranitatea⁸⁶ („Dreptul m.s. sultanului în țara noastră stă numai în tributul hotărît ce sîntem datori a-i plăti în fiecare an și în dreptul de supremație, adică dreptul de a întări pe domnul ales de țară și s-ar fi privit ca un mai mare al țării, nu însă de a porunci în țară”⁸⁷) ; actul care reglementează raporturile româno-turce are trăsăturile juridice ale unui tratat de protecție, cu drepturi și obligații reciproce pentru părți : statul protejat, pentru a-și asigura sprijinul statului protector cu scopul de a-și apăra suveranitatea, se obligă să plătească acestuia un tribut („O nație — arăta Nicolae Bălcescu — care nu e în stare de a se apăra singură de insultă”, sau de asuprire „poate dobîndi protecție ce i se dă”, iar statul protejat păstrează în continuare dreptul „de a se guverna după cum îi place”⁸⁸). Dar, marele cărturar aprecia lucid tratatul de protecție considerîndu-l „o alianță inegală”. Bălcescu demonstrează că „supremația... este numai un drept de onoare și tributul, singurele drepturi ce are Poarta”, ceea ce n-ar trebui să atingă „întru nimic suveranitatea nației române”. Nicolae Bălcescu susține argumentat ideea că „Țara Românească este un stat suveran, și un tratat de protecție, un tribut, o alianță nepotrivită și chiar supremația nu-i pot lua suveranitatea, cînd ea are dreptul de a se guverna, de a-și da legi, de a face tratate de pace și război și încă d-a fi reprezentată dinafară”⁸⁹.

Gîndirea social-politică a lui Nicolae Bălcescu este luminată de preocuparea de constituire a statului național unitar și independent român, regăsită în concepția sa, potrivit căreia „Dacă naționalitatea este sufletul unui popor... unitatea națională este desăvîrșirea libertății lui...”⁹⁰ și în binecunoscuta teză în viziunea căreia „Unirea Țării Românești cu Moldova e un fapt cîștigat în fața întregii lumi și nu poate întîrzia să fie realizat”⁹¹ ; cei ce au luptat în timpul revoluției din 1848 „n-au pierdut un minut din vedere solidaritatea care îi leagă de toate ramurile nației române. Ei au apărut și s-au luptat deopotrivă pentru drepturile Moldovei ca și pentru ale Țării Românești și atît înainte, în vremea, cît și după revoluția din iunie 1848, ei mereu au apărut și apără ...drepturile românilor

⁸⁵ Vezi *Anul 1848 în Principatele Române*, vol. I, București, 1902, p. 495.

⁸⁶ În optica marelui gânditor raporturile cu Turcia erau consemnate în „vechile tractaturi”, cum a fost, de pildă, „tratatul” din 1393 dintre domnitorul Țării Românești, Mircea cel Bătrîn și sultanul Imperiului otoman, Baiazid I.

⁸⁷ Nicolae Bălcescu, *Opere*, vol. I, p. 230. Aceste prevederi au fost, după cum se știe, reinnoite pentru Țara Românească, prin „tratatul” dintre domnitorul Vlad Țepeș și sultanul Mahomed al II-lea în anul 1460 și întărite ulterior prin multe hâtîșerifuri date de Poartă și de tratatele ruso-turce, dintre care Bălcescu se oprește asupra hâtîșerifului din 1834 și tratatul de la Adrianopol (1829).

⁸⁸ *Ibidem*, p. 227—280.

⁸⁹ *Ibidem*, p. 224. În elaborarea acestor puncte de vedere Nicolae Bălcescu efectuează o analiză aprofundată a tezelor formulate de gînditori reputați ai epocii sale, în special Martens și Yattel.

⁹⁰ *Ibidem*, p. 311.

⁹¹ Nicolae Bălcescu, *Opere*, E.S.P.L.A., București, 1952, p. 248.

din Ardeal, Banat...“⁹², așa încît prin unirea celor trei țări române, „România noastră va exista dar“⁹³.

Nicolae Bălcescu argumentează legătura indisolubilă dintre naționalitate și independența de stat. În adnotarea marginală făcută pe lucrarea lui M. Kogălniceanu *Histoire de la Valachie*, la aprecierea autorului : „Nu este independență fără naționalitate“, marele gînditor completează : „Și naționalitate fără independență“, concepție în virtutea căreia *unitatea națională o dată înfăptuită, „independența absolută ar fi urmat fără îndoială“*⁹⁴. Această idee se regăsește în „Manifestul către poporul român“ din 20 septembrie 1850, întocmit în emigrație, la Paris, precum și în opiniile exprimate în acea epocă în sensul că „Niciodată încrederea în viitorul României, una mare și nedespărțită, nu a ieșit din inima noastră“⁹⁵.

Înțelegînd legătura indisolubilă cu trecutul glorios, în lucrarea sa „*Campania românilor în contra turcilor*“, în viziunea cultivării dragostei pentru țară, Bălcescu preciza că pentru concetățenii săi „Moștenitori ai drepturilor pentru care părinții noștri au făcut atîtea jertfe în veacurile trecute, fie ca suveranitatea acelor timpuri eroice să deștepte... sentimentul datoriei ce avem de a mări și a păstra pentru viitorime această moștenire părintească“⁹⁶. Într-o altă scriere „*Istoria românilor sub Mihai Vodă Viteazul*“, apreciată de Alexandru Odobescu ca fiind „pătrunsă de lupta patriotică a poporului român pentru unitate și independență împotriva dominației otomane“⁹⁷, revoluționarul român sublinia importanța, sensurile și semnificațiile luptei popoarelor subjugate de Poartă pentru formarea statelor naționale unitare și suverane. Marele gînditor arăta că acțiunile cotropitorilor țărilor române au fost înfrînte prin lupta plină de curaj a poporului. „După mai multe lupte îndelungate, aceste pretenții (ale cotropitorilor — *precizarea ns.*) cad zdrobite sub vitejia Românilor. În aceste războaie ei se pregătesc, ca într-o școală, pentru alte lupte mai mari“⁹⁸. Calificînd *bătălia pentru neatîrnare* dusă împotriva asupririi otomane ca unul din cele mai complexe episoade din istoria românilor, „o luptă care trebuia să țină aproape patru secole începu atunci, luptă în care Românii vărsară șiroaie de sînge și se jertfiră ca niște martiri“⁹⁹. După cum se știe, Bălcescu califica intervenția armată străină din 1848 drept o încălcare a independenței statului român și considera că măsura cea mai corespunzătoare o reprezintă rezistența împotriva ei, considerînd că rezistența cu armele constituie singura cale pentru apărarea unui regim legal contra opresiunii¹⁰⁰. În această optică, Nicolae Bălcescu consideră că prin apărarea ființei statului, legăturile de vasalitate față de Poartă sînt rupte și totodată încetează și protectorul rus, care cenzura aceste legături¹⁰¹. Ideile enunțate sînt prezente în „Protestația poporului român în Cîmpia Libertății“ — 20 iulie 1848 — împotriva intervenției lui Suleiman Pașa, în care se consemna : „dacă Înalta Poartă nu își va retrage trupele de pe pămîn-

⁹² Nicolae Bălcescu, *Opere*, vol. I, p. 332.

⁹³ *Ibidem*, p. 248 ; vezi și *Gîndirea social-politică despre unire (1859)*, Editura politică, București, 1966, p. 49.

⁹⁴ Nicolae Bălcescu, *Opere*, vol. II, p. 289.

⁹⁵ Nicolae Bălcescu, *Opere*, vol. I, p. 304.

⁹⁶ *Gîndirea social-politică despre unire (1859)*, p. 35.

⁹⁷ *Analele Societății Academice Române*, an X, 1877, sec. I, p. 98.

⁹⁸ Nicolae Bălcescu, *Istoria Românilor sub Mihai-Vodă-Viteazul*, ediția a III-a, Operă completă, Editura „Cartea Românească“, București, p. 15.

⁹⁹ *Ibid.*

¹⁰⁰ Vezi *Anul 1848 în Principatele Române*, vol. II, p. 650.

¹⁰¹ Vezi Nicolae Bălcescu, *Opere*, vol. I, p. 340.

tul român și că dacă va căuta ca prin putere armată să se amestece în treburile țării dinăuntru, atunci *tratatele ce există se socotesc ca desființate chiar de Poartă*”, iar „*nația română este eliberată de orice îndatorire ce avea către poartă*”¹⁰²

Exprimându-și încrederea nestrămutată în popor, Bălcescu demonstra cu forța de convingere a faptelor că atunci „cînd inima lui (a poporului — *n. n.*) va fi aprinsă de acea mare idee a regenerației naționale și cînd el va fi hotărît de a o apăra cu sîngele său, nici o putere din lume nu-l va putea birui”¹⁰³. Aceste idei luminoase au prins viață, reflectîndu-se în hotărîrea crescîndă a poporului de a se împotrivi chiar cu armele armatei turcești¹⁰⁴. În această optică se fac pregătiri militare, pentru „a apăra libertatea și independența patriei”¹⁰⁵.

Poporul român și-a cucerit dreptul la dezvoltare liberă, neatîrnată printr-o luptă eroică, dînd — odată cu contribuția de gîndire și suplă inteligență diplomatică — acel tribut de sînge, prin sacrificii pe cîmpurile de bătălie, ca România să fie recunoscută și să ocupe locul ce i se cuvenea în concertul națiunilor lumii. Eroismul înaintașilor de acum un secol *va trăi veșnic în conștiința profund recunoscătoare a întregii națiuni*, iar *opera făurită cu sîngele lor*, de generațiile de la 1877, *va străluci întotdeauna în istoria noastră* ca una din cele mai mari izbînzii pe drumul libertății, progresului, independenței și fericirii poporului român. La Plevna, la Grivița, Rahova, Smîrdan și în alte bătălii, ostașii țării au dovedit un eroism legendar, afirmînd încă o dată înaltele virtuți ale poporului, hotărîrea și curajul de a-și dobîndi drepturile și de a nu îngădui nimănui să le încalce. Efortul românesc în războiul din 1877—1878 s-a materializat în cei aproape 60 000 de luptători care au luat parte efectiv la luptă, în sacrificiile economice cu o valoare globală de 100 000 000 lei aur la care s-au adăugat alte 10 000 000 lei aur donate, sub diferite forme, de populație¹⁰⁶.

În istorica epopee pentru independență, oștile române au luptat cot la cot cu armatele rusești, închegîndu-se o puternică *solidaritate de arme*¹⁰⁷, dezvoltîndu-se și mai mult relațiile dintre cele două popoare,

¹⁰² *Anul 1848 în Principatele Române*, vol. II, p. 642—643. Trimisul otoman a fost întîmpinat de o masă de 40 000 de oameni (*ibidem*, vol. III, p. 290).

¹⁰³ Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, ms. rom., nr. 81, f. 61.

¹⁰⁴ Aproximativ 100 000 de oameni (C. Colescu-Vartic, 1848, *zile revoluționare*, București, 1899, p. 376, 387). Pe Cîmpia Libertății, la 15 iunie 1848, masele populare au jurat : „Jur... că voi fi credincios voinței nației române, apărînd-o din toate puterile împotriva oricărui atac și asuprire” (*Anul 1848 în Principatele Române*, vol. I, p. 591—592).

¹⁰⁵ *Anul 1848 în Principatele Române*, vol. IV, p. 260—264.

¹⁰⁶ Ilie Ceaușescu, *Transilvania de la daci la 1918. Două milenii de luptă și muncă pentru menținerea și afirmarea ființei și demnității naționale*, în „*Anale de istorie*”, nr. 6/1978, p. 80.

¹⁰⁷ În articolul *Rusia și România — „România Liberă”, 22 februarie 1878* — se relevau relațiile de colaborare „dintre cele două țări și armate în luptele duse pe frontul din Bulgaria și aportul marcant al României, alături de Rusia, la înfrîngerea forțelor otomane”. Iar ziarul „Der Osten”, la 5 august 1877, în articolul *Românii la Nicopole* arăta: „Spre marele necaz al tuturor dușmanilor poporului român, armata română a trecut Dunărea și drapelul românesc flutură acum, mîndru și biruitor deasupra zidurilor Nicopolei. Trupele române din divizia generalului Manu, comandate de colonelul Cantilli, au luat parte într-un chip strălucit, alături de ruși, la ocuparea Nicopolei”. „La France” sublinia, în numărul din 12 septembrie 1877, buna conlucrare dintre români și ruși și aprecierea țarului pentru curajul armatei române la Plevna : „Țarul a decernat ofițerilor și soldaților români patru zeci de cruci ale ordinului Sfințitului Gheorghe. A doua zi, țarul, toastînd pentru armata română, i-a lăudat vitejia”.

ceea ce demonstrează, încă o dată, că — în pofida politicii Imperiului țarist — între popoarele noastre, între forțele progresiste din cele două țări a existat o strînsă conlucrare, ridicată pe o nouă treaptă, calitativ superioară, în condițiile luptei pentru victoria revoluției socialiste, a marilor bătălii de clasă pentru construcție economică, pentru progres și dezvoltare. În acest război s-a manifestat, totodată, solidaritatea cu poporul bulgar, frăția cu oștile bulgare, dezvoltîndu-se relațiile prietenești dintre români și bulgari ¹⁰⁸, continuate și amplificate în condițiile luptei pentru libertate și dreptate socială, pentru o viață mai bună în anii revoluției și construcției socialiste. În același timp, alte popoare din Balcani : grecii, sîrbii, albanezii, au găsit sprijin pe teritoriul României ¹⁰⁹ pentru organizarea luptei lor de eliberare națională ; în țara noastră s-au pregătit luptători sîrbi care au participat la bătăliile duse pe teritoriul Lugo-slaviei împotriva dominației otomane, sporind astfel influența Serbiei în rîndul popoarelor din Balcani, care luptau împotriva jugului străin ¹¹⁰. Aceste fapte constituie o expresie a relațiilor de bună vecinătate, colaborare și solidaritate existente de secole între popoarele noastre, în lupta pentru libertate, pentru independență, pentru progres și bunăstare. Bătăliile purtate cu succes de ostașii țării în anii 1877—1878 au avut o semnificație politică deosebită, deoarece au urmărit „apărarea independenței și suveranității naționale. În acele momente critice, contopindu-se cu interesele majore ale națiunii române, armata devenise *instrumentul de bază al apărării integrității țării, garanție a păstrării independenței*“ ¹¹¹.

Cucerirea independenței naționale a exercitat o puternică influență asupra dezvoltării economice-sociale a țării, creșterii forțelor de producție și consolidării relațiilor capitaliste. S-a afirmat, tot mai mult, proletariatul ca cea mai avansată clasă a societății, a crescut rolul său în viața politică a țării. România participă din ce în ce mai activ la comerțul internațional, la schimbul mondial de valori materiale și spirituale. „La începutul secolului al XX-lea, dezvoltarea social-economică și politică a poporului român a pus la ordinea zilei eliberarea teritoriilor aflate încă sub dominație străină, unirea lor cu patria mamă și desăvîrșirea unității statale. În slujba realizării acestui deziderat au fost antrenate toate clasele și păturile sociale, toate partidele și grupările politice, mintea, inima și pana personalităților științei și culturii românești, întregul popor român“ ¹¹².

Idealul întregirii naționale și statale se înfăptuiește în memorabilul an 1918 ¹¹³ ; România devine stat național unitar, eveniment cu ample

¹⁰⁸ „Populația de pe malul drept al Dunării a cerut protecția românilor contra exceselor și jafurilor la care se dedau bașbuzucii și trupele neregulate turcești“, releva „La France“ din 24 iulie 1877. După cum arăta Z. Stoianov, fostul președinte al So-braniei bulgare, într-o scrisoare adresată socialistului român Zamfir Arbore, „Timp de junătate de secol, de-a lungul unor vremi teribile pentru noi, privirile poporului bulgar n-au încetat să se îndrepte spre malul stîng al Dunării ; toți cei care au fost cinstiți și mari, toți cei care aveau cîte o inițiativă, toți cei care nu puteau trăi și respira în Bulgaria aservită au trecut în sfînta Românie“.

¹⁰⁹ „Allgemeine Zeitung“, Augsburg, 1 ianuarie 1877 ; „Revue Britanique“, Paris, nr. 6/iunie 1876, p. 485—488.

¹¹⁰ Vezi „Macmillan's Magazine“, vol. XXXV, noiembrie 1876, p. 84 ; 92—93 ; 175—176 ; „Le Messenger d'Athènes“, 22 iulie 1876.

¹¹¹ General-colonel Ion Coman, *Cuvînt înainte*, în *Cronica participării armatei române la războiul pentru independență*, Editura militară, București, 1977, p. XVI.

¹¹² Mircea Mușat, *Unirea este sufletul poporului, glasul României*, în „Anale de istorie“, nr. 6/1978, p. 67.

¹¹³ Vezi pe larg : Mircea Mușat, Ion Ardeleanu, *Viața politică în România 1918—1921*, ediția a II-a completată, Editura politică, București, 1976.

rădăcini în istoria noastră și cu adânci semnificații pentru lupta de eliberare națională a popoarelor, pentru împlinirea năzuințelor lor de a trăi și de a se dezvolta în libertate, independență și demnitate. „*Unirea de la 1918* — subliniază tovarășul Nicolae Ceaușescu, — *a răspuns cerințelor și legilor obiective ale dezvoltării sociale*, bazându-se pe realități fundamentale cum sînt originea și limba comună, identitatea de interese și aspirații ale întregului popor dornic să trăiască într-o singură țară. *Românii au trăit secole de-a rîndul în formațiuni statale diferite*, dar, în pofida acestei fărîmițări, în conștiința lor a rămas mereu vie ideea unității, a apartenenței la același unic popor”¹¹⁴.

Înfăptuirea unității naționale, făurirea statului național unitar român, rod al luptei întregului nostru popor, expresie a legităților obiective ale progresului social și național, „*a asigurat unirea deplină și pentru totdeauna a națiunii noastre*, deschizînd calea afirmării ei tot mai puternice în viața economică și politică a lumii”¹¹⁵.

Dobîndirea independenței naționale depline a avut un rol important în evoluția tuturor prefacerilor naționale și sociale ulterioare, fiind o premisă majoră a înfăptuirii deplinei unități naționale a tuturor teritoriilor românești. „Putem spune acum — accentua tovarășul Nicolae Ceaușescu la aniversarea centenarului Independenței de stat depline — *că fără cucerirea independenței din 1877 nu ar fi fost posibilă nici realizarea statului național unitar în 1918; așa cum nu ar fi fost posibile evenimentele următoare care au asigurat victoria socialismului în România*.

În anii edificării orînduirii socialiste, România și-a durat o prezență activă în lume, opțiunea pentru noul drum fundamentînd ireversibil destinul liber și suveran al națiunii noastre, unită și fermă pe făgașul civilizației socialiste și comuniste, în ascensiunea sa prestigioasă în contemporaneitate. Sensurile și semnificațiile politicii noastre interne și externe își au izvorul în înțelegerea lucidă a direcțiilor evoluției istoriei naționale și universale, în analiza științifică a realităților românești și ale lumii contemporane în general, în alegerea, pe această bază, a acelor soluții care corespund perfect opțiunii fundamentale.

Poporul român se prezintă astăzi lumii cu hotărîrea de a face totul pentru înfăptuirea pe pămîntul strămoșesc multimilenar, sub conducerea Partidului Comunist Român, a socialismului și comunismului, cu hotărîrea de a face totul pentru făurirea unei lumi mai bune și mai drepte.

DUMITRU MAZILU

¹¹⁴ Nicolae Ceaușescu, *Expunere prezentată la Sesiunea solemnă comună a Comitetului Central al P.C.R., Consiliului Național al Frontului Unității Socialiste și Marii Adunări Naționale consacrată sărbătoririi a șase decenii de la făurirea statului național unitar român*, Editura politică, București, 1978, p. 6.

¹¹⁵ Nicolae Ceaușescu, *Expunere prezentată la Sesiunea solemnă comună a Comitetului Central al P.C.R., Marii Adunări Naționale și activului central de partid și de stat consacrată sărbătoririi centenarului proclamării independenței de stat a României*, Editura politică, București, 1977, p. 68.

ALEGERILE JUDEȚENE, MUNICIPALE ȘI COMUNALE DIN FEBRUARIE-MARTIE 1930 — PRILEJ DE AFIRMARE A PARTIDELOR MUNCITOREȘTI ÎN VIAȚA POLITICĂ A ROMÂNIEI

Dezvoltarea proletariatului român, organizarea sa profesională și politică, au adus, începînd cu ultimele decenii ale secolului al XIX-lea, un suflu nou, dinamic, în viața social-politică a țării. Socialiștii români au înțeles de timpuriu necesitatea afirmării clasei muncitoare în viața politică, înscriind în programele lor lupta pentru votul universal, ca una din revendicările general-democratice de seamă. Drept urmare, atît în perioada existenței sistemului electoral cenzitar, cît și după proclamarea votului universal egal și secret, în condițiile făuririi statului național unitar român, partidul politic al clasei muncitoare s-a manifestat ca o prezență vie, mobilizatoare în viața politică a țării și în confruntările electorale, ca latură inseparabilă a acesteia. Partidele muncitorești au apreciat importanța participării lor la alegerile parlamentare generale, precum și la cele comunale.

O atenție deosebită a fost acordată alianțelor politice, fie cu forțele politice proletare, fie cu cele burghezo-democratice și progresiste. În istoria alianțelor politice ale perioadei interbelice, cele realizate cu prilejul alegerilor comunale din februarie 1926 s-au constituit într-un remarcabil succes al Partidului comunist. Împotriva național-liberalilor, care nemulțumiseră prin politica lor numeroase categorii sociale, s-au coalizat comuniștii, socialiștii și social-democrații reuniți în Blocul socialist-unitarist, formațiune ce la rîndul său s-a încadrat în Opoziția unită alcătuită din Partidul țărănesc, Partidul național și Partidul poporului.

Rezultatele acestui cartel electoral s-au constituit într-un succes de prestigiu al forțelor democratice la care un aport considerabil l-au adus partidele muncitorești. În consiliile orășenești și comunale nou alese au intrat aproape două sute de comuniști, socialiști și social-democrați. În București au fost aleși toți cei șase reprezentanți ai Blocului socialist-unitarist, pentru ei votînd o cincime din alegătorii bucureșteni.

Următoarea rundă electorală la nivel comunal desfășurată în primăvara anului 1930, la care au participat cu succes remarcabil comuniștii și socialiștii, a reprezentat un nou prilej de afirmare a mișcării muncitorești din România în viața politică a țării.

Mandatul primelor consilii comunale postbelice alese în februarie 1926 se apropia de sfârșit în primăvara anului 1930. Necesitatea reînnoirii organelor de conducere locale se impunea cu atât mai mult cu cât compoziția lor inițială, dată de corpul electoral, a suferit substanțiale modificări în intervalul celor patru ani care trecuseră de la alegeri. Deși formal declarate ca organe administrative, gospodărești, ele s-au aflat continuu în viltoarea luptelor politice. Mai mult însă, de la alegerile lor se schimbaseră cinci guverne reprezentând trei partide politice. Sub diferite pretexte, numeroase consilii comunale „incomode” pentru guvernul în funcție au fost dizolvate, recurgându-se fie la noi alegeri, fie, când acest lucru contravenea flagrant legii administrative în vigoare, la consilii interimare numite de autorități. Chiar organizatorii acestor alegeri au dizolvat curînd după venirea lor la guvern consiliile județene Ilfov (prin decretul din 30 noiembrie 1928) și Argeș (prin decretul nr. 3763 din 12 decembrie 1928), ajungînd în cursul anului 1929 la înlocuirea conducerilor alese din 57 de județe¹. Numai în județul Buzău s-au suspendat 83 de consilii comunale². Drept consecință, în ajunul alegerilor comunale din februarie-martie 1930 un mare număr de comune rurale și urbane, inclusiv sectoarele (primăriile) din București, nu mai aveau în fruntea lor organe alese.

Alegerile pentru desemnarea unor noi organe locale urmau să se desfășoare pe temeiul Legii administrative din iulie 1929, care prevedea o mai largă descentralizare și autonomie comunală. În conformitate cu prevederile legii, alegerile erau organizate eşalonat, începînd de la cele satești (anterior acestei legi satul nu era considerat unitate administrativă) și continuînd cu cele comunale, orașenești, municipale și județene. Spre deosebire de trecut, organele de conducere ale județelor erau eligibile, în fruntea lor aflîndu-se președinții delegaților consiliilor județene și nu prefectii, ca pînă atunci. Prefectul, ca reprezentant al puterii centrale, era șeful poliției județene și comisarul guvernului pe lîngă administrația locală. Se făcea pentru prima dată o separare între autoritatea puterii executive și administrație. Totodată, s-au creat șapte Directorate ministeriale locale cu sarcini de administrație și inspecție cu reședințe la București, Cernăuți, Chișinău, Cluj, Craiova, Iași, Timișoara.

O altă prevedere importantă a noii legi administrative o constituia acordarea dreptului de vot, în alegerile pentru consiliile comunale, unor categorii restrînse de femei care îndeplineau, pe lîngă condițiile ce trebuiau să le îndeplinească alegătorii bărbați și una din următoarele condiții : a) să fie absolvente ale ciclului inferior secundar, normal sau profesional de învățămînt ; b) să fie funcționare de stat, județ sau comună ; c) să fie văduve de război ; d) să fie decorate pentru activitatea desfășurată în timpul războiului ; e) să facă parte, la promulgarea legii, din conducerea societăților cu personalitate juridică cu scop de revendicări sociale, propagandă electorală sau asistență socială³. Cele 5 categorii enumerate reprezentau însă un procent redus din totalul femeilor ce în mod normal ar fi trebuit să devină alegătoare, situație caracteristică și marilor centre orașenești unde existau un anumit număr de femei angrenate în aparatul de stat și în viața socială. Așa, de pildă, din totalul alegătorilor bucureșteni,

¹ „Neamul românesc”, anul XXVI, nr. 107 din 16 mai 1931.

² „Monitorul oficial”, nr. 77 din 2 iulie 1929, p. 2 854.

³ *Lege pentru organizarea administrațiunii locale*, în „Monitorul oficial”, partea I, nr. 170 din 3 august 1929 ; *Lege pentru organizarea administrațiunii orașului București*, în „Monitorul oficial”, nr. 202 din 11 septembrie 1929.

doar circa 7 000 erau femei, iar la Ploiești din 18 882 cetățeni înscrși pe listele electorale numai 2 600 erau alegătoare ⁴.

În jurul legii administrative, supusă dezbaterilor Parlamentului în vara anului 1930, au avut loc ample dezbateri ea fiind criticată atât de organizațiile de stînga muncitorești cît și de cele burgheze. Primele solicitau guvernului național-țărănesc, inițiatorul legii, să-și onoreze promisiunile făcute înaintea venirii la putere, de a da un conținut real democratic conducerilor satelor și orașelor țării. Partidul Comunist Român, Partidul social-democrat, Partidul socialist al muncitorilor, precum și alte forțe democratice s-au declarat împotriva menținerii în lege a prezenței senatorilor de drept la toate organele locale, considerînd aceasta ca o frînă, un mijloc de imixtiune în treburile organelor alese de popor. Forțele progresiste s-au ridicat cu vehemență în presă, la întruniri, la tribuna Camerei împotriva excluderii de la dreptul de vot a unor largi categorii de femei, îndeosebi muncitoare și țărance.

Grupul parlamentar social-democrat a propus, în timpul dezbaterilor legii, 83 de amendamente, din care s-au admis doar 3. Propunerile vizau, în afara celor amintite, modificarea prevederilor referitoare la reprezentare, renunțarea la obligativitatea de a întruni cincimea voturilor pentru ca o listă să aibă dreptul la consilieri, democratizarea criteriilor de alegere a primarilor comunali, etc. Constatînd lipsa de receptivitate față de propunerile ce mergeau spre aprofundarea democratizării vieții electorale, în semn de protest, deputații social-democrați s-au retras din Cameră pe timpul continuării discuției legii administrative, iar apoi au votat împotriva ei ⁵.

În ceea ce îi privește pe criticii din opoziția burgheză, ei considerau legea prea largă, dăunătoare și chiar periculoasă. Un asemenea punct de vedere a exprimat și Stelian Popescu, parlamentar și directorul ziarului de dreapta „Curentul“, care scria la mai bine de un deceniu de la acordarea votului universal : „Votul acesta universal a fost o pacoste pentru tînăra noastră națiune. E timpul să ne deschidem ochii, să vedem greșeala și să reducem votul la ceea ce este compatibil cu dezvoltarea și nevoile noastre. Și aceasta cît mai repede“ ⁶. Dealtfel, după plecarea național-țărăniștilor de la cîrma țării, guvernul următor a operat modificări esențiale în conținutul legii administrative.

Privită în ansamblu și raportată la legislația anterioară, noua lege administrativă a reprezentat un progres, dar nu pe măsura cerințelor reclamate de o democrație autentică. Ea reflecta, asemeni celei mai mari părți a legislației cabinetelor național-țărăniste, teama guvernanților de atunci de a opera schimbări radicale, profunde.

Reîntîlnirea cu electoratul după aproape un an și jumătate de la alegerile legislative găsea guvernul într-o situație de neînviat. O bună parte a opiniei publice era de acum decepționată și nemulțumită ⁷.

Dacă unele dintre lipsurile ce i se imputau guvernului național-țărănesc erau urmarea manifestării tot mai accentuate a fenomenelor crizei economice, precum și a deficitului bugetar moștenit de la liberali, altele

⁴ „Curentul“, anul III, nr. 740 din 17 februarie 1930.

⁵ Ion Mirescu, *Memorii*, vol. II, în Arhiva C.C. al P.C.R., colecția 60, dosar nr. 567, fila 438.

⁶ „Universul“, anul 48, nr. 27 din 5 februarie 1930.

⁷ „Săgeata“, anul I, nr. 7 din 10 noiembrie 1929 ; „Curentul“, anul II, nr. 702 din 2 ianuarie 1930.

țineau de politica sa, de stilul și metodele sale de activitate. Între acestea din urmă se numărau sporirea impozitelor, interzicerea unor întruniri, îndeosebi a celor muncitorești, a dreptului de organizare sindicală a salariaților statului, închiderea sediilor sindicatelor unitare, confiscarea unor organe de presă și inițierea legii „onoarei” cu scopul de a îngreuna libertatea acesteia, legea împotriva alarmismului etc. Dar partea cea mai gravă a constituit-o reprimarea singeroasă a grevei muncitorilor mineri din Valea Jiului din august 1929⁸. Nu numai că nu au fost luate măsuri împotriva vinovaților, dar s-a făcut totul pentru mușamalizarea modului în care s-au desfășurat aceste represiuni⁹.

Profitând de rapida uzură morală a guvernului, opoziția burgheză s-a străduit să dea alegerilor comunale o coloratură politică. Partidul național-liberal a încercat să folosească alegerile pentru a compromite și mai mult pe național-țărăniști și, totodată, pentru cucerirea cât mai multor mandate de consilieri comunali, participând la alegeri pe liste separate. Alte formațiuni politice burgheze din opoziție au depus liste de candidați fie în cartel (lupiștii și averescanii la București, sub titulatura Blocul cetățenesc etc.) fie separate, atât în Capitală cât și în județele țării.

În ce privește poziția partidelor muncitorești, ea a fost dictată de rațiunile politice proprii fiecăruia dintre acestea.

Partidul Comunist Român, considerând alegerile pentru organele locale administrative un prilej pentru a veni în contact nemijlocit cu mase largi de oameni, a hotărât să participe atât la campania electorală cât și la alegeri. La ședința Biroului Politic al C.C. al P.C.R. din 5 ianuarie 1930, precum și la Plenara a V-a a C.C. al P.C.R. din aceeași lună, la care au luat parte delegați ai organizațiilor comuniste din întreaga țară, au fost discutate și s-au adoptat măsuri concrete privind participarea P.C.R. la alegeri¹⁰. Comuniștii au chemat masele muncitoare să participe masiv la scrutin pentru a exprima nemulțumirea pentru starea economică și social-politică în care se afla țara, refuzând votul reprezentanților partidelor burgheze și votând candidații clasei muncitoare¹¹. „Pregătirea și conducerea alegerilor comunale este sarcina actuală și principală a Blocului” — se spunea în Circulara Comitetului Executiv al B.M.Ț., adresată organizațiilor sale.

Programul Blocului muncitoresc-țărănesc înmănunchia un mare număr de deziderate acute ale maselor muncitoare, din care rezultă cunoașterea nevoilor celor mai diferite categorii de cetățeni. El împletea cerințele strict gospodărești generale cu cele specifice celor ce trăiau la orașe ori la sate. În sprijinul populației nevoiașă a orașelor programul se pronunța pentru introducerea în cartierele muncitorești a instalațiilor de apă, canalizare, electricitate, pentru pavarea străzilor, construirea unor locuințe salubre cu chirii accesibile și combaterea speculei caselor de către proprietari, ieftinirea produselor de primă necesitate, pentru măsuri

⁸ A se vedea: N. G. Munteanu, Gh. I. Ioniță, *Un veac de istorie a minerilor de pe Jiu*, Editura politică, București, 1971.

⁹ A se vedea: Ilie Ceașescu, *P.C.R. Stegarul luptelor revoluționare din anii 1929—1933*, Editura științifică, București, 1971, p. 184.

¹⁰ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 1, mapele nr. 5 și nr. 17/1930.

¹¹ „Înainte”, anul IV, nr. 17 din 15 decembrie 1929 și anul V, nr. 6 și 7 din 16 și 23 februarie 1930.

* În 1929, Primăria orașului București construise doar șaiszeci de locuințe, iar pentru anul 1930 își propunea să facă două sute de apartamente („Dreptatea”, anul IV, nr. 702 din 12 februarie 1930).

practice menite a asigura frecventarea școlilor de către toți copiii indifereți de poziția socială, o politică echilibrată a impozitelor care să fie suportate îndeosebi de către capitaliști. În sarcina comunei, conform prevederilor programului, cădea sprijinirea bătrânilor, a bolnavilor și a copiilor fără tutelă.

Pentru muncitori, programul cerea respectarea zilei de muncă de opt ore, cămine și cantine care să funcționeze sub controlul muncitoresc, existența deschisă, legală, a sindicatelor unitare, a comitetelor de grevă și de autoapărare.

Pentru masele țărănești, programul B.M.Ț. cuprindea cerințe de mare stringență în epocă cum erau: exproprierea pământului moșieresc și a domeniilor regale și predarea lui fără despăgubiri țăranilor lipsiți de pământ sau cu pământ puțin, sprijinirea țăranimii cu unelte și semințe, combaterea speculei practicate de către bănci și cămătari, asigurarea gratuită de către comună a asistenței medicale ș.a.¹²

Programul B.M.Ț., în general realist, conținea și unele prevederi cum erau răsturnarea guvernului, apreciat a fi fascist, și înlocuirea lui cu un guvern muncitoresc-țăranesc, care nu se înscriau pe linia realităților românești de atunci și nu erau în concordanță cu înseși sarcinile mișcării muncitorești din etapa respectivă.

Conduita Partidului Social-Democrat față de alegerile comunale n-a fost nici ea lesne de stabilit. Raporturile cu foștii lor parteneri din alegerile legislative trecute, național-țăranistii, se aflau la un punct critic. Politica guvernului în neconcordanță evidentă cu promisiunile din opoziție și cerințele maselor muncitoare a fost sever criticată de grupul parlamentar social-democrat.

Văzînd cum decurg lucrurile în parlament, deputații social-democrați și-au exprimat încă de la primele ședințe temerea că nici guvernarea național-țăranistă „nu va avea destulă înțelegere” pentru muncitorime. Legea zilei de muncă de opt ore, votată în urmă cu un an, era în continuare ignorată de patroni, iar în țară numărul șomerilor se ridica la peste 100 000. În dezbaterile plenare ale Camerei și în comisiile ei, aceștia au formulat propuneri, amendamente, critici, la un mare număr de proiecte de legi* de care majoritatea parlamentară național-țăranistă a ținut seama doar într-o foarte mică măsură. Deputații social-democrați mai sperau că unele personalități din Cameră — deputații național-țăranști cum au fost Petre Andrei și Mihail Ralea care s-au detașat prin ideile democratice, avansate constant — vor putea influența pozitiv activitatea guvernului¹³. Dar aceștia reprezentau o infimă minoritate de oameni luminați într-o Cameră dominată de proprietari și avocați ale căror interese personale și de clasă primau în tot ceea ce întreprindeau.

La 24 iulie 1929, deputatul social-democrat Ion Mirescu a dat citire declarației grupului parlamentar al P.S.D., prin care se protesta împotriva formalismului cu care se adoptau legile. O încercare de oprire a cursului nefavorabil al relațiilor dintre P.S.D. și P.N.Ț., constînd în organizarea unei întîlniri a parlamentarilor social-democrați cu fruntașii național-țăranști Constantin Stere și Al. Vaida Voievod, la care s-au făcut unele

¹² „Înainte”, anul IV, nr. 17 din 15 decembrie 1929.

* La cele privind impozitele, reforma monetară, reorganizarea ministerelor, circuitul pământului, creditul agricol, învățămîntul agricol, cultele, educația fizică, improprietățile unor generali etc.

¹³ „Monitorul oficial”, nr. 13 din 6 februarie 1929, p. 453.

concesii minore la textul legii administrative, n-a dat rezultatele scontate de către P.N.Ț.¹⁴ Dar ceea ce a dus la „înghețarea” relațiilor cu guvernul, la opoziția fățișă față de acesta a fost masacrul împotriva minerilor greviști de la Lupeni, de a căror vină cei de la cîrma țării nu puteau fi absolviți. Rezoluția ședinței C.E. al P.S.D. din 6—7 septembrie 1929 condamnă în termeni vehemenți politica de clasă a guvernului și proclama politica de opoziție netă a grupului parlamentar social-democrat¹⁵.

Acesta era în esență tabloul relațiilor existente în acel timp între P.S.D. și P.N.Ț., inclusiv cu guvernul, cînd s-a întrunit ședința Consiliului General al P.S.D. în zilele de 12—13 octombrie 1929. Cei 27 de participanți — membrii Consiliului, ai Comisiei de control, precum și reprezentanți ai organizațiilor din țară — au audiat și dezbătut rapoartele prezentate de Iacob Pistiner și Lotar Rădăceanu în care locul central l-au ocupat analiza situației politice din țară și, legat de această atitudine, tactica ce urma să o adopte Partidul social-democrat în alegerile comunale.

Bilanțul de pînă atunci al guvernării național-țărăniști fiind apreciat ca necorespunzător și contrar așteptărilor și nevoilor maselor largi populare, conducerea P.S.D. și-a reconsiderat poziția față de P.N.Ț. În această situație, Partidul social-democrat a participat cu liste proprii la alegeri, cu un program de acțiune imediată, ale cărui principale prevederi se refereau la : vot universal pentru bărbați și femei cu reprezentare proporțională, impozite pe veniturile ce nu proveneau din muncă, precum și pe articolele de lux, scăderea dărilor pentru populația nevoiasă, lărgirea și unificarea asigurărilor sociale în regim de autonomie completă, ajutoarea șomerilor, apărarea drepturilor la locuință prin maximalizarea chiriilor și construirea de locuințe ieftine pentru populație, drepturi cetățenești și culturale pentru naționalitățile conlocuitoare, amnistierea tuturor deținuților politici.

Tactica P.S.D. în alegerile comunale, după cum rezultă din documentele date publicității, era următoarea : P.S.D. nu încheia acorduri electorale la scara țării cu nici un partid politic ; organizațiile locale se prezentau în alegeri cu liste proprii pe plan local ; dacă împrejurările erau favorabile, se puteau încheia înțelegeri cu alte forțe politice dar numai cu aprobarea Comitetelor regionale. Acest program, împreună cu programul comunal fixau orientarea P.S.D.¹⁶

În spiritul acestei hotărîri, organizațiile P.S.D. din București, Ploiești și Hunedoara au hotărît să depună liste proprii de candidați. Alte secțiuni au încheiat înțelegeri cu grupările politice locale, inclusiv cu național-țărăniștii¹⁷.

Partidul socialist al muncitorilor din România nedisponînd de suficiente forțe organizatorice și financiare, după o încercare nereușită de a încheia un cartel electoral cu B.M.Ț., a chemat la anularea voturilor. „Muncitori ! Tovarăși ! Anulați votul ! Scrieți pe buletinele de vot... Trăiască socialismul” — îndemna „Proletarul”, organul central de presă al acestui partid¹⁸.

Alegerile județene și comunale au fost pregătite și s-au desfășurat după toate regulile artei electorale burgheze. N-au lipsit nici vestiții agenți

¹⁴ „Socialismul”, anul XXII, nr. 31 din 25 iulie 1929.

¹⁵ „Socialismul”, anul XXIII, nr. 20 din 4 mai 1930.

¹⁶ „Socialismul”, anul XXII, nr. 43 din 20 octombrie 1929.

¹⁷ „Adevărul”, anul 43, nr. 14 138 și 14 144 din 26 ianuarie și 2 februarie 1930.

¹⁸ „Proletarul”, anul III, nr. 16 și 17 din 1—15 și 15—28 martie 1930.

electorali de pe timpul liberalilor și averescanilor, deosebirea consta doar în faptul că „Voinicilor“ li s-a dat statut de organizație național-țărănistă. La protestele opoziției burgheze, care susținea că „Voinicii“ au misiunea de a asigura victoria candidaților guvernamentali, Iuliu Maniu, șeful guvernului, a încercat să liniștească spiritele declarând următoarele : „Organizarea tineretului Partidului național-țărănesc a fost socotită necesară ca o reacțiune la organizarea tineretului socialist și comunist. Aceste partide de muncitori industriali prin organizarea lor puteau la un moment dat să ia conducerea statului. Acesta și numai acesta este rostul organizării voinicilor“¹⁹.

Această concepție s-a reflectat și în practica aparatului represiv. La 4 februarie 1930, Circulara telegrafică nr. 7 004 a Direcției Generale a Sigranței și Poliției comunica organelor în subordine : „Organizațiunile clandestine au primit instrucțiuni să profite de perioada de propagandă electorală pentru a infiltra cât mai mult în rîndurile muncitorilor de la sate și orașe ideile și tendințele comuniste. În consecință toți acei ce sînt cunoscuți că activează în organizațiile clandestine comuniste, vor fi ținuti în strictă supraveghere...“²⁰.

Cu atît mai mare este meritul partidelor muncitorești care, trecînd peste obstacolele puse în cale de autorități, s-au afirmat deschis în fața maselor participînd la alegeri. Cu toate că la alegerile pentru consiliile județene desfășurate în ziua de 5 februarie 1930, P.C.R. și P.S.D. au depus liste proprii de candidați doar în cîteva comune (comuniștii la Tighina și social-democrații în județele Caraș, Cernăuți, Cîmpulung, Dorohoi, Rădăuți, Storojineț, Timișoara), masele de alegători au votat cu încredere pe candidații comuniști și social-democrați.

La Tighina, lista B.M.Ț. a întrunit 4 652 voturi pe județ dintre care, 1 568 erau date de alegătorii din orașul reședință (lista guvernului obținuse 1 543 voturi), celelalte fiind date de locuitorii satelor Alexandrini, Manzări cu cele 18 secții de vot. Lista Blocului neîntrunind cîcimea prevăzută de legea administrativă n-a primit locuri în Consiliu deși avusese un număr apreciabil de voturi²¹.

Candidații social-democrați au cucerit 11 locuri în Consiliul județean Cîmpulung și mii de voturi în celelalte județe. Erau rezultate notabile ținînd cont și de faptul că grupări politice burgheze cu posibilități financiare și de deplasare incomparabil mai mari, cum erau Partidul poporului și Partidul țăărănesc (N. Lupu), au obținut doar 9 și respectiv 8 locuri de consilieri județeni²².

Succesele obținute în cele cîteva județe la care partidele muncitorești au participat cu liste proprii au dovedit că influența lor politică era considerabilă. Dacă posibilitățile lor ar fi fost mai mari, era de așteptat ca și rezultatele să fi fost mai mari. Nu este mai puțin adevărat că forțele muncitorești și-au subapreciat întrucîtva influența pe care o exercitau real asupra maselor, abținîndu-se de a depune liste de candidați în mai multe județe.

Criticîndu-se renunțarea de a depune liste de candidați în unele județe importante ca Ilfov, Iași, Chișinău, Timișoara, Cluj și altele unde alegătorii dovediseră în trecut încredere în candidații comuniști, condu-

¹⁹ „Adevărul“, anul 43, nr. 14 130 din 16 ianuarie 1930.

²⁰ Arhiva C.C. al P.C.R., colecția 50, dosar nr. 4, fila 103.

²¹ „Adevărul“, anul 43, nr. 14 175 din 11 martie 1930.

²² „Dreptatea“, anul IV, nr. 699 din 8 februarie 1930.

cerea P.C.R. aprecia că era necesar ca, în continuare, să se acorde atenție campaniei și alegerilor pentru consiliile comunale²³. Militanții comuniști erau chemați să depună liste de candidați în cât mai multe comune, să meargă în întâmpinarea alegătorilor ce au manifestat o creștere a receptivității față de partidele muncitorești, să popularizeze programul B. M. Ț. în rîndurile maselor de țărani. S-au dat indicații ca în acele localități unde sub diferite motive se făceau greutăți depunerii listelor sub titulatura B.M.Ț. să se folosească alte denumiri pentru a participa la alegeri²⁴.

Alegerile pentru consiliile locale (sate, comune rurale și urbane, municipii) s-au ținut eşalonat. Comunele cu mai multe sate au organizat alegeri în zilele de 9—12 februarie, cele cu un singur sat între 9—12, 16—19, 23—26 februarie și 2—4 martie, iar orașele și municipiile în zilele de 14 și 16 martie 1930.

Munca tenace, curajoasă *, depusă pentru pregătirea alegerilor comunale, s-a încheiat cu un bilanț pozitiv pentru listele muncitorești. Zeci de mii de cetățeni din peste o sută de localități urbane și rurale au votat candidații comuniști și social-democrați alegînd în organele de conducere locale peste 450 de consilieri din care circa 200 îi reprezentau militanții comuniști²⁵.

În orașe ca Galați, Suceava, Bacău, Oradea, Timișoara, Tg. Mureș, Cernăuți, Reșița, Cluj, Azuga, Bușteni, Cîmpina, Anina, Lupeni, Lonea, Mediaș, Petroșani, Simeria, Giurgiu, Caracal și altele, precum și în zeci de comune și sate din consiliile comunale făceau parte și reprezentanți ai P.C.R. și P.S.D. Așa, de pildă, la Vulcan, puternic centru muncitoresc, opțiunile alegătorilor exprimate prin voturile lor și repartizarea mandatorilor de consilieri au fost : comuniștii 477 voturi și 7 mandate, social-democrații 473 voturi și 6 mandate, național-țărăniștii 379 voturi și respectiv 3 locuri și liberalii fără nici un mandat²⁶. Era de fapt o repetare a încrederii ce o manifestase electoratul acestei localități în comuniști și social-democrați în urmă cu un an cînd avuseseră loc alegeri, contestate și anulate însă de guvern²⁷. La Cenei, lista socialistă, sprijinită de organizația locală comunistă, a obținut opt locuri în Consiliul comunal, inclusiv funcția de primar²⁸.

Remarcînd succesul electoral al comuniștilor într-o serie de centre industriale, ziarul de dreapta „Curentul” scria : „...numărul voturilor comuniste este mare, în toate aceste orașe lista comunistă dînd mandate în consiliile comunale”²⁹. Același ziar consemna peste cîteva zile : „comu-

²³ „Înainte”, anul V, nr. 9 și 10 din 13 și 23 martie 1930.

²⁴ „Înainte”, anul V, nr. 3 din 26 ianuarie 1930.

* La Oradea, își amintește Alexandru Sencovici, 2 000 de cetățeni au însoțit pe propunătorii listei B.M.Ț. la Tribunalul din localitate ce era înconjurat de jandarmi. (Arhiva I.S.I.S.P., fond XVII, dosar nr. 2 778, fila 51).

²⁵ Arhiva C.C. al P.C.R., colecția 50, dosar nr. 4 100, filele 44—45, 99—100, 103, 108, 110, 138; Lotar Rădăceanu, *Social-democrația română în anul 1930*, în „Calendarul Muncii”, Editura Partidului Social-Democrat din România, 1931 ; vezi și Andrei Cardaș, *Blocul Muncitoresc Țărănesc (1925—1935)*, teză de doctorat, Academia „Ștefan Gheorghiu”, București, 1969, p. 382.

²⁶ „Dimineața”, anul XXVII, nr. 8 316 din 12 februarie 1930.

²⁷ „Monitorul oficial” nr. 12 din 28 ianuarie 1930, p. 269.

²⁸ William Marin, *Generațiile Ceneiului*, în „Magazin istoric”, anul VI, nr. 9 din septembrie 1972.

²⁹ „Curentul”, anul III, nr. 772 din 15 martie 1930.

niștii au mai intrat în consiliile comunale la Salonta și Gheorghieni³⁰. La rîndul său „Adevărul” informa cititorii că „Toate localitățile miniere din Valea Jiului au azi consilii comunale social-democrate, dacă nu în toate majoritatea locurilor, dar cel puțin un număr foarte apreciabil³¹. Zeci de mii de voturi au fost date listelor comuniste și social-democrate la București, Iași, Brașov, Constanța, Ploiești, Piatra Neamț, Focșani etc. fără însă a fi obținute locuri în consiliile comunale.

În unele din aceste localități abuzurile organelor de stat au constituit una din cauzele principale ale împiedicării altor candidați comuniști și social-democrați de a fi aleși în consiliile comunale. La Iași, 44 de muncitori veniți la întrunirea din 3 martie a B.M.T. au fost arestați, așa cum s-a întîmplat și cu delegația de muncitori și studenți ce a mers în după amiaza aceleiași zile să ceară eliberarea celor reținuți de poliție. În aceeași zi, la Ploiești, au fost arestați militanții comuniști care se adresaseră cetățenilor veniți la primărie să-și ridice cărțile de alegători³².

Bilanțul alegerilor comunale, în pofida măsurilor adoptate de autorități și a propagandei largi desfășurate împotriva organizațiilor muncitorești, a fost, în general, pozitiv din punctul de vedere al Partidului comunist și al Partidului social-democrat. Astfel, într-un mare număr de orașe, comune și sate, au fost desemnați consilieri, membri ai delegațiilor permanente, ajutoiri de primari și primari * militanți comuniști și social-democrați. Șocate de aceste rezultate, autoritățile burgheze au încercat fie să le minimalizeze, fie să le treacă sub tăcere. Datele statistice publicate în acele zile în presă se refereau numai la rezultatele alegerilor în consiliile municipale și orășenești dar nu și la cele comunale și satești unde listele muncitorești au obținut de asemenea un succes prestigios. În

³⁰ „Curentul”, anul III, nr. 775 din 18 martie 1930.

³¹ „Adevărul”, anul 43, nr. 14177 din 13 martie 1930.

³² „Dimineata”, anul XXVI, nr. 8337, din 4 martie 1930.

* Iată localitățile, în ordine alfabetică, numărul consilierilor aleși și apartenența lor politică după listele de candidați: Alba-Iulia (2 — P.S.D.), Aninoasa (11 — P.S.D.), Azuga (4 — P.S.D.), Bacău (2 — P.S.D.), Baia Mare (6 — P.S.D.), Baia Sprie (6 — P.S.D.), Beclean (3 — P.S.D.), Biharia (6 — P.C.R. — inclusiv primar și ajutor de primar), Boiu (3 — P.C.R.), Borșe (4 — P.S.D.), Buzeni (5 — P.S.D.), Călnic (4 — P.S.D.), Caracal (2 — P.S.D.), Cernăuți — județ (76 P.C.R. în sate, inclusiv opt primari și opt locuri ajutoiri de primari), Cernăuți-oraș (11 — P.S.D.), Cenei (8 — listă comună socialist-comunistă), Cincău (4 — P.C.R.), Cîmpina (3 — P.S.D.), Chișada Nouă (2 — P.S.D.), Cluj (6 — P.S.D.), Crișeni (5 — P.S.D.), Dej (3 — P.S.D.), Dicio-Sînmartin (6 — P.S.D.), Ferdinand (listă P.S.D. în întregime), Frasin (6 — P.S.D.), Galați (1 — P.S.D.), Giarmata (10 — P.S.D.), Giorac (4 — P.C.R.), Gheorghieni (6 — P.C.R.), Giurgiu (1 — P.S.D.), Iecea Mare (8 — P.S.D.), Lonea (4 — P.S.D.), Lupeni (5 — P.S.D.), Mediaș (1 — P.S.D.), Ocna Dejului (6 — P.S.D., inclusiv primar și ajutor de primar), Oradea (9 — P.C.R. și 3 — P.S.D.), Oravița (2 — P.S.D.), Paleu (6 — P.C.R., inclusiv primar și ajutor de primar), Petrila (5 — P.S.D.), Petroșani (9 — P.S.D.), Rădăuți (listă P.S.D. o cincime din totalul voturilor), Reșița (19 — P.S.D.), Roșiori-Bihor (5 — P.C.R., inclusiv primar și ajutor de primar), Sadagura (2 — P.S.D.), Salonta (8 — P.C.R.), Satu Mare (14 — P.S.D.), Secul (listă P.S.D. în întregime), Seleuș (10 — P.C.R., inclusiv primar și ajutor de primar), Sfîntu Gheorghe (2 — P.S.D.), Sibiu (2 — P.S.D.), Sighet (1 — P.S.D.), Sighetu Marmăției (3 — P.S.D.), Silistra (14 — P.C.R.), Simeria (6 — P.S.D.), Sînpetru Nou (3 — P.S.D.), Spineni (6 — P.C.R., inclusiv primarul), Storojineț — județ (14 — P.C.R.), Storojineț-oraș (5 — P.S.D.), (5 — P.S.D., inclusiv primarul), Suceava (2 — P.S.D.), Tighina (14 — P.C.R.), Timișoara (12 — P.C.R. și 4 — P.S.D.), Tg. Mureș (9 — P.C.R. și 5 — P.S.D.), Toporații (1 — P.C.R.), Turda (4 — P.S.D.), Ulecu de Munte (6 — P.C.R., inclusiv primar și ajutor de primar), Uioara (5 — P.S.D.), Vama (4 — P.S.D.), Vatra Dornei (4 — P.S.D.), Vatra Moldovița (6 — P.S.D.), Vlahia (1 — P.S.D.), Vulcan (7 — P.C.R. și 6 — P.S.D.), Zalău (8 — P.S.D.), Zedobreni (1 — P.C.R.) etc. „Socialismul”, anul XXIV, nr. 14 din 23 martie 1930; „Viața muncitoare”, anul VII, nr. 8 din 9 martie 1930; „Dimineata”, anul XXVI, nr. 8348 și 8349 din 16 și 17 martie 1930.

intenția de a diminua succesul forțelor muncitorești în multe locuri unde au fost aleși comuniști s-a contestat imediat valabilitatea alegerilor, trecându-se chiar la arestarea consilierilor, cum s-a întâmplat în câteva comune și sate (Spineț, Dărsăuți, Cenei, Salonta etc.)³³.

După alegeri nu puține au fost situațiile când s-a recurs la tot felul de mijloace pentru a înlătura reprezentanții clasei muncitoare din organele administrative în care au fost aleși. Din păcate au fost și cazuri când acestor tendințe le veneau în întâmpinare atitudini greșite, rigide ale consilierilor comuniști ce erau speculate de reprezentanții burgheziei. Așa s-a întâmplat, spre exemplu, la Timișoara unde cei 12 aleși ai listei B.M.Ț. s-au lăsat provocați de majoritatea burgheză din Consiliu când aceasta a organizat o manifestare de simpatie pentru monarhie la ședința de constituire. Declarațiile consilierilor comuniști că au convingeri republicane, antimonarhice au fost folosite pentru înlăturarea lor din Consiliul municipal unde, de fapt, trebuiau să facă totul să rămână cât mai mult posibil. Aceasta a fost fără îndoială o linie nerealistă izvorâtă din lipsa de experiență³⁴.

În activitatea acestor consilieri, în număr de peste 450, desfășurată pe parcursul a trei ani, s-a urmărit cu tenacitate apărarea intereselor maselor muncitoare. Ei s-au confruntat hotărât cu majoritatea burgheză din consilii, susținând propuneri realiste, în conformitate cu realitățile sociale ale epocii, cu năzuințele și aspirațiile de mai bine ale maselor muncitoare³⁵. Ca autentici reprezentanți ai maselor, ei nu s-au limitat numai la problemele legate de treburile gospodărești-edilitare, dar și-au ridicat glasul în apărarea celor mulți asupra cărora se aruncau greutățile crizei economice. Așa au procedat de pildă cei nouă consilieri comuniști din Oradea care au cerut și obținut alocarea de către primărie a unui ajutor de 400 000 de lei pentru șomerii din localitate³⁶. Tot ei au apărut și interesele muncitorilor de la uzinele comunale cerind să nu li se aplice „curba de sacrificiu” și să li se achite aceeași indemnizație de chirie ca în trecut³⁷. Prezența militanților comuniști și social-democrați în organele locale a constituit un factor activ în promovarea unor relații de solitudine ale administrației de stat față de cetățeni, un control direct asupra modului în care se compunea, gestiona și repartiza bugetul comunei respective.

Privind rezultatele alegerilor județene și comunale în lumina voturilor exprimate, a numărului de consilieri aleși constatăm un progres incontestabil față de cele anterioare. Ele au dovedit că un important număr de alegători și-au pierdut încrederea în partidele burgheze și că își îndreptau privirea spre forțele politice ale clasei muncitoare. Este neîndoielnic că o politică de conlucrare între partidele muncitorești pe tărâm electoral și eliminarea unor aprecieri eronate ar fi permis o fructificare și mai mare, în folosul acestora, a procesului de radicalizare a maselor, demonstrat și pe planul voturilor obținute, proces ce va continua să se intensifice în anii următori.

S. CUTIȘTEANU

³³ „Curentul”, anul III, nr. 772 din 15 martie 1930.

³⁴ Arhivele Statului București, fond Ministerul de Interne, Direcția judiciară, dosar nr. 102/1930, filele 3,9.

³⁵ „Buletinul”, nr. 1 din aprilie 1931.

³⁶ Iuliu Szikszay, Marin Popa, Ion Bulei, *Eugen Rozvan*, Editura politică, București, 1971, p. 122.

³⁷ Arhiva Institutului de studii istorice și social-politice, fond XII, dosar nr. 365, p. 3.

APĂRAREA INDEPENDENȚEI ȘI INTEGRITĂȚII PATRIEI — OBIECTIV PRIMORDIAL ÎN ACTIVITATEA PARTIDELOR CLASEI MUNCITOARE DIN ROMÂNIA (1933 — 1939)

Deceniul patru al secolului nostru a marcat pe plan internațional apariția și ascensiunea unor grave amenințări privind pacea, independența și integritatea multor state, amenințări care, degenerând în agresiuni coteropitoare, au culminat cu dezlănțuirea unui nou război mondial. Desfășurarea evenimentelor a impus, ca o supremă și vitală datorie patriotică a întregului popor român, a tuturor claselor și grupărilor politice, lupta neprecupețită împotriva hitlerismului și revizionismului, care, în ce privește România, urmăreau slăbirea, dezmembrarea și acapararea bogățiilor statului național unitar român.

Documentele epocii stau mărturie de netăgăduit că inițiativele, eforturile și acțiunile României, în conjunctura internațională complicată și agravantă a perioadei care a urmat instaurării hitlerismului în Germania, au constituit expresia unanimei voințe a poporului român de a-și apăra drepturile istorice și patria amenințată. Acestei conduite patriotice i se datorează înalta apreciere dată clasei muncitoare de către secretarul general al partidului nostru, tovarășul Nicolae Ceaușescu : „Eroica luptă dusă în acei ani de partidul comunist în fruntea clasei muncitoare și a unor largi forțe progresiste sub steagul democrației și independenței țării, atitudinea lucidă a unor grupări politice ale claselor conducătoare au stăvilit pentru un timp ascensiunea spre putere a organizațiilor fasciste și înrobirea țării Germaniei naziste”¹. Și tot de netăgăduit este că, în această luptă, clasa muncitoare din România, partidele sale politice s-au situat în frunte, dând exemplu de abnegație, clarviziune și capacitate revoluționară, atât în organizarea luptei propriiei clase, cât și în mobilizarea întregului popor pentru salvagardarea ființei sale naționale².

¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvârșirii construcției socialiste*, vol. 1, Editura politică, București, 1968, p. 371.

² Vezi : Ion Popescu-Puțuri, *Lupta multiseclară a poporului român pentru apărarea dreptului de libertate socială și națională. P.C.R., continuatorul tradițiilor de luptă pentru suveranitatea și independența poporului român*, în „Anale de istorie”, anul XXI, nr. 3/1975, p. 36 și urm.

În deceniul premergător războiului, politica externă a României s-a manifestat, pe de o parte, prin apărarea consecventă a principiilor de drept internațional consacrate de statutul Societății Națiunilor, pe de altă parte, prin încheierea unor tratate, convenții, acorduri cu diverse state interesate, ca și ea, în menținerea statu-quo-ului european ³.

Este un merit al partidelor politice ale clasei muncitoare din România — Partidul Comunist Român, Partidul Social-Democrat, Partidul Socialist Independent (unitar) — că au sesizat cu pertinență tendințele revizionist-războinice, în momentul de nefastă răscruce marcat de instaurarea hitlerismului în Germania și de suita de evenimente internaționale care i-a urmat. Explicînd că venirea lui Hitler la putere în Germania reprezenta, pentru proletariatul internațional, pentru masele muncitoare de pretutindeni, creșterea terorii fasciste și a pericolului de război, „Scînteia” arăta în editorialul său în întîmpinarea lui 1 Mai 1933 : „Creșterea dictaturii fasciste în Germania, Austria, întărirea ei în Balcani, pactele de înțelegere între Hitler, Mussolini, Mac Donald * — pun în fața proletariatului internațional, cu o tărie mai mare decît oricînd, sarcina istorică a unor lupte, care vor însemna lupte pe viață și pe moarte” ⁴. Stabilind cu justețe legătura cauzală între tendințele revanșarde ale Germaniei, concesiile în favoarea acesteia și faza critică în care se afla Conferința dezarmării de la Geneva, P.S.D. atrăgea atenția, la rîndul său, asupra consecințelor nefaste ale lipsei de unire în mișcarea muncitorească internațională, „efectele nenorocite ale fracționării clasei muncitoare”, în lupta împotriva pericolelor de război ⁵.

România a văzut în actele internaționale, pentru a căror finalizare a militat în 1933 ⁶, instrumente viabile de apărare a securității și păcii popoarelor și, în virtutea acestor deziderate, a susținut proiectul sovietic de *definire a agresiunii*, raportul Comisiei desemnată de Conferința dezarmării privind *definirea teritoriului* ⁷, și, ca un corolar al lor, Convenția de la Londra (3—4 iulie 1933) de *definire a agresorului* ⁸. Toate aceste străduințe au fost întîmpinate cu satisfacție și aprobate de opinia publică românească, presa partidelor muncitorești comentînd pe larg semnificațiile lor ⁹. Buletinul C.C. al P.C.R. considera Convenția de la Londra ca

³ Viorica Moisuc, *Acte fundamentale ale statutului politico-juridic al României în perioada 1918—1940*, în *Probleme de politică externă a României. 1918—1940*, Editura militară, București, 1977, p. 13—95.

* Este vorba despre așa-numitul „pact al celor patru” (Anglia, Franța, Germania, Italia), în plin efort de perfectare, la al cărui eșec a contribuit riposta opiniei publice mondiale, protestul și acțiunea fermă a Micii Înțelegeri. Vezi : Gh. Matei, *Dezarmarea în contextul problemelor internaționale și atitudinea României (1919—1934)*, Editura Academiei R. S. România, București, 1968.

⁴ „Scînteia”, anul III, nr. 6 din 1 aprilie 1933, p. 1.

⁵ „Lumea nouă”, anul XXVII, nr. 22 din 28 mai 1933.

⁶ „Scînteia”, anul III, nr. 3 din 1 februarie 1933.

⁷ *Ibidem*, nr. 9 din 1—15 iunie 1933, p. 7 ; nr. 10, 1 august 1933, p. 1 ; Arhiva I.S.I.S.P., Cota A—XVII, dosar nr. 69 (*Instrucțiunile C.C. al P.C.R. din 7 aprilie 1933*).

⁸ Nicolae Titulescu, *Documente diplomatice*, Editura politică, București, 1967, p. 506—515.

⁹ Asemenea articole au apărut fie în presa influențată de P.C.R. — „Horea”, „Clopotul”, „Amicii U.R.S.S.”, fie în ziarele democratice — „Facla”, „Adevărul”, „Democrația”, „Neamul românesc” etc.

reprezentînd „unul din faptele politice cele mai mari”¹⁰; organul central de presă al P.S.D. aprecia același eveniment ca avînd „însemnate repercusiuni pentru politica externă a României”, constituind „un pas înainte pe drumul politicii de pace, de înțelegere cu republica muncitorească a sovietelor ruse”, normalizare pe care P.S.D. o ceruse de mult¹¹; „Scînteia” preciza: „Între Uniunea Sovietică și România s-a încheiat o convenție asupra formulei agresorului, convenție care, în fapt, constituie un pact de neagresiune și la care au aderat toate statele Micii Înțelegeri și aproape toate statele vecine cu U.R.S.S.”¹².

Momentul în care Germania, sfidînd întreaga construcție de drept internațional statuată prin tratatele de pace postbelice și Pactul Societății Națiunilor, a părăsit forumul internațional de la Geneva și Conferința dezarmării (14 octombrie 1933) a fost, din punct de vedere moral-psihologic, momentul cînd opinia publică internațională a avut sentimentul că asistă la prologul unui nou război mondial. În România, reacția tuturor forțelor sociale și politice — de la instituțiile guvernamentale, pînă la partidele politice, de la personalitățile lucide burgheze, pînă la organizațiile muncitorești și țărănești — a fost unanimă în demascarea consecințelor periculoase determinate de actele Germaniei. Partidul comunist consemna: „Ieșirea din Ligă a Germaniei, petrecută într-un moment DE GROZAVĂ INCORDARE A SITUAȚIEI INTERNAȚIONALE, în urma adîncirii crizei și a falimentului Conferinței dezarmării și a Conferinței de la Londra este o azvîrlire înainte spre prăpăstia războiului imperialist”¹³. Partidul Socialist Unitar a votat o *Rezoluție*, în care preconiza „boicotul activ împotriva oricăror mărfuri și produse de origină hitleristă”¹⁴, ca una din armele eficace de apărare contra barbariei fasciste¹⁵.

Comentînd sensul amenințărilor hitleristo-mussoliniene pe arena mondială, publicația antifascistă a comuniștilor, „Clopotul”, demasca intențiile celor doi dictatori de a aplica în politica externă principiile impuse în interiorul propriilor țări: sus, un directoriu atotputernic al marilor puteri, jos, „plebea” statelor mici, „respectuoase și ascultătoare față de cei tari”. Prezentînd substratul reacționar al politicii revizioniste, se arăta că ambii dictatori voiau revenirea la situația de dinainte de război, „cînd puterile mari hotărau totul și cînd cei mici erau considerați ca material de care se putea dispune în voie”¹⁶.

La aceste amenințări la adresa păcii și hotarelor, România și-a rostit răspicat hotărîrea sa de apărare. Din multitudinea de episoade și docu-

¹⁰ „Buletinul Comitetului Central al Partidului Comunist din România”, anul II, nr. 13, septembrie-octombrie 1933.

¹¹ „Lumea nouă”, anul XXVII, nr. 28 din 9 iulie 1933.

¹² „Scînteia”, anul III, nr. 10 din 1 august 1933, p. 3.

¹³ *Ibidem*, nr. 12—13, septembrie-octombrie 1933, p. 14.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ „Proletarul”, anul VI, nr. 62 din 1 octombrie 1933.

¹⁶ „Clopotul”, anul I, nr. 25 din 15 decembrie 1933.

mente care atestă starea de spirit antihitleristă, antirevizionistă a poporului român, unele sînt cu o semnificație deosebită. Este elocventă, astfel, activitatea intensă desfășurată de comuniști și patrioți în cadrul Comitetului Național Antifascist, în conducerea căruia se găsea și tînărul comunist Nicolae Ceaușescu ¹⁷; este semnificativă declarația noului guvern, condus de I. Gh. Duca, care preconiza continuarea politicii externe tradiționale și menținerea tratatelor existente ¹⁸; este definitorie stăruința celei de a IV-a Conferințe balcanice (Salonic, 4—11 noiembrie 1933), care, desfășurîndu-se într-o manieră constructivă, va determina continuarea tratatelor pentru realizarea unui pact de Înțelegere balcanică, menit să asigure securitatea și pacificarea în această zonă a sud-estului european ¹⁹; este caracteristică sărbătorirea înfăptuirii Marii Uniri, la 1 decembrie, sub semnul unității naționale indestructibile și active; este, de asemenea, specifică momentului, crearea Ligii antirevizioniste (15 decembrie 1933) care, prin statut și activitate, exprima voința și hotărîrea de luptă împotriva atacurilor revizioniste.

Într-o sugestivă analiză diplomatică de debut a anului 1934, intitulată *A trecut un an de cruntă reacțiune în Europa*, organul central de presă al P.S.D., „Lumea nouă”, după ce sublinia că, în anul 1933, s-a vorbit, ca niciodată, de probabilitatea unui război mondial, aprecia că această funestă posibilitate izvora din faptul că una din bazele politicii a lui Hitler era „războiul de revanșă pentru recucerirea teritoriilor pierdute”, scop pentru care, înarmîndu-se febril, determina și alte state să procedeze la fel. De aceea — conchidea ziarul — nu era exclus ca în 1934 să izbucnească războiul, din cauza „nebungiei hitleriste” și a „inconștienței guvernelor capitaliste” ²⁰. Organul central de presă al P.S.U., „Proletarul”, vorbind despre planurile hitleriste, semnală că Germania era foarte activă în Europa Centrală, și că, în acest context, era necesară grăbirea încheierii pactului balcanic pentru a asigura un „front compact în Orientul Europei, în fața pericolului germano-ungar” ²¹.

Într-adevăr, ofensiva statelor revizioniste era în plin proces de organizare și manifestare: relațiile germano-ungare, încă din 1933, erau într-o ascendentă cimentare de țeluri revizioniste; Italia încuraja revizionismul horthyst, atacînd România antirevizionistă; cererea de revizuire a granițelor era din ce în ce mai agresiv fluturată de guvernul ungar condus de Gömbös, fiind sprijinită prin înființarea de nenumărate organizații iredentiste (în interior și în străinătate), care au desfășurat una din cele

¹⁷ Vezi: Aurică Simion, Stelian Neagoe, *Comitetul național antifascist din România*, Editura politică, București, 1973.

¹⁸ „Universul”, anul 50, nr. 269 din 3 octombrie 1933.

¹⁹ Eliza Campus, *România și Conferințele balcanice (1930—1934)*, în *Studii privind politica externă a României. 1919—1939*, Editura militară, București, 1969, p. 112—115.

²⁰ „Lumea nouă”, anul XXVII, nr. 2 din 7 ianuarie 1934.

²¹ „Proletarul”, anul VII, nr. 69 din 26 ianuarie 1934.

mai furibunde propagande revizioniste în Europa. În acest cadru, unul din marile succese diplomatice, la care România și-a adus o substanțială contribuție, a fost crearea Antantei Balcanice (9 februarie 1934), instrument diplomatic și politic regional, menit să apere și să impună respectarea statu-quo-ului teritorial al statelor semnatare ²².

Poporul român a întâmpinat noua creație diplomatică cu speranțe renăscute, ca o garanție a păstrării securității și integrității patriei. Purtătoare a unor principii politice marxiste privind pacea, războiul și relațiile dintre state, partidele clasei muncitoare din România și-au exprimat încrederea în posibilitățile deschise prin crearea Antantei Balcanice. Aprecierea generală a pactului dată de P.C.R. era obiectivă: „o nouă grupare a statelor antirevizioniste, în frunte cu Franța, împotriva statelor revizioniste, în frunte cu Italia și Germania“. Intențiile sale defensive erau judicios sesizate: „garantarea granițelor actuale ale țărilor semnatare“ ²³. Anunțind și comentînd încheierea pactului, P.S.D. îl aprecia ca pe un început promițător, subliniindu-i caracterul de „contract de înțelegere defensivă“, exprimîndu-și regretul că Bulgaria nu a putut fi atrasă pentru a se realiza, astfel, „adevărata frățietate balcanică“ ²⁴.

În martie 1934, Mussolini își ținea discursul, larg difuzat, în favoarea satisfacerii dezideratelor revizioniste horthyste; în mai 1934, Gömbös declara că revizuirea Tratatului de la Trianon constituia punct principal în programul său de guvernare; în decembrie 1934, ministrul de externe nazist, von Neurath, declara că Germania va sprijini pe toți cei ce luptă pentru revizuirea tratatelor. La aceste uneltiri revizioniste, poporul român a ripostat cu o vigoare impresionantă. Poziția oficială a guvernului, expusă de ministrul de externe Nicolae Titulescu ²⁵, dezbaterile măsurilor ce trebuiau adoptate, în cadrul Parlamentului, denotînd unanimitatea tuturor partidelor și grupărilor politice ²⁶, marile mitinguri și adunări de ripostă la propaganda revizionistă, organizate spontan sau la apelul Ligii antirevizioniste, vibrantele articole de credință față de integritatea statului național publicate de presa tuturor grupărilor politice — toate au fost în măsură să releve hotărîrea de nestrămutat a poporului român de a-și apăra hotarele patriei.

Ziarul „Clopotul“, prin care opiniile P.C.R. erau difuzate în presa legală, dădea o înaltă apreciere unanimității forțelor politice față de po-

²² Vezi: Cristian Popișteanu, *România și Antanta Balcanică*, Editura politică, București, 1971; Eliza Campus, *Înțelegerea Balcanică*, Editura Academiei R. S. România, București, 1972.

²³ „Scînteia“, anul IV, nr. 3, martie 1934, p. 4—5.

²⁴ „Lumea nouă“, anul XXVIII, nr. 7 din 11 februarie 1934.

²⁵ Nicolae Titulescu, *Discursuri*, Editura științifică, București, 1967, p. 406—424.

²⁶ D.A.D., „Monitorul oficial“, nr. 38, ședința din 4 aprilie 1934, p. 1607—1618. vezi și: Livia Dandara, *Apărarea unității, independenței și integrității patriei noastre în dezbaterile parlamentare din anii 1929—1939*, în „Anale de istorie“, anul XXIV, nr. 3/1978, p. 112—123.

litica externă a României, remarcînd faptul că, discursul lui N. Titulescu în Parlament (4 aprilie 1934), pozițiile exprimate de șefii celor mai importante partide au fost un energic și clar răspuns la agitațiile revizioniste²⁷. Partidul Social-Democrat explica argumentat că, pentru a atrage unele state în orbita sa, Mussolini „flutură stindardul revizuirii tratatelor de pace” și, în situația creată, în fața unui evident pericol de război din partea Germaniei și Italiei, salvarea păcii putea fi rezolvată prin aderarea Rusiei sovietice la Societatea Națiunilor, interzicerea înarmării Germaniei, perfectarea unei convenții generale de dezarmare, însoțită de controlul permanent și efectiv, realizarea unui pact general de asistență reciprocă și neagresiune între state²⁸.

La 9 iunie 1934, stabilind relații diplomatice cu Uniunea Sovietică, România făcea un nou pas pozitiv menit să asigure securitatea colectivă europeană și, în același timp, propria securitate. Întregul popor, majoritatea forțelor politice ale României, au primit cu satisfacție normalizarea relațiilor cu statul vecin²⁹.

Referindu-se la acest act, liderul social-democrat Lotar Rădăceanu arăta că, prin accentuata îmbunătățire a legăturilor Rusiei sovietice cu Franța, prin apropierea ei de Mica Antantă, s-a repurtat un mare succes al diplomației statelor pacifice. El își exprima speranța că aceste fapte vor avea consecințe atît în mișcarea muncitorească internațională, cît și pe plan politic intern. În acest sens, el considera oportun ca guvernul român să scoată din ilegalitate și de sub regimul persecuțiilor pe comuniști. Se arăta că Uniunea Sovietică s-a pronunțat „contra revizuirii și a garantat solemn integritatea teritorială a statului român”³⁰. Și în declarația C.C. al P.C.R. se remarca drept o importantă victorie, faptul că statul român burghez a recunoscut de jure statul proletar³¹.

Trecînd în revistă anul scurs — 1934 — Partidul Socialist Unitar aprecia ca pozitiv, pe lîngă alți factori antirăzboinici, „redresarea politică” a proletariatului, procesul de reconsiderare realistă a platformelor politice ale partidelor muncitorești, pașii reali spre unitatea de acțiune în mișcarea muncitorească³². Într-adevăr, anul 1935, anul Frontului popular antifascist, începea sub bune auspicii pentru mișcarea muncitorească, cu implicații favorabile în organizarea forțelor antirăzboinice, antifasciste. Partidul Comunist Român, pe baza experienței prețioase acumulate de Comitetul Național Antifascist și de celelalte organizații de masă de sub influența sa, și-a dat seama că un larg front patriotic, capabil să respingă

²⁷ „Clopotul”, anul II, nr. 30 din 13 aprilie 1934.

²⁸ „Lumea nouă”, anul XXVIII, nr. 13 din 25 martie 1934.

²⁹ Vezi : I. M. Oprea, *O etapă rodnică din istoria relațiilor diplomatice româno-sovietice. 1928—1936*, Editura politică, București, 1967.

³⁰ „Lumea nouă”, anul XXVIII, nr. 34 din 19 august 1934.

³¹ „Lupta de clasă”, nr. 3—4, iulie-august 1934, p. 41—44.

³² „Proletarul”, anul VII, nr. 86 din 15 ianuarie 1935.

pericolele generate de fascism și război, se putea înfăptui numai prin stabilirea unor platforme corespunzătoare, cu obiective general-democratice, naționale.

În primăvara și vara anului 1935, evenimentele pe arena internațională erau confuze și evident periculoase la adresa păcii. În martie, Germania a denunțat clauzele tratatului de la Versailles, trecind fățiș la organizarea unei agresive forțe militare. Reacția Consiliului Societății Națiunilor, a Angliei și Franței, a fost concesivă și inoperantă. Conferința de la Stresa (aprilie) hotărâ să recomande revizuirea statutului militar al Austriei, Ungariei și Bulgariei (de fapt revizuirea tratatelor de la Saint-Germain, Trianon și Neuilly)³³. Pe de altă parte, fapte pozitive, încurajatoare pentru pacea europeană se conturau pe arena internațională: tratatul de ajutor mutual franco-sovietic (2 mai), tratatul mutual dintre Cehoslovacia și U.R.S.S. (16 mai), tratativele pentru un tratat similar între România și U.R.S.S.

Se înțelege că, toate aceste evenimente, în măsura în care deveneau cunoscute opiniei publice, erau de natură să intereseze toate forțele politice ale țării. În spațiul unei cronici de politică internațională, organul central de presă al P.C.R. făcea o amplă trecere în revistă a evenimentelor. Demascând ruperea clauzelor militare ale tratatului de la Versailles de către Germania, urmată de înarmările furibunde ale militarismului german renăscut, subliniind politica contradictorie a Angliei, de încurajare a remilitarizării Reichului, explicînd poziția Franței, pentru care înarmarea Germaniei constituia un pericol direct — „Scînteia” prezenta succesele remarcabile ale frontului păcii, acțiunea de stăvilire a războiului, care a culminat cu „pactul de asistență mutuală între Uniunea Sovietică, deoparte, Franța, Cehoslovacia și probabil țările baltice și România, de alta, unind temporar într-un bloc toate puterile interesate în menținerea păcii”³⁴.

La rîndul său, „Lumea nouă”, făcînd o amplă analiză a potențialului militar al Reichului, arăta poziția lipsită de fermitate a Ligii Națiunilor față de încălcarea tratatelor, subliniind necesitatea ca popoarele să-și exprime năzuința lor de pace și să determine guvernele în luarea unor măsuri corespunzătoare. „Socialismul internațional a afirmat întotdeauna că securitatea și pacea nu pot fi realizate prin înarmări” — se spunea. „Pace prin arbitraj și dezarmare, iată lozincă socialistă, singura salvatoare a păcii între popoare”³⁵. Sub semnul acestor năzuințe s-au desfășurat și acțiunile maselor populare, ale partidelor muncitorești din România în cinstirea zilei de 1 Mai 1935³⁶.

În fața succeselor înregistrate de statele antirevizioniste și de mișcarea antifascistă, atacurile blocului revizionist au devenit mai insistente și agresive. În această confruntare, atît pe cale diplomatică, cît și prin variate metode propagandistice, statele Micii Înțelegeri și Înțelegerii Balcanice, inclusiv România, erau ținta spre care-și îndreptau atacurile Berlinul, Roma, Budapesta. Iată de ce, alături de măsurile de securitate

³³ Vezi: Eliza Campus, *Poziția României față de politica de revanșă și agresiune a marilor puteri fasciste din Europa, în Probleme de politică externă a României. 1918—1940*, p. 178—181.

³⁴ „Scînteia”, anul V, nr. 12 din 22 aprilie 1935, p. 3.

³⁵ „Lumea nouă”, anul XXIX, nr. 12 din 24 martie 1935.

³⁶ „Scînteia”, anul V, nr. 11 din 15 aprilie 1935; „Lumea nouă”, anul XXIX, nr. 16 din 21 aprilie 1935; „Proletarul”, anul VII, nr. 91 din 1 mai 1935.

inițiate de guvernul român³⁷, spiritul și lupta antifascistă a maselor populare, a forțelor progresiste și patriotice, exprimau hotărîrea României de a nu precupeți nici un efort pentru a-și apăra hotărele și ființa națională.

Sînt relevante argumentele cu care comuniștii se adresau celorlalte forțe politice — social-democrați, unitariști, național-țărăniști ș.a. — în vederea închegării unei platforme comune de luptă. „Un bloc imperialist fascist central-european, sub comanda Germaniei hitleriste e în grabnică formație” — se avertiza în Scrisoarea C.C. al P.C.R. adresată C.Ex. al P.S.D. în noiembrie 1935. Explicînd că spre acest bloc se îndreptau unele state vecine României, comuniștii români specificau că, deși ținta mărturisită a planurilor războinice ale blocului fascist era Uniunea Sovietică „*totuși obiect imediat de atac vor fi țările mici, popoarele slabe învecinate*”. Apelul, exprimînd forma supremă a sentimentelor patriotice în caz de pericol, cuprindea declarația solemnă : „Noi, comuniștii, sîntem gata să apărăm cu arma în mînă independența României, dacă țara noastră ar fi silită să ducă un război de apărare contra imperialismului fascist”³⁸.

La tribuna Parlamentului român, senatorul social-democrat Iosif Jumanca, comentînd cu îngrijorare faptul că pacea Europei era grav amenințată de politica agresivă a statelor cu regim fascist, în primul rînd a Germaniei și Italiei, spunea că, atît în interesul păcii universale, cît și al menținerii integrității ei teritoriale, România trebuia să ducă, mai departe, cu mai multă hotărîre, „politica de alianță cu democrațiile apusene, cu țările Micii Înțelegeri și cu Rusia sovietică”³⁹. În aceeași perioadă, comuniștii români au relevat faptul că pregătirea acțiunilor agresive se ducea sub lozinca revizionismului, sub pretextul „înlăturării nedreptăților” dar că, în realitate „oștile germano-ungare, odată pătrunse în Cehoslovacia, România etc. vor șterge aceste țări de pe harta lumii”. De aceea, partidul comunist conchidea : „**NAȚIUNEA ESTE ÎN PERICOL !** Poporul muncitor trebuie să apere națiunea de pieire ! Trebuie să apere țara de groaza războiului și de pierderea independenței”⁴⁰. Această preocupare a comuniștilor este atestată și de „Notele informative” cu caracter militar și de sondare a opiniei publice. „Conducerea P.C.R. a început să facă pregătiri intense pentru «Ziua Roșie» (1 august) — semnalează o asemenea notă elaborată de Statul Major al Corpului VII Armată. Manifestele lansate de comuniști — se spunea în informare — „insistă asupra pericolului de război iminent, creat de sistemul capitalist și fascist”⁴¹.

În ianuarie 1936, Partidul comunist, semnalînd pericolele ce amenințau independența României din partea „blocului fascist central-european, zis bloc revizionist”, atrăgea atenția asupra intențiilor acestuia de „a șterge țara noastră de pe harta Europei”, de a distruge „bazele înseși ale existenței naționale” a poporului român. „Încercuirea României este un fapt”, drept care „orice ezitare mărește pericolul și reprezintă o răs-

³⁷ Vezi : *File din istoria militară a poporului român. Studii*, vol. 4, Editura militară, București, 1977, p. 132—170.

³⁸ Arhiva I.S.I.S.P., cota A—XIX, 23.

³⁹ „Lumea nouă”, anul XXIX, nr. 44 din 8 decembrie 1935.

⁴⁰ „Scînteia”, anul V, nr. 27—28, decembrie 1935, p. 6.

⁴¹ Arhiva I.S.I.S.P., fond XII, dosar nr. 2454, f. 1.

pundere de care istoria va ține seama, pedepsind amarnic pe cei care au tremurat în fața pericolului“⁴².

În *Raportul* dedicat problemelor de politică externă a României, prezentat de C. Titel-Petrescu la Congresul al XVI-lea al P.S.D. (aprilie 1936), se releva faptul că haosul din viața internațională se datora „neîndeplinirii obligațiunilor contractate prin tratate, carenței organismului de pace de la Geneva, și, în ultimă instanță, regimului capitalist, prin esența lui generator de conflicte economice și războaie“. *Raportul* făcea un aspru rechizitoriu ineficienței de care a dat dovadă Conferința dezarmării, relevând politica concesivă a Angliei și Franței față de Germania și Italia⁴³. În *Rezoluția* adoptată de Congres în problema politicii externe, se aprecia că pacea putea fi salvată numai „prin solidaritatea internațională a popoarelor și realizarea securității colective în cadrul Pactului Societății Națiunilor“⁴⁴.

Frontul unic al păcii pe plan național și internațional — era lozincă pentru care se pronunța cu tărie și P.C.R., pentru a face față primejdiei „de a ne vedea cotropiți de armatele ungurești și nemțești“, de a pierde independența națională și de a deveni „o colonie a imperialiștilor hitleriști“⁴⁵. În acest sens, Plenara a V-a lărgită a C.C. al P.C.R. (iulie 1936), s-a preocupat, în mod deosebit, de cauzele și manifestarea acestor pericole, stabilind printr-o *Rezoluție* specială sarcinile ce reveneau comuniștilor în situația dată. Subliniind că fascismul german era principalul instigator la război, semnalând faptul că Ungaria și Bulgaria au pășit și ele pe drumul militarizării, documentul explica locul rezervat României în jocul de interese al Germaniei : *sursă* de petrol și grâu ; *obiect de recompensare* teritorială a aliaților Reichului ; *stat vasal*, cu rol de străjer al intereselor Germaniei la gurile Dunării și Marea Neagră ; *obiectiv* de cucerire și de supunere. Triumful imperialismului german — avertiza Partidul comunist — ar duce „la dezmembrarea României în folosul țărilor vecine fasciste și la înrobirea străină a poporului“, reducând România la „o anexă a imperialismului german“. Documentul conchidea : „România poate deveni numai obiect de reîmpărțire nouă imperialistă a Europei, iar nu un subiect“. În aceste împrejurări, sarcina comuniștilor era aceea de a lupta „pentru o politică externă și internă care să asigure o adevărată apărare a țării împotriva atacului militar din partea fascismului german“⁴⁶. O atare atitudine o regăsim prezentă și în *Moțiunea* adoptată de secțiunile din Capitală ale P.S.D., la 5 septembrie 1936, care cerea ca politica externă a României „să-și urmeze neclintit cursul pe linia politicii de securitate colectivă în cadrul Societății Națiunilor“, muncitorii fiind gata „să apere țara împotriva oricărei agresiuni și să susțină pînă la ultimele ei consecințe orice acțiune a țării pentru aplicarea politicii de securitate colectivă“⁴⁷.

După cum se știe, la 25 octombrie 1936, Germania și Italia au parafat un acord de colaborare — „Axa Roma-Berlin“ — în virtutea căruia cele două mari puteri se angajau să-și concerteze politica externă, delimitându-și sferele de influență. La sfîrșitul aceluiași an (25 noiembrie),

⁴² *D-niei sale d-lui Ion Mihalache, președintele P.N.Ț. și delegației permanente a P.N.Ț.*, Editura P.C.R., 1936 (Arhiva I.S.I.S.P., cota Ab. XX—5).

⁴³ „Lumea nouă“, anul XXX, nr. 15 din 12 aprilie 1936.

⁴⁴ *Ibidem*, nr. 16 din 19 aprilie 1936.

⁴⁵ „Scînteia“, anul VI, nr. 6—7, mai 1936, p. 4.

⁴⁶ Arhiva I.S.I.S.P., cota Ab XX—3.

⁴⁷ „Lumea nouă“, anul XXX, nr. 37 din 13 septembrie 1936.

Japonia și Germania semnav Pactul anticomintern. Prin alăturarea Italiei la pact, în noiembrie 1937, se va crea așa-numita „Axă Berlin-Roma-Tokio“. Aceste alianțe revanșarde, pe fondul atitudinii concesive a Angliei și Franței și a ineficienței măsurilor întreprinse de Liga Națiunilor, au sporit neliniștea statelor periclitare de tendințele și planurile dictatorilor fasciști.

Semnănd norii ce se îngrămădeau pe cerul României, pericolul ca edificiul statului unitar românesc să fie năruit, publicistul comunist Scarlat Callimachi demasca faptul că „numai nebunii și orbii“ nu vedeau „privirile lui Horthy, ale lui Hitler, ațintite asupra pământului și bogățiilor românești“⁴⁸. Aceasta era rațiunea pentru care Partidul comunist își afirma hotărârea de a lupta „contra oricărei revizui a tratatelor de pace“, dându-și adeziunea la orice acțiune menită să întărească relațiile între statele Micii Antante, Înțelegerii Balcanice, Franța, U.R.S.S., Liga Națiunilor, în lupta pentru împiedicarea războiului pregătit de puterile fasciste⁴⁹. În același sens se pronunța, în numele țărănimii, președintele Frontului plugarilor, dr. Petru Groza, când declara că „noi sîntem în tabăra celor care vor menținerea granițelor și nu vom ceda fără război“⁵⁰. Analizînd discursul rostit de Mussolini la Milano, la 1 noiembrie 1936, din care rezulta că Germania și Italia erau hotărîte să impună cu forța armelor o nouă împărțire a lumii, social-democrații români atrăgeau atenția că, în acest scop, statele fasciste atrăgeau în orbita lor și o serie de țări mici — ca Ungaria horthystă, „definitiv cîștigată cruciadei revizioniste“ —, ce urmăreau cuceriri teritoriale pe seama altor popoare⁵¹. Declarațiile lui Mussolini au făcut, de altfel, obiectul unei dezbateri speciale organizate de Comitetul executiv al P.S.D., prilej cu care s-a adoptat hotărîrea de a iniția organizarea unei conferințe a mișcării muncitorești din țările Micii Înțelegeri, la București, care să-și exprime solidaritatea în lupta antirevizionistă și hotărîrea de a-și apăra integritatea patriilor amenințate⁵². De asemenea, Uniunea muncitorilor și țărănilor maghiari din România (Madosz) și-a exprimat dorința ca „politica externă a României să se îndrepte spre statele mari democratice care respectă independența națiunilor mici“⁵³.

Cînd în februarie 1937, la Atena, s-a desfășurat sesiunea anuală a Înțelegerii Balcanice, P.S.D., s-a pronunțat pentru crearea și întărirea organismelor regionale — în sinul Societății Națiunilor — cum erau Mica Înțelegere, Înțelegerea Balcanică⁵⁴. Aceleași rațiuni au stat la baza unor fructuoase colaborări între partidele social-democrate

⁴⁸ „Horea“, anul I, nr. 7 din 7 septembrie 1936.

⁴⁹ Arhiva I.S.I.S.P., cota A—XX—22.

⁵⁰ Dr. Petru Groza, *Articole, cuvîntări, interviuri. Texte alese*, Editura politică, București, 1973, p. 170—172.

⁵¹ „Lumea nouă“, anul XXX, nr. 43 din 8 noiembrie 1936.

⁵² *Ibidem*, nr. 46 din 15 noiembrie 1936.

⁵³ „Dimineața“, anul 50, nr. 16218 din 5 decembrie 1936.

⁵⁴ „Lumea nouă“, anul XXXI, nr. 8 din 21 februarie 1937.

din statele componente ale celor două organisme regionale. Participînd la congresul Partidului social-democrat cehoslovac (Praga, mai 1937), Lotar Rădăceanu relatează că delegații la congres, în întîlnirile lor, au discutat mult despre Mica Antantă, care — prin legăturile ei cu Anglia, Franța și U.R.S.S. — conținea un „prețios nucleu de organizare colectivă a păcii în Europa“, datorită socialiștilor fiind „să sprijine acea politică externă care poate asigura pacea“⁵⁵. Partidul Comunist Român, prin organizațiile sale legale de masă, prin presa aflată sub influența sa, prin acțiunile organizate în colaborare cu alte partide și grupări politice, și-a manifestat atitudinea realistă și constructivă față de politica externă pe care trebuia s-o promoveze România. De altfel, poziția partidelor muncitorești în domeniul respectiv era asemănătoare, mergînd deseori pînă la similitudine. Cu toate acestea, din motive care încorporau multiple dificultăți, unitatea de acțiune întîrzie să se realizeze⁵⁶.

Cu sfîrșitul anului 1937, condițiile internaționale au evoluat spre agravarea situației din zona centrală și răsăriteană a Europei, statelor mici micșorîndu-li-se, treptat, posibilitățile de rezistență în fața agresivității Reichului, mecanismul de securitate regională bazat pe Înțelegerea Balcanică și Mica Înțelegere — în care România era organic încadrată — vădînd simptome de deteriorare. Previziunile și îngrijorările semnalate de partidele muncitorești și-au găsit astfel o nedorită confirmare. Evenimentele care se succedau cu rapiditate pe arena mondială au implicat în mecanismul internațional majoritatea statelor lumii, continentul european devenind scena unor dramatice schimbări în viața popoarelor, ființa națională și hotarele unor țări fiind brutal încălcate de Germania hitleristă, Italia fascistă și aliații lor revizionisți.

Ținînd seama de situația specifică a României, care, și în acest context internațional, promovează o politică externă avînd ca scop suprem menținerea integrității teritoriale a țării, Partidul Comunist Român a reușit să-și definească, cu înaltă maturitate politică, poziția în chestiunile vitale ale independenței și suveranității țării. „P. C. din România — sublinia „Scînteia“ — va lupta cu toate forțele sale pentru o politică externă de apărare a păcii, alături de Uniunea Sovietică, Franța, Anglia, Statele Unite ale Americii, Mica Antantă, Înțelegerea Balcanică, va susține lupta pentru întărirea Ligii Națiunilor, ca organ de apărare a păcii, de aplicare a politicii de securitate colectivă, și va lupta pentru aplicarea pactului de asistență mutuală cu Uniunea Sovietică și Franța“⁵⁷. Considerînd că apărarea integrității țării era posibilă numai pe baza unei puternice concentrări a tuturor forțelor naționale, P.C.R. și-a amplificat străduințele pentru constituirea unui larg front național antihitlerist, determinînd continuarea

⁵⁵ *Ibidem*, nr. 23 din 6 iunie 1937.

⁵⁶ *Socialism și naționalism*. Expunere pe înțelesul tuturor de Lotar Rădăceanu, Cercul de editură socialistă, București, 1937, p. 44.

⁵⁷ „Scînteia“, anul VIII, nr. 3 din 31 ianuarie 1938, p. 2.

politicii externe tradiționale a României. P.C.R. s-a adresat P.S.D. (reîntregit prin revenirea P.S.U.) cu apelul de a-și reuni forțele în vederea creării unui puternic front național antifascist, arătând că și partidele burgheze (național-țărănist, radical țăărănesc, național-liberal) se vedeau interesate în stăvilirea pericolelor ce planau asupra țării, conștiente că orientarea spre Germania ar fi fost „o catastrofă pentru țară”⁵⁸.

Pe această linie, pe parcursul lunilor ianuarie-februarie 1938, cu prilejul unor numeroase întâlniri și discuții, P.C.R. a adresat partidelor național-liberal și național-țărănist, liderilor Iuliu Maniu și C. I. C. Brătianu, apelul de a realiza o largă concentrare de forțe în scopul organizării luptei comune împotriva pericolelor reprezentate de ascensiunea spre putere a fascismului, pe plan intern, și de tendințele blocului revizionist, pe plan extern. Într-o notă informativă a Direcției generale a poliției din ianuarie 1938 se semnala desfășurarea unei consfătuiri a Uniunii Democratice, cu participarea reprezentanților grupărilor politice și profesionale cu caracter democratic, subliniindu-se faptul că „comuniștii arată un mare optimism către realizarea acestui *deziderat* (frontul național — *n.n.*) care formează obiectul central al politicii lor din ultimii ani”⁵⁹. Un manifest lansat cu prilejul zilei de 24 ianuarie de Uniunea Democratică și Comitetele cetățenești, avertiza pe cei ce unelteau „din afară și dinlăuntrul granițelor împotriva independenței patriei” că poporul român va repeta deviza glorioasă Mărășești : „PE AICI NU SE TRECE !”⁶⁰.

În condiții privative de libertate, comuniștii din închisorile regimului burghez se preocupau de soarta patriei, sesizând pericolele ce o amenințau : „Dacă țările *pacifice* mari nu vor înțelege nici acum necesitatea părăsirii politicii de concesiuni în fața agresiunii țărilor fasciste, pentru stăvilirea planurilor lor, într-un scurt timp nu se va mai juca numai soarta Cehoslovaciei, amenințată cu dezmembrarea din partea hitlerismului, dar e în pericol însăși spargerea Blocului pacific, de către *statele mici*, care văzându-se lăsate fără apărare, la bunul plac al agresorului, vor căuta să se înțeleagă cu el pe cale de compromisuri”⁶¹.

Previziunile au fost confirmate într-un timp foarte scurt : la 11 martie 1938 Germania a ocupat Austria (Anschluss-ul), consecințele acestui pas fiind deosebit de grave pentru statele din centrul și răsăritul Europei. În România, Anschluss-ul a generat o serie de complicații de natură economică, politică și diplomatică, cu repercusiuni asupra capacității de apă-

⁵⁸ *Ibidem*, nr. 4 din 15 februarie 1938, p. 1.

⁵⁹ Arhiva I.S.I.S.P., fond XIII, dosar nr. 2596, f. 8—10.

⁶⁰ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 96, dosar nr. 2 074, f. 316.

⁶¹ Conferința celei P.C.R. din Doftana (februarie-martie 1938), Arhiva

rare a independenței și securității sale⁶². Dezvăluind adevărata semnificație a anexării Austriei, clasa muncitoare, partidele muncitorești și celelalte forțe patriotice ale națiunii au tras, totodată, semnalul de alarmă în ceea ce privește soarta României. Comuniștii români atrăgeau atenția că, după ocuparea Austriei, Hitler era în posesia cheii „pentru sugrumarea Cehoslovaciei și pentru subjugarea economică și politică a tuturor țărilor din bazinul dunărean și din Balcani“, popoarele acestora fiind pîndite de „o primejdie de moarte“⁶³.

În această situație internațională complexă, este remarcabil faptul că P.C.R. și-a propus descifrarea tendințelor, focarelor și zonelor conflictuale pe arena mondială, a politicii promovate atât de Axa Berlin-Roma-Tokio cât și de statele democratice, în confruntarea cărora locul și rolul României au putut fi judicios sesizate. Pornind de la interesele economice ale Germaniei („Hitler are nevoie de petrolul României“, are nevoie „de cerealele, vitele, magneziul și alte materii prime“), subliniind pe cele de natură strategică („Hitler vrea acum să stăpînească toată Dunărea, inclusiv gurile ei, spre a-și asigura accesul la Marea Neagră“), dezaprobind concesiile și pasivitatea puterilor occidentale în fața acestor tendințe spre estul și sud-estul Europei — comuniștii români atrăgeau atenția că pericolul de ocupare a Cehoslovaciei și României, de către Germania hitleristă, devenise iminent⁶⁴.

În broșura-document, sugestiv intitulată *După Austria, Cehoslovacia*, P.C.R. a întreprins o cuprinzătoare analiză a momentului internațional, caracterizat printr-un evident proces de deteriorare a păcii și securității popoarelor⁶⁵. Au fost demascate aranjamentele dintre Hitler și Mussolini, în virtutea cărora Hitler și-a asigurat sprijinul „în cele ce plănuiește împotriva Cehoslovaciei, României, Iugoslaviei și altor țări din Balcani“. Criticînd conduita echivocă și pasivă a guvernului englez, s-a dezvăluit intenția Angliei de a da „mînă liberă lui Hitler în Europa centrală“, pentru a-și salva coloniile. Broșura conchidea: „SOARTA ÎNTREGII EUROPE ESTE ÎN JOC!“ Sub imperiul aceleiași îngrijorări, P.S.D. analizînd desfășurarea Conferinței Micii Înțelegeri (Sinaia, 8 mai 1938), arăta că situația în zona respectivei grupări regionale inspira serioase neliniști „în urma alipirii Austriei la Germania și tendinței hitleriste de a se extinde asupra Cehoslovaciei și în sud-estul Europei“⁶⁶.

În acest ghem de interese și tendințe, în dezlegarea cărora rolul hotărîtor îl aveau marile puteri, comuniștii români, la fel ca și în alte momente, au arătat cu realism care era locul rezervat patriei lor: România, țară pîndită, cu rol de colonie germană. La întrebarea „CE TREBUIE SĂ FACEM?“, răspunsul P.C.R. era ferm: „formarea unui bloc puternic al tuturor statelor amenințate de noul

⁶² Armand Călinescu consemna succint la 13 martie 1938, îngrijorările guvernului român: „Evenimentele din Austria nu sînt întîmplătoare. Ele sînt o etapă în planul de expansiune germană care cuprinde: stat național integral și cucerirea de debușeuri și materii prime în răsărit. Dunărea bulevard comercial și strategic între est și vest. Toate statele care au fost aici au suferit mari presiuni. Austria, apoi Cehoslovacia, ar urma România, care are baza aeriană prin petrol“ (*Insemnări zilnice*, în Arhiva I.S.I.S.P., fond XV, dosar nr. 65, f. 489—492).

⁶³ „Scinteia“, anul VIII, nr. 6—7 din 1 aprilie 1938, p. 4.

⁶⁴ „Lupta de clasă“, anul XIX, nr. 2, mai 1938, p. 4—6.

⁶⁵ Arhiva I.S.I.S.P., Cota Ab XXII—5, inv. 1 007.

⁶⁶ „Lumea nouă“, anul XXXI, nr. 19 din 8 mai 1938.

val imperialist, pornit de la Berlin“⁶⁷. Făcînd o analiză similiară, Partidul social-democrat descifra diversele fațete ale politicii marilor puteri, nefavorabile României. Citînd și comentînd un articol din „Financial News“ (Londra) — care demasca scopurile Germaniei de a transforma țările balcanice și dunărene în „dominioane“, opinînd că ar fi trebuit ajutată Italia să-și recucerească vechea poziție în această regiune a Europei —, „Lumea nouă“ combătea „logica“ conservatoare a Angliei avertizînd cu un justificat protest: „Noi credem că țările mici din această parte a Europei nu pot rămîne simple figuri în jocul de șah al marilor puteri. Ele au dreptul la independență și nu trebuie să devină nici colonii ale Germaniei, nici ale Italiei și nici ale Angliei“⁶⁸.

Se știe că una din armele propagandistice ale revizionismului a fost agitarea și supralicitarea problemei minorităților din diverse țări vizate. Nici România nu a fost scutită de aceste provocări și imixțiuni în treburile interne, privitoare la regimul acordat populației neromâne, existente în patria comună⁶⁹. În cursul anului 1938, cînd Anschluss-ul, apoi München-ul, au dovedit lumii ce însemna „noua ordine“ hitleristă, poporul român a avut alături de el și naționalitățile conlocuitoare în apărarea patrimoniului strămoșesc. Muncitorii maghiari din Cluj, organizați în syndicatele C.G.M., au adoptat, la 1 august 1938, o *Moțiune* în care se spunea: „muncitorimea maghiară organizată din România, declară încă o dată în mod categoric și fără echivoc, ca și în trecut, că această muncitorime este absolut loială și fidelă față de statul român, a cărui integritate teritorială o vede ca definitivă“⁷⁰.

Analizînd situația în lumina noilor manifestări revizioniste, Comitetul regional din Ardeal și Banat al P.C.R. a adoptat, încă din 19 septembrie 1938 (înainte de München), o *Hotărîre* în care era clarificată poziția comuniștilor în ceea ce privește problema națională în România⁷¹. Hotărîrea demasca faptul că fascismul hitlerist „behăie despre dreptul la autodeterminare, despre plebiscit“, iar Mussolini și Antal (secretar de stat maghiar), în cuvîntările de la 18 septembrie, au cerut plebiscit „pe toate teritoriile desprinse de Ungaria feudală — și în Ardealul nostru“. Documentul condamna cu vehemență așa-zisa mișcare de „eliberare“ națională a sudeților, ungurilor, polonezilor, slovacilor iredentiști din Cehoslovacia. Apreciînd că, prin apărarea Cehoslovaciei, Mica Antantă își va exercita și onora înseși rațiunea pentru care a fost creată, documentul își exprima satisfacția că activitatea comuniștilor români era mult ușurată de acordul încheiat între România și U.R.S.S., conform căruia „România nu va

⁶⁷ „Înainte de Anschluss, România a fost înconjurată de țări aliante (Cehoslovacia, Iugoslavia, Polonia), de țări cu pretențiuni teritoriale (Ungaria, Bulgaria), dar fără posibilități mari de înarmare și fără ca ele să aibă direct, în dosul lor, un vecin mare, puternic... Acum Ungaria, care nutrește pretențiuni teritoriale față de România, are vecin Germania hitleristă și, ca aliat eventual al ei, poate presa asupra României cu toată greutatea puterii militare a imperialismului german... S-a înrăutățit situația tuturor membrilor Micii Antante, s-a înrăutățit situația externă a României“ („Lupta de clasă“, anul XIX, nr. 3 din iunie 1938, p. 7—12).

⁶⁸ „Lumea nouă“, anul XXXI, nr. 5 din 3 iulie 1938.

⁶⁹ Vezi L. Bányai, *Pe făgașul tradițiilor frățești*, București, 1971; Carol Göllner, *Muncă și năzuințe comune. Din trecutul populației germane din România*, București, 1972.

⁷⁰ „Lumea nouă“, anul XXXI, nr. 13 din 28 august 1938.

⁷¹ Arhiva I.S.I.S.P., Cota A—XXII—11, inv. 996.

împiedica ca Uniunea Sovietică să poată satisface neîntârziat datoria sa contractuală față de Cehoslovacia“, ca trupele sovietice „să poată trece liber prin țara noastră, pentru apărarea Cehoslovaciei atacate“⁷².

În același timp, P.C.R. a demascat organizațiile hitleriste săsești, pe grofii unguri și ramura reacționară iredentistă a Partidului maghiar — agentură horthystă în România — care căutau „să atragă pe maghiari într-o mișcare revizionistă și iredentistă, contrară muncitorilor și țăranilor maghiari“. Comuniștii își afirmau răspicat hotărîrea de a clarifica masele populare asupra acestor subversive acțiuni iredentiste, considerînd că numai coeziunea întregului popor putea asigura independența națională a României și, în cadrul ei, rezolvarea democratică a drepturilor naționalităților conlocuitoare⁷³. În același spirit, un *Memoriu* — semnat de zeci de mii de patrioți maghiari — era înmînat, la 14 noiembrie 1938, de către o delegație a Madosz-ului, ministrului minorităților naționale, Silviu Dragomir⁷⁴.

Pactul de la München a declanșat indignarea profundă a opiniei publice din România, neliniști întemeiate guvernanților României și sugestii dintre cele mai variate emise de diverse organizații și personalități politice privind orientarea politicii externe în noile împrejurări. Partidele muncitorești au avansat și ele o serie de soluții realiste și patriotice. Și chiar dacă, atunci, nu ele au precumpănit în rezolvarea conflictelor internaționale, importanța lor nu este prin nimic diminuată, constituind un prețios izvor de învățăminte, un aport al mișcării muncitorești din România la îmbogățirea concepției materialist-istorice privind caracterul, cauzele și evitabilitatea războaielor dintre state.

În momente în care declarațiile euforice ale presei occidentale vorbeau despre înlăturarea unor viitoare conflicte pe arena europeană, în momente în care, atît prin contaminare cît și din prudență diplomatică, declarațiile oficiale ale României degajau un ton cvasiliniștitor, Partidul Comunist Român avertiza că Ungaria horthystă nu va întîrzia mult „planul de atacare a Transilvaniei“, România, după München, fiind „mai mult ca oricînd — după expresia lui N. Iorga — O ȚARĂ PÎNDITĂ“, nu numai de revizionismul maghiar, dar și de cel german⁷⁵. La întrebarea legitimă, pe cine se putea sprijini România, P.C.R. își exprima rezervele (împărțășite, de altfel, cu îngrijorare de majoritatea forțelor politice) față de Anglia și Franța care abandonaseră Cehoslovacia și, oricînd, puteau trăda și România. Sesizînd simptomele izolării României pe plan extern, Partidul comunist îndemna la strîngerea relațiilor cu U.R.S.S. și cu cercurile sincere democratice din Anglia și Franța, iar pe plan intern la „o puternică, largă și hotărîtă mișcare pentru apărarea independenței țării și a libertății ei interne și externe“⁷⁶.

Este grăitor faptul că și Partidul social-democrat a avut o optică asemănătoare cu P.C.R. în evaluarea momentului münchenez. Liderul social-democrat C. Titel-Petrescu considera că „urmările atitudinii de lașitate a guvernului de la Londra și Paris nu se vor opri la Cehoslovacia“, Germania hitleristă continuîndu-și „marșul spre răsărit“, deschizînd, în același timp, și apetitul altora la expansiune. Ca atare, „numai făcîndu-se

⁷² Arhiva C.C. al P.C.R., fond 1, 1938, mapa 106.

⁷³ „Scînteia“, anul VIII, nr. 14 din 23 noiembrie 1938, p. 4.

⁷⁴ L. Bányai, *Op. cit.*, p. 210.

⁷⁵ „Scînteia“, anul VIII, nr. 14 din 25 noiembrie 1938, p. 2.

⁷⁶ *Ibid.*

zid de apărare a *independenței și integrității statelor*, astfel cum sînt constituite prin tratatele de pace, se mai poate salva pacea lumii“ ⁷⁷.

Sub semnul acestor năzuințe de unitate națională, muncitorimea din România a sărbătorit aniversarea a 20 de ani de la Marea Unire printr-o serie de ample manifestări și acțiuni patriotice, prilej cu care și-a exprimat hotărîrea să apere „unitatea și integritatea statului român cu toate mijloacele“ ⁷⁸.

Documentele diplomatice și cele privind viața politică internă, presa — începînd cu cea guvernamentală și sfîrșind cu cea a partidelor oficial dizolvate — atestă fără tăgadă că la cumpăna anilor 1938—1939 toată suflarea patriotică românească era angajată plenar în lupta împotriva primejdiilor care planau asupra patriei. Acestea deveneau din ce în ce mai evidente, mai grave, prefigurînd încheierea procesului de izolare a țării pe plan extern. România devenise ținta tendințelor expansioniste hitleristo-horthyste, relansate cu și mai ostentativă virulență ⁷⁹.

În martie 1939, prin coteropirea și dezmembrarea Cehoslovaciei de către trupele hitleristo-hortyste, prin reeditarea conciliatorismului franco-britanic, prin lipsa de coeziune a statelor Micii Înțelegeri în problema apărării Cehoslovaciei, prin presiunile și amenințările germano-ungare la adresa României — poporul român s-a aflat în unul dintre cele mai dramatice momente ale istoriei sale interbelice. În toată această perioadă, scurtă în scurgerea timpului, dar densă și precipitată în derularea evenimentelor, muncitorimea din România, partidele și organizațiile sale politico-profesionale au fost, la fel ca și în alte momente grave, plenar angrenate în apărarea intereselor vitale ale patriei amenințate.

În lumina acestor comandamente majore, P.C.R. a adoptat o suită de măsuri organizatorice și propagandistice menite să contribuie la sprijinirea unei politici externe corespunzătoare intereselor României, la întărirea coeziunii moral-politice a maselor, la realizarea unității de acțiune a clasei muncitoare și a frontului național antihitlerist, antirevizionist, la perfecționarea capacității de apărare, inclusiv militară, a națiunii. Încă din ianuarie 1939, C.C. al P.C.R. a trimis organelor regionale și locale ale partidului *Instrucțiuni* speciale privind pregătirea tineretului în așa fel ca el să fie gata pentru apărarea patriei în caz de pericol ⁸⁰. Conferința organizației din Capitală a P.C.R. din februarie 1939 a analizat în spirit critic activitatea trecută, angajîndu-se să depună toate eforturile pentru „a mobiliza masele largi de la orașe și sate pentru apărarea integrității, independenței, demnității și libertății României“ ⁸¹.

Evenimentele lunii martie 1939 — desființarea statului cehoslovac, presiunile Germaniei naziste pentru a determina România să încheie un tratat economic oneros, dizlocarea trupelor ungare la granița de vest a României — au îndreptățit poporul român să se considere ținta unui atac iminent din partea Germaniei și Ungariei, determinîndu-l să ia măsurile cerute în atare împrejurări. A fost, fără îndoială, unul din momentele de supremă încordare patriotică ce au vădit lumii care era poziția întregului popor român față de cei ce voiau să distrugă unitatea națională realizată

⁷⁷ „Lumea nouă“, anul XXXI, nr. 17 din 25 septembrie 1938.

⁷⁸ *Ibidem*, nr. 29 din 18 decembrie 1938.

⁷⁹ Vezi: Gheorghe Zaharia, *România în preajma și la începutul celui de-al doilea război mondial*, în *Probleme de politică externă a României. 1918—1940*, p. 388—426.

⁸⁰ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 1, dosar nr. 9, f. 5.

⁸¹ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 1, dosar nr. 167, f. 58.

în 1918 și consfințită prin tratatele de pace postbelice. O „Dare de seamă” transmisă Statului Major al Corpului IV Armată, privind starea de spirit a populației în perioada 17—28 martie 1939, consemna că oamenii comentau cu aprindere desfășurarea evenimentelor externe și măsurile luate de guvern pentru apărarea hotarelor de vest, condamnând vehement felul în care călcase Hitler promisiunile și angajamentele luate la München, blamînd atitudinea statelor mari occidentale („a căror intervenție nu s-a produs”) care au sacrificat „interesele statelor mici”⁸².

Cum a răspuns poporul la mobilizarea decretată de guvern ? Un emoționant reportaj al ziaristului social-democrat Nicolae Deleanu, intitulat *Adevărata țară*, arăta că „toată nația de muncitori de la sate și orașe a răspuns la un simplu zvon sau la comunicarea notarilor din sate: PREZENT. Și uimitor de repede”⁸³. Un Manifest din martie 1939 al Comitetului regional din Ardeal și Banat al P.C.R., criticînd în termeni foarte severi încheierea acordului economic româno-german, sublinia, în același timp, că aceasta nu trebuia să împiedice poporul muncitor din Ardeal să sprijine guvernul atît în lupta de apărare, cît și în menținerea ordinii interne, îndemnînd pe toți cetățenii, fără excepție, să-și facă datoria în armata română, iar pe comuniști și pe muncitori să se pună „în fruntea apărării” dînd pildă „de disciplină, conștiință și jertfă”⁸⁴. Luînd cuvîntul în parlamentul redeschis în iunie 1939, deputatul socialist Eftimie Gherman evoca cu mîndrie patriotică faptul că muncitorimea a participat activ la măsurile de apărare inițiate de guvern, demonstrînd că nu era nici o contradicție între idealurile pacifice ale clasei muncitoare și interesele superioare ale țării⁸⁵.

După cum se știe, evenimentelor din martie 1939 le-a urmat o perioadă în care popoarele doritoare de pace le-au renăscut speranțele în posibilitatea evitării unor noi conflicte și generalizării războiului. Se desfășurau tratativele anglo-franco-sovietice care au stat în atenția opiniei publice mondiale pe parcursul verii anului 1939. Pentru România și țările Întelegerii Balcanice, perspectiva realizării unui bloc de rezistență anti-hitlerist-antirevizionist, avînd în Franța, U.R.S.S. și Anglia nucleul polarizator, era de o importanță vitală. De aceea, pe parcursul tratativelor, diplomația românească a depus stăruințe deosebite pentru organizarea securității în Balcani, în cadrul sistemului securității generale, prin participarea Uniunii Sovietice, Angliei și Franței.

P.C.R. și-a făcut cunoscută poziția printr-o *platformă* (mai 1939), care stipula ca necesități imperioase : „apărarea hotarelor României și a independenței ei” ; „încadrarea României în sistemul de alianțe intervenite între Franța, Anglia și Uniunea Sovietică, cu respingerea oricărui compromis față de Germania hitleristă, precum și a pactului româno-german încheiat”⁸⁶. La rîndul său, P.S.D. a afirmat că „acțiunile care tind la asistențe și alianțe ce garantau hotarele nu puteau fi primite decît cu bucurie de România; cu atît mai mult cu cît, prin garantarea hotarelor, se servea, în același timp, pacea europeană”⁸⁷. De o importanță deosebită pentru popularizarea opțiunilor partidelor muncitorești în problemele privind politica externă a României s-au dovedit a fi acțiunile organizate

⁸² Arhiva I.S.I.S.P., fond XII, dosar nr. 2454, f. 7—10.

⁸³ „Lumea nouă”, anul XXXII, nr. 15 din 9 aprilie 1939.

⁸⁴ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 1, dosar nr. 222, f. 208.

⁸⁵ D.A.D., „Monitorul oficial” nr. 6, ședința din 27 iunie 1939, p. 110—111.

⁸⁶ Arhiva C.C. al P.C.R., fond nr. 1, dosar nr. 160, f. 62—63.

⁸⁷ „Lumea nouă”, anul XXXII, nr. 22 din 28 mai 1939.

pe întreg intervalul ce a precedat izbucnirea războiului mondial, acțiuni în care, 1 Mai 1939 s-a înscris ca o pagină deosebită în istoria mișcării muncitorești din România. „Marea demonstrație de la 1 Mai 1939, desfășurată sub semnul unității, al Frontului Unic dintre comuniști și socialiști — arată tovarășul Nicolae Ceaușescu, — a evidențiat cu putere hotărîrea eroice a noastre clase muncitoare de a se opune fascismului și politicii de război, de a apăra interesele naționale supreme ale României”⁸⁸. Amploarea manifestărilor revoluționare de la București și din alte centre ale țării și-a întins ecoul peste hotare, publicații din U.R.S.S., Elveția, Marea Britanie, S.U.A., apreciind pozitiv caracterul lor antifascist și antirăzboinic.

Aceste comandamente patriotice au stat în centrul atenției Partidului Comunist Român la Plenara a VI-a a C.C. (iunie 1939), care a analizat situația internațională, politica externă promovată de România și, în lumina concluziilor revelate, a trasat un valoros program de sarcini ce reveneau comuniștilor în situația respectivă⁸⁹. Plenara a avut meritul incontestabil de a fi formulat în chip obiectiv *locul și rolul* României în respectivul context internațional: unul din cele mai apropiate „obiective ale agresiunii germane”; ținta revizionismului dirijat și încurajat de Berlin; expusă agresorului hitlerist, „lipsită de alianțe solide” și înconjurată de dușmani prin realizarea, de către Germania, a unei „veritabile încercuiri și izolări” a țării⁹⁰. Plenara a reafirmat poziția P.C.R. față de agitațiile revizioniste sau iredentiste, insistînd asupra faptului că lupta pe teren național nu trebuia să lovească unitatea teritorială și independența României. *Rezoluția* Plenarei, relevînd „primejdia dezmembrării și ocupării României de către Germania fascistă și statele revizioniste a crescut enorm”, a trasat ca sarcină primordială comuniștilor mobilizarea întregului popor în apărarea independenței și integrității țării, prin înfăptuirea grabnică a celor trei alianțe concentrice pentru care militau comuniștii: frontul unic, frontul popular antifascist, frontul național patriotic. În această direcție, P.C.R. a desfășurat o amplă activitate de lămurire și propagandă, arătînd că țara este „pîndită de primejdia cotropirii” și că numai „unirea frățească” o poate salva⁹¹.

Cronologic, evenimentele internaționale din ultima decadă a lunii august și prima decadă a lunii septembrie s-au precipitat și s-au succedat atît de rapid încît raportul de forțe (și, în angrenajul internațional, situația fiecărei țări) pe arena mondială a căpătat o nouă și complexă configurație. La 1 septembrie Germania a atacat Polonia; la 3 septembrie Anglia și Franța au declarat război Germaniei.

Declanșat, al doilea război mondial a avut de la început un caracter just, de apărare din partea popoarelor și statelor care au ridicat armele contra agresorului fascist, dușmanul principal al libertății și ființei lor naționale. Poporul român a condamnat invazia Germaniei naziste, relevînd justetea războiului purtat de Polonia și aliații săi. „Comuniștii din România — scria ziarul „Scînteia” la 8 septembrie 1939 — înfierează agresiunea ucigătoare a lui Hitler în contra poporului polonez și vor lupta... contra

⁸⁸ Nicolae Ceaușescu. *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 18, Editura politică, București, 1979, p. 240.

⁸⁹ Viorica Moisuc, Florea Nedelcu, *Problemele politicii externe a României reflectate în documentele plenarelor a V-a și a VI-a ale C.C. al P.C.R. (1936, 1939)*, „Anale de istorie”, anul XVI, nr. 6/1971, p. 89—98.

⁹⁰ *Raportul Comitetului Central la Plenara a VI-a a C.C. al Partidului Comunist din România*, în „Lupta de clasă”, anul XX, nr. 6, august 1939, p. 5.

⁹¹ „Scînteia”, anul IX, nr. 21 din 26 iunie 1939, p. 1—2.

Germaniei fasciste și imperialiste“. Într-un *Manifest*, din septembrie 1939, P.C.R. atrăgea „din nou atenția asupra *pericolului principal*, asupra fascismului și asupra reprezentantului lui cel mai barbar și sîngeros : Germania hitleristă, care după cîmpirea Poloniei amenință România“⁹².

În perioada care a urmat, în țară s-a manifestat o vie neliniște, o intensă activitate antirevizionistă, care a cuprins toate forțele social-politice ale țării, de la guvernul și grupările politice burgheze, pînă la organizațiile și partidele clasei muncitoare și țărănimii, de la înaltele foruri militare, pînă la soldatul de rînd, de la personalitățile politice, artistice, științifice ale națiunii, pînă la modesta familie din satul și orașul românesc. Săptămîni de gravă tensiune politico-diplomatică, zile și nopți de consultări și consilii de coroană, precipitate de succesivele ultimatumuri și amenințări externe, mii de pagini publicate în presă, broșuri și documentații menite să explice și să argumenteze legitimitatea drepturilor României la patrimoniul strămoșesc — toate au încercat — în cursul anului 1940 — să oprească mersul implacabil spre destrămarea hotarelor statului național unitar. Iar dacă, în acele împrejurări, nu dorința poporului român a precumpănit, dacă în acele împrejurări faptele s-au consumat prin sfidarea dreptății și năzuințelor sale, prin încălcarea normelor și tratatelor de drept internațional, prin impunerea forței și dictatului celui mai „tare“, aceasta n-a stîrbit ci a întărit voința sa de independență, unitate națională și suveranitate în granițele sale firești.

LIVIA DANDARA

⁹² Arhiva I.S.I.S.P., cota A XXIII — 22, inv. 1043.

CREAREA ORGANIZAȚIEI UNICE, REVOLUȚIONARE DE TINERET ÎN ROMÂNIA

În noua etapă istorică de după formarea statului național unitar, în fața poporului român s-au ridicat sarcini noi, deosebit de complexe, determinate de necesitatea transformării democratice a structurilor societății românești în spiritul hotărîrilor istorice adoptate la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia. Înfăptuirea reformei agrare și a celei electorale, refacerea economiei distrusă de război, consolidarea internă a statului, democratizarea vieții politice, se constituiau în obiective de mare însemnătate și stringență, de a căror soluționare depindea progresul mai rapid al țării pe plan economic, social-politic și cultural, asigurarea independenței României.

Un rol de cea mai mare însemnătate în înfăptuirea acestor deziderate ale maselor populare, în transformarea democratică a societății românești îi revenea clasei muncitoare — clasa cea mai înaintată a societății —, căreia Unirea din 1918 i-a creat cadrul propice de manifestare și afirmare plenară, la scară națională, a potențelor sale revoluționare. În contextul larg al schimbărilor profunde survenite în evoluția economică și politică a României întregite se produce, așa cum relevă Programul Partidului Comunist Român, „o vie efervescență politică, în centrul căreia un rol tot mai important joacă clasa muncitoare, clasa cea mai avansată a societății”¹.

Mișcarea muncitorească din România a dobândit în acești ani nu numai o amploare fără precedent ci a realizat și o creștere calitativă a spiritului proletar. Amplul proces de reorganizare a mișcării muncitorești, marile bătălii de clasă ale proletariatului român au fost însoțite de o vie efervescență politică, manifestată pe planul ideilor printr-o receptivitate sporită a partidului clasei muncitoare la idealurile vremii și la aspirațiile maselor populare. Pe acest fundal se desfășoară o clocotitoare activitate de

¹ Programul Partidului Comunist Român de făurire a societății socialiste multilateral dezvoltate și înaintare a României spre comunism, Editura politică, București, 1975, p. 39.

unificare la scară națională a organizațiilor muncitorești într-un singur partid revoluționar și înarmarea sa cu o strategie și o tactică pe măsura epocii, un partid capabil să-și asume răspunderea conducerii întregii lupte revoluționare pentru transformarea radicală a societății românești.

În strânsă legătură cu spiritul nou al epocii, cu evoluția politică și organizatorică a mișcării muncitorești din această perioadă s-a dezvoltat și mișcarea revoluționară de tineret. Organizațiile tineretului socialist au cunoscut în anii de după formarea statului național unitar român același proces legic obiectiv al reorganizării și apoi al unificării lor într-o organizație unică la scara României întregite, cu un program revoluționar, corespunzător noii etape istorice.

1. Consolidarea organizatorică și activitatea revoluționară a mișcării tineretului socialist în anii 1918—1921

Sub aspect organizatoric, evoluția mișcării revoluționare de tineret în perioada imediat următoare Unirii se caracterizează printr-o intensă activitate de reorganizare și consolidare a vechilor cercuri, concomitent cu crearea altora noi (în vechiul Regat și în Bucovina) sau de înființare a primelor forme de organizare politică a tineretului (în Transilvania).

Acțiunea de refacere a mișcării de tineret de dincoace de Carpați a început, pe fondul unei puternice efervescențe revoluționare, încă din a doua jumătate a anului 1918, cu organizațiile din Moldova, zonă a țării neocupată de armatele germane, în care activitatea a continuat și în perioada războiului. Potrivit mandatului încredințat de Conferința regională a organizațiilor socialiste și sindicale din Moldova, de la 1 iulie 1918, Comitetul regional a desfășurat o intensă activitate organizatorică în rîndul tineretului; rînd pe rînd își reiau activitatea legală vechile cercuri „Tineretul muncitor” sau se creează altele noi la Iași, Vaslui, Huși, Roman, Birlad, Bacău, Galați, Piatra Neamț și Fălticeni, înregistrîndu-se, totodată, o afluență considerabilă a tineretului muncitor exploatat spre organizațiile sale de clasă.

Înfrîngerea Puterilor Centrale și izgonirea trupelor lor de ocupație (noiembrie 1918) au creat condițiile favorabile pentru reluarea treptată a activității legale și a celorlalte organizații de tineret din vechea Românie care ființaseră și înainte de război. La clubul socialist din str. Sf. Ionică, cercul „Tineretul muncitor” din Capitală și-a reluat ședințele săptămînale și conferințele cultural-educative, desfășurînd, totodată, o laborioasă activitate propagandistică, de consolidare organizatorică. Într-unul din apelurile sale, cercul „Tineretul muncitor”, relevînd consecințele negative ale primului război mondial asupra mișcării revoluționare de tineret din România, adresa întregului tineret chemarea de a se alătura mișcării organizate, de a participa cu tot elanul la refacerea sa. „Deci tot ce este tînăr trebuie să știe că locul său este în jurul stindardului roșu unde va găsi căldura sufletului tovărășesc, pentru ca sub acest stindard să-și poată face datoria așa cum nevoia o cere și împrejurările o dictează”². Un rol deosebit de important în această vastă acțiune de reorganizare a mișcării de tineret, ca dealtfel în întreaga activitate politică a acesteia, l-a jucat gazeta „Foaia tînărului”, reapărută la 1 decembrie 1918.

² „Socialismul” din 1 decembrie 1918.

Încă de la reapariția sa, într-un apel-program, gazeta „Foaia tînăru-lui” asigura cititorii că se va situa, în continuare, cu fermitate pe poziții revoluționare, acordînd o atenție deosebită în paginile sale, în special, „lămuririi socialismului științific ca și luptelor pentru înfăptuirea societății viitoare”. În acest scop, gazeta și-a propus să facă din răspîndirea ideilor socialismului științific o coordonată de prim plan a activității sale politico-ideologice în rîndul tineretului. Motivînd această preocupare predilectă, „Foaia tînărului” scria în articolul sugestiv intitulat „*Socialismul*” : „Voim astfel să facem din tinerii noștri cititori niște adevărați socialiști, adică ei să nu mai fie niște nemulțumiți de ziua de azi ci să cunoască și socialismul ca doctrină pentru a putea ajuta la clădirea frumoasă de mîine”. Și aceasta pentru că — releva într-un alt articol aceeași publicație — „socialismul nu este o poveste plăsmuită pentru a fermeca cu gîndul pe muncitorul nedreptățit de realitatea vieții. Socialismul este o știință a cărei frumusețe constă numai în adevărul pe care-l dovedește și anume că victoria deplină a muncitorimii este de neînlăturat”³.

Așadar, procesul de reorganizare și consolidare a organizațiilor tineretului socialist a fost însoțit de la început de vii dezbateri pentru definirea unui program revoluționar unitar de acțiune la nivelul României întregite, pentru înțelegerea sarcinilor majore care se situau, în aceeași măsură, și în fața mișcării revoluționare de tineret în noua etapă istorică.

Procesul de reorganizare și de consolidare a mișcării socialiste de tineret, fructuoasele dezbateri de idei pentru definirea unui program revoluționar de acțiune, aveau loc pe fondul unor ample acțiuni revoluționare ale proletariatului român, afirmat din nou ca promotorul cel mai consecvent al luptei pentru realizarea dezideratelor sociale ale maselor largi de oameni ai muncii. În chip firesc, lupta proletariatului pentru drepturile sale și ale tuturor oamenilor muncii, pentru a imprima dezvoltării sociale o orientare corespunzătoare intereselor poporului român, a găsit un puternic ecou și o adeziune deplină în rîndul tineretului, situîndu-l de aceeași parte a baricadei în acțiunea pentru impunerea unor vitale revendicări care îl interesau în egală măsură : ziua de lucru de 8 ore, recunoașterea repaosului duminical, mărirea salariilor, desființarea sistemului amenzilor, în general, respectarea legislației în vigoare privind munca tineretului, cucerită de către proletariat de-a lungul anilor.

Drept urmare, tineretul muncitor nu putea rămîne departe de atmosfera puternicelor frămîntări revoluționare care a cuprins muncitorimea Capitalei în acele zile de sfîrșit ale anului 1918. Manifestîndu-și solidaritatea de clasă cu muncitorii metalurgiști, ceferiști, tipografi și cu celelalte categorii de muncitori aflați în luptă cu patronatul, ucenicii și tinerii muncitori de la majoritatea fabricilor și atelierelor Capitalei, s-au asociat la grevele, demonstrațiile și întrunirile tovarășilor de luptă vîrstnici.

În primele luni ale anului 1919 procesul de reorganizare și consolidare a mișcării de tineret a căpătat un curs ascendent ; au fost reorganizate vechile cercuri sau au luat ființă altele noi la Brăila, Piatra Neamț, Ploiești, Turnu Severin, a crescut simțitor numărul de membri. Concomitent ideea organizării preocupă din ce în ce mai intens studențimea înaintată de la universitățile din București și Iași care, la începutul aceluiași an, se constituie în „*Grupuri ale studenților socialiști*”. Treptat, studenții socialiști se vor apropia din ce în ce mai mult de mișcarea tineretului muncitor, manifestînd un interes deosebit pentru legarea organică a luptei lor revo-

luționare de cea a proletariatului, pentru sprijinirea efectivă a activității educative și propagandistice a partidului clasei muncitoare. „Tineretul studențesc — releva un manifest al studențimii revoluționare din toamna anului 1920, — apreciază această luptă, și recunoscînd că locul său este de partea proletariatului s-a aliat lui și mîna în mîna cu el luptă contra dușmanilor. [...] Datoria noastră este să ne înrolăm în rîndurile lui, să-i punem la dispoziție cunoștințele noastre, căci a lui este dreptatea și victoria”⁴.

Activitatea de refacere organizatorică a mișcării revoluționare de tineret — desfășurată pe fondul unui puternic avînt revoluționar al masei muncitoare — se împletea în mod armonios cu munca politică-educativă care continua să se situeze, și în noile condiții, în centrul preocupărilor organizațiilor de tineret. Cu toate greutățile inerente începutului, atît cercurile vechi, cît și cele care s-au constituit în această perioadă, au pus un deosebit accent pe acțiunile cu caracter cultural-educativ, organizînd expuneri și conferințe pe cele mai variate teme, șezători, seri literare, excursii care au atras un număr din ce în ce mai mare de tineri organizați și chiar neorganizați.

Este o trăsătură caracteristică a acțiunii politice a mișcării revoluționare de tineret din România faptul că încă de la apariția și afirmarea pe arena vieții social-politice românești ea și-a făcut din țelurile de luptă ale clasei muncitoare propriile obiective, din menirea istorică a proletariatului român propria rațiune de a fi. Ca urmare, tot ce s-a cristalizat ca filon programatic în gîndirea și practica politică a mișcării socialiste din România — de la primele încercări programatice din anii 1878—1880, la „Ce vor socialiștii români” (1886) și la Programul P.S.D.M.R. din 1893, de la „Declarația de principii”, din decembrie 1918, și pînă la Programul din mai 1919 al Partidului Socialist din România — a fost îndreptar prețios și pentru tineretul revoluționar, a fost ghid al acțiunii sale pentru forjarea unei conștiințe politice proletare. Dintotdeauna, programele mișcării muncitorești, ale partidului clasei muncitoare, s-au constituit în programe ale mișcării revoluționare de tineret care au direcționat întreaga sa activitate teoretică și practică.

În acest sens, un puternic ecou a avut în rîndurile organizațiilor revoluționare de tineret Conferința mișcării socialiste de la București din 23—26 mai 1919 care, prin dezbaterile sale, dar, mai ales, prin programul politic și electoral unic adoptat cu acest prilej, a marcat o verigă esențială pe linia unificării la nivel național a organizațiilor socialiste regionale. Apreciind semnificația istorică a Conferinței din mai 1919 unde „s-au dezbătut lucruri de o însemnătate deosebită pentru tineretul muncitor”, „Foia tînarului” saluta includerea în Programul partidului socialist a unora dintre revendicările sale arzătoare (învățămîntul obligatoriu și gratuit pînă la 18 ani, de exemplu) și își exprima speranța în îndeplinirea, într-un viitor apropiat, a aspirațiilor tinerei generații⁵.

Spiritul revoluționar de gîndire și de acțiune ce caracteriza activitatea politică și organizatorică a mișcării de tineret din vechiul Regat a impus ca o necesitate obiectivă schimbarea în iunie 1919 a denumirii cercurilor „Tineretul muncitor” în cercurile „Tineretul socialist” și, odată cu aceasta, a „Mișcării Tineretului Muncitoresc” în „Mișcarea Tineretului So-

⁴ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 33, mapa nr. 3/1920; M. C. Stănescu, *Depun mărturie în fața istoriei, Timotei Marin, militant și publicist comunist (1897—1937)*, Editura Junimea, Iași, 1977, p. 18—19.

⁵ „Foia tînarului” din 1 iunie 1919.

cialist din România" ; o lună mai târziu, în iulie 1919, organul său central de presă — gazeta „Foaia tinerului” — apare sub titlul nou de „Tineretul socialist”. „Am crezut de cuviință să-i punem acest titlu — motiva Comitetul Central — deoarece credem că acesta este singurul titlu care în două cuvinte arată tuturor ceea ce sîntem și ceea ce vrem să fim”⁶.

Schimbarea denumirii organizațiilor de tineret nu viza aspectul semantic ci reprezenta, ca și în cazul partidului socialist, un act cu un profund conținut politic-ideologic, consecință firească a procesului de radicalizare pe care îl parcurgea mișcarea revoluționară de tineret din țara noastră. Adoptînd noua denumire de „Socialistă”, mișcarea de tineret din vechiul Regat își definea mai clar conținutul activității sale teoretice și practice în deplin consens cu principiile programatice ale mișcării noastre muncitorești, ale partidului revoluționar, pe care și le-a însușit întocmai.

Sarcinile din ce în ce mai complexe ce se situau în fața mișcării de tineret în noua etapă revoluționară cît și necesitatea asigurării unui cadru organizatoric adecvat dezvoltării și evoluției sale ascendente au determinat Comitetul Central al Mișcării Tineretului Socialist din România să inițieze, începînd din primăvara anului 1919, o amplă dezbateră în cadrul organizațiilor locale. Momentul final al acestei dezbateri l-a constituit Conferința cercurilor „Tineretul socialist” din vechea Romînie, desfășurată la București, în zilele de 10—12 august 1919, la ale cărei lucrări au participat membri ai Comitetului Central și delegați ai organizațiilor locale din București, Piatra Neamț, Bacău, Focșani, Galați, Brăila, Ploiești și Cîmpina reprezentînd cca 4 000 de tineri organizați.

Conferința cercurilor „Tineretul socialist” a supus unei atente analize activitatea Comitetului Central al Mișcării Tineretului Socialist cît și cea a organizațiilor locale, rezoluțiile și hotărîrile adoptate sintetizînd concluziile și propunerile organizațiilor locale privind îmbunătățirea continuă a activității organizatorice și politico-educative a cercurilor „Tineretul socialist”, refacerea temeinică și rapidă a mișcării revoluționare de tineret. În vederea unei mai operative și eficace descentralizări, Conferința a propus crearea de comitete pe fabrică, cartiere și regiuni care urmau să-și desfășoare activitatea pe baza prevederilor statutului și sub controlul organelor imediat superioare. Crearea unor comitete regionale — ca verigă intermediară între cercuri și conducerea centrală — se impunea cu strîngentă deoarece coordonarea și conducerea îndeaproape a activității din ce în ce mai bogate a organizațiilor locale era, în condițiile de atunci, foarte greu de realizat numai de către Comitetul Central.

Conferința cercurilor „Tineretul socialist” din august 1919, hotărîrile și rezoluțiile adoptate cu acest prilej, au creat cadrul politic și organizatoric adecvat dezvoltării și afirmării mișcării revoluționare de tineret din vechea Romînie, făuririi unei organizații unice revoluționare de tineret pe plan național.

În perioada care a urmat, Comitetul Central al Mișcării Tineretului Socialist, cît și cercurile pe plan local, au desfășurat o susținută activitate politică și organizatorică, acționînd pentru traducerea în viață a hotărîrilor conferinței din august 1919. În cursul lunilor septembrie și octombrie 1919, în cadrul unor conferințe regionale, s-au constituit comitetele regionale Moldova (cu sediul la Iași) și Prahova (cu sediul la Cîmpina) ale tineretului socialist. Celor 10 cercuri existente în preajma conferinței li s-au adăugat

treptat altele noi, la Craiova, Constanța, Tg. Ocna, Buhuși, Moreni, Buzău, Pașcani ș.a., ajungându-se ca la sfârșitul anului 1919 mișcarea revoluționară de tineret din vechiul Regat să cuprindă în rîndurile sale peste 4 000 de membri, grupați în 20 de organizații ⁷.

După Conferința din august 1919, activitatea propagandistică și educativă desfășurată de organizațiile socialiste de tineret pentru înarmarea membrilor săi cu ideile socialismului științific, pentru orientarea generală a acțiunii revoluționare a întregii mișcări de tineret potrivit spiritului epocii, cu evoluția politică și organizatorică a mișcării noastre muncitorești, înregistrează o evoluție ascendentă.

Numeroasele manifeste, apeluri și articole teoretice publicate în coloanele organului său de presă „Tineretul socialist” și, deopotrivă, activitatea practică, ilustrează în chip convingător însușirea de către mișcarea de tineret a principiilor revoluționare de bază înscrise în programul partidului socialist din mai 1919, interesul manifestat pentru talmăcirea sensului lor, a răspunderii ce revenea proletariatului pentru a-și putea îndeplini misiunea sa istorică. „Iată dar soluția dezrobirii totale a proletariatului : *cucerirea puterilor statului* — se arată într-unul din manifestele Comitetului Central al Mișcării Tineretului Socialist. Cucerirea puterii de a face legi, de a guverna societatea, de a o administra [...]. Dar pentru a înlocui statul capitalist prin *societatea socialistă* nu este de ajuns să fii «*muncitor organizat*» trebuie să ai lămurită, deplin lămurită în capul tău *ideea socialistă*, trebuie să fii socialist” ⁸.

În primăvara și vara anului 1920, în paginile gazetei „Tineretul socialist” — la acea dată unicul organ de presă al mișcării revoluționare de tineret — au avut loc ample și vii dezbateri programatice în jurul problemei, deosebit de actuale, a caracterului și orientării ce trebuiau imprimate organizațiilor de tineret în noile condiții de avînt revoluționar.

În articolul intitulat *Organizarea tineretului*, gazeta „Tineretul socialist” remarcă că, în noua etapă de după primul război mondial, tineretul muncitor, prin situația sa socială, era în mod obiectiv atras, alături de întreg proletariatul român, pe frontul luptei de clasă. Ca urmare, cercurile „Tineretul socialist”, desfășurînd o susținută activitate pentru atragerea în rîndurile lor a unui mare număr de membri, trebuiau să se transforme în puternice și cuprinzătoare organizații de luptă revoluționară, părăsind cadrul de activitate limitat numai la educație și instrucție socialistă. Argumentînd în mod temeinic necesitatea participării tineretului muncitor alături de muncitorii vîrstnici la lupta politică, gazeta „Tineretul socialist” conchidea : „*Tinărul muncitor poate și trebuie să se priceapă tot atît de bine în politică cît și cel vîrstnic. Trebuie pentru că dînsul trebuie să facă politică ; trebuie pentru că a face politică înseamnă a lupta, și a lupta înseamnă educație [...]. Socialismul se va învăța prin luptă*” ⁹.

O prețioasă contribuție la activitatea de educație socialistă a masei tineretului, desfășurată de către organizațiile de tineret, au adus-o militanți de seamă ai mișcării noastre muncitorești. De la tribuna adunărilor și întrunirilor, în conferințe și expuneri, în coloanele gazetei „Tineretul so-

⁷ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 1, inv. 8, dosarul nr. 14, fila 281 ; „Tineretul socialist”, din 15 decembrie 1919. La sfârșitul anului 1919 ființau cercuri „Tineretul socialist” la : București, Ploiești, Tg. Ocna, Buhuși, Craiova, Constanța, Moreni, Buzău, Pașcani, Botoșani, Brăila, Tr. Severin, Tecuci, Iași, Piatra Neamț, Cimpina, Bușteni, Focșani, Galați și Birlad.

⁸ „Tineretul socialist” din 22 decembrie 1919.

⁹ „Tineretul socialist” din 1 martie 1920.

cialist“ sau a altor organe de presă muncitorești, ei au împărtășit din experiența lor revoluționară, aducând suflul înnoitor al partidului revoluționar, puternic ancorat în noile realități ale epocii. „Desăvîrșirea operei socialiste [...] — scria Alex. Dobrogeanu-Gherea — revine în primul rînd tineretului socialist. Dîndu-și seama de această a sa nobilă misiune istorică, noua generație socialistă e datoare față de sine însăși ca și față de mișcarea întreagă să lucreze la ridicarea sa pe toate tărîmurile vieții morale și intelectuale, pentru a putea face față marilor greutăți, în chip firesc legate de imensa operă de transformare socială [...]“¹⁰.

Intensa activitate propagandistică și organizatorică desfășurată de Comitetul Central al Mișcării Tineretului Socialist din vechiul Regat, de cercurile „Tineretul socialist“, a avut drept rezultat, între altele, sporirea evidentă a rîndurilor sale, mișcarea de tineret de aici începînd să capete, treptat, un tot mai pronunțat caracter de masă. Astfel, în primăvara anului 1920, cercul „Tineretului socialist“ din București — cea mai puternică organizație locală — cuprindea peste 1 500 de membri (dintre care un număr de 390 fete) și avea în mari fabrici și uzine cum era : „Vulcan“, „Lemaître“, „Wolf“, „Lessel“, „Haug“, Regie, Atelierul central C.F.R. București Nord ș.a. 70 de delegați pe ateliere.

Același salt calitativ îl înregistrează și activitatea organizatorică și politică desfășurată de o serie de elemente înaintate din rîndul tineretului studios. În cadrul cercurilor de studii constituite la Brăila și București în a doua jumătate a anului 1920 studenți socialiști și elevi de liceu purtau vii discuții despre cultura universală și tainele științei și tehnicii moderne, lupta împotriva alcoolismului ș.a. De asemenea, tineretul revoluționar ieșean desfășoară, prin intermediul Școlii socialiste „Max Vexler“ din localitate, o susținută activitate politică-educativă, beneficiind de aportul a o serie de personalități ale vieții științifice și culturale ieșene.

Aceeași laborioasă activitate de refacere sau de închegare a unei mișcări revoluționare de tineret se desfășoară, în anii de după desăvîrșirea statului național unitar român, și în provinciile istorice reunite cu Țara.

Ideea înființării, după exemplul Mișcării Tineretului Socialist din vechiul Regat, a unor organizații politice proprii, de educație și de luptă revoluționară, începe să preocupe din ce în ce mai insistent tineretul muncitor din Transilvania — români, maghiari și germani — care pînă la acea dată acționaseră în cadrul organizațiilor politice și profesionale ale vîrstnicilor. Entuziasmul și starea de spirit revoluționară care cuprinsese și tineretul socialist după înfăptuirea actului unirii de la Alba Iulia, din 1 decembrie 1918, au exercitat o influență determinantă asupra apariției și afirmării, și în această regiune a țării, a unei mișcări organizate.

Prima organizație socialistă ia ființă, în decembrie 1918, la Oradea, iar în perioada imediat următoare altele similare se constituie la Beiuș (februarie 1919), Cluj (aprilie 1920), precum și în alte localități din Transilvania. Numărul mare de membri pe care l-au întrunit de la început aceste organizații demonstra necesitatea lor stringentă, faptul că ele corespundeau unei arzătoare dorințe a tineretului muncitor din această regiune a țării. Edificator este, în acest sens, exemplul organizației din Oradea care a avut chiar de la înființare aproape 600 de membri, sau al celei din Cluj unde, în numai două luni, numărul membrilor a crescut

la 450, din care 200 erau ucenici și tineri muncitori de la Atelierele C.F.R. din localitate.

Creșterea, într-un timp relativ scurt, a numărului tinerilor organizați a ridicat cu stringență problema creării unei organizații regionale a tineretului muncitor din Ardeal și Banat care să coordoneze îndeaproape lupta revoluționară a organizațiilor locale răzlețe și, totodată, să faciliteze legăturile cu organizațiile de tineret din vechiul Regat și din celelalte provincii istorice. Această idee s-a impus din ce în ce mai mult determinînd, în final, constituirea unei comisii speciale care, cu sprijinul Comitetului Executiv al Partidului Socialist și al Comisiei Generale a Sindicatelor din Ardeal și Banat, a trecut la pregătirea congresului organizațiilor de tineret din Ardeal și Banat.

La 25 iulie 1920 s-au desfășurat la Cluj lucrările Congresului regional, la care au participat delegați ai 18 organizații de tineret din principalele centre muncitorești ale Transilvaniei. Cu acest prilej au fost puse bazele Uniunii Tineretului Muncitor din Ardeal și Banat *, organizație regională al cărui scop era „să concentreze, să facă educația și să conducă păturile exploatate ale tineretului muncitor, în vederea eliberării intelectuale și fizice pe calea spinoasă a revoluției”¹¹. Totodată, Congresul a recunoscut Uniunea Studenților Socialiști din Transilvania și Banat — constituită încă în primăvara anului 1919 — exprimînd speranța unei strînse conlucrări între cele două organizații pe terenul unor acțiuni economice și politice comune, a unui sprijin efectiv din partea studențimii în vasta acțiune de educație revoluționară a masei tineretului.

Luînd în dezbatere problema relațiilor dintre Uniunea Tineretului Muncitor din Ardeal și Banat și organizațiile politice și profesionale muncitorești, Congresul regional de la Cluj a stabilit drept linie de conduită în activitatea Uniunii completa sa autonomie organizatorică față de Partidul Socialist din Transilvania și Banat cît și față de organizațiile sindicale; autonomia nu excludea, ci, din contră, impunea o strînsă colaborare, determinată atît de necesitatea luptei unite a proletariatului, vîrstnic și tînăr, pentru soluționarea problemelor de interes național, de tradițiile organizării luptei lui comune din perioada de pînă la 1918 cît, mai ales, de faptul că Uniunea încorpora în rîndurile sale tineri muncitori și funcționari — români, maghiari și germani — care erau în același timp și membri ai sindicatelor. În virtutea acestei situații și pentru a desfășura mai lesne întreaga paletă a acțiunii sale revoluționare, Uniunea Tineretului Muncitor din Ardeal și Banat a apelat la sprijinul organizațiilor sindicale, folosind în acest scop sediile, bibliotecile și beneficiind chiar de importante fonduri din partea lor. Astfel se va ajunge la situația ca Uniunea Tineretului Muncitor să fie considerată, în special după Congresul sindical de la Brașov, din octombrie 1921, drept o uniune sindicală cu aceleași drepturi și îndatoriri.

În perioada care a urmat Congresului regional de la Cluj, Uniunea Tineretului Muncitor din Ardeal și Banat a desfășurat o intensă muncă de consolidare și dezvoltare organizatorică. Ca urmare, în preajma declanșării grevei generale din octombrie 1920, Uniunea Tineretului Muncitor avea, numai în Ardeal, peste 3 000 de membri grupați în 36 organizații locale

* Deși a adoptat titulatura de Uniunea Tineretului Muncitor din Ardeal și Banat, totuși, noua organizație nu cuprindea în rîndurile sale și organizațiile locale din Banat care, în august 1920, se constituie în Uniunea Tinerilor Muncitori din Banat și activează independent pînă în septembrie 1921 („Gewerkschaft”, din 5 septembrie 1920).

¹¹ „Tribuna socialistă” din 1 august 1920; „Ifjúmunkás” din 1 septembrie 1922.

care ființau în importante centre muncitorești precum Cluj, Tg. Mureș, Oradea, Brașov, Sibiu, Arad, Alba Iulia, Satu Mare, în bazinul carbonifer al Văii Jiului — la Petroșani, Lupeni, Vulcan, Lonea, Aninoasa ș.a.

O atenție deosebită a acordat Uniunea Tineretului Muncitor activității politice, de educație socialistă, revoluționară, a masei tineretului muncitor, activitate coordonată de către Comitetul Executiv al Uniunii și desfășurată prin intermediul „Comisiei centrale de învățămînt“ constituită în septembrie 1920. De două ori pe lună, Comitetul Executiv al Uniunii și Comitetul organizației din Cluj organizau seri de dezbateri pe marginea unor lucrări teoretice ca *Manifestul Comunist* și *Principiile comunismului* de Fr. Engels ș.a., a unor probleme de strategie și tactică a mișcării. De asemenea, tinerii muncitori și studenți participau la excursii cu caracter instructiv-educativ, își dădeau concursul la realizarea unor reuniuni literar-artistice.

O contribuție însemnată la dezvoltarea activității politice și organizatorice a Uniunii Tineretului Muncitor din Ardeal și Banat au adus-o organele sale centrale de presă — gazetele „Ifjú Proletar“, apărută într-un singur număr la 20 martie 1921, și, ulterior, „Ifjűmunkás“ care a văzut lumina tiparului la 1 ianuarie 1922 — precum și o serie de periodice muncitorești cum erau „Munkás“, „Világossag“, „Előre“ ș.a. În primul său număr — și de fapt ultimul — gazeta „Ifjú Proletar“ anunța cititorii că își va consacra toate eforturile activității revoluționare de dezvoltare cultural-științifică și de educare socialistă a tineretului revoluționar, pregătindu-l pentru participarea la lupta proletariatului pentru transformarea revoluționară a societății românești. „Pentru ca să ne putem ocupa locul în această luptă — scria, în acest sens, „Ifjú Proletar“ — trebuie să ne înarmăm cu o armură care să nu fie vulnerabilă la buzduganul de fier al adversarilor noștri nemiloși. Trebuie să ne călim sufletele, trebuie să ne urcăm pe treapta cea mai înaltă a conștiinței socialiste pentru a putea face față acestei lupte!“¹².

Deși lipsită mult timp de un organ central de presă care i-ar fi înlesnit contactul direct cu membrii săi, cu masa tineretului muncitor, în general, Uniunea Tineretului Muncitor din Ardeal și Banat a depus, în continuare, stăruitoare eforturi pentru dezvoltarea și consolidarea structurii sale organizatorice, pentru intensificarea activității de educație socialistă, revoluționară. Un rol important l-a avut în acest sens Congresul tinerilor muncitori din Ardeal și Banat de la Brașov, din 20—22 octombrie 1921, la care au participat delegați ai grupelor locale din Cluj, Dej, Lupeni, Turda, Tg. Mureș, Baia Mare, Satu-Mare, Oradea, Arad, Timișoara, Alba Iulia, Sibiu, Brașov și Sf. Gheorghe, precum și doi reprezentanți ai Mișcării Tineretului Socialist de dincoace de Carpați.

Supunînd unei temeinice analize activitatea politică și organizatorică a Uniunii cît și succesele dobîndite în perioada care a trecut de la constituirea sa, Congresul a relevat, ca o sarcină prioritară, intensificarea muncii de educație revoluționară a membrilor săi, de formare a unei conștiințe politice proletare. Totodată, Uniunea cît și grupele locale trebuiau să acorde o atenție sporită antrenării tineretului muncitor la acțiunile revendicative ale muncitorimii sau organizării unora proprii, pentru cucerirea dezideratelor social-economice imediate, între care se afla obținerea pentru

ucenici a timpului liber necesar frecventării școlilor profesionale. Congresul a luat în dezbatere și a aprobat, în unanimitate, statutele Uniunii Tineretului Muncitor care urmau să fie prezentate Judecătoriei de ocol urbană Cluj, în vederea avizării lor și recunoașterii organizației ca persoană juridică¹³.

Congresul de la Brașov, din octombrie 1921, a marcat un moment însemnat în dezvoltarea Uniunii Tineretului Muncitor din Ardeal și Banat ca o organizație politică revoluționară, în orientarea activității sale corespunzător intereselor și dezideratelor majore ale tineretului muncitor.

Problema reorganizării și consolidării mișcării socialiste de tineret s-a situat în centrul atenției și preocupărilor activului organizațiilor din Bucovina. Comitetul de acțiune constituit la 3 august 1918 a trecut, cu sprijinul delegaților muncitorimii din fabrici și ateliere, la acțiunea de refacere a vechilor organizații din Cernăuți și Rădăuți în care accentul se punea, în continuare, pe activitatea culturală, de educație socialistă a membrilor săi cît și a masei tineretului muncitor, în general. În septembrie 1920, la numai o lună de la reluarea activității, mișcarea socialistă de tineret din Bucovina cuprindea în rîndurile sale peste 300 de membri, marea lor majoritate tineri muncitori. Totodată, ca urmare a unei susținute activități propagandistice, de educație socialistă, ideea organizării preocupă din ce în ce mai mult și tineretul studios. Astfel, în vara anului 1920 se constituie la Cernăuți o organizație a elevilor socialiști de liceu care cuprindea în rîndurile sale și pe elevii școlilor elementare, comerciale ca și pe cei din clasele inferioare de liceu. Începea astfel să se înfiripe o mișcare relativ puternică a elevilor socialiști care își va desfășura activitatea, preponderent educativă, în strînsă legătură și colaborare cu organizațiile tineretului muncitor.

Organizațiile de tineret din diferite localități desfășoară o activitate independentă pînă în septembrie 1920, cînd Conferința regională a Partidului Social-Democrat și a sindicatelor din Bucovina a hotărît, la cererea reprezentanților tineretului, unirea acestora într-o uniune regională cu sediul la Cernăuți organizată, ca și în cazul partidului, pe naționalități. Potrivit rezoluției conferinței, Uniunea Tineretului Socialist din Bucovina se afla sub conducerea și îndrumarea directă a Partidului Social-Democrat și a Comisiei sindicatelor.

Crearea Uniunii Tineretului Socialist din Bucovina cu compoziție pe naționalități — o veche concepție austro-marxistă — dispersa forțele tineretului revoluționar și împiedica realizarea unității sale de acțiune pe temeiul unor stringente revendicări social-economice și, deopotrivă, al muncii culturale, de educație socialistă, care reprezenta una dintre preocupările predilecte ale organizației. Pornind de la această situație, eforturile depuse de către Mișcarea Tineretului Socialist de dincoace de Carpați vizau unificarea mișcării de tineret de pe întreg cuprinsul României întregite într-o organizație revoluționară unică, care să cuprindă în rîndurile sale, pe baza aceluiași program de acțiune, tineri români, maghiari și germani. Și acest deziderat fundamental se va înfăptui, nu însă fără unele dificultăți, parte din ele determinate și de faptul că întreaga activitate desfășurată de Uniunea Tineretului Socialist din Bucovina a fost influențată de tutela excesivă a Partidului Social-Democrat care a urmărit să-i imprime o orientare politică în contradicție cu spiritul revoluționar al miș-

¹³ Arhivele Statului Cluj, fond Tribunalul Cluj, dosarul nr. 2440/1922, fila 3. 87

cării de tineret din întreaga țară, inclusiv din Bucovina. Pe această linie se înscrie, între altele, afilierea, în primăvara anului 1921, a organizațiilor de tineret din Bucovina, „fără știrea și împotriva voinței lor“, la Internaționala a II-a $\frac{1}{2}$ a tineretului ¹⁴.

Activitatea organizatorică și propagandistică, dezbaterile teoretice și confruntările de păreri care aveau loc în mișcarea socialistă de tineret din întreaga țară, reflectau procesul din ce în ce mai pregnant de radicalizare pe care îl parcurgea tineretul socialist, de creștere a combativității revoluționare și a maturității sale politice. Aceste elemente au contribuit la intrarea a noi și noi contingente de tineri, de diferite categorii sociale, în mișcarea revoluționară de tineret, care, în preajma declanșării grevei generale din octombrie 1920, cuprindea în vechiul Regat, Transilvania și Banat peste 9 000 de membri grupați în 66 de organizații locale. S-a exprimat acest salt calitativ în intensă activitate culturală și politică-ideologică, desfășurată în variate forme — cercuri și asociații culturale, școli socialiste, cercuri de studii, inclusiv coloanele gazetelor „Tineretul socialist“ și „Ifjúmunkás“ —, de formare a unei conștiințe revoluționare, element fundamental al acțiunii politice, în atragerea la cauza luptei clasei muncitoare a unei importante forțe sociale pe care o reprezenta tineretul muncitor.

Dar, poate, în modul cel mai elocvent s-a manifestat acest spirit revoluționar în cursul practicii revoluționare, prin participarea activă a tineretului socialist — într-o exemplară solidaritate muncitorească — la marile acțiuni economice și politice revendicative, declanșate cu o deosebită vigoare de proletariatul român în a doua jumătate a anului 1919, dar mai ales în primăvara anului 1920. Astfel, în Capitală, în prima jumătate a anului 1920, peste 1 500 de tineri muncitori și ucenici, membri ai cercului „Tineretul socialist“ și, alături de ei, mulți tineri neorganizați, au participat la 26 acțiuni greviste și numeroase lockouturi *, — în special în atelierele metalurgice și de tâmplărie unde erau concentrați un mare număr de ucenici — reușind în majoritatea cazurilor să impună patronilor, după o luptă dirză, condiții mai bune de muncă și de viață, respectarea demnității umane. În celelalte orașe din țară, numai la grevele muncitorilor ceferiști, din vara anului 1920, au participat aproape 600 de tineri muncitori și ucenici.

O amploare și intensitate deosebite au avut în 1920 — spre deosebire de anii anteriori — manifestațiile consacrate sărbătoririi zilei de 1 Mai, ele fiind apreciate, pe drept cuvânt, ca cele mai grandioase din istoria mișcării muncitorești de pînă la eliberarea țării de sub dominația hitleristă.

Tineretul socialist a înțeles și de data aceasta că nu trebuie să fie cu nimic mai prejos față de tovarășii lui vîrstnici, de părinții și frații mai mari. Alături de secțiunile locale ale partidului socialist și sindicatele profesionale, organizațiile tineretului socialist din întreaga țară au participat activ la pregătirea și desfășurarea marilor manifestații populare. Pretutindeni, la București, Giurgiu, Craiova sau Timișoara, la Cluj, Oradea, Satu Mare, la Constanța, Galați și Iași, în centrele industriale de pe Valea Prahovei, Valea Mureșului sau Valea Jiului, reprezentanții tineretului socia-

¹⁴ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 1, inv. nr. 8, dosarul nr. 14, fila 289.

* Demne de relevat pentru hotărîrea și dirzenia cu care tinerii greviști și-au apărut revendicările, sînt grevele de la fabricile Vulcan (martie 1920), „Lack-Blau“ și „Sylva“ (aprilie 1920), Regie (mai 1920).

list, nelipsiți de la mitingurile și întrunirile muncitorești care au avut loc în această zi, au adresat, prin cuvântul lor, un călduros și mobilizator apel la organizare tineretului din întreaga țară, la luptă hotărâtă și energică pentru întronarea societății socialiste — societate lipsită de exploatare care putea asigura dezvoltarea armonioasă a tinerei generații.

Punctul culminant al luptelor sociale care a cuprins țara noastră în anii de după desăvîrșirea statului național unitar român l-a reprezentat greva generală din octombrie 1920, cea mai puternică și cuprinzătoare ridicare la luptă a muncitorimii din România. Ea a atras în vîlvătaile sale întreg proletariatul român, care, cu acest prilej, avea să demonstreze hotărîrea sa fermă de a impune rezolvarea problemelor fundamentale ale societății românești în interesul celor ce muncesc, capacitatea sa de a conduce destinele poporului.

Manifestul lansat, la 20 octombrie 1920, de către Comitetul Executiv al Partidului Socialist și al Comisiei Generale a Sindicatelor care anunța că : „De azi, toată muncitorimea, de la un capăt la altul al țării, a intrat în grevă”¹⁵, a avut un puternic ecou și în rîndul tineretului muncitor. Urmînd exemplul tovarășilor lor de muncă și luptă vîrstnici, ei au răspuns prin părăsirea lucrului în întreaga țară, îndeplinind cu cinste, pe toată durata grevei, sarcinile încredințate de organizațiile muncitorești : mențineau legătura între comitetele de grevă, transmiteau diferite hotărîri, răspindeau apeluri și manifeste care conțineau înflăcărâte îndemnuri la luptă.

Documentele vremii stau mărturie participării în masă a tineretului la acest important moment din istoria luptelor de clasă a proletariatului din țara noastră. În Capitală, au luat parte la grevă toți cei peste 1 800 de membri ai cercului „Tineretul socialist”. Numeroasă a fost participarea la greva generală a tinerilor muncitori și ucenici de la căile ferate, acolo unde lupta începuse cu o deosebită vigoare încă din ziua de 17 octombrie. Astfel, șeful Statului Major al Diviziei a VII-a semnala, într-unul din raporturile sale, că la gara Pașcani nu au putut fi lansate ordine de mobilizare pentru cei aproape 300 de tineri muncitori din personalul de la tracțiune, participanți la greva generală, deoarece aceștia nu împliniseră încă vîrsta de 20 de ani.

După înfrîngerea grevei generale, asupra mișcării muncitorești și, în egală măsură, asupra mișcării revoluționare de tineret, ca parte componentă a acesteia, s-a abătut un nou val de măsuri represive. Un mare număr de tineri muncitori participanți la grevă au fost concediați, arestați și implicați în procesele ce au urmat, cercurile „Tineretul socialist” au fost puse în imposibilitatea de a-și mai putea desfășura în condiții normale activitatea, iar organul de presă al Mișcării Tineretului Socialist din România, „Tineretul socialist”, a fost nevoit să-și suspende apariția timp de aproape șase luni. La București, din cei peste 1 800 de participanți la grevă, 427 au fost concediați, iar alți 25 au fost arestați și implicați în procesul care a urmat.

Arestări și concedieri ale tinerilor muncitori participanți la grevă au avut loc, multă vreme după aceea și în celelalte orașe și centre muncitorești din țară. Astfel, la Vaslui, procurorul tribunalului din localitate cerea cu insistență organelor din subordine arestarea imediată și interogarea tuturor tinerilor membri ai cercului „Tineretul socialist”, acuzați de propa-

¹⁵ Documente din istoria mișcării muncitorești din România. 1916—1921, Editura politică, București, 1966, p. 526.

gandă socialistă și „bănuți că au contribuit la mișcarea grevistă“¹⁶. La Turnu Severin au fost arestați toți membrii cercului „Tineretul socialist“, iar ucenicii de la Atelierele și Depourile C.F.R. din localitate care au participat la greva generală au fost eliminați din școală, la propunerea Direcției Generale. Numeroși tineri muncitori din Transilvania au fost arestați sau concediați, unii fiind chiar expulzați în Ungaria deși erau cetățeni români.

Personalități de frunte ale vieții politice din țara noastră au luat poziție față de atitudinea vexatorie a guvernului Averescu, împotriva arestărilor și a tratamentului inuman la care erau supuși muncitorii vîrstnici și tineri. În interpelarea sa din ședința Adunării deputaților din 14 decembrie 1920, dr. Nicolae Lupu înfiera măsurile represive ale autorităților și aducea la cunoștință Camerei faptul că „400 de lucrători de la Atelierele Căilor Ferate Române din București Nord, copii de 16 ani și bătrîni de 75 ani sînt închiși și torturați în magaziile Regimentului 2 Căi Ferate“¹⁷.

Deși înfrîntă, greva generală din România din octombrie 1920, a constituit și pentru mișcarea revoluționară de tineret o adevărată școală politică, de călire și maturizare ideologică a membrilor săi, un izvor de prețioase învățăminte pentru activitatea de viitor. „Grevă generală — scria Comitetul Central într-unul din manifestele sale — este pentru noi, tinerii, ca și pentru întreaga muncitorime, o învățătură de care trebuie să ne folosim în mersul nostru pentru izbînda proletariului“¹⁸. În lumina acestei experiențe, organizațiile tineretului socialist trebuiau să devină puternice nuclee de luptă revoluționară, bazate pe principii de clasă și înarmate cu ideologia partidului clasei muncitoare — materialismul dialectic și istoric.

Intensificarea pregătirii politice și ideologice a marelui forum al mișcării noastre muncitorești, în cadrul căruia s-a distins acțiunea elementelor revoluționare, majoritare în partidul socialist și în sindicate, s-a reflectat cu pregnanță în întreaga activitate a partidului, în paginile presei muncitorești și socialiste și, cu deosebire, în cursul lucrărilor Consiliului general al partidului socialist și sindicatelor, din 31 ianuarie — 3 februarie 1921. Cu acest prilej, unele elemente conservatoare social-democrate, neliniștite de cursul comunist pe care-l luase întreaga mișcare muncitorească din România au declarat că se socotesc în afara partidului.

Încă din timpul lucrărilor Consiliului general din ianuarie-februarie 1921, mișcarea revoluționară de tineret și-a prefigurat poziția sa față de lupta de idei din sînul partidului socialist, reprezentantul Comitetului Central al Mișcării Tineretului Socialist prezent la dezbateri, situîndu-se de partea comuniștilor care susținea necesitatea centralizării organizațiilor muncitorești într-un singur partid politic la scară națională și adoptării unui program revoluționar de acțiune¹⁹.

Aidoma secțiunilor locale ale partidului socialist și organizațiilor sindicale, cercurile „Tineretul socialist“ au ținut să-și manifeste adeziunea lor totală la hotărîrile Consiliului general, satisfacția deplină față de succesul curentului comunist din mișcarea muncitorească. În perioada imediat următoare, pe măsura refacerii și consolidării lor, organizațiile locale au convocat adunări generale pentru a analiza învățămintele desprinse pentru

¹⁶ Arhivele Statului Vaslui, fondul Tribunalului județului Vaslui, dosarul nr. 259/1921, filele 61—62.

¹⁷ *Dezbaterile Adunării Deputaților*, Sesiunea jubiliară, ședința din 14 decembrie 1920, vol. X, p. 191—192.

¹⁸ „Socialismul“ din 24 februarie 1921.

¹⁹ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 96, dosarul nr. 197, fila 249.

mișcarea revoluționară de tineret de pe urma participării sale la greva generală și a stabili linia tactică corespunzătoare noilor împrejurări.

Adunarea generală a activului cercului „Tineretul socialist“ din Capitală, convocată pentru ziua de 27 februarie 1921, a constituit, în sine, răspunsul mișcării revoluționare de tineret la ședința Consiliului general, un act de supremă solidaritate muncitorească cu hotărârile adoptate atunci. Discuțiile în spirit revoluționar, părerile și opiniile exprimate cu acest prilej, reflectau radicalizarea tot mai pronunțată a mișcării de tineret, creșterea combativității și forței sale revoluționare. Moțiunea — adoptată cu majoritate de voturi — exprimând azeziunea mișcării revoluționare de tineret la poziția înaintată a majorității membrilor partidului socialist care acționau intens pentru desăvîrșirea unificării organizațiilor muncitorești, declara în mod solemn că aceasta „își va uni sforțările cu sforțările curențului din sinul mișcării vîrstnici“²⁰.

Un rol deosebit de important în procesul de întărire organizatorică a mișcării revoluționare de tineret, de răspîndire în rîndurile masei tineretului de la orașe și sate a ideilor socialismului științific, l-au avut gazețele „Tineretul socialist“, „Ifjú Proletar“, „Ifjű munkás“, precum și celelalte organe de presă muncitorești. Exprimînd orientarea consecvent revoluționară a mișcării de tineret din țara noastră, „Tineretul socialist“ arăta, în numărul său din aprilie 1921, că aceasta se va situa cu fermitate pe pozițiile clasei muncitoare, a partidului său politic în lupta împotriva exploatarei și nedreptății sociale, pentru transformarea din temelii a societății românești : „Sîntem o parte a proletariatului, a clasei muncitoare indiferent dacă sîntem muncitori, soldați, școlari sau studenți — sublinia articolul editorial intitulat sugestiv *Spre o viață nouă*. Vom lua parte, trebuie să luăm parte la orice luptă economică, politică sau culturală. Noi trebuie să fim în fruntea mișcării comuniste, pentru dezrobirea clasei muncitoare“²¹.

Necesitatea convocării neîntîrziată a marelui Congres, căruia îi revenea sarcina istorică de a consfinți unificarea mișcării muncitorești din România și a o adapta, prin documentele și hotărârile votate, la noile sarcini legate de transformările apărute în societatea românească post-belică — problemă amplu dezbătută în mișcarea muncitorească din țara noastră — era susținută cu căldură și de către tineretul revoluționar prin intermediul organului său de presă, „Tineretul socialist“. Relevînd importanța deosebită pe care acest congres o va avea pentru mișcarea muncitorească din România, „Tineretul socialist“ releva într-unul din numerele sale : „Dar congresul va avea în orice caz un rol capital : el va constitui punctul de plecare al mișcării comuniste românești. Și această menire a lui este îndestulătoare ca să facă convocarea lui cît mai grabnică o imperioasă necesitate“²². Era cea mai concludentă dovadă a gradului de înțelegere a problemelor majore ce se situau atunci în centrul atenției mișcării noastre muncitorești, a sprijinului deplin acordat de tineretul revoluționar, prin organizațiile sale, procesului de unificare a organizațiilor muncitorești într-un partid politic revoluționar la scara României întregite.

Militanți înaintați ai mișcării revoluționare de tineret explicau maselor de tineri muncitori, studenți, elevi, funcționari, necesitatea unificării organizațiilor muncitorești pe plan național și, totodată, a mișcării de

²⁰ „Socialismul“ din 6 martie 1921.

²¹ „Tineretul socialist“ din 20 aprilie 1921.

²² „Tineretul socialist“ din 1 mai 1921.

tineret într-o organizație unică revoluționară care să-și desfășoare întreaga sa activitate sub conducerea și îndrumarea partidului clasei muncitoare. În acest sens, conform hotărârii Comitetului Central al Mișcării Tineretului Socialist, între 24 aprilie — 1 mai 1921 au avut loc, în vechiul Regat, Conferințe regionale ale organizațiilor de tineret, care au dezbătut problemele politice și organizatorice care preocupau în cel mai înalt grad cercurile tineretului socialist, precizând atitudinea mișcării de tineret de sprijinire a activității politice și ideologice a militanților revoluționari pentru făurirea partidului revoluționar unificat la scară națională.

După congresul general al partidului socialist din mai 1921 activitatea politică și organizatorică din mișcarea revoluționară de tineret cunoaște o remarcabilă adâncire, constituindu-se tot mai pregnant ca o parte componentă, inseparabilă a curentului de unificare și centralizare, pe temeiuri revoluționare, într-o organizație unică la scara României întregite.

2. Procesul de unificare organizatorică, pe temeiuri revoluționare, a mișcării socialiste de tineret din România

Este profund semnificativ pentru evoluția mișcării revoluționare de tineret din perioada avântului revoluționar faptul că obiectivele sale fundamentale erau identice cu cele pe care le avea de realizat mișcarea noastră muncitorească : unificarea pe plan național a partidelor socialiste regionale și înarmarea partidului unic revoluționar al clasei muncitoare cu un program de acțiune corespunzător noilor realități românești postbelice. Ca atare, procesul de centralizare al mișcării socialiste de tineret și deopotrivă cu el, cel al organizațiilor muncitorești, nu a avut un caracter exclusiv organizatoric, ci și unul de ordin ideologic, politic, vizînd adîncirea conținutului revoluționar al activității organizației de tineret — unificată la scara României întregite —, situarea sa pe temeiuri comuniste. Apare astfel firească atenția deosebită acordată problemei unificării organizațiilor socialiste de tineret, problemă care, în anii 1918—1922, a devenit țelul suprem al întregii activități politice, ideologice și organizatorice a mișcării revoluționare de tineret ; soluționarea sa neîntîrziată constituia o necesitate legică, obiectivă, în deplin consens cu evoluția mișcării muncitorești din anii avântului revoluționar.

O caracteristică a amplului proces de cuprindere, sub o conducere unică pe plan național, a întregii mișcări de tineret o constituie faptul că el a polarizat și antrenat întreg tineretul revoluționar, totalitatea organizațiilor sale, conferind acțiunii de unificare un pronunțat caracter de masă. Aceasta își află explicația în identitatea aspirațiilor spre unitate a tineretului revoluționar, în existența, chiar în perioada anterioară anului 1918, a unor statornice legături între tinerii de pe întreg cuprinsul țării — în pofida granițelor vremelnice și artificiale impuse de vitregia împrejurărilor istorice.

La sfîrșitul anului 1920, mișcarea revoluționară de tineret din România întregită era alcătuită, din punct de vedere al structurii organizatorice,

din Mișcarea Tineretului Socialist din vechiul Regat, Uniunea Tineretului Muncitor din Ardeal și Banat și Uniunea Tineretului Socialist din Bucovina, organizații regionale, care, deși cu unele particularități specifice, erau călăuzite de același spirit revoluționar de gândire și acțiune, de aceeași năzuință de a se unifica într-o singură organizație revoluționară centralizată pe plan național. Elementul dinamizator al acestei ample acțiuni de centralizare l-a constituit Mișcarea Tineretului Socialist de dincoace de Carpați, la acea dată cea mai puternică organizație regională, cu o bogată experiență dobândită, de-a lungul mai multor decenii, în lupta revoluționară.

Începută imediat după desăvîrșirea statului național unitar, acțiunea de unificare a mișcării revoluționare de tineret, care a conjugat eforturile tuturor organizațiilor regionale, a cunoscut, de la un an la altul o intensitate crescîndă. Ea s-a situat, de fiecare dată, în centrul dezbaterilor congreselor și conferințelor organizațiilor regionale de tineret, al acțiunii organizațiilor sale locale, tineretul revoluționar pronunțîndu-se pentru realizarea neîntîrziată a acestui deziderat și dînd mandat organelor centrale să acționeze în acest sens.

În acest spirit, Conferința cercurilor „Tineretul socialist”, reunită la București, în zilele de 10—12 august 1919, pentru a adopta măsurile menite să asigure consolidarea politico-organizatorică a cercurilor, a marcat începutul unor acțiuni concrete în cadrul procesului de unificare a mișcării revoluționare de tineret din România. Deși problema unificării nu a figurat ca punct distinct pe ordinea de zi, totuși, la propunerea cercului „Tineretul socialist” din Capitală, Conferința a adoptat o rezoluție prin care dădea mandat Comitetului Central al Mișcării Tineretului Socialist ca, în cel mai scurt timp posibil, să stabilească legături cu organizațiile de tineret din provinciile istorice reunite cu Țara și, împreună, să pregătească un congres al întregii mișcări revoluționare de tineret din România în vederea creării unei uniuni cu un singur for conducător central²³.

Hotărîrea conferinței din august 1919 a avut un puternic ecou în rîndul tineretului revoluționar care și-a exprimat deosebita satisfacție și tot sprijinul pentru traducerea sa în viață. În acest sens, în ianuarie 1920, comitetul cercului „Tineretul socialist” din Ploiești, într-o moțiune publicată în gazeta „Tineretul socialist”, cerea Comitetului Central al Mișcării Tineretului Socialist convocarea, de urgență, la București, a Congresului general al tineretului socialist unde, alături de alte probleme de interes major, să se discute și cea a unificării mișcării revoluționare de tineret din România întregită, adoptînd hotărîri corespunzătoare.

Problema unificării avea să fie reluată de consfătuirea delegaților pe regiuni ai cercurilor „Tineretul socialist”, de la București, din 15 februarie 1920. Stabilind direcțiile principale de acțiune politică și organizatorică ale mișcării, consfătuirea a autorizat din nou Comitetul Central al Mișcării Tineretului Socialist să înceapă discuțiile cu conducerea Uniunilor din Transilvania și Bucovina asupra modalităților practice de unificare și, pe cît posibil de urgent, să adopte măsuri corespunzătoare pentru convocarea unui congres al tineretului socialist din întreaga țară, la interval de o lună după Congresul general al Partidului socialist.

²³ „Tineretul socialist”, din 20 august 1919.

În favoarea realizării neîntârziată a unificării mișcării revoluționare de tineret s-au pronunțat, încă din momentul constituirii lor, și celelalte organizații regionale de tineret.

În cadrul Congresului de la Cluj, din 25 iulie 1920, tineretul muncitor și-a afirmat dorința de a întreține strânse legături cu celelalte organizații revoluționare de tineret din țară. Aceste gânduri au fost exprimate în moțiunea, prin care Uniunea Tineretului Muncitor din Ardeal și Banat „își afirmă solidaritatea cu tineretul socialist de dincolo de Carpați” și pleda pentru grabnica unificare politică și organizatorică a mișcării revoluționare de tineret pe plan național²⁴. Acest deziderat avea să fie reafirmat și în cadrul Congresului tineretului muncitor din Ardeal și Banat de la Brașov, din 20—22 octombrie 1921 care, considerînd unificarea „un scop foarte vechi al tineretului organizat din România”, cerea Uniunii Tineretului Muncitor din Ardeal și Banat să intensifice colaborarea cu celelalte organizații regionale de tineret și împreună să întreprindă acțiuni hotărîte pentru realizarea neîntârziată a acestui obiectiv fundamental²⁵.

La rîndul său, Conferința regională a Partidului Social-Democrat și a sindicatelor din Bucovina, din septembrie 1920, în rezoluția adoptată se declara de acord cu unificarea mișcării de tineret într-o organizație unică pe plan național, care să cuprindă în rîndurile sale și Uniunea Tineretului Socialist din această regiune. Cu toate acestea, conducerea Partidului Social-Democrat — dominată de elemente conservatoare social-democrate — se va opune, prin toate mijloacele, dorinței sincere a tineretului socialist din Bucovina de a se unifica cu celelalte organizații de tineret din România.

A doua jumătate a anului 1920 este marcată de stabilirea primelor contacte directe între conducerea organizațiilor regionale ale tineretului socialist și, odată cu aceasta, începutul unei noi etape în procesul de unificare și centralizare a mișcării revoluționare de tineret din România.

Potrivit mandatului încredințat de Conferința cercurilor „Tineretul socialist”, din august 1919 și, ulterior, a hotărîrilor consfăturii delegaților pe regiuni ai cercurilor, din februarie 1920, Comitetul Central al Mișcării Tineretului Socialist din vechiul Regat a acționat îndeaproape pentru pregătirea și convocarea, cît mai urgentă, a Congresului general de unificare. Ca urmare, doi membri ai săi s-au deplasat la Cluj, și, respectiv, la Cernăuți, pentru a analiza la fața locului structura organizatorică și stadiul în care se aflau organizațiile revoluționare de tineret de aici, legăturile cu organizațiile muncitorești vîrstnice. Rapoartele lor urmau să constituie baza discuțiilor asupra unificării mișcării revoluționare de tineret din România în cadrul unei conferințe, preliminară congresului, convocată la București, pentru zilele de 30—31 octombrie 1920²⁶.

Declararea grevei generale ca și măsurile represive ce i-au urmat au făcut imposibilă întrunirea conferinței proiectate, unificarea pe plan național a organizațiilor de tineret continuînd să rămînă pe mai departe obiectivul central al acțiunii politice și de propagandă pentru înfăptuirea căruia va milita cu hotărîre tineretul revoluționar din întreaga țară.

Un rol important în intensificarea procesului de centralizare l-a avut dezvoltarea, pe multiple planuri, a legăturilor dintre organizațiile regionale de tineret, prin schimburi reciproce frecvente de delegați la congrese

²⁴ „Tribuna socialistă”, din 1 august 1920.

²⁵ Arhivele Statului Cluj, fondul Tribunalul Cluj, dosarul nr. 2440/1922, fila 3.

²⁶ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 1, inv. nr. 8, dosarul nr. 14, fila 272.

și conferințe, de publicații și corespondență, prin permanenta vehiculare de cadre ș.a. Elocventă ni se pare, în acest sens, prezența reprezentanților Comitetului Central al Mișcării Tineretului Socialist la congresele și conferințele de constituire a organizațiilor regionale de tineret din Transilvania, Banat și Bucovina, prilej de informare și consultare reciprocă asupra modalităților de înfăptuire a unificării și centralizării mișcării de tineret din România. De asemenea, gazetele „Tineretul socialist” și „Ifjúmunkás”, celelalte organe de presă muncitorești au reflectat, în coloanele lor, problemele stringente cu care se confrunta mișcarea revoluționară de tineret în anii de după desăvârșirea statului național unitar, eforturile stăruitoare depuse de aceasta pentru dezvoltarea activității sale politice și organizatorice și, pe această bază, a creării unei singure organizații revoluționare de tineret.

De o atenție aparte s-a bucurat problema unificării mișcării de tineret în publicistica muncitorească care a argumentat în mod temeinic necesitatea obiectivă a înfăptuirii neîntârziată a acestui deziderat. Așa, spre exemplu, în articolul, semnificativ intitulat, *Tinerii muncitori într-o singură tabără*, cotidianul oficios al Partidului Socialist din Ardeal, „Közdelem”, releva importanța și necesitatea obiectivă a luptei unite a tineretului muncitor, adresându-i chemarea de a acționa cu hotărîre pentru a realiza centralizarea politică și organizatorică a mișcării revoluționare de tineret din România. „Frați tineri muncitori! — îndemna ziarul. Noi, care luptăm cu speranța în inimă pentru *unitatea* tinerilor muncitori din Ardeal, Banat și vechiul Regat, vă rugăm cu vocea dragostei: Scrutați-vă sufletul, puneți-vă palmele bătătorite pe inimă și spuneți pe cinstea voastră de tineri muncitori socialiști ceea ce vă sugerează inima, sufletul vostru îndurerat: *Unitate!... Unitatea de fier a rîndurilor tinerilor muncitori...*”²⁷.

Perioada care a urmat grevei generale din octombrie 1920 se caracterizează atît printr-o muncă asiduă de refacere și consolidare a organizațiilor tineretului socialist, slăbite mult ca urmare a măsurilor represive luate de guvernul Averescu după marele conflict de clasă, cît și prin intensificarea procesului de unificare și centralizare a acestora într-o organizație revoluționară unică. Această intensă activitate politică și organizatorică avea să fie ridicată pe un plan superior în perioada imediat următoare marelui forum al mișcării noastre muncitorești, din mai 1921, cînd s-au creat condițiile optime desăvîrșirii procesului de unificare a mișcării revoluționare de tineret la scara României întregite.

Rezultat firesc al experienței acumulate de mișcarea noastră muncitorească în decursul unui îndelungat proces de evoluție și maturizare politică, ideologică și organizatorică, Congresul din mai 1921, care a statuat unificarea organizațiilor muncitorești la nivel național într-un partid unic revoluționar, înarmat cu o strategie și o tactică noi, a reprezentat un moment de cea mai mare însemnătate în istoria poporului român. „Partidul comunist, continuatorul direct al mișcării revoluționare, socialiste, al partidului clasei muncitoare făurit în 1893 — relevă tovarășul Nicolae Ceaușescu —, a dus mai departe și a ridicat pe un plan superior, în noile condiții ale dezvoltării României, lupta de eliberare socială și națională”²⁸. Exponent fidel și apărător consecvent al intereselor și aspirațiilor între-

²⁷ „Közdelem” din 22 ianuarie 1921.

²⁸ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 8, Editura politică, București, 1973, p. 275.

gului popor, P.C.R. a apărut și s-a afirmat pe arena vieții social-politice a țării ca singura forță politică consecvent revoluționară, care de la începutul existenței sale și-a înscris pe steagul de luptă, ca principal obiectiv, transformarea radicală a societății românești și făurirea unei lumi noi, lipsită de exploatare și nedreptate.

Crearea Partidului Comunist Român a marcat în același timp, o cotitură radicală și în mișcarea revoluționară de tineret din România, memorabilul Congres din mai 1921 fiind întâmpinat cu emoție și bucurie de către tineretul revoluționar. Gazeta „Tineretul socialist” — unicul organ de presă muncitoresc din acea vreme, reapărut la 28 august 1921, după o întrerupere de câteva luni —, saluta cu entuziasm unificarea mișcării noastre muncitorești într-un partid revoluționar unic pe plan național, pe care o aprecia ca „un gest de maturitate politică și de hotărîre pentru munca de emancipare”²⁹.

Într-adevăr, partidul comunist a reprezentat acea forță politică care a exercitat în permanență o puternică și hotărîtoare înrîurire asupra evoluției ulterioare a mișcării revoluționare de tineret din țara noastră. Noua etapă istorică în care a intrat mișcarea revoluționară de tineret din România după Congresul din mai 1921 s-a caracterizat prin profunde mutații în structura organizatorică, dar, mai ales, în conținutul acțiunii politice și al muncii de educație revoluționară, partinică, a organizațiilor de tineret din întreaga țară.

Încă de la Congresul din mai 1921 problema tinerei generații s-a situat în atenția partidului comunist, pe agenda sa de lucru fiind înscris un punct special privind „Mișcarea tineretului”. În același timp, conform normelor stabilite de Consiliul comun al partidului socialist și sindicatelor, mișcarea revoluționară de tineret a fost reprezentată la congres prin doi delegați ai Comitetului Central. Întreruperea lucrărilor congresului ca urmare a arestării delegaților care s-au pronunțat pentru crearea P.C.R. a făcut ca această problemă deosebit de stringentă la acea dată să rămînă, alături de altele, nediscutată.

Folosind prilejul oferit de prezența lor ca delegați la lucrările Congresului din mai 1921, reprezentanții Mișcării Tineretului Socialist din vechiul Regat și ai Uniunii Tineretului Muncitor din Ardeal și Banat au reluat în discuție, în cadrul a două ședințe comune, problema unificării organizațiilor regionale de tineret. Dezbaterile care au avut loc în zilele de 9 și 10 mai 1921, au evidențiat situarea din ce în ce mai evidentă a mișcării de tineret din întreaga țară pe poziții revoluționare, dorința și acordul de principiu al reprezentanților organizațiilor regionale de tineret asupra realizării neîntîrziate a unificării politice și organizatorice a mișcării de tineret din România. Unanimitatea de vederi asupra acestei probleme și-a găsit ilustrarea concretă în convocarea pentru zilele de 28—30 iulie 1921, la București, a congresului general al mișcării revoluționare de tineret, pentru pregătirea căruia au stabilit un program unic de activitate. În vederea accelerării lucrărilor pentru unificare s-a hotărît ca Comitetul Central al Uniunii Tineretului Muncitor din Ardeal și Banat să convoace conferințe regionale ale organizației urmînd ca noile comitete ce se vor alege cu aceste prilejuri să fie subordonate direct Comitetului

Central al Mișcării Tineretului Socialist cu sediul în București, care va fi completat cu reprezentanți ai Uniunii transilvănene ³⁰.

Arestarea samavolnică, în după amiaza zilei de 12 mai — odată cu ceilalți delegați care au votat pentru transformarea Partidului socialist în Partidul Comunist Român și afilierea sa la Internaționala a III-a — a reprezentanților mișcării revoluționare de tineret ca și măsurile represive care au urmat, au împiedicat pregătirea și convocarea congresului general care urma să pună bazele centralizării organizațiilor de tineret din România.

După Congresul din mai 1921, în pofida unor condiții deosebit de vitrege, preocupările tînărului partid comunist s-au îndreptat deopotrivă atît spre statuarea și organizarea propriei sale activități cît și spre sprijinirea unificării politice și organizatorice a mișcării de tineret din întreaga țară. Expresia elocventă atenției cu care partidul comunist privea această problemă a fost și trimiterea, la scurt timp după congresul din mai 1921, a unor cadre tinere ale sale să activeze în cadrul organizațiilor tineretului socialist, să sprijine și să coordoneze îndeaproape activitatea politică și organizatorică a acestora.

Întețirea măsurilor represive împotriva mișcării comuniste a dat o nouă și grea lovitură mișcării revoluționare de tineret ducînd la dezorganizarea completă a unora dintre organizațiile locale iar altora îngustîndu-le considerabil posibilitățile de manifestare legală. La acestea se mai adaugă faptul că o serie de cadre de bază ale mișcării revoluționare de tineret, reprezentanți de frunte ai organelor de conducere centrale, regionale și locale se aflau în închisoare ca urmare a arestărilor de după greva generală, din timpul lucrărilor Congresului din mai 1921, sau imediat după aceea.

Arestarea a peste 300 de militanți comuniști — care au fost supuși unei prelungite și abuzive instrucții judiciare — și, în general, măsurile antimuncitorești au determinat în rîndul maselor muncitoare, al tuturor forțelor democratice și progresiste vii acțiuni de protest. În perioada celor două luni cît a durat instrucția judiciară și, în mod deosebit, în timpul dezbaterilor procesului ce va fi intentat celor arestați, tineretul revoluționar s-a încadrat organic în această cuprinzătoare campanie de protest, ridicîndu-se cu vigoare în paginile presei muncitorești, în mitinguri și întruniri împotriva regimului din închisori, pentru cucerirea și apărarea dreptului de organizare a clasei muncitoare, pentru eliberarea celor arestați.

„Tineretul socialist“ ca și celelalte organe de presă muncitorești au inserat în coloanele lor numeroase articole în care tineretul revoluționar demonstra, cu argumentul faptelor, netemeinicia și inconsistența acuzațiilor aduse celor arestați de către instanța militară, caracterul lor premeditat. Arătînd că prin regimul aspru de detențiune aplicat militanților revoluționari aflați în închisoare, prin teroarea antimuncitorească guvernul este acela care împinge proletariatul la violențe, „Tineretul socialist“ scria : „Proletariatul român nu trebuie împins pe calea violențelor,

³⁰ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 93, mapa 69/1921.

sau, dacă va fi împins, să se știe că nu noi, ci însăși oligarhia stăpînitoare i-a arătat drumul“³¹.

Sub presiunea acțiunilor din ce în ce mai viguroase ale clasei muncitoare, ale opiniei publice interne și internaționale ca și a luptei militanților revoluționari din închisori, la 23 ianuarie 1922 a început la București, în fața Tribunalului militar al Corpului II Armată, cel mai mare proces politic antimuncitoresc din România — procesul din Dealul Spirii³². Pe banca acuzării, printre cei 271 de militanți revoluționari se aflau un număr însemnat de tineri, cadre de bază ale mișcării revoluționare de tineret.

Procesul, care în concepția autorităților trebuia să constituie cadrul juridic pentru lichidarea partidului comunist și să dovedească țării că acuzații sînt vinovați de „crimă contra siguranței statului“, a relevat, în realitate, marea influență și simpatie de care partidul clasei muncitoare se bucura în rîndul maselor largi populare. „Și în acest proces, ca și în toate procesele clasei muncitoare — scria în acele zile „Tineretul socialist“ — rolul de acuzator revine proletariatului. La 23 ianuarie se vor dezvălui toate crimele și fărâdelegile unui regim care pentru a-și mai putea prelungi domnia ruînată de propriile sale păcate și incapacitate, se întrece cu cinismul și brutalitatea“³³.

În timpul dezbaterilor, tinerii acuzați au făcut din nou dovada unui înalt spirit de solidaritate muncitorească, avînd o comportare admirabilă. Transformîndu-se din acuzați în acuzatori, ei au respins cu curaj și demnitate învinuirile ce li se aduceau, afirmînd cu mîndrie, în depozițiile lor, apartenența la mișcarea comunistă, la idealurile nobile și mărețe pe care aceasta le întruchipa. „Singurul fapt adevărat din ordonanță este că am intrat în mișcarea socialistă la 1918 — declara la proces Elena Filipovici, pe atunci în vîrstă de numai 18 ani. Am venit în această mișcare pentru că am fost împinsă de mizeria care domnește în fabrici și pentru că eram convinsă că numai partidul socialist este adevăratul apărător al muncitorimii“³⁴.

O impresie deosebită a produs asupra celor prezenți, a întregii opinii publice progresiste românești, depozițiile făcute în proces în favoarea tinerilor militanți comuniști de către o serie de personalități marcante ale vieții științifice și culturale din țara noastră ca Nicolae Iorga, Traian Bratu, dr. Constantin I. Parhon, dr. Gheorghe Leon. Paul Bujor ș.a. Citat în proces ca martor al apărării, ilustrul savant Nicolae Iorga declara că aprobă întru totul activitatea studentească, pe care o considera chiar necesară, și atrăgea în final atenția instanței militare : „Să nu căutați să distrugeți cu orice preț oameni ca tînărul acesta, care mie îmi face impresia unei minți luminate“³⁵. Iar Dem I. Dobrescu, decanul Ba-

³¹ „Socialismul“ din 19 ianuarie 1922.

³² Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 96, dosarul nr. 231, fila 69 ; „Dimineața“ din 3 februarie 1922 ; M. C. Stănescu, *Mișcarea muncitorească din România în anii 1921—1924*, Editura politică, București, 1971, p. 100.

³³ „Tineretul socialist“ din 22 ianuarie 1922.

³⁴ „Dimineața“ din 10 martie 1922.

³⁵ „Dimineața“ din 13 aprilie 1922.

roului de Ilfov, ridicându-și glasul împotriva procesului înscenat militanților revoluționari, declara cu același prilej: „Sînt studenți trimiși în judecată pentru conferințe și articole de gazetă cu caracter comunist, sînt sărmane studențe plăpînde care în loc de panglici frumoase au visat o lume frumoasă”³⁶.

În pofida accentuării măsurilor represive îndreptate împotriva mișcării comuniste, tineretul revoluționar a continuat cu încredere și entuziasm activitatea politico-organizatorică, înregistrînd însemnați pași înainte. Acest lucru a fost mult înlesnit de constituirea, în a doua jumătate a lunii iulie 1921, a unui Comitet Central provizoriu al Mișcării Tinerețului Socialist a cărui principală sarcină era refacerea și consolidarea organizațiilor distruse sau slăbite de teroare, unirea lor într-o organizație revoluționară centralizată la scara întregii țări.

Un rol important în acțiunea de dezvoltare a mișcării de tineret pe plan ideologic și al cristalizării sale organizatorice, ca organizație unică, comunistă, a revenit gazetei „Tineretul socialist”, reapărută la 28 august 1921 după o întrerupere de cîteva luni. Chiar de la primul său număr, „Tineretul socialist” a început o intensă campanie propagandistică în sprijinul unificării politice și organizatorice a mișcării de tineret, pentru educarea masei tineretului în spirit revoluționar, comunist. „Sarcina de acum a tineretului — scria gazeta într-unul din numerele sale — stă în a atrage masele de tineri muncitori către partidul comunist, de a le ridica la recunoașterea principiilor și a programului comunist în așa fel ca să alcătuiască un front unic și puternic de luptă comunistă”³⁷.

Este meritul incontestabil al Partidului Comunist Român că, pornind de la propria experiență, a dat mișcării revoluționare de tineret o orientare tactică și strategică realistă, corespunzătoare momentului politic intern, scopului său revoluționar fundamental la acea dată — centralizarea. Pornind de la necesitatea protejării organizațiilor de tineret în fața măsurilor represive ale autorităților și urmărind cu consecvență unitatea rîndurilor lor — dată fiind sciziunea produsă la nivelul organizării politice a clasei muncitoare prin crearea, în iunie 1921, a Federației Partidelor Socialiste din România —, Comitetul Central provizoriu a hotărît, la indicația partidului comunist, să proclame Mișcarea Tineretului Socialist din vechea Românie cît și organul său central de presă „Tineretul socialist”, autonome față de toate organizațiile politice și profesionale ale clasei muncitoare³⁸. Era vorba, bineînțeles, de o autonomie aparentă pentru că, în realitate, atît Comitetul Central provizoriu — alcătuit din membri ai partidului comunist —, cît și organizația în ansamblul său au activat pe baza principiilor revoluționare, sub conducerea și îndrumarea permanentă a partidului comunist.

Menținerea și afirmarea publică a principiului autonomiei aparente față de toate organizațiile muncitorești, tactică suplă care avea în vedere atît situația din interiorul mișcării muncitorești, cît și condițiile generale din țară au asigurat cadrul fertil pentru unificarea mișcării de tineret

³⁶ „Dimineța” din 30 ianuarie 1922.

³⁷ „Tineretul socialist” din 25 septembrie 1921.

³⁸ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 1, inv. 8, dosarul nr. 14, fila 249.

într-o organizație revoluționară unică la scară națională. Autonomia constituia, în situația dată, condiția esențială a unificării pe baze legale a mișcării revoluționare de tineret iar acceptarea și însușirea ei de către toate organizațiile regionale de tineret le-a ferit de măsurile represive ale autorităților, a evitat antrenarea lor în campanii de pregătire care, cu certitudine ar fi îngreunat considerabil finalizarea acestui obiectiv major.

Desfășurarea ulterioară a evenimentelor aveau să dovedească, o dată în plus, justetea liniei tactice adoptate și promovate de către Comitetul Central provizoriu. Comitetul ilegal de partid creat în această perioadă la București, neputînd edita în acel moment un organ de presă legal — în locul ziarului „Socialismul” care fusese suspendat —, s-a adresat Comitetului Central provizoriu al Mișcării Tineretului Socialist spre a-i pune la dispoziție coloanele gazetei „Tineretul socialist”. Astfel, începînd cu nr. 7, din 18 septembrie 1921, „Tineretul socialist” devine, de fapt, pentru o bună perioadă de timp, organul Comitetului ilegal de partid. Prin problematica abordată, „Tineretul socialist” devine din ce în ce mai răspîndit în masele muncitorești, cărora nu le este greu să recunoască în el un adevărat organ de presă al partidului comunist.

Dînd o înaltă apreciere contribuției aduse de gazeta „Tineretul socialist” la răspîndirea liniei tactice și a politicii partidului comunist în rîndul maselor muncitoare, ziarul „Socialismul” scria în chiar ziua reapariției sale: „Mîndru de sarcina grea pe care trebuiau s-o ducă tinerii săi umeri dar conștient de rolul ce-i revenea ca singur organ socialist, în grele vremuri care i-au marcat copilăria, «Tineretul socialist» s-a decis cu curaj să sacrifice oricît din paginile lui, dedicate de fapt tinărului muncitor, pentru a veni în ajutorul muncitorimei vîrstnice... «Tineretul socialist» — continua ziarul — și-a făcut datoria. Ținem să stabilim asta în chiar primul nostru număr. El s-a învrednicit de mulțumirile clasei muncitoare pe care a servit-o luni de zile și pe care nădăjduim c-o va servi încă”³⁹.

În procesul muncii politico-ideologice, de educație a tineretului în spiritul ideilor comuniste, al combativității și intransigenței revoluționare, P.C.R. a acordat o deosebită atenție unificării mișcării revoluționare de tineret într-o organizație revoluționară unică care să situeze la baza activității sale un program unitar de acțiune și să confere noi valențe luptei tineretului în cadrul luptei generale a partidului. Ca urmare, începînd mai ales din a doua jumătate a anului 1921, problema unificării începe să fie pusă cu tot mai multă insistență la ordinea zilei, transformîndu-se treptat într-un puternic curent de masă. El se manifesta prin poziția și adeziunea majorității covîrșitoare a membrilor organizațiilor locale, prin acțiunile convergente ale conducătorilor organizațiilor regionale care vedeau în înfăptuirea unității politice și organizatorice a mișcării revoluționare de tineret din România, o necesitate obiectivă determinată de însăși transformările democratice ce se impuneau în societatea românească în acea perioadă istorică.

Semnificativ pentru cursul ascendent pe care l-a înregistrat procesul de unificare este dezvoltarea, sub cele mai diferite forme, a colaborării dintre organizațiile regionale de tineret, participarea și aportul sporit al organizațiilor locale în realizarea acestui deziderat major. Elocventă este, în acest sens, acțiunea inițiată în martie 1921, de către organizația din Cluj a Uniunii Tineretului Muncitor din Ardeal și Banat care a adresat membri-

lor săi scrisori prin care le cereau să-și expună punctul de vedere asupra modalităților practice de realizare a centralizării mișcării revoluționare de tineret din România. De asemenea, problema deosebit de importantă și stringentă a momentului — unificarea — constituie tema centrală a tuturor manifestelor și apelurilor lansate de către conducerea organizațiilor regionale de tineret în această perioadă. Astfel, într-un apel adresat, încă din primăvara anului 1921, Mișcării Tineretului Socialist din vechiul Regat Comitetul Central Executiv al Uniunii Tineretului Muncitor din Transilvania și Banat, relevînd necesitatea închegării unei organizații revoluționare unice de tineret pe plan național, scria între altele: „Conștienți că puterea noastră se află în unitatea de interese și de voință, trebuie să ne strîngem rîndurile și să înglobăm pe toți tinerii muncitori din România într-o asemenea organizație care, stînd pe baza luptei de clasă neîmpăcate, să ajute la eliberarea proletariatului, să facă educația tinerilor muncitori pentru noua societate”⁴⁰.

Începînd cu Congresul sindical de la Brașov, din 20—23 octombrie 1921, procesul de unificare a organizațiilor tineretului socialist a cunoscut o intensificare deosebită. La acest congres, care a statuat unificarea mișcării sindicale din România, au participat și cîte doi delegați ai Mișcării Tineretului Socialist din vechea Romînie și ai Uniunii Tineretului Muncitor din Ardeal și Banat. Prezența lor își avea temeiul în faptul că pînă atunci organizațiile de tineret se consideraseră ca secții de tineret ale sindicatelor, fiind legate prin obiectivele luptei lor economice de mișcarea sindicală.

Folosind prilejul oferit de prezența la Congresul sindical, reprezentanții Mișcării Tineretului Socialist au analizat, în cadrul consfătuirii preliminare din 23 octombrie 1921, situația politică și organizatorică a mișcării de tineret din România, măsurile ce se impuneau pentru realizarea neîntîrziată a unificării sale într-o organizație revoluționară unică. Ca și la București, în mai 1921, discuțiile au relevat, din nou, aceeași unitate de vederi, cei prezenți hotărînd în principiu unificarea și convocarea, în acest sens, a congresului general al tineretului socialist pentru ziua de 1 martie 1922, într-o localitate ce se va stabili ulterior⁴¹. Procesul verbal încheiat cu acest prilej consemna o serie de măsuri pregătitoare a congresului general al tineretului socialist, un rol important revenind în această direcție Comitetului Central provizoriu din București, organism care se manifestase ca animator al tuturor acțiunilor de unificare și în componența căruia se aflau tineri comuniști, cadre de bază ale partidului comunist.

Consfătuirea de la Brașov a reprezentanților organizațiilor regionale de tineret a reprezentat, prin identitatea punctelor de vedere cît și prin hotărîrile adoptate, un important pas înainte pe linia unificării organizatorice, pe baze revoluționare, a mișcării de tineret din România. Acest lucru a fost înlesnit de activitatea laborioasă a tinerilor militanți comuniști aflați în conducerea organizațiilor regionale de tineret, de preocuparea constantă și sprijinul permanent pe care mișcarea revoluționară de tineret l-a primit, pe multiple planuri, din partea partidului comunist.

⁴⁰ „Ifjú Proletar” din 20 martie 1921.

⁴¹ „Tineretul socialist” din 12 noiembrie 1921.

La sfârșitul anului 1921 și în primele luni ale anului următor munca politico-ideologică, de educație revoluționară comunistă a masei tineretului cunoaște o intensificare deosebită ; totodată, procesul de unificare organizatorică a mișcării revoluționare de tineret înregistrează un curs ascendent — expresie elocventă a înțelegerii necesității și rolului pe care organizația unică, comunistă de tineret era chemată să-l joace în viața social-politică a țării, în contextul general al luptei clasei muncitoare, a maselor populare și a tuturor forțelor progresiste, conduse de partidul comunist, pentru eliberare socială și libertate națională.

Paralel cu activitatea practică de pregătire a Congresului general al tineretului socialist din România, organizațiile regionale de tineret s-au orientat, tot mai evident, spre inițierea și organizarea unor acțiuni economice și politice cu caracter unitar, care să antreneze tineretul revoluționar din întreaga țară și, totodată, să confere un temel solid unificării organizatorice a mișcării revoluționare de tineret pe plan național. Așa, spre exemplu, într-o scrisoare deschisă adresată, la 2 noiembrie 1921, organizațiilor de tineret din România, Uniunea Tineretului Muncitor din Ardeal și Banat cerea conjugarea tuturor eforturilor în stabilirea unui program unitar de acțiune în vederea dezvoltării luptei tineretului muncitor pentru cucerirea și apărarea revendicărilor sale social-economice stringente ⁴². De asemenea, „*Săptămîna organizării*” (perioada 3—9 noiembrie 1921) — formă de propagandă pentru recrutarea de noi membri și pentru dezvoltarea organizațiilor locale — a fost concepută de către Comitetul Central provizoriu al Mișcării Tineretului Socialist din vechiul Regat — și s-a desfășurat de altfel — ca o acțiune unitară, pe plan național.

Situația din țară devenea din ce în ce mai dificilă. Concentrîndu-și atenția asupra mișcării comuniste, autoritățile urmăreau îndeaproape activitatea tuturor organizațiilor revoluționare, încercînd prin toate mijloacele să împiedice sau să suprimă orice formă de organizare a proletariatului. Deși Congresul general de unificare, proiectat pentru 1 martie 1922, se afla într-un stadiu avansat de pregătire *, întrunirea sa nu putea fi posibilă deoarece organele siguranței refuzau sistematic să dea aprobarea de rigoare. În aceste condiții, de comun acord cu Uniunea Tineretului Muncitor din Ardeal și Banat, Comitetul Central provizoriu al Mișcării Tineretului Socialist a hotărît, în ședința sa din 26 februarie 1922, convocarea pentru zilele de 19—20 martie 1922, la București, a unei Conferințe generale a tineretului socialist, la care urma să participe delegați ai organizațiilor din întreaga țară ⁴³.

Conform indicațiilor Comitetului Central provizoriu, în perioada imediat următoare s-a desfășurat o intensă și sistematică muncă de pregătire a lucrărilor conferinței. În coloanele gazetelor „Tineretul socialist” și „Ifjú-munkás”, ale celorlalte organe de presă muncitorești au fost publicate

⁴² „Világosság” din 19 noiembrie 1921.

* Stadiul în care se aflau pregătirile Congresului precum și alte probleme legate de unificare au fost analizate în cadrul unor conferințe ilegale care au avut loc la Iași, în ianuarie 1922, și la București, cu puțin timp înainte de începerea lucrărilor conferinței din martie 1922. (Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 1, inv. nr. 8, dosarul nr. 14, fila 289).

⁴³ „Socialismul” din 2 martie 1922.

ordinea de zi a conferinței precum și o serie de articole care sintetizau principalele probleme politice și organizatorice pe care conferința era chemată să le rezolve, relevînd semnificația hotărîrilor sale pentru evoluția ulterioară a mișcării revoluționare de tineret din România.

În editorialul intitulat *Pentru conferința tineretului*, publicat în „Tineretul socialist”, Comitetul Central provizoriu releva importanța reuniunii, pentru prima oară într-o conferință generală, a delegaților muncitorimii tinere din toate provinciile românești. Pornind de la rolul ce revenea tineretului muncitor în ansamblul luptei revoluționare desfășurată de partidul comunist, Comitetul Central provizoriu își exprima convingerea că această conferință va avea de rezolvat două probleme deosebit de importante : prima se referea la faptul că ea va trebui să marcheze unificarea mișcării revoluționare de tineret din România. Referindu-se la cea de-a doua sarcină, Comitetul Central provizoriu scria : „Stînd pe terenul realității, conferința va trebui să pună bazele organizatorice ale mișcării noastre, bazele unei organizații sistematice, fără exagerare de forțe inexistente dar cu o înțeleaptă utilizare a celor ce există. *Refacerea și reorganizarea noastră pe cele mai bune baze și care să asigure maximum de folos pentru muncitorimea tînăra e al doilea punct ce va avea de rezolvat conferința tineretului*”⁴⁴.

Importanța deosebită a Conferinței generale din 19—20 martie 1922 pentru viitorul mișcării revoluționare de tineret din România era evidențiată, în acele zile, într-un articol apărut în „Tineretul Socialist” : „Unificarea mișcării noastre, strîngerea tuturor energiilor într-un singur mănunchi, e unul din punctele cele mai principale pentru existența și puterea viitoarei organizații [...]. Numai unificarea — conchidea autorul — va putea da și mișcării noastre putința unor realizări cu adevărat folositoare pentru muncitorimea tînăra. Unificarea, dacă va trebui, să știm s-o facem chiar și cu sacrificii”⁴⁵.

Așadar, importanța conferinței generale a mișcării revoluționare de tîneret din România rezulta din hotărîrile pe care ea le avea de luat în două probleme fundamentale pentru o organizație comunistă : centralizarea pe plan național și definirea unui program revoluționar unitar de acțiune, subsumat direcțiilor principale ale acțiunii revoluționare a proletariatului român, jalonate de documentele cu caracter programatic adoptate de către Congresul din mai 1921 al Partidului Comunist Român.

Concomitent cu această intensă pregătire teoretică, la București, Ploiești, Brașov și Iași, la Cluj, Galați, Craiova, Timișoara și în alte orașe din țară, secțiunile locale au convocat adunări generale în cadrul cărora participanții, în cuvinte simple dar entuziaste și optimiste, s-au referit la importanța deosebită a conferinței pentru viitorul organizației revoluționare de tineret și au ales, conform normelor de reprezentare, delegați pentru conferință, cărora le-au dat mandat de a susține cu fermitate atît problema unificării cît și punctul de vedere tactic al Comitetului Central provizoriu al Mișcării Tineretului Socialist privind autonomia mișcării de tineret față de organizațiile politice și profesionale ale clasei muncitoare.

⁴⁴ „Tineretul socialist” din 18 martie 1922.

⁴⁵ *Ibidem*.

În timp ce în întreaga țară alegerea delegaților pentru conferință s-a desfășurat în condiții normale, în Bucovina, tineretul socialist a avut de întâmpinat serioase dificultăți. Exerțînd, în permanență, o puternică presiune asupra Uniunii Tineretului Socialist, P.S.D. din Bucovina se declara împotriva unificării ei cu celelalte organizații de tineret, și, implicit, a participării reprezentanților săi la această conferință. Cu toată opoziția înverșunată a liderilor social-democrați, cei doi delegați ai Uniunii vor lua totuși parte la lucrările conferinței de la București, însă cu mandat informativ.

Organele siguranței, alarmate de creșterea continuă a activității politice a tineretului și înțelegînd importanța conferinței ce se anunța, au dat dispoziție organelor în subordine să urmărească îndeaproape activitatea de pregătire a acesteia, felul cum decurg adunările generale de alegere a delegaților și să informeze imediat. „Această conferință — apreciau autoritățile represive — are o importanță politică prin faptul că cercurile tineretului au fost și vor rămîne o anexă a partidului politic, iar în cercul din București și cel din Ploiești nu sînt numai comuniști, ci nuclee de comuniști...”⁴⁶.

3. Conferința generală a tineretului socialist de la București din 19—20 martie 1922

După o intensă și susținută activitate pregătitoare, la 19 martie 1922 au început la București lucrările Conferinței generale a tineretului socialist care a reunit, *pentru prima dată în istoria mișcării revoluționare de tineret, reprezentanți ai organizațiilor din toate provinciile istorice ale României*. În sala din str. Academiei se aflau prezenți membri ai Comitetelor Centrale ale Mișcării Tineretului Socialist din vechiul Regat și ai Uniunii Tineretului Muncitor din Ardeal și Banat, reprezentanți ai Comitetelor regionale Timișoara și Iași ale tineretului socialist precum și delegați a 15 secțiuni locale din principalele centre ale țării, reprezentînd aproximativ 4 800 de tineri organizați⁴⁷.

După citirea scrisorilor de salut sosite pe adresa conferinței din partea unor organizații de tineret din țară și a tineretului comunist din Bulgaria *, a fost prezentat, la primul punct de pe ordinea de zi, *Raportul de activitate al Comitetului Central provizoriu*, de la constituirea sa și pînă în martie 1922.

Arătînd condițiile deosebit de vitrege în care, în vara anului 1921, și-a început activitatea noul organ central raportul a prezentat succint

⁴⁶ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 99, dosarul nr. 7710, fila 280 și verso.

⁴⁷ „Tineretul socialist” din 25 martie 1922.

* Trimiterea acestei scrisori se înscrisa pe linia strînselor legături pe care mișcarea revoluționară de tineret din țara noastră le întreținea cu organizațiile comuniste de tineret din celelalte țări, cu lupta cărora s-a solidarizat în repetate rînduri. Relațiile de prietenie și colaborare stabilite cu organizațiile similare din țara vecină au cunoscut, de-a lungul anilor, noi și variate forme de exprimare.

munca asiduă și susținută desfășurată de Comitetul Central provizoriu și de organul său de presă — gazeta „Tineretul socialist” —, în sprijinul campaniei de organizare a muncitorilor în sindicate desfășurată de partidul comunist, greutățile pe care le-a avut de întâmpinat pentru reorganizarea și consolidarea mișcării revoluționare de tineret. A fost relevantă, totodată, intensificarea, după congresul din mai 1921 al partidului comunist, a legăturilor pe multiple planuri statornicite între organizațiile regionale de tineret, a acțiunilor lor comune pentru unificarea întregii mișcări într-o organizație unică, revoluționară pe plan național ⁴⁸.

Discuțiile în spirit comunist care au avut loc pe marginea raportului Comitetului Central provizoriu cît și a rapoartelor delegaților secțiunilor, au evidențiat succesele înregistrate de mișcarea de tineret din țara noastră după primul război mondial în direcția dezvoltării și maturizării sale, dorința unanimă a tineretului de a unifica și clădi organizația sa pe temeiuri revoluționare. Analizînd critic și autocritic activitatea desfășurată, majoritatea vorbitorilor au arătat că, pentru înfăptuirea acestui deziderat organizațiile de tineret trebuiau să acorde, pe viitor, o atenție sporită muncii de organizare atît a tinerilor muncitori cît și a tineretului sătesc, a elevilor, studenților și ostașilor, să îmbunătățească radical, corespunzător noii etape revoluționare, conținutul activității propagandistice și de educație comunistă.

Raportul privind *Reorganizarea mișcării de tineret*, a făcut o succintă expunere a stadiului în care se afla, în acel moment, mișcarea tineretului socialist din România, atît sub raport politic cît și organizatoric, a considerentelor care au determinat Comitetul provizoriu să proclame Mișcarea Tineretului Socialist autonomă față de toate organizațiile politice și profesionale ale clasei muncitoare. În condițiile sciziunii politice și profesionale ale clasei muncitoare — preciza raportul — singura atitudine de urmat pentru organizațiile de tineret, care aducea maximum de foloase activității lor, era numai autonomia deplină. Aceasta nu excludea, ci chiar impunea ca, pe plan economic, tineretul muncitor exploatat să participe activ, alături de întreg proletariatul, la lupta economică și politică condusă de partidul comunist pentru satisfacerea revendicărilor generale ale clasei muncitoare sau a cerințelor sale specifice cum erau : limitarea numărului de ucenici în fabrici și ateliere, a zilei de lucru și a perioadei de ucenicie, includerea cursurilor școlilor profesionale de ucenici în cele 8 ore de lucru, suprimarea bătăii și corvezilor de tot felul ș.a.

Propunerile făcute în cadrul dezbaterilor conferinței vizau perfecționarea continuă a structurii organizatorice a mișcării revoluționare de tineret și adaptarea acesteia specificului și sarcinilor complexe pe care le impunea, în noile condiții, activitatea politico-organizatorică, clădirea pe baze solide a organizației unice, revoluționare de tineret la scara României întregite. Ele se refereau la alegerea, în fiecare fabrică sau atelier, a cîte unui delegat care să se aplece, în toate problemele, în legătură directă cu comitetul local, la atenția deosebită ce trebuia acordată creării cercurilor sportive, artistice, culturale sau de propagandă, la necesitatea constituirii

⁴⁸ „Tineretul socialist”, din 25 martie 1922 ; vezi I. Apostol, *Conferința generală a tineretului muncitor din martie 1922*, în „Studii” nr. 2, 1962, p. 278.

cercurilor de studii, cu participarea tineretului universitar, unde să fie studiate și popularizate problemele fundamentale ale marxismului.

Punctul de pe ordinea de zi a Conferinței care a polarizat atenția delegaților și a suscitat vii dezbateri a fost, după cum era și de așteptat, *Chestiunea unificării*, Raportul și, deopotrivă, discuțiile pe marginea lui au evidențiat din nou condițiile deosebite în care a fost nevoită să-și desfășoare activitatea mișcarea revoluționară de tineret ca urmare a înăsprii terorii antimuncitorești, precum și o serie de alte greutăți pe care aceasta le întâmpina în transpunerea în practică a acestui obiectiv fundamental. În pofida tuturor greutăților și a pierderilor însă, în unanimitate, delegații la conferință au susținut, în virtutea mandatului primit din partea organizațiilor pe care le reprezentau, punctul de vedere al Comitetului Central provizoriu, declarându-se pentru unificarea mișcării revoluționare de tineret într-o organizație centralizată la nivel național, în condițiile menținerii, în continuare, a tacticii autonomiei — evident aparente — față de toate organizațiile politice și profesionale ale clasei muncitoare.

Conferința generală a tineretului socialist, din 19—20 martie 1922, a adoptat, în încheierea lucrărilor sale, o serie de apeluri, moțiuni și scrisori de salut care exprimau fidel poziția revoluționară, profund patriotică și sentimentele de solidaritate internațională ale mișcării revoluționare de tineret din țara noastră.

Apelul intitulat *Către muncitorimea tinăra din România* adresa tineretului socialist — conștient de îndatoririle ce le avea față de clasa muncitoare și întregul popor român — chemarea de a-și aduce contribuția la organizarea și întărirea mișcării de tineret, „în cadrul și sub steagul tineretului socialist din întreaga Românie [...]”, la lupta generală împotriva exploatării capitaliste, pentru drepturi și libertăți democratice. În încheiere, apelul se adresa tinerei generații: „La luptă și la muncă vă chemăm ca în rînduri strînse să pornim la pregătirea îndeplinirii idealului nostru — dezrobirea clasei muncitoare”⁴⁹.

De asemenea, alte trei moțiuni adoptate de conferință cereau respectarea drepturilor și libertăților democratice, suspendarea stării de asediu și a cenzurii, eliberarea militanților revoluționari aflați în închisori și amnistierea celor condamnați pentru delikte politice, exprimau solidaritatea frățească cu lupta proletariatului rus, hotărîrea de a acționa cu fermitate pentru apărarea păcii, împotriva războaielor de jaf și cîmpire.

În încheierea lucrărilor sale, conferința a adoptat *Regulamentul de reorganizare a Mișcării Tineretului Socialist din România*, ale cărui prevederi constituiau un însemnat pas înainte pe linia centralizării politice și organizatorice a mișcării revoluționare de tineret din întreaga țară.

În prima sa parte, intitulată *Considerațiuni generale*, acest document preciza că mișcarea tineretului socialist se organiza pe baze culturale și economice și avea drept scop „să strîngă în cadrele ei mase cît mai largi de tineri muncitori, să întărească aceste mase prin educație culturală solidă și prin lupta pe teren economic, lupă la care în mod fatal e chemat să ia parte, să facă apte aceste mase de a intra în frontul de luptă a întregului proletariat român, bine pregătite și ca conștiință și ca forță de rezistență”⁵⁰. Partea a doua a regulamentului, *Organizarea practică*, înfă-

⁴⁹ Documente din istoria partidului comunist și a mișcării muncitorești revoluționare din România (mai 1921 — august 1924), p. 172—173.

⁵⁰ Ibidem, 175.

țișa structura organizatorică a Mișcării Tineretului Socialist, centralizată la scară națională, de la organele și organizațiile locale pînă la cele centrale.

Luînd în dezbateră probleme fundamentale care preocupau în-deaproape organizațiile de tineret în acei ani, *Conferința generală din martie 1922 — moment de cotitură radicală în istoria mișcării revoluționare de tineret din România — a pus bazele organizației revoluționare de tineret, centralizată la scara întregii țări*⁵¹. Apreciind însemnătatea deosebită a acestei conferințe, gazeta „Tineretul socialist” consemna într-unul din articolele sale : „Rezultatele conferinței sînt imense : unificarea care le dă organizațiilor noastre forța și viața, unificarea reală a început [...]. Dar nu numai aceasta a fost opera conferinței noastre. Bazele și directivele noi, organizatorice au fost date mișcării tineretului”⁵².

Conferința generală a tineretului socialist, din 19—20 martie 1922, prin hotărârile adoptate privind asigurarea conținutului revoluționar al activității organizațiilor de tineret din întreaga țară, prin larga sa reprezentare, dar, mai ales, prin însemnătatea sa istorică — faptul că a pus bazele, în elementele sale esențiale, a mișcării revoluționare de tineret centralizată pe plan național — a îndeplinit, în fapt, rolul unui adevărat congres. „Conferința din martie — preciza un raport al mișcării revoluționare de tineret din România din toamna anului — reprezintă un punct de cotitură în istoria mișcării tineretului din întreaga Românie, întrucît înainte de toate este prima conferință a tineretului la care au fost de față reprezentanți din absolut toate provinciile României, deci se poate spune că înseamnă începutul unificării definitive a mișcării de tineret din România”⁵³.

Activitatea mișcării revoluționare de tineret, desfășurată sub conducerea și îndrumarea permanentă a partidului comunist, demonstrează pregnant conținutul comunist imprimat organizațiilor de tineret din țara noastră de conferința din martie 1922. „Comunismul, ca țel și ca principiu — sublinia „Tineretul socialist” în numărul său din 1 mai 1924 — a călăuzit atît pe conducătorii, cît și pe membrii Uniunii Tineretului Socialist. Manifestările, atît în întruniri cît și în gazete, au fost însuflețite totdeauna de spiritul comunist”.

După cum lesne se poate observa, organizația unică, revoluționară de tineret din România, ale cărei baze au fost puse la conferința din martie 1922, își păstra denumirea de „socialistă”. Menținerea, în continuare, pînă în primăvara anului 1924, a principiului autonomiei, și, implicit, titulatura de „tineret socialist” avea la bază aceleași considerente de ordin tactic la care ne-am referit. Situația existentă în acea perioadă, determinată de intensificarea măsurilor represive ale regimului burghez, nu permitea organizației de tineret să apară ca o organizație comunistă, așa cum ea era în realitate. Schimbarea denumirii de „tineret socialist” în „tineret comunist” i-ar fi răpit cu siguranță posibilitatea de a acționa legal, de a menține și dezvolta în continuare legăturile cu masele largi ale tineretului. „Dacă Uniunea Tineretului Socialist s-ar subordona partidului comunist — scria „Tineretul Socialist” —, loviturile pe care le-am primi-

⁵¹ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 1, inv. nr. 8, dosarul nr. 14, fila 286 ; Gh. Moț, V. Ștefănescu, C. Mocanu, *Op. cit.*, p. 123.

⁵² „Tineretul socialist” din 25 martie 1922.

⁵³ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 1, inv. nr. 8, dosarul nr. 14, fila 284.

ne-ar surprinde într-un moment de lipsă de trăinicie organizatorică și ne-ar distruge”⁵⁴.

Autonomia, evident aparentă, a mișcării de tineret față de toate organizațiile politice și profesionale ale clasei muncitoare a menținut unitatea tineretului revoluționar în condițiile sciziunii politice a clasei muncitoare, a permis dezvoltarea, în continuare, a activității sale revoluționare desfășurată sub conducerea și îndrumarea permanentă a partidului comunist. „Dacă în mod legal noi apăream ca mișcare autonomă — preciza unul din rapoartele adresate Internaționalei Comuniste a Tineretului la sfârșitul anului 1922 —, muncitorimea conștientă, prin campaniile duse de Comitetul Central provizoriu, prin atitudinea din diferite ocazii s-a convins că adoptarea atât a autonomiei cât și a numelui de «Tineret socialist» nu e decît o tactică [...] Mai mult, mișcarea tineretului socialist deși legal continuă ca organizație separată, ilegal ține de partidul comunist, lucrînd în concordanță și sub directivele partidului comunist”⁵⁵. În acest context, organizația comunistă unică de tineret din România a exprimat ~~ideea~~ de unitate și ascendență revoluționară — caracteristică esențială care a definit și istoria mișcării de tineret, încă de la apariția și afirmarea sa pe arena vieții politice românești.

4. Tradiții de solidaritate internaționale ale mișcării revoluționare de tineret din România

Spiritul de solidaritate militantă de care a fost animat, dintotdeauna, poporul român, mișcarea muncitorească și socialistă din țara noastră, a constituit, în același timp, și una din trăsăturile definitorii ale mișcării revoluționare de tineret din România. El a călăuzit în permanență gîndul și fapta tineretului revoluționar român, manifestările sale în această direcție integrîndu-se organic în ansamblul acțiunilor de solidaritate frățească ale clasei muncitoare cu lupta oamenilor muncii de pretutindeni pentru libertate, pace și progres social.

În același timp, lupta tineretului din România — parte integrantă a luptei întregului nostru popor pentru libertate socială și independență națională —, s-a bucurat, la rîndul ei, de sprijinul și solidaritatea mișcării revoluționare de tineret din celelalte țări ale lumii.

Încă din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, tineretul socialist român s-a impus pe plan internațional prin poziția sa înaintată, progresistă manifestată cu diferite prilejuri, întrunind aprecieri și elogiuri îndreptățite.

Războiul franco-prusac ca și evoluția evenimentelor din Franța care au dus la proclamarea Comunei din Paris, au polarizat atenția întregii opinii publice progresiste românești. În pofida atitudinii ostile a guvernanților români, în presa de opoziție cât și în parlamentul țării, numeroase

⁵⁴ „Tineretul socialist” din 2 octombrie 1922.

⁵⁵ Arhiva C.C. al P.C.R., fondul nr. 3, mapa nr. 38.

elemente înaintate, unii tineri intelectuali s-au ridicat în sprijinul comunarzilor, numele Comunei fiind evocat de multe ori cu respect și simpatie.

Simpatia cu care românii au privit lupta eroică a poporului francez și-a găsit expresia, îndeosebi, în înrolarea unui mare număr de voluntari în armata franceză, iar apoi în rîndul bravilor apărători ai Comunei. Celor aproape 900 de voluntari români, printre care un mare număr de tineri sosiți din țară, li s-au alăturat o serie de studenți socialiști aflați la studii în Franța și Belgia. Numeroase documente oficiale și mărturii contemporane sînt oglinda fidelă a devotamentului și eroismului cu care tineretul român a luptat cu arma în mînă, îngroșînd de multe ori cu sîngele său baricadele Parisului. „Cu bucurie constatăm — scria un contemporan — că jumimea voluntară română, oriunde a trebuit să lupte, s-a luptat cu bravură”⁵⁶.

Reîntorși în țară, tinerii comunarzi români, au exercitat, în anii ce au urmat, o influență pozitivă asupra opiniei publice românești, desfășurînd o intensă activitate de propagare a ideilor revoluționare ale Comunei cît și ale Internaționalei I.

Participarea la evenimentele Comunei din Paris ca și activitatea desfășurată în cadrul diferitelor secții ale Internaționalei I reprezintă, fără îndoială, două dintre aspectele cele mai revelatorii ale începutului afirmării spiritului internaționalist în mișcarea muncitorească și socialistă din România și, în cazul de față, în rîndul tineretului progresist român.

Odată cu trecerea anilor, pe măsura creșterii gradului de conștiință și a maturizării sale politice, studenții socialiști români devin un element din ce în ce mai dinamic în mișcarea muncitorească. Animați de dorința sinceră de a contribui la întărirea solidarității internaționale proletare, ei participă din ce în ce mai des la conferințele și congresele diferitelor organizații internaționale cărora li se afiliaseră, la dezbateri și schimburi de opinii pe probleme care interesau îndeaproape mișcarea revoluționară de tineret din țara noastră.

În acest context se impune a fi relevat rolul deosebit de activ pe care l-au jucat studenții socialiști români la Congresul internațional al studenților socialiști reunit la Geneva, între 9—12 decembrie 1893. Delegația studenților socialiști români a avut un rol important în combaterea curentului anarhist și excluderea reprezentanților lui din Congres, în adoptarea unor hotărîri importante pentru dezvoltarea luptei revoluționare a studențimii socialiste de pretutindeni.

De la tribuna înaltului for internațional, delegații români au reafirmat dorința fermă a studențimii socialiste din România de a se identifica cu aspirațiile și lupta maselor muncitoare, a întregului popor român pentru libertate și dreptate socială, pentru o viață mai bună. „Studenții socialiști români — declara delegatul român — nu vor să se așeze nici deoparte, nici deasupra muncitorilor, ci vor să fie confundați cu ei în lupta comună ce o au de susținut... Orice încercare de separare a studențimii socialiste

⁵⁶ Nicolae Copoiu, *Socialismul european și mișcarea muncitorească și socialistă din România*, Editura politică, București, 1971, p. 35—36.

de marea mișcare muncitoare va fi necesarmente condamnată”⁵⁷. În încheierea lucrărilor sale Congresul a adoptat în unanimitate rezoluția propusă de delegația studenților români cu privire la fixarea unei Zile internaționale de luptă pentru pace a studențimii socialiste.

Crearea, în februarie 1908, a „Cercului ucenicilor” a marcat o nouă etapă în dezvoltarea și afirmarea spiritului de solidaritate internațională a mișcării revoluționare de tineret din țara noastră. Organizațiile tineretului muncitor s-au preocupat de la început de cultivarea în rîndul membrilor săi a ideilor solidarității cu lupta clasei muncitoare, a tuturor forțelor progresiste din lumea întreagă pentru democrație și progres social, a stabilit și dezvoltat relații de colaborare cu organizații similare din diferite țări ale bătrînului continent. În întruniri, moțiuni sau scrisori, tineretul muncitor din Capitală și din celelalte orașe ale țării a înfierat executarea de către inchiziția spaniolă a luptătorului democrat Francesco Ferrer, și-a exprimat admirația și simpatia față de activitatea energicului luptător german Karl Liebknecht, a comemorat încetarea din viață, în iulie 1913, a lui August Bebel, militant de frunte al mișcării socialiste germane.

Activitatea revoluționară tot mai intensă desfășurată de cercurile „Tineretul muncitor”, manifestările sale de solidaritate internațională militantă au devenit în scurt timp cunoscute și apreciate pe plan internațional. În septembrie 1910, un reprezentant al Mișcării Tineretului Muncitoresc din România este invitat să participe la Conferința internațională a tineretului socialist de la Copenhaga, iar activitatea cercurilor „Tineretul muncitor” avea să fie pe larg prezentată în raportul general prezentat cu acest prilej⁵⁸. De asemenea, mișcarea revoluționară de tineret din țara noastră și-a exprimat adeziunea sa fermă la hotărârile adoptate de reuniunile internaționale ale tineretului socialist de la Basel (noiembrie 1912), Berna (aprilie 1915) *, dorința de a-și aduce contribuția la mișcarea generală a tineretului revoluționar pentru pace, democrație și progres social, a promovat și dezvoltat în continuare noi relații de prietenie și colaborare cu organizații similare din celelalte țări.

Una din formele concrete pe care le-au îmbrăcat legăturile internaționale ale tineretului revoluționar român cu tinerii din alte țări au fost întîlnirile directe care au oferit de fiecare dată prilejul unor fructuoase și utile schimburi de experiență. În acest context se înscrie și vizita pe care un reprezentant al Comitetului Central al Mișcării Tineretului Muncitoresc din România, a întreprins-o în Franța, la începutul anului 1914, la invitația Uniunii Tineretului Socialist Francez, cînd a avut loc un util schimb de experiență între cele două organizații. Dealtfel, Comitetul Central al Mișcării Tineretului Muncitoresc din România a relevat în re-

⁵⁷ „Munca” din 23 ianuarie 1894.

⁵⁸ „România muncitoare” din 19 septembrie 1910. Vezi și Richard Schüller, *Von den Anfängen der proletarischen Jugendbewegung bis zur Gründung der K.J.L.*, Berlin, 1931, p. 66—67.

* Deși nu a putut onora — din motive obiective — invitațiile de a participa ce i-au fost adresate, mișcarea revoluționară de tineret din România, a trimis respectivelor reuniuni documentate informări despre activitatea tineretului revoluționar din țara noastră, a aprobat și și-a însușit hotărârile adoptate cu aceste prilejuri. (Vezi „România muncitoare” din 9 decembrie 1912 ; „Foaia tînărului” din martie 1915).

petate rînduri necesitatea întreținerii unor strînse legături de colaborare și relații prietenești cu organizațiile tineretului socialist din țările vecine, recomandînd insistent „o interesare mai de aproape la mișcarea internațională a tineretului socialist, în special din țările în hotar cu România”⁵⁹.

Acțiunile de solidaritate ale mișcării de tineret din România cu lupta tineretului din celelalte țări vor cunoaște, în anii imediat următori primului război mondial, noi și superioare forme de manifestare, tineretul socialist român afirmîndu-se ca o forță activă a mișcării revoluționare internaționale de tineret.

Vestea triumfului Marii Revoluții Socialiste a avut un puternic ecou în mișcarea muncitorească, în opinia publică democratică și progresistă din România, prilejuind organizarea unor entuziaste manifestări de solidaritate frățească din partea proletariatului, a tineretului muncitor, a celorlalte pături și categorii sociale. Profund impresionat de ceea ce clasa muncitoare din Rusia realizase, tineretul revoluționar din țara noastră vedea în victoria Revoluției din Octombrie un imbold, o înflăcărată chemare la lupta pentru împlinirea năzuințelor de libertate și progres, pentru eliberarea socială și națională.

Acțiunile de solidaritate și simpatie cu revoluția rusă, pentru apărarea primului stat socialist din lume desfășurate de partidul socialist în anii avîntului revoluționar au antrenat deopotrivă și organizațiile tineretului socialist. În coloanele presei de tineret au apărut o serie de articole care popularizau în rîndurile tineretului revoluționar din țara noastră realizările primei revoluții proletare victorioase, militau pentru o politică de pace și prietenie cu țara vecină. Chiar de la reparația sa, la 1 decembrie 1918, „Foaia tinărului” saluta izbînda istorică a proletariatului rus condus de partidul bolșevic, și pornind de la exemplul țării vecine, releva necesitatea instaurării, și în România, a unei noi societăți, „în care să nu mai fie asupriți și asupritori, exploatați și exploataatori...”⁶⁰. În același timp, în cadrul acțiunilor inițiate în țară și, deopotrivă, la diferitele reuniuni internaționale, tineretul revoluționar român și-a afirmat plener solidaritatea cu revoluția din octombrie 1917, simpatia și sprijinul față de lupta poporului rus împotriva contrarevoluției interne și a internaționaliștilor străini.

Cu o deosebită putere s-a manifestat spiritul de solidaritate frățească al tineretului revoluționar din țara noastră în timpul campaniei de ajutorare a populației din unele regiuni ale Rusiei Sovietice lovită de secetă în vara anului 1921. Activitatea de ajutorare a populației sinistrate din Rusia, desfășurată sub conducerea partidului comunist, a găsit de la început un puternic ecou și sprijin în rîndul tineretului revoluționar.

Încă din septembrie 1921, Comitetul Central provizoriu al Mișcării Tineretului Socialist a hotărît ca organizațiile sale să participe activ la această acțiune generală de solidaritate cu poporul rus, apelurile adresate în egală măsură tineretului, cît și celor vîrstnici, îndemnau la o neobosită activitate propagandistică pentru ajutorarea sinistraților. „Împărțiți și readunați listele de subscripții oficiale ale «Tineretului socialist» — glăsuia unul dintre aceste apeluri. Faceți propagandă printre tovarășii de toate vîrstele ca să dea o zi de lucru pentru Rusia lovită de secetă. Aduceți-vă aminte că sînteți tineri și că trebuie să ajutați tineretul la nevoie. Trăiască solidaritatea internațională, la bucurie și nevoie !”⁶⁰.

⁵⁹ „Foaia tinărului” din februarie 1915.

⁶⁰ „Tineretul socialist” din 18 septembrie 1921.

Acțiunile propagandistice erau însoțite de numeroase liste de subscripție, de organizarea unor conferințe, seri literare, serbări, tombale, ale căror fonduri erau destinate acestui nobil scop. Condițiile destul de grele în care erau nevoite să-și desfășoare activitatea organizațiile de tineret în această perioadă făceau ca acțiunea de ajutorare să se desfășoare anevoios, cu prețul unor mari sacrificii. La Turnu Severin, spre exemplu, cele cinci liste de subscripție, împreună cu suma de peste 700 de lei, au fost confiscate de organele de poliție, sub pretextul că ele nu erau autorizate de Ministerul Muncii. Cu toate acestea, pînă la începutul anului 1922 s-au colectat ajutoare bănești în valoare de peste 10 000 lei care au și fost trimise Comitetului internațional „Nansen” de la Viena⁶¹.

O nouă campanie, ultima de acest fel, a organizat Comitetul Central provizoriu, cu sprijinul partidului comunist, prin intermediul Comitetului de ajutorare „Maxim Gorki”, creat în aprilie 1922. Tineretul revoluționar, aidoma întregului proletariat român, animat de un înalt spirit de solidaritate internațională, a răspuns cu entuziasm sporit acestui nou apel, contribuind, din puținul fiecăruia, la alinarea suferințelor poporului rus. Pe cele 106 liste de subscripție lansate în întreaga țară de Mișcarea Tineretului Socialist s-au colectat, pînă în octombrie 1922, peste 28 000 lei.

Alături de Revoluția din Octombrie, istoria a înregistrat în această perioadă puternice mișcări revoluționare, care au cuprins largi mase muncitorești și forțe progresiste dintr-o serie de țări precum China, Germania, Ungaria, Turcia ș.a., față de care mișcarea de tineret din România, ca de altfel întreaga noastră mișcare muncitorească, a manifestat aceleași sentimente de solidaritate frățească. Exprimiind convingerea că sosise vremea ca omenirea să-și făurească în mod conștient propria-i istorie, „Foaia tînărului” scria într-unul din articolele sale : „Pe voi, înainte de oricine vă salutăm muncitorii Ungariei care luptînd ați căzut ! Și pe voi proletari germani care în Berlin și München etc. ați vărsat sîngele vostru pentru revoluție ! Noi salutăm pe fiecare care se zbate în lanțuri, fie el indian sau japonez, fie el negru sau american, englez, francez sau italian...”⁶².

Consecvență principiilor sale, mișcarea revoluționară de tineret din România a continuat și dezvoltat, pe multiple planuri, relațiile de prietenie și colaborare stabilite, încă dinainte de război, cu o serie de organizații similare din diferite țări europene. Ilustrative sînt, în acest sens, intensele relații ale mișcării de tineret din România cu Federația națională a tineretului socialist francez, între cele două organizații avînd loc un permanent și fructuos dialog asupra problemelor fundamentale cu care acestea erau confruntate, a experienței dobîndite în diferite domenii de activitate. Totodată, pentru cunoașterea preocupărilor și luptei tineretului revoluționar din alte țări, gazeta „Foaia tînărului” a inaugurat, începînd cu numărul 6 din iunie 1919, o rubrică specială, intitulată *Viața internațională*, unde au fost publicate articole ample sau scurte știri consacrate activității revoluționare a tineretului din Italia, Franța, Cehoslovacia, Belgia, Polonia, Germania, Ungaria, Spania, Mexic, Bulgaria, Norvegia, Austria, America ș.a.

⁶¹ „Socialismul” din 31 martie 1922. Creat în 1921 de către cunoscutul explorator, naturalist și om politic norvegian Fridtjof Nansen, Comitetul „Nansen” se ocupa cu colectarea și trimiterea de ajutoare în regiunile Rusiei Sovietice bînuite de secetă.

⁶² „Foaia Tînărului” din 15 martie 1919.

În cadrul acțiunilor de solidaritate militantă, inițiate de Comitetul Central al Mișcării Tineretului Socialist în cursul anului 1920, un loc central l-a ocupat, prin amploarea și pronunțatul spirit revoluționar în care s-au desfășurat, mitingurile și demonstrațiile din ziua de 5 septembrie, „Ziua internațională a tineretului“.

Din uzine, fabrici și ateliere, tineretul muncitor și, alături de el, părți însemnate ale tineretului studios socialist (elevi și studenți) au răspuns cu entuziasm apelului lansat cu acest prilej de Comitetul Central al Mișcării Tineretului Socialist din România. În această zi, la București, Iași, Craiova și Galați, la Turnu Severin, Moreni, Pașcani, Piatra Neamț și în alte orașe din țară, cei peste 15.000 de tineri — organizați sau neorganizați — participanți la întruniri au exprimat protestul lor energic împotriva militarismului și războiului distrugător de bunuri materiale și vieți omenești, pentru pace cu Rusia Sovietică, pentru demobilizare și acordarea amnistiei generale, împotriva legii antimuncitorești Trancu-Iași care „răpește dreptul cel mai sfânt al muncitorului, dreptul la grevă“⁶³.

Un aspect important al legăturilor și manifestărilor de solidaritate internațională ale mișcării revoluționare de tineret din România îl reprezintă legăturile sale cu Internaționala Comunistă a Tineretului și problema afilierii la acest for internațional.

Spiritul revoluționar de gândire și acțiune ce caracteriza tot mai pregnant Mișcarea Tineretului Socialist, receptivitatea acesteia la tot ce era nou în etapa dată în mișcarea muncitorească internațională, dorința de a avea contacte și legături cu organizațiile revoluționare de tineret din celelalte țări, au determinat Comitetul Central să trimită un reprezentant al său (Ghiță Moscu) la Congresul de constituire al Internaționalei Comuniste a Tineretului, convocat la Berlin, între 20—25 noiembrie 1919⁶⁴.

Luînd cuvîntul în dezbaterile Congresului, delegatul român s-a referit la evoluția ascendentă, pe plan politic și organizatoric, a mișcării revoluționare de tineret din țara noastră după primul război mondial, relevînd atragerea tineretului socialist român „în profunzimea luptelor politice“ și participarea sa activă la lupta clasei muncitoare împotriva exploatarei capitaliste, pentru drepturi și libertăți democratice⁶⁵. Manifestul adoptat în încheierea lucrărilor Congresului, care adresa tineretului revoluționar din toate țările un mobilizator apel de a-și strînge rîndurile sub steagul comunismului a fost semnat, alături de celelalte organizații de tineret reprezentante, și de „Tineretul muncitor din România“⁶⁶, care devine astfel membru fondator al Internaționalei Comuniste a Tineretului.

Participarea, cu titlu informativ, a delegatului român la acest congres, cu indicația expresă de a nu angaja sub nici o formă mișcarea revoluționară de tineret din țara noastră, își avea temeiul în orientarea conducerii oficiale a Mișcării Tineretului Socialist din vechiul Regat care a pus pe primul plan al activității sale politice și organizatorice problema unificării și centralizării organizațiilor de tineret la scara României întregite, în cadrul unui congres general, singurul în măsură să decidă aderarea la acest for internațional. Referindu-se la această problemă, conducerea mișcării revoluționare de tineret ținea să precizeze în primăvara anului

⁶³ „Tineretul socialist“ din 20 septembrie 1920.

⁶⁴ Alfred Kurella, *Gründung und Aufbau der kommunistischen Jugendinternationale*, Berlin, 1929, p. 22.

⁶⁵ *Ibidem*, p. 25.

⁶⁶ *Istoria K.I.M. v Kongresah. Pervii Kongres K.I.M.*, Izdatelstvo „Proletarii“, Harcov, 1929, p. 58.

1921 : „Noi de aici am întreținut în permanență legăturile cu Internaționala și ne-am manifestat dorința de a ne afilia cît mai curînd posibil. Dacă nu am putut ajunge la aceasta nu noi sîntem vinovați. Am crezut că trebuie întîi să consolidăm mișcarea, să clarificăm tineretul și să lăsăm ca să decidă asupra acestei chestiuni capitale congresul“ ⁶⁷.

În plus, în anii 1919—1920, documentele și orientarea Internaționalei Comuniste a Tineretului nu erau îndeajuns cunoscute în mișcarea revoluționară de tineret din România. Iar atunci cînd acestea au devenit cunoscute, Comitetul Central al Mișcării Tineretului Socialist a exprimat, în repetate rînduri, rezerve „asupra unora din mijloacele ce noua Internațională a tineretului înțelege a le imprima organizațiilor ce se afiliază ei [...]“ ⁶⁸.

Pe aceeași poziție în problema afilierii la Internaționala Comunistă a Tineretului s-a situat și Comitetul Executiv al Uniunii Tineretului Socialist din Bucovina care a militat pentru înfăptuirea, înainte de toate, a unificării urmînd ca organizația unică, centralizată pe plan național să se pronunțe, în cadrul congresului general, asupra aderării la acest for internațional. Situația diferă în privința Uniunii Tineretului Muncitor din Ardeal și Banat care a hotărît, încă de la Congresul său de constituire din 25 iulie 1920, afilierea la Internaționala Comunistă a Tineretului.

Afiliate sau nu la Internaționala Comunistă a Tineretului, organizațiile regionale de tineret din România au întreținut permanente și strînse legături cu acest for internațional, afirmîndu-se ca militante active în slujba idealurilor de libertate și dreptate socială, pace și democrație promovate cu consecvență de tineretul revoluționar din întreaga lume. Expresia elocventă a acestor relații strînse a constituit-o prezența reprezentanților mișcării revoluționare de tineret din România la Conferința de la Viena a organizațiilor tineretului comunist din țările sud-est europene (mai 1920) și la ședința Biroului Internaționalei Comuniste a Tineretului de la Berlin (iunie 1920) a cărei membră Mișcarea Tineretului Socialist din vechiul Regat era. De asemenea, un număr de patru delegați ai mișcării revoluționare de tineret din România au luat parte la lucrările Congresului al II-lea al Internaționalei Comuniste a Tineretului, desfășurate la Moscova, între 9 și 23 iulie 1921. Ei au participat și la lucrările Congresului al III-lea al Internaționalei Comuniste, desfășurate tot la Moscova, între 22 iunie—12 iulie 1921. La toate acestea se adaugă schimbul reciproc de scrisori, rapoarte și alte materiale cu caracter informativ.

Acțiunile de solidaritate internațională ale mișcării revoluționare de tineret din România, receptivitatea sa față de lupta revoluționară a popoarelor de pe toate meridianele globului în general, a tineretului, în special, au reprezentat o valoroasă și bogată moștenire care va fi preluată și ridicată pe o treaptă superioară de manifestare și afirmare, în noi condiții istorice, de către Uniunea Tineretului Comunist.

⁶⁷ „Socialismul“ din 1 martie 1921.

⁶⁸ „Socialismul“ din 13 martie 1921.

Dacia în conștiința lumii moderne

Continuăm seria de documente referitoare la istoria veche a poporului român, publicind în numărul de față capitolul României transdunărești, ultimul din lucrarea lui A. Ubicini *Originile istoriei românilor*, tipărită postum, în 1866, la Paris.

După cum am arătat în prezentarea anterioară (*Anale de istorie*, nr. 2/1980), Ubicini și-a fundamentat lucrarea pe cercetarea serioasă a izvoarelor vechi, unele dintre ele rămase până astăzi necunoscute istoricilor români. Tocmai bogăția izvoarelor, atitudinea detașată, obiectivă a autorului și stilul său nu lipsit de virtuți literare determină o valoare incontestabilă lucrării sale.

Epoca istorică descrisă în textul care urmează este una dintre cele mai puțin cunoscute, iar semnificația evenimentelor este deosebit de importantă pentru istoria poporului nostru și a poporului bulgar vecin. Este o pagină eroică de luptă comună a popoarelor noastre împotriva stăpînirilor străine, demnă de a fi bine cunoscută astăzi cînd România și Bulgaria, două țări prietene, socialiste, desfășoară o bogată activitate pe linia adîncirii cunoașterii reciproce, a colaborării multilaterale. Trecutul, prin paginile de față, vine să ne amintească tradițiile îndelungate în acest domeniu.

Textul se publică fără nici o modificare.

N. COPOIU

A. Ubicini

ROMÂNII TRANSDUNĂRENI

După părăsirea Daciei de către legiunile romane, o parte însemnată a coloniștilor trecuseră Dunărea. Un timp îndelungat nu se mai auzi vorbindu-se despre ei. Amestecați cu autohtonii, confundați cu aceștia de scriitorii bizantini¹, ei au populat, la origine, regiunea ce se întinde de la Dunăre pînă la Balcani, între Morava și Osma și care capătă de la ei numele de „*Noua Dacie*”². Sfirșitul secolului III, secolul IV în întregime și cea

¹ Nicetas Choniates în *Isaac Anghelos*, edit. Bonn, 482.

² Era împărțită în *Dacia Ripensis* la nord, de-a lungul Dunării, cu Ratiaria (Arz-Palanka) drept capitală, și *Dacia Mediterranea* la sud, înspre Haemus cu capitala Serdica (Sofia). Kanitz nu menționează această dublă împărțire; el nu citează decît o singură Dacie (*Dacia Ripensis*), care despărțea Moesia de Sus și cea de Jos.

mai mare parte din secolul V s-au scurs pentru ei fără zguduiri violente. Ceea ce nu înseamnă că Dunărea nu fusese, în această perioadă, trecută de mai multe ori de către barbari ; însă, adeseori năvălirea trecea pe lângă ei, fără a-i atinge³.

De îndată ce barbarii traversau fluviul în amonte, peste drum de Isaccea, acolo unde Darius construise un pod, ei pătrundeau în Sciția Mică (Dobrogea), mergeau de-a lungul litoralului Mării Negre, împinzit cu colonii grecești, și trecând pe la extremitatea marelui lanț al Balcanilor, se răspindeau prin cîmpiile fertile ale Rumeliei, pînă la porțile orașelor Constantinopol și Salonic. Năvălitorii ocoleau astfel peninsula pe la est și sud; arareori, pătrundeau în partea centrală — în afara cazului unui mare dezastru care provoca o răspîndire generală — unde locuiau cu precădere daco-romanii.

Într-adevăr, un mare număr din acești coloniști au fost nevoiți să părăsească de mult timp Dacia Ripensis, unde bogăția solului și ușurința comunicațiilor nu compensau în suficientă măsură pentru ei lipsa de siguranță cauzată de vecinătatea barbarilor. Mîinindu-și cirezile lor de vite, ei au părăsit încetul cu încetul țărnul puțin ospitalier, și pătrunzînd în interiorul regiunii, s-au oprit la poalele și pe primele pante ale munților Haemus. În curînd, locuințele lor risipite au acoperit ambele versante. Ei au trăit acolo, ignorați și liniștiți, atît cît le permiteau agitația și tulburările timpului, ocupîndu-se aproape exclusiv cu creșterea vitelor, credincioși limbii și obiceiurilor strămoșilor lor. Muntele Haemus era pentru ei ceea ce erau Carpații pentru frații lor de dincolo de Dunăre.

În această situație i-a surprins năvălirea bulgarilor la sfîrșitul sec. V. Bulgarii erau turanieni⁴, veniți în mod primitiv de pe malurile Volgăi⁵ și ale Mării Caspice.

Atunci cînd se arătară pentru prima oară la sudul Dunării (485), ei au reinviat peste tot groaza care fusese semănată de huni pe malul celălalt⁶. Ei apăreau în ochii populațiilor ca un nou „bici“ al lui Dumnezeu⁷. Au fost văzuți din nou în anii 499 și 502, sub domnia lui Anastasie, care a ridicat marele zid menit să pună Constantinopolul la adăpost în fața incursiunilor lor⁸; pe urmă, în 559, cînd au fost învinși de Belisarie. În

³ Nu menționăm, bineînțeles, decît marile năvăliri și nu simplele incursiuni pe care barbarii stabiliți sau așezați temporar pe malul stîng le întreprindeau aproape zilnic împotriva coloniștilor de pe malul drept.

⁴ Verkovic și școala sa resping originea turaniană a bulgarilor, pentru a-i alătura marii familii ariene. După acest sistem, slavii din peninsula sînt autohtoni, anteriori pelasgilor, care le-au împrumutat civilizația.

⁵ „A Volga flumine Bulgari“ usque in praesentem diem vocantur“ (Lucius, VI, 5); cel puțin situația inversă nu este adevărată, anume că bulgarii, atunci cînd dominația lor a devenit celebră, nu au dat numele lor Volgăi, care se numește și azi în limba tătară *Idel*, *Adel* sau *Edel*: „abundență, generozitate, bogăție“.

⁶ Vezi : în Am. Thierry, o descriere zguduitoare a atrocităților bulgărești, după Teofan.

⁷ Iordanes, VI. Iordanes îi numește „blestemații“, „alungații lui Dumnezeu“, o „rasă impură“ etc.

⁸ Acest zid, ale cărui ruine se văd încă destul de bine conservate pe vîrfurile muntelui Kușkaia, la 23 sau 24 km de Dorkos, se întindea pe o lungime de 76 km de la Pontul Euxin pînă la Propontida, formînd astfel baza unui triunghi al cărui vîrf era Constantinopolul. Zidul era gros de 6—7 metri.

anul 626, Heraclius, instaurînd un nou sistem politic, a încheiat o alianță cu ei și a dat titlul de patriciu regelui lor Cuvrat sau Kubrat. Același Heraclius, după cîțiva ani, a chemat în imperiu pe sîrbi și croați pentru a-i folosi ca pavăză împotriva avarilor ⁹.

Bizanțul, incapabil să se apere cu propriile sale forțe, se folosea de barbari împotriva barbarilor ¹⁰.

Către sfîrșitul domniei lui Constantin Pogonatul, bulgarii, sub conducerea unui fiu al lui Kubrat, Asparuh, au trecut din nou Dunărea ¹¹, de data aceasta fără gînd de întoarcere.

După ce au subjugat și au raliat triburile slave care ocupau Moesia Inferioară ¹² de un secol și jumătate, ei l-au constrîns pe împărat să le plătească un tribut cu titlul de subsidii și s-au stabilit definitiv în țara situată la nord de Balcani, și care se numi după ei Bulgaria (680). Erau însă departe de a constitui majoritatea populației. Slavii, pe care îi deposedaseră, erau cu mult mai numeroși, mai cu seamă dacă se admite faptul unei prime imigrații slave, urcînd în epoca preistorică, și care ar fi precedat cu 12—13 secole sosirea slavilor în Moesia, la începutul domniei lui Justinian, după mențiunea făcută de Moise Chorenati.

Alți slavi, și mai numeroși, erau răspîndiți în mase compacte în tot restul peninsulei, de la Dunăre la Adriatică. Ei părăsiseră cu patruzeci de ani în urmă, versantul nordic al Carpaților, de lîngă izvoarele Elbei și Vistulei ¹³, la cererea împăratului Heraclius, care le dăduse o parte din teritoriile încă ocupate parțial de avari. Aceștia sînt sîrbo-croații de astăzi.

Pătrunși, înconjurați din toate părțile de slavi, deja mai civilizați, bulgarii au adoptat obiceiurile, limba lor ¹⁴, mai tîrziu, credința lor religioasă, și se modelaseră după chipul lor. Această asimilare a națiunii cuceritoare de către poporul cucerit a fost foarte rapidă. Chiar de la sfîrșitul sec. IX, Bulgaria ne apare slavizată în întregime ¹⁵.

Un fenomen analog s-a produs în Franța în timpul cuceririi germanice. Francii lui Clovis, după ce au impus numele lor Galiei romane, au fost în întregime absorbiți de ea.

Nimic la ora actuală nu mai distinge pe bulgari de celelalte popoare de rasă slavă. Limba lor este slavă pură, mai vecină totuși de rusă decît de

⁹ Spre 610, la înscăunarea lui Heraclius, imperiul avar ocupa regiunile care compun astăzi Ungaria, România, Croația și Dalmația.

¹⁰ Cf. Am. Thierry, II, 207.

¹¹ Totuși, o parte dintre ei au rămas pe malul stîng.

¹² Din sec. V, Moise Chorenati semnalează în Tracia șapte națiuni slave, o infimă parte din imensa imigrație slavă care pătrunsese aproape în întreaga parte interioară a peninsulei (Tracia, Moesia, Macedonia etc.), unde întărise populațiile autohtone, decimate de năvăliri. Schafarik distinge două imigrații slave în Turcia europeană: aceea a *slavilor primitivi* sau *proto-slavi*, pe care o situează în sec. VII î.e.n. și cea a celor șapte triburi slave, care, plecate de pe malurile lacurilor Ilmen și Ladoga, și din cîmpiile vecine cu izvoarele Donului, au invadat Moesia în prima parte a sec. VI. Aceste triburi au intrat în contact cu bulgarii.

¹³ Scriitorii sîrbo-croați au numit această țară *Boika*.

¹⁴ Nu a rămas nimic din limba primitivă a bulgarilor, în afara cîtorva nume proprii de oameni sau de locuri care ne-au fost transmise de la bizantini. Se pare că ei n-ar fi cunoscut scrisul.

¹⁵ Autorul *Vieții Sfîntului Clement* (sec. X) nu face nici o distincție între limba slavă și limba bulgară.

sîrbă, ceea ce atestă diferența, nu a originii, ci a provenienței slavilor din ambele Moesii.

Printr-un efect ciudat, descendenții coloniștilor lui Aurelian, *Aurelianores* (cum îi numește Ducange), care nu putuseră să se înțeleagă cu slavii, par a fi trăit în bună înțelegere cu bulgarii. Astfel, în timp ce Fotino, după izvoarele bizantine, ne informează că, la sfîrșitul sec. VI și la începutul sec. VII, daco-romanii din *Dacia Ripensis* se instalau din nou în vechile lor reședințe de dincolo de Dunăre¹⁶, pentru a scăpa de jugul slav¹⁷, vedem — mai tîrziu, este adevărat — compatrioții lor de la Haemus unindu-se în mod accidental cu fiii lui Asparuh și luînd parte la unele din expedițiile lor¹⁸.

O anumită obscuritate, rezultînd din confuzia ce s-a făcut în sec. XIII între români (valahi) și bulgari, continuă să învăluie relațiile dintre cele două popoare. În afară de Nicetas Choniates, care desparte net pe bulgari de valahi sau moesieni, bizantinii nu vorbesc în general decît de bulgari, nu văd peste tot decît bulgari. Ei nu fac o distincție între popoarele asimilate de bulgari și care fac de acum înainte corp comun cu ei, ca, de pildă, slavii, și cei care, ca românii, se luptă în rîndurile lor împotriva grecilor, dar care duc viața lor proprie, au legile lor, o limbă aparte¹⁹. Prietenii cu bulgarii, aliați, poate chiar vasali, românii le dau, în timp de război, un contingent armat și, campania odată terminată, se reîntorc în așezările lor, cu partea lor de pradă²⁰.

Ura împotriva Bizanțului a fost prima legătură dintre bulgari și români; religia avea să-i apropie și mai mult unii de alții.

Mult timp, bulgarii au rămas păgîni. Nu trecuse nici o jumătate de secol de cînd creștinismul începuse să pătrundă la ei²¹, cînd în 864—865, regele lor Boris, instruit în ale religiei de Chiril și Metodiu, a fost botezat, împreună cu întreaga sa curte. Puțin după aceea, toată Bulgaria a devenit creștină, urmîndu-i exemplul.

Cu 30 sau 40 ani mai înainte, sub domnia predecesorului său Mortagon, Bulgaria fusese cît pe ce să devină musulmană. Înțelegînd că superstițiile grosolane ale poporului său își trăiseră vremea, Mortagon a căutat să le înlocuiască cu noi credințe. El șovăia între Isus-Hristos și Mahomed. S-a adresat califului abasid El-Mamun care a redactat pentru el un veritabil tratat în această materie²². Moartea lui Mortagon a pus capăt acestor preliminarii, care, de-ar fi izbutit, ar fi putut schimba fața Orientului.

Convertirea croaților și sîrbilor a precedat-o pe a bulgarilor. Aceasta a terminat opera de creștinare a apostolilor slavi. La sfîrșitul sec. IX, în-

¹⁶ Fotino, I, 243.

¹⁷ *Ibid.*

¹⁸ Șincal crede chiar că recunoaște printre succesorii lui Asparuh din sec. VII și VIII, mai mulți prinți, români, după nume și origine.

¹⁹ Printr-un efect retroactiv din cele mai curioase, confuzia s-a extins și în epoca anterioară cuceririi Moesiei de către bulgari. Astfel, daco-romanii despre care a fost vorba, și care au trecut din nou în Dacia la începutul sec. VII, sînt desemnați sub numele de bulgari (Fotino, *Ibid.*).

²⁰ Astfel, la prădarea orașului Adrianopol, în 812, valahilor, care constituiau cea mai mare parte a armatei lui Krum, li s-au împărțit 12 000 de captivi, fără a socoti femeile și copiii, pe care îi luară cu ei (Leon., *Gramm., Chronog.*, în Fotino, f. 260).

²¹ În 814, la Adrianopol au fost omorîți într-o singură zi 386 de creștini bulgari. Vezi: *Ann. Graeco-Slav, XXII Maii*.

²² Memoriu oficial adresat regelui bulgarilor conținînd informații asupra Coranului.

tregul Orient, cu excepția Ungariei, era convertit la creștinism. Acest fapt se petrecea tocmai la începutul disensiunii dintre Fotius și Sf. Scaun de la Roma, disensiune ce va fi urmată, două secole mai târziu, de schisma dintre cele două biserici din Orient și Occident.

Bulgarii au șovăit mult înainte de a se hotărî cărei doctrine să se ralieze. După un secol și jumătate de la săvârșirea schismei, ei urmăreau unirea cu biserica latină, pe care o părăsiseră însă curînd, pentru a se alătura Patriarhatului de la Constantinopol.

În 976, după moartea împăratului Tzimiskes, românii își fac din nou apariția pe scenă. După patru ani, regatul întemeiat de Boris încetase să mai existe de fapt ²³.

Tzimiskes, după o dublă victorie obținută asupra bulgarilor și rușilor, periculoșii lor aliați ²⁴, anexase din nou Bulgaria, adică fosta Moesie, Imperiului. Din cei doi fii ai ultimului rege Petru ²⁵, unul devenise șeful miliției, celălalt fusese făcut eunuc (972) ²⁶.

Moartea vrednicului împărat puneă din nou totul sub semnul întrebării. În momentul acela, patru români, după spusele unor autori naționali, patru frați, „fiii comitelui” — *Comitopuli* ²⁷, anume David, Aaron, Samuil și Moise ^{27a}, au chemat pe români și bulgari la arme pentru a-i ataca pe greci. David, Aaron și Moise au murit repede. Rămas singur, Samuil a luat titlul de țar și a continuat lupta. Aceasta s-a prelungit timp de 35 de ani, dîră, necruțătoare, succesele și înfrîngerile alternînd. Pînă la urmă, grecii au fost victorioși ²⁸. Samuil, care eliberase Bulgaria și îi adăugase o parte din Macedonia și din Dalmația, care triumfase de la Belgrad la Tesalonic, de la Ohrida ²⁹ la Trebinia, de la Ragusa la Durazzo, învins la rîndul său

²³ Capitala regilor bulgari fusese mai întîi Preslav, a cărei poziție, vag indicată de bizantini, este fixată de Kanitz (p. 386). Ruinele acestui oraș se mai văd pe lîngă Eski-Stambul, la sud de Șumla. Distrusă de către Nikefor (811), reclădită și înfrumusețată de țarul Simeon, Preslavul a fost cîndva reședința șefului bisericii bulgare, ridicat la rangul de patriarh.

²⁴ Prima apariție a rușilor la Bosfor a avut loc cu un secol înainte (865). Vezi : Fotino, tom. V, *Fragm. hist. graec.*

²⁵ Nepot al lui Boris, mort în 967 sau 969.

²⁶ După autorul cărții *Vérité sur la question bulgare* (p. 15), un nou centru de daco-romani, albanezi și bulgari se formase după victoriile lui Tzimiskes, pe podișurile înalte din Albania, și a dat naștere unui al doilea regat, pe jumătate român, pe jumătate bulgar, cu capitala Ohrida. După un scurt răstimp, acest regat a pierit sub loviturile lui Vasile II. Ar fi fost astfel trei regate bulgărești sau româno-bulgare : 1) regatul lui Boris, cu capitala Preslav ; 2) regatul lui Samuil, cu capitala Ohrida și Prespa ; 3) regatul lui Asan, cu capitala Tîrnovo.

²⁷ Kedrenos și după el Zonaras menționează pe acest comite, fără să-i indice originea sau numele, ca fiind unul dintre cei mai puternici nobili ai națiunii (Kedrenos, II, 435 ; Zonaras, XVII, 6). Acest comite este numit cînd Mocros (Anna Comnena, VII, 3, 343), cînd Siseman (Parlati, *Illyr. sacr.*, II). Kanitz îl numește *Șişman* (p. 4). El era șeful acestei nobilimi turbulente și patriote, care intrase în luptă, de la începuturile statului bulgar, cu monarhia, fiindcă o vedea pe aceasta înclinată din ce în ce mai mult spre Bizanț. Probabil român de origine, Șişman, care era un boier din Tîrnovo, ar fi profitat de tulburările ce avuseseră loc în Bulgaria sub domnia lui Petru, nepotul lui Boris, pentru a întemeia în Macedonia și Albania un mare imperiu bulgar independent al cărui țar era.

^{27a} Numele aparținînd vechiului Testament erau foarte răspîndite în evul mediu printre români (vezi Hasdeu, *Arh. ist.*, II, 25).

²⁸ Antagonismul național al bulgarilor și grecilor, abia mai puțin pronunțat decît cel al grecilor și latinilor, a început din ziua cînd aceste două popoare au locuit unul lîngă celălalt. De îndată ce istoria pune față-n față pe eleni și slavi, asistăm la o luptă înverșunată (Kanitz, 14). După Nicetas, *vlahii* din Balcani sînt cei care ar fi împins pe greci să-i urască pe bulgari (vezi : Rambaud, p. 260).

²⁹ Despre Ohrida (Achrida bizantinilor), vezi Stritter, 641.

într-o singeroasă bătălie, și scăpat ca prin miracol de la dezastrul armatei sale, a fost nevoit să se refugieze într-una din cetățile Haemusului. 15 000 din soldații săi au rămas în mâinile inamicului. Vasile, stînjinit de mulțimea prizonierilor, îi trimisese acasă la ei, după ce ordonase să li se scoată ochii. Ei erau împărțiți în companii de cîte 100 oameni, conduse fiecare de cîte un prizonier, căruia nu i se scosese decît un singur ochi, pentru a putea servi drept călăuză tovarășilor săi. La vederea acestui sinistru cortegiu, Samuil fu atît de îngrozit încît a leșinat. Cînd și-a revenit, avea o febră intensă, care l-a răpus în două zile. Atît de mare era barbaria moravurilor vremii încît cronicarii care relatează acest fapt, Kedrenos și Zonaras, par a fi foarte puțin mirați.

Samuil a lăsat un fiu, Roman, și un nepot, Ladislau, fiul lui Aaron, care au domnit după dînsul. Însă nici unul, nici altul nu era în stare să se lupte cu *Bulgaroctonul*³⁰. Roman a fost omorît la vînătoare de către vărul său. Ladislau a pierit în 1018 în timpul asediului de la Dyrachion³¹. Trei ani mai tîrziu, întreaga Bulgarie se afla din nou sub stăpînirea grecilor.

Lipsită din nou de titlul său de regat, ea a redevenit o simplă provincie a imperiului, iar Ohrida a avut ca înlocuitor al foștilor domni, un *toparh* sau guvernator grec. Acești guvernatori erau niște mici tirani, în sensul antic al cuvîntului. Fie din neglijență, fie din slăbiciune, guvernul central le dădea mînă liberă. Nu li se cerea decît să perceapă toate impozitele. Sînt cunoscute risipa, pompa și luxul curții imperiale. Provinciilor le revenea sarcina de a acoperi cheltuielile acestui lux. Cele mai bogate erau și cele mai prost tratate. Ele trebuiau nu numai să achite partea lor de contribuții, dar și să plătească deficitul celorlalte provincii. Bulgaria se afla în acest caz. Bulgarii erau considerați ca fiind cei mai civilizați și cei mai buni negustori dintre barbarii nordici. Prin mijlocirea lor, Germania și Scandinavia își procurau alimente din țările calde din Asia, precum și produsele manufacturate și aurul Bizanțului. Mai bine cultivat în Bulgaria decît în provinciile grecești, pămîntul era mai rentabil; dar nu producea decît pentru fisc. Un decret emis de pe vremea domniei lui Mihail Paflagonianul hotăra că impozitul se va plăti de acum înainte numai în bani. Pînă atunci fusese plătit în natură. Fiecare plug fusese taxat cu un obo-roc * de grîu, unul de mei și o mică măsură de grîu. Celelalte erau taxate în același fel. *Bulgaroctonul* avusese înțelepciunea să mențină în vigoare această practică ce data de pe vremea lui Samuil și care devenise obicei. Noul mod de percepere a impozitelor introdus de Mihail, sau mai bine zis, de primul său ministru, eunucul Ion, atrăsese nemulțumirea generală. Bulgaria se revoltă. Mai mulți vecini, o parte din Elada s-au revoltat și ei. Totuși, revolta a fost destul de repede înăbușită (1041). O nouă insurecție care a izbucnit cu 24 ani mai tîrziu, sub Mihail VII, și la care au luat parte și sîrbii, nu avusese urmări mai serioase.

Cronicarii bizantini, care povestesc pe larg aceste răscoale³², nu menționează decît pe bulgari. Ne putem totuși închipui că românii au participat și ei într-o oarecare măsură. Insurecția din anul 1040 n-a luat amploare decît datorită ajutorului dat de un descendent al familiei Comitopuli, al doilea fiu al lui Ladislau, care a devenit șeful mișcării și a ridicat

³⁰ Numele acesta a fost dat lui Vasile II după cucerirea Bulgariei.

³¹ După ce domnise doi ani și cinci luni.

* 12,5 kg (*n. tr.*).

³² Skylitzes, Kedrenos, Zonaras etc.

populațiile. Or, am văzut că familia Comitopuli era, după toate aparențele, română sau cel puțin socotită astfel.

Populația română se înmulțise de două secole într-un mod însemnat. Intrînd din toate părțile prin porțile Haemusului, ale cărui trecători erau în posesia ei, ea se răspîndise în mase mai mult sau mai puțin numeroase în sud-vestul Peninsulei, în Tracia, unde se stabilise pînă la porțile Bizanțului³³, în Macedonia, Tesalia și Epir. Astfel, pe vremea lui Nicetas și probabil chiar cu mult înainte, o parte din Tesalia și din Macedonia purtau numele de Vlahia Mare³⁴, nume ce cuprinsese mai pe urmă întreaga provincie³⁵. Alte triburi vlahe, amestecate cu albanezi, locuiau pe contraforturile Pindului³⁶, între Tesalia și Epir. În Epir, un document dat de Andronic cel Tânăr ne arată că înainte de domnia lui Nikefor Botoneiates (sfîrșitul sec. XI), valahii se stabiliseră în țară unde cultivau pămîntul „din tată în fiu”. La sud, înspre Grecia, ei se întindeau dincolo de muntele Otris, pînă în Elada (anticul Sperchius).

„Pe cealaltă parte (a fluviului) începe Valahia, ai cărei locuitori, stabiliți în munți, se numesc ei înșiși, valahi. Ei pot fi asemuiți cu căprioarele în privința agilității. Ei coboară de pe stîncile lor pentru a face incursiuni în teritoriul grecesc. Nimeni nu îndrăznește să-i înfrunte pe cîmpii sau pe șes și nimeni n-a putut niciodată să-i supună. Ei nu urmează legea creștină, dau copiilor lor nume ebraice, și spun „frate”³⁷ evreilor; de aceea, unii autori le atribuie o origine evreiască. Dacă întîlnesc un evreu, îl jefuiesc dar nu-l omoară, cum au obiceiul să procedeze cu grecii³⁸. Trăiesc fără religie”.

Acest extras din *Relation* de Benjamin de Tudèle³⁹ rezumă toate datele ce le avem despre situația daco-românilor sau, cum li se spunea atunci, olahi (valahi), sub dominația bizantină în sec. XI și XII⁴⁰.

³³ Vezi *Pachym.*, edit. din Bonn, I, 106. Împăratul Andronic, îngrijorat de vecinătatea acestor nomazi, care se înmulțeau la nesfîrșit, i-a transportat cu sila pe malul asiatic al Bosforului. Vezi în Pachymeres emoționanta povestire a acestui exod care amintește de expulzarea maurilor din Spania (1284—85).

³⁴ Cf. Pouqueville, vezi II, 156: „Nimic nu s-a schimbat sub acest raport de pe vremea acestui istoric: deoarece același popor ocupă în continuare munții vecini cu izvoarele Penelului, Akelusului, Inakusului și Ausului, puncte culminante ale Pindului în jurul căruia sînt grupate satele lor. Cîteva populații manufacturiere s-au stabilit prin orașe, altele se află izolate în cătune suspendate pe stînci sau îngropate în zăpezi timp de multe luni ale anului; cei dintre ei care mai sînt ciobani ca și strămoșii lor, adică cea mai mare parte, se deplasează și își așează taberele ca nomazii, cu familiile lor și turmele lor de vite”. Continuatorul lui Nicetas, Pachymeres (I, 83) menționează de asemenea pe megalovlahiți, care, prin una din acele ficțiuni, proprii bizantinilor ca și a grecilor moderni, îi prezintă ca fiind elini puri, descendenți direcți ai războinicilor lui Ahile.

³⁵ Din 1119, în tratatul de comerț între Veneția și împăratul Alexis, se poate citi *Provincia Vlahia* (Georgios Akropolites, citat de Heuzey, 48).

³⁶ Chalcocondil (sec. XV) constată asemănarea exactă a vlahilor Pindului cu dacii de la Dunăre: *quibus eadem cum Dacis est lingua nec quidquam a Dacis, qui Istrum incolunt, differre cognoscuntur*.

³⁷ Românii spun la toată lumea „frate” (Hasdeu, *Arh. ist.*, II, 25).

³⁸ „Grecul se apăra, românul îl omora; evreul se prosterna cu fața la pămînt, românul se mulțumea să-l jefuiască” (*Id.*, *Ibidem*).

³⁹ *Arh. ist.* de Hasdeu, II, 25.

⁴⁰ Autorul lucrării *Histoire de la presqu'île de Morée au moyen âge* povestește că a găsit în 1844 pe românii din Tesalia întocmai cum îi descria Benjamin de Tudèle la mijlocul sec. XII. Cf. Massimu, *Grammat. maced. rom.* Pref., LII.

Denumirea aceasta nu era tocmai nouă. Ea se regăsește la bizantini chiar din a doua jumătate a sec. X⁴¹. Aceștia se pare ar fi împrumutat-o de la slavi, care o dețineau de la germani⁴². Germanii numeau *wälschi* toate popoarele de rasă latină⁴³. Din *wälsch*, slavii făcură *vlah* și grecii *blahi*; acest ultim termen a fost adoptat de toate limbile moderne⁴⁴.

Un timp îndelungat, bizantinii, găsindu-i pe valahi stabiliți în Moesia, îi numeau după țara ce o locuiau. Înlocuirea unui nume cu altul indică schimbarea petrecută în opinia publică cu privire la aceste popoare. Ei sînt încă barbari, dar barbari veniți din Occident, italieni, descendenți ai Romei antice⁴⁵.

Această descendență, o vom vedea foarte curînd proclamată de însuși suveranul pontif⁴⁶.

Cît despre ei însuși, se numeau în limba lor români sau rumâni⁴⁷. Acesta era numele ce-l purtau părinții lor în Dacia traiană; acesta este numele pe care îl poartă și astăzi fiii sau nepoții lor de la Carpați la Marea Neagră și Adriatică. Întrebați pe un țăran din munții Friul, el vă va răspunde ca și un plugar din cîmpiile României sau ca ciobanul din văile Pindului sau Olimpului: sînt român⁴⁸.

Idiomul prin care se exprimau era același folosit de coloniștii Daciei romane, pe timpul marii migrațiuni din sudul Dunării, sub Aurelian. Istoricul dalmat Lucius ne-a păstrat mai multe locuțiuni și propoziții împrumutate din limbajul valahilor transdunăreni și care aproape că nu se deosebesc de limba vorbită astăzi în România⁴⁹. Autorul conchide că limba și originea celor două popoare sînt comune.

Supunerea Bulgariei aproape că nu a avut repercusiuni asupra independenței lor. Izolarea lor, asprimea munților lor, trecătorile înguste prin care se pătrundea, cetățile care străjuiau la intrări — deoarece cetățile

⁴¹ Georgios Kedrenos (II, 435) menționează, în 969, că unii valahi nomazi cutreierau țara pînă la muntele Pind. Aceasta este prima menționare a numelui de *vlahi* la autorii bizantini. Pe de altă parte, Ana Comnena ne arată că acest nume de *vlahi* era un termen generic prin care erau desemnate în limba populară toate populațiile nomade din peninsula.

⁴² Hasdeu, *Ist. crit.*, 29.

⁴³ După Leunclavius, citat de către Am. Thierry (*Hist. d'Att.*, I, 237), numele de *wälsch* nu ar fi altceva decît numele denaturat al galilor (*gali, guali, wali, waltisch, wälschi*) a căror nenumărate grupuri populaseră o parte însemnată din Occident și care erau considerați în sec. IV și V ca fiind ultimii reprezentanți ai puterii romane. De asemenea, după cruciade, numele de *franc* fusese dat tuturor europenilor din Turcia și Echelles.

⁴⁴ Valah, valachi, valachiani, olah (ung.). Nu citez decît pentru a reaminti opinia lui Enea Silvio, care dă ca sursă a denumirii de valah, numele generalului roman Flaccus, și opinia și mai stranie a lui Bonfinius care îl derivă din cuvîntul grecesc Βαλλω-αις, din cauza îndemînării valahilor la aruncarea săgeții.

⁴⁵ Vezi pasajul citat în Kinnamos. Totuși, nu este vorba aci decît de spusele unora. Chalcocondil, cu două veacuri mai tîrziu, este și mai puțin afirmativ: *Dacorum lingua est Italarum linguae... Nihil differunt ab Italis... Unde autem lingua moribusque romanis usi, in istam regionem accesserint, ibique sedes fixerint, a nullo mortalium accepi, nec aliquem audivi qui ista liquido commemoraret. Dicuntur tamen homines undique confluentes in istam regionem penetrasse* (Cartea II, 7).

⁴⁶ Vid. *infr.* Uneori cele două nume sînt alăturate în scrierile pontifilor: *Olahi* (Vlahi) *Romani* commemorantes in partibus Ungariae, *Bula papei Clement VI* către Alex. Basarab, în Theiner.

⁴⁷ „Valachi... seipsos non dicunt Vlahos aut Valachos sed *Rumenos*, et a Romanis ortos gloriantur romanaque lingua loqui profitentur“ (Lucius, VI, 5).

⁴⁸ Cf. Heuzey despre valahii din Acarnania: „Atunci cînd de departe în munți, vedem un om din rasa noastră și îl întrebăm: Cine ești? El răspunde: român!“

⁴⁹ Cf. în Massimu, p. XXIII, parabola *Fiului risipitor* în română și macedo-română.

fortificate distruse prin ordinul Bulgaroctonului fuseseră curînd reclădite —, casele lor cocoțate ca niște cuiburi de vulturi în vârful stîncilor, pe pantele repezi ale văilor sau pe marginea unor prăpăstii, îi făceau, cum se spune, inviolabili la ei acasă. Nu aveau de ce se teme din partea grecilor, în timp ce aceștia erau mereu expuși la atacurile lor. Învingători, plecau cu prada luată; învinși, se înapoiau în munții lor, unde nu îndrăznea nimeni să-i urmărească. Se aflau în țară grecească, așa cum au fost mai târziu muntenegrenii în țară turcă, supuși Bizanțului în felul în care aceștia erau față de Stambul, periculoși pentru vecinii lor și trăind pe socoteala stăpînilor lor.

Nu tocmai același lucru se întîmpla cu valahii de la șes. Aceștia scăpau mai greu de abuzurile și impozitele de tot felul la care erau supuse provinciile. Ei plăteau un tribut guvernului, independent de taxele extraordinare, și îi furnizau pe timp de război un contingent armat⁵⁰.

Aceasta era situația puțin confuză a valahilor transdunăreni spre sfîrșitul sec. XII, în ajunul mării insurecții care avea să dea naștere celui de-al doilea regat vlaho-bulgar.

Ea a avut ca promotori doi români din Haemus, doi frați, Petru și Asan, care spuneau că se trag din foștii regi ai țării⁵¹. Aceasta se petrecea în 1186⁵². Împăratul Isaac Anghelos, văduv, se logodise cu tînăra prințesă Margareta, fiica lui Bela al III-lea, rege al Ungariei. Mari festivități trebuiau să celebreze această nuntă. Dar tezaurul fiind gol, Isaac a stabilit un nou impozit. Poporul, care era deja supraîncărcat cu taxe, ar fi vrut ca continuitatea dinastiei să fie asigurată cu mai puține cheltuieli. Voci nemulțumite fură auzite. Nu se ținu socoteală de ele. Nemulțumirile luară amploare. Țăranii găseau nepotrivit să li se ia cirezile de vite și zestrea fetelor lor pentru a putea asigura fastul cuvenit serbărilor date în onoarea fiicei reginei Ungariei. Petru și Asan visau de mult timp la eliberarea țării lor. Prilejul li se păru favorabil. Se duseră la împărat care era la o vîna-toare în Tracia⁵³, îi expuseră doleanțele țării și cerură garanții pentru viitor. Unchiul împăratului, sebastocratorul Ioan, pedepsi insolenta lui Asan, punînd pe unul din soldații săi să-l pălmuiască. Cei doi români prevăzuseră refuzul, dar nu și ultrajul. S-au retras, adînc jigniți, și odată în-torși în munții lor, chemară la arme pe valahi. Asan, ca și Petru Eremitul, cutreiera satele, propovăduind cruciada împotriva grecilor. Populațiile șo-văiau. Au fost făcuți să vorbească sfinții; clarvăzători, profeții anunțau sfîrșitul dominației Bizanțului. Același entuziasm a cuprins pe vlahi și pe bulgari. Cele două popoare nutreau de mult țeluri comune. Despărțiți prin origine și limbă, ura împotriva grecilor îi apropiase.

Această alianță fusese prevăzută de către Bulgarocton și el ar fi vrut să o împiedice atunci cînd recomanda succesorilor, prin testamentul său, să-i trateze pe vlahi, la cel mai mic semn de revoltă, așa cum îi tratase el pe bulgari⁵⁴. Acum însă era prea târziu. Petru și Asan, conducînd o ade-vărată armată, au proclamat independența Bulgariei. Petru, care era cel mai mare, își puse coroana de aur și încălțăminte de purpură — înse-mele demnității imperiale. Totuși, puterea fusese împărțită între cei doi frați, și cel mai mic, Asan, își asuma rolul întîi. Renumele său a eclipsat în

⁵⁰ Cf. Rambaud, p. 262.

⁵¹ Hasdeu îi înrudește cu Basarabii din Oltenia: „O viguroasă ramură a Basarabilor de la Olt“ (*Ist. crit.*, 167).

⁵² 1185, după Nicetas [Choniates].

⁵³ Nicetas indică cu precizie locul: Kypsela.

⁵⁴ Kedrenos-Nicetas, I, 6.

întregime pe cel al fratelui său mai mare, și este singur reprezentat pe puținele medalii care au rămas din epoca asaniană. Martor de preț, fiindcă el însuși a fost un actor în evenimentele ce le povestește, Nicetas laudă fără încetare curajul, dîrzenia și îndemînarea fără seamăn ale lui Asan, în timp ce se mărginește a menționa, ici, colo, numele lui Petru.

Era, dealtfel, un barbar veritabil, total analfabet, și aspru pînă la cruzime. Nu vorbea altă limbă decît româna, și poate puțin bulgara. Într-o zi, i se adusese un preot grec care fusese făcut prizonier. Nenorocitul, pentru a se face înțeles, a trebuit să vorbească în română. Plîngînd, el implora milă în numele lui Hristos. Asan a fost necruțător, spunînd că jurase să-i extermine pe romani (greci), „deoarece aceasta era porunca Domnului“.

Ultimii ani ai domniei lui Isaac Anghelos au fost dominați de lupta lui Asan împotriva grecilor. Cînd Isaac a fost detronat (1195), noul stat vlaho-bulgar, cu puțin mai întins decît vechiul regat al lui Samuil, cuprindea toată partea peninsulei la nord și vest de Balcani, fără o parte a Macedoniei, care era în mîna grecilor⁵⁵. Se spunea că Asan proiectase să unească sub sceptrul său cele două Dacii, Dacia aureliană și Dacia traiană, și să formeze astfel un mare regat român, care s-ar fi întins de la Carpați la Haemus și munții Rodopi. Însă dizgrația lui Isaac Anghelos a precedat abia cu cîteva luni moartea învingătorului său.

Petru și Asan transferaseră reședința lor și sediul patriarhatului bulgar la Tîrnovo, pe Iantra. Astăzi, simplă reședință a unuia din cele șase județe ale principatului Bulgariei, Tîrnovo a rămas marea capitală bulgară, un fel de cetate sfîntă. Totuși, n-a păstrat nici o urmă din epoca asaniană. Numai pe versantul opus Balcanilor, un mic rîu, lîngă Slivno, numit Asaniavska, amintește de întemeietorul celui de-al doilea imperiu româno-bulgar.

Este greu să se determine forța relativă a celor două elemente care au conlucrat la formarea imperiului asanian. Ceea ce se poate afirma, este că elementul valah a jucat aci un rol preponderent. Curtea era valahă⁵⁶. Limba oficială era valahă⁵⁷.

La scurt timp după căderea lui Isaac Anghelos, Asan a căzut sub lovitura de pumnal dată de Ivanco. Petru nu-i supraviețui decît cîteva luni. Coroana trecu la fratele lor mai mic, Ioniță (1197)⁵⁸.

Cu toate că a fost de scurtă durată, domnia lui Ioniță ocupă un loc însemnat în istoria românilor transdunăreni. Nu voi reține decît partea referitoare la relațiile sale cu Inocențiu al III-lea și Sf. Scaun.

Atunci cînd Inocențiu a devenit papă, în 1199, lunga luptă dusă de români împotriva imperiului grecesc și pacea glorioasă ce-o curmase⁵⁹, puterea lor, renumele lor, forța armatelor lor, „mai numeroase — spune Nicetas — decît roiurile de albine care acoperă florile primăvara“, începuse să atragă atenția Europei. La Roma, mai ales, unde locuitorii erau mai bine informați despre oamenii și lucrurile din Orient, spiritele preocupate de schimbările care avuseseră loc acolo de curînd, căutau să afle

⁵⁵ „Prea cucernicul și iubit de Hristos, împărat Asan, autocratul Tîrnovei și universului, al bulgarilor, grecilor, al *Moldo-Valahiei* și Țării ungurești pînă la Buda“. Document datînd din 1192, în *Arh. ist.*, t. 1, nr. 131.

⁵⁶ Finlay, *Medieval Greece*, 34.

⁵⁷ Cf. Hasdeu, *Asanizii*, în *Traian* din 1869.

⁵⁸ Ioniță, diminutiv de la Ioan (Ion, pe românește). Cronica lui Villehardouin îl numește „Johan, Joans, Johannis sau Joannisse, rege în Blakie și în Bougrie“. În scrisorile sale către Inocențiu al III-lea, semnează: *Caloianes* („Ion cel Frumos“) de unde Grecii au făcut în deridare *Skiloianes* („Ion Cîinele“).

⁵⁹ Ea nu a fost semnată decît în anul următor, 1200.

urmările ce aveau să vină. Inocențiu, papă ambițios, dornic să extindă dominația papală, și-a adus aminte că acești români, care provocaseră descompunerea imperiului grecesc, erau descendenții foștilor romani, a căror limbă vorbeau ⁶⁰, și că șeful lor era mîndru de originea sa latină. Își mai aducea aminte (și cercetările pe care le făcu în registrele pontificale l-au edificat cu totul în această privință) că raporturi vechi existaseră între Sf. Scaun și Bulgaria ; că această provincie fusese altădată în relație cu Roma ; că fiul lui Mihail Boris, Simeon, primise coroana regală din mîinile papei Formosus (895), care instituisese o ierarhie independentă la Preslav ; în sfîrșit, că succesorii lui Mihail, Petru și Samuil, obținuseră aceleași favoruri din partea foștilor papi. Aceste raporturi au dăinuit, nu fără a fi uneori umbrite, atît timp cît se menținuse primul regat bulgar. Ele au încetat cu totul sub dominația bizantină.

Intrarea în materie era gata găsită. Inocențiu i-a trimis lui Ioniță o scrisoare în latinește, în care, după ce amintea cu dibăcie despre antica și glorioasă origine din care se trăgea ⁶¹ Ioniță și deferența pe care predecesorii săi o arătasera față de Sf. Scaun, își exprima dorința de a vedea restabilită vechea unire, și termina cu promisiunea de a trimite, în această situație, un reprezentant al său la Tîrnovo. Pentru moment, sarcina de a duce scrisoarea pontificală a fost încredințată unui sol obișnuit, anume unui protopop din Brindisi, numit Dominic, care vorbea la fel de bine latina și greaca.

Ioniță a primit cu mare bucurie aceste tratative. El rupsesse legăturile politice cu imperiul ; era gata să rupă și cu Scaunul ecumenic, dacă ar fi putut obține de la puterea papală, cele două lucruri la care rîvnea cel mai mult : pentru dînsul ⁶², demnitatea regală sau imperială ; pentru șeful bisericii sale, titlul de patriarh, în virtutea axiomei : *Imperium sine patriarchatu non stat*. Nici un imperiu fără de patriarh. Acesta este, într-adevăr, un principiu fundamental al tuturor constituțiilor în Orient, că peste tot și totdeauna autonomia religioasă însoțește autonomia politică. *Self government* în ordinul temporal, are drept consecință necesară, *self government* în ordinul spiritual ; statul suveran presupune biserica autocefală ⁶³.

Cît despre revendicarea lui Ioniță privind coroana, ea apărea ca o urmare firească a restaurării vechii monarhii vlaho-bulgară. Reluînd în posesie statele care aparținuseră strămoșilor lor, Asanizii reluasera și titlul regal pe care mai mulți dintre predecesorii lor îl purtasera odinioară. Dar lipsea acestui titlu sancțiunea papală. În evul mediu, papii erau cei care distribuiau tronurile. Împărații au exercitat uneori aceeași prerogativă, însă într-un grad mai redus. Dealtfel, dacă era admis ca împărații să poată numi unii regi, singuri papii puteau să numească împărați.

⁶⁰ Chalcocondil, *Hist.*, Cartea II.

⁶¹ „Nos autem audito quod de nobili urbis Romae prosapia progenitores tui originem traxerunt“. Vezi corespondența dintre Inocențiu al III-lea și Ioniță ; în Theiner, *Slav. merid.*, I, 15 și urm. Cf. *Mag. ist.*, I, 51.

⁶² În scrisorile sale, Ioniță nu este clar în această privință ; el vorbește de coroană, *corona*, fără a preciza ; totuși titlul pe care și-l atribuie, acela care ar dori fără îndoială să i se dea, este de *împărat* : „Eu Caloianes împărat al vlahilor și bulgarilor“.

⁶³ De unde, așa cum just remarcă domnul d'Avril, caracterul special al patriarhatului din Constantinopol, care se descompune în tot atît de multe biserici autonome și autocefale cite state independente și naționalități diferite se constituie și se dezvoltă în jurisdicția sa. Rusia sub Petru cel Mare, Muntenegru, Grecia, după constituirea regatului elen, România și Serbia astăzi, au proclamat independența bisericilor respective, și această independență, care nu se atinge cu nimic de dogmă, a fost numaidecît admisă de Scaunul ecumenic.

Asan solicitase în zadar de la împăratul Barbarosa recunoaşterea titlului său. Ioniţă se gîdea să se adreseze papei, cînd acesta i-a trimis scrisoarea amintită.

I-a răspuns pe loc, mulţumindu-i pentru scrisoare, pe care o considera, după spusele lui, ca un bun mai preţios decît tot aurul din lume ⁶⁴; preaslăvind pontiful care-l onorase, precum şi pe tot poporul său, amintind comunitatea de origine care îl lega de oraşul etern; arătînd devotamentul şi supunerea sa faţă de papă, „tatăl său spiritual şi pontiful suveran” ⁶⁵; rugîndu-l să-i atribuie coroana regală care aparţinuse predecesorilor săi ⁶⁶; promiţîndu-i, în sfîrşit, că o dată acest lucru fiind acordat, se va angaja să facă tot ce-i va spune papa pentru gloria lui Dumnezeu şi a bisericii ⁶⁷.

Negocierile au ţinut vreo doi ani. Se făcea schimb de scrisori şi de ambasadori. Cei doi corespondenţi au luptat cu dibăcie şi prudenţă. Ioniţă, afirmînd mai departe întregul său devotament către Sf. Scaun, cerea insistenţelor papei să-i trimită pe unul dintre cardinalii săi pentru a-l încorona şi a consacra pe patriarh. Inocenţiu, apărător vigilent al intereselor şi demnităţii bisericii, aducîndu-şi aminte de felul cum, în 869, sub papa Adrian, bulgarii goniseră, la instigaţia grecilor ⁶⁸, pe episcopii trimişi de pontif, pentru a-i înlocui cu preoţi ortodocşi, era rezervat ⁶⁹, şovăia, căuta să capete garanţii ⁷⁰. În sfîrşit, printr-o scrisoare pastorală datată în calendele din martie (25 februarie 1204), îl institui pe Ioniţă „rege al popoarelor valah şi bulgar”, cu dreptul de a bate monedă cu chipul său şi cu toate celelalte privilegii inerente suveranităţii ⁷¹. În toamna aceluiaşi an, cardinalul Leon, trimis al Sf. Scaun, veni înadins în Bulgaria pentru a-l consfinţi pe noul monarh. Între timp, Ioniţă, atît în numele său cît şi în numele poporului său, făcuse actul solemn de adeviziune la Biserica romană.

Un al doilea privilegiu, purtînd tot data de 25 februarie şi adresat arhiepiscopului din Tîrnovo, îi recunoştea acestuia calitatea de primat al Bulgariei, cu jurisdicţie deplină asupra tuturor teritoriilor reluate de la greci de către Ioniţă şi fraţii săi. Vechile provincii bulgare rămase sub autoritatea acestora din urmă, continuau mai departe să fie supuse jurisdicţiei scaunului ortodox din Ohrida.

Toate au fost deci pe placul lui Ioniţă. La un singur punct, dorinţa ambiţiosului monarh n-a fost îndeplinită. Deoarece se socotea ca fiind egalul împăraţilor din Bizanţ, ar fi vrut ca şeful Bisericii româno-bulgare să aibă acelaşi rang ca patriarhul Constantinopolului.

Papa i-ar fi acordat bucuros această favoare, căci avea o slăbiciune pentru Ioniţă, care trimisese la Roma pe unul dintre fiii săi, împreună cu alţi tineri, mai cu seamă fii de preoţi, pentru a studia latina. Ioniţă era iubit, spune Gibbon, la curtea papală, ca fiul risipitor. Papa însă era

⁶⁴ „Caras super omne aurum et quemlibet lapidem pretiosum”.

⁶⁵ „Amicitiam et servitium sicut patri spirituali ac summo pontifici”.

⁶⁶ „Imprimis petimus ab Ecclesia matre nostra coronam et honorem, secundum quod imperatores nostri veteres habuerunt”.

⁶⁷ „Si placitum est auctoritati vestrae nobis istud implere, quicquid imperio nostro duxeritis injungendum ad honorem Dei et Ecclesiae Romanae, complebitur”.

⁶⁸ „Bulgari corrupti donis Graecorum et promissionibus circumventi”.

⁶⁹ Astfel, în timp ce Ioniţă, în scrisorile sale, îşi atribuie titlul de *imperator*, Inocenţiu nu îl numeşte niciodată decît *dominus dux*.

⁷⁰ Nu se teme să-i explice lui Ioniţă însuşi: „Licet tantae memoria levitatis nos usque adeo induxerit ad cautelam”.

⁷¹ Scrisoarea pastorală era adresată lui: „Calojahanni illustri Blachorum regi ejusque posteris etc...”

stînjedit de canoanele bisericești, care nu permit să fie atribuită demnitatea patriarhală decît bisericilor stabilite de apostoli. Iată de ce, expunînd lui Ioniță motivele care-l împiedicau să-i îndeplinească dorința, a avut grijă să-l facă să observe că primații nu se deosebeau aproape deloc de patriarhi și că ei exercitau aceeași autoritate sub un nume diferit ; că ceea ce era important, nu era titlul, ci atribuțiile. Or, primatul din Tîrnovo exercita, de fapt, pe toată întinderea regatului, jurisdicția patriarhală. Avea facultatea să consfințească și să încoroneze pe regii vlaho-bulgari ; numea pe mitropoliți și pe episcopi ; în sfîrșit, oficia, în fiecare an, sfințirea sfîntului mir pentru credincioși și bolnavi. În afară de acestea, Inocențiu acordase, printr-o favoare specială, primatului, privilegiul să fie purtată înaintea sa crucea și steagul pe care figurau patimile Domnului.

Pontiful nu putea face mai mult. Dar *Basileul*⁷² bulgar voia neapărat să-l aibă pe patriarhul său, așa cum împăratul roman îl avea pe al lui. Ioniță își spunea că, deoarece cele două denumiri de primat și patriarh erau, după declarația lui Inocențiu, echivalente, el putea foarte bine, fără a face act de nesupunere față de Sf. Scaun, să înlocuiască pe unul cu celălalt ; așadar, atunci cînd trata cu Inocențiu despre afacerile bisericii vlaho-bulgare, el folosea aproape totdeauna cuvîntul de „patriarh“ pentru a desemna pe șeful acestei biserici. Inocențiu, fără a părea că observă această înșelătorie, scria invariabil „primatul“. De ambele părți, onoarea era salvată. Astfel s-a înfăptuit la românii transdunăreni, ceea ce un autor român a numit „odioasa uniune“ cu Roma⁷³.

Bună sau rea, această uniune nu a durat mult timp. Deja știrbită în timpul domniei lui Ioan Asan, al doilea succesor al lui Ioniță, ea a fost desfăcută definitiv în ultimii ani ai sec. XII. Biserica vlaho-bulgară s-a despărțit, definitiv de data aceasta, de Scaunul de la Roma, însă fără a recunoaște supremația Scaunului din Constantinopol : *nec Romani, nec Constantinopolitani patriarchatus devinctus potestati*, spune Ducange în mod expres.

Un fapt însemnat, care se produsese între promulgarea bulei ridicînd familia Asanizilor la rangul familiilor suverane din Europa și încoronarea lui Ioniță de către reprezentantul Sf. Scaun, a pregătit cu mult înainte această ruptură și a semănat primii germeni de nemulțumire între vlaho-bulgari și latini. La 12 aprilie 1204, Cruciații au luat Constantinopolul și au proclamat împărat pe contele de Flandra, Baudouin. Ioniță nu a văzut cu ochi buni această revoluție. El prevedea că, mai tîrziu sau mai curînd, va avea de furcă cu acești vecini, pe care îi putea de pe acum judeca, deoarece auzise de grozăviile comise de ei cu prilejul luării Constantinopolului.

Totuși, vrînd să procedeze pașnic și dornic să se înțeleagă, dacă era cu putință, cu noul Augustus, așa cum se înțelesese cu papa, el îi trimise o solie pentru a-i oferi prietenia și alianța sa. La această propunere, orgoliul francului se revoltă. Răspunse lui Ioniță, dar pe tonul folosit de un suveran care se adresează vasalului său, somîndu-l să se înfățișeze în fața sa⁷⁴. În același timp, îi ceru Bulgaria și Valahia în întregimea lor, ca fiind teritorii ale imperiului. În culmea indignării, aflînd de această pretenție, Ioniță se plînsese direct papei⁷⁵, se apropie în secret de greci, pe care nu-i

⁷² Titlul împăraților greci, la bizantini.

⁷³ Vezi: Hurmuzaki, *Fragm.*, 66.

⁷⁴ „Non ut rex cum amico, sed ut servus cum domina colloqui jubebatur“ (Stritter, 707).

⁷⁵ Scrisoarea lipsește, însă se cunoaște conținutul ei prin altă scrisoare a lui Ioniță, despre care va fi vorba mai departe.

iubea, dar de care se temea mai puțin decît de latini, și se pregăti pentru războiul pe care îl considera inevitabil.

O scrisoare de mulțumire pe care el o adresase papei, puțin după mișuirea cardinalului Leon, se termina prin următoarea frază semnificativă : „Cît despre latinii care au intrat în Constantinopol, cer Prea Sfinției Voastre să le scrie să facă bine să se țină deoparte de imperiul meu și, deoarece imperiul meu nu le-a cauzat nici un rău, să nu mă insulte. Dacă mă vor ataca și mă vor insulta și ca urmare ar pieri cîțiva dintre ei, Prea Sfinția Voastră să nu privească imperiul meu ca fiind suspect, însă fiecare să rămînă liber“ ⁷⁶.

Prințul român nu se temea de o luptă directă cu Baudouin, însă nu voia să se certe cu papa și căuta dinainte să fie eliberat de răspundere în conflictul pe care îl simțea inevitabil. Nu se știe exact din ce parte a pornit atacul. Ioniță afirmă că el n-a făcut decît să se apere ⁷⁷. Cel puțin se știe că în primăvara anului 1205, Baudouin, începînd asediul orașului Adrianopol, Ioniță s-a dus în ajutorul grecilor care-l apărau ⁷⁸. Bătălia a început la o mică depărtare de ziduri. Cruciații latini au suferit o înfrîngere totală, iar împăratul lor, socotit mort pe cîmpul de luptă, a fost capturat de Ioniță, care-l duse ca prizonier pînă în capitala sa, Tîrnovo. Europa toată a fost tulburată la știrea acestei catastrofe și Inocențiu i-a scris lui Ioniță pentru a-i cere eliberarea captivului. Răspunsul lui Ioniță ⁷⁹ nu este lipsit nici de îndeminare și nici de noblețe în concluzia lui. În puține cuvinte, el recapitulează plîngerile sale la adresa latinilor, amintește de războiul nedrept purtat împotriva sa, de victoria nesperată pe care i-a dat-o Dumnezeu prin mijlocirea Sf. Petru, și încheie cu fraza următoare : „Cît despre Baudouin, nu-l pot preda, deoarece a murit în închisoare“.

Cînd și cum, iată ce Ioniță nu ne spune ; iată ce se ignoră încă și astăzi. Unii istorici au înflorit pe această temă un fel de legendă ⁸⁰ ; Alberic, Nicetas și alții vorbesc de cruzimile nemaipomenite la care Ioniță ar fi supus pe prizonierul său. Trebuie remarcat că Villehardouin, care a povestit pe larg drama la care el însuși a figurat ca actor, nu spune un cuvînt privind aceste cruzimi.

Cu doi ani mai tîrziu, *Romanoctonul* (astfel se intitula Ioniță din motive de represalii) muri (1207). Nici un alt prinț român nu i-a egalat faima după el, în afară poate de nepotul său, Ioan Asan al II-lea, fiul primului Asan, care ocupă tronul din 1217 pînă în 1241. Sub domnia acestui prinț, singurul dintre Asanizi a cărui memorie a fost slăvită de greci ⁸¹, imperiul româno-bulgar a ajuns la apogeul lui, întinzîndu-se la nord, de la Sava la Marea Neagră, la sud, de la Adriatică la Marea Egee. Tesalia, cînd supusă prinților asanizi, cînd independentă, dar totdeauna guvernată de conducători români, putea să fie considerată ca o anexă la coroană ⁸².

⁷⁶ Fleury, LXXVI, 8 ; Assemani, V, 148.

⁷⁷ D'Avril, *Bulg. chrét.*, 52.

⁷⁸ „Non parvis freti Blachorum auxiliis“, spune Stritter, 707.

⁷⁹ Sau cel puțin extrasul care se află în *Gest. Inn.* (p. 90), deoarece originalul lipsește.

⁸⁰ Gibbon, II, 734.

⁸¹ Vezi : Stritter, 725, 732 ; Papadopol, 83.

⁸² Massimu, p. XLV. Autorul adaugă că șefii sau guvernatorii români din Tesalia erau numiți *marii vlahi*, de unde și numele de „Vlahia Mare“ dat provinciei. Noi știm însă că la epoca cînd scria Nicetas, adică în a doua jumătate a sec. XII, ea purta deja acest nume.

Ioan Asan al II-lea desăvârși eroarea de a se certa cu papa Grigore al IX-lea, care l-a excomunicat ca rebel față de autoritatea Sf. Scaun, l-a declarat decăzut de pe tron și a însărcinat pe împăratul latin de la Constantinopol și pe regele Bela al Ungariei cu executarea sentinței⁸³. Ioan Asan, care obținuse deja recunoașterea autonomiei bisericii bulgare de către patriarhul ecumenic, s-a prefăcut că se supune. Însă legăturile cu Roma s-au destrămat sub domnia succesorilor săi. O jumătate de secol după moartea sa, când era papă Nicolae al IV-lea, unirea era de fapt ruptă (1291).

Asan al II-lea lăsa în urma sa doi fii⁸⁴, Căliman și Mihail, care domniră după dînsul. Cu Mihail luă sfîrșit, propriu-zis, această scurtă și strălucită dinastie a Asanizilor, pe care un istoric român o compară cu un meteor „care uimește lumea o clipă prin strălucirea sa și apoi dispare pentru totdeauna“.

Preponderența trecu de la români la bulgari. Încetul cu încetul, priimii intră în umbră. Chiar și numele lor a încetat să fie pronunțat de istoricii care îi confundă mereu cu bulgarii. Confuzia aceasta s-a extins chiar și asupra epocii anterioare. Georgios Akropolites și ceilalți cronicari din a doua jumătate a sec. XIII, îi „bulgarizează“ nu numai pe vlahii care locuiau Bulgaria pe vremea lor, dar și pe cei care luptaseră împotriva lui Isaac Anghelos în sec. XII.

Disparația Asanizilor, estomparea elementului românesc care îi urmă au dat o lovitură de moarte imperiului vlaho-bulgar. Atacat de greci, mai apoi înglobat în marele și efemerul imperiu al lui Dușan (1346), el nu a scăpat de dominația sîrbilor decît pentru a cade sub loviturile osmanliilor (1394).

Astăzi, în tot sud-vestul Turciei europene, în Macedonia, Epir, Tesalia, pe înălțimile Pindului și ale Olimpului, în Grecia, de-a lungul malurilor Aspro-Potamului⁸⁵ (fostul Akelous), întîlnești din loc în loc — în afară de cele două versante ale Pindului, la sudul și estul lacului Ianina, unde ei formează o masă compactă — fie așezări de ciobani semi-nomazi, fie tîrguri importante, industriale sau negustorești, locuite de o rasă de oameni care se deosebesc de la prima vedere prin portul lor, fizionomia lor, limba lor, de populațiile înconjurătoare (greci, albanezi, slavi). Călătorii îi numesc de obicei Țîntari sau Kuțo-Vlahi (Valahi-Șchiopi)⁸⁶. Dacă îi întrebați despre originea lor, ei vă vor răspunde și acum, ca pe vremea lui Lucius : „Noi sîntem români“.

După toate aparențele, ei sînt descendenții vlahilor lui Ioniță, rămășițele coloniștilor din Dacia traiană transplantați de Aurelian pe malul drept al Dunării.

⁸³ Theiner, *Monum. Hung.*, I, 160—71. Era vorba de o adevărată cruciadă organizată împotriva lui Asan : cei care aveau să ia parte la ea, trebuiau să beneficieze de aceleași indulgențe ca și cruciații din Palestina. Cît despre scopul cruciadei, el este definit cum urmează într-o scrisoare adresată lui Grigore al IX-lea de către Bela [al IV-lea], 7 iunie 1259 : „Bulgariam et alias terras Assani occupare et Sedi apostolicae in spiritualibus, in temporabilis vero hungaricae jurisdictioni, subjugare“.

⁸⁴ Din căsătoria sa cu Maria, fiica lui Andrei al II-lea, rege al Ungariei.

⁸⁵ Ansamblul acestor teritorii poate fi delimitat printr-o diagonală pornind de la gurile Scumbiei (Genusus) la Salonic, trecînd la sud prin lacul Ohrida. Vezi harta lui Lejean, *Ethnographie de la Turquie d'Europe*.

⁸⁶ „Quia plurimi membris debilitati esse solent“ (Lucius, p. 282).

În continuare supunem atenției cititorilor câteva pagini care abordează filozofia geto-dacă și personalitatea celor mai de seamă reprezentanți ai acestei filozofii : Zalmoxis și Deceneu.

Autorul unei ample Istorii a celților, din care publicăm câteva fragmente, istoricul Simon Pelloutier, s-a născut în 1694 la Leipzig, dintr-o familie de refugiați francezi.

După efectuarea studiilor, în 1714, a fost pe rînd pastor, consilier ecleziastic, asesor al Consistoriului Superior (1738) și director al Colegiului Francez.

Preocupările sale de istorie antică s-au materializat în lucrarea apărută între anii 1740—1750, intitulată *Histoire des Celtes et particulièrement de Gaulois et de Germains, depuis les temps fabuleux, jusqu'à la prise de Rome par les Gaulois*, lucrare reeditată apoi și după moartea sa din 1757.

În 1742 a obținut distincția Academiei din Paris pentru un Discurs asupra Galaților, iar în 1743 a fost ales membru al Academiei de Științe și Litere din Berlin.

Cunoașterea aprofundată a izvoarelor antice, înlesnită și de faptul că Pelloutier a îndeplinit și funcția de bibliotecar al Academiei prusace, i-a permis autorului să analizeze în mod critic diversele teorii istorice anterioare, să le grupeze în funcție de esența lor, să le accepte sau să le respingă, bazindu-se de fiecare dată pe o argumentație serioasă.

Așa cum era și firesc, filozofia geto-dacă, atât de renumită încă din epoca antică, și avînd largi rezonanțe și în Europa secolelor următoare, a suscitat și interesul lui Simon Pelloutier. Materializarea acestui viu interes îl constituie un original eseu asupra credinței și concepțiilor traco-geto-dace în comparație cu cele grecești, celtice, gotice sau egiptene.

Materialul se publică fără modificări.

ANA-MARIA COMAN

Simon Pelloutier

HISTOIRE DES CELTES ET PARTICULIÈREMENT DES GAULOIS ET DES GERMAINS

(Istoria celților și în mod special a galilor și germanilor), Paris, l'Imprimerie de Quillau, 1771, tom. VIII, p. 351—380

ISTORIA FILOZOFULUI ZAMOLXIS

XII. ZAMOLXIS, suveran-preot al geților, despre care vom vorbi în cele ce urmează, trece drept discipolul lui Pitagora. Dacă e așa, el trebuie să fi fost posterior lui Anaharsis, cu o jumătate de secol cel puțin. Iată ce spunea Herodot despre el¹: Geții care sînt numiți nemuritori, poartă acest nume fiindcă ei se cred în mod efectiv nemuritori. Ei consideră că un om care moare se duce să-l întâlnească pe Zamolxis², pe care unii îl socotesc a fi Gebeleisis. Ei au obiceiul de a trimite din cinci în cinci

¹ Herodot, cartea IV, 94.

² De câteva ori apare și ca Zeul sau geniul Zamolxis.

ani la Zamolxis un sol pe care îl aleg dintre ei prin tragere la sorți și căruia fiecare îi dă mesaje pentru lumea cealaltă³. Am auzit spunându-se de către grecii stabiliți de-a lungul Helespontului și a Pontului Euxin, că acest Zamolxis fusese sclavul lui Pitagora, fiul lui Mnesarchos din Samos. Fiind apoi eliberat din sclavie și adunînd mari averi, se întoarse în țara sa și îi găsi pe traci, compatrioții săi, scufundați în viciu și în neștiință. Șederea sa în mijlocul grecilor ionieni și pe lângă Pitagora, care era un filozof remarcabil, l-au făcut să cunoască un mod de trai și moravuri mai civilizate. Întorcîndu-se, puse să se construiască o casă, unde îi ospăta adesea pe stăpîinii mai mari ai națiunii, și în timp ce erau la masă cu el, îi învăța că nici el, nici ei, nici cei care se vor naște din ei în veci, nu vor muri⁴, ci vor trece într-un loc unde se vor bucura mereu de o mulțime de bunuri de tot felul. În timp ce dădea aceste învățăminte, el își pregătea, în același timp, un lăcaș subteran. Cînd îl termină, dispăru brusc și coborî în această grotă în care a petrecut trei ani încheiați. Tracii îl regretau și îl plîngeau pentru că îl credeau mort. După ce s-au scurs cei trei ani, Zamolxis a apărut din nou, iar tracii au acordat mai multă credință celor spuse de el despre o altă viață. Iată ce i se atribuie lui Zamolxis. Eu nici nu afirm, nici nu neg, ceea ce se spune despre el și despre locuința sa subterană. Cred totuși că el era mult mai vechi decît Pitagora. Dealtfel, fie că a fost un om sau a fost un zeu indigen al națiunii getice⁵, eu relatez ceea ce mi s-a spus despre el⁶.

XIII. Ceea ce Herodot remarcă în mod constant este părerea geților, care cred că morții merg să-l întâlnească pe Zamolxis. Dar el nu vrea nici să garanteze, nici să conteste ceea ce i-au relatat grecii stabiliți de-a lungul Helespontului, și anume că a existat un om cu numele de Zamolxis, care a fost sclavul, apoi discipolul lui Pitagora, și care a știut să se servească de o pioasă fraudă pentru a stabili în mijlocul națiunii sale o doctrină despre o altă viață. Trebuie să se țină seama de bună-credința istoricului, care avînd motive puternice de a se îndoii de adevărul și certitudinea acestei relatări, avertizează că o redă pentru valoarea sa.

Totuși, autorii care au urmat și care nu par a fi vrut, în cea mai mare parte, alt ghid decît pe Herodot, nemulțumiți de a da ca sigură informația care i se părea foarte suspectă acestui istoric — au adăugat la relatarea sa o infinitate de împrejurări despre care el nu face nici o mențiune. S-a spus, de exemplu, că Zamolxis, sclavul lui Pitagora, a fost ridicat, după moarte, la rangul eroilor, a semizeilor⁷ și chiar a zeilor⁸. S-a mai spus că a fost în cele din urmă recunoscut de geți⁹ drept cel mai mare dintre toți zeii. Alții

³ Herodot, Idem.

⁴ Zamolxis propovăduia, după cum se vede, nemurirea sufletului și speranța unei vieți viitoare. Grecii își imaginau că el propovăduia că scitii nu vor muri niciodată.

⁵ Cuvîntul *καίρετα* exprimă aci, după obiceiul păgînilor, un fel de scuză a istoricului către Zamolxis, pentru cazul în care nu i-ar face dreptatea ce i se cuvine și ar fi vorbit într-o manieră care nu este demnă de măreția lui.

⁶ Herodot, cartea IV, 95—96.

⁷ Clemens din Alexandria, *Covoarele*, Cartea IV, 8 ; între semiezii care se găsesc în Insula Fericirilor, Lucian îi enumeră pe cei doi Cyrus, pe Anacharsis și pe Zamolxis. Lucian, *Historia*, Cartea II, 17.

⁸ Lucian, *Adunarea zeilor*, 9.

⁹ Iamblichos, *Vita Pythagorae*, Cartea XXX, 173.

dovedeau ¹⁰ că se bucura, încă înaintea morții, de onorurile și titlurile divinității. Însuși Strabon, care se pare că a văzut lucrurile mai clar decât ceilalți, nu uită să spună ¹¹ că geții au așezat de foarte mult timp printre zei, un discipol al lui Pitagora, numit Zamolxis.

Pentru a lămurii ceea ce este confuz și incompatibil în aceste relatări diferite, trebuie amintită aici o reflecție ce s-a făcut în altă parte ¹².

1. Geții dădeau numele de Zamolxis zeului suprem. Istoricul Mna-seas ¹³ spunea că „geții îl serveau pe zeul Saturn sub numele de Zamolxis“. Se găsește aceeași remarcă la Hesychios. După ce a relatat ceea ce spunea Herodot că a aflat de la grecii stabiliți de-a lungul Pontului Euxin, și anume că Zamolxis fusese sclavul lui Pitagora, el adaugă ¹⁴: „Alții pretind, totuși, că acest nume desemnează pe zeul Saturn“. Se vede bine că Saturn aici este Teut-ul sau Odin-ul popoarelor scitice și celtice, pe care îl numeau cel mai vechi dintre zei și căruia îi ofereau victime umane.

Porphyrios găsisse undeva că Zamolxis al geților prezida războiul și din această cauză el l-a socotit ca Hercule ¹⁵ al grecilor. S-a arătat în altă parte că, potrivit teologiei celților, zeul suprem prezida războiul, astfel încât nu trebuie să fii surprins că între diversele nume sub care l-au desemnat străinii i s-au dat și cele de Marte și Hercule. Acestui Zamolxis, geții îi sacrificau oameni, numeau aceasta a trimite un mesager la Zamolxis, deoarece credeau că toți care mureau de o moarte violentă, mergeau să-l găsească pe Odin în *Valhalla*. Nu de multă vreme, s-a relatat un pasaj din Lucian, în care este introdus Anacharsis, rugînd un scit pe care l-a întâlnit la Atena, să-l primească în casa sa, implorîndu-l prin invocarea lui *Zamolxis și a spadei sale*. Este evident că în acest loc Zamolxis desemna zeul pe care sciții îl serveau cu preferință, în numele căruia ei jurau, și al cărui simbol era o spadă.

2. Geții mai dădeau numele de Zamolxis și Suveranului Pontif, care prezida cultul acestui zeu. Acest lucru reiese cu claritate dintr-un pasaj din Strabon, pe care am avut ocazia să-l dăm în întregime și la care trimitem pe cititori. El relatează ¹⁶ că „Zamolxis care fusese sclavul lui Pitagora și devenise celebru printre geți prin precerile sale, îl convinse pe rege să-l asocieze la guvernare ca pe un fidel interpret al voinței zeilor. În consecință, el fu declarat întâi sacrificator al zeului pe care geții îl serveau cu preferință, apoi primi, de asemenea, și numele de zeu. Din vremea aceea se găsea totdeauna în mijlocul geților cîte un om cu caracterul lui Zamolxis, care îl asista pe rege cu sfaturile sale și căruia poporul îi dădea numele de zeu“. Evident, în acest pasaj este vorba de un suveran pontif care, purtînd numele zeului al cărui reprezentant era, transmitea acest titlu succesorului său, cu sarcina pe care o avusese el.

Trebuie spus același lucru despre pasajul lui Platon, în care este introdus un medic trac, spunîndu-i filozofului grec : „Zamolxis, regele nostru, care este zeu, spune că nu trebuie să promiți că vei vindeca bolile de ochi, dacă nu tratezi în același timp întregul cap“. Pontiful care a pronunțat această judecată este numit rege, pentru că regele îl asocia la guvernare și numele său se găsea în fruntea tuturor edictelor, alături de cel al suvera-

¹⁰ Phavorinus, după *Stoboeum Serm.* CLXXIV, pag. 600.

¹¹ Strabon, Cartea XVI, 762.

¹² Mai sus, Cartea III, cap. 14.

¹³ Suidas, *Lexicon*, Cartea II, 500.

¹⁴ Hesychios, *Lexicon*, Zalmoxis.

¹⁵ Porphyrios, *Vita Pythagorae*, Cartea 14.

¹⁶ Mai sus, cap. 14, par. 12, notița 127.

nului. El mai purta și numele de zeu, fiindcă acest titlu era atașat demnității sale și fiindcă geții primeau răspunsurile sale ca pe niște oracole ale zeului însuși, al cărui reprezentant era.

XIV. Să tragem acum concluziile noastre. Deoarece geții dădeau numele de Zamolxis nu numai zeului suprem, dar și șefului druizilor lor, nimic nu ne împiedică să spunem că legiuitorul geților era un filozof celebru, care primise numele de Zamolxis atunci când se acordase demnitatea de suveran pontif al națiunii sale. Despre acest filozof este vorba în pasajul lui Diodor din Sicilia, care spune ¹⁷ că Zamolxis se lăuda că a primit de la zeița Vesta legile pe care le dădu geților. Poate că acest legiuitor, înțelegînd că doctrina pedepselor și recompenselor unei alte vieți, era cel mai ferm sprijin al legilor, n-a cruțat nimic pentru a-i da curs. Poate că pentru a reuși mai bine, el făcu uz de șiretlicul care i-a făcut pe compatrioții săi să creadă că murise și a înviat după trei ani. În sfîrșit, n-am vrea să se nege în mod absolut că Pitagora ar fi avut un discipol, care făcînd avere în țara lui, a fost desemnat ca sacrificator al zeului suprem și primi, în consecință, numele de Zamolxis, în locul numelui pe care-l avusese mai înainte de la Tales ¹⁸.

Dar grecii au făcut aici două greșeli considerabile. Întîi, ei l-au confundat pe zeul Zamolxis cu sacrificatorii care îi purtau numele. Ei au atribuit acestor sacrificatori ceea ce trebuia aplicat zeului, al căror exponenți erau. Ei au spus, de exemplu ¹⁹, că geții ofereau sacrificii, adică victime omenesti lui Zamolxis, care fusese sclavul lui Pitagora și îl considerau drept zeul Saturn. De asemenea au susținut că acest sclav ²⁰, convingîndu-i pe geți că sufletul este nemuritor și dîndu-le legi, a fost recunoscut drept cel mai mare dintre zei. Toate acestea sînt născociri. S-a arătat în altă parte că geții nu cunoșteau deloc această apoteoză în virtutea căreia un om mare este așezat după moarte în rîndul zeilor. Ei dădeau pontifilor lor numele de zeu încă pe cînd erau în viață și cînd îndeplineau de fapt funcțiunile cu care erau însărcinați. Succesorul Pontifului îi moștenește, de asemenea, și titlul.

Cealaltă greșală a autorilor greci este că nu au acordat destulă atenție celor remarcate de Herodot, anume că filozoful Zamolxis, care propovăduise grecilor dogma nemuririi sufletului, trebuia să fie mai vechi decît Pitagora. În mod efectiv, dacă Zamolxis ar fi fost discipolul lui Pitagora, el ar fi trebuit să fie aproximativ contemporan cu Herodot, care se născuse la începutul celei de-a LXXIV-a Olimpiade, treisprezece, paisprezece ani înaintea morții lui Pitagora ²¹, pe care Hermippus o calculase de a fi fost pe la mijlocul celei de-a LXXVII-a Olimpiade. Ori, dogma nemuririi sufletului era mult mai veche printre traci. Era, așa cum s-a arătat, unul dintre punctele doctrinei lui Orfeu, care trăise cu nouă, zece secole înaintea

¹⁷ Diodor din Sicilia, Cartea I, 94. Jordanes îi așează pe Zeuta, Diceneus și Zamolxis în rîndul filozofilor care existau printre goți, după ce au trecut în Tracia. Jordanes, *Getica*, 39.

¹⁸ Porphyrios, *Vita Pythagorae*, 14.

¹⁹ Diogene Laertiu în *Pythag.* Cartea VII, Sec. 2, p. 488. S-a atras atenția mai sus, cartea III, cap. 6, par. 14, nota 125, că Diogene îi atribuie lui Herodot o remarcă care era de fapt al lui Mnaseas.

²⁰ Iamblichos, *Vita Pythagorae*, Cartea XXX, 173.

²¹ Diogene Laertiu, *Vita Pythagorae*, Cartea VIII, p. 40. Brucker, *Hist. Crit. Philos. Lib. II*, Cap. 10, p. 1021.

lui Herodot ; și deoarece legile geților existau deja pe vremea lui Anacharsis nu era posibil ca legislatorul acestui popor să fi fost discipolul lui Pitagora. În mod cert Lucian n-a judecat bine. El pretinde că Zamolxis, sclavul lui Pitagora a fost așezat printre zei de către geți și îl introduce pe Anacharsis implorînd pe unul dintre compatrioții săi în numele zeului Zamolxis, să-i dea adăpost. Pitagora nu se născuse decît cîtiva ani după ce Anacharsis sosise la Atena ²². Nici Strabon nu trebuia să spună că geții respectau, pe vremea sa, legea pe care le-o dăduse Zamolxis, discipolul lui Pitagora, de a se abține de la consumarea cărnii animalelor. Această superstiție fusese introdusă la geți încă de pe vremea lui Orfeu. Trebuie să ne menținem deci, la ceea ce spune Herodot și anume, că Zamolxis al geților trebuie să fi fost mult mai vechi decît Pitagora.

Cu privire la etimologia numelui ²³ *Zamolxis*, pe care unii l-au scris *Zalmoxis* sau *Salmoxis*, nu se poate spune nimic sigur, deoarece acest cuvînt era dedus dintr-o limbă care ne este aproape necunoscută. Strabon observă că insula Samos (în care tracii avuseseră un sanctuar foarte celebru) își primise numele de la munții înalți care o acoperă și că oamenii din partea locului îi numesc în limba lor ²⁴ *Samnos*. S-ar putea deci ca *Zamolxis* să-l indice aci pe zeul *Tis*, care era adorat pe una din înălțimile acestor munți. Dacă această etimologie nu-i place cititorului, el ar putea să-și arunce ochii pe indicațiile lui Porphyrios ²⁵. Etimologiile se aseamănă destul de mult cu norii în care poporul descoperă cai, care, armate care se bat, împreună cu toate celelalte figuri pe care o imaginație rănită poate să le-o dea.

ISTORIA FILOZOFULUI DICENEUS

XV. Geții au avut un alt filozof foarte celebru. Despre el nu vom vorbi decît puțin, deoarece a fost menționat în mai multe locuri ale acestei cărți. Strabon ne asigură ²⁶ că acest Diceneus a ajuns în mijlocul geților la aceeași demnitate cu care fusese investit și Zamolxis cu cîteva secole mai devreme. S-a presupus, deci, că ambii filozofi au înflorit în sinul aceleiași națiuni. Ceea ce se spune nu este totuși lipsit de dificultate. Geții, al căror suveran sacrificator fusese Zamolxis, locuiau dincolo de Dunăre, aproape de Grecia ²⁷. Darius Hystaspes trecu prin țara lor și îi supuse înainte de a

²² Anacharsis sosi la Atena în primul an al celei de-a XLVII-a Olimpiade (mai sus, par. 6, nota 93). Nașterea lui Pythagora este calculată cel mai devreme în cel de-al treilea an al Olimpiadei XLVIII și cel mai tîrziu în primul an al Olimpiadei LIII. Brucker, *Hist. Crit. Philos.*, Cartea II, cap. 10, p. 998.

²³ În cîteva manuscrise ale lui Herodot apare *Zamolxis*. Mai apare la Hesychios, ca *Salmoxis*, *Saturnus* și *Saltatio* și *Cantilena*.

²⁴ Strabon, Cartea X, p. 457.

²⁵ Porphyrios spune că i s-a dat filozofului numele de *Zamolxis* fiindcă a fost acoperit cu o piele de urs îndată după nașterea sa. El adaugă că, după alții, numele de *Zamolxis* indică un străin. Porphyrios, *Vita Pythagorae*, Sect. 14—15.

²⁶ Strabon, Cartea VII, p. 298. Vezi, de asemenea, mai sus, par. 13, nota 192.

²⁷ Herodot, Cartea IV, 93.

sosi la Dunăre. Or, Diceneus și-a exercitat pontificatul în regatul lui Be-rebistes, care își avea pământurile dincoace de acest fluviu, în părțile Sar-mației. Se crede, totuși, că această dificultate poate fi înlăturată printr-o reflecție pe care Strabon o făcuse în altă parte. El spune ²⁸ că geții erau un popor nomad care trecea și retrecea Dunărea, după cum o cerea bunul mers al afacerilor lor.

Oricum ar fi, geograful care a fost citat părea să-l judece foarte aspru pe Diceneus. „Era — zice el — un șarlatan care străbătînd Egiptul, învă-țase acolo anumite metode de prezicere, de care făcea uz pentru a con-vinge poporul că zeii emiteau oracole prin gura sa“. Iordanes care îl vedea pe Diceneus de la o depărtare mult mai mare și care era, dealtfel, com-patriotul său, îl judecă mult mai favorabil. După el, Diceneus era un filo-zof remarcabil, un bun teolog, un legiuitor înțelept, într-un cuvînt un om universal.

Noi credem că este permis să se afirme toate acestea sau, cel puțin să i se aducă elogii. Se poate ajunge aproape de impostură afirmînd că Dice-neus n-ar fi fost un om mare și că n-ar fi adus servicii importante națiunii sale. El sporise atît de mult ²⁹ curajul geților, încît timpul pontificatului său a fost marcat de victorii continue, pe care le-au obținut asupra po-poarelor vecine. Legea prin care interzisese folosirea vinului, arată că el s-a preocupat în mod serios de îndreptarea viciilor compatrioților săi. Nu trebuie să fim deci surprinși că goții mai păstrau încă, pe timpul lui Jorda-nes, un profund respect memoriei sale și că, pentru a da o autoritate mai mare legilor după care se guvernau, instituirea lor o raportau la acest Pontif ³⁰.

S-ar putea elabora încă lungi articole despre numeroși alți filozofi sciți menționați de antici. Dintre aceștia ar fi *Zeuta*, *Abaris*, *Tamyris*, *Li-nus*, *Toxaris*, *Prometeu* și alți cîțiva. Dar pe de o parte, nu știm nimic des-pre doctrina lor ; pe de altă parte, ceea ce se relatează despre persoana lor, este învăluit în atîtea născociri, se găsesc în ele atîtea contradicții, încît cel mai bine e să nu se spună nimic despre ei. Vom adăuga numai cîteva cu-vinte cu privire la conformitatea filozofiei pitagoriene cu cea a celților.

CONFORMITATEA FILOZOFIEI LUI PITAGORA CU ACEEA A CELȚILOR

XVI. Se pretinde că Pitagora cunoscuse filozofi celți și că el adoptase mai multe dintre ideile lor. Un autor, citat de Clemens din Alexandria, spunea, de exemplu, că „Pitagora avusese ca maeștri, gali“. Alt autor citat de Suidas spunea ³¹ că „acest filozof studiase întîi sub Pherekydes din Scyros, iar apoi cu Abaris Hiperboreanul“.

²⁸ Strabon, Cartea VII, p. 305.

²⁹ Strabon după ce a relatat cuceririle regelui Burebista, asigură că le datora pe toate sfaturilor lui Diceneus. Strabon, Cartea VII, p. 303—304.

³⁰ Clemens din Alexandria. *Strom.* Cartea I, cap. 15, p. 358.

³¹ Suidas, *Pythagora*, Cartea IV.

Deoarece Pitagora fusese în Tracia, unde a fost inițiat în misterele instituite de către Orfeu și își petrecuse ultimii ani ai vieții în Italia, nu ne putem îndoi că a avut ocazia să cunoască religia celților. Problema este de a ști dacă a împrumutat în mod efectiv ceva de la ea ; Hermippus crede ³² că da. El spunea că Pitagora urmărea, în mai multe puncte, opiniile evreilor și ale tracilor. Jamblichos afirmă același lucru ³³. „Se pretinde — spune el — că Pitagora se străduia să imite stilul lui Orfeu și să urmeze ideile lui, mai ales în raport cu religia. Teologia pe care o propovăduia discipolilor săi, ca și preceptele religiei pe care le dădea, erau împrumutate, în parte, din doctrina lui Orfeu și a egiptenilor ; în parte, de la caldeeni și de la magi ; în parte din misterele de la Eleusis, de la Imbros, de la Samotrace, de la Delos ; și, de asemenea, din misterele care erau comune celților și iberilor“.

Fără a decide nimic în ce privește chestiunea care pare a fi foarte spinoasă, putem crede totuși că Hermippus și Jamblichos aveau dreptate. Se știe că doctrina lui Pitagora conținea mai multe dogme care erau, în realitate, primite de la celți, dar că acest filozof se putuse inspira și din alte surse. El spunea, de exemplu, că „divinitatea este un spirit răspândit în toate părțile materiei, care dă viață animalelor“. El recunoștea un zeu suprem, la care raporta originea tuturor lucrurilor și pe care îl numea ³⁴ Zeul Bătăliilor. El nu voia ³⁵ ca divinitatea să fie reprezentată sub formă de om sau sub forma vreunui animal.

De-a lungul cărții precedente s-a demonstrat că celții aveau aceleași principii și că se exprimau aproximativ în aceiași termeni. Dar Pitagora putuse împrumuta toate aceste idei de la evrei și chiar de la egipteni, dacă este adevărat că ele făceau parte din doctrina secretă pe care egiptenii nu o împărtășeau decât celor inițiați. Se poate spune același lucru despre nemurirea sufletului. Pitagora și druizii propovăduiau deopotrivă această dogmă. Totuși, opiniile ce se atribuie filozofului cu privire la acest punct important, se apropie mult mai mult de doctrina egiptenilor, decât de cea a celților.

Dar iată alte câteva teze ale doctrinei lui Pitagora pe care, după toate aparențele, le luase de la popoarele celtice. Acest filozof făcea mare caz de preziceri ³⁶ și de magie ³⁷ ; iar aceste științe frumoase aparțineau doctrinei secrete pe care el nu o împărtășea decât celor mai devotați discipoli ai săi. Prezicerile sale nu difereau deloc de cele care au fost redată într-un capitol precedent. El ghicea nu numai din zborul păsărilor, dar și cu ajutorul anumitor ramuri de copaci ³⁸, ceea ce era o prezicere specifică popoarelor scitice și celtice. Trebuie spus același lucru despre magia lui Pitagora ³⁹. „El se lăuda că vindecă anumite boli prin descințe“, superstiții pe care Platon le relatează ca fiind de origine tracă.

Pe lângă aceasta, Pitagora își propovăduia doctrina ⁴⁰ în versuri, interzicându-se transpunerea lor pe hîrtie. El compunea imnuri ⁴¹ de laudă divinității și de bine oamenilor ; cerea discipolilor săi să cînte aceste imnuri și să le acompanieze cu un instrument.

³² Hermippus, *Ad Joseph. Contra Appionem*. Cartea I, cap. 8.

³³ Jamblichos, *Vita Pythagorae*, 151, p. 127 și urm.

³⁴ Eustathius, *Ad Illiad.* II, p. 187.

³⁵ Clemens din Alexandria, *Strom.* Cartea I, cap. 15, p. 358.

³⁶ Clemens din Alexandria, *Strom.* Cartea I, p. 399.

³⁷ Plinius cel Bătrîn, *Historia Naturalis*, Cartea XXX, cap. I.

³⁸ Suidas, *Pythagora*, III, p. 231.

³⁹ Jamblichos, *Vita Pythagorae*, 164, p. 139.

În sfârșit, este suficient să fie citați autorii care au scris despre viața lui Pitagora, pentru a înțelege că acest filozof era un fanatic, care adopta toate viziunile celților, în raport cu ceea ce anticii numeau fiziologie. El acorda atenție zborului unei păsări, lătratului unui câine, pentru că avea ideea că vocea naturii era însăși vocea divinității, care dădea omului mijloc de învățăminte salutare, cu ajutorul animalelor și chiar al ființelor neînsuflețite, care părînd să acționeze doar printr-un simplu instinct sau printr-o determinare oarbă, erau totuși instrumentele sau organele unei Ființe inteligente și înțelepte.

Toate acestea păreau să confirme opinia acelor care credeau că Pitagora îi cunoscuse pe celți și că împrumutase de la ei ceva. Dar aceasta nu este, totuși, decît o conjunctură care poate fi privită ca fiind la fel de nesigură ca tot ce s-a spus despre viața și dogmele acestui filozof.

⁴⁰ Cicero Tuscul. *Quaest.* Lib. IV, p. 35.

⁴¹ Suidas, *loc. cit.*

Activitatea „Partidei socialiste” în anii 1879 — 1890

După Congresul socialist din toamna anului 1879, în mișcarea revoluționară din România, începe o nouă perioadă, care se caracterizează printr-o puternică întărire a organizațiilor socialiste, cînd se încadrează în mișcare sute și sute de muncitori, țărani, intelectuali, uniți în partida socialistă sau partida muncitorilor, deosebită de partidele claselor exploatate cu care se înfruntă direct și deschis în problemele fundamentale ale dezvoltării societății, afirmîndu-se ca cea mai înaintată forță a vieții sociale și politice românești.

Congresul socialist de la Iași*, moment deosebit în dezvoltarea mișcării socialiste, s-a evidențiat prin clarificările asupra necesității orientării activității revoluționare spre masele populare, cu precădere spre muncitorime, pentru atragerea lor în mișcarea politică socialistă, prin sprijinul acordat procesului de organizare profesională a muncitorilor și susținerea revendicărilor lor. Așa cum apreciau socialiștii români, în aprilie 1880, „odată realizată independența națională, s-a eliberat terenul pentru noi, socialiștii revoluționari, care susținem că emanciparea muncitorilor nu poate fi decît opera muncitorilor înșiși”¹.

Socialiștii și-au propus, conform hotărîrilor congresului din 1879, să intensifice propaganda ideilor socialiste în rîndul unor largi pături sociale, să asigure contactul larg și permanent cu proletariatul. În acest scop vor desfășura o vastă activitate folosind diferite mijloace ca presa socialistă, literatura de popularizare, conferințe etc. Totodată, socialiștii au intensificat acțiunea de aprofundare a materialismului dialectic și istoric ceea ce le-a permis să sublinieze superioritatea socialismului științific, să reliefeze laturile lui esențiale și să fundamenteze teoretic mișcarea muncitorească din țara noastră.

Interesul deosebit pentru receptarea socialismului științific și înțelegerea valorii lui reale este elocvent ilustrat de răspîndirea timpurie a lucrărilor lui K. Marx și F. Engels pe pămîntul României, de nenumăratele articole de popularizare a celor mai variate laturi ale socialismului științific, cit și de activitatea mișcării muncitorești și socialiste desfășurată pe baza acestei învățături.

Marxismul a găsit un teren propice în țara noastră datorită tradițiilor revoluționare și democratice ale gîndirii pașoptiste pe care le-a preluat și dezvoltat în noile condiții istorice, receptivității poporului român la ideile înnoitoare ale timpului. Alături de aceasta, un alt factor favorizant pentru răspîndirea și însușirea socialis-

* Despre Congresul socialist de la Iași vezi: *Începuturile mișcării socialiste din România*, în „Anale de istorie”, nr. 4/1980, p. 161—162.

¹ *Documente din istoria mișcării muncitorești din România. (1879—1892)*, Editura politică, București, 1973, p. 52 (în continuare: *Documente, 1879—1892*).

mului științific l-a constituit prezența în rindurile oamenilor de știință și cultură români a unui puternic curent materialist științific despre lume și răspindirea acestor cunoștințe în universități și chiar în licee. Dintre reprezentanții acestui curent amintim pe C. Esarcu, C. I. Istrati, Em. Bacaloglu, P. Poni, V. Conta. Dacă la acestea adăugăm, ca factori ce au favorizat răspindirea marxismului, legăturile cu Internaționala I și a II-a și îndeosebi cu K. Marx și F. Engels, cărora socialiștii români le-au cerut adeseori părerea, cu mișcări socialiste din alte țări, avem un tablou complet al condițiilor care au permis o atât de timpurie și complexă receptare și dezvoltare a socialismului științific în România.

Procesul de însușire creatoare a marxismului — de la cunoașterea primelor noțiuni, la înțelegerea tot mai aprofundată, preluarea și prezentarea amplă a teoriilor lui Marx și Engels — până la analiza evoluției societății românești în lumina socialismului științific și formularea unui program de acțiune corespunzătoare etapei de dezvoltare a țării și a mișcării muncitorești a constituit un semn evident al dezvoltării și maturizării mișcării socialiste și muncitorești din țara noastră.

Un rol important în această acțiune l-a avut presa socialistă, care cunoaște, după anul 1879, o dezvoltare însemnată. În perioada 1879—1889 socialiștii români au reușit să editeze 17 publicații socialiste, din care 6 organe social-politice centrale (3 la București și 3 la Iași), 3 reviste teoretice, una cultural-artistică și 7 organe de presă locale. * Una dintre publicațiile socialiste, „Dacia viitoare”, a fost scoasă peste hotare, la Paris și apoi la Bruxelles, unde se aflau, la studii, un număr compact de tineri români adepți ai ideilor socialiste. Existența la București a unui nucleu socialist puternic a permis editarea aici a primului cotidian socialist român, „Drepturile omului”, ce apare în 2 ediții.

Cercul socialist din Iași, în frunte cu Eugen Lupu, frații Ioan și Gheorghe Nădejde, dr. N. Russel, T. Speranția, a scos, la 28 septembrie 1879, organul său „Besarabia” **, care își propunea să răspindească ideile socialiste, să lumineze masele populare asupra rolului ce le revine în societate, asupra importanței pe care o are solidaritatea de clasă. „Numai prin solidaritate veți putea să vă apărați în contra exploatației stăpînului, numai prin unire și organizație veți putea fi tari, veți putea dobîndi drepturile omenești și cetățenești”, scria în numărul din 8 noiembrie 1879 al publicației socialiste.

Ca o continuare a „Besarabiei” a apărut, în anul următor, prima revistă teoretică a socialiștilor români cu un titlu semnificativ: „România viitoare”. Publicația — scria C. Dobrogeanu-Gherea, în primul număr al acesteia (decembrie 1880) — „va fi mai mult un jurnal de dezvoltare a ideilor teoretice decît jurnal agitator”. La baza acestor dezbateri teoretice urma să stea, după cum rezultă din articolul-program, socialismul științific. „În baza studiilor noastre — se spunea în editorial — se află așezată o teorie care, cu toate că e nouă și rezemîndu-se pe știință derivă din instinctele omului, vechi ca și umanitatea însăși. Această teorie poartă numele de «socialism»”². „România viitoare” își propunea ca la început să întreabînteze cît mai puțin cuvîntul socialist, din teama de a nu împărtăși soarta revistei „Besarabia”. Totuși a publicat articole inspirate din ideile socialismului științific, uneori argumentate cu fragmente din opera lui Marx și Engels.

Gazeta „România viitoare”, care apărea la București, era rezultat al unei colaborări strînse între socialiștii bucureșteni și cei ieșeni, jumătate din tiraj urmînd să fie trimisă la Iași, căruia îi revenea și o jumătate din cheltuielile de apariție. În privința portofoliului de articole, C.D.-Gherea îi solicită lui Russel și, prin intermediul acestuia, și lui Ioan Nădejde să scrie cîteva materiale de popularizare a teoriei lui Darwin și despre ateism³.

După apariția primului număr al „României viitoare”, Russel își exprima mulțumirea că socialiștii bucureșteni au putut scoate revista și recomanda să se țină seama că publicația se adresează tinerețului care „e aproape de partid”⁴ (s.n.).

* Vezi: *Presa muncitorească și socialistă din România*, vol. I (1865—1900), partea I (1865—1889), Editura politică, București, 1964.

** „Besarabia” a apărut între 28 septembrie și 14 decembrie 1879, și a atins un tiraj de 1000 de exemplare.

² Arhiva C.C. al P.C.R., colecția 239, unitatea de păstrare 475.

³ „Revista — scria C. D.-Gherea lui Russel la Iași — va apare, după toate probabilitățile, în preajma lui 15 iunie (a apărut abia peste 6 luni — n.n.). Pregătiți articole. Vrem ca la apariția revistei să avem material pentru cel puțin 5—6 numere” (Arhiva C.C. al P.C.R., colecția 239, unitățile de păstrare 459, 463).

⁴ Arhiva C.C. al P.C.R., colecția 239, unitate de păstrare 526.

La 26 octombrie 1880 apărea gazeta „Înainte”, prima publicație din istoria mișcării muncitorești și socialiste din țara noastră care se subtitula „organ democratic socialist și al proletariatului român” *. Încercătoare în cauza dreaptă pentru care milita, gazeta „Înainte”, în numărul său prim (încă de la acesta a apărut în 5 000 de exemplare), chema la luptă pe toți fiii națiunii, convinsă că dacă „astăzi sintem pîriu, mâine vom fi cataract în stare să răstoarne vechea orînduire și să înlătuie sarcinile mari ce stau în fața proletariatului”.

Declarîndu-se reprezentantă a mișcării socialiste, în articolul de fond din numărul 1 gazeta susținea: „Sîntem în România avangarda luptătorilor... care au ridicat deja de mult și fac să filie sus și mindru drapelul roșu nepătat al democrației socialiste”. (Aici s-a scris prima dată în presa noastră socialistă despre steagul roșu ca simbol al ridicării proletariatului la luptă). Redacția făcea cunoscut abonaților revistei „Besarabia”, că în continuarea abonamentului la această revistă, care fusese suspendată, vor primi gazeta „Înainte”.

O vastă activitate pentru răspîndirea în mase a socialismului științific pentru popularizarea unor lucrări ale lui Marx, Engels și pentru combaterea concepțiilor idealiste despre natură și societate, a desfășurat „Contemporanul”, în cei zece ani de apariție. „Scopul nostru — se scria în articolul program — e a face cunoscut publicului român cum privește știința contemporană lumea. Vroim să aducem în țara noastră discuțiunea asupra marilor teorii științifice la ordinea zilei. Credem folositoare pentru patria noastră împrăștierea cit mai mare a cunoștințelor cîștigate în privința lumii”⁵.

Colectivul de redacție al „Contemporanului” era format din frații Ioan și Gheorghe Nădejde, Sofia Nădejde, Const. Mille, V. Gh. Morțun, Th. Speranția, N. Turcanovici, iar în jurul lor s-au grupat dr. Ștefan Stîncă, V. Lăteș, Anton Bacalbașa, N. Beldiceanu, St. Basarabeanu, O. Carp, A. Stavri, Gh. Kernbach (Gheorghe din Moldova), Ed. Gruber, C. Z. Buzdugan, I. Catina și alții. Se cuvine a fi subliniat rolul deosebit pe care l-a avut C. Dobrogeanu-Gherea în apariția „Contemporanului”, încă de la primele numere. Este adevărat că primul articol semnat de Gherea în paginile revistei a apărut în anul 1885, dar și pînă la această dată el a sprijinit-o prindînd redacției „Contemporanului” toate materialele care nu fuseseră tipărite în „România viitoare”. Mai mult, el a influențat însăși orientarea revistei. Așa cum scria Sofia Nădejde mai tîrziu, „cam la un an de la apariția «Contemporanului» veni la Iași C. Dobrogeanu-Gherea.”⁶

Un rol însemnat a avut și revista „Emanciparea”, editată de Cercul socialist din București, în perioada 15 aprilie — 15 august 1883 **. Publicația se declara „apărătoare a muncitorilor” și a militat pentru desființarea proprietății private asupra mijloacelor de producție. „Instrumentele de muncă — pămîntul, apa, capitalurile bancherilor și moșierilor — scria revista în numărul 6 (1883) — să fie proprietăți sociale, comune”.

Din multitudinea de publicații ce au apărut în această perioadă, gazeta teoretică „Revista socială” (1884—1887), al cărei redactor a fost Ioan Nădejde, a contribuit substanțial la răspîndirea socialismului științific. Revista își propunea, așa cum rezultă din articolul program publicat în numărul 1 (aprilie 1884), să arate „ce rol are socialismul în țara noastră, ce idei anume primesc socialiștii români și ce tactică voiesc să întreprindă”. Ea se angaja să militeze pentru organizarea muncitorilor, „pentru a-i face pe muncitori să se unească între dinșii, pentru a-și da mină de ajutor la toate nevoile”. Editorialul subliniază că „rolul socialiștilor convinși este de a face propagandă, de a lăți în public ideile socialiste prin scris și prin grai, de a face propagandă neobosită”. Totodată, revista își propunea să acționeze pentru împrăștierea confuziilor, pentru combaterea teoriilor „nereale” despre socialism.

La mijlocul deceniului al IX-lea al secolului trecut intensificarea propagandei în rîndul muncitorilor impunea scoaterea unei publicații socialiste zilnice. Aceasta a determinat apariția, la 1 februarie 1885, a gazetei „Drepturile omului”. Editat de Cercul socialist din București, ziarul și-a continuat apariția zilnică pînă în noiembrie 1885, cînd s-a transformat în organ săptămînal. La scurt timp după aceea și-a încetat activitatea, reapărînd, în intervalul septembrie 1888 — februarie 1889, mai întîi ca organ zilnic, cu subtitlul „Ziar democrat social”, apoi ca săptămînal. Comitetul de

* Ziarul „Înainte” a apărut între 26 octombrie 1880 și 14 ianuarie 1881.

5 „Contemporanul”, an. I, nr. 1 din 1 iulie 1881.

6 „Adevărul”, 49, nr. 15 747 din 18 mai 1935.

** „Emanciparea” era scoasă de: Const. Bacalbașa, Gheorghe Kernbach (Gheorghe din Moldova) și Emil Frunzescu.

redacție al ziarului „Drepturile omului” era format din Const. C. Bacalbașa, Al. Brăescu, Const. A. Filittis, Emilian A. Frunzescu, Const. Mille, Ioan Nădejde, Al. G. Radovici, Paul Scorțeanu.

Acțiunii de răspundere a marxismului și, totodată, susținerii luptei pentru eliberarea teritoriilor românești aflate sub stăpânire străină și unirea acestora cu România i s-a dedicat revista socialistă „Dacia viitoare”^{*}, scoasă de grupul revoluționar român de la Paris, alcătuit la 1 ianuarie 1883, format din Vintilă C. A. Rosetti, Al. Bădărău, Const. Mille, V. Gh. Morțun, Gr. Maniu, Ion Tanoviceanu și alții. La constituire, aceștia se angajau să depună toate eforturile în vederea realizării scopului ce și-l propuneau: „reformarea societății actuale”. Ca mijloc sigur de realizare a lui apreciau a fi „revoluțiunea”, revista editată considerându-se organul celor ce suferă de stăpîni români și străini, „o tribună pentru toți desmoșteniții”, pentru toți cei ce voiesc „a lupta pentru desrobirea semenilor lor”¹.

Ziarul „Muncitorul”, cu subtitlul „organ al partidei muncitorilor”, a apărut la 1 noiembrie 1887, sub redacția lui V. Gh. Morțun. Ziarul își propunea — așa cum rezultă din articolul sugestiv intitulat Programul nostru — să militeze pentru organizarea politică și profesională a proletariatului și a țărănimii, pentru apărarea intereselor acestora, pentru dezvoltarea conștiinței de clasă a muncitorilor, pentru propagarea principiilor luptei de clasă⁸.

Cercul muncitorilor din București, în fruntea căruia se aflau elemente muncitorești ca C. Olcescu, Al. Ionescu și alții, a scos, la sfîrșitul anului 1887, gazeta „Dezrobirea” al cărei subtitlu era „organ al partidului muncitorilor”.

În articolul-program cu titlul „Declarație”, ziarul își propunea să militeze pentru organizarea proletariatului într-un partid propriu al lui, opus partidelor claselor conducătoare, să acționeze pentru organizarea profesională a muncitorilor, pentru ridicarea conștiinței lor și dezvoltarea principiului solidarității de clasă⁹.

Alte gazete socialiste locale editate în acești ani au fost „Lampa” și „România viitoare” la Brăila, „Socialistul” la Turnu Severin și altele.

Gazetele socialiste au publicat, fragmentar sau integral, unele dintre lucrările lui Marx și Engels, numeroase studii și materiale de popularizare a celor mai importante laturi ale socialismului științific, articole privind condițiile grele de viață și muncă ale maselor populare de la orașe și sate, cu scopul înarmării cit mai temeinice a mișcării muncitorești cu teoria revoluționară, pentru atragerea și încadrarea în mișcarea organizată a noi și noi detașamente de muncitori.

Astfel, în numărul 1 din decembrie 1880, revista „România viitoare” a publicat în traducere un fragment, referitor la situația muncitorilor din Manchester, din Capitalul de K. Marx (volumul întâi), iar „Emanciparea” publica în câteva numere din anul 1883 — sub semnătura lui Anton Bacalbașa — un ciclu de articole intitulat Capitalul. Cartea I. Dezvoltarea producției capitaliste, însoțit de următoarea notă: „Prescurtat după «Das Kapital» scris de renumitul economist Karl Marx... «Capitalul», înfățișînd chipul neomenos în care muncitorii sînt furați de capitaliști, a arătat că proprietatea individuală este nedreaptă și a întărit astfel prin dovezi științifice credințele socialistilor”. Acest ciclu de articole a reușit să popularizeze idei importante din analiza economică realizată de K. Marx și să pună în circulație o serie de termeni specifici economiei politice marxiste.

Trebuie să remarcăm că socialiștii români au înțeles importanța deosebită pe care o avea opera fundamentală a lui K. Marx, Capitalul, baza teoretică pentru argumentarea caracterului obiectiv al dezvoltării mișcării socialiste în România. De exemplu, „Dacia viitoare” seria, la 1 aprilie 1883: „Opera care i-a cîștigat nemurirea (lui K. Marx — n.n.) e «Capitalul», o adevărată anatomie socială, pe care adversarii în zadar au încercat să o combată. El găsind legile istorice și economice care guvernează lumea socială, a fondat incontestabil socialismul științific, care pînă la dînsul era numai o utopie generoasă”. Doi ani mai tîrziu, în „Drepturile omului” din 24 august 1885, socialiștii români semnalau cu satisfacție: „În sfîrșit a apărut mult așteptatul volum al doilea din «Capitalul» lui Karl Marx”.

O vastă activitate pentru răspîndirea în mase a concepției materialiste, pentru criticarea teoriilor idealiste cu privire la natură și societate, pentru ridicarea

^{*} Primul număr al revistei a apărut la Paris, la 1 februarie 1883; începînd cu numărul 6, din 15 aprilie 1883, „Dacia viitoare” apare la Bruxelles. În septembrie 1883, după apariția a 14 numere, revista și-a încetat apariția.

⁷ „Dacia viitoare”, an. I, nr. 1 din 1 februarie 1883.

⁸ „Muncitorul”, an. I, nr. 1 din 1 noiembrie 1887. Ziarul a apărut o dată pe săptămînă, de la 1 noiembrie 1887 pînă la 13 august 1889.

⁹ „Dezrobirea”, an. I, nr. 1 din 12 decembrie 1887; ziarul a apărut săptămînal, între 12 decembrie 1887 și 9 aprilie 1888.

nivelului de informații cuprinse în manualele școlare a desfășurat revista „Contemporanul”. Această revistă s-a bucurat de o largă receptivitate la publicul cititor. Referindu-se la ecoul „Contemporanului” în epocă, Jean Bart își amintea : „Cunoștințele noi ne atrăgeau, știința aceasta păgână, fructul oprit, îl devoram cu aviditate. Cărțile nepermise în școală circulau pe sub bănci în orele de clasă. Acasă citeam pe ascuns până noaptea târziu”¹⁰.

În primii ani de apariție, „Contemporanul” s-a ocupat îndeosebi de informarea cititorilor cu privire la literatura vremii, la marile descoperiri ale științei, cu popularizarea și apărarea teoriei lui Darwin, despre care revista spunea că a produs „o revoluție în toate științele, a schimbat punctul de vedere sub care se privea lumea”. Concepția materialistă despre lume era expusă în articole ca : „Ce știm despre lume ?” (un serial de 12 articole) ; „Încercări de metafizică materialistă” de Vasile Conta (6 articole) ; „Despre darwinism” etc. Această acțiune urmărea să creeze o generație de intelectuali educată în spiritul materialismului și ateismului, aptă să-și însușească teoria socialismului științific, să înțeleagă legile dezvoltării sociale. „Cultivându-se mai întâi spiritele — scria Sofia Nădejde în „Adevărul”, la 1 mai 1935 — acestea vor deveni mai receptive și pentru ideile socialiste mai înaintate”.

S-a scris în istoriografia noastră — și considerăm că în mod greșit — despre existența a două etape în activitatea revistei „Contemporanul” : una pînă prin anul 1884 și a doua din 1885 pînă la încetarea apariției. Este drept că în primii ani de apariție concepțiile socialiste ale redactorilor și colaboratorilor — cunoscute în epocă — erau afirmate cu prudență, dar totdeauna cînd se ivea prilejul. Respectarea acestor precauții se impunea ca urmare a măsurilor luate de autoritățile române la cererea Rusiei țariste — împotriva socialiștilor *. Treptat, pe măsura consolidării revistei, a așezării ei pe un teren din ce în ce mai stabil, redacția a renunțat la aceste rezerve în afirmarea concepțiilor socialiste. Acum începe publicarea în paginile „Contemporanului” a lucrărilor lui Marx și Engels.

În anii următori „Contemporanul”, care-și sporise tirajul pînă la 6 000 de exemplare, a publicat în paginile sale mai multe lucrări elaborate de întemeietorii socialismului științific. Au apărut acum fragmente din Salar, preț, profit, de K. Marx, sumarul celui de-al doilea volum al Capitalului și lucrarea lui F. Engels, Originea familiei, a proprietății private și a statului în traducerea lui Ioan Nădejde. Despre aceasta din urmă revista scria la 9 martie 1887 că „înfățișează iocana adevărată a formelor prin care a trecut societatea omenească de la începutul ei și pînă în zilele noastre”.

Această lucrare a fost tradusă în limba română în 1885, la foarte scurt timp de la apariția ei, fapt remarcant de însuși Engels, care, în anul 1891, cu prilejul apariției ediției a IV-a a lucrării, scria : „a fost tradusă în diferite limbi. În primul rînd în limba italiană. Apoi în limba română, «Originea familiei, a proprietății private și a statului», traducere de Ioan Nădejde, în revista «Contemporanul» din Iași, septembrie 1885 — mai 1886”¹¹.

Socialiștii români au înțeles însemnătatea operei lui K. Marx și F. Engels pentru examinarea de pe poziții științifice a dezvoltării societății omenești. În articolul omagial Karl Marx, apărut în numărul din 1 februarie 1883, al revistei „Dacia viitoare” scria : „Dacă posteritatea își va aminti cu recunoștință de vreun om, acela va fi Karl Marx, care a contribuit la elaborarea ideii emancipatoare a omenirii. Recunoașterea acestui adevăr e cel mai meritat omagiu ce-l aducem memoriei marelui cugetător”.

O largă tribună pentru dezbaterile și răspindirea ideilor socialismului științific a constituit-o „Revista socială”, care se considera reprezentanta directă a socialiștilor. În anul 1886 revista a publicat traducerea în românește a articolului lui Engels, Starea politică socială.

Cotidianul „Drepturile omului” a pus accent pe schimbarea structurii economice a societății ca factor hotărîtor în revoluționarea acesteia, pe necesitatea instaurării proprietății colective asupra mijloacelor de producție. Pe steagul revistei — se spunea în editorialul din 1 februarie 1885 — este scris : Interesele multîmii muncitoare, dezrobirea economică a poporului”. Prin intermediul unor articole ca : Legitimitatea socialismului, Ce vor socialiștii, Socialismul și politica etc., care au suscit un larg ecou prin înalta lor ținută științifică, ziarul a analizat și explicat teze

¹⁰ „Adevărul literar și artistic”, an. IX, nr. 424 din 20 ianuarie 1929. Vezi și Amintiri literare despre vechea mișcare socialistă (1870—1900), București, Editura Minerva, 1975, p. 218.

* Măsurile luate în martie 1881 au culminat cu adoptarea Legii asupra străinilor.

¹¹ K. Marx, F. Engels, Opere, vol. 22, Editura politică, București, 1963, p. 205.

de bază ale socialismului științific, în lumina cărora a fost interpretată problematica din cuprinsul său. El informa cu regularitate despre cele mai importante lucrări marxiste apărute în țara noastră și peste hotare, publica largi relații asupra conferințelor ținute la Cercul de studii sociale.

În această perioadă și muncitorii din provinciile românești aflate sub dominație străină au făcut cunoscintă cu conținutul unor lucrări ale lui Marx și Engels. Socialiștii din București și Iași au manifestat o permanentă preocupare pentru răs-pindirea peste Carpați a literaturii socialiste tipărite în aceste orașe. Pe această temă avem mărturia prefectului județului Brașov, care anunța, la 25 mai 1881, că unui socialist din România „intenționează să colinde regiunile Transilvaniei cu scopul de a răspindi în rîndul locuitorilor români ideile socialismului și să organizeze propaganda socialistă română”¹².

Totodată, muncitorii de alte naționalități de pe aceste meleaguri au cunoscut și ei, tot în acești ani, ideile marxiste prin intermediul presei socialiste. Ziarul socialist „Arbeiter Wochenchronick” a publicat unele capitole din Capitalul lui K. Marx și din lucrările lui Engels Dezvoltarea socialismului de la utopie la știință, și Anti-Dühring¹³. Fragmente din lucrările Situația clasei muncitoare din Anglia, de F. Engels și Munca salariată și capital, de K. Marx, au fost publicate și în limba maghiară¹⁴. De altfel, în Transilvania au fost descoperite, în urma unei percheziții din anul 1884, lucrările lui Marx și Engels, Manifestul Partidului Comunist, Munca salariată și capital și Dezvoltarea socialismului de la utopie la știință¹⁵.

Studierea lucrărilor fundamentale ale teoreticienilor socialismului științific i-a înarmat pe socialiștii români cu ideile de bază ale materialismului dialectic și istoric. Prin ele și-au putut forma o viziune științifică despre procesul apariției proprietății private și a statului, caracterul istoric-trecător al orînduirii capitaliste, necesitatea pregătirii pentru instaurarea societății socialiste.

Socialiștii români au căutat să facă cunoscute maselor populare ideile de bază din opera lui Marx și Engels și prin publicarea unor broșuri care expuneau pe larg și pe înțelesul tuturor socialismul științific. Necesitatea tipăririi unor astfel de lucrări de popularizare era sesizată de Zamfir Arbore, încă din decembrie 1879, care sublinia că se cere „publicarea citorva broșuri atît pentru intelectuali cît și pentru popor”¹⁶. După cum arăta C. Mille în „Dacia viitoare” (nr. 11 din 1883), numai în 1880 s-au publicat „o mulțime de broșuri și foi volante litografiate”. Dintre lucrările scrise de specialiștii români în acești ani, amintim : O pagină din socialismul român, și Un studiu psihiatric urmat de cîteva comentarii asupra ideilor sănatoase, de dr. Russel ; Scrisoarea unui bătrîn pandur și Opt scrisori către țărani, de Gr. Măniu ; Procesul fraților Nădejde înaintea juriului universitar etc.

Începînd cu anii 1879—1880, conferințele și expunerile ținute de socialiști la București, Iași, Ploiești, Galați și în alte orașe, în fața muncitorilor, studenților, elevilor și a altor categorii sociale, organizarea cursurilor și școlilor populare, discuțiile individuale cu tineretul studios și cu muncitorii, la orașe și sate, conțineau referiri la operele lui K. Marx și F. Engels, ceea ce a contribuit la lărgirea ariei de propagare a ideilor socialiste în rîndurile opiniei publice românești, completau formele scrise de răspîndire a socialismului științific.

Socialiștii români desfășurau o vastă acțiune de propagandă deoarece ei înțeleseseră că era necesar „un proletariat conștiincios (conștient — n.n.) de drepturile și puterea lui și organizat, un proletariat, care, cînd momentul va veni, să pună forța numărului în serviciul dreptului omului, a aceluia drept călcat în picioare de diferiți țărani” — așa cum scria ziarul „Înainte” la 20 noiembrie 1880 — scop în care „s-a făcut propagandă mai întîi în universitate, în școlile normale de învățători, în seminarii, în școlile militare, în cursurile superioare ale liceelor și profesiilor liberale”¹⁷.

O contribuție de seamă la această acțiune a avut Ioan Nădejde, aflat în acești ani în centrul întregii activități de luminare și de organizare a maselor populare, de atragere a lor spre ideile socialiste. Ca urmare, ideile socialismului științific încep să fie cunoscute tot mai mult în straturi variate din rîndurile tineretului studios, să fie exprimate în unele conferințe ținute la congresele studenților din acești ani,

¹² Arhiva I.S.I.S.P., fond 71, dosar 6611, fila 1.

¹³ Ibidem.

¹⁴ Ibidem.

¹⁵ Augustin Deac, *Mîșcarea muncitorească din Transilvania 1890—1895*, Editura științifică, București, 1962, p. 69.

¹⁶ *Documente. 1879—1892*, p. 41.

¹⁷ „Noua revistă română”, nr. 33 din 1 mai 1901.

la care întâlnim teme ca : „Darwinismul și aplicațiile sale în viață“, „Rolul tinerimii în mișcarea socialistă“ în care autorii își fundamentează concluziile având la bază teoria socialismului științific.

Socialiștii nu și-au limitat însă acțiunile numai la intelectuali. Așa cum se preciza în Sentința Comisiunii judiciare a Universității din Iași în procesul fraților Nădejde, „ei au participat la întrunirile lucrătorilor din acest oraș, anume „calfe de ciubotari, dulgheri, croitori, care se efectuau în cafeneaua „La Meissner“ din Tîrgul de sus, unde propovăduiau și acolo idei socialiste, ura contra capitalului și a patronilor, necesitatea constituirii lucrătorilor în societăți cooperatiste... Și, ca rezultat al acestor predici, s-a întâmplat în primăvara acestui an părăsirea de către locuitorii a unora din atelierele industriale ale orașului și punerea în aplicațiune imediată a ideilor socialiste“.

Propaganda orală a căpătat un cadru mai organizat odată cu înființarea, în noiembrie 1884, de către Cercul socialist din București a Cercului de studii sociale „Drepturile omului“¹⁸, căruia îi revine marele merit de a fi desfășurat o bogată activitate de răspândire a tezelor de bază ale lui K. Marx și F. Engels, de a fi depus însemnate eforturi pentru fundamentarea teoretică marxistă a legitimității și viabilității mișcării socialiste din țara noastră și prin aceasta, de a fi jucat un rol însemnat în procesul de dezvoltare a conștiinței de clasă și de maturizare ideologică a proletariatului român.

La Cercul de studii sociale „Drepturile omului“, în fața unui auditoriu format din numeroși muncitori, studenți, profesori și elevi, se organizau săptămânal conferințe și pe teme de natură socială, economică, politică, cultural-științifică, abordate de pe poziții marxiste. La tribuna sălii „Franzelari“ au vorbit despre atitudinea mișcării socialiste în problema proprietății asupra mijloacelor de producție, revoluția ca metodă de înfăptuire a transformărilor în direcția socialistă și altele, militanții socialiști Ioan Nădejde, Const. Mille, Anton Bacalbașa, C. Dobrogeanu-Gherea, Paul Scorțeanu. Treptat, au început să se afirme și conferențieri reprezentanți ai muncitorilor : Al. Ionescu, Al. Georgescu, Const. Olcescu, Arghir Parua și alții.

Din noiembrie 1884 și pînă în martie 1885 au fost expuse 14 conferințe, dintre care amintim : Ce este socialismul ? și Despre învățămîntul liber, susținute de Paul Scorțeanu ; Despre proprietatea din punct de vedere istoric și Despre socialismul științific și socialismul utopic, ținute de C. Mille ; Despre proletariatul agricol, prezentată de Alex. G. Radovici ; Despre proprietatea individuală și proprietatea colectivă, a lui C. C. Bacalbașa.

În conferința despre socialismul științific și socialismul utopic, de exemplu, C. Mille sublinia deosebirea dintre ele : „Socialiștii de la începutul veacului al XIX-lea — spunea conferențiarul — au plecat în afară de realitate, au fost utopici tocmai pentru faptul că organizațiunea capitalistă a societății era în fașă și prin urmare observațiunea lor trebuia să fie incompletă“. Marx și Engels au avut posibilitatea să studieze capitalismul în perioada sa de avînt și din această cauză au putut desprinde legile obiective și subiective ce acționează în capitalism. Datorită condițiilor deosebite în care a apărut socialismul științific și soluțiile preconizate au fost diferite. Astfel, în timp ce „socialismul utopic credea că transformarea societății trebuie făcută pentru cuvîntul că nu e dreptă, socialismul științific de azi arată cum această transformare a societății i se impune prin puterea condițiunilor economice“.

Numeroase alte conferințe au fost rostite de tineri socialiști la congresele studențești. În conferința Rolul tinerimii în mișcarea socialistă, ținută de V. Lăteș la congresul studenților din anul 1886, autorul evidențiază rolul ce revine proletariatului în capitalism de gropar al acestei orînduirii. „Singura clasă care poate ajunge la stăpînirea societății — spunea vorbitorul — e clasa muncitoare care nu se va ridica pe umerii nici uneia pentru a o robi“¹⁹. Ca urmare a acestei propagande se adîncesc nemulțumirile față de sistemul de învățămînt și cresc acțiunile protestatare ale acestora. „Pe porțița pe care au pătruns ideile socialiste în facultate — scria C. C. Bacalbașa — a pătruns și sentimentul demnității și spiritul de revoltă“²⁰.

Prin toate aceste mijloace socialiștii au urmărit să facă cunoscute noile idei, să atragă de partea lor cit mai mulți aderenți, să sublinieze importanța teoriei socialiste pentru realizarea misiunii istorice ce revenea proletariatului.

Socialiștii români au înțeles că nu este suficient numai a face cunoscute muncitorilor ideile de bază ale socialismului științific, ci se impune și explicarea reali-

¹⁸ Vezi : Vasile Niculae, Cercul de studii sociale din București, în „Anale de istorie“, an XV, nr. 6/1969.

¹⁹ „Contemporanul“, an. V, nr. 5 din octombrie 1886.

²⁰ C. C. Bacalbașa, Bucureștii de altă dată, vol. I, 1871—1884, Editura ziarului „Universul“, București, 1927, p. 308.

țărilor social-economice și politice din țara noastră în lumina acestei concepții. Militanți socialiști ca : C. D.-Gherea, Ioan și Sofia Nădejde, Anton Bacalbașa, Const. Mille, Raicu Ionescu-Rion și alții s-au preocupat, paralel cu răspîndirea unor lucrări ale lui K. Marx și F. Engels, și cu elaborarea literaturii socialiste originale, care pe baza analizei societății românești în lumina marxismului să caute a demonstra legitimitatea socialismului în țara noastră, să găsească strategia și tactica cele mai adecvate.

În condițiile în care ideologi ai claselor dominante lansau cu mult zel teza „socialismul — plantă exotică” pentru România, socialiștii au argumentat cu fermitate inconsistența acestei afirmații și au reliefat factorii care fac posibilă și necesară instaurarea noului orînduirii pe pămîntul țării noastre. În 1883, „Dacia viitoare” reproducea fragmente din foaia volantă scrisă de Ioan Nădejde, intitulată Apărarea socialismului de mai multe birfeli neîntemeiate, care combătea calomniile la adresa învățăturii lui Marx, răspîndite de ziarele burgheze „Binele public”, „Școala română” și „Timpul” și se analizau în lumina teoriei lui Marx unele categorii economice — valoare de întrebuințare, valoare de schimb, plusvaloare etc. Bun cunoscător al socialismului științific, autorul critica pe acei ideologi burghezi care apreciau că socialiștii sînt împotriva oricărei proprietăți. Nădejde demonstra că ei nu sînt împotriva proprietății în general ci numai împotriva marii proprietăți, sursă și bază a exploatarei omului de către om. Un rol important în această acțiune i-a revenit lui C. Dobrogeanu-Gherea, „una din cele mai proeminente figuri de gînditori socialiști ai țării noastre din acea vreme, a cărui operă ocupă un loc de mare însemnătate în istoria științelor sociale din România și din mișcarea muncitorească internațională, în răspîndirea ideilor marxiste, în dezvoltarea concepției revoluționare a proletariatului”²¹.

Studiile lui C. Dobrogeanu-Gherea, ca și ale altor socialiști români reprezintă contribuții de seamă la propagarea ideologiei marxiste în țara noastră, la înarmarea proletariatului cu concepția revoluționară despre lume și societate. S-au impus în mod deosebit, bucurîndu-se de un larg ecou intern și chiar extern, studiile cu caracter social-politic publicate de C. Dobrogeanu-Gherea în acești ani : Un răspuns d-lui Prim ministru I. C. Brătianu (1883), Karl Marx și economiștii noștri (1884), Ce vor socialiștii români (1886), Robia și socialismul (1884—1886) și altele.

C. Dobrogeanu-Gherea nu a fost numai un propagator al socialismului științific ci și un apărător înverșunat al acestuia împotriva tuturor celor care-l denaturau. În lupta împotriva lor, C. Dobrogeanu arăta că socialismul la noi se conduce după principiile lui Marx și Engels. „Noi, în expunerea socialismului științific am urmat pe Marx și Engels, capii școlii noastre”²². Așa dar, seria Gherea în „Contemporanul” (nr. 17—18 din 1885), „cei ce voiesc să cunoască ideile noastre n-au decît să studieze scrierile ce dovedesc că pricina de căpetenie a transformării formelor sociale este schimbarea modului de producțiune și a productivității muncii prin urmare. Acest lucru l-ar vedea studiînd «Capitalul» lui Marx, «Originea familiei, a proprietății private și a statului» a lui Engels”.

Folosind cunoscutele-i stil polemic la adresa încercărilor economistului Petre Misir de a denatura esența economiei politice marxiste, Gherea a scris studiul Karl Marx și economiștii noștri, care constituie una din cele mai importante lucrări de economie politică marxistă publicate la noi în țară la sfîrșitul veacului trecut, un prețios mijloc de propagare a ideilor marxiste. Gherea a urmărit în acest studiu — publicat în 6 numere consecutive ale „Revistei sociale” — trei obiective mari : dezvăluirea denaturărilor susținute de P. Misir împotriva învățăturii economice marxiste ; analiza concepțiilor economiei burgheze și — obiectivul central — expunerea principiilor economiei marxiste, așa cum rezultă din primul volum al Capitalului lui K. Marx, pentru a demonstra structura socială antagonică a orînduirii capitaliste, contradicțiile interne ale acestei orînduirii care o duc în mod inevitabil la prăbușire, la înlocuirea ei cu o orînduire nouă, superioară. Gherea examinează în acest studiu, în spiritul ideilor fundamentale ale lui Marx o serie de categorii economice ca : marfa, valoarea, munca, forța de muncă, capitalul, renta, profitul și altele. Teoreticianul socialist român subliniază meritul incontestabil al lui Marx de a fi descoperit și explicat teoria plusvalorii. „Aflarea și analizarea plusvalorii este deci unul din cele mai frumoase titluri ale lui Marx la nemurire”²³. Ca o continuare la această lucrare, Gherea a scris studiul-program Ce vor socialiștii români

²¹ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul desăvîrșirii construcției socialiste*, vol. 1, Editura politică, București, 1968, p. 345.

²² „Revista socială”, an. 2, nr. 3 din ianuarie 1887.

²³ Constantin Dobrogeanu-Gherea, *Opere complete*, vol. I, Editura politică, București, 1976, p. 125.

publicat tot în organul teoretic „Revista socială”. „În aceste șase numere ale «Revis-
tei sociale» am analizat legile economice, relațiunile economice ale societății de
astăzi. Am considerat societatea parcă oprită pe loc, fără să ne întrebăm de unde
a venit această stare de lucruri și unde ne duce. De la numărul șapte vom începe
altă serie de articole sub titlul Ce este socialismul. Aceste articole vor fi o urmare la
articolele K. Marx și economiștii noștri, și se vor ocupa tocmai cu această chestie :
de unde vine starea actuală de lucruri și unde ne duce ?”²⁴

Socialiștii au meritul de a fi acordat atenție tuturor problemelor cu care se
confruntă societatea românească la acea dată. Ziarele socialiste denunțau cu viru-
lență asuprirea muncitorilor și țăranilor de către clasele stăpînitoare, racilele orindu-
irii bazate pe exploatarea omului de către om, militau pentru atragerea muncitorilor
în organizații proprii, susțineau și propagau luptele greviste ce aveau loc în acești
ani, dezvăluiau asuprirea națională pe care o suportau românii din teritoriile aflate
sub stăpînire străină și susțineau justa lor revendicare de a se uni cu România.

În vederea luptei pentru remedierea acestei situații publicațiile socialiste în-
demnau pe muncitori să se organizeze politic și profesional. Articole ca Organizarea
membrilor. Apel la arme. Muncitorii se deșteaptă !, Statutele societății „Unirea” a
lucrătorilor meseriași din Bacău apărute în publicațiile „Dezrobirea”, „Drepturile
omului”, „Muncitorul”, erau consacrate tocmai acțiunii muncitorilor de organizare,
succesului obținut pe această cale. Gazeta „Besarabia” salutînd apariția societății
Deșteptarea a lucrătorilor tipografi din București, adresa, la 8 noiembrie 1879, un cald
apel la solidaritate celorlalți muncitori. „Numai prin solidaritate veți putea să vă
apărați în contra exploatării stăpînului, numai prin unire și organizație veți putea
fi tari, veți putea dobîndi drepturile omenești și cetățenești”. Muncitorii erau sfă-
tuiți să întărească rîndurile Partidei muncitorilor, singura organizație capabilă să-i
conducă în lupta împotriva orînduirii capitaliste. „Să între toți muncitorii, de toate
neamurile, astfel tari prin unire și numărul lor să poată doborî pe dușman, pe capi-
talistul exploator”.

Numeroase articole au fost consacrate luptei generale a proletariatului. Ana-
lizînd grevele tipografilor și curelarilor din București din anul 1886 „Revista socială”,
în numărul din 1 decembrie, arăta cauzele adevărate ale acestora, care se găseau
în „relațiile între capitaliști și proletari” și sublinia că însemnătatea lor consta în
aceea că „măresc puterea de luptă a lucrătorilor și dezvoltă în ei drepturile trebu-
toare clasei proletare pentru viitor”. S-au publicat apeluri pentru sprijinirea gre-
vei și liste de subscripție pentru ajutorarea materială a greviștilor.

De o deosebită atenție s-a bucurat în presa socialistă problema țărănească.
Numeroase articole au dezvăluit viața plină de privațiuni pe care o duc țăranii, din
cauza lipsei de pămînt sau a pămîntului insuficient, exploatarea grea ce o exercitau
moșierii și arendașii. Pentru ieșirea din această situație se propuneau măsuri care
mergeau de la asocierea țăranilor între ei, pentru a se opune moșierilor, pînă la
soluția radicală — înlocuirea orînduirii capitaliste.

În momentul izbucnirii răscoalelor țărănești din primăvara anului 1888 presa
socialistă a luat apărarea țăranilor, prezentînd adevărate cauze ale răscoalelor care
constau, așa cum scria ziarul „Muncitorul”, la 31 martie 1888, în „nespusa sărăcie
a țăranului român, despozierea cea fără milă, împilarea cruntă și nelegiuită”. Ca
mijloace pentru „liniștirea” țăranilor, ziarele socialiste preconizau rezolvarea cauze-
lor care au declanșat răscoala. Țăranii n-au pămînt de hrană — scria ziarul „Dez-
robirea” (9 aprilie 1888) — deci trebuie să li se dea pămînt, să li se dea din moșiile
statului, să li se dea din domeniul coroanei”. Acestea trebuiau completate cu o nouă
lege de învoielii agricole, în care să se prevadă plata minimă a zilei de muncă, dijma
maximă etc.

Publicațiile socialiste nu au rămas străine nici de problema națională, ele
demonstrînd asuprirea națională pe care o suportau românii din provinciile aflate sub
stăpînire străină și militînd pentru susținerea revendicărilor lor juste de eliberare
națională și unire cu România. După ce sublinia importanța unirii Moldovei și Țării
Românești într-un singur stat, „Dacia viitoare” arăta că „Astă unire e incompletă.
Peste Carpați trei milioane de români, care zic ca noi : sînt român, care vorbesc
aceeași limbă și au aceleași sentimente ca noi, suferă de cîțiva ani o opresiune, care-i
face să regrete, lucru de necrezut ! dominația austriacă”, și încheia exprimînd năzu-
ința socialiștilor de unire a tuturor provinciilor românești într-un singur stat : „Voim
Dacia așa cum ea fu, fiindcă istoria și dreptul, tradițiunea și plebiscitul, trecutul și
prezentul ne dau dreptul de a aspira la o Dacie română”²⁵.

²⁴ Ibid., p. 162.

²⁵ „Dacia viitoare”, an. I, nr. 2 din 16 februarie 1883.

În aceeași problemă, C.C. Bacalbașa semna, în nr. 2/1883 al ziarului „Emanciparea”, articolul România iredentă. El subliniază dorința tuturor românilor de a lupta „prin toate mijloacele iertate celor slabi, la dezrobirea fraților de același neam, la constituirea Daciei libere, pe pământul căreia însă să trăiască un popor liber”. În 1885, cînd, sub presiunea guvernului austro-ungar, cercurile guvernante au expulzat autorii unui manifest iredentist, presa socialistă a protestat, a luat apărarea expulzaților. „Voi fraților și urgisiților — se scria într-un articol intitulat sugestiv Trăiască revoluția! — fiți incredințați că în strîmtoarea străinătății duceți cu voi iubirea și admirația noastră; fiți incredințați că atunci cînd se va desfășura în creștetul Carpaților steagul răzvrătirii vom fi alături cu voi, pentru a putea statornici o Dacie liberă și neatîrnată, unde fiecare român să-și poată minca piinea în libertate”²⁶.

Socialiștii români au înțeles situația dificilă pe care o au statele mici aflate în vecinătatea marilor imperii, cum era cazul României, înconjurată de două mari imperii expansioniste: Imperiul țarist și Imperiul habsburgic. Totodată, ei au prevăzut că singura posibilitate pentru unirea tuturor românilor constă în dispariția acestor imperii în urma unei revoluții, idee afirmată și de F. Engels, în scrisoarea adresată lui Ioan Nădejde, în ianuarie 1888. „Existența noastră ca națiune unică — scria gazeta „Emanciparea” — nu depinde decît de la sfîrșirea marilor state care ne înconjoară și sfîrșirea acestor state nu se poate face decît prin revoluțiune”²⁷.

În urma unei analize temeinice a dezvoltării sociale și înarmați cu teoria socialismului științific, socialiștii români au înțeles și subliniat inevitabilitatea unei revoluții care să ducă la schimbarea orînduirii capitaliste cu o orînduire nouă, superioară. „Dacă capitaliștii vor rămîne însă surzi la revendicările muncitorilor, să știe că ne vor împinge și pe noi, ca și pe țărani, ca să punem mina pe furci”. Această revoluție însă „are să fie adevărata revoluție pentru binele țării”²⁸. Sarcina socialiștilor constă tocmai în a pregăti proletariatul pentru acest moment. „A pregăti în România izbînda marii revoluțiuni umane ale cărei semne roșietice se ivesc deja la orizont, aceasta va fi misiunea noastră. Vom lupta spre acest scop, avînd puterea de a lupta și încrederea de a izbîti”²⁹. Ei apreciau că cea dintîi condiție pentru transformarea societății actuale și statului în folosul poporului este „exproprierea pămîntului și instrumentelor mari de muncă (pămînt, fabrici, manufacturi, cariere, drumuri de fier, spre exemplu prin cumpărare) și transmiterea lor în miinile asociațiilor de muncitori”³⁰. Schimbarea caracterului proprietății, din individuală în colectivă, era considerată pe bună dreptate, drept singurul remediu al situației grele în care se găseau masele populare.

O concluzie ce se desprinde din întreaga activitate de răspîndire a socialismului științific, a materialismului dialectic și istoric precum și de aplicare a lui la condițiile social-economice și politice din țara noastră este profunda sa înțelegere ca metodă de analiză științifică, care se cere aplicată la condițiile specifice fiecărei țări, pentru a putea desprinde programul de acțiune cel mai corespunzător etapei și nivelului de dezvoltare al proletariatului respectiv. Pentru necesitatea adaptării socialismului științific la realitățile din propria țară pledau socialiștii români, încă din 1880, cînd declarau că „în diferite orizonturi este necesitate de diferite arme” și că trebuie aprobat, prin urmare, „fiecărui partid socialist, revoluționar după țară și după inamic alegerea armelor”³¹. Această conduită a fost afirmată cu tărie încă odată în raportul pe care l-au prezentat la Congresul de la Bruxelles, din 1891, al mișcării muncitorești internaționale. În document se sublinia: „E tot așa de necontestat că, din punctul de vedere al tacticii, socialismul român trebuie să aibă armele sale proprii, condițiile economice și cîmpul economic pe care va trebui să lucreze fiindu-i proprii. Indreptățirea partidului socialist român și strînsa sa legătură cu socialismul european constă în aceea că amîndouă părțile au aceleași convingeri, aceleași tendințe, precum stabilirea unei societăți solidare și armonice, a unei societăți în care toate uneltele de muncă vor fi socializate. Cît despre mijloacele prin care s-ar ajunge la acest scop, fiecare va întrebuița pe acelea cerute de condițiile speciale ale țării sale”³² (s.n.).

²⁶ „Drepturile omului”, an. I, nr. 171 din 6 septembrie 1885.

²⁷ „Emanciparea”, an. I, nr. 1 din 15 aprilie 1883.

²⁸ „Înainte”, an. I, nr. 3 din 20 noiembrie 1880.

²⁹ „Drepturile omului”, an. I, nr. 1 din 1 februarie 1885.

³⁰ „Besarabia”, an. I, nr. 14 din 21 noiembrie 1879.

³¹ „Înainte”, an. I, nr. 7 din 20 noiembrie 1880.

³² Documente. 1879—1892, p. 726.

Numeroase documente ale mișcării permit să se tragă concluzia că mișcarea muncitorească și socialistă din România intra, după 1879, într-o nouă etapă a dezvoltării sale, caracterizată prin afirmarea tot mai hotărâtă în viața social-politică a țării a mișcării socialiste revoluționare ca forță politică de sine-stătătoare, opusă partidelor claselor exploatare.

La această dată structura sa organizatorică era încă în faza căutărilor; întilnim concomitent denumirea de grupuri, de secțiuni, de cercuri socialiste pentru desemnarea organizațiilor socialiste din țară, ceea ce denotă căutările ce se fac pe plan organizatoric. Astfel, în scrisoarea adresată la 20 iulie 1879 lui Ioan Nădejde, Zamfir Arbore folosește termenul de grupe pentru organizațiile socialiste. El scria că va trimite socialistilor ieșeni un manifest „pentru ca să-l studiați cu luare aminte în grupa (s.n.) dumneavoastră, aducindu-i toate îmbunătățirile pe care le veți găsi de cuviință”³³. Tot în acest sens, un socialist ieșean scria, la 6 mai 1880, că mișcarea „a început să ia o dezvoltare mai rapidă. S-au format noi secțiuni (s.n.) în alte orașe și a noastră de asemenea și-a mărit considerabil numărul membrilor”³⁴.

După anul 1879 a urmat o perioadă de dezvoltare a organizațiilor socialiste, atît în ceea ce privește numărul cit și calitatea membrilor, se înregistrează pași pe calea organizării. „De la o vreme, lucrătorii au început să se deștepte, au început să bage de seamă că interesele lor nu se pot împăca cu interesele stăpînilor”. După congresul din 1879, organizațiile socialiste încep să delege împuterniciți care vor stabili legăturile între socialiștii din diferite orașe, își vor alege secretari. La începutul anului 1879 Cercul socialist din București avea, în persoana lui Eugen Lupu, un corespondent care ținea legătura cu cercul socialist din Iași; tot în cursul acestui an socialiștii români și-au ales și un secretar, după cum reiese dintr-o scrisoare a lui C. Dobrogeanu-Gherea, în care se arată că socialiștii au avut „o întrunire mică unde au explicat neînțelegerile care existau... Rezultatul a fost că s-a ales alt secretar, C. Bacalbașa” (s.n.). Secretar al organizației socialiste din București era, la începutul anului 1880, Eugen Lupu.

Pe lângă orașele mari — București, Iași, Cluj, Timișoara — unde mișcarea socialistă avea o tradiție de cîțiva ani, apar noi localități în care mișcarea este semnalată: Giurgiu, Brăila, Vaslui și altele. Așa cum rezultă din telegramele de felicitare adresate redacției gazetei socialiste „Înainte” cu ocazia apariției, existau cercuri socialiste în București, Iași, Bacău, Giurgiu, Focșani, Caracal, Tecuci, Galați, Brăila, Ploiești și Pitești. Alături de socialiștii români ale căror nume erau deja consacrate (Eugen Lupu, Ioan și Sofia Nădejde, Zamfir Arbore, P. Scorțeanu, E. Frunzescu, A. Radovici, C. Mille) apar noi nume de socialiști ce activau în diverse centre ale țării: întilnim pe Iosif Sohrian, Iacob Söffler la Galați, Săvescu la București și alții³⁵.

La început au venit în luptă muncitorii cei mai conștienți; marea lor majoritate, datorită lipsei de cunoștințe clare despre noua teorie priveau cu teamă spre socialiști. În acest sens relatările lui Alexandru Ionescu despre cunoștința sa cu Mille sînt elocvente: „În minte începusem chiar să mi-l întruchiez — scria mai tirziu Al. Ionescu. Părea că văd un om înalt, cu părul vilvoi, cu ochii speriați, sărind la mine și luindu-mă de gît. Ba m-ar putea și strînge de gît; te pui cu nebunul? — îmi ziceam în minte. Mă apropiasem de poarta casei cu numărul indicat în recomandație; inima începu a-mi bate de nesiguranță. Cred de prisos să mai spun că nu m-am mai dezlipit de acest pretins nebun, a cărui nebulie a trezit nu numai mintea mea, dar mințile a o mulțime alții care credeau și-și făceau spaimă ca și mine”³⁶.

Pentru a spulbera acest mister, pentru a atrage masele de muncitori de partea ideilor socialiste a fost necesară o muncă intensă, pe multiple planuri. Treptat, în procesul luptei, tot mai mulți muncitori au început să vadă rolul și scopul organizării. Socialiștii erau conștienți că pentru reușita acestei acțiuni era necesară o activitate susținută. „Să ieșim la luptă — scria N. Sôphir — să căutăm a ne cunoaște prin încercări unii pe alții, mai bine, să scoatem jurnale, să tipărim cărți cu scrieri noi, bine cugetate, bine îngrijite. Să ne punem în corespondență continuă și serioasă cu toți amicii noștri din lume. Numai așa vom avea succes”³⁷.

³³ Ibid., p. 864.

³⁴ Ibid., p. 53—54.

³⁵ Documente privind istoria României. Războiul pentru independență, vol. I (p. I), Editura Academiei, București, 1954, p. 656. (În continuare D.I.R., vol. I, p. I).

³⁶ Al. Ionescu, Nebunul (Amintiri), în „Almanahul social-democrat pe anul 1894”, p. 48. Vezi și Amintiri literare despre vechea mișcare socialistă (1870—1900), Editura Minerva, București, 1975, p. 155.

³⁷ Documente. 1879—1892, p. 56.

Rezultatul acestei munci nu a întârziat să se arate, fapt consemnat și în actele emenate de la autorități. Astfel, dintr-un raport al prefectului județului Iași, adresat la 24 noiembrie 1879 ministrului de interne, aflăm că „numărul persoanelor care împărtășesc opiniile ziarului «Besarabia» nu se mărginesc la acești sus numiți, ci este mai considerabil. Și mai virtuos participă mulți studenți și profesori atît de aici cit și din alte localități”³⁸. Socialiștii români au reușit să atragă tot mai mulți aderenți „în Universitate, în liceu, în școala normală, în școala de meserii, ba chiar și meseriași sint destui”. Fenomenul este descris și de C. Mille cîtiva ani mai tîrziu : „toate școlile ieșene erau minate de propaganda noastră și grație acestei epoci eroice o mulțime de tineri luminați datoresc cinstea a aparține de aproape sau de departe partidului socialist”³⁹. Se căutau căile cele mai potrivite pentru gruparea tuturor cercurilor socialiste într-o organizație politică la nivelul întregii țări.

În această perioadă este tot mai des întrebuintat termenul de „partidă a muncitorilor” sau de „partidă socialistă”, dovadă a permanentelor căutări ale socialiștilor români în direcția afirmării cit mai distincte a partidului revoluționar al proletariatului român. Deși pînă în 1893 în țara noastră nu se crease cadrul organizatoric de manifestare al organizației politice marxiste centralizate la scara întregii țări, cu o conducere unitară și cu un statut de organizare, această organizație exista și se manifesta în mod real în viața României, luînd poziție, pe măsura maturizării ei, în toate problemele cu care se confrunta societatea românească, pentru apărarea intereselor celor mulți și exploatați. În acest sens, dr. N. Russel scria la sfîrșitul anului 1879 unui revoluționar rus : „Sîntem pe cale de a forma un partid socialist român”⁴⁰.

Expresie a creșterii conștiinței politice a clasei muncitoare, a înarmării ei cu socialismul științific, ideea privitoare la necesitatea creării partidului său politic, ca singura forță capabilă să conducă cu succes lupta revoluționară, devine tot mai evidentă la începutul deceniului 9 al secolului trecut. „Muncitorii — scria ziarul „Drepturile omului” la 25 august 1885 — nu trebuie să se adreseze decît lor înșile pentru a putea pregăti societatea în care ei să nu mai sufere foamea și ignoranța”. Prin formularea respectivă redacția înțelegea că „dezmoștenii trebuie să formeze un partid cu totul deosebit (s.n.), care să nu aibă nici în clin nici în mînecă cu partidele burgheze”. Partidul muncitorilor, conchidea ziarul, „iată ținta imediată a socialiștilor, iată moartea burgheziei”.

În anii 1887—1888 apelurile către muncitori de a se înrola în organizațiile socialiste se făceau, în multe centre, în numele „partidului muncitorilor”. Astfel, la 6 decembrie 1887, ziarul „Muncitorul” făcea cunoscut că „partidul muncitorilor are pînă acum 2 000 de membri numai în Iași”, iar un apel al unor țărani moldoveni care au aderat la mișcarea socialistă, publicat de același ziar (14 aprilie 1888), îndemna, pe cei „care pînă acum nu fac parte din partidul muncitorilor să intre în acest partid, căci altă minuire nu-i pentru noi”.

Existența acestei grupări politice, deosebită de cele ale claselor exploatare, se face simțită în susținerea acțiunilor revendicative ale muncitorilor și sprijinirea organizării profesionale a acestora. Referindu-se la sarcinile mari ce reveneau acestei organizații, ziarul „Muncitorul” scria : „Partidul muncitorilor, pe lîngă lupta pentru îmbunătățirea stărilor lor treptat, are de țintă principală organizarea muncitorilor pentru lupta viitoare prin care să distrugă pentru totdeauna temeliile nedrepte ale societății burgheze”.

Reiese astfel cu evidență că membrii cercurilor muncitorești, ca și cei ai organizațiilor profesionale, se declarau și se considerau că aparțin partidei muncitorilor, pe care o așteptau ca realitate de fapt, din punct de vedere politic și ideologic, rămînînd a fi realizată și conștințită doar structura organizatorică a noului partid. Aceasta deoarece partidul muncitorilor nu avea un statut și o organizare unitară, un stat major care să asigure conducerea tuturor organizațiilor politice din țară pentru înfăptuirea programului din 1886, la care toate organizațiile muncitorești declarau că aderă.

După anul 1887 partida muncitorilor este tot mai prezentă în viața social-politică a țării. Din documentele și materialele de propagandă ale mișcării muncitorești, publicate în acești ani, rezultă preocuparea constantă a socialiștilor, pe de o parte, de a-și întări continuu organizațiile lor politice, iar pe de altă parte de a se afirma tot mai hotărît și din punct de vedere organizatoric ca grupare distinctă la nivel național. Conștințînd că „Partidul muncitorilor sau partida socialistă, căci tot una este, dorește și lupta ca să pună mina pe puterea politică și economică, pentru ca

³⁸ Idem, p. 864.

³⁹ C. Mille, Dr. Russel, în „Lumina”, an. I, nr. 8 din 15 ianuarie 1896.

⁴⁰ I. Goldenberg, *Vospominaniia (Amintiri)*, 1924, nr. 5/121, p. 116.

să distrugă temeliile societății burgheze”, socialiștii înarmau clasa muncitoare cu învățătura marxistă, accentuând ideea că ea trebuie mai întâi să se organizeze, să devină puternică, deoarece „puterea se ia prin putere”.

Este semnificativ faptul că și în relațiile internaționale socialiștii români foloseau în această perioadă în mod curent denumirea de partidul muncitorilor sau partidul socialist român.

Începând cu anul 1887 în principalele orașe ale țării organizațiile revoluționare vor purta denumirea de cercuri muncitorești, organizații unice cu caracter politic. Existând mai întâi la București și Iași, apoi la Galați, Turnu Severin, Bacău, Ploiești și în alte orașe, cercurile muncitorești înmănuncheau atât muncitori cit și intelectuali revoluționari. „Muncitorii deschid ochii și pricep interesul lor, pricep nevoia de a se aduna și de a fi strâns uniți împotriva tuturor exploataților și stăpînitorilor”⁴¹. Multe din aceste cercuri aveau organe de presă proprii. De pildă, Cercul muncitorilor din Iași tipărea ziarul „Muncitorul”, iar Cercul muncitorilor din București ziarul „Dezrobirea”. Cercurile muncitorești și-au însușit programul din 1886 pe care-l considerau drept programul lor, și s-au preocupat pentru elaborarea unor statute proprii. Așa cum aflăm din presa vremii — „Dezrobirea” din 2 aprilie 1888 — la sfîrșitul lunii martie 1888 socialiștii din București au ales o comisie formată din Paul Scorțeanu, N. Acelenescu și C. Olcescu — deci muncitori alături de intelectuali socialiști — care să elaboreze un proiect de statut al Cercului muncitorilor. Acest proiect urma să fie pus în dezbaterea muncitorilor, convocați în acest scop la sediul Cercului.

Socialiștii se preocupau nu numai de atragerea și organizarea muncitorilor din orașe ci și a celor de la sate. Începând cu anii 1887—1888 Partida socialistă a desfășurat o intensă propagandă la sate, avînd ca obiectiv principal organizarea țăranilor în asociații profesionale după exemplul celor muncitorești de la orașe. Primele asociații de acest fel, denumite impropriu și bresle, au fost create la periferia orașului Iași, în Nicolina și Tătăraș. Acestea aveau peste 700 de membri și declarau că fac parte din Partida muncitorilor. Apoi, astfel de societăți s-au creat în județele Roman, Vaslui, Putna, Galați și Bacău. Statutele lor prevedeau: „Breasla, văzînd că interesele muncitorilor nu se mai împacă deloc cu ale stăpînitorilor și văzînd că partidele politice vechi caută de interesele proprietarilor mari de pămînt și de ale bogătaşilor, hotărăște să nu dea nici un sprijin în alegeri vreunui din acele partide. Breasla face parte din Partida muncitorilor și va stărui la alegeri să ajungă oameni din această partidă atât în Consiliul Comunal cit și în al județelor și în Camera”⁴².

Din presă aflăm că mulți țărani „de la comunele vecine cu Galați au venit la redacția «Frăției» și au făcut cereri pentru pămînt, li s-a vorbit despre calea legilor pe care trebuie să meargă și despre partida muncitorilor”⁴³.

Socialiștii acordau atenție atragerii și organizării micilor funcționari, care făceau parte tot din categoria celor exploatați. „Funcționarii — scria ziarul „Muncitorul” la 15 mai 1888 — trebuie să se unească între ei și cu muncitorii meseriași și cu țăranii și să alcătuiască marele partid al tuturor muncitorilor. Funcționarii trebuie să se gîndească că suferințele lor sînt ca și ale celorlalți muncitori. Atunci cînd veți înțelege acest interes comun cu ceilalți muncitori, atunci cînd vă veți uni cu ei și veți lucra împreună nu veți mai fi asupriți și umiliți”.

Paralel cu acțiunea de răspîndire și explicare a ideilor de bază ale învățăturii marxiste, care a permis analiza stărilor reale din țara noastră în lumina acestei învățăături, fapt ce evidenția temeinicia însușirii socialismului științific, socialiștii români caută să găsească modalitățile concrete de înlăturare a obstacolelor care împiedicau progresul pe aceste meleaguri, să stabilească obiectivele și tactica de luptă ale clasei muncitoare în condițiile specifice de atunci ale României: elaborarea unor documente programatice în măsură să precizeze sarcinile imediate și de perspectivă precum și metodele și mijloacele ce trebuiau folosite de Partida socialistă pentru realizarea acestora.

Sînt cunoscute mai multe încercări programatice elaborate de socialiștii români la sfîrșitul deceniului al 8-lea al secolului al XIX-lea. Din acestea vedem că încă de atunci ei înțelegeau necesitatea răsturnării modului de producție capitalist, iar revoluția socială o vedeau ca mijloc de realizare a acestei transformări. „Proprietatea actualmente individuală asupra bunurilor materiale și capitalurilor asupra tuturor instrumentelor mari de producție (pămînt, fabrici, manufacturi, cariere, drumuri de fier etc.) — se spunea într-un articol de fond al gazetei „Besarabia” (27 no-

⁴¹ „Muncitorul”, an. I, nr. 10 din 27 decembrie 1887.

⁴² „Muncitorul”, an. I, nr. 26 din 24 martie 1888.

⁴³ „Muncitorul”, an. I, nr. 34 din 22 mai 1888.

iembrie 1879) — trebuie să devie proprietatea colectivităților muncitoare (asociațiilor producătoare) care vor fi singure stăpîne asupra instrumentelor de muncă și productului ce-l vor împărți conform cu osteneala și munca ce fiecare a întrebuințat la producțiune⁴⁴. Schița de program publicată de gazeta „Besarabia” — imediat după Congresul socialist din toamna anului 1879 — prevedea următoarele revendicări mai importante: minuirea poporului prin el însuși, emanciparea economică, autonomia comunală, solidaritatea poporului muncitor din toată lumea fără deosebire de naționalitate.

În urma acestui congres socialist s-a impus tot mai mult necesitatea elaborării unui program cât mai corespunzător noilor condiții istorice, de creștere numerică a clasei muncitoare, ale afirmării acestora ca o forță puternică în viața social-politică a țării. Programul era menit să lumineze masele populare de la orașe și sate asupra situației lor, dezvăluind cauzele exploatării, să le atragă de partea socialiștilor, influențînd procesul de organizare a acestora în jurul revendicărilor practice, imediate, pentru îmbunătățirea condițiilor lor de viață.

Numeroasele dezbateri ce au avut loc în perioada imediat următoare congresului socialist din 1879 s-au concretizat în lucrarea Dr. N. Russel: Un studiu psihiatric urmat de cîteva comentarii asupra ideilor sănătoase, care se încheie cu un program al mișcării socialiste din țara noastră. Începînd cu această dată programele elaborate de socialiști își vor contura structura comună, fiind alcătuite din două părți: o parte teoretică și una practică. Partea teoretică încearcă să clarifice ce este socialismul, ce își propune el, iar partea practică — care este și programul de acțiune propriu-zis — conține revendicările sociale și politice ale mișcării revoluționare socialiste corespunzătoare etapei respective.

În prima parte studiul combătea denaturările, acuzațiile aduse de ideologia burgheziei că socialiștii propovăduiesc împărțirea tuturor averilor, la care se răspundea că socialiștii doresc numai „reîntoarcerea tuturor instrumentelor mari de muncă (pămînt, fabrici, drumuri de fier) din proprietatea individuală de astăzi în proprietatea colectivă a grupărilor (colectivităților) de muncitori”; cu alte cuvinte, „numai instrumentele mari de muncă care „au fost răpite prin dreptul pumnului și prin viclenie de la colectivitățile omenești de către indivizi răpitori și monopolishti”, numai acelea vor deveni proprietate colectivă”. Studiul făcea o distincție clară, argumentată, între socialismul utopic, și socialismul științific, afirmînd că „era utopiștilor a trecut”, iar socialismul a fost așezat pe baze științifice.

Autorul arată cum chiar în cadrul orînduirii capitaliste apar și se maturizează acei factori care în mod inevitabil vor duce la răsturnarea acestei orînduiri. Socializînd la maximum producția, capitalismul concentrează în mari unități de producție mulți muncitori la un loc, fără deosebire de neam, religie, profesie. Aceasta îi ajută pe muncitori „să-și înțeleagă solidaritatea lor și să uite toate deosebirile naționale și religioase, să se organizeze și să se unească strîns pentru apărare”.

Societatea socialistă este văzută, în lumina materialismului istoric, ca rezultat al evoluției sociale, ca „o direcțiune cunoscută a progresului social” care „pornind de la revoluția socială, adică de la epoca socializării complete a capitalului și a trecerii instrumentelor mari de producțiune în posesiunea colectivităților muncitoare merge pînă la infinit”. Merită a fi remarcat că încă de la această dată socialiștii români susțineau că societatea socialistă este în continuă transformare, tinzînd către o societate superioară, în care „pămîntul întreg sau părțile lumii întregi nu vor fi decît o singură familie în care producțiunea și distribuția se vor baza pe principiul fiecare munceste cît poate și consuma atît cît are trebuință (comunismul)”. Deci este afirmată clar ideea celor două faze ale dezvoltării societății socialiste.

În studiu se face o analiză a ideilor „sănatoase”, respectiv socialiste, așa cum fuseseră ele înțelese de socialiștii români. El afirma necesitatea ca să se folosească toate condițiile create de însăși orînduirea capitalistă pentru „a accelera mersul procesului de evoluție”. În acest scop socialiștii trebuie să nu se limiteze la propagandă ci să contribuie la organizarea maselor populare pentru a le pregăti de luptă. Ei aveau obligația de a se folosi „și de succesele propagandei și de orice fel de împrejurări favorabile pentru a organiza masele dezorganizate ale poporului”, astfel ca în momentul favorabil să opună „forțelor organizate a minorității capitaliste puterea și mai bine organizată a poporului și să poată sfărîma ordinea socială actuală”. Orînduirea capitalistă urma a fi înlocuită de „colectivismul” care este „numai o fază a evoluției care într-un mod fatal trebuie să urmeze fazei capitaliste a societății”.

⁴⁴ Dr. Russel, *Un studiu psihiatric urmat de cîteva comentarii asupra ideilor sănătoase*, Iași, Tipografia Buciumul român, 1880, p. 18.

Partea a doua a lucrării conține câteva principii programatice ale mișcării socialiste din țara noastră. Este inclusă prevederea privind desființarea proprietății private asupra principalelor mijloace de producție și trecerea acestora în proprietatea poporului, cale sigură pentru statornicirea egalității economice între membrii societății. Realizarea acestui principiu ar fi zdruncinat înseși bazele orinduirii capitaliste. În program acest principiu era formulat astfel: „Sechestrarea proprietăților private asupra instrumentelor mari de muncă și trecerea lor în proprietatea colectivă a grupurilor agricole și industriale ale muncitorilor”. Se mai prevedea: „asigurarea tuturor oamenilor vîrstnici de ambe sexe instrumentelor de muncă, și, prin urmare, a mijloacelor de existență, asigurarea tuturor copiilor învățămîntului egal general și profesional etc.”.

Acest program, ca urmare a stadiului dezvoltării mișcării socialiste, atît din țara noastră cît și pe plan internațional, „Ca orice program neexperimentat avea desigur puncte neclare. Care program politic nu are” — așa cum arăta Sofia Nădejde. Programul nu trebuia privit ca opera unuia singur ci ca rezultat al efortului tuturor socialiștilor, ca un document comun, orientativ al acestora. „Punctele programului erau mereu discutate și comparate cu teoriile marxiste — își amintea Sofia Nădejde. Fiecare își dădea cu părerea. Nu era vorba de bombe, nici de atentate ori revoluții ci de propagandă prin grai și scris”⁴⁵. Această apreciere este confirmată și de publicarea programului în ziarul „Înainte” (noiembrie 1880—ianuarie 1881) și de dezbaterile lui în coloanele presei.

Elaborarea unui asemenea program de către socialiștii români, în anul 1880, era determinată de afirmarea mișcării revoluționare și de înțelegerea necesității atragerii maselor de muncitori la mișcarea socialistă. Programul a dovedit nu numai că în România sînt condiții propice pentru dezvoltarea mișcării socialiste dar și că această mișcare există de multă vreme și se amplifică.

Programul expus de dr. Russel, ca de altfel și multe din articolele program ale presei socialiste, evidențiază preocuparea socialiștilor români pentru preluarea revendicărilor revoluției de la 1848, aceea revoluție care a dat națiunii o pleiadă de democrați adevărați, oameni care au făcut pentru popor tot ce era în puterile lor. Gazeta „Besarabia” sublinia, ca o sarcină a socialiștilor, preluarea și dezvoltarea revendicărilor generației pașoptiste. „Fericită e aceea națiune a cărei generație nouă, inteligentă în asemenea momente de trecere se arată demnă de a-și lua sarcina de la părinți, a cărei tinerețe a păstrat curată inima sa pentru a putea înțelege faza nouă a dezvoltării idealului secular al poporului, și care se simte destul de puternică pentru a sta în fruntea lui, a o reprezenta și apăra interesele acesteia”⁴⁶.

Multe din sarcinile ce și le propunea revoluția de la 1848 și care, datorită condițiilor istorice, a reacțiunii marilor imperii vecine, nu au putut fi realizate, le găsim incluse pe un plan superior în programele socialiștilor. Desigur, nu era vorba de o preluare mecanică a acestor sarcini: ele au fost analizate în lumina socialismului științific și potrivit noilor condiții în care se găsea țara noastră la acea dată.

Un document elaborat de socialiștii români în această perioadă din care se desprind unele idei programatice este scrisoarea-salut trimisă, în martie 1880, socialiștilor francezi cu ocazia aniversării Comunei din Paris. Este clar afirmată ideea că „emanciparea muncitorilor nu poate fi decît opera muncitorilor înșiși”, dovadă elocventă că socialiștii români își însușiseră ideile forță ale socialismului științific. În finalul salutului erau expuse succint obiectivele principale pe care și le propuneau socialiștii români în lupta lor: universalitatea proprietății și a puterii, proprietatea colectivă, abolirea statului de clasă care să fie înlocuit prin federația comunelor autonome, alcătuite din indivizi liberi și egali etc.

Deceniul 9 al secolului trecut cunoaște un proces amplu de dezvoltare și întărire a Partidei socialiste, de clarificare a socialiștilor asupra sarcinilor ce stăteau în fața lor. Această situație impunea elaborarea unui nou program care să corespundă noilor condiții. „Ca să avem puterea de a învinge — scria „Dacia viitoare” la 15 aprilie 1883 — ceea ce ni se cere mai întîi este un program bine definit a aspirațiilor noastre (s.n.), fie el oricît de general, apoi a ne da bine seama de situațiune, în fine, și mai presus de toate, unire”.

Sarcina elaborării noului program i-a revenit lui C. Dobrogeanu-Gherea, care a publicat la începutul anului 1886 studiul-program Ce vor socialiștii români, primul program marxist al mișcării revoluționare din România.

Cursul mișcării socialiste din România a înregistrat publicarea lucrării programatice Ce vor socialiștii români, în anul 1886, ca pe un eveniment deosebit de

⁴⁵ „Adevărul”, an. 49, nr. 15734 din 1 mai 1935.

⁴⁶ „Besarabia”, an. I, nr. 9 din 28 noiembrie 1879.

semnificativ pentru afirmarea poziției marxiste a socialiștilor români, a viitorului partid pe care îl vor crea șapte ani mai târziu, în 1893.

Programul Ce vor socialiștii români este de fapt o carte, de circa 150 de pagini, cartea primă a socialismului românesc și a fost tipărită de publicația „Revista socială”, în numărul cvadruplu 8—11, din septembrie 1885, dar apărut în cursul primei jumătăți a anului 1886. În afară de „introducere” și de „suplimente”, cartea are două părți: prima tratează „Socialismul științific european”, iar a doua „Socialismul în România”.

Această a doua parte este aproape în întregime o analiză originală a stadiului de dezvoltare a societății românești, în cadrul căreia Gherea pune în discuție problema — ce avea să fie reluată de mai multe ori în mișcarea socialistă românească — „Este socialismul la noi o plantă exotică?”. Toate capitolele („Trecerea României de la iobăgie la formele de azi”, „Partidele noastre politice”, „Ce-i de făcut?”) conțin analiza situației economice, sociale și politice a României, în a doua jumătate a veacului trecut, pe care socialiștii români își propuneau, în 1886, s-o transforme în chip revoluționar, fundamental. Unghiul de vedere, poziția pe care se plasau socialiștii în analizarea fenomenelor vieții sociale din România, erau bazate pe ideologia socialismului științific: „Școlari ai socialismului științific, membri ai marii familii socialiste europene, noi știm că felul activității noastre atîrnă de condițiile reale ale țării noastre și mai ales de cele economico-sociale”.

Programul socialist din 1886 era socotit ca un program deschizător de largi perspective pentru dezvoltarea poporului român. „Noi socialiștii, venim în numele unui viitor frumos, unei vieți mărețe și ridicăm steagul socialismului științific european”. De aceea, se spunea în continuare, în jurul lui, „s-ar putea aduna toți oamenii cinstiți și luminați ai țării”. Încrederea autorului în principiile socialismului științific era deplină, declarînd încă din primele rînduri, că „viitorul e al socialismului”.

Partea cea mai originală a programului din 1886 o constituie, fără îndoială, capitolele referitoare la situația concretă a României, a societății românești, căreia i se propuneau soluțiile deduse din principiile socialismului științific. Este semnificativ că primul program socialist românesc nu ignora legătura sa cu mișcarea revoluționară precursoră, și anume cu pașoptismul, descoperind chiar analogii posibile în dezvoltarea mișcării socialiste cu aceea de la 1848. „Cum pentru trecerea din forma feudală iobăgistă în cea burgheză a trebuit... o tinerime devotată, luminată care să ajute și să facă propagandă în țară (Rosetti, Brătienii, Goleștii etc.) așa și pentru trecerea României burgheze în cea socialistă... trebuie o tinerime devotată, luminată, care să ajute în țară, trebuie propagandă și agitație socialistă... Așa de mare este asemănarea încît liberalii noștri nu ne pot face nici o învinuire care să nu le fi fost făcută și lor de boierii iobăgiști”.

În legătură cu țărănimea, analiza lui Gherea, — care apărea la nici zece ani de la cucerirea independenței naționale depline a țării și la mai puțin de două decenii de la reforma agrară din 1864 — avea ca notă particulară o culoare sumbră, determinată de privirea largă și pătrunzătoare pe care o arunca autorul asupra situației ei materiale, cu doi ani înaintea marii răscoale țărănești din 1888. Este de remarcă că programul socialist aprecia reforma agrară din 1864, ca o reformă progresistă în substanța ei, dar care produsese deja și continua să producă consecințe negative asupra dezvoltării țărănimii, datorită legii învoielilor agricole, care fusese adoptată imediat după reformă.

Explicația dată de analiza socialistă a acestui fenomen era că reforma din 1864 desființase claca, iobăgia, eliberase deci pe țăran de chingile economice de tip feudal, dar mersese numai pînă la jumătatea drumului, deoarece conserva o mare proprietate în mîna moșierilor, instrument capabil, după cum s-a dovedit, a reduce considerabil binefacerile reformei asupra cursului dezvoltării gospodăriei țărănești. Programul socialiștilor români descria pe larg tipurile de arendă care s-au născut din nevoile țăranului cu pămînt puțin sau fără pămînt dar legat printr-o casă de vatra satului, de a arenda pămînt din proprietatea moșierului. Pentru că, se arată în Program, „folosindu-se de aceea că țăranul are o bucătică de pămînt de care e legat (s.n.) și prin urmare, nu poate închiria pămînt cîne știe pe unde... proprietarul pune condiții cum vrea, îl încarcă pe țăran cu datoriile, îl ruinează și-l stoarce, așa cum nu poate face boierul vechi, oprit chiar de interesul său”.

În aceste condiții, țăranii pierdeau practic, calitatea de „parte” în cadrul „tocmelilor” agricole, devenind obiect de spoliațiune pentru moșier. „Bucata aceasta (de pămînt) scria Gherea, va fi ca o piatră legată de picioarele țăranului și care nu-l va lăsa să fugă...”, aceasta, în ciuda faptului că, legal, el era liber s-o facă. Așa se explică surprinzătoarea decădere a gospodăriei țărănești în ultima parte a veacului trecut și la începutul secolului nostru, cînd avea să se și producă marea explozie a nemul-

țămării țărănimii din primăvara anului 1907. Analiza programului socialist era corectă și avea să fie confirmată de evoluția ulterioară a situației țărănimii.

Într-un alt context, programul socialist sesiza lipsa de drepturi politice a țărănimii, cînd afirma că pentru împroprietărire „ar fi trebuit o partidă țărănească puternică, luminată, care din nenorocire, n-a fost”.

Socotind totuși reforma agrară din 1864 ca „cel mai important factor ori rezultat al transformării noastre sociale”, Programul arăta că, în 1864, „ar fi trebuit ca tot pămîntul să treacă în stăpînire comunelor rurale”. Ideea este reluată de mai multe ori și se poate spune, cu deplină temei, că primul program socialist românesc prevedea munca pămîntului în comun de către țăranii satelor, într-un cuvînt — cooperativizarea. „Ca socialiști... socotim mult mai potrivit ca pămîntul să-l lucreze comunele colectiv și însărcinarea de căpetenie a partidei socialiste va fi a convinge pe țărani cît de mari foloase materiale și morale ar ieși din astfel de cultivare”. „În veacul nostru, seria, de asemenea, în Programul din 1886, toate puterile materiale și intelectuale lucrează pentru organizarea muncii colective”.

În privința factorilor sociali, cărora istoria le încredința misiunea de a milita pentru dezvoltarea poporului român, Programul socialist scria că „numai țăranimea și muncitorii din oraș organizați și știind ce cereri să facă burgheziei, numai poporul muncitor nevoiaș poate îndeplini aceste lucruri”, adică „de a lumina poporul muncitor din sate și orașe asupra stării lui și a organiza poporul în jurul unor cereri practice care ating interesele lui”. În acest scop, cu șapte ani înainte de organizarea partidului politic al clasei muncitoare, Programul din 1886, prevedea că „trebuie să ne luptăm... pentru a crea o partidă a muncitorilor, care singură să ceară și să realizeze cererile sale”.

La sfîrșitul analizei se formulau „un șir de cereri politice și economice care ar putea să fie programul partidei socialiste muncitoare”. În „Partea politică” erau prevăzute: votul universal, desființarea armatei permanente și înarmarea poporului, autonomia comună, libertatea presei și a întrunirilor, desființarea bugetului cultelor, învățămînt „liber și fără plată”, egalitatea femeii ș.a. „Partea economică” prevedea trecerea proprietăților statului în stăpînire comunelor, răscumpărarea treptată a marilor proprietăți, impunerea moștenirilor, credit pentru societățile de lucrători, pentru întreprinderi industriale ș.a. ceea ce demonstrează caracterul socialist al acestor enunțuri programatice.

Aprecierea programului trebuie dată, în primul rînd, după analiza globală a programului care se plasa, atît în concepție, cît și în determinarea sarcinilor viitorului partid socialist din România, pe terenul socialismului științific. Arătînd că „în societatea viitoare” va trebui „să nimicim contrazicerea” dintre caracterul social al producției și caracterul individual al proprietății, Gherea scria: „Nația să ajungă singură proprietară asupra tuturor instrumentelor de muncă, asupra pămîntului, minelor, fabricilor și altor așezăminte industriale, asupra drumurilor de fier etc. Nația, stăpînă peste toate instrumentele de muncă, va da producțiunii o direcție unitară și armonică... (s.n.).

C. D.-Ghera l-a urmat pe Marx atît pe terenul viitorului mod de producție cît și pe cel al relațiilor sociale, al condiției omului: „Omul, pentru întîiași dată, stăpîn pe natură și pe producțiune, își va vedea asigurată libertatea și nu va privi cu groază în viitor, seria marele teoretician. Era socialistă îl face pe om cu adevărat liber și-i garantează cu desăvîrșire viața”. O asemenea societate, după aprecierea autorului, va fi rezultatul logic al dezvoltării societății, al luptei clasei muncitoare.

În legătură cu aceasta, Programul formulează pentru prima dată în România, teza potrivit căreia proletariatul, cucerind puterea, instaurează propria sa putere politică pentru a conduce societatea și a constitui bazele noii orînduirii sociale. „Poporul, proletariatul ajungînd la putere, după revoluția socială proletară, va întrebuința dictatura de clasă ca mijloc pentru a-și întări domnia, pentru a organiza formele de viață ale societății socialiste”.

Pe baza analizei, Gherea ajungea la concluzia marxistă că „proletariatul este deci acea clasă care va înlocui burghezimea. Proletariatul are chemarea istorică de a realiza forma viitoare socială, apropierea (proprietatea) colectivă”. În Program este arătat, totodată, rolul socialismului științific pentru lupta istorică a proletariatului: „socialiștii nu-s o partidă deosebită de proletariat, ci oameni (fie proletari ori ba) luminați asupra rolului istoric al proletariatului”. De mai multe ori programul vorbește despre rolul activ al factorului conștient în procesul de transformare socialistă, despre necesitatea înarmării proletariatului cu teoria socialismului științific. În primul capitol din partea a doua intitulat „Este socialismul la noi o plantă exotică?” autorul programului consacră, de asemenea, o atenție specială datoriei specialiștilor „de a lupta ca să transforme societatea. Cînd zicem că societatea de azi evo-

lucează spre socialism, deducem convingerea noastră din condițiunile în care se dezvoltă societatea de azi, dar una din condițiile acestei evoluții, și anume o condiție de frunte este propaganda socialismului științific“.

Aceasta a fost una dintre paginile cele mai vii și pline de consecințe ale programului deoarece propaganda socialismului științific a devenit o preocupare constantă în activitatea partidului socialist din România. Zeci de publicații, centrale și locale, muncitorești, țărănești, literare, artistice, au pledat, în România de la sfârșitul secolului trecut, cauza socialismului științific. Așa se explică succesul curentului socialist în opinia publică românească în acea perioadă.

Programul Ce vor socialiștii români, cu deplin temei apreciat de secretarul general al P.C.R., tovarășul Nicolae Ceaușescu, drept „primul program al mișcării revoluționare marxiste din țara noastră“⁴⁷, a fost supus unor largi dezbateri, s-au făcut multe propuneri pentru îmbunătățirea lui. „Prin scrisori ori prin viu grai — scria Gherea — unii din tovarășii noștri ne-au arătat părerile lor“. S-a propus, de exemplu, lărgirea programului practic, introducerea în partea economică a unor cereri de perspectivă și alte îmbunătățiri⁴⁸.

Multe din punctele programului de la 1886 vor fi preluate și uneori detaliate în programele cercurilor muncitorești, în programele cu care mișcarea socialistă se va prezenta în campaniile electorale și cu alte ocazii. Aceasta este și o dovadă că programul elaborat de Gherea fusese însușit de mișcare și îl aprecia ca propriul program de acțiune. Astfel, articolul-program publicat la 1 noiembrie 1887 de ziarul „Muncitorul“, intitulat Programul nostru, preconiza să se întemeieze ateliere și fabrici care să se dea în stăpânirea societăților de muncitori, iar pentru țărani cerea „să se întemeieze comune agricole țărănești, care, cu ajutor bănesc de la stat, să lucreze pământul“.

În 1888, fruntași ai partidei socialiste, Ioan Nădejde, V. Gh. Morțun și C. Mille, constatind că aproape peste tot în țară „același suflu de organizare și nevoie de lucrare se simte“, arătau că programul stabilit era „acela pe care partida l-a adoptat acum cîțiva ani“, program elaborat de Gherea și publicat în „Revista socială“, pe care treptat mișcarea îl va completa și dezvolta.

Dezvoltarea pe care a luat-o propaganda socialistă și acțiunea de organizare politică și profesională a muncitorilor la scara întregii țări a dus la afirmarea tot mai puternică a mișcării socialiste în viața social-politică a țării, a implicării sale în dezbaterile tuturor problemelor mari cu care s-a confruntat societatea românească în acea perioadă.

În martie 1881, socialiștii ieșeni și-au propus să serbeze într-un cadru deosebit cea de-a 10-a aniversare a Comunei din Paris. Se pregătiseră cîntece revoluționare, N. Russel, C. Mille și Ioan Nădejde urmau a ține cuvîntări în care să evoce evenimentul aniversat. Un banchet de peste 200 de persoane era proiectat în sala „Chateau aux fleurs“. Guvernul țarist a interpretat că socialiștii români vor să aniverseze asasinarea, la 1 martie 1881, a țarului Alexandru al II-lea și a insistat pe lingă guvernul român să interzică serbarea. Prefectul de Iași a interzis organizarea serbării în sala „Chateau aux fleurs“, dar socialiștii au închiriat o altă sală. În fața hotărîrii ferme de a ține serbarea proiectată autoritățile au trecut la măsuri drastice, s-au efectuat percheziții la locuințele socialiștilor, iar cei considerați că sînt organizatorii serbării au fost arestați.

Sub presiunea guvernului țarist, clasele conducătoare din România au fost nevoite să aducă în dezbaterile Parlamentului așa-numita lege asupra străinilor, care a fost adoptată la 7 aprilie 1881 și s-a aplicat retroactiv. În baza legii, mai mulți socialiști, printre care N. Russel și P. Alexandroff, au fost expulzați împreună cu familiile lor.

Au existat în Parlament destule voci care și-au exprimat dezacordul față de legea asupra străinilor, considerînd-o inutilă, contrarie spiritului democratic al poporului român. Deputatul N. Ionescu, spunea că această lege este fără justificare „căci realitățile desmint această aserțiune în modul cel mai patent“ și cerea să se arate lumii „că nu faceți legea aceasta pentru Dv. și atunci vom vedea la ce se reduce ceea ce facem pentru menținerea relațiunilor noastre cu vecinii“⁴⁹. Un alt deputat, N. Nicolaescu, propunea limitarea aplicării legii la un anumit timp : „Cred că

⁴⁷ Nicolae Ceaușescu, *România pe drumul construirii societății socialiste multilateral dezvoltate*, vol. 8, Editura politică, București, 1973, p. 258.

⁴⁸ Constantin Dobrogeanu-Gherea, *Opere complete*, vol. 2, Editura politică, București, 1976, p. 195.

⁴⁹ *Dezbaterile Adunării deputaților* — Ședința din 3/15 aprilie 1881, p. 180.

ar fi a face o injurie caracterului blind și bun al poporului român de a pretinde că legea aceasta este o necesitate permanentă în țară la noi”⁵⁰.

S-au luat măsuri și împotriva socialiștilor români care urmau să participe la aniversarea Comunei din Paris, profesori și studenți implicați în această acțiune au fost „judecați” de juriul special constituit al Universității din Iași. Acesta l-a considerat pe Ioan Nădejde ca „foarte grav compromis” și s-a pronunțat pentru destituire, pe G. Nădejde, ca „mai puțin grav compromis”, l-a suspendat pe timp nelimitat⁵¹, iar pe studenții C. Mille și Alex. Bădărău i-a exclus din Universitate, fiind acuzați că „profesează în public idei revoluționare în contra ordinii morale și sociale”⁵².

Aceste măsuri au avut și o urmare bună prin aceea că au trezit interesul opiniei publice față de socialism. După adoptarea măsurilor menționate „se discuta în taină. Fiecare căuta acum să afle ce-i cu ideile socialiste de guvernul le persecută, izgonind oameni de seamă peste graniță, dind afară profesori eminenți din școli și studenți din universități. Socialismul căpăta astfel atracția fructului oprit și începuse să deștepte mai mult interes”, scria, mulți ani mai târziu, ziarul „Adevărul” (5 mai 1935).

Un domeniu deosebit de grăitor în care socialiștii s-au afirmat în viața social-politică a României, în numele partidei muncitorilor, a fost cel electoral-parlamentar. După ce au ajuns la clarificare în privința tacticii și a atitudinii față de parlament, ei au convenit să participe la alegerile parlamentare din ianuarie 1888. Hotărînd participarea la aceste alegeri, socialiștii nu-și imaginau că vor obține un succes imediat și răsunător. Era suficient, deocamdată, să participe la alegeri, să susțină și să propague programul lor. „E de ajuns — apreciau ei — ca să se pună chestia și ca un delegat al partidei muncitorilor să aibă o minoritate respectabilă”⁵³. Clasele conducătoare au fost nevoite să recunoască existența organizației socialiste, fiind obligate să permită — conform drepturilor prevăzute în Constituția țării — înscrierea noii organizații la instanțele judiciare.

Gazeta „Muncitorul”, subliniind apariția pe arena vieții politice a partidului muncitorilor „care nu-i nici liberal, nici conservator, nici radical”, sintetiza obiectivele sale pe plan electoral: „Acest partid al muncitorilor — se arăta într-un articol din 13 decembrie 1887 — se va amesteca în luptele politice și va stărui să aducă în puterea sa consiliile comunale de la sate și de la orașe, consiliile județene și Camera deputaților. Pretutindeni va pune candidații deosebiți de cei liberali și cei conservatori”.

În unele județe, în pofida măsurilor arbitrarie la care au recurs autoritățile statului, au fost desemnați mai mulți candidați al partidei muncitorilor la colegiile II și III, unde aveau dreptul să candideze. Analizînd lista, vedem că alături de reprezentanți ai clasei muncitoare figurau și cei ai țărănimii și ai intelectualității revoluționare care făceau parte din organizațiile socialiste componente ale partidei muncitorilor.

Toate gazetele socialiste au popularizat programul electoral al partidei muncitorilor, care de fapt era o sinteză a programului socialist din 1886 elaborat de C. D. Gherea și au accentuat importanța alegerii unor deputați socialiști în parlamentul țării.

În Manifestul electoral al partidei muncitorilor, din 18 ianuarie 1888, semnat de 32 socialiști, după ce se analiza în amănunțime caracterul și scopul partidelor claselor exploatare se sublinia: „Pe lângă aceste trei partide ale stăpînitorilor mai este și partidul muncitorilor, partida socialistă (s.n.). Partida muncitorilor apără numai interesele muncitorilor, ale muncitorilor din toate breslele și ale muncitorilor cărturari”. Iar în continuare manifestul expunea și o serie de revendicări ale „partidei”, printre care: vot universal și direct, libertate desăvîrșită și garantată a tiparului, întruînririlor, asocierii, învățămînt liber și fără plată, proprietățile statului să treacă în posesia comunelor, răscumpărarea treptată a proprietăților mari și trecerea lor la comune.

În urma alegerilor parlamentare din ianuarie 1888, socialistul V. Gh. Morțun este ales deputat la Roman, în Colegiul al II-lea, fiind primul deputat socialist din istoria țării noastre, pentru că în alegerile ce au avut loc în toamna aceluiași an, alături de el să fie ales și Ioan Nădejde la Iași, în Colegiul al III-lea. Referindu-se la acest succes, gazeta „Drepturile omului” din 16 octombrie 1888 scria: „Socialismul,

⁵⁰ Ibidem, p. 177.

⁵¹ Sentința comisiunei judiciare a Universității din Iași în procesul fraților Nădejde, Iași, 1881, p. 35.

⁵² Documente. 1879—1892, p. 721.

⁵³ Documente. 1879—1892, p. 429.

prin reușita alegerilor de astăzi, se așează de acum pe temelia solidă și legală a luptelor politice și parlamentare". Dacă anterior, releva gazeta, muncitorii activau în diferite grupuri socialiste „de acum s-a alcătuit partidul socialist” ; aceasta era semnificația pe care o da ziarul faptului că socialiștii erau reprezentați în parlament. Într-adevăr, cei doi deputați socialiști și-au desfășurat activitatea în numele partidei muncitorilor, susținând totdeauna interesele maselor populare.

Socialiștii români, luînd în considerare structura socială a țării noastre, în care țărănimea avea o pondere foarte mare, au acordat atenție deosebită acestei clase. În numeroase materiale apărute în presa socialistă sînt reflectate condițiile grele de viață ale maselor țărănești, datorate lipsei de pămînt, exploatării pe care o suportau din partea proprietarilor, a arendașilor și a autorităților.

Deoarece clasele exploatare și oficialitățile lor tănuiau acele prevederi ale legilor agrare care ar fi putut stingheri rapacitatea marilor proprietari, socialiștii au desfășurat o largă acțiune pentru a face cunoscut la sate conținutul exact al acestor legi, pentru a le explica pe înțelesul maselor populare. Se spera că, prin aceste mijloace, socialiștii „vor deschide ochii țăranilor și le vor dovedi ce bine le voiesc proprietarii și cit de bine-i apără consiliul comunal cu primarul în frunte”⁵⁴. Soluția preconizată de Ioan Nădejde — așa cum scria într-o scrisoare — era organizarea țăranilor în bresle și cucerirea consiliilor comunale, ceea ce le-ar fi dat posibilitatea „să urce prețul muncii și să coboare pe al pămîntului”. Pentru aceasta era necesar ca bresla dintr-o comună să se înțeleagă cu bresla din altă comună și împreună să silească pe proprietari să cedeze. Urmarea acestei acțiuni ar fi fost că „breslele muncitorilor de pămînt ar cucerii satele, cele de la orașe ar cucerii orașele și astfel acești muncitori organizați în partid deosebit vor putea agita pentru votul universal și luera spre a ajunge la țelul de pe urmă, leacul definitiv, organizarea muncii agricole și industriale. Pămîntul ar putea fi al breslelor de muncitori de pămînt, fabricile și atelierile (intemeiate cu banii comunelor și ai statului) ale breslelor de la țîrguri. Deci s-ar realiza colectivizarea proprietății asupra uneltelor de muncă (fabrici, pămînt etc.)”⁵⁵. Pentru a ajunge la acest țel autorul recomanda să se acționeze cu prudență și numai pe cale legală.

În timpul răscoalei din 1888 mișcarea muncitorească a fost alături de țărani evidențiind cauzele juste ale răscoalei și ajutînd în mod direct pe răscoală. Referindu-se la cauzele răscoalei, ziarul „Dezrobirea” scria, la 2 aprilie 1888 : „țărani se răscoală de sărăcie, se răscoală că n-au ce să mănînce, pentru că mor de foame cu toată munca lor care se duce în punga proprietarului și arendașului”. Aceeași gazetă din București, o săptămîină mai tîrziu, a publicat un Manifest al Cercului muncitorilor din Capitală în care erau reliefate cauzele răscoalei, se condamnau măsurile represive luate de cercurile guvernante și se făcea apel la muncitori să se solidarizeze cu țărani răsculați : „Muncitori — se scria în Manifest — numai voi știți ce e amarul și sărăcia, numai voi știți ce va să zică robia muncii, numai voi puteți să întrebați pe cei care, disperați de lipsă și nedreptăți, s-au sculat. Voi trebuie să strigați cînd ea (țărănimea — n.n.) e împușcată, datoria voastră e să ridicați glasul”. O atitudine similară au adoptat cercurile muncitorești din Brăila, Turnu Severin și din alte orașe ale țării.

Atunci cînd răscoala a izbucnit, socialiștii ieșeni au evidențiat adevăratele ei cauze. Manifestul cercului muncitorilor din Iași, intitulat Către țărani, și publicat la 7 aprilie 1888 în ziarul „Muncitorul”, analiza situația grea a maselor de la sate și sublinia că țărani s-au ridicat la luptă din „lipsă de hrană și de pămînt”, datorită „nelegiuirilor primarilor, ale perceptorilor și mai presus lăcomia posesorilor și a proprietarilor, purtarea guvernului care n-a ținut seama de cererile norodului”.

O problemă larg dezbătută în cadrul mișcării muncitorești din România a fost aceea în legătură cu mijloacele de luptă ale mișcării în viața politică. Dintr-o scrisoare trimisă în iulie 1880, de un socialist ieșean, probabil Mille, la București, lui Zamfir Arbore, aflăm că se încerca a se elabora o tactică unitară.⁵⁶

La sfîrșitul anului 1880, în problema atentatului împotriva prim-ministrului I. C. Brătianu, socialiștii au adoptat o atitudine comună, de condamnare a atentatului, de desolidarizare de aceste mijloace violente. Într-o declarație publică, semnată de „Const. Mille, dar dată în numele tuturor socialiștilor români”, la 5 decembrie 1880.

⁵⁴ Arhiva C.C. al P.C.R., colecția 239, unitatea de păstrare 3.

⁵⁵ Ibidem.

⁵⁶ Arhiva C.C. al P.C.R., colecția 239, unitatea de păstrare 190.

* Autorul manifestului explica la subsol că din cauza urgenței nu a avut timp spre a consulta și pe frații din Valahia, dar „ne adresăm în numele tuturor socialiștilor români fiind siguri de solidaritatea lor”. (Arhiva C.C. al P.C.R., colecția 239, unitatea de păstrare 522).

se arată că socialiștii din România doresc, la acea dată, respectarea libertății presei, a Constituției și a întrunirilor „care le sînt absolut necesare pentru pregătirea schimbării sociale”, că aceste libertăți se găsesc „mai mult sau mai puțin în România sub regimul Partidului liberal” și, deci, socialiștii nu au „absolut nici un interes ca în locul D-lui Brătianu și dinastiei actuale să vină D. Sturdza”.

Desigur că, analizînd această declarație trebuie să avem în vedere măsurile represive ce s-au luat împotriva socialiștilor, care au fost acuzați că sînt implicați în atentat. În documentul apărut la Iași, socialiștii români făceau cunoscut că ei sînt adepții tacticii legale dar, în cazul cînd condițiile interne se vor schimba, atunci vor fi nevoiți să recurgă și la mijloace violente. „În acest caz însă nu-și vor ascunde actele lor și își vor asuma răspunderea pentru ele”⁵⁷.

Intrucît Declarația socialiștilor prin care se dezavuau mijloacele teroriste de acțiune politică a produs unele nedumeriri, s-a considerat necesar să se explice această poziție. Ei arătau că „un partid principialmente ostil statului actual și relațiilor sociale pe care este bazat acesta”, își „declară indignarea față de atentat și își exprimă simpatia pentru salvarea vieții prim-ministrului”, deoarece ei văd în persoana lui I. C. Brătianu „pe un adversar care servește sincer și dezinteresat interesele patriei sale și ale libertății așa cum o concepe el”, care „păzește cu zel interesele constituționale ale țării, atît de esențiale pentru organizarea maselor de oameni ai muncii într-un partid independent”. Socialiștii români declarau că, pentru aceste motive, ei își exprimă totalul dezacord față de atentatul la viața lui I. C. Brătianu, cu atît mai mult în condițiile cînd „împotriva lui se uzează de violență pentru instaurarea în țară a tiraniei străine”⁵⁸.

De altfel, acest punct de vedere al socialiștilor români, că nu vor recurge la violență atîtă timp cît vor fi respectate libertățile constituționale, va fi repetat deseori în anii următori. În primul său număr, aprilie 1884, „Revista socială” recunoștea că a recurge la mijloace violente la acea dată în România „ar fi o nebunie”; ar însemna a folosi celor mai răi dușmani ai noștri, s-ar compromite socialismul în țară”, iar „Drepturile omului” declara, la 16 iunie 1885, că va acționa pe căi legale în condițiile unui guvern „care va respecta mai mult toate libertățile constituționale și ne va lăsa ca, în libertate, să ne urmăm propaganda noastră pașnică pentru ideile socialiste”.

În deceniul al 9-lea al secolului trecut au existat unele puncte comune între programul socialist și programul unor partide burgheze, cum ar fi partidul radical, ceea ce a determinat pe unii contemporani să vorbească chiar de o „integrare” a acestor două partide. Socialiștii, îndeosebi prin pana lui C. D. Gherea, au arătat că între aceste două partide sînt mari deosebiri, avînd în vedere natura intereselor de clasă pe care le reprezenta fiecare partid. Din această cauză, nu poate fi vorba de „integrare”, de unire a acestor partide, ci numai de un eventual sprijin acordat radicalilor de către socialiști, atîtă timp cît vor milita pentru unele revendicări care fac parte dintre obiectivele imediate ale mișcării socialiste. „Partidul socialist — scria Gherea — va trebui să facă alianțe și cu democrații și cu liberalii mai democratizați și în alegeri și în alte lupte, dar pur și simplu alianțe, precum fac două armate deosebite în vederea unui vrăjmaș comun, păstrîndu-și steagul său, tactica sa și programul său de acțiune”⁵⁹.

În urma unor ample dezbateri ce au avut loc în cadrul mișcării muncitorești din țara noastră s-a ajuns la un punct comun cu privire la atitudinea acesteia față de celelalte partide politice din societate. Apelul semnat de V. Gh. Morțun, L. Veniamin, C. Mille și I. Nădejde anunța că „Partida socialistă organizîndu-se în toată țara” are nevoie de sprijinul „tuturor celor ce s-au grupat sub steagul emancipării sociale” și solicita susținerea celor două ziare ale partidului, cotidianul „Drepturile omului” din București și săptămînalul „Muncitorul” din Iași⁶⁰.

Ampla activitate desfășurată pentru răspîndirea socialismului științific, pentru atragerea clasei muncitoare în organizații politice a avut ca urmare imediată organizarea pe scară tot mai largă a muncitorilor în societăți profesionale bazate pe principiul de clasă. Un rol important în această activitate de organizare a revenit militanților socialiști. Așa cum scria Const. Mille, referindu-se la cumpăna deceniilor 8 și 9 ale secolului trecut, „dr. Russel lucrează printre muncitori. Acolo îl ajutăm și noi

⁵⁷ Arhiva C.C. al P.C.R., colecția 239, unitatea de păstrare 522.

⁵⁸ Ibidem.

⁵⁹ Constantin Dobrogeanu-Gherea, *Opere complete*, vol. 2, p. 443.

⁶⁰ „Drepturile omului”, an. I, seria a II-a, nr. 68 din 25 noiembrie 1888 și „Muncitorul” an. II, nr. 3 din 20 noiembrie 1888.

ținind discursuri, conferințe. Și cu toții în fiecare seară sintem la locul întâlnirii : cafeneaua Meissner. După cizmari, veniră brutarii. După brutari, căruțașii, fierarii. Cu toții ne punem pe lucru ca să înghetăm societăți, să-i organizăm în sindicate pentru ajutorul mutual, pentru a rezista contra patronilor. În fumul negru al cafelei... glasul nostru răsună, chemând poporul la noi, deșteptându-l asupra drepturilor și datoritiilor sale“⁶¹.

După Congresul socialist din 1879 procesul de organizare profesională s-a dezvoltat, s-au creat societăți profesionale aparte în toate ramurile economiei. Se organizau nu numai muncitorii din industrie, ci și funcționarii și lucrătorii din comerț. Ceea ce caracterizează însă anii de după războiul de independență este apariția organizațiilor profesionale de clasă ale muncitorilor. Acestea erau formate numai din muncitori și, pe lângă ajutorarea membrilor în caz de nevoie, erau inițiatoare ale protestelor colective, sprijineau sau chiar conduceau acțiunile greviste ale acestora. Multe din statutele acestor asociații profesionale interziceau expres pătrunderea patronilor, deoarece muncitorii se convinseseră, așa cum arăta ziarul „Lampa“ din 26 martie 1887, că „nu poate fi tovărășie între lucrători și patroni, ci numai între lucrători și lucrători de orice naționalitate ar fi ei“.

În septembrie 1879 un grup de lucrători tipografi s-a desprins din cadrul Societății generale a lucrătorilor tipografi și a format Societatea „Deșteptarea“, alcătuită numai din muncitori. Scopul acestei societăți era „dezvoltarea spiritului și îmbunătățirea materială“. Se preconiza realizarea dezvoltării spirituale prin „întuniri și dizertațiuni între lucrători“, iar pentru îmbunătățirea situației materiale se prevedea să se lucreze pe orice cale posibilă⁶². Reiese cu claritate deosebirea ce exista între societatea „Deșteptarea“, care își propunea ca obiectiv să militeze pentru apărarea intereselor muncitorilor din ramura respectivă și Societatea generală a lucrătorilor tipografi în care intrau atât muncitorii cât și patronii și se ocupa numai de intrajutorarea membrilor. Un apel adresat de noua societate lucrătorilor tipografi din România spunea : „Frații noștri din capitala României, nemaiputând privi cu nepăsare decadența treptată a pozițiunii lucrătorilor tipografi, s-au întrunit cu toții și, consultându-se, au constituit o asociație numită «Deșteptarea»“⁶³.

Asociația „Deșteptarea“ a militat pentru respectarea repausului duminical, reglementarea numărului de ucenici în ateliere, îmbunătățirea condițiilor de lucru și scurtarea duratei zilei de muncă la 9 ore. Muncitorii tipografi, înțelegând că numai această societate le apără interesele, au aderat în mare număr la ea. Astfel, la puțin timp după înființare „numărul societăților se ridicase la aproape unanimitatea membrilor corpului tipografic din București“⁶⁴. Totodată, societatea „Deșteptarea“ milita și pentru unirea celor două societăți tipografice ce existau la 1882, în București, într-una singură, bineînțeles fără participarea patronilor. „Îmi permit a face apel la toți lucrătorii să se unească, să propage ideea de unitate a corpului tipografic, să fie strâns legați de interesele lor, căci va veni timpul cind această consolidare și unire ne va fi foarte folositoare“⁶⁵. Odată ce s-ar fi realizat unirea lucrătorilor tipografi în capitală, aceasta trebuia extinsă la nivelul întregii țări deoarece „lucrătorii din provincie au tot aceleași interese ca și aceia din Capitală“⁶⁶. Acțiunile muncitorilor tipografi din București pentru unirea lor într-o singură organizație s-au concretizat, în septembrie 1886, cind mai mult de 30 membri ai societății „Deșteptarea“ au adoptat hotărîrea de a se uni cu societatea „Gutenberg“⁶⁷.

Și lucrătorii tipografi din Iași au căutat căi de organizare. Aceștia au creat, în iulie 1880, societatea „Unirea“ formată numai din muncitori, care-și propunea ca scop „ajutorul mutual al membrilor (prin) înființarea unei case de economii și progrésul artei tipografice“⁶⁸.

În 1880 a luat ființă societatea lucrătorilor caretași și lemnari din Iași, formată numai din muncitori care aveau drept scop imediat : „îmbunătățirea stării economice, intelectuale și morale a membrilor ei, precum și a tuturor lucrătorilor în această meserie“, deoarece condițiile de muncă și viață ale respectivilor muncitori erau foarte

⁶¹ Constantin Mille, *Dinu Miliu*, București, 1913, p. 153.

⁶² „Solidaritatea“, an. II, din 24 aprilie 1882.

⁶³ „Timpul“, nr. 249 din 11 noiembrie 1879.

⁶⁴ *Cu puteri unite. Istoria de 75 de ani a sindicatului Gutenberg*, București, 1933, p. 57.

⁶⁵ *Ibid.*, p. 62.

⁶⁶ „Gutenberg“, an. I, nr. 5 din 22 octombrie 1886.

⁶⁷ *Documente. 1879—1892*, p. 256.

⁶⁸ *Ibid.*, p. 58.

grele. Ei primeau pentru o muncă de 14 ceasuri pe zi, un salariu de 6 pină la 12 lei, ceea ce „face imposibilă orice fel de dezvoltare intelectuală și aduce decadența morală din ce în ce mai pronunțată”⁶⁹.

Dorind să obțină îmbunătățirea situației lucrătorilor caretași și lemnari, societatea își propunea să acționeze pentru mărirea salariului, micșorarea timpului de lucru, îmbunătățirea stării igienice a atelierelor pentru a asigura sănătatea lucrătorilor, ajutorarea materială în caz de necesitate etc.⁷⁰.

La începutul anului 1881 și lucrătorii ciubotari din orașul Iași, nemulțumiți de condițiile grele de muncă și de viață, au hotărât să formeze o societate bazată pe aceleași principii, de clasă. În apelul lansat de comitetul de inițiativă al societății, lucrătorii ciubotari erau îndemnați să-și întemeieze o asociație al cărei scop să fie: „luminarea și îmbunătățirea vieții, ieșirea din sărăcia fără de nici o nădejde în care ne aflăm”⁷¹. Ei și-au alcătuit un statut, care are ca bază statutul societății lucrătorilor caretași și lemnari, dar conține foarte multe modificări și completări, unele generale, altele legate de specificul muncii ciubotarilor. Aceasta denotă importanța pe care o acordau muncitorii statutelor lor, seriozitatea cu care analizau și elaborau fiecare paragraf al acestora. La articolul care prevedea că societatea va fixa pentru fiecare membru minimum salariului pe care îl poate accepta de la patron, statutul ciubotarilor adăuga un alineat în care se specifica că, în cazul când acel membru nu găsește de lucru în condițiile impuse de comitet, el urma să fie susținut din casa societății sau să i se procure banii necesari pentru a se muta în alt oraș unde ar fi posibil să găsească de lucru la prețul stabilit. Deci, lucrătorului i se dădea nu numai dreptul dar și posibilitatea materială de a refuza o ofertă nefavorabilă a patronului. Tot în acest sens, pentru a-i obliga pe patroni să cedeze voinței muncitorilor, statutul stabilea excluderea din societate a celui membru care ar fi acceptat un salariu inferior celui stabilit de comitet. De asemenea, statutul prevedea că toți membrii societății sînt egali, indiferent de religie sau naționalitate⁷². Pentru a-și putea îndeplini scopul de a asigura ajutorarea membrilor atunci cînd era necesar, atît societatea lucrătorilor caretași și lemnari cit și cea a ciubotarilor și-au înființat cîte o casă de ajutor mutual.

Muncitorii erau pentru crearea unor asociații de ajutorare dar doreau ca aceste asociații să fie de un tip deosebit de vechile case de ajutor reciproc, să fie alcătuite numai din muncitori și să dezbată problemele ce-i interesau pe ei. „Da, ne trebuie nouă conducători și avem nevoie de o astfel de asociație de autoinstruire și de ajutorare în boală — scria un grup de muncitori din Cluj — dar avem nevoie de astfel de asociație care va fi a noastră, noi vom porunci acolo”⁷³.

În anii următori, concomitent cu dezvoltarea proletariatului și cu efervescența din rîndurile mișcării muncitorești și socialiste are loc o amplă acțiune de organizare profesională a muncitorilor pe principiul de clasă. Dintre aceste societăți semnalăm: Asociația fierarilor din Timișoara (1882), Societatea căruțașilor din Brăila (1884), Societatea lucrătorilor curelari din România (1886), Societatea lucrătorilor în fier și în lemn din București (1887), Societatea „Înfrățirea muncitorilor” din Galați (1888), Societatea lucrătorilor cizmari din capitală (1888) și altele. După cum se vede, astfel de societăți s-au înființat la București, Ploiești, Craiova, Galați, Cluj, Timișoara și în alte centre economice importante; toate aceste organizații erau formate numai din muncitori care reușiseră, relativ devreme, să înțeleagă că tind să realizeze „o utopie cînd voiesc a face ca interesele stăpînilor să stea în armonie cu ale lucrătorilor”, așa cum aprecia „Revista socială” în numărul său din noiembrie—decembrie 1884.

În 1884 s-a înființat Societatea căruțașilor din Brăila — sub președinția lui Athanasie M. Thanu, care a cuprins aproape pe toți cei 1 200 căruțași din port. Motivul întemeierii acestei societăți reiese cu claritate din scrisoarea adresată comercianților de președintele A. Thanu, în care se spunea: „neaverea și asuprirea care la întineric de mulți ani ne bîntuie ne-a decis să ne întrunim cu toți, constituindu-ne în societăți ca să lucrăm frățește, pe rînd, să împărțăm rodul salariilor noastre deopotrivă, ca adevărați frați ce sîntem”⁷⁴. Această asociație nu a apărut spontan; ea era rezultatul unui îndelung proces de căutări și încercări ale muncitorilor din port. Așa cum relata presa vremii, încă cu 2 ani înainte, „căruțașii au început a deștepta între dinșii spiritul de asociațiune, sfătuiindu-se în mai multe rînduri de a putea forma o societate a lor

⁶⁹ Ibid., p. 71.

⁷⁰ Ibid., p. 72.

⁷¹ Ibid., p. 104.

⁷² Arhiva C.C. al P.C.R., colecția 239, unitatea de păstrare 442.

⁷³ Documente. 1879—1892, p. 51.

⁷⁴ Din istoria luptelor greviste ale proletariatului din România, vol. I, București, Editura Consiliului General al Sindicatelor, 1957, p. 15.

unde să se poată retrage de sub minia zbirilor de vătafi, ce-i jupuiau întotdeauna”⁷⁵. Imediat după înființarea acestei societăți autoritățile au trecut la represalii împotriva muncitorilor asociați, fapt ce a dus la declanșarea grevei căruțașilor din Brăila.

La 26 octombrie 1886 s-a înființat Societatea lucrătorilor curelari din România, bazată pe principiul de clasă. De astă dată nu mai e vorba de o societate a muncitorilor de o anumită profesie dintr-un oraș ci de muncitori de aceeași profesie din întreaga țară. Scopul societății era „de a stabili frăția și solidaritatea între asociați și a-i încuraja prin ajutor moral și material în caz de boală sau cînd rămîneau fără lucru”⁷⁶. Asociația s-a format în urma grevei muncitorilor curelari de la fabrica de efecte militare „Leon și Mandrea” din Capitală, cînd muncitorii au înțeles că interesele lor sînt identice și că este necesar să-și unească forțele în lupta împotriva patronilor.

O societate muncitorească importantă, atît prin numărul membrilor cît și prin rolul pe care l-a avut, a fost societatea „Înfrățirea muncitorilor” din Galați, înființată la 16 ianuarie 1888. În apelul la organizare se spunea: „Văzînd că nevoite și suferințele ce zilnic întîlnim în viața noastră de cum ne naștem și pînă ce murim nu se mintuiesc” și că „după o muncă istovitoare răsplata noastră nu este decît mizeria” muncitorii s-au hotărît să se lupte pentru a-și cîștiga singuri drepturile, din care cauză înființează o societate a lor. Scopul acestei societăți — se spunea în apel — era de a lupta pentru îmbunătățirea morală și materială a vieții muncitorilor, pentru dezvoltarea simțului de solidaritate și de asociație între aceștia⁷⁷. Societatea își propunea să grupeze pe muncitori fără deosebire de religie sau naționalitate. Noutatea adusă de organizarea noii societăți constă în aceea că ea era deschisă pentru toți muncitorii din orașul Galați, indiferent de profesiunea în care lucrau.

Unele organizații au reușit să editeze gazete proprii, cum era societatea tipografilor din capitală care dispunea de gazeta „Guttenberg”, publicație ce își propunea, în articolul-program al primului număr (22 august 1886), să servească de adevărată tribună de unde lucrătorul tipograf să-și poată susține cu tărie drepturile sale, să propage solidaritatea între lucrătorii tipografi din România și să indice mijloacele de îndreptare.

Alte organe de presă scoase de organizațiile profesionale în acești ani au fost: „Meseriașul român” (Brașov, 1886), „Govora” (București, 1886), „Frăția” (Galați, 1888). Toate aceste publicații prezentau condițiile grele de muncă și viață ale muncitorilor, susțineau necesitatea organizării asociațiilor proprii, fără patroni, sprijineau prin toate mijloacele grevele muncitorilor din diverse ramuri. Gazeta săptămînală „Lampa” din Brăila, de exemplu, făcea cunoscut, în numărul datat 26 februarie 1887, că își propunea să aperse interesele tuturor muncitorilor. „Oricare este nedreptățit de autorități, de stăpîni, să se adreseze cu încredere nouă și ne însărcinăm a apăra cauza dreaptă a fiecăruia”. În paginile acestor ziare au apărut numeroase materiale care arătau muncitorilor importanța deosebită pe care o are solidaritatea lor în fața frontului pe care-l formează clasele exploatare, au militat pentru revendicările proletariatului: reducerea zilei de lucru, respectarea repausului duminical, mărirea salariilor. Totodată, presa muncitorească informa pe cititorii săi despre situația proletariatului din alte țări, despre bătăliile acestora împotriva exploatarei și succesele luptelor.

Formate numai din muncitori, asociațiile profesionale au putut lua în dezbateră problemele ce-i interesau pe aceștia pentru a găsi soluțiile de remediere a condițiilor grele de muncă și viață. Aici, în acest cadru, s-au hotărît și pregătît multe din grevele ce au avut loc în acești ani în țara noastră. Unele asociații au preluat conducerea grevelor, cum a procedat societatea „Înfrățirea muncitorilor” din Galați care a condus greva muncitorilor de la atelierele căilor ferate din oraș (august 1887), iar societatea lucrătorilor în fier și lemn a condus greva ceferiștilor din București (august 1888), și exemplele de acest fel sînt numeroase.

Asociațiile profesionale bazate pe principiul luptei de clasă se bucurau de o largă adeziune din partea muncitorilor: societatea căruțașilor din Brăila avea 1 200 membri; societatea lucrătorilor în fier și lemn avea, imediat după înființare, 800 membri; societatea lucrătorilor cizmari din București grupa 1 000 muncitori. Referindu-se la această afliență a muncitorilor spre organizațiile profesionale, ziarul „Muncitorul” scria (27 decembrie 1887): „Muncitorii deschid ochii și pricep interesul lor, pricep nevoia de a se aduna și de a fi strîns uniți împotriva tuturor exploatarelor și stăpînilor”.

Multe din asociațiile muncitorești create în acești ani declarau că fac parte din partidul muncitorilor. Statutele societății „Albina” prevedeau că „lucrătorii tipografi împreună cu alți muncitori fac parte din partidul muncitorilor, partid deosebit de cel

⁷⁵ „Meseriașul român” din 30 iulie 1884.

⁷⁶ Documente. 1879—1892, p. 267.

⁷⁷ Ibid., p. 436—437.

liberal și de cel conservator”⁷⁸. La fel, societatea „Înfrățirea muncitorilor” din Galați și Societatea lucrătorilor cizmari din București se declarau ca făcând parte din partidul muncitorilor. În statutul societății „Unirea” din Bacău se spunea: „considerind că adevărata mintuire a lucrătorilor atîrnă de ei singuri, văzind că partidele politice conservatoare, liberale, radicale, nu se ocupă de adevăratele interese ale muncitorilor, ci numai de ale celor bogați și singură «partida muncitorilor» se luptă pentru ei și numai pentru ei, declară că fac parte din partida muncitorilor”⁷⁹. Nu numai muncitorii din orașe aveau organizații proprii ci și cei de la sate, deoarece „și ei tot muncitori sînt și tot aceleași interese au ca și muncitorii de la fabrici”⁸⁰, de asemenea, și asociațiile muncitorilor de la sate aveau la partidul muncitorilor. Astfel breasla lucrătorilor de pămînt din comuna Iași, care avea chiar de la început 700 de membri, declara că „face parte din partidul muncitorilor sau partidul socialist”.

Ampla acțiune de organizare a proletariatului era puternic susținută de socialiști. Au loc numeroase adunări, ca, de pildă, cea din 17 decembrie 1887 din Iași, la care au participat peste 500 de lucrători din toate ramurile. La întrunire au vorbit Anton C. Bacalbașa, C-tin Mille, C. Olcescu și Al. Ionescu, îndemnînd pe muncitori să se organizeze în societăți, iar acestea, unite toate, să alcătuiască partidul muncitorilor, „care să lupte pentru a dezrobi poporul”⁸¹.

Presa socialistă publică numeroase articole despre organizarea profesională a proletariatului, în care arată importanța acestei acțiuni. „Fiecare breaslă — chema ziarul „Dezrobirea” la 27 februarie 1888 — să se organizeze în societate deosebită. Așa breasla tipografilor să formeze o societate, a cizmarilor altă societate, a brutarilor alta, a croitorilor alta și așa mai departe. Scopul de căpetenie trebuie să fie unirea tuturor muncitorilor într-un singur mănunchi, într-un partid puternic, care să fie partida muncitorilor”. Muncitorii conștienți au militat cu hotărîre pentru păstrarea și dezvoltarea organizațiilor socialiste, chemînd proletariatul să se unească în jurul partidului lor. Programul — declarau socialiștii — rămînea tot cel publicat în „Revista socială”, în anul 1886, pe care își propuneau să-l completeze și să-l dezvolte.

Anii de activitate a partidei muncitorilor au constituit o perioadă deosebit de fertilă pe calea organizării muncitorimii din România într-un partid politic propriu. În procesul de făurire a partidului clasei muncitoare, încununat prin crearea Partidului Social-Democrat al Muncitorilor din România, în 1893, existența partidei muncitorilor a fost o etapă în care organizațiile muncitorești s-au manifestat și au acționat, pe temelia socialismului științific, ca organizații locale de partid.

⁷⁸ „Muncitorul”, an. I, nr. 6 din 6 decembrie 1887.

⁷⁹ *Ibidem*.

⁸⁰ „Muncitorul”, an. I, nr. 10 din 27 decembrie 1887.

⁸¹ *Ibidem*.

**BERLIN —
COLOCVIU ȘTIINȚIFIC
ORGANIZAT
CU PRILEJUL ÎMPLENIRII A
100 DE ANI
DE LA APARIȚIA LUCRĂRII
LUI FRIEDRICH ENGELS :
„DEZVOLTAREA SOCIALIS-
MULUI
DE LA UTOPIE LA ȘTIINȚĂ“**

Consiliul științific pentru cercetarea operelor lui Karl Marx și Friedrich Engels al Institutului de marxism-leninism de pe lângă C.C. al P.S.U.G. a organizat, la Berlin, în zilele de 14 și 15 octombrie 1980, un colocviu științific prilejuit de împlinirea a 100 de ani de la apariția lucrării lui Friedrich Engels : *Dezvoltarea socialismului de la utopie la știință*. Au participat oameni de știință, cadre didactice din Republica Democrată Germană, precum și invitați din Bulgaria, Franța, Italia, Polonia, România, Ungaria, U.R.S.S., Vietnam.

Din țara noastră a luat parte dr. AUGUSTIN DEAC, cercetător științific principal la Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R.

În deschiderea lucrărilor, a luat cuvîntul prof. dr. GÜNTER HEYDEN, directo-

rul Institutului de marxism-leninism de pe lângă C.C. al P.S.U.G.

Dr. RENATE MERKEL a expus referatul principal, intitulat : *Asupra elaborării, importanței și influenței lucrării lui Friedrich Engels : „Dezvoltarea socialismului de la utopie la știință“*.

Au urmat dezbateri, în cadrul cărora vorbitorii au evidențiat locul și importanța lucrării lui Friedrich Engels *Dezvoltarea socialismului de la utopie la știință* ca una dintre operele de bază ale socialismului științific, au evocat activitățile de traducere și de difuzare a acestuia în diferite țări.

În cadrul colocviului, dr. AUGUSTIN DEAC a prezentat comunicarea : *Apariția, traducerea și răspîndirea în România a lucrării lui Friedrich Engels : „Dezvoltarea socialismului de la utopie la știință“*. Autorul a relevat că, în România, însușirea și promovarea socialismului științific au avut loc pe fundalul dezvoltării și afirmării mișcării muncitorești din țara noastră, în condițiile amplificării luptelor sociale, în care obiectivele social-economice se îngemănau cu cele de ordin politic și național. Ea a fost favorizată de tradițiile revoluționare îndelungi existente în România, de gîndirea avansată, care s-a dezvoltat vertiginos în lupta împotriva servituților feudale, a opresiunii străine, pentru progresul social-economic și politic al țării, pentru libertate și neafrinare, de o veche tradiție materialistă în știință și cultură.

Este mai mult decît revelator — s-a remarcat în comunicare — că lucrările întemeietorilor socialismului științific au

fost cunoscute și răspândite în România uneori la foarte scurtă vreme după apariția lor, mai întâi în original, apoi prin intermediul traducerilor, publicate inițial în presa mișcării socialiste, după care urmau volume de sine-stătătoare, rod al unei activități proprii de traducere și de editare bine profilate și tot mai largi. Încă din 1880, anul editării ei în limba franceză, lucrarea lui Friedrich Engels *Dezvoltarea socialismului de la utopie la știință*, apărută sub titlul *Socialisme utopique et socialisme scientifique*, a fost cunoscută în România. Nu o dată, în argumentările lor, gazetele socialiste românești au reproduș fragmente sau chiar lucrări întregi ale făuritorilor socialismului științific, cum au fost traducerea și publicarea integrală, în 1885—1886, a lucrării lui Friedrich Engels *Originea familiei, a proprietății private și a statului*, apărută în ediție princeps, în 1884, lucrările de fundament ale socialismului științific *Manifestul Partidului Comunist*, de Karl Marx și Friedrich Engels, și *Dezvoltarea socialismului de la utopie la știință*. Aceasta din urmă a văzut lumina tiparului în limba română mai întâi în gazeta „Munca”, în 1890, sub titlul *Socialism utopic și socialism științific*. În 1891, textul a fost unificat de Panait Mușoiu într-o primă broșură de 39 de pagini, publicată în *Biblioteca socialistă*, sub titlul dat inițial. Traducătorul și prefăcătorul român atrăgea atenția cititorilor asupra modului strălucit în care Engels analizează în această lucrare condițiile istorice, încît „ne face a cunoaște și a ne da seama de menirea proletariatului modern”. În 1894, Panait Mușoiu a pregătit o nouă ediție în limba română a lucrării lui F. Engels *Dezvoltarea socialismului de la utopie la știință*, precum și a *Manifestului Partidului Comunist*. La 24 februarie 1894, el trimitea lui Engels textul tradus în românește al celor două lucrări, precum și primele prefețe scrise de el. Cu același prilej, într-o scrisoare în limba germană, Panait Mușoiu îl ruga pe Engels să prefăceze edițiile românești ale acestor lucrări.

În continuare, comunicarea a înfățișat marile fundamentări programatice ale mișcării noastre muncitorești în lumina socialismului științific, oprindu-se mai pe larg asupra programului socialist român intitulat *Ce vor socialiștii români*, elaborat în 1886 ca program menit a sta la temelia partidului politic al clasei muncitoare din țara noastră, ca și asupra programului P.S.D.M.R. din 1893, care, făcînd o analiză adîncă, pe baza socialismului științific, a coordonatelor dezvoltării economice și politice a țării, afirma rolul istoric al proletariatului în „întemeierea societății socialiste”, convingerea nestră-

mutată în izbînda idealului revoluționar, în realizarea dezideratului final al proletariatului organizat — „prefacerea tuturor instrumentelor de muncă în proprietatea colectivă a societății întregi”.

Partidul Comunist Român — s-a relevat în comunicare — privește materialismul dialectic și istoric, socialismul științific ca o știință vie, aflată într-un neîntrerupt proces de îmbogățire și dezvoltare, pe baza generalizării experienței de luptă a maselor muncitoare, a revoluției și construcției socialiste, a noilor fenomene sociale, a succeselor obținute în știință și cultură, pe întregul front al practicii sociale și al cunoașterii umane. În diversitatea de condiții în care acționează astăzi partidele comuniste și muncitorești, cînd viața ridică spre rezolvare probleme variate și multiple, aplicarea creatoare, la condițiile concrete din fiecare țară, a principiilor socialismului științific este o condiție de bază a succesului luptei clasei muncitoare, al forțelor socialismului. În același timp, desfășurarea activității proprii de investigație științifică a proceselor tot mai complexe care au loc pe scară națională și internațională, formularea de concluzii și puncte de vedere realiste cu privire la noile probleme ale progresului societății contribuie la dezvoltarea și la îmbogățirea continuă a tezaurului gândirii socialist-științifice, sint o condiție inerentă al mersului înainte al teoriei și practicii revoluționare.

Cuvîntul de închidere a lucrărilor colocviului a fost rostit de dr. HEINRICH GEMKOV, director-adjunct al Institutului de marxism-leninism de pe lângă C.C. al P.S.U.G.

VARȘOVIA — A V-A SESIUNE A COMISIEI MIXTE ROMÂNŌ-POLONE DE ISTORIE

În capitala Poloniei, s-au desfășurat, la 5—7 noiembrie 1980, lucrările celei de-a V-a sesiuni a Comisiei mixte româno-polone de istorie.

Partea română a fost reprezentată de: prof. dr. TEODOR POMPILIU, împuternicit al președintelui părții române în Comisie; dr. ȘERBAN PAPACOSTEA, cercetător științific principal la Institutul de istorie „Nicolae Iorga”, membru al părții române în Comisie; dr. FLORIN CONSTANTINIU, cercetător științific principal la același Institut, membru al

părții române în Comisie ; **MILICĂ MOLDOVEANU**, cercetător științific principal la Institutul de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R., secretar al părții române în Comisie ; dr. **ION CHIPER**, cercetător științific principal la Institutul de istorie „Nicolae Iorga” ; dr. **VENIAMIN CIOBANU**, cercetător științific principal la Institutul de istorie „A. D. Xenopol” din Iași.

Din partea polonă au participat : prof. dr. **TADEUSZ JEDRUSZCZAK**, președintele părții polone în Comisie, redactor șef al revistei „Kwartalnik Historyczny”, șef de sector la Institutul de istorie al Academiei Polone de Științe ; prof. dr. **ALEKSANDER GIEYSZTOR**, președintele Comitetului internațional de științe istorice ; prof. dr. **HENRYK SAMSONOWICZ**, rectorul Universității din Varșovia, președintele Societății polone de istorie ; prof. dr. **MARIAN WOJCIECHOWSKI**, secretar adjunct al Secției de istorie a Academiei Polone de Științe, membru al părții polone în Comisie ; prof. dr. **TADEUSZ WASILEWSKI** ; prof. dr. **WIESLAW BALCERAK**, director-adjunct al Institutului țărilor socialiste al Academiei Polone de Științe, membru al părții polone în Comisie ; dr. **ANDRZEJ ZAKSZEWSKI**, secretar general al Societății polone de istorie, secretar al părții polone în Comisie.

Istoricii români au prezentat comunicările : **TEODOR POMPILIU**, **ȘERBAN PAPACOSTEA**, **FLORIN CONSTANTINIU** — *Evul mediu românesc în istoriografia română postbelică* ; **ION CHIPER** — *Statele naționale în Europa Centrală și de Sud-Est și eforturile lor de apărare a independenței și integrității teritoriale în perioada interbelică* ; **MILICĂ MOLDOVEANU** — *Revoluțiile populare în Europa Centrală și de Sud-Est. Trăsături comune și deosebiri* ; **VENIAMIN CIOBANU** — *Noutăți editoriale în domeniul istoriei apărute în România*.

Din partea istoricilor polonezi au fost prezentate comunicările : **ALEKSANDER GIEYSZTOR** — *Evul mediu polonez în istoriografia poloneză* ; **HENRYK SAMSONOWICZ** — *Istoria medie poloneză. Stadii cercetărilor* ; **WIESLAW BALCERAK** — *Europa Centrală și de Sud-Est în cercetările istorice poloneze* ; **TADEUSZ JEDRUSZCZAK** — *Noutăți editoriale în domeniul istoric apărute în Polonia*.

Referatele au fost urmate de dezbateri.

Cele două părți au făcut un schimb larg de păreri și s-au informat reciproc asupra stadiului activității de cercetare istorică și a rezultatelor acesteia. Sesiunea a evidențiat din nou avantajele acestei forme de colaborare științifică, ce favo-

rizează cunoașterea reciprocă a istoriografiei din cele două țări.

Membrii celor două părți ale Comisiei au fost primiți de prof. dr. **CZESLAW MADAJCZYK**, directorul Institutului de istorie al Academiei Polone de Științe, iar la Universitatea din Varșovia de către rectorul acesteia, prof. dr. **HENRYK SAMSONOWICZ**, și de prof. dr. **WIESLAW BALCERAK**, director-adjunct al Institutului țărilor socialiste al Academiei Polone de Științe. Ei au fost, de asemenea, oaspeții prof. **TADEUSZ CIESLAK**, șeful Secției de istorie a Pomeraniei din cadrul Institutului de istorie al Academiei Polone de Științe.

Comisia a confirmat programul celei de-a VI-a sesiuni, ale cărei lucrări urmează să se desfășoare în România, la Cluj. Cu această ocazie, vor fi prezentate și dezbătute temele : *Luptele revoluționare și de eliberare națională în secolul al XIX-lea în Polonia și în România* ; *Mișcarea de rezistență în timpul celui de-al doilea război mondial în Polonia și în România* ; *Noutăți editoriale în domeniul istoriei apărute în cele două țări*.

LINZ — REUNIUNE ȘTIINȚIFICĂ PE PROBLEME ALE ISTORIEI MIȘCĂRII MUNCITOREȘTI INTERNAȚIONALE

În zilele de 9—13 septembrie 1980, s-au desfășurat, la Linz, lucrările celei de-a XVI-a întâlniri științifice internaționale privind istoria mișcării muncitorești, organizate de *Internationale Tagung der Historiker der Arbeiterbewegung** (*Conferința internațională a istoricilor mișcării muncitorești*) — I.T.H. La reuniune, ținută sub patronajul dr. **HERTHA FIRNBERG**, ministrul federal pentru știință și cercetare al Austriei, dr. **JOSEF RATHENBOCK**, prim-ministru al Landului

* *Internationale Tagung der Historiker der Arbeiterbewegung* este o instituție științifică, având statut de organism internațional consultativ al U.N.E.S.C.O. Membrii ei sînt, în special, institute de cercetare sau de învățămînt superior. În prezent I.T.H. numără 83 de membri provenind din 29 de țări : Australia, Austria, Bulgaria, Cehoslovacia, Cuba, Danemarca, Ecuador, Elveția, Finlanda, Franța, Republica Democrată Germană, Republica Federală Germană, Israel, Italia, Iugoslavia, Luxemburg, Marea Britanie, Norvegia, Noua Zeelandă, Olanda, Polonia, România, Siria, Spania, Statele Unite ale Americii, Suedia, Ungaria, U.R.S.S.

Oberösterreich, și dr. FRANZ HILLINGER, primarul orașului Linz, au luat parte 160 de istorici, sociologi, politologi și juriști din 27 de țări.

Din partea Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. a participat cercetătorul științific dr. ION CALAFETEANU.

Au fost discutate două teme : *Mișcarea sindicală internațională în perioada interbelică* și *Procese sociale ale dezvoltării clasei muncitoare în secolul al XIX-lea (bibliografie, istoriografie și metodologie)*.

La prima temă au fost expuse două referate : *Mișcarea sindicală revoluționară internațională în perioada dintre cele două războaie mondiale* — autori : GRANT ADIBEKOV (U.R.S.S.), ALEKSANDER KOCHANKI (Polonia) ; *Uniunea Sindicală Internațională între cele două războaie mondiale* — autor : ALFRED STRÖER (Austria). Referatele au prezentat modul cum s-a ajuns la divizarea mișcării sindicale internaționale după primul război mondial și activitatea celor două organizații sindicale internaționale principale : Internaționala Sindicală Roșie, cu sediul la Moscova, și Uniunea Sindicală Internațională, cu sediul la Amsterdam. Coreferatele au adâncit unele probleme abordate în cele două referate principale sau au înfățișat evoluția mișcării sindicale din unele țări în perioada amintită. Referatele, coreferatele și discuțiile pe marginea lor au evidențiat cu claritate efectele negative pe care sciziunea mișcării sindicale pe plan național și internațional le-a avut asupra capacității de luptă a clasei muncitoare pentru apărarea drepturilor sale.

La cea de-a doua temă, căreia i s-a afectat o zi în cadrul reuniunii, a fost audiat referatul : *Procese sociale ale dezvoltării clasei muncitoare în secolul al XIX-lea — bibliografie, istoriografie, metodologie* — autor : HARMUT ZWAHR, urmat de coreferate și discuții. Dezbaterile s-a concentrat aici asupra unor probleme de terminologie legate de definirea clasei muncitoare în secolul al XIX-lea, asupra începuturilor istoriei mișcării muncitorești, unii participanți evocând rădăcinile, antecedentele mișcării muncitorești. Au fost trecute în revistă noi publicații privind istoria mișcării muncitorești de la începuturi până în prezent.

Referatul prezentat de dr. ION CALAFETEANU, intitulat : *Mișcarea sindicală din România în perioada interbelică*, a relevat coordonatele mari ale evoluției mișcării sindicale din țara noastră în perioada 1918—1939, subliniind că, în condițiile dezbinării pe plan politic, cât și pe plan profesional a mișcării muncitorești, Partidul Comunist Român și-a propus ca sarcină majoră făurirea unității de acțiune a clasei muncitoare, în cadrul căreia o importanță deosebită s-a acordat înfăptuirii unității de acțiune pe plan sindical. Ideea necesității și posibilității de realizare a colaborării între sindicatele de diverse orientări a fost ilustrată în referat prin variate exemple, conchizându-se că tocmai succesele obținute pe această linie, care au evidențiat practic avantajele unității clasei muncitoare, au reprezentat condiții de bază ale făuririi, după 1933, a unității sindicale în cadrul Confederației Generale a Muncii.

VALERIU BRANIȘTE, DE LA BLAJ LA ALBA IULIA. Articole politice. Editura Facla, Timișoara, 1980, 484 p.

În preajma Congresului internațional de științe istorice care și-a desfășurat lucrările la București, în august 1980, și dedicată acestuia, a apărut, în Editura Facla din Timișoara, lucrarea *De la Blaj la Alba Iulia*, impunătoare culegere de articole politice ale lui Valeriu Braniște, unul din marii luptători români de dincolo de Carpați pentru unirea cu țara a teritoriilor românești aflate sub stăpânirea nedreaptă a Imperiului austro-ungar. Ediția a fost pregătită cu minuțiozitate științifică de Valeria Căliman, fiica autorului articolelor, și Maria Elena Simionescu, reușind să aducă astfel, într-un moment memorabil pentru istoriografia internațională și românească, un cald și prestigios omagiu memoriei acestui modest, dar înflăcărat luptător pentru Marea Unire din 1918.

Cele 151 de articole selectate din vasta activitate publicistică a lui Valeriu Braniște ne introduc în atmosfera intimă a luptei românilor transilvăneni pentru înfăptuirea multisecularului ideal național. Ele ne cuceresc deopotrivă prin diversitatea problemelor, prin profunzimea judecăților, prin stilul clar și armonios, prin puritatea limbii pe care numai un om de aleasă și întinsă cultură poate fi în măsură să le dea viață. Pe bună dreptate remarcă istoricul Mircea Mușat, în meritoriul *Cuvînt înainte* pe care îl semnează, că Valeriu Braniște poseda aproape ca nimeni altul „bogate cunoștințe de istorie, o înțelegere clară a legităților

ce guvernează evoluția societății umane care i-au alimentat fermitatea convingerilor, încrederea nestrămutată în triumful idealurilor națiunii sale“ (p. 9).

Este greu să surprinzi într-un spațiu restrîns multitudinea subiectelor abordate de Valeriu Braniște în articolele publicate de la 1894 și pînă la 1918, epocă de adînci frămîntări naționale și sociale, marcată și de afirmarea politică a mișcării muncitorești revoluționare în viața societății românești.

Într-o cumpănită judecată istorică, Braniște a scris despre politica de asuprire a popoarelor de către imperiile multinaționale și despre dreptul națiunilor la autodeterminare, despre legitatea constituirii lor în state naționale desine-stătătoare; despre asuprirea românilor de către puterea dualistă habsburgică, dar și despre necesitatea unei drepte și egale conviețuirii a românilor majoritari cu naționalitățile așezate, începînd din secolul al XII-lea, alături de ei, și care și-au adus contribuția de muncă și creație la înflorirea plaiurilor românești; despre procesul memorandiștilor și despre creșterea luptei pentru unirea poporului român, cu teritoriile pe care se afla, într-un singur stat național; despre inimoasa participare a femeilor la această luptă și despre solidaritatea europeană cu cauza românilor; despre revoluția românilor și ungarilor de la 1848, despre crezul rostit pe Cîmpia libertății de la Blaj — „vrem să ne unim cu Țara“ — și drumul urmat pînă la 1918, cînd acea unire mult visată s-a înfăptuit; despre primul război mondial,

despre recunoașterea principiului naționalității în așezarea politică a Europei după război și despre înfăptuirea dorinței popoarelor de a trăi în pace și bună înțelegere; despre probleme economice și cele culturale, despre tot ceea ce era legat de interesele fundamentale ale neamului său, așa cum dealtfel scria, în 1912: „Implacabil am ținut însă la *principiul național* pe toate terenele publice, pentru că acesta este singurul izvor adevărat al tuturor indemnurilor și stăruințelor noastre. Acest principiu condiționează întreaga noastră viață și lucrare. Fără aceasta încetăm de a mai fi“ (p. 274).

Dintre cele 484 de pagini, câte numără lucrarea, aproape 100 sînt ocupate de anexe (note, glosar, aprecieri ale contemporanilor despre Valeriu Braniște, indice de persoane, reproduceri foto) care întregesc caracterul științific al lucrării.

Deși Valeriu Braniște a fost apreciat de mulți drept gazetar, nu împărtășim

părerea aceasta, ci credem că el a văzut în presă unul din mijloacele eficiente de educare a maselor, de însuflețire și mobilizare a conștiinței lor politice spre înfăptuirea țelurilor mișcării național-revoluționare. Pentru că publicistica sa ni-l înfățișează ca unul din oamenii politici de frunte ai timpului său, cu vederi mult mai largi, mai democratice și lucide decât mulți din amicii săi de luptă. Și poate din această cauză nu a „binemeritat“ din partea acestora atît cît ar fi meritat. El însă și-a dăltuit singur monumentul, cu penița, în linii simple, clare și calde care vibrează peste ani în fiecare cititor al scrierilor sale.

Valeriu Braniște rămîne în galeria lăminioaselor figuri de luptători dirzi pentru unitatea național-statală a poporului român, pentru democrație, progres economic și cultural — flacăra nestinsă și îndemn pentru generațiile de azi și de mâine.

GHEORGHE ZAHARIA

ÎNSEMNĂRI ● ÎNSEMNĂRI

CONSTANTIN DOBROGEANU-GHEREA, OPERE COMPLETE, vol. 7. Ediție îngrijită de Ion Popescu-Puțuri, Ștefan Voitec — coordonatori, Augustin Deac, Ion Iacoș, Ion Mamina. Editura politică, București, 1980, 510 p.

Acest al 7-lea tom din operele reputatului gînditor socialist român cuprinde vol. III din ciclul de „Studii critice“, apărut în 1897, precum și materialele de estetică și critică literară pe care C. Dobrogeanu-Gherea nu le-a inclus în această lucrare fundamentală. Sînt reunite astfel studii, articole, conferințe, răspunsuri la anchete literare care au văzut lumina tiparului în publicațiile „Contemporanul“, „Drepturile omului“, „Gutenberg“, „Literatură și știință“, „Lumea nouă“, „Evenimentul literar“, „Adevărul“, „Lumea nouă științifică și literară“, „Gazeta sateanului“. Textul în limba română a răspunsului lui C.D. Gherea la ancheta literară întreprinsă de ziarul „L'Indépendance roumaine“ este reprodus, pentru prima dată, după manuscrisul autorului.

ȘTEFAN GHEORGHIU, PUBLICISTICĂ MILITANTĂ (1906—1913), studiu introductiv și antologie de Georgeta Tudoran. Editura politică, București, 1980, 206 p.

Studiul introductiv prezintă cititorului nu numai repere esențiale, dar și explicații de amănunt pentru cunoașterea vieții

și activității revoluționare a lui Ștefan Gheorghiu, personalitate tumultuoasă a mișcării noastre muncitorești. Publicistica cunoscutului fruntaș socialist este caracterizată în mod expres, ceea ce conferă un plus de interes antologiei, o selecție din materialele publicate de Ștefan Gheorghiu în presa socialistă a anilor 1906—1913.

Dr. L. GHELERTER, SCRIERI SOCIALE-POLITICE, cuvînt înainte, studiu, antologie și note de Ion Felea și Florian Tănăsescu. Editura politică, București, 1980, 446 p.

Lucrarea evocă viața și activitatea lui Litman Gheleter, cunoscut militant al mișcării muncitorești din România, condeier de mare forță expresivă, tribun socialist, medic valoros și activist pe tărîm social, ctitor de așezăminte medicale. Prezentarea personalității dr. Gheleter permite, totodată, autorilor să întreprindă o incursiune în istoria Partidului Socialist Unitar, organizație politică muncitorească care a acționat pentru reunificarea la scară națională a forțelor mișcării muncitorești.

O selecție reprezentativă din scrierile dr. Gheleter, rod al unei activități publicistice prodigioase de-a lungul a peste cinci decenii, formează conținutul antologiei. Se oferă astfel posibilitatea cunoașterii gîndirii militantului socialist, aria tematică generoasă abordată, din

care se desprinde preocuparea constantă pentru cauza și interesele maselor muncitoare.

FILE DIN ISTORIA U.T.C., ediția a II-a, revăzută și completată. Coordonator: **Constantin Petculescu.** Autori: **Elena Cristescu, Florea Dragne, Fred Mahler, Constantin Mocanu, Constantin Petculescu, Gheorghe Sbârnă, Alexandru Șiperco, Nicolae Tue.** Editura politică, București, 1980, 573 p.

Ne aflăm în fața unei monografii a istoriei organizației revoluționare de tineret din România, lucrare îmbunătățită substanțial, în întregul său, față de prima ei formă din anul 1971, cu noi date, fapte, concluzii, rod al unor cercetări temeinice și asidue.

La această nouă lectură ne-au reținut atenția, prin ineditul lor, paginile destinate analizei poziției înaintate a mișcării revoluționare de tineret față de chestiunile nodale ale dezvoltării României moderne — cu accent pe relevarea contribuției tinerei generații la desfășurarea victorioasă a bătăliei neatîrnării din 1877, la opera de înfăptuire a Marii Uniri din 1918 —, atitudine patriotică, care, — cum argumentează lucrarea — caracterizează întreaga existență a U.T.C., precum și cele care descriu participarea tineretului la făurirea societății multilateral dezvoltate în patria noastră.

Deasemenea, remarcăm: viziunea înnoitoare în care este surprins procesul de unificare pe temeiuri comuniste a mișcării socialiste din România; îmbogățirea tematicii privind unitatea de acțiune a tinerilor comuniști, socialiști și social-democrați în perioada interbelică; adâncirea analizei referitoare la mutațiile produse în mișcarea revoluționară de tineret în cursul anilor 1944—1949; deschiderea spre viitor pe care o face capitolul de încheiere, descriind sarcinile tineretului în lumina documentelor programatice ale celui de al XII-lea Congres al partidului.

GHEORGHE SURPAT, NAȚIONALIZAREA ȘI SEMNIFICAȚIA SA ISTORICĂ PENTRU DEZVOLTAREA ROMÂNIEI PE CALEA SOCIALISMULUI, Editura politică, București, 1980, 83 p.

Momentul istoric fundamental al naționalizării principalelor mijloace de producție ne este redat în multitudinea semnificațiilor lui. Autorul se oprește îndepărate asupra premiselor nemijlocite ale înfăptuirii actului revoluționar din iunie 1948, a naționalizării ca atare, stăruind asupra implicațiilor sale pentru dezvoltarea pe multiple planuri a societății românești.

AMINTIRI. ION TEODORESCU, DIN LUMEA UMBRELOR; IZABELA SADOVEANU, SUFLETUL ALTOR GENERAȚII. Ediție îngrijită de **Aristița Avramescu.** Cuvînt înainte și note de **Tiberiu Avramescu.** Editura Eminescu, București, 1980, 456 p.

Scrierile memorialistice datorate lui Ion Teodorescu și Izabela Sadoveanu sînt interesante nu numai prin aspectul lor strict documentar (date, fapte etc.) oferit de niște părtași la evoluția partidului clasei muncitoare făurit în 1893, preocupări și de aspectele vieții politice și culturale a societății românești de la sfîrșitul sec. XIX — începutul sec. XX, ci și prin faptul că — așa cum se arată în *Cuvînt înainte* — introduc cititorul în atmosfera efervescentă care domnea în rîndurile socialiștilor români, fac cunoscută frămîntările și greutățile, năzuințele și împlinirile acelei generații eroice. De asemenea, ne sînt restituite, cu o mare forță de convingere, destine umane, portretele unor fruntași sau membri de rînd ai partidului socialist, între care cele ale lui C. Dobrogeanu-Gherea, Anton Bacalbașa, C. Mille, Dionise Many, Sofia Nădejde, N. Quinez, Al. G. Radovici, N. Pițurcă.

În întregul său, acest volum completează armonios antologia *Amintiri literare despre vechea mișcare socialistă (1870—1900)*, datorită lui Tiberiu Avramescu și apărută în anul 1975.

GALA GALACTION, JURNAL, vol III, ediție îngrijită, prefață și note de **Teodor Virgolici.** Editura Minerva, București, 1980, XVI + 295 p.

Volumul cuprinde ultima parte a *Jurnalului* lui Gala Galaction, circumscrisă de datele 1 ianuarie 1945 — 11 ianuarie 1955. Rememorările autorului conțin informații, date și elemente inedite de un interes, cu precădere, istorico-literar. Din ele răzbat, însă, și ecourile tumultului primilor ani ai noii epoci de istorie românească.

ISTORIA ORAȘULUI IAȘI, vol. I, Editura Junimea, Iași, 1980, 675 p. Redactori responsabili: **Constantin Cihodaru, Gheorghe Platon.** Autori: **C. Cihodaru, V. Cristian, M. Dinu, V. Neamțu, M. Petrescu-Dimbovița, Gh. Platon, D. Rusu, M. Timofte.**

Prin acest volum s-a început alcătuirea scrierii istorice pe care Iașul, una dintre cele mai vechi și mai importate așezări ale țării, o merită cu prisosință. Monografia ne înfățișează evoluția societății omenești pe cuprinsul Iașului, din paleolitic pînă la formarea orașului; dez-

voltarea acestuia în epoca feudală, cu aspectele ei multiple: economice, sociale, politice, demografice, edilitare, administrative, culturale. Aceste coordonate sînt urmărite consecvent și în ceea ce privește istoria orașului în epoca modernă (pînă la 1864), capitole distincte analizînd rolul Iașului în timpul revoluției române de la 1848 și a Unirii Principatelor din 1859.

ȘTEFAN ANDREESCU, RESTITUTIO DACIAE (Relațiile politice dintre Țara Românească, Moldova și Transilvania în răstimpul 1526—1593). Editura Albatros, București, 1980, 237 p.

Autorul relevă că Unirea înfăptuită de Mihai Viteazul în anii 1599—1600 nu a fost o realizare întâmplătoare, de conjunctură, ci o operă — concretizată într-un stat unitar și centralizat — care a încununat tendințe de permanență prezente în toate ținuturile pămîntului românesc.

În acest cadru, demersul său analitic urmărește cum s-a impus noțiunea de *Dacia* în conștiința politică a Europei începînd de la mijlocul sec. XV, și prin care s-a înțeles, în mod judicios, realitatea istorică a existenței unui popor trăind liber pe pămîntul anticei Dacii, pămînt ce cuprindea laolaltă Moldova, Țara Românească și Transilvania; deasemenea, dezvăluie cum s-a dezvoltat tradiția de gîndire și acțiune în legătură cu unitatea de odinioară a ansamblului celor trei state românești, atestată prin resuscitarea amintirii Daciei. Un exemplu sugestiv, analizat în lucrare, îl reprezintă proiectul de reconstituire a vechii Dacii datorat lui Despot vodă, domnul Moldovei, despre care cronicarul polonez Stanislas Sarnicki scria că „a tîns... să imite gloria lui Diurpaneus, crezîndu-se de drept succesorul lui“.

Lucrarea demonstrează convingător că veacul al XVI-lea a fost o epocă de gestație lentă a tuturor elementelor care vor defini strălucita domnie a lui Mihai Viteazul, ale cărui succese s-au întemeiat pe resursele și orientările fundamentale preexistente în întreg spațiul românesc.

GHEORGHE I. BRĂTIANU, TRADIȚIA ISTORICĂ DESPRE ÎNTEMEIEREA STATELOR ROMÂNEȘTI, ediție îngrijită, studiu introductiv și note de Valeriu Răpeanu. Editura Eminescu, 1980, LXXVII+295 p.

Un valoros studiu prezintă această lucrare de referință, trasînd cu vigoare direcțiile acțiunii necesare de valorificare a ansamblului moștenirii spirituale a unui mare cărturar. *Tradiția is-*

torică despre întemeierea statelor românești — așa cum arată Valeriu Răpeanu — este mai mult decît o carte de istorie, ce aduce un spor de cunoaștere asupra unei epoci de importanță hotărîtoare din trecutul poporului nostru — context în care nu trebuie omisă viziunea metodologică, de conexare a fenomenului românesc la cel similar pe plan universal —, ea este, în egală măsură, operă de filozofie a culturii românești, ce realizează o cotitură pe tărîmul înțelegerii, în sensul *interpretării*, a raportului dintre tradiție și realitatea istorică.

Am menționat doar cîteva motive care îndreptățesc cu prisosință reeditarea, după 35 de ani de la apariție, a unei creații de o deosebită originalitate.

ALEXANDRU IOAN CUZA și COSTACHE NEGRI, CORESPONDENȚĂ, text ales și stabilit, traducere, studiu introductiv și note de Emil Boldan. Editura Minerva, București, 1980, XLVIII+570 p.

Volumul conține corespondența oficială — aproape în întregime — purtată în anii 1859—1865 de domnitorul Alexandru Ioan Cuza și Costache Negri, agentul diplomatic al țării la Constantinopol. Scrisorile sînt reproduse atît în limba franceză (în care cele mai multe au fost scrise), cît și în traducere românească.

Din textele înfățișate, cititorul poate afla „pe viu“ desfășurarea unor dramatice eforturi ale diplomației românești pentru recunoașterea de către Poartă și de marile Puteri garante, mai întîi a investiturii și a dublei alegeri a lui Al. I. Cuza și apoi a Unirii depline. Iar meritul lui C. Negri în această acțiune a fost incontestabil. *Correspondența* îl relevă pregnant, întărînd afirmația marchizului Lavalette, ambasadorul Franței la Constantinopol în acei ani, care spunea că „o bună parte din dobîndirea Unirii îi revine lui“.

GHEORGHE ȘORA, VASILE GOLDIȘ, MILITANT PENTRU DESĂVÎRȘIREA IDEALULUI NAȚIONAL. 1 DECEMBRIE 1918. Cuvînt către cititori de acad. Ștefan Pascu. Editura Facla, Timișoara, 1980, 275 p.

Lucrarea descrie personalitatea complexă și multilaterală a lui Vasile Goldiș (1862—1934), publicist și activist politic, om de cultură și de școală, inițiator și sprijinitor a numeroase acțiuni pentru afirmarea culturii românești — o biografie care se îngemănează cu lupta pentru emanciparea socială și națională a românilor transilvăneni. Rețin atenția, în acest sens, paginile consacrate de autor atît faptelor politice, încununate cu con-

tribuția importantă adusă de V. Goldiş la organizarea și desfășurarea Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia, cit și gândiri sale social-politice, care, peste toate scăderile și limitele, a rămas atașată sincer cauzei poporului său, aspirațiilor naționale și sociale ale maselor.

NICOLAE BĂRBUTĂ, NICOLAE BOCȘAN, INDEPENDENȚA ROMÂNIEI ÎN OPINIA BELGIANĂ. Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1980, 324 p.

Într-un studiu pertinent, ce formează prima parte a cărții, autorii relevă motivele care explică simpatia cercurilor politice și ale opiniei publice belgiene pentru problemele României: similitudinile în evoluția istorică a celor două țări, de unde și expresia „Belgia Orientului“, folosită pentru Principatele Române de diplomația continentală la mijlocul sec. XIX; aderența unanimă a politicii românești și belgiene la principiile unității și independenței naționale; interesul economic, comerical în primul rînd, pe care îl avea, la cote mereu sporite, capitalul belgian în economia românească. Peste toate, interesul Belgiei pentru „chestiunea românească“ ilustrează faptul că aceasta devenise o parte a conștiinței europene, cu o pondere și importanță deosebite în politica internațională.

Pe baza rapoartelor diplomatice din perioada 1877—1880 și a informațiilor din presa anilor 1877—1878 — toate prezente în a doua secțiune a lucrării — autorii urmăresc atitudinea, opțiunea politică belgiană în raport cu războiul de neafrînare, cu acțiunea guvernului român pentru recunoașterea independenței noastre absolute. Aceste documente provin de la reprezentanții diplomației belgiene: la București (F. Hoorickx și contele D'Ursel, dealtfel cele mai numeroase), Petersburg, Londra, Berlin, Viena, Paris, Roma, Haga, precum și de la Ministerul de Externe de la Bruxelles; ele sînt completate de extrasele, de asemenea, necunoscute, din „Indépendance Belge“, „Journal de Bruxelles“, „Flandre Libérale“, „L'Ami de L'Ordre“. Păcat, însă, că aceste materiale documentare de prim ordin nu au fost și traduse, cum nu a fost tradusă nici prefața semnată de Jacques Willequet, profesor la Universitatea Liberă din Bruxelles.

CONSTANTIN BOTORAN, OLIMPIU MATICHESCU, DOCUMENTE STRĂINE DESPRE LUPTA POPORULUI ROMÂN PENTRU FĂURIREA STATULUI NAȚIONAL UNITAR. Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1980, 334 p.

Investigațiile autorilor în fondurile documentare ale Bibliotecii Congresului

Statelor Unite ale Americii se regăsesc încorporate în această lucrare. Sînt cuprinse, într-o selecție reprezentativă, articole, comentarii, reportaje, știri tipărite în paginile publicațiilor de mare tiraj din S.U.A., Franța, Marea Britanie, Elveția, Rusia, în anii 1914—1920, prevalînd extrasele din „The New York Times“, „Le Temps“, „The Times“ și „The Washington Post“. Cartea mai conține amintiri ale diplomaților străini acreditați la București în acea vreme: Frank Rattigan (Marea Britanie), Charles conte de Saint-Aulaire (Franța), Charles J. Vopicka (S.U.A.). Mărturiile numeroase și inedite aduse la cunoștința publicului larg cititor atestă, o dată mai mult, justetea luptei poporului român pentru făptuirea Marii Uniri.

STELIAN POPESCU-BOTENI, RELAȚII ÎNTRE ROMÂNIA ȘI S.U.A. PÎNĂ ÎN 1914. Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1980, 230 p.

Lucrarea este expresia dezvoltării relațiilor internaționale ale țării noastre cu alte state. Editura Dacia are meritul de a fi lansat lucrări de atare gen — precum cea de față —, fiecare în parte alcătuiind o semnificativă pagină de istorie diplomatică.

După ce semnalează primele contacte româno-americane, autorul descrie stabilirea relațiilor consulare și apoi diplomatice, strîns legate de evoluția și progresul raporturilor de natură economică; contactele cultural-științifice; contribuția emigrației române în S.U.A. la înțărirea relațiilor româno-americane în perioada istorică de făurire a României moderne. Un capitol final prezintă cititorului felul cum s-au reflectat în presa socialistă din România manifestările mișcării muncitorești din Statele Unite ale Americii.

RELAȚII INTERNAȚIONALE ÎN PERIOADA INTERBELICĂ. STUDII. Editura politică, București, 1980, 339 p.

Lucrarea, în ansamblul său, analizează momente și aspecte ale evoluției relațiilor internaționale în perioada interbelică, perioadă atît de complexă, de frămîntată și de dramatică pentru istoria popoarelor. Studiile sînt semnate de: Gh. N. Căzan, **Problemele Orientului Apropiat de la războiul mondial la Conferința de pace de la Lausanne (1914—1923)**; Ema Nastovici, **Unele implicații ale problemei reparațiilor germane în anii 1919—1924**; 171

N. Z. Lupu, **Conflictul italo-etopian și problema nerecunoașterii achizițiilor teritoriale obținute prin forță**; Zamfir Zorin, **Societatea Națiunilor și agresiunea japoneză în China de nord-est**; Constantin Bușe, Alexandru Vianu, **Din relațiile interamericane între 1918 și 1939**.

MARIN BADEA, GERMANI ÎMPOTRIVA LUI HITLER. Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1980, 263 p.

Autorul abordează un capitol de istorie universală controversat și deosebit de complex: mișcarea de rezistență în Germania. Strădaniile sale ținesc la redarea unei imagini cât mai bogate a subiectului supus analizei, în care direcție se pun în relief: premisele istorice și unele tră-

sături generale ale fenomenului; dinamica rezistenței, rolul predominant al clasei muncitoare germane în desfășurarea celor mai de seamă acțiuni antinaziste, în alcătuirea celor mai importante dintre grupurile care au luat naștere în confruntarea de ansamblu dintre rezistență și organele represive ale regimului hitlerist; aspecte ale rezistenței în cadrul emigrației și în lagărele de concentrare; manifestarea și caracterul opoziției bisericii, a elementelor recrutate din rindurile burgheziei, a unor cercuri conducătoare ale armatei.

Ca un corolar, în paginile finale lucrarea descrie solidaritatea clasei muncitoare, a forțelor democratice și progresiste din România cu lupta antinazistă din Germania.

ION MAMINA

СОДЕРЖАНИЕ

Издание сочинений товарища НИКОЛАЕ ЧАУШЕСКУ в Италии	3
--	---

Новый этап на пути углубления социалистической демократии и широкого привлечения масс в социальной жизни, в руководстве обществом	20
--	----

СООБЩЕНИЯ

Независимость и национальное единство — концепт и действие у румын: Думитру Мазилу	33
Уездные, муниципальные и коммунальные выборы — повод для утверждения рабочих партий в политической жизни Румынии: Симеон Кутинтяну	49
Защита независимости и территориальной целостности — задача первостепенного значения в деятельности партий рабочего класса Румынии (1933—1939 гг.) Ливия Дандара	59

РЕВОЛЮЦИОННОЕ ДВИЖЕНИЕ МОЛОДЕЖИ

Создание единой революционной молодежной организации в Румынии.	78
--	----

ДОКУМЕНТЫ

Дакия в сознание нового мира.	115
------------------------------------	-----

ДОКУМЕНТАЛЬНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ

Деятельность «Партидей Социалистэ» в 1879—1890 гг.	138
---	-----

НАУЧНАЯ ЖИЗНЬ

КРИТИКА И БИБЛИОГРАФИЯ

SOMMAIRE

L'Oeuvre du Président NICOLAE CEAUȘESCU en Itali	3
★	
Une nouvelle étape dans l'approfondissement de la démocratie socialiste et dans l'ample participation des masses à la vie sociale, au gouvernement . . .	20

COMMUNICATIONS

L'Indépendance et l'unité nationale — concept et action chez les roumains : <i>Dumitru Mazilu</i>	33
Les Élections de février-mars 1930, une occasion pour les partis ouvriers de s'affirmer dans la vie politique de la Roumanie : <i>Simion Cutișteanu</i>	49
La Sauvegarde de l'indépendance et de l'intégrité de la patrie — objectif primordial de l'activité des partis de la classe ouvrière en Roumanie (1933—1939) : <i>Livia Dandara</i>	59

LE MOUVEMENT RÉVOLUTIONNAIRE DE LA JEUNESSE

La Création de l'organisation unique révolutionnaire de la jeunesse en Roumanie	78
---	----

DOCUMENTS

La Dacie dans la conscience du monde moderne	115
--	-----

ÉTUDES DOCUMENTAIRES

L'Activité du Parti Socialiste dans les années 1879—1890	133
--	-----

LA VIE SCIENTIFIQUE

CRITIQUE ET BIBLIOGRAPHIE

ADNOTATIONS

SUMMARY

The Works of President NICOLAE CEAUȘESCU in Italian	3
★	
A New Stage in the Deepening of Socialist Democracy and the Participation of Working People to Social Life, to the Ruling of the Society . . .	20

COMMUNICATIONS

Independence and National Unity — Concept and Action of the Romanians : <i>Dumitru Mazilu</i>	33
District, Municipal and Communal Elections in February—March 1930 — an Opportunity for the Presence of Worker's Parties in the Political Life of Romania : <i>Simion Cutișteanu</i>	49
Defense of Independence and Integrity of the Homeland — Primary Goal in the Activity of the Workers' Parties in Romania (1933—1939) : <i>Livia Dandara</i>	59

YOUTH REVOLUTIONARY MOVEMENT

Creation of Single Revolutionary Movement of the Youth in Romania	78
---	----

DOCUMENTS

Dacia in the conscience of Modern World	115
---	-----

DOCUMENTARY STUDIES

Activity of the Socialist Party in 1879—1890	138
--	-----

SCIENTIFIC LIFE

CRITICS AND BIBLIOGRAPHY

NOTES

SUMARIO

La obra del camarada NICOLAE CEAUȘESCU en Italia	3
--	---

★

Una nueva etapa en el ahondamiento de la democracia socialista y la amplia participación de las masas populares en la vida social en la conducción de la sociedad rumana	20
--	----

COMUNICACIONES

La independencia y la unidad nacional — concepto y acción en Rumania : <i>Dumitru Mazilu</i>	33
Las elecciones departamentales, distrituales y municipales de febrero-marzo de 1930 — ocasión de afirmación de los partidos obreros en la vida política de Rumania : <i>Simion Cutișteanu</i>	49
La defensa de la independencia y la integridad de la patria — objetivo primordial en la actividad de los partidos de la clase obrera de Rumania (1933—1939) : <i>Livia Dandara</i>	59

EL MOVIMIENTO REVOLUCIONARIO DE JUVENTUD

La creación de la organización única revolucionaria de juventud en Rumania	78
--	----

DOCUMENTOS

Dacia en la conciencia del mundo moderno	115
--	-----

ESTUDIOS DOCUMENTALES

La actividad del "Partida Socialista" en los años de 1879—1890	138
--	-----

LA VIDA CIENTIFICA

CRITICA Y BIBLIOGRAFIA

APUNTES

INHALT

Die Werke des Genossen NICOLAE CEAUȘESCU in Italien	3
---	---

*

Eine neue Etappe in die Vertiefung der sozialistischen Demokratie und des breiten Partizipations des Volkes in die soziale Leben, in die Führung der Gesellschaft	20
---	----

MITTEILUNGEN

Die Unabhängigkeit und die National-Einheit-Konzept und Aktion bei die Rumäner : <i>Dumitru Mazilu</i>	33
Die Kreise, munizipale und kommunale Wahlen von Februar-März 1930, Anlass des Behauptens der Arbeiterpartei in die politische Leben Rumäniens : <i>Simion Cutișteanu</i>	49
Die Verteidigung der Unabhängigkeit und der Integrität des Vaterlandes — Wesentlich. Objektive in die Tätigkeit der Parteien der Arbeiterklasse von Rumänien (1933—1939) — <i>Livia Dandara</i>	59

DIE REVOLUTIONÄRE BEWEGUNG DES JUGENDS

Die Gründung der einzige revolutionäre Organization des Jugendes in Rumänien	78
--	----

DOKUMENTE

Dacia in der Gewissen der moderne Welt	115
--	-----

DOKUMENTARSTUDIEN

Die Tätigkeit des „Sozialistischen Partei“ in die Jahren 1879—1890	138
--	-----

DAS WISSENSCHAFTLICHE LEBEN

KRITIK UND BIBLIOGRAPHIE

ANZEICHNUNGEN

Redactori : Ion Mamina, Ion Oprea, Nicolae Rauș, Florian Tănăsescu

Colaboratorii și cititorii revistei pot să se adreseze redacției în fiecare zi între orele 10—12.

Adresa redacției este : București, strada Ministerului nr. 4, telefon : 17 01 60, interior 722 ; 442.

Revista „Anale de istorie“ a Institutului de studii istorice și social-politice de pe lângă C.C. al P.C.R. apare o dată la două luni. Abonamentele se fac la oficiile poștale, prin factorii poștali și difuzorii din întreprinderi, instituții și de la sate.

Revista se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei.

Prețul unui număr — 6 lei ; abonamentul pe 6 luni — 18 lei, pe un an — 36 lei.

Cititorii din străinătate pot face abonamentele adresându-se întreprinderii „ROMPRESFILATELIA“ — Serviciul Import-Export presă — București — Calea Griviței nr. 64—66, P.O.B. — Box 2001.

Tiparul executat la Combinatul Poligrafic „Casa Scintei”

BIBLIOTECA „ASTRA”
LIBRI

